ब्राह्मगोद्वार-कोषः

स च

वैदिक-वाङ्मये संहितान्तर्गत-ब्राह्मण-भागेभ्यो ब्राह्मणारण्यकेभ्य-रच समुद्धृतानां वाक्य-विशेषाणां प्राचीन-भारतीय-विविध-विद्या-विमर्शीपयिकानां सतां संग्रहात्मकस्सन्

> भीमदेवः, हंसराजः इत्येताभ्यां सहक्रतेन

विश्ववन्युना

संपादितः

होशिआरपुरम् विश्वेश्वरानन्द-संस्थानम् २०२३ वि.

समर्पणम्

भ्रों धी-धाम-प्रचेतिन्यै शब्द-ब्रह्म-स्वयम्भुवे। भगवत्यै सरस्वत्यै भूयोभूयो नमोनमः॥१॥ श्रान-विश्रान-जीवन्ती सारिणी भय-वारिणी। शरणं मे परं भूयाद् मति-माता सरस्वती॥२॥

विद्याम्बुधिः गस्भीरः काऽयं हीनप्लवो क तरङ्गोत्तोलितस्य सहाया देवि मे सदा॥३॥ स्याः तव प्रवाहं प्रततं प्रवेगं शक्तोऽवगादुं भवति स्वतः कः। प्रसादये तत् करुणावति त्वां निष्णापयेर्मी तव हस्तधारम् ॥ ४ ॥ तव प्रसादः खलु देवमातः सौजन्यसौशील्यसुधासुधावैः। पापप्रमुक्तानथ पुण्ययुक्ताञ् शुद्धान् पवित्रान् निपुणांस्तनोति॥ ५॥ तव प्रभावाष्ट्रनु मानवानां तिर्यक्त्व-मोक्षो मनुताविकासः। सद्बुद्धियोगः सुगतेः प्रकाशश्चारिज्यशुद्धिः सुमतेर्विलासः॥६॥ त्वमेव शास्त्री भवसीह गुर्वी सहेशनानां जगतां गुरूणाम्। तीर्थङ्कराणां श्रुतिपाठकानां योगेश्वराणां भगवद्भतानाम्॥७॥ त्वदेकनिष्ठस्य नु यत्न एष त्वङ्गक्तिरक्तेर्मम विश्वबन्धो। संसारसर्वस्वविधानसारे स्यात् प्रीतये ते निगमाऽऽगमेशे॥८॥

त्वदीया प्रेरणा बीजं त्वत्प्रसादः प्रवर्धकः।
पुष्पपत्रनिभं देवि भवेदेतत्त्वार्पितम्॥९॥
सत्यमात्रावलोकानां सत्यसारं च संगिराम्।
सर्वत्र सर्वदा चैव त्वद्भक्तानां तथार्पितम्॥१०॥

प्राक्कथनम्

वैदिकशोधकार्यनिर्वाहार्यं नानाविधानां संदर्भ-ग्रन्थानां चिरादेव भूयस्यपेक्षाऽन्वभावि । अस्माकं संस्थानस्य एतेषां ग्रन्थानां संकलने संपादने प्रकाशने चन्सततं प्रयतमानस्य त्रिषष्टिर्वर्षाण स्यतीतानि । स्वदेशीयिदिदेशीयश्च विद्वन्मूर्धन्यैः प्रमाणिकृतः संभूय षोष्ठर खण्डात्मक एकादश-सहस्वष्टको वैदिकपदानुक्रमकोषस्तत्र विशेष्योहलेख्यः । ग्रन्थोऽयम् उपलभ्यमानोपपञ्चशतवैदिक-ग्रन्थस्थसकलपद्जातसग्रहस्वरूपः प्रतिपद्भतियुक्तस्थलसर्वस्वनिर्देशैः समवेतानां यथापेक्षं यथासंगतं च ध्वनिविज्ञानेन, स्वरेण, परम्पराभासिभाषाविज्ञानमूलक्षप्रागितिहासिकेश्च निर्वचनैन्याकरणेन पाठ-मीमांसाभिश्च समन्वितैस्तुलनालाचनात्मकेष्टिप्यणेरलङ्कृतानाम् अकारादिवर्णक्रमेणाङ्कितानां शब्दानां महाकोषः ।

उद्धारात्मकानामि त्रयाणां वैदिककोषाणां निर्माणयोजनायाः संस्थानेन समारब्धायाः कित-चिद् वर्षाणि न्यगमन् । तत्र संहितोद्धारकंषार्थम् अपेक्ष्यमाणाः पदार्थाः संकल्यन्ते । उपकल्पित-संभार उपनिषदुद्धारकंषः संपाद्यमानः प्रवर्तते । सिद्धो ब्राह्मणोद्धारकोषश्चायं संप्रति प्रकाश्यते । अनुपदं दीयमानायां प्रन्थसंक्षेपसूच्यां कृतोदेशा षड्विंशातसंख्याका प्रन्था एवास्याधारतया समाश्रिताः । ते चाऽऽकरप्रन्थाः खलु कृष्णयजुर्वेदस्ये,पल्डधसंहितानां ब्राह्मणभागा अन्यानि ब्राह्मणानि आरण्यकानि च । मन्त्रार्थविचारे देवताविचारे चौपियकतां भजन्ति व्याकरणानरुक्तच्छन्दःकर्मकाण्ड-सदाचारपौराणिकगाथाद्श्वनशास्त्रतिहासभूगोलायुर्वेदधनुर्वेदगान्धर्ववेदादिभः प्राचीनाभिर्मारतीय-विविधविद्याभिश्च संबद्धानि वाक्यानि संकलितानि । तानि चोपपञ्चविद्यातसहस्राणि संकलितानि वाक्यानि विभर्त्ययं कोषः ।

तानि चोपपञ्जविंशतिसहस्राणि वाक्यानि सुन्यवस्थितसंपादनार्थं प्रतिवाक्यं मुख्यं भावं रूक्ष्यी-कृत्योपकल्पितानां शीर्षकश्रन्दानाम् उत्तरतो यथायोगम् उपनिबद्धानि सन्ति । ते च शीर्षकश्रन्दा उपचतुःसहस्राः, वर्णक्रमानुसारी च तदीय उपनिबन्धः।

सन्ति चान्यान्यपि संपादनवैशिष्ट्यानि । तथा हि —

- १. शीर्षकशब्दाः प्रातिपदिकरूपेण सन्ये प्रष्टस्य प्रान्तभागे स्थूलाक्षरेर्भुद्रिताः ।
- २. शीर्षकशब्देभ्य उत्तरं किंचिद्पसन्यतो यथायोगं संबद्धानि वाक्यानि निवेशितानि । तानि च कमाङ्कपुरस्तरं वर्णक्रमेण सूक्ष्माक्षरेर्भुद्धितानि ।
- यदि केनचिच्छीर्षकशब्देन संबद्धं वाक्यम् एकमेव भवति, तदा तत् शीर्षकेण समानायामेव पक्कौ दीयते।
- शीर्षकशब्दा येषु वाक्येषु समासप्तैपदीभृता उपल्यस्ते तानि वाक्यानि तन्नैवान्त उप-शीर्षकीकृतस्य समस्तशब्दस्योत्तरतः स्थाप्यन्ते ।
- ५. शीर्षकश्चब्दसंबद्धानां वाक्यानामन्ते तन्निष्पन्नान् तद्धितान्तानि शब्दान् उपशीर्षकीक्कृत्य तदुत्तरं वाक्यानि स्थापितानि ।

- ६. उद्धतवाक्यानामन्ते तत्तत्संबद्धाः सर्वेऽपि प्रन्थस्थळसंकेता दत्ताः ।
- ७. उद्धतवाक्यानां सार्थकान्यांशिकानि पाठान्तराण्यपि तत्संबद्धप्रन्थनामसिहतानि कोष्ठ-केष्वन्तः प्रदर्शितानि ।
- वाक्येष्वपिठतान्यपि वाक्यपिठतसर्वनामसंबद्धानि नामपदानि कोष्ठकेष्वन्तः सूक्ष्माक्षरै-मुद्दितानि ।
- प्रसङ्गान् स्पष्टियतुं यथापेक्षम् अतिरिक्ता अपि शब्दा दत्ताः, ते च कोष्ठकेषु सूक्ष्माक्षरै-र्भुदिताः।
- १०. अनेकशीर्षकसाधारणानि वाक्यानि वर्णक्रमेण प्रथमनिर्दिष्टेभ्य एव शीर्षकेभ्य उत्तरं स्थापि-तानि । अवशिष्टशीर्षकस्थलेषु तु तानि प्राथमिकानि शीर्षकाणि यथायोगं परामर्शितानि ।
- भैत्रायणीसंहितायाः संधिप्रकाराः संहितान्तरसिन्धप्रकारेभ्यः कंचिद् विशेषम् आद्धिति ।
 ते च यथाश्रुतमेव निवेशिताः ।

प्राध्यापकाभ्यां मैकडानल-कीथाभ्यां स्वप्रणीतायां वैदिकस्च्यां (A Vedic Index) वैदिक-साहित्य उपलभ्यमानानि संबद्धविवरणैः समन्वितानि वैयक्तिकनामपदानि च अन्यान् विविधान् विषयांद्रच परिगृह्णत्यामपि आधारभूतानि मूलवाक्यानि नैव निर्दिष्टानि, अपि तु तत्तत्संबद्धस्थलसंकत-मात्रं कृतम् । प्राध्यापकेन बल्हमफील्डेन स्विवरचिते वैदिककोषे (A Vedic Concordance) मन्त्रपादा एव समुद्धताः, न तु ब्राह्मणवाक्यानि समुद्धतानि । अयं प्रस्तुतः कोषस्तु मूलवाक्योद्धारस्वरूपत्वाद् पूर्वोक्तयोः प्रनथयोः प्रथमस्य, ब्राह्मणवाक्योद्धारस्वरूपत्वाच्च तथोद्वितीयस्य पूरकः ।

प्रस्तुतकोषेण तुल्यरचनाप्रकारोऽपरो ग्रन्थः श्रीहंसराजेन संगृहीतो लाभपुरतोऽस्माकं दयानन्द-महाविद्यालयसंस्कृतग्रन्थमालाया अष्टमःङ्करूपेण वैदिककोषनाम्ना प्रकाशितः (१९२६ ई.)। असौ च चिराद् नोपलभ्यते । वर्तमानप्रकाशनेन समानोहेश्यः सञ्जयसौ ग्रन्थः केषुचित्रंशेषु सदोषताम् अभजत् । तथा हि—

- १. तत्राष्टादश्भय एव प्रन्थेभ्यो वाक्यानि समुद्धनानि।
- २. तत्रोपाष्टसहस्राण्येव वाक्यःनि संगृहीतानि ।
- शीर्षकश्चदानां प्रथमया एव विभक्त्या निर्देश्यत्वनियमाद् अन्यविभक्त्यन्तश्चद्रविन्ति
 वाक्यान्युपयोगीन्यपि सन्ति नोपादातुम् अशक्यन्त ।
- ४. तत्र समस्तास्ति इतान्ताश्च शब्दाः शीर्षकतया नोपयुक्ता इति कृत्वा अन्यान्यपि बहूनि वाक्यानि न समावेशितानि ।
- ५. तत्रानेकप्रन्थसाधारणे वाक्ये एकस्यैव प्रन्थस्य स्थलनिर्देशः कृतः ।
- ६. सकृदुद्धतानां वास्थानाम् अन्यत्र पुनः परामर्शमात्रेणैव निर्वाहे साधिवतुं शक्येऽपि तानि तत्र पुनःपुनिर्निदिधानि ।

शास्त्री, एम. ए., एम. क्षो. एल इत्युपाधिधरः श्रीभीमदेवः श्रीहंसराजश्च वर्तमानग्रन्थ-निर्माणभारस्य निर्वहणे प्रस्तुतलेखकस्य नान्तरीयसहायकावभूनाम्, तौ च वस्तुनः संकल्पनसंपादनयो-मुद्रणशोधे च श्रीसूर्यनारायणशर्मकाव्यतीर्थेन, श्रीसिचदानन्दौझासाहित्याचार्येण, श्रीदुर्गादत्तशास्त्रिणा, श्रीदेवराजशर्मशास्त्रिणा च दत्तहस्तात्रभूताम्।

अहं तान् सहयोगिनो विदुषः क्षमतया योग्यतया च विहिततत्तत्कार्यान् सुद्रणविभागीयान् कर्मिष्ठांश्च प्रति हार्दिकान् साधुवादान् वदामि । अन्ततः, अहं कार्यकारिणीसमित्या आत्मनश्च सकाशात् प्रकाशनव्ययस्याधाँशम् अनुदातुर्विश्वविद्यालयीयानुदानायोगस्य शिष्टस्य व्ययाधिस्य पूरणे कृतोदारसाहाय्यकानाम् अन्येषां च सर्वेषां संरक्षकाणां कृतज्ञतापूर्वकं धन्यवादान् बहून् वदामि ॥

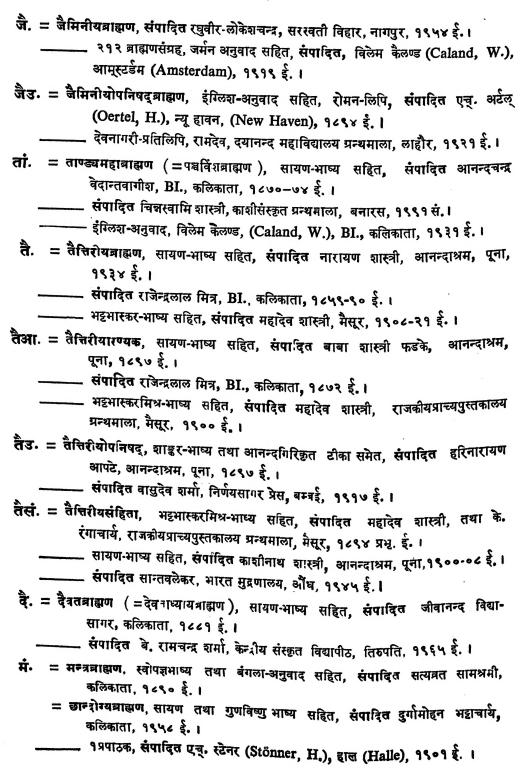
विश्वेश्वरानन्द-संस्थानम्, साधुभाश्रमः, होशिभारपुरम् वाल्मीकि-जयन्ती (अक्तूबर, २९), १९६६

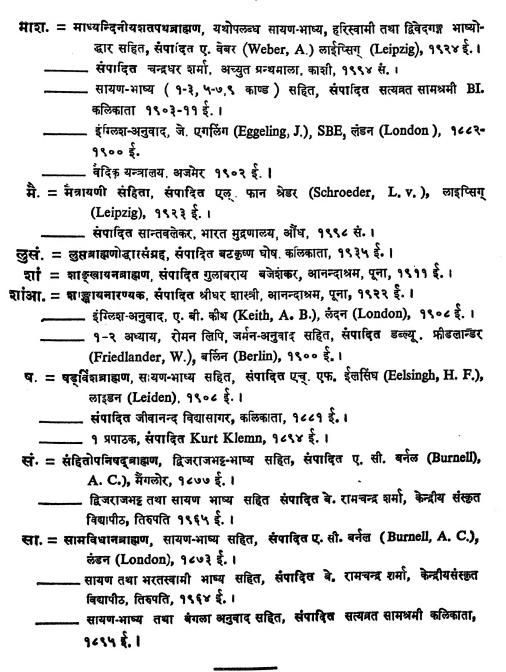
विश्वबन्धुः

संक्षेप (Abbreviations)

आधारमन्थीय (of Basic Texts, their Editions & Commentaries)

पे. = ऐतरेयबाह्मण, सायण-भाष्य समेत, संपादित काशीनाथ शास्त्री, आनन्दाश्रम, पूना,
१८९६ ई. ।
इंग्लिश-अनुवाद सहित, संपादित एम्. हाग (Haug, M.), बम्बई, १८६३ ई.
्रान्ति विओडर आफ्रेक्ट (Aufrecht, Th.), बोन (Bonn), १८७९ ई.।
इंग्लिश-अनुवाद, ए. बी. कीथ (Keith, A. B.), हारवर्ड ओरियंटल प्रन्थमाला,
(Harward Oriental series), १९२० ई. ।
स्थाप्यात Oriental series), १९६० २००० ऐआ. = ऐतरेयारण्यक, इंग्लिश-अनुवाद सहित, संपादित ए. बी. कीथ (Keith, A. B.) आक्सफोर्ड
(Oxford), १९०८ ई. ।
सायण-भाष्य सहित, संपादित बाबा शास्त्री फडके, आनन्दाश्रम, पूना, १८९८ ई. ।
सायण-भाष्य सहित, संपादित राजेन्द्रलाल मित्र, BI. कलिकाता १८७६ ई.।
कः = किपष्ठलकठसंहिता, संपादित रघुवीर, मेहरचन्दलक्ष्मणदाससंस्कृतप्राकृत प्रन्थमाला, लाहौर,
१९३२ ई. ।
ा.,काठ. = काठकसंहिता, संपादित एल् फान् श्रेडर (Schroeder, L. von), लाइप्सिग्
(Leipzig) १९००, १९०९-१० ई. ।
संपादित सान्तवलेकर, भारत मुद्रणालय, औंध, १९४३ ई.।
ाठसंक = काठक संकलन, संपादित सूर्यकान्त, मेहरचन्दलक्ष्मणदास संस्कृत प्राकृत प्रन्थमाला,
लाहौर १९४३ ई.।
कारा. = काण्वीय-शतपथबाह्मण, संपादित विलेम कैलण्ड (Caland, W.), मोतीलाल
बनारसीदास, लाहौर, १९२६ ई. ।
को. = कोषीतिकिब्राह्मण (= शाङ्खायनब्राह्मण), संपादित बी. लिंडनर (Lindner, B.)
Tena 9229 É
इंग्लिश-अनुवाद, ए. बी. कीय (Keith, A. B.), लंडन (London), १९२० ई.।
क्रीज. = कीषीतिकत्राह्मणोपनिषद्, संपादित वासुदेव शर्मा, निर्णयसागर प्रेस, वम्बइ, १९१७ ई.।
संपादित हरिनारायण आपटे, आनन्दाश्रम, पूना, १९०० इ. ।
उपनिषद्बद्वायोगि-भाष्य समेत, संपादित, महादेव शास्त्री, अड्यार, मदास, १९२१ ई.।
गो. = गोपथब्राह्मण, संपादित डी. गास्ट्रा (Gaastra, D.), लाइडन (Leiden),
9९ ९९ ई. ।
संपादित राजेन्द्रलाल मित्र, BI., कलिकाता, १८७२ ई. ।
संपादित जीवानन्द विद्यासागर, कलिकाता, १८९१ ई.।

^{अथ} ब्राह्मगाद्धार-कोषः

अ

अ-

भ इति ब्रह्म । ऐआ २,३,८।

अ-कार-

- १. अकारो वै सर्वा वाक् । ऐश्रा २,३,६ ।
- २. तस्यैतस्य (अक्षरसमार्म्नायस्य) अकारो रसः। ऐआ ३, २, ३; शां आ ८, ३।

श्रंश-

एती (अंशंच भगंच) यज्ञेन यजन्तेऽ ५ शप्रासोऽ ५ शस्य भागधेयं जनं भगोऽगच्छत्। मै १,६,१२।

अंशु-

- १. अर्थ्युर्वे नाम ग्रहः स प्रजापतिः । माश ४, ९,९,२ ।
- २. पश्चवोऽ एशवः । काठ २६,२; २७,६; क ४०,५; ४२,६ ।
- ३. प्रजा (+ वा Lमै ४,५,४; काठ २४,५; क ३७,६.]) अर्थ शवः । मै ३, ७,४; काठ २६,१०; क ४१,८।
- छ. प्रजापतिर्वाऽ एष यद्श्जुः सोऽस्य (यजमानस्य) एष भारमैव । माज्ञ छ,६,१,१,१११,५,९,१ ।
- ५. प्राण एवा ५ छुरुदानोऽदाभ्यश्रक्षुरेवा ५ छुः श्रोत्रमदाभ्यः । माश ११,५,९,२ ।
- ६. प्राणा वा अध्शवः। तैसं ६,४,४,४; मै ४,५,५।
- ७. मनो ह वाऽअ५ छः । माश ११,५,९,२।

अंस-

अश्विना अर साभ्याम् (प्रीणामि) । मै ३, १५,३।

अंहस्-

- १. अपहसा वा एव गृहीतो य भामयावी । काठ १०, ९।
- २. उभे चैनं द्यावापृथिवीऽअष हसस्पातामित्युभे चैनं द्यावापृथिवी आर्त्तेगौपायतामित्येवैतदाह । माश १, ९,१,२० ।
- ३. एवेन्द्रस्य भिवज्या तनूर्याऽ एहोमुगिन्द्रोऽ एहसो मोक्ता । काठ १०, ९ ।
- ध. पाप्मा वा अ **५ हः । तै २,२,७,४** ।

अकुधीची-

प्राणो वा अकूधीच्यः । कौ ८,५ ।

अकूपार-

१. अकूपाराऽऽङ्गिरस्यासीत्तस्या यथा गोधायास्त्वगेर्व त्वगासीत्तामेतेन त्रिः साम्नेन्द्रः पूत्वा ब्रा-१

- सूर्यंत्व चसमकरोत्तद्वाव सा तद्यकामयत यत्कामा एतेन साम्ना स्तुवते स एभ्यः कामः समृध्यते । तां ९, २,१४ ।
- २. श्रकूपारो वा एतेन करयपो जेमानम्महिमानमगच्छज्जेमानस्महिमानं गच्छःयाकूपारेण तुष्टुवानः। तां १५,५,३०।
- ३. अकूपारो वै कश्यपः कलिभिः सह समुद्रमभ्यवैषत् तस्मिन् प्रतिष्ठामैच्छत् स एतत् सामापश्यत् तेनास्तुत । जै ३, २७३।
- ध. नाको मकरः पुलीकयस्तेऽकूपारस्य । मै ३,१४,१६ ।

आकूपार-

का तू न इन्द्र क्षुमन्तमित्याकूपारम् । तां ९,२,१३।

अकृष्ट्रपच्य-

तत् सोमोऽभ्यातीयत । मम वा एतचदकृष्टपच्यम् इति । काठ १०,११।

१अश्न-

अक्षाः (अक्षीणि) परिधयः । मै ४,५,९ ।

२अक्ष १-

त्रया वै नैर्ऋताः, अक्षाः स्त्रियः स्वप्नः। मे ३,६,३।

अक्षर-

- अक्षरेणैव यज्ञस्य छिद्रमिपदिधाति । ता ८,६,१३ ।
- २. कतमत्तदक्षरमिति । यत् क्षरन्नाऽक्षीयतेति । इन्द्र इति । जैउ १,१४,२,८ ।
- है. तद्यद्क्षरत्तस्माद्क्षरम्। माश ६,१,३,६।
- ४. त्रीणि षष्टिशतान्यक्षराणां त्रीणि षष्टिशतान्यूष्मणां त्रीणि षष्टिशतानि संधीनाम् । यान्यक्षराण्यवोचामाहानि तानि यानूष्मणोऽवोचाम रात्रयस्ता यान् संधीनवोचामाहो रात्राणां ते संधय इत्यधिदैवतम् । अधाध्यात्मम् । यान्यक्षराण्यधिदैवतमवोचामास्थीनि तान्यध्यात्ममं यानूष्मणोऽधिदैवतमवोचाम मज्जानस्तेऽध्यात्मम् । ऐश्रा ३,२,२-४ ।
- ५. यदक्षरदेव तस्मादक्षरम् । जैउ १,७,२,१।
- ६. यद्वेवाचरं नाक्षीयत तस्मादक्षयम् । अक्षयं ह वै नामैतत् । तदक्षरमिति परोक्षमाचक्षते । जैड १,७,२,२ ।
- ७. विराजो वा एतद्वृपं बदश्वरम् । तां ८, ६,१४।
- ८. स (प्राणः) यदेभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्यः क्षरति, न चैनमतिक्षरन्ति तस्मादक्षरम् । ऐश्रा २,२,२ । अक्षर-पञ्क्ति-
- १. असी वै (यु-)लोकोऽक्षरपङ्क्तिरछन्दः । मारा ८,५,२,४ ।
- २. पश्चवो वा (प्राणापानी वा) अक्षरपङ्क्तयः। कौ १६,८।
- ३. सुमत्पद्वग्द^र इत्येष वै यज्ञोऽक्षरपङ्किः। ऐ २,२४।

१. द्यूतसाधन । २. सु, मत्, पत्, वक्, दे इति पञ्चाक्षराणां समूहः ।

अक्षर-रूप-

मासं लोहितमित्येतच्चतुर्थमक्षररूपम् । शांत्रा ८,१।

अत्तर-समाम्नाय-

छन्दः पुरुष इति यमवोचामा ज्ञरसमाम्नाय एव, तस्यैतस्याकारो रसः । ऐश्रा ३,२,३; शांआ ८,३।

अक्षर्या (विराज्)-

अक्षयंया ऋषयोनुप्राजानन् (स्वर्गं लोकम्)। तां ८,५,७।

अक्षावाप-

- १. अक्षावापस्य च गृहेभ्यो गोविकर्तस्य च गवेधुकाः सम्भृत्य सूयमानस्य गृहे रौद्रं गावेधुकं चहं निर्वपति । माश ५,३,१,१०।
- २. रौदं गाविधिकं चरुम् (+ अक्षावापस्य गृहे, शबल उद्वारो दक्षिणा । तैसं १,८,९,२।)। तैसं १,८,७,१।
- ३. रोद्रो गावीधुकरचरुरक्षावापस्य गृहे गोविकर्तस्य च (+ चासिर्वालापितस्थो दक्षिणा शबलो वा त्रिवत्सोऽभिधानी वा केसरपाशा ध्मै २,६,५।)। मै ४,३,८।

अक्षि-

- १. तस्यैतन्मिथुनं योऽय ५ सन्येऽश्वनपुरुषः । माश १०,५,२,८ ।
- २. यदेतन्मण्डलं तपित यद्येषं रुक्त इदं तच्छुक्कमक्षत्रथ यदेतद्चिदीप्यते यच्येतःपुष्कर-पर्णमिदं तत्कृष्णमक्षन्नथ य एष एतस्मिन्मण्डले पुरुषो यद्येष हिरण्मयः पुरुषोऽयमेव स योऽयं दक्षिणेऽक्षन्पुरुषः । माश १०,५,२,७ ।
- ३. स एष एवेन्द्रः । योऽयं दक्षिणेऽक्षन् पुरुषोऽथेयमिन्द्राणी । माश १०,५,२,९ । अक्षिति-
 - १. अक्षितिरसि मा मे क्षेष्ठाः । काठ ५,४ ।
 - २. आपोऽचितिर्या इमा एषु लोकेषु याश्चेमा अध्यातमम्। की ७,४।
 - ३. पुरुषो बाडिक्षितिः। माश १४,४,३,७।
 - अद्भैव सकृदिष्टस्याक्षितिः स यः अद्धानो यजते तस्येष्टं न क्षीयते । कौ ७,४ ।

अगस्ति-

तस्माद्वगस्तयो (अगस्त्यगोत्रोत्पन्नाः) बहिर्धेव कुरुपाञ्चालेभ्यः । जै २,२२० ।

अगस्त्य-

- १. अगस्त्यस्य विष्ट्यकण्यः । मै ४,२,९ ।
- २. तदु वाव अगस्त्यः पश्चेवानुबुबुध ऋषयो ह वा इमे प्रजा अस्मिँछोके विधाय स्वर्ग लोकमगमन्निति, सोऽकामयताहमपि प्रजामस्मिँछोके विधाय स्वर्ग लोकमनुगच्छेयमिति स एतं षोडशं स्तोममपश्यत्तमाहरत्तेनायजत । जै २, २२०।
- अग्नि-१. अग्न आयुःकारायुष्मा ५ स्त्वं तेजस्वान् देवेष्वेष्यायुष्मन्तं मां तेजस्वन्तं मनुष्येषु कुरु ।

में ४,७,३।

- २. अग्न आयू एषि पवसे। तैसं १,६,६,२।
- असय आयुष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यः कामयेत सर्वमायुरियामिति । तेसं २,२,३,२ ।
- भग्नयेऽँहोमुचेऽष्टाकपालः (पुरोडाशः)। काठ ४५, १८।
- अप्तये कव्यवाहनाय मन्थः। काठ ९,६; क ८,९। ٤.
- अप्तये कामाय पुरोडाशमध्टाकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेत् । तैसं २,२,३,९।
- अप्रये कुटरूनालभते । मै ३,१४,४।
- अभये क्षमवतेऽ द्राकपालं निर्वेपेद् यहीयं (अभिः) देवः प्रजा क्षभिमन्येत । काठ १०,७।
- ९. अग्नये क्षामवते पुरोडाशमन्टाकपालं निर्वपेत् संग्रामे संयत्ते । तसं २,२,२,४ ।
- १०. अग्नये गायत्राय त्रिवृते राथन्तराय वासन्तायाष्टाकपालः (वासन्तिकाय पुरोडाशमण्टाकपालं निर्वपति [मै.]) मै ३,१५,१०; काठ ४५,१०।
- ११. अग्नये गृहपतय आपतन्तानामष्टाकपालं (चर्रः) निर्वपेत् । मै २,६,६ ।
- १२. अप्तये गृहपतये पुरोडाशमध्टाकपालं निर्वपति कृष्णानां बीहीगाम् । तैसं १,८,१०,१।
- अप्रये चैव सायं (जुहोमि), प्रजापतये च । काठ ६,६।
- १४. अग्नये जातवेदसे पुरोडाशमण्टाकपालं निर्वपेद् भूतिकामः । तैसं २,२,३,३ ।
- १५. अग्नये ज्योतिष्मतेऽष्टाकपालं (पुरोडाशं) निर्वपेत् । मै १,८,८।
- १६. अम्रये तेजस्विनेऽजं कृष्णग्रीवमालभते । काठ १३,१३ ।
- १७. अग्नये त्वा तेजस्वत एष ते योनिः। तैसं १,४,२९,१; काठ ४,११; क ३,९।
- १८. असये त्वाऽऽयुष्मत एष ते योनिः। मै १,३,३१।
- १९. अप्तये त्वा वसुमते स्वाहा । मै ४,९,८।
- २०. अग्नये नमो गायज्यै नमस्त्रिवृते नमो रथन्तराय नमो वसन्ताय नमः प्राच्यै दिशे नमः प्राणाय नमो वसुभ्यो नमः । काठ ५१,१ ।
- २१. अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति साकः सूर्येणोद्यता । तैसं १,८,४,९।
- २२. अप्तयेऽनीकवते रोहिताञ्जिरनड्वान् । काठ ४८,३।
- अमये पथिकृते पुरोडाशमध्टाकपालं निर्वपेद्यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वाऽतिपादयेत् । तैसं २,२,२,१।
- २४. अप्तये पथिकृतेऽष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य पौर्णमासी वामावस्या वातिपद्येत । काठ १०,५।
- २५. असये यविष्ठाय त्रयो नकुलाः । काठ ४९,५।
- २६. अप्नये यविष्ठाय पुरोडाशमध्टाकपालं निर्वपेत् स्पर्धमानः क्षेत्रे वा सजातेषु वाग्निमेव यविष्ठ ए स्वेन भागधेयेनोपधावति तेनैवेन्द्रियं वीर्यं श्रातृब्यस्य युवते । तैसं २,२,३,१-२ ।
- २७. अग्नये यविष्ठाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिभिचर्यमाणः स (अप्तिः) एवास्माद्रक्षाः सि यवयति, नैनमभिचरन्त्स्तृणुते । तैसं २,२, ३,२।
- २८. अमये रक्षोच्ने स्वाहा । तैसं १,८,७,२।
- २९. अग्नये रसवतेऽजक्षीरे चरुं निर्वपेद्यः कामयेत रसवान्तस्यामिति । तैसं २,२,४,४।
- ३०. अग्नये रुक्मते पुरोडाशमध्टाकपालं निर्वेपेद्रुक्कामः । तैसं २,२,३,३।
- ३१. असये वसुमते पुरोडाशमण्टाकपालं निवंपेद्यः कामयेत वसुमान्तस्यामिति । तैसं २,२,४,५।
- ३२. अभ्रये वाजसृते पुरोडाशमष्टाकपाळं निर्विपेत् संग्रामे संयत्ते । तैसं २,२,४,५।

- ३३. भग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालः (पुरोडाशः) । तैसं ७,५,२२,१; मै ३,१,१०; काठ ४५,१०।
- ३४. अग्नये वैश्वानराय द्वादशकपार्ल (पुरोडाशं) निर्वपेत् (+योऽनन्नमद्यात् ।काठः।)। मै १, ४,१३; काठ १०,३।
- ३५. अग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालमामयाविनं याजयेत्। मै २,३,५।
- ३६. अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमण्टाकपालं निर्वपेद्य आहिताग्निः सन्नवत्यमिव चरेत् । तैसं २,२,२,१२।
- ३७. अग्नये साहन्त्याय पुरोडाशमध्याकपालं निर्वपेत् सीक्षमाणः । तैसं २,२,३,४।
- ३८. श्रप्तये सुरभिमते पुरोडाशमध्याकपालं निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषा वा प्रमीयेरन्, यो वा बिभीयात् । तैसं २,२,२,३-४।
- ३९. अग्नये हिरण्यम् (+ अनयन् Lमै.]; तेनामृतत्वमश्याम् Lतेआ.]) । मै १,९,४; काठ ९,९; क ८, १२; तेआ ३,१०,१।
- ८०. अग्नयो वै छन्दा ५ सि । तैसं ५,७,९,३।
- धरे. अर्रिन यजतेत्यब्रवीत् तेन दक्षिणां (दिशं प्रज्ञास्यथ) I काठ २३,८ ।
- धर. अग्निश्या गर्भ दिधिरे विरूपास्ता न आपः शश्रस्योना भवन्तु । मै २,१३,९ I
- ध3 अक्षिं वा एतस्य (आमयाविनः) शरीरं गच्छति । तैसं २,३,११,१ ।
- थथ. आग्नि वै जातं रक्षा प्रयधूर्व प्रतान्येनमिसमलभनत, तान्यश्वेनापाहत । काठ ८, ५।
- ४५. अप्ति वै पशवः प्रविशन्त्यग्निः पशून् । मै १,८,२।
- ४६. आधं वै पशवोऽनुप्रजायन्ते । काठ ३६, २ ।
- ४७. अमि वै पशवोऽनूपतिष्ठन्ते पश्चनिमः । काठ ६,२ ।
- ४८. अप्नि वै पुरुषस्य प्रमीतस्य माश्सानि गच्छन्ति । काठ ११,८ ।
- ४९. आग्निं वे वरुणानीरभ्यकामयन्त तास्समभवद्, आपो वरुणानीर्, यदग्ने रेतोऽसिच्यत तद्धरितम् (सुवर्णम्) अभवत् । काठ ८,५ ।
- ५०. अप्ति वै विभाजं नाशक्तुव ए स्तमश्वेन व्यभजन् । काठ ८,५ ।
- ५१. आप्नि वैश्वानरं गच्छ स्वाहेत्याह, प्रजा एव प्रजाता अस्यां (पृथिव्यां) प्रतिष्ठापयित । तैसं ६, ४,१,४ ।
- ५२. अप्ति वै सृब्दं प्रजापतिस्त ए शम्याप्रे समैन्द्र । काठ ८,२ ।
- ५३. अग्नि ५ शरीरम् (गच्छति ज्योगामयाविनः)। तैसं २,२,१०,४।
- ५४. अग्नि ५ समुद्रवाससम् (हुवे)। काठ ४०,१४ (तु. ऋ ८,१०२,४)।
- ५५. अमि ५ हदयेन (प्रीणामि) । तैसं १,४,३६,१; तैआ ३,२१,१।
- ५६. अग्निः पञ्च (+होतूणा १ (तै २,३,५,६၂) होता । तै २,३,१,१।
- ५७. अमिः पृथिन्याः (उदैत्)। जै १,३५७।
- ५८. अरिन: पृथिन्याम् (उपद्धातु) । तैआ १,२०,२ ।
- ५९. अग्निः प्रजननम् । गो १,२,१५।
- ६०. अग्निः (+प्रजानां [तै.]) प्रजनियता । काठ ६, ७; २७, ८; क ६,५; ते १,७,३,३।
- ६१. अग्निः प्रजापतिः। काठ २२,७; १०।
- ६२. अग्निः प्रथम इज्यते । मै ३,८,९ ।

```
६३. अग्निः प्रथमो वसुभिनों अव्यात् । तैसं २,१,११,२; मै ४,१२,२; काठ १०,१२ ।
```

६४. क्षग्निः प्रवापयिता (प्रस्तावः [जैउ.]) । क ४,४; जैउ १,११,१,५ ।

अग्निः प्रस्तोता (प्रातः सवनम् [तैआः]) । तैसं ३, ३,२,१; तैआ ५,१, ६ ।

अग्नि खलु वै पशवोऽनूपतिष्ठन्ते । तैसं ५, ७, ९, २। .33

६७. अग्निना तपोऽन्वाभवत् । काठ ३५, १५; ४३, ४; क ४८, १३ ।

६८. अग्निना दक्षिणा (प्राजानन्) । तैसं ६,१,५,२ ।

६९. अग्निनानीकेन स वृत्रमभीत्य "" अतिष्ठत् । काठ ३६,८ ।

७०. अग्निना वा अनीकेनेन्द्रो वृत्रमहन् । मै १,१०,५;३,९,५; काठ ३५,२०; क ४८,१८ ।

७१. अग्निना वा अयं लोको ज्योतिष्मान् । जै १,२३२ ।

७२. अग्निना विद्वाषाट् (यज्ञं दाधार)। तैसं ४, ४, ८, १।

७३. अग्निना वै देवा अन्नमदन्ति । काठ ८, ४ ।

अग्निना वै मुखेन देवा असुरानुक्थेभ्यो निर्जव्तुः। ऐ ६, १४।

भरिन देवतानां दीक्षमाणा अनुनिषीदन्त्यादित्यमनूत्तिष्ठन्तीति । जै २, २२ ३

अग्नि देवतानां प्रथमं यजेत् । क ४८, १६ ।

७७. भिंन देवताम् (प्रजापितः शीर्षत एव मुखतः अस्जत) । जै १, ६८।

७८. अग्निमतिथिं जनानाम् । तै २, ४, ३, ६ ।

७९. अग्निमुपदिशन् वाचायमर्कं इति । जै १, २५ ।

८०. अग्निमुपदिशन् वाचेदं यश इति · · · ॰ चेदं सत्यिमिति । जै १,२३ ।

८१. अग्निमुपदिशन् वाचेयमितिरिति । जै १, २५ ।

८२. अग्निमेवास्यै (पृथिव्यै वत्सं प्रजापतिः) प्रायच्छत् । जै ३, १०७ ।

अग्निमेवेतरेण (बल-प्राण-ब्रह्मवर्चस-व्यतिरिक्तेन) सर्वेण (अवकीर्णः प्रविशति) । जै १, ३६२ ।

अग्निमेवोपद्रव्टारं कृत्वान्तं प्राणस्य गच्छन्ति । मै १, १०, १९।

अग्निरजरोऽभवत् सहोभिर्यदेनं चौरजनयत् सुरेताः । मै २, ७, ८।

अग्निरनीकम् (उपसद्देवतारूपाया इषोः) । ऐ १, २५ ।

अग्निर-नस्यान्नपतिः (°ग्निरज्ञादोऽज्ञ° ।तै.]) । काठ ५, १; तै २, ५, ७, ३।

अग्निरन्नाचस्य प्रदाता । तां १७, ९, २ ।

अग्निरमुध्मिँहोक आसीधमोऽस्मिन् (पृथिवीलोके) ते देवा अबुवन्नेतेमी विपर्यूहामेश्यन्नाधिन देवा अग्निमुपामन्त्रयन्त, राज्येन पितरो यमं तस्माद्गिनदेवानामन्नादो यमः पितृणा 🤻 राजा। तैंस २, ६, ६, ४-५।

९०. अग्निरमृतो (अग्निरजिरो [मै.]) अभवत् सहोभियदेने शौरजनयत् सुरेताः । मै २, ७, ८; काठ १६, ९।

९१. भग्निरवमो देवतानां विष्णुः परमः । तैसं ५, ५, १, ४।

९२. अग्निरसि पृथिन्या ५ श्रितः । अन्तरिक्षस्य प्रतिष्ठा । ते ३, ११, १, ७ ।

९३. अग्निशामीध्रे (सोमः)। तैसं ४, ४, ९, १।

९४. अग्निरायुष्मान्त्स वनस्पतिभिरायुष्मान् । तैसं २,३,१०,३; काठ ११,७।

९५. अग्निरायुस्तस्य मनुष्या आयुष्कृतः । मै २, ३, ४।

```
९६. अग्निरित ऊर्ध्वो भाति। काठ २९, ७।
```

९७. अग्निरिवानाध्व्यः भूयासम् । ऐआ ५, १, १।

९८. अग्निरु देवानां प्राणः । माश १०, १, ४, १२।

९९. अग्निरु वै ब्रह्म (यज्ञः [माश ५,२,३,६])। माश ८,५,१,१२।

१००. अग्निरु सर्वे कामाः । माश १०. २. ४. १।

१०१ अग्निरु सर्वेषां पाप्मनामपहन्ता । माश ७, ३, २, १६।

१०२. अग्निर् ऋषिः। में १,६,१।

१०३. अग्निरेकाचरया मामुद्जयदिमां पृथिवीम् । काठ १४,४ ।

१०४. अग्निरेकाक्षरया (°क्षरेण Lतैसं.]) वाचसुदजयत् । तैसं १, ७, ११,१; मै १, ११, १०; काठ १४,४।

१०५. अग्निरेकाक्षरयोदजयन्मामिमां पृथिवीम् । मै १,११,१० ।

१०६. अग्निरेव दध्यङ्ङ्थर्यर्णः । तैसं ५,६,६,३।

१०७. अग्निरेव देवानां द्त आस । माश ३,५,१,२१।

१०८. अग्निरेव पुरः। माश १०,३,५,३।

१०९. अन्निरेव प्रावापयत् सोमो (+वै Lमै.।) रेतोऽद्धान् मिथुनं वा अग्निरच सोमश्च। मै १,१०, ५; काठ ३५,२०; क ४८,१८।

११०. अग्निरेव ब्रह्म (भर्गः [गो.])। गो १,५,१५; माश १०,४,१,५।

१११. अग्निरेव रथन्तरस्य (अधिपतिः)। जै १,२९२।

११२. अग्निरेव सविता। गो १.१,३३; जैउ ४,१२,१,१।

११३. अग्निरेवावमो मृत्युः । तैआ १,८,४,११।

११४. अग्निरेवास्मै प्रजां प्रजनयति वृद्धामिन्द्रः प्रयच्छति । तैसं २,५,५,१।

११५. अग्निरेवैनं गाईपत्येनावति । तै १,७,६,६ ।

११६. अग्निरेवैनं गृहपतीनां सुवते । तै १,७,४,१।

११७. अग्निरेवैष यत् त्रिवृत् स्तोमः । जै २,९०।

११८. अग्निरेष यत्पश्चवः (यद्धथन्तरम् ध्जै.])। जै १,३३०;३३२; माश ६,३,२,६ ।

११९. अग्निगीयत्रछन्दाः । काठ ९,१३।

१२०. अग्निर्गार्हपत्यानाम् (°र्गृहपतीनाम् ।तैसं.]) (देवः)। तैसं १,८,१०,१; काठ १५,५।

१२१. अग्निर्गृहपतिः । तैसं २,४,५,२।

१२२. अन्निज्योतिज्योतिरन्निरिति तदिमं लोकं लोकानामाप्नोति प्रातःसवनं यज्ञस्य । कौ १४.१।

- १२३. अग्निर्दक्षितः, पृथिवी दीक्षा। जै २,५३।
- १२४. अग्निर्देवता गायत्री छन्द उपा एशोः पात्रमसि । तैसं ३,१,६,२।
- १२५. अझिंदेवतानां ज्योतिः। जै १.६६।
- १२६. अग्निर्देवतानाम् (मुखम्) । मै १,६,९; तां ४,८,९०।
- १२७. अग्निर्देवानां रक्षोहा (वसुमान् [काठ १०,६]) । काठ १०,५: काठसंक १२।
- १२८. अभिदेवानां क्षमवाँस्तमेव भागधेयेनोपधावति, सोऽस्मै प्रीतः क्षमत एव । काठ १०,७ ।
- १२९. अग्निर्देवानां जठरम् (°नां दृत आसीत् [तैसं.]) । तैसं २,५,११,८ । तै २,७,१२,३ ।
- १३०. अधिर्देवानामभवत् पुरोगाः । काठ १६,२०।
- १३१. अभिदेवेभ्य उदकामत्स मुर्झ (वेणुं धारा ६,३,१,३१) प्राविशत्तरमात्स सुषिरः । माश ६, ३,१,२६ ।
- १३२. अग्निर्देवेभ्यो निलायत, अश्वो रूपं कृत्वा सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत् । ते १,१,३,९ ।
- १३३. अभिर्देवेभ्यो निलायत, आख्रूपं कृत्वा स पृथिवी प्राविशत्। ते १,१,३,३।
- १३४. अग्निरेंवेभ्यो निलायत, स ऋगुकं प्राविश्वत् । तैसं ५,१,९,५।
- १३५. अग्निर्देवेभ्यो निलायत, स दिशोऽनुप्राविशज्जुह्वन्मनसा दिशो ध्यायेद् दिग्भ्य एवैनमव-रुन्धे । तैसं ५,४,७,६ ।
- १३६. अभिदेवेभ्यो निलायत, स वेणुं प्राविशत्, स एतामूतिमनुसमचरद् यद् वेणोः सुषिरम् । तैसं ५,१,१,४।
- १३७. अग्निहिंहोता, स भर्ता। तैआ ३,७,१,२।
- १३८. अभिनेता स वृत्रहेति वार्त्रव्रमिनद्ररूपम् । ऐबा १,२,१ ।
- १३९. अग्निर्वहा (+अग्निर्यज्ञः [मारा.]) । काठ ८,४; मारा ३,२,२,७।
- १४०. अप्रिर्भृतानामधिपतिः । तैसं ३,४,५,१ ।
- १४१. अग्निर्मुखम् (+प्रथमो देवताना एसंगतानामुत्तमो विष्णुरासीत् [काठ.])। तैसं ७,५,२५,१; काठ ४,१६।
- १४२. अग्निमें दुरिष्टात् पातु । तैसं १,६,३,१।
- १७३. अग्निमें वाचि श्रितः । ते ३,१०,८,४ ।
- १४४. अझिमें होता। प २,५।
- १४५. अमिर्यज्ञिन: (सहागच्छतु)। मे १,९,२;८; काठ ९,१०; क ४८,३; तैआ ३,८,९।
- १४६. अग्नियंजुषाम् (समुद्रः) । माश ९,५,२,१२।
- १४७. अमिर्वसुभिः (+ उदकामत् [ऐ.]) । मै २,२,६; ऐ १,२४।
- १४८. अग्निर्वा अग्ने हिरण्यमविन्दत् । मै २,२,७।

```
१४९. अभिर्वा अन्नपतिः (अन्नादः [ऐआ.]) । तैसं ५,२,२,१; ऐआ १,१,२।
```

१५०. अग्निर्वा अन्नानां शमयिता । कौ ६,१४।

१५१. अभिर्वा अपामायतनम् आपो वा अग्नेरायतनम् । तैभा १,२२,१-२ ।

१५२. अमिर्वा अरुषः (अर्वा ।तै १,३,६,४।) । तै ३,९,४,१।

१५३. अभिर्वाऽलर्कः । माश २,५,१,४; १०,६,२,५; ऐआ १,४,९ ।

१५४. अधिर्वा अस्वमेधस्य योनिरायतनम् । तै ३ ९,२१,२; ३।

१५५. अग्निवी अरवं प्राविशत् कृष्णो भूत्वा सोऽत्रागच्छ्यत्रेष सृगशफ इव । काठ ८, ५ ।

१५६. अग्निर्वाऽअहः सोमो रात्रिः। माश ३,४,४,१५।

१५७. अग्निवीऽआयुः । माश ६,७,३,७; ७,२,१,१५ ।

१५८. अमिर्वाऽभायुष्मानायुष ईव्टे । माश १३,८,४,८ ।

१५९. अग्निर्वा इतो वृष्टिमीट्टे मस्तोऽमुतरुच्यावयन्ति (+तां सूर्यो रिह्मभिर्वर्षति [मै २,४,८]) एते वृष्ट्याः प्रदातारः । मै २,९,८ ।

१६०. अग्निर्वा इतो वृष्टिमुदीरयति । तैसं २,४,१०,२।

१६१. अग्निर्वा उपद्रव्य (ऋतम् । तै.।) । तैसं ३,३,८,५;७,५,४; तै २,१,११,१; गो २,४,९ ।

१६२. अग्निर्वा एतासा ५ (गर्वा) योनिरग्निः कुलायम् । मै ४,२,१० ।

१६२. अग्निर्वाऽएव धुर्यः । माश १,१,२,१०।

१६४. अग्निर्वा एष वैश्वानरो यद् यज्ञः (यद् यज्ञायज्ञीयम् [जै १,१७३])। जै १,१७०।

१६५. अग्निर्वाग् भूत्वा मुखं प्राविशत् । ऐआ २,४,२, ऐउ १,२,४।

१६६. अग्निर्वाचि (हुतः)। शांत्रा १०,९।

१६७. अग्निर्वाव देवयजनम् (+ अग्नी हि सर्वा देवता इज्यन्ते [काठ.])। मै ३,८,४; काठ २५, ३; क ३८, ६।

१६८. अग्निर्वाव पवित्रम् (पुरोहितः [ऐ.])। तै ३,३,७,१०; ऐ ८,२७।

१६९. अग्निर्वाव यमः (+ इयं यमी [तैसं.]) । तैसं ३,३,८,३; गो २,४,८।

१७०. अग्निर्वाव वाजी | तैसं ५,५,१०,७ |

१७१. अग्निर्विजयमुपयन्सु त्रेधा तन्वो विन्यधत्त पञ्चषु तृतीयमप्सु तृतीयममुस्मिननादिस्ये तृतीयम्। का ७,३।

१७२. अग्निर्विभ्राव्यिसनः । तैआ १,१२,३,७।

१७३. अनिवर्वृत्राणि जङ्कनत्। काठ २०,१४ ।

१७४. अनिवें कामो देवानामी इवरः । कौ १९,२ ।

१७५. अरिनवैं गायत्री (घर्मः ८माश ११,६,२,२।)। माश ३,४,१,१९; ९,४,१०,६,६,२,७।

```
१७६. भग्निवें ज्योती रक्षोहा । माश ७,४,१,३४ ।
```

- १७७. अग्निवें तत् पक्षी भूत्वा स्वर्गे लोकमपतत्। काठ २१,४; क ३१,१९।
- १७८. अग्निवैं त्रिवृत् (दर्भस्तम्बः [काठ.]) । काठ ९,१६; जै १,२४०; तै १,५,१०,४।
- १७९. अग्निवें दाता (+स एवास्मै यज्ञं ददाति [कौ.]) । कौ ४,२; माश ५,२,५,२ ।
- १८०. अग्निवै दीक्षितः । काठ २३,६; २४,९ ।
- १८१. अग्निवें दीक्षितस्य देवता । तैसं ३,१,१,३।
- १८२. अग्निवें देवतानामनीकं सेनाया वे सेनानीरनीकं, तस्माद्ग्नयेऽनीकवते (पुरोडाशं निर्वपति)। माश ५,३,१,१।
- १८३. अग्निवैं देवतानां मुखं प्रजनयिता स प्रजापतिः । माश २,५,१,८;३,९,१,६ ।
- १८४. अग्निवें देवयोनिः । ऐ १,२२;२,३।
- १८५. अग्निवें देवानां यव्टा (रक्षोहा [मै.])। मै २,१,११; तै ३,३,७,६ ।
- १८६. अग्निवें देवानां वसिष्ठः (सेनानी [मै.])। मै १,१०,१४: ऐ १,२८।
- १८७. अग्निवें देवानां व्रतपतिः (व्रतस्तृत् [गो २,१,१५]) । तैसं १,६,७,२; मै १,८,९; ३,६,९; काठ ३२,६; माश १, १,१,२;३,२,२,२; गो २,१,१४।
- १८८. अग्निवें देवानां होता (गोपाः धे १,२८)। ऐ १,२८;३,१४।
- १८९. अग्निवें देवानां नेदिष्टम् । माश १,६,२,११।
- १९०. अग्निवैं देवानामद्भातमाम् । माश १,६,२,९।
- १९१. अग्निवें देवानामन्नपतिः ('नामन्नवान् ।मै.; काठ १०,६।) । मै २,१,१०; काठ १०,६।
- १९२. अग्निवें देवानामन्नादः (°नामभिषिक्तः [तैसं.]) । तैसं ५,४,९,२; काठ १०,६; ते ३,१,४,९।
- १९३. अग्निवें देवानामवमो विष्णुः परमः । काठ २२,१३; ऐ १,१।
- १९४. अग्निवें देवानामवराध्यों विष्णुः पराध्यः । कौ ७,९।
- १९५. अग्निवें देवानां पथिकृत् (मनोता [ऐ., की.]) । मै १,८,९; २,१,१; ऐ २,१०; की १०,६।
- १९६. अग्निवें देवानां मुखम् (ब्रह्मा [जै.])। कौ ३,६; ५,५; गो २,१,२३; जै १,९३; तां ६,१,६।
- १९७. अग्निवें देवानां मृदुहृद्यतमः। माश १,६,२,१०।
- १९८. अग्निवैं देवेभ्योऽपाकामत् स प्रत्यङ्ङुदद्भवत् तस्मादध्वर्थुः प्रत्यङ्मुखोऽग्नि मन्थति । काठसंक २०।
- १९९. अग्निवें द्रव्टा (धाता [तै.]) । काठसंक १२२; गो २,२,१९; ते ३,३,१०,२।
- २००. अग्निवैं नभसस्पतिः (नभसा पुरः [तैसं.]) । तैसं ३,३,८,६; गो २,४,९ ।
- २०१. अग्निवें पथः कर्ता (पथिकृत् [की.])। की ४,३; माश ११,१,५,६।
- २०२. अग्निवें पथिकृद् देवतानां येन वे केन चाग्निरेति पन्थानमेव कुर्वम्नेति । जै १, ३०३ ।
- २०३. अग्निवैं पथोऽतिवोद्या । माश १३,८,४,६।

```
२०४. अग्निवें परिक्षित्। ऐ ६,३२: गो २,६,१२।
```

२०५. अग्निवें पञ्चना एयोनिः (पञ्चामीष्टे [माश.]) । मै २,५,९; माश ४,३,४,१९।

२०६. अग्निवें पाप्मनोऽपहन्ता । माश २,३,३,१३ ।

२०७. अग्निवें पुरस्तद्यत्तमाह पुरः इति प्राञ्च ५ ह्यग्निमुद्धरन्ति प्राञ्चमुपचरन्ति । माश ८, १,१,४ ।

२०८. अग्निवें प्रजापतिः (+ तस्याश्वश्चक्षुः [काठ.]) । मै ३,४,६; काठ ८,५ ।

२०९. अग्निवें प्रथमा विश्वज्योतिः (इष्टका) । माश ७,४,२, २५ ।

२१०. अग्निवें प्राङ्कदेतं नाकामयत तमक्वेनोदवहन्यत् पूर्वभुदवहँस्तत् पूर्ववाहः पूर्ववाट्त्वम् । काठ ८,५ ।

२११. अग्निवें बृहद्रथन्तरे (॰वेंभ्रजश्रुन्दः [माश.]) । जै १,३२७; माश ८,५,२,५ ।

२१२. अग्निवें ब्राह्मणः (ब्रह्मा [प.]) । काठ ६,६; काठसंक ८३; ष १,९ ।

२१३. अग्निवें भरतः स वै देवेभ्यो हब्यं भरति । कौ ३,२ ।

२१४. अनिवैं भर्गः । माश १२,३,४,८; जैंड ४,१२,२,२ ।

२१५. भारिनवें भुवोऽग्नेहींद ५ सर्वं भवति । माश ८,१,१,४।

२१६ अग्निवें मध्यमस्य दाता । मै २,२,१३।

२१७. अग्निवें मनुष्यासां चक्षुषः (°आयुषः [मै २,३,५]) प्रदाता । मै २,१,७ ।

२१८. अगिनवें सहान् (महिषः [माश.])। माश ७,३,१, २३,३४; शांआ १,५; जैंड ३,१,४,७।

२१९. अग्निवै मिथुनस्य कत्ती प्रजनियता । माश ३,४,३,४ ।

२२०. अग्निवें मृत्युः (यज्ञमुखस् धते.])। माश १४,६,२,१०; कौ १३,३; जै १,३३२; तै १,६,१,८।

२२१. अग्निवें यज्ञः (यज्ञस्य पवित्रम् । [मै.]) । मै ३,६,१; तां ११,५,२; माश ३,४,३,१९ ।

२२२. अग्निवें यज्ञस्यान्तोऽवस्ताद् , विष्णुः परस्तात् (पुरस्तात् Lमै ३, ६,१।) । मै ४,३,१ ।

२२३. अग्निवें यज्ञस्यावराध्यों विष्णुः पराध्यः । माश ३,१,३,१; ५,०,३,६।

२२४. अग्निवें यम इयं (पृथिवी) यम्याभ्या ५ हीद ५ सर्व यतम् । माश ७,२,१,१०।

२२५. अभिवें योनिर्यज्ञस्य । माश १, ५,२,११; ३,१,३,२८; ११,१,२,२।

२२६. भग्निवें रक्षसामपहन्ता । कौ ८,४;१०,३ ।

२२७. अग्निवें रथन्तरम्। ऐ ५,३०; जै १,३३५।

२२८. अग्निवें रात्रिरसा मादित्योऽहः । मै १,५,९ ।

२२९. अग्निवैं रुद्रः । मै २,१,१०; काठ १०,६;२४,९; क ३५,५; माश ५,३,१,१०;६,१,३,१०।

२३०. अग्निवें रूरः (रेतोधाः तिसं., ते.) । तैसं ६,५,८,४; ता ७,५,१०;१२,४,२४; ते २,१,२,

२३१. अग्निवें रूरुतेतत् (रौरवं) सामापश्यत् । जे १,१२२ ।

२३२. अग्निवें वनस्पतिः (वयस्कुच्छुन्दः [माश.]) । कौ १०,६; माश ८,५,२,६ ।

- २३३. अग्निवें वरुणं ब्रह्मचर्यमागच्छत् प्रवसन्तं तस्य जायां समभवत् । मै १,६,१२।
- २३४. अग्निचैं वरुणानीरभ्यकामयत, तस्य तेजः (रेतः [काठ १९,३]) परापतत् तिद्धरण्यमभवत् । काठ ८,५; के ३०,१।
- २३५. अग्निवें वरेण्यम् (वसुः [मै.])। मै ३,४,२; जैउ ४,१२,२,१।
- २३६. अग्निवें वसुमान् (वसुवनिः [माश्त.])। मै ४,१,१४; माश १,८,२,१६।
- २३७. अग्निवैं वाक् (विराट् [काठ.]) । काठ १८,१९; जं २,५४।
- २३८. अग्निवें स देवस्तस्यैतानि नामानि शर्व इति यथा प्राच्या भाचक्षते भव इति यथा वाहीकाः पश्चनां पती रुद्रोऽग्निरिति तान्यस्याशान्तान्येवेतराणि नामान्यग्निरित्येव शान्ततमम् । माश १,७,३,८ ।
- २३९, अग्निवें समिष्टिरानः प्रतिब्ठितः। मै १,१०,१५।
- २४०. अग्निवें सर्वा देवताः। मै १,४,१३;१४;६,८;२,१,४;३,१;५; ३,१,१०;७,८;९,७; ४,४,७; ७,८; ८,५; काठ ११,८; ऐ १,१; गो २, १,१२;१६; जै १,३४२; तां ६, ४,५; १८, १,८; माश १,६,२,८; ३,१,३,१; ष ३,७।
- २४१. अग्निवें सर्वेषां देवानामात्मा । माश १४,३,२,५।
- २४२. अग्निवैं स्वर्गस्य लोकस्याधिपतिः। ऐ ३,४२।
- २४३. अग्निवें (°हिं [माश.]) स्विष्टकृत् । कौ १०,५; माश १,५,३,२३।
- २४४. अग्निवैं हिमस्य भेषजम् । तै ३,९,५,४।
- २४५ अग्निवें होता (+अधिदेवं वागध्यात्मम् । माश १२,१,१,४])। गो १,२,२४; माश १,४, १,२४; ६,४,२,६ ।
- २४६. अग्निवें होता वेदिषत् । माश ६,७,३,११ ।
- २४७. अग्निहें वाऽअपोऽभिद्ध्यो मिथुन्याभिः स्यामिति ताः सम्बभूव तासु रेतः प्रासिञ्चत्त-द्विरण्यमभवत्तस्मादेतद्ग्निसंकाशमग्नेहिं रेतस्तस्माद्प्सु विन्द्न्त्यप्सु हि (रेतः) प्रासिञ्चत्। माश २, १,१,५।
- २४८. अग्निर्ह वा अबन्धुः । जैउ ३,२,१,७।
- २४९. अग्निह वाव राजन् गायत्रीमुखम् । जैउ ४, ६,३,२।
- २५०. अग्निर्ह वै ब्रह्मणो वत्सः । जैउ २,५,१,१ ।
- २५१. अग्निहिं देवानां पद्यः । ऐ १,१५।
- २५२. अग्निहिं देवानां पात्नीवतः (प्रहः) । कौ २८,३ ।
- २५३. अग्निहि रक्षसामपहन्ता । माश १,२,१,६;९;२,१३।
- २५४. अग्निहिं वै घूः । माश १,१,२,९।
- २५५. अग्निहींता (+पञ्चहोतृगाम् ८ते.।) । मै १,९,१; काठ ९,८; ते ३,१२,५,२; तैआ ३,३,१।
- २५६. अग्निसेंव यत्पश्चातः। माश ६,२,१,१२।

- २५७. अग्निइच जातवेदाइच सहोजा अजिरा प्रभुः । वैश्वानरो नर्यापाइच पङ्किराधाइच सप्तमः । विसर्पेवाष्टमोऽग्नीनाम् । एतेऽष्टी वसवः क्षिता इति । तैश्रा १,९,१,१।
- २५८. अग्निइच म आपश्च मे (यज्ञेन कल्ना म्)। तैसं ४,७,५,१।
- २५९. भग्निश्च ह वा भादित्यश्च रौहिगावेताभ्या एहि देवताभ्यां यजमानाः स्वर्गं लोक एरोहन्ति । माश १४,२,१,२ ।
- २६०. अग्निष्ट्वा वसुभिः पुरस्ताद् रोचयतु (+ गायत्रेण छन्दसा ।तैआ.)। मै ४,९,५; तैआ ४,६,१।
- २६१. अग्निः षट्पादस्तस्य पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौराप ओषधिवनस्पतय इमानि भूतानि पादाः। गो १,२,९।
- २६२. अग्निस्तर्वा अन्वोषधीः (°र्वा दिश आभाति [मै.]) । मे ३,१,८; काठ १९,५ ।
- २६३. श्राग्निस्सर्वा दिशो (+अनु ८तैसं., तैआ.」) विभाति । तैसं ५,१,७,४;८,६; काठ १९,७;२२,१; क ३०,५; तैआ ५,३,७।
- २६४. अगिनः सर्वा देवताः । तैसं २,२,९,१;३; ३,११,२; ५, ५,१,४; काठ १२,१; काठसंक ११८; १२२; ऐ २,३; तै १, ४,४,१०; माश १,६,३,२०; तैआ ५,४,५।
- २६५. अग्निस्सूर्यस्य (योनिः)। काठ ७,४।
- २६६ अनिनः सृष्टो नोददीप्यत तं प्रजापितरेतेन साम्नोपाधमत् स उददीप्यत दीप्तिश्च वा एतत्साम ब्रह्मवर्चसब्च दीप्तिञ्चैवैतेन ब्रह्मवर्चसञ्चावरुमधे । तां १३, ३,२२ ।
- २६७ अग्नी राज्यसा भादित्योऽहः। काठ ७,६।
- २६८. अग्नी रुद्रः । मै २,३,७; ३,१,३;७,७; ९,१;४,२,१०; ६,९ ।
- २६९. अरने: पक्षति:। मै ३,१५,४; काठ ५३,११।
- २७०. अग्ने: पूर्वदिश्यस्य · · · स्थाने स्वतेजसा भानि । तैआ १,१८।
- २७१. अग्नेः पूर्वाहृतिः । ते २,१,७,१।
- २७२. अग्ने कह्याग्ने कि ए शिलाग्ने दुधाग्ने वन्याऽग्ने कक्ष्य या ता इषुर्युवा नाम तया विश्वेम । मे २,१३,१२ (तु. तैसं ५,५,९,१-२; काठ ४०,३)।
- २७३. अरने गृहपते यस्ते घृत्यो भागस्तेन सह ओज आक्रममाणाय घेहि। तैसं २,४,५,२।
- २७४. अग्ने गृहपते सुगृहपतिरहं त्वया गृहपतिना भूयासम् । मै १,५,१४; काठ ५,५;७,३।
- २७५. अरने ... जातवेदः शिवो भव । मै २,७,८ ।
- २७६, अग्ने दुःशीर्ततनो जुषस्व···एषा वा अस्य (अग्नेः) श्रुणती तन्ः कृरैतया वा एष पशुच्कामायते। मै १,८,६।
- २७७. क्षाने पृथिवीपते (ऊर्ज नो घेहि)। तै ३,११,४,१।
- २७८. अग्ने ब्रह्म गृहीच्व (गृह्णीच्व Lमै., क.])। मै १,१,९; काठ १,८; क १,८।
- २७९. अग्नेSभ्यावर्तिन्नभि न आ वर्तस्वाऽऽयुवा वर्चसा सन्या मेधया प्रजया धनेन । तैसं ४,२,१,२।

```
२८०. अग्ने महाँ असि ब्राह्मण भारत । कौ ३,२; तै ३,५,३,१; माश १,४, २,२।
```

२८१. अग्ने यत्ते तपस्तेन तं प्रतितप (°ते हरस्तेन तं प्रतिहर) योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः । काठ ६,९ ।

२८२. अग्ने रथन्तरम् (इन्द्रोडन्नपान्नामत्) । मै २,३,७ ।

२८३. अग्नेरहं देवयज्ययान्नादो भूयासम् । तैसं १,६,२,३।

२८४. अग्नेरहं स्विष्टकृतो देवयज्ययायुःप्रतिष्ठां गमेयम् । काठ ५,१ ।

२८५. अग्नेरायुरिस तस्य (+ ते [काठ.]) मनुष्या आयुष्कृतः । मै २,३,४; काठ ११,७ ।

२८६. अग्ने रुचां पते नमस्ते । काठ ६,९; ७,६ ।

२८७. अग्ने रूपं स्वर्शाः । ऐआ ३,२,५ ।

२८८. अग्नेर् ऋग्वेदः (अजायत) । माश ११,५,८,३।

२८९. अग्नेरेतद्वेशानरस्य भस्म (रेतो [माश ७,१,१,१०]) यत्सिकताः। माश ७,१,१,९।

२९०. अग्नेरेतास्तन्त्रो यद् धिष्ण्याः । मै ४,६,९ ।

२९१. अग्ने रेतो हिरण्यम् । माश २,२,३,२८ ।

२९२. अग्नेर्धृतम् । तैसं ५,५,१,५।

२९३. अग्नेर्भागोऽसि दीक्षाया आधिपत्यं बहास्पृतं त्रिवृत् स्तोमः । तैसं ४,३,९,१; मै २,८,५।

२९४. अग्नेथंद्रेतः सिच्यते तद्धिरण्यमभवत् । काठसंक १३९ ।

२९५. अग्नेर्वाऽएतद्वेतो यद्धिरण्यम् । जै १,५६; माश १४,१,३,२९; ।

२९६. अग्नेर्वा एतद्वैश्वानरस्य भस्म यत् सिकताः । मै ३,२,३;७; माश ३,५,१,३६।

२९७. अग्नेर्जा एतद्वेश्वानरस्य (श्रीष्टं) साम । तां १३,११,२३।

२९८. अग्नेर्वा एताः सर्वास्तन्यो यदेता (वाय्त्रादयः) देवताः । ऐ ३,४।

२९९. अग्नेर्वा एषा तनूर्यदोषधयः । तै ३,२,५,७।

३००. अग्नेर्वा एषा वैद्यानरस्य प्रिया तनूर्यत्सिकताः । काठ २०, १ ।

३०१. अग्नेवा एषा वैश्वानरस्य योनिर्यदवका । काठ २१,३ ।

३०२. अग्नेर् (वत्सः) बृत्रः । तैआ १,१०,६,१३ ।

३०३. अग्नेवें गुप्त्या अग्निहोत्र ए ह्यते । काठ ६,२।

३०४. अग्नेने चक्षुषा मनुष्या विषदयन्ति । तैसं २,२,९,३;३,८,१-२ ।

३०५. अग्नेवें प्रातःसवनम् (°वें भागः पुनराधेयः धमै.।) । मै १,७,२; कौ १२,६;१४,५;२८,५ ।

३०६. अग्नेंवें मनुष्या नक्तं चक्षुषा पश्यन्ति, सूर्यस्य दिवेती वे (°र्यस्य दिवा ती [काठ.]) चक्षुषः प्रदातारी । मै २,३,६; काठ ११,९।

३०७. अग्नेवें मनुष्याइचक्षुवा पश्यन्ति, विष्णोर्देवताः । काठ १०,१।

```
३०८. भग्नेवैं सर्वमाद्यम् । तां २५,९,३।
```

- ३०९. अग्नेवें सुष्टस्य तेजा उददीप्यत, तदश्वत्थं प्राविशत् । मै १,६,५।
- ३१०. अग्नेवें सुष्टस्य भा अपाकामत्, तद् विकङ्कतं प्राविश्वत् । मे ३,१,९।
- ३११. अग्नेवें सुष्टस्य विकङ्कतं भा आर्छत् । काठ १९,१०;२१,९; क ३०.१०।
- ३१२. अग्नेहिरण्यं प्रतिजगृहषस्तृतीयमिन्द्रियस्यापाकामत् । काठ ९,११।
- ३१३. अग्नेब्ट्वास्येन प्राइनामि । गो २, १,२।
- ३१४. अग्ने ... स नो भव शिवस्त्वम् । मै २,७,१० ।
- ३१५. अग्ने सहस्राक्ष शतमूर्धव्छततेजदशतं ते प्राणास्सहस्रं ब्यानाः । त्वस साहस्रक्ष राथ ईशिषे । काठ ७,३।
- ३१६. अग्नेस्तूषः (वासः)। काठ २३, १।
- ३१७. अग्नेस्तेजसा सूर्यस्य वर्चसा (बृहस्पतिवों युनक्तु)। मै २,७,१२; तैश्रा ६,३,३।
- ३१८. अग्नेस्तेजसेन्द्रस्येन्द्र्येण (+सूर्यस्य वर्श्वसा [तां.]) । मै २, ६, ११; ४, ४, ५; तां १, ३.५:७.३ ।
- ३१९. अग्नेस्त्रयो ज्याया एसो भ्रातर आसन् ते देवेभ्यो हन्यं वहन्तः प्रामीयन्त । तैसं २,६,६,१; ६,२,८,४।
- ३२०. अग्नेस्त्वा मात्रयेत्याहात्मानमेवाष्मिन् (आमयाविनि) एतेन दधाति । तैसं २,३,११,४।
- ३२१. अग्नेस्त्वाऽऽस्येन प्राक्षामि । तैसं २,६,८,६ ।
- ३२२. अग्ने: समिदस्यभिशस्त्या मा पाहि । क ४,८।
- ३२३. अग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां गमेयम् । तैसं १,६,९,४।
- ३२४. अग्ने हब्य एस्सस्य । तैसं १,१,४,२।
- ३२५. अमी हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुह्नति । माश १,६,२,८ ।
- ३२६ अङ्गिरसी वा एको ऽग्निः। ऐ ६,३४ ।
- ३२७. अङ्गिरसो चिष्णियैरनिनिभः (सहागच्छन्तु) । तैश्रा ३,८,९ ।
- ३२८. अजरं वा अमृतमग्नेरायुः । काश ३,१,१०,४।
- ३२९. अजा ह्यग्नेरजनिष्ट गर्भात् । तैसं ४,१,१०,४ ।
- ३३०. अजो हाग्नेरजनिष्ट शोकात् । मै २,७,१७; काठ १६,१७ ।
- ३३१. अतूर्ती होतेत्याह न होतं (अप्रिं) करचन तरित । तैसं २,५,९,१-३।
- ३३२. अत्र वैश्यस्यापि (अग्निः) देवता । मै २,३,९ ।
- ३३३. अथ यत्रैतस्प्रतितरामिव तिरश्चीवाचिः संशाम्यतो भवति तिर्हं हैष (अप्निः) भवति मित्रः।
 माश २,३,२,१२।

```
३३४. अथ यत्रैतत्प्रथम एसिम्बो भवति, धूप्यतऽएव तर्हि हैष भवति रुद्रः। माश २,३,२,९।
```

३३५. अथ यत्रैतत्प्रदीप्ततरो भवति, तर्हि हैष (अग्निः) भवति वरुणः । माश २,३,२,१० ।

३३६. अथ यत्रैतत्प्रदीप्तो भवति, उच्चैर्धूमः परमया जूत्या बल्बलीति, तर्हि हैष (अप्तिः) भवतीन्द्रः । माश २,३,२,११।

३३७. अथ यत्रैतदङ्गाराश्चाकारयन्तऽ इव । तर्हि हैष (अग्निः) भवति ब्रह्म । माश २,३,२,१३ ।

३३८. अथ (अभिः) यदुच इष्यति नि च हृष्यति तदस्य मैत्रावरुणं रूपम् । ऐ ३, ४।

३३९. अथ योऽग्निर्मृत्युस्सः । जैउ १,८,१,८; २,५,१,२ ।

३४०. अथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने । मै २,७,३ ।

३४१. अथ ह वै त्रयः पूर्वेऽग्नय आसुर्भूपतिर्भुवनपतिर्भूतानां पतिः। जै २,४१।

३४२. अथाग्नेरब्टपुरुषस्य (महिमा कथ्यते) । तैआ १,८,८,२२ ।

३४३. अथातो दक्षिणः पक्षः सोऽयं लोकः सोऽयमग्निः सा वाक्तद्रथन्तरं स वसिष्ठः । ऐश्रा १,४,९।

३४४. अथैषोऽग्नये वैश्वानराय द्वादशकपाळः (पुरोडाशः) । मै ३,३,१०।

३४५. अथोऽग्निवें सुक्षितिरग्निक्केंवास्मिङ्कोके सर्वाणि भूतानि क्षियति । माश १४,१, २,२४।

३४६. अद्भ्यो वाऽ एष (अप्तिः) प्रथममाजगाम । माश ६,७,४,४ ।

३४७. अनाधष्टाऽसि (°नाधव्या [तैआ.]) पुरस्तादग्नेराधियत्या (°त्ये [तैआ.]) आयुर्मे दाः । मै ४, ९,३; तैआ ४,५,३।

देश्वट. अनुष्टुब् वा अग्नेः प्रिया तनूः। काठ १९,५।

३४९. अन्नादा (प्रजापतेर्या तनूः) तद्गिनः। ऐ ५,२५।

३५०. अन्नादोऽग्निः। माश २,१,४,२८;२,४,१।

३५१. अञ्चादो वा एषोऽन्नपतिर्यदग्निः। ऐ १,८।

३५२. अपरिमिता ह्यानेस्तन्वोऽग्निना वा अनीकेनेन्द्रो वृत्रमहन् । मै ३,९,५।

३५३. अपाए होब गर्भो यदिनः । तैसं ५,१,५,८।

३५४. अप्सुयोनिर्वा अग्निः। तैसं ५,२,२,४।

३५५. अण्युषद्सि स्थेनसद्सीत्याहैतद्वा आने रूपम् । तैसं ५,३,११,२।

३५६. अण्स्वरने सिधव्यव सौषधीरनुरुध्यसे । तैसं ४,२,११,३।

३५७. अमृतो ह्यग्निस्तस्मादाहाद्ब्धायविति । माश १,९,२,२०।

३५८. अयं वाऽअग्निरकें: (°िनहत्त्वः ध्याश ८, २, १, ४) माश ८, ६, २, १९; ९, ४, १, १८; शांआ १,४।

वेपर. अयं वाऽश्वानिकैतमसावादित्यः सत्यं यदि वासावृत्तमयस् सत्यमुभयस्वेतद्यमनिः।
माश ६,४,४,९०।

३६०. अयं वाडअविनलीकः (किर्वस च क्षत्रं च [माश ६,६,३,५५])। माश १,९,२,१३।

```
३६१. अयं वाव यः (वायुः) पवते सोऽग्निर्नाचिकेतः । तै ३,११,७,१ ।
```

३६२. अयं वाव लोकोऽग्निश्चितः । माश १०,१,२,२।

३६३. अयं वै (पृथिवी-) लोकोऽग्निः। माश १४, ९,१,१४।

३६४. अयं ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योः समारोहयत्येष वा अग्नेर्योनिः । तैसं ३, ४,१०,४-५।

३६५. अयमग्निर्बह्म। माश ९,२,१,१५।

३६६. अयमिनिवेशानरो योऽयमन्तः पुरुषे येनेदमन्तं पच्यते यदिदमग्रते तस्यैष घोषो भवति यमेतत्कर्णाविपिधाय श्रणोति स यदोत्क्रमिष्यनभवति नैतं घोष १ श्रणोति । माश १४, ८,१०,१।

३६७. अयमग्निः सहस्रयोजनम् (स्वर्विद् ध्माश ९,२,१,८)। माश ९,१,१,९ ।

रे६८. अया ते अग्ने सामिधा विधेम । तैसं १,२,१४,६ ।

३६९. अया वै नामैबाग्नेः प्रिया तनूः । मै १,४,८।

३७०. अरुणाइवा इहागताः । वसवः पृथिवीक्षितः । अन्दौ दिग्वाससोऽग्नयः । तैशा १,१२,४,९ ।

३७१. अर्कोऽग्निः। मै ३,१,१;२,४; काठ १९,१; क २९,८।

३७२. अकीं ज्योतिस्तद्यमानिः। मै १,६,२।

३७३. अर्को वा (+ एष यद् ।तैसं ५,३,४,६।) अग्निः । तैसं ५,५,६,३।

३७४. अर्चिषम् (प्राणस् [माशः]) अग्नेः (आदित्य आदत्त) । जै २,२६; माश ११,८,१,७।

३७५. अवकामनूप द्धात्येषा वा अग्नेयोंनिः । तैसं ५,४,२,१ ।

३७६. अशिष्टो ह्यग्निस्तस्मादाहाशीतमेति । माश १,९,२,२०।

३७७. अश्वो वै भूत्वाग्निर्देवेभ्योऽपाकामत् स यत्रातिष्ठत् तदश्वत्थस्समभवस्, तदश्वत्थस्याश्वत्थ-त्वम् । काठ ८, २ ।

३७८. असा आदित्योऽग्निः । काठसंक १२२ ।

३७९. असी वाऽआदित्य एषोऽभ्रिः। माश ६, ४,१,१; ३,९;१०।

२८०. असी वा आदित्योऽग्निरनीकवान् (श्योऽग्निः श्रुचिः १ते १,१,६,२।)। ते १,६,६,२।

३८१. असौ वा आदित्योऽग्निर्वसुमान् (°ग्निर्वेदवानरः ध्मै.]। मै २,१,२; तैआ ५,७,१०।

३८२. अस्मिस्तेन (पृथिवी-) लोके प्रतितिष्ठति, आर्ग्न ज्योतिरवरुन्द्धे । काठसंक ९ ।

३८३. अह्वोऽग्निः (वत्सः) । ताम्रो अरुणः । तैआ १,१०,५-६ ।

३८४. आकृत्ये प्रयुजे अझये स्वाहा, मेधाये मनसे अग्नये स्वाहा, दीक्षाये तपसे अग्नये स्वाहा, सरस्वत्ये पूळो अग्नये स्वाहा। तैसं १,२,२,१; मै १,२,२; काठ २,२।

दे८५. आत्मैव (आत्मा वा माश ७,३,१,२) अग्निः। माश ६,७,१,२०; १०,१,२,४।

३८६. आदित्योऽग्निः। काठसंक ८३।

- ३८७. सादित्यो वाऽअस्य (अग्नेः) दिवि वर्चः । माश ७,१,१,२३।
- ३८८. आपं त्वामे मनसा · · तपसा · · दिश्वया · · ः उपसिन्नर् · · सुत्यया · · दिश्वणाभिर् · · · स्वभ्येन · · वशया · · · स्वगाकारेण · · · एनमाप्नोति । तैसं ५,५,७,५ ।
- ३८९. आपो वरुणस्य पत्म्य आसन्, ता अग्निरभ्यध्यायत्, ताः समभवत् । तैसं ५,५,४,१; तै १,
- ३९०. आपो वा अग्निः पावकः । तै १,१,६,२ ।
- ३९१. आपो वा अग्नेर्योनिः (°स्सपत्नः ।मै ३,४,१०।)। मै ३,२,२;४,१०; काठ १९,१२; क ३१,२।
- ३९२. भायुर्दा अग्नेऽस्यायुर्मे देहि। वर्चोदा तनूपा यन्मे तनुवा ऊनं तन्म भा पृण। तैसं १,५,५,३-४।
- ३९३. आयुर्वाऽग्निः। माश ६,७,३,७।
- ३९४. आहुतयो वाऽअस्य (अग्नेः Lमै.]) प्रियं धाम । मै १,८,५; माज्ञ २, ३,४, २४।
- ३९५. इदमप्त आयुषे वर्चसे कृधि । काठ ३६,१५ ।
- ३९६. इन्द्रतमेऽग्नी स्वाहा। मै ४,९,९।
- ३९७. इन्द्रो वा अधतिहिशिथल इवामन्यत, सोऽग्नौ चैव बृहस्पतौ चानाथत । काठ ११, १।
- ३९८. इमं पशुं पशुपते ते अद्य बध्नाम्याने । तैसं ३,१,४,१।
- ३९९. इमाः प्रजा अर्कमभितो निविष्टा इममेवाग्निम् । ऐआ २,१,१ ।
- ४००. इसे वै लोका एषोऽग्निः। माश ६,७,१,१६;७,३,१,१३।
- ४०१. इयं (पृथिवी) वाऽअग्निः (+अपन्नगृहः [तै.])। ते ३,३,९,८; माश ७,३,१,११।
- ४०२. इयं (पृथिवी) वा अग्निर्बृहन्नाकः । काठ ३१,२; क ४७,२ ।
- ४०३. इयं वा अग्निवेंदवानरः । तैसं ५,६,६,४; मै १,४,१३,२,१,२; तै ३,८,६,२; ३,९,१७,३।
- ४०४. इयं (पृथिवी) वा अग्नेयोंनिः । मै ३,२,१।
- ४०५. इयं (पृथिवी) वावाधिः । क ३५.३।
- ४०६. इयं वै पृथिन्यमिवैश्वानरः । माश ३,८,५,४।
- ४०७. इयं (पृथिवी) हाझिः । माश ६,१,१,१४;२९ ।
- ४०८. इय ५ (पृथिवी) ह्यानेयानिः । काठ ७,४ ।
- ४०९. ईश्वरो वा एषो (अग्निः) ऽन्तरिक्षसद् (विगुत्) भूत्वा प्रजा हि ए सितोयँहाह शिबो भव प्रजाभ्या इति, प्रजाभ्य एवैन ए (अग्निम्) श्चितमकः। मै ३,१,६।
- **४१०. उत्तरत उपचारोऽग्निः।** तसं ५,३,७,५।
- **४११. उत्तरार्धेऽप्रये जुहोति ।** तैसं २,६,२,१ ।
- ४१२. उद्युरा नामास्यन्नेन विष्टा "मनुष्यास्ते गोप्तारोऽग्निरिषपितः । मै १,८,१४।
- **४१३. उदे**ह्यग्ने अधि मातुः पृथिन्याः । काठ ७,१२ ।

```
४१४. उपोदको नाम लोको यस्मिन्नयमग्निः। जै १,३३४।
```

- ४१५. उभयं वाऽएतद्भिर्देवाना १ होता च दूतरच। माश १,४,५,४।
- धर्द. उल्लालसूप दघात्येषा वा अग्नेर्नाभिः। तैसं ५,२,८,७।
- ४१७. उज्ञिक पावको अरातिः सुमेधा मर्तेष्वप्निरमृतो नि धायि । तैसं ४,२,२,२ ।
- ४१८. जध्वी ह्ययमग्निदीप्यते । जै १,२४७।
- ४१९. ऋग्वेद एवाग्नेः (उदैत्)। जै १,३५७।
- ४२०. ऋताषाड् ऋतधामाधिर्गन्धर्वस्तस्योषधयोऽप्सरस ऊर्जो (°रसो सुदा मै., क.],) नाम । तसं ३,४,७,१; मै २,१२.२; क २९,३।
- ४२१. ऋषयो होतम् (अग्निम्) धस्तुवन् । तैसं २,५,९,१।
- ४२२. एतद्रा अग्निधान ५ हस्तस्य यत्पाणिस्तस्मादेतो हस्तस्याग्निनंतमा ५ विदहति । मै १. ८,१।
- धर३. एतद्वा अग्नेः प्रियं (प्रियतमं [माश.]) धाम यद् घृतम् (आज्यम् [तैसं.])। तैसं ५, १,९,५; काठ २०,७; २१,८; माश १,३,२,१७।
- ४२४. एतद्रा अग्नेस्तेजो यदु घृतम् । तैसं २,५,२,७।
- धरेप. एतद्वे यजमानस्य स्वं यद्धिः । एतद्गनेर्यद्यजमानः । मै १,५,११ ।
- ४२६. एतम् (सूर्यम्) अग्नावध्वर्यवः (मीमांसन्ते) । ऐआ ३,२,३ ।
- ४२७. एतानि वै तेषामग्नीनां नामानि यद्भुवपतिर्भुवनपतिर्भूतानां पतिः। माश्च १,३,१,१७।
- ४२८. एतामध्ये प्राची दिशमरोचयन् । काठ ८,१।
- ४२९. एतावन्तोऽमय^र आधीयन्ते । ते १, १,१०,४ ।
- ४३०. एते वै यज्ञस्यान्त्ये तन्वी यद्ग्निश्च विष्णुश्च । ऐ १,१।
- ४३१. एष (अग्निः) उ वा इमाः प्रजाः प्राणो भूत्वा बिभर्ति तस्माद्वेवाह भारतेति (भरतवस् ।माश १,५,१,८।)। माश १,४,२,२।
- ध्रेश. एष उ ह वाव देवानां नेदिष्टमुपचर्यो (महाशनतमः । जैंड २,५,३,१।) धर्माः । जैंड २,५,२,१।
- ४३३. एष (अग्निः) एव महान् । माश १०,४,१,४ I
- ४३४. एव खलु वै देवरथो यद्भिः । तैसं ५,४,१०,१।
- धरेष. एव रुद्रोः यद्ग्निः। तैसं २,६,६,६; ३, ५,५,२; ते १,१,५,६-६; ६,६; ८,४; ४,६,६।
- ४३६. एष वा अग्निः पाञ्चजन्यो यः पञ्चचितीकः । तैसं ५,३,११,३ ।
- **४३७. एष वा अधिवैश्वानरो य एष** (आदित्यः) तपति । जै १,४५। .
- ४३८. एष (+ह[गो.]) वा अग्निवेशानरो यत् प्रदाव्यः (प्रवर्ग्यः [तैआ.])। गो २,४,८; तै ३,३,८,४; तैआ ५,१०,५।

१. १. अन्वाहार्यपचनः, २. गार्हपत्यः, ३. आह्वनीयः, ४. सभ्यः, ५. भावसध्यः।

```
४३९. एष वा अभिवेशानरो यदसा आदित्यः (°नरो यद् ब्राह्मणः [तैसं., तै.])। तैसं ५,२,८,१-२;
       मै १.६, ३:६: तै २,१,४,५: ३.७,३,२।
```

४४०. एष वै तुथो विश्ववेदा यद्भिः। मै ४, ८,२।

एष वै देवाननुविद्धान्यद्धिः । माश १,५,१,६ । 223

एष वै धुर्योऽिः (यज्ञो यद्ग्निः [माशा.]) । तै ३,२,४,३; माश २,१,४,९९ । 883

४४३. एष वै मृत्यूर्यदग्नी रिहन्नेव नाम । जै १,२६ ।

ध्रध्यः. एष (अग्निः) हि देवेभ्यो हन्यं भरति तस्माद्गरतोऽग्निरित्याहुः । माश १, ४,२,२; ५,१,८।

एष हि यज्ञस्य सुक्रतुर्यद्भिः । माश १,४,१,३५ । ४४५.

एष हि रुद्रो यद्ग्निः ([अग्निः] वाजानां पतिः [ऐ.]) । मै १,६,७;११; ऐ २,५। 388

एष हि हच्यवाड् (हच्यवाहनो) यद्ग्निः । माश १,४,१,३९ । 880

एषा वा अग्नेः पशन्या तनूर्या दिधिकावती । काठ ७,४ । 884.

एषा वा अग्नेः प्रिया तन्र्यच्छन्दा ५ सि (॰नूर्यत्कुमुकः मि., तै.।) मै ३,१, ९; काठ २०,१; ४४२. तै १.४.७,३।

४५०. एवा वा अग्नेः प्रिया तनुर्यद्जा । तैसं ५,१,६,२; काठ १९,५; क ३०,३; तैआ ५,२, १३।

४५१. एषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यंद् घृतम् । मै ३,२,६;७;७,५; काठ २४,५; क ३७,६ ।

४५२. एषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यंद् वैश्वानरः (°तनूर्यावैश्वानरी [काठ,]) । तैसं ५,५,१,५; मै ३, १,१०;३,३; काठ १९,९।

४५३. एषा वा अग्नेर्देधिकावती प्रिया तन्ः पशन्या सर्वसमृद्धा । मै १,५,६।

वा अग्नेभिषज्या तनूर्या सुरभिमती अग्नये सुरभिमतेऽष्टाकपाछं निर्वपेश्वं प्रमीत ५ श्रृणुयुः पूर्तिर्वा एष श्रूयते यः प्रमीत इश्रूयते । काठ १०,६ ।

ध्रप्त. एषा वा अन्नेभेषजा तनूर्यंत् सुरिभः। मै २,१,३; १०।

४५६. एषा वा अस्य (अग्नेः) घोरा तनूर्यंद् रुद्रः । तैसं २,२,२,३ ।

४५७. एषा वा अस्य (अप्नेः) जातवेदस्या तनूः क्रूरैतया वा एष पञ्चन्शमायते । मै १,८,६ । .

४५८. एषा वा अस्य (अप्रेः) भेषज्या तनूर्यत् सुरिभमती । तैसं २,२,२,४ ।

४५९. एषा संवत्सरस्य क्रूरा तनूर्या वैश्वानरी तयैतदभितपन्नभिशोचय ५ स्तिष्ठति भागधेय-मिच्छमानस्तामेवास्य (अप्तिं) प्रीणाति साऽस्मै प्रीता वृध्टि निनयति । काठ १०,३।

४६०. एषा ह वास्य (अग्नेः) सहस्रं भरता यदेनमेकं सन्तं बहुधा विहरन्ति । ऐ १,२८।

४६१. एषोऽग्निर्वेवानां ५ सेनानी । काठ ३६,८।

४६२. मोजो वा अग्निः। काठ २०,११; क ३१, १३।

धदरे. ओषधयो वा अग्नेर्भागधेयम् (°वा एतस्य मातरः [क.]) । तैसं ५, १,५,९; क ३०,१।

ध६४. कामा वा अग्नयः । तैसं ५,१,८,२; काठ १९,८; क ३०, ६।

```
४६५. कृत्तिका नक्षत्रमग्निर्देवता । तैसं ४,४,१०,१; मै २,१३,२० ।
```

४६६. कृष्णो वै भूत्वाऽमिरश्वं प्राविशत् । मै ३,१,४।

४६७. केतो अग्निः। मै १,९,१; तैआ ३,१,१।

४६८. क्षुच्च तृष्णा च । अस्तुक्चानाहुतिश्च । अशनया च पिपासा च । सेविश्चामितिश्च । एतासी अग्ने घोरास्तजुवः । तैआ ४,२२ ।

४६९. गन्धो हैवास्य (अप्रेः) सुगन्धितेजनम् । माश ३,५,२,१७।

४७०. गर्भो अस्योवधीनां गर्भो वनस्पतीनाम् । गर्भो विश्वस्य भूतस्याग्ने गर्भो अपामसि । तैसं ४,२,३,३; क २५,१ ।

४७१. गायत्रछन्दा अग्निः (हाग्निः ।तां ७,८,४)। तां १६,५,९९।

४७२. गायत्री छन्दोऽग्निर्देवता शिरः । माश १०,३,२,१।

४७३. गायत्री वा अग्निः। माश १,८,२,१३।

४७४. गायत्रोऽिमः (°त्रो वा अग्निः ।कौ., तैं।)। तैसं ५, १,४,६; २,३,५; कौ १,१; ३,९; ९,२; १९,४; तै १,१,५,३।

४७५. गायत्रो (ज्यो [जै. १,१३८]) द्यप्तिः । मै ३,९,५; जै १,१४२।

४७६. घर्मः शिरस्तद्यम्पाः । तैसं १,६,१,२; काठ ७,१४; तैआ ४,१०।

४७७. घृताहुतिर्द्धस्य (अमेः) प्रियतमा । तैसं २,५,९,२ ।

४७८. घृतेन त्वं (जातवेदः) तनुवो वर्धयस्व स्वाहाकृत ५ हविरदन्तु देवाः । तसं ३,१,४,५।

४७९. चत्वारो ह वाऽअग्नयः । आहित उद्धृतः प्रहृतो विहृतः । माश ११,८,२,९ ।

४८०. चमसो होष (अग्निः) देवपानः । तैसं २,५,९,३।

४८१. चित्रोऽसीति सर्वाणि हि चित्राण्यग्निः । माश ६,१,३,२०।

४८२. छन्दा एसि खलु वा अग्नेः प्रिया तन्ः । तैसं ५,१,५,३; २,१,१।

४८३. छन्दा १ सि वा अग्नेर्योनिः । काठ १९,१०; २०,४ ।

४८४. छन्दा ए सि वा अग्नेर्वासश् छन्दा ए स्येष वस्ते (°र्वासश्च छन्दोभिरेवैनं परिद्धाति Lकाठ.])। मै ३,१,५; काठ १९,५।

४८५. छन्दोभिर्वा अग्निरुत्तरवेदिमानशे । काठ २०,५ ।

४८६. जुहुर्ह्योष (अभिः) देवानास् । तैसं २,५,९,३।

४८७. जुह्नेह्यग्निस्त्वाह्मयति (°यतु [क.])। तैसं १,१,१२,१; काठ १,१२; क १,१२।

४८८. ज्योतिर्वा अग्निः । तैसं १,५,९,५।

४८९. तं यद् घोरसंस्पर्शं सन्तं (अप्तिं) मित्रकृत्येवोपासते तदस्य (अप्तेः) मैत्रं रूपम् । ऐ दे, ४।

४९०. त (अमीन्द्रसूर्याः) इमां छोकान् व्युपायन्नश्निरमम् (पृथिवीलोकम्)। काठ २९, 🕠।

```
४९१ तsप्ते सर्वे पशवो यदग्निः । माश ६,२,१,१२।
```

ध्र्यः ततो वा अग्निरुद्तिष्ठत् । सा दक्षिणा दिक् । तैआ १,२३,५,७ ।

४९३. ततोऽस्मिन् (अम्रौ) एतद्वर्च भास । माश ४,५,४,३।

४९४_ः तदग्निवें प्राणः । जैउ ४,११,१,११ ।

धर्ष. तद् (हिरण्यम्) आत्मन्नेव हृदय्ये उग्नी वैश्वानरे प्रास्यत् । तै ३,११,४,७।

४९६. तदेभ्यः (देवेभ्योऽग्निः) स्त्रिष्टमकरोत्तस्मात् स्त्रिष्टकृतऽइति । माश १,७,३,९।

४९७. तद्वाऽएनमेतद्ग्रे देवानाम् (प्रजापितः) अजनयत । तस्माद्गिनरिवि वे नामैतग्रद्गिनिरिति । माश २,२,४,२ ।

ध९८. तं (अमिं)नैव हस्ताभ्यां स्पृशेन पादाभ्यां न दण्डेन । जैउ २,५,२,३।

४९९. तपो में तेजो में अनमें वाङ् में । तन्में त्विय । तन्में (अमें) पुनर्देहि । जैउ है, ५,१,१६ ।

५००, तपो वाऽअग्निः । माश ३,४,३,२ ।

५०१. तमग्निरब्रवीदहमेव त्वेतः पास्यामीति पृथिन्या अहमन्तरिक्षादिति वरुणः। मे ४,१, ४।

५०२. तमु त्वा (अम्रे) पाथ्यो वृषा समीधे । मै २,७,३।

५०३. तमु हैव पञ्जुषु काम एरोहित य एवं विद्वान् रोहिण्याम् (अप्ती) आधत्ते । माश २,१,१,७।

५०४. तयोर् (द्यावापृथिव्योः) एव गर्भी यद्भिः । तैसं ५,१,५,४।

५०५. तव छन्दसेत्यप्रिमज्ञवन् (देवाः)। जै १,२११।

५०६. तस्मादमये साय एह्रयते सूर्याय प्रातः । ते २,१,२,६।

५०७. तस्माद् (प्रजापतेः) अग्निरध्यसुज्यत । सोऽस्य मूर्ध्न ऊर्ध्व उदद्भवत् । क ३,११।

५०८. तस्य (अग्नेः) रथगृत्सश्च रथौजाइच सेनानीग्रामण्याविति वासन्तिकौ ताबुत् । माल ८,६,१,१६।

५०९. तस्य (अप्रेः) रेतः पराऽपतत्, तदियम् (पृथिवी) अभवत् । तैलं ५,५,४,१ ।

५१०. तस्य (अप्रः) रेतः परापतत्तद्धिरण्यमभवत् । तै १,१,३,८ ।

५११. तस्या (श्रियः) अग्निरन्नाद्यमादत्त । माश ११, ४,३,३।

५१२: तस्या (गायत्र्ये) अग्निस्तेजः प्रायछत् , सोऽजोऽभवत् । मे १,६,४ । तस्य (यज्ञस्य) अग्निहीताऽऽसीत् । गो १,१,१३ ।

५१३. ता इमाः प्रजा अर्कमिसतो निविष्टा इममेवाग्निम् । ऐआ २,१,१ |

५१४. तान् (पश्न्) अग्निस्त्रिष्टता स्तोमेन नाप्नोत् । ते २, ७,१४, १।

५१५. तान् (श्रमुरान्) अनिनस्रेधाऽत्मानं कृत्वा प्रत्ययतताऽन्निरेवास्मिँक्छोके भूत्वा बस्णोऽ न्तरिक्षे, रुद्रो दिवि । मै ४.३.४ ।

५१६. तान्यनृतमक तेति समन्तं देवान् पर्यविश ए स्ते देवा अग्ना एवानाथन्त । काष्ठ १०,७ ।

५. ११ व हो वृषमः शोद्धवानः भातन्तुमनिर्दिन्यं ततान । मै २,१३,२२।

```
५१८. त्रिंक्टिंग्यवाडित्याह, सर्व ५ होष (अग्निः) तरति । तैसं २,५,९,३ ।
```

५१९. तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यः प्रजिच्युः श्वःसुत्या नो याजयत न इति तेषां हान्निर्दूत आस त आदित्या ऊचुरथास्माकमद्यसुत्या तेषां नस्त्वमेव (अंग्न) होतासि, वृहस्पतिर्वह्याऽयास्य उद्गाता, घोर आङ्गिरसो अध्वर्युरिति । कौ ३०, ६ ।

५२०. तेजसाऽग्निम् (श्रादित्योऽस्तं यन् प्रविशति)। जै १,७।

५२१. तेजोऽग्नः (°ह्यग्निः ।मै १,४,७))। मै ३,३,६।

५२२. तेजोऽवा अग्निः (°ऽभ्नेर्वायुः Lतैसं.]) । तैसं ५,५,१,१; मै १,६,४;४,७,३; काठ १०,३;२२,६; तै ३,३,४,३; ९,५.२; माश २,५,४,८; ३,९.३, १९ ।

५२३. ते देवा अब्वन्पशुर्वाऽअग्निः । माश ६,३,९,२२ ।

५२४. ते वाऽएते प्राणा एव यद् अग्नयः (आहवनीयगाहिपत्यान्वाहार्थपचनाख्याः)। माश २,२,२,१८।

५२५. तेऽविदुः (देवाः)। अयं (त्रिप्तिः) वै नो विरक्षस्तमः । माश ३,४,३,८।

५२६. तेषां नः (श्रादित्यानाम् अग्ने) त्वं होताऽसि । गौर् (घोर- कौ.) आङ्गरसोऽध्वर्युः, बृहस्पतिरुद्दगाताऽयास्यो ब्रह्मा । कौ ३०,६; जै ३,१८८ ।

५२७. तो चक्षुषः प्रदातारो (अग्निरच विष्णुरच) । काठ १०,१ ।

५२८. त्रयोदशाग्नेश्चितिपुरीषाणि । माश ९,३,३,९।

५२९. त्रयो वा अग्नयो हृज्यवाहृनो देवानां कन्यवाहनः पितृणा ए सहरक्षा असुराणाम् । तैसं २,५,८,६।

५३०. त्रिवृद्धयक्षिः (°वृद°[माश.]) । मै ३,१,६;२,४; ३,६; माश ६, १,१, १ ।

५३१. त्रिवृद्धा अग्निः (+ अङ्गारा अचिर्धूम इति [की.]) । काठ १९,५; कौ २८,५; तैआ ५,९,६।

५३२. त्वमग्ने व्रतपा असि। काठ ६,१०।

५३३. त्वमग्ने सूर्यवर्चा असि (+ सं मामायुषा वर्चसा प्रजया सृज Lतैस. l) । तैसं १, ५,५,५-५; मै १,५,८ ।

५३४. त्वं (अंग्रं) पूषा विधतः पासि नु तमना । ते ३,११,२,१।

५३५. त्वामग्ने पुष्कराद्ध्यथर्वा निरमन्थत । मै २,७,३।

५३६, ददा इति ह वा अयमग्निदीं प्यते । जैउ ३,२,२,१ ।

भरे७. दिशोऽग्निः। माश ६.२,२,३४; ३,१,२१;८,२,१० I

५३८. दीक्षांय च त्वा (अमे) तपसइच तेजसे जुहोमि । तैसं ३,१,९,९।

५३९ . दीदायेव ह्यानिवेंश्वानरः । तां १३,११,२३ ।

५४०. देवपात्रं वाऽएष यदग्निः। माश १,४,२,१ ।

५४१. देवरथो वा अग्नयः। कौ ५,१०।

५४२. देवलोकं वा अग्निना यजमानोऽनु पश्यति । तैसं २,६,१,१ ।

५४३. देवा असुरैर्विजयमुपयन्तोऽग्नी श्रियास्तन्वः संन्यद्घत । मै १,७,९ ।

ना. ४

```
५४४. देवान् होष (अग्निः) परिभूः । तैसं २,५,९,३।
```

५४५. देवानामेष एको योऽग्निमुपतिष्ठते । काठ ७,७ ।

५४६. देवायतन एवा अग्निवेंश्वानर: । मै ३,१,१०।

५४७. देवारच वा असुरारच संयत्ता आसन्, सोऽग्निर्विजयसुपयत्सु त्रेश्वा तम्बो विन्यश्वत्त, पश्चष्ठ तृतीयमप्सु तृतीयमसुन्मिन्नादित्ये तृतीयस् । काठ ८,८ ।

५४८. देवा ह्येतम् (अग्निम्) ऐन्धतः तैसं २,५,९,१।

५४९. बौर्वा अस्य (अमेः) परमं जन्म । माश ९,२,३,३९ ।

५५०. द्वे वा अग्नेस्तन्वौ हन्यवाहन्या देवेभ्यो हन्यं वहति, कन्यवाहन्या पितृभ्यः । मै १,१०, १४; काठ ३६,१३।

५५१. न ह सम वे पुराऽग्निरपरशुवृक्णं दहित । तैसं ५,१,१०,१; काठ १९,१०।

५५२. नाको नाम दिवि रक्षोहाग्निः। मै ४,१,९; काठ ३१,७।

५५३. नेदुच्छिष्टमग्नी जुहवाम । माश ४,४,३,१२।

५५४. पञ्चचितिकोऽग्निः । माश ६,३,१,२५; ८,६,३,१२ ।

५५५. पञ्च वा एतेऽग्नयो यच्चितय उद्धिरेव नाम प्रथमो दुधो द्वितीयो गह्यस्तृतीयः कि १शिक-वचतुर्थो वन्यः पञ्चमः । तैसं ५,५,९,१ (तु. काठ ४०,३)।

५५६. पर्जन्यो (पश्चवो [तै.]) वाऽअग्निः (+ पवमानः [तै.])। तै १,१,६,२; माश १४,९,१,१३।

५५७. पर्वेतदानेर्यंदुखा। माश ६,२,२,२४।

५५८. पश्चो वा अग्नेः प्रियं धाम । काठ ७,६।

५५९. पश्चो वा आहुतयो, रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत् । मै १,४, १३।

५६०. पशुर्(+ वा Lमे,, काठ., क.) अक्षिः (द्यक्षिः Lमे १,५,६; ३,२,३)। तैसं ५,२,६,२; मे ३,३,४;४,७; काठ ७,४; २०,४; क ३१,६।

५६१. पशुर् (+ वा तिसं.) एष यदिशः । तैसं ५, ७, ६, १; माश ६, ४,१, २; ७, २,४, ३०; ३, २,१७।

५६२. पश्नेत प्रथमस्य तृचस्य प्रथमया स्तोत्रियया जयति, भूमिं द्वितीयया, अग्निं नृतीयया। जै १, २४५।

५६३. पाङ्कोऽग्निः । काठ २०, ५; २१, ९; क ३१, ७; तैंआ १, २५, ३,७ ।

५६४. पाहि माग्ने दुइचरिताद् आ मा सुचरिते भज। तैसं १,१,१२,३ काठ १,१२; क १,१२।

५६५. पुक्तिकस्थला च ऋतुस्थला चाप्सरसाविति दिक् चोपदिशा चेति ह स्माह माहित्थिः सेना च तु ते समितिश्च (अमेः)। माश ८, ६, १,१६।

५६६. पुनरासय सर्नमपइच पृथिवीमाने शेषे मातुर्यथोपस्थे अन्तरस्या ५ शिवतमः। मै २,७,१०।

५६७. पुनरूको नि वर्तस्व पुनरम् इषाऽऽयुषा । पुनर्नः पाहि विश्वतः । तैसं ४,२,१,३।

५६८. पुरीषायतनो वा एष यदग्निः। तैसं ५, १, २, ४।

- ५६९. पुरुष एवाभिवेंश्वानरः । जै १, ४५ ।
- ५७०. पुरुषो(+वा [मारा १४,९,१,१५] डिनः । मारा १०, ४, १, ६।
- ५७१. पृथिवीं लोकानां जयत्विप्तं देवं देवानाम् । जै १, २६ ।
- ५७२. पृथिवी समित् तामग्निः समिन्द्वे । मै ४, ९,२३ ।
- ५७३. पृथिव्यक्नेः (+पत्नी [गो.]) । मै १, ९, २; काठ ९, १०; गो २, २, ९; तैआ ३,९,१।
- ५७४. पृथिव्येवाग्निवैंश्वानरः । जै १, ४५ ।
- ५७५. प्रजननं (+हि [तैसं.]) वा अग्निः। तैसं १, ५, ९, १; तै १, ३, १, ४।
- ५७६. प्रजननं वा ऋतवोऽन्निः प्रजनयिता । मे १, ७, ४; काठ ९,३।
- ५७७. प्रजापतिरानिः। माश ६, २, १,२३; ३०; ५,३,९; ७, २,२, १७।
- ५७८. प्रजापतिरिमां (पृथिवीं) प्रथमा ५ स्वयमातृण्णां चितिमपस्यत्। तमन्निरव्रदीत् । उपाहमायानीति, केनेति, पशुभिरिति । माश ६, २, ३, १-२ ।
- ५७९. प्रजापतिरेषो (°तिर्वा एव यद् [तैसं.]) ऽग्निः । तैसं ५,६,९,२; माश ६,५, ३, ७;८,९ ४ ।
- ५८०. प्रजापतिर्देवताः स्जमानः । अग्निमेव देवतानां प्रथममस्जत । तै २, १, ६, ४ ।
- ५८१. प्रजापतिर्वा इदमासीत्तस्माद्ग्निरध्यस्ज्यतः। सोऽस्य मूर्झ ऊर्ध्व उदद्वत् । क ३, १२।
- ५८२. प्रजापती रोहिण्यामग्निमस्जत तं देवा रोहिण्यामाद्धत ततो वै ते सर्वात्रोहानरोहन् । तै १, १, २, २ ।
- ५८३. प्रणीहींव (अग्निः) यज्ञानाम् । तैसं २,५,९,२ ।
- ५८४. प्राची दिगरिनर्देवता । मै १, ५, ४; काठ ७, २; तै ३, ११,५, १।
- ५८५. प्राची दिग् , वसन्त ऋतुरग्निर्देवता, ब्रह्म द्विणं, गायत्री छन्दो रथन्तर ए साम, त्रिवृत् स्तोमः, स उ पञ्चदशवर्तनिः, सानगा ऋषिस्त्रयविर्वयः , कृतमयानां पुरोवातो वातः । मै २,७,२० (तु. तैसं ४, ३, ३, १; काठ ३९,७) ।
- ५८६. प्राचीमेव दिशमग्निना प्राजानन् । माश ३,२,३,१६ ।
- ५८७. प्राची हि दिगानेः । माश ६, ३,३, २।
- ५८८. प्राच्या त्वा दिशा सादयाम्यग्निना देवेन देवतवा गायत्रेण जन्दसाग्नेः शिरा उपहथामि ।
 मै २, ८, ११ ।
- ५८९, प्राजापत्यो (+वा एवो Lतैआ.]) ऽग्निः। मै ३, १, ७; तैआ १, २६, ४, ६।
- ५२०, प्राणा अग्निः। माश ६, ३,१, २१; ८,२,१०।
- ५९१. प्राणो वा (+इन्द्रतमः । तैआ.]) अग्निः। माश २,२,२,१५,९,५,१,६८; तैआ ५.८,१२।
- ५९२ बाधस्व (अग्ने) द्विषो रक्षसो अमीवाः । तैसं ४, १, ५, १।
- ५९३. बृहद्धाः पाहि माग्ने दुश्चरितादा मा सुचरिते भन । तैसं १, १,१२, २ ।

```
५९४. बृहस्पतिस्त्वा सादयतु पृथिन्याः पृष्ठेः अग्निस्तेऽधिपतिः । तैसं ४,४,६,१ ।
```

५९५. ब्रह्म वा अग्निः (+क्षत्रं सोमः कि ९,५ ८)। की ९,१;५; १२,८; जै १, १८२; तै ३, ९, १६,३; माश २,५,४,८; ५,३,५,३२ ।

५९६. अहा हानिः (+ तस्मादाह ब्राह्मणेति [माश १, ४, २,२])। माश १, ५,१,११।

५९७. ब्रह्म (ब्रह्मवर्चसं ५ वा [मै.]) अग्निः । मै ३, ८, ४; माश १, ३, ३, १९ ।

५९८. भूरिति वा अग्नि: । तैआ ७,५,२: तैउ १, ५, २ ।

५९९. मन एवाग्निः। माश १०, १, २, ३।

६००. मनुर्ह्धेतम् (अग्निम्) उत्तरो देवेभ्य ऐन्ध । तैसं २, ५, ९, १।

६०१. मनुष्या अग्नेरायुष्कृतः । काठ ११, ८।

६०२. मरुयग्निस्तेजो दधातु । तैआ ४, ४२, २ ।

६०३. मरुतोऽद्भिरग्निमतमयन् तस्य तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दन् साऽश्निरभवत् । तै १,१,३,१२।

६०४. महान् होष यदिनः ब्राह्मणो होष भारतेत्याहैष हि देवेश्यो हव्यं भरति। तैसं २,५,९,९।

६०५. मा छन्दस्तत्पृथि३व्यिप्तर्देवता । मै २,१३, १४।

६०६. मिथुनं वा अग्निइच सोमइच सोमो रेतोधा अग्निः प्रजनियता । काठ ८,१०; क ७, ६।

६०७. मुख ए झतद्ग्नेर्यंद् ब्रह्म । माश ६, १,१, १०।

६०८. सुखम् (मृत्युर् [काठ.]) भरिनः। काठ २१, ७; माश १२,९,१,११।

६०९. मुखाद् (पुरुषस्य) अग्निरजायत । काठसंक १०१ ।

६१०. सत्युर्वो (+ एष यद् [तैसं.]) अग्निः। तैसं ५,१,१०,३;४,४,४, काठ १९,११; क ३१,१।

६११. मृत्योरेतद्रुप ए यद्भिर्यत् पाशः । मै ३, २, १ ।

६१२. य (अग्निः) एको रुद्ध उच्यते । तैआ १, १२, १,२ ।

६१३. य एवं विद्वानिम्रमुप तिष्ठते पशुमान् भवति । तैसं १,५,९,३।

६१४. यच्छवीं ऽग्निस्तेन, न ह वा एनं शवीं हिनस्ति । कौ ६,३ ।

६१५. यजमानोऽग्निः। माश ६, ३,३,२१; ५, १,८; ७, ४, १,२१; ९,२,३,३३।

६१६. यजमानो वा अग्नेयोंनिः। तैसं ३, ४,१०,५।

६१७. यत्ते अग्ने तेजस्तेनाहं तेजस्वी भूयासं यत्ते अग्ने वर्चस्तेनाहं वर्चस्वी भूयासं यत्ते आग्ने हरस्तेनाह ए हरस्वी भूयासम्। तैसं ३,५,३,२।

६१८. यत्ते वर्ची जातवेदः तेन मा वर्चसा त्वमग्ने वर्चस्विनं कुरु । शांआ १२, १।

६१९. यत्राङ्गारेष्वाग्निर्छेलायेव तद्स्यास्यमाविर्नाम, तद् ब्रह्म, तस्मिन् होतन्यम् । काठ ६,७ ।

६२०. यत्स्नाव (अमेः) तत्सुगन्धितेजनम् । तां २४,१३,५।

६२१. यथत्वेवाग्नेरचिवंणीवशेषाः । नीलाचिवच पीतकाचिश्चेति । तैआ १,९,१,२ ।

- ६२२. यथायमन्निः पृथिन्यामेवमिद्मुपस्थे रेतः । ऐआ ३,१,२।
- ६२३. यदानये प्रवते (देवाः) निरवपन् , यान्येव पुरस्ताद्रक्षा एस्यासन् , तानि तेन प्राणुदन्त । तैसं २,४,१, २-३।
- ६२४. यदानये विवाधवते (देवा निरवपन्), यान्येवाभितो रक्षा एस्यासन् तानि तेन व्यवाधन्त । तैसं २.४.१.३।
- ६२५, यद्गिन (यजित) देवतास्तेन (यजित)। मै ३,७,९।
- ६२६. यदग्निर्घोरसंस्पर्शस्तदस्य वारुणं रूपम् । ऐ० ३,४ ।
- ६२७. यद्ग्नेरन्ते पश्यामस्तद्सुराणां चक्षुषा पश्यामः । मै ४,२,९ ।
- ६२८. यदानी जुहोति तद्देवेषु जुहोति । माश ३,६,२,२५।
- ६२९. यदस्थ (अग्नेरासीत्) तत् पीतुदारु (अभवत्) । तां २४,१३,५।
- ६३०. यदहुत्वा वास्तोष्पतीयं प्रयायाद् रुद्र एनं भूत्वाऽग्निरनूत्थाय हन्यात् । तैसं ३,४,१०,३।
- ६३१. यदाह इयेनोऽसीति सोमं वा एनदाहैष ह वा अग्निर्भूत्वाऽस्मिछोके संदयायित तस्माच्छ्येन-स्तच्छेनस्य इयेनत्वम् । गो १,५,१२ ।
- ६३२. यदिदं घृते हुते प्रतीवाचिंरुज्ज्वलत्येषा वा अस्य (अग्नेः) सा तन्यंयाऽपः प्राविश्चयदिदमप्सु परीव दृदशे यद्धस्तावनिज्य स्नात्वा श्रदिव धत्ते, य एवाप्स्विग्नः स एवैनं तत्पावयित स स्वद्यति । काठ ८,९ ।
- ६३३. यदिन्द्राय राथन्तराय निर्वपति, यदेवाग्नेस्तेजस्तदेवावरुन्धे । तसं २,३,७,९।
- ६३४. यदेतत् स्त्रियां लोहितं भवति, क्षग्नेस्तद्रूपम् । ऐआ २,३,७ ।
- ६३५. यदेनं (अमिं) धौरजनयत् सुरेताः । तैसं ४,२,२,४-५।
- ६३६. यदेवास्य (अग्नेः) क्रव्याद् यद्विश्वदान्यं तन्शमयति य एवं विद्वान् बारवन्तीयं गायते। मै १.६,७।
- ६३७. यद् (अम्ने रेतः) द्वितीयं पराऽपतत् तदसावभवत् (द्यौः)। तैसं ५,५,४,९।
- ६३८. यद् द्वितीयेऽहन् प्रवृज्यते । अग्निर्भूत्वा देवानेति । तैआ ५,१२,१ ।
- ६३९. यदेता (अग्नः) आसीत् सोऽश्वत्य आरोहोऽभवत् , यदुल्व एसा शमी । मै १,६,११।
- ६४०. यदा अग्नेर्वामं वसुस्तक्षभः। काठ २५,६; क ३९,३।
- ६४१. यद् वाजप्रसवीयं जुहोत्यग्निमेव तद्भागधेयेन समर्धयत्यथो अभिषेक एवास्य सः । तैसं ५, ४,९,१ ।
- ६४२. यद्वेवाह स्वर्णधर्मः स्वाहा स्वर्णार्कः स्वाहेत्यस्यैवैतानि अग्नेनीमानि । माश ९,४, २,१५।
- ६४३. यन्मे अग्न ऊर्न तन्वस्तन्म आपृण। क ५,५।
- ६४४. यं परिधि पर्यघत्था अग्ने देव पणिभिरिध्यमानः। क ४७.११।
 - १. घर्मः, अर्कः, ग्रुकः, ज्येतिः, सूर्य इति ।

६४५. यया ते सृष्टस्याग्नेहेंतिमशमयत्प्रजापतिस्तामिमामप्रदाहाय "हरासि। तै १, २, १, ६।

६४६. यस्माद्गायत्रमुखः प्रथमः (त्रिरात्रः) तस्माद्दुध्वीऽग्निर्दीदाय । तां १०,५,२।

६४७. या ९ वनस्पतिष्ववसत्ता ९ वेणा अवसत् (अग्निः)। मै ३,१,२।

६४८. या अस्य (अम्रेः) यज्ञियास्तन्त्र आस ९ स्ताभिरुद्क्षामत ता एताः पवमाना, पावका, ग्रुचिः । काठ ८.९ ।

६४९. याऽग्नेराज्यभागस्य (आहुतिः)सोत्तरार्धे होतच्या, ततो योत्तरा सा रक्षोदेवत्या। में १,४,१२।

६५०. या ते अग्ने रुद्रिया तन्रिति वतयति स्वायामेव देवताया शहुतं व्रतयति । काठ २४,९।

६५१. या ते अम्रे रुद्रिया तनूरित्याह स्वयैवैनदेवतया व्रतयति । तैसं ६,२,२,७-८ ।

६५२. या ते अम्ने शुचिस्तन् दिवमन्वाविवेश, या सूर्ये या बृहति या जागते छन्दसि या सप्तदशे स्तोमे याप्यु तां त एतदवरून्धे । काठ ७,१४: क ६,३।

६५३. या (वाक्) पृथिव्यां साठग्नी, सा रथन्तरे । काठ १४,५ ।

६५४. या वा अग्नेर्जातवेदास्तन् स्तयैव प्रजा हिनस्त्यग्निहोत्रे भागधेयमिच्छमानः । काठ ६,७।

६५५. या वाक् सोऽग्निः। गो २,४,११।

६५६. या वाजिब्रक्षेः पवमाना प्रिया तनूस्तामावह । मै १,६,२।

६५७. या वाजिन्नग्नेः प्रिया तनुः पशुषु पवमाना (°सूर्ये शुक्रा गुचिमती) तामावह । काठ ७,१३।

६५८. यास्ते अग्न आर्द्धा योनयो याः कुलायिनीः । ये ते अग्न इन्दवो या उ नाभयः । यास्ते अग्ने तनुव ऊर्जी नाम । ताभिस्त्वमुभयीकिः संविदानः ... सीद । तैआ ४,१८ ।

६५९ यास्ते अग्ने सूर्ये रुच उद्यतो दिवमातन्विन्त रिमिभस्ताभिः सर्वाभी रुचे । तैसं ५,७,६,३।

६६०. युनज्मि ते पृथिवीमग्निना सह । तां १,२,९।

६६१. ये अग्नयः समनसः सचेतस ओषधीष्वप्यु प्रविष्टास्ते सम्राजमभिस ए यन्तु । क ६, ३ ।

६६२. ये अग्नयः समनसा भोषधीषु प्रविष्टास्ते विराजमिसंयन्तु । मै १,६,२ ।

६६३. ये ग्राम्याः पश्चाे विश्वरूपाः ः अग्निस्ता ५ अग्ने प्रमुमोक्तु देवः । तैआ ३,११,११।

६६४. ये मध्यमाः (तण्डुलाः) स्युस्तानभ्रये दात्रे पुरोडाशमन्टाकपालं कुर्यात् । तैसं २,५,५,२ ।

६६५. योऽझिर्श्वत्युस्सः (°ग्निर्वागेत्र सा ८जै.) । जै १,२४९; जैउ २,५,१,२ ।

६६६. योनिरेषाग्नेर्यन्मुङ्जः । मात्रा ६,६,१,२३ ।

६६७. योनिर्वा अझेः (एषोऽझेर्यंत् ध्मै.]) पुष्करपर्णम् । तैसं ५,१,४,२; २, ६,५; मै ३,१,५;२,६ ।

६६८. यो वा अग्निः स वरुणस्तद्वय्येतद्विणोक्तं त्वमग्ने वरुणो जायसे यदिति । ऐ ६,२६ ।

६६९. यो वा अत्राग्निर्गायत्री स निदानेन । माश १,८,२,१५ ।

```
६७०. यो वै रुद्रः (वरुणः) सोऽग्निः । माश ५,२,४,१३।
```

- ६७१. योषा वाडमग्निः (°षा वै वेदिर्वृषाग्निः [माश १,२,५,१५]) । माश १४, ९,१,१६ ।
- ६७२. योषा वाऽआपो वृषाग्निः (+ मिथुनमेवैतत्प्रजननं क्रियते [माश १, १,१,२०])। माश १,१, १,१८; २,१,१,४।
- ६७३. रथीरध्वराणामित्याहैव (अग्निः) हि देवरथः । तैसं २,५,९,२ ।
- ६७४. रुद्रोडिनः (+स्विष्टकृत् [तै.]) । काठ ८,८; २४,६; क ४२, ६; तां १२, ४, १४; तै ३, ९, ११, ३-४।
- ६७५. रुद्रोऽग्निस्स प्रजनियता । काठ ११,५।
- ६७६. रेतो वा (रुद्रो वा एष यत् [तैसं.]) अग्निः। तैसं ५,४,३,१,१०,५; मे ३, २, १।
- ६७७. रोहितेन त्वाडिग्निर्देवतां गमयतु । तैसं १,६,४,३; काठ ५,३।
- ६७८. रोहितो हाग्नेरइवः । माश ६,६,३,४।
- ६७९. रीद्रेणानीकेन पाहि माऽग्ने । तैसं १,३,३,१-२; क २,७।
- ६८०. वयो वा अग्निः। तैसं ५, ७, ६,१; मै ३,४,८।
- ६८१. वाग् (+ एव [माश.]) अग्निः। माश ३,२,२,१३; ऐआ २,१,५।
- ६८२. वाग्वा अग्निः। माश ६,१, २, २८; जैउ ३, १, २, ५।
- ६८३. वातः प्राणः (+तद्यमग्निः । मै १, ६,२।)। तैसं ७, ५,२५,१; मै ३, ९,७।
- ६८४. वायुर्वा अग्निः सुषिमद्वायुर्हि स्वयमात्मानं सिमन्धे, स्वयमिदं सर्वं यदिदं किञ्च। ऐ २,१४।
- ६८५. वायुवी अग्नेस्तेजस्तस्माद् वायुप्तग्निरन्वेति (॰स्माद् यद्गगङ् वातो वाति तद्गिनरन्वेति [काठ.])। मै ३, १, १०; काठ १९, ८।
- ६८६. वायुर्वा अग्नेः स्वो महिमा । कौ ३, ३ ।
- ६८७. वायोरिनः । अग्नेरापः । तैआ ८,१; तैउ २, १।
- ६८८. वारुणं यवमयं चरुं निर्वपेदानये वैश्वानराय । काठ १०, ४ ।
- ६८९. विक्विग्निम् (वरुणोऽद्यात्)। तैसं १. २, ८, २; काठ २,६।
- ६९०. विदेशिर्ननभो नामाग्ने ऽअङ्गिर आयुना नाम्नेहीति । माश ३,५,१,३२।
- ६९१. विद्या ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि । तैसं ४, २,२,१।
- ६९३. वि अवाधस्व रिपूत् रक्षसो अमीवाः अने । मै २, ७, ५।
- ६९४. विराट् सृष्टा प्रजापतेः । जध्वारोहद्रोहिणी । योनिरग्नेः प्रतिब्डितिः । तै १, २,९, २०।
- ३९५. विश्वकर्मायमग्निः। माश ९, २,२,२; ५,१, ४२।

- ६९६. विश्वानि देव (अप्ने) वयुनानि विद्वान् । तैसं १, ४,४३,१ ।
- ६९७. विश्वा हि रूपाण्यग्निः। मै ३, २, १।
- ६९८. वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुत्सादयते (°मुद्वासयते + न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽन्नमक्षन् धतैसं.।)। तैसं १,५,२,९;२,२,५,५; काठ ९, २०।
- ६९९. वीर्यं वा (वैश्वदेवः [मै.]) अग्निः। मै ३, ३, ८; तै १, ७, २, २; गो २,६,७।
- ७००. वृषा (+वा ।तैआ.]) अग्निः । तैसं ५,१,५,७; तैआ १, २६, ३, ४।
- ७०१. वैश्वानर इति वा अग्नेः प्रियं धाम । तां १४,२, ३।
- ७०२. वैश्वानरो वै सर्वेऽग्नयः। माश ६, २, १,३५; ६,१,५।
- ७०३. व्युद्धा वा एषाहुतिर्यामनग्नी जुहोति । काठ १२, १।
- ७०४. शिर एव (एतद् यज्ञस्य यत् [माश ९,२,३,३१]) अग्निः । माश १०,१,९,५ ।
- ७०५. शिवः शिव इति शमयत्येवनम् (अग्निम्) एतदिह ए सायै तथो हैष हमांख्ळोकान्छान्ती न हिनस्ति । माश ६,७,३,९५ ।
- ७०६. शिशिरं वा अग्नेर्जन्म, " "सर्वासु दिस्वग्निशिशिरे । काठ ८,१ ।
- ७०७. शुग्वा अग्निरापः शान्तिः। मै ३, ४, १०।
- ७०८. शुचिजिह्वो अग्निः। काठ १६, ३।
- ७०९. संयच प्रचेताइचाग्नेः सोमस्य सूर्यस्य । तैसं ४,४, ११,२; काठ २२,५ ।
- ७१०. संवत्सर एवाग्निः (एकोऽग्निः [माश ६, ७, १, १८])। माश १०, ४,५, २।
- ७११. संवत्सरः खलु वा अग्नेर्योनिः। तसं २, २,५, ६।
- ७१२. संवासरोऽग्निः (+वैद्यानरः श्तिसं., मै., ऐ.])। तैसं ५, १, ८,५; २,६,१; ४,७,६; मै १, ७, ३; ऐ ३, ४१; तां १०, १२,७; माश ६, ३, १, २५; ३,२,१०; ६,१,१४।
- ७१३. संवत्सरो वा अग्निवैंश्वानरः (°ग्निर्नाचिकेतः [तै ३,११,१०,२;४])। तैसं २,२,५,१; मै २, ३,५;५, ६; ३,१,०; ३,३; १०; १०, ७; ४,३,७; काठ १०,३; ४; ११,८; क ८,४; तै १,७,२,५; माश ६,६,१,२०;८,२,२,८।
- ७१४. संवत्सरो वा एष यदग्निः (°रोऽग्नेयोनिः [काठ.]) । तैसं ५, ६,९, २; काठ १९, ९ ।
- ७१५. संबत्सरो वै प्रजननम् (+अग्निः प्रजनियता काठ., क.]) काठ ७, १५; क ६, ५; गो १,
- ७१६. स (अग्निः) एताः तिस्नः तन्रेषु लोकेषु विन्यधत्त । माश २, २,१,१४ ।
- ७१७. स एषोऽधिरेव यत् क्रुमुकः। माश ६,६,२, ११।

१. पवमानगावकशुच्याख्याः।

- ७१८. स एषो (अग्निः) ऽत्र वसुः। माश ९,३,२, १।
- ७१९. स (अग्निः) गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन् । तैसं २, २, ४, ८।
- ७२०. सत्पतिश्चेकितान इत्ययमिः सर्ता पतिश्चेतयमान इत्येतत् । माश ८, ६,३,२० ।
- ७२१. सत्यं पुर्वेर्ऋषिभिः स ५ विदानो अग्निः । मै २, ७,१६ ।
- ७२२. स नो भव शिवस्त्वं (अप्ते) सुप्रतीको विभावसुः । काठ १६, ९ ।
- ७२३. सं नो देवो वसुभिरग्निः। तैसं २, १,११, २-३।
- ७२४. सप्तचितिकोऽग्निः । माश ६, ६, १, १४; ९, १,१,२६ ।
- ७२५. सप्त ते अग्ने सिमधः सप्त जिह्नाः (। सप्त ऋषयः सप्त धाम प्रियाणि। सप्त ऋत्विजः सप्तधा त्वा यजन्ति सप्त होत्रा ऋतुथानु विद्वान्त्सप्त योनीराप्टणस्व घृतेन [मै.])। तैसं १,५,३,३,२-३, मै १,६,२,३,३,९,३ काठ ७, १४; क ६,८; तै ३, ११,९,९,।
- ७२६. सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्येतावतीर्वा अग्नेस्तन्वः षोढा सप्त सप्त । मै १,६,७।
- ७२७. स (अग्निः) प्राचीं दिशं प्राजानात् । कौ ७, ६।
- . ७२८. स (प्रजापितः) भृरित्येवर्ग्वेदस्य रसमादत्त । सेयं पृथिन्यभवत् । तस्य यो रसः प्राणेदत् सोऽग्निरभवद्गसस्य रसः । जैउ १, १,१,३।
- ७२९. समग्निर्वसुभिनों अन्यात् । मै ४, १२, २; काठ १०,३७।
- ७३०. समाने वै योना आस्ता ५ सूर्यश्चाग्निश्च । काठ ६, ३।
- ७३१. सिमधमातिष्ठ गायत्री त्वा छन्दसामवतु, त्रिवृत्स्तोमो, रथन्तर ९ सामाग्निर्देवता, ब्रह्म द्रविणम् । मै २, ६, १० ।
- ७३२. सम्राट् च स्वराट् चाग्ने ये ते तन्वी ताभ्यां मा ऊर्ज यच्छ, विराट् च प्रभूरचाने ये ते तन्वी । मे १, ६, २ ।
- ७३३. स (अप्तः) यत्र यत्रावसत् तत् कृष्णमभवत् । तैसं ५, १, १, ४।
- ७३४. स यत्र ह वा एष (अग्निः) प्रथम ९ संप्रधूच्य प्रज्वलति तद्ध वरुणो भवत्यथ यत्र संप्र-ज्वलितो भवत्यवरेणेव वर्षिमाणं तद्ध रुद्दो भवत्यथ यत्र वर्षिष्ठं ज्वलित तद्धेन्द्रो भवत्यथ यत्र नितरामर्चयो भवन्ति तद्ध मित्रो भवत्यथ यत्राङ्गारा मल्मलायन्तीव तद्ध ब्रह्म भवति । काश ३, १, १, १ ।
- ७३५. स यथोच्छिष्टमानी प्रास्येदेव एह तत् । काश ५, ५,१,११ ।
- ७३६. स यदस्य सर्वस्याध्रमसुज्यत तस्माद्धिरिधिई वै तमग्निरित्याचक्षते परोऽक्षस्। माश ६,
- ७३७. स (अप्तः) यदिहासीत्तस्यैतद् अस्म यत् सिकताः। मै १,६,३।
 - १ काली कराली च मनोजवा च सुलोहिता या च सुधूमनर्णा। स्कुलिङ्गिनी विश्वक्वी च देवी लेलायमाना इति सप्त जिद्धाः (तु. सुण्डक १,२,४)।

. ७३८. स यद्वैश्वदेवेन यजते । अग्निरेव तर्हि भवत्यग्नेरेव सायुज्य ५ सलोकतां जयति । माशः २,६,४,८ ।

७३९. स यो ह स मृत्युरग्निरेव सः । जै १,१२।

७४०. स यो हैवमेतमग्निमन्नादं वेदाबादो हैव भवति । माश २,२,४,९ ।

७४१. सर्वं वाऽइदमग्नेरन्नम् । माश १०,१,४,१३।

७४२. सर्वतोमुखोऽयमग्निः । यतो द्धेव कुतइचाग्नावभ्याद्धति तत एव प्रदहति तेनैष सर्वतोमुख-स्तेनान्नादः । माश २,६,३,१५.।

७४३. सर्वदेवत्योऽग्निः। माश ६,१,२,२८।

७४४. सर्वानृत्न् पश्चवोऽग्निमभिसर्पन्ति । मै १,८,२।

७४५. सर्वास्वोषधीष्विग्नः। मै ३,१,५।

७४६. सर्वेषां वा एष (अग्निः) भूतानामतिथिः । माश ६,७,३,११ ।

७४७. सर्वेषामु हैष देवानामात्मा यदग्निः । माश ७,४,१,२५,९,५,१,७ ।

७४८. स (प्रजापितः) वा अग्निमेवाग्ने मूर्धतोऽसृजत । मै १,८,९।

७४९. स ह सोऽभिजिदेव स्तोमः । अग्निरेव सः । स हीदं सर्वमभ्यजयत् । जै १,३१२।

७५०. स (अग्निः) हि देवानां दूत आसीत्। माश १,४,१,३४।

७५१. सा (पृथिवी)ऽिंन गर्भमधत्थाः। मै २,१३,१५।

७५२. सा या सा वागिनस्सः (वागासीत्सोऽग्निरभवत् Lकैंड २,१,२,१।) । जेंड १,९,१,३ ।

७५३. सिकता नि वपत्येतदा अग्नेवेंश्वानरस्य रूपम् । तैसं ५,२,३,२।

७५४. सूपसदनोऽग्निः (अस्तु) । तैसं ७,५,२०,९ ।

७५५. सूट्योंडरनेयोंनिरायतनम् । तै ३,९,२१,२;३।

७५६. सेषा योनिरग्नेयद्वेणुः (°द्मेर्यन्मुझः [माश ६,३,१,२६])। माश ६,३,१,३२।

७५७. सोऽग्नये तेजस्विनऽर्जं कृष्णग्रीवमालभत तेन तेजस्व्यभवत् । मै २,५,११।

७५८. सोऽनिम् (प्रजापितः) अत्रवीत्त्वं वै मे ज्येष्ठः पुत्राणामसि । त्वम्प्रथमो वृणीष्वेति । सो ऽत्रवीनमन्द्रं साम्नो वृणेऽन्नाद्यमिति । जैउ १, १६,२,५-६ ।

७५९. सोऽग्निमेवाग्रेऽस्जत (प्रजापतिः)। काठ ७,५।

७६०. सोऽन्निरेव मृत्वा पृतना असहत (प्रजापतिः) । जे १,३१४ ।

७६१. सोऽग्निर्गायज्या स्वाराण्यस्जत । जै १,२९९ ।

७६२. सोडपामन्नम् (अग्नः)। माश १४,६,२,१०।

७६३. सोऽबवीद्(अग्नः) वरं वृणे यदेव गृहीतस्याहुतस्य बहिः परिधिः स्कन्दात् तन्मे आतृणाः (भूपति-भुवनपति-भूतानांपति-संज्ञानां) भागधेयमसदिति । तैसं २,६,६,२।

- ७६४. सोमो रेतोधा (+ अग्निः प्रजनयिता Lकाठ ८,१०])। मै १, ६,९; ३,२,५; काठ ११, २; क ४६, २।
- **७६५. स्तनियत्नुरेव (स्त्रियो वा) अग्निवैं**श्वानरः । जै १,४५ ।
- . ७६६. स्निक् च स्नीहितिइच स्निहितिइच। उष्णा च शीता च। उम्रा च मीमा च। सदाम्नी सेदिरनिरा। एतास्ते भग्ने घोरास्तनुवः। तैआ ४,२३।
- ७६७. स्वाहाग्नये कव्यवाहनाय । मं २,३,२ ।
- ७६८. हन्यवाहनो (+ वै [माशा.]) देवानाम् (अग्निः) । तैसं २,५ ८,६; माश २,६,१,३० ।
- . ७६९. हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरम् य एवं वेद सशरीर एव स्वर्ग लोकमेति। तै ३,११,७,३ |
- ·७७०. हिरण्यं वा अग्नेस्तेजः । मै १,६,४ l
- .७७१. हेतयो नास स्थ तेषां वः पुरो गृहा अग्निवं इषवः। तैसं ५,५,१०,३।

अग्ना-पूषन् - > आग्नापौष्ण-

स आग्नापौष्णमेकादशकपारूं पुरोडाशं निर्वपति । माश ५, २, ५, ५ ।

अग्ना-मरुत्->आग्निमारुत (उक्थ)-

- १. अधिपत्न्यस्यूर्ध्वा दिग्, विश्वे ते देवा अधिपतयो बृहस्पतिहेतीनां प्रतिधर्का त्रिणवत्रयस्त्रि ५ शौ त्वा स्तोमौ पृथिन्या ५ श्रयता ५ वैश्वदेवाग्निमास्ते उन्थे धन्यथाये स्तम्नुता ५ शाकररैवते सामनी । म २, ८,९ ।
- २. शुकरूपा वाजिनाः कल्माषा आग्निमारुताः । मै ३, १३, ८।

अग्ना-विष्णु-

- १. अग्नाविष्णू (आमयाविनः) आत्मा । तैसं २, ३, ११, १।
- २. अग्नाविष्णू इति वसोर्धारायाः (रूपम्)। तै ३, ११, ९, ९।
- ३. अग्नाविष्णू वे देवानामन्तभाजी । की १६, ८।
- ४. क्षरनाविष्णूसप्त रता दधाना (आगच्छतम्)। काठ ४, १६ । आग्नाचैष्णव-
- र. आग्नावैष्णव एकादशकपालः (+ अनड्वान् वामनो दक्षिणा Lकाठ.]) । मै २, ६, ४; ३, १, १०; ४, ३,१; काठ १५, १।
- २. आग्नावैष्णवं घृते चहं निवेपेच्चक्षुक्कामः। तैसं २, २, ९,३; मै २, १, ७।
- ३. आग्नावैष्णवं द्वादशकपालं निर्वपेतृतीयसवनस्वाऽऽकाले। तैसं २, २, ९, ६ ।
- थ. भारनावैकावमष्टाकपाछं निर्वपेत् प्रातः, · · प्कादशकपाछं मध्यन्दिने, · · द्वादशकपाछमः पराह्वे । काठ १०, १ ।
- भ. **भारनावैष्णवमष्टाकपालं निर्व**पेत् प्रातः सवनस्याऽऽकाले । तैसं २,२,९,५ ।

- ६. आग्नावैष्णवमेकादशकपाछं निर्वपति (°र्वपेत् + सारस्वतं चरुं बाईस्पत्यं चरुं पूर्वेद्युरामया-विनं याजयेत् [मै.])। तैसं १, ८, ८, १, ५, ५, १, ४; मै २, ३, ५।
- आञ्चानैब्णवमेकादशकपाळं निर्वपेदिभिचरन् (°िभचर्थमाणः + अञ्चित्रे सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो, देवताइचैव यज्ञं चास्तृत्ये [मै.]) । तैसं २, २, ९, १; मै २,१,७ ।
- ८. आग्नावैज्यवमेकादशकपालं निर्वपेदर्शपूर्णमासा आलण्स्यमानः (°वेपेद्यं यज्ञो नोपमेत्. । तैसं. ।) । तैसं २, २,९, २-३; मै १,४, १४ ।
- ९. साग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेन्माध्यन्दिनस्य सवनस्याऽऽकाले । तैसं २, २, ९, ५-६ ।
- **१०. आग्नावैष्णवा रोहितललामास्त्**पराः । काठ ४९,८ ।
- ११. वामना अनङ्वाह आग्नावैष्णवाः । मै ३, १३, ९ ।

अग्नि-कल्प-

तस्मादन्त्वानमाहुरिनकल्प इति । माश ६,१,१,१०।

अग्नि-चयन-

- अञ्चमदानि गृहा मे ऽसन्निति वा अग्निश्चीयते । क ३५, १ ।
- २. उत्तरवेद्या ए ह्यानिश्चीयते । तैसं ५, २,५,७; काठ २०,४; क ३१, ६; तैआ १, २६,३,५ ।
- ३. कस्यै देवताया अग्निश्चीयत इःयाहुर्बह्मवादिनः, प्रजापतय एव, तस्य किर हिवरित्यात्मैव । काठ २२, ८; क ३७, २।
- देवा मा वेदिबिति वा अग्निश्चीयते । य एवं विद्वानितं चिनुते विदुरेतं देवाः । क ३५, १ ।
- ५. नारिन चित्वा रामामुपेयादयोनी रेतो धास्यामीति, न द्वितीयं चित्वाऽन्यस्य स्त्रियमुपेयात्र तृतीयं चित्वा कांचनोपेयात् । तैसं ५, ६, ८, ३-४।
- ६. प्रजापतिनी एतमग्रेऽिनमचिनुतर्तुभिस्संवत्सरं वसन्तेन पूर्वार्धं, भ्रीब्मेण दक्षिणं पक्षं, वर्षा-भिरुत्तरं, शरदा पुच्छ ९, हेमन्तेन मध्यम् । काठ २२, ४।
- ७. ब्रह्मणा वावास्य तत् पूर्वार्धमचिनुत, क्षत्रेण दक्षिणं पक्षं, विशोत्तं, पशुभिः पुच्छमाशयाः मध्यत्। काठ २२, ४।
- ८. य एवं विद्वानिन चिनुते, भूयानेव भवत्यभीमाँ होकाञ्जयति, विदुरेनं देवा अथो एतासामेव देवताना " सायुज्यं गच्छति । तैसं ५, ७,५, ७।
- या च समामिनं चिन्वन्ति ब्राहुका स्तेनं भवन्ति । क ३०,८।
- १०. योऽग्नि चित्वा नर्होति, स पुनिश्चितिं चिनुते । तैसं ५, ४,१०,५ ।
- ११. वयसां वा एव प्रतिमया चीयते यदग्निः। तैसं ५, ५,३, २।
- १२. विराज्यग्निश्चेतन्यः। काठ २०, ५।

- १३. सप्त मा पुरुषा उप जीवानिति वा अग्निश्चीयते । त्रयः प्राञ्चस्त्रयः प्रत्यञ्च आत्मा सप्तमः । तैसं ५, ५, २, ३ ।
- १४. स्वर्गाय वै लोकायाग्निश्चीयते । काठ २२. ७।
- १५. हविष्कृतो वा एष योऽिंन चिनुते, यथा वै हिवः स्कन्दत्येवं वा एष स्कन्दित योऽिंन चित्वा स्त्रियमुपैति । तैसं ५, ७, ६,५।

अग्नि-चित्-

- १. अग्निचिता स्त्री नोपेत्या । मै ३.३.१ ।
- २. अग्निचितो नाश्चीलं कीर्तयेत् । क ३०,८ ।
- ३. अग्निचित् सर्वमायुरेति । तैसं ५,६,३,१ ।
- थ. अग्निचिद् वर्षति न धावेदवरुद्ध ५ ह्यस्यान्नम् । तैसं ५,४,९,२ ।
- ५. अभिचिन् नाभिचरितवै । तैंसं ५.६.३.१।
- ६. भग्निचिन्मनुष्याणाम् (अभिषिक्तः) । तैसं ५,४,९,२ ।
- ७. शते शते संवत्सरेष्विग्निचित्काममञ्जाति कामं न । माश १०,१,५,४।
- ८. सप्त पुरुषानभ्यग्निचिदन्नमित त्रीन् परस्तात् (पुरस्तात् [क.]) त्रीनवस्ताद् (°नधस्ताद् [क.]) आत्मा सप्तमः । काठ २०,३; क ३१,५ ।

अग्नि-चित्या-

सर्वे वा भग्निचित्या । कौ १९,५;७ ।

अग्नि-ज.जा-

- १. अग्निज ९ (°जा वै [काठ.]) हिरण्यम् । मै ३,७,५; काठ ११,८।
- २. अझिजा अजाः । काठ २४,६ ।

अग्नि-जिह्न-

ये अग्निजिह्नाः "ते नो देवाः "सुहवाः शर्म यच्छत । ऐआ ५,१,१ ।

अग्नि।,ग्नी।घृ-

- १. अग्नित्पण्डको (°ग्नी° [क.])भावुकः। काठ २८,८; क ४४,८।
- २. अभिधं (ऋत्वजम्) वृणीते पिङ्क्ति तच्छन्दसां वृणीते । काठ २६,९ ।
- इ. अझीत्पत्नीषु रेतो धत्ते । गो २,४,५।
- थ. अमीद रीहिणी पुरोडाशावधिश्रय । तैआ ४,४,१ I
- अग्नीद वै पात्नीवतस्य (ग्रहस्य) यजति । मै १,९,८।
- ६. अच्युतपाजा (यज्ञमुखं वा Lमै., गो.) अग्नीत् । मै १,६,४; ४,८,३; गो २,३,१८; तैआ ३,५,१।

- ७. अनड्वाहमरनीधे (ददाति) । तैसं १, ८,१८,१; ते १,८,२,५।
- ८. तदग्नयऽभाग्नीधं कुर्वतेऽददात्तस्माद्ण्येतर्द्धग्नीधे हिरण्यं दीयते । माश ४, ३,४,२४ |
- ९. त्वष्टाग्नी (°ग्नि [काठ.])त्। मै १,९,१; काठ ९,८; तैआ ३,३,१।
- १०. पु श्सामग्नीत् स्त्रीणां नेष्टा । मै ४,५,४।
- ११. यदग्नीधम् (वृणीते) अतिछन्दसं तत् (वृणीते) । मै ३,९,८।
- १२. यदुदङ्ङग्निधे च यजमानाय च पशुभ्योऽक ए स्यात् । काठ ३५,१८ ।
- १३. रुद्रो (वैष्णवो [तैर्स.]) अग्नीत् । तैसं ७,१,५,७; मै १,९,१; काठ ९,८; क ८, ११; तैआ ३,२,१।
- १४. विज्ञातम् (श्रोत्रम् L तैथा.]) अग्नीत् । मै १,९,१; काठ ९,८; ११; क ८, ११; ऐ ५, २५; तैथा १०,६४।

ं आग्नीभ्र-

5

- १. अथ यदि यजुष्टः (यज्ञो भ्रेषं नीयात्) भुवस् स्वाहेत्याग्नीभ्रे जहवाथ । जै १,३५८ ।
- २. अन्तरिक्षं ज्योतिरित्याग्नीधात्तेन (रुद्रमवयजति) । मै ३,९,४।
- ३. अन्तिरिक्षम् (+वा Lमाशः]) आग्नीध्रम् (°ध्रे Lकाठ ३४, १४]) । काठ २१, ८; तै २,१,५,१; माश ९,२,३,१५।
- थ. अयजुषाग्नीध्रम् (मिनोति), अनिरुक्तमिव ह्यन्तरिक्षम् । मै ३,८,९।
- ५. असदिव वा अन्तरिक्षम्, अन्तरिक्षमिवाऽऽग्नीध्रम् । तैसं ५,४,६,४ ।
- ६. आग्नीध्रमन्तरिक्षात् (°रिक्षे धिने.]) । मै ३,८,१; काठ २४,१०;क ३८,३।
- ७. बामीध्रेणान्तरित्तम् (अभ्यजयन् देवाः)। मै ३,९,१; क ४०,५।
- ८. आग्नीध्रे ह्यधारयंत यदाझीध्रेऽधारयन्त तदाग्नीध्रस्याग्नीध्रत्वम् । ऐ २,३६।
- ९. भौरनेच्याग्नीध्रम् (उपचरति)। मै ४,६,५।
- १०. आग्नेय्याग्नीध्रे (जुहोति), अन्तरिक्षं तेन (आक्रमते) । मै ४,८,३।
- ११. एतद्वै यज्ञस्यापराजितं यदाग्नीध्रम् । तैसं ६,४,२,६ ।
- १२. ग्रीवा (पृष्ठम् [मै.]) साग्नीध्रम् । मै ३,८,८;४,५,९; काठ २५,१०; क ४०,३।
- १३. घर्म या तेऽन्तिरक्षे शुग् या त्रैष्टुभे छन्दिस या राजन्ये याऽऽग्नीध्रे तां त एतेनावयजे। तैत्रा ४,११,१।
- १४. त्रेब्दुभम् (तदेतदनातं यत् [काश.]) आग्नीध्रम् । मै ३, ४, ४; काठ २१,१२; काश
- १५. वावाप्रथिच्यो वाऽएष यदाग्नीधः। माश १,८,१,४१।

- १६. प्राचीनव एशमाग्नीध्रम् (मिनोति), ऊर्ध्व ए हान्तरिक्षम् । मै ३,८,९ ।
- १७. यदाग्नेच्याऽऽग्नीध्रे जुहोत्यन्तरिक्ष एवैनमाक्रमयति । क ४४,४ ।
- १८. वसन्त आग्नीध्रस्तस्माद्वसन्ते दावाइचरन्ति तद्धयग्निरूपम् । माश ११, २, ७,३२ ।
- १९. विश्वेषां देवानामाग्नीघ्रे (सोमः)। काठ ३४,१५। [°ध्र- अग्नि- ९३ इ.]। आग्नीघ्रीय-
 - १. बाहूऽएवास्य (यज्ञस्य) क्षाग्नीध्रीयश्च मार्जाङीयश्च । माश ३, ५, ३, ४ ।
 - २. बाहू (पुरुषस्य) मार्जालीयश्चाग्नीधीयश्च । कौ १७, ७ ।

अग्रि-धान-

पाण्योलींस नास्त्यरिनधान ए ह्येतत् । काठ ६, २ ।

अग्नि-नेत्र-

ये देवाः पुरःसदो अग्निनेत्राः (ते नोऽवन्तु) । तैसं १,८,७,१; मै २,६,३;४,३,४ ।

अग्नि-मुख-

तस्मादेवा अग्निसुखा अन्नमदन्ति । माश ७,१,२,४।

अग्नि-रूप-

तान्येतान्यष्टी अग्निरूपाणि^१। कुमारो^२ नवमः । माश ६, १,३, १८।

अग्नि-रेतस्-

समानजन्म वै पयश्च हिरण्यञ्चोभय ५ हानिरेतसम्। माश ३, २, ४, ८।

अग्नि-ष्टुत्-

- १. ज्योतिष्टोमेनाग्निष्टुता यज्ञविभ्रष्टो यजेत । तां १७, ८, १।
- २. तेन (अग्निष्टुता) एनम् (इन्द्रम्) अयाजयत्तेनास्याङ्ळीळां वाचमपाहन् । तां १७,५,९।
- ३. योऽपूत इव स्यादग्निष्टुता यजेताग्निनैवास्य पाप्मानमपहत्य त्रिवृता तेजो ब्रह्मवर्षसं द्धाति । तां १७, ५, ३।
- सप्तदशेनाग्निष्टुतानायकामो यजेत । तां १७, ९, १ ।
- ५. स य उक्तोक्तः स्याद् योऽभ्याख्यायेत स एतेन (अग्निष्टुता) यजेत । जै २, १३४।
- ६. स यो मुखेन पापं कृत्वा मन्येत, त्रिवृताग्निष्टुता (एकाहेन) यजेत, एष ह वै मुखेन पापं करोति योऽवाद्यं वदति । जै २,१३५ ।

१. रुद्रः, सर्वः (=६र्वः), पशुपतिः, उग्रः, अशनिः, भवः, महान्देवः, ईशान इति ।

२。 रुद्रपुत्रोऽग्निपुत्रश्च ।

अग्नि-ष्टोम-

- १. अग्निप्रतिष्ठानो ह्याग्निष्टोमः। काठ १४, ९।
- २. अग्निर् (+वा Lमाश.l) अग्निष्टोमः । ऐ ३, ४१; माश ३, ९, ३,३२ ।
- ३. अग्निर्वा एष वैश्वानर उपावस्त्यते यद्ग्निष्टोमः । क ४०, ४।
- अग्निवें प्वोंऽग्निष्टोमस्सूर्य उत्तरः । काठ ३४, ८ ।
- ५. स्निशोमाद् (चातुर्मास्यानाम्) वैश्वदेवं यज्ञकतुं निर्माय प्रजापतिः प्रजा अस्जत । मै १, १०,५; काठ ३५,२०; क ४८, १८।
- ६. अग्निब्टोमेन वे देवा इमं लोकम् (भूलोकम्) अभ्यजयन् । ता ९,२,९; २०,१,३।
- ७. अग्निष्टोमो विषुवान्। जै २, ५०।
- ८. अग्निष्टोमो वै संवत्सरः (यज्ञानां मुखम् [कौ.])। ऐ ४, १२; कौ १९, ८।
- ९. अन्तो (ज्योतिर्।कौ.]) वा अग्निष्टोमः । काठ २६, १; क ४०,४; कौ २५,९।
- २०. अयमेवाग्निष्टोमो योऽयं (वायुः) पवते । जै २, ४९ ।
- ११. षस्मिन्नेव (पृथिवी-) लोकेऽग्निष्टोमेन प्रतितिष्ठति । काठ १४, ९ ।
- १२. आग्नेयो हि (आत्मा वा [तां.]) अग्निष्टोमः । मै ३, ९, ५; तां १९, ५, ११ ।
- १३. इममेव लोकं पशुबन्धेनाभिजयति । अथो अग्निष्टोमेन । तै ३, १२, ५, ६ ।
- १४. एतावान् वे (वाव कि.]) यज्ञो यावानक्षिष्टोमः । तैसं ५,४,१०,२; काठ २२, १; २८, १; क ४४,१; जै १, १७९; तैआ ५, ६, ३।
- १५. एष वाव यज्ञानां विषुवान् यदग्निष्टोमः । जै २, ४९ ।
- १६. एष वाव यज्ञो यदिनिष्टोमः, एकस्मा अन्यो यज्ञः कामायाहियते सर्व्वेभ्योऽनिष्टोमः। तां ६, ३, १-२।
- १७. एष वै यज्ञः स्वायी यद्गिन होमः। तां ४, २, ११।
- १८. एषा वै (वाव [तां.]) यज्ञस्य मात्रा यद्ग्निष्टोमः । मै ३, ४, ४; तां २०, ११, ८।
- 🏿 १९. कनीनिके अग्निब्टोमी । तैसं ७, २, ९, १; तां १०, ४, २।
 - २०. चक्कुषी वा एते यज्ञस्य यद्तिरात्री, कनीनिके अग्निष्टोमा इति । तैसं ७,२,९,१; काठ ३४,८।
 - २१. ज्येष्ठयज्ञो वा एष (+ प्रजापतियज्ञ: [जै.]) यदग्निष्टोमः । जै १, ६७; तां ६, ३, ८।
 - २२. ज्योतिर्वा एषोऽग्निष्टोमो ज्योतिब्मन्तं पुण्यं लोकअयति य एवं विद्वानेतेन यजते । तां १९,
 - २३. तहै तद्गिनहोत्रं ज्यहमेव पयसा जुहुयात् । तहा अग्निष्टोमस्य रूपम् । जै १, ३८ ।
 - २४. तस्य (अभिष्टोमस्य) वा एतास्तन्वो यद् घिष्ण्याः । मै ३, ८, १०।

- २५. त्रिवृद् (वैश्वानरः [काठ.]) भग्निष्टोमः । काठ ३४,१६; ष ३,९ ।
- २६. द्वादशस्तोत्राण्यग्निष्टोमः। तां ९, १, २४।
- २७. द्वादशाग्निष्टोमस्य ('ट्रोमे Lमै.]) स्तोत्राणि । मै ४, ५, ४; तां ४,२,१२; ते १, २,२, १ ६
- २८. पुरुषसंमितो वाडअग्निष्टोमः । माश ३,९,३,३२ ।
- २९. प्रतिष्ठा (ब्रह्मवर्चेसं Lकाठ., तै.]) वा अग्निष्ठोमः । काठ ३७,७; कौ २५,१४; तै २,७,१,९ 🕯
- ॅ३०. ब्रह्म (यज्ञमुखं ८मै., तां., ते.]) वा अग्निष्टोमः। मै ४, ४, १०; कौ २१,५; जै १, २०७; तां १८, ८, १; ते १, ८, ७, १; शांआ २, १८।
- ३१. यदाग्निष्टोममास्ते प्राणस्यैवास्यान्तं गच्छति, सर्वमायुरेति । क ४४, १ ।
- ३२, यमराज्यं वा अग्निष्टोमेनाभिजयति । मै १, ८, ६ ।
- ३३. यो (+ह [गो.]) वा एष (सूर्यः) तपत्येषोऽग्निष्टोम एष साह्नः । ऐ ३, ४४; गो २,४,९० १
- 'इंध. विराड् (वीर्यं [तां.]) वा अग्निष्टोमः । कौ १५, ५; तां ४,५,२१।
- "३५. संवत्सरो वा अग्निष्टोमः । मै ३, ८,१०; ४,५,०; काठ २६, १; क ४०, ४ l
- चै६. स एव वा अनिनष्टोमो य एव (सूर्यः) तपत्येष इन्द्र एव प्रजापतिरेष एवेदं सर्वम् । जै १, ३१४।
- ं ३७. स वा एष संवत्सर एव बद्गिनष्टोमइचतुर्विज्ञत्यर्थमासो वै संवत्सरश्चतुर्विज्ञतिरग्निष्टोमस्य स्तुतशस्त्राणि, तं यथा समुद्रं स्रोत्या एवं सर्वे यज्ञकतवोऽपियन्ति । ऐ ३,३९ ।
- ंदे८. स वा एषोऽग्निरेव यद्ग्निष्टोमस्तं यदस्तुवंस्तस्माद्ग्निस्तोमस्तमग्निस्तोमं संतमग्निष्टोमसित्या-चक्षंते परोक्षेण परोक्षप्रिया इव हि देवाः। ऐ ३, ४३।
- ं३९. सोऽग्निष्टोमेन वसूनयाजयत् त इमं (पृथिवी-) क्लोकमजयन् । तैसं ७,१,५,३ । अग्तिष्ट्रोम-स्तोम-प्राण एवाग्निष्टोमस्तोमः । जै २,४९ ।

अग्नि-ष्ठ-

आत्मा वा अग्निष्ठः । काठ २९,८ ।

:अग्रि-ष्रा-

यजमानो (+वा Lमै., मारा.]) ऽग्निष्ठाः । मै ३,९,३; काठ २६,५; क ४१, ३; मारा ३,७,९, 93;98 1

अग्नि-ध्वात्त (पितृ)-

यद्गिन्वात्तान् (यजित) गृहमेधिनस्तत् । मे १,१०,१८; काठ ३६, १३ ।

अग्नि-होत्र-

- १. अग्नये चैव सायं (जुहोमि), प्रजापतये चेत्यब्रवीत्, सूर्याय च प्रातः प्रजापतये चेति। काठ ६,६।
- २. अग्नये वा एतद् (अग्निहोत्रं) धत्यै गुप्त्यै हूयते, यत् सायं जुहोति रात्र्यै तेन दाधार, यत्मातरह्ने तेन । मै १,८,१ ।
- इः अभिहोत्रं वै दशहोतुर्निदानम्। तै २,२,११,६।
- ध. अग्निहोत्रं वैश्वदेवमुच्यते । काठ ६,५।
- ध. अग्निहोत्रं (+ वै [मै.]) दशहोता । मै १,९,५; काठ ९,१३।
- ६. अग्निहोत्रेण वै देवाः स्वर्गं लोकमायन् । काठसंक ५६।
- ७. अग्निहोत्रे वै सर्वे यज्ञकतवः । मै १,८,६।
- ८. अग्निहोत्रेऽस्वमेधस्याप्तिः। काश ३,१,८,२।
- ५. अग्निहोत्रे स्वाहाकारः । मै १,८,१ |
- १०. अग्नेचें गुप्त्या ऽग्निहोत्र हूयते, यत्सायं जुहोति तेनैनं राज्ये रमयति, यत्प्रातस्तेनाह्ने । काठः ६,१; क ३,१२ ।
- ११. अग्नेहुंतादजनीति । तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम् । तै २,१,६,३।
- १२. अथ ह ततः पुराऽहोरात्रे संश्चिष्टे एवासतुरव्याकृते, ते उ अग्निहोत्रेण एव व्याकृते। जै १,२१२।
- १३. अन्नं वा अग्निहोत्रम् । जै १,६ ।
 - १४. अम्नः सूर्ये निम्नुक्ते सायमझिहोत्रं जुहुयात । उपोदय ए सूर्यस्य प्रातः । काठ ६, ५; क ४,४।
 - १५. अस ५ स्थितो वा एष यज्ञो यद्सिहोत्रम् । तै २,१,४,९।
 - १६. आयुषे कमानिहोत्र ए हूयते सर्वमायुरेति य एवं वेद । मै १,९,५; काठ ९,१३।
- १७. इध्मो वा एषोऽग्निहोत्रस्य यत् समित् । काठ ६,५।
- १८. उद्गृतिर्वा एतत् प्रभूतिर्यद्गिनहोत्रम् । काठ ६,७।
- १९. एतद्वे जरामर्थं ९ सत्त्रं यदग्निहोत्रं (°मर्थंमग्निहोत्रं सत्त्रं L तैआ.]; + जरया वा ह्यवास्मान्युच्यन्ते मृत्युना वा [माश.])। माश १२,४,१,१; तैआ १०,६४।
- २०. एषा (॰ष [तै.]) वा अग्निहोत्रस्य स्थाणुर्या (यत् [तै.]) पूर्वाहुतिः (+तामतिहाय जुहुयात् [क.])। क ४,४; तै २,१,४.३।
- २१. किं देवत्यमिम्रहोत्रमिति वैश्वदेविमिति ब्रूयात् । तै २,१,४,६।
- २२. किमिति (अमिहोत्रम्) पय एवेति । यत्पयो न स्यास् केन जुहुया इति वीहियवाभ्यामिति यद् वीहियवौ न स्थातां केन जुहुया इति या अन्या ओषधय इति यदन्या ओषधयो न स्युः

केन जुहुया इति या भारण्या भोषध्य इति यदारण्या भोषध्यो न स्युः केन जुहुया इति वानस्पत्येनेति यदानस्पत्यं न स्यात्केन जुहुया इत्यद्गिरिति यदापो न स्युः केन जुहुया इति । स होवाच । न वाऽइह तर्हि किं चनासीदयैतदहूयतैव सत्य ५ श्रद्धायामिति । माश ११,३,१, २-४ (तु. जै १,१९)।

- २३. गौर्वा (ऋतं वै सत्यम् [मै.]) अग्निहोत्रम् । मै १,८,७; तै २,१,६,३।
- २४. घर्मी वा एष प्रवृज्यते यद्ग्निहोत्रम् । काठ ६,३ ।
- २५. तदेतत् प्राजापत्यं (वैश्वदेवं) यद्ग्रिहोत्रम् । जं १,६ ।
- २६. तदेतहैराजं दश्विधमित्रहोत्रं भवित, तस्य प्राण एवाहवनीयोऽपानो गार्हपत्यो व्यानोऽन्वाहार्यपचनो मनो धूमो मन्युरचिंदैन्ता अङ्गाराद्दश्रद्धा पयो वाक् सिमद् सत्यमाहुतिः प्रज्ञातमा स रसः । शांआ १०,८ ।
- २७. तद्यदीक्षोपसत्सु स्वाहेति व्रतयति तेनास्य दीक्षोपसत्स्वनन्तिरतमग्निहोत्रं भवति । यदुपा र इवन्तर्यामाबुदितेऽन्यं जुद्धत्यनुदितेऽन्यं, तेन सुत्यायाम् । जै २,३८ ।
- २८. तद् वा अपराजितं यदिमहोत्रम् । न ह वै पराजयते य एवं वेद । जै १,४।
- २९. तद्वै तद्विनहोत्रं त्र्यहमेव दशा (अद्भिः, आज्येन) जुहुयात् । तद्वै वाजपेयस्य (पुरुषमेघस्य, अश्वमेघस्य) रूपम् । जै १,३८ ।
- ३०. तस्मादपत्नीकोऽप्यग्निहोत्रमाहरेत् । ऐ ७,९ ।
- ३१. तस्मादाहुः प्राणोऽग्निहोत्रमिति । जै १,२०।
- ३२. त्रयोऽग्निहोत्रे स्थाणव इति ह स्माह शाण्डिल्यः। यदप्रदीप्तायां समिधि जुहोति स स्थाणुः। यदेनामपराध्नोति स स्थाणुः यदेने संसृजति स स्थाणुः। जै १,२१।
- ३३. दीर्घसत्त्रं ह वा एत उपयन्ति येऽग्निहोत्रं जुह्वति । एतद्ध वै सत्त्रं जरामूरीयम् । जरया वा ह्यास्मान्मुच्यते मृत्युना वा । जै १,५१ ।
- ३४. दुग्घेन सायं प्रातरग्निहोत्रं जुहुयात् । कौ ४,१४ ।
- ३५. द्विर्द्धानिद्दोत्र ५ हूयते (जुह्वति [क.])। मै ३,६,१०; क ३६,४।
- ३६. न राजन्यस्याग्निहोत्रमस्त्यव्रत्यो हि स हन्ति व्रतम्। काठ ६,६; क ४,५।
- ३७. न वै किछान्यत्राग्निहोत्राल्लोकजित्या अवकाशोऽस्ति । जै १, ४४ ।
- ३८. नीई वाऽएषा स्वग्या । यदग्निहोत्रं तस्याऽएतस्य नावः स्वग्यांया आहवनीयइचैव गाईपत्यइच नीमण्डे ऽभयेष एव नावाजो यत्क्षीरहोता । माश २, ३,३,१५ ।
- ३९. प्रजननं वा एतद् यदग्निहोत्रम् , अग्निः प्रजनयिता । काठ ६,७ ।
- ४०. प्राजापत्यम् (तदेतदपर्यन्तं यद् जि १,४) अग्निहोत्रम् । जै १, ६०; माश्र-१२. ४,२,१।

- धर. प्राण एव (ब्रह्म वा धि.।) अग्निहोत्रम् । जै १, ५; माश ११, ३, १, ८।
- **४२. ब्रह्माजुहोत् सत्यमजुहोद्मुमेव तदादित्यमजुहोदेष ह्येवाग्निहोत्रम् ।** काठ ६, १ ।
- **४३. ब्राह्मणस्यैव** (अग्निहोत्रम्) होतन्यम् अथो य ऋतमिव सत्यमिव चरेत् तस्यः होतन्यमनुसन्तत्यै । मै १,८, ७ ।
- थ्थ. भूर्भुवः स्वरग्नौ ज्योतिज्योतिरग्ना इत्यग्निहोत्रं जुहुयात् । काठ ६,७ ।
- थ्रप्, सुसं वाऽएतदाज्ञानां यदग्निहोत्रम् । माश १४, ३, १,२९ ।
- ४६. यज्जुहोति तद्देवानाम् । यन्निमार्षि तिपितृणाम् । यत् प्राइनाति तन्मनुष्याणाम् । तसान्त्र दिग्नहोत्रं वैश्वदेवसुच्यते । क ४, ४ ।
- थ७. यज्ञमुखं वाडमग्निहोत्रम् । तैसं १,६,१०,२.
- **४८. यत्पयसाग्निहोत्रं** जुहोत्यमुमेव तदादित्यं जुहोति । क ४, २ ।
- **४९. यदंग्निहोत्रमासीत्तद् वतसुपाय ५ स्तस्माद्वि- (**°द् द्वि-) व्रतेन भवितव्यम् । मै ३,६,१०।
- ५०. यदि पयो न विन्देदाज्येन (अभिहोत्रं) जुहुयात् तद्धयप्रतिषेक्यमपशन्यमीश्वरमस्याशान्त 🖑 श्रुचा पश्चिद्दृहः । काठ ६, ३ ।
- **५१. यदि पयो न विन्दे**द्यवाग्वा (अग्निहोत्रं) जुहुयात् तद्धि प्रतिषेक्य ५ शान्तं मिथुनं पशान्यमा-पश्च तण्डुळाश्च । काठ ६, ३; क **४,** २ ।
- **५२. यद्यवाग्वाग्निहोत्रं** जुहोत्यमुमेव तदादित्यं जुहोत्येष (आदित्यः) ह्येवाग्निहोत्रम् । काठ ६,३।
- भरे. बर्ध्यं (स्द्रः) देवाः (देवः [क.]) प्रजा क्षभिमन्येत सजूर्जातवेदो दिवा प्रथिन्या हविषोः वीही स्वाहेति द्वादश रात्रीरग्निहोत्रं जुहुयात् । काठ ६, ७; क ४, ६ ।
- **५४. यवाग्वैव सायं**प्रातरिनहोत्रं जुह्यात् । कौ ४, १४ ।
- ५५. योऽग्निहोत्रं जुहोति स हविष्मान् । मै १,८,६।
- **५६. रेतो वा एतद् (+ वाजिनमाहिताग्नेः र्रि.]) यदग्निहोत्रम् ।** काठ ६, ७; तै ३, ७, ३, ६ ।
- ५७. रौद्रं गवि (पयः) वायन्यमुपसृष्टम् भारिवनं दुद्यमानम् भग्नीषोमीयं दुग्धं पौष्णाः प्रेन्द्वो मैत्रक्कारो वारुणमधिश्रितं वैष्णवं प्रतिष्ठाप्यमानं वैश्वदेवमुन्नीतं सवितुः प्रकान्तं द्यावापृथिन्योरुपसन्नम् इन्द्राग्न्योः पूर्वाहुतिः प्रजापतेरुत्तरा । तदेतत्स- प्तदशमिनहोत्रम् । जै १, २१ ।
- ५८. वत्सो वा अग्निहोत्रस्य प्रायणम् । अग्निहोत्रं यज्ञानाम् । तै २, १,५, १ ।
- ५९. सददि वा एव ददाति योऽग्निहोत्रं जुहोति । मै १, ५, १२।
- ६०. स यो हैवं विद्वानिग्नहोत्रं च जुहोति दर्शपूर्णमासाभ्यां च यजते मासि मासि हैवास्याइवमे-धेनेष्टं भवति । माश ११, २, ५, ५ ।
- ६१० सर्वसात्पाप्मनो निर्भुच्यते स य एवं विद्वानिग्नहोत्रं जुहोति । जै १, ९ ।
- ६२. सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्यो जुहोति योऽग्निहोत्रं जुहोति। तै २, १, ४, ३।

- ६३. सायमहुतेऽग्निहोत्रेऽग्निहोत्रिणा नाशितव्यं प्रातरहुते नाशितव्यम् । मै १, ५,७।
- ६४. सूर्यों ह वा (हिवर्श एतद यद [काठ.]) अग्निहोत्रम् । काठ ६, ४; माश २, ३,१,१।
- ६५. सृष्टिर् (स्वर्यं [माराः]) वा एतचद्गिनहोत्रम् । काठ ६, ७; मारा १२, ४, २, ७।
- ६६. सोऽ मृतत्वं गच्छति य एवं विद्वानिग्नहोत्रं जुहोति । जै १,२।
- ६७. होत्रा वै देवेभ्योऽपाकाम ब्रिग्नहोत्रे भागधेयमिछमाना यद्गिहोत्रमित्याह तेन होत्रा आभजित तेनैना भागिनीः करोत्येषा वा अग्रेऽग्ना आहुतिराहूयत तद्गिहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम् । मै १८.१।

ित्र- अग्निष्टोम- २३ द्र.]।

अग्निहोत्र-तपनी-

तसारचकवत्तामग्निहोत्रतपनीं कुर्यात् । क ४, २।

अग्निहोत्र-स्थाली-

इयम् (पृथिवी) एवाग्निहोत्रस्थाली । जै १, ६०; माश १२, ४, १, १९।

अग्निहोत्राहति-

सायंत्रातर्द्धाग्निहोत्राहृती जुह्नति । माश १०, १, ५, २।

अग्निहोत्रिन्-

- १. श्रोषधीर्वा इमा रुद्दा विषेणाञ्ज एस्ताः पश्चा नालिशन्त… उत बह्वीराहुतयो हूयन्ते, ता अग्निनान्त्रवाकरोत्, ता अस्त्रदयत्, ताः पुनर्णवा अजायन्तैतिर्हे खलु वा अग्निहोत्रिणे दर्शपूर्ण-मासिने सर्वा श्रोषधयः स्वदन्ते । मै १,८,४ (तु. माश २,४,३,२-३) ।
- २. प्रजापतिस्ताः (विषिलिप्ता ओषधीः) अग्निनोपासृजत्ता अग्निरस्वद्यदेतस्यां वा (सिमिधि) आहितायामग्निहोत्रिणे वीरुधस्स्वदन्ति । काठ ६, ५।
- ३. यद्यत्कामयेत तत्तद्गिनहोत्र्याग्नं याचेदुप हैनं तन्नमित । मै १,५,१२। अग्निहोत्री-
- १. इयं (पृथिवी) वा अग्निहोत्री । तै १, ४,३,९ ।
- २. द्यौर्वा अग्निहोत्री तस्या आदित्य एव वत्सः । जै १, ६० ।
- रे. वाग्घ वा (द्यौर्वा [माश १२,४,१,१९]) sएतस्याग्निहोत्रस्याग्निहोत्री । माश ११,३, १, १ **६**
- ४. वाग्वा अग्निहोत्री । जै १, १९ I

अग्नी-वरुण->आग्निवारुण-

आफ्रिवारुणमेकादशकपाळमनु निर्वपेत् । तैसं १,५, २,५ l

अग्री-षोम-

- १. अग्निनेवान्नमवरुन्धे, सोमेनानाद्यम् , अन्नवानेवानादो भवति । तैसं ३,४,३,३ ।
- २. श्वरनीषोमयोरयाट् प्रिया धामानीत्युपा ए स्वनिरुक्तं तेनावरुन्धे, अर्ग्नीषोमयोरयाट् प्रिया धामानीत्यु च्वेनिं रुक्तं तेनानिरुक्तं च वा इदं निरुक्तं च, तस्यैवोभयस्यावरुद्धे । काठ ३२, १।

- ३. अशीषोमयोरहं देवयज्यया चक्षुव्मान् भूयासम् । तैसं १,६,२,३।
- ध. अझीबोमयोर्भासदौ (०योः बष्ठी मै ३.१५,४])। मै ३,१५, ६।
- ५. अझीषोमयोर्वा एतद् भागधेयं यत् पौर्णमासम् (हविः)। काठ ७,५।
- ६. अग्नीषोमा इम ५ सु मे श्रुणुतं वृषणा हवम् । काठ ४,१६ ।
- ७. अग्नीषोमा एवात्र आज्यभागौ यजन्ति । काठ ८,१० ।
- ८. अग्नीषोमाभ्यां यज्ञस्चक्षुब्मान् । काठ ५, १ ।
- ९. अग्नीषोमाभ्यां वा इन्द्रो वृत्रमहन् । तैसं १, ६, ११, ६; तै १, ६, १, ६ ।
- २०. अभीषोमाभ्या ९ वा एष मेधायात्मानमालभते (आत्मानं मेधायालभते [क.]) यो दीक्षते, स वा एतेनैव पशुनात्मानं निष्कीणीते । मै ३, ७,८; क ३७, ८।
- ११. अग्नीषोमाभ्यां वै वीर्येणेन्द्रो बुत्रमहत् । मै २,१,३,४,३,१, काठ २४,७,३२,१, क ३७,८।
- १२. अग्नीषोमाभ्यां चाषान् (आलमते)। मै ३, १४, ४।
- १३. अझीषोमाविदं सर्वं यदन्नं चान्नादश्च, सोमो ऽन्नमग्निरन्नादः । काठसंक १४० ।
- १४. अझीषोमा सवेदसा "सं देवत्रा बमूवधुः । तै ३, ५, ७, २।
- १५. अभ्रोषोमौ परमां काष्ठामगच्छताम् । तैसं १, ६, ९, २।
- १६. अझीषोमी प्रथमी वीर्येण वसून् रुद्रानादित्यानिह जिन्वतम् । तैसं ३, ५, १, २।
- १७. अग्नीषोमी वृत्रहणौ (॰मी वै यज्ञस्य चक्षुषी ।काठ ३२,१।)। काठ ५, १।
- १८. अझीषोमी वै देवाना ए सयुजी (मुखम् ।गो.।)। गो २,१,२०; माश ३, ४,४, ९।
- १९. अभीषोमी वे ब्रह्मवर्चसस्य प्रदातारी । मै २, १,४; काठ १०,२।
- २०. अग्नीषोमी वै ब्राह्मणस स्वा देवता, ता एव भागधेयेनोपधावति, ता अस्मै सर्वान् कामान् प्रयच्छतः । काठ १०, २ ।
- २१. अथ यदम्नीषोमी प्रथमी देवतानां यजित दार्शपौर्णमासिके वा एते देवते । कौ ५, २।
- २२. अथेन्द्रोऽधतिरुश्यिल इवामन्यत सो (अग्नीषोमौ) उन्वागच्छत् , सोऽग्नौ चैव सोमे चानाथत, तमेत्रेष्ट्रयाजयतामग्नीषोमीयेणैकादशकपालेन । काठ १०, २।
- २३. अयाडिमरग्नेः "इति ब्रह्मवर्चसं तेनावरुन्द्धे, सोमस्यायाट् "इति क्षत्रं तेन । काठ ३२,१।
- २४. अहोरात्रे वा अग्नीषोमी। की १०, ३।
- २५. चक्कुषी (+वा धमै.।) अझीषोमौ। मै ३, ७, १; ऐ १, ८।
- २६. तथैवास्मिन् (अग्नीषोमौ) तेज इन्द्रियं ब्रह्मवर्चसमधत्ताम् । तैसं २,३,३,१-२।
- २७. तसावस्य कस्य च देवताये हिवर्निर्वपन्ति तत्पुरस्तादाज्यभागावग्नीशोमाभ्यां यजन्ति । माश १, ६, ३, १९ ।
- २८. तस्मिन् (इन्द्रे)तेजोऽग्निरद्धादिन्द्रिय एसोमस्तता इन्द्रोऽभवत् । मै २,१,४।

- २९. तावग्नीषोमौ समभवताम् । तैसं २, ३, ३, १।
- ३१. प्राणापानावग्नीषोमौ । ऐ १, ८ ।
- ३२. भद्रा अप्नीषोमा भवतां नवेदसा । काठसंक ६१ ।
- ३३. सम वै युव ५ स्थ इत्सब्रवीत् (इन्द्रोऽप्रीधोमौ)। तैसं २, ५,२,३।
- ३४. यस्यै कस्यै च देवतायै हिविनिर्वपन्ति तत्पुरस्तादाज्यभागावग्नीषोमाभ्यां यजन्ति, तन्न सौम्ये ऽध्वरे न पशो, यस्यै कस्यै च देवतायै हिविर्निर्वपानिति ह्याबुवन् । माश १,६, ३, १९ ।
- ३५. राजानी वा एती देवतानां यदग्नीषोमी । तैसं २,६,२,१-२।
- ३६. स (सोमः) गिरिमगछत् , तमग्निरन्वगछत् , तौ गिरा अग्नीषोमौ समभवतां, तस्मात्सदिद निरा अग्निर्दहति, गिरौ सोमः । मै २, १,४।

िम-अग्नि- १०९ इ.]।

अग्नीषोमीय.या-

- १. असीषोमीयं वा एतद्धविर्यंदग्नौकरणम् । काठसंक ५७ ।
- क्षञ्चीकोमीयं ए हि पौर्णमास एहविभैवति । माश १, ८,३, २।
- ३. अज्ञीषोमीयः (सोमः) पशौ । काठ ३४,१४ ।
- ४. अम्नीषोमीयमष्टाकपाछं (°यमेकादश° [मै.]) निर्वपेत् (+श्यामाकं वसन्ता [मै., काठ.]) ब्रह्मवर्चसकामः । तैसं २, ३, ३,३; मै २, १, ४; काठ १०,२।
- अग्नीषोसीयमकादशकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेत् । तैसं २,३,३,३ ।
- ६. अरनीषोमीयमेकादशकपालम् (+ हिरण्यं दक्षिणा [तैसं.]; पुरोडाशं निर्वपति [माश.])। तैसं १,८,१, १-२; मै २,१,३; माश ५,२,३,७।
- ७. अग्नी बोमीयो वै पूर्वपक्षः (°मीयया पूर्वपक्ष उपतिष्ठेत [काठ.]। मै १, ५, ७; काठ ७, ५ ।
- क्षानीषोमीयो वै ब्राह्मणो देवतया स्वामेव देवतां कामाय "उपासरत्। मै २, १,४।
- ९. द्विरूपा अग्नीषोमीयाः । मै ३, १३, ९ ।
- १०. पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयं पशुमकुर्वत । तैसं ३, २, २, २-३।
- ११. यत्सोमः प्राजनयद्, अग्निरग्रसत्, तस्मादग्नीषोमीया । तैसं ३,४,३,२।
- १२. योऽग्नीषोमीय उपा ९ शुयाजो हृदयमेवास्य (यज्ञस्य) स स यत्तेनोपा ९ शु चरन्ति तस्मा-द्विदं गुहा हृदयम् अथ योऽग्नीषोमीयः पुरोडाशो ऽयमेवास्य स सन्योऽर्धः । काश ३, 2,90,41

अग्न्याधान-

- १. अजातो वै तावत् पुरुषो यावदिन नाधत्ते, स वै तहींव जायते यहानिमाधते। मै १,६,४ ६
- र. प्रति प्रजया च पशुभिश्च तिष्ठति य एवं विद्वानिग्नमाधत्ते । मै १, ६, १३ ।

अग्न्याधेय-

- १. अग्न्याधेये सामानि न गीयन्ते । काठसंक २०।
- २. ब्रह्मणो वा एतदुदरणं यदग्न्याधेयम् । काठ ९, १५ ।

अग्न्युपस्थान-

- १. ब्राह्मणस्पत्याभिरम्गिमुपतिष्ठेत । छ १०३।
- २. सायम् (अग्निम्) उपतिष्ठन्ते "प्रातनीपतिष्ठन्ते । मै १,५,७ । भाग्नेय-
- १. अर्ध वै पुरुषस्याग्नेयमर्धं वारुणम् । अस्थान्याग्नेयानि मा एसानि वारुणानि । काठ १३,२ ।
- २. आग्नेय ९ वा एतत्पयो यदजक्षीरम् । मै ३,१,८ I
- ३. आग्नेयं वै दिरण्यम् । तैसं २, ३, २, ४; तै २, २, ५, २ ।
- क्षाग्नेय एककपाळः (पुरोडाशः) । तां २१,१०,२३ ।
- **५. आग्नेयः कृष्णग्रीवः (कृष्णोऽजः [काठ ४८, ३]) । काठ ४८,९ ।**
- ६. काग्नेयः पुरोडाशो भवति । माश २,४,४,१२ ।
- ७. आग्नेयं ऋतुमन्वाह तदिमं (भू-) लोकमाप्नोति । कौ ११,२;१८,२।
- ८. अग्नेयं (+वै ।काठ ११,२; माश.]) घृतस् । मै १,१०,७; ३,७,५; काठ ३६,२; माश ७,४,
- ९. आग्नेयमजम् (प्रजापतिरालिप्सत) । माश ६,२,१,५ ।
- १०. आग्नेयमष्टाकपाल ५ सेनान्यो गृहे, हिरण्यं दक्षिणा । तैसं १,८,९,९ ।
- ११. आग्नेयमष्टाकपार्छ (पुरोडाशम्) निर्वपेत् । मै २,३,६; काठ ११,९।
- १२. अाग्नेयमेतच्छन्दो यद् गायत्री ('मेतत्वात्रं यदुखा ([मै.]) । मै ३,१,८; जै १,३०३
- १३. आग्नेयमेतदेवतया यःस्वारम् (॰मेतन्नक्षत्रं यत् कृत्तिकाः [काठ.])। काठ ८,१; जै १,३०३।
- १४. आग्नेयं पञ्चकपालमुद्वसानीयं निर्वपेत् । तैसं ३,५,४,३।
- १५. आग्नेयं (+वै [जैउ.]) प्रातःसवनम् । मै ४,५,९; जैउ १,१२,३,२ ।
- १६. आग्नेयाः (+वै धाठ., क.ा) पशवः । तैसं १,५,९,३; काठ २४,८; क ३८,१; तै १,१,४,३ ।
- १७. आग्नेयानि वै पुरुषस्यास्थानि । मै २,५,२।
- १८. अग्नियो (+मैत्रो ब्राह्मणः [काठ.]) देवतया । काठ १२,१; जै १,६८।
- १९. आग्नेयो (+वै ८तैसं.]) ब्राह्मणः (+ सौम्यो राजन्यः [तैसं.])। तैसं २,१,२,९; जै १,१८२; तां १५,४,८।
- २०. आग्नेयो वा अजः (अनड्वान् [माश ७,३,२,१६; १३,८,४,६]) । मै ४,८,३; गो २,३,१९; माश ६,४,४,१५ ।

- २१. आग्नेयो वै ब्राह्मणः (+गायत्रः Lकाठ ९,१३]; देवतया स्रोमराजा Lकाठ ८,१०])। तैसं २, १, ५, ६; ३, ३, ३; तै २,७,३,१।
- २२. आग्नेयो वै (वाव Lऐ.) सर्वः पशुः । मै ३,१०,३; ऐ २,६।
- २३. अग्नेयोऽष्टकपालः पुरोडाञ्चो भवति । माञ्च २,५,१,८।
- २४. भाग्नेयोऽब्टाक्रपालः (+सेनान्यो गृहे हिरण्यं दक्षिणा Lमै.]) । मै २,६,५;४,३,८; काठ ९,४।
- २५. आग्नेयो (+वै तिसं., मै., तै., माश.]) होता (वेणुः [तैसं.]) । तैसं ५,२,५,२; मै ४,४,८; तां १८,९,९; तै १,७,६,१; ३,९,५,२; माश १३,२,६,९ ।
- २६. आत्माऽऽग्नेयः (कृष्णाशीर्षाऽऽ°)। मै ४,७,८।
- २७. इममेव (पृथिवी-) लोकमाग्नेयेन (आज्यस्तोत्रेण देवाः) क्षाजयन् । जै १,१०५ ।
- २८. कृष्णग्रीव आग्नेयो ललाटे पुरस्तात् । मै ३,१३,२।
- २९. कृष्णग्रीवा आग्नेयाः । मै ३,१३,७;१० ।
- ३०. तेज एवास्मिन् (इन्द्रे) अग्निराग्नेयेनादधादिन्द्रिय " सोमः सौम्येन । काठ १०, २।
- ३१. त्रिणिधनमाग्नेयं भवति प्रतिष्ठाये । तां १३,३,२१।
- ३२. दक्षिणतोऽत्र भोषधयः पच्यमाना भायन्ति । आग्नेया ह्योषधयः । काठ २३,८ ।
- ३३. दाइयं यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वत । तैसं ३,२,२,३।
- ३४. द्वयं वा इदं न तृतीयमस्ति । आर्द्धं चैव शुष्कं च यच्छुष्कं तराग्नेयं यदार्द्वं तत्सीम्यम् । माश १,६,३,२३ ।
- ३५. प्रैवारनेयेन वापयति रेतः सौम्येन द्धाति । तैसं २,४,६,१।
- ३६. यच्छुक्कं तद्दाग्नेयं यत्क्वर्णं तत्सीम्यं यदि वेतरथा यदेव कृष्णं तद्दाग्नेयं यच्छुक्कं तत्सीम्यं (रूपं) यदेव वीक्षते तद्दाग्नेय ए रूपं ए शुक्केऽइव हि वीक्षमाणस्याक्षिणी भवतः शुक्कमिव ह्याग्नेयं यदेव स्विपिति तत्सीम्य ए रूपमार्द्देऽइव हि सुषुपुषोऽिष्णि भवत आर्द्रे इव हि सोमः। माश १, ६, ३, ४९।
- ३७. यदष्टाकपालः (पुरोडाशः) तेनाग्नेयः। मै ३, ६, १; काठ १०, २।
- ३८. यदाग्नेयस्तेजस्तेनावरुन्द्वे । मै ४, ७, ३ ।
- ३९. यद् वही तेनाग्नेयः। मै ४, ३, १।
- ४०. यह शुष्कं (+यज्ञस्य [माशः]) तदाग्नेयं (+यद्धरितं तत् सीम्य ५, शुष्कं च वा इद ५ हितं च तस्यैवोभयस्यैवावरुद्धयै [काठः])। काठ ३२,१; माश ३,२,३,९।
- ४१. विराजो वै तेज आग्नेयः । मै ४, ७, ३ l
- **४२. व**ड्भिराग्नेयैः (पश्चभिः) वसन्ते (यजते)। माश १३, ५, ४, २८।
- धरे. स उऽएव यजमानस्तसादाग्नेयो भवति । माश ३, ९, १,६ ।
- ४४. सूर्य्य एवाग्नेयः । चन्द्रमाः सौन्योऽ द्दरेवाग्नय ९ रान्निः सौन्या य एवापूर्यतेऽर्द्धमासः स भाग्नेयो योऽपश्लीयते स सौन्यः । माश १,६,३,२४।

४५. सीम्यो वै जीवन्नाग्नेयः प्रमीतः । काठ ११, ५; ८।

[°य- अग्निष्टोम- १२ द्र.]।

आग्नेयी-

- १. आग्नेयां (अजाम्) वसन्ते (आलभेत)। काठ १३,९ (तु. मै २,५,२)।
- २. आप्नेयी (+वै [तै.]) रात्रिः (+ऐन्द्रमहः [काठ., क.]) । तैसं १,५,९,३; काठ ८,३; क ६,८; तै १,१,४,२; ५, ३,४; २,१,२,७ (तु. जै १,१८८; तै १,१,४,३)।
- ३. आग्नेयी वा एषा यदजा। तैसं २, २, ४,५; ५, ४, ३,२; तै ३, ७,३, १।
- थ. आग्नेयी सायमाहुतिस्तया रेतः सिञ्चति, तद्देतः सिक्तं राष्ट्रये गर्भं दधाति, तत्सीर्या (आहुत्या) प्रातः प्रजनयामकः । मै १, ८, ५।
- ५. आग्नेयी सायमाहृतिस्सौरी प्रातः । काठ ६, ५; ८, ११; क ७, ८।
- ६. कृत्तिकासु ब्राह्मणस्य (अग्निम्) आदध्यात्, आग्नेयीः कृत्तिकाः, आग्नेयो ब्राह्मणः।
 मै १,६,९।
- ७. धुङ्क्षाग्नेयी । मै ३, १४, १२।
- ८. यदाग्नेयी तेजस्तयावरुन्छे । मै २, ५, २ ।
- ९. यदाग्नेय्या (जुहोति), देवेभ्यस्तेन (आह्रियते) । मै ३,९,१ ।
- १०. यद्दहिनी तेनाग्नेयी। काठ १३, ६।
- ११. यहिं लोहिनीव श्वता तर्हि रौदी "यहिं इयेनीव श्वता तर्ह्याग्नेयी। मै ३, १०, १।
- १२. वसन्ता प्रातराग्नेयीं कृष्णग्रीवीमाकभेत । तैसं २, १, २, ५ ।
- १३. सा या मन्द्रा साऽऽप्नेयी (आगा)। तया प्रातस्सवनस्योद्गेयम्। जैउ १,१२,३,२ । [॰यी- आग्रीप्र- ९ द्र.]।

अग्र-> अग्रे-गू-

ता यत् समुद्रं गच्छन्ति (आपः) तेनाग्रेगुवः (उच्यन्ते) । माश १,१,३,७ । अग्रे-प-

ता यत् प्रथमाः (आपः) सोमस्य राज्ञो भक्षयन्ति तेनाग्रेपुतः । माश १,१,३,७।

अग्रय-

अध्यसिव हीदम् (आश्रयणाल्यं हिवः)। माश २,४, ३,१३। आग्रयण-

- १. अग्नेस्त्वा मात्रया जगत्यै वर्तन्याऽऽप्रयणस्य वीर्येण देवस्त्वा "सृजतु । तैसं २, ३,१०,३ ।
- २. अष्टमेऽहन् (तृतीयेऽहन् [तैसं ७,२,८,१]) आग्रयणो गृह्यते । तैसं ७,२,८,४ ।
- ३. आग्रयणेनान्नाद्यकामो यजेत । कौ ४,१२ ।

- आग्रयणो द्वादशकपालो भवति । मै ४,३,२ ।
- ५. भारमात्रयणः (॰प्राय॰ [मै ४,६,४]) । मै ४,५,९; माश ४,४, १,५।
- ६. आत्मा वा आत्रयणः (+ प्रदः, प्राणा इतरे [जै.]) । माश ४,२,२,५,४,५,५, जै १,३५३।
- ७. उर इवैतद् यज्ञस्य वागिव यद् भाष्रयणः । तैसं ७, २,७,४।
- ८. एष गायत्रिये लोके गृह्यते यद् भाग्रयणः । तैसं ६,५,७,१।
- ९. जागत (+वा [तैसं.]) आग्रयगः । तैसं ७,२,८,१; क ४६,५।
- १०. पिता वा आग्रयणः, पुत्रा ग्रहाः । काठ २७, ९ ।
- ११. प्रजापतिर्वा (वाग्वा [तैसं.]) आग्रयणः । तैसं ७,२,८,४; मै ४,६,४;७,४; ८, ८; काठ २७, ९; क ४४,९ ।
- १२. यच्चतुर्थेऽहन्नाप्रयणो गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति । तैसं ७,२,८,२ ।
- १३. यां वाऽअसूं ब्रावाणमाददानो वाचं यच्छत्यत्र वै साम्रेऽवदत्तचत्साऽत्राग्रेऽवदत्तस्मादाश्रयणो नाम । माश ४,२,२,६।
- १४. विक्वे देवा देवतोब्णिहा छन्द आग्रयणस्य पात्रमसि । तैसं ३,१,६,३।
- १५. संवत्सराद्वा एतद्धिप्रजायते यदाग्रयणम् । गो २, १, १७।
- १६. साऽऽग्रयणं प्रत्याऽगच्छत् (वाक्) तदाग्रयणस्याऽऽग्रयणत्वं तस्मादाग्रयणे वाग् वि सुज्यते । तैसं ६,४,११,२-३ ।

आग्रायण-

- १. अब ५ ह्याब्रायणः । मै ४,६,४;८,९।
- २. आग्रायणो वै गायञ्या वत्सः । मै ४,६,४ (तु. काठ २७,९)।
- ३. आत्मानं त आग्रायणः पातु । मै ४,८,७।
- ध. एतेन वै देवा अग्रं पर्याय ए स्तदाग्रायणस्याग्रायणत्वम् । काठ १२,७ ।
- ५. गायञ्या एव लोके सोमो गृह्यते, यदाग्रायणः । मैसं ४,७,९ ।
- ६. जागत (जगति [मै.]) आम्रायणः । मै ४,८,८; काठ ३०,२; ४६,५ ।
- जे देवा एतमाग्रायणमपश्य ५ स्तमगृह्णत तेनाम्रं पर्यायन्, यद्म्रं पर्याय ५ स्तदाग्रायणस्या ग्रायणत्वम् । काठ २७,९ ।
- ८. यदकृत्वाऽऽग्रायणं (यदनिष्ट्वाऽऽग्रायणेन [काठ.]) नवस्याइनीयाद् देवानां भागं प्रतिक्लृप्त-मश्नीयाद् (°मद्याद् [काठ.]) आर्त्तिमार्छेत् । मै ४,३,२; काठ १२,७।
- ९. यद्वैद्यदेवं तेनाग्रायण उक्थवान् । काठ २८,१०; क ४५,१ (तु. मै ४,६,१) ।

आग्रायण-पात्र-

यदाम्रायणपात्रं प्रयुज्यते सर्वा एव तेन प्रजा दाधार । काठ २८,१०; क ४५,१।

आग्रायणाग्र-

य आनुजावरः स आग्रायणाग्रान् (ग्रहान् गृह्णीत) । मै ४,८,९ ।

अघ-> अघ-मर्षण-

- १. अहोरात्राणि वावार्धं मर्षयन्ति । मै १,५,१२।
- २. आपो वरुणः पुनात्वघमर्षणः । तैआ १०,१,१४।

अघ-शंस-

- १. निरस्तो अघरांसः । काठ १,५; क १,५ ।
- २. भातृन्यो वा अघशंसः। काठ ३१,४; क ४७,४।

अह्न्या-

- १. आपो वा अव्न्या या अग्नेर्धूमाज्जायन्त आपो वा अव्न्या याः शिक्षात्प्रसृज्यन्ते । ऐआ १,३,५।
- २. पयो अध्न्यासु (ततान) । काठ २,६ ।

अध्न्या-त्व-

ततो यत् प्रथम रतः पराऽपतत् , तद्गिनना पर्येन्द्ध, तदासामध्न्यात्वस् । मै ४, २,९० ।

अङ्ग-> अङ्गाङ्ग-

बापो वाऽबङ्काङ्कं छन्दः। माश ८,५,२,६।

अङ्कुप-

भापो वाऽअङ्कुपं छन्दः । माश ८,५,२,४ ।

अङ्ग-

- १. अङ्गानि त उक्थ्यः (ग्रहः) पातु । मै ४,८,७ ।
- २. अङ्गानि मे चमसाध्वर्यवः । ष २,६।
- ३. अङ्गानि वाव होत्राः । गो २,६,६।
- अङ्गानि वै विश्वानि धामानि । माश ३,३,४,१४ ।
- ५. अङ्गानि होत्राशंसिनः (होत्रकाः [ऐ., गो २,५,१४]) । ऐ ६,८; कौ १७,७;२९,८; गो २,५,४ व
- ६. अङ्गान्युक्थ्यः (ग्रहः)। मै ४,५,९।
- ७. अक्वैर्यज्ञ (संपादयति)। तैआ ३,४,१।
- ८. अष्टाव् (ऋतवः [तैसं.]) अङ्गानि । तैसं ७,५,२५,१; माश ९,२,२,६।
- ९. छन्दा १ स्प्रकानि (सुपर्शस्य गहतमतः)। मै २,७,८; काठ १६,८।

- १०. न (+ह [गो.]) वै सकृदेवाग्ने सर्वैः (सर्वै [गो.]) संभवत्येकैकं वा अर्ङ्ग संभवतः संभवति । ऐ ६,३१; गो २,६,९ ।
- ११. वैश्वदेवानि हाङ्गानि । ऐ ३,२।

अङ्गिरस्-

- १. अङ्गारेभ्योऽङ्गिरसः (अस्ज्यन्त) । जै ३,२६३; माश ४, ५,१, ८ ।
- २. अङ्गिरसञ्च वा आदित्याञ्च स्वर्गे लोकेऽस्पर्धन्त, त आदित्या एतं पञ्चहोतारमपश्यरस्तं मनसानृद्दुत्याजुहबुस्तत आदित्यास्स्वर्गे लोकमायन्नपाङ्गिरसोऽभ्रश्शन्त । काठ ९,१६।
- अङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तोऽप्सु दीक्षातपसी प्रावेशयन् । तैसं ६,१,१,२ ।
- अङ्गिरसः स्वर्ग लोकं यतो रक्षा (स्यन्वसचन्त । तां ८,९,५ ।
- ५. अङ्गरसां वा एकोऽग्निः। ऐ ६,३४।
- ६. अङ्गिरसामेकं पर्व ब्याचक्षाण इवानुद्रवेत् । माश १३,४,३,८।
- अङ्गिरसो नः पितरो नवग्वा अथर्वाणो मृगवः सोम्यासः । तैसं २,६,१२, ६ ।
- ८. अङ्गिरसो वै स्वर्यन्तो (स्वर्गं लोकं यन्तः Lकाठ., क.) ऽजायां घर्म प्रासिक्चन्ता शोचन्ती पणं परामृश्चत्, सोऽकोंऽभवत् (+ तदर्कस्यार्कत्वम् Lकाठ., क.)। मै ३,३,४; काठ २१,६; क ३१,२१।
- ९. अङ्गिरा उ ह्यग्निः (वाऽग्निः धाश ६,४,४,४)। माश १,४,१,२५।
- १०. अङ्गिरोभिरागिह यज्ञियेभियम वैरूपैरिह मादयस्व । विवस्वन्त इहेव यः पिता तेऽस्मिन् यज्ञे बर्हिन्यानिषद्य । तैसं २,६,१२,६; मै ४,१४,१६ ।
- ११. अङ्गिरोभिदेवेभिदेवतया पाङ्क्तेन त्वा छन्दसा युनजिम हेमन्तशिशिराभ्याम् । काठ ४१,९।
- १२. अथैनम् (इन्द्रम्) कर्ध्वायां दिशि मरुतश्चाङ्गिरसश्च देवाः अभ्यविञ्चन् पारमेष्ट्याय माहाराज्यायाऽऽिधपत्याय स्वावश्यायाऽऽितष्ठाय । ऐ ८,१४ ।
- १३. अथैषोऽङ्गिरसामनुकीः। एतेन वा अङ्गिरस आदित्यानाप्नुवन्। तां १६,१४,१-२।
- १४. अन्वज्ञ इवाङ्गिरसः संवैंः स्तोमैः पृष्ठेर्गुरुभिः सामभिः स्वर्ग छोकमस्पृशन् । माश १२,२,
- १५. अभितोऽङ्गिरसः (पर्यपदयन्)। जै २,१४२।
- १६. आदित्याश्चाङ्गिरसश्चेतत् सत्रप्समद्धतादित्यानामेकविषशतिरङ्गिरसां द्वादशाहः । तां २४, २,२ ।
- १७. इमं यम प्रस्तरमा हि सीदाङ्गिरोभिः पितृभिः संविदानः। तैसं २,६,१२,६; मै ४,१४,१६।
- १८. घोरेण त्वा भृगूणां चक्षुषा प्रेक्षे । रौद्रेण त्वा ८क्निरसां मनसा ध्यायामि । तैआ ४,३,९ ।
- १९. तं वरुणं मृत्युमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्य श्रान्तस्य तप्तस्य संतप्तस्य सर्वेभ्योऽङ्गेभ्यो रसो-ऽक्षरत् सोऽङ्गरसोऽभवत्तं वा एतमङ्गरसं सन्तमङ्गिरा इत्याचक्षते । गो १,१,७।

- . २०. त एतेन सद्यः क्रियाङ्गिरस आदित्यानयाजयन् । माश ३, ५, १, १०।
 - २१. ततो वा आदित्याः पूर्वे स्वर्गं लोकमगच्छन्नहीयन्ताङ्गिरसः । जै २,११७ (तु. तां १६,१२,१)।
 - २२. तस्मादङ्गिरसोऽधीयान ऊर्ध्वस्तिष्ठति । गो १,१,९।
 - २३. तान् हादित्यानिङ्गरसो याजयाञ्चकुः । गो २,६,१४ ।
 - ते हादित्याः पूर्वे स्वर्गं लोकं जग्मुः पश्चेवाङ्गिरसः षष्ट्यां वा वर्षेषु । ए ४, १७।
 - २५. त्रिवत्सास्तिस्रोऽङ्गिरसाम् । काठ ४९,६ ।
 - २६. द्वच्यो ह वा इदमग्रे प्रजा आसुः । आदित्याश्चैवाङ्गिरसश्च । माश ३, ५,१,१३।
 - २७. द्वयुत्तरेण वै स्तोमेनादिःयाः स्वर्गं लोकमाय ५ इचतुरुत्तरेणाङ्गिरसः । मै ३,४,२ ।
- २८. प्राणो वा अङ्गिराः । माश ६,१,२,२८; ५,२,३;४।
- भद्रा भ्रुगवोऽङ्गिरसः सुदानवः। काटसँक ६२।
- ३०. भृगूणामङ्गिरसां तपसा तप्यध्वम् । तैसं १,१,७,२; काठ १, ७; क १, ७।
- ३१. येऽङ्गारा आसंस्तेऽङ्गिरसोऽभवन् यदङ्गराः पुनरवशान्ता उददीप्यन्त तद् बृहस्पतिरभवत् । ऐ ३,३४।
- ३२. येऽङ्गिरसः स रसः। गो १,३,४।
- ३३. ये वै देवानामङ्गिरसस्ते बाह्मणस्य प्रत्येनसोऽग्निर्वायुर्वाग्बृहस्पतिः । काठ ८,४ ।
- ३४. विदेद्ग्निर्नभो नामाग्नेऽअङ्गिर आयुना नाम्नेहि । माश ३,५, १,३२ ।
- ३५. वीरा वै तद्जायन्त यदङ्गिरसः । जै ३,२६४ |
- ३६. सोमो वैष्णवो राजेत्याह तस्याप्सरसो विशस्ता हमा आसत युवतयः शोभना उपसमेता भवन्ति ता उपदिशत्यिङ्गरसो वेदः सोयऽमित्यिङ्गरसामेकं पर्व ब्याचक्षाण इवानुद्रवेत्। माश १३, ४,३,८।

[°रस्- अमि- ३२७;५१९ झ.]।

अङ्गिरस्वत्-

- १. अग्नि पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेम इत्यग्नि पशन्यमग्निवदच्छेम इत्येतत् । माश ६,३,३,३।
- २. प्राणो वै यमोऽङ्गिरस्वान् पितृमान् । तैआ ५,७,११।
- रे. यमाय त्वा पितृमतेऽङ्गिरस्वते स्वाहा । मै ४,९,८ ।

अङ्गिरोधामन्-

- १. ये पश्चात् (प्राणाः) तेऽङ्गिरोधामानः । काठ २०, ११; क ३१, १३ ।
- २. आदित्यधामानो वा उत्तरे (अन्ये Lकाठ.)) प्राणा अङ्गिरोधामानोऽधरे (अन्ये Lकाठ.))। मै ३, २,९; काठ २०,११। आङ्गिरस-
- १. कर्णश्रवा एतदाङ्गिरसः पशुकामः (कार्णश्रवसं) सामापश्यत्तेन सहस्रं पशूनसृजत । तां १३,

- २. चतुर्णिधनमाङ्गिरसं (साम) भवति चत्रात्रस्य ध्त्यै । ता १२,९,९४।
- ३. तानिङ्गरस ऋषीनाङ्गिरसांश्चार्षेयानभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तेभ्यः श्रान्तेभ्यस्तप्तेभ्यः सन्तप्तेभ्यो यान् मन्त्रानपश्यस्स श्राङ्गरसो वेदोऽभवत् । गो १,१,८ ।
- अङ्गरसां) कल्याण बाङ्गिरसोऽध्यायमुदवजन् स ऊर्णायुङ्गन्धवमण्सरसाम्मध्ये
 प्रेङ्गयमाणमुपैत् । तां १२, ११,१० ।
- ५. स एष एवाऽऽङ्गिरसः (अन्नायम्)। अतो हीमान्यङ्गानि रसं लभनते। तस्मादाङ्गिरसः। यद्वेवेषामङ्गानां रसस्तस्माद्वेवाऽऽङ्गिरसः। जैड २,४,२,९।
- ६. सर्वे हैवर्भवन्ति य एवं विद्वांस एतेन (आङ्गिरसेन) साम्ना स्तुवते । जै २,१४ ।
- ७. सोऽयास्य आङ्गिरसः । अङ्गाना ९ हि रसः (+प्राणो वाऽअङ्गाना ९ रसः Lमाश १४,४,१,२१।) । माश १४,४,१,९ ।

िस- अग्नि- ५२६ इ.]।

अङ्गुलि-

नानावीर्या अङ्गुळयः । तैसं ६,१,९,५।

अङ्गुष्ठ–

- १. अतिच्छन्दाः प्रथमा सोऽयमङ्गुष्ठस्तमादयमङ्गुष्टः सर्वा अङ्गुलीः प्रत्येति । शांआ २,५ ।
- २. समावद्वीर्योऽन्याभिरङ्गुलिभिस्तस्मात् (°छः) सर्वा अनु सं चरति । तैसं ६,१,९,५ '

अङ्घारि-

अङ्घारिरसि बम्भारिः । मै १,२,१२ ।

अचित्तपाजस्-

अचित्तपाजा अग्नीत् । मै १,९,१ ।

अचित्तमनस्-

अचित्तमना उपवक्ता। मै १,९,१; काठ ९,९।

अच्छावाक (ऋत्विज्)-

- आनुष्टुभो हि (प्रतिष्ठा वा Lकौ.]) अच्छावाकः । कौ ३०,९; जै १,३१९ ।
- २. ईर्म इव वा एषा होत्राणां यदच्छावाकः। जे २,३७८।
- ३. ऐन्द्राग्नो (मिथुनं वा धारा ४,३,१,३) ऽच्छावाकः । मारा ३,६,२,१३ ।
- ध. ऐन्द्रविष्णवमच्छावाकस्य (+उक्थं भवति [गो.])। काठ ३४,१६; गो २,४,१४;५,१०।
- ५, नाझावाक १ वृणीते, पश्चाजेव वा एषा, होत्राः स्वग्या यदछावाक्या । मै ३,९,८ ।
- ६. पक्ष्वाजिमव वा एतच्छन्दो यदनुष्टुप् पक्ष्वाजेवैषा होत्रा यदच्छावाक्या, तस्मादच्छा-वाकमुपैव ह्वयन्ते न वृणते । काठ २६,९; क ४१,७ ।
- भरद्वाजाद्च्छावाकः (न प्रच्यवते)। गो २,३,२३।

- ८. रैवतमच्छावाकस्य । कौ २५,११।
- ९. वीर्च्यवान्वा एव बह्वृचो यदच्छावाकाः । गो २,५,१५ ।
- १०. स्थूरि यवाचितमच्छावाकस्य, स्थूरीरिव ह्येषा होत्रा स्वर्ग्या यदच्छावाक्या । मै ४,४,८।
- ११. स्थूरि यवाचितमच्छावाकाय (ददाति) (+ अन्तत एव वरुणमवयजते ति.।) । तैसं १,८,१८,१ ।

अच्छावाक-सामन्-

- १. ऐलमच्छावाकसाम भवति । जै १,१५५ ।
- २. पशवोऽच्छावाकसाम । जै १,३०९ ।

अच्छिद्र-

- १. असौ वा आदित्योऽच्छिद्धं पवित्रम् । तै ३, २, ५,२ ।
- २. यद्वा एतस्य (अष्टमस्य) अह्विङ्ग्हिमासीत्तद्देवा अच्छिद्रेणाप्योह ५ स्तद्छिद्रस्याछिद्रत्वम् । तां १४.९, ३६ ।
- ३. यो वाऽक्षयं (वायुः) पवत ऽएषोऽच्छिद्धं पवित्रम् । माश १,१,३,६ ।

भच्युत-

ते यहत्नभिद्धयमाना अथाग्निमायतनान्नाच्यावयंस्तस्माद्भिरच्युतः । माश १,६,१,६ ।

भच्युत-क्षित्-

अच्युतक्षिद्वि, दिवं दृष्ह (अन्तिरिक्षं स्कभान [क.]) । तैसं १,२,१२,३; मै १,२,८; ३,८,५; क २,३।

अच्युत-पाजस्- अग्निध्- ६ द्र.

अच्युत-मनस्-

अच्युतमना उपवक्ता। तैआ ३, ५, १।

अज,जा-

- १. वर्ज पश्चम् (प्रजापतिः शीर्षत एव मुखतोऽस्रजत)। जै १,६८।
- २. अजया (सोमम्) क्रीणाति, तप एवास्य क्रीणाति । मै ३, ७, ७; काठ २४,१ l
- ३. अजस्यैकपदः पूर्वे प्रोष्ठपदाः । तै १, ५,१, ५; ३,१,२, ८।
- ध. अजा वै बाईत्यूर्ध्वेवाकान्ता सा राथन्तरीं वाचं वदति माक्ककारेण । जै १,२९४-२९५ !
- ५. अजा वैरूपम् (साम)। जै १, ३३३;२, ३४।
- ६. अजा ह सर्वा ओषधीरति । माश ६, ५,४,१६ ।
- ७. अजे हि सर्वेषां पश्ना ५ रूपम् । माश ६, ५, १,४।
- ८. अजोऽग्नीवोमीयः । तां २१, १४, ११ ।

- ९. भजोऽस्यजासादघा द्वेषा ९ सि । तैआ ६, १०, २ ।
- १०. अथ यः कपाले रसो लिप्त आसीत्सोऽजोऽभवत् । माश ६, १, १,११; ३,१,२८ ।
- ११. अथ यदेनम् (सोमम्) अजया क्रीणाति, सतपसमेवैनं तत् क्रीणाति । काश ४,३,३,१४ (तु. तै ६,१,१०,१; मारा ३, ३, ३, १८)।
- १२. अधैतदन्तर्यामपात्रं पुनः प्रयुज्यते ऽजां वा एतत् प्रति । मै ४, ८,८ ।
- १३. अइवस्येव वा एतस्य (अजस्य) शिरो गर्दभस्येव कर्णों पुरुषस्य इमश्रूणि गोरिव प्वौं पादा अवेरिवापरी अन इव लोमान्यजो भवति। काठ १३, १ (तु. मै २,५,१)।
- १४. आजा ह वै नामैषा यदजैतया होनं (सोमं) अन्तत आजित तामेतत्परोऽक्षमजेत्याचक्षते । माश ३, ३, ३, ९ ।
- १५. भादिवनमजमालभेत। काठ १२, १२।
- १६. उपांञ्चपात्रमेवान्वजाः प्रजायन्ते । माश ४, ५, ५, २ ।
- १७. एकपदा ह भ्रःवाजा उच्चक्रमुः। माश ८, २, ४, १।
- १८. एष एतेषां पश्नां प्रयुक्ततमो यदनः । ऐ २, ८ ।
- १९. एषा (अजा) हि पशूना ५ सहस्रपोषं पुष्यति । अतो होषा त्रीक्षनयत्यथो हो । क ३७,७ ।
- २०. गां चाजं च दक्षिणत एतस्यां तिहरयेतौ पश्च द्धाति तस्मादेतस्यां दिश्येतौ पश्च भूयिष्टौ। माश ७, ५, २, १६।
- २१. गायत्री छन्दस्तद्जा, बृहस्पतिर्देवता । मै २, १३, १४ ।
- २२. त ५ सूर्यं देवमजमेकपादं प्रोष्ठपदासो अनुयन्ति सर्वे । तै ३, १, २,८।
- २३. ततो गायत्र्यजामादायोदपतत् सा वा एभ्यः (छन्दोभ्यः) प्रारोचयत् । मै ३, ७,७।
- २४. तपसो ह वाऽएषा प्रजापतेः सम्भूता यदजा तस्मादाह तपसस्तन्रसीति । माश ३,३,३,८।
- २५. तमस्या अजाभ्यारुणत् (गायन्यै) तद्जाया अजात्वम् । काठ २३, १०; क ३७,९ ।
- २६. तस्याक्षिभ्यामेव तेजोऽस्नवत् । सोऽजः पशुरभवद् धूम्नः । माश १२, ७, १,२ ।
- २७. ताभ्यामेतद्यथा ज्ञातिभ्यां वा सिक्षभ्यां वा सहागताभ्या १ समानमोदनं पचेदजं वा । माश १, ६, ४, ३ ।
- २८. ते (अजाः) सुश्रयतरा भवन्ति । माश ५, ५, ४, १ ।
- २९. त्वब्ट्रे डजाम् (दवात्)। तैशा ३,१०,३।
- ३०. परमेण पशुना (अजया, हे सोम त्वं) क्रीयसे । क १, १९ ।
- ३१. परमो होषा (अजा) पञ्चनाम् । काठ २४, ६; क ३७,०।
- ३२. प्रजापतेर्वे शोकादजा (:) समभवन् । मारा ६, ५, ४,१६ ।
- ३३. प्राजापत्यमजं तूपरं विश्वरूपमालभेत सर्वेभ्यः कामेभ्यः। काठ १३,९।

- ३४. प्रोष्ठपदा नक्षत्रमज एकपाद्देवता । तैसं ४,४,१०,३; मै २,१३,२० ।
- बस्तेनाजाः (अन्वाभवत्) । काठ ३५,१५;४३,४ ।
- ब्रह्म वाऽ (वाग्वाऽ Lमाश ७,५,२,२१।) अजः । माश ६,४,४,१५ । ₹.
- ३७. ब्राह्मणम् (अनु) श्रजः । माश ६,४,४,१२ ।
- ३८. यः (वषट्कारकृतगायत्रीशिररछेदाद् उद्भूतो रसः) पश्चन् (प्राविशत्) सोऽजाम् (प्राविशत्)। तैआ ५,२,४।
- ३९. यज्ञस्य शीर्षिक्ननस्य शुगुदकामत्ततोऽजा समभवत् । माश १४,१,२,१३।
- यदजायै पयस्तद् देवानां पयः । तैत्रा ५,१०,२ ।
- **४१. यदिंव यदजां ददाति, मा ए सानि तेन स्पृ**णोति । काठ २८,५; क ४४,५।
- ४२. वाचोऽजम् (प्रजापितिनिरिमिमीत) । माश ७, ५,२,६ ।
- **४३. वायवे स्वेतमजमाळभेत बुमूषन् ।** काठ **१**२,१३ ।
- थ्थ. वायन्यमजमारूभेत·····भृतिकामः । मै २,५,११ ।
- ४५. विष्फुलिङ्गाभ्य एवाजाइचैणेयाइचासुज्यन्त । जै ३,२६३।
- ४६. सर्वाणि वा एष (अजस्तूपरः) रूपाणि पश्चनां प्रत्या लभ्यते यच्छ्मश्रुणस्तत् पुरुषाणा ५ रूपं यत् त्परस्तद्श्वानां, यद्न्यतोद्न् तद्गवां, यद्व्या इव शफास्तद्वीनां, यद्जस्तद्जानाम् । तैसं ५,५,१,२-३।
- ८७. सा गायत्र्यजया ज्योतिषोद्यतत् (+ सास्यै [गायत्र्यै] प्रारोचयत् [काठ.])। काठ २४, ६; क ₹७, ७ 1
- ४८ सा गायञ्युद्पतन्चतुरक्षरा सती साजया तमस्या अजाऽभ्यारुणत् । काठ २३, १० ।
- ४९. साजया कर्णगृह्योदपतत् (गायत्री) । क ३७,१ ।
- ५०. सा (अजा) त्रीञ्जनयत्यथो द्वौ । काठ २८,१० ।
- ५१. सा (अजा) यत् त्रिः संवत्सरस्य विजायते तेन परमः पशुः (तेन प्रजापतेर्वर्णः) । माश ३,३,३,८।
- ५२. सा या वागासोत् साजा वशाऽभवत् तस्मात्सारस्वती । काठ १३,१२।
- ५३. सा वा एषा सर्वदेवत्या यदजा वशा। तैसं ३,४,३,२। [°ज- अभि- ३२९;३३०;४५०;५१२; अभिज- २; अङ्गिरस्- ८; आभेय- २०; आभेयी- ३ ह.] । अज-क्षीर-

- १. अजक्षीरेण जुहोति । तैसं ५,४,३,२।
- २. अजक्षीरेणाच्छ्रणति सा (अजा) ह्याग्नेयीतमा । काठ १९, ७।
- ३. परमं वा एतत्पयो यदजक्षीरम् । तैसं ५,१,७,४। [॰ च- आग्नेय- २ द्र.]।

अज-लोम-

शन्त्वायाजलोमैः स ५ सजति । तैसं ५,१,६,२ ।

अजावि-

- १. अजावी आलभते भूमे । तै ३,९,८,३ ।
- २. तस्मादेताः (श्रजावयः) त्रिः संवत्सरस्य विजायमाना ह्रौ त्रीनिति जनयन्ति । माश ४,५,५,६ ।

अजाविक-

- १. अजाविकमेवोष्णिक्। कौ ११,२।
- २. तस्मादु सह सतोऽजाविकस्योभयस्यैवाजाः पूर्वा यन्त्यनूच्योऽवयः । माश ४,५,५,४ । अजगर-
- १. अजगरं स्वप्नः (गच्छति)। गो १,२,२।
- २. अजगरेण सर्पान् (अन्याभवत्) । काठ ४३,४ (तु. काठ ३५,१५) ।
- ३. गुदाभ्योऽहयो ऽजगराः (अजायन्त)। जै २, २६७ ।
- **४. बलायाजगरः । मै ३, १४, १९ ।**

अजर्षभ-

प्रजापतिर्वाऽएष यदजर्षभः । माश ५, २,१, २४।

अजस्त-

अग्निरजस्तः। माश ६, ७,४, ३।

अजिर-

एष वै मृत्युर्यद् वायुरजिर एव नाम । जै १, २६।

अञ्जन->अञ्जन-गिरि-

तानि (रक्षांसी दः) अञ्जनिगिरिणान्तरधत्त रक्षांस्येतं सचन्ते यो दीक्षते भवित हि यदाङ्के रक्षसामन्तिहित्या इन्द्रो वे वृत्रमहिंसस्य (वृत्रस्य) चक्षुः परापतत् तत् त्रिककुभं प्राविशय-दाङ्के, तस्यैव चक्षुषोऽवरुद्ध्ये । काठ २३, १ ।

अञ्जलि-

- तस्मादु हैतद् भीतोऽक्षिक करोति । माश ९, १, १, ३९ ।
- २. दश वाडमञ्जलेरंगुलयः। माश २, १,१,३९।

अञ्जस्कीय-

एतेन वै नमी साप्यो वैदेहो राजाञ्जसा स्वर्ग लोकमैदञ्जसाऽऽगामेति तदञ्जस्कीयानामञ्ज-स्कीयत्वम् । तां २५, १०, १० ।

अश्चि-

- १. छंदांसि वा अंजयो वाघतस्तैरेतद्देवान् यजमाना विद्वयंते मम यज्ञमागच्छत मम यज्ञमिति । ऐ २, २।
- २. रश्मयो वाऽएतस्य (आदित्यस्य) अक्षयो वाघतः । माश ६, ४, ३, १०।

अणु-

प्रियङ्गवश्च मेऽणवश्च मे (यज्ञेन कल्पन्ताम्)। तैसं ४, ७, ४, ३।

भण्ड-

भानन्दनन्दा अण्डो मे भगः सौभाग्यं पसः। काठ ३८, ४।

अतिग्रह-

भष्टावतिग्रहाः^१। माश १४, ६,२,१।

अतिग्राह्य-

- १. उपस्तम्भनं वा एतचज्ञस्य यदतिप्राह्याः । क ४५, ८ ।
- २. ते (अग्नीन्द्रसूर्याः) एतानतिग्राह्यान्दृदशुस्तानत्यगृह्णत तचदेनानत्यगृह्णत तस्मादतिग्राह्या नाम। माश ४, ५, ४, २।
- देवा वा इन्द्रियं वीर्थं व्यभजन्त, ततो यदत्यशिष्यत तद्तिप्राह्या अभवन् , तद्तिप्रा-ह्याणामतिब्राह्यत्वम् । तैसं ६, ६, ८,९।
- देवा वै यद्न्यैप्रैहैर्यज्ञस्य नावारुन्धत तद्तिप्राह्यैरितगृह्यावारुन्धत । तद्तिप्राह्याणामित-ब्राह्यत्वम् । तै १, ३,३, १।

अतिच्छन्दस्-

- १. अतिच्छन्दा वै सर्वाणि छन्दा एसि (+अभिभवति [जै.])। तैसं ५,३,८,३; तै १,७,९,६; जै 2,861
- २. अतिछन्दो वै छन्दसामायतनम् । गो १, ५, ४।
- अति वा एषा (ऋक्), अन्यानि छन्दा एसि यदतिछन्दाः । तां ५, २, ११ ।
- अध्वर्यू वृणीते ऽतिच्छन्दसं तच्छन्दसां वृणीते । काठ २६, ९ ।
- प्रतिच्छन्दाः प्रावो वै छन्दा ५ स्यक्तं प्राव उदरं वाऽअञ्चमस्युद्र ५ हि वाऽञ्चमित तस्मा॰ चदोद्रमनं प्रामोत्यथ तज्जारधं यातयामरूपं भवति तचदेषा पशूञ्छन्दा ए स्यति तस्माद्ति-च्छन्दा असिच्छन्दा ह वै तामतिच्छन्दा इत्याचक्षते परोऽक्षम् । माश ८,६, २, १३।
- ६. एषा वै सर्वाणि छन्दा एसि यदतिच्छन्दाः । माश ३, ३,२, ११; ४,४,५,७।
- ७. छन्दसां वै यो रसोऽत्यक्षरत्सोऽतिछंदसमभ्यत्यक्षरत्तद्तिछंदसोऽतिछंदस्त्वम् । ऐ ४, ३ ।

^{9.} अपानः, रसः, नाम, रूपम्, इटदः, कामः, कर्म, स्पर्श इति ।

- ८. वर्ष्म वा एषा छन्दसां यदतिछन्दाः । तैसं ५,२,१,५; ३, ८, ३; काठ २४, ५; क ३७, ६; तै १,७,९,६ ।
- ९. इरीराण्य् (षष्ट्यक्षरा [जै २,५९]) अतिच्छन्दाः । जै २, ५८ ।
- १०. षडरितरित उन्दसा संमितः (यूपः)। काठ २६, ४; क ४१, २।
- ११. सर्वाणि वै छन्दा ९ स्य् (इमे वै लोका [तां.]) अतिछन्दाः । मै ३, ७,४;४,८,५; तां ४,९,२।
- १२. साध्यारचाप्त्यारचातिच्छन्दसं समभरन् । तां ते प्राविशन् । तान् साछादयत् । जै १,२८३ । [॰न्दस्- अङ्गुष्ठ- १; अग्नि,प्री।ध- ११ द्र.] ।

आतिछन्दस-

- १. सवित्र भातिच्छन्दसाय त्रयिख र शाय रैवताय शैशिराय द्वादशकपालः । तैसं ७,५,१४,१ ।
- २. प्रजापतिरातिच्छन्दसम् (छन्दः)। शांआ ११, ७.।

अतिथि-

- १. अतिथय भागताय सर्पिष्वदातिथ्यं क्रियते । तैसं ५, २,२,४।
- २. अतिथिर्दुरोणसत् (हंसः≔सूर्यः) । काठ ३४, १४; माश ५,४, ३,२२ (तु. ऐ ४,२०) ।
- ३. अनस्वी च रथी चातिथीनामपचिततमौ । तैसं ५, २, २, ३; काठ १९, १२; क ३१, २।
- पूर्वं हि अतिथिमाशयन्ति । काठसंक १२ ।
- ५. ब्राह्मणायातिथये सर्पिष्वन्तं पचित । काठ १९, १२ ।
- ६. यो वै भवति यः श्रेष्ठतामश्तुते स वा अतिथिभैवति । ऐआ १,१,१।

अतिथि-देव-

अतिथिदेवो भव । तैआ ७,११,२; तैउ १,११, २ ।

अतिथि-पति-

अतिथिपतिर्वावातिथेरीशे । क ४६,४ ।

आतिश्य-

- अथ यदातिध्येन यजन्ते । विष्णुमेव देवतां यजन्ते । माश १२,१,३,४ ।
- २. याविद्विव राजाऽनुचरैरागच्छति, सर्वेभ्यो वै तेभ्य भातिध्यं क्रियते। तैसं ६, २, १,२।
- रे शिरो वा (+एतद्यज्ञस्य Lकाठ., ऐ., की.]) आतिथ्यम् । मै रे,७,९; काठ २४,८; ऐ १,१७; २५; की ८,१ (तु. माश ३,२,३,२०)।

अतिपुरुष-

य आदित्ये सोऽतिपुरुषः । जैउ १,८,२,२ ।

अतिमान-

. तस्मान्नातिमन्येत पराभवस्य हैतन्सुखं यदतिमानः । माश ५,१, १,१; ११,१,८,९ ।

अतिरात्र (यज्ञ)-

- १. अतिरात्रात् साकमेधान् यज्ञकतुं निर्मायेन्द्रो वृत्रमहन् । मै १, १०, ५; काठ ३५, २०; क ४८, १८।
- २. अतिरात्रेणामुम् (बुलोकमभ्यजयन् देवाः) । तां ९,२,९ ।
- ३. एष ह वा उभयतो ज्योतिर्यज्ञकतुर्यदितरात्रः । जै १,२३२ ।
- थ. चक्षवी अतिरात्री । तां १०,४,२।
- ५. तस्य (संवत्सररूपिणः समुद्रस्य) एतत् पारं यदतिरात्री । तैसं ७, ५,१,३ ।
- ६. प्रतिष्ठा वाऽअतिरात्रः । माश ५,५,३,५।
- ७. प्राणो वै पूर्वोऽतिरात्रोऽपान उत्तर इयं (पृथिवी) वै पूर्वोऽतिरात्रोऽसा (द्यौः) उत्तरः । काठ ३४,८ ।
- ८. भूतं वै पूर्वोऽतिरात्रो भन्यमुत्तरः। काठ ३४,८।
- ९. भूतं पूर्वोऽतिरात्रो भविष्यदुत्तरः पृथिवी पूर्वोऽतिरात्रो द्यौरुत्तरोऽिन्नः पूर्वोऽतिरात्र श्रादित्य उत्तरः प्राणः पूर्वोऽतिरात्र उदान उत्तरः । तां १०,४,१ ।
- १०. ये देवयानाः पन्थानस्तेष्वतिरात्रेण (प्रतितिष्ठति) । काठ १४,९ ।
- **११. वाचमतिरात्रेण (स्पृणो**ति) । काठ **१४, ९ ।**
- १२. संवत्सरस्य वा एतौ दंष्ट्री यदितरात्री तयोर्न स्वष्तव्यं संवत्सरस्य दंष्ट्रयोरात्मानन्नेदिपदिधा-नीति । तां १०,४.३ ।
- १३. स कृत्स्नो विश्वजिद्योऽतिरात्रः । कौ २५,१४ ।
- १४. सारस्वती मेष्यतिरात्र आलम्या । मै ३,९,५।
- १५. सोऽतिरात्रेणाऽऽदित्यानयाजयत् (प्रजापतिः) तेऽम्रं(द्यु-)स्रोकमजयन् । तैसं ७,१,५,३।
- १६. स्वर्(स्वाराज्यम् [मै.]) अतिरात्रेण (अभिजयति) । मै १,८,६; तै ३,१२,५,७। [°त्र- अग्निष्टोम- २० द्र.] ।

अतिरिक्त-

अतिरिक्तं वै त्रयोदशमितिरिक्तो निरुद्धः । मै २,२,११ ।

अतिवाद-

- अतिवादेन वै देवा असुरानत्युद्यार्थनानत्यायन् । ऐ ६,३३ ।
- २. श्रीर्वा अतिवादः। गो २,६,१३।

अतिषद्->आतीषादीय (साम)-

आयुर्वा भातीषादीयमायुषोऽवरुष्यै । तां १२,११,१५ । अतीरोक-

नक्षत्राणामतीरोकाः । काठ २३,१।

अतूर्त-

- अत्तों होतेत्याह न होतं (अग्निम्) कश्चन तरित । तैसं २,५,९,२-३ ।
- २. अयं वा अग्निरत्तों होतेमं ह न कश्चन तिर्यंचं तरति । ऐ २,३४।
- ३. न होत प्(अग्निम्) रक्षाप सि तरन्ति तस्मादाहातूर्त्तो होतेति । माश १, ४,२,१२ ।

अचृ-

- १. भादित्यो वाऽभत्ता । तस्य चन्द्रमा एवाहितयः । माश १०,६, २,३ ।
- २. प्राणो वाऽअत्ता तस्यान्नमेवाहितयः। माश १०,६,२,४।
- ३. स वै यः सोऽत्ताभिरेव सः । माश १०,६,२,२ ।

अत्य-

अत्योऽसीत्याह । तस्माद्श्वः सर्वान् पश्चनत्येति तस्माद्श्वः सर्वेषां पश्चना ५ श्रेष्ट्यं गच्छति । ते ३,८,९,१; (तु. तां १,७,१; माश १३,१,६,१) ।

अत्यायु->अत्यायु-पात्र-

यदाहात्यायुपात्रमित्यति होतदन्यानि पात्राणि यत् द्रोणकलको देवपात्रं द्रोणकलकाः । तां ६, ५, ७।

अत्यायुस्-

भत्यायुर्वज्ञायज्ञीयम् । जै १, २९२ ।

अत्रि-

- १. अथाकामयतात्रिर्भूयिष्ठा म ऋषयः प्रजायां जायेरन्निति, स एतं त्रिणवं स्तोममपश्यत्तमाह-रत्तेनायजत । जै २,२१९ ।
- २. तद्धैतदेवाः । रेतः (वाचः सकाशात्पतितं गर्भम्) चर्मन्वा यस्मिन्वा बभुस्तद्ध स्म पृच्छन्त्यत्रैव त्या ३ दिति ततोऽत्रिः सम्बभूव । माश १,४,५,१३ ।
- ३. वागेवात्रिर्वाचा ह्यन्नमधतेऽत्तिर्हं वै नामैतद्यदत्रिरिति । माश १४,५,२,६।
- ध. स यदिदं सर्वं पाष्मनोऽत्रायत यदिदं किञ्च तस्मादत्रयस्तस्मादत्रय इत्याचक्षत एतमेव (प्राणम्) सन्तम् । ऐआ २,२,१।

अत्रिन्-

- १. अत्रिणो वै रक्षा ५ सि । पाष्मानोऽत्रिणः । ष ३,१ ।
- २. रक्षांसि वै पाष्मात्रिणः। ऐ २,२।

अत्स्यत्-

एव मृत्युर्यंद् यमोऽत्स्यन्नेव नाम । जै १,२८ ।

अथकार-

अनं वा अथकारः । जै १, १८६ ।

अथनिधन (साम)-

ब्रह्मवर्चसमथनिधनेनावारुन्धत (देवाः)। तां १०, १२, ३।

अथर्वन्-

- १ अथर्वणां चन्द्रमा देवतं तदेव ज्योतिः सर्वाणि छन्दांस्थापः स्थानम् । गो १, १,२९ ।
- २. अथर्वणामङ्गिरसां प्रतीची (दिक्)। तै ३, १२, ९, १।
- ३. अथर्वणामेकं पर्व न्याचक्षाण इवानुद्रवेत् । माश १३, ४, ३, ७।
- ध. अथर्व वितुं मे गोपायेत्याह । अन्नमेवैतेन स्पृणोति । तै १, १, १०, ४।
- ५. अथर्वं पितुं मे गोपाय । रसमन्निमहाऽऽयुषे । अदब्धायो अशीततनो । अविषं नः पितुं कृणुं ।
 ते १, २, १, २५ ।
- ६. अधर्वभिर जपन्ति । काठसंक २७ ।
- ७. अथर्वाणो वै ब्रह्मणः समानः । काठसंक ४।
- ८. अथर्वा न्युप्तः (°थर्वोपात्तः ।तैसं.]) (सोमः)। तैसं ४,४, ९, १; काठ ३४, १५।
- ९. अथर्वा वै प्रजापतिः । गो १, १,४।
- १०. ऋषयो वा अत्रवन्नेतेमसुपरिश्येनं स्वर्गं लोकं जिगीषाम यस्मिन्नेतेऽथर्वाणः । जै ३,२७०।
- ११. तद्यद्ववीद्यार्व्वाङेनमेतास्वेवाप्स्विन्विच्छेति तद्यर्वाऽभवत् तद्यर्वणोऽथर्वत्वम् । गो १,१,४।
- १२. तसुत्वा (अमे) दध्यङ्ङ्षिः पुत्र ईभे अधर्वणः । मै २, ७, ३।
- १३. प्रजापतिर्वा अथर्वा। तैसं ५, ६, ६, ३, मै ३, १, ५; काठ १९, ४; क ३०, २।
- १४. प्राणो (+वा माश ६, ४, २, १.]) ऽथर्वा। माश ६, ४, २, २।
- १५. येऽधर्वाणस्तम्नेवजम् । गो १, ३, ४।
- १६. वरुण आदित्यो राजेत्याह तस्य गन्धवा विशस्तऽ हमऽ आसतऽहति युवानः शोभना उपसन् मेता अन्ति तानुपदिशत्यथर्वाणो वेदः सोऽयमित्यथर्वणामेकं पर्व न्याचक्षाण हवानुद्रवेत् । मा. १३, ४, ३,७।
- १७. [॰र्वन्- अमि- ३४०; ५३५ इ.]।

अथर्व-वेद-

शको देवीरभिष्टय इत्येवमादिं कृत्वा अथर्ववेदमधीयते । गो १, १, २९ ।

अथर्वाङ्गिरस्-

- १. मेद आहुत्तयो ह वाऽएता देवानाम् । यदथर्वाङ्गिरसः । मात्रा ११, ५,६,७ ।
- २. यदथर्वाङ्गिरसो (ऋषयोऽध्यगीषत) मध्वाहुतयः (ता अभवन्)। तैआ २, ९, २। अथर्वण-
- १. आथर्वणं लोककामाय ब्रह्म साम कुर्यात् । तां ८, २, ५।
- २. आथर्वणो वा एतल्लोककामाः सामापस्य ए स्तेनामर्सं लोकमपस्यन् यदेतत्साम भवति स्वर्गस्य लोकस्य प्रजात्थे । तां ८.२.६ ।

- ३. चतुर्णिधनमाथर्वणं भवति चतुरात्रस्य ध्रत्ये । तां १२. ९. ८ ।
- ८. तानथर्वण ऋषीनाथर्वणांश्चार्षेयानस्यश्राम्यद्भ्यतपत् समतपत् तेभ्यः श्रान्तेभ्यस्तप्तेभ्यः सन्तप्तेभ्यो यान् मन्त्रानपञ्चत् स भाथर्वणो वेदोऽभवत् । गो १,१,५।
- ५. भेषजं वा आथर्वणानि । तां १२, ९, १०।
- ६. भेषनं वै देवानामथर्वाणो (अथर्वणा दृष्टा मन्ताः) भेषज्यायैवारिष्ट्यै। तां १६,१०,१०। अदाभ्य (प्रह्)
 - १. तानसुरान् (देवाः) आदम्बुव ५ स्तददाभ्यस्यादाभ्यत्वम् । मै ४, ७, ७ ।
 - २. तेऽ बुवन्नदभन्न इति तदस्यादाभ्यत्वमधो यदेनान् दब्धं नाशक्नुव ५ सदस्यादाभ्यत्वम् । काठ ३०, ७।
 - ३. ते (देवाः) होत्तः। अदभाम वाऽएनान् (असुरान्) इति तस्माददाभ्यो न वै (असुराः) नोऽदभिक्तित तस्माददाभ्यो वाग्वाऽभदाभ्यः। माश ११, ५, ९, ५।
 - थ. यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहा । मै १, ३, ४।
 - ५. यद्वै देवा असुरान् अदाभ्येनादम्नुवन् तदाभ्यस्यादाभ्यत्वम् । तैसं ६, ६, ९,९ ।
 - ६. वागेवादाभ्यः । माश ११, ५, ९, १ । [॰भ्य- अंग्रु- ५ द्र.] ।

अदारसृत् (सामन्)-

- १. दिवोदासं वै भरद्वाजपुरोहितन्नाना जनाः पर्य्ययतन्त स उपासीदृद्धे गातुम्मे विन्देति तस्मा एतेन साम्ना गातुमविन्दद्वातुविद्वा एतत्सामानेन दारे नासन्मेति तददारस्तोऽदारस्त्वं विन्दते गातुन्न दारे धावत्यदारस्ता तुष्टुवानः । तां १५, ३, ७ ।
- २. भरद्वाजस्यादारसृद्भवति । तां १५, ३, ६ ।
- ३. यदब्रवीद् भरद्वाजो न वै दारेऽश्रण्मेति, तदेवादारस्तोऽदारस्त्वं, तदेतद् विजितिर्भात्-व्यहा साम । जै ३,२४८ ।

अद्ति-

- १. अथ यत् प्रायणीयेन यजन्ते । अदितिमेव देवतां यजन्ते । माश १२,१,३, २ ।
- २. अथा वयम् ... अनागसो अदितये स्याम । तैसं ४,२,१,४; मै १,२,१८;४,१४,१७; काट ३,८।
- रे. अदित एहि। मै ४,२,५; तैआ ४,८,१; ५,७,१।
- **ध. अदितिं बजति, तस्मादियमुपरिष्टात्प्रजाभ्यो वर्षति । काठ २३, ८ ।**
- प. अदिति एशीर्ष्णा (प्रीणामि)। तैसं प, ७, १३, १; मै ३, १५, २; काठ ५३,३।
- ६. अदितिः पाशान् (°शम् । तैसं.]) प्रमुमोक्त्वेतान् (°तम् । तैसं ३,१,४,४; मे १,२, १५; काठ ३०,८ ।

१. गोनाम।

- अदितिः पुत्रकामा साध्येभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मौदनमपचत् । तस्या उच्छेषणमददुः । तत्प्राश्चात् सा
 रेतोऽधत्त । तस्यै धाता चार्यमा चाजायेताम् । ……मित्रश्च वरुणश्चाजायेताम् ।
 ……अंशश्च भगश्चाजायेताम् । ……इन्द्रश्च विवस्वांश्चाजायेताम् । तै १, १, ९, ९-३ ।
- ८. अदितिरिच्छनपत्रा । काठ १, ११; क १, ११।
- ९. अदितिरस्युभयतःशीर्णी (वाक्) इत्याह, यदेवाऽऽदित्यः प्रायणीयो यज्ञानामादित्य उदय-नीयस्तस्मादेवमाह । तैसं ६, १,७,५ ।
- १०. अदितिरस्युभयतःशीर्जी (°िज [मै.]) सा नः (सा मा ८काठ. क.]) सुप्राची सुप्रतीची भव (संभव ८तैसं.]; एधि [माश.])। तैसं १,२,४,२; मै १,२,४; काठ २, ५; क १, १७; माश ३, २, ४, १६-१७।
- ११. अदितिरासादितः (सोमः)। तैसं ४, ४, ९, १।
- १२. अदितिरिव त्वा सुपुत्रोपनिषदेयम् । काठ १, १०।
- १३. अदितिनं उरुव्यत्वदितिः शर्म यच्छतु । अदितिः पात्व ए इसः । तैसं १, ५, ११,५ ।
- १४. अदितिर्वेद्या (सहागच्छतु)। तैआ ३, ८, १।
- १५. अदितिवे प्रजाकामीदनमपचत्तत उच्छिष्टमाश्रात् सा गर्भमधत्त तत आदित्या अजायन्त । गो १,२,१५।
- १६. अदितिर्हि गौः। माश २, ३, ४, ३४; १४, २, १, ७।
- १७. अदितिः षोडशाक्षरया (°क्षरेण L तैसं.]) षोडशं मासम् (स्तोमम् L तसं]) उदजयत् । तैसं १,०,१९,२; मै १,१९,१० (तु. काठ १४,४)।
- १८. अदितिस्ते बिलं गृह्णातु पाङ्केन छन्दसा… । तैसं ४, १, ५, ४।
- १९. अदितिः सोमस्य योनिः। मै ३,७,८;९,१।
- २०. सदित्या अहं देवयज्यया प्रतिष्ठां गमेयम् । काठ ५, १ ।
- २१. अदित्या (°त्ये Lतेसं.]) भागोऽसि, पूष्ण आधिपत्यमिति पइचात् (°पत्यमोजः स्पृतं, त्रिणवः स्रोमः L तसं., मै.]) । तैसं ४,३,९,१; मै २,८,५; काठ २१,१ ।
- २२. अदित्या (॰त्यै [तैसं.]) रास्नासि । तैसं १, १, २, २; काठ १, २; क १, २।
- २३. अदित्यास्त्वगसीतीयम् (पृथिवी) अदितिरस्या एवैनत् त्वचं करोति । काठ ३१, ४।
- २५. भदित्यास्त्वा पृष्ठे सादयामीतीय ५ (पृथिनी) वा अदितिः । मै ४,१,२ ।
- २५. अहित्यै त्रयो रोहितैताः। काठ ४९, ८।
- २६. अदिस्य द्वादशी (अस्तु) । तैसं ५, ७, २२, १।
- २७. अदित्ये पाजस्यम् (पुनर्वस् । ते.।) । काठ ५३,६; तै १,५,१,१।
- २८. अदित्ये मही स्वाहादित्ये सुमृडीकाये स्वाहा । काठ ४३, ५।
- २९. अदित्ये विष्णुपतन्ये चरुः। काठ ४५, १०।

- ३०. अदिस्रोध्वम् (दिशं प्राजानन्)। तैसं ६, १, ५,२।
- ३१. अनागसं तमदितिः कृणोतुःः। काठ ७, १६।
- ३२. अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इम ५ यज्ञं दश्वतु श्रोषमाणाः । तैसं २,१,११,६; मै ४,१४,१४।
- ३३. अविज्ञाता अदित्ये (अस्तु)। मै ३, १३,६; १०।
- २४. अष्टयोनीमष्टपुत्राम् । अष्टपत्नीमिमां महीम् । अहं वेद् न मे मृत्युः ... । अष्टौ पुत्रासो । अष्टौ पुत्रासो । स्वितः । तैआ १,१३,१-२।
- ३५. आविन्ना देव्यदितिर्विश्वरूपी । तैसं १,८,१२,२ ।
- ३६. इड एह्यदित एहि सरस्वत्येहि (+ इत्याह । एतानि वा अस्य देवनामानि ।तैआ ५,७,१।)। तैआ ४,८,१ ।
- रे इंडे रन्तेऽदिते सरस्वित प्रिये प्रेयसि मिह विश्रुत्येतानि ते अग्निये नामानि। तैसं ७,१,६,८।
- रेट. डे रन्ते हुन्ये काम्ये चन्द्रे ज्योते ऽदिति सरस्वित महि विश्रुति । एता तेऽअब्न्ये (देवत्रा) नामानि । माश ४,५,८,१० ।
- हें इस ५ समुद्र ५ (साहस्रं [काठ.]) शतधारमुत्सं व्यव्यमानं भुवनस्य (सरिरस्य [काठ].) मध्ये । घृतं दुहानामदितिं जनायाग्ने मा हि ५ सीः परमे व्योमन् । तैसं ४,२,१०,२-३; काठ १६,१७।
- ४०. इयं (पृथिवी) वा अदितिः (+ इय ५ हीद ५ सर्वं ददते [माश.]) । तैसं २, २, ६,१; ३,१,२; ५,१,७,०,१; मै १,१०,२०;११,६;२,३,५;५,२; ३,२,६; ४,१,२; ५; ३,८; ८, १०; कौ ७,६; गो १,१,२५; तै १,१,६,५; माश ७,४,२,७।
- धरे. इय ५ (पृथिवी) वा अदितिर्, उर्ध्वा वा अस्या दिक्। मै ३,७,१।
- धर. इय ५(पृथिवी) वा अदितिर्देवी विश्वदेज्यवती । मै ३,१,८।
- धरे. इयं (पृथिवी) वाडअदितिमंही । माश ६,५,१,१ · ।
- ४४. इयं (पृथिवी) वै देव्यदितिः (+ विश्वरूपी ।तै १,७,६,७।) । जै १,५८; तै १,४,३,१ ।
- ४५. इयं वै पृथिव्यदितिः (+ सेयं देवानां पत्नी धाश ५,३,१,४)। माश १,१,४,५; २, २, १, १९,३,३,१,४।
- ४६. इयं (पृथिवी) ह्यदितिः (°ह्येवादितिः [माज्ञ.]) । ऐ १,८; माज्ञ ३,२,३,६ ।
- ४७. इयम् (+ वा धमै.]) (पृथिवी) अदितिः (+ अस्या वा एनेमतद् गर्भे करोति [मै.])।मै ४,४,९; काठ ८,१०; ११,८; २३, ८; ४७,१।
- ४८. ऊद्वीमेव दिशं अदित्या प्राजानिनयं (पृथिवी) बाडअदितिस्तस्मादस्यामृद्वां ओषधयो जायन्तऽऊद्वी वनस्पतयः । माश ३,२,३,१९।
- ४९. एवा न देन्यदितिरनर्वा। विश्वस्य भर्ती जगतः प्रतिष्ठा। पुनर्वस्य हविषा वर्धयन्ती। प्रियं देवानामप्येतु पाथः। तै ३,१,१,४।

१. मित्रः, वरुणः, धाता, अर्थमा, अंशः, भगः, इन्द्रः, विवस्वान् इत्यष्टौ पुत्राः ।

- ५०. गां मा हि ए सीरदितिं विराजस् । तैसं ४, २, १०, २।
- ५१. गृध्रिक्तितकश्ची वार्धीणस्तेऽदित्याः । काठ ४७,१० ।
- ५२. तस्ये (अदित्ये) धेनुर्दक्षिणा धेनुरिव वा इयं (अदितिः = पृथिवी) मनुष्येभ्यः सर्वान् कामान् दुहे । माश ५,३,१,४।
- ५३. ततश्चक्षाथामदितिं दितिं चेति ततः पश्यत ५ स्वं चारणञ्चेत्येवैतदाह । माश ५,४,१,१५ (तु. तैसं १,८,१२,३)।
- ५४. तर्भ्यनूका । अष्टौ पुत्रासो अदितेरुचे जातास्तन्वं परिदेवा ५ उपप्रैत् सप्तिभः परा मार्तण्ड-मास्यदिति । तां २४.१२.५-६ ।
- ५५. तस्या (अदित्याः = पृथिन्याः) इयमूर्ध्वा दिक् । काठ २३,८।
- ५६. ते देवा अदितिम्(=पृथिवीम्)अबुव ५ स्त्वया मुखेनेमा दिशः प्रजानामेति । मै ३,७,९।
- ५७. धेनुर्देक्षिणैतद्धगदित्या रूपम् । मै ४,३,८ ।
- ५८. नवभिरस्तुवत पितरोऽसुज्यन्तादितिरधिपत्न्यासीत् (॰धिपतिरासीत् [मै.]) । तैसं ४, ३,९०, १; मै २,८,६; काठ १७,५ ।
- ५९. पुनर्वसुर्नक्षत्रमदितिर्देवता । मै २,१३,२०।
- ६०. पृथिवी च मे अदितिश्च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४,७,९,९।
- ६१. पृथिन्यदितिः। काठ २४,४,६, क ३७,५, ७।
- ६२. प्रतिष्ठा वा अदितिः प्रतिष्ठा पूषा, प्रतिष्ठा त्रिणवः । तैसं ५, ३, ४,४; काठ २१, १।
- ६३. मा गामनागामदितिं विधिष्ट । मं २,८,१५; तैआ ६,१२,१ ।
- ६४. मातेवास्मा अदिते शर्म यच्छ, (+ इयमदितिरस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति । काठ ११,८।) विश्वे देवा जरदृष्टियथाऽसत् । तैसं २,३,९०,३; मै २,३,४; काठ ३६,१५ ।
- ६५. यन्चिद्धि ते पुरुषत्रा यविष्ठाचित्तिभिश्चकृमा कन्चिदागः कृधी व्वस्माँ अदितेरनागान् व्येना ए सि शिश्रथो विष्वगग्ने । काठ २,१५ ।
- ६६. यत् तदादत्त तददितिः। काठ ८,२।
- ६७. यत्स्वदादित्यः प्रायणीय आदित्य उद्यनीयस्तदस्या (अदित्याः = वाचः) उभयतः शीर्षत्वम् । मै ३,७,५।
- ६८. वाग्वाऽअदितिः । माश ६,५,२,२०।
- ६९. विष्टम्भो दिवो, धरुणः पृथिन्या अस्येशाना जगतो विष्णुपत्नी । विश्वन्यचा हृष्यन्ती सुभूतिः शिवा नो अस्त्वदितिरुपस्थे । तैसं ४,४,१२,५ ।
- ७०, सर्वं वाऽअत्तीति तद्दितेरदितित्वम् । माश १०,६,५,५।
- ७१. सुत्रामाणं पृथिवीं चामनेहस ९ सुशर्माणमदिति सुप्रणीतिम् । दैवीं नाव ९ स्वरित्रामनागः समस्रवन्तीमारुहेम स्वस्तये । काठ २.३ ।
- ७२. सैक्षतोन्त्रिष्टं (ओदनमिदतिः) मेऽइनत्या ह्रौ ह्रौ (पुत्रौ) जायेते । मै १,६,१२।

७३. सोध्वा दिशं (अदितिः) प्राजानात् । कौ ७,६।

७४. स्वादित्या अदितये स्यामानेहसः । माश १, ५,१, १७ ।

अद्य-

अद्य वाव रथन्तरम् । तैसं ३,१,७,२।

अद्धि-

- १. अद्विरसि इलोककृत्। काठ १,५; क १,५।
- २. गिरिवां अब्रिहः। माश ७,५,२,१८।
- ३. ब्रावाणो वा अद्भयः । तैसं ६, १,११,४ ।
- ध. सोममद्री (अदधात्)। तैसं १,२,८,२; मै १,२,६; काठ २,६; क १,९९।

अद्विजा-

एष (सूर्यः) वा भद्रिजाः । ऐ ४,२० ।

अधर->अधरारणि-

उर्वेश्यसीत्यधरारणिमायुरसि । काश ४,४,१,१४ ।

अधरौष्र-

अयं वै (भू-) लोकोऽधरीष्ठः । कौ ३,७।

अधिदेवन-

क्षधिदेवनं वाऽअग्निस्तस्येतेऽअङ्गारा यदक्षाः । माश ५,३,१, १० ।

अधिद्यो-

क्षिद्यौर्नामास्यमृतेन विष्टाविश्वे ते देवा गोप्तारः सूर्योऽधिपतिः । मै २,८,१४ ।

अधिपति-

- १. अधिपतिः प्रोह्यमाणः (सोमः)। काठ ३४,१४।
- २. अधिपतिरसि प्राणाय त्वा प्राणं जिन्व । तैसं ३,५,२,४-५; ४,४,१,२-३; काठ ३७, १७।
- ३. अधिपतिरसीत्येव प्राणमद्धात् । तैसं ५,३,६,२ ।
- ४. त्वष्टाऽधिपतिः । मै ३,६,९ I
- ५. प्रजापतिर्वाऽअधिपतिः । माश ८,२,३,१२ ।
- ६. विष्टम्भो वयोऽधिपतिरुख्यः । तैसं ४,३,५,२; मै २,८,२ ।
- ७. समुद्रोऽधिपतयो नाम स्थ, तेषां व उपिर गृहा वर्षे व इषवः। तैसं ५,५,९०,४।

अधिपत्नी-

१. अधिपत्नी नामासि बृहती (ऊर्ध्वा मै.]) दिक् तस्यास्ते बृहस्पतिरिधपतिः । तैसं ५,५,१०, २; मै २,१३,२१।

२. अधिपत्न्यस्यूर्ध्वां (°त्न्यसि बृहती [तैसं., काठ.]) दिक् । तैसं ४,३,६,२; मै २,८,३; काठ १७,३।

आधिपत्य-

अथैनम् (इन्द्रम्) ऊर्ध्वायां दिशि मरुतश्चाङ्गिरसश्च देवाः अभ्यषिञ्चन् ''पारमेत्र्याय माहाराज्यायाऽऽधिपत्याय स्वावद्यायाऽऽतिष्ठाय । ऐ ८. १४ ।

अधि।,धी।वास-

क्षत्रस्य वा एषा योनिर्यद्धि (°धी [माशः]) वासः । काश ७,३,४,३; माश ५, ४,४,३। अधिषवण-

- १. जिह्वाधिषवणम् (+ चर्म [काठ., क.])। मै ३,८,८; ४,५,९; काठ २५,९; क ४०, २।
- २. तस्या (विराज: = पृथिव्याः) एतद्धो यद्धिषवणे । काठ २५,९; क ४०,२ ।
- ३. त्वगिधषवणं चर्म (विराजो गोः = पृथिव्याः)। काठ २५,९; क ४०,२।
- ध. हन् वा एते यज्ञस्य यद्धिषवणे । तैसं ६.२,११,३; काठ २५,९; क ४०,२।

अध्ययन-

यज्ञोपवीत्येवाधीयीत । तैआ २,१,१ ।

अध्यर्ध-

यदयमेक एव पवतेऽथ कथमध्यर्ध इति यद्श्मिन्निद् ए सर्वेमध्याध्नीतेनाध्यर्ध इति । माश १४,६,९,१०।

अध्यद्धेंड (साम)-

प्रतिष्ठाध्यर्देंडेन व्यजयन्त (देवाः)। तां १०,१२,४।

अधिगु-

- १. अधिगुर्वे देवानां शमिता। ऐ २,७।
- २. अधिगुरच विपापरच (°गुरचापापरचोभौ [तै.]) देवाना ५ शमितारी । मै ४, १२,४; तै ३, ६,६,४।

अध्वन्-

- १. पूषाध्वनस्पातु (॰नः पातु [तैसं.]) | तैसं १,२,४,२; काठ २,५; क १,९७।
- २. पूषा वा अध्वना एसन्नेता समव्य्ये । तैन ५,१,२,४; काठ १९,२।
- ३. योजनशो हि मिमाना अध्वानं धावन्ति । माश ५,१,५,१७ ।

अध्वर-

- अध्वरो वै यज्ञः । माश १, २, ४, ५; ४,१,३८; ३९; ५,३; २,३,४,१०; ३,५,३,१७;
 ९,२,११।
- २. अध्वर्तन्या वा इमे देवा अभूवन्निति तदध्वरस्याध्वरत्वम् । तैसं ३,२,२,३ ।

Ł

- ३. ते (असुराः)ऽध्वृतोऽयमभूदित्यपक्राम ९ स्तद्ध्वरस्याध्वरत्वम् । मै ३,६,१० ।
- तेऽसुरा अपक्रामन्तोऽबुवन्न वा इमे ध्वतैवा अभवन्निति। तदध्वरस्याध्वरत्वम् । क ३६,४ ।
- ५. देवान्ह वै यज्ञेन यजमानान्त्सपत्ना असुरा दुधूर्षाञ्चकुः (= हिंसितुमिच्छां कृतवन्तः) ते दुधूर्षन्त एव न शेकुर्धूर्वितुं ते परा बमूबुस्तस्माद्यज्ञोऽध्वरो नाम । माश १,४,१,४०।
- ६. प्राणो (रसो धाश ७,३,१,६]) ऽध्वरः । माश ७,३,१,५ ।
- ७. यज्ञो वा अध्वरः । काठ ३१,११; क ४७,११; तैआ ५,२,६०।

अध्वर्यु-

- १. अध्वर्युः पुरो वाच ९ विभजति, मैत्रावरुणः पश्चात्। मै ३,६,८ ।
- २. अध्वर्युणा दक्षिणाः (स्वर्षं लोकं यन्ति) । मै ४,८,८।
- ३. अध्वर्युणा वै यज्ञो विष्टतः । मै ३,८,१०।
- ध. अध्वर्युरेव महः । गो १,५,१५ ।
- ५. अध्वर्युर्वे श्रेयान् पापीयान् प्रतिप्रस्थाता । काठ २७,५; क ४२,५ ।
- ६. अध्वयोंलोंके तिष्ठन्जुहोति । काठ २७,६ ।
- अनङ्वानध्वर्यवे (देयः), वङ्क्षयेव यज्ञस्यावरुन्द्वे । काठ ८,८ ।
- ८. अन्तराहवनीयं च हविर्धानं चाध्वर्योर्लोकः । मै ४,६,५।
- ९. अपानो मेऽध्वर्युः। ष २,७।
- १०. अर्थमा इव हाध्वर्युः। मै ४,४,८।
- ११. अश्विनावध्वर्थ्यू (°नाऽध्वर्यू [मै.]) । मै १,९,१; २,८, १; काठ ९,८; ए १,१८; गो २,२, ६; तै ३,२,२,१; माश १,१,२,१७; ३,९,४,३; तैआ ३,३,१।
- १२. असावध्वर्युः (यौः) । तैसं ३,२,९,६ ।
- १३. मादित्यो मेऽध्वर्युः । ष २,५।
- १४. आदिवनी वाऽअध्वर्यू । काठ २८,५; क ४४,५ ।
- १५. एतम् (आत्मानमादित्यम्) अग्नावध्वर्यवः (मीमांसन्ते) । शांआ ८,४।
- १६. प्रहानध्वर्युस्स्पाशयेत । काठ ३५,१६ ।
- १७. चक्कर् (+मे [प.])अध्वर्युः । कौ १७,७; गो २,५,४; प २,६; तैआ १०,६४।
- १८. तहा अध्वयोः स्व ए यदाश्रावयति, "तहा अध्वयोः स्व ए यहायन्यम् । मै ४,५,६ ।
- १९. तमेतमग्निरित्यध्वर्यव उपासते । यजुरिति । माश १०,५,२,२० ।
- २०. तस्य (अध्वर्योः) प्रातःसवनमायतनस् । जै १,३४३ ।
- २१. तावध्वर्यू प्रथमी प्रतिपद्येते प्राणोदानी यज्ञस्य । माश ४२,५,३ ।
- २२. चौरध्वर्युः । मै १,९,१; । काठ ९,८; तैआ ३,२,९।

```
२३. पर्णमयेनाध्वर्य्युरिभिषिञ्चति । तै १,७,८,७।
```

- २४. पशवो हाध्वर्युमनु । ष २,८।
- २५. पूर्वाधों वे यज्ञस्याध्वर्युर्जंघनार्धः पत्नी । माज्ञ १,९,२,३।
- २६. प्रतिगरोऽध्वर्यूणाम् । तैसं ३,२,९,६।
- २७. प्रतिष्ठा वा एषा यज्ञस्य यदध्वर्य्युः । तै ३,३,८,१०।
- २८. प्रतीच्यध्वर्योः (दिक्)। माश १३,५,४,२४।
- २९. प्राकाशावध्वर्यवे ददाति । तैसं १,८, १८, १ ।
- ३०. प्राचीन ५ वै घिष्णयेभ्योऽध्वर्योर्लोकः । मै ३,८, १० ।
- ३१. प्राणापानावेवाध्वर्ख्यू । गो १, २,१०; माश ५,५,१,११ ।
- ३२. प्राणो यज्ञस्य (अध्वर्युः) । जै १,८५।
- ३३. मनो (+ वा Lमाश १२,१,१,५]) ऽध्वर्य्युः । माश १,५,१,२१।
- ३४. यत् तिष्ठन् प्रतिगृणात्यमुष्या (दिवः) एव तद्मध्वर्धुर्नेति, तिष्ठतीव ह्यसी (द्यौः)। तैसं ३, २,९,६-७।
- ३५. यत् प्रयाजेष्वनिष्टेषु प्राङक्कारस्स्कन्देदध्वर्यवे च यजमानाय चाक ५ स्यात् । काठ ३५, १८; क ४८,१६।
- ३६. यदध्वर्युं (वृणीते), पिंक्त तत् (वृणीते) । मै ३,९,८।
- ३७. राज्यं वा अध्वरुयुः । तै ३,८,५,१ ।
- ३८. वहिरध्वर्युः । तै १,१,६,१०।
- ३९. वायुर् (वातो [तैआ.]) अध्वर्युः। गो १,१,१३; तैआ ३, ६, १।
- ध०. वायुर्वा अध्वर्युः (+ अधिदैवं प्राणोऽध्यात्मम् । गो १,४,५ ।) गो १,२,२४ ।
- धरे. सत्यहविरध्वर्युः । मै १,९,१; काठ ९,९; तैआ ३,५,१।
- धर. सामाध्वर्युः। मै १,९,१; तैआ २,१७,२; ३,१,१।
- ४३. सिंहाध्वर्युर् (+ मनसा [काठ.]) ध्यायति (°येत् [काठ.]) । मै २,३,९; काठ १६,९० ६ [°युँ- अतिछन्दस्- ४ द्र.]।

अध्वर्युपात्र-

अध्वर्युपात्र ९ वै यजमानस्य पात्रं प्रतिप्रस्थानं भ्रातृब्यस्य । मै ४, ६, २ ।

- आध्वर्यव-
- १. अहिवनाऽऽध्वर्यवम् । मै ४,१३,८।
- २. यजुषाऽऽध्वर्यवं (क्रियते)। जै १,३५८।

अनडुह्-

१. अग्निरेष यद्नड्वान् । माश ७,३,२,१।

- २. अनडुहा कीणाति, वह्नयेवास्य कीणाति । मै ३,७,७।
- ३. अनडुहो वै पयस्तण्डुला असा (असी [क.]) आदित्योऽनड्वान् । काठ ६,३; क ४,२ ।
- ४. अनड्वाञ्च में धेनुइच में (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४,७, १०,२।
 - ५. अनङ्वान् नेष्टुः (दीयते)। मै ४,४,८।
 - ६. अनड्वान् वयः, पङ्क्रिक्टन्दः । तैसं ४,३,५,१; मै २,८,२; काठ १७,२।
 - अनडवान वै सर्वाणि वया ५ सि पश्चनाम् । मै ३,७,४ ।
 - ८. अनड्वाहः पङ्क्तये (दीयन्ते) । मै ३,१३,१४।
 - ९. ऐन्द्राम्म एकादशकपालः (+ऋषभोऽनड्वान् दक्षिणा Lकाठ १५,१।) । काठ ९,५ ।
 - १०. धेन्वे वा एतद्रेतो यदाज्यमनडुहस्तण्डुलाः । तैसं २,२,९,४।
 - ११. मिथुनं वा एतद्यद् घृतं च तण्डुलाइच, धेन्वा घृतं पयो ८नडुहस्तण्डुलाः। काठ १०, १।
 - १२. वह्निर्वा अनड्वान् । तैसं २,२.१०,५; ६,१,१०,२; तै १,१,६,१०;८,२,५ ।
- १३. वोढाऽनड्वान् (आजायताम्) । तैसं ७,५,१८,९।
- १४. स्येत इव होष (सूर्यः) उद्यंश्चास्तं च यन्भवति तस्मान्छेयतोऽनड्वान्दक्षिणा। माश ५,३,१,७।

[॰डुह्- अग्निध्- ७; अध्वर्यु- ७; आग्नावैष्णव- १; आग्नेय- २० द्र.]।

अनद्धापुरुष-

- १. एष ह वाऽअनद्धापुरुषो यो न देवानवित न पितृत्व मनुष्यान् । माश ६, ३,९,२४।
- २. कोऽनद्धा पुरुष इति, (यः) न देवान्न पितृन्न मनुष्यान् (पूजयेत्) इति । ऐ ७,९ । अनन्त-

अनन्तो भूत्वा (प्रजापितः) मृत्युरभवत् । कामो भूत्वाऽनन्तोऽभवत् । जै १, ३१४ ।

आनन्त्य-

प्रजापतिरकामयताऽऽनन्त्यमइनुवीयेति । गो १,५,८ ।

अनमीव-

अनमीवस्य ग्रुष्मिण इत्याहायक्ष्मस्येति वावैतदाह (॰स्येस्येवैत॰ ।काठः, क.)) । तैसं ५,२,२,१; काठ १९,१२; क ३१,२।

अनर्वन-

. अनर्वा प्रेहीति । असपत्नेन प्रेहीत्येवैतदाह । माश ३,८,२,३ ।

अनवद्राण-

यः (वायुः) पवते सोऽनवद्गाणः । काठ ३७,१०।

अन्ान-

१. तपो नाऽनशनात्परम् । तैआ १०,६२ ।

मा-१०

२. तस्य (प्रायश्चित्तार्थं वेदभागमध्येतुः पुरुषस्य) अनशनं दीक्षा । तैआ २,१७,२।

अनरनत्सांगमन-

अथ य एष सभायामिष्टः। एष एवानइनत्सांगमनस्तद्यदेतमनशित्वेवोपसंगच्छेते तस्मादेषोऽनइनन् । माश २,३,२,३।

अनस-

- १. अन्तरिक्षरूपमिव वा एतद्यदनः । काश ४.३,४,१।
- २. यज्ञो (भूमा [माश १,१,२,६]) वाडअनः । माश १,१,२,७;३,९,३,३।

अनोवाह्य-

भनोवाह्यं समे जीवनम् । तैसं ६.१.९.४।

अनात्मन्-

अनात्मा हि मर्त्यः । माश २,२,२,८।

अनाधृष्ट, ष्टा-

- १. अयं (प्रजापतेस्तन्विशेषः) वा अग्निरनाष्ट्रष्टः । कौ २७,५ ।
- २. तपसाऽनाष्ट्रच्टः (इन्द्रः) । तैसं ४,४,८,१ ।
- विराड्वा ऽअनाध्दं छन्दः । माश ८,२,४,४ । िष्टा- अमि- ३४७ द्र.]।

अनाधुष्य,ष्या-

- १. अनाध्व्यश्चाप्रतिच्व्यश्च यज्ञस्य ।तैआः।) अभिगरी । में १, ९, १; काठ ९, ९; तैआ 3,4,91
- २. अनाध्रुच्या (प्रजापतेस्तनूविशेषः) तद्गिनः । ऐ ५,२५।
- ३. असावादित्योऽनाष्ट्रच्यः । कौ २७.५।
- ध. बीरष्टहोता । सोऽनाध्व्यः । तैआ ३.७,३ ।
- ५. ब्याघ्रो वयोऽनाधब्यं (°ध्ष्टम् ।तैसं.]) छन्दः । तैसं ४,३,५,२; मै २,८,२ ।

अनाप्ता-

अनाप्ता (प्रजापतेस्तन्विशेषः) तत्पृथिवी । ऐ ५,२५ (तु. कौ २७,५) ।

अनाप्या-

अनाप्या (प्रजापतेस्तन्विशेषः) त द्यौः। ए ५,२५ (तु. कौ २७,५)। अनार्ति-

अनात्यें त्वेत्येवैतदाह यदाहान्यथाये त्वेति । मारा ५,४,३,७ । अनाशक-

एतद्वे सर्वं तपो यदनाशकस्तस्मादुपवसथे नाश्रीयात् । माश ९, ५,१,६।

अनाहिताग्नि-

- एषा वा अनाहिताग्नेरिष्टियंच्चतुर्होतारः । काठ ९,१५ ।
- २. नो ह्यनाहिताग्नेर्वतचर्यास्ति । माश २,१,४,७।

अनिरुक्त-

- १. अनिरुक्त ु हि मनोऽनिरुक्त ५ ह्येतचतूर्व्णीम् । माश १,४,४, ५ ।
- २. अनिरुक्तं (+ इव [मै.]) हि रेतः । मै ४, ८, ६; । काठ २९,४; क ४५,५ ।
- ३. अनिरुक्तमु वै प्राजापत्यम् । जै २,१२।
- ४. अनिरुक्तान्याज्यानि । माश १,६,१,२०।
- प. अनिरुक्तो वै (हि [मै.]) प्रजापितः । मै ३,६,५; ऐ ६,२०; जै १,६०; तां १८,६,८; तै १, ३,८,५; माश १,१,१,१३; ६,१,२०; ६,२,२,२१; ऐआ १,२,२ (तु. काठ १४, १०)।
- ६. अनिरुक्तो हि संवत्सरः (वायुः [माश.])। मै १,१०,५; काठ ३५, २०; क ४८, १८; माश ८,७,३, १२।
- अनिरुक्तो ह्येष (अन्तिरिक्ष-) लोकः । माश १,४,१,२६ (तु. मै ३,८,९) ।
- ८. अपरिमितं वाऽभनिरुक्तम् । माश ५,४,४,१३।
- ९. छन्ना इव हि परोक्षम्, अनिरुक्ता इव देवाः प्रजाः पृष्ठोक्थानि । जै १,२७४।
- १०. यद्निरुक्तं तेन वैश्वदेवम् । जै १,१३८;१४२ ।
- ११. सर्वं वाडमनिरुक्तम् । माश १, ३, ५, १०;४,१,२१;२,२,१,३; ७,२,२,१४; १०,१,३,११।

अनिलया-

तद्वायुर्न होष इलयति (कदाचनेलयति [ऐ.])। ऐ ५, २५; कौ २७,५।

अनीक-

सेनाया वै सेनानीरनीकम् । माश ५,३,१,१।

अनुकाश-

प्रकाशेनान्तरमनुकाशेन बाह्यम् (प्रीणामि) । मै ३,१५,२।

अनुख्यातृ-

- १. आदित्यो (+वा Lगो.))ऽनुख्याता । तैसं ३,३,८,५; तै ३,७, ५,४; गो २,२, १९; ४,९ ३
- २. .चन्द्रमा अनुख्याता । काठसंक १२२ ।

अनुद्रष्ट्र-

वायुरनुद्रष्टा । काठसंक १२२।

अनुपानीया-

एताभिवी इन्द्रस्तृतीयसवनमन्विपवत् तद्नुपानीयानामनुपानीयात्वम् । ऐ ३, ३८ १

अनुमति-

- १. अनुमतेऽनुमन्यस्व न इदं यद् भेषजं कृणुमहे तन्षु । काठ ३५,१२; क ४८,१२।
- २. अनुमत्या अष्टाकपालं निर्वपन्ति । मै २,६,१।
- ३. अनुमत्या अष्टाकपालेन प्ररचन्ति, निर्ऋतिमेव निरवदाय । मै ४,३,९ ।
- थ. अनुमत्यै चरुः (हविः L मारा.])। तैसं ७,५,१४,१;२२,१; काठ ४५,१०; मारा ५,२,३,२ ।
- ५. अनुमत्ये पुरोडाशमण्टाकपार्लं निर्वपति धेनुर्दक्षिणा । तैसं १, ८, १, १; (तु. काठ १५,१; माश ५, २,३,२)।
- ६. अन्विद्नुमते त्वं मन्यासै शं च नः कृधि । तैसं ३,३,११,३-४।
- 9. इयं (पृथिवी) वा अनुमितः (+ इयमेवासै राज्यमनुमन्यते [ते १,६,१,४-५]; स यस्तत्कर्म शक्नोति कर्तुं यिक्विकीर्षतीय १ हासै तदनुमन्यते [माश.])। मै ४,३,४; ते १,६,९,१,१; माश ५,२,३,४।
- ८. इयं (पृथिवी) वा अनुमतिर्वाग्वाऽनुमतमेवैन स्सवमाक्रमयति । मै ४,३,९।
- ९. गायत्री (+वा ।तैसं.।) अनुमतिः । तैसं ३,४,९,६; मै ४,३,५; काठ १२,८।
- १०. धेनुर्दक्षिणैतद्वयनुमत्या रूपम्। मै ४,३,१।
- ११. पिद्वो न्यङ्कुः ककुटस्तेऽनुमत्यै । मै ३,१४,१३।
- १२. प्रजापतेरनुमति: (पत्नी) । तैआ ३,९,२ ।
- १३. बिद्वो न्यङ्कुः कशस्तेऽनुमत्याः। काठ ४७,७।
- १४. या चौ: साऽनुमितः सो एव गायत्री । ऐ ३,४८ (तु. ऐ ३,४७) ।
- १५. या पूर्वा पौर्णमासी साऽनुमित:। मै ४, ३, ५; काठ १२, ८; ऐ ७, ११; गो २, १, १०; ष ४,६ (तु. तैसं ३,४,९,६)।
- १६. येऽरातीयन्ति (पुरुषाय) सा निर्ऋतियें नारातीयन्ति साऽनुमितः । मै ४,३,९ । अनुम्लोचन्ती-

प्रम्लोचन्ती चानुम्लोचन्ती चाप्सरसाविति दिक् चोपदिशा चेति इ साह माहित्थिरहोरात्रे तु ते, तेहि प्र च म्लोचतोऽनु च म्लोचतः । माश ८,६,१,१८।

अनुयाज-

- अपाना अनुयाजाः । काठ १२,२; कौ ७,१;१०,३; माश ११,२,७,२७ ।
- २. अश्वनिरेव प्रथमोऽनुयाजः । हादुनिद्धितीय उल्कुषी तृतीयः । माश ११, २, ७, २१ ।
- ३. आत्मा वै प्राणानामेकाद्शः अथ यदेकाद्शानुयाजाः, प्राणानस्मिन् द्धाति । मै ३,९,८।
- ध. एकादश (नव [मै.]) अनुयाजाः । मै १, १०,८; काठ २६,९; क ४१,७।
- ५. छन्दा ५ सि वाडअनुयाजाः । माश १,८,२,८;१४ (तु. माश १,३,२,९;३,९,३,८)।

- ६. तद्यत्तासु सर्वास्विष्टासु (देवतासु) अधैतत्पश्चेवानुयजित तस्मादनुयाजा नाम। माश १,८,२,७।
- ७. त्रयोऽनुयाजाः । इमऽएवास्य तेऽवाञ्चस्रयः प्राणाः । माश ११,२,६,९ ।
- ८. न वाडभन्न देवतास्त्यनुयाजेषु । माश १,८,२,१५ ।
- ९. प्रजाऽनू (°नु॰ [काठ., ऐ.]) याजाः । तैसं २,६,१,६; काठ २३,९; ऐ १,११ ।
- १०. येऽवाञ्चस्तेऽनुयाजाः (प्राणाः) । ऐ १,१७।
- ११. रेतोधयम् (पश्चवो वा [माश.]) अनुयाजा । कौ १०,३; माश ३,८,४,८ ।

अनुरूप-

- १. अग्निरनुरूपः। जैड ३,१,४,२।
- २. पूर्वमु चैव तद्वृपमपरेण रूपेणानुवदति यत्पूर्वं ५ रूपमपरेण रूपेणानुवदति तदनुरूपस्यानु-रूपत्वमनुरूप एनं पुत्रो जायते य एवं वेद । तां १२,१,५,७,९१३, १,९,७,७ ।
- ३. प्रजा (+वा [ऐ ३,२४]) अनुरूपः । ऐ ३,२३; कौ १५,४; २२,८; गो २,३,२१;२२; जैउ ३,१,४,३।
- ४. स योऽयं (पुरुषः) चक्षुष्पेषोऽनुरूपो नाम । अन्वङ् ह्येष सर्वाणि रूपाणि । जैउ १,८,३,४ ।

अनुवत्सर-

वायुरनुवत्सरः । तां १७,१३,१७; तै १,४,१०,१।

अनुवषद्कार-

- १. यदवस्फूर्जिति सोऽनुवषट्कारः (यज्ञस्य) । तैत्रा २,१४,१ ।
- २. संस्था (+ वा एषा यद् [ऐ.]) अनुवषट्कारः । ऐ २,२८;३,२९; कौ १३,५;८,६,१;२; गो २,३,७।

अनुवाक्या-

- १. असौ (द्यौः) वा अनुवाक्या (ह्यनु॰ ध्माश १,४,२,१८८); । माश १, ७,२,१९ ।
- २. ऋचोऽनुवाक्याः। काठ ११,१०।
- ३. ह्रयति वाऽभनुवाक्यया। माश १,७,२,१७।

अनुष्टुभ्-

- उ छ प्— १. अथानुब्दुप् वागेव सा । ···द्वयं वाचा करोति, अन्तं चैनयात्ति वदति च । जै १,२५४ ।
- २. अनुष्टुप् कुहू: (प्रतिमा [काठ.])। तैसं ३,४,९,६; काठ ३२,४।
- ३. अनुष्ट्प् च वै सप्तदशस्य समभवताम् । तां १०,२,४।
- थ. अनुष्टुप् इन्द्साम् (एतमादित्यमानशे)। तां ४,६,७।
- ५. अनुब्दुप् छन्दसां प्रतिब्हा। तैसं २,५,१०,३।
- ६. अनुब्दुप् छन्दस्तदायुर्मित्रो देवता । मै २,१३,१४; काठ ३९,४।

- ७. अनुष्दुप् (+ वै L मै. ; काठ १९, १०; क ३०,८]) सर्वाणि छन्दा र सि (+ परिभू: Lकाठ., क.]) तैसं ५, १, ५, २-३; मै ३. १, ४; ३,२; ४, ५,१; काठ १९, ३; क ३०,१।
- ८. अनुष्टुप् सोमस्य च्छन्दः । कौ १५, २; १६, ३।
- ९. अनुष्टुप् (प्राणस्य) स्नावानि । ऐआ २,१,६ ।
- १०. अनुष्टुबनुस्तोभनात् । दे ३,७।
- ११. अनुष्टुबायतनानि ह्याज्यानि । ऐआ १,१,२।
- १२. अनुष्दुबुदीची (दिक्)। माश ८,३,१,१२।
- १३. अनुष्दुवेव सर्वम् । गो १, ५, १५ ।
- १४. अनुष्टुविभ छन्द्रसां योनिः । तां ११, ५, १७।
- १५. अनुष्टुब्भिरुत्तरतः (पश्रूनेवावरुन्धे)। मै ३, ३, २।
- १६. अनुष्टुब् (°ष्टुम् Lकाठ., गो.]) मित्रस्य (पत्नी)। मै १,९,२; काठ ९,१०; गो १,२,९ ६
- १७. अनुब्दुव् वै परमा परावत् । ऐ ३,१५।
- १८. अनुष्टुब् वै प्रजापतेः स्त्रं छन्दः । काठ २३, २; क ३५,८ ।
- १९. अनुष्टुभं वै स (यजमानः) छन्दसां जयति विश्वान् देवान् देवानाम् । ज १, ३२।
- २०. अनुष्टुभमनुचंचूर्यमाणिमन्द्रं नि चिक्युः कवयो मनीषेति वाचि वै तदैन्द्रं प्राणं न्यचायिक्षेत्रेतत्तदुक्तं भवति । ऐआ २.३.५ ।
- २१. अनुष्टुभमस्था प्रविशामि । काठ ३८, १४ ।
- २२. अनुष्टुभा प्रतिष्ठाकामस्य (परि दध्यात्)। तैसं ६,४,३,२।
- २३. अनुष्टुभि प्रस्तुतायां वाचा पृथिवीं संदृध्यात् । जै १, २७० ।
- २४. अन्तो वा अनुष्टुप् (+ छन्दसाम् ८तां.]) । मै १,१०,१८; काठ ३६,१२; तां १९, १२,८।
- २५. श्रात्मा (+ वै L तैसं.]) लोकम्प्रणा [इष्टका] (+प्राणोऽनुष्टुप् L तैसं.])। तैसं ५,५,६,२; माश ८, ७, २,८।
- २६. आपो (ज्येष्ठयं [तां.]) वा अनुब्हुप्। कौ २४,४; तां ८, ७, ३;१०, १०।
- २७. इदमुत्तरात्स्वस्तस्य श्रोत्रश् सौव ए शरच्छ्रीत्र्यनुष्टुप् शारद्यनुष्टुभः ऐडमैडान्मन्थी मन्धिन एकवि एश एकवि ए शाद् वैराजं विश्वामित्र ऋषिः । मै २, ७,१९; काठ १६,१९ ।
- २८. इयं (पृथिवी) वाऽनुष्टुप्। तां ८,७,२; माश १, ३,२, १६।
- २९. उदीची दिक् शरद्युर्मित्रावरुणी देवता पुष्टं द्रविणमनुष्टुप् छन्दो वैराजर सामैकवि एशः स्रोमः स उ त्रिणववर्तनः पुराणा ऋषिस्तुर्थवाड् वयोऽभिभवो ऽयानाम् । मै २, ७,२०।
- ३०. उदीचीमातिष्ठानुष्टुप्त्वा छन्दसामवत्वेकवि ९ शः (छन्दसाव° काठ. 1) स्तोमो, वैराज ९ साम,

मित्रावरुणो देवता, पुष्टं (बलं [तैसं.]) द्रविणम् । तैसं १,८,१३, १-२; मै २, ६, १०; काठ १५. ७।

- ३१. उदीचीमारोह । अनुष्टुप्त्वावतु, वैराज ९ सामैकवि ९ शस्त्रोमः, शरदतुः, फलं द्रविणम् । माश ५, ४, १,६।
- ३२. उद्रद्वा अनुब्दुभो रूपम् । मै ४, ४, १०; तां १८, ८,१४ ।
- ३३. एकवि एशतिधासी वा अनुष्टुप्। मै ४, ७,६।
- एषा वै प्रत्यक्षमनुष्टुब्यद्यज्ञायज्ञीयम् (साम)। तां॰ १५, ९,१५ । 38.
- क्षत्रं (प्रतिष्ठा [जै.]) वा अनुष्टुप् (°ब्टुक् [तै.])। तै ३,३,९,१; जै १,२२९; ऐआ १,१,३। 34.
- गायत्री वै सा यानुष्टुप् । कौ १०, ५; १४,२;२८,५। ₹.
- गायत्र्युद्यतत् , तामनुष्टुम् माता प्रत्यन्वेक्षत । जै १, २८८ । ₹७.
- छन्दसा यज्ञायज्ञीयेन रे८. तं (अनन्तम्) विश्वे देवा वाङ् मनश्चं प्रजापितरनुष्टुभा साम्नास्तुवन् । जै १,२३९।
- ३९. तां (अनुष्टुभम्) बलवदुपिंडदमतीनिघातं गायेत् । निन्नदिव ह खलु वा एतच्छन्दो यदनुष्टुप् । अनुष्टुभा वै वाचा छन्दसा देवा असुरानवाचोऽवाघ्नन् । जै १, २६१ ।
- ४०. तुर्यवाड्वयोऽनुष्डुप् छन्दः । तैसं ४, ३, ५,१; मै २,८,२; काठ १७,२ ।
- **४१. त्रिवत्सा अनुष्टुभे** (नियोज्याः)। मै ३, १३, १७।
- धर. दिश्लो (पादौ [ष.]) ऽनुष्टुण् । मै ३, १, २; काठ १९, १; क २९,८; ष २,३ ।
- द्वात्रि " शदक्षरा (+ वा कि.]) ऽनुष्टुप् (व्हुक् ितसं.])। तैसं २, ५, १०, ३; की 83. २६, १; जै॰ १,३२; तां १०,३,१३; तै॰ १, ७, ५,५।
- ४४. द्वात्रिंशदङ्गुलो भवति (दक्षिणाग्निः)। अनुष्टुभा संमितोऽनुष्टुभा वीर्यं करोत्यष्टुभैव वीर्येण यजमानं समर्धयति । काठसंक १६ ।
- ४५. परमं वाऽएतच्छन्दो यदनुब्दुष् । माश १३, ३,३,९ ।
- परमा वा एषा छन्दसां यदनुष्टुक्। तैसं ५, ४, १२, १। *કદ*.
- पशुभ्योऽनुष्टुभा (देवा असुरानन्तरायन्) । जै १, ९९ ।
- पइचाजमिव वा एतच्छन्दो यदनुष्टुण् परचाजेवैषा होत्रा यदच्छावाक्या। काठ २६, ९; 84.
- ४९. प्रजापतिर् (+ai L तां., जै.) अनुब्दुप्। तैसं ३, ४, ९, ७; जै १,२९०; तां ४,८,९।
- ५०. प्राजापत्यमेतच्छन्दो यदनुब्दुप् । मै ३, ६,५ ।
- ५१. प्राणा (°णो L काठ., क.]) वा अनुब्दुष् । तैसं ५, ३,८, २; काठ २१,३; क ३१,१८।
- प्राणा वा एतानीतराणि छन्दा ५ सि, वागनुष्टुप् । मै ३, १, ९।
- भरे. बृहस्पतिरष्टाचरयानुब्दुभमुद्जयबतुर्धा ह्येतस्या (हि तस्या L काठ.]) अटा अधा अक्षराणि। मै १, ११, १०; काठ १४,४।

- ५४. बृहस्पतिर्देवताऽनुष्टुप् छन्दो मित्रावरूणयोः पात्रमसि । तैसं ३, १, ६, २ ।
- ५५. यचतुर्धुवायां गृह्णात्यनुष्टुभे तद् गृह्णाति ः इयं (पृथिवी) वा अनुष्टुबस्यै वा इद ५ सर्व प्रभवति तस्मादु ध्रुवाया एव सर्वो यज्ञः प्रभवति (ध्रुवा = पृथिवी)। माश १,३,२,१६।
- ५६. यज्ञोऽनुष्डुक् (॰ब्डुप्।काठ., क.])। तैसं ५, १, ३, ६; काठ १९, ३; क ३०,९।
- ५७. यस्य ते (प्रजापतेः) ऽहं (अनुष्टुप्) स्त्रं छन्दोऽस्मि । ऐ॰ ३, १३।
- ५८. यस्याष्ट्री ता (उष्णिहः) अनुष्टुभम् (संपद्यन्ते)। द्वी॰ ९,२।
- ५९. या कुहू: सानुब्हुप्। ऐ० ३, ४७; ४८ (तु. मै ४, ३, ५; काठ १२, ८)।
- ६०, वागनुष्टुप् (+सर्वाणि ब्ल्वांसि । तै १, ७,५,५ ।)। मै ३, ९,५; ४, ४, ९; कौ ५,६; ७,९;२६,१;२७,७; जै १, २६९; २,५८; तां ५, ७,१; तै १, ८,८,२; माश ८, ५,२,५; १०,३,१,१; ऐआ १, १,१;३,८; शांआ २, १५।
- ६१. वागेवासौ प्रथमानुब्दुप् । कौ १५,३; १६,४।
- ६२. वाग्वा (°िश्व Lमाश ३,१,४,२)) अनुष्टुप् (°ब्हुक् िते.]) । तैसं ५.१,३,५; ९,१; मै २,३,७; ३,३,८;४,५,३; काठसंक १४१; क ३१, १८; ऐ १,२८;३,१५;६,३६; गो २,६, १६; जै १,१०२;१६१;२७२;२, २२१;४२५; तै ३,३,१०,३; माश १,३,२,१६;८,७,२,६।
- ६३. वाचमनुष्टुभं तन्वं संनिर्मिमीते । ऐआ २,३,६ ।
- ६४. वाचम् (असुराणां) अनुष्टुभा (देवा अवृज्जत) । जै १, ९९;२५३ ।
- ६५. वास्त्वनुष्टुप्। माश १,७,३,१८।
- ६६. विख्वेदेवा अनुष्टुमं समभरन् । जैउ १,४,४,७ ।
- ६७. विश्वेषां देवानामनुष्टुप्। जै २,१०१।
- ६८. विष्णोरनुष्टुप् (पत्नी) । तैआ ३,९,१ ।
- ६९. वृषा वै त्रिब्दुब् योषानुब्दुप् । ऐआ १,३,५।
- ७०. सत्यानृते वा अनुब्दुप्। तै १,७,१०,४।
- ७१. स (प्रजापितः) पद्भ्यामेव प्रतिष्ठाया'''अनुष्टु मं छन्दः (अस्रजत) । जै १,६९ । [°ष्टु म् अग्नि– ३४८ द्र.]।

अनुष्टुप्छन्दस्-

- १. यस्ते राजन् वरुणद्भुद्दः पाशोऽनुष्दुण्छन्दा दिशोऽन्वाविवेश पशुषु प्रतिष्ठितः । काठ १७,१९ ।
- २. यस्ते राजन् वरुणानुष्दुष्छन्दाः पाशो दिश्च प्रतिष्ठितस्तं त एतेनावयजे । मै २, ३,३।
- ३. शुद्रोऽनुष्दुप्छन्दा वेश्मपतिदेवः । तस्मादु पादावनेज्येनैव जिजीविषति । पद्भ्यां होनं प्रतिष्ठाया असृजत (प्रजापतिः) । जै १, ६९ ।

आनुष्टुभ-

- १. आनुष्दुभं वे चतुर्थमहः। कौ २२, ७;८।
- २. आनुष्टुभः पुरुषस्तस्मात् पुरुषः सर्वा वाचो वदति । मै ४,७,५।
- इ. तसादानुब्दुभं छन्दा एसि नानुब्यूहन्ति । तां ६, १, १९ ।

- ४. विश्वे त्वा देवा उत्तरतोऽभिषिञ्चन्त्वानुष्टुभेन छुन्दसा । तै २,७,१५,५ ।
- ५. विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः कुर्वन्त्वानुष्टुभेन (क्षाकृन्दन्त्वा° L मै.]; कृण्वन्त्वा° Lमाश ६,५,२,६]; धूपयन्त्वा° [माश ६,५,३,१०]; संस्वजन्त्वा° [तैसं.]) च्छन्दसाङ्गरस्वत् । तैसं ध, १,५,२; मै २, ७,६; काठ १६,५।
- ६. विष्णोः क्रमोऽसि (+ शत्रूयतो हन्ताऽऽनुष्टुमं छन्द भारोह, दिशोऽनुविक्रमस्व [काठ १६,८])। काठ १,४।

अनुस्तरणी-

- जरतीं मूर्जां तज्जघन्यामनुस्तरणीं कुर्वीत । तैसं ७,१,६,४ ।
- २. ताम् (गाम्) अबुवन् यमायोदेहि इति सा धूम्रादित्यौ छुदैत् ईर्मतो हसीयसी पश्चाद्वर्षीयसी जरतीव कुष्ठाऽशृंगी…सैषानुस्तरणी। जै २,२५० (तु. तां २१,१,७)।
- ३. पितृणामनुस्तरणी तस्मात्पितृमत्या यजति । मै ४,७,२।
- धे यत् कृष्णया (क्रीणीयात्) ऽनुस्तरणी स्यात् ,प्रमायुको यजमानः स्यात् । तैसं ६, १,६,७ ।
- ५. यत् (सोमक्रयणी गौः) पदिबद्धानुस्तरणी स्यात् , प्रमायुको यजमानः स्यात् । तैसं ६, 9, 0, 41

अनुक-

- १. अनुकमेवास्य सामिधेन्यः । माश ११, २,६, ३।
- २. बृहतीछन्दो बृहस्पतिर्देवतानूकम् । माश १०, ३, २,३ ।

अनुचान-

ऋषीणां निधिगोप इति ह्यन्चानमाहुः । माश १, ७, २, ३।

अनुबन्ध्या (गो)-

- १. अथ यामनुबन्ध्यायामेकाम्, मित्रावरुणयोरेव तेन पुरोधामाश्नुत । जै २, १२९ ।
- २. चतुर्थमेवैतत्सवनं यदनूबन्ध्या तस्मादच्युता भवति । कौ १८, ११।
- रे. मैत्रावरुणी वा अनूबन्ध्या। कौ ४, ४ l

अनूराधा-

- १. अनुराधाः प्रथमम् । अपभरणीरुत्तमं तानि यमनक्षत्राणि । तै १, ५, २, ७।
- २. अनुराधा नक्षत्रं मित्रो देवता । तैसं ४, ४, १०, २; मै २, १३,२०।
- रे. अन्वेषामरात्समेति । तदन्राधाः । तै १, ५, २, ८।
- आध्नोंद् वै स यस्तमाधत्त, तस्मादनूराधाः । काठ ८,१५; क ८,३ ।
- प. मित्रस्य (प्रतिष्ठा Lते १,५,२,२) अनुराधाः । ते १,५,१,३,३,१,२,१।
- मित्रो देवताऽनूराधा नत्तत्रम् । काठ ३९, १३ ।

अनृत-

१. अथ योऽनृतं वदति यथाग्नि ए समिद्धं तमुद्केनाभिषिञ्चेदेव ए हैनए स जासयित तस्य 91-99

कनीयः कनीय एव तेजो भवति श्वः श्वः पापीयान् भवति तस्मादु सत्यमेव वदेत् । माश २, २, १९ ।

- २. अथैतन्मूलं वाचो यदनृतं, तद्यथा वृक्ष आविर्मूलः शुष्यित स उद्वर्तत एवमेवानृतं वदन्नाविर्मूलमात्मानं करोति स शुष्यित स उद्वर्तते । तस्मादनृतं न वदेहयेत त्वेनेन । ऐआ २, ३,६।
- ३. अनृतं (वा एतत्) यदा तपति वर्षति । तै १, ७, ५, ३।
- ध. अनुतं ५ वा एषा करोति या (स्त्री) पत्यु: क्रीता सत्यथान्यैश्चरति । मै १, १०, ११ ।
- ५. अनृतं ए वै सीसमनृतं क्लीबोऽनृत ए सुरा । मै २, ४, २ (तु. काठ १२, ९१)।
- ६. अनृतं ५ शण्डामको अनृतं भ्रातृन्यः । काठ २७, ७ ।
- U. अनृतं १ स्त्री शूदः इवा कृष्णः शकुनिस्तानि न प्रेक्षेत । मात्रा १४, १,१,३१ l
- ८, अनुतं ५ हि कृत्वा मेद्यति । माश २, ४, २, ६।
- ९. अनृत ५ हि गाथाऽनृतं नाराश ५ सी। काठ १४, ५।
- १०. अनृतादात्मानं जुगुप्सेत् । तैआ १०, ९, १।
- ११. अनृताह्रै ताः प्रजा वरुणोऽगृह्णात् । मै १, १०, १२।
- १२. अनुते खलु वै क्रियमाणे वरुणो गृह्णाति ! तै १, ७,२,६।
- १३. अनृतेनासुरान् (प्रजापतिरस्रजत)। काठ ९, ११।
- १४. अमेध्यो वै पुरुषो यदनृतं वदति। तेन प्रतिरन्तरतः। माश १, १, १, १, १, १, १० ।
- १५. अश्रद्धामनृतेऽधाच्श्रद्धा ए सत्ये प्रजापतिः । मै ३, ११, ६।
- १६. आमन्त्रणे नानृतं वदेत् । काठ ८, ७।
- १७. एतद्वाचिक्छिदं यदनृतम्। तां ८, ६,१३।
- १८. भो ३मिति सत्यं, नेत्यनृतम् । ऐआ २, ३, ६।
- १९. तस्मात्काल एव दद्यात्काले न दद्यात्तत्सत्यानृते मिथुनीकरोति । ऐआ २, ३, ६ ।
- २०. तस्मादु हैतच आसक्त्यनृतं वद्त्यूष इवैव पिस्यत्याह्य इव भवति परा ह त्वेवान्ततो भवति, परा ह्यसुरा अभवन् । माश ९,५.१.१७।
- २१. ताम् (वाचम्) अन्वातीयन्त, तदनृतस्य जन्म । मै ३,७,३।
- २२. ते देवाः सत्यमभवन्, अनृतमसुराः । मै १,९,३ ।
- २३. ते ऽब्रुवन्नन्वतीयामहा इति, तामन्वार्तीयन्त, तद्गृतस्य जन्म, तद्य एव ए विद्वान्त्सस्याः नृता ए वाच ए वदति, न हैनं द्वणाति (= हिनस्ति)। मं ३, ७,३।
- २४. तेषां (अङ्गरसाम्) स्वर्गं लोकं यतां सोऽहीयत (श्वित्र आङ्गिरसः), अनृतं ह्यब्रवीत्। जै ३, ७७।
- २५. देवता वा एष आरबोऽनृतं करोति । मै २, १, ४ |

- २६. देवाः पितरो मनुष्यासेऽन्यत भासन्नसुरा रक्षा ए सि पिशाचास्तेऽन्यतस्ते समयतन्त, ते यदेवानामप्यल्पकं लोहितमसुरा भकुर्व ए स्वद्गात्रीभी रक्षाँस्यसुम्भ ए स्वान् सुन्धान् सृतानिभन्यौच्छत् , ते देवा भविदुर्थे वै न इमे के च स्त्रियन्ते रक्षा एसि वावैतान् सुम्भन्तीति, तानि (रक्षांसि) उपामन्त्रयन्त (देवाः), तान्यबुवन् वार्थं वृणामहै यदेवेमानसुराञ्जयाम तन्तस्सहासदिति, ततो देवा असुरानजयस्तेऽसुराञ्जित्वा रन्ता ए स्वपानुदन्त, तान्यनृतमकर्तेति समन्तं देवान् पर्यविश एस्ते देवा अग्ना एवानाथन्त । काठ १०, ७ ।
- २७. देवासुराः संयत्ता आसन् । ते देवा अश्विनोः पूषन् वाचः सत्य ए संनिधायानृतेनासुरानभ्य-भवन् । तेऽश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालं निरवपन् । ततो वै ते वाचः सत्यमवारुन्धत । यदश्विभ्यां पूष्णे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति । अनृतेनैव आतृज्यानिभभूय वाचः सत्यमवरुन्धे । तै १, ८,३,३-४ ।
- २८. प्रातःप्रातरनृतं ते वदन्ति पुरोदयाज्जुह्नति ये ऽग्निहोत्रम् । दिवाकीर्त्यमदिवा कीर्तयन्तः सूर्यो ज्योतिर्न तदा ज्योतिरेषाम् । ऐ ५, ३१ ।
- २९. भ्रातृन्यायानृतं वदेत् । काठ २७,८।
- ३०. यत्तुरीयमनृतं तन्मनुष्येषु न्यद्धादेतद्वै वाचोऽनृतं यन्मनुष्या वदन्ति । काठ ६, ७ ।
- ३१. यो गाथानाराश एसीभ्या ए सनोति न तस्य प्रतिगृह्यमनृतेन हि स तत् सनोति । मै १, ११, ५ ।
- ३२. शमलं वा एतद्वाचो यदनृतम् । काठसंक १२ ।
- ३३. सत्यमेव देवा अनृतं मनुष्याः । माश १, १,१,४; २,१७;३,३, २,२।
- ३४. स होवाच वदथानृता ३ मिति वदामो हीति, कस्मै कामायिति, स्त्रीकाम्या वा, नर्मकाम्या वा, सखीकाम्या वेति । जै ३, २७० ।
- ३५. स्नवति ह वा अनृतं वदतो यज्ञो ऽथोह पूयति । जै १, २५६।

अनुशंस-

अतिरिक्तजीव्यनृशंसः । जै १, १८९।

अन्त-

- अन्तं वा एष गतो यो निरुद्धो,ऽन्तोऽकों,ऽन्तो ऽइवमेधः। अन्तेनैवास्मा अन्ते कल्पयितिः
 अन्तो वा एषा ऋदीनां यज्ञनः। मै २, २, ९।
- २. अन्तो वै क्षयः (त्रिवत् L ऐआ. J) कौ ८,१; ऐआ १,५,३।
- ३. अन्तो वै धिषणा (धू: [ऐआ १,५, २])। ऐ ५, २; ऐआ १,५,३।
- अन्तो वै पर्व्यासो ऽन्त उदर्कः । गो २, ३, १६; ४,४; १८ ।
- प. अन्तो वै महत् (हि बृहस्पतिः [माश.])। ऐ प, २; १२; माश ४,५,१,१०; ऐआ १,५,३ ।
- ६. अन्तो वै यज्ञस्य स्वाहाकारोऽन्त ऋतूना ५ हेमन्तः । माश १, ५, ३, १३।
- अन्तो वै वाणवन्तो,ऽन्तो राजन्यः । मै ४, ४, ३ ।

८. असी वा आदित्योऽन्तः। काठ ११, ४।

[न्त- अग्निष्टोम- ९: अनुष्टुम्- २४ द्र.]।

अन्तक-

एष (संवत्सरः) हि मत्यीनामहोरात्राभ्यामायुषोऽन्तं गच्छत्यथ म्रियन्ते तस्मादेष एवान्तकः स यो हैतमन्तकं मृत्यु ५ संवत्सरं वेद । माश १०, ४, ३, २ ।

अन्तरिक्ष-

- १. अथ द्वितीययाऽऽ वृतेदमेवाऽन्तरिक्षं जयित यदुचान्तरिक्षे । तद्देतैइचैनं छन्दोभिस्समर्द्धयित यान्यभिसम्भवति । एतां चास्मै दक्षिणाम्प्रयच्छति यामभिजायते । जैउ ३,३,९,६ ।
- २. अथ यत्कपालमासीत्तदन्तिरिक्षमभवत् । माश ६, १,२, २।
- ३. अथ यद् (आण्डस्य) अन्तरासीत् , तदिदमन्तरिक्षम् । जै ३,३६१ ।
- अथ यदन्तिरक्षे तत्सर्वमुपद्रवेणामोति । जैउ १,१०, १,८ ।
- ५. अथ यया विद्धः शयित्वा जीवति वा म्रियते वा सा द्वितीया (इषुः) तदिदमन्तरिक्ष ए सैषा रुजा नाम (इषुः) । माश ५,३,५,२९।
- ६. अधिचौरन्तरिक्षं ब्रह्मणा विष्टा मरुतस्ते गोप्तारो वायुर्वियत्तः… । तैसं ४, ४,५, २।
- ७. अनारम्भणमिव वा एतदनायतनमिव यदन्तरिक्षम् । काठ २१, ८ ।
- ८. अन्तिरिक्षं यच्छान्तिरिक्षं ह ५ हान्तिरिक्षं मा हि ५ सीरित्यात्मानं यच्छात्मानं ह ५ हात्मानं मा हि ५ सीरित्येतत् (अन्तिरिक्षम् =आत्मा)। माश ८, ३,१,९।
- अन्तरिक्षं यज्ञुषा (जयित) । माश ४,६,७,२ ।
- १०. अन्तरिक्षं रुद्धाः (अजयन्)। काठसंक ५३।
- ११. अन्तरिक्षं लोकानां जयित वायुं देवं देवानाम् । जै १,२६।
- १२. अन्तरिक्षं वज्ञा, धाता गर्भो, रुद्रा जरायु, वायुर्वत्सो, धर्मः पीयूषः। काठ ३९,८ ।
- १३. अन्तरिक्षं वा अन्तर्यामः (ग्रहः)। मै ४,५,६;७,९; काठ २७,२; क ४२,२।
- १४. अन्तरिक्षं वा अन्नममुतो वै प्रदीयते ऽस्यां (पृथिव्याम्) प्रजायते । काठ ३४,५।
- १५. अन्तरिक्षं वाऽअपा ५ (वाऽअवरम् । माश ९,२,३,३९।) सधस्थम् । माश ७, ५,२,५७।
- १६. अन्तरिक्षं वा उखेमी लोकी (वावापृथिव्यौ) स्तनी । मै ३,१,७।
- १७. अन्तरिक्षं वाऽउपयमन्यन्तरिक्षेण हीद " सर्वमुपयतम् । माश १४,२,१,१७ ।
- १८. अन्तरिक्षं वाऽउल्लुखलम् । माश ७,५,१,२६ ।
- १९. अन्तरिक्षं वा ऋतम् (ऋतस्य विभूम [तैसं.]) । तैसं ३,३,५,४; जै १,१२१।
- २०. अन्तरिक्ष ५ (+ वै Lकाठसंक., तां., तै.]) वामदेव्यम् (साम) । मै ३,३,५; काठसंक ९; जै १, २२९; तां १५,१२,५; तै १,१,८,२; २,१,५,७।

- अन्तरिक्षं विश्वव्यचाः (विश्वभूः [मै.])।मै ४,१,३; काठ ३१,२; क ४७,२; तै ३,२,३,७। २१.
- भन्तरिक्षं वै तृतीया चितिः। माश ८,४,१,१ ।
- अन्तरिक्षं वै नभा ५ सि । तस्य रुद्धा अधिपतयः । तै ३. ८.१८,१ । રપ્ટ.
- अन्तरिक्षं वै प्र. अन्तरिक्षं हीमानि सर्वाणि भूतान्यनुप्रयन्ति । ऐ २,४१ । 24
- अन्तरिक्षं वै मध्यमा चितिः । माश ८.७.२.१८ । ₹.
- अन्तरिक्षं वै मातरिश्वनो घर्मः । मै ४, १, ३: क ४७,२; तै ३,२,३,२। 20
- अन्तरिक्षं वै माध्यन्दिन ५ सवनम् । माश १२,८,९,९ । 26.
- अन्तरिक्षं वै यज्ञषामायतनम् । गो १.२. २४। २९.
 - ३०. अन्तरिक्षं ९ वै (हि [मै ३,८,५]) यज्ञः (पश्चः [मै ३,९,७]) । मै ३,६,८।
 - अन्तरिक्षं वै वरिवञ्छन्दः (विवधच्छन्दः [माश ८,५,२,५]) । माश ८,५,२,३ ।
 - अन्तरिक्षं वै सर्वेषां देवानामायतनम् । माश १४,३,२,६ । 32.
 - अन्तरिक्षं वै स्वयमातृण्णा (इष्टका) । तैसं ५,३,२,१। 33.
 - अन्तरिक्षं ५ शान्तिस्तद् वायुना शान्तिः । मै ४,९,२७ । 38.
 - अन्तरिक्षं ५ समित् , ता ५ वायुः समिन्द्धे । मै ४, ९,२३ । 34.
 - अन्तरिक्षं सारस्वतेन (अवरुन्धे) । माश १२,८,२,३२। 38.
 - भन्तरिक्षं सावित्री (साधु [तैआ.]; देवी [जैड.]);। गो १,१,३३; तैआ ५,३,७; जैड ३,१,४,८। 30.
 - ३८. अन्तरिक्षं ए होष उद्धिः । माश ६,५,२,४।
 - ३९. अन्तरिक्ष उक्थेन (प्रतितिष्ठति)। काठ १४,९।
 - अन्तरिक्ष एव महः। गो १.५.१५। 80.
 - **४१. अन्तरिक्षं गौः (गाहंपत्यः (**अग्निः) । काठ., क.]) । काठ ८,६; क ७,२; ऐ ४,१५ ।
 - **४२. अन्तरिक्षं चतुर्होता स विष्ठाः**। तैआ ३, ७,२।
 - अन्तरिक्षं तृतीयं पितृन्यज्ञों ऽगात् । ऐ ७, ५ ।
 - अन्तरिक्षं (+ वै [माश.]) त्रिष्टुप् । मै ३, १,२; काठ १९,१; क २९,८; जे १,३३९; माश १, ८, २, १२; जैउ १, १७,३, ३।
 - धेपः अन्तरिक्षं दक्षिणाग्निः (पशुषाः [काठः]) । काठ ७,९; काठसंक ९ ।
 - **४६. अन्तरिक्षं दिक्निधनेन (**देवा अभ्यजयन्)। तां १०,१२,३।
 - ४७. अन्तरिक्षं (+वाव मै.।) द्वितीया (+वितिः मै.।), वया ५ सि पुरीषम् । तैसं ५,६,१०,२; मै ३,३,३; काठ २२, ४।
- **४८. अन्तरिक्षं नाराश एसः (प्रगाथः** [जैउ.]) | माश १, ८, २,१२; जैउ ३,१,४,२।

```
४९. अन्तिरिक्षमसिजन्मनोपभृत्राम । मै १, १, १२ ।
```

- ५०. अन्तरिक्षमसुम् (अन्ववस्जतात्)। मै ४, १३, ४; काठ १६,२१।
- ५१. अन्तरिक्षमस्यग्नौ श्रितम् । वायोः प्रतिष्ठा । तै ३, ११, १, ८ ।
- ५२. अन्तरिक्षमात्मा (°माकाशः [जै.])। मै ४. २,२; जै २,५४; तैंआ ३, ४,९ ।
- ५३. अन्तरिक्षमिमाः प्रजाः । मै ४.५. ६:७.९ ।
- ५४. अन्तरिचमिव वा एषा या मध्यमा चितिः । काठ २१, ३ ।
- ५५. अन्तरिक्षमिवानाप्यं चौरिवानाधब्यो भूयासम् । ऐआ ५, १, १ ।
- ५६. अन्तरिक्षमुक्थेन (°क्थ्येन [तै.]) (देवा अभ्यजयन्)। तां ९,२,९; तै ३, १२, ५,७ !
- ५७. अन्तरित्तमुपभृत् (उत्तरेविदिः धाश. । मै ४, १,११; १२; तै ३,३,१, २; ६, ११; माश १२, ८, २, ३६ ।
- ५८. भन्तिरिक्षमेव द्वितीयस्य च तृचस्य प्रथमया स्तोत्रियया जयित, वायुं द्वितीयया, प्राणं तृतीयया। जै १, २४५।
- ५९. अन्तरिक्षमेव विश्वं वायुर्नरः (°मेवोपा ५ शुसवनः [माश ४,१,२,२७]) । माश ९, ३,१,३ ।
- ६०. अन्तरिक्षं पवित्रेण (सहागच्छतु)। तैआ ३, ८, २ ।
- ६१. अन्तरिक्षं पशुमद्भः (यज्ञैर्देवा अभ्यजयन्)। तां १७, १३,१८।
- ६२. अन्तरिक्षं पायुः (पुरितता [तैसं ५,७,१६,१])। तैसं ७, ५,२५, २।
- ६३. अन्तरिक्षं पुलीतता (°लि॰ [काठ.]) । मै ३, १५, ७; काठ ५३, ६।
- ६४. अन्तरिक्षं पृण (पुरोधाता L ऐ.」) । तैसं १, ३, १, २; काउ २, १२; क २,६; ऐ ८, २७।
- ६५. अन्तरिक्षं पृथिन्याम् (प्रतिष्ठितम्)। ऐ ३,६; गो २,३, २।
- ६६. अन्तरिक्षं प्रमा (सुवनपतिः [जै.]) । मै ३, २, ९; जै २,४१।
- ६७. अन्तरिक्षं भूत्वा (प्रजापतिः) दिवमस्तक्षोत् । जै १, ३१४ ।
- ६८. अन्तरिक्षं मरीचयः (महावतम् [माशा.]) । माश १०,१,२,३; ऐआ २, ४,१; ऐउ १,१,२।
- ६९. अन्तरिक्षं मैत्रावरुणेन (आज्यस्तोत्रेण देवा अजयन्)। जै १, १०५।
- ७०. अन्तरिक्षस्य पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीमित्यन्तरिक्षस्य ह्येतत्पृष्ठं व्यचस्वत्प्रथस्वत् । माश ८, ३, १, ९।
- ७१. अन्तरिक्षस्य (रूपं) रजताः (सूच्यः)। ते ३,९,६, ५।
- ७२. अन्तरिक्षस्य (रूपं) जन्माणः । ऐआ ३, २, ५; शांआ ८, ८ ।
- ७३. अन्तरिक्षात् त्रिष्टुभा (देवा असुरानन्तरायन्)। जै १, ९९ ।
- ७४. अन्तरिक्षाय नमो वायवे नमो भन्याय नमक्त्रोत्राय नमः । काठ ५१, ६ ।
- ७५. अन्तरिक्षाय पांक्त्रान् (आलभते)। मै ३, १४, ७।
- ७६. अन्तरिक्षेण हीमे चावापृथिवी विष्टब्धे । माश १, २, १, १६ ।

- ७७. अन्तरिक्षेणद् ५ सर्वं पूर्णम् । तां १५, १२, ५।
- ७८. अन्तरिक्षे तेन प्रतितिष्ठति वायुं ज्योतिरवरुन्द्धे । काठसंक १० ।
- ७९. अन्तरिक्षे वया एसि (इ ५ ह) । तैसं ३, २, ८,६ ।
- ८०. अन्तरेव वा इदमिति तदन्तरिक्षस्यान्तरिक्षत्वम् । तां २०, १४, २ ।
- ८१. अयं वाव समुद्रो ऽनारम्भणो यदिदमन्तरिक्षम् । जै १, १६५ ।
- ८२. अयमेवाकाशो जूः। यदिदमन्तिरिक्षमेत ९ ह्याकाशमनु जवते तदेतद्यजुर्वायुश्चान्तिरित्तं च।
 माश १०, ३, ५, २।
- ८३. भयम्म आकाशः स मे त्विय (अन्तरिक्षे)। जैउ ३, ५,२, १४।
- ८४. अयं मध्यमो (लोक:=अन्तरिक्षम्) बृहती । तां ७, ३, ९।
- ८५. अर्ध ५ ह्यन्तरिक्षस्यास्मिछोके ऽधर्मममुब्मिन् (बुलोके)। मै ३,८,९।
- ८६. अहिवनौ द्वयक्षरया प्रमामन्तरिक्षम् (उदजयताम्)। मै १,११, १०; काठ १४, ४।
- ८७. असदिव वा अन्तरिक्षम् । तैसं ५, ४, ६,४ ।
- ८८. अहमन्ति शिदिति वरुणः । मै ४, ३, ४।
- ८९. आत्मानमन्तिरक्षस्य (आदित्य आदत्त) । जै २, २६ ।
- ९०. आत्मा Sन्तरिक्षम् । काठ १६, २ ।
- ९१. इदं वा (इदमेव ौ १, ३०७।) अन्तरिक्षं वामदेव्यम् (स्वरः है,३०७।)। जै १,१४६।
- ९२. इन्द्राग्नी च विश्वकर्मा चान्तरिक्षं द्वितीया ए स्वयमातृण्णां चितिमपश्यन् । तान्वा-युरव्रवीत् । उपाहमयानीति, केनेति, दिग्भिरिति । माश ६,२,३,३०४।
- ९३. इन्द्रोऽन्तरिक्षम् (आर्ध्नोत्)। काठ २९, ७; क ४५, ८।
- ९४. इयं (पृथिवी) वै वागदो (अन्तरिक्षम्) मनः । ऐ ५, ३३।
- ९५. इयम् (पृथिवी) अन्तरिक्षम् । ऐ ३, ३१।
- ९६. उक्थरेन्तरिक्षं (लोकं देवा अभ्यजयन्)। तां २०,१,३।
- ९७. उपभृदेहि घृताच्यन्तरिक्षं जन्मना । काठ १,११; क १,११।
- ९८. उपहूर्तं वामदेव्य ५(साम) सहान्तरिक्षेण । तैसं २,६,७,२; माश १,८, १,१९।
- ९९. ऊधर्वा अन्तरिक्षं (द्यावापृथिन्याख्यौ)स्तनावभितोऽनेन (पृथिवीरूपेण स्तनेन) वा एष देवेभ्यो दुग्धेऽमुना (द्युलोकरूपेण स्तनेन) प्रजाभ्यः । तां २४,१,६ ।
- १००. एतेन (अन्तरिक्षेण) इमी लोकी (वावापृथिव्यी) विष्कब्धी । जैउ १, ६,१,३।
- १०१. घर्म या तेऽन्तिरक्षे ग्रुग्यान्तिरक्षे, या वाते, या वामदेव्यं, या त्रैष्टुभे छन्दसीयं ...ते तामवयजे । मै ४,९,१० ।
- १०२. घृतमन्तरिक्षस्य रूपम् । माश ७,५,१,३ ।

- १०३. चन्द्राधं दक्षिणाग्नेः (लक्षणं कुर्यात्), चन्द्राधं ह्यन्तरिक्षम् । काठसंक १५।
- १०४. छिद्रमिवेदमन्तरिक्षम्। तां ३,१०,२;२१,७,३।
- १०५. ज्योतिरसि, ज्योतिर्मे यच्छान्तिरक्षं यच्छ । तैसं ५,७,६,२ ।
- १०६. तद् (ब्रह्म) इदमन्तरिक्षम् । जैउ २,३,३,६ ।
- १०७. तद्यदस्मिन्निदं सर्वमन्तस्तस्मादन्तर्यक्षम् । अन्तर्यक्षं ह वे नामैतत् । तद्वन्तरिक्षमिति परोक्षमाचक्षते । जैउ १,६,१,४ ।
- १०८. तन्नपातं यजति, यज्ञ एवान्तरिक्षे प्रति तिष्ठति । तैसं २,६,१,२-३।
- १०९. तस्य ते (प्रजापतेः) उन्तरिक्षं महिमापो वया ५ सि रूपं, वायुष्टे तेजः। काठ ४५,१२।
- ११०. त्रैष्टुभम् (परिमण्डलम् [जै.]) अन्तरिक्षल् । तैसं ५,२,१,१; जै १,२५७; माश ८,३,४,११।
- १११. द्यां ते धूमो गच्छत्वन्तरिक्षमचिः, पृथिवीं भस्म । काठ ३,३; क २,१०; ४१,४।
- ११२. चौरन्तरिक्षे प्रतिब्हिता। ऐ ३,६; गो २,३,२।
- **११३. धरुणमस्यन्तरिक्षं द ५ ह (+ चक्षुर्देहि श्रोत्रं देहि [काठ. क.]) । मै १, १,८; ४, १,८;** काठ १,७;३१,६; क १,७; ४७,६; माश १,२,१,१०।
- १९४. धुवक्षिदस्यन्तरिक्षं ह एह [+ इति दक्षिणाम् (परिधिं परिदधाति Lमाश.])]। तैसं १, २, १२,३; मै १,२,८; ३,८,५; माश ३, ५,२,१४।
- ११५. नमो अस्तु रुद्रेभ्यो ये अन्तरिक्षे येषा ५ वात इषवः । मै २,९,९; काठ १७,१६; क २७,६।
- ११६. नाभ्या (पुरुषस्य) सासीदन्तरिक्षम् । काठसंक १०१; तैआ ३,१२.६ ।
- ११७. पश्चवो (प्रजा । काठ २०,११; क ३१,१३।) उन्तरिक्षम् । काठ ६,८; ७,७; क ३१,१३।
- ११८. पञ्चनेव सहान्तरिक्षेणोपह्नयते । तैसं २,६,७,२ ।
- ११९. पूषा मा पञ्चपाः पात्वित्यन्तिस्क्षमेव । मै १,५,११।
- १२०. पृष्ठे पृथिन्यास्सीद, भासान्तरिक्षमापृण, ज्योतिषा दिवसुत्तभान, तेजसा दिश उद्ह ५ ह । काठ १८,४।
- १२१. प्रमा छन्दस्तदन्तरिक्ष ५ वायुर् (वातो [काठ.]) देवता । मै २, १३,१४; काठ ३९,४ ।
- १२२. प्राणेन सृष्टावन्तरिक्षं च वायुरचान्तरिक्षं वा अनु चरन्त्यन्तरिक्षमनु श्रृण्वन्ति । ऐआ २,१,७ ।
- १२३. प्राणो (मध्यं L मारा.]) वा अन्तरिक्षम् । तैसं ५,६, ८,५; जै १,३०७; मारा ७,५,१,२६ !
- १२४. भासाऽन्तरिक्षमापृण । तैसं ४,६,५,३ ।
- १२५. सुव (सुबर् [काठसंक.]) इत्यन्तरिक्षम् । काठसंक ४७; तैआ ७, ५, १; तैउ १,५,९ (तु. जै १,३६४)।
- १२६. भुव इत्येव यर्जुवेदस्य रसमाद्त (प्रजापितः) । तदिद्मन्तिश्चमभवत् । तस्य यो रसः प्राणेदत् स वायुरभवद्गसस्य रसः । जैउ १,१,१,४ ।

१२७. भूमिर्भूम्ना द्यौर्वरिणा (sन्तरिक्षं महित्वा · · अग्निमन्नादमन्नाद्यायाऽऽद्धे। तैसं १, ५,३,९।

१२८. महद्भीदम् (महद्वा [ऐ.]) अन्तरिक्षम् । ऐ ५, १८; १९; कौ २६, ११।

१२९. य एवायम्पवते (वायुः), एतदेवान्तरिक्षम् । जैख १, ६,१,२ ।

१३०. यजुषां वायुर्देवतं तदेव ज्योतिस्त्रैष्टुभं छन्दो Sन्तरिक्षं स्थानम् । गो १, १, २९ ।

१३१. यथाऽसावन्तरिक्षे विद्युदेवमिदमात्मिन हृदयम् । ऐआ ३, १,२; शांआ ७,४ ।

१३२. यदस्मिन् सर्वस्मिन् अन्तरीक्षते तस्मादन्तरिक्षम् । जै २, ५६ ।

१३३. यद् वैष्णवोऽन्तरिक्षम् तेन । मै २, २, १३ ।

१३४. यवमयो मध्य एतद्वा अन्तरिक्षस्य रूपम्। तैसं २, ४, ११, ५।

१३५. यस्ते राजन् वरुणदुद्दः पाशस्त्रिष्टुण्छन्दा अन्तरिक्षमन्वाविवेश क्षत्रे प्रतिष्ठितः। काठ १७, १९।

१३६. या उन्तरिक्षे (वाक्), सा वाते, सा वामदेव्ये " तां ब्राह्मणे न्यद्धः । काठ १४,५।

१३७. यान्येव बश्रूणीव हरीणि (लोमानि) तान्यन्तरिक्षस्य रूपम् । माश ३, २,१, ३ ।

१३८. युक्तो वातोन्तिरिक्षेण ते सह। तां १, २,१।

१३९. युनजिम वायुमन्तरिक्षेण ते सह । तैसं ३, १, ६, १-२।

१४०. ये देवा यज्ञहनो यज्ञमुषो ऽन्तरिक्षे ऽध्यासते । वायुर्मा तेभ्यो रक्षतु । काठ ५, ६ ।

१४१. ये वधकास्ते ऽन्तरिक्षस्य रूपम् । मारा ५, ४, ५, १४।

१४२. यो वायोघोंचो यो वयसां तमेतस्यै (अन्तिरिक्षाय) प्रायच्छद्, यः पर्जन्यस्य घोषो यो दुन्दुभेक्तममुख्यै (दिवे) प्रायच्छत् । जै ३, १०५।

१४३. रजता Sन्तरिक्षम् [°रिक्षे Lमै.] (पूरासीत्)]। मै ३,८,१; काठ २४,१०; गो २,२,७।

१४४. रजताम् (पुरीं) अन्तरिक्षम् [°क्षे [माश.]; *क्षलोके [कौ.] (असुरा अकुर्वत)] । ऐ १, २३; कौ ८,८; माश ३,४,४,३।

१४५. रुद्रेभ्यो ८न्तरिक्षम् (प्रजापितः प्रायच्छत्)। जै २, १४१ ।

१४६, वागित्यन्तरिचम्। जैउ ४, ११, १, ११।

१४७. वायवस्स्थेति वायुर्वा अन्तरिक्षस्याध्यक्षः । अन्तरिक्षदेवत्याः पशवः । वायुरेवैनान् (पर्यत्) अन्तरिक्षाय परिददाति । काठ ३०, १०; क ४६, ८ ।

१४८. वायुनाऽन्तरिक्षम् (अन्वाभवत्)। काठ ४३, ४।

१४९. वायुनान्तरिक्षेण वयोभिस्तेनैष लोकस्त्रवृद्योऽयमन्तरा । तां १०,१, १ ।

१५०. वायुमन्तरिक्षाय (प्रजापतिर्वतंसं प्रायच्छत्)। जै ३, १०७।

१५१. वायुरन्तरिक्षस्य (अधिपतिः)। तैसं ३, ४, ५, १।

१. =वरिम्णा।

- १५२. वायुरन्तरिक्षात् (+ उदैत् [जै.])। तैसं ३, २, ४,३; जै १,७।
- १५३. वायुरन्तरिक्षे (+ श्रितः, दिवः प्रतिष्ठा ध्तैः।) । तै ३, ११, १, ९; तैआ १, २०, २।
- १५४. वायुर्वा अन्तरिक्षस्याध्यक्षो (क्षाः [तै.]) ऽन्तरिक्षदेवत्याः (+ खलु वे [तै.]) पशवः । मै ४, १, १; तै ३, २, १,३ ।
- १५५. बायुर्वे देवो Sन्तरिक्षं देवी । शांआ १, ५ ।
- १५६. विश्वकर्मा त्वा सादयत्वन्तिः एष्टं "वायुस्ते (°युष्टे [मै., काठ.]) ऽधिपतिः । तैसं ४, ४,६,१; मै २, ७, १६; काठ १७, १० (तु. मै २, ८, १४)।
- १५७. विष्णुः (यजमानाय) तद् (विन्दति) यदन्तरिक्षे । मै २, २,१३।
- १५८. विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा त्रैष्टुभं छन्द आरोहान्तरिक्षमनुविक्रमस्व । काठ १६,८।
- १५९. वैश्वदेवं वाऽभन्तरिक्षम् । काश ४,८,३, २१; माश ३,८,३,३२ ।
- १६०. वैश्वदेवोऽयमन्तरा लोकः (अन्तरिक्षम्)। जैउ १,१२,३,४।
- **१६१. शिथिलमिवान्तरिक्षम् ।** काठ २१,३; क ३१,१८ ।
- १६२. शुक्लमिवान्तिरिक्षम्, अन्तिरिक्षेणेमे लोकास्संतताः । काठ १२,४।
- १६३. सन्धिनाऽन्तरिक्षायान्तरिक्षं जिन्व । मै २,८,८ ।
- १६४. सन्धिरस्यन्तरिक्षाय त्वान्तरिक्षं जिन्व। तैसं ४, ४, १, १; काठ १७, ७; ३७, १७; तां १,९,४।
- १६५. सन्धिरित्यन्तरिक्षम् (अस्रजत) । तैसं ५,३,६,१ ।
- १६६. स भुव इति व्याहरत् । सोऽन्तिरक्षमसृजत । चातुर्मास्यानि सामानि । तै २,२,४,२-३।
- १६७. समया मामयेत्यन्तिरक्षं (आदित्याय) प्रायच्छत् । प्रकाशं चासम्बाधं च । जै २,२५ ।
- १६८. स ह प्रजापितरीक्षांचके । कथं न्विमे (त्रयः) लोका ध्रुवाः प्रतिष्ठिताः स्युरिति स एभिरचैव पर्वतैर्नेदीभिरुचेमाम् (पृथिवीम्) अद ५ हद्वयोभिरच मरीचिभिश्रान्तरिक्षं जीमूतैश्र नक्षत्रैरच दिवस् । मात्र ११, ८,१,२।
- १६९. सह हैवेमावग्रे लोकावासतुस्तयोर्वियतोर्थोऽन्तरेणाकाश आसीत्तदन्तरिक्षमभवदीक्ष र हैतन्नाम ततः पुरान्तरा वाऽहदमीक्षमभूदिति तस्मादन्तरिक्षम्। माश ७,१,२,२३।
- १७०. स्वध्यक्षमन्तरिक्षम् (अस्तु) । तैसं ७,५,२०,१ । [°क्ष- अच्युतक्षित्-; अनिरुक्त- ४;९; आग्नीघ्र- २;३;७;१३;१६ इ.]।

अन्तरिक्ष-देवता-> °देवत्य-

- १. अन्तरिक्षदेवत्याः खलु वै पशवः ('त्यो वै दीक्षितः । काठ. । काठ २३,५; तै ३,२,१,३।
- २. अन्तरिक्षर्वत्यो हि प्राणः (सोमः ध्गो.) । तैसं ७,४,५,५; गो २,२,४। अन्तरिक्ष-रूप- अनस्- १ द्र.

अन्तरिक्ष-लोक-

- भन्तरिक्षलोकं याज्यया (जयति)। माश १४,६,१,९।
- अन्तरिक्षकोको (+ वा [प.]) ऽन्वाहार्यपचनः (दक्षिणाग्नः) । जै १, ५१; ष १,५।
- अन्तरिक्षलोको महः (यजुर्वेदः [पा])। माश १२, ३,४,७; ष १,५। ₹.
- अन्तरिक्षलोको माध्यन्दिनं सवनम् । गो २,४.४। 8.
- भन्तरिक्षकोको वै प्रमा, भन्तरिक्षकोको ह्यस्माङ्कोकात्प्रमित इव। माश ८,३,३,५।
- अन्तरिक्षलोको वै बाईती तृचाशीतिः । ऐश्रा १, ४,३। 3
- अन्तरिक्षलोको वै मारुतो मरुतां गणः । मारा ९,४,२,६।
- ८. भयमन्तरिक्षलोको निरुक्तः सन्ननिरुक्तः । माशं ४,६,७,१७।
- उषस्यमन्वाइ तदन्तरित्तलोकमाप्नोति । कौ ११,२; १८,२ । ۹.
- १०. तस्मादेषां लोकानामन्तरिक्षलोकस्तनिष्ठः । माश ७,१,२,२० ।
- ११. त्रैष्टुभो(मनो।माश.]) ऽन्तरिक्षळोकः । कौ ८,९; माश १४,४,३,९९।
- १२. अव इत्यन्तरिक्षलोकः । माश ८,७,४,५ ।
- भुवरिति यज्जभ्योंऽक्षरत् । सोऽन्तरिक्षलोकोऽभवत् । ष १, ५ ।

अन्तरिक्ष-सद्-

वसरन्तरिक्षसत्। माश ५,४,३,२२।

अन्तरिक्षाधिपति-

रुद्राः पितामहा अन्तरिक्षाधिपतयः । काठसंक १४१:१४।

अन्तरिक्षायतन-

अन्तरिचायतना हि प्रजा । तां ४,८,१३।

आन्तरिक्ष-

धूमा आन्तरिक्षाः (पशवः) । मै ३,१३,११।

अन्तर्याम-

- १. अन्तर्यामोऽपान एव। कौ १२,४।
- २. अपानो (रेतो काठ २७,२; क ४२, २])ऽन्तर्यामः। काठ २७,३; क ४२,३।
- असावेवान्तर्यामः (यौः)। माश ४,१,२,२०।
- उदान एवान्तर्यामः (यज्ञस्य) । माश ४,१,१,१ ।
- तश्चदस्येषो (उदानः)ऽन्तरात्मन्यतो यह्नैनेमाः प्रजा यतास्तरमादन्तर्यामो नाम । माश ४, 9,2,21

- ६. ते देवा अन्तर्याममपश्य ५ स्तमगृह्णत, तेनासुरानेभ्यो लोकेभ्योऽन्तरद्धत । मै ४,५,६ ।
- ७. दक्षिणतोऽन्तर्यामम् (जुहुयात्) । क ४२,९ ।
- ८. पश्चवो वा अन्तर्यामः । काठ २८,७; क ४४,७। [प्म- अन्तरिक्ष- १३ इ.] ।

अन्तर्याम-पात्र-

- १. अन्तर्यामपात्रमेवान्ववयः प्रजायन्ते । माश ४,५,५,३ ।
- २. अपानाय त्वेत्यन्तर्यामपात्रम् (सादयति) । काठ २७, २; क ४२,२ ।
- ३. यदन्तर्यामपात्रं प्रयुज्यते ऽवीरेव तेन पशूनां दाधार । काठ २८,१०; क ४५,१।
- क्षेत्र क्षेत्र

अन्तर्यामिन्-

वेत्थ नुत्वं काप्य तमन्तर्यामिणं य इमं च लोकं परं च लोक ए सर्वाणि च भूतान्यन्तरी यमयतीति । माश १४,६,७,३ ।

अन्तर्वसु (त्रिरात्र)-

स यः श्रीकामः स्यात्, स एतेन (अन्तर्वसुना) यजेत । जै २,२८० (तु. तां २१,७,१-४)।

अन्तस्त्य-

- १. यथोपपादमिव वा अन्तस्त्यं हसीय इव च द्राघीय इव च । ऐआ १,५,९।
- २. विश्वद्रमिव वा अन्तस्त्यमणीय इव च स्थवीय इव च । ऐआ १,५,१।

अन्त्र-> आन्त्र-

विहुत आन्त्रैः (प्रीणामि)। मै ३,१५,९।

अन्तःसद्स-

या इमा (पुरुषस्य) अन्तर्देवतास्तेऽन्तःसद्सम् । कौ १७,७ ।

अन्धस्-

- १. अन्धसस्पतऽइति सोमस्य पतऽइत्येतत् । माश ९,१,१,२४।
- २. अन्धो रात्रिः [अच्छेतः (सोमैंः धकाठः])] । काठ ३४,१४; तां ९,१,७ ।
- ३. अन्नं (यज्ञो [जै १,११६]) वा अन्धः । जै १,३०३ ।
- ध. अहर्का अन्धः। जै १, ११६: २१४: तां १२.३.३।

अन्धाहि-

- १. अन्धाहीन् त्स्थूरगुद्या (प्रीगामि) । मै ३,१५,९ ।
- २. अन्धाहेस्स्थूरगुदा (अस्ति)। काठ ५३,७।

अन्धीगु-,>आन्धीगव (सामन्)-

१. अथैतदान्धीगवमन्धीगुर्वा एतत्पशुकामः सामापश्यत्तेन सहस्रं पशुनस्जत यदेतत्साम

भवति पशूनां पुष्टयै । ८,५,१२ ।

२. तदेतद् विराजोऽन्नाद्यस्यावरुद्धिः सामः । यद्वन्श्रीगुइशाक्त्योऽपश्यत् तस्मादान्श्रीगव-मित्याख्यायते । जै १,१६५ ।

अनूप->आनूप (सामन्)-

एतेन वै वध्यक्व आनूप: पक्रूनां भूमानमाइनुत पक्रूनां भूमानमक्कुत आनूपेन तुष्टुवानः। तां १३,३,१७।

अन्न-

- १. अय यत्कृष्णं तद्वां रूपमन्नस्य मनसो यज्ञवः । जैउ १, ८,१,९ ।
- २. अथो अन्नं निविद इत्याहुः। कौ १५,३;४।
- अदन्ति ह स्म वा एतस्य पुरान्नं यस्यैतानि न हूयन्ते । काठ २३,२; क ३५,८।
- अज्ञयो वा अन्नं जायते । तैआ १, २४,४। 8.
- अद्यतेऽत्ति च भूतानि । तस्मादन्नं तदुच्यते । तैआ ८,२; तैउ २,२। 4.
- अनं याज्या (रिक्सः Lमारा.])। कौ १५,३,१६,४; गो २,३,२१; मारा ८,५,३,३।
- ७. अन्नं वा अभिवर्तः (अपां पाथः [माश्त.])। तैसं ५, ३,३, ३; माश ७, ५,२,६०।
- ८. असं वा अर्कः (+ तस्यतत् पुष्पं यदारण्यम् [जै.])। काठ १०, ८; गो २,४,२; जै २,१४; तां ५, १, ९; १४, ११,९; १५, ३,३४।
- ९. अन्नं वा आदित्याः (+अन्नं मरुतोऽतं पञ्चिव हू शोऽत्तमेव दक्षिणतोऽवरुन्दे [काठ.])। तैसं ५,३,४,३; काठ २१,१।
- १०. असं वा भापः (आयतनम् धाश ६,२,१,१४।)। जै १,२९७; तै ३,८,२,१; १७,५; माश २, १,१,३; ७,४,२,३७;८,२,३,६; तैआ १,२४,४।
- ११. अन्नं वा इडा (इरा [जै.]) । ऐ८,२६;कौ३,७;जै१,१७५।
- १२. अनं वा इषः (॰षम् ध्की । ऐआ १, १,४; कौ २८,५।
- १३. अन्नं वाऽउक्थ्यः (क्थ्यम् मो。])। गो १,४,२०; माश १२,२,२,७।
- अनं वा ऊर्क् (+ उदुम्बरः [माशः]) । तैसं ५,४,४,१; माश ३,२,१,३३;३,४,२७। १४.
- १५. अन्नं वा ओमा (वै फलम् [मै.])। मै ३,१,२;२,४; काश २,८,२,३।
- १६. असं वाजः (विट् [तैसं.]) । तैसं ३,५,७,२; माश ५,१,१,१६; ८,१,१,९।
- १७. असं विराट् (+तस्माद्यस्यैवेह भूयिष्ठमनं भवति स एव भूयिष्ठं लोके विराजति तद्विराजो विराट्त्वम् । ए १,५ ।)। तैसं २,५,१०,३; ६,१,२; काठ ३६, २; काठसंक ५४; कौ ९, ६; १२, ३; जै १, १३२; १६५; २०४; ३०६; ३३१; २, ८; १३; तां ४, ८,४; ते १, ६, 3, 8;6,2,21
- १८. असं विशः (बृष्टिः [गो.])। गो १,४,४,५; माश २,१,३,८।

```
१९. अस एवे कम् (गर्भाः [तैसं.]) । तैसं ५,३,३,४; मै ३,३,५; ऐ ६,२१; गो २, ६,३।
```

२०. अतं वे गाहंपत्यः (गिरङ्खन्दः । माश ८,५,२,५) । माश ८,६,३,५।

२१. अतं वै गौ: (गौरीवीतम् [जै.]) । जै १, २१५; तै ३,९,८,३।

२२. अतं वै चतुर्होतारः (चन्द्रमाः धते ।) । मै १,९ ७; काठ ९,१५; तै ३,१,३,४ ।

२३. अतं वै देवा अर्क इति (पृश्चीति Lतां १२,१०,२४]) वदन्ति । तां १५,३,२३ ।

२४. अन्नं वै दैर्घश्रवसम् (साम)। जै २,१४।

२५. अतं वै नृम्णम् (न्यूङ्कः [ऐ.; गो.])। ऐ ५,३; ६,२९;३०;३६; कौ २७,४; गो २,६,८;१२।

२६. अर्ब वै पङ्किः (जनित्रम् [तैसं.]) तैसं ५,३,४,१; गो २,६,२; ऐआ १,१,३।

२७. अशं वै पावकम् (°वकः [तैसं.]) । तैसं ५,४,४,४; ६,३; मै १,६,८;३,३,५; काठ ८,८; मारा २,२,१,७।

२८. अतं वै पितु (°तुः धमाशः।) । ऐ १,१३; माश १,९,२,२०;७,२,१,१५।

२९. अतं वै प्या (पुरीषम् [माश.]) । तैसं २,१,६,१; कौ १२,८; तै १, ७,३,६; ३,८,२३,२; माश ८,५,४,४; ६,१,२१; १४,३,१,२३;।

३०. अशं वै प्रश्चिन (प्रजापति: !माश ५,१,३,७ (तु. ७,१,२,४); काठसंक.])। तैसं ५, ४,६,५; ५,६,५; भ,६,३; मै ३,२,८; काठसंक १६; जै २,१४; तै २,२,६,१; माश ८,७,३,२१।

३१. अतं वै प्रयानाः (प्रेङ्कः । ऐआः ।) । काठ ९,१; ऐआ १,२,४।

३२. अर्ज वै ब्रह्मणः पुरोधा । तां १२,८,६; १३,९,२७; १४,९,३८ ।

३३. अर्ज वै भद्रम् (मधु [ऐआ.])। तै १,३,३,६; ऐआ १,१,३।

३४. अनं वै मरुतः। तैसं २,१,६,२; तै १,७,३,५;७,५,२;७,७,३।

३५. अनं वै यजुष्मत्य इष्टकाः। माश ८,७,२,८।

३६. अर्ज वै याज्या (रथन्तरम् [ऐ.]) । ऐ ८,१; गो २,३,२२;६,८।

३७. अनं वै यावा अनं प्रजाः । तैसं ५,३,४,५ ।

३८. अत्रं वैराजम् (वै रूपम् । माश.।) (छन्दः) । माश ९,२,१,१२; शांआ ११,७।

३९. अन्नं वै वयरछन्दः (वषट्कारः [जै.]) । जै १,११३; माश ८,५,२,६ ।

४०. अजं वै वाजः (वाजपेयः १तै १,३,२,४))। तैसं २,५,७,३; ५,१,२,३; ४,६,६; मै १,११,५; ७; ३,१,३; ४,३; काठ १४,५; तां १३,९,१३; २१; १५,११,१२; १८,६,८; तै १,३,६,२; ६; ३,८,५; माश ५,१,४.३: ६,३.२,४।

४१. अन्नं वै वाजाः (विचक्षणम् ।जै.j) । जै २,६४; माश १,४,१,९।

४२. असं वै विराजः (विशः [माशः,])। माश ४, ३,३,१२; ५, १,३,३; ६, ७,३,७; ऐआ १,५,२।

- धरे. अर्ज वै (+श्री: L गो. J) विराट् । मै १, ६,११; ३,२,९; ऐ १,५; ४, ११; ५,१९;६,२°; गो १.५.४: २.१.१९: जै १,२२९: माश ७,५,२,१९।
- थ्थ. अनं वै व्यन्ने (वि, अने) हीमानि सर्वाणि भूतानि विष्टानि । माश १४,८,१३,३।
- ८५. अनं वै ज्योम (वतम् । तां., माश. ।)। तैसं ५,३,३,२; जै २,४१०; तां २२,४,५; माश ७, 4.9.241
- धद. अन्न ५वे सप्तद्शः (°शस् [जै.])। मै ३,२,१०; क ३१,१४; जे २,६; तां २,७,७; १७, ९,२; १९,११,४; २०,१०,१; २५,६,३।
- ८७. अनं वै सर्वेषां भूतानामात्मा । गो २,१,३।
- ४८. अनं वे सवि एशः। काठ २०,१३।
- धर. अनं वै साम (सुरूपम्। कौ.])। कौ १६,३; जै २,३९।
- ५०. अने वे सदहोहाः। शांआ २,१।
- ५१. अज ५ वै सोमः। मै ३,१०,७; माश ३,९,१,८;७,२,२,१९।
- ५२. असं वै स्तोमश्च यजुश्च । मै ३,४,२ (तु. माश ९,३,३,६)।
- ५३. असं वै स्वयमातृण्णा (इष्टका)। माश ७,४,२,१।
- ५४. अर्ज वै स्वाहाकारः (हिङ्कारः [जै.])। जै १,३१५; माश ९,१,१,१३।
- अर्ब वतम् (श्रृष्टिः [माराः])। तां २३,२७,२; मारा ७,२,२,५। ५५
- ५६. अज ९ सप्तद्शः (समिष्टयजुः Lमाश. J) । तैसं ५,३,३,२; ४,१; जै २, ३०६; माश ११, 2, 0, 30 |
- ५७. अन्न ५ सप्तहोता । स प्राणस्य प्राणः । तैका ३,७,३ ।
- ५८. अन ए सम्मार्जनानि (सवि ए शः । तैसं ।)। तैसं ५,३,३,३; तै ३,३,१,५।
- ५९. अञ्च ५ साम्राज्यानामधिपतिः । तैसं ३,४,५,१ ।
- ६०. अन ए सार्पराज्ञम् (सावित्री । गो.])। काठ ८,६; गो १,१३३।
- ६१. अर्ज सोमः (सुरा ८ तै. ।)। कौ ९,६; तां ६,६,१; तै १,३,३,५; माश ३,३,४,२८।
- ६२. अनं ह वै देवानां सोमो राजा । जै १,२३३।
- ६३. अज ५ हि (वै ८ तै.]) गीः । ते ३,९,८,३; माश ४,३,४,२५; जैउ ३,१,३,१३।
- ६४. अज ५ हि प्राणः (व्रतम् । माश ६,६,४,५।)। माश २,२,१,६; ३,८,४,८; ४,३,४,२५।
- ६५. अनं हि श्रीः (स्वाहाकारः Lमाशाः)। जै १,११७; माश ६,६,३,१७।
- ६६. अन्न ए होवेयं (गौः), यद्धि किञ्चानं, गौरेव तदिति। माश २,२,४,१३।
- ६७. अर्ज केतः (जुहू: Lमै.])। मै ३,१,१; माश ६,३,१,९९।
- ६८. अर्ज धाता (आहुति: Lमाश.l)। तैसं ५,३,४,१; काठ २१,१; माश १२,९,१,११।

```
६९. अर्ज न निन्द्यात्। तैआ ९,७; तैउ ३,७।
```

- ७०. अनं न परिचक्षीत । तैआ ९,८; तैंड ३,८।
- ७१. अर्ज नमः (न्यूङ्कः [कौ.])। कौ २२,६;८; २५,१३; ३०,५; माश ६,३,१,१७।
- ७२. अन्नमर्कः। मै ३,१,२; २,४;१०; काठ १९,१; माश ९,१,१,४।
- ७३. अजमशीतयः (+अज्ञेन हीदं सर्वमञ्जुते [ऐआ २, १, २])। माश ९, १,१,१ ।
- ७४. अन्नमशीतिः (°मापः ध्जै.])। जै ३,११५; माश ८,५,२,१७।
- ७५. अन्निमव खलु वै वर्षम् (वृष्टिः)। तैसं ५,४,९,२।
- ७६, अन्नमिव विभु भूयासम्। ऐआ ५,१,१।
- ७७. अन्नमुक्थानि (°मुदुम्बरः [काठ, क.])। काठ २५,१०; क ४०,३; कौ ११,८;१७,७।
- ७८. अन्नसु वै प्राणाः (सोमः [जै २,६४])। जै १,२१५।
- ७९. असमु वै रथन्तरम् (इवस्तनम् । जै १,२१५)। जै १, १३६।
- ८०. अन्नमु श्रीः (वै स्तोभः [जै.])। जै १,३३२; माश ८,६,२,१।
- ८१. अन्नमृक् (°मृतवः [मै.])। मै १,७,३; जै २,३९ ।
- ८२. अन्नमेतद्यत् स्वरसामानः। जै २,७।
- ८३. अन्नमेव ग्रहः। अन्नेन हीद ५ सर्वं गृहीतम्। माश ४,६,५,४ ।
- ८४. असमेव द्विणतो धत्ते, तस्माइविणनान्नमद्यते । तैसं ५,३,३,२।
- ८५. अन्नमेव यजुः। मादा १०,३,५,६।
- ८६. अनं पञ्जवि ए शः। तैसं ५,३,३,४;४,३; काठ २१,१।
- ८७. अर्ज (+वै। माश ६,८,२,७]) पश्चवः। काठ १९, १०; क ३०,८; ऐ ५,१९; जै १, ३०५; ३०६; २,७; माश ६,२,१,१५; ७,५,२,४२।
- ८८. असं पुरीषम् (पृश्चिन Lकाठ.]; पृष्ठानि [तां.])। काठ २१,३;८; क ३१,१८; तां १९,९,४; माश ८,१,६,५; ७,३,२।
- ८९. अतं प्रच्छच्छन्दः (प्रजापतिः १ तैआ. ।)। माश ८, ५, २, ४; तैआ ५, ११,६।
- ९०. अतं प्राणः (प्रेतिः [माश.]) की २५, १३; तै ३, २, ३, ४; माश ८, ५, ३, ३; तेआ ५,१०,५।
- ९१. अने प्राणमन्त्रमपानमाहुः । अने मृत्युं तसु जीवातुमाहुः । अने ब्रह्माणी नरसं वद्ति । अनमाहुः प्रजननं प्रजानाम् । तै २,८,८,३।
- ९२. अर्ज ब्रह्मेति व्यजानात् । तैश्रा ९,२; तैउ ३,२।
- ९३. अनं भुजिष्याः। माश ७,५,१,२१।
- ९४. असं मरुतः (मासाः ।तैसं.।)। तैसं ५,३,४,३;४,४,१; काठ २१,१।

- ९५. अन्नं मे पुरीष्य (बुध्य [मै.]) पाहि तन्मे गोपाय । मै १,५.१४; काठ ७,३।
- ९६. अन्नं मे पुरीष्य (बुध्य [मै.]) अजुगुपस्तन्मे पुनर्देहि । मै १,५,१४; काठ ७,३ ।
- ९७. अन्नेन गयः (यज्ञं दाधार)। तैसं ४,४,८,१।
- ९८. अन्नेन वैश्यो भद्रो भवति। मै १,६,९।
- ९९. अन्नेन सर्वे प्रतितिष्ठति, अन्नं वे देवयोनिभैवति, अन्नं वे प्राणानुपस्जति, तस्मादन्नमस्तं वदन्ति । काठसंक ७०: ५-६।
- १००. अन्नेन हीमाः प्रजा विपर्यन्ति । जै २,६४ ।
- १०१. अभिशस्यमानं याजयेद्, यस्य वै देवा अन्नमदन्त्यदन्ति तस्य मनुष्या अन्नम् । मै २,३,७।
- १०२. अम्बरीषे वा अन्नं श्रियते । तैसं ५,१,९,४।
- १०३. अरितमात्राद्धयन्नमद्यते । माश ७,५,१,१३; १०,२,२,७ ।
- १०४. अर्को (+ वै देवानाम् [तैसं २,२,७,२; तै., माश.]) ऽक्षम् । तैसं ५,५,६,३; तै १,१,८,५; माश १२,८,१,२।
- १०५. अवस्वान् क्रव्या नाम स्थ पार्थिवास्तेषां व इह (अधरायां दिशि = ध्रुवायां L पृथिव्याम्]) गृहा अनं व इषवः । तैसं ५,५,१०,४-५।
- १०६. आपश्च पृथिवी चान्नमेतन्मयानि ह्यन्नानि भवन्ति । ऐआ २,३,९।
- १०७. आपोऽन्नम् । काठ ८,२; २५,२; क ३८,५; ऐ ६,३०।
- १०८. श्रापो वा अन्नम् । ज्योतिरन्नादम् । अप्सु ज्योतिः प्रतिष्ठितम् । ज्योतिष्यापः प्रतिष्ठिताः । तैशा ९,८; तैउ ३,८ ।
- १०९. भाषो वै सूदोऽनं दोहः। माश ८,७,३,२१।
- ११०. इयं (पृथिवी) वा अन्नस्य प्रदात्रिका। मै २,५,७।
- १११. उभाभ्या एहस्ताभ्यामसमयते (°स्ताभ्यां परिगृद्ध पुरुषोऽसमत्ति L क.])। मै ३,२,१०; क ३१.१४।
- ११२. ऊर्ग् वा उदुम्बरो (+अश्वम् L जै.])। तैसं २,१,१,७; ५,४,४; मै १,११,८; ३,१,२; जै २,१८३; तां ५,५,२; तै १,१,३,१०।
- ११३. एतदु परममनं यद्धि, मधु, घृतम् । माश ९,२,१,१२।
- ११४, एतद्वे साक्षादन्नं यद्गाजनं (साम), पञ्जविधं भवति । तां ५,२,७।
- ११५. एते हि साक्षादनं यदूषाः। तै १,३,७,६।
- ११६, एष वै सोमो राजा देवानामन यचन्द्रमाः । माश १,६,४,५; २,४,२,७; ११, १,४,४।
- ११७. क्षोवधिवनस्पतयोऽत्रम् । प्राणभृतोऽत्नादम् । क्षोवधिवनस्पतीन्हि प्राणभृतोऽदन्ति । ऐआ २,३,१ ।

```
११८. भोषधीनां रेतोऽन्नमनस्य रेतो रेतः । ऐआ २,१,३।
```

- ११९. क्षोषधीभ्योऽन्नम् । अन्नात् पुरुषः । तैआ ८,१; तैउ २,१।
- १२०. क्षीयते वा अमुिष्मिं होकेऽन्नम् , इतः प्रदान ए ह्यमुष्मिं होके प्रजा उपजीवन्ति । तैसं १, ७,३,४-५ ।
- १२१. गर्भाः पञ्जवि ५ श इति दक्षिणतोऽतं वै पञ्जवि ५ शः। काठ २०,१३।
- १२२. चन्द्रमस्वतम्। शांआ ६,२; कौउ ४,२।
- १२३. त एव (त्रयो लोकाः) अस्मा अकं प्रयच्छन्ति । तैसं २,३,६,२।
- १२४. तत्तदिति वा अन्नम् । ऐआ १,३,३,६।
- १२५. तदन्नं वै विश्वस्त्राणो मित्रम्। जैउ ३,१,३,६।
- १२६. तहै पय एवान्नम् । एतद्ध्यमे प्रजापितरन्नमजनयत । माश २,५,१,६ ।
- १२७. तपो में तेजो मेऽन्नम्मे वाङ् मे । तन्मे त्विय (अग्नौ) । जैउ ३,५,१,१६ ।
- १२८. तसात्प्राणेनानं गृहीतं यो ह्येव प्राणिति सोऽन्नमत्ति । माश ७,५,१,९७ १
- १२९. तसात्त्राणोऽन्नेन गृहीतो यो ह्येवान्नमित स प्राणिति । माश ७,५,१,१६।
- १३०. तस्मादस्य (तक्ष्णः) अन्नमन्नाद्यम् । मै २,४,१; काठ १२,१०।
- १३१. तसादाहुः सामैवान्नमिति । सा १,१,३।
- १३२. तस्माद्यया कया च विधया बह्वनं प्राप्तुयात् । तैआ ९,१०; तैउ ३,१०।
- १३३. तस्या एतस्या अन्नमेवापिधानम् (प्राणरूपायै मानुष्ये विराजे) । जै १,२४६ ।
- १३४. ता अन्नादेव (प्रजाः) सम्भवन्ति तसाद्वन्नमेव प्रजाः । मारा २,५,१,६।
- १३५. तावेव (मित्रावरुणौ) अस्मा अन्नं प्रयच्छतः (यजमानाय)। तैसं २,१,९,२।
- १३६. त्रिवृद्धयन्नम् । माश ३,२,१,१२;७,१,२० |
- १३७. त्रिवृद्वाऽअनं कृषिवृष्टिर्वीजम् । माश ८,६,२,२।
- १३८. त्रेधा विहितं वा इदमन्नमशनं पानं खादः । ऐआ २,३,४ (तु. माश ८,५,३,३)।
- १३९. दक्षिणाग्नय एवाजं परिदाय प्रैति । मै १,५,१४।
- १४०. दिस्रिणेन हस्तेनान्नमद्यते (°स्तेन पुरुषोऽन्नमित्ति।क.।)। मै ३, २, १०; ७, ६; क
- १४१. दारुपात्रेणाहूय तं मनुष्या अदुहुरन्नम् । काठसंक १४०: ९-१० |
- १४२. देवतानां वौ एतद्रकं यचन्द्रमाः । काठसंक १६:४ ।
- १४३. चावापृथिवी वा अन्नस्येज्ञाते । मै २,५,४।
- १४४. द्रोणेन वा अन्नमद्यते । मै ३,४,७।
- १४५. द्रोणे वा अन्नं भ्रियते । तैसं ५,४,११,२।

- १४६. द्वयमु ह वा अन्नस्य रूपं यचैवारनाति, यच पिबति । जै २,८ ।
- १४७. द्विः संवत्सरस्यान् पच्यते । माश ६,५,४,९ ।
- १४८. नमो अस्तु रुद्देभ्यो ये पृथिन्या ९ येषामन्नमिषवः । मै २,९,९ ।
- १४९, न वा ऋत ऊर्जों इसं धिनोति। काठ ८,२।
- १५०. न ह्यन्नमृत ऊर्जी धिनोति, नो ह्यूगृतेऽन्नाद्धिनोति। मै ३,८,९।
- १५१. नह्यृतेक्व(गुर-अ)न्नमस्ति । काश १, २,४,१० (तु. माश २, २,४,१३)।
- १५२. नाभिद्घ्ना (आसन्दी) भवति । अत्र (नाभिप्रदेशे) वाऽ अत्रं प्रतितिष्ठति ः अत्रोऽएव रेतस आशयः। माश ३,३,४,२८।
- १५३. पङ्क्तिर्वा अन्नम् । ऐ ६,२०; ऐआ १,३,८।
- १५४. पाङ्क' ए सन्म ('ङ्कमन्म । तां १२,१,९ ।)। तां ५,२,७।
- १५५. पात्रेण (पात्रै: [मै.]; ॰त्रे [तैसं.]) वा अन्नमद्यते । तैसं ५, ६,२,३; मै ३,४, १; काठ २१,४; क ३१,9९।
- १५६. पृथिवी वा अन्नम् । आकाशोऽन्नादः । पृथिन्यामाकाशः प्रतिष्ठितः । आकाशे पृथिवी प्रतिष्ठिता। तैआ ९,९; तैउ ३,९।
- १५७. पृथिन्युद्पुरमन्नेन विष्टा मनुष्यास्ते गोप्तारोऽग्निर्वियत्तः । तैसं ४,४,५,९ ।
- १५८. पृद्धिनर्भवत्येतद्वा अनस्य रूपम् । तैसं २,१,६,२।
- १५९. प्राणो वा अन्नम् । शरीरमन्नादम् । तैआ ९,७; तैउ ३,७।
- १६०. बभुभवत्येतद्वा अनस्य रूपम् । तैसं २,१,३,३ ।
- १६१. बहुरूप ए हान्नम्। तैसं २,१,६,४।
- १६२. भर्गो देवस्य कवयो उन्तमाहुः। गो १,१,३२।
- १६३. मध्यतो वा अन्नमित्रतं धिनोति । जै २,४१०।
- १६४. मह इत्यन्नम् । अनेन वाव सर्वे प्राणा महीयन्ते । तैआ ७,५,३; तैउ १,५,३।
- १६५. मामभ्यपक्रामेति दक्षिणा दिक् (आदित्याय) प्रायच्छदक्षं च रथं च । जै १,११७।
- १६६. मेधाय इत्यन्नायेत्येतत् । माश ७, ५, २, ३२ ।
- १६७. मेध्यमज्ञम् । काठ १२, ११।
- १६८. यत्तदन्नमेष स विष्णुर्देवता । माश ७, ५, १,२१।
- १६९. यदु वाऽआत्मसंमितमन्नं तद्वति तक्ष हिनस्ति यद्भूयो हिनस्ति तद्यत्कनीयो न तद्वति । माश ७, ५, १, १४; ९, २,२,२।

२. =पत्रविधम्, अस्यं, खायं, चोष्यं, लेहां, पेयमिति । १. < ऋते गोः।

- १७०. यस्यान्नवतीर्दक्षिणतोऽत्त्यन्नमाऽस्यान्नादो जायते । तैसं ५, ३, ४, ६।
- १७१. यादगह वा भार्समल्लोकेऽन्नं ददाति, तादगस्यामुध्मिल्लोकेऽन्नं भवति । जै २, १६०।
- १७२ स्थप्रोतं वै दार्भ्यमभ्यश्र स ए सं कौलकावती अब्ताम् । तथा त्वा याजयिष्यावो यथा तेऽज्ञमतस्यन्ति । मै २, १, ३।
- १७३. रस इव खलु वा अन्नम् । तैसं २, १, ७, ५।
- १७४. वराहो वा अस्याम् (पृथिव्याम्) अन्नं पश्यित तस्मा इयं (पृथिवी) विजिहीते, यद् वराह-विहतं भवति, तदेवान्नमवरुन्द्धे । काठ ८, २।
- १७५. वाचेऽन्नम् (अस्तु)। तैआ ३, १०, ३।
- १७६. विरूपम् (नानारूपम्) अन्नम् । तां १४, ९, ८।
- १७७. वीरहा वा एष देवानां योऽग्निमुद्वासयते, न वा एतस्य ब्राह्मणा ऋतायवः पुराऽक्षमक्षन् । तैसं १, ५, २, १, २, ५, ५।
- १७८. वैश्वदेवं (रेतो ८गो.]) वा अन्नम् । तैसं २, १,६, ४; ६,६,५,३; गो १,३,२३; तै १,६,१,१०।
- १७९. ब्रीहिनाञ्चानि (अन्वाभवत्)। काठ ४३, ४।
- १८०. वयामो भवत्येतद्वा अन्नस्य रूपम् । तैसं २, १, ६, २ ु।
- १८१. संवत्सरं हानमनुप्रजायते । काठ १०, ३।
- १८२. संवत्सरेणैवास्मा अन्नं पचित । तैसं ५, २, ५, ५।
- १८३. स (चन्द्रमाः) आपूर्यमाणोऽमुं लोकं गच्छति । सोऽमुना लोकेन संस्पृश्यान्नं भवति । जै २, ३ (तु. माश १, ६,४, ५)।
- १८४. स एतेन (आदित्य- [= प्राण-]) रूपेण सर्वा दिशो विष्टोऽस्मि तस्य मे (इन्द्रस्य) उन्नं मित्रं दक्षिण तद्वैश्वामित्रमेष तपन्नेवास्मीति होवाच (इन्द्रः)। ऐआ २, २, ३।
- १८५. स एषोऽन्नस्य प्रहो यद् वायुः । ऐआ २, ४,३; ऐउ १,३, १०।
- १८६. सप्तद्श ५ हान्नम् । माश ८, ४, ४, ७ ।
- १८७. सप्त वा अन्नानि। तै १, ३, ८, १।
- १८८. सर्वम्वेतदः यहि मधु घृतम् । माश ९, २, १, ११ ।
- १८९. साम देवानामक्रम् । जै १, ७१; तां ६, ४, १३।
- १९०. सौम्यं (शान्तिर् [ऐ.]) वा अन्नम् । तैसं २, १, ३, ३; ऐ ५, २७; ७, ३ ।
 [॰न अग्न ३४; ७३;४१२; अग्निहोत्र- १३; अथकार-; श्रथर्वन् ४; अन्धस् ३ द्र.]।
 अन्न-काम-
 - अन्नकामो वजेतैतद्देवत्या (अन्नदेवत्या ?) वा इमा दिशो, यथादेवतं वा आभ्यो दिगभ्यो ऽध्यन्नाद्यमवरुन्द्वे । मै ४, ४,९ ।
 - २. एकादशकपालं निर्वपेदन्नकामः । काठ १०, ८।

- ३. द्रोणचितं चिन्वीतान्नकामः । काठ २१, ४; क ३१, १९ ।
- थ. पौष्ण **ए इयाममालभेतान्नकामः ।** तैसं २, १, ६, १।
- प्त. विराजाऽज्ञकामस्य (परिद्ध्यात्)। तैसं ६, ४, ३, २।

अन्न-जीवन-

अञ्जीवन ५ हीद ५ सर्वम् । माश ७, ५, १, २०।

अञ्च-पति-

- १. अन्नपते अन्नस्य नो देह्यनमीवस्य ग्रुष्मिणः । मै २, १०, २ ।
- २. वरुणो ऽन्नपतिः । मारा १२, ७,२,२० । [°ति- अग्नि- ८७; १४९;१९१ द्र.] ।

अञ्चपत्नी-

- १. अञ्चपत्नी तदादित्यः (प्रजापतेस्तन्विशेषः)। ऐ ५, २५।
- २. असावन्नपत्नी (द्योः)। कौ २७, ५।

अन्न-वत्-

शरदो ऽहं देवयज्ययाश्ववान् वर्चस्वान् भूयासम् । काठ ४, १४ । ि वत् अग्नि १९१ इ.]।

अन्नवती-

- १. क्षोमन्वती "अन्नवत्यौ "इत्येवैतदाह (ओमा=अन्नम्)। माश १, ९, १, ४।
- २. या अञ्चवतीस्ता दक्षिणतः (उपद्धाति), आऽस्याकादो जायते य एवं वेद । काठ २१,१।

अन्नाद-

- १. ऋग्भिरतादः (इन्द्रः)। तैसं ४, ४, ८, १।
- २. ज्योतिश्च वायुश्चान्नादमेताभ्यां हीदं सर्वमन्नमत्ति । ऐशा २, ३, १ ।
- है. तेषां (प्राणभृताम्) य उभयतोदन्ताः पुरुषस्यानु विधां विहितासे ऽन्नादा अन्नमितरे पशव-स्तरमात्त ह्तरान् पञ्चनधीव चरन्त्यधीव हान्ने ऽन्नादो भवति । ऐआ २, ३, १ ।
- ध. प्रजापतिवें देवानामन्नादो वीर्व्यवान् । ते ३, ८, ७, १ I
- प. स यो हैवमेतं बुत्रमन्नादं वेदानादो हैव भवति । माश १, ६,३,९७। [॰द,दा- अग्नि- १४९;१९२;३४९;३५०; अन्न- १९७ इ.]।

अन्नादी-इयं (पृथिवी) वा असादी (प्रजापतेस्तन् विशेषः)। कौ २७, ५।

अन्नाद्न-यद्श्वाद्न ९ स तित्तिरिः । तैसं २, ५, १, २ ।

अन्नाद्य-

- १. अज्ञाद्यं वा अमृतम् । काठसंक ४९:६; ५०:१।
- २. आपो वा अजाद्यम् । काठसंक ४९:७।
- ३. इन्द्रोऽन्नाचस्य प्रदाता । काठ १०,८।
- थ. जर्ग्वा अन्नाद्यमुदुम्बरः । ऐ ५, २४; ८, ८; ९; कौ २५, १५; २७, ६; ऐआ १, २, ३ ।
- ५. ऋतवो वाऽइद ए सर्वमनार्च पचनित । माश ४, ३, ३, १२ ।
- ६. एतदु ह वा अमुिंमिल्लोके परममन्नाद्यं यत्सोमपीथः। जै २, १६०।
- ७. एतद्धि देवानां प्रत्यक्षमन्नाद्यं यचन्द्रमाः । जै १,२४६ ।
- ८. एतद्वे कृस्स्रमन्नाद्यं यद्विराट् । कौ १४, २ ।
- ९. एतद्वे परममन्नाचं यत्सोमः । कौ १३, ७।
- १०. कृत्स्नं वा एतद्मृतमन्नाद्यमिमं लोकमागच्छति बदापः । जै १, ३५९ ।
- ११. गौर्वे (पशवः । जै १, १६५]) कृत्स्नमन्नाद्यम् । जै १, १७८ ।
- १२. दिवा (ब्रह्म [काठसंक ४९:५]) वा अनाद्यम् । काठसंक ५०:५ ।
- १३. यावापृथिवी वा अन्नायस्थेशाते, अमुतो (दिवः) वर्षत्यस्यां (पृथिव्याम्) प्रतितिष्ठत्येते (यावापृथिवी) अन्नायस्य प्रदात्री। काठ १३.७।
- १४. प्रतिष्ठित्या भन्नाद्याय पङ्किः । ऐआ १, ४, २ ।
- १५. यद् दशकपालो भवति, विराजैवास्मिन् (यजमाने) असाद्यं दधाति । तैसं २, २,५,३।
- १६. यमलमन्नाद्याय सन्तमन्नाद्यं नोपनमेत् स एतां वारुणीं कृष्णां वशामालभेत । तैसं २,१,९,९।
- १७. यश उ वै सोमो राजानाद्यम्। कौ ९, ६।
- १८. वर्ष्य उदके यजेतेत द्वाचायस्य नेदिष्ठम् । मै ४, ३,३।
- १९. बाग्वा (विराड् ८ऐ.)) अन्नाद्यम् । काठसंक ५०:७; ऐ ४, १६; ८, ४।
- २०. वीर्यं वै कर्म, वीर्येण वा अन्नमद्यते, कर्म वा अन्नाद्यम् । काठसंक ५०:२।
- २१. श्रीविराडकायम् । कौ १, १; २, ३; १२, २; १५, ५।
- २२. श्रीवें विराड् यशोऽन्नाचम् । गो १, ५, २०; २, ६, १५।
- २३. संवत्सरोऽन्नाचस्य प्रदाता । मै ४, ३, ३; काठ १०, ३ ।
- २४. सरस्वत्या अहं देवयज्यया वाचमन्नाचं पुषेयम् । काठ ५, १।
- २५. सरस्वत्यास्त्वा वीर्येण यशसेऽन्नाद्यायाभिषिञ्चामि । मै ३, ११,८।
- २६: सर्वे (प्रेषाः) सारस्वता अन्नाग्यस्यैवावरुद्धै । माश १२, ८, २, १६ ।
- २७. सोडबवीद् (प्रजापतिः) एकं वावेदमन्नाद्यमसृक्षि सामैव । जैउ १, ३, १, ३ ।
- २८. हिङ्कारेण होव देवेभ्योऽन्ततोऽन्नार्ध प्रदीयते । जै १, २४६ ।

अन्नाद्य-काम-

- १. अजायकामो निर्भुजं ब्र्यात्। ऐआ ३, १, ३; शांआ ७, ११।
- २. भौदुम्बरम् (यूपम्) भन्नाचकामस्य (करोति)। व ४, ४।

अन्यवाप-

रअन्यवापोऽर्धमासानाम् । मै ३, १४, १८; काठ ४७, ७। अन्वाहार्थ-

- रै. तद्यदेतद्धीनं यज्ञस्यान्वाहरति तस्मादन्वाहार्यो नाम । माश ११, १, ८, ६।
- २. यदन्वाहार्यमाहरत्येते वे देवाः प्रत्यक्षं यद् ब्राह्मणास्तानेव तेन प्रीणाति । तैसं १,७,३,१।
- रे. यद्वे यज्ञस्य क्रूरं यद् विलिष्टं तद्रन्वाहार्येणाऽन्वाहरति तद्रन्वाहार्यस्यान्वाहार्यस्यम् । तैसं १, ७,३, १-२।
- ध. स वा एष प्राजापत्यो यदन्वाहार्यः । तैसं १, ७, ३, २ ।

अन्वाहार्य-पचन (दक्षिणाग्नि)-

- रै. अथ यदीष्टिपशुबन्धेषु वा दर्शपूर्णमासयोर्वा (यज्ञो श्रेषं नीयात्) सुवस्स्वाहेत्यन्वाहार्य-पचने जुहवाथ (इति प्रजापतिर्देवानुवाच)। जै १,३५८।
- २. अथैष एव नडो नैषिधो यदन्वाहार्यपचनः । माश २, ३, २, २ ।
- ३. अथेष भ्रातृज्यदेवत्यो यदन्वाहार्यपचनः । माश २, ३, २,६ ।
- अन्वाहार्यपचनं यजुरन्तिरक्षं वामदेन्यम् । तैआ १०, ६३ ।
- ५. अन्वाहार्यपचनः पितृणाम् (आयतनम्)। तैसं १, ६, ७,१; काठ ३२, ७।
- ६. दम इत्यन्वाहार्यपचनः। जैउ ४, ११, ५, १५।
- ७. पुत्रो (ब्यानो [माश.]) ऽन्वाहार्थपचनः । ऐ ८, २४; माश २, २, १८। [॰न− अन्तरिक्षलोक- २ द्र.]।

अन्वित-

- १. अन्नमन्वितिः। माश ८, ५,३,३।
- २. अन्वितिरसि, दिवे त्वा दिवं जिन्व। तैसं ४, ४,१,१।

अप्-

- १. अप्तिः पूर्वेरूपम् । आदित्य उत्तररूपम् । आपः सम्बिः । वैद्युतः (अग्निः) सन्धानम् । तैआ ७, ३,२; तैउ १, ३, २।
- २. अग्निना वा Sआपस्सपत्न्यः । माश ६, ८, २, ३ ।

१. कोकिलाख्यः पक्षिविशेषः ।

- ३. श्रिप्तं वा ८ श्रपो ऽभिद्ध्यो मिथुन्याभिः स्यामिति ताः सम्बभुव तासु रेतः प्रासिञ्चत्ति रण्यमभवत्तसादेतदग्निसंकाशमग्नेहिं रेतस्तसाद्द्यु (हिरण्यं) विन्दन्त्यप्सु हि (रेतः) प्रासिञ्चत् । माश २, १, १, ५ ।
- ध. अग्ने पित्तमपामसि । तैसं ध, ६, १, २।
- ५. भग्नेरापः । भद्भ्यः पृथिवी । पृथिन्या ओषधयः । तैआ ८, १; तैउ २, १ ।
- ६. अथ यत्कृष्णं तद्वां रूपमन्नस्य मनसो यजुषः । जैउ १, ८, १, ९ ।
- ७. अथ यत् स्वरसाम् उपयन्ति । अप एव देवतां यजन्ते । माश १२, १, ३, १३ ।
- ८. अथ यद्न्सु वरुणं यजति स्व एवैनं तदायतने प्रीणाति । कौ ५, ४।
- ९. अथ यद्यपः शूद्धाणां स भक्षः । ऐ ७, २९ ।
- १०. अथ वामदेन्यम् । स इ सा शान्तिरेव स्तोमः । आप एव ताः । जै १, ३१३ ।
- ११. अथ हापः श्रेयसीमेंनिरे, ताः प्रति त्वा वयमातपाम इति यात्रां च प्रमां च (आदित्याय) प्रायच्छन् । अद्विर्हे वा एष एतदेत्यपामेवायनेन, तासामेतासामूध्वीदछायाः, प्रति हैनं तदातपन्ति । जै २, २६।
- १२. अद्भिर्यंज्ञः प्रणीयमानः प्राङ् तायते । तसादाचमनीयं पूर्वमाहास्यति । गो १,१,३९ ।
- १३. अस्तिर्वाऽहद ५ सर्वमासम् । माश १, १,१,१४; २, १,१,४; ४, ५,७,७।
- १४. अदिस्थेंव हवी १ वि प्रोक्षति, ब्रह्मणाऽपः । तैसं २, ६, ५, १ ।
- १५. अदिसान्तमभिषिञ्चन्ति । काठ २५, ७ ।
 - १६. अज्ञयः (नि ।मै.।) प्रजाः प्रजायन्ते । मै ३, १०, १; काठ ८, ८।
 - १७. अज्ञयो मत्स्यान् (भालभते)। मै ३, १४, २।
 - १८. अज्ञयो वा एष (अग्निः) प्रथममाजगाम । माश ६, ७, ४,४।
 - १९. अज्ञयो ह वाऽअग्रेऽरवः सम्बभूव सोऽद्भ्यः सम्भवन्नसर्वः समभवदसर्वो हि वै समभवत्त-सान्न सर्वैः पद्गिः प्रतितिष्ठस्येकैकमेव पाद्मुदच्य तिष्ठति । माश ५,१,४,५ ।
 - २०. अन्तरिक्षं वाड अपा ए सधस्थम् । माश ७, ५, २, ५७।
 - २१. अप आस्थेन (प्रीणामि)। मै ३, १५, १; ९; काठ १३, २।
 - २२. अपः श्लाचा (गच्छति)। गो १, २, २।
 - २३. अपां वा एतच्छरो यदवका। काठ २१, ७।
 - २४. अपां वा एतत्पुष्पं यद् वेतसः । तैसं ५, ४, ४, २; मै ३,३,६।
 - २५. अपां वा एतत्पृष्ठं यत् पुष्करपर्णम् । तैसं ५, १, ४, २, २, ६, ६।
 - २६. अयां वा एतम्मध्याज्ज्योतिरजायत । तैआ ५, १०, ४।

- २७. अपां वा एव रसो यद्देवत्यः । तां १३, १०, ५।
- २८. अपा " वा एषा योनिर्यदवका ..., अपा " वा एतद्वप " यदवका । मै ३,३,६ ।
- २९. अपा ५ शरो ऽवकाः । तैसं ५, ४, ४, २-३।
- ३०. अपां चतुर्थी (अस्तु)। तैसं ५, ७, २१, १; मै ३, १५, ४; काठ ५३, ११।
- ३१. अपां नप्त्रे जपः (झपः [काठ.])। तैसं ५,५,१३; काठ ४७, ३।
- ३२. अपासुदः। मै ३, १४, १८; काठ ४७, ११।
- ३३. अपामेतत् पुष्पं यद्वेतसः । मै ३,३,६; काठ २१,७।
- ३४. अपामेष ओषधीना र रसो यत्पयः (यहिष कि.])। क ४५, ६; माश १२, ८,२, १३।
- ३५. अपो यूषेण [यूष्णा (८ मै.। प्रीणामि)] । मै ३, १५, ८; काठ ५३,१०।
- ३६. अपो रक्षा ५ सि न तरन्ति । मै ४, १, ३, ३,४,५, १, ४, ५।
- ३७. अपो वामदेब्येन (दुहे)। मै ४, २, २।
- रेट. अपो वै रात्रिर्दिवा भूते प्रविशति, तस्मादापो दिवा कृष्णा अपोऽहर्नकं (प्रविशति), तस्मादापो नकं ५ शुक्काः । मै ४, ५,१।
- ३९. अपो वै सोमस्य रसः प्रविष्टः । मै ४, ५, २।
- ४०. अपो डवोक्षति शान्त्यै । तैसं ५, २,३, २ I
- धरे. अपो ऽश्वाति, तन्नेवाशितं नेवानशितम् । तैसं १, ६, ७, ४।
- धर. अप्सु तेजः (प्रतिष्ठितम्)। शांक्षा ६, २; कौउ ४, २।
- धरे. अप्सु पृथिवी (प्रतिष्ठिता)। जैउ १, २, ३, २।
- ४४. अप्सु मे सोमो भन्नवीदन्तर्विश्वानि भेषजा । भापरच विख्वराम्भुवः । मै ४, १०, ४ ।
- थ्रप. अप्सु योनिर्वा अस्त्रः (°निर्वे वेतसः धाश १२, ८,३,९५])। तैसं २,३, १२, ३; ५, ३,१२, २;तै ३,८, ४, ३; १९,२;२०,४; माश १३, २, २, १९।
- धद. अप्सु वै मरुतः शिताः(!) (श्रितः [गो.])। कौ ५, ४; गो २, १,२२।
- थ७. अप्सु वै वरुणः (+आदित्यवान् ।तैआ.।)। तैसं १, ६, ५,६; २,३, १२,२; तैआ ५,७,११।
- ४८. अप्सु स्नाति, साक्षादेव दीक्षातपसी अवरूचे । तैसं ६, १, १, २।
- धर. अप्त्वन्तरमृतमप्सु भेषजम् । तैसं १, ७, ७, १-२; मै १, ११, १।
- ५०. अभ्रं वा Sपां भसा। मारा ७, ५, २, ४८।
- ५१. असृतं (असृतत्वं की.!) वा आपः । मै ४, १, ९; ४,३; काठ २९,६; क ४५,०; ४८, १४; की १२,१; माश १,९,३,०; ४,४,३,१५; तैआ १,२६,०।

१. श्रिताः इति शोधः।

- ५२. अमृतं वा एतदस्मिन् लोके यदापः। ऐ ८, २०।
- ५३. अमृतमापः (°ता ह्यापः ८तै., माश.])। तैसं २, ६,८, ७; गो २, १,३; तै १, ७,६,३; माश ३,९,४,१६।
- ५४. अशिष्यन्पुरस्ताच्चोपरिष्टाचाद्धिः परिद्धिति, लम्भुको हास्य वासो भवत्यनग्नो ह भवति । शांआ ९, ७।
- ५५. अइमनो ह्यापः प्रभवन्ति । माश ९, १, १, ४।
- ५६. अवाढ़ा नक्षत्रमापो देवता । मै २,१३, २० (तु. काठ ३९, १३)।
- ५७. असौ वै तपन्न् (आदित्यः) अपामायतनमायतनवान् भवति । · · अपो वा अमुध्य तपत (आदित्यस्य) आयतनम् । तैआ १, २२,३ ।
- ५८. अस्ति वे चतुर्थी देवलोक आपः । कौ १८, २।
- ५९. आप आज्यम्। माश १२, ८, २,३६।
- ६०. आप इति तत् प्रथमं वज्ररूपम् । कौ १२, २।
- ६१. आप इव रस बोषधय इव रूपं भूयासम् । ऐआ ५, १,१ ।
- ६२. आप उन्दन्तु जीवसे दीर्घायुत्वाय वर्चसे । तैसं १, २, १, १ ।
- ६३. भाप एता भोषधयो बहुर्माः । काठ ८, १५।
- ६४. आप एव सर्वम् । गो १, ५, १५ ।
- ६५. आपः खळु वै विद्ये देवाः (पशवः मि ३, ८, ४) । मै ४, ५, १, ३।
- ६६. आपः पुष्करपर्णम्। माश ६, ४, १, ९, १०, ५, २, ६।
- ६७. भाषः प्रतीचीर्भूयिषा घावन्ति, सौमीर्ह्यापः । काठ २३, ८।
- ६८. आपः प्रोक्षणीभिः (सहागच्छन्तु)। तैआ ३,८,९।
- ६९. आपः प्रोक्षण्यः (सर्वा देवताः [काठ.])। काठ २५, ७; ऐ ५, २८।
- ७०. आपरसान्ताः (ज्ञान्तिः [मै.])। मै ३, ४, १०; ४, ५,४; काठ १९, ५; क ३०, ३ ।
- ७१. भाषः श्रद्धा (सत्यम् [मै])। मै ४, १,४; क ४७,३।
- ७२. आपः सत्ये (प्रतिष्ठिताः) । ऐ ३, ६; गो २, ३, २।
- ७३. भाषः स्थ समुद्रे श्रिताः । पृथिन्याः प्रतिष्ठा । तै ३, ११, १, ५ ।
- ७४. आपः खरसामानः (सावित्री [जैंड.])। कौ २४, ४; जैंड ४, १२,१, ३ ।
- ७५. आपो दिव ऊधः। माश ६, ७, ४, ५।
- ७६. आपो देवःनां प्रियं धाम । में ४, १, ४; काठ ३१, ३; क ४७, ३।
- ७७. आपो देवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुवः । तैसं ६, १,२,३ ।
- ७८. आपो भूत्वा (प्रजापतिः) सर्वमाप्तोत् । जै १, ३१४।

- ७९. आपो मेध्या यज्ञियाः । काठ २५, ५; क ३९,२; ४०, २ ।
 - ८०. आपो मे होत्राश ५ सिनः । ष २, ५।
 - ८१. आपो यज्ञः (रक्षोद्गीः Lकाठ ३१,२; क ४७, २।)। मै ४, १,४; काठ २५,३; क ३८,६।
 - ८२. आपो (नैव [काठ.]) यज्ञस्य गोप्त्रीः । काठ ३१, २; क ४७, २ ।
 - ८३. आपो रेतः (+ प्रजननम् [तै.])। काश ४,८,८,६; तै ३,३,१०,३; माश ३,८,४,११;५,१ ।
 - ८४. आपो (+मे [तै.]) रेतसि (+श्रिताः [तै.])। ते ३,१०,८,६; शांका १०,९।
 - ८५. आपो वज्रः (अभिगरः [तंआ.])। मै ४, १, ४; काठ ३१,३; क ४७,३; तैआ ३, ६,१।
 - ८६. आपो वरुणानीः। काठ ८, ५; क ७, १ ।
 - ८७. आपो वाडअवकाः (अर्कः माश १०,६, ५, २)। माश ७, ५,१, ११; ८, ३,२,५;६।
 - ८८. आपो वा अशान्तस्य शमयित्रिकाः । मै ३, १, ६ ।
 - ८९. आपो वाड अस्य (अग्नेः) दिवोऽर्णः । माश ७, १,१, २४ ।
 - ९०. आपो वा ऽअस्य सर्वस्य प्रतिष्ठा । माश ४, ५, २,१४; ६, ८, २,२; १२, ५,२,१४।
 - ९१. आपो वा इदं सर्वमाष्नुवंस्तदेनमाह सर्वमाष्नुहीति । काठसंक **४९ः** ६-७ ।
 - ९२. भाषो वा इदमग्रे (+महत् [जैउ.]) सिळ्ळमासीत् । ते १, १, ३, ५; जैउ १,१८,१,१ ।
 - ९३. आपो वा इदमासन्सिळिलमेव । स प्रजापितरेकः पुष्करपर्णे समभवत् । तस्यान्तर्मनिस कामः समवर्तत । इद ९ स्रजेयमिति । तैआ १, २३, १ ।
 - ९४. आपो वा ऽउत्सः (ओषधयः [मै.]) । मै २, ५, ४; माश ६, ७,४,४।
 - ९५. आपो वा एते यत्पशव इति । जै ३, १४६ (तु. ऐ १, ८)।
 - ९६. आपो वै क्षीररसा भासन् । तां १३, ४, ८।
 - ९७. आपो वै जनयो ऽद्भवो हीद ५ सर्व जायते । माश ६, ८, २, ३ ।
 - ९८. आपो वै दिव्यं नभः । माश ३, ८, ५, ३।
 - ९९. भाषो वै देवानां पत्नय भासन् । जै १, १४० ।
- १००. आपो वै देवानां प्रियं धाम । तै ३, २, ४, २ ।
- १०१. भापो वै परिमादोऽज्ञिहींदं सर्व परिमसम् । शांआ १, ४ ।
- १०२. आपो वै पवित्रम् (पावकाः [काठ.])। काठ ८, ८; जै १, १२१।
- १०३. भाषो वै पुष्करम् (पुष्करपर्णम् । माश ७, ३, १, ९ ।)। माश ६,४,२,२,७,४,१,८।
- १०४. आपो वै प्रजापितः परमेष्ठी ता हि परमे स्थाने तिष्ठन्ति । माश ८, २,३, १३।
- १०५. आपो वे प्राणाः (भेषजम् [तैआ.])। काश ४,८,२,२, माश ३,८,२,४; केंड ३,९०, ९; तैआ १,२६,५।
- १०६. आपो वै मरुतः (चौ: [माशः])। ऐ ६, ३०; कौ १२, ८; माश ६,४,१,९।

- १०७. आपो वै यज्ञः (रक्षोझीः [तैसं २, ६,४,४ तै.] | तैसं १, ७,५,३; मै ३, ६,९; काठ २३,२; क ३५,८; ४७,३; ऐ २, २०; ते ३, २,३,१२;४,२;९, १४; माश ३,८,५, १।
- १०८. आपो वै यज्ञस्य निष्कृतिः । काठ ६, ३; क ४, २।
- १०९. आपो वै रेवतयः (॰तीः [मै., तै.]; ॰वत्यः [तां.])। मै ४,१,९; जै २, १३६; तां ७,९,२०; १३, ९, १६; तै ३, २, ८, २।
- ११०. आपो वै वरुणः (वरेण्यम् [जैज.])। मै ४, ८, ५; काठ १३, २; २२, ११; २९, ३; ३५, ५; ४५, ४; जैउ ४, १२, २,१।
- १११. आपो वै विधा अद्भिर्हींद ५ सर्व विहितम्। माश ८, २, २, ८।
- ११२. आपो वै वृष्टिः (सूद्दोहाः [शांआ.]) । तैआ १, २६, ५; शांआ २, १ ।
- ११३. आपो वै शान्ताः (शान्तिः [मै.]) । तैसं ५, १, ५, १; ४,४,३; मै २,१,५ ।
- १९४. आपो वै शान्तिरापो निष्कृतिरापो भेषजा। मै १, ८, ३।
- ११५. आपो वै श्रद्धा (सरिरम् [माशा.]) । मै १, ४, १०; ४, १, ४; माश ७, ५, २, १८।
- ११६. आपो वै सर्वः (शर्वः), अज्ञयो हीद ए सर्वं जायते । माश ६, १, ३,१९ ।
- ११७. आपो वै सर्वस्य शान्तिः (+प्रतिष्ठा [ष.])। जै १, ८२;२०२; ष ३, १।
- ११८. आपो वै सर्वा देवताः । तैसं २, ६, ८, ३; ५,७,९, ३; काठ २५, ३; ३४, १८; ऐ २,१६; की ११, ४; ते ३, २, ४, ३; ३, ४,५; ७,३,४; ९,७, ५।
- ११९. आपो वै सर्वे कामाः (देवाः धाश १०, ५,४,१४)। माश १०,५,४,१५।
- १२०. आपो वै सहस्त्रियो वाजः। माञ्च ७, १,१, २२।
- १२१. आपो वै सुदो ऽन्नं दोहः । माश ८, ७, ३, २१ ।
- १२२. आपो ब्यानः। जैउ ४, ११, १,९।
- १२३. आपो ऽसि जन्मना वशा, सा यज्ञं गर्भेमघत्थाः । मै २, १३, १५ ।
- १२४. आपो ह वाऽइद्मग्ने सिळ्लेमवास । ता अकामयन्त कथं नु प्रजायेमदीति । माश ११, १,
- १२५. आपो ह वाऽओषधीना ५ रसः। माश ३, ६,१,७।
- १२६. भाषो ह वै वृत्रं जब्नुस्तेनैवैतद्वीर्थेणापः स्यन्दन्ते । माश ३, ९, ४, १४ ।
- १२७. आपो हि पयः (ज्ञान्तिः Lतां.])। कौ ५,४;गो २,१,२२;तां ८,७,८।
- १२८. आपो हि यज्ञः (यज्ञाज्ञीयम् धि.।)। मै ३,६,२;४;४,८,९; जै १,२९२; मार्श ३,
- १२९. आपो हि रेतः (वरुणः [मै.])। मै ४, ८, ५; तां ८, ७,९।
- ं १३०. आपो हि ष्टा मयोभुवस्ता न ऊर्ने दधातन । तैआ ४,४२,४।
- १३१. आपो होतस्य (सोमस्य) लोकः। माश ४, ४, ५,२१।

- १३२. इन्द्रियं वा भाषः। काठ ३२, २।
- १३३. इन्द्रो वे वृत्रमण्स्वध्यह ५ स्तासा ५ यद्यज्ञियं मेध्यमासीत्तदुदकामत्, ता इमा ओषधयो-ऽभव५ स्तासा ५ वा एतत्तेजो यहर्माः, एता वे शुष्का आपः । मै ३, ६, ३ ।
- १३४. इमे वै लोका अपा ५ रसः । ते ऽमुब्मिन्नादित्ये समाभृताः । तैआ १, २२, ८ ।
- १३५. इमे वै लोका अप्सु प्रतिष्ठिताः । तैआ १, २२, ८, ।
- १३६. इयं (पृथिवी) वाऽ अपामयनमस्या ९ ह्यापो यन्ति । माश ७, ५,२,५०।
- १३७. इयं (पृथिवी) वा एतासां (अपाम्) प्रात्रम् । काठ ३२, ७।
- १३८. इषिरो विश्वव्यचा वातो गन्धर्वस्तस्यापो ऽप्सरसा कर्जी नाम (प्सरसो सुदाः ८तैसं.।)। तैसं ३, ४, ७, २; मै २, १२, २।
- १३९. उदीचीर्वा आपः स्यन्दन्ते । जै ३, १४६ ।
- १४०. उदीच्या (°च्यां [तैसं.]) दिशाप(°पा [मै.]; °श्याप [तैसं.]) शोषधयो वनस्पतयो मार्ज-यन्ताम् । तैसं १, ६, ५, २; मै १, ४, २; काठं ५, ५ ।
- १४१. उद्दो मद्गुः प्लवस्तेऽपाम् । काठ ४७, १० I
- १४२. जर्मा आपो रसः। कौ १२, १।
- १४३. ऊर्जमपाम् (आदिख आदत्त)। जै २, २६।
- १४४. एतद् ध वा आसाम् (शकरीणाम्=महानाम्रीनाम्) एकं रूपं यदापः । जै ३, १०८।
- रैक्ष्प. एतद्वा अपां नामधेयं गुद्धं यदाधावाः । मान्दासु ते शुक्र शुक्रमाधूनोमि [+भन्दनासु कोतनासु नूतनासु रेशीषु मेषीषु वशीषु विश्वभृतसु माध्वीषु ककुहासु शकरीषु शुक्रासु (तैसं ३, ३, ३, १-२ ।तु. मै १,३,३६; काठ ३०,६।)]। तैसं ३, ३, ४, ३।
- १४६. एताभिर् (अद्भिरिन्द्रः) ह्येनम् (वृत्रम्) अहन् । माश १, १, ३,८।
- १४७. एता वा अपां दीक्षिताः पशुमतीर् (वतीर् [क.]) यास्स्थावरा छोमशास्संतताः (या स्थावराछोमशाः पशवः [क.])। काठ २२, १३; क ३५, ६।
- १४८. एता वा अपामनूज्झावयों नाम यहर्भाः । तैआ ५, १०,६।
- १४९. एता वै प्रत्यक्ष ९ वारुणीर्यदापः। मै २, ५, ६।
- १५०. एष वाऽ अपा ए रसो यो Sयं (वायुः) पवते । माश ५, १, २, ७।
- १५१. एष वै रियवैश्वानरः (यदापः)। माश १०, ६, १, ५।
- १५२. एषा वै प्रजापतेः सर्वता तनूर्यदापः । मै १, ६,३।
- १५३. ओजसा वा एता वीर्येणापो ऽञ्बोराः (ऽच्छेराः)। मै ४, ४, १।
- १५४. भोषधयो वा ८ अपामोद्य । यत्र ह्याप उन्दन्त्यस्तिष्ठन्ति तदोषधयो जायन्ते । माश ७, ५, २, ४७ ।

१५५. काळा अप्सु निविशन्ते, आपः सूर्ये समाहिताः। तंआ १, ८, १।

१५६. कूर्ममुपदधाति । अपामेव मेधमवरुन्धे । अथो स्वर्गस्यैव लोकस्य समष्टये । तैआ १, २५,२ ।

१५७. गह्नरोऽवस्थावानो नाम स्थ, तेषां व उत्तराद् गृहा आपो व इषवः। तेसं ५, ५,१०,४।

१५८. गिरिबुझा उ वा आपः। माश ७, ५, २, १८।

१५९, गिरिवें वृत्रो, या (आपः) अतिसुसुचाना धावन्ति ता जीवा यज्ञियाः । मै ४, ५, १ ।

१६०. चक्षुर्वा s अपां क्षयस्तत्र हि सर्वदैवापः क्षियन्ति । माश ७,५,२,५४ ।

१६१ , चन्द्रा ह्यापः । ते १, ७, ६, ३।

१६२. चत्वारि वा अपा ९ रूपाणि । मेघो विद्युत्, स्तनयित्नुर्वृष्टिः । तैआ १,२४,९।

१६३. चन्द्रमा वा अपामायतनम् अपो वै चन्द्रमस आयतनम् । तैआ १, २२, ४।

१६४. चन्द्रमा वा अपां पुष्पम् । तैश्रा १, २२, १।

१६५. तदेतत्सत्यमक्षरं यदोमिति (+तस्मिन्नापः प्रतिष्ठिताः । जैउ.।) । जै १, ३२३; जैउ १, २, ३, २,

१६६. तद् (आपः) धिरण्यमाण्डं समैषत् तस्य हरितमधरं कपालमासीद् रजतमुत्तरं, तच्छतं देवसवत्सराञ् छयित्वा निर्भिद्यमभवत् सहस्रं वा । जै ३, ३६०; ३६१ ।

१६७. तद्यत्तत्सत्यमाप एव तदापो हि वै सत्यम् । माश ७, ४, १, ६।

१६८. तद्यत्तदन्नमापस्ताः । जैउ १, ९, २, ५ ।

१६९. तद्यथा भोक्ष्यमागोऽप एव प्रथममाचामयेदप उपरिष्टात् । गो १, २,९।

१७०. तद्यद्ववीद् (ब्रह्म) आभिर्वा अहमिदं सर्वमाण्स्यामि यदिदं किंचेति तस्मादापोऽभवंसा-द्पामण्त्वमामोति वै स सर्वान् कामान् यान् कामयते । गो १, १, २।

१७१. तद्यदेवात्र यज्ञस्याशान्तं भवति यदमेध्यमापो वै तस्य सर्वस्य शान्तिः । जै १, ५२ ।

१७२. तद्यास्ता आपोऽन्नं तत् । जैउ १, ८,१, ९ ।

१७३. तह महानाम्नीनां (शकरीणाम्) सर्वं रूपं यदापः। जै ३, ११५।

१७४. तस्मात्पुरुषात्तप्तादापो जायन्ते । माश ६, १, ३, १ ।

१७५. सस्मात्मतीच्योऽप्यापो बह्वयः स्यन्दन्ते, सौम्या ह्यापः । ऐ १, ७; १२ ।

१७६. तसादिमा उभयत्रापः प्राणेषु चात्मंश्च । माश ७, २,४, १० ।

१७७. ता एता (गायत्र्याभिमन्त्रिताः) आपो वज्रीभूत्वा तानि रक्षा र सि मन्देहारुणे द्वीपे प्रक्षि-पन्ति । तैआ २, २, १ ।

१७८. तानि ह वा एतानि रक्षा ५ सि गायत्रियाभिमन्त्रितेनाम्भसा शाम्यन्ति । तैआ २,२,१।

- १७९. ता (आपः) मिथुनमैच्छन्त । ता मित्रावरुणावुपैताम् । ता गर्भमद्धत । ततो रेवतयः पशवोऽसुज्यन्त । जै १, १४०।
- १८०. ता वा ऽएताः सप्तद्शापः सम्भरति सप्तद्शो वै प्रजापतिः। माश ५, ३, ४, २२।
- १८१. ता हैतास्त्रच्य ऽ आपो यन्मण्डूको ऽवका वेतसशाखैताभिरेवैनमेतत्त्रयीभिरिद्धः शमयित । माश ९, १, २,२२ ।
- १८२. तेजस्च ह वै ब्रह्मवर्चसं चातपवर्ष्या आपः । ऐ ८, ८।
- १८३. त्रयीर्वा भाषो, दिन्याः पार्थिवाः समुद्रियाः । मै ३, ६, ३ ।
- १८४. दर्भा वा आपा ओषधयः । मै १, ७, २।
- १८५. दिश्च वा आपः। असं वा आपः। अद्भ्यो वा अन्नं जायते। तैआ १, २४,४।
- १८६. दिन्या आपः प्रोक्षणयः। तै २,१,५ १।
- १८७. देवपवित्रमेतद् यदापः । जै १, ५२ ।
- १८८. देव्यो (धर्मी ध्माश ११,१,६,२४)) ह्यापः । माश १,१,३,७ ।
- १८९. चौर्वाऽभपा ५ सदनं दिवि ह्यापः सन्नाः । मारा ७, ५, २,५६।
- १९०. नक्षत्राणि वा अपामायतनम् "अापो वै नक्षत्राणामायतनम् । तैआ १, २२, ५ ।
- १९१. नाप्सु मूत्रपुरीषं कुर्यात् । न निष्ठीवेत् (आरुणकेतुकाग्निचित्)। न विवसनः स्नायात् । गुद्धो वा एषोऽग्निः । एतस्याग्नेरनितदाहाय । तैआ १,२६,७ ।
- १९२. न्यञ्चनं वा एतत्प्रपदनं यदापः । जै २, ६७ ।
- १९३. पर्जन्यो वा अपामायतनम् आपो वै पर्जन्यस्यायतनम् । तैश्रा १, २२, ६ ।
- १९४. पवित्रं (मेध्या) वाडआपः । माश १,१,१,१; ३,१,२,१०।
- १९५, पश्चवो वा एते यदापः। ऐ १,८।
- १९६. पृथिब्यप्सु (+ श्रिता अझेः प्रतिष्ठा [तै.]) । ऐ ३,६; गो २,३, २; तै ३,११,१,६ ।
- १९७. प्रजापतेर्वा एष रसो यदापः । काठ २१, ७ ।
- १९८. प्राणा वा (प्राणो हि [जैड.]) भाषः । तां ९,९,४; तै ३,२,५,२; जैड ३,२,५,९।
- १२९. प्रातःसवनरूपा न्वापः। कौ १२,३।
- २००. मनसा सृष्टा आपइच वरुणइचापो हास्मै श्रद्धां संनमन्ते । ऐआ २, १,७।
- २०१. मनुष्या वाऽआपश्चन्द्राः । माश ७,३,१,२०।
- २०२. मनो वै मनुष्यधुर आपो देवधुरः । रेतस्यायां प्रस्तुतायां मनसापरसंदध्यात् । जै १,२७० ।
- २०३. मरुतोऽद्गिरिमतमयन् । तस्य तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दन् साऽज्ञानिरभवत् । ते १,१,३,१२ ।

१. =सारस्वतीः, ऊर्मी, स्यन्दमानाः, अपयतीः, समुद्रियाः, निवेष्याः, स्थावराः, आतपवर्ष्याः,
 वैशन्तीः, कृप्याः, प्रथ्वाः, मधन्याः, गोहल्ब्याः, पयस्याः, विश्वभृतः, मरीचीः ।

1

- २०४. मान्दा वशा (+ज्योतिष्मतीरमस्वरीः [मै.]) इत्येतानि वा अवां नामधेयानि । मै २, ४,८; काठ ११, १०।
- २०५. मान्दा वाशाः ग्रुन्ध्यूरिजराः । ज्योतिष्मतीस्तमस्वरीरुन्दतीः सुफेनाः । मित्रभृतः चत्रभृतः सुराष्ट्रा (आपः) इह माऽवत । तैसं २,४,७,२ (तु. मै २,४,७; काठ ११,९) ।
- २०६. मित्रावरुणो वा अपां नेतारी (°णो ह्यपामीशाते [मै.]) । तैसं ६,४,३,३; मै ४,५,२।
- २०७. मेध्या वाडएता आपो भवन्ति या आतपति वर्षन्ति । माश ५, ३, ४, १३ ।
- २०८. मैत्रीर्वा भोषधयो, वारुणीरापः । तैसं २,१,९,२ ।
- २०९. यज्ञमुखम् (ब्रह्मवर्चसम् [मै ३,८,४]) आपः । मै ४,५,२।
- २१०. यज्ञो वा आपः । कौ १२,१; तै ३,२,४,१; माश १,१,१,१२।
- २११. यत्र वा आप उपगच्छन्ति तदोषधयः प्रति तिष्ठन्ति । तैसं ५,१,३,१ ।
- २१२. यदपां (रेतोऽसिच्यत) तद्रजतम् (अभवत्)। काठ ८,५।
- २१३. यदपो निनयति, शान्त्या एव, रक्षसामपहत्यै । काठ २४,४।
- २१४. यदापोऽसौ (द्यौः) तत् । माश १४,१,२,९।
- २१५. यदि मध्यन्दिने (सवने स्कन्देत्), अप श्रोषधीर्जनमगन्यज्ञः इत्यनुमन्त्रयेत । काठ २५, ७ ।
- २१६. यद्भव आपस्तेन । कौ ६, २ ।
- २१७. यद्वै दिवा भवत्यपो रात्रिः प्रविशति, तस्मात् , ताम्रा आपो दिवा दहन्रे । तैसं ६,४,२,४।
- २१८. यक्तकं भवत्यपोऽहः प्रविश्वति, तस्माचन्द्रा आपो नक्तं दृहश्रे । तैसं ६,४, २, ४ ।
- २१९. यहचापरचन्द्राः प्रथमो जजान कस्मै देवाय हिवषा विधेम । काठ १६,१४ ।
- २२०. या अधस्तात्ता आपः । ऐग्रा २,४,१; ऐउ १,१, २।
- २२१. या (आपः) आतपति वर्षति यादच परिदृदशे, ता आपो ब्रह्मवर्चस्याः । मै ४,४,१।
- २२२. याः पृथिवीं पयसोन्दन्ति शुक्रास्ता ना आपः इ। १ स्योना भवन्तु । मै २,१३,१।
- २२३. या (अग्नेः) पावका (तनूरासीत्), अपस्तया (प्राविशत्)। काठ ८,९ ।
- २२४. यावद्वे प्राणेष्वापो भवन्ति तावद्वाचा वदति । माश ५, ३,५,१६ ।
- २२५. या वाजिन्नग्नेः प्रिया तनूरप्सु पावका तामावह । क ६,३ ।
- २२६. यासा ५ राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते भवपश्यन् जनानाम् । मधुरुचुतः शुचयो याः पावकास्ता ना भापः श ५ स्योना भवन्तु । मै २,१३,१।
- २२७. योषा वाऽआयो वृषाग्निः (+ मिथुनमेवैतत्प्रजननं फ्रियते Lमाश १,१,१,२०।) । माश १,१,१,१,१,१,१।
- २२८. यो ह वाऽअयमपामावर्त्तः स हावभृथः स हैव वरुणस्य पुत्रो वा आता वा तमेवैतत्स्तौति । माश १२,९,२,४।

- २२९. रसेनापः (आदित्योऽस्तं यन् प्रविशति)। जै १.७।
- २३०. रेत (°तस [ऐआ., ऐउ.]); रेतो वा [ऐ.]; रेवत्यः [माश.]) आप: । ऐ १,३; जै ३, ११५; माश १.२.२.२: ऐआ २, ४१; ऐंड १,१,४।
- २३१. रवतीरापा कोषधयः । मै ४,२,१०।
- २३२. वज्रो (रसो [माश ३,३,३,१८;९,४,७]) वा आपः । मै २,१,९; जै २,६७; तै ३,२,४,२; माश १, १,१, १७,७,१,२०; ३,१,२,६; ७,५,२,१४; तैआ १,२६,५।
- २३३. वरुणस्य वा अभिषिच्यमानस्याप इन्द्रियं वीर्य्यं निरघ्नन् । तत्सुवर्णं ९ हिरण्यमभवत् । तै १,८,९,१।
- २३४. वरुणाय वै सुषुवाणस्य भर्गोऽपाकामत्स त्रेधापतद् भृगुस्तृतीयमभवच्छ्रायन्तीयं तृतीय-मपस्तृतीयं प्राविशत् । तां १८,९,१।
- २३५. वरुणोऽद्धिः साम्ने समनमद् , ऋचे समनमत् । तैसं ७,५,२३,२।
- २३६, वरुणोऽपाम् (अधिपतिः) । तैसं ३,४, ५,१।
- २३७. वस्तिस्त्वाऽएष वैइवानरस्य (यदापः)। माश १०,६,१.५।
- २३८. वाग्देवत्यं साम वाचो मनो देवता मनसः पश्चवः पश्चनामोषधय श्रोषधीनामापः। तदेतदद्भयो जातं सामाऽप्सु प्रतिष्ठितमिति । जैउ १, १८, ४, १४ ।
- २३९. वायुरापश्चन्द्रमा इत्येते भृगवः । एत इदं सर्वं समाप्याययन्ति । गो १,२,९ ।
- २४०. वायुर्वा अपामायतनम्। आपो वै वायोरायतनम्। तैआ १,२२,२-३।
- २४१. वायुर्वाऽभपामेम यदा ह्येवैष इतश्चेतश्च वात्यथापो यन्ति । माश ७,५,२,४६ ।
- वायोइच त्वाऽपां च (सूर्य) भ्राजसे जुहोमि । तैसं ३,३,९,२। રપ્ટર.
- वारुणीरावः (°णीह्यपिः [मै ४,४,२]) । मै ४,३, १० । 283.
- विद्युद्वाऽअयां ज्योतिः । माश ७,५,२,४९ (तु. जै १, २९२)। રક્ષક્ર.
- विक्वं हि रिप्रं प्रवहन्तु देवीः (आपः) । मे १,२,१। **૨**૪५.
- वीर्थं (वैराजी: [कौ,]) वाऽभापः । कौ १२,३; माश ५,३,४,९। રપ્રદ.
- वैश्वदेवीरापः । मै ४,५,२। 580
- वेशीनां त्वा पत्मन्नाधूनोमि, कुकूननानां भन्दनानां ... महिन्तमानां, मधुन्तमानां **૨**૪૮. त्वा पत्मनाधूनोमि । इत्येता वै दैवीरापः । माश ११,५,९,८, ।
- २४९. ज्ञान्तिर् (+ वा ८ऐ.]; वै भेषजम् । कौ.,गो.]) आपः । ऐ ७,५; कौ ३,६; ७;८;९;गो २, १,२५; माश १,२,२,११;७,४,९;१७; ९,३,२;४;२,६,२,१८; ३, ३,१,७ ।
- २५०. शान्तिर् (ग्रुका [तै.]) ह्यापः । क ३८,२; तै १,७,६,३।
- शिवा द्यापस्तस्मादाह स्वात्रा स्थेति वृत्रतुर इति वृत्र ए ह्येता अध्नन् । माश ३,९,४,१६। 248.

- २५२. श्रद्धा (सत्यं धि.) वा शापः । तैसं १,६,८,१; जै १,४; तै ३,२,४,१ ।
- २५३. श्रोत्रं वा अपा ५ सिधः । माश ७,५,२,५५ ।
- २५४. संवत्सरो वा अपामायतनम् आपो वै संवत्सरस्यायतनम् । तैआ १, २२,७ ।
- २५५. स (परमेष्ठी प्राजापत्यः) आपोऽभवत् ः परमाद्वाऽष्तत्स्थानाद्वर्षति यद्दिवस्तस्मात्परमेष्ठी नाम । माश ११,१,६,१६ ।
- २५६. संज्ञानं वा एतत् पञ्चनां यदापः । काठ २०, १०; क ३१, १२; तैआ १,२६,४।
- २५७. समुद्राय (सौम्या हि [ऐ.]) आपः (सन्तु) । ऐ १,७: तैआ ३,१०,३।
- २५८. समुद्रो वाऽभपां योनिः। माश ७,५,२,५८।
- २५९. समुद्रोऽसि तेजसि श्रितः। भपां प्रतिष्ठा। तै ३,११,१, ४।
- २६०. स वा एषोऽपः प्रविश्य (सूर्य्यः) वरुणो भवति । कौ १८,९ ।
- २६१. सारस्वतीरापस्तदेवेन्दियं वीर्यं तेज आप्नोति । मै ४, ३,९ ।
- २६२. सिकता वा अपां पुरीषम् । माश ७,५,२,५९।
- २६३. सुमित्रा न आप भोषधयः सन्तु । तैआ ४,११,८।
- २६४. सेद " सर्वमाप्नोद् (वाक्) यदिदं किं च यदाप्नोत्तरमादापः । माश ६, १,१,९।
- २६५. स्थावरा (अपः) अभ्यवयन्ति, ता हि साक्षात् वरुणः । मै ४,८,५ ।
- २६६. हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्विन्दः। अग्नि एया गर्भ दिधरे विरूपास्ता ना आपः श्र ए स्योना भवन्तु । मै २, १३,१।

[अप्- अक्षिति- २; अग्नि- १५१; २५८; ३५३; ३५४; ३५६; ३८९; ३९१; ६३२; अघमर्षण- २; अङ्गिरस्- ३; अज्ञ- ७; १०; ७४; १०८; १५४; अज्ञाद्य- ९ द्र.]।

अप्सु-जा–

- १. अप्सुजा (+ उ [माश.]) वा अइवः । मै १,११,६; काठ १४,६; माश ७, ५, २,१८ ।
- २. अप्युजा (°जो [तंसं., ते.]) वेतसः। तैसं ५,३, १२,२; ते ३, ८, ४, ३;१९,२; २०,४; मारा १३,२,२,९९;।
- ३. अयोनिर् (+ वा [काठ.]) अश्वोऽप्सुजाः। मै २,३,३; काठ १२,६।

अब्जा-

एष (सूर्यः) वा अब्जा अद्भयो वा एष प्रातक्रदेत्यपः सार्यं प्रविशति । ऐ ४, २०। अपभया (प्रजायतेस्तन्विशेष)-

अपभया तन्मृत्युः सर्वं द्येतस्माद्वीभाय (°त्युर्नह्येष विभेति [कौ.])। ऐ ५,२५; कौ २७,५। अपभरणी (नक्षत्र)-

१. अपभरणीर्नक्षत्रं यसो देवता । तैसं ध्र,४, १०,३ (तु. काठ ३९,१३)।

- २. अपभरणीष्वपावहन् । ते १,५,२,९।
- ३. यमस्यापभरणीः । तै १,५,१,५;२,७ । [°णी- अनुराधा- १ इ.]।

अपरपक्ष (कृष्णपक्ष)-

- १. अपरपक्षः कुहुः । तैसं ३,४,९,६।
- २. ऐन्द्राग्न्याऽपरपक्षे (उपतिष्ठेत) । काठ ७,५ ।
- ३. प्रस्तुतं विष्टुत ५ सुतासुन्वतीति । एतावनुवाकावपरपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि । ते ३,१०,१०,२।
- योऽवाङवातृणत् सोऽपरपश्चस्तेनासुरानस्जत् । काठ ९,११ ।

अपराजित-

अपराजितो (लोकः) यस्मिन्नादित्यः । जै १,३३४।

अपराजिता (दिश्)-

- १. अपराजिता नामासि ब्रह्मणा विष्टा ... मरुतस्ते गोप्तारो वायुरिधपतिः । मै २,८,१४।
- २. त उदीच्यां प्राच्यां दिश्ययतन्त (देवासुराः) ते ततो न पराजयन्त सेवा दिगपराजिता। ऐ १,१४।

अपराह्य-

- १. अपराह्नः प्रतिहारः । जैउ १,३,२,४।
- २. अपराह्वे वितृणाम् (समित्यां देवल आस)। जै ३,२७१।
- ३. चन्द्रमसेऽपराह्वे तस्मिन्छतमानं हिरण्यं ददाति रजतम् , ""रात्रिरपराह्वः । जै २,९८ ।
- भगस्यापराह्यः (कालः) । तै १,५,३,३ ।
- ५. शरद्यपराह्वे स्वेतां बाईस्पत्याम् (मल्हामालभेत) । तैसं २,१,२,५ ।

अपरिपर-

कसा आदित्योऽपरिपरः पन्थास्तमेवैनमञ्चारोह्यति स्वर्गस्य सोकस्य समष्टये । काठ २४,६; क ३७,७ (तु. मै ३,७,७)।

अपरिमित-

अपरिमितं भव्यम् । ऐ ४,६।

अप√रुध्

एष (प्राणः) ह्यन्यमपरुणिह्य नैतमन्यः । जैउ २,२,२,८।

अपस्या (इष्टका)-

१. यदपस्या उपधीयन्तेऽस्या (पृथिन्याः) अनितिदाहाय । काठ २०,९ ।

- २. रेतोऽपस्याः (इष्टकाः) । तैसं ५,२,१०,१; काठ २०,९ ।
- ३. बज्रो वा अपस्याः । तैसं ५,२,१०,१।

अपान-

- १. अप्रिर् (अन्तिहिं [तां.])अपानः । तां ७,६,१४; जैउ ४,११,९,९ ।
- २. अपान आहवनीयः (°नस्त्रिष्द्रपृ तां,] । जै १,६१; तां ७,३,८ ।
- ३. अपानः प्रत्याश्रावितम् (प्रस्तोता को., गो.) । कौ १७,७; गो २,५,४; तै २,१,५,९ l
- **४. भपानांच्चक्षुस्सन्त**न् । काठ ३९, ८ ।
- ५. अपानादन्तरिक्षलोकं (प्रजापतिः प्रावृह्त्)। कौ ६,१०।
- ६. भपानाय त्वेत्यभ्यात्मम् । ऐआ ५,१,४ ।
- ७. अपानेन नासिकाझ् (प्रीणामि)। मै ३,१५,२।
- ८. अपानेन (इडा) पितृन् (दाधार)। तैसं १,७,२,९।
- ९. अपानेन मनुष्यानमनुष्यलोके (अयास्य आङ्गिरस अद्धात्) । जैउ २,३,२,३ !
- १०. अपानेन वै प्राणो छतः। मै ४,५,६।
- ११. अपानेन हि गन्धाञ्जिन्नति । माश १४,६,२,२।
- १२. अपानेन हि मनुष्या अन्नमदन्ति । माश १०,१,४,१२।
- १३. अपानेन ह्ययं यतः प्राणो न पराङ् भवति । ऐआ २,१,८ ।
- १४. अपाने निविक्यामृत ५ हुतम् । तैआ १०,३६,१।
- १५. अपाने निविद्योऽसृतं जुहोसि । तैआ १०,३३,९ ।
- १६. श्रपाने ऽमृतमधाम्। ज १,१४।
- १७. अपाने वैद्युतम् (प्रजापितरावेशयत्) । शांआ ११,१ ।
- १८. अपानो जगती (नियुत् । तैसं.।) । तैसं. २,१,१,२; मै ३,४,४; काठ २१,१२ ।
- १९. अपानो यजमानः (याज्या [माशः.])। माश १४,६,१,१२; ष २,६।
- २०. अपानो स्थन्तस्य (वरुणः ।तैसं., माशा.) । तैसं ५,३,४,२; ता ७,६,१४;१७; माश ८,४,२,६;१२,९,२,१२।
- २१. अपानो वा ए(आ-इ)तवान् । माश १,४,३,३।
- २२. अपानो वै यन्ताऽपानेन हायं यतः प्राणो न पराङ् भवति । ऐ २,४०।
- २३. अपानो हृदये (प्रतिष्ठितः)। शांआ ११, ६।
- २४. अभ्यावर्ता मनुष्ययशसम्। ते ह तेऽपाना एव । जै १,२७९ ।
- २५. अविङ्गपानः (नाभ्ये)। तैसं ६,३,१,५।
- २६. अहरेव प्राणो रात्रिरपानः । ऐआ २, १, ५।

```
उपरिष्टाद् (नाभ्यै) अपानः । तैसं ३,४,१,४।
```

जर्ध्व (+ वै [क.]) नाभ्याः प्राणोऽवाचीनमपानः । काठ २६,१; क ४०,४।

एत्यपानस्तदसौ (यु-) लोकः । जैउ २,३,३,५।

ऐन्द्रोऽपानः। तैसं ६,३,११,२।

३१. घोषीव ह्ययमपानः। ष २.२।

३२. चत्वार ऋतुभिरिति (यजन्ति), अपानमेव तद्यजमाने द्रधति । कौ १३,९ ।

तं (पशुं संज्ञप्तं) प्रतीचीदिगपानेत्यनुप्राणदपानमेवास्मिस्तददस्थात् । माश ११,८,३,६ ।

तस्माद्रहु किंच किंचाऽपानेन जिन्नति । जैउ १,१८,५,५।

धरुणेनापानायापानं जिन्व । मै २,८,८।

धरुणोऽस्यपानाय त्वापानं जिन्व । काठ ३७,१७।

नाभ्या अपानः (निर्भिद्यत), अपानान्मृत्युः । ऐआ २,४, १; ऐउ १, १,४ ।

प्राणो वै दक्षोऽपानः ऋतुः । तैसं २,५,२,४ ।

बहिर्वे सन्तं प्राणसुपजीवन्त्यन्तः सन्तमपानम् । जै १,३७; ३९४ । 39.

भुव इत्यपानः । तैआ ७,५,३; तैउ १,५,३।

मनसा ह्यपानो धतः। काठ २७,२; क ४२,२।

मृत्युरपानो भूत्वा नाभिं प्राविशत् । ऐआ २,४,२; ऐउ १,२,४।

यजूषि वै ब्रह्मणोऽपानः । काठसंक ४:२ ।

यन्ताऽस्यपानाय त्वाऽपानं जिन्व । तैसं ४,४, १,३।

यन्तेत्यपानम् (अस्जत) । तैसं ५,३,६,२ ।

४६. वरुणस्य सायमासवोऽपानः । तै १, ५,३,१ ।

वाच्यपानो नियतः वाचैव तदपानं दधार। जै १, २७५।

[°न- अष्वर्ध- ९; अनुयाज- १; अन्तर्याम- १; अन्तर्यामपात्र- २ इ.]।

अपान-पा-

धूरसि श्रेष्ठो रझ्मीनामपानपाः । तैसं ३,२, १०,२।

अपान-भाजन->°ना-अपानभाजनाऽमावास्या । जै २,३९४ ।

अपान-रूप-प्रत्यन्चीऽनुयाजाः (हूयन्ते), तदपानरूपम् । मादा ११, २, ७,२७ ।

अपाप-अपापो (देवानाम्) निम्नभीता । ऐ २, ७ । [॰प-अध्रिगु-२ इ.]।

अपामार्ग-

- १. अपामागैरपमृजते । अघमेव तद्यमृजतेऽपाधमपिकिल्विषमपकृत्यामपो रपः । अपामार्ग त्वमस्मदप दुःस्वप्न्यं सुव । माश १३, ८,४,४।
- २. अपामार्गेवें देवा दिक्षु नाष्ट्रा रक्षा ए स्यपामृजत ते व्यजयन्त । माश ५,२,४, १४ ।
- ३. प्रतीचीनफलो वाऽपामार्गः। माश ५,२,४,२०।

अपामार्ग-होम-

यदपामार्गहोमो भवति रक्षसामपहत्यै । तै १,७, १,८ ।

अपाव्य-

भाव्यं वा एतैस्तेऽयाजय ५ स्तद्पाव्यानामपाव्यत्वम् । काठ ३०,९ ।

अपिशर्वर (छन्दस्)-

- १. अपिशर्वयां अनुस्मसीत्यब्रुवन्निपशर्वराणि खलु वा एतानि छन्दांसीति ह स्माऽऽहैतानि हीन्द्रं रात्रेस्तमसो मृत्योबिभ्यतमत्यपारयंस्तद्पिश्चवराणामपिशर्वरत्वम् । ऐ ४, ५।
- २. तद्यद्पिश्चर्वर्या अपिस्मसीत्यबुवंस्तद्पिश्चर्वराणामपिश्चर्वरत्वम् । गो २,५,१।
- ३. दादशस्तोत्राण्यपिशर्वराणि। ऐ ४,६।
- धः शर्वराणि खल्ल ह वा अस्यैतानि छन्दांसीति ह स्माऽऽहैतानि ह वा इन्द्रं राष्ट्रयास्तमसो मृत्योरभिपत्यावारयंस्तद्पिशर्वराणामपिशर्वरत्वम् । गो २,५,१।
- ५. शर्वरी वै नाम रात्रिः। ते देवा अब्रुवन्निप वै नश्शर्वर्यामभूदिति। तदेव शर्वराणां शर्वरत्वम्। जै १,२०९।

अपूत->अपूत-पा-

अपूतपा आधूयमानः (सोमः)। तैसं ४,४,९,१।

अपूप-

- १. इन्द्रस्यापूपः । इतीन्द्रिय ९ वा इन्द्रः । मै ३,१०,६; क ४५,२।
- २. इन्द्रियमपूपः। ऐ २,२४।

अपूर्वा-

अपूर्वी (प्रजापतेस्तनृविशेषः) सन्मनः । ऐ ५,२५; कौ २७,५ ।

अपोनप्त-> अपोनप्त्रीय>°या-

वज्रस्तेन यदपोनप्त्रीया (ऋक्)। ऐ २,१६।

अप्तु-

प्रजा वा अप्तुरित्याहुः । प्रजानां यमन इति । गो २,५,९ ।

अप्तु-मत्-> °ती-

यदप्तुमत्या (जुहोति), पितृभ्यस्तेन (आहियते) । मै ३,९,९।

अप्तुर्-

अप्तुरमिति हास्या (प्रतिपदः) आप्त्वा श्रेयांसं वसीयान् आत्मना भवति । जै १, ९०। अप्तोर्याम-

यद् (विष्णुः पश्चन्) भाष्नोत् । तद्वतोर्यामस्याप्तोर्यामत्वम् । तै २,७,१४,२ । अप्तोर्यामन्-

- १. ता (प्रजाः) यदाप्त्वायच्छदतो वा अप्तोर्यामा । गो २, ५.९।
- २. यङ्कामङ्कामयते तमेतेनाप्नोति । तद्व्तोर्व्याम्नोऽप्तोर्द्यामत्वम् । तां २०,३,४-५ । अप्रतिधृष्य,ष्या-

भप्रतिष्टब्या तदादित्यः । ऐ ५,२५ । [°ब्य- अनाधृब्य- १इ.]।

अप्रतिरथ-

- १. एतेन वै देवा असुरानप्रत्यभ्यजय ५ स्तद्प्रतिरथस्याप्रतिरथत्वम् । मै ३, ३, ७; काठ २१.१०।
- २. ते देवा एतद्प्रतिरथमणस्यन् तेन वै ते प्रत्यसुरानजयन् तद्प्रतिरथस्याप्रतिरथत्वम् । तैसं ५,४,६,३-४।
- ३. दक्षिणतो वै देवाना १ यज्ञ १ रक्षा १ स्यजिघा १ स १ स्तानि (रक्षांसि) वा अप्रतिरथेनैवा-पाच्नत । मै ३,३,७।

अप्रयुच्छत्-

रक्षा णो अप्रयुच्छिन्निति गोपाय नो ऽप्रमत्त इत्येवैतदाह । माश ३, २, २, २२ ।

अप्सरस्-

- १. अप्सरसो सुक्काभ्याम् (प्रीणामि) । तैसं ५,७,१५,१; काठ ५३,५ ।
- २. किं नु तेऽस्मास्विति । इसो मे क्रीडा मे मिथुनश्मे तन्मे युष्मासु । तन्मे पुनर्दनेति । तदस्मा अप्सरसः पुनर्ददिति । जैउ ३, ५, ६, ८ ।
- ३. गन्ध इत्यप्सरसः (उपासते) । माश १०,५,२,२०।
- थे. तस्य (वातस्य) आपोऽप्सरसः। माश ९,४,१,१०।
- प् तस्य (यज्ञस्य) दक्षिणा अप्सरसः। माश ९,४,१,१९।
- ६. तस्य (चन्द्रमसः) नक्षत्राण्यप्सरसः। माश ९,४,१,९।
- ७. तस्य (सूर्यस्य) मरीचयोऽप्सरसः । माश ९,४,१,८ ।

- ८. तस्य (मनसः) ऋक्सामान्यप्सरसः। माश ९,४,१,१२।
- ९. तस्य (अमेः) ओषधयोऽप्सरसः। माश ९, ४,१,७।
- १०. रोहित कुण्डुणाची गोलितका ता अप्सरसाम् । मै ३,१४,१८; काठ ४७, ६ ।
- ११. सोमो वैष्णवो राजेत्याह तस्याप्सरसो विशस्ता इमा आसत इति युवतयः शोभना उपसमेता भवन्ति ता उपदिशत्यिक्तरसो वेदः सोऽयमिति । माश १३,४,३,८।

अप्सरा-

अप्सरामु च या मेघा गन्धर्वेषु च यन्मनः। देवी मेघा मनुष्यजा सा मां मेखा सुरभिर्जुषताम्। तैआ १०,४१।

अब्द-

- १. संवत्सरो वा अब्दः । तैसं ५,६,४,१: । मै ३,४,४; काठ २२,६ ।
- २. सजूरब्द आयवोभिः काठ २२,५:६।
- ३. सजूरब्दा भायविभः (भायवोभिः [मै ३,४,४]) । मै २,१२,३।
- थ. सजूरब्दोऽयावभिः तैसं ५,६,४,१।

अभय-

- १. यदा होवेष (साधकः) एतस्मिन्नदृश्येऽनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयनेऽभयं प्रतिष्ठां विन्दते । अथ सोऽभयं गतो भवति । तैआ ८,७,९; तैउ २,७ ।
- २. स्वर्गी वै लोकोऽभयम् । माश १२, ८,१,२२।

अभिगर- अनाष्ट्रव- १; अप्- ८५ द्र.।

अभि√चर्

- १. अग्नये रुद्रवते पुरोडाशमष्टाकपाछं निर्वपेदिभिचरन् । तैसं २, २,२,३।
- २. अभिचरंदिच-वीत, वज्रो वा आपः वज्रमेव आतृभ्यः प्रहरति । स्तृणुत एनम् । तैआ १,२६,५-६।
- 3. अभिचरन् दशहोत्रा जुहुयान्नव वै पुरुषे प्राणा नाभिर्दशमी प्राणानेवास्योपदासयित । काठ ९,१६।
- ध. तैल्वकीम् (सिमधम्) अभिचरन्नाद्ध्यादेष वै वनस्पतीना ए वज्रस्ताजग्ध प्रमीयते । मै ३.१.९ ।
- ५. नैन ५ शप्तम् । नाभिचरितमागच्छति य एवं वेद । तै ३,१२,५,१।
- ६. बाईस्पस्यमरूणं तूपरमभिचरन्नालभेत । काठ १३, ४।
- ७. ब्राह्मणस्पत्यं तूपरमा लभेताभित्रसन् । तैसं २,१, ५,७।
- ८. ब्राह्मणस्पत्यां बश्रुकणींमा लभेताभिचस्न् । तैसं २, १, ८, २ ।

- ९. योऽभिचरेत् मन्ध्ययान् (प्रहान् गृह्णीत), आर्तं वा एतत्वात्रं यन्मन्धिपात्रम् । मै ४, ८,९।
- १०. रथचक्रचितं चिन्वीताभिचरन् । क ३१,१९ ।
- ११. राजसूरेनेजानो नाभिचरितवै प्रत्यगेनमभिचारः स्तृणुते । तै १,७, ७,५ ।
- १२. वारुणं कृष्णं वृष्णिमभिचरन्नालभेत । काठ १३,२।
- १३. वारुणं कृष्णं पेत्वमालभेताभिचरन् । मै २,५,६।
- १४. सोमारीदं चरं निर्वपेद् (+ कृष्णानां वीहीणाम् [काठ.]) अभिचरन् । तैसं २, २,१०, ४; काठ ११,५॥ [अभि√चर् आग्नौवष्णव- ७; अग्नि- २७ द्र.]

अभिजित् (यज्ञ)-

- १. अग्निरेवाभिजिद्मिहींदं सर्वमभ्यजयत् । कौ २४,१।
- २. अथ यदभिजितमुपयन्ति । अग्निमेव देवतां यजन्ते । माश १२,१,३,१२ ।
- ३. अभिजिता वै देवा अभ्यजयन्निमांस्त्रील्ँडोकान् । कौ २४, १।
- थ. अभिजिता वै देवा (+ असुरान् Lati २०।) इमान् लोकानभ्यजयन् । तां २०,८,१;२२,८,४ !
- ५. मभिनिद्सि युक्तप्रावेन्द्राय त्वेन्द्रक्षिन्व । तैसं ४,४,१,२ ।
- ६. अयं वै (भू)लोको अभिजित् । जै २,८।
- ७. एकाहो वा अभिजित्। कौ २४,२।
- ८. यदभिजिता यजतेऽभिजित्ये यत् संवत्सरमुख्यं विभर्तीमं तेन लोकं स्पृणोति । काठ २२,३।
- ९. यद्भिजिद्भवत्यनभिजितस्याभिजित्यै । तां १६.४,७ ।
- १०. स वा अभिजिद्भयसामा सर्वस्तोमो भवति । कौ २४ १ ।
- सोऽकामयत (इन्द्रः), यन्मेऽनिभिजितं तद्भिजयेयमिति स एतमभिजितमपश्यत्तेनान-भिजितमभ्यजयत् । तां १६,४,६॥ [°जित्- अग्नि- ७४९ इ.]।

अभिजित् (नक्षत्र)-

- १. अभिजिन्नक्षत्रं, ब्रह्मा देवता । मै २,१३,२०।
- २. अभिजिन्नाम नक्षत्रसुपरिष्टाद्वाढानामवस्ताच्छ्रोणायै । तै १,५, २,३ ।
- ३. देवासुराः संयत्ता आसन् । ते देवास्तस्मिन्नक्षत्रेऽभ्यजयन् । यदभ्यजयन् तद्भिजितोऽभि-जित्त्वम् । ते १,५.२, ३-४ ।
- थः यस्मिन्बह्याभ्यजयत् सर्व्वमेतत् । अमुञ्ज लोकमिदम् च सर्वम् । तन्नो नवत्रमभिजिद्विजित्य श्रियं दधात्वहृणीयमानम् । ते ३,१,२,५।

अभितष्टीय (सूक्त)- प्रजापतिर्वा अभितष्टीयम् । कौ २९,७ ।

अभितृण्ण-> °वत्-> अभितृण्णवती (ऋव्)-

- १. इन्द्रो वे प्रातःसवने न व्यजयत, स एताभिरेव माध्यन्दिनं सवनमभ्यतृणत् , यद्भ्यतृण-त्तस्मादेता अभितृण्णवत्यो भवन्ति । ऐ ६, ११ ।
- २. तद्यदेताभिः (इन्द्रः) माध्यन्दिनं सवनमभ्यतृणत् , तस्मादेता अभितृण्णवत्यो भवन्ति । गो २,२,२१।

अभिद्य-

- १. अभिद्युर् (लोकः) यस्मिन् वरुणः । जै १,३३४ ।
- २. अर्धमासा (+ वा [माशः]) अभिद्यवः । तैसं २,५,७,४; माश १,४,१,९।
- ३. मासा देवा अभिद्यवः । गो १.५.२३ ।

अभिनिधन (सामन्) – अभिनिधनेन वा इन्द्रो वृत्राय वर्ष्म प्राहरत् , तमस्तृणुत, स्तृणुते । প্রানৃত্যমমিনিधनेन तुष्द्रवानः । तां १४,४,५।

अभिष्लव (षडह)-

- १. असावेवाभिष्छवो योऽसौ (आदित्यः) तपति । एष हीदं सर्वमभिष्छवते । जै २,३१ ।
- २. इमे वै लोका अभिष्लवाः। माश १२,२,२,९।
- ३. तऽक्षादित्यारचतुर्भि स्तोमैरचतुर्भिः पृष्ठैर्लघुभिः सामभिः स्वर्गे लोकमभ्यप्कवन्त यदभ्यप्कवन्त तस्माद्भिप्लवाः । माश १२,२,२,१०।
- ध. त एतेनाभिष्ळवेनाभिष्ळुत्य (देवाः) मृत्युं पाष्मानमपहत्य ब्रह्मणः सलोकतां सायुज्यमाषुः । कौ २१,१ ।
- ५. तधद्भिष्ठवम् (परिष्ठवम्) उपयन्ति संवत्सरमेव तद्यजमानाः समारोहन्ति । कौ २०,९ ।
- ६. पशवो वा अभिष्ठवाः । कौ २१.५।
- ७. पिता वा अभिष्लवः पुत्रः पृष्टयः । गो १,४,१७।
- ८. ब्रह्माभिष्ठवः, क्षत्रं पृष्ठ्यः । जै २,३१।
- ९. यद्वेवैष षडहः पुनः पुनरभिष्ठवते तस्माद्भिष्ठवो नाम । कौ २१,६ ।
- १०. श्रीर्वा अभिष्लवाः। कौ २१,५।
- ११. स्वर्गं लोकमभ्यप्लवन्त यदभ्यप्लवन्त (आदित्याः), तस्मादिभप्लवः । गो १, ४, २३।

अभिभव- अनुष्टुम्- २९ इ.।

अभिभू- अभिभूरस्यम्यहं तं भूयास ए योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः । मै १,५,११ । अभिभूति- छन्दा एसि वा अभिभृतयः । तां ९,४,७ ।

अभि√मन् माऽभिम ९ स्थाऽइति ···मैन ९ हि ९ सीर्(विश्वरूपम्)इत्येतत् । माश ७,५,२,९७ । अभिमाति-

- १. अभिमातिर्वे पाप्मा आतृब्यः। मै २,५,८;९।
- २. पाप्सा वा अभिमातिः । तैसं २,१,३,५; काठ १३,३।
- ३. सपरनो वाडअभिमातिः। माश ३,९,४,९; ५,२,४,१६; १४,२,२,८।

अभिमाति षाह्- सं वृष्णान्यभिमातिषाह इति स ५ रेता ५ सि पाप्मसह इत्येतत् । माश ७,३,१,४६।

अभिमाति-हन्-

- १. इन्द्राय त्वाभिमातिष्ने (इमं पयस्वन्तं सोमं मिमे)। मै १, ३,३; काठ ३,१०; क २,१७।
- २. विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहा गायत्रेण छन्दसा पृथिवीमनु विक्रमे । तैसं १,६,५,२।

अभिवान्या (गो) — अभिवान्याया गोर्दुग्धे (मन्थः) स्यात् , सा हि पितृणाम् । मै १,१०,१७। अभि√शंस अप्रतिष्ठितो वा एष यमभिश ९ सन्ति । मै २, ५, २ ।

अभिशस्ति-> °शस्ति-हन्- विष्णोः क्रमोऽस्यभिशस्तिहा त्रैष्टुभेन छन्दसाऽन्तरिक्षमनु विक्रमे । तैसं १.६.५.२।

अभिरास्यमान- अभिशस्यमानं याजयेद्यस्य वै देवा अन्नमदन्ति, अदन्ति तस्य मनुष्या सन्नम् । मै २.३.७।

अभि√षिच् शीर्षतो वाऽभभिषिच्यमानोऽभिषिच्यते। माश ९, ३,२,३। अभीक,-> आभीक (सामन्)-

- १. अङ्गिरसस्तपस्तेपानाः ग्रुचमशोच ऐ स्त एतत्सामापइय ऐ स्तानभीकेऽभ्यवर्षत्तेन ग्रुचम-शसयन्त यदभीकेऽभ्यवर्षत्तस्मादाभीकम् । तां १५, ९,९ ।
- २. आभीकं भवत्यभिक्रान्त्ये । तां १५,९,८ ।

अभीत्वरी- सेना वा अभीत्वरी । कौ २८.५ ।

अ(भि>)भीवर्त्त-

- १. अभीवर्त्तः सर्विश इति दक्षिणतः, अन्नं वे सर्विशः । काठ २०,१३।
- २. अभीवर्त्तेन वै देवा असुरानभ्यवर्त्तन्त, यदभीवर्त्तो ब्रह्मसाम भवति आतृव्यस्याभिवृत्ये । तां 6.2,61
- ३. अभीवर्त्तेन वै देवाः स्वर्गं लोकमभ्यवर्त्तन्त । यद्भीवर्त्तो ब्रह्मसाम भवति स्वर्गस्य लोकस्या-भिवृत्यै। तां ४,३,२।
- थ. प्रजापतिर्वां भभीवर्तः प्रजारुछन्दांसि । जै २,३४० ।
 - ५. ब्रह्म वा अभीवत्तों ब्रह्मणैव तत्स्वर्गं लोकमभिवर्तयन्तो यन्ति । काठ ३३, ७।
 - ६. वृषा वा एष रेतोधा यदभीवर्त्तः। तां ४, ३,८।
 - संवत्सरो वाऽभभीवर्त्तः सवि < शस्तस्य द्वादशमासा सप्तऽर्तवः संवत्सर एवाभीवर्तः सविंशस्तचत्तमाहाभीवर्तं इति संवरसरो हि सर्वाणि भूतान्यभिवर्तते। माश ८,४,१,१५।

िर्त्त- अन्त- ७ इ.]।

अभीशु- सभीशवो वै रदमयः। माश ५,४,३,१४। आभीदाव (सामन्) - अथाभीदावं तृष्त्या एव तर्पयन्ति एवैनमेतेन । जै २,१४ ।

अभूति-

१. अभूतिरित्यसुराः (उपासाधिकरे), ते ह परावसृतुः । ऐआ २, १,८।

२. असुरा (गाम्) अदुहाऽयस्पात्रेण स्नवताऽभूतिं च पराभूतिं च । मै ४,२,१३। अभ्य(भि√अ)ऋज् अरुवैं पुरुषोऽवछितोऽनरुरेवैतद्भवति यदभ्यङ्के, गवि वै पुरुषस्य त्वागोर्वा

एतम्बनीतं भवति, स्वयैवैनमेतस्वचा समर्थयति । माश ३,१,३,७।

अभ्यातान (मन्त्रविशेष)-

- १. यद्देवा अभ्यातानैरसुरानभ्यातन्वत तद्भ्यातानानामभ्यातानत्वम् । तैसं ३,४,६,२ ।
- २. यद्विश्वे देवाः समभरन् तस्मादभ्याताना वैश्वदेवाः । तैसं ३,४,६,९।

अभ्यादाव्य- अशुचितर इव वा एष यदभ्यादाच्यः । मै १, ८,९ । अभ्यावर्त्त- अपान- २४ इ. ।

अभ्र-

- १. क्षेत्रेवें धूमो जायते धूमादभ्रमभ्राद् वृष्टिः । माश ५,३,५,१७।
- २. अथ यद्यश्चं स्यादेतद्वा अस्य तद्रृपं येन प्रजा बिभर्त्ति । कौ १८, ४ ।
- ३. अब्भ्रमेव सविता। गो १,१,३३।
- थः तस्यै वा एतस्यै वसोर्धारायै द्यौरेवात्माश्रमुधः । माश ९,३,३,१५॥ [॰श्र– अप्- ५० इ.]। अश्रातृज्या (प्रजापतेस्तन् विशेष) - अश्रातृज्या तत्संवत्सरः । ऐ ५,२५; कौ २७,५। अश्रि-
 - १. वज्रो वाऽअभ्रिः। माश ३,५,४,२;६,३,१,३९।
 - २. वाग्वाऽक्षभ्रिः। माश ६,४,१,५।

अमिति- अज्ञनाया वा (वै + पाप्मा रि.]) अमितिः । ऐ २,२; माश ९,२,३,८।

अमावस्या-

- अमावस्यां रात्रीं निश्चि यजेतामावस्यां वै रात्रीं निश्चि रक्षा ५ सि प्रेरते, पूर्णान्येवैनान्य-पवपति, परिश्चिते यजेत रक्षसामन्तर्हित्यै वामदेवस्यैतत् पञ्चदशं राक्षोब्नम् । काठ १०,५ ।
- २. आयुषे (श्रोत्राय [काठ.]) कममाव(°वा [मै.]) स्थेज्यते । मै १,९,५; काठ ९,१३।
- ३. इन्द्राग्न्योर्वा एतद् भागधेयं यदमावस्या । काठ ७,५।
- ४. एका कलोदशिष्यत (चन्द्रमसः) तां प्रजापितः सिनीवाल्या अद्दात् तयेह पशुषु वनस्पित ष्वोषधीषु चामावसद्यदमावसत् तदमावस्थाया अमावस्थात्वम्। काठसंक २३: ६-८।
- ५, तं (चन्द्रमसं प्रजापितः) वैद्वदेवेन चरुणामावस्यां रात्रीमयाजयत् तेनैनं यक्ष्मादमुञ्जत् । काठ ११,३।
- ६. ते देवा अब्रुवन्नमा वै नो वस्वभूदिति सामावस्या । काठ ७,१०; क ५,९ ।
- ७. यचन्द्रमा अमावस्याया अधि प्रजायते तन्मिथुनम् । काठ १२, ८।
- ८. वत्सैरमावस्यायाम् (त्रतमुपयन्ति) । काठ ३१, १५ ।
- ९. वैश्वदेवेन चरुणामावस्यां रात्रीं यजेत यो राजयक्ष्माद् बिभीयाद्यक्ष्मादेवेनं मुञ्जति, सोऽमु-भेवाप्यायमानम् (चन्द्रमसम्) अन्वाप्यायते । काठ ११, ३ । [॰स्या– अग्नि– २४; अपानभाजना– द्र.] ।

अमावास्या-

१. अमावास्यायां (आदित्यदेवताकं चरुम्) निर्वेषेद्युमेवैनम् (सोमम्) आप्यायमानमन्वाप्याययित, नवोनवो भवति जायमान हति "यमादित्या अ ५ श्रुमाप्याययन्तीति । तसं २,३,५,३।

- २. अमावास्या वे सरस्वती [+ पूर्णमासः (पौर्ण° Lगो.]) सरस्वान् [मै., तैसं ३,५,१,५]]। तैसं ३, ५, १, ४; मै १, ४, १५; गो २, १, १२।
- ३. अमावास्या सिनीवाली । तैसं ३, ४, ९, ६।
- अमावास्या स्विष्टकृत् (यज्ञस्य)। तैआ २, १४,१।
- ५, भमा वै नो ऽ च वसु, वसतीतीन्द्रो हि देवानां वसु, तदमावास्थाया भमावास्थात्वम्। तैसं २,५,३,७।
- ६. आ ऽमावास्यायां प्याययन्ति (वृत्रम्) । तैसं २, ५, २, ४-५ ।
- ७. इन्द्रो वृत्रं हत्वाऽसुरान् पराभान्य सोऽमावास्यां प्रत्यागच्छत् । ते १,३,१०,९।
- ८. ऐन्द्रं दध्यमावास्थायां तेनामावास्था सेन्द्रा । तैसं २, ५, ४, १।
- ९. कामो वा अमावास्या। तै ३, १, ५, १५।
- १०. चन्द्रमा भ्रमावास्यां रात्रिमादित्यं प्रविशत्यादित्योऽग्निम् । जैउ १, ११, १, ६।
- ११. चन्द्रमा वा अमावास्यायामादित्यमनुप्रविशति । ऐ ८, २८।
- १२. तं (चन्द्रमसं) देवा इन्द्रज्येष्ठाः सोमपाश्चासोमपाश्च यथा पितरं पितामहं प्रपितामहं वा वृद्धं प्रलयसुपगच्छमानं व्याधिगतं मरिष्यतीति वा तां रात्रिं वसन्ते तदमावास्याया अमावास्यात्वम् । ष ४, ६।
- १३. तस्मादमावास्यायां नाध्येतव्यं भवति । ष ४, ६ ।
- १४. तस्य (संवत्सरस्य) एतद् द्वारं यदमावास्या । चन्द्रमा एव द्वारपिधानः । माश ११,१,९,९ ।
- १५. तस्य (संवत्सरस्य) एते प्राणापाना यत् पौर्णमास्यश्चामावास्याश्च । जै २, ३९४ ।
- १६. ते देवा अबुवन् । अमा (सह) वै नोऽद्य वसुर् (चन्द्रमाः) वसति यो नः प्रावात्सीदिति । माश १, ६, ४, ३।
- १७. देवानां वा एते सदोहविर्धाने यत् पौर्णमासी चामावास्या च उभे पुण्याहे उभे यज्ञिये। मै १, ६,९।
- १८. नाऽमावास्यायां च पौर्णमास्यां च स्त्रियमुपेयाद् , यशुपेयाक्षिरिन्द्रियः स्वात् । तैसं २,५,६,४।
- १९. प्रजापतेर्वा एतौ स्तनौ यत्पौर्णमासी चामावास्या च । मै १, ६, ९ ।
- २०. ब्रह्म वे पौर्णमासी क्षत्रममावास्या । कौ ४, ८।
- २१. मैत्रावरूण्याऽऽमिक्षयाऽमावास्यायां यजेत । तैसं २, ५,५,४।
- २२. यदाग्नेयो ऽष्टाकपाळोऽमावास्यायां भवत्यैन्द्रं दिध, देवताइचैव तेनेन्द्रियं च यजमानोऽ-वरूधे। तैसं २, ५, ३, २।
- यदैन्द्राग्नम् (हिनः) अमावास्यायां तमाग्नेय ५ स्वो भूते पश्चमालभन्त । मै ३,६,१०। २३.
- वत्सैरमावास्यायाम् (व्रतमुपैति) । तैसं १, ६, ७,२ । **૨૪.**
- वृधन्वतीममावास्यायाम् (अन्च्येते)। तैसं २, ५, २,५। 24.
- सदशीना ए रात्रीणाममावास्यायां च पौर्णमास्यां च देवा इज्यन्ते । तैसं २, ५, ६, ६।
- स यत्रैष (चन्द्रमाः) एता ५ रात्रि न पुरस्ताच पश्चाइदृशे तिद्रमं लोकमागच्छिति स दृहैवा-₹. पक्चीषधीक्च प्रविशति स वै देवानां वस्वक ए होषां तछदेष एता ए रात्रिमिहाऽमा वसित 20. तसादमावास्या नाम । माश १, ६, ४, ५।

- २८. सान्नाच्यभाजना वाऽमावास्या । माश २, ४,४,२०।
- २९. सोमस्य वै राज्ञोऽर्धमासस्य रात्रयः पत्न्य आसन् , तासाममावास्यां च पौर्णमासीं च नोपैत् , ते एनमभिसमनहोतां, तं (सोमम्) यक्ष्म आच्छेद्, राजानं (सोमम्) यक्ष्म आरदिति तद्वाजयक्ष्मस्य जन्म , यत्पापीयानभवत् तत्पापयक्ष्मस्य, यज्ञायाभ्यामविन्दत् , तज्ञायेन्यस्य (जन्म)। तैसं २, ५, ६, ४-५।

आमावास्य-

- १. अथैतदेव वृत्रहत्यं यदामावास्यं (हिवः) वृत्र ५ ह्यस्या ऽ एतज्जव्नुषऽ भाष्यायनमकुवेन । मारा १, ६, ४, १२।
- २. आमावास्यं वै सान्नाय्यम् । माश २,४,४,१५।
- ३. एतदु पौर्णमासेन चेष्ट्वाऽऽमावास्येन च यावती ए सौम्येनाध्वरेण जिति जयति तावतीं जयति, तन्महायज्ञो भवति । काश १, ३, ४, ८ ।
- ध. ऐन्द्राप्त " ह्यामावास्य " हविर्भवति । माश १, ८, ३, ४ ।
- ५. यद्घि तेनाऽऽमावास्यम् । जै २, ३८ ।
- ६. सान्नायमामावास्यम् (हविः)। माश १, ६, २, ६।

अमित्र- चिणोमि ब्रह्मणामित्रानुत्रयामि स्वाँ भहस् । काठ १९,१०।

अमीवा- वि अवधस्व रिपून् रक्षसो अमीवाः अग्ने । मै २,७,५।

अमृत, ता-

- १. अग्निरमृतम् । माश १०, २, ६, १७ ।
- २. अजर ए हामृतमायुः । माश ४, २, ४, २।
- रे. अथ यद् ब्रह्म तद्मृतम् । जैउ १, ८, १, १०।
- ध. अन्नममृतं वदन्ति। काठसंक ७०: ६।
- ५. अमृतं वा आज्यम् (ऋक् [कौ.]) कौ ७, १०; तैआ २, १८, २।
- ६. अमृतं वे (हि L माशः]) प्राणः (प्रणवः [गो.])। कौ ११, ४; १४,२; गो २, ३, ११; माश १०, १,४,२।
- ७. असृतं वै प्राणाः (रुक् [माश.])। तैसं २, ६, ८, ७; गो २, १,१३; माश ७, ४,२,२१ |
- ८. अमृतं वे हिरण्यम् । तैसं ५, २, ७, २; मै २, २, २; ३, ५; ३, २, १; ६; ३, ६; ४, ६, ६; ७, ७; काठ ११, ४; २४, ५; क ४५, ७; तै १, ३, ७, ७; माश ९, ४, ४,५; तैआ ५, ९,५।
- ९. असृत ए हिरण्यम् [+ अमृतमेष (आदित्यः [माशा.])] । तैसं २,३,२,२;११,५; ५,२,९,३; मै ३, ४, ७; ४, ४, काठ १९, ११; क ३१, १; तां ९, ९, ४; ते १, ७, ६,३;८,१; माश ६,७,१,२; १०, ४,१,६।
- १०. अमृत ए होतदमृतेन कीणाति यत्सोम ए हिरण्येन । माश ३, ३,३,६।
- ११. असतं खलु वै प्राणाः। तैसं ५,२,९,२।
- १२. असृतं देवानामायुः प्रजानाम् इति । तैआ ३, ११, ३।

```
अमृतमायुः ( + तस्य देवा आयुष्कृतः । मै २, ३, ४।) । मै २, २, २।
१३.
```

अमृतमिव हि स्वर्गो लोकः । तै १, ३, ७, ५। १४.

अमृतम वै प्राणाः । माश ९, १, २, ३२; ३,३, १३ । १५.

अमृतमेभ्य (विश्वसङ्भ्यः) उदगायत् । सहस्रं परिवत्सरान् । तै ३,१२,९,३ i १६.

अमृतमेव सप्तमी चितिः। माश ८, ७, ४, १८। 20.

अमृतं पुरुषः। तैआ १, २५, १।

अमृता देवाः । माश २, १, ३, ४। 99.

अमृतानमृत्युः (निवर्तते)। माश १०, २, ६, १९। 20.

अमृतो वै सोमः। काश ४, ३, ४, १२। **२**१.

आदित्योऽमृतम् । माश १०, २, ६, १६ । २२.

ऋतममृतमित्याह । जै २, १६०। 23.

एतया (इष्ट्या) यजेत यः प्रमयाद् बिभीयाद् " (हिरण्यरूपेण) अमृतेनैवास्मिन् (यजमाने) **ર**૪. अमृतं (शतायुः) दधाति शतकृष्णलो भवति, शतायुर्वे पुरुषश्शतवीर्यः । काठ ११, ४ ।

एते देवा अदुहुर्हारीतेन पात्रेणामृतम् । काठसंक १४०: ९।

किं नु ते ऽस्मासु (देवेषु) इति । अमृतमिति । जैउ ३, ५, ७,०।

२७. घृतं पिबन्नमृतं चारु गव्यं (अग्ने) पितेव पुत्रं जरसे म एमम् (॰से नयेमम् [काठ.])। मै ४,१२, ४; काठ ११, १३।

२८. तद्यत्तद्मृत ५ सोमः सः । माश ९, ५, १, ८।

तां (गाम्) देवा अदुह हरितेन पात्रेणामृतम् ('त्रेण यज्ञं चामृतं च Lमै ४,२,१३ ।)। मै ४,

तेजोऽसि शुक्रमस्यमृतमसि (आज्य) । माश १, ३, १, २८।

ते (देवाः) होचुः (हे मृत्यो) नातोऽपरः करचन सह शरीरेणामृतोऽसद्यदैव त्वमेतं भाग ५ हरासाऽ अथ व्यावृत्य शरीरेणामृतोऽसद्यो ऽमृतो ऽसद्विद्यया वा कर्मणा वेति यद्वै तद्बुवन्विद्यया वा कर्मणा वेत्येषा हैव सा विद्यायदग्निरेतदु हैव तत्कर्म यद्ग्निः। माश १०, ४, ३,९।

३२. देवा आयुक्मन्तस्ते उम्रतेन (+ आयुक्मन्तः [काठः])। तैसं २, ३, १०, ४; काठ ११, ७।

देवाइच वा असुराइचापां रसममन्थंस्तस्मान्मध्यमानादमृतसुद्तिष्ठत्ततो यः सर्वतो रसः ३३. समस्रवत् स सोमस्तस्सोमस्य सोमत्वम् । काठसंक २२:१-२ ।

धौरपराजिता ऽसृतेन विष्टाऽऽदित्यास्ते गोप्तारः सूर्यो वित्तः । तैसं ४, ४, ५, २ । ₹8.

प्रजातिरमृतमानन्द इत्युपस्थे । तैआ ९, १०, ३; तैउ ३, १०, ३। ३५.

प्रजापतिर्वा ८ अमृतस्तस्य विश्वे देवाः पुत्राः । माश ६, ३, १,१७। ₹€.

प्राणा वा असृताः । तैआ ५,९,१०। ₹७.

३८. प्राणो (+ वा धाश १४, ४, ४, ३]) इमृतम् । माश १०, २,६, १८ ।

मर्त्यानि हीमानि शरीराणी ३ अमृतेषा देवता (प्राणः) ऐआ २, १, ८। ३९.

य एव शतं वर्षाण यो वा भूया ए सि जीवति स हैवैतद्मृतमाप्नोति। माश १०, 80. 2, 4, 61

- धर. यदा वै स्वर्गच्छत्यथामृतो भवति । जै १, ३३२ ।
- ४३. यद्भेषनं तद्मृतं यद्मृतं तद्भक्ष । गो १, ३, ४।
- थ्ध. स एतेन प्रज्ञेनात्मना (प्राज्ञेना॰ [ऐउ.]) ऽस्माङ्कोकाद् (स एवं विद्वानस्माच्छरीरभेदादूर्ध्वं [ऐआ २,५; ऐउ ४,६]) उक्तम्यामुष्मिन् स्वर्गे छोके सर्वान् कामानाप्त्वाऽमृतः समभवत् । ऐआ २,५;६; ऐउ ४,६;५,४।
- ४५. सदमृतम्। माश १४,४,१,३१।
- ४६. स्वरेंवा अगामामृता अभूम। मै १,११,३।

[॰त- अधिद्यो-; अन्नाद्य- १; १०; अप्- ४९; ५१; ५२; ५२; अपान- १६ ह.]।

अमृतत्व-

- १. अमृतत्वं वै रुक्। माश ९,४,२,१४।
- २. अमृतत्वं वे सूददोहाः (हिङ्कारः) । शांआ २,१ ।
- ३. आ मा सोमो अमृतत्वेन गम्यात्। मै १,११,३।
- धः एतद्वाव (एतद्वै ध्मैः, माराः) मनुष्यस्यामृतत्वं बस्तर्वमायुरेति । मै २,२,२; तां २२,१२,२; २३,१२,३; मारा ९,५,१,१०।
- ५. प्रजाभिरग्नेऽमृतत्वमइयाम् । तैसं १,४,४६,१।
- ६. प्राणेन ह्येवास्मिँ छोकेऽमृतत्वमाप्नोति । शांआ ५,२; कौउ ३,२ ।
- ७. स्वर्गो वै लोकोऽमृतत्वम् । मै१,१०,१७; काठ ३६,११। [°त्व- अप्न- ३९; अप्- ५१ द्र.]। अमेध्य-
 - १. अस्ति वै पत्न्या अमेध्यं यदवाचीनं नाभेः । माश १,३,१,१३।
 - २. अस्ति वै पुरुषस्यामेध्यं यत्रास्यापो नोपतिष्ठन्ते केशश्मश्री च वाऽअस्य नखेषु चापो नोपतिष्ठन्ते तद्यत्केशश्मश्रु च वपते नखानि च निकृन्तते मेध्यो भूत्वा दीक्षा इति । माश ३,१,२,२ ।
 - ३. ऊर्ध्व ५ वै पुरुषस्य नाभेर् (°भ्ये [तैसं.]; °भ्या [काठ., क.]) मेध्यमवाचीनममेध्यम् । तैसं ६,१,३,४; मै ३,६,७; काठ २३,४; कं ३६.१।
 - ध. ऋक्ष र वा अमेध्यम् । मै ३, ८,६; ९,३।
 - ५, केशइमश्रु वपते, दतो धावते, नखान्निक्नन्तते, स्नाति, मृता वा एषा त्वगमेध्यं वा अस्यैतदात्मिन शमलं तदेवापहते । मैं ३,६,२ (तु. माश ३,१,२,२) ।
 - ६. तद्यद्मेध्य ५ रिप्रं तत् । माश ३,१,२, ११।
 - ७. द्वादश वै पुरुषे मेध्यानि, लोम च तन्इचासक् च मा ए सं चास्थि च मज्जा च सेहुइच ত্তীहा चाश्च च दूषिका च स्वेदइच यच्च प्रसावयते। কাঠ ३४, १२।

अमेनि- अमेन्यस्मे नुम्णानि धारयेत्यकुध्यन्नो धनानि धारयेत्येवैतदाह । माश १४, २,२,३० । अम्बरीष- अन- १०२ इ. ।

अक्रिब- आपो वा अम्बयः। कौ १२, २।

अम्बिका-

- १. अम्बिका ह वै नामास्य (रुद्रस्य) स्वसा । माश २,६,२,९।
- २. एष ते रुद्र भागस्तं जुषस्व सह स्वस्नाम्बिकया। मै १,१०,४।
- ३. तया (अम्बिकया । शरदा।) वा एषं (रुद्रः) हिनस्ति य ५ हिनस्ति । ते १,६,९०,४।
- या ह वै सा रुद्रस्य स्वसाऽम्बिका नाम सा ह वै भगस्य (सौभाग्यस्य) ईष्टे तस्मादु हापि कुमार्थः परीयुर्भगस्य भजामहाऽइति । माश २, ६, २, १३ ।
- ५. शरहे रुद्रस्य योनिः स्वसाम्बिका, एतां वा एषो (रुद्रः) ऽन्वम्यवचरति । तस्माच् शरिद भूयिष्ठ ५ हन्ति । मै १,१०,२० ।
- ६. शरद्वै रुद्रस्य स्वसाम्बिका तामेषो (रुद्रः)ऽन्ववचरित तस्मादेष (रुद्रः [ज्वरः]) शरिद भूयिष्ठं हन्ति । काठ ३६,१४ (तु. तै १,६,१०,४)।

अम्बी- अम्बी वै स्त्री भगनाम्नी, तस्मात् ज्यम्बकाः । मै १,१०,२०; काठ ३६, १४ । अम्भस्-

- १. अदोऽम्भः परेण दिवं, द्यौः प्रतिष्ठा । ऐत्रा २,४,१; ऐउ १,१,२ ।
- २. अयं वै (सू-)लोकोऽम्भा ५ सि । तस्य वसवोऽधिपतयः । तै ३,८,१८, १ l

अम्भुण(पात्रविशेष)-> °णा-वत्- वैश्वदेवी वाऽभम्भृणावतो हि देवेभ्य उन्नयन्त्यतो मनुष्येभ्यो-ऽतः पितृभ्यः । माश ४,५,६,३।

अयन-

- १. आदित्य एवायनम् । स ह्येषु लोकेन्वेति । इत्यधिदेवतम् । अथाध्यात्मम् । … प्राण एवायनम् । स ह्यस्मिन् सर्वस्मिन्नेति । जै २, २९ ।
- २. इयं (पृथिवी) वाऽभपामयनमस्या ५ ह्यापो यन्ति । माश ७, ५, २, ५०।
- ३. तदाहुः कस्मादयनानीति गमनान्येव भवन्ति कामस्य कामस्य स्वर्गस्य च लोकस्य। कौ ६, १५।

अयव-

- १. अपरपक्षा अयवाः । माश ८, ४, २, ११।
- २. एकत्रि ए शतास्तुवत, प्रजा असुज्यन्त, यवाश्चायवाश्चाधिपतय आसन् । मै २,८, ६ ।
- ३. यवानां भागोऽस्ययवानामाधिपत्यं, प्रजाः स्पृताश्चतुश्चत्वारि एशः स्तोमः । मै २,८,५।
- अयवन् स यो (अर्धमासः) देवानामासीत् स यवाऽयुवत हि तेन देवा, योऽसुराणा ५ सोऽयवा न हि तेनासुरा अयुवत । अथोऽइतरथाहुः । य एव देवानामासीत् सोऽयवा न हि तमसुरा अयुवत, योऽसुराणा एस यवाऽयुवत हि तं देवाः । माश १,७,२,२५-२६ ।

अयस्-

- १. अयस्त्रैष्टुभम् (छन्दः)। शांआ ११, ७।
- २. अइमनोऽयः (प्रजापतिरस्रजत) तस्माद्दमनोऽयो धमन्ति। अयसो हिरण्यं तस्माद्यो बहुध्मात ५ हिरण्यसंकाशमिवैव भवति । माश ६, १, १, ५।

अयाव-

- ३. विश्व एतद् रूपं यदयः। माश १३, २, २, १९।
- थ. हिरण्यं च मे ऽयरच मे (यज्ञेन कल्पताम्) । तैसं ४, ७, ५, १ I

अयस्पात्र- अथाऽसुरा अदुहायस्पात्रेण स्नवता सुराम् । मै ४,२,१ ॥ [°त्र- अभूति- २ द्र.]। अयस्मय- अयस्मयेन (पात्रेण) असुरा अदुहुर्यवान् । काठसंक १४०: १०।

अयसायी-

- १. अयस्मयीमेवास्मिछोके (पुरीमसुराश्वकिरे)। माश ३, ४, ४, ३ (तु. मै ३,८,९)।
- २. अयस्मयीयम् (पू: पृथिवी)। काठ २४, १०; क ३८, ३।
- ३. अस्य व (भू) लोकस्य रूपमयस्मय्यः "दिशो वा अयस्मय्यः (सूच्यः)। तै ३,९,६,५।
- १. अर्धमासा (मासा [तैसं ५, ६, ४, १]) अयावाः । तैसं ५,३,४,५; ६,४,१ ।
- २. एकत्रि ए शता ऽस्तुवत, प्रजा अस्ज्यन्त, यावानां चायावानां चाऽऽधिपत्यमासीत् । तैसं ४, ३, १०, ३।

अयास्- अप्रि- ३६९ द्र. । अयास्य-

- १. अयास्य उद्गाता। मै १, ९, १; काठ ९, ९; ऐ ७, १६; तैआ ३, ५, १।
- २. श्रयास्येनाऽऽिकारसेन मनुष्या उत्तरतः (आगच्छन्)। जैउ २,३,१,२।
- ३. अयास्यो (अस्माकमादित्यानाम्) ब्रह्मा । जै ३,१८८ ।
- थे. क नु सोऽभूद्यो न इत्थमसक्तेत्ययमास्येऽन्तरिति सोऽयास्यः । माश १४,४,१,९ ।
- ५. ते (असुराः) ऽ अबुवन्नयं वा आस्य इति । यदबुवन्नयं वा आस्य इति तस्मादयमास्यः। अयमास्यो ह वै नामैषः । तमयास्य इति परोक्षमाचक्षते । जैउ २, ३, २, ७।
- ६. स एष एवाऽयास्यः (अन्नाद्यम्)। आस्ये धीयते तसादयास्यः। यद्वेवा (ऽयम्) आस्ये रमते तसाद्वेवाऽयास्यः। जैउ २, ४, २, ८।
- ७. स प्राणो वा अयास्यः। जैउ २, ३, २, ८॥ [°स्य- अग्नि- ५१९ व.]।

आयास्य (सामन्)-

- १. अन्नाद्यं वाव तदेभ्यो लोकेभ्योऽपाकामत्तदयास्य भायास्याभ्यामच्यावयत्, च्यावयत्यन्नाद्यमा-यास्याभ्यां तुष्ट्रवानः । तां ११, ८, १२ ।
- २. अयास्यो वा आङ्गिरस आदित्यानां दीक्षितानामन्नमाश्चात्त ए ग्रुगार्च्छत्स तपोऽतप्यत स एते आयास्ये अपर्यत्ताभ्या ५ शुचमपाहतापश्चच ५ हत आयास्याभ्यां तुष्टुवानः । तां ११,८,१० ।
- ३. आयास्यम्भवति तिरश्चीननिधनं प्रतिष्ठायै । तां १४,३,२१ ।
- ध. एभ्यो वै लोकेभ्यो वृष्टिरपाकामत्तामयास्य आयास्याभ्यामच्यावयत्, च्यावयति वृष्टिमाया-स्याभ्यां तुब्दुवानः । तां ११.८,११।
- ५. तसा (अयास्यायोद्गात आदित्याः) अमुमादित्यमद्य ५ श्वेतं कृत्वा दक्षिणामानय ५ स्तं प्रतिगृह्य व्यश्र ५ शत स एतान्यायास्थान्यपदयत्तैरात्मान ५ समश्रीणात् । तां १६, १२,४।

- ६. यदायास्यानि भवन्ति भेषजायैव शान्त्यै । तां १६,१२,५ ।
- अथास्यः) व्यञ्ज १ शत स एतान्यायास्यान्यपद्यत्तैरात्मान १ समश्रीणाद्विञ्चष्टमिव वै सप्तममहर्य्यदेतत्साम भवत्यहर्तव तेन स ५ श्रीणाति । तां १४, ३, २२ ।

अरण- मृत्योवें क्षेत्राण्यरणानि । तैसं ७,२,७,५; काठ ३०, ३; क ४६,६ ।

आरण- आरणाय समरः । मै ३,१४,२० ।

अरणि-

- १. अयं ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योः समारोहयत्येष वा अभ्नेर्योनिः । तैसं ३,४,१०,४-५ ।
- अरो वै विष्णुस्तस्य वा एषा पत्नी यदरणिस्तद्रण्या अरणित्वम् । काठसंक २१ : २-३ ।
- चतुर्विभत्यङ्गुलारणिभैवति "गायग्या सम्मिता, षडङ्गुलपृथ्वी । काठसंक २१ : १-२ ।
- थ. तस्या (अरण्याः) यान्यप्रे चत्वार्यङ्गलानि तिच्छरो यदन्यानि चत्वार्यङ्गलानि सा ग्रीवा यदन्यानि चत्वार्यङ्गलानि तदुरः स्तनो बाहू पाइवें पृष्ठमुद्दं च यदन्यानि चत्वार्यङ्गलानि सा श्रोणी यदन्यानि चत्वार्यङ्गलानि तद्रू जानुनी यदन्यानि चत्वार्यङ्गलानि तज्जङ्घे पादा इत्येतावतैवारणिः सर्वेरङ्गैः संपूर्णा भवति । काठसंक २१ : ३-५ ।
- ५. देवरथो वा अरणी। कौ २,६।

अर्ण्य-

- अरण्यं प्रजा उपजीवन्ति । तैसं ६,२,१०,७ ।
- क्षत्र ? (क्षत्रिय) उ वा अरण्यस्यातिनेता । जै २,४२३ ।
- वाग्वाऽअरण्येऽनूच्यः (पुरोडाशः) । माश ९,३,२,४ ।

आरण्य-

- १. इन्द्रियं वा आरण्यम् । तैसं १,६,७,३-४; मै १,४,९०।
- २. एतदायतना वा क्षारण्याः पशवः, यद् बहिष्पवमानमरण्ये स्तुवन्ति । जै १,८९ ।

अरति- अयं वै (पृथिवी-) लोकोऽरतिः पृथिन्याः । जै २,३९०।

अरित्त- बाहुर्वाऽभरितः । माश ६,३,१,३३; ७,१,१४; १४,१,२,६।

अरह-

- १. अरखें नामासुर आसीत्। काठ ३१,८; क ४७,८।
- २. अररुई वै नामासुररक्षसमास तं देवा अस्याः (पृथिव्याः) अपाष्नत । माश १, २, ४, १७।
- ३. आतृज्यो वा अररुः। काठ २५,४; ३१,८; क ३९,९; ४७,८; तै ३,२,९,४।

अराति-

- १. अन्तरिता अरातयः । तैसं १,१,८,१ ।
- २. अपहतारातिः। काठ १,५; क १,५।
- ३. अवधूतारातिः (°ता अरातयः [तैसं.]) । तैसं १,१,५,१; मै १,१,६; काठ १,५; क १,५।
- ध. निर्देग्धारातिः (व्यधा भरातयः [तैसं.]) । तैसं १,१,७,१; मै १,१,८; काठ १,७ ।

- ५. परापूतारातिः (°ता अरातयः [तैसं.])। तैसं १,१,५,२; मै १,१,७; काठ १,५; क १,५।
- ६. परिलिखिता भरातयः । तैसं १,२,५,१;३,१,१।
- ७. प्रत्युष्टारातिः (°ष्टा अरातयः Lतैसं.]) । तैसं १,१,२,१; मै १,१,४; काठ १, २ ।
- ८. वृत्रस्यासि कनीनिकान्तरहं त्वया द्वेषमन्तररातीर्द्धे। क १,१३।
- ९. सहस्वारातिम् । मै १,१,११।

√अरातीय, > °यत्-

- १. अरातीयन्तमधरं कृणोमि, यं द्विष्मस्तस्मिन् प्रति सुञ्चामि पाशम् । तैसं ३,१,४,४ I
- २. इदमह ९ यो मे (नः [काठ.]) समानो योऽसमानोऽरातीयति तस्य श्रीवा अपि कृन्तामि । मै १,२,१०; काठ २,५ ।
- ३. विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता जागतेन छन्दसा दिवमनु विक्रमे । तैसं १,६,५,२-३ । अरावन् अरावाणो वा एते येऽनृतमिभशंसन्ति । तां ६,१०,७ । अरिष्ट-
 - १. अनेन (अरिष्टेन साम्ना) नारिषामेति तद्रिष्टस्यारिष्टत्वम् । तां १२,५,२३।
 - २. देवाइच वा असुराइचास्पर्द्धन्त यं देवानामझन्त स समभवद्यमसुराणा एस एसोऽभवते देवास्तपोऽतप्यन्त त एतदरिष्टम् (साम)अपस्य एस्ततो यं देवानामन्तत् ? (अन्तन्) स एसो ऽभवद्यमसुराणान्त स समभवत् । तां १२,५,२३।

अरिष्ट्रनेमि-

- अरिष्टनेमिः पृतना युधा जयन् । काठसंक ६० : ५ ।
- २. एष (तार्क्यः [वायुः]) वा अरिष्टनेमिः पृतनाजिदाशुः । ऐ ४,२० ।

अ(रि>)री- प्रजा वा अरीः। माश ३,९,४,२१। अरुण,णा (वर्ष)-

- अरुणाः (परावः) शरदे (दीयन्ते) । मै ३,१३,१९।
- २. अरुणो भूमान् भवत्येतद्वा इन्द्रस्य रूपम्। तैसं २,१,६,३।
- ३. गोभिररुणैरुषा भाजिमधावत् (गानः = रइमयः) । ऐ ४, ९ ।
- थ. तस्य (प्रजापतेः) यन्मा ५ समासीत्ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय उद्तिष्ट्रम् । तैआ १.२३,२।
- ५. याऽरुणा (गौः) सा पोषयिष्णुः । मै ४,२,१४ ।
- ६. ये (परावः) ऽभितष्यमानादसुज्यन्त तेऽरुणाः । जै ३,२६३ ।

अरुण-द्व- एव वै सोमस्य न्यङ्गो यत्रुणदूर्वा। माश ४,५,१०,५।

अरुणी- डवा अरुणी: । तैसं ५,६,४,१; काठ २२,६।

आरुण->आरुणकेतुक (अग्नि)-

 कमाप्त चिनुते । इसमारुणकेतुकमाप्त चिन्वान इति । य एवासी (सूर्थः) इतस्वामुतरचाध्यती-पाती । तमिति । तैआ १,२२,१२ ।

- २. तं वा एतमरुणाः केतवो वातरशना ऋषयोऽचिन्वन् । तस्मादारुणकेतुकः । तैआ १,२४,४ । आरुणी- सजूरुषा बारुणीभिः [बरुणीभिः (स्वाहा Lकाठः!)] । मै २,१२,३;३,४,४; काठ २२,५ । अरुन्धती-
 - १. ऋषीणामरुन्धती (पत्नी)। तैआ ३,९,२।
 - २. दक्षिणाऽरुन्धती । काठ ३७,१०।

अरुष- अग्नि- १५२ इ.।

अर्क-

- अङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तो ऽ जायां घर्मं प्रासिञ्चन्ता शोचन्ती पर्णं परा ऽ जिहीत सोऽकीं-ऽ भवत् , तदर्कस्यार्कत्वम् । तैसं ५, ४, ३, ३ ।
- २. अर्करचक्षस्तदसी सूर्यः (+ यत्ते शुक्रं शुक्रं धाम, शुक्रा तनूरशुक्रं ज्योतिरजसं, यत्ते ऽनार्ष्ष्षं नामानाष्ट्रव्य तेन त्वाद्धे, वर्चों मे यच्छ [काठ.])। काठ ७,१४; ते १,१,५,२।
- ३. अर्कश्च मे सूर्यश्च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७, ९ १।
- धः अस्य (अप्नेः) एवैतानि नामानि^र। माश ९,४,२,२५।
- प. आदित्यो [इयं (पृथिवी Lकाठ.])] वा S अर्कः । काठ १०,८; माश १०, ६, २, ६ ।
- ६. एतस्य वै (रुद्रस्य) देवस्याशयादकैः समभवत्। स्वेनैवैतद् (स्वेनैवैनम्। रुद्रम्। एतद्)
- दीर्घतमसो ऽकों (सामविशेषः) भवति । तां १५, ३, ३४ ।
- ८. प्राणी वा ऽ अर्कः । माश १०, ४, १, २३; ६, २, ७।
- ९. वेत्थार्कमिति पुरुष ५ हैव तदुवाच । वेत्थार्कपणेंऽ इति कणों हैव तदुवाच वेत्थार्कपुष्पे ऽ इत्यक्षिणी हैव तदुवाच वेत्थार्ककोइयाविति नासिके हैव तदुवाच वेत्थार्कसमुद्रावित्योष्ठी हैव तदुवाच वेत्थार्कधाना इति दन्तान्हैव तदुवाच वेत्थार्कप्रिलामिति जिह्ला ५ हैव तदुवाच वेत्थार्कमूलमित्यन्न ५ हैव तदुवाच । भाश १०, ३, ४, ५ ।
- १०. स एव एवाकी य एव (सूर्यः) तपति । माश १०, ४, १, २२।
- ११. स एवोऽग्निरको बत्पुरुषः। मारा १०,३,४,५॥ [°र्क- अप्ति- ७९; १५३; ३५८; ३७१; ३७२; ३७२; ३७३; ५१३; अप्नि ८; अन्ति- १; अन्न- ८;२३;७२;१०४; अप्- ८७ द्र.]।

अर्क-पर्ण- यदर्कपर्णेन जुहोत्यर्केण वा एतदर्कमेव यजित । मै ३,३,४ (तु. काठ २१,६)। अर्क-पुष्प-

- १. असावादित्यो ऽ कैपुष्पम् । शांआ १, ४।
- २. अर्ज वे देवा अर्क इति वदन्ति रसमस्य पुष्पमिति सरसमेवान्नाग्रमवरुक्षे S केपुष्पेण (साम्रा) तुष्टुवानः । ता १५, ३, २३ ।

अर्क-वत्-> अर्कवती- एषेन्द्रस्थान्त्या तन्याँकवती । काठ १०, ८ ।

१ घर्मः, अर्कः, शुकः, ज्योतिः, सूर्य इति ।

अर्काइवमेध-

- १. इयं (पृथिवी) वा अर्काऽसा (चौः) अर्वमेधः । काठ १०, ९।
- २. एते वै महायज्ञस्यान्त्ये तन् यदकिश्वमेधी । तैसं २, २, ७, ५।
- ३. श्रोजो (प्राणापानौ) बलं वा एतौ देवानां यदकांश्वमेधौ । तै ३, ९, २१, ३।

अकिश्विमध-वत् इन्द्रायाकिश्वमध्वते पुरोडाशमष्टाकपारुं निर्वेपेत् । तैसं २,२,७,५ । अवर्ध-

- १, अन्नं वा अर्क्यम् । काठ ३०,५।
- २. अर्चते वै मे कमभूदिति तदेवाक्यस्यार्कत्वम् । माश १०,६,५,१ ।
- ३. तस्य (अर्कस्य) एतदन्नं क्यमेष चन्द्रमास्तद्रक्यं यज्ञष्टः । माश १०,४, १,२२।
- थ. स एष एवार्कः । यमेतमत्राग्निमाहरन्ति तस्यैतदन्नं क्यं योऽयमग्निहिचतस्तद्क्यं यजुष्टः । माश १०,४,१,४।

अर्चिस्-

- १. अजसेण भानुना दीचतिमत्यजसेणार्चिषा दीप्यमानमित्येतत् । माश ६,४,१,२।
- २ अर्ध्वा शुक्रा शोची ५ व्यग्नेरित्यूर्ध्वानि होतस्य (अप्नेः) शुक्राणि शोची ५ व्यर्ची ५ पि भवन्ति । माश ६, २,१,३२ ।
- ३. परिवृङ्ग्धि हरसा माभिम १ स्था इति पर्येनं वृङ्ग्ध्यर्चिता मैन १ हि १ सीरित्येतत् (हरः = अर्चिः)। माश ७, ५,२,१७।
- थः सप्त हस्तास इति सप्त छन्दांसि तसात् सप्ताचिषः । काठसंक २५ : २-३ । अर्जुन - अर्जुनो ह वै नामेन्द्रः (+यदस्य गुह्यं नाम ध्माश ५,४,३,७।) । माश २,१,२,१९ । अर्जुन (पुष्प)-
 - २. इन्द्रो वृत्रमह ९ स्तस्य यो नस्तः सोमः समधावत्तानि बश्चत्लान्यर्जुनानि । तां ९, ५, ७।
 - २. यदि सोमं न विन्देयुः पूतीकानभिषुणुयुर्यदि न पूतीकानज्र्जुनानि । तां ९,५,३।
 - ३. यानि पुष्पाण्यवाशीयन्त (सोमस्य हियमाणस्य) तान्यज्जुनानि । तां ८,४,९ । आर्जुन-
 - १. इन्द्रो वै वृत्रमह ९ स्तस्य यह्णोहितमासीत्तान्यार्जुनानि लोहितत्लान्यभवन् । काठ ३४,३।
 - २. यो (वृत्रस्य) ग्रीवाभ्यः प्रवृढाभ्यो रसस्समस्रवत्तान्यार्जुनानि बश्चत्लान्यभवन् , सोमो वा एषोऽसूर्य इव तु । काठ ३४,३ ।

अर्जुनी (नक्षत्र)- अर्जुन्यो वै नामैतास्ता एतत्परोऽक्षमाचक्षते फल्गुन्य इति । माश २, १,२,१९ । अर्णव- प्राणो वाऽअर्णवः । माश ७,५,२,५९ । अर्थ- अर्थइच म एमइच मे (यहेन कल्पताम्) । तैसं ४,७,५, २ ।

अर्धमास-

१. अथैतावेवार्धमासौ मित्रावरूणौ य एवापूर्यते स वरूणो योऽपक्षीयते स मित्रस्तावेतां १ रात्रिमुभौ समागच्छतः। माश २,४,४,१८।

- २. अर्धमास एव पञ्चदशस्यायतनम् । तां १०,१,४ ।
- ३. अर्धमासः पञ्चदशः । तां ६,२,२।
- अर्द्धमासशो हि प्रजाः पशव भोजो बलं पुष्यन्ति । तां १०, १,६ ।
- ५. अर्धमासा उपसदः (°साः प्रस्तावः [ष.]) । माश १०,२,५,५; ष ३,१ ।
- ६. अर्धमासाः पर्वाणि (अस्वस्य मेध्यस्य) । तैसं ७,५,२५,९ ।
- ७. अर्धमासानां तृतीयः । काठ ५३, ८ ।
- ८. अर्धमासास्त्वोदीं जयन्तु । तैआ ४,२६,१।
- ९. अर्धमासा हविष्पात्राणि (हविष्मन्तः [गो.]) । गो १,५,२३; माश ११, २, ७,४।
- १०. अर्धमासौ (ग्रुह्रकृष्णपक्षौ) वै मित्रावरूणौ । तां २५, १०, १०।
- ११ इमे मासारचार्धमासारच सर्वेषां भूतानां प्राणैरप प्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च । तैआ १,१४,३।
- १२. किं नु तेऽस्मासु (अर्धमासेषु) इति । इमानि क्षुद्राणि पर्वाणि । जैउ ३, ५, ४, ४।
- १३. देवाश्च वाऽअसुराश्च। उभये प्राजापत्याः प्रजापतेः पितुर्दायमुपेयुरेतावेवार्धमासौ (হুक्कुकृष्णपक्षौ) । माश १,७,२,२२ ।
- १४. पञ्चदश (+ वा [जै.]) अर्धमासस्य रात्रयः । मै १,७,३; काठ ३४,९; जै १,१३२।
- १५. पञ्चद्शिनोऽर्धमासाः। तैसं ७,५,२०,१।
- १६. पवित्रं पविषय्पन्ससहस्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरजा इति । एतेऽनुवाका अर्द्धमासानाञ्च मासानाञ्च नामधेयानि । तै ३, १०, १०, ३। [°स- अन्यवाप-; अभियु- २; अयाव-१ इ.]।

अर्द्ध,र्धर्च-

- १. असी (दौः) वा अर्धर्च इयम् (पृथिवी) अर्धर्चः । तैसं ६, ३,११,३।
- २. एष (प्राणः) वा अर्थर्च एष होभ्यः सर्वेभ्योऽर्घेभ्योऽर्चत । ऐआ २, २,२।
- ३. प्रतिष्ठा वा अर्द्धर्चः। गो २,५,१०।

अर्द्धेळ- त्राणाय वा एष यद्देकिमिति । जै १,१९० ।

अर्बुद-

- १. अर्जुदः काद्रवेयो राजेत्याह तस्य सर्पा विशः सर्पविद्या वेदः सर्पविद्याया एकं पर्व व्याचक्षाण हवानुद्रवेस । माश १३,४,३,९।
- २, अर्बुदो वै सर्प एताभिर् (अर्बुदस्य ऋग्भिः) मृतां त्वचमपाहत । जै २,२२२।
- ३. वाग्वा अर्बुदम् । ते ३,८,१६,३।

अर्थमन्-

- १. अर्थमा सन्तहोतृणा ५ होता। तै २,३,५,६।
- २. अर्थमेति तमाहुर्यो ददाति । तै १,१,२,४।
- इ. अर्थमणे चर्र निर्वपेत् सुवर्गकामः । तैसं २,३,४,९ ।
- ध. अर्थमणो वा एतदहर्यदुत्तराः फल्गुनीः, दानमर्थमा। मै १,६६।

- ५. अर्थमणो वा एतन्नक्षत्रं यत्पूर्वे फल्गुनी [यदुत्तरा (फल्गुनी [काठ])] काठ ८, १; तै १,१,२,४;५,१,२; ३,१,१,८।
- ६. अर्थंग्णोऽष्टमी (नवमी मै.।)। तैसं ५,७,२२,१; मै ३,१५,५; काठ ५३,१२।
- ७. असौ वा आदित्योऽर्यमा। तैसं २,३, ४,९।
- ८ आऽयमा याति वृषभस्तुराषाड् , दाता वस्नि विदधे तन्पाः । सहस्राक्षो गोत्रभिद्वज्रबाहु-रस्मासु देवो दविणं दधातु । मै ४ १२,४ ।
- ९. एष वा (एषो [काठ ८,१]) अर्थमा यो ददाति । काठ ११,४।
- १०. एषा वा ऊर्ध्वा बृहस्पतेर्दिकदेष उपरिष्टादर्थम्णः पन्थाः। माश ५,५,१,१२।
- ११. ततो वै स (अर्घ्यमा) पशुमानभवत् । तै ३,१,४,९ ।
- १२. पिगः दिवङ्का नीलकीरणीं तेऽर्यम्णः । काठ ४९,५।
- १३. फल्गुनीः (°नी Lतैसं.)) नक्षत्रमर्थमा देवता । तैसं ४,४,१०,१-२; मै २,१३,२०।
- १४. यज्ञो वा अर्घ्यमा । मै ४,२,१०; तै २, ३,५,४।
- १५. यो (यः खलु वै तिसं.]) ददाति, सोऽर्यमा। तैसं २,३, ४,१; मै २,३,६। [॰मन्- अध्वर्यु-१० द्र.]।

अर्वन्-

- श्वांऽसुरान् (अवहत्) । तैसं ७,५,२५,३; माश १०,६,४,१ ।
- २. अर्वासि (+ सम्तिरसि, वाज्यसि [तैसं.]) । तैसं १, ७, ८,१; तां १,७,१; तै ३,८,९,२; माश १३,१,६,१।
- ३. पुमा ए सोऽर्वन्तः । माश ३, ३,४,७।
- यच्छ्वयदरुरासीत्तस्मादर्वा नाम । तै ३,९,२१,२ ।
- पे वाजमर्वत्सु ··· (अद्धात्) । ते १,२,८,१; काठ २,६; क १,१९ । [°र्वन् अग्नि १५२ इ.] ।

अर्वाग्वसु-

- अथ यदवांग्वसुरित्याहातो (पर्जन्यात्) ह्यवांग्वसु वृष्टिरन्नं प्रजाभ्यः प्रदीयते । माश ८, ६,१,२० ।
- २. अयमुपर्यवांग्वसुस्तस्य ताद्दर्यश्चारिष्टनेमिश्च सेनानीश्रामण्या उर्वश्ची च पूर्वचित्तिश्चाप्सरसा अवस्फूर्जेद्धेतिर्विद्युत्प्रहेतिः । मै २,८,१०।
- रे अर्वाग्वसुई वै देव:नां ब्रह्मा पराग्वसुरसुराणाम् । गो २,१,१ ।
- **४. अहरवांग्वसुः। मै १,५,९**; काठ ७,६।

अविश्विल - अवीश्विलश्वमस अर्ध्वेबुध्न इदं तिच्छरः। माश १४,५,२,५। अवीवस्-

- १. अर्वावसुवैं नाम देवानां ब्रह्मा। की ६,१३।
- २. अर्वावसुई वै देवाना ९ होता । माश १,५,१,२४।

अलज- अलज आस्तरिक्षः । मै ३,१४,१६; काठ ५७, १०।

अलज-चित्- अलजचितं चिन्वीत चतुःसीतं प्रतिष्ठाकामः। तैसं ५,४,११,१।

अलम्म - तम् (परिजानतः पुत्रम्, ऋषयः) अब्रुवन् को न्वयं कस्मा अलमित्यलन्तु वै महामिति (सामाबवीत्) तदलम्मस्यालम्मत्वम् । तां १३,१०,८।

अलापु,बु- सर्पा (गाम्) भदुहाऽळापुना विषम् । मै ४,२,१३।

अलाबु-पात्र- भलाबुपात्रेण सर्पा भदुहुर्विषम् । काठसंक १४०, १०-११।

अवका-

- १. अथ (आपः) यद् ब्रुवन्नवाङ् नः कमगादिति ता अवाका अभवन्नवाका ह वै ता अवका इत्याचक्षते परोऽक्षम् । माश ९,१,२,२२ ।
- २. तस्मादवका अपामनुपजीवनीयतमा यातयाम्न्यो हि ताः । माश ९,१,२,२४।
- ३. शर्कराभिरवकामवकाभिश्शकराम् (प्रीणामि) । काठ ५३, १ ॥ [°का- अप्नि- ३०१; ३७५; अप्- २३;२८;२९;८७ इ.] ।

अवकाश-

- १. प्राणा (+वा Lकी., मारा १४,१, ४, १]) अवकाशाः । कौ ८,६; मारा १४,१,४,१;२,२,५१ ।
- २. स इन्द्र एतमवकाशमपद्यत्, तेनासुरानभ्यभवत् । मै ४, १, १२।

अवकीर्णिन्-

- कितथाऽवकीणी प्रविश्वति, चतुर्धेत्याहुर्बद्धवादिनो मरुतः प्राणैरिन्द्रं बलेन, बृहस्पितं ब्रह्मवर्च-सेनाग्निमेवेतरेण सर्वेण । तैआ २,१८,१।
- २. चतुर्घा ह वा एष प्रविशति योऽवकीर्यते । इन्द्रं बलेन मरुतः प्राणेन, बृहस्पति ब्रह्मवर्चसेना-ग्निमेवेतरेण सर्वेण । अथाग्रुकः परिशिष्यते । जै १, ३६२ ।

अवदान-

- १. तदवदानैरेवाव दयते, तदवदानानामवदानत्वम् । तैसं ६,३,१०,५ ।
- २. स येन देवेभ्य ऋणं जायते । तदेनांस्तदवदयते यद्यजतेऽथ यदग्नी जुहोति तदेनांस्तदवदयते तस्माधात्कञ्चाग्नी जुह्नति तदवदानं नाम । माश १, ७,२,६ ।

अवभृथ-

- १. तद्यद्पोऽभ्यवहरन्ति तस्मादवभृथः। माश ४, ४,५,१।
- २. ते (गुरुतल्पगनाह्मणहन्तार एनस्विनः) अपोऽभ्यवयन्ति यथाहिस्त्वचो निर्मुच्यत एवं सर्वस्मात्पाप्मनो निर्मुच्यन्ते, तान्न नुगुप्सेयुः, स यावन्तमश्वमेधेनेष्ट्वा लोकं जयति त्रिस्तावन्तं जयति यस्यैवं विदुष एवमेनस्विनोऽबभृथमभ्यवयन्ति। जावालि (छसं.) १०७।
- है. यो ह वाऽअयमपामावर्तः स हावभृथः स हैष वरुग्यस्य पुत्रो वा भ्राता वा। माश १२, ९,२,४।
- थ. वरुणोऽवमृथे (अन्तराक्रियते)। काठ ३४,१६।
- ५. वरुण्यो वाऽअवस्थः। माश ४, ४,५,१० l
- ६. समुद्रोऽवसृथः। ते २,१,५,२।

अवरसघस्य- अन्तरिक्ष- १५ इ.।

अवरोध- तेषां चमसानां रसोऽवाङैत्तेऽवरोधा अभवन्नथ य अध्वँस्तानि फळानि । ऐ ७, ३९ । अवसान- प्रतिष्ठा वा अवसानम् । कौ ११,५; गो २,३,९९ ।

अवस्थावन्-

- १. अवस्थावा नामास्युदीची दिक्, तस्यास्ते वरुणोऽधिपतिस्तिरइचराजिः। तैसं ५,५,१०,९ ।
- २. गह्नरोऽवस्थावानो नाम स्थ, तेषां व उत्तराद् गृहा भाषो व इषवः। तैसं ५,५,९०,४। अवस्यु-
 - १. अयं वाऽअवस्युरशिमिदो योऽयं (वातः) पवते । माश १४, २, २,५ ।
 - २. अयं वै (पृथिवी) लोकोऽवस्यू दुवस्वान् । माश ९,४, २,७ ।
 - ३. अवस्युरसि दुवस्वान् । मै १,२,१२।

अवस्वत्- अत्र- १०५ द्र.।

अवाची (दिश्) - अवस्था नामास्यवाची दिक्, तस्यास्ते विष्णुरिधपितः, कस्मावग्रीचो रक्षिता।
मै २,१३,२१।

अवान्तरिद्य् – सर्वत इव हीमा भवान्तरिद्यः । माश २,६,१,१९ । अवान्तरिद्या –

- १. अवान्तरिद्शाः पर्शवः । तैसं ७,५,२५,९ ।
- २. बभुकानवान्तरदिशाभ्यः (आलभते)। मै ३, १४, ७।

अवान्तरदीक्षा- कात्मानमेव दीक्षया स्पृणोति (पाति [तैसं.]) प्रजामवान्तरदीक्षया । तैसं ६,२, २,७; काठ २४,९; क ३८,२ ।

अवि-

- १. अथैतदुपा ५ ग्रुपात्रं पुनः प्रयुज्यतेऽविं वा एतत् प्रति । मै ४,८,८ ।
- २. कविं पशुम् (प्रजापतिः ५ द्भयामेवास्त्रत) । जै १,६९ ।
- ३. अविमेंब्हा (गलस्तनयुता) सारस्वती। माश ५,५,४, १।
- थ. अविवेराजम् (साम) । जै १,३३३; २,३४।
- ५. अविवै राथन्तरी वाचं वदति क्रन्देन । अजा वै बाईत्यूर्ध्वेवाक्रान्ता सा राथन्तरी बाचं वदति । ज १,२९४ ।
- ६. अश्वं चार्वि चोत्तरत एतस्यां तिहरयेती पश्च द्धाति तस्मादेतस्यां दिर्येती पश्च भूषिकी। मारा ७,५,२,१५।
- ७. इमामूर्णांयुं (अविम्) वरुणस्य मायां, त्वचं पञ्चनां द्विपदां चतुष्पदाम् । त्वद्धः प्रजानां प्रथमं जिनत्रमग्ने मा हि ५ सीः परमे च्योमन् । तैसं ४,२,१०,३ ।
- ८. इयं (पृथिवी) वाडकविरिय ए हीमाः सर्वाः प्रजा अवति । माश ६,१,२,३३ ।
- ९. तस्मादु सह सतोऽजाविकस्योभयस्यवाजाः पूर्वा यन्त्यनूच्योऽवयः। माश ४,५,५,४।
- १०. नासिकाभ्यामेवास्य (इन्द्रस्य) वीर्थमस्रवत् । सोऽविः पशुरभवन्मेषः । मार्श १२, ७,१,३।
- ११. पूल्णेऽविम् (दक्षिणां दयात्)। तैआ ३,१०,३।

- १२. यत् प्रथमं तमोऽपाष्नन् (देवाः) साविः कृष्णाभवद्, यद् द्वितीय ए सा छोहिनी, यत् तृतीय ए सा बलक्षी (+यद्ध्यस्तादपाकृन्तत्साविवंशाभवत् [मै २,५,२])। मै ४, ५, ७।
- १३. वारुणी च हि स्वाब्ट्री चाविः। माश ७,५,२,२०।
- १४. श्रोत्रादविम् (प्रजापितार्निरमिमीत)। माश ७, ५,२,६ ।
- १५. इवेतो लोमशस्तदवीनां रूपम् । जै २, ३७१॥ [°वि- अजा- ४१; अजावि- २; अन्तर्यामपात्र- १ ह.]।
- अव्यय- सदर्श त्रिषु लिङ्गेषु सर्वासु च विभक्तिषु । वचनेषु च सर्वेषु यन्न व्येति तदःवयम् । गो १,१,२६ ।

√अज् (भोजने),>अशन,ना-

- १. तस्मै (वृत्राय) इ स्म पूर्वाह्ने देवा अशनमभिहरन्ति मध्यन्दिने मनुष्याऽअपराह्ने पितरः । माश १,६,३,९२।
- २, तान् (मनुष्यान् प्रजापितः) अत्रवीत् सायम्प्रातवोऽशनं प्रजा वो सृत्युवोऽप्तिबों ज्योतिरिति । माश २,४,२,३ ।
- ३. प्राणा वा अश्नम्। मै ३,६,२ ।
- मध्यतोऽशनमिशतं धिनोति । जै १,७१ ।
- ५. स यो हैवं विद्वान् सायम्प्रातराशी भवति सर्व ५ हैवाऽऽयुरेति । माश २,४,२,६।
- ६. सायं प्रातवें मनुष्याणां देवहितमशनम् । मै ३, ६, ६।
 अञ्चला-पिपासा- यस्यै कस्यै च देवतायै हविर्गृद्धते भागिन्यावेवास्याम् (देवतायाम्)
 अञ्चलापिपासे भवतः । ऐआ २,४,३; ऐउ १,२,५।

भशन(,ना)या-

- १. अशनया ह वै रथाः। जै १,१३६।
- २. अञ्चनाया हि मृत्युः । माञ १०,६,५,९।
- ३. एको वा अमुिक्मंक्लोके मृत्युः। अज्ञनया मृत्युरेव। ते ३,९,१५,१-२।

अश्वानि-

- १. अज्ञानि मस्तिष्केण (प्रीणामि)। तैसं ५, ७, १२,१; मै ३, १५, २; काठ ५३,२।
- २. कतम स्तनयित्नुरित्यशनिरिति । माश ११,६,३,९ ।
- ३. तस्य (अप्रेः) मरुतस्स्तनयित्नुना हृदयमाष्टिन्दन् सा दिन्याशनिरभवत् । काठ ८,२ ।
- र पर (नार) 3. 'दिदिवः पाही'ति हरित र रुक्ममुपरिष्टादध्यूहते, दिन्याया एवेनम् (यजमानम्) अशन्या योयाव । मै ४,४,४ ।
- ५. यदशनिरिन्द्रस्तेन न ह वा एनमशनिहिंनस्ति नास्य प्रजां नास्य पञ्चन् "य एवं वेद, सस्य इतं सत्वमेव वदेखिरण्यं च विश्वयादिति । की ६,९ ।
- ६. विद्युद्वाडअशनिः । माश ६,१,३,१४॥ [°नि- अग्निरूप-; अप्- २०३ इ.]।

अश्वाया- रोचनो (लोकः) यस्मिनशया । जै १,३३४ ।

```
अशस्ति - पाप्मा वा अशस्तिः । माश ६,३,२,७।
```

अशित- अप्- ४१ द्र.।

आशित- नात्याशितेन भवितन्यम् । मै ३,६,२।

अशिमद्- अवस्य- १ इ.।

अशीति-

- १. अशितिभिवै देवा इमान् लोकानिमानध्वन कास्तुवत तदशीतीनामशीतित्वम् । जै २, २४।
- २. तद् (रौहिणकं साम) वा अशीतिभिस्संपन्नम् । आशयन्त्येवैनमेतेन । जै २,१४ । [°ति— अन्न- ७३; ७४ इ.] ।

अरुमन्-

- १. भथ यदश्रु तंक्षरितमासीत्सोऽइमा पृश्चिरभवदश्रुई वै तमइमेत्याचन्नते परोऽक्षम् । माश ६, १,२,३।
- २. भइमा जागतम् (छन्दः) । शांआ ११,७।
- ३. असी वाडआदित्योऽइमा पृक्षिः । माश ९,२,३,१४।
- ध. तस्य (वृत्रस्य) एतच्छरीरं यद्गिरयो यदश्मानः । माश ३,४,३,१३; ९,४,२; ४,२,५,१५ ।
- ५. शर्कराया अइमानं (असुजत) तस्माष्छकेराइमैवान्ततो भवति । माश ६,१,३,५।
- ६. स्थिरो वाऽअइमा । माश ९,१,२,५।

अश्च- अश्वभिः पुष्वाम् (प्रीणामि) । काठ ५३,१० (तु. मै ३,१५,८; अरमन्- १; अर्व- २;७) । अर्व-

- १. अग्निर्वा अश्वः श्वेतः । माश ३,६,२,५ (तु. माश ६,३,३,२२)।
- २. अथ यदश्रु संक्षरितमासीत्सोऽश्रुरभवदश्रुई वै तमश्र इत्याचक्षते परोऽक्षम् । माश ६,१,१,११ ।
- रे. अथ योऽसौ (सूर्यः) तपती ५३ एषोऽइवः स्वेतो रूपं कृत्वाऽश्वाभिधान्यपिहितेनात्मना प्रतिचकाम । ऐ ६, ३५।
- थ. अथैतद् ऋतुपात्रं पुनः प्रयुज्यतेऽइवं वा एतत् प्रति । मै ४,८,८ ।
- ५. अन्तो वा अस्वः पश्चाम् । तां २१,४,६ ।
- ६. अपूतो वाऽएषोऽमेध्यो यदस्वः। माश १३,१,१,१।
- ७. अश्रुब्वेव (प्रजापतेः) अश्वोऽजायत । काठसंक १७:० ।
- ८. अइव इव वै प्रजापतिरासीत् । काठ २४,८; क ३८, १।
- ९. अश्वः पश्चनां स्विषिमान् हरस्वितमः । तै ३,८,७,३ I
- १०. अहवः पश्चनां यशस्वितमः (°नामपचिततमः ।तै.।) । तै ३,८,७,२; माश १३,१,२,८।
- ११. अस्वः पश्चनामन्नादो वीर्च्यावत्तमः । तै ३,८,७,१।
- १२. धश्वः पश्चनामाशुः सारसाहितमः । तै ३,८,७,२।
- १३. अश्वः पश्चनामोजिन्हो बलिष्ठः । तै ३,८,७,१ ।
- १४. अस्तः प्रस्तोतुः प्राजापत्यः । मै ४,४,८ ।
- १५. अश्वमालभते ... श्रीर्वा एकशकम् । श्रियमेवावरुन्धे । ते ३,९,८,२ ।

- १६. अइवं पशुम् (प्रजापतिर्बाहुभ्यामेवोरसोऽस्रजत) । जै १,६८।
- १७. अइवं प्रस्तोतृ-प्रतिहर्तृभ्याम् (ददाति)। ते १,८,२,३।
- अइवरचतुस्त्रि ए शः (°शो दक्षिणानाम् Lतां.]) । तां १७, ११,३; ते २,७,१,३ । 26.
- अश्विसिस्तिष्ठ ए स्तिष्ठति ... सर्वा ए श्रतुरः पदः प्रतिद्धत् पठायते । तैसं ५,४,१२,१। १९.
- २०. अश्वस्य वा आलब्धस्य रेत उदकामत् । तत्सुवर्णं र हिरण्यमभवत् । ते ३,८,२,४; माश ₹₹,9,9.3 1
- २१. अइवस्स्व ९ शकृदुपिनिम्नति किन्विद्धिं चाप्निं च न निरास्था ३ मिति । काठ ८, ५ ।
- अश्वेन वै देवा अग्रे विजिति ए व्यजयन्त । मै ३, १, ३। 22.
- २३. अरवे वै सर्वा देवता अन्वायत्ताः। तै ३,८,७,३।
- २४. अस्वो न देववाहन इति । अस्वो ह वाऽएष (अप्तः) भूत्वा देवेभ्यो यज्ञं वहति । मारा 2.8,9.301
- २५. अस्वो बृहत् । जै १,३३३; २,३४ ।
- २६. अस्वो मनुष्यान् (अवहत्)। तैसं ७,५,२५,३; माश १०,६,४,९।
- २७. अइवो मैत्रस्य (+ दक्षिणा [मै.]) । मै २,६,६; काठ १५,५।
- २८. अस्वो वे बृहद्भयः। ते ३,९,५,३; माश १३,२,६,१५।
- २९. भश्वोस्यत्योसि मयोसि हयोसि वाज्यसि सन्तिरस्यव्वासि वृषासि । तां १,७,९ ।
- ३०. असौ वा आदित्योऽस्वः [°त्य एवोऽ(ग्रुक्तः)स्वः [माशः.]]। तै ३,९,२३,२; माश ७,३,२,९०।
- ३१. आनुष्टुभो (इन्द्रो कौ.j) वाऽअक्वः । कौ १५,४; माश १३,२,२,१९ ।
- ३२. आञ्चः सिन्तरित्याह । अश्व एव जवं दधाति । तस्मात्पुराश्चरश्वोऽजायत । तै ३,८,१३,२ ।
- ३३. इयं (पृथिवी) वै मनोरश्वा भूरिपुत्रा । तैआ ५,४,८ ।
- ३४. ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतं गन्तोः । तै ३,८,९,३; १२,२; ९,१३,२।
- ३५. एतेन (अख़ेन) वै देवा असुरानुत्तममम्बभवन् । क २९.८।
- ३६. एतेम्य (अङ्गिरोम्यः) एतमादित्या आदित्यमेवाश्वं श्वेतं भूतम् "आनयन् । जै ३,१८८ ।
- ३७. एष खलु वै स्तोमो यदश्वः । मै १,६,४।
- रेट. एष वा अश्वो मेध्यो य एष (आदित्यः) तपति । काश ३,१,८,१;३।
- ३९. एष वा अश्वो मध्यो यच्चन्द्रमाः । काश ३,१,८,१।
- ४०. क्षत्रं वा ऽअन्वश्वः। माश ६,४,४,१२ l
- धरे. क्षत्रं वाड अश्वो विडितरे पद्मवः। माश १३,२,२,१५।
- चक्षुषाश्वम् (प्रजापतिर्निरमिमीत)। माश ७,५,२,६। **૪**૨.
- धरे. चतुष्कपाला (वारुणाः पुरोडाशाः) भवन्ति, चतुष्पाद्धयश्वः । तैसं २,३,१२,२।
- ४४. जागतोऽश्वः प्राजापत्यः । त ३,८,८,४ ।
- तं (अश्वम्) यमाय ब्रह्मणेऽददात् । माश ४,३,४,२७ । 84.
- ध६. तस्मा (आयास्यायोद्गात्रे) असुमादित्यमश्व ए श्वेतं कृत्वा (आदित्याः) दक्षिणामानयन् । तां १६,१२,४।
- ४७. तस्मादस्व उभयादन्ननन्तिहितो हि पुरुषादस्रज्यत । मै १,८,१।
- ४८. तस्माद्क्वः पशूनां वीर्यवत्तमः (जविष्ठः [ऐ.]) । ऐ ५,१; माश १३,१,२,५ ।
- धर. तस्माद्द्वः पञ्चनामाशिष्ठः (°नामोजस्वितमः [माश १३,१,२,६])। माश १३,१,२,७।

- ५०. तस्माद्द्यः ग्रुकु उदुष्टमुख इवाथो ह दुरक्षो भावुकः । मारा ७,३,२,१४ ।
- ५१. तस्माद्श्विभाः (पद्भिः) तिष्ठंस्तिष्ठत्यथ युक्तः सर्वैः पदैः सम्मायुते। माश १३,२,७,६।
- ५२. तस्माद्दवः सर्वेषां पश्चना ५ श्रेष्ठ्यं गच्छति । तै ३,८,९,१।
- ५३. तस्मादु हैतदृश्वः पश्चनां भगितमः । माश ६,३,३,१३।
- ५४. तस्य (अर्वस्य व्वेतस्य) रुक्मः पुरस्ताद्भवति । तदेतस्य रूपं क्रियते य एष (आदित्यः) तपति । माश ३,५,१,२०।
- ५५. तस्य (सौर्यस्य हिवषः) अश्वः श्वेतो दृक्तिणा। तदेतस्य रूपं क्रियते य एष (सूर्यः) तपित यद्यश्व ५ श्वेतं न विन्देदपि गौरेव इवेतः स्यात् । माश २,६,३,९।
- ५६. तान् (असुरान् देवाः) अश्वा भूत्वा पद्धिरपाघत यदश्वा भूत्वा पद्धिरपाघ्नत तदश्वानाम-श्वत्वमञ्जूते यद्यत्कामयते य एवं वेद । ऐ ५,१।
- ५७. तेडिङ्गरस भादित्येम्य असुमादित्यमश्व ५ श्वेतं भूतं दक्षिणामनयन् । ते ३,९, २१,९ ।
- ५८. ते ऽब्रुवन् (आदित्याः)। यं (अश्वम्) नोऽनेष्ट सवर्योऽभूदिति। तस्मादश्य ए सवर्येत्या-ह्यन्ति। तै ३,९,२१,१।
- ५९. ते (आदित्याः) ऽश्वं इवेतं दक्षिणां निन्युरेतमेव य एष (सूर्यः) तपति । कौ ३०, ६।
- ६०. न वा उ एतन्त्रियसे न रिष्यसि, देवाँ इदेषि पथिभिस्सुगेभिः । काठ ४६,५।
- ६१. न वै मनुष्यः स्वर्गं लोकमञ्जला वेदाइवो वै स्वर्गं लोकमञ्जला वेद । मारा १३, २, ३,९।
- ६२. परमा वा एषा दक्षिणा यदस्यः । काठ ८,५ ।
- ६३. परमोऽस्वः पश्चनाम् । तैसं ५,४,१२,१; माश १३,३,३,१।
- ६४. प्रजापितः प्रजाः सृष्ट्वा रिरिचानोऽमन्यत, सोऽइवो भूत्वा संवत्सरं न्यक् भूम्या ५ शिरः प्रतिनिधायातिष्ठत् तस्याइवत्थो मूर्ध्नं उद्धिनत् । मै १,६,१२ ।
- ६५. प्रजापतेर् (+ वा [तां.]) अक्ष्यद्वयत्तत्परापतत्तद्द्वोऽभवत्तद्श्वस्याद्वत्वम् (+ तद्देवा अव्य-मेधेन प्रत्यद्धः [तां.]) । तैसं ५,३, १२,१; तां २१,४,२; तै १,१,५,४।
- ६६. प्रजापतेवें चक्षुरव्वयत् , तस्य यः व्वयथा आसीत् सोऽक्वोऽभवत् । मै १,६,४।
- ६७. ब्राजापत्यो (यजमानो [तै ३,९,१७,४; ५]) वा अश्वः । तैसं ३,२,६, ३; ५,१,७,१; मै ४,४,८,८,३; काठ ८,५; तै ३,८,२२,३; ९,१६,१;१७,४; ५; माश्च ६,५,३,९; तैआ ५,३,५।
- ६८. प्राजापत्योऽश्वः । तैसं ५,१,२,२; मै २,३,३; ३,१,३; ७,९; ४,१,२; काठ २२, ८; क ४७, १; तै १,१,५,५; ३,२,२,१; माश १३,१,१,१।
- ६९. यदश्वं ददाति "प्रजापतेरेव तेन प्रियं धामोपैत्यथो अमुख्यादित्यस्य लोकं जयति । मै ४,८,३।
- ७०. यद्श्वं ददाति सूर्यभ्राजमेवैनं (दातारं) करोति । काठ २८, ५; क ४४,५।
- ७१. यदस्वेन यन्ति रक्षसामतीत्ये । काठ १९,२; क २९,८ ।
- ७२. यद्वै तद्शु संक्षरितमासीदेष सोऽश्वः । माश ६,३,१,२८।
- ७३. यमायास्वम् (+ अनयन् [मै.]) । मै १,९,४; काठ ९,९ ।
- ७४. ययुर्नामासीत्याह । एतद्वा अश्वस्य प्रियं नामधेयम् । तै ३,८,९,२ ।
- ७५. यस्मात्म्रजापतिरालच्घोऽस्वोऽभवत्तस्माद्श्वो नाम । तै ३,९,२१,४;२२,१;२।

- ७६. योऽश्वं प्रतिगृह्णीयात् स एतेन वारुणेन हविषा यजेत निर्वरुणत्वाय, चतुष्कपाछो भवति चतुष्पाद् वा भश्वः । काठ १२, ६।
- ७७. रथोऽइवैः प्रजापतये समनमद् , भूतेभ्यः समनमत् । तैसं ७,५,२३,२।
- ७८. रिमना वा अरुवो यत ईश्वरो वा अरुवोऽयतो (+ Sधतो [माश.]) Sप्रतिष्ठितः परां परावतं गन्तोर्थत् पार्श्वरश्मं ब्रह्मसामं ('साम [माश.]) भवत्यश्वस्य यत्ये (श्वस्येव [माश.]) धत्ये । तैसं ५,४,१२,३; माश १३,३,३,५।
- **७९. वज्री वा भ**इवः प्राजापत्यः । क ३०,१; तै ३,८,४,२।
- ८०. बज्री वा एषः (+ प्राजापत्यो ध्मै.।) यदश्वः । मै ३,१,३; तै १,१,५,५।
- ८१. वज्रोऽस्वः (वाऽभश्वः [मारा ४,३,४,२७;६,३,३,१२]) । मारा १३,१,२,९।
- ८२. बद्भयक्वः । तैसं ५,१,२,३; काठ १९,२।
- ८३. वरुणायाश्वम् (दक्षिणां दद्यात्) । तैआ ३,१०,२ ।
- ८४. वरुणो ? (वारुणो) वा अञ्चो वरुणदेवत्यः । मै २,३,३।
- ८५. वरुणो ह वै सोमस्य राज्ञोऽभीवाक्षि प्रतिषिपेष तदश्वयत्ततोऽश्वः समभवत्तबस्छ्वयथा-त्समभवत्तस्मादश्वो नाम । माश ४, २.१,११।
- ८६. वाजिनो (वारुणा Lकाठ., क.J) ग्राह्वाः । काठ २८,४; क ४४,४; माश ५,१,४,९५।
- ८७. वाजी (भूत्वाऽरवः) गन्धर्वान् (अवहत्)। तैसं ७,५,२५,३; माश १०,६,४,१।
- ८८. वारुणं यवमयं चरुम् (निर्वपति), अश्वो दक्षिणाम् । तैसं १,८,८,२।
- ८९. वारूणसञ्चस् (प्रजापतिरालिप्सत) । माश ६,२,१,५।
- ९०. वारुणो वा अस्तः । तै २,२,५,३; ३,८,२०,३;९,१६,१।
- ९१. वारुणो हि देवतयाऽस्वः । तै १,७,२,६।
- ९२. विभूमीत्रा प्रभूः पित्राऽश्वोऽसि हयोऽस्यत्योऽसि नरोऽस्यवीऽसि सप्तिरसि वाज्यसि वृषाऽसि नृमणा असि ययुर्नामासि । तैसं ७,१,१२,१।
- ९३. विराट् छन्दस्तदस्वो वरुणो देवता । मै २,१३,१४ ।
- ९४. वीर्य (बृषा Lतैसं.] वा अक्वः । तैसं २,४,९,४; माश २,१,४,२३;२४।
- वृषा (वारुणो [माशः]) हाइवः । मै २,४,८; काठ ११,१०; माश ७,५,२,१८।
- ९६. वैश्वदेवो (सीयों [गो.]) वा अश्वः । गो २, ३,१९; तै ३,९,२,४;११,१; माश १३,२,५,४।
- ९७. समुद्र एवास्य (अश्वस्य मेध्यस्य) बन्धुः समुद्रो योनिः । माश १०,६,४,९ ।
- ९८. समुद्रो वा अश्वस्य योनिः समुद्रो (बन्धुः) । तैसं ७,५,२५, ३।
- ९९. स श्विक्गो यदस्यः । माश ५,३,१,५ ।
- १००. सूरादृश्वं वसवी निरतष्ट । काठ ४०, ६।
- १०१. सूर्यस्य वा एतद्ध्वानं यन्ति यद्द्वं प्राञ्चं च प्रत्यञ्चं चाक्रमयन्ति । काठ २०,५ ।
- १०२. सोऽग्निरक्वो भूत्वा प्रथमः प्रजिगाय । गो २,४, ११ ।
- १०३. सोमो वै बुख्णो अस्वस्य रेतः । ते ३,९,५, ५।
- स्तोमादश्वस्सम्भूतः । काठ ८,५ ॥ [॰३व- अप्नि- ४४;५०;२०८; ४६६; श्रत्य-; अप्- १९; १०४. ४५; अप्सुजा- १; ३; अर्वन्- २; अवि- ६ द्र.]।

अश्वतर-

- .१. अश्वतरो न प्र जायत आत्तरेता हि। तैसं ७,१,१,३।
- २. अइवतरो बर्हिषि न देयः । अति ह्यप्लवताप ह्यकामत । आत्तरेता ह्यप्रजा हि षोडशिनस्स्तोत्रे देयः । जै १,६७ ।
- 3. ये (पशवः) दह्यमानादस्रस्यन्त तेऽश्वतराश्च कृष्णाश्च । जै ३, २६३ ।

 अश्वतरगर्दभ निर्मत्या भश्वतरगर्दभौ । तैआ ३, १०, ३ ।

 अश्वतरी भश्वतरीरथेनाग्निराजिमधावत्तासां प्राजमानो योनिमकूल्यत्तस्मात्ता

अश्वमेध-

१. अन्तोऽइवमेधः । मै २,२,९।

विजायन्ते। ऐ ४.९।

- २. अइवमेधे सर्वा देवता अन्वायत्ताः । माश १३,१,२,९ ।
- ३. असावस्वो मेघो मेध्य इत्यादित्यम् (उपदिशन्) । जै १, २५।
- **४. असावादित्योऽइवमेधः।** तैसं ५,७,५,३; माश ९,४,२,१८।
- ५. असौ वाडआदित्य एकवि ए शः सोडववमेधः। माश १३,५,१,५।
- ६. उत्सन्नयज्ञो वा एष यदश्वमेधः कस्तद्वेदेत्याहुर्यदि सर्वो वा क्रियते, न वा सर्वे इति, यत्संकृत्यच्छावाकसामं भवत्यश्वस्य सर्वत्वाय पर्याप्त्या अनन्तरायाय । तैसं ५,४,१२,३ ।
- ७. ऋषभ एष यज्ञानां यदस्वमेधः । तै ३.८,३,३।
- ८. एव एवास्वमेधो यच्चन्द्रमाः । माश ११,२,५, १ ।
- ९. एष (अरवमेधः) वा अतिब्याधी नाम यज्ञः। तै ३, ९,१९,३।
- १०. एव वाऽअश्वमेघो य एव (सूर्यः) तपति । माश १०,६,५,८।
- ११. एष (अश्वमेधः) वा ऊर्जस्वान् (पयस्वान् , प्रभूर् , विभूर्) नाम यज्ञः । तै ३,९,१९,१ ।
- १२. एष (अखमेधः) वै तेजस्वी (क्लूसो, दीघी, ब्रह्मवर्चसी) नाम यज्ञः । तै ३,९,१९,३ ।
- १३, एष (अख़मेधः) वै प्रतिष्ठितो (विश्वतो, व्यावृत्तो) नाम यज्ञः । तै ३,९,१९,२ ।
- १४. ततोऽरवः समभवचद्श्वत्तन्मेध्यमभूदिति तदेवाश्वमेधस्याश्वमेधत्वम् । माश १०,६,५,७ ।
- १५, तद् (प्रजापतेरक्षि) देवा अश्वमेधेन (+ एव Lतैस.]) प्रत्यदधुरेष वाव (वै Lतैसं.]) प्रजापतिं सर्वं करोति योऽश्वमेधेन यजते । तैसं ५,३,१२,१; तां २१,४,२।
- १६. तरति सर्वं पाप्मानं तरति ब्रह्महत्यां योऽइवमेधेन यजते । माश १३,३,१,१ ।
- १७. तेजसा वा एव ब्रह्मवर्चसेन ब्युध्यते । योऽइवमेधेन यजते । ते ३,९,५,१।
- १८. निरायत्याश्वस्य शिक्षं महिष्युपस्थे निधत्ते वृषा वाजी रेतोधा रेतो दधात्विति । माश १३,५,२,२ ।
- १९. प्रजापतिरश्वमेधः । मादा १३,२,२,१३; ४,१,१५।
- २०. प्राणइच मेऽइवमेधइच मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४,७,९,१।
- २१. यजमानो वाऽअश्वमेधः । माश १३,२,२,१।
- २२. योऽस्वमेधेन यजते देवानामेवायनेनैति । तै ३,९,२२,३ ।

- २३. राजा वाडएष यज्ञानां यद्श्वमेधः। माश १३,२,२,१।
- २४. राष्ट्रं वा अक्वमेधः (राष्ट्रमक्व° [माश १३, २,२,१६])। ते ३,८,९,४; माश १३,१,६,३।
- २५. वृषभ एव यज्ञानां यदस्वमेधः। माश १३,१,२,२।
- २६: श्रीचें राष्ट्रमश्वमेषः । तै ३,९,७,१; माश १३,२,९,२ ।
- २७. सर्वस्य वा एषा प्रायश्चित्तः, सर्वस्य भेषज ५ सर्वं वा एतेन (अश्वमेधेन) पाण्मानं देवा अतरन्निप वा एतेन ब्रह्महत्यामतरन् । तैसं ५,३,१२,१।
- २८. सर्वस्येष न वेद यो ब्राह्मणः सन्नश्वमेधस्य न वेद सोऽब्राह्मणः। माश १३,४,२,१७।
- २९. स वा एष (अश्वमेधः) वीर्थमेव यज्ञो, यहि वा एतेन पुरेजिरे, सर्वमेव वीर्थवदास। जै २,२६६।
- 'रे. सोऽइवमेधेनेष्ट्वा स्वराहिति नामाधत्त । गो १, ५,८ ॥ [°ध- अप्त- १५४; अप्तिहोत्र- २९; ६०; अर्काङ्क्षेध- १; ३ द.]।

अर्व-वृष- अर्ववृषेणैकशकाः पशवः। काठ ३५,१५।

अश्व-शक्- अश्वशकेन धूपयति । तैसं ५,१,७,१।

अश्व-युज् (नक्षत्र)-

- १. अववयुनोरयुक्षत । ते १ ५, २, ९ ।
- २. अश्वयुजी नक्षत्रमहिवनी देवता । तैसं ४,४,१०,३; मै २,१३,२० (तु. काठ ३९,१३)।
- रे. अदिवनोरस्वयुजी । ते १,५,१,५; ३,१,२,१०।
- अश्व-वाल यज्ञो ह देवेभ्यो ऽपचकाम सोऽश्वो भूत्वा पराङाववर्त तस्य देवा अनुहाय वालानभिषेदुस्तानालुलुपुस्तानालुप्य सार्द्धं ९ संन्यासुस्तत एता ओषधयः समभवन् यद्श्ववालाः । माश ३, ४, १, १७ ।
- अञ्च-सूक्त-> आञ्चसूक्ति (सामन्)- गौषूक्तिश्चाश्वस्किश्च बहुप्रतिगृद्ध गरगिरावमन्येतां तावेते सामनी अपञ्चतां ताभ्यां गरन्निरज्ञाताम् । ता १९, ४, १०।

अश्व-स्तोम->अश्वस्तोमीय-

- १. अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदकामत् । तदश्वस्तोमीयमभवत् । तै ३, ९, १२, १।
- २. अश्वो वा अश्वस्तोमीयम् (मेघोऽस्व L तै ३,९,१२,१ 1)। तै ३, ९, १२, ३।
- आइच- अश्वी वै भूत्वा प्रजापतिः प्रजा अस्जत स प्राजायत बहुरभवत्प्रजायते बहुर्भव-त्याश्वेन तुष्ट्रवानः । ११,३,५।

अश्वत्थ-

- अथाइवत्थं (पात्रं) भवति । तेन वैश्योऽभिषिद्यति यदेवादोऽश्वत्थे तिष्ठते इन्द्रो मरुत उपामन्त्रयत । माश ५, ३, ५, १४ ।
 - २. अश्वत्थेन वनस्पतयः (अन्वाभूयन्त)। काठ ३५,१५।
 - ३. अश्वत्थे वो (ओवधीनाम्) निषदनम्। काठ १६,१३; क २५,४।
- अश्वत्थो नै वनस्पतीना ५ सपत्नसाहो निजित्ये । तैसं ५, १,१०,२ ।
- ५. एष (अश्वत्थः) वै वनस्पतीना ५ सपस्नसाहः। काठ १९,१०; क ३०,८।
- ६. ततः (अरवस्य) शकाञ्चती (शक्रतःश्वती) अजायत, तत्पाश्वनिमध्याच्चाश्वतयाश्वनिमध्या-

च्चाइवसत्तद्द्वत्थोऽजायत तस्य वेदो मूळं पर्णानि छन्दांसि । काठसंक १८: १-३।

- ७. तेजसो वा एष वनस्पतिरजायत यदश्वतथः । ऐ ७,३२ ।
- ८. त्वच एवास्यापचितिरस्रवत्सोऽइवत्थो वनस्पतिरभवत् । माश १२, ७, १, ९ ।
- ९. प्रजापतिर्देवेभ्यो निकायत । अश्वो रूपं कृत्वा । सोऽश्वत्थे संवत्सरमितष्ठत् । तद्श्वत्थस्या-श्वत्थत्वम् । तै ३, ८,१२,२ ।
- १०. मरुतां वा एतदोजो यदश्वत्थः । तैसं २, ३, १, ५-६ ।
- ११. मारुतो (+ वा [काश.]) ऽइवत्थः। तैसं ३, ५, ७, २; काश ७, २, ४, ११।
- १२. विडश्वत्थः । तैसं ३, ५, ७, ३।
- १३. विशो वीर्यमपाकामत्, तद्द्वस्थं प्राविशत् स तेन वीर्येण भर्भराभवत् । मै २,२,१।
- १४. विशो वै वीर्यमपाकामत् तदश्वस्थं प्राविशत्, तस्मादेशोऽधतस्सर्वोहा पर्णमेजयंस्तिष्ठति यद्श्वत्था भवन्ति । काठ ११, ६ ।
- १५. विष्णुर्देवताइवस्थो नक्षत्रम् । काठ ३९, १३ ।
- १६. साम्राज्यं वा एतद्वनस्पतीनाम् (यदश्वत्थः)। ऐ ७, ३२; ८,१६॥ [°त्थ− अग्नि− १३२; ३०९;३७७;६३९; अख्व ६४ द्र.]।

आश्वतथा - बाइवरथेन (पात्रेण) वैदयः (अभिषिञ्चति)। तै १, ७, ८, ७ । आश्वतथी - आश्वतथ्यपमृत्। तैसं ३,५,७,२।

अश्विन्-

- १. अथ यदेनं(अप्तिम्) द्वाभ्यां बाहुभ्यां द्वाभ्यामरणीभ्यां मन्थन्ति द्वी वा अश्विनी तदस्याश्विनं रूपम्। ऐ ३, ४।
- २. अधिवना आशिरा (प्रीणामि)। मै १, ९, २; काठ ९, १०।
- ३. अश्विना उ ह वै देवानां बद्ध मुची । ज ३, ७२।
- ध. अश्विना (°नौ Lकाठ.]) एतस्य देवते (°ता Lकाठ.]) य आमयावी । मै २, ५,६; काठ १३,७ ।
- ५. अर्हिवनाव एसाभ्याम् (प्रीणामि)। तैसं ५, ७, १३, १ l
- ६. अदिवनाविव रूपेण (भूयासम्)। मं २, ४, १४।
- ७. अहिवनावेतस्य देवता य भानुजावरः । क ४६, ६।
- ८. अश्विनावेतस्य देवता यो दुर्बाह्मणः सोमं पिपासित । तैसं २, १, १०, १।
- ९, अश्विनोस्त्वा तेजसा ब्रह्मवर्चसायाभिषिज्ञामि । मै ३, ११, ८ ।
- १०. अश्विनी देवता पङ्क्तिरछन्दोऽश्विनोः पात्रमसि । तैसं ३, १, ६, २ ।
- ११. अश्विनी द्वयक्षरया (°रेण [तैसं.]) प्राणापाना उदजयताम् (°नाबुद १ तैसं.])। तैसं १, ७, ११,१; मे १,११,१०; काठ १४,४।
 - १२. अध्वनौ पूर्वपादौ मित्रावरुणावपरपादौ । तैआ २,१९,२।
 - १३. अधिवनी वै देवानामनुजावरी (अत्यन्तिनकृष्टी)। तैसं २,३,४,२; मै २,५,६; काठ १३, ७; ३०, ३; क ४६, ६।
 - १४. अश्विनी वै देवानां भिषजी । तैसं २,३,११, २-३; मै २,५,६; ३,२,९; ४,१,२; ऐ १,१६; की १८, १; गो २, २,६; ५, १०; तै १, ७, ३, ५; तैआ ५, ७, ३।

- १५. अहिवनौ (यावापृथिवी) ब्यात्तम् (विकासितमुखस्थानीये)। तैआ ३, १३, २।
- १६. अश्विनी हि (वै [मै.]) देवानामध्वर्यू । मै ४,५,४; तैआ ५, २, ५ ।
- १७. अश्विनी ह्यभिषज्यताम् । मै २,४, १; काठ १२, १०।
- १८. अध्विभ्यां (+ आगोसुग्भ्यां [तैसं.; मै.]) घानाः। तैसं ७, ५,२२,१; मै ३,१५,११; तै १,५,११,३।
- १९. अधिवभ्यां मयूरान् (आलभते)। मै ३, १४, ४।
- २०. इन्द्रे हि तौ (अश्विनौ) तानीनिद्रयाणि वीर्याण्याप्त्वाधत्ताम् । मै २, ४, १।
- २१. इमे (बावापृथिव्यौ) अश्विना । तैसं ५,६,४,१; काठ २२, ६।
- २२. इमे ह वे द्यावापृथिवी प्रत्यक्षमहिवनाविमे हीद १ सर्वमाश्नुवातां पुष्करस्रजावित्यक्षिरे-वास्य (पृथिव्ये) पुष्करमादित्योऽमुद्धे (दिवे)। माश ४, १, ५, १६।
- २३. गईभरथेनाश्विना उदजयताम् । ऐ ४,९ ।
- २४. छागमिइवभ्या ५ स्वाहा । मै ३, ११, २।
- २५. तद्दिवना उद्जयतां रासभेन । कौ १८, १।
- २६. तद्यी ह वाऽह्मी पुरुषाविवाक्ष्योः । एतावेवाक्ष्विनी । माश १२, ९, १, १२ ।
- २७. तयोर् (अश्विनोः) या भिषज्या तन्रासीतां त्रेधा विन्यद्धाताम्, अग्नौ तृतीयं, श्राह्मणे तृतीयमप्य तृतीयम्। काठ २७, ४।
- २८. तेषाम् (देवानाम्) अश्विनौ प्रथमावधावतान्तावन्ववदन् सह नोऽस्त्वित । तावबूताङ्किको ततः स्यादिति यत्कामयेथे इत्यबुव ए स्तावबूतामस्यदेवत्यमिद्मुक्थमुच्याता इति तस्मादाश्विन- मुच्यते । तां ९, १, ३६ ।
- २९. त्रिबम्धुरेण त्रिवृता रथेन त्रिचकेण सुवृता यातमर्वाक् । पिन्वतं गा जिन्वतमर्वतो नो वर्षयतमश्चिना वीरमस्मे । काठ १७, १८ ।
- ३०. देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे । अश्विनोर्बाह्यम् । तै २, ६, ५, २ ।
- ३१. देवा असुरैविंजयसुपयन्तोऽश्विनोः पूषणि सत्यं न्यद्धत । मै ४, ४,९ ।
- ३२. नासिके (द्यावापृथिवी वा [काठ.]) अहिवनी । काठ १३, ५। माश १२, ९, १, १४।
- ३३. पातं मो अधिवना दिवा, पाहि नक्त ए सरस्वति । मै ३, ११, ३; काठ ३८, ८।
- ३४. पुत्रमिव पितरा अश्विनोभेन्द्रावतं काव्यैर्द ए सनाभिः । काठ १७, १९ ।
- ३५. प्रत्यूहताम् (प्रत्योह° तिसं-, काठ.]) अधिवना मृत्युमस्मात् (+.....ता अस्मान् मृत्युं प्रत्यूहतः [मै.])। तैसं ४, १, ७, ४; ५,१,८,६; मै ३, ४,६; काठ १८, १६।
- ३६. भद्राश्विना नो भवतां नवेदसा। काठसंक ६१: १२।
- ३७. मुख्यी (अहोरान्ने [मै.]) वाऽहिवनी (यज्ञस्य)। मै ३,४,४; माश ४, १, ५, १९।
- ३८. यन्नाहिवनोइछागस्य हविषा प्रिया धामानि । काठ १८, २१ ।
- ३९ 'यद्दिवना उदजयतामश्विनावादनुवातां तस्मादेतदादिवनमित्याचक्षते । ऐ ४,८ ।
- ४०. 'युव ९ सुराममिश्वना नमुचावासुरे सचा विषिपाना ग्रुभस्पती इन्द्रं कर्मस्त्रावतम्' (मा १०, ३३) इत्याश्राव्याहाश्विनी सरस्वतीमिन्द्र ९ सुन्नामाणं यजेति । माश ५, ५, ४, २५।
- **४**२. इयेताविव हाहिवनी । माश ५, ५, ४, १ ।

- ४२. श्रुतसदिस श्रोत्रपाभ्यां (अश्विभ्याम्) त्वाः (गृह्णामि)। तैसं ३, २, १०,९।
- **४३.** श्रोत्रे अश्विनो । माश १२, ९, १, १३ ।
- ४४. सङ्ग्रहीतुर्गृहान् परैत्याश्वनं द्विकपालं पुरोडाशं निर्वपति, सयोनी वाऽश्विनौ, सयोनी सन्यष्ट्रसारथी, समानं होव रथमधितिष्ठतः । माश ५, ३, १, ८ ।
- ४५. सजीवा अश्विना द ए सोभिः ... घृतेन स्वाहा । मै २, १२,३; ३,४, ४; काठ २२,५।
- ४६. सतीनामष्टाकपाछोऽश्विम्याम् । मै २, ६, १३ ॥ [॰श्विन् अंस-; अध्वर्यु ११; अन्तरिक्ष-८६; अश्वयुज्– २,३; आध्वर्यव– १ द्व.] ।

आश्विन-

- १. आदिवनः (प्रवर्ग्यः) पयस्यानीयमाने (नामाधत्त)। तैआ ५, ११,४।
- २. आदिवनं दुद्धमानम् (पयः) · वारुणमधिश्रितम् । मै १,८,९० ।
- ३. भाश्चिनं (°नो काठ.) द्विकपाल ५ (°लः [मै., काठ.]) संग्रहीतुर्गृहे सवात्यो दक्षिणा | तैसं १, ८, ९, २; मै २, ६, ५; काठ १५, ४।
- ध. आश्विनं द्विकपारुं (+ पुरोडाशं धमाश.]) निर्वेपेत् (निर्वेपिति धमाश.]) । तैसं २, ६, ३,६; माश ५, ३, १, ८।
- भ. आश्विनं धूम्रमालभते (°मालभेत+यो दुर्जाद्यणः सोमं पिपासेत् । तैसं २, १, १०, १। तैसं १, ८, २१, २; तै १, ८, ५, ६।
- ६. आश्विनमन्वाह तद्मुं लोकम् (दिवम्) आप्नोति । कौ ११,२; १८, २ ।
- ७. आश्विनः (ग्रहः) श्रोत्रम् । मै ४, ५, ९ ।
- ८. आदिवना अधोरामी बाह्नोः । मै ३, १३, २।
- ९. आश्विनो दशमो गृह्यते, ब्यानो वा एष गृह्यते, नाभिरेव दशमो (प्रहः) गृह्यते । मै ४,६,१।
- १०. आदिवनो द्विकपालः (पुरोडाशः)। तां २१, १०, २३।
- ११. इममेव छोकमाहिवनेन (अवरुन्धे)। माश १२, ८, २, ३२।
- १२. कुवलसक्तुभिराहिवन ५ (प्रहं) श्रीणाति । मै २, ३, ९; काठ १२, १०।
- १३. द्वाभ्यां ह्यादिवनिमत्याख्यायते । कौ १८, ५ ।
- १४. धानामादिवनस्य (पात्रेऽवदधाति)। काठ २७,५।
- १५ यः पश्चात् सोमपीथः स आश्विनामान् (प्रहानः गृह्णीत) पश्चेव हातौ (अश्विनौ) सोमपीथ-माश्नुवाताम् । मै ४, ८,९।
- १६. लोपाश (श्रोत्रम् [कौ.]) आदिवनः । मै ३, १४, १७; कौ १३,५।
- १७. लोहित (अजः) आहिवनो भवति । माश ५, ५, ४, १ ।
- १८. वसन्तम्रीष्मावेवाश्विनाभ्याम् (अवहन्धे)। माश १२, ८, २, ३४।
- १९. ग्रुद्धवालस्तर्वश्चद्धवालो मणिवालस्त भादिवनाः । मै ३, १३, ४; काठ ४९,३।
- २०. श्रोत्रं वा आश्विनः । काठ २७, ५; क ४२, ५।
- २१. श्रोत्रं चात्मा चाह्यिनः। काठ २७, ५; क ४२, ५; ऐ २, २६।
- २२. श्रीत्रंत आहितनः (ब्रहः) पातु । मै ४, ८, ७।
- २३. सर्वे आहितना भवन्ति (प्रेषाः) भेषज्याय । मारा १२,८,२,१६।

- २४. सर्वत आश्विनं परिद्वारं भक्षयति, तस्मात् सर्वाः दिशः श्रणोति । मै ४.६.९ ।
- २५. हिङ्कारेणाहिवनः सामन्वान् । मै ४. ६. १ ॥ िव- अज- १५: अध्वर्य- १४ इ. ो ।

अषाढा-

- १. अपां पूर्वाषाढाः (नक्षत्राणि)। ते १, ५, १, ४; ३, १, २,३।
- २. अषाढा नक्षत्रं, विश्वे देवा देवता (+ उत्तरा [काठ.])। तैसं ४,४,१०,२; काठ ३९,१३।
- ३. इयं (पृथिवी) वाऽअषाढा (इष्टका)। माश ६,५,३,१; ७,४,२,३२; ८,५,४,२।
- श्रीवा अवाढा । माश ७.५,१,३५।
- तऽएते सर्वे प्राणा यद्बाढा । माश ७,४,२,३६।
- ६. ताम (इष्टकां देवाः) उपधायासुरान्त्सपत्नान् भ्रातृन्यानस्मात्सर्वस्मादसहन्त यदसहन्त तस्माद्वाढा । माश ७,४,२,३३।
- ७. यन्नासहम्त तद्वाढाः। ते १,५,२,८।
- ८. वाग् (+ वा [माञ्च ७,४,२,३४; ८,५,४,१]) अवाढा । माञ्च ६.५,३,४; ७,५,१,७।
- ९. विश्वेषां देवानामुत्तराः (अषाढाः) । ते १.५,१,४; ३,१,२,४ ॥ [°ढा- अप्- ५६ इ.] ।

अष्ट्रन-

- रै. अष्टी भवन्त्येताभिवैं देवाः सर्वा अष्टीराइनुवत तथो एवैतद् यनमान (॰ना शांआ.) एताभिरेव सर्वा अष्टीरइनुते (°इनुवते Lशांआ.])। कौ ९,४०; शांआ १,४।
- २. यदब्टाभिर् (ऋग्भिः) भवारुन्धताब्टाभिराइनुवत तदब्टानामब्टत्वम् । ऐ १,१२।

अष्टका-

- १. एषा वै संवत्सरस्य पत्नी यदेकाष्टका । तां ५,९,२ ।
- २. पर्वेतत्संवत्सरस्य यदण्टका । माश ६, २, २, २४ ।
- ३. प्राजापत्यमेतदह्यद्ष्टका । माश ६, २,२,२३।
- संवत्सरस्य प्रतिमां यां (एकाष्टकारूपाम्) त्वा रात्रि यजामहे । मं २,२,१८ ।
- ५. संवत्सरस्य या पत्नी (एकाष्टकारूपा) सा नो अस्तु सुमङ्गली। मं २,२,१६।

अष्ट-रात्र-

- १. अष्टरात्रेण वै देवाः सर्वमाश्तुवत । तां २२,११,६ ।
- २. एतेन (अष्टरात्रण) वै देवा देवत्वमगच्छन् देवत्वं गच्छति य एवं वेद । तां २२,११,२-३।
- ३. बृहस्पतिरकामयत ब्रह्मवर्चसी स्यामिति स एतमष्टरात्रमपद्यत्तमाहरत्तेनायजत ततो वे स ब्रह्मवर्चस्यभवच एवं विद्वानष्टरान्नेण यजते ब्रह्मवर्चस्येव भवति। अष्टरान्नो भवत्यष्टाचरा गायत्री, गायत्री ब्रह्मवर्चसं, गायत्रियैव ब्रह्मवर्चसमव रून्धे । अष्टराश्री भवति, चतस्त्री वे दिशाश्चतस्तोऽवान्तरदिशा दिग्भ्य एव ब्रह्मवर्चसमव रून्धे । तैसं ७,२,३,९।

अष्ट-होतृ- अनाधृष्य- ४ द्र.।

अष्टाचत्वारिश (स्तोम)-

- १. विड् (अन्तो वा [तां.])। अष्टाचत्वारिशः। जै २, २७९; तां ३,१२,२।
- २. वीवर्तो (वि° [तैसं.]) ऽष्टाचत्वारिशः । तैसं ४,२,८,१;५,३, ४,५; मै २,८,४।

अष्टादंष्ट्र-

- श्रष्टादंष्ट्रो वैरूपः पञ्चकामसपोऽतप्यतः। स एते सामनी भपश्यत्। ताभ्यामस्तुतः। स प्तामिलामुपैत्। जै १,१९१।
- २. अष्टाद ५ ष्ट्रो वैरूपोऽपुत्रोऽप्रजा अजीर्य्यत्स इमान् लोकान्विचिद्धिद्वौँ अमन्यत, स एते जरसि सामनी अपस्यत्तयोरप्रयोगादिश्वभेत् सोऽब्रवीदध्नवद्यो मे सामभ्या ५ स्तवाता इति। तां ८,९,२१।

आष्टादंष्ट्र (सामन्)-

- १. आष्टादंद्रे ऋदिकामः कुर्वीत । जै १,१९१ (तु. तां ८,९,२०)।
- २. यद्वष्टादंब्ट्रो वैरूपोऽपइयत् तसादाब्टादंब्ट्रे इत्याख्यायेते । जै १,१९१ ।

अष्टाद्शन् - प्रतृतिंरध्टाद्शः (स्तोमः) । तैसं ४,३,८,९; मै २,८,४; काठ १७,४ । अष्टाद्शिन् - संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा यद्ष्टाद्शिनः । द्वाद्शमासाः पञ्चर्तवः । संवत्सरोऽष्टादशः । तै ३, ९, १, १-२ ।

अष्ट्र- अष्टन- १ द.।

असत्-

- १. अथ यदसत्सर्क् सा वाक् सोऽपानः । जैउ १, १७, १, २ ।
- २. असद्घाऽइदमग्रऽकासीत् (+ ततो वै सद्जायत [तैआ., तैउ.])। माश ६, १,१,१; तैआ ८, ७, १; तैउ २, ७,१.
- रे. इदं वा अग्रे नैव किंचनासीत् । न द्यौरासीन पृथिवी नान्तरिक्षम् । तदसदेव सन्मनोऽकुरुत स्यामिति । ते २, २, ९, १ ।
- तदाहुः किं तदसदासीदित्यृषयो वाव तऽप्रेऽसदासीत् । माश ६, १, १, १ ।
- प. न शूद्रो दुद्धादसतो वा एष सम्भूतोऽसन्त्स्यात्। मै ४, १,३; काठ ३१, २; क ४७,२।
- ६. मृत्युर्वाऽअसत्। माश १४, ४, १, ३१।
- असमरथ- तस्य (आदित्यस्य) स्थप्रोतश्चासमस्थश्च सेनानीग्रामण्याविति वार्षिकी ताबृत्। माश ८, ६, १, १८।

असम्बाध- अन्तरिक्ष- १६७ इ.।

असि-

- १. असि वै शास इत्याचक्षते । माश ३, ८, १, ४।
- २. बज्रो वाडमसिः। माश ३, ८, २, १२।

असित-

- अथार्भवः पवमानः । स ह सोऽसित एव स्तोमः । दिश एव ताः । दिशो ह ब्युत्कामन्ति पाप्मा न सिषाय, न हैनं पाप्मा सिनोति य एवं वेद । जै १, ३१३ ।
- २. श्रांसितो धान्वो राजेत्याह तस्यासुरा विशस्तऽहमऽश्रासतऽहति कुसीदिन उपसमेता भवन्ति तानुपदिशति मायावेदः सोऽयमिति । माश १३, ४, ३, ११।

असुर-

- ३. असितो वा एतेन दैवलस्त्रयाणां लोकानां दृष्टिमपश्यत् त्रयाणाङ्कामानामवरूथ्या आसितं क्रियते। तां १४, ११, १९।
- **४. मृत्यवेऽसितः** (पशुः)। मै ३, १४, १८।
- ५. समीची नामासि प्राची दिक्, तस्यास्तेऽग्निरिधपतिरसितो रक्षिता । तैसं ५,५,१०,१ ।

असित-ग्रीच- अग्निवाऽअसितग्रीवः । माश १३, २, ७, २।

आसित - तदेतत्स्वर्यं साम, सर्वानिमान् कोकाननुसञ्चरत्युश्नुते स्वर्गं लोकं य एवं वेद, यद्वसितो दैवलोऽपश्यत् तस्मादासितमित्यास्यायते । जै ३, २७१।

असु-

- १. असुरात्तः (सोमः)। तैसं ४, ४, ९, १।
- २. असुरिति वा अहमेतं (प्रतिश्रुत्कास्थं पुरुषम्) उपासे । शांआ ६, १३; कौउ ४, १३ ।
- असुर्वाव स पृद्दिनरइमा । काठ २१, १२।
- तस्या एतस्यै वाचः प्राणा एवाऽसुः । एषु हीदं सर्वमसूतेति । जैउ १, १३, १,७ ।
- प्रतिश्रत्कायामसुरिति । शांआ ६, २; कौड ४, २।
- ६. प्राणो वाडमसः। माश ६, ६, २, ६।
- स एषोऽसुः स एष प्राणः। स एष भूतिइचाभूतिइच। ऐआ २, १,८॥ [॰सु- अन्तरिक्ष-40 E.] 1

असुर-

- १. अथ ह तर्हि देवेष्वेव हिरण्यमास, नासुरेषु, संवृक्तं ह देवैरसुराणां हिरण्यमास । जै २, ९९ ।
- अष्टावसुराणां (सहचरा आसुः) तेषां स्पेन्द्रो माययाष्टमो भवति वृत्रं जिघांसन् । जै २,१५५।
- असुरः क्रीतः [क्रीयमाणः (सोमः ध्तैसं.।)]। तैसं ४, ४, ९,१; काठ ३४,१४। 3.
- असुराणां वा इयम् (पृथिवी) अग्र आसीत् । मै ३, ८, १; तै ३, २, ९, ६। 8.
- असुराणां वा इयं पृथिन्यासीत् । मै ४. १, १०; काठ ३१, ८; क ४७, ८। ٤.
- असुराणा ५ सास्नाकृत्यः, क्षिप्रं बह्वीर्भवन्ति, क्षिप्रं पराभवन्ति । मै ४, २,९।
- असुराणां ह वा अग्र इमे लोका आसुः । जै ३,११७ ।
- असुरा वा एषु क्रोकेन्वास ५ स्तान्देवा ऊर्द्धसद्मनेन (साम्ना) एभ्यो क्रोकेम्यः प्राणुदन्त । तां ९, २, ११।
- ९. असुरा वै देवान् दक्षिणत उपानयन् । तैसं ६, ६, ४,४।
- १०. अहर्वे देवा आश्रयन्त रात्रीमसुराः । ऐ ४, ५; गो २,५,९।
- ११. अहर्ते देवानामासीद्राज्यसुराणाम् । काठ ७,६; क ५, ५ (तु. तैसं १,५,९,२)।
- १२, उपरिष्टाल्लक्ष्माणं देवा उपाद्धताऽधस्ताल्लक्ष्माणमसुरास्ततो देवा अभवन् , पराऽसुराः। मै ३, २, ७।
- १३. उभये वा एते प्रजापतेरध्यसृजन्त । देवाश्चासुराश्च । तै १, ४, १, १ ।
- १४. उशना (+वै तां.]) काव्योऽसुराणां पुरोहित (दूत [तैसं.]) आसीत् । तैसं २, ५, ८, ५; जै १,१२५; तां ७, ५, २०।
- १५. ऋचा वा असुरा आयन् साम्ना देवाः । जै १, १५४

- १६. एकाक्षरं वे देवानामवमं छन्द आसीत्सप्ताक्षरं परमन्नवाक्षरमसुराणामवमं छन्द आसीत् पञ्चदंशाक्षरं परमम्। तां १२, १३, २७।
- १७. एती तहीसुराणां बाह्मणा आस्तां तृष्टावस्त्री । मै ४, ८, ९।
- १८. कनीयस्विन इव वै [+ तर्हि (युद्धसमये) L तां.])] देवा आसन् भूयस्विनोऽसुराः । जै १,१९८; तां १२,१३,३१।
- १९. कनीया १ सि (छन्दांसि) देवेष्वासन्, ज्याया १ खसुरेबु । मै ४,७,५।
- २०. कानीयसा एव देवा ज्यायसा असुराः । माश १४, ४, १, १ ।
- २१. चातुर्मासैर्वे सोऽअशुरान् (प्रजापतिः) प्राणुदत, चातुर्मास्यैः प्रजा असृजत । मै १,१०,५ ।
- २२. छन्दोभिनै देवा असुरानभ्यभवन् । जै १, ३४२ ।
- २३. ततोऽसुरा उभयीरोषधीर्याश्च मनुष्या उपजीवन्ति याश्च पश्चः कृत्ययेव त्वद्विषेणेव त्वत्प्रिकिलपुरुतैवं चिद्देवानिभभवेमेति ततो न मनुष्या आशुनं पश्च आलिलिशिरे ता हेमाः प्रजा अनाशकेनोत्पराबभूबु: उत्ते (देवाः) होचुईन्तेदमासामपिजधांसामेति केनेति यज्ञेनैवेति । माश २,४,३,२-३।
- २४. ततोऽसुरा एवु क्लोकेषु पुरश्चिकिरेऽयस्मयीमेवास्मिल्लोके रजतामन्तरिक्षे हरिणी (सुवर्णमयीम्) दिवि । माश ३,४,४,३ ।
- २५. तचत् किञ्चासुराणा " स्वमासीत् , तद्देवा वैद्याविन्दन्त, तद् वेद्या वेदित्वम् । मै ३,८,३।
- २६. तस्य (प्रजापतेः) वा असुरेवाजीवत् तेनासुनासुरानस्जत, तद्सुराणामसुरत्वम् । मै ४,२,१; तै २,३,८,२ ।
- २७. ते देवा अञ्चवन् या एवेमा देवताक्छन्दांसि पुरुषे प्रविष्टा एताभिरेवासुरान् धूर्वामैवेति । जै १,९८।
- २८. ते देवा अहरम्यजयन्नथासुरा रात्रिमम्युपाधावन् । जै १,१९६ ।
- २९. ते देवा एतेन सत्येनाभिगीय भोमिति एतैयौँधाजयस्य निधनैरसुरान् पाप्मानं आतृब्यानव्नन्। जै १,३२३।
- ३०. ते देवाः प्रजापितमेवाभ्ययजन्त । अन्योऽन्यस्यासन्नसुरा अजुह्वुः । ''प्रजापितेर्देवानुपा-वर्तत । गो २,१,७ ।
- ३१. ते देवाः प्रयाजैरेभ्यो लोकेभ्योऽसुरान् प्राणुदन्त । तैसं २,६,१,३-४।
- ३२. ते देवाश्वक्रमचरन्छालम् (चक्रन्यतिरिक्तं साधनम्) असुरा आसन् । माश ६, ८,९,९।
- देरे. तेभ्यः (असुरेभ्यः प्रजापतिः) तमश्च मायां च प्रददौ । माश २,४,२,५।
- ३४. ते वा असुरा इमानेव लोकान्पुरोऽकुर्वत । ऐ १,२३।
- ३५. ते ऽसुरा कर्षं पृष्ठेभ्यो नाऽपश्यन् ते केशानग्रेऽवपन्त । अथ इमश्रूणि । अथोपपक्षी । ततस्तेऽवाञ्च आयन् । पराभवन् । यस्यैवं वपन्ति । अवाकेति । ते १,५,६,१ ।
- है६. तेऽसुरा भूया ५ सोऽजितमनस आसन् कनीया ५ सः पराजितमनस्तरा इव देवाः। काठ
- ३७. तेऽसुरा भूया ९ सो बलीया ९स बासन् । तां १८,१,२।

- ३८. तेऽसुरा मनस्वितरा भासन्नमनस्तरा इव देवाः । काठ १२, २ ।
- ३९. तेऽसुराः सन्नह्य सहसैवाऽऽचरन् (यज्ञमारब्धवन्तः), ब्रह्मचर्येण तपसैव देवाः, तेऽसुरा अमुद्य ९ स्ते न प्राजान ९ स्ते पराऽभवन्, ते न स्वर्गं लोकमायन् । तैआ २,१,१।
- ८०. त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवः। तैसं १,३,१४,१; तै ३,११,२,१।
- धरे. दक्षिणतो वै देवानसुरा यज्ञमजयन् । मै १.९,८।
- ४२. दक्षिणेन इस्तेन (प्रजापतिः) देवानस्जत सन्येनासुरान् । मै १,९,३ ।
- ४३. दयध्विमति न आत्थेति (असुराः प्रजापितमनुवन्)। माश १४.८,२,४।
- ४४. दिवा देवानसृजत (प्रजापितः) नक्तमसुरा ५ स्ते देवाः शुक्का अभवन् कृष्णा असुराः ··· ते देवाः सत्यमभवन्ननृतमसुराः। मै १,९,३।
- ४५. देवाः पितरो मनुष्यास्तेऽन्यत आसन् , असुरा रक्षांसि पिशाचा (°चास्ते [काठ.]) अन्यतः । काठ १०,७; जै १,१५४ ।
- ४६. देवा वै यद् यज्ञेऽकुर्वत, तदसुराऽकुर्वत । तैसं २, ५,४,१।
- ४७. देवाश्च वा असुराश्च प्रजापतेर्द्वयाः पुत्रा आसन् । तां १८, १, २।
- ४८. देवाइच वा असुराइच संयत्ता आसन्, यान् देवानामन्न ए स्तदेव तेऽभवन् , यानसुराणां (अधन्) पुनस्त उत्पत्त्यायुध्यन्त । काठ १०, ७।
- ४९. देवाश्च वा असुराश्च समावदेव यज्ञेऽकुर्वत । यदेव देवा अकुर्वत तदसुरा अकुर्वत । काठ २०, ६; क ३१, ८ (तु. काठ ९,१५)।
- ५०. देवाश्च वा असुराश्चास्पर्धन्त, ते देवाः प्रजापतिमेवाभ्ययजन्तान्योऽन्यस्यासन्नसुरा अजुहतुः । काठ ८, १३; क ८, १।
- ५१. दैन्योऽसुराणाम् (दूत आसीत्)। तैसं २, ५, ११, ८।
- ५२. नानारूपा असुराः। जै १, २७८।
- ५३. प्रउगचिता (पञ्चहोत्रा L काठ ९, १४]) वै देवा असुरान् प्राणुदन्त । काठ ९, १४; २१, ४; क ३१,१९ ।
- ५४. प्राचो वै देवान् प्रजापितरसृजतापाचोऽसुरान् । काठ ८, ४; क ६, ९।
- ५५. प्रातइच सायं चासुराणां (व्रतम्), निर्मध्यं क्षुघो रूपं, ततस्ते पराऽभवन् । तसं ६,२,५,४।
- ५६. प्रातस्सायन्तनं तान् (अमुरान् , देवाः) उपसिन्नरेवैभ्यो क्रांकेभ्यो नुदमाना भाय ५ स्रतो देवा अभवन् , पराऽसुरा अभवन् , सर्वेभ्य एवैभ्यो क्रोकेभ्यो भ्रातृत्वं नुदमान एति, य एवं विद्वानुपसद उपैति । काठ २४, १०।
- ५७. मनो वा असुरम् । तद्ध्यसुषु रमते । जैउ ३, ६, ७, ३।
- ५८. मायेत्यसुराः (उपासते)। माश १०, ५, २, २०।
- ५९. यज्ञेनासुरानपानुदम्त । तंआ १०, ६३, १ ।
- ६०. यज्ञो sसुरेषु विदद्वसुः। तां ८, ३, ३।
- ६१. यद्सुराणां (कर्माऽऽसीत्) न तदाध्यंत । तैसं ३, ४, ६, १।

- ६२. यहिवा देवानस्जत तहेवानां देवत्वं यदस्र्यं तदसुराणामसुरत्वम् । ष ४, १ ।
- ६३. या विभुषो वि परापतन् ताभ्यो ऽसुरा रक्षा ९ सि पिशाचाश्चोदतिष्टन् । तस्मात्ते पराभवन् । विभुद्भ्यो हि ते समभवन् । तैआ १, २३, ७ ।
- ६४. योऽपक्षीयते तम् (अर्धमासम्) असुराः (उपायन्)। माश १,७,२, २२।
- ६५. यो ब्राह्मणो वा वैश्यो वा पुष्टोऽसुर इव स्यात् तस्य गृहाद् (दक्षिणामिम्) आहरेत्। काठ ८, १२; क ७, ७।
- ६६. रथन्तरेण वै देवा असुरान् संविच्य बृहता जालेनेवाभिन्यौब्जन् । जै १, १३५ ।
- ६७. रात्र्या ऽसुरान् (अस्जत), ते कृष्णा अभवन् । काठ ९, ११ ।
- ६८. विश्वरूपो वै त्वाष्ट्रः पुरोहितो देवानामासीत् स्वस्नीयो ऽसुराणाम् । तैसं २,५,१,१ ।
- ६९. विष्णुमुखा वै देवा असुरानेभ्यो लोकेभ्यः प्रणुद्य स्वर्गं लोकमायन् । मै १, ४, ७ ।
- ७०. स (प्रजापतिः) श्रास्थेनैव देवानसृजत · · तसै ससृजानाय दिवेवास । · · श्रथ योऽयमवाङ् प्राणः, तेनासुरानसृजत । · · · तस्मै ससृजानाय तम इवास । माश ११, १, ६, ७-८।
- ७१. स (प्रजापितः) तान् वरुणेनासुरान् प्राह्यित्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुदत । काठ १३, ४ ।
- ७२. स यो (अर्धमासः) देवानामासीत् ; स यवाऽयुवत हि तेन देवा, यो ऽसुराणा ए सोऽयवा न हि तेनासुरा अयुवत । अथो इतरथाहुर्य एव देवानामासीत् सो ऽयवा न हि तमसुरा अयुवत योऽसुराणा ए स यवा ऽयुवत हि तं देवाः । माश १, ७, २, २५-२६ ।
- ७३. सन्य ५ हस्तमन्वसुरान् (असजत), ते मृद्धा अभवन् । काठ ९,११ ।
- ७४. स (इन्द्रः) ह तैरेवास्थिभिनैवनवतीर्जधनासुराणाम् । जै ३,६५ ।
- ७५. सहरक्षा (अग्निः) असुराणाम् । तैसं २, ५, ८, ६।
- ७६. स (प्रजापतिः) होवाचास्विव बत मेऽराधीति । तस्माद्सुरा नाम । काश ३, १, १२, ८ ।
- ७७. सो · · · ऽकामयत (प्रजापतिः) प्रजायेयेति । स तपो ऽतप्यत । सो ऽन्तर्वानभवत् । स जघनाद्सुरानस्जत · · स मुखाद्देवानस्जत । तै २, २,९,५;८ ।
- ७८. सोऽसुरानस्जत (प्रजापितः) । तदस्याप्रियमासीत् । तद् दुर्वर्णं ५ हिरण्यमभवत् · · · (तदनु) स देवानस्जत । तै २,२,४,४-५।
- ७९. सोऽसुरान् (प्रजापतिः) ब्रह्मणापानुदताग्निब्रह्म । काठ ८, ४ ।
- ८०. स्तोमपुरोगवा वै देवा असुरानभ्यजयन् । मै १, ६, ४।
- ८१. स्तोमपुरोगा वै देवा एम्यो लोकेम्योऽसुरान् प्राणुदन्त । काठ ८, ५ ।
- ८२. स्वेष्वेवास्येषु जुह्नतश्चेरः (असुराः)। माश ११, १, ८, १॥ [°र- अभि- ५१५; ६२७; अनुष्टुम्- ३९; अनृत- १३; अन्तर्याम- ६; अपरपक्ष- ४; अमूति- १;२; अयस्पात्र-; अयस्मय-; अर्धमास- १३; अर्वन्- १; अर्वाग्वसु- ३; अवकाश-२; असित- २ इ.]।

असुर-ब्रह्म- त्वष्टावरूत्री आस्तामसुरब्रह्मौ । काठ ३०, १; क ४६, ४ । असुर-माया- तम्(इन्द्रम्)अह्नणाद्सुरमायया(आसुरी) । कौ २३,४ ।

असुर-रक्षस्->०स- तस्य (मनोर्ऋषभस्य) इ सा श्वसथाद्रवथाद्सुररक्षसानि मृद्यमानानि

यन्ति । माश १, १,४,१४ (तु. ऐ २,११; कौ १०,२; गो २,३,२३)।

असुर-हन्-> असुरझी- मनोर्वे श्रद्धादेवस्य यजमानास्यासुरघ्नी वाग्यज्ञायुधानि प्रविष्टाऽऽसीत् तेषां यावन्तोऽसुरा उपाशृण्वेँस्ते पराभवन् (··· श्रासीत् तस्या वदन्त्या यावन्तोऽसुरा उपश्रण्वेँस्तावन्तस्तद्दर्जाभवन् [मै.])। मै ४, १,६; काठ ३१, ४।

असुरी- असुर्यो वा एता यदोषधयः । मै १, ६,३। असुर्य, र्या-

१. असुर्यं वा एतत् पात्रं यत्कुलालकृतं चक्रवृत्तम् । मे १, ८, ३।

- २. असुर्यं (+वै [काठ., क.]) पात्रमनाच्छूण्णं, आच्छूणत्ति देवत्राऽकः (यदाच्छूणत्ति देवत्रेव करोति [काठ., क.])। तैसं ५,१,७,४; काठ १९,७; क ३०,५ ।
- ३. असुर्या (°र्यो । मै ३,६,६]) वै रात्रिः (°त्री+ वर्णन शुक्रियमहः । काठः ।)। मै १, ८, ६; ३,६,६; काठ ८, ३।
- धः न पुरा सूर्यस्योदेतोर्मन्थितवा, असु३्यों विदेवा (विदेवः) आधीयत, उद्यत्सु रिमषु (अग्निः) मध्यस्तत् सदेवः सेन्द्रः · · · । मै १,६,१०।
- ५. आष्ट्राप्तिः सर्वमत्ति मेध्यं चामेध्यं चासुर्यो वा एष यद् आष्ट्राप्तिः । काठसंक १५:५।
- ६. यचकवृत्तं तद्सुर्यं, यदचकवृत्तं तहेवमात्रम् (॰पात्रम् । क.])। काठ ६, ३; क ४,२ ।
- ७. यस्यावाची वाक् सोऽनार्त्विजीनोऽसुर्यो हि स वर्णः । काठ १३, ४ ।

आसुर-

- १. निवीतमासुरम् । काठसंक ७७: ६।
- २. यत् क्रीञ्चमन्वाहाऽऽसुरं तत् । तैसं २, ५, ११, १ (तु. ऐ ३, ४; ४, ९) । आसुरी आसुरी माया स्वधया कृतासीति । मै २, ७, ७ ।

असृज्-

- १. आपो वै यद्यज्ञिया मेध्या असुज्यन्त तदेका अपि नासुज्यन्तासुग्वाव तन्नासुज्यत, तद्को-ऽसुक्त्वम् । काठ ३४, ८ ।
- २. प्रजापितः पञ्चमस्जत, स वा असृगेव नासृजताऽसष्ट ९ वा एतत्, तदस्नोऽसृक्त्वस्। मै ४,२,९।
- ३. रक्षसां भागोऽसीति रक्षसा ५ होव भागो यदसुक्। माश ३,८,२,१४।
- थ. स यदस्ना रक्षः संसृजतादित्याह रक्षांस्येव तत्स्वेन भागधेयेन (अस्रारूपेण) यज्ञान्तिर-वद्यते । ऐ २, ७ ।

अस्कन्न- अस्कन्मय देवेभ्य भाज्य ९ सम्भियासमित्यविश्चुडधमय देवेभ्यो यज्ञं तमवा इत्येवैतदाह ।

माश १, ४, ५, १। अस्त- गृहा वा अस्तम्। माश २, ५, २, २९। अस्थन्-

- १. ऋङ्मयान्यस्यास्थानि भवन्ति । जै २, २४ ।
- २. तारका अस्थानि । तैसं ७, ५, २५, १॥ [°स्थन् आग्नेय- १० द्र.]।

अस्थन्-वत्- पुरोडाशो भवत्यस्थन्वन्तमेवैनं (आमयाविनं) कृत्वा प्रतिष्ठापयति । काठ १२,९ । अस्थि-

- १. अस्थि प्रतिहारः (इष्टकाः Lमाश.J) । माश ८, १, ४,५; ७,४, १९; जैउ १, १२, २,६।
- २. अस्थि (°स्थीनि Lमाशा.]) वा इष्टका काठ २०, १; क ३१, ३; माश ८, ७, २, १०।
- ३. अस्थि वा एतद् यत्समिधः। तै १, १, ९, ४।
- थ. अस्थीनि वै समिधः। माश ९, २, ३, ४६।
- ५. अस्थीनि स्पर्शरूपम्। ऐआ ३, २, १; शांआ ८, १।
- ६. न ह्युर्वस्थात्किचन वर्षीयोऽस्थ्यस्ति । माश ८, ७, २, १७ ।
- ७. मा " सेनास्थि छन्नम् । तैसं २, ६, ३, ४; ५, २, ३, ७।
- ८. यदस्थि तत् (स [क.]) पीतुदारुः । काठ २५, ६; क ३९, ४ !
- ९. यहचमसान्नीं गायेदस्थ्येव जायेत न मांसम् । जै १,२५९ ।
- १०. षष्टिरच ह वै त्रीणि च शतानि पुरुषस्यास्थीनि । माश १०, ५, ४, १२ ।
- ११. सप्त च ह वै शतानि विंशतिश्च संवत्सरस्याहानि च रात्रयश्चेत्येतावन्त एव पुरुषस्यास्थीनि च मज्जानश्चेत्यत्र तत्समम् । गो १, ५, ५ ॥ [°स्थि- अक्षर- ४ द्र.]।

अस्थूरि- अस्थूरि णौ गाईपत्यानि सन्त्वित्यनार्तानि नौ गाईपत्यानि सन्त्वित्येवैतदाह । माश १, ९, ३, १९ ।

अस्मयु- वर्धि भरन्तमसायुमित्यर्धि भरन्तस्मत्प्रेषितमित्येतत् । माश ६, ३, २, ३ । अस्त्रीवयस्- अन्नमस्रीवयस्तद्यदेषु लोकेष्वन्नं तद्स्नीवयोऽयो यदेभ्यो लोकेभ्योऽन्न ५ स्रवति तद्स्नीवयः । माश ८.३.३.५ ।

अस्रीवि-

- १. असीवीश (°वयश् Lकाठ.1) छन्दस्तिह्याः, सोमो देवता । मै २,१३,१४; काठ ३९, ४।
- २. सोमश्चतुरक्षरयास्त्रीवीर् (°श्री° [मै.]) नक्षत्राणि । मै १, ११, १०; काठ १४, ४ । अस्वम- चन्द्रमा वा अस्वमः । काठ ३७, १० ।

अहन्-

- १. अहरिव स्वं रात्रिरिव प्रियो भूयासम् । ऐआ ५, १,१ ।
- २. अहरेव दर्शोऽहरु हीदं दहश इव, रात्रिरेव पूर्णमा, राज्या हीस् स्सर्वं पूर्णम् । काश ३,२,९,१।
- ३. अहरैव सविता। गो १, १,३३।
- धः अहरेव सुवर्णाभवत् (कुशी)। तै १, ५, १०, ७।
- अहबहितम् । ऐ ५, ३० (तु. काठ ६,८; क ४,७) ।
- ६. अहर्मा ५ सेन (प्रीणामि)। काठ ५३, १०।
- ७. महर् (+वै । ऐ., जै.]) मित्रः । ए ४, १०; जै १, ३१२; ता २५, १०, १०।
- ८. अहमें पिता राम्निर्माता। जै १, ५०।
- ९. अहवीं ऋत "रात्रिः सत्यम्। मै ३, १, ६।
- १०. अहवें पान्तम् (बृहत् [जे.])। जै २, ९८; तां ९, १,७।

```
११. अहर्वे पूर्वाह्वः (स्वर्गा लोकः [ऐ.]) । ऐ ५,२४; जै २, ९८।
```

१२. अहर्वे मित्रो रात्रिर्वरुणः । मै ३,२,८; ऐ ४, १०; जै १, ३१२ ।

कहर्वें वत्सो (३वेतः) रात्रिर्माता (कृष्णा धेतुः) । मै ३, ३, ९ । 83.

अहर्वे वियच्छन्दः (विष्णुक्रमाः [माश ६, ७, ४, १२]) । माश ८, ५, २,५ । १४.

अहुवें शबलो रात्रिः स्यामः । कौ २, ९; जै १, ६ । १५.

अहवें सुवर्ण रात्री रजतम् । जै २, ९८। 39

१७. अहः स्वर्गः (°हर्न्युष्टिः [तै.])। ते ३,८,१६,४; माश १३,२,१,६।

भह्ना देवानसृजत, ते गुक्कं वर्णमपुष्यन् । काठ ९, ११। 26.

१९. अहे पारावतानालभते । मै ३, १४, ६।

अह्वोऽग्निः (वत्सः)। ताम्रो अरुणः। तैआ १, १०, ५-६ । ₹0.

अह्नो वै रूपं धाना राज्यास्तण्डुलाः । काठ ११, २ । २१.

२२. अह्नो ह्युक्थानि आन्ति कहः। जै १, ३४०।

इदमहः सर्वेषां भूतानां प्राणैरप प्रसर्पिति चोत्सर्पिति च । तैआ १, १४, ४ । · 23.

एण्यह्नः (°ह्ने [काठ.])। मै ३, १४, १७; काठ ४७, ५। રુષ્ટ.

एतद्वा श्रह्मो रूप प्यच्छुकुम् (यद्गात्रिः ।तैसं ।) । तैसं ३,३, ४, १; मै २, ५, ७।

एतानि (उषाः, संगवः, मध्यन्दिनं, अपराह्न इति) वा अह्नो रूपाणि । मै ४, २, ११ । २६.

एष वा अह्नो वर्णी यच्छुक्तं कृष्णाजिनस्य । तैसं ६, १, ३, १ ।

२८. क्षेपीयसी ह खळु रात्रिरद्धः । जै १, १८९ ।

२९. त्रैब्टुभम् (मित्रम् [मै.]) अहः । मै १,८,९; काठ ६,८।

पृथिन्या सहः (वत्सः)। तैआ १, १०, ५।

प्रवाऽस्येह्न त्वाहर्जिन्व । तैसं ४, ४, १,१ । ३१.

प्रवेत्यहः (अस्जत) । तैसं ५, ३, ६, १ । **३**२.

३३. ब्रह्मणो वाऽ एतद्रूपं यदहः । मारा १३, १, ५, ४।

ब्रह्मणो वै रूपमहः क्षत्रस्य रात्रिः। तै ३, ९, १४, ३। ₹૪.

मैत्रं वा अहर्वारुणी रात्रिः। तैसं २, १, ७, ३। ३५.

यच्छुक्कं तदह्वो रूपं यत्कृष्णं तद्वात्रेः। मे ३, ६, ६। 38.

यजमानदेवस्यं वा अहः । आतृन्यदेवत्या रात्रिः । तै २, २, ६, ४। ₹७.

यज्जब्मत्यो (इष्टकाः) ज्योतिसद्भविद्वा ५ रूपम् । माश १०, २, ६, १७ । ₹८.

यज्ञो वे स्वरहर्देवाः सूर्य्यः । माश १, १, २ २१। **३**९.

यलकामो ऽहस्तद्रूपम् । काठ १३, ५। 80.

थान्यहानि (पूर्वपक्षापरक्षयोः) ते मधुवृषाः । ते है, १०, १०, १। **ક**શ્.

व्यक्तनैरेव रात्रीराष्नुवन्ति स्वरैरहानि । ऐआ २, २, ४।

स दभेंग सुवर्ण हिरण्यं प्रबध्य पश्चाहरेत् । तदेतस्य रूपं क्रियते य एष (आदित्यः) तपति । अहो वा एतदूपम् । जै १, ६२ (तु. माश १२, ४, ४, ६) ।

- ४४. सब्दमहः (सब्दः=ऋतुविशेषः) । माश १,७, २, २६।
- थ्प. सामभिनी अहान्यभिष्टुतान्युग्भी रात्रयः । जै २, ३७ ।
- ४६. सेयं प्राची दिक् (आदित्याय) प्रायच्छन्मदुदयेत्यहश्च सत्यं च । जै २, २५ ।

[$^{\circ}$ हन्- अक्षर- ४; अग्नि- $^{\circ}$ ५६; २२८; २६७; अन्धस्- ४; अग्नि- २६; अर्बाग्वसु- ४; असुर- ११; असुर्य- ३ इ.] ।

अहोरात्र-

- १. अथ मैत्रावरुणमाज्यं सह स विश्वजिदेव स्तोमः । अहोरात्रे एव ते । जै १, ३१२ ।
- २. अथ ह ततः पुराहोरात्रे संश्विष्टे एवासतुरन्याकृते, ते उ अग्निहोत्रेणैव न्याकृते । के ३,३६१।
- ३. अथो हैती स्यामशबळावेव यदहोरात्रे । जै १,६ ।
- थ. अहवी अइवस्य जायमानस्य महिमा पुरस्ताज्जायते, रात्रिरेनं महिमा पश्चादनु जायत एतौ वै महिमानावश्वमभितः संबभ्वतुः । तैसं ७, ५, २५, २।
- ५. अहोरात्रयोद्धितीयः। काठ ५३, ८।
- ६. अहोरात्राणां वाऽएतद्र्पं यद्धानाः । माश १३, २, १, ४।
- ७. अहोरात्राणि वाड उपसदः । माश १०, २, ५, ४।
- ८. अहोरात्राणि वा एतस्येष्टका य आहिताग्निः । तैसं ३, ४, १०, २ ।
- अहोरात्राणि वै वरूत्रयो ऽहोरात्रैहींद ५ सर्व वृतम् । माश ६, ५, ४, ६ ।
- १०. अहोरात्राणि हिङ्कारः (°त्राणीध्मः ।काठ, ।) । काठ ६, ६; ष ३, १।
- ११. अहोरात्राणि (+वा धारा.]) इष्टकाः (संवत्सरस्य) । तैसं ५, ७, ६,५-६; तै ३, ११,१०, ४; मारा ९, १, २, १८; तैआ ४, १९,१।
- १२. अहोरात्राण्येवास्य (संवत्सराख्यस्याग्नेः) प्राजापत्याः (इष्टकाः) । तैसं ५, ६, ९, ३ ।
- १३. महोरात्रे त्वोदीरयताम् । तैआ ४, २६, १ ।
- १४. अहोरात्रे निमेषः (परिवेष्ट्री [माश.]) । तैसं ७, ५, २५, १; माश ११, २, ७, ५ ।
- १५. अहोरात्रे (पुरुषस्य L आदित्यस्य]) पार्श्वे । काठसंक १०३:९; तैआ ३, १३, २ ।
- १६. भहोरात्रे वरुणपाशौ । मै ३, ७, ८।
- १७. अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी । तै ३, ९, २३, १ ।
- १८. अहोरात्रे वा उषासानका (ऋतुश्च व्रतं च [मै.]) । मै ३, ४,२; ऐ २, ४।
- १९. अहोरात्रे वात्सप्रम् (सूक्तम्)। माश ६, ७, ४, १०।
- २०. अहोरात्रे वै कृत्स्नः प्रजापतिः । जै २, २३८ ।
- २१. अहोरात्रे वै गोआयुषी (नक्तोषासा [माश.])। कौ २६, २; माश ६, ७, २, ३।
- २२. अहोरात्रे वै नृवाहसा (विशंगिले Lमाश.])। तै ३, ९, ४, ३; माश १३, २, ६, १७।
- २३. अहोरात्रे वै मित्रावरुणौ (रोहिणौ [माश.])। तैसं २, ४, १०, १; मै १, ५, १४; २,५,७; ४,४, ३; काठ ११, १०; क ६, १; तां २५, १०, १०; माश १४, २,१,३।
- २४. अहोरात्रे वै मिथुन ए समभवतां तयोरोजो वीर्यमपाकामत् तत् कृष्णं (मृगं) प्राविशत् । काठ २३, ३।

- २५. अहोरात्रे वै वरूत्री देवी विश्वदेग्यवती । मै ३,१, ८।
- २६. अहोरात्री वा अस्य (इन्द्रस्य) हरी । तौ हीदं सर्वं हर्तारी हरतः । जै २, ७९ ।
- २७. एते ह वै संवत्सरस्य चक्रे यदहोत्रे। ऐ ५,३०।
- २८. एती पुनर्मृत्यू (यजमानः) अतिमुच्यते यदहोरात्रे । जै १, ६; १३ ।
- २९. कतमौ द्वाविति (देवौ), अहोरात्राविति । जै २, ७७।
- ३०. के भहोरात्रे इति, बृहद्गथन्तरे इति । जै २, ४२४।
- ३१. तद्वाड अहोरान्नेऽ एव विष्णुक्रमा भवन्ति । माश ६, ७, ४, १० ।
- ३२. तमसा अक्षितिमहोरात्रे पुनर्दत्तः । जैउ ३, ५, ३, ८ ।
- ३३. तयोर् (अहोरात्रयोः) वा एतद्र्प ५ यत् कृष्णाजिनस्य । मै ३, ६, ६ ।
- ३४. तस्य (प्रजापते: [संवत्सरस्य]) किं सर्पणिमिति, अहोरात्रे इति । जै २, ४२४ ।
- ३५. तस्य (संवत्सररूपस्याग्नेवैंक्वानरस्य) अहोरात्राणीष्टकाः । काठ २१, ३; क ३१, १८ ।
- ३६, ता (अहोरात्रे) अस्मै (यजमानाय) प्रीतौ वृष्टिं निनयतः । काठ ११, १०।
- ३७. ही हैव ससुदावचर्यावहरुचैव (°वजर्या ९ १तैसं.]) रात्रिश्च । तैसं ३,२,२,१; जै १,५ ।
- ३८. नक्तोषासेत्यहोत्राभ्यामेवैनं परिगृह्णाति । काठ १९, ११ ।
- ३९. नवदशिभरस्तुवतु शूद्रायों (व्याव् [तैसं.]) असुज्येतामहोरान्ने अधिपत्नी आस्ताम् । तैसं ४, ३, १०, २; मै २, ८, ६।
- ४०. पशवो वा अहोरात्राणि । तैसं २, १, ५, २।
- ४१. प्रम्लोचन्ती चानुम्लोचन्ती चाप्सरसाविति दिक् चोपदिशा चेति ह स्माह माहित्थिरहोरात्रे तु ते, ते हि प्र च म्लोचतोऽनु च म्लोचतः । माश ८, ६, १, १८।
- ४२. मृस्योई वा एतौ व्राजबाहू यदहोरान्रे । कौ २, ९ ।
- धरे. यथापूर्वमहोरात्रे (स्याताम्)। तैसं ७, ५, २०, १ I
- ध्ध. यौ द्वौ स्तोभावहोरात्रे एव ते । जैउ १, ६, २, ५।
- ४५. स (प्रजापतिः) एतमतिरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनाहोरात्रे प्राजनयत् । तां ४, १, १४।
- ४६. समुद्रो वा एष यदहोरात्रस्तस्यैते गाधे तीर्थे यत् सन्धी, तस्मात् सन्धी होतन्यम्। शैलालि (छसं) ११३॥ [°त्र- अधमर्षण- १; अश्विन्- ३७ द्र.]।
- अहभून (ऋषि)- प्रतीची दिग् , वर्षां ऋतुर्विदेवे देवा देवता विड् द्रविणं जगती छन्दो वैरूप ए साम, सप्तदशः स्तोमः, स उ एकवि ए शवर्तनिरहभूना ऋषिस्त्रिवत्सो वयो द्वापरोऽयानाम्। मै २, ७, २० (तु. तैसं ४,३,३,२)।
- अहल्या- अहल्याया ह मैत्रेट्याः (अहल्यायै मैत्रेट्ये [जै.]) जार आस (इन्द्रः) । जै २, ७९; ष १, १ (तु. माश ३,३, ४, १८)।

अहि-

- १. अग्निर्वा अहिर्बुध्न्यः। कौ १६, ७।
- २. अथ (वृत्रः) यदपात्समभवत्तस्मादिहस्तं दनुश्च दनायुश्च मातेव च पितेव च परिजगृहतु-स्तस्माद्दानव इत्याहुः । माश १, ६, ३, ९ ।

- ३. अथ यद् (दिवत्र आङ्गिरसः स्वर्गील्लोकात्) बहीयत तदहीनामहित्वम् । जै ३, ७७ ।
- अहिर्बुध्न्यो भुवनस्य रक्षिता । काठसंक ६०:७ ।
- ५. अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय। यमुषयस्त्रयिविदा विदुः। ऋचः सामानि यजू ५ षि। सा श्रीरमृता सताम्। तै १,२, १,२६ ।
- ६. अहे बुध्निय मन्त्रं में गोपायत्याह । मन्त्रमेवैतेन श्रिय ५ स्पृणोति । तै १, १, १०, ५ ।
- ७. अहेर्बुक्षियस्योत्तरे (प्रोष्ठपदाः)। तै १, ५, १, ५।
- ८. एते ह वा अहयो यच्छिवत्राः। जै ३, ७७।
- ९. एष ह वा अहिर्बुध्न्यो यदग्निर्गार्हपत्यः। ऐ ३, ३६।
- १०. गुदाभ्यो ऽ हयो ऽजगराः (अजायन्त)। ज २, २६७।
- ११. प्रोष्ठपदा नक्षत्रमहिर्बुध्न्यो (°ध्नियो तिसं.]) देवता । तैसं ४, ४,१०, ३; मै २, १३,२० विस्तिन-
 - १. अहीनानि ह वा एतान्यहानि न ह्येषु किंचन हीयते। ऐ ६, १८ |
 - २. सर्वान् लोकानहीनेन (अभिजयति)। तै ३, १२, ५, ७।

अहुताद्-

- १. अथैता (प्रजाः) अहुतादो यद्राजन्यो वैश्यः श्रुदः । ऐ ७, १९ ।
- २. अहुतादो हि प्राणाः। माश ९, २, १, १४।
- ३. एते वै देवा अहुतादो यद् ब्राह्मणाः। गो २, १,६।

अहूर- बहुर! इदं ते परिददामि। मं १, ६, २१।

अहेडमान- अहेडमानो वरुणेह बोधीत्यक्रुध्यन्नो वरुणेह बोधीत्येतत् । मारा ९, ४,२, १७। अहि- परावोऽहयः । जै १,९३।

आ

आ

- १. आ प्रेति (प्र इति) च वा इदं सर्वम् , एति (आ इति) च। जै १,१८०।
- २ प्रेति पशवो वितिष्ठन्त उपति समावर्तन्ते । साश १, ४, १,६ ।
- ३. प्रेति (प्र इति) वै प्राण एति (आ इति) उदानः । माश १, ४,१,५।
- थ. प्रेति वै रंतः सिच्यतऽएति प्रजायते । माश १, ४, १, ६ ।

आकारा-

- १. आकाशस्सावित्री। जैउ ४, १२, १, ५।
- २. आकाशे पूर्णम् (ब्रह्म)। शांआ ६, २ (तु. कौउ ४, २)।
- ३. आकाशो मे सदस्यः। ष २,५।
- ८. आकाशो वा आत्मा। जै २,५४।
- ५. आत्मा त्वाऽएष वैक्वानरस्य (यदाकाशः)। माश १०, ६, १, ६।
- ६. आवपनमाकाश आकाशे ही दं सर्व समोप्यते । ऐआ २, ३, १ ।

- ७. एष वै बहुलो वैक्वानरः (यदाकाशः)। माश १०,६,१,६।
- ८. तद्देवाः प्राणे निःश्रेयसं विचिन्त्य प्राणमेव प्रज्ञात्मानमभिसंस्त्य सहैतैः सर्वेरसाह्योः कादुचक्रमुखे वायुप्रतिष्ठाऽऽकाशांत्मानः स्वर्थयुः । कौउ २,१४ ।
- ९. तस्माद्वा एतस्मादास्मन आकाशः सम्भूतः । आकाशाद्वायुः । वायोरग्निः । तैआ ८, १, १; तैउ २,१,१।
- १०. पृथिवी पूर्वरूपम् । द्यौरुत्तररूपम् । आकाशः सन्धिः । वायुः सन्धानम् । तैआ ७,३,१-२; तैं १. ३. १-२।
- ११. मूर्धन्याकाशम् (प्रजापतिरावशयत्)। शांआ ११, १।
- १२. य एवायमन्तरिक्ष आकाश एष एव स पुरुषः । जै २, ५६ ।
- १३. स इमान् प्राणानाकाशानभिनिर्मन्थति । जै २, १८ ।
- १४. स यस्स भाकाश भादित्य एव सः। एतस्मिन् द्युदिते सर्वमिदमाकाशते। जैउ १, ८,१,२।
- १५. स यस्स आकाश इन्द्र एव सः। जैउ १, ९, १, २; १०, १, १; २, ५।
- १६. सर्वमित्याकाशे (प्रतिष्ठितम्)। तैआ ९,१०,३; तैउ ३,१०,३॥ [॰श- अन्त- १५६ इ.]।

आकृत- यज्ञो वा भाकृतं, दक्षिणाऽऽकृतिः । मै १, ४,१४।

आकृति-भाकृत्या मनसा सह (घर्मो विभाति)। मै ४, ९,१३; तैआ ४,२१,१॥ [॰ति- अग्नि-३८४; आकृत- इ.]।

आकृपार- अकृपार- इ.।

भाक्षार (सामन्-)-

- १. एभ्यो वै लोकेभ्यो रसोऽपाकामचं प्रजापितराक्षारेणाक्षारयश्वदाक्षारयत्तदाक्षारस्याक्षारस्यम् । तां ११, ५, १०।
- २. तस्माद्यः पुरा पुण्यो भूत्वा पश्चात् पापीयान् स्वादाक्षारं ब्रह्मसाम कुर्वीतात्मन्येवेन्द्रियं वीर्च्य ५ रसमाक्षारयति । तां ११, ५,११।
- रे. ते देवा असुरान् कामदुघाभ्य आक्षारेणानुदन्त नुद्ते आतृत्यं कामदुघाभ्य आक्षारेण तुष्टुवानः । तां ११, ५, ९।

आखु-

- १. आखुं ते रुद्र पशुं करोमि। मै १, १०,४; २०।
- २. आखुस्ते (+ रुद्र [तैसं.]) पशुः । तैसं १, ८, ६, १; ते १, ६,१०,२; माश २, ६,२,१०।
- रे. मूम्या आख्नालभते। मै रे, १४,७।

आखु-किरि- पुरीवीति वै गृहमेश्विनमाहुः, पुरीषस्य खलु वा प्तन्निरूप ए यदाखुकिरिः। मै १,६,३ (तु. माश २,१,१,७)।

आगति- वागागतिः। जै १,१४०। आ-गा(<√गै)- तचास्तिस्र भागा इम एव ते लोकाः । जैउ १,६,१,७। आगीत- अथ यानि त्रीण्यागीतान्यप्तिर्वायुरसावादित्य एतान्यागीतानि । जैउ १,६,१,८।

आगू- आगूर्वज्रः । ऐ २,२८।

मा-२१

आग्नापोष्ण- अग्न-> अग्नापूषन्- द्र. । आग्नाचैष्णच- अग्नि-> ऋग्नाविष्णु- द्र. । आग्निमारुत- अग्नि-> अग्नामरुत्- द्र. । आग्निवारुण- श्रमीवरुण- द्र.। आग्नीभ्र-, °भ्रीय- अग्नि,मी]ष्- द्र.। आग्नेय-, °यी- अग्नि- द्र.।

आग्र [प्रा] यण- अप्रयण- इ. ।

आग्लागृध- तं वा एतमाग्लाहतं संतमाग्लागृध इत्याचन्नते परोक्षेण परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः । य एष ब्राह्मणो गावनो वा नर्त्तनो वा भवति तमाग्लागृध इत्याचक्षते । गो १,२,२१ ।

आघार-

- १. प्राण (°णो वा [मै.]) आघारः । मै १,४,१२;४,१,१४; तै ३,३,७,९ ।
- २. मनक्वैवास्य वाक् चाघारौ सरस्वांक्च सरस्वती चेति । माश ११,२,६,३।
- ३. यजमानो वा आघारः । मै १,४,१२ ।
- श्रिरो वा आधारः (+ आत्मा हविः ।मै ३,१०,४।)। मै ३,९,६।
- ५. शिरो वा एतशज्ञस्य यदाघारः । तैसं २,५, ११, ७,६,३,७,३; मै ४,१,१४; काठ २६,८; तै ३,३,७,१०।
- ६. शिरो वै यज्ञस्योत्तर आधारः । माश १,४,५,५ । आङ्किरस- अङ्गिरस्- द्र. ।

आचमन-

- १. तद्यथा भोक्ष्यमाणोऽप एव प्रथममाचामयेदप उपरिष्टात् । गो १, २,९ ।
- २. तिह्रहा ५ सः श्रोत्रियाः । अशिष्यन्त आचामन्त्यशिस्वाचामन्त्येतमेव तद्नमन्गनं कुर्वन्तो मन्यन्ते । माश १४,९,२, १५ ।

आचार्य-

- १. आचार्यो ब्रह्मचारिणः प्रजापतिः । काठसंक ५१: ६;१३८:२३ ।
- २. यान्यस्माक ५ (आचार्याणाम्) सुचरितानि तानि स्वयोपास्यानि नो इतराणि । तैआ ७, ११,२-३; तैउ १,११,२-३।
- ३. संस्थानाध्यायिन आचार्याः पूर्वे बभूद्धः श्रवणादेव प्रतिपद्यन्ते न कारणं पृच्छन्ति । गो १, १,२७।

आचार्यदेव- आचार्यदेवो भव । तैत्रा ७,११,२; तैउ १,११,२।

आच्छच्छन्दस्- अन्नं वाडमाच्छच्छन्दः। माश ८,२,३,४।

आच्या-दोह (आज्यादोह-)- एतैर्वे सामिभः प्रजापितिरिमान् सर्वान् कामान् दुग्ध यदाच्यादुग्ध तदाच्यादोहानामाच्यादोहत्वम् । तां २१,२,५ ।

आजि- परमं वा एतन्महो यदाजिः । जै २,४०५ । आजिग- श्राजिगं (सामन्-) भवत्याजिजित्याये । ता १५,९,६ । आजिशासेन्या (ऋन्-)-

- १. अथाजिज्ञासेन्याः शंसतीहेत्थ प्रागपागुदागधरागिति । गो २,६,१३।
- २. आजिज्ञासेन्याभिर् (+इ Lगो.) वै देवा असुरानाज्ञायायैनानत्यायन् । ऐ ६,३३; गा २,६,०३ ह

आज्ञा- आज्ञां (चित्तम् [माञ्च.]) मनुष्याणाम् (आदित्य आदत्त) । जै २,२६; माञ्च ११,४,३,९ । १आज्य (विलीन-सर्पिस्-)-

- १. अग्नेर्वा एतद्रुपम् । यदाज्यम् । तै ३, ८, १४, २।
- २. अयातयाम ५ होतत् प्राजापत्यं यदाज्यम् । काठ ३०, १; क ४६, ४; ४७, ९ ।
- ३. अयातयाम ह्याज्यम् । माश १, ५, ३, २५।
- ४. अस्कन्नमद्य देवेभ्य आज्य र सम्भियासमित्यविक्षुब्धमद्य देवेभ्यो यज्ञं तनवा इत्येवैत-दाह । माश १, ४,५,९।
- ५. आज्यं वै देवानां सुरिभ। ऐ १, ३।
- ६. आज्यं वैयज्ञः। मै ४, १, १२।
- ७. आज्य ५ ह वाड अनयोर्चावापृथिन्योः प्रत्यक्ष ५ रसः । माश २, ४, ३, १०।
- ८. आज्यं मञ्जा। माश १२, ९, १, ११।
- आज्येन वै वज्रेण देवा बृत्रमध्नन् । काठ २४, ९; २९, १; क ३८, २; ४५,२ ।
- १०. आज्येन संयौति " प्रियेणैवैनं धामा समर्थयत्यथो तेजसा । तैसं ५, १, ९, ५ ।
- ११. आत्मा ssज्यम् (यज्ञस्य)। मे ४, १, १४।
- १२. ईश्वरो वा एषो उन्धो भवितोः । यचक्षुपाज्यमवेक्षते निमील्यावेक्षेत । तै ३, ३, ५,२।
- १३. एतद्रेतः । यदाज्यम् । तै १, १, ९, ४।
- १४. एतद्वै जुष्टं देवानां यदाज्यम् । माश १, ७, २, १०।
- १५. एतह मधु दैन्यं यदाज्यम् । ऐ २, २।
- १६. एतद्वे संवत्सरस्य स्वं पयः यदाज्यम् । माश १, ५, ३, ५ ।
- १७. एष वाव यज्ञो यदाज्यम्। तैसं २, ६, ३, १ ।
- १८. एषा हि विश्वेषां देवानां तनुः । यदाज्यम् । तै ३, ३,४, ६ ।
- १९. कसात्सत्याद्यातयामान्यन्यानि हवी ए ज्ययातयाममाज्यम् ? प्राजापत्यम् (आज्यम्) इति ब्र्यात् । तैसं २, ६, ३, १-२ ।
- २०. काम आज्यम्। तै ३, १, ४, १५; ५,१५; तैआ १०,६४, १।
- २१. चित्तमाज्यम्। मै १, ९, १; तैआ ३, १, १।
- २२. छन्दा ५ सि वा आज्यम्। तै ३, ३, ५, ३।
- २३. त (ऋषयः) एतेर् ('यहेवा देवहेडनम्' इत्याभिः स्तौः) आज्यमजुद्दयुस्तेऽरेपसो ऽभवन्। काठसैक ९०,३।
- २४. तदाहुः। किन्देवस्यान्याज्यानीति प्राजापस्यानीति ह ब्रूयादनिरुक्तो वे प्रजापतिर-निरुक्तान्याज्यानि । माश १, ६, १,२०।
- २५. तेज (°जो वा Lतैसं., तां.]) आज्यम् । तैसं २, ६, १, २; तां १२,१०,१४; ते १, ६,३,४; २,१५,५;७, १,४; ३, ३, ४, ३; ९, ३।
- २६. तैष्टुभमयनं भवत्योजस्कामस्याथकारणिधनमाज्येनामुध्मिष्ठोक उपतिष्ठते । ता १३,४,१०।
- २७. देवलोको वा आज्यम् । कौ १६,५।
- २८. पशव (प्राजापत्यम् L मै. J) आज्यम् । मै ४, ८, ९; ते १, ६, ३, ४ ।

- २९. प्राणो (मेघो ।तै ३,९,१२,१।) वा आज्यम् । तै ३,८,१५,२-३;९,१२,१।
- ३०. महिष्यभ्यनिक । तेजो वा आज्यम् । ते ३, ९, ४, ६।
- ३१. य आज्यं (अति) मज्जान ९ सः (अति)। काठ ३४, १९।
- ३२. यजमानो (यज्ञो [तै ३, ३, ४, १]) वा माज्यम् । तै ३,३, ४,१;४।
- ३३. यदजो ऽविन्दत्तदाज्यस्याज्यस्वम् । काठ २४, ७; क ३७, ८ ।
- ३४. रस (बज [तैसं.]) आज्यम् । तैसं २,६,२,४; माश ३, ७, १, १३।
- ३५. रेत माज्यम् । माश १, ३, १, १८; ५,३,१६; तै ३, ८, २, ३।
- ३६. रेतो वा आज्यम् । काठसँक १५: १०; माश १, ९, २, ७; ३, ६,४,१५; ६,३,३,१८ ।
- ३७. बज़ो वा (हि माश १, ३, २, १७၂) आज्यम् । तैसं ५, २, ७, ४; कौ १३, ७; तै ३, ८, १५, १; माश १,३,२,१७;४,४, ४; ५,३,३,१,३; ४,३,११।
- हैंद. वसन्तो अस्य (sस्य [काठसंक.]) आसीदाज्यम् । काठसंक १००: १२; तैआ ३,१२, ३।
- ३९. वसव भाज्येन (सहागच्छन्तु)। तैआ ३, ८, २।
- **४०. स** (प्रजापतिः) भारमञ्जाज्यमधत्त । तैसं २, ६, ३, १ ।
- धरे. सत्यमाज्यम् (+ सत्येन हीमे लोका आजित्याः [काश.])। काश ३, १, ४, २; माश ११, ३,१,१॥ [°ज्य- अग्निहोत्र- ५०; अन्डुह्- १०; अप्- ५९; अमृत- ५;३० ह.]।
 - आज्य-दोह- ज्येष्ठसामानि वा एतानि (आज्यदोहानि) श्रेष्ठसामानि प्रजापतिसामानि । ता २१,२,३।

आज्य-धानी-

- १. दिश आज्यधानी । मै ४, १, ११; काठ ३१, १३।
- २. ये यनामह इत्याज्यधानीम् (युनक्ति)। मै ४, १, ११; काठ ३१, १३। आज्य-प- प्रयानानुयाना वै देवा आज्यपाः। काठ ३२, १; माश १, ५,३,२३; ९,१,१०। आज्य-भाग-
- चक्कुर्वा (प्राणापानी वा Lकाठ.)) आज्यभागी। काठ २९,३; की ३, ५।
- २. चक्कुकी वा एते यज्ञस्य यदाज्यभागी । तैसं २, ६, २, १; मै १, ७, ४; काठ ९,२; क ८, ५; माश १,६,३,३८; ११, ७,४,२; १४,२,२,५२।
- ३. वज्र (द्वा [मै.]) आज्यभागी । तैसं २, ६, २, ४; मै १,९०,८।
- ध. वायब्य भाज्यभागः । तैसं ७,५,२१,१; तै ३,९,१७, ४;५॥ [°ग- अमीबोम- ७;३४ इ.]। आज्याद्वृति- भयेषाज्याद्वृतिर्यद्वविर्यक्तो यत्पद्मः (पशुयज्ञः)। माश १, ७, २,१०।

२आज्य (उक्थ-, शख-, स्तोत्र-)-

- अदिसिरपश्च बर्हिश्चादित्या आज्यैः । मै १, ९,२ ।
- २. आज्येन वे देवाः सर्वान् कामानजयन्सर्वममृतत्वम् । कौ १४,१।
- ३. भारमा व यजमानस्याज्यम् । कौ १४,४।
- आदित्या आज्यैः (उदकामन्)। काठ ९, १०।
- ५. किंदेवत्यान्याज्यानीति प्राजापत्यानीति ह ब्रूयात् । माश १,६,१, २०।
- ६. चतुर्होतारं व्याख्यायाऽऽज्येख्द्रायत् । काठ ९,१४ ।

- त भाजिमायन् (देवाः) यदाजिमाय ९ स्तदाज्यानामाज्यत्वम् । तां ७,२,९ ।
- तद्यद् (देवाः) इमाँ ह्योकान् (आज्यैः) भाजयंस्तदाज्यानामाज्यत्वम् । जै १, १०५।
- ९. तद्वा इदं पड्विधमाज्यं तूर्णीजपस्तूर्णीशंसः पुरोक्क्सूक्त्युक्थवीर्च्यं याज्येति । कौ १४,१।
- १०. ते वा एते पश्चव एव यदाज्यानि (स्तोत्राणि)। जै १,१०६।
- ११. ते वै प्रातराज्येरेवाजयंत भायन् यदाज्येरेवाजयंत भायंस्तदाज्यानामाज्यत्वम् । ऐ २, ३६।
- १२. यद् (देवाः) अब्रुवन्नाजिमेषामयामेति तदेषां (आज्यानाम्) द्वितीयमाज्यत्वम् । जै १,१०५।
- १३. राज्यसि, प्राची दिग् , वसवस्ते देवा अधिपतयो ऽग्निहेंतीनां प्रतिधर्ता, त्रिवृत्वा स्तोमः पृथिन्या ए श्रयत्वाज्यमुक्थमन्यथायै (°थाय [काठ.]) स्तम्नातु (स्तम्नोतु [मै.]) रथन्तर ए साम। मै २,८,९; काठ १७,८; क २६,७।
- १४. वागेवाज्यम् । कौ २८,९ ।
- १५. सर्वाण स्वराण्याज्यानि (स्तोत्राणि)। तां ७, २,५॥ [॰ज्य- अनुष्टुभ्- ११ इ.]।

आश्चन-

- इन्द्रो वृत्रमहन् तस्य कनीनिका पराऽपतत् तदाञ्जनमभवत् (···ऽपतत् सा त्रिककुभमगच्छत् तदाक्षनं त्रैककुभमाङ्के ध्मै.]) । तैसं ६, १,१,५; मै ३,६,३।
- २. तेजो वा एतदक्ष्योर्यदाञ्जनम् । ऐ १,३।
- ३. वृत्रस्य ह्येष कनीनकः (यदाजनम्) । माश ३, १,३,१५।

आण्ड-

- १. आण्डाभ्या ५ हि वृषा पिन्वते । माश १४,३,१,२२ ।
- २. आण्डो वे रेतःसिची, यस्य ह्याण्डो भवतः स एव रेतः सिञ्जति । माश ७,४,२,२४।
- ३. वृषणा आण्डाभ्याम् (प्रीणामि) । मै ३,१५,१;९। आतपवर्ष्या- तंजश्च ह ब्रह्मवर्चसं चाऽऽतपवर्ष्या आपः। ऐ ८,८।

आतान-

- आदित्यस्य वै रइमय आतानास्तेभ्य एव नमस्करोति । तैसं ६,३, ८, ३-४ ।
- २. यज्ञो वाडमातानः । माश ३,८,२,२।

आतिच्छन्दस- अतिच्छन्दस्- इ.। आतिथ्य- अतिथि- इ.।

आतिष्ठ- अधैनम् (इन्द्रम्) कर्ध्वायां दिशि मरुतश्चाङ्गिरसश्च देवा ः अभ्यषिञ्चन् ः पारमेष्ठ्याय माहाराज्यायाऽऽधिपत्याय स्वावश्यायाऽऽतिष्ठाय । ऐ ८,१४ ।

आतीषादीय- अतिषद्- द्र.।

आत्मन-

- १. अथ यो हैवैतमग्नि ए सावित्रं वेद । स एवास्माल्लोकालेखात्मानं वेद । अयमहमस्मीति । ते ३, १०, ११, १।
- २. अथोद्गाता (प्रतिपद्यते), आत्मैव प्रजापतिर्यज्ञस्य । माश ४, २, ५, ३ ।
- अविनाशी वाऽरेऽयमात्मानुच्छित्तिधर्मा । माश १४, ७, ३, १५ ।
- थ्ठ. भारमनः पृथिवी **ए सन्तनु ।** काठ ३९, ८।
- ५. आत्मनि ब्रह्म (प्रजापतिरावेशयत्)। शांआ ११, १।

```
६. आत्मनो वाऽइमानि सर्वाण्यङ्गानि प्रभवन्ति । माश ४, २, २, ५।
```

- ७. भारमनो वां रे दर्शनेन श्रवणेन मत्या विज्ञानेनेद ए सर्व विदितम् । माश १४, ५,४, ५ i
- ८. आत्मनो ह्येवाध्यङ्गानि प्ररोहन्ति । माश ८, ७, २, १५।
- ९. आत्मन्नङ्गानि प्रतिहितानि । जै २,४०८ ।
- १०. आत्मा च मे तन्श्च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७, १, २।
- ११. आत्मा (+वै Lमाश ६, ४, २, ६) त्रिब्दुप् । माश ६, २,१, २४; ६, २, ७।
- १२. आत्मा देवता (ध्रवा [तैसं., तै.])। तैसं २,५,११,७; मै १,१०, ८; तै ३,३,१,५;७,१०।
- १३. आत्मा (+वै ।मै., क.।) देवयजनम् । मै ३,८,४; क ३८,६; गो १, २,१४।
- १४. भात्मानमेव पङ्क्त्या प्रत्युपदधाति (°पादधात् [जै १, ९९])। जै १, २५३।
- १५. आत्मानमेवाग्निष्टोमेन स्पृणोति । काठ १४, ९।
- १६. आत्मा पङ्क्तिः (उपांग्रुसवनः [ऐ.])। ऐ २, २१; जै २, ५८।
- १७. आत्मा पञ्चमी (चितिः), (+ प्रजा पुरीषम् ।माशः।)। काठ २२, ४; माश ८, ७,४,१६।
- १८. आत्मा (+वै [कौ.]) पद्युः । तैसं ६,३, ७, ३; काठ २६,८; कौ १२,७।
- १९. आत्मा प्रजा चोद्गातारम् (अनुवर्तन्ते)। ष २, ८।
- २०. आत्मा महदुक्थम् । माश १०, १, २, ५।
- २१. आत्मा यजमानः। कौ १७,७; गो २,५,४; तैआ १०, ६४, १।
- २२. आत्मा वपा (+ पशोः [मै.]) तैसं ६, ३, ९, ६; मै ३, ९, ८; १०, १; कौ १०, ५।
- २३. आत्मा वा आहवनीयः (एककपाल [काठ ३६,१]) । काठ २१, ४; क ३१, १८।
- २४. बात्मा वै जुहूः (तनूः [मारा.])। मै ४, १,१२; मारा ६, ७,२, ६; ७,३,१,२३;५,२,३२।
- २५. आत्मा (+ ह खलु जि १,३०७) वे निधनम् । जै १, १२३; ३०७।
- २६. आत्मा वै पञ्जविंशः (पशोर्वपा Lकाठ., क.) काठ २६,९; क ४१,७; शांआ २,१।
- २७. आत्मा वै पुरुषः (॰षस्य मधु ।तैसं.।)। तैसं २,३,२,९; क ३१,७।
- २८. आत्मा (शरीरम्) वै पूः। माश ७,५,१,२१।
- २९. आत्मा वै पृष्ठयः षडहः । जै २,३०५;३०६।
- ३०. आत्मा वै प्रयाजाः, प्रयाजाऽनुयाजाः (प्रजानु॰ [काठ.])। मै ३,७,२; काठ २३,९ ।
- ३१. आत्मा वै बृहती (ब्राह्मणाच्छंसी [की.])। ऐ ६,२८; कौ २८,९; गो २,६,८।
- 32. आतमा वै यज्ञस्य होता। कौ ९, ६।
- ३३. भारमा वै यज्ञायज्ञीयं, तनूर्वामदेव्यम् । काठ २१,५; क ३१, २०।
- ३४. बात्मा वै वामदेव्यम् (साम)। मै ३,३,५।
- ३५. आत्मा वै वृषाकिपः (वैनः [कौ.])। ऐ ६,२९; कौ ८, ५; गो २,६,८।
- ३६. आत्मा वै समस्तः सहस्रवांस्तोकवान् पुष्टिमान् । ऐ २,४०।
- ३७. बात्मा वै स्तोत्रियः (स्तोत्रम् [माश.]) । ऐ ३,२३;२४; ६, २६; कौ १५,४; २२,८; गो २, ३,२२; माश ५,२,२,२ ।
- ३८. आत्मा वै स्तोत्रियानुरूपौ । की ३०, ८ ।

- ३९. आत्मा वै स्वरः (सूक्तम् कि.।) । कौ १४,४;१५,३;१६,४; २३,८; जै १,३००।
- आत्मा वै होता (हविः [काठ.]) । काठ ८,५; ऐ ६,८; कौ २९,८; गो २,५,१४; ।
- **४१. आत्मा हरित ५ हिरण्यम् । काठ १०,४ ।**
- धर. आत्मा हि प्रथमः सम्भवतः सम्भवति । माश १०,१, २, ४ (तु. माश्र ७,१,१,२१) ।
- भात्मा हि वरः । मै १,१०,७; ४,३,४;६,६; काठ २८,५; तै ३, १२,५,७; तैआ २,१६, ३।
- थथ. आत्मा हृदयम् (हृदये [तै., शांआ.])। मै ३, १०, २; तै ३,१०, ८,९; शांआ ११,६।
- ४५. आत्मा होतृचमसः । ऐ २,३०।
- ४६. आत्मा ह्ययं प्रजापतिः । माश ४,६,१,१; ११, ५, ९, १ ।
- ४७. भात्मा ह्यपहतानां वसिष्ठः । तैसं २, ६,७, ३।
- ध८. आत्मैव वेदिः (स्तोन्नियः Lजैउ.J) । माश १२,९,१,१३; जैउ ३,१,४,३।
- ४९. आत्मैवोखा। माश ६,५,३,४;६,२,१५।
- ५०. आपतये त्वा गृह्णामीत्यात्मानमेव तेन गृह्णाति । मै ३,७, १० ।
- ५१. एतन्मयो वाऽभयमात्मा वाङ्मयो मनोमय प्राणमयः । माश १४,४,३,१० ।
- ५२. एतावान् (अरत्निमात्रः) ह्यात्मा । काठसंक १६: ७।
- एष वे क्रुत्स्न आत्मा यद् बृहती "यथायमात्मा सर्वतः शरीरैः (अक्रैः) परिवृत एवमेव 43. बृहती सर्वतरछन्दोभि: परिवृता। मध्यं होषामङ्गानामात्मा, मध्यं छन्दसां बृहती। ऐआ २, ३, ५।
- ५४. चतुर्विधो ह्ययमात्मा । माश ७, १, १, १८।
- ५५. तत्सर्व आत्मा वाचमप्येति वाङ्मयो भवति (आत्मा = शरीरम्)। कौ २, ७।
- ५६. तदु ह वा आत्मा द्रष्टच्यः श्रोतच्यो मन्तच्यो निदिध्यासितच्य इति, तमेतं वेदानुवचनेन विविदिषन्ति ब्रह्मचर्येण तपसा श्रद्धया यज्ञेनानाशकेन चेति माण्ड्रेकयः । शांआ १३, १ ।
- ५७. तस्माद्य ९ सर्वे एवात्मोष्णस्तद्भैतदेव जीविष्यतद्य मरिष्यतश्च विज्ञानमुष्ण एव जीविष्यञ्छीतो मरिष्यन् (आत्मा=शरीरम्)। माश ८, ७,२,११ ।
- ५८. तस्मादितर आत्मा मेद्यति च कृश्यति च। तां ५, १, ७।
- ५९. तस्मादिमान्यन्विञ्च च तिर्येञ्च चात्मन्नस्थीनि (आत्मा=शरीरम्)। माश ८. ५, १, १०।
- ६०. त्रिष्टुप्स्वात्मा (भवति)। जै २, ४७।
- ६१. दश पाण्या अङ्गुलयो, दश पाचा, दश प्राणा, आत्मैकत्रि ए शः । माश ३,१,४, २३।
- ६२. नमस्ते राजनाय (साम्ने) यस आत्मेति । ऐआ ५, १, २ ।
- ६३. पञ्जविंश आत्मादश हस्त्या अङ्गुळयो दशपाद्या हा ऊरू ही बाहू आत्मैव पञ्जविंशः। ऐआ १, १, ४।
- ६४. पाङक्त इतर भात्मा (शरीरम्) छोमत्वङ्मा ५ समस्थि मजा। तां ५, १,४।
- ६५. प्राणभ्यो वा आत्मा सम्भवति आत्मनो वा प्राणाः (आत्मा = देहः, मध्यदेहः)। जै १, ३५३।
- ६६. बांह्यो ह्यात्मा । माश ६, ६, २, १६ ।
- ६७. भूमोऽएषोऽङ्गानां यदात्मा । माश ६, ६, १, १० ।

- ६८. मध्यतो ह्ययमात्मा । माश्र ६, २, २, १३; ८, १,४,३ ।
- ६९. मह इति । तद् ब्रह्म । स आत्मा । अङ्गान्यन्या देवताः । तैआ ७,५,१; तैउ १,५,१।
- ७०. य आत्मानं न परिपश्येदितासुः स्यात् । तैसं ६, ६, ७, २ ।
- ७१. यत्पशुमालभत आत्मानं तेन निष्कीणाति । काठ २४ ७ ।
- ७२. यथा व्रीहिर्वा यवो वा श्यामाको वा श्यामाकतण्डुलो वैवमयमन्तरात्मन्पुरुषो हिरण्मयो यथा ज्योतिरधूममेवं ज्यायान्दिवो ज्यायानाकाशाज्ज्यायानस्य पृथिव्ये ज्यायान्त्सर्वेभ्यो भूतेभ्य स प्राणस्यात्मेष मऽक्षात्मैतिमत आत्मानं प्रेत्याभिसम्भविष्यामीति। यस्य स्यादद्धा न विचिकित्सास्तीति। माश १०, ६, ३, २।
- ७३. यदिन्द्रायेन्द्रियावते (निर्वपित), आत्मानमेवास्य तेन करोति । तैसं २, २, ७, ३।
- ७४. यदि (होता) वृषाकिपम् (वृषाकिपिदृष्टम्) आत्मानम् (मध्यदेहम्) अस्य (यजमानस्य) अन्तरियात्। ऐ ५, १५।
- ७५. यश्चायमध्यातम ५ शारीरस्तेजोमयोऽमृतमयः पुरुषोऽयमेव योऽयमात्मेदममृतिमदं ब्रह्मोद ५ सर्वम् । माश १४. ५. ५. १ ।
- ७६. यावती वै द्यावापृथिवी तावानात्मा । ऐआ १, ३, ८ ।
- ७७. यो घोषः स भारमा। ऐआ २, २, ४।
- ७८. वाक् चातमा च सप्तहोता। मै १, ९, ५; काठ ९, १३।
- ७९. वाचमन्वातमा (अस्ति)। जै १, १६।
- ८०. वाचे चात्मने च क ९ सौम्यो ऽध्वर इज्यते । काठ ९, १३।
- ८१. वातः प्राणस्तद्यमात्मा । काठ ७, १४; क ६, ४।
- ८२. वातम् (ते) आत्मा (गच्छतु)। तैआ ६, १, ४।
- ८३. बामदेब्यम् (संवत्सर धतैसं.) आत्मा । तैसं ७, ५,२५, १; जै १, २९२।
- ८४. शीर्ब्णोद्गाता प्रतिपद्यत आत्मना होता । जै २, ४६।
- ८५. षडङ्गोऽयमात्मा षड्विधः। कौ २०, ३।
- ८६. स एव नेति नेत्यात्मा न गृह्यः ""इदं सर्वं यदयमात्मा, स एव तश्वमसीत्यात्माऽव-गम्योऽहं ब्रह्मास्मीति अयमात्मा ब्रह्म सर्वानुभूरित्यनुशासनिमिति याज्ञवास्मयः। शांआ १३, १ ।
- ८७. स पञ्चवि एश आत्मा। माश १०, १, २,८।
- ८८. सप्तपुरुषो ह्ययं पुरुषो यच्चत्वार आत्मा त्रयः पक्षपुच्छानि । माश ६, १, १, ६ ।
- ८९. स योऽतो ऽश्रुतो ऽगतो ऽमतो उनतो ऽ दृष्टो ऽविज्ञातो उनादिष्टः श्रोता मन्ता द्रष्टादेषा घोष्टा विज्ञाता प्रज्ञाता सर्वेषां भूतानामन्तरपुरुषः स म आत्मेति विद्यात् । ऐआ ३, २,४ ।
- ९०. सर्वे ५ हायमात्मा । मादा ४, २, १, १ ।
- ९१. सातमा ऽ मुक्तिंम ए छोके भवति य एवं वेद । तैसं ५, ३,५, २।
- ९२. स्तोम (वायुर् [तैआ.]) आत्मा । तैसं ४,१,१०,५; मै २,७,८; काठ १६,८; तैआ २,१४,१।
- ९३. हृदयमात्मनि (प्रतिष्ठितम्)। शांआ ११, ६।

[°त्मन् - अग्नाविष्णु - १; अग्नि - ३२०; अग्निचयन - ३; अनुयाज - ३; अनुष्ठम् - २५; अन्तरिक्ष - ८;५२;८९;९०; अवान्तर्दीक्षा -; आकाश - ४;८; आग्नेय - २६; आग्रयण - ५;६; आग्रयण - ३; आघार - ४; १आज्य - ११; २आज्य - ३ इ.]।

आत्म-याजिन् तदाहुः। श्रात्मयाजी श्रेया ३न् देवयाजी ३ ऽ इत्यात्मयाजीति ह ब्र्यात्स ह वा श्रात्मयाजी यो वेदेदं मे ऽनेनाङ्ग ए संस्क्रियत ऽ इदं मे ऽनेनाङ्गसुपधीयत ऽ इति स यथा ऽहिस्त्वचो निर्मुच्येतैवमस्मान्मर्त्याच्छरीरात्पाप्मनो निर्मुच्यते स ऋङ्मयो यजुर्मयः साममय श्राहुतिमयः स्वर्गे छोकमभिसम्भवति । माश ११, २, ६, १३ ।

आत्मेय- सो (अग्निः) ऽपो ऽङ्गारेणाभ्यपातयत्। तत एकतोऽजायत । द्वितीयम् । ततो द्वितः (अजायत)। तृतीयम् । ततस्त्रितः (अजायत)। यदात्मनो निरमिमीत तदात्मेयाना-मात्मेयत्वम् । क ४७. ७ (त. मै ४, १,९; माश १, २,३,१)।

आत्रेयी (रजस्वला-)-

- १. तस्मादण्यात्रेय्या योषिता (सह सम्भाषणादि कुर्वन् पुरुषः) एनस्वी (भवति)। माश १, ४, ५, १३।
- २. परःसहस्रा हास्य (अत्रेः) प्रजायां मन्त्रकृत आसुरिप हास्य स्त्रियो मन्त्रकृत आसुस्त-स्माद्यो ऽप्यात्रेयीं स्त्रियं हन्ति तं पर्येव चक्षते । जै २, २१९ ।

आथर्वण- अर्थवत्- द्र.।

आदार-

- रै. गायत्रीय ए सोममाहरत्तस्य योंऽग्रुः परापतत्त आदारा अभवन् । तै १,४,७,५-६।
- २. यत्र बाऽएनम् (विष्णुं [यत्रं]) इन्द्र ओजसा पर्यंगृह्णात्तदस्य परिगृहीतस्य रसो व्यक्षरत्स प्यक्तिवाशेत सोऽज्ञवीदादीर्येव बत मऽएष रसोऽस्तौषीदिति तस्मादादारा अथ यत्प्यिवाशेत तस्मात्प्तीकास्तस्मादग्नावाहुतिरिवाभ्याहिता ज्वलन्ति तस्मादु सुरभयो यज्ञस्य हि रसात्सम्भूताः । माश १४, १,२, १२ ।
- ३. बन्न वै यज्ञस्य शिरो ऽिच्छचत तस्य यो रसो व्यप्नुव्यत्तत आदाराः समभवन् । माश ४, ५,

आदि (सामन्-)-

- १. अथ यस्प्रतीच्यां दिश्चि तस्सर्वमादिनाप्नोति । जैउ १, १०, १, ५।
- २. आदि वयोभ्यः (प्रजापतिः प्रायच्छत्)। जैउ १, ३, १, ७।
- ३. आसंगवम् (इन्द्र । जैंड १,१८,३,९। आदिः । जैंड १,३,१,४; १८,३,९।
- **ध. इम एव लोका भादिः।** जैउ १, ५, १, २।

आदित्य-

- १. अग्निमयो ह वै पुनर्णवो भूत्वा स्वर्ग छोकमेति। आदित्यस्य सायुज्यम्। योऽप्तिं नाचिकेतं चितुते। तै ३,११,१०,४।
- २. अग्निश्च इ वा आदित्यइच रीहिणावेताभ्या ५ हि देवसाभ्यां यजमानाः स्वर्गं लोक ५ रोहन्ति। माश १४,२,१,२ ।

- ३. अथ य एष एतस्मिन् (आदित्य-) मण्डले पुरुषः सोऽग्निस्तानि यजू ५ षि स यजुषां लोकः। माश १०, ५,२,१।
- अथ यज्ञायज्ञीयम् । स ह स नाक एव स्तोमः । आदित्य एव सः । एव हि न कस्मै चनाक्मुद्यति । जै १,३१३।
- ५. अथ यत्तवक्षुरासीत् स भादित्योऽभवत् । जैउ २,१,२,३।
- ६. अथ यद्विषुवन्तमुपयन्ति । आदित्यमेव देवतां यसन्ते । माश १२,१,३,१४।
- ७. अथात उत्तरपक्षः । सोऽसौ (यु-) लोकः सोऽसावादित्यस्तन्मनस्तद् बृहत् स भरद्वाजः । ऐआ १,४,२।
- ८. अथेमं विष्णुं यज्ञं त्रेघा ब्यभजन्त । वसवः प्रातःसवन ९ रुद्रा माध्यन्दिन ९ सवनमा-दित्यास्तृतीयसवनम् । माश १४,१,१,१५।
- ९. अथैनं (इन्द्रम्) प्रतीच्यां दिश्यादित्या देवाः अभ्यषिञ्चन् "स्वाराज्याय । ऐ ८,१४।
- १०. अथैष वाव यशः य एष (आदित्यः) तपति । माश १४,१,१,३२ ।
- ११. अद उ एव बृहद् भुवनेष्वन्तरसावादित्यः । ऐआ २, १,९।
- १२. अदितिर्वे प्रजाकामीदनमपचत्तत उच्छिष्टमाश्चात् सा गर्भमधत्त तत आदित्या अजायन्त । गो १,२,१५।
- १३. अदो यञ्च (भदस्सत्यम्) इत्यादित्यम् (उपदिशन्) । जै १,२३ ।
- १४. अमुम् (आदित्यम्) आहुः परं मृत्युं पवमानं तु मध्यमम् । तैआ १,८,४,।
- १५. अमुष्मिन्नादित्ये देवानां प्रियास्तन्वः । काठ २७,१; क ४२,१ ।
- १६. अयं वाऽअग्निर्ऋतमसावादित्यः सत्यं, यदि वासावृतमय ९ सत्यमुभयम्वेतद्यमप्तिः । माश ६,४,४,१०।
- १७. अयं वा आदित्यः श्रेष्ठो रिक्सः । मै ४,६,६ ।
- १८. अयातयामा ह्यसावादिन्यः । तैसं ५,७,५,६-७ ।
- १९. अर्वाङसावादित्यस्तपति । जै १,२४७ ।
- २०. अष्टाचत्वारिंशदादित्या देवाः। जै १,३६।
- २१. अध्टी ह वै पुत्रा अदिते:। यांस्त्वेतदेवा आदित्या इत्याचक्षते सप्त ह वै तेऽविकृत ए हाष्टमं जनयांचकार मार्तण्डम् । माश ३,१,३,३ ।
- २२. असा (असौ वा [तैसं.]) भादित्य उद्यन्तुद्याभ एष निम्रोचन् निम्राभः । तैसं ५,४,६,६-७; काठ २१,८।
- २३. असा आदित्य एकविंशः (+ एष सविता [काठसंक.])। मै २. ३.३; काठसंक ६: ४।
- २४. असा आदित्यः प्राङ् चैति प्रत्यङ् च । काठ २०,४ ।
- २५. असा आदित्यः शिरः। मै ४, २,२;८,१०; काठ ३०, ५।
- २६. असा आदित्यः शुक्रश्चद्रमा मन्थी। मै ४, ६, ३।
- २७. असा आदित्यः सुवः (°त्य इन्द्रः [मै ४,७,३]) । मै ४, १,११,१२,७,३; काठ ३१,५।
- २८. असावादित्य एकविंशः (+ एतिसमनेव तत्स्वर्गे लोकेऽन्ततः प्रतितिष्ठन्ति । जै २, ४२५,])। क ४१,२; जै २, ३८६;४२५।

- २९. असावादित्य एकविंशो विषुवान् , तस्य दिवाकीर्त्यानि (सामानि) एव रत्रमयः । जै २,३९०।
- ३०. असावादित्यः शिरः प्रजानाम् । तै १, २, ३, ३ ।
- ३१. असावादित्यः षोडशी ('त्य आह्वनीय: [मै.])। मै ४,५,५; माश ८,५,१,१० ।
- ३२. असावादित्यः सत्यम् (सुब्रह्म [ष.])। तै २, १, ११, १; ष १, १।
- ३३. भसावादित्यः स्तोमभागाः । माश ८, ५,४,२ ।
- ३४. असावादित्यो देवः सविता। माश ६, ३, १, १८।
- ३५. असावादित्यो (असौ वा आदि॰ [माश.]) ब्रह्म (+ असौ धौर्बाह्मणी [शांआ.])। माश ७, ४,१,१४; १४, १, ३, ३; शांआ १, ५।
- ३६. असावादित्यो वेनो यहै प्रजिजनिषमाणो ऽवेनत्तस्माहेनः । माश ७, ४, १, १४।
- ३७. मसावेव संवत्सरो योऽसौ (आदित्य:) तपति । जै २, २८।
- ३९. असी खलु वा भादित्य इतो बृष्टिमुदीरयति । तैआ ५, १०, ६ ।
- ४०. असौ खलु वा आदित्यः प्रवर्ग्यः (+तस्य मरुतो रहमयः [तैआ ५,४,८])। तैआ ५,९,२।
- धरे. असी खलु वा आदित्यः सुवर्गी लोकः । तैआ ५, ९, ११।
- धर. असी गतिरित्यादित्यम् (उपदिशन्)। जै १, २५।
- धरे. असी वा अस्य (अप्रिहोत्रस्य कर्तुः) आदित्यो यूपः। ऐ ५, २८।
- ४४. असी वा आदित्य इन्द्रः (+ एष प्रजापतिः ।तैसं ५, ७,१,३; काठ २२, ८ ।)। तैसं १, ७, ६,३;५,७,१,३; मै १, १०, १६; काठ १३, ७; २२,८;२४, ९ ।
- ४५. असौ वा आदित्य उद्ग्राभ, एव निम्राभ, उद्यन्वा एतधजमानमुद्गृह्णाति, निम्रोचनस्य भ्रातृन्यं निगृह्णाति । मै ३, ३, ८ ।
- ४६. असी वा आदित्य एकाकी चरति। तै ३, ९, ५, ४।
- ८७. असी वा ८ आदित्य एष रथः । माश ९, ४, १, १५।
- धट. असी वाड आदित्य एष रूक्मः (+ एष हीमाः सर्वाः प्रजा अतिरोचते [माश ७, ४, १, १०])। माश ६, ७, १,३;७,४,१,१०।
- धर. असी वा आदित्य एषो ऽग्निः (ऽअश्वः [माश ६, ३, १, २९])। माश ६, ३, १, २९; ४,१,१;३,९; १०।
- ५०. असी वा आदित्यः कविः (एच स्थः । माश ९,।)। माश ९,४,१,१५,६, ७, २, ४।
- **५१. असी वा आदित्यः पाप्मनो ऽपहन्ता । माश १३, ८,१,११ ।**
- ५२. असी वा आदित्यः प्राणः । तैसं ५, २, ५, ४।
- भरे. असी वा आदित्यः ग्रुकः (+ चन्द्रमा मन्थी [काठ.])। तैसं ७,२,७,२; मै ४, ६,८;८,८; काठ २७,८; क ४४,२; ४५,१; ४६,६; तां १५,५,९; माश ९,४,२,२१।
- ५४. असी वा आदित्यइग्रुचिरेष तेजसः प्रदाता। काठ ८, ८।
- थ्थ. असी वाड भादित्यः स **५ दितः एव छहोरात्रे संद्धाति । माश** ९, ४, १, ८ ।
- ५६. असौ वा आदित्यः सायमासुवति, · · एष प्रातः प्रसुवति । मै १,५,७ ।
- थ्७. असी वा अभादित्यः सूर्यः । माश ९, ४, २,२३।

- ५८. असौ वा आदित्यः स्वर्गो लोकः (°त्यः तपः [माशः])। मै ३, ६, १; माश ८, ७,१,५।
- ५९. असी वा आदित्यो गोपः। तैआ ५, ६, ४।
- ६०. असी वा आदित्यो धर्म एष इन्द्र, एष ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता। काठ १०,८।
- ६१. असौ वा आदित्यो ज्योतिरुत्तमम् (°ितवेंश्वानरम् [मै.])। तैसं ५,१,८,६-७; मै ३, ९,१; ४, १, ५; काठ २२, १।
- ६२. असौ वा ऽ आदित्यो दिन्य ए रोचनम् (दिन्यो गन्धर्वः)। माश ६,२, १, २६।
- ६३. असौ वा आदित्यो दूडभो स्थः (देवानां चक्षुः ध्मै ४, २,१ ।)। मै १, ५, ११;४,२,१।
- भसी वाड भादित्यो द्रप्सः (ज्ञन्नः [तै.])। ते ३, ९, ४, १; माश ७,४,१,२०। દ્દેષ્ઠ.
- ६५. असौ वा आदित्यो ब्रध्नस्य विष्टपम् । तैसं ५, ३, ३,५।
- ६६. असौ वा ८ मादित्यो ब्रह्म (+ वर्चसस्य प्रदाता [मै.])। मै २, ५, ७; ११; जै २, ७८; मारा ७, ४, १, १४; १४, १, ३, ३।
- ६७. असौ वा आदित्यो भा इति। जै १, ३३०; जैउ १, १, ४, १।
- ६८. असी वा आदित्यो रुचः प्रदाता। काठ १३,८।
- ६९. असौ वा आदित्यो ऽरुषः। माश १३, २, ६, १।
- ७०. असी वाऽ आदित्यो लोकम्पृणा (इष्टका), (+एष हीमांलोकान्पूरयति Lमाश ८,७,२,९.।)। माश ८, ५, ४,८;७,२,१; ।
- ७१. असी वाऽ आदित्यो विवस्वानेष ह्यहोरात्रे विवस्ते तमेष (मृत्युः) वस्ते सर्वतो ह्येनेन परिवृतः। माश १०,५,२,४।
- ७२. असौ वाऽ भादित्यो विश्वब्यचाः यदा ह्येवैष उदेत्यथेद ५ सवं ब्यचो भवति । माश ८, १, २, १; ६, १, १८ ١
- ७३. असौ वा आदित्यो वृषाश्वः (व्यचक्छन्दः [माश.])। माश ८, ५,२,३; तैआ ५, ३,५।
- ७४. असौ वा आदित्यो Sस्तं यन् षोढा विम्रोचित । व्यम्रुचिदित ह स्म वा एतं पूर्वे पुराणिन आचक्ते। अधैतर्हि न्यमुचिद्ति। स वा एषो ऽस्तं यन् ब्राह्मणमेव श्रद्ध्या प्रविशति पयसा पश्चंस्तेजसा ऽग्निमूर्जीषधी रसेनापस्स्वधया वनस्पतीन् । जै १, ७ ।
- ७५. असौ वा आदित्यो ह ५ सः ग्रुचिषत् । माश ६, ७, ३, ११।
- ७६. असौ वा आदित्यो हरिकेशः सूर्यरिशमः पुरस्तात् । मै ३, ३, ८।
- ७७. असी वा आदित्यो हृदयम् । माश ९, १, २, ४०।
- ७८. असी वै घर्मो (वैद्वानरो कि ४, ३; १९, २.]) यो ऽसी (आदित्यः) तपति । की २, १; 8,3;89,21
- ७९. असी वै बोडशी योऽसौ (आदित्यः) तपति । कौ १७,१।
- ८०. असौ (आदित्यः) वै स्पार्दः । जै २,३८९ ।
- ८१. जादित्यं हि तृतीयसवनम् । तां ९, ७,७।
- ८२. भादित्य उदयनीयः (उद्गीयः [जैउ.]) । माश ३,२,३,६; जैउ १,११,१, ५। ८३. आदित्य उपख्याता । काठसंक १२२ : ३ ।
- ८४. आदित्य एव चरणं यदा होतेष उदेत्यथेद ए सर्व चरति । माञा १०, ३, ५,३।

```
बादित्य एव प्रायणीयो भवति । माश ३,२,३,६ ।
64.
```

- सादित्य एव यशः (सविता [गो १,९,३३; जैउ.])। गो १,९,५;३३; जैउ ४,१२,१,११। .33
- बादित्य एषां भूतानामधिपतिः। ऐ ७,२०। ۷٠.
- भादित्यः प्रायणीयः स्यादादित्य उदयनीयः । मै ३,७,२ । CC.
- आदित्यं चरं निर्वपति वरो दक्षिणा । तैसं १,८,९,९। ८९.
- आदित्यं चरं महिष्ये गृहे घेनुदेक्षिणा। तैसं १,८, ९, १। 90.
- आदित्यममुख्ये (दिवे प्रजापतिः वत्सं प्रायच्छत्)। जै ३,१०७। 98.
- आदित्यं प्रायणीयं भवत्यादित्यमुद्यनीयम्। काठ २३,८। **Q** ₹.
- ९३. आदित्यश्चश्चिष (प्रतिष्ठितः)। शांआ १०,१।
- ९४. आदित्यश्चरुमीहिष्या गृहे (+ धेनुदैक्षिणा [मै २,६,५])। मै २,६,५; ४, ३,८।
- ९५. बादित्यः शुक्र उदगात् पुरस्ताज्ज्योतिः कृण्वन् वि तमो बाधमानः। बाभासमानः प्रदिशोऽनु सर्वा भद्रस्य कर्त्ता रोचमाना क्षागात् । मै ४,१४,१४ ।
- ९६. आदित्यस्त्रिपात्तस्येमे लोकाः पादाः । गो १,२,९ ।
- ९७. आदित्यस्त्वेव सर्वेऽऋतवः । यदैवोदेत्यथ वसन्तो यदा संगवोऽथ ग्रीष्मो यदा मध्यन्दिनोऽथ वर्षा यदापराह्वोऽथ शरद्यदैवास्तमेत्यथ हेमन्तः। माश २,२,३,९ ।
- ९८. आदित्यस्य (रूपम्) रुक्मः (स्वराः [ऐआ.])। तै ३,९, २०,२; ऐआ ३,२,५।
- ९९. आदित्यस्यावृतमन्वावर्तन्त इति दक्षिणं बाहुमन्वावर्तते । कौउ २,९।
- १००. आदित्या अस्मिँ छोक (मनुष्यलोके) ऋद्धा आदित्या अमुष्मिन् (देवतोके)। तां २४,१२,७।
- १०१. आदित्या (+ वा ∟मै., तां.ं) इमाः प्रजाः । मै २, २,९; ३, ७,९;४, ४,५; काठ १९,९; तां १३,९,५; १८,८,१२।
- १०२, आदित्या एव यशः। गो १,५,१५।
- १०३. आदित्याः पञ्चदशम् (उदजयन्)। काठ १४,४।
- १०४. आदित्याः पञ्चदशाक्षरया पञ्चदशं माससुदजयन् । मै १,११,१०।
- १०५. आदित्याः पञ्चदशाक्षरेण पञ्चदश ५ स्तोममुद्जयन् । तैसं १,७, ११,२।
- १०६. आदित्याः पश्चात् (पर्यविशन्)। जै २, १४२।
- १०७. आदित्याः प्रतीचीं (दिशमुदजयन्) । मै ४,१,१० ।
- १०८. आदित्याः प्रपितामहाः (+ तृतीयलोकाधिपतयः ।काठसंक १४१:१५।)। काठसंक ५४:४; १४०:१२-१३;१४१:१५।
- १०९. आदित्याजा मलिहा गर्भिणी | मै ४,४,९।
- कादित्याज् इम (छ्म Lकाठ.]) श्रुभिः (प्रीणामि)। मै ३, १५, १; काठ ५३,२। 280.
- १११. आदित्या दक्षिणाभिः (सहागच्छन्तु)। तैआ ३,८,२।
- ११२. भादित्यानां वा एतद्रूपम् यह्याजाः । ते ३,८,१४,४।
- ११३. आदित्यामां जगती (पत्नी) । तैआ ३,९,१।
- आदित्यानां तृतीयसवनम् । कौ १६,१;३०,१; माश ४,३,५,१। ११४.
- आदित्यानां तृतीया । तैसं ५,०,१७,१; मै ३,१५,६; काठ ५३,०। ११५.

```
११६. आदित्यानां भागोऽसि, मरुतामाधिपत्यम् । तैसं ४,३,९,२; ५,३,४,३; मै २,८,५; काठ २१ १।
```

- ११७. आदित्यानीमानि यजू ५ षीत्याहुः । माश ४,४,५,१९ ।
- ११८. बादित्यानीमानि शुक्कानि यज् ५ वि वाजसनेयेन याज्ञवल्क्येनाख्यायन्ते । माश १४,९, ४,३३ ।
- ११९. आदित्यान् वाऽनु गावः (ब्रावाणः [माश ४,३,५,१९])। माश ४,३,५,१९;२२।
- १२०. आदित्यान्वाऽअनु पशवः। माश ४.३,५,१३।
- १२१. भादित्यामजामधो रामां मेषी वा । काठ १३, १।
- १२२. मादित्यां मह्नां गर्भिणीमालभते । तैसं १, ८,१९,१।
- १२३. भादित्याय चरं निर्वपति तस्मिञ्छतमानं हिरण्यं ददाति सुवर्णम् । जै २, ९८ ।
- १२४. भादित्या वा भपरोद्धार भादित्या भवगमयितारः । तैसं २,३,१,१ ।
- १२५. आदिस्या वा इत उत्तमाः सुवर्गं लोकमायन् । ते वा इतो यन्तं प्रतिनुदन्ते । ते १,१,९,८।
- १२६. आदित्या वै ब्रावाणः (देवविशाः [काठ.]) । काठ ११,६; काश ५,४, २,१० ।
- १२७. आदित्या वै त्रातार आदित्या अपरोद्धारः । काठ ११, ६ ।
- १२८. भादित्या वै देवतया विट् । तैसं २, ३,१,३।
- १२९. आदित्या वै पश्चवः (प्रजाः ध्तै.]) । काठ २४,४; तै १,८,८, १ ।
- १३०. आदित्याश्चाङ्गिरसङ्चैतत् सत्र " समद्धतादित्यानामेकवि " शतिरङ्गिरसां द्वादशाहः । तां २४,२,२ ।
- १३१. बादित्यास्त्वा जागतेन छन्दसा संमृजन्तु । तां १,२,७ ।
- १३२. आदित्यास्त्वा पश्चादिभिषिञ्चन्तु जागतेन छन्दसा । तै २,७,९५, ५।
- १३३. आदित्यास्त्वा पुनम्तु (परिगृह्णन्तु मै, j) जागतेन छन्दसा । मै १,१,१०; क ३९,२; जै १,७३।
- १३४. भादित्यास्त्वा प्र बृहन्तु जागतेन छन्दसा विश्वेषां देवानां प्रियं पाथ उपेहि । तैसं ३,३,३,९।
- १३५. मादित्यास्त्वा प्रोहन्तु (संमृजनतु [जै १,८१])। जागतेन छन्दसा । जै १, ७८;८१ ।
- १३६. आदित्यास्त्वा विक्वेदेंवैः पश्चात् पान्तु । तैसं ५,५,९,४।
- १३७. आदित्याः स्वाराज्याय (आदित्यमभ्यषिञ्चन्त) । जै २, २५।
- १३८. भादित्याः स्वाराज्याय (वरुणमभ्यषिञ्चन्त) । जै ३, १५२ ।
- १३९. भादित्या हि पुनराधेयम् । मै १,७,५।
- १४०. भादित्येनासौ (गुलोको ज्योतिष्मान्)। जै १,२३२।
- १४१. आदित्ये बृहत् (साम) । शांआ ६,२; कौउ ४,२।
- १४२. आदित्वेभिर्देविभिर्देवतया जागतेन त्वा छन्दसा युनजिम वर्षाभिः। काठ ४१,९।
- १४३. आदित्येभ्यो न्यङ्कून् (आलभते)। मै ३,१४,९।
- १४४. आदित्येभ्यो अवद्भयश्चरं निर्वपेद् भृतिकामः । तैसं २,३,१,१।
- १४५. आदित्येभ्योऽमुम् (बुलोकं प्रजापतिः प्रायच्छत्)। जै २, १४१।
- १४६. आदित्येनी भारती वष्टु यज्ञम्। तैसं ५,१,११,३; मै ३, १६, २।

१४७. आदित्येनों वरुणः स र शिशातु (॰णः शर्म य र सत् ८मै., काठ.])। तैसं २, १, ११, २; मै ४, १२,२, काठ १०,१२।

१४८. आदित्यो दिवः (उदैत्)। जै १,३५७।

भादित्यो देवः स ५ स्फानः । तैसं ३, ३,८, ६ । १४९.

भादित्यो नवहोता । स तेजस्वी । तैआ ३, ७,४। १40.

आदित्यो निवित् (वाजी [तै.]) । तै १,३,६,४; जैंड ३,१,४, २। १५१.

भादित्यो बृहत् (बृहतः [जै.]) । ऐ ५,३०; जै १,२९२ । १५२.

भादित्यो यतोऽजायत ततो बिल्व उदिनष्ठत् । तैसं २,१,८,१। १५३.

१५४. आदित्यो यशः (यूपः [तै.]) । तै २,१,५,२; माश १२,३,४,८ ।

१५५. भादित्यो राजनम् (साम) । जै २,१५ ।

१५६. आदित्यो वाऽअस्य (अग्नेः) दिवि वर्चः । माश ७,१,१,२३।

आदित्यो वा उद्गाता (+ अधिदैवं चक्षुरध्यात्मम् [गो १, ४,३]) । गो १,२,२४;४,३ । १५७.

१५८. आदिःयो वाऽएष गर्भो यत्पुरुषः । माश ७,५.२,१७।

भादित्यो वाव पुरोहितः। ऐ ८,२७। १५९

१६०. आदित्यो वै घर्मः (चक्षुः ।जै.।) । जै २, ५४; माश ११,६,२,२।

१६१. आदित्यो वै देवसंस्फानः (यज्ञः Lमै.]) । मै ३,७,८; ९, १; गो २,४, ९ ।

भादित्यो वै प्राणः (ब्रह्म [जैंड ३,१,४,९]) । जैंड ३,१,४,९;४,११,१११ । १६२.

भादित्यो वै भर्गः (वृषाकिषः [गो.]) । गो २,६, १२; जैंड ४,१२,२,२। १६३.

भादित्यो (अदितिदेवताकोऽदितेरुत्पन्नो वा) वै सोमः । काठ २४, ६; क ३७,०;४०,५ । १६४.

१६५. आदित्योऽसि दिवि श्रितः । चन्द्रमसः प्रतिष्ठा । ते ३, ११, १,११ ।

भादित्यो ह्यस्य सर्वस्येष्टे । माश ६,१,३,१७ । १६६.

१६७. आदित्यो होवोद्यन् पुरस्ताद्वक्षा ए स्वपहन्ति । तैसं २, ६,६,३।

इमा भादित्याः (अदितेरूपन्नाः) प्रजाः । काठ २५,६ । 186.

इह वा असा आदित्य आसीत् , तमितोऽध्यमुं लोकमहर ९ स्तव्यतोऽध्यमुं लोकमहर ९ 286. स्तस्माज्ज्योतिषो बिल्वोऽजायत, तस्माद् बैल्वो (यूपः) कार्यः । मै ३,९,३।

उच्छिष्टाद्वा सादित्या जाताः । काठ २८,६; क ४४,६ । 200.

उच्छेषणभागा (उन्शिष्टभागा [मै.]) वा आदित्याः । मै १,६, १२ काठ २८,६; क ६,५।

१७२. उत्तिष्ठन्त ए ह वा तानि रक्षा ए स्यादित्यं योधयन्ति यावदस्तमन्वगातानि ह वा एतानि,रक्षा ९ सि गायत्रियाभिमन्त्रितेनाम्भसा शाम्यन्ति । तैआ २,२,९ ।

उद्यन्तु खळु वा आदित्यः सर्वाणि भूतानि प्रणयति तस्मादेनं प्राण इत्याचत्रते । ऐ ५,३९ । ₹**03**.

उचन्वा असा आदित्यो रक्षा ५ स्यपाहत । मै ४,१,१३ । १७४.

एकर्विशो वा अस्य भुवनस्य विघुवान्, द्वादश मासाः पञ्चर्तवस्त्रय इमे लोका १८थ असावादित्य एकविंशः । जै २,३८९ ।

१७६, एतहा आदित्यस्य पदं यद्भूमिः। गो १,२, १८।

```
१७७. एतहैं 'ककुभ ५ रूपं वृषभस्य रोचते बृहद्' (मा ८, ४९) य एष (आदित्यः) तपति। माश
११,५,९,१० (तु. तैसं ३,३,४,२)।
```

१७८. एताभिन्वां भादित्या द्वन्द्वमार्ध्नुविन्मित्रस्य वरुणस्य धाता चार्यमा चा ए शस्य भगक्ये-न्द्रस्य विवस्वांश्य । तां २४, १२, ४ ।

१७९. एते खळु वादित्या यद्राह्मणाः । तै १, १, ९, ८ ।

१८०. एते वै देवयानान् पथो गोपायन्ति यदादित्याः । मै १, ६,१२ ।

१८१. एवमिव (शुक्कमिव) हासा आदित्यः । मै २, ३, ६।

१८२. एष (आदित्यः) दीक्षितः(प्रजापितः [काठ.])। काठ १२, ६; गो १, २, १।

१८३. एष (आदिखः) निम्नोचन् निग्राभः। तैसं ५, ४,६, ६।

१८४. एष (आदित्यः) रुचः प्रदाता । काठ ३४, ९ ।

१८५. एष वा अपरिपरः पन्था अरक्षस्यो येनासा आदित्य एति । मै ३, ७, ७; ४, ८, ५ ।

१८६. एष वाव दीक्षितो य एष (आदित्यः) तपति । जै २, ६२।

१८७. एष वै मृत्युर्यदादित्यो स्रोचन्नेव नाम । जै १, २७ ।

१८८. एष (आदित्यः) वै वशः (सत्यम् [ऐ.]) । ऐ ४, २०; माश ६, १, २, ३।

१८९. एव वै वृषा हरिः य एव (आदित्यः) तपति । माश १४, ३, १, २६ ।

१९०. एष वै छुको (संवत्सरो धारा १४, १, १, २७]) य एष (आदित्यः) तपति । मारा ४, ३, १, २६; ३,३, १७; १४,१,१,२७।

१९१. एष (आदित्यः) वै सत्यम् ।

१९२. एष वै सुततेजा वैश्वानरः (यदादित्यः)। माश १०, ६, १, ८।

१९३. एष (आदित्यः) वै हंसः ग्रुचिवद् । ऐ ४, २०।

१९४. एष (आदित्यः) स्वर्गो लोकः । तै ३, ८, १०,३; १७, २; २०, २ ।

१९५. एष (आदित्यः) ह वा अह्नां विचेतियता [व्चेता + योऽसी (सूर्यः) तपति [गी.]]। ऐ ६,३५; गो २,६,१४।

१९६. एष (आदित्यः) ह्येवाऽऽसाम्प्रजानामृषभः। जैउ १, ९, २, ८।

१९७. एषो (आदित्यः) उन्तः । तैसं ७, २, ७, २।

१९८. भोमित्यसौ यो ऽसौ (आदित्यः) तपति । ऐ ५, ३२।

१९९. भोमिलादिलः। जैड ३, ३, ३, १२।

२००. कतम शादित्या इति, द्वादश मासाः संवत्सर इति होवाच। एत आदित्याः (°रस्यैत आदित्या [माशः]) एते हीदं सर्वमाददाना यन्ति, (+ते यदिदं सर्वमादाना यन्ति [माशः]) तस्माद् शादिःया इति । माश ११, ६, ३, ८; जै २,७७ ।

२०१. कमरिन चिनुते । सावित्रमार्गेन चिन्वानः । अमुमादित्यं प्रत्यक्षेण । तैआ १, २२,१० ।

२०२, किं नु ते मथि (आदित्ये) इति । ओजो मे बलम्मे चक्कुर्मे । जैउ ३, ५, ८, ८ ।

२०३. केतस्युकेतस्सकेतस्ते न भादित्या जुषाणा भस्य हविषो न्यन्तु स्वाहा। सिळळस्सिळिगस्सगर-स्ते न भादित्या जुषाणा भस्य हविषो न्यन्तु स्वाहा दिवो ज्योते विवस्व भादित्य ते नो देवा देवेषु सत्यां देवहूतिमासुवध्वमादित्येभ्यस्वाहा। काठ ८, १४।

```
२०४. गावो वा आदित्याः। ऐ ४, १७।
```

२०५. घृतभागा (घृतभाजना भाश.]) ह्यादित्याः । काठ १९, ९; माश ६, ६,१,११।

२०६. चक्षुरादित्यः । माश ३, २, २, १३; जैंड ३, १, २, ७।

२०७. चक्षरेव स तत् स्वमजुहोद्मुममेव।दित्यम् । काठ ६, १।

२०८. चतुष आदित्यः (निर्मियत)। ऐआ २, ४, १; ऐउ १, १, ४।

२०९. चक्षस्त्वाऽएतद्वैश्वानरस्य (यदादित्यः)। माश १०, ६,१,८।

२१०. चित्र आदित्यानाम् । मै ३, १४, २०।

२११. छन्दोभिवें देवा बादित्य ए स्वर्ग लोकमहरन् । तां १२, १०, ६।

२१२. जगतीं स छन्दसां जयत्यादित्यान् देवान् देवानाम् । जै १, ३६ ।

२१३. जगती छन्द आदित्यो देवता श्रोणी । माश १०, ३, २, ६।

२१४. जगत्यादित्याः (अन्वारभन्तं)। काठ ७, ६।

२१५. जगत्यादित्यानां (+पत्नी [गो.])। मै १, ९, २; काठ ९, १०; गो २, २, ९।

२१६. जागतोऽसावादित्यः। जै २, ३६।

२१७. ज्योतिः ग्रुक्रमसौ (आदित्यः)। ऐ ७, १२।

२१८. तं स (भरद्वाजः सावित्रमग्निम्) विदित्वामृतो भूत्वा स्वर्गं लोकमियाय । आदित्यस्य सायुज्यम् । ते ३, १०, ११,५।

२१९. तत आदित्य उदतिष्ठत् । सा प्राची दिक् । तैआ १, २३, ५ ।

२२०. तत उ हादित्याः स्वरीयुः। कौ ३०,६।

२२१. तत् (क्रिनं विष्णोदिशरः) पतित्वासावादित्योऽभवत् । माश १४, १, १, १०।

२२२. तत्र ह्यादित्यः शुक्रइचरति । गो १, २,९।

२२३. तदसावादिःय इमां लोकान्तसूत्रे समावयते तद्यत्तत्सूत्रं वायुः सः । माश ८, ७, ३,९०।

२२४. तदसौ वा मादित्यः प्राणः । जैउ ४, ११, १, ९।

२२५. तद्दैव्यं क्षत्रम् (आदित्यलोकं प्रशंसति) । सा श्रीः । तद्रश्रस्य विष्टपम् । तत्स्वाराज्यमुच्यते । तै ३, ८, १०, ३ ।

२२६. तद्यत्तत्सत्यम्। असी स आदित्यः (+य एव एतस्मिन्मण्डले पुरुषः [माश १४,८,६,२३])। माश ६, ७, १,२; १४,८,६,२३।

२२७. तद्यत्तद्यज्ञस्य शिरोऽच्छिद्यतेति, सो ऽसावादित्यः, स उ एव प्रवर्ग्यः । जै ३, १२६।

२२८. तद्यदेतेषां भूतानामादत्त, तदादित्यस्यादित्यत्वम् । जै २, २६ ।

२२९, तबदेष (आदित्यः) सर्वेलिकिस्समस्तस्मादेष (आदित्यः) एव साम । जैउ १, ३, २,५।

२३०. तद्वा अद्व अर्मेन्यन्ते यद्सा बाद्त्यः । मे १, ८, १।

२३१. तज्ञ हैतावत् कया चन देवतया जितं यावदादित्येन । जै २, २५ ।

२३२. तपो वा असावादित्यः। काठसंक ११९:५।

२३३. तर्हि (मध्यन्दिने) तेक्ष्णिं तपति (आदित्यः)। तैआ २, १३, १।

२३४. तस्मा (आदित्याय) एता सौरी इवेतां वशामालभेत, स (आदित्यः) एवास्मिन् (यजमःने) ब्रह्मवर्चसं द्धाति । तैसं २, १, ८, १ ।

- २३५. तस्मादादित्यश्चरुः प्रायणीयो भवत्यादित्य उदयनीयः । ऐ १, ७ ।
- २३६. तस्मादेष (आदिखः) त्रीनृत्त् दक्षिणैति त्रीनुदङ्। जै २,३८६।
- २३७. तस्मिन्नेतस्मिन्मण्डले तेजोमयइछन्दोमयः पुरुषः (आदित्यः)। स प्राणस्स इन्द्रस्स प्रजापतिस्सः दीक्षितः। जै २, ६२।
- २३८. तस्य (प्रजापतेः) यद् रेतसः प्रथममुददीप्यत तदसावादित्योऽभवत् । ऐ ३, ३४।
- २३९. तस्य (आदित्यस्य) रथप्रोतश्चासमरथश्च सेनानीग्रामण्याविति वार्षिकौ तावृत् । माश ८, ६, १,१८ ।
- २४०. तस्य (प्रजापतेः) शोचत आदित्यो मूर्ध्नो ऽस्ज्यत । तां ६, ५, १ ।
- २४१. तस्या (पृथिव्याः) असी वत्सो योऽसौ (आदित्यः) तपति । जै १, ३२८ ।
- २४२. तस्यादित्या अधिपतयः (स्वर्गस्य लोकस्य) । तै ३,८,१८,२ ।
- २४३ तस्याम् (आसन्याम्) एतमादित्यम् (देवाः) अभ्यषिज्चन्त । जै २,२५।
- २४४. तस्येमा एव दिशः परन्य भासन् (इन्द्रस्य=आदित्यस्य)। तं हेमास्तिस्रो दिशोऽितचेरः। इयं हैवास्यानुवततमास येयं दक्षिणा दिक्। तस्मादेष एतामेवाभ्युपावर्तते। यद्यप्युत्तरत उदेत्यथैतामेवाभ्युपावर्तते। जै २.६२।
- २४५, तस्येतदन्नं क्यमेष चन्द्रमास्तदक्यं यजुब्टः (अर्कस्य=आदित्यस्य) । माश १०, ४,१,२२ ।
- २४६. तस्यैतस्याकाशस्यात्मा दमुमूढो यदसावादित्यः । जै २, ५६ ।
- २४७. तस्येतस्या (+ असाव् ।ऐआ.) SSदित्यो रसः (संवत्सरस्य) । ऐआ ३,२,३; शांआ ८,३।
- २४८. तान् हादित्यानङ्गिरसो याजयाञ्चकः। गो २, ६,१४।
- २४९. तिस्रो मेच्य आदित्याः। काठ ४९,९।
- २५०. तेषाम् (नक्षत्राणाम्) एष उद्यन्नेव वीर्च्यं क्षत्रमाद्त्त तस्मादादित्यो नाम । माश २, १,२,१८ ।
- २५१. ते हादित्याः पूर्वे स्वर्गं लोकं जग्मुः पञ्चेवाङ्गिरसः षष्ट्यां वा वर्षेषु । ऐ ४, १०।
- २५२. त्रिर्वा आदित्यास्सप्त सप्त । काठ ११,६ (तु. मै २, २,१)।
- २५३. त्रिहं वा एष (मधवा = इन्द्रः L = आदित्यः]) एतस्य मुहूर्त्तस्येमाम्पृथिवीं समन्तः पर्येतीमाः प्रजास्संचक्षाणः । जंउ १, १४, ३,९ ।
- २५४. त्रिष्टुभि प्रस्तुतायां चक्षुषादित्यं संदध्यात् । जै १,२७० ।
- २५५. त्रीणि वा आदित्यस्य तेजा १ सि, वसन्ता प्रातर् ग्रीष्मे मध्यन्दिने शरद्यपराह्णे। तैसं २,
- २५६. त्रैव्दुब्जागतो वा आदित्यः। तां ४,६,२३।
- २५७. त्रैष्टुभो वा असावादित्यः शुक्कं कृष्णं पुरुषः । जै १,३२४ ।
- २५८. त्रैष्टुभो वा एव य एव (आदित्यः) तपति । कौ २५,४।
- २५९. दक्षिणा ५ हासी दिशमन्वावर्ततं योऽसी (आदित्यः) तपति । काश ५,१,१,२२,२, १,८।
- २६०. दक्षिणा पर्यावर्तते, स्वमेव वीर्थमनु पर्यावर्तते, तस्माइक्षिणोऽर्घ आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथी आदित्यस्यैवाऽऽवृतमनु पर्यावर्तते। तैसं ५,२,१,३।
- ६६१. दिवं लोकानां जयत्यादित्यं देवं देवानाम् । जै १, २७।

- २६२. दिवमादित्याः (अजयन्)। काठसँक ५३: २-३।
- २६३. दिवमेव तृतीयस्य तृचस्य प्रथमया स्तोत्रियया जयति, आदित्यं द्वितीयया, नक्षत्राणि तृतीयया। जै १,२४५।
- २६४. देवलोको वा आदित्यः। कौ ५,७; गो २, १, २५।
- २६५. देवविशा (आदित्याः) मनुष्यविशाया ईशे । काठ ११,६ ।
- २६६. द्यां भारत्यादित्यैरस्प्रशत् । मै ४, १३,८।
- २६७. द्वययो ह वा इदमग्रे प्रजा आसः । आदित्याइचैवाङ्गिरसङ्च । माश ३, ५,१, १३।
- २६८. द्वादशादित्या द्वादशाक्षरा जगती । तैसं ३,४,९,७ (तु. जै १, १४१)।
- २६९. द्वादशादित्यास् (द्वादशमासादित्या अग्निमिबभरः) ते दिवमाजयक्षगतीं छन्दस्ततो वै ते व्यावृतमगच्छञ्छै उठ्यं देवानाम् । काठ २१,५; क ३१,२०।
- २७०. द्विदेवत्येभ्य आदित्यो (प्रहः) निर्गृह्यते । मै ४,६,९ ।
- २७१. धातासी स आदित्यः। माश ९,५,१,३७।
- २७२. पञ्चतैवो द्वादश मासास्त्रय इमे लोका असा आदित्य एकविंश एष स्वर्गी लोकः। काठसंक १२२: ८-९।
- २७३. पञ्चान्यस्तिस्र आदित्यानाम् । काठ ४९, ६।
- २७४. पर्जन्य (पशत्र [तां.]) आदित्यः। गो १,४,३; तां ६३,१५,४।
- २७५. पशवो वा (+एते यत् [तैसं.]) आदित्यः (प्रहः) । तैसं ३,५,५,२; मै ४,६,९; काठ २८,६ ।
- २७६. प्रजननं जगती । सोऽसावादित्यः । जै २, ३६ ।
- २७७. प्रजा आदित्यः (ग्रहः)। मै ४, ६,९।
- २७८. प्रजापतिरसा भादित्यः। मै २, ३, ३।
- २७९. प्रजापतिवैं पिताऽऽदित्यः पुत्रः । जै २, १५ ।
- २८०. प्राकु चार्वाक चादित्यस्तपति । तां १२, १०, ६।
- २८१. प्राची च प्रतीची च वसूनां, रुद्राणामादित्यानाम् । तैसं ४, ४,११, २-३; काठ २२, ५ ।
- २८२. प्राण आदित्यः । तां १६, १३, २।
- २८३. प्राणा वा भादित्याः । प्राणा हीदं सर्वमाददते । जैउ ४, २, १,९ ।
- २८४. प्राणो होषे य एष (आदित्यः) तपति । ऐआ २,२,१;३।
- २८५. बाईतो वा एष य एष (आदित्यः) तपति । कौ १५,४;२५,४; गो २, ३,२०; शांआ २,९७।
- २८६. बाईतो वासावादित्यः । जै २, ३६ ।
- २८७. ब्रह्मस्य विष्टपं चतुस्त्रि र शः (+इति दक्षिणतो ऽसी वा भादित्यो ब्रह्मस्य विष्टपम् [काठ.])।
 मै २, ८, ४; काठ २०, १३।
- २८८. ब्रह्मण एतदुदरणं यदसा आदित्य उदेति । काठ ९, १५ ।
- २८९. ब्रह्मवर्चसमसा (°साव् [क.]) आदित्यस्तेजसा (दधाति) । मै ४, ७,३; काठ २०,१३; २९, ७; क ४५, ८।
- २९०. भूमो ऽएव देवानां यदादित्याः । माश ६, ६, १, ८।
- २९१. मण्डलमेवऽर्चः (आदित्यस्य)। माश १०. ५, १, ५ ६

२९२. मह इत्यादित्यः। आदित्येन वान सर्वे कोका महीयन्ते। तैआ ७, ५, २; तैउ १, ५,२।

महिष्यै गृहान् परेत्याऽऽदित्यं (अदितिदेवताकम्) चर्रु निर्वपति । माश ५, ३,१,४। २९३.

२९.४. य एवं विद्वानुदगयने प्रमीयते देवानामेव महिमानं गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यं गच्छति । तैआ १०, ६४, १।

य एवायं चक्षुषि पुरुष एष एवादित्यः । जै २, ५६ । २९५.

य एवासौ (आदित्यः) तपत्येष एव विराट् । जै १, ३४० । २९६.

२९७. य एष क्षादित्ये पुरुषः स परमेष्ठी ब्रह्माऽऽत्मा । तैआ १०,६३,९ ।

यः कामयेत प्रथेय पश्चिभः प्र प्रजया जायेयेति स एतामविं वशामादित्येभ्यः कामाया-**39**८. लभेत । तैसं २, १,२,३।

२९९. यच्चतुर्थेऽहन्प्रवृज्यते । आदित्यो भूत्वा रइमीनेति । तैआ ५, १२, १।

३००. यच्छुक्कानाम् (त्रीहीणाम्) आदित्येभ्यो निर्वपति तस्माच्छुक्क इव वैश्यो जायते । काठ ११,६।

३०१. यज्जीवं स विवस्वाँ आदित्यः। काठ ११, ६।

३०२. यत्तृतीयम् (प्रजापते रेतस उत्पन्नम्) अदीदेदिव त आदिःया अभवन् । ऐ ३, ३४।

३०३. यथादित्या वसुभिः सम्बभूवुः । तैसं २, १, ११, ३।

यथासौ दिन्यादित्य एवमिदं शिरसि चक्षुः । ऐआ ३, १, २; शांआ ७,४ । ३०४.

यथाऽसौ (आदिलः) देवाना ५ रोचते ... एवमेवैष मनुष्याणां रोचते । तैसं ५, ३, १०, ३। ३०५.

308. यदनुदितः (आदित्यः) स हिङ्कारः । जैउ १, ३,२,४ ।

यदसुराणां छोकानादत्त । तस्मादादित्यो नाम । तै ३, ९, २१, २ । ३०७.

३०८. यदा खलु वा भसावादित्यो न्यङ् (यदासा भादित्योऽर्वाङ् [काठ.]) रिहमिभः पर्यावर्ततेऽथ वर्षति । तैसं २,४, १०, २; काठ ११, १० ।

३०९. यदादित्यो Sस्तमेति वायुमेवाप्येति । जै २, ४९ ।

३१०. यदेतत्पुरुषे रेतो भवति, आदित्यस्तद्रूपम् । ऐआ २, ३, ७ ।

३११. यदेतदोमित्यादत्ते । असौ वा आदित्य एतदक्षरम्स यदोमित्यादत्ते ऽमुमेवैतदादित्यं मुख आधत्ते। जै १, ३२२।

३१२. यदेतन् (आदित्य-) मण्डलं तपति । तन्महदुक्थं ता ऋचः स ऋचां लोकः । माश १०, 4, 2, 91

३१३. यद्वाऽएष एव शुक्रो य एष (आदित्यः) तपति तद्यदेष तपति तेनेष शुक्रः । माश ४,२,१,१।

यन्महान्देव आदित्यस्तेन । की ६, ६। ३१४.

यमु ह (मार्तण्डं देवा आदित्याः) तद्विचकुः स विवस्वानादित्यस्तस्येमाः प्रजाः। माश ३, ३१५. 18,5,8

३१६. यस्माद्रायत्रोत्तमस्तृतीयः (त्रिरात्रः) तस्मादर्वाङादित्यस्तपति । तां १०, ५, २ ।

या ग्रुचिर् (अग्नेस्तन्हासीत्) अमुमादिःयं तथा (प्राविशत्)। काठ ८,९।

३१८. ये वै तमादित्यं पुरुषं वेदयन्ते स इन्द्र स प्रजापितः स ब्रह्मा इति । काठसंक १३८:२०-२१ ।

३१९. थे ग्रुक्कास् [+ स्युः (बीहयः) [तैसं.]] तमादित्यं (°मादित्येभ्यः [काठ.]) चर्रु निर्वेपेत् । तैसं २,३,१,३; काठ ११,६।

३२०. योऽसौ (अादित्यः) तपन्तुदेति । स सर्वेषां भूतानां प्राणानादायोदेति । असौ यो (श्रांदित्यः) ऽस्तमेति स सर्वेषां भूतानां प्राणानदायास्तमेतिः । तैआ १, १४, १।

३२१. रिमरित्येवादित्यमस्जत । तैसं ५,३,६, १।

३२२. रात्रेर्वत्सः इवेत आदित्यः । तैआ १,१०,५ ।

वरुण आदित्यैः (+व्यद्भवत् [माशः]) । मै २,२,६; ऐ १,२४; माश ३,४,२,९ । ३२३.

वरुणस्त्वाऽऽदित्यैः पश्चाद्गोचयतु नागतेन छन्दसा । तैभा ४, ६, १ । ३२४.

वर्षाभिऋतुनादित्याः स्तोमे सम्तद्शे स्तुतं वैरूपेण विशोजसा । ते २, ६, १९, १-२ । ३२५.

वसवो वै रुद्रा आदित्या स ५ स्नावभागाः । तै ३, ३, ९, ७। **३२**६.

वायुर्वा एतं (आदित्यम्) देवतानामानशे । तां ४, ६, ७। ३२७.

३२८. विडेष आदित्यश्चरः । माश ६, ६, १, ७।

विभाति केतुररुणः पुरस्तादादित्यो विश्वा भुवनानि सर्वा । सुगं नु पन्थामन्वेति प्रजानन् ३२९. पिता देवानामसुरो विपिश्चत् । मै ४, १४, १४ l

३३०. विमानो ह्यसा आदित्यः स्वर्गस्य लोकस्य । मै ३,३,८।

३३१. विराष्ट् भूत्वाssदित्योsभवत् (प्रजापतिः)। जै १, ३१४।

३३२. विवस्वन्नादित्यैष ते सोमपीथः। माश ४, ३, ५, १८।

३३३. विश्वकर्मा त्वाऽऽदित्यैरुत्तरात् (°रुत्तरतः Lमाशः ।) पातु । तैसं १, २, १२,२; काठ २, ९; माश ३, ५, २, ७।

३३४. विश्वकर्मा त्वोत्तरादित्यैः पातु । क २, ३ ।

रेरेफ. विश्वकर्मा व आदित्यैरुत्तरत उपद्वधताम् । तैआ १,२०,१।

३३६. वैद्युत (आतपो वत्सः) आदित्यस्य । तैआ १, १०,६।

३३७. न्युषि सविता भवस्युदेष्यन् विष्णुरुद्यन्पुरुष उदितो बृहस्पतिरिभप्रयन्मघेवन्द्रो वैकुण्ठो माध्यन्दिने भगोऽपराह्ण उग्रो देवो लोहितायन्नस्तमिते यमो भवसि (हे आदित्य त्वम्)। भश्रसु सोमो राजा निशायाम्पितृराजस्त्वप्ने मनुष्यान्प्रविशसि पयसा पश्चन् । विरात्रे भवो भवस्यपररात्रेऽङ्गिरा अग्निहोत्रवेलायाम्भृगुः । जैउ ४, ५, १, १-३ ।

शतयोजने ह वा एष (आदित्यः) इतस्तपति । कौ ८, ३। ३३८.

श्चिमसौ (आदिस्योऽस्तु) तपन् । तैसं ७, ५,२०,१ । 339.

श्रद्धा वै ब्रह्मवर्चसमेकविंश स्तोमानाम् । असौ हि स आदित्यः । जै २, २१८ । ३४०.

श्रीइच ते (पुरुषस्य = आदित्यस्य) लक्ष्मीइच ते पत्न्या अहोरात्रे पाइवें नक्षत्राणि रूपमहिवनी ३४१. (यावापृथिन्यौ) न्याराम् (विकासितमुखम्) । काठसंक १०३: ९

३४२. इवेत ९ रिझमं बोअुज्यमानम् । अपां नेतारं भुवनस्य गोपाम् । इन्द्रं (आदित्यम्) निचिक्युः परमे व्योमन् । तैआ ३, ११, ९।

३४३. स्वेता अवरोकिण आदित्यानाम् । मै ३, १३, ७।

इवेतो रहिमः (ग्रुक्तवर्णरहिम्युक्त आदित्यः) परि सर्वं बभूव । तैआ ३,११,१०। ३४४.

षष्टिश्च ह वै त्रीणि च बातान्यादित्यं नाच्याः समन्तं परियन्ति । मारा १०,५,४, १४ ।

३४५. षष्टिश्च ह वै त्रीणि च शतान्यादित्यस्य रश्मयः। माश १०, ५, ४, ४। ₹8€.

- संवत्सरो ऽसावादित्यः । तैआ १०, ६३, १। **३४७.**
- स (प्रजापितः) आदित्येन दिवं मिथुनं समभवत् । माश ६, १,२,४। ३४८.
- ३४९. स (आदित्यः) उद्यन्नेवामूम् (दिवम्) अधिद्रवत्यस्तं यन्निमाम् (पृथिवीम्) अधिद्रवति । माश १,७,२,११।
- ३५०. स (आदित्यः = सूर्यः) एवास्मिन् (यजमाने) ब्रह्मवर्चसं दधाति । तैसं २,३,२,३।
- ३५१. स एष (आदित्यः) एकशतविधस्तस्य रइमयः शतं विधा एष एवैकशततमो य एष तपति । माश १०,२,४,३।
- ३५२. स एव वा एको वीरो य एव (आदित्यः) तपत्येष इन्द्र एव प्रजापतिः। जै १,८।
- ३५३. स एष वाग्निष्टोमो य एष (आदित्यः) तपत्येष इन्द्र एष प्रजापतिरेष एवेदं सर्वम् जै १,३१४।
- स एष (आदित्यः) सप्तरिमर्वृषभस्तुविदमान् । जैउ १, ९, १,२। રૂપ્છ.
- स एषोऽपहतपाप्मा (आदित्यः) तपति (+ तस्य छाया नास्ति [जै २,३७०]) । जै २,८२;३७० ३५५.
- ३५६. सत्यं य एव [सत्यमेव (आदित्यः) [माशः]] तपति । जै २,६६; माश १४, १,२,२२।
- ३५७. सत्य ५ हैतद्यद्वुक्मः ।तद्यत्तत्सत्यम् । असौ स भादित्यः । माश ६,७,१,१-२।
- ३५८. सप्त ह्येत भादित्यस्य रइमयः। जैउ १, ९, २, ८।
- ३५९. सप्तादित्याः । तां २३,१५,३ ।
- . **३६०. समादित्यैनो वरुणो अ**जिज्ञिपत् । तैसं २,१, ११,३।
- ३६१. समादित्यैर्वरुणो विश्ववेदाः (नोऽन्यात्) । मै ४,१२,२; काठ १०,१२।
- ३६२. सम्राडसि प्रतीची दिगादित्यास्ते देवा अधिपतयः सोमो हेतीनां प्रतिधर्ता सप्तदशस्त्वा स्तोमः पृथिन्यां श्रयतु । मरुत्वतीयमुक्थमन्यथायै स्त्रभ्नोतु (°क्थमन्यथयत् स्त्रभ्नातु ।तसं.]) वैरूपं साम । तैसं ४, ४, २, १-२; मै २, ८,९।
- ३६३. सय आदित्यइचक्कुरेव तत्। जै १, २४९।
- ३६४. स य एतदेवं वेदैव एवादित्यो भूत्वैतस्यां राजासन्द्यामास्ते । जै २, २६ ।
- ३६५. स यदादित्य उदेति । एतामेव तत्सुवर्णी कुशीमनुसमेति । तै १, ५,१०, ७ ।
- ३६६. स यश्वायमशरीरः प्रज्ञातमा यश्चासावादित्य एकमेतदिति विद्यात् (+तस्मात्पुरुषं पुरुषं प्रत्यादित्यो भवति [ऐआ.])। ऐआ ३, २, ३; शांभा ८, ३।
- ३६७. स यहचायं पुरुषे यहचासावादित्ये । स एकः । तैआ ९, १०, ४; तैंड ३, १०, ४।
- ३६८. सयस कूमी (यज्ञो धाश १४, १, १, ६.।) ऽसी स आदित्यः । माश ६, ५, १, ६, ७, 4, 9, 4; 28,9,9,4, 1
- **३६९. सयः स विष्णुर्यज्ञः सः । सयः सयज्ञो** ऽसौ स भादित्यः । माज्ञ १४, १,१,६।
- ३७०. स यः स वैश्वानरः (संवत्सरः धाश १०, २, ४, ३)) असी स आदित्यः । माश ९, ३,
- ३७१. सर्पा वा आदित्याः। तां २५, १५, ४।
- सर्वतो मुखो वा ऽ असावादित्य एव वाऽइद ५ सर्व निर्द्धयति यदिदं किञ्च पुष्यति तेनैष सर्वतोमुखस्तेनानादः । माश २, ६,३,१४ ।

३७३. सिललः सिलगः सगरस्ते न आदित्याः ..., केतः सुकेतः सकेतस्ते न आदित्याः ...; विव-स्वन्नादित्य ..., आदित्येभ्यः स्वाहा । मै १, ७, १।

स वा एष (आदित्यः) इन्द्र वैमृध उद्यन् भवति सवितोदितो मित्रस्संगवकाल इन्द्रो वैकुण्ठो माध्यन्दिने समावर्त्तमानइशर्व उम्रो देवो छोहितायन् प्रजापतिरेव संवेशेऽस्तमितः। जैंड ४,७,२,१०।

स वा एष (आदिखः) न कराचनास्तमयति नोदयति। तद्यदेनं पश्चादस्तमयतीति मन्यन्ते अह्न एव तदन्तं गस्वाथात्मानं विपर्व्यस्यते ऽहरेवाधस्तात्कृणुते रात्रीं परस्तात्। गो २, ४, १०।

३७६. स वा एष (आदित्यः) न कदाचनास्तमेति नोदेति तं यदस्तमेतीति मन्यन्तेऽह्न एव तदन्त-मित्वाऽथास्मानं विपर्थस्यते रात्रिमेवावस्तात् कुरुते ऽहः परस्तादथ यदेनं प्रातरुदेतीति मन्यन्ते रात्रेरेव तद्दन्तमित्वाथात्मानं विपर्यस्यते Sहरेवावस्तात्कुरुते रात्रिं परस्तात्स वा एष न कदाचन निम्नोचित । ऐ ३, ४४।

३७७. सविता त्वा ऽऽदित्यैः पश्चाद् रोचयतु । मे ४, ९, ५ ।

३७८. सइस्रं हैत आदित्यस्य रश्मयः। तेऽस्य युक्तास्तैरिदं सर्वं हरति तद्यदेतैरिदं सर्वं हरति तस्माद्धरयः (रक्ष्मयः) "युक्ता ह्यस्य (इन्द्रस्य) हरयः शतादशः (ऋ॰ ६, ४७, १८) इति । जैउ १,१४,३,५।

३७९. सामवेद आदित्यात् (उदैत्) । जै १, ३५७ ।

३८०. साम्नामादित्यो देवतं तदेव ज्योतिर्जागतच्छन्दो द्यौः स्थानम् । गो १, १, २९ ।

३८१. सा या सा वागसौ स आदित्यः । माश १०, ५, १, ४ ।

३८२. सुदिति (°दी° Lतैसं.]) रस्यादित्येभ्यस्त्वादित्याक्षिन्व । तैसं ४, ४, १, २; काठ १७, ७; ३७, १७।

सुदीतिरित्यादित्यान् (असुजत) । तैसं ५,३,६,१ । ३८३.

सुवरित्यादित्यः । तैआ ७,५,२; तैउ १, ५,२ । रेटध.

स्वयंविलीनम् (आज्यम्) आदित्यस्य । काठ २३,१ । ३८५.

२८६. स्वरित्येव सामवेदस्य रसमादत्त (प्रजापितः) । सोऽसी चौरभवत् । तस्य यो रसः प्राणेदत् स आदित्योऽभवद्रसस्य रसः। जैउ १,१,१,५।

रेट७. स्वर्गं लोकमायन् (आदित्याः) अहीयन्ताङ्गिरसः। तां १६, १२, १।

स्वर्भानुर्वा आसुर आदित्यं तमसाऽविध्यत्। तं देवाश्चर्षयश्चाभिषज्यन्। त एतानि विवाकीत्यांनि सामान्यपश्यन् । तैरस्य तमोऽपाध्नन् । जै २,३९० (तु. तां ४,६,९३)।

३८९. हन्तेति चन्द्रमा ओमित्यादित्यः। जैउ ३, २,१,२॥ [°त्य- अग्नि- ७५; २२८; २६७; ३७८;३७९; ३८०; ३८१;३८६; ४३७; ४३९; ५२६; अग्निहोत्र– ४२; ५२; अग्निहोत्री– २; अङ्गिरस्- २; २०; २१; २३; २४; २७; अध्वर्युं- १३; श्रनडुद्-३; अनुख्यातृ-१; अन्त- ,९; अप्- ५७; १३४; अपरिपर-; अप्रतिष्ठया-; अभिष्ठव- १; ३; अमृत- ३४; अयन- १, अर्क- ५; अर्कपुष्प- १; अश्मन्- ३; अश्य- ३६;३८; ५८; ५९; ६९; अक्तमेध- ३,४;५; अहन्- ४३; २आज्य- १; ४ इ.]।

```
आदित्य-ग्रह-
```

- १. अथैष सरसो ग्रहो यदादित्यग्रहः । कौ १६,१;३०,१।
- २. आदित्यग्रहं (अनु) गावः (प्रजायन्ते) । तैसं ६, ५, १०,९।
- ३. सवनततिर्वा आदित्यप्रदः। कौ १६, १।

आदित्य-घामन्-

- १. आदित्यधामानो वा अन्ये (उत्तरे [मै.]) प्राणा अङ्गिरोधामानोऽन्ये (अधरे [मै.]) । मै ३,२,९; काठ २०,११ ।
- २. ये पुरस्तात् (प्राणाः) त आदित्यधामानः । काठ २०, ११, क ३१,१३ । आदित्य-पात्र-
- १. अधैतदादित्यपात्रं पुनः प्रयुज्यते, गा ए वा एतत् प्रति । मै ४, ८, ८ ।
- २. आदित्यपात्रं प्रयुज्यते गाव एव तत् पश्चनामनुप्रजायन्ते । काठ २८,१०।
- ३. यदादित्यपात्रं प्रयुज्यते गा एव तेन पश्चनां दाधार । क ४५,१ । आदित्य-वत् वरुणायादित्यवते यवमयं चरुम् (निर्वपेत्) । मै २, २, ६ । आदित्य-स्थ पुरुषो यजु ५ षि (आदित्यस्थः) । माश १०,५,१,५ ।

आदित्या- पष्ठोही गर्भिण्यादित्या। मै २,६,१३।

आदेश (ब्राह्मण्याक्य-)- आदेश आत्मा । तैआ ८,३,१; तैउ २,३,१। आधवनीय-

- इन्द्राय त्वेत्याधवनीयम् (अभिमृशेत्) । तैसं ३,२,१,३ ।
- २. निभूयपूराधवनीये। काठ ३४,१६।

आधाव- एतद्वा अपां नामधेयं गुद्धं यदाधावाः । तैसं ३,३,४,९ । आधि- चारुः क्रपणकाशी कामो गन्धर्वस्तस्याऽऽधयोऽप्सरसः शोचयन्तीर्नाम । तैसं ३,४,७,३। आधिपत्य- अधिपति- द्व.

आधीत-

- १. आधीतं बहिं:। मै १,९,१।
- २. प्रजा वा आधीतं, पशव आधीतिः । मै १, ४,१४।

आधीत-यजुस्-

- १. ततो यानि त्रीणि खुवेण जुहोति । तान्याधीतयज् ५ षीत्याचक्षते । माश ३,१,४,२।
- ३. प्रजापतिवै यत् किञ्च मनसादीधेत्तदाधीतयजुभिराप्नोत् तदाधीतयजुषामाधीतयजुष्ट्वम् ।
 मै ३.६.४ ।

आधीत- आधीत- ह.। आध्वर्यच- अध्वर्यु- ह.। आनति- चश्चरानितः। जै १,१४। आनन्त्य- अनन्त- ह.।

- १. आनन्दं नन्दश्चना (°थुभ्याम् [काठ.]) । तैसं ५,७, १९,१; काठ ५३,९ ।
 - २. आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात् । तैआ ९,६,१; तैउ ३,६,१।

- ३. तस्य (आनन्दमयस्यात्मनः) प्रियमेव शिरः । मोदो दित्तणः पक्षः । प्रमोद उत्तरः पक्षः । भानन्द भारमा । ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा । तैआ ८,५,१; तैष २,५,१ ।
- थुवा स्यात्साधुयुवाऽध्यायकः । भाशिष्ठो दृढिष्ठो बलिष्ठः । तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य पूर्ण स्यात् । स एको मानुष आनन्दः । तैआ ८, ८, १; तैउ २,८, १ । [॰न्द- अमृत-३५ इ.]।

आनुष्द्रभ- अनुष्टुभ्- इ.।

आनूप(सामन्-)- एतेन वै वध्रयस्व आनूपः पश्चनां भूमानमारनुत पश्चनां भूमानमरनुत आनूपेन तुद्दुवानः । तां १३,३, १७।

आन्तरिक्ष- अन्तरिक्ष- इ. ॥ आन्त्र- अन्त्र- इ**. ॥ आन्घीगव-** अन्घीगु- इ. । आपति-

- १. आपतये त्वा गृह्णामीत्यग्नये तेन वसुभ्यो गृह्णाति । मै ३,७,१० ।
- २. प्राणो वा आपितः । तैसं ६ २,२,२ ॥ [°ति- आत्मन्- ५० द्र.]। आपाल (सामन्-)- यद्वपाळात्रेय्यपश्यत् तस्मादापाळमित्याख्यायते । जै १, २२१ । आ√पूण
 - १. अन्ने यन्मे तनुवा ऊर्न तन्म आ पृणेत्याह, यन्मे प्रजायै पश्चनामूर्न तन्म आ पूरेयेति वावैतदाह । तैसं १,५,७,५।
 - २. आपृणस्वेत्याप्रजायस्वेत्येतत् । माश ९,२,३,४४ ।

आप्त्य-

- अथैनम् (इन्द्रम्) अस्यां ध्रुवायां मध्यमायां प्रतिष्ठायां दिशि साध्याश्चाऽऽप्त्याश्च देवाः अभ्यषिक्चन् · · राज्याय । ऐ ८,१४ ।
- २. त (आप्त्याः) इन्द्रेण सह चेरुः । माश १,२,३,२।
- तत (ताभ्योऽद्भयः सकाशात्) आप्त्याः सम्बभृ बुखितो द्वित एकतः । माश १,२, ३,१ ।
- ध. साध्याइच त्वाप्त्याइच देवाः पाङ्केन च्छन्दसा त्रिणवेन स्तोमेन शाकरेण साम्नाऽऽरोहन्तु तानन्वारोद्दामि राज्याय । ऐ ८,१२।
- ५. साध्याञ्चाप्त्याञ्च पारमेष्ठ्याय (आदित्यमभ्यिषञ्चन्त)। जै २,२५।
- ६. साध्याश्चाप्त्याश्च पारमेष्ट्याय (वरुग्गमभ्यषिञ्चन्त) । जै ३,१५२ ।
- ७. साध्याश्चाप्त्याश्चातिच्छन्दसं समभरन् । तां ते प्राविशन् (मृत्योरात्मनो गुप्त्यर्थम्)। तान् सा (अतिच्छन्दाः) अछादयत् । जै १,२८३ ।
- ८. साध्याश्चाप्त्याश्चाधस्तात् (पर्यपश्यन्) । जै २,१४२ ।

आप्नान- तेऽन्तरेण चात्वालोत्करा उपनिष्कामन्ति तिद्ध यज्ञस्य तीर्थमाप्नानं नाम । कौ १८,९ । आप्य- सो (अग्निः) ऽङ्गारेणापोऽभ्यपातयत्। तत एकतोऽजायत स द्वितीयमभ्यपातयत् ततो द्वितोऽजायत स तृतीयमभ्यपातयत् ततस्त्रितोऽजायत । यदद्भ्योऽजायन्त तदाप्यानामा-प्यत्वम् । तै ३, २,८, १०-११ ।

आप्री (ऋच्-)-

रे. **आप्रीभिरा**ण्तुवन् । तदाप्रीणामाप्रित्वम् । तै २,२,८,६ ।

- २. आप्रीभिराप्रीणाति (+तद्यदाप्रीणाति तस्मादाप्रियो नाम [कौ.]) । ऐ २,४; कौ १०,३।
- ३. तद्यदेनम् (पशुम्) एताभिराप्रीभिराप्रीणात्तस्मादाप्रियो नाम । माश ११,८,३,५।
- थ. तमेताभिराप्रीभिराप्याययन्ति तद्यदाप्याययन्ति तस्मादाप्रियो नाम । माश ३,८,१,२।
- ५. ताभिः (आप्रीभिः) स (प्रजापितः) मुखत आत्मानमाऽप्रीणीत । तैसं ५,१,८, ३-४ ।
- ६. तेजो वे ब्रह्मवर्चसमाप्रियः। ऐ २,४।
- ७. प्राणा वा आप्रियः । कौ १८,१२।
- ८. मेघ आप्रीषु । काठ ३४,१५।
- ९. यदाप्रियो भवन्ति यज्ञमेवाशीणाति । काठ २२,१ ।
- १०. यदेता आप्रियो भवन्ति यज्ञभेवैताभिर्यजमान आप्रीणीते । मै ३, ९,६ ।
- ११. यदेतान्याप्रिय आज्यानि भवन्त्यात्मानमेवैतैराप्रीणाति । तां १५, ८,२;१६,५,२३ १

आभीक- अभीक- इ. ॥ आभीश्व- अभीशु- इ. ।

आ√भू प्राणं वा अनु प्रजाः पशव आभवन्ति । जैउ २, २, ४, ४।

आम->√आमि

- १. पय एतस्यामयति यस्यामयति । काठ ११, ५; १२, १ ।
- २. प्राणान् वा एनस्य ग्रुगृच्छति यस्या SSमयति । तैसं ७, २, ७, ५।
- संवत्सरो हि वा एतस्य लुब्धो ऽथैतस्थामयति । काठ १२, ८ ।

आमन्त्रण- एतद्वै देवाना ५ सत्यमनभिजितं यदामन्त्रणम् । काठ ८, ७; क ७, ४ ॥ [°ण- अनृत-

आमय->आमयाविन्-

- १. अग्नये रक्षोच्ने Sष्टाकपालं निर्वपेदामयावी । काठ १०, ५ !
- २. अग्नि वा एतस्य (आमयाविनः) शारीरमप्येति वायुं प्राणः । जै १, ९२ ।
- है. अग्निना वा एष वस्णेन गृहीतो भवति य आमयावी । जै १,९६ ।
- थ. अप वा एतस्मादन्नाचं कामति य शामयावी । तां १६, १३, ३ ।
- ५. अप्रतिष्ठितो वा एष य आमयावी। तां १६, १३,४।
- ६. आमयाविनं याजयेत् । प्राणा वा एतमतिपवन्ते य आमयावी यत्तीव्रसोभेन यजते पिहित्या एवाच्छिद्रताये । तां १८, ५, ११ ।
- अामयावी (आरुणकेतुकमग्निम्) चिन्वीत ··· भेषजमेवास्मै करोति । तैआ १, २६,३ ।
- ८. इन्द्राया १ हो मुचा एकादशकपार्ल (पुरोडाशम्) निवंपेदामयाविनं याजयेत् । मै २,२,९० ।
- एतस्य (यज्ञस्य) एवैकवि < शमिन्छोमसाम कृत्वाऽऽमयाविनं याजयेत् । तां १६,१३,१ ।
- १०. ऐन्द्रवायवाधान् (प्रहान्) गृह्णीयादामयाविनः । काठ ३०, ३।
- ११. नैष जीवो न मृतो य आमयावी। काठ ११, ५; ८।
- १२. पयस्यया यजेतामयावी, मैत्रावरुणी ब्राह्मणस्य स्यादैन्द्रावरुणी राजन्यस्याग्निवारुणी वैदयस्य । काठ १२, १ ।
- १३. पाष्मनेष (°नैव । काठ १३,६।) गृहीतो य आमयानी । काठ १३, २;६।

- १४. पूर्णान् प्रहान् गृह्णीयादामयाविनः । काठ ३०, ३।
- १५. प्राणिरेष ब्यध्यते य आमयावी । तां १६, १३, २।
- १६. य आमयावी स मैत्रावरुणाप्रान् (प्रहान् गृह्णीत), प्राणापानी हि मित्रावरुणी । मै ४,८,९ ।
- १७. यं कामयेदामयाविनं जीवेदित्यग्नेरन्ते बाह्मणाय प्रोच्यापः परिब्यादेताबद्वे भेषजम् । काठ २७, ४: क ४२, ४।
- १८. रक्षा ५ स्येत ५ सचन्ते य आमयावी । काठ १०, ५ ।
- १९. वरुणगृहीत (°तो वा काठ १०,४; मै.]) एष य आमयावी । मै २, १,२;३,१; काठ १०,४; ११, ८; १२, 9 1
- २०. सोमं वा एतस्य (आमयाविनः) रसो गच्छत्यर्गि ए शरीरम् । तैसं २, २,१०, ४। [°विन्- अंहस्- १; अग्नि- ३५; अश्विन्- ४ द्र.]।

आमहीयव (सामन्-)-

- १. भामहीयवं भवति क्लुप्तिरुचान्नाद्यञ्च क्लुप्तिञ्जैवैतेनान्नाद्यञ्चाभ्युत्तिष्ठन्ति । तां १५, ९,५ ।
- २. जामहीयवं भवति क्लृप्तिश्चान्नाद्यञ्च समानं वदन्तीषु क्रियत इदमित्थमसिद्दित । तां ११, 99, 01
- ३. ता यदेनं (प्रजापतिम्) प्रजाः सुहिता अशिता आमहीयन्त तदामहीयवस्थामहीयवत्वम् । जै १, ११७।
- ताः (प्रजाः प्रजापितिना) सृष्टा अमहीयन्त यदमहीयन्त तस्मादामहीयवस् । तां ७,५, १।
- ५. प्रजानाञ्च वा एषा सृष्टिः पापवसीयसञ्च विष्टतिर्य्यदामहीयवम् । तां ७, ५, ४।
- ६. प्रजापतिरकामयत बहु स्यां प्रजायेयेति स शोचन्नमहीयमानः (अपूज्यमानः)अतिष्ठत्स एतदामहीयवम् (साम) अपश्यत्तेनेमाः प्रजा अस्जत । तां ७, ५, १।

आमाद्- अयं (अग्निः) वाऽभामाग्रेनेदं मनुष्याः पक्त्वाश्नन्ति । माश १, २,१,४। आमावास्य- अमावास्या- इ.।

आमिक्षा-

- १. आण्डस्य वा एतद्रूपं यदामिक्षा । ते १, ६, २, ४
- २. आमिक्षा विमदितेव । काठ २९, १।
- ३. मारुत्यामिक्षा, वारुण्यामिक्षा । मे १, १०, १; काठ ९,४ ।
- मैत्रावरुणीमामिक्षाम् (निर्वपिति)। तैसं १, ८, १९, १।
- ५. मैत्रावरुण्यामिक्षा, वशा दक्षिणा । मै २, ६, १३।
- ६. वैश्वदेवीमामिक्षाम् (निर्वपति)। तैसं १, ८, २, १।
- ७. वैश्वदेव्यामिक्षा (+ भवति [तैसं.])। तैसं १, ६, २,५;७,१०, १; मै १, १०,१; काठ ९,४; क ८. ७।
- आम्र- (इन्द्रस्य छिद्रेभ्यः सोमः परेयाय । तदनन्तरं स इन्द्रः) खाट्कृत्य चतुर्थं निरष्ठीवत् तदेवाम्रभः भवत्। जै २, १५६।

आयतन-

१. आयतनं स्थन्तरम् । जै १, ३३०।

- २. मनो वाऽ भायतनम् । माश १४, ९, २,५: शांआ ९, २।
- ३. युष्माकमायतनेन इति विश्वान् देवान् (अब्रुवन् देवाः) । जै १, २११ ।

आयति- प्राणो वा आयतिः। गो २, २, ३।

आयर्व- मासा भायवाः । काठ २२, ६ ।

आयवन्- ऋतवा भायवानः। मै ३, ४, ४॥ [°वन्- अन्द- १ द्र.]।

आयवस्- अन्द- २ इ. ॥ आयास्य- अयास्य- इ. ।

आयु-

- १. उर्वशी वाऽ अप्सराः पुरुरवा पतिरथ यत्तस्मान्मिथुनाद्जायत तदायुः । माश ३, ४,१,२२ ।
- २. पुरुरवा वा ऐड उर्वशीमविन्दत देवीं, तस्या भायुरजायत । मै १, ६, १२।
- ३. माता वा उर्वश्यायुर्गभैः। काठ २६, ७: क ४१.५।
- थ. विदेदिप्तर्नभो नामाप्ते S अङ्गिर आयुना नाम्नेहि इति। माश ३,५,१,३२ । आयुत (ईषद्विलीनसर्पिस्-)-
 - १. आयुर्त गन्धर्वाणास् । काठ २३, १।
 - २. आयुर्त पितृणाम् (सुरिम) । ऐ १,३।

आयुवान- आयुवाना इव हि मरीचयः प्रवन्ते । माश ९, ४, १, ८।

आयुस्-

- १. अग्निरायुः "ब्रह्मायुः "यज्ञ आयुः "अमृतमायुः । मै २,३,४।
- २. अन्नमु वाऽआयुः । माश (९,२,३,१६।
- ३. अमृतमायुर्हिरण्यम् । माश ३,८,२,२७; ४,५,२,१०;६,१,६ ।
- ४. अमृतेनैवाऽऽयुरात्मन् धत्ते । तैसं ३,३,४,३ ।
- ५. असावायुः (बौः) । तैसं ७,२,४,२ (तु. काठ ३३,३; ऐ ४,१५)।
- ६. असावुत्तम (लोकः = स्वर्लोकः) आयुः (स्तोमः)। तां ४,१.७।
- ७. आयुः पुरस्तादाह । तैआ ५,४,७।
- ८. आयुः प्राणः (°र्जंगती [तैसं ७,५,१,५]) । तैसं ३, ३,४,३; ६,६,१०,३; ७,५,१,५ ।
- ९, आयुर् (+वै ।तैसं.) घृतम् । तैसं २,३,२,३ मै २,३,५; काठ ११,८,२१,७।
- १०. आयुर् (+ वै । काठ.; मै ४,६,६।) ध्रवः । मै ४,५,९;६,६; काठ २८,१; क ४४,१।
- ११. आयुर्वा उद्गाता । आयुः क्षत्तसंगृहीतारः । तै ३,८,५,४।
- १२. आयुर्वा उष्णिक्। ऐ १.५; ऐश्रा १,१,३;३,८।
- १३. आयुर्वा एष यद्वायुः । ऐआ २,४,३: ऐउ १,३,१०।
- १४. आयुर्वायच्या (इष्टका) । मै ३, ३,१।
- १५. आयुर् (+ वै । माशः।) विकर्णी (इष्टका) । तैसं ५,३,७,३; माश ८,७,३,११।
- १६. जायुर्वीय ए हिरण्यम् । मे १,७,५; काठ ९,२; क ८,५।
- १७. आयुर्वे गायत्रम् (सहस्रम् । तै.])। जै १,२९२; तै ३,८,१५,३; १६,२।
- १८. भायुवें परमः कामः । काठ ३७,१६; काठसंक ७२ : ४।

१९. भायुर्वे (हिं Lकाठ.; क ४८, १४; मारा.।) हिरण्यम् । मै २, १,७; ४, ४, २; ४; काठ ११, ८; क ४५,७; ४८,१४; तै १,८, ९,१; माश ४, ३, ४, २४।

२०. आयुषः प्राण ५ सन्तनु । काठ ३९, ८ ।

२१. भायुषा वै (एकाहेन) देवा भसुरानायुवताऽऽयुते भ्रातृब्यं य एवं वेद । तां १६,३, २ ।

२२. मायुषे हिङ्कुरु इति पुरस्तादार्भवस्य पवमानस्य वदेत् । मै ४,२,४।

२३. आयुस्ते ध्रवः (महः) पातु । मै ४,८,७।

भायुस्संवत्सरः । मै ४,६,८; काठ १०,४;११,८ I

२५. आयुस्स्वयमातृण्णा (इष्टका) । काठ २१,३।

२६. उत्तम र ह्यायुः । मै ३,३,१।

२७. चक्कुरसि श्रोत्रं नाम धातुराधिपत्य बायुमें दाः । तैसं ३,३,५,१।

२८. जरा वै देवहितमायुः । मै १,७,५; काठ ९,२; क ८,५।

सर्पिषोरझ्योरादधीत पर्यवेक्षेतात्मनोऽप्रणाशाय । अथो २९. तद्वापि छायां क्षाप्यायनाय । तदपि विज्ञानमासाद् । य क्षात्मानं न परिपश्येदपेतासुस्स स्यात् । तस्मात्सत्याद्प्याज्यं भूय भानीय पर्यवात्मानं दिद्दक्षेत सर्वस्यायुषोऽवरुद्धे । जै १,१६७ ।

३०. ध्रुवमसि पृथिवीं ह ९ ह (+ आयुर्देहि प्राणं देहि ।काठ., क.।) । मै १,१,८;४,१,८; काठ १, ७; क १,७।

३१. ध्रुवम् (प्रहमवकाशयित) आयुषे मे वर्चीदा वर्चसे पवस्व । माश ४,५,६,३।

३२. न मधु होतव्यमायुवै मध्वायुरग्नी प्रदध्यात् प्रमायुकस्स्यात् । काठ ११,२ ।

३३. प्र चन्द्रमास्तिरति दीर्घमायुः। तैसं २,४,१४,१।

प्राणो वा भायुः (+ यावद्यस्मिञ्छरीरे प्राणो वसति तावदायुः शांआ., कौड. ।)। ऐ २,३८; शांआ ५,२; कौउ ३,२।

३५. भद्रं न भायुः शरदो असच्छतम् । काठसंक ६१:२।

३६. माषकमण्डलु ५ शूद्राय (ददाति), आयुस्तेन परिक्रीणाति । काठ ३७, १ ।

३७. य एवं विद्वान्स्यान्न मृण्मये भुजीत तथा हास्यायुर्न रिष्येत तेजइच । आ १।

३८. यच्छतमायुष्टत् । जै २, ४७ ।

३९. यज्ञेनास्मा (यजमानाय) आयुर्दधाति, सर्वे वा एते (ऋत्विजः) अस्मै चिकित्सन्ति । मै २, ३, ५।

४०. यज्ञो मे आयुर्दधातु काठ ५, ३।

यज्ञो वा आयुः। जै १,७०; तां ६, ४, ४।

यद्ग्नये शुच्ये (निर्वपति), आयुरेवास्मिन् (ज्योगामयाविनि) तेन द्धात्युत यदीतासु-र्भवति जीवत्येव । तैसं २, २, ४, ३ ।

४३. यद्धिरण्यं ददात्यायुस्तेन वर्षीयः कुरुते । मै ४, ८, ३; गो २, ३, १९ I

४५. यावदायुस्ताबान् प्राणः । मै ४, ६, ६ ।

या सुरूपा ता ए इयोगी, तां कृष्णा । तत्प्रजापतिरुदाजतायुर्गीम इपं पश्चनाम् । आयुष्मान् भवति य एवं वेद । मै ४, २,४ ।

४६. यो वै प्राणः स भायुः। माश ५,२,४,१०।

थ७. वरुण आयुः, संवत्सरो हि वरुणः, संवत्सरो ह्यायुः। काश ५, १, ४,६। (तु. माश ४,१,४,९०;२,४,४।

धट. वायोरायुवाऽऽयुव्मान् भूयासम् । काठः ५, ५ ।

ध्र. विष्णोइच यज्ञस्यान्तस्तयोरहं देवयक्ययाऽऽयुःप्रतिष्ठां गमेयम् । काठ ५,३ ।

५०. शतं वर्षाणि पुरुषायुषो भवन्ति । ऐआ २, २, १ ।

५१. स (प्रजापितः) एवास्मिन् (यजमाने) बायुर्दधाति । तैसं २,३,२,९।

५२. सर्व ए झायुः। काश ५,२,४,२।

५३. सुगं नु पन्थां प्रदिशन् विभाहि ज्योतिष्म देह्यजरं न आयुः (अग्ने) । काठ २,१५॥ [°युस्-अग्नि- १५७; १५८; २१७; २८४; ३४७; अग्निहोत्र- १६; अनुष्टुस्- ६; अमावस्या- २; अमृत- २;१२;१३; अश्न- ५ द.]।

आयुर्दा आयुर्दा अग्ने हिविषो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयो निरेधि । घृतं पीत्वा मधु चारु गन्यं पितेव पुत्रमि रक्षतादिमम् (यजमानम्)। तैसं १,३,१४,४-५; ३,३,८,१; तैआ २,५,१ (तु. मै ४,१२,४; काठ ११,१३)।

आयुष्काम-

१. पौरुमीढं दक्षोणिधनमायुष्कामः कुर्वीत । जै १,१५१।

२. प्राजापत्यं चरुं निर्वपेष्ठतकृष्णेलं घृत आयुष्कामः । काठ ११,४।

आयुष्कृत्- एते वै देवा आयुष्मन्तश्चायुष्कृतश्च यदिमे प्राणाः । मै २,३,५ । आयुष्मत्- श्रव्नि- ३; १९ द्र. ।

आरण- अरंण- द्र. ॥

आरण्य- अर्ग्य- इ. ।

आ√रभ् ते वामारभऽइति ते वां प्रविशामीत्येवैतदाह । माश ३, २,१,७ । आरम्भणीय (अहन्-)-

- १. चतुर्विशमेतदहरूपयम्स्यारम्भणीयमेतेन वे संवत्सरमारभनत । एतेन स्तोमांइच छन्दांसि चैतेन सर्वा देवता अनारब्धं वे तच्छन्दोऽनारब्धा सा देवता यदेतस्मिन्नहिन नारभन्ते तदारम्भणीयस्यारम्भणीयत्वम् । ऐ ४, १२ ।
- २. तं चतुर्विशेनारभन्ते तदारम्भणीयस्यारम्भणीयस्वम् । कौ १९, ३ ।
- ३. वागारम्भणीयमहः । जै २,५७।
- वागेवारम्भणीयमहर्वाचा ह्यारभन्ते यद्यदारभन्ते । माश १२,२,४,९ ।

आरुण- , आरुणकेतुक-, आरुणी- अरुण- द्र. ।

आरोग- आरोगस्य प्राजस्य पर्वतस्य पत्रकृत्य पत्रकृत्य प्राण्य स्वर्णरस्य प्राण्य विभावस्य प्राण्य कृत्यपस्य प्राण्य स्वर्णरस्य प्राण्य स्वर्णरस्य प्राण्य स्वर्णे स्वरेजसा भावि । आपो बो मिथुनम् । तैआ १,१६,१।

१. यवत्रयपरिमितं सुवर्णं कृष्णतम् ।

आर्जुन- श्रर्जुन- इ. ॥ आर्तव- ऋतु- इ. ॥ आर्त्विज्य- ऋत्विज्- इ. । आर्द्रदानु - भार्द्रदानुरित्येष (वायुः) ह्यार्द्रं ददाति । माश ९.४,२,५ ।

आद्री (नक्षत्र-)-

१. आईया रुद्धः प्रथमान एति । तै ३, १,१,३।

२. भार्द्री नक्षत्र ५ रुद्रो देवता । तैसं ४,४,१०,१।

३. स (रुद्रः) एत " रुद्रायाऽऽद्राये प्रैयक्कवं चरुं पयसि निरवपत्। ततो वै स पशुमानभवत्। तै ३ १.४.४।

आर्भव- ऋभ्- द्र.।

आर्य (दीक्षित-)- आर्येणेव बाह्मणेन वा क्षत्रियेण वा वैद्येन वैते हि यज्ञियाः । काश ४,१,१,६। आर्थम- ऋषभ- इ. ।

आ√लभ्

- १. अनु त्वा माता मन्यतामनु पिता इत्यनुमत एवैनं (पशुम्) मात्रा पित्रा भ्रात्रा सख्याखभते । मै ३,९,६।
- २. देवताइचैत्र यज्ञं चालभ्य दर्शपूर्णमासा आलभते । मै १,४,१४ l
- रे. वत्समारूभते (°त्सं पराहन्ति [काठ.]) वत्सनिकान्ताः (+हि।मै.]) पशवः (पराहन्ति =आलभते = स्पृशति)। मै १, ५, ९; काठ ७,७।

आवपन-

- १. अयं वै (भू-) लोक आवपनं महत् । तै ३,९,५,५।
- २. प्रतिष्ठा वा आवपनम् । शांआ २,१४।

आविद्- स यदेनमेताभ्यो देवताभ्य आवेदयत्येताभिरनुमतः सूयते, तस्मादाविदो नाम। काश ७,२,४,३०।

आशा (दिश्-)-

- १. अपरामानः (अन्यथमाना Lकाठ J) पृथिन्यामाक्षा दिश आपृरा । काठ १९, °७; तैआ ४, ३,२; 4, 3, 81
- २. आज्ञया मध्यम् (अचिनुत)। तैसं ५,६,१०,१; मै ३,४,८।
- आशा वा इदमग्र आसीद्विव्यदेव। जैउ ४,११,१,१।
- यन्त्रमस्याशा ह ए ह, रूपं देहि बलं (वर्ण [क.]) देहि । काठ १, ७; क १,७; ४७,६ ।
- ५. विकावाशानां पते। ते ३,११,४,१।

आशा-पाल-

- १. अथैते देवाः (आशापालाः) आप्याः साध्या अन्वाध्या मरुतः । माश १३,४,२, १६ ।
 - २. शर्तं वै तक्प्या राजपुत्रा आशापालाः । माश १३,१,६,२ ।

आशित- अशित- द्र.।

आश्चिर्- प्रजा वै पशव आशीः। जै १, १७४॥ [क्शिर्- श्रहिवन्-२ इ.]।

आशिस-

- १. एका वा आशीः। जीवेयं, प्रजा मे स्याच्छियं गच्छेयमिति प्रशिक्ष पश्चः। माश १,८,१,३६।
- २. धेनुं ददात्याशिष एवावरुन्धे । तैसं २,४,११,६ ।
- ३. बह्वी वे यजुःष्वाशीः । माश १,२,१,७;३,५,२,११; ६,१,१७।
- ध. मित्रावरुणावाशिषा (सहागच्छताम्)। तैआ ३,८,९।

आशीविष- इन्द्रस्य त्रिदिवे सोम भास । तं हाग्नयो गन्धर्वा जुगुपुरेत एव धिष्णयाः । त उ प्वाशीविषाः । जै १,२८७ ।

आशु-

- १. अहवी एतदञ्ळीयत तहेवा आञ्चनाभ्यधिन्व ५ स्तदाशोराग्रुत्वम् । तां १४,९,१० ।
- २. आशु भागवं भवति । तां १४,९,९ ।
- ३. वायुर्वाऽभाग्रुस्निवृत् । स एषु त्रिषु लोकेषु वर्तते । माश ८,४,१,९ ।

आश्चावण- यज्ञो वा आश्चावणम् । माश १, ५,१,१; ८,३,९ ।

श्राश्रावित- प्राणो वा अग्निहोत्रस्याऽऽश्रावितम् । तै २, १,५, ९ ।

आ श्रु स यदाश्रावयति यज्ञमेवैतदनुमन्त्रयतऽभा नः ऋणूप न भावर्तस्वेति । माश १,५,२,७ । आश्रुति— भाश्रुतिरुत्तरतो मित्रावरुणयोराधिपत्ये, श्रोत्रं मे दाः । मे ४,९,३; तैआ ४, ५,३-४ आश्रे, इलेषा (नक्षत्र-)—

- रे. आइले (°श्रे Lतैसं.]) पा नक्षत्र ए सर्पा देवता । तैसं ४,४,१०,१; मै २,१३,२० ।
- २. सर्पाणामाश्रेषाः । ते १,५,१,२ (तु. ३,१,१,५)।
- ३. सपी देवताइलेषा नक्षत्रम् । काठ ३९,१३।

आइव- अख- द्र.॥

आइवत्थ-, 'तथी- अश्वत्थ- द्र.।

आइवस्कि- अवस्क - द्र.॥

आदिवन- श्रिद्वन्- इ.।

आष्कारणिधन (सामन्-)- आष्कारणिधनं काण्वं प्रतिष्ठाकामाय ब्रह्मसाम कुर्यात् । ता ८,२,१। आष्टादंष्ट्र- अष्टादंष्ट्र- इ.।

आसञ्जन-

- १. अन्नमासञ्जनमन्ने ह्ययमात्मा प्राणैरासक्तः । माश ६,७,१,२१।
- २. आदिस्य आसन्जनमादित्ये हीमे लोका दिग्भिरासकाः। माश ६, ७,१,१७।
- हे॰ चन्द्रमा भासञ्जनं चन्द्रमसि हाय ५ संवत्सर ऋतुभिरासक्तः । माश ६,७,१,१९ । आसन्दी-
 - १. इयं (पृथिवी) वाऽआसन्यस्या ए हीद ए सर्वमासन्तम् । माश ६.७,१,१२ ।
 - २. श्रीरासन्दी। ऐआ १,२,४।
- सेवा (आसन्दी) खादिरी वितृणा भवति । माश ५,४,४,९।
 आस्ति असित इ.।

आस्कन्द- अर्था दिग्धेमन्तिशिशा ऋत्, षृहस्पतिदेवता, फलं द्रविणं, पिक्किड्डन्दः, शाक्ररैवते सामनी, त्रिणवः स्तोमः, स उ त्रयित ९ शवर्तनिः सुपर्णं ऋषिः, पष्ठवाष्ट् वय आस्कन्दो ऽयानाम् । मै २,७,२०।

आस्ताव- एष ह वा उद्गातुश्व यनमानस्य च घिक्क्यो यहास्ताव आयतनमास्तावः। जै ३,११६।

आहवनीय (अग्नि-)-

- रे. अथ यदि सामतः (यज्ञो भ्रेषं नीयात्) स्वस्स्वाह्रस्याह्वनीये जुहबाथ (प्रजापतिर्देवातुवाच)। सैव तत्र प्रायश्चित्तिः। जै १.३५८।
- २. अथ यस्य देवयजनस्याहवनीयादन्याः प्राचीरापो भावन्ति, गाईपत्यादन्याः प्रतीचीस्तवाजेत । मै ३,८,४ ।
- रे. अथाहवनीयमुपतिष्ठते । हा ५ स्य पशुन्मे पाद्दीति पश्चना ५ हैव ईच्टे । माश २,४, १, ५ ।
- अथैषा देवयोनिर्देवलोको यदाहवनीयः । जै १,१७।
- ५. असा भाइवनीयोऽमुहिंमस्तेन लोके प्रतितिष्ठति । काठसंक १०: १-२ ।
- ६. आह्वनीय ऐन्द्रमिश्रयति । तैसं २,२,११,१।
- ७. भाहवनीयः साम सुवर्गी लोको बृहत् । तैआ १०,६३,१ ।
- ८. आहवनीयाय एव पश्चन परिदाय प्रैति । मै १,५,१४।
- ९. आहवनीयेनासुं (यु-) छोकम् (देवा अभ्यजयन्) । मै ३,९,१; क ४०,५ ।
- १०. आहवनीयो वा आहुतीनां प्रतिष्ठा । माश २,४, ३,९०।
- ११. आहवनीयो वै यज्ञस्य शिरः। मारा ६, ५,२,१।
- १२. इन्द्रो ह्याहवनीयः। माश २,६,१,३८।
- १३. एतदायतनो यजमानो यदाहवनीयः। तां १२,१०,१६।
- १४. एतद्वे देवानामायतनं यदाहवनीयः । तैर्व १,६,७,९।
- १५. एष वे स यज्ञः । येन तद्देवा दिवसुपोदकामन्नेष आहवनीयोऽथ य इहादीयत स गार्दैपत्यस्तस्मादेतं (आहवनीयम्) गार्दैपत्यास्त्राञ्चसुद्धरन्ति । मारा १,७,३,२२ ।
- १६. कास्याऽऽहवनीय इत्यसावादित्य इति ब्रूयादेतस्मिन्हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुद्धति । तैसं ५,७.४.२ ।
- १७. चतुरश्रमाह्वनीयस्य कुर्याश्चतुरश्रो हासी कोकोऽरितनमान्नो भवति, एतावान् हात्मा, प्रजापतिना संभितः। काठसंक १६: ६-७।
- १८. तस्य (राज्ञः) पुरोहित एवाहवनीयो भवति । ऐ ८,२४।
- १९. देवतानां वा एतदायतनं यदाहवनीयः । मै १,४,१०; काठ ३२,७।
- २०. देवयोनिर्वाऽएव यदाहवनीयः । माश १२, ९,३,१०।
- २१. देवानां वा एतान्यायतनानि यद् गाईपत्यश्च दक्षिणाग्निश्चाहवनीयश्च । काठसंक १५-१६:
- २२. धौराहवनीयः । काठ ८,६; क ७,२; माश ८,६,३, १४ (तु. जै १,५१)।
- २३. घिष्ण्या (श्रम इति [जैड.]) आहवनीयः । काठ ८,७; क ७,४; जैउ ४,११,५,९५ !

```
२४. प्रजापतिर् (रुद्र) आहवनीयः । मै ३,९,१<sup>२</sup>।
```

- २५. प्राञ्जी बाहू उन्नयति । भाहवनीयमेव गृह्णाति । क ४७,८ (तु. मै ४,१,१०)।
- २६. प्राणोदानावेवाहवनीयश्च गाईपत्यश्च । माश २,२,२,१८ ।
- २७. मुखमेवास्य (यज्ञस्य) भाहत्रनीयः । मारा ३,५.३, ३।
- २८. मुखमेवाहवनीयः (पुरुषस्य) । कौ १७,७ (तु. तैआ १०,६४,१) ।
- २९. यजमान (को वा [तैसं.]) आहवनीयः । तैसं ३,१,३,२; तै ३,३,७,२।
- ३०. यजमानदेवत्यो वा भाहवनीयः । ते १,६,५,३ ।
- ३१. यजमानायतन ५ वा आह्वनीयः । मै ३,३,२।
- ३२, यज्ञ (°ज्ञो वै ८ऐ.]) आहवनीयः। ऐ ५,२४;२६; माश १,७,३,२६।
- ३३. यहाहबनीयं गच्छतः, स्वर्ग तेन लोकम् । मै ३,८,७।
- ३४. यद्वाऽबाहवनीयसुपतिष्ठते । दिवं तदुपतिष्ठते । माश २, ३, ४,३६ ।
- ३५. यद्वा आह्वनीयमुपतिष्ठते । पश्चंस्तवाचते । माश २,३,४, ३२ ।
- ३६. योऽनेस्तृतीयो भागस्तं देवा स्वोभूते प्राञ्चमनयन् स देवेभ्य आहवनीयोऽभवत् । काठसंक १४: ४-५ ।
- ३७. योनिवें पश्चनामाह्वनीयः । की १८,६; गो २.४,६।
- ३८. शिरो वै यज्ञस्याहवनीयः पूर्वोऽधों वै शिरः पूर्वाधमेवैतयज्ञस्य कल्पयति। माश १,३,३,१२।
- ३९. सामवेदादाइवनीयः (अजायत)। ष ४,१।
- ८०. स्वर्गो लोकरचतुरश्रस्तस्मादाह्वनीयरचतुरश्रः । काठसंक १५:१३ ।
- 88. स्वर्गों वै (हि । काठ., क.)। छोक भाहवनीयः । मै ३,७,७; काठ २५,८; क ४०, १;५; तै १, ६,३,६; ष १,५ (तु. मै १, १०,७; काठ २०,२; ३६,१; क ३१,४) ॥ [°य अपान २; अमावस्या २: आत्मन २३: आदित्य ३१ द्व.]।

आह्वनीय-भाज्- श्राहवनीयभाग् यजमानः । कौ ३,९ । आह्यव-

वाग् (ब्रह्म वा [ऐ २,३३]) आहावः । ऐ २,३३;४,२१ ।

आहिताग्नि-

- १. अनवरुद्धा वा एतस्य विराङ् य आहिताप्तिः । तसं १,७,६,७।
- २. आनीतो वा एष देवानां य आदितारिनः । मै २,१,१०; ४, १,२; काठ १६,७।
- ३. देवान्वाऽएष उपावर्शते य श्राहिताग्निर्भवति । माश २,४,२,११; ६,१,३७ । [॰क्सि— अग्नि— ३६; अहोरात्र— ८ ह.]।

आद्वति-

- १. अथ यस्याज्यमनुत्पूत ए स्कन्दत्यसौ वा शुस्कन्ना नामाहृतिः । प ४, १।
- २. बाहुतयस्ते कामान्त्समर्थयन्तु । मै ३,११,८।
- ३. बाहुतयो वा अग्नेः प्रियं घाम । मै १,५,८।
- **४. भाहुतिर्वा एषा यद् बाह्मणस्य मुखम्। तां १६,६,१४।**

- ५. आहुतिहिं यज्ञः। माश ३,१,४,१।
- ६. आहूतयो वै नामैता यदाहुतय एताभिवै देवान् यजमानो ह्रुयति तदाहुतीनामाहुतित्वम् । ऐ १. २।
- ७. तचदाह्वयति तस्मादाहुतिनाम । माश ११, २, २, ६।
- ८. तस्मिन्नानी यत्किचाभ्याद्धत्याहितय एवास्य ता आहितयो ह वे ता आहुतय इस्याचक्षते परोऽचम्। माश १०,६,२,२।
- ९. दारुपात्रेण जुहोति न हि सृम्मयमाहुतिमानश श्रीदुम्बरं (दारुपात्रम्) भवति । तैसं २, ५, ४,३-४ (तु. तां १६,६,१४)।
- १०. देवेषवो वा एता यदाहुतयो, यं द्विष्यात्तं तर्हि मनस्रा ध्यायेद्, देवेषुभिरेवैनं विषृषति स्तृणुत एव । मै १,४,१३।
- ११. द्वे वा भाहुती सोमाहुतिरेवाम्याऽऽज्याहुतिरन्या । माश १,७,२,१० ।
- १२. न वा अनग्नावाहुतिर्द्वयते । काश ७,३,४,२०।
- १३. न ह वै ता आहुतयो देवान्गच्छन्ति या अवषट्कृता वाऽस्वाहाकृता भवन्ति । कौ १२,४।
- १४. न हि सवितुर्ऋत (न हीन्द्राहत) आहुतिरस्ति । काठ ६,८३।
- १५. मा ५ सानि वाऽआहुत्तयः । माश ९, २,३,४६ ।
- १६. यदध्वर्युरनग्नावाहुतिं जुहुयादन्धोऽ ध्वर्युः स्याद्रक्षा ए सि यज्ञ ए हन्युः। तैसं ५,१,३,१-२।
- १७. या वा इत आहुतिरुदयते, साऽमुतो (दिवः) बृष्टिं च्यावयति । काठ २५, ५।
- १८. यूपेन वा आहुतयः स्वर्ग लोकं यन्ति । मै ४,८,८।
- १९. व्यद्धा वा एषाहुतिर्यामनानौ जुहोति । काठ १२,१; २४,४; क ३७,५॥ [॰वि- अमि-५५९; अज- ६८; आम्रेयी- ४;५ इ.]।

धः अः । इञ्जाकाकयोपमन्थति, सा हि पितृणाम् । मे १,१०,१७ । इटत् (ऋषि-)- इटन्ता एनेन काव्योऽअता स्वर्ग छोकमपद्दयत् स्वर्गस्य छोकस्यानुक्यास्यै स्वर्गाल्लोकाञ्च च्यवते तुद्दवानः । तां १४,९,१६ ।

१इ-

- १. अन्नं वा इडः । ऐ २,४;६,१५।
- २. इडो यजित वर्षा एव वर्षाभिहींडितमन्नाद्यमुत्तिष्ठति । कौ ३,४।
- रे. इस्रो यजित, वर्षा (पञ्चन् । तैसं २, ६,१,२।) एवावरूवे । तैसं २,६,१,१;२।
- प्रजा वाऽहरः। माश १,५,४,३।
- वर्षां वा इस इति हि वर्षां इस्रो यदिदं श्चाद र सरीस्रपं प्रीव्महेमण्ताभ्यां नित्यकं अवति तद्वर्षा ईडितमिवाक्समिच्छमानं चरति तस्माद्वर्षां इदः । माश १,५,३, ११ ।

इसा-

- १. अथेडां पश्चन्समवद्यति । माश १,७,४,९ ।
- २. अन्नं पद्मव इला। की १३,६ (तृ. मे ४,६,१; काठ २२,६; जे १,३००;३०७)।

- ३. इडा खलु वे पाकयज्ञः। तैसं १,७,१,१।
- थ. इडा देवहू:। तैसं ३,३,२,१।
- ५. इडायै हिङ्कुर, इति पुरस्तादाज्यानां वदेत् । मै ४,२,४।
- ६. इडाये द्येतत् पदं, यत् सोमक्रयण्ये । तैसं ६,१,८,२ ।
- ७. इडा वा इद ५ सर्वम् । मै ४,२,२।
- ८. इडा वै मानवी यज्ञानुकाशिन्यासीत् । ते १,१,४,४।
- ९. इस हि गौ: । माश २,३,४,३४;१४,२,१,७ (तु. मै ३,७,६;४,२,३; माश ३,३,१,४; तंआ ४,८,१; ५,७,१)।
- १०. इहोपहूता वसुभिः सजोषाः । तैसं ५,१,११,३; मै ३,१६,२; काठ ४६, २।
- ११. इन्द्रियं [इयं (पृथिवी कि.])] वा इडा । मै १,४,५; कौ ९,२।
- १२. इहैवेडया वसुमत्या सधमादं मदेम । मै ४,१३,८।
- १३. उत मैत्रावरुणी (इडा) इति । यदेव (इडा) मित्रावरुणाभ्या र समगच्छत । माश १,८,१,२७।
- १४. उदरमेवास्य (यज्ञस्य) इडा । माश ११,२,६,८।
- १५. एतद् वे मनुबिभयांचकार । इदं वे मे तिनष्ठं यज्ञस्य यदियमिडा पाकयज्ञिया । माश १,८,१,१६ ।
- १६. पशव इंडाना ए संक्षारः (सामविशेषः)। तां १६,११,७।
- १७. पश्चवो वा इडा (°ळा [जै.]) । तैसं १,७,१,१,२,६,७,३; मै १,१०,१५; ऐ २,९; १०,३०; कौ ३, ७; ५,७;२९,३; गो २, १,२५; जै १, १०२; १२२;१२३; १३३; १५४;१५५;१६५; १८६;३३०; ता ७,३,१५; १८,५,३१; तै १,६,६,६; माश १,८,१२२; ७,१,१५%; ष २,२।
- १८. मनुर्ह्येतामग्रेऽजनयत तस्मादाह मानवी (इडा) इति । माश १,८,१,२६ ।
- १९. यरेवास्ये (इडाये) घृतं पदे समतिष्ठत तस्मादाह घृतपदी (इडा) इति । माश १,८,१,२६।
- २०. यद्वै तदात्मानमेष्ट सेडाभवत् तदिडाया इडात्वम् । मै ४, २,३।
- २१. या वा सा (इडा-)SSसीत्रीवें साSSसीत्। माश १,८,१,२४।
- २२. या वै सा प्रफर्व्यासीत् सा गौरभवत् सेखा सा मानवी घृतपदी मैत्रावरुणी । मै १,६,१३।
- २३. या शितिपृष्ठा, तां मन्दिस्तां मेनी, ता ५ शबस्ती, ता ५ शितिबाहुस्ता ५ शुद्धवाळा । तद् बृहस्पतिक्दाजलेखा नाम रूपं पशूनाम् । मै ४,२,४ ।
- २४. यो वा इडां धेनुं वेष, सर्वा इ वा अस्मै दिशो धेनवो भवन्ति । मै ४,२,२ ।
- २५. श्रदा (बृष्टिवा L तैसं.]) इडा । तैसं १,७,२,५ ; मारा ११, २,७,२०।
- २६ सज्वैंडवानर इडया घृतेन स्वाहा । मै २,१२,३;३,४,४; काठ २२, ५।
- २७. सा (इडा) वै पञ्चावत्ता भवति । माश १,८,६,१२ ।
- २८. सेषा (मनोर्दुहिता) निदानेन यदिहा। माश १,८,१,११॥ [°हा- अन- ११ इ.]। इडाद्ध (यज्ञ-)- स एष (इडाद्धः) पशुकामस्याक्षास्रकामस्य यज्ञः । कौ ४,५। केड-
 - १. ऐड प्रथम्तरम्। तो ७,६,१७।

२. प्रतिष्ठामिडाभिरैडेनावारुन्धत (देवाः)। तां १०,१२,४। ऐडी-ऐडीइच वा इमाः प्रजाः मानवीश्च । मै १,५, १० (तु. काठ ७,८)।

इण्ड्व-

- १. अहोरात्रे इण्ड्वे । माश ६,७,१,२५।
- २. इमा उ लोकाविड्ण्वे (वावापृथिवी)। माश ६,७,९,२६।

इतर- आसुर्यो ह वा इतरा गिरः । ऐ ३,४९।

इतरजन-

- १. ऋक्षो जतुः शुशुळूका त इतरजनानाम् । मै ३,१४,१७।
- २. तरक्षः (तरख्रः) कृष्णदश्वा चतुरक्षो गर्दभस्त इतरजनानाम् । काठ ४७,९ (तु. मै ३, 98, 39)1

इति- इतिइच मे गतिइच मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४,७,५,२॥ [॰ति- अप्रि- ४१ इ.]।

इतिह-> ऐतिहा- स्मृतिः प्रत्यक्षमैतिहाम् । तैआ १, २,९ ।

इतिहास-

- रै॰ मत्स्यः सांमदो राजेत्याद, तस्योदकेचरा विशस्त इम श्रासत इति तानुपदिशती-तिहासो वेदः सोऽयमिति कञ्जिदितिहासमाचक्षीत । माश १३,४,३, १२ ।
- २. यद् ब्राह्मणानीतिहासान्पुराणानि कल्पान् गाथा नाराश ९ सीमेदाहुतयो देवानामभवन्ताभिः क्षुधं पाष्मानमपाष्नन् । तैआ २, ९,१ ।

इदावत्सर:-

- १. चन्द्रमा(+ वा [तै.]) इदावत्सरः । ता १७,१३,१७; तै १,४,१०,१ ।
- २. यत्ते रुद्ध पश्चाद् धनुस्तद्वातो अनुवातु ते, तस्मै ते रुद्देदावत्सरेण ममस्करोमि । तैसं ५,५, 1 5,0
- इंडुवत्सर- यत्ते रुद्रोत्तराद्धनुस्तद् वातो अनुवातु ते, तस्मै ते रुद्रेदुवत्सरेण नमस्करोमि। तैसं ५,५,७,३-४।

इ.ध-

- १. बात्मा वा इध्मः। ते ३,२,१०,३।
- २. इन्धे ह वा एतदध्वर्युः । इध्मेनारिन तस्मादिध्मो नाम । माश १, ३,५,९।
- रे. श्रीष्म इध्यः। काठसँक १००: १२; तैआ ३,१२,३।
- **४. स्वष्टेध्मेन** (सहागच्छतु) । तैआ ३,८,२ ।
- ५. प्राण एवास्येध्यः । माश ११,२,६,२ ।
- ६. वनस्पतय इध्मः (°ध्माः धि.) । ऐ ५,२८; तै २, १,५,२ ॥ [°ध्म- अहोरात्र- १० इ.] ।

इन्दु-

- प्रजा वै पशव इन्दुः । तैसं ३,४,१,२ ।
- २. यजमानो वै सोमो राजेन्दुः। जै १,९० (तु. ऐ १,२९)।
- रे. रेतो (सोमो [माश.]) वा इन्दुः। तैसं ६,५, ८,२; माश २,२,३,२३; ७,५,२,९९।

इन्द्र-

- १. अनिनहोत्रेण दर्शपूर्णमासाम्यामिन्द्रमस्जत । की ६,१५।
- २. अतिष्ठा वा इन्द्रो देवतानाम् । काश ७, २,३,६।
- ३. अथ य इन्द्रस्सा वाक् । जैउ १.११,१,२।
- ध. अथ यस्पुरीष ५ स इन्द्रः । माश १०,४, १,७ ।
- भः अथ यत्र (अग्निः) वर्षिष्ठं ज्वलति तद्धेन्द्रो भवति । काश ३, १,१,१।
- ६. अथ यत्रैतत्प्रदीप्तो भवति। उच्चैर्ध्मः परमया जूत्या बल्बकीति तर्हि हैच (अरिनः) भवतीन्द्रः। माश २,३,२,११।
- ७. अथ यदिन्द्रे सर्वे देवास्तस्थानाः। तस्मादाहुरिन्द्रः सर्वा देवता इन्द्रश्रेष्ठा देवा इति । माश १,६,३,२२।
- ८. अथ यद्विश्वजितसुपयन्ति । इन्द्रमेव देवतां यजन्ते । माश १२, १,३,१५ ।
- ९. अथ यः स इन्द्रोऽसी स आदित्यः । माश ८,५,३,२।
- १०. अय वै तहींन्द्रो देवानामासीद्वमतमः शिथिरतमस्तस्मै वा एत ए षोडशिनं (प्रहं) प्रायखत् , तेनेन्द्रोऽभवत् ततो देवा अभवन् पराऽसुराः । मै ४,७,६।
- ११. अथ ह वै वैलानसा इत्यृषिका इन्द्रस्य प्रिया आसुः "तिदन्द्रो ह वै विलानाः। जै ३,१९० ।
- १२. अथ हाभियुग्वानो नामाष्टी देवानां सहचरा आसुरष्टी पितृणामष्टी मनुष्याणामष्टावसुराणाम् । तेषां (असुराणाम्) स्मेन्द्रो माययाऽष्टमो भवति वृत्रं जिघांसन् । जै २, १५५ ।
- १३. अथेन्द्राय ज्येष्ठाय हायनानां चर्रु निर्वपति । माश ५,३,३,६ ।
- १४. अथैतद्वामेऽक्षणि पुरुषरूपम् । एषास्यं (दक्षिणेऽक्षणि वर्शमानस्य पुरुषस्येन्द्राख्यस्य) पस्नी विराट् । माज्ञ १४,६,११,३।
- १५. अथो इन्द्रस्यैव आत्मा यन्महावतम् । शांआ १,१ ।
- १६. 'अपां फेनेन नमुचेः शिर इन्द्रोदवर्तयः। विश्वा यदणय स्पृधः' (ऋ ८, १४,१३) इति पाष्मा वै नमुचिः। माश १२,७,३,४।
- १७. अभिजिद्सि युक्तमावेन्द्राय त्वेन्द्रं जिन्व (+ इत्याहाभिजित्ये [तैसं ३,५,२,४])। तैसं ३,५,२,४; ८,४,९,२; काठ ३७, १७।
- १८. असुं तु (यु-) लोकं नाभ्यजयत् (इन्द्रः) त ५ विश्वकर्मा भूरवाऽभ्यजयत् । मै ४,८,९० ।
- १९. अयं वाऽइन्द्रो योऽयं (वातः) पवते । माश १४,२,२,६ ।
- २०. भयं वा इन्द्रो राजाऽयमिन्द्रोऽधिराजोऽसाविन्द्रः स्वराश्विमानेव लोकान्स्स्वेन भागधेयेनीन पधावति, त एवात्मा भन्नं प्रयच्छन्ति । तैसं २ ३,६,२ ।
- २१. अर्जुनो ह वै नामेन्द्रः († यदस्य गुद्धं नाम [माश ५...])। माश २,१,२,११; ५,४,३,७।
- २२. अर्धेन्द्राणि जुद्दोति तस्मादिन्द्रो देवतानां मूचिष्ठभाक् । काठ २१, ११ ।
- २३. अश्वरथेनेन्द्र आजिमधावत्तस्मात्स उच्चैघीष उपविद्मान्क्षत्रस्य रूपम् । ऐ ४,९ ।
- २४. असी वा आदित्य इन्द्रो रहमयः क्रीडयः (मरुतः)। मै १, १०, १६; काठ ३६,१०।
 - २५. असी वा बादित्यस्तेजोभिज्यांध्यंत तत इदं सर्वं तमोऽभवत् , स प्रजापतिरेसान् दश ऋषभानपद्दयदेथो बाहुरिन्द्रो ऽपद्यदिति तानैन्द्रानालभत, तैरस्मिन् (आदित्थे)

इन्द्रियाणि वीर्याण्याप्त्वाइधात् । मै २,५,१०।

- २६. अस्मास्त्रिन्द्र इन्द्रियं द्धातु । मै १,४,१।
- २७. अस्मिन्वा इद्सिन्द्रियं प्रत्यस्थादिति । तदिन्द्रस्येन्द्रत्वम् । तै २,२, १०,४ ।
- २८. आ यस्मिन्त्सप्त वासवा रोहन्ति पूर्व्या रुद्दः । ऋषिई दीर्घश्रुत्तमा इन्द्रस्य धर्मी अतिथिः । मै ४,१२,२ ।
- २९. भाविस इन्द्रो वृद्धश्रवाः । तैसं १,८,१२,२ ।
- ३०. इदं वा इन्द्रस्य घर्मश्च सूर्यश्च, इदमस्य मन्युश्च मनश्च, इदमस्येन्द्रश्चेन्द्रियं च, इदमस्यार्कश्चाश्वमेधश्च, एतानि वै सर्वाणीन्द्रोऽभवत् । मै २, २,९ ।
- ३१. इदमदशैमिती इँ। तस्मादिदन्द्रो नामेदन्द्रो ह वै नाम तमिदन्द्रं सन्तमिन्द्र इत्याचक्षते परोक्षण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः । ऐआ २,४,३; ऐड १,३,१४।
- ३२. इन्द्रं वयं शुनासीरमस्मिन् यज्ञे हवामहे । काठ २१, १४ ।
- ३२. इन्द्र ५ स्वपसा (प्रीणामि)। मै ३,१५,३; काठ ५३,८।
- देश. इन्द्र आसीत्सीरपतिः शतकतुः । तै २,४,८,७ ।
- रेफ. इन्द्र इति होतमाचक्षते य एष (सूर्यः) तपति । माश ४.६,७, ११।
- वेद. इन्द्र इन्द्रियस्य प्रदाता । मै २,२,८ I
- ३७. इन्द्र इन्द्रियेण (एवैनमवति) । ते १,७,६,६ ।
- बेट. इन्द्र उक्थासदैः (सहागच्छतु)। मै १,९,२;८; काठ ९,१०; तैआ ३,८,१।
- ३९. इन्द्र उ वै परुच्छेपः (प्रजापतिः [शांआः])। कौ २३,४; शांआ १, १।
- ४०. इन्द्र उ (इन्द्रो [गो.]) वै वरुणः स उ वै पयोभाजनः । कौ ५,४; गो २,९,२२;।
- ४१. इन्द्र उ वे वसुकः। शांआ १,३।
- धर. इन्द्र उ वै वातापिः स हि वातमाप्त्वा शरीराण्यईन्प्रतिपरैति । की २७,४ ।
- **४३. इन्द्र उ वै वेनः** (षोडशी कि १७,१;४))। कौ ८,५; १७,१; ४।
- थेथे. इन्द्र एकाइशाक्षरेण (°क्षरया [काठ.]) त्रिष्टुभसुद्जयत् । तसं १,७,११,२; काठ १४, ४ ।
- ४५. इन्द्र एष यह्मद्राता। जैंड १, ६,३,२।
- धदे. इन्द्रः क्षत्रस्। माश १०,४,१,५।
- ४७. इन्द्रः खलु वे श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात् । ते २,१,१,३।
- **४८. इन्द्रः पश्चनां प्रदाता ।** काठ १०,८; ११,२ ।
- ४९. इन्द्रः प्रमन्तं पपुरि चेन्द्रा इन्द्र स्तुवन्तं स्तवितारिभन्द्रः । इवाति शकः सुकृतस्य लोक इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च । मै ४, १४, ७ ।
- ५०. इन्द्रं देवताम् (प्रजापतिर्वाहुभ्यामेवोरसः अपृजत) । जै १, ६८ ।
- ५१. इन्द्रं दैवीविंशो मस्तोऽनुवर्त्मानः । मै २, ११, १।
- ५२. इन्द्रमच्छ सुता इस इतीन्द्रियस्य वीर्थस्यावरुध्ये। तो ११,१०,४।
- ५३. इन्द्रमदेन्यो माया असचन्त स प्रजापतिसुपाधावत्तस्मा एतं विघनं (क्रतुम्) प्रायच्छत्तेन सर्वा सृषो न्यहत । तो १९,१९,१।

- प्छे. इन्द्रमहुवन् (देवाः) 'स्वं वे नो वीर्यावत्तमोऽसि'···इति । तैसं २,४, २,९।
- ५५. इन्द्रमिद्री वहतोऽप्रतिष्टश्चतसम्। मे १,३,३४।
- ५६. इन्द्रभेव मन्युमन्तं मनस्वन्तं ५ स्वेन भागधेयेनोपधावति, स (इन्द्रः) एवास्मिन् (यजमाने) इन्द्रियं मन्युं मनो दधाति, जयति त ५ सङ्ग्रामस् । तैसं २,१,३,२।
- ५७. इन्द्रं बळेन (अवकीणीं प्रविशति)। जै १,३६२; तैआ २,१८,१।
- ५८. इन्द्रं मध्ये करोति, वायुमिमतः, प्राणापानयोर्विधत्ये । इन्द्रियं वे ब्यानः । क ४२,३ ।
- ५९. इन्द्रश्च नः श्रुनासीरौ । श्रुनासीरौ र् इन्द्रवन्तौ हिवरिदं जुवेथाम् । ते २,४, ५,७।
- ६०. इन्द्रश्च वे नमुचिश्चासुरः समद्रधातां न नौ नक्तं न दिवाहनन्नार्द्रेण न शुष्केणेति तस्य व्यष्टायामन्द्रित आदित्येऽपां फेनेन शिरोऽछिनत् । तां १२,६,८।
- ६१. इन्द्रस्तद् (यजमानाय विन्दति) यद् दिवि । मै २,२,१३।
- ६२. इन्द्रस्त्रिष्टुभा निधनवन्ति (सामान्यस्जत) । जै १, २९९ ।
- ६३. इन्द्रस्त्वा रुद्रैदेक्षिणतो रोचयतु त्रैष्ट्रभेम छन्दसा । तैआ ४,६,१ ।
- ६४. इन्द्रस्य कोडः (गौरसृगः धमै ३,१४,१३]) । मै ३,१४,१३,१५,७; काठ ५३,६।
- ६५. इन्द्रस्य च त्वा क्षत्रस्य चौजसा जुहोमि । मै ४,७,३।
- ६६. इन्द्रस्य तृतीया (पुरोहाज्ञ: [माश.]) । मै ३.१५,५; माश ४,२,५,२२ ।
- ६७. इन्द्रस्य त्वा जठरे सादयामि । गो २, १,२।
- ६८. इन्द्रस्य (इन्द्रस् ध्मै ४,१,२) त्वा बाहुभ्यामुद्यच्छे । तैसं १,१,२,२; मै १,१,२; ४,१,२; काठ १,२; क १,२।
- ६९. इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेण वतपते वतेनाद्धामि । ते १,१,४,४।
- ७०. इन्द्रस्य त्वेन्द्रियेणौजसे बलायाभिषिज्ञामि । मै ३, ११,८ ।
- ७१. इन्द्रस्य प्राणोऽसीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन् (आमयाविनि) एतेन दधाति । तसं २,३,११,३।
- ७२. इन्द्रस्य बलाय स्वाहा, मरुतामोजसे स्वाहा । तैसं १,८, १५,२; काठ १५,८।
- ७३. इन्द्रस्य बाहुरिस दक्षिणः। मे १,१,१०; काठ १,९; क १,९; ते १,१,११,९-२; मार्श १,३,४,३।
- ७४. इन्द्रस्य बृहत् (साम) । मै २,३,७ ।
- ७५. इन्द्रस्य भागोऽसि, विष्णोराधिपत्यं (+ क्षत्र ५ स्पृतं, पञ्चदशः स्तोमः ।तैसं., मै.)। तैसं ४,३,९,१; मै २,८,५; काठ २१.१।
- ७६. इन्द्रस्य माध्यन्दिनं सवनम् । कौ १४,५ ।
- ७७. इन्द्रस्य (विष्णोः) युज्यः सखा । मै १,२,१४;२,३,८; काठ ३,३; क २,१०।
- ७८. इन्द्रस्य रूपमृषमो बलाय । मै ३,११,९।
- ७९. इन्द्रस्य रोहिणी (ज्येष्ठानक्षत्रमिति)। ते १,५,१,४।
- ८०. इन्द्रस्य बज्रः "प्रित इन्या गुभाय । तैसं ४,६,६,६; काठ ४६,१ ।
- ८१. इन्द्रस्य वा एती हरी । यदुभे बृहद्रथन्तरे । जै १,३४३ । (तु. तां ९,४,८) ।
- ८२. इन्द्रस्य वा एषा यज्ञिया तन्येद् यज्ञः । तै । दे, ३,४,७,३।
- ८३. इन्द्रस्य वै मस्तः । की ५,४:५।

- ८४. इन्द्रस्य (वरुणस्य) शतभिषक् (नक्षत्रम्)। तै १,५,१,५।
- ८५. इन्द्रस्याऽक्कस्ता अथो बाहुः प्रजापतेः । मै ४,२,९ ।
- ८६. इन्द्रस्याहं विमृधस्य देवयज्यगाऽसपत्नो भूयासम् । काठ ५,१ ।
- ८७. इन्द्रस्याहं देवयज्ययेन्द्रियावी ("यावान् [काठ.]) भूयासम् । तैसं १,६,२,४; काठ ५,९ i
- ८८. इन्द्रस्याहमिनिद्वयावतो देवयज्यया पशुमान् भूयासम् । काठ ५, १।
- ८९. इन्द्रस्येन्द्रियेणाभिषिज्ञामि। ऐ ८,७ ।
- ९०. इन्द्रस्येन्द्रियेणेन्द्रियावान् भ्रयासम् । काठ ५,५ ।
- ९१. इन्द्रस्यैकादशी । मै ३,१५,४;५; काठ ५३,११।
- ९२. इन्द्रस्यैवैतच्छन्दो यत् त्रिष्द्रप् । शांआ १,२ ।
- ९३. इन्द्रस्योरुमाविश दक्षिणम् । मै १,२,६; काठ २,६; २४,६; क ११,९; तै १,२,७,१-२!
- ९४. इन्द्रस्योजसे स्वाहा । मै २, ६,१२।
- ९५. इन्द्रस्योजोऽसि प्रजापते रेतः। मै ४,९,१।
- ९६. इन्द्रः सप्तहोता (॰होन्ना ।तै २,२,८,५।) । तै २,२,८,५;३,१,१।
- ९७. इन्द्रः सर्वा देवता इन्द्रश्लेष्ठा देवाः । माश ३,४, २,२; (इ. जै १,३२१)।
- ९८. इन्द्रः सुनीत्या सह मा पुनातु । काठसंक ९६: ६।
- ९९. इन्द्रः सोमस्य योनिः । मै ३,७,८।
- १००. इन्दा एकादशाक्षरया त्रिब्दुभमुदजयत्। मै १,११,१०।
- १०१. इन्दाद् बृहत् (सामापाकामत्)। काठ १२,५।
- १०२. इन्द्राय कृण्वती भागम् इतीन्द्रियमेवास्मिस् (यजमाने) तद्यति । जै १,५८।
- १०३. इन्द्राय त्रेब्दुभाय पञ्चदशाय बाईताय प्रैब्मायकादशकपाळः [°ब्माय पुरोडाशमेका-दशकपालम् (निर्वपति Lमै.))]। मै ३,१५,१०; काठ ४५,१०।
- १०४. इन्द्राय त्वा बृहद्भते वयस्वते उक्थायुवस् (गृह्णामि)। मै १ ३,१४।
- १०५. इन्द्राय त्वा मरुत्वते (+ स्वाहा ।मै ४,९,८) । मै १,३, १९; ४,९,८।
- १०६. इन्द्राय त्वा हरिवते (गृह्णामि)। मै १,३,३४।
- १०७. इन्द्राय त्वेत्याधवनीयम् (अभिमृशेत्) । तैसं ३, २,१,३ ।
- १०८. इन्द्राय त्वीजस्वते एव ते योनिः । मै १,३,३२ ।
- १०९. इन्द्राय नमिक्किन्द्रभे नमः पञ्चद्शाय नमो बृहते नमो प्रीव्माय नमो दक्षिणायै दिशे नमो ब्यानाय नमो रुद्धेभ्यो नमः। काठ ५१,२।
- ११०. इन्द्राय मन्युमत एकादशकपालं निर्वपेत् सङ्ग्रामे, मन्युना वै वीर्यं करोतीन्द्रियेण जयति । काठ १०.८।
- १११. इन्द्राय मन्युमते मनस्वते पुरोडाशमेकादशकपालं निर्वपेत् संग्रामे संयत्ते । तैसं २,२,८,२।
- ११२. इन्द्राय मरुत्वते नैवारमेकादशकपाळम् (पुरोडाशं निर्वेशेत्)। मै २, २, ६।
- ११३. इन्द्राय राज्ञे त्रयदिशतिष्टब्डाः (पशवः)। काठ ४९, ७।
- ११४. इन्द्राय ग्रुनासीराय द्वादशकपालः (पुरोडाशं द्वादशकपालम् [तंसं.]) । तैसं १,८,७,१; मे १,१०,१; काठ १५, २।

```
११५. इन्द्राय सुत्राम्णे पुरोडाशमेकादशकपालम् । तै १,७,३,७ ।
```

११६. इन्द्राय (+ राजे [काठ., तैसं.]) सूकरः । तैसं ५,५,११,१; मै ३,१४,२१; काठ ४७,१।

११७. इन्द्राय स्वपस्याय वेहत् । मै ३,१३,२ ।

११८. इन्द्राय स्वराजे (°याधिराजाय) त्रयश्चितिभसदः (°तिककुदः)। काठ ४९,७।

११९. इन्द्राय हि सोम आहियते। तैसं ६,४,४,९।

१२०. इन्द्राया ५ होमुचे (+ एकादशकपालं निर्वपेदामयावी Lकाठ.)) । काठ १०,९; तै १,७,३,७।

१२१. इन्द्रायाध्यक्षायानु त्वा माताऽनुमन्यताम् । तैसं १, २,४,२; काठ २,५; क १,१७।

१२२. इन्द्रियं (+वै धमै.]) वीर्यमिन्द्रः । मै ३,४,१; माश २,५,४,८।

१२३. इन्द्रियम् (+ वा Lमै ४,२,१०; ३,४;४,३; काठ., क.) इन्द्रः । मे ४,७,३; काठ २९,१; क ४५,२;।

१२४. इन्द्रियाणि शतकतो या ते जनेषु पञ्चसु । इन्द्र तानि ता (त तिसं.) आवृणे । तैसं १,६, १२,१ मै ४,१२,२ ।

१२५. इन्द्रेस देवाः (अन्वाभूयन्त) । काठ ३५, १५ ।

१२६. इन्द्रे हि तौ (अश्वनौ) तानीन्द्रियाणि वीर्याण्याप्त्वाधत्ताम् । मै २, ४,९ ।

१२७. इन्द्रो ज्येष्ठस्य प्रदाता । मै २,२,१३।

१२८. इन्द्रो (एवैनम्) ज्येष्ठानाम् (सुवते) । ते १,७, ४,९।

१२९. इन्द्रो ज्येष्ठानाम् (अधिपतिः) । तैसं ३,४,५,९।

१३०. इन्द्री ज्येष्ठामनु नक्षत्रमेति । तै ३,१, २,१ ।

१३१. इन्द्रो ज्योतिज्योतिरिन्द्र इति तदन्तरिक्षलोकं लोकानामाप्नोति माध्यन्दिनं सवनं यज्ञस्य । कौ १४.९ ।

१३२. इन्द्रो देवता (राजन्यस्य)। तां ६,१,८।

१३३. इन्द्रो देवता क कुच्छन्द उक्थानां (जगती छन्द इन्द्रवायुवोः । तैसं ३,१,६,२) पात्रमिल तैसं ३,१,६,२;३।

१३४. इन्द्रो देवानामिषपाः पुरोहितो विद्यां पतिरभवद् वाजिनीवान् । मै ४,१४,१२।

१३५. इन्द्रो देवानामोजिष्ठः। काठ ११, ३।

१३६. इन्द्रो देवानां भूयिष्ठभाक् । तैआ ५,७,५।

१३७. इन्द्रो चौरुर्व्युत भूमिरिन्द्रा इन्द्रः समुद्रो अभवद्रभीरः। उर्वन्तरिक्ष ए स जनासा इन्द्रा इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च। मै ४,१४,७।

१३८. इन्द्रो धाना अतु । क ४५,२।

१३९. इन्द्रो (+वै [जै.]) निधनम् । तैसं ३,३,२,१; जै १, ३०४।

१४०. इन्द्रो नीधसम् (साम)। जै १,३३५।

१४१. इन्द्रो बमूव ब्रह्मणा गभीर इन्द्रा आभूतः परिभूष्विन्दः । इन्द्रो भविष्यदुत भूतिमिन्द्रा इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च । मै ४,१४,७ ।

१४२. इन्द्रो (श्रियः वलम् (श्रादत्त)। माश ११,४,३,३।

१४३. इन्द्रो बलं बलपतिः । माश ११,४,३,१२; ते २.५,७.४।

- १४४. इन्द्रो भूतस्य भुवनस्य राजेन्द्रो दाधार पृथिवीमुतेमाम् । इन्द्रे ह विश्वा भुवना-श्रितानीन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च । मै ४,१४,० ।
- इन्द्रो मरुद्धिः (व्युदकामत्)। मै २,२,६; माश ३, ४,२,९।
- इन्द्रो मरुद्धिर्ऋतुथा (° धा तिसं.।) कृणोतु । तैसं २, १,११,२; मे ४, १२, २; काठ १४६. १०,१२।
- इन्द्रो माध्यन्दिन ५ सवनम् । तैआ ५,१,६ । १४७.
- १४८. इन्द्रो सृधां विहम्ता । की ४,१ ।
- १४९. इन्द्रों में बले श्रितः। तै ३, १०,८,८ ।
- १५०. इन्द्रो यजमानः । काठ ७,१०;३७,८ ।
- १५१. इन्द्रो यज्ञस्य देवता (नेता माश ४,१,२,१५।) । ऐ ५,३४;६,९; माश २,१,२,१९; 8, 9, 2, 941
- १५२. इन्द्रो यज्ञस्यात्मेन्द्रो देवता । माश ९,५,१,३३ ।
- १५३. इन्द्रो यतीन् सालावृकेभ्यः प्रायच्छत्तेषां त्रय उदिशिष्यन्त रायोवाजो बृहद्गिरिः पृथुरिक्मः । तां ८,१,४।
- १५४. इन्द्रो यतीन् सालावृकेयेभ्यः प्रायच्छत्तमश्लीका वागभ्यवदत् स प्रजापतिसुपाधावत्तस्मा एतसुपहच्यं प्रायच्छत् । तां १८,१,९ ।
- १५५. इन्द्रो यतीन् सालावृकेयेभ्यः प्रायच्छ्रत्तमङ्कीला वागभ्यवद्तसोऽग्रुद्धोऽमन्यत् स एते सुद्धासुद्धीये (सामनी) अपद्यत्ताभ्यामसुध्यत् । तां १९,४,७ (तु. तां १४,११,२८)।
- १५६. इन्द्रो यतीन् सालावृकेयेभ्यः प्रायच्छत्तेषां त्रय उद्दिश्यन्त पृथुरिहमर्बृहद्विरी रायोवाजः। तां १३, ४,१७।
- १५७. इन्द्रो रुद्रै: (उदकामत्)। ऐ १,२४।
- १५८. इम्द्रो लोकम्पृणा। माश ८,७,२, ६।
- १५९. इन्द्रो वज्रस्योद्यन्ता बोडशः । जै १, १९५; ३३१ ।
- १६०. इन्द्रो बसुधेयः । माश १,८,२,१६।
- इन्द्रो वा अधतिहशिथल इवामन्यत, सोऽउनी चैव बृहस्पती चानाथत, तमेतयेष्ट्यायानयतां १६१. यदाग्नेयस्तेज एवास्मि ए स्तेन पुरस्ताद्धत्तां, यदैन्द्र (पुरोडाशः) इन्द्रियमेवास्मि ए स्तेन मध्यतोऽधत्तां, यद् बाहैस्पत्य उपरिष्टादेवास्मि ५ स्तेन ब्रह्मवर्चसमधत्ताम् । काठ ११, १ ।
- इन्द्रो वा अइवः । कौ १५, ४। १६२.
- इन्द्रो वा असुरान् इत्वाऽपूत इवामेध्योऽमन्यत, सोऽकामयत शुद्धमेव मासन्तं शुद्धेन १६३. साम्ना स्तुयुरितिः 'ततो वा इन्द्रः पूतः श्रुद्धो मेध्योऽभवत् । जै ३,२२८ ।
- इन्द्रो वा अस्थेन्द्रियेणापकामति वरूण एनं वरूणपाशेन गृह्णाति "यः पाप्मना गृहीतो १६४. भवति । तैसं २,३,१३,१-२।
- इन्द्रो वा एतस्या (सतवशायाः) अजायत । काठ १३,४ । १६५.
- इन्द्रो वा एष पुरा वृत्रस्य वधादथ वृत्र ५ हत्वा यथा महाराजो विजिग्यान एवं महेन्द्रो १६६.

```
Sभवत् । माश १,६,४,२१;४,३,३,१७।
```

- १६७. इन्द्रो वागित्यु वाडभाहुः । माश १,४,५,४ ।
- इन्द्रो विश्वजिदिन्द्रो हीदं सर्व विश्वमजयत् । कौ २४.१ । १६८.
- १६९. इन्द्रो वृत्रं वज्रेणाध्यस्य नास्तृषीति मन्यमानः स ऊतीकानेव प्राविशत् । तस्मै त एवोतिमविन्दन्। जै १,३५४।
- १७०. इन्द्रो वृत्र ९ वञ्जेणावधीदीन्द्रो व्य ९ समुत शुष्णमिन्द्रः । इन्द्रः पुरः शम्बरस्याभिनद्धीन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च। मै ४. १४.७।
- १७१. इन्द्रो वृत्र ६ हत्वा देवताभिश्चेन्द्रियेण च ब्यार्धत् । तै १,६,१,७ ।
- १७२. इन्द्रो वृत्रमहन् (एकविंशेन षोडिशना)। जै १,१९५।
- १७३. इन्द्रो वृत्रहेन्द्रोऽभिमातिहेन्द्रो वृत्रत्रुन्नीयमानः (सोमः)। काठ ३४, १५।
- १७४. इन्द्रो बृद्धश्रवाः (बृषा [माश्त.]) । मै २,६,९; माश १,४,१,३३।
- १७५. इन्द्रो वै गोपाः (चतुर्होता [तै.]) । ऐ ६. १०: गो २,२, २०; तै २,३,९,३।
- १७६. इन्द्रो वे त्राता, इन्द्रोऽपरोद्धा । मै २, २, १०।
- १७७. इन्द्रो वै त्रिशिरसं त्वाष्ट्रमहन् । तां १७, ५, १ ।
- १७८. इन्द्रो वै त्वच्या। ऐ ६,१०।
- १७९. इन्द्रो वै देवानां क्षेत्रंजयः। मै २,२, ११।
- १८०. इन्द्रो वै देवानामधिराजः । मै २,२,११ ।
- १८१. इन्द्रो वै देवानामोजिष्ठो बिळष्ठः (+सिह्यः सत्तमः पारियन्णुतमः [ऐ.]) । कौ ६, १४; गो २,१,३; ऐ ७,१६:८,१२।
- १८२. इन्द्रो वै प्रदाता स एवास्मै यज्ञं प्रयच्छति । कौ ४,२ ।
- १८३. इन्द्रो वै प्रासहस्पतिस्तुविष्मान् । ऐ ३,२२।
- १८४. इन्द्रो वै मघवान् । माश ४,१,२,१५;१६।
- १८५. इन्द्रो वै मरुतः क्रीडिनः । गो २,१,२३।
- १८६. इन्द्रो वै मरुतः सान्तपनाः । गो २,१,२३ ।
- १८७. इन्द्रो वै यजमानः । माज्ञ २,१,२,११; ४,५,४,८; ५,१,३,४;४,३।
- १८८. इन्द्रो वै यज्ञस्य देवता । माश १,४,१, ३३;५, ४;२,३,४, ३८ ।
- १८९. इन्द्रो वे यतीन् सालावृकेयेभ्यः प्रायछत् (+ तेषां वा एतानि शीषांणि यत् खर्जूराः [मै.])। मै १,१०,१२; काठ ८,५। (तु. १५३-१५६ इहोद्धारा अपि)।
- १९०. इन्द्रो वै युधाजित्। तां ७,५,१४।
- १९१. इन्द्रो वै वरुणः स उ वै पयोभाजनः। गो २.१,२२ । इन्द्रो वै वाजी। ऐ ३,१८ ।
- १९२. इन्हो वै विलिस्तेङ्गां दानवीमकामयत, सोऽसुरेव्वचरत् स्त्रयेव स्त्रीव्वभवत् पुमान् पुर्सु स निर्ऋतिगृहीत इवामन्यत । काठ १३, ५ ।
- १९३. इन्द्रो वै वृत्रं हत्वा महान् (विश्वकर्मा [ऐ.]) अभवत् । ऐआ १.१,१; ऐ ४,२२।
- १९४. इन्द्रो वै वृत्र ५ हत्वा स महेन्द्रोऽभवत् । क ४४,३।
- १९५. इन्द्रो वै वृषा (वृत्रहा [कौ])। काठ २७,१; क ४२,१; तां ९,४,३; कौ ४, ३।

- १९६. इन्द्रो वै वेधाः । ऐ ६,१०; गो २,२,२०।
- इन्द्रो वै श्रेष्ठी देवतानाम् । जै १, ३०४। १९७.
- १९८. इन्द्रो वै संग्रामस्य विनेतेन्द्रो विजापयिता। काठ १३,५।
- १९९. इन्द्रोऽसि सत्यौजाः । तैसं १,८,१६,१; मै २,६,१२; काठ १५,८।
- २००. इन्द्रोऽस्मं अवतु वज्रबाहुरिन्द्रे भूतानि भुवनानीन्द्रे । अस्माकमिन्द्रो भवतु प्रसाह इन्द्रं मन्ये पितरं मातरं च । मै ४, १४,७ ।
- २०१. इन्द्रो हविर्घाने (सोमः) । तैसं ४, ४,९,९।
- २०२. इन्द्रो ह वै षोडशी। माश ४,५,३,९।
- २०३. इन्द्रो हि देवानां वसु । तैसं २,५,३,७।
- २०४. इन्द्रो हि षोडशी। काठ १४, ९; माश ४,२, ५,१४।
- २०५. इन्द्रीजसां पते । तै ३, ११,४,२; ।
- २०६. इन्द्रौजस्कारीजस्वा ५ स्त्व ५ सहस्वान् देवेब्वेध्योजस्वन्तं मा ५ सहस्वन्तं मनुष्येषु कुरु । म 8,0,31
- २०७. इन्धो वै नामैष योऽयं दक्षिणेऽक्षन्पुरुषस्तं वाऽएतमिन्ध सन्तमिनद्र इत्याचक्षते परोऽक्षेणेव । माश १४,६,११,२।
- २०८. इयं (पृथिवी) वा इन्द्रो मघवा विरण्शी। ऐ ३,३८।
- २०९. उग्रा च भीमा च पितृणां (°तृश्तैसं।) यमस्येन्द्रस्य । तैसं ४, ४,११, २; काठ २२,५।
- २१०. उग्रामातिष्ठ, त्रिष्टुप्त्वा छन्दसामवतु (°सावतु ।काठ.। पञ्चदशः स्तोमो, बृहत्सामेन्द्रो देवता, क्षत्रं द्रविणम् । तैसं १,८,१३,१; मै २.६,१०; काठ १५,७।
- उदीच्यां वृत्रदन् वृत्रहाऽसि । तैसं २, ४,१४,१; मै ४,१२,२। 288.
- २१२. उष्णिक्ककुरुम्यां वा इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छद् गायत्र्योस्तिष्ठन् । जै १,१५८ ।
- २१३. ऋक्सामे वा इन्द्रस्य हरी। मै ३,१०,६; ४,७,४; ऐ २,२४; तै १,६,३,९।
- २१४. ऋचरुच सामानि चेन्द्रः (स्वभागरूपेणाभजत)। यंजूषि विष्णुः । मारा ४, ६,७,३ ।
- २१५. ऋतमसि सत्यं नामेन्द्रस्याऽऽधिपत्ये क्षत्रं मे दाः ! तैसं ३,३,५,१।
- २१६. ऋभवो वा इन्द्रस्य प्रियं धाम । तां १४, २,५।
- २१७. ऋषभभिन्द्राय (+सुत्राम्ण आलभते [माशः]) । मै ३.९१,२; माश ५,५,४,९।
- ऋषभेण क्रीणाति, सेन्द्रमेव क्रीणाति । मै ३,७,७ । २१८.
- २१९. एकाष्टका तपसा तष्यमाना जजान गर्भ महिमानमिन्द्रम् । तेम दस्यून् व्यसहस्त देवा हन्ताऽसुराणामभवच्छचीभिः । तैसं ४, ३,११, ३ ।
- एतद्ध वा आसाम् (शकरीणाम् =महानाम्रीनाम्) एकं नाम यद् इन्द्राः । जे ३, १०८। 220.
- एतद्वाऽइन्द्रस्य निष्केवल्य ए सवनं यन्माध्यन्दिन ए सवनं तेन वृत्रमजिघांससेन २२१. व्यजिगीषत । माश ४,३,३,६ ।
- २२२. एतद्वा इन्द्रस्य रूपं यहषभः । माश २,५,३,१८ ।
- २२३. एतस्यां (एकाष्टकायाम्) वा इन्द्रोऽजायत, स देवानां वीर्यावसमः तस्माद् य एकान्ट-कार्या पश्चनां जायते स वीर्यावान् भवति । काठ १३,३ ।

२२४. एतानि वै सर्वाण (यमराज्यमग्निष्टोमेन सोमराज्यमुक्थ्येन, सूर्यराज्यं बोडिशाना, स्वराज्यमिति-रात्रेण) इन्द्रोऽभवत् । मै १,८,६ ।

२२५. एते इन्द्रस्यान्त्ये तन्त्री यदर्कवती । काठ १०,९ ।

२२६. एतेन (पारुच्छेपेन रोहिताख्येन छन्दसा) वा इन्द्रः सप्त स्वर्गाह्वोकानरोहत् । ऐ ५, १०।

२२७. एष इन्द्र एष प्रजापतिः (य एष तपति) । जै १,८ ।

२२८. एष एवेन्द्रः । य एष (सूर्य्यः) तपति । माश १, ६,४,९८ ।

२२९. एष एवेन्द्रः । यदाहवनीयः । माश २,३,२,२ ।

२३०. एष वाऽअत्रेन्द्रो भवति यद्यजमानः । माश ३,३,३,९० ।

२३१. एष वाऽइन्द्रो य एष (सूर्व्यः) तपति । माश २,३,४,१२;३,४,२,१५।

२३२. एष वा एतहींन्द्रो यो यजते । ते १,३,६,३।

२३३. एष वै शुक्रो य एष (सूर्यः)तपत्येष (सूर्यः) उ एवेन्द्रः । माश ४,५,५,७;९,४ ।

२३४. एषा वा इन्द्रस्य भेषजा तनूर्यद् ५ होमुक् । मै २,२,१० ।

२३५. एषा ह खलु वै यजमानस्य नेदिष्ठं देवता यदिनदः । जै १,२०० ।

२३६. एषो (इन्द्रः) ८ धभाग्देवतानाम् । मै ३. ४, १।

२३७. बोकः सारी वा इन्द्रः । ऐ ६,१७; २२; गो २,५,१५।

२३८. ओकः सारी हैवैषामिन्द्रो भवति यथा गौः प्रज्ञातं गोष्ठम् । गो २,६,४ ।

२३९. ओजस्विनी नामासि दक्षिणा दिक्, तस्यास्त इन्द्रोऽधिपतिः, प्रदाकुः । तैसं ५,५, १०, १।

२४०. ओजो वा इन्द्रः । तैसं ५, ३, ४, २।

२४१. ओहो वै नामेन्द्रः । जै १, ३३८।

२४२. कालक आ वै नामासुरा आसन् । ते सुवर्गाय लोकायाग्निमचिन्वत । पुरुष इष्टकामुपादधात् पुरुष इष्टकाम् । स इन्द्रो ब्राह्मणो ब्रुवाण इष्टकामुपाधत्त । एषा मे चित्रा नामेति । ते सुवर्गलोकमाप्रारोहन् । स इन्द्र इष्टकामचृहत् । तेऽवाकीर्यन्त येऽवाकीर्यन्त । त उर्णनाभयो ऽभवन् । द्वायुद्यतताम् । तौ दिन्यौ श्वानावभवताम् । ते १,१,२,४-६। (तु. मे १,६,९; काठ ८,१) ।

२४३. किं खलु वै तेऽस्तीति (प्रजापतिरिन्द्रम्) अत्रवीत् । 'स्तो न्वै म इमी प्राणापानी' इति

(इन्द्रः प्रत्युवाच) । जे २,४०९ ।

२४४. क्षत्रं वा इन्द्रः मै १,१०,१३;२,१,८; काठ १०,११;११,१;२९,९; क ४६, ३; की १२,८; तै ३,९,१६,३; माश २,५,२, २७; २,५,४,८;३,९,१,१६;४,३,३,६।

२४५. क्षत्रमिन्द्रः । जै १,१८२ ।

२४६. चतुर्हीत्रा वे देवा इन्द्रमजनयन् । मै १,९,५; काठ ९, १४।

२४७. चत्वारो वरा देया ब्रह्मण उद्गात्रे होन्नेऽध्वर्यवे। एते वै यज्ञस्येन्द्राः। तानेव श्रीणाति। काठ ३५,१६; क ४८,१४।

२४८. चरवारो वै एइनेः स्तना आस ९ स्ततस्त्रिभिदेवेश्योऽदुहत् कुशीभिरेकोऽनुनद्ध आसीत् , त ९ वा इन्द्र एवापश्यत् , तेनैन्द्रायैवादुहत् , तद्वा अस्य (इन्द्रस्य) कीशिकत्वम् । मे ४,५,७।

- २४९. चित्तिः सुक्, चित्तमाज्यं, वाग्वेदिर् माधीतं बर्हिः, केतो भन्निर्, विज्ञातमन्नीद्, वाचस्पतिहेंता, मन उपवक्ता, प्राणो हविः, सामाध्वर्थुर्, इन्द्रं गच्छ स्वाहा । मै १,९,१; काठ ९,८।
- २५०. चित्रा नक्षत्रमिन्द्रो देवता । तैसं ४,४, १०,२ ।
- २५१. जगृह्या ते दक्षिणिमन्द्र ! हस्तम् । मै ४,१४,८।
- २५२. तं (इन्द्रं) वसिष्ठः प्रत्यक्षमपश्यत्। तैसं ३,५,२,१।
- २५३. त १ वा इन्द्रमन्तरेव गर्भ १ सन्तमयस्मयेन दाम्नापीम्भत्, सोऽपोब्धोऽजायत, त १ वा एतेन बृहस्पतिरयाजयदैन्द्राबाईस्पत्येन, तस्य (इन्द्रस्य) तहाम स्वयमेव व्यपचत, स इमा दिशो वक्रेणाभिपथावर्तत । मै २,१,१२।
- २५४. तं हेन्द्र उवाच विश्वामित्र वरं वृणोध्वेति स होवाच विश्वामित्रस्त्वामेव विजानीयामिति, द्वितीयमिति, त्वामेवेति, तृतीयमिति, त्वामेवेति । शांआ १,६।
- २५५. त इन्द्राया १ होमुचे पुरोडाशमेकादशकपाछं निरवपन्निन्द्राय वैम्रुधायेन्द्रायेन्द्रियावते त्रयस्त्रि १ शत्कपाछं पुरोडाशं निरवपन् (देवाः), त्रयस्त्रि १ शद् वै देवताः । तैसं २,४,२,२।
- २५६. त एकवि ५ शमेवायतनमचाय ५ स्त इन्द्रमजनयन् । काठ ९,११।
- २५७. त एनम् (इन्द्रम्) अध्यकीसन् (मरुतः) । तै १,६,७,५।
- २५८. ततः प्राणोऽजायत स (प्राणः) इन्द्रः । माश १४,४,३,१९ ।
- २५९. ततो वा इद्मिन्द्रो विश्वमजयचिद्धश्वमजयत्तस्माद्विश्वजित् । तां १६,४,५ ।
- २६०. ततो वा इन्द्र उदितिष्ठत्, सोदीची दिक् । तैआ १, २३,६।
- २६१. ततो वा इन्द्रो देवानामधिपतिरभवत् । त २,२,१०,३।
- २६२. ततो हैव गौरो भूत्वा (इन्द्रः) अर्णवमवचस्कन्द । जै २,७९ ।
- २६३. तदाहुन ऋत इन्द्राद्यज्ञोऽस्त्वित । मै ३, ४,१०।
- २६४. तदिन्द्वं यजमानमकृत् । जे १, ३३१।
- २६५. तम् (दशरात्रम् , इन्द्रः) आहरत् तेनायजत्, ततो वै सोडन्याभिर्देवताभिन्यांवृतमगच्छत् । तैसं ७,२,५,२।
- २६६. तमिन्द्र उवाच (विश्वामित्रम्) प्राणे वा अहमस्म्यृषे प्राणस्त्वम् प्राणः सर्वाणि भूतानि । ऐआ २,२,३।
- २६७. तमिन्द्र उवाच (प्रतर्दनं दैवोदासिम्) 'मामेव विजानी ग्रेतदेवाहं मनुष्याय हिततमं मन्ये । शांक्षा ५,१; कौड ३,१।
- २६८. त्रिमन्द्रो दिद्वेष (त्रिशीर्षाणं त्वाष्ट्रं विश्वरूपं) सस्य तानि शीर्षाण प्रचिच्छेद । माश १.६.३,२।
- २६९. तथैन (इष्ट्या) अस्मिन् (इन्द्रे) तेज इन्द्रियं ब्रह्मवर्चसमधत्ताम् (अग्नीषोमी)। तैसं २,३.३,१-२।
- २७०. तव स्तोमेनेतीन्द्रम् (अब्रुवन् देवाः)। जै १,२११।
- २७१. सस्मादाहुरिन्द्रा वागिति । माश ११,१, ६,१८ ।
- २७२. तस्माद् (प्रजापतेः) देवसा ब्युदकामस्तमिन्द्र एव देवसानां नाजहात्। जै २,४०९।

- २७३. तस्मादाहेन्द्रो ब्रह्मेति । की ६,१४।
- २७४. तस्मै (इन्द्राय) शकर्यः प्रायच्छत् (प्रजापितः)। ततो वा इन्द्रो वृत्रमहन् । जे १, १९४।
- २७५. तस्य इ (चत्रियस्य) दोक्षमाणस्येन्द्र एवे निद्रयमादते । ऐ ७, २३ ।
- २७६. तस्यासौ (इन्द्रस्य, यु-) लोको नाभिजित भासीत्तं (इन्द्रः) विश्वकर्मा भूत्वाभ्यजयत् । तै १,२,३,३।
- २७७ तस्येन्द्रो विम्नरूपेण (अरुणेकेतुकस्याग्नेः) धनुज्यामिच्छिनत् स्वयं तदिनद्रधनुरित्यज्यम् । अभ्रवणेषु चक्षते । एतदेवशंयोर्बाईस्पत्यस्य । एतदुद्रस्य धनुः रुद्रस्य त्वेव धनुरात्निः । शिर उत्पिपेष । स प्रवर्गोऽभवत् । तैआ १,५,२ ।
- २७८. तस्यैतयैव सुरथेन्द्रियं वीर्यं स्सोमपीथमन्नाद्यमहरत् (नमुचिः, इन्द्रस्य), स ह न्यर्णः शिक्ये। मारा १२.७.१. १०।
- २७९. तान् (पश्रुत्) इन्द्रः पञ्चदशेन स्तोमेन नाप्नोत् । ते २,७, १४,२।
- २८०. ताभ्यः (महानाम्नीभ्यः = शकरीभ्यः) तत् (स्वेनाम) प्रायच्छत् तस्मादेता इन्द्रा नामैतद् वा श्रासां प्रियं गुद्धं नाम यदिन्द्राः । जै ३,१११ ।
- २८१. सामझुवन् (गाम्) 'इन्द्राय उदेहि···इति सा शबली पक्ती झुदैत् सेघेन्द्रेष्या दीयते । तां २१,१,५ ।
- २८२. तामिन्द्रो (वार्च) मध्यतो ऽवक्रम्य ब्याकरोत्, तस्मादियं ब्याकृता वागुद्यते । तैसं ६,४,७,४।
- २८३. तिस्रो म (इन्द्रस्य) इमास्तनुवो वीर्यावतीः इयम ५ होमुगियं विमृधेयमिन्द्रियावती । तैसं २,४,२,१।
- २८४. तेज एवास्मिन् (इन्द्रे) अग्निराग्नेयेनादधादिन्द्रिय १ सोमः सीम्येन । काठ १०,२।
- २८५. ते ये शतं देवानामानन्दाः । स एक इन्द्रस्थानन्दः । तैआ ८,८,३; तेउ २,८,३।
- २८६. तेषां ह स्मेन्द्रो मेधातिथेर्मेषस्य रूपं कृत्वा सोमं व्रतयति । जै ३,२३४।
- २८७. ते (देवाः) होचुः। इन्द्रो वै नो वीर्यवत्तमः। माश ४,६, ६,३।
- २८८. (इन्द्र उवाच) त्रिशीर्षाणं त्वाष्ट्रमहनमरुसुखान् यतीन् सालावृकेभ्यः प्रायच्छं बह्धीः सन्धा अतिकम्य दिवि प्रह्वादीयानतृणमहमन्तिरक्षे पौलोमान् पृथिव्यां कालकाञ्जांस्तस्य मे तन्न न लोम च नामीयते । कौउ ३,१; (तु. शांआ ५,१)।
- ३८९. त्रिष्टुप्छन्द्स्तिद्ध्रिण्यमिन्द्रो देवता । मै २, १३, १४; काठ ३९, ४ ।
- ३९०. त्रिब्दुडवा इन्द्रस्य स्वं छन्दः। काठ ११,३।
- ३९१. त्रैब्हुभ इन्द्रः। की ३,२; २२,७; जै १, ३३१।
- देश्य. दक्षिणतो वृषभ एघि हब्यः (इन्द्र!)। तैसं २,४,१४,२।
- रे९रे. दक्षिणया त्वा दिशा सादयामीन्द्रेण देवेन देवतया त्रैब्दुभेन छन्दसारनेः पश्चमुपद्धामि । मै २,८,९९ ।
- २९४. दक्षिणा दिगिन्दो देवता । मै १,५,४; काठ ७, २; त ३,११,५,१।
- २९५. दक्षिणा दिग् ब्रीब्स ऋतुरिन्द्रो देवता, क्षत्रं द्रविणं, त्रिब्दुच्छन्दो, बृहत्साम, पञ्चदशः स्तोमः स उ सप्तदशवर्तनः, सनातना ऋषिर्दित्यवाड् वयस्रेतायानां दक्षिणाद्वातो वातः। मै २,७,२०।

```
२९६. देवलोको (पञ्चदशो [जै.]) वा इन्द्रः । कौ १६,४; २,२०।
```

- २९७. देवास्त्वेनद्रज्येष्ठा वरुणराजानोऽधस्ताच्चोपरिष्टाच्च पान्तु । तैसं ५,५,९,५ ।
- २९८. चौरिन्द्रेण गर्भिणी। माश १४,९,४,२१।
- २९९. द्वयेन वाऽएष इन्द्रो भवति यन्त्र क्षत्रियो यदु च यजमानः । माश ५,३, ५,२७ ।
- ३००. द्विभाग (मध्यस्थो वा [की.]) इन्द्रः । तैसं ७,१,५,५; की ५,४।
- ३०१. द्वेऽइन्द्रस्तृतीये, तृतीयं विष्णुः । माश्च ४,६,७,३ ।
- ३०२. द्वी तव भागी इतीन्द्रम् (प्रजापतिः) भववीत् । जै २, २४३ ।
- ३०३. धर्मं इन्द्रो राजेत्याह तस्य देवा विशस्तऽङ्मऽभासत इति श्रोत्रिया भवित्राहका उपसमेता भवन्ति तानुपदिशति सामानि वेदः सोऽयमिति । माश १३, ४,३,१४ ।
- ३०४. न पुरा सूर्यस्योदेतोर्मेन्थितवा असुर्यो वि ३ देवा (विदेवः) आधीयत उद्यत्सु रहिमषु (अग्निः) मध्यस्तत् , सदेवः सेन्द्रः (इन्द्रः = सूर्यः, देवाः =रश्मयः)। मै १,६,१०।
- ३०५. नमुचिई वै नामासुर आस तमिन्द्रो निविन्याध तस्य पदा शिरोऽभितष्टौ स यदभिष्ठित उदबाधत स उच्छ्वक्कस्तस्य पदा शिरः प्रचिच्छेद ततो रक्षः समभवत् । माश ५,४,१,९ ।
- ३०६. न ह वा इन्द्रः कंचन भ्रातृब्यं पश्यते । जैउ १,१४,४,६।
- ३०७. नित्यास्ते (अग्नि-वायु-संबरसराः) ऽनुचरास्तव (हे इन्द्र)। तैआ १,१२,३।
- ३०८. पञ्चदशभिरस्तुवत, क्षत्रमस्ज्यतेन्द्रोऽघिपतिरासीत् । तैसं ४,३,१०,२; मै २,४,६।
- रै०९. पुत्रवती दक्षिणत इन्द्रस्याधिपत्ये, प्रजां मे दाः । मै ४,९, ३; तैआ ४,५, ३ ।
- रेश. प्रजापतिवै देवेश्यो भागभेयानि ज्यादिशत्, तिदिन्द्रियमत्यरिज्यत्, तिदिन्द्रोऽब्रवीन्मंयी-दमस्त्विति, तदस्मिण्नद्भात्। काठ १०, १०।
- दे११. प्राच्यां दिशि स्विमन्द्रासि राजोतोदीच्या ९ बृत्रह्न् बृत्रहासि । यत्र यन्ति स्नोत्यास्ति जितं से, दक्षिणतो बृषभो हृज्य एथि (°भ एथि हृज्यः [तैसं.]) । तैसं २,४,१४,३; मै ४, १२,२।
- दे१२. प्राण (+ एव [माश १२,९,१,१४]) इन्द्रः । माश ६,१,२,२८; १२,९,१,१४ ।
- दे१३. प्राणापानी वा सस्य (इन्द्रस्य) हरी ती हीदं सर्व हत्तांरी हरतः । जै २,७९ ।
- ३१४. बळ इन्द्रम् (प्रजापितरावेशयत्) । शांका ११; १ ।
- ३१५. बृह्तीमिन्द्राय बाचं वद । काठ २,११; क २,५;४०,२।
- ३१६. बृहस्पतिर्विश्वकर्मेन्द्रो गन्धर्वस्तस्य महतोऽप्सरसा ओजो नाम । मै २,१२, २।
- ३१७. ब्रह्मणइच स्वा क्षत्रस्य चौजसे (इन्द्र) जुहोमि। तैसं ३,३,१,१-२।
- ३१८. मन (रूक्म [माश १०, ४,१,६]) एवेन्द्रः । माश १०, ४,१,६; १२, ९,१,१३ (तु. गो: २,४,११)।
- ३१९. मन्युना वै युजेन्द्रोऽसुरानवाबाधत । मै ४, ६,३ ।
- ३२०. मयीन्द्र इन्द्रियं द्धातु । तैआ ४,४२,२ (तु. ता १,३,५; माश १, ८,१,४२)।
- ३२१. मरुतो ह वै कीडिनो वृत्र ए हिन्ब्यन्तिमन्द्रमागतं तमिभतः परिचिक्रीडुर्महयन्तः। माश २,५,३,२०।
- ३२२. सरुत्वान् वा इन्द्रः । जै १,११६ ।

- ३२३. मरुद्धिवें वीर्येणेन्द्रो वृत्रमहन्, न ऋते मरुद्धयोऽशक्तोद्वीर्यं कर्तुम् । मै ४, ६, ८।
- ३२४. महाँ इन्द्रो य भोजसा पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव "वावृषे । काठ ४,८; क ३, ६।
- ३२५. महानाम्नीभिवा इन्द्रो वृत्रमहन् । कौ २३,२ ।
- ३२६. मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च (अजायत) । तैआ ३, १२,६ ।
- ३२७. मेधातिथेई मेषो भूत्वा (इन्द्रः) राजानं (सोमम्) पपौ । जै २, ७९ ।
- ३२८. य एवासी (आदित्यः)तपत्येष एवेन्द्रः । जै १,३३८ ।
- ३२९. यतरस्मिन् खळु वै संवाम इन्द्रो भवति स जयति । मै १, ९,६।
- ३३०. यतरेषामिन्द्रो भवति ते संग्रामं जयन्ति । काठ ९,१४।
- ३३१. यत्परं भाः प्रजापतिर्वा स इन्द्रो वा । माश २, ३, १, ७।
- ३३२. यतपुरस्ताद्वासीन्द्रो राजा भूतो वासि। जैउ ३,५,१,१ ।
- ३३३. यत्र देवास्तिदन्द्रः । मै ४,२,६ ।
- ३३४. यत्र वा अद इन्द्र १ सोमोऽत्यपवत ततः शार्वूछः समभवत् तस्मादाह सोमस्य त्विषिरसीति । काश ७,२,४,३।
- १३५ यत्र वै सोम इन्द्रमत्यपवत स यत्ततः शार्द्दे समभवत्तेन सोमस्य त्विषिः। माश ५,३, ५,३,४,१,११।
- ३३६. यन्नेन्द्रं देवताः (यज्ञेषु) पर्यवृञ्जन् , (यतः स इन्द्रः) विश्वक्ष्पं त्वाब्द्रमभ्यमंस्त वृत्रमस्तृत यतीन्त्सालावृक्षेभ्यः प्रादादस्मैघानवधीद् बृहस्पतेः प्रत्यवधीदिति तत्रेनद्रः सोमपीथेन न्यार्द्धतः ऐ ७,२८।
- ३३७. यत्रेन्द्रस्य मेषस्य इविषः प्रिया धामानि · · तत्रैतान् प्रस्तुःयेवोपस्तुत्येवोपावस्रक्षत् । काठ १८, २१।
- ३३८. यत्सर्वेषामधीमनदः प्रति तस्मादिनद्रो देवतानां भूयिष्ठभाक्तमः । तैसं ५,४,८,३।
- ३३९. यत्साकमेधैर्यंजतऽइन्द्र एव तर्हि भवतीनद्रस्यैव सायुज्य ५ सलोकतां जयति । माश २,६,४,८ ।
- ३४०. यदा वृत्रमतरच् श्रूरा इन्द्रो अथैकराची अभवज्जनानाम् । मै ४,१४,१३।
- ३४१. यदिन्द्राय बाईताय (निर्वपति) यदेवेन्द्रस्य तेजस्तदेवावरुन्धे । तेसं २,३,७, २।
- ३४२. यदिन्द्रोऽपिबच्छचीभिः । अहं तस्य मनसा ज्ञिबेन । सोम राजानमिह भक्षयामि । तै १,४,२,३ ।
- इ४३. यदिन्द्रो युधाजीवन्नेतत्सामापस्यत् तद् यौधाजयस्य यौधाजयत्वम् । ज ६,१२२ ।
- रे ४४. यदेकादशेऽहन् प्रवृज्यते । इन्द्रो भूत्वा श्रिष्टुभमेति । तैआ ५, १२,३ ।
- ३४५. यद् धाव इन्द्र ते शतं शतं भूमीरुत स्युः। न त्वा विज्ञन् सहस्र सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी। काठ १२,१५।
- ३४६. यद वा (इन्द्रः) असुरैर्महासंग्रामं संयेते, तद वेदान् निराचकार । तान् (वेदान्) ह विश्वामित्राद्धिजगे । ततो हैव कौशिक ऊचे । जं २, ७९ ।
- ३४७. यद्वा इदं किंच, तदिनद्वस्य परिषूतम् । काठ ३१,१।
- ३४८. यरछन्दसामृषभो विश्वरूपः । छन्दोभ्योऽध्यमृतात्संबभूव स मेन्द्रो मेधया स्पूणोतु (प्रीणयतु) । तैआ ७,४,१; तैउ १,४,१।

- ३४९. या रोहिणी तामरुणा, तां गौरी, तां बश्चः। तदिन्द्रा उदाजत वसुनीम रूपं पश्चनाम्। मै ४.२.४।
- ३५०. यावद्ध वा इन्द्र एतमात्मानं न विजन्ने तानदेनमसुरा अभिवभूद्धः, स यदा विजन्नेऽथ इत्वा ऽसुरान्विजित्य सर्वेषां च देवानां श्रेष्ट्यं स्वाराज्यमाधिपत्यं पर्येष् । शांभा ६, २०; कौउ ४,२०।
- ३५१. यासामिन्द्र उदाजत वसु नाम रूपं पश्नामुषसं भाम पश्यमानः तासामयं योनिः।
 मै ४,२,११।
- ३५२. युक्ता ह्यस्य (इन्द्रस्य) हरयः शतादशेति । सहस्रं हैत आदित्यस्य रश्मयः (इन्द्रः =आदित्यः)। जैउ १,१४,३,५।
- ३५३. ये स्थविष्ठास् (तण्डुलाः) तानिन्द्राय प्रदान्ने दध र इचरुप् (कुर्यात्)। तैसं २, ५, ५, २।
- ३५४. योऽयं चक्षुषि पुरुष एष इन्द्रः । जैउ १,१४,२,१० l
- ३५५ यो वै कश्च यज्ञस्तायत इन्द्रस्यैव सः। काश ३,२,२, ४।
- ३५६. यो वै वायुः स इन्द्रो य इन्द्रः स वायुः । माश ४,१,३,१९ ।
- ३५७. यो ह खळु वाव प्रजापतिस्स एवेन्द्रः (स उ वेवेन्द्रः Lते.])। काठ ३३,४; तै १, २,२,५।
- ३५८. रुद्रास्त्वा प्रवृहन्तु त्रैष्टुभेन छन्द्सेन्द्रस्य प्रियं पाथ उपेहि । तैसं ३, ३, ३, १ ।
- देप९. रेत (शिश्नम् [माश १२,९.१,१६]) इन्द्रः । माश १२, ९,१,१६;१७।
- ३६०. वज्रः पञ्चदशः इन्द्रो वज्रस्योद्यन्ता षोडशः। जै १,३३१।
- ३६१. वाग् (+एव [ज.]; वा [की.]) इन्द्रः । की २,७;१३,५; जै २,७७; माश ८,७,२,६।
- दे६२. वाजिमहा इन्द्रस्य रूपम् । ऐआ १, २,१ ।
- ३६३. वायाविन्हो वैकण्ठः । शांआ ६,२; कौउ ४,२।
- ३६४. वायुः प्तः पवित्रेण प्राक् सोमो भतिस्तुतः । इन्द्रस्य युज्यः सखा । वायोः प्तः पवित्रेण प्रत्यक् सोमो अतिस्तृतः । इन्द्रस्य युज्यः सखा । मै ३, ११,७ ।
- ३६५. विराडसि, दक्षिणा दिग्, रुद्रास्ते देवा अधिपतया (°य [तैसं.]) इन्द्रो हेतीनां प्रतिधर्ता पञ्चद्शस्त्वा स्तोमः पृथिन्या ५ श्रयतु, प्रवगसुक्थमन्यथाये स्तभ्नोतु बृहत् साम । तैसं ४,४,२,१; मै २,८,९।
- ३६६. विश्वानि में कर्माणि कृतान्यासिन्निति विश्वकर्मी हि सोऽभवद् (इन्द्रः) वृत्र ए इत्वा। मै १,१०,१६।
- ३६७. वीर्थम् (+वा मि २,४,२; गो., तां.) इन्द्रः । मै १,९,३; ४,४,५;०,८; काठ ९,११; गो २, ६,७; ता ९, ७, ५; ८; ते १,७,२,२।
- ३६८. वृद्धानामिनद्रः प्रदापियता । ते १,७,२,३।
- ३६९ बृद्धाम् (प्रजाम्) इन्द्रः प्रयच्छिति । तैसं २,५,५,२ ।
- ३७०. बृषणस्वस्य ह मेनस्य मेनका नाम दुहितास ता ए हेन्द्रश्चकमे । ष १, १।
- ३७१. वृषणस्वस्य ह मेना भूत्वा मघवा (इन्द्रः) कुळ उवास । जै २,७९ ।
- ३७२. बुषण्वद्वा इन्द्रस्य रूपम्। ऐआ १,२,१।

- ३७३. वृषा वा इन्द्रः। कौ २०, ३।
- ३७४. वैजानसा वा ऋषय इन्द्रस्य प्रिया आस ५ स्तान् रहस्युर्देवमलिम्लुङ् मुनिमरणेऽमारयत्। तां १४,४,७।
- ३७५. शतभिषं ('पङ् तिसं.]) नक्षत्रमिन्द्रो देवता । तैसं ४,४,१०,३; मै २, १३,२०।
- ३७६. स (इन्द्रः) आत्मन एवाधि तृतीयसवनं निरमिमीत । जै १,१५६ ।
- ३७७ स इन्द्र भारमनः शीतस्रावजनयत्, तच्छीतस्रयोर्जनम । तैसं २, ५,२,३।
- ३७८. स इन्द्रः सळावृकी रूपं कृत्वेमां (पृथिवीम्) त्रिः सर्वतः पर्यकामत् तिद्मां (पृथिवीं देवाः) अविन्दन्त । तैसं ६, २,४,४ ।
- ३७९. स ड एव मखः स विष्णुः। तत इन्द्रो मखवानभवन्मखवान्ह वै तं मघवानित्याचक्षते परोऽक्षम्। मार्चा १४,१,१,१३।
- ३८०. स (इन्द्रः) एतमिन्द्राय ज्येष्ठार्ये (ज्येष्ठानक्षत्राय) पुरोडाश्चमेकादशकपालं निरवपन्महा-ब्रीहीणां ततो वै स ज्येष्ठयं देवानामभ्यजयत । तै ३, १, ५, २ ।
- ३८१. स (इन्द्र:) एतं माहेन्द्रं प्रहमबूत माध्यन्दिनं सवनानां निष्केवल्यमुक्यानां त्रिष्टुभं छन्दसां पृष्ठं साम्नाम् । ऐ ३.२१।
- ३८२. स एतेन (आदित्य = प्राण-) रूपेण सर्वा दिशो विष्टे ऽस्मि तस्य में (इन्द्रस्य)ऽन्तं मित्रं दक्षिणं तद्वैश्वामित्रमेष तपन्तेवास्मीति होवाच । ऐआ २, २,३ ।
- ३८३. स एषोऽपहतपापमा तपति (आदित्यः) । एष (आदित्यः) ह वा इन्द्रः । जै २,१३४ ।
- ३८४. सलाय इन्द्रमृतयऽहतीन्द्रियवन्तमृतयऽ इत्येतत्। माश ६, ३,०,४।
- ३८५. सत्यं हीन्द्रः । कौ ३, १; शांआ ५, १ ।
- ३८६. स प्रजापितिरिन्द्रं ज्येष्ठं पुत्रमपन्यधत्त नेदेनमसुरा बलीया ५ सोऽहनन्निति । ते १,५,९, १ ।
- है८७. स प्रजापतिरेतान् दश ऋषभानपश्यदयो आहुरिन्द्रोऽपश्यदिति, तानैन्द्रानलभत, तैरस्मिन् (इन्द्रे = आदित्ये) इन्द्रियाणि वीर्याण्याप्त्वाद्धात्। मै २.५,१०।
- ३८८. स (परमातमा) ब्रह्मा स निावः सेन्द्रः सोऽत्तरः परमः स्वराट् । तैआ १०, ११।
- ३८२. समिन्द्रो मरुद्धियाँक्षियः अजिज्ञिपत् । तैसं २,१,११,३।
- ३९०. समिन्द्रो रातहच्यो मरुझिः (नोऽव्यात्)। मै ४,१२,२; काठ १०, ३०।
- ३९१. स (इन्द्रः) यत्र त्रिशीषाँणं त्वाब्ट्रं विश्वरूपं जघान । माश १,२,३,२।
- ३९२. स यस्स इन्द्र एष एव स थ एष (सूर्य्यः) एव तपति । जैउ १, ९,१,२;१०,२,५।
- ३९३. स यः स इन्द्रः। एव सोऽप्रतिरथः। माश ९, २,३,५।
- ३९४. स यस्स इन्द्रस्सामैव तत्। जैउ १,१०,१,१।
- ३९५. स यो मनसङ्च वाचरच स्वरो जायते स इन्द्रः । जै १,३२०-३२१ ।
- ३९६ स योऽयं मध्ये प्राणः । एष एवेन्द्रस्तानेष प्राणान्मध्यत इन्द्रियेणैन्द्र यदैन्द्र तस्मादिन्ध इन्धो ह वै तमिन्द्र इत्याचक्षते परोऽक्षम् । माश ६,१,१,२।
- ३९७. सर्वं वाऽइद्मिन्द्राय तस्थानमास यदिदं किंचापि योऽयं (वायुः) पवते । माश ३,९,४,१४।
- ३९८. स (इन्द्रः) वै देवानां वसुर्वीरो होषाम् । माश १,६,४,२।
- ३९९. सह (सूर्यों वा [काठ ७,४]) इन्द्रः । काठ ७,४; २९,९; क ४६,२ ।
- ४००. स इ स सर्वजिदेव स्तोमः। इन्द्र एव सः। स द्वीदं सर्वमजयत्। जै १, ३१२।

- ४०१. सेना वा इन्द्रस्य प्रिया जाया वावाता प्रासहा नाम । ऐ ३,२२ (तु. गो २,२,९) ।
- ४०२. सोऽकामयत (प्रजापितः) इन्द्रो मे प्रजाया ५ श्रेष्ठः स्यादिति तामस्मै स्रजं प्रस्यमुञ्चसतो वा इन्द्राय प्रजाः श्रेष्ठयायातिष्ठन्त तिष्ठिल्पं पश्यन्त्यः । तां १६,४,३।
- ४०३. सोऽप्रं(इन्द्रः) देवतानां पर्येत् । अगच्छत् स्वाराज्यम् । तै १, ३,२,२ ।
- ४०४. सो ऽब्रवीत् (इन्द्रो देवान्) तिस्रो म इमास्तन्वो वीर्यावतीस्ता मे प्रीणीताथैतान् (असुरान्) अभिभविष्याम इति, ता वै बुद्दीत्यबुवन् (देवाः) इयं विमुधेत्यबवीद् (इन्द्रः), इयम ए होमुगियमिन्द्रियावतीति । त इन्द्राय विसृधायैकादशकपालं निरवपश्चिन्द्राया ५ होसुच एकादशकपालमिन्द्रायेन्द्रियवत एकादशकपालम् । काठ १०,१०।
- ४०५. सो ऽब्रवीद् (इन्द्रः) अहं विश्वाभ्या आशाभ्या इति । मै ४,३,४।
- ४०६. सोऽनवीद (इन्द्रः) उप्रं साम्नो कृणे श्रियमिति । जैउ १,१६,२,८।
- ४०७. स्तनयद्वा इन्द्रस्य रूपम् । ऐका १, २,९ ।
- ४०८. स्तनयित्नुरेवेन्द्रः । माश ११,६,३,९ ।
- ४०९. स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः (दघातु)। तैआ १, १, १, ।
- ४१०. हरिभ्यां त्वेन्द्रो देवतां गमयतु । तैसं १,६, ४, ३; काठ ५,३।
- ४११. हरिव आगच्छेति पूर्वपक्षापरपक्षी वा इन्द्रस्य हरी ताभ्या ५ हीद ५ सर्व हरति । व १,१।
- ४१२. हरिवाँ इन्द्रो धाना अतु । ऐ २,२४ ।
- ४ (३. हृदयमेवेन्द्रः। माश १२, ९, १, १५॥ [॰न्द्र- अंहस्-३; अक्षर-२; अक्षर-३; अग्नि-६३३; अग्नीषोम-९; ११; २२; ३३; अन्तरिक्ष-९३; अन्नाय-३; अप्-२६६; अपूप- १; अभिमातिहन्- १; अरुण- २; अर्कनती-; अर्काश्वमेधनत् -; अश्विन्- ४०; अहत्या-; अहोरात्र– २६; आदित्य– २७;४४;६०; १७८;३१८;३४२; ३५३;३ ४; आमयाविन्- ८; आहत्रनीय- १२; आहुति- १४ इ.]।

इन्द्र-घोष-

- रै. इन्द्रघोषस् (° षास् [काठ.]) त्वा वसुभिः (°सवः [काठ.]) पुरस्तात् पातु (°न्तु [काठ.])। तैसं १, २,१२,२; काठ २,९; माश ३,५,२,४ (तु. मै ३,८,५; क २,३)।
- २. इन्द्रघोषा वो वसुभिः पुरस्तादुपद्धताम् । तैत्रा १,२०,१।
- इन्द्र-तम- मधु हुतमिन्द्रतमेऽअग्नाविति मधु हुतमिन्द्रियतमेऽग्नावित्येवैतदाह । माश १४, २,२,४२॥ [°म- अग्नि- ३९६; ५९१ इ.]।
- इन्द्र-तुरीय- स इन्द्रस्तुरीयमभवत् । यदिन्द्रस्तुरीयमभवत् । तदिन्द्रतुरीयस्थेन्द्रतुरीयस्थम् । तै १,७,१,३।
- इन्द्र-नक्षत्र- एता वाऽइन्द्रनक्षत्रं यत्फलगुन्यः । माश २,१,२,१९ ।
- इन्द्र-निह्य- मन इन्द्रनिह्वः । कौ १५,३।
- इन्द्र-योनि- अन्तरेण तालुके। य एव स्तन इवादलम्बते। सेन्द्रयोनिः । यत्रासी केशान्सो विवर्तते । व्यपोक्स शीर्षकपाछे । तैआ ७,६,१; तैउ १,६,१।
- इन्द्र-प्रजापति इन्द्रप्रजापती (ब्रह्मलोकस्य) द्वारपाली । शांआ ३, ३; कीउ १,३ ।

इन्द्र-रूप- अग्निनेता स वृत्रहेति वार्तन्नमिन्द्ररूपम् । ऐआ १,२,१ ।

इन्द्र-चरुण->ऐन्द्रवारुण- ऐन्द्रवारुणो हि राजन्यो देवतया । मैसं २, ३,१ ।

इन्द्र-वायु-

- १. इन्द्रवायुभ्यां त्वेष ते योनिः, सजोषाभ्यां त्वा साद्यामि । तैसं १, ४,४,१ ।
- २. इन्द्रवायू हि सयुजी। तंसं ६. ६,८,३।
- ३. वाक्षसदिस वाक्पाभ्यां (इन्द्रवायुभ्याम्) स्वा (गृह्णामि) । तैसं ३, २, १०,१॥ [°यु-इन्द्र- १३३ द्र.] । ऐन्द्रवायव-
- १. अथैन्द्रवायवं (प्रह्मवकाशयति) वाचे मे ...। माश ४, ५,६,२।
- २. गायत्रो वा ऐन्द्रवायवः। तैसं ७, २, ८, १; काठ ३०, २; क ४६, ५ (तु. मे ४,८,८)।
- ३. त एतमैन्द्रवायवमगृह्ण र स्ततो वृत्रमध्न (देवाः)। काठ २७, ३।
- ध. पुरोडाशमैन्द्रवायवस्य पात्रेऽवद्धाति । काठ २७, ५ ।
- ५. प्राण (णो वा [तै : ७, २, ८,४; क.]) ऐन्द्रवायवः । तैसं ७, २,७,१;८,४ काठ ३०, ३; क ४६, ५।
- ६. प्रायणीये ऽहत्त्रैनद्रवायवो गृह्यते । तैसं ७, २,८,१।
- ७. राथन्तरो वा ऐन्द्रवायवः । तैसं ७, २, ८, २ ।
- ८. वाक् च प्राणाइचेन्द्रवायवः। काठ २७, ५; क ४२, ५; ऐ २, २६।
- ९. वाग् (+वा । मै ४, ५, ८) ऐन्द्रवायवः । मै ४, ५,८;९; काठ २७, ३; क ४२, ३।
- १०. वाचं त ऐन्द्रवायवः (ग्रहः) पातु । मै ४, ८,७ ।
- ११. शितिबाहुरन्यतश्चितिबाहुस्समन्तितिबाहुस्त ऐन्द्रवायवाः । काठ ४९,३ । ऐन्द्रवायवाग्र-
 - १. ऐन्द्रवायवाग्रान् गृह्णीयादामयाविनः । क ४६, ६ ।
 - २ यो ज्येष्ठबन्धुः स्यान् स ऐन्द्रवायवामान् प्रहान् गृह्णीत । मै ४, ८, ९ ।
 - इन्द्र-शात्र- अथ (लष्टा) यद्ववीदिन्द्रशत्रुव्वेद्धस्वेति सस्माद्धु हैनमिन्द्र एव जवानाथ यद्ध शक्वद्वक्ष्यदिनद्रस्य शत्रुव्वेद्धस्वेति शाक्वदु ह स एवेन्द्रमहनिष्यत्। माश १. ६, ३, १०।
- इन्द्र-स्तोम- एतेन वा इन्द्रो ऽत्यन्या देवता अभवदृश्यन्याः प्रजाः भवति य एवं वेद । ता १९,१६, २।

इन्द्राग्नि-

- १. अथा सपत्नान् इन्द्राग्नी मे विषूचीनान् न्यस्यताम् । काठ १, १२ ।
- २. अवधान्निन्द्राप्तिभ्यां छागम् । म ४,१३,८।
- इ. अमृतं ५ इन्द्रामी । माश १०, ४, १, ६।
- अस्ति वै छुन्दसां देवतेन्द्राग्नी । माश १, ८, २, १६ ।
- ५. इन्द्राप्तिभ्यां वा इमी लोकी (यावापृथिव्यौ) विश्वती । तैसं ५, ३, २, १ ।
- ६. इन्द्राग्निभ्यां कुद्धान् (आलभते) । मै ३,१४,३ ।
- ७. इन्द्राग्निभ्यामोजो दाभ्यामोष्टारी । काठ ५०, १।

- ८. इन्द्राग्निभ्यां बळदाभ्या ५ सीरवाहा भवी हे । काठ ५०, १।
- ९. इन्द्राग्नियोरहं देवयञ्ययेन्द्रियाच्यन्नादो भूयासम् । तैसं १, ६, २, ४।
- १०. इन्द्राग्नियोर्विशाखे (नक्षत्रविशेषः)। ते १, ५, १, ३।
- ११. इन्द्राप्ती इव बलेन (भूयासम्)। मं २, ४, १४।
- १२, इन्द्राग्नी एतस्य प्रजामपगृहतो यो ऽलं प्रजायै सन् प्रजां न विन्देत । काठ ९, १७।
- १३. इन्द्राग्नी च हि देवानां बृहस्पतिश्चायातयामानः । तैसं ५, ५, ६, २ ।
- १४. इन्द्राग्नी पशुनां भूयिष्ठभाजी करोति । क ४६, ३।
- १५. इन्द्राप्ती वा इद् ५ सर्वम् । माश् ४, २, २, १४।
- १६. इन्द्राप्ती वृत्रहणा (+जुषेथाम् |तैसं.])। तैसं १, १, १४, १; काठ ४, १५।
- १७. इन्द्राग्नी वै देवानामयातयामानी । तै १, १, ६, ५, २,५,१।
- १८. इन्द्राग्नी वै देवानामोजस्वितमी । माश १३, १, २, ६।
- १९. इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठी (+बिल्क्षी Lते.]; बिल्क्षी सिद्दिश्वी सत्तमी पारियञ्जूतमी [ऐ.])। ऐ २, ३६; तां २४, १७, ३; तै ३, ८,७, १; ष ३, ७।
- २०. इन्द्राग्नी वै देवानामोजोभृतौ (°वानां मुखम् ।कौ ।) । मै ३, २, ९; कौ ४, १४ ।
- २१. इन्द्राग्नी वै (हि माश २,९,२,१४) विश्वे देवाः । माश २,४,४,१३;९,२,१४;१०,४,१,९।
- २२. इन्द्राग्नी वै सर्वे देवाः। कौ १२, ६; १६, ११; माश ६, १, २, २८।
- २३. इन्द्राग्नी शिखण्डाभ्याम् (प्रीणामि)। तैसं ५, ७, १५,१; काठ ५३,५।
- २४. इन्द्राग्नी सर्वा देवताः । काठ ३४, १।
- २५. इन्द्राग्नी हि प्राणोदानी । माश ४, ३, १, २२ ।
- २६. इन्द्रारन्योः पश्चतिः । मै ३, ५५,५ ।
- २७. इन्द्राग्न्योरहं देवयज्ययौजस्वान् वीर्यावान् भूयासम् । काठ ५, १ ।
- २८. इन्द्रारम्योधेनुर्दक्षिणायामुत्तरवेद्यादश्रोण्यामासस्रा । काठ ३४, १५।
- २९. एतद वा इन्द्रान्योः प्रियं धाम यद्वागिति । ऐ ६, ७; गो २, ५, १३ ।
- ३०. एताभिव्वी इन्द्राग्नी अत्यन्या देवता अभवताम् । तां २४, १७, २ ।
- ३१. एती ह वा आशिष्ठी देवतानां यदिन्द्राग्नी । जे १, ३०४।
- ३२. स्रोज इन्द्राग्नी। मै ४, ७, ८; काठ २९, ९; क ४६, २।
- ३३. क्षोजोमृतौ (°जो बर्छ [तं.]) वा एतौ देवानां यदिन्द्राग्नी । तैसं ६, ५,४,१; तै १,६,४,४।
- ३४. भोजो (+वै Lमै १, १०, १०; ३, २, ८; काठ.]) वीर्यमिन्दाग्नी। मै १,१०,१०; २, १, १;३,२,८; काठ ९, १७; २९, ९; ३४, १।
- ३५. क्षत्रं वा इन्द्राग्नी (+विड् ऋतवः Lकाठ २८, २; क. J)। काठ २८, २; २९, १०; क ४४, २; माश २,४,२,६।
- ३६, ज्योतिरिन्द्राग्नी । तैसं ६, ५, ४, १; माश्च १०, ४,१,६ ।
- ३७. तसादाहुरिन्द्राग्नीऽएव देवाना ९ श्रेष्टाविति । माश ८, ३, १, ३।
- ३८. सावेव (इन्द्रामी) अस्मिन् (यजमाने) इन्द्रियं वीर्यं धत्तः। तैसं २, २, १, ३।
- ३९. तेजो वा (°जो वै वीर्थम् ध्मै. ब्रम्हारनी । मै ३, ३, ८; काठ ३४, १।

- ४०. दर्शपूर्णमासयोवें देवते स्त इन्द्राग्नीऽएव । माश २, ४, ४, १७ ।
- धरे. नक्षत्राणामधिपत्नी विशाले। श्रेष्ठाविन्द्राग्नी भुवनस्य गोपौ । तै ३, १, १, ११ ।
- **४२. प्रतिष्ठे वा इन्द्राग्नी । को ३, ६; ५,४;** शांआ २, १३ ।
- धरे. प्राणापानी (प्राणोदानी Lमाशा.)) वा (+ एती देवानां बत् Lते.)) इन्द्राग्नी । मै १,५,६:१०, ७;१०; काठ ७, ५;३४,१; ३६,२; गो २,२,१; ते १,६,४,३; माश २,५,२,८।
- ४४. बर्ल वे तेज (ब्रह्मक्षत्रे वा [की.]) इन्द्राग्नी। की १२,८; गो २,१,२२।
- ४५. ब्रह्म चैव क्षत्रं च सयुजा अकर्, यद्गिनश्चेन्द्रश्च भूयिष्ठभाजौ देवतानां, तस्माद् ब्राह्मणश्च राजा च भूयिष्ठभाजौ मनुष्याणाम् (ब्रह्म = ब्र्गिनः, क्षत्रम् = इन्द्रः) । मै ४,७,८।
- ४६. भद्रेन्द्राग्नी नो भवतामृतावृथा । काठसंक ६१: ११।
- ८७. ये नः सपत्ना अप ते भवन्त्विन्द्राग्निभ्यामव बाधामहे तान् । तैसं ३,७,१४, ४।
- **४८.** विशाखं नसुत्रमिन्द्राग्नी देवता। मै २, १३,२०।
- धर. ग्रुचिं न स्तोमं नवजातमद्येनद्राग्नी वृत्रहणा जुषेथाम् । काठ १३, १५।
- ५०. सवनैरिन्द्राग्नी (गृहिणी)। जै १,२८०।
- ५१. सह इन्द्राग्नी । मै ४,७,८।
- ५२. स ह स उद्भिदेव स्तोमः। इन्द्राग्नी एव तौ। तौ हीदं सर्वमाजिस्त्यायामुद-भिन्ताम्। जै १.३१२।
- परे. स्यों वा इन्द्रस्सोऽरिंन नक्तं प्राविशत्युमा एवैनौ सहेट्टे । काठ ७, ४॥ [°रिन- अन्तिरिक्ष- ९२ द्व.]।

इन्द्राग्नि-स्तोम-

- १. अधैष इन्द्राग्न्योः स्तोम एतेन वा इन्द्राग्नी अत्यन्या देवता अभवतामस्यन्याः प्रजा भवति य एवं वेद । तां १९,१७.१।
- २. पुरोधा कामो (इन्द्राग्निस्तोमेन) यजेत । तां १९,१७,७ । ऐन्द्राग्न (आज्यस्तोत्र-)-
- १. इयं वासस्य सन्मन इत्येन्द्रावनस् । ता १२, ८, ७।
- २. ऐन्द्राग्नं वे सामतस्तृतीयं सवनम् । की ४,४।
- दे. ऐन्द्राग्न उन्नीतः (पनः संहितः [काठ ४८,१]) । काठ ३४, १६; ४८,१ ।
- ध. ऐन्द्राग्नम् (पयः) उपसन्नम् । मै १,८,१० ।
- ५. ऐन्द्राग्नमेकादशकपाछं निर्वेपेत् (+ प्रजाकामः L तैसं २, २,१,१); जनतामेब्यन् Lतैसं २, २,१,४)। तैसं २,२,१,१; मै २,१,१ (तु. तैसं १.८,३,१; मै २,६,२)।
- ६. ऐन्द्राग्नं पुनरुत्सृष्टमा लभेत य भा तृतीयात् पुरुषात् सोमं न पिवेत् । तैसं २,१, ५, ५।
- ७. ऐन्द्राग्ना ऊरू। ऐआ १,५,१।
- ८. ऐन्द्राग्नानि ह्युक्थ्यानि । मै ३,९,५; काठ १४,९; माश ४,२,५,१४; ४,६,३,३।
- ९. ऐन्द्राग्नो अनी मध्यमान (सोमः) ऐन्द्राग्नोअनी प्रह्रियमाणे । काठ ३४, १४ ।
- १०. ऐन्द्राग्नो द्वादशकपालः (+ पुरोखाशो भवति [माश.]) । मै १, १०,१; काठ ९,४;१५, १; क ८,७; माश. १,६,४,३;२,५,२,८ (तु. तैसं. १,८,१,२;७,१)।

- ११. ऐन्द्राग्नो यज्ञः । जै १,१०६ ।
- १२. ऐन्द्राग्नो वा अपरपक्षः । मै १.५, ७ ।
- १३. कृष्णग्रीवः श्चितिकक्षोऽश्चिषकथस्त ऐन्द्राग्नाः । मै ३,१३,५ ।
- १४. दिश एवैन्द्राग्नेन (देवा अजयन्)। जै १,१०५।
- १५. स ५ हित ऐन्द्राग्नः (पद्यः)। मै ४,७,८॥ [°ग्न- अनडुह्- ९ द्र.]।

पेन्द्राग्नी- अपरपक्ष- २ इ.।

इन्द्रापूषन् - > ऐन्द्रापीका - ऐन्द्रापीकां चरुम् (निर्वपति) । तैसं १,८,८,९ ।

इन्द्राबृहस्पति - इन्द्राबृहस्पती ऊरुभ्याम् (प्रीणामि) । तैसं ५,७,१५,१; काठ ५३,५। ऐन्द्राबाहेस्पस्त्य-

- १. उन्नतः शितिवाहुः, शितिपृष्ठस्त ऐन्द्राबाईस्पत्याः । मै ३, १३,८ ।
- २. ऐन्द्राबाईस्पत्यं चसं निवेपेद् राजन्याय बुभूषते । काठ ११,४।
- ३. ऐन्द्राबाईस्पत्यं ब्राह्मणाच्छंसिन उक्यं भवति । गो २,४,१४;१६।
- **४. ऐन्द्राबाईस्पत्या भरुणळळामास्तूपराः ।** काठ **४९,**२ ।
- ५. शितिककृष्टिछतिपृष्ठशिशतिमसत् त ऐन्द्राबाईस्पत्याः । काठ ४९,४ ।
- ६. षड्भिरैन्द्राबार्द्दस्पत्यैः (पश्चभिः) शिशिरे (यजते) । माश १३, ५,४,२८।

इन्द्रामरुत्->ऐन्द्रामारुत- ऐन्द्रामारुता उक्षाणः । ता २१,१४,१२।

इन्द्रावरुण-

- १. इन्द्रावरुणा अल्गाभ्याम् (प्रीणामि)। मै ३,१५,६।
- २. या वामिनद्वावरुणा यतन्या (°रुणा सहस्या रक्षस्या तेजस्या) तनूस्तयेमम ५ हस्रो मुच्चतम् । तैसं २, ३,१३,१
- ३. यो वामिन्द्रावरुणावरनी स्नामस् वामेतेनाव यजे, यो वामिन्द्रावरुणा द्विपारसु पश्चषु, चतुष्पारसु, गोष्ठे, गृहंद्वप्स्वोषधीषु, वनस्पतिषु स्नामस्तं वामेतेनाव यजे। तैसं २ ३,१३,१। ऐन्द्रावरुण- उन्नत ऋषभो वामनस्त ऐन्द्रावरुणाः (ऐन्द्राविष्णवाः [मै.])। मै ३,१३,८; काठ ४९,४।

इन्द्राविष्णु - इन्द्राविष्णू अष्ठीवद्भयाम्(प्रीणामि) । तैसं ५,७,१५, १; काठ ५३,५। ऐन्द्राविष्णव-

- १. ऐन्द्रावैज्याव ५ हिनः । काठ १२,२ ।
- २. ऐन्द्रावैष्यवसेकादशकपालम् (चहं निर्वपति)। तैसं १,८,८,९।
- ३. ऐन्द्रावैष्णवा गौरललामास्तूपराः । काठ ४९,७ ।
- श्वितिपाच्छित्योज्ड इशितिश्रूस्त ऐन्द्राचैष्णवाः । काठ ४९, ४ ।
- ५. बङ्भिरैन्द्रावैष्णवै: (पशुभिः) हेमन्ते (यजते)। माश १३,५,४,२८।

इन्द्राशुनासीर-

- २. इन्द्राय ग्रुनासीराय पुरोडाशं द्वादशकवालं निर्वपति । ते १,७,१,१।
- २. संवत्सरो वा इन्द्राञ्चनाक्षीरः (इन्द्रः श्चना॰ ध्मै।)। मै ४, ३, ३; तं १,७,१,९।

इन्द्रासूर्य-> ऐन्द्रासौर- ऐन्द्रासौराइइयामळलामास्त्पराः । काठ ४९, १० ।

इन्द्रासोम- भद्रेन्द्रासोमा युधि दस्युहन्तमा । काठसंक ६१ : १४ ।

इन्द्रासोमीय- इन्द्रासोमीयमेकादशकपालम् (चर्व निर्वपति) । तैसं १,८,८,१।

इन्द्रेष्या- इन्द्र- २८१ द्र. ।

इन्द्राणी-

- १. इन्द्राणी देवी सुभगा सुपत्नी । उद ५ होन पतिविद्ये जिगाय । त्रि ५ शदस्या जघनं योजनानि । उपस्थ इन्द्र ५ स्थविरं बिभर्ति । तै २,४,२,७ ।
- २. इन्द्राणी पत्या सुनितं निगायोद १ शेन पतिविधे विभेद । त्रि १ शद्यस्या नघन १ योजना-नयुपस्था इन्द्र १ स्थविर १ विभित्ते । मै ३,८,४; काठ ८,१७ ।
- रे. इन्द्राणीमासु नारिषु सुपत्नीमइमश्रवम् । न झस्या अपरं चन जरसा मरते पतिः । तैसं १, ५,१३,१-२; काठ ८,१७।
- इन्द्राणीं प्लीह्ना (प्रीग्रामि)। तैसं ५,७, १६, १; काठ ५३,६।
- ५. इन्द्राणीवाविधवेषे । काठ १,१०।
- ६. इन्द्राणी ह वाऽइन्द्रस्य प्रिया परनी तस्या उष्णीको विश्वरूपतमः । माश १४,२,१,८।
- इन्द्राण्या एकादशी (°ण्याः षष्ठी [मै.]) । मै ३ १५,५; काठ ५३,१२ ।
- ८. इन्द्राण्याः (°ण्ये [तैसं.]) संनहनम् (असि)। तैसं १,१,२,२; काठ १,२; क १,२।
- ९. इन्द्राण्ये च हं निर्वपे स्य सेनाऽस शतिव स्यादिन्द्राणी वै सेनाय देवता । तसं २,२,८,१।
- १०. इन्द्राण्ये त्रयः कृष्णेताः (धनवः)। काठ ४९,८।
- ११. तिस्रोऽजा मल्हा इन्द्राण्ये। काठ ४९,९।
- १२. सेना वा इन्द्राणी। मै २,२,५; काठ १०,१०।
- १३ सेना ह नाम पृथिवी धनक्षया विश्वव्यचा अदितिस्सूर्यत्वक् । इन्द्राणी देवी प्रासहा ददाना। सा नो देवी सुहवा अर्म यच्छतु (इन्द्राणी प्रासहा सक्षयन्ती मिय पुष्टि पुष्टिपत्नी दधातु [काठ.])। काठ ८,१७; तै २,४.२.७-८।

पेन्द्र-

- १. अथ यदुचेघोंष स्तनयन्बबबा कुर्वन्नित्र दहति यस्माद् भूतानि विजन्ते तदस्य (अभेः) ऐन्द्रं रूपम् । ऐ ३,४ ।
- २. अथो खल्वेन्द्रम् (सांनाय्यम्) इत्येव ब्यादिनद्रं वाव ते तद् भिषज्यन्तोऽभि समगच्छन्तेति । तैसं २,५,३.७।
- ३. असुम् (गुलोकम्) ऐन्द्रेण (आज्यस्तोत्रेण देवा अजयन्)। जै १, १०५।
- इन्द्रियं ऐन्द्रेण (पशुना आत्मन्धत्ते) । ते १,३,४,३ ।
- ५. एतदेव पशुक्तेन्द्रं रूपं यहपमः । शांआ १,१।
- ६. ऐन्द्र ५ वृष्णि ५ वृषभ ५ वा (आलभेत) । मै २,५,११ ।
- ७. ऐन्द्रं वे दिघ (सुत्यमहः कि.।)। की ४, ४; माश ७,४,१,४२।

- ८. ऐन्द्र ५ वै (हि [मै ३,८,१०; मारा.]) सदः । मै ३,८,१०;४,६,५; काट २५,१०; क ४०,३; माश ३,६,१,२२।
- ९. ऐम्द्र ५ सान्नाच्यम् (हविः) । काठ १५,२; माश २ ४,४,१३ ।
- १०. ऐन्द्र ५ हि चवालम् (पुरीषम् [माश्.])। मैंन ३ ९, ३; माश ८,७,३,७।
- ११. ऐन्द्र एकादशकपालः (पुरोडाशः) (+कार्यः धि.।) । मै २, ३, ६; ता २१.१०,२३।
- १२. ऐन्द्र एकादशकपालो राज्ञो गृहे । मै ४,३,८।
- ऐन्द्रः प्राणी "ऐन्द्रो व्यानो "ऐन्द्रोऽपानो अङ्गे अङ्गे निदीध्यत् । काठ ३,७; क २, १४ । **23.**
- १४. ऐन्द्रं (+ हि को.) है इस माध्यन्दिनं सवनम् । को २९,२; गो २,४,४।
- १५. ऐन्द्रं दिध (+ऋषभो वही दक्षिणा [तंसं १,८,१,२])। तैसं १,८,१,२;७,१; मै १, १०,७; 2, 4, 3 1
- ऐन्द्रमरुणमालभेतेन्द्रियकामः । तैसं २,१,६,२।
- १७. ऐन्द्रमृषभं वा वृष्णि वा (आलभेत) । काठ १२, १२ ।
- १८. ऐन्द्रमृषभ ९ सेन्द्रत्वाय (आलभते)। तै १.८.५.६।
- ऐन्द्रमृषभम् (प्रजापतिरालिप्सत)। माश ६,२,१,५। १९.
- २०: ऐन्द्रमेकादशकपाल " राजन्यस्य गृह ऋषभो दक्षिणा । तसं १.८. ९,१ ।
- २१. ऐन्द्रमेकादशकपालमृषभो वही दक्षिणा । तैसं १, ८,१,२।
- ऐन्द्रमेका दशकपालं प्ररोडाशं निर्वपति । माश ५,३,१,३ । **२२**.
- ऐन्द्रं पञ्चकपालं दिध मधु घृतं धाना उदकं, तत् स ५ सृष्टं भवति । मै २.३,६ । **23**.
- २४. ऐन्द्रं महावतम् । जै २, २०।
- ऐन्द्रं (+वै [जैड.] माध्यन्दिनं सवनम्। मै ४,५,९; गो २,१,२३; जैड १,१२,३,३।
- ऐन्द्रः सोमः । तैसं ३,१,८,२ ।
- ऐन्द्राः (+ वै । मै १,५,११; ऐ ६,२५।; हि । मै २, ३, ६।) पशवः । तैसं २, १, ७, १; मै १, ₹७. ५, ११: २, ३,६: ३,१०,२; ऐ ६,२५।
- २८. ऐन्द्राण्युक्थानि । मै ४.६,५ ।
- २९. ऐन्द्रा वा एते पशवो ये मुक्तराः । काउ १९,८ ।
- ऐन्द्रा वै पशवा इन्द्रः पञ्जनां प्रजनियता । मै २, ५,३। 30.
- ऐन्द्रेण गुकामन्थिनी (गृह्यते)। मै ४, ६, १। ₹.
- पुन्द्रेणान्तरिक्षे (ज्योतिर्धते) । तैसं ६,६, ८,३ ।
- ३३. ऐन्द्रो ब्राह्मणाच्छंसी (माध्यन्दिनः [कौ.])। कौ ५, ५; २२, ७; तै १, ७, ६,१; माश ९, ४, 10,5
- ३४. ऐन्द्रो (+ हि [मै.]) यजमानः । मै ४,३,८; काठ २४,६ ।
- ऐन्द्रो (+ हि [मै.]) यज्ञः । मै ३,८,८; ४, ५, ४; काठ १०,९; २७, ३।
- ३६. ऐन्द्रो (+ वै [ते.]) राजन्यः । मै २,१,४; जै १,९५;१८२; ता १५,४,८; तै ३,८,२३,२ ।
- ३७. ऐन्द्रोऽहणः। काठ ४८,१।
- ऐन्द्रो वा एव यज्ञकतुर्यत्साकमेषाः । की ५,५; गो २, १,२३।

```
३९. ऐन्द्रो वा एष यज्ञो (यज्ञकतुर् कौ., गो. ]) यत् सौत्रामणी । कौ १६, १०; गो २, ५,७;
     माश १२,८,२,२४।
```

४०. ऐन्द्रो वै यज्ञः (मध्यन्दिनः [गो.; ऐ ६,३०]) । मै ३,७,८;४,३,७; काठ २७, १०; ३१, ११; क ४७,११; ऐ ६,११;३०; गो २,६,९!

४१. ऐन्द्रो वै राजन्यक्ति दुण्डन्दाः । मै ४.४,५ ।

धर. ऐन्द्रो वै राजन्यो देवतया। मै १,६,५,२,५,८; काठ १०,१० (तु. जै १,६८)।

४३. ऐन्द्रो वै वज्रः, इन्द्रियेण खलु वै वज्रः प्रह्रियते । मै २, ५, ११ ।

४४. ऐन्द्रो वै वृष्णिरैन्द्रः षोडशी । मै ३,९,५; (तु. मै ४,७,८)।

४५. ऐन्द्रो हि यज्ञकतुः । कौ ५,५; २८,२;३ ।

४६. तदाहुः किन्देवत्यो यज्ञ इति । ऐन्द्र इति ब्रूयात् । गो २,३,२३।

तस्मात्सदस्यृक्सामाभ्यां कुर्वन्त्यैनद्ग ए हि सदः। माश ४, ६,७,३। 8o.

८८. ताम्य (शकरीभ्यः प्रजापतिः) एतानैन्द्रान् घोषान्त्रायच्छद्योऽनमेघोषो यो रथस्य तमस्य (पृथिव्यै) प्रायच्छर् यो वायोघींको यो वयसां तमेतस्यै (अनःरिक्षाय) प्रायच्छद् यः पर्जन्यस्य घोषो यो दुन्दुभेस्तममुज्यै (दिवे) प्रायच्छत् । जै ३, १०५ ।

४९. दिवसैन्द्रेण (अवरुन्धे)। मारा १२,८,२,३२।

५०. पुरुषो वै पश्चनामैन्द्रस्तस्मात् पश्चनामीव्टे । माश ४, ५,५,७ ।

५१. प्राश्चका ऐन्द्राः (परावः) । मै ३,१३, १६।

५२. बदरसक्तुभिरैन्द्रम् (श्रीणाति) । मै २,३,९; काठ १२, १० ।

५३. यः पशुकामः स्यात्स एतमैन्द्रमुन्नतमालभेत । तैसं २, १, ५,१।

५४. यच्छुक्कं (अश्योः) तदैन्द्रम् । माश १२,९,१,१२।

५५. यत्युष्ठं माध्यन्दिनं तेनैन्द्रम् । जै १,१३८; १४२ ।

५६. यदष्टाकपालस्तेनाग्नेयो, यत् त्रिकपालस्तेन वैद्यावो, यदेकादशकपालः संपद्यते तेनैन्द्रः। मै ३.६.१।

५७. यदि राजन्यः (यजेत), ऐन्द्रं "प्रतिष्ठापयति । मै ४,४,९ ।

५८. यदैनदः (अतिप्राह्यो प्रहः), इन्दियं तेन (अवरुन्द्वे)। मै ४,७,३।

५९. यदैन्द्रो भवतीन्द्रियं वै सोमपीथः । तै २,१,५,६ ।

६०. यह किंचन पीतवस्पदं तदैन्दं रूपम् । ऐ ६,१०।

६१. यन्मुक्करस्तेनैन्द्रो रूपेणेवैनं समर्थयति । मै ४,३,९।

६२. वैमृधः पूर्णमासेऽनुनिर्वाप्यो भवति, तेन पूर्णमासः सेन्द्र ऐन्द्रं दध्यमावास्यायां तेनामावास्या सेन्द्रा । तैसं २,५,४,१ ।

६३. शकरीणामैन्द्रः (अतियात्यो प्रहः) । मै ४,७,३।

६४. स हीन्द्रो यहचभः। माश ५,३,१,३।

६५. इ ९ सो वृको वृषद ९ शस्त ऐन्द्राः । काठ ४७,११।

६६. हेमन्तिज्ञित्रित्तिरावैन्द्राभ्याम् (अवरुन्धे) । माश १२, ८, २, ३४ ॥ [व्हन् आग्नेयी - २,

पेन्द्री-

- १. अथ या घोषिण्युपिंडदमती सैन्द्री (श्रागा)। तया माध्यन्दिनस्योद्गेयम्। जैउ १,१२,३,३।
- २. ऐन्द्री ५ सूतवशामालभेत भूतिकाम: । तैसं २,१,५,४।
- ३. ऐन्द्री थी:। तां १५,४,८।
- थः ऐन्द्रीमावृतमन्वावर्ते इत्याहासी वा भादित्य इन्द्रस्तस्यैवावृतमनुपर्यावर्तते । दक्षिणा पर्यावर्तते, स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते, तस्माहक्षिणोऽर्घ भारमनो वीर्यावत्तरोऽथो भादित्यस्यै-वावृतमन् पर्यावर्तते । तैसं १,७, ६,३ ।
- ५. ऐन्द्रया सदा उपचरति । मै ४.६. ५।
- ६. ऐन्द्रयो वालखिल्याः (ऋचः) । ऐ ६,२६।
- ७. ब्रीब्मे मध्यन्दिने स र हितामैन्द्रीम् (आत्रभेत) । ते २,१,२,५।
- ८. यत्पयस्तेनैन्द्री (गौः)। मै ४,३,४।
- ९. वागस्यैग्द्री (+सपत्नक्षयणी [तैसं; काठ ४,१४])। तै । १,६,२,२; काठ ४,१४; ३१, १५।
- १०. वाग्ध्यैन्द्री। ऐ २, २६।
- ११. संदितामैनदीम् (मल्हामालभेत)। तैसं २,१,२,४।

इन्द्रिय-

- १. इन्द्रियं वै गर्भः । तैसं २,१,२,६; काठ १३,१; तै १,८,३,३।
- २. इन्द्रियं वै ज्येष्ठबन्धुः (ज्येष्ठ्यम् [काठः])। मै २, २, १०; काठ १०, ९।
- रे. इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। तैसं २, ५,१०,१;३२,९,३।
- ध. इन्द्रियं वै पशवः (वाक् काठ ३१,१५।)। तैसं २,२,७,१; मै २,२,८; काठ १०,८;३२,९।
- ५. इन्द्रियं वै वीर्थं पृष्ठानि (बृहत् [मै.])। मै १,११,९; जै १,२५४।
- ६. इन्द्रियं वै वीर्यं वारवन्तीयम् (साम)। ज १,३५२।
- U. इन्द्रियं वै सोमपीथः । तैसं २, १, ५, ६;३,२,७; तै १, ३,१०, २ ।
- ८. इन्द्रिय ५ (+वै [मै.]) सोमः । मै ४,६,१,७,८, काठ १०,२।
- ९. इन्द्रियं त्रिब्दुप् (पुत्र: [काठ ९,१४])। तैसं २, ५, १०, ४; ५, १,३, ६; काठ १९,३।
- १०. इन्द्रियं (+ वै [क.]) प्रजास्सोमपीथः । काठ २७, २; क ४४,८ ।
- ११. इन्द्रियं माध्यन्दिन ए सवनम् । तैसं ३, २, ९ ३।
- १२ इन्द्रियं माध्यन्दिने सवने (आत्मन् दधीत)। तैसं ३,२,९,२।
- १३. इन्द्रियेण वा इय ५ वाङ् मध्यतो विष्ठता । मै ४, ५, ८ ।
- १४. एतद्वा ऽइन्द्रियं बृहद् , य एष (सूर्यः) तपति । माश १४, ३, १,३१ ।
- १५. जायमानो ह वै ब्राह्मणः सप्तेन्द्रियाण्यभिजायते ब्रह्मवर्चसञ्च स्वप्नं च क्रीधं च श्वाद्यां च रूपं च पुण्यसेव गंधं सप्तमम् । गो १, २, २।
- १६. प्रजा वा इन्द्रियम्। तसं ६, ५, ८, ४।
- १७. प्राणा इन्द्रियाणि । काठ ८, १; तां २, १४, २; २२, ४, ३।
- १८. यदेकादशकपालसिष्टुभैवास्मिन् (यजमाने) इन्द्रियं दथाति । तैसं २, २, ५,३।
- १९. यद्वारवन्तीयमग्निष्टोमसाम भवतीन्द्रियस्य वीर्यस्यावरुद्धये । मै ४, ४,९।

- २०. यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात् । तस्य देवा असन् वशे । तैआ ३, १३, २।
- २१. सप्रथ (सभ्याग्ने) सभां मे गोपायेत्याह । सभामेवैतेनेन्द्रिय ५ स्पृणोति । तै १, १, १०,५ । [°य- ऋपूप- २; आरण्य- १; इडा- ११, इन्द्र- २६; ३६;७०;७१; ८९; ९०;१०२;११०; १२२;१२३,१२४;३२०; ऐन्द्र- ४३; ५९ द्र.] ।

हन्द्रिय-काम- य इन्द्रियशामो वीर्यकामः स्यात् तमेतया सर्वपृष्ठया याजयेत्। तैसं २, ३, ७, १-२॥ [°म- ऐन्द्र-१६ द्र]।

इन्द्रिय-वत्- निरिन्द्रिया स्त्री, पुमानिन्द्रियवान् । मै ४, ७, ४ । इन्द्रिया-वत्-

- यदिन्द्रायेन्द्रियावते (निर्वपति), आत्मानमेवास्य तेन करोति । तैसं २,२,७,३ ।
- २. वीर्यवत इत्येवैतदाह यदाहेन्दोरिन्द्रियावत इति । माश ४, ४, २, १२ ।
- वीर्यवानित्येवैतदाइ यदाहेन्द्रियावानिति । माश ३,९,३,२५ ।

इन्वका,गा-

- १. इन्वगा नक्षत्रं, मरुतो देवता । मै २, १३, २०।
- २. मरुतो देवतेन्वका नक्षत्रम् । काठ ३९, १३।
- ३. सोमस्यन्वकाः (मृगशीर्षसंघगतास्तारकाः)। तै १, ५, १, १।
- इरज्->√इरज्य,>इरज्यत्- इरज्यक्षप्ते प्रथयस्य जन्तुभिरिति । मनुष्या वै जन्तवो दीप्य-मानोऽम्ने प्रथस्य मनुष्यैरित्येतत् । माश ७, ३, १, ३२ ।
- **इरा**− इरा पत्नी विश्वसृजाम् । तै ३, १२, ९, ५ ॥ [°रा– अन्न– ११ द्र.] ।

इराम - इरान्नं वा एतत् (साम)। तां ५, ३, २। ऐर- ऐरं वै बृहत्। तैसं २, ६, ७, २; तां ७, ६,१७।

इरिण-

- १. आहिताग्निः श्रद्धादेवः स्वकृत इतिणे नाव स्थेद् ब्रह्महत्यायै होष वर्णः । तैसं २, ५, १, ३ !
- २. ईश्वरः पापीयान् भवितोयत् स्वकृतमिरिणमध्यवस्यतीति । जै १,१३४ ।
- रे. स्वकृत इरिण उपद्धात्येनद्वा अस्या (पृथिन्याः) निर्ऋतिगृहीतम् । काठ २०, २ ।
- ध. स्वकृत इरिण जुहोति प्रद्रे वा । एतद्वै निर्ऋत्या क्षायतनम् । ते १,६,१,३।

इला-

- १. अयं वै (पृथिवी-) छोक इला। जै १, ३०७।
- २. इलाभिरेव बुइतीरारम्याः । ज २, ४२० |
- दे. पश्च (+वै कि १,१०२; १२२; १२३; १५४; १५५; १६५; १८६; ३३०।) इला। जै १, ३००; ३०७।

इलान्द-

- १. इलान्द इति पितरः (गामाह्यम्), तेभ्यो वा अतिष्ठत । मै ४, २,१।
- २. इलान्दं भवति, प्रजाभ्य एव सृष्टाभ्य इरा खुतामव रुन्धते । तैसं ७, ५,९,९।

- रे. इलान्दा हि पश्चवः । मै ४, २, ७।
- ध. एतहै साक्षादं यदिलान्दम् । तां ५, ३, २ ।
- ऐल- ऐलमच्छावाकसाम भवति। जै १, १५५।
- इलुवर्द संवत्सरो वा इलुवर्दः । तै ३, ८,२०,५।

इष्-

- १. अयं वै लोक इषिमति। ऐ ६, ७।
- २. देवता (प्रजा [मारा.]) वा इषः । काठ २७, १; क ४२,१; मारा १, ७,३,१४; ४,१,२,१५।
- ३. वर्षं वा इषे, यदुपरिष्टाद् वर्षस्येधते तदूर्णे । जै १, ८०; ८८ ।
- ध बृष्ट्यै तदाह यदाहेषं पिन्वस्वेति । माश १४, २, २, २७॥ [इष्- अल- १२ इ.]।
- इप- एतावेव शारदी (मासी) स यच्छरद्यूर्यस ओषधयः पच्यन्ते सेनो हैताविषश्चोर्जश्च। माश ४, ३, १, १७।
- इषिर- इषिर इति । क्षिप्र इत्येतत् । माश ९, ४, १, १०।
- इपीका- अमृतं (आयुर्) वा इपीकाः । तै ३, ८, ४, ३ ।

इख-

- १. इषवो वै दिखवः। माश ५, ४, २, २।
- २. चतुःसंधिहींषुरनीकं शल्यसेजनं पर्णानि । ऐ १,२५।
- ३. चत्वारि द्वीब्वाः (द्वीषोः ध्मै.]) पर्णानि "त्रिषन्धिर्द्वीषुः । मै ३.८, १; काठ २५, १; क ३८.४।
- तस्यान्वागतस्य (यज्ञस्य) सन्याद् धनुरनायत । दिन्नणादिषवः । तैआ ५, १, २ ।
- ५. रुद्धस्य हीषुः । माश २, ६, २, ३।
- ६. वीर्थं वाऽद्देषुस्तस्माद्रौद्रा भवन्ति । माश ६, ५, २, १० ।
- इषु-धन्त्रिन् इषधन्वं पुण्यजन्म यज्ञजन्मा हि । ...एकमिषुधन्त्रिनं बहवोऽनिषुधन्त्रा नाभि-धृष्णुवन्ति । तैआ ५, १, १-३ ।
- इषु-हत- तसादिषुहतो वा दण्डहतो वा दशमीं (रात्रिम्) नैर्दश्यं (दुःखनिष्ठतिम्) गच्छति । तां २२,१४,३।

इषुध्->√द्रबुध्य, इबुध्यसीति यदाइ पतीयसीत्येव तदाह । ऐआ १, ३, ५।

इषोवृधीय- (सामन्-)

- १. पश्चवो वा इषोवृधीयम् । ता १३, ९, ९।
- २. मेथी (गर्वा बन्धने निखातस्थानम्) वा इषोवृधीयम् । तां १३, ९, १७ ।
- र. सथा (गवा वन्यन गणवास्त्राग्यू) सर्वेतस्ति । अध्वरो वै यज्ञः । प्रकल्पयितारं यज्ञस्य प्रचेतस्तित् । स्वारं के यज्ञः । प्रकल्पयितारं यज्ञस्य प्रचेतस्तित् । साञ्च ७, ३, १, ३३ ।

इष्टका-

- २. अथो खस्वाहुरिष्टका वै देवा अहुताद इति । तैसं ५, ५, १०, ५ ।
- २. अन्नं वा इष्टकाः। तैसं ५, ६, २, ५।

- ३. तचदसाऽइष्टे कमभवत्तसाद्वेवष्टकाः । माश ६,१,२,२३ ।
- तचिद्विष्टात्समभवंस्तसादिश्काः । माश ६, १, २, २२ ।
- ५. तद्यदिष्ट्वा पञ्चनापस्यत् तस्मादिष्टकाः। माश ६, २, १, १०।
- ६. पशवो वा इष्टकाः । मै ३,२,३;६।
- ७. यदिष्ट्वापश्यत्तस्मादिष्टका। माश ६,३, १,२॥ [°का- अस्थि- १;२; अहोरात्र- ४; ११; ३५ द.]।

इष्टर्ग - इष्टर्गो वा ऋत्विजामध्वर्युः । तै १, ४,६, ४ । इष्टापूर्त्त -

- १. अयजतेत्यददादिति बाह्मणो गायतीष्टापूर्तं वे बाह्मणस्य । माश १३, १,५, ६ ।
- २. इब्ही वा एतेन यद् यजते, य एव ओद्नः पच्यते, तेन पूर्ती, (+एल वावेष्टापूर्ती य एतं पचिति [काठ.])। काठ ८,१३; क ८,१।
- यज्ञेन वा इच्टी, पक्केन पूर्ती । तैसं १,७,३,३।

इष्टि-

- १. पृष्टयो ह वै नाम ता इष्टय इत्याचक्षते परोक्षण । परोक्षप्रिया हव हि देवाः । तै १,५,९,२; ३,१२.२,१: ४.१।
- २. तम् (अश्वमेषं, स्वर्गं च लोकं प्रजापितः) इष्टिभिरन्वैच्छत् । तमिष्टिभिरन्विवन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम् । तै ३,९,१३,१;१२,२,१;४,१।
- दे. तम् (इन्द्रं देवाः) इष्टिभिरन्वेच्छन् । तमिष्टिभिरन्वविन्दन् । तदिष्टीनामिष्टित्वम् । तै १,५.९.२।
- ध. यज्ञो वै देवेभ्य उदकामत्तमिष्टिभिः प्रैषमैच्छन्यदिष्टिभिः प्रैषमैच्छंस्तदिष्टीनामिष्टित्वम् । ऐ १,२ ।

इष्टि-पशुबन्ध- अथ यदीष्टिपशुबन्धेषु वा दर्शपूर्णमासयोवी (यज्ञो भ्रेशी नीयात्) भुवस्स्वाहेत्य-न्वाहायपचेने जुहवाथ। सैव तत्र प्रायश्चित्तिः (इति प्रजापतिर्देवानुवाच)। जै १, ३५८।

इहिनधन- अस्मिन्नेव लोक इहिनधनेन (साम्ना देवाः) प्रत्यतिष्ठन् । ता १०,१२,३। इहेड- अस्मिन्नेव लोक इहेडेन (साम्ना देवाः) प्रत्यतिष्ठन् । ता १०,१२,४।

इहेह अयं वै लोक इहेह । ऐ ४,३०।

इ

√ईंड् ,>ईंडित- वाग्वीद ५ सर्वमीट्टे, वाचेद ५ सर्वमीडितम् । माश १,४,३,५ । ईंडेन्य-

- १. ईंडामहै देवा ए ईंडेन्यान् ···। मनुष्या वा ईंडेन्याः। तैसं २,५,९,६ (तु. माश १,५,२,३)।
- २. ईंडेन्यो होषः (अग्निः)। माश १,४,१, २९।
- ४. वाग्वाऽईंडेन्या । माश १,४,३,५ I

ईंड्य- ईंड्य इति यज्ञिय इत्येतत् । माश ९,२,३,९।

ईभ्र->ईभ्रिय- नम ईभ्रियाय चाऽऽतप्याय च । तैसं ४,५,७,२ । ई-निधन (सामन्-)-

- १. अन्तरिक्षमीनिधनम् । ता २१,२,७।
- २. अमृतत्वमीनिधनेनागच्छन् (देवाः)। तां १०,१२,३।

ईशान-

- १. भादित्यो वाऽईशान भादित्यो ह्यस्य सर्वस्येध्टे । माश ६,१, ३,१७।
- २. ईशानाय परस्वता आलभते। मै ३,१४,१०।
- रे. ईशानो मे मन्यौ श्रितः । तै ३,१०,८, ९ ।
- ८. दक्षिणतो वासीशानो भूतो वासि । जैउ ३,५,२,२।
- ५. मन्यावीशानम् (प्रजापतिरावेशयत्)। शांका ११,१।
- ६. यत् शानमिन्द्र इति प्रतिहरति नेशानो यजमानस्य पश्चन् अभिमन्यते, शान्ताः प्रजा एभन्ते । ज १,१३३।
- ७. यदीशानो Sननं तेन । की ६,८।
- ८. स ह स (असुः) ईशानो नाम । स दशधा भवति । स एष एतस्य (आदित्यस्य) रिहमरसुर्भूत्वा सर्वास्वासु प्रजासु प्रस्यवस्थितः । जैउ १,९,३,३;४ ॥ [°न- अग्निरूप- द्र.] ।

ऐशान- या सा तृतीया (श्रोङ्कारस्य) मात्रैशानदेवत्या कपिला वर्णेन यस्तां ध्यायते नित्यं स गच्छेदैशानं पदम् । गो १,१,२५।

ख

उक्ध-

- १. अग्निर्वाऽउक्तस्याहृतय एव थम्। माश १०,६, २,८।
- २. अपिचछिदिव वा एतसङ्काण्डं यदुवथानि । ता ११,११,२;१३,६,२; १४,६,१ ।
- रे. **आदि**त्यो वा उक्। तस्य चन्द्रमा एव थम् । माश १०,६,२,९ ।
- ४. इदं शरीरं परिगृद्धोत्थापयति (प्राणः) । तस्मादेतदेवोक्थसुपासीतेति । शांआ ५,३; कौउ३,३।
- ५. उक्थमिति बह्वृचाः (उपासते) । एव हीद ९ सर्वमुत्थापयति । माश १०, ५,२,२०।
- ६. उन्धेरुदस्थापयन् (देवाः सोमम्)। तदुक्थानामुक्थत्वम् । तै २,२,८,७।
- ७. एतदेवाम् (नाम्नां वागिति) उक्थमतो हि सर्वाण नामान्युत्तिष्ठन्ति । माश १४, ४,४, १।
- ८. एष (अग्निः) उऽएवोक्तस्यैतद्वं थं तदुक्थमुक्तः । माश १०,४,१,४।
- ९ भोनो वै वीर्यमुक्यानि । काठ ३७,८ ।
- १०. तदिदमेवोक्थमियमेव पृथिवीतो हीदं सर्वमुत्तिष्ठति यदिदं किञ्च। ऐआ २,१,२।
- ११. तानुक्येक्त्यापयति । तदुक्थानामुक्थस्वम् । जै २, २४ ।
- १२. तान् (असुरान् देवाः) एतैरेबोक्थैः प्रत्युद्तिष्ठन् । यदुक्थैः प्रत्युद्तिष्ठंसादुक्थानासुक्थत्वस् । जै १,१७९ ।
- १३. पश्चव उक्थानि । मै ४,४,१०; ऐ ४,१,१२; की २१,५; गो २,६,७; तै १,८,७,२।
- १४. पश्चवो (प्रजा मि., तै १,८,७,२) वा उक्थानि । मै ४,४,१०; काठ ३३,२; कौ २८,१०;२९,

- ८; जै १, २०१; २,७; ८४; तां ४,५,१८; १६,१०, २; १९, ६,३ तै १, २,२, २; ८,७,२; ष ३, ११ (तु. तैसं ६,६,११,३; जै २,३९६; तैआ ५,६,३)।
- १५. पृथिवीवायुराकाश आपो ज्योतीषीत्येष वा भारमोक्थं पञ्चविधमेतस्माद्वीदं सर्वमुसिष्ठत्येत-मेवाप्येति । ऐआ २,३,१।
- १६. प्राण उ८ एवोक्तस्यान्नसेव थं तदुवथसृक्तः । माश १०, ४,१,२३ ।
- १७. प्राणः (शरीरम्) प्राविशसत् (शरीरम्) प्राणे प्रपन्न उदतिष्ठसदुक्थमभवत् · · प्राण उक्थ-मित्येव विद्यात् । ऐशा २,१,४।
- १८. प्राणापाना उक्थेन (स्पृणोति)। काठ १४.९।
- १९. प्राणो वाऽउक्तस्यान्नमेव थम् । माश १०,६,२,१०।
- २०. यदुक्थानि भवन्त्यनुसन्तत्या एव । तां १८,८,६ ।
- २१. यदुक्थान्युक्थश ए सिनः श ए सन्ति तेनोक्ध्य उक्थवान् । क ४५, १ ।
- २२. वागुक्थम्। ष १,५।
- २३. विडुक्थानि । तां १८,८,६; १९,१६,६ ।
- २४. विश्वानीत्युक्थानि (प्रजापित्रसूजत)। जै १, ९४।
- २५. शिरो वै यज्ञस्योक्थ्यो ऽङ्गान्युक्थानि । काठ २७, १०॥ [व्कथ अन्तरिक्त ३९; ५६; ९६; अन्त ५७; अहन २२; ऐन्द्र २८; ऐन्द्राम ८ इ.]।

उक्थ-श ९ सिन्- ऋचः प्रणव उक्थशंसिनाम् । तसं ३,२,९,६॥ [॰सिन्- उक्थ- २१ ह.]। उक्था-मट-

- १. अङ्गानि वा एतानि यज्ञस्य यदुक्थामदानि । क ४४, १।
- २. उक्थामदानां (वा एव वर्णो यत्) धेनुः । तैसं २,४,११,६।
- रे. बृहस्पतिरुक्थामदानि (मन्त्रवाक्यविशेषान्) श ए सिषत् । तैसं ३,३,२,१।
- थे. यथा वै लाङ्गलेनोर्वरां प्रभिन्दन्त्ये त्रमुक्थामदानि यज्ञं प्रभिन्दन्ति । मै ४, ८, ६ ।
- ५. यहेनवो दीयन्त उक्थामदानां तत् (ह्पम्)। मै २, ४, ५॥ [°द- इन्द्र- ३८ इ.]। उक्थ्य-
- १. अय ५ ह वा अस्थेषोऽनिरुक्तः प्राणो यदुक्थ्यः । काश ५, २, ३, १ ।
- २. आत्मा यज्ञस्योक्ध्यः। काठ २७, १०।
- ३. उक्थ्यः षोडशिमान् भवति । तां १९, ६, ३।
- उक्थ्यम् (प्रहमवकाशयति) कोजसे मे ...। माश ४, ५, ६, ३।
- प उक्थ्याद् वरुणप्रघासान् यज्ञकतुं निर्माय (°येमाः [मै.]) प्रजा वरुणेनाग्राहयत् । मै १, १०, ५, काठ ३५ २०; क ४८, १८।
- ६. उक्ध्या वाजिनः। गो २, १, २२।
- ७. एतावान्वै यज्ञो यावानुकथ्यो उन्तः श्केषणाय त्वा इतरे प्रहा गृह्यन्ते । काठ २७,१० ।
- ८. चञ्चर (+वा एतद् बज्ञस्य यद् [तैसं.]) उक्ध्यः । तैसं ६, ५, १, ४; मै ४, ६, ५ ।
- ९. पशव उन्ध्यानि । की २१, ५।
- १०. बज्ञियं वै कर्मोंक्ष्यं बचः । ऐ १ २९ ।

- ११. स (प्रजापितः) उक्थ्येन रुद्दानयाजयत् , तेऽन्तरिक्षमजयन् । तैसं ७,१, ५, ३।
- १२. सोमराज्यमुक्थ्येन (अभिजयति)। मै १, ८, ६॥ [॰क्थ्य- अङ्ग- १;६; अन्तरिक्ष- ५६; अन्तरिक्ष- ५६; अन्तरिक्ष- ५६; अन्तरिक्ष- ५६;

उक्थ्य-पात्र-

- १. अधैतदुक्थ्यपात्रं पुनः प्रयुज्यत आरण्यान्वा एतत् पश्चन् प्रति । मै ४, ८, ८ ।
- २. यदुक्थ्यपात्रं प्रयुज्यत भारण्यानेव तेन पश्चन् दाधार । काठ २८, १०; क ४५, १।
- ३. सर्वेषां वा एतत् पात्राणामिन्दियं (+वीर्यं [काठ., क.]) यदुक्थ्यपात्रम् । तैसं ७,२,७, ४; काठ ३०, ३; क ४६, ६।

उक्षन्-

- १. उक्षा च मे वशा च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७, १०, १ ।
- २. उक्षाणो बृहत्ये। मै ३, १३, १८।
- रै. उक्षा वयः ककुप् छन्दः। मै २, ८, २, काठ १७, २।
- ४. उक्ष्णोरन्ध्रो वा एताम्यां कान्योऽअसा स्वर्गं लोकमपश्यत् स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्ये स्वर्गा-ल्लोकाञ्च च्यवते तुष्टुवानः । ता १३, ९,१९ ।
- ५. ततो यः प्रथमो द्रष्सः परापतत् तं बृहस्पितरिभहायाभ्यगृह्णात् , स उक्षा ऽभवत् , तदुषण उक्षत्वम् । अथो आहुर्यदेवता अनुज्यौक्षत् स उक्षाऽभवत् , तदुक्ष्ण उष्णत्विमिति । मै २, ५, ७ ।
- ६. पापो वा एव पुरा सन् पश्चात् श्रियमश्तुते यः पुरानड्वान्त्सन् पश्चोश्चतं गच्छति । मै २, ५,४।
- यदुदौक्षत (वषट्कारकृते गायन्याश्चिरच्छेदे) तद् बृहस्पतिरभ्यगृह्णात्, स उक्षाऽभवत्, तदुच्या उक्षत्वम् । काठ १३, ८॥ [क्षत्- ऐन्द्रामारुत- इ.]।

उखा-

- रै. इमे वै लोका उला । माश ६,५,२,१७;७,१,२२; ७,५,१,२७।
- २. उद्रम् (नैऋती [तैसं.]) उखा । तैसं ५.६,६,२; माश ७,५,१,३८।
- ३. एतद्वै देवा एतेन कर्मणैतयावृतेमांल्लोकानुदखनन् यदुदखनंस्तस्मादुस्खोत्खा ह वै तामुखेत्याचक्षते परोऽक्षम् । माश ६,७,१,२३।
- ध. एवां वा एतल्लोकानां ज्योतिः सम्भृतं यदुःखा । तैतं ५,२, ९,९ ।
- ५. तस्य (+वा मै.)) एतव्छरो (मखस्य) यदुखा । तैसं ५,१,६,३; मै ३,१,०।
- ६. परम र वा एतत्पात्रं यदुःखा। मे ३, १,८।
- ७. प्राजापत्यमेतत्कर्म यदुःखा । माश ६, २,२,२३ ।
- ८. प्रादेशमात्रीं (उखाम्) कुर्यात् ! एतावद्वे मुखम् । क ३०,४।
- ९. ब्रह्मणा वा एवा यजुवा सम्भृता यहुवा। तैसं ५, १,९,२।
- १०. मातेव पुत्रं पृथिवी पुरीव्यमग्नि ५ स्वे योनावमारुखा । तैसं ४, २,५, २।
- ११. योखा सा भमी। मै १, ६, १२।

- १२. योनिर्वा ऽडखा । माश ७, ५, २, २ ।
- १३. वरुणो वा एतं गृह्णाति य उखां मुखते । तैसं ५, २, १, ३।
- १४. ब्याममात्री (उखा) कार्या । मै ३, १, ७।
- १५. शिर (°रो वा [काठ.]) एतधज्ञस्य यदुखा । काठ १९,६; माश ६,५,३,८;४,१५ ॥ [°खा-अमि- ५५७; अन्तरिक्ष- १६: आग्नेय- १२; आत्मन्- ४९ ह.]।

उख्य-अग्नि ३५८ द्र.

उग्र~

- १. अशनायापिपासे ह वा डग्रं वचः । ते १, ५, ९, ६।
- २. यदुग्रो देव भोषधयो वनस्पतयस्तेन । कौ ६, ५।
- ३. वायुर्वा ऽउग्रः । माश ६, १, १, १३ ॥ [°ग्र- अग्निरूप-; इन्द्र- २०९ द्र.]।

उच्चाटन- हरितालेन गोहृदयशोणितेन चेत्युत्तरेण सन्नयेद् यं द्विष्यात्प्रम ५ हिं हीयेनास्य शृब्धा-मवाकिरेदगारं च भस्मना नैकश्रामे बसति । सा २, ६, ६।

उचैस् (ः)

- १. अथ यदु च्चैः कीर्तयदी इवरो हास्य वाचो रक्षोभाषो जनितोः । ऐ २, ७ ।
- २. उचैर्ऋचा कियत उचैः साम्नोपांशु यजुषा । मै ३, ६, ५; ४, ८, ७।
- रे. यदु च्चैस्तच्छरीरं तस्मादाविराविहिं शरीरम् । ऐआ २, ३, ६ ।
- यदुच्चैस (शंसति) तदितरेषां (उपांखनतर्यामाभ्यामितरेषाम्) ग्रहाणास् । तैसं ६,५,१२,२-३ ।

उत्कर-

- . १. एष वेद्या आत्मा यदुत्करः । जै २, ७४ ।
- २. वल्मीक उत्करः। मै ४, १, १३; काठ ३१, १२।

उत्तर, रा-

- १. अयं वै (भू-) लोकोऽद्भय उत्तरः। माद्य १४, ३, १, २८ ।
- २. आनुष्टुमेषा (उत्तरा) दिक्। माश १३, २,२, १९।
- ३. उत्तरा ह वै सोमो राजा। ऐ १.८।
- उत्तरोर्द्ध भोजस्वितरः । तैआ १, २४, ३ ।
- ५ एषा (उत्तरा) वै वरुणस्य दिक्। तै ३, ८, २०, ४।
- ६. एवा (उत्तरा) हि दिक् स्विष्टकृतः । माश २, ३, १, २३।
- ७. तेषु हि वा एव एतद्रध्याहितस्तपति स वा एव (सूर्यः) उत्तरोऽस्मात्सर्वसाद् भूताङ्गविष्यतः सर्वमेवेदमतिरोचते यदिदं किंच। ऐ ४, १८।
- ८. भ्रातृब्यक्रोक उत्तराणि (छदी ५ वि) । क ४०, ३ ।
- ९. वयमुत्तरा वेदियाँ अत्रीः प्रजास्तासामेषा योनिस्ता एतामनुप्रजायन्ते, येयं दक्षिणा वेदियाँ आधाः प्रजास्तासामेषा योनिस्ता एतामनुप्रजायन्ते । मै १, १०, १३ ।
- १०. योत्तरा वेदियां अत्रीः प्रजास्तासा ए सा योनिः । काठ ३६, ७ ।
- ११. वर्षाभिर् (विशा) उत्तरम् (पक्षमिचनुत)। मै ३, ४,८।

उत्तरतस् (ः)

- १. अयास्येनाऽऽङ्गिरसेन (उद्गात्रा) मनुष्या उत्तरतः √(आगच्छन्) । जैउ २, ३, १, २ ।
- २. भाश्रुतिरुत्तरत इति, भाश्रावयन्नुत्तरत इत्येवैतदाह । माश १४, १,३, २२ ।
- ३. उत्तरत आयतनो वै होता । तै ३, ९, ५, २।
- ८. भोज एव उत्तरतो धत्ते, तस्मादुत्तरतो ऽभिप्रयायी जयति । तैसं ५, ३, २, ४।
- ५ तसादुत्तरतः पश्चाद्यं भूयिष्ठं पवमानः (वायुः) पवते सवितृशस्तो श्लेष एतत्पवते । ऐ १, ७।
- ६. तस्मादुद्वाता वृत उत्तरतो निवेशनं छिप्सेत । जैउ २, ३,२, २।
- ७. दक्षिणतः पक्षो राथन्तरो ऽथवा उत्तरतः पत्तो बाईतः । शांका २, ५ ।
- ८. देवस्य सवितुर्भागोऽसीत्युत्तरतः । तैसं ५, ३, ४, ४ ।
- ९. द्युतानस्त्वा मारुतो मरुद्धिरुत्तरतः (+रोचयत्वानुष्टुभेन छन्दसा [तैआ.]) पातु । तैसं ५, ५. ९. ४: तेआ ४, ६, २ ।
- १०. ब्रह्मवर्चसमेवोत्तरतो धत्ते । तैसं ५, ३, ४, ४।
- ११. मरुत उत्तरतः (पर्यपस्यन्)। जै २, १४२।
- १२. मित्रावरुणी त्वोत्तरतः परिधत्तां (+ ध्रुवेण धर्मणा [तैनं.], विश्वस्यारिष्टयै [मारा])। तैसं १, १, ११,२; मै १, १, १२; माश १, ३,४, ४।
- १३. मित्रावरुणी व्वोत्तरतो मरुद्री रोचयेताम् । मै ४, ९, ५।
- १४. यदुत्तरतो (वायुः) वाति । सवितैव भूत्वोत्तरतो वाति । तै २, ३,९,७।
- १५. यदुत्तरतो वासि सोमो राजा भूतो वासि । जैउ ३, ५, २, २ ।
- **१६. विवर्तो ऽष्टाच**त्वारि **५ श इत्युत्तरतः । तैसं ५, ३, ४,** ५ ।
- १७. विक्वकर्मादित्यैरुत्तरतः (अपानुदत)। तैसं ६, २, ७, ५।
- १८. विश्वे त्वा देवा उत्तरतोऽभिषिञ्चन्त्वानुष्टुभेन छन्दसा | तै २,७, १५, ५ ।
- १९. शमीमयम् (शङ्कुम्) उत्तरतः, शं मेऽसदिति । माश १३, ८, ४,९।
- २०. श्रोत्रमुत्तरतः (द्धाति)। तैआ ५,४,७॥ [॰तः आदित्य- ३३३;३३४;३३५; आश्रुति- इ.]।

उत्तर-नाभि- वाग्वाऽउत्तरनाभिः। माश १४, ३, १, १६।

उत्तर-बर्हिस्- यजमान उत्तरबर्हिः। तैसं ६, २, ४, ६।

उत्तर-वेदि-

- ऊघरत्तरवेदिः (इडायाः)। मै ४, २, २ ।
- २. एतावती वा इयं पृथिन्यासीचावत्युत्तरवेदिः । काठ २५, ६ ।
- खं उत्तरवेदिः । तां १६, १३, ७ ।
- चस्वारि वा एतस्या नामानि नासिका, कशारिः, सि ए ह्युत्तरवेदिः । काठ २५,६; क ३९,३।
- ५. तदुत्तर ९ वै श्रेयो विदामहीति, तदुत्तरवेद्या उत्तरवेदित्वम् । मै ३, ८,३ :
- ६. तां (उत्तरविदिम्) युगमात्रीं वा सर्वतः करोति, यजमानस्य वा दश दश पदानि (सर्वतः), दशाक्षरा वै विराङ् ,वाग्वै विराङ् , वाग्यज्ञः । माश ३,५, १,३४ ।
- ७. तेजो वा उत्तरवेदिः। तैआ ५, १०, २।

- ८. तेभ्य (अङ्गिरोभ्यः) एतां वाचं वडवां इवेतां भूतां …आनयन्। …सा कृद्धा सिंह्यभयतोमुखी भूत्वोध्वीदकामत् …सैशोत्तरवेदिः। जै २, ११५।
- ९ देवपात्र ए वा उत्तरवेदिः । मै ३, ८, ५; काठ २५, ६; क ३९, ३।
- १०. चौरुत्तरवेदिः। माश ७, ३, १, २७।
- ११. नासिका ह वा उएषा यज्ञस्य यदुत्तरवेदिः । अथ यदेनामुत्तरां वेदेरपिकरित तस्मादुत्तर-वेदिनीम । माश ३, ५, १, १२ । (तु. तैसं ६,२,११,४;४,१०,३; मै ४,५, ९; ६,३) ।
- १२. पशव उत्तरवेद्याम् । काठ ३४, १४।
- १३. पश्चवो (यज्ञो [माश.]) वा उत्तरवेदिः । तसं ५,२,५,७;६,५,९,४; काठ २०,४;२१,४; क ३१. ६; ४४,९; तै १,६,४,३; माश १४, ३, १,१५ ।
- १४. प्रजापतेर्वे नासिकाऽशीर्यत सोत्तरवेदिरभवत् । काठ २५, ६; क ३९, ३ ।
- १५. प्रजा (मुखम् १तैआ.।) उत्तरवेदिः । माश १२,९,१,११; तैआ ५, १०,३।
- १६. यद्वेद्यं तदुत्तरवेद्या (अविन्दन्त), तदुत्तरवेद्या उत्तरवेदित्वम् । काठ २५, ६ ।
- १७. योषा(योनिर् [माश ७,३,१,२८]) वाऽउत्तरवेदिः । माश ३. ५,१,३३; ७,३,१,२८।
- १८. सा (सिंही = महिषी, उत्तरविदिः) देवानुपावर्तत, ततो देवा अभवन् पराऽसुरा अभवन् यस्यैवं विदुषो वेदिश्च क्रियत उत्तरवेदिश् च न्युप्यते । काठ २५, ६ ॥ [॰दि अग्नि ४८५; अग्निचयन-२; अन्तरिक्ष- ५७; उत्तर- ९; १० इ.] ।

उत्तर-सद्- उत्तरसदो (देवाः) वरुणनेत्राः । तैसं १,८,७,१ ।

डत्तर-संघस्थ- बौर्वाऽउत्तर ५ संघस्थम् मात्त ८,६,३,२३;९,२,३,३५। डत्तरात

- १. अयमुत्तरात्संयद्वसुस्तस्य तार्ध्यश्चारिष्टनेमिश्च सेनानी- (°द्वसुस्तस्य सेनजिन्च सुषेणश्च सेनानि- [तैसं.]) प्रामण्यौ, विश्वाची च घृताची चाप्सरसावापो हेतिर्वातः प्रहेतिः । तैसं ४,४,३,२; काठ १७,९।
- २. अयम् (वायुः) उत्तराद् भूथिष्ठं पवते सवितृष्रसूतो ह्येष (वायुः) पवते । काठ २३,८।
- रे. इद्मुक्तरात् सुवस्तस्य श्रोत्र एसीव ए शरच्छ्रीत्र्यनुष्टुप्छारयनुष्टुभः स्वार ए स्वारान्मन्थी, मन्यिन एकवि एश एकवि एशाद् वैराजं, वैराजाज्जमद्ग्निर्श्वः प्रजापितगृहीतया त्वया श्रोत्रं गृह्णामि । तैसं ४,३,२,२-३।
- ध. इद्मुत्तरात्स्वः अश्रेत्रं शास्त् अनुब्दुप् अनुब्दुप् मन्धी एकवि ए शः "वैराज ए विश्वामित्रा ऋषिः । मै २ ७.१९ ।
- ५. इन्द्रस्य भागोऽसि विष्णोराधिपत्यमित्युत्तरात् । काठ २१, १।
- ६. उत्तरात्पशुर्भृयदश्वणोति । काठ २०,९ ।
- ७. ओज एवोत्तराद्धधाति तस्मादुत्तराद्भिप्रयायी जयति । काठ २०,११;२१,१; क ३१,१५१
- ८, गह्वरोऽवस्थावानो नामस्थ, तेषां व उत्तरादु गृहा आयो व इषवः । तैसं ५,५,१०,४ !
- ९. जागृविश्च मारुन्धती चोत्तराद्गोपायताम् । काठ ३७,१० ।
- १०. तपो नवदश इत्युत्तरात् । काठ २०, १३।
- ११. देवस्य सवितुर्भागोऽसि बृहस्पतेराधिपत्यमित्युत्तरात् । काठ २१,१ ।

- १२. नाकष्पट्त्रि ५ श इत्युत्तरात् , स्वर्गों वै छोको नाकः । काठ २०,१३ ।
- १३. ब्रह्मवर्चसमेवोत्तराहधाति । काठ २१,१।
- १४. यत्ते रुद्रोत्तराद् धनुस्तद् वातो अनु वातु ते, तस्मै ते रुद्रेदुवत्सरेण नमस्करोमि । तैसं ५,५, ७,३-४।
- १५. या उत्तरात्ताभिविंश्वामित्रः (आर्ध्नोत्)। क ३१,१९।
- १६ या भोजस्वतीस्ता उत्तरादाऽस्य बळी जायते य एवं वेद । काठ २१, १।
- १७ रथन्तरमुत्तराद् गायति । काठ २१, ५।
- १८. वृष्णिवैय इत्युत्तरात् । काठ २०, १० ।
- १९. षोडशस्स्तोम इत्युत्तरात् (॰त्तरतः [तैसं-]) । तैसं ५,३, ५,१; काठ २१, २, क ३१, १७।
- २०. सम्भरणस्त्रयोवि " श इत्युत्तरात् , तस्मात् सच्यो इस्त्योस्सम्भार्यंतरः । काठ २०, १३ । उत्तरात्-सद् — ये देवा उत्तरात्सदो मित्रावरुणनेत्राः रक्षोहणस्ते नोऽवन्तु । मै २,६,३ । उत्तरादायतन – उत्तरादायतनाः पशवः । काठ २५,५; क ३१,१; ३९, २ ।

उत्तराऽरणि-

- १. एतद्वै विष्णुरूपं यदुत्तरारणिः, तद् गायन्या रूपम् । काटसंक १८ : ७-८ ।
- २. पुरूरवा असीत्युत्तरारणिम् जनयति । काश ४, ४,१,१४ ।

उत्तराऽर्ध-

- १. उत्तरार्धे जुहोत्येषा (उदीची) होतस्य देवस्य (रुद्रस्य) दिक् । माश १, ७, ३, २० ।
- २. याग्नेराज्यभागस्य (आहुतिः) सोत्तरार्धे होतन्या, ततो योत्तरा सा रक्षोदेवत्या । मै १, ४, १२ (तु, तैसं २,६, २, १) ॥ [°र्ध- अग्नि ४११ द्र.]।
- उत्तरा-सद्- मित्रावरुणनेत्रेभ्यो वा मरुन्नेत्रेभ्यो वा देवेभ्य उत्तरासद्भयः स्वाहा । माश ५,

उत्तरीष्ठ- असी कोक उत्तरीष्टः । की ३, ७।

उत्तान-

- १. इयं (पृथिवी) वा उत्तान आङ्गीरस:। तै २, ३, २,५; ३, ४, ६।
- २. उत्तानस्याङ्गिरसस्याप्राणत् प्रतिजगृहुषः षष्ठिमिन्द्रियस्यापाक्रामत् । काठ ९, १२ ।
- रे. उत्तानायाङ्गिरसायाप्राणद्नयन् । मे १,९,४ I
- ध. नोत्तानः शयीत (दीक्षितः), यदुत्तानः शयीतेमे लोका ययेयुः । मै ३,६,९।

उत्थान- यत्ततो यज्ञस्योद्दचं गत्वोत्तिष्ठन्ति तदुत्थानम्। माश ४,६.८,२। उत्स- असौ वै (ग्रु-) लोक उत्सो देवः। जै १, १२१॥ [१स- अप्- ९४ ह]।

उत्सेध (सामविशेष-)-

- १. उत्सेधनिषेधौ ब्रह्म सामनी भवत उत्सेधनैवास्मै पश्चनुत्सिध्य निषेधेन परिगृह्णाति । तां १९,७,४।
- २. उत्सेधन वै देवाः पश्चनुदसंधन् । ता १५, ९, ११।

३. ता होत्सेधेनैवोत्सिषिधुः । जै २,९०।

उद्

डिद्ति सोऽसावादित्यः । जैउ २, ३, ३, ८॥ [डद् - अनुष्टुभ् - ३२ द्र.]।

उद्क-

- १. एको वो देवो अप्यतिष्ठत् स्यन्दमाना यथावशम् । उदानीषुर्महीरिति तस्मादुदकमुच्यते । मै २,१३,१ ।
- २. यत्पर्जन्यः पृथिवी ५ रेतसा(उदकेन)ऽवित (तद् इरा · · · · जायते) । तैआ ६,६,३ । उदक्च-
 - १. उदगद्रोभिर् (दर्भैः) देवाःसमुपसरन्ति । काठसंक ५८ : ५-६ ।
 - २. उदङ्ङ्।सीन उद्गायति । जै १, ७२ ।
 - रे. उदक् कुद्दिशति, रुद्रं तेन निरवदयते । मै १, ८, ५।
 - थ. उदङ् तिष्ठन् जुहोत्येषा वै रुद्रस्य दिक् । तैसं ५, ४, ३, ३ ।
 - ५. उद्बं निरस्रति एषा वै रुद्ध दिक्। तैआ ५, ८, ९।
 - ६. उदीच (पर्यन्) उत्स्रुजत्येषा वै देवमनुष्याणा ५ शान्ता दिक् । तैसं ५, २,५,३ ।
 - ७. पङ्किराधसः (अग्निविशेषस्य) उदग्दिश्यस्य । तैआ १, १८, १ ।
 - ८. यदुदङ् तद् रुदाणाम् । तैआ ५, ८, ५।
 - ९. यदुदङ् प्रणीयते मनुष्यछोकं तेनाभिजयति । मै ३, ९,५ ।
 - १०. यदुदङ् (पर्यावर्तेत) मानुषस्त्यात् । काठ २१, १०।
 - ११. यदुदङ् (पर्यावर्तेत) रीदः (स्यात्)। मै ३, ३, १०।
 - १२. यदुदञ्जः परेत्य व्यम्बकैश्चरन्ति रुद्रमेव तत्स्वायां दिशि प्रीणन्ति । कौ ५, ७ ।
 - १३. यदुदीच उत्सृजेदुदाय पश्चनिपदध्यात् । काठ २०, ३ ।
 - १४. स हाम्निरुवाच । उद्ञ्चो (असुरा:) वै न: पलाख्य मुख्यन्त इति । माश १, २,४, ९० । [°दञ्च् - अग्नि [ग्नी] घ्− १२ द्र.]।

उदग्-अयन - य एवं विद्वानुदगयने प्रमीयते देवानामेव महिमानं गत्वाSSदित्यस्य सायुज्यं गच्छति । तैआ १०,६४,१।

उदीचीन- प्राचीनमुदीचीनं मेध्यमुदकामद् दक्षिणा प्रतीचीनममेध्यम् । मै ४, १, १० । उदीचीन-दश- उदीचीनदशं वै तत्पवित्रं भवति येन तत्सोम ए राजान ए सम्पावयन्ति । माश १, ७, १, १३ ।

उदीचीन-देवत्य- उदीचीनदेवत्या उद्गातारः । जै २, ४५ ।

उदीचीन-वंशा- तस्मान्मानुषऽउदीचीनवर्शामेव शालां वा विमितं वा मिन्बन्ति । माश ३,१, १, ७।

उदीची-

१. भथ यदुदीच्यां दिशि तत्सर्वमुद्गीथेनामोति । जैउ १, १०, १,६।

- २. अथ यन्मैत्रावरुण्या पयस्यया प्रचरति । यदेवैनमुदीचीं दिश ९ समारोह्यति । । माश ५,५,१,६ ।
- ३. अथैतस्यामुदीच्यां दिश्चि भूयिष्ठं विद्योतते । ष २, ४।
- अधैनम् (इन्द्रम्) उदीच्यां दिशि विश्वे देवा अभ्यषिञ्चन् वैराज्याय । ऐ ८, १४ ।
- ५. मादित्या उदीचीम् (उदजयन्)। काठ ३१, ८; क ४७, ८।
- ६. उदीची दिगनुष्टुण्छन्दो, वैराज ५ साम, विश्वे देवा देवता, शरदतुरेकवि ५ शस्स्तोमस्त्रिणव-वर्तनिस्तुर्यवाड्वय भास्कन्दोऽयानामुत्तराद्वातो वातः पुराण ऋषिः। काठ ३९,७।
- ७. उदीची दिङ् (॰दिक् [तै.]) सित्रावरुणी देवता । मै १,५,४; काठ ७,२; तै ३, ११,५, २।
- उदीची दिशा ५ शरदत्नां, मित्रावरुणी देवता, पुष्टं द्रविणमेकवि ५ शः स्तोमः, स उ त्रिणववर्तनिस्तुर्थवाड् वय आस्कन्दोऽयानामुत्तराद्वातो वातः, प्रत्न ऋषिः । तैसं ४,३,३,२ ।
- ९. उदीचीमावृत्य दोश्घि मनुष्यलोकमेव तेन जयित । तै २,१,८,१; ३,२, १,३।
- १०. उदीचीमेव दिशं पथ्यया स्वस्त्या प्राजानंस्तस्मादत्रोत्तराहि वाग्वदति कुरुपञ्चालत्रा। माश ३,२, ३, १५।
- रैरे. उदीची हि मनुब्याणां दिक्। माश १,२,५,१७; ७,१,१२ (तु. मै ३,६,१; तै १,६,९,७)।
- १२. उदीच्या त्वा दिशा मित्रावरुणाभ्यां देवतयाऽऽनु॰डुभेन च्छन्दसाग्नेः पाइर्वसुपदधामि । काठ २२,५ ।
- १३. उदीच्या त्वा दिशा सादयामि मित्रावरुणाभ्यां देवाभ्यां देवतयाऽऽनुष्टुभेन छन्दसाग्नेः पश्चमुपदधामि । मै २,८,११ (तु. तैसं ५,५,८,३) ।
- १४. उदीच्या दिशाप ओषधयो वनस्पतयो मार्जयन्ताम्। तैसं १,६,५,२; मै १,४,२; काठ ५,५।
- १५. उदीच्युद्गातुः (दिक्)। माश १३,५,४,२४।
- १६. उदीच्येव यशः। गो १,५,१५।
- १७. एतस्या ५ ह (उदीच्यां प्राच्याम्) दिशि स्वर्गस्य कोकस्य द्वारम् । माश ६,६, २, ४ ।
- १८. एषा (उदीची) वै रुद्रस्य दिक्। तै १,७,८,६ (तु. माश २,६,२,७)।
- १९. एवा होभयेषां देवमनुष्याणां दिग्यदुदीची प्राची। माश ६,४,४,२२, (तु. ते २,१,३,५)।
- २०. तस्मादुदीच्यां दिश्चि प्रज्ञाततरा वागुद्यत उदञ्ज उ एव यन्ति वाचं शिश्वितुं यो वा तत आगच्छिति तस्य वा शुश्रूषन्त इति । कौ ७,६ ।
- २१. तस्मादेतस्यां (उदीच्याम्) दिशि प्रजा अशनायुकाः । माश ७, ३,१,२३।
- २२. तस्मादेतस्यां (उदीच्याम्) दिश्येतौ पश्च (अश्वश्चाविश्च) भूयिष्ठौ । मारा ७,५,२, १५ ।
- २३. तस्मादेतस्यामुदीच्यां दिशि ये के च परेण हिमवन्तं जनयदा उत्तरकुरव उत्तरमहा इति वैराज्यायैव तेऽभिषिच्यन्ते विराडित्येनानभिषिक्तानाचक्षते । ऐ ८, १४ ।
- २४. धर्त्री (उदीची) दिशां क्षत्रमिदं दाधारोपस्थाऽऽशानां मित्रवदस्त्वोजः । मित्रावरूणा शरहाऽ-ह्रां चिकित्नु अस्मै राष्ट्राय महि शर्मे यच्छतम् । वैशजे सामन्नधि मे मनीषाऽनुष्टुभा संभृतं वीर्य ५ सहः । तैसं ४,४,१२,३ ।
- २५. नक्षत्राणां वा एवा दिग्यदुदीची । व ३,१ ।
- २६. मस्ता उदीचीं (दिशमुदजयन्)। मै ४,१,१०।

- २७. मामभ्यपक्रामेत्युदीची दिक् (आदित्याय) प्रायच्छद् रूपं च वर्णं च । जै २,२५।
- २८. यदुदीचीरुपप्रवर्तयति मनुष्यलोकमेवैना (प्रजाः) उपप्रजनयति । मै ४,५,४।
- २९. सवितारं यजत्रयबवीत् तेनोदीचीम् (दिशं प्रज्ञारयथ)। काठ २३,८; क ३६,५।
- ३०. सवित्रोदीचीम् (दिशं हे देवा यूयं प्रजानाथ)। ऐ १,७।
- ३१. सा (पथ्या स्वस्तिः) उदीची दिशं प्राजानात् । कौ ७, ६।
- ३२. साम्नामुदीची महती दिगुच्यते। ते ३,१२,९,१।
- ३३. सुषदा नामास्युदीची दिक्, तस्यास्ते वरुणोऽधिपतिः सदागू रक्षिता। मै २,१३,२१।
- ३४. स्वराडस्युदीची दिक्। तैसं ४,३,६,२, मै २,८,३; काठ १७,३।
- ३५. स्वराडस्युदीची दिङ्मरुतस्ते (°दिग्विश्वे ते [तैसं.]) देवा अधिपतयो वरुणो हेतीनां प्रतिभतेंकिवि ए शस्त्वा स्तोमः पृथिव्या ए श्रयतु निष्केवल्यसुक्थमव्यथाये स्तभ्नोतु (शुक्थमव्यथयत् स्तभ्नातु [तैसं.]) वैराज ए साम । तैसं ४,४,२,२; में २,८,९। [°ची- अनुष्टुम्- २९;३०;३१; अप्- १३९; अवस्थावन्- १; इन्द्र- २११; २६० द्र.]।

उद्पुरा- अग्नि- ४१२ ह.

उदयनीय-

- अथ यदत्रावभृथादुदेत्य यजते तस्मादेतदुदयनीयम् । माश ४,५,१,२।
- २. अदितिरस्युभयतः शीव्णीं (वाक्) इत्याह, यदेवादित्यः प्रायणीयो यज्ञानामादित्य उदयनीयस्तस्मादेवमाह । तैसं ६, १, ७, ५ ।
- रे. अपान (उदान [ऐ.]) उदयनीयः । काठ ३४, ६; ऐ १, ७।
- अमुद्मिन् लोक उदयनीयेनातिसन्त्रेण प्रतिष्ठायोद्यन्ति । कै २, ४४ ।
- ५. उदान एवोदयनीयोऽतिरात्रः । जै २, ५८ ।
- ६. यत्पारे तीर्थं तदुदयनीयम् । काठ ३४, १६।
- ७. यदादित्यमुद्यनीयं भवत्यस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति । क ३६, ५ ।
- ८. वागुदयनीयम् । कौ ७, ९ ॥ [॰य- आदित्य- ८२; ८८;९२] ।

उद्र-

- १. इदमेवोद्रमेकविंशमहः। जै २, ५७।
- २. इन्द्रो वै वृत्र ए इत्वा त ए शवे मानवे प्रीहत् , सोमो वै वृत्र उदर ए शवो मानवस्त-स्मादुदरे सोमः पीयते । काठ १२,३ ।
- रे. डदरं (+वै [शांआ.]) वशः । ऐआ ५, २, ५; शांआ २, ११।
- ध. उदरं वा S उपयमन्युदरेण हीद « सर्वमन्नाद्यमुपयतम् । माश १४. २, १, १७ ।
- 4. उदर ५ वृत्रः पाप्मा क्षुद् भ्रातृब्यः पुरुषस्य । मै ३, ६, ७ (तु. तैसं २,४,१२,६)।
- ६. उदरं वै सप्तदश स्तोमानाम् । जै २, १३५।
- ७. उदर ५ (+वै । की ११, ८) सदः । मै ३,८,८;४,५,९; क ४०, ३; की ११,८:१७, ७।
- ८. उदरमेकिवि ए शो वि ए शतिर्वा अन्तरुदरे कुन्तापान्युदरमेकिव एशम् । माश १२, २, ४, १२।

- उदरमेवास्य (यज्ञस्य) सदः । माश ३, ५, ३, ५।
- १०. उदरं ब्रह्मेति शार्कराक्ष्या उपासते । ऐआ २, १, ४ I
- ११. उद्रं मध्यमा चितिः। माश ८, ७, २, १८।
- उरु गृणीहीत्यब्रवीत्तदुदरमभवत् । ऐआ २, १, ४ । १२.
- १३. एकविंशतिर्हिता अन्तरुद्रे विकृतयः। ऐआ १, ५, १।
- क्षुदुदरं (°दारं [काठ]) पाष्मा भ्रातृब्यः । काठ २३, ४; क ३६,१ । १४.
- १५. तं (वृत्रमिन्द्रः) द्वेधान्वभिनत्तस्य यत्सीम्यं न्यक्तमास तं चन्द्रमसं चकाराथ यदस्या-सुर्च्यमास तेनेमाः प्रजा उदरेणाविध्यत् । माश १, ६, ३, १७।
- १६. प्रकापतेर्वा एतदुद्रं यत्सदः । जै १, ७१; तां ६, ४,११।
- १७. प्रतिष्ठोदरमञ्जाद्यानाम् । ऐआ १, ५, १ ।
- यदिमाः प्रजा अशनमिच्छन्ते ऽस्मा Sएवैतद्वृत्रायोदशय बिळ ५ हरन्ति । माश १,६,३,१७ । १८
- १९. स (प्रजापितः) उदर।देव मध्यात् सप्तदंशं स्तोममञ्जत जगतीं छन्दो वामदेव्यं साम विश्वान् देवान् देवतां वैश्यं मनुष्यं गां पशुम् । जै १, ६९ ।
- २०. समुद्र उदरम् (समुद्रः =अन्तरिक्षम्)। तैसं ७, ५, २५, २।
- २१. समुद्रमुदरेण (प्रीणामि) । तैसं ५,७, १६, १; मै ३, १५,७; काठ ५२,६ ॥ [°र− इडा−; उखा− द्र.]।

उदर्क- रसो वा उदर्कः । कौ ११, ५।

उदल-,>औदल- उदलो वा एतेन वैश्वामितः प्रजापति भूमानमगच्छत् प्रजायते बहुर्भवस्यौद्छेन (साम्ना) तुब्दुवानः । तां १४, ११, ३२; ३३ ।

उदान-

- १. उदस्त इव ह्ययमुदानः । ष २, २ ।
- २. उदान एव पूर्णमा, उदानेन हायं पुरुषः पूर्यंत इव ... । ... उदान एवा सप्र उदानेन हीद्मनं प्रदीयते ... । माश ११, २, ४, ५-६।
- रे. उदाना मासाः । तां ५, १०, ३।
- उदाने पर्जन्यम् (प्रजापतिरावेशयत्) । शांआ ११,९ ।
- उदानो बृहत् (यजमानः [ष.])। जै १, २२९; ष २,७।
- ६. उदानो वै त्रिककुप्छन्दः। माश्च ८, ५, २, ४।
- ७. उदानो वै नियुतः (बृहच्छोचाः [माश १,४,३,३])। माश १,४,३,३;६, २,२,६।
- ८. उदानो हृद्ये (प्रतिष्ठितः)। शांआ ११, ६।
- ९. उदानो ह्यन्तर्यामो ऽमु ९ (दिवम्) ह्येव लोकमुदनन्नभ्युदनिति । माश ४, १, २, २७।
- १०. चन्द्रमा उदानः। जैंड ४, ११, १, ९।
- ११. तम् (संज्ञप्तं पशुम्) उदीची दिगुदानेत्यनुप्राणदुदानमेवास्मिस्तददधात् । माज ११,८,३ ६। [॰न- अन्तर्याम- ४;५; आ- ३; उदयनीय- ३; ५ द्र.]।
- उदावर्त- न गुदः पर्याकर्तवै, यद् गुदं पर्याकुर्यांदुदावर्तः प्रजा हन्यात् । मै ३, १०, ६। उदीची-, उदीचीन- उदन्च्- इ.।

उदुब्रह्मीय- ऋतवो वा उदुब्रह्मीयम् (सूक्तम्) । कौ २९, ६।

उदुम्बर-

- १. अथास्य (प्रजापतेः) इन्द्र ओज आदायोदङ्कुदकामत्स उद्गुम्बरोऽभवत् । माश ७,४,१,३९ ।
- २. अधो सर्वेऽ एते वनस्पतयो यदुदुम्बरः । माश ७, ५, १, १५ ।
- ३. उदुम्बर ऊर्जा (त्वावतु)। तैसं ७, ४, १२, १; काठ ४४, १।
- उदुम्बरः प्राजापत्यः लोहितं फलं पच्यते । मै १, ८, १ ।
- ५. उदुम्बरेणोर्जम् (अन्वाभवत्)। काठ ४३, ४।
- ६. ऊर्गुंदुम्बरः । तैसं ५, २, ७, ४; काठ ८, २; जै १, ७१;७२; तां ६, ४, ११; १६,६, ४।
- ७. अरवी अञ्चसुदुम्बरः । (°म्बरम् ६जै. ।) । तै १, २, ६, ५; जै २, १५९ ।
- ८. ऊर्जो वा एषोऽन्नाद्याद्वनस्पतिरजायत यदुदुम्बरः । ए ७, ३२ ।
- ९. तद्येषु वनस्पतिषूग्यों रस आसीदुदुम्बरं तमद्धुस्तयैतदूर्जा सर्वान्वनस्पतीम्प्रति पच्यते तस्मात्स सर्वदार्द्वः सर्वदा क्षीरी तदेतत्सर्वमन्नं यदुदुम्बरः सर्वे वनस्पतयः । माश ६,६,३,३।
- १०. तस्माद् (प्रजापतेः) अग्निरध्यसुज्यत सोऽस्य मूर्झे अर्ध्वे उदद्ववत् तस्य यह्नोहितमासीत् तद्पामृष्ट, तद् भूम्यां न्यमार्ट् तत उदुम्बरोऽजायत, तस्मात्स लोहितं पच्यते । काठ ६,१।
- ११. तस्य (प्रजापतेः) यल्लोहितमासीत्तदपामृष्ट तद् भूम्यां न्यमार्ट्। तत उदुम्बरो ऽजायत, तस्मात्स लोहितं पच्यते । क ३, १२ ।
- १२. ते इ सर्व एव वनस्पतयो ऽसुरानभ्युपेयुरुदुम्बरो हैव देवान्न जही ते देवा असुरान् जित्वा तेषां वनस्पतीनवृक्षत । माश ६, ६, ३, २ ।
- १३. देवा यत्रोर्ज व्यभजनत तत उद्मवरा उद्तिष्ठत् । मै १,६,५;३.१,९ ।
- १४. प्रजापतिदेवेभ्य (प्रजाभ्यः [जै.]) ऊर्जं व्यमजत्तत (°तदु॰ [जै.]) उदुम्बरः समभवत्। जै १,७०; तां ६,४,९।
- १५. प्राजापत्य (त्यो वा [तां.]) उदुम्बरः । जै १,७०; तां ६,४,१; माश ४,६, १,३।
- १६. भौज्यं वा एतद्वनस्पतीनाम् (यदुदुम्बरः) । ऐ ७,३२,८,१६।
- १७. मा ५ सेम्य एवास्योगेस्रवत्स उदुम्बरोऽभवत् । माश १२,७, १,९ ।
- १८. मासि मासि वा एषो (उदुम्बरः) Sवान्तरमन्येभ्यो वनस्पतिभ्यः पच्यत एतद्वे पुष्ट्या रूपम् । मै २,५,१।
- १९. यद्वैतदेवा इषमूर्णं व्यभजन्त तत उदुम्बरः समभवत्तस्मात्स न्निः संवत्सरस्य प्रयते। ऐ ५,२४।
- २०. सोऽजवीद् (प्रजापितः) अयं वाव मा सर्वस्मात्पापमन उदभाषीदिति यद्द्रजवीदुदभाषीत्मेति तस्मादुदुम्भर उदुम्भरो ह वै तसुदुम्बर इत्याचक्षते परोऽभ्रम् । माश ७,५,१,२२। [°र- अज्ञ- १४;७७;११२; अज्ञाय- ४ इ.] ।

औदुम्बर-

- १. औदुम्बरमुळ्खळं भवति । मै ३,२, ७।
- २. औदुम्बरेण (पात्रेण) आतृन्यः (अभिषिञ्चति) । मै ४,४, २ ।
- ३. भीतुम्बरेण राजन्यः (अभिषित्रति) । ऊर्जिमेवास्मिश्रश्नाशं द्वाति । ते १,७,८, ७ ।

- थ. औदुम्बरेण स्नुवेण जुहोति । मै १,११,८॥ [°र- अन्नाद्यकाम- २ द्र.]। औदुम्बरी-
- १. अस्मै वै (पृथिवी-) लोकायौदुम्बरी मीयते । काठ २५,५०; क ४०,३; ४१,३ ।
- २. इयं (पृथिवी) वे कार्क्मर्थमस्यसावीदुम्बरी (योः) । तैसं ५,२,७,३; काठ २०,५; क ३१,७।
- ३. गृहपितरौदुम्बरीं धारयति गृहपितव्वां ऊर्जो यन्तोर्जमेवैभ्यो यछति । तां ४, ९, १५।

उद्गातृ-

- १. अनभिक्तिता वा एवोद्गातृणां दिग् यत् प्राची। तां ६,५,२०।
- २. अयास्येनाऽऽिक्षरसेन (उद्गात्रा दीक्षामहा इति) मनुष्या उत्तरतः (आगच्छन्)। जैउ २,३,१,२।
- ३. उदङ्ङासीन उद्गायति । जै १,७२।
- अ. उद्गाता तृतीयस्तर्पति सर्वदेवत्यः प्रजापतिः । जै १,८५ ।
- ५. उद्वातैव यशः । गो १,५,१५ ।
- ६. उद्गात्रा पत्नी ५ संख्यापयति वृषा वा उद्गाता । काठ २६, १ ।
- ७. उद्गीथ एवोद्गातृणाम् । तैसं ३,२,९,५।
- ८. एकैकस्यै देवतायै होता वषट्करोति सर्वाभ्य उद्गाता । सर्वदेवत्यो ह्युद्गाता । जै १,११८ ।
- ९. एतद्वा उद्गातृणा ५ हस्तकार्यं यत्पवित्रस्य विग्रहणम् । ता ६,६,१२ ।
- १०. एष वै यजमानस्य प्रजापतिर्यदुद्वाता । तां ७, १०,१६ ।
- ११. तद् (वासः) बृहस्पतयऽउद्गायतेऽददात्। माश ४,३,४,२६।
- १२. तस्य (उद्घातुः) तृतीयसवनमायतनम् । जै १,३४३ ।
- १३. ते य एवेमे मुख्याः प्राणा एत एवोद्गातारइचोपगातारइच । जैउ १, ६,३,५।
- १४. देवानां वै षडुद्रातार आसन् वाक् च मनश्च चक्षुश्च श्रोत्रं चाऽपानश्च प्राणश्च । जैंड २,१,१,१।
- १५. पर्जन्यो म (वा [माश.]) बद्राता । माश १२,१,१,३; ष २,५ ।
- १६. प्रजापतिर् (+एव यत् L तैसं.; जै १, २५९]; वा Lमाश.]) उद्गाता । तैसं ६,५,८,६; जै १, ७०; ७२; २५९; माश ४, ३, २, ३ (तु. क ४०,३)।
- १७. प्राजापत्य (°त्यो वा धि ४,५,४; काठ.; क.]) उद्गाता । मै ३,८,९; ४,५,४; काठ २८,५; क ४४,५; तां ६,४, १; ५, १८ ।
- १८. प्राण (बृहस्पतिर् धतैसं., जै.) उद्गाता । तैसं ३,३,२,९; कौ १७,७; गो २,५,४; जै ३,१८८; तैसा १०,६४,९।
- १९. वर्षा उद्गाता तस्मायदा बलवद्वर्षति साम्न इवोपब्दिः क्रियते । माश ११, २, ७, ३२ ।
- २०. वृणुते उन्यानृत्विजो नोद्गातारम् । जै १, ५० ।
- २१. श्रोत्रं (समानो १ व २, ७) म उगाता । व २, ६; ७।
- २२. सूर्व्य (सौर्व्य [तां.]; सीर्थों वा [मै.]) उद्गाता । मै ४, ४, ८; गो १,१,१३; तां १८,९,८।
- २३. स्तोत्राण्युद्गाता (स्पाशयेत)। काठ ३५, १६।
- २४. स्रगुद्रातुः। मै ४, ४, ८।

२५. स्नजसुद्गात्रे (ददाति)। तैसं १, ८, १८,१; तै १,८,२,३॥ [॰तृ— अयास्य— १; आत्मन्— २;१९;८४; आदित्य— १५७; उत्तरतः— ६; उदीची— २२; उदीचीनदेवत्य— द्र.]।

उद्गातु-चमस- देवानां वा एतग्रज्ञस्य मुखं यदुद्गातृचमसम् । व २, ७ ।

उद्गीथ-

- उद्गीयं देवेम्योऽसृतम् (प्रजापितः प्रायच्छत्) । जैउ १, ३, १, ८ ।
- २. ऋतव उद्गीथः। ष ३, १।
- ३. एष (प्राणः) उ वाऽउद्गीथः। प्राणो वाऽउत्प्राणेन हीद् ५ सर्वमुत्तब्धं वागेव गीथोच्च गीथा चेति स उद्गीथः। माश १४, ४, १, २५।
- एष (नायुः) वै सोमस्योद्गीथो यत्पवते । तां ६, ६, १८ ।
- ५. पुरुष उद्गीथः (°षो होद्गीथः Lजैउ ४, ७, १, १]) । जैउ १, ११, १, ९, ४,७,१,१ ।
- ६. प्रजापतिरुद्गीथः [°थेन (सहागच्छतु ।तैआ.])] । तै ३, ८, २२, ३; तैआ ३,८, २।
- प्राणसुद्गीथम् (प्रजापितरकरोत्)। जैउ १, ३, ३, ५।
- ८. प्राणो वाबोद्वाग्गी स उद्गीथः । जैउ ४, ११,२, २।
- ९. मासम् (वामदेव्यम् कि.]) उद्गीथः। जै १, २९२; जैउ १,१२, २, ६।
- १०. वर्षा (माध्यन्दिन [जैउ.]) उद्गीयः । ष ३, १; जैउ १, ३, २, ४।
- ११. वर्षाम् (सामानि ।जैड १, ३, २,३।) उद्गीथम् (प्रजापतिरकरोत्)। जैड १,३,२,३,७।
- १२. श्रद्धा यज्ञो दक्षिणा एष उद्गीयः । जैउ १, ५, १, २ ।
- १३. स एष वशी दीक्षाग्र उद्गीथो यस्त्राणः । जैउ २, २, १, १
- १४. साम्नोद्रीथः (कियते)। जै १, ३५८।
- १५. सोमबृहस्पती उद्गीयः। जैउ १, १८, २, ९।
- १६. सोऽसावादिःयस्स एष एव उद्गिनरेव गी चन्द्रमा एव थम्। सामान्येव उद्दच एव गी यज् १ ध्येव थमित्यधिदेवतम्। अथाध्यात्मम्। प्राण एव उद्वागेव गी मन एव थम्। स एषोऽधिदेवतं चाऽध्यात्मं चोद्रीथः। जैउ १, १८, २, ७-८।
- १७. स्तनथित्तुसुद्गीथम् (प्रजापतिरकरोत्)। जैउ १,३,३,९॥ [°थ- आदित्य ८२; उदीची- १; उद्गातृ- ७ द्र.]।

उद्ग्रभण->औद्ग्रभण-

- १. भीद्ग्रभणेवें देवा भारमानमस्माछोकारस्वर्गं छोकमभ्युदगृह्णत यदुदगृह्णत तस्मादीद्ग्रभ-णानि । माश ६,६,१,१२ ।
- २. तदुद्गृभ्ण ५ स्तदीद्ग्रभणस्यीद्ग्रभणत्वम् । मै ३,६,५।

उद्ग्राभ- वहा वा उद्ग्राभो ब्रह्म निम्नाभो (+ ब्रह्मणा वा एतद् यजमानमुद्गृह्णाति, ब्रह्मणास्य भ्रातृत्यं निगृह्णाति [मै.])। मै ३,३,४; काठ २१,८॥ [॰भ- श्रादित्य - २२; ४५ इ.]।

उद्धि- अन्तरिक्ष ४ होष उद्धिः । माश ६,५, २, ४ । उद्भिद् (यज्ञ-)-

१. उद्भिदा गा उदस्जन्त (देवाः)। जै २, ९०।

- २. यदुद्भिदा यजते बलमेवास्मै (यजमानाय) विच्यावयति । तां १९,७,३।
- रे. स ह स उद्भिदेव स्तोमः । इन्द्राग्नी एव तौ । तौ हीदं सर्वमाजिस्त्यायामुद्भिन्ताम् । जै १,३१२ ।

उद्ग- वनिष्ठोरुद्धः (श्रजायत) । जै २,२६७ ॥ [°द्ग- अप्- ३२ द्र.] ।

उद्वंशीय (सामन्-)-

- रै. पृष्ठानि वा असुज्यन्त तेषां यत्तेजो स्सोऽत्यश्च्यत तहेवाः समभर ५ स्तदुद्व ५ शीयम-भवत् । तां ८,९,६ ।
- २. यदुद्वंशिमवोद्यत्यासुरान् (देवाः) अभ्यत्यक्रामंस्तदुद्वंशीयमभवत् । तदुद्वंशीयस्योद्वंशी-यत्वम् । जै १,१८९ ।
- ३. सर्वेषां वा एतत्पृष्ठानां तेजो यदुद्व ५ शीयम् । तां ८,९,७ ।

उन्नत- यः पञ्जकामः स्यात् स एतमैन्द्रमुन्नतमालभेत, ···साहस्री वा एषा लक्ष्मी यदुन्नतो, लक्ष्मियैव पञ्जनवरुन्धे । तैसं २,१,५,१-२ ।

उन्नेतृ (ऋत्विज्-)-

- रै. अतिरिक्त (को वा मै.]) एष ऋत्विजां यद् (य मै.]) उन्नेता। मै ४, ७,४; काठ २८, ९: क ४४.९।
- २. उन्नेतरुन्मा नय। जै २,६८।
- ३. विष्णुर्वा उन्नेता । जै २,६८ ।

उन्√मद् गन्धर्वाप्तरसो वा एतमुन्मादयन्ति य उन्माद्यति । तैसं ३,४,८,४।

उप

- १. इयं (पृथिनी) वाऽउप। द्वयेनेयमुप यद्धीदं किंच जायतेऽस्यां तदुपजायतेऽथ यन्न्यृखस्यस्यामेव तदुपोष्यते । माश २,३,४,९ ।
- २. इयं (पृथिवी) वा उप स्वर्गम् । काठ ७,४।
- रे. उप वै रथन्तरम् (उपशब्दसम्बद्धं हि रथन्तरपृष्ठं ज्योतिष्टोम इति) । तां १६,५१४ ।
- ध. प्रजा वा इमा उप। या वै प्रजा आभविष्यन्तीस्ता उप। काठ ७, ४।

उपख्यातु- आदित्य- ८३ इ.।

उपगातृ-

- १. आर्त्तवा उपगातारः । ते ३, १२, ९, ४ ।
- २. त य एवेमे मुख्याः प्राणा एत एवोद्गातारश्चोपगातारश्च । जैउ १, ६,३,५।
- रे. तस्मादु चतुर एवोपगातृन् कुर्वीत । जैउ १, ६, ३, ६।
- ध. विश्वे देवा उपगातारः । तैसं ३, ३, २, १।
- उपगु- उपगुर्वे सौश्रवसः कुत्सस्यौरवस्य पुरोहित आसीत्। तां १४, ६, ८। उपनीका-
 - १. इमा वै वस्रयो यदुपदीकाः । माश्र १४, १, १, ८।

२. उपदीका यत्र क च खनिन्त । तदपोऽभितृन्दिन्त । वारे वृत ५ ह्यासाम् । तैआ ५,१, ४-५ उपदेशन-> उपदेशन-वत् (स्तोम-)- प्राणो वै त्रिवृदर्खमासः पञ्चदशः संवत्सरः सप्तदश आदित्य एकवि ५ श एते वै स्तोमा उपदेशनवन्तः । तां ६, २,२।

उपद्रव-

- १. अथ यदन्तरिक्षे तत्सर्वमुपद्रवेणाप्तोति । जैउ १, १०, १, ८।
- २. आपः प्रजा ओषधय एव उपद्रवः । जैउ १, ५, १, २।
- ३. उपद्भवं गन्धर्वाप्सरोभ्यः (प्रजापितः प्रायच्छत्) । जैउ १, ३, २, १ ।
- थ. यदुपात्तमयं छोहितायति स उपद्रवः । जैउ १,३, २, ४ ।
- ५. विक्वे देवा उपद्रवः जैउ १, १८, ३, ९।

उपद्रष्ट्र-

- १. अग्निर्वा उपद्रष्टा । तैसं ३, ३, ८, ५; गो २, ४, ९; तै ३, ७, ५, ४ ।
- २. ब्राह्मण (°णो वा [गो.]) उपद्रष्टा । मै ४, ६,९; गो २,२,१९॥ [°ष्ट्र-अमि-८४ ह.]। उपनति- श्रोत्रमुपनतिः । जै १,१४।

उपनयन-

- १. एतद्वे पत्न्ये व्रतोपनयनम् (यद्योक्त्रेण संनहनम्)। तै ३,३,३,२।
- २. तं (बालांकिम्) होवाचाजातशत्रुः प्रतिलोमरूपमेतन्मन्ये यत् क्षत्रियो बाह्मणसुपनयते । शांआ ६, १९; कौउ ४, १९ ।
- ३. यमेवं विद्वानुपनयते । सोऽवश्यं वेदाध्यामी भवति । काठसंक १४२: ३ । उपपक्ष- गुहोपपक्षाभ्यामहिवना (प्रीणामि) । काठ ५३, ३ । उपबहिण- छन्द्रा ९ वा एतन्निस्म ९ यदुपर्वहणं सर्वसूत्रम् । मे १,६, ४ । उपभृत्-
 - १. अग्रमिव हि जुहर्मध्यमिवोपभृत्मूलमिव ध्रुवा । माश १, ८, ३, १३।
 - २. अत्तेव जुहुराद्य उपमृत्। मारा १, ३, २,११।
 - ३. अथेदमन्तरिक्षसुपभृत्। माश १, ३, २, ४।
 - ध. अस्तु श्रीपडित्युपभृतम् [+तेन (युनक्ति [काठ.])]। मै ४,१,११; काठ ३१, १३।
 - ५. उपभृत्सन्यः (हस्तः)। तै ३, ३, १, ५।
 - ६. उपभृदेहि देवस्त्वा सविता ह्नयति (ह्नयतु Lक. J) । तैसं १, १, १२, १; काठ १, १२; क १, १२ ।
 - ७. आतृब्य(प्रजा वा [मै ४,१,१२]) उपसृत्। मै १, ४, १३;४,१,१२।
 - ८. भ्रातुन्यदेवत्योपसृत् । तैसं२,५,९,५; काठ ३१, ९; क ४७, ९; तै ३, ३,५, ४;७, ९ ।
 - पन उपसृत् (प्रायिक्चता र्थं वेदभागमध्येतु: पुरुषस्य) । तैआ २, १७,२ ।
 - १०. यजमान एव जुहूमनु । योऽस्मा ऽ अरातीयति स उपभृतमनु । माश १, ३, २, ११ ।

- ११. यद्षीकृत्व उपभृति गृह्णाति, त्रिष्टुब्जगतीभ्यां तद् गृह्णाति । माश १, ३, २,१६।
- १२. साविज्युपसृत् । ते ३, ३,७,६॥ [॰सृत्- अन्तरिक्ष- ४९;५७;९७; आख्वत्थी- इ.]।

उपयज्-

- १. एकादशोपयजः । काठ २६, ९; क ४१,७ ।
- २. यद्यजन्तमुपयजित तस्मादुपयजो नाम । नाश ३, ८, ४, १० ।
- उपयमन-> उपयमनी- अन्तरिक्षं वाऽ उपयमन्यन्तरिक्षेण हीद र सर्वमुपयतम् । माश १४,२, १,१७॥ [नी- उदर- ४ इ.]।

उपयाम-

- १. इयं (पृथिवी) वाऽउपयामः (+ इयं वाऽइद्मन्नाधसुपयच्छति पशुभ्यो मनुष्येभ्यो वनस्पतिभ्यः Lमाशः.]) । तैसं ६,५,८,३; काठ २६,१०; क ४२,२; माश ४,१,२,८ ।
- २. इयं (पृथिवी) वा उपयामी यदत्र स्कन्दत्यनया तथातम् । काठ २७, २ (तु. मे १,८, ७; ४,५,५)।
- रे. उपयाममधरेणौष्ठेन (प्रीणामि)। मै रे, १५,२।

उपरव-

- १. इन्द्रो वे वृत्रमहन्त्स इमां प्राविशत् , तं देवताः प्रेषमैच्छ १ स्तन्नाविद १ स्तं भूतान्युपार-वन्त, यो नो ऽधिपतिरभूत् तक्ष विन्दामा इति तदुपरवाणामुपरवत्वम् । मै ३,८,८ ।
- २. प्राण उपरवेषु । (सोमः)। काठ ३४,१५।
- रे प्राणा (+ वा [मै.]) उपरवाः । तैसं ६,२,११,१; मै ३, ८, ८; ४, ६, ६; काठ २५,९; क ४०,१।
- थ. स्तना उपरवाः (विराजः)। काठ २५,९; क ४०,२।

उपरिष्टात् वष्टा त्वा रूपैरुपरिष्टात् पातु । काठ २,९ ।

उपवक्त-

- रै. बृहस्पतिरूपवक्ता। मै १, ९, १; काठ ९, ८; तैआ ३, १,१।
- २. मन (मित्र काठ., तैआ ३,३,९]) उपवक्ता। मै १,९,९³; काठ ९,८; तैआ ३,९,९;३,९। [°क्- अन्युतमनस्– द्र.]।

उपवसथ-

- रै. छन्दा ५ स्युपवसथे (सीमः)। काठ ३४, १५।
- २. त एतद्धविः प्रविशन्ति (विश्वे देवाः)। तऽ एतासु वसतीवरीषूपवसन्ति स उपवसथः। माश ३,९,२,७।
- रे. यदहरस्य क्वो ऽग्न्याधय ५ स्यात् । द्विवैवाश्रीयान्मनो ह वै देवा मनुष्यस्यानानन्ति तेऽस्य-तष्क्वोऽग्न्याधय विदुक्तेऽस्य विक्वे देवा गृहानागण्डन्ति तेऽस्य गृहेषूपवसन्ति स उपवस्थः । मारा २, १, ४, १ ।

उपवाक- यञ्चेष्मणस्ता उपवाकाः (अभवन्)। माश १२, ७, १, १।

उपवीत- उपवीतं देवानाम् । तैसं २,५,११,१।

उपवेष-

- १. उपेव वाऽएनेनैतद्वेवेष्टि तस्मादुपवेषो नाम । माश १, २,१,३।
- २, एष वे वनस्पतीनां पश्विष्टा यदुपवेषः। काठ ३१, १२।
- 🎙. धष्टिवां उपवेषः । तै ३,३,११,२ ।
- ध. परिवेषो वा एष वनस्पतीनां यदुपवेष: । ते ३,३,११,१ ।
- ५. वनस्पतीनां वा एव परिवेष्टा यदुपवेषः । मै ४,१,१३।
- ६. सर्प (°पों वा [मै.]) उपवेषः। मै ४,१,१३; काठ ३१,१२।

खपदाद् (यश-)-

- १. यहेचैकैका स्तोत्रियोपशीयते तस्मादुपशदः । जै २,८१ ।
- २. स (कर्यपः) एतं यज्ञमपश्यत्, तमाहरत्, तेनायजतः। ततो वै तमुपोप प्रजाः पशवी ऽशीयन्त । जै २,८१।

उपशय-

- १. उपश्यं वा अन्वारण्याः पशव उपतिष्ठन्ते । काठ २९,८।
- २. तान् (असुरान्) देवा उपशयेनैवापानुदन्त, तदुपशयस्योपशयस्वम् । तैसं ६, ६,४,४ ।
- ३. यहक्षिणत उपशय उपशये भ्रातृन्यापनुत्त्ये । तैसं ६,६,४,४।
- ध. सर्वे वा अन्ये यूपाः पश्चमन्तोऽथोपश्चय एवापश्चस्तस्य यजमानः पश्चः । तैसं ६, ६,४,४। उपश्चोतः वायुर् (+ वा [गो., तै.]) उपश्चोता । तैसं ३,३,८,५; गो २,२,९९,४,६ तै ३,७,५,४। उपसन्
 - १. अर्थमासा (ऋतव [माश १०,२,५,७]) उपसदः । माश १०,२,५,५;७।
 - २. अहोरात्राणि वाSउपसदः। माश १०, २,५,४ I
 - ३. इमे लोका उपसदः। माश १०,२,५,८ I
 - ध. इंदुं वा एतां देवाः समस्कुर्वत यदुपसदस्तस्या अग्निरनीकमासीत् सोमः शस्यो विष्णुस्तेजनं वरुणः पर्णानि । ऐ १, २५ ।
 - ५. इषुं वा एतां देवाः समस्कुर्वन् यदुपसदोऽग्नि ५ शृङ्ग ५ सोम ५ शल्यं विष्णुं तेजनम्। काठ २५,१: क ३८, ४ ।
 - ६. उपसन्निवें देवा इमांल्लोकान् व्यजयन् (अभ्यजयन् [क.])। काठ २६,२; क ४०, ५।
 - ७. एसदु इ यज्ञे तपः। यदुपसदस्तपो वाऽउपसदः। माश १०,२,५,३।
 - ८. एताभिवें देवा उपसन्धिः पुरः प्राभिन्द्श्विमाल्लोकान् प्राजयन् । मात्रा ३, ४,४,५।
 - ९. मीवा उपसदः । मै ३,७,९; काठ २४,८; क ३८,१; ऐ १,२५; तैआ ५,६, १।
 - १०. ग्रीवा वा एता यज्ञस्य यदुपसदः। काठ २५,१ (तु. माश ३,४,४,१)।
 - ११. जितयो वै नामैता यदुपसदः । ऐ १, २४।
 - १२. त प्ताभिरूपसिद्धरुपासीद्न् (देवाः)। तद्यदुपासीदंस्तस्मादुपसदो नाम। माश ३,४,४,४।
 - १३. सपो ह्यपसदः। माश ३,६,२,११।

- १४. ता (उपसदः) वाडमाज्यहविषो भवन्ति । माश ३,४,४,६ ।
- १५. ते (देवाः) ऽब्रुवन्तुपसीदामोपसदा वै महापुरं जयन्तीति त उपासीद १ स्तदुपसदासु-पसत्त्वम् । मै ३,८,१।
- १६. पृथिव्युपसवन्तरिक्षमुपसदि, खौरुपसदि (सोमः)। काठ ३४,१४।
- १७. प्रातस्तायन्तनं तान् (असुरान् देवाः) उपसिद्धरेवैभ्यो छोकेभ्यो नुदमाना आयंस्ततो देवा अभवन् परासुराऽभवन् , सर्वेभ्य एवैभ्यो छोकेभ्यो आतृब्यं नुदमान एति य एवं विद्वान् उपसद उपैति । काठ २४, १० ।
- १८. मासा उपसदः। माश १०,२,५,६।
- १९. यदुपसद उपसद्यन्ते आतृब्यपराणुत्त्यै । तैसं ६,२,३,२।
- २०. वज्रा (वीर्य [काठ.]) वाऽउपसदः। काठ २९,२; माश १०,२,५,१।
- २१. स्थानमुपसदः (प्रायश्चितार्थं वेदभागमध्येतुः पुरुषस्य) । तैआ २,१७,२ ।
- उपस्थ- केनानन्दं रितं प्रजाम् (आप्नोति) इति, उपस्थेनेति । शांआ ३, ७॥ [॰स्थ- अमृत-३५ इ.]।

उपहब्य (एकाइ-)-

- इन्द्रो यतीन् सालावृकेयेभ्यः प्रायच्छत्तमञ्जीला वागभ्यवदत् स प्रजापतिमुपाधावत्तस्मा
 प्तसुपह्च्यं प्रायच्छत्तं विश्वे देवा उपाह्मयन्त, यदुपाह्मयन्त तस्मापदुह्च्यः । तो १८,१,९ ।
- २. ते देवाः प्रजापतिमुपाधावन् स एतमुपद्दन्यमपश्यत् । तां १८, १,२।

उपहित- अङ्गानि (वाग्) उपहितम् । मारा ६,१,२,१५९ ।

उपांशु (प्रह-)-, °शु (वा. किवि.)

- १. अ ५ शुई वे नाम प्रदः। स प्रजापतिस्तस्येष प्राणः, स यद ५ शोः प्राणस्तस्मादुपा ५ शु-नाम । काश ५,१,१,१ (तु. माश ४,१,१,२)।
- २. अथ वा एव वाक्पूतो यदुपांशुः । मै ४,५,५।
- ३. अनिक्कं वाऽउपा ५ शु । माश १,३,५,१० ।
- ध. असौ (ग्रौः) वा उपांगुः। मै ४,५,५।
- ५. इयं ५ (पृथिवी) ह वाऽडपा ५ ग्रुः । माश ४, १, २, २७।
- ६. उत्तरादुवा ५ क्यं जुहुयात् । क ४२, १।
- ७. उपांशु यजुषा (कियते)। मै ३,६,५।
- ८. किस्पवित्र उपा ५ शुरिति वाक्पावित्र इति झूबात् । तैसं ६,४,५,३।
- ९. पावमानेन त्वा स्तोमेन गावत्रस्य वर्तन्योपा ए शोवीर्येण देवस्त्वा सवितोत्स्रजतु । तैसं २,३,१०,१।
- १०. प्राण (प्राणपवित्रो वा काठ २६,१०]) उपांगुः । काठ २६, १०; क ४१,८; ४२,१ (तु. तैसं ६,४,५,१; मै ४,५,५;७,४; क ४४,८; कौ १२,४)।
- ११. प्राणो ह वाडमस्य (यज्ञस्य) उपा र चुः। मात्र ४, १,१,१।
- १२. बज्ञमुखं वाऽस्पा र ग्रुः। माश ५,२,४,१७।

- १३. यदुपा ए श्रु श ए सति, तदुपा ए स्वन्तर्यामयोर् , यदुष्चैस्तिद्तरेषां ग्रहाणाम् । तैसं ६, ५, ११,२-३ ।
- १४. यदुपांग्रु स प्रायः "तत् (उपांग्रु) तिर इव, तिर इव क्राशरीरमशरीरो हि प्राणः । ऐक्षा २,३,६।
- १५. श्रक्तमुपा ५ श्रु । काठ २७,२; क ४२,२ ।
- १६. स यहुपा ए शु तस्त्राजापस्य ए रूपम् । मात्रा १,६,३, २७ ।

उपांशु-पात्र-

- १. उपांग्रुपात्रमेवान्वजाः प्रजायन्ते । माश ४,५,५,२ ।
- २. उपांशुपात्रं प्रयुज्यतेऽजा एव तत् पश्चनामनुप्रजायन्ते। काठ २८,१०।
- ३. एक ए ह स्वेव तत्पात्रं यदिमाः प्रजा अनु प्रजायन्तऽखपा ए श्रुपात्रमेव । माश ४,५,५,१३ ।
- प्राणाय त्वेत्युपा ५ श्रुपात्रं ५ साद्यति । काठ २७,२; क ४२,२ ।
- ५. यदुपांशुपात्रं प्रयुज्यतेऽजा एव तेन पश्चनां दाधार । क ४५,१॥ [°त्र- अग्नि- १२४; अवि- १ इ]।

उपांशु-याज- क्षत्रमुपांशुयाजः । माश ११,२,७,५ ।

उपांशु-सवन-

- १. अन्तरिक्षमेवोपा ५ शुसवनः । माश ४,१,२,२७।
- २. कात्मोपा ५ शुसवनः (यज्ञस्य)। माश ४,१,२,२५।
- ३. एष वै विवस्वानादित्यो यदुपा र श्रुसवनः । तैसं ६, ५,६,५ ।
- ध. प्राणो वा उपांशुसवनः । काठ २६,१०; २८,६; क <mark>४१,</mark>८; ४४,६ ।
- ५. व्यान उपांशुसवनः । तैसं ६,४,४,१; ६,४; मै ४,५,६;९; माश ४,१,१,१।
- ६. ध्यानं स उपांशुसबनः पातु । मे ४,८,७।
- ७. व्यानाय स्वेत्युपा ५ शुसवनम् (सादयति)। काठ २७,२; क ४२,२।
- ८. व्यानो वा (हि Lमारा.]) उपांशुसवनः । मै ४,५,४;६,९; मारा ४,१,२,२७॥ [°म-आत्मन्- १६ इ.]।

उपांश्वन्तयीम (१६-)-

- १. आयुरुपांश्वन्तर्यामयोः (सोमः) । काठ ३४,१५।
- २. उवा १ इवन्तर्यामाव् (अतु) अजावयः (प्रजायन्ते) । तैसं ६,५,१०,१।
- ३. उपांश्वन्तर्यामी वा अन्वन्ये पशवः, पुरुषस्त्वे यञ्चेन सम्मितः । मै ४,५, ७ ।
- थ. उपांश्वन्तर्यामी वै पद्मवोऽनुप्रजायन्त इतरान् प्रहानम्बन्याः प्रजाः । काठ २७,२; क ४२,२ ।
- ५. सस्य (यज्ञरूपस्य देवरथस्य) एती रदमी यदुर्पादवन्तर्यामी । काठ २७, १, क ४२,१ ।
- ६. प्राणापाना (॰नी वा धमे., की.]) अपांइवन्तर्यामी । मै ४,५,६;९; ऐ २,२१; की ११,८;१२,४; ज २,३७।
- ७. प्राणापामी त उपांश्वन्तर्यामी पाताम् । मै ४,८,०।
- ८. वय इव इ वे यक्तो विधीयते तस्योपा ए इवन्तर्यामावेव पक्षी, आत्मोपा ए शुसवनः । मार्श ४,१,२,२५॥ [°म- उपांशु- १३ इ.] ।

उपासन- अथातः सर्वेजितः कौषीतकेस्रीण्युपासनानि भवन्ति । सर्वेजिद्ध स्म कौषीतिकरुग्धन्त-मादित्यमुपतिष्ठते यज्ञोपवीतं एत्वोदकमानीय त्रिः प्रसिच्योदकपात्रं वर्गोऽसि पाप्मानं मे वृक्ष्धीत्येतयैवाऽऽवृता, मध्ये सन्तमुद्धयोऽसि पाप्मानं म उद्वृक्ष्धीत्येतयैवाऽऽवृताऽस्तं यन्तं संवर्गोऽसि पाप्मानं मे संवृक्ष्धीति, तग्रदद्दोरात्राभ्यां पापं करोति सं तद् वृक्के। शांआ ४,७।

औपासन- या एवान्निहोत्रे देवतास्ता औपासने, या (१य) एवाहिताग्नेर्धर्मः सा (१स) एव धर्मो, य एवाहिताग्नेर्छोकः स एवीपासनिकस्येति शाट्यायनिष्ठाह्मणं भवति । लु १०१.

डपोति- इयं (पृथिवी) वा उपोतिः । मै १, ५,५ ।

उपोदक- अयं वै (पृथिवी-) लोक उपोदकः । माश १३,८,३,३॥ [°क- अग्नि- ४९४ इ.]। उरस्-

- १. डरस्किन्द्रप् (°न्द्रभ: [माश.])। माश ८, ६, २, ७; ष २, ३।
- २ उरः सप्तद्शः (स्तोमः) । अष्टावन्ये जत्रवो ऽष्टावन्यः उरः सप्तद्शम् । माश १२,२,४,११।
- रे. उरः सान्तपनीया (इष्टिः) उरसा हि सिमव तप्यते । माश ११, ५, २, ४ ।
- ध. उर्वेव मे कुर्वित्यब्रवीत्तद्ररोऽभवत् । ऐआ २, १,४ ।
- ५. तस्मा उरुरभवत् । तदुरस उरस्त्वम् । जैउ ४, ११, ३, २।
- ६. स (प्रजापितः) बाहुभ्यामेवोरसः पञ्चदशं स्तोममस्जत त्रिष्टुमं छन्दो शृहत् सामन्द्रं देवतां राजन्यं मनुष्यमश्वं पश्चम् । जै १,६८ ।

उर्वशी- वाग्वा उर्वशी, पुरूरवा असीति प्राण एव तन्मिथुनम् । मै ३,९,५। [°शी- अर्वाग्वसु- २; अघरारणि-; आयु- १,२,३ द्र.]।

उर्वी-

- १. यथेयं पृथिन्युन्येवमुरुर्भूयासम् । माश २, १, ४, २८।
- २. षण्मोवींर ए हसस्पान्त्विनइच पृथिवी चापश्च वातइचाहश्च रात्रिश्चेत्येता मा देवता आर्ते-र्गोपायन्त्वित्येवैतदाह । माश १, ५, १, २२ ।

बलुक-

- इत्थादुळ्क आपण्तत् । हिरण्याक्षो भयोमुखः । रक्षसां दूत भागतः । समितो नाशयाग्ने । तैआ ४, ३३,१ ।
- २. वनस्पत्तया उल्ल्कान् (आलभते)। मै ३,१४,४।

बलूबल-

- १. उरु मे करदिति (प्रजापितरव्यति) तस्मादुरकरमुरुकर १६ वे तदुरुख्लिमित्याचक्षते परोक्षम् । माश ७, ५, १, २२ ।
- २. प्रादेशमात्रमुळुखलं कार्यमेतावान् वै विष्णुः । मै ३, २, ७।
- रे. यदुरुखुल्लसुपद्धाति विष्णोरेव नाभावरिन चितुते । क ३१,९ ।
- ध. योनिस्त्रूखलम् · शिक्षं मुसलम् । माश ७, ५, १, ३६।

प. वैष्णव ५ सुलुखलम् । मै ३,२,७॥ [॰ल- अग्नि- ४१६; अन्तरिक्ष- १८; औदुम्बर- १ द्र.]।

उल्ब-

- १. डल्बं घृतम्। माश ६, ६, २, १५।
- २. उल्बं दीक्षितवसनम्। काठ २३, २।
- ३. उल्बम् (+वा [माश ७, ३, १, ११.]) ऊषाः । माश ७, १,१,८;३,१,११।
- उल्बस्य वा एतिक्रिं द यत् श्रीमम् (वासः)। मै १, ६, ४।
- प. उल्बेन गर्भ भावत इव च्छन्न इव । काठ २३, ३ ।

डशत्-

- १. उज्ञन्तुशन्तमिति प्रियः प्रियमित्येवैतदाह । माश ३, ३, ३, १०।
- २. वायुर्वा उशन्। तो ७, ५,१९।

उद्यानस्-

- १. अग्निर्देवानां दूत आसीत् (+उशना काच्यो ऽसुराणां, तौ प्रजापतिं प्रश्नमैतास् L तैसं २, ५, ८,५;११, ५।
- २. डशनसा कान्येन (उद्गात्रा) असुराः पश्चात् (आगच्छन्)। जैउ २,३,१,२॥ [॰नस-असुर- १४ द्र.]।

औशन (सामन् -)-

- १. अथौशनमन्त्यं साम । अन्त्येन साम्नान्त्यं स्वर्गं लोकमश्रवामहा इति । जै २,१४।
- २. उशना वै काव्यो ऽकामयत यावानितरेषां काव्यानां लोकस्तावन्त १ स्पृणुयामिति स तपो ऽतप्यत स एतदौशनमपश्यतेन तावन्तं लोकमस्पृणोद्यावानितरेषां काव्यानमाासीसद्वाव स तर्याकामयत कामसनि सामीशनं काममेवैतेनावरुन्धे । ता १४, १२, ५ ।
- ३, उशना वै कान्यो ऽसुराणां पुरोहित भासीतं हेवाः कामदुघाभिरुपामन्त्रयन्त तस्मा एता-न्योशनानि प्रायच्छन् । कामदुघा वा श्रीशनानि । तां ७,५,२० ।
- ध. प्राणा वा जीशनम्।ता ७, ५, १७।
- ५. यदुश्चना काव्यो ऽपश्यत् तस्मादौशनमित्याख्यायते । जै १, १२७ ।
- ६. बायुर्वा उन्न ए स्तस्यैतदौशनम् । ता ७, ५, १९ ।

औशन-काव-

- १. एष ह वे स्वर्गस्य लोकस्य पन्था अक्षसायनो यहीशनकावे (सामनी)। जै २, ४२१।
- २. रइमी वा एती यज्ञस्य यदौशनकावे (सामनी) । तां ८, ५, १६।

ডিহাज्−

- १. डिशिगसि कवि:। तैसं १,३, ३,१; मै १, २,१२; काठ २, १३; क २,७।
- २. उक्तिगसि, वसुभ्यस्त्वा वस् अन्व । तैसं ४, ४,१,१-२, काठ ३७, १७।
- दे. उशिजा वसुभ्यो वसून् जिन्व । मै २, ८, ८।
- ध. ऋत्विजो वै वक्कय उद्याजः । तैसं ६, ३, ६, १; काठ २६, ७; क ४१, ५।

पते वै वह्नय उशिजो यद् ऋत्विजश्च धिष्ण्यास्च । मै ३, ९, ६ ।

उशीनर- तस्मादस्यां ध्रुवायां प्रतिष्ठायां दिशि ये के कुरुपञ्चालानां राजानः सवशोशीनराणां राज्यायैव तेऽभिषिच्यन्ते राजेत्येनानभिषिकामाचक्षते । ऐ ८,१४ ।

चषस्-

- रै. उषा वा अइवस्य मेध्यस्य श्चिरः । तैसं ७,५,२५, १।
- २. ऋतूनां पत्नी प्रथमेयमाऽगादह्नां नेत्री जनित्री प्रजानाम् । एका सती बहुधोषो ब्युच्छस्यजीर्णा त्वं जरयसि सर्वमन्यत् । तैसं ४,३,१९,५-६।
- रे. तानीमानि भूतानि च भूतानां च पतिः संवत्सरऽउषिस रेतोऽसिज्ञत्स संवत्सरे कुमारो ऽजायत सोऽरोदीत्यदरोदीत् तस्माद्धद्वः । माश ६, १,३,४-१० ।
- ध. तान् दीचितांस्तेपानान् (अग्निवाय्त्रादित्यचन्द्रमसः) उषाः प्राजापत्याऽप्सरोरूपं कृत्वा पुरस्तात्प्रत्युदैत्तस्यामेषां मनः समपतत्ते रेतोऽसिद्धन्त ते प्रजापति पित्तरमेत्यामुवन् रेतो वा असिद्धामहा इदं नो मामुया भूदिति । कौ ६,१।
- ५. प्रजापतिरुषसं स्वां दुहित्तरं बृहस्पतये प्रायच्छत् । जै १, २१३।
- है. प्रजापतिरुषसमध्येत् स्वां दुहितरं तस्य रेतः परापतत्तवस्यां न्यषिष्यत तदश्रीणादिदं मे मा दुषदिति तत्सदकरोत् पञ्चनेव । तां ८,२,१० ।
- प्रजापतिवैं स्वां दुद्दितरमभ्यकामयतोषसम् । मै ४,२,१२ ।
- ८. प्रजापतिवै स्वां बुहितरमभ्यध्यायिद्विमत्यन्य आहुरुषसमित्यन्ये । ऐ ३, ३३ ।
- ९. प्रजापतिई वै स्वां दुहितस्मिभद्ध्यो । दिवं वोषसं वा मिथुन्येनया स्यामिति ता ९ सम्बभूव । माश १.७,४,१ ।
- १०. प्रजापतिहींवसं स्वां दुहितरमभ्यध्यायत् । तस्य विद्धस्य रेतः पराऽपतत् तद्धिमवति प्रत्यतिषठत् तन्मानुषमभवत् । जै ३,२६२-६३।
- ११. भूतानां पतिर्गृहपतिरासीदुवाः पत्नी । माश ६,१,३,७।
- १२. योषाः सा राका। ऐ ३,४८।
- १३. रान्निर्वा उषाः। ते ३,८,१६,४।
- १४. सिमधो यजत्युषस एव देवतानामव रुन्धे । तैसं २,६, १,१ ।
- १५. सूर्यो देवीमुषस ए रोचमानां मर्यो न योषामभ्येति पश्चा । मै ४, १४,४ ॥ [॰षस- अरुण-३; अरुणी-; आरुणी- द्र.] ।

उषस्य- उषस्यमन्वाह तदन्तिरक्षिकोकमाप्नोति । कौ ११,२; १८, २ ।

उषासा-नक्त- अहोरात्रे वा उषासानका। ऐ २.४।

उष्ट्र- त्वष्ट्रा उष्ट्रान् (आलमते)। मै ३,१४, १०।

उिष्णह्-, हा (छन्दस्-)-

- रे. अष्टाविज्ञत्यक्षरा (+वा [जै.]) उष्णिक्। की २६, १; जै १,३१।
- र. बिंगक् (उत्पिहा [काठ.]) छन्दस्तच्चक्षुः, पूषा देवता । मै २, १३, १४; काठ ३९,४।

- ३. उष्णिगुत्स्नानात् स्त्रिद्धतेर्वा कान्तिकर्मणोऽपि वोष्णीषिणो वेत्यौपिमकम् । दै ३, ४ ।
- ध. उष्णिहं वै स (यजमानः) छन्दसां भुग्विक्षरसो देवान् देवानाम् । जै १,३१।
- ५. डिब्जिहा जगत्यै (वीर्यम्)। तैसं २, ४, ११, १।
- ६. ककुभ: पूर्वार्धे ऽक्षराणि भूयिष्ठानि ... उक्षित्राणि न्या उक्षराणि भूयिष्ठानि । ते वा एते छन्दसी धेनुश्चैवानङ्वांश्च ... तस्मात्पश्चः पूर्वार्धेन च जघनार्धेन च भूयिष्ठं भाजयन्ति वहन्ति पूर्वार्धेन दुहे च जघनार्धेन प्र च जनयन्ति । जै १,१५९ ।
- ७. मीवा (बज्रो वा ध्जै.।) उष्णिहः । जै १, २०९; माश ८, ६, २, ११।
- ८. चक्षुर् (वीर्थम् [जै.]) उष्णिक् । जै १, ३०९; माश १०, ३, १,९।
- ९. तस्य (प्राणस्य) उविणग्लोमानि । ऐआ २, १, ६ ।
- १०. तुर्यवाह उहिणहे। मै ३, १३, १७।
- ११. त्रिवत्सो वय उक्णिहा छन्दः । तैसं ४, ३, ५, १; मै २, ८,२; काठ १७,२।
- १२. देवपुरा वा एवा चतु बिणहः। जै १, २२७।
- १३. पशवो वा उष्णिक्। तां ८, १०, ४; जै १, २२९; (तु. जै १, ३०५; ३०९)।
- १४. पोतारं वृणीते । उक्ष्णिहं तच्छन्द्सां वृणीते । काठ २६, ९; क ४१, ७; (तु. मै ३, ९, ८)।
- १५. यजमानच्छन्दसमेवोब्णिक्। कौ १७, २।
- १६. यस्य सप्त ता उन्णिहम् (अभिसंपद्यन्ते) । कौ ९, २ ।
- १७. विश्वे देवा देवतोष्टिणहा छन्द आग्रयणस्य पात्रमसि । तैसं ३, १,६,३ ॥ [°िडणह− अजाविक− १; आयुस्− १२]।

उष्णिक्ककुभ्-

- १. अथोष्णिककुभी चक्षुषी ते। जै १, २५४ (तु. जै २, ५८)।
- २. उष्णिककुढभ्यां वा इन्हो वृत्राय वर्ष्रं प्राहरत् ककुभि पराक्रमतोष्णा प्राहरत्। ता ८,५,२।
- है. नासिके वा एते यज्ञस्य यदुष्णिक्ककुभौ । ता ८, ५, ४।
- **४. शाणा वा उक्लिककुभौ । तां ८, ५,५ ।**
- ५. संशीर्णसिवैतच्छन्दः पुरुषछन्दसमुष्णिक्ककुभौ । जै १,३३७ ॥ [°कुभ्- इन्द्र- २१२ ह.]। औष्णिह-
- १. भौषिणहो वै पुरुषः। ऐ ४, ३।
- २. मरुतस्सप्ताक्षरयोष्णिह्मुद्जय ५ इचतुर्घा हि (हा | मै.] तस्यास्सप्त सप्ताक्षराणि । मै १, ११, १०; काठ १४, ४।
- रे. लोहमीब्जिहम् (छन्दः)। शांआ ११, ७। औष्णिही- असी वै लोको चौरीब्जिही तृचाशीतिः। ऐआ १, ४, ३।

उष्णीष- शस्यं निर्हत्योष्णीषेण वेष्टयन्ति । मै २, ३, १ ।

उस्त्रिया > °त्व- ततो यद् (रेतः) अत्यस्त्रवत्तद् बृहस्पतिरुपागृह्णात् तदासां (गनाम्) उस्त्रियात्वम् । मै ४, २, १२।

ऊ

ऊति- ऊतयः खलु वै ता नाम याभिर्देवा यजमानस्य हवमायन्ति । ये वै पंथानो याः स्नुतयस्ता वा ऊतयस्त उ एवैतत्स्वर्गयाणा यजमानस्य भवन्ति । ऐ १,२।

ऊतीक- यज्ञस्य वै यत्र शिरोऽि छ्यत तस्य यो रसः प्राणेदत् त एवोतीका सभवन् तमु तस् यज्ञमेव प्रत्यक्षमभिषुण्वन्ति यदूतीकान्। जै १,३५४।

ऊधस्- तस्या (विराजः Lgथिव्याः J) एतदूधो यदिधववणे "ऋत्विजो दुहन्ति । काठ २५,९ ।

ऊन-> ऊनातिरिक्त- न्यूनाक्षरा छन्द भाषो देवतोनातिरिक्तानि । माश १०,३,२,१३। ऊम-

- १. जमा वै पितरः प्रातः सवने, अवा माध्यन्दिने काव्यास्तृतीयसवने । ऐ ७,३४ ।
- २. भूतानि वै विश्व ऊमाः। ऐआ १,३,४।

<u> ऊरु-</u>

- १. अनुष्टुप्छुन्दो विश्वे देवा देवतोरू। माश १०,३,२,९।
- २. उरुवोरोजः (अस्तु) । तैसं ५,५,९,२।
- रे. जरू तदस्य (पुरुषस्य) यद् वैश्यः । काठसंक १०१: ५; तेआ ३,१२,६ ।
- ध. तदूर्ध्वमुद्सपैता ऊरू अभवताम् । ऐआ २,१,४।
- ५. दक्षिण ५ ह्यूरुमनु प्रजाः प्रजायन्ते । मै ४,५,४ ॥ [°रू- ऐन्द्राग्न- ७ इ.] । ऊर्ज-
 - १. अमुतो (दिवः)ऽर्वाचीमूर्जमुपजीवन्ति । काठ २१,९ ।
 - २. भाषो वाऽऊर्जोऽद्भ्यो ह्यूर्जायते । माश ९,४,१, १०।
 - रे अर्क (+ वै [मै.]) पश्चाः । तैसं २,१,१,७,४,४,३,५,९,३; मै २,५,१।
 - ध. जर्गिति देवाः (उपासते)। माश १०,५,२,२०।
 - ५. करवी अन्नासं दिस्र। तै २,७,२,२; तैआ ५,९,७।
 - ६. जर्ग्वा ओषधयः। मै ३,६,७;९,४।
 - ऊर्ग् (+ वै [काठ.]) विराट्। काठ ३३,३; तै १,२,२,२।
 - ८. जरवें दिध । तैसं ३.५,९,३; मै ३,२,७; काठ २८,६; क ४४,६ (तु. काठ २१,९)।
 - ९. उन्वें (उर्क् [तेआ.]) मुक्षाः । तैसं ५,१,९,४; काठ १९,१०; क ३०,८; ते ३,८,१,१; तैआ ५,४,४ ।
 - १०. करेंबे थवः (रसः [माश.], सोमः [काठ.])। तैसं ६,२,१०,३; काढ २७,१; माश ५,१,२,८।
 - ११. जग्वैं रसो यूः (हिङ्कारः । शांआ.।)। मै ३, १०,४; शांआ २, १।
 - १२. करवें स्वम् , यावद्वे पुरुषस्य स्वं भवति नैव तावदशनायति । माश ५,३,५,१२।
- १३. ऊर्ज् स्वा एत स्रसं पृथिन्या उपदीका उद्दिन्ति यद्वल्मीकम्। ते १, १,३,४; तेआ ७, १, ७,८।
- १४. डर्ज ५ स ५ सीदेन (प्रीणामि)। काठ ५३, १।

- १५. ऊर्जं दधाथामिति रसं दधाथामित्येवैतदाह । माश ३, ९, ४, १८।
- १६. ऊर्जे त्वेति यो वृष्टादूर्भसो जायते तसी तदाह। माश १, २, २, ६।
- १७. ऊर्जी वा एतद् रूप ५ यत्पूर्णम् । मै ३, ६, ५।
- १८. ऊर्जोषधीः (आदित्योऽस्तं यन् प्रविश्वति)। जै १, ७।
- १९. तमेव (चन्द्रमःस्थं अत्स्यन्नामानं यमं मृत्युम्) ताभिराहुतिभिक्शमयित्वोर्जं लोकानां जयित । जै १, २८।
- २०. देवा वै यत्रोर्ज व्यभजनत ततश्तर उद्दतिष्ठत् । काठ २३,४।
- २१. पितरो (गाम्) अदुह रजतेन पात्रेणोर्जं च स्वधां च। मै ४, २, १३।
- २२. मध्यत ऊर्गूर्जयति। क ३१.९।
- २३. मध्यत ऊर्जा भुञ्जते । तैसं ६, २, १०, ७।
- २४. यास्ते अन्ने तनुव कर्जी नाम । ताभिस्त्वमुभयीभिः संविदानः । तैआ ४, १८,१ ।
- २५. विश्वे देवा कर्जा (सहागच्छन्तु) । तैआ ३,८,२॥ [ऊर्ज्- अन-१४; ११२; १४९;१५०; अन्नाय- ४; अप्- १३०;१४२;१४३; इष्- ३; उदुम्बर- ३;५;६;७;८;९;१३;१४;१७;१९; औदुम्बर- ३ द्र.]।
 - √ऊर्जि> °र्जयत्->°र्जयन्ती- जातवेदा ऊर्जयन्त्या पुनातु । काठसंक ९६ : ७ । ऊर्जस्->उर्जस्वत्- वसन्तस्याहं देवयज्ययोर्जस्वान् पयस्वान् भूयासम् । काठ ४, १४ । ऊर्जस्वती- रसवतीरित्येवैतदाह यदाहोर्जस्वतीरिति । माश ५, ३,४,३ ।

ऊर्ज- अन्नमूर्जम् । कौ २८,५।

- ऊर्ण->ऊर्ण-नाभि- ये(कालकजाख्या असुराः)ऽवाकीर्यन्त त ऊर्णनाभयोऽभवन् । त १,१,२,५। ऊर्ण-म्रदस्-
 - १. ऊर्णम्रदा इत्यूर्णमृद्धीत्येवैतदाह । काश ४, २, १, १०।
 - २. साध्वी देवेभ्य इत्येवेत शह यदाहोणेश्चदसं त्वेति । माश १, ३, ३, १९।

ऊर्ण,र्णा-वाभि-

- १. ये (कालकाञ्जेब्न पुरेषु) ऽघरे त ऊर्णां वाभयः (अभवन्) । मै १, ६, ९।
- २. यो (कालकाज्ञानामसुराणाम्) व्यवृद्धात सोऽयम् (स एष ।क.।) ऊर्णवाभिस् स्वैरान्त्रैस्संतित ५ सति । काठ ८, १; क ६, ६।

ऊर्णायु-

- २. इममूर्णायुं वरुणस्य नाभिं त्वचं पश्ननां द्विपदां चतुःपदाम् । त्वब्दुः प्रजानां प्रथर्म जनित्रमग्ने मा हि ५ सीः परमे ब्योमन् । काठ १६,१७ ।

- ३. इमसूर्णायुमित्यूर्णावलमित्येतत् । माश ७, ५, २, ३५ । और्णायव (सामन्-)-
- १. तदेतत् कामसनि साम ... यदूर्णायुर्गन्धर्वो ऽपश्यत् तस्मादौर्णायविमत्याख्यायते । जै ३,७६ ।
- २. तदेतत् (और्णायवम्) स्वग्यं साम । जै ३, ७०।

ऊर्ध्व, ध्वी-

- १. अथैतदन्तरिक्षम् (ऊर्ध्वा दिक्), एषा हि दिग् बृहस्पतेः । माश २, ३,४,३६ ।
- २. अथैनम् (इन्द्रम्) कथ्वीयां दिशि मरुतश्चाङ्गिरश्च देवाः · · अभ्यषिञ्चन् · · पारमेष्ठाय माहाराज्यायाऽऽधिपत्याय स्वावश्यायऽऽतिष्ठाय । ऐ ८, १४ ।
- ३. अधिपत्न्यसि बृहती (ऊर्ध्वा) दिङ् मरुतस्ते देवा अधिपतयो, बृहस्पतिहेंतीनां प्रतिधर्वा, विश्वव-त्रयिस ए शी त्वा स्तोमी "वैश्वदेवाग्निमारुते उन्थे "शाकररैवते सामनी। तैसं ४, ४, २, २, २-३।
- ४. अधिपत्न्यस्यूर्ध्वा दिक् (+िवश्वे ते देवा अधिपतयो, बृहस्पितहेंतीनां प्रतिधर्ता, त्रिणव-त्रयस्त्रि १ शौ त्वा स्तोमौ पृथिब्या १ श्रयता १ वैश्वदेवाग्निमारुते उक्थे अन्यथायै साम्नुता १ शाक्कररैवते सामनी ८ मै २, ८, ९. ८)। मै २, ८, ३;९।
- ५. इय ५ (पृथिवी) वा अदितिः , ऊर्ध्वा वा अस्या दिक् । मै ३, ७,९।
- ६. ऊर्ध्वया त्वा दिशा (+सादयामि ।मै. ।) बृहस्पतिना (+देवेन ।मै. ।) देवतया पाङ्केन च्छन्दसारनेः पृष्ठमुपदधामि । मै २, ८, ११; काठ २२, ५ (तु. तैसं ५,५,८,३)।
- ७. जर्ध्वया दिशा यज्ञः संवत्सरो माजियताम् (°यन्ताम् [काठ.])। मै १, ४, २; काठ ५, ५।
- ८. कथ्वी दिक् पङ्क्तिइछन्द्दशाकरं रैवत एसाम, मित्रावरुणी देवता हेमन्तशिशिरा ऋतू त्रिणवस्स्तोमस्त्रयस्त्रिशवर्तनः, पष्ठवाड् वयोऽभिभूरयानां, विष्वग्वातो बातः सुपर्ण ऋषिः। काठ ३९, ७।
- ९. ऊर्ध्वा दिग् बृहस्पतिर् (°क् सोमो [मै.]) देवता । मै १,५,४; काठ ७,२; तै ३,११,५,३।
- १०. ऊर्ध्वा दिशा थ रन्तिराशीषधीना थ संवत्सरेण सविता नी अह्वाम् । रेवत्सामातिच्छन्दा उ छन्दो ऽजातशत्रु: स्थोना नो अस्तु । तैसं ४, ४,१२, ४।
- ११. ऊर्ध्वा दिशा ५ हेमन्तिशिरावृत्नां बृहस्पतिर्देवता, वर्ची द्वविणं, त्रिणवः स्तोमः, स उ त्रयस्त्रि ५ शवर्तनः पष्टवाद्वयो ऽभिभूरयानां, विष्वग्वातो वातः सुपर्णे ऋषिः । तसं ४, १,३,२-३ ।
- १२. जन्दांमातिष्ठ । पङ्क्तिस्त्वा छन्दसामवतु, त्रिणवत्रयस्त्रि एशौ स्तोमौ, शाक्षरदेवते सामनी, बृहस्पतिर्देवता, फर्छ (वर्चो Lतैसं.]) द्रविणम् । तैसं १, ८,१३,२; मै २, ६,१० ।
- १३. जर्ध्वामारोह । पङ्क्तिस्त्वावतु शाक्षररैवते सामनी, त्रिणवत्रयश्चि ५ शौ स्तोमी, हेमन्त-श्विशिरावृत्, वर्ची द्रविणम् । माश ५, ४,१, ७।
- १४. ऊर्ध्वामेव दिशं अदित्या प्राजानिक्षयं (पृथिवी) वाऽ अदितिस्तस्मादस्यामृद्ध्वां ओषधयो जायन्तऽऊद्ध्वां वनस्पतयः । माश ३, २, ३, १९ ।
- १५ अर्थ्वायां दिशि यज्ञः संवत्सरो यज्ञपतिर्मार्जयन्ताम् । तैसं १, ६,५, २।

- १६. कथ्वों हि तिष्ठन् वीर्यवत्तरः (°र्या° [काठः])। मै ४, ५,५,८ ४; काठ १८, १९; ३७, ११; क २९, ७।-
- १७. एषा वा ऊर्ध्वा बृहस्पतेर्दिक् तदेष उपरिष्टाद्यंग्णः पन्थाः । माश ५. ५.१,१२ ।
- १८. एषोध्वा बृहस्पतेर्दिगित्येवाहुः। माश ५, १, १, ४।
- १९. ततो देवमनुष्याः पितरः । गन्धर्वाप्सरसक्चोदतिष्ठन् । सोद्वी दिक् । तैआ १, २३, ७।
- २०. पंक्तिरूध्वी दिक्। माश ८, ३, १, १२।
- २१. मामभ्युदयेत्यूर्धां दिक् (आदित्याय) प्रायच्छत् क्षत्रं च राष्ट्रं च । जै २, १५ ।
- २२. य कर्ष्वं उदतृणत् स पूर्वपक्षस्तेन देवानस्जत । काठ ९, ११ ।
- २३. यदाहुत्या अध्वा धूम उदयत स्वर्ग तेन छोकम् (अभिजयति)। मै ३,९,५।
- २४. यदूर्ध्वस्तिष्ठन्जुद्दोति स्वर्ग तेन लोकमभिजयति । काठ २६,७ ।
- २५. सम्राङ् (ऊर्ध्वा) दिशा ए सहसाझी सहस्वत्यृतुर्देशन्तो विष्ठया नः पिपर्तु । अवस्यु-षाता बृहतीर्जु शकरीरिमं यज्ञमवन्तु नो घृताचीः । सुवर्वती सुदुधा नः पयस्वती दिशां देव्यवतु नो घृताची । स्वं गोपाः पुर एतोत पश्चाद् बृहस्पते याम्यां युङ्गिध वाचम् । ऊर्ध्वा दिशा ए रन्तिराशौषधीना ए संवत्सरेण सविता नो अक्षाम् । रेवत्सामातिच्छन्दा उ छन्दो ऽजातशञ्चः स्योना नो अस्तु । स्तोमश्रमश्चि ए शे भुवनस्य पित्न विवस्तद्वाते अभि नो गृणाद्वि । घृतवती सवितराधिपत्यैः पयस्त्वती रन्तिराशा नो अस्तु । तैसं ४,४,१२,३-५ (तु. मै ३, १६, ४; काठ २२, १४) ।
- २६. सोध्वा दिशं (अदितिः) प्राजानात् । कौ ७,६ ।
- २७. स्वर्येवोध्वा दिक् । ऐ १, ८ ॥ [०६वं, ६वां- अदिति- ५५; अधिपति- ७; अधिपत्नी- १;२; आस्कन्द- इ.] ।

ऊर्ध्वसम् प्रजापतिई खलु वा ऊर्ध्व-सम्र । जे १, २१९ । ऊर्ध्व-सम्राम (सामन्-)-

- १. असुरा वा एषु कोकेव्वास र स्तान्देवा ऊर्ध्वसद्योनेनेभ्यो लोकेभ्यः प्राणुदन्त । ता ९,२,११।
- २. जर्ध्वसम्मनेन वै देवा एवु लोकेषूर्ध्वा असीदन् । यदेषु लोकेषूर्ध्वा असीदंखद् जर्ध्वसम्मनस्य जर्ध्वसम्मनत्वम् । जै १,२१८।

ऊर्ध्व-स्तोभ- यदूर्ध्वस्तोभं तेन बाईस्पत्बम् । मै ४, ८, ५।

ऊर्ध्वेड- असुस् (स्वर्गे लोकं देवाः) कर्ध्वेडेन (साम्नाऽभ्यजयन्) । ता १०,१२, ४ । कर्व- कम- १ इ.

ऊष-

- १. अशान् एवासी (द्यीः) अमुतो Sस्यै (पृथिव्ये) शुल्कमकरोत् । जै १,१४५ ।
- २. जपा वै दिवः प्रियं धाम । काठ २०, १; क ३१, ३।
- ३. जबो हि पोबः। ऐ ४, २०।
- ध. एते हि साक्षादन्नं यद्वाः । ते १, ३, ७, ६।
- ५. तावद्वा अमुन्या (दिवः) इह यज्ञिय ९ यदूषाः । मै १,६,३।

- ६. ते (ऊषाः) ऽमुतः (ग्रुलोकात्) आगता अस्यां प्रथिन्यां प्रतिष्ठितास्तमनयोद्यांवापृथिन्यो रसं मन्यन्ते । माश २, १, १, ६।
- पश्चव (°वो वा [माश ५, २, १, १६]) ऊषाः । माश ५,२,१,१६;७,१,१,६;३,१,८।
- ८. पश्नां वा एतत् प्रियं धाम यद्षाः । काठ ८, २ ।
- ९. पुष्टिया पुषा प्रजननं यद्याः । तैसं ५. २. ३,२; तै १, १, ३, १ (तु. मै ३,२,३)।
- १०. प्राजापत्या वा ऊषाः । से १, ११, ८; काठ ८, २; १४, ८।
- ११. यद्मुख्या (दिवः) यज्ञियमासीत् तदस्याम् (पृथिव्याम्) अद्धात् त ऊषा अभवन् । तैसं ५, २, ३, ३।
- १२. यदमुष्या (दिवः) यज्ञियमासीत् तदिमाम् (पृथिवीम्)अभ्यसुज्यतोषाः । काठ ८, २ ।
- १३. योनिवें सिकता, रेता ऊषाः । मै ३, २, ३ (तु. माश १३, ८, १, १४) ।
- रिंध. संज्ञान प वा (हि+ एतत् पशूनां यत् ∟तैसं., तै.) ऊषाः । तैसं ५, २,३, २; मै ३, २,३; तै १,१,३,२॥ िष- उल्ब- ३ द्रॅ.]।

ऊषर- तस्मात्पशब्यमूषरम् (स्थानम्) इत्याहुः । माश २, १, १, ६ । ऊष्मन-

- एष वा ऊष्मा योऽयं (वायुः) पवते । काश ४,८, ३, १२ ।
- २. त्रीणि षष्टिशतान्यूष्मणां यानूष्मणो Sवोचाम, रात्रयस्ताः । ऐआ ३, २, १।
- ३. य जन्माणः स प्राणः । ऐआ २, २,४।
- ४. यानूष्मणो ऽधिदैवतमवोचाम मजानसे ऽध्यात्मम् । ऐआ ३, २, २ ।
- ५. वायो (रूपम्) कब्माणः । ऐआ ३, २, ५।
- ६. बुत्रस्योदमा (वत्सः)। तैआ १, १०, ७,।

ऊष्म-रूप- प्राण ऊष्मरूपम् । ऐआ ३, २, १; शांआ ८, १। [व्हमन्- अन्तरिक्ष- ७२ इ.]।

∨ ऊह

- रै. दू ज्यते वा ऋचो S तरं यदेतदृहितं तस्मादञ्ज नोहेत्, ब्राह्मणवदृहेद् विकृती यथार्थं यजूषि इति । काठसंक १४१: १२-१३।
- २. प्यति वा एतदचो ऽक्षरं यदेनमृद्धवि तसादवं नोहेत्। काठसंक १४१: १८।

狠

अकन् वृहस्पतिर् ऋक्वभिर्वावृधानः (इह मादयस्व)। मै ४, १४, १६।

- रे. ऋक्षाणा ए (सप्तर्षीणाम्) ह वा एता (कृतिकाः) अप्रे पत्न्य आसुः "यहाँता अप्रेणोश-न्तीहोत्तरेण सप्तर्षयः । काश १, १, २, २।
- रे. ऋक्षा वा इयम् (पृथिवी) अग्र आसीत् । मे १, ६, ९।
- रे. केलरेम्य ऋक्षा ऋक्षीकाः (अजायन्त)। जै २, २६७।
- ध. सप्तर्वीतु इ सम वे पुरऽक्षी इत्याचक्षते ! माश २, १,२,४॥ [क्स- अमेध्य- ४ ह] ।

ऋच्-

- अथ यवमयं (पिण्डमधिश्रयति), तद् ऋचा ५ रूपम् । माश ५, ५,५,९।
- अस्थि वा (ह्य भाश १, ६, ३,२९; ३०J) ऋक्। माश १,६,३,२९; ३०;७, ५,२,२५!
- इममेव लोकम् (पृथिवीम्) ऋचा जयति । माश ४,६, ७,२।
- थ्र ऊर्घ वै नामेष । तम् ऋगिति परोक्षमाचक्षते । जै ३,३७९ ।
- ч. ऋक् शतपदी। ष १, ४।
- ऋगसि"सा साम गर्भमधत्थाः । मै २, १३, १५। 8.
- ७. ऋग्घि रथन्तरं साम बृहत्। जै १, १३३।
- ऋरिभः (एनं महादेवम्) शंसन्ति । काठसंक २७: १। ۷.
- ऋग्भ्यो जातं वैइयं वर्णमाहुः । तै ३, १२, ९, २। ۹.
- १०. ऋग्भ्यो जाता " सर्वशो मूर्तिमाहुः । ते ३, १२, ९, १।
- ऋग (+वै [जै.]) स्थन्तरम् । जै १,१२८; तां ७, ६, १७ । 22.
- १२. ऋग्वशा, बृहद्गथन्तरे गर्भः, प्रैषनिविदो जरायु, यज्ञो वत्सो, दक्षिणा पीयूषः। काठ ३९,८ ।
- ऋग् वा अयं (पृथिवी-) लोकः, सामासौ (गुलोकः) । जै २,३८०। **१३**.
- ऋग्वै यज्ञस्य नेदीयो, यजुर्यजमानस्य । मै ३, १, १ । १४.
- ऋग वै विज्ञात ए साम विज्ञातिः । मै १, ४,१४। १५.
- १६. ऋचामग्निर्देवतं तदेव ज्योतिर्गायत्रं छ्न्दः पृथिवी स्थानम् । गो १, १,२९ ।
- १७. ऋचां प्राची महती दिगुच्यते । ऋग्भिः पूर्वाह्ने दिवि देव ईयते । तै ३, १२,९,१।
- १८. ऋचा वै स्तोन्नाय गृद्यते। क ४५,३।
- १९. ऋचा स्तोम ५ समर्थय। तैसं ३. १, १०, १।
- २०. ऋचा होतृत्वं क्रियते । जै १. ३५८ ।
- २१. ऋचि साम गीयते । माश ८, १,३,३।
- २२. ऋचो वर्णो यच्छुकुं कृष्णाजिनस्य । तैसं ६, १, ३, १ ।
- २३. ऋचो वे ब्रह्मणः प्राणः । काठसंक ४: १।
- २४. एतावद्वाव साम यावान् स्वरः । ऋग्वा एषर्ते स्वराद्भवतीति । जैउ १, ६, ३, ९ ।
- एष (प्राणः) वा ऋगेष ह्याभ्यः सर्वेभ्यो भूतेभ्योऽर्चत । ऐआ २, २, २ ।
- २६. ओमित्यृचः प्रतिगर एवं तथेति गाथाया ओमिति वै दैवं तथेति मानुषम् । ऐ ७,१८ ।
- २७. कृष्णमृक्। काठ २३,३।
- २८. ज्योतिस्तद्यद् ऋक्। जै १, ७६।
- २९. तद् (बद्ध) ऋगित्युपासीत, सर्वाणि हास्मै भूतानि श्रेष्टवायाभ्यच्येन्ते । शांआ ४, ६; कौउ 2. 41
- ३०. सद् यद् रथन्तरस्यचैवापरिष्टुभ्य प्रस्तीति तसाद् राथन्तराः पश्चा ऽस्थिप्रतिष्ठानाः । जै 8, 2801
- ३१. तह माध्यन्दिने च सवने तृतीयसवने च नर्चो sपराधोsस्ति । जैउ १, ४, २, ५ ।
- ३२. तस्माद् यज्ञात् सर्वहुत ऋषः सामानि जिज्ञरे । काठ्संक १००: १७ ।

- ३३. तस्य (दक्षिणनेत्रस्य) यच्छुकं तहचां रूपम् । जैउ ४, ११, ३ १२ ।
- ३४. देवपवित्रं वा एतद यद ऋक। जै १, ५२।
- ३५. पय आहुतयो ह वा एता देवानां यहचः। माश ११, ५, ६, ४।
- ३६. पश्चो (ब्रह्म मि. की.) वा ऋक्। मै ३, २, ५; कौ ७,१०; जै ३,२९५ (तु. जै १,३२३)।
- ३७. प्राणो वा ऋक् , प्राणो गायत्रम् (प्राणेन हार्चिति । माशाः। । जै १,११२; माश ७,५,२,१२।
- ३८. भूरिति (मनुष्यलोको [तैसं.]) वा ऋचः । तैसं ७,५,१,६; काठसंक ४७:५; तैआ ७, ५,२; तैउ १,५.२।
- ३९. भूरित्युग्भ्योक्षरत् सो ऽयं (पृथिवी-) लोको ऽभवत् । ष १, ५ ।
- ४०. मनुर्वेवस्वतो राजेत्याह । तस्य मनुष्या विशः "ऋचो वेदः " ऋचां सूक्तं व्याचक्षाण इवानुद्रवेत । माश १३, ४, ३, ३ ।
- धरे. सहदुक्थमृचाम् (समुद्रः)। माश ९, ५, २, १२।
- धर. यदि यज्ञ ऋको श्रेषं नीयात् भूस्स्वाहा इति गाईपत्ये जुहवाथ (इति प्रजापतिर्देवानववीत्)। जै १. ३५८।
- धरे. यद् (यज्ञस्य) ऋचा (क्रियते) विशं यज्ञस्याशीर्गच्छति। तैसं १, ६, १०, ४।
- ध्ध. यहचोऽध्यगीवत ताः पय भाहतयो देवानामभवन् । तैआ २, ९, २ ।
- धेंप. यहेतन्मण्डलं तपति । तन्महद्वस्थं ता ऋचः स ऋचां लोकः । माश १०, ५, २,९।
- ४६. यहै यज्ञस्य साङ्गा यज्ञवा क्रियते शिथिलं तद्, यहचा तद् दृढम्। तैसं ६, ५,१०, ३-४।
- ४७. लोका (स्वर्गा) ऋचः। काठ ३३, ७९।
- ४८. वागेव उर्चेश्च सामानि च। मन एव यजू ए वि। माश ४, ६, ७, ५।
- ४९. वाग्वा ऋचस्सत्यं, मनः साम्नः (सत्यम्)। जै १,३२६।
- ५०. वाचं म ऋचो ऽनु दीक्षन्ताम् । जै २, ६५ ।
- ५१. विड्ढ्युक्। जै १, ८८।
- ५२. वीर्य वै देवतऽरुचंः। माश १, ७, २, २०।
- ५३. स (प्रजापितः) ऋचैवाशंसद्यज्ञवा प्राचरत् साम्नोद्गायत् । कौ ६,१० ।
- ५४. स ऋचो ब्यौहत्। द्वादश बृहती सहस्राणि (१२०००×३६=४३२००० अक्षराणि) एता हऽचों याः प्रजापतिसृष्टाः । माश १०, ४, २, २३ ।
- ५५. सामर्चा ब्रह्मणे समनमत् क्षत्राय समनमत् । तैसं ७, ५, २३, २।
- ५६. साम वाऽऋचः पतिः। माश ८, १, ३, ५।
- ५७. सा या सा वागृक्। जैउ १, ८, १, ८ (तु. जैउ १,२,२,३;४,११,२,४)। [ऋच्- अज्ञ- ८१; अज्ञाद- १; असृत- ५; असुर- १५; अस्थन्- १; अहन्- ४५; आदित्य- २९१; इन्द्र- २१४; उच्चैस् २; √रुह् १;२ इ.]।
 - ऋक्-पद्- अथेमानि प्रजापतिर्ऋक्पदानि शरीराणि सन्नित्याडम्यर्चत् । यद्भ्यर्चता एवर्ची-ऽभवन् । जैउ १,४,१,६ ।
 - ऋक्-संमित- ऋक्संमिता वा इभे लोका अयं लोकः पूर्वोऽर्धचींऽसी लोक उत्तरोऽथ यद्धैर्घा-वन्तरेण तद्दिसम्तरिक्षम् । कौ ११, १।

ऋक्-सम (सामन्-)-

- १. जाया (प्रजननं वा [जै १,३०२]) ऋक्समम् । जै १,३००;३०२।
- २. प्रजापतिरनुष्टुभक्षमानि (अस्जत) । जै १,२९९ ।

ऋक्-साम-

- १. ऋक्सामयोवी एतद्रूपं यत् कृष्णाजिनम् । काठ ११, १०।
- २. ऋक्सामयोहेंते (शुक्रकृष्णे) रूपे । माश ६,०,१,०।
- ३. ऋक्सामानि वा एष्टयः । ऋक्सामैद्याशासतऽइति नोऽस्त्वित्थं नोऽस्त्विति । माश ९, ४,१,१२।
- ऋक्सामाभ्या ५ सन्तरन्तो यजुर्भी रायस्पोषे समिषा मदेम । काठ २, ४ ।
- ५. ऋक्सामे वै सारस्वता उत्सौ (°स्वताबु° ८तै.」)। मै १, ८, ८; तै १, ४,४, ९।
- ६. ऋक्सामे वै हरी। माश ४, ४, ३, ६।
- ७. प्रजापतिः परमेष्ठी मनो गन्धर्वसास्य ऋक्सामाण्यप्सरसः स्तवा नाम । मै २, १२, २।
- ८. प्रजापितर्विश्वकर्मा मनो गन्धर्वस्तस्वक्सीमान्यप्सरसो बह्सयः (व्यसरस पृष्टयो नाम [क.]) । तैसं ३, ४, ७, १-२; क २९,३॥ [व्म- इन्द्र- २१३ द्र.]।

ऋक्-सामन्-

- ऋक्साम्ने उह वै स्वर्गस्य छोकस्थेशाते । तं ह वा एते स्वर्ग छोकं गमयतः स स्वर्गस्य छोकस्थेश य एने एवं गायति । जै १, ३२६ ।
- २ भूताय नमो भविष्यते नम इत्यृक्सामभ्यामेव नमस्करोति । काठसंक १२२ : ६-७ । ऋग्-यजुस्- स (ब्रह्मा) यदि पुरा मानुषीं वाचं व्याहरेत् । ततो वैष्णवीसृचं वा यजुवी जपेसङ्गो

वै विष्णुस्तद्यज्ञं पुनरारभते तस्यो हैवा प्रायक्वितः। माश १,७,४,२०।

ऋग्-वेद-

- श्रीमिक् पुरोहितं यज्ञस्य देवसृत्विजं । होतारं रत्नधातमित्येवमादिं कृत्वा ऋग्वेद-मधीयते । गो १,१.२९ ।
- २. अयं (भू-) लोक ऋग्वेदः। ष १, ५।
- ३. ऋग्वेद एव (°दो वै Lमाश.) भर्गः । गो १, ५, १५; मात १२,३,४,९ !
- ध. ऋग्वेदाद्वाईपत्यः (अजायत)। ष ४, १।
- ५. भूरित्येव ऋग्वेदः [°दात् (उदैत् [जै.])] । जै १,३५७; ऐआ १,३,२।
- ६. वागेवऽग्वेदः। माश १४, ४, ३, १२।
- ७. स (प्रजापितः) भूरित्येवर्ग्वेदस्य रसमादत्त । सेयं पृथिब्यभवत् । तस्य यो रसः प्राणेदत् सो Sग्निरभवदसस्य रसः । जैउ १,१,१३॥ [°द- अमि- २८८; ४१९ इ.] ।

ऋजीष-

- १. अतिरिक्तं वा एतद् यज्ञस्य यद् ऋजीषः । मै ४८,५।
- २. पशवो वा ऋजीवम् (°वः [मै.]) । मै ४,८,५; काठ २९,३; क ४५,४।
- ३. वरुणो वा ऋजीवः। मै ४,८,५।

ऋजु-

- १. असौ वै छोक ऋजुः सत्य र झूजुः सत्यमेष य एष (सूर्यः) तपति । माश १४,१,२,२२।
- २. इयं (पृथिवी) वा ऋजुः । तैआ ५,३,७।

ऋण-

- अपूतो वा एषोऽमेध्योऽयज्ञियोऽनृतमृचिवान् य ऋणान्यनवद्यागिनमाधत्ते। काठसंक ६:
- २. ऋण १ ह वे जायते योऽस्ति । स जाबमान एव देवेभ्य ऋषिभ्यः पितृभ्यो मनुष्येभ्यः । माश १,६,२,१।

ऋत-

- १. अयं वाऽभिनिर्द्यतमसावादित्यः सत्यं यदि बासाबृतमय १ सस्यमुभयं बेतद्यमन्तिः । माश ६,४. ४, १०।
- २. इयं (पृथिवी) वा ऋतम् [+ असी (यौः) सस्यम् [मै., काठ., क.])]। तैसं ५,१,५,८; मै ३, १,६; काठ १९,५; क ३०,३; तैआ ५,९,७।
- रे. इयं (पृथिवी) वा ऋतस्य ब्योम । तैसं ३,३,५,४ ।
- ४. ऋतं विद्व्यामि । तैआ ७,१,१; तैउ १, १, १ ।
- प. ऋतं वे सत्यं यज्ञः (हिरण्यस् [मै ४,५, २]) मे १,१०,११;४,५,२; काठ ३६,५।
- ६. ऋतं वे सत्यमितनहोत्रम् । मे १,८,७।
- ७. ऋत ९ सस्येऽधाम् । तैसं ७,१,१८,२ ।
- ८. ऋतं च सत्यं च वदत । तैसं ३,२, ७,१।
- ९. ऋतं च सत्यञ्चाभीद्धात् तपसोऽध्यजायतः। काठसंक १०४: ११।
- १०. ऋतमिति सत्यमित्येतत् । माश ६,७,३,११ (तु. ऐ ४,२०)।
- ११. ऋतमेब परमेष्ठि। तै १,५,५,१।
- १२. ऋतेनेवेन ए स्वर्ग लोकं गमयन्ति । तां १८, २,९ ।
- १३. एव वा ऋतस्य पन्था यद्यज्ञः। मै ४,८,२।
- १४. क्षोमित्येतदेवाक्षरसृतम् । जैउ ३,६,८,५ ।
- १५. महा इ वा ऋतस्य योनिः। जै १,१०४।
- १६. चक्कुर्वा ऋतं तस्माद्यतरो विवदमानयोराहाहमनुष्ट्या चक्कुषादर्शमिति तस्य अइषित । ऐ २,४०।
- १७. तयद् ऋतिमिति वाक् सा यत् सत्यमिति प्राणस्सः । जै ३,३६०।
- १८. दिशो वा ऋतस्य सत्यम् । तैसं ३,३,५,५।
- १९. चौर्वा ऋतस्य विधर्म । तैसं ३,३,५,४।
- २०. बह्म (मनो [जैड.]) वाऽऋतम् । माश्र ४,१,४,१०; जैड ३,६,८,५।
- २१. बाह्मण ऋत ५ सत्यम् । मै १,८,७।
- २२. मामभ्यस्तमयेति प्रतीची दिक् (आदित्याय) प्रायच्छद् ऋतं च रात्रिं च । जै २,२५।
- २३. मिन्नो वा ऋतं, ब्रह्म हि मिन्नो ब्रह्म खूतम् । काश ५,१,४,६ (तु. माश ४,१,४,१०)।

```
२४. यज्ञो वाऽ ऋतस्य योनिः। माश १,३,४,९६।
```

- यो वै यज्ञियो मेध्यस्स ऋतस्य पन्थाः। काठ २८, ४।
- सस्यं वा ऋतम् । तैसं ६,३,६,३; तै ३,८,३,४; माश ७,३,१,२३,१४,३,१,९८।
- सत्येनर्तम् (अन्वाभवत्)। काठ ३५, १५।
- २८. सुवर्गो वै लोक ऋतस्य ज्योतिः । तैसं ३, ३,५,५॥ [°त- अमि- १६१; अन्तरिक्ष- १९; अमृत- २३; अहन्- ९; इन्द्र- २१५ ह.]।

ऋत-जा− ऋतजा इत्येष (सूर्यः) वै सत्यजाः। ऐ ४, २०।

ऋत-धामन् (लोक-)-

- १. ऋतभाम (अन्तरिच्चम्) यस्मिन् वायुः । जै १,३३४;३,३४७ ।
- २. ऋतथामाऽसि सुवर्ज्योतिः (स्वर्ज्योतिः धमै., काठ.])। तैसं १, ३, ३, १; मै १, २,१२; काठ २. १३।

ऋत-निधन- अयं (भूलोकः) एवर्त्तनिधनम् । ता २१,२,७ ।

ऋत-सद् ऋतसदिति सत्यसदित्येतत् । माश ६,७,३,११ (तु. ऐ ४,२०) ।

ऋत-सद्स् – ऋतसद्सि चक्षुब्पाभ्यां (मित्रावरुणाभ्याम्) स्वाः (गृह्णामि) । तैसं ३,२,१०,९। ऋता-षाद्द् - ऋताषाड् ऋतधामाऽग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोऽप्सरस ऊर्जो नाम (प्प्सरसो मुदा नाम Lमे.J) । तैसं ३,४,७,१; मै २,१२,२ ।

শ্বনু–

- १. अग्नयो वा ऋतवः । माश ६,२,१,३६ ।
- २. अग्निवा उत्सीदन् संवत्सरमनृत्सीदति, पञ्च वा ऋतवस्संवत्सरः, पञ्चथाद्वा अध्यृतोष्पद ऋतुर्वभूव, समानमेतचस्पञ्चथइचर्तुःष्ठःस्च । काठ ९, ३ ।
- भग्निष्टोम उन्थ्योऽग्निक्रेतुः प्रजापतिः संवत्सर इति । एतेऽनुवाका यज्ञकत्नाञ्चत्रीनाञ्च संवत्सरस्य च नामधेयानि । तै ३,१०, १०, ४।
- भन्नमृतवः । मै १,७,३।
- अभक्तर्तुवें पुरुषो न हि तद् वेद यमृतुमभिजायते । काठ ७,१५; क ६,५।
- असन्ना हीम ऋतवः । मै ४,६,७।
- असौ वा आदित्य ऋतुस्तस्मादेष षण्मास उद्ङ्ङेति षड् दक्तिणा । काठ २८,२; क ४४,२।
- असी वा आदित्यइशुक्री रहमय ऋतवः। काठ २८,१०
- अहमस्तभ्नां पृथिवीमुत द्यामहसृत् ५ रजन ५ सप्त साकस् । काठ ४०,९ ।
- १०. इम ऋतवः सर्वेषां भूतानां प्राणैरप प्रसर्पन्ति चोत्सर्पन्ति च । तैआ १,१४,३।
- ११. उभयतोमुखा हीम ऋतवो, न वै तद् विद्य यत ऋत्नां मुखम् । मै ४,६,७ (तु. काठ २८, २; क ४४,२)।
- १२. उभये होते (ऋतवः पश्वक्च) सहास्रुज्यन्त । मै १,८,२।
- ऋतव एतं दक्षिणा पर्यहरन् , पित्तर ऋतवः । काठ २१,१२।
- ऋतव एव प्रवोवाजाः । १,५,२३। **શ્ક્ર**.

- १५. ऋतवः पितरः । कौ ५,७; गो २,१,६४;६,१५; माश २,४,२,२४;६,१,४।
- १६. ऋतवः शिक्यमृतुभिद्धिं संबत्सरः शक्नोति स्थातुं यच्छक्नोति तस्माच्छिक्यम्। माश 8,0,9,961
- १७. ऋतवस्रवा पचन्तु । तैआ ४,२६,१।
- १८. ऋतवस्सैवत्सरः । काठ ९,१६;२२,८; जै ३,१५४; तै ३,९,९,१ ।
- १९. ऋतवः समिद्धाः प्रजाश्च प्रजनयन्त्योषधीश्च पचन्ति । माश १.३,४.७ ।
- २०. ऋतवा मायवानः । संवत्सर एवास्यैतेना ऋतवोऽभीष्टाः प्रीताः भवन्ति । मै ३,४.४ ।
- २१. ऋतवो (°व: खलु वै [तैसं.]) देवाः पितरः । तैसं ५,४,११,४; काठसंक ६९:१।
- २२. ऋतवो वा एतानि पञ्च हवी 🎷 षि, पञ्च ह्यतवः । मै १, १०, ५।
- २३. ऋतवो बाव होत्राः। गो २, ६, ६।
- २४. ऋतवो वै दिशः प्रजननः । गो २, ६,१२।
- २५. ऋतवो वै देवाः (पंक्ति [जै.]) । जै १, १०२; २६१; ३१७; माश ७,२,४,२६।
- २६. ऋतवो वे पृष्ठानि (मरुतः मि.])। मै ४, ६,८; काठ ३३,८; जै १,३४८;२,१०७;३०३; ३१४; ३१८; ३५०; ३,१५४; तै ३, ९, ९,१; माश १३.३,२,१।
- २७. ऋतवो वै पृष्ट्यः षडहः । जै ३,३१४ ।
- २८. ऋतवो वै (हि [माश.]) प्रयाजाः (व्याजानुयाजाः [कौ १,४]) । तैसं १,६,११, ५; मै १, ४, १२; ७, ३; की १,४; ३,४; माश १, ३, २, ८।
- २९. ऋतवो वै वाजिनः (विश्वे देवाः [माश ७, १, १, ४३])। कौ ५, २; गो २, १, २०; माश २, ४,४, २२; ७,१,१,४३।
- ३०. ऋतवो वै सोमस्य राज्ञो राजभ्रातरो यथा मनुष्यस्य । ऐ १, १३।
- ३१. ऋतवो ह वै प्रयाजाः । तस्मात्पञ्च भवन्ति पञ्च द्युतवः । माश १, ५,३,९ ।
- ३२. ऋतवो हैते यदेताश्चितयः। माश ६, २, १, ३६।
- ३३. ऋतवो होत्राशंसिनः। कौ २९,८।
- देश. ऋतुभिः प्रभुः (इन्द्रः)। तैसं ४, ४, ८,९।
- ३५. ऋतुमृतं वर्षति । काठ १९, ५।
- ३६. ऋतुषु ह खलु वा एष संवत्सर्र स्वर्ग लोकमण्येति यश्चातुर्मास्ययाजी। जै २,२३४।
- ३७. ऋतून् पृष्टिभिः (प्रीणामि)। काठ ५३, ७।
- ३८. ऋत्नां पञ्चमः। काठ ५३, ८।
- ३९. ऋषभो वा एष ऋतूनां यत्संवत्सरः । तस्य त्रयोदशो मासो विष्टपम् । तै ३,८,३,३।
- ४०. एकादशभिरस्तुवतर्तवोऽसुज्यन्तार्तवोऽधिपतिरासीत् । तैसं ४, ३, १०, १ (तु. मै २, 6, 4)1
- **४१. एतदा ऋत्नां मुखम् (**यत्फल्गुनीपूर्णमासः)। काठ ८, ५।
- **४२. किं नु ते ऽस्मासु (ऋतुषु) इति । इमानि ज्यायांसि पर्वाणि । जैउ ३,५,५,४ ।**
- **४३. को हि तद्वेद यत ऋतूनां मुखम् । तैसं ६,५, ३,२ ।**
- ४४. क्ॡप्ता (तत्तह्रक्षणोपेताः) ऋतवः । तैसं ५,५,२०,९ ।

- ध्रुष. चन्द्रमाः षड्ढोता । स ऋतून् कल्पयति । तैआ ३,७,३ ।
- **४६. त ५ षड्ढोतारमृतुभिः कस्पमानम् · · कवयो निपान्ति । तैआ ३,११,५ ।**
- ४७. त एते षड् ऋतवष्षड् दिशः। त एत ऋतवो दिग्भिर्मिथुना वसन्तेनेयं प्राची दिङ् मिथुना, ग्रीब्मेणेयं (दक्षिणा दिक्), वर्षाभिरियं (प्रतीची दिक्), शरदेयं (उदीची दिक्), द्देमन्तेनासी (ऊर्षा दिक्), शिक्षिरेणेयम् (अधरा दिक्)। जै २, ५२।
- **४८. तथानि तानि भूतानि ऋतवस्ते । माश ६,१,३,८।**
- ४९. तस्मादेकैकस्मिन्नृतौ सर्वेषामृतुना ५ रूपम् । माश ८, ७,१,४।
- ५०, तस्माद्यथर्तुं बायुः पवते । तां १०,९, २।
- ५१. तस्माध्यत्वंदित्यस्तपति । तां १०,७,५ ।
- ५२. तस्माचथर्त्वोषधयः पच्यन्ते । तां १०,८,९।
- ५३. तस्य (संवत्सरस्य) ऋतव एव मुखानि । जै १,२४६ ।
- ५४. तानि वाडएतानि (भूभुवस्त्वरिति) पञ्चाक्षराणि । तान् पञ्चऽत्त्वकुरुत (प्रजापितः), त इमे पञ्चतेवः । माश ११,१,६,५ ।
- ५५. तेवां (ऋतूनाम्) वा एषो (संवत्सरः) ऽभिषिक्तो राजा। मै ४,३,७।
- ५६. त्रयो वाऽत्रतवः संवत्सरस्य । माश ३,४,४,१७; ११,५,४,११।
- ५७. त्रयो ह वा ऋतवोऽन्त्रवोऽन्ये। ग्रीष्मो वर्षा हेमन्त एते ह वा ऋखा ऋतव उपक्छेषगा हवान्ये। जै २,३६०।
- ५८. त्रीन् (ऋतून्) सत्तो (प्रजापितः) अभ्यतप्यत । तान् द्वेषा च्योहत् । ते षड् ऋतवोऽभवन् । स प्रीप्मादेव वसन्तं निरमिमीत । वर्षाभ्यक्शरदं हेमन्ताच् छिश्चरम् । तसादेत ऋत्नामुपश्लेषा इव निर्मिता हि । जे ३,१ ।
- ५९. इंइम्तवः। तैसं ५,४, २,१ (त. तैसं ६,५,३,१)।
- ६०. ही ही हि मासावृतुः । तां १०,१२,८ (तु. माश ७,४,२,२९) ।
- ६१. ही ही म (छ [काठ., क.]) ऋतवः । मै ४,६,७; काठ २०, ६; २१,३; क ३१, ८; १८ ।
- देर. हो वा ऋत् अहरच रात्रिश्च (रात्री च [काठ.]) । मै ३,७,१०; ४,४, ९; काठ ३७,१६।
- ६३. धाता षडक्षरेण षड् ऋत् नुद्जयत् । तैसं १,७, ११, १।
- ६४. परुचथाद्वा अध्यतोः षष्ठ ऋतुर्वभूव । समानमेतचत्पञ्चथरचतुः षष्ठरच । क ८,६ ।
- ६५. पश्चर्तनः संनत्सरस्य । माश १,५,२, १६; ३,१,४,२० (तु. काठ ९, १६; २२, ८; माश ३, १,४,५) ।
- ६६. पश्चर्तवो ह्रेमन्तशिश्चिरयोः समासन । ऐ १,९।
- ६७. पञ्च वा (इंट्रा काठ २५,२०; ३६,१३; तां.]) ऋतवः । तैसं ५,३,१,२; मै ४,१,५; काठ २०, १०; ३१,१५; काठसं ६९:१ क ४७,३; तां १२,४,८; १३,२,६; माश २,२,३,१४।
- ६८. पञ्च ब्युष्टीरनु पञ्च दोहा गां पञ्चनाम्नीमृतवोऽनु पञ्च। पञ्च दिशः पञ्चदशेन क्लुप्ताः समानमूर्शीरिभ लोकमेकम् । तैसं ४,३,११,४; काठ ३९,१०।
- ६९. पञ्चानां स्वर्त्तेनां यन्त्राय धत्रीय गृह्णामि । तैसं १,६,१,२।
- ७०. पितरो वा ऋतवः । मै १,१०,१७;३,४,४ ।

- ७१. पिप्रीहि देवाँ उशतो यविष्ठ विद्वाँ ऋत्नृतुपते यजेह । ये दैन्या ऋत्विजस्तेभिरग्ने त्व १ होतृणामस्यायनिष्ठः । काठ २,१५।
- ७२. पूषा षडक्षरया षड् ऋतुन् उदजयत् । मै १,११,१०; काठ १४,४।
- ७३. प्रजापतिर्वो एतमग्रेऽग्निमचिनुतर्तुभिस्संवत्सरं वसन्तेन पूर्वार्धं, प्रीष्मेण दक्षिणं पक्षं, वर्षोभिरुत्तरं शरदा पुच्छ ५ हेमन्तेन मध्यम् । काठ २२,४ ।
- ७४. फल्गुनीपूर्णमासी वा ऋतूनां मुखम् । मै १,६,९ ।
- ७५. सुखं वा एतइतूनां यद्वसन्तः। ते १,१,२,६-७।
- ७६. य एक ऋतुस्तय ऋतवश्य ये षट् चतुर्विशतिर् ऋतवो ये द्वादश सप्तदशान्युत विश्वतिश्य तानन्वारोद्वामि तपसा ब्रह्मणा च । जै २, ५२ ।
- ७७. यत्षच्छेऽह्नप्रवृज्यते ऋतुर्भृत्वा संवत्सरमेति । तैआ ५, १२, २।
- ७८. यद् ऋत्वियादस्जत तद् ऋत्नामृतुत्वम् । जै ३,१ ।
- ७९. यहिमन्नेव करिंमइचर्ता (अग्निम्) भादधीत सोमेन यक्ष्यमाणः । काठ ८,९ ।
- ८०. याष्ट्र विभूतय ऋतवस्ते । जैउ १,६,२,१।
- ८१. येनर्त्तवः पश्चधोत क्लप्ता उत वा षड्ढा मनसोत क्लप्ताः । तैआ ३, ११,५ ।
- ८२. यो वै ब्रियतऽऋतवो ह तस्मै ब्युद्धान्ते । माश ८,७,१,११।
- ८३. यो इ सालु वै द्वौ मासावृत्तोस्सार्दिः। जै २,३५३।
- ८४. रश्मय ऋतवः। मै ४,८,८; क ४५,९।
- ८५. वर्षाहुर्ऋतूनाम्। मै ३,१४, १९।
- ८६. वसन्तसृत्नां प्रीणामि । काठ ३१, १५।
- ८७. वसन्तो श्रीष्मो वर्षाः, ते देवा ऋतवः । शरद्रेमन्तः शिशिरस्ते पितरः । माश २,१,३,१।
- ८८. वसन्तो वै प्रथम ऋत्नां ग्रीष्मो द्वितीयो वर्षास्तृतीयाइशरष्चतुर्थी हेमन्तः पञ्चमहिश-श्चिरष्वद्य:। जै २,३५६।
- ८९. विंशतिशतं वा ऋतोरहानि (ऋतुः = चत्वारो मासाः) । कौ ११,७ ।
- ९०. षड मृत्योर्भुखानि ऋतव एव । जै १,२४७ ।
- ९१. षड्वा ऋतवः (+संवत्सरः Lजै १, १०२; १३१]; संवत्सरम् [माश.])। मै १, १०, १७; ३, ४,४; ४,४,९; ८,४; काठ ११, ५;१०; काठसँक २१:२; गो २,१,१४; जै १,१०२;१३१; २,३६६; माश्च १,२,५,१२ (तु. जै १,३१८; २,४२०)।
- ९२. संवत्सर ऋतवः । मै ४,६,८; जै १, ३४८;२,१०७;३५० ।
- ९३. स (प्रजापतिः) तपोऽतप्यत स आत्मन्त् ऋत्वियमपश्यत् । ततस्त्रीनृत्नस्जतेमानेव स लोकान् प्राथममतप्यत ततो ग्रीष्ममस्जत । यद् द्वितीयमतप्यत ततो वर्षा अस्जतः । यत् तृतीयमतप्यत ततो हेमन्तमस्जतः । तसात् स शीततम इव । जै ३,९ ।
- ९४. सदस्या ऋतवोऽभवन् । ते ३,१२,९,४।
- ९५. सप्तऽतैवः संवत्सरः । माश्च ६,६,१, १४; ७,३,२,९; ९,१,१,२६ (तु. माश ९,३,१,१९; ५,२,८)।
- ९६. समानवभृतयो द्यृतवः। काठ २०,१०।

```
९७. समानाः सन्त ऋतवो न जीर्यन्ति । तैसं ५, ३, ५,२।
```

- ९८. सर्व ऋतवो वृष्टिमन्तः। मै ३, १, ५।
- ९९. सर्वोन्तत्त् वर्षेति (वायुरावरीवर्ति ।तैसं ५,३,१,३।) । तैसं ५,१,५,२; ३,१,३।
- १००. सेयं वागृतुषु प्रतिष्ठिता बदति । माश ७,४,२,३७॥ [°तु- अग्न- ५७६; अङ्ग- ८; अन्त- ६; अन्नाय- ५; उदुमह्मीय-; उदुगीथ- २; उपसद्- १; इन्द्राप्नि- ३५ द.]। आर्तव- ऋत- ४० इ.।

ऋतव्या (इष्टका-)-

- १. इमे वै लोका ऋतब्याः। माश ८,७,१,१२।
- २. ऋतव एते यहतन्याः । माश ८,७,१,१।
- रे. ऋतुभ्यो वा एता (इष्टकाः) देवा निरमिमत, तद्दतन्यानामृतन्यात्वम् । काठ २१, ३; क ३१, १८।
- ककुदमृतन्ये (इष्टके) । माश ७, ५,१,३५ ।
- ५. क्षत्रं वाऽऋतब्या विश इमा इतरा इष्टकाः । माश ८,७,१,२।
- ६. संवत्सरो वा ऋतब्याः । माश 🏬,१,४;७,१,१ ।

ऋतु-ग्रह-

- १. ऋतुप्रहेः प्रातःसवनमृतुमत् । मै ४,६,८ ।
- २. सोमपा इन्द्रस्य सजाता यद् ऋतुप्रहाः। क ४४,२।

ऋत्-पात्र-

- १. ऋतुपात्रमेवान्वेकशर्फं प्रजायते । माश ४,५,५,८।
- २. ऋतुपात्रे (यद्दतु° [क.]) प्रयुज्येते अक्ष्वानेव तेन पद्मनां दाधार । काठ २८, १०; क ४५,१ ।
- रे. स्तना ऋतुपात्रे । मै ४,५,९ ।
- ४. स्तनौ त ऋतुपात्रे पाताम् । मै ४,८,७ ॥ [°त्र- अर्व- ४ द्र.] ।

ऋत-प्रेष- वाग्वा ऋतुप्रेषाः । गो २,६,१०।

ऋत-याज-

- १. ऋतवो वा ऋतुयाजाः। गो २, ३,७।
- २. प्राणा वा ऋतुयाजाः । ऐ २,२९; कौ १३,९; गो २,३,७।

ऋतु-याजिन् - यो वसन्तोऽभृत् प्रावृडभून्त्रारदभूदिति यजते स ऋतुयाजी । मै १,१०,८।

ऋतु-सन्धि- ऋतुसन्धिषु वै (हि [की.]) ज्याधिर्जायते । कौ ५,१; गो २,१, १९ ।

ऋत्वि(तु-इ)ज्-

- १. भातमा वै यज्ञस्य यजमानोऽङ्गान्यृत्विजः । माश ९,५,२,१६।
- २. ऋतव ऋत्विजः। माश ११,२,७,२।
- इ. ऋत्विग्भ्यो ददाति, होस्रा एव तया (दक्षिणया) प्रीणाति । मै ४,८,३ ।
- ध. ऋत्विजो वै महिषाः । माश १२,८,१,२ ।

- ५. ऋत्विजो (+हैव [माश्रा]) देवयजनम् । गो १,२,१४; माश ३,१,१,५।
- ६. एतऽएव सरघो मधुकृतो यहत्विजः। माश ३,४,३,१४।
- ७. एता उ ह वै यजमानस्य विशो यहत्विजः । जै २,१४८ ।
- ८. छन्दा ९ सि वा ऋत्विजः । मै ३,९,८; काठ २६,९।
- ९. देवदूता वा एते यद् ऋत्विजः । तैसं १,७, ३,२ ।
- १०. प्राच्या दिशा (°च्यां दिशि [तैसं.]) देवा ऋत्विजो मार्जयन्ताम् । तैसं १, ६, ५, १; मै १, ४,२; काठ ५,५। यद् ऋत्वियादजनयत् तस्माद् ऋत्विज इत्याख्यायन्ते । जै ३,१।
- ११. वेदानामेवैतन्मूलं यद् ऋत्विजः प्राइनन्ति । काठसंक ४: ५।
- १२. स (प्रजापितः) आत्मन्तृत्वमपश्यत्तत ऋत्विजोऽस्जत यहत्वाद्वस्वत तहत्विजामृत्वित्त्वम् (ऋत्वं = ऋतौ । ऋत्काले। भवं गर्भस्य कारणं बीजमिति) । तां १०, ३,१।
- १३. सप्तर्तिर्वजः सूर्या इत्याचार्याः । तेषामेषा (ऋक्) भवति । सप्त दिशो नानासूर्याः सप्त होतार ऋत्विजः । देवा भादित्या ये सप्त तेमिः सोमाभीरक्ष णः । तैआ १,७,४-५ ।

[°त्विज्- उशिज्- ४; ऋतु- ७१ द्र.]।

आर्त्विजय- भमानुष इव वाऽएतद्भवति यदार्त्विज्ये प्रवृत्तः । माश १,९,१,१९ ।

ऋद्धि-

- १. अग्निमुखा सुद्धिः। काठ ३७,३; तै ३,३,८,९।
- २. ऋद्या एव रोहिण्याम् (अग्निः) आधेयः । काठ ८,१ ।

ऋषीस- ऋबीसेन (आहिताग्निः) पकं नाइनीयात् , शमलं वा एसद्ग्नेः । काठसंक १२ : ४ । अःभु-

- १. त्रभूणां भागोऽसि, विश्वेषां देवानामाधिपत्यं, भूतं निशान्त ए स्पृतं, त्रयस्ति ए शः स्तोमः। तैसं ४,३,९,२; मै २ ८,५ ।
- २. तृतीयसवन्ऽकाभैवे पवमाने । उद्गातारमन्वारभासा ऋभुरसि जगच्छन्दाः । माश १२, ३,४,५ ।
- रे प्रजापतिवै पित ऋभूनमर्त्यान्त्सतो मर्त्यान् कृत्वा वृतीयसवन आभजत् । ऐ ६, १२ ।
- ध. भद्रा नः सन्त्वभवो रत्नधातमाः । काठसंक ६२ : ५ ।
- भ शारदेन ऋतुना (॰देनर्तुना [काठ., तै.]) देवा एकवि ५ श (॰शे [तै.]) ऋतवः स्तुतम् । वैराजेन श्रिया श्रियम् (+हविरिन्द्रे वयो दधुः [तै.])। मै ३, ११, १२; काठ ३८, ११; तै २, ६, १९,२॥ [॰अ़— इन्द्र- २१६ इ.]।

ऋभु-मत्- संवत्सरो वै सवितर्भुमान् विभुमान् प्रभुमान् वाजवान् । तैआ ५, ७, ११ । आर्भव-

१. अथ यत्सप्तद्शानि पृष्ठानि भवन्ति, सप्तद्श आर्भवः (पवमानः), उद्रादेव तेन पाप्मान-मप्यन्ते । जै २.१३५।

- २. भोत्रमार्भवम् । कौ १६,४।
- ३. अथार्भवः पवमानः । स इ सो ऽसित एव स्तोमः । दिश्च एव ताः । दिशो ह न्युरक्रामन्ति पाप्मा न सिषाय न हैनं पाप्मा सिनोति । य एवं वेद । जै १, ३१३ ।
- सम्तहोतारं व्याक्यायार्भवेण पवमानेनोद्वायेत् । काठ ९, १४ ।

ऋदय- यमाय राज्ञ ऋदयः । तैसं ५, ५, ११, १; काठ ४७, १।

ऋषभ-

- १. ऋषभमेवैतत् पशुब्विप स्जन्ति मिथुनत्वाय प्रजननाय । जै ३,१३१ ।
- २. ऋषभं ब्राह्मणाच्छ ए सिने (ददाति)। तैसं १, ८, १८, १; ते १, ८,२,४।
- ऋषभइच मे वेहच्च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४,७,९०,९०२।
- ऋषभाः ककुभे (आलभ्यन्ते)। मै ३, १३, १८।
- ऋषभाय राज्ञे गवयः । तैसं ५, ५, ११,१; काठ ४७,१ ।
- ६. ऋषभेण स्वष्टा (यज्ञं दाधार)। तैसं ४, ४, ४,०,१।
- ७. ऋषभेष्वेव रेतो दधाति। मै १. १०, ९।
- ८. ऋषमो अाह्मणाच्छंसिनः सेन्द्रियत्वाय । मै ४, ४,८ ।
- ९. ऋषभो वयस्सतोबृहती छन्दः। काठ १७, २।
- १०. ऋषभो वै पञ्चनामधिपतिः (°ञ्चनां प्रजापतिः [माशः]) । तां १९,१२,३; माश ५,२,५,१७ ।
- ११. ऋषभो ऽसि शाकरो वायुर्जन्मना । काठ १,११।
- १२. तस्य (ऋषभस्य) रुवतो यावन्तो ऽसुरा उपाश्चण्व ५ स्ते पराभवन् । काठ ३०, १।
- **१३. परमा वा ऋषभो (**?ऋषभस्य) वाक् । जै २,४०४ ।
- १४. योनिर्वामदेव्यं प्रजननमृषसः । जै १, १३९ ।
- १५. यो यमी मिथुनी जायेते, ऋषभ एवान्यो भवति वशाऽन्या । काठ १३, ४ ।
- १६. वीर्य वा ऋषभः। काठ १३, ७; तां १८,९, १४।
- १७. वृषा (वर्षणशीलः = रेतःसिक्) वा ऋषभो योषा सुब्रह्मण्या । ऐ ६, ३।
- १८. स हीन्द्रो यदक्षमः। माश ५, ३, १, ३।
- १९. सौम्यमृषभम् (आलभेत)। काठ १३, ५।
- २०. सी ही खा इत्येवर्षभः। जै १, १३९॥ [°म- इन्द्र- ७८; २१७, २१८; ३४८; ऐन्द्र- ५; १७; १६; १९; २० ह.]।

आर्षभ (सामन्-)-

- १. अभि त्वा वृषभासुत इत्यार्षभं क्षत्रसाम क्षत्रमेवैतेन भवति । तो ९, २,१५ ।
- २. स (इन्द्रः) एतत् सामापस्यत् । तेनास्तुत ततो वै स ऋषमस्सर्वांसां प्रजानामभवद्यभता-मगच्छत् । तदेवार्वभस्यार्वभत्वम् । जै १, २२२ ।

ऋचि-

- १. अजान् ह् वै पृत्रनी ए स्तपस्यमानान् अह्य स्वयम्भ्यम्यानर्षत् , तहब्योऽभवन् , तहबीणास्वि-स्वम्। तेआ २, ९,९।
- २. अथ यदेवानुमुवीत तेमऽधिंश्य ऋणं जायते । सञ्च्येश्य एतःकरोत्यृषीणां निश्चिगीप इति बान्यानमाहुः। माश १,७, २, ३।

- ३. इमी ते पक्षावजरी पतित्रणो याभ्या ५ रक्षा ५ स्यपह ५ स्यग्ने । ताभ्यां पतेम सुकृतासु कोकं यत्रर्षयः प्रथमजा ये पुराणाः । तैसं ४, ७, १३,१ (तु. मै २, १२, ३; क २९, ४)।
- ४. ऋषयः कवयः। मै ४, १, २।
- ५. ऋषयोऽदुह (गाम्) चमसेन छन्दा ए सि च पश् ए इच । मै ४, २, १३।
- ६. ऋषयोऽश्राम्यन् ते तपो ऽतप्यन्त । तैसं ५, ३,५, ३-४ ।
- ७. ऋषयो ह वे स्वर्ग लोकं जिग्युः श्रमेण तपसा वतचर्येण । जै २, २१७।
- ८. ऋषिविंप्राणाम् (पदवीमत्येति)। तैसं ३, ४, ११, १; काठ २३, १२; तैआ १०, १०,१।
- ९. ऋषिई स्म मन्त्रकृद् ब्राह्मण माजायते । जै २,२६६ ।
- १०. एते वै कवयो (विप्रा माश १,४,२,७)) यहपयः । माश १,४,२,७;८।
- ११. छन्दा ए सि वा ऋषीणा ५ स्तुतम् । मै १, ५, ८; काठ ७, ६; क ५, ५।
- १२. ततो वै स (अनूपः) उभयं ब्रह्म च क्षत्रं चावारुन्द् राजा सन्न् ऋषिरभवत् । उभयमेव ब्रह्म च क्षत्रं चावरुन्द्वे राजा सन्न् ऋषिभैवति य एवं वेद । जै ३,९७ ।
- १३. तान् (प्रजापत्यादीन्) ऋषयो ऽब्रुवन्तुप व भाऽयामेति, केन न उपैष्यथेति, भूम्नेत्य-ष्टुवन् (ऋषयः)। तैसं ५, ७, ५, ७।
- १४. ते यतपुरास्मात्सर्वस्मादिदमिष्कन्तः श्रमेण तपसारिवस्तस्माद्ययः। माश ६, १,१,१।
- १५. नैतमृषि विदित्वा नगरं प्रविशेत् । तैआ १, ११. ७।
- १६. प्राणा (+उ वा [माश ८, ४, १, ५]) ऋषयः । माश ७,२,३,५; ८,४,१,५ (उ. ऐ.२, २७; माश ६,१,१,१; ८,६,१,५; १४, ५,२,५)।
- १७. ब्रह्मणः सायुज्यसृषयो ऽ गच्छन् । तैआ २,९, २ ।
- १८. भद्नं पश्यन्त उप सेदुरमे तपो दीक्षामृषयः सुवर्विदः । तैसं ५, ७, ४, ३।
- १९. युक्ताइवो वा आङ्गिरसः शिश्च जातौ विपर्व्यहरत्तस्मान्मंत्रो अपाकामत्स तपो ऽ तप्यत स प्तचौक्ताइवम् (साम) अपद्यत्तं मन्त्र उपावर्तत । तां ११, ८,८ ।
- २०. येनर्षयस् (येना ऋष° [मै.]) तपसा सन्नमासतेन्धना अग्नि ए स्वराभरन्तः (सुवराभरन्तः [तैसं.])। तैसं ४, ७, १३, २-३; मै २, १२, ४; काठ १८, १८; क २९ ६।
- २१. ये वै ते न ऋषयः पूर्वे प्रेतास्ते वै कवयः । ऐ ६, २०।
- २२. यो वै ज्ञातो उनुचानः स ऋषिराषयः। माश ४, ३, ४, १९।
- २३. स हायमृषिरागत्य न शशाकोत्थातुमसुराशनेन। गरो हैनमाविवेश, यद् वा मिश्राय दुद्रोह, यद्वा विद्विषाणानामशनमाश। जै २,८३॥ [°वि अग्नि-१०२; अनुचान-; अरुन्थती- १ द्व.]।

ऋष्य- वसुभ्यो ऋष्यानालभते । मै ३, १४, ९ ।

Ų

एक- मजापतिर्वा एक: । ते ३, ८,१६,१।

एक-त- सो (अग्निः) ऽपो ऽक्षारेणाभ्यपातथत्, ततः एकतोऽजायत द्वितीयं ततो द्वित स्मृतीयं तत्तिर्श्वतः । मे ४. १, ९ । एक-त्रिंश (स्तोम-)-

- १. क्रतुरेकित्रिशः । तैसं ४, ३, ८, १; मै २,८, ४।
- २. दश पाण्या अङ्गुलयो, दश पाद्या, दश प्राणा आत्मैकत्रि र शः । माश ३,१,४,२३ I
- ३. वाग्वा एकत्रिंशः। काठ २०,१३।
- एक-त्रिक- अथेष एकत्रिकः (यज्ञविशेषः) प्रजापतेरुद्धित्। एतेन वै प्रजापतिरेषां छोकानामुद-भिनत्। तां १६, १६, १-२।

एक-पातिनी- प्राणो ऽपानो ब्यान इति तिस्र एकपातिन्यः (ऋवः)। कौ १५,३; १६,४।

एक-पाद्- वायुरेकपात्तस्थाकाशं पादः। गो १, २, ९ ।

एकर्च- अयं वै (पृथिवी-) लोक एकर्चः। जै १, ३११।

एक-विञ्ञाति - यानि एकविञ्चातिः (अक्षराणि) प्रतिष्ठा सा । जै १, २०४ । एक-विञ्चा (स्तोम-)-

- १. अथ यः पद्भ्यां पापं कृत्वा मन्येतः एकविंशेनामिष्टुता यजेत । ज २,१३५।
- २. अधेष एकविंशो विषुवान् भवति । द्वादश्यमासाः, पञ्चर्तवस्त्रय इमे छोकाः, असावादित्य एकविंशः । जै २,३४३ (तु. जै २,१७५; २२४; ३९९; तां ४,६,४)।
- इ. असी वा आदित्य एकवि ५ शः। तां ६, २, २; ते १, ५, १०,६; ३, १२,५,८।
- आदित्य एवैकविंशस्यायतनं द्वादश मासाः पञ्चत्तंवस्त्रय इमे लोकाः । तां १०, १, १० ।
- ५. इदमहमानुष्टुभेन च्छन्दसैकवि ९ शेन स्तोमेन वैराजेन साम्ना प्रजापितना देवत-यायुस्ते दीर्घायुत्वमाददे ऽसी । काठ ३६, १५ ।
- ६. एकविंशं वा अनु सर्वे यज्ञकतवस्संतिष्टन्ते। अथो एव वाव दृढः प्रतिष्ठित स्तोमो यदेकविंशः। जै २,१११।
- ७. एकविंशं स्तोममनु शूदः । जै २, ३२ ।
- ८. एकविंश एव (स्तोमः) सर्वम् । गो १, ५, १५।
- ९. एकविंशं तृतीयसवनम् । मै ४,४,१०; जै २, १७१ ।
- १०. एकविंशाय प्रतिष्ठायै । जै १, ६६ ।
- ११. एकविंशेन प्रतिष्ठाकामः (यजेत) । जै २,१३६।
- १२. एकवि ५ शो ऽग्निष्टोमः । तां १६, १३, ४।
- १३. एकविंशी भवति, प्रतिष्ठित्या अथी रुचमेवात्मन् द्धते । तैसं ७, २, १, ३।
- १४. एकविंशोऽयं (+वै [माशः]) पुरुषो दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पाद्या (पद्या [काठः]) आत्मैकविंशः। काठ २३, १; ऐ १,१९; माश १३,५,१,६ (तु. मै ३,६,३; जै ३,३१९)।
- १५. एकवि ९ शो वा अस्य भुवनस्यादित्यः आदित्यलोकमेव तदभ्यारोहन्ति । तां ४, ६, ३।
- १६. एकविं ५ शो वा इतः स्वर्गो छोकः। तै ३, १२, ५, ७ (तु. माश १०,५,४,६)।
- १७. एकविंशो वा एव य एव (स्टर्यः) तपति । कौ २५, १ (तु. माश ५,५,३,४; ६,७,१,२)।
- १८. एकविंशो वै चतुष्टोमः स्तोमानां परमः । कौ ११, ६, १४, ५, १६, ७।
- १९. एकविंशो वे पुरुषः । तैसं ५, १, ८, १; काठ २०, ८; क ३१, १०; १ते ३, ३, ७, १।

- २०. एकविंशो वै प्रजापतिद्वादश मासाः पञ्चत्वस्त्रय इमे खोकाः। ऐ १,३०।
- २१. एकविंशो वै स्तोमानां प्रतिष्ठा। काठ २०, १; क ३१, ३; माश १३, ५, १, ७; ऐआ १, ४,२; ५, १ (तु. तैसं २,५,१०,२)।
- २२. एकविंशी ते अग्न ऊरू। काठ ३९, २।
- २३. क्षत्रम् (+ वा Lतां १८-१९।) एकवि ५ शः । तां २,१६,४;१८,१०,९;१९,१,५।
- २४. जगत्यैकवि ए शः (आयतनवान्)। क ४४,३।
- २५. तम् (एकविंशं स्तोमम्) उ देवतल्प इत्याहः । तां १०,१,१२ ।
- २६. तान् (पशून्) विष्णुरेकवि ए शेन स्तोमेनाप्नोत् । तै २,७,१४,२।
- २७. त्रिवृद्धिरेव कनीयान् (भ्राता) राज्यं गच्छति, पञ्चदशैज्यायान् स्वाराज्यं लोकम् । सप्तदशै-रेव कनीयान् राज्यं गच्छत्येकाविशेज्यायान् स्वाराज्यं लोकम् । जै २,९४ ।
- २८. द्वादश वै मासाः संवत्सरस्य पञ्चर्तवस्त्रयो कोकास्तद्वि ५ शतिरेषऽएवैकवि ५ शो य एष (सूर्यः) तपति । सेषा गतिरेषा प्रतिष्ठा । माश १,३,५,११।
- २९. धरुण एकविंशः । तैसं ४,३,८,१; मै २,८,४।
- २०. नेष्टैकविंशेन पुच्छेन भद्रेण स्रोब्यन् परनीनां मध्य उपविश्वति । जै २,४०६ ।
- २१. पञ्चदशश्चेकविंशश्च बाईती तो गौश्चाविश्चान्वसुज्येतां तस्मात्ती बाईतं प्राचीनं भास्कुरुतः। तां १०,२,६।
- २२. प्रतिष्ठा वा एकविंशः (+ स्तोमानाम् ।तां.]; पद्भ्यामेव तेन पाप्मानसपन्नते ।जै.])। तैसं ५,२,३,६; जै २, १३५; तां ३, ७, २; ५,१,१७; ६, १, ११। (तु. तैसं ५, १,८,५; ७, ३, १०,६; मै ३, २, १०; ४,४; ऐ८,४; तां १६,१३,४; २०,१०,१)।
- ३३. ब्रह्म वै सप्तद्शः क्षत्रमेकविंगः। जै २.३२७।
- ३४. यदेकवि ए शो यदेवास्य (यजमानस्य) पदोरष्ठीवतोरपूर्व तत्तेनापहन्ति । तां १७,५,६।
- रेप. रुवा (विड्वा [मै., तै.]) एकविंगः। तैसं ५, १, ८, ५; ७,३, १०, ६; मै ४,४,१०; तै १,
- ३६. शौद्रो वर्ण एकाविंशः। ऐ ८,४।
- ३७. स (प्रजापतिः) पद्मयामेव प्रतिष्ठाया एकविंशं स्तोममस्जत । जै १,६९ ।
- रेंद. सर्वाभ्यो वा एतं सप्तभ्यो होन्नाभ्य इन्द्रो वज्रं निरमिमीत विस्नस्तिस्न एव होन्नायै स एकविंशष् षोडशी समपद्यत । तेनेन्द्रो वृत्रमहन् । जै १,१९५ ॥ [°श- आदित्य- २३; २८; २९; १७५; २७२; ३४०; इन्द्र- २५६; उदर- १ इ.] ।

पकविंशःव(त्>)ती- एकवि ९ शवतीं पश्चात् प्रतिष्ठित्ये। क ३१,१४।

एक-वीर-

- १. एको ह तु सन्वीरो वीर्थवान भवति । जैउ २,३,३,९।
- २. एको ह्येवेष बीरो यत्त्राणः । जैंड २.३.१.१ ।
- रे. स एव वा एको वीरो य एव तपत्येष इन्द्र एव प्रजापतिः। जै १, ८।

एक-शत- शतायुर्वे पुरुष (+ शतवीर्यः १तै.]) आत्मैकशतः । ते १,७,६,४; माश १३,२,१,६। एक-शफ- पश्चो वा (श्रीर्वा १तै ३,९,८,२) एकशफम् । ते ३,९,८,२;११,४।

पक-स्तोम- यदिममाहुरेकस्तोम इत्ययमेव योऽयम्पवते (वायुः) । जैउ ३,१,४, १२। पक-होतु- ब्राह्मण एकहोता । स यज्ञः । तैआ ३,७,१,।

एकातिथि- एष (सूर्यः) इ वै स एकातिथिः स एष जुद्धत्सु वसित । ऐ ५, ३०।

- पकादश->°रात्र (यज्ञ-)-
- १. एकादशरात्रो भवति, पञ्च वा ऋतव सार्तवाः पञ्चर्तुष्वेवाऽऽर्तवेषु संवत्सरे प्रतिष्ठा प्रजामव रूम्प्रते । तैसं ७,२,६,३।
- य एवं विद्वा ५ स एकादशरात्रमासते, प्रजामेव सजनते, प्रजामव रुम्धते, प्रजां विन्दन्ते, प्रजावन्तो भवन्ति । तैसं ७,२,६,२ ।
 एकादश्युपसंहति-)-
- १. एकादिशनीं प्राम्याः (पशव उपतिष्ठन्ते)। काठ २९, ८।
- २. एकादिश्चनी वाऽइद ५ सर्वम् । माश १३,६,१,६ ।
- एष वै सम्प्रति स्वर्गी कोको यदेकाद्शिनी । माश १३,२,५,२।
- थ. प्रजापतिद्धेकादशिनी । माश १३,६,१,६।
- ५. प्रजा वै पश्चव एकादशिनी । ते ३,९,२,३; माश्च १३,२,५,२।
- ६. प्राणा वा एकादिश्वनीः । काठ ३४,९ ।
- ७. बच्च एकादशिनी। तैसं ५,५,७,१; मै ४,७,९।

पकाष्ट्रका-

- १. इयं (पृथिवी) वावेषेकाष्टका । तैसं ५, ७, २, २।
- २. एषा वै संवत्सरस्य पत्नी यदेकाष्टका । तैसं ७, ४, ८, १; तां ५, ९, २ ।
- इ. संवत्सरस्य प्रतिमां यां (एकाष्टकारूपाम्) त्वा रात्रि यजामेह । मं २,२,१८।
- ध. संवत्सरस्य या पत्नी (एकाष्टकारूपा) सा नो अस्तु सुमङ्गळी । मं २,२,१६।
- ५. स (इन्द्रः) एकयाश्तुवत । यदेकयाश्तुवत तदेकाष्टकाया एकाष्टकात्वम् । जै २,३७२। [°का- इन्द्र- २१९; २२३ इ.]।

एकाह-

- १. ज्योतिर्वा (ब्रह्म वा शांआ.) एकाहः । कौ २५, ३; शांआ १, २।
- २. प्रतिष्ठा वा एकाहः । ऐ ६, ८; कौ २४, २; २५,११; २७,२; २९, ५; शांआ २, १६ ।
- ३. शान्तिवें प्रतिष्ठेकाहः। ऐआ १, १, ३; २ १।

पेकाहिक-

- १. एता वै शान्ताः क्लुप्ता होत्रा यदैकाहिकाः । ऐ ८, ४।
- २. एते वै शान्ते क्छुप्ते प्रतिष्ठिते सवने यदैकाहिके। ऐ ८, १।

एणी- अहन्- २४ द्र.।

घेणेय- विष्कुलिङ्गाभ्य एवानाइचैणेयाश्चासुज्यन्त । जै ३, २६३ । एतदु- एतदुवैं नामाऽऽसुर भासीत् , स एतिई यज्ञस्याशिषमवृङ्क । तैसं २,६, ९, ४ ।

एतश-

- १. एतशेन त्वा सूर्यो देवतां गमयतु । तैसं १, ६, ४,३; काठ ५,३।
- २. सजू: स्र (°रा मि.।) एतशेन (+ इति स्र्यमेव प्रीणाति मि ३, ४,४।)। मै २, १२, ३; ३, ४, ४; काठ २२, ५।

पेतरा-> °रा-प्रलाप- भायुर्वा ऐतराप्रलापः । ऐ ६, ३३ ।

पतीषादीय (सामन्)- त (देवाः) उ स्वर्ग छोकं गत्वाबुवन्त् आत इव वत स्वर्गे छोके सदामेति । यद्बुवन्नेति वै साद इति तदेतीषादीयस्वैतीषादीयत्वम् । ज ३,७८।

एघस्- एघोऽस्येघिवीमहि। मै १, १०, १३; काठ ४,१३।

पनस्-

- १. ते (देवाः) ऽतिसृजाना भायन् , सूर्याभ्युदिते ते ऽमृजत, सूर्याभ्युदितस्सूर्याभिनिम्नुके, सूर्याभिनिम्नुकः कुनिखनि, कुनिखनि, क्यावदित, स्यावदन् परिवित्ते, परिवित्तः परिविदिन्ते, परिविदिन्ते, परिविदिन्ते, परिविदिन्ते, भग्नेदिधिपुर्दिधिषूपती, दिधिषूपितिवैरिहणि, वीरहा ब्रह्महणि, ब्रह्महा भ्रूणहिन, भ्रूणहनमेनो नात्येति । काठ ३१, ७; क ४७, ७ (तु. मे ४,१,९; ते ३,२,४,१,१२) ।
- २. निरुक्तं वाऽ एनः कनीयो भवति सत्य ९ हि भवति । माशं २, ५, २, २० ।
- रे. पराचैः कृतं चिदेनः प्रमुमुग्ध्यसात् (°स्मात् [काठ.])। काठ ४, १३; क ३, ११।
- ध. पूर्वं पवित्रेणेवाज्यमापर्श्चन्धन्तु मैनसः। काठ ३८, ५।
- ५. यन्चिद्धि ते पुरुषत्रा यविष्ठाचित्तिभिश्चकृमा कन्चिदागः। कृषी व्वस्माँ अदिवेरनागान् न्येना ५ सि शिश्रयो विष्वगग्ने। काठ २, १५।
- ६. यद् ग्रामे यद्रण्ये यत् सभायां यदिन्द्रिये। यच्छूदे यद्र्ये एनश्चकृमा वयम्। यदै-कस्याधि धर्मणि तस्यावयजनमसि स्वाहा। तैसं १, ८, ३, १-२।

एनस्विन्- आत्रेयी- १ द्र.।

एम- अर्थ- इ.।

एव- अयं वै (पृथिवी-) लोक एवरलन्दः । माश ८, ५, २, ३।

पव-या-> °या-मरुत्-

- १. प्रतिष्ठा वा एवयामरुत् (एत्यामरुदाख्यिषणा दृष्टं सूक्तम्)। ऐ ६,३०; गो २,६,८;९।
- २. यथेवयामरुतं (सूक्तविशेषम् ।अन्तरियात् ।) प्रतिष्ठाया एनं (यजमानम्) च्यावयेदैव्ये च मानुष्ये च । ऐ ५.१५।

पष्टि - ऋक्सामानि वाऽपृष्टय ऋक्सामैद्वाशासतः इति नोऽस्तिवत्थं नोऽस्तिवति । माश ९,४,

पे

पेकाहिक- एकाह- इ.। पेतरा-, °रा-प्रलाप- एतरा- इ.। पेड,डी- इडा- इ.। पेणेय- एणी- इ.। पेतिश्च-इतिह- इ.। पेन्द्र- इन्द्र- इ.। पेन्द्रवायव-, °यवाग्र- इन्द्रनायु- द्र. । पेन्द्राग्न-,°ग्नी- इन्द्राग्नि- द्र. । पेन्द्राबार्ह्स्पत्य- इन्द्राबृहस्पति- द्र. । पेन्द्रावरुण- इन्द्रावरुण- द्र. । पेन्द्रासीर- इन्द्रास्थ- द्र. । पेल- इला- द्र. ।

पेन्द्रवारुण- इन्द्रवरुण- द्र. । पेन्द्रापीष्ण- इन्द्रापूषन्- द्र. । पेन्द्रामारुत- इन्द्रामरुत- द्र. । पेन्द्राविष्णव- इन्द्राविष्णु- द्र. । पेन्द्री- इन्द्र- द्र. । पेर- इरा- द्र. । पेरान्नी- ईशान- द्र. ।

ऐशिर प्रिश् भवति प्रजातिर्वा ऐश्विराणि प्रजायते बहुर्भवत्यैशिरेण (साम्ना) तुष्टुवानः । तां १४, ११,२०।

ओ

ओकस्-

- १. अयं वै (पृथिवी-) लोकः पुरुषस्यौकः । जै १,२१४ ।
- २. गृहा वा ओकः । ऐ ८,२६।
- ३. प्राणा ह खलु वा ओकः। जै १, २१४।

ओकोनिधन (सामन्-)- एतत्कामसनि साम । यदु वीतहब्य आश्रायसोऽपश्यत् तस्मा-दोकोनिधनं वैतहब्यमित्याख्यायते । जै १,२१४।

ओजस्-

- १. अथ यदोजस्त्रिणव इति मस्तो हि सः। जै ३,३०९ ।
- २. अदित्या भागोऽसि, पूष्ण आधिपत्यमोजः स्पृतं, त्रिणवः स्तोमः । मै २,८,५ ।
- अवां य कमीं रसस्तेनाहमिमम् अोजसे क्षत्रायाभिष्मचामि । काठ ३६,१५ ।
- . थ. भोज इति वितृन् (अस्जत)। तैसं ५,३,६,१।
 - ५. ओजः क्षत्रम् (+वीर्यं राजम्यः [ऐ.]) । तैसं ५,३,४,२; ऐ ८,२;३;४ ।
 - ६. ओजः (जो वै मै.)) पञ्चदशः (स्तोमः) । तैसं ५,३,३,२;४,२; मै ३,२,१०; काठ २१, १।
 - ७. भोजः सहः सह भोजः। कौ ३,५।
 - ८. ओजसा पितृभ्यः पितृन् जिन्व । मै २,८,८ ।
 - ९, कोजिक्सिणव इति परेचादिमे वै लोकास्त्रिणवः । काठ २०, १३ (तु. तैसं ४, ३, ८, १; मै २,८,४)।
- १०. ओजो ग्रीवाभिः (प्रीणामि) । तैसं ५,७,१८,१; काठ ५३,८ ।
- ११. ओजो मरुतः । मै ४,७,८ ।
- १२. कोजो वा इन्द्र कोजो विष्णुरोजः पञ्चदश्च (स्तोमः) कोज एवोत्तरादश्वाति (अत्ते Lतैसं) । तैसं ५,३,४,२; काठ २१,१।
- १३. जोजो (+वै Lमै.]; वा इन्द्रियं [ऐ.]) वीर्थं त्रिष्टुप् । मै २,४,४; काठ ११,३; ऐ १,५; २८; जै १,९३।
- १४. कोजो वै भान्तः [बोडकाः (स्तोमः [तैसं ५,३,५,१])] । तैसं ५,३,३,३,५,१।
- १५. जोजो वै माध्यन्दिन एसवनम् । मे ४,७,६।
- १६. ओजो वै वीर्यं संवत्सरः । काठ १०,७; काठसंक १२१:२।

- १७. भोनोऽसि पितृभ्यस्त्वा पितृक्षिन्व । तैसं ४,४, १,२; काठ १७,७।
- १८. क्षत्रमोजो मे पिन्वस्व। काठ ५,२।
- १९. ततोऽस्मिन् (इन्द्रे) एतदोज आस । माश ४,५,४,४।
- २०. तिस्धन्वं राजन्याय (ददाति), श्रोजस्तेन परिक्रीणाति । काठ ३७, १ ।
- २१. त्रिणवेनैव मस्त आयन्। ओजो वै वीर्यं मस्तः। ओजो वीर्यं त्रिणवः। जै २,२०९।
- २२. धर्त्रमिस दिवं द ए होजो देहि बलं देहि। काठ १,७; क १,७।
- २३. पञ्चदशेन (स्तोमेन), श्रोजसा वीर्येण (ज्योतिरदधुः)। जै १,६६।
- २४. बृहद्रथन्तरयोस्त्वा स्तोमेनेत्याहीज एवास्मिन् (आमयाविनि) एतेन दधाति। तैसं २,३,११,४।
- २५. मरुतामोजसा (त्वाभिषिश्वामि)। तैसं १,८,१४,२।
- २६. मरुतामोजसे स्वाहा। काठ १५,८।
- २७. येनैवीजसेमाः प्रजा बरुणोऽगृह्णात्तेनैव तदोजसा वरुणोऽनु समस्पत् । माश ५,४,५,१२ ।
- २८. वज्रो वाडमोजः। माश ८,४,१,२०।
- २९. वर्षाभिर्ऋतुनादित्याः स्तोमे सप्तद्शे स्तुतम् । वैरूपेण विशोजसा । मै ३, ११, १२ ।
- २०. षोडशः स्तोम (॰शी स्तोमा [मै.]) भोजो द्रविणम् । तैसं ४,३,१२,१; मै २,८,७; काठ १७,६॥ [॰जस- अग्नि- २७३; ४६२; अक्तरथ- १०; इन्द्र- ६५;७०;७२; ९४; ९५; १०८; २४०; इन्द्राग्नि- ३२; ३४; उक्थ्य- ४; उत्तरतस् ४; उत्तरात् ७; ऊठ- २ ई.]।
 - ओजस्-ित्रणव- संवत्सरो वा भोजिखणवस्तस्य चतुर्वि र शितरर्धमासा द्वे अहोरात्रे संवत्सर एवौजिखणवस्तद्यत्तमाहौज इति संवत्सरो हि सर्वेषां भूतानामोजिस्वतमः । माश ८, ४,१,२०।
 - ओजस्-वत्- ग्रीष्मस्याहं देवयज्ययीजस्वाँस्तेजस्वान् भूयासम् । काठ ४, १४॥ [॰स्वत्-इन्द्राग्नि- २७ द्र.]।

ओजस्वती- उत्तरात् १६ इ.।

ओजस्वन्->ओजस्वितर- उत्तर- ४ ह.।

ओजस्विनी- इन्द्र- २३९ द्र.।

ओजो-भृत् - इन्द्राग्नि- २० द्र.।

ओद्(त्>)ती- आपो वा ओद्त्यो या दिश्यास्ता हीदं सर्वमुन्दन्त्यापो वा ओद्त्यो या मुख्यास्ता हीदं सर्वमन्नाद्यमुन्दन्ति । ऐआ १,३,५।

ओदन-

- ओदनेनान्नानि (अन्वासवत्)। काठ ३५,१५।
- २. ताभ्यो (प्रजाभ्यः) sवर्षत् । ततः भोदनोऽजायतः । तमशिष्वोदानन् स उदनोऽभवत् । तदुदनस्योदनत्वम् । उदनो ह वै नामैष तमोदन इति परोक्षमाचक्षते । जै ३, ३४६ ।
- रे. परमेच्डी वा एषः । यदोदनः । तै १,७,१०,६।
- ध. प्रजापतिर्वाडमोदनः। ते ३,८,२,३;९,१८,२; माश १३,३,६,७।

- ५. ब्रह्मण ओदनम् (द्यात्)। तैआ ३, १०,३।
- ६. रेतो वा ओदनः। तै ३,८,२,४; माश १३,१, १,४।

ओदन-पचन-

- १. इयम् (पृथिवी) श्रोदनपचनः (अन्वाहार्यपचनः = दक्षिणाग्निः) । काठ ८, ६; क ७, २ ।
- २. पितृणामोदनपचनः । मै १,४,१०।
- ३. विह्नवें नामौदनपचनः । काठ ८,७; क ७,४।

भोम्

- १. अधैकस्यैवाऽक्षरस्य रसं (प्रजापतिः) नाऽशक्नोदादातुम् । स्रोमित्येतस्यैव । संयं वागभवत् । स्रोमेव नामेषा । तस्य उ प्राण एव रसः । जैउ १,१,१,६;० ।
- २. असावादित्य एतदक्षरम् (ओमिति) । तदेतत् त्रयस्य देवस्यापीळितमक्षरम् । स यदोमि-त्यादत्तेऽसुमेवैतदादित्यं सुख आधत्ते । स यथा मधुना ळाजान् प्रयुयादेवमेवैतेनाक्षरेण सामन्नसं दधाति । जै १.३३६ ।
- है. एतद् (ओमिति) एवाक्षरं ऋयी विद्या । जैउ १,४,४,१०।
- **४.** एतद वा (ओमिति) सक्षरं वेदानां त्रिविष्टपम् । जैउ ३,४,५,७।
- ५. एतद (ओमिति) वा इदं सर्वमक्षरम् । जै २, १०।
- ६. एवमेवैवं विद्वान् शोमित्येतदेवाक्षरं समारुद्ध यददो ऽमृतं तपित तत्प्रपद्म ततो मृत्युमा पाष्मना व्यावर्तते । जैउ १, ४,४, ११।
- ७. एष (ओमिति) उ ह वाव सरसः। जैउ १, २, १, ५; ११।
- ८. भोमिति ब्रह्म । भोमितीद् ए सर्वम् । भोमित्येतद्नुकृति ह स्म वा भण्यो श्रावयत्याश्राव-यन्ति । भोमिति सामानि गायन्ति । भो ए शोमिति शस्त्राणि श ए सन्ति । भोमित्यध्वर्युः प्रतिगरं प्रतिगृणाति । भोमिति ब्रह्मा प्रसौति । भोमित्यश्नहोत्रमनुजानाति । भोमिति ब्राह्मणः प्रवक्ष्यन्नाह ब्रह्मोपाप्नवानीति । ब्रह्मैवोपाप्नोति । तैथा ७,८, १; तैउ १,८,१।
- ९. जोमिति वै साम !! भोमिति मनः । "कोमितीन्द्रः । जैंड १, २, २, २ ।
- १०. स्रोमिति वै स्वर्गी लोकः। ऐ ५, ३२।
- ११. ओमित्यर्थवणां शुक्रम्। गो १, २, २४।
- १२. ओमित्यूच: प्रतिगर एवं तथेति गाथाया ओमिति वै दैवं तथेति मानुषम् । ऐ ७, १८।
- १३. श्रोमित्येव स्वर्ग लोकमारोहति । जै १, ३२३।
- १४. बों प्रवर्ध (ओङ्कारेण वरमात्मोच्यते)। तैआ ४, ४२, २।
- १५. तदिदम् (ओमिति) इमान् (लोकान्) अतिविध्य दशधा क्षरति शतधा सहस्रधा-ऽयुतधा प्रयुत्तधा (नियुत्तधा) ऽर्जुदधा न्यक्षेदधा निखर्वधा पत्रक्षितिन्योंमान्तः। जैउ १,२,३,४।
- १६. तस्मादो रेमित्येव प्रतिगृणीयात्तिस् सत्यं तद्देवा विदुः । माश ४, ३, १, १३ ।
- १७. तानि (भूभुंतः स्वः) ग्रुकाण्यभ्यतपत्तेभ्योऽभितप्तेभ्यस्वयो वर्णा अजायन्ताकार उकारी मकार इति तानेकथा समभरतदेतदो ३मिति । ऐ ५, ३२।
- १८. तासामिभपीडितानां (व्याहतीनाम्) रसः प्राणेदत् । तदेतद्क्षरमभवदोमिति यदेतद् । जैउ १, ७, १,७।

- १९. ते देवा एतेन सत्येनाभिगीय भोमिति एतैयौँ घाजयस्य निधनैरसुरान्पाप्मानं भ्रातृज्यानमन् । के १, ३२३।
- २०. दक्षिणोत्तरी पाणी पादी कृत्वा सपवित्रावोमिति प्रतिपद्यत एतहै यजुस्त्रयी विद्यां प्रत्येषा वागेतत्परममक्षरम् । तैआ २, ११, ४।
- २१. पराग्वा एतद्गिकमक्षरं यदेतदो३मिति, तग्रत्किञ्चोमित्याहात्रैवास्मै तद्गिष्यते तस्मात्काल एव दश्चात्काले न दश्चात्तत्सत्यानृते मिथुनीकरोति । ऐआ २,३,६।
- २२. यथा सूच्या पळाशानि संतृण्णानि स्युरेवमेतेन (ओमिति) अक्षरेणेमे लोकास्सन्तृण्णाः । दशधा वा एतदतिविध्येमान् (तिदिदिममानितिविध्य दशधा [जैट.]) चरति । जै २, १०; जैउ १, २, ३, ३; ४।
- २३. यदेतदोमित्यादत्ते । असी वा आदित्य एतदक्षरम् । जै १, ३२२ (तु. जै १,३३६) ।
- २४. यद्वे नेत्युच्योमिति तत् । माश १, ४, १, ३०।
- २५. स भोरेमिति प्रतिगृणाति, तिद्ध सत्यं, तद्देवा विदुः । काश ५, १,१,८।
- २६. स (ब्रह्मा) श्रोमित्येतदक्षरमपश्यद् द्विवर्णब्चतुर्मात्रं सर्वेव्यापि सर्वेविश्वयातयाम ब्रह्म। गो १, १, १६।
- २७. इन्तेति चन्हमा क्षोमित्यादित्यः । जैउ ३, २, १, २॥ [क्षोम् अनृत- १८; अप्- १६५; आदित्य- १९८; १९९; ऋच्- २७; ऋत- १४ ह.]।

ओङ्कार-

- रै. को धातुर् (ओक्कारस्य) इत्यापृधातुरवितमप्येके रूपसामान्यादर्थसामान्यं नेदीयस्तस्प्रादापे-रोक्कारः सर्वमाप्नोतीत्यर्थः । गो १, १, २६ ।
- २. को विकारी च्यवते । प्रसारणमाप्नोतेराकारपकारी विकार्यावादित ओङ्कारो विकियते । द्वितीयो सकार एवं द्विवर्ण एकाक्षर ओमित्योङ्कारो निर्वृतः । गो १, १, २६ ।
- रे. त ओङ्कारं ब्रह्मणः पुत्रं ज्येष्ठं दृदशुः (देवाः)। गो १, १, २३।
- थ. तदेतदक्षरं (ओङ्कारम्) ब्राह्मणो यं कामिमच्छेत् त्रिरात्रोपोषितः प्राङ्मुखो वाग्यतो विहिंच्युपविदय सहस्रकृत्व कावर्त्तयेत् सिद्धन्त्यस्यार्थाः सर्वकर्माण च । गो १, १, २२।
- ५. रस ओङ्कारः। जै २,७८।
- ६. लातन्यो गोत्रो ब्रह्मणः पुत्रो गायत्रं छन्दः, शुक्को वर्णः, पुंसो वत्सो रुद्रो देवता ओङ्कारो वेदानाम् । गो १, १,२५॥ [°र- इन्द्र- ३४८ द.]।

ओमन्- अन्त- १५ द्र.।

ओमन्-वत्-> व्नवती- अभवती- १ ह.।

ओष-> ओष-वत्-> ओषिष्ठ- > ओषिष्ठ-हन्- भोषिष्ठ-हन १ शिक्नीनिकोश्याभ्याम् [°कोशा° (।तैआ.] प्रीणामि)]। तैसं १, ४, ३६, १; तैआ ३, २१, १।

ओषधि,धी-

रै. अग्रमोषधीनां बर्हिः । तैसं ६, ३, ९, ५। मा-३५

- २. अपा ५ वा एव ओवधीना ५ रसः (+यन्मधु Lकाठ.]; यहर्भाः Lतैआ.])। मै २, ४,८; काठ ११,१०; तैआ २,११,१।
 - ३. अपामोषधयः, ओषधीनां पुष्पाणि, पुष्पाणां फळानि (रसः)। माश १४,९,४,९।
- ध. अयोक्जिमं लोकमागच्छति (चन्द्रमाः)। स इमा अप ओषधीः प्रविश्वति । जै २,३ (तु. माश १, ६, ४, ५)।
- ५. अवपतन्तीरवदन् दिव ओषधयः परि। यं जीवमदनवामहै (°महे Lमै.]) न स रिष्याति पूरुषः। तैसं ४, २, ६, ५; मै २,७,१३ (तु. काठ १६,१३)।
- ६. अइवरथे वो (ओवधीनाम्) निवेशनं पर्णे वो वसितः कृता। गोभाजा इत्किलासथ यत्सनवाथ पूरुषम् । यदोषधयः संगच्छन्ते राजानः समिता इव । विप्रः स उच्यते कवी रक्षोहामीव-चातनः । मै २, ७, १३ ।
- ७. असौ (चौः) रेतः सिञ्चति, तदस्यां (पृथिन्याम्) प्रति तिष्ठति, तत् प्रजायते, ता ओष-धयो वीरुधो भवन्ति ता अग्निर्श्ति । तैसं ५, ५,४, १-२।
- ८. इन्द्रस्य वृत्रं जब्तुष इन्द्रियं वीर्थं पृथिवीमनुब्याच्छेत् तदोषधयो बीरुधो ऽभवन् । तैसं २, ५,३,२।
- ९. इय ९ (पृथिबी) वाव प्रथमा चितिरोषधयः (वनस्पतयः तिसं.]) पुरीषम् । तैसं ५, ६, १०, २; मै ३,३,३; काठ २२,४।
- १०. उभव्यो (ओषधयः) ऽसी स्वदिताः पच्यन्ते ऽकृष्टपच्याश्च कृष्टपच्याश्च । तां ६,९,९ ।
- ११. जर्ध्वा भोषधय उत्पच्यन्ते । काठ २३, ४ ।
- १२. एतद्वैतासा ५ (ओषधीनाम्) समृद्ध ५ रूपं यत्पुष्पवत्यः सुविष्पलाः । माश ६,४, ४,१७।
- १३. एष खलु वा भोषधीनां तेजो यद यवः। में ३, ९,३।
- १४. एष ह वै सर्वासामोषधीनां रसो यत्पयः। कौ २, १।
- १५. भोषधय भायुष्मतीस्ता अग्निरायुष्मतीः । काठ ११, ७।
- १६. भोषधय इव रूपं भूयासम् । ऐआ ५, १, १।
- १७. कोषधय उ हापा ५ स्यः । मात्रा ३, ६, १,७।
- १८. भोषधयः खलु वै बाजः । तै १, ३, ७, १।
- १९. कोषधय: (+वै। मै १, १०,७ काठ.]) पशवः। मै २,५,१; काठ २५, २; क ३८,५।
- २०. ओषधयः (+वै [मै.]) पावकाः (छदी ए वि [क.]) । मै १, ८, ९; काठ ६, ६; क ४०,३।
- २१. ओषधयः प्रतिमोद्ध्वमेनं पुष्पवतीः सुविष्पकाः । मै २, ७,५।
- २२. ओषधयः प्राचुच्यवुर्धत् किं च तनुवा एरपः (°र्यत् किञ्चित् तन्वो रपः Lकाठ. । तैसं ४, २, ६, ३; काठ १६, १३।
- २३. जोवधयः शीर्वन् फलं गृह्धन्ति । मै ३, १, ६; ६, ८।
- २४. भोषघयः संवदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै करोति ब्राह्मणस्त ५ राजन् पारयामिस । तैसं ४, २, ६, ६ ।
- २५. ओषधयः सोमः (सोमस्य योनिः मि ३, ७, ४)। मै २, ५,५; ३,७,४।

- २६. श्रीषधयो Sनभ्यका रेभन्ति (रेभन्ते Lकाठ., क.])। तैसं ७, १, १, ३; काठ २६, ५; क ४१,३; जै १,६७।
- २७. स्रोषधयो बहि: (लोमानि [तैसं.]) । तैसं ७,५,२५,१; मै १,८,७; ऐ ५, २८; तै २,१,५,१; माश १, ३, ३, ९;८,२,११; ९,२,२९।
- २८. भोषधयो बर्हिषा (सहागच्छन्तु)। तैआ ३,८,१।
- ६९. ओषधयो मधुमतीः । मै ४,१,९; काठ ३१, ७; तै ३,२,८,२।
- ३०. कोषधयो मनुष्याणामन्तम् । तैसं ३,३,६,३।
- ३१. भोषधयो मूलतो जायन्तेऽप्रतः पच्यन्ते । जै २,३७६: ३,३०७।
- ३२. भोषधयो वै देवानां पत्नीर्देवीर्विश्वदेव्यवतीः । मै ३,१,८ (तु. माश ६, ५,४,४)।
- ३३. श्रीषधयो वै पशुपतिस्तस्माद्यदा पशव श्रोषधीर्र्कभन्तेऽथ पतीयन्ति । माश ६,१,३,१२ ।
- ३४. ओषधयो वै सुदः। ओषधिभिर्हीद ए सर्वं मोदते। माश ९,४,९,७।
- ३५. भोषधयो वै सोमस्य विशः। तैसं ३,१,८,२।
- ३६. क्षोषधीः प्रतितिष्ठन्तीः पश्चवोऽतु प्रति तिष्ठन्ति । तैसं ५,१,३,१ ।
- ३७. भोषधीनां वाऽएव परमो रसो यन्मधु । माश ११, ५,४, १८ ।
- रेंद. भोषधीनां (°धिश्यो [काठ.]) वेहतमारुभेत प्रजाकामः । तैसं २,१,५,३; काठ १३,४।
- ३९. ओषधीनां पञ्चमी (प्रघातः [काठ २३,१])। तैसं ५,७,२१,१; काठ २३,१; ५३,११।
- ४०. श्रोषधीरन्तगता दहति, तास् (ओषधयः) ततो भूयसीः प्रजायन्ते । तैसं १,५,९,१ ।
- धरे. ओषधीरिति मातरस्तद्वो देवीरुप बुवे। रपा ५ सि विव्नतीरित रपश् (रक्षश्च Lकाट., क.]) चातयमानाः। तैसं ४,२,६,१-२; मै २,७,१३; काठ १६,१३; क २५,४।
- ४२. क्षोषधीरेव देवेश्यो स्थन्तरणादुह । मै ४,२,२।
- ४३. श्रोवधीर्या इमा रुद्रा विषेणाञ्जँस्ताः पश्चवो नालिशन्तः उत बह्वीराहुतयो हूयन्ते, ता अन्वद्यत्, ताः पुनर्णवा अजायन्तैतिर्हे खलु वा अग्निहोत्रिणे दर्शपूर्णमासिने सर्वा श्रोवधयः स्वदन्ते । मै १,८,४।
- ४४. कोषधी ब्वेच पञ्चन् प्रतिब्ठापयति । तैस ३,५,२,४।
- धेप. ओषधे नायस्वैनम् । तैसं १,२,१,१; काठ २,१; क १, १३; २, ९ ।
- धरे. कृष्टे ह्याशिष्ठमोषधयः प्रतितिष्ठन्ति । क ३१, ५ ।
- धं. कृष्टे ह्योषधयः (+ क्षेपिन्डं [मै.]) प्रतितिब्डन्ति । तैसं ५,२, ५,५; मै ३.२,५ ।
- ८८. जगत्य मोवधयः। माश १,२, २,२।
- ४९. तस्माच्छरदमोषधयोऽभिसंपच्यन्ते । तां २१, १५,३।
- ५०. तस्मादोषधयः केवल्यः खादिता न धिन्वन्त्योषधय उ हापा ५ रसस्तस्मादापः पीताः केवल्यो न धिन्वन्ति यदैवोभय्यः स ५ सृष्टा भवन्त्यथैव धिन्वन्ति । माश्च ३,६,१,७।
- ५१. तस्माद् गिरा ओवधयः शीर्षाहार्यं कलं पच्यन्ते । मे ३,७,८।
- ५२. तस्मादक्षिणतोऽम्र ओषधयः पच्यमाना आयन्त्याग्नेच्यो ह्योषधयः । ऐ १, ७ ।
- ५३. तां (आहुतिं प्रजापतिः) व्योक्षद् (अग्नात्रत्यजत्) श्रोषं भ्रयेति तत श्रोषधयः समभवंस्तस्मादोषधयो नाम । माश २,२,४,५ ।
- पंध. तासां (अपाम्) यद् यज्ञियं मेध्यमासीत्तदुदक्रामत्, ता इमा भोषधयोऽभव ए सासा ए वा

एततेजो यहभी एता वै शुष्का आपः। मै ३,६,३।

- ५५. तास् (ओषधयः) ते यक्ष्मं विवाधन्ताम् । तैसं ४,२,६,४।
- ५दं. दक्षिणतो निमाष्ट्रयाषधीश्च तेन पितृ र्श्व प्रीणाति । मै १, ८,५।
- ५७. देवानां रेत ओषधयः ओषधीनां रेतोऽन्नम् । ऐआ २, १,३।
- ५८. दैवीर्वा एता विश्रो यदोषधयः । काठ २५, १०: क ४१, ४।
- ५९. हृज्यो वा भोषधयः पुष्पेभ्यो Sन्याः फलं गृह्णन्ति । मूलेभ्यो Sन्याः । तै ३, ८, १७, ४।
- ६०. पयो (पशवो [मै.]) वा भोषधयः । मै ३, ८, ४; काठ ३५, १८; क ४८, १६; तै ३, ७, १, ५; ६; ७; ६; (तु. काठ २६,३)।
- ६१. पशवो वै वेद ओषधयो हाषः । मै १, ४, ८।
- ६२. पृथिवी शान्तिः, सौषधीभिङ्गान्तिः । मै ४, ९, २७।
- ६३. पृथिन्या मोषधयः । ओषधीभ्यो ऽब्रम् । तैआ ८, १, १; तैउ २, १।
- ६४. प्रजापतिर्वा ओषधीः परुश्शो वेद । मै ४, १, २।
- ६५. प्रजापतेर्विस्नस्तस्य यानि कोमान्यशीयन्त ता इमाऽ कोषधयो ऽभवन् । माश ७,४, २, ११।
- ६६. फलवतीर्न (फलिन्यो न [तैसं.]) श्रोषधयः पच्यन्ताम् । तैसं ७, ५, १८, १ मै ३, १२, ६ ।
- ६७. भद्राः शिवा यहमन्तु दो न ओषधीः। काठसंक ६२:८।
- ६८. यथा जरत्कक्षमग्निनोपदीप्य तमद्भिरुपसिञ्चेत् तस्मिन् कल्याण्य क्षोषधयो जायेरंस्तासु पश्चो रमेरन्। जै २, १३७।
- ६९. यदहं वाजयिक्षमा (यदिमा वाजयब्रहं [मै.]) श्रोषधीर्हस्त श्रादधे । श्रातमा यक्ष्मस्य नश्यित पुरा जीवगृभो यथा । तैसं ४, २, ६, २; मै २, ७, १३ ।
- ७०. यवेनीषधी: (अन्वाभवत्)। काठ ४३, ४।
- ७१. या ओषधीः सोमराज्ञीः । मं २, ८, ३; ४।
- ७२. रुद्र ओषधीविषेणालिम्पत् , ताः पश्चवो नालिशन्त । काठ ६, ५ ।
- ७३. रेवदस्योषधीभ्यस्त्वीषधीर्जिन्व । तैसं ३, ५, १, ४, ४, १,२; काठ १७, ७; ३७, १७ ।
- ७४. रेवदित्योषधीः (अस्जत)। तैसं ५, ३, ६, १।
- ७५. वर्षम् (वृष्टिम्) अन्वोषधया ओषधीरनु पशवः (प्रतितिष्ठन्ति)। मै ३, १, ५।
- ७६. वर्षवृद्धा वा ओषधयः । ते ३, २, २, ५; ५, १०।
- ७७. वसन्ते (वसन्ता [काठ.]) पुनराभवन्ति (ओषधयः) । काठ २५, ४; क ३९, १ ।
- ७८. वाग्देवत्यं साम वाचो मनो देवता मनसः पश्चवः पश्चनामोषधय भोषधीनामापः। तदेतद्वस्यो जातं सामाऽष्सु प्रतिष्ठितमिति। जैउ १, १८, ४, १४।
- ७९. विषेण वै ता ९ समामोषधयो ऽक्ता भवन्ति या ९ समां महादेवः पश्चन् हन्ति, बच्छ ९ राजन्नोषधीभ्य इत्याहौषधीरेवासे स्वद्यत्युभच्यो ऽस्मै स्वदिताः पच्यन्ते ऽक्रष्टपच्याश्च कृष्टपच्याश्च । तां ६, ९, ९ ।
- ८०. विष्णोरध्योषधीरसृजत (प्रजापतिः)। तै २, ३, २, ४।
- ८१. शरदि ह खलु वै भूयिष्ठा ओषधयः पच्यन्ते । जैउ १, १२, १, ५।
- ८२. शिशिर भोषधयः पराभवन्ति । काठ २५, ४: क ३९, १ ।

१०८. शीर्षत सोषधयः फलं गृह्णन्ति । तैसं ६, ३, ४, ३।

१०९. सप्त (+वै [काठ., क.]) ग्राम्या भोषधयः, सप्तारण्याः । तैसं ५, २, ५, ५; ४, ९, १-२; काठ २०, ३; क ३१, ५; तै १, ३, ८, १।

११०. समोषधयो रसेन (संप्रच्यन्ताम्)। तैसं १, १, ८, १।

१११. साम्राज्यं वा एतदोषधीनां यन्महात्रीहयः । ऐ ८,१६ ।

११२. सुपिप्पला मोषधयः सन्तु । तैसं ७,५,२०,९ ।

११३. सुपिष्पकाभ्यस्त्वीषधीभ्यः "देवो वनस्पतिरूध्वों मा पाहि। तैसं १, २, २, ३।

११४. सूर्यस्य च त्वौषधीनां च वर्चसा जुहोमि । मै ४, ७, ३।

११५. सैनान्यं वा एतदोषधीनां यद्यवाः । ऐ ८, १६।

११६. सोमं वै राजानं यत्सुपर्ण आहरन् समिभनत् तस्य या विष्रुषो अपतस्ता एवेमा ओषधयोऽ-भवन् । सर्वा उ ह वै सौम्या ओषधयः । स एवास्य (सोगस्य) संन्यङ्गः । जै १, ३५५ ।

११७. सोम भायुष्मान् स भोषधीभिः (+भायुष्मान् ।काठः।)। तैसं २, ३,१०,३-४; काठ ११,७।

११८. सोमो वै राजीवधीनाम्। कौ ४, १२; तै ३, ९,१७,१ (तु. तैसं ३, ४,५,१; मै ४, ३, २; गो २,१,१७)।

११९. सोऽयं सर्वो लोक भोषधिभिस्संछन्नोऽपि गिरयः। जै ३, २२६।

१२०. सौमीरतः प्राचीनमोषधयो, रौद्रीः प्रतीचीनं, शुब्यन्ति प्राचीनं, शुब्यन्ति प्रतीचीनं प्रत्यक्षम् । काठ ११, ५ (तु. मै २, १,५;६;४,८; ४,३,२;४,७)।

१२१. स्वाक्चिरो वै नामाप्सरस इमा एवीषधयः। जै ३,२२६॥ [°धि— अग्नि- २६२;२९९; ४६३; ७४५; अप्- ९४; १२५; १४०; २०८; २११; २६३; असुर- २३; असुरी-; अभ्रेय- ३२; उग्र- २; ऊर्ज्- ६; १८; ऋताषाह्- द्र.]।

ओषधि-लोक- ओषधिलोको वै पितरः । माश १३, ८, १, २०।

ओषधि-वनस्पति-

रै. ओषधिवनस्पतयो मे लोमसु श्रिताः । तै ३, १०, ४, ७ ।

२. बोषधिवनस्पतयो वै कोमानि । जै २, ५४।

रे. रसो वा एव भोषधिवनस्पतिषु वन्मधु । ऐ ८, २०।

ध. लोमभ्य भोषधिवनस्पत्तयः (निरिभयन्त)। ऐआ २,४,१; ऐउ १,१,४॥ [°ति- अज-११७ द्र.]।

औषध- औषधो हि सोमो राजा ऐ ३,४०।

ओष्ड- उपयाम- १ द्र. ।

ओ

औदस्त- उदल- इ. । औदुम्बर-, शी- उदुम्बर- इ. । औद्यभण- इद्यभण- इ. । भीपासन- उपासन- इ. । और्णायव- कर्णायु- इ. । औशन-, काव- उशनस्- इ. औषध- ओषि,धी- इ. । औष्णह,ही- उल्णह- इ. ।

क

क-

- १. अथो सुखस्य वा (°खस्यवं [की.]) एतन्नामधेयङ्कमिति । की ५, ४; गो २, १,२२।
- २. कं वै प्रजापतिः प्रजाभ्यः कायेनैककपालेन पुरोडाशेनाकुरुत । माश २, ५, २, १३।
- है. को नामासीति प्रजापतियें को नाम । काठसंक १३८: ५ (तू. काठसंक ४७: २)।
- ध. को वै प्रजापितः । काठसंक धटः १; गो २, ६, ३; शांआ २, १ (तु. जै १, १८; माश ६, २,२,५)।
- भ. प्रजापतिवें कः। तैसं १,६,८,५; ७,६,६; मे १,१०,१०; ऐ २,३८; ६,२१; को ५,४; २४,४;५;९; गो २,१,२२; जै १,२९०;३२७; २,२३१; तां ७,८,३; तै २,२,५,५; माश ६,४,३,४;७,३,१,२०; जैंड ३,१,२,१० (तु. काठ ३६,५)।
- ६. प्राणो वाव कः। जैंड ४, ११, २, ४।
- ७. यहै तहरुणगृहीताभ्यः (प्रजाभ्यः) कमभवत् तस्मात् कायः । मै १,१०,१०।
- ८. स प्रजापतिरत्नवीद्य कोऽहमिति यदेवैतद्वोच इत्यत्नत्रीत्ततो वै को नाम प्रजापतिरभवत्को वै नाम प्रजापतिः । ऐ ३, २१ ।
- ९. सुखं वैकम्। गो २, ६, ३॥ [क- अन्न- १९ इ.]।

क-च-(त्>)ती- यत् कवतीषु स्तुवन्ति तेन प्राजापत्यम् । जै १, १३८; १४२ ।

काय-

- रै. काय एककपालः (+पुरोहाशो भवति [माश.])। मै १,१०,१; काठ ९,४; ४५, १०; क ८, ७; माश २, ५, २, १३।
- २. कायमेककपालं (पुरोडाशं निर्वपति)। तैसं १,८,३,१ मै ३, १५, १०।
- ३. कावास्त्पराः (पश्चवः)। मै ३, १३, १३ ॥ [॰य- क- ७६.]।

ककुद्-

- १. ऋषभो वयः ककुच्छन्दः । तैसं ४, ३, ५, १।
- २. त्रिष्टुभो वा एतद्वीर्यं यस्ककुत्। तैसं २, ४, ११, १।

ककुद्-रूपि (न् >) णी- ककुप् ककुदूपिणीत्यौप्रिकस्। दे ३, ५:

ककुभ्-

- १. अग्निनी अस्य लोकस्य ककुप्। जै २,८७।
- २. ककुप् च कुब्जश्च कुजतेर्वोब्जतेर्वा। दे ३, ६।
- ३. ककुभो राजपुत्रः प्राइनाति । काठ १४, ८।
- ४. कीकसा ककुभः। माश ८, ६, २, १०।
- ५. नेष्टारं बुणीते, ककुमं सच्छन्दसां बुणीते । काठ २६, ९; क ४१, ७ ।
- ६. पुरुषश्छन्दसं ककुप् । जै ३, १९४: २९०।
- ७. पुरुषो वै ककुष् । जे १, २२९; २४३; तां ८, १०, ६; १३, ६, ४; १६, ११, ७; १९, ३, ४; २०, ४, ३।

- ८. प्राणो वै ककुण्छन्दः। माश ८, ५, २, ४।
- ९. बहतीषु ककृष्मु च पक्षी । जै २. ४७।
- १०. यन्नेष्टारं (वृणीते), ककुभ तद् (वृणीते) । मै ३, ९, ८।
- ११. वीर्य वे ककुप्। मे १, ११, ७; काठ १४, ८।
- १२. शुक्रश्रीः चीरश्रीः ककुहस्सक्तुश्रीः पात्रेषु । काठ ३४,१६ ॥ [°कुम्- इन्द्र- ११३; उक्षन्-३; उष्णिह्- ६; उष्णिक्ककुम्- २; ऋषम- ४; ककुदूपिणी- द्र.] ।

काकुभ-

- १. काकुमं हि माध्यन्दिनं सवनम् । जै १,१८० ।
- २. सीसं काकुभम् (छन्दः)। शांआ ११,७।

कक्षीवत्-,>काश्लीवत (सामन्-)-

- १. अथ काक्षीवतम् । कक्षीवान् वा अकामयतं बहुः प्रजया पश्चिमः प्रजायेय, श्चियं राज्यं गच्छेयमिति । स एतत् सामापदयत् । तेनास्तृत । ततो वै स बहुः प्रजया पश्चिमः प्राजायत्, श्चियं राज्यमगच्छत् । ते ह वै सहस्रं काक्षीवता आसुः । तैर्हं वै स पुत्रे श्चियं राज्यं जगाम । जै ३,२२४ ।
- २. कक्षीवान्वा एतेनौशिजः प्रजाति भूमानमगच्छत् प्रजायते बहुर्भवति काक्षीवतेन तुष्टुवानः। तां १४,११,१७।

कङ्क- दिशां कङ्कः। मै ३,१४,१२।

कङ्क-चित्- कङ्कचितं चिन्वीत यः कामयेत शीर्षण्वानमुद्भििक्षोके स्यामिति । तैसं ५,४,११,१।
कण्ड- तेदनीमधरकण्डेनापः ग्रुष्ककण्डेन (प्रीणामि) । मै ३,१५,२।

√कण्डूय यजुषा कण्डूयते ऽयजुषा हि मनुष्या कण्डूयन्ते । काठ २३, ४ । कण्य-

- १. एतेन वै कण्व इन्द्रस्य सांविद्यमगच्छत् । तां ९,२,६ ।
- २. तदेतत् प्रतिष्ठासाम । यद् कण्वो नाषदोऽपश्यत् तस्मात् काण्वमित्याख्यायते । जै १,२१६ ।
- रे. स एतत् कण्वस्सामापश्यत्। तेनास्तुतः ततो वा इन्द्रो वृत्रमहत् । जै ३,१८९।

कण्व-रथन्तर (सामन्-)-

- १. तेजो वा एतद्रथन्तरस्य यत्कण्वरथन्तरम् । तां १४,३,१६ ।
- २. पश्चवो वै कण्वरथन्तरम् । ता १८,४,९।

काण्व- वयमु त्वा तदिदर्था इति काण्वम् (साम) । ता ९,२,५।

काडू - इयं [+वै ([माता.] पृथिवी)] कहू: । तैसं ६,१,६,१; मै ३, ७,३; काठ २३, १०; क ३७, १; मारा ३, ६, २, २।

कनानक-विद्युती कनानकाभ्याम् (प्रीणामि)। तैसं ५,७,१२,१ (तु. मै २,१५,१ ; काठ ५३,२)। कनीनक- शुल्लो दानवः प्रस्यङ् पतित्वा मनुष्याणामक्षीणि प्रविवेश स एष कनीनकः कुमारक इव परिभासते । माश्च ३,१.३,११ । कनीनिका- तस्य (प्रजापतेः) या कनीनिका परापतत् , स यवी ऽभवत् । मै ४, ६, ३ । कपाल- कपालैंइछन्दा ५ सि (भ्रातृन्यस्याप्नोति)। काठ १०,१ । कपिञ्जल-

- अञ्चराभिः (अञ्चलाभिः ।तैसं.) कपिक्षलान् (प्रीणामि) । तैसं ५,०,१३,१; काठ ५३,३ ।
- २. तस्य (विश्वरूपस्य त्वाष्ट्रस्य) यत् सोमप " शिर आसीत् स कपिक्षलोऽभवत् । मै २,४,९ ।
- ३. वसन्ताय कपिक्षलानालभते । मै ३, १४, १।
- वसुभ्यः (वस्नां [काठ.]) कपिञ्जलः । मै ३, १४, १९; काठ ५७, ६।
- ५. स यत्सोमपानं (विश्वरूपस्य मुखम्) आसं। ततः कपिक्षकः समभवत्तरमात्स बश्चक इव बश्चरिव हि सोमो राजा। माश १,६,३,३; ५,५,४,४ (तु. तैसं २,५, १,१; जै २, १५४)।

कपिवन- एतेन वै कपिवनो भौवायन इष्ट्वा ऽरूक्षतामगच्छत्। अरूक्षो भवति य एवं विद्वानेतेन यजते । तां २०, १३, ४-५।

कपोत- मित्रावरुणाभ्यां कपोतान् (आलभते) । मै ३, १४,४ । कयाशुभीय-

- १. अगस्त्यस्य कयाश्चभीय ५ शस्यम् । ता ९, ४,१७।
- २. अगस्त्यो वै मरुद्रय उपणः प्रौक्षत् , तानिन्द्रायालभतः, ते (मरुतः) वज्रमादायाभ्यपत ए स्तान् वा एतेनाशमयत् । मै २, १.८।
- ३. एतद्वे संज्ञानं सन्तिन स्कं यत् कयाशुभीयमेतेन ह वा इन्द्रो आस्त्यो मरुतस्ते समजानत ... तद्वायुष्यं, तथो अस्य प्रियः स्यात्कुर्यादेवास्य कयाशुभीयम्। ऐआ १, २, २।
- कयाशुभीयं शस्त्रं भवति रक्षसामेवापहत्यै । जै १, ३४४ ।
- ५. यत् कयाश्चभीयं शस्यते शान्त्या एव । ता २१, १४, ६।

करम्ब,म्भ (आज्यसंयुतयविष्ट-)-

- १. ते देवाः सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य आज्ये करम्भं निरवपन् । तान् (असुरान्) एताभिरेव देवता-भिरुपानयन् । ते ३, १, ४. ७ ।
- २. पूषण्वान् करम्भः। इति पश्चवो वै पूषा। मै ३, १०, ६।
- रे. प्रण्वान् करम्भम् (अतु)। काठ २९, १; क ४५, २; ऐ २,२४।
- ८. पूष्णः करम्भः। तै १, ५, ११, ३; मारा ४, २, ५, २२।
- ५. यः करम्भं (अति) निष्पद ५ सः (अति)। काठ ३४, ११।
- ६. विक्वेषां वा एतदेवाना ५ रूपम् यत्करम्बाः । तै ३,८, १४,४ । करम्भ-भाग- तस्मादाहुरदन्तकः पूषा करम्भभाग इति । कौ ६, १३ । करीर-
 - १. कं (सुखम्) वै प्रजापतिः प्रजाभ्यः करीरैरकुरुत । माश २, ५,२, ११।
 - २. करीराणि न स्त्रिये दवान श्रुदायासोमपीय इव ह्यापः । काठ ११, १०।
 - ३. करीराणि भवन्ति बृष्ट्या अञ्चाणस्यावसृद्धै । मै २,४,८ ।

- ततो यः प्रथमो रसः प्राक्षरत् तानि करीराण्यभवन । मै १,१०,१३ (तु काठ ३६,७) ।
- ५. यतीनामद्यमानाना १ ज्ञीर्षाणि पराऽपतन् ते खर्जूरा अभवन् , तेषा ५ रस ऊर्ध्वो ऽपतत् , तानि करीराण्यभवन्त्सौम्यानि वे करीराणि । तैसं २, ४, ९, २ ।
- ६. यस्सोमपीथस्स अर्ध्वो ऽपतत् , तानि करीराणि । काठ ११, १० ।
- ७. सोमपीथो वा एषोऽस्याः (पृथिव्याः) उदैवद् , यत् करीराणि, सौम्यानि वै करीराणि, सौमी ह त्वेवाहुतिरमुतो वृष्टिं च्यावयति, यत् करीराणि भवन्ति । मै १,१०,१२ (तु. तैसं २,४, ९,२ ३; काठ ३६,७; तै १,६,४,५)।

कारी(र>)री (इष्टि-)- यत् कारीयां याजयन्ति बृष्ट्या अश्वाद्यस्यावरुद्धये । मै २, ४,८ । करीय- पुरीव्य इति वे तमाहुर्यः श्रियं गच्छति समानं वे पुरीषं च करीषं च । माश २,१,१,७ । कर्कन्ध-

- १. तद् यत् (इन्द्रः) प्रथमं निरष्ठीवत् तद् एव कर्कन्ध्व अभवत्, यद् द्वितीयं तद् बदरम्, यत् तृतीयं तत् क्वलम् । तस्माद् एतेषाम् अशं चैव रसाः खाट्कृत्य चतुर्थं निरष्ठीवत् । तद् एवाम्रम् अभवत् । जै २,१५६ ।
- २. यत् (इन्द्रः सोमं पीत्वा) तृतीयं (निरष्ठीवत्) तत् कर्कन्धु (अभवत्)। मै २,४,१; काठ १२,१०।
- ३. यत्स्नेहस्तत्कर्कन्धु । माश १२, ७,१,४।

कर्कन्धु-सक्तु- कर्कन्धुसक्तुभिस्सारस्वतम् (श्रीणाति)। मै २, ३, ९; काठ १२,१०। कर्ण- कर्णाभ्यामश्वकर्णौ (अजायेताम्)। जै २, २६७।

कर्ण-क- पश्चो वै कर्णकाः । माश ९,२,३,४० ।

कर्ण-श्रवस् - कर्णश्रवा वा एतदाङ्गिरसः पश्चकामः सामापस्यतेन सहस्रं पश्चनस्जत यदेतत्साम भवति पश्चनां पुष्ट्ये । तां १३. ११, १४ ।

कार्णश्रवस (सामत्-) – कार्णश्रवसं भवति श्रण्वन्ति तुष्टुवानम् । तां १३, ११, १३। कर्दम – स (भूतः) न्यल्यत स समुद्रं प्राविशत् , स यत् समुद्रे भस्माकुरुत (विष्ठामकुरुत), स एष कर्दम: । काठ २५, ७; क ३९, ५।

कर्मन्-

- १. अस्मिन्यामे वृषण्वसूऽ इत्यस्मिन्कर्मणि वृषण्वसूऽ इत्येतत् । माश ६, ३, २, ३ ।
- २. इषित ए हि कर्म क्रियते। तैसं ६, ४, ३,३।
- रे. कर्म च मे शक्तिक्च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७, ५, २।
- ध. कर्माणि धियः । गो १, १,३२ I
- ५. कमेंति इस्तयोः । तैआ ९, १०, २; तैउ ३, १०, २।
- ६. केन कर्माणीति, हस्ताभ्यामिति । शांआ ३, ७; कीउ १, ७ ।
- ७. तस्माद् द्वाभ्यां पक्षाभ्यां सर्वाणि कर्माणि समश्नुते। शांआ २,४।
- ८. पुण्यो वै पुण्येन कर्मणा अवति पापः पापेनेति । माश १४, ६, २, १४।
- ९. यज्ञो वै कर्म। माश १, १, २, १।

- १०. यान्यनवद्यानि कर्माणि तानि सेवितव्यानि नो इतराणि । तैआ ७, ११, २; तैंड १,११,२।
- ११. यो वाव कर्म करोति स एव तस्योपचारं वेद । माश ६, ५, ४, १७ ।
- १२. वाचो रेतः कर्म। ऐआ २, १, ३।। [°र्मन्- अन्नाय- २० द्र.]।

कलविङ्क (पक्षि-विशेष-)-

- १. अथ यत् सुरापानम् (त्रिशीर्ष्णो मुखम्) आसीत् सं करुविङ्को ऽभवत् । तस्मात् स मत्त इवावकन्दति । जै २, १५४ (तु. तैसं २,५,१,२; माश १,६,३,४; ५,५,४,५)।
- २. कळविङ्कः पुष्करसादो छोहिताहिस्ते त्वाब्ट्राः । मै ३, १४, १२ ।
- ३. ब्रीष्माय कलंबिङ्कान् (आलमते)। मै ३, १४, १९; काठ ५०, ४।
- थ. यत् सुरापं (शिर आसीद् विश्वरूपस्य त्वाष्ट्रस्य) स कळविङ्कः (अभवत्) । मै २, ४, १ ।

कलश-

- १. कुक्षी कलशी। मे ४, ५, ९।
- २. कुक्षी ते कलशौ पाताम्। मै ४, ८, ७।
- ३. यस्य कळश उपदस्यति । कङशमेवास्योपदस्यन्तं प्राणो ऽन्यदस्यति । तां ९, ९,९ । कळि-
 - १. अथ ये पञ्च (स्तोमाः) किलः सः। ते १, ५, ११, १।
 - २ एव वा ८ अयानभिभूर्यत्किल्रिष हि सर्वानयानभिभवति । माश ५, ४, ४, ६।
 - ३. किलः शयानी भवति । ऐ ७, १५।

कालेय (सामन्-)-

- अथ कालेयं कं सुव्वाणायासद् इति । अथो कालं सुव्वाणो ऽइनवाता इत्यथो तं कालयातं योऽस्य काल्यो ऽसदिति । जै २, १९४ ।
- २. कालेयमछावाकसाम भवति । ता १५, १०, १५।
- ३. तान् (असुरान् देवा:) कालेयेनैव कालेयादकालयन्त । यदकालयन्त तत् कालेयस्य कालेयत्वम् । जै १, १५३ ।
- अतुरात् देवाः) कालेथेनैवानुपर्यायमकालयन्त । यदनुपर्यायमकालयन्त तच्चैव
 कालेयस्य कालेयत्वम् । जै १, १५३ ।
- ५ तेन (कालेयेन साम्रा देवाः) एनान् (असुरान्) एभ्यो लोकेभ्यो ऽकालयन्त यदकाल-यन्त तस्मारकालेयम् । तां ८, ३, १।
- ६ पश्चवः कालेयम् । ता ११, ४, १०; १५, १०, १५।
- ७. यत्कालेयं भवति तृतीयसवनस्य सन्तत्ये । तां ८, ३, ५ ।
- ८. यदु किवेंतद्वन्यो ऽपद्यत् तस्मात् कालेयमित्याख्यायते । जै १, १५५।
- ९. विस्वे देवाः कालेयम् । जै १, ३३५; ३, २९४ ।
- १०. सलोके (समानलोके) वै कालेयञ्च स्थन्तरञ्ज । जै ३, १५।
- किलन्द- तेभ्यः (किल्भ्यो गन्धवेभ्यो देवाः) एताः किलन्दाः प्रायच्छन्न् एतासु श्राम्यतेति तद्यत् किल्भ्यः किलन्दाः प्रायच्छंस्तत् किलन्दानां किल्न्दित्वम् । जै १, १५५ ।

करुप- प्राणा है कल्पाः । माश ९, ३,३,१२ ।

कल्माष (वर्ण-)-

- १. कल्म।षस्स्यात् , स हि सर्वदेवत्यः । क्राठ ८, १२।
- २. कल्माषो मारुतः । मै ४. ७, ८।

कल्याण-

- १. अहीयत (स्वर्गास्त्रोकात्) कल्याणो उनृतं हि सोऽवदत्। तां १२, ११, ११।
- २. तेषां (अङ्गरसाम्) कल्याण आङ्गरसो ऽध्यायमुद्वजत् स ऊर्णायुं गन्धर्वमण्सरसां मध्ये प्रेङ्ख-यमाणमुपैत् । तां १२, ११, १०।

कल्याणी (प्रजापतेस्तन्विशेष-)- कल्याणी तत्पशवः। ऐ ५, २५; कौ २७, ५।

कवि-

- १. असौ वाड आदित्यः कविः। माश ६, ७, २, ४ १
- २. कवयो द्येते यच्छुश्रुवा सः । तैसं २, ५, ९, २ (तु. तै ३, २, २, ३)।
- रे. पदवीः कवीनाम् (त्वमग्ने दधासि) । तैसं ३, ४, ११, १; काठ २३, १२; तैआ १०, १०,१ ।
- ध. ब्राह्मणाः कवया ऋषयः कवयः । मै ४, १, २ (तु. काठ ३१, १; क ४७, १)।
- थे वा अनुचानास्ते कवयः । ऐ २, २; ३८ ।
- ६. ये विद्वा एसस्ते कवयः। माश ७, २, २, ४।
- ७. ये ह वा अनेन पूर्वे प्रेतास्ते वै कवयः । गो २,६,२॥ [°वि-उशिज्− १; ऋषि- १०; २१; ओषधि- ६ द्र.]। ≨

काव (सामन्-)-

- १. अभिप्रियाणि पवत इति कावं प्राजापत्य ए साम । प्रजा वै प्रियाणि पशवः प्रियाणि प्रजा-योभव पशुषु प्रतितिष्ठति । तां ८, ५, १४-१५ ।
- २. तदेतत् लोकवित् सामः । यदु कविभागिवोऽपश्यत् तस्मात् काविमस्याख्यायते । जै १, १६६।
- रे. विन्देत लोकं कावेन तुष्टुवानः । तां ११, ५, २५ ।

काञ्य- त्रयी वै विद्या काञ्यं छन्दः । माश ८, ५, २, ४।। [°व्य- ऊम- इ.] !

फव्य->°वाहन- कव्यवाहरः पितृणाम् (अग्निः)। तैसं २, ५, ८,६।

करा- दिवे कशान् (आलभते)। मैसं ३, १४, ७।

कशारि- उत्तरवेदि- ४ द्र.।

कश्यप-

- रै. कर्यपः परंपको भवति । यत्सर्वं परिपर्यतीति सीक्ष्म्यात् । तैआ १, ८, ८ ।
- २. कश्यपो मासाम् । मै ३. १४. १८ (तु. काठ ४७, ७)।
- रे. कश्यपो वै कूर्मः। माश ७, ५, १, ५।
- **४. कश्यपो वै समुद्रमतिपारियतुमईति । जै ३, २७३ ।**
- ५. कश्यपोऽष्टमः । स महामेरं न जहाति । . . . यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत् । स्पान सूर्या (अरोगादयो विभासान्ताः सतसूर्याः) अपिताः सप्त साक्षम् । . . . ते ऽस्म कश्यपा-

ज्ज्योतिर्क्षभन्ते । तान्रसोमः कद्यपाद्धि निर्धमति । अस्ताकर्मकृदिवैवम् । तैआ १, ७, १-२॥ [°प- अकूपार- २;३; अप्- २६६ द्र.]।

काकुभ- ककुभ्- द्र.। काक्षीवत- कक्षीवत्- द्र.।

काण्डवीणा- काण्डवीणा वदन्ति यौषधिषु वाक्तां तेनावरुन्धते । काठ ३४, ५ ।

काण्य- कण्य- इ. ।

काम-

- अग्नये वैश्वानराय द्वादशकपालं (पुरोडाशम्) निर्वपेत् कामायसंवरसरे काम आप्यते ।
 मै २, १, २ ।
- २. आनन्दनन्दश्चभ्यां कामम् (प्रीणामि)। काठ ५३, ९।
- 3. इयं (पृथिवी) वै विराहरंये वा Sएप दोहड एव ए ह वा S अस्मा S इयं विराद् (पृथिवी) सर्वांन कामान् दुद्दे । य S एवमेतं विराजो दोहं वेद । माश १, ५, २, २०।
- ध. काम एसमुद्रमाविश । तैआ ३, १०, २ I
- फ. कामं प्रत्यासाभ्याम् (प्रीणामि) । तैसं ५, ७, १९, १; काठ ५३, ९।
- ६. कामश्च मे सौमनसङ्च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तसं ४, ७,३,९।
- ७. कामाय परस्वान् (आलभते)। काठ ४७, ११।
- ८. कामाय पिकः (आलभ्यते)। मै ३, १४, २०।
- ९. कामाय मनुष्यस्थः (युज्यते)। मै ३, ४, ४।
- १०. कामा वै वसोर्धारा (विश्वे देवाः Lकाठ.])। तैसं ५, ४, ८, १; काठ १३, ८।
- ११. कामो वै वैक्वानरः । मै ३, १, १०; ३, १०।
- १२. कामो हि दाता कामः प्रतिगृहीता । ते २, २, ५,६।
- १३. छन्दांसि वै सर्वे कामाः । ज १,३३२।
- १४. दक्षिणा (समुद्रो वै) कामः । मै १, ९,४२।
- १५. मनसि वै सर्वे कामाः श्रिताः । ऐआ १, ३, २।
- १६. यत्र वै देवाः । इमा विद्याः (ऋचः, यज्ंषि, सामानि) कामान् दुदुहे, तद्ध यजुर्विद्यैव भूयि-ष्टान् कामान् दुदुहे । माश ४, ६, ७. १४ ।
- १७. वाग्वै सर्वान् कामान् दुहे वाचा हि सर्वान् कामान् वदति । ऐआ १, ३, २।
- १८. विश्वादमिन ए यसु काममाहुर्यं दातारं प्रतिप्रहीतारमाहुः । म २, १३, १३ ।
- १९. श्रद्धां कामस्य मातरं हविषा वर्द्धयामसि । तै २, ८, ८, ८।
- २०. समुद्र इव हि कामः । नैव हि कामस्यान्तोऽस्ति न समुद्रस्य । तै २, २, ५, ६ (तु. काठ ९,१२)।
- २१. सर्वेभ्यो हि कामेभ्यो यज्ञः प्रयुज्यते । तसं २, ४, ११,२।
- २२. सर्वे वै कामा मधु। ऐआ १, १, ३।
- २३. सविता भूत्वा प्रथमे ऽहन् प्रवृज्यते । तेन कामाँ एति । तैआ ५, १२, १॥ [॰म- अप्नि- ६; ४६४; अनन्त-; आज्य- २०; आधि-; आयुस्- १८; आहुति- २ इ.]।

काम-द्रुघ, घा-

- अष्टी वा एताः (गायत्रीत्रिष्टुबाद्याः) कामदुष्या श्रास ए स्तासामेका समशीर्यत सा कृषिरभवत्, ऋष्यते इस्मै कृषी य एवं वेद । तां ११,५,८ ।
- २. एताष्ट् कामदुघा उदाहरन् (देवाः) गां चार्वं चाजां चाविं च ब्रीहिं च यवं च। जै १, १८१ ।
- रे. एषा वै प्रजापतेः कामदुघा, तयैव यजमानोऽमुिष्मिँ ल्लोकेऽ गिन दुहे । तैसं ५.७,२,२।
- ध. कामं कामदुघे धुस्व मित्राय वरुणाय च । इन्द्रायाग्नये पूष्ण ओषधीभ्यः प्रजाभ्यः (इन्द्रायादिवभ्यां पूष्णे प्रजाभ्य ओषधीभ्यः [काठ., क.])। तैसं ध, २, ५, ६-७; काठ १६, १२; क २५, ३।
- ५ कामदुघा अस्मै रेवतयो भवन्ति । जै ३, १४६ ।
- ६. ता (इष्टकाः) एनं (यजमानम्) कामदुघा अमुत्रामुध्मिँ छोक उपतिष्ठन्ते । तैसं ५,४,२,४।
- ७. पशवः कामदुष्ताः । जै २, ८४ ।
- ८. पश्चनेवैतत्कामदुघोऽवरुन्दे । क ४४ ९ ।
- ९. सा यैषा शबस्ती पद्यौद्धपञ्चमेषामुष्मिन् स्रोके कामदुघा भूत्वा तिष्ठते । जै २,२५१ ॥ [°घा-औशन- ३ इ.] ।

काम-धर्ण- पशवः कामधरणम् । माश ७, १, १,८।

काम-प्र- अमृतं वै कामप्रम् । माश १०, २, ६,४ ।

काम-सनि- और्णायव- १ द्र.।

का(म्य>)स्या- तां (गाम्) वा अकामयन्त मिय स्यान्मिय स्यादिति, तां देवाः काम्ये ! इत्याह्मयन्त्सा वा एनानभ्यकामयत । मै ४, २, १।

काय- क- इ.। कारीरी- करीर इ.। कार्णश्रवस- कर्णश्रवस्- इ.। कार्लयदा- कृतयशस्- इ.। कार्लयदा- कृतवश- इ.। कार्णयस- कृष्णयस्- इ.। कार्णयस- कृष्णयस्- इ.। कार्णयस- कृष्णयस्- इ.।

- १. त एत ५ रक्षोहणं वनस्पतिमपश्यन्कार्क्यम् (देवाः)। माश ७, ४, १, ३०।
- २. देवा ह बाड एतं वनस्पतिषु राक्षोघ्नं दह्युर्यत्कार्ष्मर्थम् । माश ३, ४, १, १६।
- रे. प्रजापतेर्विस्नस्तस्याप्तिस्तेज आदाय दक्षिणाकर्षत्सोऽत्रोदरमचत्कृष्ट्वोदरमत्तस्मात्कार्ध्मर्यैः । माश् ७, ४, १, ३९।
- ध. यत्र व देवा अग्रे पशुमालेभिरे तदुदीचः कृष्यमाणस्यावाङ् मेधः पपात स एव वनस्पति-रजायत तद्यत्कृष्यमाणस्यावाङपतत्तस्मात्कार्ध्मर्थः। माश ३, ८, २, १७।
- ५. वज्रः (वज्रो वै काठ.]) कार्क्मर्थः । तैसं ५, २, ७, ४; काठ २०, ५; क ३१, ७। कार्क्मर्थ-मय- कार्क्मर्थमयाः परिधयो भवन्ति सक्षसामपहत्यै । मै ३, ७, ९; काठ २४, ८; क ३८, १ । कार्क्मर्थमयी-
- 🥄 इयं (पृथिवी) वै कार्क्सर्थमयी। तैसं ५, २, ७, ३; काठ २०, ५; क ३१,७।

२. यत् कार्क्मर्यमयीं दक्षिणत उपद्धाति (सादयति Lमै.]) रक्षसामन्तर्हित्यै (°सामपहत्यै Lमै.])। मै ३, २, ६; क ३१, ७।

काल- अप्- १५५ द.। कालक। का। आ- इन्द्र- २४२ द्र.। कालय- किल- द्र.। काब-, काल्य- किव- द्र.। कारा- काशाना ५ स्तम्बमाहर रक्षसामपहत्ये। तेआ ६, ९, १। काष्ट्र,ष्टा-

- १. यदु (देवाः) गिरिं काष्टामकुर्वन् तस्मादसौ गिरिः काष्टो नाम । जै १, १०५।
- २. सुवर्गी वै लोकः काष्टा । तै १, ३, ६, ५।

किकिटाकार-

- १. किक्सिटाकारं प्राम्याः पशव उपतिष्ठःते । काठ १३, १२ ।
- २ किक्टियाकारं जुहोति प्राम्याणां पशूनां ध्लै । तैसं ३, ४, ३, ५।
- ३. किक्किटाकारादारण्याः (पशवः) प्रत्रसन्ति । काठ १३, १२ ।
- थ. किक्किटाकरिण वै ब्राम्याः पश्चवी रमन्ते, प्राऽऽरण्याः पतन्ति । तैसं ३. ४, ३, ५ । किम्पुरुष-
 - १. अधैनमुत्कांतमेधं (पुरुषं देवाः) अत्यार्जन्त स किम्पुरुषोऽभवत् । ऐ २, ८।
 - २. किम्पुरुषो वै मयुः। माश ७, ५, २, ३२ ।

किरिक- नमो वः किरिकेभ्य इति । एते हीद ५ सर्वं कुर्वन्ति । माश ९, १, १, २३।

किल्विष-> °स्पृत्- एष (सोमः) उ एव किल्विषस्पृत् । ऐ १, १३ ।

कीर्त्ति- कीर्तिर् होतारभ् (अनु)। ष २, ८।

कीर्षा - इन्द्राण्ये कीर्षा। काठ ४७, १०।

कुक्षि- हदान् कुक्षिभ्याम् (प्रीणामि)। मै ३, १५, ७॥ [°क्षि- कलश- १; २ ह.]। कुटरु- अप्नि- ७ ह.।

कुत्स- कुत्सश्च लुशक्चेन्द्रं व्यह्वयेता एस इन्द्रः कुत्समुपावर्त्तत त ए शतेन वार्द्धीभराण्डयोर-बन्नात्तं लुशो ऽभ्यवदत् प्रमुच्यस्व परि कुत्सादिहागिह किमु त्वावानाण्डयोर्वेद्ध भासाता इति ताः संच्छिद्य प्राद्भवत्स एतत् कुत्सः सामापश्यत्तेनैनमन्ववदत्स उपावर्त्तत यदेतत्साम भवति सेन्द्रत्वाय। तां ९,२,२२;२३॥ [°त्स- उपगु- द्र.]।

कौत्स (सामन्-)-

- १. इन्द्रसुतेषु सोमेष्विति कीत्सम्। तां ९, २, २१।
- २. एतेन वै कुत्सोऽन्धसो विपानमपश्यत् स ह स्म वै सुराहतिनोपवसर्थं धावयत्युभयस्यान्नाध-स्यावरुध्ये कौत्सं क्रियते । तां १४, ११, २६।
- ३. तदेतत् सेन्द्रं साम । यदु कुत्सो अपश्यत्तस्मात् कीत्समित्याख्यायते । ज १, २२८ । कुनिखन् यद्धसेन मूलं हिन्यात् । कुनिखनीः प्रजाः स्युः । तै ३, २, ९, १० । कुन्ताप-
 - कुथं ह वै नाम कुत्सितं भवति तद्यत्तपति तस्मात्कुन्तापाः, तत्कुन्तापानां कुन्तापत्वम् ।
 गो २, ६, १२।

२. वि ५ शतिर्वा अन्तरुदरे कुन्तापान्युदरमेकवि ५ शम् । माश १२, २, ४, १२ । . कुन्ताप-सूक्त- अथैतत्कुन्तापं यथाइन्दसं शंसित सर्वेषामेव कामानामाप्त्ये । नाराशंसीः, रेभीः, कारव्याः, इन्द्रगाथाः, भूतेछदः, पारिक्षितीः, एतशप्रहापमिति । कौ ३०, ५ ।

कुबेर- कुबेरो वैश्रवणो राजेत्याह तस्य रक्षा ५ सि विशः । माश १३, ४, ३, १०।

कुमार-

- १. कुमारं नवजातं सर्पिराशयन्ति । काठसंक १२: ८-९ ।
- २. कुमारे सद्योजात एनो न (भवति)। तां १८, १,२४।
- रे. कुमारो जायमान एव वाचमभिन्याहरति । जै १, २९७ ।
- ध. तस्मात्कुमारं जातं वृतं वैवाग्रे प्रतिलेह्यन्ति स्तनं वानुधापयन्ति माश १४,४, ३, ४।
- ५. तस्मात्सं क्सरवेळायां प्रजाः वाचं प्रवदन्ति । माश ७, ४, २, ३८।
- ६. तस्मादु संवत्सरऽ एव कुमारो न्याजिहीर्षेति । माश ११, १, ६, ३ ।
- ७. तस्मादेकाक्षरद्वयक्षराण्येव प्रथमं वदन्कुमारो वदित । माश ११, १, ६, ४ ।
- ८. तानीमानि भूतानि (षड्टतवः) च भूतानां च पतिः संवत्सरऽ उपिस रेतोऽसिञ्चन्त्स संवत्सरे कुमारो ऽजायत सोऽरोदीत्। "यदरोदीन् तस्माद् रुदः। माश ६, १, ३, ८-१०।
- ९. यथा कुमाराय वा जााय वत्साय वा स्तनमिवदृध्यात् । माश २, २, १,९ ।
- १०. यथा द्विदतः कुमारस्य सातं स्यात् । जै २, ८३ ।
- ११. संवत्सर S एव कुमार उत्तिष्ठासित । माश ११, १, ६, ५॥ [°र- अग्निरूप- इ.]।

कुमारी-

- ^१· एतदु हैवोवाच कुमारी गन्धर्वगृहीता । ऐ ५, २९ (तु. की २, ९) ।
- २. जुमारीं रूपं (गच्छति)। गो १, २, २।
- रे. तस्यासीद् (पतज्ञलस्य काप्यस्य) दुहिता गन्धर्वगृहीता । माश १४,६,३,१।
- कुम्ब्या (विध्यर्थवादात्मकब्राह्मणवाक्य-) स्वाध्यायो ऽध्येतन्यस्तसाद्य्यृचं वा यजुर्वा साम वा गाथां वा कुंब्यां वाभिन्याहरेद् व्रतस्यान्यवच्छेदाय। माश ११, ५, ७, १०।
- জুত- अप्येतिहिं वसिष्ठाः कुरुष्वद्रयाश्चैव मुख्याश्च मन्यन्ते ···अपि ह स्म तेन पथा पुरा कुरवो न यान्ति, येन भारद्वाजा ययुः। जै २, २१७॥ [°रू- उदीची- २३ द्र.]।

कुरु-क्षेत्र-

- १. तस्मादाहुः कुरुक्षेत्रं देवानां देवयजनमिति । माश १४, १, १, २ (तु. जै २,३००) ।
- र. ते देवा अबुवन्नेतावती बाव प्रजापतेरुवैदिर्ध्यावत् कुरुश्चेत्रमिति । तां २५, १३, ३।
- रे. देवा वै सत्रमासत कुरुक्षेत्रे । अग्निर्मखो वायुरिन्द्रः । मै ४, ५,९।
- शर्वणावद्ध नाम कुरुक्षेत्रस्य जघनार्धे सरस्कम् । जै ३,६४ ।

कुरु-पञ्चाल-

- रै. तस्माच्छिशिरे कुरुपञ्चाला: प्राञ्जो यन्ति । तै १, ८, ४, १।
- २. तस्माज्ञघन्ये नैदाघे प्रत्यञ्चः कुरुपञ्चाला यन्ति । ते १,८,४,२॥ [°ल- अगस्ति-; उदीची- ९७; उशीनर- द्र.] ।

कुलङ्ग-

- १. साध्येभ्यः कुलङ्गान् (आलभते)। मै ३, १४, ९।
- २. सोमाय (सोमस्य राज्ञः [तैसं.]) कुळङ्गः । तैसं ५, ५, ११,१; मै ३, १४, १३।

कुलाय (कतु-)-

- १. अथैव इन्द्राग्न्योः कुलायः प्रजाकामो वा पशुकामो वा यजेत । तां १९, १५, १ ।
- २. प्रजा वै कुलायं पशवः कुलायं (+गृहाः कुलायं कुलायमेव भवति [तां १९, १५, १])। मै ३, ४, ७; तां २, ३, २; १९, १५, १।

कुल्म(,न्म)लबर्हिस्-,>कौल्म(,न्म;लबर्हिष (सामन्-)-

- अथ कौन्मलबर्दिषम् । एतेन वै कुन्मल बर्दिरुभयान् पश्चन-स्पृणोत् गन्यांश्चाइन्यांद्रथ ।
 जै ३, २५४ ।
- २. कुल्मलबहिंवा एतेन स्वर्ग लोकमपश्यत् प्रजाति भूमानमगच्छत् प्रजायते बहुर्भवति कौल्मलबहिंषेण तुष्टुवानः। तां १५,३,२१।

कुवल-

- रै. यरप्रथमं (इन्द्रः सोमं पीत्वा) निरष्ठीवत् तत् कुवलमभवत् । मै २, ४, १; काठ १२, १०।
- २. यदश्रभ्यः (तेजो ऽस्रवत्) तत्कृवलम् (अभवत्)। माश १२, ७, १, २ ।

कुवल-सक्तु- आखिन- १२ इ.।

कुश- आपो हि कुशाः । माश १, ३, १,३ ।

कुराल- कुशलान्न प्रमदितन्यम् । तैआ ७, ११, १; तैउ १, ११, १।

कुश्चिक->कौशिक,->°कता, 'कत्व-

- १. अथ यत्सुवर्णरजताभ्यां कुशीभ्यां परिगृहीत आसीत् । सास्य (आदित्यहपस्य चात्वालस्य) कौशिकना । तै १. ५. १०. २ ।
- २. चत्वारो वै पृश्तेः स्तना आस ५ सतिस्त्रिभिर्देवेभ्यो ऽदुहत् , कुशीभिरेको ऽनुनद्ध आसीत् , त ५ वा इन्द्र एवापश्यत् , तेनेन्द्रायैवादुहत् , तद्वा अस्य (इन्द्रस्य) कौशिकत्वम् । मै ४, ५, ७॥ [°क- इन्द्र- ३४६ द्र] ।
- कुषीतक-,>कोषीतिक- एतेन वै (स्तोमेन) शमनीचामेढ्रा अयजन्त तेषां कुषीतकः सामश्रवसी
 गृहपितरासीचान् छशाकिषः खार्गिल्यनु व्याहरदवाकीर्षत कनीया ५ सौ स्तोमानुपागुरिति
 तस्मात्कीषीतकीनां न कश्चनातीव जिहीते यज्ञावकीर्णा हि । तां १७, ४, ३।

कुष्टिका- कुष्टिकाभ्यो वर्तकाः (अजायन्त)। जै २, २६७।

कुसुरुविन्द (दशरात्र-)-

- १. एतेन वे कुसुरुविन्द भौदाळकिरिष्ट्वा भूमानमाइनुत । तां २२, १५, १०।
- २. यः कामयेत बहु स्यामिति स एतेन यजेत । तां २२, १५, २।

कह−

१. कुहूमह ५ सुभगां "सुहवां जोहवीमि । सा नो ददातु श्रवणं पितृणाम् । तैसं ३,३,११,५ ।

- २. कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी । तैसं ३, ३, ११, ५।
- ३. कहे त्रयो Sरुणैताः । काठ ४९, ८।
- प्रजास्वेव प्रजातासु कुह्ना वाचं दधाति । तैसं ३, ४, ९, १ ।
- ५. योत्तरा (+ अमावास्या ८गो., ष.।) सा कुहूः । मै ४, ३, ५; काठ १२, ८; ऐ ७,११; गो २, १,१०; ष ४, ६ ॥ [°हू – अनुष्टुम्– २; ५९; अवरपक्ष– १इ.] ।

कूप->कूप्या- एता (कूप्याः) वै तेजस्विनीरापः । तेआ १, २४,२ ।

कूर्म-

- अङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यतः पुरोद्यादाः कूर्मो भूत्वा ऽनु प्रासर्वत् ··· एवमेवैनं कूर्मः सुवर्गं लोकमक्षसा नयति । तैसं ५, २, ८, ४-५ ।
- २. कूर्माञ्छफै: (प्रीणामि)। काठ ५३, ३।
- ३. ता ९ (पृथिवीम्) संक्किश्याप्सु प्राविध्यत्तस्यै यः पराङ् रसो ऽत्यक्षरत्स कूर्मोऽभवत् । माशः ६, १, १, १२।
- तेऽपश्यन् (देवाः) पुरोडाशं कूर्मं भूत ए सर्पन्तम् । तैसं २, ६, ३, २-३ ।
- ५. बावापृथिवीयः (व्धन्यो हि [मारा.]) कूर्मः । मै ३, १४, १५; मारा ७, ५, १, १० ।
- ६. न कूर्मस्याइनीयात् (आरुणकेतुकचित्) नोदकस्याघातुकान्येन मोदकानि भवन्ति । अघातुका भापः। तैआ १. २६, ७।
- प्राणो वै कूर्मः प्राणो हीमाः सर्वाः प्रजाः करोति । माश ७, ५, ९, ७।
- ८. मेघो वा एव पश्चनां यत्कूमें: । तैसं ५, २,८, ५; काठ २०,७; क ३१,९ (तु. मै ३,२,७)।
- ९. यो वै स एवां लोकानामण्सु प्रविद्धानां पराङ् रसो ऽत्यक्षरत्स एव कूर्मः । माश ७, ५,१,१ ।
- १०. वास्तन्यो वा एव यत् कूर्मः। तैसं ५, २, ४, ५ ।
- रैरै. शिरः (रसो वै [माश ७,५,१,१]) कूमैः। माश ७, ५, १, १; ३५।
- १२. स यत्कूमें नाम । एतहैं रूपं कृत्वा प्रजापतिः प्रजा असुजत यदसृजताकरोत्तव्यदकरोत्त-स्मात्कूर्मेः कश्यपो वे कूर्मसासादाहुः सर्वाः प्रजाः काश्यप्य इति । माश ७, ५, १,५।
- सुवर्गाय वा एव लोकायोपधीयते यत् कूर्मः। तैसं ५, ७, ८, २॥ [°र्म- अप्- १५६; आदिल- ३६८ इ.]।

क्वर- नाक्रो मकरः पुलीकयस्ते कृवरस्य। काठ ४७,३।

क्र्म,ध्म-

- रै. क्रमाञ्छकभिः [°ब्माज् शकपिण्डैः [मै.] (प्रीणामि)] । मै २, १५,९; काठ ५३, १३।
- २. शक्कत्पिण्डेभ्यः कूइमाः (अजायन्त)। जै २, २६७।

क्तवाकु- कृकवाकुः सावित्रः । मै ३, १४, १५; काठ ४७, ८।

कृत-

- १. कृतं सपद्यते चरन् । ऐ ७, १५।
- २ ये वै चत्वारः स्तोमाः कृतं तत् । तै १, ५, ११, १।
- रे. श्रद्धा वै कृतम्। जै २, २९०।

मा-३७

कृतमय- अप्ति- ५८५ इ.।

कृतयशस्-> कार्त्तयश (सामन्-)- अप पाप्मान ए हते कार्त्तयशेन तुष्टुवानः । तां १४, ५, २३।

कृतःवेश-,>कार्तवेश (सामन्-)- अथ कार्तवेशम् । त्रेधा भरतेषु राष्ट्रमासीत् वेतहस्येषु तृतीयं, मित्रवत्सु तृतीयं, कृतवेशे भृतीयम् । सो ऽकामयत कृतवेशो ह त्विमे हे राष्ट्रे एकधा राष्ट्रं स्यादिति । स एतद् हिनिधनं सामापश्यत् । तेनास्तुत । तेनेमे हे राष्ट्रे ह त्वैकधा राष्ट्रमभवत् । तदेतन्छ्रीआतृत्यहा साम "यदु कृतवेशो ऽपश्यत्तस्मात् कार्तवेश-मित्याख्यायते । जै ३, १९६ ।

कृतान्न- यत् कृतानं ददाति मा ५ सं तेन निष्कीणीते । मै ४, ८, ३। कृत्ति->कृत्यधीवास- अन्तिरिक्षस्य (रूपं) कृत्यधीवासः । तै ३, ९, २०,२। कृत्तिका (नक्षत्र)-

- १. अग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहा, अम्बायै स्वाहा दुलायै स्वाहा नितत्न्यै स्वाहाऽश्रयन्त्यै स्वाहा मेघयन्त्यै स्वाहा वर्षयन्त्यै स्वाहा चुपुणीकायै स्वाहेति । तै ३, १, ४, १।
- २. अग्निना वै देवाः सुवर्गं छोकमायन् ता अमूः कृत्तिका अभवन् । तैसं ५, ३,९, १।
- ३. अग्निर्वेवता, कृत्तिका नक्षत्रम् । काठ ३९, १३।
- ४. एकं द्वे त्रीणि चत्वारीति वाड अन्यानि नक्षत्राण्यथैता एव भूयिष्ठा यत्कृत्तिकाः । माश २, १,२,२।
- . पुतद्वा अग्नेनिक्षत्रं यत् कृत्तिकाः । तै १,१,२,१;५,१,१,१,१,१ व. मारा २, १,२,१)।
- ६. एता (कृतिकाः) ह वै प्राच्ये दिशो न च्यवन्ते । सर्वाणि ह वाऽ अन्यानि नक्षत्राणि प्राच्ये दिशक्ष्यवन्ते । मारा २, १, २, ३ ।
- ७. पुर एताः (कृत्तिका उद्यन्ति) । अग्निवांs एतासां (कृत्तिकानाम्) मिथुनम् । माश २,१,२,५ ।
- ८. प्रजापतेर्वा एतच्छिरो यत् कृत्तिकाः । काठ ८, १; क ६, ६ ।
- ९. सुर्वं वा एतन्नक्षत्राणां यत्कृत्तिकाः । ते १, १, २, १।
- १०. सप्त (+ वै Lकाट., क]) कृत्तिकाः । मै १, ६, ९; काठ ८, १; क ६, ६। [का- अग्न-४६५; आग्नेय- १३; आग्नेयी- ६; ऋक्ष- १ इ.]।
- कुत्या- यदा वे कृत्यामुत्कनन्त्यथ सालसा मोघा भवति तथोऽएवैष एतद्यवसाऽभन्न कश्चिद् द्विषन् श्रातृन्यः कृत्यां वलगान्निकनित तानेवैतदुत्किरति । माश ३, ५, ४, ३।
- वृ.सुक (वृक्ष-विशेष-)— तस्मारसं स्वादू रसो हि तस्मादु लोहितेऽचिहिं स एषोऽग्निरेव यत्कृसुकः । माश ६, ६, २, ११।
- कृशानु सम्राडसि कृशानुः । तैसं १, ३, ३, १, मै १, २, १२, काठ २, १३; क २, ७ । कृषि –
 - १. अघो दूरं खनेदधो वा अस्याः (पृथिव्याः) वीर्यम् । वीर्यस्याभिक्ष्रुप्त्ये (°भितृत्त्ये काठः) तस्मात् सुकृष्टे बीह्यियाः पच्यन्ते । तदाहुरूत्तरार्धे वा अस्याः वीर्यम् । तदिमाः प्रजा उपजीवन्ति । तस्मान्नातिखेयेति । आ प्रतिब्हायाः खनेत् । काठ २५, ४; क ३२, १।

- २. अन्ने वै कृषिः। माश ७, २, २, ६।
- ३. कृषि ५ सुसस्यामुत्कृषि । काठ २, ३।
- धः बृहती छन्दस्तत् कृषिः (वृष्टिः [काठ.]) पर्जन्यो देवता । मै २, १३, १४; काठ ३९, ४।
- ५. सर्वदेवत्या वै कृषिः । माश ७, २, २, १२ ॥ [श्व-कामदुघा- १ इ.] ।

१कृष्ण,ष्णा-

- १. अथ यत्कृष्णं तद्वां रूपमन्नस्य मनसो यजुषः । जैउ १, ८, १,९।
- २. आर्तम्बेतहूपं यत्कृष्णस् । माश ८, ७, २, १६।
 - ३. एतद्वै पाप्मनो रूप ए यत् कृष्णम् । कृष्ण इव हि पाप्मा । मै २, ५, ६; काठ १३,२।
 - थ. कृष्णमृक्। काठ २३, ३।
 - ५. कृष्णा भवति, वारुणी होषा देवतया । तैसं २, १, ९, २।
 - ६. ऋष्णा भौमाः (वारुणाः धमै ३, १३, १२])। मै ३, १३, ११;१२।
 - ७. कृत्णा (पशवः) वर्षाभ्यः। मै ३, १३, १९।
 - ८. कृष्णो भवत्येतद्वे वृष्ट्ये रूपम् । तैसं २, १, ८, ५।
 - ९. कृष्णो राज्याः । मै ३, १४, १७ (तु. ३,१४,१९)।
- १०. तद्धि वारुणं यत् कृष्णम् । माश ५. २, ५, १७।
- ११. तमो वै कृष्णम्। मै २, १, ६; ५,६ (तु. काठ १०,६;११,५)।
- १२. निऋत्यै रूपं कृष्ण र । तैसं ५, २, ४, २।
- १२. नैर्कतं चरं परिवृक्त्ये गृहे कृष्णानां ब्रीहीणां नखनिर्भिन्नम् । कृष्णा कृटा दक्षिणा । तैसं १, ८, ९, १ ।
- १४. नैर्ऋतमेककपारुं कृष्णं वासः कृष्णतूषं दक्षिणा । तैसं १, ८, १, १ ।
- १५. पापमा वै कृष्णा त्वक्। जै ३,६०।
- १६. प्राजापत्यं कृष्णमालभेत वृष्टिकामः । तैसं २, १, ८, ५।
- १७. यत् कृष्णं तद्वान्नेः (रूपम्)। मै २, ५, ७, ३, ६, ६, जै २, ४२९ (तु. काठ १३,५)।
- १८. यत् कृष्णा एष हि तं वर्णः सचते यं निर्ऋतिर्गृह्णाति । काठ २०, २ ।
- १९. यत् कृष्णानां (बीहीणाम्) वारुणं (चर्रु निर्वपति), तस्माद्भुत्र इव राजन्यः । काठ ११,६।
- २०. ये (ब्रीह्यः) कृष्णास् (+स्युः [तैसं.]) तं वारुणं चरं निर्वेषेत् । तैसं २, ३,१,४; काठ ११,६ ।
- २१. रात्रिवें कृष्णा ग्रुक्कवत्सा (गौः) तस्या असावादित्यो वत्सः । माश ९ २, ३, ३० ।
- २२. वारुणं कृष्णमेकिशितिपादमालभेत । तैसं २, १, २, १ (तु. तैसं २,१, ९, २)।
- २३. स (इन्द्रः) एवं वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्यः पुरोडाशं दशकपाछं निरवपत् कृष्णानां बीहीणाम् । ततो वै स दढो ऽशिथिछोऽभवत् । तै ३,१,५,९ ।
- २४ सौर्थयामी हेवतहच क्रुडणश्च पाइवैयोः । मै ३, १३, २ ॥ [°डण- अग्नि- १२; अनृत- ७; अज्ञाय- १६; अभि√वर् १२; अहततर- ३; असुर- ६७ द्र.]।

रुष्ण-ग्रीव- अग्नि- १६; आग्नेय- २८; २९ द्र. । रुष्णग्रीवी- आग्नेयी- १२ द्र. । कृष्ण-सृग- स कृष्णसृगोऽभवत् , स कृष्णसृगो भूत्वा पृथिवीमन्वचरत् , तमनु धर्मश्चचार । छ ११३ ।

कृष्ण-विषाणा-

- कृष्णविषाणां प्रयच्छति सयोनिमेव यज्ञं करोति, सयोनि दक्षिणा ५ सयोनिमन्द्र ५ सयोनि-त्वाय । तैसं ६, १,३, ७ ।
- २. यो सा योनिः सा कृष्णविषाणा । माश ३, २, १, २८ (तु. तैसं ६, १, ३, ८) ।

कुष्णाक्षी- या रोहिणी कुष्णाक्षी कुष्णवाला कुष्णशक्षा (गौः), सा पितृदेवत्या । मै ३, ७, ४ ।

कृष्णाऽजिन-

- १. मसौ (ग्रौः) कृष्णाजिनम् । काठ १९, ४; क ३०, २ ।
- २. इयं (पृथिवी) वै कृष्णाजिनम् । तैसं ५, १, ४, ३; माश ६, ४, १, ९।
- इ. एतद्वे ब्रह्मणो रूपं यत् कृष्णाजिनम् (यद् बश्चः ।काठ १३, ८।)। काठ १३,८;१९,४।
- 8. कृष्णाजिनं वाव दीक्षितयशसम् । एति सर्वेषां वेदानां रूपम् । यानि शुक्कानि तानि साम्नां रूपं यानि कृष्णानि तान्युचाम् । यदि वेतरथा । यान्येव बश्लूणीव हरीणि तानि यज्ञुषाम् । जै २,६६ ।
- ५. कृष्णानिनं वे सुकृतस्य योनिः। माश ६, ४, २, ६।
- ६. कृष्णाजिन ए होतृषद्नम् । माश ६, ४,२,७।
- ও. कृष्णाजिनेऽध्यभिषिच्यते (यजमानः)। एतद् वै प्रत्यक्षं ब्रह्मवर्च्सस् । ता १७,११,८।
- ८. जरायु कृष्णाजिनम् । काठ २३, २ ।
- ९. तस्य (अग्नेः) एष स्वो लोको यत्कृष्णाजिनम् । माश ६, ४, २, ६।
- १०. तेजसा कृष्णाजिनस्य लोमभिः स ९ सृजति । तैसं ५, १, ६, २-३।
- ११. प्राचीनग्रीवं कृष्णाजिनमुपस्तृणीतेति ब्र्यादुदीचीनग्रीवं वा । जै २,१३०।
- १२. ब्रह्म कृष्णाजिनम्। तैसं ५, १, १०, ५।
- १३. ब्रह्मण (°णो वा [तै.]) एतद्रूपं यत् कृष्णाजिनम् । तैसं ५, ४, ४, ४, तै २, ७, १, ४।
- १४. ब्रह्मणो वा एतदक्सामयो रूपं यस्कृष्णाजिनम् । तै २, ७, ३, ३।
- १५. यज्ञो (ब्रह्म [कौ.]) वै कृष्णाजिनम्। तैसं ५, १, ४, २; काठ १९, ४; कौ ४, ११; माश ६, ४, १, ६; तैआ ५, २, १३ (तु. माश ३, २, १, ८)।
- १६. यज्ञो हि कृष्णः (मृगः) स यः म यज्ञस्तत्कृष्णाजिनम् । माश ३, २, १, २८।
- १७. यतो वै लोमानि कृष्णाजिनस्य ततो यज्ञः। मै २, ६, ६।
- १८. यत् कृष्णाजिनेन दीक्षत ऋक्सामे एवालभते अहोरात्रयोरेवीजो वीर्यमालभते चावापृथिन्योरेव तेजो यज्ञियमालभते । काठ २३, ३ ।
- १९. लोमतः सं भरत्यतो द्यस्य (कृष्णाजिनस्य) मेध्यस् । तैसं ५, १, ४, ३।
- २०. स (ब्रह्मचारी) यन्मृगाजिनानि वस्ते तेन तद् ब्रह्मवर्चसमवरूचे । गो १,२,२ [न- अही-रात्र- ३३; ऋक्साम- १ इ.]।

कुष्णाऽयस्->काष्णीयस- छोद्दायसेन कार्णायसम् (संदध्यात्)। जैउ ३,४,३,३

२कृष्ण (ऋषि-)- कृष्णो हैतदाङ्गिरसो ब्राह्मणच्छंसीयायै तृतीयसवनं ददर्श । को ३०, ९ । केत- अभि- ४६७; अन- ६७ द्र. । केतु- छन्दांसि केतव: । जै ३,५८ ।

केश-

- १. अवभृथादुदेत्य इमश्रूण्येव वपते न केशान् । श्रीवैं शिरः । शिर उ ह वै सुष्वाणस्य श्रीगैच्छति । स यत् पुरा संवत्सरात् केशान् वपेत श्रियमेव वपेत न केशान् । अथ यदुप-रिष्टात् संवत्सरस्य केशान् वपते संवत्सरेणैव तदात्मन् श्रियं परिगृह्य केशान् एव वपते, न श्रियम् । तस्मादुपरिष्टादेव वपेत । जै २, २०४ ।
- २. एतद्दे केशानां रूपं यदतिरात्र:। ये शुक्ला भद्गस्ते रूपं ये कृष्णा राज्ये ते । जै २,२०४।
- रे. यस्य दक्षिणतः केशा उन्मृष्टास्तमाहुज्येष्ठलक्ष्मीति । मै १, ८, १ ।
- ४. रक्मयः केशाः । तैसं ७,५,२५,१।
- ५. वेदेनाभिवासयति, तसात् केशैः शिरइछन्नम् । तैसं २,६,३,४-५ ।

केशव-

- रै. केशवस्य (क्लीबस्य) पुरुषस्य छोद्दायसमास्यऽभाविध्यति । माश ५,४,१,१ ।
- २. तद्दक्षिणतः प्रतिवेशतः केशवात् पुरुषात् सीसेन परिस्नुतं क्रीणाति न वाऽएष स्त्री न पुमान् यत् केशवः पुरुषो यदाह पुमांस्तेन न स्त्री यदु केशवस्त्रेनो न पुमान् नैतदयो न हिरण्यं यत्सीसं, नैष सोमो न सुरा यत्परिस्नुत् । माश ५,१,२,१४ (तु. ५,४,१,२) ।

केसर- केसरेश्य ऋक्षा ऋक्षीकाः (अजायन्त)। जै २,२६७। कोसल-विदेह- सेषा (सदानीरा नदी) अप्येतिई कोसलविदेहानां मर्यादा। माश १.४,१,१७। कोत्स- कुत्स- इ.। कोन्मल-बर्हिष- कुल्मलबर्हिस्- इ.। कोलीक- तब्द्रे कौलीकान् (आलभते)। मै ३,१४,५। कोलमलबर्हिष- कुल्मलबर्हिस्- इ.। कोशिक-, °ता-, °त्व- कुशिक- इ.। कोषीतिक- कुषीतक- इ.।

ऋतु-

- १. ऋतुं दक्षं वरुण संश्विशाधि । तैसं १,२,२,२; ऐ १,१३।
- २. कत्वा शचीपतिः। तैसं ४,४,८,१।
- रे. धीतिइच में क्रतुश्च में (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४,७,१,१।
- ध. प्रजापतिंवें भगो, यज्ञः कतुः । मै १, ४,१४;१५ ।
- ५. मित्र एव कतुः। माश ४,१,४,१।
- ६. वाग्वे क्रतुर्यज्ञमुखम् । तैसं ५,३,३,५।
- विक्वेषां त्वा देवानां क्रतुनाभिषिञ्चामि । मै २,६,११;४,४,५।
- ८. संवत्सरो वाव ऋतुरेकत्रि ए शस्तस्य चतुर्विश्शतिरधमासाः षड्टतवः संवत्सर एव ऋतुरेकत्रिश्शस्तव्यत्तमाह ऋतुरिति संवत्सरो हि सर्वाणि भूतानि करोति । माश ८,४,१,२१।

- ९. स यदेव मनसा कामयतऽ इदं मे स्यादिदं कुर्वीयति स एव ऋतुः । माश ४,१,४,१ ।
- १०. हत्सु कतुं वरुणः [वरुणम् [मै.] (अद्धात्)] । तैसं १, २, ८, १-२ मे १, २, ६; काठ २,६; क १,१९ ।
- ११. हत्सु ह्ययं ऋतुर्भनोजवः प्रविष्टः । माश ३,३,४,७॥ [°तु- एकत्रिंश- १; अपान- ३८ द.] । ऋतुस्थळा- अग्नि- ५६५ द. ।

क्रय- अथ यत्कयेण चरन्ति । सोममेव देवतां यजन्ते । माश १२, १, ३, ३ ।

क्रव्य- अवस्वान् क्रव्या नाम स्थ पार्थिवास्तेषां व इह गृहा अन्नं व इषवः । तैसं ५,५,१०,४-५। क्रव्याद्- अथ येन पुरुषं दहन्ति स क्रव्यात् । माश १, २, १,४।

किमि- नीलङ्गोः क्रिमिः। तैसं ५, ५, ११, १; काठ ४७, १।

किवि- किवय इति ह वै पुरा पञ्चालानाचक्षते । माश १३ ५,४,७।

ক্ষুত্রভ্-

- २. कुङ्केब्यमहरविन्ददेष्यमिव वै षष्ठमहरेवैतेन विन्दन्ति । तां १३, ९, ११; ११, २०।
- ३. सोममद्भयो व्यपिवत् । छन्द्रसा ह ए सः श्चिषत् । अद्भयः क्षीरं व्यपिवत् कुङ्ङाङ्गिरसो धिया । तै २, ६,२,१-२१ (तु. मै ३,११,६; काठ ३८,१) ।

新署-

- १. इन्द्राग्निभ्यां कुञ्चान् (आलभते)। मै ३, १४, ३।
- २. कुञ्जी श्रोणिभ्याम् (प्रीणामि)। मै ३, १५, ६।

कोञ्च-

- अथ कौञ्चम् । कुंङ् आङ्गिरस ईष्यमिवाहरविन्दत् । ईष्या इवैते यच् छन्दोमाः । तस्माच् छन्दोमेषु कियते । जै ३, २२९ ।
- २० रज्जुः (वाग्वै Lतां ११, १०, १९၂) कौल्लम् । तां ११,१०,१९;१३, ९, १०।
- ३. वाचे कीञ्चः (आलभ्यते)। तैसं ५, ५, १२, १३, १३, १४, १२; काठ ४७, २।
- अजायेताम्) । जै २,२६० ।
- ५. सोऽबवीत् (बृहस्पतिः प्रजापतिम्) क्रौज्ञं साम्नो वृणे ब्रह्मवर्चसमिति । जैउ १,१६,२,१२।

कुमुक (बुक्-)- अप्रि- १३४; ४४९ इ. ।

कूर- सङ्ग्रामो वै कूरम्। माश १, २, ५, १९।

क्रोध-

- १. अथ य एने (श्रद्धाऽश्रद्धे) सोऽन्तरेण पुरुषः । कृष्णः विङ्गाक्षो दण्डवाणिरस्थाकोधो वै
- 9. हंसः सर्वप्राणिहृदि स्थितो जीवात्मा तद्रूपधारीन्द्रः, कुङ् कौञ्चपत्ती, आङ्गिरसः सर्वाङ्गसम्बन्धि-सारयुक्तः पुष्टशरीर इत्यर्थ इति सा. ।

सो उभूत्। माश ११, ६, १, १३।

२. वराहं क्रोधः (गच्छति)। गो १, २, २।

कोश (सामन्-)-

- एतेन वा इन्द्रः इन्द्रकोशे विश्वामित्रजमदग्नी इमा गाव इत्यकोशत् पश्चनामवरुष्यै कोशं
 कियते । ता १३, ५,१५ ।
- २. क्रोश्चेनैव स्वर्ग लोकमगच्छन्तनुक्रोशेनास्मिन् प्रत्यतिष्ठन् । जै २, ४०० ।
- ३. देवानां वा अन्तं जग्मुषामिन्द्रियं वीर्यमपाकामत् तत्क्रोशेनावारुन्धत तत् क्रोशस्य क्रिया क्रास्य क्रोशस्य क

कोष्ट्र-क्रोष्टा मायोः। मै ३, १४, १३।

क्रीश्च- कुञ्च- इ. ।

क्कीब - क्लीबं सीसेन विध्यति ।क्लीबं दन्दश्काः । ते १,७,८,२ (तु. मै २,४,२; काठ १२,११) ॥ [°ब - अनूत- ५ द.]।

क्रैब्य-

- १. रेतो हि वा एतस्माद्वाजिनमपकामत्यथैष क्केट्याद् विभाय । तैसं २, ३,३,४ I
- २. सोमाय वाजिने इयामाकं चरुं निवैपेद्यः क्केंट्याद् बिभीयात्। तैसं २, ३,३,४।

क्षोमन्-

- १. क्रोमा बरुण: । माश १२, ९, १, १५ ।
- २. क्रोन्नो वै त र (मेधम्) हृदयान् प्राक्षारयं र स्तस्मादेतत् सुविरम् । मै ३,१०, २ ।
- रे वल्मीकान् क्कोम्ना (प्रीणामि)। तैसं ५, ७, १६, १; मै ३, १५, ७; काठ ५३, ६।

कल - यत् कलैः (आतञ्च्यात्), राक्षसं तत् । तैसं २, ५, ३, ५।

क्षनृ-

- रै. क्षतुर्गृहान्परेत्य सावित्रं द्वादशकपालं वाष्टाकपालं वा पुरोडाशं निर्वपति । माश ५,३,१,७।
- २. प्रसविता वै क्षता। माश ५,३,१,७।
- रे. सावित्रं द्वादशकपालं श्रुपृद्द उपध्वस्तो दक्षिणा । तैसं १, ८,९,१-२।
- ध. सावित्रोऽष्टाकपालः क्षतुर्गृहे (+ प्रस्रेये Lमै ४,३,८।) । मै २,६,५; ४,३,८।

क्षत्र-

- अथ विशोविशीयं चत्रसाम, क्षत्रेणाभिषिच्यमानोऽभिषिच्याता इति । अथो अयं सुष्त्राणो विशोविशो राजासदिति । जै २, १९५ ।
- २. अथाकामयत विश्वामित्रो राज्यं मे प्रजा गच्छेदिति । स एतं त्रयस्त्रिशं स्तोममपश्यत् । तमाहरत् । तेनायजत । क्षत्रं वै त्रयश्चिश स्तोमानाम् । ततो वै तस्य राज्यं प्रजागच्छत् । अष्टको हास्य प्रजायामभिषिषिचे । जै २, २१९ ।
- रे. अथैते रितनः क्षत्रस्य वा एतान्यङ्गानि यस्य वा एतान्योजस्वीनि भवन्ति, तद्राष्ट्रमोजस्वि भवति । मै ४.३.८ ।

- अदो वै क्षत्रं यद् बाईतम् । अथेदं विङ् राथन्तरमिति । जै ३, २३१ ।
- ५. अपभ्रंशो ह वे ब्रह्मणः त्रत्रम् । जे २,२२३ ।
- ६. अपां य ऊमौं रसस्तेनाहिममम् अोजसे क्षत्रायाभिषिज्ञामि । काठ ३६, १५ ।
- ७. अयं वाडअग्निर्वेद्य च चत्रं च । माश ६,६,३,१५ ।
- ८. अवलम्ब उ ह वै ब्रह्मणः चत्रं च विट् च । जै २,१२३।
- ९ आदित्यो वै दैवं क्षत्रमादित्य एषां भूतानामधिपतिः । ऐ ७, २० ।
- १०. इदम् उ वाव क्षत्रं यच् चतुरचत्वारिंशं त्रैष्टुभम्। जै ३, २३१।
- ११. उभयमेव ब्रह्म च क्षत्रं चावरूचे राजा सन्तृषिर्भवति य एवं वेद । जै ३,९७।
- १२. एतानि चत्रस्यायुधानि यदश्वरथः कवच इबुधन्व । ऐ ७, १९ ।
- १३. एनानि वै चन्ने शिल्पानि हस्तिनिष्कोऽश्वतरी रथोऽश्वरथो रुक्मः कंसः । जै १,२६३ ।
- १४. क्षत्रं वयो मयन्दं (मयन्तं [मै.]) छन्दः । तैसं ४, ३, ५, २; मै २,८,२; काठ १७,२।
- १५. क्षत्रं वरुणः (राजन्यः L ऐ.; माश ५,१,५ ३;१३,१,५,३]) । ऐ ८,६; कौ ७,१०; १२,८; माश ४,१,४,१;५,१,५,३; १३,१,५,३; गो २,६,७।
- १६. क्षत्रं वा एतदारण्यानां पशूनां यद्वयाघः । ऐ ८.६।
- १७. क्षत्रं वा एतदोषधीनां यद्द्वी (यद् बीह्यः [ऐ ८,१६]) । ऐ ८,८३१६।
- १८. क्षत्रं वा एतद्वनस्पतीनां यन्न्यप्रोधः । ऐ ७. ३१:८,१६।
- १९. क्षत्रं वा एते साम्नां यद् बृहद्वथन्तरे । जै २,४२३ ।
- २०. अत्रं वै त्रयिक्षंश स्तोमानाम् । जै २, २१९ ।
- २१. क्षत्रं वै त्रिब्हुप् (पयः [माशः]) कौ ७,१०; जै १, २६३;२७२;३५०; २,१९२; ३,२०५; ३०९; माश १२,७,३.८।
- २२. क्षत्रं वै प्रजापितः (बृहत् [जै २,४१६]) । जै २,४१६;३.३४।
- २३. चत्रं वे प्रस्तरो विश इतरं बहिः। माश १,३,४,१०।
- २४. क्षत्रं वे लोकस्प्रणा (इष्टका) (+ विश्व इसा इतरा इष्टकाः [माश ८, ७,२,२])। माश ८, ७,२,२,९,३,५ ।
- २५. क्षत्रं वे वरुणः (स्वाहै: Lजै.])। काठ ३६,७; जै २,१९७; माश २,५,२,६;३४।
- २६. क्षत्रं वे वैदवानरः (°रो विण्मरुतः [काठ.]) । मै ३. ३, १०; काठ २१,१०; माश ६,६,१, ७,९,३,१,१३।
- २७. चत्रं वै श्रीः (श्रेयः धि.])। मै ४,२,६; जै १,२७२ (तु. जै २,१४०;२७५)।
- २८. क्षत्रं वै साम (+ विट् श्रस्तम् । जै २,४६।)। गो २,५,७; जं २,४६; माश १२,८,३,२३।
- २९. क्षत्रं वै सोमः (स्तोत्रम् [प.]) । जे ३,२४; १९१; माश ३,४,१,१०; ९,३,३; ७;५,३,५, ८; ष १,४ (तु. ऐ २,३८; की ७,१०;९,५;१०,५;१२,८; जै १,९०)।
- ३०. क्षत्रं वै स्वष्टकृत् (होता [ऐ.; गो.]) । ऐ ६,२१; गो २, ६, ३; माश १२,८,३,१९।
- ३१. क्षत्र हि बीब्मः (राष्ट्रम् [ऐ.]; साम [जै.])। ऐ ७,२२; जै १,८८; माश २,१,३,५।
- ३२. क्षत्रं चतुरचत्वारिंशः (त्रयस्त्रिशः [जै २,१०५]; त्रिष्टुप् [की., माश.])। की ३,५; जै २, १०५;२७९;३,३०९; माश ३,४,१,१०।

```
३३. क्षत्रं तेन यत् त्रैष्टुभम् (पंचदशस्तोमः) । जै ३,२६९ ।
```

३४. क्षत्रं तेन यद् ऐन्द्रम् (बाईतम्) । जै ३,२६९ ।

३५. क्षत्रं त्रिवृत् यत् स वज्रस् तेन क्षत्रस्। जै ३,३३८।

३६. चत्रमञ्चः (चत्रमसावादित्यः [जै २,३४४]) । जै २,२७५ ।

३७. क्षत्रमिन्दः (+ क्षत्रियेषु ह पशवो ऽभविष्यन् । माश. ।) । जै १,१८२; माश ४,४,१,१८ ।

३८. क्षत्रमिव श्रियां भ्यासम् । ऐआ ५,१,१।

३९. क्षत्रमुपार ऋयाजः । माश ११,२,७,१५।

४०. चत्रमु विशो ज्यायः (°मु वै वाक् । जै २,१९६।) । जै २,३२;१९६ ।

४१. क्षत्रमेका (कामदुघा), तां राजानुचर्येण (अन्विच्छन्ति)। जै २,८४।

४२. चत्रमेतद् यत् पार्थम् (सोमसामनी) । जै ३,२६^२।

धरे. क्षत्रं पञ्चदशः (पृष्क्यः [जै २,४२९])। मै ४,४,१०; ऐ ८,४; जै २,३२; तां १९,१७,३ ।

४४. क्षत्रं बृहत् (बृहती L जै २,१४२]) । ऐ ८,१;२; जै १,१२८;२,११९;१९२; ३,३१६ ।

४५. क्षत्रं माध्यन्दिनं सवनम् । कौ १६,४।

धरे. क्षत्रस्य वाऽ एतदूर्पं यद्गाजन्यः (यद्गात्रिः [माश १३,१,५,५])। माश १३,१,५,३;५।

४७. क्षत्रस्य विडनुवर्त्मो । जै १,९५; २,१९७; ३,२०५ ।

८८. क्षत्रस्येव प्रकाशो भवति । जै १,२४३ ।

४९. क्षत्रस्यैतद्वयं यद्धिरण्यम् । माश १३,२,२,१७ ।

५०. चत्रायैवैतद्विशं कृतानुकरामनुवर्तमानं करोति । माश २,५,२,३४।

५१. चत्रेण दक्षिणं पक्षम् (अचिनुत) । तैसं ५,६,१०,१; मै ३,४,८।

५२. क्षत्रेण मनुष्यान् (इन्द्रो दाधार)। तसं ४,४,८,९।

भरे. क्षत्रेण यशसा सह ·····तस्य दोहमशीमहि । तैआ ४,२१,१ ।

५४. गायत्री नामेष्टिरथो आहुः क्षत्रस्य संवर्ग इति । काठ १०,७ (तु. मै २,१,११)।

५५. तदेतद् ब्रह्म च क्षत्रं च सन्धायान्ततः पाष्मानमपहतः । जै १,२३२ ।

५६. तद्यन्न ब्रह्मणः क्षत्रं वशमेति तद्राब्द्रं समृद्धं तद्वीरवदाहास्मिन् वीरो जायते । ऐ ८,९ ।

५७. तस्य नार्तिनं ह्वला भवति ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः परिगृहीतस्य । काश ७,२,४,५।

५८. तस्य (बृहस्पतिसवस्य) अष्टशतं स्तोत्रिया भवन्ति । तत्तो यच् छतं सा विराट् । क्षत्रं विराट् । अथ या अष्टी सा गायत्री । तेजोब्रह्मवर्चसं गायत्री । तेज एव तद्रह्मवर्चसं क्षत्रस्य पुरस्ताद्धाति । तसाद्राह्मणः क्षत्रियस्य पुरोद्दितः । जै २,१३१ ।

५९. त्रैष्टुभं क्षत्रस्य रूपम्। जै ३,२१।

६०. इयं वावेदं बहा चैव क्षत्रं च। तदुभयं द्रोणकलशे । जै १,७८।

६१. धाता क्षत्राय (जुहोतु)। तैसं ३, ३, १०, १।

६२. निरुक्तमिव हि क्षत्रम् । माश ९, ३, १, १५।

६३. प्रजापतिवैं क्षत्रम् । माश ८ २, ३,११ ।

६४. प्राणो हि वै चत्रं त्रायते हैनं प्राणः क्षणितोः प्र चत्रमात्रमाष्नोति क्षत्रस्य सायुज्य ५ सली-कतां जयति य एवं वेद । मारा १४, ८, १४, ४ ।

```
६५. ब्रह्म क्षत्रेण राज्ञ समनमद् , विशे समनमत् । तैसं ७, ५, २३, २।
```

- ६६ ब्रह्म च क्षत्रं च पयस्वितमे। मै ४, ५, ८।
- ६७. ब्रह्मणः क्षत्रं निर्मितम् । तै २, ८, ८, ९ ।
- ६८. ब्रह्मणइच त्वा क्षत्रस्य चौजसे जुहोमि (इन्द्र)। तैसं ३, ३, १, १-२।
- ६९. ब्रह्मणा च क्षत्रेण च संयुग्भ्यां स्वर्ग लोकं गच्छामेति । जै २,११९।
- ७०. ब्रह्मणा च हैव क्षत्रेगा च सयुग्भ्यां द्विषन्तं पाप्मानं भ्रातृत्यं हन्ति य एवं वेद । जै २,२३३ ।
- ७१. ब्रह्मणि वे क्षत्रं प्रतिष्ठितम् । काठ ३७, ११।
- ७२. ब्रह्मणैव क्षत्र ५स ५ स्यति, क्षत्रेण ब्रह्म । तैसं ५, १, १०, ३।
- ७३. ब्रह्मपुरोहितं क्षत्रम् (+ अत्यन्यानि चत्राणि । काठ १९, १०)। काठ २७, ४; क ४२, ४।
- ७४. ब्रह्म वै क्षत्राज्ज्यायः। जै २, ३२।
- ७५. ब्रह्म वै त्रिणवः, क्षत्रं त्रयास्त्रिशः । जै २, ३२७ ।
- ७६. ब्रह्म वै त्रिवृत् क्षत्रं पञ्चद्शः। जै १, २३२; २, ३२७।
- ७७. ब्रह्म वै मित्र:, क्षत्र ५ वरुणः । तैसं ५,१,९,३; मै ४,५,८; काठ १९,७; २४,३; क ३०,५
- ७८. ब्रह्म वे रथन्तरं क्षत्रं बृहत् (चतुरचत्वारिंग्नः २, १६४])। जै २,१०३; १३२;१६४
- ७९. ब्रह्म हि पूर्व क्षत्रात्। ता ११, १, २।
- ८०. भुत्र इति (प्रजापतिः) चत्रम् (अजनयत)। माश २, १, ४, १२।
- ८१. मामभ्युदयेत्यूर्था दिक् (आदित्याय) प्रायच्छत् क्षत्रं च राष्ट्रं च । जै २, २५० ।
- ८२. मित्रः क्षत्रं चत्रपतिः । तै २, ५, ७, ४; माश ११, ४, ३, ११।
- ८३. यत्सुरा भवति चत्ररूपं तद्थो भन्नस्य रसः । ऐ ८, ८।
- ८४. यत् स्तोभवत् (साम), तत् क्षत्रम् । ज १, १२४ ।
- ८५. यस्तान्तवं वस्ते क्षत्रं वर्द्धते न ब्रह्मा गो १, २, ४।
- ८६. यां (दक्षिणाम्) भीषा (ददाति), चत्रं तया ब्रह्माति । मै ४, ८, ३।
- ८७. यो जन्यो मित्रं स नैय्यप्रोधेन (पात्रेणाभिषिञ्चति) । मित्रेण वै क्षत्र ए व्यवततमवरोधैन्यंग्रोधो, मित्रेण वा एतत् क्षत्र ए व्यवतनोति द्रिक्षेत्रेऽशिथरत्वाय । मै ४, ४, २।
- ८८. स १ शितं मे ब्रह्म स १ शित १ वीर्यं बलम्। स १ शितं क्षत्रं मे जिन्ना यस्याहमस्मि पुरोहितः। ब्रह्म क्षत्र १ सयुजा न न्यथेते ब्रह्माह क्षत्रं जिन्तित क्षत्रियस्य। क्षत्रं ब्रह्म जिन्तित ब्राह्मणस्य यत् समीची कृणुतो वीर्याणि। मै २, ७, ७ (तु. मै ३,१९)।
- ८९. सेषा क्षत्रस्य योनिर्यद्वह्य । माश १४, ४, २, २३॥ [°त्र- अग्नि- ५९५; अधिवास-; अनुष्ड्य- ३५; अन्तरिक्ष- १३५; अभिप्रव-; अमावास्या- २०; अहन्- ३४; इन्द्र- ६५; २९५; २४४; ३०८; इन्द्रामि- ४५; ओजस्- ५; १८ द्र.]।

क्षत्रिय-

- अथास्य (क्षत्रियस्य) एव स्वो भक्षो न्यप्रोधस्यावरोधाश्च फलानि चौदुम्बराण्याश्चरथानि
 व्लाक्षाण्यभिषुणुयात्तानि भक्षयेरसोऽस्य स्त्रो भक्षः । ऐ ७, ३० ।
- २. अनं वै क्षत्रियस्य विट्। माश ३, ३, २, ८।
- ३. अपरिमितो वै क्षत्रियः । ऐ ८, २०।
- ध, अभिगन्तैव ब्रह्म कर्ता क्षत्रियः । माश ध, १, ४, १।

- ५. एतद्ध त्वेवानवक्छप्तं यत्क्षत्रियोऽब्राह्मणो भवति तस्मादु क्षत्रियेग कर्म करिष्यमाणेनोप-सर्तव्य एव ब्राह्मणः । माश ४, १, ४, ६।
 - एतद्वे पराध्यमन्नाद्यं यत्क्षत्रियः । कौ २५, १५।
- क्षत्रिय उ वा अरण्यस्यातिनेता (अन्नाद्यस्य प्रदाता । जै २,३६४; ३,१९१।)। जै २,४२३।
- त्तत्रिय उ वै पश्चनां प्रदाता । जै १, ३४८।
- क्षत्रियस्यो अयं (पृथिवी-) लोकः। जै २, १९२। 80.
- क्षत्रियो ऽजनि विश्वस्य भूतस्याधिपतिरजनि विशामत्ता ऽजन्यमित्राणां हन्ता ऽजनि 28. ब्राह्मणानां गोप्ता ऽजनीति । ऐ ८, १७।
- १२. क्षत्रियो विरुयध्यूढः। जै २, १४०; ३४४; ४१६।
- तस्मात्क्षत्रियं प्रथमं यन्तिमतरे त्रयो वर्णाः पश्चादनुयन्ति । माश ६, ४, ४, १३ । 83.
- तस्मादु क्षत्रियमायन्तिममाः प्रजा विशः प्रत्यवरोहन्ति तमधस्तादुपासते । माश ३,९,३,७ । 18.
- १५. तस्मादु क्षत्रियो भूयिष्ठं हि पश्चनामीष्टे । गो २, ६, ७ ।
- १६. तस्माद्राह्मणः क्षत्रियस्य पुरोहितः । जै २, १७१; ३४० ।
- तस्मान कदाचन ब्राह्मणश्च क्षत्रियश्च वैश्यं च शूदं च पश्चादन्वितः । माश ६, ४, ४, १३। १७.
- १८. नैन ५ (क्षत्रियम्) सुरा पीता हिनस्ति । काठ १२, १२ ।
- ब्राह्मणश्च वैश्यश्च चत्रियमधस्तादुपासाते । जै १,२८५ । १९.
- बाह्मणेन क्षत्रियाय न द्रोग्धन्यं, न क्षत्रियेण बाह्मणाय । जै १,२८७ । ₹0.
- २१. य ९ हि वाग्जुषते स क्षत्रियः । मै ३,७,५ (तु. काठ २४,३) ।
- २२. यजुर्वेदं क्षत्रियस्याहर्योनिम्। तै ३,१२,९,२।
- यदा वै क्षत्रियं श्रद्धा विन्दित ब्राह्मणं वाव स तहीं च्छति। सोऽस्मै (ब्राह्मणाय) ददाति। 23. जै १. २६६।
- यान्येतानि देवत्रा क्षत्राणीन्द्रो वरुणः सोमो रुद्रः पर्जन्यो यमो सृत्युरीशान इति क्षत्रात्परं नास्ति तस्माद्बाह्मणः क्षत्रियमधस्तादुपास्ते राजसूरे। माश १४,४,२,२३।
- २५. विशा वै क्षत्रियो बलवान् भवति । माश ४,३,३,६ ।
- २६. स (क्षत्रियः) ह दीक्षमाण एव ब्राह्मणतामभ्युपैति । ऐ ७,२३।
- च्चा- रात्रयः क्षपाः। ऐ १, १३ ।

क्षय-

- र. चयो वै देवाः। काठ ३७, १७; गो २. २,१३ (तु. तैसं ३,५,२,२)।
- २. रिक्मरिस क्षयाय त्वा चयं जिन्व । तैसं ४,४,१,१॥ [°य- अन्त- २ द्र.]।
- क्षवशु अथ ह स्म ततः (इन्द्रस्य छिद्रेभ्यः सोमस्य निर्गमनान्तरम्) पुरा क्षुत्वैव स्नियन्ते ... तस्माद् इदमप्येतिहैं चुक्ष्वांसमाहुजीवेति । जै २, १५६ ।
- क्षिप्र- यहै क्षिप्रं तत्त्त्तंम् । माश ६, ३,२,२।

क्षिप्र-इयोन- क्षिप्रसेनस्य (क्षिप्रसेनाय मि.।) वर्तिका । तैसं ५,५,११,१ में ३,१४,११;

सीर- यदस्यक्षरत् तत् क्षीरस्य क्षीरत्वम् । जै २,२२८॥ [॰र- कुञ्च्- ३ इ.]।

श्चुद्र->श्चुद्र-सूक्त- सोऽब्रवीदहिमदं सर्वेमसानि यच क्षुद्रं यच्च महिद्ति ते श्चुद्रस्काश्चा-भवन्महास्का३च। ऐआ २,२,२।

क्ष्रघ्-

- १. श्चत्खलु वे मनुष्यस्य भ्रामृन्यः । तैसं १, ६, ७, ४;२,४,१२,६ ।
- २. श्चदुदारं (°दरं [क.]) पाप्मा आतृब्यः । काठ २३, ४; क ३६, १ ।
- ३. भूतानि क्षुधमझन्त्सचो मनुष्या अर्धमासे देवा मासि पितरः संवत्सरे वनस्पतयः। तैसं २,५,६,६।

क्षुमा- अथ ययाऽऽपैव राध्नोति सा तृतीया सासौ थौः सेषा क्षुमा (इषुः) नाम । माश ५,३,५,२९ ।

क्षुर- असौ वाऽआदित्यः क्षुरो अजञ्छन्दः । माश ८,५,२,४।

क्षेत्र-

- १. असी (बौ:) वै क्षेत्रस्य पतिरमुतो वर्षति । काठ ३०,४ ।
- २. इयं वै क्षेत्रं पृथिवी । कौ ३०, ११; गो २,५,१०।
- रे. इयं [+ वै (पृथिवी) । तैसं.]] क्षेत्रस्य पतिः । तैसं २,२,१,५; काठ ९,१७; २६,१; क ४०,४।
- ध. इयं (पृथिवी) क्षेत्रस्य पत्नी । मै २,१,१; ४,३,१।
- ५. क्षेत्रस्य पतये चरुः । मै २,६,१३।

क्षेत्र-पति- सोमो वै देवानां क्षेत्रपतिः । जै १, ८४ । क्षेत्रपत्य- क्षेत्रपत्यं चर्कं निर्वेपेज्जनतामागत्य । तैसं २,२,१,५ ।

क्षेम-

- १. अनु मामातरेति पृथिवी (आदित्याय) प्रायच्छत् क्षेमं च विमोकं च। जै २, २५-२६।
 - २. क्षेम इति बाचि । तैआ ९,७,२; तैउ ३,१०,२।
 - ३. वत् (स्थूर् यवाचितम्) स्थूरि भवति क्षेमस्य रूपम् । जै २,२०३।
 - ध. यत्प्रक्रमान् प्रक्रामति यामं तेन दाधार, यदुपतिष्ठते क्षेमं तेन | काठ १९,१२।
 - ५. यदास्ते । स क्षेमः । तै ३,३,३,३ ।

क्षेम्य- यायावरः क्षेम्य("म" Lकाठ., क.]) स्येशे तस्माद् यायावरः क्षेम्यमध्यवस्यति (+ मुष्टी-करोति, वाचं यच्छति; यज्ञस्य धृत्यै Lतैसं.])। तैसं ५,२,१,७। काठ १९,१२; क ३१,२। क्षेत्रपत्य- क्षेत्रपति- इ.। क्षोम- उल्ब- ४ इ.।

ख

ख- छिद्रं खिमल्युक्तम् । गो २, २, ५। खड्ग- खड्गो वैद्यदेवः । मै ३, १४, २१। खदिर (वृक्ष-)-

- १. अस्थिभ्य एवास्य (प्रजापतेः) खदिरः समभवत् । तस्मात्त दारुणो बहुसारः । माश १३, ४,४,९।
- २. एतत्खलु वै पर्णस्य सार ए यत् खदिरः । मै ३, ९, ३।

- ३. खिदरेण ह सोममाचलाद । तस्मात्लिदिरो यदेनेनाखिदत् । माश ३,६, २, १२ ।
- ध. यः (वष्ट्कारकृत-गायत्रीशिररुंखदादुद्भूतो रसः) पृथिवीं प्राविशत् , स खदिरो ऽभवत् । तैआ ५, २, ३-४ ।
- ५. वषट्कारो वै गायत्रियै शिरोऽन्छिनत् , तस्यै रसः पराऽपतत् , स पृथिवीं प्राविशत् सं खदिरो ऽभवत् । तैसं ३, ५, ७, १।

खादिर-

- १. खादिरं (यूपं करोति) बलकामस्य । ष ४, ४।
- २. खादिरं (यूपं कुर्वीत) स्वर्गकामः । कौ १०, १।
- ३. षट् खादिराः (यूपाः) । तेजसोऽवरुध्ये । तै ३, ८, २०, १ । खादिरी- यत्खादिर्यक्षिभेवति । छन्दसामेव रसेन यज्ञस्य ग्रिरः सम्भरति । तैआ ५,२,४ । खर्जूर- यतीन् वे साङावृकेया आर्द्धस्तेषामेतानि शीर्षाणि यत् खर्जूराः । काठ ३६, ७ । [°र- इन्द्र- १८९; करीर- ५ इ.] ।

खल- उत्तरवेदि- ३ द्र.।

खाद-

१. अन्तो वै खादः। ऐ ५,१२।

२. आदकां खादेन (प्रीणामि)। काठ ५३, १।

खिल- यद्वा उर्वरयोरसंभिन्नं भवति खिलमिति (खिल इति Lमाशः!) वै तदाचक्षते । कौ ३०, ८; माश ८, ३, ४, १।

ख्यातृ - संवत्सरो वै ख्याता । काठसंक १२२ : ३ ।

ग

गण- मक्तो गणानामधिपतयः । तैसं ३, ४, ५,९।

गण-पति->गाणपत्य- सदस्य गाणपत्यान् (श्वे Lकाठ.] मयोभूरेहि । तैसं ४, १, २, २; मै २, ७, २; ३, १, ३; काठ १६, १ ।

गराङ्कपद- यानि स्नावानि ते गण्डूपदाः (अभवन्)। ऐ ३,२६।

गतनिधन (सामन्-)-

रै. गतनिधनं वाभ्रवं भवति गत्ये। तां १५, ३, १२।

२. वश्चर्या एतेन कीम्भ्यो ऽक्षसा स्वर्ग लोकमपश्यत् स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्ये स्वर्गालोकास च्यवते तुद्दवानः । ता १५,३,१३।

गतश्री- त्रयो वे गतश्रियः श्रुश्रवान् श्रामणी राजन्यस्तेषां महेन्द्रो देवता । तैसं २, ५,४,४।
गति- गतिरिति पादयोः । तैआ ९,१०,२; तैउ ३,१०,२॥ [°ति- आदित्य- ४२; इति- द्रः]।
गन्ध-

- १. गन्धं हिरण्यस्य (आदित्य आदत्त)। जै २,२६।
- २. गन्धर्वाप्सरसो (गाम्) अदुह पुष्करपर्णेन पुण्यं गन्धम् । मै ४,२,१३।
- है. गम्धों में मोदों में प्रमोदों में । तन्में युक्सासु (गन्धवेंषु)। जैंड है,५,६,४।

- **४. सोम इव गन्धेन (** भूयासम्) । मं २,४,१४ ।
- ५. सोमो गन्धाय (भूयासम्)। तां १,३,९; सा ३,८,१॥ [॰॰ध- अप्सरस् ३ द्र.]। गन्धर्व-
 - १. अप्तिई गन्धर्वः । मारा ९,४,१,७।
 - २. असी वाड आदित्यो दिन्यो गन्धर्वः । माश ६,३,१,१९ ।
 - ३. ऋश्यो मयूरः सुपर्णसे (इयेनस्ते [काठ.]) गन्धर्वाणाम् । मै ३,१४,१८; काठ ४७,६ ।
 - ध. गन्धविन्छेपेन (प्रीणामि)। तैसं ५,७,१५,१; काठ ५३,५।
 - प. गन्धर्वाः सप्तवि शतिः (गन्धर्वाः = नक्षत्राणि) । माश ५,१,४,८ ।
 - ६. गन्धर्वो अस्य रशनामगृभ्णात् । काठ ४०,६ ।
 - ७. चन्द्रमा गन्धर्वः । माश ९,४,१,९ ।
 - ८. तं (सोमम्) हामयो गन्धर्वा जुगुपुरेत एव धिक्याः । त उ एवाशीविषाः । जै १,२८७ ।
 - ९. तमेते गन्धर्वाः सोमरक्षा जुगुपुरिमे धिष्ण्या इमा होत्राः । माश ३,६,२,९ ।
 - १०. तस्यै (वाचे) गन्धर्वा वेदानेव प्रोचिरे । माश ३,२,४,५।
 - ११. ते गन्धर्वा अन्वागत्य (देवान्) अववन् सोमो युष्माकं वागेवास्माकमिति । माश ३.२,४,४।
 - १२. त्रयो गन्धर्वाः । तेषामेषा भक्तिः । अग्ने: पृथिवी, वायोरन्तरिक्षम्, असावादित्यस्य चौः । जै २.२४१।
 - १३. पंचर्विशेन स्रोमेन बृहतीमभ्यक्रन्दत् । ततो गन्धर्वानसृजत मित्रमुखान् । जै ३,३८९ ।
 - १४. प्राणो वै गन्धर्वः । जैउ ३,६,८,३ ।
 - १५. मनो (यज्ञो । माश ९,४,१,११ ।) गन्धर्वः । माश ९,४,१,१२ ।
 - १६. योषित्कामा वै गन्धर्वाः । माश ३, २,४,३; ९, ३,२० (तु. तैसं ६, १,६, ५; मै ३, ७, ३; काठ २४, १; क ३७,२; ऐ १,२७; की १२,३)।
 - १७. रूपमिति गन्धर्वाः (उपासते)। माश १०,५,२,२०।
 - १८. वातो गन्धर्वः । माश ९,४,१,१० ।
 - १९. वायुर्वो त्वा मनुर्वो त्वा गन्धर्वोः सप्तविष्शतिः । ते अग्रे अश्वमयुक्षण्ते अस्मिन् जवमाद्धुः तैसं १,७,७,२; मै १,११,१।
 - २०. सूर्यो गन्धर्वः । माश ९,४,१,८॥ [°र्व-अधर्वन्- १६; अप्तरा-, अश्व- ८७; आयुत- १ द्र.]। गन्धर्व-गण- अथ गन्धर्वगणाः । स्वानश्वाट् । अङ्गारिबैम्मारिः । हस्तः सुहस्तः । कृशानुर्विश्वा- वसुः । मूर्धन्वानसूर्यवर्चाः । कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः । तैश १,९,३ ।

गन्धर्व-गृहीता- कुमारी- १; ३ इ. ।

गन्धर्वाप्सरस्,रा-

- अथो गन्धेन च वै रूपेण च गन्धर्वाप्सरसश्चरन्ति । माश ९, ४, १, ४ ।
- २. उपद्रवं गन्धवीप्सरोभ्यः (प्रजापतिः प्रायच्छत्) । जैउ १, ३,२, १ ।
- ३. ऋतधामा नाम लोको वयोभिर्विष्टो गन्ववाप्सरसो गोप्तारो वायुरधिपति श्वेतं रूपं प्राणे प्रतिष्ठितः । जै ३, ३४८ ।

- थ. एते खलु वै गन्धर्वाप्सरसो यहाष्ट्रभूतः । तैसं ३, ४, ८, ४ ।
- ५. गन्धर्वाप्सरसो वा एतमुनमाद्यन्ति य उन्माद्यति । तैसं ३, ४, ८, ४।
- ६. गन्धव्विष्सरसो वै मनुष्यस्य प्रजाया वाध्यजस्ताया वेशते । तां १९, ३, २ ।
- ७. गन्धर्वाप्सराभ्यः स्नगलङ्करणे । तैआ ३, १०, ३ ।
- ८. नैयग्रोध भौदुम्बर भाश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवत्येते वै गन्धर्वाप्सरसां गृहाः, स्व एवैनानायतने शमयति । तैसं ३, ४, ८, ४-५।
- ९. भद्रा गन्धर्वा अप्सरसः सुद्रँससः । काठसंक ६२:७॥ [°रस्- गन्ध- २ इ.]।
 गभः- विड् वै गभः । तै ३, ९, ७, ३; ५; माश १३, २,९, ६।
 गभक्ति-
 - १. पाणी वै गभस्ती । माश ४, १, १, ९।
 - २. तस्य (इन्द्रस्य) हस्तौ गभस्ती । काठ २७, १।

गभस्ति-पूत - वाचस्पतये पवस्व विष्णो अंग्रु ५ भ्यां गभस्तिपूतः । मै १, ३, ४ । गभीर - गभीरमिममध्वरं क्रधीति । अध्वरो वै यज्ञो महान्तमिमं यज्ञं क्रधीत्येवैतदाह । माश ३, ९, ४, ५ ।

गय-

- १. प्राणा वै गयाः। माश १४, ८, १५, ७।
- २. स यदाह गयोऽसीति सोमं वा एतदाहैष ह वै चन्द्रमा भूत्वा सर्वाछोकान्गच्छित तद्यद्रच्छित तस्माद्रयस्तद्रयस्य गयत्वम् । गो १, ५, १४ ॥ [°य- अन- ९७ इ.] ।

गय-स्फान- गयस्कानः प्रतरणः सुवीर इति गवां नः स्फावयिता प्रतारियतैधीत्याह । ऐ १, १३ ।

गर्त-

- १. पितृदेवत्यो वै गर्तः । माश ५, २, १, ७।
- रे. पुरुषो गर्तः । माश ५, ४, १, १५ । गर्दभ-
 - १. अथ यदासाः पा ५ सवः पर्यक्षिष्यन्त । ततो गर्दभः समभवत्तसाद्यत्र पा ५ सुलं भवति गर्दभस्थानमिव वतेत्याहः । मारा ४, ५, १, ९ ।
 - २. अभि वा एष (गर्दभः) एति प्रजाः शोचयति । क ३०,३ ।
 - रे. अर्व पूर्व नयम्ति गर्दभम् अपरं ..., तस्माच् श्रेया ५ सं पूर्व यन्तं पापीयान् परचादन्वेति । मै हे.१.३।
 - ध. भरवाद् गर्दभोऽसत्तरः । तैसं ५,१,२,१।
 - ५. एष (गर्दभः) हि पश्चनामनुपजीवनीयतमः । मै ३.१,३ ।
 - ६. एको (गर्दमः) ऽस्यां जीवितृतमः (जीविततमः ।काठ.।) । काठ १९,२; क २९,८।
 - ७ गर्दभ एव स्थेमानं द्धाति। तस्मादेष पश्चनां भारभारितमः। काठ १९, ५; क ३०, ३।
 - ८. गर्दभः सर्वमायुरेति । तस्माद् गर्दभे (+ पुराऽऽयुषः ।तैसं.।) प्रमीते विभ्यति । तैसं ५, १, ५, ५,०; काठ १९,५; क ३०,३।

- ९. गर्दभेन संभरति तस्माद् गर्दभः पश्चनां भारभारितमः । तैसं ५,१,५,५।
- १०. गर्दभो द्विरेताः (+सन् कनिष्ठं पश्चनां प्र जायतेऽग्निर्द्धस्य योनिं निर्देहति ।तैसं ५,१,५,५)। तैसं ५,१,५,५; ७,१,१,३; जै १, ६७ (तु. ऐ ४, ९)।
- ११. गर्दभोऽप्यनालेशेऽत्यन्यान् पश्चन् मेचति । तैसं ५,१,५, ५।
- १२. पापीयान् ह्यस्वाद् गर्दभः । तैसं ५,१,२,२-३ ।
- १३. भस्मन एव गर्दभोऽस्रुव्यत, तस्मात्स भस्मनः प्रतिरूपं तस्माद् भ्रियमाणो जीवति । जै ३.२६४ ।
- १४. रासभ इति होतम् (गर्दभम्) ऋषयोऽवदन् । तैसं ५,१,५,७ ।
- १५. बूबाऽरिंन वृषणं भरन्नित्याह, वृषा ह्येष (गर्दभः) वृषाऽग्निः । तसं ५,१,५,७ ।
- १६. सर्वेषां पश्चनां गर्दभो वीर्यवत्तमः । म ३,१,६ ।

गर्भ-

- १. अनइनन्तो गर्भाः प्राणन्ति । कौ २,२ ।
- २. उत्तानेव वै योनिर्गर्भ विभक्ति । माश ३,२,१,२९ ।
- ३. एष वै गर्भी देवानां य एष (सूर्यः) तपत्येष हीद १ सर्वं गृह्णात्येतेनेद १ सर्वं गृभीतम्। माश १४,१,४,२।
- ध. गर्भः प्राजापत्यः (सिमत् [माश.]) । माश ६,६,२,१५; तैआ १,१३,३ ।
- ५, गर्भाः पञ्चवि ५ शः (स्तोमः) । तैसं ४,३,८,१; मै २,८,४।
- ६. गर्भाः पञ्जवि १ श इति दक्षिणतोऽन्नं वै पञ्जवि १ शः । काठ २०,१३ ।
- ७. गर्भा जायमानाः पर्यावर्तन्ते । जै २, ३८१ ।
- ८. गर्भानेव वैरूपेण (साम्ना) दश्वाति । जै २,२ ।
- ९. गर्भान्वो वृक्षे पाङ्क्तेन छन्दमा । मै ४,२,११।
- १०. गर्भों (+वै कि ३०, ८) दीक्षितः । काठ १९,१०; २३, २; क ३५, ८; माश ३,१,३,२८।
- ११. तस्मात्पराञ्जो गर्भाः सम्भवन्ति प्रत्यञ्जः प्रजायन्ते । तां १५, ५,१६ ।
- १२. तस्य (मनुष्यस्य) वै सम्भविष्यतः प्राणा अग्रे प्रविशन्त्यथ रेतः सिच्यते । जै १,१७ ।
- १३. दशमास्या गर्भा योनेश्च्यवन्ते प्रजात्ये । जै ३,२९० ।
- १४. दशमे मासि गर्भा हिताः प्रजायन्ते । काठ २८,६ ।
- १५. नाभ्यो ह वै एता गर्भा अवाचीनबिलेभ्यो नावपशन्ते, नाभिएता ह वै गर्भाः । जै १,३०६।
- १६. न्यक्राङ्ग्लय इव दि गर्भाः । माश ३, २, १, ६।
- १७. पञ्चमे मासि गर्भा विक्रियन्ते । जै १. २६७ ।
- १८. पुरुष उ गर्भः । जैउ ३, ६, ८,३।
- १९. प्रजा वै पश्चवो गर्भः। माश १३, २, ८, ५; तै ३, ९, ६, ४।
- २०. प्रादेशमात्रो वै गर्भी विष्णुः । माश ६, ५, २, ८; ६, २, १२; ७, ५,१, १४ ।
- २१. प्रावृता वै गर्भाः उल्वेनेव जरायुणेव । माश ३, २, १, १६ ।
- २२. यदा वै गर्भः समृद्धो भवति प्रजननेन वै स तिहैं प्रत्यङ्खेति । माश ४, ५, २, ३।
- २३. यदा वै गर्भः समृद्धो भवत्यथ दशमास्यः । माश ४, ५, २, ४।

- यावद्वा अजातो गर्भो मातुर्वेव तावत्त्राणमनु प्राणिति । काश १, २, १, ६।
- यो वै पण्मास्यो जायते यस्सप्तमास्यः प्र वै स मीयते । काठ ३३. ८ ।
- २६. वायब्या गर्भाः । तै ३, ९, १७, ५ ।
- २७. विषुरूपा इव हि गर्भाः । माश ४, ५, २, १२।
- २८. षण्मास्या वाड अन्तमा गर्भा जाता जीवन्ति । माश ९, ५, १, ६३ ।
- २९. संवत्सरे बुद्धा गर्भाः प्रजायन्ते । मे १, ६, १२।
- ३०. संवत्सरो वाव गर्भाः पञ्चवि र शस्तस्य चतुर्वि र शतिरर्धमासाः संवत्सर एव गर्भाः पञ्च-वि ए शस्तवसमाह गर्भा इति संवत्सरो ह त्रयोदशो मासो गर्भी भूत्वऽर्त्द्वशिकाति। माश ८, ४, १, १९॥ [°र्भ- अन- १९; आयु- ३; इन्द्रिय- १; उल्ब- ५ द्र.]।

गर्भुत्-

- १. ताः (प्रजापतिसन्दाः प्रजाः) यत्रावसन् ततो गर्सुदुदतिष्ठत् । तैसं २, ४, ४, १ ।
- २. ते (पशवः) यत्रावस ५ सतः शक्तो गर्भुद्जायत । मै २, २, ४ (तु. तैसं २, ४, ४, २)।
- रे. ते (पशवः) यत्रावस ए स्तद्रमुत ए शको जाताम् (पूषा) अविन्दत्, तामाच्छियाहरत्। काठ १०, ११।
- ध. पृक्षित् (पृथिवी) वै यद्दुइत् स गर्मुद्भवत् ···तस्याः (पृथिव्याः) वा एतच् शिरो यदु गर्भुतस्तस्मादेतदाण्डमिव पीयूष इव । मै २, २, ४।

गार्मुत-

- १. यः पञ्चकामः स्यात् तस्मा एत ए सोमापीष्णं गार्भुतं चहं निर्वपेत् । तैसं २, ४,४, ३ ।
- २. यः प्रजाकामः स्यात् तस्मा एतं प्राजापत्यं गार्भुतं चहं निर्वपेत् । तैसं २, ४, ४,९ ।
- रे. सौमापौष्णं चहं निर्वेपद् गार्मुतमप्सु प्रजाकामो वा पशुकामो वा । काठ १०, ११।
- गवय- बृहस्पतये गवयान् (आलभंत)। मै ३,१४, १०॥ [॰य- ऋषम- ५ इ.]। गवयी- बृषभाय गवयी। मै ३, १४, ११।

गवाशिरू-

- १. गवाशीउर्जगती। तां १२. १. २।
- २. पश्चवो गवाशिरः । जै १,५३ ।

गवेधुका-

- रै. यज्ञस्य शीर्षच्छित्रस्य रसो व्यक्षरत्तत एता श्रीषधयो (गवेधुकाः) जिल्लरे। मारा 28, 9, 2, 99 1
- २. यत्र वै सा देवता (रुद्रः) विस्तस्ताशयत्ततो गवेधुकाः समभवन्त्स्वेनैवैनम् (रुद्रम्) एतज्ञागेन स्वेन रसेन प्रीणाति (यजमानः) । माश ९,१,१,८ ॥ [°का− अक्षावाप− १ ∉.] ।

गहर- गहरोऽवस्थावानो नाम स्थ, तेषां व उत्तराद् गृहा आपो व इषवः । तैसं ५, ५, १०, ४।

गातु- गातुं विश्वेति यज्ञं विश्वेत्येवैतदाह । माश १, ९, २, २८; ४, ४, ४, १३।

गातु-विद्- गातुविदो हि देवा: । माश ४,४,४,१३।

गाथा-

- १. ओमित्युचः प्रतिगर एवं तथेति गाथाया ओमिति वै दैवं तथेति मानुषम् । ऐ ७, १८ ।
- २. गाथाभ्यः स्वाहा, नाराञ्च ५ सीभ्यः स्वाहा, रैभीभ्यः स्वाहा । तैसं ७, ५, ११, २ ।
- ३. विवाहे गाथा गीयते। मै ३, ७, ३॥ [॰था- अनृत- ९ इ.]।

गाथा-नाराश रसी- यद्रहाणः शमलमासीत् सा गाथानाराशर स्यभवत् । तै १,३,२,६ । [°सी- अनृत- ३१ द्र.]।

गायत-

- १. गायन्त ए स्त्री कामयते न बहा वदन्तम् । काठ २४, १; क ३७, २।
- २. तस्मादु गायतां ना ऽश्रीयात् । मलेन होते जीवन्ति । जैउ १, १८, २, १।
- ३. गायते न देयम् । तैसं ५, १, ८, २।

गायत्र-

- १. अग्निगीयत्रः । माश १६,१,१,१५।
- २. अध्वर्युस्त्रिवृता शीर्ष्णो गायत्रेणोद्गायति । इदं तच् छिरः प्रतिद्धाति । जै २, ४०६:४०७।
- इ. अभिमातिहा (क्रमः), गायत्रं छन्द आरोह, पृथिवीमनुविक्रमस्व । तैसं ४, २,१,१ ।
- B. अयातयाम वै गायत्रम् । जै ३,३०५ :
- ५. इदमहं गायत्रेण च्छन्दसा त्रिवृता स्तोमेन रथन्तरेण साम्नाक्षिना देवतया तेजस्ते वर्च आददेश्सौ । काठ ३६,१५ ।
- ६. इसे वै लोका गायत्रम् (साम)। तां ७,१,१।
- ७. उशिक्तं देव सोम । गायत्रेण च्छन्दसाग्नेः पाथ उपेहि । काठ ३०,६ ।
- ८. एकं वाव किल सामास, गायत्रमेव । जै १,३२१।
- ९. एष वै गायत्रो देवानां यत् सविता । तैसं ६,५,७,१।
- १०. गायश्रं वाऽभग्नेइछन्दः । माश १,३,५,४ (तु. कौ १०,५;१४,२;२८,५)।
- ११. गायत्रं वै (हि [गो.]) प्रातःसवनम् (रथन्तरम् [तां ५,१,१५]) । ऐ ६,२;९; गो २,३,१६; तां ५,१,१५;६,३,११; ष १,४ (तु. तैसं २,२,९,५;३,२,९,१; जै १,१४१; ३,५७; जैउ ४, २,१,२)।
- १२. गायत्रं वै वतस्य शिरः, तद्धि ब्रह्म । जै २,४१५ ।
- १३. गायत्रं साम (हविर्धानम् [मै., काठ.])। मै ३,४,४; काठ २१,१२; जैउ १,१,९,८।
- १४. गायत्रं हि शिरः । माश ८,६,२,६ (तु. जै १,२९२;२,१८)।
- १५. गायत्रः (+ उ वै [की., तै.]) प्राणः । की ८,५; जै २,२४२; तां २०,१६,५; तै ३,३,५,३।
- १६. गायत्रं चक्षुः । तैसं ४,१,१०,५; मै २,७,८; काठ १६,८।
- १७. गायत्रमेव हिंकारः । जै २,४३३ ।
- १८. गायत्रः सप्तद्शः स्तोमः । तां ५,१,१५।
- १९, गायत्राः पशवः । ते ३,२,१,१।

- २०. गायत्रेण रथन्तरम् (समर्थय)। तैसं ३,१,१०,१।
- २१. गायत्रेऽस्मिञ्जोके गायत्रोऽयमग्निरध्युदः । कौ १४,३।
- २२. गायत्रोऽपं (भू-) लोकः । कौ ८,९ ।
- २३. गायत्रो यज्ञः । गो १ ४,२४; जै २,४३१।
- २४. गायत्रो वै देवानां सविता । मै ४,७,१ ।
- २५. गायत्रो वै पुरुषः (हि प्राणः [तैआ.])। ऐ ४,३; तैआ ५,४,३।
- २६. गायत्रो वै बृहस्पतिः (मैत्रावरुणः [तां,]) । जै २,१३१; तां ५,१,१५।
- २७. गायत्रो वै (हि [तैसं., मै.]) ब्राह्मणः । तैसं ५.१,४,५; मै ३,१,५, ऐ १,२८; जै २,१०२ ।
- २८. गायत्रो हि यूपः । मै ३,९;३।
- २९. घर्म या ते दिवि शुक्। या गायत्रे छन्दिस । या ब्राह्मणे या हविर्घाने तां त एतेनावयजे । तैआ ४.११.१।
- ३०. चन्द्रमा गात्रस्य (ज्योतिः)। जै १,२९२; २, ४३३।
- ३१. तम् (ताः Lजै.J) एतदेव (गायत्रम्) साम गायन्नत्रायत । यद्गायन्नत्रायत तद्रायत्रस्य गायत्रत्वम् । जै १, १११; जैउ ३,६,९,४ ।
- ३२. तस्य (महावतस्य) गायत्र ५ शिरः । तां १६,११,११।
- २३. नमस्ते गायत्राय यत्ते शिर इति । ऐआ ५ १,२ ।
- ३४. पृथिन्यां विष्णुन्यंक ५ स्त । गायत्रेण इन्द्रसा ततो निर्भको योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः । माश १,९,३,१० (तु. काठ ५,५,५) ।
- ३५. प्राणा एव सप्तममहर्गायत्रम् । जै ३,३१९ ।
- दे६. प्राणो (+ वे Lजे १,१११; जैन.]) गायत्रम् । जै १,१११;११२; २,२६; तां ७,१,९;३,७; जैन १,१२,३,७ (तु. जै २,१८) ।
- ३७. प्राणी वा एव प्रविश्वति यद् गायत्रम् (छन्दः) । जै २,१८।
- रेट. मनो वै गायत्रम् । जै ३,३०५।
- ३९. रेतो वा एतद्ये प्रविश्वति यद् गायत्रं (छन्दः) । जैबा २,१८।
- ४०. रोहिणीवीं वृञ्जे गायत्रेण छन्दसा । मै ४,२,११।
- **४१. वसवस्त्वा गायत्रेण छन्दसा संमृजन्तु । तां १, २,७ ।**
- धर. वसवस्त्वा परिगृह्णन्तु गायत्रेण छन्दसा । मै १,१,१०; क ३९,२।
- धरे. वसवस्त्वा पुनन्तु (प्रोहन्तु कि १,७८) गायत्रेण छन्दसा । जे १,७३;७८ ।
- ४४. वसवस्त्वा संमृजन्तु (पुरस्ताद्भिषिज्ञन्तु [तै.]) गायत्रेण छन्द्सा । जै १, ८१; तै २,७,१५,५।
- ४५. सविता हि देवानां गायत्रः। काठ २८,७; क ४४,७।
- ४६. सुवर्ण गायत्रम् (छन्दः) । शांआ ११, ७।
- ४७. सोऽयास्य आङ्गिरसस्त्रिरनवानं गायत्रमगायत् । तेनेमांश्च लोकान् समजयत् प्राणापान-न्यानांश्च समिमांश्च लोकान् जयति प्राणापानन्यानांश्च य एवं विद्वांस्त्रिरनवानं गायत्रं गायति । जै ३,२८९ ॥ [१त्र- अप्नि- ४०४;४७५; आयुस्- १७; ऐन्द्रवायव- २ ६.] ।

गायत्र-चित्- यो जानुदव्रस्स गायत्रचित् । काठ २१,४ । गायत्र-छन्दस्-

- १. गायत्रं वै स्थन्तरं गायत्रछन्दः । तां १५, १०, ९ ।
- २. गायत्रक्रन्दा स्रप्तिः (श्राग्निः [तां ७, ८, ४.]) । तां ७,८,४; १६, ५,१९।
- इ. गायत्रछन्दा वै ब्राह्मणः । ते १, १, ९, ६।
- प्रातःसवने बहिष्पवमाने · · · इयनोऽसि गायत्रछन्दाः । माश १२, ३, ४, ३ ।
- ५. यस्ते राजन् वरुणदुद्दः पाशो गायत्रच्छन्दाः पृथिवीमन्वाविवेश ब्रह्मणि प्रतिष्ठितः । काठ १७, १९ ।
- ६. इयेनो ऽसि गायत्रक्रन्दाः । तैसं ३, २, १, १ ।

गायत्र-पाइर्व (सामन्-)-

- १. अहवा एतदन्छीयत तहेवा गायत्रपार्श्वेन समतन्व र सासाद्वायत्रपार्श्वम् । तां १४,९,२६ ।
- २. इमे वै लोका गायत्रपार्वम् । जै ३,२१४।
- है. ते ऽज़ुवन् (देवाः) स्वर्गं छोकं गत्वा गायत्रं वाव नो ऽस्य साम्नः पक्षावभूतामिति । तदेव गायत्रपक्षस्य गायत्रपक्षत्वम् । गायत्रपक्षं ह वै नामैतत् । तद् गायत्रपार्श्वमित्याख्यायते । जै ३, २१४ ।

गायत्र-मुख- यस्माद्रायत्रमुखः प्रथमः (त्रिरात्रः) तस्मादूद्ध्वीऽग्निदीदाय । तां १०, ५, २ । । गायत्री-

- १. अग्निर्हि गायत्री । जै ३, १८४; १९१ |
- २. अथ गायत्री एकपदां द्विपदामक्षरपंक्तिं विद्यारपितिं विराजमितिच्छन्दसमितं छन्द इत्येतानि सृगच्छन्दसानि प्राजायत। सेषा स्तोमानां च छन्दसां च प्रजापितः। जै ३,३२४।
- है. अथ माध्यन्दिनस्य पवमानस्य गायत्री । योऽयमवाङ् प्राणः (पायुः) एष एव सः । जै १, २५४।
- अथ यान्यष्टावहानि सा गायत्री । तया देवा स्वर्ग लोकमायन् । जै ३, ९ ।
- ५. अयं वै (पृथिवी-) लोको गायत्री तृचाशीतिः। ऐआ १, ४,३।
- ६. अयमेव (भूलोकः) गायत्री । तां ७, ३, ९।
- ७. अयं पुरो भूस्तस्य प्राणो भौनायनो वसन्तः प्राणायनो गायत्री वासन्ती, गायत्र्या गायत्रं, गायत्रादुपा ए श्रुरुपा ए शोस्त्रिवृत् त्रिवृत्तो रथन्तरं, वसिष्ठ (°हा [मै.]) ऋषिः । मै २,७,१९; काठ १६,१९ ।
- ८. **अधाक्षरा** (+वै [माश.]) गायत्री । ऐ २,१७; ३,१२; कौ ९, २;१९, ४; गो १,४,२४; ३,२,१०; जै १,११२; ३,१४१; २४२; तां ६, ३, १३; तै १, १,५,३; माश १,४,१,३३; जैउ १,१,८।
- ९. अष्टी वसवो उष्टाक्षरा गायत्री । तैसं ३,४, ९,६-७।
- १०. अस्कन्नमेव सद्यत् प्रयाजेब्विष्टेषु स्कन्दति, गायन्येव तेन गर्भ धत्ते, सा प्रजां पश्चन् यज-मानाय प्र जनयति । तैसं २, ६, १, ७।
- ११. अस्मादेवैनान् (अपुरान् देवाः पृथिवी-) लोकाद् गायम्या उन्तरायन् । जै १, ९९

- १२. इमे वै कोका गायत्री। तां १५, १०, ९।
- १३. इयं [इयमेव [जैउ.] (पृथिवीं)] वै गायत्री । मै १, ५, १०; ३, १,२; काठ १९, १; क २९, ८; जै १,३३९:२,१९; तां ७, ३, ११;६४,१,४; जैंड १, १७, ३, ३।
- १४. एति (गायत्री) छन्द भाशिष्टम् । माश ८, २, ३,९ ।
- १५. एते वाव छन्दसां वीरुर्धवत्तमे यद्गायत्री च त्रिष्टुप् च। तां २०,१६,८।
- १६. एते ह खलु वै इन्दर्सा वीर्यंतमे यद् विराट् च गायत्री च । जै २,३३५।
- १७. एषा वै गायत्री ज्योतिष्पक्षा तथैव स्वर्ग छोकमेति । काठ २१, १०;२२,६; क ३४, १ ।
- एषा वै गायत्री पक्षिणी चक्षुष्मती ज्योतिष्मती भास्वती यद् द्वादशाहस्तस्य यावभितो ऽति-१८. रात्री तौ पक्षी यावन्तराग्निष्टोमी ते चक्षुषी ये उद्यो मध्य दृक्धवाः स आत्मा । ऐ ४, २३।
- १९. गायत्रीं ह्योमिभः प्रविद्यामि। काठ ३८, १४।
- २०. गायत्रीं सर्वाणि छन्दांस्यिपयन्ति । जै १,२९० ।
- २१. गायत्री गायतेः स्तुतिकर्मणः । दे ३, २।
- २२. गायत्री छन्दसाम् (मुखम्)। तां ६, १, ६।
- गायत्री छन्दो ऽग्निदेवता शिरः । माश १०, ३, २, १। २३.
- गायत्री छन्दोभिः (अवतु)। तैसं ७, ४, १२, १; काठ ४४, १। 28.
- गायत्रीं बुन्दः (प्रजापतिः शीर्षत एव मुखतोऽस्रजत)। जै १, ६८। 24.
- २६. गायत्री त्वा छन्दसावतु त्रिवृत्स्तोमो स्थन्तरं सामाग्निर्देवता ब्रह्म द्रविणम् । काठ १५,७ ।
- गायत्री देवेभ्यो ऽपाकामत् । तां देवाः प्रवर्ग्येणैवानुन्यभवन् । प्रवर्ग्येणाप्नुवन् । तैआं ५, રહ. 99,31
- २८. गायत्री पक्षिणी भूत्वा स्वर्ग लोकमपतत् । काठ २१, ४; क ३१, १९ ।
- २९. गायत्री ब्रह्मवर्चसम् । (वाक् ध्मैं।) । मै ४,३,१; जै १,९३; तां ५,१,९; तै २,७,३,३।
- ३०. गायत्रीभिः प्रस्तात् सादयति । मै ३, ३, २।
- ३१. गायत्रीमेव प्रातस्सवनं संपद्यते, त्रिष्टुभं माध्यन्दिनं सवनं जगतीं तृतीयसवनम्। जै २,१०१।
- देर. गायत्री वस्नाम् (पत्नी)। मै १, ९, २; काठ ९, १०; गो २, २, ९ (तु. तैआ ३,९,१)।
- देरे. गायत्री वा ऽअग्निः। माश १, ८, २, १३।
- रेंध. गायत्री वा ऽ इयं (पृथिवी) । माश ध, ३, ४, ९, ५, २, ३, ५ (तु. तैसं ५, २, १, १ ; मै ४,३,१)।
- ३५. गायत्री वाव सर्वाणि छन्दा र सि । तां ८, ४, ४।
- दे६. गायत्री वै छन्दसामग्रं ज्येष्ठ्यम् । जै २, २२७ ।
- ३७. गायत्री वै छन्दसामयातयाम्नी । जै ३, ३०५।
- रेंद. गायत्री वै प्राची दिक्। माश ८, ३, १, १२।
- ३९. गायत्री वै प्राणः । माश १, ३, ५, १५।
- ४०. गायत्री वै प्रातःसवनं वहति, गायत्री माध्यन्दिनं सवनं, गायत्री तृतीयसवनम् । जै १,२८९ ।
- धरु. गायत्री वै यज्ञस्य प्रमा । कारु ३२, ४ ।

- **४२. गायत्री वै रथन्तरस्य योनिः । ता १५, १०, ५ ।**
- धरु. गायत्री वै रेवती । तां १६, ५, १९।
- ८८. गायत्री वै स्थेनः सोमभृत्। मै ३, ७,९।
- ४५. गायत्री वै सोममपाहरच्छयेनो मूत्वा तस्य सोमरक्षिरनुविस्त्र्य नखमच्छिनत्, ततो यो ऽ श्रुरमुच्यत स पूतीको ऽभवदूतीका वै नामेते यदूतीकानभिषुण्वन्त्यूतिमेव यज्ञाय क्वैन्ति । काठ ३४.३।
- **४६. गायत्री**षु शिरो भवति । जै २, ४० ।
- थ७. गायत्री सुवर्ग लोकमक्षसा वेद् । तैसं ५, २, ३, ५; काठ २०,१; क ३१,३।
- ध्द. गायत्र्ययातयाम्न्यभिनिवर्ते ए सर्वाणि सवनानि वहति । काठ २७, ९ ।
- **४९.** गायज्या एव लोके सोमो गृह्यते यदाप्रायणः । मै ४, ७, १ ।
- ५०. गायन्या छन्दा ए सि (अन्वाभवत्)। काठ ३५, १५; ४३, ४।
- ५१. गायन्यां प्रस्तुतायां प्राणेन वायुं सन्दध्यात् । जै १, २७० ।
- ५२. गायञ्या वसवः (अन्वारभ्यन्त)। काठ ७, ६।
- ५३. गायत्र्या वा एते लोके सर्वे सोमा गृह्यन्ते, ता ९ वा एतत् सर्वाण सवनान्यभिप्रतिधावन्ति । मै ४, ६, ४।
- ५४. गायत्र्या वै देवा इमान् लोकान् व्याप्तुवन् । तां १६, १४, ४ ।
- ५५. गायत्र्या वै देवाः पाष्मानं शमलमपान्नत । ऐ २, १० ।
- . ५६. गायज्या वै पतन्त्या यत्र पर्णं परापतत् सतः पर्णोऽजायत । मै ३, ९,३।
 - ५७. गायञ्युद्पतत् , तामनुब्दुम्माता प्रत्यम्बेक्षत । जै १, २८८ ।
 - ५८. गायज्येव भर्गः। गो १, ५, १५।
 - ५९. गायञ्येव तच्छन्दसा प्रजापतिश्चेन्द्रश्च वसुषु देवेषु प्रातस्तवने ऽध्यपचितिमगच्छताम् । जै २, १०१ ।
 - ६०. चतुर्विशत्यत्तरा (+वै ध्रे., जै., माशा-]) गायत्री । तैसं २,५, १०, ३; मै १,६, १०; ऐ ३, ३९; कौ १२, ३; जै १, ३०,२,२६६;३०८; ३,६; माश ३,५,१,१०; जैउ १,४,३,२।
 - ६१. छन्दा ए सि वा अमुष्माछोकात् सोममाहरन् , गायश्री स्येनो भूत्वा । काठ २४,१।
 - ६२, ज्येष्ठयं वै गायत्री । जै २, ३४६; ३५३ ।
 - ६३. ज्योतिवै गायत्री (+ज्ञन्दसाम् [तां.]) । तैसं ७,५,१,५; कौ १७,६; तां १३, ७,२।
 - ६४. तस्य (यज्ञस्य) गायज्येव प्रतिष्ठा (°ज्येवोधः) । जै १,११९ ।
 - ६५. तस्य (प्राणस्य) त्वागायत्री । ऐआ २, १, ६ ।
 - ६६. तस्या (गायत्र्ये) अग्निस्तेजः प्रायच्छत् , सोऽजोऽभवत् । मै १,६,४।
 - ६७. तानीमानि छन्दांस्यबुवन्नियं (गायत्री) वाव नश् श्रेष्ठेयं वीर्यवत्तमा या सोममाहार्षीत् । जै १,२८९ ।
 - ६८. ता वा एता गायच्यो चित्रपदाः । तां १६, ११, १०।
 - ६९. तृतीयस्या ५ वै दिवि स्रोम आसीत्, तं गायत्री इयेनो भूत्वाहरत्, तस्य (श्येनस्य) पर्णमिळिचत, ततः पर्णोऽजायत । मै ४,१,१ (तु. तैसं ३,५,७,१; तै १,१,३,१०; ३,१,१)।

- ७०. तेजसा वै गायत्री प्रथमं त्रिरात्रं दाधार पर्देक्कितीयमक्षरेस्तृतीयम् । तां १०,५, ३ ।
- ७१. तेजो (+ वै ८ ऐ., गो., जै १,२३२; ऐआ.) ब्रह्मवर्चसं गायत्री । ऐ १, ५; २८; कौ १७, २,९; गो २,५,५; जै १,१३१; तां १५,१,८; ऐआ १,१,३; (तु. मै ३,२,६; ४,२,९१)।
- ७२. तेजो वै गायत्री (+ छन्दसाम् [तां.]) । तैसं ३,२,९,३; ५,१,३,५;३,८,१; काठ १९,३; गो २,५,३; जं २,८९,३४६;३५३; तां १५,१०,७; तै ३,९,४,६ ।
- ७३. तेनो वै गायत्री, तमः पाष्मा रात्रिः, तेन तेजसा (गायत्रीरूपेण) तमः पाष्मानं (रात्रिरूपम्) तरन्ति । गो २.५.३ ।
- ७४. तेषां (अपुराणां देवाः) प्राणमेव गायण्याऽवृक्षत । जै १,९९ ।
- ७५. त्रीणि वा एतानि सम्यिख्य सन्धीयन्ते । गायत्रीछन्दश् चतुर्विशस्तोमो स्थम्तरं साम । जै ३,२९२ ।
- ७६. त्रिपदा गायत्री । जै ३,६; तां १०,५,४ ।
- ७७. त्रियविर्वयो (ज्यवि° [क.]) गायत्री छन्दः । काठ १७,२; क २६,१।
- ७८. त्रिवृद्धे गायत्र्यास्तेजः। तां १०,५,४।
- ७९. ज्यवयो गायज्यै । मै ३,१३,१७।
- ८०. द्विद्युतती वै गायत्री । जै १,९३; तां १२,१,२ !
- ८१. दिवि सोम आसीत् तं गायन्याऽहरत्, तस्य पर्णमच्छिद्यत, तत् पर्णोऽभवत्।
- ८२. देवाइच वा असुराइच संयत्ता आस ९ स्तान् गायज्यन्तरातिष्ठदोजो वीर्यमन्नायं पिरगृद्धा संवरसरो वावैनान् सोऽन्तरातिष्ठरचतुर्वि ९ शितगायज्या अक्षराणि चतुर्वि ९ शितस्तंवरसरस्यार्धमासास्तेऽविदुर्यतरान् वा इयम् (गायत्री) उपावत्स्यति त इदं भविष्यन्तीति तां व्यह्मयन्त दाभीत्यसुरा अह्मयन् विश्वकर्मन्निति देवास्सा नान्यतरा ९ इचनोपावर्तत ते देवा एतद्यज्ञरपश्यन्नोजोऽसि सहोऽसि बलमसि आजोऽसि देवानां धाम नामासि विश्वमसि विश्वायुरसर्वमसि सर्वायुरभिभूरिति, सा (गायत्री) देवानुपावर्तत, ततो देवा अभवन् परा असुरा अभवन् आग्वयमष्टाकपालं निर्वपेद आगृज्यवान् वा स्पर्धमानो वा तमासाद्यैतैयंजुर्भिरभिमृशेदोजो वे वीर्यं संवत्सर ओज एव वीर्यं आगृज्यस्य वृङ्को, स निर्वायः पराभवति, गायत्री नामेष्टिरयो आहुः क्षत्रस्य संवर्ग इति । काठ १०, ०।
- ८३. देवासुराः संयत्ता आसन् , तेषां गायम्बोजो बलमिन्द्रियं वीर्यं प्रजां पञ्चन्त्संगृहाऽऽदायाप-क्रम्यातिष्ठत् , तेऽमन्यन्त यतरान् वा इयमुपावत्स्यंति त इदं भविष्यन्तीति । तैसं २,४,३,९।
- ८४. नवाक्षरा वै गायञ्यष्टी तानि यान्यन्वाह प्रणवो नवमः । माश ३, ४, १, १५ ।
- ८५. पञ्चाविर्वयो गायत्री छन्दः । तैसं ४,३, ५,१; मै २,८,२।
- ८६. पशवो गायत्री। जै २,३११।
- ८७. पुंसो वा एतद्वृपं यद् बृहत् , स्त्रिये गायत्री । जै ३,१८९ ।
- ८८. पूर्वाभी वै यज्ञस्य गायत्री । मारा । ३, ५, १, १०; ६, ४, २०।
- ८९. पूषा षष्ठश्वरया गायत्रीमुद्जयत् , चतुर्धा होतस्याः (दि तस्याः Lकाठ.)) षट् षडश्वराणि । मै १, ११, १०; काठ १४, ४।

- ९०. शाचीमारोह गायत्री त्वावतु, स्थन्तर एसाम, त्रिवृत्स्तोमो, बसन्त ऋतुर्वेह्य द्रविणम् । माश ५, ४,१,३।
- ९१. प्राण एव गायत्री । जै २,५८ ।
- ९२. प्राणं गायञ्या (समीरयति)। जै १, २५३।
- ९३. प्राणो (+ हि [जै १,२३२]) गायत्री । क ४६,५; जै १,२६९; २,१८१; ४२५; तां ७, ३,८; १६,३,६; माश्च ६, २,१,२४; ६,२,७; १०, ३,१,१ (तु. तां १६, १४, ५; १६, ७; १९, ५,९; ७,७)।
- ९४. प्राणो वै गायत्री (गायज्यः [कौ.])। मै २,४,४; ३,४,४; ४,६,६; काठ २८,१; कौ १५,२; १६,३; १७,२; जै १,१०२; २,८९;३११; ३४६; ३५३; माश ६,४,२,५; ष ३,७।
- ९५. प्रेति च वा एति च गायत्र्ये रूपम् । जै ३, १२।
- ९६. बृहस्पतिरष्टाचरेण गायत्रीमुद्जयत् । तैसं १, ७, ११, १।
- ९७. ब्रह्म गायत्री (+ क्षत्रं त्रिष्टुप् ध्माश १, ३, ५, ५।)। मै ३,४,४; माश १,३,५,४; ५;४,४,४,१,१,१,८)।
- ९८. ब्रह्मवर्चसं (यज्ञो [माश.]) वै गायत्री । तैसं २, ५, १०, २; माश ४,२,४,२०।
- ९९. ब्रह्म वै (हि [तां.]) गायत्री । मै ४, ७, ३; ऐ ४, ११; कौ ३,५; जै १,२६३; २,८९;१३१; तां ११,११,९; ऐआ १,१,१३।
- १००. मयूको वा एव वा घरुणो यद् गायत्री। तस्यां द्वादशाहो छतो ऽसंन्याथाय (ऽसंसर्पाय ।जै ३,७।)। जै ३,६; ७।
- १०१. सुखं गायत्री (+छन्दसाम् ।जै २, १३।) । जै २, १३; तां ७, ३, ७; १४, ५, २८; १९, १९, १९, ४ (तु. की ११,२)।
- १०२. मैत्रावरूणं वृणीते, गायत्रीं तच्छन्दसां वृणीते । काठ २६, ९; क ४१, ७ (तु. मै ३,९, ८)।
- १०३. यदष्टमे ऽहन्प्रवृज्यते । बृहस्पतिर्भृत्वा गायत्रीमेति । तैआ ५, १२, २ ।
- १०४. यदेवादस्सोममाहरत् तस्माद् गायत्रीयज्ञमुखं, तस्मात्तेनस्वितमा। काठ २३,१०; क ३७,१।
- १०५. यद्रायत्री स्थेनो भूत्वा दिवः सोममाहरत्तेन सा स्थेनः । माश ३, ४, १, १२ ।
- १०६. यातयामान्यन्यानि छन्दा ९ स्ययातयामा गायत्री । तां १३,१०,१ (तु. जै ३,१५४) ।
- १०७. या द्यौः साऽनुमितः सो एव गायत्री । ऐ ३,४८।
- १०८. याविनिष्टोमी तौ पक्षी येऽन्तरेऽष्टाबुक्थ्याः स आस्मैवा वै गायत्री ज्योतिःपक्षा ज्योतिषा भासा सुवर्ग लोकमेति । तैसं ७,२,९,२-३।
- १०९. या वै सा गायज्यासीदियं वै सा पृथिवी । माश १,४,१, ३४।
- ११०. या हि का च गायत्री सा रेवती। तां १६.५.२७।
- १११. यो वा अत्राग्निर्गायत्री स निदानेन । माश १,८,२, १५।
- ११२. यो वै स प्राण एका सा गायत्री । माश ७,५,१, २१।
- ११३. यो ह वै गायत्रीं ज्योतिष्पक्षां वेद, ज्योतिष्मता भासा स्वर्ग लोकमेति, या अतिरात्री ती पक्षी, या अग्निष्टोमी ते ज्योतिषी, येऽष्टा अन्तर उक्थ्यास्स आत्मेषा गायत्री ज्योतिष्पक्षा । काठ ३४,८ ।

- ११४. रेतो वै गायन्यै रथन्तरं, योनिवै रथन्तरस्य गायत्री । जै ३, २९२ ।
- ११५. वषट्कारोऽभ्यय्य गायश्याश शिरोऽच्छिनत् । काठ १३,८ ।
- ११६. वसवो गायत्री समभरन् । जैड १,४,४,४।
- ११७. वाग्वै गायत्री (+ शताक्षरा Lमै.])। मै १,४,१३; काठ २३, ५; क ३६,२।
- ११८. वीर्यं (+ वै [तां]) गायत्री । जै १,३०९; तां ७,३,१३; माश १,३,५,४;९,१,१७।
- ११९. शिरो गायत्री (गायव्यः [माश.])। मै ३,३,५; माश ८,६,२,३; ष २,३।
- १२०. इयेनो वै भूत्वा गायन्यमुं लोकमपतत् स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्ये । मै ३, ४, ७।
- १२१. संवत्सरो वै गायती । तैसं २,४,३,२; म २,१, ११।
- १२२. स त्रिवृता स्तोमेन गायत्रीमध्येत् । ततो वसूनसृजत । जै ३,३६३ ।
- १२३. समिधमातिष्ठ, गायत्री त्वा छुन्दसामवतु त्रिवृतस्तोमो रथन्तर ५ सामान्निर्देवता ब्रह्म द्रविणम् । तैसं १,८,१३,१; मै २,६,१० ।
- १२४. स यच्चतुर्जुह्वां गृह्वाति, गायन्ये तद् गृह्वाति । माश १,३,२,१६ ।
- १२५ सा गायस्री गाथयाऽपुनीता । जैउ १,१८,२,१।
- १२६. सा गायत्री समिद्धान्यानि छन्दा ए सि समिन्धे । माश १, ३,४,६ ।
- १२७. सा वै गायत्रीयं (पृथिवी)। माश १,७,२, १५।
- १२८. सा हैवा (गायत्री) गयांस्तत्रे । प्राणा वै गयास्तत्त्राणांस्तत्रे तखद्भयांस्तत्रे तस्माद्रायत्री नाम । मारा १४,८,९५,७ ।
- १२९. सेय ५ सर्वो क्रस्ना मन्यमानागायद्यदगायत्तस्मादियं (पृथिवी) गायत्री । माश ६,१,१,१५ । [॰त्री- अप्रि- ४७५; ५८५; अज, जा- २१; २३; ४७; ४८; अनुमति- ९;१४; आप्रयण- ८; आग्रायण- २; ५; उत्तरारणि- १; खदिर- ४; ५ इ.] ।

गायत्री-छन्दस्- ब्राह्मणो गायत्रीछन्दाः । जै १,६८ ।

गायत्री-मात्र- गायत्रीमात्रो वै स्तोमः । कौ १९,८ ।

गार(सामन्-)-

- रै. इदं वसो सुतमन्ध इति गारमितेन वै गर इन्द्रमत्रीणाधीत एवास्यैतेनेन्द्रो भवति । ता ९,२,१६।
- २. तेन (गारेण साम्ना देशः) इमान् गरान् गीर्णानपाध्नत । त एवेमे गिरयोऽभवन् । तथव् गरान् गीर्णानपाध्नत तदेव गारस्य गारत्वम् । जै १,२२३ ।
- रे प्र वो रिहिक्ष ओजसेत्येतासु गारं ब्रह्मसाम भवति गरस्यैवापहस्ये । जै २,८४।
- ध. स यो गरगीर्मन्देत अप्रतिगृह्यस्य प्रतिगृह्य अनाह्यान्नस्यान्नमिश्चता स एतेन (गारेण साम्ना) स्तुनीत । अप हैव तं गरं गीण हते । यदनेन किं च पापं क्वतं अवति तदपह्ते । ज १,२२३।

गार्स्रुत- गर्भत्- द्र. । गाईपत्य- गृहपति- द्र. ।

गिर्-

- वाग्वै शी: । माश ७,२,२,५ ।
- २. विशो गिरः। माश ३,६,१,२४॥ [गिर्- अन्न- २० द्र.]।

गिर्वन्- इन्द्रो वै गिर्वा । माश ३,६,१,२४ ।

गिरि-

- १. गिरयश्च मे पर्वताश्च मे (यज्ञेन कल्पन्ताम्)। तैसं ४,७,५,९।
- २. गिरिवें रुद्रस्य योनिः। अतो वा एषोऽन्वभ्यवचारं प्रजा शमायते। मै १,१०,२०।
- ३. गिरीन् प्लाशिभः [प्लाशिभ्याम् [मै.] (प्रीणामि)] । तैसं ५, ७,१६,१; मै ३,१५,७; काठ ५३,६।
- ध. नस्य (वृत्रस्य) एतच्छरीरं चद्गिरयो यदशमानः । माश ३,४,३,१३,९,४,२,४,२,४,१५ ।
- ५. शीर्षहार्यं गिरौ जीवनम्। तैसं ६. १,९,४।
- ६. सददि गिरा अग्निर्दहति, गिरी सोमः। मै २, १,४॥ [॰१- अद्रि- २; काष्ठा- १; गार- २ द्र]।

गिरि-पर- रुद्र यत्ते गिरिपरं नाम तस्मिन् हुतमसि । मै २, ६, ८।

गिरि-बुध्न- गिरिबुध्ना उ वा आपः । माश ७, ५,२,१८।

गुग्गु,लाुळु-

- १. यन्मा ए समासोत् तद् गुरगु (॰हगु [काठ.]) स्वभवत्। काठ २५,६; तां २४,१३,५ (तु. मै ३,८,५; माश ३,५,२,१६)।
- २. यन्मा ५ ममुपमृतं तद् गुल्गुल । तैसं ६, २, ८, ६।

गुङ्ग->गौङ्गव (सामन्-)-

- १. अग्निरकामयताचादः स्यामिति स तपोऽतप्यत स एतद्रौङ्गवमप्रयसेनाचादोऽभवखदं वित्वा गर्देयदङ्ग्यतद्रौङ्गवस्य गौङ्गवत्वम् । ता १४, ३,१९।
- २. अजाबस्यावरुचे गौइवं क्रियते। तां १४,३,१९।
- ३. गौङ्गवेन वै देवा असुरान् इत्वा घोषं गङ्गणिमकुर्वतः तहेव गौङ्गवस्य गौङ्गवस्य गौङ्गवस्य । तद् (गौङ्गवम्) अर्ध्वमिव च तिर्थग् इव च गीयते । जै ३, १८५।
- धः ते (देवाः) ऽष्ट्रवन् गां गां वावासुराणाम् अवृक्ष्मद्वीति । तदेव गौक्षवस्य गौक्षवस्य गौक्षवस्य गौक्षवस्य गौक्ष
- गुद,दा- प्राणा (प्राणो धाता.) वै गुदः । मै ३,१०,४; माश ३, ८,४,३॥ [॰द,दा- अजगर- ३; उदार्वत- द.]।

√गुप्>गोपायमान- अहवें गोपायमानः । काठ ३७, १०।

गुल्म- ग्लौभिर्गुल्मान् (श्रीणामि) । मै ३,१५, ७ ।

गूर्द (सामन्-)-

- १. गौपायनानां वे सत्रमासीनानां किरातकुल्यावसुरमाये अन्तःपरिध्यसून् प्राकिरतांते इने स्वलो अन्तम, इत्यिप्रमुपासीद ए सेनासूनस्पृण्व ए साद्वाव ते तर्धकामयंत कामसनि साम गूईः काममेवैतेनावकुन्धे । ता १२, १२, ५ ।
- २. ते (देवाः) एतत् सामापदयंखेनास्तुवत तेन गृदैमजाशमसुराणामबुअत, तस्मिनगृदै

न्यदगूर्वेस्तद् गूर्दस्य गूर्देत्वम् । जे ३,१७१ ।

गुत्समद (ऋषि-)- स यत्त्राणो गृत्सो ऽपानो मदस्तस्माद् गृत्समदस्तस्माद् गृत्समद इत्याचक्षत एतमेव(प्राणे) सन्तम् । ऐआ २, २, १।

गुम्र- श्येनो गुधाणाम् "पवित्रमत्येति । तैसं ३, ४, ११,१ ।

युभीत - गृभीत इति धारित इत्येतत् । माश ९, २, ३, ९ ।

गृह-

- रै॰ ऋतवो (प्राणा [जै.]) गृहाः । ऐ ५, २५; जै २, ३९ ।
- २. गृहा गार्हपस्य: (अप्रि:)। मै १, ५,१०; काठ ८, ७; क ७,४ (तु. जै १, ६१)।
- ३. गृहाणा ५ ह (हि [मारा २, ६, १, ४२]) पितर ईशते। माश २, ४,२,२४;६.१,४२।
- ध. गृहा वै दुर्याः । ऐ १, १३; माश १, १,२, २२; ३,३, ४, ३०।
- प. गृहा वै प्रतिष्ठा । माश १, १,१,१६; ९, ३, १९; २, ४,१, ७ (तु. जै १, ६१)।
- ६. गृहाः (+वै [गो.]) स्कम्। ऐ ३, २३; गो २, ३, २१; २२ (इ. ऐ ३, २४)।
- ७. प्रतीच्या दिशा (प्रतीच्यां दिशि [तैसं.]) गृहाः पशवो मार्जयन्ताम् । तैसं १, ६,५,२; मै १, ४, २; काठ ५, ५ ।

गृह-पति-

- रै. अफ्रिगृहपतिरिति हैक आहुः । सोऽस्य लोकस्य (पृथिव्याः) गृहपतिः । ऐ ५, २५ ।
- २. अथ यद्भिं गृहपतिमन्ततो यजित । कौ ३, ९ ।
- रै. अयं वै (पृथिवी-) कोको गृहपतिः । गो १, ४, १; माश १२, १, १, १।
- धेः असावेव गृहपतियों ऽसी (सूर्यः) तपत्येष (सूर्यः) हि गृहाणां पतिस्तस्यर्तेव एव गृहाः। कौ २७, ५ (तु. ऐ ५,२५)।
- ५. तप आसीद गृहपतिः। तै ३, १२, ९, ३।
- ६ प्रजापतिरेव गृहपतिरासीत् । जै ३, ३७४ (तु. जै १,३५३)।
- षायुर्गृह्वतिरिति हैक आहुः । सोऽन्तरिक्षस्य छोकस्य गृहवितः । ऐ ५, २५॥[॰ति अग्नि- १२०; २७४ इ.] ।
 गार्ह्वपत्य (अग्नि-)-
- १. अथ य इहाहीयत स गाईपत्यः। माश १. ७, ३, २२।
- २. अथेष एव गाईपत्यो यमो राजा । माश २, ३, २, २ ।
- रे. अयं (पृथिवी-) लोको स्थन्तरमयं गाईपत्यः। काठसंक ९: ३।
- ध. अयं (गाईपत्यः) वांवैक आसीःनाहवनीयो न दक्षिणाग्निः । काठसंक १४: १ I
- ५. अयं वै लोको गाईपत्यः । माश ७,१,१,६;८,६,३,१४; व १,५; तैआ ५, ९,११। (तु. जै १.५१)।
- ६. अष्टार्विशत्यङ्गुलो (गाईपलः) भवति शक्कर्या संमितः । काठसंक १६:२।
- इमं तेन (गार्हपत्थेन यजमानः पृथिवी-) लोकमभिजयित । काठ २६, २ ।
- ८. कर्मेति गाईपत्यः । जैउ ४, ११, ५, १५।
- ९. गार्हपत्यं वै पश्चो उनुपतिष्ठन्त एष पश्चनां बोनिः। काठ २४,६; क ३७,७ (तु. मै ३,७,७)।

- १०. गाईपत्य ऋक् पृथिवी स्थम्तरम् । तैआ १०, ६३,९ ।
- ११. गाईपत्यायैव प्रजां परिदाय प्रैति । सै १, ५, १४ ।
- १२. गाईपत्येनामुं (पृथिवी-) लोकम् (देवा अभ्यजयन्)। मै ३. ९, १ (तु. क ४०,५)।
- १३. गाईत्ये मारुतम् (अधिश्रयति)। तैसं २, २, ११, १।
- १४. गाईपत्यो वा अग्नेयोंनिः। तै १, ४, ७, ४।
- १५. द्वाभ्यां गाईपत्ये जुहोतीमां (पृथिवीम्) तेनाक्रमते । मै ४, ८, ३ (तु. क ४०, ५) ।
- १६. पशवी वै (प्रजापतिवैं [कौ.]) गाईपत्यः । काठ ६, ४; क ४,३; कौ २७, ४।
- १७. प्रतिष्ठा (जाया ८ऐ.)) गाईपत्यः । तैसं ५, २, ३,६; काठ २०, १; क ३१, ३; ऐ ८, २४ ।
- १८. प्रतीची श्रोणी, गाईपसं (+एव [क.]) परिगृह्णाति । मै ४, १,१०; क ४७, ८।
- १९. प्रागोदानावेवाहवनीयश्च गाईपत्यश्च । माश २, २, २, १८।
- २०. प्राणो वै गाईपत्यः। जै १, ६१।
- २१. मण्डलं गाईपत्यस्य लक्षणं कुर्यान् मण्डलो ह्ययं (पृथिवी-) लोकः । काठसंक १५: ११ ।
- २२. मनुष्याणां गार्हपस्यः । मै १, ४, १०: काठ ३२, ७ (तु तैसं १,६,७,१)।
- २३. य इहाहीयत स गाईपत्यः । माश १, ७, ३, २२।
- २४. यजमानदेवत्यो वै गाईपत्यः । माश २, ३, २, ६।
- २५. यदि यज्ञ ऋको श्रेषं नीयात् भूस्स्वाहेति गाहिपत्ये जुहवाथ । ज १, ३५८ ।
- २६. यदाईपत्यं (उपतिष्ठते) पुरुषांस्तद्याचते । माश २, ३, ४, ३२ ।
- २७. यद्गाईपत्यं (उपतिष्ठते) पृथिवीं तत् (उपतिष्ठते)। माश २, ३, ४, ३६।
- २८. यद्वाचा यन्मनसा बाहुभ्यामूरुभ्यामष्ठीवद्मया १ शिश्नैर्यदनृतं चक्रमा वयम् । अग्निर्मा तस्मादेनसः गाईपत्यः प्रमुञ्जतु, चक्रमा यानि दुष्कृता । तैआ २, ३, १ ।
- २९. योनिवें गाईपत्या चितिः। माश ७, १,१,८;८,६,३,८।
- ३०. श्रपणो वै गाईपत्यः। की २, १।
- हैशे । माश २, ४, १, ४ ॥ [त्य- अन २०; आहवनीय- २; २१; गृह- २ द्र.]।

गृह-मेध-

- १. गृहमेश्रो वै पाकयज्ञः। काठसंक १४०: १ ।
- २. पशवो वै गृहमेधाः। काठ ३६, ९।
- यद् धानाः करम्भो भवति, तेन गृहमेधः । जै २, ३८ ।
 गृहमेधीय- पुष्टिकम्मं वै गृहमेधीयः । गो २, १, २३; (तु. कौ ५, ५) ।

गो-

- १. अदन्तीति वै गा आहुः । अइनन्तीति मनुष्यान् । मै ३, ६,६ ।
- २. अन्तरिक्षं गौः (एकाहः)। तैसं ७, २, ४, २; काठ ३३, ३; ऐ ४, १५।
- इ. अनुमु गीः। माश ७, ५, २, १९ (तु. तैसं ७,२,१०,२)।
- **४. अयं** वै लोक भायुः । असौ (चौः) गौः । जै २,४३९ (तु. जै २,१६६) ।
- प. अयं (अन्तरिक्षलोकः) गौः । जै २,३१७ (तु. तां ४,१,७)।

- ६. आग्नेयो वै गौः। माश ७,५,२,१९।
- ७. आग्रयणपात्रमुक्थ्यपात्रमादित्यपात्रमेतान्येवानु गावः प्रजायन्ते । माश ४.५,५,८ ।
- ८. इन्द्रियं वै वीर्थं गावः । माश ५,४,३,१०।
- ९. इसे वै लोका गौर्याह किंच गच्छतीमांस्तल्लोकान् गच्छति । माश ६ १,२, ३४ (तु. माश ६,५,२,९७)।
- १०. इयं (पृथिवी) वै गौ: । काठ ३७,६।
- ११. गवा वै देवा असुरानेभ्यो लोकेभ्योऽनुदन्तैभ्यो लोकेभ्यो आतृन्यन्नुदते य एवं वेद । ता १६.२.२।
- १२. गां पञ्चम् (प्रजापतिरुदरादेवास्जत) । जै १, ६९ ।
- १३. गाव इव पनर्भवो म्भूयासम् । ऐआ ५.१.१ ।
- १४. गावो वा एतदग्रे सम्रमासताकाद्यमवरुत्समानाः । जै २, ३०४।
- १५. गावो वै शक्वर्यः । जै ३,१०३।
- १६. गोनामै: स ५ श्रद्भवा गोर्मूर्धन् पञ्चकामः । काम्यायै स्वाहा, श्रव्यायै स्वाहेखान्दायै स्वाहा । मै ४,२,१।
- १७. गोभिर्यज्ञं दाधार (इन्हः) । तैसं ४,४, ८,१
- १८. गोभिर्वपावान्त्स्याद्वीरै: शक्तीवान् , रथै: प्रथमयावा, हिरण्यैश्चन्द्री । मै ४, १३,२।
- १९. गौरेव (गौर्वे [ज २,३४]) स्थन्तरम् । जै १,३३३; २,३४।
- २०. गौर्धृताची । तैसं २,५,७,४।
- २१. गौर्वाऽइद ए सर्वं विभर्ति । माश ३,१,२,१४।
- २२. गौर्वाव सर्वस्य मित्रम् । तैसं २,५,२,६।
- २३. गीवें (गीहिं [ऐ.]) देवानां मनोता । ऐ २, १०; कौ १०,६ ।
- २४. गीर्वे राथन्तरी नीसीव न्युब्जिता। सा बाईती वाचं वदति मा इति पराचीमेव। जै १.२९३।
- २५. गौवें वाग्, गौविंराडु , गौरिडा, गौ: खल्वेव गौ:, गौरिद ए सर्वम् । मै ४,२, ३।
- २६. गौवें सार्पराज्ञी (सूचः [तै.]) । कौ २७, ४; तै ३,३,५,४।
- २७. गौहिं यज्ञिया मेध्या। मै १,८,९।
- २८. गौस्त्रिष्ट्रक्। तैसं ७, ५,१,५।
- २९. गौस्सायं प्रातस्तनमाप्यायते । काठ २४,१०।
- ३०. जगती छन्दस्तद् गौ: प्रजापतिर्देवता । मै २,१३,१४; क ३९,४।
- ३१. ततो या योनिरुद्शिष्यत, सा गौरभवद्, योनिवैं नामैषैतद्वा अस्याः (गोः) प्रत्यक्षं नामा अथो आहुः परोक्षमिति । मै ४,२,१ ।
- ३२. तस्मादाहुर्गावः पुरुषस्य रूपमिति । माश १२,९,१,४ ।
- ३३. तस्मादाहुर्गावो लवणमिति । तस्मादु यो लवणेन पणम् चरति, गाव एव भवन्ति । जै ३.२३६ ।
- देध. तस्मादु संवत्सरऽएव स्त्री वा गौर्वा वडवा वा विजायते । माश ११,१,६,२।

- ३५. तस्मादेषा (गौः) उपजीवनीया । माश २,२,४,१२ ।
- ३६. तां (गाम्) रुद्राय होन्ने अददात्। माश ४,३,४,२५।
- ३७. तासां (गवाम्) हादशे मासि श्वकाणि प्रावर्तन्त । जै २,३०४ ।
- ३८. तृतीयाम् (आहुतिम्) अजुहोत्, ततो गौरसुज्यत । मै १,८,९।
- ३९. नो हान्ते गोर्नग्नः स्यात् । वेद ह गौरहमस्य त्वचं विभर्मीति सा विभ्यती त्रस्रति त्वचं मडमादास्यतऽ इति तस्मादु गावः सुवाससमुपैव निश्रयन्ते । माश ३, १, २,१७ (तु. जै २, १८२)।
- ४०. पश्चो वै सृष्टा एतानि नक्षत्राण्यन्वपाकामन् पौर्णमासीमध्टकाममावास्यां श्वित्रामश्वत्ये, तस्मात्तेषु गौर्नापाकृत्या, यासुपाकुर्यात्तामस्य पश्चोऽन्वपकामेयुः । मै ४,२, १२ ।
- प्राणाद्गाम् (प्रजापतिर्निरिममीत) । माश ७, ५,२,६ ।
- ४२. मनुष्याणा " ह्येतासु (गोषु) कामाः प्रविष्टाः । माश २,३,४,३४ ।
- 83. महांस्त्वेव गोर्महिमत्यध्वर्षुः (आह) । गोवें प्रतिश्रुक् । तस्ये श्रतं तस्ये शरस्तस्ये दिध तस्ये मस्तु तस्याऽक्षातञ्चनं तस्ये नवनीतं तस्ये घृतं तस्याऽक्षामिक्षा तस्ये वाजिनम् । माश रे, रे, रे, रे ।
- ४४. महा इति ह वाऽएतासामेकं नाम यहवाम् । माश १,२,१,२२;३,१,३, ९ ।
- ४५. माता रुद्राणां दुहिता वसूना ए स्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः प्र नु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदितिं विधिष्ट । मं २, ८,१५।
- ४६. मुखादेवास्य बळमस्रवत् । स गौः पशुरभवद्दवभः । माश १२,७,९,४।
- ४७. यज्ञो नै (प्राणो हि । साशः.]) गौः। तै ३, ९, ८, ३; माश ४,३,४,२५।
- ४८. यज्ञो होवेयं (गौ:), नो ह्यृते गोर्थज्ञस्तायते । अस ५ होवेयं (गौ:), यद्धि किञ्चानं, गौरेव तदिति । माश २, २, ४, १३ ।
- ४९. यदन्यतोदंसाद् गवाम् (रूपम्)। जै २, ३०९।
- ५०. यद् गां ददात्यायुस्तेन स्पृणोति । काठ २८, ५, क ४४, ५ ।
- ५१. बद् गोः पयः । तत् साम्नां पयः । तैआ ५, १०, १-२।
- ५२. यहीस्तेन रौद्री । मे ४, ३, ४; माश ५, २,४, १३ (तु. तै २, २, ५, २) ।
- ५३ यह तद्देवा असुरानेभ्यो छोकेभ्यो गोवय ए स्तद्गोर्गोत्वम् । ता १६, २,३ I
- ५४. या गौः सा सिनीवाली सो एव जगती। ऐ ३, ४८।
- ५५. या वे सा प्रफर्व्यासीत् सा गौरमवत् सेडा सा मानवी घृतपदी मैत्रावरुणी । मै १, ६, १३।
- ५६. या वो देवास्सूर्ये रुचो गोष्वक्षेषु या रुचः । इन्द्राग्नी ताभिस्सर्वाभी रुचं नो धत्त बृहस्पते । तैसं ५, ७, ६, ३; काठ १६, १६ ।
- ५७. रुद्राय गाम् (+अनयन् [मै.]) । मै १, ९, ४; काठ ९, ९; क ८,२; तै २,२,५,२; तैआ ३,
- ५८. वत्सं जातं गौरभिजिन्नति । तैसं ६, ४, ११,४।
- ५९ वराहं गावोऽनुधावम्ति स्वं पयो जानानाः । मै १,६,३।
- ६०. विराजो वा एतहूपं यद्गीः। तां ४, ९,३ (तु. माश ७, ५,२, १९)।

- ६१. वृषभेण गाः (अन्वाभवत्)। काठ ४३, ४।
- ६२. वैदेवदेवी (+बै [गो.]) गी: । मै ४, ८, ३; गो २, ३, १९ ।
- ६३. षट्त्रिंशद्वदाना गौः। गो १, ३, १८; ४, १२।
- ६४. स ९ हिता विज्वरूपा गौः। काठ ७.७।
- ६५. स नः पवस्व शं गवे शं जनाय । शमर्वते श र राजन्नोषधीभ्यः । तैसं ३,२,३,९।
- ६६. सरस्वती हि गौः। माश १४, २, १, ७।
- ६७. सर्वस्य वै गावः प्रेमाणं सर्वस्य चारुतां गताः । ऐ ४, १७।
- ६८. स हैव सोमो ऽजहां यदीः। मात्र ७. ५, २, १९।
- ६९. सा या बश्चः विङ्गाक्षी (गौः)। सा सोमक्रयण्यथ या रोहिणी सा वार्त्रेशी यामिद ९ राजा संग्रामं जित्वोदाकुरुते ऽथ या रोहिणी इयेताक्षी सा पिशुदेवत्या यामिदं पितृभ्यो झन्ति। मारा ३, ३, १, १४।
- ७०. साहस्रो वाऽएष श्रतधार उत्सः यद्गीः । माश ७, ५, २, ३४ ।
- ७१. सा (गौ:) हैनान् (देवान्) उदीक्ष्य हिंचकार, ते देवा विदाशकुरेष साम्नो हिङ्कार इत्यप हिङ्कार ५ हैव पुराततः साम भास, स एष गवि साम्नो हिङ्कारः। माश २,२,४, १२।
- ७२. सुवर्णे गोषु यद्वर्ची मिय तद्धस्तिवर्चमा। शांआ १२,१॥ [गो- अग्नि- १६२; अज- २०; अदिति- ५०; अन्त- ६३; अन्नाद्य- १९; अरुण- ३; आदित्य- १२०; आदित्यपात्र- १; २; ३; इडा- ९; ऋतु- ६८ द्र.]।

गच्य-

- अपशवो वा एते । यद्जावयश्चारण्याश्च । एते वै सर्व्वे पशवो यद्गव्या इति । तै ३,९,९,
 र (तु. माश, १३,३,२,३) ।
- २. आयुदां अग्ने हिवशो जुषाणो घृतप्रतीको घृतयोनिरेधि । घृतं पीत्वा मधु चारु गव्यं पितेव पुत्रमभिरक्षतादिमम् (यजमानम्) । तैसं ३,३,८,१; मै ४,१२,४; काठ ११,१३।
- रे. एवा झाना इति गन्याः पशवः । जै ३,१०९ ।
- गी-म्राइव- अपश्वी वा अन्ये गीअश्वेभ्यः पशवः । तैसं ५, २,९,४।
- गो-आयुस् (स्तोम-)-
- १. अथ यद्गोऽआयुषी उपयन्ति । मित्रावरुणावेव देवते यजन्ते । माश १२, १, ३, १६ ।
- २. एव बाव देवयानः पन्था यद् गोआयुषी । जै २,४२ ।
- रे. चावापृथिवी वै गोआयुषी। की २६,२।
- प्राणापानावेती यद् गोआयुवी । जै २,४२ (तु. की २६,२; जै २,५८) ।
- ५. यदेवेदं द्वितीयमहर्यं च तृतीयमेते वा उ गोभायुषी। कौ २६, २। [°युस्- अहोरात्र-२१ द्व.]।
- गी-ध्न- आरात् ते (हे रुद्र) गोध्नं उत पूरुवध्नेते अस्तु । तैसं ४, ५,९०, ३ ।
- गो-जा- एव (सूर्यः) वै गोजाः । ऐ ४,२०।

```
गो-त्व- गातुमविदामेति, तदासां गोत्वम् । मै ४,२,१२।
```

गो-नामन्- पश्चो वै गोनामानि । जै २, १४५ ।

गो-मत्- गोमाँ अग्नेऽविमाँ अक्वी यज्ञः। तैसं ३,१,११,१; काठ ३२,६। गो-सग-

- नैष ग्राम्यः पश्चर्नारण्यो यद् गोमृगः । तैसं २, १,१०,२ ।
- २. पश्चवो वै गोमृगः। तै ३, ९,११,३।
- ३. प्रजापतये च वायवे च गोमृगः । मै ३,१४,११ ।
- वायव्यं गोमृगमालभेत । तैसं २,१,१०,२ ।
- गो-विकर्त- अक्षावाप- १;२;३ इ. ।
- गो-ष्टोम- गोष्टोममाहरेत वीर्यकामः। जै ३, १०।

गोष्टोमातिरात्र (कतु-)- गवा (गोष्टोमातिरात्रेण) वै देवा असुरानेश्यो छोकेश्यो नुतन्त । ता २०, ७, १।

गो-छ-

- १. गोष्ट एव पुरीषम्। जै ३, ११४।
- २. सोऽबवीद् (प्रजापतिः) गोष्ठो वाव म इदं पशूनां सामाभूदिति । तदेव गोष्ठस्य गोष्ठत्वम् । जै ३,१५३ ।

गो-सव (कतु-)-

- अधैष गोसवः स्वाराज्यो यज्ञः । तां १०, १३, १ ।
- २. स्थिविरयज्ञो वाव किलायम् (गोसनः) आस । स्थिविर एवानेन यज्ञेन यजेत । स्थिविरस्य द्येवेदं सर्वमनुज्ञातमिति । जै २, ११३।

गोतम-

- १. तद् ये च ह वै गोतमाद् ऋषयः पराञ्चो ये चार्वाञ्चस्ते गोतमभेविष्मुभय उपासते। जै ३, ४४।
- २. यदु गोतमोऽपश्यत् तस्माद् गोतमस्य मनार्थे इत्याख्यायेते । जै १,१४९ । गौतम-
- अथाकामयत गौतमः । श्रद्धानीया मे प्रजा ब्रह्मवर्चिसनी स्थादिति, स एतमेकार्विशं स्तोमः मपद्मयत्तमाहरत्तेनायजत । जै २,२१८ ।
- २. स्वर्गाञ्जोकात च्यवते (गीतमेन साम्रा) तुष्टुवानः । ता ११, ५ २.२ । गोधूम-
 - १. गोधूमानामुत्तरवेदिः परोक्षताय । जै २, १२१ ।
 - २. प्राजापत्या वै गोधूमाः । अर्धं प्रत्योषधीनाम् (प्रत्यासामोषधीनाम् [मै.]) । मै १,११,६; काठ १४,६।

- ३. यत्पक्ष्मभ्यः (तेजो ऽस्रवत्) ते गोधूमाः (अभवन्)। माश १२, ७, १,२।
- धः सो ऽयं (पुरुषः) अत्वगेते वै पुरुषस्यौषधीनां नेदिष्ठतमां यद्गोधूमास्तेषां न त्वगस्ति। मारा ५, २, १, ६।

गोपा-

- १. एव वै गोपा य एव (स्र्यः) तपत्येष हीद ९ सर्वं गोपायति । माश १४, १, ४,९ ।
- २. प्राणो वै गोपाः । स हीदं सर्वःगोपायति । जैउ ३,६,९,२ (तु. ऐआ २,१,६) ।
- ३. वायुर्गोपाः । मै ३, ६,८ । [°पा- आदित्य- ५९; इन्द्र- १५७ ह.]।

गौङ्गव-गुङ्ग- द्र.। गौतम- गोतम- द्र.।

गौर-

- १. ततो हैव गौरो भूत्वा ऽर्णवमवचस्कन्द (इन्द्रः)। जै २, ७९।
- २. मित्राय गौरान् (आलभते)। मै ३, १४, १०।
- रे. शार्दूलाय राज्ञे गौरः । तैसं ५, ५, ११, १।

गौर-मृग- इन्द्र- ६४ इ.।

गौरी- एकपदी द्विपदी सा (गौरी) चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभू बुवी। सहस्राक्षरा परमे ब्योमन्निति। तैआ १, ९, ४।

श्गीराङ्गिरस- गौराङ्गिरसोऽध्वर्युः। जै ३,१८८ (अग्नि- ५१९ द्र.)।

गौरिवीत-, गौरीवित- (सामन्-)-

- १. अतिरिक्तं गौरीवितम् (°कं वै गौरिवीतम् [तै.])। तो १८, ६, १९; तै १, ४,५, २।
- २. एतद्ध वा अधश्वं देवानां यद् गौरिवीतम् । जै ३, ९७।
- एतद्वै यज्ञस्य इवस्तनं यद्गौरीवितम् । तां ५, ७, ५; १५, ९, ७; (तु. जै. २,४२४) ।
- ध. गौरीवितिर् (ऋषिविशेषः) वा एतच्छाक्तयो ब्रह्मणो ऽतिरिक्तमपश्यत्तद् गौरीवितमभवत्। तां ११, ५, १४; १२, १३, १०।
- ५. तेजो वै ब्रह्मवर्चसं गौरिवीतम् । ऐ ४, २।
- ६. देवा वै वाचं व्यभजनत तस्याः यो रसोऽत्यरिच्यत तद्गीरीवितमभवत् । ता ५,७,९।
- ७. प्रजा वै पश्चो गौरिवीतम् । जै ३, २९१।
- ८. प्र व इन्द्राय मादनमिति गौरीवितम् । तां ९, २, २ ।
- ९. ब्रह्म यहेवा व्यकुर्वित ततो यदितिरिच्यत तद्गीरीवितमभवत् । तां ९, २, ३।
- १०. रसो वै गौरिवीतम् । जै ३, २९१।
- वाचो वै रसोऽत्यक्षरत् तद् गौरिवीतमभवत् । जै ३, १८ ।
- १२० वृषा वा एतद्वाजिसाम (गौरीवितम्)। वृषभो रेतोधा अद्य स्तुवन्ति इवः प्रजायते । तां ११, ५, १६॥ [°त- अत्र- २१ द्र.]।

गौषूक्त-, °िक्त-(सामन्-)-

- १. तावेते (गौषूक्तिश्वाश्वस्किश्व) सामनी अपश्यताम् '''ंयो गरगीर्मन्येताप्रतिगृह्यस्य प्रति-गृह्यानाश्याश्वस्याञ्चमशित्वा स एताभ्यां (गौषूक्ताश्वस्काभ्यां सामभ्याम्) स्तुवीत । जै३,२५९।
- २. यद् उ गौषूक्तिञ्च चारवस्कि ञ्चषाव् अपस्यतां तस्माद् गौषूकाश्वस्के इत्याख्यायते। जै ३. २५१। [°कि- आस्वस्कि- द.]।

ग्ना-

- १. छन्दा ५ सि वे ग्नाः (+ देवीविंश्वदेन्यवतीः [मे.])। तैसं ५,१,७,२; मे ३,१,८; काठ १९,७; क ३०,५; माश ६,५,४,७।
- २. छन्दा ए सि वै ग्नाइछन्दोभिहिं स्वर्ग लोकं गच्छन्ति । माश ६, ५, ४, ७ । ग्रन्थि-
 - १. पूषा ते प्रन्थिं प्रथ्नातु । तैसं १,१,२,२; काठ १,२; क १,२।
 - २. वरुण्यो वै (हि । माश ५,२,५,१७) प्रन्थिः । माश १,३,१,१६; ५,२,५,१७ ।

ग्रह-

- १. अथ प्रहानगृह्णाति । माश ४, ५,९,३ ।
- २. अष्टी^१ प्रदाः । माश १४,६,२,१ ।
- एव वै ग्रहः। य एव (सूर्यः) तपित येनेमाः सर्वाः प्रजा गृहीताः। मात्र ४,६, ५,९!
- थ. प्रहान् वा अनु प्रजाः परावः प्रजायन्ते । तैसं ६,५, १०, १।
- ५. प्रहा ह वा ऋतस्य योनिः। जै १,१०४।
- ६. तं (यज्ञम्) प्रहेणानुद्दुस्यागृह्णात् तद् प्रहस्य प्रहत्वम् । काठ ९,१६ ।
- ७. तद्यदेनं पात्रैन्वर्गृह्णत तस्माद् प्रदा नाम । माश ४,१,३,५ ।
- ८. तं (सोमम्) अझन् । तस्य यशो व्यगृह्धतः। ते ब्रहा अभवन् । तद् ब्रहाणां ब्रहत्वम् । तै २,२,८,६।
- ९. तम् (ध्रवं यहम्) उत्तमं गृह्णाति । मै ४, ६,६ ।
- १०. तान् पुरस्तात् पवित्रस्य व्यगुह्णात् ते ग्रहा अभवन् । तद् ग्रहाणां ग्रहत्वम् । तै १,४,१,१
- ते (देवाः) सोममन्वविन्दन् । तमन्नन् । तस्य यथाभिज्ञायं तनूर्व्यगृह्णत । ते ग्रहा अभवन् । तद् प्रहाणां ग्रहत्वम् । ते १,३,१,२ ।
- १२. ती (दर्शपूर्णमासी) प्रह्रेणागृह्णात् (प्रजापतिः) तद् प्रहस्य प्रहत्वम् । ते २,२,२, १।
- १३. नवैते प्रातर्थहा गृह्यन्त इमे वा एते गृह्यन्ते नव प्राणा आदिवनी दशमो (प्रहः) गृह्यते व्यानी वा एष गृह्यते नाभिरेव दशमो (प्रहः = प्राणः) गृह्यते । मै ४,६,१।
- १४. नामैव ग्रहः । नाम्ना हीद ए सर्व गृहीतम् । माश ४,६, ५,३ ।
- १५. पुत्रा (प्राणा [तेंसं.]) प्रहाः । तेसं ७,२,७,५; काठ २७,९ ।
- १६. प्राणा वा एत इतरे प्रहा, आयुर्धुवः (प्रहः) । मै ४, ६, ६ ।
- १७. प्राणा (अङ्गानि [माश ४,५,९,११]) वै ब्रहाः । काठ ३०,२; क ४६,५; माश ४, २,४,१३; ५,९,३; ११।

१, प्राणः, जिह्ना, वाक्, चक्षुः, श्रोत्रम्, मनः, हस्ती, त्वक्।

- १८. यद् गृह्णाति तस्माद् ब्रहः। माश १०,१,१,५।
- १९. यद्वितं (यज्ञम्) प्रहेर्व्यगृह्णत तद् प्रहाणां प्रहत्वम् । ऐ ३,९ ।
- २०. वागेव ग्रहः । वाचा हीद 💌 सबै गृहीतम् । माश ४,६,५,२ ।
- २१. वाय्वया यहा गृह्यन्ते । काठ २७, ३, क ४२. ३ ।
- २२. साम (प्राणो वै [जै.]) ग्रहः । जै १.३५३; माश ४, २,३,७॥ [°६-अन- ८३, आग्रयण- ६ इ.]।

त्राम- छन्दा र सीव खलु वै प्रामः । तैसं ३, ४,९,२।

श्राम-काम-

- १. ऐन्द्रमेकादशकपालं निर्वेपेन्मारुत ५ सप्तकपालं ग्रामकामः । तैसं २,२, ११,१।
- २. पृश्चिनयै दुग्धे प्रैयङ्गवं चरुं निर्वपेन्मरुद्भ्यो ग्रामकामः । तैसं २,२, ११, ४।
- ३. बाहेस्पत्य १ शिविष्टष्टमालभेत प्रामकामः स्त (बृहस्पतिः) एवैनं पृष्ठ १ समानानां करोति प्राम्येव भवति । तैसं २,१,६ १ ।
- ब्राह्मणस्पत्यमेकादशकपालं निर्वपेद् ग्रामकामः । तैसं २, ३, ३, ४ ।
- ५. वायवे नियुत्वत आलभेत ग्रामकामः । तैसं २,१,१,२ ।

त्रामणी-

- १. एको बहुनां ग्रामणीः । काठ २७, १०।
- २. ब्रामणीः सजातैः पर्युढः । तैआ ५,४,९ I
- रे. पञ्जानां ह वै पुरुषाणां राज्यायाभिषिच्यमानोऽभिषिच्यते राज्ञे राजन्याय स्नाय श्रामण्ये श्रुद्धाय दासाय । जै २,१९६ ।
- थ्रामण्यो गृहान् परेत्य मारुत ए सप्तकपाळं पुरोडाशं निर्वपति । माश ५,३,१,६ ।
- ५. मनोस्त्वा ग्रामण्यो व्रतेनाद्घ इति वैश्येन (अग्निः) आघेयः । काठ ८,४ ।
- ६. मारुत ९ सप्तकपालं ग्रामण्यो गृहे पृश्चिनदेक्षिणा । तैसं १,८, ९,१ (तु. मै २,६,५)।
- मास्तः सन्तकपालो वैश्यस्य ग्रामण्यो गृहे । मै २,६,५; ४,३,८ ।
- ८. वैश्यस्याद्ध्यात् ... मनोष्ट्वा ग्रामण्यो वतेनाद्धा इति । मै १, ६, ५।
- ९. वैश्यो वै ग्रामणीः । मारा ५,३,१,६।
 ग्रामणी-थ-> णीथ्य- ग्रामणीथ्येन खलु वैश्यो भद्रो भवति । मै १,६,५।
 ग्रामणा- त युवास्मै (यजमानाय विश्वे देवाः) सजातान् प्रयच्छन्ति, ग्राम्येव भवति । तैसं २,१,६,४-५।

त्रावन्-

- १. ब्रावाणो दन्ताः । तैसं ६,२,११,४; मै ३,८,८; ४,५,९ (तु. २५,९; क ४०,२)।
- २. प्रावाणो वै सोमस्य राज्ञो मिलम्लुसेना । तैसं ६, ३,२,६।
- ३. ब्रावा शेषः । तैसं ७,५,२५,२।
- ध. बाब्णा पर्वताः। काठ ३५,१५।
- ५. शाणा (मारुता Lai.]) वै प्रावाणः । तां ९, ९, १४; माश १४, २, २, ३३ ।
- ६. बाहुता (जागता वै कि.) ब्रावाणः । की २९, १; माश १२, ८, २, १४।

- ७. यज्ञमुखं यावाणः। मै ४, ५,२।
- ८. यदि प्रावापि शीर्यते पशुभिर्यजमानो व्युध्यते । तां ९, ९, १३।
- ९. यं द्विष्याद्विमुखान् प्राच्णः कृत्वेदमहममुख्यायणममुख्याः पुत्रममुख्या विशोऽमुदमादबाद्याः किक्टिंदिश एवैनमञ्जाद्यक्षिक्टिति । तां ६, ६, २ ।
- १०. राष्ट्रं वै द्रोणकलको विश्रो प्रावाणः । जै १,८०।
- ११. बच्चो वै प्रावा । मै ४,५,४; माश ११,५,९,७।
- १२. बत्सा (पश्चवो हि Lकाठ ३५, १६; ४८, १४!) ब्रावाण: काठ २५,९; छ ४०,२ (तु. तो ९, ९,१३)।
- विड्वै (विद्वांसो हि Lमाशा.]) प्रावाणः । तां ६,६,१; माश ३,९,३,१४ (तु. माश ३,९,३,३)।
 विज्व आदित्य ११९, १२६ इ.]।

याव-स्तुत्- भर्बुदो प्रावस्तुत्। जै ३,३७४।

श्राव-स्तोत्रीया- मनो वै प्रावस्तोत्रीया। ऐ ६, २।

थ्रीवा-

- इमा एव ब्रीवाः पञ्चदशमहः । भोजो वै वीर्थं ब्रीवा भोजो वीर्थं पञ्चदशः, तस्मात् पशवो ब्रीवाभिर्भारं वहन्ति । कैं २,५७ ।
- २. उष्णिक् छन्दः सविता देवता ग्रीवाः । माश १०, ३, २, २ ।
- इ. श्रीवा अणिष्ठास्सतीर्वीर्यावत्तमाः । काठ २५, १; क ३८, ४।
- 8. श्रीवाः पञ्चद्रशः । चतुर्देश वाऽएतासां करूकराणि वीर्च्यं पञ्चद्शं तस्मादेताभिरण्वीभिः सती-भिर्गुरुं भार ५ हरति । माश १२, २, ४, १०; (तु. गो १, ५, ३)।
- ५. त्रीणि वा आसां ग्रीवाणां पर्वाणि । शांका २, ३॥ [°वा- उपसद्- ९;१०; उष्णिह् -७; ओजस्- १० इ.]।

श्रीष्म (ऋतु-)-

- १. अनिरुक्त ऋत्नां ग्रीष्मः। जैउ १, १२, १, ३।
- २. एतावेव (शुक्रश्च शुचिश्च) ग्रैष्मी (मासी)। स यदेतयोबिलिष्ठं तपति तेनी हैती शुक्रश्च शुचिश्च। माश ४, ३, १. १५।
- ३. श्रीष्म उपर्युष्णो ऽधश्शीतमधिगम्यते । तस्मादु श्रीष्मे शीताः कृष्या भप उदाहरित । जै १, १६७।
- ४. ग्रीष्म ऋतुः (राजन्यस्य)। तो ६, १, ८।
- ५. बीब्म एव महः। गो १, ५, १५।
- ६. श्रीष्मः प्रस्तावः । ष ३, १।
- भ्रीष्मस्प्रस्तावस् (प्रजापतिरकरोत्)। जैउ १, ३, २, ७।
- ८. ब्रीब्मेण दक्षिणं पक्षम् (अचिनुत) । तैसं ५, ६, १०, १; मै ३, ४,८।
- ९. मीष्मेण देवा ऋतुना रुझाः पञ्चदशे स्तुतम् । बृहता यशसा बलम् (इविरिन्द्रे वयो द्धः ।तै.।)। मै ३, ११, १२; काठ ३८, ११; तै २, ६, १९, १।

- १०. ग्रीब्से वा इन्द्रो वृत्रसहन् । मै १, ६,९।
- ११. ब्रीब्मो दक्षिणः पक्षः । ते ३, ११,१०, ३; तैआ ४, १९,१।
- १२. ग्रीब्मो दक्षिणं पक्षम् । वर्षा उत्तरम् (पक्षम्) । मै ४, ९,१८ ।
- १रे. श्रीष्मो ऽध्वर्युस्तप्त इव वै श्रीष्मस्तप्तमिवाध्वर्युर्निष्कामित । माश ११, २, ७, ३२ ।
- १४. श्रीष्मो वै तन्नपाद श्रीष्मो ह्यासां प्रजानां तनुस्तपति । माश १, ५, ३, १०।
- १५ श्रीष्मो वै राजन्यस्यर्तः । काठ ८,१; तै १,१,२, ७।
- १६. मीष्मो हि तन्वं तपति । की ३.४।
- १७. तन्नपातं यजित श्रीष्ममेव (श्रीष्ममेवावरुन्धे । तैसं २, ६, १, १; कौ ३,४।
- १८. तस्मात्क्षत्रियो ग्रीष्मऽ सादधीत क्षत्र ए हि ग्रीष्मः । माश २, १,३,५।
- १९. यत्स्तनयति तद् ग्रीष्मस्य (रूपम्)। माश २, २, ३, ८।
- २०. वाग् प्रीब्मः "अग्निप्रीब्मः । जै २, ५० ।
- २१. स्वेता (पश्वः) ब्रीब्साय । मै ३, १३, १९।
- २२. पड्भिरेन्द्रे: (पशुभि:) ब्रीष्मे (यजेत)। माश १३, ५, ४, २८।
- २३. स (प्रजापितः) ग्रीब्माद् एव वसन्तं निरमिमीत, वर्षाभ्यश् शरदं, हेमन्ताष् ब्रिशिरम् । स यत् प्रथममतप्यत् ततो ग्रीब्ममस्जत । तसात् स बिल्षं तपित । जै ३.१।
- २४. सौरीं (अजाम्) ग्रीक्से (आलभेत)। काठ १३, १॥ [॰क्स- इध्म- ३; ऐन्द्री- ७; ओजस्वत्-; कलविङ्क- ३ द्वः]।

श्रैषा-

- १. बैप्मी मासी प्रयच्छेति। एती ते प्रयच्छानीत्यन्नमन्त्रमत्येव पतित्वास्यै दक्षिणायै दिशो दृहद् भा आदत्त । जै ३, ३६६ ।
- २. तस्य (वायोः) रथस्वनश्च रथेचित्रश्च सेनानीप्रामण्याविति प्रैष्मो तावृत् । माश ८,६,१,१७।
- रे. शुक्रश्च शुचिश्च प्रैन्मा ऋतू। मै २, ८, १२।
- धे. समिग्नरिन्ना गतेत्याह ग्रेडमावेवास्मा ऋतू कल्पयति । तैआ ५, ६, ५-६ ।
- ५. सारङ्गाखयो प्रैष्माः । काठ ५०, ३ ।

थुमुष्टि- प्राजापत्यो वै मुमुष्टिः । तैसं ५,४, ५,२-३ ।

घ

घर्म-

- १. अग्निइच मे धर्मइच मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७, ९, १।
- २. असौ वा आदित्यो धर्मः (+ तस्य दिशः कपालानि Lकाठ. । काठ ३१, ६; माश ९, ४, २, १९।
- रे. एव वै वर्मी य एव (सूर्यः) तपति । माश १४, १, ३, १७; (तु. की २,१)।
- धे. वर्म इति दिवाऽऽचक्षीत । सम्राडिति नक्तम् । तैआ ५, ११,२।

- ५. घर्मः प्रवृक्तो महावीर उद्घासितः स एतानि नामान्यकुरुत । तैआ ५, ११, १ ।
- ६. धर्मैः शिरस्तद्यमग्निः संप्रियः पश्चिभिभेव पुरीषमस्ति, (°द्यमग्निः पुरीषमस्ति सम्प्रियं प्रजया पशुभिर्भुवत् [तैंआ.])।मै १, ६, १; २; तैआ ४, १७,१।
- ७. धर्म: शिरस्तदयमग्निः सम्प्रियः पशुभिः स्वदितं नः पितुं पच, पशून् मे यच्छः काठ ७,१४: तैंआ ७, १४, १।
- ८. तदेतदेविमिथुनं यद् घर्मः स यो धर्मस्तिच्छिइनम् । ऐ १, २२।
- ९. तद्यद् (छिन्नं विष्णोदिशरः) घृङ्ङिस्यपतत्तस्माद् घर्मः। माश १४, १, १, १०।
- १०. तेजो (तस इव [माश.]) वै घर्मः । मै २, २, ८; माश १४, ३,१, ३३।
- ११. देवमिथुनं वा एतद् यद् घर्मः । गो २, २, ६ ।
- १२. ब्रह्मवर्चसं वै घर्मः। तैसं २, २, ७, २।
- १रे. यद् ब्रा ५ ३ इस्यपतत् । तद् वर्मस्य वर्मत्वम् । तैआ ५, १,५ ।
- १४. ग्रुग्धर्मैः। तैआ ५, १०, ५॥ [°र्मे— अग्नि— १७५; ६४२; अग्निहोत्र— २४; आदिल्रि— ६०; १६० इ.]।

घर्म-प- पितृभ्यो घर्मपेभ्यः । स्वाहा । मै ४,९,९।

घर्म-वत् यदिन्द्राय धर्मवते निर्वपति शिर एवास्य तेन करोति । तैसं २, २, ७, ३ ।

घृत-

- १. अथ यद् घृतस्थैता वा आयो ऽनाधच्यासाभी राष्ट्रमनाधच्यं करोति । मै ४,४, १।
- २. अन्तो वै पयसां घृतम्। जै १, २२४।
- ३. अन्नस्य घृतमेव रसस्तेजः। मं २, ६, १५।
- आयुर्व देव जरसं बुणानो घृतं वसानो घृतपृष्ठो अग्ने । घृतं पिबन्नमृतं चारु गव्यं पितेव पुत्रं जरसे नयेमम् । काठ ११,१३ ।
- प्तद्भुषा वै पशवो यद् घृतम् (दिध काठ ११,२)। काठ ११,२; २४,५; क ३७,६।
- ६. एतद्वे प्रत्यक्षाद्यज्ञरूपं यद् घृतम् । माश १२,८,२,१५।
- ७. घृत ए रसेन (प्रीणामि)। मै ३,१५, ८, काठ ५३,१०।
- ८. घृतं वे देवानां फाण्टं मनुष्याणाम् । माश्च ३,१,३,८ ।
- ९. घृतं वै देवानां मधु। काठ २६,३; क ४१,१;३; (तु. मै ३,९,३)।
- १०. घृतं वै देवा वर्ज कृत्वा सोममन् । मै ३,८,२;१०,५;४,५,२;७,४; गो २,२,४।
- ११. घृतं च मे मधु च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७,४,९।
- अयातयामा देवानां प्रजापतिः । मै ४,१,१२।
- १३. घतं दुहानादितिर्जनाय, सा मे धुक्ष्व सर्वान् भूतिकामान् । काठ ३१, १४।
- १५. घृतमन्तरिक्षस्य (ह्पम्)। माश ७, ५,१,३।
- १६. धृतं मनुष्याणाम् (सुर्भि) । ऐ १,३।

- १७. घृतेन ते (अग्ने:) तन्वं वर्धयामि । काठ ३८,१२ ।
- १८. घृतेन प्रचरन्त्ययातयाम ५ ह्येतत्प्राजापत्यं यदाज्यम् । काठ ३१,९ ।
- १९. तहें सुपूतं यं घृतेनापुनन् । माश ३, १,२, ११ ।
- २०. तेजो वा एतत्पशूनां यद् वृतम् । ऐ ८,२०।
- २१. तेजो वै घृतम् (+ तेजश्चक्षुः ।तैसं.।)। तैसं २,२,९,४; मै १,६,८;२,१,७;३,६,१; काठ १०,१;२१,१०;२६,५; क ४१,३; (तु. मै ३,१,९;९,३; काठ २२,६;३७,१६; क ३०.८)।
- २२. तेनैव (गव्येन घृतेन) श्रोत्रियस्य मुख ए विमृज्यादुभये ह्येते देवमनुष्या विदुरेतेन कुमार्या एतेन पतिकामाया एते गोवर्चसं न सर्वस्मा इव कुर्याद्, यस्मै तु कुर्यात्, तेजस्वी स्यात् मै ८, २.१३।
- २३. देववतं (बहुदेवत्यम् कि.]) वै घृतम् । की २०,४; तां १८, २,६।
- २४ पयो वै घृतं, पयश्चक्षुः, पयसैवास्मै (यजमानाय) पयश्चक्षुर्दधाति (°क्षुर्जनयतः L म २, १,७।)। मै २,१,७:३,६।
- २५. पत्तवो (+ वै मै ३,७,५;७;४,२,१०; ११; काठ २४,४) घृतम् । मै १, १०, ७; ३, ४,४; काठ २२, ६; ३६, १; क ३४, १।
- २६. भूतिर्देशा घतेन वर्षताम् । तैसं ३, २,६, १; मै ४, ८, ९।
- २७. यद्घियत ('श्रियत [तैसं.]) तद् घृतम् (+अभवत् [तैसं])। तैसं २,३,१०,१; मै २,३,४।
- २८. यद्घियथास्तद् घृतमभवः। काठ ११, ७।
- २९. यदिदं घृते हुते प्रतीवार्चिरुज्वलत्येषा वा अस्य (अनेः) सा तन्यंयापः प्राविशत्। काठ ८. ९।
- २०. रेतः सिक्तिवें घृतम् । कौ १६, ५।
- देश. रेतो (+वै । माजा.]) धृतम् । काठ २६, ७; क ४१.५; माज्ञ ९, २, ३, ४४ ।
- ३२. बज्रो घृतम्। काठ २०, ५; क ३१, ७।
- ३३. स वृङ्ङकरोत् तद् वृतस्य वृतत्वम् । काठ २४, ७; क ३७, ८ ।
- रेष्ठ. सिमधारिनं दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम् । काठ १६, १०।
- रेष. सर्वदेवत्यं वै घृतम् । कौ २१, ४॥ [°त- अग्नि- २९२; ४२३; ४२४; ४५१; ४७७; अन्डह्- ११; अमृत- २७; आग्नावैष्णव- २; आग्न्येय- ८; आयुर्दा-; आयुष्काम- २; आयुस्- ९; इडा- १९:२६; उत्ब- १द्र.]।

धृत-पदी-

- १. तौ (मित्रावहणौ) ततो गा ए समैरयता ए सा यत्रयत्र न्यकामत् ततो धृतमपीट्यत तसाद् धृतपशुच्यते । तैसं २, ६, ७, १।
- २. यदेवास्य पदाद घृतमपीड्यत तसाद (घृतपदीति) एवमाह । तेसं २, ६, ७, ४ ॥ [°दी-इडा- १९; २२ इ.]।

घृत-भाग- बादित्य- २०५ द्र.ू।

घृत-इचुत्- पशवो ह वै खलु घृतइचुतः। जै १,२२४। घृतइचुन्निधन (सामन्-)-

- १. घृतरचुच्च वै मधुरचुच्चाङ्गिरसां स्वर्ग लोकं यतामहीयेताम् । ''तावेते सामनी (घृतरचुणि धनं च मधुरचुणिधनं च) अपर्यताम् । ताभ्यामस्तुवाताम् । तौ स्तुत्वैव घृतरचुते मधुरचुत इत्थेव स्वर्ग लोकमनुद्वतताम् । जै १. २२४ ।
- २. तद्यद् घृतरचुन्निधनं तद् यजुर्निधनमथ यन्मधुरचुन्निधनं तत् सामनिधनम् । जै १,२२५ ।
- ३. यज्ञस्तनौ वा एते सामनी (घृतश्चित्रिधनं च मधुरचित्रिधनं च)। एताभ्यां वा इन्द्रो यज्ञं सर्वान् कामानदुरक्ष । दुहे ह वै यज्ञं सर्वान् कामान् य एवं वेद । जै १, २२५ ।
- यदु घृतस्तुच मधुरचुचाङ्गिरसावपस्यतां तस्मादेवमाख्यायते । जै १,२२५ ।

घृत-इच्युत्- पश्चवो वै घृतइच्युतः । ता ९,१,१०।

घृत-इच्युन्निधन (सामन्)-

- १. तेषां (असुराणाम्) घृतइच्युन्निधेनन पशूनवृक्षत । तां ९, १,१७।
- २. प्रजापतेर्वा एतौ स्तनौ यद् घृतइच्युन्निधनं च मधुरच्युन्निधनं च यज्ञो वै प्रजापतिस्तमेन ताम्यां दुग्धे यं कामं कामयते, तं दुग्धे। तां १३. ११, १८।

घृताची-

- १. वृतान्यसि जुहूर् (ध्रुवा; उपभृत्) नाम्ना । माश १, ३, ४, १४^१ ।
- २. वाग्वै धीर्धृताची । ऐआ १,१,४।
- ३. स विस्वाचीरभिचष्टे घृताचीरिति ख़चरचैतद्वेदीस्चाह । माश ९,२,३,१७।
- ४. खुग्धताची । माश ८,६,१,१९।
- प. हवं देवी जुजुषाणा घृताची (सरस्वती) शम्मां नो वाचमुशती श्रणोतु । तैसं १,८,२२,२। विन गो-२० द.]।

घोर (आङ्गरस-)- अग्नि- ५१९ इ.।

- घोष- घोषो वै नामासुर आसीत्। स वनस्पतीन् प्राविशत्। तं देवा गृहीत्वोभयतोऽबध्नन् । क ४०, १॥ [व्य- आत्मन्- ७७ इ.]।
- प्राण- यत्प्राइनीयात् प्राकारुकः स्यावन्न प्राइनीयाद्हविः स्यात् । अविज्ञात् । उभयमेव करोति । काठ २९,२; क ४५,३ ।

च

चक्र- बज्रो वे चक्रम् (चक्रः [जै.])। जै १, ५१; तै १,४,४,१०। चक्र-वाक-

- १. चक्रवाकी मतस्ताभ्याम् (प्रीणामि)। मै ३, १५, ७।
- २. प्रतिश्रुत्कायै चक्कवाकः । मै २, १४, १३।

- ३. वक्त्राभ्यां चक्रवाकौ (अजायेताम्)। जै २, २६७।
- ४. वरुणाय सक्रवाकान् (आलभते)। मै ३, १४, ३।

चक्षु- चक्षोः सूर्यो अजायत । तैआ ३,१२,६ ।

चक्षुस्-

- १. अथोष्णिककुभी चक्षुषी ते। जै १, २५४।
- २. भभितो नासिकां चक्षुषी; तस्मान्नासिकया चक्षुषी विष्टते । तैसं २, ३, ८, २ (तु. ६, ४, 90,3)1
- रे. अयं पश्चा विश्वन्यचाः^{...} चक्षुः···वर्षाणि···जगती···ऋक्समम्···शुक्रः···सप्तद्शः··· वैरूपं जमदिश्वर्राषः। मै २, ७, १९।
- थे. एतद् वै (°तद्वै [गो.]) मनुष्येषु सत्यं (+निहितं [ऐ.]) यश्रक्षः । ऐ १,६; गो २,२,२३ ।
- ५. चक्षुः (चक्षः [जै.]) पञ्चनाम् (आदित्य आदत्त) । जै २, २६; माश ११. ८, ३, १० ।
- ६. चश्चः पुरुषस्य प्रथमं सम्भवतः सम्भवति । ऐ ३, २।
- ७. चक्षरसावादित्यः। ऐआ २, १, ५।
- ८. चक्षुरेव चरणं चक्षुषः श्रयमात्मा चरति । माश १०, ३, ५, ७।
- ९. चक्षुरेव दर्शश्चक्षुर्दीदं ददश इव, श्रोत्रमेव पूर्णमाः श्रोत्रेण हीद ए सर्व पूर्णम् । काश ३, 2, 9, 31
- १०. चक्करेव यशः। गो १, ५, १५ (तु. माश १२,३,४,१०।
- ११. चक्षुरेवाष्टममहस्त्रैन्द्रभम् । जै ३, ३१९ ।
- १२. चक्षुरेबोद्वाता। गो १,२,११।
- १३. चक्कुर् (+वै [जै.]) ज्योतिः । काठ २०,११; क ३१,१३; जै १, १०२।
- १४. चक्षुदेंव: (॰िनंबित् ।जैड.।)। गो १,२,११; जैउ ३.१,४,३।
- १५. चक्कुर्वस (ब्रह्मा [तं]) गो १,२,११; तै २,१, ५.९।
- १६. चक्षुर्मेऽध्वर्यः। ष २,६।
- १७. चक्षुमैत्रावरुणः । तैसं ६,४,९,४; की १३.५।
- १८. चक्कवां असी (दीः)। तैसं ५,६,८,५।
- १९. चक्षुर्वा ऋतं तस्माद्यतरो विवदमानयोराहाहमनुष्ट्या चक्षुषादशीमिति तस्य श्रद्द्धित । हे २,४०।
- २०. चक्षुर्वाव साम्नोऽपिचतिः। जैउ १,१२,५,५।
- २१. चक्षुचै जमद्गिनर्ऋषिः यदेनेन जगत्पश्यत्यथो मनुते तस्माच्चक्षुर्जमद्ग्निर्ऋषिः । माश 6,9,2,3 1
- २२. चक्षुवै त्रिष्टुप् (प्रतिष्ठा Lमाशः)। जै १, १०२; माश १४,९,२,३ (तु. शांआ ९,२)।
- २३. चक्षुर्वे यज्ञस्याध्वर्युः । माश १४,६,१,६ ।
- २४. चक्षुवे ब्रह्म (रुक् ध्माज ६,३,३,११।)। मारा ६,३,३,११; १४, ६,१०,८।
- २५. चक्कुव विचक्षणं चक्षुषा हि विषश्यति । की ७, ३ (तु. ऐ १,६)।
- २६. चक्षुव शुक्तः (सत्यम् ।मै ४,१,१२; तै.।)। मै ४,१,१२;६,५; तै ३,३,५,२।

```
२७. चक्कहेंद्ये (प्रतिष्ठितम्)। ते ३, १०, ८, ५; शांआ ११, ६।
२८. चश्चरचतुर्होता। मै १, ९, ५; काठ ९,१३।
२२. चक्षश्र मनश्र मैत्रावरुणः। ऐ २,२६।
      चक्षुबदश्रोत्र ५ सन्तनु । काठ ३९,८।
३१. चक्कुषी ते जुकामन्थिनौ पाताम् । मै ४, ८, ७।
३२.
     चक्कुषी आजाभाजे (सामनी)। जै २, ३०।
३३. चक्कषी युक्ते (पुरुषस्य युगपार्श्वद्वये) । ऐआ २, ३,८।
३४. चक्कुषी वे रीहिणी (पुरोडाशी)। माश १४, २, १, ५।
देप. चञ्चवी (+ह वा ऽस्य [माश.] ) ग्रुकामन्थिनौ । मै ४, ५,९; माश ४,२,१,१।
     चक्षुषे कं दर्शपूर्णमासा इज्येते । मैं १, ९, ५ (तु. काठ ९,१३) ।
₹.
३७. चक्षुषे मशकान् (आलभते)। मै ३, १४, ८।
३८. चक्कुषोरिध सूर्यः (जातः) । काठसंक १०१: ६।
३९. चक्षुसिन्दुप्। जै १,२६९।
४०. चक्षुस् त्रिष्टुम। (समीरयति) । जै १,२५३ ।
धरे. चक्षुस (असुराणाम् ) त्रिष्टुभा (देवा अवृञ्जत)। जै १,९९।
धर. चक्षुस्सर्वाण्यङ्गानि प्रति । काठ २७, १० ।
 ४३. चत्वारि चक्षुषो रूपाणि, द्वे शुक्के द्वे कृष्णे । तैसं ५,३,१,४; क ३५,१।
 ८८. जमदग्नेः सप्तद्दं विद्रथं चक्षूंषीति । जै २, १७०।
 ४५. ततो वे तं (प्रजापतिम् ) चक्षुः पुनराविशत् । अइव एव शुचिर्भृत्वैनं पुनराविशत् । तज्ज्योतिवै
       चक्षुः । ज्योतिर्वावैनं तदाविशत् । तदेतच् चक्षुज्यं (शैशवम् ) साम । जै ३,९०२ ।
 ४६. तत्सत्यं, सदिति प्राणस्तीत्यन्नं यमित्यसावादित्यस्तदेतत त्रिवृत् त्रिवृदिष वै चक्षुः, शुक्रं
       कुष्णं कनीनिकेति । ऐश्रा २,१,५।
 ८७. तद्यत्तवश्चरादित्यस्सः। जैउ १,९,१,७।
 ४८. तस्मादेकं सन्चक्षद्वेंथा। ऐ २,३२।
       तस्माद् विरूपं चक्षुः कृष्णमन्यच्छुक्कमन्यत् । व २,२ ।
       त्रिवृद्धै चक्षुः ग्रुकं कृष्णं लोहिसिमिति । की ३,५ ( तु. जै १,२५४ ) ।
 ५१. त्रैन्द्रभिमदं चञ्चरह्यकं कृष्णं पुरुषः । जै १,३२४ (तु. जै २,२४२; तां २०,१६,५)।
 ५२. पुर्वार्धे (प्रवाहुक् ) चक्षुषी । तैसं २,६,२,१ ।
 ५३. प्रजापतेर्वा एतं चक्कुषी यच् ग्रुकामन्थिनी । मै ४,६,३।
 ५४. यच्चक्षुः स बृहस्पतिः । गो २,४,११।
 ५५. यज्ज्योत्स्नायां पत्रयामस्तत् पितॄणां चक्कुषा पत्रयामरचन्द्रमा वै पितॄणां चक्कुः । मै ४,२,९ ।
 ५६. यत्तबश्चरसौ स आदित्यः। माश १०,३,३,७।
```

५७. यत्तमिस्नायां परयामस्तन् मनुष्याणां चक्षुषा परयाम एतावद् वाव नः स्वं चक्षुः ।

५८. यदग्नेरन्ते पश्यामस्तदसुराणां चक्षुषा पश्यामः । मै ४,२,९ ।

मे ४,२,१।

- ५९. यदिवा परयामस्तदेवानां चक्कषा परयामो, उसी वा आदित्यो देवानां चक्कः। मै ४,२, १।
- ६०. यहै चक्षुस्तिद्धरण्यम् । गो १,२,२१।
- ६१. रजनो वे कीणेयः क्षतुजितं जानार्के चक्षुर्वन्यमयात्, तस्मा एतामिष्टिं निरवपदग्नये भाजस्वते पुरोडाशमष्टाकपाल ५ सीर्थं चरं ... तयैवास्मिन् चक्षुरद्धात् । तैसं २,३,८,९।
- ६२. विराट् खलु वै चक्षुज्यीतिरुज्ञन्दसाम् । मै ३,२,९।
- ६३. विष्णवुरुक्रमेष ते सोमस्त ५ रक्षस्व, तं ते दुइचक्षा माऽवख्यत्। तैसं ३,२,१०,१-२।
- ६४. शश्चद्ध वै रेतसः सिकस्य चक्षुषीऽएव प्रथमे सम्भवतः । माश ४,२,१, २८।
- ६५. ग्रुकामन्यिनौ चक्षुभ्याँ मे वर्चसे पवेथाम् । माश ४,५,६,२।
- ६६. स ए सर्पेण चक्क्षे चक्क्षिनिन्त । मै २,८,८ (तु. तैसं ४,४,१,३; काठ ३७,१७)।
- ६७. सकुभिइश्रीणाति प्रजापतेरेव चक्कस्सम्भरति । काठ २७,८।
- ६८. सत्यं वै चक्षुः । मै १,८,१; ३,६,३; काठ ८,३; माश ४,२,१,२६।
- ६९. सत्य ए हि वै चक्षुस्तस्माग्रदिदानीं ह्रौ विवदमानावेयातामहमदर्शमहमश्रीषमिति य एव ब्यादहमदर्शमिति तस्माऽएव श्रष्ठध्याम । माश १,३,१, २० ।
- ७०. समान ए सच्चक्षुद्वेषा । काठ ११,१; २७,७ ।
- ७१. समान ५ हि (संसर्प इति [तैसं ५,३,६,२]) चक्षुः । तैसं २,३,८, २-३; ५,३,६,२।
- ७२. सुषदा पश्चात् सवितुराधिपत्ये, चक्षुर्मे दा: । मै ४, ९,३ ।
- ७३. सूर्यं चक्षुर्गमयतात् । मै ४,१३,४ (तु तैआ ३,४,१; ६,१,४)।
- ७४. सूर्यक्चक्षः । तैसं ७,५,२५,१; काश ४, २, २,१२।
- ७५. सूर्यस्य (चक्षुषा) देवाः (विपरयन्ति) । तैसं २,३,८,२ ।
- ७६. सूर्याग्नी चक्षुभ्यांम् (प्रीणामि) । तैसे ५,७,१२,१; काठ ५३,२।
- ७७. सूच्यों मे चक्कषि श्रितः । तै ३,१०,८,५।
- ७८. सीरीभिरादधाति, चक्करस्मिन् (यजमाने) दधाति । मै २, ३,६ ॥ [°क्कस्य अप्नि २१७; ३०४; ३०४; ३०४; ५२७; अप्नीषोम २५; अध्वर्यु १७; अन्तरिक्ष ११३; अप् १६०; अर्क २; आज्यभाग १; आदित्य ९३;१६०;२०६;२०७;२०८;२३०;२५४; २९५;३०४; ३६३; आनित -, उक्थ्य ८; उच्णिककुभ् १; उच्णिह् २,८; गायत्र १६; छत २२; २५ इ.]।

चश्चष्-काम - तामेव (पूर्वोक्तामेवेष्टिम्) निर्वपेच्यक्षुष्कामो यदग्नये पवमानाय निर्वपित प्राणमेवास्मिन् तेन दधाति, यदग्नये पावकाय, वाचमेवास्मिन् तेन दधाति, यदग्नये ग्रुचये चक्षुरेवास्मिन् (यजमाने) दधात्युत यद्यन्धो भवति, प्रैव पश्चति । तैसं २, २,४,३। [°म- आमावैष्णव- २ इ.]।

चक्षुष्-पा- विदद्वसुश्चक्षुष्पाः । तैसं ३,२,१०,२॥ [°पा- ऋतसदस्- द्र.]।

चश्चष्-मत् अमीषोम- ३; ८ इ.।

चतुरवत्त-

तैभ्यः (छन्दोभ्यो देवाः) एतच्चतुरवत्तमधारयन् पुरोऽनुवाक्यायै याज्यायै, दैवतायै,
 वषट्काराय । यच्चतुरवत्तं जुहोति, छन्दा ९ स्थेव तत्प्रीणाति, तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यो

हब्यं वहनित । तैसं २. ६.३.२ ।

२. पशवइचतुरवत्तम् । तैसं २,६,८,१ ।

चतुर्गृहीत-

- चतुर्गृहीतेभ्य (छन्दोभ्यः) एतच्चतुर्गृहीतमधारयन् । पुरोऽनुवाक्यायै, याज्यायै, देवतायै, वषट्-काराय । यच्चतुर्गृहीतं जुहोति, छन्दा ५ स्येव तत् प्रीणाति । तैसं ५,१, १,१ ।
- . २. तेभ्य (छन्दोभ्यो देवाः) एतखतुर्गृहीतं प्रायच्छन्ननुवाक्यायै, याज्यायै, देवतायै, वषट्काराय । काठ १८,१९।

चतुर्थ-

- १. मानुष्डुभमेतदहर्यमनुर्थम् । तां १२, ८, ८; ९, ९ ।
- २. शायतमिव वै चतुर्थमहः। तां १२, १०, १।
- ३. जनद्वहा एतद्दर्यचतुर्थमन्नाचञ्जनयति विराजञ्जनयत्येकविंश एस्तोमञ्जनयति । तां १२, ७, €:6.31
- ध. यहै चतुर्थं तत्तुरीयम् । माश ध, १, ३, १४; ५, २,४, १३; १४, ८,१५, ४।
- ५. वैराजं हि चतुर्थमहः। कौ २९, ५।

चतर्थीं (चिति-)-

- १. यज्ञ एव चतुर्थी चितिः। माश ८, ७, ४, १५।
- २. बद्ध्वं मध्यादवाचीनं भीवाभ्यस्तचतुर्थी चितिः । माश ८, ७, ४, २१ ।

चतुर्दश (स्तोम-)-

- १. रुष्ट्राञ्चतुर्दैशाक्षरया चतुर्देश रात्रीरुद्जयन् या इमा अन्तरार्धमासाः । काठ १४,४ ।
- २. स्वाश्चतुर्दशाक्षरेण चतुर्दश एस्तोमसुद्जयन् । तैसं १, ७, ११, २। चतुर्दश-रात्र (यज्ञ-)-
- चतुर्देशरात्रो भवति, सप्त प्राम्या भोषधयः, सप्ताऽऽरण्या उभयीषामवरुद्धयै । तैसं ७, 3, 8, 91
- २. य एवं विद्वा ए सश्चतुर्देशरात्रमासत उभयोरेव लोकयोर्ऋध्नुवन्त्यस्मि ए इचासुन्मि ए इच। तैसं ७. ३, ४. १।

चतुर्विश (स्तोम-)-

- १. चतुर्वि ५ श एव स्तोमो अवति तेजसे ब्रह्मवर्चसाय । तां १५, ११, १६ ।
- २. चतुर्विशं प्रातस्तवनं । जे २, २७९ ।
- ३. चतुर्विद्याः स्तोमो भवति तश्वतुर्विग्रस्य चतुर्विशत्वं चतुर्विशतिर्वा अर्धमासाः। अर्धमासश एव तत्संवत्सरमारभन्ते । ऐ ४, १२ ।
- चतुर्विशो वै संवत्सरोऽशं पञ्चवि ए शम् । तां ४, १०,५ ।
- ५. तेजश्चतुर्विश स्तोमानाम् । तां १५, १०, ६।

- ६. ब्रह्म वै चतुर्विशः। जै २, २७९।
 - ७. मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यचतुर्विशम् । कौ १९, ८ ।
 - ८. यज्ञमुखं चतुर्वि ५ शो यज्ञमुखमेव पुरस्ताइधाति । काठ २१, १।
 - ९. योनिश्चतुर्विशः (+इति पुरस्ताद्यज्ञमुखं वै चतुर्विशः [काठ.])। तैसं ४,३,८,१: मै २,८,४; काठ २०, १३।

चतुर्विशति->°राम्र (यज्ञ-)- य एवं विद्वा ९ सश्चतुर्विशतिरात्रमासते, श्रदेभ्यो मनुष्या दधते गच्छन्ति पुरोधाम् । तैसं ७, ४, १, १।

चतुर्होत्-

- एतद्वे देवानां परमं गुद्धां ब्रह्म यश्चतुर्होतारः । तै २,२,१,४;६,३ ।
- २. एतद्वे देवानां ब्रह्मानिरुक्तं यश्चतुर्होतारः । काठ ९, १६।
- रे. एतान्य् उ ह वे देवानां गुद्धानि नामानि यचतुर्होतारः । जै ३,३०६ ।
- थे. एते वै चतुर्होतारो Sनुसवनं तर्पयतन्या यद् ब्राह्मणा बहुविदः । मै १, ९, ५ ।
- ५. चतुर्होत्रा पूर्णमासे हवी ५ ज्यासन्नान्यभिमृशेत् । काठ ९, १४ ।
- ६. चतुर्होत्रा याजयेत्पुत्रकामं, चतुर्होत्रा वै देवा इन्द्रमजनयिन्निन्द्रयं पुत्रः । काठ ९, १४ ।
- ७. चतुर्हीत्रा याजयेद्वाजानं संप्रामे संयत्तम् । काठ ९,१४।
- ८. चतुर्हीतारं ज्याख्यायाज्येरुद्वायेत् । काठ ९, १४ ।
- ९. चतुर्होतारं प्रयाजानां पुरस्ताद् न्याचश्चीत । काठ ९, १४ ।
- १०. चतुर्हीतारो वै यज्ञस्य योनिः । मै १, ९,७।
- ११. चत्वारो वा एते यज्ञास्तेषां चत्वारो होतारस्तदेषां चतुर्होतृत्वम् । काठ ९,१५ (तु. मै १, ९,७) ।
- १२. त एकवि ए शमेवायतनमचाय ए सा इन्द्रमजनयन् । काठ ९,११।
- रैरे. तस्में (ब्रह्मणं) चतुर्थं ए हूतः प्रत्यश्रणोत् । स चतुर्हूतो ऽभवत् । चतुर्हूतो ह वे नामेषः । तं वा एतं चतुर्हूत ए सन्तं चतुर्ह्मोतेत्याचक्षते परोक्षेण । ते २, ३ ११,४ ।
- रिध. ते चतुर्होत्रा सोमगृहपतयो न्यसीद्श्विन्दं जनयामेति, तेषां पृथिवी होतासीद् धौरध्वर्यु-स्त्वष्टारिनन्मित्र उपवक्ता । काठ ९,११ ।
- रैर. ते वै चतुर्होतारो न्यसीदन्त्सोमगृहपतया इन्द्रं जनियन्याम इति, पृथिवी होतासीद् , चौर-ध्वर्युस् , त्वष्टाग्नीत् , मित्र उपवक्ता… (त एकवि ५ शेन) इन्द्रमजनयन् । मै १, ९, ४।
- १६. दर्शपूर्णमासौ चतुर्होता । मे १, ९, ५; काठ ९, १३।
- १७. दर्शपूर्णमासौ चतुद्दीतुः (निदानम्)। तै २, २, ११, ६।
- १८. देवानामेव तचित्र्यं गुह्यं नाम यञ्चतुर्होतारः । ऐ ५, २३।
- १९. प्रथिवी होता चतुर्हीतृणाम् । ते ३, १२, ५, १।
- २०. प्रजाकामं चतुर्होत्रा याजयेत् । मै १, ९, ६।
- २१. प्रजापतिर् (यशो ।तै २, २, ८, २) वै चतुहोंता । तै २, २, ३, ५; ८, २।
- २२. ब्रह्मण (°णो वा मि.) एतदुद्रणं यश्वतुष्टींतारः । मे १, ९, ७; काठ ९, १५।

- २३. ब्रह्म वै चतुर्होतारः। तै ३, १२, ५, १।
- २४. यज्ञ ५ सृष्ट्वा सो (प्रजापितः) ऽकामयत दश्चपूर्णमासी सृजेयेति, स एतं चतुर्होतारम-पश्यत् ... तेन दश्चपूर्णमासा अस्जत । काठ ९, १६।
- २५. यदेवेषु चतुर्धा होतारः । तेन चतुर्हीतारः । तस्माचतुर्हीतार उच्यन्ते । तच्चतुर्हीतॄणां चतुर्हीतृत्वम् । ते २, ३, १, १ ।
- २६. यद्वा इदं किञ्ज । तस्पर्वं चतुर्होतारः । ते २, ३, ५,५ ।
- २७. वरो हि पुत्रक्चतुर्होत्रा याजयेत्। काठ ९, १४।
- २८. संवस्सरं चतुर्णामेको नाइनीयात् तदेशां (चतुर्होतृणाम्) व्रतम् । काठ ९, १५।
- २९. संमामिणं चतुर्होत्रा याजयेत् । मै १, ९,६।
- ३० सोमश्चतुर्होतृणा ५ होता। तै २, ३, ५, ६।
- ३१. सोमञ्चतुर्होत्रा । तै २, २, ८, ४।
- ३२. सोमो वै चतुर्होता । तै २, ३, १, १॥ [°तृ- अनाहिताग्नि- १; अन्तरित्त् ४२; अज-२२; इन्द्र- १७५;२४६; चछुस्- ५३ इ.]।

चातुर्होत्रिय- कमरिन चिनुते चातुर्होत्रियमप्ति चिन्वानः । ब्रह्म प्रत्यक्षेण । तैआ १, २२,१९। चतुरचत्वारिश (स्तोम-)-

- १. चतुरचत्वारिंशं माध्यन्दिनं सवनम् । जै २, २७९ ।
- २. चतुरचत्वरिंशः स्तोम इति दक्षिणतः । तैसं ५,३,५,१; काठ २१,२।
- इ. चतुरचल्वारिंशः स्तोमो वर्चो द्रविणम् । तैसं ४,३,१२,१; काठ १७,६ ।
- त्रैष्टुभक्ष्यतुक्चस्वारि ५ शः । काठ २१,२ ।
- प. जसवर्चसं वै चतुरचत्वारि ए शः । तैसं ५,३,५,१; काठ २१,२; क ३१,१७।
- ६. यवानां भागोऽस्ययवानामाधिपस्यं प्रजास्स्यृताञ्चतुङ्चस्वारि ५ शहस्तोमः । काठ १७,४ ।
- ७. बद्रो वै चतुक्रचस्वाहि ५ शः । तैसं ५,३,५,२ ॥ [°श क्षत्र ३२ ह.] ।

चतुरचत्वारिशिन्- चतुरचत्वारि ५ शी स्तोमो, वर्ची द्रविणम् । मै २,८,७ । चतुष्टोम-

- १. अन्तइचतुष्टोम स्तोमानाम् । तां २१,४, ६।
- २. धर्त्र चतुष्टोम इति पुरस्तायज्ञमुखं वै चतुष्टोमो, यज्ञमुखमेव पुरस्ताद् दधाति । काठ २१,१।
- दे. परमञ्चतुष्टोमः स्तोमानाम् । तैसं ५,४,१२, १; माश १३,३,३,१ ।
- थ. प्रतिष्ठा (+ वै [तां.]) चतुष्टोमः । तां ६,३,१६; माश ८, १,४,२६ ।
- ५. ब्रह्म (धर्त्र [मै.]) चतुष्टोमः । तैसं ५,३,४,४: मै २,८,४; काठ २१,९।
- ६. यञ्चतुष्ट्या देवाश्चतुर्भिः स्तोमैरस्तुवंश्वरमाञ्चतुःस्तोमस्तं चतुःस्तोमं सन्तं चतुष्टोमित्या-चक्षते । ऐ ३.४३ ।
- अरघा वा अश्वस्य सक्थ्यावृद्दत्तद्देवाश्चतुष्टोमेन प्रत्यद्धुर्थ्यचतुष्टोमो भवत्यद्वस्य सर्वत्वाय ।
 ता २१,४,४ ।

चतुष्पथ-

- रै. एतद्ध वाऽअस्य (रुद्रस्य) जान्धितं प्रज्ञातमवसानं यखतुष्पथम् । माश २,६,२,७।
- २. चतुष्पथे वै रुद्राणां गृहाः । मै १,१०,२०; काठ ३६,१४।

चतुष्पद्- सोमइचतुरक्षरया (°रेण [तैसं.]) चतुष्पदः पञ्चनुदजयत् । तैसं १,७,११,१; मै १,११,

चतुष्पद- चतुष्पदाः (+ वै [जै १,१६०]) पशवः । जै १,१६०;२,४३१ । चतुष्पाद-

- चतुःष्पादः (°दो वै Lमै.]) पशवः । मै १,५,१०; ३,२,१;७,५; गो २,१,४; ३,१६; तै २,१, ३,५ (तु. मैं २,४,४)
- २. तस्माद् द्विपाचतुष्पादमत्ति । तै २, १,३,९;३,९,१२,३ । चतुष्पाद-
 - चतुष्टया वै पश्चवोऽथो चतुष्पादाः । कौ १६,३;११;२८,१०;२९,८ ।
 - २. चतुष्पादाः (+वै ८ऐ.; ऐआ.) पशवः । ऐ २, १८; ३, ३१;५,३; १७,१९; जै १,१३१; ता ३,८,३; ऐआ १,१,२ ।
 - रे. चतुष्पादा वा अइवाः सन्तइचतुरशकाः । जै २, १७३ |

चतुःस्त्रिश (स्तोम-)-

- १. अथश्रतुम्त्रि ए शो दक्षिणानां प्रजापतिश्चतुस्त्रि एशो देवतानाम् । तां १७, ११,३।
- २. तस्य चतुस्ति ए शोऽग्निष्टोमः प्रजापतिश्चतुन्ति ए शो देवतानाम् । तां २२, ७,५।
- रे. प्रजापतिवैं चतुस्त्रिज्ञः । मै ४,४,१०।
- ४. बध्नस्य विष्टपं चतुर्सित्रक्षः । तैसं ४,३, ८,९; मै २,८,४ ॥ [°का आदित्य २८७ इ.] ।

चतुर्स्त्रिश्चित् स्वाराज्यमु चतुर्भिशी। जै २, १९६। चतुःस्रक्ति- एष वै चतुःस्रक्तिर्थ एष (सूर्यः) तपति। दिशो क्षेतस्य सक्तयः। माश १४,३,१,९७। चतुरात्र-

- रे. जमदिग्नः पुष्टिकाम एतम् (चतुरात्रम्) आहरत् स इमान् पोषानपुष्यत् । ता २१, १०,५।
- २. दिश एव चत्रात्रः। जै २,२८४।
- रे दिश एवानु चत्रात्र इति । चतस्रो दिशः । ऊर्ध्वा दिक् पञ्चमी । चत्वार्येतान्यहानि भवन्ति । रात्रिः पञ्चमी । जै २, २८७ ।
- ध. प्रजननकामो हैतेन (चत्रात्रेण) यजेत । जै २,२८५ ।

चन्द्र-

- रे. असौ वै चन्द्रः पशुस्तं देवाः पौर्णमास्यामास्रमन्ते । माश ६, २,२,१७।
- २. असी वै चन्द्रः प्रजापति:। माश ६,२,२,१६।
- रे. चन्द्र ए होतखन्द्रेण कीणाति यत्सोम ए हिरण्येन । माश रे, ३, ३, ६ ।
- चन्द्र (चन्द्रमा [गो.]) एव सविता । जैउ ४, १२, १,१३; गो १,१,३३ ।
- ५. चन्द्रा ह्यापः । चन्द्र ए हिरण्यम् तै १,७,६,३।

चन्द्रमस्-

९. अथ पौर्णमास्यां पुरस्तारचन्द्रमसं हर्यमानमुपतिष्ठेतैतयैवाऽऽवृता । शांआ ४,९ ।

- २. अथ मासि मास्यमावास्यायां वृत्तायां पश्चाचनद्गमसं इश्यमानमुपतिष्ठेतैतयैवाऽऽवृता इश्तितृणे वा प्रत्यस्य यन्मे सुसमिद्धृद्यं · · · इति । शांआ ४, ८ ।
- ३. अथ यत्तन्मन आसीत् स चन्द्रमा अभवत् । जैउ २,१,२,२ (तु. जैउ १,९,१,५)।
- ध. अथ यस्स प्रजानां जनयित ऋषभेऽन्नलोकेऽन्स्वन्तः, चन्द्रमा हैव सः। स उ हैव प्रजापितः। जै ३,३५१।
- ५. अथ यो दक्षिणे (अयने) प्रमीयते पितृणामेव महिमानं गत्वा चन्द्रमसः सायुज्यं गच्छति । तैआ १०,६४,१।
- ६. अथ शिवो (नाम लोकः) यस्मिँश्चन्द्रमाः । जै ३,३४७।
- ७. अधेष एव बृत्रो यश्चनद्रमाः । माश १, ६,४,१३;१८ ।
- ८. अथैष चन्द्रमा दक्षिणेनैति। व २,४।
- ९. अथो चन्द्रमा वै भानतः पञ्चद्शः स च पञ्चद्शाहान्यापूर्यते पञ्चद्शापक्षीयते तद्यत्तमाह भानत इति भाति हि चन्द्रमाः । माश ८,४,१,१० ।
- १०. अन्तमु (+ वै [जेंड.]) चन्द्रमाः । माश ८,३, ३,११; जैंड १,१,३,४।
- ११. अपराजितो नाम लोको नक्षत्रैविष्टश्चन्द्रमा गोप्ता, आदित्योऽधिपतिर्येदु चतश्च सूर्यस्य रूपमस्तं च यतस्तद् रूपं मनिस प्रतिबिठतः । जै ३. ३४८ ।
- १२. अमात्रास्यायां सो (चन्द्रनाः) ऽस्य (सूर्यस्य) व्यात्तमापद्यते । (सूर्यः) तं (चन्द्रमसम्) प्रसिक्तोदेति । स (चन्द्रमाः) न पुरस्ताक पश्चाइदश्चे । माश १, ६,४,१८-१९ ।
- रेरे. असी य (चन्यमाः) आपूर्यति । स सर्वेषां भूतानां प्राणिरापूर्यति । असी यो (चन्द्रमाः) ऽपक्षीयति । स सर्वेषां भूतानां प्राणेरपक्षीयति । तैआ १, १४,१-२।
- १४. असौ वै सोमो राजा विचक्षणइचन्द्रमाः । कौ ४.४;७, १० ।
- १५. एतहा इयम् (भूमिः)। अमुख्यां (दिवि) देवयजनमद्धायदेतश्चनद्रमसि कृष्णमिव। ऐ ४,२७।
- १६. एतद्वे देवसत्यं (देवसोमं [ऐ.]) यच्चन्द्रमाः । ऐ ७, ११; की ३,१।
- १७. एतद्वे खगैस्य लोकस्य द्वारं यचन्द्रमाः । शांआ ३, २, कौउ १, २, ।
- १८. एव (चन्द्रमाः) वै पवमान एव सोमो राजा । जै २, १४५।
- १९. एष वै यमो य एषो Sन्तइचन्द्रमसि । एव हीदं सर्व यमिति । जै १, २८ ।
- २०. एष (चन्द्रमाः) वै रेतः । माश ६, १, २, ४।
- २१. एष वे शशो य एषो S न्तइचन्द्रमसि । एष हीदं सर्व शास्ति । जै १, २८ ।
- २२. चन्द्रमसस्तृतीया । तैसं ५, ७, २२, १; काठ ५३,१२ ।
- २३. चन्द्रमसा नक्षत्राणि (अन्वाभवत्)। काठ ३५, १५; ४३, ४।
- २४. चन्द्रमसो रोहिणी (पत्नी)। तैआ ३, ९,२।
- २५. चन्द्रमा अस्मै पूर्वपक्षापरपक्षान्विचनोति पुण्याय कर्मणे । ऐआ २, १, ७।
- २६. चन्द्रमा असादित्ये भ्रितः । नक्षत्राणां प्रतिष्ठा । ते ३, ११, १, १२ ।
- २७. चन्द्रमा इव पुनर्भूर्भूयासम् । ऐआ ५, १, १।
- २८. चन्द्रमा उदानः। जैउ ४, ११, १, ९।
- २९. चन्द्रमा उ वै सोमः। माश ६, ५, १, १।
- ३०. चन्द्रमा एव (संवत्सरस्य) द्वारिषधानः । माश ११, १, १, १ ।

```
३१. चन्द्रमा एव धाता (+च विधाता च [गो.])। मै ४, ३, ५; काठ १२, ८; गो २,१, १०। ३२. चन्द्रमा एव मन्थी (सर्वस्र [गो.])। गो १, ५,१५; माश ४, २, १,१।
```

देरे. चन्द्रमा एव (वै । जैंड १, १,३, ४।) हिक्कारः । जैंड १, १,३,४;११,१, ५।

देध. चन्द्रभाः पुनरसुः (प्रतिहारः [जैड.]) । तै २, ५, ७, ३ ; जैड १, १२, २,९ ।

३५. चन्द्रमा देवता सतोबृह्ती छन्दो सन्थिनः पात्रमसि । तैसं ३, १, ६, ३ ।

३६. चन्द्रमा हिषात्तस्य पूर्वपक्षापरपक्षी पादी । गो १, २, ८।

३७. चन्द्रमा (+वै [प.]) धाता। तैसं ३, ४,९, ६; ष ४, ६।

३८. चन्द्रमा नक्षत्राणाम् (अधिपतिः)। तैसं ३, ४, ५, १।

३९. चन्द्रमा नक्षत्रेषु (दीप्यते)। जै २, ३३३; ४३३ (तु. जै १, २९२)।

४०. चन्द्रमा नक्षत्रेरनुत्वावीत् । काठ ३७, ९ ।

धरे. चन्द्रमा नक्षत्रैर्वरुणाय समनमद्द्रयः समनमत् । तैसं ७, ५, २३, १ ।

धर. चन्द्रमा (+मे [प.]) ब्रह्मा (आसीत्)। गो १,१,१३; प २,५।

धरे. चन्द्रमा भूरवार्धमासान् (प्रजापतिः) पर्यगृह्णात् । जै १, ३१४ ।

ध्धः चन्द्रमा मनः (मनुष्यलोकः [जैड.])। ऐआ २, १,५; जैड ३,३,३,१२ (तु. जै २,५३)।

ध्य. चन्द्रमा मनसो जातः। काठसँक १०१: ६; तैशा ३, १२, ६।

४६. चन्द्रमा मे मनसि श्रितः। तै ३, १०,८, ५ (तु. शांआ १०,१)।

४७. चन्द्रमा वा अमाबास्यायामादित्यमनुप्रविशति । ऐ ८,२८।

४८. चन्द्रमा वाड अस्य (सोमस्य) दिवि अव उत्तमम् । माश ७, ३,१,४६ ।

४९. चन्द्रमा वै जायते पुनः । तै ३, ९,५,४ ।

५०. चन्द्रमा वै पञ्चद्शः । एष हि पञ्चद्श्यामपक्षीयते पञ्चद्श्यामापुर्य्यते । तै १,५,१०, ५ ।

५१. चन्द्रमा वै पितृणां चक्षुः। मै ४, २, १।

५२. चन्द्रमा वै प्राणः (वरेण्यस् । जैउ ४, १२, २, १।)। जैउ ४, ११, १, ११,१२,२,१।

५३. चन्द्रमा वै ब्रह्म। ऐ २,४१।

पिछ. चन्द्रमा वे ब्रह्माक्करणः । माश १३, २, ७,७ (तु. गो १, २, २४; माश १२, १,१,२)।

५५. चन्द्रमा वै ब्रह्मा ऽधिदैवं मनो ऽध्यात्मम् । गो १, ४, २।

५६. चन्द्रमा वै भर्गः (सोमः [काठसंक.])। काठसंक २२: २;३; जैउ ४, १२,२,२।

५७. चन्द्रमा वै मा मासः । तस्मान्मेत्याह । भा इति हैतत्परोक्षेणेव । जैउ ३, ३,२, ६।

९८. चन्द्रमा वै यज्ञायज्ञियं यो हि कश्च यज्ञं संतिष्ठत ऽ एतमेव तस्याहुतीना ९ रसो ऽप्येति तद्यदेतं यज्ञो यज्ञो ऽप्येति तस्मान्चन्द्रमा यज्ञायज्ञियम् । माश ९, १, २, ३९ ।

५९. चन्द्रमा वै सोम्रो रुद्रवान् । तैआ ५, ७, १० (तु. काठ ११. ५)।

६०. चन्द्रमाश्चतुर् (चतुर्थी मृत्युः) उच्यते । तैआ १,८,४।

६१. चन्द्रमाः श्रोत्रम्। तैसं ७, ५, २५, १ ।

६२. चन्द्रमास्सर्वेषु नक्षत्रेषु समावद् वसति । काठ ११, ३।

- ६३. चन्द्रमा ह्येतस्यानं य एष (सूर्यः) तपति । माश ४, ६, ७, १२।
- ६४. ततो वै स (सोमः) सर्वेषां देवानां राज्यायासूयत । सूयते स्वानां श्रेष्ठताये य एवं वेद । तेभ्यस्तिरो ऽभवत् । तदन्वैच्छन् । तेभ्य एतेन रूपेणादृश्यत यदेतच्चन्द्रमसः । जै ३, २५।
- ६५. तं (चन्द्रमसम्) देवाः कलशो अक्षयन्ति । काठसंक २२: ३।
- ६६. तं (कृत्रमिन्द्रः) द्वेधान्वभिनत्तस्य यत्सीम्यं न्यक्तमास तं चन्द्रमसं चकाराथ यदस्या-सुर्च्यमास तेनेमाः प्रजा उदरेणाविध्यत् । माश १, ६,३,१७।
- ६७. तम् (स्दं प्रजापितः) अत्रवीनमहा देवो असीति । तद्यदस्य तन्नामाकरोश्चनद्रमास्तद्रूपम-भवत्प्रजापितवैं चनद्रमाः प्रजापितवैं महान् देवः । माश ६, १, ३, १६ ।
- ६८. तस्मादिमो सूर्याचन्द्रमसौ प्रत्यञ्जो यन्तौ सर्व एव पश्यति । माश ४, २, १, १८।
- ६९. तस्या एतस्यै (लोकत्रयरूपायै देव्यै विराजे) चन्द्रमा एवापिधानम् । एतद्धि देवानां प्रत्यक्षम^{न्तं} यचन्द्रमाः । जे १,२४६ ।
- ७०. तस्यैतचन्द्रं मे चन्द्रं म इत्येव वदत एतत् तेज आदत्त येनैष एतत् तपति । स यच्चन्द्रं म इत्यन्नवीत् तस्माच्चन्द्रमाः । जै ३,३६८ ।
- ७१. तस्यैतद्वं (अर्कस्य) क्यमेष चन्द्रमास्तद्क्यं यजुष्टः। साश १०.४, १, २२।
- ७२. तेभ्यः (देवेभ्यः सोमः) तिरोऽभवत्। तमन्वैच्छंस्तेभ्य एतेन रूपेणादृश्यत यदेतच्चनद्रमसः। जै ३,१५।
- ७३. तौ हैतौ पितापुत्रावेव यच्चन्द्रमाइचादित्यक्च । पिता चन्द्रमा बादित्यः पुत्रः । जै ३,३६८ ।
- ७४. नक्षत्राणि स्थ चन्द्रमसि श्रितानि । संवत्सरस्य प्रतिष्ठा । तै ३,११,१,१३ ।
- ७५. पुरुषमृगइचन्द्रमसः (॰मसे [काठ.]) । मै ३,१४,१६; काठ ४७,५।
- **७६.** प्र चन्द्रमास्तिरति दीर्धमायुः । तैसं २, ४, १४,१।
- ७. प्रजारतिरेव चन्द्रमाश् चतुर्थो ब्रह्मा दक्षिणत आस्ते । जै २, २६२ (तु. जै २,६; माश ६, १,३, १६)।
- ७८. भां चन्द्रमसः (आदित्य आदत्त) । जै २,२६ ।
- ७९. मनो मे रेतो मे प्रजा मे पुनस्सम्भूतिमें तन्मे त्विय (चन्द्रमसि)। जैव ३,५,८,१४।
- ८०. मह इति चन्द्रमाः । चन्द्रमसा वाव सर्वाणि ज्योती ए षि महीयन्ते । तैआ ७,५,२; तैउ १,५,२।
- ८१. यच्चन्द्रमा अमावस्याया अधि प्रजायते तन्मिथुनम् । काठ १२,८ ।
- ८२. यत्ततः पर आकाशस्तस्यैव आत्मा समुमूढो (?) यच्चन्द्रमाः । जै २, ५६ ।
- ८३. यत्तन्मन एष स चन्द्रमाः । माश १०, ३,३,७ (तु. जैउ ३,१,२,६) ।
- ८४. यत्पञ्चमेऽहन् प्रवृज्यते । चन्द्रमा भूत्वा नक्षत्राण्येति । तैआ ५,१२,१।
- ८५. यददश्चन्द्रमसि कृष्णं पृथिन्या हृदय ५ श्रितम् । म १,५,१३।
- ८६ यदस्याः (ृथित्याः) यज्ञियमासीत्तद्मुख्यामद्भात् (दिवि) । तददश्चन्द्रमसि क्रुल्णम् । तसं ५,२,३,३; ते १,१,३,३।

- ८७. यद्भद्रश्चनद्रमास्तेन । कौ ६,७ ।
- ८८. ये वै के चास्माल्लोकास्प्रयन्ति चन्द्रमसमेव ते सर्वे गच्छन्ति। शांआ ३,२; कौउ १,२।
- ८९. यो वा एष चन्द्रमा एष वाव संवत्सर एष प्रजापतिरेष मास इति । जै २,३ । रात्रिवें (वागिति [जैउ.]) चन्द्रमाः । माश १२, ४,४,७; जैउ ३,३, ३,१२ ।
- ९०. वाग्घ चन्द्रमा भूत्वोपरिष्टात्तस्थी । माश ८,१, २, ७ ।
- ९१. वायुरापश्चनद्रमा इत्येते भृगवः । गो १,२,९ ।
- ९२. वृष्टिवें वृष्ट्रा चन्द्रमसमनुप्रविशति । ऐ ८.२८ ।
- ९३. षोडशकलो वै चन्द्रमाः । ष ४,६ ।
- ९४. स (इन्द्रः) चन्द्रं म आहरेति प्रालपत् तच्यन्द्रमसरुदन्द्रमस्त्वम् । तै २,२,१०,३ ।
- ९५. स (चन्द्रमाः) पञ्चद्श रात्रीक्रध्वे एति, पञ्चदशार्वाङ् । या आपूर्यते ता उध्वं एत्यथ या अपोछस्ता अर्वाङ् । स आपूर्यमाणोऽमुं लोकं गच्छति । सोऽग्रुना लोकेन संस्पृश्यान्नं भवति । स यदस्य तत्र स्वयं तत्स्वद इत्यपोछन्निमं लोकमागच्छति । स इमा अप ओषधीः प्रविश्याप्स्त्रोषधीज्वात्मानं न्युवापूर्यमाणोऽमुं लोकं गच्छति । से ३३ ।
- ९६. स यदस्यै पृथिन्याऽ अनामृतं देवयजनमासीसाधन्द्रमसि न्यद्धत तदेतधन्द्रमसि कृष्णम् । माश १, २, ५, १८ ।

९७. स (चन्द्रमाः) वै देवानां वस्वन्न ५ होषाम् । माश १, ६,४,५।

९८. सा हैषा चन्द्रमा एव यद् रेतस्या। स एव रेतसः प्रतिरूपो देवभक्षः सोमो राजा। सर्वस्यास्य रसः समुदूदः। तं सर्वे देवा उपजीवन्ति। सोम एव राजा ब्रह्म। जै १,३१६।

९९. सुषुम्णः (°म्नः Lतैसं.]) सूर्यरिमश्चन्द्रमा गन्धर्वः । तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो बेक्करयो नाम । तसं ३, ४, ७, १; मै २, १२, २; क २९, ३।

१००. सूर्यस्येव हि चन्द्रमसो रश्मयः। माश ९, ४, १,९।

१०१. सोमो वै (+ राजा [माश १०, ४, २, १]) चन्द्रमाः। मै २, १, ५; कौ १६, ५; ते १, ४, १०,७; माश १०,४,२,१; १२,१,१,२॥ [॰मस्- अनुख्यातृ-; अन- १२२;१४२; अप्- १६३; १६४; अपराह्न- ३; अहन्- ४३; आदित्य- २६; ऊर्ज्- १९; ऋतु- ४५; ओम् २७; गायत्र- ३०; चन्द्र- ४ द्र]।

चमस- ऋषि- ५ इ.।

चमसाध्वर्यु-

- १. रइमयो वै चमसाध्वर्यवः। ष २, ५।
- २. लोमानि मे चमसाध्वर्यवः । ष २, ७ ॥ [°र्युं अङ्ग- २ द्र.] ।

चरण-

- रै. आदित्य एव चरणं यदा होवेष उदेत्यथेद ए सर्व चरति । माश १०, ३, ५, ३।
- २. चक्करेव चरणं चक्कषा हायमात्मा चरति । माश १०, ३, ५, ७।
- चरत्- वायुवै चरन् । ते ३, ९, ४, १ ।

चरु-

- १. अस्मिक्षेव (पृथिवी-) लोके पुरोडाशेन ऋझोति, चरुणामुध्मिन् (दिवि)। मै ३,१,१०।
- २. इमे (+ वै धमै.]) लोकाश्वरः पञ्जविलः । मै १, ४, ९; काठ ३२, ६ ।
- ३. भोदनो हि चरः। माश ४, ४, २, १।
- चरुणाऽस्मिन् (देवाः पृथिवीलोक आर्ध्नुवन्)। तैसं ५, ५, १, ५।
- ५. धरोस्त्वा पञ्चबिलस्य यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि । तैसं १, ६, १, २।
- ६. स चर्रुं कुर्वीताग्नेर्षृतं विष्णोस्तण्डुलाः । तैसं ५, ५, १, ५।

चर्मन्-

- १. चर्म वा ८ एतत् कृष्णस्य (मृगस्य) तन्मानुष ५, शर्म देवत्रा । माश ३, २, १, ८।
- २. जिह्ना चर्म। तैसं ६, २, १९,४।

चषाल - चषालाद् वै देवतारस्वर्गं लोकमायन् । काठ २६, ४ ॥ [°ल - ऐन्द्र - १० द्र.] । चातुर्मास्य (<चतुर्मास-)-

- १. उत्सन्नयज्ञ इव वा ऽ एव यच्चातुर्मांत्यानि । माश २, ५, २, ४८; ६,२, १९ ।
- २. चातुर्मास्यानि पञ्चहोता । मै १, ९, ५।
- ३. **चातुर्मास्यानि पञ्चहोतुः** (निदानम्)। तै २, २, ११, ६।
- ध. त्रेधाविहितानि चातुमाँस्यानि । मै १,१०,७ I
- ५. भैषज्ययज्ञा वा एते पच्चातुर्मास्यानि तस्माद्युसंधिषु प्रयुज्यन्त । की ५,१; गो २,१,१९ ।
- ६. य एवं विद्वांश्चातुर्मास्यैर्यंजते पशा भ्रातृष्यं नुदते, प्र प्रजया प्र पशुभिजायते । काठ ३५,२०।
- ७. यरचतुरइचतुरो मासोऽयुवन्त तच्चातुर्मास्यानां चातुर्मास्यत्वम् । काठ ३६,२।
- ८. यत् पयस्या तेन चातुर्मास्यानि । जै २, ३८ ।
- ९. यं द्वितीयं सुवमुन्नयति तद्वै चातुर्मास्यानां रूपम् । जै १,४० ।
- १०. यश्चातुर्मास्यैर्वनते स सहस्रयाजी । मे १,८,६ ।
- ११. विराजो वा एषा विकान्तिर्यच्चातुर्मास्यानि । तै १, ४,९,५ ।
- १२. वैश्वदेवेन चतुरो मासोऽयुवत, वरुणप्रघासैः परा ५ श्चतुरः साकमेधैः परा ५ श्चतुरः । मै १,१०.८।
- १३. श्रोत्राय कं चातुर्मास्यानि इज्यन्ते । मै १, ९,५।
- १४. संबत्सर ५ वै चातुर्मास्यानि । मै १,१०,७ । सर्वे चातुर्मास्यानि । गो २,१,२६ ।
- १५. स वा एव प्रजापतिइचतुर्विक्षो यच्चातुर्मौस्यानि । गो २,१,२६ ॥ [°स्य-असुर- २१ ह.]। चातुर्मास्य-याजिन्-
 - अक्षय्य ए ह वै सुकृतं चातुर्मास्ययाजिनो भवति । माश २,६,३,१
 - २. देवानां वा एव आनीतो यश्चातुर्माख्ययाजी । ते १,५, ६, ७।
 - ३. यस्त्रयोद्शं मास ९ संपादयति त्रमोदशं मासमभिजयते स चातुर्मास्ययाजी । मै १,१०,६ ।
 - ध. स परममेव स्थानं परमां गतिं गच्छित चातुर्मास्ययाजी । माश २,६, ४, ९ ।

- चात्त्राल-
- ५. संवत्सरसद् ध खलु वा एष यञ्चातुर्मास्ययाजी । जै २,२३४ ॥ [°जिन्- ऋतु- ३६ इ.]। चात्वाल-
 - १. अग्निरेष यच्चात्वालः । माश ७,१,१,३६;९,१,१,४२ ।
 - २. एष (चात्वालः) वा अग्नीना ५ योनिः। मै ३,९,७।
 - रे. एष वाव स समुद्रः यच्चात्वालः । तै १, ५, १०,९ i
 - ध. योनिवें यज्ञस्य चात्वाळः (चात्वाळम् [तैसं.]) । तैसं ६,१,३,८;४,३,४; जै ३, ११५।

चाष- चाषान् पित्तेन (प्रीणामि)। मै ३,१५,९॥ [ध- अमीबोम- १२ ह.]।

चिकित्वस्- चिकित्वानिति विद्वानित्येतत् । माश ६,४,२,६ । चित्-

- १. चितः स्थ, प्रजामस्मै रियमस्मै ः यजमानाय पर्युह । तैसं १,१,७,२ ।
- २. चिद्सीत्याह्, यद्धि मनसा चेतयते तद्वान्वा वदति । तैसं ६,१,७,४ । चित्त्व- यद्वाव चिकित्सत इत्थमसा३दित्थमसा३दिति, तदस्याहिचत्त्वम् । मै ३,७,५ चित्पति-
- १. प्रजापतिर् (ब्रह्म [काठ., क.]) वै चित्पतिः । काठ २३,१; क ३५,७ मारा ३,१,३,२२।
- २. मनो (यज्ञो [मै.]) वै चित्पतिः । तैसं ६,१,१,९, मै ३,६,३। चिति-
 - १. इयं (पृथिवी) वाव प्रथमा चितिरोषधयः पुरीषं ..., सन्तरिक्ष र वाव द्वितीया चितिर्वयार सि पुरीषं..., असौ (बौ:) वाव तृतीया चितिर्नक्षत्राणि पुरीषं..., यज्ञो वाव चतुर्थी चिति-देक्षिणा पुरीषं ..., यजमानो वाव पञ्चमी चितिः प्रजा पुरीषम् । मै ३,३,३ ।
 - २. ऋतवो हैते यदेताश्चितयः । माश ६,२,१,३६।
 - रे. तद्यस्पञ्च चितीश्चिनोत्येताभिरेवैनं तत्तन्भिश्चिनोति यश्चिनोति तस्माच्चितयः। माश ६, 9,2,901
 - ध. पञ्च तन्वो व्यस्न ६ सम्त लोम विङ् मा ६ समस्यि मजा ता एवैताः पञ्च चितयः । मारा ६,
 - ५. पञ्च वा एतेऽजनयो यचितय उद्धिरेव नाम प्रथमो दुधो द्वितीयो गृह्यस्तृतीयः कि ए शिल-इचतुर्थो वन्यः पञ्चमः । तैसं ५,५,९,१-२ ।
 - ६. पञ्च ह्येते उरमयो यदेताहिचतयः । माश ६,२,१,१६।
 - ७. यश्वेतयमाना अपद्यंस्तसाश्वितयः । माश ६,२,२,९ ।
 - ८. सप्त योनीः इति चितीरेतदाह । माश ९,२,३,४४।

चिस-

- १. चित्त ५ विज्ञातम् । तैसं ४,१,९,१; मै २,७,७।
- २. चित्त ५ सन्तानेन (प्रीणामि) । तैसं १,४,३६,१; तैआ ३,२१,१।
- रे वित्तं मन्याभिः (प्रीणामि) । मै ३,१५,२ ।
- ध. मनो वै चित्तम् (+ वाक् चित्तिः ।मै १,४,१४)। मैं ४,२,६॥ [॰त्त आज्य २१ द्र.]। चित्त-पाजस् - चित्तपाजा भानीत् । काठ ९,९।

चित्ति-

- १. चित्तिः सुक्। मै १,९,१; क ८,११; तैआ ३,१,१ ।
- २. स (प्रजापतिः) चित्ति ए सुचमकुरुत । मै १,९,३।

चित्य-

- १. चेतन्यो हास्य अवति तस्माद्देव चित्यः । माश ६,१,२,१६।
- २. चेतन्यो ह्यासीत्तसाचित्यः । माश ६,१,२,१६।

चित्र-

- १. चित्ररूपा वै पशवः। जै ३,१०१।
- २. चित्राण्येव नक्षत्राणाम् (हपम्)। जै २,४२९।
- ३. सर्वाणि हि चित्राण्यानः । मात्र ७,४,१,२४ ॥ [°त्र- आदित्य- २१० द. ।

चित्र-रथ->चैत्ररथ (द्विरात्र-)-> चैत्ररथि- एतेन वै चित्ररथ कावेया अयाजय ५ स्तमेकािकनमन्नाद्यस्याध्यक्षमकुर्वे ५ स्तस्मार्चेत्ररथीनामेकः क्षत्रपतिर्जायते नुलम्ब इव द्वितीयः। तां २०,१२.५।

१चित्रा (इष्टि-)- चित्रया यजेत पशुकामः, इयं (पृथिवी) वै चित्रा , यहा अस्यां विश्वं भूतमधि-प्रजायते तेनेयं चित्रा । तैसं २.४.६.१।

२चित्रा (नक्षत्र-)-

- १. इन्द्रस्य चित्रा। ते १,५,१,३।
- २. चित्रा नचत्रं, त्वष्टा देवता । मै २,१३,२० (तु. काठ ३९, १३)।

३. चित्रा शिरः (नक्षत्रियस्य प्रजापतेः) । ते १,५,२,२ ।

- ध. ते ह देवाः समेत्योचुः । चित्रं वाऽअभूम यऽ इयतः सपत्नानबिधन्मेति तद्वै चित्रायै चित्रात्वं चित्र १ इ भवति हन्ति सपत्नान्हन्ति द्विषन्तं भ्रातृत्यं य एवं विद्वाँहिचत्रायामाधते तस्मादेतत्क्षत्रिय एव नक्षत्रमुपेरसेंजिजघा ९ सतीव ह्याष सपरनान्वीव जिगीषते । माश २, 9, 2, 90 1
- ५. त्वष्टा नक्षत्रमभ्येति चित्राम् । तै ३,१,१,९ ।

६. यः सपत्नवान् श्रातृब्यवान् वा स्यात् स चित्रायामग्निमाव्धीत । मै १६,९ ।

७. यां तामिष्टकाम् (इन्द्रः) आबृहत् सा चित्राऽभवत् । मै १,६,९ ॥ [॰त्रा- इन्द्र-240 2.]1

चित्रा-पूर्णमास- चक्षुर्वा एतत्संवत्सरस्य यश्चित्रापूर्णमासः । तां ५,९,११।

चित्रावसु- रात्रिवें चित्रावसुः सा हीय ए संगृह्येव चित्राणि वसति । माश २, ३,४,१२

(तु. तैसं १,५,७,५: मै १,५,९: काठ ७.६)।

चुड- यदु वाऽ अतिरिक्तं चूडः सः । माश ८,६,१,१४।

चेकितान- अम्र- ७२० इ.।

च्यवन-

१. च्यवनो वै दाधीचो Sहिवनोः प्रिय आसीत्सो ऽजीव्यंत्तमेतेन (वीक्केन) साम्नाप्सु ध्येक्क्यतान्तं पुनर्युवानमकुरुताम् । ता १४,६,१०।

- २. तं (च्यवनमिश्वनौ) होचतुर्ऋषे ऽकुर्वांवं तव तं कामं यस्तव कामोऽसूत्। पुनर्युवासूः। जै ३,१२५।
- रे. यत्र ह वा अङ्गिरसो वा भूगवो वा स्वर्ग लोकमाय ५ स्तद्ध च्यवनो भागवो वाङ्गिरसो वेहैवाहीयत जीणि: । काश ५,१,५,१।
- ध. सा (सुकन्या) होवाच (हे ऽदिवनौ) पति (च्यवनं) नु मे पुनर्युवाणं कुरुतम् । माश ध,१, ५,११।

च्यावन (सामन्-)-

- एभ्यो वै लोकेभ्यो वृष्टिरपाकामत्तां प्रजापितइच्यावनेनाच्यात्रयद्यद्यावयत्तच्यावनस्य च्यावनस्वम्च्यावयति वृष्टिञ्च्यावनेन तुष्टुवानः । ता १३,५,१३ ।
- २. तद्वै च्यवनो भागीव एतेन साम्ना स्तुत्वा पुनर्युनाभवत् · · यदु च्यवनो भागीबोऽपद्मयत् तस्माच्च्यावनभित्याख्यायते । जै ३,१२८ ।
- रे. प्रजापतिवै ज्यावनम् । तां १९,३,६।
- 🞖 प्रजापितर्वे च्यावनं प्रजायते बहुर्भवित च्यावनेन तुष्टुवानः । तां १३,५,१२ ।

छ

छदिस्-

- 🥄 अतिच्छन्दा वै छिद्दिस्टन्दः सा हि सर्वाणि छन्दा ५ सि छादयति । मारा ८,२,४,५ ।
- २. अन्तरिक्षं वै छदिइछन्दः। माश ८, ५।२,६।
- रे. सिंहो वयइछिद्दिरछन्दः। तैसं ४, ३, ५, २; मै २, ८, २ ।

छन्दस्-

- श्रति वा एषो अन्यानि छन्दांसि यदतिच्छन्दाः । जै २, ३९२ ।
- २. अज्ञयः सोम ५ व्यपिषच्छन्दोभिई ५ सः शुचिषत् । मै ३, ११, ६।
- रे. अष्टास्तनां करोति छन्दसां दोहाय। तैसं ५, १, ६, ४।
- ध. इन्द्रियं बीर्ख्यं छन्दा ५ सि । ता ६, ९, २६ ।
- प. उपबहुणं ददाति । एतद्वे छन्दसां रूपम् । क ४४, ४ i
- ६. ऋत्विजो वृणीते, छुन्दा ५ स्थेव वृणीते, सप्त वृणीते, सप्त ग्राम्याः पशवः, सप्ताऽऽरण्याः, सन्त छन्दा ५ सि । तैसं ६, ३, ७, ५ ।
- ७. एकाक्षरं वे देवानामवमं छन्द आसीत्सप्ताचरं परमञ्जवाशरमसुराणामवमं छन्द आसीत् पञ्चरशाक्षरं परमम् । ता १२,१३, २७ (तु. जै १,१९३; १९७)।
- ८. एतद्वै छन्दसां वीर्थमाश्रावयास्तु श्रीषड् यज ये यजामहे वषट्कारः । तेसं ३, ३,७,२-३।
- ९. एतानि [एतावन्ति [काठ.] (गायत्री, त्रिष्टुप्, जगती, अनुष्टुभ्)] वै छन्दा ९ सि यज्ञं वहन्ति । मे १, ४, १९; काठ १२,६ ।
- १०. कतम एतं देवा इति छन्दा ५ सीति ब्रूयाद्रायत्रीं त्रिष्टुभं जगतीमिति। तैसं २, ६,९,३-४।
- ११. कपालइछन्दा " सि (श्रातृत्यस्याप्नोति)। काठ १०, १।

- १२. गायत्रं छन्दो ऽनुप्रजायस्व त्रैष्टुभं जागतिमत्येतावन्ति वै छन्दा ए सि । काठ २६, ७; क धर. ५।
 - १३. गायभ्ये ... त्रिब्दु भे जगत्या अनुब्दु भे ... एतावन्ति वै छन्दा ५ सि । काठ ३४, ४ ।
 - १४. चत्वारि छन्दांसि (+यज्ञवाहो गायन्नी, त्रिब्दुब्जगत्यनुब्दुप् Lजै.]) । तैसं ५, १,१,४; २,१,२; ३,४; जै १,३००; २,४३१ (तु. मै ३, १, २; २,३; काठ १९, ४; २१,८; क ३१,३)।
 - १५. छन्दः प्रतिष्ठानो वै यज्ञः (+ छन्दः सु वावास्यैतद् यज्ञं प्रतिष्ठापवामकः धमै ।)। मै ३,६,५; काठ २३.२।
 - १६. छन्दसां वा एतन्निरूप ए यदुपबहेणं सर्वसूत्रस् । मे १,६,४।
 - १७. इन्द्रसां वा एव रसो यद वजा। तैसं २,१,७,२।
 - १८. छन्दसां धेनवः (रूपम्)। काठ १२,४।
 - १९. छन्दा ए सि खलु वा एतं नोपनमन्ति यं सेघा नोपनमति । तैसं ३,४,९,५।
 - २०. छन्दा ए सि खलु वा एतमभिमन्यन्ते यस्य ज्योगामयति छन्दोभिरेवैनमगदं करोति। तसं ३,४,९,३।
 - २१. छन्दा ९ सि खळु वे सोमस्य राज्ञः साम्राज्यो लोकः । तैसं ३,१,२,१।
 - २२. छन्दा ५ सि गच्छ स्वाहेत्याह, पशवो वै छन्दा ५ सि । तैसं ६,४,१,३ ।
 - २३. इन्टांसि इन्टयतीति वा। दे ३.१९।
 - २४. छन्दांसि जित्तरे तस्मात् (यज्ञात्)। काठसंक १००: १८।
 - २५. छन्दा ए सि देविकाः (देव्यः [माश्र.])। काठ १२,८; माश ९, ५,१,३९ (तु. तैसं ३,४,९, १; मै ध्र, ३, ५: की १९, ७)।
 - २६. छन्दा ९ सि मीयमानः (सोमः)। काठ ३४,१४।
 - २७. छन्दांसि यद्यजनत तेषां बृहत्येबोदगायत् । जै ३,३६९ ।
 - २८. छन्दा एसि वरुणपाताः (+ वै वरुणस्य [मै.])। मै २,३,३; काठ १२,६।
 - २९. छन्दा ए सि वा अग्नेर्वासः । छन्दा ए स्येष वस्ते (छन्दोभिरेवैनं परिद्धाति Lकाठ.]) । मै ३, १,५; काठ १९,५ (तु. क ३०,३)।
 - 30. छन्दा ए सि वाड अस्य सप्त धाम प्रियाणि । माश ९,२,३,४४ ।
 - ३१. छन्दा ५सि (+वै ८मै १,१०,९; काठ.) वाक् । मै १,१०,९; ४,८,८; काठ ३६,३।
 - ३२. छन्दांसि वाव देवानां गृहाः । धायश्येव वसवो गृहिणः । धार्त्रिष्टुभैव रुद्रा गृहिणः। जगरयैवादित्या गृहिणः । अनुष्दुभैव विश्वेदेवाः । जै १,२८०।
 - ३३. छन्दांसि वाव देवाइवा, स्तोमा देवरथाः । जै ३,३१३ ।
 - ३४. छन्दांसि वृषगणा ('भि वै दिशः [माशः ।) । जै ३,१७४; माश ८,३,१,१२; ६, ५,१,३९।
 - ३५. छन्दा ५ सि वै देवाः प्रातर्यावाणः । मै ४,५.३; माश ३,९,३,८ ।
 - ३६. छन्दा ए सि वै देवानां वामं पशवः । तैसं ५,३,८,१ मे ३,२,६;३,२।
 - ३७. छन्दा १ सि वै देवा वयोनाधाः । छन्दोभिर्हीद १ सर्वं वयुनं नद्धम् । माश ८, २, २, ८ !
 - ३८. छन्दांसि वै दैवानि पवित्राणि । ता ६, ६, ६ ।
 - ३९. छन्दांसि वै धुरः (विराट् [मै.])। मै ३, ८,४; जै ३, २१०।

```
४०. छन्दांसि वै पञ्च पञ्चजनाः । मै १, ४, ९; काठ ३२, ६।
```

- धरे. छन्दा " सि वै लोमानि । माश ६, ४,१, ६; ७, १, ६; ९, ३,४, १०।
- धर. बन्दांसि वै वाजिनः । मै १, १०,९; गो २,१,२०; तै १,६,३,९।
- ४३. छन्दा एसि वै बजो गोस्थानः । मै ४,१,१०; काठ ३१,८; तै ३,२,९,३ (तु. क. ४७,८)।
- ४४. छन्दा ५ सि वै संवेश उपवेशः। तैसं ३, १, ७, २; ७, ५,५, १; तै १,४,६,४।
- ४५. छन्दांसि वै सर्वा देवताः (वाक् Lजै २, ३०१ J) । जै १, ३४२; २,३०१ I
- ४६. छन्दांसि वै साध्या देवास्ते Sबे sिम्नयजन्त ते स्वर्ग लोकमायन् । ऐ १, १६।
- ४७. छन्दांसि वै स्वर्गो (स्वाराज्यो [जै २,३४७]) लोकः । जै २, २२४; ३४७; ३८९ ।
- ४८. छन्दा ए सि वै हारियोजन: (ग्रहः)। माश ४, ४, ३, २।
- ४९. छन्दा ५ सि समिद्धानि देवेश्यो यज्ञं वहन्ति । माश १, ३, ४,६ ।
- ५०. इन्दांमि सावित्री । गो १, १, ३३; जैउ ४,१२. १, ७।
- ५१. छन्दा ५ सि (+ वै [काठ.]) सीपर्णानि (सीपर्णेयाः [तैसं.])। तैसं ६, १, ६, १; काठ २३, १; क ३७.१।
- ५२. छन्दा ए सीव खलु वै पशवः। तैसं ३, ४, ९, १-२।
- पेरे. छन्दा ए सीव खलु वै प्रजाः (रुक् [तैसं ३, ४, ९, ६])। तैसं ३, ४, ९, १; ६।
- ५४. छन्दा ए स्येवैतद् यज्ञमन्वाय।तयित, यथामुमादित्य ५ रइमयः । माश ३,४,१, २३ ।
- ५५ छन्दोभिर् (देवाः) अमुष्मिन् (गुलोक आर्ध्नुवन्)। तैसं ५, २, १, ६।
- ५६. छन्द्रोभिरेव तद् रक्षः पाप्मानमपन्नते । जै १, ८६।
- ५७. छन्दोभिरेव आतृज्यमवबाधते। काठ २५, ९; क ४०, २।
- ५८. छन्दोभिर् (+वै [तैसं.]) देवाः स्वर्ग (सुवर्ग [तैसं.] छोकमायन् । तैसं ५, २,३, ४; क ४६, ५।
- ५९. छन्दोभिर्बृहस्पतिर्गणी। मै २, २, ३।
- ६०. छन्दोभिर्यज्ञस्तायते । जै २, ४३१ ।
- ६१. छन्दोभिनै देवा आदित्य ५ स्वर्गं छोकमहरन् । तां १२, १०, ६ ।
- ६२. छन्दोभिर्हि स्वर्ग लोकं गच्छन्ति । माश ६, ५, ४, ७ ।
- ६३. ज्यैष्ठयं वे जगती छन्दसाम् । जै २, २८६।
- ६४. तं (सोमं देवाः) छन्दोभिरसुवन्त तच्छन्दसां छन्दस्त्वम् । ते २, २, ८, ७।
- दें तचदेनान् (देवान्) छन्दांसि मृत्योः पाष्मनोऽछादयंस्तच्छन्दसां छन्दस्त्वम् । जै १,२८४ ।
- ६६. तव छन्द्सेत्यरिनमञ्जवन् (देवाः)। ज १,२११।
- ६७. तानीमानि छन्दांस्य बुवन्नियं (गायत्री) वाव नश् श्रेष्ठेयं वीर्यवत्तमा या सोममाहार्षीत् । जै १.२८९ ।
- ६८. तान्यस्मा (प्रजापतये) अच्छद्यंस्तानि यदस्माऽअच्छद्यंस्तस्माच्छंदा ९ सि । मारा ८,५, २,१।
- ६९. तान्यस्य (यजमानस्य छन्दांसि) प्रीतानि देवेभ्यो हच्यं वहन्ति । तैसं ५, १,१,१ ।
- ७०. ते (देवाः) छन्दोभिरात्मानं छादयित्वोषायन् तच्छन्दसां छन्दस्त्वम् । तसं ५,६,६,९ ।
- ७१. ते देवा अब्रुवन् या एवेमा देवताश्छन्दांसि पुरुषे प्रविष्टा एताभिरेवासुरान् धूर्वामैवेति।

जे १,९८।

७२. त्रीणि ह वे छन्दांसि यज्ञं वहन्ति गायत्री त्रिष्टुब् जगती । जै १, १२० (तु. जै २,३६०) ।

७३. देवा असुरान् हत्वा मृत्योरिबभयुस्ते छन्दा एस्यपद्य एस्तानि प्राविश एस्तेभ्यो यद्यद्यतेनात्मानमछादयन्त. तच्छन्दसां छन्दस्त्वम् । मै ३,४.७ ।

७४. देवा वै छन्दा ए स्यब्रुवन् युष्माभिः स्वर्गं लोकमयामेति । तां ७,४,२ ।

७५. देवासुरा (छन्दस्सु) अधिसंयत्ता आसन् । जै १, १९६।

न वा एकेनाक्षरेण छन्दांसि वियन्ति न द्वाभ्याम् । ऐ १,६;२,३७। .30

७७. नवाक्षरम् (छन्दः) असुराणामवममासीत् पञ्चदशाक्षरं परमम् । ज १,१९७ ।

७८. न द्येकेनाक्षेरणान्यच्छन्दो भवति नो द्वाभ्याम् । कौ २७, १ ।

७९. नाक्षराच्छन्दो ब्येत्येकस्मान्न द्वाभ्यां न स्तोत्रियया स्तोमः । माश १२, २,३, ३ ।

८०. पञ्च च्छन्दांसि रात्रौ शंसत्यनुष्टुभं गायत्रीमुब्णिहं त्रिष्टुभं जगतीमित्येतानि वै रात्रिच्छन्दांसि । कौ ३०, ११।

८१. परमा वा एषा छन्दसां यदनुष्टुक् । तैसं ५,४,१२,९।

८२. पश्चवरुखन्दा द सि । मै ४,३,५; काठ १२,८; १९, १०; क ३०,८; ऐ ४, २१; की ११,५; तां १९,५,११ (तु. तैसं ५, २, ३, ५; ३ ८,१; मै १,६,४; ३,२,८; ४,७,५; क ३१,१९; जै २,१०३: माश ७,५,२,४२; ८,३,१,१२)।

८३. पश्चवो वै देवानां छन्दा १ सि तद्यथेदं पश्चवो युक्ता मनुष्येभ्यो वहन्त्येवं छन्दा १ सि युक्तानि देवेभ्यो यर्ज वहन्ति । माश १.८,२,८,४,४,३,१ ।

८४. प्रजापतिर् (प्राणा [की.]) वै छन्दा १ सि । मै ४,५,३;७,५; की ७,९;११,८;१७,२ ।

८५. प्रजापतेर्वा एतान्यङ्गानि यच्छन्दांसि । ऐ २, १८ ।

८६. प्राणा वा एतानीतराणि छन्दा ५ सि । वागनुष्ट्रप् । मै ३,१,९ ।

८७. बृहती छन्दसा ५ स्वाराज्यं परीयाय । तैसं ५,३,२,४ ।

८८. बृहतीरुष्णिहाः पङ्क्तीरक्षरपङ्कीरिति विषुरूपाणि छन्दा ५ स्युपद्धाति · विषुरूपानेव पश्चनवरुन्धे । तैसं ५,३,८,२-३।

८९. बृहती वाव (वै [जै.]) छन्दसां स्वराट् । जै ३, ५; तां १०, ३, ८।

९०. बृहस्पतिञ् (यज्ञञ् [काठ.]) छन्दा ५ सि । मै २, २, ३; काठ ३२, ६।

९१. बृहस्पतिञ्छन्दोभिः (उदकामत्)। मै १,९, २; ८; काठ ९, १०।

९२. ब्रह्म (ब्राह्मणा [तैसं २, ६,९,४]) वै छन्दा एसि। तैसं २, ६,९,४; ५,६,६,९; मै ३, १, २; ७; २, ३;३,५;६,३ (तु. जै १, ३१३)।

९३. मुखं विराट् छन्दसाम् । जै ३, ३००।

९४. यच्चतुर्गृहीतं जुहोति, छन्दा ५ स्थेव तत् प्रीणाति । तैसं ५, १,१,१ ।

९५. यच्छन्दोभिइछन्नस्तस्माच्छन्दांसीत्याचक्षते । ऐआ २, १, ६ ।

९६. यदुपतिष्ठते, छन्दोभिर्वा एतत्पञ्चननुपश्चिति, छन्दोभिर्दनान् पुनरुपह्मयते । मै १, ५, १२ ।

९७. यातयामानि वै देवैश्छन्दा ९ सि छन्दोभिहिं देवाः स्वर्ग लोक ९ समाश्नुवत । माश ३, ९, 3, 90 1

- ९८. यानि क्षद्राणि छन्दा ए सि तानि मरुताम् । तां १७, १, ३ ।
- ९९. याम् (दक्षिणाम्) बार्षेयाय शुश्रुवुषे ददाति छन्दा ए सि तया प्रीणाति । मै ४, ८,३ ।
- १००. वाक् सुपर्णी, इन्दा ५ सि सीपर्णानि । गायत्री त्रिष्टुब् जगती । मै ३, ७, ३।
- १०१. वाग् (रसो [माश.]) वै छन्दा ५ सि । मै १, ११, ८; ३, ६, ५; काठ १४, ८; माश ७,३, १, ३७।
- १०२. विराट् (+हि [तां.]) छन्दसां ज्योतिः । तैसं ५, ३, २, ३; काठ २०, ११; क ३१, १३; तां १०, २, २।
- १०३. विराड् वै सर्वाणि छन्दा ५ सि । मै ३, ४, ६ ।
- १०४. विष्णुमुखा वै देवाइछन्दोभिरिमां छोकाननपजय्यमभ्यजयन् । तैसं ५, २, १, १।
- १०५. वीर्यं वै इन्दा ५ सि। तैसं ५, १, ६, ४; तैआ ५, ३,४।
- १०६. श्रीचे यशरुछन्द्सां बृहती। ऐ १, ५ ।
- १०७. स (अग्निः) गायत्रिया त्रिष्टुमा जगत्या देवेभ्यो हन्यं वहतु प्रजानन् । तैसं २, २,४,८।
- १०८. सप्त चतुरुत्तराणि छन्दांसि । जै ३, ८६ ।
- १०९. सप्त (षड् वै ध्मै ३, ४, ४; जै.] छन्दा ५ सि । तैसं २, ४,६,२; ५, १, ९, १; ७, २, २,१; मै ३,४,४; ७, ६; जै १, ८६; १३१; माश ९, ५, २,८।
- ११०. सप्त वै छन्दा ए सि (+सप्त प्राम्याः पश्चवः, सप्तारण्यास्तानेवैतदुभयान् प्रजनयति [माश.])। मै १, ११, ८; ३,१, ७;३,५; ६, ३; काठ १४, ८; क ३५,७; कौ १४,५; १७, २; जै २, १२७; २००; ३०१; ३४७; ४३१; माश ३, ८,४, १६; शांआ २,६ (तु. काश ४,८,४,११)।
- १११. सप्त वै पात्राणि पुनः प्रयोगमईन्ति । तानि हि बन्धुमन्ति सप्त छन्दा ९ सि । मै ४,८८।
- ११२. सप्त इस्तास इति, सप्त छन्दांसि, तस्मात् सप्तार्चिषः सप्त समिधः सप्त इमे छोका येषु चरन्ति प्राणा गुहाशया निहिताः सप्त सप्त । काठसंक २५: २-४।
- ११३. सर्वाण छन्दांसि बृहतीमभिसंपन्नानि । जै १, ३१६ ।
- ११४. स्वैंवैं छन्दोभिरिष्ट्वा देवाः स्वर्ग लोकमजयन् । ऐ १, ९ ।
- ११५. साम वै देवाः प्रजाश्छन्दांसि । जै १, २७७।
- ११६. स्तोमाइच ह खलु वै छन्दांसि च सर्वा देवताः । जै २, ३५० ।
- ११७. स्वाराज्यं छन्द्सां बृहती । तां २४, ६, ३।
- ११८. हिरण्यममृतानि छन्दा ए सि । माश ६, ३, १, ४२ ॥ [°न्दस्- अग्नि- ४०; ४४९; ४८२; ४८३; ४८३; अङ्ग- ९; अतिछन्दस्- १; ८; ११; अनुष्टुस्- ४-८; २४; असीवर्त- ४; असुर- १९; २२; ऋत्विज्- ८; काम- १३; केतु-; गायत्री- १६; २०; २६; ३७; ६१; १०१; १०१; १०६; गा- १; २; ग्राम-; चतुर्गृहीत- २; चतुरवत्त- २; छदिस्- १-३ द्र.]।

छन्दस्य, स्या-

- १. अन्नं वा एकञ्छन्दस्यमन् ५ होकं भूतेभ्यस्टद्यति । मं २, ६, १३।
- २. पशवः (+ वै ।तैसं., क.) छन्दस्याः (इष्टकाः)। तैसं ५, २, १०, २; काठ २०, ९; क ३१, ११।

छन्दोम (स्तोमविशेष-)-

- क्षथ यच्छन्दोमानुपयन्ति । इमानेव लोकान्देवता यजन्ते । माश १२,१, ३, १९ I
- अभिषज्या इवैते यच छन्दोमाः । जै ३, २२९।
- अभ्याघात्यसामानो हि छन्दोमाः । तां १४, ९, ३०।
- अयं (भू-) लोकः प्रथमश्ळन्दोमोऽन्तिरक्षिलोको द्वितीयो ऽसौ (ग्रु-) लोक उत्तमः। कौ २६, ११।
- ५. अस्तोमा वा एते यच्छन्दोमाः । तां ३, ९, ३।
- ६. उप्रगाधमिव वा एतद्यच्छन्दोमास्तद्यथात उप्रगाधे व्यतिषज्य गाहन्त एवमेवैतद्रूपे व्यति- . षजति छन्दोमानामसंन्याथाय । तां १४, ८, ४; ८; १५, २, ६; ९ ।
- फेंछन्दसरछन्दोमा इति पुरुषरछन्दस इति ब्र्यात् । तां १४, ५,२६;११,३५; १५,५,३२ ।
- ८. किंछन्द्सइछन्दोमा इत्येतच्छन्द्सो यदेता अक्षरपङ्कय इति ब्रूयात् । ता १४, ११, ५६ 4, 41
- ९. छन्दांस्येव छन्दोसानामायतनम् । तां १०, १, १९।
- १०. इन्दोमा अस्तम् । जै ३, १७४।
- ११. तवच्छन्दोभिर्मितासस्माच्छन्दोमाः । कौ २६, ७ ।
- १२. तद्यच्छन्दोभ्यो निरमिमत तच्छन्दोमानां छन्दोमत्वम् । जै ३, १७३ ।
- १३. तम इव वा एतान्यहानि यच्छन्दोमास्तेभ्य एतेन (भासेन) साम्ना विवासयित । ता १४, 99.941
- १४. तान् (छन्दोमान्) उ पुष्टिरित्याहः । तां १०. १. २१ ।
- १५. दिशश् छन्दोमाः । जै ३, ३१८। "
- १६. धीता इवैते यच् छन्दोमास्तृतीयसवनायतनाः । जै ३, २२३ ।
- १७. नाथविन्दून्येतान्यहानि यत् छन्दोमा नाथमेवैतैर्दिन्दते । ता १४,११,२४ ।
- १८. पश्चवरछन्दोसाः। ऐ ५,१६;१७;१८; १९; तां १४,७,६; जै ३,२४८ (तु. तैसं ७,३,३,२; काठ ३३, ८; कौ २६, ९; १२; १६; १७; जै २,१०८; १०९; २०५; ३,१७४;१९२; २०६; तां ३,८,२; १०,१,२१)।
- १९. पश्चन्छन्दोमैः (अवरुन्धते) । तैसं ७, ३,६,२ ।
- २०. समुद्रो वै छन्दोमाः (+ शिंशुमारो वै समुद्रमितपारियतुमहिति [जै ३,१९४])। जै ३,१९५; २०५;२१३;२२२;२७३।

छन्दोमय->°यी- हिरण्ययोमिति हिरण्मयी है। वा छन्दोमवी। माश ६, ३,१,४१। छ(वि>)बी- छवीं(कवीं [काठ,]) छन्या (प्रीणामि)। तैसं ५,७,२०,१; काठ ५३, १०। छाग-

- १. बृहस्पतये छागमालभते । काउ १९,९३।
- २. यत्र बृहस्पतेइछागस्य हविषः प्रिया धामानि । काठ १८, २१ ।
- ३. लोहितग्रीवरखाँगः (त्वावतु) । तैसं ७, ४, १२, १; काठ ४४,१ ॥ [°ग- अहिवन् २४; ३८; इन्द्रामि- २ द्र.]।

छाया-

- १, तद्धापि छायां पर्यवेक्षेतात्मनोऽप्रणाशाय । जै १, १६७ ।
- २. तस्मादु छायामभि च छीवेद्भि च मेहेत । जै २,३७०।
- रे. मृत्युर्वे तमर्छाया । ऐ ७, १२ ।

ज

जगत्-

- रै. इयं (पृथिवी) वै जगत्यस्या होद ए सर्व जगत्। माश ६,२,१,२९; २,३२।
- २. यः पुरुषमात्रस्स जगन्वित् । काठ २१,४ ।
- रे. यस्ते राजन् वरुणद्रुद्दः पाशो जगच्छन्दा दिवमन्वाविवेश विशि प्रतिष्ठितः । काठ १७,१९ ।
- ४. सर्वं वाऽइद्मात्मा जगत् । माश ४,५,९,८ ।

जगती(इन्दस्-)-

- रे अथ जगती। श्रोत्रमेव तत्। जै १, २५४ (तु. १, १०२; २६९; २,५८)।
- २. अनूकं जगत्यः। माश ८,६,२,३।
- रे. अन्धस्वद् वै जगत्ये रूपम् । जै २,२३७।
- **४. अमुन्मा**त् (बुलो शहेवा असुरान्) जगत्या (अन्तरायन्)। जै १,९९ ।
- ५. अयं पश्चाद् विश्वन्यचास्तस्य चक्क्ष्रवैश्वन्यचसं, वर्षाणि चाक्षुषाणि, जगती वार्षी, जगत्या ऋक्सममुक्समाच्छुकश्युकात्सन्तदशस्यतदशाद्वैरूपं जमदिग्नकर्षेषः । काठ १६,१९ ।
- ६. अष्टाचत्वारि ए शदक्षरा जगती । तैसं २,५,१०,४; काठ ३४,९; जै २, २८५; तै ३,८,८,४; जैउ ४, २, ८ (तु. जै १, ३६; ३,२४२; माश ६, २,२,३३)।
- ७. बसौ (दौः) जगती। जै १, ३३९; जैउ १,७,३,३।
- ८. अस्थ (प्राणस्य) जगती । ऐआ २, १,६।
- ९. आदित्या जगतीं समभरन्। जैउ १, ४,४,६।
- १०. इति यद् वै शतवत् सहस्रवत् तज्जगत्यै रूपम् । जै ३, ४८।
- ११. इयं (पृथिवी) वै जगती । माश १२,८,२,२०।
- १२. चतुर्घा ह्येतस्या (जगत्याः) द्वादश द्वादशाक्षराणि । मै १, ११, १०।
- १३. जगती गततमं छन्दः। जञ्जगतिभवति क्षिप्रगतिर्ज्ञञ्मलाकुर्वन्नसृजतेति ? हि ब्राह्मणम्। दे ३,१७ (या ७,१३ इ.)।
- १४. जगती छुन्दसां पशन्यतमा । काठ २३, १०।
- १५. जगतीं छुन्दः (प्रजापतिरुदरादेव मध्यादस्रजत)। जै १,६९।
- १६. जगतीं तृतीयसवनं संपद्यते । जै २,१०२ ।
- १७. जगती प्रतीची (दिक्)। माश ८,३,१,१२।
- १८. जगतीभिः पश्चात् * पश्चनेवावरुन्दे । मै ३,३,२।
- १९. जगतीं मा ५ सेन प्रविशामि । काठ ३८,१४ ।
- २०. जगती वै छन्दसां परमं पोषं पुष्टा । तां २१, १०,९ ।

- २१. जगती सर्वाणि छन्दा ५ सि । माश ६, २,१,३०।
- जगती सिनीवाली । तैसं ३,४,९,६; मै ४. ३,५। **२२**.
- जगती हीयम् (पृथिवी) । माश २, २,१,२०। २३.
- जगत्यां प्रस्तुतायां श्रोन्नेण दिशः संदध्यात् । जै १, २७० । રઇ.
- जगत्युन्मा (यज्ञस्य)। काठ ३२.४। રૂષ.
- २६. जगत्येव यशः। गो १. ५. १५।
- २७. जगत्येत्र तच्छन्दसा प्रजापतिइचेन्द्रश्चादित्येषु देवेषु तृतीयसवने ऽध्यपचितिमगच्छताम्। जै २,१०१।
- २८. जगत्येवास्मे (वैश्याय) पश्चन् गृह्णाति । तैसं २, ५, १०, २।
- २९. तदाहुः प्लवमिव वा एतच्छन्दो यज्जगती । जै २, ३७९ ।
- ३०. तदिद ९ सर्वं जगदस्यां तेनेयं जगती । माश १, ८, २, ११।
- ३१. ता वा एता जगत्यो यद् द्वादशाक्षराणि पदानि । ता १६, ११, १० l
- ३२. दित्यवाहो (धेनवो धमै ३, १३, १८) जगत्ये । मै ३,१३,१७; १८।
- ३३. धौर्जगती। मै ३, १, २; काठ १९, १; क २९, ८।
- ३४. द्वादशाक्षरा (द्वादशाक्षरपदा Lu.]) जगती । जै १,१४१; तां ६,३, १३; ष २,१ (तु. ऐ ३, १२; गो २, ३, १०; जै १, १३२; २,८४; १७३; २७३; तै ३,८,१२,२; माश ४,१,१,९२; ६, २,9, २९)।
- ३५. धेनुर्वयो जगती छन्दः। तैसं ४, ३, ५, १; मै २, ८,२; काठ १७, २।
- ३६. पश्चवो जगती (जगती: मि., काठ.]) मै ४, १, ९; काठ ३१, ७; कौ १६, २;६; १७, २; ९; जै १, १३२; ३३९; २,८४; ८९;१७३; २८५; ३, २४२; ते ३, २, ८,२; मारा ३, ४, १, १३; ८, ३, ३, ३; ष २, १; (तु. तैसं ३, २, ९, ४; मै ४, ५, ३; गो २, ५, ५; जै १,२२९; २८९; २,२७३; ३४६; ३,१३०) ।
- ३७. पुंसी वा एतद् रूपं यद् बृहत् स्त्रिये जगती। जै ३,२६१।
- ३८. प्रजननं (मध्यं [ष.]) जगती । जै १, ९३: व २, ३।
- ३९. प्रतीचीमारोह। जगती त्वावतु वैरूप ५ साम सप्तदश स्तोमो वर्षा ऋतुर्विड् द्रविणम्। माश ५, ४, १, ५।
- प्राचीमातिष्ठ, जगती त्वा छन्दसामवतु (छन्दसावतु ।काठ.।) सप्तद्शः स्तोमो वैरूप एसाम विश्वेदेवा देवता (मरुतो देवता Lकाठ.]), विड् द्रविणम् । मै २, ६, १०; काठ १४, ७।
- धर, बलं वीर्यमुपरिष्टाज्जगती । कौ ११, २।
- धर. बलं वै वीर्ट्य (ब्रह्म हु वै ।गो.।) जगती । कौ ११, २; गो २,५,५।
- सुसा वै प्रजातिर जगती छन्दसाम् । जै १, २७२ । 83.
- यदृष्टी कृत्व उपसृति गृह्णाति, त्रिष्टुञ्जगतीभ्यां तद् गृह्णाति। माश १, ३, २, १६।
- ४५. यदा होष (आदित्यः) उदेत्यथ जगदेतस्यैव प्रयाणमनुप्रैति । तस्माज्जगतीष्वेव दिवाकीर्यं पृष्ठं कार्यमिति । जै २, ३६।
- यद्धोतारं वृणीते जगतीं तद् वृणीते | मै ३, ९, ८। 8E.
- यद् विवर्ती विशां स्तोमो अष्टाचत्वारिंश इति जगती हि सा विड् वै जगती। विश्व उ वा **છ**.

इदं सर्वं विवर्तम् । जै ३, ३०९ ।

- ४८. यद् विश्वान् देवान् (देवाः) अब्रुवन् युष्माकमायतनेनेति तस्माज् जगत्योऽनुशंस्यन्ते । जै १, २११।
- ४९. यद्वै शतवत् सहस्रवत् तज्जगत्यै रूपम् । जै ३,४८;५९ ।
- ५०. यस्य द्वादश ता जगतीम् (अभिसायन्ते) । कौ ९,२।
- ५१. या सिनीवाली सा जगती। ऐ ३, ४७।
- ५२. यो Sयमवाङ् प्राण एष जगती । माश १०, ३, १, १ ।
- ५३. रैभ्या जगती (अपुनीत)। जैउ १, १८, २, १।
- ५४. विड् (+वै [जै १, २६३]) जगती। जै १,२६३; २८६।
- ५५. विराजमातिष्ठ जगती त्वा छुन्दसामवतु, सप्तदश स्तोमो, वैरूप ५ साम, मरुतो देवता, विड् द्रविणम् । तैसं १ ८, १३, १।
- ५६. विश्वे देवा द्वार्श्वाक्षरया (द्वादशाक्षरेण दिसं.]) जगतीमुद्जयन् । तैसं १, ७, ११, २; मै १,११, १०; काठ १४, ४।
- ५७. श्रोणी जगत्यः। माश ८, ६, २, ८।
- ५८. श्रोत्रं (असुराणाम्)जगत्या (देवा अवृज्जत)। जै १,९९; २५३।
- ५९. स ् रेवतीर्जगतीभिः " सुज्यध्वम् । तैसं १, १, ८, १ ।
- ६०. सा (जगती) पञ्चभिश्चागच्छ्रदीक्षया च, तस्मात्पशवा इति जगतीमाहुः। मै ३, ७,३।
- ६१. सिनीवाली जगती। काठ १२, ८।
- ६२. होतारं वृणीते जगतीं तच्छुन्दसां वृणीते । काठ २६, ९ ॥ [°ती- अपान- १८; अहभून-; आग्रायण- ६; आदित्य- ११३; २१२; २१३; २१४; २१५; २६८; २०६; इन्द्र- १३३; उष्णिह्- ५; ओषधि- ४८; गवाशिर्- १; गो- ३०; ५४; चक्षुस्- ३; छन्दस्- १०; १३; १४;३२;७२;८०;९९;१०६ इ.] ।

जगती-छन्दस्-

- १. जगसीछुन्दा वे वैश्यः। ते १, १, ९, ७।
- २. वैश्यो नगतीनुन्याः। ज १, ६९।
- ३. सघा ऽसि जगतीछन्दाः (सघा= गृध्रो वा भासो वा) । तैसं ३, २, १,९।

जागत-

- रे. अरातीयतो हन्ता, जागतं छन्द आरोह दिवमनुविक्रमस्व । तैसं ४, २, १, १ ।
- २. अइमा जागतम् (छन्दः)। शांआ ११, ७।
- रे. अस्मत्सखा देव सोम जागतेन च्छन्दसा विश्वेषां देवानां पाथ उपेहि । काठ ३०, ६।
- ध. इदमहं जागतेन च्छन्दसा सप्तद्शेन स्तोमेन वैरूपेण साम्ना विश्वेदेवेदेवतया प्रजा ते प्रष्टिमाददे ऽसी। काठ ३६, १५।
- ५. गौरीवों बुक्षे जागतेन छन्दसा। मै ४, २, ११।
- दे. धर्म या ते पृथिन्या र शुक्; या जागते छन्दिस या वैदये या सदिस ता त एतेनाव-यजे। तैआ ४, ११, २।

- ७. जागतं श्रोत्रम् (सदः Lमै., काठ J)। मै ३, ४, ४; काठ २१, १२; जै २, २४२; ता २०, १६,५ ।
- ८. जागतं हि तृतीयसवनम् । कौ १६, १; गो २, ४, १८; तां ६, ३,११; ष १, ४; (तु. तैसं ३,२,९, ४; ऐ ६,२; १२; गो २, २,२२; जै १,१४१; ३,५७)।
- ९. जागतं तृतीयमहः। तैसं ७, २, ८, १।
- १०. जागताः पश्चाः (+ वै [तैसं., ऐ., ऐआ.])। तैसं २, ५, १०,२; मै ३, ४, २, काठ ३४,९; ऐ १,५; २१; २८; ३,१८; ४,३; ५,६; कौ ३०, २; गो २,४,१६; ष ३, ७; ऐआ १,९,३।
- ११. जागते Sमुिष्मिँ छोके जागनो sसावादित्यो sध्यूढः । कौ १४, ३ ।
- १२. जागतो वा एष य एष (सर्यः) तपति । कौ २५, ४; ७।
- १३. जागतो (+ वै [जै २, ३८१]) विषुवान् । जै २, ३६;३८१ ।
- १ध. जागतो (+वै एं.; हि [मै]) वैह्यः। ऐ १, २८; मै ३, १, ५; जै २,१०२।
- १५. जागतो ऽइवः प्राजापत्यः । तै ३, ८,८, ४ ।
- १६. जागतो ऽसौ (यु-) लोकः । कौ ८, ९ ।
- १७. जागतो हि होता। जै १, ३१८।
- १८. त्रैष्टुब्जागतो वा आदित्यः। तां ४, ६, २३।
- १९. दिवं विष्णुर्व्यक ५ स्त जागतेन च्छन्दसा । काठ ५, ५; माश १, ९, ३, १० १
- ६०. यज्जागतमैळं वैश्वदेवं तद्देवतया। जै १, २९९ ।
- २१. यत्क्षुद्रं पश्चनां तज्जागतम् । जै २, १७३।
- २२. वैखानसं भवति जागतं साम । जै २, २३७।
- २३. वैश्वदेवं जागतं तृतीयसवनम् । काठ २२, ३।
- २४. श्रोत्रमेव नवममहर्जागतम् । जै ३,३१९ ।
- २५. साम्नामादित्यो देवतं तदेव ज्योतिर्जांगतं च्छन्दो होः स्थानम् । गो १, १, २९॥ [वत-आग्रायण- ६; आदित्य- १३२; १३३; १३५; २१६; ग्रावन्- ६ द्र.]। जागती- जागती हो: । तैसं ५, २. १. १।

जङ्घा- जवं जङ्घाभिः (प्रीणामि)। तैसं ५, ७,१३,१; काठ ५३, ३।

जटर- मध्यं वै जठरम् । माश ७, १,१,२२ ।

जन्न - दिशां (प्रीणनाय) जन्नवः । मै ३,१५,७; काठ ५३, ६ ।

जन-

- १. अथ या जने वसेद् , वैश्ये वा ह ता भ्रातृत्ये वा वसेत् । जै २, १८३ ।
- २. अन्तो वा एषा ऋद्धीना ए यज्जनः । मै २, २,९ ।
- रे. इयं (पृथिवी) वाव जनो यो वा इमामेति न स पुनरागच्छति । काठ २५, ७; क ३९, ५ ।
- थ. एति वा एवोऽस्माल्लोकाद्यो दीक्षते, जन ९ ह्येति देवलोकसभ्यारोहिति । मै ३, ६, १ ।
- ५. एष ह वै पद्भ्यां पापं करोति यो जनमेति । जै २, १३५।
- ६. एव ह वै बाह्मणस्य जनो यद् वैश्यो वा भ्रातृज्यो वा जनं वा एतस्याःनाद्यमितं भवित यः सर्व ददाति । जै २,१८३ ।

- ७. जनं वा एतद्यज्ञस्यैति यत्स्कन्दति । काठ ३२,६ (तु. मै १, ४,९)।
- ८. जनं वा एतस्माद्न्नायं कामित योऽलमन्नायाय सन्नथान्नं नाति । व १,७ ।
- ९. जने (समाने जने [तां १६ ६,९]) तिस्रो (रात्रीर्यजमानः) वसति । तां १६,६,८,९।
 - १०. जनो वा इतः पितरो दूरे जनादागच्छति प्रमायुकः स्यात् । काठ २३.५।
- ११. न प्रत्यक् सदोऽतीयाद्ध्वधुँरुद्रं वा एतधज्ञस्य यत्सद् उद्रं यज्ञस्य संकर्षेत् प्रसीयेत, जनो वा एषोऽध्वर्योर्, जनमेति । काठ २६, १ ।
- १२. माता पुत्रं जनं यन्तं प्रत्यन्वीक्षेत जीवन्नाहरन्नागच्छेति । जै १, २८८ ।
- १३. यथा जनं यते (जनमेक्यते [काठ.]) ऽवसं करोति । तैसं २,२,५,५; ५,४,६,१; काठ २१, ८; तै १,६,१०,५ ।

जन-कल्प- प्रजा वै जनकल्पाः । ऐ ६.३२।

जन-ता-

- रै. ऐन्द्राग्नमेकादशकपालं निर्वेपेडजनतामेष्यन् । तैसं २,२,१,४ ।
- २ क्षेत्रपत्यं चहं निर्वपेज्जनतामागत्य । तैसं २,२,१,५।

जनक (वैदेह-)- जनको ह वैदेह अहोरात्रैः समाजगाम । ते ३,१०,९,९ ।

जनत्-

- १. जनदित्यङ्गिरसाम् (शुक्रम्)। गो १.२,२४।
- २. तमाङ्गिरसं वेदमभ्यश्राम्यदभ्यतपरसमतपत्तस्माच्छ्रान्तात्तप्तास्सन्तप्ताज्जनिद्वि द्वैतमक्षरं व्यभवत्। गो १,१,८।

जनि-

- १. देवानां वै पत्नीर्जनयः । तैसं ५, १, ७, २; काठ १९, ७।
- २. नक्षत्राणि वै जनयो ऽछिकपत्रा देवीर्विश्वदेव्यवतीः । मै ३, ९, ८ ।
- रे. नक्षत्राणि वै जनयो ये हि जनाः पुण्यकृतः स्वर्गे लोकं यन्ति तेषामेतानि ज्योती ५ षि । माश ६, ५, ४, ८॥ [°नि-अप्- ९७ इ.]।

जनित्र-

- १. एतद्वे दैव्यं मिथुनं प्रजननं यद्वसिष्ठस्य जनित्रे । ज २, ८२ ।
- २. वसिष्ठस्य जिन्त्रं प्रजाकामाय ब्रह्मसाम कुर्यात् । तां ८, २, ३।
- रे. वसिष्ठस्य जनित्रे (सामनी) प्रजननकामः कुर्वीत ।यदु वसिष्ठो ऽपश्यत् तस्माद्वसिष्ठस्य जनित्रे इत्याख्यायेते । जै १, १५० ।
- ध. वसिष्ठो वा एते (जिनत्रे) पुत्रहतः सामनी अपश्यत् स प्रजया पश्चिमः प्राजायत । ता १९,
- प. विड्वै जनित्रम्। माश ८, ४, २,५॥ [॰त्र- अन्त- २६ इ.]।

जन्तु- मनुष्या वै जन्तवः । माश ७, ३, १, ३२। जन्य-

- रै. अप जन्यं भयं नुद। ते ३, ७,७, १४।
- २. यत्प्राश्नीयाज् (स्थालीशिष्टमन्नम्) जन्यमश्रमधात् । प्रमायुकः स्थात् । तै १, ३,१०,६।

३ सपता वै द्विषन्तो आतृन्या जन्यानि । ऐ ८, २६ । जप- ब्रह्म वै जपः । कौ ३, ७।

जमदग्नि-

- १. अथाकामयत जमद्शिर्भूमानं प्रजया पश्चिभिर्गच्छेयमिति, स एतं सप्तदशं स्तोम-मपश्यत्तमाहरत्तेनायजत । जै २.२१८।
- २. जमद्भिर्वा अकामयत बहु प्रजया पशुभिः प्रजायेथेति स एतं चत्रात्रं यज्ञमपश्यत् । जै २, २८५।
- 3. जमदिग्निवें पुष्टिमपद्यत्, तामात्मन्नभृत्त, यत्ककैरिणीः कुरुते, पशुब्वेव पुष्टि धते। मै ४. २.९।
- थ. जमदिग्नई वै माहेनानां प्ररोहित श्रास । जै २, ३१० ।
- ५. जमद्ग्नेः ससहं विद्धं चक्षंषीति (घोराणि सामानि)। ज २, १७० ।
- ६. जमदग्नेः सप्ताहमभिचरन् वा श्रातृब्यवान् वा कुर्वीत । जमदग्निवें माहेनानां पुरोहित आसः स एतत् सामापश्यत् । तेनास्तुत । ततो वै स तेषां (माहेनानाम्) सप्त सप्तकाहानि प्राम्यानां पश्चनामहन् । जै १,१५२ ।
- ७. तां (विराजम्) जमदिग्नस्तपमाऽपश्यत् तया वै स पृश्लीन् कामानसृजत तत् पृश्लीनां पृश्लिनत्वम् । तैसं ३, ३, ५, २।
- ८. प्रजापतिचैं जमदिग्नः । माश १३, २, २, १४।
- ९. विश्वामित्रजमदग्नी विसष्टेनास्पर्धेताम्, स एतज्जमदग्निविहन्यमपश्यत्, तेन वे स विसिष्टिस्यमेपश्यत्, तेन वे स विसिष्टिस्यमेपश्यत् । तेसं ३, १, ७,३ (तु तेसं ५, ४, ११,३)॥ [॰ग्नि- चक्षुस्- ३;४४; चतूरात्र-१ इ.]।

जामद्ग्नी (ऋच्-) – सर्वरूपा वै जामद्ग्न्यः सर्वसमृद्धाः । ऐ ४, २६ । जम्म – मण्ड्कान् जम्भैः (प्रीणामि) । काठ ५३,१ । जय-

- १. जया ह वै नामैते स्तोमा यत् पवमानाः । पवमानैवै देवा असुरान् पराज्य एव जयन्त आयन् । जै १ २७६ ।
- २. यज्जयेर् (देवा असुरान्) अजयन् तज्जयानां जयस्वम् । तैसं ३, ४, ६, २ (तु. तैसं ३,४,४,२)।
- ३. यत् प्रजापतिर्जयान् प्रायच्छन् तस्माञ्जयाः प्राजापत्याः । तसं ३, ४, ६,९ ।

जरा- आयुस्- २८ द्र.

जरावोधीय- (सामन्-)-

- १. अन्नं वै जराबोधीयम् । तां १४,५,२८ ।
- २. जराबोधीयं भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्धे । तां १४,५,२०।
- ३. तं द्व स्मैतेन साम्ना प्रातवींधयति । जार बुध्यस्वेति तदेव जराबोधीयस्य जराबीधी यत्वम् । **** तदेतद् भेषजं प्रायश्चितिः साम । जै ३,१९७ ।

- . ४. रुद्रस्य वा एतद् देवस्य साम यज्जराबोधीयम् । जै ३,११ ।
- ५. सो (प्रजापितः)ऽग्निमब्रवीदेतान्मे (प्रशूत्) वारयस्वेति । तान्स जराबोधीयेन नावारयत । स इन्द्रमब्रवीदेतान्मे वारयस्वेति । तान् स सन्नासाहीयेन नावारयत । स ईन्नानं देवमब्रवीदेतान्मे वारयस्वेति । तान्स मार्गीयवेण नैवावारयत । स विष्णुमब्रवीदेतान्मे वारयस्वेति । तान्स विष्णुमब्रवीने देतान्मे वारयस्वेति । तान्स वेष्णवीषु वारयन्तीयेनैवावारयत । जै २, ११२ ।

जरायु- शणा जरायु । माश ६,६,२,१५ ॥ [॰यु- कृष्णाजिन ८ द्र.]

जरितृ - यजमानो जरिता। ऐ ३,३८।

जितिल - उभयं वेतदन्नं यज्जितिला यच्च ग्राम्यं यच्चारण्यं यदह तिलास्तेन ग्राम्यं यदक्वष्टे पच्यन्ते तेनारण्यम् । माश ९, १,१,३।

जर्भुराण- नाभिमृशे तन्त्रा जर्भुराण इति न ह्येषो (अग्निः)ऽभिमृशे तन्त्रा दीप्यमानो भवति । माश ६,३,३,२०।

जव- वीर्यं वे जवः । माश १३,४,२,२॥ [°व- गन्धर्व- १९; जङ्घा- द्र.]।

जहका-

ऋत्नां जहका। काठ ४७,८।

२. जहका वैब्लवी। मै ३,१४,१७।

जह- अधीयत देवरातो रिक्थयोरुभयोर्ऋषः । जहूनां चाऽऽधिपत्ये दैवे वेदे च गाथिनास् । ऐ ७,१८ ।

जाह्नव - जहुवृचीवन्तो राष्ट्र आर्हिसन्त स विश्वामित्रो जाह्नवो राजैतम् (चतूरात्रम्) अपस्यत् स राष्ट्रमभवदराष्ट्रमितरे । तां २१, १२,२।

जागरित- ज्योतिवैं जागरितम् । कौ १७,९ । जागृवि- यज्ञो वै जागृविः । काठ ३७, १० ।

जातवेदस्-

^{१.} उदुत्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । इशे विश्वाय सूर्यम् । तैसं १, ४, ४३, १।

२. जातवेदः शिवो भव। तैसं ४, १, ९, ४।

रे जातवेदस उपदिक्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । तैआ १, १८,१।

ध. तद्यजातं जातं विन्दते तस्माजातवेदाः । माश ९, ५,१, ६८ ।

५. प्राणो वै जातवेदाः स हि जातानां वेद । ऐ २, ३९ ।

६. यज्जातः पशूनविन्दत तज्जातवेदसो जातवेदस्त्वम् । मै १,८,२।

७. या वा अरुनेर्जातवेदास्तनूस्तयैव प्रजा हिनस्त्यग्निहोत्रे भागधेयमिच्छमानः । काठ ६, ७।

८. वायुर्वे जातवेदा वायुर्दीदं सर्वं करोति यदिदं किंच। ऐ २, ३४।

९. सो ऽववीजाता वै प्रजा अनेनाविद्मिति यद्ववीजाता वै प्रजा अनेनाविद्मिति तजात-वेदस्यमभवत्तजातवेद्सो जातवेद्स्त्वम् । ऐ ३, ३६ ॥ [°दस्- ऊर्जयन्ती- द्र.]।

जातवेदस्या (ऋच्-)-

है. जातवेदसे युनवाम सोमम्, इति जातवेदस्याऽच्युता । ऐ ४,३२,५,२,८,१५,१०,१९,२१।

- २. स्वस्त्ययनं वै जातवेदस्या । ऐआ १,५, ३ (तु. ऐ ४, ३०) ॥ [°स्या- अग्नि- ४५७ इ.] । जानकि- चक्षुस्- ६१ इ.। जान भगदं जानुभ्याम् (प्रीणामि)। तैसं ५, ७, १३, १; काठ ५३, ३। जायमान- शीर्षतो वै मुखतो जायमानो जायते । माश ६, ५, २, २ । जाया-
 - १. अर्घो ह वा s एव आत्मनो यजाया तस्माचावजायां न विन्दते नैव तावत्प्रजायते sसर्वो हि तावद् भवत्यथ यदैव जायां विन्दते ऽथ प्रजायते, तर्हि हि सर्वो भवति सर्व एतां गर्ति गच्छानीति तस्माजायामामन्त्रयते । माश ५, २, १, १०।
 - २. एको द्वं जाये विन्दते। तैसं ६, ६, ४, ३।
 - ३. एको बह्वीजांया विन्दते। तैसं ६, ५, १, ४।
 - ध. जाया पूर्वरूपं पतिरुत्तररूपं पुत्रः सन्धिः प्रजनतं सन्धानम् । ऐआ ३, १,६ ।
 - ५. तद्यदब्रवीद् (ब्रह्म) क्षाभिर्वा क्षद्दमिदं सर्वं जनयिष्यामि यदिदं किञ्चेति तस्माजाया मभवंस्तज्जायानां जादाव्यं यचासु पुरुषो जायते । गो १, १, २ ।
 - ६. तस्माजायाया अन्ते नाश्चीयाद्वीर्यवान्हास्माजायते वीर्यवन्तमु ह सा जनयति यस्या अन्ते नाश्चाति । माश १०, ५, २, ९।
 - **७. तस्माद्पि खया जायया तिर इवैव चिचरिषति । माश ६, ४, ४, १९ ।**
 - ८. तस्मादेकस्य बह्वयो जाया भवन्ति नैकस्यै (न हैकस्याः [गो.]) बहवः सहपतयः। ऐ रे २३; गो २, ३, २० (तु. माश ९, ४, १,६)।
 - ९. हे द्वे रशने यूपमुच्छतस्त्रसात्स्त्रियः पुँसो ऽतिरिक्तास्तस्मादुत्तेको बह्वीर्जाया विन्द्ते नैका बहुन्पतीन् । काठ २९.८।
 - १०. पतिर्जायां प्रविशति गर्भा भूत्वा स मातरं तस्यां पुनर्भवी भूत्वा दशमे मासि जायते तजाया जाया भवति यदस्यां जायते पुनः । ऐ ७, १३।
 - ११. पतिर्यथ।कामं जायां नेनीयते । जै ३. ३२३ ।
 - १२. पुरुशे जायां विस्वा कृत्स्नतरमिवात्मानं मन्यते । ऐआ १, ३, ५ ।
 - १३. य एवं वेद, अभि द्वितीयां जायामञ्जूते । ते १, ३, १०, ३।
 - १४. यदेकस्मिन्यूपे द्वे रशने परिन्ययति तस्मादेको द्वे जाये विन्दते यज्ञैका ५ रशनां द्वयोर्थू. पयोः परिज्ययति तस्मान्नेका द्वौ पती विन्दते । तैसं ६, ६, ४, ३।
 - १५. यस्मा एव मा पितादात् , तस्य जाया भविष्यामीति (सुकन्याखिनासुवाच)। जै ३, १२३। [°या- ऋक्सम-; गाईपत्य- १७ इ.] ॥ जाह्नव- जहु- इ. ।

जित- अन्तो वै जितम्। ऐ ५,१२;२१। जिति− तां (ब्रह्मणः) जितिं जयतिय एवं वेद । शांआ ३, ७; कौउ १,७ । √जिन्व् जिन्व यजमानं मदेनेति तेन प्रीणीहि यजमानं मदेनेत्येवैतहाह । माश १२, ८,९,४ । जिह्ना-

१. उत्सादेन जिह्नाम् (प्रीणामि) । तैसं ५,७,११,१; काठ ५३,१ ।

- २. केनान्नरसान् (आप्नोषि) इति, जिह्नयेति । शांआ ३,७; कौउ १,७ ।
- रे. जिह्नाया अवद्यति, वाच एव तेनावद्यति । मै ३,१०,३।
- जिह्नाया उत्सादः । मै ३,१५,१।
- ५. जिह्वा सरस्वती । माश १२,९,१,१४।
- ६. जिह्नैव शम्या । माश १,२,१,१७।
- ७. लोहिनीव हीयं जिह्ना। माश ३,५,४,२३॥ [°ह्ना- अधिषवण- १ द.]।

जीमूत-

- जीम्तान् प्रस्तावम् (प्रजापितरकरोत्) । जैंड १, ३,३,१ ।
- २. जीमूतान् हृद्यौपशाभ्याम् (प्रीणामि) । मै ३,१५,७; काठ ५३, ६ ।
- रे. ये (पर्वतानाम्) पक्षा आस ए स्ते जीमूता अभव ए स्तस्माने गिरिमुपप्छवन्ते । योनिर्ह्मोषामेष तस्माद् गिरी भूयिष्ठं वर्षति । काठ ३६,७ (तु. मै १,१०,१३) ।

जीर्ण- जीर्णस्य वार्च शुश्रूषन्ते । जै १, २६० ।

जुम्बक- वरुणो वे जुम्बकः । ते ३, ९,१५,३; माश १३,३,६,५।

जुषाण- बहा वे जुषाणः । कौ ३,५।

जुह-

- १. असी (द्यौः) वै जुहुः। काठ ३१,९ तै ३,३,१,१,६,११।
- २. आग्नेयी वै जुहू: । तै ३,३,७,६।
- रे. आश्रावयेति जुहूं तेन युनक्ति। काठ २१, १३।
- ध. भी श्रावय, इत्याह, जुह्नं तेन युनक्ति। मै ४,१,११।
- ५. चन्नं वै जुहूर्विश्च इतराः खुचः । माश १,३,४,१५।
- ६. जहूर्विक्षणो हस्तः । तै ३,३,१,५।
- ७. जहुर्वे यज्ञमुखम्। मै ३,१,१ (तृ. काठ १८, १९; क २९, ७)।
- ८. जुह्ना वे देवा विराजमह्नय ५ स्तज्जुहा जुहूत्वम् । काठ १८,१९; क २९, ७।
- ९. जुह्नेहि घृताची धौर्जन्मना । काठ १,११; क १,११।
- ९०. तस्यासावेव चौर्जुहः। माश १, ३, २, ४ (तु मै ४, १, ११; १२)।
- ११. चौरसि जन्मना जुहूर्नाम । मै १, १, १२; ४, १, १३।
- १२. पर्णमयी जुहुः। तैसं ३, ५, ७, २।
- १३. यजमानदेवत्या वै जुहू: शतैसं २, ५, ९, ५; मै ४, १, १२; काठ ३१,९; क ४७,९; तै ३, ३, ५,४; ७,९;९,७।
- १४. यजमानो वै जुहूः। मै १, ४, १३।
- १६. वाग्जुहू: (प्रायश्चितार्थं वेदभागमध्येतुः पुरुषस्य)। तैआ २,१७,२॥ [°हू अग्नि ४८७; अज - ६७; आत्मन् - २४; उपभृत - १; २; १०; गायत्री - १२४ इ.]।

জু-

🐫 ज्रसीत्याह, यद्धि मनसा जवते, तद्वाचा वदति । तैसं ६, १, ७, २ ।

- २. जूरसीत्येतद्ध वा अस्या (वाचः) एकं नाम । माश ३, २,४, ११ । जू-त्व- यद्वाव जवत इत्थमसा३ दित्थमसा३ दित्थ तदस्या (वाचः) जूत्वम् । मे ३,७,५ । ज्यायस्-
 - १. कनीयान् ज्याया ५ सं पश्चिवेष्टि । मै १, १०, १३; काठ ३६, ७ ।
 - २. ज्याया " सं कनीयान् प्रत्यवरोहति । तैसं ७, ५, ४, १।

ज्येष्ठ-

- १. प्रजापतिर्वाव ज्येष्टः । तैसं ७, १, १, ४।
- २. यद्वै ज्येष्ठं तन्महत्। ऐआ १.३,७।

ज्येष्ठ-न्नी- ज्येष्ठमेषामवधिष्मेति । तज्ज्येष्ठन्नी (= ज्येष्ठानक्षत्र)। तै १, ५, २, ८। ज्येष्ठ-बन्ध्र- इन्द्रिय-२ द्र.।

ज्येष्ठय- ज्येष्ठयं वा अग्निष्टोमः । जै २, ३७८ ।

ज्येष्ठा (नक्षत्र-)-

- १. इन्द्रो ज्येष्ठामनु नक्षत्रमेति । तै ३, १, २,१ ।
- २. इन्द्रो देवता, ज्येष्ठा नक्षत्रम् । काठ ३९, १३ ।
- दे. ज्येष्ठानक्षत्र ५, वरुणो देवता। मै २, १३,२०।

ज्योतिस्-

- १. अग्निक्योंतिज्योंतिरग्निरिन्द्रो ज्योतिज्योंतिरिन्द्रस्सूर्यो ज्योतिज्योंतिरस्यूर्यः । काठ ४०, ६।
- २. अथो हास्यैतान्येव (हैषामेता° [जै २, ४३३]) पञ्च ज्योतींषीद्धान्येषु छोकेषु दीप्यन्ते। अग्निः पृथिन्यां वायुरन्तरिक्ष आदित्यो दिवि चन्द्रमा नश्चेत्रेषु विद्युद्धाः जै १, २९२; २,४३३।
- रे. अयं वै (भू-) लोको ज्योतिः। काठ ३३, ३; ऐ ४, १५; जै २,३१७ (तु. तां ४, १,७)।
- थ. अयमग्निज्योतिः। माश ९, ४,२, २२।
- प. असी (स्र्यः) वाव ज्योतिस्तेन स्यूँ नातिशंसति । ऐ ४, १०; १५ ।
- ६. अहज्योतिः। माश १०, २, ६, १६।
- ७. इदमेवान्तरिक्षं ज्योतिः । जै २, १६६; ४३९ ।
- ८. इयं (पृथिवी) बाव (वै तां.]) ज्योतिः। तैसं ७, २,४,२; तां १६, १,७।
- ९. एतद ज्योतिसत्तमं य एष (सूर्यः) तपति । जै २,६८ ।
- १०. एतद् वाव सर्वेषु लोकेषु ज्योतिर्यद्धिरण्यम् । जै १, ८० (तु. की २५,३,९)।
- ११. एतद्वै प्रज्ञातं देवतीर्थं यज्ज्योतिरतिरात्रः । जै २,३०५।
- १२. चत्वार्युं ह वै देवानामाविष्टमानावित्रज्योतींब्यग्निः पृथिब्यामादित्यो दिवि चन्द्रमा नक्षत्रेषु विद्युदप्सु । जै २, ३३३ ।
- १३. ज्योतिः प्रवर्ग्यः (°तिरमृतस् [माजा.]) । माश १४, ४, १, ३२ । तैआ ५, १०, ४ ।
- १४. ज्योतिरिति नक्षत्रेषु । तैआ ९, १०, ३; तैउ ३, १०, ३ |

- १५: ज्योतिर्वामम्। तैसं ५, ५, ३, ४।
- १६. ज्योतिर्वे यज्ञः । काठ ३१, ११; ३२, ५; क ४७, ११।
- १७. ज्योतिर्वे (+ ग्रुकं [ऐ.]) हिरण्यम् । तैसं ५, ५, ३, ४; ऐ ७, १२; गो २, ५, ८; ता ६,६, १०; १८, ७-८; त १, ४, ४, १; माश ६, ७, १,२; ७, ४, १, १५, (तु. गो १, २,२१; माश ४, ३,४, २१)।
- १८. ज्योतिर्हि स्वर्गी लोकः। म १, ४, ७।
- १९. ज्योतिइच मे सुवइच मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४. ७, १, १।
- २०. ज्योतिषे हिङ्कुरु : इति पुरस्तान्माध्यन्दिनस्य पवमानस्य वदेत् । मै ४, २,४।
- २१. ज्योतिषेव तमस्तरति । मै १,८,६; ३,९,३।
- २२. ज्योतिस्तग्रत् साम, ज्योतिस्तग्रद् देवता । जै १,७६ ।
- २३. त्रीणि ज्योती ५ वि सचते स वोडशी । काठसंक १०५:१६।
- २४. दिवि ते बृहद्भा इत्याह सुवर्ग एवास्मै छोके ज्योतिर्दधाति । तैसं ३,४, ३,६ ।
- २५. प्रजा (प्राणो वै [मारा.]) ज्योतिः । काठ ३३,७; मारा ८,३, २,१४।
- २६. यत्ते सोम दिवि ज्योतिर्यंत् पृथिन्या ९ यदुरा अन्तरिक्षे तेनास्मै यज्ञपतय उरु राये कृषि। मै १.३.३।
- २७. यथाऽमूनि त्रीणि ज्योतींब्येविममानि पुरुषे त्रीणि ज्योतींषि यथाऽसौ दिव्यादित्य एविमदं शिरिस चक्षुर्यथाऽसावन्तिरिक्षे विद्युदेविमदमात्मिनि हृद्यं, यथाऽयमिनः पृथिव्यामेव-मिद्मुपस्थे रेतः । शांआ ७,४ ।
- २८. यद्धिरण्यश्चल्कै: प्रोक्षति, ज्योतिषैवास्मै संवत्सरं विवासयति । काठ २१, ६ ।
- २९ या पृषती तां पिशङ्गी ता ९ सारङ्गी तां कल्माषी, तां पृश्चिस्ता ९ इवेता । तन्मरुता उदाजन्त ज्योतिर्नाम रूपं पश्चनाम् । मै ४, २, ४ ।
- ३०. येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन् येनादित्या वसवो येन रुद्धाः येनाङ्गिरसो महिमानमानशु-स्तेनेतु यजमानस्स्वस्ति । काठ ३८ १३ ।
- ३१. वाक् प्राणानां ज्योतिरुत्तमम् । काठ २०, ११।
- देर. विराजा ज्योतिषा सह (घर्मो विभाति)। मै ४,९,१३; तैआ ४,२१,१।
- देदे. सं ज्योतिषासूमेति सं देवैरसूमत्यवैतदाह। माश १, ९,३,१४।
- देध. सं स्वमाने दिन्येन ज्योतिषा भादि समन्तरिक्ष्येण सं पार्थिवेन । क ६,३।
- ३५. सुवर्गी वै छोको ज्योतिः । तै १,२,२,२।
- ३६. सुववें पूर्वमहज्योतिरुत्तरम् । जै २,२३७ ।
- ३७. हिङ्कारेण वै ज्योतिषा देवास्त्रिवृते ब्रह्मवर्चसाय ज्योतिरदधुः । जै १,६६ ।
- दे८. हिरण्यं सम्प्रदायं षोडिश्चिना स्तुवन्ति । षोडिशिनमेव तज्ज्योतिष्मन्तं कुर्वन्ति । जै १.२०५ । [°तिस्- अमि- ३७२; ४८८; अन्तरिक्ष- १२०; १३५; अन्न- १०८; अप्- २६; आदित्य- ६१; गायत्री- ६३; चक्कस्- १३; छन्दस्- १०१ ह.]।

ज्योतिष्टोम-

१. अथ यदेनमूर्ध्वं सन्तं ज्योतिर्भूतमस्तुवंस्तस्माज्ज्योतिःस्तोमस्तं ज्योतिःस्तोमं सन्तं

ज्योतिष्टोममित्याचक्षते । ऐ ३.४३ ।

- २. अथो यद् यज्ञस्संस्तुतो विराजमिभसंपद्यते, ज्योतिर्विराट्, तस्मात् ज्योतिष्टोम इत्याख्यायते । जै १,६६ ।
- ३. एष वाव प्रथमो यज्ञानां य एतेनानिष्ट्वाथान्येन यजते गर्तपत्यमेव तज्जीयते प्रवा मीयते । तां १६,१,२ ।
- थः किञ्ज्योतिष्टोमस्य ज्योतिष्टोमत्विमत्याहुर्विशाज ९ स ९ स्तुतः सम्पद्यते विराड् वै झन्दसां ज्योतिः । तां ६,३,६ ।
- ५. ज्योतिष्टोमो वै स्तोमानां मुखम् । तैसं ७,४,१०,१; काउ ३३,२।
- ६. तस्माद्यो विराज ५ स्तोमः सम्पद्यते तं ज्योतिष्टोमोऽग्निष्टोम इत्याचक्षते । तां १०, २, २।
- ७. पुरुषसंमितो वा एव यज्ञो (ज्योतिष्टोमः) ऽस्थूरियं काम कामयते तमेतेनाभ्यश्चते सर्व प् इस्थूरिणाऽभ्यश्चते । तैसं ७, १,१,१-२ ।
- ८. यहै तज्ज्योतिरभवत्तत् ज्योतिषो ज्योतिष्ट्वम् (ज्योतिः=ज्योतिष्टोमः) । तां १६,१,९ ।
- ९. स्तोमे ज्योतिर्द्धत इति । तस्माज्योतिष्टोम इत्याख्यायते । जै १, ६६ ।
- १०. स्वर्ग्या वा एते स्तोमा यज् ज्योतिर्भवति ज्योतिरेवास्मै (यजमानाय) स पुरस्ताद्धरति (ज्योतिः = ज्योतिष्टोमः)। ता १६,३,७।

ज्योतिष्मत् (पथिन्-)-

- १. देवयाना वै ज्योतिकम्तः पन्थानः । ऐ ३,३८ ।
- २. प्रजापतये त्वा ज्योतिष्मते ज्योतिष्मन्तं गृह्णामि । मै १,३,३५।
- ३. विराजा ज्योतिष्मान् । तैसं ४,४,८,१।

U

णकार- तस्यै वा एतस्यै संहितायै णकारो बळं घकारः प्राण आतमा (+ संहिता शांआ,)) आयुष्यमिति विद्यात्। ऐआ ३,२,६; शांआ ८,११।

त

तक्षन् - तस्मात्तक्षणञ् (°६णे [मै.]) शिरो छतं तस्मादस्यासमन्नाद्यम् । मै २, ४,१; काठ १२,९० । [°क्षन् - अन्न - १२० इ.]। तक्ष-रथकार - वैष्णवस्तिकपालस्तक्षरथकारयोर्धहे, सर्वायसानि दक्षिणा । मै २,६,५; ४,३,८।

तण्डुल-

- १. यत्तण्डुलैः (आतञ्च्यात्) वैश्वदेवं तत् । तैसं २, ५, ३, ५।
- २. वसूनां वा एतद्वृपं यत्तण्डुलाः । ते ३, ८, १४, ३॥ [°रू- अनडुह्- ११; अहन्- १९; वरु- ६ द.]।

নন–

- १. ततो ह वै प्रजापतिः । ततो (पिता) ह वा एष सर्वांसां देवतानाम् । जै २, ९ ।
- २. स यथा पुत्रः पितरमागत्य तत ततेति ह्वयेत् । जै २, ९ ।

ततुरि- उपहूतेडा ततुरिरिति । तदेनां प्रत्यक्षमुपद्भयते ततुरिरिति सर्वे ९ होषा पाप्मानं तरित तस्मादाह ततुरिरिति । माश १, ८, १, २२ ।

तथा तथेति वायुः पवते । जैउ ३, २, १, २ ।

तद्- तदिति वा एतस्य महतो भूतस्य (परमात्मनः) नाम भवति यो Sस्येतदेवं नाम वेद ब्रह्म भवति । ऐआ ५, ३,३।

तनू-

- अरने यन्मे तनुवा ऊर्न तन्म आपृणेश्याह यन्मे प्रजायै पश्चनामूनं तन्म आपृर्येति वावैतदाह । तैसं १, ५, ७, ५ ।
- २. साम ते (सुपर्णस्य गरुत्मतः) तन्त्विमदेश्यम्। मै २, ७, ८; काठ १६, ८ ॥ [°नू-आत्मन्- १०; २४; ३३ द्र.]।

तनू-धस्- सौहार्धेन तन्धाः साम्ना तन्पाः (इन्द्रः)। तैसं ४, ४, ८, १।

तनू-नपात्-

- तन्त्वपातं यजित, यज्ञमेवावरुम्धे । तैसं २, ६, १, १ ।
- २. तन्नपाद्वै यज्ञः प्रस्तः । काठ ३६, ३।
- रे. प्राणो वै तनूनपात् स हि तन्वः पाति । ऐ २,४।
- ध. यो वा S अयं (वायुः) पवते एष तन्नपाच्छाकरः सोऽयं प्रजानामुपद्रष्टा प्रविष्टकाविमी प्राणोदानी । माश ३, ४, २, ५।
- ५. रेसो वै तनूनवात् । माश १, ५, ४,२ ॥ [°पात्- अन्तरिक्ष- १०८; श्रीष्म- १४;१७ ह.]। तनु-नदत्-
- तन्त्रपत्ना इतीन्द्राय तेन मरुद्भ्यः, "तनुनष्त्रा इति, यज्ञं तेन (गृहाति)। मै ३, ७,९०।
- २. यो वा sयं (वायुः) पवत s एव तनूनप्ता शाकरः। माश ३, ४,२,११। तानूनपत्र-
- १. अग्निना वा एष तन्वं विपरिधत्ते तान्तप्त्रे। क ४०, ५।
- २. ते यद्वरुणस्य राज्ञो गृहे तन्ः सन्न्यद्धत तत्तानूनप्त्रमभवत्तत्तान्नप्त्रस्य तानूनप्त्रत्वम् । ए १, २४।
- रे. यत्तन्वः समवाद्यन्त तत्तानूनप्त्रस्य तानूनप्त्रत्वम् । क ३८, २; गो २, २, २ ।

तन्तु-

- रै. तन्तुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजा जिन्व (+ इत्याह पितृनेव प्रजा अनुसंतनोति ।तैसं ३,५,२,४]) ः तैसं ३,५,२,४;४,४,१,२; काठ १७,७; ३७, १७; क २६,६ ।
- २. तन्तुरिति प्रजाः (अस्जत) । तैसं ५,३,६,१।
- रे. मजा वै तन्तुः। ऐ ३, ११; ३८।
- तन्त्रायिन्- एष वै तन्त्रायी य एष (सूर्यः) तपत्येष द्वीमाँवलोकांश्तनप्रमिवानुसंचरति । माश १४, २,२,२२।

तन्द्र-

- १. पिक्किवें तन्द्रं छन्दः। माश ८, २,४,३; ५,२,६।
- २. पुरुषो वयस्तन्द्रं छन्दः । म २. ८.२ ।

तपम्-

- १. भना भवति, सतपसमेवैतत् (सोमम्) क्रीणाति । माश ३, ३,३, १८ ।
- २. अमा ५ साइयनुब्रते तपस्व्यनुब्रवाऽइति । माश १४,१,१,२९ ।
- ३. असी वाऽआदित्यस्तपः। माश ८,७,१,५।
- ८. ऋतेन तपः (अन्वाभवत्)। काठ ३५,१५।
- ५. एतत् खलु वाव तप इत्याहुर्यः स्वं ददातीति । तैसं ६, १,६,३।
- ६. एतद् वाव तपो यत्स्वं ददाति । क ३७,१।
- एतद्वै तपो यो दीक्षित्वा पयोवतोऽसत् । माश ९, ५,१८।
- ८. एताव् (तपश्च तपस्यश्च) एव शैशिशौ (मासौ) । स यदेतयोबेलिब्डं इयायति तेनो हैतौ तपश्च तपस्यश्च । माश ४,३,१,१९ ।
- ९. एष इ वे जायते यस्तपसोऽधि जायते । तैसं ७,२,१०,३।
- १०. तिद्ध जातं वत् तपसोऽधिजायते, न यत् श्चियाः । काठ ३४,१२ ।
- ११. तप आसीद् गृहपतिः । तै ३,१२, ९,३।
- १२. तपसा देवा देवतामग्र आयन् तपसर्षयः सुवरन्वविन्दन्, तपसा सपत्नान्त्रणुदामारातीस्तपिस सर्वे प्रतिष्ठितं तस्मात्तपः परमं वदन्ति । तैआ १०,६३,१ ।
- १३. तपसा ब्रह्मणा सद तस्य दोहमशीमहि। मै ४, ९, १३।
- १४. तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्य । तैआ ९, २,१; तैउ ३,२,१ ।
- १५, तपसा वै प्रजापतिः प्रजा अस्जत । काठ ६, ७।
- १६. तपसा वै लोकं जयन्ति । माश ३, ४, ४, २७, ।
- १७. तपः स्तिष्टकृत्। माश ११, २, ७, १८।
- १८. तपो दीक्षा [नवदशः [तैसं., मै.] (सोमः)] । तैसं ४,३,८,९; मै २,८,४; माश ३, ४,३,२।
- १९. तपो नवदश्च इत्युत्तरात् , तस्मात् सन्त्रो हस्तयोस्तपस्वितरः । काठ २०, १३ ।
- २०. तपो वा एष उपैति यो वाच ए यछति । म १, ८, ४।
- २१. तपोऽवान्तरदीक्षायाम् (सोमः)। काठ ३४, १४।
- २२. तपो वै पुष्करपर्णम् । तैआ १, २५, १ ।
- २३. तपो वै यज्ञस्य इलेब्म, यथा वै रथस्य इलेब्मैवं यज्ञस्य तपो यो Sतपस्वी भवश्यस ए किं ष्टो Sस्य यज्ञस्तपस्वी स्याधज्ञमेव स ए इलेब्यते। काठ ३४. ९।
- २४. ववोऽसि लोके श्रितम् । तेजसः प्रतिष्ठा । तै ३, ११, १, २।
- २५. तपो हि स्वाध्यायः। तैआ २, १४, २।
- २६. तस्मादु तमेव तपस्तप्यमानं मन्यन्ते यो ददत् । जै १, २८७ ।
- २७. तेजो ऽसि तपसि श्रितम् । समुद्रस्य प्रतिष्ठा । तै ३, ११, १, ३।
- २८. दीक्षा च मे तपश्च मे (यज्ञन कल्पताम्)। तैसं ४, ७,९, १-२।

- २९. दीक्षाये च त्वा (अग्ने) तपसइच तेजसे जुहोमि । तैसं ३, ३, १, १ ।
- २०. ब्रह्म तपिस (प्रतिष्ठितम्)। ऐ ३, ६; गो २, ३, २।
- रेर. मनो ह वाव तपः। जै हे, ३३४ (तु. जै ३,३६०)।
- ३२. संवत्सरो वाव तपो नवदशस्तस्य द्वादश मासाः षड्टतवः संवत्सर एव तपो नवदश-स्तद्यत्तमाह तप इति संवत्सरो हि सर्वाणि तपति । माश ८, ४,१, १४।
- ३३. सत्येन तपसा सह तस्य (घर्मस्य) दोहमशीमहि । तैआ ४, २१,१ ।
- ३४. सा (त्रिष्टुप्) दक्षिणया चागच्छत्तपसा च ल्यान्सध्यन्दिने तपस्तपनीयमिति। मै ३, ७, ३।
- रें सा (त्रिष्टुप्) दक्षिणां च तपश्चादायापतत्, तस्मात् त्रिष्टुभो छोके दक्षिणा नीयन्त एतद्वाव तपो यत् स्वं ददाति । काठ २३, १०।
- रेर. स्वाध्यायप्रवचने एवेति नाको मौद्गल्यः । तद्धि तपस्तद्धि तपः । तैआ ७, ९,१; तैउ १,९,१। [°पस्- अग्न- ६७; २८१; ५००; ५३८; अङ्गिरस्- ३०; अजा- २; अनशन- १; अनाष्ट- २; अज्ञ- १२७; आदित्य- २३२; ऋषि- ६; ७ द्र.]।

तप्यमान- तस्मात्तप्यमानस्य भूयसी कीर्तिभैवति भूयो यशः । जैउ १, २, १, १३ । तमस्-

- रे. कृष्णं ने तमः। माश ५, ३, २, २ (तु. तां ६,६,१०; काठ ११,१०)।
- २. तसो सृत्युः। काठ १०, ६; क ११,१० (तु. मै २,१,६; माश १४,४,१,३२; गो २,५,१)।
- रे. तस्य (तमसाविद्धस्य सूर्यस्य) देवास्तमोऽपान्नन् । मै ४, ५, ७ ।
 - ८. पाप्मा नै तमः । तैसं ५, १, ८, ६; क ३१, १; माश १२, ९, २, ८।
 - प. वि सप्तरहिमरधमत् तमा पसि । काउ ११, १३॥ [°मस् कृष्ण ११; छाया ३; ज्योतिस् २१ इ.]।

तरस्-

- १. तरो वै यज्ञः । जै १, १५३ ।
- २. स्तोमो वै तरः। तां ११,४,५;१५,१०,४।
- रे. स्तोमो वै देवेषु तरो नामासीत्। तां ८,३,३।

तरुत् एष (तार्स्यः [वायुः]) वै सहावांस्तरुतैष हीमाँख्लोकान्सवस्तरित । ऐ ४, २०।

तल्प- मानवो वै तल्पः। तै २,२,५,३।

उस्कर- ये जनेषु मिल्लम्लवः स्तेनासस्तरकरा वने। ये कक्षेष्त्रवायवस्ता ९ स्ते (श्रानेः) दधामि जम्भयोः । तैसं ४.१,१०,२-३।

तानूनपत्र- तनूनप्तृ- द्र.

तारका-

- रै. सिंछलं वा इदमन्त (अन्तरिक्षे) आसीत् । बदतरन् तत्तारकाणां तारकस्वम् । ते १,५,२,५ ।
- रे सिध्मास्तारकाः । मै ३,१३,११॥ [°का- अस्थन्- २ इ.]।

तार्क्ष्य-

- १. अयं वै ताक्ष्यीं योऽयं (वायुः) पवते, एष स्वर्गस्य लोकस्याभिवोढा । ऐ ४, २०।
- तस्य (यज्ञस्य) ताक्ष्यश्वारिष्टनेमिश्च सेनानीग्रामण्याविति शारदी तावृत् । माश ८,६,१,१९ ।
- ताक्ष्यों वै पश्यतो राजेत्याह तस्य वयां ए सि विशः "पुराणं वेद । माश १३, ४, ३,१३ ।
- भद्रस्तार्र्थः सुप्रजास्त्वाय । काठसंक ६० : ५ ।
- वायवें ताच्ये: । की ३०.५।
- ६. स्वस्त्ययनं वै ताक्ष्यः (ताक्ष्यदेवताकमंत्रः) । ऐ ४, २९; ऐआ १,५,२। तार्छ-
 - १. सस्य वै (भू-) लोकस्य रूपं तार्पम् । ते ३,९,२०,२।
 - २. तार्व्यं ददाति पञ्चनेवावरुन्धे । तैसं २. ४. ११, ६ ।
 - 3. तार्षं देय ५ सयोनित्वाय । मै २, ५,१ I
 - यजुषां वा एतद्रृपं यत् ताप्याणि विद्यान्त । काठ १२,४ ।
 - ५. यज्ञवां (वा एवं वर्णों यत्) तार्ष्यम्। तैसं २, ४,११,६।
 - ६. यज्ञो वै तार्प्यम्। तै १.३.७.१; ३,९, २०,१।
- तालु- अवकन्देन तालुम् [तालु ८मै.](श्रीणामि)]। तैसं ५, ७, ११, १; मैं ३, १५, १; काठ 43.91

तित्तिर- वर्षाभ्यस्तित्तिरान् (आलभते)। मै ३,१४,१।

तित्तिरि-

- १. मथ यदन्नादनम् (त्रिशीष्णों मुखम्) भासीत्, स तित्तिरिरभवत् । तस्मात् स बहरूप इव । बहरूपिमव खन्नम् । जै २,१५४ ।
- २. मथ यदन्यस्माऽभशनाय (विस्वरूपस्य मुखम्) आस । ततस्तित्तिरः समभवतस्मास्स विश्वरूपतम इव, सन्त्येव धृतस्तोका इव त्वन्मधुस्तोका इव त्वत्पर्णेव्वाश्चुतिता एव र रूपमिव हि स तेन (मुखेन) अशनमावयत् । माश १,६,३,५; ५,५,४,६ ।
- ३. येन (शिर्मा विश्वरूपस्त्वाष्ट्ः) अन्नमावयत्स तित्तिरिः । मै २,४,९ ।
- ध. रुद्राणां तित्तिरिः। काठ ध७,६॥ [°रि- अन्नादन- द्र.]।

तिथि- यां पर्यस्तिमयादभ्यदियादिति सा तिथिः। ऐ ७,११ (तु. की ३,१)।

तिरइचराजि- भवस्थावन्- १ इ.।

तिरहिचराजि- तिरहिचराजिना सर्पाः । काठ ३५. १५ ।

तिरुधे इन् (सामन्-)- अङ्गिरसः स्वर्गे लोकं यन्तो रक्षा ए स्यन्वसचन्त तान्येतेन तिरश्च्याङ्गिरसस्तिरुधंक् पर्यंवैद्यत्तिर्यंङ् पर्यंवैत्तस्मात्तैररुच्यं पाप्मा वाव स तानसचत तन्तैररुच्येनापाष्नतापपाष्मानं **५ हते तैरइच्येन तुष्ट्रवानः । तां १२,६,१२ ।**

तिलवत्सा- एणीर्घाना हरिणीरर्जुनीः सन्तु धेनवः। तिलवत्सा ऊर्जमस्मै बुहाना विश्वाहा सन्त्वन-पस्फ्ररन्तीः । तैआ ६,७,१।

तिल्वक-> तैल्व(क>)की- तैल्वकीम् (समिधम्) अभिचरन्नाद्ध्यादेष वै वनस्पतीना प वज्रस्ताजग्घ प्रमीयते । मै ३,१,९ ।

तिष्य (नक्षत्र-)-

- १. तिष्यो नक्षत्रं बृहस्पतिर्देवता । तैसं ४,४,१०,१; मै २,१३,२० (तु. काठ ३९,१३) ।
- २. तिष्यो वै रुद्धः। काठ ११,५।
- ३. बृहस्पतेस्तिष्यः । तै १,५,१,२;३,१,१,५।
- थ. रुद्रस् (रुद्रो वै [तैसं.]) तिष्यः । तैसं २,२,१०,१;२; मै २,१,५।
- ५. स (बृहस्पतिः) एतं बृहस्पतये तिष्याय नैवारं चरुं पयसि निरवपत् । ते ३.१,४,६ ।

तीर्थ-

- रै. अप्सु स्नाति साक्षादेव दीचातपसी अवरुम्धे, तीर्थे स्नाति, तीर्थे हि (श्रिङ्गरसः) तां (दीक्षाम्) प्रावेशयन्, तीर्थे स्नाति, तीर्थेमेव समानानां भवति । तैसं ६,१,१,२;३।
- २. तद्यत्प्रायणीयमितरात्रमुपयन्ति यथा तीर्थेन समुद्रं प्रस्नायुस्तादकत् । माश १२,२,१,१।
- रे तीर्थेन हि प्रतरन्ति तद्यथा समुद्रं तीर्थेन प्रतरेयुः । गो १,५,२।
- ध. दक्षिणतस्तीर्थानां गाधम् । काठ २९,८ ।

तीवसोम-

- रै. आमयाविनं याजयेत् प्राणा वा एतमतिपवन्ते य आमयावी यत्तीवसोमेन (एकाहेन) यजते पिहित्या एवाछिद्रताये । तां १८,५,११ ।
- २. मामो वा एतमतिपवते योऽलं मामाय सन् मामन विन्दंते यत्तीवसोमेन यनते पिहित्या एवाछिद्रताये । तां १८, ५, ८।
- रे. छिद्र इव वा एष य १ सोमोऽतिपवते यत्तीव्रसोमेन यजते पिहित्या एवाछिद्रताये। तां १८. ५. ४।
- ध. पश्चो वा एतमतिपवन्ते यो ऽलं पश्चभ्यः सन् पश्चन विन्द्ते यत्तीव्रसोमेन यजते पिहित्या एवाछिद्रताये। तां १८, ५, १०।
- ५. प्रजा वा एतमतिपवते योऽर्ङ प्रजाया सन् प्रजान विन्दते यत्तीव्रसोमेन यजते पिहित्या एवाछिद्रताये। तां १८, ५, ९।
- ६. यस्माच्छीरपकामेत् स एतेन (तीव्रसोमेन) यजेत । जै १, १५२।
- ७. विड् वा एतमतिपवते यो राजावरुध्यते यत्तीव्रसोमेन यजते पिहित्या एवाछिद्रतायै। ता १८. ५. ६।

तुत्र- अन्वेति तुद्रः (आदित्यः)। तैआ १, १०, ४।

तुथ-

- रै. तुथो ऽसि जनधाया देवास्त्वा ... प्रणयन्तु । मै १, ३, १२ ।
- रे. तुथो ऽसि विश्ववेदाः । तैसं १, ३, ३, १; मै १,२,१२; काठ २, १३; क २, ७।
- रे. तुथो ह स्म वै विश्ववेदा देवानां दक्षिणा विभन्नति । तैसं ६, ६, १, २।
- ८. ब्रह्म वै सुथः। माश ४, ३, ४, १५।
- प सत्यं वै तुथो (त्थो [क.]) विश्ववेदाः । काठ २८,४; क ४४,४॥ [°थ- अग्नि-४४० इ.]।
- उरअवस्-> तौरश्रवस (सामन-)- तुरश्रवसश्च वै पारावतानाच सोमी स स् सुतावास्तान्तत एते तुरश्रवाः सामनी अपद्यत्ताभ्यामस्मा इन्द्रः शल्मिलनां यमुनाया इन्यं निरावहणत्तौरश्रवसे

भवतो हुन्यमेवैषां वृङ्के। तां ९, ४, १०।

तुरायणयञ्च- स एव (तुरायणयज्ञः) स्वर्गकामस्य यज्ञः । कौ ४, ११ ।

त्रीय- चतुर्थ- ४ इ.।

तुला- तुलाया ९ ह वा ८अमुिक्मॅंलोक८आद्यति यतस्यस्यति तदम्वेष्यति यदि साधु वासाधु वेति । माश ११, २, ७, ३३।

तुष-

- १. एतद्वे निर्ऋत्या भागधेयं यत्तुषाः । काठ २०, २।
- २. निर्ऋत्ये वा एतद् भागधेयं यतुषाः । तैसं ५, २,४,२ l

तूथ- तुथ-५ इ.।

तूपर-

- १. तूपरो भवति, प्राजापत्यो ह्येष देवतया । तैसं २, १, ६, ५ ।
- २. यत्तूपरस्तदश्वानाम् (रूपम्)। जै २, ३७१॥ [°र- काय- द ३]।

तूर्णि-

- १. तूणिंहैब्यवाडित्याह, सर्व ५ ह्येष (अग्निः) तरति । तैसं २, ५,९,३।
- २. वायुवै तूर्णिवायुहीदं सर्वं सद्यस्तरति यदिदं किंच। ऐ २, ३४।
- ३. सर्वं ५ होष पाप्मानं तरित तस्मादाह तूर्णिहैन्यवादिति । माश १,४,२,१२।

तूर्त- क्षिप्र- इ. ।

तूष्णीम् यदा वै तूष्णीमास्ते प्राणमेव वागप्येति । ज २, ५०। तूष्णीशंस-

- १. चक्षूंषि वा एतानि सवनानां यत्तूर्णीशंसः । चक्षुर्वा एतशज्ञस्य यसूर्णीशंसः । ऐ २, ३२ ।
- २. तुष्णींसारो वा एष यत्तूष्णींशंसः । ऐ २, ३१।
- ३. मूळं वा एतचज्ञस्य यत्तृष्णींशसः। ऐ २, ३२।
- ४. षडक्षरस्तूव्यीशंसः । जै १, १६९ ।

तृच-

- १. अन्तरिक्षदेवत्यस्तृचो भवति । तां १२, १, ८।
- २. इसे हि (त्रंयः) लोकास्तृचः। जै १, ३११; तां २, १, ४; २, २;३, ५।

तृतीय (अहन्-)-

- १. अन्तिरिक्षदेवत्यमेतदहर्यं नृतीयम् । तां १२, १, ८, २, ७; ३, १९; ५, ८।
- २. अन्तस् (अन्तो वै [तां.]) तृतीयमहः । कौ २२,५; ६; तां १२, ५, ४।
- ३. उद्धतमिव वै तृतीयमहः । तां १२, ४, ४।
- ध. उद्वद्वा एतत् त्रिवदहर्यंत् तृतीयम् । तां १२, ५,२ (तु. तां १२,३,२)।
- ५. जागतमेतदहर्यं नृतीयम् । तां १२, ७, ३।
- ६. बहुदेवत्यं तृतीयमहः। कौ २०, ४।

रतीय-रजस्- दौर्वे तृतीय १ रजः । माश ६, ७, ४, ५।

वृतीय-सवन-

- अथैतिकिधीतशुक्रं यत्त्तीयसवनम् । माश ४, ३, ३, १९; ५, १०।
- २. अथैतन्मिश्रं यत् तृतीयसवनम् । काश ५, ४,४, २ ।
- रे. भदस् (गुलोकः) तृतीयसवनम् । जै ३, ५७।
- धः अनुष्टुभैव तच्छन्द्सा प्रजापतिश्चेनद्रश्च विश्वेषु देवेषु तृतीयसवने ऽध्यपचितिमगच्छताम् । जै २. १०१ ।
- ५. अष्टाचत्वारिंशं तृतीयसवनम् । जै २, २७९ ।
- ६. असी वै (हा-) लोकस्तृतीयसवनम् । गो २, ४, १८।
- ७. अस्तं यन्तं (सूर्यम्) तृतीयसवनेन (ईप्सन्ति)। कौ १८,९।
- ८. भादित्येभ्यस्तृतीयसवनं (इन्द्रः प्रायच्छत्) विश्वेभ्यश्च देवेभ्यः । जै २, १३९ ।
- ९. आनुष्दुभं हि तृतीयसवनम् । जै १, १८० ।
- १०. काच्या: (पितर:) तृतीयसवने । ऐ ७, ३४।
- ११. चतुर्वि ए शैकवि ए शौ (स्तोमौ) तृतीयसवनम् (वहतः)। तां १६, १०, ५।
- १२. चित्रवत् तृतीयसवनम् । तां १८, ६, ७।
- १३. तद्वा ऽअभिश्रमेव वस्नां प्रातःसवनमिश्र ए रुद्राणां माध्यन्दिन ए सवनं, मिश्रमादित्यानां रुतीयसवनम् । माश ४, ३, ५, १।
- १४. तया (वैश्वदेव्याऽऽगया) तृतीयसवनस्योद्गेयम् । जैउ १, १२, ३, ४ ।
- १५. तस्य (उद्गातुः) तृतीयसवनमायतनम् । जै १, ३४३ ।
- १६. तृतीयसवनं वे स्विष्टकृत्। माश १, ७, ३, १६।
- १७. तृतीयसवन ऋजीषमभिषुण्वन्ति धीतमिव हि मन्यन्ते । तैसं ६, १, ६, ४।
- १८. तृतीयसवने पितृयज्ञमवाकल्पयन्, तृतीयसवने व्यम्बकान् । काठ २३,७।
- १९. तृतीयसवने वै यज्ञस्याशिषं कुरुते। क ४०, ४।
- २०. ज्यम्बका ए स्तृतीयसवनमकुर्वत । तैसं ३, २,२, ३ (तु. मै ३, ६,१०)।
- २१. दिध तृतीयसवने (अवनयेत्)। जै १, ३५५।
- २२. दिध तृतीयसवने ऽधायीव वा अनेनेति तस्माद् दिध । जै २, १५७ ।
- २३. धोर्ने तृतीयसवनम् । माश १२, ८, २, १०।
- २४. द्वादशकपाळान् (पुरोडाशान्) तृतीयसवने (निर्वपन्ति)। तैसं ७, ५, ६, ४।
- २५. हे सवने गुक्रवती, धीतमिव तृतीयसवनम्। काठ २३, १०।
- २६. ही (स्तोमी) तृतीयसवनं (वहतः), यथा वाक् च प्रतिष्ठा च। तैसं ७. १,१,१।
- २७. ही स्तोमी तृतीयसवनं वहतो यथा मध्यं च प्रतिष्ठा च तथा तत्। जै १, ६६।
- २८. धीतिमिवैतद् यत् तृतीयं सवनम् । जै ३,२८ (तु. क ३७, १; जै १,१५६;२८८; ३,२२३)।
- २९. भीतरसं वा एतत्सवनं यकृतीयसवनम् । की १६,१; ३०,१; गो २,४,१८ (तु. ऐ ६, १२) ।
- ३०. धीता इवैते यच्छन्दोमास्तृतीयसवनायतनाः। जै ३, २२३।
- रेरे. निर्वीय (विद् की.) तृतीयसवनस् । काठ २९, २; की १६, ४।

```
३२. पशवो वै (हि ८तैसं.]) तृतीयसवनम् । तैसं ६, १,९,२; मै ३, ७,४; ४,७,६; काठ २४,
     २; क ३७, ३ (तु. तैसं ३, २, ९, ४; ६, ६, ११, ३)।
```

- ३३. पश्रू ए स्तृतीयसवेन (आत्मन् दधीत)। तैसं ३, २, ९, २।
- ३४. पिसृम्यस्तृतीयसवनं क्रियते । काठ २३, ४; क ३६, १।
- ३५. मदवद् वे रसवतृतीयसवनम् । तां ११, ५, १; १०,२; १२, ६, ३।
- ३६. मद्विद्धि तृतीयसवनम् । कौ १६, १; २; ३; ४; गो २, ४, १६; १७; (तु. ऐ ३,२९; ४,४)।
- ३७. यदङ्गेस तृतीयसवने (चरन्ति) तेन तृतीयसवनं पशुमत् । मै ३, ९, ५ ।
- ३८. यदाशिरा तृतीयसवने (चरन्ति), तेन तत्पशुमद्वीयवत् (°द्वीर्यां° Lकाठ.])। काठ २९,५; क ४५,६।
- ३९. यदि तृतीयसवने (स्कन्देत्), विवृक्षनमगन्यज्ञः ः इत्यनुमन्त्रयेत . काठ २५, ७ ।
- ४०. येऽवाद्धः (प्राणाः पुरुषस्य) तत्तृतीयसवनम् । कौ २५, १२ ।
- धरे. लेलिहितमिव हि तत् तृतीयसवनम् । जै १,४ ।
- **४२. विदद्वसु वै तृतीयसवनम् ।** तां ८, ३,६ ।
- **४३. विश्वे देवा द्वादशकपाळेन तृतीयसवने (आ**दित्यमभिषज्यन्)। तै १, ५,११, ३।
- ध्ध. विश्वेषां वै देवानामृतुमतां (°मृभुमतां [तैसं.]) तृतीयसवनम् । तैसं ७,५,७,३; काठ ३३.৬।
- धंप. विश्वेषां देवानां (विश्वे देवाः [तैआ.]) तृतीयसवनम् । कौ १४,५;१६,११; तैआ ५,१,६।
- धद. वैश्वदेवं (+ वै Lतैसं., ऐ., माशा., जैड.J) तृतीयसवनम् । तैसं ७, ५, ६, ५; मै ४, ५, ९; काठ दे४,१६; ऐं ६,१५; माश १,७,३,१६;४,४,१,११; जैंड १,१२,३,४।
- ध७. गुक्रवती वै पूर्वे (हे) सवने, अग्रुकं तृतीय ए सवन ए (+ यज्ज्योतिध्मतीस्तृतीयसवने व्याघारयन्ति, तेन तृतीयसवन ५ शुक्रवत् [मै ३,८,१०]) । मै ३, ८,१०; ४,६,९।
- ध८. सावित्रेण (प्रहेण) तृतीयसवनम् (ऋतुमत्)। मै ४,६,८॥ [॰न- आग्नावैष्णव- ३; आदित्य-८;६१;११४; इन्द्र- ३७६; ऋथु- २; एकविंश- ९; जगती- १६; जागत- ८; २३ द्र.]।

वतीया चिति-

- १. अन्तरिक्षं वै तृतीया चितिः । माश ८, ४,१,९।
- २ चौरेव तृतीया चितिः । माश ८,७,४,१४ ।
- ३. मध्यमेव तृतीया चितिः। माश ८, ७, ४, २१।

तृप्ति-

- १. तृष्तिरानुब्दुभम् (छन्दः)। शांआ ११,७।
- २. सृष्तिरिति वृष्टी। तैआ ९,१०,२; तैउ ३, ००,२। [आभीशव- इ.]।

तृष्टावरुत्री- असुर- १७ इ.। तेजन - बज़ो वै तेजनम् । मै ४,२,९।

तेजनी- पाष्मा वै तेजनी। ते ३,८,१९,२।

तेजस्-

- १. अग्ने यत्ते तेजस्तेन तं प्रतितितिग्धि योऽस्मान् द्वेष्टिःः । मै १, ५, २।
- २. भरनेइच त्वा ब्रह्मणइच तेजसा जुहोसि । मै ४, ७,३।

```
रे. अयां यो द्वणे रसस्तेनाहिममं "तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिष्टिचामि । काठ ३६.१५।
  थ. अदिवनोस्त्वा तेजसा ब्रह्मवर्चसायाभिष्टिचामि । मै ३, ११,८।
  ५. तेन उद्यतः (प्रवर्ग्यः) । तैआ ५,११, ४ ।
  ६. तेज एव श्रद्धा। माश ११, ३, १, १।
  ७. तेजः प्रवर्ग्यः ( सूर्यः [मै.] )। मै २, २,८; तैआ ५, ३, २; १०,३।
  ८. तेजः प्रातःसवन भारमन् दधीत । तैसं ३, २, ९, २।
  ९. तेजसे कं पूर्णमा इज्यते । मै १, ९, ५; काठ ९, १३।
 १०. सेनो वसोधारा। तैसं ५, ४.८,९।

 तेजो वा ऽिनष्टोमस्तेजो विष्ववत् । जै २, ३८७ ।

 १२. तेजो वै त्रिणव स्तोमानाम् । जै २, २१९ ।
१३. तेजो वै त्रिवृत् (पृष्ठानि [तैसं.])। तैसं ५, ५, ८, १; मै ४, ४,१०।
१४. तेजो वै प्रातःसवनम् (यज्ञायज्ञीयम् [जै.])। मै ४, ७, ६; जै ३, २९०।
१५. तेजो वै ब्रह्मवर्चसं ज्योतिरग्निष्टोमः । जै २, ३१२ ।
१६. सेजो वै मदन्तीः । मै ३, ७,१०।
१७. तेजो वै यूपः। मै ३, ९, ३ (तु. काठ २६, ५; क ४१, ३)।
९८. तेजो वे वायुः (वेणुः [तैआ.])। ते ३, २, ९, १; तैआ ५, २, ४;३,२।
१९. तेजो वे शुको ब्रह्मवर्चसम् । मै ४, ६, ३; ८, ९ ।
२०. तेजो वै हिरण्यम् । तैसं ५, १, १०, ५; मै १, ११, ८; काठ ११, ४; ८; २१, ७; तै १,
      ८, ९, १। (त. मै ३, ७, ५; काठ २४,५; तै ३, १२, ५,१२)।
२१ तेजो ऽसि, तेजो मे यच्छ, पृथिवी यच्छ । तैसं ५, ७,६,९।
२२. तेजोऽसि ग्रुकमस्यमृतमसि (आज्य ! )। माश १,३,१,२८।
२३. त्रिवृद्गिनष्टोमो (+ऽनिन्दुद्गिनेयीषु तिसं ७,२,५,५।) भवति । तेज एवावरून्थे । तसं ७,२,
      3, 7: 4.41
२४. नवरात्रो भवस्यभिपूर्वमेवास्मिन् तेजो द्धाति । तैसं ७, २, ४, ३।
२५. नवारतिः कार्यस्तेजसा त्रिवृता संमितः । मै ३, ९, २।
२६. पशवो वै तेजो ब्रह्मवर्चसम् । मै १, ८, ३ !
२७. ब्रह्स्पतिर्वा एतद्यञ्चस्य तेजः समभरद्यत् स्तोमभागाः । तैसं ५, ३, ५,५।
२८. बहाणा तेजसा सह तस्य दोहमशीमहि। तैआ ४, २१,१।
२९. शक्स तेजो मे पिन्वस्व। काठ ५, २।
३०. मदम्तीभिः प्रोक्षति । तेज एवास्मिन्दभाति । तेआ ५, ४, १।
देश. यत्तेजस्ते दर्भास्तस्मात्ते पवित्रं तस्माइभैरपः पुनन्ति । काठ २३,१; क ३५, ७।
३२. यज्ञवकपालस्त्रवृतैवास्मिन् (यजमाने ) तेजो दधाति । तैसं २, २,५, ३।
है ३. वसन्तेन ऋतुना ( वसन्तर्तुना [तै ]) देवा वसवस्त्रिवृत्ता स्तुतम् । रथन्तरेण तेजसा इविरिन्द्रे
```

देध. समुद्रो ऽसि तेजसि भ्रितः, अपां प्रतिष्ठा । ते ३, ११,१,४। मा-४७

वयो स्थुः। मै ३. ११, १२; तै २, ६, १९, १।

३५. सूर्येण तेजः (अन्वाभवत्)। काठ ३५, १५; क ४८, १३।

३६. हिरण्यं ब्रह्मणं ददाति तेजस्तेन परिक्रीणाति । काठ ३७, १ (तु. तैसं २, ४, ११, ५-६)। [°जस- अग्न- ३१७; ३१८; ५२०; ५२१; ५२२; ६०२; अन्तरिक्ष- १२०; अप्- ४२; आग्नेय- ३८; आग्नेयी- ८; आज्य- १०;२५; आदित्य- ५४; उत्तरवेदि- ७; ओषधि- १ :; कृष्णाजिन- १०; गायत्री- ७१; ७२; तपस्- २४; २७; २९ इ.]।

तेजस्काम-

- १. तेजस्कामो हैतेन यजेत यन्नवरात्रः जै २, ३१६।
- २. इवेत ५ वायवे नियुत्वता भारुभेत तेजस्कामः । मै ३, १,१० ।

तेजस्वत् अग्नये त्वा तेजस्वते एष ते योनिः । तैसं १,४,२९,१; काठ ४,११; क ३,९। [°वत् – ओजखत् – द्र.]।

तेजिस्वन्->तेजस्वितर- दक्षिणोऽईसोजस्वितरः। तैआ १, २४, २।

तेजस्विनी - कृप्या - द्र.।

तोक- प्रजा वै तोकम्। माश ७, ५,२, ३९।

तोत- तोतो राय इति·····त्विय त्विय पश्च इत्येवैतदाह। काश ४, ३,९,९;

तौरश्रवस- तुरश्रवस्- इ.।

त्रपु-

- १. रजतेन त्रपु त्रपुणा छोहायसम् (सन्दथ्यात्)। जैउ ३,४,३,३।
- २. सीसं च मे त्रपुरच में (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७,५,१।
- ३. सीसेन त्रपु (सन्दध्यात्)। गो १, १, १४। त्रयस्त्रिशत् दश हस्त्या अंगुरुयो दश पद्या दश प्राणा मनो वाग् घृदयं तत् त्रयक्षिशत्। जै ३, ३१९।

त्रयस्त्रिश-

- १. अप्रं त्रयस्त्रिश स्तोमानाम्। जै ३,१३५।
- २. अनुकं त्रयिव ९ शः । द्वात्र ९ शहाऽएतस्य करूकराण्यनुकं त्रयिव ९ शम् । माश १२, २,४,१४।
- ३. अन्तो वै त्रयस्ति ध्वाः परमो वै त्रयस्ति ध्वा स्तोमानाम् । तां ३,३,२ ।
- थ. एष वाव रढः प्रतिब्ठितस् सर्वदेवत्य स्तोमो यत् त्रयस्त्रिशः । तस्मात् श्रयखिश एव स्तोमोऽन्ततः कार्य इति । जै ३, ३०२ ।
- ५. एव वे समृद्धः स्तोमो यत् त्रयस्ति ए शः । तां १५,१२,६ ।
- ६. ज्योतिस्त्रयस्त्रिशः स्त्रोमानाम् । तां १३,७,२ ।
- ७. तप् (त्रयितंशं स्तोमम्) उ नाक इत्याहुः । तां १०,१,१८।
- ८. त्रयस्त्र एश एव स्तोमो भवति प्रतिष्ठाये। तां १५, १२,८ (तु. तां ४, ८,१०)।
- ९. त्रयखिंशद् इमानि पृष्टिकाण्डानि सह किंकालुकाभिः। तदेव त्रयखिंशमहः। जै २,५८ !
- १०. त्रयस्त्रिशं स्तोममन्वारण्याः पश्चाः । जै २,३२।

- ११. त्रयिक्सं ते अग्ने प्रतिष्ठानम् । काठ ३९,२।
- १२. श्रयिक्षेत्रेन च ह वा इद १ सप्तहोत्रा च संततं यदिदं देवमनुष्या अन्योऽन्यस्मै प्रदद्ति । काठ ९, १२।
- **१३. त्रयस्त्रिशेन श्रीकामः (यजेत) । जै २,१३६ ।**
- १४. त्रयस्तिशेन स्तोमेनातिच्छन्दसमध्येत ('समम्यकन्दत् । जै ३,३८१।)। ततः साध्यां-रचाप्त्यांश्चासुजत (+सवितृमुखान् । जै ३,३८१।)। जै ३,३६३;३८१।
- १५. त्रयास्त्रिशेनैव विश्वेदेवा भायन् । ते स्वर्ग छोकं गत्वा सार्धमेवान्यवसिता भासन् । जै २,२०९ ।
- १६. त्रयास्त्रंशो भवति प्रतिष्ठित्यै। तैसं ७,२,१,३;३,२।
- १७. त्रयस्ति ए शो वै स्तोमानामधिपतिः। तां ६,२,७।
- १८. त्रयिक्काो वै स्तोमो महान् । जै ३,१३७।
- १९. देवता एव त्रयस्त्रि ५ शस्यायतनम् । तां १०, १,१६ ।
- २०. प्रजापतिये त्रयश्चिशः (प्रजापतिः प्रजननम् । स यः प्रजननं स मा प्रजनयादिति । ।जै.।)। तैसं ७,४, ३,३; जै २, १४७ ।
- २१. प्रतिष्ठा त्रयश्चिंशः (+इति पश्चात् त्रयस्त्रि एशद्देवता, देवतास्वेव प्रतितिष्ठिति ।काठ.।)। तैसं ४,३,८,१; मै २,८,४; काठ २०,१३ (तु. जै ३,३०९)।
- २२. यस्य त्रयस्ति " शमन्तर्यन्ति, देवतास्तस्यान्तर्यन्ति । तैसं ७,१,३,३।
- २३. वर्षा वे त्रयस्त्र एशः। तां १९, १०, १०।
- २४. संवत्सरो वाव प्रतिष्ठा त्रयस्त्रि ५ शः । तस्य चतुर्वि ५ शितरर्धमासाः । माश ८,४,१,२२ ।
- रेप. सद् भ खलु वै वामदेव्यं स्तोन्नाणां सद्गिनर्देवतानां सद् विराट् छन्दसां सत् त्रयस्त्रिश स्तोमानाम् । जै ३,३०१ (तु. तां १५,१२,२) ॥ [°श- ऋमु- १; क्षत्र- १;३२; ७५ इ.]।

त्रयस्त्रिश्चत्ह (यज्ञ-)- द्वे वाव देवसत्रे द्वादशाहरूचैव त्रयस्त्रिशदहरूच। तैसं ७, ४,५, १। त्रयी विद्या-

- रे. अथ केन जहात्वं क्रियत इति । अनया (ऋग्यजुःसामाख्यया) त्रच्या विद्ययेति ह ज्ञूयात् । जै १,३५८ ।
- रे. अथाह । स्तोमश्र यजुश्र ऽऋक् च साम च बृहच रथन्तरं चेति त्रयी हैवा विद्यानं वै त्रयी विद्या । माश ९, ३, ३, १४ ।
- रे. एतावानु वै यज्ञो यावत्येषा त्रयी विश्वेतया हि त्रय्या विश्या यज्ञं तन्वते । काश ७, ५,३.८।
- ध. एवमेवेता (भूर्भुवःस्वरिति) ब्याहतयस्त्रय्ये विद्याये संश्लेषिण्यः । कौ ६, १२ ।
- ५. तथत्त्सत्यम्। त्रथी सा विद्या। माश ९, ५, १, १८।
- ६. तस्य (एकविंशसाम्नः) त्रब्येव विद्या हिङ्कारः । जैउ १, ५,१,२।
- ७. श्रयी विद्या निर्वेपणम् । माश ७, ५, २, ५२।
- ८. त्रयी वै विद्या। ऋषो यजू ए वि सामानि । माश ४, ६, ७, १।
- ९. त्रयी वै विद्या काव्यं छन्दः । मारा ८, ५, २, ४।

- १०. त्रय्यां वाव विद्याया " सर्वाणि भूतानि । माश १०, ४, २, २२ ।
- ११. प्रजापतिस्त्रय्या विद्यया सहापः प्राविशत् । माश ६, ३, १, १०।
- १२. भूर्भुवस्स्वरिति सा त्रयी विद्या । जैउ २, ३,३, ७ ।
- १३. मनसो वै समुद्राद्वाचाभ्रया देवास्त्रयी विद्या निरखनन् । माश ७, ५, २, ५२ ।
- १४. यत्र वे देवाः, इमा विद्याः (ऋग्यजुःसामानि) कामान्दुदुहे, तद्ध यजुर्विद्येव भूविष्ठान् कामान् दुदहे । माश ४, ६, ७, १४ ।
- १५. स (प्रजापितः) श्रान्तस्तेपानो ब्रह्मैव प्रथममस्जत त्रयीमेव विद्याम् । माश ६, १,१,४ ।
- १६. सेषा त्रयी विधा (ऋक्सामयज्ञिष) यज्ञः । माश १, १, ४, ३।
- १७. सेषा त्रयी विद्या सौम्ये ऽध्वरे प्रयुज्यते । माश ४, ६,७,९ ।

त्रयोदश-

- १. अतिरिक्तं वै त्रयोदशम्। मै २, २, ११।
- २. त्रयोदशारितः कार्यस्त्रयोदशेन प्रजापितना संमितः । मै ३, ९, २ ।
- ३. नैवारइचरुस्त्रयोदशो भवत्यस्ति मासस्त्रयोदशः । मै ३, ४,१० (तु. मै ४, ६, ७)।
- ध. वसवस्त्रयोदशाक्षरया त्रयोदशं मासमुदनयन् । मै १, ११, १०; काठ १४, ४ ।
- ५. वसवस्त्रयोदशाक्षरेण त्रयोदश र स्तोमसुद्जयन् । तैसं १, ७, ११, २।
- ६. स (आदित्यः) एतं त्रयोदशरात्रमपश्यतः । तसुपैतः । ततो वै स सर्वेषां देवानां श्रेष्ट्यम-गच्छत्, त्रयोदशो मासो भूत्वेदं सर्वयभ्यारोहत् । संवत्सरो वा इदं सर्वमः । जै २, ३३४ । त्रयोदश-रात्र (यज्ञ-)- प्राणापानोदानेष्वेवाञ्चाचे प्रतितिष्ठन्ति सर्वमायुर्थन्ति य एवं विद्वाः ९०

सस्त्रयोदशरात्रमासते । तैसं ७, ३, ३, १ ।

त्रयोदशी- यमस्य त्रयोदशी। मैं ३, १५, ४।

त्रयोवि १ श (स्तोम-)- सम्भरणस्त्रयोदश इत्युत्तरात् , तस्मात् सन्यो हस्तयोस्सम्भार्यतरः । काठ २०, १३ (तु. तैसं ४, ३, ८, १; मै २, ८, ४)।

त्रयो वेद- एतावान् वे सर्वो यज्ञो यावानेष त्रयो वेदः । माश ५, ५,५०।

त्रिंदा (स्तोम-)- विराट् त्रिंदाः । मै २, ८, ४ ।

त्रिककुद् (पर्वत-)- यत्र वा ऽ इन्द्रो वृत्रमहरूतस्य यद्श्यासीत्तं गिरिं त्रिककुद्मकरोत् । माश दे, १, ३, १२ ।

त्रिककुभ- तद्यदेतेषां त्रयाणां लोकानां तिस्नः ककुभोऽन्नाद्यमवारम्धत तत् त्रिककुभस्य त्रिककुभत्वम् । जै १, १८५ ॥ [°भ- उद न- ६ इ.] ।

त्रकक्रभ (सामन्-)-

- १. इन्द्रियं वे वीर्यं त्रैककुभम्। जै २, ३७८।
- २. ओजस्येव तद्वीर्थ्ये प्रतितिष्ठत्योजो वीर्थ्य त्रैककुभम् । तां १५, ६, ५।
- ३. ता ५ ख्रिककुवधिनिधायाचरत्स एतत्सामापश्यग्रदिशककुवपश्यत्तस्मात्त्रैककुभम् । ता ८,
- ध. त्रिवीर्थं वा एतत्साम (त्रैककुभम्) त्रीन्द्रियमैन्द्र्य ऋच ऐन्द्र र सामैन्द्रेति निधनमिन्द्रिय एव वीर्थे प्रतितिष्ठति । तां ८, १.७।

- ५. त्रैककुभं पशुकामाय ब्रह्मसाम कुर्यात् त्वमङ्ग प्रश श्र सिष इत्येतासु । तां ८, १,३। त्रिणच (स्तोम-)-
 - १. इसे वै (त्रयः) लोकास्त्रिणवः। तैसं ५, ३, ३, ४; ७, ४, ३, ५; काठ २०, १३; तां ६, २, ३; १२, १०, ९।
 - २. तं (त्रिणवस्तोमम्) पुष्टिश्तित्याहुस्त्रिबृद्ध्येवैष पुष्टः । तां १०, १,१५।
 - रे. ते त्रिणवमेवायतनमचाय स्ते स्वराय सस्त ससेतुं कृत्वा तत्पश्चोऽसुज्यन्त । काठ ९,११ ।
 - त्रयोदशेमाः परिशवस्त्रयोदशेमा अण्डपरिश्चसप्तविंशी तदेव त्रिणवमहः । जै २, ५८ ।
 - ५. त्रिणवं स्तोसमन् ग्राम्याः पशवः। जै २, ३२।
 - ६. त्रिणव एव स्यादिति । त्रयो ह ते त्रिवृतः । जै २, १४७ ।
 - ७. त्रिणवं ब्राह्मणाच्छंसिनः। जै २, २२४।
 - ८. त्रिणवा इमे लोकाः । काठ ३३, ८; क ४१, १; जै २,२२४; ३, ८६ ।
 - ९. त्रिणवाभिश्चीतृज्यवतस्त्रिवृतमेव वज्र ५ सम्भृत्य श्रातृज्याय प्रहरति । तैसं ५, २, ६,३ ।
 - १०. त्रिणवेन स्तोमेन पंक्तिमध्येत्। ततो मरुतो ऽ सुजत । जै ३, ३६३ ।
 - ११. त्रिणवेनौजस्कामः (यजेत)। जै २, १३६।
 - **१२.** त्रिणवो भवति विजित्ये । तैसं ७, २, १, ३; ३, २ ।
 - १२. त्रिणवी ते अग्ने अष्टीवन्ती। काठ ३९, २।
 - १४. त्रिवृच्च त्रिणवश्च राथन्तरौ तावजश्चाश्वश्चान्वसृज्येतां तस्मात्तौ राथन्तरं प्राचीनं प्रधूनुतः ।
 तो १०, २, ५ ।
 - १५ त्रिवृदेव त्रिणवस्थायतनम् । तां १०, १,१३।
 - रै६. पार्के त्रिणवः । त्रयोदशान्याः पर्शवस्त्रयोदशान्याः पार्के त्रिणवे । माश १२,२,४,१३ ।
 - १७. प्रतिष्ठा त्रिणवः । तैसं ५, ३, ४, ४; काठ २१, १।
 - १८. यत्त्रिणवो (भवति) वर्ज्न आतृज्याय प्रहरति । तां १९, १८, ३।
 - १९. यस्य त्रिणवमन्तर्यन्त्यृत् ए इच तस्य नक्षत्रियां च विराजमन्तर्यन्ति । तैसं ७, १, ३, २।
 - २०. वज्रस् (वज्रो वै धाश १३,४,४,१; तां.]) त्रिणवः। तां ३,१,२; माश ८,४,१,२०; ष ३,४।
 - २१. सप्तिवि ९ इयरितः कार्यस्त्रिणवेन संमितः । मै ३,९,२ ॥ [°व- अत्रि- १; अदिति- २१; ओजस्- १;९; २१; क्षत्र- ७५; तेजस्- १२ द्र.]।

त्रिणिधन (सामन्-)-

- १. प्रेन वे माध्यन्दिन ९ सवनं प्रतिष्ठितं यस्त्रिणधनम् । ता ७,३,२ ।
- २. चौक्तिणिधनम्। तां २१,२,७।

त्रित->त्रैत (सामन्-)-

- त्रैतं नाथकामः कुर्वीत···तदु आतृन्यहा सामः अथो हास्मै वर्षुक एव पर्जन्यो भवति
 (य एवं वेद)। तदु पशन्यमेव। यदु त्रित आप्त्योऽपश्यत् तस्मात्त्रैतमित्याल्यायते।
 त्रै १,१८४।
- २. त्रैतं भवति प्रतिष्ठाये । तां १४,११,२२।

३. नाथविन्दु (त्रैतम्) साम विन्दते नाथम् । तां १४,११,२४।

त्रिधातु-

- १. तदिमान् लोकानभ्यत्यरिच्यतेन्द्र ५ राजानिमन्द्रमिधराजिमन्द्र ५ स्वराजामं तस्रो वे स (प्रजापितः) इमान् लोका ५ स्रेधाऽदुहत्, तत् त्रिधातोस्त्रिधातुस्वम् । यं कामयेतान्नादः स्यादिति तस्मा एतं त्रिधातुं निर्वेषेत् । तैसं २,३,६,१ ।
- २. यज्ञस्त्रिधातुः । जै २,३९६ ।
- ३. यत् त्रिः प्रायच्छत् त्रिः प्रत्यगृह्णात् तत् त्रिधातोश्चिधातुत्वम् । तैसं २,४,१२,७।
- थ. यदस्मिन् (इन्द्रे) त्रीणि वीर्याण्यधत्तां तस्मात् त्रिधातुः । मै २,४,६ ।

त्रैधातवीय- सर्वो वा एष यज्ञो यत् त्रैधातवीयम् । तैसं २,४,११,२।

त्रधातव्या (इष्टि-)-

- त्रिरात्रस्य वा उपेप्सायै त्रैधातन्याऽऽिह्यते । यावद्वै त्रिरात्रेणोपाप्नोति तावत् त्रैधातन्यया ऽवरुन्दे । मै २,४,४ ।
- २. त्रिर्मा धाः इति तद्वाव त्रैधातव्या, सहस्र ५ वा अस्मै तत्यायच्छहचः सामानि यजू ५ वि । यहा इदं किं च तत् त्रैधातव्या । मै २,४,३ ।
- बहै त्रिखिस्तत् त्रैधातन्यायाः समृद्यम् । मै २,४, ५ ।
- ध. यो सूतिकामः स्यात्तमेतया (त्रिधातव्यया) याजयेत्, तेज एवास्मिन् (यजमाने) अग्निर्देधाती-न्द्रियमिन्द्रो ब्रह्म बृहस्पतिर् भवत्येव । मै २,४,६।
- ५. सो (इत्रः) ऽत्रवीत् सक्रन्मा धा विष्णो, द्विमां धा विष्णो, त्रिमां धा विष्णा इति, तत त्रैधातच्यायास्त्रधातस्यात्वम् । काठ १२.३।

त्रिपाद्- आदित्य- ९६ इ.।

त्रिपुर- तस्मारु हैतत्पुरा परम ए रूपं यत्रिपुरम् । माश ६, ३,३,२५ । त्रिरात्र (कतु-)-

- १. अन्तस्त्ररात्रो यज्ञानाम् । तां २१,४,६ ।
- २. असावेव त्रिरान्नो योऽसौ (आदित्यः) सपति । जै २,२४८ ।
- ३. इमे (+वै [जै]) लोकास्त्रिरात्रः । जै २,२८४; तां १६,११,४;२१,७,२ ।
- ध. को यज्ञानां वर्षिष्ठः को वरिष्ठ इति ··· त्रिरात्र एव यज्ञानां वर्षिष्ठ इति । जै २, २८४ ।
- ५. तद्यथा अदो मणी सूत्रमोतमेवमेषु लोकेषु त्रिरात्र क्षोतः, शोभते ऽस्य मुखं य एवं वेद । तां २०, १६, ६।
- ६. तस्याः (शवल्याः) त्रिरात्रो वत्सः । तां २१, ३, १ ।
- ७. त्रिरात्रेण वै देवा कथ्वी स्वर्ग लोकमायन् । जै २, २५६ ।
- ८. परमस्त्रिरात्रो यज्ञानाम् । तैसं ५, ४, १२, १ ।
- ९. पुरुषस्त्रिरात्रः । जै २,२४५ ।
- १०. मूर्ज वा एव दिवो यस्तृतीयस्त्रिरात्रः । तां १४, २, २।
- ११. वाग्वै त्रिरात्रः । जै २, २४१; तां २०, १५,२ ॥ [°त्र- त्रैधातव्या- १ द्र.] ।

त्रिवत् - अन्तो वै त्रिवत् । ऐआ १, ५, ३।

त्रिविक्रम - सा (सलाइकी) वा इमाम् (पृथिवीम्) त्रिः समन्तं पर्मैत्, तहै देवा इमां अविन्दन्त · · · · · स (विष्णुर्वामनः) वा इदम् (पृथिवीम्) एवाग्रे व्यक्तमताथेदम् (अन्तरिक्षम्) अथादः (ग्रुलोकम्)। मै ३,८,३॥ [॰म - इन्द्र - ३७८ इ.]।

त्रिवृत्-

- १. अमं वे मुखं त्रिवृत् स्तोमानाम् । जै २, २१७।
- २. अष्टी सोवित्राणि भवन्त्याहुतिर्नवमी त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वियातयित । तैसं ५, १,१,३।
- रे. आशुस्त्रिवृत् । तैसं ४, ३, ८, १; मै २, ८, ४।
- ४. इसे वै (त्रयः) लोकास्त्रिवृतः । जै १, २१२; २३० ।
- ५. एष (त्रिवृत्) हि स्तोमानामाशिष्टः । माश ८, ४, १, ९ ।
- दै. गायण्या वै त्रिवृदायतनवान् । क ४४. ३ ।
- तदु वा आहुर्बद्धा वै त्रिवृद् , ब्रह्म गायत्री । जै ३, ३३८ ।
- ८. तम् (ऋषिम्) एताभ्यां त्रिवृद्भ्यां सवनाभ्यां (प्रातःसवनतृतीयसवनाभ्याम्) यथा दृतिमुभयत बाह्त्य निक्षालयेदेवं हैवास्य सर्वं पाप्मानं निक्षालयांचकार । जै २, ८३ ।
- ९. तस्मात् त्रिवृत् स्तोमानां मुखम् । ता ६, १, ६।
- १०. तस्य (अग्निष्टोमस्य) त्रिवृत् प्रातःसवनम् । मै ४, ४, १० ।
- ११. तस्य (अग्निष्टोमस्य) यत् त्रिवृद् बहिष्पवमानं भवति, मुखादेव तेन पाप्मानमपद्गते । जै २. १३५ ।
- १२. तान् (पशुन्) अनिनश्चिवृता स्तोमेन नाप्नोत् । तै २, ७, १४, १ ।
- १३. तेजो वै स्तोमानां त्रिवृत् । ऐ ८,४।
- १४. त्रिवृतं हि स्त्रोमं पुरुषोऽन्वायत्तो धिष्णयानन्ये पशवः । जै १,२५० ।
- १५. त्रिवृतमेव बज्ज ९ सम्भूत्य भ्रातृब्याय प्रहरति । तैसं २,६,२,५ ।
- १६. त्रिवृता तेनस्कामो ब्रह्मवर्चसकामोऽग्निब्दुता यनेत । जै २,१३६ ।
- १७. त्रिवृता ब्रह्मवर्चसेन (देवाः) · · · ज्योतिरद्धुः । जै १, ६६ ।
- ^१८. त्रिवृता वै स्तोमेन प्रनापतिः प्रजा अस्ततत । मै ३, ६, ७; काठ २३,४।
- १९. त्रिवृति प्रातस्सवने पञ्चदशमच्छावाकस्याज्यम् । जै २, १७१।
- २०. त्रिवृतैव ब्राह्मणः श्रेष्ठतां गच्छति, पञ्चदशेन राजन्यः । जै २, १३२ ।
- २१. त्रिवृत्ते (+अग्ने L काठ३९, २]) शिरः । तैसं ४, १,१०,५; मै २, ७,८; काठ १६,८१
- २२. त्रिवृत् त्रिषामा। जै ३, १३।
- २३. त्रिवृत् स्तोमैः (त्वावतु)। तैसं ७, ४,१२,१; काठ ४४, १।
- २४. त्रिबृदेव भर्गः। गो १, ५, १५।
- २५. त्रिवृदेव स्तोमो भवति तेजसे ब्रह्मवर्चसाय। ता ११,१,७।

- २६. त्रिवृद् बहिँभैवति (°द् ब्रह्मवर्चसम् [तां.]) । तां १७, ६, ३; २०, १०, १; तै १,६,३, १ ।
- तिवृद्वज्ञस्तस्य स्तोभिमवेत्यौपिमकम् । दै ३,१६ (तु. मै ३,६,७; काठ २३,४, ष ३,३;४)।
- २८. त्रिवृद्धा अभिरङ्गारा अर्चिभूम इति . की २८,५।
- ३९. त्रिवृद् वाव स्तोमानामवमस्त्रिवृत् परमः। तदु होवाच प्र(१वर्) कुर्वार्कास् त्रिवृतं स्तोमं त्रयस्तिशं भवन्तमपश्यम् । जै १,२४८ ।
- ३०. त्रिबृद्धे स्तोमानां क्षेपिष्ठः। तां १७,१२,३; ष ३,८।
- ३१. त्रिवृद्धे स्तोमानामग्रयं ज्येष्ठयम् । जै २,२२७ ।
- नवभिनैवभिरभिचरतस्त्रिवृद् वज्रः । क ३१, ६। 32
- नवारिंन तेजस्कायस्य, त्रिवृता स्तोमेन संमितम् । तैसं ६,३,३,६ । ३३.
- न्यूनं वै त्रिवृत् । जै २, ८९; ८३।
- ३५. प्राणा वै त्रिवृत् (त्रिवृतः [जै.]) । जै १, २४६; तां २, १५, ३; ३,६,३ (तु. जै १,२३०; २, १९७; ता ६,२,२; ९,३,४; ८,१५)।
- ३६. प्राणा वै त्रिवृत् स्तोमानां प्रतिष्ठा । तां ९,३,४।
- बह्मवर्चसं (बज्जमुखं [तैसं., काठ.]) वै त्रिवृत् । तैसं ५,३,३,१; काठ २०,१३; तै २,७,१,९ ।
- ३८. ब्रह्म वे त्रिवृत् । क्षत्रं पञ्चदशः । त्रिवृतैवाग्नि श्रेष्ठतामगच्छत् जै २,१३२ (तु. जै २,३२;८४;१०४;१२९;३४०;४१६;३,१२; तां २, १६,४; १९,१७,३; २३,७,५; जैंड ३,१,४,११)।
- ३९. बहा वै स्तोमानां त्रिवृत् । ऐ ८,४।
- मित्रो नवाक्षरेण त्रिवृत ५ स्तोमसुद्जयत् । तैसं १,७,११,१।
- मुखं वै त्रिवृत् स्तोमानास् । जै २,१३५; ता १७, ३,२ (तु. जै २,३०५)
- ४२. यत्त्रिवृद्भवति यदेवास्य (यजमानस्य) सुखतोऽपूर्तं तत्तेनापहन्ति । तां १७, ५, ६ ।
- **४३.** वायुर्वाऽआशुस्त्रिवृत्स एषु त्रिषु छे।केषु वर्तते । माश ८,४,१,९।
- **४४. शिर** एव त्रिवृत्। गो १,५,३।
- ४५. स (वसिष्ठः) एतं त्रिवृतं स्तोममपस्यत् । तमाहरत् । तेनायजत । ततो वै तस्याप्रया मुख्या प्रजाभवत्। जै २,२१७।
- ४६. स (प्रजापतिः) त्रिवृतमेवायतनमचायत् । प्राणाँस्ततः प्रजा असुजत । काठ ९,१९ ।
- ४७. स यमेव हरति स त्रिवृत् । जै १, २५३ ।
- **४८. स यो मुखेन पापं कृरवा मन्येत, त्रिवृताग्निब्टुता यजेत** । जै २, १३५ ।
- ४९. स (प्रजापतिः) शीर्षत एव मुखतस् त्रिवृतं स्तोममस्जत, गायत्री छन्दो रथन्तरं सामानि देवतां ब्राह्मणं मनुष्यमजं पश्चम् । जै १, ६८ ।
- ५०. स्वर्गमेव लोकमभिनिर्मृष्टो यत्त्रिवृत् स्तोमः । जै २,१६७ ॥ [°वृत् अग्नि ११७;१७४; २९३;५३०; ५३१; एकविंश- २७; क्षत्र- ३५;७६; गायत्री- १२२; तेजस्- १३; २३; २५; ३२; ३३; त्रिणव- १४; १५ द्र.]।

त्रिशीर्षन् - त्रिशीर्षा ह वे त्वाष्ट्र आस । तस्य त्रीणि मुखान्यासुस्सोमपानमेकं, सुरापानमेक-मन्तादनमेकम् । जै २,१५३ ।

त्रिशोक->त्रैशोक (सामन्-)-

- १. अप पाष्मान ५ हते त्रैशोकेन तुष्टुवानः । तां १२,१०,२२ ।
- २. इमे वै लोकाः सहास ५ स्तेऽशोच ५ स्तेषामिन्द्र एतेन साम्ना शुचमपाहन्यस्त्रयाणां शोचतामपाह ५ स्तस्मात्त्रशोकम् । तां ८,१,९ ।
- रे. तद्यदेषां त्रयाणां लोकानां तिस्तर्शुचोऽपाष्त ५ स्तत् त्रेशोकस्य त्रैशोकत्वम् । जै ३, ७२।
- ध. त्रैशोकं ज्योगामयाविने ब्रह्मसाम कुर्यात्। तां ८,१,८।
- पदु त्रिशोकोऽपश्यत् तस्मात् त्रैशोकमित्याख्यायते । जै ३, ७४ ।

त्रिश्चेणि (अग्नि-)– त्रिश्चेणिरिति च्छन्दांस्येव श्रेणीरकुरुत । ऐ ३,३९ ।

त्रिषत्या- त्रिषत्या हि देवाः । ते ३,२, ३,८; ष १,९।

त्रिषन्धि- त्रिषन्धिना (देवाः) समद्धुः । जै २, २५६ ।

त्रिष्टावरुत्रि-

- १. अथेन्द्रो ऽचायन्मनुं श्रद्धादेवं त्रिष्टावरूत्री (त्वधावरूत्री [क.]) असुरब्रह्मी जायया व्यर्धयत इति । काठ ३०, १; क ४६,४।
- २. त्रिष्टावरूत्री आस्तामसुरब्रह्मौ, ता असुरा अबुविश्वमानि मनुकपालानि याचेथामिति। काठ ३०,१।

त्रिष्दुभ् (छन्दस्-)-

- १. अथ त्रिष्टुप्। नाभिरेव सा । जै १,२५४ ।
- २. अधैतद्धीतरसं ग्रुक्तियं छन्दो यत्त्रिष्टुप्। ऐ ६, १२।
- रे. अयं दक्षिणा विश्वकर्मा तस्य मनो वैश्वकर्मणं, ग्रीष्मो मानसस्त्रिष्टुव् ग्रैष्मी त्रिष्टु-भस्स्वार ए स्वारादन्तर्यामो ऽन्तर्यामात्पञ्चदशः पञ्चदशाद् बृहद्भरद्वाज (°जा | मै.]) ऋषिः । मै २, ७,१९; काठ १६, १९।
- ८. असाबुत्तमः (गुलोकः) त्रिष्टुप् । तां ७, ३, ९ ।
- ५. भात्मा त्रिष्टुभः। माश ८, ६,२, ३।
- ६. इन्द्रस्त्रिष्टुप्। माश ६, ६, २, ७।
- ७. इन्द्रियं वीर्थं त्रिष्टुप्। जै १, १३२; ३, २०६ (तु. तै १,७,६,८)।
- ८. एकादशाक्षरा वे त्रिष्टुप्। ऐ ३, १२; ८, २; की ३, २; १०, २; गो २, १,१८; ३, १०; तां ६, ३, १३; ते ३, ८, १२, १; माश १, ३,५,५; (तु. तैसं ३, ४,९,७; जे १, १३२; १४१)।
- ९. एतद्वे बहतः स्त्रमायतनं यत्त्रिष्टुप्। ता ४, ४, १०।
- १०. एते वाव छन्द्रसां वीर्यंवत्तमे यद्गायत्री च त्रिष्टुप् च । ता २०,१६,८ ।
- ११. क्षत्रस्यैवैतच्छन्दो यस्त्रिन्दुप् । कौ १०,५ ।
- १२. चतुश्चत्वारिंशदक्षरा (+वै ध्जै., माश.]) त्रिष्टुष् (त्रिष्टुक् [तैसं.])। तैसं २, ५, १०, ४; कौ १६,७; जै १, ३५; ३,२०६:२०८; माश ८,५,१,११; जैउ ४,२,१,५।

```
१३. चतुर्धा ह्यतस्याः (त्रिष्डुभः) एकादशैकादशाक्षराणि । मै १,११,१० ।
```

१४. चतुष्पदा त्रिष्टुप्। तैसं ३,२,९,१।

१५. त्रिष्टुप्छन्दा वै राजन्यः । तै १,१,९,६ (तु. तां ६,१,८)।

१६. त्रिष्टुप् शुक्रः (प्रहः)। मै ४,८,८।

त्रिष्दुप् स्तोभ इत्युत्तरपदा का तु त्रिता स्यात्तीर्णतमं छन्दो भवति । दै ३, १४;१५।

१८. त्रिष्टुबिभमा (यज्ञस्य)। काठ ३२,४।

१९. त्रिष्टुबसी (द्यौः)। माश १,७,२,१५।

२०. त्रिष्टुविन्द्रस्य वज्रः । ऐ २,२ ।

२१. त्रिष्टुवेव महः। गो १.५,१५।

२२. त्रिष्टुब्दक्षिणा (दिक्)। माश ८,३,१,९२।

२३. त्रिष्टुब्भिदंक्षिणतः (सादयति) । मै ३,३,२।

२४. त्रिष्टुब्भीयम् (पृथिवी) । माश २,२,१,२० ।

२५. त्रिष्टुब् (त्रिष्टुग् ८ तैसं.]) राका । तैसं ३,४,९,६; मै ४,३,५।

२६. त्रिष्टुब् रुद्राणाम् (+पत्नी [गो.])। मै १,९,२; काठ ९,१०; गो २,२,९ (तु. तेआ ३,९,१)।

२७. त्रिष्टुभं वै छन्दसां जयति रुद्रान् देवान् देवानाम् । जै १,३५ ।

२८. त्रिष्टुभं छन्दः (प्रजापतिर्वाहुभ्यामेवोरसोऽस्रजत) । जै १,६८ ।

२९. ब्रिब्डुभं त्वचा प्रविशामि । काठ ३८,१४ ।

३०. त्रिण्डुमं माध्यंदिनं सदनं संपद्यते । जै २,१०२ ।

३१. त्रिष्टुभा रुद्धाः (अग्निमन्वारभन्त)। काठ ७,६।

३२. त्रिष्टुभि प्रस्तुतायां चक्षुषादित्यं संदध्यात् । जै १,२७० ।

३३. त्रिष्टुभैव तच्छन्दसा प्रजापितश्चेनदश्च रुद्रेषु देवेषु माध्यंदिने सवनेऽध्यपचितिमगच्छताम्। जै २. १०१।

त्रिष्टुभो लोके दक्षिणा नीयन्ते (दीयन्ते [मै.])। मै ३,७,३; क ३७,१; जै १,२८७।

३५. त्रिष्डुम्मांसम् (प्राणस्य) । ऐआ २,१,६ ।

३६. व्यविवयस्तिष्दुण् छन्यः । तैसं ४,३,५,१; मै २,८,२ ।

३७. दक्षिणामारोह, त्रिष्टुप्स्वावतु । बृहत्साम पञ्चदशस्तोमो ग्रीष्म ऋतुः क्षत्रं द्रविणम् । माश ५,४,१,४।

३८. दित्यवाड् वयस्त्रिष्टुप् छन्दः । काठ १७,२ ।

३९. नाराशॅंस्या त्रिब्हुप् (अपुनीत) । जैउ १,१८, २,१ ।

४०. पञ्चरशेन स्तोमेन त्रिष्टुभमध्येत् । ततो रुद्रानस्जत । जै ३, ३६३ ।

४१. पञ्चावयस्त्रिद्धभे। मै ३,१३,१७।

४२. पुंसो वा एतद् रूपं यत् त्रिष्टुप्, स्त्रिये रथन्तरम् । जै ३, २९९ ।

धरे. बलं वे वीर्ट्यं त्रिष्टुष् । की ७,२;८,२;११,२;१६,१; गो २,५,५ (तु. की ११,२, जै २,५८)।

४४ ब्रह्म गायत्री क्षत्रं त्रिष्टुप्। माश १,३,५,५।

४५. बाह्मणाच्छंसिनं वृणीते, त्रिष्टुभं तच्छन्दसां वृणीते। काठ २६,९; क ४१,७ (तु. मै ३,९,८)।

```
४६. यऽएवायं प्रजननः प्राण एष त्रिब्दुप् । माश १०,३,१,१।
```

४७. यदब्रवीत् त्रिरहं ब्टुब् अस्मीति तस्मात् त्रिब्टुप् । जै १, ३२४ ।

४८. यदैनद्वं तत् त्रिष्टुमो रूपम् । जै ३, २०६।

४९. यद् वै ब्नद्वत् तत् त्रिब्दुभो रूपम् । जै ३,२८ ।

५०. यस्यैकादञ्च तास्त्रिष्टुभम् (अभिसंपद्यन्ते)। कौ ९,२।

५१. या राका सा त्रिष्टुप्। ऐ ३,४७;४८ (तु. काठ. १२,८)।

५२. रुद्रास्त्रिष्टुभं समभरन् । जैउ १,४,४,५।

परे वज्रस् (वज्रो वै [माश ७,४,२,२४]) त्रिव्हुप् । मे ३,२, १०; काठ २१,२; कौ ७, २; माश ३,६,४,२२; ७,४,२,४ (तु. ऐ २,१६)।

५८. वीर्थं त्रिष्टुप् । माश ७,४,२,२४ (तु. काठ १९,३; ऐ १,२१, ४,३;११; ६,१५; ष ३, ७; ऐआ १,१,३;५,१)।

५५. वृषा वै त्रिष्टुब् योषानुष्टुप् । ऐआ १,३,५ (तु. कौ २०,३) ।

५६. ज्यानस्त्रिद्धप्। मै ३,४,४; काठ २१,९२।

५७. इरिवद् वै त्रिब्दुभो रूपम् । जै ३,२३॥ [ब्दुभ् अन्तरिक्ष- ४४;७३;१३५; अन्तर्यामपात्र-४; अपान- २; आत्मन्- १९; ६०; इन्द्र- ४४; ९२; २१०; २८९; २९०; २९५; ३४४; इन्द्रिय- ३;९; उरस्- १; ओजस्- १३; क्कुद्- २; क्षत्र- २१; ३२; गायत्री- ३१; चक्कस्- २२; ३९;४०; जगती- ४४; तपस्- ३४;३५ इ.]।

त्रिष्टुप्-चित्– यो नाभिद्ग्नस्स त्रिष्टुप्चित् । काठ २१,४ ।

त्रिष्टुप्-छन्दस्-

१. राजन्यस् त्रिष्टुप्छन्दाः। जै १, ६८।

२. सुपर्णो ऽसि त्रिष्ट्रफ्लन्दाः । तैसं ३, २, १, १ ।

त्रैन्द्रभ-

रै. अभिशस्तिहा (कमः), त्रैष्टुभं छन्द आरोहान्तिस्थिमनु विक्रमस्व । तैसं ४, २, १, १।

२. अरुणा वो बुक्ते त्रैन्दुभेन छन्दसा। मै ४, २, ११।

रे. इदमहं त्रेष्टुभेन च्छन्दसा पञ्चदशेन स्तोमेन बृहता साम्नेन्द्रेण देवतयौजस्ते क्षत्रमाद्देऽसी। काठ ३६, १५।

८. त्रेष्टुभं वे बृहत्। तां ५, १, १४।

५. त्रैष्डुभः पञ्चद्श स्तोमः। तां ५, १,१४।

६. जैब्हुभं क्षत्रस्य रूपम्। जै ३, २१।

७० त्रैष्टुभं द्वितीयमहः । तैसं ७, २, ८, १।

८. त्रैण्डमं (+वै [एं.]) माध्यन्दिनं सवनम् । तैसं ३, २, ९, १; ऐ ६, ११; जै १, १४१; ष १, ४ (तु. की २९,२; गो २,४,४; जै ३,५७; ऐआ १,२,२)।

९. त्रैण्डुभः(त्रैण्डुभो वे [तैसं., मै.]) शुकः। तैसं ७,२,८,१; मै ४,८,१०; काठ ३०,२; क ४६,५।

१०. त्रेष्टुभाः पशवः । कौ ८, १; १०, २।

- ११. त्रैष्टुभेन च्छन्दसा s हरूपद्धे । काठ ३८, १२ ।
- १२. त्रैष्टुभे उन्तरिक्षलोके त्रैष्टुभो वायुरध्यूदः । कौ १४, ३।
- १३. त्रैष्टुभो उन्तरिवलोकः । कौ ८, ९ ।
- १४. त्रेष्टुमो (+िह् [जै.]) ब्राह्मणाच्छ र सी। जै १, ३१९; तां ५, १,१४।
- १५. त्रैष्टुभो राजन्यः (बज्रः [गो.]) । गो २,१,१८; जै २,१०२ (तु. ऐ १,२८;८,२)।
- १६. त्रैष्डुभो वा एष य एष (सूर्यः) तपति । कौ २५,४ ।
- १७. त्रैब्दुमो वै पुरुषस्त्रिब्दुब्योनिः । जै २, ४७ ।
- १८. त्रैष्टुमो हि बायुः (राजन्यः [तैसं., मै.]) । तैसं ५,१,४,५; मै ३,१,५; माश ८, ७,३,१२।
- १९. यजुषां नायुदेंवतं तदेव ज्योतिस्त्रैष्टुमं छन्दोऽन्तरिक्षं स्थानम् । गो १,१,२९ ।
- २०. रुद्रास्त्वा परिगृह्णन्तु (संमृजन्तु [जै.]) त्रैष्टुभेन छन्दसा। मै १, १, १०; क ३९,२; जै १.८१।
- २१. रुद्रास्त्वा पुनन्तु (प्रोहन्तु [जै १,७८]) त्रैन्दुमेन छन्दसा । जै १, ७३;७८ ।
- २२. वशी त्वं देव सोम त्रैष्टुभेन च्छन्दसेन्द्रस्य पाथ उपेहि । काठ ३०, ६ ॥ [°भ- अन्तरिक्ष-२२;११०; अयस्- १; अहन्- २९; आम्रीध्र- १३;१४; आदित्य- २,५६;२५७; इन्द्र- २९१; क्षत्र- ३३; चक्षुस्- ११;५१; चतुश्रत्वारिंश- ४ द्र.]।

त्रिहोतृ- पृथिवी त्रिहोता स प्रतिष्ठा । तैआ ३, ७,१ ।

चेता- उत्तिष्ठंस्त्रेता भवति । ऐ २,१५ । [°ता इन्द्र- २९५ द्र.]।

श्रेककुभ- त्रिककुभ्- द्र.।

त्रेत- त्रित- द्र. ॥ त्रे**धातवीय-, °तब्या-** त्रिधातु- द्र. । त्रेशोक- त्रिशोक- इ.

इयनीक- ज्यनीक (अग्निः)- इति सवनान्येवानीकानि । ऐ ३,३९ i ज्यस्वक-

- १. अप्रतिष्ठितास्त्रयम्बकाः। काठ ३६, १४।
- २. अम्बिका ह वै न।मास्य (रुद्धस्य) स्वसा, तयास्यैष सह भागस्तदादस्यैष स्त्रिया सह भागस्तस्मात् व्यम्बकाः (पुरोडाशाः) नाम । माश २,६,२,९ ।
- तृतीयसवने ज्यम्बकान् (अवाकल्पयन्) । काठ २३,७; क ३६,४।
- इयम्बकं यजामह इति परियन्ति । या पतिकामा स्यात् सापि परीयात् । पतिवेदनमेवास्ये कुर्वन्ति। भगमेवास्यै समावपन्ति। अम्बी वै स्त्री भगानाम्नी तस्मात् ज्यम्बकाः। काठ ३६,१४ (तु. मै १,१०,२०)।
- ५. ज्यम्बका ५ स्तृतीयसवनमकुर्वत । तैसं ३,२,२,३ (तु. मै ३,६,१०) ।
- ६. रुद्रास्च्यम्बकाः । काठ ३६,१४।

इयह- **ज्यहाभ्यामस्मिछोके (ऋष्तुवन्ति) ।** तैसं ७, ३,५,२ ।

इयह्-विध- अथैतत् ^इयह्विधं भवति । ····· त्रीणि वाव छन्दांसि, त्रीणि सवनानि, त्रयः

प्राणापानन्यानास्त्रय इसे लोकाः। यत् किं च त्रिस्त्रिस्तस्येषा सर्वस्यिद्धिस्तस्योपाप्तिः। जै २,३६०।

त्रयालिखिता (इष्टका-)-

- १. इमे वै (त्रयः) लोकास्त्र्यालिखिताः । तैसं ५, २, ८, ४; काठ २०, ६; क ३१,८।
- २. देवलक्ष्मं वै ज्यालिखिता तामुत्तरलक्ष्माणं देवा उपाद्धताधरलक्ष्माणमसुराः । तैसं ५, २, ८, ३।

त्वच्-

- १. त्वक् प्रस्तावः । जैउ १, १२, २,६ ।
- २. त्वक्सूददोहाः । माश ८, १,४,५॥ [त्वच्-अधिषवण- ३ द्र.]।

त्वष्टावरूत्रि (=त्रिष्टावरूत्रिः)- असुरब्रह्म- इ.

त्वष्ट्र-

- १. एष वै दैन्यस्त्वष्टा यो यजते । तैसं १,५,९,२।
- २. त्वष्टः समिधां पते · · सा रुचा रोचे ऽह ए स्वयम् । ते ३, ११, ४, १।
- रे. त्वष्टा पञ्चकाम (°मामि,]) आधत्त, त इमे त्वाष्ट्राः पश्चवः । मै १,७,२; काठ ८,१५ ।
- धे. त्वष्टा पञ्चनां मिथुनाना ५ रूपकृद्रूपपतिः । ते २, ५, ७,४ I
- ५. त्वष्टा यजमानः। काठ ७, १०।
- ६ त्वष्टारं पत्नीषु संयजन्ति । जै २, १५५ ।
- ७. त्वष्टा रूपाणां विकर्ता तस्याहं देवयज्यया विश्वरूपं प्रियं पुषेयम् । काठ ५, ४ ।
- ८. त्वष्टा रूपाणाम् (अधिपतिः) । तैसं ३, ४,५, १।
- ९. त्वष्टा (श्रियः) रूपाणि (आदत्त) । माश ११, ४,३, ३।
- १०. त्वष्टा रूपाणि विकरोति । तैसं २,४,६,१ (तु. मै १, १०,९; ३, ७,७; ९, ६; ४, ७,४; तै २,७,२,१)।
- ११. त्वष्टा रूपेण नवमे (अहन् प्रायुङ्क)। तै १, ८, १, २।
- १२. त्वष्टा रेतो अवनस्य पत्नीर्विकृण्वानास्तनयं भूरिपश्वः । मै ४,१४,९ ।
- १३. त्वष्टा वे पशुनामी है। माश ३,७,३,११।
- १४. त्वष्टा वै पञ्चनां मिथुनाना ५ रूपकृत् (प्रजनियता Lतेसं.])। तैसं २, १, ८, ३;४; ते ३,८,११,२।
- १५. त्वष्टा वै भूत्वा प्रजापतिः प्रजा असुजत । काठ ७, १० ।
- १६. त्वष्टा वै (+ पञ्चनां |ता.]) रूपाणां विकर्ता। काठ ३२, ४; क ४४,८; तां ९, १०,३।
- १७. त्वष्टा वै रूपाणामीके (भीष्टे [माका.])। ते १, ४, ७,१; माका ५,४,५,८।
- १८. त्वष्टा वे सिक्त ५ रेतो विकरोति । माश १,९,२,१०; ३,७,२,८; ४,४,२,१६ (तु. को ३,९)।
- १९. त्वष्टा वो रूपैरुपरिष्टादुपद्धताम् । तैआ १,२०,१।
- २०. त्वष्टा समिधा (सहागच्छतु)। मै १,९,२; काठ ९, १०।
- २१. त्वष्टा (॰दुर् [मार्गः])हि पश्चवः। काश ४,८,३,७; मारा ३,८,३,११।

- २२. त्वष्टुरवी जायत आशुरइवः । त्वष्टेदं विद्वं भुवनं जजान । काठ ४६, २ (तु. तैसं ५,१,११,४।
- २३. त्वब्दुरहं देवयज्यया पश्चना ५ रूपं पुषेयम् । तसं १,६,४,४ ।
- २४. त्वष्दुरुनीयमानम् (पयः)। मै १,८,१०।
- २५. त्वष्दुरैशमी (नवमी [तैसं.]) । तैसं ५,७,२२,१; मै ३,१५,४; काठ ५३,१२।
- २६. त्वण्डुर्द वे पुत्रः त्रिशीर्षा वडक्ष आस तस्य त्रीण्येव सुलान्यासुस्तद्यदेव ५ रूप आस तस्माद्विश्वरूपो नाम । माश १,६,३,९; ५,५,४,२।
- २७. त्वष्टू रेवती । मै २,३,७; काठ १२,५ ।
- २८. त्वच्ट्रे तुरीपाय स्वाहा, त्वब्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहा । काठ ४३,५ ।
- २९. भद्रस्त्वष्टा विद्धद्रूपाण्यद्भुतः । काठसंक ६० : ४ ।
- ३०. रेतोधा यस्य भुवनस्य देवः ससाद योनी जनिता जनिष्ठः । रूपाणि कृण्वन् विद्धद् वपु १ षि त्वष्टा पत्नीभिश्चरति प्रजानन् । मै ४,१४,९ ।
- ३१. वाग्वै त्वष्टा वाग्घीदं सर्वं ताष्टीव । ऐ २.४।
- ३२. संवत्सरो वै त्वष्टा । मै ४,४,७॥ [°ष्ट्र- अग्निध्- ९; अजा- २९; अधिपति- ४; इध्म- ४; इन्द्र- १७८; उपरिष्टात् ; उष्ट्र-; ऋषम- ६; कौलीक-; चित्रा (नक्षत्र)- २ द्र.]।

त्वाष्ट्र-

- १. कौम्भीनसः पुष्करसादो लोहिताहिस्ते त्वाच्ट्राः । काठ ४७,४ ।
- २. छगछः कल्माषः किकिदिवीविदीगयस (°दीविविदी° ।तैसं.]) ती त्वाब्ट्री (ते त्वाब्ट्राः ।तैसं.]) । तैसं ५,६,२२,१; काठ ५०,२।
- ३. त्वाष्ट्रं वडबमालभेत पशुकामः (प्रजाकामः [गो.]) । तैसं २,१,८,३; गो २,२,१ ।
- ध. त्वाब्ट्र ५ शुण्डमालभेत । काठ १३,५ ।
- ५. त्वाब्ट्रं दशकपालं पुरोडाशं (श्रीरपस्यत्) । माश ११,४,३,५ ।
- ६. त्वाब्ट्रं दशकपालं पुरोडाशं निर्वपति । माश ५,४,५,८।
- ७. त्वाब्ट्रमविम् (प्रजापितरालिप्सत) । माश ६, २,१,५।
- ८. त्वाब्द्मष्टाकपाळम् (+ ग्रुण्ठो दक्षिणा [तैसं १, ८,१७,१])। तेसं १, ८,१७,१; २०,१ (तु. मै २,६,१३; काठ १५,९;३७,३)।
- ९. स्वाब्ट्रा वे पश्चवस्त्वष्टा पश्चनां प्रजनयिता । मैसं २, ५,५ (तु. तैसं. १, ५,१,३; ६,३,११, २; मै ४,८,१)।
- १०. त्वाष्ट्राणि वै रूपाणि । माश २,२,३,४।
- ११. त्वाच्ट्री लोमशसक्थी। काठ ४८,२।
- १२. त्वाष्ट्री लोमसक्यी सक्थ्योः । मै ३,१३,२।
- १३. प्लीहाकर्णः शुण्ठाकर्णोऽधिरूढाकर्णस्ते स्वाब्ट्राः । मै ३,१३,५ ।
- रेक्ष. रेतःसिक्तिवें त्वाष्ट्ः। की १९, ६॥ [°ध्ट्र- कलविङ्क- २; त्रिशीर्षन्-; त्वष्ट्र- ३ द्र.]। त्वाष्ट्री- अवि- १३ द्र.।

त्वाष्ट्री-सामन्-

- १. षथ त्वाष्टीसाम वीरजननं साम । जै ३, ५४।
- २. इन्द्रं वा अच्यामियणं भूतानि नास्वापय ५ स्तमेतेन त्वाब्ट्र्यो ऽस्वापय ५ स्तद्वाव तास्त-र्ह्यकामयन्त । कामसनि साम त्वाब्ट्रीसाम काममेवैतेनावरुन्धे । तां १२,५,१९-२०।
- रे. इन्द्रो वृत्राद् विभ्यद्गं प्राविशत्तं त्वाष्ट्र्यो ऽब्रुवक्षनयामेति तमेतैः सामभिरजनयक्षायामहा इति वै सत्रमासते जायन्त एव । तां १२, ५, २१ ।
- ध. तैरिन्द्रमजनयन् । तानि वा एतानि (त्वाष्ट्रीसामानि) वीरजननानि सामानि । आस्य वीरो जायते य एवं वेद । अधो पश्चवो वै त्वाष्ट्यः । तद्यदेतानि सामानि भवन्ति पश्चनामेवाव- रुद्धये । यदु त्वाष्ट्यो ऽ पश्चम्तस्मात्त्वाष्ट्रीसामेत्याख्यायते । जै ३, १९ ।

त्विष-

- परमा वै सन्नद्धे त्विषिः । जै २, ४०५ ।
- २. मनों वै श्रीस्त्विषः । मै २, २, १२; काठ १०, ८।
- रे. सर्वा ह्येतास्त्विषीरवारुद्ध याग्नी या सर्पे या सूर्ये। क ३१, ७।
- ध सिंहे व्यात्र उत या पृदाकी । त्विषिरग्नी ब्राह्मणे सूर्ये या…या राजन्ये दुन्दभावाय-तायाम् । अइवस्य क्रन्ये पुरुषस्य मायौ । या हस्तिनि द्वीपिनि या हिरण्ये । त्विषिरस्वेषु पुरुषेषु गोषु । …रथे अक्षेषु वृषभस्य वांजे । वांते पर्जन्ये वरुणस्य शुष्मे । तै २,७,७,१-२ ।
- भ सोमे वा एका त्विषिर स्याघ्र एका, सर्प एका । मै ३, २, ६; ४,४,४।

त्वेष-

- १. एनश्र वैरहत्यञ्च त्वेषं वचः । ते १, ५, ९, ६।
- २. त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षा इति महान्त्स भानुरर्णवो नृचक्षा इत्येतत् । माश ७, १, १, २३।

\$

दंष्ट्रा- तेगान्द ५ ब्ट्राभ्याम् (प्रीणामि)। काठ ५३, १। इंसस्- सजोषा अधिवना द ५ सोभिः स्वाहा । मै २, १२,३; काठ २२,५। दक्ष-

- रे. अथ यदस्मै तत्समृध्यते स दक्षः । माश ४, १, ४, १।
- २. ऋतुं दर्च वरुण संशिशाधि (+ इति वीर्थं प्रज्ञानं वरुण संशिशाधीति [ऐ.])। तैसं १,२,
- रे दक्षरच में बलं च में (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७, १, २।
- दक्षो ह वै पार्वितिरेतेन यक्षेनेध्ट्वा सर्वान् कामानाप । की ४, ४ ।
- ५. प्राणा वै दक्षाः (दक्षः [जै ३,६२]) । जै १,१५१;३,६२;६५;१९२ ।
- ६. वरूणो दक्षः। मारा ४, १, ४, १।
- ७. स (प्रजापतिः) वै दक्षो नाम । माश २, ४,४,२।

८. स्वैर्देक्षेदेशपितेह सीदेति । स्वेन वीर्येणेह सीदेत्येतत् । माश ८, २,१,६ ॥ [°क्ष- अपान-३८ इ.]।

दक्ष-ऋंतु- दक्षकत् ते मैत्रावरुणः (प्रहः) पातु । मै ४, ८,७ (तु. मै ४,५,९) । दक्ष-णिधन (सामन्-)- तासु (प्रजासु प्रजापितः) एतेन (दक्षणिधनेन) साम्ना दक्षायेत्योजो वीर्थमदधासदेतत्साम भवत्योज एव वीर्थमात्मन्धत्ते । तां १४, ५, १३ ।

दाक्षायण->दाक्षायण-यज्ञ-

- १. श्वरपिविद्येष (दाक्षायण-) यज्ञस्तानक् पुण्यो भवति प्र वा मीयते । तस्यैतद् व्रतं नानृतं वदेन मा ए समझ्नीयान्न स्त्रियमुपेयान्नास्य पल्पूळनेन वासः पल्पूळयेयुरेतिद्धि देवाः सर्वे न कुर्वन्ति । तैसं २, ५, ५, ६-७ ।
- २. दाक्षायणयज्ञेन सुवर्गकामो यजेत । तैसं २, ५, ५,४।
- रे. स (प्रजापितः) वै दक्षो नाम । तद्यदेनेन सो Sग्ने ऽयजत तस्माहाक्षायणयज्ञो नामोतैनमेके वसिष्ठयज्ञ इत्याचक्षते । माश २, ४, ४, २।

दश्सस्->दक्षोणिधन (साम-)- आयुष्काम- १ द्र.।

दक्षिण,णा (दिश्-)-

- अप्निं यजतेत्यव्रवीत्तेन दक्षिणाम् (दिशं प्रज्ञास्यथ) । काठ २३,८; क ३६,५ ।
- २. अग्निना दक्षिणास् (दिशं देवा यूर्यं प्रजानाथ) । ऐ १,७ ।
- ३. अतीर्थं वे प्रातस्सवनं दक्षिणानाम् , अतीर्थं तृतीयसवनम् । माध्यंदिन एव सवने दद्यात् । तदेव तीर्थं, तदायतनम् । नैवेतरयोः सवनयोर्मनसा च न दददाद्वियेतेति । जै २,१३० ।
- **४. अथ दक्षिणं परिद्धाति । इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिणो विश्वस्यारिष्ट**ये । मारा १,३,४,३ ।
- ५. अथैनं (इन्द्रम्) दक्षिणस्यां दिशि रुद्रा देवाः अभ्यविञ्चन् अगैज्याय । ऐ ८,१४।
- ६. अयं दक्षिणा विश्वकर्मा, तस्य मनो वैश्वकर्मणं, ग्रीष्मो मानसस्त्रिष्टुग्ग्रैष्मी, त्रिष्टुभ ऐडमैडादन्तर्यामोऽन्तर्यामात् पञ्चद्शः, पञ्चद्शाद् बृहद् , बृहतो भरद्वाज ऋषिः । तैसं ४, १,२,१-२ ।
- ७. अयं दक्षिणा विश्वकर्मा, तस्य रथस्वनश्च रथेचित्रश्च सेनानि- (सेनानी- Lमै.]) ब्रामण्यी, मेनका च सहजन्या चाप्सरसी । दङ्क्ष्णवः पश्चो हेतिः, पौरुषेयो वधः प्रहेतिः । तैसं ४, ४, १, भै २,८,१०।
- ८. अयं (दक्षिणः) बाह्नोवीर्यवत्तरः । तस्माद् उ दक्षिणं पक्षं वयांस्यनुपरिष्ठवन्ते । जै २,४०७ ।
- २. उम्रा (दक्षिणा) दिशामभिभृतिर्वयोधाः श्चुचिः (आषाढमासः) शुक्रे (ज्येष्ठमासे) '''इन्द्राधिपतिः ''खहत्साम क्षत्रसृद् बृद्धवृष्णियं त्रिष्टुभौजः श्चभितसुम्रवीरम्। ''स्तोमेन पञ्चरशेन मध्यमिदं वातेन सगरेण रक्ष। तैसं ४,४,१२,१-२ (तु. मै ३,१६,४; काठ २२,१४)।
- १०. एवा वै (दक्षिणा) दिक् वित्वणाम् । माज्ञ १,२,५,१७।

- ११. ओज३स्या नामासि, दक्षिणा दिक्, तस्यास्ता इन्द्रोऽधिपतिस्तिरश्रीनराजी रक्षिता। मै २,१३,२१।
- १२. किंदेवतोऽस्या दक्षिणाया दिश्यसीति । यमदेवत इति । माश १४,६,९,२२ ।
- १३. घोरा वा एषा दिग्दक्षिणा शान्ता इतराः । गो १,२,१९।
- १४. तं (इन्द्रम्) हेमास्तिस्रो दिशो (पत्नीरूपाः प्रतीच्याद्याः) ऽतिचेरः । इयं हैवास्यानुवततमा (पली) आस । येयं दक्षिणा दिक् । तस्मादेष (आदित्यः) एतामेवाभ्युपावर्तते । यद्यप्युत्तरत उदेत्यथैतामेवाभ्युपावर्तते । जै २,६२ ।
- १५. तं (संज्ञप्तं पञ्चम्) दक्षिणा दिग्व्यानेत्यनुप्राणद्वयानमेवास्मिस्तददधात् । माञ् ११,८,३,६ ।
- १६. तस्मादेतत्यां दक्षिणत्यां दिशि ये के च सत्वतां राजानो भौज्यायैव ते ऽभिषिच्यन्ते भोजेत्येनानभिषिक्तानाचन्नते । ऐ ८.१४।
- १७. तसादेतस्यां (दक्षिणस्याम्) दिइयेतौ पञ्ज (गौक्षाजक्ष) भूयिष्ठौ । माश ७,५,२,१६ ।
- १८. तसादेष (वायुः) दक्षिणैव भूयिष्ठं वाति । माश ८,१,१,७;६,१,१७ ।
- १९. दक्षिण ९ हस्तमनु देवानस्जत, ते वीर्यावन्तोऽभवन् । काठ ९,११।
- २०. दक्षिण करी मन्थन्ति । तसादेष (दक्षिणः) पुरुषस्याधी वीर्यावत्तरः । जै ३,७० ।
- २१. दक्षिणमर्ध ५ वया ५ स्यनुपर्यावर्तन्ते । मै ३,२,१०; ७,६ ।
- २२. दक्षिणं पक्षं वया ५ स्यनुपरिष्ठवन्ते । क ३१,१४ ।
- २३. दक्षिणया दिशा मालाः पितरो मार्जयन्ताम् । मै १,४,२; काठ ५,५ ।
- २४. दक्षिणाग्रेभिर् (दर्भैः) वा अस्य (यजमानस्य) पितरः समुपसरन्ति । काठसँक ५८ : ४ ।
- दक्षिणा दिक् त्रिष्टुप् छन्दो बृहत्सामेन्द्रो देवता प्रीष्म ऋतुः पञ्चदशस्त्रोमस्ससद्शवर्त-निर्दित्यवाङ्वयस्त्रेतायानां दक्षिणाद्वातो वातः प्रत ऋषिः। काठ ३९,७।
- दक्षिणा दिशां प्रीष्म ऋतुनामिन्द्रो देवता, क्षत्रं द्रविणं, पञ्चदशः स्त्रोमः, स उ सप्तदशवर्तः निर्दिखवाड्वयस्त्रेताऽयानां, दक्षिणाद्वातो वातः, सनातन ऋषिः। तैसं ४,३,३,९।
- २७. दक्षिणा (दिक्) ब्रह्मणः । माश १३,५,४,२४।
- २८. दक्षिणामाहुर्यंजुवामपाराम् । ते ३,१२,९ १।
- २९. दक्षिणामेव दिश ए सोमेन प्राजानन् । माश ३,२,३,१७।
- ३०. दक्षिणायां दिशि मासाः वितरो मार्जयन्ताम् । तैसं १,६,५,१;२।
- ३१. दक्षिणा वर्तयति । एषा वा भादित्यस्य प्रजनिष्णुस्तनूः । तामेवानुप्रकायते । क ४१,५ ।
- ३२. दक्षिणा समुद्रः । मै ४,७,८ ।
- ३३. दक्षिणेव दिक् सर्वम् । गो १,५,९५।
- देशः दक्षिणोऽर्ध (दक्षिणार्ध [क.]) आत्मनो वीर्यावत्तरः (वीर्यवत्तरः [मै.]) तैसं ५,२,१,३; मै ३, रे,१०; ७,६; काठ ९,११; १९,११; २४,४; क ३७,५।
- देष. दक्षिणोऽर्घो ब्रह्मवर्चसितरः । तैसं ५,३,३,५ ।
- ३६. दक्षिणोऽधीं मनस्वितरस्तस्माद् दक्षिणतो मन उपचरन्ति । काठ २०,९ ।
- ३७. दक्षिणो वा अर्द्ध आत्मनो (शरीरस्य) बीटर्यवत्तरः । ता ५,१,१३।
- रेट. पितृणां वा एषा दिग्यदक्षिणा । ष ३,१ (तु. मै १,१०,१७; ४,७,२; काठ ३६,११; तैआ

4.6.81

- ३९. प्राचीनसुदीचीनं मेध्यसुदकामद् दक्षिणा प्रतीचीनममेध्यम् । मै ४,१,१०।
- ४०. भुवनपत्तये स्वाहेति दक्षिणा । काठ २५,० ।
- **४१. आतृदेवत्यो दक्षिणः (अग्निः) । तै १, ६, ५, ४ ।**
- ४२. मामभ्यपक्रामेति दक्षिणा दिक् (आदित्याय) प्रायच्छद्दनं च रथं च । जै २,२५ ।
- **४३. यजमानलोके वा एतानि यानि दक्षिणानि (छदी ५ वि) । क ४०, ३ ।**
- ४४. यत् ते रुद्र दक्षिणा धनुस्तद्वातो अनु वातु ते, तस्मै ते रुद्र परिवत्सरेण नमस्करोमि। तैसं ५,५,७,३।
- ध्य. यद्क्षिणा (पयनिर्तेत) पितृदेवत्यस्त्यात् । काठ २१.१०।
- ४६. यदक्षिणा (पशून् उत्स्जेत्), पितृभ्यो निधुवेत् । तैसं ५,२,५,३ ।
- ८७. यदक्षिणा प्रवर्तयेत् पितृङोक एना निषुवेत् । मै ४,५,४ ।
- ४८. यदक्षिणा (अङ्गारस्स्कन्देत्) ब्रह्मणे च यनमानाय चाक ९ स्थात् । काठ ३५,१८; क४८,१६ ।
- ४९. यहक्षिणा, यमदेवस्या स्याद् । मै ३, ३,१०।
- ५०. वसवो (रुद्रा ध्मै.]) दक्षिणाम् (दिशमुदजयन्)। मै ४,१,१०। काठ ३१,८; क ४७,८।
- ५१. विराडित दक्षिणा दिक्। तै ४, ३, ६, २; मै २, ८, ३; काठ १७,३।
- ७२. स (सोमः) दक्षिणां दिशं प्राजानात् । कौ ७, ६ ।
- ५३. सिंखलो निक्रिम्पा नाम स्थ तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरो व इषवः । तैसं ५,५,१०,३-४। [॰ण,णा- अग्नि- ४९२; अन्न- १४०; असुर- ४२; आदित्य- ९९; २६०; इन्द्र- ७३; ९३; २३९; २९३; २९४; २९५; ३६५; ऋतु- १३; क्षत्र- ५१; प्रीव्म- १;८; प्रैव्म- १; तेजस्वितर-; त्रिष्टुभ्- ३; २३; ३७ द्र.]।

दक्षिण-तस्-

- १. अतो हीन्द्रस्तिष्ठन्दक्षिणतो नाष्ट्रा रक्षा ५ स्यपाहन् । माश १,४, ५, ३ ।
- २. अन्नमेव दक्षिणतो ऽ वरून्द्रे। काठ २१, १; क ३१, १६।
- ३. अस्वमञ्च मानवद्राणञ्च दक्षिणतो गोपायताम् । काठ ३७, १०।
- एत है देवा अबिभयुर्वेद्वे नो यज्ञं दक्षिणतो रक्षा ए सि नाब्द्रा न हन्युरिति । माश ७,४,१,३७।
- ५. ते (देवाः) ऽब्रुवन् वामदेवं, त्वं न इमं यज्ञं दक्षिणतो गोपायेति, मध्यतो वसिष्ठमुत्तरतो भरद्वाजं सर्वाननु विस्वामित्रम् । गो २, ३, २३ ।
- ६. दक्षिणत उपसृजति । पितृलोकमेव तेन जयति । तै २, १,८, १ ।
- ७. दक्षिणतोऽनयन् (देविपतरो दक्षिण।प्रिम्)। काठसंक १५:२।
- ८. दक्षिणतो नीविः। क ४७, १०।
- ९. दक्षिणतो वासीशानो भूतो वासि । जैउ ३, ५, २, २।
- १०. दक्षिणतो बृषभो हच्य एधि (इन्द्र)। मै ४, १२, २।
- ११. दक्षिणतो वै देवाना ए यज्ञं ए रक्षा ए स्यजिघा ए सन् (+ तानि ब्रह्मणाऽपाव्रत काठ २२, ११])। मै ३, ३, ७; काठ २२,११; २९,८।
- १२, पितरस्त्वा यमराजानः वितृभिर्दक्षिणतो रोचयन्तु । मै ४, ९, ५ ।

- १३. पुमान् दक्षिणतो योषामुपशेते । जै २, ४०७ ।
- १४. प्रजां दक्षिणतः · · दघाति । तैआ ५, ४, ७ ।
- १५. बम्बेनाऽऽजिद्विषेण (उद्गात्रा दीक्षामहा इति) पितरो दक्षिणतः (आगच्छन्) । जैउ २,३,१,२।
- १६. बस्तो वय इति दक्षिणतः। काठ २०, १०।
- १७. बृहद् दक्षिणतः (गायति)। काठ २१, ५; क ३१, २०।
- १८. ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतोऽवरुन्दे । काठ २०,१३।
- १९. मनोजबसस्त्वा दक्षिणतः पितरः पान्तु । क २,३।
- २०. मनोजवसो वः पितृभिर्देक्षिणत उपद्धताम् । तैआ १,२०,१।
- २१. मनोजवास्त्वा पितृभिर्दक्षिणतः पातु । माश ३,५,२,६ (तु. काठ २,९) ।
- २२. मा छन्द इति दक्षिणत उपद्धाति, तस्माद् दक्षिणावृतो मासाः । काठ २०,११ ।
- २३. मैत्रावरुणः पञ्चदशेन पक्षेण बृहता स्तोष्यन् दक्षिणत उपविशति । जै २,४०६ ।
- २४. यद्दक्षिणत उपसाद्यते पितृकोकं तेन (अभिजयति)। मै ३,९,५।
- २५. यहिश्वणतो वाति (वायुः) मातिरिश्वेव भूत्वा दक्षिणतो वाति । तै २,३,९,५।
- २६. यवानां भागोऽस्ययवानामाधिपत्यमिति दक्षिणतः । काठ २१,१ (तु. तैसं ५,३,४,५)।
- २७. या दक्षिणतस्ताभिर्भरद्वाज (आर्थ्रोत्)। क ३१,११।
- २८. रुद्रा दक्षिणतः (पर्यपत्यन्)। जै २,१४२।
- २९. रुद्रास्त्वा दक्षिणतो ऽभिषित्रन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा । तै २,७,१५,५ ।
- **२०. वृत्रशङ्**कं दक्षिणतो ऽघस्यैवानत्ययाय । माश १३,८,४,९ ।
- देर. ब्योम सप्तद्श इति दक्षिणतः। तैसं ५, ३,३,२॥ [°तस् अन्न-१७०; अन्नवती- २; असुर-४१; आम्रेय- ३२; आदित्य- २८७; इन्द्र- ६३; २९२;३०९; उत्तरतस् ७; ओषधि- ५६; गर्भ- ६; चतुरचत्वारिंश- २; त्रिष्टुभ्- २४ इ.]।

दक्षिण-दिइय- सहोजसो (अमेः) दक्षिणदिश्यस्य ... । तैआ १,१८,१।

दक्षिणाद्य-

- १. तस्य योडम्नेस्तृतीयो भागस्तं देविपतरः पर्यगृह्णन् दक्षिणतोऽनयन् स दक्षिणाग्निरभवत् त्तद् दक्षिणाग्नेर् दक्षिणाग्नित्वम् । काठसंक १५: १-३ ।
- २. यजुर्वेदाइक्षिणाग्निः (अजायत)। ष ४,१॥ [॰ग्नि- अनुष्टुम्- ४४; अन्तरिक्ष- ४५; १०३; अन्न- १३९; आहवनीय- २१ इ.]।
- दक्षिणायन- अथ यो दक्षिणे प्रमीयते पितृणामेव महिमानं गत्वा चन्द्रमसः सायुज्यं गण्छति । तैआ १०,६४,१।

दक्षिणार्ध-

- दक्षिणार्धे सोमाय (जुहोति) । तैसं २,६,२,१ ।
- २. या सोमस्याज्यभागस्य (आहुतिः) सा दक्षिणार्धे होतब्या, ततो या दक्षिणा सा पिनृदेवत्या मै १,४,१२ (तु. तैसं २,६,२,१)।
- दक्षिणा-संस्थ- दक्षिणासंस्थो वै पितृयज्ञः । कौ ५,७; गो २,१,२५ ।

दक्षिणा-सद्-, °णात्-सद्-

- १. दक्षिणासदो (देवाः) यमनेत्राः । तैसं १,८,७,१ ।
- २. यमनेत्रेभ्यो देवेभ्यो दक्षिणासद्भयः स्वाहा । माश ५,२,४,५ । ये देवा दक्षिणात्सदो यमनेत्राः ** रक्षोहणस्ते नोऽवन्तु । मैसं २,६,३ ।

दक्षिणासीन - दक्षिणाऽऽसीनः प्रतिहरति । जै १,७२। २दक्षिणा-

१. अन्नं दक्षिणा। ऐ ६,३।

- २. अर्घा ह सा वै पुरा ब्रह्मणे दक्षिणा नयन्तीति । अर्घा इतरेभ्य ऋत्विग्भ्यः । जैड ३,४,३,५।
 - ३. आदित्या दक्षिणाभिः (सहागच्छन्तु) । तैआ ३,८,२ ।
 - ८. एवा ह वै यज्ञस्य पुरोगवी यहक्षिणा। गो २,६,१४।
 - ५. चतस्रो वै दक्षिणाः । हिरण्यं गौर्वासो ऽश्वः । माश ४,३,४,७ ।
 - ६. तबहक्षिणाभिर्येज्ञं दक्षयति तस्माहक्षिणा नाम । कौ १५,९।
 - ও तं (यज्ञम्) देवा दक्षिणाभिरदक्षयंस्तद्यदेनं (यज्ञम्) दक्षिणाभिरदक्षयंस्तस्मादक्षिणा नाम । माश २,२,२,२; ४,३,४,२।
 - ८. तसादप्येतर्हि यदैवैतेन माध्यन्दिनेन पवमानेन स्तुवते ऽथ विजिते ऽभये ऽनाष्ट्रे दक्षिणा नीयन्ते । माश ४, ३, ३, ५।
 - ९. तस्माद् ऋत्विग्भ्य एव दक्षिणा दद्याञ्चानृत्विग्भ्यः । माश ४, ३, ४, ५ ।
 - १०. तस्य (यज्ञस्य) दिचणा आयुष्कृतः । मै २, ३, ४।
 - ११. दक्षिणया वे देवास्स्वर्ग लोकमायन् । काठ १४,७ (तु. तैसं ४,४,८,१) ।
 - १२. दक्षिणा पितृषु (आसीत्)। क ३६१।
 - १३. दक्षिणा प्रतिनुत्ता न प्रतिगृह्याः । काठ २८, ४ ।
 - १४. दक्षिणा वै यज्ञानां पुरोगवी । ऐ ६, ३५ ।
- १५ दक्षिणा वै स्तावा दक्षिणाभिहिं यज्ञ स्तूयतेऽश्रो यो वै कइच दक्षिणां ददाति स्तूयतऽएव सः। माश ९, ४, १, ११।
- १६. दक्षिणासु त्वेव न संवदितन्य ५ संवादेनैवऽर्त्विजोऽलोका इति । मार्ग ९, ५, २, १६ ।
- १७. दक्षिणाः सावित्री । गो १, १, ३३ ।
- भुजी (भुज्यु: [तैसं.]) सुवर्णो यज्ञो गन्धर्वस्तस्य दक्षिणा अप्तरसा एष्टयः (अप्तरसः सवाः Lतेंसं., क.J) । तेंसं ३, ४, ७, १; मै २,१२, २; क २९, ३।
- १९. यज्ञ आयुष्मान्त्स दक्षिणाभिः (+आयुष्मान् [काठ.]) । तैसं २,३,१०,४; काठ ११,७ ।
- २०. यज्ञ आयुस्तस्य दक्षिणा आयुष्कृतः । मै २, ३,४।
- २१. यज्ञो ऽदक्षिणो रिष्यति तसादाहुर्दातन्यैव यज्ञे दक्षिणा भवत्यस्पिकापि । ऐ ६, ३५ ।
- २२. यज्ञो वाव चतुर्थी चितिर्दक्षिणा पुरीषम् । मै ३, ३,३ (तु. काठ २२,४)।
- २३. यज्ञो वै दक्षिणामभ्यकामयत ता ९ समभवत्, सा गर्भमधत्त । काठ १३, ३।
- २४. यज्ञो वै देवेष्वासीद् दक्षिणा पितृषु, स यज्ञो दक्षिणामभ्यकामयत । काठ २३,४; क ३६,९।
- २५. यद् दक्षिणा दीयन्ते यञ्च ५ वा एतद्द्ययन्ति, तद् दक्षिणानां दक्षिणात्वम् । मै ४,८,३ ।

- २६. यनमाध्यन्दिने सवने दक्षिणा दीयन्ते, स्वगर्रंय छोकस्याकान्त्ये । मै ४, ८, ३।
- २७. यन्माध्यन्दिने सवने दक्षिणा नीयन्ते स्वर्ग एतेन छोके हिरण्यं हस्ते भवति । गो २,३,१७।
- २८. याम् (दक्षिणाम्) अब्राह्मणाय द्दाति वनस्पतयस्तया (दक्षिणया) प्रथन्ते । यां कण्व-कश्यपेभ्यो द्दाति नीहारस्तया प्रथते । यां ब्राह्मणायाश्रोत्रियाय द्दाति मरीचयस्तया प्रथन्ते । या ५ श्रोत्रियायार्षेयाय द्दाति तयामुर्धिमञ्जोक ऋष्नोत्यस्मि ५ इचास्य छोके प्रनभौगाय भवति । काठ २८.४ ।
- २९. यां (दक्षिणाम्) प्रतिनुदते सा न्यात्री दक्षिणा, यत्तां पुनः प्रतिगृह्णीयाद् न्यात्रथेनं भूता प्रिन्छनीयाद्न्यया सह प्रतिगृह्णा, तथा हैनं न प्रिन्छनाति । मै ४, ८,३।
- रें शुभो वा एता यज्ञस्य यद्क्षिणाः। तां १६, १, १४।
- ३१. रेकेप्स वा एतश्चस्य यहक्षिणा । तां १६,१,१३॥ [॰णा- अष्वर्ध- २; अस्व- ६२; आकृत-; काम- १४; तपस्- ३५; त्रिष्टुम्- ३४ इ.]।

दक्षिणा-त्व- यत्स्वद्वाचा दीयते तदस्या (वाचः) दक्षिणात्वम् । मै ३,७, ५।

दण्ड-

- १. सुबसंमितो (दण्डः) भवति । माश ३,२,१,१४।
- २. बच्चो वै दण्डो विरक्षस्तायै। माश ३,२,१,३२।

दण्ड-हत- तस्मादिषुहतो वा दण्डहतो वा दशमीं (रात्रिम्) नैर्देश्यं (दुःखनिवृत्तिम्) गच्छति । तां २२,१४,३।

द्धि-

- अथ यदनद्वह्यै वहलायाऽ ऐन्द्रं दिध भवति स इन्द्रस्य चतुर्थो भागः । माश ५,२,४,१३ ।
- २. अथ यदि द्धि (आहरेत्) वैश्यानां स भक्षः । ऐ ७,२९ ।
- रे अन्नं (+वै [काठ., क.]) दिधा मै ३,२,६; काठ २०, ५; क ३१,७।
- ध. अपामेष रसो यहिं । काठ २९,५।
- ^५, इन्द्रियं वा एसदस्मिन् छोके यहिं । ऐ ८,१९ (तु. तै २,१,५,६)।
- ६. एतद्रुपा वै पश्चो यहिषा । काठ ११,२।
- ७. ऐन्दं दध्यमावास्यायां तेनामावास्या सेन्द्रा । तैसं २,५,४,१।
- आम्यं वा एतदःनं यह्ध्यारण्यं मधु, यह्ध्ना मधुमिश्रेणाभ्यनक्तवुभयस्यावरुद्धयै । तैसं ५,
 २,८,६ ।
- ९. तद्दस्मै (इन्द्राय) दृध्यकुर्वन् तद्दनमिधनोत् , तद् दृध्नो दिधत्वम् । तैसं २,५,३,४ ।
- १०. दिध हैवास्य लोकस्य रूपम् । माश ७,५,१,३।
- ११. दध्नातनक्ति सेन्द्रस्वाय । तैसं २,५,३, ५-६ ।
- १२. दृध्ना मधुमिश्रेणाबोक्षति दृध्नैव हुतादः (देवान्) प्रीणाति, मधुषाऽहुतादः (देवान्)। तैसं ५,४,५,२।
- पश्चो ने दिखा । तैसं ५,२,७, ४; काठ २८,६; क ४४,६ ।
- १४. महेन्द्रीयं (मृदु ।काठ ३७,३।) द्धि । काठ १५,१;३७,३।
- १५. मेघो वा एव पश्चनामुर्ग् दिध । काठ २०, ७ ।

- १६. यदब्बीद्धिनोति मेति (इन्द्रः) तस्माइधि । मारा १,६, ४,८ ।
- १७. वहन्त्यसै मधुक्षीरघृतं दिध । लु ९७ ।
- १८. वानिनं त्वां (दिधद्रव्यम्) वानिनो ऽवनयाम: । अर्ध्वं मनः सुवर्गम् । तैआ ४,१२,१ ।
- १९. सरस्वत्ये दिधामाश्च ४,२,५,२२।
- २०. सोमो वै (हि Lकाठ.!) दिश्व । काठ ३०,७; कौ ८,९ ॥ [॰धि- अप्- ३४; अमावास्था- २२; आमावास्थ- ५; ऊर्ज्- ५; ८; ऐन्द्र- ७; १५; वृत- २६; तृतीयसवन- २१;२२ इ.] ।

द्धि-ग्रह-

- १. ज्येष्ठो वा एष (दिघप्रहः) प्रहाणाम् । तैसं ३, ५, ९, १।
- २. दिधप्रहं गृह्णीयात् पशुकामस्य । तैसं ३, ५,९, ३।
- ३. सर्वांसां वा एतहेवताना ९ रूपं यदेष (दिध-) प्रहः । तैसं ३, ५,९, १।

दघि-का-

- १. अनं वै दिधिका:। गो २, ६, १६।
- २. देवपवित्रं वै दिधिकाः (१)। ऐ ६, ३६।

द्धिकावती- अग्नि- ४५३ द्र.।

दिध-क्रावन् - दिधकाःणा एकादशकपारुं (पुरोडाशं निविषेत्) । मै २,१,३। दश्यो- वान्वे दश्यो । मै ४. २.६।

द्ध्यञ्च्-

- १. आसीद्वेदमश्वशीर्षं येनाश्विभ्यां (दध्यङ्) देववेदं प्राव्रवीत् । जै ३, ६४ ।
- २. इन्द्रो दधीचो अस्थभिर्वृत्राण्यप्रतिष्कुतः । जघान नवतीनैव । तै १, ५, ८, १।
- रे. दध्यङ् वा श्राङ्किरसो देवानां पुरोधानीय श्रासीत् । तां १२, ८, ६ ।
- वाग्वै दध्यङ्ङाथर्वणः । माश ६, ४, २,३ ।
- ५. स (इन्द्रः) ह तैरेव (दधीनः) अस्थिभिर्नवनवतीर्जधानासुराणाम् । जै ३,६५ ॥ [०६यङ्क्-अप्नि- १०६; अथर्वन्- १२ इ.] ।

दनायु, दनु- अथ (वृत्रः) यदपात्समभवत्तस्मादिहस्तं दनुश्च दनायुश्च मातेव च पितेव च परिज-गृहतुस्तस्माद्दानव हत्याहुः । माश १, ६, ३,९ ।

दुन्त-

- १. यस्माद्धर (दन्ताः) एवाग्रे जायन्ते ऽथोत्तरे यस्मादणीया ए स एवाधरे प्रथीया ए स उत्तरे यस्माद्द ए ब्ट्रा वर्षीया ए सो यस्मात्समा एव जम्भ्याः । माश ११, ४, १, ५।
- २. शादं दक्षिः (प्रीणामि)। काठ ५३,१॥ [॰न्त- प्रावन्- १ इ.]। दन्त-मूल- अवकान् दन्तमूलैः (प्रीणामि)। काठ ५३,१।

दन्दशुक-

१. अवेष्टा दन्दश्का इति । ****** नैतदयो न हिरण्यं विक्लोहायसं, नैते क्रिमयो ना-ऽ क्रिमयो यहन्दश्का । अथ यक्लोहायसं भवति, लोहिता ऽह्व हि दन्दश्काः । माश ५,४,१,१-२ । २. लोहितायसं केशवापाय दन्दश्कान् एवास्मात्तेन निरवदयते । मै ४, ४,४॥ [°क-क्लीब- इ.] ।

दम-

- १. दम इति नियतं ब्रह्मचारिणः । तैआ १०,६२,९।
- २. दमः शमयिता (संन्यासिनो यज्ञस्य)। तैआ १०, ६४,१।
- रे. दमेन दान्ताः किल्बिषमवधून्वन्ति । तैआ १०,६३,१।

दर्भ-

- १. अपां वा एतसेजो वर्चः यहर्भाः । तै २, ७, ९, ५।
- २. अपां वा एतदोषधीनां तेजो यहर्माः । काठ ३०, १०; ३७, १; क ४६, ८ ।
- ३. आपो (+वै [तै.]) दर्भाः । तै ३, ३, २, १; माश २, २, ३, ११।
- ध. उभयम्वेतदः यहभा आपश्च होता कोषधयश्च या वै वृत्राद् बीभत्समाना आपो धन्व हभन्त्य उदायंस्ते दर्भा अभवन्यद्हभन्त्य उदायंस्तस्माहर्भास्ता हैताः शुद्धा मेध्या आपो बृत्राभिप्रश्वरिता यहभा यद्द दर्भास्तेनौषधयः । माञ ७, २, ३, २ ।
- ५. एतर्हि पाञ्चाला दर्भान् कुशा इत्येवाचक्षते । जै २,१००।
- ६. तासां (अपाम्) यन्मेध्यं यज्ञिय ५ सदेवमासीत् तदपोदकामत् ते दर्भा अभवन्। तैसं ६,१,१,७।
- ७. ते (दर्भाः) हि शुद्धा मेध्याः । माश ७,३,२,३; ९,२,९,१२ ।
- ८. दर्भाणा ५ स्तम्बमाहर पितृणामोषधीं प्रियाम् । अन्वस्मै मूळं जीवादनुकाण्डमधी फलम् । तैआ ६,९,१।
- ९. दभी वा ओषधीनामपहतपाप्मा । ऐआ १,२,३ ।
- १० मेध्या (पवित्रं [तै.]) वै दर्भाः । तै १, ३,७,१; ३, ८,२,३; माश ३,१,३, १८; ५,२,१, ८ (तु. मै ३,६,३) ॥ [॰भै- अग्नि- १७८; अप्- ६३; १४८;१८४; ओषधि- २; ५४; तेजस्-३१ इ.]।

दर्भ-सय- दर्भमयं वासो भवति पवित्रत्वाय । मै १,११,८; काठ १४,७ । दर्भ-स्तम्ब- अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः । तै २,२,१,५; ३,७,३,३ ।

दर्वि-

- १. एष खळु वै स्त्रिया हस्तो यद् दर्विः । मै १,१०,१६ (तु. काठ ३६,१०)।
- २. निर्ऋतिगृद्दीता वै दर्विः तस ९ द्यवचरित (°द्येषाव° [काठ])। मै १,१०,१६; काठ ३६,१०। दर्शे- तथा प्रातर्ददर्भ यहदर्भ तहर्शस्य दर्शत्वम् । काठसंक २३:८।

दर्श-पूर्णमास-

- रै. अथ यदीष्टिपशुबन्धेषु वा दर्शपूर्णमासयोर्वा (यज्ञो श्रेषं नीयात्) भुवस्त्वाहेत्यन्वाहा-र्यपचने जहनाथ (इति प्रजापतिर्देवानुवाच)। जै १,३५८।
- रे. अथाध्यासमम् । उदान एव पूर्णमा उदानेन हायं पुरुषः पूर्यतऽइव, प्राण एव दशों दहश इव स्रयं प्राणस्तदेतावसादशास्त्रमस्य दर्शपूर्णमासौ । प्राण एवासादः । प्राणेन दीदमसमयतऽ

उदान एवानप्रद उदानेन हीदमनं प्रदीयते । माश ११,२,४,५-६ ।

- अहरेव दर्शोऽहरु हीदं दहरा इब, राश्चिरेय पूर्णमा राज्या हीद ५ सबँ पूर्णमसावेव छौदंशे एषा हीयं दहरा इवेयमेव (पृथिनी) पूर्णमा अनया हीद १ सर्वं पूर्णमिति न्विधिदेवतम् । काश ३,२,९,१।
- ध. एतद्वे देवानामास्यं यद् दर्शपूर्णमासौ, य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते, साक्षादेव देवानामास्ये जहोति । तैसं २,५,६,३।
- ५. एतानि वा अङ्गापरू ए षि संवत्सरस्य यद् दर्शपूर्णमासौ, य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते इक्षापरू ए ब्येव संवत्सरस्य प्रति दधाति । तैसं २,५,६,९।
- ६. एते वे संवत्सरस्य चक्षुषी यद् दर्शपूर्णमासौ, य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते, ताभ्यामेव सुवर्ग लोकमनुपश्यति । तैसं २,५,६,१ ।
- ७. एती वै देवाना ५ हरी यद् दर्शपूर्णमासी, य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासी यजते, यावेव देवाना ९ हरी ताभ्यामेवैभ्यो हब्यं वहति । तैसं २,५,६,२-३ ।
- ८. एष वै देवयानः पन्था यद् दर्शपूर्णमासौ, य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते य एव देवयानः पन्थास्त ५ समारोहति । तैसं २,५,६,२ ।
- ९. एष वै देवरथो यद् दर्शपूर्णमासौ । तैसं २,५,६,९ ।
- १०. एष वै पूर्णमाः । य एष (सूर्यः) तपत्यहरहह्येवैष पूर्णोऽथैष एव दशों यच्चन्द्रमा दृदश हव होषः । अथोऽइतरथाहुः । एष एव पूर्णमा यश्चन्द्रमा एतस्य ह्यनुपूर्ण पौर्णमासीत्याचक्षते Sथैष एव दशों य एव (स्र्यः) तपति दहश इव होषः । माश ११,२,४,१-२ ।
- ११. एषा वै देवानां विक्रान्तिर्थद् दर्शपूर्णमासौ, य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासौ यजते देवानामेव विकान्तिमनुविकमते । तैसं २,५,६,१-२ ।
- १२. तौ वा एतौ पूतौ मेध्यौ यद् दर्शपूर्णमासौ । तैसं २,५,६,४।
- १३. दर्शपूर्णमासी वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे । ते ३,९,२३,९।
- १४. द्वादश मासाः संवत्सरो द्वादश द्वंद्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि सम्पाधानीत्याहुर्वेत्सं चोपाव-एजत्युकां चाधिश्रयत्यव च हन्ति दृषदौ च समाहन्त्यिध च वपते कपालानि चोपदधाति पुरोडाशं चाधिश्रयत्याज्यं च स्तम्बयज्ञश्च हरत्यभि च गृह्णाति वेदिं च परिगृह्णाति पत्नीं च संनद्यति प्रोक्षणीश्वाऽऽसाद्यत्याज्यं चैतानि वै द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि य एव ५ सम्पाद्य यजते प्र प्रजया पशुभिर्मिधुनैर्जायते । तैसं १,६,९,३-४ ।
- १५. मन एव पूर्णमाः । पूर्णमिव हीदं मनो वागेव दर्शो, दृदशङ्च हीयं (वाक्) । माश ११, 10.8,5
- १६. य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासी यजते परमामेव काष्टां गच्छति । तैसं १,६,९,३ ।
- १७. यो दर्शपूर्णमासी यजते स देवयाजी । मै १,८,६।
- १८. सबृतयज्ञो (समृतयज्ञो मि.) वा एष यदर्शपूर्णमासी । मै १,४,५; गो २,२,२४।
- १९. स यं प्रथमं सुवमुन्नयति तहै दर्शपूर्णमासयो रूपम् । जै १,४० ।
- २०. स यो हैनं विद्वानिप्तहोत्रं च जुहोति दर्शपूर्णमासाभ्यां च यजते मासि मासि हैवास्थाश्वमेधेनेष्टं

भवति । माश ११,२,५,५।

२१. सुवर्गाय हि लोकाय दर्शपूर्णमासाविज्येते । तैसं २,२,५,४॥ [°स- ओषधि- ४३; चक्छस्- ९;३६; चतुर्होतृ- १६;२४ इ.]।

दर्शपूर्णमास-याजिन्-

१. एष वै हविर्घानी यो दर्शपूर्णमासयाजी। तैसं २,५.६,३।

२. दर्शपूर्णमासयाजीमाँ होकानभिजयन्नेति सोमस्य सार्ष्टितां सायुज्यं सलोकतामामोति य एवं विद्वान् दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । काठसंक २३: १०;२४: १-२॥ [॰िजन् अप्नि- २३ द्र.]। दार्श- यहार्शे तमाग्नेयं (पशुमकुर्वत), योऽनुसवनमालभ्यते । क ३६,४।

दाइर्य- आग्नेय- ३३ द्र.।

दविद्युतती- गायत्री- ८० द्र. ।

दशन्-

- १. एतद्ध वै परमं वाचः क्रान्तं यद् दशेति । एतावद्ध परमं वाक् चक्रमे । … अथ यदत कथ्वं विंशतिश् शतं सहस्रमित्यङ्गान्येवास्यैतानि पर्वाणि । वाच एव सा प्रभूतिः । तदु हात्रैव सर्वा विराजमामोति । जै १, २३५; २,३२३ ।
- २. दशेति वै सर्वमेतावती हि संख्या । ऐआ २,३,४।

दश-पेय-

 अथ यहश्रमे ऽहन्प्रसूतो भवति तस्माहशपेयोऽथो यहश दशैकैकं चमसमनुष्रसृता भवन्ति तस्माद्वेव दशपेयः। माश ५,४,५,३।

२. वरुणस्य ह वे सुब्वाणस्य षोडशतयैरापो भग निरम्न । तदिमां दशमपतत् । तच्चतुर्धाभवद् स्रगुस्तुरीयं सरस्वती तुरीयं दशपेयस्तुरीयं श्रायन्तीयं तुरीयम् । जै २,२०१।

दशम (अहन्-)-

- १. अथ यद्शममहरूपयन्ति । संवत्सरमेव देवतां यजन्ते । माश १२,१,३,२० ।
- २. अन्तो वा एव यज्ञस्य यद्दशममहः । तै २,२,६,१।
- रे. एभ्य (देवेभ्यः) एतद्धिर्ह्व्यं नवमादह्वो दशममहरभ्यत्यपारयत् । जै ३,२६९ ।
- ध. इत्सं प्रजापतिमामोति दशममहः । ऐ ५,२५।
- ५. प्रजापतिरेव दशममहः। जै ३,३०८।
- ६. प्रतिष्ठा दशममहः। कौ २७,२; २९,५।
- ७. मितमेतद्देवकम्मे यद्दशममहः । कौ २७, १ ।
- ८. श्रीवें दशममहः। ऐ ५, २२।
- तो(प्रजापितः)ऽब्रवील वे म इदमकमभूदिति । विद्ववीन् न वे म इदमकमभूदिति
 तन् नाकस्य नाकत्वम् । स एष वाव नाको यद् दशममहरेष स्वर्गो छोक एतद् ब्रध्नस्य
 विष्टपम् । जै 3.3४५ ।
- २०. खगों होष लोको यद् दशममहः। जै ३,२८३।

दश-रात्र-

- १. अथ यद्द्रारात्रमुपयन्ति । विज्ञानेव देवान्देवतां यजन्ते । माश १२, १,३,१७ ।
- २. अथो जाहुरन्नाद्यकाम एवैनेन (दशरात्रेण) यजेतेति । जै २,३२३ ।
- अभिचयमाणो दशरात्रेण यजेत । तैसं ७,२,५,३।
- अभिचर्यमाणो हैतेन यजेत यद् दश्ररात्रः । अथो आहुरिभचरन्नेवैनेन यजेतेति । जै २,३२२ ।
- ५. इम एव दश प्राणा दशरात्रः । जै २, ५८।
- ६. एतत् वै ज्यैष्ठ्यं कर्मणां यदेष सौम्योऽध्वरो दशरात्रो विधया विधीयते । जै २, ३२२।
- दशरात्राय दीक्षिष्यमाणी दशहोतार जुहुयाद्दशहोत्रैव दशरात्र ५ सुजते, तेन दशरात्रेण प्रजायते । तैसं ७.२,५,१।
- ८. प्रजापितरक।मयत प्र जायेयेति, स एतं दशहोतारमपश्यत् , तमजुहोत्, तेन दशरात्रमसुजत, तेन दशरात्रेण प्राजायत । तैसं ७,२,५,१।
- ९. प्राजापत्यो वा एव यज्ञो यद्शरात्रः । तैसं ७, २,५,१ ।
- १०. यो भ्रातृज्यवान्त्स्यात् स दशरात्रेण यजेत । तैसं ७,२,५,४ ।
- ११. स्वर्ग एव लोको यद् दश्चरात्रः । जै २,४२ ।

दश-स्तोभ- अन्नं (वाग् । जै २,३७।) दशस्तोभम् (साम-) । जै २,३७;३९०। दश-होत्-

- १. अग्निहोत्र ५ (+वै धर्मे.) दशहोता। मै १,९,५; काठ ९,१३।
- २. अभिचरन् दशहोत्रा जुहुयान्नव वै पुरुषे प्राणा नाभिर्दशमी, प्राणानेवास्योपदासयति ।
- रे. तस्मै (ब्रह्मणे) दश्चम ५ हुतः प्रत्यशुणोत् । स दशहूतोऽभवत् । दशहूतो ह वे नामैषः । तं वा एतं दशहूत ५ सन्तं दशहोतेत्याचक्षते परोक्षण, परोक्षप्रिया इव हि देवाः। ते २,३,११,१।
- ध. दशहोतारं व्याख्याय बहिब्पवमानेनोद्गायेत् । काठ ९,१४ ।
- ५. दशहोतार ९ सामिधेनीव्वन्त्यमानासु व्याचक्षीत । काठ ९,१४ ।
- ६. प्रजापितवें दशहोता (+ एकः सन् भूथिष्ठभाग् व्याहृतीनाम् । मै १,९,५।; स इदं सर्वम् Lतैआ.J) । मै १,९,५;६; काठ ९,१३; तै २,२,१,१;३,२;८,५;९,३; तैआ ३, ७,४।
- प्रजापतिवें दशहोतृणा ५ होता । तै २,३,५,६ ।
- ८. प्राणो (यज्ञो धते.)) वे दशहोता । मै १,९,५; तै २,२,१,६ । (तु. काठ ९, १३)।
- ९. यः प्रजया पशुभिरेव प्रभवेद् दरासीं परिधाय तप्तं पिवन् द्वादश रात्रीरधइशयीत, द्वादश्याः प्रातः प्राहुद्दुत्य दशहोतारं व्याचक्षीत । काठ ९,१४ ।
- १०. वाचस्पतिहाँता दशहोतृणाम् । ते ३,१२,५,१।
- ११. स (प्रजापितः) दशहोतारं यज्ञमात्मानं व्यथत्, स चित्ति ५ सुचमकुरुत, चित्तमाज्यं · · स दशधात्मानं विधाय मिथुनं कृत्वायतनमैच्छत् सतैः (त्रिवृद्धिः प्राणैः) प्रजा अस्रजत । में १,९,३॥ [°तृ- अमिहोत्र- ३; दशरात्र- ७; ८ द्र.]।

दशाह-

- १. दशाहेन वे प्रजापतिः प्रजा अस्जत । जै ३,८।
- २. विराङ् वा एषा समृद्धा यहशाहानि । तां ४,८,६।

दस्य-

- १. एकाष्टका तपसा तप्यमाना जजान गर्भ महिमानिमन्द्रम् । तेन दस्यून् व्यसहन्त देवा हन्ता ऽसुराणामभवच्छचीभिः । तैसं ४,३,११,३; काठ ३९,१० ।
- २. त एतेऽन्ध्राः पुण्ड्राः शबराः पुल्लिन्दा मूतिबा इत्युदन्त्या बहवो वैश्वामित्रा दस्यूनां भूयिष्ठाः। ऐ ७,१८।

दात्- अमि- १७९ द्र.।

√दा,>दान-

- शोइमिति सत्यं नेत्यृतम् अथैतत् पूर्णमभ्यात्मं यन्नेति तस्मात्काल एव द्यात् काले न द्यात् तत् सत्यानृते मिथुनीकरोति, तयोर्मिथुनात् प्रजायते । ऐआ २, ३,६ ।
 - २. दानमिति सर्वाणि प्रश ए सन्ति । तैआ १०,६२,१।
 - ३. दानेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति । तैआ १०,६३,१।
 - ४ दानेन वा वै श्रमेग्रा वैतं (स्वर्ग लोकम्) प्रजानम्नेति । जै २,२७८ I
 - ५ बहु देयम् । तस्मादिह बहु दत्तं प्रश ५ सन्ति । क ४४,४।
 - ६. यादगह वा अस्मिन् छोके अन्नं ददाति, तादगस्यामुष्मिन् छोकेऽन्नं भवति। जै २,१६०।
 - ७. यो ददाति सोऽर्थमा, दानमर्थमा । मै २,३,६ ।
 - ८. श्रद्धया देयम् । अश्रद्धयाऽदेयम् । श्रिया देयम् । हिया देयम् । भिया देयम् । संविदा देयम् । तैआ ७,११,३; तैउ १,११,३ ।

दात्यौह- मासेभ्यो दात्यौहान् (आलभते)। मै ३,१४,६। दायाद- पुमान् दायादः, रूबदाबात् (प्र१<०य-+√अद्)। मै ४,६,४। दारु-

- १. कार्णायसेन दारु (संदध्यात्)। जैउ ३,४,३,३।
- २. दारु च चर्म च इलेब्मणा (संद्ध्यात्)। जैउ ३,४,३,३।

दारु-पात्र- अग्निमहै (अग्निवहै [तै.]) दारुपात्रम् । मै ४,१,३, काठ ३१,३, क ४७,२, तै ३,

दार्श-, दाइर्थ-, दर्श- इ.।

दावसुनिधन - आशिषमेवास्मा एतेन (दावसुनिधनेन साम्ना) आशास्ते । तां १५,५,१३ । दाशस्पत्य (सामन)-

रै. तस्मै विजित्यासीनाय (इन्द्राय) दश्चपतये दशपतय आ इत्येवोद्धारानुदहरन् (देवाः) तदेव दाशस्पत्यस्य दाशस्पत्यस्य । जै १,१७२।

२. यां वै गां प्रश्न ए सन्ति दाशस्पत्येति तां प्रश्न ए सन्त्यहरेवेतेम प्रश्न ए सन्ति। तां १३,५,२७। दाश्वस्— यजमानो वै दाश्वान् । माश २,३,४,३४;४०;७,३,१,२९;५,२,३९।

विङ्निधन- अन्तरिक्ष- ४६ इ. ।

दिति-

- १. ततक्वक्षाथामदिति दिति च इति, ततः प्रयत र स्वं धारणं वेत्येवैतदाह । माश ५,४, १,९५; (तु. तैसं १,८,१२,३)।
- २. दितिश्च मे चौश्च मे (यज्ञेन कल्पताम्) । तैसं ४,७, ९,९ ।

दिद्य- इषु- १ द.।

दिधिषु - उदीर्ष्वं नार्यभिनीवलोकमितासुमेतसुपशेष एहि । हस्तग्राभस्य दिधिषोस्त्वमेतत्पत्युर्ज-नित्वमभिसंबभूव । तैथा ६,१,३।

दिव्-, द्यु-, द्यौस्-

- १. जथ तृतीययाऽऽवृताऽमुमेव लोकं (दिवम्) जयित यदु चा ऽ मुिक्मलोके । तदेतया चैनं श्रद्धया समर्थयित ययैवैनमेतच्लूद्धया ऽमावभ्याद्धित समयिमतो भविष्यतीति । एतं चासौ लोकं प्रयच्छिति समिमायते । जैं उ ३, ३,१,० ।
- २. अथ यत्कपालमासीत्सा धौरभवत् । माश ६, १, २, ३।
- रे. अथ यत्रैते सप्त ऋषयस्तद् दिवो मध्यम् । जैउ ४, ११, ५,१२ I
- **४. अथ यद् (आण्ड**स्य) उत्तरम् (कपालम्) आसीत्साऽसी द्यीरभवत् । जै ३,३६९ ।
- ५. बद (थी:) एव नौधसम् । बृहतो ह्येषा तनः । जै २,४३६ (तु. जै १,२९३;२९८;२,८६)।
- ६. अदो वै ब्रध्नस्य विष्टपं यत्र (दिवि) असौ (सूर्यः) तपति । कौ १७, ३।
- ७. अदो (ग्रीः) वे स्वाराज्यम् । जै २, ८६।
- ८. अद्युतिद्व वा अद इति तिह्वो दिवत्वम् । तां २०, १४, २।
- ९. अन्त्रितिरिति दिवम् (अस्रजत)। तैसं ५,३,६,१।
- १०. अप्रतिष्ठितो दरिद्रः क्षिप्रे ऽमुं (यु-) लोकमेष्यसि । माश १, ६, १, १८।
- ११. अमुतः (दिवः) प्रदानात् पश्चवो जीवन्ति । जै २, ८।
- १२. असुतः (दिवः) प्रदानान्मनुष्याः (प्रदानाद्धि प्रजा उपजीवन्ति [जै.])। काठ ३६,१; जै १,१४५।
- १३. अमुतो (दिवः) Sर्वाचीमूर्जमुपजीवन्ति । काठ २१, ९ ।
- १४. अमुं (बुलोकप्) बहिणिधनेन (देवा अभ्यजयन्)। तां १०, १२, ३।
- १५. अमुन्मात् (बुलोकात्) जगत्या (देवा असुरानन्तरायन्) । जै १, ९९ ।
- १६. अमुर्जिस्तेन (यु-) लोके प्रतितिष्ठति, सूर्यं ज्योतिरवरुन्दे । काठसंक १०: १।
- १७. अमुब्मिन् (यु-) लोक उदयनीयेनातिरात्रेण प्रतिष्ठायोद्यन्ति । कि २, ४४।
- १८. अयं वै (पृथिवी-) लोको मित्रो ऽसौ (गुलोकः) बरुणः। माश १२, ९, २, १२।
- १९. असा अस्यां (पृथिव्याम्) रेतः सिञ्जतीयं (पृथिवी) प्रजनयति । काठ २०,६ (तु. मै ३,२,६)।
- २०. असावादित्यस्य द्यौः । जै २,२४१ ।
- २१. असाबुत्तमस् (गुलोकः) त्रिष्टुप् । तां ७, ३,९।
- २२. असोवेच खौर्दर्श एका हीयं (द्यौः) दृदशं ह्वेयमेव (पृथिवी) पूर्णमा, अनया (पृथि^{व्या)} हीद् ९ सर्वं पूर्णमिति न्वधिदेवतम् । काश ३, २, ९, १।

```
२३. असावेव ( गु- ) छोको निधनं गतिः प्रतिष्ठा । जै १, ३०७।
```

२४. असावेव (ग्रु-) लोको भूतानां पतिः । जै २, ४१ ।

२५. असावेवान्तर्यामः (गुलोकः)। माश ४,१,२,२०।

२६. असाव् (यौ:) भौदुम्बरी (गौ: ध्जै.]) । तैसं ५, २, ७, ३; जै २,१६६।

२७. असी [+ वाब [मै.] (दौः)] तृतीया (+ चिति: [मै.]), नक्षत्राणि पुरीषम् । तैसं ५, ६, १०, २; मै ३, ३, ३।

२८. असी (ग्री:) पिता (पुष्करपर्णम् [तैसं.]) तैसं ५,१,४,३; तै ३, ८,९,१; माश १३, १,६,१।

२९. असी (शौ:) बृहत् (प्रतिमा [मै ३,२,९])। तैसं ३, १, ७, २; मै ३, २,९;३, ५; क २९,७; की ३,५; ता ७,६,१७; तै १,४,६,२; (तु. ऐ ८,२; जै १,२२९)।

२०. असी (बुलोकः) भविष्यत् (आयुः [जै.]) । जै २,३१७; तै ३,८,१८,६।

रेशे असी (यु-) लोक उत्तरीष्ठः (°कः स्वः [ऐ.]) । ऐ ६,७; की ३,७।

३२. असौ (द्यौः) विश्वकरमा (विश्वजित् [जै.]) । जै २,८;३००; तै ३,२,३,७ ।

रेरे असी (द्यौः) वै जुहुः। ते ३, ३,१,१;६,११।

रेंध. असी वै दिवो मुर्घा योऽसी (आदित्यः) तपति । जै २,३९० ।

देंप- असौ वै (यु-) लोक: प्रत्नम् (स्वराट् [माशः.]) । मै १,५,५; माश ७,४,२,२३।

३६. असौ वै (द्यु-) लोकस्तृतीयसवनम् । गो २,४,१४।

३७. असी वै (शु-) छोकः समुद्रो नभस्वान् । माश ९,४,२,५।

रेंद. असी वै (यु-) लोको बृहत् । काठसंक १०: १; ।

३९. असौ वै (ग्रु-) लोको विष्पर्धाञ्चन्दः । माश ८,५,२,६ ।

ଓ॰. असी (दौः) वै (वाव [मै.]) विश्वायुः। मै ४,१,३; काठ ३१,२; क ४७,२।

धरे. असी (द्यीः) वे स्वयमातृण्णा । तैसं ५,३,७,४; काठ २१,९ (तु. तैसं ५,४,७,३)।

धरे. असी (चौ:) वै स्वराडियं (पृथिवी) विराट्। काठ २०,६ (तु. मै २, ५,१०; ३, २,६; क ३१,८)।

धरे. असौ (द्यौ:) सत्यम् (सुश्चिति: र्।तेआ.!)। तैसं ५,१,५,७-८; तेआ ५,३,७।

थ्य. असी (द्यौ:) स्वराट् (हरिणी Lमै., तै.]) । तैसं ५,५,४,१; मै ४,४,४; तै १,८,९,१।

ध्यः असौ (चौः) हास्यै (पृथिव्ये) प्रयच्छतीयम् (पृथिवी) अमुख्ये (दिवे)। काठ ३१,१३।

४६. अस्कान्छौ: पृथिवीम् (प्रजनयतु)। तैआ ४,१३,१ I

ध. अस्मिन्नेव लोके पुरोडाशेन ऋभोति, चरुणामुध्मिन् (दिवि)। मै ३,१,१०।

धट. अहं दिव इति रुद्रस्ततो वै देवा वृत्रमध्नन् । मै ४,३,४ ।

४९. बादित्येन दिवा नक्षत्रैस्तेनासौ लोकस्त्रिवृत् । तां १०,१,१।

५०. इतः (पृथिवीलोकतः) प्रदानाद्ध्यसौ लोको जीवति । या हीत आहुतयो गच्छृन्ति ता असौ (यु-) लोक उपजीवति । जै १,२९१ ।

५१. इदं ने रथन्तरम् (पृथिवी) अदो बृहत् (ह्यौः)। जै १,१२८;३४३।

पर पर्यन्तरम् (पृथिवा) जदा छुट्य (पार्ण पृथिवां, चित्राणीयं (पृथिवां), नक्षत्राण्यसी (योः)। मै ४.४.७।

```
५३. इयं (पृथिवी) वै रजता, असी (यौः) हरिणी। मै २,२,२; काठ ११,४।
```

- ५४. इयं (पृथिवी) वै स्तोत्रियोऽसाव् (द्यौः) अनुरूपः । जै ३,२१।
- ५५. उत्तानाया ए स्त्रियां पुमान्नेतः सिञ्जिति । असी (द्योः) अस्यां (पृथिव्यां) रेतः सिञ्जतीयं (पृथिवी) प्रजनयति । क ३१,८।
- **५६. उद् दिव ५ स्तमान । तैसं १,३,१,२; (तु. काठ २,१२; क २,६) ।**
- ५७. उपहूर्त बृहत्सह दिवा। ते ३,५,८,१; माश १,८,१,९९।
- ५८. उपहूतो चौष्पिता। माश १,८,१,४१।
- ५९. ऋग्वा अयं (पृथिवी-)छोकः, सामासौ (द्यौः) । जै ३,१४५ ।
- ६०. एतद् वै प्रत्यक्षं दिवो रूपं यन् मूर्घा। जै २,४०४।
- ६१. एव वाड अतिष्ठा वैश्वानर: (यद् ग्रीः)। माश १०,६,१,९ ।
- ६२. ऐन्द्रो ऽसी (बु-)लोकः । जैउ १,१२,३,३ ।
- ६३. किं तु ते मथि (दिवि) इति । तृप्तिरिति । जैउ ३,५,७,४।
- ६४. घर्म या ते दिवि ग्रुग्या दिवि, या बृहति, या स्तनियत्नी, या जागते छुन्दसीयं ते तामवयत्ने। मै ४.९.१०।
- ६५. जाया भूमिः पतिन्योंम (द्योः) । तंआ १,१०,९।
- ६६. जीमृतैश्च नक्षत्रश्च दिवम् (प्रजापतिरहंहत्)। माश ११,८,१,२।
- ६७. ज्योतिषा दिवसुत्तभान । तैसं ४,६,५,३ ।
- ६८. तन्माता प्रथिवी तत्पिता थीः । तै २.७,१६,३; ८,६,५;३,७,५,४-५;६,१५ ।
- ६९. तस्य ते (प्रजापतेः) द्यौमेहिमा, नक्षत्राणि रूपमादित्यस्ते तेजः। तैसं ७,५,१६,१; काठ ४५,११।
- ७०. तस्या असुदया (दिवः) अन्तो नास्ति । जै १,२९३।
- ७१. तस्या (इंडायाः) वा भद (गुलोकाख्यम्) एव पृष्ठमन्तरिक्षम् । मै ४,२,२।
- ७२. तस्यै वाऽ एतस्यै वसोर्धारायै । खौरेवात्मा । माश ९,३,३,१५।
- ७३. त्रिपाहस्रो वा असौ (शु-)लोक:। तसं ५,६,८,३।
- ७४. दिवं रूपेण [बुक्काभ्याम् [मै.] (प्रीणामि)] । मै ३,१५,७; काठ ५३ १०।
- ७५. दिवं गच्छ, ततो नो वृष्टिमेरय । तैसं १,१,१३,१-२ ।
- ७६. दिवं ते घूमो गच्छत्विति हविर्घानात्तेनान्ति हं ज्योतिः । मै ३,९,४।
- ७७. दिवमेव साम्ना (जयति)। माश ४,६,७,२।
- ७८. दिवं पितरमुपश्रये बृहन् (द्यौः) मा मा हिंसीः । जै १,१२९ ।
- **৩**९. दिवं पृष्ठेन (शीणामि)। काठ ५३,७।
- ८०. दिवस्त्वा परस्पाय । अन्तरिक्षस्य तन्वस्पाहि । पृथिव्यास्त्वा धर्मेण । मै ४,९,९० ।
- ८१. दिवः (ह्पम्) स्त्रराः (हरिण्यः [तै.])। तै ३,९,६,५; ऐआ ३,२,५; शांआ ८,८।
- ८२. दिवि देवान् ह ए ह । तैसं ३,२,८,६ ।

```
८३. दिवि सूर्यम् (वहणोऽदधात्)। क १,१९।
```

- ८४. दिवे नमस्सूर्याय नमो भविष्यते नमो मनसे नमः। काठ ५१,६।
- ८५. दिवो रात्रिः (वत्सः) । तैआ १,१०,५।
- ८६. दिवो (रूपम्) हिर्ण्यकशिषु । तै ३,९,२०,२।
- ८७. चौरधिपतिः (पूषा) । काठ ७,९ ।
- ८८ शौरपराजितामृतेन नष्टाऽऽदित्या रक्षितारस्यूर्योऽधिवियत्तः । काठ ४०.५ ।
- ८९. चौरसि वायौ श्रिता । आदित्यस्य प्रतिष्ठा । ते ३,११,१,१० !
- ९०. चौरिवानाष्ट्रच्यो भूयासम् । ऐआ ५, १,१ ।
- ९१. बौरेव यशः (तृतीया चितिः [माश.]) । गो १,५,१५; माश ८,७,४,१४।
- ९२. द्योबेहि: (°बृंहत् [तां.])। तां १६,१०,८; माश १२,८,२,३६।
- ९३. बौर्बाह्मणी । जैउ ३,१,५,९ ।
- ९४. चौर्भूत्वा (प्रजापतिः) सर्वमनुज्यभवत् । ज १, ३१४।
- ९५. चौर्महदुक्थम् (॰र्यंशः [माश १२,३,४,७])। माश १०, १, २, २, १२.३,४,७।
- ९६ छौमें पिता। काठ ३७, १५।
- ९७. थीकॉक ए शस्यया (जयति)। माश १४, ६, १, ९।
- ९८ चौर्वशा स्तनियत्वर्गभी नक्षत्राणि जरायु सूर्यी वत्सी वृष्टिः पीयूषः । काठ ३९, ८ ।
- ९९. चौर्वा ऽउत्तर ५ सधस्थम् । माश ८, ६, ३, २३; ९, २,३, ३५।
- १००. चौर्वे बृहद् (शम्भूदछन्दः Lमाश ८, ५,२, ३।)। माश ८,५,२,३; ९, १, २, ३७।
- १०१. चौवें वृष्टिः पूर्वचित्तिः । माश १३, २, ६,१४; ते ३, ९,५,२।
- १०२. चौने सर्वेषां देवानामायतनम् । माश १४, ३, २, ८।
- १०३. चौईविर्धानम् । तै २, १, ५,१ ।
- १०४. चौर्हासै बृष्टिमन्नार्गं सम्प्रयच्छति । ऐआ २, १,७ ।
- १०५ चौः भ्रान्तिः, सा बृष्ट्या शान्तिः । मै ४, ९, २७।
- १०६. चौस्तृतीया (चितिः), नक्षत्राणि पुरीषम्। काठ २२, ४।
- १०७. चौस्ते नक्षत्रैः सह रूपं कृणोतु साधुया। तैसं ५, २, १२, २।
- १०८. थौः समित् , तामादित्यः समिन्द्रे । मै ४, ९, २३ ।
- १०९. चौ: सावित्री । गो १,९,३३; जैउ ४, १२, °,१९ ।
- ११०. चौस्सूक्तम् (व्स्युपर्णी Lकाठ.1) । काठ २३, १०; जैउ ३, १, ४, २।
- १११. धर्त्रमिस, दिवं द स ह । मै १,१,८; ४,१,८; काठ १,७; क १,७; माश १, २,१,१९।
- ११२. ध्रुवक्षिदसि दिव ए स्कभान । क २, ३।
- ११३. नक्षत्रविहिताऽसी (द्यीः)। तैसं २, ५, २, ५।
- ११४. नमो अस्तु रुद्देभ्यो ये दिवि, येषा ४ वर्षमिषवः । मै २, ९, ९ ।
- ११५. ना ऽस्या (पृथिव्याः) रूपं नाऽमुख्याः (दिवः)। मै २,४,५।
- ११६. परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे ... सूर्यसे ऽधिपतिः । मै २, ७, १६; काठ १७, १०।
- ११७. परमेधी दिवं तृतीया ए स्वयमातृण्णां चितिमपद्दयत् · तमसावादित्यो ऽत्रवीत् ।

```
्रडपाहमायानीति । केनेति, लोकम्पृणयेति । माश ६, २,३, ५-६ ।
```

- ११८. पराङ् हासी लोकोऽनिरुक्तः । काठ २६, १; २८, १०; क ४०, ४ ।
- ११९. परिमण्डला चौः। जै १, २५७।
- १२०. पुमान् वा असी (द्योः)। जै १, ३३०।
- १२१. पूषा माधिपाः पात्वित्यसा एव (गुलोकः) । मै १, ५, ११ ।
- १२२. पृथिवी पूर्वरूपं, ग्रीरुत्तररूपं, बृष्टिः सन्धिः पर्जन्यः सन्धाता । ऐआ ३,१,२ ।
- १२३. पृथिवी होता । चौरध्वर्युः । रुद्रोऽग्नीत् । बृहस्पतिरुपवक्ता । तैआ ३,२,९ ।
- १२४. पृथिच्या अन्तरिक्ष ए सन्तन्वन्तरिक्षाद्दिव ए सन्तनु, दिवस्स्वस्सन्तनु । काठ ३९,८।
- १२५. पृथिन्या अहमुदन्तिरिक्षमाऽरुहमन्तिरिक्षाद् दिवमाऽरुहम् । दिवो नाकस्य पृष्ठात् सुवन्योति-रगामहम् । तैसं ४,६,५,१-२ ।
- १२६. प्रजापितिह वै स्वां दुहितरमिद्यो । दिवं वोषसं वा मिथुन्यनया स्यामिति तां प् सम्बभूव । माश १,७,४,९ (तु. ऐ ३,३३)।
- १२७. प्रजापतिस्त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे परमेष्ठी तेऽधिपतिः । तैसं ४,४,६,१।
- १२८. प्रतिमा छन्दस्तद् थौः सूर्यो देवता । मै २,१३,१४।
- १२९. प्राचीनव र श र इविर्धांन मिनोति, ऊर्ध्वा हि हो: । मै ३,८,९।
- १३०. प्राणो वै दिवः। माश ६,७,४,३।
- १३१. प्राणोऽसी (बु-) छोकः। माश १४,४,३, ११।
- १३२. बाईतो वा असी (यु-) लोकः । तैसं २,५,७,२ ।
- १३३. बृहद्ध्यसी (यौ:)। माश १,७,२,१७।
- १३४. भगो वा असी (दीः)। जै १, ३३०।
- १३५. मधु बीरस्तु नः पिता। तैसं ४,२,९,३; मै २,७,१६।
- १३६. मरुगं पृषती वज्ञा पृक्षिनर्भूत्वा दिवं गच्छ । ततो नो वृष्टिमेरय । काठ १,१२; क १,१२।
- १३७. सूर्घा त्वाऽएष वैक्वानरस्य (यद् ग्रौः)। मात्रा १०, ६, १,९।
- १३८. य एव दिवि यज्ञहनश्च यज्ञमुषश्च देवास्तानतीत्य स्वर्ग लोकं गच्छति । काठ ३२,६।
- १३९. यच्छुचि (अग्ने रूपम्) तहिवि (न्यधत्त)। माश २,२,१,१४।
- १४०. यज्ञेन हि देवा दिवं गताः । तैआ १०, ६२,१।
- १४१. यत् तिष्ठन् प्रतिगृणात्यमुष्या (दिवः) एव तद्ध्वर्धुनैति, तिष्ठतीव ह्यसी (यीः)। ***** यत् तिष्ठन् प्रतिगृणाति, तस्मादमुतः प्रदानं मनुष्या उपजीवन्ति । तैसं ३,२,९,६-७ ।
- १४२. यत् ते अभ्रस्य विद्युतो दिवो वर्षन्ति वृष्टयः । काठ १०,१२ ।
- १४३. यःप्राजापत्योऽमुं तेन (ग्रु-) लोकम् (आक्रमते) । मै २,२,१३।
- १४४. यम् स्वः इति तदसौ (यु-) लोकः । जै १, ३६४ ।
- १४५. यथाऽसौ चौर्वह्वी नक्षत्रेरेवं बहुर्भूयासमिति । काश १,१, ४,२५ ।
- १४६. यदापोऽसी (दीः) तत्। माश १४, १,२,९।
- १४७. यदेनं (अग्निम्) चौरजनयत् सुरेताः । तैसं ४,२,२,४-५ ।
- १४८. यद् (अमे रेतः) द्वितीयं पराऽपतत् , तदसावभवत् (द्यौः) । तैसं ५,५,४,९ ।
- १४९. यद्यजतेऽसुं तेन (यु-) लोक ए स्पूणोति । काठ २२,३।

```
१५०. यद्यमुहिमन् लोके (दिवि) बृहतेति ( अनुविन्दाम )। जै २,१५९।
```

- १५१. यद्वा अर्वाचीनं विषुवतस्तद्वयं (पृथिवी-) छोको यदूर्ध्वं विषुवतस्तदसौ (यु-)छोक: । जै २,३४ ।
- १५२. यस्ते राजन् वरुणद्वृहः पाशो जगच्छन्दा दिवमन्वाविवेश विशि प्रतिष्ठितः । काठ १७, १९ ।
- १५३. य स्वर्गकाम स्यात् तस्य भो यि दिवमित्येव निधनमुपेयात् । जै ३,७४।
- १५४. या ते अमे ग्रुचिस्तनूर्दिवमन्वादिवेश, या सूर्ये या बृहति या जागते छुन्दसि या ससदशे स्त्रोमे याप्सु । काठ ७,१४ ।
- १५५. या (वाक्) दिवि सा बृहति सा स्तनियतौ । मै १,११,५; काठ १४.५।
- १५६. यानि पुण्डरीकाणि तानि दिवो रूपम् । माश ५,४,५,१४।
- १५७. यानि शुक्कानि [यान्येव कृष्णानि [माश ३,२,१,३] (लोमानि)] तानि दिवो रूपम् । माश ३,
- १५८ ये देवा यज्ञहनो यज्ञमुषो दिन्यध्यासते । सूर्यो मा तेभ्यो रक्षतु । काठ ५,६ ।
- १५९. वर्षतु ते द्योः । तैसं १,१,९,२; काठ १,९; क १,९; माश १,२,४,१६।
- १६०. वर्षमेवासी (शौः), अमुतोऽस्थे (पृथिव्यै) ग्रुक्कमकरोद्, देवयजनमित इयम् (पृथिवी) अमुद्ये (दिवे) । जै १,१४५ ।
- १६१. वागिति द्यौः । जैउ ४,११,१,११।
- १६२. वायुमच्युता दिवो बृष्टिरीतें । तैसं ५,३,१,३; ३,१,३।
- १६३. विष्णोः क्रमोऽस्यरातीयतो हन्ता, जागतं छन्द आरोह दिवमनुविकमस्व । काठ १६,८।
- १६४. वृष्टिवें बी: । तं ३,२,९,३; ३,९,४; ९,५,२-३।
- १६५. ज्यानादमुं (शु-)लोकम् (प्रजापतिः प्रावृहत्) । कौ ६,१० ।
- १६६. शीष्णों चौ: (पुरुषस्य) समवर्तत । काठसंक १०१: ८; तैआ ३,१२,६।
- १६७. सर्वेणात्मनार्तिमारिष्यसि क्षिप्रेऽमुं (ब-)ळोकमेष्यसीति । मार्ग १,४,३,२१।
- १६८. स (आदिखः) वशमेव दिवः भादत्त । जै २,२६ ।
- १६९. स सुवरिति ब्याहरत् । स दिवमस्जत । अग्निष्टोममुक्थ्यमतिरात्रसृचः । ते २,२,४,३।
- १७०. साम वा असौ (शु-)लोकः। ऋगयम् (भूलोकः)। तां ४,३,५ (तु. जै २,३८०)।
- १७१. सुवरसि सुवर्मे यच्छ. दिवं यच्छ । तैसं ५,७,६,२।
- १७२. स्पस्थाना चौः (त्रस्तु)। तैसं ७,५,२०,१।
- १७३. सूर्यों ज्योतिज्योंतिः सूर्यं इति तद्मुं (गु-)लोकं लोकानामामोति तृतीयसवनं यज्ञस्य। कौ १४, १।
- १७४. स्यों दिवः (अधिपतिः)। तैसं ३,४,५,९।
- १७५. स्यों दिवि (उपदधातु)। तैआ १,२०,२।
- १७६. स्योऽमुम् (गुलोकमुपैत्)। क ४५,८।
- १७७. स्विति दिवं सूर्यं बृहदेकिव ए शं जगतीम् (असुजत)। काठ ६, ७।
- १७८. खरिससी (यु-)लोकः। काठसंक ४७: ४; माश ८,७,४,५; तेआ ७,५,१; तेउ १,५,१।
- १७९. स्विरित्येव सामवेदस्य (प्रजापतिः) रसमादत्त । सोऽसी द्यौरभवत् । तस्य यो रसः प्राणेदत् स आदित्योऽभवद्वसस्य रसः । जैउ १,१,५ ।

त्रा-५9

१८०. स्वस्त्वमसीत्वमूम् (दिवं प्रजापतिरत्रवीत्) । जै ३, १०६ ।

१८१. हरिणीं (पुरम्) हादो दिवि (असुराः) चिक्ररे । कौ ८,८ (तु. ऐ १,२३; माश ३.४,४,३)।

१८२. इरिणी (पूः) दिवि (आसीत्) । मै ३,८,९ (तु. काठ २४, ९०; क ३८,३; गो २,२,७; माश १४,१,३,२९)।

१८३. हविधान दिवः [दिवि [मै.] (देवाः प्रत्यकुर्वत)]। मै ३८,१; काठ २४, १०; क ३८,३ ।

१८४, हो इति तृतीयमूर्ध्वमुदस्यत् । तद् अदोऽभवत् । अग्रुतद् इव वा अद् इति । तद् दिवो दिवस्वम् । जै २,२४४ ॥ [दिव्- अक्षरपिक्ति- १; अग्नि- ८५;३०६;५४९; अग्निहोत्री- २; अच्युत-क्षित्-; अध्वर्यु- १२;२२; अनाषृष्य- ४; अन्तरिक्ष- ६७;१२७;१४२;१६३; अन्नाय-१२; अन्विति– २; अप्- ७५;८९; १०६; १८९; अमृत- ३४; अर्काश्वमेघ- १; आकाश- १०; भादिल- ७;३५;९१;९४०;९४५; ९४८; १६९; २६१;२६२;२६३;३०४; ३४८; आहवनीय-५;९;२२; इन्द्र- १८;६१;२९८; उत्तरवेदि- १०; उत्स-; उपांशु- ४; ऊष- १;२;५; ऋत-२;१९; ऐन्द्र- ३; ऐन्द्री- ३; ओषधि- ७; औष्णिही-; कश्,-; कृष्णाजिन- १; गायत्र- २९; गायत्री- १०७; चक्कुस्- १८; चन्द्रमस्- ४८; छन्दस्- ५५; जगती- ७; ३३; जागत- १६; १९; २५; जागती-; जुहू- ९; १०; ११; ज्योतिस्- २४; तृतीयरजस्-; तृतीयसवन- ३;२३; त्रिष्टुभ्- १९; दिति- २ द्र.]

दिवस्पुत्र- दिवस्पुत्राय सूर्याय श ५ सत । तैसं १,२,९,२; काठ २,७; क २,९ ।

दिचा- च्युष्टिचें दिवा, च्येवास्मै वासयति । तां ८,१,१३॥ [॰वा- अप्नि-३०६; अन्नाद्य-१२ ह.]। दिवाकीर्त्य-

- अथो हैतल्याणस्यैव रेतो निर्मितं यद् दिवाकीत्यम् । जै २,३६ ।
- २. जगतीष्वेव दिवाकीत्यं पृष्ठं कार्यम् । जै २, ३६ ।
- ३. पृष्ठं वै दिवाकीत्यम् । तैसं ७,३,१०,३।
- **४. माण एव दिवाकीर्त्यम् । जै २, ३० ।**
- ५. यजमाना वै दिवाकीत्र्यम् । तैसं ७,३, १०,२ ।
- ६. रइमयो वै (वा + एत बादित्यस्य यद् ।तां.।) दिवाकीत्यीनि । ऐ ४, १९; तां ४,६,१३; तै १,२,४,२ (तु. काठ ३३, ६)।
- ७. किरो वे दिवाकीत्वम् । तां २४,१४,४; २५,१,८॥ [°त्यं- आदित्य- २९;३८८ इ.] ।

दिवि-श्चित् - नमः सूर्णंय दिविश्चिते । तैसं ७,५,२४,९।

दिवि-षद्- सूर्यो देवो दिविषद्भयः ज्योतिष्मतीं जुहोतु । तैसं ३,३,१०,१।

दिव्य, व्या-

- १. आराख्यौ दिन्या ऋषभौ परिमरौ (अराडयौ = दीर्घोच्छ्तिशृङ्गौ)। काठ ५०, १।
- २. इमे वै लोका दिग्यानि धामानि । माश ६, ३, १, १७।
- ३. तेषां (कालकाज्ञानामसुराणाम्) मिथुनौ दिवमाक्रमेताम् · · तावेतौ दिव्यौ स्वानौ । क ६,६ (तु. मै १, ६, ६, काठ ८, १; तै १, १,२, ५-६)।
- ध्र. दिब्यः सुपर्णः प्रतिख्यातः (सोमः)। काठ ३४, १४।

- ५. या दिन्या वृष्टिस्तया त्वा श्रीणामि । काठ ४, १०; क ३, ८ ।
- ६. सुवर्गों लोको दिन्यं धाम । तैसं २,६,७,६। [°न्य- अप्- ९८; आदित्य ६२ इ.]। दिन्यायतन्- दिन्यायतनं प्रतृण्णम् । ऐआ ३, १, ३।

दिश-

- १. अथ यत्तच्छ्रोत्रमासीत्ता इमा दिशो ऽभवन्। जैउ २, १, २, ४ (तु. माश १०,३,३,७; जैउ १, ९, १,९)।
- २. अपरिमिता हि दिशः । माश ६, ५, २, ७।
- रे. आनुष्टभीदिशः। तैसं ५, २, १, १।
- ध. बाशा दिश बापूण। काठ १९,७; तैआ ४, ३, २।
- ५. इमा ह वै ता अम्बया नामैता एव दिशः । जै ३, ३६७।
- ६. एतद्देवत्या (वायुदेवत्याः) वा इमा दिशः । मै २, ३, ५।
- ७. एतद्वे देवा इमाँ छोकानुखां कृत्वा दिग्भिरद ५ हन्दिग्भिः पर्यतन्वन् माश ६, ५,२,११ l
- ८. एष उह वै चतुर्थों लोको यद्दिशः । जै २, १७९।
- ९. चतस्रो दिशः (+ चतस्र उपदिशाः ।काठ ११,१०।)। काठ ११,१०;२१,३; क ४५,७; जै १, १३१; २, १७८; १७९; २००; ३८२; ४३१; तैआ ५, २, १।
- १०. चतस्रो दिशक्चत्वारो ८ वान्तरदेशाः । जै २, ३६७ (तु. तैसं २, ४, ९, २) ।
- ११. चतुर्धा (पुरोडाशम्) ब्यूहति, दिस्वेव प्रतितिष्ठति । तैसं २, ३, १३, ३ ।
- १२. चतुःशराबो भवति , दिक्ष्वेव प्रतिष्ठिति । तैसं ३, ४, ८, ७ ।
- १३. चत्वार आर्षेयाः प्राश्ननित, दिशामेव ज्योतिषि जुहोति । तैसं ३, ४,८, ७ ।
- १४. चन्द्रमा दिश्च (उपद्धातु)। तैआ १, २०, २।
- १५. त एते षड् ऋतवब्बड् दिशः। त एत ऋतवो दिग्भिर्मिथुना वसेन्तेनेयं प्राची दिङ् मिथुना, भीष्मेणेयं (दक्षिणा दिक्), वर्षाभिरियं (प्रतीची दिक्), शरदेयं (उदीची दिक्), हेमन्ते-नासौ (ऊर्ध्वा दिक्), शिशिरेणेयम् (अधरा दिक्)। जै २, ५२।
- रै६. तदष्टी चतस्रो दिशङ्चतस्रो ऽवान्तरदिशः, सर्वासु तद्दिश्च वाचं दधाति। माश ६,३,१,४४।
- १७. तद्यथा पति जाया अनिमेषमीक्षेरतेवमेवैना (दिशः) एवंविदं दीक्षमाणमीखन्ते। तद्यद् दिग्भिरीक्षितस्त्रसादीक्षितः। जै २, ५२।
- १८. तथा अमुक्मादादित्यादर्वाच्यः पञ्च दिशस्ता नाकसदः । माश ८, ६, १, १४।
- १९. तस्य (धर्मरूपस्यादित्यस्य) दिशः कपालानि । काठ ३१, ६ ।
- २०. ता (दिशः) अयं वायुः पवमान आविष्ट इति वाजसनेयः। जै २, २२९।
- २१. ता (दिशः) उ एव विश्वे देवाः । जैउ २, १, २, ४; ४, १, ५।
- २२. ता वा ऽ एता देव्यः । दिशो होताः । माश ९, ५, १, ३९ ।
- २३. तेजसा दिश उद् इ ९ ह । तैसं ४, ६, ५, ३ ।
- २४. ते देवा अदितिम् (पृथिवीम्) अमुव ९ स्तवया मुखेनेमा दिशः प्रजानामेति । मै ३,७,९।
- २५. दश् (+वै [जै.]) दिशः । जै ३, ३७२; माश ६, ३, १, २१; ८, ४, २, १३।
- २६. दिगम्बरचक्रवाकः । काठ ४७,३ ।

```
२७. दिरभ्यो नकुछान् (आलभते)। मै ३, १४, ७।
```

- २८. दिग्झ्यो हैनमायन्ती ९ ३ दिग्झ्यो विश्वणोति । ऐआ २, १, ७ ।
- २९. दिशः परिधयः (परिधानीया [जैन्त.])। मै १, ८,७; काठ ६, ६; ऐ ५, २८; तै २,१,५,२; जैन्ड ३, १, ४,२।
- ३०. दिशः पादाः [पार्श्वे [मै.] (इडायाः)]। तैसं ७, ५, २५, १; मै ४,२,२।
- ३१. दिशः शिक्यं दिग्भिहींमे लोकाः शक्नुवन्ति स्थातुं यच्छक्नुवन्ति तस्माच्छिक्यम्। माश ६, ७, १, १६।
- ३२. दिशः (+वै [जै.]) श्रोत्रम् । जै २,५४; ऐआ २,१,५ (तु. शांआ १०,१)।
- ३३. दिशः (पुरुषस्य) श्रोत्रात् तथा छोकाँ अकल्पयन् । काठसंक १०१: ९; तैआ ३, १२,६ ।
- ३४. दिशः सप्तहोत्राः । माश ७,४,१,२०।
- ३५. दिशः समित्, तां प्रजापतिः समिन्द्धे । मै ४,९,२३ ।
- ३६. दिशः स्रक्तयः (समानः चिन्.।)। काश ५,८,१,६; जैउ ४,११,१,९।
- ३७. दिशां वा एतत्साम गद्धेरूपम् । ता १२,४,७।
- ३८. दिशि दिक् प्रोता । तैसं ५,७,९, ५।
- ३९. दिशो मूतिः (छोगेष्टकाः [माश.])। माश ७, ३,१,१३;२७; तैआ ५, ३,८।
- ४०. दिशो मे श्रोत्रे श्रिताः। ते ३,१०,८,६।
- ४१. दिशो वाऽअस्य (स्र्यस्य) बुध्न्या उपमा विष्ठाः । ता होष उपवितिष्ठते । माश ७,४,१,१४ ।
- ४२. दिशो वा ऋतस्य सत्यम् । तैसं ३,३,५,५।
- ४३. दिशो विष्णुवर्यक ए स्तानुष्टुभेनच्छन्दसा · सूर्यस्यावृतमन्त्रावर्ते । काठ ५, ५ ।
- ध्ध. दिशो वै परिभूरछन्दः (विष्टारपङ्किरछन्दः [माश ८,५,२,४])। माश ८,५,२,३;४।
- ८५. दिशो वै युष्ठानि (प्रजापतिः [र्ज १, ८९]; प्राणः [जैउ.]) । जै २,२१; जैउ ४,११,१,११
- ४६. दिशो वै यज्ञस्य स्कन्नस्याशीर्गच्छति । काठ २५,७ ।
- ८७. दिशो वै लोहमस्यः (सूच्यः)। माश १३,२,१०, ३।
- ४८. दिशो वै श्रोत्रं दिश: पर ए रजः। माश ७,५, २,२०।
- ४९. दिशो वै स्वर्गो लोकः (+ एतद्देवत्या वा इमा दिशो यथादेवतं वा एतदाभ्यो दिग्भ्योऽधि-स्वर्ग लोकमेति [मै.])। मै ४,४,४; काठ २३,९; क ३५,६ (तु. माश ८,६,१,४)।
- ५०. दिशो (+ वै [जै.,माश.]) हरितः। जै २, २२९; माश २,५,१,५; ऐआ २,१,१।
- ५१. दिशो ह वा अनु नवरात्रः। "जध्वा दिङ्नवम्यर्वाची दशमी। जै २,३१६।
- ५२. दिशोह वा अन्वष्टरात्रः। "ऊर्ध्वा दिङ्नवमी। जै २,३११।
- ५३. दिशो ह्येतस्य (सूर्यस्य) सक्तयः । मारा १४, ३,१,१७।
- ५४. धर्मासि दिशो द ए ह, रथिं देहि पोषं देहि। काठ १,७; ३१,६; क १,७; ४७,६।
- ५५. धर्मासि विक्वा विक्वानि ह ५ ह (+ इति दिश एव ह ५ हिति ।मै ४,१,८.।)। मै १,१,८।
- पदे. नव (सप्त [माश ९,५,२,८]) दिशः । माश ६,३,१,२१; ८,२,१०;९,५,२,८ ।
- ५७. पञ्च दिशः (+ पञ्चद्शेन क्लप्ताः [काठ ३९,१०])। तैसं ७,३,७,४; मै २,१३,१०;। काठ २१, ८;३९,१०।

- ५८. पञ्च दिशो देवीर्यज्ञमवन्तु देवीरपामार्ति दुर्मीति बाधमानाः । रायस्पोषं (रायस्पोषे । मै.।) यज्ञपतिमाभजन्तीः । तैसं ४, ६,३,२; मै २,१०,५।
- ५९. पञ्च वा इमा दिशश्चतस्त्रस्तिरश्च एकोर्ध्वा ऐ ६,३२ (तु. जै ३,३६; माश ५,४,४,६)।
- ६०. पञ्चानां त्वा दिशां (+ यन्त्राय [तैसं.]) धत्रांय गृह्णामि । तैसं १,६,१, २; काठ ३२,६।
- ६१. प्रष्ठानि हि दिश इति । जै २,२१५ ।
- ६२. बृहस्पतिरष्टाक्षरयाष्ट्री दिशा (दिशः [काठः]) उदजयण्चतस्रो दिश्रश्चतस्रोऽकुशलीः (चतस्र उपदिशाः [काठः])। मै १,११,१०; काठ १४,४।
- ६३. याः (अमुष्मादादित्यात्) पराच्यः (पश्च दिशः) ताः पञ्च चूडाः । माश ८,६,१,१४।

६४. वायुर्दिशां यथा गर्भः । माश १४,९,४,२१।

- ६५. विश्वे त्वा देवा वैश्वानराः कृण्वन्त्वानुष्टुभेन छन्दसाङ्गिरस्वद् दिशोऽसि (+ इति दिशो हैतचजुरेतद्वै विश्वे देवा वैश्वानरा एषु लोकेषूखायामेतेन चतुर्थेन यजुषा दिशोऽद्धुः [माशः.])। तैसं ४,१,५,४; माश ६, ५,२,६।
- ६६. ब्युहति, दिशस्तर्पयति (मैत्रो ब्राह्मणः)। काठ १२, १।

६७. ंशकरीरङ्गुलयो दिशस्य । तैसं ४, ७, ९, १ ।

- ६८. श्रोत्रं वे मनुष्यध्दिंशो देवधूः । जै १, २७०; जैंड ३,१,२,८; ऐआ २,४,१; ऐउ १,४,१ ।
- ६९. स (आदित्यः) इसाः पञ्च दिशो ऽनुतेनस्व्यभवत् । काठ ११, ४ ।

७०. स (इन्द्रः) इसा दिशो वज्रेणाभिपर्यावर्तत । मै २, १,१२।

- ७१. सविता पञ्चात्तरया पञ्च दिश (दिशा [मै.]) उदजयत् । मै १, ११, १०; काठ १४, ४ ।
- ७२. स (प्रजापतिः) विश्वान्देवानस्जत त्।न्दिश्चृपादधात् । माश ६, १, २, ९ ।

७३. सेयं प्राची दिक् प्रथमायजत । जै २, २१४।

- ७४. सोमो वा इमा दिशोऽ भ्यकामयत प्रागपागधरागुद्ग इति । म ४, ५, ७ ।
- ७५. सोमो वै राजा दिशो ऽ भ्यध्यायत् , स दिशो ऽनुप्राविशत् , प्रागपागुद्गधरागित्याह, विराभ्य एवेन ५ सम्भरति । तैसं ६, ४,४,३ ।
- ७६. स्वर्गो हि लोको दिशः । माश ८,१,२,४ ॥ [दिश् अग्न १३५; ५३७; अनुष्टुप्छन्दस् १; २; अनुष्टुभ् ४२; अन्तरिक्ष ९२; १२०; अयस्मयी ३; अल्लीवि १; आज्यधानी १; आदित्य २४४; आनुष्टुभ ६; आर्थव ३; आशा १; इडा २४; इन्द्र ४०५; ऋतु २४;६८; ऐन्द्राञ्च १४; कङ्क –; चतुराञ्च २; ३; छन्दस् ३४; छन्दोम १५; जगती २४; जन्तु द.] ।

√दीक्ष्

- रे. अभीषोमी वा ऽ एतमन्तर्जम्भऽ आद्धाते यो दीक्षते । माश ३, ३, ४, २१; ६, ३, १९ ।
- २. अथ य एतमेतद्दीक्षयन्ति तद् द्वितीयम्ब्रियते । वपन्ति केशश्मश्रूणि । निक्नन्तन्ति नखान् । प्रत्यक्षन्त्यङ्गानि । प्रत्यचत्यङ्गुलीः । अपवृत्तो ऽपवेष्टित आस्ते । न जुहोति । न यजते । न योषितं चरति । अमानुषीं वाचं वदति मृतस्य वावैष तदा रूपं भवति । जैउ ३, २, ४,४ ।
- रे. उद्गुभ्णीते वा s एको sस्माह्योकाद्देवलोकमिश यो दीक्षते । माश रे. १, ४, १ ।
- धे. उभयं वा S एको Sत्र भवति यो दीक्षते विष्णुश्च यजमानश्च । माश ३, २,१, १७।
- प. एति वा एषो s साह्योकाची दीक्षते, जन ए होति, देवलोकमभ्यारोहति । मै ३, ६,९।

- ६. एवं वा एव यज्ञ ५ सम्भरति यो दीक्षते । माश ३, २, २, ३।
- ७. गर्भो वा एष भवति यो दीक्षते छन्दा एसि प्रविशति तस्मान्न्यक्राङ्गिलिरिव भवति । माश ३,२,१,६ (तु. तैसं ६,१,३,२,२,५,३)।
- ८. यज्ञादु ह वा एष पुनर्जायते यो दीचते । ऐ ७,२२।
- ९. यदह दीक्षते तद्विष्णुर्भवति । माश ३,२,१,१७।
- १०. यदा पशून् विन्दते ऽथ दीक्षते । मै ३, ७, ३।
- ११. यह दीचन्ते । अझाविष्णू एव देवते यजन्ते । माश १२,१,३,१।
- १२. रक्षा ए स्येत ए सचन्ते यो दीक्षते । काठ २३,१; क ३५,७ ।
- १३. सपत्नीको दीक्षेत । जै ३,३५९ ।
- १४. सर्वान् वा एतद् वरुणो गृह्णाति यद्दीक्षते । मनुष्यान् , पितॄन् देवान् । काठ २६,२ ।
- १५. सर्वाभ्यो वा एष देवताभ्या आप्यायते यो दीक्षते । मै ३, ६, ७।

दीक्षमाण- तानि वा एतानि दीक्षमाणाद् उरकामन्ति । अधिनहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पश्चनम् । पितृयक्षो गृहमेषो ब्रह्मौदनो मिथुनम् । जै २, ३८॥ [°ण- क्षत्रिय- २६; दिश्- १० द.]।

दीक्षा-

- रे. अन्तरिक्षं दीक्षा । तया वायुर्दीक्षया दीक्षितः । · · आपो दीक्षा । तया वरुणो राजा दीचया दीक्षितः । तै ३, ७, ७,५-६ ।
- २. ऋतं वाव दीक्षा सत्यं दीक्षा। ऐ १, ६ (तु. जै २, २००।
- ३. दिशो दीक्षा। तया चन्द्रमा दीचया दीक्षितः। "ओषधयो दीक्षा। तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। तै ३, ७,७, ६-७।
- दीचया विराडाप्तच्या । काठ २१,५ ।
- ५. दीक्षयैवात्मानं पुनीते । काठ ३४, ७ ।
- ६. दीक्षा पत्नी । तैआ ३. ६,९ ।
- U. दीक्षा सोमस्य राज्ञः पत्नी । गो २,२,९ (तु. मै १,९,२; काठ ९, १०; तैआ ३,९,१)।
- ८. देवसवितस्तवं दीक्षाणां दीक्षापतिरसि । काठ २, २; क १, १४ ।
- ९. चौर्दीक्षा। तयादित्यो दीच्या दीक्षितः। तै ३, ७, ७, ५।
- १०. धाता (यज्ञसम्बन्धी विग्रहः) दीक्षायाम् । तैसं ४, ४, ९, १; काठ ३४, १४ ।
- ११. पञ्चमन्तं दीक्षोपनमति । तैसं ६, १,६,२; काठ २३, १०; क ३७,१।
- १२. पृथिवी दीक्षा । तयाग्निदींक्षया दीक्षितः । तै ३, ७, ७, ४-५ ।
- १३. प्रजापितरकामयताश्वमेधेन यजेयेति । स तपोऽतप्यत । तस्य तेपानस्य सप्तात्मनो देवता उदकामन् । सा दीक्षाभवत् । तै ३, ८, १०, १।
- १४. प्राणा (सत्यं [जै.]) दीक्षा । जै १, ४; तै ३, ८, १०, २; माश १३,१, ७, २ ।
- १५. य एव पशुमान् भवति तं दीक्षोपनामुका । जै १, २८७ ।
- १६. या वै दीक्षा सा निषत् । तत्सत्रं तस्मादेनानासदित्याहुः । मारा ४, ६, ८, १ ।
- १७. वाग्दीश्चा (+तया प्राणो दीक्षया दीक्षितः [तै.])। कौ ७,१; तै ३, ७,७,७।
- १८. सत्ये होव दीक्षा प्रतिष्ठिता भवति । माश १४, ६, ९, २४ ।

- १९. स (प्रजापतिः) दीक्षाभिरेव पौर्णमासीरवारुन्धोपसद्धिरष्टकाः प्रसुतेनामावास्या । जै ३,२।
- २०. सोमो दीचया (सहागच्छतु)। तंआ ३, ८, १॥ [°क्का- अमि- ७५;१२३;३८४; अनशन २; अप्- ४८; अवान्तरदीक्षा-; जगती- ६०; तपस्- १८;२८; २९ इ.]। दीक्षा-तपस्- विज्युदीक्षातपोभ्याम् (समागच्छतु)। मै १,९,२; काठ ९,१०॥ [॰पस्- अक्तिरस्- ३ इ.]।

दीक्षित-

- १. अथ न दीक्षितः काष्ठेन वा नखेन वा कण्डुयेत । माश ३, २, १, ३१।
- २. अथ यहीक्षितः । अव्रत्यं वा ब्याहरति कुष्यति वा तन्मिथ्या करोति । माश ३,२,२,२४।
- रे. अथाध्यात्मम् । अयमेव दीक्षितो यो Sयं चक्षुषि पुरुषः । जै २, ६३ ।
- ध. आर्थेणेव (दीक्षितः संवदेत) ब्राह्मणेन वा क्षत्रियेण वा वैद्येन वैते हि यक्षियाः । काश ध,१,१,६।
- ५. एता वा अपां दीक्षिताः पश्चमतीर्यास्स्थावरा लोमशास्संतताः । काठ २२, १३ ।
- ६. एष (आदित्यः) दीक्षितः । गो १, २, १।
- ७. बस्य सिद्धेतोदीक्षित इत्याचन्नते श्रेष्ठां धियं क्षियतीति । गो १,३,१९ ।
- ८. तद्यथा पति जाया अनिमेषमीक्षेरन्नेवमेवैना (दिशः) एवंविरं दीचमाणमीचन्ते । तद्यद् दिग्भिरीक्षितस्तस्मादीक्षितः । जै २,५२ ।
- ९. तसाद्पि (दीक्षितम्) राजन्यं वा वैदयं वा ब्राह्मण इत्येव ब्रूयाद् ब्राह्मणो हि जायते यो यज्ञाञ्जायते । माञ्च ३,२,१,४० ।
- १०. तसाद्दीक्षितः कृष्णविषाणयैव कण्ड्रयेत नान्येन कृष्णविषाणायाः । मारा ३,२,१,३१ ।
- ११. त्रेषा वा एतस्य पाष्मानं विभजनते यो दीक्षितो यो ऽन्नमत्ति स तृतीयं यो ऽश्लीलं कीतैयति स तृतीयं यो नाम गृह्णाति स तृतीयम् । काठ २३,५ ।
- १२. दीक्षितस्यैव प्राचीनव ५ शा (शाला) नादीक्षितस्य । माश ३,१,१,७ ।
- १३. देवगभी वा एष यद्दीक्षितः । की ७,२ ।
- रैंध. न ह वै दीक्षितो ऽग्निहोत्रं जुहुयान्न पौर्णमासेन यज्ञेन यजेत · · · न मिथुनं चरेत् · · · कृष्णा-जिनं वसीत कुरीरं धारयेन्मुष्टी कुर्यादङ्गुष्ठप्रश्वतयस्तिस्र उच्छ्येन्म्रगश्दक्षं गृह्णीयात्तेन कवेत । गो १,३,२१।
- १५. नैनम् (दीक्षितम्) अन्यत्र चरन्तमभ्यस्तमियात् । न स्वपन्तमभ्युदियात् । माश ३, २,
- १६. नैष देवत्रान मनुष्यत्रायो दीक्षितः। काठ २३,१; क ३५,०।
- १७. नोत्तानो दीचितदशयीत, यदुत्तानदशयीत देवलोकमुपावर्तेत, न न्यङ् शयीत, यन्न्यङ् शयीत पितृलोकमुपावर्तेत ··· तिर्येङ्ङेव शयीत ····· नाग्नेः पराङ् शयीत । काठ २३,५ ।
- १८. प्रावृत इव हि दीक्षितः। मै ३,६,६।
- १९. मैत्रो दीक्षितस्समृद्धै । काठ २३,१।
- २०. यज्ञवतो वै दीक्षितः। तैसं ६,१,४,४।

- २१. यहै दीक्षितो Sमेध्यं पश्यत्यपास्माद्दीचा कामित, नीलमस्य, हरो व्येत्यवदं मनो दिरदं चक्षुः।
- २२. योक्रेण परनी संनद्धते, मेखलया दीक्षितः । मै ३,६,७। तसं ३,९,९,२।

२३. योनिर्वे दीक्षितस्य दीक्षितविमितं, जरायु कृष्णाजिनमुख्वं दीक्षितवासी नाभिर्मेखळा, गर्भो दीक्षितः । मै ३,६,७।

२४. यो वै दीक्षितानां पापं कीर्त्तयित तृतीयं (श्रंशम्) एषा एस पाप्मनो हरत्यन्नादस्तृतीयं पिपीलिकास्तृतीयम् । तां ५,६,१०।

२५. रेतो दीक्षितः। मै ३,६,१।

२६. वायुर्दीचित्तो उन्तरीक्षं दीक्षा आदित्यो दीक्षितो चौर्दीक्षा, प्रजापतिदीक्षितो मनो दीक्षा। जै २,५३।

२७. स यः सत्यं वदति स दीक्षितः । कौ ७, ३।

२८. सर्वदेवत्यो दीक्षितः। काठ २३, १; क ३५, ७।

२९. सर्वेस्य वा एष मित्र ए यो दीक्षितः । मै ३, ९, ३।

रें. स वै घी जते। वाचे हि घी जते यज्ञाय हि घी क्षते यज्ञो हि वाग् घी क्षितो ह वे नामैत चही क्षित हित। माश ३,२,२,३०।

३१. सिषासको (लुब्धकामाः फलार्थिनः) वा एते यहीक्षिताः । ऐ ६, ७।

३२. **इविवें दीक्षितः । मै ३, ६, २; ६; काठ २३, १; क ३५,७; तैआ ५, २,२ ॥ [°त− अमि− १८०;१८९; अमीजोम− १०; अन्तरिक्षदेवल्य− १; आदिल्य− १८६; गर्भ− १०; दिश्− १७; दीक्षा− १;३,९;१२;१७ इ.] ।**

दीक्षित-विमित- योनिदीक्षितविमितम् । काठ २३,२ ॥ [॰त- दीक्षित− २३ द्र.] ।

दीद्यत्- अग्ने दीद्यतं बृहिदिति । चक्कुँवे दीदयेव । माश १, ४, ३,७ ।

दीप्ति- दीष्तिरेव ब्रह्मवर्चसस्य रूपम् । जै ३, ८८; २०७ ।

दीप्यमान- वि पाजसा पृथुना शोशुचान (दीप्यमानः) इति । वि पाजसा पृथुना दीप्यमान इत्येतत्। माश ६, ४, ४, २१।

दीर्घ- आयुर्वे दीर्घम् (साम)। तां १३, ११, १२।

दीर्घ-तमस्- दीर्घतमा मामतेयो दशपुरुषायुषाणि निजीव । शांआ २,१७ ।

दीर्घ रमश्रु - एव (आदित्यः) दीर्घरमश्रः । गो १,२, १ ।

दीर्घ-श्रवस्-,> दैर्घश्रवस (सामन्-)-

१. अन्तरिक्षं दैर्घश्रवसम् । वामदेन्यं होतन्निदानेन । जै २,४३६ ।

- २. दीर्घश्रवा वे राजन्य ऋषिज्योंगपरुद्धो ऽञ्चनाय ५ श्वरन् स एतदैर्घश्रवसमपद्यत्तेन सर्व्वाभ्यो दिग्भ्योऽज्ञाद्यमवारुन्ध सर्व्वाभ्यो दिग्भ्यो ऽज्ञाद्यमवरुन्धे दैर्घश्रवसेन तुब्दुवानः। ता १५, १, २५।
- रे. यद् उ दीर्घश्रवा अपश्यत् तस्माद् दैर्घश्रवसमित्याख्यायते । जै रे,२५०। [°स− अन्न– २४ द्र.]।

दुच्छुन- यो वा अभिचरित यो ऽभिदासित यः पापं कामयते स वै दुच्छुनः। जै १, ९३। दुन्दुभि-

- १. एषा वे परमा वाग्या सप्तदशानां दुन्दुभीनाम् । माश ५, १,५, ६।
- २. परमा वा एषा वाग्या दुन्दुभी । तैसं ७, ५, ९, २; तै १, ३,६, २-३।

दुर्- वृष्टिवें दुरः। ऐ २, ४।

दुराध्य- ये वै स्तेना रिपवस्ते दुराध्यः। तां ४, ७,५।

दुराज्ञा- ते (असुराः) ऽब्रुवन् , दुराशं बतेदं देवा अऋतेति । तदेव दुराग्नस्य दुराग्नत्वम् । ···सूर्याचन्द्रमसोहींष (दुराशः) यज्ञः । जै २, ९९ ।

दुरोणसद्- दुरोणसदिति विषमसदित्येतत् । माश ६, ७, ३,११। दुर्भाक्षण-

- 🤾 अहिवनावेतस्य देवता यो दुर्बाह्मणः सोमं पिपासित । तैसं २, १, १०, १।
- २. भारिवनं धूम्रललाममालभेत यो दुर्बाह्मण ५ सोमं पिपायथिषेत् । काठ १३,६।
- रे. स्तायदिव हि दुर्बाह्मणो ब्राह्मणो ब्रुमूषति, धूम्र इव वा एष यो दुर्बाह्मणः । काठ १३, ६ । दुर्य- गृह- ४ इ.।

दुर्वर्ण-

- यद् गर्भस्य शमलं तद् दुर्वण (सुवर्णरजतव्यतिरिक्तो धातुः) तस्माद् ब्राह्मणेन दुर्वण न भर्तेव्यं शमलं हि तत् । काठ ८,५ (तु. क ७,१) ।
- २. सोऽसुरानसृजत (प्रजापतिः) । तदस्याप्रियमासीत् तद् दुर्वणे ५ हिरण्यमभवत् । तै २, २,४,४-५।

√दुवस्य समिधारिन दुवस्यतेति समधारिन नमस्यतेत्येतत् । माश ६, ८,१,६ । दुवस्वत्- अवस्यु- ३ द्र.

दुश्चरित-

- रै. पाहि माग्ने दुक्चाताद् आ मा सुचरिते अज । काठ १,१२; क १,१२।
- २. वृजिनसनृतं दुश्चरितम् । तै ३,३,७,९०॥ [॰त- अग्नि- ५९३ द्र]।

दुश्चर्मन्-

- रे. अति ब्रह्मवर्चंसं क्रियत इत्याहुरीइवरो दुश्चर्मा भवितोरिति, मानवी ऋचौ धाय्ये कुर्याद्यहै किं च मनुरवदत् तद् भेषजं, भेषजभेवास्मै करोति। तैसं २, २,१०,२-३।
- र. यदि विभीयाद् दुइचर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेत् । तैसं २,२,१०,३।
- है. स्वयैवास्म (यजमानाय) देवतया (सोमेन) पशुभिस्तवचं करोति, न दुइचर्मा भवति। तैसं २,२,१०,३।
- डिंशीर्ततनु अग्ने दुःशीर्ततनो जुवस्व एषा वा अस्य (अप्रेः) श्रणाती तनुः क्र्रेतया वा एष पश्रूकशमायते । मै १,८, ६।

दुष्टर- दुष्टरस्तरन्नरातीरिति दुस्तरो होष रक्षोभिनिष्ट्राभिः । माश ५, २,४,१६ । दुडभरथ- आदित्य- ६३ इ. ।

दूत- इदमप्येतिहें दूतमाहुः । अपेहि मन्त्रियत्वा त्वा प्रतिवक्ष्याम इति । जै ३,१८७ । दूरोह- असौ वै दूरोहो योऽसौ (सूर्य्यः) तपित । ऐ ४, २० ।

दूरोहण-

- १. असी वाऽभादित्यो दूरोइणं छन्दः । माश ८, ५, २, ६ ।
- २. स्वर्गी वै लोको दूरोहणम् । ऐ ४,२०;२१ ।

दूर्वा-

- १. क्षत्रं वा एतदोषधीनां यद् दूर्वा। ऐ ८, ८।
- २. तदेतत्क्षत्रं प्राणो होष रसी (यद् द्वी)। छोमान्यन्या ओषधयः एताम् (द्वीम्) उपद्धत्सर्वा स्रोषधीरुपद्धाति। माश्च ७,४, २, १२।
- लोमभ्यो दूर्वाः (प्रजापतेरजायन्त) । जै २, २६७ ।
- ध. सोऽब्रवीत् (प्रजापितः)। अयं (प्राणः) वाव माधूर्वीदिति यदब्रवीदधूर्वीन्मेति तस्माद् धूर्वी, भूर्वो ह वै तां दूर्वैत्याचक्षते परोऽश्रम् । माश ७, ४, २, १२।

दूर्वेष्टका-

- १. दुर्वेष्टकामुपद्धाति पश्चनां छत्ये । तैसं ५, २,८,३ ।
- २. प्राणो (पद्मवो वै माद्य ७,४,२, १०; १९]) दूर्वेष्टका । माद्य ७,४,२,१०;१९;२०।

दृति - संवत्सरो वै बाकुरो दृतिः । जै २,३९६ ।

हवा- स यया प्रथमया (इष्वा) समर्पणेन पराभिनत्ति सैका सेयं पृथिवी सेषा हवा नाम । माश ५, ३,५,२९ ।

हशान- व्यचिष्ठमन्ते रभसं दशानमित्यवकाश्चवन्तमन्त्रेरन्तादं दीप्यमानमित्येतत् । माश ६, ३,३,९९ ।

हबदुपल- हन् एव हबदुपले। माश १,२,१,१७।

- देव-
 - १. अप्रयो वै सर्वे देवाः । जै २,२२५ ।
 - अभ्रवीयुरादित्य एतानि ह तानि देवाना हदयानि माश ९,१,१,१३।
 - ३. अप्तिर्वे देवानामयातयामा · · · · । इन्हो वे देवानामयातयामा · · · · । विश्वे वे देवा देवानामयातयामा · · · । ज २,३२५ ।
 - अथ देवाः । अन्यो ऽन्यस्मिनेव जुद्धतश्चेरुस्तेभ्यः प्रजापतिरात्मानं प्रद्दौ । माश ५,१,१,२;
 ११,१,८,२ ।
 - ५. अथ देवा ऊर्ध्व पृष्ठेभ्यो ऽपश्यन् । त उपपक्षावग्रे ऽवपन्त । अथ शमश्रूणि । अथ केशान् । ततस्ते ऽभवन् । सुवर्गं लोकमायन् । यस्यैवं वपन्ति । भवत्यात्मना । अथो सुवर्गं लोकमेति । तै १,५,६,२ ।
 - ६. अथ ह वै स एव देवस्सोऽमर्त्यो यस्य वीरस्य सतो वीरो वीर्यवानाजायते । जै १,९६ ।
 - अथो आहुराश्वेन (साम्रा) वै देवा अश्वा भूत्वा स्वर्ग लोकमायस्तित । जै ३,१४ ।

- ८. अनुम देवानां सोमः। जै ३,१७४।
- अपद्वतपाप्मानो देवाः (+स्वर्ग छोकमायन् ।तैआ,।) । माश्च २,१,३,४; तैआ २,९,२ ।
- १०. अपहतपाप्मानो वै देवाः । ते न स्वपन्ति । जै ३,३५४ ।
- ११. अभिषिक्तो (राजा) वै देवाना वरुणः । मै ४,३,७।
- १२. अर्धमासे देवाः (क्षुधमध्नन्) । अर्धमासे देवा इज्यन्ते । तैसं २,५,६,६ (तु. तै १,४,९,१)।
- १३. अष्टी वसवः । एकादश रुद्रा द्वादशादित्या इमे ऽ एव धावाप्रथिवी त्रयस्त्रि ५ इयी श्रयस्त्रि-५ शहै देवाः प्रजापतिञ्चतुस्त्रि ५ शः । माश ४, ५, ७, २ ।
- १४ अष्टी वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्याः प्रजापतिश्च वषट्कारश्च (°दित्या एतावन्तो वै देवाः Lतैसं.]) । तैसं ३, ५,२,३; ऐ २, १८;३७;३,२२ (तु.गो २, २, १३; जै २,२०१)।
- १५. अस्या ५ (पृथिव्याम्) वै प्रतिष्ठाय देवा यज्ञमतन्वत । मै ३, ७,९ ।
- १६. अहरेव देवाः। माश २, १, ३,१।
- १७. अहर्वें देवा आश्रयन्त (अश्र° [ऐ.]) रात्रीमसुराः । ऐ ४, ५; गो २, ५, १ ।
- १८. अहः पूर्वाह्ने देवाः। माश २, १, ३, १।
- १९. आदित्यस्य वै रइमयो देवा मरीचिपाः । तैसं ६, ४, ५, ५ ।
- २०. बानन्दात्मानो हैव सर्वे देवाः । माश १०, ३, ५, १३ ।
- २१. आहुतिभिरेव देवान्त्रीणाति दक्षिणाभिर्मनुष्यदेवान्त्राह्मणाँ खुश्रुवुषोऽनूचानान् । माश २, २, ६।
- २२. आहुतिभिरेव देवान् हुतादः प्रीणाति । म १,४,६ ।
- २३. इतः प्रदानाद्धि देवा जीवन्त्यमुतः प्रदानान् मनुष्याः । नेत ऊर्ध्वा आहुतयोऽगच्छन् , नामुतो ऽर्वाची वृष्टिः प्रादीयत । जै ३, २१६ (तु. मै १,७,५; जै १,११६;१४५; माश १, २,५,२४) ।
- २४. इतः प्रदानाद्धि देवा यज्ञ सुपजीवन्ति । मै १, ७, ५ (तु. तैसं ३,२,९७)।
- २५. इतः प्रदाना होते (देवाः) इतः सम्भृताः । मै २, १, ४।
- २६. ईड्या वा अन्ये देवास्सपर्येण्या अन्ये, देवा ईड्या ब्राह्मणास्सपर्येण्याः। काठ ८,१३।
- २७. उत्तरावती वै देवा बाहुतिमजुहतुः । अवाचीमसुराः । तै २, १,४,१ ।
- २८. उदगम्रेभिर् (दर्भैः) देवाः (समुपसरन्ति) । काठसंक ५८: ५।
- २९. उपमूर्क बर्हिद्गिति, तेन पितृणां यहते मूर्क तेन देवानाम् । मे १, १०, १७ ।
- ३०. उभयं वैतत् प्रजापतिर्यस्य देवा यस्य मनुष्याः । माश ६,८,१,४।
- रेरै. उभये ह वाऽइइमग्रे सहासुर्देवाश्च मनुष्याश्च । माश २,३,४,४।
- ३२. ऋच्छति वा एष देवान् य एनान्त्सदिद याचित । मै १,५,१२।
- ३३. एकं वा एतद्वानामहर्थरसंवत्सरः । काठ ३३, ५; ते ३,९,२२,९।
- रेथ. एक ए ह वे देवा वर्त चरन्ति यत्सत्यम् (+ तस्मादु सत्यमेव वदेत् । माश १४, १,१,३३।)।
- माश ३,४,२,८;१४,१,१,३३। ३५. एकाक्षरं वै देवानामवर्म छन्द आसीत्सप्ताक्षरं परमक्षवाक्षरमसुराणामवर्म छन्द पञ्चदशाक्ररं परमम् । ता १२,१३,२५।

- ३६. एतं (वायुम्) हि सर्वे देवा अनुयन्ति । तस्माद् यामेष दिशं वाति तां दिशमोषधयो वनस्पतयोऽनुप्रतिहते । जै १,३६९ ।
- ३७. एत इति वै प्रजापतिर्देवानस्जत । तां ६, ९,१५; १२,१,४ (तु. जै १,९४)।
- ३८. एत एवापि सर्वे देवा यत् स्तोत्राणि । जै १, २७९ ।
- ३९. एतदु ह वै देवानां वा देवक्षेत्रं यत्पवमानः । जै ३, २९० ।
- थ०. एतिह्र देवानां प्रत्यक्षमन्नं यच्चन्द्रमाः । जै १, २४६ (तु. माश १, ६, ४, ५; २, ४, २७; ११,१,४,४।
- **४१.** एतद्वे देवानामपराजितमायतनं यद्यज्ञः । ते ३, ३, ७, ७ ।
- धर. एतहै देवानां परममन्नं यत्सोमः । एतन्मनुष्याणां यत्सुरा । तै १, ३,३,२-३ ।
- धरे. एतद्वे देवानां परममन्नं यन्नीवाराः । तै १,३, ६,८ ।
- धर. एते वाव देवा प्रातर्यावाणो यदिकरुषा अहिवनी । ऐ २,१५।
- ध्य. एते वै त्रया देवा यद्वसवो रुद्धा आदित्याः । माश १, ३,४,१२; ५,१,१७;८,३,८ ।
- धर. एते वै देवा अहतादो यद ब्राह्मणाः । मै १.४,६; गो २,९,६।
- ४७. एते वै देवा मनुजाता मनोयुजो यदिमे प्राणाः । मै ३, ६,९ ।
- ४८. एषा ह वै देवानां राज्ञी यच्छ्द्धा । ज २,४२६ ।
- ४९. जोवधयो वै देवानां पत्न्यः। मे ३,१,८; माश ६,५,४,४ ।
- ५०. कतमे ते (देवाः) त्रयश्च त्री च शता त्रयश्च त्री च सहस्रेति । स (याज्ञवत्वयः) होवाच । महिमान एवेषाम् । एते त्रयस्त्रि ५ शस्त्वेव देवा इति । मारा ११,६,३,४-५ (तु. जै २,७७)।
- ५१. कतमे ते त्रयो देवा इति । इमऽएव त्रयो छोका एषु हीमे सर्वे देवा इति, कतमी ती ही देवावित्यन्नं चैव प्राणक्ष्चेति, कतमोऽध्यर्ध इति योऽयं पवत इति, कतम एको देव इति प्राण इति । मात्र ११,६,३,१० (तु. जै २, ७७)।
- ५२. कनीया ९ सो (प्रजापतेः पुत्राः) देवाः । ता १८,१,२ ।
- ५३. गातुविदो हि देवाः। माश ४,४,४,१३।
- ५४. गृहा वै देवानां द्वादशाहः। तां १०,५,१६।
- ५५. चत्वारो वै देवाना ए होतार आसन् भूतपतिर्भुवनपतिर्भूतानां पत्तिर्भृतस्तेषां त्रयो होत्रेण प्रामीयन्ताथो भूत उद्शिष्यत् । काठ २५, ७ ।
- ५६. छन्दोभिहिं देवाः स्वर्गं लोकं समाइनुवत । मारा ३,९,३,१०।
- ५७. जाप्रति देवाः। माश २,१,४,७।
- ५८. जीवं वै देवाना ५ इविरमृतममृतानाम् । माश १, २, १, २० ।
- ५९. त आसत (देवा:)। श्रियं गच्छेम यश: स्यामान्नादाः स्यामेति । मात्रा १४,१,१,३ ।
- ६०. तत एते देवानां वीरा अजायन्ताग्नियों ऽयं पवते (वायुः)सूर्यः। माश २,२,४,१० ।
- ६१. ततो देवा यज्ञोपवीतिनो भूत्वा दक्षिणं जान्वाच्योपासीदन्। (प्रजापितः) तान् (देवान्) अभवीद् यज्ञो वो ऽज्ञमसृतत्वं व कर्यः सुद्ध्यों वो ज्योतिरिति। माश २, ४, २, १।
- ६२. ततो वै ते (देवाः) सर्वं एव ज्योतिरिवासन् । जै २, २९०।
- ६३. ततो हाभिराधयत्तरा इव देवा बासुरनभिराधयत्तरा इवासुराः । जै २, १५० ।

- ६४. तद् देवानां देवत्वं यद् दिवमिभपद्यासुज्यन्त । माश ११, १, ६, ७।
- ६५. ति देवानां यच्छतम् । माश ३, ८, ३, ७ ।
- ६६. तद्य दिदमाहुः । असुं यजासुं यजेत्येकैकं देवस् , एतस्यैव (सन्दुरात्मनः) सा विसृष्टिरेष उ स्रोव सर्वे देवाः । माश १४, ४, २, १२ ।
- ६७. तद्यदेतसिमाके स्वर्गे लोके देवा असीदंस्तस्माहेवा नाकसदः। माश ८, ६, १, १ ।
- ६८. तद्यदेनान् (देवान्) छन्दांसि सृत्योः पाप्मनो ऽ छादयंस्तच्छन्दसां छन्दस्त्वम् । जै १,२८४।
- ६९. तहेव देवानां देवत्वं यदसी सस्जानाय दिवेवास । माश ११, १, ६, ७।
- ७०. तं (शर्यातं मानवम्) देवा बृहस्पतिनोद्गात्रा दीक्षामहा इति पुरस्तादागच्छन् । जैउ २,३,१,२।
- ७१. तं (अग्रिम्) देवा रोहिण्यामाद्भत ततो वै ते सर्वान् रोहानरोहन् । तै १. १.२.२ ।
- ७२. तं (प्राणम्) भृतिरिति देवा उपासाञ्चिकते, ते बभूवुः । ऐआ २, १,८।
- ७३. तं मा देवा अवन्तु शोभायै पितरोऽनु मदन्तु । तैसं ३, ३, २,२ ।
- ७४. तस्मात्प्राणा देवाः। माश ७, ५, १, २१।
- ७५. तस्मादाह्वविंज्युर्देवाना ५ श्रेष्ठ इति । माश १४, १, १, ५ ।
- ७६. तस्माद् (देवाः) यशः। माश ३, ४, २, ८।
- ७७. तस्मै पितृन्तसस्जानाय दिवाभवत् , तेन देवानस्जत, तद् देवानां देवत्वस् । मै ४, २, १।
- ७८. तस्मै मनुष्यान्त्ससृजानाय (प्रजापतये) दिवा (दिवसः) देवत्रा (द्योतनशीलः) अभवत् । तद् देवानसृजत । तद् देवानां देवत्वम् । तै २, ३,८, ३।
- ७९. तस्मै (वृत्राय, चन्द्रमसे) ह स्म पूर्वाह्ने देवा अश्चनमभिहरन्ति मध्यन्दिने मनुष्या ऽ अपराह्ने पितरः । माश १, ६, ३, १२ ।
- ८०. तस्य (अमृतस्य) देवा भायुष्कृतः । मै २, ३, ४।
- ८१. तस्य (सूर्यस्य) ये रक्मयस्ते देवा मरीचिपाः। माश ४,१,१,२५।
- ८२. तस्य वा ऽ एतस्य वाससः । अग्नेः पर्यासो भवति वायोरनुकादो नीविः । पितॄणा ६ सर्पाणां प्रघातो विश्वेषां देवानां तन्तव आरोका नचत्राणामेव हि वा ऽ एतःसर्वे देवा अन्वायत्ताः । माश ३, १, २, १८ ।
- ८३. तसी (वाचे) ही सानी देवा उपजीवन्ति स्वाहाकारं च वषट्कारं च। माश १४,८,९,१।
- ८४. ताः (भूभुवः धुवर्मह इत्येताक्षतक्षो न्याहतीः) यो वेद । स वेद ब्रह्म । सर्वेऽ से देवा बिलमावहन्ति । तैआ ७,५,३; तैउ १,५,३ ।
- ८५. तिर इव वै देवा मनुष्येभ्यः । माश ३,१,१,८; ३,३,४,६।
- ८६. ते देवाः प्रजापितमेवाभ्ययजन्त । अन्योऽन्यस्यासन्नसुरा अजुदद्यः ।प्रजापितदेवानु-पावर्ततः । गो २,१,७ ।
- ८७. ते (वसवः) पराध्या देवानाम् । ते हि प्रथम भायन् । जै २,२०८ ।
- ८८. ते मनुष्या एव देवानत्याचरन् । काठ ८,७ ।
- ८९. ते ये शतं पितृणां चिरलोकलोकानामानन्दाः । स एक आजानजानां देवानामानन्दः ते ये शतसाजानजानां देवानामानन्दाः । स एकः कर्मदेवानां देवानामानन्दः । वे

कर्मणा देवानिपयन्ति ते ये शतं कर्मदेवानामानन्दाः । स एको देवानामानन्दः । तैआ ८,८,२-३; तैउ २,८,२-३ ।

- ९०. ते (देवाः) रुद्रमञ्जव र स्त्वं वे न ओजिष्ठो ऽसि । काठ २५,१; क ३८,४।
- ९१. ते (आदित्याः) ज्यावृतमगच्छज्छ्रेष्ठ्यं देवानाम् । काठ २१, ५।
- ९२. ते (देवाः) सामन्नेवाश्रयन्त । तैसं २, ५, ७, १।
- ९३. त्रयिखंशहै देवाः सोमपाख्यिखंशदसोमपा एते देवाः सोमपा एकादश प्रयाजा एकादशानुयाजा एकादशोपयाजा एते ऽसोमपाः पश्चभाजनाः । ऐ २,१८ (तु. काठ ३३,२; क ४१,८; माश १२,६.१.३०) ।
- ९४. त्रया वै देवाः वसवो रुद्रा आदित्याः । माश ४,३,५,१।
- ९५. त्वित्पतारो असे देवास्त्वामाहुतयस्त्वद्विवाचनाः । तैसं १,५,१०,२।
- ९६. दाम्यतेति न भारथेति (देवाः प्रजापतिमञ्जवन्)। माश १४,८,२,२।
- ९७. दिवं नृतीयं देवान्यज्ञो ऽगात् । ऐ ७, ५।
- ९८. दिवा वै नो अभूदिति । तद् देवानां देवत्वम् । तै २,२,९,९ ।
- ९९. दिवा वै मनुष्या यज्ञेन चरन्ति, नक्तं देवाः । मै ४,५,१; काठ २३,५।
- १००. दिवे त्वा सूर्याय त्वेत्याह, देवेश्य एवैतेन करोति । तैसं ६,४,३,१ ।
- १०१. देवा एकरूपाः सर्वे गुक्काः । जै १. २०८ |
- १०२. देवा देवेषु अयन्तां प्रथमा द्वितीयेषु अयन्तां द्वितीयास्तृतीयेषु अयन्तां ये स्थ त्रय एकादशास्त्रयश्च त्रि ५ शच त्रयश्च त्री च शता च त्रयश्च त्री च सहस्रा। काठ ३५, ६।
- १०३. देवाननुवया५स्योषधयो वनस्पतयः । माश १,५,२,४।
- १०४. देवानां वा एतशक्तियं गुह्यं नाम यस्रतृहींतारः । ऐ ५,२३।
- १०५. देवानां वाऽ एतद्वृपं यस्सक्तवः (यद्धिरण्यम् ।माश १२,८,१,१५।); माश १३,२,१,३।
- १०६. देवानां वा एषा दिग्यत्प्राची । ष ३, १।
- १०७. देवानां वै यज्ञ ४रक्षा १ स्यजिघा १ सन् । ता १४, १२,७।
- १०८ देवानां वै विधामनु मनुष्याः । माश ६,७,४,९, ९,१,१,९९ ।
- १०९. देवान्वाऽ एष उपावर्तते यो दीक्षते स देवानामेको भवति । मारा ३,१,१,८,९ ।
- ११०. देवान्वाऽ एष उपोत्कामति यो दीक्षते । ३,१,१,१।
- १११. देवान् होष उपावर्तते यो वाजपेयेन यजते. स देवतानामेवैको भवति । काश ६,२,३,९ ।
- ११२. देवा यज्ञियाः (महिमानः । माश १०,२,२,२।)। तैसं २, ५, ९, ६; माश १,५,२,३।
- ११३. देवा वै छन्दा १स्यबुवन युष्माभिः स्वर्ग लोकमयामेति । ता ७,४,२ ।
- ११४. देवा वै देवाश्वान् देवरथेषु युक्त्वेमान् लोकानभ्यारोहन् । जै ३,३१३।
- ११५. देवा वै नुचक्षसः (स्वः [मारा] १, ९, ३, १४)। मारा ८,४,२,५।
- ११६. देवा वै पवमानाः (+प्रजाः पृष्ठोक्थानि [जै १,२७४]) । जै १,२७४;२७६ ।
- ११७. देवा वै प्रजापतेरजायन्त । जै १, ८।
- ११८. देवा वै प्रत्नम् (सूताः [काठ २५,६]) । मै १, ५,५; काठ ७,४;२५,६ ।
- ११९. देवा वै मृत्योरिबभयुस्ते प्रजापतिमुपाधाव ५ स्तेभ्य एतेन नवराश्रेणामृतस्वं प्रायच्छन् । तां २२, १२, १।

```
१२० देवा वै यशस्कामाः सत्रमासत । तां ७, ५, ६।
```

१२१. देवा वै श्रमेण तपसा वतचर्येणासुरान् रक्षांस्यभ्यभवन् । जै ३,३५२ ।

१२२. देवा वै सर्गः । तेषामिय ५ (पृथिवी) राज्ञी । तै २, २, ६, २।

१२३. देवा वै सर्वे सहान्तर्वन्तो ऽ भव ५ स्ते सर्वे सह व्यजायन्त । मै ४, २, १३ ।

१२४. देवा खोभूते (आहवनीयम्) प्राज्ञमनयन् । काठसंक १४:५ ।

१२५. देवा ह धर्मणा ध्रवाः । काठ ३५, ७ ।

१२६. देवा हविष्मन्तः । तैसं २, ५, ७, ४।

१२७. देवा होव बृहद् (भूताः [मै ३,८,५])। मै ३,८,५;८।

१२८. इया उ ह वा अग्रे प्राजापत्या आर्सुदेवाश्चैवासुराश्च । जै २,१५० ।

१६९. द्वया वै देवाः। अहैव देवा अथ ये ब्राह्मणाः श्रुश्रुवा ५ सो ऽनूचानास्ते मनुष्यदेवाः। माश २, २, २, ६; ४, ३,४,४।

१३०. द्वया वै देवा यजमानस्य गृहमागच्छन्ति, सोमपा अन्येऽसोमपा अन्ये, हुतादो ८ न्ये ऽ हुतादो ८न्ये। एते वै देवा अहुतादो यद् ब्राह्मणाः। मै १, ४, ६।

१३१. न पुरा सूर्यस्योदेतोर्भन्थितवा असुर्यो वि३ देवा (विदेवः) आधीयत, उद्यत्सु रिहमपु (अग्निः) मध्यस्तत् सदेवः सेन्द्रः (देवाः=ररमयः, इन्द्रः=सूर्यः)। मै १, ६,९०।

१३२. नमस्कारो देवानाम् । मै १, १०, १८; ३, ९, १; काठ ३६, १३।

१३३. नरो वै देवानां प्रामः । तां ६, ९, २।

१३४. न वे देवा अहतस्यादन्ति (°स्याभन्ति [तै.])। जै ३,२००; ते १, ६, ६, ४।

१३५. न वे देवाः स्वपन्ति । माश ३, २, २, २२ ।

१३६. न ह वा अनोर्षेयस्य (अवतस्य [ऐ., कौ ३, १]) देवा हविरश्नन्ति । ऐ ७,११; कौ ३,१;२।

१३७. न ह वै देवानां देवक्षेत्रमभ्यारुह्य विभेति, नाशनायति, न पिपासित, नार्तिमार्किति । सुजानं ह वाव देवानां देवक्षेत्रम् । जै २, ३८४ ।

१३८. निह देवा अश्रु कुर्वन्ति । मै २, १, १०।

१३९. नहि नमस्कारमति देवाः । शांआ १, ५।

१४०. नियुत्तो देवानां विशः। काठ १२, १३।

१४१. पञ्चषा वै देवा च्युत्कामन् अग्निर्वसुभिः, सोमो रुद्रैः, इन्द्रो मरुद्रिः, वरुण आदित्यैः, बृहस्पतिर्विद्वैदेवैः। गो २. २. २।

१४२. परं वा एतद्देवानामनं यत्सोमः । काठ १४, ६ ।

१४३. परोक्षं व देवाः । माश ३, १, ३, २५।

१४४. परोऽचकामा हि देवाः। माश ६, १,१, २; ७, ४, १, १०।

१४५. परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः । गो १, २, २१।

१४६. पशनो वाव तेषां (देवानाम्) वामं वस्वासीत्। जै २, ९३८।

१४७. पञ्चना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन् । तैसं ६, ३, १०, २।

१४८. पिता देवानाम् (आदित्यः) असुरो विपश्चित् । मै ४, १४, १४।

१४९. पृथिनी वै सर्वेषां देवानामायतनम् । मारा १४, ३, २, ४।

```
१५०. पौर्णमासीस्तोमा ह खलु वै देवाः । जै २, ३९३ ।
```

१५१. प्रजापतिवै पिता देवानां स जनिता स विभूवसुः । जै ३, १३५।

१५२. प्रजापतिश्रेष्ठा वै देवाः । जै २, ३७९।

१५३. प्रजापते रेतो देवाः, देवानां रेतो वर्षम् । ऐआ २, १,३ ।

१५४. प्राचीनप्रजनना वै देवाः प्रतीचीनप्रजनना मनुष्याः । माश ७, ४, २, ४०।

१५५. प्राची हि देवानां दिक्। माश १, २, ५, १७।

१५६. प्राच्या दिशा देवा ऋत्विजो मार्जयन्ताम् । मै १, ४, २; काठ ५, ५।

१५७. प्राजापत्या देवाः । मै ४, ८, ९।

१५८. प्राणा वै देवा अपाच्याः (द्रविणोदाः मि., माश्त.!) मै ३, २, १; तै ३, ८, १७,५; माश ६, ७, २, ३ (तु. माश ६, ३, १, १५)।

१५९. प्राणा वै देवा धिष्ण्यास्ते हि सर्वा धिय इष्णन्ति । मारा ७, १, १, २४।

१६०. प्राणा वै देवा मनुजाताः (मनोजाता मनोयुजः [तैसं.]) । तैसं ६, १, ४, ५; काठ २३, ५ ।

१६१. प्राणा वै देवा मरीचिपाः । तानेव प्रीणाति । काठ २७, १; क ४२, १०।

१६२. प्राणा वै देवा वयोनाधाः प्राणिहीं रू सर्वं वयुनं नद्धमयो छन्दा ए सि वै देवा वयोना-धारछन्दोभिहर्दि ए सर्वं वयुनं नद्धम् । माश ८, २, २, ८ ।

१६३. प्राणेन वै देवा अन्नमदन्ति । अग्निरु देवानां प्राणः । माश १०, १, ४, १२ ।

१६४. प्राणैवें देवा स्वर्ग लोकमायन् । जै २, ३०१; ३४७ ।

१६५. प्रियो वै देवानां दीक्षितः । मै ३, ६, ९।

१६६. बहिष्यवमानमेव देवानामुद्धारः। जै १, २७८।

१६७. बिभ्यति वै देवेभ्यः पश्चवः । काठ ७, ७।

१६८ बृहिन्दि देवानां नमः पितॄणाम् । काठ २८, ७ ।

१६९. बृहस्पतिर्देवानां पुरोहित आसीच्छण्डामकां ('सीदुशना काव्योऽ [जै.]) असुराणाम् । काठ २७,८; जै १, १२५।

१७०. बृहस्पतिर्वा आङ्गिरसो देवानां ब्रह्मा । गो २, १,१ ।

१७१. बृहस्पतिवै देवानामुद्राता । तां ६, ५, ५।

१७२. बृहस्पतिवें देवानां पुरोहितः (+ एष वा Sएतस्य पुरोहितो भवति तस्माद् बाईस्पत्यो (चरः) भवति [माशः]) । काठ १४, ५; ऐ ८, २६; जै २, १२८; माश ५, ३, १,२।

१७३. बृहस्पतिवें (बृहस्पतिहं वे [की.]) देवानां ब्रह्मा । को ६,१३; माश १,७,४,२१;४,६,६,७।

१७४. ब्रह्मा (परमेश्वरः) देवानास् । तै ३,४,११,१; काठ २३,१२; तैआ १०,१०,१।

१७५. ब्राह्मणो ह वाव देवानां पात्रम् तद्यथा ह वै शुद्धेन श्रुचिना पात्रेण पिपासन्त्येवं ध वाव देवा ब्राह्मणेन शुद्धेन श्रुचिना पिपासन्ति । जै १,२८२ ।

१७६. मधु वै देवानां परममन्नाद्यम् । तैसं ७,५,१०,९।

१७७. मध्यन्दिने मध्यरात्रे देवानां (ब्रतम्), ततस्त ऽभवन्तसुवर्गं छोकमायन् । तैसं ६,२,५,४।

१७८. मनुष्या भूता दीक्षन्ते देवा भूत्वोत्तिष्ठन्तीति । जै २, २३ ।

१७९. मनो देवः। गो १,२,१०।

- १८०. मनो (+ ह वै [माश २,१,४,९; ४,१,१९]) देवा मनुष्यस्याऽऽजानन्ति । माश ३,४,२,६ ।
- १८१. मरुतो वै देवानां विशः (+ ते वैश्यस्य प्रत्येनसः [काठ.])। काठ ८,४; ऐ १,९; तां ६, १०,१०; १८,१,१४।
- १८२. मर्खा ह वाड अग्ने देवा आसुः । स यदैव ते संवत्सरमापुरथामृता (ब्रह्मणापुर° ध्नाश ११, २,३,६।) आसुः । माश ११,१,२,१२; २,३,६।
- १८३. मिता देवाः । अष्टी वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्याः । जे १,२७९ ।
- १८४. सुखं देवानामिशः । क ३०,४ ।
- १८५. य एवं विद्वानुद्गयने प्रमीयते देवानामेव महिमानं गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यं गच्छति । तैआ १०, ६४.१ ।
- १८६. य एवापूर्य्यते तं (अर्धमासम्) देवा उपायन् । माश १,७,२,२२ ।
- १८७. य एवापूर्यते ऽर्धमासः स देवाः । माश २,१,३,१।
- १८८. यज्जुहोति तद्देवानाम् । काठ ६, ५।
- १८९. यज्ञ उ (यज्ञो वै । माश ९,३,२,७।) देवानामन्तम् । माश ८,१,२,१०; ९,३,२,७।
- १९०. यज्ञ उ देवानामात्मा । माश ८,६,१,१०।
- १९१. यज्ञमस्य (प्रजापतेः) देवा उपजीवन्ति । मै १,६,५।
- १९२. यज्ञ्सु ह वाव देवानां श्रीः। जै २,१३९।
- १९३. यज्ञेन वै तदेवा यज्ञमयजन्त यद्ग्रिना ऽग्निमयजन्त ते स्वर्ग लोकमायन् । ऐ १, १६ ।
- १९. यज्ञेन वै देवा दिवसुपोदकामन् । माश १,७,३,१।
- १९५. यज्ञेन वै देवाः सुवर्गं लोकमायन् । तैसं ६,३,४,७।
- १९६. यज्ञेनैवेड्यान् (देवान्) प्रीणात्यन्वाहार्येण सपर्येण्यान् (देवान् ब्राह्मणान्), तस्योभये (देवाः) प्रीता यज्ञे भवन्ति । काठ ८,१३ ।
- १९७ यज्ञो देवान् गच्छतु । मै १,४,१; काठ ५,३।
- १९८. यज्ञो भूत्वा (प्रजानितः) देवान् विभक्ति । जै १,३१४।
- १९९. यज्ञो वै देवेद्वासीद् दक्षिणा पितृषु । काठ २३, ४ ।
- २००. यत्माङ् पिन्वते । तद्देवानाम् । तैआ ५,८,४ ।
- २०१. यत्प्राचीनं धिष्णयेभ्यस्तहेवानाः , यत्प्रतीचीनं तन्मनुष्याणाम् । मै ३,८,१० ।
- २०२. यत्र पश्चवसहिवाः । मै ४,२,६।
- २०३. यथा वै मनुष्या एवं देवा अग्र कासन्त एतं चतुर्वि ५ शितरात्रमपश्यन् , तमाहरन् , तेनायजन्त ततो वै तेऽवर्ति पाष्मानं मृत्युमपहत्य दैवी॰ सश्सदमगन्छन् । तैसं ७,४,२,१।
- २०४. यदस्मिन्विश्वे देवा असीदंश्वसात्सदो नाम, त उ एवासिनेते ब्राह्मणा विश्वगोत्राः सीदन्ति । माश ३,५,३,८;६,१,१ ।
- २०५. यदि प्रातस्तवने स्कन्देहेवाक्षनमगन्यज्ञस्तस्य मृदिणेहागम्या इत्यनुमन्त्रयेत । काठ २५,७ ।
- २०६. यदि हिनिर्भूतं बहिष्परिधि स्कन्देद् भूपतये स्वाहा, भुवनपतये स्वाहा, भूतानां पत्तये स्वाहे-त्यनुमन्त्रयेतेते वे देवास्स्कन्नभागाः । काठ २५,७ ।
- २०७. यदु ह किं च देवाः कुर्वतं स्तोमेनैव तत्कुर्वतं यज्ञो व स्तोमः । मारा ८,४,३,२।

मा-५३

- २०८. यदेकामन्वाह तेन पितृणां, यत्त्रिस्तेन (यत्त्रिस्त्वाह तेन Lकाठ.]) देवानाम् । मै १,१०,१८; काठ ३६, १२।
- २०९. यद्देवानां कर्मांऽऽसीदाध्यंत तत् । तैसं ३,४,६,१।
- २१०. यदुदे त्वेति तेन देवेभ्यो यन्मनसे त्वेति तेन मनुष्येभ्यः । मै ४,५,३ ।
- २११. यहैं मनुष्याणां प्रत्यक्षन्तद् देवानां परोक्षमथ यन्मनुष्याणां परोक्षन्तद् देवानां प्रत्यक्षम् । ता २२,१०,३।
- २१२. यमप्येतिह देवानां पश्यन्ति ज्योतिरिवादश्मेत्येवाहुः । जै २,२९० ।
- २१३. यशो देवाः । माश २,१,४,९।
- २१४. यादगह वै मनुष्यो देवेभ्यः करोति तादगस्मै देवाः कुर्वन्ति । जै २,३८६;३९० ।
- २१५. या (इडा) प्राणेन देवान् दाधार । तैसं १,७,२,१।
- २१६. यावन्त एवाग्रे देवास्तावन्त इदानीम् । तां ६,९,१६ ।
- २१७. युअन्तु त्वा मरुतो विश्ववेदस इति युअन्तु त्वा देवा इसेवैतदाह । माश ५,१,४,९ ।
- २१८. ये देवा दिन्येकादश स्थ पृथिन्यामध्येकादश स्थ । अप्सुक्षितो महिनैकादश स्थ ते देवासी यज्ञमिमं जुषध्वम् । मै १,३,९३ ।
- २१९. ये देवा यज्ञहनः पृथिन्यामध्यासते ; अग्निर्नस्तेभ्यो रक्षतु गछेम सुकृतो वयम् । ये देवा यज्ञसुषः पृथिन्यामध्यासते, अग्निर्नस्तेभ्यो रक्षतु गछेम सुकृतो वयम् । मै १, ४, ३ (उ. तैसं ३, ५, ४, १; काठ ५, ६)।
- २२०. ये देवा यज्ञहनो यज्ञमुषो ऽन्तरिक्षेऽध्यासते। वायुर्मा तेभ्यो रक्षतु। तैसं ३, ५, ४, १; काठ ५, ६।
- २२१. ये वै देवानां राजानस्ते राजन्यस्य प्रत्येनस इन्द्रो वरुणो धाता त्वष्टा । काठ ८,४ ।
- २२२. ये (देनाः) स्थ त्रय एकादशास्त्रयश्च त्रि ए शच त्रयश्च त्री च शतास्त्रयश्चत्री च सहस्रास्त इमं यज्ञमवन्तु ते मामवन्तु । क ४८, ७ ।
- २२३. यो देवेष्वधि देव एक आसीत् कसी देवाय हविषा विधेम । तैसं ४, १,८,६।
- २२४. यो वै देवानां पथैति स ऋतस्य पथैति । माश ४, ३, ४, १६ ।
- २२५. यो वै देवानां मधु वेद मधन्यो भवति । वामदेन्यं (साम) वामदेवानां मधु । मधन्यो भवति य एवं वेद । जै १, १४४ ।
- २२६. रिक्मरिस च देवा वे क्षयः । तैसं ३, ५,२, २।
- २२७. रुद्रो देवानामोजिष्ठः । काठ २४, ४; क ३७, ५।
- २२८. रुदो वै ज्येष्ठश्च श्रेष्ठश्च देवानाम् । कौ २५, १३ ।
- २२९. रुद्रो वै देवानां क्षेपिष्ठः । काठ २४, ३ ।
- २३०. बत्सतर्थों देवानां पत्नीभ्यः । मै ३, १३, ६।
- २३१. वरुणो वै देवानां राजा। मे १, ६, ११, २, २, १, माश १२, ८, ३, १०।
- २३२. वसन्तो ब्रीब्सो वर्षाः । ते देवा ऋतवः । माश २, १, ३, १ ।
- २३३. वाक् च वै मनश्च देवानां मिथुनम्। ऐ ५, २३।
- २३४. वागिति सर्वे देवाः । जैउ १, २, २,२ (तु. गो १, २,१०; माश १४, ४,३, १३)।

```
२३५. वाग्द्वात्रिंशी स्वरस्त्रयस्त्रिशस्त्रयस्त्रिशद् देवाः । गो २,२,१३ ।
```

२३६. वाग्वै देवानां प्रशासमास । ते १, ३, ५, १।

२३७. वायुर्वे देवः। जैउ ३. १, ४. ८।

२३८. विद्वा एसो हि देवाः। माश ३,७,३,९०।

२३९. विप्रा विप्रस्थेति प्रजापतिवै विप्रो देवा विप्राः । माश ६, ३,१,१६ ।

२४०. विश्वे वै देवा देवानां यशस्त्रितमाः । तै ३. ८, ७, २; माश १३, १, २.८।

२४१. वैभ्राजा देवाः। मै ३,८, ५।

२४२. शतं वै तल्प्या राजपुत्रा देवा आशापाळाः । तै ३, ८,९,३ ।

श्वतं वै देवाना ५ हविर्नाश्वतम् । माश ३, २,२,१०। २४३.

२४४. श्रुतकामा हि देवाः । मै ४,१, ३;९; काठ ३१,२; क ४७, २;७ (तु. तै ३, २,८,१२)।

२४५. शैशिरेणर्तुंना देवाः । त्रयस्त्रि ९ शेऽमृत ९ स्तुतं सत्येन रेवतीः क्षत्रम् । हविरिन्द्रे वयो द्धुः । तै २,६,१९,२।

श्रद्धया देवो देवत्वमइनुते । तै ३,१२,३,१। **२४६**.

२४७. श्रीदेवाः । माश २:१,४,९ ।

२४८. इवैत्रेयोऽरुणस्तूपरो (ऋषभः) देवानामासीत् । काठ १३,४ I

२४९. संवत्सरः खळु वै देवानामायतनम् (देवानां पूः [तै.]))। तैसं २,२,६,१; तै १,७,७,५।

२५०. संवत्सरो वे देवानां गृहपतिः (जन्म [माश.])। तां १०,३,६; माश ८,७,३,२१।

२५१. स (प्रजापतिः) इमं रसं पीळियत्वाऽपनिधायोध्वाँऽद्भवत् । तं द्भवन्तं चत्वारो देवानामन्व-पर्यन्निन्द्रचन्द्रो रुद्रस्तमुद्रस्तस्मादेते श्रेष्ठा देवानां ह्यनमन्वपश्यन् । जैउ १,२,१,६-७।

२५२. स (आदित्यः) एतं त्रयोदशरात्रमपश्यत् । तमुपैत् । ततो वै सर्वेषां देवानां श्रेष्ठयम-गच्छत् । त्रयोदशो मासो भूत्वेदं सर्वमभ्यारोहत् । संवत्सरो वा इदं सर्वम् । जै २,३३४ ।

२५३. सऋद्वाव देवाः सर्वेण साक ५ स्वर्गं लोक ५ समारुक्षन् । मै १,६,१३।

२५४ स जुहोति स यजते तद् देवा उपजीवन्ति । जै २,४२६ ।

२५५ सत्यमया उ (सत्यसंहिता वै । ऐ.]) देवाः । ऐ १,६; की २,८ (तु. काश ४,९,३,१८)।

२५६. सत्येन (प्रजापतिः) देवानस्जत । काठ ९, ११।

२५७. स (प्रजापितः) देवानस् जत । तदस्य प्रियमासीत् । तत् सुवर्ण ५ हिरण्यमभवत् । तै २,२,४,५।

२५८. स (यज्ञः) देवानामधिवतिर्वभूव । तैसं १.६,६,४; ३, २,७,२ ।

२५९. स (अयास्य श्राङ्गिरसः) प्राजैन देवान् देवलोकेऽद्धात् । जैउ २, ३,२.३।

२६०. स (सूर्यः) यत्रोदङ्ङावर्तते । देवेषु तर्हि भवति देवांस्तर्द्धाभिगोपायत्यथ यत्र दक्षिणावर्तते पितृषु तर्हि भवति पितृंस्तर्ह्धाभिगोपायति । माश २,१,३,३।

२६१. स यदेव यजेत । तेन देवेम्य ऋणं जायते तद्ययेम्य एतत्करोति यदेनान्यजते यदेभ्यो जुहोति । माश १,७,२,२।

२६२. सर्वे वै देवास्त्विषमन्तो हरस्वनः । तै ३,८, ७,३ ।

२६३. सर्वेषां वाऽएष भूताना ५ सर्वेषां देवानामात्मा यद्यहः। माश १४,३,२,९ [

२६४. सविता वै देवानामधिपतिः। काठ २६,२; क ४०,५।

२६५. स ह (असितो दैवलः) पूर्वाह्म एव देवानां सिमत्यामास, मध्यन्दिने मनुष्याणां द्रुपदस्य वार्देधविष्णस्य, अपराह्मे पितृणाम् । जै ३,२७१।

२६६. स ह स न मनुष्यो य एवंविद्वाना ए हैव स एकः। माश १०, ३,५,१३।

२६७. साम देवानामन्तम् । जै १, ७१; तां ६, ४, १३।

२६८. साम वै देवाः प्रजाः शस्त्राणि । जै १,२७७; २७९ ।

२६९. सा या पूर्वांहुतिः । ते देवाः । माश २,३,२,१६।

२७०. सा हैषा चन्द्रमा एव यद् रेतस्या। स एष रेतसः प्रतिरूपो देवभन्नः सोमो राजा (चन्द्रमाः)। सर्वस्यास्य रसः समुद्रुद्धः। तं सर्वे देवा उपजीवन्ति। जै १,३१६।

२७१. सूर्यो वै सर्वेषां देवानामातमा । माश १४,३, २,९ ।

२७२. सोमो वै देवानां राजा। काठ १३,३।

२७३. सोऽसुरान् (पूर्वम्) अस्वतत (प्रजापतिस्तदनु) स देवानस्वत । तै २, २, ४, ४-५।

२७४. स्तोमा देवाः । जै १,९०।

२७५. स्वरान्तेन वै त्रियहेण प्रजापतिर्देवानस्जत, निधनान्तेन पितृन्, इळान्तेन मनुष्यान्। जै ३.

२७६. खरेण वै देवेभ्यो (+ उन्ततो [जै १, १६६]) S न्नार्ध प्रदीयते । जै १,१२७;१६६ ।

२७७. हयो (+ भूत्वा [माश्र.]) देवानवहत् । तैसं ७, ५, २५, २; माश १०, ६,४, १ ।

२७८. हिवर्बा ड एव देवानां यो दीक्षते तदेनमन्तर्जम्भ S आद्धाते तत्पश्चनात्मानं निष्क्रीणीते । माश ३, ३, ४, २१।

२७९. हिवें देवानां ए सोमः। माश ३, ५, ३, २।

२८०. हज्यवाहन्या (तन्वा) देवेभ्यो हज्यं वहति (अग्निः)। मै १, १०, १८; काठ ३६, १३।

२८१. हुतादो वा अन्य देवा अहुतादो ऽन्य (+तानिश्चिदेवोभयान् प्रीणाति दक्षा मधुमिश्रेणैता आहुतीर्जुहोति भागधेयेनैवेनान् प्रीणाति [तैसं.])। तैसं ५,५,१०,५; काठ २१, ७।
[°व-अग्नि-७३,१०७;१८६;१८८;१९२;१९३;३०४;५४३;५४५;६२८;६३८;७११;७६८;
अग्निज्जिह्न-; अङ्गरस्-३३; अज-४०; अदिति-४५; अग्निग्रु-२; अनिरुक्त-९; अनृत-२६;
३३; अन्तरिक्ष-१५५; अज-६२; १०४; अज्ञाय-२८; अग्वाहार्य-२; अप्-७६; ९९;
अभिग्रु-३; अमावास्या-२६;अम्त-१२;३,१९;२९;२९;३२; अयवन्-; अर्घमास-१३;
अर्वाग्वस-३; अर्वावस-१; अदिवन-१४; अष्टरात्र-२; असुर-१;१९-१३; १५;१८-२०;
२२;२५;३८;३६;३८;३९;४४;४६;४७; ५०;५४; ६२;६८; ६९;७०;७७; अहुन-१८;
अहोरात्र-२९; आग्नयी-९; आज्य-१; आज्यप-; आदित्य-१५,१९६;३०५; आग्रुक्तत्-;
आह्वनीय-१४;२१; आग्नियी-२; इन्द्र-९७;१३५;१८०; १८१; २९७;३३३; इन्द्राग्न-१३;१९;२२; इन्द्रिय-२०; इष्टका-१; उपवीत-; उज्ञानस्-१; ऊर्ज्-४; ऊर्च्युक्ति-२२;
ऋतु-२५; काम-१३; काम्या-; गो-५६; गौरिवीत-२; छत-८;१०;१४; चक्षुस्-१४;५९;
७५; चन्द्रमस्-६५; छन्दस्-७;१०;३२;३३;३५;३६;११३६;११४;१९५,९५५; विद्य-१२; तमस्-३; त्रिकत्य-; दक्षिण,णा-२९; दक्षिणा (दिश्)-; दिध-; दाक्षायणयज्ञ-१; दिव्-१४;१५;१०;१०;१२;१६;१५,१९;१८]।

देव-होत्र-

- रै. देवक्षेत्रं वा एते Sम्यारोहन्ति ये स्वर्णिधनमुपयन्ति । तां ५, ७, ८ ।
- २. देवक्षेत्रं वै पष्टमहः। गो २, ६,१० (तु. ऐ ५९)।
- रे. देवक्षेत्रं वे स्तोमइच यजुरुच। काठ २१, १।
- थ. पात्राणि वा व देवक्षेत्रम् । मै ४, ५, ६।

देव-गव->देवगवी- एता वै सप्त' देवगव्यः । मै ४, २,६ ।

देव गृह- देवगृहा वै नम्नन्नाणि । तै १, ५, २,६ ।

देव-च्छन्दस्-

- रै. देवच्छन्दसं वा एका च तिस्तश्च । तैसं ५,४, ८, ५ ।
- २. देवच्छन्दसं वै चतस्त्रहचाष्ट्री च। काठ २१, ११।

देव-ता-

- १. भरिन वा अन्वन्या देवता इन्द्रमन्याः । क ४८,१६ ।
- २. अगिंन गृह्णाति, स एवायतने देवताः परिगृह्णाति, ताः इवोभूते यजते । तैसं १,६,७,१-२ ।
- रे. अगिन देवतानां प्रथमं यजेत्। क ४८, १६।
- ध. अमी हि सर्वा देवता इज्यन्ते । काठ २५, ३।
- ५. अथो खल्वाहर्यस्य वाव कस्य च देवताय पश्चरालभ्यते सैव मेधपितिरिति । ऐ २,६ ।
- ६. मष्टौ बसव एकादश रुद्धा द्वादशादित्या वाग्द्वात्रि १ शी स्वरस्त्रयस्त्रि १ शस्त्रयस्त्रि १ श-देवताः । काठ ३७.१७ ।
- ७. एकादश प्रयाजा एकादशानुयाजा एकादशोपयज एतावतीवें देवताः। काठ २६, ९; क ४१, ७०।
- एका ह वाव कृत्स्ना देवता ऽर्घदेवता एवान्याः । अयमेव यो ऽ यं (वायुः । प्राणः ।) पवते । एष एव सर्वेषां देवानां प्रहाः । जैउ ३,५,१, १-२ ।
- एता वै सर्वा देवता यदु वसतीवर्यः । जै १, ३४२ ।
- १०. एता ह वै देवताः सबस्थेशते । तस्माद्देवस्वो नाम तदेनमेता एव देवताः सुवते ताभिः सूतः श्वः सूयते । माश ५, ३, ३, १३ ।
- ११. कतमैका देवतेति, प्राण इति । जै २, ७७ ।
- १२. तद्दै देवधुरस्य मनुष्यधुरस्य संधाय तं मृत्युं तरित यः स्वर्गलोके । न हैवंवित् पुनार्भ्रयते । देवतास्वात्मानमुपसंद्धाति । जै १, २७० ।
- १३. तस्मै वा एतस्मै प्राणाय ब्रह्मण एता देवता (मनश्चक्षुत्रश्रोत्रवाचः) अयाचमानाय बर्लि इरन्ति । शांआ ४, १; कौड २, १।
- १४. ता एता देवताः प्राणापानयोरेव निविष्टाश्चक्षुः श्रोत्रं मनो वागिति, प्राणस्य ह्यन्वपायमेता अपियन्ति । ऐआ २. ३, ३ ।
 - १. = वसीयसी, श्रेयसी, भूयसी, चित्ता, दधृषी, इडा, सूनृता।
 - रे॰ अन्या देवताः आदित्यः, चन्द्रमाः, नक्षत्राणि, अग्निः, अहः, रात्रिः, दिशः, पर्जन्यः, आपः, ओषध्यः, वनस्पतयः, वाक्, मनः, चक्षुः, श्रोत्रम् ।

- १५. ते ऽिक्षरस आदिखानबुवन् कितम्यो हर्व्यं वक्ष्याम इति त्रयस्त्रि ए शत इत्यबुवन् । दश वसव इन्द्र एकादशो दश रुद्रा इन्द्र एकादशो दशादित्या इन्द्र एकादशः । त्रि ए श्रदेता देवतास्त्रि एशदक्षरा विराट् , तेनै श देवतास्तर्पयित यास्त्रि ए शत् । द्वयक्षरो वषट्कार एकाक्षरा वाक् । तेनैनद्रम् । क ४४,३; (तु. काठ २८,३)।
- १६. त्रयस्त्रि ६ शहेवताः (+ · · · · प्रजापितश्चतुस्त्रि ६ शः [काठ ३७, ७])। मै ३, ४, २; काठ ८, ६; २०, १३; ३३, ८; तां ४, ४, ११ (तु. तैसं २,४,२,२; ५, ४,१,२; जै २, २२;१२९;२१०;२७५;३०८;३०८;३४८;३५५; तां ६,२,५)।
- १७. त्रयस्त्रिशहे देवताः (+***** अश्वश्चतुस्त्रिशः, प्रजापतेर्वा एतहूपं यदश्वः ८ जै २, १२९]) तै १, २,२,५; ८,७,१; २,७,१,३-४ (तु. जै २, २२५; ३८२; ३,१३९)।
- १८. त्रयस्त्रिश है देवतास्सोमपास्त्रयस्त्र ५ शदसोमपाः अष्टी वसव एकादश रुद्धा द्वादशादित्या वषट्कारश्च प्रजापतिश्च ते सोमपाः, प्रयाजा अनुयाजा उपयजस्ते ऽसोमपास्तस्मात्ते वहिर्यक्तं क्रियन्ते, सोमेन वै तहेवान् सोमपान् प्रीणाति, पश्चनासोमपान् । काठ २६, ९ ।
- १९. त्रयस्त्रिशद्धै सोमपा देवता याः सोमाहुतीरम्वायत्ताः । अष्टी वसव एकादश रुद्रा द्वादशा-दित्या इन्द्रो द्वात्रिंशः प्रजापतिस्त्रयस्त्रिशस्त्रयस्त्रिशस्त्रधार्माजनाः । की १२, ६ ।
- २०. देवता एव पूर्वया (आहुत्या) ऽवरुन्य इन्द्रियमुत्तरया, देवलोकमेव पूर्वयाऽभिजयित मनुष्य-लोकमुत्तरया । तैसं २,५,५, ३-४ ।
- २१. देवता एव पृष्ठैरवरूधते। तैसं ७,४,२,३।
- २२. देवता (+ वै ।काठ.।) यजनाः । काठ २६,८; क ४१,६ ।
- २३. देवता वै यज्ञस्य शर्म यज्ञो यजमानस्य । मै ३, ६,६ ।
- २४. देवता वै विश्वा धामानि । काठ २४,०; क ३७,८।
- २५. देवतेव मेधपतिरित्ति । की १०,४।
- २६. न प्रजापतेरन्या पूर्वा देवतास्ति । जै २,१७४ ।
- २७. पञ्च देवता (पथ्याम्, स्वस्तिम्, अग्निम्, सोमम्, सवितारम्, अदितिम्) यजित। पञ्चिदिशो दिशां प्रज्ञारथै। तैसं ६,१,५,१ (तु. काठ २३,८)।
- २८. प्रजापतिः (+वै [जै.]) सर्वा देवताः । तैसं २,१,४,३; ३,४,३,४; ५, ९,३; ७,५,६,३; जै १,३४२; तै ३,३,७,३।
- २९. प्राणा वै देवताः । मै २,३,५; काठ ११, ८।
- ३०. बहूनां यजमानानां यो वे देवताः परिगृह्णाति स एनाः स्वो भूते यजते । तैसं १,६,६,९।
- ३१. बहुना ५ समानमहर्यजमानानां यो वै देवताः पूर्वेधुर्गृह्णाति, तस्य इवो भूते यज्ञमागच्छ्रिन्ति । काठ ३१, १५।
- ३२. ब्राह्मणो वे सर्वा देवताः । ते १,४,४, २; ४।
- ३३. मध्यायतनो वै प्रजापतिर्देवतानाम् । जै २,३४९ ।
- ३४. मुखं वा अग्निर्देवतानाम् । ज ३,३००।

- ३५. यतो यज्ञस्ततो देवताः । मै ३, ६,६।
- ३६. यत्र दीप्यमानं (अनिम्) परा पश्येत्, ततः (दक्षिणाग्निम्) भाहरेत्, देवता वा एता भाविभैवन्ति, ता एवावरुन्हे । काठ ८ १२ ।
- ३७. यन्नवनीतेनाभ्यक्के सर्वा एव देवताः प्रीणाति । तैस ६,१,१,५।
- ३८. यां वे देवतामृगभ्यन् का यां यजुः सेव देवता सक्सी देवता तद्यजुः । माश ६, ५,९, २; ७, ५,१,४।
- ३९. यावतीवें देवतास्ताः सर्वा वेदविदि ब्राह्मणे वसन्ति, तस्माद् ब्राह्मणेश्यो वेदविद्भयो दिवे दिवे नमस्कुर्यान्नाइलीलं कीर्त्तयेदेता एव देवताः श्रीणाति । तैआ २,१५,९।
- ४०. यो वै स्वां देवतामितयजते, प्र स्वाये देताये च्यवते, न परां प्राप्नोति, पापीयान् भवति । तैसं २,५,४,४ ।
- **४१. वाक् च वै वायुक्चैतं देवतानामान**शानी । जै २, ३८९।
- धर वाचा देवताः (अन्वाभवत्)। काठ ३५, १५ I
- ४३. विष्णुवे परमो देवतानाम् । जै २, १९२।
- ४४. स एष प्रजापितरिप्तष्टिशेमः परिमण्डलो भृत्वाऽनन्तो भृत्वा शये (< शेते) तदनुकृतिमप्यन्या देवताः परिमण्डलाः । परिमण्डल आदित्यः परिमण्डलश्चनद्रमाः परिमण्डला द्यौः परिमण्डलम्त परिमण्डलम् । परिमण्डलम् परिमण्डलम् परिमण्डलम् । जै १,२५६-२५७।
- ४५. सर्वा वा अन्या देवता यातयासीः, प्रजापतिरेवायातयामा । मै ४,८,९।
- ४६. स ह पूर्वाह्म एव देवतानां समित्यामास । जै ३,२७१ ।
- 89. स्वेवैनं देवतेज्यमाना भूत्या इन्धे, वसीयान् भवति । तैसं २, ५,४,४-५। [°ता- अग्नि- १२५;१२६; २४०;६६४;३०७;६२५; अनृत- २५; अन्न- १४३; अप्- ६९; ११८; आहवनीय- १९; इन्द्र- १९७; इन्द्राग्नि- ३१; छन्दस्- ४५; ७१;११६; ज्योतिस्-२२; दिधग्रह- ३; √दीक्ष् १५ इ.]।

देव-तीर्थ- एतद्वै प्रज्ञातं देवतीर्थं यज्ज्योतिरतिरात्रः । जै २,२९५;३०५ । देव-ज्ञा-

- १. असुर्वं पात्रमनाच्छ्रुण्णम् , आच्छ्रुणत्ति देवत्राऽकः । तैसं ५,१,७,४ ।
- २. यस्योध्वा वाक् स आर्धिकीनो देवत्रेव हि सः। काठ १३,४।
- वे. स (दीक्षितः) दक्षिणानेवाचे (नखान्) निक्नन्तेताध सन्यान् ····· अधैवं देवत्रा ऽङ्गुष्टयोरथे निक्नन्तेताथ कनिष्ठिकयोः, ···· अधैवं देवत्रा । काश्च ४,१,२,३॥ [॰त्रा- अधुर्य- २ ह.]

देव-दूत- ऋत्वज्- ९ इ.।

देव-देवत्य- नो ह वा असावादित्योऽर्वाङ् न पराङ् तिर्थङ् उ ह वा एष । षड् वा एष मासो दक्षिणिति षड् उदङ् । यान् दक्षिणैति ते पिनृदेवत्या यानुदङ् ते देवदेवत्याः । जै २,३७२।

देव-धुर्- मनो वै मनुष्यधुर भाषो देवधुरः । जै १,२७० ॥ [॰धुर्- देवता- १२ द्र.] । देव-भक्षत्र- कृत्तिकाः प्रथमं विशाखे उत्तमम् । तानि देवनक्षत्राणि । तै १,५,२,७।

देव-पात्र-

- १. इयं (पृथिवी) वाव (वै धमै.]) देवपात्रम् । मै ४,५,५; काठ २७,२; क ४२,२।
- २. देवपात्रं वा एतद् (एष धात्रा.) यद्वषट्कारः । ऐ ३,५; माश १,७,२,१३ (तु. गो २,३,१ ।
- ३. देवपात्रं वाऽ एष यदिशः । माश १,४,२,१३।
- ध. देवपात्रं द्रोणकल्काः। तां ६,५, ७॥ [°त्र- उत्तरवेदि- ९ द्र.]। देव-पितृकार्य- देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितन्यम् । तैआ ७,११,२; तैउ १,११,२।
- देव-पुर,रा-
- १. इमे खळु वै लोका देवपुराः । तैसं ५, ३,९,२।
- २. देवपुरा वा एषा यदुब्णिहः । जै १,२२७ ।

देव-मनुष्य-

- १. उभवे देवमनुष्याः पश्चनुपजीवन्ति । माश ६,४,४, २२ ।
- २. ततो देवमनुष्याः पितरः । गन्धर्वाप्सरसङ्चोदतिष्ठन् । सोद्ध्वा दिक् । तेआ १, २३,७ । देव-यजन-
- १ ऋत्विजो हैव देवयननं ये ब्राह्मणाः शुश्रुवा ५ सोऽन्चाना विद्वा ५ सो याजयन्ति सैवाह्व-छैतन्नेदिष्ठतमामिव मन्यामहऽइति । माश ३.१,९,५।
- २. एष हि (वै धमै.)) पृथिब्या सूर्धा यद् देवयजनस् । मै ३,७,६; काठ २४,४; क ३७,५।
- रे. दक्षिणत उन्नता मेतन्या, देवयजनस्य रूपमधी वज्र ९ वा एतद्यजमानी भ्रातृन्यायी-न्ध्रयति । मे ४,७,९ ।
- दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति, देवयजनस्यैव रूपमकः । तसं २,६,४,३।
- ५. देवयजनं वै वरं पृथिन्ये । ऐ १, १३।
- ६. पृथिव्या होष मूर्जा यद देवयजनम् । तैसं ६, १,८,२ ।
- ब्राह्मणा वाव देवयजनम् । काठ २५,३; क ३८,६ ।
- ८. भौमं देवयजनम् । गो १,२,१४ ।
- ९. यत्र कचिद् ब्राह्मणो विद्यावान्मन्त्रेण करोति तद्देवयजनम् । गो १, २,१४।
- १०. यहै (देवाः) तथज्ञमविन्दश्स्तद् देवयजनस्य देवयजनत्वम् । मै ३,८,१।
- ११. वर्ष्म ह्येतत् पृथिन्या यद् देवयजनम् । तैसं ६,२,९,३।
- १२. श्रद्धा देवयजनस् । गो १,२,१४॥ [°न- अप्नि- १६७; आत्मन्- १३; ऋत्विज्- ५ द्र.]। देवयजनी इयं वै पृथिवी देवी देवयजनी । माश ३,२,२,०।

देव-यज्ञ - यदग्नी जुहोत्यिप सिमधं तद् देवयज्ञः सन्तिष्ठते । तैआ २,१०,२ ।

देव-यज्या-

- १. प्रजा वा उत्तरा देवयज्या । तैसं २,६,७,६ ।
- २. यस्य हि प्रजा भवत्यमुं लोकमात्मनैत्यथासिलोके प्रजा यजते तस्मात्प्रजीत्तरा देवयङ्या ! माश १,८,१,३१।

देव-यशस - पवमाना वै देवयशसम्। ते ह ते प्राणा एव । जै १.२७९ । देव-यान-

- एष वाव देवयानः पन्था यत् पृष्ठयः षडहः । जै २,४२३ ।
- २. तस्य वा एतस्य संवत्सरस्याग्निष्टोमसामान्येव देवयानः पन्थाः । जै २. ६० ।
- रे. त्रयो वै देवयानाः पन्थानः । तैसं २, ५, ११, ६; गो २, १, १ ।
- देवयाना वै ज्योतिष्मन्त: पन्थानः । ऐ ३, ३८ ।
- ५. वर्हिर्यंजित, य एव देवयानाः पन्थानस्ते व्वेव प्रतितिष्ठति । तैसं २, ६, १, ३।
- ६. यमाहुरव्यम्णः पन्था इत्येष वाव देवयानः पन्थाः । तां २५, १२, ३।
- ७. ये चत्वारः पथयो देवयाना अन्तरा धावापृथिवी वियन्ति । तैसं ५,७,२,३: मं २,१,१० ।
- ८. यो देवयानः पन्थास्तेन यज्ञो देवा ५ अप्यत । तैसं १, ६, ३, २ ।
- ९. वागु देवयानः (पन्थाः)। जै २,२९८॥ [॰न- अतिरात्र- १०; आदित्य- १८०; गोआयुस् - २; दर्शपूर्णमास - ८ द्र.] ।

वेव-योनि- अप्ति- १८४ द्र.।

देव-रध-

- ^{१. अनकाममारो देवरथस्तस्य वागुद्धिः , श्रोत्रे पक्षसी, चक्षुषी युक्ते, मनः सङ्ग्रहीता, तदयं} प्राणो ऽधितिष्ठति । ऐआ २, ३, ८।
- २. इयं (पृथिवी) वै देवरथः। तां ७, ७, १४।
- रे. एष वै देवरथो यद स्थन्तरम् । जै १,१३० (तु. ता ७,७,१३) ।
- ध. देवस्थो वा एष यद यज्ञः। जै २७, १; क ४२, २ ऐ २,३७; कौ ७, ७ (तु. काठ ८,८; जं १, १२९; ३४३)।
- प स्वर्गाय वै लोकाय देवरथो युज्यते । मै ३,४,४॥ [°थ- अप्नि- ४३४;५४१;६७३; दर्शपूर्ण-मास- ९ इ.]

देव-रात- नेति होवाच विश्वामित्रो देवा वा इमं महामरासतेति स ह देवरातो वैश्वामित्र आस। ऐ ७, १७।

देव-रेतस- प्राग्वै देवरेतसं प्रजायते । ऐआ १, २, ४।

देव-लोक-

- रे. अन्ताहिंतो हि देवलोको मनुष्यलोकात्। तैसं ६, १, १, १।
- २. आदित्य एव देवलोकः । जैउ ३, ३,३,१२ ।
- रे. उत्तरो वै देवलोकः । माश १२,७,३,७ ।
- उद्धं प्राञ्च प्रश्रयत्येष वै देवलोकः । काठ २६, ३; क ४१, १ ।
- ५. एकवि ५ शितवें देवलोका द्वादश मासाः, पञ्चतेवस्त्रय इमे लोका असावादिस्य एकवि-रशः। तैसं ५, १, १०, ३-४; ते ३,८, १०, २;१७,२;२०,२ (तु. काठ १९,११;२०,५; क ३१,१;७)।
- ६. एतावन्तो वै देवलोकाः (🕂 तेष्वेव यथापूर्व प्रतितिष्ठति । तैसं २, ६, १,३।)।

^{9.} पृथिनी, अन्तरिक्षम् , द्यौः, दिशः, पशनः, देवयानः पन्थाः, स्वर्गो लोकः ।

तेंस २,६,१,३; ३, ३,५,५।

- एते ह वाव द्वादश देवलोकाः। जै २, ६।
- ८. चतस्रो दिशस्य इमे लोका एते वै सप्त देवलोकाः । माश १०, २, ४, ४।
- त्रयस्त्रिशहेवलोकाः । जै २, २१०; २७५।
- १०. देवलोकमेव सोमग्रहैरभिजयति । काठ १४,६ ।
- ११. देवलोके मे उप्यसद् (Sपि स्याद् [काश.]) इति वै यजते यो यजते । काश ५, ४,१,१५; माश ४, ३, ४, २०।
- १२. देवलोको वा आदित्यः। कौ ५,०;गो २,१,२५।
- १३. देवलोको वा एष यद्विषुवान् । तां ४, ६, २ ।
- १४. नव (त्रयो वै [तैसं., गो.]) देवळोकाः । तैसं २, ५,११, ६; गो २, १, १; जै १,२४५ ।
- १५. पञ्चिभिक्षिष्ठन्तः स्तुवन्ति देवङोकमेवाभिजयन्ति । तैसं ७, ५, ८,४।
- १६. यं कामयेत देवलोक ऋध्नुयादिति, तस्य चवालसंमितां (एकादशिनीम्) मिनुयात्। मे ४, ७,९।
- १७. यत्प्राञ्चमाप्रीणन्ति, देवलोकं तेनाभिजयति । काठ २६, ७ ।
- १८. यदन्तर्वेदि मिनुयाद् , देवलोकमभिजयेत् । तैसं ६, ६,४,९।
- १९. याम् (दक्षिणाम्) आर्षेयाय शुश्रुवुषे ददाति, देवलोके तया ऋध्नोति । मै ४, ८, ३ ।
- २०. विश्वया देवलोकः (जय्यः)। माश १४, ४, ३, २४।
- २१. वेदिवें देवलोकः । माश ८, ६, ३,६।
- २२. षट्त्रि १ शहेवलोकाः । अष्टी वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्या वषट्कारश्च प्रजापतिश्च त्रय इसे लोकाः। काठ ३४, ७।
- २३. सप्त (+ वै [ऐ.]) देवलोकाः । ऐ २, १७; माश ९, ५, २, ८ ।
- २४. स्वराड् वै देवलोकः । जै २,१९६॥ [॰क− अग्नि−५४२; आहवनीय− ४;४१; इन्द्र− २९६ द्र.]। देव-वर्भन्- देववर्भ वा एतद्यत्ययाजाश्वानुयाजाश्च । ऐ १,२६ ।

देव-वाहन- सनो वै देववाहनं मनो हीदं मनस्विनं भूथिष्ठं वनीवाह्यते । माश १, ४,३,६ ।

देव-विञ्- मरुतो ह वै देवविशो Sन्तरिक्षभाजना ईस्वराः । कौ ७,८ ।

देव विशा- देवविशा वै मरुतः। मै २, १,९; ३.७,१॥ [°शा- आदित्य- २६५ द्र.]। देव न्त्रत - घृत - २३ द्र.।

देव-स ५स्फान- आदिख- १६१ द्र.।

देव-सत्य - चन्द्रमस्- १६ इ.।

देव-सत्र- त्रयस्त्रिशदह- द्र.।

देव-सव- यो वै सोमेन सूयते (यजते [काठ.]) स देवसवः । यः पशुना सूयते (यजते [काठ.]) स देवसवः। काठ ३७,४; तै २,७,५,१।

देव-सुरभि- अग्निवै दवाना ५ हीत्रमुपेष्यञ्शरीरमधूनुत तस्य यन्माशसमासीत्तद् गुगगुल्वभवस्यत् स्नाव तत्सुगन्धितेजनं यदस्थि सत् पीतुदारः । एतानि वै देवसुरभीणि । ता २४,१३,५।

देव-सोम- चन्द्रमस्- १६ द्र.।

देव-स्थान-

- १. तम् (स्वर्ग देवाः) एतेनैवादंहन् । तद् यदेतेनास्थापयन्, "तिस्मन् यत् स्वर्गे लोके समितिष्ठन्त तदेव देवस्थानस्य देवस्थानस्वम् । "" तद् देवस्थानमस्जन्त साम, तेन देवासो अमृतत्वमायन् । जै ३,२५५ ।
- २. देवस्थानं भवति प्रतिष्ठायै । तां १५,३,२८ ।

रे. देवस्थानेन वे देवाः स्वर्गे लोके प्रत्यतिष्ठन् । तां १५,३,२९ I

वरुणाय देवता राज्याय नातिष्ठन्त स एतद्देवस्थानमपश्यक्ततो वै तास्तसी राज्यायातिष्ठन्त ।
 तिष्ठन्ते ऽस्मै समानाः श्रेष्ठयाय । क्षत्रस्येवास्य प्रकाशो भवति य एवं वेद । तां १५,३,
 ३०-३१।

देव-हूति— यो वै बृहद्वथन्तरयोदेवहूती वेद यन्त्यस्य देवा इवम् । ऊर्ध्वा वै रथन्तरस्य देवहृतिरवींची मृहतः । जै १,२९६ ।

देवाऽितिथि- देवाितथिः सपुत्रो ऽशनाय ५ श्चरत्तरण्य उर्ब्वारूण्यविन्दत्तान्येतेन साम्नोपासीदत्ता शस्म गावः पृश्वयो भूःवोदितष्टन् यदेतस्साम भवति पश्चनां पृष्टेय । तां ९,२,१९ । देवाितथ- आ स्वेता निषीदतेति देवाितथम् (साम)। तां ९,२,१८ ।

देवाऽऽयतन- देवायतनं वै षष्ठमहः । कौ २३.५ । [॰न- अग्नि- ५४६ ह.] ।

देवायु- देवायुविमत्याह, देवान् ह्येषा ऽवति । तैसं २,५,९,६ ।

देचा ८ऽ खुस् -> ° खुष - द्राधीयो हि देवायुष १ हसीयो मनुष्यायुषम् । माश ७,३,१,१० ।

देवाव्य- देवाव्यमिति यो देवानवदित्येतत् । माश ६,३,१,२०।

देवाऽसुर-> देवासुर-

- १. तसादाहुनैतदाल यहैवासुरं यदिदमन्वाख्याने त्वदुधतऽइतिहासे त्वत्ततो होव तान् (असुरान् प्रजापितः) पाप्मनाऽविध्यत्ते तत एव पराभवन्निति । तस्मादेतद्दिषणाभ्यन्त्तस् । न त्वं युयुत्से कतमचनाहर्ने ते ऽिमत्रो मधवन् कश्चनालि, मायेत्सा ते यानि युद्धान्याहुर्नाध शत्रुं ननु पुरा युयुत्स ऽ इति । माश ११,१,६,९-१० ।
- २. तसादाहुनैतर्स्त यदैवासुरमिति, जनयित्वा द्धेव तात् प्रजायितः पिता पराभावयदिति । तस्मादेतद्दषिणाभ्यनूक्तम् । यदचरस्तन्त्रा वावृधानो बळानीन्द्र प्रमुवाणो जनेषु । मायेत्सा ते यानि युद्धान्याहुर्नाय शश्चुं नतु पुरा विवित्से । काश ३,१,१२,९-१० ।

देविका- अथेष कः प्रजापतिस्तद्यदेश्यक्ष कश्च तस्मादेविकाः पञ्च भवन्ति पञ्च हि दिशः। माश ९,५,१,३९॥ [°का- छन्दस्- २५ इ.]।

देवी-

- रै. ता वाऽएता देख्यः । दिशो श्रेता । माश ९,५,१,३९ ।
- २. तिस्रो देवीरिडा मही (सरस्वती [मै. ४,]) भारती । मै ३,११,११; मै ४, १३,९।
- रे. तिस्रो देवीवेहिरेद ९ सदन्त्विडा सरस्वती भारती महीं गृणाना । तैसं ४, १, ८,६-३।
- थे. तिस्रो देवीहैविषा वर्धमाना इन्द्रं जुषाणा वृषणं न पत्नीः । अछिन्नं तन्तुं पयसा सरस्वतीषा देवी भारती विश्वतूर्तिः । मै ३,११,१।

- ५. दिशो यस्य प्रदिशः पञ्च देवीः, कस्मै देवाय हविषा विधेम । मै २,१३,२३; काठ ४०,१।
- ६. प्राणो वा अपानो ब्यानस्तिस्रो देव्यः । ऐ २,४ ।
- ७ या देन्यसीष्टक भायुर्दा उपशीवरी । सा मामुपशेष्व जायेव पतिमित् सदा । काठ ३९,९ ।
- ८. या देव्यसीष्टके कुमार्थुपञ्चीवरी सा मोपशेष्त्र जायेव सदमित्पति र या प्रकर्यु पशीवरी..., या... युवस्युपशीवरी... या... आयुर्दाः प्राणदा अपानदा व्यानदाश्चर्छ्याः श्रोत्रदाः पृथिन्यामन्तरिक्षे दिवः पुष्ठ उपशीवरी ... या देवीः स्थेष्टकाः सुशेवा उपशी-वरीस्ता मोपशेर्ध्वं जाया इव सदमित्पतिम् । मै २,१३, १६ ।
- ९. वाग्वै तिस्रो देवी: । मै १,९०,९; काठ ३६,३॥ [°वी- अदिति- ४४; अन्तरिक्ष- ३७; १५५; छन्दस्- २५; देवयजनी- द्र.]।
- दैख- बृहन्तः (पश्चवः) दैवाः । मै ३, १३,११ । [°व- छन्दस्- ३८ द्र.]। दैवानीक- ततो वै ते (देवाः) s भ्रिनैवानीकेनासुरानजयन् । तदेव दैवानीकस्य दैवानीकत्वम् । जै ३, २७५।

दैवी-

- तं वागेव मृत्वाऽग्निः प्राविशन्मनो भृत्वा चन्द्रमाश्चश्चभूत्वाऽऽदित्यदश्रोत्रम्भृत्वा दिशः प्राणो भूत्वा वायुः । एषा वै दैवी परिषद्दैवी सभा दैवी संसत् । जैड २,४,२,१२-१३।
- २. दैनीर्वा (दैन्यो वा माश.) एता विशो यत् पशवः । काठ २६,७; माश ३,७,३,९।
- रे. दैन्येषा नौर्यद् यज्ञः । जै १, १६६ ।
- ध. पञ्च दिशो दैवीर्यज्ञमवन्तु देवी: । तैसं ५,४,६,२; मै ३,३,८।
- ५. बाह्मण उभे वाची वदित दैवीं च मानुषीं च । काठसंक १३९:५।
- ६. श्रीहिं मनुष्यस्य देवी स ए सत् । तैसं ७,४, २,१-२ ।

दैव्य-

- दैन्या वाऽएते होतारो यत्पिक्षयोऽग्नयो हि । माश १,८,३,१०;२१ ।
- २. शणापानौ वै दैन्या होतारा (= होतारौ) । ऐ २,४।
- रे. वत्सा वे दैन्या अध्वरुर्यवः । माश १,८, १,२७ । ॥ [°व्य- असुर- ५१ इ.] । दैर्घश्रवस- दीर्घश्रवस्- द्र.।

दोह - इमे वै (त्रयः) लोका आजयो नाम । एतेषामेते (अग्निवाय्वादित्याः) दोहाः । जै २,२५५ । चावाक्षामा- इसे वै चावापृथिवी चावाक्षामा । माश ६, ७, २, ३।

चावापृथिवी-

- १. भाविको धावापृथिवी धतवते । तैसं १, ८, १२, २।
- २. इमे वै वावाष्ट्रथिवी रोदसी (परीज्ञासी धाज्ञ १४, २, १, १६]) । माश ६, ४, ४, २; ७, ३,२; ७,३,१,३०; १४,२,१,१६ (तु. तैसं ५,१,५,४; ऐ २,४१; जैंड १, १०,२,४)।
- रे. इमे (बावापृथिव्यो) वै हरी विपक्षसा । ते रे, ९, ४, २।
- ध. इमे (वानापृथिव्यौ) इ वानोधनी। एते एवैतद्भिवद्खेत एवासै सर्वान् कामान् दुहाते। ने ३, ६०।

- ५. इसे हि बावापृथिवी प्राणोदानौ । माश ४, ३, १, २२ (तु. माश १४,२,२,३६) ।
- ६. इमी वै लोकी रेतः सिचाविमी द्येव लोकी रेतः सिञ्चत इतो वा ऽयम् (लोकः) ऊर्ध्व ५ रेतः सिञ्चति धूम ५ सामुत्र वृष्टिभैवति तामक्षावमुतो वृष्टिं तदिमा अन्तरेण प्रजायन्ते । मारा ७, ४, २, २२।
- इसी वै लोकी (वावापृथिवयौ) रोहिणी (पुरोडाशौ)। माश १४,२,१,४।
- ९. किक्किटा ते श्रोत्रं द्यावापृथिवीभ्या ५ स्वाहा । तैसं ३, ४, २, १; काठ १३, ११ ।
- १०. तयोः (द्यावापृथिव्योः) एतौ वत्सावहोरान्ने । तैआ १, १०, ५ ।
- रैरे. बावापृथिवी आण्डी (ऋतावृधी [मै.]) । तैसं ७, ५, २५, २; मै २,६,९।
- १२. चावापृथिवी एतस्य सदोहविर्धाने । काठ ६, ६।
- १३. धावापृथिवीभ्याम ए होमुग्भ्यां पुरोडाशं द्विकपाळम् (निर्वपति)। मै ३,१५,११। (तु. तैसं. ७,५, २२, १; काठ ४५,१९)।
- १४. चावापृथिवी वरुणस्य धर्मणा विष्कभिते अजरे भूरिरेतसा । मै ४,११,१।
- १५. धावापृथिवी वै देवानां इविर्धाने आस्ताम् । ऐ १, २९ ।
- १६. द्यावापृथिवी वै प्रतिष्ठे । ऐ ४, १० (तु. कौ ३, ८;५,२; ८,१; १६,३; गो २,१,२०) ।
- १७. बावापृथिवी वै मित्रावरुणयोः प्रियं धाम । तां १४,२,४।
- १८. धावापृथिवी वै मिथुन १ समभवतां तयोस्तेजो यज्ञियमपाकामत् तत् कृष्णं (मृगम्) प्राविज्ञात् । काठ २३, ३ ।
- १९. धावापृथिवी वै सस्यसाधयित्रयौ । कौ ४,१४।
- २०. धावापृथिवी सर्वे इसे लोकाः । जै ३,२७१।
- २१. चावापृथिवी हि प्रजापतिः । माश ५,१,५,२६।
- २२. धावापृथिन्योरहं देवयज्यया प्रजनिषेयं प्रजया पशुभिः। काठ ५,९।
- २३. धावापृथिन्योदेक्षिणं पाइवं ५ विश्वेषां देवानामुत्तरम् । मै ३.१५,५।
- २४. चावापृथिक्योर्वा एव गर्भी यत्सोमो राजा । ऐ १, २६ ।
- २५. हिस्तनां करोति द्यावापृथिन्योदौँहाय । तैसं ५,१,६,४।
- २६. नवि एकात्यास्तुवत द्यावापृथिवी व्येता एवसवी रुद्रा अनुव्याय एसत उ एवाधिपतय आसन् । मे २,८,६ ।
- २७. मेनका च सहजन्या चाप्सरसाविति दिक् घोषदिशा चेति ह स्माह माहित्थिश्मि तु ते धावाप्रथिवी । माश ८,६,१,१७।
- २८. यदरोदीत् (प्रजापितः) तदनयोः (द्यावापृथिन्योः) रोदस्त्वम् । तै २,२, ९, ४ ।
- २९. यदा वै चावापृथिवी सञ्जानाथेऽअथ वर्षति । माश १,८,३,१२।
- रै०. वायुर्वा अनयोः (द्यावापृथिव्योः) वत्सः । मै २,५, ४; काठ १३,५।

- ३१. श्रुण्वते नम उपश्रुण्वते नम इति द्याचापृथिवीभ्यामेव नमस्करोति । काठसंक १२२:४।
- ३२. सप्तिव ९ ग्रत्याऽस्तुवत द्यावापृथिवी ब्यैतां, वसवो रुद्दा (+ आदित्या Lतैसं.) अनुब्याय-९ स्त एवाधिपतय आसन् (अनुब्यायन्, तेषामाधिपत्यमासीत् Lतैसं.)। तैसं ४, ३, १०, २-३; काठ १७, ५;॥ [°वी- अग्नि- ५०४; अन्त- १४३; अन्नाय- १३; अश्विन-१५; २१; २२; ३२; इन्द्राग्नि- ५; गो-आयुस्- ३३ द्र.]।

धावापृथिवीय,या-

- १. चक्कुषी द्यावापृथिवीयम् (स्क्तम्) । कौ १६, ४।
- २. बावापृथिवीयं द्विकपालम् (पुरोडाशं निर्वपेत्)। मै २,१,३।
- रे. चावाप्रधिवीयं (पयः) प्रह्वियमाणम् । मै १,८, १० ।
- ध. चावाप्टथिवीया एककपालः (सौम्यश्वरः) । मै १,१०,१; २,६,२ ।
- ५. वज्ञा बावापृथिवीयाः । मै ३,१३,१२॥ [॰य- कूर्म- ५ द्र.]।

चावापृथिव्य,व्या-

- रे. एतं भागमकुर्वन्नेककपालं प्रतिष्ठित्ये धावाप्रथिन्यम् । काठ १२,७ ।
- २. थावाष्ट्रिया एककपालः पुरोडाको भवति । माश २, ५, १, १० (तु. तैसं १, ८, २, १; २, ६,३,६; काठ ९, ४; ३७,२; क ८,०)।
- चावापृथिव्य एककपाळो वत्सः प्रथमजो दक्षिणा । काठ १५,९ ।
- 8. द्यावापृथिन्यां घेनुमालभेत ज्योगपरुद्धोऽनयोहिं वा एबोऽप्रतिष्ठितोऽथैष ज्योगपरुद्धो द्यावापृथिवी एव स्वेन भागधेयेनोपधावित, ते एवैनं प्रतिष्ठां गमयतः, प्रत्येव तिष्ठति । तैसं २,१,४,७।
- ५. यावापृथिन्या मालङ्गास्तूपराः । काठ ४९,९ ।

धुतान-

- १. बुतानो मारुतस्तेषां (देवानाम्) गृहपतिरासीत् । तां १७, १,७।
- २. पशनो नै शुतानो मारुतः। काठ ३५, १६; क ४८, १४।
- ३. यो वाऽअयं (वायुः) पवतऽ एव युतानो मारुतः । माश ३,६,१,१६॥ [°न- उत्तरतस् ९ द.]।

ष्टुमत्तमा- शुमत्तमेति वीर्यवत्तमेत्वेतत् । माश ६, २, १, ३२ । शुम्र-

- १. तस्य (हिरण्मयस्याण्डस्य) हरितमधरं कवालमासीद् रजतमुत्तरम् । तच्छतं देवसवंत्सराज् छियत्वा निर्भिद्यमभवत् सद्धं वा युम्नान् । युम्ना ह नाम तद्धंप्यासुः । यावानेष संवत्सर-स्तावन्तस्संवत्सरस्य प्रतिमाः । युम्नार् ह स्म संवत्सरं विज्ञानन्ति । जं ३,३६१ ।
- २. धुम्न ५ हि बृहस्पतिः। माश ३, १, ४, १९।
- ३. सोमस्य त्वा द्युम्नेन (+अभिष्विञ्चामि [तैसं.])। तैसं १, ८, १४, १; मै २, ६, ११; ४, ४, ५।

द्युचिनी- द्युम्निनीराप एता इति वीर्थवत्य इत्येवैतदाह । मारा ५, ३, ५, १९ ।

```
घो- अन्तरिक्ष- १९१; आदित्य- २६६; गो- ४ इ. ।
```

द्रप्स-

१. यो वा अस्याः (पृथिव्याः) रसः स द्रप्सस्तिममं प्रजा उपजीवन्ति । मै ४,१,१० ।

(४३१)

२. स्तोको वै द्रप्तः । गो २,२,१२॥ [°प्स - आदित्य - ६४ द्र.]।

द्भवदिड- इमं वाव देवा लोकं द्भवदिडेन (साम्ना) अभ्यजयन् । तां १०,१२,४ । द्भविणोदा-

- १. द्रविणोदा इति द्रविण ए होभ्यो द्दाति । माश ६, ३, ३, १३ ।
- २. प्राणा वै देवा द्रविणोदाः । तैसं ५, १,१०, ४; मै ३, २, १; काठ १९, ११; क ३१, १।

द्रष्ट्र- अम्र- १९९ द्र. ।

हु- वनस्पतयो वै द्व । तै १, ३, ९, १।

द्रुपद- देव- २६५ इ.।

द्रोण- अन- १४४; १४५ इ. ॥

द्रोण-कलश्-

- १. अतिरिक्तं वा एतत् पात्राणां यद् द्रोणकळशः । क ४४, ९ ।
- २. इन्द्रो वृत्रमहृत् तस्य शीर्षकपालमुदौब्जत् स द्रोणकलशो ऽभवत् । तैसं ६, ५, ९, १ ।
- रे. इन्दो वै वृत्रमह र स्तस्य (+ यन् ।मै.]) मूर्थानमुद्दस्तत् स द्रोणकलशो ऽभवत् । मै ४, ७, ४; काठ २८, ९; क ४४, ९।
- इयं वावेदं ब्रह्म चैव क्षत्रं च । तदुभयं द्रोणकलशे । जै १, ७८ ।
- ५ प्रजापतये त्वेति द्वोणकलशमि मृशेत्। तैसं ३, २, १, ३।
- है. प्रजापतिचै द्वीणकल्याः। काठ २८, १०; क ४५, १; माश ४, ३, १, ६; ५, ५, ११।
- ७. प्रजापतेर् वा एतत् पात्रं यद् द्रोणकलशः । मै ४, ८, ८।
- ८. माजापत्यो (+होष देवतया यद् [तां ६, ५, ६]) द्रोणकलशः। तां ६,५,६; १८।
- ९. प्राणा वै द्रोणकलशः। तां ६, ५, १५।
- १०. सूर्घा द्रोणकलकाः । मै ४, ५, ९; काठ २५, ९; क ४०, २।
- ११. मूर्धानं ते द्रोणकलशः पातु । मै ४, ८, ७३
- १२. यज्ञो वै द्रोणकलकाः। मारा ४, ५, ८, ५।
- १३ यस्य कामयेदसुर्व्यमस्य यज्ञं कुरुर्या वाचं वृज्जीयेति द्रोणकलकं प्रोहन्बाहुभ्यामक्षमुप-स्पृत्रोत्। तां ६. ५. १५ ।
- १४. राष्ट्रं द्रोणकल्याः। तां ६,६,१।
- १५. वृत्रो वै सोम आसीत्तं यत्र देवा अध्नंस्तस्य मूर्घोद्ववर्तं स द्रोणकलकोऽभवत् । मारा ४,४,

रे,४। [॰श- प्रावन्- १०; देवपात्र- ४ इ.]।

द्रोण-चित्- अन्नकाम- ३ द्र.।

द्वन्द्र-

रै. चौश्च त्वा पृथिवी च श्रीणीताम्। अहश्च त्वा रात्री च श्रीणीताम्। आपइच त्वीषधयइच श्रीणम्तु । वाक् च त्वा मनइच श्रीणीताम् । चक्षुइच त्वा श्रोग्नं च श्रीणीताम्। ब्रह्म च त्वा क्षत्रं च श्रीणीताम्। दक्षरच त्वा बर्छं च श्रीणीताम्। श्रोजरच त्वा सहरच श्रीणीताम्। ऋक् च त्वा साम च श्रीणीताम्। स्तोमरच त्वा यज्ञरच श्रीणीताम्। बृहच्च त्वा रथन्तरं च श्रीणीताम्। यज्ञरच त्वा दक्षिणा च श्रीणीताम्। स्यैरच त्वा चन्द्रमारच श्रीणीताम्। दर्शरच त्वा पौर्णमासरच श्रीणीताम्। अर्करच त्वाऽ-रवमेधरच श्रीणीताम्। काठ ३५,११; क ४८,११।

- २. द्वन्द्व वै मिथुनं (+ प्रजननम् [माश १,१,१,२२]) । ऐ ३,५०; माश ११,१,२,६।
- रे. द्वन्द्व वे वीर्यम् । काश ७,२,३,१३; कौ ८,७; माश १४,१,३,१।
- थ. दश्द्र प्रतिष्ठा। जै १, ३०९।
- प. प्राणा द्वन्द्वम् । काठ २६,१०; क ४१, ८, ४२,५ ॥ िद्व− अग्नि− ३८४ द.]।

द्वात्रिश- धतिद्वात्रिशः (स्तोमः)। मै २, ८,४।

द्वाद्शन्- संवत्सरस्य प्रतिमा वै द्वादश रात्रयः । ते १,१,६,७; ९,१०।

द्वादश-रात्र (यज्ञ-)-

- १. प्रजापतिवां एष द्वादशभा बिहितो यद् द्वादशरात्रः (यस्प्रवर्ग्यः तिथा.]) । तैसं ७,२,९,३; तैथा ५,११,६।
- २. यः कामयेत प्र जायेयेति स द्वादशरात्रेण यजेत । तैसं ७,२,९,१।
- यद् ध वै किं च यज्ञस्य दु॰दुतं दुइशस्तं विधुरं तस्य ह वा एतद्रिष्टिये । अरिष्टो ह वा एतेन यज्ञः । देवा वा एतं द्वाद्वारात्रमतन्वत । तेषां यद् यद्रिश्यत् तद्रिष्टेनारिष्टमकुर्वत । तद्रिष्टस्यारिष्टत्वम् । जै ३,५५ ।

द्वादशाह (यज्ञ-)-

- १. अधि तदध्नोति ह वा ऋस्विक्षु, य एवं विद्वान् द्वावृशाहेन यजते । तैसं ७, २,१०,१।
- २. अनुष्टुभं वावैतामासते यद् द्वादशाहम्। जै ३, ५।
- ३. भादित्यो वे द्वादशाहः । जै ३,३७७ ।
- एतावद् वाव संवत्सर इन्द्रियं वीयं यद् द्वादशाहः । जै ३,५ ।
- ५. एतावान् वे यज्ञो यावान् द्वादशाहः । काठ ९, १५।
- ६. एष वाव द्वादशाहो य एष (सूर्यः) तपत्येष इन्द्रः, एष प्रजापतिरेष एवेदं सर्वमित्युपान सितव्यम् । एष एवेदं सर्वमित्युपासितव्यम् । जै ३, ३८६ ।
- एष वे प्रजापतिद्वाद्यभा विनिहितो यद् द्वादशाहः। काठ ३४,८।
- ८. ओको वै देवानां द्वादशाहो यथा वै मनुष्या इमं छोकमाविष्टा एवं देवता द्वादशाहमाविष्टा देवता ह वा एतेन यजते य एवं विद्वान् द्वादशाहेन यजते । तो १०,५,१५।
- ९. क्षत्रं द्वादशादः। काठ ३६,७।
- १०. ज्येष्ठयज्ञो वा एष यद् द्वादशाहः। ऐ ४, २५।
- ११. तदाहुः किं वर्ष्म सत्राणामिति । द्वादशाह इति ब्रूयात् । जै २,३३८ ।
- १२. तन्त्रं वा एतद्वितायते यदेष द्वादशाहस्तस्थेते मयुखा यद्गायन्यसंन्याथाय । तां १०, ५, ६ ।
- १३. त्रिवृति स्तोमे, गायभ्यां छन्दस्यानी देवतायां द्वादशाहो sन्ततः प्रतिष्ठितः । जै ३. ३७० ।
- १४. द्वादशाहे वे सर्वे स्तोमा सर्वाण पृष्ठानि सर्वाण छन्दांसि सर्वाण सवनानि सर्वे पशवस

सर्वे देवास्त्रवें लोकाः सर्वे कामा द्वादशाहमन्वायत्ता द्वादशाहमन्वायत्ता द्वादशाहमनुसंतृष्यन्ति, द्वादशाहे संपन्ना द्वादशाहे प्रतिष्ठिताः । जै ३,३८५।

१५. पुरुषो ह वा एतस्य (द्वादशाहस्य) सत्रस्य विषुवान् । "अहमस्य सत्रस्य विषुवान् अस्मीत्येव मन्यमान एतेन द्वादशाहेन यजेत । जै ३, ३२०।

१६. प्रजापतियज्ञो वा एष यद् द्वादशाहः । ऐ ४, २५ ।

१७. प्रजापतिर्जायमान एव सह पाष्मनाऽजायत । सो ऽकामयताप पाष्मानं हनीयेति । स एतं व्यूटछन्दसं द्वादशाहं यज्ञमपश्यत् । तमाहरत् । तेनायजत । तेन विश्वश्चं पाष्मानं व्योहत । जे ३,७।

१८. प्रजापितवा एत ५ (हादशाहम्) स्वर्गकाम भाहरत् । काठ ३४, ७ ।

१९. प्रजापतिचैं द्वादशाहः। जै ३, ३७२।

२०. बृहत्या वा एतदयनं यद् द्वादशाहः । ऐ ४,२४ ।

२१. य एवं विद्वान् द्वादशाहमुपैति दीक्षयैवात्मानं पुनीत उपसद्भियेज्ञ १ सम्भरते हिस्वा शरीर १ सुत्यया स्वर्गे लोकमेति । काठ ३४,७।

२२. यथा रथनाभावरा धता एवं गायन्यां द्वादशाहो धतो ८ संप्ळवाय । जै ३, ६ ।

२३. यावान् संवत्सरस्तावान् द्वादशाहः। काठ ३४,६।

२४. वाग् (+वै [तैसं.]) द्वाद्शाहः । तैसं ७, ४, ५, ३; तां ११, १०, १९;१२, ५, १३ ।

२५. षट्त्रिंशदहो वा एव यद् द्वादशाहः। ऐ ४, २४।

२६. सर्वछन्दा यज्ञो यद् द्वादशाहः। जै ३,३६९॥ [°६- गायत्री- १००; त्रयस्त्रिशदह-; देव- ५४ ६.]।

द्वापर- संजिहानस्तु द्वापरः । ऐ ७, १५॥ [॰र- अहसून (ऋषि-)- द्र.] ।

द्वावि ५ श (स्तोम-)-

रै. वर्ची द्वाविशः। तैसे ४, ३, ८, १; मै २, ८, ४।

२. वर्षो द्वाविंश इति पश्चात , यद् द्वे द्विपाधजमानः प्रतिष्ठित्ये, यद् वि ए शतिद्वे विराजा अर्ज विराट् । काठ २०, १३ ।

द्धि-ज- द्विहं वे यजमानो जायते मिथुनादन्यजायते यज्ञादन्यत्। तद् यन्मिथुनाज्जायते तदस्ये छोकाय जायते । अथ यथज्ञाजायते तद्मुष्मे छोकाय जायते। गन्धर्वछोकाय जायते देवछोकाय जायते स्वर्गछोकाय जायते । जै १, २५९ ।

द्वितीय, या-

रै. अन्तरिक्षमेव द्वितीया चितिः । माश ८,७,४,१३ ।

२. अन्ने द्वितीयम् (अहः)। ता ११, ११, ९।

है यदूर्ध्व प्रतिष्ठाया ८ अवाचीनं मध्यात् । तद् द्वितीया चितिः । माश ८,७,४,२०।

ध. वर्ष्म द्वितीयमहः । ता ११, ९, ४।

५. चुषण्यद्वा एतदैन्द्रं त्रैष्टुभमदृष्यंत् द्वितीयम् । ता ११,६,३;८,५।

द्वितीय-वत्- द्वितीयवान् हि वीर्यवान् । काश ४, ७,३,५; माश ३, ७,३,८। द्वि-देवत्य- प्राणा वै द्विदेवत्याः (प्रहाः) । मै ४, ६, १; काठ २७, ५; ऐ २, २८ (द्व. तैसं ६,४,९,३; कौ १३,५;६) ॥ [°त्य- आदित्य- २०० द्व.] ।

द्धि-पदा (ऋच्-)-

- १. द्विपदासु च पुच्छम् । जे २, ४७।
- २. पुरुषो द्विपदाः । तै ३,९,१२,३।
- ३. प्रतिष्ठा (विंशत्यक्षरा [जै २,५९]) द्विपदा । जै २, ५८;५९ ।

द्धि पाद्-

- १. चन्द्रमा द्विपात्तस्य पूर्वपक्षापरपक्षी पादी । गी १, २,८ ।
- २. तस्माद् द्विपाच्चतुष्पादमत्ति । तै २.१.३.९ ।
- रे. द्विपाद् (+ वै [जै.]) यजमानः । तैसं ५, ३,८,३; मै १, ५,१०; ३.१,४; ४,८,२; क २९,७; जै १, १३१; १४७; १५७; २, १६३; २६०; ३, १६;२९५; कौ १६, ११; तां ४, ४,१९; ते १,७,४,४ (तु. काठ ३३,४; जै २, १११;३८२;)।

ध. द्विपाद्वै पुरुष: । ऐ ध, ३; ५,१७; १९;२१; मो १,४,२४; २,६,१२; तै ३, ९,१२,३ (तु. जै २,४३१; माज २,३, ४, ३३)।

द्धि-प्रतिष्ठ- द्विप्रतिष्ठः (+वै [ऐ.]) पुरुषः । ऐ २,१८;३,३१; गो १,४,२४; २,६,१२; (तु. तै , ९,१२,३)।

द्धि-यजुस् (इष्टका-)-

- १. यजमानो वै द्वियजुः । माश ७,४,२,१६;२४।
- २: श्रोणी द्वियजुः । माश ७,५,१,३५ ।

द्धि-रात्र (यज्ञ-)-

- १. अधैष द्विरात्रः । प्रजाकामो हैतेन यजेत । जै २,२०५ ।
- २. च्युष्टिर्वा एष द्विरात्रः । ते १,८,१०,३।
- ३. स यः कामयेत यत्र मे पितरश्च पितामहाइच सुकृतः स्वर्ग छोकमितास्तद्वुगच्छेयमिति स एतेन (द्विरात्रेण) यजेत । जै २,२३५ ।

द्धि-होत्- अमि- १३७ ह.।

द्वीपिन्- उदराद् द्वीपी (प्रजापतेरजायत) । जै २,२६७।

द्वेषस्-

- १. द्वेषोभ्यो ऽ न्यकृतेभ्य इत्याहान्यकृतानि हि रक्षा ५ सि । तैसं ६, ३, २, २ ।
- २. युयोध्यस्मद् द्वेषा ९ सि यानि कानि च चक्रम । मै २, ७, १०।

द्वेगत (< द्विगत्- [सामन्-])-

१. तदेतत् स्वर्गं सामः स यदयास्यो ऽमुष्माञ्चोकादिमं कोकमागच्छदस्माञ्चोकादमुं कोकम-गच्छत्स इमी कोकी द्विरनुसमचरत् तद् द्वैगतस्य द्वैगतत्वम् । जै ३, २१६ ।

- २. द्विगद्वा एतेन भार्गवो द्विः स्वर्गे लोकमगच्छदागत्य पुनरगच्छद् द्वयोः कामयोरवरूद्वये द्वैगतं क्रियते । तां १४, ९,३२।
- ३. स (अयास्यः) इमी लोकी द्विरनुसमचरत्, तद् द्वैगतस्य द्वैगतस्वम् । जै ३,२१६ । द्विपुदास (द्वि-उ° १ सामन्-) द्वयुदासं भवति स्वर्गस्य वा एतौ लोकस्यावसानदेशौ पूर्वेणैव पूर्वमहः स ५ स्थापयन्त्युत्तरेणोत्तरमहरभ्यतिवदन्ति । तां ५, ७, ४ ।

ध

धन-

- १. इहैव रातयः सन्तु इतीहैव नो धनानि सन्त्वित्येवैतदाह । माश १४,२,२, २६ ।
- २. तसाद्धिरण्यं कनिष्ठं धनानाम् । ते ३,११,८,७।
- रे. धनं मे श ५ स्य पाहि। काठ ७, ३।
- ध. राष्ट्राणि वै धनानि । ऐ ८, २६ ॥ [°न- अमेनि- इ.]।

धनुस्-

- -१. बज्रो वै घनुः (+बज्रो राजन्यः L मै ४,४,३ J)। मै ४,४,३;६,८।
- २. वार्त्रं वे धनः। माश ५,३, ५,२७।

धरुण-

- रै. अथ यद् धरुण एकविंश इत्यसी हि स आदित्यः । एतस्मिन् वा इदं सर्वे धतम् । जै ३, ३०९ ।
- २. असावेवादित्यो धरुण एकवि ए शसद्यत्तमाह धरुण इति यदा होवैषोऽ समेत्यथेद ५ सर्व ध्रियते । माश ८, ४, १, १२ ।
- रे. धरुणमसि दिवं द ९ ह, चक्षुदे ९ ह, श्रोत्रं द ९ ह। तैसं १,१,७,१-२।
- ध. धरुणो मातरं घयन्नित्यग्निमेवैतत्पृथिवीं धयन्तमाह । माश ध, ६, ९, ९ ।
- ५. प्रतिष्ठा वै घरूणम् । मारा ७,४,२,५॥ [॰ण- अन्तरिक्ष- १९३; अपान- ३५ द्र.]। धर्त्र-
 - रै. धर्त्रमसि, दिवं द ९ ह (+क्षोजो देहि बलं देहि Lकाठ., क.])। मै १, १,८; ४,१,८; काठ १,७; ३१,६; क १,७; ४७,६; माग १,२,१,११।
 - रे. धर्त्रमस्यन्ति श्रिं इ एह, प्राणं इ एहापानं इ एह । तैसं १, १,७, १।
 - रे प्रतिष्ठा वे धर्त्रम् । मारा ८, ४, १, २६।
- प्त. वायुर्वाव धन्नै चतुष्टोमः । स आभिश्चतसृभिदिगिभः स्तुते । माश ८, ४, १, २६ । धर्म-
 - रै. एव धर्मो य एव (सूर्यः) तपत्येष हीद ए सर्व धारयत्येतेनेद ए सर्व धतम् । माश १४, २, २, २९ ।
 - २. तदेतत्क्षत्रस्य क्षत्रं यद्धमैः । तस्माद्धमीत्यरं नास्ति । माश १४, ४,२,२३।
 - दे. धर्म चर ः धर्मान्न प्रमदितन्यम् । तैआ ७,११,१; तैउ १,११,१ ।
 - ध. धर्म (साम) भवति । धरमैस्य ध्त्ये । ता १४,११,३५ ।

- ५. धर्मेण सर्वमिदं परिगृहीतं धर्मान्नातिदुश्चरं तस्माद्धमें रमन्ते । तैआ १०, ६२,१ ।
- ६. धर्मों मनुष्याः (मनुष्यः [गो.]) । काठ ३७,१७; गो २,२,१३ (तु. तैसं ३,५,२,२) ।
- धम्मी वा अधिपतिः। तै ३.९, १६, २।
- ८. धर्मो हैनं (ब्रह्मचारिणम्) गुप्तो गोपायति । गो १,२,४ ।
- ९. प्रेविरसि धर्माय त्वा धर्म जिन्व । तैसं ४,४,१,१ ।
- १०. यो वै स धर्मः सत्यं वै तत्तस्मात्सत्यं वदन्तमाहुर्धमै वदतीति धर्मं वा वदन्त ५ सत्यं वदतीति । माश १४,४,२,२६ ।
- ११. वरुणाय धर्मस्य पतये ... यवमयं चर्व निवेपेत् । मै २,६,६ ।
- १२. वरुणोऽस्य प्रजां धर्मेण दाधार । ऐआ २,१,७ ।
- १३. श्रीवें धर्मः । राज्यं वै धर्मः । ***धर्मणो धारयति । जै ३,२३९ ।
- १४. स कृष्णमृगोऽभवत्, स कृष्णमृगो भूत्वा पृथिवीमन्वचरत्, तमनु धर्मइचचार । छ ११३॥ [°र्म- अप्- १८८ इ.]।

धर्म-धृत्- सोमा इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्निस्ते देवा धर्मधतो धर्म धारयन्त्वित्येते वै देवा धर्मधतो बदिमे प्राणाः । मै ४,४,२ ।

धर्म-पति- वरुणो (एवैनम्) धर्मपतीनाम् (सुवते) । तै १,७,४,२ ।

धर्मन्-

- शावापृथिवी वस्णस्य धर्मणा विष्कमिते भजरे भूरिरेतसा । मै ४. ११,१ ।
- २. धर्मासि दिशो द ५ ह योनिं द ५ ह प्रजां द ५ ह । तैसं १,१,७,२ ।
- २. मित्रावरुणौ (+ त्वा परिधत्तां Lक.]) ध्रुवेण धर्मणा । मै ४,९,१; क १,११ ।
- ध. वरुण धरमीणां पते । ते ३,११,४,१ ॥ [°र्मन्- दिश्- ४५; ५५ द्र.]।

धवित्र- प्राणा वै धवित्राणि । माश १४,३,१,२१, तैआ ५,४,१३। धा वै नाम वेदिः। जै १, ८४।

धात्-

- १. अग्र ५ वे धाता। मे ४,३,५।
- २. इयं (पृथिवी) वै भाता। ते ३,८,२३,३।
- ર. डलो (ऊलो [तैसं.]) हलिक्ष्णो वृषद र शस्ते धातुः (धात्रे [મે.]) ! तैसं ५ ५, १२,९; मै ३, १४, १२; काठ ४७,२।
- धर्त्री च धरित्री च मित्रावरुणयोमित्रस्य धातुः । तैसं ४, ४, ११, २ ।
- ५. धाता प्रजाया उत राय ईशे, धातेदं विश्वं भुवनं जजान । धाता पुत्रं यजमानाय दाता, तस्मा उ हुन्यं धतवद् विधेम । तैसं ३, ३, ११, २-३ ।
- ६. घाता मे धाम्ना सुधां दचातु । काठ ५, ५।
- ७. धाता वषट्कारः । तैसं ३, ४, ९, ६; मै ४, ३, ५; काठ १२, ८।
- ८. धाता षडश्चरेण षड् ऋत् नुदन्नयत् । तैसं १, ७, ११,१।
 - धाता षड्ढोता (षड्ढोत्रा [तै २, २, ८, ४])। तै २,२,८,४;३,१,१।

- १०. धाता बड्डोतुणा ५ होता । तै २, २,८,४; ३, ५, ६ ।
- ११. धातुः कक्कटः [उन्नीतम् (पयः [मै.])]। मै १, ८, १०; काठ ४७, ५।
- १२. धातुर्देशमी (नवमी [काठ.])। तैसं ५, ७, २२, १; मै ३, १५, ५; काठ ५३, १२।
- १३. धात्रे पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति । तैसं १,८, ८, १ (तु. मै २,६,४; काठ १५,३)।
- १४. धात्रे पृषोद्रः । काठ ८, २।
- १५. नृचक्षसां भागोऽ सि, धातुराधिपत्यं, जनित्र ५ स्पृत ५ सप्तदशः स्रोमः । तैसं ४, ३,९,१; मै २, ८, ५: काठ १७, ४; क २६, ३।
- १६. प्रजापतिर्धाता । माश ९, ५, १, ३८ ।
- १७. मृत्युस्तद्भवद्याता । ते ३, १२,९, ६।
- १८. यत्ससमे ऽ हम्प्रवृज्यते । धाता भूत्वा शक्करीमेति । तैआ ५, १२, २ ।
- १९. यदिन्द्राय वैराजाय (निर्वपति), यदेव धातुस्तेजस्तदेवावरुन्धे । तैसं २, ३,७, ३।
- २०. यद् (प्रजापतिर्दिख्न प्रतिष्ठायेद ५ सर्वम्) दश्वद्विद्धद्तिष्ठत्तसाद्वाता । माश ९,५,१, ३५।
- २१. यन्त्री च यमनी च मित्रावरुणयोर् मित्रस्य धातुः। काठ २२, ५।
- २२. यः सूर्यः स धाता स ड एव वषट्कारः । ऐ ३, ४८ (तु. ऐ ३,४७)।
- २३. संवत्सरो वै धाता । तैसं १, ५,१, ३; मे ४, ३, ६; काठ १२, ८; तै १, ७,२, १ ।
- २४. सप्तभिरस्तुवत, सप्तर्षयो (सप्त ऋषयो ध्मै.) ऽस्त्र्यन्त, धाताऽधिपतिरासीत् । तैसं ४, १,१०,१: मै २, ८, ६।
- २५. स यः स धातासी स भादित्यः। माश ९, ५, १, ३७।
- २६. सरूपा धान्ने। मै ३, १३,६॥ [°तृ- अप्नि- १९९; अज- ६८; आयुस्- २७; क्षत्र- ६९; चन्द्रमस्- ३१;३७; दीक्षा- १० इ.]।

धातु-सुख- अमितच्छन्दोऽभ्यक्रन्दत् । ततः पञ्चनसृजत धातृमुखान् । जै ३,३८९ ।

धात्र– धात्र: षट्कपालः (पुरोडाशः) । तां २१, १०,२३ ।

धाना-

- १. एणीर्थाना हरिणीरर्जुनीः सन्तु धनवः । तिल्डवत्सा ऊर्जमस्मै दुहाना विश्वाहा सन्त्वनपस्फुरन्तीः । तैआ ६, ७,९ ।
- २. एतास्ते स्वधा अमृताः करोमि यास्ते धानाः परिकिशस्यत्र । तास्ते यमः पितृभिः संविदानो-ऽत्र धेनुः कामदुघाः करोतु । तैआ ६,९,१ ।
- रे. ताः (धानाः) न दक्तिः खादेयुः । पश्चावो वाऽएते नेत् पशूत् प्रस्नदे करवामहाऽइति । माश ४,४,३,९९ ।
- धे. नक्षत्राणां वा एतद्वृपं यद्धानाः । ते ३,८, १४,५ ।
- ५. पशवो वै धानाः । मै ४,७,४; कौ १८,६; गो २,४,६।
- ६. पितृभ्योऽनिन्दात्तेभ्यो धानाः । काठ ९,६ ।
- ए. हर्योधांनाः (+सह सोमाः ।तैसं.) । तैसं १,४,२८,१; माश ४,२,५,२२ ॥ [°ना- अश्विन्- १८; अहन्- २१; अहोरात्र- ६; इन्द्र- १३८;४१२ द्र.] ।

धान्य-

- १. दश प्राम्याणि धान्यानि भवन्ति । ब्रीहियवास्तिलमाषा अणुप्रियंगवो गोधूमाश्च मस्राश्च खल्वारच खलकुलाश्च । माश १४,९,३,२२ ।
- २. धान्यमिस धिनुहि देवान् (+ इति धान्य ए हि देवान्धिनवदित्यु हि हविर्युद्धते ।माश. ।)। तैसं १,१,६,१; मे १,१,७;४,१,७; काठ १,६; ३१,५; क १,६; ४७,५; माश १,२,१,१८।
- इ. विश्वेभ्यो देवेभ्यो धान्यम् । तैआ ३,१०,३ ।

धामन्- अङ्गानि वै धामानि । काश ४,३,४,११ ॥ [°मन्- धातृ- ६ द्रः] ।

धाम-च्छद्- वाग्धामच्छद् । माश १०, १,३,१० ।

घाच्या-

- १. इयं (पृथिवी) वै धारुयेयं हि सर्वेषु भूतेषु हिता। शांआ २,४।
- २. तद्देके । पुरस्ताव् घारये दधत्यन्नं धारये, मुखत इदमन्नाद्यं दध्म इति वदन्तस्तदु तथा न कुर्व्यात् । माश १,४,१, ३७ ।
- ३. धाब्याभिनैं प्रजापतिहिमाँ हलोकानधयर्थं यं काममकामयत । ऐ ३,१८।
- ध. पत्नी (+ वै [ऐ ३,२४]) धाट्या । ऐ ३,२३; २४; गो २, ३,२१;२२ ।
- ५. प्राणो (+वै ।कौ.।) धारया । कौ १५,४; जैउ ३,१,४,३ ।
- ६. महिषी (वायुर् जिंड.)) धाच्या । की १५,४; जैंड ३,१,४,२।
- ७. यत्र यत्र वे देवा यज्ञस्य छिद्रं निरजानंस्तद्धाच्याभिरिषद्धुस्तद्धाच्यानां धाच्यात्वम् । ऐ ३,१८।
- ८. बुषा वै स्ददोहा योषा धाट्या । ऐआ १,४,२।
- ९. स्यूमहतवज्ञस्य यद्धाव्याः । ऐ ३, १८।

धारका- धारका ह वै नामैषेतया ह वै प्रजापितः प्रजा धारयाञ्चकार । माश ११,६,२,१०। धारा- तथद्वत्रीत् (ब्रह्म) आभिर्वा अहमिदं सर्वे धारयिष्यामि यदिदं किंचेति तस्मात् धारा अभवंस्तद्वाराणां धारात्वं यच्चासु भ्रियते । गो १,१,२।

धिया-वसु- वाग्वै धियावसुः । ऐआ १, १,४।

धिषणा-

- १. इमे वै देवी धिषणे, इदं धुवं सदः, एभिरेवैनं तद् छोकैर्द ए इति । जै १,८०।
- २. धिषणा ऽसि पार्वती (पर्वत्या [तैसं.]) ''धिषणा ऽसि पार्वतेथी (पार्वती [मै.]) । तैसं. १, १,६,१; मै १,१,७; काठ १,६; क १,६।
- ३. वाग्वै धिषणा देवी विश्वदेन्यवती । मै ३,१,८; ४, ५, २; माश ६, ५,४,५ ।
- ४. विद्या वे धिषणा। तैसं ५, १, ७, २; मै ४, २, १; काठ १९, ७; ३१, १; क ३०, ५; ४७, १; ते ३,२,२,२ ॥ [॰णा– अन्त— ३ इ.]।

धिष्णिय,°ष्णय-

- १. अम्नेरेतास्तन्वो यद् धिल्याः । मै ४, ६, ९ ।
- २. अग्नेर्वा एता वैद्वानरस्य प्रियास्तन्वो यद्धिष्ण्याः । काठ २६,१; क ४०,४।
- ३. अमुष्मिन्तै (ग्रु-) छोके सोम आसीत् तं धिष्ण्या अगोपायन् । काठ २६,१; क ४०,४।
- एतानि (स्वानः, आजः, अङ्घारिः, बम्भारिः, हरतः, सुहस्तः, कृशातुः) वै धिष्ण्यानां

नामानि। माश ३, ३, ३, १९।

- ५. घिष्णिया वा अमुहिमँ छोके सोममरक्षन् , तेश्योऽधि सोममाहरन् । तैसं ६, ३, १,२।
- ६. धिष्णयान्युप्यन्ते ऽनयोर्लोकयोर्विधत्ये । क ४०, ४ ।
- ७. घिष्ण्याः शकाः (सुपर्णस्य गरुत्मतः)। मै २, ७, ८; काठ १६, ८।
- ८. प्राणा वा एते यद् धिष्णियाः । तैसं ६, ३, १, ५ (तु. काठ २६, १; क ४०, ४) ।
- ९. आतृन्या धिष्ण्येषु । काठ ३४, १५ ।
- १०. आतृन्यायतनं धिष्ण्याः । मै ३,३, २ (तु. काठ २१, ४; क ३१,१८)।
- ११. मित्रावरुणी भिष्ण्येभिः [भिष्ण्यैः [मै.] (सहागच्छताम्)] । मै १, ९, २; काठ ९, १० ।
- १२. यदन्तरुद्रे तद् धिष्ण्याः । मै ४, ५, ९ ।
- १३. स्त्रीणां वे नेष्टा, पुमान् धिष्ण्यः । काठ २८,८; क ४४,८ ॥ [°य, °ष्ण्य- अमिष्टोम- २४; आह्वनीय- २३; गन्धर्व- ८; त्रिवृत्- १४ इ.] ।

धी-

- १. धीनामवित्री (सरस्वती)। तैसं १, ८, २२, १।
- २. धीरसीति ध्यायते हि वाचेत्थं चेत्थं च। काठ २४,३; क ३७,४।
- रे. धीरसीत्याह, यद्धि मनसा ध्यायति, तद्वाचा वदति । तैसं ६, १, ७, ४-५ ।
- **४. प्राणा धिय: । माश ६, ३, १, १३ ।**
- प. युक्तते धियः, इति (यदाह) तद्वाचं युनक्ति । माश ३, ५, ३, ११ ।
- ६. वाग्वै धीः (+ घृताची [ऐआ.])। काश ४, २, ४, १३; ५, ३, ८; ऐआ १, १, ४। [धी- कर्मन्- ४ द्र.]।

भी-त्व- यद्वाव ध्यायतीत्थमसा ३ दित्थमसा ३ दिति, तदस्या (वाचः) धीत्वम् । मै ३,७,५ । भीति- क्रतु- ३ द्व. ।

ध्रार्-

- १. एताभिस्तद् देवा असुरानधूर्वन् । यदधूर्वस्तस्माद् धुरोऽभवन् । जै १, ३१८ (तुः जै १,९९)
- २. तेन पुरुषेणासुरानधूर्वन् , यदधूर्वं ५ स्तद्धुरां धूरत्वम् । ष २, ३ ।
- रे. तेम्बः (देवेभ्यः प्रजापतिः) एतान् धुरः प्राणान्प्रायच्छन्मनः प्रथममथ प्राणमथ चक्षुरथ श्रीत्रमथ वाचं ताभ्यः पञ्चभ्यो धूर्भ्यः पुरुषञ्च पश् ५ श्र निरमिमीत । व २,३ ।
- **४. द्वे** एव धुरी मनश्चैव वाक् च। जै १,३२०।
- ५. धूरसि, धूर्व धूर्वन्तं, धूर्व तं योऽस्मान् धूर्वति, तं धूर्व यं वयं धूर्वामः । तैसं १,१,४,१।
- ६. धूरसि, ध्वर ध्वरम्तम् (+ इत्याह रक्षसां ध्वराये रक्षसामन्तरित्ये ध्मै ३, ७, ८])। मै १, १,४; ३, ७,८।
- ७. धुरसि श्रेडो रहमीनामपानपाः । तैसं ३,२,१०,२।
- ८. प्रजापतिर्यत् प्रजा असुजत ता धूर्भिरेवासुजत । जै १, ९९ ।
- ९. प्राणा वै (पश्चो [जै.]) धुरः । जै ३,२१०; तां १४,९,१८॥ [धुर्- अग्नि- २५४; अन्त-३; छन्दस्- ३९ इ.]।

```
धुर्य- अमि- १६३;४४२ द्र. ।
```

धूङ्क्षा - अग्नये धूङ्क्षा । काठ ४७.९ ।

धूम-

- १. तस्य समास्प्तस्य भीतस्य (वृत्रस्य) यत्र व्यार्ध्यंत ततो धूमोऽस्ज्यत । मै ३,९,५ (तु. काठ २६,८) ।
- २. दिन्य ९ सुपर्ण वयसा बृहन्तम्, इति दिन्यो वाऽएव (अग्निः) सुपर्णो वयसो बृहन्ध्मेन (वयः = धूमः)। माश ९,४,४,३।
- रे. धूमो वाऽअस्य (अमेः) श्रवो वयः स होनममुद्भिङ्कोके (श्रावयति)। माश ७,३,१,२९।
- धः पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तम्, इति पृथुर्वाऽएव (अप्तिः) तिर्येङ् वयसो बृहन्धूमेन । माश ६, ३,३,९९।
- ५. स यत् (मृतं शरीरम्) धुनोति तस्माद् धुनः । धुनो ह वै नामेषः । तं धूम इति परोक्षमा-चक्षते परोक्षेणैव । परोक्षप्रिया इव हि देवाः । जै १, ४९ ।
- धूम्म- यो धूम्रस्ताम्नधूम्नः (ऋषभः) स प्रजापतिः । मै ४, २, १४ ॥ [॰म्न- आन्तरिक्ष-; आहिवन- ५ इ.] ।

धृतवत- एष (राजा) च श्रोत्रियरचैतौ ह वै ही मनुष्येषु धतवतौ । माश ५,४,४,५। धृति-

- १. क्षेमो वै छतिः। माश १३,१,४,३।
- २. धतिधुँवा (प्रायश्चित्तार्थं वेदभागमध्येतुः पुरुषस्य)। तैआ २, १७,२।
- धृष्टि— स यदेनेन (उपनेषेण) अर्थिन धृष्णिवनोपचरति तेन धृष्टिः । माश १,२,१,३ । धेना-
- १. अन्नं वै धेनाः । माश ७,५,२,११।
 - २. धेना बृहस्पतेः (+पती [गी.])। मै १,९,२; काठ ९,९०; गो २,२,९; तैआ ३,९,९।

ंधेनु-

- १. आपो वाव धनवस्ता हीदं सर्व धिन्वन्ति । ऐआ १, ३, ५ (तु. की १२, १)।
- २. इयं (पृथिवी) वै धेनुः। माश १२, ९, २, १९।
- रे. उपहूता धेनुः सहर्षभा। तैसं २, ६, ७, २-३।
- ध. एतद्वे सर्व वयो यद् धेनुइचानङ्वा ५ इचैती वे यज्ञस्य माता च पिता च यद् धेनुइचानङ्वा ५ इचाज्यं च पयइच धेन्वाः, पुरोडाग्नइच चरुइचानडुदः । मै १,६,४।
- ५. दोग्ध्री धेनुः (आजायताम्)। तैसं ७, ५, १८, १।
- ६. द्यावापृथिन्या खलु वाव धेनुर्देवतया। काठ ३४, १।
- ७. धेतुः प्रतिहर्तुः, प्रतीव ३ होषा हरति, प्रतीव प्रतिहर्ता । मै ४, ४, ८।
- ८. धेनुरिव पयो सस्मासु धुक्व। तैसं १, १, १४, ३।
- ९. घेनुरिव वा इयं (पृथिवी) मनुष्येभ्यः सर्वान् कामान् दुग्धे (दुहै [माशः]) । कास १, २,१,१२; माश २,२,१,२१।
- १०, घेनुर्देनि देयाऽऽशिषामवरुद्धि । काठ ८, ८ ।

- ११. धेनू भौमी। काठ ५०, १।
- १२. पयस्या वै धेनुः। पयस्याभानसौ मित्रावरुणौ । जै २,२०३।
- १३. प्रथमा ह न्युवास, सा धेनुरभवद्यमे । मै २, १३, १०।
- १४. माता घेनुः। माश २, २, १, २१; ५, ३, १, ४।
- १५. मातेव वा इयं (पृथिवी) मनुष्याणां च पशूनां च मातेव धेनुः । काश १, २,१, १२ ।
- १६. वाग्वै धनुः। मै ४, ४, ८; गो १,२,२१;तां १८, ९, २१।
- १७. वाचं धेनुसुपासीत । माश १४, ८, ९, १ ।
- १८. वाचमेव तद्देवा धेनुमकुर्वत । माश ९, १, २, १७।
- १९. स धेन्वै चानडुहरूच नाश्चीयाद्धेन्वनडुही वा ऽ इद ९ सर्व विश्वतः । माश ३,१,२,२१।
- २०. सारस्वतइवरुधेंनुर्दक्षिणा । मै २, ६,१३॥ [॰नु- अदिति- ५२;५७; अनडुह्- ४;१०; अनुमति- ५;१०; आदित्य- ९०;९४; आशिस्- २; इडा- २४; उक्थामद- २; छन्दस्- १८; जगती- ३२;३५; द्यावापृथिव्या- ४; धाना- १;२; इ.]।

धेनुष्टरी- धेनुवां एषा सती न दुहे तस्माद् धेनुष्टर्युंच्यते । काठ १३, ६।

ध्रुव-

- १. अहर्वे ध्रुवम् । जै ३,५८।
- २. भायुर्घा असि ध्रुवा SS युर्मे धेहि। मै ४, ६, ६।
- रे. उपोप्ते उन्ये ग्रहाः साधन्ते ऽनुपोप्ते ध्रुवस्तस्मादस्थाऽन्ये पशवः प्रतितिष्ठन्ति, मा ए सेन पुरुषः । मै ४, ६, ६ ।
- ४. एषां वै लोकानामयमेव ध्रुव इयं पृथिवी ममेवैतेन लोकमुज्जयति । माश ५, १,२,४ ।
- तथदेतं (असुराः) न शेकुरुद्धन्तुं तस्माद् ध्रुवो नाम । माश ४, २, ४, १९ ।
- ७. धुवं वा अनु मनुष्याः प्रजायन्त इतरान् प्रहानन्वन्याः प्रजाः । काठ २८.१ ।
- ८. ध्वमिस पृथिवीं ह ए हायुई ए ह प्रजां ह ए ह । तैसं १,१,७,१।
- ९. ध्रवस्तिष्ठाविचाचिलिरित्याह प्रतिष्ठित्ये । तैसं ५,२,१, ४।
- १०. पृथिवी देवता विराट् छन्दो ध्रुवस्य पात्रमसि । तैसं ३,१, ६,३ ।
- ११. यदाग्निमारुतं तेन ध्रुव उक्थवान् । क ४५,१।
- १२. यहै स्थिरं यत्प्रतिष्ठितं तद् ध्रुवम् । माश ८,२,१,४ ॥ [°व- आयुस्- १०;२३; ३०;३१; प्रह- १६; धिषणा- १ द्र.]।

भुव-क्षित् - अन्तरिक्ष - ११४; आत्मन् - १२; उपमृत् - १; दिव् - ११२ द्र.। भुव-क्षिति - भुवक्षितिरस्यन्तरिक्षं देह । मै १,२,८; ३,८,५ ।

ध्रुवा-

१. अधैनम् (इन्द्रम्) अस्यां ध्रुवायां मध्यमायां प्रतिष्ठायां दिशि साध्याश्चाऽऽष्त्याश्च देवाः · · · अभ्यविक्चन् · · · राज्याय । ऐ ८,१४ ।

- २. भारमैव ध्रुवा (+ तद्वाऽभारमन एवेमानि सर्वाण्यङ्गानि प्रभवन्ति तस्मादु ध्रुवाया एव सर्वे। यज्ञः प्रभवति [माश १,३,२,२])। माश १,३,२,२;४,५,५।
- ই. इयं (ध्रुवा) दिगदितिर्देवता (पृथिवी)। काठ ७,२; तै ३, ११,५,३।
- ध. इयं [+ वै ।तैसं.। (पृथिवी)] ध्रुवा । तैसं २,६,५,६; काठ ३१, ९ (तु. मै २,३,२;४,१,११; माश १,३,२,४; ते ३,३,१,२; ६,११)।
- ५. एविमव हीयं (१थिवी) ध्रुवेव प्रतिब्डितेवाचराचरेव । काठ १२,२ ।
- ६. किंदेवतोऽस्यां ध्रुवायां दिइयसीति । भग्निदेवत इति । माश १४, ६,९,२५।
- तस्मादस्यां ध्रुवायां मध्यमायां प्रतिष्ठायां दिशि ये के च कुरुपञ्चालानां राजानः सत्रशोः शीनराणां राज्यायैव तेSभिषिच्यन्ते राजेत्येनानभिषिकानाचक्षते । ऐ ८, १४ ।
- ८. ध्रुव एहि घृताची पृथिवी जन्मना । कःठ१, ११; क१, ११।
- ९. ध्रुवा च पृथिवी च सवितुर्मस्तां वस्णस्य । काठ २२,५।
- १०. धुवा दिशां विष्णुपत्न्यघोराऽस्येशाना सद्दसो या मनोता। बृहस्पतिर्मातरिइवोत वायुः संधुनाना नाता अभि नो गुणन्तु । विष्टम्भो दिवो धरुणः पृथिन्या अस्येशाना जगतो विष्णुपत्नी । विश्वव्यचा इषयन्ती सुभूतिः शिवा नो अस्त्वदितिरुपस्थे । तैसं ४, ४,१२,५ (तु. मै ३,१६,४; काठ २२,१४)।
- ११. ध्रुवाऽसि धारया मयि प्रजा ५ रायस्पोषं गौपत्य ५ सुवीर्य ५ सजातान् यजमानाय। तैसं ४,१,५,४।
- १२. ध्रुवा सीदेति स्थिरा सीदेत्येतत् । माश ६, १,२,२८।
- १३. पश्चाबो वै ध्रुवा। मै ४,१,१२।

म

- १४. प्रधिन्यसि जन्मना धुवा नाम । मै १,१,१२।
- १५. यजेति ध्रुवाम् [+ तेन Lकाठ.] (युनिक्ति)] । मै ४,१,११; काठ ३१,१३।
- १६. विश्वनी नामासीयं (ध्रुवा) दिक्, तस्य।स्ते यमोऽधिपतिः कल्माषग्रीवो रक्षिता। तैसं 4, 4,90,21
- १७. वैकङ्कती (यजमानो वै [माश.]) ध्रुवा। तैसं ३,५,७,३; माश १,८,१,३९।
- १८. शैशिरी मासौ प्रयच्छेति । एतौ ते प्रयच्छानीत्यन्नमन्नमित्येव पतित्वास्यै (धुवायै) दिशी रैवतं भा बादत्त । जै ३,३६६ ॥ [°वा- अन्त- १०५; अनुष्टुभ्- ५५; धति- २ इ.]।

न

- १. अधैतत्पूर्णमभ्यातम् । यन्नेति · · तस्मात्काल एव द्यात्काले न द्यात् तत्सत्यानृते मिथुनी-करोति तयोर्मिथुनात् प्रजायते । एआ २, ३, ६ ।
- २. जर्ध्व ऊ पुण ऊतये तिष्ठा देवो न सवितेति यहै देवानां नेति सदेवामो ३ मिति तिष्ठ देव इव सवितेत्येव। ऐ २, २।
- रे. जो ३ मिति सस्यं नेत्यनृतम् । ऐआ २, ३_, ६ ।

- थ. यद्वै नेत्यृच्योमिति तत् । माश १, ४, १, ३० ।
- प. वियत्सूर्यो न (इव) रोचते बृहद्भा इति वियत्सूर्य इव रोचते बृहद्भा इत्येतत् । माश ६,
 ८, १, १४।

नंशि- अशनद् वा इयमिति त एव नंशयः । जै ३, २३८ ।

नकुल- आरण्यो ८ जो नकुल: शका ते पौष्णाः । तैसं ५.५,१२,१ ॥ [°क- दिश्- २७ इ.]।

नक्क- नक एवे रक्षा ए सि प्रेरते। मै २,१,१९ ॥ [°क्क- अग्नि- ३०६ इ.]।

नक्तो(क्ता-उ)षास्- नक्तोषासेति कृष्णायै इवेतवःसायै पयसा जुहोति । तैसं ५, ४, ९, ३॥ [॰षास्- अहोरात्र- २१; ३८ इ.]।

नक्षत्र-

- १. अथ यन्नश्रन्नाणीत्याख्यायते तल्लोकम्प्रणा (इष्टका)। माश १०, ५, ४, ५।
- २. अमूनि नचुत्राणि सर्वेषां भूतानां प्राणैरप प्रसर्पेन्ति चोत्सर्पेन्ति च । तैआ १,१४,२।
- ३. इन्द्रो वै वृत्रमह ए स्तस्येमे (यावापृथिन्यौ) रूपाण्युपैतां चित्राणीयं (पृथिवी), नक्षत्रा-ण्यसौ (योः) । मै ४, ४, ७ ।
- ध. एकं द्वे त्रीणि चत्वारीति वा ८ अन्यानि नक्षत्राण्येथता एव भूयिष्ठा यत्कृत्तिकाः । माश २, १, २, २ ।
- ५. चत्रं नक्षत्राणाम् (आदित्य आदत्त)। जै २.२६।
- ६. चित्राण्येव नक्षत्राणाम् (रूपम्)। जै २, ४२९ ।
- ७. ज्योतिवैं नक्षत्राणि । कौ २७, ६ ।
- ८. तन्नसत्राणां नक्षत्रत्वं यन्न क्षियन्ति । गो २,१,८।
- ९. तसात्सोमो राजा सर्वाणि नक्षत्राण्युपैति । व ३, १२ ।
- १०. तानि (पुण्डरीकाणि) नक्षत्राणा ५ रूपम् । माश ५, ४, ५, १४।
- ११. तानि वा s एतानि सप्तवि र शतिर्नेक्षत्राणि सप्तवि र शतिः सप्तवि र शतिहोपनस्त्राण्येकैकं नक्षत्रमनूपतिष्ठन्ते । माश १०, ५, ४, ५ ।
- १२. ते ह देवा ऊचुः । यानि वै तानि क्षत्राण्यभूवत्न वै तानि क्षत्राण्यभूवित्निति । तहै नक्षत्राणां नक्षत्रत्वम् । माश १,२,२,५९ (तु. तै २,७,१८,३)।
- १३. नक्षत्राणां वा ८ एतद्र्यं यञ्जाजाः । माश १३, २, १, ५।
- १४. नक्षत्राणां वा एषा दिग्यदुदीची । ष ३, १।
- रेप. नचत्राणां चतुर्थी (°णामतीरोकाः [काठ २३,१]। तैसं ५, ७, २२, १; काठ ५३, १२।
- ९६. नक्षत्राणि प्रतिरूपेण [रूपैः [मै.] (सहागच्छन्तु)] । मै ३, १५, ८; काठ ५३, १०।
- १७. नक्षत्राणि (पुरुषस्य १=आदित्यस्य।) रूपम् । तैसं ७, ५, २५, १; तैआ ३,१३, २।
- १८. नजत्राणि वै जनयो ये हि जनाः पुण्यकृतः स्वर्गं लोकं यन्ति तेषामेतानि ज्योसी ए पि । माश ६,५,४,८।
- १९. नक्षत्राणि वै रोचना दिवि । तै ३,९,४, ३।

- २०. नक्षत्राणि स्थ चन्द्रमसि श्रितानि । संवत्सरस्य प्रतिष्ठा । तै ३,११,१, १३।
- २१. नक्षत्राणि (सर्वोऽग्निः) स्वलोके । तैआ १,२०, २ ।
- २२. प्रजापितवें सोमाय राज्ञे दुहितूरददान् नक्षत्राणि । मै २,२,८; काठ ११,३ ।
- २३. ब्राह्मणो वा अष्टावि १ शो नक्षत्राणाम् । तै १,५,३,४।
- २४. भाकुरयो ह नामैते भा एहि नक्षत्राणि कुर्वन्ति । माश ९,४,१,९।
- २५. यत् पुण्यं नक्षत्रं तद्वषट्क्वींतोपन्युषं यदा वे सूर्य उदिति । अथ नक्षत्रं नैति । यावित तत्र सूर्यो गच्छेत् । यत्र जघन्यं पश्येत् । तावित कुर्वीत । यत्कारी स्यात् । पुण्याह एव कुरुते । ते १.५.२.१ ।
- २६. यथैवासी सुर्व्य एवम् (नक्षत्रम्)। तेषाम् (नक्षत्राणाम्) एष (सूर्व्यः) उद्यन्नेव वीर्य्य क्षत्रमादत्त । माञ्च २, १.२, १८ ।
- २७. यानि वा प्रथिव्याश्चित्राणि तानि नक्षत्राणि । तै १,५,२,६।
- २८. यावन्त्येतानि नक्षत्राणि तावन्तो लोमगर्ता यावन्तो लोमगर्तास्तावन्तः सहस्रसंवत्सरस्य सुहूर्ताः । माश १०, ४,४.२ ।
- २९. यो वा इह यजते । असु ५ स छोकं नक्षते । तन्नक्षत्राणां नक्षत्रत्वम् । ते १,५,२,५।
- २०. यो वै बहु दिदवान् बह्वीजानोऽनिमुत्सादयतेऽक्षित्तद् वै तस्य, तदीजाना वै सुकृतोऽमुं लोकं नक्षन्ति ते वा एते यम्नक्षत्राणि । मै १,८,६ ।
- ३१. संवत्सरस्य (नक्षत्राणि) प्रतिष्ठा । तै ३, ११,१, १३ ।
- ३२. संवत्सरोऽसि नक्षत्रेषु श्रितः। ऋत्नां प्रतिष्ठा। ते ३,११,१,१४।
- ३३. सप्तिवि ए शतिर्दिं व्यानि नक्षत्राणि । जै ३,८६ (तु. तां २३, २३, ३; शांआ २,१६०)।
- ३४. सुकृतां वा एतानि ज्योती ६ वि यन्नक्षत्राणि । तैसं ५,४,१,३। [॰त्र- अप्- १९०; असीवि- २; आदित्य- २६३; चन्द्रमस्- २३;३८;३९;४१;६२;८४;९९; जनि- २; ज्योतिस्-१४; दिव्- २७;१०६;१०७;१४५; देवगृह-; धाना- ८ द्र.]।

नक्षत्र-विहिता- दिव्- ११३ इ.।

नचिकेतस् - उशन् ह वै बाजश्रवसः सर्ववेदसन्ददौ । तस्य ह नचिकेता नाम पुत्र भास । तै ३,११,८,१।

नड (=नल-)- नडो दरधः ऋर इव वर्षरः । काठ २५,७ ॥ [॰ड- अन्वाहार्यपचन- २ द्र.]। नद-

- १. पुरुषो वै नदस्तस्मात् पुरुषो वदन्सर्वः संनदतीव । ऐआ १, ३, ५।
- २. प्राणो वे नद्सासात्प्राणो नद्नसर्वः संनदतीव । ऐआ १, ३, ८।

नदी-

- १. तस्माध S एतासां नदीनां पिवन्ति रिप्रतरा शपनतरा आहनस्यवादितरा भवन्ति । माश ९, ३, १, २४ ।
- २. यददः सम्प्रयतीरहा अनदता हते । तस्मादा नश्चो नामस्थ ता वो नामानि सिन्धवः । मै २, १३, १।

नदी-पति-

- १. अपां वा ऽ एव पतिर्यंत्रदीपतिः । माश ५, ३, ४, १०।
- २. स्रवो मद्गुर्मत्स्यस्ते नदीपतये । मै ३, १४, १५ ।

नपुंसक- यद्विश्वता तेन नपु ९ सकम् । ष १, २। नभस्-

- १. एताव् (नभस्व नभस्यक्व) एव वार्षिकी (मासी)। अमुतो वै दिवो वर्षति तेनो हैती नभक्ष नभस्यक्ष । मारा ४. ३, १, १६।
- २. चत्वारि वै नमा ९ सि देवाः पितरो मनुष्या असुराः । मै ४, २, १ ।
- ३. तद् यद् वै तक्षभो नामाभीवें सा। न हि तत्प्राप्य कस्माचन विभेति। तस्मात्तनभः। जै १, ३०।
- ध. नभ उद्येंण (आवाह्यामि)। तैसं ५, ७, १६, १; मै ३, १५, ७; काठ ५३, ६।
- ५. नभो दिब्यं गच्छ स्वाहेत्याह्, प्रजाभ्य एव प्रजाताभ्यो वृष्टिं नियच्छति । तैसं ६,४,१,३-४।
- ६. नभो (अञ्चस्य मेध्यस्य) मा ए सानि । तैसं ७, ५, २५,९।
- ७. नभो लोकानां जयित प्रजापति देवं देवानाम् । जै १, २९ ।
- ८. नभो ऽसि प्रतक्वा। । मै १, २, १२; काठ २, १३; क २, ७।
- ९. विदेव्हिनंभो नामाग्नेऽङ्गिर आयुना नाम्नेहीति । माश ३, ५, १, ३२। [°भस्- अप्नि-६४०; अन्तरिक्ष- २४ इ.]।

नभसस्पति - वायुर्वे नभसस्पतिः । तैसं ३,३,८,६; गो २,४,९ ॥ [॰ति - अप्नि - २०० द्र.]। नभस्य - नभस् १ द्र. ।

नभस्तत्-

- रै. प्रतकाऽसि नभस्वान् । तैसं १, ३, ३, १ I
- २. समुद्रो ऽसि नभस्वान् इत्याहैतद्वे वातस्य रूपम् । तैसं ५, ४, ९, ४। नभोरूप- नभोरूपाः (पश्वः) पार्जन्याः । मै ३, १३, ७।

नमस्-

- रे. तम्रम इत्युपासीत । नम्यन्ते ऽ स्मै कामाः । तैआ २, १०, ४; तैउ ३, १०, ४।
- २. तसादु ह नायज्ञियं ब्रूयाज्ञमस्त ऽ इति यथा हैनं (अयज्ञियम्) ब्रूयाद्यज्ञसः इति ताहकत् मात्र ७, ४. १. ३०।
- रे. नमः पशुभ्यः पशुपतये करोमि । तैसं ३, १, ४, ४ ।
- ४. नमः इवभ्यः इवपतिभ्यक्च वो नमः। तैसं ४, ५, ४, २-३।
- ६. नमो हि देवानाम् । काठ २६, २; क ४०, ५।
- ७. यज्ञो वै नमः। माश २, ४, २, २४; ६, १, ४२; ७, ४,१,३०; ९,१, १, १६।
- ८. स (शर्यातो मानवः) हैनं (च्यवनम्) आदुष्यात्रवीद्, ऋषे नमस्ते ऽस्तु । जै ३, १२२।

स्तेनानां पतये नमः तस्कराणां पतये नमः, नस्रो वञ्चते परिवञ्चते स्तायूनां पतये नमः ।
 तैसं ४, ५,३,१॥ [मस्- अन्न- ७१; देव- १३२ इ.]।

नमस्-कार- देव- १३२ ह.।

नमस्-कृत्य नमस्कृत्य हि वसीया ५ सम् (श्रेया ५ सम् [काठ.]) उपचरन्ति । तैसं ५,४,४,५; काठ २१,७।

नमस्य-

- १. नमस्यो होषः (अग्निः)। मारा १, ४, १, २९।
- २. पितरो नमस्याः (देवाः)। तैसं २, ५, ९, ६; माश १, ५, २, ३। नमुचि-
 - १. इन्द्रस्थेन्द्रियमश्रस्थ रस ए सोमस्य भक्ष ए सुरया सुरो नमुचिरहरत्सो (इन्द्रः) ऽश्विनी च सरस्वतीं चोपाधावच्छेपानो ऽ स्मि नमुचये न त्वा दिवा न नक ए हनानि न दण्डेन धन्वना न पृथेन न मुष्टिना न शुष्केण नार्द्रेणाथ मऽ इदमहार्षीदिदं मऽ आजिहीर्षथेति । ते (अश्विनौ सरस्वती च) अनुवन् । अस्तु नो ऽन्नाप्यथाहरामेति सह न एतद्याहरतेत्य- मवीदिति । ताविधिनौ च सरस्वती च । अपां फेनं वज्रमसिञ्चन शुष्को नार्द्र इति तेनेन्द्रो नमुचेरासुरस्य न्युष्टाया ए रात्रावनुदित ऽआदित्ये न दिवा न नक्तमिति शिर उदवासयत् । तस्मादेतद्यिणाभ्यन्कम् । अपां फेनेन नमुचेः शिर इन्द्रोदवर्तयः, विश्वा यदजय स्पृधः, इति पाप्मा वै नमुचिः तस्य (नमुचेः) शीर्षिदिछन्ने लोहितमिश्रः सोमोऽतिष्ठत् । माश १२, ७, ३, १-४ ।
 - २. न मा शुक्केण नार्द्रेण हनः (नमुनिस्ताच)। न दिवा न नक्तमिति। स एतमपां फेनम-सिञ्चत्। न वा एष शुक्को नार्द्रो ब्युष्टासीत्। अनुदितः सूर्य्यः। न वा एतहिवा न नक्तस्। तस्य (नमुचेः) एतिहमँ छोके। अपां फेनेन श्चिर उदवर्तयत्। तै १, ७, १, ६-७।
 - ३. निरस्तं नमुचेः शिरः । तैसं १, ८, १४, १।
 - ४. प्रत्यस्तं नमुचेः श्चिरा (श्विरः) इति सीसं पण्डगाय प्रत्यस्यति, पाप्मा वै नमुचेः शिरः, पाप्मान ए वावासा (पण्डगाय) एतत् प्रत्यस्यति । मै ४, ४, ४।
 - ५. यमश्विना नमुचेरासुराद्धीत्यिक्विनी, होतं (सोमम्) नमुचेरध्याहरता ५ सरस्वत्य-सुनोदिन्द्रियायेतिः । माश १२, ८. १. ३।
 - ६. सविता वरुणो द्धचनमानाय दाञ्चेष । आइत नमुवेर्वेसु सुत्रामा बलिमिन्द्रियम् । ३,१%, ४; काठ ३८,९॥ [°चि- अश्विन्- ४०; इन्द्र- ६०;२७८; ३०५ ह.]।

नरक-

- १. दक्षिणपूर्वस्यां दिशि विसर्पी नरकः ··· दक्षिणापरस्यां दिश्यविसर्पी नरकः ···· उत्तरपूर्वस्यां दिशि विपादी नरकः ··· उत्तरापरस्यां दिश्यविषादी नरकः । तैआ १, १९, १-४ ।
- २. दश पुरुषे स्वर्गनरकाणि तान्येनं स्वर्गं गतानि स्वर्गं गमयन्ति नरकं गतानि नरकं गमयन्ति । जैउ ४, ११. ४. ६।
- ३. मनो नरको वाङ् नरकः प्राणो नरकश्चश्चनरकश्चोत्रं नरकस्त्वङ् नरको हस्तौ नरको गुर्द नरकिश्तरनं नरकः पादौ नरकः । जैउ ४, ११, ५, १।

नारक- प्रस्तुत एव पुरादेस्स एवैको नारकः (साम्नः)। जै १,३२५। नरंधिष- नरंधिषः प्रोह्ममाणः (सोमः)। तैसं ४,४,९,१। नराशंस-

- अन्तरिक्षं वै नराश ५ सः । माश १, ८, २, १२ ।
- २. देवस्याहं नराशंसस्य देवयज्यया पशुमान् भूयासम् । काठ ५, ३ ।
- रे. देवो नराज्ञ ५ सिख्य शीर्षा षडक्षः । मै ४, १३, ८।
- ध. नराश " सस्याहं देवयज्यया पशुमान् भूयासम् । तैसं १, ६, ४, १।
- ५. नराश ५ सेन वै प्रजापतिः पश्चनसृजत । काठ ३२, ३ ।
- ६. प्रजा वै नरस्ता अन्तरिक्षमनु वावद्यमानाः प्रजाश्चरन्ति यहे वद्ति श ९ सतीति वै तदाहुस्तस्मादन्तरिक्षं नराश ९ सः । माश १, ८, २, १२ ।
- ७. मनुज्या वै (हि [काठ.]) नराश ५सः। काठ ३७, ४; तै २, ७, ५, २।
- नराशंस-पङ्क्ति दिनाराशंसं प्रातःसवनं दिनाराशंसं माध्यन्दिनं सवनं सक्ननाराशंसं रुतीयसवनमेष वे यज्ञो नराशंसपङ्किः । ऐ २, २४ (तुँ. मै ३,१०,५)।

नाराशंस-

- १. मथैतम्मृद्धिव छन्दः शिथिरं यन्नाराशंसम् । ऐ ६,१६ ।
- २ नाराश ५ सो (यज्ञः) ८प्रसृतः । काठ ३६,३ ।
- रे पितृणां नाराशंसः (भिक्षतशेषः सोमः)। तैसं ४,४,९,१,२।
- पितृभ्यो नाराशंसभ्यः स्वाहा । माश १२,६,१,३३ ।
- ५. मनो न्वाहुवामहे नाराश ५ सेन स्तोमेन पितृणां (पितृणां मि,) च मन्मभिः । तैसं १,८,५, २; मै १,१०,३; काठ ९,६।
- ६. यद्धविर्धानयोर् नाराज्ञ ५ साः सीदन्ति तत् पिनृषु जुहोति । माग ३,६,२,२५।
- विकृतिवें नाराशंसं किमिव च वे किमिव च रेतो विक्रियते तत्तदा विकृतं प्रजातं भवति ।
 ऐ ६,१६ ।

नाराशंसपङ्क्ति- द्विनाराशंसा प्रातस्सवने, द्विनाराश ५ सा माध्यन्दिन एकनाराश ५-सा वृतीयसवने, तेन नाराशंसपङ्किः। काठ २९,१, क ४५,२।

नाराशंसी - नाराशंसीभंवन्ति शान्त्यै। मै २, १, ५॥ [°सी - अनृत - ९; गाथा-नाराशंसी - इ.]।

नर्य-

- ^{१.} गाईंपत्यो ने नर्यः। क ६, १।
- रे. नर्थ प्रजां मे गोपाय (+ अमृतस्वाय जीवसे । जातां जनिष्यमाणां च । अमृते सत्ये प्रतिष्ठितास् [तै १, २, १,२५])। तै १, १,१०,४; २,१,२५ (तु. मै १,५,१४; काठ ७,३)।

नर्यापस् (अग्नि-)- नर्यापस उपिद्वयस्य (वायवीदिग्भवस्य) स्थाने स्वतेजसा भानि । तैआ १, १८,१।

नल- नड- इ.।

नचदश- यन्नबदशः (स्तोमः) प्रजननं तेन (अवस्त्ये)। तां १९, १८,३ ॥ [॰श- तपस्- १८; १९ इ.]।

नवनीत-

- १. एतत् सर्वदेवत्यं यन्नवनीतम् । तैसं ६, १,१,५ ।
- २. घृतं देवानामायुतं मनुष्याणां निष्पक्कं गन्धर्वाणा ५ स्वयं विलीनं पितृणा ५ सर्वदेवत्यं वा एतत् (नवनीतम्) तस्मान्नवनीतेनाभ्यक्के । मै ३, ६,२ ।
- ३. नवनीतं गर्भाणाम् (सुरिम) । ऐ १, ३।
- नैतहेवत्रा न मनुष्यत्रा यन्नवनीतम् । काठ २३,१; क ३५,७ ।
- ५. यन्नविमत्यबुव ५ स्तन्नवनीतस्य नवनीतत्वम् । काठ २४, ७; क ३७,८ ।
- ६. यन्नवमैत्तन्नवनीतमभवत् । तैसं २,३,१०,१; मै २,३,४ (तु. काठ ११, ७)।

नवम- परमं नवसमहः । जै ३,२४०।

नवराम्र-

- १. अन्तो नवममहः, क्षेतीव (निवसत्येव) वा अन्तं गत्वा नवमेऽहनि जातवेदसे सुनवाम सोमम्, इति जातवेदस्या (ऋक्) ऽच्युता, बहु वा एतिस्मन्नवरात्रे किंच किंच वारणं क्रियते शान्त्या एव । ऐ ५.२१ ।
- २. अन्नाशकामो हैतेन (नवरात्रेण) यजेत । जै २, ३१८ ।
- ३. आयुष्काम एवैनेन (नवरात्रेण) यनेत । जै २,३१६।
- ४. एतद् वाव मनुष्यस्थामृतत्वं यत्सर्वमायुरेति वसीयान् भवति । सर्वमायुरेति वसीयान् भवति । य एवं वेद । नवरात्रो वा एष, नव प्राणाः प्राणेष्वेव प्रतितिष्ठिति । तो २२, १२,२-४ ।
- ५. तेभ्य (देवेभ्यः) एतेन नवरात्रेणामृतस्वं(प्रजापतिः) प्रायच्छत् । ता २२,१२,१ ।
- ६. ब्रह्मवर्चसकाम एवैनेन (नवरात्रेण) यजेत । जै २,३१६ ।
- ७. यहिं प्रजाः क्षुधं निगर्छेयुस्तिहें नवरात्रेण यजेत । तैसं ७, २,४,९ ।
- ८. यो ज्योगामयावी स्यात् स नवरात्रेण यजेत, प्राणां हि वा एतस्या धता । अधैतस्य ज्योगामयति, प्राणानेवास्मिन् द्धारोत यदीतासुभैवति जीवस्येव । तैसं ७,२,४,३ ॥ [॰न्न-तेजस्- २४; दिश्- ५१ द्र.] ।

नवहोत्- आदिल- १५० इ.।

नवाक्षर- नवाक्षरमसुराणामवममासीत् पञ्चदशाक्षरं परमम् । जे १,१९३; १९७ ।

नवाह- नवाहो वै संवत्सरस्य प्रतिमा नव प्राणाः प्राणानेवावरूम्धते । ष ३,१२ । नस्-

- २. नसोः प्राणः (मेऽस्तु)। तैसं ५, ५, ९, ३।
- २. नसोर्वायुश्च प्राणश्च (पुरुषस्य जातौ) । काठसँक १०१:८ ।

नाक-

- १. तम् (त्रयिश्रंशं स्तोमम्) उ नाक इत्याहुर्ने हि प्रजापितः कसी चनाकम् । तां १०, १,१८।
- २. नाक ए रोहति स्वर्गमेव तल्लोक ए रोहति । तां १८, ७, १०।
- रे. नाकं साम्राज्यम् (छन्दः)। शांआ ११, ७।
- ध. नाकम् ··· · न वै तत्र किंचन जग्मुषे s कम् । मै ३, ३, १ (तु. तां २१, ८, ४)।
- ५. नाकः षट्त्रि ए शः (स्तोमः) । तैसं ४, ३, ८, १; मै २, ८, ४।
- ६. नाके बृहतस्स्तोत्रेण (प्रतितिष्ठति)। काठ १४,९।
- ७. येना ऋषयस्तपसा सन्नमासतेन्धाना भग्नि ५ स्वराभरन्तः । यमाहुर्मनवः स्तीर्णबर्हिषं तस्मिन्नहं निद्धे नाके अग्निम् । मै २, १२, ४।
- ८. संवत्सरो वाव नाकः षट्त्रि ५ शस्त्रस्य चतुर्वि ५ शतिरर्धमासा द्वादश मासास्तयत्तमाह नाक इति न हि तत्र गताय कस्मै चनाकं भवति । माश ८, ४, १,२४ ।
- ९. स नाको नाम दिवि रक्षोहाग्निः । मै ४,१,९; काठ ३१,७; क ४७,७ ।
- १०. सुवर्गी वै छोको नाकः। तैसं ५, ३, ३, ५।
- ११. स्थेस्त्वा पुरस्तात् पातु कस्याश्चिद्भिशस्त्याः (+वर्षिष्ठेऽधि नाके [काठ., क.])। तैसं १, १, ११, २; काठ १, ११; क १, ११।
- १२. स्वर्गो वै लोको नाक: [+यस्यैता (नाकसद इष्टकाः) उपधीयन्ते, नास्मा अकं भवित [तैसं.]]। तैसं ५, ३, ७,१; माश ६,३,३,१४;७,२,४॥ [% - आदिल- ४; उत्तरात् १२; दिश्- ४९ द्र.]।

नाक-सद्-

- आत्मा वै नाकसदः । माश ८, ६, १, १२; १३ ।
- २. तद्यदेतस्मिन्नाके स्वर्गे लोके देवा असीदंस्तसाहेवा नाकसदः। माश ८, ६, १, १।
- रे. तथा अमुक्तादादित्यादर्वाच्यः पञ्चदिशस्ता नाकसदः । माश ८, ६, १, १४।
- ध. न वा अमुं लोकं जामुधे किंचनाकं तन्नाकसदी नाकसस्वम् । काठ २१,२; क ३१,१७।
- प. य S इमे चस्वार ऋत्विजो गृहपतिपञ्चमास्ते नाकसदः। माश ८, ६, १, ११।
- ६. यद् (विश्वेदेवाः) अञ्चवन् न सदाम वै स्वर्गे लोके नाक इति तन्नाकसदां नाकमध्वम्। जै २. २१०।
- थ-नाके स्वर्गे लोके (देवाः) व्यवास्यस्तक्षाकसदां नाकसम्बम् । जै २,२०० ।

नाक- वरुणाय नाकान् (आलभते)। मै ३, १४, २। नाचिकेत- (<निवेकत-)

- 🤾 अनन्त ५ ह वा अपारमक्षर्यं लोकं जयित । योऽगिनं नाचिकेतं चिनुते । ते 🤻 ,११,७,४ ।
- २. अप पुनर्मृत्युं जयति । योऽरिन नाचिकेतं चिनुते य उ चैनमेवं वेद । तै ३,११,८, ६।

मा-५७

- 3. अभि स्वर्ग लोकं जयति योऽरिंन नाचिकेतं चिनुते । तै ३, ११,९,७ ।
- अयं वाव यः (वायुः) पवते । सोऽग्निर् नाचिकेतः । तै ३.११,७,१।
- ५. एतामृद्धिमृश्लोति । यामिदं वायुरिद्धः । योऽग्नि नाचिकेतं चिनुते । ते ३,११,९,३ ।
- ६. कमाप्नें चिनुते नाचिकेतमाप्नें चिन्वानः । प्राणान् प्रत्यक्षेण । तैआ १, २२, १०-११;
- ७. ज्येष्ट्यं गच्छति योऽगिंन नाचिकेतं चिन्ते । तै ३,११, ९,७ i
- ८. नास्यष्टापूर्ते श्रीयते । योऽरिन नाचिकेतं चिनुते । ते ३, ११,८,५।
- ९. प्र सहस्रं पश्चनाप्नोति । योऽर्गिन नाचिकेतं चिनुते । ३, ११, ९,४ ।
- १०. विन्दत एव प्रजाम् । अभि स्वर्ग लोकं जयति । योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते । ते ३,११,९,२ । [°त- अग्नि- ७१३;७६९; आदित्य- १ द्र.] ।

नाडीत्णव - नाडीत्णवा वदन्ति, या वनस्पतिषु वाक्तां तेनावरून्धते । काठ ३४,५ । नानद् (सामत्-)-

- १. अञ्चातृब्यं वा एतद् ञ्चातृब्यहा साम यन्नानदम् । ऐ ४, २ ।
- २. इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावद् वृत्र ९ हनानीति तस्मा एतामनुब्दुभमपहरसं प्रायच्छत्तया नास्तृणुत यदस्तृतो व्यनदत्तन्नानदस्य नानदस्वम् । तां १२, १३, ४ ।
- ३. नातदेन वा इन्द्रो वृत्रं नानधमानमहन्। यन् नानधमानमहंस्तन्नानदस्य नानदस्यम्। जै ३, ८०।
- स (इन्द्रः) यदस्तृत्वा व्यनदत् तन्नानद्मभवत्तन्नानदस्य नानदत्वम् । जै १, २०३ ।
- ४. सो ऽभिहतो (वृत्र इन्द्रेण) व्यनद्श्यद् व्यनदृत्तक्षानदं सामाऽभवत्तक्षानदस्य नानदृत्वम् । ऐ ४, २।

नाभानेदिष्ठ-, °ष्ठीय-

- १. यदि नाभानेदिष्ठं रेतोऽस्यान्तरियात् । ऐ ५,१५।
- २. रेतो वै नाभानेदिष्टः (हि नाभानेदिष्ठीयम् Lतां.])। ऐ ६,२७; गो २,६,८; तां २०,९,२ १
- ३. स एव सहस्रसनिर्मंत्रो यन्नाभानेदिष्ठम् (सूक्तम्)। ऐ ५,१४।

नाभि-

- १. अथ त्रिष्टुप् । नाभिरेव सा''' । एतेनैकमेव प्राणेन करोति यदेव प्राणानुदनतोऽन्दनिति । जै १,२५४ (तु. जै १,१२७) ।
- २. जध्व (+वै [क.]) नाभ्यास्सदेवम् । काठ १९,११; क ३१,१।
- ३. एतद्वै पशोर्मेध्यतरं यदुपरिनाभि पुरीषस र हिततरं यदवाङ् नाभेः। माश ६, ७, १, १०।
- ध. एव ५ हैव गुदः प्राणः समन्तं नाभि पर्यक्नः । माश ८, १,३,१० I
- ५. तस्मान्नाभिरनवतृण्णा दशमी प्राणानाम् । तां ६, ८,३ ।
- ६. नाभि वै पितरोऽभिसंजानते । क ४०,४ ।
- ७. नाभिर्वा एतास्तिस्रो विराजः (यद् दैवी यज्ञिया मानुषी नेति)। जै १, २४६।
- ८. नाभिवै प्राणान् दाधार ये चोध्वां ये चावाञ्चः । काठ ३७,१६ ।
- ९. नाभिवे हिक्कारः । जै १,३०६।
- १० प्राणो वा अयं सन्नाभेरिति तस्मान्नाभिस्तन्नाभेर्नाभित्वम् । ऐ १, २० ।

- ११. मध्यं वै नाभिर्मध्यमभयम् । माश १,१,२,२३।
- १२. यद्वै प्राणस्यामृतमुध्वै तन्नाभेरूध्वैः प्राणेरुच्चरस्यथ यन्मत्यै पराकन्नाभिमत्येति । मारा 8,0,9,991
- १३. विष्टतिं नाभ्या (प्रीणामि)। मै ३,१५,८॥ िश्म- अन्तरिक्ष- ११६; अपान- ३७;४२; अमध्य- ३: आखिन- ९: गर्भ- १५ इ.]।
- नाभि-इच्ना- नाभिद्घ्ना (आसन्दी) भवति । अत्र (नाभित्रदेशे) वाऽअन्नं प्रतितिष्ठतिः अत्रोऽएव रेतस आशयः । माश ३.३.४.२८ ।

नामन्-

- १. तस्मात्पुत्रस्य जातस्य नाम कुर्यात्पाप्मानमेवास्य तदपद्दन्त्यपि द्वितीयमपि तृतीयमभिपूर्व-मेवास्य तत्पाप्मानमपहन्ति । माश ६, १,३,९ ।
- २. नामानि (प्राणस्य) दामानि । ऐआ २,१,६ ।
- रे. यजू ५ वि नाम (सुपर्णस्य गरूमतः)। मै २,७.८; काठ १६.८।
- धे. राध्नोति हैव य एवं विद्वानिद्वतीयं नाम कुरुते। माश ३,६,२,२४।

नारक- नरक- द्र.।

नारायण-

- १. पुरुषं ह वै नारायणं प्रजापतिरुवाच । गो १,५,११; माश १२, ३,४,१।
- २. पुरुषो ह नारायणोऽकामयत । अतितिष्ठेय ५ सर्वाणि भूतान्यहमेवेद ५ सर्व ५ स्यामिति स एतं पुरुषमेधं पञ्चरात्रं यज्ञकतुमपश्यत्तमाहरत्तेनायजतः । तेनेष्ट्वात्यतिष्ठत्सर्वाणि भूतानीद ५ सर्वमभवत् । अतितिष्ठति सर्वाणि भूतानीद ए सर्वं भवति य एवं विद्वान पुरुषमेधेन यजते यो वैतदेवं वेद । माश १३,६,१,१ :

नाराशंस- नराशंस- द्र.।

नारी-

- 🥄 इमा नारीरविधवाः सुपत्नीराञ्जनेन सर्पिषा संमृशन्ताम् । अनश्रवो अनमीवाः सुशेवा आरोहन्त जनयो योनिमग्रे। तैआ ६,१०,२।
- २. पुमांसो वै नरः। श्वियो नार्यः। ऐ ३,३४।

नामेंध (८< तृ-मेध-। सामन्-)-

- रै. तदेतद् गातुविन्नाथवित् साम । "यु नृमेघोऽपश्यत् तस्मान्नार्मेधमित्याख्यायते । जै १, 9091
- २. पशवो वै नार्मेधम् । जै २, १९५।

नाष्ट्रा-

- १. तथैन ५ (यजमानम्) राज्या न नाष्ट्रा विन्दति । काश १,४,१,१७ (तु. माश २,३,४,२३) ।
- २० या एवैन ५ स्वपन्तं नाष्ट्रा दिप्सन्ति स्वप्ने एनं ताभ्यः पाति । काठ ३७,१६ ।

नासिका-

- १- नासिकेऽउ वै प्राणस्य पन्थाः। माश १२,९,१, १४।
- २. प्रजापतेर्वे नासिका Sज्ञीर्यत, सोत्तरवेदिरभवत् । काठ २५, ६ ।

- ३. मध्यमेतत्प्राणानां यज्ञासिके। माश १३,४, ४,६।
- ४. यथा वै नासिकैवं यूपः। माश ४, २, १, २५॥ [॰का- अपान- ७; उत्तरवेदि- ४;११; उष्णिककुभ्- ३ द्व.]।

निकाय- वायुर्वे निकायश्चन्दः । माश ८, ५, २, ५ ।

निखात- पितृदेवत्यं वै निखातम् । मै ३, ८, ९ ।

निगद- अर्वें रसो निगदः। कौ १२, १।

नियाम- आदित्य- २२;४५;१८३; उद्ग्राभ- द्र. ।

निग्राभ्या- तबदेना उरसि (इन्द्रः) न्यगृह्णीत तस्मान्निग्राभ्या नाम । माश रे, ९, ४,१५ । नि√चाय् अग्नेज्योंतिर्निचाट्येत्यग्नेज्योंतिर्दंब्ट्वेत्येतत् । माश ६, ३, १, १३; ४१ ।

नितान-

- १. नितानस्त्वा मारुतो निहन्तु मित्रावरुणयोधूविण धर्मणा। काठ २, १२; क २,६।
- २. मनो वै नितानः (+ प्राणा मारुताः [मै.])। मै ३, ८, ९; काठ २५, १०; क ४०, ३। निदाघ-
 - उभा उ ह वा एती वैश्वानरी यन्निदाघरच शिशिरस्च । जै १, ३१३ ।
- २. निदाघे वा नि नो ऽघं धीयाता ऽइति । माश १३, ८, १, ४। निदान- तद् गृहा वै निदानं प्रजा निदानं पश्चो निदानं स्वर्गो छोको निदानम् । जै ३, ३३। निधन (सामन्-)-
 - १. अथ यदस्यां दिश्चि (पृथिव्याम्) या देवता ये मनुष्या वे पशवो यदन्नाद्यं तत्सर्व-निधननामोति । जैउ १, १०, १, ९।
 - २. अमावास्या निधनम्। ष ३, १।
 - ३. अस्तमित (आदित्यः) एव निधनम्। जैउ १, ३, २, ४।
 - एका ह वै साम्नः प्रतिष्ठा यन् निधनम् । जै २, ४२० ।
 - ५. चन्द्रमा नक्षत्राणि वितर एतन्निधनम् । जैउ १, ५, १,२।
 - ६. छन्दो निधनम् (प्रजापतिरकरोत्)। जैउ १, ३,३,३।
 - ७. दिश एव (प्रजापतिरेव [जैड १, १८, ३, ९]) निधनम् । जैड १, १२, २, ९; १८, ३,९ |
 - ८. निधनं पितृभ्यः (प्रजापतिः प्रायच्छन्)। जैउ १, ३, २, २।
 - ९. प्रजा (मजा Lजैड.J) निधनम् । जै १, ३००; २, १२७; जैड १, १२, २, ६ ।
 - १०. प्रतिष्ठा (बच्चो Lजै.] वै निवनस् । की २७, ६; २९, ३; जै १, ३०१;३०२ ।
 - ११. यज्ञायज्ञीयं निधनम् । जै १,२९२;२,४३३ ।
 - १२. वज्रा वा एते यन् निधनानि । जै १, ३२३ ।
 - १३. वीर्यं वा एतत् साझो यक्तिधनम् । जै १, २१९ (तु. जै १, ३०९; तां ७, ३,१३।
 - १४. वृष्टिं (श्रोत्रं [जैउ १, ३, ३, ५]; हेमन्तं [जैउ १,३,२,७]) निधनम् (प्रजापितरकरोत्)। जैउ १,३,३,९,५,३,७।
 - १५. हंमन्तो निधनम् । ष ३,१ । [°न- आत्मन्- २५; इन्द्र- १३९; दिव्- २३ ह.]।

निधन-काम- अथैतिविधनकाम ५ सर्वेषां कामानामवरुद्ये । तां १२,९, १२। निधन-वत्- इन्द्र- ६२ द्र.।

निधनान्त- निधनान्तेन पितृन् (प्रजापतिरस्जत) । जै ३,३११ ।

निधा- पाशा वै निधा। ऐ ३, १९।

निधि- पृथिवी होष निधिः । माश ६, ५, २, ३।

निनर्द- बलं निनर्दः । गो २, ६, १२।

निमेष- निमेषो वषट्कारः । तै २,१,५,९ ॥ [°ष- अहोरात्र- १४ इ.]।

निम्नद् - निम्नदो ऽसि, न्यहं तं सृद्यासं यो ऽस्मान् द्वेष्टि । मै १,५, ११ ।

निम्नुक्ति- निम्नुक्तिमरूपेण (आवाहयामि)। तैसं ५, ७, १९,१; काठ ५३,९।

नियुत्-

रे. पशवो वै नियुतः । तां ४, ६, ११; माश ४, ४, १, १७।

२. वायुर्देवानां विशो नेता, नियुत्तो देवानां विशः । काठ १२, १३॥ [°त्- अपान- १८; उदान- ७ इ.]।

नियुत्वत् - असी वै स्पार्ही ऽसं नियुत्वत् । जै २, ३८९ ॥ [°त्वत् - तेजस्काम - २ इ.]। नियुत्वती -

- १. नियुत्वती याज्यानुवाक्ये भवतः, पश्चनस्मिन् (यजमाने) दाधार । मै २, ५, १ ।
- २. विशो नियुत्वतीः। जै २, १९७।

निरुक्त-

- १. उच्चैर्निरुक्तमनुब्र्यादेतद् वा एकं वाचो उनन्ववसितं पाप्मना यित्ररुकं तस्माबिरुकः मनुब्र्याद्यजमानस्यैव पाप्मनो ऽपहत्यै । कौ ११, १।
- २. एतद्वे गायत्रस्य कूरं यज्ञिरुक्तम् (गानम्)। तां ७, १, ८।
- रे. निरुक्ता हि वाङ् निरुक्तो हि मन्त्रः। माश १, ४, ४, ६।
- ध. परिमितं वै निरुक्तम् । माश ५, ४, ४, १३।

निर्ऋति-

- १. असुन्वन्तमयज्ञमानमिच्छ स्तैनस्येत्यां तस्करस्यान्वेषि (स्तेनस्येत्यामन्विहि तस्करस्य ध्मै.)) अन्यमस्मदिच्छ सा त इत्या नमो देवि निर्ऋते तुम्यमस्तु । तैसं ४, २,५,४; मै २,७,१२।
- २. आरे बाधस्व निर्कृति पराचैः कृतं चिदेनः प्रमुमुग्ध्यस्मत् (°स्मात्।काठ.।) मै १, ३, ३९; काठ ४,१३; क ३,११।
- रे. इयं (पृथिवी) वै निर्कतिरियं वै तं निर्ययति यो निर्कटकृति । माश ७,२,१,११ (तु. ते १, ६,१,१; माश ५,२,३,३)।
- थे. कपोता उल्लंकः शश्चस्ते निर्द्रत्ये । मै ३,१४,१९ ।
- प. ऋष्णा भवन्त्येतिह् निर्मत्या रूपम् । मै ३,२,४ (तु. माश ७,२,१,७)।
- ६ घोरा (तिरमतेजा [माश ७,२,१,१०]) वै निर्ऋतिः । माश ७,२,१,१०;१९।
- ७. निर्ऋति निस्वद्यते । तैसं ५,२,४,३ ।
- ८. निर्ऋति निर्जल्पेन शीव्यां (प्रीणामि)। मे ३,१५, २।

- ९. निर्देशि निर्वालमाकशीर्ष्णा [निर्वालमकेन शीर्ष्णा [तैसं.] (श्रीणामि)]। तैसं ५,७,१३,१; काठ ५३,३।
- १०. निर्ऋतिमस्थिभः (शीणामि)। तैसं ५, ७, १८,१; काठ ५३,८।
- ११. निर्ऋतिवें कर्मण उपद्रव्टिका। मै ३,२,४।
- १२. निर्ऋतिर् वे (हि [मै.]) स्त्री। मै १,१०,१६; काठ ३६,१०।
- १३. निर्ऋतेर्वा एतन्मुखं यद्वयांसि यच्छकुनयः । ऐ २, १५।
- १४. निर्ऋत्याः पञ्चमी (छिद्रकण्यः भि ४, २,९]) । मै ३,१५,५ः ४,२,९।
- १५. निर्ऋत्ये मूळवर्हणी (मूलनक्षत्रम्)। ते १,५,१,४ (तु. ते ३,१,२,३)।
- १६. पाप्मा वै निर्ऋतिः। माश ७,२, १,१।
- १७. ब्लेब्कोऽसि निर्ऋत्याः पाशः । काठ ३७, १३ ।
- १८० सूमिरिति त्वा जना विदुर्निकैतिरिति त्वाऽहं परि वेद विश्वतः । तैसं ४,२,५,३-४।
- १९. मा नो रुद्दो निर्ऋतिर्मा नो अस्ता । तैआ ४, २०,२ ।
- २०. मूलं नक्षत्रं निर्कतिर्देवता । मै २, १३, २०।
- २१. यं ते देवी निर्ऋतिरावबन्धेति जालमिष्टकास्वध्यस्यति, निर्ऋतिपाशमेवीन्मुञ्चते। मै ३,२,४१
- २२. यां त्वा जनो भूमिरिति प्रमन्दते, निर्ऋतिरिति त्वाहं परिवेद विश्वतः । काठ १६,१२; क २५,३।
- २३. वासः कृष्णं भिन्नान्तं दक्षिणेत्येतद्धि निर्ऋत्या रूपम् । मै ४, ३,९ ।
- २४. विशिष्णी गृधशीर्ष्णीञ्च । अपेतो निर्ऋति ५ हथः । परिबाध ५ स्वेतकुक्षं निजङ्घ ५ शबस्तोदरम् । तैआ १,२८,१ ।
- २५. श्येनी वण्डापस्फुरा दक्षिणैतिद्धि निर्ऋत्या रूपम् । मै ४, ३,८ ।
- २६. स्वकृत इरिण उप द्धाति प्रदेर वैतद्वै निर्ऋत्या आयतनम् । तैसं ५, २, ४, ३॥ [°ति-अनुमति- ३;१६; अश्वतरगर्दभ-; इरिण- ४; कृष्ण- १२; तुष- २ द्र.]।

निर्ऋति-गृहीत,ता-

- १. अर्ध वै पुरुषस्य निर्ऋतिगृहीतमर्धमनिर्ऋतिगृहीतम् । मै ४, ३, १ ।
- २. निर्ऋतिगृहीता वा एवा श्री या पु ए रूपा, निर्ऋतिगृहीत एव पुमान्यः खीरूपः । मै २,५,५।
- रे. निर्ऋतिगृहीतो वा एष यो निरुद्धः । मै २, २, १।
- थ. या वा s अपुत्रा पत्नी सा निर्ऋतिगृहीता । माश ५, ३, १, १३ ।
- ५. स्वकृत इरिणे प्रदरे वा जुहुयादेतद्वा अस्या (पृथिव्याः) निर्ऋतिगृहीतं निर्ऋत्वेवैनं (भ्रातृव्यम्) ब्राह्यति । काठ ९, १६ ॥ [°त,ता- इरिण- ३; दर्वि- २ इ.] ।

नैर्ऋत-

- १. अपास नैर्ऋतान् पाशान् मृत्योरेकशतं च ये... । काठ ३८, १३ ।
- २. क्योत उल्लाइशक्ते नैर्ऋताः। काठ ७, ८।
- ३. तद्वै नैर्ऋतमन्नस्य यत्तुषाः । मै ३, २, ४।
- नैऋँत एककपालः (पुरोडाशः)। काठ १५,१ (तु. मै २,६,१)।
- ५. नैर्ऋतश्चर्रनेखावपूतानां परिवृक्तया गृहे । मै २, ६, ५, ४, ३, ८।
- ६. नैऋता वै तुषाः । माश ७, २, १, ७।

- 9. नैर्ऋतेन पूर्वेण प्रचरति एककपालो भवति, एकधैव निर्ऋति निरवद्यते । तै १,६,१,१)
- ८. नैर्क्सतो वै पाशः । तैसं ५, २, ४, ३; काठ २०, २; क ३१, ४; माश ७, २, १, १५।
- ९. यो विदग्धः (पुरोडाराः) स नैर्ऋतः । तैसं २,६,३,४॥ [°त- २अक्ष-; कृष्ण- १३;१४ द्र.]। नैर्ऋती- अथैता नैर्ऋतीस्तिसः कृष्णास्तुषपकाः । काठ २०,२; क ३१,४॥ [°ती- उखा-3 ₹.71

निर्बाध-

- १. तैरसुरानेभ्यो लोकेभ्यो निरवाधन्त, तन्निर्वाधानां निर्वाधत्वम् । मै ३, २,९ I
- २. निर्वाधैर्वे देवा असुरान् निर्वाध s कुर्वत, तन्निर्वाधानां निर्वाधत्वम् । तैसं ५, १, १०, ४ । निर्भुज-
 - १. पृथिच्यायतनं निर्भुजम् , दिवायतनं (दिज्यायतनं [ऐआ.]) प्रतृण्णमन्तिरक्षायतनमुभय-मन्तरेण। ऐआ ३, १, ३; शांआ ७, ११।
- २. यद्धि सन्धि विवर्त्तयति तन्निर्भुजस्य रूपम् । शांआ ७, ११॥ [°ज- अन्नावकाम- १ द्र.]। निर्यास - निर्यासस्य नाऽऽइयं, ब्रह्महत्यायै होष वर्णो ऽथो खलु य एष लोहितो यो वा ऽऽब्रहचना-न्निर्येषति, तस्य ना SSस्यं. काममन्यस्य । तैसं २, ५, १, ४-५।

निवार- देवा भोषधीषु पक्कास्वाजिमयुस्ता बृहस्पतिरुद्जयत् , स एतान् निवारान् न्यवृणीत, तन् निवाराणां निवारत्वम् । मै १, ११, ७ (तु. काठ १४,७)। =नीवार- द्र.।

निविद्-

- रै• अथ वै निविद्सावेव यो ऽसी (सूर्य्यः) तपत्येष हीदं सर्व निवेदयन्नेति । की १४,९।
- २० क्षत्रं निविद्। ऐ २, ३३; ३, १९।
- रे. गर्भा वा एत उक्थानां यश्विविदः । ऐ रे, १० l
- धे. तं (यज्ञम्) विस्वा निविद्धिन्यैवेदयन्यद्विस्वा निविद्धिन्यैवेद्यैस्तन्निविदां निविस्वम् । ऐ ३,९ (तु. तै २. २. ८. ५: माश ३, ९,३,२८)।
- प. पेशा वा एत उक्थानां यन्निविदः । ऐ ३, १०।
- ६ प्राणा वै निविदः । कौ १५, ३; ४।
- ७. यद्दन्तरात्मंस्तक्षिवित । कौ १५,३; गो २,३,२१-२२ ।
- ८. सौर्या वा एता देवता यन्निविदः । ऐ ३,११ ।
- ९. स्वर्गस्य हैप होकस्य रोहो यन्निवित्। ऐ ३,१९॥ ['विद्-अन-१; आदिस-१५१; चक्षस्- १४ इ.]।

नि-वीत- निवीतं मनुष्याणाम् । तैसं २,५,११,१॥ [°त- आसुर- १ इ.]।

निवेष्ट- यदेनान् (अङ्गिरसः) सर्वाभ्यो दिग्भ्यः पश्चवो ऽभिन्यवेष्टन्त तन्निवेष्टस्य (साम्नः)

निवेष्टत्वम् । जै ३, २५०। निषाद्- एष ह वै न ग्रामे नारण्ये यन्निषादाः । जै २, १८३ ।

निषाद्-स्थपति - तया (वास्तवमयरौद्रचरुनिर्वापह्पयेष्ट्या) निषादस्थपति ९ याजयेत् । मै २,२,४।

नेषाद् - एतद्वा अवराध्यमन्नाचं यन्नेषादः । की २५, १५। निषेध- निषेधेन (साम्ना वै देवाः पश्चत्) पर्ट्यगृह्णन् । ता १५,९,११ ॥ [°ध- उत्सेध- १ इ.]।

निष्क-

- महं इन्द्रो य क्षोजसा, इत्यैन्द्रं भवति । निष्कस्य हैतन्मणे रूपम् । निष्कं मणि पुरस्ताद्
 बिम्नति । जै २ १२ ।
- २. यथा निष्कं शमलगृहीतमग्नी प्रास्य तस्यायोध्नेन सर्वं शमलं निर्हन्यात् । जै २, १३६ :

निष्कृत- यद्वै निष्कृतं तत्संस्कृतम् । ऐआ १, १, ४।

निष्कृति- अप्- १०८;११४ इ.।

निष्केवल्य (शस्त्र-)-

- १. आत्मा यजमानस्य निष्केवल्यम् । ऐ ८, २ ।
- २. निष्केवल्यं बह्न्यो देवताः प्राच्यः शस्यन्ते बह्न्य ऊर्ध्वाः, अभैतिदिन्द्रस्येव निष्केवल्यं तिक्षक्वेवल्यस्य निष्केवल्यत्वम् । कौ १५. ४।
- रे. यित्रिष्केवल्यं तेन ग्रुकमन्थिना (श्रुकाम° [क.]) उक्थवन्ती । काठ २८, १०; क ४५, १। [°ल्य- उदीची- ३५ ऱ.]।

निष्ट्य,ष्ट्या-

- १. निष्टवं नक्षत्र ५ वायुर्देवता । मै २,१३,२०।
- २. निष्ट्या हृद्यम् (नक्षत्रियस्य प्रजापतेः)। ते १, ५, २, २।
- रे. यां कामयेत दुहितरं प्रिया स्यादिति । तान्निष्ट्यायां दशात् । (पत्युः) प्रियेव भवति । नैव तु (पितुर्ग्रहम्) पुनरागच्छति । तै १, ५, २, ३ ।
- ४. वायुर्देवता, निष्ट्या नक्षत्रम् । काठ ३९, १३ (तु. तै १, ५, १, ३; ३, १, १, १०) । निष्पक्व- निष्पक्कं (आज्यम्) मनुष्याणाम् । काठ २३, १।

निहव (सामविशेष-)-

- ऋषयो वा इन्द्रं प्रत्यक्षन्नापस्यन् स वसिष्ठो ऽकामयत कथिमनद्रं प्रत्यक्षं पद्ययमिति स एत-निह्वमपस्यत्ततो वै स इन्द्रं प्रत्यक्षमपद्यत् । तां १५, ५, २४ ।
- २. निहवो भवत्यनाद्यस्यावरुद्धयै। तां १५, ५, २२।
- विसष्ठो वै जीतो हतपुत्रो ऽकामयत प्रजां पश्चन् निह्वयेयेति । स एतत् सामापश्यत् । तेनास्तुत । तेनायिही क्षायिही इत्येव प्रजां पश्चन् न्यह्वयत । तद्वैव निह्वस्य निह्वत्वम् । जै ३, २६८ ।

निहुवान- एतद्वे निहुवानं छन्दो यन्न शंसिषमिति। तां ८, ६, १२। नीलङ्गु- नीलङ्गवे कृमिः। मै ३, १४, ११॥ [°गु- क्रिमि- द्र.]। नीवार-

- १. एते (+ वै [माश ५,३,३,५]) ब्रह्मणा पच्यन्ते यन्नीवाराः । माश ५,१,४,१४,३,३,५ ।
- २. नीवाराः पीयुषः । मै ४,४,३ ।
- रे. श्यामाकाइच मे नीवाराइच मे (यज्ञेन कल्पन्ताम्)। तैसं ४, ७,४,३।
- ध. स (बृहस्पतिः) नीवारान्निरवृणीत् तम्नीवाराणां नीवारत्वम् । तै १, ३, ६, ७ ॥ [°र-देन-४३; निवार- द्र.] ।

नैवार-

- १. बृहस्पतये वाचस्पतये (वाचे माश.!) नैवारं चरुम् (+निर्वपति माश.!)। तैसं १,८,९०,९; मै २,६,६: माश ५, ३,३,५।
- २. स (बृहस्पतिः) एतं बृहस्पतये तिष्याय नैवारं चरं पयसि निरवपत् ततो वै स ब्रह्मवर्ष्य-स्यभवत् । तै ३,१, ४, ६।

नीवि-

१. दक्षिणत इव हीयं नीविः। माश १, ३,३,६।

0

२. पितुणां नीविः । काठ २३,१ ॥ [°वि- दक्षिणतस् ८ द्र.]।

नीहार-

- १. नीहारमूब्मणा (प्रीणामि)। मै ३, १५, ८।
- २. वैद्युतस्य नीहारः (वत्सः)। तैभा १, १०,७।

नृ-

- १. नरो ह वै देवविशः । जै १,८९।
- २. प्रजा वै नरः। ऐ २,४; ६,२७; ३२; गो २,६,८; माश १,५,१,२०;८,२,१२।
- ३. मनुष्या (+वै माश ७,५,२,३९।) नरः। माश ६,७,३,११॥ [नृ−देव−१३३; नारी- २ इ.]।

नृ-चक्षस्-

- १. नृचक्षाः प्रतिख्यातः (सोमः) । तैसं ४, ४,९,२ ।
- २. प्रजापतिवैं नृचक्षाः । माश ६, ७, ४, ५ ।
- रे. ये वै विद्वा **ए सस्ते नृ**चक्षसः । काठ २१, १।
- ध. श्रुश्रुवा **५ सो वै नृचक्षसः । तैसं ५,३,४,**९ ॥ [°क्षस्– देव– १९५; धातृ– १५ द्र.]।

नृ-मणस् - प्रजापतिवै नृमणाः । माश ६,७,४,३,५ ।

रु-मेधस् - नुमेधसमाङ्गिरस ९ सत्रमासीन ९ इवभिरभ्वाह्वयन् सोऽग्निमुपाधावत्पाहि नो अग्न एकयेति तं वैद्यानरः पर्युद्तिष्ठत्ततो वै स प्रत्यतिष्ठत्ततो गातुमविन्दत । तां ८,८,२२।

न्ट-वाहस् – अहोरात्र – २२ इ. ।

च-रांस- परिमितनीवी हि नृशंसः । जै १, १८९ |

नृ-षद्-

१. एष (सूर्यः) वै नृषत्। ऐ ४, २०।

२. प्राणो वै नृषन्मनुष्या नरस्तबोऽयं मनुष्येषु प्राणोऽग्निस्तमेतदाह । माश ६, ७,३,१९ (तु. माश ९,२,१,८)।

नुम्ण- अन्त- २५; अमेनि- द्र.।

नेपातिथि-,> नेपातिथ (सामन्-)- स एतन् नेपातिथिः काण्वस् सामापद्यत्। तेनास्तुत । ततो वै ते (काण्वायनाः) पश्चनवारुन्धतः। तदेतत्पशःयं साम। यदु नेपातिथिः काण्वो ऽ पश्यत् तस्मान् नैपातिधमित्याख्यायते । जै ३, २२० ।

नेष्ट्र (ऋत्विज्-)-

रि. एते होत्रे व्युद्धे व्युद्धसोमपीथे, तस्मान नेष्ट्रा न पोत्रा भवितव्यम् । काठ २४,६; क ३७,७ । वा-५८

- २. नेष्टैकविंशेन पुच्छेन भद्रेणोद्गायति । जै २,४०८ ।
- परनीभाजनं वै नेष्टा। ऐ ६, ३; गो २, ४, ५ ॥ [॰ष्ट्र- अम्नीष्- १०; अनडुद्- ५; एकविंश- ३०; ककुभ्- ५; धिष्य- १३ द्र.]।

नेष्टा-पोतृ-

- १. एतौ (नेष्टापोतारौ) स ९ सचन्ताविव यजतः । क ४०, ४ ।
- २. मास्ते वै वाससी । मास्तौ नेष्टापोतारी तत् तत्सलक्ष्म क्रियते । जै २,२०३ ।
- रे. वाससी नेष्टापोतुभ्याम् (ददाति)। पवित्रे एवास्थैते (वाससी)। तै १,८,२,४।

नैमिश->नैमिशीय- एतेन (द्वादशसंवत्सराख्येन सत्रेण) वै नैमिशीयाः सन्वामृद्धिमाध्र्जुवन् । ता २५, ६, ४।

नौ- अदिति- ७१ इ.।

नौधस (सामन्-)-

- १. अहरहरेवाक्षसा स्वर्ग लोकसुपयन्ति, ये इयैतनौधसयोः प्रगाथावुपयन्ति । जै २, ३८३।
- २. एता उह वै स्वर्गस्य लोकस्य मे पन्थाव असायनी यद् बृहद्रधन्तरे । तयोरेते ऽ असायने यच् क्येतनीधसे । जे २, ३८३ ।
- तदेतत् (नौधसम्) प्रतिष्ठासाम…, ब्रह्मणो ह वा एष रसो यन् नौधसम् । जै १,१४७ ।
- त्रयो ब्रह्मापस्यन् , नोधास्तृतीयं सुमित्रस्तृतीयं बृहदुक्थस्तृतीयम् । जै ३,१३३ ।
- ५. देवा वे ब्रह्म व्यमजन्त तान्नोधाः काक्षीवत क्षागच्छत्ते ऽ ब्रुवन्नृषिर्व क्षाग ए स्तस्म ब्रह्म ददामेति तस्मा एतत्साम प्रायच्छन्यन्नोधसे प्रायच्छ ए स्तस्मानीधसम् । तां ७, १०,१०।
- ६. नौधसं बृहतः (रथन्तरस्य प्रिया तनूरास)। जै १,१४५।
- ७. बृहद्ध्येतस्परोक्षं यज्ञीधसम् । तां ७, १०, ८ ।
- ८. ब्रह्मवर्चसकाम एतेन (नीघसेन) स्तुवीत । तां ७, १०, ११।
- ९. ब्रह्म वै नौधसम् । तां ७, १०, १०, ११, ४, ९।
- १०. यदु नोधाः काक्षीवतो ऽपश्यत् तस्मान् नौधसिमत्याख्यायते । जै १, १४७ । [°स- दिव्- ५ इ.]।

न्यग्रोध-

- १. अधि देवा यज्ञेनेष्ट्वा स्वर्ग लोकमायंस्तत्रैतांश्चमसान्ययुड्जंस्ते न्यप्रोधा अभवन् । न्युड्जा इति हाण्येनानेतर्ह्याचक्षते कुरुक्षेत्रे ते ह प्रथमजा न्यप्रोधानां तेभ्यो हान्ये ऽधिजाताः । ऐ ७, ३० ।
- २. अस्थिभ्य एवास्य स्वधास्त्रवत्स न्यंग्रीघो ऽभवत् । माश १२, ७, ९, ९ ।
- रे. ते यन्न्यज्ञो ऽरोहंस्तस्मान्न्यङ् रोहिति न्यप्रोहो न्यप्रोहो वै नाम तन्न्यप्रोहं सन्तं न्यप्रोध इत्याचक्षते । ऐ ७. ३० ।
- ध. तेषां चमसानां रसो ऽवाङिसे (न्यग्रोधस्य) ऽवरोधा अभवन्नथ य अध्वस्तानि फलानि। ऐ ७, ३१।

- ५. न्यप्रोधश्चमसैः (त्वावतु)। काठ ४४, १।
- ६. न्यब्रोधेन वनस्पतीन् (अन्वाभनत्)। काठ ४३, ४।
- ७. न्यञ्चो न्यग्रोधा रोहन्ति । माश १३, २, ७, ३।
- ८. परोक्षमिव ह वा एष सोमो राजा यस्न्यप्रोधः । ऐ ७, ३१ ॥ [॰ध- क्षत्र- १८ इ.]।

न्य प्रोध-तित- यदि राजन्यं वैद्यं वा याजयेन्न्य प्रोधततीराहृत्य ताः सम्पिष्य दध्न्युत्सृज्य तदस्मै भक्षं प्रयच्छेन्न सोसम् । काठसंक १३९: १०-११।

नैयग्रोध- नैयग्रोधेन जन्यः (अभिष्ठिन्वति) । मित्राण्येवास्मै कल्पयति । तै १,७,८,७ ।

[°ध- क्षत्र- ८७ इ.]।

न्यङ्कु- आदित्य- १४३ इ.।

न्यर्बुद्- यो वै वाचो भूमा। तन्न्यर्बुद्म्। तै ३,८, १६,३।

न्यूङ्ख- अन्नं न्यूङ्खः । की २२,६;८;२५,१३; ३०,५॥ [°ङ्ख- अन्न- २५ इ.] । न्यून-

रे. अतिरिक्तं वै पुंसी न्यूनं खिये। ऐआ १,४,२।

- २. न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा अस्जत । तैसं ५, १,९,२; ४,७,६ ।
- रे. न्यूने वै रेत: सिच्यते, न्यूने प्राणा न्यूनेऽन्नाशं प्रतिष्ठितम् । ऐआ १,१,२; ३,७।

Ų

पक्ष-

- रै. बृहद्वथन्तरे छुन्दो द्यावापृथिवी देवते पक्षौ । माश १०, ३,२,४।
- २. बृहद्ध्यन्तरे (सुपर्णस्य गरूत्मतः महाव्रतस्य वा) पक्षी । तैसं ४, १,१०,५; मै २,७,८; ३,३,५; काठ १६,५; जै १,९९२; २, ४३३; तो १६,११, ११ ।
- रे. ब्राह्मणाच्छंसी सप्तद्शेन पक्षेण रथन्तरेण स्तोष्यन्न् उत्तरत उपविशति । जै २,४०६ ।
- ध ब्राह्मणाच्छंसी सप्तदश्चेन पक्षेण स्थन्तरेणोद्गायति । जै २,४०० ॥ [°क्ष- ककुम्- ९; कर्मन्- ७; ग्रीष्म- १२; दक्षिणतस् २३ इ.] ।

पिश्चन्- ये वै विद्वा ए सस्ते पिक्षणो येऽविद्वा ए सस्तेऽपक्षास्त्रिवृत्पञ्चदशावेव स्तोमी पश्ची कृत्वा स्वर्ग होकं प्रयन्ति । तो १४, १,१३।

पङ्क्ति-

- अथ यः पङ्क्तः पञ्चवदां सन्तद्शाक्षरां सर्वेयंशैर्यजमानं स्वर्गं लोकमिनवहन्तीं विद्यात् ।
 गो १,३,८ ।
- २. अन्नं वै पिक्कि । ऐआ १,१,३; गो २,६,२।
- रे. इयसुपरि मतिस्तस्या वाङ् मात्या हेमन्तो वाच्यः पिङ्कहेँमन्ती, पिङ्क्या निधन-वन्निधनवत आधायण आधायणात् त्रिणवत्रयास्त्रशी, त्रिणवत्रयस्त्रि र शाभ्या र शाकर-रैवते, विश्वकर्मार्षः । काठ १६,१९ (तु. मै २, ७, १९) ।
- ध. कथ्वां दिग्वेमन्तिशिशा ऋत्, बृहस्पतिर्देवता, फर्ल द्रविणं, पङ्क्तिश् छन्दः, शाक्रररैवते सामनी त्रिणवः स्तोमः, स उ त्रयस्त्रि श्रवर्त्तिः, सुपणं ऋषिः पष्ठवाड् वय आस्कन्दो-ऽयानाम् । म २,७,२०।

- ५. एतद्वै प्रत्यक्षं पञ्चविंशस्य स्तोमस्य छन्दो यत्पङ्क्तिः । जै २,४८ ।
- ६. एषा खळु वै प्रत्यक्षं पङ्क्तियंत् पञ्चाक्षरा पञ्चपदा । जै १, १९८ ।
- ७. चत्वारिंशदक्षरा (+वै [जै.]) पङ्क्तिः । कौ १७, ३; जै १, ३४ !
- ८. त्रिणवेन स्तोमेन पङ्क्तिमभ्यक्रन्दत् । ततो महतो ऽसृजतेशानमुखान् । जै ३, ३८९ ।
- ९. पक्षी पङ्क्तयः। माश ८, ६, २, ३; १२।
- १०. पक्तिं वै स छन्दसां जयित मस्तो देवान् देवानाम् । जै १,३४।
- ११. पङ्किः पचिनी पञ्चपदा। दै ३, १३।
- १२. पङ्किं मञ्ज्ञा प्रविशामि । काठ ३८, १४ ।
- १३. पङ्किं मध्ये (उपद्धाति)। तैसं ५, ७, ९,४।
- १४. पङ्किरूर्ध्वा (दिक्)। माश ८, ३, १, १२।
- १५. पङ्क्तिमेजा। ऐआ २, १, ६।
- १६. पङ्क्तिवी अज्ञम् । ऐ ६, २०; ऐआ १,३,८।
- १७. पङ्क्तिर्विब्जो: (+पत्नी [गो.])। मै १, ९, २; काठ ९, १०; गो २, २, ९ १
- १८. पङ्क्तिइखुन्द्स्तत्पुरुषः (तद्दवः [काठ.]) परमेष्ठी देवता । मै २,१३,१४; काठ ३९,४ ।
- १९. पङ्क्तिश्बन्दो मस्तो देवताष्ठीवन्तौ । माश १०, ३, २, १० ।
- २०. पङ्क्या यज्ञकामस्य ...श्रणोत्विगः सिमधा हवं मे । तैसं ६, ४, ३, २।
- २१. पञ्चपदा पञ्क्तिः। ऐ ५, १८; १९; २१; ६, २०; ऐआ १,३,८; कौ १,३;४; ११,२; १३, २; गो १,४,२४; २,४,४ तां १२,१,९; माश ९,२,३,४१ (तु. जै ३,२०६)।
- २२. पञ्चाक्षरा (प्रजापतिः [मै.]) पङ्क्तिः । मै २, ३, ७; तै २, ७, १०,२।
- २३. पूषा पञ्चाक्षरेण पङ्क्तिसुद्जयत् । तैसं १, ७, ११, १।
- २४. प्रथुरिव वै पङ्क्तिः। गो १, ५, ४; माश १२, २, ४, ६।
- २५. प्रतिष्ठा (पञ्चदशो [जै.]) वै पङ्क्तिः । की ११, ३, १७, ३, जै १, ३३९ ।
- २६. मरुतः पङ्क्तिं समभरन् । तां ते प्राविश्वन् (मृत्योरात्मनः गुप्त्यर्थम्) । तान् साछाद्यत् । जै १, २८३ ।
- २७. यजमानच्छन्दसं (पुरुषछन्दसं वै [जै.]) पङ्क्तिः । कौ १७, २; जै १, १९८ ।
- २८. यजमानो (यज्ञो Lजै.]) वै पङ्क्तिः । मै ३, ३, ९; जै १, २२९ ।
- २९. यज्ञस्य पङ्क्तिः (पत्नी)। तैआ ३, ९, २।
- २०. यस्य दश ताः पङ्क्तिम् (अभिसम्पद्यन्ते) । कौ ९, २।
- ३१. श्रोत्रं पङ्क्तिः। माश १०, ३, १, १।
- ३२. सविता पञ्चाक्षरयाक्षरपङ्क्तिमुद्दजयद् या ह्यक्षरपङ्किः सा पङ्किः, चतुर्घा ह्येतस्याः (हि तस्याः [काठ.]) पञ्चपञ्चाक्षराणि । मै १,११,१०; काठ १४, ४ ॥ [°ङ्कि अभिध् २; अप्वर्यु ३०; अनुडुह् ६;८; अन्नाद्य १४; अदिवन् १०; आत्मन् १४; १६; ऊर्ध्वा १२; १३; ऋतु २५; तन्द्र १; त्रिणव १० देवता २० द्व.]।

पङ्क्ति-राधस् (अग्नि-)- पङ्क्तिराधस उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । तैआ १,१८,९००

पाङ्क्त-

- १. अङ्गिरोभिर्देवेभिर्देवतया पाङ्केन त्वा छन्दसा युनिष्म हेमन्तिशिशराभ्याम् । तैसं ७,१,१८,२।
- २. अदितिसे बिलं गृह्णातु पाङ्केन इन्दसा । तैसं ४, १, ५, ४।
 - ३. ऊर्ध्वया स्वा दिशा सादयामि पाङ्केन छन्दसा, बृहस्पतिना देवतया ऽग्नेः पृष्ठेनः । तैसं ५, ५, ८, ३।
 - ४. पञ्च चितयो भवन्ति पाङ्कः पुरुषः । तैसं ५, ६, १०, ३।
 - ५. पाङ्कं वा इद ५ सर्वम् । तैआ ७, ०, १; तैउ १, ०, १।
 - ६. पाङ्कं हि पञ्चममहः। कौ २९, ५।
 - ७. पाङ्क ५ हाज्ञम् (अर्थं खाद्यं चोष्यं लेखं पेयम्)। तां ५, २,०।
 - ८. पाङ्क्त इतर आत्मा लोम त्वङ् मा १ समस्थि मजा। ता ५, १, ४।
- ९. पाङ्कः पुरुषः (पश्चः [माशः]) । तैसं २,३,२, ९; मै २,३,५; ६; काठ ११, २;८; क ३५, ७; कौ १३, २; गो २, ४, ७; जै १,१९८; तां २, ४, २; माश १, ५, २, १६।
- १०. पाङ्कः प्रजापतिः (संवत्सरः धारुः।) । काठ १२, ५; माश १०, ४, २, २३ ।
- ११. पाङ्कमन्नम् (॰मनाधम् [जै.]) । जै २, २१३; २९१; ३५६; तां १२, १, ९ ।
- १२. पाङ्काः पञ्चवः । तैसं ३, १, ५, १; ५, २,३, ६; मै २, ३, ६; काठ १३, १२; २०, १; २३,८; ३०, ९; ऐ ३, २३; ४,३; ५,४; ६,१८; १९; कौ १३,२; गो २,३,२०;४,७; जै १,८५; १३१;३३९; २,४३१; तां २,४,२; तै १,६,३,२; (तु. जै ३,१०३)।
- १३. पाङ्को बच्चः । तैसं ५, २, ३, ६; मै १, ४,९; ७, ४;१०,१८; २, ३,६; ३,५,२;४,८,५; काठ ८,२;०,३; गो १,४, २४; २,२,३; ३, २०; ४, ४; ७; जै १, ८५; १३१; ३५५; २,२,३; ३, २०; ४, ४; ७; जै १,८५; १३१; १५५; २,२६१; ३७६; ४३१; माश १. ५,२,१६ (तु. काठ २०,१; ऐ १,५; ३,२३; ५,४; १८; १९; कौ १,३;४; २, १; १३, २;कँ ३,१५१; तो ६,७,१२; तै १,३,३,१ तं आ ५,२,७)।
- रेप्ट. पाङ्को ऽयं पुरुषः पंचधा विहितो लोमानि त्वङ् मांसमस्थि मजा । ऐ २, १४; ६,२९ ।
- १५. बृहस्पतये पाङ्काय त्रिणवाय शाक्षराय हैमन्तिकाय चरुः (चरुम् मै.])। तैसं ७, ५, १४, १३, १५, १०; काठ ४५, १०।
- १६. बृहस्पतिस्त्वा विश्वैदेवैरुपरिष्टाद्रोचयतु पाङ्केन छन्दसा। तैआ ४,६,२।
- १७. ब्रह्म पाङ्कम् (छन्दः)। शांआ ११,७॥ [°ङ्कि- अग्नि- ५६३; गर्भ- ९ इ.]।

पश्चचू,चोडा (इष्टका-)-

- रै. अप्सरसो वा एता (पञ्चनूडा) एतदूपं कृत्वा पत्न्यो भूत्वामुिंमहोके यजमानमुपशेरते। क ३१. १७।
- २. पञ्चचोडा उपद्धात्यप्तरस एवैनमेता भूता अमुिक्मिँहोक उपनेरे ८थो तन्पामीरेवैता यजमानस्य । तैसं ५, ३, ७, २ ।
- रे॰ प्रजा (मिथुनं [माश ८,६,१,१२]) पञ्चचूषाः । माश ८, ६, १,१२;१३।

- प. याः (अमुष्मादादित्यात्) पराच्यः (पश्च दिशः) ताः पञ्चचूसाः । माश ८, ६, १, १४ ।
- ६. होत्राः पञ्चचूदाः । माश ८, ६, १, १९ ।

पञ्च-जन-

- १. देवमनुष्याणां गन्धर्वाप्सरसां सर्पाणां च पितृष्यं चैतेषां वा एतत्पञ्चनामासुक्थम् (यद्धैश्व-देवम्)। ऐ ३,३१।
- २. पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां (+यन्त्राय [तैसं.]) धर्त्राय गृह्णामि । तैसं १,६,१,२; काठ ३२,६ ।
- रे. विश्वे देवा अदितिः पञ्जजना इति। ये देवा असुरेभ्यः पूर्वे पञ्जजना आसन् य एवासावादित्ये पुरुषो यश्चन्द्रमसि यो विश्वृति यो ऽप्तु यो ऽयमक्षत्रन्तरेष एव ते। तदेषा (अदितिः) एव। जैउ १,१३,२,७॥ [॰न- छुन्दस्- ४० द्र.]।

पञ्च-दश-

- १. अथ यत्पञ्चदशान्याज्यानि भवन्ति, पञ्चदशो माध्येदिनः (पवमानः), बाहुभ्यामेव तेन पाप्मानमपन्नते । जै २, १३५ ।
- २. अथ यो बाहुभ्यां पापं कृत्वा मन्यते, पञ्चदशेनाप्तिष्ट्रता यजेत । जै २,१३५ ।
- अथाकामयत भरद्वाच जोजिष्ठा मे बल्छिष्ठा प्रचा स्यादिति । स एतं पद्धद्शं स्तोममपश्यत् । तमाहरत् । तेनायजत । भोजो वै बल्छं पचदशस्तोमानाम् । ततो वै तस्यौजिष्ठा बल्छिषा प्रजाभवत् । जै २, २१७ ।
- अर्द्धमास एव पञ्चदशस्यायतनम् । तां १०, १, ४ ।
- ५. अर्द्धमासः (अर्द्धमासाः [तैसं.]) पञ्चद्दाः । तैसं ७,१,१,६; तां ६, २, २।
- ६. भादित्याः पञ्चदशाक्षरेण पञ्चदश एस्तोममुद्रजयन् । तैसं १, ७, ११, २ (तु. तैसं १, ७, ११,१; मै १,११,१०; काठ १४,४)।
- ७. बोजो (+वा इन्द्रियं [ऐ.]) बीट्यं पञ्चद्रशः । ऐ ८,३;४; तां ११.६,११;११,१४;२०,१०,१ (तु. काठ ३७, ८; जै ३, १०)।
- ८. क्षत्रं वा एतदहरिभनिर्वदित यत्पञ्चदशम् । तां ११, ११, ८।
- ९. तम् (पञ्चदशं स्तोमम्) चौजो बलमित्याहुः। तां १०,१,६।
- १०. तसाद्राजन्यस्य पश्चदश स्तोमः। तां ६, १, ८।
- ११. तान् (पञ्जन्) इन्द्रः पञ्चदक्षेन स्तोमेन नामोत् । तै २, ७, १४, २ ।
- १२. त्रिष्टुभा पञ्चद्शः (आयतनवान्)। क ४४, ३।
- १३. दश हस्त्या अंगुलयश्चत्वार्युरोर्बाह्वाणि । यदूर्ध्वं नाभेस्तत्पञ्चदश । जै ३,३१९।
- १४. पञ्चदश एव महः। गो १,५,१५।
- १५. पञ्चदशं माध्यन्दिन ५ सवनम् । मै ४,४,१० ।
- १६. पञ्चदशं मैत्रात्रक्षणस्य · । जै २.२२३।
- १७. पञ्चदराश्चेकविश्वश्च बाईतौ तौ गौश्चाविश्चान्वसुज्येतां तस्मासौ बाईतं प्राचीनं भाष्कुक्तः। तां १०,२,६।
- १८. पञ्चद्शारत्निः कार्यः पञ्चद्शेन वच्चेण संमितः । मै ३, ९,२ ।

- १९. पञ्चदशेन वीर्यकामः (यजेत)। जै २,१३६।
- २०. पञ्चदश्चो वै राजन्यः । तैसं २,५,१०,९।
- २१. पञ्चद्को वै (हि [माश ४,३,३,४]) वज्रः । कौ ७,२;१५,४; जै १,१९५; ता २,४,२; तै २,२, ७,२; माश १,३,५,७; ३,६,४, २५; ४, ३,३,४; ष ३, ४ (तु. मै ३, २,१०;४,७, ६; काठ २६,४; जै १,३३१; २,८७; ९०; १४०;४१६; ता १६, २,५)।
- २२. पञ्चदशौ ते भगने बाहू । काठ ३९,२ ।
- २३. प्राणो वै त्रिवृदात्मा पञ्चद्शः । तां १९, ११, ३।
- २४. बाहू वै पञ्चदश स्तोमानाम्। जै २,१३५।
- २५. भान्तः पञ्चद्शः । तैसं ४,३,८,१; मै २,८,४।
- २६. यजमानो वै पञ्चदशः। मै ४, ७,६।
- २७. यज्ञः पञ्चदृशो वज्रमेवोपरिष्टाहधाति, रक्षसामपहत्ये । काठ २०, १३ (तु. तैसं ७, ३,६,२)।
- २८. यत्पञ्चदशो यदेवास्य (यजमानस्य) उरस्तो बाह्वोरपूर्तं तत्तेनापद्दन्ति । तां १७,५, ६ ।
- २९. येन प्रतितिष्ठति स पञ्चदशः । जै १, २५३।
- रें वीर्थ वे बृहद् वीर्थ पञ्चदशः । जै २, ४०७ (तु. ऐ ८,४; जै २,३३२)।
- रेश. स (प्रजापतिः) बाहुभ्यामेवोरसः पञ्चदशं स्तोममसृजत । जै १, ६८ ॥ [॰श- इन्द्र- २९६; एकविंश- २७; ओजस्- ६;२३; क्षत्र- ४३; ७६; ग्रीवा- १; ४; ग्रीब्स- ९; चन्द्रमस्- ५०; त्रिवृत्- २०; ः ८; त्रेष्टुभ- ५; दक्षिणतस् २३; पङ्क्ति-]।

पञ्चदश-राष्ट्र- बज्रो खल्ल वा एष यत् पञ्चदशरात्रः। जै २, ३३९।

पञ्चदश-स्तोम- क्षत्र- ३३ इ.।

पञ्च-बिल- तद्यत्पञ्च ह्वी ए वि भवन्ति तेषां पञ्च बिलानि तसाचरः पञ्चविलो नाम । माश ५, 4, 9, 91

पञ्चम (अहन्-)-

- १. पशवः पञ्चममहः। की २३, ४।
- र. विषुवान्वे पञ्चममहः। तां १३, ४, १६; ५, १०॥ [॰म- पाङ्क- ६ द्र.]।

पश्चमी चिति-

- रै. ग्रीवा एव पञ्चमी चितिः। मारा ८, ७, ४, २१।
- २० यजमान एव पञ्चमी चितिः। माश ८, ७, ४, १६।

पञ्च-रात्र (यज्ञ-)-

- १. पञ्चरात्रो भवति, पञ्च वा ऋतवः संवत्सर ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतितिष्ठत्यथो पञ्चाश्वरा पङ्क्तिः, पाङ्को यज्ञो यज्ञमेवावदन्धे । तैसं ७, १, १०, ३-४।
- २. य एवं विद्वान् पञ्चरात्रेण यजते प्रविद्वतैव वाचो भवत्यथो एनं वाचस्पतिरित्याहुः । तैसं ७,
- रे संबत्सरो वा इदमेक भासीत् , सोऽकामयतत्र्न्तसृजेथेति, स एतं पञ्चरात्रमपश्यत्तमाहरत् 9, 90, 31 तेनायजल, ततो वै स ऋतूनसूजल । तैसं ७,१,१०,१।

ध. स (स पुरुषो नारायणः) एतं पुरुषमेधं पञ्चरात्रं यज्ञकतुमपश्यत्तमाहरत्तेनायजत । माश १३, ६, १, १ (तु. तैसं ७,१,१०,१-४; तां २१,१३,६; माश १३,६,१,७)।

पञ्च-विंश (स्तोम-)-

- १. अथ याः पञ्जविंशतिः (त्रिष्टुभः), पुरुषस्सः, पञ्जेमाः पञ्जेमाः पञ्जेमाः पञ्जेमारचत्वारि प्राङ्गाणि । आत्मा पञ्चविंशः । जै २, ४७ ।
- २. अतं वै पञ्चविंशम्। जै २, २९४; ३०७; ३१७।
- ३. उद्गाता पञ्जविंशेनात्मना राजनेन स्तोव्यन्नीदुम्बरीमधिरोहति । जै २, ४०६ ।
- उद्गाता पञ्जविंशेनात्मना राजनेनोद्गायति । जै २, ४०८ ।
- ५. एतेन वै गौराङ्किरसः सर्वं पाष्मानमतरत्सर्वं पाष्मानन्तरत्येतेन स्त्रोमेन तुष्टुवानः। ता १६, v. v 1
- ६. चतुर्विशतिवें संवत्सरस्यार्धमासाः, संवत्सरस्यैवा ऽऽप्त्या । अथो प्रजापतिवें संवत्सरः पञ्चविंशः। शांआ १, १।
- ७. गर्भा स्पृताः, पञ्चविंशः स्तोमः। तैसं ४, ३, ९, २; मै २, ८, ५।
- ८. चतुर्वि ए को वै संवत्सरो ऽत्रं पञ्चवि ए शम्। तां ४, १०, ५।
- ९. पञ्चविंश ५ स्तोमसुपयन्ति पुरुषस्तोमम् । काठ ३३, ८।
- १०. पञ्चविंशः (शो वै [जै.]) प्रजापतिः । जै २, १०; १४; ऐआ १, १, ४।
- ११. पञ्चविंशं महावतम् । जै २,३०७।
- १२. पञ्जविंशेन वै स्तोमेन मनुः प्रजा असुजत । मै ३, १०, ३।
- १३. पञ्चविंशो ऽिन्नष्टोमो भवति प्रजापतेराप्त्यै ; तैसं ७, १,१०, ४ (तु. तैसं ७,५, ८, ३-४)।
- १४. पञ्जविंशो ऽयं पुरुषो दशहरत्या अङ्गुलयो दश पाद्या द्वा ऊरू द्वी बाहू आत्मैव पञ्चविंशः। ऐआ १, १, २ (तु. काठ ३३,८; जै २, ३५४) ।
- १५. पुरुषो वै पञ्चविंशः । जै २, २०५ ॥ [°श- अञ्च- ८६; आत्मन्- २६; ६३; गर्भ- ५; ६; पङ्क्ति- १५ इ.]।

पञ्च-विद्याति->°रात्र- पुरुषसंमितं ह खलु वा एतःसत्रं यदेष पञ्चवित्रतिरात्रः । जै २, ३५४ । पञ्च-व्याहृति-

- १. को श्रावयेति वे देवाः। पुरोवात ए सस्तुजिरे ८६तु श्रीषाहित्यश्राणि समप्लावयन्यजेति विद्युतं ये यजामह इति स्तनियत्नुं वषट्कारेणैव प्रावर्षयन् । माश १, ५, २, १८।
- २. ओ श्रावयेति वै देवाः । विराजमभ्याजुहुबुरस्तु श्रीषडिति वत्समुपावास्त्रन् यजेत्युद्जयन्ये यजामह ऽ इत्युपासीदन्वषट्कारेणैव विराजमदुहतेयं (पृथिवी) वै विराडस्यै वा ऽ एष दोहः। माश २, ५, २, २०।
- रे. ता वा एताः पञ्चन्याहतयो भवन्त्यो श्रावयास्तु श्रीषड्यन ये यजामहे वीषडिति । गो १, ५, २१; माश १, ५, २, १६।
- पञ्च-शरद्->पञ्चशारदीय (यज्ञ-)- त (मस्तः) एतं (पञ्चशारदीयं) यज्ञमपश्यत् । तमाहृरत् । तेनायजन्त । ततो वै त क्षोजिष्ठा बलिष्ठा भूयिष्ठा वीर्यवत्तमा देवानामासन्नजयन् स्वर्ग लोकम्। जै २,१७५।

पञ्च-होत्-

- १. अग्निः पञ्चहोत्रा (सहाऽसत्)। तै २, २, ८, ४।
- २. तस्मै (ब्रह्मणे) पञ्चम ९ हूतः प्रत्यश्रणोत् । स पञ्चहूतो ऽ भवत् । पञ्चहूतो ह वै नामैषः । तं वा एतं पञ्चहूत ९ सन्तं पञ्चहोतेत्याचक्षते परोक्षप्रिया इव हि देवाः । तै २,३,११,३-४।
- ३. ते पञ्चहोत्रा वरुणगृहपतयो न्यसीदन् स्वरयामेति, तेषामिग्नहोतासीदिइवनाध्वर्यू, यदिवना तेन पञ्चहोत्रा, रुद्रो ऽग्निद् बृहस्पतिरुपवका··· ते त्रिणवमेवायतनमचायँसे स्वराय ५ स ५ सेतुं कृत्वा, तत्पश्चो ऽ सुज्यन्त । काठ ९,११ (तु. मै १,९,४)।
- ५. पञ्चहोत्रा ऽसावस्यायां हवींच्यासन्नान्यभिमृशेत् । काठ ९, १४।
- पशुकामं (स्वर्गकामं) पञ्चदोत्रा याजयेत् । मै १,९, ६² (तु. काठ ९,१४) ।
- ८. भ्रातृब्यवन्तं पञ्चहोत्रा याजयेत् । मै १, ९,६ ।
- ९. वायुः पञ्चहोता। स प्राणः। तैआ ३, ७, २।
- १०. श्रोत्रं पञ्चहोता । मै १, ९, ५; काठ ९,१३।
- ११. संवत्सरो (सुबर्गो ।तै २, २, ८, २।) वै पञ्चहोता । तै २, २, ३,६; ८, २। [°तृ– अग्नि– ५६; अङ्गरस्– २; चातुर्मास्य– २; ३ द्र.]।

पञ्चाल-

- १. क्रिवय इति ह वै पुरा पञ्चालानाचक्षते । माश १३, ५, ४, ७ !
- २. ततः पञ्चालास्त्रेधा ऽ भवन् । क ४६, ५ ॥ [°ळ- ध्रुवा- ७ ह.]ः

पाञ्चाल- दर्भ- ५ इ. ।

पटरी- पटरीव ह्यसावादित्यः । जै २, २०३।

पणि-

- रै. अथ ह नै पणयो नामासुरा देवानां गोरक्षा आसुः। जै २, ४४०।
- २. यं परिधि पर्यधत्था अग्ने देव पणिभिरिध्यमानः । क ४७, ११ ।

पण्डक- नोपस्थ भासीत, यदुपस्थ भासीत, पण्डकस्स्यात् । काठ २८,८ ।

पण्डग्र- प्रत्यस्तं नमुचेः विशा इति सीसं पण्डगाय प्रत्यस्यति, पाष्मा वै नमुचेः शिरः, पाष्मान र वावास्मा (पण्डगाय) एतत् प्रत्यस्यति । मै ४,४,४ ।

पतङ्ग-

- रै. पतन्निव होध्वक्षेष्वति स्थमुदीक्षते । पतङ्ग इस्याचक्षते । जैउ ३,६,७,० ।
- रे प्राणो वै पतझः । कौ ८,४; जैड ३,६,७,२;८,२।

पति- जाया- ४;९; १०; १९ इ.।

मा-५९

पत्नी-

- १. अथो अर्दो वा एष आत्मनः यत्पत्नी । ते ३, ३,३,५ (तु. तैसं ६,९,८,५) ।
- २. अन्तभाजो वै पत्न्यः। कौ १६.७।
- अर्थात्मा वा एषं यजमानस्य यत् पत्नी । जै १, ८६ ।
- भात्मानमेव सोमग्रहैस्स्पृणोति पत्नी ५ सुराग्रहैः । काठ १४, ६ ।
- ५. गार्हपत्यमाजो वै पत्न्यः। कौ ३, ९।
- ६. गृहा वै पत्न्ये प्रतिष्ठा। माश ३, ३,१,१०।
- चतस्रो जाया उपक्लप्ता भवन्ति । महिषी वावाता परिवृक्ता पालागली । माश १३,४,१,८ ।
- ८. जघनाधीं वाऽएव यज्ञस्य यत्पत्नी । माश १,३,१,१२;२,५,२,२९;३,८,२,२ ।
- ९. तस्मादु पत्नीः प्रपन्नं न हन्यात् । जै २, १५५ ।
- १०. तृष्ता पत्नी रेतो धत्ते । मै १,९,८: काठ ९, १५ ।
- ११. पत्नीं तु न संयाजयेदमेध्या वा एषापूता नेश्वरा स्वर्ग लोकं गन्तोः। काठ २३, ९; क ३६. ६।
- १२. पत्नी स्थाली। तै २, १,३,१।
- १३. परनी हि सर्वस्य मित्रम् । तैसं ६,२,९,२ ।
- १४. पश्चात्प्राची पत्न्यन्वास्ते । तैसं ५,३,७,३ ।
- १५. यह पत्नी यज्ञे करोति तन्मिधनम् । क ४७, ९ (तू. तैसं ६, २,१,१)।
- १६. श्रद्धा पत्नी । तैआ १०,६४,९।
- १७. श्रिया (श्रिये [माश.]) वा एतद्वृपं यत्पत्न्यः । ते ३, ९, ४, ७-४; माश १३, २,६, ७ । िं ती — अग्नि,ग्री।प् – ५; अग्निहोत्र–३०; अध्वर्यु – २५; एकविंश – ३०; त्वष्टृ – ६; दीक्षा – ६; दीक्षित- २२; धाय्या- ४ द.]।

पत्नी-भाजन- नेष्टृ- ३ द्र.

पत्नी-संयाज- चत्वारः पत्नीसंयाजाइचतस्रो वै प्रतिष्ठा अरू द्वावष्ठीवन्तौ द्वी । माश ११, 2,8,91

पश्चिकृत्- अग्नि- २०१; २०२ इ.। पथिपा - पुषा मा पथिपाः पातु । मै १, ५, ४; काठ ७, २ (तु. मै १,५,११)। पथ्या-

- १. पथ्या ५ स्वित्तमयजन् प्राचीमेव तथा दिशं प्राजानन् । तसं ६,१,५,२ (तु. काठ २३,८)।
- २. पथ्या पूजाः (+ पत्नी [गो.])। मै १, ९, २; काठ ९, १०; गो २, २,९; तैआ ३, ९,९।
- रे. मयैव (पथ्यया हे देवा यूर्य) प्राचीं दिशं प्रजानाथ । ऐ १,७ ।
- ध. यरपध्यां (अदितिम्) यज्ञति तस्मादसौ (आदित्यः) पुर उदेति पश्चाऽस्तमेति पध्यां होबी Sनुसंचरति । ऐ १,७।
- ५. बाग्वे पथ्या स्वस्तिः। कौ ७,६; माश ४, ५,९,४ (तु. मै ३, ७,९; काठ २३,८; माश ३, ٦, ३, ८; ٩٤) ١
- ६. सा (पथ्या स्वितः) उदीचीं दिशं प्राजानात् । की ७, ६ ॥ [थ्या- उदीवी- १० ह.]।

```
ध्यद्-
```

ं १, ं आत्मा वै पदम् । कौ २३, ६ ।

ेर. पशवः पदम् । मै ३,७,७; काठ २४, ४; ६; क ३७, ७।

ैरे. स यदिमानि सर्वाणि भूतानि पादि तस्मात्पदम् । ऐआ २, २, २ । _

पद्-निधन- इमं वाव देवा छोकं पदिनधनेन(साम्ना)अभ्यजयन् । तां १०. १२, ३।

पद-पङक्ति- अयं वै लोकः पदपङ्किश्छन्दः । माश ८, ५, २, ४।

पदवी- कवि- ३ इ.।

पद-स्तोभ (सामन्-)-

- रै. इन्द्रो वृत्राय बल्लसुदयन्न षोडशिमभींगैः पर्य्यसुजत्स एतं पदस्तोभमपश्यत्तेनापावेष्टयद-पवेष्टयन्निव गायेन् पाष्मनो ऽपहरये। तां १३, ५,२२।
- २. ते वा एते पशव एव यत् पदस्तोभाः । जै ३, १३० ।
- ३. पदोरुत्तममपश्यत्तत्पद्स्तोभस्य पद्स्तोभत्वम् । तां १३, ५, २४।

पद्या- पद्यया (विराजा) वै देवाः स्वर्गं लोकमायन् । तां ८,५,७ । पन्नेजनी- यज्ञस्य सिथुनं (सोमः) पन्नेजनीषु । काठ ३४,१५।

पयस्-

- १. अन्ताहितमिव वा प्तचलयः। तां ९, ९,३।
- २. अपामेष ओषधीनां ए रसी यत्पयः । माश १२, ८, २,१३; (तु. माश ४, ४, ४, ८; 9,3,9,86)1
- ३. आषो हि पयः। कौ ५,४; गो २,१,२२।
- ध. एतत् सोमस्य (तेजः) यत् पयः । तैसं २,५.२,७ ।
- ५. ऐन्द्रं (तेजः [तैसं.]) पयः | तैसं ६,२,५,३; गो २,१,२२।
- ६. चत्वारि वै पया ए सि । मै ४, ५,७।
- ७. जागतमयनं भवति पञ्चकामस्येडानिधनं पयसामुद्यां के उपतिष्ठते । तां १३,४,१० ।
- ८. तधदेवात्र पयस्तिनमत्रस्य, सोम एव वरुणस्य । माश ४,१,४,९ ।
- ९. तसु तं सोममेव प्रत्यक्षं भक्षयन्ति यत् पयः। जै १, ३५५।
- ९०. तस्मात्प्रथमतुरधं (पयः) उष्णं भवत्यग्नेहिं रेतः। माश २,२,४,१५।
- तां (गामग्निः) सम्बभूव तस्या ५ (गवि) रेतः प्रासिञ्चत्तत्पयोऽभवत् । माश २,२,४,१५ । 28.
- **१**२. द्वादश वै पया १ सि । मै ४,४,८।
- १३. पय एष इछति यो भृतिमिछति। मै २, ३,९।
- १४. पयः पशवः (सान्नायम् [तैसं.]) । तैसं २,५,५,१; काठ १२,१ (तु, काठ ६,४; क ४,३)।
- १५, पयसा वै गर्भा वर्धन्ते । तैसं ६, २,५,३ ।
- १६. पयो अव्नयास (ततान)। काठ २,६।
- पयो वै पुरुषः (रेवतयः जि.]; सोमः [तैसं.])। तैसं २,५,५,१; मै २, ३,१; जै ३, १४५। 80.
- १८. पयो हि रेतः । माश ९,५, १,५६ (तु. गो २, २,६; जै १,५३; माश १२,४,१,७)।

- १९. पर्यो हि वा एतस्मादपकामत्यथैष पाष्मना गृहीतः । तैसं २,३,१३,२।
- परमं वा एतत्पयो यदजक्षीरम् । तैसं ५, १,७,४ ।
- २१. पश्चनां वा एतत् पयो यद् बीहियवी । मै १,८,२, ।
- २२. प्राणः (पितृदेवत्यं [की.]) पयः । कौ १०,६; माश ६,५,४,१५; ९,२,३,३१ ।
- २३. महीनां पयोऽस्यपामोषधीनां रसः। काठ २, १; क १,१३।
- २४. यज्ञेन पयसा सह ... तस्य दोहमशोमहि । तैआ ४, २१,१ ।
- २५. याः पृथिवीं पयसोन्दन्ति शुकास्ता ना आपः श र स्योना भवन्तु । मै २, १३,१।
- २६. रसो वै पयः। माश ४,४,४,८; ७,३,१,४६।
- २७. वायब्यं पयः (+ अवित [मार्शः.]) । तैसं १,८,७,१; माश २,६,३,६ ।
- २८. वायुर्वे पयसः प्रदाता । काठ ३५,१७; क ४८, १५ ।
- २९. वायुसवितृभ्यां पयः । मै ३,१५,११।
- ३० वैश्वदेव ए हि पयः । मै ४,३,२; काठ १२, ७; गो २,१,१७।
- ३१. सोमः पयः । तैसं ६,२,११,५; माश १२, ७,३,१३।
- ३२. सौर्यं पयः। तैसं ७, ५, २१, १; ते ३. ९, १७, ४ ॥ [॰यस्- अग्निरेतस्-; अन्न- १२६; आम->√आमि १; ओषघि- १४; ६०; क्षत्र- २१; घृत- २४ द्र.]।

पयस्या-

- १. एतद्वे मित्रावरुणयोः स्वं हिवर्थत्पयस्या। कौ १८, १२ (तु. काठ २९, १; क ४५, २; माश ४,२,५, २२)।
- २. पयो वै पयस्या । काठ १२,१ ।
- इ. मित्रावरुणयोः पयस्येति, प्राणापानौ वै मित्रावरुणौ । मै ३,१०,६; क ४५,२ ।
- मैत्रावरुणमेककपालं निर्वपेत्पयस्यां वा । मै २,१,७।
- ५. मैत्रावरूणी पयस्या (+ भवति [माश ५,५,१,१]) । माश २,४,४,१४; ५,५,१,१।
- ६. यत् पयस्या तेन चातुर्मास्यानि । जै २, ३८ ।
- ७. यदस्मात् (प्रजापतेः) तद्वेतः परापतदेषा सा पयस्या मैत्रावरुणी । माश ९,५,१, ५६ ।
- ८. योषा पयस्या रेतो वाजिनम् । माश २,४,४,२१;५,१,१६।
- ९. संस्थितायां चोदवसानीयायां मैत्रावरुण्या पयस्यया यजेत तस्या उक्तं ब्राह्मणं नैतयानि-ष्ट्वाग्निजिन्मैथुनं चरेतेति । कौ १९, ७ ॥ [°स्या- धेनु- १२ द्र.] ।

पयस्वत् - ऊर्जस्वत् - द्र. ।

पयस्वितम- क्षत्र- ६६ इ.।

पयोभाजन- स (वनस्पतिः) उ वै पयोभाजनः । कौ १०, ६।

पर-

- १. अनुष्टुभो वै यदयातयामरूपं तानि पराणि। काठ ३३,६।
- २. एष वाव स परो रजा इति होवाच । य एष (सूर्यः) तपति । तै ३, १०, ९, ४।
- ३. देवा वै यद्यक्रेन नावारुन्धत, सत्परेरवारुन्धत, सत्पराणां परत्वम् । तैसं ३,३,६,९ ।

- थ. परैंचें देवा आदित्य स्वर्ग लोकमपारयन् , यदपारय " स्तत् पराणां परत्वम् । काठ ३३, ६; तां ४, ५,३।
- ५. ब्रह्मा हि परः. परो हि ब्रह्मा । तैआ १०,६२,१।
- द. श्रीत्रं वै पर ए रजी दिशो वै श्रीत्रं, दिशः पर ए रजः । माश ७, ५,२, २०।

परम- अन्तो वै परमम् । ऐ ५, २१।

परम-पुरुष- यो विद्यति स परमपुरुषः। जैउ १,८,३,२।

परमेब्रिन-

- १. अयं वा इदं परमोऽभूदिति । तत्परमेष्ठिनः परमेष्ठित्वम् । तै २,२, १०,५।
- २. आपो वै प्रजापतिः परमेक्ठी ता हि परमे स्थाने तिब्डन्ति । माश ८,२, ३,१३ ।
- तत एतं परमेष्ठी प्राजापत्यो यज्ञमपश्यद्यद्वर्शपूर्णमासौ ताभ्यामयजत···स आपोऽभवत्··· परमाद्वाऽएतत्स्थानाद्वर्षति यद्विवस्तस्मात्परमेष्ठी नाम । माश ११,१,६,१६ ।
- थ. तपसा परमेष्टी । काठ ३५.१५।
- ५. तिस्त्रइच्येनीः परमेष्ठिने । काठ ४९,३।
- ६. त्रयस्त्रि ९ शतास्तुवत, भूतान्यशाम्यन् , प्रजापितः परमेष्ठ्यधिपितरासीत् । तैसं ४, ३, १०,३: मै २, ८,६।
- ७. परमेष्ठिने द्वादशकपाछं निर्वेपेद्यः कामयेत परमेष्ठी स्यामिति । मै २,२,५।
- ८. परमेष्ठी त्वा सादयतु हिवः पृष्ठे व्यचस्वतीं प्रथस्वतीं भास्वती ५ रिइमवतीमा या दिवं भास्या पृथिवीमो इवन्तरिक्षं, दिव र यद्यु स्वर्यस्त्वाभिपातु । मै २, ८, १४ (तु. मै २, ७, १६; काठ १७, १०)।
- ९. परमेष्ठी दिवं तृतीया ९ स्वयमातृण्णां चितिमपर्यत् । तमसावादित्यो ऽव्रवीत् । उपा-हमायानीति, केनेति, लोकम्प्रणयेति । माश ६, २, ३, ५-६ ।
- १०. परमेष्ठी राजन्यो मनुष्याणाम् । मै २,२,५ ।
- ११. परमेश्री वा एषः। यदोदनः। तै १, ७, १०, ६।
- १२. परमेष्ठी स्वाराज्यम् । परमेष्ठितां गच्छति य एवं वेद । तां १९, १३,३;४; २२,१८,४; ५।
- रैरे. परमेष्ट्यभिपतिर्मृत्युर्गन्धर्वसस्य विश्वमम्सरसो अवः। तैसं २, ४, ७, २।
- १४. प्रजापतिं विस्नस्तं देवता आदाय व्युदकामंत्रस्य (प्रजापतेः) परमेष्ठी शिर आदायोत्क्रम्या-तिष्ठत्। माश ८, ७, ३, १५।
- १५. विश्वकर्मा वयः परमेष्ठी छन्दः । तैसं ४,३,५,२; मै २,८,२ ॥ [°व्छन्- आदित्य- २९७; ऋत- ११: दिव- १२७ इ.]।

परशु- बज्रो वै परश्चः । माश ३. ६, ४, १० ।

परस्-सामन-

- १. पारवें परस्सामानः । तैसं ७, ३,१०,३।
- २. संवत्सरः परस्सामानः । तैसं ७, ३, १०,२।

पराञ्च्-,>पराक (त्रिरात्र-)-

- पराकेण वै देवाः स्वर्ग लोकमायन् । स्वर्गकामो यजेत । पराङ्वेतेन लोकमाकमते । ता २१, ८, २ ।
- २. यहा एतस्याकन्तदस्य पराक् तत् पराकस्य पराकत्वम् । तां २१, ८, ३ । पराग्वस्य- अर्वाग्वस्- ३ इ. ।

पराभृति- अभूति- २ इ.।

परावत्- अन्तो वै परावतः । ऐ ५, २; कौ २२,५; २३, ७ ॥ [°वत्- अनुष्टुम् १७ इ.] ।

परावसु- परावसुई वै नामासुराणा " होता । माश १,५, १,२३।

परा √ हन् वत्सं पराहन्ति (आलभते [मै.]) वत्सनिकान्ताः (+ हि [मै.]) पश्चाः। मै १, ५, ९; काठ ७,७।

परिक्षित्-

- १. अग्निर्होमाः प्रजा परिक्षेत्यप्ति हीमाः प्रजाः परिक्षियन्ति । ऐ ६, ३२।
- २. संवत्सरो नै परिक्षित् (+ संवत्सरो हीदं सर्वं परिक्षियतीति मो.)। ऐ ६, ३२; गो २, ६,१२॥ [°क्षित्- अग्नि- २०४ इ.]।

परिचरा- यनमानः परिचरा । तां ३, १, ३, ३, २, ८, ३, १२, ३ । परितस्थिवस्- इमे वै कोकाः परितस्थुषः । तै ३, ९, ४, २ ।

परिधानीया-

- . प्रतिष्ठा (+वै मो.) परिधानीया । कौ १५,३;१६,४; गो २,३,२१;२१।
- २. श्रोत्रं परिधानीया । जैउ ३,१,४,३ ॥ [°या- दिश्- २९ द्र.] ।

परिधि-

- १. भाधानानि परिधयः। क ४४,९ ।
- २. इमे वै लोकाः परिधयः । तै ३,८,१८,४ ।
- ३. गुप्त्यै वाडअभितः परिधयो भवन्ति । माश १,३,४,८।
- ध. तस्येन्द्रः परिधीन् यज्ञियेभ्यो वृक्षेभ्य आजहार । काठसंक १३७:१३-१४ ।
- ५. परिधयो रइमयः। मै ४,५,५।
- ६. परिधीन परिद्धाति (+रक्षसामपहत्यै [तैसं.]) । तैसं २, ६, ६,२; मारा १,३,३,९३ ।
- ७. यं परिधि पर्यधत्था अग्ने देवपणिभिन्धीयमाणः (°मानः [मै.]; °भिरिध्यमानः [काठ.])। तैसं १,१,१३,२; मै ४,१,१४; काठ ४७,११।
- ८. रक्षसां वा एतेऽनवजयाय परिभीयन्ते यत् परिधयः । काठ २६,७; क ४१, ५ ।
- ९. सप्तास्य (यज्ञस्य) आसन् परिधयः । काठसंक १०१:११ ॥ [॰िघ- अक्ष-; दिश्- २९ इ.]।

परिपति-

- १. परिपत्तये त्वेति, सोमाय तेन रुद्रेभ्यः "परिपत्तये त्वेति, प्रजां तेन (गृहाति)। मै ३,७,१०।
- २. मनो वै परिपत्तिः । तैसं ६,२,२,३; गो २, २,३।

परिप्लव- देवचकं वा एतत्परिप्लवम् । कौ २०,१ । परिभू- संवत्सरेण परिभू: (इन्द्रः) । तैसं ४,४,८,१ ॥ [॰मू- दिश्- ४४ द्र.]। परिमर-

- १. तद् ब्रह्मणः परिमर इत्युपासीत । पर्येणं स्त्रियन्ते द्विषन्तः । परि येऽप्रिया भ्रातृन्याः । तैआ ९.१०.४: तैंड ३.१०.४।
- २. यो ह वै ब्रह्मणः परिमरं वेद पर्येनं द्विषन्तो भ्रातृन्याः परि सपत्ना भ्रियन्ते । ऐ ८, २८ । परिमाद् - त्वक् च वा एतल्लोम च महाव्रतस्य यत्परिमादः । तां ५,६,११॥ [॰माद् - अप्-१०१ इ.]। परिवत्सर-
 - १. आदित्यः परिवत्सरः । तै १, ४,१०, १।
 - २. परिवत्सरो बलिवर्दः । तै ३,८,२०,५ ।
 - ३. प्रजां ददातु परिवत्सरो नो धाता दधातु सुमनस्यमानः । मै २,१३,२२ ।
 - ध. यत् ते रुद्र दक्षिणा धनुस्तद्वातो अनुवातु ते, तस्मै ते रुद्र परिवत्सरेण नमस्करोमि । तैसं ५,५,७,३।
 - ५. सुरुर्यः परिवत्सरः । तां १७,१३,१०।

परिवाप-

- १. अन्नमेव परिवापः। ऐ २,२४।
- २. भारत्ये परिवापः । ते १, ५,११,२।
- रे. यः परिवापं (अति) केशान् सः (अति)। काठ ३४,११।
- ध. सरस्वतीवान् भारतीवान् परिवापः । मै ३,१०,६; काठ २९,१; क ४५, २; ऐ २,२४ ।

परिवृक्ति,की-

- १. नैर्ऋतइचरुर्नेखावपूतानां परिवृक्तया गृहे । मै २,६,५; ४,३,८ ।
- २. या वा अपुत्रा पत्नी सा परिवृत्ती (परिवृत्ती) । माश ५,३, १, १३ ।
- रे. सुवरिति परिवृक्ती । तै ३,९,४,५ ।

परिश्रित्-

- १. अस्थीनि वै परिश्रितः। माश ७,१,१,१५।
- २. अस्थीन्येव श्रीस्तिद्धि परिश्रिता ९ रूपम् । माश १०,२,६,९८ ।
- रे. आपः परिश्रितः । माश ७,१,१,१३; ९,२,१, २० (तु. माश ९,४,३,९; १०,५.४,९) ।
- परिश्रित एव श्रीसिद्धि रात्रीणा ए रूपस् । माश १०, २, ६, १७ ।
- प. परिश्रिज्ञिरेवास्य रात्रीराप्नोति । माश १०, ४, ३, १२ ।
- ६. योनिवैं (लोमानि वै माश ९, १, १, १०) परिश्रितः । माश ७, १,१,१२; ९,१,१,१०।

परिषद्य- परिषद्यो ऽस्यास्तव्यः । मै १, २, १२।

परिष्कृत्- पशवः परिष्कृतः । जै १,९० ।

परिष्टुक्घेड- अन्तरिक्षं परिष्टुक्घेडेन (साम्ना देवा अभ्यजयन्)। तां १०, ९२,४।

परिष्टोभन्ती- परिष्टोभन्ती त्रिब्हुप्। ता १२, १, २।

परिसारक- तसाद्धाप्येतर्हि परिसारकिमत्याचक्षते यदेनं सरस्वती समन्तं परिससार। ऐ २,१९। परिस्नुच्- यच् (इन्द्रस्य) छिइनात् (सोमो राजा प्रेयाय) सा परिस्नुक्। जै २, १५६। परिस्नुत्-

- १. नैव सोमो न सुरा यत् परिस्नुत्। माश ५, १, २, १४।
- २. शिभादेवास्य रसो ऽ स्रवत्सा परिसुद्भवत् । माश १२, ७, १, ७ (तु. जै २, १५६) ।

परीणस- भन्नं वै परीणसम् । जै ३, १७४।

परीशास- वावापृथिवी- २ इ. ।

परुच्छेप- असुरीन्द्रं प्रत्यक्रमत पर्वन्पर्वन्सुक्कान्कृत्वा तामिन्द्रः प्रतिजिगीषन्पर्वन्पर्वन्छेपांत्यकुरुत । ... इन्द्र उ वै परुच्छेपः । कौ २३.४ ।

पर्जन्य-

- १. उत् पर्जन्यस्य बृष्ट्योदस्थाममृताँ अनु । काठ २, ६ ।
- २. क्रन्दतीव हि पर्जन्यः। माश ६, ७, ३, २।
- ३. तान् (देवान्) आदित्यः पर्जन्यः पुरोबछाको भूत्वा Sभिष्रैत्तान् वृष्ट्या ऽशन्या विद्युता Sहन् । ष १, २।
- ध. तौ (अनड्वाहौ) यदि कृष्णौ स्थातामन्यतरो वा कृष्णस्तत्र विद्याद्वर्षिष्यत्येषमः पर्जन्यो वृष्टिमान् भविष्यतीति । माश ३, ३, ४, ११।
- ५. निकामे निकामे नः पर्जन्यो वर्षतु । तैसं ७, ५, १८, १; मै ३, १२,६।
- ६. पर्जन्यः (संवत्सरस्य) वसोर्धारा । तै ३, ११,१०,३ ।
- ७. पर्जन्यस्य विद्युत् (पत्नी)। तैआ ३, ९,२।
- ८. पर्जन्यः सदस्यः। गो १, १, १३।
- ९. पर्जन्याय प्रगायत । दिवस्पुत्राय मीढुषे । स नो यवसमिच्छतु । तैआ १,२९,९ ।
- १०. पर्जन्याय मण्डूकान् (आलभते)। मै ३, १४, २।
- ११. पर्जन्यो भूत्वा (प्रजापतिः) प्रजानां जनित्रमभवत् । जै १, ३१४।
- १२. पर्जन्यो मे मूर्द्धि श्रितः। तै ३, १०, ८, ८।
- १३. पर्जन्यो वा अक्षिः। माश १४, ९, १, १३।
- १ध. पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव । तैसं १, ४, २०, १; काठ ध, ८; क ३,६ ।
- १५. वर्जन्यो वे भवः वर्जन्याद्धीद ९ सर्वं भवति । माश ६, १, ३, १५ ।
- १६. प्र पर्जन्यमीरया वृष्टिमन्तम् (अप्ने)। काठ ५, १५।
- १७. प्र वाता वान्ति पत्तयभ्ति विद्युता **उदोष**धीजिंहते पिन्वते स्वः (सुवः [तैआ.])। इरा विश्वस्मै भुवनाय जायते, यत् पर्जन्यः प्रथिवी ९ रेनसाऽविति । मै ४,१२,५; तैआ ६,६,३ ।
- १८. यः पर्जन्यस्य घोषो यो दुन्दुभेस्तमसुच्ये (दिवे) प्रायच्छत् । जै ३,१०५।
- १९. वराहवः, स्वतपसः विद्युन्महस्रो धूपयः । श्वापयो गृहमेधाश्वेत्येते । ये चेमेऽश्चिमिविद्विषः । पर्जन्याः सप्त पृथिवीमभिवर्षन्ति । वृष्टिभिरिति । एतयैव विभक्तिविपरीताः । सप्तिभर्वाः सैरुदीरिताः । अमुँदछोकानभिवर्षन्ति । तैआ १, ९,४-५ ।

- २०. वृषा (वर्षा तैसं ७, ५, २०, १)) पर्जन्यः। तैसं २, ४, ९, ४; मै २, ४, ८; काठ ११,
- २१. सुक्षितिः सुभूतिर्भद्रकृत् सुवर्वान् पर्जन्यो गन्धर्वस्तस्य विद्युतोऽप्सरस्रो रूचः। तैसं ३, ४,७,२।

पार्जन्य-

- १. पार्जन्या नभोरूपाः । काठ ४९, ९ (तु. मै ३,१३,४;७) ।
- २. षड्भिः पार्जन्यैर्वा मारुतैर्वा (पश्चिभः) वर्षासु (यजते)। माश १३,५,४, २८।
- रे. सुपर्णः पार्जन्यः। मै ३, १४, १५; काठ ४७, ११॥ [°न्य- अप्- १९३; अर्काग्वस्र- १; उदान- ४; उदातृ- १५; कृषि- ४ इ.]।

पर्ण (पलाश-)-

- १. गायत्रो वै पर्णः । तै ३,२,१,१।
- २. तृतीयस्यामितो ('स्यां वे [काठ. क.]) दिवि सोम भासीत्। तं गायण्याहरत्। तस्य पण्णमिच्छिद्यतः। तत् (स [काठ., क.]) पण्णीऽभवत्। तत्पण्णस्य पण्णीत्वम्। तैसं ३,५,७, १; काठ ३०,१०; क ४६,८; ते १,१,३,१०; ३,२,१,१।
- रे. देवा वै ब्रह्मन्वद्न्त तत् पर्ण उपाश्रणोत् सुश्रवा वै नाम (+ यस्य पर्णमयी जुहू भैवति न पाप ए रह्णोक ए श्रणोति ।तेसं.।)। तैसं रे, ५, ७, २; ते १, १, ३, ११ (तु. ते १, २, १, ६)।
- ध. देवा वे ब्रह्मन् समवदन्त तत् पर्ण उपाश्चणोत्, सुश्रवा वे नामेष न विधरो भवति य एवं वेद । मै ४,१,१; काठ ३०,१०; क ४६, ८ (तु. मै ४,४,२)।
- ५. पर्णमिभिषुणुयुः सोमं वै राजानं यत् सुपर्ण आजहार तस्य यत् पर्णमपतत् स एव पर्णो ऽभवत् । स एवास्य संन्यक्षः । जै १,३५५ ।
- ६. पर्णे वो (ओषधीनाम्) वसितव्कृता । क २५, ४ ।
- ७. पणीं ब्रह्मणा (त्वावतु) । तैसं ७,४,१२,१; काठ ४४,१।
- ८. ब्रह्म वै पर्णः । तैसं ३,५,७,२; मै ४,१,१; तै १,७, १,९; ३,२,१,१।
- ९. यत्र वै गायत्री सोममच्छापतत्तदस्याऽक्षाहरन्त्याऽक्षपादस्ताभ्यायत्य पर्ण प्रचिच्छेद गायःये वा सोमस्य वा राज्ञस्तत्पतित्वा पर्णोऽभवत्तस्मात्पणी नाम । माश १, ७,१,१।
- १०. राष्ट्रं वै पर्णः । तैसं ३, ५, ७,३।
- रैरे. सोमो वै पर्ण: । माश ६,५,१,१॥ [°र्ण- खदिर २; गायत्री- ५६; ६९; ८१ इ.]।

पर्ण-मय- पर्णमयेनाध्वर्श्वरिभिष्टचित । तै १,७,८,७।

पर्याय-

१. अह्वीऽसुरा नुत्ता रात्रिं प्राविशन् । ते देवा एतान् (असुरात्) अम्बभ्यवायन् । तान् परर्याय-मन्नन् । यत्पर्यायमध्नेस्तत्परयायाणां पर्यायत्वम् । जै १, २०८ ।

- २. तान् (असुरान् देवाः) समन्तं पर्च्यायं प्राणुदन्त यत्पर्ध्यायं प्राणुदन्त तत्पर्ध्यायाणां पर्च्यायत्वम् । तां ९, १,३ ।
- ३. यत्पर्यायैः पर्यामनुदन्त (+ तस्मात्परयायाः [गो.]) तत्पर्यायाणां पर्यायत्वम् । ऐ ४,५; गो २,५,१ (तु. जै २,११०) ।

पर्यास- प्रतिष्ठा वै पर्व्यासाः । कौ २५,१५ ।

पर्वत-

- १. प्रजापतेर्वा एतज्ज्येष्ठं तोकं यत्पर्वतास्ते पक्षिण आस ५ स्ते यत्र यत्राकामयन्त तत् पराणा-तमासताथ वा इयं (पृथिवी) तर्हि शिथिकासीत्, तेषामिनदः पक्षानिकानत् तैरिमामद ५ हत् । काठ ३६, ७ (तु. मै १,१०,१३)।
- २. विष्णुः पर्वतानाम् (अधिपतिः)। तैसं ३, ४, ५, १।
- ३. स (प्रजापितः) एभिश्चैव पर्वतैर्नेदीभिश्चेमाम् (पृथिवीम्) अद ५ हत् । माश ११,८,१,२ । [°त- गिरि- १ द्र.]।

पर्वन्- अर्धमास- ६ द्र.।

पर्शु-

- १. तस्सादिमा उभयत्र पर्शवो बद्धाः कीकसास च जत्रषु च । माश ८, ६, २, १० ।
- २. पर्शव उ ह वै वङ्कयः। कौ १०, ४।
- ३. पर्शवो बृहत्यः । माश ८, ६, २, १०॥ [श्री- अवान्तरदिशा- १ द्र.]।

पलाश-

- १. तेजो वै ब्रह्मवर्चसं वनस्पतीनां पलाशः । ऐ २, १।
- २. ब्रह्म वै पलाताः । मात्र १, ३, ३, १९; ५, २, ४, १८; ६, ६,३,७;१३,८,४,१।
- ३. ब्रह्म वै पल्लाक्षो ब्रह्मणैवैतन्नाष्ट्रा रक्षा ५ सि हन्ति । माश ५, २, ४, १८ (तु. माश २, ६, २, ८।
- थ. मा ५ सेभ्य एवास्य (प्रजापतेः) पळाशः समभवत् तस्मात्स बहुरसो छोहितरसः। माश १३,४, ४, १०।
- ५. सर्वेषां वा एष वनस्पतीनां योनिर्यत्पलाशः । ऐ २, १।
- ६. सोमो वै पलाशः । कौ २, २; माश ६, ६, ३, ७ (तु. माश ६,५,१,९)। पालाश- पालाशं (शङ्कुम्) पुरस्तात्। माश १३, ८, ४, १।

पवमान-

- १. अथ माध्यन्दिनः पत्रमानः । स ह स धनजिदेव स्तोमः । वायुरेव सः । स हीदं प्राणी भूत्वा सर्वं धनमजयत् । जै १. ३१३ ।
- २. अथार्भवः पवमानः । स ह सो ऽसित एव स्तोमः । दिश एव ताः । दिशो ह ध्युत्कामन्ति पापमा न सिवाय । न हैनं पापमा सिनोति य एवं वेद । जै १, ३१३ ।
- ३. अयं वायुः पवमानः । माश २, ५, १, ५।
- ताः (दिशः) अयं वायुः पवमान आविष्ट इति वाजसनेयः । जै २,२२९ ।

- ५. सर्यं वाव यः (वायुः) पवते स पवमानः। काठ २२, १०; क ३५,४।
- ६. भात्मा वै यज्ञस्य पवमानः । तां ७, ३, ७ ।
- ७. जया ह वै नामैते स्तोमा यत् पवमानाः । पवमानैः वै देवा असुरान् पराञ्च एव जयन्त भायन् । जै १, २७६।
- ८. तस्मादुत्तरतः पश्चादयं (वायुः) भूयिष्ठं पवते सवितृत्रसूतो ह्येष एतःपवते । ऐ १, ७ ।
- ९. तस्य (अग्नेः) यत् पवमान ५ रूपमासास्यां तत् पृथिन्यां निद्धे । काश १, २, १, ९ ।
- १०. त्रयो ह वा एते समुद्रा यत् पवमानाः। अग्निर्वायुरसावादित्यः। जै १, २७४।
- ११. देवा वै पवमानाः (+प्रजाः पृष्ठोक्थानि 🗟 १, २०४])। जै १,२०४;२७६।
- १२. परिषद्यो ऽसि पवमानः । तैसं १, ३, ३,१।
- १३. पवमानं पायुना (प्रीणामि) । तैसं ५, ७, १५, १; कांठ ४३, ५।
- १४. पवमाना वै देवयशसम् । ते ह ते प्राणा एव । जै १, २७९ ।
- १५. पवमानेन (अग्निना) वै देवेभ्यो ऽ न्नार्ख प्रदीयते । जै ३, १००।
- १६. पवमानोक्थं वा एतद्यद्वैस्वदेवम् (शस्त्रम्)। कौ १६, ३।
- १७. पवमानो वत्सः (इडायाः)। मै ४, २, २।
- १८. पवमानो वाव यज्ञः। जै १, ११९।
- १९. पवमानो विश्वैदेवैः (संहितः)। ऐआ ३, १, ६।
- २०. पवमानो हरित आविवेश, इति वायुरेव पवमानः। ऐआ २,१,१।
- २१. पश्चो वै पवमानः। मै १, ६, ८।
- २२. पुरुषसंमित एष यत् पवमानः। जै १, ३०६।
- २३. प्रजा वै हरितः । ता अयं प्राणः पवमान आविष्टः । जै २, २२९ ।
- २४. प्राणः पवमानेन (संहितः)। ऐआ ३. १, ६।
- २५. प्राणो वै पवमानः । मै ३, ३, २; ५; काठ ८, ८; ९; माश २, २, १,६ (तु. जै १,२७५) ।
- २६. माध्यन्दिनस्य पवमानः । (स्वर्ग्यः) । तां ७, ४, १।
- २७. यज्ञ्मुखं वे पवमानः । मै ३, ८, १०।
- २८. यत्पश्चाद्वाति (वायुः)। पवमान एव भूत्वा पश्चाद्वाति । तै २, ३, ९, ६।
- २९. यद्रनये पवमानाय निर्वपति, प्राणमेवास्मिन् (यजमाने) तेन द्धाति । तैसं २, २,४,२।
- ३०. या ते अग्ने पवमाना तनूः पृथिवीमन्वाविवेश, याग्नी या रथन्तरे या गायत्रे छन्दसि वा त्रिवृति स्तोमे तां त एतदवरुन्धे। क ६, ३।
- या पत्रमाना (अप्रेः) तन्दासीत् पञ्जू ् स्तया प्राविशत् । काठ ८, ९ ।
- ३२. या वाजिन्नग्नेः पवमाना प्रिया तनूस्तामावह । मै १, ६, २ (तु. काठ ७, १३; क ६,३)।
- **३३. यो वा अग्निः स प्रवमानस्तद्**ष्येतद्यंषणोक्तमग्निर्ऋषिः प्रवमान इति । ऐ २, ३७ ।
- ३४. सुपावः पवमानः (अस्तु)। तैसं ७, ५,२०, १।
- ३५. सोमो वै पत्रमानः। माश २, २, ३, २२॥ [॰न- चन्द्रमत्- १८; देव- ३९ इ.]।

पवित्र-१. अन्तरिक्षं वै पवित्रम् । काठ २६, १०; क ४१, ४।

- २. अयं वै पवित्रं यो ऽयं (वायुः) पवते । माश १, १, ३,२; ७,१, १२ ।
- ३. एतहा अछिदं पवित्रं यत् सूर्यस्य रक्तयः । मै ३, ६, ३; ४, ४, २ ।
- ध. पवित्रं वे वायुः (हिरण्यम् [तेसं., ते १,७,२,६]) । तेसं २, २, ५, १; ते १, ७,२,६; ३, २, ५,११ (तु. काठ ८, ५)।
- ५. पवित्रं पोत्राम्याम् । तैसं ५, ७, १५, १; काठ ५३, ५ ।
- ६. प्राणापानी (प्राणोदानी Lमाशः) पवित्रे । तै ३, ३, ४, ४; ६, ७; माश १, ८,१,४४ ।
- ७. येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा तेन सहस्रधारेण पवमानः पुनातु मा। काठसंक ९६:२।
- ८. वसूनां वा एतद् भागधेयं यत् पवित्रम् । क ४६,८ ॥ [°त्र- अग्नि- १६८; अन्तरिक्ष- ६०; अप्-१०२; १९४; दर्भ- १० इ.]

पवित्र-पति- यज्ञो वै पवित्रपतिः । मै ३, ६, ३; काठ २३, १; क ३५, ७।

पशु-

- १. अक्ष्णया पत्रवो ऽङ्गानि प्रहरन्ति । तैसं ५, ३, ५, ३।
- २. अप्निं खलु वै पशयो उनूपतिष्ठन्ते । तैसं ५, ७, ९, २ ।
- ३. अग्निमुखान् वै प्रजापतिः पश्चनसृजत । मै ३, ३, १०।
- ४. अत्रो (पुरोडाशे) सा सम्पद् यदाहुः पाङ्कः पशुरिति । यदा पिष्टान्यथ लोमानि भवन्ति । यदाप आनयत्यथ त्वरभवति, यदा संयौत्यथ मा ५ सं भवति, यदाश्वतो ऽ थास्थि भवति, यदुद्वासयिष्यक्रभिघारयति तं मजानं द्वाति । माश १, २,३, ७-८ ।
- ५. अथ यत्सुचि परिशिनष्टि ते पश्चवः । माश २, ३, २, १६ ।
- ६. अथाहवनीयसुपितष्ठते । श ५ स्य पञ्चनमं पाहीति पञ्चना ५ हैप ईष्टे । माश २, ४,१,५।
- अथेतरेषां पश्चनामशनापिपासे एवाभिविज्ञानं, न विज्ञातं वदन्ति, न विज्ञातं पश्यन्ति, न विदुः इवस्तनं न लोकालोकौ, त एतावन्तो भवन्ति यथाप्रज्ञं हि संभवाः । ऐआ २,३,२ ।
- ८. अथैतत्पशुं व्रन्ति यत्संज्ञ्पयन्ति । माश ३, ८, २, ४।
- ९. अधैतदुषथ्यपात्रं पुनः प्रयुज्यत आरण्यान् वा एतत् पञ्चन् प्रति । मै ४, ८, ८ ।
- १०. अथो पशवो वै स्वा॰ट्र्यः । तद्यदेतानि (त्वाष्ट्री-) सामानि भवन्ति पश्चनामवावरुद्धयै । जै ३, १९ ।
- ११. अज्ञयो वा एव ओवधिभ्य आलभ्यते यत् पशुः । क ४१, ६ ।
- १२. अद्भयो होष ओषधीभ्यः सम्भवति यत् पशुः । तैसं ६, ३, ६, ४।
- १३. अनाभो मृड, धूर्ते नमस्ते अस्तु, रुद्ध मृड । इत्येता वै रुद्धस्य तन्वः क्रूरा एतानि नामा-न्येताभिर्वा एव (रुद्धः) पञ्चन्यमायते । मै १, ८, ५ ।
- १४. अन्तराग्नी (आहवनीयगार्हपत्ययोः) पश्चनाम् (आयतनम्) । तैसं १, ६, ७, १ ।
- १५. अन्तरिक्षदेवत्याः खलु वै पशवः। तै ३, २, १, ३।
- १७. अन्नमु वै परावः । जे ३, १४९।

- १८. अपरावो वा एते यदनावयश्वारण्याश्च। एते वै सन्वे एरावः यद्गन्या इति। तै ३, ९, 8, 7,9,31
- १९. अवधन पुरुषं पञ्चम् (देवाः)। काटसंक १०१: ११।
- २०. अष्टाशकाः पशवः। काठ २०,४; जै २,३११;३,२४२;२४८; तां १५,१८ (तु. जै १,२६)।
- २१. असन्नाः पशवस्सदि प्रजायन्ते ... , सची जाताः पशवः प्रतितिष्ठन्ति । काठ २७, २ ।
- २२. असे वै लोकाय प्राम्याः पशव भालभ्यन्ते । अमुदमा भारण्याः । ते ३, ९, ३, १।
- २३. आग्नेयाः सर्वे पश्च उच्यन्ते । काठ २६, ७: क ४१, ५।
- २४. आरण्याः पशव एकरूपाः । जै १, ८९ (तु. तां ६, ८,८)।
- इन्द्रियं वै वीर्थ ५ रसः पशवः । तां १३, ७, ४। 24.
- २६, इय ५ हि (पृथिवी) पश्चना ५ योनिः । मै ३, ७, ७।
- २७. ईजानस्यास्य पशवी भूया ५ सी भवन्ति । मै ४, २,७ ।
- २८. ईश्वरा वे पयस्या ऋते पशोरशान्ता निर्मृतः, पश्चरप्यालभ्यः शान्त्या अनिर्मार्गायेते वे पशवो यद् बीह्यइच यवाइच । मै २, ३, १।
- ··· ईश्वरो यजमानस्य पशून् भभिमन्तोः । जै २, २५४ ।
- २०. उभये होते (ऋतवः पशवश्च) सहास्रुच्यन्त । मै १, ८, २ ।
- ३१. ऊर्ध्वज्ञवो हि पश्चवः । मै १,१०,९ (तु. काठ ३६, ४)।
- ३२. एकवि ॰ शत्यास्तुवतैकशफमसुज्यत, वरुणो Sधिपतिरासीत् । मै २, ८,६ (तु. तैसं ४, ३, 90,7)1
- ३३. एतद्वे पशूनां रूपं यद् घृतम् । काठ २८,४ ।
- ३४. एतद्वे पञ्चनां प्रियं (भूयिष्ठ १ तां !) रूपं यद् रोहितस् । जै २, १८२; तां १६, ६, २ ।
- एतान्पञ्च पञ्चनपश्यत् (अग्निः) । पुरुषमञ्चं गामविमजं यदपश्यत्तस्मादेते पशवः । माश ६, 2, 9, 2 1
- रेदे. एताभिः (एकोनविंशतिभी रात्रिभिः) वायुरारण्यानां पशूनामाधिपत्यमाश्नुत । ता २३, 93. 21
- ३७. एतावन्तो (पुरुषः, अश्वः, गौः, अविः, अजः) वै ग्राम्याः पशवः। तैसं २, १, ९, ५; काठ १३, १ (तु. मै १,८,३)।
- रेट. एतावन्तो वै पश्चो द्विपादश्च चतुष्पादश्च । तैसं ५, २, ५, ३;९, ४,५; काठ २०, ३;८ ।
- ३९. एता (विदनकर्मा, प्रजापतिः, रुदः, वरुणः, अग्निः) वै देवता एतेषां (पुरुषाः वर्षभन्नुविशा-बस्तानाम्) पश्चनामधिपतयः । तैसं ५, ५, ५, १।
- ४०. एता वै दैवीविंशो यत् पश्चवः । मै ३,९,६।
- **४१. एते वै पश्चो यद् बीह्यश्च यवाश्च (+ यद् बीहिमयः पुरोडाशो भवति, तेनैव पशुरालभ्यते** शान्त्या अनिर्मागीय भी ४, ३, ६) । मै १, ६, ११; २, ३, १;४,३,६।
- धर. एवमेव हि पशुलीम, चर्म, मा ५ समस्थि, मन्ना। काठ १३, १०।
- **४३. एवा हीन्द्रा इत्यक्ष्याः पशवः । जै ३**, १०९।

- ४४. एष वाव सुवीरो यस्य पञ्चवः । तां १३, १, ४।
- ४५. एषा इ वा अग्रे पञ्चनां त्वगास या पुरुषस्य (अस्ति), या पञ्चनां (अस्ति) सा पुरुषस्य (आस)। जै २, १८२।
- ४६. ऐन्द्रा वै पशवा इन्द्रः पश्चनां प्रजनियता । मै २, ५, ३।
- ४७. भोषधयः पश्चावः। मै २. ५. १।
- **४८. ओषधीरनु पशवः ।** (प्रतितिष्ठन्ति), पश्चननु मनुष्याः । मै ३, १, ५।
- ४९. कतमो यज्ञ इति पशवः इति । माश ११, ६, ३, ९।
- ५०. क्षत्रिय उ वै पश्चनां प्रदाता । जै १, ३५० ।
- ५१. गृहा हि पशवः। माश १, ८, २, १४।
- ५२. ग्राम्याः पशव आविरिव, शान्ता इव, ··· आरण्याः पशवो गुहेव निलायमिव प्रलायमिव चरन्ति । काठ २९, ८ ।
- भरे. माम्याः पशवस्तायमरण्याद् म्राममायान्ति ('यन्ति क्त, काठ ३०,१०।) । काठ १९, ११; ३०,१०; क ३१,१; ४६,८।
- ५४. ब्राम्या वै पश्च आरण्येभ्यः पशुभ्यः श्रेयांसः । जै २, ३२ ।
- ५५. चक्षुरेव (सः) पश्रूनामादत्त । तसादेते चाकश्यमाना इवैव न जानन्त्यथ यदैवोपजिब्रन्त्यथ जानन्ति । माश ११, ८, ३, ९० ।
- ५६. चतुष्पादः पशव ऋतू नुपजीवन्ति । तैसं ६, ५, ३, २।
- ५७. चतुष्पादा वै पशवो ये च घ्राम्या ये चारण्याः । जै १, २६ (तु. जै २, २००; ३६७; ३८२; ३,८६)।
- ५८. चतुः स्तनां करोति पश्चनां दोहाय । तैसं ५, १,६,४।
- ५९. चित्ररूपा वै पशवः। जै ३. १०१।
- ६०. त ८ एते सर्वे पशवो यद्भिः। माश ६, २, १, १२।
- ६१. तथा हैनममुष्मिल्लोके पशवो नादन्ति, अदन्ति ह वा अमुष्मिल्लोके पशवः पुरुषं तसादु ह गोरन्ते नग्नो न स्थादीश्वरो हास्माद्पक्रमितोस्त्वचमस्य बिभर्मीति ये वा अस्मिल्लोके-ऽग्निहोत्रमजुद्धतो नैवंविदः पश्चनाकन्दयतः पचन्ते तान् वा अमुष्मिल्लोके पशवः पुरुषरूपं कृत्वा प्रत्यदन्ति । ••• स य एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति नैनममुष्मिल्लोके वनस्पतयः पुरुषरूपं कृत्वा प्रत्यदन्ति, न पशवो न बोहियवाः ••• । जै १, ४३-४४ ।
- ६२. तदस्य (यजमानस्य) संवत्सरान्ताहींती रुद्धः पशून् न हिनस्ति । मै १, ६, ११ ।
- ६३. तहुभयतः प्रजां पञ्जून् परिगृह्णीते S परावापाय । नास्य वित्तं परोप्यते य एवं वेद । जै २, २९६ ।
- ६४. तदेतत् पश्चनामुत्सृष्टिः साम (यन्मैधातिथम्)। जै ३, २३६।
- ६५. वद्यथा ह वा अस्मिँहोके मनुष्याः पश्चनइनन्ति यथैभिर् भुक्षत एवमेवामुष्मिँहोके पशवो मनुष्यानइनन्ति, एवमेभिर्भुक्षते । स एनानिह प्रातरनुवाकेनावरुन्धे, तमिहावरुद्धा (पशवः) अमुष्मिँहोके नाइनन्ति नैनेन प्रतिभुक्षते । यथैवैनानस्मिँहोकेऽइनाति

यथैभिर्भुङ्क एवमेवैनान् (पश्न्) अमुिमँ छोके ऽश्नाति, एवमेभिर्भुङ्के : कौ ११,३।

- ६६. तद् यद् गायत्री च त्रिष्टुप् चाभितो भवतो मध्ये पशवो नगती, वीर्यवद्ग्यामेवैतच् छन्दोभ्यां यजमानायोभयतः पश्चन् परिगृह्णन्त्यपरावापाय । नास्य वित्तं परोप्यते य एवं वेद । जै २, २४८ ।
- ६७. तद् ये (+ह वा धि २, २७५])ऽ युज स्तोमास्तान् ब्राम्याः पशवो ऽन्वथ ये युग्मन्त-स्तानारण्याः । जै २,२७५; ३, १८१ ।
- ६८. तनुरिव ह वा एष यो ऽपञ्चः। पञ्चिभिंह वै पुरुषस्तीनो बहुछः। जै २, १५१।
- ६९. तं (पशुम्) देवा अबुवन्नहि स्वर्गं वै त्वां लोकं गमयिष्यामः । ऐ २,६ ।
- ७०. तयैव (पष्ठौह्या) सर्वान् पश्चनवरुन्दे । काठ ११,२ ।
- ७१. तस्माज्जातं पुत्रं पशवोऽभिहिक् क्वेन्ति । तां १२,१०,१४।
- ७२. तस्मात् पशोर्जायमानादापः पुरस्ताद्यन्ति । तै २, २,९,३ ।
- ७३. तस्मादद्यमानाः पच्यमानाः पश्चवो न क्षीयन्ते । माश ७,५,२,२।
- ७४. तस्माद्इवः पञ्चनां यश्चस्वितमः । ते ३, ८,७,२; माश १३,९,२,८।
- ७५. तस्मादसंशिलद्याः पशवः । तां १३, ४,६।
- ७६. तस्मादाहुः प्राणाः पश्चः । माश ७,५, २,६ ।
- ७७. तस्मादुपश्चद्भाः पद्मवः। तां १३, ४,५।
- ७८ तस्मादुभयतः प्राणाः पश्चवः । तां ७, ३,२८ ।
- ७९. तस्माद् ह्योपशाः (द्विशृङ्गाः) पशवः । तां १३,४,३ ।
- ८०. तस्माचदा वर्षत्यथ पशवः प्रतितिष्ठन्ति । माश ८, २,३, ८।
- ८१. तस्माधस्य पशवो भवन्त्यपैव स पाप्मान १ हते । माश ८,२,३,१४।
- ८२. ते (देवाः) Sकामयन्त पशवो नः स्युरिति, सि ५ हीरसि रायस्पोषवनिः स्वाहेति, तमेव तेन काममाश्नुवत । मै ३, ८,५ ।
- ८३. ते त्रिणवमेवायतनमचाय ५ स्ते स्वराय ५ स्त ५ सेतुं इत्वा, तत्पञ्चवोऽसुज्यन्त। काठ ९,११।
- ८४. ते (पंशवः) ऽब्रुवन्वायुर्वा अस्माकमीशे । जैउ १,१६,३,४।
- ८५. ते (पशवः) रेवतीमुपातिष्ठन्त, रेवत्यां प्राजायन्त, रेवत्यां भूमानमगच्छ ५ स्तस्माद्यारिकच पश्चनां कुर्वीत तद्देवत्यां कुर्वीत । मै ४, २,९ ।
- ८६. ते वायुरुच पशवरचाबुवन्निहक्तं साम्नो वृणीमहे पशब्यमिति । जैउ १, १६,३,४ ।
- ८७. तषु (पशुषु) एतम् (अमि प्रजापितः) अपश्यतसाद्वेवेते पशवः । माश ६, २, १, ४।
- ८८. त्रयः पशुषु भोगाः प्रातर्मध्यन्दिने सायम् । जै १, ११६।
- ८९. त्रयः पशूनां ५ हस्तादानाः पुरुषो हस्ती मर्कटः । तैसं ६,४,५,७-८ ।
- ९०. त्रयोवि ए शत्यास्तुवत, श्चद्धाः पश्चोऽस्रुच्यन्त, पूषाऽधिपतिरासीत् । तैसं ४,३,१०,२; मै २,८,६ ।
- ९१. श्रयो ह स्वाव पञ्चबोऽमेध्याः । दुर्वराह ऐडकः इवा । माश १२,४,१,४; (तु. जै १,५१)।

- ९२. त्रिरहः पशव: प्रेरते प्रातः संगवे सायम् । तै १,४,९,२।
- ९३. त्रिबृह्वै पशुः पिता माता पुत्रो ऽथो गर्भ उल्बं जरायु । माश ८, ६, २, २ ।
- ९४. दिध मधु घृतमापो धाना भवन्त्येतद्वै पश्चना ५ रूपम् । तैसं २, ३, २, ८।
- ९५. दश वै पशोर्देवता दशास्मिन प्राणाः, प्राणाः खलु वै पशोर्देवताः । मै ३, ९, ८ ।
- ९६. देवस्याहं नराश ५ सस्य देवयज्यया पशुमान भ्रयासम् । काठ ५, ३ (तु. तैसं १,६,४,१)।
- ९७. दैवीर्वा (°ब्बो वा [माश.]) एता विशो यत पशवः । काठ २६.७: क ४१,५; माश ३,७,३,९ ।
- ९८. द्वया उह वै पशवो राथन्तरा अन्ये बाईता अन्ये । ये ह वा अन्यतोदन्ताः पशवस्ते राथन्तरा य उभयतोदन्तास्ते बाईताः । जै २, ८४:११४ ।
- ९९. द्विपादश्चतुष्पदः पशूनुपजीवन्ति । तैसं ६, ५, ३, ३ ।
- १००. द्वयक्षरं लोम, द्वयक्षरं चर्म, द्वयक्षरं मा ५ सं द्वयक्षरमस्थि, द्वयक्षरो मज्जा। तद्दशः दशाक्षरा (दशाक्षरं [काठ.]) विराट्। तस्माद् वैराजाः पशव उच्यन्ते। काठ २१,४; क ३१. १९।
- १०१. न वा अनुषरिहः पश्चवो रेतो दधते । मै १,६,३।
- १०२. न ह वा अनुषभाः पञ्चवः प्रजायन्ते । तां १३, ५, १८; १०, ११; १५, ३, १७ ।
- १०३. नानामनसः खलु वै पश्चनो नानावतास्ते ऽप एवाभि समनसः । तैसं ५, ३, १, ३।
- १०४. नानारूपाः (°पा ब्राम्याः [तीं]) पशवः । काठ ३६, २; तां ६,८,१२ ।
- रे०५. पञ्चिव ५ शत्या ऽस्तुवता ऽऽरण्याः पश्चो ऽस्तुज्यन्त वायुरिधपितरासीत् । तैसं ४. ३, १०,२; मै २, ८,६।
- १०६. परमो वा अइवः पश्चनाम् । जै ३, २४०।
- १०७. पश्चन मादिस्यः (ओषधयः [काठ., क ४१,१]) । काठ ३२,६; क ४१,११; ४४, ६ ।
- १०८. पशव इहवद्वामदेन्यम् । जै ३, १५३ ।
- १०९, पश्चनः खलु वै ब्राह्मणस्य सभा । तैसं १, ७, ६, ७-८।
- ११०. पश्चवः परिमादः (पुरीषम् । माश ८, ७, ४, १२)। माश ८, ७,४,१२;१०,१,२,८।
- १११. पश्वः पूर्वार्धेन च जघनार्धेन च भूयिष्ठं भुञ्जन्ति वहन्ति । जै २. ११४।
- ११२. पशवः पूषा। मै १, ५, १४; १०,५; २,१,५; काठ ११, ५; २३, २; क ४८, १८; ऐ २, २४; तां २३, १६, ५।
- ११३. पश्चवः प्रख्यानि (पृष्ठानि [जै.])। की २१, ५; जै ३,३३७।
- ११४. पञ्चवः प्रगाथः । ऐ ३, १९; २३; २४; ६, २४; गो २, ३, २१; २२; ४, २ ।
- ११५. पश्चा प्रजननम् (शिपिः [तै.]) । जै २,१०८; तै १,३,८,५ ।
- ११६. पशवरछन्दस्याः । काठ २०,९।
- ११७. पशवः शकर्यः (री L काठ., ता १९,७, ६।)। काठ ११, २; जै १, २०४; ३, ८४; ९२; ता १३, १,३;१९,७,६।
- ११८. पशवः शैशिर ऋती ज्युग्भ्यामृच्छन्ति । जै ३, ३६३।
- ११९. पशवस्तृतीयसवनम् । तैसं ३,२,९,४ ।
- १२०. पशवः सदोविशीयम् (ब्रह्मसाम) । ता १८,४,९ ।

```
पेशु-
१२१. पशवः समन्तम् (सहस्रम् [तां.])। जै ३, १८६; तां १६,१०,१२।
१२२. पश्चनः सोमो राजा। तै १, ४,७,६।
१२३. पशवः स्वरः (स्वरसामानः [जै.]) । जै २, ८; गो २, ३, २२; ४, २ ।
१२४. पशवः स्वर्गो लोकः । जै २, १०९ ।
१२५, पशवा इडा। में ३, ४, ४।
१२६. पश्चवो ऽ च्छावाकसाम । जै १. ३०९।
१२७. पञ्चवो नगती यत्क्षुद्धं पञ्चनां तज्जागतम् ।। जै २, २७३।
१२८. पशवो दशमासो गर्भान् विभ्रति । त एकादशमनुप्रनायन्ते । न काचन द्वादशमतिद्दरति ।
       जै १. ६७।
१२९. पशवो द्विहिंकारं वामदेव्यम् । जै ३, २; १३२ ।
१३०. पशवो हो हो जनयन्ति । जै १, ६७।
२३१. पञ्चवो नानारूपान् जनयन्त्युत इवेता कृष्णं जनवत्युत कृष्णा इवेतम् , उत रोहिणी
       कल्माष्मुत कल्माषी रोहितम्। जै ३, २०६।
१३२. पशवो Sकाद्यं यज्ञायक्षीयम् (साम )। तां १५, ९, १२।
१३३. पश्चवो बृह्ती (बर्हिः [माश्च.]) । जै १, ३०४; की १७, २; २९, ३; माश १२, ९, १, ११;
       9 3. 90 I
१३४. पशवो भूयो हविष्करणम् । तैसं २, ६, ७,६।
१३५. पश्चवो मध्यमा चितिः। मै ३, २, ९।
१३६. पञ्चवो सरुतः (रेवतयः [जै.])। मै ३,३,१०; काठ २१,१०; जै ३,१३१;२१३;
       240 1
१३७. पश्चवो ऽयं (पृथिवी-) लोकः । जै १, ३०७ ।
१३८. पश्चवो यज्ञः। जै २, २००; ४३१; माश ३, २, ३, १९।
 १३९. पशवो यशः। गो २,५,६; माश ५,४,३,२;१२,८,३,९।
१४०. पश्चो रैवतम् [रथन्तरम् [जै ३, २९५] (साम )]। जै ३,१५३;२९५।
१४१. पश्चो बज्जेण विष्टताः। काठ २०, ४।
रिक्षर. पश्चवो वरिवः (लोमशाः [तैसं ५, १, ८, ४]) । तैसं ५, ४, ५,३; मै ३,३,६; काठ २१,७।
 १४३. पश्चवो वसु । माश ३, ७, ३, ११; १३।
 १४४. पश्चवो वा ऽअन्नम्। माश ४, ६, ९, ९।
१४'९, पग्नः वा जाजिदोहानि । जै २,२५५ ।
१४६. पशवो वा इळा तस्माद् य एव पशुमान् भवति तं मनुष्या उपसमायन्ति । जे ३,३१९।
 १४७. पश्चवो वा इलानां संक्षारः । जै २, ११२ ।
 १४८. पत्राची वा एता इष्टकाः। मै ३,२,१०।
 १४९. पश्चवो वा एते यद् आदित्यः ( श्रहः )। तसं ३, ५, ५, २; ६,५, ६, ४।
 १५०. पशवो वालखिल्याः। ता २०, ९, २।
```

१५१. पशवो विराट्। जै २, १११।

ना-६१

```
१५२. पशवो वै चतुरुत्तराणि छन्दा ए सि । तां ४,४,६ ।
```

- १५३. पशवो वै छन्दस्याः (इष्टकाः)। तैसं ५, २, १०, २।
- १५४. पश्चवो वै देवानां प्रियास्तन्वः । मै १, ७, २।
- १५५. पश्चो वै पयः, पश्चना ए हि पयः । काठ २७, ४।
- १५६. पञ्चवो वै पुरीषम् (ध्रुवा ध्मै ४,१,१२]) मै ३,२,२; ४,१,१२; काठ २१,४;२५,४; क ३१, १९; माश १, २, ५,१७; ६, ३,१,३८; ७.५,१९।
- १५७. पश्चो वै प्षा। मै १, ८, ५; ३, ३, ८; ४, ३, ७; ४, ३; ७; काठ ६, ८; २९, १; ९; क ४५, २; तां १८, १,१६; ते ३,८,११,२; माश ३, १, ४, ९;९,१,१०; ५,३,५,८;३५; १३.१.८.६।
- १५८. पशवो वै पृषदाज्यम् । तैसं ३, २,६,२; मै १, १०,७;४, ८,९; काठ ३६,२; तै १,६,३,२।
- १५९. पशवो वै प्रगाथः (प्रतिहस्ती [तां.]) । कौ १५, ४; १८, २; तां ६, ७, १५।
- १६०. पश्चवो वै प्रयाजाः (बर्हिः [ऐ.]) । ऐ २, ४; कौ ३, ४ ।
- १६१. पशवो वै बस्ताजिनम् (बृहद्वथन्तरे [तां.]) । मै १,११,८;३,४,३; काठ १४,८; तां ७,७,९।
- १६२. पशवो वै बृहती। मै २, ३, ७: ३, २, ९: ४, ६, ९: काठ २८, ६; तां १६, १२, ९।
- १६३. पशवो वै मधु क्षीरं दिध सिपिरेतत् क्षरन्ति । जै ३. ८४।
- १६४. पश्चो वै मस्तः । मै ४, ६, ८; काठ ३६,१; ऐ ३, १९ (तु. म १,१०,१५; काठ ३६,९)।
- १६५. पश्चो वै महस्तस्मायस्थेते बहुवो भवन्ति भूषिष्ठमस्य कुले महीयन्ते । माश ११,८, १,३ ।
- १६६. पश्चो वै महानाम्नयः (यज्ञायज्ञीयम् । जै ३,२८९;२९१) । जै ३, ११४; २८९; २९१ ।
- १६७. पशवो वै यज्ञस्य समृद्धम् । मै ३, ८, ४।
- १६८. पश्चवो वै यण्वम् (साम)। तां १३, ३, ६।
- १६९. पशवो वै यूपमुच्छ्यन्ति । माश ३, ७, २, ४।
- १७०., पशनो ने रिवः (रिवष्ठम् [तां.])। तैसं १, ५, ७, २; जै १,२२६; तां १४,११,३१; तै १, ४,४,९ ।
- १७१, पश्चो वै रायः। काठ २६, ६; माश ३, ३, १, ८; ४, १, २, १५।
- १७२. पश्चवो वै रायस्पोषः । तैसं ५, ४, ६, २; काठ ३२, ५; माश ३, ४, १, १३ ।
- १७३. पश्चो वे रेवती: (रेवती काठ ११,२; काठसंक.)। तैसं १,५,८,२; मै ३,९,६; काठ ७,७; ११,२; काठसंक १४०:७।
- १७४. पश्वो वै रेवत्यः (श्यो मधुप्रियम् L तां १३, ७,३।) तां १३,७,३; ९,२५;१०,११।
- १७५. पशवो वै र वरम लिम [तां.] (साम)]। तां ७, ५, ८; १३, ११, ११।
- १७६. पश्चो वै वयस्याः (इष्टकाः)। तैसं ५, ३, १, ३; काठ २०, १०; क ३१, १२।
- १७७. पश्चो वै वया ५ सि। माश ९, ३, ३, ७।
- १७८. पश्चो वै वसु । जै १, १४८; २, ११२; ३, ८४; २६५; तां ७, १०, १७; १३, ११, २ ।
- १७९. पशवो वै वसुस्पाईम् । जै ३, १४१ ।
- १८०. पश्चो वे वामदेखम् (वाजिनम् [तै.])। तैसं २, ६,७, २; जै १, ३३३; २, १९४; ३,१५; २६; ४९; २६१; तां ४, ८, १५; ७, ९, ९, १८, ४,८; १४, ९,२४; तै १,६,३,१०।

```
१८१. पश्चवो वै वारवन्तीयम् (साम)। जै २,१९५; तां ५,३, १२।
१८२, पग्नवो वै विराट् (वैश्वदेवम् कौ.।)। मै १,६,६; कौ १६,३।
       पश्चवो वै विरूपाः। पश्चवो वै रूपम्। जै ३, २०९ (तु. तां १४,९,८)।
१८३.
       पशवो वै शक्तियों वै पशूनां भूयिष्ठभाग्भवति, स तच्छक्कोति यच् शिश्लति । मै ४,२,९ ।
१८४.
       पशवो वै शक्कर्यः (शक्करीः [तै.]) । तां १३,४,१३;५,१८; तै १,७,५,४।
१८५.
       पश्चो वै शिपिविष्टम् (°ष्टाः [जै.])। मै १,६,८; जै २,१९२।
828.
       पश्चवो वै ग्रुक्रियम् (इयैतम् ।तां.।) । मै ३,७,२; तां ७,१०,१३ ।
१८७.
       पश्चो वै श्रुद्ध्यं (साम) पश्चनामवरुद्ध्ये । ता १५,५,३४।
866.
१८९. पश्चो वै समीषन्ती (विष्टुतिः)। ता ३,११,४।
१९०. पञ्चवो वै सिळ्ळम् (सप्तद्शः [तां.]) । मै १,४,९, काठ ३२,६; तां १९, १०,७ ।
१९१. पश्चवो वै सिमाः (सविता माश.]) । जै ३.१३१;१५३; २५०; माश्च ३,२,३,९१ ।
१९२. पश्चवो वै सुरूपं (साम) पश्चनामवरुद्धये । तां १४,११,११।
१९३. पशवो वै सुक्तम (स्वरः [ऐ.])। ऐ ३,२४; जै ३,१७५;२४१।
१९४. पशवो व हरिश्रियः (हविष्पङ्किः ।कौ.)। कौ १३,२; ता १५,३,१०।
१९५. पश्चवो ह खलु वै विदन्वन्तः। जै ३,१६०।
१९६. पशवो ह खळु वै हविष्मन्तः, पशवो हविष्कृतः । जै ३, २८ (तु. माश १,४,१,९) ।
१९७. पश्चो हि पूषा (तृतीयसवनम् [तैसं.]) । तैसं ६, १,९,२; माश ५,२,५,८।
१९८. पश्चवो हि यज्ञः (महानाम्नयः [जै.]) । जै ३,९१; माश ३,१, ४,९ ।
१९९. पशवो हि सोम इति । माश १२,७,२,२ ।
२००. पश्चवो ह्यन्नम् (°वोऽहृयः [जै.]) । जै १, ९३; माश ३,२,१,१२ ।
२०१. पशुः प्ररोडाशः। काठ १२,१।
       पशुभिः पुच्छम् (अचिनुत) । तैसं ५, ६,१०,१; मै ३, ४, ८ ।
202.
       पशुभिरिति वैश्यस्य (ब्रूयात् ) । तैआ ५,३,८ ।
₹03.
२०४. पञ्चर्वाऽअन्तम् । माश ५,१,३,७।
२०५. पशुर्वे पूरुष: (मेष: [ऐ.], यज्ञः [काठ ३०,९]) ! काठ १२, १; ३०,९; ऐ २,६।
२०६. पशुर्वे प्रत्यक्ष ५ सोमः। माश ५,१,३,७।
      पशुषु (वाचः) तुरीयम् । काठ १४,५ ।
2019.
२०८. पशू ९ स्ता ९ इचके वायध्यान् । आरण्यान् , ब्राम्याश्च ये । तैआ ३,१२,४।
      पश्चना ए रोहित ए रूपम् । मै ३,७,४।
२०९.
      पशूना ५ सप्तकपालो भवति । काठ ३६,१।
२११. पञ्चनां गुप्त्ये, पशूनामपरावापाय । नास्य वित्तं परोप्यते य एवं वेद । जै २,१९९ ।
२१२. पशूनेव प्रथमस्य तृचस्य प्रथमया स्तोन्नियमा जयति, भूमिं द्वितीयया, अप्तिं तृतीयया।
       जै १, २४५।
```

२१३. पश्चनेव सहान्तरिक्षेणोपद्भयते । तैसं २,६,७,२ ।

२१४. पशून बृहता (प्राप)। मै ४, २,२।

```
२१५. पश्न् मस्रामित्यव्रवीत् (इन्द्रम् ) रायोवाजस्तस्मा एतेन रायोवाजीयेन (साम्ना) पश्न् प्रायच्छत् पश्चकाम एतेन स्तुवीत पश्चमान् भवति । तां १३, ४, १७ ।
```

२१६. पश्चन में शंस्य पाहि। मै १,५,१४।

२१७. पशून् यज्ञः (अनु प्रतितिष्ठति) । तैसं ५,१,३,१।

२१८. पशोः पाशं प्रमुञ्चत । काठ ३०,८।

२१९. पत्रोः पात्रान् पश्चपतेरिध । मैसं १,२,१५ ।

२२०. पश्चाद् वर्षीयान् पुरस्तात् प्रवणः पश्चः । तैसं ५,३, १,५।

२२१. पुरस्तात् प्रत्यब्चः पश्चवो मेधसुपतिष्ठन्ते । तैसं ५,२,८,७ ।

२२२. पुरुष उपरिष्टात्पश्चनधीव तिष्ठति । जै ३, १६६ ।

२२३. पुरुष उभर्यी वार्च वदित या च राधन्तरी या च बाईती । ते ये राधन्तराः पशवो राधन्तरी-मस्य (पुरुषस्य) ते वार्च पश्यन्त उपतिष्ठन्ते. ये बाईती बाईती ते । जै १, २९५ ।

२२४. पुरुषः पञ्चनामिषपतिः । तैसं ५,३,९,६; काठ २०,१०; क ३१,१२ (तु. तां ६,२,७)।

२२५, पुरुषो वै पद्मः। जै २, ४२।

२२६. पुष्टिः पश्चावः । माश ३, १, ४, ९।

२२७. पूबा पशुभिः (अवति)। तै १, ७, ६, ६; ३, १, ५, १२।

२२८. पूषा पशूनां प्रजनविता । तैसं २, ४, ४, ३; मै २, १, ४; २,४;५,१ (तु. मै ४,३,७)।

२२९. पूषा वै पशुनामीष्टे । माश १३, ३, ८, २ ।

२३०. प्रतमाषास्ति पशुभ्यस्त्वा (+प्रजा एव पशूननु संतनोति । तैसं ३, ५, २, ४) । तैसं ३,५, २,४;४,४,१,२; काठ १७, ७; ३७, १७ ।

२३१. प्रतनाषाश्विति पश्नम् (अस्जत)। तैसं ५, ३, ६, १।

२३२. प्रष्टानि वै पश्चवः। जै २,८४।

२३३. पीष्णाः पञ्चवः । तैसं १, ५, १, ३; २, १,४,३;२,१०,३; मादा ५,२,५,६ ।

२३४. पौष्णा वै देवतया पश्चः। तैआ ५, ७, २।

२३५. प्रजापतिः पशूनां योनिः (प्रदाता [काठ १०,११])। काठ १०,११;११, २।

२३६ प्रजापतिः पशुन् सृष्ट्वा तेषां पूषणमधिपामकरोत् । काठ १०, ११।

२३७, प्रजा पशवः सुक्तम् । कौ १४, ४।

२३८. प्रजा वै पशवः प्रशेषम् (स्वर्गो छोकः [जै.]) । तैसं २,६,४,३; जै २, १०९ (तु. तै ३,२,८, ९; ९,१२) ।

२३९. प्रतिहारमारण्येभ्यः पशुभ्यः (प्रजापितः प्रायच्छत्) । जैउ १, ३, १, ९ ।

२४०. प्राङ् पञ्चः पश्यति (प्राणिति)। काठ २०, ९९।

२४१. प्राणाः पश्चाः । तैसं ५, २, ६, ३; तै ३, २, ८, ९।

२४२. प्राणो वै पशुः। काश ४, ८, ४, ३; माश ३,८,४,५।

२४३. प्रातः पशुमालभन्ते तस्य वपया प्रचरित । तां ५, १०, ९ (तु. माश ३,७,२,४)।

२४४. बहुरूपा हि पश्चाः। तैसं २, ३, २,८।

२४५. वार्दताः पशवः । तैसं २, ५,१०,३;५,३,२,३; मै ३, ५, १; काठ ३४,१२; क ३१, १३; ऐ ४,३;५,६; कौ २३,१;२९,३; तै १, ४,५,५; माश १३,४,३,१५।

२४६. बृहद्रथन्तरे वा असुज्येताम् । तद्नु पशवो ऽसुज्यन्त । जै १, २९४ ।

२४७. ब्रह्मणैव तदुभयतः पञ्जून् परिगृह्णीते ऽपरावापाय । नास्य वित्तं परोप्यते य एवं वेद । जै २,३२१।

२४८. भूतमसि भन्यं नाम (+ पितृणामाधिपत्ये ऽपामोषधीनां गर्भं धाः ।तैसं ३,३,५,९।) इत्याह पशवो वा अपामोवधीनां गर्भः पशूनेवावरून्धे । तैसं ३, ३, ५,१; ३;४ !

२४९. भूमा वै पशवः । जै ३, २४१।

२५०. मनुष्यानन् पशवः। माश १, ५, २, ४।

२५१. मन्युः पश्चः (संन्यासिनो यज्ञस्य) । तैआ १०, ६४,९ ।

२५२. महादेवः ... पश्न् शमयेत्। जै १,३०१।

२५३. मेदोरूपा हि परावः, सर्वाणि वै पद्मोर्मेद्यतो ऽङ्गानि मेद्यन्ति । मे ३,१०,३ (तु. तैसं ६, ₹,99,9) 1

२५४. य आरण्याः पञ्चवो विद्वरूपा विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः । वायुस्ताँ अग्रे प्र मुमोक्तु देवः प्रजापितः प्रजया संविदानः । तैसं ३, १, ४, २; तैआ ३, ११,१२ (तु. काठ ३०,८)।

२५५. य एवं विद्वान्वारवन्तीयं गायते पश्नेव वारयते । मै १, ६, ७ ।

२५६. यजमानः पद्मः। तैसं ६, ३, ५, १; तै २, १, ५, २;२, ८,२।

२५७. यजमानः पशुभिध्रुवः । काठ ३५, ७; क ४८, ९ ।

२५८. यजमानो वा एव निदानेन यत् पशुः । ऐ २, ११।

२५९. यज्ञो वै पश्नामायतनम् । मै ४, २, ४।

२६०. यण्वसन्तिन पुरस्ताद् भवति, सन्तन्युपरिष्टात्, पश्चनामेव परिगृहीत्यै । जे ३, ९२ ।

२६१. यत् श्रुदं पश्नां तजागतम्। जे २, १७३।

यत् क्षोदिष्ठं तच् शिपिविष्टं, तदाप्नोति, पश्नू एव । मै २, २, १३। **२६२**.

यत्पञ्ज ५ संज्ञपयन्ति विशासति तत्तं व्नन्ति । माश २, २, २, १; ११, १,२, १। २६३.

288. यत्र पश्चवसहेवाः । मै ४, २, ६।

यथा ह वा इम आरण्याः पश्चत्रो मृगा एवमेते ऽत्र एकशफाः पशव आसुः। तानेतैरेव २६५. रौहिणकस्य (साम्रः) किट्किटाकारैर्प्रामसुपानयत् (प्रजापतिः)। जै २, १४।

यद्वै यज्ञस्यातिहिन्यते, यः पशोर्भूमा, या पुष्टिस्तद् विष्णुः शिपिविष्टः । तैसं ३,४,१,४। 335

यन्मनोताया अन्वाह, पुनरेवैन ५ (मृतं पशुम्) सम्भावयति । मै ३, १०, २। 286

यश इति पञ्चषु । तैआ ९, १०, ३; तैड ३, १०, ३। २६८.

२६९. या ५ (रात्रिम्) इवः सुत्यया (दीक्षितो वसित), पशू ५ स्तया (अवरुन्छे)। मै ३,६,३।

२७०. यासामिन्द्र उदाजत वसु नाम रूपं पशूनामुषसं घाम पश्यमानः , यासां बृहस्पति-हराजतेला नाम रूपं पशूना ५ संगवं धाम परयमानः …, यासां महत उदाजन्त ज्योतिर्नाम-रूपं पशूनां मध्यन्दिनं धाम पश्यमानाः …, यासां प्रजापतिरुदाजतायुनीम रूपं पशूना-मपराह्ने धाम पश्यमानः । तामामयं योनिरयं गोष्ठ इह रियः पुष्टिः । मै ४, २, १९।

ये ग्राम्याः परावो विश्वरूपाः … अग्निस्ता ५ अग्ने प्रमुमोक्तु देवः । तैआ ३, ११, ११ । ये आम्याः पश्चो विश्वरूपाः ... तेषा ५ सप्तानामिह रन्तिरस्तु । तेथा ३, ११,९२।

२७३. यैवारण्ये (सूर्मी कर्णकवती) तां विद्येति, पशवो वा एतस्याः कर्णः, · · एता ९ ह सा वै देवा असुरेभ्यो वज्र ९ शतक्षीमियद्भ्यस्त्वेत्यभ्यवसृजन्ति । काठ २१, ९ ।

२७४. यो वै पशूनां भूमानं गच्छति स स्वाराज्यं गच्छति । तां २४, ६, ३।

२७५. रुद्र ९ हि नाति पशवः। माश ३, २, ४, २०।

२७६. रुद्रः (एवैनम्) पश्नूनाम् (राजानं सुवते) । तै १, ७, ४, १।

२७७. रुद्रः पश्नाम् (अधिपतिः)। तसं ३,४, ५,१ (तु. तै ३,११,४,२)।

२७८. रुद्रस्तां समां पशून् घातुको भवति । तां ७, ९, १८।

२७९. रुद्रो ऽस्य (यजमानस्य) पश्चनिममानुकः स्यात् । मै १, ६, ११ ।

२८०. रूपं पशवः। मै ४, ८, २।

२८१. रेवदस्योषधीभ्यस्त्वा..., ओषधीब्वेव पशून् प्रतिष्ठापयति । तैसं ३, ५, २, ४; ४, ४, १,२; काठ १७, ७ ।

२८२. रेवन्तो हि पशवस्तसादाह रेवती रमध्वम् इति । माश २,३,४,२६; ३,७,३, १३ ।

२८३. रोहितरूपाः (°रूपं Lकाठ., क.]) पशवो भूयिष्टाः । काठ २४, २; क ३७, ३; काठसंक १४१: ८।

२८४. रीदा वै पश्चः। तैसं ५, १, २, ३; मै ३, १, ३;१०,४;५; क २९, ८; माश ६, ३,२,७ ।

२८५. बज्रेण पशवः परिगृहीताः । तैसं ५, २, ६, २ ।

२८६. बज्रो वै पशवः । मै ४, ४, १]। मै ४, ४, १; माश ६, ४,४,६; ८, २, ३,१४।

२८७. वत्सनिकान्ताः (+ हि [मै.]) पशवः । मै १, ५, ९ काठ ७,७ ।

२८८. वपुर्हि पशवः। ऐ ५, ६।

२८९. वरुणो वै स तद् रात्रिर्भृत्वा पशूनप्रसत । मै १, ५, १२ ।

२९०. वर्ष्य उदके यजेतेताद्ध पशूनां नेदिष्ठम् । मै ४, ३, ३ ।

२९१. वाग्देवत्यं साम वाचो मनो देवता, मनसः पश्चवः, पश्चनामोषधय ओषधीनामापः । तदेत-दद्भयो जातं सामाऽप्सु प्रतिष्ठितमिति । जैउ १, १४, ४, १४ ।

२९२. बाचा पश्चवो नाम जानते, वाचा सिद्धा निवर्तन्ते । काठ ३४, १२ ।

२९३. वाचा पशून्दाधार तस्माद्वाचा सिद्धा वाचाहूता भायन्ति तस्मादु नाम जानते । तां १०, ३, १३ ।

२९४. वाचि वा एते चःवारः पश्चवो गौरइवो ऽ जाविऽस्तस्माद्वाचा हूताः पश्चव उद्दायन्ति, वाचा सिद्धा आवर्तन्ते । काठ ३४, ७ ।

२९५. वाजो वै पशवः। ऐ ५, ८।

२९६. वानस्पत्याः खलु वै देवतया पशवः । तैसं ६, ३,११, ३-४ ।

२९७. वामं हि पशवः। ऐ ५, ६।

२९८. वायव स्थेति । वायुर्वा अन्तरिक्षस्याध्यक्षः । अन्तरिक्षदेवत्याः पश्चवः । बायुरेवैनान् (पश्चत्) अन्तरिक्षाय परिवदाति । क ४६,८ ।

२९९. वायवस्स्थेत्युपायवस्स्थेत्याह । यजमानायैव पद्मुनुह्वपयते । ते ३, २,१,४ ।

- ३००. बायुप्रणेत्रा वै पशवः। माश ४, ४, १, १५।
- ३०१. वायुरेवासी पश्नु निनयति । मै २, ५, १।
- वायुर्वा अन्तरिक्षस्याध्यक्षो ऽ न्तरिक्षदेवत्याः पशवः । मै ४, १, १; काठ ३०, १० । ३०२.
- वायुर्वे पश्नां प्रियं धाम । तैसं ५, ५, १, ३; काठ १९, ८ । ₹o3.
- वारवन्तीयेन (साम्ना विष्णुः पश्चन्) अवारयत । ते २, ७, १४, २। ३०४.
- वास्तन्यं कुर्यांद् रुद्धो ऽ स्य पशून् अभिमानुकः स्यात् " न वास्तन्यं करोसघातुको ऽस्य ३०५. पशुपतिः पश्न् भवति । मै १, ६, ४।
- २०६. विपर्यन्ति पशवो जायमाना नानारूपा मातुरस्या उपस्थे। तैसं ४, ३, ११, ३; मै २, 93.901
- ३०७. विश्व ए हि प्रश्नुभिविन्दते । तां १३, १, ७।
- ३०८. विश्वरूपं वे पश्चना ५ रूपम् । तां ५, ४, ६।
- २०९. विश्वरूपो वै त्वाष्ट्ः पञ्चनभ्यवमत्, तस्मात्पश्चो विश्वरूपाः । मै ३, १०, ३।
- ३१०. विषेण वै ता ए समामोषधयो ८ का भवन्ति या ए समा महादेवः पशून् हन्ति यच्छ ए राजन्नोषधीभ्य इत्याहीषधीरेवासे स्वदयत्युभय्यो ८ से स्वदिताः पच्यन्ते ८ कृष्टपच्याइच कृष्टपच्या३च। तां ६, ९, ९।
- रे११. विष्णवे शिपिविष्टाय..., यज्ञो वै विष्णुः, पशवः शिपिर्यज्ञ एव पञ्चषु प्रतितिष्ठति । तैसं २, 4. 4. 31
- ३१२. वीरा वै तदजायन्त यदिक्षरसः । एत उ पशवी ऽसज्यन्त । जै ३, २६४ ।
- देश्दे. वैराजाः पश्चवः । मै ३, ७, ४, ४, २, ४।
- रे१४. शंस्य पश्चमे गोपाय। तै १, १, १०, ४।
- ३१५. शक्सने शाक्सथेति, पशु ९ स्तेन गृह्णाति । मै ३, ७, १०।
- रे१६. शाकराः (श्वान्तिः Lतां.] पशवः । तैसं ३,२,९,४; मै १,५,६; ४, २,११;५,१;७; काठ ११, २; काठसंक १६: २-३; जै १,१३१; २.१४५, तां ४, ५, १८; ६, ११; ५, ३, १२।
- ३१७. शुद्रो वै प्रास्येभ्यः प्रमुभ्यः श्रेयान् । जै २, ३२।
- श्रीवें (श्रीहिं [माश्रा-]) पश्चवः । तां १३, २, २; माश १, ८, १,३६ । ३१८.
- ३१९. षड्वि ए शतिरस्य (पशोः) बङ्क्रयः। तै ३, ६, ६, ३।
- ३२०. पोडशकला वै पशवो यांश्व विद्य यांश्व न । जै २, १७३ (तु. जै १, ३३२; ता ३,१२,२; १९, ६,२; माश १२, ८,३,१३;१३,३,६,५)।
- **३२१. संवत्सरं पश्चवो s नुप्रजायन्ते । काठ २८, २**; तो १८, ४,११ ।
- ३२२. स (प्रजापतिः) एतत् पौष्कलं सामापश्यत् तेनेषां (पश्चनाम्) रूपाणि व्यकरोत्। ते नानारूपा अभवन् इवेतो रोहितः कृष्णः। एकरूपा ह वाव ते ततः पुरास् रोहिता एव। जै १, १६०।
- देरदे. संज्ञान ५ ह्येतन् पशूनां यदूषाः । तैसं ५, २,३, २; तै १, १, ३, २ ।
- रे२४. सचो जाताः पश्चवः प्रतितिष्ठन्ति, संवत्सरे पुरुषाः (पुरुषः [काठ., क.])। मै ४, ५, ७; काठ २७,२; क ४२, २।

```
३२५. सप्त प्राम्थाः पञ्चवः सप्तारण्याः । तैसं २, ४, ६,२; ६, १,८,१; ७,२,२,१; माश ३,८,४, १६; ९,५,२,८ (तु. मै ३,७,६;४,८,८;काठ ३३,८; जै ३,८६; ता २,७,८; १४,२;३,३,२; माश ९,३,१,२०)।
```

३२६. ससद्शभिरस्तुवत, पश्चोऽस्ज्यन्त, बृहस्पतिरधिपतिरासीत् । तैसं ४,३,१०,२; मै २,८,६।

३२७. सप्तदशेन (स्तोमेन) प्रजया पशुभि: प्रजननेन नैकविंशाय ... ज्योतिरद्धुः । जै १,६६ ।

३२८. सप्तप्राणाः, प्राणेभ्योऽधि पशवः प्रजायन्ते । काठ २०,४ ।

३२९. सप्तभिः सप्तभिः पशुकामस्य सप्त ने प्राणाः । प्राणेभ्यः पश्चवः प्रजायन्ते । क ३१,६ ।

३३०. सस वै प्राम्याः पशवः (अजा ऽश्वो गौर्महिषी वराहो हरत्यश्वतरी च)। ऐ २, १७; जै २, २०४।

३३१. स (प्रजापतिः) प्राणेभ्य एवाधि पश्चित्रतिमीत । माश ७,५,२,६ ।

३३२. समावत् पश्नां प्रजायमानानामारण्याः पशवः कनीया ५ सः, श्रुचा ह्यताः । ते ५,१,४,३।

३३३. समुद्रात्पश्चः प्रजायन्ते । काठ २०,४; क ३१,६ :

३३४. सर्वदेवत्यः पशुः । काठ २६,८; क ४१,६

३३५. सर्व पशुभिविन्दते । ता १३,१,३।

३३६. सर्वा एव देवताः पशवः । क ४१,५ ।

३३७. सर्वाभ्यो वा एष दिगम्य ऋद्या आरूम्यते यत्पञ्चः । काठ २६,० ।

३३८. सर्वासा ए हि देवताना ए हिवः पशुः। माश ३,८,३,१४।

३३९. स (अग्निः) वाव पश्चनामीशे । जै ३,२२५।

३४०. स (पृथुर्वेन्यः) सर्वेषां पश्चनां राज्यायासूयत । जै ३,२५।

३४१. साहसाः पशवः। कौ २१.५।

३४२. सूर्यों वै पञ्चनां प्राणः । काठ २०,३ ।

३४३. सोम एवैव प्रत्यक्षं यत्पञ्चः । की १२,६ ।

३४४. जोमो हि पशुः। तां ५,१०,८।

३४५. स्वरिति पशुन् (प्रजापतिरजनयत)। माश २,१,४,१३।

३४६. स्वर्गों वै सर्वः पशुः। मै ३,१०,४।

३४७. स्वादिष्ठा वे देवेषु पशव मासन् मदिष्ठा असुरेषु । तां ८, ४, ६ ।

३४८. हविर्वाऽ एष देवानां यो दीक्षते तदेनमन्तर्जन्भऽ आद्धाते तत् (अत्रीषोमीयेण) पञ्चना-त्मानं निष्कीणाति । माश ३,३,४,२१ ।

३४९. हविहिं पशवः। ऐ ५.६.।

३५०. इस्तादाना अन्ये पश्चो, मुखादाना अन्य इति, ""मर्कटः पुरुषो इस्ती, ते इस्तादानाः, "
इतरे पश्चो मुखादानाः । मै ४,५,७ ।

हैपर्. हिनस्ति खलु वै तं पशुर्थ एनं पुरस्तात् प्रसञ्चमुपचरति, तस्मात् प्रश्नात् प्राङ्कपञ्चर्थ आत्मनी प्राह्मपञ्चर्य साथै। ते '५,७,६,१।

[°ग्र- अक्षरपंक्ति- २; अग्न- ४७; ११८; २०५; २५१; २५६; ३९८; ५२३; ५४३; ५५८; ५५८; ५५८; ५५८; ५४४; अज्ञ- ३१; अम्बर्ध्- २४; अनुष्टुप्-क्रन्स्- १;

अनुष्टुम् ४७; अन्तरिक्ष- ३०; ११७; अन्न-८७; अन्नाद- ३; त्रनाय- ११; अप्- ६५; ९५; १५६; १७९; अर्यमन्- ११; अस्व- ६३; श्रहोरात्र- ४०; आग्नेय- १६; २२; २आज्य- १०; श्रात्मन्- १८; २६; ७१; आदित्य- १२०; १२९; २७५; श्राधीत - २; त्राशिर्-; आहवनीय− ८; ३७; इड्− ३; इडा− २; ९७; इला− ३; इलान्द− ३; इन्द्र− ४८; इन्द्रिय- ४; इष्टका- ६; ईशान-६; उक्थ- १३; १४; उत्तरवेदि- १३; उत्तरात् ६; उत्तरादायतन-; उपांखनतर्याम- ३; ४; उष्णिह्- १३; ऊर्ज्- ३; ऊष- ७;८; ऋव्- ३६; ऋजीष- २; ऋषि- ५; ऐन्द्र- २७;५०; ओषधि- १९;३६;६०;६१; करम्भ- २; कल्याणी–; काम– १३; कामदुघ,घा– ७; ८; कालेय– ६; कि^{क्}इटाकार– १; ^२; ३;४; कुलाय- २; गर्दभ- १६; गवाशि**र्-** २; गायत्र- १९; गायत्री- ८६; गार्हपत्य- ९; १६; गृह- ७; गोनामन्-; प्रावन्- १२; घर्म- ७; घृत- ५; २५; घृतश्च्युत्-; चक्षुस्- ५; चतुरवत्त- २; चतुष्पद्-; चतुष्पद्-; चतुष्पाद्- १; चतुष्पाद- २; छन्दस्- २२; ३६;५२;८२; छन्दोम- १८; जगती- १४; ३६; जागत- १०; जातबेदस्- ६; तार्प्य- २; तृतीय- ३२; तृतीयसवन- ३३; तेजस्- २६; त्रयिद्धान- १०; त्रिणव- ५; त्रिवृत्- १४; त्रैब्दुम- १०; त्वप्टृ− ३;४;१३;१४;२१; त्वाष्ट्र− ९; दधि− १३; दिव्− १२; √दीत् १०; दूर्वेष्टका− १; देव− १४६;१६७; देवमनुष्य- १; वावापृथिवी- २२; बुतान- २; घातृमुख-; घाना- ५; धुर्- ९; नमस् ३; नार्मेध- २; नियुत्- १; नियुत्वती- १; पत्रहोतृ- ३;४;६; पर्- २; पर्स्तोभ- २; पयस्- १४; ३१; परिष्कृत्-; पतमान- २१; पांक्त- ९; १२ इ.]।

पशब्य,ब्या-

- १. एषा वा अग्नेः पशस्या तनूर्या दिधकावती । काठ ७,४।
- २. पशब्यो हि पाकयज्ञः। माश २,३,१,२१।

पशु-काम-

- १. त्वाष्ट्रं वडबमारूभेत पशुकामः। तै २,१,८,३।
- २. दिधमहं गृह्णीयात् पशुकामस्य । ते ३,५,९,३।
- रे. पशुकामः खलु वै वैक्यो यजते, जगत्येवासी पशून् गृह्णाति । तै २,५,१०,२।
- **४. प्रजाकामो वा पञ्चकामो वा सोमस्य लोके कुर्यां**त् । मे १,७,४।
- ५. रोहिण्यां पञ्चकामस्य (श्रिप्तम्) आदध्यात् । मै १,६,९ ।
- ६. वैश्वदेवेन यजते पशुकामः। मै १,१०,८।
- इयैतं (साम) पशुकामः कुर्वीत । जै १,१४८ ।
- ८. साकम्प्रस्थायीयेन यजेत पशुकामः । तै २,५,४,३।
- ९. हुम्बो इति पशुकामस्य । बो इति ह पश्चवो वाश्यन्ते । जैउ ३, ३, ३, २ ॥ [°म- उन्नत-, गार्मुत- १;३; पञ्चहोतृ- ७ द्र.]।

पशु-पति-

- १. अघातुक एनं (यजमानम्) पञ्चपतिर्भवत्यघातुकोऽस्य पश्चपतिः पञ्चन् । मै १, ८,५ (सु. मै १, ४,७)।
- २. इमं पशुं पशुपते ते अद्य बध्नाम्यग्ने । तै ३,१,४,९।
- ते वा अस्यैते नामनी शिवे शान्ते (यत्पशुपतिरिति, रुद्र इति च) । मै ४,२,१२ ।

- देवं वा एतं (पशुपतिम्) मृगयुरिति वदन्ति । तां १४,९,१२ ।
- ५. न वास्तन्यं करोत्यघातुकोऽस्य पञ्चपतिः पञ्चन् भवति । मै १,६,४ ।
- ६. पञ्चपति १ स्थूलहृदयेन (प्रीणामि) । तैसं १,४,३६,१; तैआ ३, २१,१।
- ७. "पशोः पाञ्चान् पशुपतेरिध (श्रमुमोक्तु) । मै १,२,१५ ।
- ८. यत्पशुपतिर्वायुक्तेन । की ६,४ ।
- ९. रुद्राय पशुपतथे गावीधुकं चरुम् (निर्वपेत्)। मै २, ६, ६।
- १०. सप्तद्शेन पशुकामः प्रजननकामः (यजेत)। जै २,१३६ ॥ [ºति- अग्नि- २३८; अग्निह्प-, ओषधि- ३३ इ.]।

पशु-पा- पूत्रा मा पशुपाः पातु । मै १,५,४; काठ ७,२ ॥ [°पा- अन्तिरिक्ष- ४५ इ.]। पशु-बन्ध-

- १. उभय ५ सीत्रामणीष्टिश्च पशुबन्धश्च । माश १२,७,२,२१।
- २. पशुबन्धः षड्ढोतुः (निदानम्)। तं २,२,११,६।
- ३. यत् पशुमालभन्ते, तेन पशुबन्धः । जै २,३८ ः
- ध. स यत्पशुबन्धेन यजते । आत्मानमेवैतक्विष्कीणीते । माश ११,७,१,३ ॥ [व्मध-अप्तिष्टीम-१३; दर्शपूर्णमास- १ द्र.]।

पशुबन्ध-याजिन् षट्सु षट्सु (मासेषु) पशुबन्धयाजी (अश्नाति)। माश १०,१,५,४। पशु-मत्-

- १. पशुमानुत्तमां वाचं वदति । तेसं ५,३,५.३; काठ २१,२ ।
- २. पूब्णोSहं देवयदवया पुष्टिमान् पशुमान् भूयासम् । काठ ५,१ ।
- ३. य एवं विद्वानिधमुपतिष्ठते पश्मान् भवति । तैसं १,५,९,३।
- ध. यह पश्मान् कर्म चिकीर्षति, शक्नोति वै तत्कर्तुम् । माश ५,२,५,८।
- ५. वर्षांगामहं देवयज्यया पुष्टिमान् पशुमान् भूयासम् । काठ ४,१४ ।
- ६. स (हदः) एतमेव वरमवृणीत पश्चनामाधिपत्यं तदस्थैतत्पश्चमन्नाम । ऐ ३,३३॥ [°मत्-इन्द्र- ८८; दीक्षा- ११; १५ इ.]।

पशु-यञ्च - पशुयद्यष् षड्ढोता । काठ ९,१३ ।

पशु-श्रापण- एव वै रुद्दः पशुश्रपण एव । काठ २२,११।

पग्र-छा-

- १. एवा वै प्रजापतेः पशुष्टास्तन्थैच्छिपिविष्टः (°नूर्थ्यैक्शिपिविष्टम् मि.]; °नूर्था शिपिविष्टवती [काठ.])। मे १, १९,५; काठ १४,१०; तां १८,६,२६।
- २. पशुष्ठा न्युसः (सोमः)। काठ ३४, १४।

पश्वास्त्रम्भन- यत्पशुमास्त्रभत भारमानमेव तैन निष्क्रीणाति । क ३७, ८ । पश्यत- असी वा आदित्यः पश्यतः । एष एव तदजायत । एतेन हि पश्यति । जैउ १,१८,१,६ ।

पष्टौही-

- रै. धात्रे द्वादशकपालः, पश्चौद्यप्रवीता दक्षिणा । काठ १५, ३।
- २. पष्टौहीमन्तर्वेतीं दचात्, सा हि सर्वाणि वया ९ सि, यद्वत्सं बिभीते तेन वत्सा, यद्वत्सतरी तेन वयो यत्परं वय आसा तेन स्थविरा, तयैत्र सर्वान् पञ्चनवरून्द्धे । काठ ११, २ ।
- रे. प्रजननं वै पष्टीहीः। प्रजननं ब्रह्मा | जै २, २०३॥ [°ही– इन्द्र- २८१ इ.]

पस-

- १. भगस्सौभाग्यं पसः। काठ ३८, ४।
- २. राष्ट्रं पसः । तै ३, ९. ७, ४; माश १३, २, ९, ६।

पस्त्या- विशो वै पस्त्याः । माश ५, ३, ५, १९; ४,४, ५।

पांसु- अथ यदेतद्वस्मोद्धत्य परावपन्त्येष एवासन्पा ५ सवः । माश २,३,२,३।

पाक-यज्ञ-

१. इडा खलु वै पाकयज्ञः। तैसं १, ७, १, १।

२. सायंत्रातहोंमी स्थालीपाको नवश्च यः । बलिश्च पितृयज्ञश्चाष्टका सप्तमः पशुरित्येते पाकयज्ञाः । गो १, ५, २३॥ [॰ज्ञ- गृहमेध- १ द्र.]।

पाङ्कत्र- अन्तरिक्ष- ७५ इ. ।

पाञ्चजन्य ([<पञ्च-जन−] अग्नि-)−

- १. एष वा अग्निः पाञ्चजन्यो यः पञ्चचितीकः । तैसं ५, ३, ११, ३ ।
- २. ये ८ अग्नयः पाञ्चजन्याः · · तेषामसि त्वमुत्तमः । माश ९,५,१,५३ ।
- पाञ्चवाज (L < पञ्च-वाजस्] सामन्) अथ पाञ्चवाजम् । एतेन वै पञ्चवाजाः कीत्स उभे अन्धसी व्यपिपीत यच्च दैव्यं यच्च मानुषम् । ते एवैतेन विपिपीते ... तदेतदक्षाद्यसा-वरुद्धिः सामः यदु पञ्चवाजाः कीत्सोऽ पश्यत्तस्मात्पाञ्चवानमित्याख्यायते । जै ३, २२९ ।

पाणि- त्रीणि वा अस्य पाणेः पर्वाणि भवन्ति । शांआ २, ५॥ [॰णि- अप्नि- ४२२; अप्निघान-; गभस्ति- १ इ.]।

पालीवत (ग्रह-)-

- रै. प्रजननं वै पात्नीवतः । काठ २८, ८; क ४४, ८; ४६, ४ ।
- २. रेतो वै पातीवतः। ऐ ६,३; गो २,४,५;॥ [॰त- अप्नि- २५२ इ.]।

पालीवत-ग्रह्- रेतः सिक्तिवै पात्नीवतग्रहः । की १६,६ ।

पाञ्च-

- रै. कति पात्राणि यर्ज्ञ वहन्तीति त्रयोदशेति ब्र्यात् ..., (प्रजापतिः) प्राणापानाभ्यामेवो-पा ९ श्वन्तर्यामी निरमिमीत । ज्यानादुपा ९ शुक्षवनं वाच ऐन्द्रवायवं दक्षकतुभ्यां मैत्रावरुणं श्रोत्रादाधिनं चक्षुवः शुक्रामन्थिनौ । आत्मन आग्नयणम् । अङ्गेभ्य उन्ध्यम् । आयुषो धुवं प्रतिष्ठाया ऋतुपात्रे । तै १, ५, ४,१;२ ।
- २. द्वन्द्वं पात्राण्युदाहरित ऋषं वाग्निहोत्रहवणीं च स्फर्यं च कपालानि च शम्यां च कृष्णाजिनं चोत्र्खलमुसले इषदुपले तह्या। मारा १, १, १, २२।

- ३. यानि (पात्राणि) पुनः प्रयुज्यन्ते, तान्यस्मै लोकाय, यानि न पुनः प्रयुज्यन्ते तान्यसुद्मै क्षयाय । मै ४,८,८)
- वायुः पात्रैः (सहास्मिन् कर्मण्यागच्छतु) । तैआ ३, ८, २ ।
- ५. स्रवता (पात्रेण) न इस्ता अवनेनिजीत, न पिबेत्। मै ४, २,१॥ [अज- १५५; छन्दस्- १११ इ.]।

पाध्य- मनो वै पाथ्यो वृषा । माश ६, ४, २,४।

पाद-

- १. का जरू पादा उच्येते (पुरुषस्य) ? … पद्भ्यां शृद्धो अजायत । काठसंक १०१:३ ।
- २. केनेत्या इति, पादाभ्यामिति । शांआ ३, ७; कौउ १, ७।
- ३. त्रयो अस्य पादा इति, त्रीणि सवनानि । काठसंक २५: १-२ ।
- दिशः पादाः । तैसं ७, ५, २५, १ ।
- ५. पद्मयां (पुरुषस्य) भूमिः (समवर्तत)। काठसं १०१: ९; तैआ ३, १२,६।
- ६. पादावेवास्य समिष्टयजुः । माश ११, २, ६, ९ ।
- ७. प्रतिष्ठा वा एकविंश स्त्रोमानां , पद्मयामेव तेन पाष्मानसप्रवते । जै २,१३५ ।
- ८. प्रतिष्ठा वै षादः । माश १३, ८, ३,८॥ [°द- एकविंश- ३७; गति- द्र.]। पान्त-
 - १. पान्तो वै पुरुषः । जै ३, ९५ ।
 - २. रान्निः पान्तम् । जै १, २१४ ॥ [॰न्त- अहन्- १० द्र.] ।

पाप-

- १. एष ह वै मुखेन पापं करोति यो ऽवाद्यं वदित । एष ह वै बाहुश्यां पापं करोति, योऽनि-घात्यस्य निहन्ति । एष ह वा उदरेण पापं करोति योऽनाश्यात्रस्यात्तमित । एष ह वै पद्मधां पापं करोति यो जनमेति । जै २,१३५ ।
- २. तद्यथा श्वः प्रैष्यन् पापात्कर्मणो जुगुप्सेतैवमेवाहरहः पापात्कर्मणो जुगुप्सेताकाळात् ः जैड ४,११,४।
- ३. ते देवा (श्रात्मीयं पापम्) आप्येषु (आप्त्येषु) अमृजत । आप्या अमृजत सूर्याभ्युदिते । सूर्याभ्युदितः सूर्याभिनिम्नुक्ते । स्थाभिनिम्नुक्तः कुनिखनि । कुनिखी इयावदित । इयावदिम्मिनिष्ठिषे । अप्रदिधिषुः परिविक्ते परिविक्तो वीरहणि वीरहा ब्रह्महणि । तद् ब्रह्महणि नात्यच्यवत । तै ३,२,८,११-१२ ।

पाप-वात- हिल्हणान् पापवातेन (त्रीणामि)। काठ ५३,१३। पापीयस्-

- १. यदा वै श्रियोऽन्तं गद्धत्यथ पापीयान् भवति । मै २,२,९ ।
- २, श्रेया ५ सं पापीयान् पश्चादम्बेति । तै ५,१,२,३ ।

पाप्मन्-

- १. अप्ने त्वं तरा मृधः इत्यग्ने त्वं तर सर्वान्याप्मन इत्येतत् । माश ६,६,३,४।
- २. अङ्गे अङ्गे वै पुरुषस्य पाष्मोपश्चिष्टः । तै ३,८,१७,४।
- ३. तथैवैतद्यजमानः पौर्णमासेनैव वृत्रं पाष्मान १ हत्वापहतपाष्मेतत्कर्मारभते । माश ६,२, २,१९ ।
- ४. तद्यथाहिर्जीर्णायास्त्वचो निर्मुच्येत इषीका वा मुञ्जात् । एवं हैवैते सर्वस्मात्पाप्मनः सम्प्रमु-च्यन्ते ये शाकछां जुह्वति । गो २,४,६।
- ५. तं देवा यथेषीकां मुआद्विबृहेदेव " सर्वस्मात्पाष्मनो व्यवहत् । माश ४, ३, ३, १६।
- ६. तस्माज्ज्याया १ इच कनीया १ इच, स्तुषा च इवग्रुरश्च सुरां पीत्वा विलालपत आसते, माल्ब्य १ हि तत्, पाष्मा वै माल्ब्यम् । मै २,४,२ (तु. काठ १२,१२)।
- ७. तेन पाप्मानमपहत्य ब्रह्मणा स्वगं लोकमप्येति विद्वान् । ऐआ २,३,८ ।
- ८. द्वादशाहेन न याज्यं पाष्मनो ब्यावृत्ये । तैसं ७,२,१०,४-५।
- ९. पाप्सा वै मृधः मशा ६, ३,३,८।
- १०. पाप्सा वै वृत्रः (सपतः [माश ८.५,१,६])। माश ११,१,५,७; १३,४,१,१३।
- ११. पाप्सा सुरा। काठ १४,६ (तु. मै १,११,६; काठ १२,११)।
- १२. आतृच्यो वै पाप्मा । जै १,२६१ ।
- १३. मृत्युर्वे वरुणो मृत्युनैवैनं प्राहयत्येतद् वै पाष्मनो रूपम् । काठ १३,२ ।
- १४. मृध एवैतेन पाप्मानमपन्नते । जै ३,२२२।
- १५. यः पाष्मना गृहीतः स्थात् स आग्नेयं कृष्णधीवमालभेतैन्द्रमृषभमग्निरेवास्य स्वेन भाग-धेयेनोपसृतः पाष्मानमपि दहत्यैन्द्रेणेन्द्रियमात्मन्धत्ते, मुच्यते पाष्मनो भवत्येव । तैसं २,१,४,५-६।
- १६. वरुणो वाऽएतं गृह्णाति यः पाष्मना गृहीतो भवति । माशं १२,७,२,९७।
- १७. बुत्रहणं पुरंदरमिति पाप्मा वै बुत्रः पाष्महर्नं पुरंदरमिति । माश ६,४,२,३।
- १८. व्यतिषक्तो वै पुरुषः पाप्मिभः । जै २,२८७।
- १९. श्रमो वै पाप्मा । माश ६,३,३,७।
- २०. श्रिये पाप्मा (निवर्तते)। माश १०,२,६,१९ ।
- २१. षड्वै पुरुषे पाप्मानव्षड् विषुवन्त स्वप्नश्च तन्द्री च मन्युरचाशनया चाश्चकाम्या च स्त्री-काम्या च । जै २,३६३ ।
- २२. सबो जज्ञानो निरिणाति शत्रूनिति सबो होष पाप्मानमपाहत । ऐआ १,३,४।
- २३. स यथाहिस्त्वचो निर्मुच्येतैव ए सर्वस्मात्पाष्मनो निर्मुच्यते । माश ४, ४, ५, २३। [°प्मन्- अहस्- ४; अभिमाति १; २; अशस्ति-; आमयाविन्- १३; इन्द्र- १६४; कृष्ण, ज्णा- ३; १५; तमस्- ४; देव- ९; १०; पण्डग-; पयस्- १९ द्र.]।

पायु-

१. अथ माध्यन्दिनस्य पवमानस्य गायत्री । योऽयमवाङ् प्राणः (पायुः) एष एव सः । …… हुतेन द्वयं प्राणेन करोति भस्म (विष्ठाम्) च करोति वातं च । जै १,२५४ ।

- २. अय ९ वाव वैश्वानरो योऽयमवाङ् प्राणः (पायुः) ····· एषोऽर्धभाक्प्राणानामर्धभाजा इतरे। मै ४,६,६ ।
- ३. भवाञ्चं प्राणम् (पायुम्) अचीक्छपं यज्ञमारो वीघातस् (मलावरोधः) त्वा हिनिष्यती-त्येवं ब्रूयात् । अथो ह ब्रूयादवस्नावस् (अतिसारः) त्वा हिनिष्यतीति । जै १,२५४ ।
- ध. प्रदरान् पायुना (प्रीणामि) । मै ३,१५,९।
- ५. विमुक्तिरिति पायौ । तैआ ९, १०, २; तैउ ३, १०, २॥ [°यु- अन्तरिक्ष- ६२; पवमान-१२ इ.]।

पारमेष्ट्य-

- साध्याश्चाप्त्याद्य पारमेष्ट्याय (आदित्यमभ्यषिञ्चन्त)। जै २,२५ ।
- २. साध्याश्चाप्त्याश्च पारमेष्ठ्याय (वस्णमभ्यिषञ्चन्त)। जे ३,१५२॥ [°ब्ठ्य- इन्द्र- २ द्र.] । पाराचत- अहन- १९ द्र.।

पारिष्ठव(<परिष्ठव-)- तचस्तुनः पुनः (सैवस्सरम्) परिष्ठवते तस्मात्पारिष्ठवम् । माश १३,४,३,९५। पारुच्छेप(<परुच्छेप-)-

- १. एतेन (पारुच्छेपेन) इ वा इन्द्रः सप्त स्वर्गाञ्चोकानारोहत् । गो २,६,९०।
- २. रोहितं वै नामैतच्छुन्दो यत्पारुच्छेपम् । गो २,६,१० । पार्थ(< पृथु-)-
 - १. एतेन वै पृथुर्वैन्य उभवेषां पञ्चनामाधिपत्यमाइनुतोभवेषां पञ्चनामाधिपत्यमञ्जते पार्थेन (साम्ना) तुष्टुवानः । तां १३,५,२० ॥ [°र्थं- क्षत्र- ४२ द्र.] ।
 - २. संवत्सरो वै पार्थानि (हवींषि) । मै ४,४,५; माश ९,३,४,१८।

पार्श्वरहम (। < पृथुरिम-। सामन्-)-

- क्षत्रम्मद्यमित्यववीत् (इन्द्रम्) पृथुरिइमस्तस्मा एतेन पार्थुरक्सेन क्षत्रं प्रायच्छृत्, क्षत्रकाम एतेन स्तुवीत क्षत्रस्थेवास्य प्रकाशो भवति । तां १३, ४,१७ ।
- २. पार्थुरइम ५ राजन्याय ब्रह्मसाम कुर्यात् । तां १३,४,९८ ।
- ३. रिक्सना वा अरवो यत ईरवरो वा अरवोऽयतोऽप्रतिष्ठितः परां परावतं गम्तोर्थेत् पार्श्वरवसं ब्रह्मसामं भवत्यश्वस्य यत्ये प्रत्ये । तैसं ५,४,१२,३ ।

पालागल- प्रहेयो वै पानागलो Sध्वानं वै प्रहित एति । मारा ५,३,१,११ । पालाश-

- १. पालाशं (यूपम्) पुष्टिकामस्य (करोति)। ष ४,४।
- २. पालाशं (यूपं कुर्वीत) ब्रह्मवर्चसकामः । की १०,१।

पावक,का-

- १. यत् (अप्रेः) पावकं (रूपम्) तदन्तिरक्षे (न्यधत्त)। माश २,२,१,१४।
- २. यदग्नये पावकाय प्रजामेवासी तेन प्रजनयति । काठ ८,८ ।
- ३. यदग्नये पावकाय (निर्वपति), वाचमेवास्मिन् (यजमाने) तेन दधाति । तैसं २,२,४,२-३ ।
- थ. यहै शिव र शान्तं तत्पावकम् । माश ९,१,२,३०।
- ५. या ते अग्ने पावका तनूरन्तिक्षमन्वाविवेश, या वाते या वामदेव्ये या त्रैब्हुभे छुन्द्सि या

पञ्चद्शे स्तोमे ... तां त एतद्वरुन्धे क ६, ३।

६. वायुर्वे पावकः । जै २,१३७ ॥ िक, का-अग्नि- ६३२; ६५६; अन्न २७; अप्- १०२; २२३: ओषधि- २० द्र. 1।

पावमान- पावमानेन त्वा स्त्रोमेनेत्याह प्राणमेवासिन्नेतेन द्धाति । तै २,३,११,३-४।

पावमानी (ऋच्-)-

- १. पवित्रं वै पावमान्यः। कौ ८.५; ३०,८; गौ २,६,१६।
- २. प्राणा उ पावमान्यः। जै १,२७५।
- रे. यत्पावमानी (°नं [काठ.]) तेन सौमी । मै १, ७, ४; काठ ९, २।
- स यदिदं सर्वमभ्यपवयद् यदिदं किञ्च तस्मात्पावमान्यस्तस्मात्पावमान्य इत्याचक्षत एतमेव (प्राणम्) सन्तम्। ऐआ २, २,२ ।

पाचीरवी- वाग्वै सरस्वती पावीरवी । ऐ ३, ३०।

पाश-

- २. हो वै पाज्ञी, घोरो ऽन्यः, जिवो ऽ न्यः, यो यज्ञियः स घोरो, यो ऽ यज्ञियः स जिवः। मै ३, ९, ६।
- रे. प्रमुक्तो वरुणस्य पाशः। काठ २, ७; क २, १।
- वरुण्यः पातः। काठ २४, ५; क ३७, ४।
- ५. वारुणो वै पाशः । तै ३, ३, १०, १; माश ६, ७, ३, ८ ।
- ६. विचृत्तो वरुणस्य पाराः, प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशो नमो वरुणस्य पाशाय । मै १,३,३९। [ेश- अक्ति- ६११; अदिति - ६; निर्ऋति - २१; नैर्ऋत - ८; पशु - २१९ इ.]।

पाष्ठीह (L < पष्ठवाह्-])- पष्ठवाङ् वा एतेनाङ्गिरसश्चतुर्थस्याह्नो वाचं वदन्तीमुपाश्रणोत्स होवागिति निधनमुपैत्तदस्य(पाष्टीहस्य साम्नः) अभ्युदितं तदहरवसत् । तां १२, ५, ११ ।

पिक- काम- ८ इ. ।

पितामह- अन्तरिक्षाधिपति- इ.।

पित-

- १. अन्नं वे पितुः। मात्र १,९,२,२०;७,२,१,१५।
- २. अविषं नः पितुं कृधि (कृणु Lतैसं.])। तैसं १, १, १३, ३; काठ १, १२; क १, १२। [°तु- अथर्वन्- ४ द.]

पितु-षणि- पितुषणिरिखन्नं वै पितु दक्षिणा वै पितु तामेनेन (सोमेन) सनोत्यन्नसनिमेवैनं (सोमम्) तत्करोति। ऐ १, १३।

वितृ-

- १. अथ पितरो (गाम्) ऽ दुह रजतेन पात्रेण स्वधाम् । मे ४, २, १।
- २. अथ पितृभ्यो ऽग्निब्बात्तेभ्यः । निवान्यायै दुग्धे सक्नुदुपमधित एकशलाकया मन्थो भनिति । साश २, ६, १, ६।

- ३. अथ यदध्वरुष्युः पितृभ्यो निष्टणाति, जीवानेव तत् पितृननु मनुष्याः पितरो ऽनुप्रवहन्ति । गो २, १, २५।
- ध. अथ यदेव प्रजामिच्छेत्। तेन पितृभ्य ऽ ऋणं जायते तद्ध्येभ्य ऽ एतत्करोति यदेषा ए सन्त-ताब्यविक्छन्ना प्रजा भवति । माश १, ७, २, ४।
- ५. अथ या रोहिणी इयेताक्षी (गौः) सा पितृदेवत्या यामिदं पितृभ्यो व्नन्ति । माश ३,३,
- ६. अथ ये दत्तेन पक्षेन लोकं जयन्ति ते पितरो बर्हिषदः। माश २, ६, १, ७।
- ७. अथैनं (प्रजापितम्) पितरः प्राचीनावीतिनः सन्यं जान्वाच्योपासीदंस्तान् (प्रजापितः) अववीनमासि वो ऽशन ५ स्वधा वो मनोजवो वश्चन्द्रमा वो ज्योतिरिति । माश २, ४,२,२।
- ८ अथो यथा पिता मातैवं बृहद्गथन्तरे यथा पुत्रा एवं पृष्ठानि । जै २,१८८ ।
- ९. अनपहतपाप्मानः पितरः । माश २, १, ३, ४।
- १०. अन्तभाजो वै पितरः । कौ १६, ८ (तु. मै १, १०,१८; काठ ३६,१२)।
- ११. अन्तिहिता वा (हि ।काठ.) अमुष्मादादित्यात् वितरोऽथो अन्तिर्हिता हि देवेभ्यश्च मनुष्ये-भ्यश्च पितरः । मै १, १०, १७; काठ ३६, १२; काठसंक ५८:६; ५९:१।
- १२. अपक्षयभाजो वै पितरः। की ५.६।
- १३. अपराह्यः पितरः । मात्रा २, १, ३, १।
- १४. अपराह्मभाजो वै पितरस्तस्मादपराह्ने पितृयज्ञेन चरन्ति । गो २, १, २४।
- १५. अभिवान्यवत्साया दुग्धे भवति, सा हि पितृणां नेदिष्टम् । काठ ३६, ११।
- १६. अर्धमासा वै पितरोऽग्निष्वात्ताः । ते १,६,८,३ ।
- १७. भर्वाञ्चो मनुष्यान् पितरोऽनु प्रपिपते । तैसं २,५,८,७ ;
- १८. अवान्तरदिशो वै पितरः । माश १, ८,१,४०; २,६,१,१०; ११।
- १९. असी (द्योः) पिता। तै ३,८,९,१; माश १३, १, ६,१।
- २०. आखुः कशो मान्थालवस्ते पितृणाम् । मै ३,१४,१९ ।
- २१. आ मागन्त पितरो विश्वरूपाः । मै १,११,३।
- २२. इन्दव इति पितुन् (प्रजापितरसजत) । जै १,९४; तां ६,९,१५; १२,१,४ :
- २३. इन्दव इव हि पितरः । मन इव । तां ६, ९,१९,२० ।
- २४. इलान्दे, इति पितरः (गामाह्यम्), तेभ्योऽतिष्ठत । मै ४,२,१।
- २५. उक्थभागा वै पितरोऽस्तोमभाजः । काठ २८,७; क ४४,७ ।
- २६. उपहूताः पितरः सोम्यासो बर्हिब्येषु निधिषु प्रियेषु । मै ४,१०,६ :
- २७. उशन्तो हि पितरः । मै १,१०,१८; काठ ३६,१२।
- २८. उत्तन्तुज्ञत आवह पितृन् हविषे अत्तवे । तैसं २,६,१२,१ :
- २९. जन्मभागा हि पितरः । ते १,३,१०,६।
- ३०. ऋतव एतं दक्षिणा पर्यहरन् , पितर ऋतवः । काठ २१,९२

- ३१. ऋतवः खळु वै देवाः पितरः । ऋत्नेव देवान् पितृन् श्रीणाति । तान् श्रीतान् मनुष्याः पितरोऽनु प्रपिपते । तै १,३,१०,५ (तु. तैसं ५,४,११,४; काठसंक ६९:१) ।
- ३२. एकयोपमन्थति, एकछोका हि पितरः । काठ ३६,११ (तु. मै १,१०,१८)।
- ३३. एकयोपमन्थति, एका हि पितृणाम् , इक्षुशलाकयोपमन्थति, सा हि पितृणाम् । मै१,१०,१७।
- ३४. एतद्ध वै पितरो मनुष्यलोकाऽभाभका भवन्ति यदेषां प्रजा भवति । माश १३,८,१,६ ।
- ३५. एष वै पिता य एष (सूर्यः) तपति । माश १४,१,४,१५।
- ३६. भोज इति पितृन् (अस्रजत) । तैसं ५,३,६,९।
- ३७. ओजोऽसि पितृभ्यस्त्वा पितृन्जिन्व । तैसं ४,४,१,२ । काठ १७,७ ।
- २८. कव्यवाहन्या (तन्वा) पितृभ्यः (अग्निः कव्यं वहति) । मै १,१०,१८; काठ ३६,१३।
- २९. क्षत्रं वै यमो विशः पितरः। माश ७,१,१,४।
- ४०. चतस्रः पित्र्यास्तासां तिसृभिः प्रचरन्ति, न्येकां द्ववति । काठ ११,१०।
- धरे. तथे सोमेनेजानाः, ते पितरः सोमवन्तः । माश २,६,१,७।
- धर. तद्वसन्तो प्रीव्मो वर्षाः । एते ते ये व्यजयन्त, शरद्धेमन्तः शिशिरसाऽउ ते यान् (संप्रामे इतान् पितृसंज्ञान्) पुनः समैरयन्त । माश २,६,१,१।
- धरे. तस्मात् पुन्नेण पितरमाचक्षते, पित्रा पुत्रान् । जै ३,३।
- धंध. तिर इव वै पितरः । माश २, ४,२,२१; २,६,१,१९; १३.८,३,२।
- धंप. वृतीये हि छोके पितरः । मे १,१०,१८; २, ३,९; काठ १२, ११; ३६, १२; ता ९,८, ५; (तु. तै १,३,१०,५;६,८,७)।
- ४६. ते ये शतं देवगन्धर्वाणामानन्दाः । स एकः पितृणां चिरलोकलोकानामानन्दः । तेआ ८, ८, २; तैंड २,८,२ ।
- ध. त्रया वै पितरः (सोमवन्तः, वर्हिषदः, अग्निष्वात्ताः)। माश ५, ५, ४,२८; १४, १, 3.281
- ४८. त्रिनिंदधाति, त्रीन् हीदं पुरुषान् अभिस्मस्तीन् परानन्वाचष्टे, त्रयो वै पिता पुत्रः पौत्रः। काठ ३६,१३।
- ४९. त्व ९ सोम पितृभिः संविदानोऽनु व्यावाष्ट्रथिवी भाततन्थ । तैसं २,६,१२,२; मै ४,९०,६।
- ५०. त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पवमान धीराः । तैसं २, ६, १२, १; मै ४,१०,६।
- **५१. दिल्लाबृद्धि पितृणाम् ।** ते १,६,८,५।
- ५२. दर्भाणा ५ सम्बमाहर पितृणामोपधी वियाम् । अन्वस्य मूळं जीवादनु काण्डमथो फलम् । तैआ ६,९१।
- भरे. वेवान् वै पितृन् मनुष्याः पितरोऽनुप्रपिबन्ते देवानेवैतत् पितृमयास्यत् सक्तिषु निद्धाति तेन मनुष्यान् पितॄन् यजति । काठ ३६,१३।
- ५४. देवा वा एते पितरः। की ५,६; गो २,१,२४।
- ५५. नमो वः पितरो रसाय (वसन्ताय), नमो वः पितरः शोषाय (ग्रीष्माय), नमो वः पितरो जीवाय (वर्षाभ्यः), नमो वः पितरः स्वधायै (शरदे), नमो वः पितरो घोराय (हेमन्ताय),

```
नमो वः पितरो मन्यवं (शिशिराय)। षट्कृत्वो नमस्करोति, षड् वा ऋतवः। ऋतवः
पितरः। माश २,४,२,२४ (तु. तैसं ३,२,५,५-६)।
```

५६. नवभिरस्तुवत, पितरोऽस्व्यन्तादितिरधिपत्वयासीत् (अधिपतिरासीत् ।मै.])। तैसं ४, ३, १०,१; मै २,८,६; काठ १७,५।

५७. निधनं पितृम्यः (प्रजापितः प्रायच्छत्) तस्मादु ते निधनसंस्थाः । जैउ १,३,२,२।

५८. परं वा एतदन्नं यत् पितरः। काठ २९,२; क ४५,३।

५९. पराच उ वै पितरः। कौ ५.६।

६०. परे वै (हि [मै.]) देवेभ्यः पितरः । मै १,१०,१८; काठ ३६,१३।

६१. पाङ्कः कक्षो सन्थीळवस्ते वितृणाम् । काठ ४७,८ (तु. तैसं ५, ५,१४,१; मै ३,१४,१९) १

६२. पितर शायुष्मन्तस्ते स्वधयायुष्मन्तः । तैसं २,३,१०,४।

६३. पितर ऋतवः (प्रजापितः [गो.]) । काठ ३६,११; गो २.६,१५; (तु. मै १, १०,१७; ३,४, ४; माश २,६,१,३२;९,४,३,८)।

६४. पितरो नाराश ५ सः। काठ ३४,१६।

६५. पिता नातिचरित्तवै । मै १,१०,१०; काठ ३६,५ ।

६६. पिता पुत्रस्येशे। काठ ११,४।

६७. पिता पुरुखाः । काठ २६,७; क ४१.५।

६८. पिता वै प्रयाजाः। तैसं २,६,१,६।

६९. पिता हि पुत्राच्छ्रेयान् । जै २,३८७ ।

७०. पिता हि पुत्राय कन्तमः, पुत्रो हि पित्रे कन्तमः । जै २,३८६ ।

७१. पितृभ्यः पूर्वेद्युः क्रियते । तैसं २,५,३,६ ।

७२. षितृभ्यस्तृतीयसवनं क्रियते । काठ २३,४; क ३६,९ ।

७३. पितृभ्योऽग्निब्दात्तेभ्यो धानाः । काठ ९ ६; क ८,९ ।

७४. पितृभ्यो बर्हिषद्भ्यव्षट्कपालः पुरोडाशः । काठ ९,६; क ८,९।

७५. पितृभ्यो बर्हिषद्वयोऽन्वाहार्यपचने धानाः कुर्वन्ति । ततोऽर्धाः पि ५ षन्त्यर्धा इत्येव धानाः अपिष्टा भवन्ति ता धानाः पितृभ्यो बर्हिषद्वयः । माश २,६,१,५ ।

८६. पितॄणामनुस्तरणी (यत्सीम्यः) तस्मात् पितृमत्या यजति । मै ४,७,२।

७७. पितृणां मघाः (नक्षत्रम्) । तै १,५,१,२; ३,१,१,६ ।

७८. प्रभूः पित्रा (असि) । मै ३,१२,४।

७९. प्राचीनावीतं पितृणाम् । तैसं २,५,११,१।

८०. प्राणो वै पिता। ऐ २,३८।

८१. बम्बेनाऽऽजिद्विषेण (उद्गात्रा दीक्षामहा इति) पितरो दक्षिणतः (आगम्छन्)। जैन २,१,१,१

८२. मघा नक्षत्रं, पितरो देवता । तैसं ४,४,१०,१; मै २,१३,२०।

८३. मनः पितरः । माश १४,४,३,१३ ।

८४. मनसे त्वेत्याह, पितृभ्य एवैतेन करोति । तैसं ६,४,३,९।

८५. मनुष्या वै जागरितं पितरः सुप्तम् । माश १२,९,२,२)

- ८६. मर्लाः पितरः । माश २,१,३,४।
- ८७. मासा वै पितरो बर्हिषदः । तै १,६,८,३; ३,३,६,४ ।
- ८८. मासि पितरः (श्रुधमन्नन्) । तैसं २,५,६,६ ।
- ८९. मासि पितृभ्यः क्रियते । तै २,५,६,६; ते १,४,९,१।
- ९०. मूलमिव पितुणाम् । काश १,६,१,११।
- ९१. य ड पिता स प्रत्रः । जै १,५६ ।
- ९२. यत्पीतस्वं तत्पितृणाम् । ष ४,९।
- ९३. यदतवः पितरः प्रजापति पितरं पितृयज्ञेनायजन्त त्रिष्पतृयज्ञस्य पितृयज्ञस्य । ते १, ४,१०,८ ।
- ९४. यन्निखातं (यिन्नमार्ष्टि [काठ,]) तत्पितृणाम् । मै ३,९,४; काठ ६, ५।
- ९५. यमेन पितृन् (अन्वाभवत्)। काठ ४३,४।
- ९६. यमो वैवस्वतो राजेत्याह तस्य पितरो विश्वस्तऽ इमं आसतः इति स्थविरा उपसमेता भवन्ति तानुपदिशति यजु ९ वि वेदः सोऽयमिति । माश १३,४,३,६।
- ९७. यानधिरेव दहन्त्स्बदयति ते पितरोऽग्निष्वात्ताः । माश २,६,१,७ ।
- ९८. यानेवैषां तस्मिन्त्संग्रामे ऽव्नस्तान्पितृयञ्चेन समैरयन्त पितरो वै तऽ आसंस्तस्मात्पितृयञ्चो नाम । माश २,६,१,१ ।
- ९९. ये वा अयज्वानो गृहमेधिनः । ते पितरोऽग्निष्वात्ताः । ते १,६,९,६ ।
- १००. ये वै यज्वानः, ते पितरो घर्मपाः (बर्हिषदः [तै.])। ते १,६,९,६; तैआ ५,८,८।
- १०१. यो (अर्धमासः) ऽपक्षीयते, स पितरः । माश २,१,३,१ ।
- १०२. राजतेन (पात्रेण) पितरोऽदुद्धः स्वधाम् । काठसंक १४०: ९ ।
- १०३. रात्रिः (वसवः [काठसंकः]) पितरः । काठसंक ५४ः ४; १४०: १२; माश २,१,३,१।
- १०४. वर्ष्म हि पिता। जै २,३८७।
- १०५. वाक् च वै मनश्च पितरा युवाना । माश ८, ६,३,२२।
- १०६. विचृतौ नस्तन्नं पितरो देवता । तैसं ४,४,१०,२।
- १०७. विष्टारपंक्तिमभ्यकन्दत् । ततः पितृनस्जत यममुखान् । जै ३,३८९ ।
- १०८. ज्यानेन पितृन् पितृछोके (अयास्य आङ्गिरसोऽदधात्)। जैउ २,३,२,३,९।
- १०९. शरद्धेमन्तः शिशिरस्ते (ऋतवः) पितरः । माश २,१,३,१।
- ११०. श्रद्धधानं वै पितरोऽन्वायन्ति । काठसंक ५७: ८ ।
- १११. संवत्सरो वै विता वैश्वानरः प्रजापतिः । माश १,५,१,१६।
- ११३. सकृदिव वै पितरः । कौ ५,६;१०,४।
- १९४. सकृदु ह्येव पराञ्चः पितरः । माश २,४,२,९; ४,४,२,३ ।
- ११५. सङ्गमं पितृणाम् (आदित्यः आदत्त)। जै २, २६।

- ११६. स पितृम्यः सोमवद्म्यः षट्कपाळं पुरोडाशं निवैपति। माश २,६,१,४ (तु. मै १,१०,१७)।
- ११७. सर्वतः पितरः । मात्र २, ६, १, १ १।
- ११८. सर्वासु हि दिक्षु पितरः । मै १,१०,१८; काठ ३६,१२।
- ११९. साधु प्रजायास्तन्तुं तन्वानः पितृणामनृणो भवति । तैआ १०,६३,९।
- १२०. सा (कुहू:) नो ददातु श्रवणं पितृणाम् । तैसं ३,३,११,५-६।
- १२१. सा (सुकन्या) होवाच यस्म मां पितादान्नवाहं तं (पितम्) जीवन्स ५ हास्यामीति माश ४, १,५,९।
- १२२. सोमप्रतीकाः पितरस्तृष्णुत । तैसं १,८,२१,२।
- १२३. सोमप्रयाना हि पितरः । तै १,६,९,५।
- १२४. सोमो वै पितृणां देवता, पितृदेवत्यः सोमः, यत् सोमं पितृमन्तं यजति, सोमपांस्तत् पितृन् यजति । मे १,१०,१८।
- १२५. सो ऽसुरान् (प्रजापितः) सृष्ट्वा पितेवामन्यतः। तद्नु (तेन मि.।) पितॄनस्जतः। तिस्युगां पिनृत्वमः। मे ४, २,१; ते २,३,८,२।
- १२६. स्वधाकारं पितरः (उपजीवन्ति)। माश १४,८,९,१।
- १२७. स्वधाकारो हि पितृणाम् । तै १, ६,९,५; ३, ३, ६, ४ (तु. मै १, १०,१८; ३,९,१)।
- १२८. स्वधो वै पितॄणामजम् । माश १३,८,१,४ (तु. काठ ३६,१३) ।
- १२९. स्विष्टकृतो वै पितरः । गो २,१,२५।
- १३०. ह्वीका (हरणभागा [तै १, ३, १०, ७]) हि पितरः । तै १, ३, १०, ६; ६, ९, ७ ।

 [॰त्- अन्निरस्- १७; अन्तरिक्ष- ४३; अन्वाहार्यपचन- ५; अपरान्च- २; अपान- ८; अप्तुमती-; अभिवान्या-; अशन- १; इन्१- २०९; ऊम- १; ऋतु- १५; ओजस्- ८; १७; ओषधि- ५६; ओषधिलोक-; कव्यवाहन-; गृह- ३; घर्मप-; चक्षुस्- ५५; तत-२; तन्तु- १; तृतीयसवन- ३९; दक्षिण,णा- १०;२३;२४; ३०; ३८;४६;४७;५३; दक्षिणतस् १२;१९;२०; २१; २दक्षिणा- २४; दक्षिणामि- १; दक्षिणायन-; दक्षिणासंस्थ-; दिव्- ६८; देव- २९; १६८;२६०;२६५;६;१नीवि- २ इ.]।

पितृ-देव- पितृदेवो भव । तैआ ७,११,२; तैंड १,११,२।

पितृदेवत्य,त्या-

- १. न मृत्पात्रेणापिदध्यात् । यन्मृतपात्रेणापिदध्यात् पितृदेवस्य ५ हविः स्यात् । काठ ३१, २; क ४७,२ ।
- २. नैकमेकं (यज्ञायुधं प्रहल्यम्) पितृदेवत्यं तत् । मै १,४,१०।
- ३. पिमृदेवत्यातिखाता । तैसं २,६,४,२।
- पितृदेवत्या वै नीविः । मात्रा २,४,२,२४; ६,१,४२ ।
- ५. पितृदेवत्यो वै कूपः खातः । माश ३,६,१,१३; ७,१,६।
- ६. पितृदेवत्यो वै सोमः । माश २,४,२,१२;४,४,२,२ (तु. काठ ३४,१५; माश ३,२,३,१७)।
- ७. यदि नाइनाति पितृदेवत्यो भवति । माश ११,१,७,२ ।
- ८. इयेतइस्येताक्षद्दयेतक्रीवस्ते पितृदेवत्याः । काठ ९,१ ॥ [१२य कृष्णाक्षी-; दक्षिण, णा-४५; निखात-; देवदेवत्य- इ.] ।

पितृ-मत्-

- १. संवत्सरो वै सोमः पितृमान् । तै १,६,८,२; ५,५।
- २. सोमाय वा पितृमते (षट्कपालं पुरोडाशं निवेशित)। माश २,६,१,४।
- ३. स्वाहा सोमाय पितृमते । मं २,३,१॥ [°मत्- अङ्गरस्वत्- २; ३ द्र.]। पैतृमत्य-
- १. यो वै ज्ञातो ज्ञातकुळीन: स पितृमान् पैतृमत्यः । माश ४,३,४,१९ ।
- २. यो वै श्रोत्रिय आर्षेयस्स पितृमान् पैतृमत्यः । काठ २८,४ ।

पित-यज्ञ~

- १. अमुं वा एते लोकं निगच्छन्ति ये पितृयज्ञेन चरन्ति । मै १,१०,९९ ।
- २. तृतीयसवने पितृयज्ञमवाकल्पयन्। काठ २३,७; क ३६,४।
- ३. न वै धानाभिन पुरोडाशेन पितृयज्ञो, यदेष मन्थस्तेन पितृयज्ञः। मै१,१०,१७; काठ ३६,१९।
- यत् पितृभ्यः स्वधाकरोत्यपस्तत् पितृयज्ञः संतिष्ठते । तैआ २,१०,३ ।
- प. यदुपासनान्युपास्यन्ति, तेन पितृयज्ञः । जै २,३८ ।
- ६. साकमेधान् पितृयज्ञम् (देवा अकुर्वत)। तैसं ३,२,२,३; मै ३,६,१०।

पितृ-लोक-

- १. अधिमुखा एव तत्पितृलोकाजीवलोकमभ्यायन्ति (पितरः)। माश १३,८,४,६।
- २. अध इव हि पितृस्रोकः। माश १४,६,१,१०।
- ३. अन्तिहितो हि पितृलोको मनुष्यलोकात् । ते १,६,८,६।
- उभे दिशावन्तरेण विद्धाति प्राचीं च दक्षिणां चैतस्या ५ ह दिशि पितृलोकस्य द्वारम् । माश १३,८,१,५ ।
- फ. कर्मणा पितृलोकः (जय्यः) । माश १४, ४,३,२४ ।
- ६. तत्तमसः पितृस्रोकादादित्यं ज्योतिरभ्यायन्ति । माश १३,८,४,७ ।
- ७. नृतीयो वा इतः पिनृत्नोकः । जै १,३४५ ।
- ८. पितृस्त्रोक ए सोमेन (यजमानोऽनुपत्यिति)। तैसं २,६,२,१।
- ९. पितृछोकः पितरः (सोमः कौ १६,५)। कौ ५,७; १६,५; गो २,१,२५।
- १०. पितृछोको यमः। की १६,८।
- ११. यं कामयेत पितृलोक ऋध्तुयादिति, तस्योपरसंमितां मिनुयात् । मै ४,७,९।
- १२. यद् दक्षिणत उपसायते पितृलोकं तेन (अभिजयति)। मै ३,९,५।
- १३. इमशानचितं चिन्वीत यः कामयेल पितृङोक ऋष्नुयामिति। तसं ५, ४, ११, ३;

काठ २१,४ (तु. मै ३,४,७)। पितृलोक-काम- उपरसंमितां मिनुयात् पितृलोककामस्य । तैसं ६, ६,४,१।

पित्त- चाष- द. I

पिन्वन्त्यपीया (ऋच्-)-

१. तद्यदेव दृत्रं हतमापो व्यायन् यत्प्रापिन्वंसास्मात् पिन्वन्त्यपीया । कौ १५३।

२. पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानव इति पिन्वन्त्यपीयायो वै पिन्वन्त्यपीया । कौ १५,३।

पिपासा-

भद्दं पिपासा रात्रिरशनाया । जै ३,३४४ ।

पिपीलिका-

- १. पिपीलिकाः प्रशादेन (प्रीणामि)। काठ ५३,१३।
- २. पिपीलिका पेलतेर्गतिकर्मणः । दे ३,९ ।

पिपीलिकामध्या (अनुष्टुभ्-)-

- १. इन्द्रो वृत्रं इत्वा नास्तृषीति मन्यमानां परां परावतमगच्छत् स एताम् अनुष्टुभं व्यौहत्ताम्मध्ये व्यवासपैदिनद्वगृहे वा एषोऽभये यजतेऽभय उत्तिष्ठति य एवं विद्वानेतासु स्तुवते ता १५,११,९।
- २. पिपीलिकामध्येत्यौपिमकम् । दै ३,१०।

पिळिप्पिळा- श्रीवैं पिळिप्पिळा । ते ३,९,५,३; माश १३,२,६,१६ ।

पिशङ्ग-

- १. विशक्षाः (पशवः) शिशिराय । मै ३,१३,१९ ।
- २. पिश्चक्को वैश्वदेवः (पशुः)। मै ४,७,८।
- ३. वैदवदेवदचरुः, पिराङ्गो दक्षिणा । मै २,६,१३।

पिराङ्गी- वैश्वदेवं चरं (निर्वपति) पिराङ्गी पष्ठौद्दी दक्षिणा तैसं १,८,१९,१ । पिराङ्गिला-

- १. अहोरात्रे वै पिशक्षिले । माश १३,२,६,१७ ।
- २. रात्रिवें पिशङ्गिला। ते ३,९,५,३।

पीतु-दारु-

- अथ यदापोमयं (प्रजापतेः) तेज आसीत् । यो गन्धः स सार्धं र समबद्धुत्य चक्षुष्ट उदिभनत्स एष वनस्पतिरभवत्पीतुदारुस्तस्मात्स सुरिभेर्गन्धाद्धि समभवत्तरमादु ज्वलनस्तेजसी हि समभवत् । माश १३,४,४,७ ।
- २. श्ररीर ५ हैवास्य (अमेः) पीतुदारु । माश ३,५,२,१५ ।

पुंस्-

- १. जध्व एव हि पुमान् । काठ २५,५।
- २. ऊर्ध्वमुखीत्यूर्ध्वमिव हि पु ५ सः, पुमानेवास्य जायते । तैसं २,६,५,५ ।
- रे. तम् इति वै पुंसो रूपम्, अग्रवः इति खियै। जै २.९।
- ध. निरिन्द्रिया स्त्री, पुमानिन्द्रियवा ए स्त्रसात् पुमांसः सभा यन्ति, न श्वियः। मै ध,
- ५. पवस्व इति वै पुंसो रूपं, वाचः इति स्त्रिये । जै २,९ ।
- ६. पुंसो वा एतरूपं यदहः, स्त्रियं रात्रिः । जै २,४३४।
- ७. पुंसो वा एतद्वृपं यद् बृहत्, श्चियै रथन्तरम् । जै २,४०७।
- ८. पुमान् वा असी (छीः)। ज १,३३०।

- ९. पुमान् स्त्रिया हूतो धावति । काठ २३,४ ।
- १०. बीर्स (वै [जै.]) पुमान् । जै २,११७; माश २,५,२,३६।
- ११. स्त्री निवीर्याऽनिवीर्यः पुमान् । काठ २७,९; क ४४,८ ।
- १२. स्त्री (+ वै [क.]) वेदिः, पुमान् वेदः। मै ४,१,१३; क ४७,११।

पुच्छ-

- १. नमस्ते भद्राय (साम्ने) यत्ते पुच्छं या ते प्रतिष्ठा । ऐआ ५,१,२ ।
- २. प्रतीच्या त्वा दिशा सादयामि जागतेन च्छन्दसा सवित्रा देवतया उम्नेः पुच्छेनाम्नेः पुच्छसुप-द्धामि । तैसं ५,५,८,२-३।
- ३. यज्ञायज्ञीयं (ज्ञियं [तेसं., मे.]) पुच्छम् (सुपर्णस्य गरूमतः)। तैसं ४,१,१०,५; मै २,७,८; काठ १६, ८; जै १,२९२; २,४३३; ता १६,११,११।
- ध. यज्ञायज्ञीयं (°ज्ञियं [क.]) पुच्छे गायति । काठ २१,५; क ३१, २०।
- ५. शरखुच्छम्। मे ४,९,१८; तै ३,११,१०,३।
- ६. शरदा पुच्छम् (अचिनुत) । मै ३,४,८॥ [°च्छ- एकविंश- ३०; द्विपदा- १; नेष्टृ- ३; पश्च- २०२ इ.]।

पुञ्जिकस्थला- अग्नि- ५६५ इ.।

पुण्डरीक- अङ्गिरसः धुवर्गं लोकं यन्तः । अप्सु दीक्षातपसी प्रावेशयन् । तत्पुण्डरीकमभवत् । तै १, ८, २, १॥ [°क- दिव्- १५६ द.] ।

पुण्य

- १. एकं पुण्यं यन्तं (श्रेयांसं पुरुषम्) बह्वोऽनुयन्ति । काठ २७,१०।
- २. पुण्यं पूर्वं यन्तं पापीयान् पश्चादन्वेति । क २९,८ ।
- ३. पुण्यं कर्म सुकृतस्य लोकः। तै ३,३,१०,२।

पुण्य-कृत् – ये हि जनाः पुण्यकृतः स्वर्गं लोकं यन्ति तेषामेतानि ज्योती ५ षि (= नक्षत्राणि) । माश ६, ५, ४, ८।

पुण्याऽह-

- १. पूर्णमासे वामावस्यायां वा ssदधीत (अग्निम्), एतद्वै पुण्याहम् । क ६,६ ।
- २. पूर्वीह्न आधेयः (अग्निः) । एतहै पुण्याहम् । काठ ८,२; क ६,८ ।

पुत्र-

- १. अनुरूप एनं पुत्रो जायते य एवं वेद । ता ११,६,५।
- २. आत्मासि पुत्र मा मृथाः स जीव शरदः शतम् । मं १,५,१८।
- ३. सतुस्राता भार्या यं पूर्व पश्येत् तादृशं पुत्रं जनयति, तसात् सिक्षधौ भर्तेव प्रथममात्मानं दर्शयेत् । छ १७: २७ ।
- तस्मादाहुः कर्तुरेव पुत्र इति । काठ १३,३ ।
- ५. तस्मादुत्तरवयसे पुत्रान्पितोपजीवस्युप ह वाऽएनं पूर्ववयसे पुत्रा जीवन्ति । माश १२,२,३,४। (तु. गो १,४,१७)।
- ६. पुत्रो वे वीरः । माश ३,३,१,९२।

- ७. पुत्रो हि हृदयम्। ते २,२,७,४।
- ८. पुन्नाम नरकमनेकशततारं तस्मात् त्रातीति पुत्रस्तः पुत्रस्य पुत्रस्य । गो १,१,२।
- ९. प्रतिरूपो हैवास्य (यजमानस्य) प्रजायामाजायते नाऽप्रतिरूपसास् प्रतिरूपमनुरूपं कुर्वन्ति । गो २,३,२२ ।
- १०. मध्ये वै जायापत्योः पुत्रः शेते । जै २, १६६;४३९ ।
- ११. यस्त्वाव पुत्राणां कृपणतमो भवति, स पितुईदयमाध्येति । ज २,१८३ ।
- १२. वरो हि पुत्रः। काठ ९,१४॥ [॰त्र- इन्द्रिय-९; जाया-४; तत-२; पितृ-९;४३;६६ द्र.]।

पुत्रक-

... कुमारान् इ स्म वै मात्तरः पाययमाना भाहुः -- शकरीणां पुत्रका व्रतं पारियण्णवो भवतेति छ ११३: ९।

पुत्र-काम- चतुहाँतृ- ६ द्र.।

पुनःपद् - प्राणाः पुनःपदम् । कौ २३, ६ ।

प्तराधेय-

- १. अप्रेवें भागः पुनराधेयम् । मै १, ७, २।
- २. एतद्वे पुनराधेयस्य नक्षत्रं चत्पुनर्वस् । तैनं १, ५, १, ४।
- ३. यो वा अग्न्याधेयेन नर्झोति, पुनराधेय ५ स आधत्ते । काठ २२,२ । [°य- भादित्य- १३९ ह.] पुनर्जन्मन्-
 - १. ते यऽएवमेतिद्विद्वः ये वैतत्कर्म कुर्वते मृत्वा पुनः सम्भवन्ति ते सम्भवन्त एवामृतत्वमिन सम्भवन्तय यऽएवं न विदुर्थे वैतत्कर्म न कुर्वते मृत्वा पुनः सम्भवन्ति त एतस्य (मृत्योः) एवाद्यं पुनःपुनर्भवन्ति । माश १०,४,३,१०।
 - २. स इह (पृथिव्यां) कीटो वा पतको वा मत्स्यो वा शकुनिर्वा सिंहो वा वराहो वा परइवा वा शार्दूछो वा पुरुषो वाऽन्यो वा तेषु तेषु स्थानेषु प्रत्याजायते यथाकर्म यथाविद्यम् । शांआ ३,२; कौउ १,२।

पुनर्मृत्यु- (यजमानः) एती पुनर्मृत्यू अतिमुच्यते यदहोरात्रे (= पुनर्मृत्यू) । जै १,६;१३ । पुनर्वसु- (नक्षत्र-)-

- १. पुनर्वसा (पुनराधेयः) आधेयः । मै १, ७, २; काठ ८, १५; क ५, ३।
- २. पुनर्वसू नक्षत्रमदितिर्देवता । तैसं ४,४,१०,१ (तु. काठ ३९,१३)।
- इ. यो वै तम् (पुनराधेयम्) अग्रा आधत्त स तेन वसुना समभवत्, तत्पुनर्वसोः पुनर्वसुर्व, तस्मात् पुनर्वसा (पुनराधेयः) आधेयः । मै १, ७,२ ।
- ध. यो वै तमाधत्त स तेन वसुना समभवत् तस्मान्युनवेसुः। काठ ८, १५; क ८,३॥ [अदिति २७; ४९; ५९ इ.]।

पुनश्चिति-

- १. यद्यप्रिना चित्येन नर्ध्नुयात्, पुनिइचिति चिन्वीत । काठ २२,२ ।
- २, तद्यचित ए सन्तं पुनश्चिनोति तस्मात्पुनश्चितिः । माश ८.६,३,१३ ।
- ३. योऽप्तिं चित्वा नर्झोति, स पुनिच्चितिं चितुते । तैसं ५, ४,१०,५ ।

पुनस्तोम- (कतु-)

- १. अथैष पुनस्तोमः। जै २,८३।
- २. तम् (ऋषिम्) एतेनैव पुनर् अयाजयत्, तेनैवं पुनः समश्रीणात्, सास्य पुनःस्तोमता । जै २, ८३।
- ३. यो गरगीर्मन्येताप्रतिगृह्यस्य प्रतिगृह्यानाश्यान्नस्यान्नमशित्वा स एतेन जै २,८३।
- यो बहु प्रतिगृह्य गरगीरिवं मन्यते स एतेन (पुनःस्तोमेन) यजेत । तां १९,४,२।
- ५. स (ऋषिः) हेन्द्रम् उवाच--न वै शक्नोम्युःथातुम् इति । स (इन्द्रः) एतं यज्ञम् अपस्यत् । तम् आहरत् । तेनैनम् (ऋषिं) भयाजयत् । जै २, ८३ ।

पुर्-

- १. अष्टाचका नवद्वारा देवानां पूर् अयोध्या · विञ्जाजमाना ५ हरिणीं। यशसा संपरीवृतां पुर ५ हिरण्यमयीं ब्रह्मा विवेशापराजिता । तैआ १,२७,२-४।
- आत्मा वै पू: (=शरीरं)। माश ७,५,१,२१।
- ३. एकवि ५ शत्याः पुरामश्ममयीनां पारे यत्किचासुराणां वामं वसुःः। क ३८,५।
- थ. ते देवाः प्रतिबुध्याग्निमयीः पुरस्तिपुरं पर्यास्यन्त । ऐ २,११ ।
- ५. देवाश्चासुराश्च संयत्ता भासन् , तेषामसुराणामिमाः पुर भासन्नयस्मयीयं (पृथिवी), रजतान्त-रिक्षं, हरिणी (=सुवर्णमयी) चौः। क ३८,३।
- ६. मन एव पुरः । मनो हि प्रथमं प्राणानाम् । माश १०,३,५,७ ।
- ७. लेखा हि पुरः। माश ६,३,३,२५।
- पुरन्धि- पुरन्धियोंषेति । योषित्येव रूपं दधाति तस्मादृषिणी युवितः प्रिया भावुका । माश १३, 9,8, 41

पुरइचरण-

- १. अथैतं विष्णुं यज्ञम् । एतैर्यज्ञाभिः पुर इवैव विभ्रति तस्मात्वुरश्चरणं नाम । माश ४,६,७,४ ।
- २. तद्वा ८ एतेदेव पुरश्चरणम् । य एष (सूर्यः) तपति । माश ४, ६, ७, २१ ।

पुरस् अग्नि- १०८; २०७ द.।

पुरःसद्- अग्निनेत्र- द्र. ।

पुराण- तास्यों वैपश्यतो राजेत्याह । तस्य वया ९ सि विशः … पुराणं वेदः … किञ्चित् पुराणमाचक्षीत । माश १३, ४, ३, १३ । [°ण- अनुष्टुभ्- २९ इ.] ।

पुराणिन्- व्यम्नुचिदिति ह स्म वा एतं (अस्तं यन्तमादिखम्) पूर्वे पुराणिन आचक्षते । अधैतिई न्यमुचिद्ति। जै १, ७ ।

पुरितत्- अन्तरिक्ष- ६२ द्र.।

पुरीतत् पुरीतत् पुरीषम् । माश ८, ५,४, ६ ।

पुरीष-

- १. अथ यतपुरीष एस इन्द्रः। माश १०, ४, १, ७।
- २. अर्ब (+ वै [मारा ८,५,४,४; ६,१,११; १४,३,१,२३]) पुरीवम् । मारा ८,१,४,५,७,३,२।
- ३. ऐन्द्र ए हि पुरीषम् । माश ८, ७, ३, ७।
- ध. गोष्टः (दक्षिणाः ध्माश.]) पुरीषम् । तां १३, ४, १३; माश ८,७,४,१५ ।
- ५. देवाः (नक्षत्राणि |माश ८, ७,४, १४]) पुरीषम् । माश ८, ७, ४,१७ ।
- ६. पुरीषं वा ऽ इयम् (पृथिवी)। माश १२, ५, २, ५।
- पुरीषं वै मध्यमात्मनः । तैसं ५, ३, ५, २।
- ८. मांसं (+ वै [माश ८, ६, २, १४; ७, ३,१]) पुरीषम् । काठ २०, १; क ३१ ३; माश ८, ७,४,१९।
- ९. वया ९ सि पुरीषम् । माश ८, ७, ४, १३।
- १०. स एष प्राण एव यरपुरीषम् । ८, ७, ३, ६। [°ष- आखुकिरि-, त्र्यात्मन् १७; गोष्ठ- १; पशु- ११०; १५६;२३८; पुरीतत्- इ.]।

पुरीष्य- ओदनपचनो वे पुरीष्यः । क ६, १ । [व्य- अल- ९५; ९६; करीष- इ.]। पुरु-दस्म- बहुदान इति हैतखदाह पुरुदस्म इति । माश ४, ५, २,१२ ।

पुरुष-

- १. अप्ति वै पुरुषस्य प्रमीतस्य मा ५ सानि गच्छन्ति, सोमं रसः, पृथिवी ५ श्रशीरमियम् (पृथिवी) अदितिरस्यां हि शय एता वै देवता पुरुषस्येशते । काठ ११, ८ ।
- २. भजातो वै तावत् पुरुषो यावदिन नाधत्ते, स वै तहींव जायते यहीनिमाधते । मै १,६,४।
- ३. अथ खलु ऋतुमयो ऽयं पुरुषः स यावत्वतुरयम् असाल्लोकात् प्रैत्येवंक्रतुर्हामुं लोकं प्रेत्याभिसम्भवति । माश १०, ६, ३,१ ।
- थ्ठ. अथ यः पुरुषस्स प्राणस्तत् साम तद्वह्य तदमृतम् । जैउ १, ८,९,९०।
- ५, अथ याः पञ्चविंशतिः (त्रिष्टुमः), पुरुषस्सः, पञ्चेमाः पञ्चेमाः पञ्चेमाश्चत्वारि प्राङ्गाणि । आत्मा पञ्चविंशः । जै २, ४७ ।
- ६. अधैतच् क्रुऋपात्रं पुनः प्रयुज्यते, पुरुष ५ वा एतत् प्रति । मै ४, ८, ८।
- ७. अधैष एव पुरुषो यो ऽयं चक्षुषि । जैउ १, ८, ३, २।
- ८. अधैष पुरुषो हिरण्ययो यजमानलोकमेवैष दाधार । मै ३, २, ६ ।
- ९, अज्ञाःशुरुषः । स वा एष पुरुषो ऽज्ञरसमयः । तैआ ८, १,१; तैउ २, १,१।
- १०. अवां गर्भः पुरुषः स यज्ञः । गो १, १,३९ ।
- ११. अपि हि भूया ५ सि शताहर्षेभ्यः पुरुषो जीवति । माश १, ९, ३, १९ ।
- १२. अयज्ञियो वै पुरुषो ऽ मेध्य भाहनस्याजायते । मे १, ६, ४।
- १३. अर्ध वै पुरुषस्य निर्ऋतिगृहीतमधैमनिर्ऋतिगृहीतम् । मै ४, ३, १।
- १४. अर्थ वे पुरुषस्याग्नेयमर्थं वारुणम्- अस्यान्याग्नेयानि मा ५ सानि वारुणानि । काठ १३,२ ।
- १५. अर्ध वै पुरुषस्यात्मनो ८ ङ्गान्यर्धमायुः । क ४४, १ ।

- १६. अवछितो ह वै पुरुषः। तस्मादस्य यत्रैव क च कुशो वा यद्वा विकृन्तित तत एव लोहित-मुत्पतति तस्मिनेतां त्वचमद्धवांस एव तस्मान्नान्यः पुरुषाद्वासो विभत्येता ५ ह्यासिस्त्व-चमद्धुस्तस्मादु सुवासा एव बुभूषेत् स्वया त्वचा समृध्या ८ इति तस्माद्प्यश्लील ९ सुवाससं दिदक्षन्ते स्वया हि त्वचा समृद्धो भवति। माश ३, १, २, १६।
- १७. अष्टी वै पुरुषस्य शकाः। काठ १२, १।
- १८. असङ्गो ह्ययं पुरुषः। मात्र १४, ७, १, १७।
- १९. आस्मिन् वा अयं (पुरुषः) लोके पुण्यं जीवित्वेष्टापूर्तेन तपसा सुकृतेनास्मान् (देवान्) अन्वागमिष्यतीति (देवा अनुवन्)। जै १,९७।
- २०. इमे वै लोका पूरयमेव पुरुषो यो ऽयं (वायुः) पवते सो ऽस्यां पुरि शेते तस्मात्पुरुषः। माश १३, ६, २, १।
- २१. उपोसे S न्ये प्रहाः साद्यन्ते, Sनुपोसे ध्रुवस्तस्मादस्था S न्ये पशवः प्रतितिष्ठन्ति, मा ५ सेन पुरुषः। मै ४, ६, ६।
- २२. एकादशो वा अयं पुरुषो दश प्राणा आत्मैकादशः। काश ३, २, ४, १।
- २३. पुतावन्तः (७२०) एव पुरुषस्यास्थीनि च मजानश्च, पुतावन्तः (१४४०) एव पुरुषस्य स्थुरामांसानिःः, एतावन्तः (२८८०) एव स्नावा बन्ध्याःःः, एतावन्तः (१०८००) एव पुरुषस्य पेशशमराः । गो १,५,५।
- २४. एतावद् (प्राणापानी, चक्षुः, श्रोत्रम्, श्रायुः, रूपं, वर्णः, प्रजा, ऋतम्, सत्यम्, क्षत्रम्, भूतम्, भव्यम् , पशवः) वै पुरुषं परितः तदेवावरुन्धे । तैसं ३,३,५,४ ।
- २५. एतावद् (व्याममात्रं) वै पुरुषे वीर्यम् (+यावदस्य प्राणाः [काठ.])। तैसं ५, २, ५, १; काठ २५,७।
- २६. एतावान् पुरुषो यदात्मा प्रजा जाया । तां ३,४,३;१३,३।
- २७. एतावान् वै पुरुषो यावदस्य प्राणा अभि, यावानेवास्यात्मा । काठ ११,५।
- २८. काममय एव।यं पुरुष इति स यथाकामो भवति तथाकतुर्भवति यथाकतुर्भवति तत्कर्म कुरुते यत्कर्म कुरुते तद्भिसम्पद्यते । माश १४,७,२,७।
- चतुर्वि एशो वै पुरुषो दश हस्त्या अहुलयो दश पाद्याश्चत्वार्यहानि । मांश ६,२,१,२३।
- चरवारो वै पुरुषा ब्राह्मणो राजन्यो वैक्यः शूदः । मै ४,४,६।
- ३१. तदेवाविनस्तद् वायुस्तत्सूर्यस्तदु चन्द्रमाः। तदेव शुक्रं तद् अह्य तदापस्तत् प्रजापितः। काठसंक १०४: १-२।
- ३२. तमेव विदिःवाति मृत्युमेति, नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय । काठसंक १०३: ४।
- ३३. तसात्पुरुष उपरिष्टात् पश्चनधीव तिष्ठति। जै २, ३७६।
- ३४. तसै एतं पाप्मानमन्ववाद्युः (देवाः)—स्त्रप्नं तन्द्रीं मन्युमशनयामक्षकाम्यां स्त्रीकाम्या-मिति । एते ह वै पाप्मानः पुरुषमस्मिन् लोके सचन्ते । जै १,९७-९८ ।
- ३५. ते देवा भशुवन् या एवेमा देवताश्छन्दांसि पुरुषे प्रविष्टा एताभिरेवासुरान् धूर्वामैवेति। जै १,९८।
- त्रीणि पुरुष इन्द्रियाण्यातमा प्रजाः पश्चवः । जै १,१८६;३,२७७ ।
- त्रेभाविहितो वै पुरुषः । तैसं ५,२,४,३; काठ २०,२; क ३१,४।

- ३८. त्वङ् मा ५ स ५ स्नाब्वस्थि मजा। एतमेव तत्पञ्चधा विहितमात्मानं वरुणपाशान्मुञ्जति। तै १,५,९,७।
- ३९. दश वै पुरुषस्य हस्त्या अंगुलयो, दश पद्याद्यस्वारि प्राङ्गाण्यात्मा पञ्चविशव्यक्षिमानि पर्वाणि पिंडमानि पिंडमानि पिंडमानि पिंडमानि पञ्चविशो, द्वादशेमाः परिशवो द्वादशेमा, आत्मैव पञ्चविशः । ते २, ३५४; ४१४।
- थo. दश वै पुरुषे प्राणा (+ आत्मैकादशः Lकाठ. ।) काठ २९,९; गो २,६,२।
- **४१. दश वै पुरुषे प्राणास्तानी द्वादशी ।** काठ ३३,३ ।
- धर- दशाक्षरो वै पुरुषः । तैसं ५,६,१०,३ ।
- ४३. द्वादशो वे पुरुषो द्वे सक्थ्यो, द्वी बाह्य आत्मा च शिरश्च चत्वार्यङ्गानि, स्तनी द्वादशी। तैसं ७,४,११.३।
- ४४. नवाहानि । नव वै पुरुषे प्राणाः । "अधैतद् वैराजपृष्ठं दशममहर्भविति । नाभिर्दे सा । जै २,३६३ ।
- ४५. न वै पुरुषं कवालैराष्तुमहैत्येकवैवैनमाष्नोति । काठ १२,१ ।
- ४६. न ह वे गौर्नाश्वो नाश्वतरो विराजमधितिष्ठति । पुरुषो ह वाव विराजमधितिष्ठति । तस्मात् पुरुषः पश्चनामत्ता । जै २, ३२३ ।
- ४७. पञ्चविंशो ह खलु वै पुरुषः। जै २,४१४।
- ४८. पञ्च वै पुरुषे वीर्याणि । काठ ८.२ ।
- ४२. पशवः पुरुषः । ते ३,३,८,२ ।
- ५०. पाङ्को हार्य पुरुषः पञ्चथा विहितो छोमानि त्वगस्थि मजा मस्तिष्कम् । गो २,६,८।
- ५१. पुरुषं वावैतदासते यत्संवत्सरम् । पुरुषो वै प्रजापतिः, प्रजापतिस्संवत्सरः । जै २, ४२७ ।
- ५२. पुरुष उभयतिकृदः। क ४०,३।
- **५३. पुरुष एव षष्ठमहः । को २३,४ ।**
- ५४. पुरुष एव सविता। जैड ४,१२,१,१७।
- ५५. पुरुषः (+के [जं.] प्रजापतिः । जै २,५६; माश ६,२,१,२३; ७,१,१,३७ ।
- ५६. पुरुषसुपदधाति । स प्रजापतिः सोऽग्निः स यजमानः, स हिरण्मयो भवति, ज्योतिवै हिर-ण्यम् । मारा ७,४,१,१५ ।
- ५७. पुरुषं प्रथममालभते । पुरुषो हि प्रथमः पश्चनाम् । माश ६,२,१,१८।
- ५८. पुरुषः सर्वा वाचो वदति । जै १,१९८; ३,३४९ ।
- ५९. पुरुषः सुपर्णः । माश ७,४,२,५ ।
- ६०. पुरुषस्तेन यज्ञो यदेनं पुरुषस्तज्ञत एष वै तायमानो यावानेव पुरुषस्तावान् विधीयते तस्मात् पुरुषो यज्ञः । माश १, ३,२, १ ।
- ६१. पुरुषस्त्वै यज्ञेन सम्मितः । मै ४,५,७ (तु. तैसं ५,२,५,१; माश १०,२,१,२)।
- ६२. पुरुषेण वै (एव [काठ २७,१]) यज्ञस्संमितः । काठ १९,१।
- ६३. पुरुषे त्वेवाविस्तरामात्मा स हि प्रज्ञानेन सम्पन्नतमो विज्ञातं वद्ति, विज्ञातं पद्यति, वेद इवस्तनं, वेद लोकालोकी, मर्त्येनामृतमीप्सत्येवं सम्पन्नः । ऐशा २,३.२ ।

- ६४. पुरुषो जातः संवत्सरे प्रतितिष्ठति । मै ४,५,७।
- ६५. पुरुषो ऽन्तरतो विष्यूतः। क ४०,३।
- ६६. पुरुषो यज्ञः (वाक [काठ.])। काठ २४,१; माश ३,१,४,२३।
- ६७. पुरुषो वय इति मध्ये, तसात् पुरुषः पश्चनामधिपतिः । काठ २०,१०।
- ६८. पुरुषो वाव (वै [मारा.]) संवत्सरः । गो १,५,३; ५; माश १२,२,४,१।
- ६९. पुरुषो वाव सुकृतम् (होता [गो.])। ऐत्रा २,४,२; गो २,६,६। ऐउ १.२,३।
- ७०. पुरुषो वै प्रजापतेर्नेदिष्ठम् । माश ४,३,४,३।
- ७१. पुरुषो वै यज्ञः । कौ १७,७; २५,१२; २८,९; गो १,४,२४; २,६,१२; जैउ ४,२, १; तै ३,
- ७२. पुरुषो वै यज्ञः । तस्य यानि चतुर्विञ्चतिर्वर्षाणि तत्प्रातःसवनम् । ः अथ यानि चतुश्चत्वा-रिञ्चतं वर्षाणि तन्माध्यन्दिनं सवनम् ः अथ यान्यष्टाचत्वारिञ्चतं वर्षाणि तत्तृतीयसवनम् अथ स (महिदास ऐतरेयः) षोडशञ्चतं (२४+४४+४८=११६) वर्षाण जिजीव । जैउ ४,२,१-१९ ।
- ७३. पुरुषो वैश्वदेवः । मै ४,६,८।
- ७४. पुरुषो वै संवत्सरः माश १२,२,४,१।
- ७५. प्रत्वो वै समुद्रः । जै ३,६,७,५ ।
- ७६. प्रस्को वै सहस्रस्य प्रतिमा । माश ७,५,२,१७।
- ७७. पुरुषो वै सुभूतम् । जै २,२० ।
- ७८. प्रस्को हि प्रजापतिः। माश ७,४,१,१५।
- ७२. पूर्णः पुरुषः कामैरूनस्समृद्धिभिः। काठ ८, ११; क ७,८।
- ८०, प्रजापतथे पुरुषम् । काठ ९,९; तैआ ३,१०,२।
- ८१. प्रजापतये पुरुषान् हस्तिना आलभते । मै ३,१४,८।
- ८२. प्रजापतिः पुरुषः। जै २,४७।
- ८३. प्राजापत्यः (प्राजापत्यो वै तिसं., ते.।) पुरुषः । तैसं २,१,६,५; मै ४,६,६; तै २,२,५,३।
- ८४. प्राण एव स पुरि क्षेते सं पुरि क्षेत इति पुरिकायं सन्तं प्राणं पुरुष इत्याचक्षते । गो१,१,३९ ।
- ८७ बाईतः प्रहवः । मै ३.५.१ ।
- ८६ सनसः पुरुषम् (निरमिमीत प्रजापतिः)। माश ७,५,२,६।
- ८७. यस्मात्परं नाऽपरमस्ति किञ्चिद् यस्मान्नाणीयो न ज्यायोऽस्ति किश्चित्। वृक्ष इव स्तब्धो दिवि तिष्ठस्येकस्तेनेदं पूर्ण पुरुषेण सर्वम् । तैआ १०,१०,१ ।
- ८८. यावान् पुरुष ऊर्ध्वबाहुस्तावान् भवत्येतावद् वै पुरुषे वीर्थम् । तैसं ५, २,५,१ । (तु. मे ३, २,४)।
- ८९. वि र शो वे पुरुषो दश (+ हि [तां.]) हस्सा अहुच्यो (हुल्यो [तैसं.]) दश पाद्याः] (पद्याः [तैसं.]) । तैसं ७,३,९,२; तां २३, १४,५।
- ९०. विदलसंहित इव वै पुरुषसद्धापि स्यूमेव मध्ये शीर्ष्णो विज्ञायते। ऐ ४,२२।
- ९१. बैराजः (बैराजो वै Lai., ते.!) पुरुषः। काठ ३३, ३; तां २, ७, ८; १९, ४, ५; ते ३, ९,८,२।

- ९२. वैराजो वै पुरुषो दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पाचाः दश प्राणाः । मै १,१०,१३।
- ९३. वैश्वकर्मणं पुरुषं (आलिप्सत प्रजापतिः)। मारा ६,२,१,५।
- ९४. वैष्णवाः पुरुषाः । माश ५, २,५,२।
- ९५. व्यतिषक्तो वै पुरुषः पाष्मभिः । जै २,२८७ ।
- ९६. व्याममात्री (अभ्रिः) कार्येतावद्वै (भवत्येता° [तैसं.]) पुरुषे वीर्यं वीर्यसंमिता (+ क्रियते एतावान् वै पुरुषे महिमा [मै.])। तैसं ५,१,१,५; मै ३,१,२।
- ९७. च्याममात्रीं कुर्यात् । एतावद्वै पुरुषे वीर्यम् । काठ १९,१; क २९,८।
- ९८. ज्याममात्रो वै पुरुषः। माश ७,१,१,३०।
- ९९. शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः । तैसं २, ३, ११,५; तै १, ३,७,७; ७, ६, २; ८, २; १०,६। (तु. मै ४,५,३; कौ ११,७)।
- १००. शतायुर्वाऽसयं पुरुषः शततेजाः शतवीर्च्यः । माश ५,४,१,१३ (तु. माश ४,३,४,३) ।
- १०१. शतायुर्वे पुरुषः शतपर्वा शतवीर्थः शतिन्द्रिय उप य एकशतमः स आत्मा (एकशतमी । ऋक् । स यजमानलोकः ।कौ २५,७।) कौ १८, १०।
- १०२. शतायुर्वे पुरुषः शतवीर्यः (आत्मैकशतः [ते १,७,६,४]) । मै १,६,४;११;७,५;२,१,७;३,९;४,४,३;४; काठ ९,२; ११,४; ते ३,८,१५,३; १६,२; तां ५,६,१३।
- १०३. शतायुर्वे पुरुषः शतवीर्व्यः शतेन्द्रियः। ऐ २, १७; ४, १९; ६,२ (तु. जै २, ९८;९९; ४१८)।
- १०४. शरीरपुरुष इति यमवोचाम य एवायं दैहिक आत्मा तस्येतस्य योऽयमशरीरः प्रज्ञात्मा स रसः । शांका ८,३।
- १०५. षड्विधो वै पुरुषः षडङ्गः । ऐ २,३९।
- १०६. षोडशकलः पुरुषो—लोमेति हे अक्षरे त्विगति हे असृगिति हे मांसमिति हे स्नाध्विति हे अस्थीति हे मेद इति हे मजेति हे ताः षोडश सम्पद्यन्ते। काठसं २२: ३-५।
- १०७. षोडशकलो वै पुरुषः। जै १, १३२;३३१; जैंड ३,७,२,१ तै १, ७, ५, ५; माश ११,१, ६, ३६ (तु. काठ २१, ८)।
- १०८. षोढाविहितो वै पुरुष आत्मा च शिरश्च चत्वार्यक्वानि । तैसं ५,६,९,९-२ ।
- १०९. संवत्सरे पुरुषः (प्रतितिष्ठति)। क ४२,२।
- ११०. स एष पुरुषः पञ्चविधस्तस्य यदुष्णं तज्ज्योतिर्यानि खानि स आकाशोऽथ यछोहितं श्लब्मा रेतस्ता आपो यच्छ्ररीरं सा पृथिवी यः प्राणः स वायुः । ऐआ २,३,३ ।
- १११. स एव पुरुषः समुद्रः । ऐआ २,३,३ ।
- ११२. ससद्वाः पुरुषः (पुरुषो वै [काठ.]) प्राजापत्यश्चत्वार्यङ्गानि शिरोधीवमात्मा, वाक् ससमी, दश प्राणाः। मै १,११,६; काठ १४,६।
- ११३. सप्तदशो वै पुरुषो दश प्राणाश्चरवार्यङ्गान्यात्मा पञ्चदशो ग्रीवाः षोडस्यः शिरः सप्तदशस्य । माश ६,२,२,९।
- ११४. स यत् पूर्वे ऽस्मात् सर्वस्मात्सर्वान्याप्मन औषत्तसात्पुरुषः । माश १४,४,२,२।

- ११५. सर्वो वे पुरुषो ऽग्निमान्। क २९,८।
- ११६. सर्वो हि पुरुष आर्तस्तवों बुभूषति । मै २,४,१; काठ १२,१०।
- ११७. स वाड अयं पुरुषः सर्वासु पूर्षु पुरिशयः। माश १४,५,५,१८।
- ११८. सौम्यो ने देवतया पुरुषः । तैसं २,१,४,३; २,१०,३; तै १,७,८,३।
- ११९. हिरण्मयं पुरुषमुपद्धाति यजमानलोकस्य विष्टत्ये । तैसं ५,२,७,२।
- १२०. हिरण्यगर्भस्समवर्तताग्र इति पुरुष ९ हिरण्ययमुपद्धाति, यजमानलोकमेवैतन द्धार (दाधार [क.])। काठ २०,५, क ३१,७ (तु. तैसं ५,२,७,२; मै ३,२,६)॥ [°ष- अक्षिति- ३; अग्नि- ५६९,५७०; अग्निचयन- १३; अम्रत- १८; अमेध्य- ३; आकाश- १२; आत्मन्- ८८; आदित्य- ३४१,३६७; आनुष्टुभ-२; उद्गीथ-५; एकविंश-१५;९९; ऐन्द्र-५०; औष्णिह-१; ककुभ्- ६; ७; गायत्र- २५; तन्द्र- २; तिरात्र- ९; तिवृत् १४; तैष्टुभ- १७; द्विपाद्- ४; द्विप्रतिष्ठ-; नद- १; नारायण- १; पंक्ति- १८; पञ्चविंश- १४; १५; पव्वविंशतिरात्र-; पयस्- १७; पश्च- १९;४५;२०५;२२२-२२३;२२४;३२६; पांक्त- ९;१४; पान्त- २; पाप्मन्-२१ इ.]।

पुरुष-कपाल- हे वै पुरुषकपाले। की ३०,४।

पुरुष-मेध-

- १. अइवमेधात्पुरुषमेधः। गो १,५,७।
- २. इमे वै छोकाः पुरुषमेधः। माश १३,६,१,९।
- तस्य (पुरुषस्य वायोः) यदेषु लोकेव्वत्तं तदस्यात्तं मेधस्तयदस्यैतदत्तं मेधस्तस्मात्पुरुषमेधो
 उथो यदस्मिन्मध्यान्पुरुषानालभते तस्माद्वेव पुरुषमेधः । माश १३,६,२, १ ।
- पुरुषं वै देवाः पञ्चमालभन्त तस्मादालब्धान्मेध उदक्रामःसोऽइवं प्राविशत् । ऐ २,८ ।
- ५. सः (प्रजापतिः) पुरुषमेधेनेष्ट्वा विराडिति नामाधत्त । गो १, ५,८।
- ६. सर्वं पुरुषमेधः । माश १३, ६, १, ६ ॥ [॰ध- अग्निहोत्र- २९; नारायण- २ इ.]।

पुरुष-राज- पुरुषराजाय मर्कटः । तैसं ५, ५, ११, १; काठ ४७, १ ।
पुरुष-वत्- यद्वै पुरुषवान्कर्म चिकीषंति शक्नोति वै तत्कर्तुम् । माश ५, २,५,४ ।
पुरुष-सम्पद्- पुरुषसम्पद् ह खलु वा एषा दशाक्षरा विराट् । दश पुरुषे प्राणाः । जै १,२३५ ।
पुरुष-संमित- पुरुषसम्मतो यज्ञः । माश ३, १, ४,२३ ॥ [°त- पवमान- २२ द्र.] ।
पुरुषाऽऽग्रुस्- शतं वर्षाणि पुरुषायुषो भवन्ति । ऐआ २, २, १ ।
पुरुषाऽऽग्रुस्- आग्रु- १; २; उत्तरारणि- २; उर्वशी-; पितृ- ६८ द्र.] ।

पुरोडाश-

- १. असं वै पुरोडाशः। तैसं ७, १, ९, १।
- २. अर्थी वा एव यज्ञस्य यत्पुरोडाशः । माश २, २, १, ४ ।
- ३. आत्मा वै यजमानस्य पुरोडाशाः । कौ १३, ५, ६।
- थ. त (देवाः) एतान् पुरोडाशाँ अपश्यं ५ स्ताननुसवनं निरवप ५ स्तैः पुरो Sद ५ हन्,

सवनानि वाव ते पुरो ऽ कुर्वत, यत् पुरो ऽ दृ ए ह ए स्तत् पुरो डाशानां पुरो डाशान्तम् । काठ २९, १; क ४५,२।

- ५. ततिवें यज्ञस्य पुरोडाशः। कौ १०, ५।
- ६. तस्य (यज्ञस्य) एतच्छिरः यत्पुरोडाज्ञः । ते ३, २, ८, ३।
- ७. पश्चो वै पुरोडाशाः (पुरोडाशः [तैसं.]) । तैसं ७,१,९,१; तां २१,१०,१०; तै १,८,६, ३ l
- ८. पशुर्हे वा ऽ एष आरूभ्यते यन्पुरोडाशः । माश १, २, ३, ५ ।
- ९. पशोर्वे प्रतिमा पुरोडाग्नः । ते ३, २, ८, ८ ।
- १०. पुरोडाशेन वे देवा अमुन्मिँ छोक आर्ध्युवन् । तैसं ५, ५, १, ५।
- ११. पुरोढाशैस्तवनानि (आप्नोति श्रातृव्यस्य)। काठ १०,१।
- १२. पुरोडाशो भवलस्थन्वन्तमेवैनं (यजमानं) कृत्वा प्रतिष्ठापयति । काठ १२, १।
- १३. पुरो वा एतान्देवा अक्रत यत्पुरोडाशस्तत्पुरोडाशानां पुरोडाशत्वम् । ऐ २, २३।
- १४. ब्रह्मवर्चसं पुरोडाशः। काठ २२, १३।
- १५. मस्तिष्को वै पुरोडाशः। तै ३, २, ८, ७।
- १६. मेघो वा एष पञ्चनां यत्पुरोडाशः । की १०, ५.।
- १७. यजमानी वै पुरोडाशः। तैसं १, ५, २, ३; जै ३, ११५; तै ३, २, ८, ९; ३, ८, ७।
- १८. यत् पुरोडाशस्तेन पौर्णमासम् । जै २,३८ ।
- १९. यत् पुरोडाशैर्माध्यन्दिने सवने (चरन्ति) तेन माध्यंदिनं सवनम् । मै ३, ९, ५।
- २०. यथा मस्तिष्क एवं पुरोडाशः । मै ४,१,९।
- २१. यद् बीहिमयः पुरोडाशो भवति, तेनैव पशुरालभ्यते शान्त्या अनिर्मार्गाय । मै ४, ३,६ ।
- २२. यद् ब्रीहिमयः पुरोडाशो भवत्यपिहित्या असुविरत्वाय । मै ३, १०, २।
- २३. यः पुरोडाशं मस्तिष्क ५ सः । काठ ३४, ११।
- २४. योनिवें पुरोडाशो रेत आज्यम् । जै २, २८७ ।
- २५. यो मस्तिब्कस्स पुरोडाशः । काठ ३१, ७।
- २६, विडुत्तरः पुरोडाशः। माश ११, २,७, १६।
- २७. तिरो वा एतवज्ञस्य यत् पुरोडाशः । मै १,४,८; ४,१,९; काठ २२,१३; ३२,६; माश १, २, १, २।
- २८. स (कूर्मरूपेणाच्छनः पुरोडाशः) वा एभ्यः (मनुष्येभ्यः) तत्पुरो ऽदशयत् । य एभ्यो यज्ञं प्रारोचयत्तस्यात्पुरोदाशः पुरोदाशो ह वै नामतवस्पुरोडाश इति । माश १,६,२,५।
- २९. स वा एष पशुरेवालभ्यते यत्पुरोडाशस्तस्य यानि किंशारूणि तानि रोमाणि, ये तुषाः सा त्वग्, ये फलीकरणास्तदस्यग् , यत्पिष्टं किक्रसास्तन्मांसं, यत्किंचित्कं सारं तदस्थि, सर्वेषां वा एषि पशुनां मेधेन यज्ञते यः पुरोडाशेन यज्ञते । ए २,९।
- ३०. सो (पुरोडाशः) ऽम्नये ऽभ्रियत यदाग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽ मावास्यायां च पौर्णभास्यां चान्युती भवति, सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्थे। तैसं २, ६, ३, ३॥ [°श्च- आम्रय- ६; इन्द्र- ६६; कूर्म- १; ४; चरु- १; पशु- ४; २०१; पितृयश- ३ द.]

पुरोडाश-पङ्क्ति पञ्च प्रातःसवने पुरोडाशः— पुरोडाशः, परिवापो, धानाः, करम्भः, पयस्थाः सा पुरोडाशपङ्किः । मै ३,१०,५।

पुरो-धा- अनुबन्ध्या- १ द.।

पुरोधा-काम- पुरोधाकाम एवैनेन यजेत यदिभभूरिति। जै २,१०५।

पुरो-वातृ-

- १. द्यौः पुरोधाता । ऐ ८,२७ ।
- २. पृथिवी पुरोधाता। ऐ ८,२७॥[°तृ- अन्तरिक्ष- ६४ इ.]।

पुरोऽनुवाक्या(ऋन्-)-

- १. पृथिवीळोकमेव पुरोऽनुवाक्यया (जयति)। माश १४,६,१,९।
- २. प्राण एव पुरोऽनुवाक्या । माश १४,६,१,१२ ।
- ३. आतृब्यदेवत्या वै पुरोनुवाक्या । तैसं १,६,१०,४।

पुरो-रुच्-

- १. अथ वै पुरोरुक् प्राण एव । कौ १४,४।
- २. अथ वै पुरोरुगसावेव यो ऽसौ (सूर्यः) तपत्येष हि पुरस्ताद्रोचते । कौ १४,४ ।
- रे. अथ वै पुरोक्तात्मैव। की १४,४।
- ८. तं (यज्ञं) पुरोक्रिमः (देवाः) प्रारोचयन् (+ यत्पुरोक्रिमः प्रारोचयंस्तत्पुरोक्ष्वां पुरोक्क्त्वम् । ऐ.।)। ऐ ३,९: माञ्च ३,९,३,२८।
- ५. पुरोहावै वाक् । कौ १४,५।
- ६. वीर्यं वे पुरोस्क्। माश ४,४,२,११।

पुरो-वसु - पुरोवसुर्वाक्पाः । तैसं ३,२,१०,२।

पुरो-वात-

- रै. 'ओ श्रावये' ति वै देवाः पुरोबात र सस्जिरे, 'ऽस्तु श्रीषडि' त्यश्राणि समझावयन्, 'यजे'-ति विद्युतं, 'ये यजामह' इति स्तनियन्तुं, वषट्कारेणैव प्रावर्षन् । माश र्, ५, २,१८ (तु. तैसं १, ६,११,३-४,५,३,१०,१; भै २,८,१३; जैंड १, ३,२,९;३,१;१२,२,१; छांड २,३,१)।
- २. तसात् पुरोवाते वाति वृष्ट्यामाशासन्ते । जै ३,११४।
- रे. स (प्रजापतिः) पुरोवातमेव हिक्कारमकरोत् । जैउ १,३,२,९ ॥ [°त- अग्नि- ५८५ इ.] ।

पुरो-हित-

- अप्निर्वा एष वैश्वानरः पञ्चमेनिर्यत्पुरोहितसस्य वाच्येवैका मेनिर्भवति पादयोरेका त्वच्येका
 हृदय एकोपस्थ एका ताभिज्वैलन्तीभिर्दीप्यमानाभिरुपोदेति राजानम् । ऐ ८,२४ ।
- २. अथ यदस्य (राज्ञः) अनिरुद्धो वेश्मसु (पुरोहितः) वसित तेनास्य तां शमयति या ऽस्यो-पस्थे मेनिर्भवति । ऐ ८,२४।
- ३. अर्घातमो ह वा एव क्षत्रियस्य यत्पुरोहितः। ऐ ७,२६।
- **४. एष उह वै द्वितीयो राजा यत् पुरोहितः । जै २,१**७१ ।
- ५. प्रथमः पुरोद्दितमिति पुर एव वा एनमेतद् दधते । यद्गिमाद्धतं । जै ३,६३ ।

- ६. ब्राह्मणः क्षत्रियस्य पुरोहितः। जै २,३४०।
- ७. वय ५ राष्ट्रे जाब्रियाम पुरोहिताः । तैसं १,७,१०,१।
- ८. वायुर्वाव पुरोहित:। ऐ ८, २७॥ [°त- अग्नि- १६८; आदिख- १५९; क्षत्र- ५८; देव- १७२ इ.]।

पुलि,लीतत्- अन्तरिक्ष- ६३ द्र.।

पुष्कर-

- १. सत्यस्यैव तत् सत्यं यत्पुष्कराणि । जै २,२०० ।
- इन्द्रो वृत्र ५ हत्वा नास्तृषीति मन्यमानोऽपः प्राविशत्ता अववीद्विभेमि वै पुरं मे कुरुतेति स यो ऽपा ५ रस आसीत्तमूर्ध्वं ५ समुदौहंस्तामसे पुरमकुर्वस्तचदसे पुरमकुर्वस्तसात्पुष्करं पुष्कर ५ ह वै तत्पुष्करमित्याचक्षते परोऽक्षम् । माश्र ७,४,१,१३ ।
- इन्द्रो वृत्रमहंस्तस्थेयं (पृथिवी) चित्राण्युपैद्रूपाण्यसौ (द्यौः) नचत्राणामवकाशेन पुण्डरीक-आयते यत् पुष्करस्रजं प्रतिमुञ्जते वृत्रस्थैव तद्भूपं क्षत्रम् प्रतिमुञ्जते । तां १८,९,६ ।
- ४. ब्रह्म ह वे ब्रह्माणं पुष्करे सस्ते । गो १,१,१६॥ [°र- अप्- १०३ द्र.] ।

पुष्कर-पर्ण-

- १. अपा ए ह्येतत् पृष्ठं, योनिरग्नेः। क ३१,७।
- २. इयं (+वै [माश.]) पुष्करपर्णम् (पृथिवी) । काठ १९,४; क ३०,२; माश ७,४,१,१२।
- ३. चौः पु^६करपर्णम् । माश ६,४,१,९ ।
- अत्याक्षेत्रवित् । प्रतस्याक्षेत्रवित् । प्रतस्याक्षेत्रवित् । तैआ
 १,२६,७।
- ५. प्रतिष्ठा वै पुष्करपर्णम् । माश ७,४,१,१२।
- ६. योनिवें पुष्करपर्णम् । माश ६,४,१,७; ३,६; ८,६,३,७।
- ७. वाक् पुष्करपर्णम् । माश ६, ४, १, ७ ॥ [॰र्णे- अग्नि- ६६७; अप्- २५; ६६; ९३; १०३; गन्ध- २; तपस्- २२; दिव्- २८ इ.] ।

पुष्कर-साद- कलविङ्क- २ इ.।

पुष्कल-,> पौष्कल (सामन्)-

- १. अधैतत्पौष्कलमेतेन वै प्रजापतिः पुष्कलान्पञ्चनस्रजत तेषु रूपमद्धाद्यदेतत्साम भविति पञ्चष्वेव रूपं द्धाति । तां ८, ५, ६ ।
- २. तदेतत्पश्रव्यं साम · · · यदु पुष्कल आङ्गिरसो ऽपश्यत् तस्मात् पौष्कलम् इत्याख्यायते । जै १, १६० ।
- तान् (पश्चन्) एकरूपान् (प्रजापितः) न व्यजानात् स एतत् पौष्कलं सामापश्यतः तेनैषां रूपाणि व्यकरोत् । ते नानारूपा अभवन् । एकरूपा ह वाव ते ततः परासः रोहिता एव । जै १, १६० ।

पुष्टि-

अब्दूरं वैश्याय (ददाति), पुष्टिं तेन परिक्रीणाति । काठ ३७, १ ।

- २. जमदिनवें पृष्टिमपस्यत्, तामात्मन्नधत्त, यत्कर्करिणीः कुरुते, पशुष्वेव पृष्टिं धत्ते । मै ४, २, ९ ।
- ३. पुष्टिः खलु वै वाक्। तैसं २, ४, ६, २।

ध. पुष्टिः पौष्णः (पश्चः)। मै ध, ७, ८।

५. पुष्टिचें पूषा (विशः [ऐआ.])। मै ४, २,१०;३,८; काठ ३१,१; ३७,३; क ४७,१; ऐआ १, १, १, १ ते २,७, २,१; माश ३,१,४,९।

६. पृष्टयै गोपालम् । मा ३०,११।

- ७. मासि मासि वा एषो (उदुम्बरः) ऽवान्तरमन्येभ्यो वनस्पतिभ्यः पच्यत एतद्वै पृष्ट्या रूपम् । मै २, ५, १ ।
- ८. लोमशो भवत्येतद्वे पुष्ट्या रूपम् । मै २, ५, १।

९. वैश्यस्येव रियः पुष्टिः। जै १, २४३।

- रें . स ए वत्सर ऋतुभिः संविदानो मिय पृष्टिं पृष्टिपतिद्धातु । मै २, १३, २३।
- ११. सरस्वती पुष्टिः पुष्टिपत्नी । तै २, ५, ७, ४।
- १२. सरस्वती पुष्टिं पुष्टिपतिः। माश ११, ४, ३, १६।

पुष्टि-काम-

मनुः पुष्टिकामा (पुनराधेयम्) आधत्त, स इमान् पोषानपुष्यत् । मै १,७,२ । [°िष्ट-ऊष- ९; पशुमत्- ३; ७ इ.] ।

पुष्टि-वर्धन-

गयस्फानो अमीवहा वसुवित् पुष्टिवर्धनः । सुमित्रः सोम नो भव । तैसं ४, ३, १३, ५।

पूत-भृत्-

- रै. विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इति पूतमृतम् (अभिमृशेत्)। तैसं ३, २, १,३।
- २. वैइवदेवो वै पूतभृत्। माश ४, ४, १, १२ ।
- रे. सुपूतपूः पूतऋति (सोमः)। काठ ३४, १६।

पूतीक-

- इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। स यत्र यत्र पराक्रमत तक्षाध्रियत। सो ऽब्रवीत्।
 कतिवैं मे धा इति। तदूतीकानामृतीकत्वम्। यदूतीका भवन्ति। यज्ञायैवोतिं दधति।
 तैआ ५, २, ९-१०।
- २. गायत्री सोममाहरत्तस्या अनुविस्त्रय सोमरक्षिः पर्णमच्छिनत्तस्य यो ५ शुः परापतत्स पूतीको ८ भवत्तस्मिन् देवा अतिमविन्दन्नृतीको वा एव यत्पूतीकानभिषुण्वन्त्यूतिमेवासी विन्दन्ति । ता ९, ५, ४ ।
- रे. तस्य (सोमस्य) वे हियमाणस्या ५ शवः परापत ५ स्ते पूतीका अभवन् । तां ८, ४,९ ।
- ध. तस्य (सोमाहरणागतस्य गायत्रीरूपस्य इयेनस्य) सोमरक्षिरनुविसङ्य नखमन्छिनत्, ततो यो ऽ ॰ शुरमुन्यत, स पूतीको ऽभवदूतिका वै नामैते, यदूतीकानभिषुण्वन्त्यूतिमेव यज्ञाय कुर्वन्ति । काठ ३४, ३॥ [°क- अर्जुन- २ द्र.]।

पूतु-द्रु-

- १. अग्नेर्वा एतच्छरीरं यत् प्तुहु । जै २, २७४।
- २. स (ऋप्रिः) यां (रात्रिं) वनस्पतिष्ववसत्तां पूतुदी । तैसं ६,२,८,४ ।
- इ. स (त्रिप्तिः) यान्यस्थान्यशातयत तत् पूतुद्वभवत् । तैस ६,२,८,५-६।

पौतुद्रव-

अथो खल्वाहुरेते वावैनं (अग्निं) ते (मृता अग्नेर्) आतरः परिदेशे यत् पौतुद्भवाः परिधय इति । तैसं ६, २, ८, ६ ।

पूर्ण-

- १. जर्जी वा एतद्रूप ५ यत्पूर्णम् । मे ३,६,५।
- २. पूर्ण एव यत् संवत्सरः । जै २, ३९३ ।
- रे. पूर्णः (पूर्ण इव हि। तैसं., तै.] पूर्णों हि ।मै.]) प्रजापतिः। तैसं ५,१,९,१; ४,७,५; मै २, ६, ५; काठ ८,३; १८, १९;२३,२; ३७, ११; क ३५,८; तै २,२,१,२।
- थ. पूर्णमप्रवर्ति ब्रह्मेत वा अहमेतम् (आकाशस्य पुरुषं) उपासे । शांआ ६,८; कौउ ४,८।
- ५. सर्व वै पूर्णम् । माश ४,२,२,२; ५,२,३,१।
- ६. सर्वमेतचत् (वै तद्यत् । माश ४, २, ३, २।) पूर्णम् । माश ९, २, ३, ४३॥ [°ण- आकाश- २ द्र.]।

पूर्ण-मास-

- १. झन्ति वा एनं (बृत्रं) पूर्णमासे । तै २, ५,२,४-५ ।
- २. पूर्णमासे संनयेत्। तै २.५,५,४।
- रे. बहिंवा (+ वै [काठ.]) पूर्णमासे व्रतसुपैति (व्रतसुपयन्ति [काठ.])। तैसं १, ६, ७, २; मैं १,४, ५; काठ ३१, १५।
- यदग्नीषोमीयं पूर्णमासे हिवरासीत् तमग्नीषोमीयं पूर्वेचुः पद्यमारुभन्त । मै ३,६,१०।
- ५. वार्त्रज्ञी (ऋची) पूर्णमासे ऽनूच्येते । तैसं २ ५,२,५ ।
- ६. वैसृधः पूर्णमासे ऽनुनिर्वाप्यो भवति, तेन पूर्णमासः सेन्द्रः । तैसं २,५,४,९ ।
- अमावास्या २; चक्षुस् ३६; तेजस् ९ द्र.] ।
 पौर्णमास-
- १. अज्ञीषोमयोवी एतद् भागधेयं यत् पौर्णमासम् (हविः)। काठ ७,५ ।
- २. अर्थेष इसः प्रतिष्ठितो यञ्चो यत्पौर्णमासम् । माश २,५,२,४८; ६,२,१९ ।
- ३. किं देवत्यं पौर्णमासमिति ? प्राजापत्यमिति ब्रूयात् । तैर्स २,५,२,७ ।
- ४. तेषां यत् पौर्णमासमासीत् तमग्नीषोशीयं पशुमकुर्वत । यः पूर्वेद्यरालभ्यते । क ३६,४ ।
- प. पौर्णमासेनैव वर्ज आतृब्याय प्रहत्य···देवताश्च यज्ञं च आतृब्यस्य बृङ्के । तैसं २,५,४,२ ।
- ६. प्रतिष्ठा वै पौर्णमासम् । की ५,८; १८,१४; गो २,१,२६।
- ७. यत् पुरोडाशस्तेन पीर्णमासम् । जै २,३८।
- ८. वार्त्रभ वै पौर्णमासं (हविः) । इन्द्रो होतेन वृत्रमहन् । माश १,६,४,१२ ।

९. समृतयज्ञो वा एष यहर्शपूर्णमासौ । गो २,२,२४ । [°स- अग्नीषोमीय- २;१०; अमावास्य २; आमावास्य- ३; पाप्मन्-७ इ.] ।

पौर्णमासी~

- १. कामो वै पौर्णमासी । तै ३,१,४,१५।
- २. तं (चन्द्रमसं ?) देवा यागत आप्यायिताः पुनरप्याप्याययन्त स पूर्णः पौर्णमासीसुपा-वसत्तत्पौर्णमास्याः पौर्णमासीत्वम् । काठसं २३: १०।
- ३. तस्य (संवत्सरस्य) एते प्राणा यत् पौर्णमास्यः । जै २,३९३ ।
- ध. पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृन्यवानामावास्याया ९ हत्वा भ्रातृन्यं नाऽऽप्याययति । तैसं २, ५,४,३।
- ५. पौर्णमास्यनुमतिः । तैसं ३,४,९,६ ।
- ६. प्रजापतिरेष यत् संवत्सरः । तस्यैते प्राणापाना यत् पौर्णमास्यश्चामावास्यश्च । जै २,३९४ (तु. जै २,३९३) ।
- ७. प्राणभाजना वै पौर्णमासी । जै २,३९४।
- ८. पौर्णमास्यः प्रतिहारः । ष ३,१ ॥ [॰सी- अप्ति- २४; अपान-भाजना-; अमावास्या- १५; १७-२०; २६; २९; चन्द्र- १; दीक्षा- १९ इ.] ।

पूर्णाऽऽहुति-

- १. ह्यं (पृथिवी) वै पूर्णाहुतिः । माश १३,१,८,८; तै ३,८,१०,५।
- २. सर्वं वे पूर्णाहुतिः। ते ३,८,१०,५॥

पूर्व (अहन्-)- ब्रह्म वे पूर्वमहः । तां ११,११,९ ।

पूर्व-चित्ति- दिव्- १०१ इ.।

पूर्व-तिथि- >पौर्वतिथ (सामन)- तदेतत् पश्चन्यं साम ।यदु पूर्वतिथिरार्चनानसो-ऽपश्यत् तस्मात् पौर्वतिथमित्याख्यायते । जै १,२२७ ।

पूर्व-पक्ष (ग्रुक्तपक्ष-)-

- १. अभीषोमीयया पूर्वपत्त उपतिष्ठत । काठ ७,५ ।
- २. बहुवें पूर्वपक्षो रात्रिरपरपक्षः। जै २, ९८।
- ३. पूर्वपक्षो राका । तैसं ३,४,९,६।
- छ. सञ्ज्ञानं विज्ञानं दर्शादृष्टेति । एतावनुवाकौ पूर्वपत्तस्याहोरात्राणां नामधेयानि । ते ३,१०, १०,२। [°त्त− अर्थ्व,र्धा− २२ इ.]।

पूर्व-वाह्-

न्याहवनीयो गाँहपत्यमकामयत । नि गाईपत्य बाहवनीयम् । तौ विभाजं नाशकोत् । सो ऽश्वः पूर्व्ववाड् भृत्वा प्राञ्चं पूर्व्वमुदवहत् । तत्पूर्व्ववाहः पूर्व्ववाट्त्वम् । तै १, १,५,६ । [वाह्- अग्नि- २१० द्र.] ।

पूर्वाऽऽद्वृति - अग्नि - २७१; श्रग्निहोत्र - २० द्र.।

पूर्वाऽह्य-

स ह पूर्वीह्न एव देवानां सिमत्यामास | जै ३, २७१। [क्ह- अहन्- ११; पुण्याह- २ इ.]।

पूषन्-

- १. अयं वै पूषा योऽयं (वातः) पवते । एष हीद ए सर्वं पुष्यति । माश १४, २, १,९; २,३२।
- २. अश्विभ्यां पूजी पुरोडाशं द्वादशकपालं निर्वपति । तैसं १,८,१९,१ ।
- इ. असौ वै पूषा यो Sसौ (सूर्यः) तपति । कौ ५,२: गो २,१,२० ।
- ४. **आविन्नः पूषा विश्ववेदाः ।** तैसं १,८,१२,२ ।
- ५. इयं पृथिवी वै पूषा [(+प्रपथे [पातु] काठ ७,९)]। मै २, ५,५; ३, ५,६; काठ ७,९; क ३७,४; तै १, ५,२,५; माश्च ६, ३,२,८; १३, २,२,६;४,१,१४ (तु. काठ ७,११; क ६,१; माश्च २,५,४,७; ३, २, ४,९९)।
- ६. एवा हि पूषन्नित्यजाविकमेवैतत् । जैमि ३,१०९ ।
- ७. ततो वै पूषोदतिष्ठत् सेयं दिक् तैआ १,२३,६।
- ८. तस्मादाहुरदन्तकः पूषा पिष्टभाजन इति (°कः पूषेति [माश.])। गो २, १, २; माश १,७,४,७।
- ९. तसाद्यं पूष्णे चरुं कुर्वन्ति प्रिषष्टानामेव कुर्वन्ति यथादन्तकायैवम् । माश १, ७,४,७।
- १०. तस्य (पूष्णः) दन्तान्परोवाप तस्मादाहुरदन्तकः पूषा करम्भभाग इति । कौ ६,१३ ।
- ११. त्वं पूषा विधतः (अमे) पासि नु स्मना। तैसं १, ३,१४, १; तै ३,११,२,१।
- १२. पूषण ५ वनिष्ठना (प्रीणामि)। मै ३,१५,९।
- १३. पूषणं दोर्भ्याम् (प्रीणामि)। मै ३, १५,३ (तु. मा २५,३)।
- १४. पूषणं प्रतिष्ठामभ्यस्जन्त । काठ ३५,२०।
- १५. पूर्वा गा अन्वेतु नः पूर्वा रक्षत्वर्वतः । पूर्वा वाज " सनोतु नः । काठ ४,१५ ।
- १६. पूषा Sपोषयत् । तै १,६,२,२ ।
- १७. पूषा प्रजनियता (प्रतिग्रहीता [मै.]) । मै ३,६,९ काठ १०,११; १२,१३।
- १८. पूषा प्रपिष्टभागोऽदन्तको हि। तैसं २,६,८,५।
- १९. पूषा (श्रियः) भगम् (आदत्त)। माश ११,४,३,३।
- २०. पूबा भगं भगपतिः। माज्ञ ११,४,३,१५।
- २१. पूषा (+ वै देवानाम् । माश ५,३,१,९।) भागदुषः। माश ३,९,४,३।
- २२. पूता भागदुघोऽञानं पाणिभ्यामुपनिधाता । माश १,१,२,१७।
- २३. पुता मा प्रपथे पातु, पूता मा पशुपाः पातु, पूता माऽधिपतिः पातु । काठ ७,२।
- २४. पुषा रेवत्यन्वेति पन्थाम् । तै ३,१,२,९ ।
- २५. पूषा (+वा इन्द्रियस [तंसं.]) वीर्थस्थानुप्रदाता । तेसं २,२,१,४; मै २,१,१; काठ ९,१७ ।

```
२६. पूषा विशां विट्पतिः । तै २,५,७,४।
```

२७. पूषा विश्ववेदाः । मै २,६,९ ।

२८. पूषा वै पथीनामधिपतिः। माश १३,४,१,१४।

पूषा वै श्लोण्यस्य भिषक्। तै ३,९,१७,२ ।

३०. पूषा सोमक्रयण्याम् । तैसं ४,४,९,१; काठ ३४,१४।

३१. पूषा स्वगाकारैः (स्वगाकारेण [तैआ.]); (स्वाहाकारैः [मै.]) (सहागच्छतु)। मै १, ९,२; काठ ९,१०; क ४८,३; तैआ ३,८,२।

३२. पूषा हि सनीनामीशे। काठ २३,६।

३३. पूष्ण एकादशकपालः । मै २,६,१३।

३४. पूलाः करम्भः । तै १,५,११,३; माश ४,२,५,२२ ।

३५. पूब्णः पोषेण मह्यं दीर्घायुत्वाय शतशारदाय शत ए शरद्भ्य आयुषे वर्चसे । तै १,२,१,१९ ।

३६. पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा, पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहा । काठ ४३, ५।

३७. पूर्णेऽविम्। तैत्रा ३,१०,३।

३८. पूब्ले शरसि (क्शरसे [तैआ]) स्वाहा । मै ४,९,९; तैआ ४,१०,३; १६,१; ५,८,७ ।

३९, पूज्यो नवसी । मै ३,१५,४।

४०. पुष्णो रेवती (नक्षत्रम्) । गावः परस्ताद्वत्सा अवस्तात् । तै १,५,१,५।

४१. पूर्णो वनिन्दुः। काठ ५३,७।

४२. पूज्जो हस्ताभ्याम् (त्वाऽऽददे)। काठ १,९; तै २,६,५,२।

४३. प्रजनन एवे पूषा। मै ४,७,८; माश ५,२,५,८।

४४. प्रजापतिः पञ्चन् सन्ट्वा तेषां प्रामिष्यामकरोत् । काठ १०,१९ ।

४५. प्रतिष्ठा पूषा। तैसं ५,३,४,४; काठ २१,१।

४६. यास्ते पूषत्वावो अन्तः समुद्रे हिरण्ययीरन्तरिक्षे चरन्ति । ताभिर्यासि दूत्य ५ सूर्यस्य कामेन कृतः श्रव इछमानः । मै ४,१४,१६।

४७. योषा वै सरस्वती वृषा पूषा । माश २,५,१,११।

४८. रेवती नत्तन्नं, पूषा देवता । तैसं ४,४,१०,३; मे २,१३,२०।

४९. सरस्वत्ये पूष्णे भानये स्वाहा । तैसं १,२,२,१; मै १,२,२; काठ २,२।

५०. स शौद्रं वर्णमसृजत पूषणमियं (पृथिवी) वे पूषेय ५ हीद ५ सर्वं पुष्यित यदिदं किंच। माश १४,४,२,२५।

परि. स्वस्ति नः पृषा विश्ववेदाः। तैआ १,१,१॥ [°षन् - अदिति - २१; अध्वन् - १;२; अन्तरिक्ष- ४५; ऋज- २९; अहिवन्- ३१; उिष्णह्- २; ऋतु- ७२; गायत्री- ८९; प्रन्थि- १; दिव्- ४७; पंक्ति- २३; पश्चिपा-; पथ्या- २; पश्च- ९०; ११२; १५७; २२७; २२८;२२९; २३६; पशुमत्− २; पुष्टि− ७ द्र.]।

पूषण्वत् - करम्भ - २; ३ द्र.।

यीखा-

१. पौष्णः (प्रवर्ग्यः) उद्दन्तः । तैआ ५,११,४ ।

- २. आरण्योडको नकुलक्कका ते पौष्णाः । तैसं ५,५,१२,१; मै ३,१४,१३; काठ ७,२ ।
- ३. पौष्णं चरु ५ स्थामो दक्षिणा । तैसं १,८,८,१ (तु. माश ५,३,१,९)।
- ध ु पोष्णं चरुं भागदुघस्य गृहे, स्थामो दक्षिणा । तैसं १,८,९,२ (तु. मै २,६,५; ४,३,८)।
- ५. पौष्णं (पयः) उदन्तम्। मे १,८,१०।
- ६. पौष्णश्चरः । तैसं ७,५,२१,१; मे १,१०,१।
- ७. पौष्णश्चरुदश्यामो दक्षिणा। मै २,६,४; काठ १५,९।
- ८. पौष्णारइयेतललामास्तूपराः । काठ ४९,४ ।
- ९. पौष्णौ रजतनाभी। काठ ४८,३।
- १०. इयामः (पद्यः) पौष्णः (पौष्णो नाभ्याम् मि ३,१३,२।)। मै ३, १३,८; ४,७,८ (तु. काठ ४८, १।
- ११. स हि पौष्णो यच्छ्यामः (गौः)। माश ५, २, ५,८॥ [॰णा— अन्नकाम— ४; पशु— २३३; २३४ द.]।

पुतना- युधो वै पृतनाः। माश ५, २, ४, १६।

पृतना-जित् - यत्प्रतनामजयंस्तत्पृतनाजितः पृतनाजित्त्वम् । जयति पृतनां द्विषन्तं भातृन्यं य एवं वेद । जै २, ९१ ।

पृतना-षाह्- पशु- २३०; २३१ इ.।

पृतन्यु - अधस्पदं क्षणुतां थे पृतन्यव इत्यधस्पदं कुरुता ५ सर्वान्पाप्मन इत्येतत् । माश ८, ६, ३, २०।

पृथिवी (°लोक-,भू-लोक-)-

- १. अग्निगर्भा पृथिवी । माश १४, ९,४,२१।
- २. अग्निना पृथिन्यौषधिभिस्तेनायं लोकस्तिवृत् । ता १०,१,१।
- ३. अग्निरिमं लोकम् (व्युपैत्)। क ४५, ८।
- **४. अग्निष्टोम इवायम् ।** जै २, ३१७ ।
- ५. अथ यत्कपालमासीत्सा पृथिन्यभवत् । माश ६, १, १, १९ ।
- ६. अज्ञिः पृथिवीम् (अन्वाभवत्)। काठ ४३, ४।
- ७. अप्रथत पृथिवी । तैसं २, १, २, ३ ।
- ८. अयं एवर्त्तनिधनम्। तां २१, २, ७।
- ९. अयं लोक ऋग्वेदः । ष १, ५।
- १०. अयं (+वे मारा १,८,२,११,९,२,२९) लोको बर्हिः । मारा १,४,१,२४।
- ११. अयं वै प्रजापतेविंभान्नाम लोकः। तैसं १, ७, ५, २।
- १२. अयं व लोक आयुः (एवइछन्दः [माश.])। जै २, १६६ मारा ८,५,२, ३।
- १३. अयं वै लोकः पुरुषस्यीकः। जै २, ३८५।
- १४. अयं वै लोकः प्रातःसवनम्। माश १२, ८, २, ८; गो २, ३,१६।
- १५. अयं वे लोकः सुक्षितिः अस्मिन्हि लोके सर्वाणि भूतानि क्षियन्ति । माश १४, १, २, २४ ।

```
१६. अयं वै छोको दक्षिणं हविधनिम्। की ९, ४।
```

- १७. अयं वै लोको भद्रः (भर्गः [माश.]) । ऐ १, १३; माश १२, ३,४, ७ ।
- १८. अयं वे लोको भूतम् (भूपति: । जै २, ४१।)। तै ३, ८, १८, ५।
- १९. अयं वै लोको स्थन्तरम् (+ इन्दः [माश.])। ऐ ८, २; माश ८, ५,२,५।
- २०. भयं वै लोको विराट्। माश ७, ४, २, २३।
- २१. अयं वै लोको विशालं छन्दः। माश ८, ५, २, ६।
- २२. अय ५ हि लोको लोकानां प्रतिष्ठा । काठ ३३. ७ ।
- २३. अयमेव लोकः प्रथमा चितिः । माश ८, ७, ४, १२ ।
- २४. अयमेव लोकः प्रायणीयः। जै ३, ३७२।
- २५. अयमेव लोको स्थन्तरम् । जै १, २२९ (तू. माश १, ७,२,१७) ।
- २६. अयसायी पृथिवी । गो २, २, ७ ।
- २७. अश्वा ह वा ऽ इयं भूत्वा मनुसुवाह सो ऽ स्याः पतिः प्रजापतिः । माश १४, १,३, २५।
- २८. अस्मिन्नेव लोके प्रायणीयेनातिरात्रेण प्रतिष्ठाय प्रयन्ति । जै २.४४ ।
- २९. अस्या ५ हीद ५ सर्व ५ हितम् । माश ७,४,२,७।
- २०. आप्नेयी पृथिवी । जै ३,१८६ तां १५,४,८ (तु. जैउ १,१२,३,२)।
- ३१. भाषो वा इदमासन् सिंखलमेव, स प्रजापतिर्वराहो भूत्वोपन्यमज्जत् , तस्य यावन्सुखमासीत् तावर्ती मृद्युदहरत् सेयं (पृथिवी) अभवत् । काठ ८,२ ।
- ३२. इदं प्रातस्थवनम् । जै ३,५७।
- रेरे. इयं यमी। माश ७,२,१,१०: गो २,४,८।
- ३४. इयं (+ हि [माश १,४,२,१९]) याज्या माश १,७,२,११।
- ३५. इयं (+ वै पृथिवी [ऐ ८,9]) रथन्तरम् । जै १,८८।
- रे६. इयं वा अधिहोत्रस्य वेदिः। मै १,८,७।
- ३७. इयं वा (प्रजापतेः) अज्ञादी (तनूः)। कौ २७,५।
- ३८. इयं वाऽअविरिय ए हीमाः सर्वाः प्रजा अवति । माश ६,१, २, ३३।
- ३९. इयं वाऽअस्य सर्वस्य प्रतिष्ठा । माश ४,५, २,१५।
- ४०. इयं वामभृत्। माश ७,४,२,३५।
- धरे. इयं वाव (वै [मै.]) प्रजापतिस्तस्या एव कणों यद् वल्मीकः । मै ३, १,३; काठ १९, २ !
- धर. इयं वाव रथन्तरम् । तैसं ३,१,७,२।
- ४३. इयं (+ वे [तैसं.]) विद्यकर्मा । तैसं ५,६,९,३; मै ४,९,३।
- ४४. इयं विश्वधायाः। काठ ३१,२: क ४७, २।
- ध्य. इयं वै चित्रा, यहा अस्यां चित्रं भूतमधि प्रजायते तेनेथं चित्रा । तैसं २,४,६, १।
- ४६. इंग वे प्रथिवी प्रतिष्ठा। माश १, ९,१,२९;३,११ (तृ. मे १, १०,२०; २, ५,२; ऐ ८,१; ज
- ८७. इयं वे पृथिवी भूतस्य प्रथमना। मात्रा १४,१,२,१०।
- ४८. इयं वै प्रिक्षः (+वाग्वा ध्मै.])। मै २, १,८,२,४; तै १,४,१,५ !

- ४९. इयं वे प्रजापितः (+ तस्या एतच्छोत्रं यद् वल्मोकः ।तैसं ८, १,२,५ । क २९,८ ।
- ५०. इयं वै प्रतिष्ठा जनूरासां प्रजानाम् । माश ३,९,३,२ ।
- ५१. इयं वे मुमिरस्यां वे स भवति यो भवति । माश ७,२,१,११।
- ५२. इयं वै माता (मा मि ३,२,९।)। तै ३,८,९,१; माश १३,१,६,१।
- ५३. इयं वै माहिनम् । ऐ ३,३८।
- ५४. इयं वै यज्ञायज्ञीयम् । जै १,१७३।
- ५५. इयं वै रथन्तरम् [+ तस्या असौ वत्सो योऽसौ (आदित्यः) तपति । जै १,३२८]]। मै १, ११,९३,३,५, क २९,७; कौ ३,५; जं १, २३०;२९२; २,८५; तां ६,८,५५; १५, १०,१५; तै १,४,६,२; माश ५,५,३,५; ९,१,२,३६ व २,२२।
- ५६. इयं वै वरिष्ठा संवत् । माश ६,३,२,२ ।
- ५७. इयं वै वल्मीकवपा। माश ६,३,३,५।
- ५८. इयं वै वशा पृक्षिः । माश १,८,३,१५।
- ५९. इयं वे वशा पृक्षियंदिदमस्यां मूलि चामूलं चान्नारं प्रतिष्ठितं तेनेयं वशा पृक्षिः । माश ५,१,३,३।
- ६०. इयं वै वाग् (+ अदो । अन्तरिक्षम् । मनः । ऐ ५,३३।; माश ४,६,९,१६।
- ६१. इयं वै वारवन्तीयम् । जै ३,१५५।
- ६२. इयं (+उ [जै.]) वे विराट् । तैसं ५ ५,४,१; काठ २५,९; माश १२, ६,१,४०; गो २,६,२; जै २,८५ (तु. माश २,२,१,२०)।
- ६३. इयं वै विश्वायुः। तै ३,२,३,७।
- ६४. इयं वै वेदिः (वैद्यानरः [माश १३,३,८,३])। माश ७,३,१,१५,५,३१।
- ६५. इयं वै शक्तियों वा अस्या सूचिष्ठभाग्भवति, स तच्याक्रोति यच्यिक्षति। मै ४,२,९।
- ६६. इयं वै सत्या चर्षणीधदनर्वा । ऐ ३,३८।
- ६७. इयं वै सरघा। ते ३,१०,१०,१।
- ६८. इयं वै (+ पृथिवी [माश.]) सर्पराज्ञी (सार्पराज्ञी [की. तां.], + इयं हि सर्पतो राज्ञी [ऐ., की. ते.])। मै १, ९, ७; काठ ८, ६; ९, १५; ऐ ५, २३; की २७, ४; तां ४,९,६; तै १,४,६,६; माश २,१,४.३०: ४.६.९.१०।
- ६९. इयं वै सविता। तै ३,९,१३,२; माश १३,१,४,२।
- ७०. इय **ए वै सोमस्य योनिरस्याः सोमोऽधि जायते**। मै ४,५,५।
- ७१. इयं वे स्वयमातृण्णा (इष्टका)। तैसं ५,२,८,१; काठ २०,६; मादा ७,४,२,१।
- ७२. इयं वै स्वर्गस्य लोकस्य प्रतिष्ठा । गो २,६,२।
- ७३. इयं वै होता। तैसं ३,२,९,६।
- ७४. इय ५ हि वनस्पतीना ५ योनिः। मै ३,९,२; ४,५,५।
- ७५. इयती ह वाऽ इयमग्रे पृथिन्यास प्रादेशमात्री तामेमूष इति वराह उजाधान सो ऽस्याः पतिः प्रजापतिः । माश १४,१,२,११।

- ७६. इयं तर्हि शिथिरा (शिथिला [काठ.]) आसीत्''(इन्द्रः) तैः (पर्वतैः) इमामद ५ हत् । मै १,१०,१३; काठ ३६,७।
- ७७. इयम् उ वाऽ एषां लोकानां प्रथमासुज्यत । माश १,५,३,९।
- ७८. इयम् उ वै यज्ञो ऽस्या ५ हि यज्ञस्तायते । माश ६,४,१,९ ।
- ७९. इयम् एव मही (स्तोत्रियः [जैंड ३,१,४,२])। जैंड ३,१,४,७।
- ८०. इयम् एव सत्यमिय ५ होवैषां लोकानामद्वातमाम् । माश ७,४,१,८ ।
- ८१. इयं पृथिवी महती। शांआ १,५।
- ८२. उपहूत ५ रथन्तर ५ सह पृथिन्या । माश १,८,१, १९; तै ३,५,८,१।
- ८३. उपहृता पृथिवी माता । माश १,८,१,४१ ।
- कार्वा एषोऽस्या उदेवद् यद् वल्मीकः । मै १,६,३ ।
- ८५. एका वा इयम् । मे ४,८,५।
- ८६. एतद्वा अस्या अनिभमृत ५ यद्वल्मीकः । मै १,६,३ ।
- एतावती (+ वा इयं [मै.], वै [तै.]) पृथिवी यावती वेदिः । मै ४, ७,९; काठ २५,४; ३७, **८७**. १६; तै ३, २, ९,१२ (तु. माश १,२,५,७)।
- ८८. एतावती वा इयं पृथिव्यासीद्यावत्युत्तरवेदिः । काठ २५,६ ।
- ८९. एतावद्वा अस्या अनभिमृत ९ यावद्वेदिः परिगृहीता । मै १,६,३।
- २०. एष वै प्रतिष्ठा वैश्वानरः (यत् पृथिवी) । माश १०,६,१,४ ।
- ९१. एषा वराहाय विम्नदते । मै १, ६, ३।
- ९२. घर्म या ते पृथिन्या ए शुग्या पृथिन्या ९ याग्नी हुँ या रथन्तरे या गायत्रे छन्दसीयं ते तामवयजे। मै ४.९.९।
- ९३. चरुणा ऽस्मिन् (पृथिवीलोक आर्ध्नुवन् देवाः) । ते ५,५,१,५ ।
- ९४. चित्राविहितेयम् । ते २,५,२,५।
- ९५. जानुद्रमं खेयमेतावती (१ तावद्) वा अस्याः पृथिव्या जीव र यज्ञियम् । मे ३,८,५।
- ९६. तद् यद् वै भूः इति तदयं छोकः। जै १,३६४।
- ९७. तस्माचोऽस्यै भूयिष्ठं रूभते स एव श्रेष्ठो भवति । माश १२, ६,१,४० ।
- ९८. तस्य ते (प्रजापतेः पृथिवी) महिमौषधयो वनस्पतयो रूपमग्निस्ते तेजः। तै ७, ५, १७, १; काठ ४५,१३।
- ९९. तस्य प्रथमयाऽऽवृतेममेव लोकं जयित यदु चास्मिँह्लोके । तदेतेन चैनं प्राणेन समर्घयित यमभिसम्भवत्येतां चाऽस्मा भाशां प्रयच्छति यामभिजायते । जेउ ३,३,१,५।
- १००. तस्य (आण्डस्य) यदघरं कपालमासीत्सेयं पृथिव्यभवत् । जै ३,३६१ ।
- १०१. तस्या अस्यै (पृथिव्यै) समुद्रोऽन्तः । जै १,२९३ ।
- १०२. तस्या एतत्परिमितं रूपं यदन्तर्वेदि, अधैष भूमाऽपरिमितो यो बहिर्वेदि । ऐ ८,५ ।
- १०३. तस्या एष एव नाभिः यद्मवर्ग्यः। तैआ ५,९,७।
- १०४. तामप्रथयत् सा पृथिव्यभवत्। माश ६,१,१,१५; ३,७।

- १०५. तिरश्चीनव १ श ५ सदिस्तिरश्ची हीयम् । मै ३,८,९ ।
- १०६. तिष्ठक्षन्वाह, सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्या आसीनो यजत्यस्मिक्षेव लोके प्रतितिष्ठति । तै २,५, ११,९ ।
- १०७. तिस्रो वाऽइमाः पृथिन्य इयमहैका हे अस्याः परे । माश ५,१,५,२१ ।
- १०८. ते देवा बदितिम् (पृथिवीम्) अज़्व ए स्त्वया मुखेनेमा दिशः प्रजानामेति । मै ३,७,१ ।
- १०९. ते देवाः सलावृकीम् अञ्चवन् , यावदियं (सलावृकी) त्रिः समन्तं पर्येति तदस्माक-मिति । सा वा इमां (पृथिवीं) त्रिः समन्तं पर्येत्, तद्वे देवा इमाम् अविन्दन्त । मे ३, ८,९।
- ११०. ते यां प्रायणीयमतिरात्रमुपेत्य वसन्त्वस्मिन्नेव तां लोके (पृथिव्यां) वसन्ति । जै २, ४३०।
- १११. ते (असुराः) वा अयस्मयीमेवेमां अकुर्वत । ऐ १, २३ (तु. कौ ८,८)।
- ११२ त्रिवृद्धीयम् । माश ६, ५, ३, २।
- ११३. दाधार (विष्णुः) पृथिवीमभितो मयूखैः । तैसं १, २, १३,२ ।
- ११४. इ ए हस्त पृथिन्याम् । काठ २, १२; क २, ६ ।
- ११५. धुनो ऽ सि पृथिवी ह ए हेति मध्यमम् (परिधि परिद्धाति)। माश ३, ५, २, १४।
- ११६. नमो मात्रे प्रथिन्यै, माहं मातरं पृथिवी एहि ए सिषं, मा मां माता पृथिवी हि ए सीत्। तैसं १, ८, १५, १-२।
- ११७. नमो मात्रे पृथिव्यै, रथन्तर मा मा हिंसी: । जै १,१२९ ।
- ११८. नाम मे शरीरं मे प्रतिष्ठा मे । तन्मे त्विय (पृथिव्याम्) । जैउ ३, ५,१,८ ।
- ११९. परिमण्डल उ वा ८ अयं लोकः । मारा ७,१,१,३७ (तु. जे १, २५७)।
- १२०. पादी त्वा ऽ एती वैश्वानरस्य (यत् पृथिवी)। माश १०, ६, १, ४ ।
- १२१. पुनः पुनिरिव हायं लोकः। तंसं ६, ५, ११, १।
- १२२. पुरा संवत्सरात् पृथिन्यै खातमि रोहति । तैसं २, ५, १, ३।
- १२३. पृथिवि मातर् मा मा हि ५ सी: । तैसं ३,३,२,२।
- १२४. पृथिवी ५ शरीरम् (अन्ववसुजतात्)। मै ४, १३, ४; काठ ११, ८; १६, २१।
- १२५. पृथिवी ः शरीरैः (प्राप्तुहि)। तैआ ३, ४,१।
- १२६. पृथिवीं चर्मणा (प्रीणामि)। काठ ५३, १० (तु. मै ३,१५,८)।
- १२७. पृथिवी त्रिहोता स प्रतिष्ठा । तैआ ३, ७, १।
- १२८. पृथिवीं ह ५ ह । तैसं १, ३, १, २ ।
- १२९. पृथिवी मरः। ऐआ २, ४, १; ऐउ १, १, २।
- १३०. पृथिवी (+मे [काठ.]) माता । मै ४, २, १०; काठ ३७, १५।
- १३१. पृथिवी मे शारीरे श्रिता । तै ३, १०, ८, ७।
- १३२. पृथिवीं भरम स्वाहेति । सदसस्तेन । मै ३, ९, ४ ।
 - १३३. प्रथिवीं मातरं महीम् अन्तरिक्षमुपन्वे । तै २, ४, ६, ८।
 - १३४. पृथिनी नशामानस्या गर्भी, वनस्पतयो जराटनिर्नर्दस्सी ऽग्निहोत्रं पीयूषः । काठ ३९, ४।
- १३५. पृथिवीव सुषदा भूयायम् । ऐआ ५,१, १।

```
१३६. पृथिवी वा अन्नानां शमयित्री। कौ ६,१४।
१३७ पृथिवी वेदिः (सावित्री ।जैंड. गो.।)। तैसं २,६,५,२; मै ४,१, १३; काठ ३१, १०; क ४७,
       १०; ऐ ५.२८: जैंड ४, १२, १,१; गो १, १,३३; ते ३, ३, ६, २८।
१२८ प्रथिवी होता (+ चतुर्होत्णाम् ।ते. ])। मै १,९,१; काठ९,८; तं ३,१२,५,१;
       तैआ ३,२,१।
१३९.
       पृथिव्यसि जन्मना वशा. सा ८ रिनं गर्भमधत्थाः । मै २, १३, १५ ।
       पृथिव्यामिमे लोकाः ( प्रतिष्ठिताः ) । जैउ १, २, ३, २।
१४०.
१४१. पृथिन्यायतनं निर्भुजम् । ऐआ ३, १, ३।
१४२. पृथिच्या रूपं स्पर्शाः । ऐआ ३, २, ५; शांआ ८, ८ ।
१४३. पृथिन्या ऽसनोत् (इन्द्रः)। तैसं ४, ४, ८, १।
१४४. प्रथिच्येव भर्गः। गो १. ५. १५।
१४५. प्रथिव्ये नमो ८ रनये नमो भूताय नमश्चक्षुषे नमः । काठ ११, ६ ।
१४६. प्रश्न्या वै मरुतो जाता वाचो वा उस्या वा प्रथिन्याः । काठ १०, ११ ।
१४७. पृष्ठं वा अयम् अग्निरस्य लोकस्य । जैमि ३.२५२ ।
१४८. प्रजातिर्वा अयं लोकः । की १४,३ ।
१४९. प्रजापतिर्यदेशे ब्याहरत् स भूरित्येव ब्याहरत् । स इमाम् अस्जत । जै १,९०९ ।
१५० प्रजापतिष्ट्रां सादयतु पृथिच्याः पृष्ठे, भूरसि भूमिरसि प्रथोऽसि पृथिज्यस्यदितिरसि विश्व-
       धाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री, पृथिवी ए यद्युः अप्रिष्टाभिपातु । मै २,८,१४ ।
१५१. प्रजापतिस्त्वा (बृहस्पतिष्टा [मै.]) सादयतु पृथिन्याः पृष्ठेः अक्षिष्टेऽधिपतिः।
       मै २,७,१६: काठ १७,१०।
१५२. प्रतिधिरसि. प्रथिव्यै त्वा……प्रथिवीं जिन्त । तैसं ४,४,१,१; काठ १७,७ ।
१५३. मितिधिति पृथिवीम् ( असूजत ) । तैसं ५,३,६,१ ।
१५४. प्रतिष्ठा वा अयं लोकः । कौ ९,४; १४,३ ।
१५५. प्राजापत्यो वा अयं लोकः । तै १,३,७,५।
१५६. भिद् इयम्। जै १,३३०।
१५७. भूमिः, भूः द्वीयम् । माश ७,४,२,७।
१५८ भूरिति वा अयं लोकः । काठंस ४७: ४; माश ८,७,४,५; तैआ ७,५,१; तैउ १,५,१ ।
१५९. भूरितीमास असजताम्नि रथन्तरं त्रिवृतं गायत्रीम्। काउ ६,७।
280.
       भूस्त्वमसीतीमां अन्नवीत् (प्रजापतिः )। जै ३,१०६।
 १६१. मण्डलो ह्ययं लोकः। काठसं १५:११।
१६२. महिची हीयम्। माश ६,५,३,१।
१६३. मातेव वा इयं मनुष्यान् विभर्ति । माश ५,३,१,४।
 १६४. मृत्युसंयुत इव हायं लोकः । तैसं १,५,९,४ ।
```

१६५. यच्छरीरं (पुरुषस्य) सा पृथिवी । ऐआ २,३,३ । १६६. यथेयं पृथिव्यूची एवसुरुर्भूयासम् । मारा २,१,४,२८ ।

```
१६७. यदप्रथत तत्पृथिवी । काउ ८,२ ( तु. जैमि ३,३१८ )।
```

१६९. यदासीनः श " सत्यत्या एव तद्धोता नैत्यास्त इव हीयम् । तैसं ३,२,९,६ ।

१७०. यद्यसिन् लोके रथन्तरेणानुविन्दाम तस्य सोमचमसो दक्षिणा भवति । जै २,१५९ ।

१७१. यन्मृदियं (पृथिवी) तत्। माश १४,१,२,९।

१७२. यमः पृथिच्याः (अधिपतिः)। तैसं ३,४,५,१ (तु. मै ३,२,३)।

१७३. यमो ह वाऽ अस्याः अवसानस्येष्टे । माश ७,१,१,३।

१७४. यानि कृष्णानि, शुक्लानि (लोमानि) तान्यस्य (पृथिव्यै रूपम्)। माश ३,२,१,३।

१७५. यानि (पात्राणि) पुनः प्रयुज्यन्ते, तान्यस्मै क्रोकाय, यानि न पुनः प्रयुज्यन्ते तान्यसुष्मै चयाय । मै ४,८,८ ।

१७६. यानि बिसानि तान्यस्यै पृथिव्यै रूपम् । माश ५,४,५,१४ ।

१७७. या पृथिवी सा कुहुः सो एवानुब्दुष् । ऐ ३,४८ ।

१७८. यावती वै पृथिवी तस्यै यम आधिपत्यं परीयाय । तैसं ५,२,३,१।

१७९. यावती वै वेदिस्तावती (॰तीयम् [जैउ.]) पृथिवी । माश ३,७,२,१; जैउ १,१,५,५ ।

१८०. यावह वराहस्य चषाळं तावतीयं अग्र आसीत् । मै १,६,३।

१८१. ये (अग्नयः) न्यञ्चस् (चीयन्ते) तेऽस्मै (पृथिवीलोकाय) । काठ २१,४ ।

१८२. ये देवा यज्ञहनो यज्ञमुषः पृथिव्यामध्यासते । अग्निर्मा तेभ्यो रचतु । काठ ५,६ ।

१८३. योनिर् (+वा [मारा.]) इयम् (पृथिवी) । जै १,५३; मारा १२,४,९,७ ।

१८४. रजतैव हीयं पृथिवी । माश १४,१,३,१४ ।

१८५. रसो वा एषोऽस्या उदैषद् यद् वल्मीकः । मै १,६,३।

१८६. राथन्तरो वा अयं (हायं [तैसं.]) लोकः । तैसं २,५,७,२; तै १,१,८,१ ।

१८७. वराहो वा अस्थां (ध्थियाम्) अनं पश्यित, रुखा इयं विजिहीते, यद् वराहिवहतं भवति, तदेवालमवरुन्दे । काठ ८,२ ।

१८८. वसव इमं लोकमजयन् । काठसं ५३:२।

१८९. वसुभ्य एवेमं लोकं प्रायच्छत् (प्रजापितः) । जै २,१४१।

१९०. वागिति पृथिवी । जैउ ४,११,१,११ (तु. तैसं ५,६,८,५; मारा ६४,४,३,११) ।

१९१. विश्वायुरसि, पृथिवीं इ ५ ह (स्कभान [क.]) । तैसं १,२,१२,३; मै १,२,८;३,५,८; क २,३ ।

१९२. विष्णोः क्रमोऽसि सपत्नहा, गायत्रं छन्द भारोह पृथिवीमनुविक्रमस्व । काठ १६,८ ।

१९३. विष्णोर्वे स्तुपोऽछिचत, स पृथिवी प्राविशत्। मै ४,१.२।

१९४. वेदिवें परो उन्तः पृथिन्याः । ते ३.९,५,५ ।

१९५. व्यव्कभ्ना रोदसी विष्ण एते दाधर्थ पृथिवीमभितो मयुखैः । मै १,२,९ ।

१९६. शरीरे (प्रजापितः)पृथिवीम् (आवेशयत्) । शांआ ११,१ ।

१९७. शिथिरा वा इयं अग्र आसीत्, तां प्रजापतिः शर्कराभिरदः ५ हत् । मै १,६,३ ।

१९८. श्रीवींऽ इयं सस्माचो ऽस्यै भूषिष्ठं विन्दते स एव श्रेष्ठो भवति । मारा ११, १,६,२३ (उ. ऐ ८,५)।

- १९९. श्रोत्र ए ह्यातस्पृथिच्या यद्वरुमीकः । ते १,१,३,४; तैआ ५,२,९।
- २००. संवत्सरो वाव गृहपांतरियम् एव गृहपत्नी । जै ३,४।
- २०१. स (प्रजापतिः) प्रिश्चेव पर्वतैर्नदीभिश्चेमाम् अह ५ हत् माश ११,८,१,२ ।
- २०२. सत्यं बृहदतमुप्रं दीक्षा तपो ब्रह्म यज्ञाः पृथिवीं धारयन्ति । सा नो भूतस्य भुवनस्य पत्नी, उर्र लोकं पृथिवी नः कृणोत् । मै ४,१४,११।
- २०३. सदः पृथिच्याः (पृथिच्याम् [मै.]) । मै ३,८,१; काठ २४,१० ।
- २०४. सदो हीयम् । तैआ ५, ९, ७।
- २०५. स (प्रजापितः) भूरित्येवर्गेदस्य रसमादत्त । संयं पृथिन्यभवत् । तस्य यो रसः प्राणेदत् सोऽग्निरभवद्वसस्य रसः । जैउ १,१,१,३ ।
- २०६. समिधो यजस्यस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति । तैसं २.६.१.२।
- २०७. समुद्रो हीमां अभितः पिन्वते। माश ७,४,१,९।
- २०८. सर्वं वा इयम्। माश ४,२,२,१।
- २०९. सर्वा वा इयं पृथिवी वेदिः । मै ३,८,३।
- २१०. स (प्रजापितः) वराहो रूपं कृत्वोपन्यमज्जत् । स पृथिवीमध शाच्छेत् तस्या उपहत्योदमज्जत् तत्पुष्करपर्णेऽप्रथयत् यदप्रथयत् तत्पृथिन्ये पृथिवित्वम् । ते १,१,३,६-७ ।
- २११. सहस्रसम्मितो हायं (वा अयं ।तैसं ।) लोकः । तैसं ५,६,८,२; काठ २२,७।
- २१२. सा ८ कामयत (पृथिवी) पृद्धिन वर्ण पुष्येयमिति । सैतम् मन्त्रमपश्यद् 'आयं गौः पृश्चित्रक्रमीद्' इति । ततो वा इयं पृथिवी पृद्धिन वर्णमपुष्यत् । जै ३,३०४ ।
- २१३. सा (अदिति: = पृथिवी) अग्नि गर्भे बिभर्तु । माश ६,५,१,११।
- २१४. सा पत्रथे पृथिवी पार्थिवाय । गर्भ बिभक्तिं भुवनेष्वन्तः । ततो यज्ञस्तायते विश्वदानीम् । काठ ३१,१४ ।
- २१५. सा ऽ प्रथतः सा पृथिन्यभवत्, तत्पृथिन्ये पृथिवित्वम् । तैसं ७,१,५,१ ।
- २१६. सा (वाक्) प्रथममहः प्राप्य स्थन्तरं भवति । इयमेव प्रथिवी । जै २,१ ।
- २१७. सुषदां पृथिवीम् (कृषि) काठ १,१२; क १,१२।
- २१८. सेयं देवानां पत्नी । माश १,३,१,१५;१७।
- २१९. सेयं प्रतिष्ठा। माश २,२,१,१९।
- २२०. स्तोमेन वै देवा असिँछोक आर्ध्नुवन् । तैसं ५,२,१,६।
- २२१. खीयम्। जै १,३३०।
- २२२. स्वधिचरणेयम् (अस्तु) । तैसं ७,५,२०,१।
- २२३. हविद्यं जैटवें देवा इमं लोकमभ्यजयन्। तां १७, १३ १८।
- २२४. हृद्यं पृथिव्ये (आदित्य आदत्त)। जै २, २६॥ [°वी- अमि- ५७; ५८; ७१; ८२; १०३;१०५; १२३;१६९; ३४३; ३६०;३६३; ४०१;४०३;४०४;४०४; ४०८;४१३; ५०१; ५०९; ५०९; ५०९; ५८३; अमिहोन्न- ५०९; ५६२; ५६६;५७१-५७४; ५०८; ५०९;६०५;६४; अनुमति- ७; अनुष्टुम्- २३;

१प्थ (विप.)-

- १. अदो (गुलोकः) वै पृथु यस्मिन् देवाः । माश १,४,१,२०।
- २. श्रोत्रं वै पृथु श्रवाय्यम् । श्रोत्रेण हीदमुरु पृथु श्रणोति । माश १,४,३,४। २पृथु- (व्यप.)-
- रे. अथाववीत् पृथुरिक्षमः क्षेत्रकामो ऽहमसीति । तस्मै क्षेत्रं प्रायच्छत् (इन्द्रः)। स एव पृथुवैन्यः। जै १, १८६।
 - २. तद्ध पृथुवैंन्यो दिन्यान् वात्यान् पप्रच्छ । जैउ १, २, ३, ९; ११,२,६; १४, ४१ ।
 - ३. पृथुई वै वैन्यो मनुष्याणां प्रथमो ऽभिषिषिचे । माश ५, ३, ५, ४॥ [°थु- पशु- ३४०; पार्थ- १ (यत्र 'पृथी' इति BI पामे.) इ.] ।

पृथुक- रुद्राणां वा एरुद्रूपम् यत्पृथुकाः । ते ३, ८, १४, ३ ।

पृदाकु- इन्द्र- २३९ द्र.। पृक्षि-

- १. अनं वै देवा पृक्षीति वदन्ति। तां १२, १०, २४।
- २. चत्वारो वे पृक्षेः स्तना आस शस्तितिस्त्रिभिर्देवंश्योऽदुहत् , कुशीशिरको ऽ नुनद्ध आसीत् , तश्या इन्द्र एवापश्यत् , तेनेन्द्रायैवादुहत् , तद्दा अस्य (इन्द्रस्य) कौशिकत्वम् । मै ४,५,७।
- ३. त्रयः पृश्नयः सर्वदेवत्याः । काठ ४९, १०।
- ध. पृश्नयो मास्ताः । मै ३, १३, १२ ।
- ५. पृत्रिनयै पयसो मरुतो जाताः । तैसं २, २, ११, ४।
- ६. पृक्षिये प्रियङ्गवः । तैसं २, २, ११, ४ ।
- ७. मारुती वृक्षिः पष्टौही गर्भिणी। मै २, ६, १३; ४, ४, ९।
- ८. मारुवीं पृक्षिं पृष्टीहीम् (आलभते)। तैसं १, ८, १९, १।
- ९. यत् पृक्ष्मिस्तेन मारुतः । तैसं २, १, ३, ३ ।

- १०. वाग्वे पृद्दिन: । काठ ३४, १।
- ११. वाग्वै पृहिन । · · तदेतत् प्रजननं साम । · · तद्दन्नाद्यस्यावरुद्धिस्साम । · · यदु भरद्वाजो ऽ पश्यत् तस्माद् भरद्वाजस्य पृश्वीत्याख्यायते । जै ३, ७५ ।
- १२. व्याघ्ररूपं वै पृक्षिनः (ऋषभः), विभ्यत्यस्मात् पशवः, कनीया ५ सो ऽस्य पश्चवो भवन्ति यस्य ताहरूकृषभो भवति । मै ४,२,१४॥ [॰क्षिन- अन्न २०; ८८;१५८;असु २०; प्रामणी ६; जमदमि ७; दिव् १३६; पृथिवी ५१;१४६ ह.]।

पृश्चिन-मातृ-

- १. पृत्रिनमातरो हि मरुतः । मै २, ५, ७।
- २. मरुतः पृक्षिमातर इति वा आहुः । जै २, १७६।

पुषत् - पृषन्तः (पशवः) हेमन्ताय । मै ३, १३, १९।

पृषदाज्य-

- १. अथ पृषदाज्यं गृह्णाति, द्वयं वाऽइद ५ सर्पिश्चेव दिध च, द्वंद्वं वे मिथुनं प्रजननं, मिथुन-मेवैतत् प्रजननं कियते । मारा ३,८,४,७; काश ४,८,४,४ ।
- २. अन ए हि पृषदाज्यम् । माश ३,८,४,८।
- ३. ऐन्द्राग्नं पृषदाज्यं देवतया । काठ ३६,२ ।
- ४. पयः पृषदाज्यम् । माश ३,८,४,८ ।
- ५. प्राणः पृषदाज्यम् । माश ३,८,३,८ ।
- ६. प्राणापानी वा एती पञ्चनां यत् प्रवदाज्यम् । तसं ६,३,९,६ ।
- ७. प्राणापानी वे पृषदाज्यम् । मै ३,१०,२;४।
- ८. प्राणा नै (°णो हि [माश.]) पृषदाज्यम् । तसं ३,२,६,२ माश ३, ८,४,८ ॥ [°ज्य- पशु- १५८ द .]।

पृषती (गो-)-

- रे. पृषती गौधेनुदंक्षिणा, सा हि वैश्वदेवी । मै २.३,२ ।
- २. वैश्वदेवी हि पृषती । काठ १२,२।

पृषत-

- १. पृषतो वैश्वदेवः । काठ ४७,०।
- २. विश्वेभ्यो देवेभ्यः पृषतान (आतमते)। मै ३,१४,९।

विद्ये-

- १. उरो वै प्रति पृष्टयः। माश ८,६,२,७।
- २. पृष्टयो वै रेतःसिची । मात्र ७,५,१,१३; ८,६,२;७ ।

- Bg

- १. अन्नं पश्चः पृष्ठानि । तां १६,१५,८।
- २. आत्मा वै पृष्ठानि । की २५,१२; ता २२,९,४।
- रे. एतानि खलु वै सामानि यत्पृष्ठानि । तै १,८,८,३।
- ध. एषा ह वा उत्तरावती श्रीर्यस्पृष्ठानि । जै २,४२५ ।

- ५. ऐन्द्राणि पृष्ठानि । काठ ३४,१६।
- ६. क्षोज एव (क्षोजो वै १तैसं ७,३,७,३।) वीर्थं प्रष्टानि । तैसं ७,३,५,३; जै २,२९७;३२९।
- चिक्रयौ (+वा एते यज्ञस्य यत् [मै.]) पृष्ठानि । मै ४,७,३; क ४५,८ ।
- ८. तदाहुर्जानालोकानि प्रष्ठानि । तां १६, १५,९।
- ९. तेजो ब्रह्मवर्ज्सं पृष्ठानि । तां १६,१५,७।
- १०. ते देवा एतं संवत्सरश्रममप्रयंस्तेनैनद्भयाश्राम्यंस्तद्ध्वं मुपश्रयत, तद् दिविस्पृष्टमतिष्ठत् यदिविस्पृष्टमतिष्ठत् तत्स्पृष्टानां स्पृष्टत्वं, स्पृष्टानि ह वै नामैतानि, तानि पृष्ठानीति परोक्ष-माख्यायन्ते। जै ३, ११७।
- ११. देवता एव पृष्ठेरवरुन्वते । तैसं ७,३,६,१।
- १२. पञ्चानां त्वा पृष्ठानां धर्त्राय गृह्णामि । काठ ३२,६।
- १३. पिता वै वामदेव्यं पुत्राः प्रष्टानि । ता ७,९,१ ।
- १४. पृष्ठानि वा अस्उयन्त तैर्देवाः स्वगं लोकमायन् । तां ७,०,१०।
- १५. प्रष्ठानि वै यज्ञस्य दोहः । काठ ३३,८।
- १६. पृष्ठेरेवामुन्मिँह्योक ऋष्नुवन्ति । तैसं ७,३,५,२ ।
- १७. पृष्ठेवें देवाः स्वर्ग लोकमस्पृक्षन् । कौ २४,८।
- १८. य उ ह वा एषां लोकानां श्रेष्ठास्ते पृष्ठानि । जै १,२१९ ।
- १९. यज्ञो वै पृष्ठानि । काठ ३२,६।
- २०. रथन्तरं वै पृष्ठानामग्रं ज्येष्ट्यम् । जे २,२२७ ।
- २१. ब्रब्म (+वीर्थ [तां.]) वै पृथ्वानि ; जै २,३३७ तां ४,८,७;१८,८,८।
- २२. बीर्थ पृष्ठम् । जै १,३०९ ।
- २३. श्रीः पृष्ठानि । ऐ ६,५; गो २,५,११; जै २,३३०; २,८७।
- २४. श्रीवें (+वर्ष्म [जै २, २९७;३०३; ३०४;३१४]) पृष्ठानि | ऐ ६, ५; गो २, ५,११; जै २,३३७।
- २५. श्रीहि एष्टम्। जै १,३१३।
- २६. षट् (षड् वै । मै १,५,६।; सप्त । माशा.।) प्रष्ठानि । तैसं ७,२,१,१, माश ९,५,२,८।
- २७. सर्वाणि हि पृष्ठानीन्द्रस्य निक्केवल्यानि । तां ७.८.५ ।
- २८. स्वराणि एष्ठानि भवन्ति । कौ २४,८ ।
- २९. स्वर्गी (+ वै Lकाठ ३३, ८; जै २, २९७]) लोकः पृष्ठानि । तां १६, १५, ६ ॥ [°४-अङ्गिरस्- १४; अज- ८८; आमीध्र- १२; इन्द्रिय- ५; ऊर्ध्व, ध्वी- ६; ऋतु- २६; तेजस्- १३; दिश्- ४५; ६१; पशु- ११३; २३२; पितृ- ८ ६.]।

पृष्ठोक्ध- देव- ११६ इ. ।

पृष्ठ्य (वडह्-)---

- १. अग्निर्वा एव वैदवानरो यत्पृष्ठवष्वह्यः । जैमि ३, १५४।
- २. अयमेव स्पृष्ट्यो योऽयं (वायुः) पवते । एतेन हीदं सर्वं स्पृष्टम् । स्पृष्ट्यो ह वे नामैषः । तं पृष्ठ्य इति परोक्षमाचक्षते । सर्वान् कामान् स्पृश्चति य एवं वेद । जै २, ३१ ।

- रे. भारमा वै पृष्ठयः षडहः, प्रजा स्वरसामानः । जैमि २,३८८ ।
- ध. पिता वा अभिष्छवः पुत्रः पृष्ट्यः । गो १,४,१७ ।
- ५. संवत्सरो वै पृष्ट्यः षडहः। जै २,३०५।
- ६. सर्वैः पृच्छैः (आङ्गिरसाः) स्वर्ग लोकमभ्यस्पृश्चन्त यदभ्यस्पृशन्त तस्मारस्पृश्यस्तं वा एतं स्पृत्र्यं सन्तं पृच्छा इत्याचक्षते परोक्षेण। गो १,४,२३।
- ७. श्रीः पृष्ट्यानि । कौ २१,१।
- ८. स्वर्गो वै लोकः पृष्ठयष् षडहः। जै २, ३१३॥ [॰ष्ठय- अभिप्लव- ४; ऋतु- २७; क्षत्र- ४३; देवयान- १; पशु- ११३ इ.]।

√पृ पिष्टतां नो भरीमिश्वरिति बिश्वतां नो भरीमिश्वरित्येतत्। माश ७,५,१,१०।
पेत्व-(अग्निः) यां (रात्रिं) पश्चषु (अवसत्), तां पेत्वस्थान्तरा श्रङ्के। तैसं ६,२,८,४।
पेङ्गराज- बृहस्पतये वाचस्पतये पैङ्गराजः। मै ३,१४,१६।
पोत्र (ऋतिज्)- वासः पोतुः पवित्रत्वाय। मै ४,४,८॥ [°तृ-नेष्टृ- १; र्डाष्णह्- १४ द्र.।
पोष- दिश्- ५४ द्र.।
पोष- दिश्- (सामन्-)-

- रै अहर्वा एतदच्छीयमानं तद्रक्षा ए स्यसचन्त तस्माहेवाः पौरुमद्रेन रक्षा ए स्यपान्नजप पाप्मान ए हते पौरुमद्रेन तुष्ट्रवानः । तां १२,३,१३।
- २. तद् यत् (देवा असुरान्) पूर्वेऽमज्जयंस्तद्वेव पौरुमुद्गत्य पौरुमुद्गत्वम् । जै ३, ४३ ।
- रे. देवाश्च वासुराश्चास्पर्दन्त ते देवा असुराणां पीरुमद्गेन पुरो ऽमजायन्यत् पुरो ऽमजाय ए सा-सात्पीरुमद्गम् । तां १२,३,१४ ।

पौरुहत्मन (।<पुरुहत्मन्-। सामन्-)-

- ते देवा अकामयन्त पूर्वम् एवासुरान् हन्यामेति । त एतत् सामापश्यन् । तेनास्तुवत । तेनासुरान् पूर्वेऽमन् । तद् यत् पूर्वेऽमन् तद्वेव पौरुहन्मनस्य पौरुहन्मनत्वम् । जे ३, २१५ ।
- २. पुरुह्नमा वा एतेन वैलानसो ऽक्षसा स्वर्ग लोकमपश्यत् स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्ये स्वर्गालोकान्न च्यवते तुष्टुवानः । तां १४, ९,२९ ।
- रे. यद् उ पुरुह्नमा वैखानसोऽपश्यत् तस्मात् पौरुह्नमनिमत्याख्यायते । जै ३, २१५ । पौर्णमास- पूर्णमास- द्र. । पौर्वतिथ- पूर्वतिथि- द्र. । पौष्कल- पुष्कल- द्र. । पौष्ण- पूषन्- द्र.

P

- १. अन्तरिक्षं वै प्र, अन्तरिक्षं हीमानि सर्वाणि भूतान्यनुप्रयन्ति । ऐ २,४१ ।
- २. तद्यत्प्रेति तत्प्राणस्तद्यं (भू-) लोकः । जैउ २,३,३,४।
- रे. प्राणो वै प्र, प्राणं हीमानि सर्वाणि भूतान्यनुप्रयन्ति । ऐ २,४० ।
- ध. में(प्र-इ)ति च वा इदं सर्वम्, ए(आ-इ)ति च। जै १,१८०।
- ५. प्रे(प्र-इ)ति पश्चवो वितिष्ठन्तऽ ए(आ-इ)ति समावर्तन्ते । माश १,४,१,६ ।
- ६. प्रे (प्र-इ)ित वै प्राण ए(आ-इ)ित उदानः । माश १,४,९,५।
- ७. ब्रे(प्र-इ)ति वै रेतः सिच्यतऽ ए(आ-इ)ति प्रजायते । माश १,४,१,६ ।

प्रडग (उक्थ-)-

- १. आतिच्छन्दसः प्रउगः । कौ २३,६ ।
- २. ब्रहोक्थं वा एतचत्प्रडगम् । ऐ ३,१।
- ३. तदेतत्पवमानोक्थमेव यत्प्रखगम् । कौ १४,४ ।
- तस्माद् बह्ब्यो देवताः प्रडगे शस्यन्ते । कौ १४,५; २८,९ ।
- ५. ता असुतो Sर्वाच्यो देवतास्तृतीयसवनात्त्रातःसवनमभिप्रायुक्षत तचद्भिप्रायुक्षत तत्प्रडगस्य प्रडगत्वम् । कौ १४.५ ।
- ६. प्राणाः प्रउगम् । कौ १४,४; २८,९ ।
- प्राणानां वा एतदुक्थं यत्प्रडगम् । ऐ ३,३ ॥ [°ग- इन्द्र- ३६५ द्र.] ।

प्रउग-चित्-

- १. प्रउगचितं चिन्वीत ञ्चातृब्यवान् । तैसं ५,४,११,१ ।
- २. प्रवगचितं चिन्वीत यदि मन्येत पूर्वो मातिकान्तो आतृब्य इति। ***** उभयतः प्रवगं चिन्वीत यदि मन्येत पश्चान्मे आतृब्य इति। क ३१,९९। [°चित्— असुर— ५३ द्र.]।

प्रकाम- प्रकामाय रजयित्रीम् (नियुनक्ति)। मा ३०,१२।

प्रकाश- अनुकाश-; अन्तरिक्ष- १६७ इ ।

प्रकेत-

- १. प्रकेत इति रुद्रान् (अस्त्रत)। तैसं ५,३,६,१।
- २. प्रकेतेनादिखेभ्य आदिखाञ्जिन्व । मा १५,६।
- प्रक्ष-(प्राप्तवण-)- एष उह वै वाचोऽन्तो यत् प्रक्षः प्राप्तवणः, यत्रो ह वै वाचो ऽन्तस्तत् स्वर्गो लोकः। जै २,२९८।

प्रग- ये दश प्रगा इम एव ते दश प्राणाः । जैउ १,६,२,३।

प्रगाथ-

- २. तद्यद् (देवाः) गाथायै रसं प्रावृहन्त, तत् प्रगाथस्य प्रगाथस्वम् । स हैष रस एव प्रवृहः । जै ३,४१ ।
- २. प्राणापानी वै बाईतः प्रगाथः । कौ १५,४; १८,२ ।
- ३. मनः प्रगाथः। जैउ ३,१,४,३।
- ध. स यदिदं सर्वमिभशगाद् यदिदं किञ्च तस्मात्प्रगाथास्तस्मात्प्रगाथा इत्याचन्नत एतमेव (प्राणं) सन्तम्। ऐआ २,२,२।
- ५. सैतमृग् गाथायै रसं प्रावृहत । स एव प्रगाथोऽभवत् । जै ३, ४१ । [॰थ- अन्तरिज्ञ- ४८; पशु- ११४; १५९ इ.] ।

प्रचच एतहै सर्व स्वस्त्ययनं यत्प्रचच। ऐ ३,२६।

प्रचेतस्-

- १. प्रचेता वो रुद्दैः पश्चादुपद्धताम् । तैआ १,२०,१।
- २. प्रचेतास्त्वा रुद्धैः पश्चात् (पद्माद्रह्दैः [क.]) पातु । तैसं १,२,१२,२; काठ २,९; क २,३; मात ३,५,२,५ (तु. तै. ६, २,७.५)।

रे. इवात्रोऽसि प्रचेताः । तैसं १, ३,३,९; में १,२,९२; काठ २,९३; क २,७। [°तस− अमि- ७०९ इ.]।

प्रच्छच्छन्दस्- अन- ८९ इ.।

प्रजन- प्रजन इति भूया " सस्तस्माद् भूयिष्ठाः प्रजायन्ते । तैआ १०,६२,१ । प्रजनन-

- अतिरिक्त एव वा तन्न्यूनं द्धित न्यूने वाऽितरिक्तं मिथुनत्वाय प्रजननाय । जै १, ३५६ ।
- २. आनुष्टुभो वै प्रजापतिः, प्रजापतिः प्रजननम् । जै २,९५।
- ३. एतद् वै दैव्यं मिथुनं प्रजननं (+ यत् सरस्वांश्च सरस्वती च ।जे २, १८५]; + यत्त्रिवृच स्तोमो गायत्री च छन्दः [जै २,१४७]; + यद् उभे बृहद्रथन्तरे [जै २,१६२])।
- त्रीण्यम्यस्यातिरिच्यन्ते, द्वाभ्यामन्य ऊनस्रीण्येतानि पुंसोऽतिरिक्तानि यै: स प्रजनयित, द्वे ते स्त्रिया उने यतः सा प्रजायते । ज २,२३८।
- ५. न्यूनं (न्यूनात् [जै २,९३]) प्रजननम् । जै २,८१;१४६ ।
- ६. प्रजननं वै रथन्तरम् (वामदेव्यम् [साम] माशः) । जै २, ९३; १४६;१७४;२३९; माश ५,१, ₹.9₹ 1
- ७. प्रजननं वै सोमः । जै ३,१९१ ।
- ८. प्रजननं ५ सप्तद्शः । काठ २१, १।
- ९. प्रजननेनैवेमाः प्रज[ा]ः (प्रजापतिः) सस्रजे · · · · · तस्माद्विमाः प्रजाः प्रजननेनैव प्रजायन्ते । काश ३,9,9२,9०।
- १०. प्रजापतिः प्रजा असुजत, तास्स्तोमभागैरेवास्जत, यदेत उपधीयन्ते प्रजनगय। काठ २१,२।
- ११. प्रजा वै पश्चवः प्रजननम् । जै २,१०८;१४६ ।
- १२. मध्यत उ वा भारमनः प्रजननम् । जै २,२९६ ।
- १३. यानि द्वादश (अक्षराणि) प्रजननं तत् जै १,२०४।
- १४. संवत्सरो वै प्रजननम् , (+अग्नि: प्रजनियता [काठ., क.])। काठ ७,१५; क ६,५; गो १,२,१५ (तु. तैआ २,१९,२; जै २,९३;१०८ ३,९;४९) ।। [॰न- अग्नि- ५९; ५७५;५७६; ऊष-९; ऋक्सम— १; ४; जगती– ३८; द्वन्द्व– २; पञ्च– ११५; ३२७; पष्टौही– ३; पूषन्– ४३ इ.]।

प्रजनन-काम- अथैष वैश्वदेवः । प्रजननकामो हैतेन यजेत । जै २,१४६ । [°म- चत्रात्र-४ इ.] मजनयित् – अग्नि – ५०६ इ.।

प्रजा-

- १. अप्तये पुत्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदिन्द्राय पुत्रिणे पुरोडाशमेकादशकपालं प्रजाकामो, Sिमरेवास्मै प्रजां प्रजनयति, वृद्धामिन्द्रः प्रयच्छति । तैसं २,२,४,४ ।
- २. अनुतुषाद्वे प्रजाः पश्चः प्रजायन्ते । जै ३,६६।
- रे. अपां यो मध्ये रसस्तेनाहिममम् "प्रजाये पुष्ट्याभिषिञ्चामि । काठ ३६,१५ ।
- ध. अमृडयो दूरेहेतिर्मृत्युर्गन्धर्वस्य प्रजा अप्सरसो भीरवो नाम । मै २, १२,२ (तु. तैसं ३. 1 (5,0,8

- ५. अर्द्धमासशो हि प्रजाः पश्चव भोजो बलं पुष्यन्ति । तां १०,१,६ ।
- ६. असन्नाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते । तैसं ६,५,६,६ ।
- ७. भात्मा वै पूर्वमहः, प्रजोत्तरम् । जैमि २,२३५ ।
- ८. षाचा हीमाः प्रजा विशः । मारा ४,२,१,१७।
- ९. भायस्यो (भायास्यो [तै ३,९,११,४]) वै प्रजाः । माज्ञ १३,३,४,५।
- १०. आयुः प्रजानाम् (पञ्चहोता प्रयच्छति) । तैआ ३,११,३।
- ११. आसीनाः प्रजाः प्रजायन्ते । तैसं ५,१,१०,५ ।
- १२. इमाः प्रजा अजनयन् मनूनाम्। काठ २१,१४।
- १३. इमा वैश्वदेवीः प्रजाः । म १,१०,६।
- १४. इमा ह वै प्रजा भारती: । जै ३,६२।
- १५. जनं वै प्रजा उपप्रजायन्ते । काठ ८,८ ।
- १६. जनमन्यस्यातिरिक्तमन्यस्य, जनातिरिक्ताद्वै मिथुनात् प्रजाः पशवः प्रजायन्ते । जै २,८९; ९५; २८८; ३२५ ।
- १७. जनाद्वे रेत: सिच्यत जनात् प्रजाः प्रजायन्ते । जै २,३९३ ।
- १८. जनातिरिक्ती मिथुनी प्रजननी । जै २,८९ ।
- १९. एता वै सुवीराः (प्रजाः) या अत्रीरेताः सुप्रजा या आधाः (प्रजाः) । तैसं ६,४,१०,५ ।
- २०. चातुर्मास्यैः (प्रजापितः) प्रजा असृजत । मै १,१०,५।
- २१. जघनार्धाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते । तैसं ६,४,१,१।
- २२. जनिता (प्रजापते ! त्वं) प्रजानाम् । मै ४,१४,१।
- २३. तन्तुना प्रजाभ्यः प्रजा जिन्व । मै २,८,८।
- २४. तस्मात्पश्चाद्वरीयसः प्रजननाद्दिमाः प्रजाः प्रजायन्ते । माश ३,५,१,११।
- २५. तसात्प्रजा दशमासो गर्भ भृत्वैकादशमनु प्रजायन्ते तसाद् द्वादशकाभ्यतिहरन्ति, द्वादशेन हि परिगृहीताः । तां ६,१,३।
- २६. तस्मादिमाः प्रजाः पुनरभ्यावर्तं (तस्माद्विमाः प्रजाः पुनरभ्याकारं काश.]) प्रजायन्ते। माश ४, २, ५,८; ३,१,२६; काश ५,३,१,६; २,२२।
- २७. ता इमा मानवीः प्रजाः । जै ३,९८ ।
- २८. ताः प्रजाः प्रजाता न प्रत्यतिष्ठन् , ता वसुकोऽसि वेषश्चिरसि वस्यष्टिरसीत्येवेषु छोकेषु प्रत्यस्थाः पयत् । तैसं ५,३,६,३ ।
- २९. ताः प्रजा मिथुनीभवन्तीर्ने प्राजायन्त, ताः स १ रोहोऽसि नीरोहोऽसीत्यव प्राजनयत् । तैसं ५,३,६,२-३।
- २०. दशधा प्रजया हविष्क्रियते । माश १,८,१,३४ ।
- ३१. देवास्त्वा मन्थिपाः, शुक्रपाः प्रषयन्त्विति या भाषाः, भन्नीः प्रजास्तासामेष योनिस्ता एतमनुप्रजायन्ते । मै ४.६.३।
- ३२. हरुयो ह वाऽ इदसग्रे प्रजा आसुः । आदित्याइचैवाद्गिरसश्च । माश ३,५,१,१३ ।
- ३३. न ह्यमुष्काः प्रजाः प्रजायन्ते । काठ २६,७; क ४१,५ ।
- ३४. न्यूनाद्वाऽ इमाः प्रजाः प्रजायन्ते । माश ११,१,२,४ ।

```
३५. प्रजा ५ रेतसा (प्रीणाप्ति) : मै ३,१५,९।
```

- ३६. प्रजा अन्तरिक्षम् । काठ २०,११।
- ३७. प्रजा नानारूपाइइवेतो रोहितः कृष्णः । जै १,२७८।
- ३८. प्रजानुरूपः। ऐ ३,२३; कौ १५,४; २२,८।
- ३९. प्रजापतिः प्रजा अस्जत । ता भाश्वेनैवाश्वो भूत्वास्जत । जै ३,१४।
- ४०. प्रजापतिः प्रजा अस्जत ता एनमत्यचर ए स्ता अतिचरन्तीर्वरूणेनाग्राह्यत् । काठ १३.२ ।
- ४१. प्रजापतिः प्रजानां प्रजनयिता । जै २,३८८ ।
- ४२. प्रजापतिर्येत् प्रजा अस्जत ता धूर्भिरेवास्जत जै १,९९ !
- ४३. प्रजापतिई वा एतत् प्रातःसवने प्रजाः प्रजनयंस्तिष्ठित यदेतद् वहिष्पवसानम् जै १,३१२ ।
- ४४. प्रजापतेः प्रजया प्रजावान् भूयासम् । काठ ५,५ ।
- ४५. प्रजाः पशव उक्थ्यानि । जै २,२८८ ।
- ध६. प्रजा बहि:। तैसं २, ६,१,२; मै ३, ८,६।
- ४७. प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमञ्याम् । तैसं १, ४,४६,१ ।
- ४८. प्रजा (+वै [जै २,१४४]) मधु । जै १, ८८; ऐस्रा १,३,४ ।
- ४९. प्रजां बृहतस्स्तोन्नेण (स्पृणोति) । काठ १४,९।
- ५०. प्रजा वा अप्तुरित्याहः । गो २,५,९ ।
- ५१. प्रजा वै पशवः सुम्नम् (स्वर्गो लोकः Lजै २,१०३:१०९]) तैसं ५,४,६,६ ।
- ५२. प्रजा वै पशबोऽ ९ शवः (सोमांशवः) । मै ३, ९,१ ।
- भरे. प्रजा वै बिहि: (भद्रम् धि.) तैसं २,६, ५,२; ६,२,४,६; मै १, १०,१८; ४, १,२;१३;८,५; काठ २५,५;२९,९;३१, १; ३६,४; क ३९, २; ४७, १; कौ ५,७;१८,१०; तै १,६,३,१०; माश १,५,३, १६; २,६,१,२३;४४; ४,४,५,१४; गो २, १,२४; जै १, १७२; २, ४१०।
- ५४. प्रजा वै भूतानि (भूतम् [काशः])। काश ४, ५, २,७; माश २, ४,२,१; ३, ५, २, १३; ४,५,३,१।
- ५५. प्रजा वे मतयः। तैआ ५,६,८।
- ५६. प्रजा वै वर्चः (वाजः ऐआ.]; वासम् [जै.])। तैसं ५, ४, ५, ३; मै ३, ३,६; काठ २१,७; ऐत्रा २,२,२; जै १,१७४।
- ५७. प्रजा वै विश्वज्योतिः । माश ६,५,३,५;७,४,२,२६; ८,३,२,२ ।
- ५८. प्रजा वै हरित:। ता अयं प्राणः पवमान आविष्टः। जै २,२२९ ।
- ५९. प्रजा शखम्। माश ५, २,२,२०।
- ६०. प्रजा वै स्तुः। माश ७,१, १,२७।
- ६१. प्रजाः सतोबृहती। गो २,६,८।
- ६२. प्रजा (वीरः [जै १,९४]; वै स्वादुः [जै २,१४४]) स्वादु । ऐश्रा १,३,४।
- ६३. प्रतिरूपो हैवास्य प्रजायामाजायते नाप्रतिरूपः । शांआ ६, ११; कौउ ४,११।
- ६४. प्राचीन ९ रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा जायन्ते । तैसं ३,२,९,७; ५,२,१०,२ ।
- ६५, प्राजापत्याः (°त्या वा इसाः ध्मै.]) प्रजाः । मै १,५,११; तैआ १,२६,४।

- ६६. प्राणं (प्राणापानी वै [क.]) प्रजा अनु प्रजायन्ते । तैसं ६,५, ८,१; क ४२,२ ।
- ६७. प्राणात् (+अधि [मै.]) प्रजाः प्रजायन्ते । मै ४,७,४; क ४४,८ ।
- ६८. बहिंयंजिति, प्रजामेवावरुन्धे । तैसं २, ६,१,२।
- ६९. ब्रह्मणो वै योनेः प्रजापतिः प्रजा अस्वजत । मै ४, ७,४।
- ७०. ब्रह्मसुखा वै प्रजापतिः प्रजा अस्जत । तैसं ५, २,७,१।
- ७१. महानाम्नीर्वा अनु प्रजाः प्रजायन्ते । जै ३,१०३ ।
- ७२. माता पूर्वरूपम् । पितोत्तररूपम् । प्रजा (संहितेति भागवः ।शांआ ७, १६।) सन्धिः । प्रजनन ५ सन्धानम् । तंआ ७, ३, ३; तेउ १.३,३ ।
- ७३. मानव्यः प्रजा उच्यन्ते । तैसं १,५,१,३।
- ७४. मानच्यो वै (हि [तैसं ५,१,५,६] प्रजाः । तैसं ३, ४,३,७।
- ७५. मित्रेण च वा इसाः प्रजा गुप्ताः ब्रेण च, सित्रं मित्रः, क्रं वरुणः । काठ ७, ११।
- ७६. मृत्युना प्रजाः (ग्रन्वाभवत्)। काठ ३५.१५।
- ७७. य एवं वेदा व्यस्य प्रजा जायते नाऽऽद्या । तैसं ६,४,१०,५।
- ७८. यजमानं प्रजाः (अनु प्रतितिष्ठ न्त) । तैसं ५,१,३,१।
- ७९. यजमानो बाव पञ्चमी चितिः, प्रजा पुरीषम् । मै ३,३,३।
- ८०. यज्ञं वाडअनु प्रजाः । माश १, ८,३,२७।
- ८१. यज्ञाह्र प्रजाः प्रजायन्ते । माश्र ४,४,२,९ ।
- ८२. यज्ञेन वै प्रजापतिः प्रजा अस्जत, ताः स्तोमभागैरेवास्जत । तैसं ५,३,५, ४।
- ८३. यदा हि नप्न अरुभँबत्यथ मिथुनीभवतोऽथ रेतः सिच्यतेऽथ प्रजाः प्रजायन्ते । तैसं ६, ५,८,६-७ ।
- ८४. यः प्रजया पशुभिनं न प्रजायेत स द्वादशाहानि बरासीं परिधाय तसं पिबन्नधः शयीत'''
 '''अविहितो हि वा एषोऽमिश्रुनो, ऽथैष न प्रजायते, तत्तप एव तप्त्वा विधायात्मानं
 मिश्रुनं कृत्वा प्रजया च पशुभिश्च प्रजायते । मै १,९,६ ।
- ८५. यस्य हि प्रजा अवत्येक आत्मना भवत्यथीत दशधा प्रजया हविष्क्रियते। माश १,८,१,३४।
- ८६. या ५ (रात्रीं) सोमे क्रीते (दीक्षितो वसित), प्रजां तया (त्रवरुन्द्रे) ! मै ३,६,३।
- ८७. या (अपः) दिवा, नक्तं गृह्णाति या अत्रीः, आद्याः प्रजास्तासामेता योनिः मै ४,५,१ ।
- ८८. योनेवें प्रजाः पश्चवः प्रजायन्ते । जै ३,६९ ।
- ८९. रस इव खलु वे प्रजा। तैसं २,१,७,४।
- ९०. रूपमिस वर्णो नाम बृहस्पतेराधिपत्ये प्रजां मे दाः | तैसं ३,३,५,१।
- ९१. रेतसः प्रजाः प्रजायन्ते । काठसं १५ : १० जै २. ८२: ९५ ।
- ९२. रेतसो रेतः प्रजाः, प्रजानां रेतो हृदयम् । ऐआ २,१,३।
- ९३. वातः प्राणस्तद्यमात्मा·····व्यका तोकाय तनयाय वा योः प्रजां मे यक्छ । काठ ७,१४ ।
- ९४. वैश्वदेवीर् (+वा ध्मै २, २, ५; ३, २]) इसाः प्रजा । मै ३, १०, ४; ४, ६, ६; ७, १; ५ काठ ७,९; ११,१; ४४,१।
- ९५. वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा अस्जत । मै १,१०,१०।
- ९६. वैश्वदेच्यो वै प्रजाः । तैसं ६,५,४,१; तै १,६,२, ५; ७,१०,२।

- ९७. व्यतिषिक्ताद् वै मिथुनात् प्रजाः पञ्चवः प्रजायन्ते । जै २,१०८;१३३;२८७।
- ९८. संवत्सरं हि प्रजाः पशवो ऽतु प्रजायन्ते । तां १०,१,९।
- ९९. संसक्ताद्वे मिथुनात्प्रजाः पशवः प्रजायन्ते । जै २,२८९; ३१० ।
- १००. स (मनुः) एतं यज्ञम् (मनुस्तोमम्) अपश्यत् । तमाहरत् । तेनायजत । ततो वै स (मनुः) बहुः प्रजया पश्चिमः प्रजायत । ता इमा मानवीः प्रजा अस्जत । जै २,१०८ ।
- १०१. स (प्रजापितः) ताः (प्रजाः) असुजत दशमेन च मासा संवत्सरस्य । जै १,६७ ।
- १०२, स (अग्निः) पूर्वंया निविदा कन्यतायोरिमाः प्रजा अजनयन्मन्नाम् । मै ४,१०,६ ।
- १०३. सिवतृप्रस्ताः (+ खलु वै ध्मै.]) प्रजाः प्रजायन्ते । मै ४,७,१; काठ २८,७।
- १०४. सोमो वा आसां प्रजानामधिपतिः। काठ ११,५।
- १०५. सीमीर (+वा मि २,१,६]) इमाः प्रजाः । मै १, १०,९; ३,१०,४; काठ २६,२; ३६,३; क ४०, ५।
- १०६. सीम्या हि देवतया प्रजाः । तैसं ६,४,१,३।
- १०७. स्थविमतो हि प्रजाः प्रजायन्ते । तैसं ६,४,१,१।
- १०८. हिंकरोति, प्रजा एव तद् यजमानः सृजते । तैसं २, ५, ७, १॥ [॰जा- अंग्रु- ३; श्रमि- ११४; अनुयाज- ९; अनुरूप- ३; अन्तिरक्ष- ५३; अप्- १६; अयव- २; अयाव- २; अरी-; अवान्तरदीक्षा-; आत्मन्- १७; १९; ३०; आदित्य- १०१; १६८; २७७; आधीत- २; आग्रिर्-; इन्दु- १; इन्द्र- ३०९; इन्द्रामि- १२; इन्द्र्य- १०; इष्- २; उक्थ- १४; उत्तर,रा- ९; उत्तरवेदि- १५; उप ४; उपसृत्- ७; उपाश्चपात्र- ३; उपांक्तत्वर्याम- ४; ऊष- ५; ऐडी-; कुलाय- २; गार्हपत्य- ११; ३१; गौरिवीत- ७; छन्द्स्- ५३; १९५; जमदमि- १; तन्तु- १-३; तोक-; त्रिवृत् १८; ४६; दक्षिणतस् १४; दशहोत्- ९; दशाह- १; देव- २६८; देवयज्या- १; २; द्यावापृथिवी- २२; द्विरात्र- १; नर्य- २; पञ्चविंश- १२; परिपति- १; परिवत्सर- ३; पजन्य- ११; पवमान- ११; पग्रु- २३७;२३८; ३२७; पावक- २; प्रजनन- ११ द्व.]।

प्रजा-काम-

- १. चरुष्टेते स्थात् प्रजाकामस्य वा पशुकामस्य वा, मिथुनं वा एतस्यद् घृतं च तण्डुलाश्च, धेन्वा घृतं पयो ऽनडुहस्तण्डुलाः। काठ २२,१३।
- २. मैत्रावरूणीं द्विरूपामालभेत प्रजाकामः (बृष्टिकामः [तैसं २,१,७,३])। तैसं २,१,७,३;४।
- ३. सोमारीदं चरुं निर्वेषेत् प्रजाकामः । तैसं २,२,१०,३ ॥ [°म-ऐन्द्राम- ५; ओषधि- ३८; गार्मुत- २;३; चतुर्होत्- २०; पशुकाम- ४ द्र.] ।

प्रजा-तन्तु- प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः । तैआ ७,११,१; तैउ १,११,१ । प्रजा-पति-

- १. अतिच्छन्दा वै प्रजापतिः। कौ २३,४;८।
- २. अतिरिक्तो वै प्रजापतिः। जै २,१९२।
- अथ य एतद्वत्तरेण प्राणः संचरति स एव सप्तद्शः प्रजापितः । माश १०, ४,१,१७ ।
- ध. अथ यत्परं भाः (सूर्यस्य) प्रजापतिर्वी सः । माश १, ९,३,१० ।

- ५. अथ यस्स प्राण भासीत्स प्रजापतिरभवत् । जैउ २,१, २,६ ।
- ६. अथो एष वै प्रजापतियाँऽसौ (आदित्यः) तपति स एबोऽपहतवाष्मा तपति तस्य छाया नास्ति । जै २, ३७०।
- ७. अनिरुक्त उ वे प्रजापतिः। को २३,२;६;२९,७; ता ७,८,३; शांश २,१।
- ८. धन्तो वै प्रजापतिः। माश ५, १,३,१३।
- ९. अपरिमितः (°त उ वै कि.]: °तो हि [गो.]); (॰तो वै [ऐ., गो]) प्रजापितः । तैसं १,७, ३,२;५,१,८,४; काठ ८,१३;३४,९; क ८,१; ऐ २,१७;६,२; कौ ११,७; गो २,१,७।
- १०. अपूर्वा (प्रजापतेस्तनूः) तन्मनः । ऐ ५.२५; कौ २७,५ ।
- ११. अयातयामा (°यामो [काठ ३०,१; क ४६,४]; + हि [तैसं.]) देवानां प्रजापतिः । तैसं २,६,३,२; मै ४,१,१२; काठ ३१,९; क ४७,९ ।
- १२. अर्ध ए वे प्रजापतेरात्मनो धैर्यमासीदर्ध माल्व्यम् । मै २,४,२ ।
- १३. अर्ध ए इ प्रजापतेर्वायुरर्धं प्रजापतिः। मारा ६,२, २,११।
- १४. सात्मा वै (हार्य । माश ४,६,१,१;११,...]) प्रजापतिः । माश ४,५,९,२;६,१,१;११,५,९,१।
- १५. आनुष्दुभः (°भो वै [तां.]) प्रजापतिः । तां ४,५,७; तै ३,३,२,१ ।
- १६. आपो वा इदमग्रे सिळलमासीत्, तस्मिन् प्रजापतिर्वायुर्भुत्वाऽचरत् । तैसं ७, १,५,१।
- १७. आपो वा इदमासन् सिकलमेव, स प्रजापतिः पुष्करपर्णे वातो भूतोऽलेलीयत । काठ २२,९।
- १८. इमे (+वै [जै.]) लोकाः प्रजापतिः । जै ३,१३६: माश ७,५,१,२०।
- १९. उभयं वैतस्प्रजापितिर्निरुक्तश्च परिमितश्चापिरिमितश्च तद्या यजुब्कृताये करोति यदेवास्य निरुक्तं परिमित १ रूपं तदस्य तेन संस्करोत्यथ या अयजुब्कृताये यदेवास्याः निरुक्तमपरिमित १ रूपं तदस्य तेन संस्करोति । माश ६, ५,३,०।
- २०. उभयम् (पुमांश्च स्त्री चेति) उ ह वा एतद् भूत्वा प्रजापतिः प्रजाते । जै २,९।
- २१. जनाच्च खलु वा अतिरिक्ताच्च प्रजापतिः प्राजायत । तैसं ७,४,७,३ ।
- २२, ऊरू (प्रजापतेर्नक्षत्रियस्य) विद्याखे । ते १,५,२,२ ।
- २३. एकयास्तुवत प्रजा अधीयन्त, प्रजापतिर् (प्रजानां पतिर् [मै.]) अधिपतिरासीत् । तैसं ४, ३,१०,१: मै २,८,६: क २६,४।
- २४. एकस्सन् (प्रजापितः) भूयिष्ठभाग् ज्याहृतीनामुतैकस्सन् बहुर्भवति य एवं वेद । काठ ९,१३।
- २५. एको हि (क उ वै कि २९, ७); को वै मि १, ६,१२; ४, ७,७; तां.]) प्रजापतिः । तैसं ७,२,१०,३; में १,८,४; ३,६,५; काठ ३३,८; तां १६, १६,४।
- २६. एतद्वै प्रजापतेः प्रत्यक्षं रूपं यहायुः । की १९, २।
- २७. एतदै प्रजापते: शिरो यन्मृगशीर्षम् । माश २, १, २,८।
- २८. एता वाव प्रजापितः प्रथमां वार्च व्याहरदेकाक्षरद्वयक्षरां ततेति तातेति । तथैवैतत् कुमारः प्रथमवादी वार्च व्याहरत्येकाक्षरद्वयक्षरां ततेति तातेति । ऐआ १, ३,३ ।
- २९. एव उ एव प्रजापितयों यजते । ऐ २,१८।
- ३० एष (योऽयं चक्षुषि पुरुषः) प्रजापतिः। जैउ २,१४,२,१०; ४,११,३,१३।
- ३१. एष (चन्द्रमाः) प्रजापतिः। जै २,३।
- ३२. एव प्रजापतिर्थे बृद्यम् । माश १४,८, ४,९ ।

- ३३. एष वाव द्वादशाहो य एष (सूर्यः) तपत्येष इन्द्र, एष प्रजापतिरेष एवेदं सर्वम् । जै ३,३७२ ।
- ३४. एव वे प्रजापतिर्यद्शिः। ते १,१,५,५।
- ३५. एष वै प्रजापतियोऽसौ (आदित्यः) तपति । जै २,३७०।
- ३६. एष वै प्रजापती रूपेण यत्पूर्णा सुक् । मै १,६,७।
- ३७. एष ने प्रजापतेः प्रत्यक्षतमां यद्गाजन्यः । तस्मादेकः सन् बहूनामीष्टे यद्वेव चतुरक्षरः प्रजापति-श्रतुरक्षरो राजन्यः । माश ५,१,५,१४ ।
- ३८. एष वै प्रत्यक्षं यज्ञो यत्प्रजापतिः । माश ४, ३,४,३ ।
- ३९. एष वै मृत्युर्यत् प्रजापतिः प्रभूमानेव नाम । जै १,२९ ।
- ४०. एष (प्रजापतिः) वै बसिष्ठः । माश २,४,४,२।
- **४१. एष ह प्रजानां प्रजापतिर्यद्विश्वजित् । गो १,५,१० ।**
- ४२. एव ह वाव संवत्सरः प्रजापतिरास । जै ३,३७५ I
- **४३. एषा (सुरा) वै प्रजापतेवीयैवती तन्**र्वीयै प्रजापतिः । मै २,४,२ ।
- ४४. भो श्रावय इति चतुरक्षरम् । अस्तु श्रीषट् इति चतुरक्षरम् । यज इति द्वयक्षरम् । ये यजामहे इति पञ्चाक्षरं द्वयक्षरो वषट्कार एव वै प्रजापतिः सप्तद्शो यज्ञे Sन्वायत्तः । मै १,४,११।
- ध्रेष. कः प्रजापतिरिति संवत्सर इति । जै २,४२४।
- ४६. किकिटा ते मनः प्रजापतये स्वाहा । तैसं ३,४,२,१ ।
- ४७. किं जुन्दः । का देवता यस्मादिदं प्राणाद् (शिश्रात्) रतेः सिच्यतऽइत्यतिज्ञन्दाङ्गुन्दः प्रजापितिदेवता । माश १०,३,२,७ ।
- थ्ट. को वृक इति प्रजापितरिति, संवत्सर इति, तस्य किं सर्पणिमिति, अहोरान्ने इति । जै २,४२४।
- ४९. चतुर्विज्ञत्यर्धमासस्संवत्सरः । प्रजापतिः पञ्चविंशः । (देवाः) संवत्सरादेवैनांस् (असुरान्) तत् प्रजापतेरजयन् । जै २,९२ ।
- ५०. त ५ (प्रजापतिम्) रुद्रोऽभ्यायस्य विच्याध । माश १,७,४,३।
- ५१. तदभ्यमृशद्स्तित्यस्तु भूयोऽस्त्वित्येव तद्ववीत् (प्रजापतिः) ततो ब्रह्मैव प्रथममसुज्यत त्रय्येव विद्या । माश् ६,१,१,१० ।
- ५२. तदेता वाऽअस्य (प्रजापतेः) ताः पञ्च मर्त्यास्तन्व आसन् । लोम त्वङ् मांसमस्थि मञ्जा । अधैता अमृता मनो वाक् प्राणश्चक्षुः श्रोत्रम् । माश १०,१,१,४ ।
- ५३. तद्यदब्रवीत् (ब्रह्मा) प्रजापतेः प्रजाः सृष्ट्वा पाळयस्वेति तस्मात्प्रजापतिरभवत् तत्प्रजापतेः प्रजापतित्वम् । गो १,९,४।
- ५४. तद्यद् यज्ञे स्तूयते यच्छस्यते यस्प्रचर्यते सा प्रजापतेः सेनास । जै २, ६९ ।
- ५५. तद्वै लोमेति द्वेऽअक्षरे । त्विगिति द्वेऽस्गिति द्वे मेद् इति द्वे मा ए समिति द्वे स्नावेति द्वेऽअस्थीति द्वे मज्जेति द्वे ताः बोडश कला अथ य एतद्वत्तरे प्राणः सञ्चरति स एव सप्तद्शः प्रजापतिः । माश १०,४,९,९७ ।
- ५६. तपसा वै प्रजापतिः प्रजा असुजत । काठ ६,७।
- ५७. तपो वै तप्त्वा प्रजापितिविधायात्मानं मिथुनं कृत्वा प्रजया च पशुभिश्च प्राजायत ।
 मै १,९,६।

- ५८. तम् (प्रजापतिम्) अभ्यायत्याविध्यत् (रुद्रः)। ऐ ३, ३३।
- ५९. तव सम्पदेति प्रजापतिम् (अनुवन् देवाः) । जै १,२११ ।
- ६०. तवेमे लोकाः प्रदिशो दिशहच परावतो निवत उद्वतहच प्रजापते विश्वसम् जीवधन्य इदं नो देव प्रतिहर्य हब्यम् । मै ४,१४,१ ।
- ६१. तस्माऽएतस्मै सप्तद्शाय प्रजापतये। एतत्सप्तद्शमञ्ज ५ समस्कुर्वन्य एष सौम्योऽध्वरोऽथ या अस्य ताः षोडश कला एते ते षोडशस्त्रिजः। माश १०,४, १,१९।
- ६२. तस्मादु प्रजापतिः प्राणः। माश ७,५,१,२१।
- ६३. तस्माद् यर्तिकच प्राजापत्यं यज्ञे क्रियत उपा ५ श्वेव तिक्रयतऽहन्यवाड्ढि वाक् प्रजापतय भासीत् । माश १,४,५,९२ ।
- ६४. तस्य (प्रजापतेः) यः श्लेष्मासीत्स सार्धं ९ समवद्भुत्य मध्यतो नस्त उद्भिनत्स एष वनस्पतिरभवद्गज्जुदालस्तस्मात्स इलेष्मणः इलेष्मणो हि समभवत् । माश १३, ४,४,६ ।
- ६५. तस्य (प्रजापतेः) विद्वेव देवाः पुत्राः । माश ६,३,१,१७ ।
- ६६. तस्य वै प्रजापतेः सन्यं चक्षुरश्वयत् , ततो ये स्तोका अवापद्यन्त, तैरिद र्वर्षति । मै ४,६,३।
- ६७. तस्योखा चोॡखळं च स्तनी (अग्न्याख्यस्य प्रजापतेः) । तैसं ५,६,९,२ ।
- ६८. तां (उखाम्) विक्वेरेंवैर्ऋतुभिः सविदानः प्रजापतिर्विक्वकर्मा विमुञ्चतुं । ते ४,२,५,२ l
- ६९. ता (प्रजाः) अस्मात् (प्रजापतेः) सृष्टा अपाकाम १ स्तासान्दिवसद् भूस्यादद इति प्राणानादत्त ता एनं प्राणेष्वात्तेषु पुनरुपावर्त्तन्त । तां ७,५,२।
- ७०. तानिमांस्त्रीन् छोकान् जनियत्वाभ्यश्राम्मत् (प्रजापितः)। जै १ ३५७।
- ७१. तान् (अग्निवाय्त्रादित्यचन्द्रमसः) दीक्षितांस्तेपानानुषाः प्राजापत्याऽप्सरोरूपं कृत्वा पुरस्तात्प्रत्युदैत्तस्यामेषां मनः समपतत्ते रेतोऽसिञ्चन्त ते प्रजापतिं पितरमेत्यानुवन् रेतो वा असिचामहा इदं नो मासुया भूदिति । कौ ६,१।
- ७२. ताम् (प्रादेशमात्रीं पृथिवीम्) एमूष इति वराह उज्जघान सोऽस्याः (पृथिव्याः) पतिः प्रजापतिः । माश १४,१,१,११ ।
- ७३. ते ये शतं बृहस्पतेरानन्दाः । स एकः प्रजापतेरानन्दः । तैआ ८,८,४; तैउ २,८,४।
- ७४. तौ (वाक् च मनक्च) प्रजापतिं प्रश्नमैताम् ः स (प्रजापतिः) मनसे अन्ववित्, सा वागव्रवीद-हन्यवाडेवाहं तुभ्यम् प्रजापतये) असानीति, ः तस्माद्यत्किचोपा ५ शु क्रियते ः प्रजापतये हि क्रियते । मै ४,६,४।
- ७५. ती हैती प्रजापतेरेव स्तनी यद् ब्रीहिश्च यवश्च। ताभ्यामिमाः प्रजा विभर्ति । जै ३,३४६ ।
- ७६. त्रयस्ति ए शद् (+वै [तै.]) देवताः प्रजापतिश्चतुस्ति ए शः । तां १०,१, १६; १२,१३, २४; ते १,८,७,१; २,७,१,३-४ ।
- ७७. त्रिवां इदं प्रजापतिः सत्यं न्याहरत् । भूर्भुवः स्वरिति । मै ६,६,५ ।
- ७८. व्वं यज्ञस्त्वं विष्णुस्त्वं वषट्कारस्त्वं रुद्धस्त्वं ब्रह्मा त्वं प्रजापतिः । तैआ १०, ३१,१।
- ७९. देवासुरा वै संवत्सर प्रजापतावस्पर्धनतेषु च छोकेषु । जै २,९१।
- ८०. द्वादश मासाः पञ्चर्तवस्त्रय इमे कोका असावादित्य एकवि ९ श एव प्रजापतिः । तैसं ५, ४,१२,२ ।

- ८१. द्वादश वे मासाः संवत्सरस्य पञ्चर्तव एष एव प्रजापतिः सप्तद्शः । माश १,३,५,१० ।
- ८२. न वै प्रजापित सबनराप्तुमहत्येकधैवैनमाप्नोति, नर्चमन्वाह न यजुर्वदिति, न वै प्रजापितं वाचाप्तुमहिति मनसैवैनमाप्नोति । काठ २९,६; क ४४,७।
- ८३. निष्ठ्या (नक्षत्रम्) हृदयम् (नक्षत्रियस्य प्रजापतेः)। तै १,५,२,२।
- ८४. पञ्चमुखोऽसि प्रजापितः । शांआ ४,९; कौड २,९। [ब्राह्मणः, राजा, रयेनः, अग्निः, सर्वाणि भूतानि—पञ्च मुखानि]।
- ८५. पूर्णया स्त्रचा मनसा प्रजापतये जुहोति । काठ ८,३ ।
- ८६. पूर्णी वै प्रजापतिः समृद्धिभिक्षनो व्यद्धिभिः। काठ ८,११; क ७,८।
- ८७. प्रजननं प्रजापतिः । माश ५,१,३,१० (तु. जै २,१४७)।
- ८८. प्रजापतये मनवे स्वाहा । तैसं ४,१,९,१; मै २,७,७ ।
- ८९. प्रजापतिः खळु वै तस्य वेद यस्यानाज्ञातिमव ज्योगामयति । तैसं २, १, ६,५।
- ९०. प्रजापितः पश्चनस्रजत ते ऽस्मात्सृष्टा अपाकाम ५ स्तानेतेन (श्येतेन) साम्नाभिन्याहरते ऽस्मा अतिष्टन्त । तो ७, १०, १३ ।
- ९१. प्रजापितः प्रजा अस्जत ता असै श्रेष्ट्याय नातिष्ठन्त स आसां दिशां प्रजानाञ्च रसं प्रवृद्ध स्रजं कृत्वा प्रत्यसुञ्चत ततो ऽसै प्रजाः श्रेष्ट्यायातिष्ठन्त । तां १६,४,१ ।
- ९२. प्रजापतिः प्रजाः सस्जानः स व्यसंसत्, तस्माद् देवता ब्युदकामंत्रिमिन्द्र एव देवतानां नाजहात् स इन्द्रमत्रवीत्, कथं न्वहमितः पुनरन्वाभवेयम्, इति । जै २,४०९ ।
- ९३. प्रजापितः प्रजाः सृष्ट्वा रिरिचानो ऽमन्यत, स एता आप्रीरपश्यत्, ताभिरात्मानमा-प्रीणीत, यज्ञो वै प्रजापितयदेता आप्रियो भवन्ति, यज्ञभेवैताभिर्यंजमाना आप्रीणीते। मै ३, ९, ६।
- ९४. प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा विश्वकर्मा उभवत् । ऐ ४. २२।
- ९५. प्रजापतिः प्रजाः सुष्ट्वा व्यक्तंसत संवत्सरः, स छन्दोभिरात्मानं समद्धात्। ऐआ ३, २,६।
- ९६. प्रजापतिः प्रणीयमानः (सोमः)। काठ ३४, १५।
- ९७. प्रजापतिः प्रणेता (प्रदाता [काठ.])। काठ १३,१; तै २,५,७,३।
- ९८. प्रजापतिमु वाऽ अनु सर्वे देवाः । माश १३, ५, ३, ३ ।
- ९९. प्रजापतिरकामयत प्रजावेयेति, स द्वादशाहेनायजत, तेन प्राजायत । काठ ३४. ८ ।
- १००. प्रजापतिरकामयत प्रजास्सृजेयेति, संवत्सरो वै यज्ञो यज्ञः प्रजापतिः । काठ ३५, २०।
- १०१. प्रजापितरकामयत बहु स्थाम प्रजायेयेति । तां ६, १,१;५,१; ७, ५,१;६,१; १०,३,१।
- १०२. प्रजापतिरातिच्छन्दसम् (छन्दः) । शांआ ११. ७ ।
- १०३. प्रजापतिरानुब्द्धभः । जै १. १९७ ।
- १०४. प्रजापतिरालब्धो ऽक्वो ऽभवत् । तै ३, ९, २१, १; २२, १; २।
- १०५. प्रजापतिस्ति वा अहमेतं (शरीरस्थं पुरुषम्) उपासे । शांआ ६, १६; कौउ ४, १६।
- १०६. प्रजापतिरुषसं स्वां दुहितरं बृहस्पतये प्रायच्छत् । जै १, २१३ ।

- १०७. प्रजापतिरुषसमध्येत् स्वां दुद्दितरं तस्य रेतः परापतत्तदस्यां न्यविच्यत तदश्रीणादिदं में माऽदुषदिति तत्सदकरोत्पञ्चनेव । तां ८, २,१० ।
- १०८. प्रजापतिरूनातिरिक्तयोः प्रतिष्ठा । ऐ ५, २४ ।
- १०९. प्रजापतिरेव चन्द्रमाञ्चतुर्थी ब्रह्मा दक्षिणत आस्ते । जै २, २६२ ।
- ११०. प्रजापतिरेव दशममहः। जै ३. ३०८।
- १११. प्रजापतिरेव महावृतीयमहः । जै २, ४२९।
- १९२. प्रजापतिरेव संवत्सरः । तस्यैते प्राणा यत्पौर्णमास्यः । जै २,३९३ (तु. जै २,३९४) ।
- ११३. प्रजापतिरेव सप्तद्शः (सर्वम् [कौ.]) । कौ ६,१५;२५,१२; जै १,१९५ ।
- ११४. प्रजापितरेष यत् प्रातरनुवाकः । जै २, ३७ (तु. कौ ११,७;२५,१०) ।
- ११५. प्रजापतिर्दीकितो मनो दीक्षा । जै २, ५३: ६५ ।
- ११६. प्रजापतिर्नष्टस्यानुवेता । जै २, १५९: २०२ ।
- ११७. प्रजापतिर्वन्धुः । ते ३, ७, ५, ५।
- ११८. प्रजापतिर्बृहत् प्रजापतितामेवाइन्ते य एवं वेद । जै ३.२०।
- ११९. प्रजापतिर्भूतैः समनमत् । तैसं ७, ५, २३, २।
- १२०. प्रजापतिर्मनसा (मनसि [काठ]) अन्धो ८ च्छेतः । तैसं ४, ४, ९,१: काठ ३४,१४ ।
- १२१. प्रजापतिर्यंज्ञः (योनिः Lकाठ.])। काठ ११, ४; १३,१; ऐ २, १७; ४, २६; गो २, ३,८; ४,१२;६,१; जै २,७०; तै ३, २,३,१; माश्च १,१,१,१३;५,२,१७; ३,२,२,४।
- १२२. प्रजापतिरुकानामभिनेता । जै १, १३९।
- १२३. प्रजापितर्वराहो भूत्वा (अप्यु) उपन्यमज्जत् , तस्य यावन्मुखमासीत् , तावतीं मृद्मुइ-हरत्, सेयम् (पृथिवी) अभवत् । काठ ८,२ ।
- १२४. प्रजापतिर्वा ऽ अग्निः (अनुष्टुप् [जै.]) । जै १,२९०; माश २,३,३,१८ ।
- १२५, प्रजापतिर्वा अग्रं ज्येष्ट्यम् । जै २,९७।
- १२६. प्रजापतिर्वा s अतीमान् (त्रीत्) लोकांश्चतुर्थः । माश ४, ६, १, ४।
- १२७. प्रजापतिर्वा इदमप्र आसीदेक एव । माश ७,५,२,६ (तु. तां १६,१,१) ।
- १२८. प्रजापितवी इदमग्र आसीन् नान्यं द्वितीयं पश्यमानस्तस्य वागेव स्वमासीद् वाग् द्वितीया स ऐक्षत हन्तेमां वाचं विस्ते । इयं वावेदं विसृष्टा सर्वं विभवन्स एष्यतीति । जै २, २४४ (तु, तां २०,१४,२) ।
- १२९. प्रजापितवी इदमासीत्तस्य वाग् द्वितीयासीत्, तां मिथुनं समभवत् सा गर्भमधन, सास्माद् (प्रजापतेः) अपाकामत्, सेमाः प्रजा अस्जत, सा प्रजापितमेव पुनः प्राविशत्। काठ १२,५; २७, १; क ४२, १!
- १३०. प्रजापितर्वा इदमेक आसीत्, सो ऽकामयत प्रजाः पश्चन्रसृजेयेति, स आत्मनो वपासुद-खिदत् तामग्नौ प्रागृह्णात्, ततो ऽ जस्तूपरः समभवत् । तैसं २, १, १, ४।
- १३१. प्रजापतिर्वा इदमेक एवाग्र भास । सो ८ कामयत प्रजायेय भूयान्त्स्यामिति । ऐ २, ३३ (तु. जैउ १,१५,१,१)।

- १३२. प्रजापतिर्वा एक आसीत् सो ८ कामयत बहुः स्यां प्रजायेयेति, स मनसात्मानमध्यायत् , सो ८ न्तर्वाणभवत् स विजायमानो गर्भेणाताम्यत् , स तान्तः कृष्णः श्यावो ८ भवत् । तस्य वा असुरेवाजीवत् , तेन।सुरानसृजत । मै ४, २, १ (तु. ता ४,१,४) ।
- १३३. प्रजापतिर्वा एक आसीत् सो S कामयत यज्ञो भूत्वा प्रजाः स्जेयेति, स दशहोतार ए यज्ञमात्मानं व्यथत्त, स चित्ति ए सुचमकुरुत, चित्तमाज्यं "स दशधात्मानं विधाय मिथुनं कृत्वायतनमैछत् स "ते: (त्रिवृद्भिः प्राणैः) प्रजा असृजतः। मै १, ९, ३।
- १३४. प्रजापतिर्वा एष वृक्षाणां यद् राज्जुदालः । जै २,२७४।
- १३५. प्रजापतिर्वामदेव्यम् (साम)। जै १, १३९; २, १५।
- १३६. प्रजापतिर्वाव तत् । भारमनात्मानं विधाय तदेवानुप्राविशत् । तैआ १, २३, ८।
- १३७. प्रजापतिर्वाव महान्। तां ४, १०, २।
- १३८. प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनो गन्धर्वस्तस्यर्कसामान्यप्सरस एष्टयः (वह्नयः [तैसं.])। तैसं ३,४,७, १-२; काठ १८,१४ (तु. काठ २०,१; शांआ २, १७)।
- १३९, प्रजापतिर्विश्वजित् (°विंश्वे देवाः [जै.]) । कौ २५, ११;१२; भ, जै १, ६ ।
- १४०. प्रजापतिचै देवानां वीर्यवत्तमः। माश १३, १,२, ५।
- १४१. प्रजापतिवै पिता देवानां स जनिता स विभवसुः। जै ३, १३५।
- १४२. प्रजापतिचै पृथिज्यै जनिता। मारा ७, ३, १, २०।
- १४३. प्रजापितवें प्रजाः सस्जानो रिरिचान इवामन्यत । तस्मात्प्राच्यः प्रजा आसुर्नास्य प्रजाः श्रिये ८ न्नाद्याय तस्थिर । स ऐक्षतारिक्ष्यहम् । अस्मा ८ ड कामायासृक्षि न मे स कामः समार्षि । माश ३, ९, १, १-२ ।
- १४५. प्रजापतिवै प्रत्नः (बृहदुक्षः [माराः]) । जै ३,२८६; मारा ४,४,१,१४।
- १४६. प्रजापतिवैं बृहन्विपश्चित् । माश ६, ३, १, १६।
- १४७. प्रजापतिर्वे ब्रह्मा (+यज्ञस्य [मै.]) । मै १, ११, ७; ४,४, ५; काठ १४, ७; गो २,५,८।
- १४८. प्रजापितवें भरतः स हीद र सर्वं बिभित्ते । माश ५, ८, १,१४।
- १४९. प्रजापतिवै भुवनस्य पतिः । तैसं ३, ४, ८, ६।
- १५०. प्रजापतिषे भूतः । तै २, १, ९, ३ (तु. क ४८,१५; तै ३, ७,१,३;२,१) ।
- १५१. प्रजापितवें मनः। की १०, १; २६, ३; ते ३, ७,१,२; माश ४, १,१,२२ सा १,१,९ (तु. माश ८, ५, २, २)।
- १५२. प्रजापतिर्वे मनुः स हीद ए सर्वममनुत । माश ६ ६, १, १९ ।
- १५३. प्रजापितवें मूर्धा (यज्ञः Lगो., ते.])। गो २, २, १८; ते १, ३,१०, १०; माश ८,२, ३,१०।
- १५४. प्रजापितवे यदमे ब्याहरत् स सत्यमेव व्याहरद् एतद्वाव स त्रिब्याहरद् भूर्भुवस्व-

रित्येतद्वे वाचस्सत्यम् । काठ ८, ४।

१५५. प्रजापितेवे युक्षानः स मन एतसे कर्मणे ऽ युङ्क । माश ६, ३, १, १२ ।

१५६. प्रजापितवे रथन्तरम् (वसिष्ठः [कौ.])। कौ २५,२; २६, १५; जै १, २३१।

१५७. प्रजापतिवैराजम् । तां १६, ५, १७।

१५८. प्रजापतिर्वे वाचस्पतिः (वाक्पतिः धाश ३, १, ३, २२।)। माश ५, १,१,१६।

१५९. प्रजापतिवै वामदेव्यम् (वामदेवः [शांआ.])। जै १, २२९; माश १३, ३, ३, ४; शांआ १,२।

१६०. प्रजापतिवै विश्वकर्मा । जै २,२३३; माश ७,४, २,५; ८,२,१, १०; ३,१३ ।

१६१. प्रजापतिचै विष्टम्भः माश ८, २, ३, १२।

१६२. प्रजापतिवै वृष्ट्या ईशे। तैसं २, १, ८, ५।

१६३. प्रजापितवें ज्योमा (ज्योम कि ३, ३०९।)। जै २,८८; माश ८,४, १, ११।

१६४. प्रजापतिवें संवत्सरः पंचविंदाः । शांआ १, १ (तु. जै १, १६७)।

१६५. प्रजापतिवै सविता (सुपर्णो गरुतमान् [माजाः]) । ता १६, ५, १७; मारा १०, २, २, ४ ।

१६६. प्रजापतिवै सोमाय राज्ञे दुहितरं प्रायच्छत्सूर्या सावित्रीस् । ऐ ४, ७।

१६७. प्रजापितवै स्वां दुहितरमध्येदुषसं तस्य रेतः पराऽपतत् । ते देवा अभिसमगच्छन्त । मै ३, ६, ५।

१६८. प्रजातिर्वे (°हिं [तां.]) स्वाराज्यम् । जै २. ८६; तां १९, १३,३,२२,१८,४।

१६९. प्रजापतिवै हिरण्यगर्भः (हिङ्कारः Lतां.]) । तैसं ५, ५,१, २; तां ६, ८,५; माश ६, २,२,५ ।

१७०. प्रजापितिई खलु वा एतत् स्तोत्राणां यद् वामदेव्यम् । यथा ह वा इदं प्रजापतौ सर्वा जातविद्याः प्रतितिष्ठ-त्येवं ह वै वामदेव्ये सर्वाणि स्तोत्राणि प्रतितिष्ठन्ति । जे ३, ३०१ ।

१७१. प्रजापतिह वा इदमग्र एक एवास । माश २, २, ४, १ !

१७२. प्रजापतिई वा ऽ एष यद ५ छः (प्रहः)। माश ११, ५, ९, १ ।

१७३ प्रजापतिहिं वाक्। ते १, ३, ४, ५।

१७४. प्रजापतिह्यातमा । माश ६,२,२,१२।

१७५, प्रजापतिह्येष सुवनेषु ज्येष्टः। जै २,१४४।

१७६. प्रजापतिइचतुस्त्रि ५ शो देवतानाम् । तां १७,११,३;२२,७.५।

१७७. प्रजापतिः संबत्सरः (सदस्यः धो.।) । ऐ ४,२५; गो २, ५,४; जै २,५६ (तु. काठ १२,५)।

१७८. प्रजापतिः (+वै । मै ४, ४,७; १०; ७;६; गो २, २,१३; ५, ८; जै १, १३२ ३४६; २, ६; ८८; ९७; ९९; ९४; १४७; १०५; ३१०; ३८६; ३, ३६; तां २, १०, ५; १७,९,४; तै १, ५, १०,६]) ससद्राः । तैसं ७,१,१,६; मै १, ११, १०; ४,४,१; काठ १४,४; २६,४; ३३,८; ३४,९।

१७९. प्रजापितः सप्तद्याक्षरेण सप्तद्य ५ स्तोममुदजयत् । तैसं १,०,११,२।

१८०. प्रजापतिः सम्भ्रियमाणः (प्रवर्ग्यः) । तैआ ५, ११, १ ।

१८१. प्रजापतिः सविता भूत्वा प्रजा असृजत । तै १,६,४,९।

१८२, प्रजापतिः साम (+स्वरः [ष.]) । तैसं ३, ३,२,१; ष ३, ७ ।

- १८३. प्रजापतिः स्वरसामानः । कौ २४,४;५;९ ।
- १८४. प्रजापतिः स्वर्गस्य छोकस्याभिनेता (°भिनयिता । जै २,९९।) । जै १,३४६ ।
- १८५. प्रजापतिः स्वर्गो लोकः । श्रीस्तत् । जै २,१९५ ।
- १८६. प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजगृहुषस्सप्तमिनिद्रयस्यापाकामत् । काठ ९, १२ ।
- १८७. प्रजापते त्वं निधिपाः पुराणो देवानां पिता जनिता प्रजानाम् । पतिर्विद्यस्य जमतः परस्पा हविनों देव विहवे जुषस्य । मै ४,१४,१; तै २,८,१,३ ।
- १८८. प्रजापतेरक्ष्यश्वयत् । तत् परापतत् । तदपः प्राविशत् । ततोऽइवस्समभवत् । यदश्वयत् तस्मादश्वः । जै २,२६८ (तु. तैसं. ५,३,९२,१; मै १, ६,४)।
- १८९ प्रजापतेरक्ष्यश्वयत् । तत् परापतत् । सोऽकामयत पुनर्मा चक्षुराविशेदिति । स एतत् (शैशवम्) सामापश्यत् । तेनास्तुत । ततो वै तं चक्षुः पुनराविशत् । अश्व एव श्रुचिर्भूत्वैनं पुनराविशत् । तज्ज्योतिवै चक्षुः । जै ३,१०२ ।
- १९०. प्रजापतेहत्तरा (आहुतिः)। तै २,१,७,१।
- १९१. प्रजापते रेतः (असि)। मै ४,९,१।
- १९२. प्रजापते रोहिणो (नक्षत्रम्)। तै १,५,१,९।
- १९३. प्रजापतेर्वा भामहीयवस् (इदं सर्वम् । जै २,१९३।) । जै २,१९४।
- १९४. प्रजापतेर्वा एतदुक्यं यत्प्रातरनुवाकः । मै ४, ५,३; ऐ २,१७ ।
- १९५. प्रजापतेर्वा एतदुद्रं बत्सदः । मै ३,८,९; जै १,७१; तां ६,४,११।
- १९६. प्रजापतेर्वा एतद्वपं यत्सक्तवः। ते ३,८,१४,५।
- १९७. प्रजापतेर्वा एतानि पक्ष्माणि यदश्ववालाः । तैसं ६,२,१,५।
- १९८. प्रजापतेर्वा एतानि इमश्रूणि यहेदः। तै ३,३,९,११।
- १९९. प्रजापतेर्वाऽ एतेऽ अन्धसी यत्सोमश्च सुरा च । माश ५,१,२,१०।
- २००. प्रजापतेर्वा एती प्राणापानी यदुत्सेधनिषेधी। जै ३,२८९।
- २०१. प्रजापतेर्वी एती स्तनी, यज्ञमस्य (प्रजापतेः) देवा उपजीवन्ति वर्षं मनुष्याः। मै १,६,५।
- २०२. प्रजापतेर्वा एष स्तनो यद् वल्मीकः । मै १,६,३।
- २०३. प्रजापतेर्विभानाम लोकः। तैसं १,६,५,९।
- २०४. प्रजापते हैं वे प्रजाः सस्जानस्य पर्वाणि विसस्त ५ सुः । स वे संवत्सर एव प्रजापतिस्तस्यैतानि पर्वाण्यहोरात्रयोः सन्धी पौर्णमासी चामावास्या चऽर्जुमुखानि । माश १,६,३, ३५-३६ ।
- २०५. प्रजापतेस्त्रयश्चि एशद् दुहितर आसन्, ताः सोमाय राज्ञेऽददात्, तासा ए रोहिणीमुपैत्, ता ईर्वन्तीः पुनरगच्छन्। तैसं २,३,५,१।
- २०६. प्रजापती त्वा मनसि जुहोसि। तैसं ३,१,२,२।
- २०७. प्रजाः सृष्ट्वा (प्रजापतिः) सर्वमाजिमित्वा व्यक्षंसत । माश ६,१,२,१२।
- २०८. प्राणः (+प्राणा उ वै धाश ८,४,१,४।) प्रजापतिः । माश ६,३,१,९।
- २०९. प्राणो हि प्रजापतिः । प्रजापति ५ होवेद ५ सर्वमनु (प्रजायते) । माश ४,५,५,१३।
- २१०. प्रादेशमात्रीः समिधो भवन्ति । एतावान् ह्यात्मा प्रजापतिना संमितः । क ६,५ ।

- २११. बृहस्पतिस्वा प्रजापतये ज्योतिष्मतीं जुहोतु । तैसं ३ ३,१०,१ ।
- २१२. ब्रह्ममयो हिरण्यमयोऽमृतः प्रजापतिस्समभवत् । एषैव विद्युत् । स एष एव त्रयो वेदः। योध्वा विद्युत् तानि सामानि, या तिरश्ची ता ऋचो यदभीक्ष्णं मन्मलायति तद् यजुः। जै ३, ३४०।
- २१३. ब्रह्म वै प्रजापतिर्वाह्मो हि प्रजापतिः । माश १३,६,२,८।
- २१४. मन इव वै (हि [तैसं., तै.]) प्रजापतिः । तैसं २, ५,११,५; काठ ३१,१५; ३५,१७; क ४८,१५; जे २,७७; १९५; ते २,२,१,२ (तु. जे २,९; ४५; ४७; १७४; ते ३,७,१,२)।
- २१५. मनसा प्रजापतये जुह्नति । तैसं २,५,११,५।
- २१६. मनसा वा इमां (पृथिशीम्) प्रजापतिः पर्यगृह्णात् । मै १,८,७।
- २१७. मनसा वै प्रजापतिर्यज्ञमतनुत । मै १,४,१०; काठ ३२,७।
- २१८. महदूरो वै प्रजापतिः। जै २,१२।
- २१९. मातेव च पितेव च प्रजापतिः। माश ५,१,५,२६।
- २२०. सूर्धा वयः, प्रजापतिइष्टन्दः । तैसं ४,३,५,२; मै २,८,२।
- २२१. य एवं विद्वान् सुरां पिबति, प्रजापतेर्वा एवा तन्वींय प्रजापतिर् वीर्यमेवास्मिन् द्रशाति । काठ १२,१२।
- २२२. यः प्रजापतिस्तन्मनः। जैउ १,११,१,२।
- २२३. यच्छयैतेन (साम्रा) हिङ्करोति प्रजापनिरेत्र भूत्वा प्रजा अभिजिञ्जति । तां ७,१०,१६ ।
- २२४. यजमानो वै (+होव स्वे यज्ञे [माश.]) प्रजापितः । मै ३.७,४ माश १,६,१,२०।
- २२५. यज्ञः (°ज्ञ उ वै कि., ते.) प्रजापतिः । तैसं ३,२,३,३; मै १,१०,५;३,७,९;४,४,१०;६,६; काठ २२, १; २३, २; क ३५,८; को १०, १; १३, १; २५,११; २६, ३; ते ३,३,७,३; माश ११,६,३,९।
- २२६. यज्ञो वै प्रजापितः (+ यदेता भाष्रियो भवन्ति यज्ञमेवैताभिर्यजमाना भाष्रीणीते [मै ३, ९, ६])। तैसं २,५,७,३; ५,१,८,३; ७,५,७,४; मै ३,६,५; ४,७,८; काठसंक १४१: ६।
- २२७. यदुद्यति सूर्ये क्रियत एतद्वै प्रजापते रूपं यहीष उदेति सर्वा वा एतं प्रजाः प्रतिनन्दन्ति । काठ ३७,९ ।
- २२८. यान्वे तान्त्सप्त पुरुषान् । एकं पुरुषमकुर्वन्त्स प्रजापतिरभवत् । माश १०,२,२,१।
- २२९. या (प्रजापतेर्दुहिता) रोहित् (रक्तवर्णा मृगी) सा रोहिणी (अभूत्)। ऐ ३,३३।
- २३०. यावान्वाऽएकः प्रन्याधस्तावांस्तिर्यङ् प्रजापतिरथ यावत्ससद्श प्रन्याधास्तावानन्वङ् प्रजापतिः । माश ५,१,५,१३ ।
- २३१. यावान्वै प्रजापतिरूर्द्ध्वस्तावा ए स्तिर्व्यङ् । तां १८,६,२।
- २३२. यासां प्रजापतिरुदाजतायुर्नाम रूपं पश्चनामपराक्षं धाम पश्यमानः । मै ४, २,११ ।
- २३३. योनिवें प्रजापतिः। म २.५.१।
- २३४. यो ह्यंव सविता स प्रजापतिः। गो १, ५, २२: माश १२, ३,५, १।
- २३५. रथोऽश्वैः प्रजापतये समनमद् भूतेभ्यः समनमत्। तैसं ७,५,२३,२।
- २३६. रूपं वै प्रजापतिः "नाम वै प्रजापतिः । तै २,२,७,१ ।

- २३७. रूपमेव तत्प्रजापतिर्हिरण्यमन्तत श्रात्मनो ऽकुरुतः तस्मादाहुर्हिरण्मयः प्रजापतिरिति । माश १०,१,४,९ ।
- २३८. रोहिणी देव्युदगात् पुरस्तात् प्रजापित ५ हिवषा वर्द्धयन्ती । ते ३,१,१,२ ।
- २३९. रोहिणी नक्षत्रं, प्रजापतिर्देवता । मे २,१३,२०।
- २४०. लोमशं वै नामैतत् प्रजापतेच्छन्दो लोमशाः पश्चवः प्रजायन्ते । काठ २२, १ (तु. तैसं ५,१,८,४)।
- २४१. वयुनाविदित्येष (प्रजापतिः) हीदं वयुनमविन्दत् । माश ६,३,१,१६ ।
- २४२. वाग्वा अनुरदुप्, प्रजापितः पङ्क्तिर्वाचि वा एतत् प्रजापितमप्यस्नाट् प्रजननाय, तिन्मथुनम् ।
 मै २,३,७ ।
- २४३. वाग्वाऽ सस्य (प्रजापतेः) स्वो महिमा । माश २,२,४,४ (तु. माश १,४,२,१७)।
- २४४. वाग्वै (वाग्वि [माश १,६,३,२७]) प्रजापति: । माश ५,१,५,६; १३,४,१,१५।
- २४५. वाजपेययाजी वाव प्रजापतिमाप्नोति । तां १८,६,४।
- २४६. वायुद्धेव प्रजापतिस्तदुक्तमृषिणा पवमानः प्रजापतिरिति । ऐ ४,२६ ।
- २४७. च्युष्टायां पुरा सूर्यस्योदेतोरनुबूयादेव हि प्रजापतेलेंकिः। मै ४,५,३।
- २४८. शरीरे प्रजापतिः। शांआ ६,२; कौउ ४,२।
- २४९. षष्ठायतनो वै प्रजापतिर्देवतानाम् । जै २,३४८; ३,१३६ ।
- २५०. स (प्रजापतिः) आत्मन्नाज्यमधत्त । तैसं २,६,३,१।
- २५१. स (प्रजापितः) उदरादेव मध्यात् सप्तदशं स्तोममसृजत जगतीं छन्दो वामदेव्यं साम विश्वान् देवान् देवतां वैश्यं मनुष्यं गां पश्चम् । जै १,६९ ।
- २५२. स (प्रजापतिः) उ वाव भुवनस्य गोपाः । जैउ ३,१,२,११।
- २५३. स (प्रजापतिः) एतां ब्राह्मणस्पत्यां प्रतिपद्मपश्यत् । तया ब्रह्मण्वतीः प्रजा असृजत । ता अस्य सृष्टा न पराभवन् । जै २,१८५ ।
- २५४. स एव पुरुषः प्रजापतिरभवत् । माश ६,१,१,५।
- २५५. स (संवत्सरः) एव प्रजापतिस्तस्य मासा एव सहदीक्षिणः । ता १०,३,६ ।
- २५६ स (प्रजापतिः) एवास्मिन् (यजमाने) भायुद्धाति । तैसं २,३,२,१ ।
- २५७. स एवेष प्रजापतिस्सप्तद्शोऽन्नादस्तोमोऽभवत् । जै ३,३२४।
- २५८. स एष (प्रजापितः) पिता पुत्रः । यदेषो (प्रजापितः) ऽग्निमसृजन तेनेषो ऽग्नेः पिता यदेत-मग्निः समद्धात्तेनैतस्याग्निः पिता, यदेष देवानसृजत तेनेष देवानां पिता यदेतं देवाः सम-द्धुस्तेनैतस्य देवाः पितरः । माश्च ६,१,२,२६।
- २५९. स एष प्रजापतिरेव संवत्सरः । की ६,१५।
- २६०. स एष वायुः प्रजापतिरसिस्त्रैष्टुभे Sन्तरिक्षे समन्तं पर्यक्रः। माश ८,३,४,१५।
- २६१. स एष संवत्सरः प्रजापतिः षोडशकरुः । माश १४,४,३,२२ (तु. माश ७,२,२,९७)।
- २६२. स (प्रजापितः) ऐक्षत किं तु तद्भूपं दुर्वीय यन् मेऽन्यो नाभ्यारोहेदिति । सोऽजः पृक्षिरभवत् । तस्माद्वं पृक्षिं नाधिगच्छाम । जै ३, ३४९ ।
- २६३. स (प्रजावितः) ऐक्षत यक्षिरुक्तमाहरिष्याम्यसुरा मे यज्ञ ५ हिनध्यन्तीति सोऽनिरुक्तम् (परोक्षम्) आहरत् । तां १८,१,३।

- **२६४. संवत्सरः प्रजापतिः** (+यज्ञः [जै.]) । मै १,१०,८; काठ १२,५; ऐ १, १;१३; २८; २,१७; गो २, ३,८; ६,१; जै १,१३५;२,१११; ३०४; तां १६,४,१२; तै १,४,१०,१० ।
- २६५. संबत्सरं पितरं प्रजापति प्रीणयन्ति (यजमानाः), स एनान् प्रीतः प्रीणाति । जै २,३७१।
- २६६. संवत्सरो यज्ञः (+प्रजापतिः [माश.]) । मै ४,६,६; माश २,२,२,४ ।
- २६७. संवत्सरो वै प्रजापतिः । माश २,३,३,१८; ३,२,२,४; ५,१,२,९ ।
- २६८. संवत्तरो वै प्रजापितरेकशतिवधः । तस्याहोरात्राण्यर्धमासा मासा ऋतवः षष्टिर्मासस्याहोरान् त्राणि मासि वै संवत्सरस्याहोरात्राण्याप्यन्ते । चतुर्वि ५ शतिरर्धमासास्त्रयोदश मासास्त्रय ऋतवस्ताः शतिवधाः संवत्सर एवैकशततमी विधा । माश १०,२,६,१ ।
- २६९. स (प्रजापतिः) तूर्णों मनसाध्यायत्तस्य यन्मनस्यासीतद् बृहत्समभवत् । स भादधीत गर्भों वे मे ऽयमन्तर्हितस्तं वाचा प्रजनया इति । स वाचं व्यसृजत । ता ७,६,१-३ ।
- २७०. सत्य ५ हि प्रजापतिः । माश ४,२,१,२६ ।
- २७१. स (प्रजापितः) दशधात्मानं विधाय मिथुनं कृत्वा स आयतनमैच्छत् । स त्रिवृतमेवायतनम-चायत् प्राणान् । काठ ९, ११।
- २७२. स (प्रजापितः) दशधात्मानं ज्यथत्त, तस्य चित्तिस्त्रुगासीश्वित्तमाज्यं वाग्वेदिराधीतं बर्दिः, केतो अग्निविज्ञातमग्निद् (°ग्नीद् मि १, ९,९]) वाचस्पतिहोता मन उपवक्ता प्राणी हविः, सामाध्वर्युः । काठ ९,१९ ।
- २७३. सप्तदशः प्रजापतिः । तैसं ६,२,१०,६; ७,३,८,२; काठ १४, ७; जै १, १९३; २, ९०; तै १,३,३,२ (तु. मै १, ११,६)।
- २७४. सप्तदशारिकः कार्यस्त्रयोदशेन प्रजापितना संमितः । मै ३,९,२।
- २७५. ससद्वा वे प्रजापितः (+द्वादश मासाः पंचर्तवो हेमन्तशिशिरयोः समासेन तावान्तसंवत्सरः [ऐ १,१])। मै ३,८,९; ऐ १,१६; ४,२६; कौ ८,२; १०,६; १६,४; गो २,१,१९; कै २, ३४९; माश १, ५,२,१७; ५,१,२,११।
- २७६. सप्तविधो वाड अग्रे प्रजापतिरसुज्यत । माश १०.२.३.१८ ।
- २७७. स प्रजापतिः पुष्करपणे वातो भूतो ऽलेलीयत । क ३५,३।
- २७८. स (यजमानः) प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते । तै २,२,१,२ ।
- २७९. स (प्रजापितः) बाहुभ्यामेवोरसः पञ्चदशं स्नोममस्जत त्रिष्टुभं छन्दो बृहत् सामेन्द्रं देवतां राजन्यं मनुष्यमश्वं पश्चम् । जै १,६८ ।
- २८०. समुदं व नामैतत् प्रजापतेश्छन्दः। क ३१, ६।
- २८१. स यः स प्रजापतिव्येख ५ सत । अयमेव स यो ऽत्रमनिश्चीयते ऽथ या अस्मात्ताः प्रजा मध्यत उदकामन्नेतास्ता वैश्वदेव्य इष्टकाः । माश ८, २, २,६ ।
- २८२. स योऽयं (वायुः) पवते स एष एव प्रजापतिः । जैउ १, ११, २, ३।
- २८२. सब बे (हि [साश १३,६, १, ६]) प्रजापितः । माश १, ३, ५,१०; ४,५,७,२; १३, ६,१,६; की ६,१५; २५,१२; गो २,१,३६ (तु. काठ ३३, ८: माश ५,१,१,४: १०, २,३,१८)।
- २८४. सर्वाणि छन्दाः ५ सि प्रजापतिः । माश ६, २,१, ३०।
- २८५. सर्वा वा अन्या देवता यातयान्नीः, प्रजापतिरेवायातयामा । मे ४,८,९ ।

- २८६. सर्वेषामेवैतत्पञ्चनां मेधेन संवत्सरं पितरं प्रजापतिं प्रीणयन्ति । स एनान् प्रीतः प्रीणाति । जै २. ३७१।
- २८७. स (प्रजापतिः) वाचमयच्छत्स संवत्सरस्य परस्ताद्वयाहरद् द्वादशकृतवः। ए २,३३।
- २८८. सर्विशो (सिवता [जै १,६]) वै प्रजापितः। जै १,६; २९।
- २८९. स (प्रजापती रुद्रेण) विद्ध कथ्वे उद्प्रपतत्तमेतं सृग (मृगशीर्षनक्षत्रम्) इत्याचक्षते । ऐ है, इह ।
- २९०. स वै यज्ञ एव प्रजापतिः। माश १, ७, ४, ४।
- २९१. स (प्रजापितः) संवत्सरे व्याजिहीर्षत् । माश ११, १, ६,३ ।
- २९२. स (प्रजापित:) सर्वाणि भूतानि सृद्वा रिरिचान इव मेने स सृत्योविभयांचकार। माश १०, ४, २, २।
- स (प्रजापितः) हैवं षोडशधाऽऽत्मानं विकृत्य सार्धं समैत्। तद्यत् सार्धं समैत् तत्सा-न्नस्सामत्वम् । जैउ १, १५, ३,७।
- २९४. स हैष भूरेव नाम यज्ञकतुः एतेन ह वै यज्ञेनेष्ट्वा प्रजापितरभवत् । यदभवत् तस्माद् मुः। जै २. १४७।
- २९५. सा या सहस्रतम्यास विद्युद्धैव सा भूत्वा प्रजापति विदेश । जै २, २६५।
- २९६. सा (सीता सावित्री) ह पितरं प्रजापतिमुपससार । त १ होवाच । नमस्ते अस्तु भगवः। तै २, ३, १०, १।
- साहस्रः (°स्नो वै [मै.]) प्रजापतिः । तैसं ५, २,८,३; ४,२,४; मै ३,३,४।
- २९८. साहस्रवता प्रोक्षतिप्रजापतेराप्त्ये। तैसं ५,४,२,४।
- २९९. सोऽब्रवीद् (प्रजापितः) अनिरुक्तं साम्नो वृणे स्वर्ग्यमिति । जैउ १, १६,३, ६ ।
- २००. सोमो वै (हि [माश ५, १, ५, २६]) प्रजापतिः। माश ५, १, ३, ७; ५,२६।
- ३०१. स्वरान्तेन वै व्यहेण प्रजापतिर्मृत्योरात्मानमन्नायत, निधनान्तेन प्रजाम्, इलान्तेन पश्चन्। एताबद् वावास्ति यदास्मा प्रजा पशवः । जै ३,३१९ ।
- ३०२. हस्त (नक्षत्रम्) एवास्य (नक्षत्रियस्य प्रजापतेः) हस्तः । तै १, ५, २, २ ।
- ३०३, हिंकारवद्भिवैं प्रजापतिः प्रजाभ्यो ८ जार्थं प्रायच्छत् । जै ३, २१४ ॥ [°ति अंशु १;४; अग्नि- ६१; १८३; २०८;५७७;५७८;५७९;५८१; ६९४; ७४८;७५८; ७५९; अग्निचयन— ३; अग्निष्टोम- ३६; अथर्वन- ९;१३; अनिरुक्त- ५; अनुमति- १२; अनुष्टुम्- १८;३८;४९; अन- २०;८९; अनाद- ४; अप् ९२;१५२;१९७; अभीवर्त- ४; अमावास्या- १९; असृत-३६; अर्धमास- १३; अवि- १४; अश्व- ७;८,६४;६५;६६; अश्वमेध- ९९; असुर- ७०;७७; अहोरात्र- २०; आग्रयण- ११; आचार्य- १; १आज्य- १४; आत्मन्- २;१५; आदित्य- ४४; १८२;२७८;२७९;३१८;३४८; आयुस्- ४५; आहवनीय- २४; इन्द्र- ३९;८५;२२७;३३१; ३५७; इन्द्र-प्रजापति-; उदुम्बर- १; उद्गातृ- १०; १६; उद्गीथ- ६; उषस्- ७-१०; ऊर्ध्व-सद्मन्-; ऋक्साम- ७;८; ऋषभ- १०; एक-; एकविंश- २०;३७; ओदन- ४; ओषधि-६४; क- २-५; ८; कनीनिका-; कृत्तिका- ८; ऋतु- ४; क्षत्र- २२; ६३; गायत्री- २; गाईपत्य- १६; गृहपति- ६; गो- ३०; गोमृग- ३; घृत- १२; घृतस्त्युन्निधन- २; चक्कुस्-

५३; चतुर्होतृ- २१; चतुर्हित्रश- ३; चन्द्र- २; चन्द्रमस्- ४;७७; चित्पति- १; छन्दस्- ८४; ८५;जमदग्नि- ८; जय- ३; ज्योतिष्मत्- २; तत- १; त्रयरिंत्रश- २०; त्रयोदश- २; त्रिवत- ४९; त्रष्ट्- १५; दश् - १५; द्रावत्रात्र- १; द्रावत्राह्- ६; १७; १९; धातृ- १६; धूम-; नक्षत्र- २२; निधन- ७; वृन्वक्षस्- २; वृन्मणस्-; ग्यून- २; पञ्चविंश- १०;१३; पयस्या- ७; परमेष्ठित- ६;१४; पर्वत- १; पश्च- २३५; पश्च- १; पितृ- ६३; १११; पुरुष- ५१; ५५; ७०; ७४९; २०१; २००; पौर्णमासी- ६; प्रजनन- २; प्रजा- ३९-४४;६९; ९५ द्र.]। प्रजापति-श्रेष्ठ- देव- १५२ द्र.।

प्राजापत्य,त्या-

- १. भइवस्तूपरो गोमृगस्ते प्राजापत्याः । काठ ४८,२ ।
- २. डभयमेतत् प्राजापत्यं यत् सोमइचापश्च । काठ २९,५; क ४५,६ ।
- ३. तत एतं परमेष्ठी प्राजापत्यो यज्ञमपत्रयद्यदर्शपूर्णमासी । मारा ११,१,६,१६ ।
- थ. त्रयो वै प्राजापत्या ऋत्विजः । उद्गाता, प्रस्तोता, प्रतिहर्ता । मै ४,६,४।
- ५. देवाश्च वाऽअसुराश्च । उभये प्राजापत्या पस्पृधिर । माश १,५,४,६ ।
- ६. प्राजापत्यं वै वामदेव्यम् (षष्ठमहः [की.]) । की २३,८;२५,११;१५; तां ४,८,१५;११,४,८ ह
- ७. प्राजापत्यं (पयः) समिधि । मै १,८,१०।
- ८. प्रानापत्यः प्राणः (प्रस्तोता [मै.]) । तैसं ३,२,६,३; मै ४,४,८; तै ३,३,७,२।
- ९, प्राजापत्यं बहुरूपमालभेत पशुकामः । मै २,५,११।
- १०. प्राजापत्यं महावतम् । जै २,१०।
- ११. प्राजापत्यः षोडशी (प्रहः) । मै ४,७,६ ।
- १२. प्राजापत्या रात्रिरानुष्टुभी । मै ३, ८, ९ ।
- १३. प्राजापत्या वै पशवः (+ तेवा ५ रुद्रोऽधिपतिः Lतैसं ३,१,५,१]) । तैसं २,३,२,९; ३,१,५,१; मै २,२,४; ५,१ (तु. मै २,३,६;५,११) ।
- १४. प्राजापत्या समित् । मै १,८,४।
- १५. प्राजापत्येनैव यज्ञेन(अर्वमेधेन) यजते कामप्रेण । अपुनर्मारं एव गच्छति । ते ३,९,२२,४ ।
- १६. प्राजापत्यो (+ वै [मै., गो.]) ब्रह्मा । मै ४,८,३; गो २३,१८; तै ३,३,८,९ ।
- १७. प्राजापत्यो यज्ञः। काठ ३१, १५; जै २,२६१; तै ३,७,१,२।
- १८. प्राजापत्यो (+वै ८तै ३,३,७,२;८,९]) वेदः (दभर्मुष्टिः) । तै ३,३,२,१; ७,२; ८,९ ।
- १९. प्राजापत्यो वे वस्मीकः (वे सोमः काठ ३५,१६; क ४८,१४)। काठ ३५,१६; १९; क ४८,१४;१७; ते ३,७,२,१।
- २०. मनोऽ सि प्राजापत्यम् । तैसं १, ६, २, २; काठ ४,१४।
- २१. मयुः प्राजापत्यः । तैसं २, ४, ४, १; मै ३, १४, १२; काठ ४७, २।

- २२. यदेष प्राजापत्यो द्वादशकपालः (पुरोडाशः)। मै ३, १, १०।
- २३. रोहितो धूम्रलोहितः कर्कन्धुरोहितस्ते प्राजापत्याः । काठ ४९, १ ।
- २४. वियोनिवें वाजपेयः प्राजापत्यः । मै १, ११, ९।
- २५. सर्वं हीदं प्राजापत्यम् । जै ३, ३२४ ॥ [°त्य- अग्नि- ५८९; अग्निहोत्र- २५; ४०; अज-३३; अनिरुक्त- ३; अनुष्टुम्- ५०; अन्वाहार्थ- ४; अश्व- ६७; ६८; श्रहोरात्र- १२; १आज्य- २४;२८; आयुष्काम- २; उखा- ७; उदुम्बर- ४;१५; उद्गाद- १७; उपांग्र- १६; ऊष- १०; काव- १; कृष्ण- १६; गार्मुत- २; गोधूम- २; ग्रुमुष्टि-; तूपर- १; दिव्-१४३; देव- १२८; १५७; द्रोणकलश- ८; पुरुष- ८३; ११२; पृथिवी- १५५; पौर्णमास- ३; प्रजा- ६५ द्र.]।

प्रजा-वत्- बर्हिषो देवयज्यया प्रजावान् भृयासम् । तैसं १,६,४,१ (तु. काठ ५,३)। प्रजाति--

- उ. जनातिरिक्ता मिथुनाः प्रजात्ये । तैसं ५, १, ८, ४; काठ २०, ४ ।
- २. त्रिवृद्धि प्रजातिः पिता माता पुत्रो ऽथो गर्भ उल्बं जरायु । माश ६, ५, ३, ५।
- रे. रेतों वै प्रजातिः। मारा १४,९,२,६॥ [ति॰- अमृत- ३५; गर्भ- १३; जगती- ४३ द्र.]। प्रज्ञा-
 - केन धियो विज्ञातन्यं कामानिति, प्रज्ञयैवेति ब्रूयात् । शांआ ३, ७; कौउ १, ७ ।
 - २. प्रज्ञा पूर्वेरूपं श्रद्धोत्तररूपं कर्म संहिता सत्यं सन्धानम् । शांआ ७, १८ ।
 - २. यो वै प्राणः सा प्रज्ञा, या वा प्रज्ञा स प्राणः । शांआ ५, २; कौउ २, ३।
 - ८. सा (विचक्षणाऽऽसन्दी) प्रज्ञा, प्रज्ञया हि विपश्यति । शांआ ३, ५; कौउ १,५ । प्रज्ञात्मन-
 - १. स य एवायं दैहिक आत्मा, तस्य (+एतस्य [शांआ.]) यो ऽयमशरीरः प्रज्ञात्मा स रसः । ऐआ ३, २, ३; शांआ ८, ३ ।
 - २. स यश्चायमशरीरः प्रशासमा यश्चासावादित्य एकमेतदिति विद्यात् । ऐआ ३, २, ३; शांआ ८, ३।

प्रज्ञान- प्रज्ञानं ब्रह्म। ऐआ २, ६; ऐउ ५, ३।

प्रणव-

- १. प्रणवेनैव साम्नो रूपमुपगच्छत्यो ३ म् । ओ ३ मित्येतेनो हास्येष सर्व एव समामा यज्ञो भवति । मारा १, ४,१, १ ।
- २. ब्रह्म (+ह[गो.]) वै प्रणवः। कौ ११,४;गो २,३,९९।
- यच्छुदं प्रणवं कुर्वन्ति तदस्य (भू-) लोकस्य रूपं यन्मकाशन्तं तदमुख्य (गुलोकस्य)।
- थः स प्रतिगरस्त उद्गीथस्तद् आश्रावणम् । तस्मादोमिति प्रणौत्योमिति प्रत्यागृणात्योमित्यु-द्रायत्योमित्याश्रावयति । जै ३, ३२२ ॥ [°व- अमृत- ६; उक्ध-शंसिन्- द्र.] ।
- प्रणी- वायुर्वे प्रणीर्यज्ञानां यदा हि प्राणित्यथ यज्ञो ऽथाग्निहोन्नम् । ऐ २, ३४ ।

प्रणीता-

- १. यदापः प्राणयंस्तसादापः प्रणीतास्तत्प्रणीतानां प्रणीतात्वम् । माश १२, ९, ३, ८।
- २. शिरो वा एतद् यज्ञस्य यत्प्रणीताः (आपः)। माश ११, २, ६, १।

प्रतक्तन् नभो ऽसि प्रतक्वा। मै १, २, १२।

प्रतरण- गयस्फान- इ. ।

प्रतिगर-

- १. गृणाति ह वाऽ एतद्धोता यच्छ ५ सति। तस्मा एतद् गृणते प्रत्यवाध्वर्युरागृणाति तस्मात्प्रति-गरो नाम। मात्र ४,३,२,१।
- २. मदो वै प्रतिगरः। माश ४,३,२,५।

प्रति √ग्रह् >°गृहीत-, °गृह्य, °गृह्य- ।

- १. गौपूक्तिश्च वा आश्वस्किश्चेषौ । तौ ह बहु प्रतिगृह्य गर्गिराविव भेनाते । तावकामयेतामपेमं गरं गीण हनीवहीति । तावेते सामनी अपश्यताम् । ताभ्यामस्तुवाताम् । जै ३,२५९ ।
- २. तौ (तरन्तपुरुमीळहौ) एतचतुर्ऋचमपद्यनां तन प्रत्येतां ततो वै तयोरसातं सातमभव-दात्तमिवैव न प्रतिगृहीतम् । जै ३,१३९।
- ३. यो गाथानाराज्ञ ९ सीभ्या ९ सनोति न तस्य प्रतिगृद्धमनृतेन हि स तत् सनोति, न मत्तस्य, यदा हि तस्य मदो व्येत्यथ तं तत् तपति । मै १,११,५ (तु. काठ १४,५) ॥ [°गृह्य पुनःस्तोम-४ इ.]।

प्रतिदुह् ,°धुष्-

- १. तस्य (इन्द्रस्य) प्रतिधुक् प्रातस्सवने ऽवानयत्, प्रतीव वा अनेनाऽधायीति तस्मात् प्रतिधुक्। जै २. १५७।
 - २. प्रतिधुक् प्रातःसवन ऽवनयेत्। जै १,३५५।
 - ३. यत् (इन्द्रस्येन्द्रियं वीर्थं पशवः) प्रत्यदुह्न्, तत् प्रतिधुषः प्रतिधुनस्वम् । तसं २,५,३,३ ।
 - ध. वायव्यां यवागूं (वायव्याः °गूः [मै १,१०,१]) प्रतिभुग् वा । मै १,१०,१; २,२,७।

प्रतिधि- प्रतिधिरसि पृथिवै त्वा पृथिवीं जिन्व। तैसं ४,४,१,१; काठ १७,७।

प्रतिप्रस्थात्-

- १. कृतानुकर एव प्रतिप्रस्थाता । माश २,५,२,३४।
- २. प्रतिप्रस्थातर्विहर | तैआ ४,४,१।
- ३. कार्द्ली (न्याम्री [मै.]) प्रतिप्रस्थाता (मनसा ध्यायेत्) । मै २, ३, ९; काठ १२, १० १ ितृ- अध्वर्धु- ५ इ.]।

प्रतिप्रस्थान- पापीयः प्रतिप्रस्थानम् । मै ४,६,२ ॥ [°न- अध्वर्युपात्र- द्र.] ।

प्रतिचोध- अग्निः प्रतिबोधः । काठ ३७,१०।

प्रतिमा-

- १. असी वै लोकः प्रतिमेष ह्यन्तरिचलोके प्रतिमित इव । माश ८,३,३,५।
- २. विष्णुस्त्र्यक्षरया प्रतिमा ए स्वर्ग कोकम् (उदजयत्) । मै १,११,१०; काठ १४,४॥ िमा- दिव्- २९; १२८ द्र.]।

प्रतिर- प्राणा वै देवाः प्रतिराः । तैआ ५,८,८।

प्रतिरव- प्राणा वे प्रतिरवाः प्राणान् हीद " सर्व प्रतिरतम् । माश १४.२,२,३४।

प्रतिराध-

- १. ता वै प्रतिराधैः प्रत्यराध्नुवन् । तथस्प्रतिराधैः प्रत्यराध्नुवन् , तस्मात्प्रतिराधास्तत्प्रतिराधानां प्रतिराधत्वम् । गो २,६,१३।
- २. प्रतिराधेन वै देवा असुरान्प्रतिराध्याथैनानत्यायन् । ऐ ६,३३ ।

प्रतिरूप- य आदित्ये (पुरुषः) स प्रतिरूपः। प्रत्यङ् ह्येष सर्वाणि रूपाणि। जैउ १,८,२,५।

अतिश्रुति - हूतिश्र ह खलु वा एते सामनी प्रतिश्रुतिश्च हे ये हो वा हा हो इत्येवानेनाङ्गिरसो-ऽह्वयन् । हा वा क्षो वा इत्येतेन प्रत्यशुण्वन् । ते ह वा एते सामनी हूतिश्चैव प्रतिश्रुतिश्च स्वर्ग्ये स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्ये । जै ३,४७ (तु. जै ३,५१)।

प्रतिश्रुत्का-

- १. असुरिति वा अहमेतम् (प्रतिश्रुत्कास्थं पुरुषम्) उपासे । शांआ ६,१३; कौउ ४,१३ ।
- २. प्रतिश्रुत्कायै वाहसः। काठ ४७,४॥ [°त्का- अधु- ५; चक्रवाक- २ इ.]। प्रतिष्ठा-
 - १. इमऽउ लोकाः प्रतिष्ठा चरित्रम् । माश ८, ३, १, १०; ७,३, १९।
 - २. एषा वै कृत्स्ना प्रतिष्ठा यज्ज्योतिरतिरात्रः । जै २,३१३ ।
 - ३. द्विपदा छन्दो विष्णुर्देवता प्रतिष्ठे (पादौ)। माश १०,३,२,११।
 - ध. पस्त्यासु चके वरुणः सधस्थम्, इति विशो वै पस्त्या विश्व चके वरुणः प्रतिष्ठामित्ये-वैतदाह । मारा ५,३,५,१९।
 - ५. प्रतिष्ठा पुच्छं वयसाम् । ऐआ १,४,२।
 - ६. प्रतिष्ठा यज्ञायज्ञियम् [वेदिः [मै ४,५,९] (साम)] । मै ३,३,५; ४, ५,९ ।
 - प्रतिष्ठा वे स्थन्तस्म् (स्वाहाकृतयः [ऐ.]) । ऐ २,४; जै १,२२९ ।
 - ८. प्रतिष्ठा वै स्विष्टकृत् । ऐ २,१०; कौ ३,८।
 - ९. प्रतिष्ठोदरमञ्जाचानाम् । ऐआ १,५,१।
 - १०. बृहस्पतिर्वा एतां यज्ञस्य प्रतिष्ठामपश्ययत् स्तोमभागाः । तैसं ५,३,५,५ ।
 - ११. यत् प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिश इत्यन्तो हि सः। जै ३,३०९।
 - १२. याइचतसः प्रतिष्ठा इमा एव ताइचतस्त्रो दिशः । जैउ १,६,१,२।
 - १३. यो ह वै प्रतिष्ठां वेद प्रति ह तिष्ठत्यस्मिश्च छोकेऽसुिक्सिश्च, चक्षुई प्रतिष्ठा । शांआ ९,२।
 - १४. संहितं द्वयक्षरणिधनं प्रतिष्ठायै । जै १,१५७ ॥ [°ष्ठा- अग्नि- २८४, अदिति- ३०; ६२; अनुष्टुभ्- ५;३५; अवसान-; आयुस्- ४९; आवपन- २; इन्द्राग्नि- ४२; एकविंश- १०; २१; ३२; ३७; एकविंशति-; एकाह- २; ३; गाईपत्य- १७; गृह- ५; चक्षुस्- २२; त्रयस्त्रिश- २१;२४; त्रिणव- १७; त्रिहोतृ-; दिव्- २३; द्वन्द्व- ४; द्विपदा- ३; द्विप्रतिष्ठ-; पाद- ७; पूषन- ४५; पृथिवी- ४६ द्व.]।

प्रतिष्ठा-काम-

१. अलजचितं चिन्वीत चतुःसीतं प्रतिष्ठाकामः । तैसं ५,४,११,१

- २. एकविंग्रेन प्रतिष्ठाकामः (यजेत) । जै २,१३६ ।
- ं प्रतिष्ठा-चत्->°वती-
 - १. यस्य प्रतिष्ठावतीः पश्चात् , प्रत्येव तिष्ठति । तैसं ५,३,४,६ ।
 - २. याः प्रतिष्ठावतीस्ताः पश्चाद् (उपद्याति), गच्छति प्रतिष्ठां य एवं वेद । काठ २१, १।

प्रतिष्ठा-सामन् - तदेतत् (नीधसम्) प्रतिष्ठासाम । जै १,१४७ ।

प्रतिष्ठानीय- प्रतिष्ठानीयं वै छन्दो द्विपदाः (ऋचः) । शांआ २,१२ । प्रतिष्ठिता- प्रतिष्ठिता वै स्थावराः (आपः) । पश्चादेव प्रतितिष्ठति । तैआ १,२४,२ । प्रतिष्ठिति-

- १. द्वाभ्यां खनति प्रतिष्ठित्ये । तैसं ५,१,४,१ ।
- २. द्विपाद्वै यजमानः प्रतिष्ठित्यै । जै ३,२९५ ॥ [°ति- अज्ञाय- १४; त्रयस्त्रिश- १६ द्र.]। प्रतिसर- राक्षोध्ना वै प्रतिसराः । माश ७,४,१,३३ । प्रतिहर्तृ-
 - १. अथ प्रतिहर्ता (प्रतिपद्यते), भिष्णवा ब्यानो वा । माश ४,२,५,३।
 - २. धेनुः प्रतिहर्तुः, प्रतीव ३ ह्याषा (धेनुः) हरति, प्रतीव प्रतिहर्ता । मै ४,४,८।
 - ३. भविष्यरप्रति चाहरत् (प्रतिहर्ताऽऽसीत्)। तै ३,१२,९,३।
 - ध. मरुतः प्रतिहर्तारः । तैसं ३,३,२,१ ।
 - ५. रीद्रो वे प्रतिहर्ता (+ यन्मध्यतः प्रतिहर्त्ते [दक्षिणाम्] दवान्मध्यतो रुद्रमन्ववनयेत्, तस्मादन्ततः प्रतिहर्त्ते देयम् [मै.])। मै ४,८,३; गो २,३,१९।
 - ६. व्यानः प्रतिहत्ता । की १७, ७; गो २,५,४ ॥ [°र्तृ- पशु-- १५९ द्र.]।

प्रतिहार-

- १. मादिवनी (बृहत् [जै.], शरत् [ष.]) प्रतिहारः । जै १,२९२;२,४३३; ष ३,१; जैउ १,८,२,९।
- २. चक्षुः प्रतिहारम् (प्रजापत्तिरकरोत्) । जैउ १,३,३,५ ।
- 3. दिशोऽवान्तरिक् आकाश एष प्रतिहारः । जैउ १,५,१,२ I
- थ. यदमुख्यां दिशि (दिवि) तत्सर्वम्प्रतिहारेणाप्नोति । जैउ १,१०,१,७ ।
- ५, विद्युतम्प्रतिहारम् (प्रजापितरकरोत्)। जैउ १,३,३,९।
- ६. शरदस्प्रतिहारम् (प्रजापितरकरोत्) । जैउ १,३,२,७ ।
- ७. स्तोमम्प्रतिहारम् (प्रजापितरकरोत्)। जैंड १,३,३,३॥ [°र- अपराह्न- १; अस्थि- १; चन्द्रमस्- ३४; दक्षिणासीन-; पशु- २३९; पौर्णमासी- ८ द्र.]।

प्रतीक- मुखं प्रतीकश् । माश १४,४,३,७।

प्रतूर्त- यह क्षिप्रं तत्तूर्तमथ यत्क्षिप्रारक्षेपीयस्तरप्रतूर्तम् । माश ६,३,२,२।

प्रतृति- संवरसरो वात प्रतृतिरष्टादशस्त्रस्य द्वादश मासाः पञ्चऽतैवः संवरसर एव प्रतृतिरष्टादश-स्तवत्तमाह प्रतृतिरिति संवरक्षरो हि सर्वाणि भूतानि प्रतिरति। माश ८,४,१,१३। [°ति- अष्टादशन्- द्र.]।

प्रत्वंत् - प्रत्वंशेद्धवकामञ्चनस्तीरिति पाष्मा वाड अशस्तिस्त्वरमाण एद्धवकामन् पाष्मानिमिति । माश ६,३,२,७।

प्रतृषण-

- १. दिन्यायतनं प्रतृष्णम् । ऐक्षा ३,१,३।
- २. पृथिच्यायतनं निर्भुतं दिवायतनं प्रतृण्णमन्तरिक्षायतन् मुभयमन्तरेण । शांक्षा ७,११।
- रे. यच्छुद्धे अत्तरे अभिन्याहरति तत् प्रतृण्णस्य (रूपम्)। शांआ ७,११ i
- थ. स्वर्गकामः प्रतृष्णम् (ब्रूयात्)। ऐआ ३,१,३; शांआ ७,११।

प्रत्न-

- अयं वो गर्भ ऋत्वयः प्रत्न ५ सघस्थमासद्दित्ययं वो गर्भ ऋतव्यः सनातन ५ सघस्यमासद्दित्येतत् । माश ६.४,४,१७ ।
- २- स्वर्गों (+वे ।तैसं., मै.]) छोकः प्रतः (प्रतम् ।मै.])। तैसं १, ५, ७, १, मै १, ५,५; जै १, ३०३; ३,२८६॥ [°स्न- दिव्- ३५; देव- ११८; प्रजापति- १४५ इ.]।

प्रत्यक्ष-

- १. प्रत्यक्षं वे तद्यत्पइयति । माश ९,२,१,६ ।
- २. स्मृतिः प्रत्यक्षमैतिह्यमनुमानचतुष्टयम् । तैआ १,२,१ ।

प्रत्यञ्च्-

- १. तस्माद्धेदं प्रत्यित्व दीर्घारण्यानि भवन्ति । ऐ ३, ४४; गो २, ४, १०।
- २. प्रत्यङ्ङासीनः प्रस्तीति । जै १, ७२ ।
- भूतानां पतये स्वाहेति प्रत्यक् । काठ २५,७ ।
- ध. यत् प्रतीचो (पश्चनुत्सजेत्) रक्षा " सि हन्युः । तैसं ५,२,५,३; काउ २०,३।
- ५. यत्प्रत्यक् तन्मनुष्याणाम् । तैआ ५,८,५।
- ६. यत् प्रत्यङ् (पर्यावर्तेत) रक्षसा ५ स्यात् । काठ २१,१०।
- ७. यत्प्रत्यङ्, सीर्यः। म ३,३,१०।
- ८. यत् प्रस्यङ् होत्रे च पत्न्ये चाक ए स्यात्। क ४८,१६।

प्रतीची (, पश्चात् । दिश्-।)-

- १. अयं पश्चाद् विश्वव्यचास्तस्य स्थप्नोतश्चासमस्थश्च सेनानीश्रामण्यी प्रस्लोचन्ती चानुम्छोचन्ती चाप्सरसी सर्पा हेतिव्योद्याः प्रहेतिः । तैसं ४,४,३,१-२ (तु. मै २,८,१०; काठ १७,९)।
- २. अदिस्या भागो ऽसि पूष्ण आधिपत्यमिति पश्चात् । काठ २१, १ ।
- ३. ऋभूणां भागो ऽ सीति पश्चात् (+त्रयश्चि ५ शहेवताः । देवतास्वेव प्रतितिष्ठति [क.])। तैसं ५, ३, ४, ५; क ३१, १६।
- धः ओजस्त्रिणव इति पश्चादिमे वै (त्रयः) लोकास्त्रिणवः। काठ २०, १३ l
- ५. गोपायमानश्च मा रक्षमाणइच पदचाद् गोपायताम् । काठ ३७, १०।
- ६, ततो वायुरुदतिष्ठत् , सा प्रतीची दिक्। तैआ १, २३, ६।
- 9. तस्मादेतस्यां प्रतीच्यां दिश्चि ये के च नीच्यानां राजानो ने ऽपाच्यानां स्वाराज्यायैव ते ऽभिषिच्यन्ते स्वराडित्येनानभिषिकानाचक्षते । ऐ ८, १४।
- ८. प्रतीची दिक्सोमो देवता। काठ ७, २; तै ३, ११,५, २।

- प्रतीची दिग् जगती छन्दो वैरूप ५ साम मरुतो देवता वर्षा ऋतुस्सप्तदशस्तोम एक वि ५ शवर्तनिस्त्रिवत्सो वयो द्वापरो ऽयानां पश्चाद्वातो वातस्सनातन ऋषिः । काठ ३९,०।
- १०. प्रतीची दिङ् मरुतो देवता। मै १, ५, ४।
- ११. प्रतीचीमेव दिश ५ सवित्रा प्राजानन् । माश ३, २, ३, १८।
- १२. प्रतीच्या त्वा दिशा (+सादयामि ध्मै.]) सवित्रा (विश्वेभिर्देवेभिर् धि.]) देवतंया जागतेन च्छन्दसाग्नेः पुच्छसुपद्धामि । मै २, ८, ११; काठ २२,५ ।
- १३. प्रतीच्येव महः। गो १,५,१५।
- १४. प्रतीच्यो ऽ प्यापो बह्नयः स्यन्दन्ते, सौम्या ह्यापः । ऐ १, ७ ।
- १५. प्राचीनामा ऽसि प्रतीची दिक्, तस्यास्ते सोमो ऽधिपतिः, स्वजः (स्वजो रक्षिता मा.)। तैसं ५, ५, १०, १-२; मै २, १३, २१।
- १६. प्राणं पश्चात् । तैआ ५,४,७।
- १७. मनुष्याणां वा एषा दिग् यत्प्रतीची। ष ३,१।
- १८. यत्ते रुद्र पश्चाद् धनुस्तद्वातो अनुवातु ते, तसी ते रुद्रेदावत्सरेण नमस्करोमि । तैसं ५,५,७,३।
- १९. यत्पश्चाद्वासि वरुणो राजा भूतो वासि । जैउ ३,५,२,२ ।
- २०. यदभये प्रतीकवते (देवा निरवपन्), यान्येव पश्चाद्रक्षा ए स्यासन् तानि तेनापानुदन्त । तैसं २,४,९,३।
- २१. यन्त्री राडिति पश्चाद् (उपदधाति), येऽङ्गिरोधामानः प्राणास्तास्त्रहाधार । काठ २०,११।
- २२. यस्य देवयजनस्याहवनीयादन्याः प्राचीरापो धावन्ति, गाईपत्यादन्याः प्रतीचीस्रद्यजेत । मै ३,८,४।
- २३. याः पश्चात्ताभिर्जमद्भिः (आप्नीत्)। क ३१,११।
- २४. या प्रतीची सा सर्पाणाम् । माश्च ३,१,१,७।
- २५. रुद्राः प्रतीचीम् (उदजयन्)। काठ ३१,८; क ४७,८।
- २६. वर्चों द्वावि ए श इति पश्चात्, यद् द्वे द्विपाद्यजमानः प्रतिब्ठित्यै, यद्वि ए शति द्वे विराजा अर्च विराद्! काठ २०,१३।
- २७. वारणं (शह्रुम्) पश्चाद्घं में वारयाताऽइति । माश १३,८,४,१ ।
- २८. वार्षिकी मासी प्रयच्छेति। एती ते प्रयच्छानीत्यन्नमन्नमित्येव पैतित्वास्य प्रतीच्ये विशो वैरूपं भा शादत्त । जै ३,३६६।
- २९. सगरो विज्ञिणो नाम स्थ, तेषां वः पश्चाद् गृहाः, स्वमो व इषवः । तैसं ५,५,१०,४।
- दे०. संज्ञानं वः पश्चाद् (उपदधाति) इति । तैआ १,२०,९ ।
- ३१. स (सविता) प्रतीची दिशे प्राजानात्। की ७,६।
- ३२. सम्राडिस प्रतीची दिक्। तैसं ४,३,६,२; मै २,८,३; काठ १७,३।
- २३. सुषदा पश्चात्, (+देवस्य Lतैआ.) सवितुराधिपत्ये चक्षुर् (प्राणं [तैआ.]) मे दाः। मै ४,९,३; तैआ ४,५,३।
- ३४. सोमं यजतेत्यव्ववीत् तेन प्रतीचीम् (दिशं प्रज्ञास्यथ) । काठ २३,८, क ३६,५ (तु. ऐ १,७) ।

िची- अग्नि १९८; अङ्गिरोधामन्- १; अधर्वन्- २; अध्वर्यु- १;२८; अप्- ६७; अह्मून-; आद्त्य- ९; १०६; १०७;१३२; १३६;२८१;३२४; ३६२; ३७७; उज्ञनस्- २; ऋत- २२; गाईपत्य- १८; गृह- ७; चश्चस्- ३; जगती- ५:१७;१८;३९; त्रयक्षिश- २१; त्रैष्टुम- २०; पवमान- ८;२८; पुच्छ- २; प्रचेतस्- १-३; प्रतिष्ठावती- १;२ द्र.]।

प्रतीचीन- शचीनसुदीचीनं मेध्यसुदकामद्, दक्षिणा प्रतीचीनममेध्यम् । मै ४,१,१०।

प्रतीचीन-शिरस्- तसादु ह न प्रतीचीनशिराः शयीत । नेहेवानभिप्रसार्थं शया ऽ इति । माश ३, १,१,७।

प्रतीचीनेड (सामन्-)- पराचीभिन्वां अन्याभिरिडाभी रेतो दधरेति, अथैतत्प्रतीचीनेडङ्का-शीतं प्रजात्ये । ता १५,५,१६ ।

प्रत्याश्रावण- अथ यद्मत्याश्रावयति यज्ञऽ एवैतदुपावर्त्तते ऽस्तु तथेति । माश १,५,२,७ ।

प्रत्याश्रावित- अवान- ३ ह.।

प्रथम-चिति- यैवेयं प्रतिष्ठा यश्चायमवाङ् प्राणस्तरप्रथमा चितिः । माश ८, ७,४,९९ ।

[°ति- पृथिवी- २३ द्र.]।

प्रदर- प्रहादो वै कायाधवः । विरोचनं स्वं पुत्रमुदास्यत्। स प्रदरो Sभवत् । तस्मात्प्रदरादुदकं ना SSचामेत् । तै १,५,१०,७॥ [°र- इरिण- ४; निर्ऋति-गृहीत- ५; पायु- ४ इ.]।

प्रदात्त- इन्द्र- १८२ द्र.।

प्रदाब्य - अप्रि- ४३८ द्र.।

प्रदिश्- महां नमन्तां प्रदिशश्चतस्तः (अंग्र,। काठ ४,१४। प्रद्य-

- १. प्रद्युर नाम छोकोऽसृते विष्टो रुद्रा गोक्षारो सृत्युरिघपतिः, छोहितं रूपं यद् गौरव-छदायै, यद् वा माहारोहणस्य वासस ऋते प्रतिब्ठितो, यन् नान्छीति तस्मिन् । जै ३,३४८ ।
- २. प्रद्युर् (नाम लोकः) यस्मिन् मृत्युः । जै १,३३४; ३,३४७।

प्रपद्- यस्त्रपदाभ्यां प्रापद्यत ब्रह्मेमं पुरुषं तस्मात्त्रपदे, तस्मात् प्रपद इत्याचक्षते । ऐआ २,१,४। प्रापितामह्य- आदित्य- १०८ द. ।

प्रपोश- (सोमस्य हियमाणस्य) यस्त्रात्रोथते प्रप्रोथाः । तां ८, ४, १।

प्रफर्वी- इडा- २२ इ.।

प्रबस्त- बज्रो वै प्रबन्नः। काठ १०,९।

प्रभु,भू-

- १. प्रभूरिस, प्राहं तमितभूयासं योऽस्मान् हेष्टि । मै १, ५,११ ॥ [°सु− पितृ− ७८ इ.]।
- २. यज्ञ इव प्रभुर्भूयासम्। ऐआ ५,१,१।

प्रभू-मत्- प्रजापति- ३९ द्र.।

प्रभूति- प्राणं वा अनु प्रजाः पश्चवः प्रभवन्ति (संभवन्ति । जैन २,२,२,५) । जैन २,२,२,५;६ । प्रमंहिष्ठीय (सामन्-)-

रै. ते (ऋषयः) Sबुवन् । प्रमंहिष्ठो वै नोऽभूद् इति । तदेव प्रमंहिष्ठीयस्य प्रमंहिष्ठीयत्वम् । तदेतत् पशच्यं साम । जै ३,२२५ ।

- २. प्रमंहिष्ठीयं भ्रातृज्यवान् कुर्वीत'''' हिन्त द्विषन्तं भ्रातृज्यं''' । यदु 'प्र' इत्यपश्यत् (इन्द्रः) तस्मात् प्रमंहिष्ठीयमित्याख्यायते । जै १,१८२ ।
- ३. प्रम ६ हिन्दीयेन वा इन्द्रो वृत्राय वज्रं प्रावर्त्तयत्तमस्तृणुत । तां १२,६,६ । प्रमा- अन्तिरिक्ष- ६६; ८६; १२९; अन्तिरिक्षलोक- ५ द्र. । प्रमायुक- एष ह वै प्रमायुको यो उन्धो वा बिधरो वा । गो १,४,२०; माश १२,२,२,४ । प्रमीत- यत्र वा अदोऽग्नी पुरुषं प्रमीतमाद्धित ••••• । मै ४,८,६ । प्रमृणा (हिंसा)- यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु । काठसंक ९६: ७ (तु. तै १,४,८,६) ।

प्रयाज~

प्रस्ळोचन्ती- अनुम्लोचन्ती- इ. ।

- १. एकादश(नव [मै.]) प्रयाजाः । मै १, १०,८ काठ २६,९; क ४१,७ l
- २. ततो देवा अर्चन्तः श्राम्यन्तश्चेरुलाऽ एतान् प्रयाजान् दृदयुक्तैरयजन्त तैर्ऋतून्रसंवरसरं प्राजयन्तृतुभ्यः संवत्सरात्सपद्धानन्तरायस्त्रस्थात्प्रजयाः, प्रजया द्व व नामैतवस्प्रयाजा इति । माश १,५,३,३।
- ३. ते (प्रयाजाः) वाँSभाज्यहिवको भवन्ति । माश १, ५, ३, ४ ।
- ४. पञ्च प्रयानाः । इमऽएवास्य ते शीर्षण्याः पञ्च प्राणाः । मुखमेवास्य प्रथमः प्रयान्तो दक्षिणा नासिका द्वितीयः सन्या नासिका तृतीयो दक्षिणः कर्णश्चतुर्थः सन्यः कर्णः पञ्चमः । मारा ११, २, ६, ४ ।
- ५. त्रयाजाः प्राञ्जो हूयन्ते तिद्ध प्राणरूपम् । माश्च ११, २,७,२७ ।
- ६. प्राणा वै प्रयाजाः । काठ १२,२; २६,९; ऐ १, ११; कौ ७, १; १०,३; माश ११,२,७,२७।
- ७. य इमे शीर्षन् प्राणास्ते प्रयाजाः । ऐ १, १७।
- ८. यज्ञमुखं वै प्रयाजाः "वीर्यं वै प्रयाजाः । मै १,७,३. काठ ९,१।
- ९. यद्दश प्रथाजाः, प्राणानेवास्य प्रयज्ञति । मै ३, ९, ८ ।
- १०. रेतःसिच्यं वै प्रयाजाः । को १०,३।
- ११. वसवः प्रयाजेखु। काठ ३४,१६।
- १२. संवत्सरं वा एते परीज्यन्ते यत् प्रथाजाः। क ८,४॥ [°ज- अज- ३१; असुर- ३१; आत्मन-३०; ऋतु- २४;३१; पशु- १६; पितृ- ६८ इ.]।

प्रयाजानुयाज- प्राणा वै प्रयाजानुयाजाः । माश १४,२,२,५१॥ [°ज- आज्यप-; ऋतु- २८ इ.]।

प्रयुज्- अमि- ३८४ द.।

प्रयुत्- यद् (वसवः) इमान् लोकान् प्रायुवंस्तस्माहु हैते प्रयुतो नामापि स्तोमाः । जै २, २०८। प्रवत्-

- १. प्रवद्वे प्रथमस्याह्नो रूपम् । कौ २०,२।
- २. प्राणो वै प्रवान् । माश १,४,३,३ ।

३. संवत्सरो वै प्रवतः शश्वतीरपः। तां ४, ७, ६।

प्रवर- होन्नाः प्रवरे । काठ ३४, १६ । प्रवर्ग-

- १. अभिर्वायुरादित्यस्तदेते प्रवर्ग्याः । माश ९, २, १, २१ (तु. माश १४, ३, २, २४) ।
- २. अग्निहोत्रं (संवत्सरो । माश १४, ३,२,२२।) वै प्रवर्ग्यः । माश १४, ३, २, २२;२६ ।
- ३. अथ यत्प्रवर्र्येण यजन्ते । भादित्यमेव देवतां यजन्ते । माश १२, १, ३, ५।
- ध. अथ यत् प्रावृज्यत तस्माखवर्ग्यः। माश १४, १, १, १०।
- ५. असी खलु वावेष आदित्यः । यत्प्रवर्ग्यः । तैआ ५, ११, १ (तु. माश १०,२, ५,४; १४, १,१,२७)।
- ६. इमे वै लोकाः प्रवर्ग्यः । माश १४, ३, २, २३।
- ७. ईश्वरो वा एषो S न्धो भवितोः । यः प्रवर्गमन्बीक्षते । तैआ ५,३,७ ।
- ८. एष (वायुः) उ प्रवर्ग्यः । माश १४, २, १, ९।
- ९. तं न सर्वसा ऽ इव प्रवृञ्ज्यात् । सर्वं वे प्रवर्ग्यः । माश १४, २, २, ४६ ।
- १०. तस्य (अरुणकेतुकस्याप्तेः) इन्द्रो विम्नारूपेण धनुज्यांमच्छिनत् स्वयं तिदन्द्रधनुरित्यज्यम् । अभ्रवणेषु चक्षते । एतदेव शंयोर्बाईस्पत्यस्य । एतद् रुद्रस्य धनुः । रुद्रस्य त्वेव धनुरार्तिः । शिर उत्पिपेष । स प्रवर्ग्यो ऽभवत् । तैआ १, ५, २ ।
- ११. तस्य (मखस्य [यज्ञस्य]) एति च्छरः यत्प्रवर्ग्यः । तैआ ५, ३, २ !
- १२. तस्य (मखस्या विष्णोः]) धनुरार्त्तिरूद्धां पतित्वा किरो ऽ छिनस्स प्रवर्गो ऽ भवत् । तां ७, ५.६।
- १३. तस्य (यज्ञस्य) धनुर्विप्रमाण ए शिर उदवर्तयत् । तद् चावापृथिवी अनु प्रावर्तत । यत्प्रा-वर्तत । तत्प्रवर्ग्यस्य प्रवर्ग्यत्वम् । तैआ ५, १, ५ ।
- रैप्ठ. तावेतद् यज्ञस्य शिरः प्रत्यधत्ताम् (अश्विनौ)। यत् प्रवर्ग्यः। तैआ ५, १, ७।
- १५. ब्रह्मवर्चसं (यजमानो माश.) वै प्रवर्ग्यः । काठ ३७, ७; माश १४, ३,२, २५ ।
- १६. शिरो (+ ह [गो]) वा एतद्यज्ञस्य । यत् प्रवर्ग्यः । तैआ ५, ४, ३-४, ६,१; गो २, २,६। (तु. माश ३, ४, ४, १; ९,२,१.२२; १४,२,१,५; ३,१,१६)।
- १७. सम्राट् प्रवर्ग्यः । माश १४, १, ३,१२ ॥ [वर्षे अग्नि ४३८; आदित्य ४०; २२७; गायत्री २७; ज्योतिस् १३; तेजस् ७; द्वादशरात्र १; पृथिवी १०३ द्व.]।

विह्वा (ऋव्-)-

- रै. तद्यथाभिहं वे देवा असुराणां रसान् प्रवबृहुस्तस्मात्प्रविह्नकाः । तत्प्रविह्नकानां प्रविह्नकात्वस् । गो २, ६, १३।
- २. भवह्निकाभिवै देवा असुरान्त्रवह्नग्राधैनानत्यायन् । ऐ ६, ३३ ।

प्रवाहण- विभूरसि प्रवाहणः । मै १, २, १२।

प्र वो वाज- ऋत्- १४ इ.।

प्रशिस्- प्रशिषं प्रज्ञासाभ्याम् (प्रीणामि) । तैसं ५, ७, १९, १; काठ ५३, ९ ।

प्रश्चि-वाहिन्- प्रष्टिवाही वै दैवरथः । तै १, ३, ६,४; ७, ९, १ । प्रस्व-

- १. प्रसवाय सावित्रः (पशुः)। मै २, ४, २, ४, ७,८।
- २. सविता त्वा प्रसवाना ५ सुवताम् । तैसं १, ८, १०, १ ।
- ३. सविता प्रसवानामीशे। की ५,२ (तु. तैसं ३,४,५, १; ऐ १,३०; ७,१६)।

प्रसुत- दीक्षा- १९ इ.।

प्रसृति - सिवतुः प्रसृतिः (पत्नी)। तैआ ३, ९, २। प्रस्तर-

- १. अयं वै स्तुपः प्रस्तरः । माश १, ३, ३,७;१२;४,१०।
- २. यजमानो (यज्ञो । मारा ३, ४, ३, १९।) वै प्रस्तरः । मै ३, ८,६; काठ २५,५; ३१, १०; ३२,३; क ४७,१०; ऐ २,३; जै १,८६; तां ६,७,१७; तै ३, ३,६,७;८;९,२,३; मारा १,८,१,४४; ३, ११;१४;१६; (तु. तैसं १, ७, ४, ४; २, ६,५,३)।
- ३. यत्त्रस्तरमाहवनीये प्रहरति, यजमानमेव सुवर्गं कोकं गमयति । तैसं २, ६, ५, ५-६ । [°र- क्षत्र- २३ द्र.]।

प्रस्ताव-

- १. अभिर्वायुरसावादित्य एष प्रस्तावः । जंउ १, ५, १, २ ।
- २. अर्घोदितः (आदित्यः) प्रस्तावः । जैउ १, ३, २, ४।
- ३. अनिरुक्तो वै प्रस्तावः । जैउ १, १२, १, ३।
- ध. ऋचः (वाचं [जैंड १,३,३,५]) प्रस्तावम् (प्रजापतिरकरोत्)। जैंड १,३,३,३।
- ५. कृष्णं (चक्षुषः) प्रस्तावः । जैउ १, ११, २, १ ।
- ६. द्वादशाक्षरः (मण्डलं [जैउ.]) प्रस्तावः । जै १,१३७; जैउ १, ११, १, ९।
- ७. प्रस्तावस्मनुष्येभ्यः (प्रजापतिः प्रायच्छत्)। जैउ १, ३,१,६।
- ८. मुख ५ हि साम्नः प्रस्तावः । तां १२, १०, ७।
- ९. यद् दक्षिणायां दिशि तत्सर्वं प्रस्तावनामोति । जैउ १, १०, १, ४।
- १०. रथन्तरं (+ एव ८ जै १, २९२)) प्रस्तावः । जै १, २९२; २, ४३३ ॥ [°व- अर्धमास- ५; प्रीष्म- ६; ७; जीमूत- १; त्वच्- १; प्रत्यञ्च- २ इ.] ।

प्रस्ताव प्रतिहार - प्रस्तावप्रतिहाराभ्यां वै यजमानो छतः । जै १,३४५; ३,१९;१७२;२७८ । प्रस्तोतृ -

- १. अथ प्रस्तोता (प्रतिपचते), वागेव यज्ञस्य । माज्ञ ४, २, ५, ३।
- २. प्रस्तोतः सामानि गाय । तैआ ४,४,१।
- ३. प्रस्तोता द्वितीयस्सपैति मुखं साझः ॥ जै १,८५॥ [°तृ- अग्नि- ६५; अपान- ३; अश्व^{- १४}; प्राजापत्य- ११ इ.]।

प्रस्तोतः-प्रतिहर्तः- अश्व- १० द. ।

प्रहाद्- प्रहादो ह वै कायाधवो विरोचन ९ स्वं पुत्रमपन्यधत्त । नेदेनं देवा अहनन्निति । तै १,५, ९,१॥ [॰द्- प्रदर्- द.]।

प्राडच्-

- १. तान् (पश्न्) यत् प्राच उत्स्जेद् रुद्रायापि दध्यात् । तैसं ५, २,५,३।
- २. प्राङ् पञ्चः प्राणिति । "'प्राङ् पञ्चः पश्यति । काठ २०,९ ।
- ३. प्राज्जमनयन् (देवा आहवनीयम्)। काठसंक १४: ५।
- ४. प्राञ्चमुपद्धाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्ये । तैसं ५, २, ८, ६।
- ५. प्राञ्जो उन्य ऋत्विज आर्त्विज्यं कुर्व्विन्त तस्मादेषा दिशां वीर्य्यवत्तमा । एता ९ हि भूयिष्ठाः प्रीणन्ति । तां ६, ४, १४ ।
- ६. प्राञ्जो बाहू नयत्याहवनीयं तेन परिगृह्णाति । मै ४,१,१० (तु. क ४७,८)।
- ७. भूपतये स्वाहेति प्राक्। काठ २५,७।
- ८. यत्प्राङ् हूयते, देवलोकं तेन (अभिजयति)। मै ३,९,५॥ [प्राष्ट्य्-अध्वर्यु- ३५; देव-२००; देवरेतस्-; देवलोक- १७ इ.]।

प्राची (,पुरस्, पुरस्तात्।दिश्-।)-

- १. अथैनं (इन्द्रम्) प्राच्यां दिशि वसवी देवाः अभ्यविश्वन् ः साम्राज्याय । ऐ ८,१४ ।
- २. अयं पुरो सूः (सुवः [तैसं.]) तस्य प्राणो भौवायनः । वसन्तः प्राणायनः गायत्री वासन्ती । गायत्र्या (व्यत्रिये [तैसं.]) गायत्रम् । गायत्रादुपा ५ श्वः । उपा ५ कोस्त्रिवृत् । त्रिवृतो रथन्तरं (१ रथन्तराद् [तैसं.]) वसिष्ठ ऋषिः । तैसं ४, ३, २, १; मै २, ७, १९; काठ १६,१९; क २५.९ ।
- ३. अयं पुरो हिरकेशः सूर्यरिश्मस्तस्य रथगृत्सद्य (व्यक्तत्स्तद्य मै.]) रथीजाइच सेनानि-(वि. [तैसं.]) प्रामण्यो, पुक्षिकस्थला (व्यक्ता काठ.]) च कृतस्थला चाप्सरसी यातु-धाना हेती रक्षा पति प्रहेतिः । तैसं ४, ४,३,१, मै २,८,१०; काठ १७,९; क २५, ८।
- इयमेव प्राची दिग् रथन्तरम् (साम) । जै २, २१ ।
- प. एवा (प्राची दिक्) दिशां वीर्थवत्तमोपजीवनीयतमा भूयिष्टैः प्रीता। जै १,७२।
- ६. ततो वै वसवः प्राचीं दिशमुद्जयन् । मै ४,१ १०।
- ७. तस्मादिमाः प्रजाः प्राच्यः सर्पन्ति । माश ११,१,६,२१ ।
- ८. तस्मादेतस्यां प्राच्यां दिशि ये के च प्राच्यानां राजानः साम्राज्यायैव ते Sभिष्टियन्ते सम्रा-दित्येनानभिषिक्तानाचक्षते । ऐ ८,१४ ।
- ९. तस्मादेदं प्राच्यो प्रामता बहुलाविष्टाः । ऐ ३,४४; गो २,४,१०।
- १०. तस्य साम्न इयमेव प्राची दिग्विङ्कारः । जैउ १,१०,१,२।
- ११. ताः (आतपति वर्ष्या अपः) पुरस्तादुपद्याति । तैआ १,२४,१।
- १२. तेजो वै ब्रह्मवर्चसं प्राची दिक्। ऐ १, ८।
- १३. धर्त्रं चतुष्टोम इति पुरस्तायज्ञमुखं वै चतुष्टोमो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्द्धाति । काठ २१,१।
- १४. पुरस्ताद्वे देवाः शत्यञ्चो मनुष्यानभ्युपावृत्तास्तस्मात्तेभ्यः प्राङ् तिष्ठन्जुहोति । माश २, ६,

- १५. प्राची दिग्गायत्री छन्दो रथन्तर ९ सामाग्निदेवता, वसन्त ऋतुस्त्रिवृत्स्तोमः पञ्चदश्चवर्तनि-स्त्रियविवैयः कृतमयानां पुरोवातो वातस्सानग ऋषिः । काठ ३९,७ (तु. तसं ४,३,३,१) ।
- १६. प्राची दिग्घोतुः। माश १३,५,४,२४।
- १७. प्राची दिशा ससहयशा यशस्त्रती विश्वेदेवाः प्रावृषाऽह्वा ससुवर्वती। ··· वैरूपे सामिष्ण त्र्यकेम जगत्यैनं विश्वावेशयामः । विश्वे देवाः ससुदर्शन वर्चे इद स् अत्रं सिक्छवातसुप्रम्। तैसं ४,४,९२,२३३ (तु. मै ३,१६,४; काठ २२,१४)।
- १८. प्राचीमावर्त्त्यति । देवल्लोकमेव तेन जयति । तै २,१,८,१; ३,२,१,३ ।
- १९. प्राच्या त्वा दिशा अग्नेः शिर उप द्धामि तैसं ५,५,८,२।
- २०. प्राच्येव भर्गः। गो १,५,१५।
- २१. बोधश्च मा प्रतिबोधश्च पुरस्ताद् गोपायताम् । काठ ३७,१०।
- २२. ब्रह्मणैव पुरस्तादचिनुस । मै ३,४,८।
- २३. मूर्घाऽसि राडिति पुरस्तादुपद्धाति, य शादित्यधामानःप्राणास्त्रोंस्तद्दाधार । काठ २०,११।
- २४. यज्ञमुखं वा अग्निर्यज्ञमुखं दीक्षा (नयज्ञमुखं ब्रह्म [तैसं.]) यज्ञमुखं त्रिष्ट्द, यज्ञमुखमेव पुरस्ताद् दथाति (वियातयित [तैसं.]) । तैसं ५,३,४,१; काठ २१,१ ।
- २५. यज्ञमुखं वै वसवो यज्ञमुखं रुद्रा यज्ञमुखं चतुर्वि रशो यज्ञमुखमेव पुरस्ताहधाति । काठ २१,१।
- २६. यत्ते रुद्र पुरो धनुसाद्वातो अनुवातु ते, तस्मै ते रुद्ध संवत्सरेण नमस्करोमि । तैसं ७,५, ७,२-३।
- २७. यस्य मुख्यवतीः पुरस्तादुपधीयन्ते मुख्य एव भवत्या ऽस्य मुख्यो जायते । तैसं ५,३,४,६ ।
- २८. याः पुरस्तात्ताभिवसिष्ठ कार्झोत् । क ३१,११।
- २९. या मुख्यास्ताः पुरस्ताहुपद्धात्याऽस्य मुख्यो जायते य एवं वेद । काठ २१,१।
- ३०. योनिश्चतुर्वि ५ श इति पुरस्ताचज्ञमुखं वै चतुर्धिशः। काठ २०,१३।
- ३१. राज्यसि प्राची दिक्। तैसं ४,३,६,२; मै २,८,३; काठ १७,३।
- ३२. वज्रेणेवैतत्पुरस्ताजाच्या रक्षा ५ स्यपन्नन्त्रभिन्देचति । काश १,१,४,१८ ।
- ३३. वसन्तेन पुरस्तादचिनुत । मै ३,४,८।
- ३४. वसवः पुरस्तान् (पर्वपश्यन्)। जै २,१४२।
- ३५. वासन्तिकी मासी प्रयच्छेति । एती ते प्रयच्छानीस्यन्नमन्नमिति पतित्वास्यै प्राच्ये दिशो स्थन्तरं भा आदत्त । जै ३,३६६।
- ३६ समिद् (प्राची) दिशामाशया नः सुवर्विन्मधोरतो माधवः पात्वस्मान् । अग्निर्देवो दुष्टरी-तुरदाभ्य इद ५ सत्र ५ रक्षतु पात्वस्मान् । तैसं ४,४,१२,१ ।
- ३७. स (वायुः) यस्पुरस्ताद्वाति । प्राण एव भूत्वा पुरस्ताद्वाति । तस्मात्पुरस्ताद्वान्तं सर्वीः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति । तै २,३,९,४-५ ।
- ३८. सोऽप्रिरेव प्राची दिशमुदजयत् । काठ ३१, ८; क ४७,८॥ िची- अग्नि- २४७; ४२८; ५८४-५८८; ६२३;७२७;७७१; अध्वर्यु- १; असित- ५; २आज्य- १३; आदित्य- १६७; २१९;२८१; आदित्यमन्- २; आयुस्- ७; इन्द्र-३११;३२; इन्द्रचोष- १;२; उद्गातृ-१;

ऋच्- १७; ऋत्विज्- १०; गायत्र- ४४; गायत्री- ३०; ३८; ९०; जगती- ४०; दिश्- ७३; देव- ७०;१०६;१५५; नाक- ११; पथ्या- १; ३; ४ इ.] ।

प्राचीनवंशा- दीक्षित- १२ इ.।

प्राचीनावीत- पित्र- ७९ इ.।

प्राण-

- १. अक्षीयं वा अमृतमेते प्राणाः । काश ३, १, ११,६ ।
- २. अथ बृहती | यो ऽयं प्रारू प्राणः। एष एव सः। ··· एतेन द्वयं प्राणेन करोति रेतइच सिञ्चति मेहति च। जै १, २५४।
- रे. अथ यरप्राणा अश्रयन्त तसादु प्राणाः श्रियः । मारा ६, १, १, ४ ।
- ४. अथ वै हविष्पङ्किः प्राण एव । कौ १३, २ ।
- ५. अथैषा मानुषी विराड् यदिमे पुरुषे प्राणाः। "तस्या एतस्या अन्नमेवापिधानम्। जै १, २४६।
- ६. अधरः प्राण उत्तरेषां प्राणानामर्भभाक् । क ३१,१३।
- ७. अधिपतिना प्राणाय प्राणं जिन्व । मे २, ८, ८ ।
- ८. अधुवं वै तचत्राणः । माश १०, २, ६, १९।
- ९. अन्तरिक्षदेवत्यो हि प्राणः । तैसं ६.४.५.५ ।
- १०. अर्ज वै प्राणानुपस्त्वति । काठसंक ७०:५।
- ११. अन्वङ् वै पुरुषं प्राणो यदा वै प्राणस्तिर्यङ् भवत्यथ प्रमीयते । काठ २३,२।
- १२. अय ९ वाव यः (वायुः) पवत एष प्राणः । मै २,३,५ (तु. काठ २६,१०; क ४१,८)।
- १३. अयं वै प्राणो यो ऽयं (वायुः) पवते, सो ऽयम् (वायुः) एक इवैव पवते, सो ऽयं पुरुषे उन्तःप्रविष्टो दशभा विद्दितः "तदस्मिन् दश प्राणान् कृत्स्नमेवायुर् दभाति । माश ५, २, ४, १०।
- १४. अरिका (आद्गी तिसं ६, २, ११, २]) अन्तरतः प्राणाः । तैसं ६, २,११,२;४,९, ५।
- १५. अर्द्धभाग्वै मनः प्राणानाम् । ष १, ५।
- १६. अष्टी(असम्भिन्नाः [तैसं.]) प्राणाः । तैसं ६,२,११,२; माश ९, २,२, ६ ।
- १७. भारमा वै लोकम्पृणा (इष्टका), प्राणो ऽनुष्टुप्। तैसं ५, ५, ६, २।
- १८. भायत इव ह्ययमवाङ् प्राणः । ष २, २।
- १९. इदं शरीरं परिगृह्योत्थापयति (प्राणः), तस्मादेतदेवोक्थमुपासीतेति । शांआ ५, ३, कौउ ३, ३।
- २०. इम उदन्वन्तः प्राणाः "इमे लोमशाः प्राणाः । मै ३, ८, ८।
- २१. इमान्वै प्राणानिग्नरन्वायत्तः । जै २,१३६।
- २२. इमे वै प्राणा मनोजाता मनोयुजो दक्षकतवः । माश ३, २, २,१३।
- २३. इमे ह सप्त मुख्याः प्राणा द्वाववाखी, नाभ्यां दशमः । जै २, ५६ ।
- २४. उद्यत इव हायं प्राणः । ष २, २ ।

- २५ उपा ५ क्वायतनो वै प्राणः। माश १०, ३, ५, १५।
- २६. उभयतः प्राणाः प्रजा ऊर्ध्वाश्चावाचीश्च । जै १, १२७; १६६ ।
- २७. उभयतो वैक्वानरो ह्ययं प्राणो ऽय ५ वाव वैश्वानरो यो ऽ यमवाङ् प्राणः। मै ४, ६, ६।
- २८. जनाहै प्राणा ईरते। जै २,३९३।
- २९. अर्ध्वः खळु वै नाभ्ये प्राणः । तैसं ६, ३, १, ५!
- ३०. ऋजुरिव हि प्राणः । तैसं २, ५, ११, ७।
- ३१. एकः प्राणः सर्वाण्यङ्गाम्यवति । तैसं ७, ५, ८, ५ ।
- ३२. एकपुत्र इति चैकितानयः। एको ह्येवैष पुत्रो यत्प्राणः। स उ एव द्विपुत्र इति द्वौ हि प्राणापानौ। स उ एव त्रिपुत्र इति। त्रयो हि प्राणो ऽ पानो व्यानः। स उ एव चतुष्पुत्र इति चत्वारो हि प्राणो ऽ पानो व्यानस्समानः। स उ एव पञ्चपुत्र इति पञ्च हि प्राणो-ऽपानो व्यानस्समानोऽवानः। स उ एव षट्पुत्र इति षड्ढि प्राणो ऽ पानो व्यानस्समानो ऽवान उदानः। स उ एव सप्तपुत्र इति सप्त हीमे शीर्षण्याः प्राणाः। स उ एव नवपुत्र इति सप्त हि शीर्षण्याः प्राणा द्वाववाञ्चौ। स उ एव दशपुत्र इति सप्त शीर्षण्याः प्राणा द्वाववाञ्चौ नाभ्यां दशमः। स उ एव बहुपुत्र इति। एतस्य हीयं सर्वां प्रजाः। जैउ २,२,३,२-११।
- ३३. एकोऽन्तरतः प्राणः । तैसं ६,४,९,३।
- ३४. एको ह्येवेष यत्प्राणो ऽपानो न्यान इति । जै २,२४७ ।
- ३५. एतद्वे वाचः सत्यं यत् प्राणः । जै २,४२५ ।
- ३६. एतावम्तः (त्रीणि च शतानि षष्टिश्च) एव पुरुषस्य प्राणाः । गो १,५,५ ।
- 30. एतेन द्वयं प्राणेन करोति भस च करोति वातं च । जै १,२५४ ।
- ३८. एते वा अपहतपाष्मानः प्राणा ये मुख्याः । जै २,३४७।
- ३९. एष (योऽयं दक्षिणे ऽक्षन्पुरुषो मृत्युनामा सः) उ एव प्राणः । एष हीमाः सर्वाः प्रण-यति तस्यैते प्राणाः स्वाः स यदा स्विपत्ययैनमेते प्राणाः स्वा भिषयिन्त तस्मात्स्वाप्ययः स्वाप्ययो ह वै तश्स्वम इत्याचक्षते परोऽत्तम् । माश १०,५,२,१४ ।
- ४०. एव (प्राणः) उ एव बृहस्पतिः । माश १४,४,१,२२ ।
- ४१. एष (प्राणः) उ८ एव ब्रह्मणस्पतिः । वाग्वै ब्रह्म तस्या एष पतिस्तस्मादु ह ब्रह्मणस्पतिः । माश १४,४,१,२३।
- ४२. एव ह वे संप्रति प्राणो यन्मजीतद्वेतो न ह वा ऋते प्राणाद्वेतः सिच्यते, यद्वा ऋते प्राणाद् रेतः सिच्यते, पूर्येन्न संभवेत् । ऐआ ३,२,२ ।
- **४३. एवा हीदं देवता सर्वं प्राणयत । तद् यत् प्राणयत तस्मा**त्प्राण: । जै ३,३७० ।
- ४४. ऐन्द्रः खलु वै देवतया प्राणः । तैसं ६,३,११,२।
- ४५. कतमा सा देवतेति । प्राण इति ब्रूयात् । प्राणो वा इदं सर्वमभवत् । जै ३,३७० ।
- ४६. कतमे ते रुद्रा इति, दश पुरुषे प्राणा इति होवाच । आत्मैकादशस्ते यदोक्कामन्तो यन्ति, अथ रोदयन्ति, तस्माद् रुद्रा इति । जै २,७७ (तु. माश ११,६,३,७)।
- ध्र. कतमैका देवतेति, प्राण इति । जै २,७७।

- **४८. किं छन्दः । का देवता योऽयमवाङ्** प्राण इति । यज्ञायज्ञियं छन्दो वैश्वानरो देवता । माश १०,३,२,८।
- ४९. को हि तद्वेद यावन्त इमे Sन्तरात्मन् प्राणाः । माश ७,२,२,२०।
- ५०. चत्वारो वा इसे शीर्षन् प्राणाः । मै ३,८,८ (तु. काठ २५,९; क ४०,२)।
- ५१. जीवत एवाम्ये प्राणा (चक्षुरादयः) भपकामन्ति न प्राणः । जै १,२६९ ।
- ५२. तं (प्राणम्) यद् देवा अब्वन्नयं वै नः सर्वेषां वसिष्ठ इति तसाद् वसिष्ठस्तस्माद् वसिष्ठ इत्याचक्षत एतमेव (प्राणम्) सन्तम् । ऐआ २,२,२।
- ५३. त इमे सप्तर्षयः प्रतिहिताः प्राणा एव । जै २,२७।
- ५४. तदायतनो वै प्राणो यच्छिरः (+तस्मात् त्रिवृतैव शीर्ष्णा प्रतिपद्यम् । जै २, १८।)। जै १, २६८;२,१८।
- ५५. तदाहुः को ऽस्वप्तुमहैति यद्वाव प्राणो जागार तदेव जागरितमिति। तां १०, ४, ४।
- ५६. तद्यत्रैतद्धीते वा भाषते वा, वाचि तदा प्राणो भवति, वाक् तदा प्राणं रेळ्ह्यथ यत्र तूर्णी वा भवति, स्विपति वा, प्राणे तदा वाग्भवति, प्राणस्तदा वाचं रेल्हि। ऐआ ३, १, ६।
- ५७. तद्वे दैव्यं मिथुनं यद् वाक् च प्राणश्च । ज १, ३०६।
- ५८. तं (प्राणम्) पापमा नाड न्वस्ज्यत । न ह्येतेन प्राणेन पापं वदति न पापं ध्यायति न पापं पश्यति न पापं श्रणोति न पापं गन्धमपानिति । तेना ऽपहत्य सृत्युमपहत्य पाप्मानं (देवाः) स्वर्ग लोकमायन् । जैउ २, १,१, १९-२०।
- ५९. तं (पशुं संज्ञतम्) प्राची दिक् । प्राणेत्यनुप्राणत्प्राणमेवास्मिँखदृद्धात् । माश ११. ८.३.६ ।
- ६०. तबोः (सदसतोः) यत् सत् तत्साम तन्मनस्स प्राणः । जैंड १, १७, १, २ ।
- ६१. तसाळाण एव साम । जैड ३, १, १, १८।
- ६२. तस्मात्सर्वे प्राणाः प्राणोदानयोरेव प्रतिष्ठिताः । माश १२, ९,१,१०।
- ६३. तसात्सर्वे प्राणा वाचि प्रतिष्ठिताः । माश १२, ८,२,२५।
- ६४. तसादयमात्मन्त्राणो मध्यतः । मारा ७, ३, १, २ ।
- ६५. तस्या (वाचः) उ प्राण एव रसः । जैउ १, १, १, ७ ।
- ६६. ता वा एताः सर्वो ऋचः सर्वे वेदा सर्वे घोषा एकैव ज्याहृतिः प्राण एव, प्राण ऋच इत्येव विद्यात्। ऐआ २, २, २।
- ६७. ते पुनर्नव भवन्ति । प्राणा एव मनो दशमम् । जै १, १३७ ।
- ६८. त्रयः प्राणाः, प्राणो व्यानो ऽपानः … (+ द्वौ हि प्राणश्चापानश्च … एको हि प्राणः [काठसंक.])। काठ १९,११; काठसंक ५२: ३-६ (तु. तैसं २,५,११,५; मै ३,६,३;४,५,४; काठ ३७,१; क ३१,१; ४७,६; माश १,३,५,१३;६,४,२,५,९,४,२,१०)।
- ६९. त्रयोदशेमे पुरुषे प्राणाः (+ नाभिस्त्रयोदशी [माश.]) । गो १,५,५; माश १२,३,२,२।
- ७०, त्रिवृद्धे (°वृद्धि [तैआ.]) प्राणः । ते ३, २, ३, ३; तआ ५, ४, १९।
- ७१. दश वा ऽ इमे पुरुषे प्राणा आत्मैकादशो यस्मिन्नते प्राणाः प्रतिष्ठिताः। माश ३,८,१,३ (तु. मै २,३,५; क ४२,५; कौ २९,८; ज १,१३२;२,३२२;३२३; माश ६,३,१,२१)।

- ७२. दशास्त्रिन (पशौ) प्राणाः, प्राणाः खलु वै पशोर्देवताः ... आत्मा वै प्राणानामेकादशः । मै ३,९,८।
- ७३. द्वयं प्राणेन करोति प्राण्यापानिति । जै १,२५४।
- ७४. हादशविधा वा इमे प्राणाः सप्त शीर्षण्या ही स्तन्यी त्रयोऽवाञ्चः। ऐश्रा १, ५,१ (तु. गो १, ५,५)।
- ७५. द्वाववाञ्ची प्राणी। क ४२,२ (तु. काठ ११,२)।
- ७६. ही ही हीमे (बहिब्डात् [तैसं]) प्राणाः । तैसं ६,४,९,३; मै ४,५,५ (तु. तैसं ६,४,४,४) ।
- ७७. नव पुरुषे प्राणाः (+नाभिद्देशमी [जै २,३१६])। जै ३,३१६;३१९ (तु. तैसं ५, ३,२,३; मै १,१०,८; ४,६,४; काठ ९,१६; २३,१; २४,८; क ३५,७; ४५,४; जै १,१३२; २,२४;४१५;४३१; ३,१७६;२०६; ता ७,७,६; तै १,३,७,४; २,२,१,७; मारा १, ५,२,५; ६,३,१,२१;८,२,१०; तैक्षा ५,६,९-१०)।
- ७८. नव वै प्राणाः (+शायुर्देशमस् [मै ४,६,६]); मै २,५, १०; ३, ४,४; ४,६,६ ऐ ४, १६; कौ ७,१०; गो १,४,६; ता ४,५,२१; १४,७,६; ष ३,१२; ऐआ १,३,८ (तु. काठ ३६,२)।
- ७९. नव वै प्राणाः सप्त शीर्षजवाजी हो। माश ६,४,२,५; ८,४,३,४।
- ८०. नव वै शिरसि प्राणाः । शांका २.२।
- ८१. न वाड अस्थिषु प्राणो ऽस्ति । माश ७,१,१,१५।
- ८२. न वै प्राणात् प्रेयः किंचनास्ति । जै १,५७२ ।
- ८३. न होष (प्राणः) कदाचन संविशति। ऐआ २,१,६ ।
- ८४. पञ्चधाविहितो वाऽ अय ए शीर्षन्प्राणो मनो वाक् प्राण्डचक्षुः श्रोत्रम् । माश ९, २,२,५।
- ८५. पराङ् (प्राङ् [क.]) प्राणः । मै ४,६,३; काठ २७,१; क ४२,१ ।
- ८६. पुरस्तातप्रत्यङ् प्राणो धीयते । माश ७,५,१,७।
- ८७. पुरस्ताहै नाभ्ये प्राणः । तैसं ३,४,१,३-४।
- ८८. पूर्वार्धे वा इमे मुखस्य प्राणाः । मै ३,८,८; ४,६,६।
- ८९. प्राणं वा अनु प्रजाः पश्चो भवन्ति जैंड २,२,२,७।
- ९०. प्राणं सामानि (अनु दीच्चन्ताम्)। जै २,६५।
- ९१. प्राण उक्थमित्येव विद्यात् । ऐआ २.१.४ ।
- ९२. प्राण एव दशों दृष्टशंऽहव ह्ययं प्राणः प्याण एवान्नादः । प्राणेन हीद्मसम्बते ः साश ११,२,४,५-६।
- ९३. प्राण एव महान् (यजुः [माश १०,३,५,४])। माश १०,३,५,४,४,१,२३।
- ९४. प्राण एव रज्जुः । प्राणेन हि मनश्च वाक् चाभिहिते । काश ३, १, ४, २ ।
- ९५. प्राण एव सविता (रथन्तरम् [जै.]) । गो १,१,३३; जै १,२२९; माश १२,९,१,१६ ।
- ९६. प्राण एव सुवः सोऽयं प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यनुसञ्चरति । तस्मादु सुवः सर्वा अनु सु^{चः} सञ्चरति । माश १, ३, २, ३ ।
- ९७. प्राणं देवा अनु प्राणन्ति । मनुष्याः पश्चक्च ये । प्राणो हि भूतानामायुः । तस्मात्स^{वी} युषमुच्यते । तेआ ८,३,१: तैन २. ३, १ ।

१३१.

```
९८. प्राणस्वायुरच प्राणानामुत्तमौ । तैसं ५,३,७,३ ।
 ९९. प्राणस्य त्वा परस्पाय चक्षुषस्तन्वस्पाहि । श्रोत्रस्य त्वा धर्मणा ..... । मै ४,९,१० ।
१००. प्राणः सर्वे ऋत्विजः । ऐ ६,१४।
१०१. प्राणः सर्वाण्यङ्गान्यनु चरति । तैसं ५, ५, ६, २; मै ३. २, ८।
१०२. प्राणः स्दरोहाः (सामवेदः [माश १४,४,३,१२])। माश ७,१,१,१५,३,१,४५;१४,४,३१२।
१०३.
      प्राणः (यज्ञस्य) सोमः । कौ ९, ६; माश ७, ३, १, २।
१०४.
      प्राणः (°णो वै [तै.]) स्नुवः । तै ३, ३, १, ५; माश ६, ३, १, ८।
१०५.
      प्राण: स्वरः । जै १,३०१;३०७; तां ७,१,१०; १७,१२,२।
₹0€.
      प्राणा अन्तरतः ( अवकाशाः [माशः])। क ४०,२; ४२,१; माश १४,२,२,५१।
१०७. प्राणा भार्द्रास्सन्तोऽस ५ दिलहाः । काठ २७, १; क ४२,१ ।
१०८. प्राणा उभयतो वैश्वानराः । काठ २८,१ ।
१०९. प्राणा उ वा वायुः ( वे ब्रह्म धारा ८, ४, १, ३। )। मारा ८,४,१,३;८।
११०. प्राणा उ ह वाव राजन् मनुष्यस्य सम्भूतिरेवेति । जैउ ४, ६, २, ४ ।
१११. प्राणा एव महः (साम जिं.])। गो १,५,१५; जै २,३९।
११२. प्राणा एव सप्तमी चितिः। माश ८ ७, ४, २१।
११३. प्राणाः खल्ल वै पुरुषे वीर्यम् । मे २, ५, १०।
      प्राणाः पर एकथा संतृण्णाः । काठ २५,९; क ५०,२ ।
११४.
      प्राणादेवेमं कोकं (पृथिवीं प्रजापितः) प्रावृहत् । कौ ६, १० (तु. काठ १३,७) ।
११५.
११६. प्राणाद्वायुरजायत । तैआ ३, १२, ६ ।
११७. प्राणाद् ब्यान ५ सन्तनु । काठ ३९, ८ ।
११८. प्राणा नवसमहः। तैसं ७, २, ८, ४।
११९. प्राणानां वाग् ( +ज्योतिर् ।तैसं ५, ३, २, ३।) उत्तमा : तैसं ५, १,९, १; ६,६,११,६।
१२०. प्राणान्त्संक्रोक्नैः (प्रीणामि )। मै ३, १५,२।
१२१. प्राणाय त्वा, ऽपानाय त्वा, ज्यानाय त्वा (देवः सविता प्रतिग्रह्णातु)। तैसं १, १, ६, १-२ ।
      प्राणाय त्वेति प्राज्ञमेव । ऐश्रा ५, १, ४।
१२२.
१२३. प्राणाय त्वेत्युपा " श्रुपात्र " सादयति । काठ २७, २ ।
१२४. प्राणा रइमयः। तै ३, २, ५, २।
१२५. प्राणा वा अग्रे सह । जै ३,११०।
१२६. प्राणा वा उपरवाः (आजिदोहानि [जै.]) । मै ३, ८, ८; ४,६,६; जै २,२५५ ।
१२७. प्राणा (+वै धि ६,२८; गो.) वालखिल्याः । ऐ ६, २६; २८; कौ ३०,८; गो २,६,८।
१२८. प्राणा वाव तेषां (देवानाम् ) वामं वस्वासीत् । जै १,१४२ ।
१२९. प्राणा वै दश वीराः (वातहोमाः [मार्ग ९,४,२,१०]) । मार्ग ९,४,२,१०; १२,८,१,२२ ।
      ह्यन्ते तस्मात्त्राणा द्वन्द्वम् । काठ २७,५; क ४२, ५; ऐ २,२७ ।
```

प्राणा वे बृहत्यः (ब्रह्म [तै.]) । ऐ ३,१४; ते ३,२,८,८ ।

१३२. प्राणा वै भुजः (मारुताः ध्माश ९,३,१,७।)। माश ७, ५,१,२१; ९,३,१,७३

```
प्राणा वै यशः ( यशो वीर्थम् [माश १०,६,५,६]) । माश १०,६,५,६;१४,५,२,५ ।
१३३.
       प्राणा वै रुद्राः । प्राणा हीदं सर्वं रोदयन्ति । जैउ ४, २, १, ६।
१३४.
       प्राणा वै वसवः (🕂प्राणा हीदं सर्वं वस्वाददते [जैउ.]) । तै ३,२,३,३;५,२; जैउ ४,२,१,३ ।
१३५.
१३६. प्राणा वै वामदेव्यम् (वामम् [मारा.]) । जै ३,३०१; माश ७,४,२,३५ ।
 १३७. प्राणा वे विश्वे देवाः (सप्त ऋषयः [ मै. ]) । तैसं ५, २,२,१; ४,६, १; मै.१,५,११; काठ
       १९,१२;२१,८; क ३१, २; माश १४,२,२,३७।
१३८. प्राणा वै शाकलाः ( सत्यम् ।माश १४, ५, १, २३।)। माश १४, २,२,३१; ५,१,२३ (तुः
       माश १४,२,२,५१)।
१३९. प्राणा वै सजाताः (+प्राणिहिं सह जायते [माश.])। तैसं २,६,९,७; माश १,९,१,१५।
       प्राणा वै समिधः (+प्राणा ह्येत र सिमन्धते [मारा ९,२,३,४४]) । ऐ २, ४; मारा १, ५,
१४०.
       8,9,9,2,3,881
       प्राणा वै साध्या देवाः । तऽएतम् (प्रजापतिम् ) अम्र एवमसाध्यन् । माश १०, २,२,३ ।
१४१.
       प्राणा वै सामानि (सीताः [माश ७,२,३,३]) । माश ७,२,३,३; ९,१,२,३२ ।
६४२.
       प्राणा वै स्तोमाः (सुरभयः [तै.]) । जै २,१३३; तै ३,९,७,५; माद्य ८,४,१,३।
१४३.
       प्राणा वै स्वभवसो देवाः । तैसं ६, ४, ५, ५ ।
१88.
       प्राणा वै स्वाशिरः (स्वाहाकृतय: [की.]) । कौ १०,५; तां १४, ११,९।
१४५.
       प्राणाः शिक्यं प्राणेह्यंयमात्मा शक्नोति स्थातुं यच्छक्नोति तस्माच्छिक्यम् । माश ६,७,१,२०।
१४६.
       प्राणाः स्वरसामानः (शिल्पानि [कौ.]) । कौ २५,१२;१३; तां २४, १४, ४; २५,१,८।
१४७.
       प्राणेन पर्वाणि संदधाति । ऐआ १, ४, १।
१४८.
       प्राणेन यज्ञः सन्ततः। मै ४,६,२।
१४९.
       प्राणेन सुरभि चासुरभि च विजानाति । जै १,२६९ ।
१40.
       प्राणे वै शाम्तिः । जे १,३२७ ।
१५१.
       प्राणे शरीरं प्रतिब्डितम् । शरीरे प्राणः प्रतिष्ठितः । तंआ ९,७,१; तैउ ३,७,१ ।
१५२.
       प्राणैहीयं पुरुषः समिद्धः। माश १, ५, ४, १।
१५३.
       प्राणो ज्येष्टइच श्रेष्टइच । शांआ ९.२।
१५४.
       प्राणोऽन्स्यम् । जे १,३०९ ।
१५५.
       प्राणो बृहत् (बृहती Lऐआ.]) । तां ७,६,१४;१७; १८,६,२६; ऐआ २,१,६ ।
१५६.
       प्राणो बृहतः ( रूपम् )। ऐआ ३,१,६।
१५७.
       प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात् । तैया ९,३,१; तैउ ३,३,१।
१५८.
      प्राणो मनुष्याः (भरतः [ऐ.]) । ऐ २,२४; माश १४,४,३,१३ ।
१५९.
      प्राणो महानतम् (महः [माश १२,३,४,१०])। माश १०,१,२,३; १२,३,४,१०।
१६०.
      प्राणी मातरिश्वा ( यजमानः [व.]) । ऐ २,३८; व २,५ ।
१६१.
      प्राणो उमृतं तद्वां रूपम्। माश १०,२,६,१८।
१६२.
```

प्राणो यज्ञेन कल्पतामपानो यज्ञेन कल्पतां न्यानो यज्ञेन कल्पताम् । तैसं १,७,९,१-२ ।

प्राणे मे होता। प २,७।

१६३.

१६४.

```
१६५. प्राणो वंशः (रेतः [ऐ.]) । ऐ २,३८ । ऐआ ३,१,४;२,१ ।
१६६. प्राणो ( +वै [ऐ.]) वनस्पतिः । ऐ २,४;१०; कौ १२,७ ।
१६७. प्राणो वाऽ अङ्गिराः । माश ६,५,२,३;४।
१६८. प्राणो वा अपानो ज्यानस्तिस्रो देज्यः । ऐ २,४ ।
१६९. प्राणो वाड अस्य (यजमानस्य) सा रम्या तनुः। माश ७,४,१,१६।
१७०. प्राणो वा उपा ५ छुः। मै ४,५,५; ७,४।
१७१. प्राणो ( +वै ८माश ४,१,१,९] ) वाचस्पतिः । माश ४,१,१,९;६,३,१,१९ ।
१७२. प्राणो वा सुवनेषुं जागरः। जै १,२०।
१७३
      प्राणो वाव साम्नस्सुवर्णम् । जैउ १,१२,५,४।
१७४. प्राणो वै कूर्मः प्राणो हीमाः सर्वाः प्रजाः करोति । माश ७,५,१,७।
१७५. प्राणो वै गोपाः। स हीदं सर्वमनिपद्यमानो गोपायति । जैउ ३,६,९,२।
१७६. प्राणो वै गायत्रसाम । तैआ ५,६,४ ।
१७७. प्राणो वै ज्येष्ठइच श्रेष्ठइच। माश १४,९,२,१।
१७८. प्राणो वै दशहोता। मै १,९,५।
१७९. प्राणो वै प्रतिरवाः प्राणान्हीद ५ सर्वं प्रतिरतम्। माश १४,२,२,३४।
१८०. प्राणो वै प्रायणीयः (बृहत् [जै.]) । ऐ १,७; जै २,१८१ ।
१८१. प्राणो वै ब्रह्म (+पूर्व्यम् [माश ६,३,१,१७])। माश १४,६,१०,२; जैख ३,७,१,२।
१८२. प्राणो वै मधु (अक्षः धाश ४,२,१,२९८)। माश १४,१,३,३०; तैआ ५,४,११।
१८३. प्राणो वै मनुष्यधूर्वायुर्देवधूः। "चक्षुर्वे मनुष्यधूरादित्यो देवधूः। " श्रोत्रं वै मनुष्य-
       धूर्दिशो देवधूः। '''वाग् वै मनुष्यधूः पृथिवी देवधूः। जै १,२७०।
१८४. प्राणो वै माध्यन्दिनः पवमानः । माश् १४,३,१,२९ ।
१८५. प्राणो वै मित्रः। तैसं ५, ३, ४, २; माश ६,५,१,५; ८,४,२,६; १२,९,२,१२।
१८६. प्राणो वै यजुः प्राणे हीमानि सर्वाणि भूतानि युज्यन्ते । माश १४,८,१४,२।
१८७. प्राणो वै यज्ञस्योद्गाता (युवा सुवासाः [ ऐ.] )। ऐ २,२; माश १४,६,१,८।
१८८. प्राणो वै रं प्राणे हीमानि सर्वाणि भूतानि रत्तानि । माश १४,८,१३,३ ।
१८९. प्राणो वै रुक् प्राणेम हि रोचते । माश ७,५,२,१२।
१९०. प्राणो वै वयः (वषट्कारः [माशः]) । ऐ १,२८; माश ४,२,१,२९ ।
१९१. प्राणो वै वसिष्ठ ऋषिः । माश ८,१,१,६ ।
१९२. प्राणो वै वाक् (वातः [माश]) । मै ३,२,८; माश १,१,२,१४।
१९३. प्राणो वै (हि ध्जै.) वामदेन्यम् । जै १,३३३; २,४२४; माश ९,१,२,३८।
१९४. प्राणो ने (हि Lता.」) वायुः । तैसं २,१,१,२; मै २,५,१; ३,४,३; ४,५,८;६,२; काठ २१,
       ३; कौ ५,८; १३,५; ३०,५; गो २,१,२६; जै २,१३७;१८४;१९७;३८९; ३, २२७; तां ४,
१९५. प्राणो वै विचक्षणस्तस्य वागेव मिथुनम् । जै २,६४ ।
१९६. प्राणो वै विद्वज्योतिः ( इष्टका ) । माश ७,४,२,२८; ८,३,२,४; ७,९,२२ ।
```

```
१९७. प्राणो वै विष्वङ् । सोऽयं विष्वञ्चति । जै १,१६६ ।
```

१९८. प्राणो वै संवत्सरः (सन् [जै.]) । जै १,१०२; तां ५,१०,३।

१९९. प्राणो वै सला भक्षः। माश १,८,१,२३।

२००. प्राणो वै समञ्जनप्रसारणं यस्मिन्वाऽ अङ्गे प्राणो भवति तस्सं चाञ्चति प्र च सारयति । मारा ८,१,४,१०।

२०१. प्राणो व सम्राट् परमं ब्रह्म । माश १४,६,१०,३।

२०२, प्राणो वै (ह वाऽ अस्य [मारा]) सविता । ऐ १,१९; माश ४,४,१,५।

२०३ प्राणो वै साम प्राण हीमानि सर्वाणि भूतानि सम्यञ्जि । माश १४,८,१४,३ ।

२०४. प्राणो वै सावित्रग्रहः (सिन्धुश्छन्दः [माशः]) । कौ १६, २; माश ८,५,२,४।

२०५. प्राणो वै सुशर्मा सुप्रतिष्ठानः । माश ४, ४, १, १४ ।

२०६. प्राणो वै सुसन्दक् (सुपर्णः [शांआ.]) । ते १, ६, ९, ९; शांआ १,८ ।

२०७. प्राणो वै सुद्दोहाः । माश ७,१,१,२६; ऐआ १,४,१।

२०८. प्राणो वै सोमः (+राजा [जै.]) । जै १,३६१; माश ७,३,१,४५।

२०९. प्राणो वै स्तवः (स्वारम् [जै.]) । कौ ८,३; जै १,१६० ।

२१०, प्राणो वै स्तोत्रियोऽपानोऽनुरूपः। जै ३,२१;३५।

२११. प्राणो वे स्वयमातृण्णा (+प्राणो होवैतत्स्वयमातमन आतृन्ते [माश ७,४,२,२]) । तैसं ५, ३, ७,३; मै ३,३,१;४,७; माश ७,४,२,२;८, ७,२,११।

२१२. प्राणो वै स्वरः । जै १,१२३; १४०; १६४;२१५;२, १६८;३,१९४;२२९; तां २४,११, ९ ।

२१३. प्राणो वे हरिः स हि हरति । कौ १७, १।

२१४. प्राणो वै हिंकारः । मै ४, ६, ४; माश ४,२,२,११; शांआ २, १।

२१५, प्राणो वै हितं प्राणो हि सर्वेभ्यो भूतेभ्यो हितः। माश ६, १, २, १४।

२१६, प्राणो वे हृद्यमतो ह्ययमूर्ध्वः प्राणः संचरित । माश ३, ८,३,१५ ।

२१७. प्राणो वै होता (हिरण्यम् [मारा.]) । ऐ ६, ८; १४; गो २, ५,१४; मारा ७,५,२,८ ।

२१८. प्राणोऽस्मि प्रज्ञारमा, तं मामायुरमृतमित्युपास्स्व । शांआ ५, २; कौउ ३, २ ।

२१९ प्राणो ह वाऽस्य सविता । माश ४, ४, १, ५।

२२०. प्राणो हविः। मै १,९,१; तैआ २,१७,२;३,१,१।

२२१. प्राणो हि प्रियः प्रजानाम् । प्राण इव प्रियः प्रजानां भवति । य एवं वेद । तै २,३,९,५ ।

२२२. प्राणो हि रेतसां विकर्ता। माश १३, ३, ८, १ ।

२२३. प्राणो हि वासदेव्यम् (वायुः [तां]) । जै १,३३३;२,४२४; तां ४६,८।

२२४. प्राणो हि वै क्षत्रं त्रायते हैनं प्राणः क्षणितोः । माश १४, ८, १४, ४ ।

२२५. प्राणो हि वै हिङ्कारस्तस्माद्पिगृह्य नासिके न हिङ्कर्तुं ५ शक्नोति । माश १, ४, १, १ ।

२२६. प्राणो हि सोमः। काठ ३५, १६; क ४८, १४; तां ९, ९, १; ५ ।

२२७. प्राणी हीदं सर्वं प्राणेत । तद्यत् प्राणेत तस्मात् प्राणः । जै २, ५७ ।

२२८. प्राणो हृदये (श्रितः)। ते ३, १०, ८, ५; शांआ ११, ६।

२२९. प्राणो हुपा ५ छुरिमा ५ (पृथिवीम्) होव प्राणतिभिप्राणिति । माश ४, १, २, २०।

```
२३०. प्रोदेशमात्रं हीम आत्मनो ऽभि प्राणाः । कौ २,२।
```

- २३१. बहवो सुखे प्राणा एको ऽवाङ् । क ४२, ५।
- २३२. बाहें रेव स्तृणाति, तसाल्लोमशा अन्तरतः प्राणाः । तैसं ६, २, ११, ३।
- २३३. बहिहिं प्राणः। तां ७, ६, १४।
- २३४. बहुधा होवैष निविष्टो यत्राणः । जैउ ३, १, २, १३ ।
- २३५. भूरिति वै प्राणः । तैआ ७, ५, ३; तैउ १, ५, ३।
- २३६. मध्यतो ह्ययं प्रागः प्रजाः पश्चन् भुवनानि विवस्ते । जै १,३०७ ।
- २३७. मन इदं सर्वमेकं भूत्वा प्राणे प्रतिष्ठितम् । जै ३, ३७१ ।
- २३८. मनसा हि प्राणो धतः। काठ २७, १, क ४२, १।
- २३९. मनसैव प्राणमामोति । मै ४, ५, ५।
- २४०. मनो वा अनु प्राणाः। जै १, १६।
- २४१. मनो वै प्राणानामधिपतिर्मनिस हि सर्वे प्राणाः प्रतिष्ठिताः । माश १४, ३,२, ३ (तु. माश ७,५,२,६)।
- २४२. मरुतः प्राणेन (अवकीर्णः प्रविशति)। जै १,३६२।
- २४३. मरुतः प्राणैः (सहास्मिन् कर्मण्यागच्छन्तु) । तैआ २,१८, १ ।
- २४४. मर्त्यानि हीमानि शरीराणी र अमृतैषा देवता (प्राणः)। ऐआ २, १, ८।
- २४५. मित्रो नवाक्षरया नव प्राणानुदजयत् । मै १, ११, १०; काठ १४, ४।
- २४६. मुखत एव प्राणं द्धाति । काठ २१, ५।
- २४७. यः प्राणः स वरुणः । गो २,४,११।
- २४८. यनृतीये ऽ हन्प्रवृज्यते । वायुर्भूत्वा प्राणानेति । तैआ ५, १२, १ ।
- २४९. यत्रायं पुरुषो स्रियन ऽ उदसात्प्राणाः क्रामन्त्याहो नेति, नेति होवाच याज्ञवल्क्यो ऽ त्रैव (प्राणाः) समवनीयन्ते । माश १४, ६, २, १२ ।
- २५०. यन्नैतत्पुरुषः सुप्तः स्वप्नं न कञ्चन पश्यति, अथास्मिन् प्राण एवैकथा भवति । शांआ ५, ३; कौउ ३,३।
- २७१. यत्सत्यमिति प्राणः सः । जै ३,३६०।
- २५२. यथा शालावंशे सर्वे उन्ये वंशाः समाहिताः स्युरेवमेवैतस्मिन् प्राणे सर्वे आस्मा समाहितः। शांआ ८, १।
- २५३. यदि वालखिल्याः (ऋनः) प्राणानस्यांतरियात् । ऐ ५, १५।
- २५४. यदु वै प्राणो ९ क्वं नाभिप्राप्नोति शुब्यति वावैतन्म्छायति वा । माश ८, ७, २,१४ ।
- २५५. यदेकपात्रा (द्विदेवत्याः) गृह्यन्ते तस्मादेको ८ न्तरतः प्राणो द्विपात्रा हूयन्ते तस्माद्
 द्वी द्वी बहिष्ठात् प्राणाः । तैसं ६, ४, ९,३।
- २५६. यहै प्राणेनान्त्रमात्मन्प्रणयते तत्प्राणस्य प्राणत्वम् । माश १२, ९. १, १४।
- २५७. यः स प्राणो ऽयमेव स वायुर्यो ऽयं पवते । माश १०, ३, ३, ७ (तु. जैउ १,९,२,१)।
- २५८. यावह पुरुषः प्राणिति, न तावद् भाषितुं शक्नोति, वाचं तदा प्राणे जुहोति ""यावहै पुरुषो भाषते न तावत् प्राणितुं शक्नोति, प्राणं तदा वाचि जुहोति । शांआ ४, ५; की २,५ ।

```
२५९. ये ऽवाञ्चः (प्रासाः पुरुषस्य) तत्तृतीयसवनम् । कौ २५, १२।
```

२६०. ये सप्त शीर्षण्याः प्राणा कासंस्ते सप्तर्षयो ऽभवन् । काठसंक ८६ : २ ।

२६१. यो ऽयमनिरुक्तः प्राणः स सुरूपकृतनुः । कौ १६, ४।

२६२. यो वै प्राणः स वातः । माश ५, २, ४, ९ (तु. जै १,२४९)।

२६३. छेखासु हीमे प्राणाः । माश ७, २, २, १८।

२६४. वाक् च वै प्राणश्च मिथुनम् । माश १, ४, १, २।

२६५. वाक्प्वंरूपं मन उत्तररूपं प्राणः संहिता । ऐआ ३, १, १ ।

२६६. वाक् (वातं । तैआ ।) प्राणः । मै ४, ६,४; तैआ ३,४,९ ।

२६७. वाक् प्राणानासुत्तमा । काठ १९, १०; क ३०,८।

२६८. वाक् प्राणेन संहिता। ऐआ ३,१,६।

२६९. वागसि जन्मना वज्ञा, सा प्राणं गर्भमधस्थाः । मै २,१३,१५।

२७०. वाग्वा अक्षरम् । तस्यै प्राण एवांग्रुः । जै १,११५ ।

२७१. वाग्वा उद्दं कर्म प्राणी वाचस्पतिः। माश ६, ३, १, १९।

२७२. वाग्वा एषा प्रतता यद् द्वादशाहः । तां सन्तिनिनैव संतन्यन्ति । प्राणा ह खलु वै सन्तनयः । प्राणैर्वाक् सन्तता। तद् यत् सन्तिन भवति प्राणानां एव सन्तत्यै, वाचं प्राणैः सन्तनवामेति । जै ३,११९ ।

२७३. वाग्वै माता, प्राणः पुत्रः। ऐआ ३, १, ६।

२७४. वाग्वै रथन्तरस्य रूपं प्राणो बृहतः । शांका ७, २०।

२७५. वाचस्सत्यं यत् प्राणः। जै २,४२५।

२७६. वातं प्राणमन्ववस्त्रतात्। मै ४, १३, ४।

२७७. वातं प्राणेन (प्रीणामि)। मै ३, १५, २।

२७८. वायुदेवत्यो वै प्राणः। तैसं ६, ३, ७, ४।

२७९. वायुना प्राणाः । काठ ३५,१५; क ४८, १३ ।

२८०. वायुर्भूत्वा (प्रजापतिः) प्रजानां प्राणो ऽभवत् । जै १,३१४ ।

२८१. वायुर्मे प्राणे श्रितः । तै ३, १०, ८, ४ (तु. शांआ १०,१) ।

२८२. वाथुवै (°हिं L ऐ.) प्राणः। ऐ २,२६;३,२; कौ ८, ४; जै २,५४; जैउ ४,११, १, ११।

२८३. वालमात्रादु हेमे प्राणा असम्भिन्नास्ते यद्वालमात्रादसम्भिन्नास्तस्माद्वालखिल्याः । मार्श ८,३,४,१ (तु. की ३०,८)।

२८४. विच्छन्दाइछन्दो वायुर्देवता प्राणाः। माश १०,३,२,१२।

२८५. विघृता हीम उपरिष्टात् प्राणाः । मै ३,८,८ ।

२८६. विश्वेषामहं देवानां देवयज्यया प्राणाना १ सायुज्यं गमेयम् । काठ ५,९ ।

२८७. वीर्थ (+वै [मै.]) प्राणः । मै १,९,३; काठ ९,११ ।

२८८. व्यतिषक्ता वा इमे प्राणा अनिर्मार्गाय । जै २,१३३ ।

२८९. शिरो वै प्राणानां योनिः। माश ७,५,१,२२।

२९०. शीर्षन् प्राणी हितः। जै २,४१५।

२९१. षट् प्राणाः । काठ २६,१०; क ४१,८; ४२,१; (तु. माश ६,७,१,२०)।

- २९२. षड्तुनेति यजन्ति प्राणमेव तद्यजमाने द्वधित । कौ १३,९।
- २९३. षड् वाऽ इमे शीर्षन्त्राणाः । माश १२,९,१,९; १४,१,३,३२।
- २९४. स (ब्रह्मविद्) आगच्छत्यमितीजसं (ब्रह्मलोकस्यं ब्रह्मणः) पर्यङ्कं स प्राणस्तस्य भूतञ्च भविष्यच पूर्वी पादी, श्रीइचेरा चापरी (पादी) ••• तस्मिन् (पर्यङ्के) ब्रह्माऽऽस्ते । शांआ ३,५ ।
- २९५ स एषो ऽइमा ऽऽलणं यत्प्राणः । स यथा अइमानमाखणमृत्वा छोष्टो विध्वंसत एवमेव स विध्वंसते य एवं विद्वासमुपवदति । जैउ १, १८,५,७-८ ।
- २९६. स (प्रजापितः) त्रिवृतमेवायतनमचायत् प्राणा ५ स्ततः प्रजा अस्जत । काठ ९, ११ ।
- २९७. संतृष्णा हि परः (अन्तरतः [तैसं.]) प्राणाः । तैसं ६,२,११,२; मै ३,८,८।
- २९८. सप्त (+वै मुख्याः । जै २,३०१]) प्राखाः । काठ ३०,५;३७,१६ (तु. जै १,१३९;२,२२५; ३०१,३४७;३८५;३,६८;८६) ।
- २९९. सप्त वालखिल्याः पुरस्तादुपद्धाति सप्त पश्चात् , सप्त वै शीर्षण्याः प्राणा द्वाववाञ्चौ । तैसं ५, ३, २, ५ (तु. तैसं ५, १,७, १; २, ६, ३; काठ ८, १; १९, ६; तैआ ५, ४,४)।
- २००. सस वैशिष्न् प्राणाः (+वागष्टमी स्ता वाक् समानायतना प्राणैः सत्यनज्ञषका [ऐआ.])।
 मै ३, १, ७; ४, ८, १०; ऐ १, १७; तै १, २,३,३; ऐआ १,५,२ (तु. मै १,६, ९; तां २, १४,२; २२,४,३; माश ९, ५,२८)।
- ३०१. सप्त हस्तास इति, ··· येषु (सप्तमु लोकेषु) चरन्ति प्राणा गुहाशया निहिताः सप्त सप्त । काठसंक २५: २-३.
- २०२. समाना हीमे प्राणाः । मै ४, ८, ४।
- ३०३. स यः प्राणस्तत्साम । जैउ १, ८, १, १०।
- २०४. स (वायुः) यत्पुरस्ताद्वाति प्राण एव भूत्वा पुरस्ताद्वाति । ते २, ३, ९, ४-५।
- २०५. सर्वे प्राणा मनो ऽ भिसंपन्नाः । जै १, ३१६।
- ३०६. सर्वे ह वा ८ एते स्वपतो अपकामन्ति प्राण एव न । माश ३, २, २, २३।
- २०७. स वा अयं त्रेधा विद्वितः प्राणः, प्राणो ऽ पानो व्यान इति । कौ १३, ९ ।
- २०८. साह वागुवाच (हे प्राण) यद्वा ऽ अहं वसिष्ठास्मि त्वं तद्वसिष्ठो ऽसीति । माश १४, ९, २, १४।
- ३०९. सुषदा पश्चात् । देवस्य सवितुराधिपत्ये । प्राणं मे दाः । तैआ ४,५,३।
- रे१०. सोमा इन्द्रो वहणो मित्रो अग्निस्ते देवा धर्मधतो धर्म धारयन्त्वित्येते वै देवा धर्मधतो यदिमे प्राणाः। मै ४,४,२।
- रे११. सोऽयं (बायुः) पुरुषेऽन्तःप्रविष्टश्चेधाविहितः प्राण उदानो ब्यान इति । माश ३, १,३,२०।
- ३१२. सोऽस्य (इन्द्रस्य सोमः) विष्वङ्डेव प्राणेभ्यो दुद्राव मुखार्द्धेवास्य न दुद्रावाथ सर्वेभ्यो-उन्येभ्यः प्राणेभ्यो उद्गवत् । माश १,६,३,७।
- रे१रे.. स्वपन्तं प्राणा न जहति । तैसं ६,१,९,७।

३१४. हृदयमेव मेथ्युपदोह्नी प्राणो रज्जः । प्राणेनैव वाक् च मनइचाभिहिते । रज्ज्वा वै वत्सं च मातरं चाभिद्धाति । जै १,९९ ॥ [°ण- अंग्रु- ६; अकूझीची-; अग्नि- ४३१; ४९४; ५२४;५९१;६८३; अग्निष्टोमस्तोम-; अङ्गिरस्वत्- २; अधिपति- २; अम्त्रर्यु- ३२; अनुष्टुम्-५१; अन्तरिक्ष- १२३; अब- ५७;६४; १२५;१५९; अप्- १०५;१९८;२२४; अपान- १०; १ ३;२६;२८;३८;३९; अमृत- ७;३७; अमृतत्व- ६; अयन- १; अर्क- ८; अर्णव-; अवकाश-१; अज्ञन- ३; अरुवमेध- २०; असु- ४;७; आ ३; आकाश- १३; आघार- १; आत्मन्-६५; आदित्य- ५२;१६२; १७३; २२४; २८४; आदित्यधामन्- १; आयुष्कृत्-; आयुस्-८;३०;३४;४४; इध्म- ५; इन्द्र- २६६; इन्द्रिय- १७; उक्थ्य- १; उद्गातृ- १३;१८; उद्गीथ- ७;१३; उपरव- ३; उपांशु- २;११;१४; उर्वशी-; उष्णिक् ककुभ्- ४; ऊष्मन्-रे; ऊष्म-रूप-; ऋच्- २२;३७; ऋतुयाज- २; ऋषि- १६; ऐन्द्र- १३; ऐन्द्र-वायव- ५; ओकस्- ३; क- ६; ककुम्- ८; गय- १; गायत्र- २५;३६;३७; गायत्री- ७;५१;७४;९१; ९२;९३;९४; गार्हपत्य- २०; गुद-; गृह- १; प्रह- १६;१७; प्रावन्- ५; चन्द्रमस्- ५२; जातवेदस्- ५; ज्योतिस्- २५; तनूनपात्- ३; त्रिवृत्- ३५; दक्ष- ५; दशहोतृ- ८; दिव्-१३०;१३१; दिवाकीर्त्य- १;४; दिश्- ४५; दीक्षा- १४; देव- ४७; ७४;१५८;१५९;१६०; १६१;१६२;१६४;२१५; देवता- १४;२९; द्रविणोदा- २; द्वन्द्व- ५; द्विदेवत्य-; धवित्र-; धाय्या− ५; धी− ४; धुर्− ९; नस्− १;२; नाचिकेत− ६; नामन्− २; नासिका− १; नितान− २; नृषद्- २; पञ्चहोतृ- ९; पतङ्ग- २; पवमान- १; १४;२३;२४;२५;२९; पशु- २४१; २४२;३२८; पानमान-; पानमानी- २; पितृ- ८०; पुरुष- २५;४०;४४;८४; पृषदाज्य-५; प्रजा- ६६;६७;९३; प्रजापति-११२; प्रसृति- द्र.] ।

प्राण-पा- भूरसि श्रेष्ठो रश्मीनां प्राणपाः । तैसं ३,२,१०,२ । प्राण-भाजन- पौर्णमासी- ७ द्र. । प्राण-भृत् (इष्टका-)-

- १. अङ्गानि प्राणभुन्त्यङ्गानि हि प्राणान्बिश्चति । माश ८,१,३,१ ।
- २. अतं प्राणश्रदत्त ५ हि प्राणान्विभत्तिं। माश ८,१,३,९।

प्राणर्तु- द्वया ह वै पूर्व ऋतव आसुः । प्राणर्तवो देवर्तवः । जै २,५१ ।

प्राणाऽपान-

- १. अथ यः प्राणापानयोः सन्धिः स न्यानः। छांउ १,३,३।
- २. किं खलु वै ते Sस्तीति (प्रजापितिरिन्द्रम्) अध्वतीत् । स्तो न्वै म इमी प्राणापानी, इति (इन्द्रः प्रत्युवाच)। जै २,४०९।
- ३. तावेवैती स्तोमावभवतां पराष्ट्र च पूर्वांक् च । ती प्राणापानी, ते ऽहोरान्ने, ती पूर्वपक्षापर-पक्षी, ताविमी लोकी (वावापृथिन्यी), ताविन्द्राग्नी, ती मिन्नावरुणी, ताविद्वनी, तद् दैन्यं मिथुनं यदिदं किं च द्वन्द्वं तद्भवताम् । जै ३,३३४ ।
- ४. तौ मित्रावरूणी प्राणापानी । जै १,१०९ ।
- ५. द्वे ह वाव देवते सत्त्रमासाते प्राणापानावेव । जै २, २०।
- ६. पुरस्ताहै नाभ्याः प्राणः, पश्चादपानः एतावान् वै पशुः । काठ १३, १०।

- ७. प्राणापाना (°नौ वा [मै, की.]) उपांक्वन्तयांमी (ब्रही) । मै ४,५,६;९; ऐ २,२९; की ११, ८; १२,४।
- ८. प्राणापानाभ्यां वाक् परिगृहीता । जै ३, २८९ ।
- ९. प्राणागनाभ्यां पुरुषस्सन्ततः । काठ २७, १; क ४२, १; २ ।
- १०. प्राणापानावेव यत्प्रायणीयोदयनीय । कौ ७. ५ ।
- ११. प्राणापानी देवः (ब्रह्म)। गो १,२,११^२।
- १२. प्राणापानी मा मा हासिष्टम् । तैसं ३. १. ७. १।
- १३. प्राणापानी मित्रावरूणी । तां ६, १०, ५: ९, ८, १६: तै ३,३,६,९ (तु. जै १,५८)।
- १४. प्राणापानी मृत्योमां पातम् । तैसं ३, १, ७, १; तैआ ४, १, ६; ४२, २ ।
- १५. प्राणापानी मे पाहि, समानव्यानी मे पाहि। तैसं १, ६,३,३;७,३,४; काठ ८,१३।
- १६. प्राणापानी में श्रुतस्मे । तन्मे त्विय (वायौ) । जेउ ३, ५, २, १० ।
- १७. प्राणापानी वै मित्रावरुणी (बृहद्मथन्तरे Lतां J) । काठ २९.५;३०,३; क ४५,२; जै १,३४७; ३,९४१; तां ७,६,१२ (तु. मे ३,१०,६;४,८,९) ।
- १८. प्राणापानौ व्यतिषक्तो प्रजा अनु संचरत आ च परा चायातयामानौ । जै १, १०२ ।
- १९. प्राणापानी सं चरतः । तैसं ५, २, १०, ६ ।
- २०. प्राणो वै पूर्वो वैश्वानरो ऽपान उत्तरः । जै ३, ८।
- २१. प्राणो वै मित्रो ऽपानो वरुणः। काठ २१, १; काठसंक १३९: २०।
- २२. मित्रावरुणयोः प्राणो ऽसीत्याह प्राणापानावेवास्मिन् (आमयाविनि) एतेन दधाति । तैसं २, ३, ११, ३।
- २३. मित्रावरुणी (एवैनम्) प्राणापानाभ्याम् (अवतः) । तै १,७,६,६ ।
- २४. मुखतः (विष्वञ्जी । तैसं ।) प्राणापानी । तैसं ५,२,१०,६;६,३,९,६; क ४५, २; ४६,६ ।
- २५. योगक्षेम इति प्राणापानयोः । तंआ ९, १०, २; तैउ ३, १०,२ ।
- २६. वाक् च (+ह [गो.]) वै प्राणापानी च वषट्कारः । ऐ ३, ८; गो २, ३, ६ ।
- २७. वायुरसि प्राणो नाम सवितुराधिपत्ये ऽ पानं मे दाः ··· वायुरसि प्राणो नामेत्याह, प्राणापानावेवावरून्धे । तैसं ३, ३,५,१-३ ।
- २८. ब्यानेन वा इमौ प्राणापानौ विष्टतौ, प्राङ् च प्रत्यङ् च न क्षीयेते, नायमूर्ध्व उक्षामित, नेतरोऽवाङ् संक्षामित । काठ २७, २; क ४२, २।
- २९. शत ५ शतानि पुरुषः समेनाष्टी शता यम्पितं तद्वदन्ति । अहोरात्राभ्यां पुरुषः समेन तावस्कृत्वः प्राणिति चाप चानितीति । माश १२, ३,२,८।
- २०. सुतस्य सर्वाण्यन्यानि श्रोत्राण्यपक्रामन्ति, प्राणापानी त्वेनं न जहीतः । मै ४, ५, ६ ।

 [°न- अक्षरपङ्कि- २; अध्वर्यु- २१; अर्काश्वमेध- २; श्रश्विन्- ११; इन्द्र- ५८;

 २१३; इन्द्राग्नि- ४३; उक्थ- १८; उपांश्वन्तर्याम- ६; ७; गो-आयुस्- ४; दैव्य- २;

 पयस्या- ३; पवित्र- ६; पौर्णमासी- ६; पृषदाज्य- ७; प्रगाथ- २; प्रजापति- २०० द्व.]।

प्राणाऽपान-च्यान- त्रयः प्राणापानव्यानाः । जे २,१५६; ३०० (तु. जै २,३६०;३,३०५) । प्राणोदान-

- १. ते (पवित्रे) वै हे भवतः। "ताविमौ प्राणोदानौ। माश १,१,३,२।
- २. प्राणोदानाऽ उ वै रेतः सिक्तं विकुरुतः । माश ९,५,१,५६ ।
- ३. प्राणोदानावेव यत्प्रायणीयोद्यनीये । कौ ७ ५ ।
- प्राणोदानावेवाहवनीयश्च गाहैपत्यश्च । मारा २,२,२,१८ ।
- ५. प्राणोदानी वै मित्रावरुणी । माश १, ८, ३,१२; ३, ६,१,१६; ५, ३,५,३४;९, ५,१,५६ (तु. माश ३,२,२,१३)।
- ६. सो Sयं (वायु:) पुरुषे डन्तःप्रविष्टः प्राङ् च प्रत्यङ् च ताविमी प्राणोदानी । माश १,१,३,२; ८,३,१२॥ [°न- अध्वर्यु- २१;३१; बाबापृथिवी- ५; पवित्र- ६ द्र.]।

प्रातर्

- १. तं देवाः प्राणयन्त स प्रणीतः प्रातायत प्रातायीतीं ३ तत्प्रातरभवत् । ऐआ २,१,५।
- २. देवस्य सवितुः प्रातःप्रसवः प्राग्यः। तै १,५,३,९।
- ३. द्विरह्वो मनुष्येभ्य उपिहयते प्रातश्च सायञ्च । ते १,४,९,२॥ [°तर् आप्नेयी- १२ द्र.]। प्रातर्-अनुवाक-
- १. पवित्र ९ (प्रजापतिर् ।कौ.।) वै प्रातरनुवाकः । मै ४,५३; कौ ११,७;२५,१०।
- २. प्रात्वें स (प्रजापितः) तं देवेभ्यो Sन्वब्रवीधःत्प्रातरन्वब्रवीत्तरप्रातरनुवाकस्य प्रातरनु-वाकत्वम् । ऐ २,१५।
- यदेवैनं प्रातरन्वाह तत्प्रातरनुवाकस्य प्रातरनुवाकस्वम् । कौ ११,१ ।
- वाक् (सर्व [को ११,৬]) प्रातरनुवाकः । को ११,৬;८ ।
- ५. शिरो वा एतग्रज्ञस्य यत्प्रातरनुवाकः। ऐ २,२१।
- ६. सर्वेषां वै देवानां प्रातरनुवाकः। मै ४,५,३।
- ७. सारस्वतः (सोमः) प्रातरनुवाके । काठ ३४,१५ ॥ [क− प्रजापति ११४;१९४ द्र.]।
- प्रातर्-यावन् एते वाव देवाः प्रातर्यावाणो यदग्निरुषा अश्विनौ । ऐ २, १५॥ [॰वन् छन्दस् -

प्रातः-सवन-

- १. अथेमं विष्णुं यज्ञं त्रेधा व्यभजन्त । वसवः प्रातःसवन ५ रुद्दा माध्यन्दिन ५ सवनमादिःया स्तृतीयसवनम् । मात्र १४,१,१,९५ ।
- २. अनिरुक्तं प्रातःसवनम् । तां १८,६,७।
- ३. अष्टाकपालान् (पुरोडाशान्) प्रातःसवने (निर्वपन्ति)। तैसं ७,५,६,४ '
- उचन्तं (सूर्यमीप्सन्ति) प्रातःसवनेन । कौ १८, ९ ।
- ५. एकच्छन्दः प्रातःसवनम् । ष १, ३।
- ६. गायत्री प्रातस्तवनं संपद्यते । जै २, २०२।

- ७. ्तं (आदित्यम्) वसवो ऽष्टकपालेन (पुरोडाशेन) प्रातःसवने ऽभिषज्यन् । तै १, ५,११,३।
- तस्य (पुरुषस्य) य ऊर्ध्वाः प्राणास्तत्प्रातःसवनम् । कौ २५,१२ ।
- त्रिवृत्पञ्चदशौ (स्तोमौ) प्रातःसवनम् (वहतः)। तां १६.१०. ५ ।
- १०. हो स्तोमी प्रातःसवनं वहतो यथा प्राणश्चापानश्च (चक्षुश्च प्राणक्च तथा तत् [जै.])। तैसं ७,9,9,9: जै १,६६।
- ११. पीतवद्वे प्रातःसवनम् । ऐ ४, ४ ।
- प्रजापितई वा एतत् प्रातःसंवने प्रजाः प्रजनयंस्तिष्ठति यदेतद् बहुष्पवमानम् । जै १,३१२ ।
- ब्रह्म (+ वै Lकी.]) प्रातःसवनम् । की १६, ४०; जै १,२६३ । ?3.
- १४ यत् पयस्यया प्रातःसवने चरन्ति तेन तत् पशुमद्दीर्यावत् । काठ २९, ५; क ४५,६ ।
- १५. यदि प्रातःसवने स्कन्देदेवाञ्जनमगन्यज्ञः … इत्यनुमन्त्रयेत । काठ २५, ७ ।
- १६. यद्वपया प्रातःसवने चरन्ति तेन प्रातःसवनं पश्चमत् । मै ३, ९, ५ ।
- १७. वज्रः प्रातःसवनम् । तैसं ६, ६, ११, ३।
- बस्नां वै प्रातःसवनम् । कौ १६,१; ३०,१ (तु जै ३, ५७; माश ४,३,५,१)। 26.
- १९. वैक्वदेवं प्रातःसवनमकुर्वत् (देवाः)। तैसं ३, २, २, ३; मै ३, ६, १०।
- ब्युद्धं वा एतद्यशब्यं यत्प्रातःसवनमनिद १हि । तां ६, ९, २३। ₹0.
- २१. स (इन्द्रः) वसुभ्य एव प्रातःसवर्न प्रायच्छत् । जै २, १३९ ॥ [°न− अप्नि− ६५;३०५; अष्वर्यु - २०; भाग्नेय - १५; ऊम १; ऋतुप्रह् - १; गायत्र - ११; गायत्र-छन्दस् - ४; गायत्री -५९; चतुर्विश- २; तेजस्- ८;१४; त्रिवृत्- १०;१९; पृथिवी- १४;३२ प्रतिदुद्ध- १;२ द्र.]।

प्रायण-

- १. भरिनरेव प्रायणम् । जै ३,३०९ ।
- २. सन एव प्रायणं, वाक् सम्बन्धनम् । जै २, ५० ।

भायणीय-

- १. अहरेव प्रायणीयो राम्निरुदयनीयः । जै ३,३७७ ।
- २. गायत्रं प्रायणीयमहः । तैसं ७, २, ८, १ ।
- रे. ततिवें यज्ञस्य प्रायणीयम् । कौ ७, ९।
- **४. तद्यत् प्राणेत तस्माद्**न्येतत् प्रायणीयमहः । जै २, ५७ ।
- ५. ते वां प्रायणीयमतिरात्रमुपेत्य वसन्त्यस्मिन्नेव तां छोके (पृथिव्याम्) वसन्ति । जै २,४३०।
- ६. प्राण एव प्रायणीयः । काठ ३४, ६ ।
- ७. प्रायणीयेन वा अह्ना देवाः स्वर्गं लोकं प्रायन्यत् प्राय ५ स्तत् प्रायणीयस्य प्रायणीयस्यम् । तां ४. २. २ ।
- ८. जस (त्रिवृत् [तां १०,५,४]) प्रायणीयमदः । तां १०,५,४; ११,४,६;९।
- ९. यद्मुत्र राजानं क्रेव्यन्तुपप्रैव्यन्यजते । तस्मात्प्रायणीयं नाम । माश ४, ५, १, २ ।
- १०. यदवारे तीर्थं तत् प्रायणीयम् । काठ ३४, १६।

- ११. स्वर्गं वा एतेन लोकं प्रयन्ति(°कसुपप्रयन्ति [ऐ.]) यत् प्रायणीयं (°यस् [ऐ.]) तत्प्रायणीयस्य प्रायणीयत्वम् । काठ २३,७; क ३६,५; ऐ १,७॥ [°य- अदिति- १;९; आदित्य- ८५; ६८; ९२; पृथिवी- २४; २८; प्राण- १८० द्र.] प्रायणीयोदयनीय-
 - १. द्वे शीर्षे इति प्रायणीयोदयनीये । काठसंक २५: २ ।
 - २. प्राण एव पूर्वोऽतिरात्र उदान उत्तरः । तौ प्रायणीयोदयनीयाविति परोक्षमाचक्षते । जै ३, ३१९ ।
 - ३. प्राणोदानावेव यत्प्रायणीयोदयनीय । कौ ७, ५।
 - बाहू (यज्ञस्य) प्रायणीयोदयनीयौ । माञा ३,२,३,२०।

प्रायश्चित्ति - यज्ञो हि यज्ञस्य प्रायश्चित्तिः । मै १, ८,३। प्रावित्र - यज्ञो वै प्रावित्रम् । मारा १, ५, २,१।

प्रावृष्-

- १. तसात्प्रावृषि सर्वा वाचो वदन्ति । तै १, ८, ४, २ ।
- २. प्रावृषि बाईस्पत्याम् (आलभेत)। मै २, ५, २।

प्राशित्र- लोकः (विषं धाश ११, २, ६,६]) । प्राशित्रम् । माश ११, २, ६,६;७, १९ । प्रा(<प्र)सह- इन्द्रो वै प्रासहस्पतिस्तुविष्मान् । ऐ ३. २२ ।

प्रा(<प्र)सह->°हा-

- १. सेना वा इन्द्रस्य प्रिया जाया वावाता प्रासहा नाम । ऐ ३, २२।
- २. सेना इ नाम पृथिवी धनक्षया विश्वव्यचा अदितिः सूर्य्यत्वक् । इन्द्राणी देवी प्रासहा ददाना । ते २, ४, २, ७ ।

प्रास्तवण- प्रक्ष- द्र.

प्रिय- प्रजा वै प्रियाणि पशवः प्रियाणि । तां ८, ५, १५।

प्रियङ्ग-

- १. एतन्मरुता ९ स्वं पयो यत् प्रियङ्गवः । काठ १०, ११ ।
- २. प्रिभवें यद् (पयः) अदुहत् स प्रियङ्गुरभवत् । मै २, १,८।
- ३. प्रियङ्गवश्च मे ८णवइच मे (यज्ञेन कल्पन्ताम्)। तसं ४, ७,४,३।
- ४. भीज्यं वा एतदोषधीनां यत्त्रियङ्गवः । ऐ ८, १६ ॥ [°ङ्ग- पृश्लि- ६ द्र.]।

प्रियङ्ग-तण्डुल- प्रियङ्गतण्डुलैर्जुहोति । प्रियाङ्गा ह वै नामैते । एतैवै देवा अस्वस्याङ्गानि समद्भुः । ते ३, ८, १४,६।

प्रैयक्कव-स (रुद्रः) एत ५ रुद्राया ऽऽद्रिये प्रैयक्कवं चर्रु पयसि निरवपत् । तसो वै स पशुमान-भवत् । ते ३, १, ४, ४।

मे।,प्ले।ङ्ग-

- १. अन्नं वै प्रञ्जः। ऐआ १, २, ४।
- २. अयं वै प्रेङ्को यो ऽयं (वायुः) पवते । एव होषु कोकेषु प्रेङ्कत इति तत् प्रेङ्कस्य क्रेङ्कत्वम् । ऐआ १, २, ३।

- औदुम्बराणि काष्ठानि प्रेङ्खस्य भवन्ति, पालाशानि मिश्राणि वा । त्रीणि फलकान्युभयतस्त-ष्टानि द्वे वा, स्व्यक्च तावत्यः । ऐआ ५, १, ३ ।
- थ. नीवेंषा स्वर्गयाणी यत्प्रेङ्ख इति । ऐआ १, २, ४ I
- ५ प्रेह्मसारुह्य होता श " सति महंस एव तह्पं क्रियते । तां ५,५,९।
- ६. महों वे छेड्वः। ते १, २, ६, ६।

मेति-

- १. प्रेतिरसि धर्माय वा ··· धर्म जिन्व । तैसं ४, ४, १, १।
- २. हृद्यं प्रेतिः । जै १, १४ ॥ [°ति- अन- ९० द्र.] ।

प्रैष-

- १. बाईता वै प्रेषाः । माश १२, ८, २, १४।
- २. यज्ञो वै देवेभ्य उदकामत्तं (देवाः) प्रवैः प्रैषमैच्छन् तस्प्रैषाणां प्रैषस्वम् । ऐ ३,९ (तु. तै २,२,८,५; माश ३,९,३,२८)।

मोक्षणी- अप्- ६९; १८६ द्र.।

प्रोष्ठपद्,दा (नक्षत्र-)-

- १. अज एकपाद् देवता, श्रोष्ठपदा नक्षत्रम् । अहिर्बुध्न्यो देवतोत्तरे श्रोष्ठपदा नक्षत्रम् । काठ ३९, १३।
- ३. प्रोष्ठपदेषूद्यच्छन्त (देवाः)। तै १,५,२,९॥ [°द्द- अज- ३;३४; अहि- ७;११ द्र.]। प्रौढि- प्रौढिमनुप्रोहति। जै १, ७८।
 प्ला.प्राक्ष-
 - १. तस्य मेधं हाक्षारयन् (देवाः) स हक्षो S भवत् , तत्ह्रक्षस्य हक्षत्वम् । मै ३, १०, २ ।
 - २. तस्य (पशोः) शिरिश्चरवा (देवाः) मेधं प्राक्षारयन्त्स प्रक्षोऽभवत् तत् प्रक्षस्य प्रक्षत्वम् । तैसं ६. ३. १०. २।
 - रे. तस्याबाङ् मेधः प्रपात । स एव वनस्पतिरजायत तं देवाः प्रापद्यंस्तस्यात्प्रख्यः प्रख्यो ह वै नामतश्रद्धक्षः । माद्य ३, ८, ३, १२ ।
 - ध. स्रक्षस्य प्रास्त्रवणस्य प्रादेशमात्रादुदक् तत् पृथिव्ये मध्यम् । जैउ ४, ११, ५, १२ ।
 - ५. इसो मेधन (त्वावतु)। तैंसं ७, ४, १२,१; काठ ४४,१।
 - ६. यशसो वा एष वनस्पतिरजायत यत्छन्नः । ऐ ७, ३२।
- ७. स्वाराज्यं च ह वा एतद्वेराज्यं च वनस्पतीनाम् (यत्प्रक्षः)। ऐ ७, ३२; ८, १६। स्व (सामन्-)-
 - १. तद्वेवाचक्षते वसिष्टस्य प्रविमिति *** वसिष्टम् षयोऽ मेधन् वैश्यो ऽस्य ब्राह्मण इति ***स एतत्सामापश्यत् *** तेन *** दुश्ति पाप्मानमतरत् । जै ३, १९५ ।
 - २. प्लवं वाव नो भूत्वेदं साम स्वर्ग लोकमवाक्षीदिति । तदेव प्लवस्य प्लवत्वम् । जै ३, १९५।

३ यत् प्छवो भवति स्वर्गस्य छोकस्य समष्ट्ये । तां १४, ५, १० ।

प्लाशि- गिरि- ३ इ.।

ख्रीहन्- उपलान् प्लीहा (श्रीणामि)। मै ३, १५, ७॥ [व्हन्- इन्द्राणी- ४ इ.]। प्लुषि- वाचे प्लुषीन् (आलभते)। मै ३,१४,८।

हेक्क- त्रेक्क- इ.।

4

फल- फलेन नाचान् (अन्वाभवत्)। काठ ४३,४॥ [°ल- अञ्च- १५ द्र.]। फल्गुनी (नक्षत्र-)-

- १. अर्जुन्यो वै नामैतास्ता एतत्परोऽक्षमाचक्षते फल्गुन्य इति । माश २, १, १, १९।
- २. अर्थमा देवतोत्तराः फल्गुनीर्नक्षत्रम् । काठ ३९, १३ ।
- ३. उत्तरासु (फल्गुनीष्विग्निम्) आदधीत , यः कामयेत दानकामा मे प्रजास्स्युरित्यर्थमणो वा एतन्नक्षत्रम् । काठ ८, १ ।
- एवा वै जघन्या रात्रिः संवत्सरस्य यत्पूर्वे फल्गुनी । ते १, १, २, ९ ।
- ५. एषा वै प्रथमा रात्रिः संवस्तरस्य यदुत्तरे फल्गुनी । तै १, १, २, ९ ।
- ६. फल्गुनी नक्षत्रं भगो देवता। तैसं ४, ४, १०,२ (तु. मै २, १३, २०; काठ ३९, १३)।
- ७. भगस्य वा एतसक्षत्रं बदुत्तरे फल्गुनी । तै १, १, २, ४; ५, १,२; ३, १,१,८।
- ८. मुखम् (संवत्सरस्य) उत्तरे फलगुन्यौ (फलगू कौ.].) पुच्छं पूर्व । कौ ५, १; गो २,१,१९ ।
- ९. यः कामयेत भगी, अन्नादः स्थामिति स पूर्वांसु फल्गुनीष्वग्निमादधीत, भगस्य वा एतदहर्षेत् पूर्वाः फल्गुनीः । मै १, ६, ९ (तु. काठ ८,१)।
- १०. राजन्यस्य (उत्तराष्टु फल्गुनीष्वप्तिम्) आदध्यात् स हि दानमुपजीवति । काठ ८, १ । [°नी- अर्थमन्- ४;५;१३; इन्द्र-नक्षत्र- द्र.] ।

फल्गुनी-पूर्णमास-

- १. फल्गुनीपूर्णमास माधेयः (अग्निः), एतद्वा ऋत्नां मुखम् । काठ ८,१ ।
- २. मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यस् फल्गुनीपूर्णमासः । तैसं ७,४,८,२॥ [°स- ऋतु- ७४ इ.]। फल्गुनीपूर्णमास्य- संवत्सरस्य वा एतदास्यं यस् फल्गुनीपूर्णमास्यमदः । मै १,६,९।

फाल्गुन-

- १. इन्द्रो वृत्रमहन्, तस्य वल्कः पराऽपतत्तानि फाल्गुनान्यभवन् । तै १, ४, ७, ६ ।
- २. तस्य (इन्द्रेण हतस्य वृत्रस्य)यो नस्तः सोमो निरद्रवत्तान्येव बश्चत्लानि फाल्गुनान्यभवन् , ...तसाद् वश्चत्लान्येवाभिषुत्यानि मेध्यतराणि । जै १,३५४ ।
- रे. हयानि वै फाल्गुनानि । लोहितपुष्पाणि चारुणपुष्पाणि च स यान्यरुणपुष्पाणि फाल्गुनानि तान्यभिषुणुयादेष वै सोमस्य भ्यक्को यदरुणपुष्पाणि । माश ४, ५, १०, २ ।
- पश्चनो वै फाल्गुनानि । तै १, ४, ७, ६ ।
- ५. फारगुने दीक्षेरन्। तां ५, ९, ७।

फाल्गुनी-

- १. एषा ह संवत्सरस्य प्रथमा रात्रिर्यत्फाल्गुनी पौर्णमासी योत्तरेषोत्तमा या पूर्वा मुखत एव तत्संवत्सरमारभते । माश ६, २, २, १८ ।
- २. मुखं वा एतत् संवत्सरस्य यत् फाल्गुनीपौर्णमासी । कौ ४, ४; ५, १; गो २, १, १९; ता ५, ९, ८।

फाण्ट- फाण्टं मनुष्याणाम् । माश ३, १, ३, ८। फोल- स (फेनः) यदोपहन्यते मृदेव भवति । माश ६, १, ३, ३।

ब

ब [,व] ख्वा [,बा] - बडवा द्विरेताः । तैसं ७, १, १, २; जै १, ६७॥ [॰बा - उत्तरवेदि - ८; गो ३४ इ.]।

बदर-

- १. यत्स्नीहा तव् बदरम् (अभवत्)। माश १२,७,१,३।
- २. यद् द्वितीयं (इन्द्रः सोमं पीत्वा निरष्ठीवत्) तद् बद्दस् (अभवत्)। मै २, ४, १; काठ १२, १०॥ [°र- कर्कन्ध-१ इ.]।

बदर-सक्तु- ऐन्द्र- ५२ ६.।

बस्रु, स्रू-

- १. एतद्वे ब्रह्मणो रूपं यद् बन्नू: (गीः)। काठ १३, ८।
- २. बभुः पिङ्गलो भवति सोमस्य रूप ए समृद्धै । मै २, ५, १,५ (तृ. तैसं २, १, ३, ४)।
- रे. बभुररुणबभुः शुकबभुस्ते वारुणाः। मै ३, १३, ४।
- ४. ब्रभुभैवति ब्रह्मणो रूप ए समृद्ये । मै २, ५, ७ ।
- ५. बभ्रुवो वो बृक्षा (वृत्रे) भानुन्दुभेन छन्दसा। मै ४, २, १९।
- ६. बश्चः (पञ्चः) सौम्यः। मै ४, ७, ८; काठ ८, १ (तु. मै ३, १३,१०)।
- ७. यदु बभु: कुम्भ्योऽपश्यत् तस्माद् बाभ्रविमत्याख्यायते । जै ३, २५० ।
- ८. ये (पशवः) ऽभितसादस्यम्त ते बभ्रवः। जै ३, २६३।
- ९. वारुणो यवमयो दशकपालो बश्चर्महानिरष्टो दक्षिणा। काठ १५, ९।
- १०. सोमो वै बम्रुः। माश ७, २, ४,२६।
- ११. सौम्यं चरं (निर्वपति) बभुदिक्षिणा । तैसं १, ४,४, १; १७, १।
- १२. सौम्यं बञ्चम् (आलभेत)। तैसं २, १, २, ७॥ [°म्रु- अच- १६० इ.]।

बिश्लक- अवान्तरदिशा- २ इ. ।

बस्ब- पितृ- ८१ इ. ।

बस्भारि- अङ्गारि- इ. ।

बर्हिस्-

- १. क्षत्रं वे प्रस्तरो विश इतरं बहिः । माश १, ३,४,९०।
- २. देव बर्हिश्शतवल्शं विरोह सहस्रवल्शा वि वयं रुहेम | काठ १, २; क १, २।
- ३. पशवो बर्हिष वेद्यां स्तीर्यमाणायाम् (अभिषुताः) । काठ ३४, १५ ।
- ध. पशवो वै बर्हि:। काठ २६, ७; क धर, ५; ऐ २, ४।
- ५. बर्हिः प्रजाः । जै १,८६ ।
- ६. बहिंगंजित शरदमेव, शरिद हि बहिंद्या श्रोषधयो भवन्ति। कौ ३, ४।
- ७. बर्हियंजिति शरदमेवावरुन्धे । तैंसं २, ६, १, १ ।
- ८. बहिंषा वै प्रजापतिः प्रजा अस्जत । काठ ३२, ३।
- ९. लोमानि(भूमा वै । मारा । बर्दिः । मारा १, ५, ४, ४; तैआ १०, ६४,९ ।
- १०. शरहै बहिरिति हि शरद् बहिंगां इमा क्षोषधयो ग्रीष्महेमन्ताभ्यां नित्यक्ता भवन्ति ता वर्षां वर्द्धन्ते ताः शरदि बहिंशो रूपं प्रस्तीणांः शेरे तस्माच्छरद् बहिं। माश १,५,३,१२। [°हिंस्- काधीत- १; श्रोषधि- १;२७;२८; दिव्- ९२; देव- २९; देवयान- ५; पशु- १३३; पृथिवी- १०; प्रजा- ४६;५३;६८; प्रजावत- ह.]।

बर्हिषद्-

- १. मासा वै पितरो बर्हिषदः । तै १, ६, ८, ३ ।
- २. यद् बहिंबदो (यजति) यज्यनस्तद् (यजति)। मै १, १०,१८; काठ ३६, १३।

बल-

- १. आतमा वै बलम् । काठसंक ७२:५।
- २. बल ९ बिखे देवाः । मै ४, ७, ८।
- ३. बलं वै मरुतः (शवः [माशः])। काठ २९, ९; क ४६, २; माश ७,३,१, २९;९,४, ४, ३।
- **४. बर्ल वै सहः । माश ६, ६, २,**१४ ।
- ५. बलं हृदये (थितम्)। तै ३, १०, ८, ८।
- ६. बलं मजाभिः (प्रीणामि)। तैसं ५, ७, १२, १; काठ ५३,२।
- ७. बाहुवोर्बेलम् (अस्तु) । तैसं ५, ५,९, २ ।
- ८. मस्तां बलाय स्वाहा। मै २, ६, १२।
- ९. यन्त्रमस्याशा द ९ ह, रूपं देहि बळं देहि । काठ १, ७ ॥ [°ळ- अजगर- ४; इन्द्र ५७; ७०; ७२; ७८; १४३; ३१४; झोजस्- २२; ग्रीध्म- ९; त्रिष्टुभ्- ४३ ह.]।

ब(व)ल-भिद्- यद् बलभिदा (कृतुना यजते) बलमेवासी भिनति । ता १९, ७,३।

बलाका-

- १. वायवे बलाकाः (आलभते)। मै ३, १४,३।
- २. सौरी बलाका। मै ३, १४, १४; काठ ४७, ६।

बलिवर्द- परिवत्सरो बलिवर्दः । ते ३, ८, २०, ५।

(423)

बल्बज - गौर्यत्राधिकक्वा स्थमेहत् ततो बल्बजा उदतिष्ठन् । तैसं २, २, ८, २ ।

बस्त- बस्तो वयो युवर्ल (विवर्ल [तैंसं.]) छन्दः। तैसं ४, ३, ५, १; मै २,८, २; काठ १७,२। [॰स्त- दक्षिणतस् १६ इ.]।

बस्ताजिन- पश्च- १६१ इ.।

बहि। णिंधन - अमुं (गुलोकं देवाः) बहिणिधनेन (अभ्यजयन्)। तां १०, १२, ३।

बहिष्पवमान (स्तोत्र-)-

- १. दशहोतारं व्याख्याय बहिष्पवमानेनोद्रायेत् । काठ ९, १४ ।
- २. पवित्रं वै बहुष्पवमानः । तैसं ६, ४, ९, २।
- प्रजापितिह वा एतत् प्रातःसवने प्रजाः प्रजनयंस्तिष्ठति यदेतद् बहिष्पवमानम् । जै १,३१२ ।
- थ. बहिष्पवमानेन वै यज्ञः सुज्यते । तां ६, ९, २२ ।
- ५. ब्राह्मणेन बहिष्पवमानमभिस्प्यं पवित्र ५ हि तत् । मै ४, ६,२।
- ६. ब्राह्मणो बहिब्पवमानमासीत, पवित्र ९ हि तत् । काठ २७,४, क ४२, ४ ।
- ७. मुखं वा एतवज्ञस्य यद् बहिब्पवमानः । ऐ २, २२।
- ८. यज्ञमुखं बहिष्पवमानम् । मै १, ९, ५।
- ९. यद्येनं बहिब्पवमाने ऽनुन्याहरेद् यज्ञस्य रेतः सिक्तमचीक्लूपम् । जै १, २५४।
- १०. वायुर्बहिष्पवमाने। काठ ३४, १६।
- ११. शिरो वा एतद् यज्ञस्य यद् बहिष्पवमानम् । जै १,२६७ ॥ [°न- आरण्य- २; गायत्रछन्दस्-४: त्रिवृत्- ११: देव- १६६ इ.] ।

बहिष्पवमानी-

- अधैषा यज्ञिया विराङ् यदेता बिह्न्यवमान्यः '''तस्या एतस्यै हिंकार एवापिधानम् । जै १, २४६ ।
- २. तासाम् (देवतानाम्) एतद् इन्द्रियं वीर्यं रसस्तेजस्समृतं थदेता बहिष्पवमान्यः। जै १, २४९ ।
- रे. सियो बहिष्यवमान्यः । तां ६, ८, ५।

बहु-

- १. अन्तो वै बहु। ऐ ५, २; १५।
- २. बहु च मे भूयक्ष मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७, ४, १।

बाकुर- इति- इ. ।

बाद्रायण- विष्वक्सेनो न्यासाय पाराश्चांय, ध्वासः पाराशयों जैमिनये, जैमिनिः पौष्पिण्डयाय, पौष्पिण्ड्यः पाराशयांयणाय, पाराशयांयणो बादरायणाय,बादरायणस्ताण्डिशाट्यायनिभ्याम्, ताण्डिशाट्यायनिनौ बहुभ्यः (प्राजापत्यं विधि प्रोत्तुः) । सा ३,९,८ ।

बाईत- बृहत्- द्र. ।

बाहद्भिर (<बृहद्गिरि-)-

- १. बाई द्रिरं ब्राह्मणाय (कुर्यात्)। तां १३, ४,१८।
- २. ब्रह्मवर्चसम्मह्ममित्यववीद् (इन्द्रम्) बृहद्गिरिस्तस्मा एतेन बाहद्विरेण (साम्ना) ब्रह्मवर्चसं प्रायच्छत् । ब्रह्मवर्चसकाम एतेन स्तुवीत ब्रह्मवर्चसी भवति । तां १३, ४, १७।

बाल- मनो होच्चकाम, यथा बाला अमनसः। शांआ ९, ६।

बाहु-

- १. तसाद्यं बाहुमें बतो ८ नुमेचित, कृश्यतो उनुकृश्यति । जै २,४०७ ।
- २. तसारु बाहुवीर्थ्यो (राजन्यः) बाहुभ्या ५ हि सृष्टः । तां ६, १, ८।
- ३. पञ्चदशौ हि बाहु। माश ८, ४, ४, ६।
- बाहुर्नक्षत्र ५ रुद्दो देवता । मै २, १३, २० (तु. काठ ३९,१३) ।
- ५. बाहू एवास्य सुक्तवाकश्च शंयोर्वाकश्च । माश ११, २, ६, ९।
- ६. बाहू राजन्यः कृतः । काठसंक १०१: ४; तैआ ३, १२, ५।
- ७. बाहू वै मित्रावरुणी। माश ५, ४, १, १५।
- ८. वीर्थं वाऽ एतदाजन्यस्य यद् बाहू । माश ५,४, १, १७ ।
- ९. सुचौ बाहू (कृत्वा देवाः सोममझन्)। मै ३,८,२ (तु. क ३१,७; माश ७,४,१,३६)। [°हु- अरिलि-; इन्द्र ६८; ७३; उरस्- ६; पश्चदश- १;२४; बल- ७ द्र]।

बाहु-बलिन् - तसाद्राजा बाहुबली भावुकः । माश १३, २, २, ५ । बाहु-वीर्य - बाहु- २ द्र. ।

बिल्ब-

- १. अथ (प्रजापतेः) यन्कुन्तापमासीद् यो मजा स सार्धं ए समवद्भुत्य श्रीत्रत उदिभनत्। स एव वनस्पतिरभवद्भित्वस्तस्मात्तस्यान्तरतः सर्वमेव फलमार्धं भवति तसादु हारिद्र इव भाति। माश १३, ४, ४, ८।
- २. इह वा असा आदित्य शासीत्तमितोऽध्यमुं लोकमहर १ सत्तवतो ऽध्यमुं लोकमहर १ सत्सा-ज्ज्योतिषो बिल्वो ऽ जायत तसाद्वैल्वो (यूपः) ब्रह्मवर्चसकामेन कार्यः । मै ३, ९, ३ ।
- ३. बिल्वं ज्योतिरिति वा शाचक्षते । ऐ २, १।
- ध. बैल्वो यूपो भवत्यसी वा भादित्यो यतो ऽ जायत ततो बिल्व उदतिष्ठत् , सयोन्येव महरू वर्चसमवहन्धे । तैसं २, १, ८, १-२ ।

बैल्व-

- १. बैल्बम् (यूपं कुर्वीत) अक्षाचकामः । की १०,१।
- २. बैरुवं (यूपम्) ब्रह्मवर्चसकामस्य (करोति) । ष ४, ४ (तु. मै ३,९,३) ।
- रे. षड् वैटनाः (यूपाः) भवम्ति ब्रह्मवर्षसस्यावरुद्ध्यै । तै ३,८,२०,१ ॥ [व्हन- बिल्व- २;३ ह.] ।

बिस- पृथिवी- १७६ ह.।

बीज- जज्ञि (जननस्वभावम्) बीजम् (अस्तु) । तैसं ७, ५, २०,९ ।

बुद्धि- बृहस्पतिरिव बुद्ध्या भूयासम् । मं २,४,१४ ।

बुध-

- १. दिन्या वे बात्या बात्यामधावयन् बुधेन स्थपितना, त एते बात्या आर्छितिमं वैष योऽयं (वायुः) पवत ईशानं वा देवम् । जै २,२२१ (तु. तां १७, १, १-३)।
- २. महीं दीक्षा एसीमायनो (सोमपुत्रः) बुधो यदुदयच्छदनन्दत्सर्वमामोन्मन्मा एसे मेदोधा इति । तां २४, ९८, ६ ।

बुध्न्य- दिश्- ४१ द्र.।

बुध्य- अनं में बुध्य पाहि । मै १, ५, १४।

बृहत्-

- १. अथ यसाद् बृहतः स्तोभेन परिष्टुभ्यो हो इत्यर्वाङ् प्रस्तौति तसादसावर्वाङ् (यु-) छोको-ऽर्वाङसावादित्यस्तपत्यर्वाङ् चन्द्रमा अर्वाखि नक्षत्राण्यर्वाची वृष्टिरेति सर्वमेवार्वाङ् । जै १, २९६ (तु. जै १,२९७)।
- २. अथ सीभरं बृहतस्तेजः । सतेजस्केन नो बृहता स्तुतमसदिति । जै २,१९५ ।
- ३. अथात उत्तरः पक्षः । सोऽसौ (यु-) लोकः सो ऽसावादित्यसाम्मनसाद् बृहस् स भरद्वाजः । ऐआ १, ४, २।
- ४. भन्तो बृहत्साम्नाम् । तां १९, १२,८।
- ५. अपरिमितं बृहत् । तैसं ३, १, ७, ३।
- ६. असौ वै (शु-) लोको बृहच्छन्दः। माश ८,५,२,५।
- ५. इन्द्रेण देवेन पृतना जयामि त्रैष्टुभेन इन्द्सा पञ्चदशेन स्तोमेन वृहता साम्ना।
 तैसं ३,५,३,१।
- ८. अर्ध्वमिव हि बृहत्। तां ८, ९, ११।
- ९. एतद्ध वै राज्यं यद्गथन्तरम् । अथैतस्वाराज्यं यद् बृहत् । रथन्तरेणैव कनीयान् (भ्राता) राज्यं गच्छति । बृहता ज्यायान् स्वाराज्यं लोकम् । जै २, ९४ ।
- १०. एतद् वै प्रत्यक्षं बृहतो रूपं यन् महत् (यदूकारो यदीकारः । जै ३,८२।)। जै ३,२२; ८२।
- ११. एव वै शुको य एव (सूर्यः) तपत्येष उ ऽएव बृहन्। माश ४, ५, ९, ६।
- १२. ओजो वै वीर्थ बृहत् । काठ ३७, ८।
- १३. ज्येष्ठ्यं (भारद्वाजं [ऐ ८,३]) वै बृहत् । ऐ ८, २; ३।
- १४. तद् बृहदस्यतः । तत्पर्जन्यस्य घोषो अन्वस्रस्यतः। '''तस्याद् बृहतः स्तोत्रे दुन्दुभीसुद्धा-द्यन्ति वर्षुकः पर्जन्यो भवति । जै १, १४३ (जै ३, ११८;३५६)।
- १५, तद्यत्र बृहद्रथन्तरे क्षाजिमैतां तद् बृहदुद्जयद् रथन्तरं हीयमानममन्यत । जै १,३२९ ।
- १६. ते (देवाः) ऽज़ुवन् खर्गं छोकं गत्वा बृहद् वावेदमभूद् येन स्वर्गं छोकं ज्यापामिति

```
तदेव बृहतो बृहत्त्वम् । जै १. १३६ ।
```

- १७. इयचरं बृहत्। ते २, १,५ ७।
- १८. नमसे बृहते यस उत्तरः पक्षः । ऐआ ५, १, २।
- १९. नाके बृहतस्त्रोत्रेण (प्रतितिष्ठति)। काठ १४,९।
- २०. पुंसी वा एतद् रूपं यद् बृहत्, स्त्रिये रथन्तरम् (स्त्रिये गायत्री । जै ३, १८९।)। जै २, ४०७; ३,१८९।
- २१. पुमान् दक्षिणतो योषासुपश्चेते । जै २,४०७ ।
- २२. पूर्वाह्लो इ वै रथन्तरस्य योगोऽपराह्लो बृहतः, अस इति रथन्तरस्य हस इति बृहतः। जै २,२९८।
- २३. प्रजां बृहतस्स्तोत्रेण (स्पृणोति)। काठ १४, ९।
- २४. प्रत्नं वै बृहद् उप रथन्तरम् । जै ३,१२ ।
- २५. प्रव इन्द्राय बृहत इति यहै बृहत्तनमहत्। ऐ १,२,१।
- २६. बृहता वा इन्द्रो बृत्राय वर्ष्न प्राहरत्तस्य तेजः परापतत्तरसौभरमभवत् । ता ८, ८,९।
- २७. बृहता वै देवा स्वर्ग लोकमायन् । ता १८, २,८ ।
- २८. बृहतो होतत्तेजो यत्सीभरम् । तां ८, ८, १०।
- २९. बृहत् साम (प्रजापतिर्वाहुभ्यामेवोरसोऽस्त्रजतं)। जै १, ६८।
- ३०. बृहदेतत्परोक्षं यद्वैरूपम् (साम)। तां १२. ८, ४।
- ३१. बृहिद्धि पूर्व ५ रथन्तरात् । ता ११, १, ४।
- ३२. बृहद्दिराट्। ते १, ४, ४, ९।
- ३३. बहुद्दे सुवर्गी लोकः। ता ९, १, ३१; तै १, २, २, ४।
- ३४. बृहन्मर्था इद ५ स ज्योगन्तरभूदिति तद् बृहतो बृहत्त्वम् । तां ७, ६, ५।
- ३५. भरद्वाजस्य वा एतदार्षेयं यद् बृहत् (साम)। जै ३,२०;२२ ।
- ३६. भरद्वाजो बृहदाचके अग्ने:। ऐआ ३, १, ६।
- ३७. भविष्यद् बृहत्। तैसं ३, १, ७, ३।
- ३८. मनो वै बृहद् वाक् रथन्तरम् । जै ३, १२ (तु. ऐ ४, २८; जै १, १२८; १३७; ३२९; २, १९५; २२९; ३, २०; २२; ३१६; तां ७.६,१७) ।
- ३९. यथा वै पुत्रो ज्येष्ठ एवं बृहत्प्रजापतेः । तां ७, ६, ६ ।
- ४०. यदूर्ध्वेमिव गीयते तद् बृहतो रूपम् । जै ३, १८५ ।
- धरै. यदूस्वं तद्रथन्तरं यद्दीर्धं तद् बृहत्। की ३,५।
- ४२. यद् बृहत्तद्भैवतम् । यद् बृहत्तद्भैराजम् (साम) । ऐ ४, १२ ।
- **४३. रथन्तरेण वै देवा असुरान् संविध्य बृहता** जालेनेवाभिन्यौठजन् । जै १, १३५ ।
- ४४. रथन्तरंणैव ब्राह्मण श्रेष्ठतां गच्छति बृहता राजन्यः । जै २,१३२ ।
- ४५. रथन्तरेणैवान्नि श्रेष्ठतामगच्छद् बृहतेन्द्रः । जै २, १३२ ।
- ४६. रेत एव बृहता सिञ्चति । जै २, २ ।
- थ. वदमें वे बुदत्। जे ३,२६१; तां ११, ९, ४।

- ४८. वृषा वै बृहद् योषा रथन्तरम् । ऐआ १, ४, २ ।

४९. श्रीवें बृहज्ज्येष्टयस्। जै २, ९७।

५०. श्रेष्ठयं (साम्।तां,।) वे बृहत् । ऐ ८, २; तां ७,६,१०।

५१. क्वो बृहत्। तैसं ३, १, ७, २।

५२. स (प्रजापितः) बृहदसुजत तत्स्तनियत्नोघोषोऽन्वसुज्यत । तां ७, ८, १०।

५३. सर्वायुर् बृहत्। जै १, २९२: २, ४३३।

५४. सीभरं भवति बृहतस्तेजः । तां १२, १२, ७ ।

५५. स्वर्गो (+वै [काठ.]) लोको बृहत् । काठ ३३, २; तां १६ ५, १५।

५६. हो वा हा वै बृहत् । जै १, १३३ ॥ [॰हत् - अस्व - २५; २८; अहत् - १०; आदित्य -११; १४१; १५२; इन्द्र - ७४; १०१; इन्द्रिय - ५; उदान - ५; ऋच् - ७; ऐर-; क्षत्र -४४; ७८; ग्रीष्म - ९; ग्रष्म - १; जगती - ३७; त्रैष्टुग - ४; दक्षिणतस् १७; २३; दिव् -५; २९;३८; ५१;५७;७८; ९२; १००; १३३; १५०; १५५; देव - १२७; १६८; नौधस -६; पञ्चद्श - ३०; प्रचु - २१४; प्रजापति - ११८; १४६; २६९; प्रतिहार - १; प्राण - १५६; १५७; २७४ इ.]।

बृहच्छोचस्- उदानो वै बृहच्छोचाः । माश १, ४, ३, ३ ।

बृहज्ज्योतिस्- असौ वाऽआदित्यो बृहज्ज्योतिः। माश ६,३,१,१५।

बृहत्क- बृहद् वाव न इदं कमभूद् येन स्वर्ग लोकं ज्यापामिति । तदेव बृहत्कस्य बृहत्कस्यम् । जै ३, ५८ ।

बृहत्सामन्- अष्टाचरवारिशो मरायो भवति बृहत्सामा । जै २,१६४ ।

बृहदुक्थ-

- त्रयो ब्रह्माऽपर्यन् । नोधास्तृतीयं, सुमित्रस्तृतीयं, बृहदुक्थस्तृतीयम् । जै ३, १३३ ।
- २. बृहदुक्थो वा एतेन वाम्नेयोऽन्नस्य पुरोधामगच्छदन्नं वै ब्रह्मणः पुरोधानाद्यस्यावरुद्धयै। तां १४, ९, ३८।

बाई दुक्थ (सामन्-)- यद् उ बृहदुक्थ आङ्किरसो ऽपश्यत् तस्माद् बाई दुक्थिम-त्याख्यायते । जै ३, २१९ ।

बृहदुश- प्रजापति- १४५ इ.।

बृहद्भास् - सुवर्गी वे लोको बृहद्भाः । तै ३, ३, ७, ९ ।

बृहद्रथन्तर (सामन्-)-

- १. अनड्वाही वा एती देवयानी यजमानस्य यद् बृहद्रथन्तरे । तां १२, ४,१४ ।
- २. आत्मा वै बृहद्रथन्तरे । जै ३, ३७।
- ३. उभे बृहद्वथन्तरे भवतस्ति इत्वाराज्यम् । ता १९, १३, ५।
- थे. एतद् वै दैन्यं मिथुनं प्रजननं यहुभे बृहद्गथन्तरे । जै २,८९ ।
- ५. एते वै यज्ञस्य नावी संपारिण्यी यद् बृहद्मथन्तरे ताभ्यामेव तत्संवत्सरं तरन्ति । ऐ ४,१३।
- ६. एते ह वै तीवे बहुले यदुभे बृहद्रथन्तरे । जै २, १५१ ।

- ७. ज्योगामयाविने उमे (बृहद्दथन्तरे) कुर्व्याद्पकान्तौ वा एतस्य प्राणापानौ यस्य ज्योगा-मयति प्राणापानावेवास्मिन्द्धाति । तां ७, ६, १२ ।
- ८. तस्योभे बृहद्रथन्तरे सामनी भवत स्वर्ग्ये । जै २, १६२ ।
- ९. ते ह वा एते प्रामेगेये एवापिनिधने यद् बृहद्रथन्तरे । जै १,१३४।
- १०. तौ प्राणापानौ (बृहद्रथन्तरे), ताविसौ लोकौ (द्यावापृथिवी), तद्दैच्यं भिथुनस् । जै २,४२४ ।
- ११. पक्षी (पादी) वै बृहद्भथन्तरे शिर एतद् (आरम्भणीयम्) अहः । ऐ ८, १३^२।
- १२. बृहद्भथन्तरयोस् त्वा स्तोमेनेत्याहीज एवास्मिन् एतेन द्धाति । तैसं २, ३,११,४।
- १३. बृहद्रथन्तरे वै देवानां प्लवः । काठ ३३,५ ।
- १४. यद् बृहद्रथन्तरे अभितो गायते रक्षसामपहत्यै। मै ३,३,५॥ [°र- अग्नि-२११; अहोरात्र-३०; इन्द्र- ८१; क्षत्र- ४;१९; नौधस- २; पक्ष- १;२; पश्च- २९; १६१, २४६; पितृ- ८; प्रजनन- ३; प्राणापान- १७; बृहत्- १६ द्र.] ।

बृहद्भयस् - यत्तऽइन्द्र बृहद्भय इति यत्त इन्द्र वीर्यमित्येवैतदाह । माश ४, २,३,१०॥ [°यस-अल- २८ इ.] ।

बृह्ती (छन्दस् -)-

- १. अध पृहती। योऽयं प्राष्ट् प्राण (उपस्थेन्द्रियम्) एष एव सः। · · · · एतेन हुयं प्राणेन करोति रेतश्च सिद्धति मेहति च। जै १. २५४।
- २. अथ इ बा एतानि मृत्योर्भुखानि (षड् ऋतून्) बृहत्येव प्रतिविभवितुमहिति नान्यच्छन्दः। स बृहत्या एवतोर्भुखमिषद्भाति। जे १,२४७।
- ३. अधैतस्य सर्वेषु छन्दश्सु सर्वेषु कामेषु स्तुतं भवति यो बृहतीषु स्तुते । बृहती होवैतानि सर्वाणि छन्दांस्यभिसंपद्यन्ते । जै १, १२९ ।
- अयं मध्यमो (स्रोक: । अन्तरिक्षम् ।) बृहती । तां ७, ३, ९ ।
- ५. एतहै स्थन्तरस्य स्वमायसमं यद् बृहती । तां ४, ४, १०।
- ६. एतया हि देवा इमाँ छोकानाइनुवत । ते वै दशभिरेवाश्चरैरिमं लोकमाइमुवत दशभिरम्तिश्चं दशभिदिंवं चतुर्भिश्चतस्रो दिशो द्वाभ्यामेवास्मिँ छोके प्रत्यतिष्ठंस्तस्मादेतां बृहतीत्याचक्षते । ऐ ४,२४।
- ७. एव वे कृत्स कात्मा यद् बृहतीयथायमात्मा सर्वतः शरीरैः (अङ्गैः) परिवृत एवमेव बृहती सर्वतश्चन्दोभिः परिवृता । मध्यं श्चेषामङ्गानामात्मा, मध्यं सुन्दसां बृहती । ऐआ २, ३, ५ ।
- ८. एषा वे प्रतिष्ठिता बृहती या पुनःपदा । ता १७, १, १३।
- ९. गोऽश्वमेव हि बृहत्ती। की ११, २।
- १०. उन्हा ५ सि पञ्जब्वाजिमयुस्तान् बृहत्युर्जयत् । तैसं ५, ३, २, ३।
- ११. ता वा एता बृहत्यो यत् षट्त्रि ५ शदचराः । तां १६, ११, १०।
- १२. ते (देवाः) ऽज्ञुवन् स्वर्गं लोकं गत्वा बृहती वा इयमभूद् ययेदं व्यापामेति। तहेव शृहत्ये बृहतीत्वम्। न ततः पुरा बृहती नाम छन्द आस। जै १, १२०।
- १३. नवारिकर्वृहत्या संमितः। क ४१,१।

- १४. पवमानस्य बृहती (स्वग्यी)। तां ७, ४,९।
- १५. पष्टवाड वयो बृहती छन्दः। तैसं ४. ३, ५, १; मै २, ८,२; काठ १७, २।
- १६. बृहतीं वै स (यजमानः) छन्दसां जयित साध्यान् देवान् देवानाम् । जै १, ३३ ।
- १७. बृहती छन्दसा १ स्वाराज्यमानशे (°ज्यं परीयाय [तैसं.]) । तैसं ५, ३, २, ४; क ३१, १३ (तु. तैसं ७,४,६,३; मै ३,२,९)।
- १८. बृहती मर्च्या ययेमान् लोकान् व्यापामिति तद् बृहत्या बृहत्त्वम् । तां ७, ४,३।
- १९. बृहती रेतस्या (ऋक्)। जै १, ३१६।
- २०. बृहती बृ ५ हतेर्बृद्धिकमणः । दै ३, ११।
- २१. बृहती वै स्वर्गळोकमानशे। जै २, ८९; २८५।
- २२. बृहती स्वर्ग लोकं प्रवेद । काठ ३४, ७ ।
- २३. बृहती खर्गों छोकः। जै १, २९०, २, ७; ११३; ३७९; ३८२; ४३७; माश १०, ५,४, ६ (तु. जै ३, २९०)।
- २४. बृहती हि संवत्सर: । माश ६, ४, २, १०।
- २५. बृहत्यां वा असावादित्यः श्रियां प्रतिष्ठायां प्रतिष्ठितस्तपति । गो २, ५, ७ ।
- २६. बृहत्यामधि स्वर्गो लोक: प्रतिष्ठित:। माश १३, ५, ४, २८।
- २७. बृहत्यां भूयिष्ठानि सामानि भवन्ति । तां ७, ३, १६ ।
- २८. बृहत्या वै देवाः स्वर्गं लोकमायन् । तां १६, १२, ७।
- २९. बृहत्यु ह वा इमान् सर्वान् लोकानक्षरैर्व्याप्तोति । दशभिरवाक्षरैरिमं लोकं व्याप्तोति, दशभि-रन्तरिक्षं दशभिरमुं चतुर्भिर्दिशो द्वाभ्यामहोरात्रे । जै २, ११३ ।
- रे॰ मनो बृहती। जै २, ५८; माश १०, ३, १, १।
- २१. मित्रो नवाक्षरया बृहतीमुद्वयश्चतुर्धा होतस्या (हि तस्याः [काठ.]) नवनवाक्षराणि । मै १, ११, १०; काठ १४, ४ ।
- ३२. यदस्यै वाचो बृहत्यै पतिस्तस्माद् बृहस्पतिः । जैउ २, १, २, ५।
- रेरे. यद्येनं बृहत्यामनुन्याहरेद् यज्ञस्य शिश्रमची क्लूपम् । जै १, २५४ ।
- ३४. यस्य नव ता बृहतीम् (अभिसंपद्यन्ते)। कौ ९, २।
- देप. श्रीवें (वाग्वै [माज्ञ.]; व्यानी [तां.]) बृहती । की २८, ७; २९, ५; तां ७,३,८; माज्ञ १४, ४, १, २२; ऐआ १, १,३ ।
- देह. षट्त्रि १ शद्क्षरा (+ वै कि., ऐ., माश दे, ५,१,९।) ब्रह्ती । तैसं २, ५,१०, ३; मै दे, २, ९; काठ ३४, ७; ऐ ४, २४; ७, १; गो १, ४,१२; जै १, ३३; २, ७;११३; २८५; ३७९; ३८२; तां १०, ३, ९, तै ३, ९,१२,१; माश ८, ३, ३,८।
- ३७. सा (वाक्) द्वितीयमहः प्राप्य बृहती भवति, यामिमां श्रेष्ठी वार्च वदतीत्यवीचदिति । सा हि दूराच्छ्रयते । जै २, १ ।
- रेंद. सा बृहत्यभवत्तयेमान् लोकान् (देवाः) ब्याप्नुवन् । तां ७, ४, २।
- ३९. साम्राज्यं बृहत्यामेव। जै २, ११३।
- ४०. सा वा एषा पशव एव यद् बृहती। जै १, १२०।

- **४१. सूर्यो देवता बृहती छन्दः शुकस्य पात्रमसि ।** तैसं ३, १, ६, २-३ ।
- धर. स्वराज्यं छन्दसां बृहती। तां २४,६,३।
- धरे. स्वाराज्यमेव बृहत्यभ्यस्ज्यत, तस्माद् बृहत्या न वषट्कुर्वन्ति, यद्वषट्कुर्युः पञ्चनग्नी प्रदध्युः । काठ रे४,७ ॥ [°ती— अधिपत्नी— १;२; श्रात्मन्— २१; इला – २; उक्षन् – २; ककुस् – ९; कृषि— ४; क्षत्र – ४४; छन्दस् – २७; ८९; १०६; ११३; गन्धर्व – १३; द्वादशाह – २०; पञ्च – १३३; १६२; प्राण – १३१; १५६ द. ो ।

बाईत-

- १. ते ये राथन्तराः पशवस्त भाषा अथ ये बाईतास्तेऽत्तारः । जै १, २९७ ।
- २. बाहेतं वा अदः। काउ ६,८ (तु. ऐ ५,३०)।
- ३. बाहत ५ षष्टमहः। तैसं ७,२,८,३।
- ध. बाईतं हि माध्यन्दिनं सवनम् । तां ९,७,७ ।
- ५. बाईतस्सूर्यः। काठ ६, ८।
- ६. बाईतो विषुवान्। जै २,३६।
- ७. बाईतो वै शुक्रः (प्रहः)। तैसं ७,२,८,३।
- ८. बाहतो वै स्वर्गों छोकः। गो १, ४, १२ (तु. ऐ ७, १; तै १,१,८,२)।
- ९. बृहस्पतिबाँहेतम् (छन्दः)। शां ११, ७॥ [°त- आदित्य- २८५; २८६; इन्द्र- ३४१; उत्तरतस् ७; एकविंश- ३१; क्षत्र- ४; ३४; प्रावन्- ६; दिव्- १३२; पशु- ९८; २४५; पुरुष- ८५; प्रैष- १ द्र.]।

् बाईती- या वै तिरइची विद्युत् सा राथन्तरी, योध्वां सा बाईती । जै१,१२८ ॥ [°ती-अन्तरिक्षळोक- ६; गो- २४ इ.]।

बृहस्पति-

- १. अथ यस्सो ऽपान आसीत्स बृहस्पतिरभवत् । जैउ २, १, २, ५ ।
- २. अयं वै बृहस्पतियोंऽयं (वायुः) पवते । माश १४, २, २, १०।
- ३. एष वा एतर्हि बृहस्पतिर्यद् ब्रह्मा । तैआ ५, ४, १।
- ध. ते ये शतमिन्द्रस्थाऽऽनन्दाः। स एको बृहस्पतेरानन्दः। तैआ ८, ८, ४; तैउ २, ८, ४।
- ५. देवस्य सवितुर्भागो ऽसि, बृहस्पतेराधिपत्य ५ समीचीर्दिशः स्पृताञ्चतुष्टोमः स्रोमः । तैसं ४, ३, ९, २।
- ६. बृहस्पतये त्वा विक्वदेन्यावते स्वाहा । तैआ ५, ७, ११ ।
- ७. बृहस्पतये वासः (वासो Sनयन् धी.)। मै १, ९, ४; काठ ९, ९; क ८, १२।
- ८. ब्रहस्पतिः पुर एता। तै २, ५, ७, ३।
- ९. बृहस्पतिः पुरोधया (सहागच्छतु) । तैआ ३, ८, २ ।
- १०. बृहस्पति ब्रह्मवर्चसेन (अवकीणः प्रविश्वति)। जै १, ३६२; तैआ २, १८, १।
- ११. बृहस्पतिराग्नीधात् प्रणीयमानः (सोमः)। तैसं ४, ४, ९, ९ ।
- १२. बृहस्पतिस्तिथतः सोमः : काठ ३४, १४।

- १३. बृहस्पतिर्बेह्मणः (अधिपतिः) । तैसं ३,४,५,९।
- १४. बृहस्पतिब्रीह्म ब्रह्मपतिः । तै २,५,७,४ (तु. तै ३,११,४,२)।
- १५. बृहस्पतिर् (श्रियः) ब्रह्मवर्चसम् (आदत्त) । माश ११,४,३,३।
- १६. बृहस्पतिर्वाचाम् (सुवते) । तैसं १,८,१०,२; तै १,७,४,१ ।
- १७. बृहस्पतिर्विदेवेदेवे: (उदकामत्)। तैसं ६,२,२,१; ऐ १,२४।
- १८. बृहस्पितिवे देवानामानुजावरः, ""बृहस्पितरेतस्य देवता य आनुजावरः । काठ ११,४।
- १९. बृहस्पतिवैं वाच ईष्टे। काश ७,२,३,५।
- २०. बृहस्पतिंवें सर्वं ब्रह्म। गो २,१,३,४ ।
- २१. बृहस्पतिश्च सविता विश्वरूपैरिहागतां रथेनोदकवर्त्मना। अण्सुषा इति तद् द्वयोः। तैआ १,१२,५।
- २२. बृहस्पतिष्ट्वा विश्वेदेवैरुपरिष्टाद्गोचयतु । मै ४,९,५।
- २३. बृहस्पतिः स्तोत्रम् । मै ४,१३,८।
- २४. बृहस्पते परिदीय रथेन रक्षोहाऽमित्रौँ अपबाधमानः । प्रभक्षन्त्सेनाः प्रमुणो युधा जयन्न-स्माकमेध्यविता रथानाम् । तैसं ४,६,४,१-२ ।
- २५. बृहस्पतेरष्टमी (°तेरचतुर्थी ।मै ३,१५,५)) । तैसं ५,०,२१,१; मै ३,१५,४;५; काठ ५३,११ ।
- २६. बृहस्पतेर्वसाणेति स हि ब्रह्मिष्टः । तैसं २,६,८,७।
- २७. बृहस्पतेर्मध्यन्दिनः । तै १,५,३,२।
- २८. बृहस्पतेर् (°तेस्त्वा धाठ., क.)) मूध्नां हरामि । तैसं १,१,२,३; मै १,१,२; ४,१,३; काठ १,२; ३१,१; क १,२।
- २९. बृहस्पतेर्वासः प्रतिजगृहुषः पञ्चमिन्द्रियस्य।पाकामत् । काठ ९,१२ ।
- २०. बृहस्पतेस त्वा साम्राज्येन ब्रह्मणाभिषिञ्चामि । जै २,१३०।
- देश. ब्रह्म बृहस्पतिः । मै २,३,५; ४,३,९; ७,८; काठ ११,८; जै २,१३१; गो २,६,७।
- देन. ब्रह्म वै (+देवानाम् ।तैसं., तै., तैआ.]) बृहस्पतिः । तैसं २,२,९, १; मै २,२,३;५,७; ४, १,२; २,१०; काठसंक ४९:३; तै १,३,८,४; ८,६,४; ऐ १,१३; १९; २,३८; ४,११; की ७,१०; १२,८; १८,२; माश ३,१,४,१५;९,१,११, तआ ५,७,४; ११; जैंड १,१२,३,६ ।
- ३३. यजमानदेवत्यो वे बृहस्पतिः । त १,८,३,९ I
- ३४. यत् (वषट्कारकृते गायन्यारिशररेछेदे) प्रथममस्रविद्धोहितं वाव तदस्रवत्, तद् बृहस्पतिरू-पागृह्णात्, सा या रोहिणी साभवत्, तस्मात्सा बाईस्पत्या । काठ १३,८ ।
- देष. यदिन्द्राय रैवताय (निर्वपति), यदेव बृहस्पतेस्तेजस्तदेवावस्न्धे । तैंसं २, ३, ७, ३ ।
- ३६. यासां बृहस्पतिहराजतेला नाम रूपं पश्चना " संगवं धाम पश्यमानः । मै ४,२, ११।
- ३७. वहेन बुहस्पतिम् (प्रीणामि)। म ३,१५,३।
- ३८. वाग्वै बृहती तस्या एष पतिस्तस्मादु बृहस्पतिः। माश १४, ४, १, २२।
- ३९. विष्टतिरूपरिष्टात् । बृहस्पतेराधिपत्ये ब्रह्म मे दाः क्षत्रं मे दाः तेजो मे धाः वर्ची मे धाः (°पत्ये वार्च मे दाः ब्रह्म मे दाः । चर्त्रं मे दाः । पयो मे दाः Lमें.]) । मै ४,९,३; तैआ ४,५,४।

- ४०. वीर्यं वे बृहस्पतिः। मै ४, ४, ५।
- **४१. स** (बृहस्पतिः) तमानिमुद्जयत् । जै २, १२८ ।
- थ्व. सवितुर्भागो ऽसि, बृहस्पतेराधिपत्य ५ समीचीर्दिश: स्पृताइचतुष्टोमः स्तोमः । मै २,८,५ l
- ध3. सरस्वत्ये त्वा वाचो यन्तुर्यन्त्रेण बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येन ब्रह्मणाभिषिञ्चामीति । जै २,१३०। [°ति-अग्नि-३९७;५९९;५९४; अङ्गरस्-३१; अजा-२१; अधिपत्नी-१; अनुष्टुस्-५३; ५४; अन्त-५; अर्यमन्-१०; अष्टरात्र-३; आस्कन्द-; इडा-२३; इन्द्राग्नि-१३; उक्थामद-३; उन्नातृ-१९; ७८; उपवक्तृ-१; उषस्-५; उर्ध्वा-६; ९; १२; ऋकत्र-; कौश्च-५; गवय-; गायत्र-२६; गायत्री-९६; १०३; चश्चस्-५४; छन्दस्-५९; ९०; ९९; छाग-१; २; तिष्य-१;३; दिश्-६२; देव-७०; १७१; १७२; ग्रुप्त-२; धेना-२; निवार-; नैवार-१; २; पशु-३२६; पाङ्क्त-१५; १६; पृथिवी-१५१; पैङ्गराज-; प्राण-४; बाहत-९; बुद्ध-; प्रजा ९०; प्रजापति-२११; बृहती-३२ द्र.]।

बृहस्पति-नेत्र- उपरिषदो (देवाः) बृहस्पतिनेत्रा रक्षोहणः । तैसं १, ८, ७, १ । बृहस्पति-सव-

- १. स एष वृहस्पतिसवो बृहस्पतिरकामयत देवानां पुरोधां (पौरोहिल्यम्) गच्छ्रेयमिति स एतेनायजत स देवानां पुरोधामगच्छत् । ता १७. ११, ४।
- २. स वा एष द्वयोरेव यज्ञो ब्राह्मणस्य चैव राजन्यस्य च। जै २,१२८ ॥ [°व- क्षत्र- ५८ ह.] । बाईस्पत्य, त्या-
- १. बाईस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृहे शितिपृष्ठो दक्षिणा । तैसं १, ८, ९,१ ।
- २. बाईस्पत्यमष्टाकपाळम् (पुरोडाशं निर्वपेत्)। काठ ११, १।
- इ. बाईस्पत्यश्चस्त्र्वहाणो गृहे शितिपृष्ठः (पशुः) दक्षिणा । मै २, ६, ५ ।
- ध. बाईस्पत्यां (अजाम्) शरदि (आलभेत)। काठ १३, १।
- ५. बाईस्पत्यो (+वं काठ.) ब्राह्मणो देवतया । मै २, ५, ७; ३, ४, ३; काठ ११, ४।
- ६. बाईस्पत्यो वा एष देवतया यो वाजपेयेन यजते । तै १, ३, ६, ८-९ ।
- ७. बाईस्पत्यो वै ब्रह्मा । क ४४, ५ ।
- ८. बाईस्पत्योऽष्टकपालः (पुरोडाशः)। तां २१,१०, २३।
- ९. यत्सुवर्ण (+ ज्योतिस [काठ.]) तद् बाहैस्पत्यम् । मै १, ८, ६; काठ ६, ७।
- १०. यदि ब्राह्मणो यजेत, बाईस्पत्यं मध्ये निधाय । मै ४,४,९।
- ११. यद् वार्हस्पत्य (अष्टाकपालः पुरोडाशः) उपरिष्टादेवास्मिन् (यजमाने) तेन ब्रह्मवैचसम-धत्ताम् । काठ ११, १।
- १२. यद् बार्हस्पत्या ब्रह्मवर्चसं तया (अवहन्द्धे) । मै २, ५, २ ।
- १३. यद् बाईस्पत्या (अजा) उपरिष्टादेव तया ब्रह्मवर्चसं धत्ते । काठ १३, १ ।
- १४. शंयुई वे बाईस्पत्यः सर्वान् यज्ञान्छमयांचकार । को ३, ८ ।
- १५. शंयुई वै बाईस्पत्योऽञ्जसा यज्ञस्य संस्थां विदांचकार स देवकोकमपीयाय । तत्तदन्तर्हित-मिव मनुष्येभ्य आस । माश १,९,१,२४ ।
- १६. शरयपराह्के स्वेतां बाईस्पत्याम् (महामालभेत)। तैसं २, १, २, ५।

- १७. शितिपृष्ठो बाईस्पत्यस्य । मै २,६,६; माज्ञ ५,३,१,२ (तु. मै ४, ७,८; काठ ४८,१) ।
- १८. शितिबाहुरन्यतःशितिबाहुः समन्तिशितिबाहुस्ते बाईस्पत्याः । मै ३, १३, ३।
- १९. इवेतां बार्देस्पत्याम् (आलभेत)। तैसं २, १, ४,२॥ [°त्य- अभि √ चर् ६; ऊर्ध्व-स्तोम-; प्रामकाम- ३ द्र.]।

बेकुरा-

- १. तस्यै (वाचे) जुहुयाद् बेकुरा नामासि । तां ६,७,६।
- २. बाग्वे बेकुरा । जै १,८२ ।

बोध- असौ वा आदित्यो बोधः । काठ ३७,१०।

ब्रध्न-

- १. अदो वे अझस्य विष्टपं बत्रासौ (सूर्व्यः) तपति । कौ १७,३।
- २. असी वा आदित्यो ब्रह्मः (+स बदोदेत्यथ विद्यः करूपन्ते [काठ.])। काठ ३२,२; ते ३,९,४,९।
- रे. तदेव ब्रश्नस्य विष्टवम् । तस्मिन्न् एतद् देवास् सर्वान् कामान् दुहे । जै ३,३२९ ।
- ४. संवत्सरो वाव ब्रध्नस्य विष्टपं चतुस्ति १ शस्तस्य चतुर्वि १ शितरर्धमासाः सप्तऽर्तवो हे अहोरात्रे संवत्सर एव ब्रध्नस्य विष्टपं चतुस्ति १ शस्त्रधत्तमाह ब्रध्नस्य विष्टपमिति स्वाराज्यं वे ब्रध्नस्य विष्टप १ स्वाराज्यं चतुस्ति १ शः । माश ८,४,१,२३ ।
- ५. स्वर्गों वै लोको ब्रश्नस्य विष्टपम् । ऐ ४,४ ॥ [°ध्न- आदिख- ६५;२९७; दशम- ९ इ.]।

ब्रह्मन्-

- १. अथ यत्राङ्गारा मल्मकायन्तीव तद्ध ब्रह्म भवति । काश ३,१,१,१।
- २. अथामूर्त (ब्रह्मणो रूपम्) वायुश्चान्तरिक्षं च । माश १४,५,३,४ ।
- रे. अथामूर्तं (ब्रह्मणो रूपम्) प्राणश्च यश्चायमन्तराकाशः । माश १४,५,३,८।
- ध. अभयं वै ब्रह्माभय ए हि वै ब्रह्म भवति य एवं वेद । माशा १४,७,२,३१ ।
- ५. अयं वै ब्रह्म यो sयं (वायुः) पवते । ऐ ८,२८।
- ६. अयास्यो ब्रह्मा । जै ३,१८८ ।
- ७. आकाशशरीरं ब्रह्म । सत्यात्म प्राणारामं मन आनन्दम् । शान्तिसमृद्धममृतम् । तैआ ७,६,२; तैउ १,६,२ ।
- ८. इदमेव मूर्त (ब्रह्मणो रूपम्) यदन्यत्प्राणाच्च यक्षायमन्तरात्मक्षाकाशः । माश १४,५,३,६ ।
- ९. इन्द्र एव ब्रह्माऽऽसीत्। जै ३,३७४।
- १०. एतत्प्रत्यक्षं ब्रह्म यत्सुब्रह्मण्या । जै २,७८ ।
- ११. एतदेषां (वागिति नाम्नां) ब्रह्मेतिद्ध सर्वाणि नामानि विभर्ति । माश १४,४,४,९।
- १२. एतद्वे देवानां ब्रह्मानिरुक्तं यचतुर्होतारः । काठ ९,१६।
- १३. एतहै यजः (उर्वन्तरिक्षमन्वेमीति) ब्रह्म रक्षोद्दा । माद्य ४,१,१,२०।
- १४. एतमेव (आत्मानम्) ब्रह्मस्याचक्षते । ऐआ ३,२,३।
- १५. एतमेव (प्रज्ञात्मानम्) ब्रह्मेत्युपासते । शांआ ८,४।
- १६. एतस्यैवान्तो नास्ति यद् ब्रह्मति । तैसं ७,३,१,४ ।

- १७. एतानि वै ब्रह्मण भायुधानि यद्यज्ञायुधानि । ऐ ७.१९ ।
- १८. एष ह वै विद्वान्त्सर्वेविद् ब्रह्मा यदु भृग्विङ्गरोविदु (अथर्ववेद्विद्)। गो १, २,१८;५,११।
- १९. एष हीदं सर्व विभित्ते । तस्मादेष एव ब्रह्म । भर्म ह वै नामेषः । तद् ब्रह्मेति परोक्षमाचक्षते । जै ३, ३७९ ।
- २०. ऐन्द्रो वे ब्रह्मा। तैसं ७,१,५,७ ।
- २१. कतम एको देव इति स ब्रह्म त्यदित्याचक्षते । माश १४,६,९,९०।
- २२. जुष्टां ब्रह्मस्य इति । जुष्टमद्य ब्राह्मणेभ्योऽनूच्यासितत्येवैतदाह । माश १,५,१,१९ ।
- २३. त एतद् ऋग्रेतसं यजूरेतसं ब्रह्मणि योनौ रेतो दधतो यन्ति अग्नावेव तदाहुतीभिरभि-जुद्धतो यन्ति । जै २,२३ ।
- २४. ततो ब्रह्मा जनकः (वेदेहः) आस । मात ११.६,२,१०।
- २५. ततो ब्रह्मैच प्रथममसुज्यत (प्रजापितः) त्रय्येव विद्या तस्मादाहुर्बह्मास्य सर्वस्य प्रथमन-मिति । माश ६,१,१,१०।
- २६. तदिति वा एतस्य महतो भूतस्य (परमात्मनः) नाम भवति योऽस्यैतदेवं नाम वेद शक्ष भवति । ऐक्षा ५,३,३।
- २७. तदेतत् स्वयं प्रशस्तं यद् ब्रह्म । जै १,३३६ ।
- २८. तदेतद् ब्रह्म यशिक्षया परिवृद्धम् । ब्रह्म ह तु सन् यशसा श्रिया परिवृद्धो भवति य एवं वेद । जैउ ४, ११,३,११ ।
- २९. तदेतन्मूर्त (ब्रह्मणो रूपम्) यदन्यद्वायोश्चान्तरिक्षाच । माश १४,५,३,२।
- ३०. सदेवाऽभ्युक्ता सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म । यो वेद निहितं गुहायां परमे व्योमन् सोऽइनुते सर्वान् कामान्त्सह ब्रह्मणा । तैआ ८, १, १; तैउ २, १, १ ।
- ३१. तद् ब्रह्मेत्युपासीत । ब्रह्मवान् भवति । तैआ ९, १०, ४; तैउ ३, १०, ४।
- ३२. तराहे बहा स प्राणः । जैउ १, ११, १, २।
- ३३. तस्मात्स (ब्रह्मा) तुःणीमास्ते । जैउ ३, ४, २, २ ।
- देश. तस्मादाहुर्वेद्यणा वावापृथिनी विष्टब्वेऽइति । मारा ८,४,१,३।
- ३५. तस्मादाहुर्बह्यैव देवाना "श्रेष्ठमिति । मारा ८,४,१,३ ।
- ३६. तस्मादिद ५ सर्वे ब्रह्म स्वयम्भिवति । तैआ १,२३,८।
- ३७. तस्मे वा एतस्मे प्राणाय ब्रह्मण एता देवता (मनश्चक्षुत्रश्रोत्रवाचः) अयाचमानाय बार्के हरन्ति । शांआ ४,१; कौउ २,१।
- ३८. तस्य (पुरुषस्य) मन एव मद्या । कौ १७, ७।
- ३९. तस्यै वासः सत्यमेव ब्रह्म । माश २,१,४,१०।
- ४०. तानि (रक्षा ५ सि) ब्रह्मणापाच्नत । काठ २२,११ ।
- 🖫 ४१. तिस्भिरस्तुवत ब्रह्मास्ज्यत, ब्रह्मणस्पतिरधिपतिरासीत् । तैसं ४, ३,१०,१; मै २,८,६।
 - ४२. ते ये शर्तं प्रजापतेरानन्दाः । स एको ब्रह्मण आनन्दः । तैआ ८,८,४; तैउ २,८,४ ।
 - **४३.** ते (रूपक्षेव नाम च) हैते ब्रह्मणो महती यक्षे । माश ११, २, ३, ५ ।
 - ४४. वं ब्रह्मासीसीतरः (ऋत्विक्) प्रत्याद वरूणोऽसि सत्यौजा इति । माश ५, ४, ४० ।

- ४५. दक्षिणत आयतनो वै ब्रह्मा । तै ३,९,५,९।
- ४६. द्वादश पष्टी ही ब्रेह्मणे (ददाति), आयुरेवावरुन्धे । ते १,८,२,४ (तु.मे ४,४,८) ।
- हे वै ब्रह्मणो रूपे मूर्त चैवामूर्त्व । माश १४,५,३.१।
- नमस्ते वायो त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । तैआ ७.१,१: तैउ १.१.१।
- ४९. न वै तत्र प्रमीयते गौरइवः पुरुषः पश्चः। यत्रेदं ब्रह्म क्रियते परिधिर्जीवनाय कम् । तैआ ६, ११, २।
- ५०. नैवेषा (सुब्रह्मण्या) ऋङ् न यजुर् न साम । सर्विमिवेव सर्वमिव क्रोव ब्रह्म । जै २,८०।
- प्राणदेवत्यो वै ब्रह्मा । ष २,९ ।
- ५२. बध्रकणी भवत्येत है ब्रह्मणो रूपम् । तैसं २, ८, १, २ ।
- ५३ बलं वे ब्रह्मा। ते ३, ८, ५, २।
- ५४. बाईस्पत्यो (+वै [काठ., क., तै.]) ब्रह्मा । काठ २८, ५; क ४४,५; तै ३, ९, ५,१; माश 23,2,6,91
- ५५. ब्रह्म चैव क्षत्रं च सयुजी करोति । काठ ३७,११।
- ५६. ब्रह्मणः प्रजाः प्रजायन्ते । क ४१.५।
- ५७. ब्रह्मणस्त्वा तेजसे यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामि । तैसं १,६,१,२।
- ब्रह्मणस्त्वा परस्पाय क्षत्रस्य तन्वस्पाहि । मै ४,९,१०। 46.
- ५९. ब्रह्मणाऽपः प्रोचिति । तैसं २,६,५,१।
- ६०. ब्रह्मणा वा अस्य तत् पूर्वार्धमचिनुत । तैसं ५,६,१०,१।
- ६१. ब्रह्मणा वा एवा यजुषा सम्भृता यदुखा । तैसं ५,१,९,२
- ६२. ब्रह्मणा वा ब्रह्मवर्चसमृध्नवामेति। जै २,१३१।
- ६३. ब्रह्मणा वै देवाः सुवर्गं लोकमायन् । तैसं ५,७,८,३।
- ६४. ब्रह्मणा सोमपाः । तैसं ४,४,८,९।
- ६५. ब्रह्मणा स्वर्ग लोकं गच्छामेति । जै २,११९ ।
- ६६. ब्रह्मणेऽश्वं ददाति। जै २,१३०।
- ६७. ब्रह्मणैव तद् रक्षः पाप्मानमपहत्य स्वर्गं लोकं सर्पन्ति । जै १,८६, माश्र ४,१,१,२०।
- ६८. ब्रह्मणैव द्विषन्तं भ्रातृन्यं विनुद्ते य एवं वेद् । जै २,१०४।
- ६९. ब्रह्मणैव यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्ति । काठसंक ५ : २ ।
- ७०. ब्रह्मणो वा एतत्तेजो यत्सोमः। काठ १४,६।
- ७१. ब्रह्मणो वाऽ एतद्रूपं यदहः (यद्राह्मणः [माश १३,१,५,२])। माश १३.१,५,२;४।
- ७२. ब्रह्मणो वा एते ब्यूद्धन्ते ये ब्रात्यां धावयन्ति । राजपुत्रा इति होनानाचक्षते । जै २,२२३।
- ब्रह्मणो वा एव रसो यद् यज्ञायज्ञीयम् । मै १,६,७।
- ७४. ब्रह्मणो ह वा एव रसो यजीधमम् (साम)। जै १,१४०।
- ७५. ज्ञाणो श्रेवैकदक्षिणा। जै २,१६०।
- ७६. ब्रह्म देवानजनयत्। तै २,८,८,९।
- ७७. ब्रह्म (आनन्दमयस्यात्मनः) पुच्छं प्रतिष्ठा । तैआ ८,५,१; तैउ २,५,१ ।

```
ष्रक्षा ब्रह्माऽभवस्त्वयम् । ते ३,१२,९,३ ।
UC.
```

- ७९. जबा जाञ्चाणस्य पिता। काठ ११.४।
- ८०. त्रका यजुः । (यज्ञः [मारा.])। मै ३,२,३; काठ २०, १; मारा ३,१,४,१५ (तु. ऐ. ७,२२)।
- ८१. जस (+वै Lऐ., तां.!) स्थम्सरम् । ऐ ८, १;२; जै २,१२९;१३३;३,३१६; सां ११, ४,६ ।
- ८२. अहा वा अनिष्टोमः । जै २.१९२।
- महा वाक् (वज्र: Lज १,२०२ J) । जै १,८२; २०२;२,७८;३,३०७ ।
- मक्ष वे देवः सविसा। तैसं ५, ३,४,४।
- ८५. अहा वै अञ्चणस्पतिः । मै २,२,३;५,७; काठ ११,४; १३, ८; कौ ८,५; ९,५; ता १६,५,८।
- 33 मस वे ब्रह्मा । मै २,३,५;४,४, २; काठ ११,४; ८; काठसंक ४७ : १; जे १,२०२;३,३०३;
- ८७. व्या वै (हि । साश ५, १, ५, २) व्याखणः । तै ३, ९,१४,२, साश १३, १, ५, ३।
- ८८. ब्रह्म वे ब्राह्मणस्य स्वम् । जे १,२०७ ।
- ८९. शक्क वै सूतानां ज्येष्ठं तेन कोऽईति स्पर्दितुम् । तै २,८,८,१०।
- ९०. ब्रह्म वे मन्त्रः (यजुः [मै.])। म ३,१,१; जे १,८८; माश ७,१,१,५।
- ९१. ब्रह्म वे यदमे व्यभवदक्साम यजुस्तस्य वा एव रसो यद्यज्ञायज्ञियम्। मै ४,४,९।
- ९२ व्रह्म वे वसीयः (बसुकः [ऐआ.])। मै ४,२,६; ऐआ १,२,२।
- ९३. ब्रह्म वे वाचः परमं ब्योम । ते ३, ९, ५, ५।
- ९४. ब्रह्म वै वाचस्पतिः (वाजपेयः [तै.]) । काठ २७, १; क ४२, १; तै १.३,२,४।
- ९५. ब्रह्म वै शर्म वरूथम् । काठ १९,५ ।
- ९६. ब्रह्म वे स्वर्गस्य छोकस्येशे । जै २,११९ ।
- ९७. ब्रह्म वे हिक्कारः (ब्रह्मसाम [जै.]) । जै २, १०८; ऐआ १, ३, १।
- ९८. बहा बते (स्थितम्)। काठ ३४, १४।
- ९९. ब्रह्म स्वयम्भु । तैआ ३,६,२।
- १००. ब्रह्माहि देवान् प्रच्यावयति । मारा ३, ३, ४, ९७।
- १०१. ब्रह्म हि सिन्नः (यज्ञः [साश ५,३,२,४])। साश ४,१,४,१०,५,३,२,४९।
- १०२. ब्रह्म हि वसन्तः (ऋतुः)। माश २,१,३,५।
- १०३. ब्रह्माणं ब्रह्मिष्ठं कुर्वीत, यो यज्ञस्योत्वणं पर्द्येत् । ऐआ ३, २, ३ (सु. शांआ ८,३) ।
- १०४. ब्रह्मायुष्मत्तद् ब्राह्मणेरायुष्मत् । तैसं २, ३, १०, ४; काठ ११,७ ।
- १०५. ब्रह्मायुक्तस्य ब्राह्मणा आयुक्कृतः। मै २,३,४।
- १०६. ब्रह्मा वा ऋत्विजामनिरुक्तः। तां १८,१,२३।
- १०७. ब्रह्मा वाड ऋत्विजां भिषक्तमः। मारा १,७,४,१९; १४,२,२,१९।
- १०८. ब्रह्मा विश्वः कतमः स्वयम्भूः प्रजापतिः संवत्सर इति । तैआ १०,६३,१ ।
- १०९. ब्रह्मा वै यज्ञस्य दक्षिणत आस्ते ऽभिगोता । मारा १,७,४,१८ (तु. मारा १२,६,१,३८)।
- ११०. ब्रह्मा समिष्ट्याम् । काठ ३४,१६।
- १११. ब्रह्मा दि यज्ञं दक्षिणतो ऽभिगोपायति । माश ५,४,३,२६ (तु. माश १२,६,१,३८) ।
- ११२. ब्रह्मेव लोके चत्रमिव श्रियां भूयासम् । ऐआ ५,१,१।

- ११३. ब्रह्मेता ब्याह्रतयः । तैसं १, ६,१०,२।
- ११४. ब्रह्मेव मित्रः (सर्वम् [गो.]) । गो १,५,१५; माश ४,१,४,१।
- १६५. ब्रह्मैंव वाचः परमं स्योम । तैसं ७,४,१८,२; काठ ४४,७; तै ३,९,५,५ ।
- ११६. ब्रह्मेव सब्रह्मण्यामाह्यस् । जै ३,३७४।
- ११७ भीषाऽस्माद् (ब्रह्मणः) वातः पवते । भीषोदेति सूर्यः । भीषाऽस्माद्ग्निश्चेन्द्रश्च । सृत्यु-र्घावति पद्ममः । तैआ ८,८,१: तैउ २,८,१।
- ११८. भूरिति वै प्रजापतिः ब्रह्माजनयतः। माश २,१,४,१२।
- ११९. मनो ब्रह्मा । गो १,२, ११; तैआ १०,६४,१ (तु. गो १,२,१०; २,५,४)।
- १२०. मनो ब्रह्मोति ब्यजानात । तैआ ९,४.१; तैउ ३,४,१ (तु. गो १,२,११; ष १,५)।
- १२१. मनो वै यजस्य ब्रह्मा । माश १४,६,१,७ ।
- १२२. मनो (श्रोत्रं Lमाश १४, ६, १०, १२) वै सम्राट् परमं ब्रह्म । माश १४,६,१०,१२;१५ ।
- १२३. मह इति ब्रह्म। ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते। तैआ ७,५,३; तैउ १,५,३।
- १२४. मुळं वै ब्रह्मणो वेदः । काठसंक ४: ५।
- १२५. यज्ञस्य हैष भिषग्यद् ब्रह्मा यज्ञायैव तद्गेषजं कृत्वा हरति । ऐ ५,३४ ।
- १२६. यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते। येन जातानि जीवन्ति। यत् प्रयन्त्यभिसंविशन्ति। तद् विजिज्ञासस्य । तद् ब्रह्म । तैआ ९,१,१; तैउ ३,१,१ ।
- १२७. यतो वाचो निवर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् । न विभेति कदाचन । तैआ ८.४,१; तैउ २,४,१।
- १२८. यथा चैतद् ब्रह्म. कामरूपि कामचारि भवति… । शांआ ७,२३।
- १२९. यथा ब्रह्म क्षत्रेण समनमत् । काठ ४५, २०!
- १२०. यदस्तोभवत् (साम) तद् ब्रह्म । जै १, १२४।
- १३१. यद्भेवेषाग्रे किं च देवता जायमानोवाद तदु ह ब्रह्मैव बभूव। जै ३,३६१; ३८०।
- १३२. यद्वे तत्सुकृतम् (ब्रह्म) । रसो वै सः । रस १ क्षेत्रायं लब्ध्वाऽऽनन्दी भवति । तैआ ८,७,९; तैंच २. ७.१।
- १३३. यम उ वै ब्रह्मा। काश ५, ४, १, २३।
- १३४. यमेबामुं त्रय्ये विद्याये तेजो रसं प्रावृहत्तेन ब्रह्मा ब्रह्मा भवति । कौ ६, १९।
- १३५. यातद् अक्का विष्टितं तावती वाग्। यत्र इ क च अक्का तद्वाग्यत्र वा वाक् तद्वा अक्कोरबे-तत्तदुक्तं भवति। ऐआ १, ३, ८।
- १३६. योगक्षेमो ब्रह्माणम् (अनु)। व २, ८।
- १३७. रोहिणी भवति ब्रह्मणो रूप ए समृद्ये । मै २, ५, ७।
- १३८. वाग्वे ब्रह्म । ऐ ६, ३; जै १, १०२; ११५; १४०; १७८; माश २, १, ४, १०; १४,४, १, २३; ६, १०, ५ (तु. ऐ २, १५; ४, २१; गो १,२,११; जै २, ४२२; जैंड २,३,३,६) ।
- १३९. बाचा ब्रह्म (अन्त्राभवत्)। काठ ४३, ४।
- १४०. वासिष्ठी ब्रह्मा कार्यः । तैसं ३, ५, २, १।
- १४१. विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात् । तैआ ९, ५,१; तैउ ३,५,१।

- १४२. विद्युद्ब्रह्मेत्याहुः । विदानाद् विद्युद् विद्यत्येन ए सर्वस्माल्पाप्मनो य प्वं वेद विद्युद् ब्रह्मोति विद्युद्येव ब्रह्म । माश १४, ८, ७, १ ।
- १४३. विष्टप एव सप्तमो ब्रह्मलोको यस्मिन्नेतद् ब्रह्म । जै १, ३३४ ।
- १४४. वेदपुरुष इति यमवोचाम, येन वेदान्वेद ऋग्वेदं यजुर्वेदं सामवेदमिति, तस्यैतस्य ब्रह्म रसः । शांआ ८, ३।
- १४५. वेदो बहा। जैउ ४, १९, ४, ३।
- १४६. व्यानो मे ब्रह्मा । ष २. ७।
- १४७. शरद्रह्मा तस्माद्यदा सस्यं पच्यते ब्रह्मण्वत्यः प्रजा इत्याहुः । माश ११, २, ७,३१।
- १४८. श्रीत्रं वै बहा श्रीत्रेण हि बहा ऋणीति श्रीत्रे बहा प्रतिष्ठितम् । ऐ २, ४० ।
- १४९. इवेतो भवति ब्रह्मणो रूप "्समृद्धै। मै २, ५, १।
- १५०. षोडशकलं वै ब्रह्म । जैउ ३, ७, १, ८ ।
- १५२. सचा ऽपचा ऽसच सच वाक् च मनश्च (मनश्च) वाक् च चक्षुश्च श्रोत्रं च श्रोत्रं च चक्षुश्च श्रद्धा च तपश्च तपश्च श्रद्धा च तानि षोडशकलं ब्रह्मा स य एवमेतत्र्षोडश-कलं ब्रह्म वेद तमेवैतत्षोडशकलं ब्रह्माप्येति । जैउ ४, ११,४, १-२।
- १५२. सत्यं त्वा ब्रह्मणा, ब्रह्म त्वा यजुर्भिः, यजू एषि त्वा सामिभः, सामानि त्वा ऋग्भिर्ऋ-चस्त्वा पुरोनुवाक्याभिः (अभिषिश्चन्तु)। मै ३, ११, ८।
- १५३. सत्यं ब्रह्म। माश १४, ८, ५, १।
- १५४. सप्तम उलोके ब्रह्म । जै १, ३३३ ।
- १५५. सप्ताक्षरं वे बहाऽगित्येकाक्षरं यजुरिति हे सामेति हे ऽक्षथ यदतो ऽन्यद् ब्रह्मीव तद्, ह्यक्षरं वे ब्रह्म तदेतत्सर्वं सप्ताक्षरं ब्रह्म। मींशं १०, २, ४, ६।
- १५६. स (ब्रह्मा) यदत जध्वमस ९ स्थितं यज्ञस्य तदिभगोपायति । माश १, ७, ४, १८।
- १५७. सर्वा वा एषा वाग्ब्रह्म यदादिवनम् । जै ३, ११ ।
- १५८. सर्वा वाग्ब्रह्मेति ह स्माह लौहिक्यः। शांआ ७, २३।
- १५९. स (प्रजापितः) श्रान्तस्तेपानो ब्रह्मैव प्रथममसृजत त्रयीमेव विद्याम् । माश ६, १, १,८ ।
- १६०. स होवाच गार्ग्यः। यहचायमात्मिन (शरीरे) पुरुषः एतमेवाहं ब्रह्मोपास S इति स होवाचाजातशत्रुर्मा मैतस्मिन्त्संवदिष्ठा आत्मन्वीति वा S ब्रह्मेतमुपास S इति । माश १४, ५, १, १३।
- १६१. सायासावाम्बह्मैव तत्। जैउ २, ५,१,२।
- १६२. स्वर्गों लोको ब्रह्मणा (संहितः)। ऐआ ३, १, ६।
- १६३. हृदयं वे सम्राट् परमं ब्रह्म । मारा १४, ६, १०, १८।
- १६४. हदयं (वे यज्ञस्य) ब्रह्मा । माज १२, ८, २, २३ ।
- १६५. हृद्यं ब्रह्मत्यारुणयः (उपासते)। एआ २,१,४॥ [°ह्मन्- अ-; अग्नि- ९९; ११०;१३९; २१२; २५०; २७८; २९३; ३३७; ३६०; ३६५; ५८५; ५९५; ५९५; ५९७; ६०७; ६१९; अग्निष्टोम- ३०; अग्निहोत्र- ४१; ४२; अग्न्याधेय- २; अन्तरिक्ष- ६; १०६; अग्न- ९२; अजाय- १२; अपराजिता- १; अभिजित्- १; अभिप्लब- ८; अमावास्या- २०; अमृत- ३;४३;

अर्वाग्वसु - ३; अर्वावसु - १; अर्व - ४५; असुर - ७९; अहन् - ३४; आत्मन् - ५; ६९; आदिख - ३५; ६६; १६२; २८८; ३१८; आनन्द - २; इन्द्र - ३८८; इन्द्रामि - ४५; उद्र - १०; उद्माम -; ऋच् - ३६; ऋत - २०; ऋषि १७; एकविंश - ३३; एकाह - १; ओदन - ५; ओम् ८; कृष्णाजिन - ३; १२; १३; क्षत्र - ५; ८; ११; ५५; ५५; ६७; ६८; ६९; ७०; ७२; ७३; ७४; ७५;७५;७८;७९;८९; क्षत्रिय - ४;८८; गायत् - १; गायत्र कृष्णाजिन - ९९; वक्ष स् - १५;२४; चतुर्विश - ६; चतुर्होत् - २२; चतुष्टोम - ५; चन्द्र स् ५३; ५३; ५४; ५४; ५४; ५४; ५४; चतुर्विश - ६; चतुर्होत् - २२; चतुष्टोम - ५; चन्द्र स् ५२; ५३; ५३; ५४; ५५; ५५; चतुर्होत्रय - ; छन्द्र - ९२; तपस - १३; १४; ३०; तेजस - २;२८;२९; त्रिवत - ७; ३८; दीक्षित - ९; देव - १७३;१७४; पर - ५; पण - ४;८; पलाश - २;३; पष्टोही - ३; पाक्त - १७; पापम - ७; पुष्कर - ४; पूर्ण - ४; प्राण - १३१; प्रजापति - ७८;१४७;२९३; प्रजान -; प्रणव - २; प्राची - २२; प्राजापत्य - १६; प्राण - १३१; १४; १८; २०; २६; ३०; ३१; ३२; ३९ इ.]।

मक्ष-गिरि- स एव गिरिश्चक्षुः श्रोत्रं मनो वाक् प्राणसं ब्रह्मगिरिरित्याचक्षेत, गिरित ह वै द्विषम्सं पाप्मानं भ्रातृब्यं ''' य एवं वेद । ऐशा २,१,८ ।

ब्रह्म-चर्य-

- रै. तमेतं (आत्मानम्) वेदानुवचनेन विविदिषन्ति ब्रह्मचेंग्ण तपसा श्रद्धया यज्ञेनानाशकेन चेति माण्डुकेयः । शांआ १३, १ ।
- २. तसा एतत्त्रोवाचाष्टाचत्वारिंशद्वर्षं सर्ववेदब्रह्मचर्यं तचतुर्धा वेदेषु न्यूह्म द्वादशवर्षं ब्रह्मचर्यं द्वादश वर्षाण्यवराद्वमपि स्वायंश्चरेद्यथाशक्तयपरम् । गो १, २, ५ ।
- रे. बहोका (कामदुघा) तां ब्रह्मचर्येण (अन्विच्छन्ति)। जै २,८४।
- इतेतकेतुं हारुणेयं ब्रह्मचर्यं चरन्तं किलासो जप्राह । तमिश्वनावृचतुः । मधुमांसौ किल ते मैपज्यिमिति । स होवाच ब्रह्मचर्यमानी कथं मध्वरनीयामिति । तौ होचतुः । यदा चात्मना पुरुषो जीवति, अथान्यत् सुकृतं करोमीत्यात्मानं क्षेत्र सर्वतो गोपायेत् । छ १०५ (तु. माश ११,५,४,९४)।

व्रक्ष-चारिन्-

- १. अथ हैतहेवानां परिचूतं यद्गद्मचारी । गो १,२,०।
- २. अथासी (ब्रह्मचारिण आचार्यः) सावित्रीमन्त्राह । माश ११, ५, ४, ६ ।
- रे. अध एवासीत, अधः (ब्रह्मचारी) शयीत, अधस्तिष्ठदधोमजेदेवं ह स्म वै तस्पूर्वे ब्राह्मणा अह्मचर्यं चरन्ति । गो १, २, ४।
- धः बहीर्भूस्वा (ब्रह्मचारी) भिक्षते च एवास्य मृत्यी पारस्तमेव तेन परिक्रीणाति त ५ संस्कृत्यास्मन्धते । माश ११, ३,३,५।
- प्तेषां वेदानाम् (ब्रह्मचारी) एकं द्वी त्रीन्त्सर्वान्वा (अधीते)। काठसंक ४७: ६।
- ६. तदाहुः । न ब्रह्मचारी सन्मध्वश्रीयारोषधीनां वा ऽएव परमो रसो यन्मधु नेदब्राधस्थान्तं गच्छानीत्यथ इ साह श्वेतकेतुरारुणेयो ब्रह्मचारी सन्मध्वश्रंखरेय वा ऽएतद्विधायै शिष्टं

यनमधु ः यथा ह वा S ऋचं वा यजुर्वा साम वाभिन्याहरेत्ताहकः एवं विद्वान्त्रह्मचारी सन्मध्वभाति तस्मादु काममेवाश्रीयात् । माश ११, ५, ४, १८।

- ७. तस्मादुत ब्रह्मचारी मधु नाऽश्नीयाद्वेदस्य पलाव इति । कामं ह त्वाचार्यदत्तमश्लीयात् । जैउ १,१७,२,१ ।
- ८. तसाद् ब्रह्मचारिण क्षाचार्यं गोपायन्ति । गृहान्पश्चक्षेत्रोऽपहरानिति । माश ३, ६, २, १५ ।
- ९. न रमशानमातिष्ठत् (ब्रह्मचारी) स चदिभितिष्ठेदुदकं हस्ते कृत्वा । गो १,२,७ ।
- १०. नोपरिशायी (ब्रह्मचारी) स्यान गायनो न नर्त्तनो न सरणो न निष्ठीवेत् । गो १,२,७ ।
- ११. पञ्च ह वा एते ब्रह्मचारिण्यभ्रयो धीयन्ते द्वी पृथग्चस्तयोर्भुखे हृदय उपस्थ एव पञ्चमः। गो १, २, ४।
- १२. ब्रह्मचारी (योऽभ्रिमाधत्ते सः) भवत्यात्मनो गोपीथाय । काठसंक १३:४-५ ।
- १३. ब्रह्मचारी मैक्षं चरति । सं ५।
- १४. ब्रह्म वै मृत्यवे प्रजाः प्रायच्छत् । तस्मै ब्रह्मचारिणमेव न प्रायच्छत्सो (मृत्युः) ऽब्रबीदस्तु मह्मप्येतस्मिन्भाग इति यामेव रात्रि समिषं नाहराताऽ इति तस्माद्यां रात्रिं ब्रह्मचारी समिषं नाहरत्यायुष एव तामवदाय वसति तस्माद् ब्रह्मचारी समिषमाहरेक्षेदायुषोऽवदाय वसानीति । माश ११,३,३,९।
- १५ ब्रह्म ह वै प्रजा मृत्यवे सम्प्रायच्छत् ब्रह्मचारिणमेव न सम्प्रद्दी, स होवाचाश्यामस्मि ज्ञिति किमिति यां रात्रीं समिधमनाहृत्य वसेत्तामायुषो ऽवरून्धीयेति, तस्माद् ब्रह्मचार्यहरहः समिध बाहृत्य सार्यप्रातरिप्तं परिचरेत् । गो १.२,६ ।
- १६. स (ब्रह्मचारी) एव विद्वान्यस्था एव भूबिष्ठ ५ श्कांघेत तां भिक्षेतेत्याहुस्तल्लोक्यमिति स (ब्रह्मचारी) यद्यन्यां भिक्षितच्यां न विन्देदिप स्वामेवाचार्यजायां भिक्षेताथो स्वां मातरं नैनं (ब्रह्मचारिणम्) सप्तमो (रात्रिः) अभिक्षितातीयात्तमेवं विद्वा ५ समेवं चरन्त ५ सर्वे वेदा आविश्वन्ति यथा ह वाऽअग्निः समिद्धो रोचतऽ एव ५ ह व स स्नात्वा रोचते य एवं विद्वान् ब्रह्मचर्यं चरति। माश ११, ३, ३, ७।
- १७. सप्तमीं नातिनथेत्, सप्तमीमितनयन ब्रह्मचारी भवति, सिमिन्नक्षे सप्तरात्रमचरितवार् ब्रह्मचारी पुनरुपनेयो भवति । गो १,२,६ ।
- १८. स (ब्रह्मवारी) यन्मृगाजिनानि वस्तेस यदहरहराचार्थाय कर्म करोति ...स यत् सुषु प्युनिंद्रां निनयतिस यत् कुछो वाचा न कंचन हिनस्ति पुरुषात्पुरुषात्पापीयानिव मन्यमानः अथाद्भिः श्वाघमानो न स्नायात्तां (कुमारीम्) नग्नां नोदीक्षेति वेति वा मुखं विपरिधापयेत्तासां (ओषधीनाम्) पुण्यं गन्धं प्रच्छित् नोपजिन्नेतः । गो १, २, २॥ [परिन् दम- १ द्र]।

ब्रह्म-ज्योतिस्- ब्रह्मज्योतिरसि सुवर्धामा । तैसं १,३,३,९ । ब्रह्मणस्पति -

१. अरुणस्त्परो भवत्येवमिव हि तस्य (ब्रह्मणस्पतेः) रूपमासीत् । मै २,५,९ ।

- २. एव वै ब्रह्मणस्पतिर्थ एव (सूर्यः) तपति । माश १४,१,२,१५।
- ३. तिस्भिरस्तुवत, ब्रह्मासुज्यत, ब्रह्मणस्पतिरिधपतिरासीत् । मे २,८,६।
- थ. प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिर्भन्त्रं वदत्युक्थ्यम् । यसिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्थमा देवा श्रोका ५ सि चिकिरे । काठ ७,१४॥ िति- प्राण- ४१: ब्रह्मन्- ४१;८५ इ.]। ब्राह्मणस्पत्यःत्या-
- १. ब्राह्मणस्पत्यमेकादशकपालं निर्वेपेद् ग्रामकामः । ते २,३,३,४।
- २. ब्राह्मणस्पत्यो ब्राह्मणो देवतया । मै २,५,७।
- ३. श्रोत्रं ब्राह्मणस्पत्यः (प्रगाथः) । कौ १५,३।
- ध. स (प्रजापतिः) एतां ब्राह्मणस्पत्यां प्रतिपदमपश्यत् । तया ब्रह्मण्वतीः प्रजा अस्जत । ता अस्य सृष्टा न पराभवन् । जै २,१८५ ॥ [°त्य,त्या- अभि√चर् ७;८ इ.]।
- ब्रह्म-त्व- अथ केन ब्रह्मत्वम् (क्रियते) इत्यनया (ऋग्यजुःसामाख्यया) त्रय्या विद्ययेति इ ब्र्यात्। जै १,३५८; माश ११,५,८, ७ (तु. ऐ ५,३३)।
- ब्रह्मदेवत्या- या सा प्रथमा (ओङ्कारस्य) मात्रा ब्रह्मदेवस्या रक्ता वर्णेन यस्तां ध्यायते नित्यं स गच्छेद् ब्राह्मं पदम् । गो १,१,२५।

ब्रह्म निष्ठ- तसाचो ब्रह्मनिष्टः स्यातं ब्रह्माणं कुर्वीत । गो २,१,३।

ब्रह्म-यज्ञ-

- तस्य वाऽ एतस्य ब्रह्मयज्ञस्य चत्वारो वषट्कारा यद्वातो वाति यद्विचोतते यत्स्तनयति यदव-स्फूर्जिति तस्मादेवंविद्वाते वाति विद्योतमाने स्तनयस्यवस्फूर्जत्यधीयीतैव वषट्काराणामच्छ-म्बट्काराय । माश ११,५,६,९।
- २. तस्य वाड एतस्य ब्रह्मयज्ञस्य वागेव जुहुर्मन उपमृष्ठश्चर्ध्वा मेधा खुवः सत्यमवभ्रयः स्वर्गी लोक उदयनम् । मारा ११,५,६,३।
- रे. तस्य वा एतस्य (ब्रह्म-) यज्ञस्य द्वावनध्यायी यदात्माऽशुचिर्यदेशः । तैआ २, १५,१।
- धे. यत् स्वाध्यायमधीयीतैकामप्यृचं यजुः साम वा तद् श्रह्मयञ्चः सन्तिष्ठते । तैआ २,१०,६।
- ५. स्वाध्यायो वै ब्रह्मयज्ञः । माश ११,५,६,२।

ब्रह्म-लोक-

- रै. तदिदं कर्म कृतमयं पुरुषो ब्रह्मणो छोकः । ऐआ २,१,३।
- २. वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः संन्यासयोगाधतयः शुद्धसन्ताः। ते ब्रह्मछोके तु पराम्तकाले परामृतात्परिमुख्यन्ति सर्वे । तैआ १०, १०, ३ ॥ [°क- इन्द्रप्रजापति- द्र.]।

ब्रह्मवर्चस-

- १. अति ब्रह्मवर्षसं क्रियत इत्याहुरीइवरो दुश्चर्मा भवितोरिति । तैसं २, २, १०, २ ।
- २. एवमिव वे ब्रह्मवर्चसं वश्विव क्षुद्रमिव हरितमिव। काठ १०, २।
- रे. गायत्री ब्रह्मवर्चसम् । जै १,९३।
- ध. तेजो (+ वै Lजै १,२३२; ऐआ.]) ब्रह्मवर्षसं गायत्री । जै १,१३१; २३२; ऐआ १, १, ३।

- ५. देवानां ब्रह्मवादं वदतां यद् उपाश्रणोः सुश्रवा वे श्रुतोऽसि । ततो मामाविशतु ब्रह्मवर्च-सम्। तै १,२,१,६।
- ६. ब्रह्मवर्चसं वे रथन्तरम् (सोमः । तैसं ३,५,९,३; तै २,७,१,१।
- ७. ब्रह्मवर्चसं हि स्वरमुपैमि । ज १, ३२३।
- यत् सौम्यः (चरुर्भवति), ब्रह्मवर्चसं तेन (यजमान दथाति) । तैसं २,१,२, ८; ३, ३, २ ।
- ९. रस (वश [तैसं २,१,७,७]) इव खलु वै ब्रह्मवर्चसम् । तैसं २,१,७,२-३, ७।
- १०. शुक्का बीहय एविमव वै ब्रह्मवर्चसम् । काठ ११,५।
- ११. संवत्सरो वै ब्रह्मवर्चसस्य प्रदाता । तैसं २, १,२, ६;४,२।
- १२. सोमो वै शुक्को ब्रह्मवर्चसम् । मै १,६,८॥ [॰र्चस- अग्नि- ५९७; अग्नीषोम- १९; आदिख-६०; ६५; २३४; २८९; ३४०; ३५०; उत्तरतस् १०; उत्तरात् १३; गायत्री - ९८; धर्म-१२; चतुरचत्वारिंश- ५; तेजस्- ३;४;१५;१९; २६; त्रिवृत्- १७; दक्षिणतस् १८; दीप्ति-; पुरोडाश- १४; बाईस्पत्य- ११-१३; बृहस्पति- १०; १७; बैल्व- ३; ब्रह्मन्- ६२ द्र.] । ब्रह्मवर्चस-काम-
 - १. यो ब्रह्मवर्चसकामः स्थात्तसा एत ५ सोमारीद्र ५ (सीर्थ Lतैसं २,३,२,३।) चहं निर्वेपत् । तैसं २, २, १०, १; ३, २, ३।
 - २. यो ब्रह्मवर्चसकामः स्थात् तस्मा एता मल्हा आलभेताऽऽप्नेयीं कृष्णग्रीवी ५स ५ हितामैन्द्री ५ श्वेतां बाह्स्पत्याम् । तैनं २.१,२,४-५ (तु. मै २,५,७)।
 - सौरीं श्वेतामालमेत ब्रह्मवर्चसकामः। मै २,५,२।
 - सौर्य घृते चहं निर्विपेञ्शुक्काना ए जीहीणां ब्रह्मवर्चसकामः । मै २,२,२ ।
 - ५. हुम्भा इति ब्रह्मवर्चसकामस्य । भातीव हि ब्रह्मवर्चसम् । जैउ ३,३,३,९ । [°म- अग्नीषोमीय- ४; नवरात्र- ६ द्र.]। ब्रह्मवर्चसिन्- तासु माधुच्छन्दसम् (साम)। मधुच्छन्दा वै वैश्वामित्रोऽकामयतास्यो

मुख्यो ब्रह्मवर्चसी स्यामिति । स एतत् सामापश्यत् । जै ३, २७ ।

ब्रह्मवर्चिस्तर- मुखतो ब्रह्मवर्चिस्तरः । तैआ १,२४,१॥ [°र- दक्षिण,णा-३५ द्र]। ब्रह्मवर्चिसिनी- नास्योन्मदिब्णुः प्रजाऽभविब्यद् ब्रह्मवर्चिसिनीत्वेवाभविब्यत् । जै १, ३४९ ॥ [॰िसनी- गौतम- १ इ.]।

ब्रह्मवर्चस्या-

- १. ताः (आतपति वर्ष्यां आयः) पुरस्तादुपदधाति । एता वै ब्रह्मवर्चस्या आपः । तैआ १,२४,९।
- २. या (आपः) आतपति वर्षति, याइच परिदृहशे, ता क्षापो ब्रह्मवर्चस्याः । मै ४,४,१।
- ब्रह्म-बाद- ब्रह्मवर्चस ५ इ. ।
- ब्रह्म-विद्- एत ५ इ वाव (ब्रह्मविदम्) न तपति । किमइं ५ साधु नाकरवम् । किमई पापम-करविमिति । तैआ ८,९,°; तैउ २,९,१।
- ब्रह्म-वेद- ब्रह्मवेद एव सर्वम् । गो १,५ १५ ।
- ब्रह्म-सामन्- यजमानकामो एव यद् ब्रह्मसाम । जै २,१०८ ॥ [°मन्- ब्रह्मन्- ९७ इ.]।

ब्रह्म-हत्या-

- १. मानश्चनाद् वृक्षाणां भूया ५स उत्तिष्ठन्ति वारेवृत्त ५ होषां (वृक्षाः) तृतीयं ब्रह्महत्याये प्रत्यगृह्णन्तस निर्यासोऽभवत्, तस्मासिर्यासस्य नाऽऽद्यं ब्रह्महत्याये होष वर्णोऽथो खलु य एष लोहितो यो वाऽऽवश्चनासिर्येषति तस्य नाऽऽद्यं, काममन्यस्य । तैसं २,५,१४-५।
- २. एष ह वै साक्षान्म्रत्युर्थद्रह्महत्या । माश १३,३,५,३ ॥ [°त्या इरिण- १ द्र.] । अह्म-हन् तस् (पापम्) ब्रह्महणं नात्यच्यवत् (नात्यक्रमतः) । तै ३,२,८,११-१२ । ब्रह्मिष्ठ तस्मादु यमेव ब्रह्मिष्ठं मन्येत तं ब्रह्माणं कुर्वीत । जै १,३५८ ।

ब्रह्मीद्न-

- रै. मूछं वै ब्रह्मणो वेदो वेदानाभेवैतन्मूछं यद्दिवजः प्राइनन्ति तद् ब्रह्मौदनस्य व्यवस्य व्यवस्य
- २. यत्सीम्यमाहरति, तेन ब्रह्मीद्नम् । जै २,३८ ।

ब्राह्म- ब्रह्मदेवत्या- द्र.।

ब्राह्मि- नमो रुचाय ब्राह्मये । काठसंक १०३: ६; तैआ ३,१३,२।

बाह्यण-

- १. अथ हैते मनुष्यदेवा ये ब्राह्मणाः । ष १,१।
- २. अबह्यज्य एव राजन्यो ब्राह्मणाञ् जिनीयाद् अञ्चणहत्यै मारयात् । जै २,१९६ ।
- रे. अशिव इव वाड एव भक्षो यत्सुरा ब्राह्मणस्य । माश १२,८,१,५ ।
- ४. असी खळु वावैष आदित्यो यद् ब्राह्मणः । तैआ २,१३,१ ।
- ५. अस्य सर्वस्य ब्राह्मणो मुखम् । माश ३,९,१,१४।
- ६. भागनेयो हि ब्राह्मणः। काठ २९, १०; ३७, २।
- ७. मा ब्रह्मन् ब्राह्मणो (ब्राह्मणस्तेजस्वी मि.]) ब्रह्मवर्चसी जायताम् । तैसं ७, ५, १८, १; मै ३. १२. ६।
- ८. इदं वै यस्मिन्वसित ब्राह्मणो वा राजा वा श्रेयान्मनुष्यो न्वेव तमेव नाईति वर्कुमिदं मे रवं गोपाय प्राहं वत्स्यामीति । माश २, ४, १, १०।
- ९ इष्टापूर्त वे बाह्यणस्य । ते ३, ९, १४, ३; माश १३, १, ५, ६।
- १०. ऋषि है स्म मन्त्रकृद् ब्राह्मण आजायते। जै २, २६६।
- ११. एता वै प्रजा हतादो यद् ब्राह्मणः। ऐ ७, १९।
- १२. एते वै यक्त मवन्ति ये ब्राह्मणाः ग्रुश्रुवा एसो उनूचाना एते द्वानं तन्वत ऽ एत ऽ एनं जनयन्ति । माश १, ८, १, २८।
- १३. एष वै बाह्मणः पितृमान् पैतृमस्यो य आर्थेयः शुश्रुवान् । मै ४, ८, २।
- १४. एव वो sमी राजा सोमो sसाकं ब्राह्मणाना र राजा इति ''तसाद् ब्राह्मणोडनाचः सोमराजा दि भवति । माश ५, ४, २, ३।
- १५. एव ह वे सान्तपनोऽग्निर्यद् ब्राह्मणो यस्य गर्भाधानपुंसवनसीमन्तोश्वयनजातकर्मनाम-करणनिष्क्रमणावप्राज्ञनगोदानचूडाकरणोपनयनाष्ठ्रश्नाग्निहोत्रव्रताचर्यादीनि कृतानि भवन्ति

स सान्तपनः । गो १, २, २३।

- १६. किं ब्राह्मणस्य पितरं किसु पुच्छिस मातरम् । श्रुतं चेदस्मिन् वेद्य ५ स पिता स पितामहः । मै ४, ८, १; काठ ३०, १; क ४६, ४ ।
- १७. जायमानो वै ब्राह्मणिक्सिमर्ऋणवा जायते । ब्रह्मचर्येण ऋषिभ्यो यज्ञेन देवेभ्यः प्रजया पितृभ्य एष वा अनुणो यः पुत्री यज्वा ब्रह्मचारिवासी । तैसं ६, ३, १०, ५ ।
- १८. तत्तदवक्लृप्तमेव । यद् ब्राह्मणो ऽ राजन्यः स्थाधधु राजानं रुभेत समृद्धं तत् । माश ४, १,४,६।
- १९. तद्ध्येव ब्राह्मणेनेष्टब्यं यद्गक्षवर्चसी स्यादिति । मारा १, ९, ३, १६ ।
- २०. तम् (रहस्युमिन्द्रः) उवाच वरं वृणीष्व यः प्रत्यज्ञास्था इति । स (रहस्युः) होवाच ब्राह्मण एव मे प्रजायामाजायतामिति । ते हैते तक्षवो राहस्यवाः । जै ३, १९० ।
- २१. तसाद् ब्राह्मणं प्रथमं यन्तमितरे त्रयो वर्णाः पश्चाद्नुयन्ति । माश ६,४,४,९३ ।
- २२. तसाद् णक्षणो नैव गायेन नृत्येन्माग्छागृधः स्यात् । गो १, २, २१।
- २३. तसाद् बाह्मणो मुखेन वीट्यंद्वरोति मुखतो हि सृष्टः । तां ६, १, ६।
- २४. तस्माद् ब्राह्मणो राजन्यस्थाज्येयो ८ मार्योऽदण्डयोऽधात्यः । जै २, १९६ ।
- २५. तस्माद् ब्राह्मणो वसन्त ऽआद्धीत ब्रह्म हि वसन्तः (ऋतुः)। माश २, १, ३, ५।
- २६. सस्य ब्राह्मणस्थानिकस्य नैव दैवं दशास पित्र्यं न चास्य स्वाध्यायाशिषो न यज्ञ आशिषः स्वर्गक्रमा भवन्ति । गो १, २, २३।
- २७ दैन्यो वै वर्णी ब्राह्मणः। तै १, २, ६, ७।
- २८. द्विनामा बाह्मणोऽर्धुंकः। तैसं ६, ३, १, ३ (तु. काठ २६, १; ४०, ४; काठसंक १३९: ६; १४२: ५)।
- २९. न विवान्यस्कुशलाद् ब्राह्मणं ब्रूयात् । ऐआ ३, १, ३; शांका ७, ९ ।
- दे०. न ह वा अपुरोहितस्य राज्ञो देवा अञ्चमद्ग्ति तस्माद्राजा यक्ष्यमाणो ब्राह्मणं पुरो द्धीत । ऐ ८,२४।
- ३१. पञ्च वै ब्राह्मणस्य देवता अग्निः सोमः सविता बृहस्पतिः सरस्वती, तसाद् ब्राह्मणमन्ये मनुष्या उपधावन्त्येतस्य हि भूयिष्ठा देवताः । मै ४,५,८।
- ३२. पयो ब्राह्मणस्य तेजो वै ब्राह्मणस्तेजः पयः। तैसं ६,२,५,३।
- ३३. पयो ब्र:ज्ञणस्य वतम् । तैआ २,८,१,८।
- ३४. प्रतिलोमं वै तथद् बाह्मणः क्षत्रियमुपेयात् । माश १४,५,१,१५।
- ३५. ब्रह्मेंबव क्षत्रमन्वारम्भयति, तस्माद् ब्राह्मणो मुख्यः । तैसं २, ६, २, ५।
- ३६ महामुखा वै प्रजापितः प्रजा अस्जतःतस्माद् ब्राह्मणो मुख्यः । तैसं ५, २, ७, १।
- ३७. ब्राह्मण एकहोता स यज्ञः। तैआ ३,७,१।
- ३८. ब्राह्मणं पात्रेण मीमा ९ सेत तंद् व्रतम् । काठ २७,२ ।
- ३९. ब्राह्मणं मनुष्यम् (प्रजापितः शीर्षत एव मुखतोऽस्जत) । जै १,६८ ।
- uo. ब्राह्मणइच राजन्यस्च प्रजानां भृथिष्ठभाजौ । काठ २९,१०; क ४६,३।
- **४१.** ब्राह्मणस्याग्निब्दुत् । जै २,१४ ।

- ४२. ब्राह्मणः सर्वेणात्मना क्षत्रियमभ्येति । जै १,२८६ ।
- **४३. ब्राह्मण: सुरां न पिबति पाप्मना नेत्संसुज्या इति । काठ १२,१२ ।**
- ४४. ब्राह्मणाः सपर्येण्याः (सारघाः [जै.]) । काठ ८,१३; जै २,३९६ ।
- ४५. ब्राह्मणा ह वै विप्राः । जै ३,८४ ।
- ४६. ब्राह्मणा ह वे हंसासस्तृपलाः । जै ३,१७४ ।
- ८७. ब्राह्मणेन भेषजं न कार्यम् । तैसं ६,४,९,२।
- ४८. ब्राह्मणन वाचम् [वाचः [काठ ३५, १५] (अन्वाभवत्)] । काठ ३५,१५; ४३,४।
- ४९. ब्राह्मणेषु ह पश्चवो ऽभविष्यन् । माश ४,४,१,१८।
- ५०. ब्राह्मणो जायमान एव लोकी जायते । जै १,२४४।
- ५१. ब्राह्मणो नक्षत्र ५ सोमो देवता । मै २,१३,२०।
- ५२. ब्राह्मणो मनुष्याणाम् (मुखम्)। मै १,६,९; तां ६,१,६।
- ५३. ब्राह्मणो राजन्यवानत्यन्यं ब्राह्मणं "राजन्यो ब्राह्मणवानत्यन्य ५ राजन्यस् । तैसं ५,१,१०,३।
- ५४. ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा । काठ ९, १६; तै २, २,१,३; ५ ।
- ५५. ब्राह्मणो व्रतसृत् ! तैसं १, ६, ७, २; मै १, ४, ५; काठ ३१, १५ ।
- ५६. ब्राह्मणो ऽस्य (पुरुषस्य) मुखमासीत् । काठसंक १०१ : ४; तैआ ३, १२,५।
- ५७. ब्राह्मणो हि रक्षसामपहन्ता । माश १, १, ४, ६; २, १, ८; ३, ४, १३।
- ५८. मैत्रावरुणो हि ब्राह्मणो देवतया । मै २, ३, १ I
- ५९. यज्ञ उवाच ब्राह्मणस्यव तृक्षिमनु वृष्येयमिति । माश १, ७,३, २८।
- ६०. यदा वे शूद्धं श्रद्धा विन्दति ब्राह्मणं वाव स तहीं इब्रति । सो ८ से (ब्राह्मणाय) ददाति । जै १, २६६ ।
- ६१. यहैर्यं एसोमो वै सः, ततो आह्मणमस्जत, तस्माद् आह्मणः सर्व एव आह्माभि धीरः। म २, ४, २।
- ६२. यद्राह्मण (त्राह्मणनक्षत्रम्) एव रोहिणी तस्मादेव । तै २, ७, ९, ४।
- ६३. यद् ब्राह्मणश्चाबाह्मणश्च प्रश्नमेयातां ब्राह्मणायाधि ब्रूयास्'' तस्माद् ब्राह्मणो न परोच्यः। तैसं २, ५, ११, ९।
- ६४. या (वाक्) पशुषु तस्या यदःयरिच्यत तां ब्राह्मणे न्यव्धुस्तस्माद् ब्राह्मण उसे वासी वदित देवीं च मानुषीं च। काठ १४, ५।
- ६५. यो ऽपगुराते शतेन यातयाद् यो निहनत् सहस्रेण यातयाची छोहितं करवद् यावतः प्रस्कच पा १ सून्संगृह्णात् , तावतः संवत्सरान् पिनृछोकं न प्रजानादिति तस्माद् ब्राह्मणाय नापगुरेत् न निहन्यान्न छोहितं कुर्यादेतावता हैनसा भवति । तैसं २, ६, १०, २ ।
- ६६. यो वै ब्राह्मणानामन्चानतमः स एषां वीर्यवत्तमः । माश ४, ६, ६, ५ '
- ६७. यो वै राजा ब्राह्मणादवलीयानमित्रभ्यो वै स बलीयान् भवति । माश ५, ४,४, १५ ।
- ६८. वसन्तो वै ब्राह्मणस्यर्तुः । मै २,१,४; काठ ८,१; १०,२; तै १,१,२,६; माश १३,४,१,३।
- ६९. विच्छिन्नो वा एतस्य सोमपीथो यो ब्राह्मणः सन्ना तृतीयात्पुरुषात् सोमं न पियतीनद्रामी-एव स्त्रेन भागधेयेनोपधावति । तैसं २, १,५, ५-६ ।
- ७०. विद्वे ह्येतद्वा जीवयन्ते यद् ब्राह्मणाः । तैसं ३, १, १, ४।

- ७१. स (प्रजापितः) मुखतस्त्रिवृतं निरमिमीत, तमिनिर्देवता ऽन्वस्त्र्यत गायत्री छन्दो स्थन्तर ९ साम ब्राह्मणो मनुष्याणामनः पश्चनां तस्मात् ते मुख्या मुखतो ह्यस्त्र्यन्त । तैसं ७, १, १, ४ ।
- ७२. स यदि सोम ब्राह्मणानां स भक्षो ब्राह्मणांस्तेन भक्षेण जिन्विष्यसि ब्राह्मणकरूपस्ते प्रजायामाजनिष्यत भादाच्यापाच्यावसायी यथाकामप्रयाप्यो यदा वै क्षत्रियाय पापं भवति ब्राह्मणकरूपोऽस्य प्रजायामाजायत ईश्वरो हाऽस्माद् द्वितीयो वा नृतीयो वा ब्राह्मण- तामभ्युपैतोः स ब्रह्मबन्धवे न जिज्युषितः। ऐ ७, २९।
- ७३. सर्वस्थेष न वेद यो ब्राह्मणः सन्नाइवमेषस्य न वेद सो ऽब्राह्मणः । माश १३, ४, २, १७ ।
- ७४. स (ब्राह्मणः) स्रोमं पिबति । तैसं २, ३, ३, ३ ।
- ७५ सामवेदो बाह्मणानां प्रसूतिः । तं ३, १२, ९, २।
- ७६. सा वै वाक् सृष्टा चतुर्धा व्यभवत्, · · ततो या वागत्यरिच्यत तां ब्राह्मणे न्यद्धुस्तस्माद् ब्राह्मण उभयीं वाचं वदति यश्च वेद यदश्च न । मै १, ११, ५।
- ७७. सूर्यों वे सायं ब्राह्मणं प्रविश्वति । काठसंक ११:५ (तू. जे १,७)।
- ७८. सोमराजानो ब्राह्मणाः । ते १,७,४,२; ६,७।
- ७९. सोमो वै ब्राह्मणः (+ ब्राह्मणस्य स्वा देवता [काठ.])। काठ ११, ५; ता २३, १६, ५।
- ८०. सोमोऽ साकं बाह्मणानां राजा। मै ४, ४, ३; काठ १५, ७।
- ८१. सौम्यो वै ब्राह्मणो देवतया (+गायत्रज्ञन्दाः ।मै १, ९, ५)। मै १, ९, ५; २,१,४; ३,९,१; (तु. काठ ३७,२; तै २,०,३,१)॥ [°ण- अग्नि- २१२; २८०; ४३९; अग्नीषोम- २०; अग्नीषोमीय- ८; अग्निरस्- ३३; अतिथि- ५; अन्वाहार्य- २; असुर- ६५; आग्नेय- १८; १९; २१; आग्नेयी- ६; आहुति- ४; उपद्रष्ट्ट- २; ऋत- २१; कवि- ४; क्षत्रिय- ७; १६; १७; १९; २०; २३; गायत्र- २७;२९; गायत्रच्छन्दस्- ३; गायत्रीज्ञन्दस्- ९३; चतुर्होत्- ४; त्रिश्चत्- २०; दीक्षित- ९; दुर्वर्ण-१; देव-४६;१७५;२०४; देवता- ३२; ३९; देवयजन- ७; दैवी- ५; नक्षत्र- २३; पश्च- १०९; बाहिद्गर्- १; बाहिस्यत्य- ५; १०; खहत्- ४४; ब्रह्मन- २२; ७१; ७९; ८८; १०४; १०५; १०५; ब्रह्मण्यत्य- २ द्व.]।

श्राह्मण-ता- क्षत्रिय- २६; ब्राह्मण- ७२ द.।

ब्राह्मण-यज्ञ- तस्मादेष ब्राह्मणयज्ञ एव यत्सीत्रामणी। मात्र १२,९,१,१। ब्राह्मणाच्छंसिन्-

- १. ऐन्द्राबाईस्पत्यं ब्राह्मणाच्छंसिनः (स्तोत्रम्)। काठ ३४,१६।
- २. ऐन्द्रो में बाह्मणार्छसी, ऐन्द्र ऋषभः । जै २,२०३।
- ३. वसिष्ठाह्राक्कणाच्छंसी (न प्रच्यवते)। गो २,३,२३।
- ध. वैरूपं ब्राह्मणाच्छंसिनः । कौ २५,११ I
- ५. ससद्दर्श बाह्मणाच्छंसिनः। जै २,२२३॥ [°सिन्- आत्मन्- ३१; ऋषम- २;८; ऐन्र- ३२; ऐन्द्राबाईस्परय- ३; त्रिणव- ७; त्रिष्टुम्- ४५; त्रैष्टुम- १४; पक्ष- ३;४ इ.]।

ब्राह्मणी- भादित्य- ३५; दिव्- ९३ द्र.।

ब्राह्मणीभूय- य उ वै कश्च यजते ब्राह्मणीभूयेवैव यजते । माश १३,४,१,३।

A

भक्ष-

- १. भक्ष आगतः (सोमः)। तैसं ४,४,९,२।
- २. भक्षो भक्ष्यमाणः । काठ ३४,१६ ॥ [°क्ष- प्राण- १८२ ह.]।

भग-

- १. तस्य (भगस्य) चक्षुः परापतत्तस्मादाहुरम्बो वै भग इति । गो २,१,२ (तु. माश १,७,४,६) ।
- २. तस्याक्षिणी (भगस्य) निर्जघान तस्मादाहुरन्धो भग इति । कौ ६,१३ ।
- ३. भगः पण्यमानः (सोमः)। काठ ३४,१४।
- ध, भगश्च में द्विणं च में (यहेन कल्पेताम्)। तैसं ध,७,३,१।
- ५. भगस्येव भुजि ५ हुवे। काठ ४०,१४।
- ६ भगाय क्षितकः । काठ ४७,३।
- ७. यज्ञो भगः । माश ६,३,१,९९।
- ८. ये ह वे सा रुद्रस्य स्वसांऽम्बिका (शरहतुः) नाम, सा ह वे भगस्य ईष्टे, तस्मातु हापि कुमार्थः परीयुर्भगस्य भजामहाऽहति। माश २,६,२,१३॥ [ग- अंश-; कृतु- ४; दिव्- १३४; फल्गुनी- ६; ७; ९ इ.]।

भगिन्- फल्गुनी- ९ इ. । भङ्ग- यज्ञो वै गोभिभेन्नः । जै १,९० । भद्र--

- १. अनं वे भद्रम् । ते १,३,३,६।
- २. आशिषमेवास्मा (यजमानाय) एतेन (भद्रेण साम्ना) आशास्ते । तो १३, १२, ७।
- रे. एको बहुनां भद्रो भवति। तैसं ६, ५, १, ४।
- ध. एतेन वै (भद्रेण साम्रा) गोतमो जेमानं महिमानमगच्छत्। तस्माचे च पराह्यो गोतमाचे चार्चाह्यस्त उभये गोतम ऋषयो बुवते । तां १३,१२,८।
- ५. गोतमस्य भद्गं (साम) भवति । तां १३,१२,६।
- ६. नमस्ते भद्राय यत्ते पुच्छं या ते प्रतिष्ठा । ऐआ ५,१,२।
- भद्रं च मे श्रेयश्च मे (यज्ञेन कल्पेताम्) । तैसं ४,७,३,९ ।
- ८. भद्रमेभ्यो अभूदिति कल्याणमेवैतन्मानुष्ये वाचो वद्दति । माश ४,६,९,१९ ।
- ९ यहै पुरुषस्य वित् तस् भद्रं गृहा भद्रं प्रजा भद्रं पश्चवो भद्रम् । जै १,८८ ।
- १०. श्रीवें अद्गम् । जे ३,१७२ ॥ [°द्र- एकविंश- ३०; पृथिवी- १३; प्रजा- ५३ द्र.] ।

भद्रा- भद्रा (प्रजायतेस्तन्विशेषः) तत्सोमः । ऐ ५,२५; कौ २७,५।

भय-

- १. प्रत्यासाभ्यां भयम् । काठ ५३,९।
- २. भय ५ शितीमद्भयाम् (शितीमभ्याम् ।तैसं.।) । तैसं ५,७,१९,१; काठ ५३,९।
- ३. भयं प्रचलाभ्याम् । काठ ५३, ३।

अरणी- भरणीर्नक्षत्र ९ यमो देवता । मै २,१३,२०।

भरत-

- रै. अष्टासप्ततिं भरतो दौष्यन्तिर्वेग्नुनामनु । गङ्गायां बृत्रक्ने ऽवज्ञात्पञ्चपञ्चाक्षतं हयान् । ऐ ८, २३; मात्रा १३.५,४,९१ ।
- २. एष वो भरता राजा । तैसं १,८,१०,२।
- ३. ततो वै वसिष्ठपुरोहिता भरताः प्राजायन्त । तां १५,५,२४।
- थ. तसादु भरतो दौष्पन्ति: समन्तं सर्वतः पृथिवीं जयन्परीयायाश्वेरु च मेध्यैरीजे। ऐ ८,२३।
- ५. तसाद्वाप्येतिई भरताः सत्वनां वित्तिं प्रयन्ति तुरीये हैव संग्रहीतारो वदन्ते । ऐ २,२५ ।
- ६. तसाद्धेदं भरतानां पञ्चवः सायंगोष्ठाः सन्तो मध्यन्दिने संगविनीमायंति । ऐ ३,१८।
- ७. शकुन्तला नादिपत्यप्सरा भरतं द्धे परःसद्द्धानिन्द्रायाश्वान्मेध्यान्य आहरद्विजित्य पृथिवी ए सर्वामिति । माश १३,५,४,१३ ।
- ८. शतानीकः समन्तासु मेध्य ए सात्राजितो हयम् । आदत्त यशं काशीनां भरतः सत्वता-मिव । माश १३, ५, ४, २१ ॥ [°त- अग्नि- २१३; ४४४; कृतवेश-; प्रजापति- १४८; प्राण- १५९ इ.]।

भरत-वत्- अग्न- ४३१ द्र.।

भारत,ती- इमा ह वै प्रजा भारतीः। अथो यदेवैनेन (अग्निना) अग्न ईजिरे। अथो यदेवेष देवेभ्यो हुन्यं वहित तस्माद् भारतः। जै ३,६२॥ [॰त- अग्नि- २८०; ४३१; ॰ती-आदित्य- १४६;२६६; परिवाप- २ इ.]। भारती-वत्- परिवाप- ४ इ.।

भरद्वाज-

- १. एष उ एव विश्वहाजः प्रजा वै वाजसा एष विभित्तं, यह् विभित्तं ससाद् भरद्वाजस्तस्माद् भरद्वाज हत्याचक्षत एतम् (प्राणम्) एव सन्तम् । ऐआ २,२,२ ।
- २. भरद्वाजस्य वाजभृद्वाजकर्मीयं वा (साम)। आ १,१०८।
- रे. भरहाजो बृहदाचके **अग्नेः ।** ऐआ रे,१,२ ।
- ध. भरद्वाजो वै त्रिभिरायुर्भिर्वह्यचर्यमुवास । त ५६ जीर्ण ५ स्थविर ५ शयानिमन्द्र उपब्रज्यो-वाच । ... अनन्ता वै वेदाः । ते ३,१०,११,३।
- ५. भरद्वाजो ह वा ऋषीणामनूचानतमो दीर्घजीवितमस्तपस्वितम आस । ऐआ १,२,२।
- ६. मनो वै भरद्वाज ऋषिरस्नं वाजो यो वै मनो विभित्ते सो उन्नं वाजं भरित तस्मान्मनी भरद्वाज ऋषिः। माश ८, १, १, ९॥ [॰ज- आदिस- ७; दक्षिणतस् ५; पह्यदश- ३; युद्दत्- ३५ द्व.]।

भारद्वाज- ततो वै तस्यौजिष्ठा बलिष्ठा प्रजाऽभवद्पि ह स्म तेन पथा पुरा कुरवो न यान्ति, येन भारद्वाजा ययुः……तस्मादु भारद्वाज एवानुज्ञातः सभायां दण्ड्यं प्रहरेत् । जै २,२१७।

भर्गस्-

- १. इन्द्रियं वै वीर्यं भर्गः । काश ७,३,३,९।
- २. तच छीवें भर्ग:। जै ३,२५८।
- 3. भगों देवस्य कवधी इन्नमाहः। गी १,१,३२।
- ध. वसन्त (वसव) एव भगः । गो १,५,१५^२।
- ५. वागेव (वाग्वै [माशा.]) भगैः। गो १,५,१५; माश १२,३,४,१० ।
- ६. वीर्थं वे भर्ग एष विष्णुर्यज्ञः । माश ५,४,५,९ ।
- ७. होतेव भर्गः । गो १,५,१५॥ ['र्गस्- अग्वि- ११०; २१४; आदिख- १६३; ऋग्वेद- ३; गायत्री- ५८; चन्द्रमस्- ५६; त्रिवृत्- २४; पृथिवी- १७; १४४; प्राची- २० द्र.]।

भर्त- स हैष (सूर्यः) भर्ता । माश ४,६,७,२१।

भव∽

- १. पर्जन्यो वै भवः पर्जन्यादीद एसवै भवति । मारा ६,१,३,१५ ।
- २. भवं यक्ता (प्रीणामि)। तैसं १,४,३६,१; तैआ ३ २१,१।
- रे. यद्भव आपस्तेन । कौ ६,२ ॥ [°व- अग्नि- २३८; अप्रिरूप- द्र.] ।

भवत्- भूतं पूर्वेरूपं भविष्यदुत्तररूपं भवत् संहितेति कालसन्धः। शांआ ७,२१।

भविष्यत्-

- १. भविष्यत्प्रति चाहरत्। (प्रतिहर्तोऽऽसीत्)। ते ३,१२,६,३।
- २. भविष्यद्धि भूयो भूतात्। काठ १९,१०; क ३०, ८; तै ५,१,९,२।
- भूताय नमो भविष्यते नम इत्यृक्सामभ्यामेव नमस्करोति । काठसँक १२२: ६-७ ।
- ध. यदङ्गारेषु (प्रवृणिक्ति) भविष्यत्तेन (अवरुन्द्धे)। क ३०,८॥ [°व्यत्- दिन्- ३०; बृहत्- ३७; मनत्- द्र.]।

भव्य- परिमितं वै भूतमपरिमितं भन्यम् । ऐ ४,६ । भसद्- अदित्या भसत् । मै ३,१५,० । भस्मन-

- रै भस्मनाऽभिवासयति तस्मान्मा ५ सेनास्थि छुत्रम् । तैसं २,६,३,४।
- २. वैश्वानरं अस्पना (अवहन्धे)। तैसं ५,७,१६,१, मै ३,१५,७; काठ ५३,६। [°स्मन्- गर्दभ- १३ ह.]।

भागदुघ-

- रै. पौष्णश्रहभागदुवस्य गृहे (+ इयामो दक्षिणा मि २,६,५) । मै २,६,५; ४,३,८।
- २. भागदुघस्य गृहान्वरेत्य पौष्णं चर्हं निर्वपति । माश्र ५,३,१,९ ।
- भाजु- भाजुना भारयन्तः । तैसं ४,२,१,२॥ [॰जु- अर्विस्- १ द्र.]।

भान्त- वज्रो वै भान्तो वज्रः पञ्चद्शो ऽथो चनद्रमा वै भान्तः पञ्चद्शः स च पञ्चद्शाहान्यापूर्यते पञ्चदंशापक्षीयते तद्यत्तमाह भान्त इति । माश ८,४,१,१० ॥ [°न्त- ओजस्- १४ इ.] ।

भाम- मन्युरच मे भामश्च मे (यज्ञेन कल्पेताम्)। तैसं ४,७,२,१।

भार-

- १. राष्ट्रं वै भारः । ते ३,९,७,९ ।
- २. श्रीवें राष्ट्रस्य भारः। माश १३,२,९,३।

भारत-, भारती-, भारती-वत्- भरत- इ.।

भागीय- प्रवद्गार्गवं भवति । प्रवता (साम्ना) वै देवाः स्वर्गं लोकं प्रायन्तुद्वतोदायन् । ता १४, 3, 23; 28 1

भास-

- १. यद् वैकङ्कताः परिधयो भवन्ति । भा एवावरुन्धे । तेआ ५,४,९ ।
- २. यद् वैकङ्कती (अभ्रिभविति)। भा एवावरुन्धे । तैआ ५,२,५।
- ३. वैकङ्कतीमादधाति, भा एवावरुन्धे । तैसं ५,१,९,६; ४,७,४ ।
- ध. श्रीवें भाः। जैउ १,१,४,१ ॥ [भास- अन्तरिक्ष- १२०; आदिल- ६७ द्र.]।

भास (सामन्-)-

- १. भासं भवति भाति तुष्टुवानः । तां १४,११,१२ ।
- २. स्वर्भानुर्वा भासुर भादित्यं तमसाविध्यत् स न व्यरोचत तस्यात्रिर्भासेन तमोऽपाहन् स व्यरोचत यद्वै तद्भा अभवत्तद्भासस्य भासत्वम् । तां १४,११,१४।

भिद्- पृथिवी- १५६ द्र.।

भिषज्- अपूतो होषोऽमेध्यो यो भिषक्। तैसं ६,४,९,२ ॥ [॰वज्- प्रतिहर्तृ- १ ह,]।

भिषज्या- अश्वन्- २७ द्र.।

भीमा- इन्द्र- २०९ द्र.।

भुज्- प्राण- १३२ द.।

भुजिष्या- अन्न- ९३ द्र.।

भुज्यु- यज्ञो वै भुज्युर्यज्ञो हि सर्वाणि भूतानि भुनक्ति । माश ९,४,१,११ ॥ [॰ज्यु-२दक्षिणा-१८ ह.]। भुरण्यु-

- १. भुरण्युमिति भर्तारमित्येतत् । माश ७,५,२,१९।
- २. भुरण्युरिति भर्तेत्येतत् । माश ८,६,३,२०।

भुरिज्- भरणाद् भुरिगुच्यते । दै ३,२१ ।

भुव->भुवपति- अप्ति- ४२७ इ.।

भुवन-

- १. इमे वै लोका भुवनं तेषामेषोऽधिपतियों रुद्र इति । काठसंक १४१ · 🗸 ।
- २. यज्ञो वै भुवनम् । तै ३,३,७,५।
- ३. यज्ञो वे भुवनस्य नाभिः। ते ३,९,५,५।
- ध. स (प्रजापतिः) उ वाव भुवनस्य गोपाः । जै ३,१,२,११ ।

भुवन∙पति-

- १. चत्वारो वै देवाना ए होतार आसन् । भूपतिर्भुवनपतिर्भूतानां पतिर्भूतः । काठ २५,७; क ३९,५।
- २. भुवनपत्तये स्वाहेति दक्षिणा । काठ २५, ७ ॥ [°ति- अग्नि- ४२७; अन्तरिक्ष- ६६ व्र.] । भुवस् (>र,:)
 - १. भुव इति प्रजाम् (प्रजापतिरजन्यत)। माश २,१,४,१३।
 - भुव इति यजुर्वेदात् (उदैत्)। जै १, ३५७ (तु. ऐआ १, ३, २)।
 - ३. भुव इति वायुः सामानि । तैआ ७,५,२; तैउ १,५,२।
 - थ. भुव इति ब्याहृतिः । तदिदमन्तिरक्षं वायुर्देवता जगती छन्दस सप्तदश स्तोमो वाम-देव्यं साम रुद्रा देवतापश्च प्राणभृच । जै ३,८७ ।
 - ५. भुवर् इति यजूंषि (अधीते)। काठसंक ४७:५.
 - ६. भुवस स्वमसीत्येताम् (अन्तरिक्षं प्रजापितरत्रवीत्)। जै ३, १०६॥ [°वस् अप्नि- २१५; अन्तरिक्ष- १२५; १६६; अन्तरिक्ष-लोक- १३; अपान- ४; आग्नीघ्र- १; क्षत्र- ८०; दर्शपूर्णमास- १ द्र.]।

भवस्पति- प्रच्यवस्य भुवस्पत ऽ इति भुवनाना ५ छोष (सोमः) पतिः । माश ३, ३, ४, १४ ।

भूत-

- १. त्रयस्त्रि ए शता ऽस्तुवत भूतान्यशाम्यन् , प्रजापितः परमेष्ट्यधिपितरासीत् । तैसं ४, ३,१०, ३: मै २, ८, ६।
- २. देवा वै (ह्येव [मै.]) भूताः । मै ३, ८, ५; काठ २५, ६; क ३९, ४।
- ३. पञ्चभिरस्तुवत, भूतान्यसुज्यन्त, भूतानां पतिरिधपतिरासीत् । तैसं ४,३,१०,१; मे २,८,६।
- प्रजापतिर्विराजमपश्यत्तया भृतं च भव्यं चासृजत । तैसं ३, ३, ५, २ ।
- ५. भूतं वाव रथन्तरम् । तैसं ३, १, ७, २-३।
- ६. भूत ५ ह प्रस्तोतेषाम् (विश्वस्जाम्) वासीत् । ते ३, १२, ९, ३।
- ७. भूतं च मे भविष्यच (भूतिइच । तैसं ४, ७,५,२।) मे (यज्ञेन कल्पेताम्)। तैसं ४, ७,२, 2:4,21
- ८. भूतानां पतये स्वाहेति प्रत्यक् । काठ २५, ७ ।
- ९. भूतानां पतिर्गृहपतिरासीदुषाः पत्नी । माश ६, १, ३, ७ ।
- १०. भूतेभ्यस्त्वेति सुचमुद्गृह्णाति, य एव देवा भूतास्तेषां तद् भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति । तैसं ६, २, ८, ३।
- ११. भूतो वै प्रजापतिः। क ४८, १५।
- १२. यज्ज्योतिषि प्रवृणिक भूतं तेनावरुन्दे । क ३०, ८ ।
- **१३. रक्षांसि वै भूतं संसचन्ते । भूत एवैष देवानां यो ऽग्निमाधत्ते । काठसंक १२ : ९-१० ।**
- १४. यः स भूतानां पतिः संवत्सरः सः। माश ६,१,३,८।

१५. स एनं (इन्द्रम्) बज्रो (शकरीरूपः) भूत्या ऐन्ध, सो (इन्द्रः) ऽभवत् , सो ऽबिभेद् भूतः (वज्रः) प्र मा धक्ष्यतीति । तैसं २, २, ८, ६ ॥ [॰त- अग्नि- १४०; ४२७; ऊम- २; दिव्- २४; पृथिवी- ४७; प्रजा- ५४; प्रजापति- ११९;१५०; भवत्-; भविष्यत्- २; भव्य- द्र.]।

भूत-यज्ञ- यद् भूतेभ्यो बिल ए हरति, तद् भूतयज्ञः सन्तिष्ठते । तैआ २,१०,४ ।

भूत-वत् - तेषां (देवानाम्) या एव घोरतमास्तन्व आसंहता एकधा समभरंस्ताः संभृता एष देवो (हदः) ऽभवत्तद्श्वेतद्भूतवन्नाम भवति वै स यो ऽस्थैतदेवं नाम वेद । ऐ ३,३३।

भूतेछद्-

- १. इसे वै लोका भूतेल्यः। गो २,६,१४।
- २. तचदेतान् (असुरान्) इमे देवाः सर्वेभ्योऽछादयंस्तस्माद् भूतेछदस्तद् भूतेछद्वं भूतेछद्त्वम् (१°छत्वम्)। गो २,६,१४।
- तेषां वै देवा असुराणां भूतेछद्भिरेव भूतं छादियत्वाऽथैनानत्यायन् । ऐ ६,३६ ।

भूति-

- १. त (आदित्याः) एवेनं (यजमानम्) भूतिं गमयन्ति, भवत्येव । तसं २,३,१,१।
- २. भूत्ये न प्रमद्तिब्यम् । तैआ ७,११,१; तैउ १,११,१।
- है. बोऽयम् (अग्निः) इदानी एस भूतिः। मै ३, ८, ६।
- स (अग्निर्जातवेदाः) एवैनं (यजमानम्) भूति गमयति, भवत्येव । तैसं २,२,३,३ ।
- ५. स एष प्राणः स एष मृतिश्चा मृतिश्च। तं भृतिरिति देवा उपासाञ्चित्ररे, ते बभृतुः ऐआ २, १,८।
- ६. स यद् भूरिति निधनं करोति''' '''एनत् तद् भूतिमेव गमयति । जै १,१०१। [°ति- घृत- २६; दिश्- ३९; पयस्- १३; प्राण- ८९ भूत- ७ द्र.] ।

भूति-काम- वायव्य १ इवेतमालभेत भूतिकामः । तैसं २, १, १, १ ॥ [°म- आदिल- १४४; ऐन्द्री- २ इ.]।

भूपति- पृथिवी- १८; प्राञ्च्- ७; भुवनपति- १ इ. ।

भूमन्-

- १. पुष्टिवें भूमा। ते ३,९,८,३।
- २. भूमा वै प्रजापतिः सप्तदश स्तोमानाम् । जै २,२१८ ।
- ३. भूमा वै सहस्रम्। माश ३, ३, ३, ८।
- ध. भूमा स्कम्। जै ३, २४१।
- ५. महेन्द्रस्याऽई देवयज्यया जेहमानं भूमानं गमेयम् । काठ ५,१ ।
- ६. श्रीचे भूमा। माश ३,१,१,१२॥ [°मन्- अजावि- १; पशु- २४९ द्र.]।

भूमि-

१. अभूद् (+अभूदिव [तां.]) वा इदमिति । तद् भूमेर् (भूम्ये [तै.]) भूमित्वम् । जै २, २४४; तां २०,१४,२; तै १,१,३,७ ।

- २. अभूद्वाऽइयं प्रतिष्ठेति । तद् भूमिरभवत् । माश ६,१,१,१५;३,७।
- ३. कर्णिनी वै भूमिरिति। जै १,१२६।
- थ. जाया भूमिः पतिन्योम । मिथुनं ता अतुर्यथाः । पुत्रो बृहस्पती रुद्धः । सरमा इति स्त्री-पुमम् । तैआ १,१०,१ ।
- ५. पद्भयां (पुरुषस्य) भूमिः (समवर्तत)। काठसंक १०१: ९; तैआ ३,१२,६।
- ६. भूमिर् भूत्वा (प्रजापतिः) भूतं भन्यमभवन् । जै १,३१४।
- ७. मनोरक्वाऽसि भूरिपुत्रा (हे भूमे त्वं)। तैआ ४,५,४।
- ८. यदभवत्तद् भूमिः। काठ ८, २।
- ९. वसवः पितरो सूम्यधिपतयः । काठसंक १४१: १४।
- १०. स भृरिति न्याहरत्। स भूमिमसजतः। अग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासी यजू १ वि । तै २,२, ४,२ ।
- ११. सहस्रवृद्धिं भूमिः। परं व्योम सहस्रवृत् । तैआ १, १०,१॥ [°िस अन्तरिक्ष १२७; आखु ३; निर्ऋति १८; २२; पृथिबी ५१; १५७ इ.]।
 - भूमि-दुन्दुभि- भूमिदुन्दुभिमाध्नन्ति, यैवेमां (पृथिवीम्) वाक् प्रविष्टा तामेवावरुन्धते । अथो इमाम (पृथिवीम्) एव जयन्ति । तैसं ७, ५, ९,३।
 - भौम- भौममेककपालम् (पुरोडाशं निविषेत्)। काठ ११,२॥ [°म- वृष्ण- ६ द्र.]। भौमी- श्वाविद् भौमी। मै ३,१४,१४।

भूयस्- बहु- २ इ. ।

भूयसी- विड् वै भूयसी । मै ४,२,६ । भूयोहविष्करण- पशवो भूयोहविष्करणम् । तैसं २,६,७,६ ।

भूर्

- प्रजापतिर्थेद्धे व्याहरत् स भूरित्येव व्याहरत् । स इमाम् (पृथित्रीम्) असृजतः
 प्रश्नित्रे ।
- २. भूरिति वा ऋचः (अधीते)। काठसंक ४७ः ५; तैआ ७,५,२; तैउ १,५,२।
- ३. भूरिति वै प्रजापतिः । आत्मानमजनयत । माश २,१,४,१३।
- ध. भूरिति ब्बाहरेद् भूतो वै प्रजापतिर्भृतिमवोपैति । काठ ३५,१७ ।
- ५. भूरिति ब्याहृतिः । तद्यं (पृथिवी-) लोकोऽभिर्देवता गायत्री छुन्दिखदृत् स्तोमो, रथन्तरं साम, वसवो देवता, वनस्पतयश्चीषधयश्च । जै ३, ८७ । ॥ [भूर् अमि- ५९८; ऋग्वेद- ५; ७; ऋच्- ३९; गार्हपत्य- २५; पृथिवी- ९६; १५७-१६०; प्रजापति- २९४; प्राण- २३५; प्राणपा-; भूति- ६; ब्रह्मन्- १९८; भूमि- ९ इ.]।

भूर्भुवःस्वर्

- १. एता वै व्याहृतयः सर्वप्रावश्चित्तयः । जैउ ३,४,३,३।
- २. भूभुवस्खरिति सा त्रयी विद्या । जैव २,३,३,७ ।
- भूर्ज- भूजी वे नामेंव बृदः, कार्या एतस्य सुचः । मे १,१०,१२।

भृगु-

भग-

- तस्य (प्रजापतेः) यद् रेतसः प्रथममुद्दीप्यत तदसावादित्यो ऽभवद्यद् द्वितीयमासीत्तद्-भृगुरभवत्तं वरुणो न्यगृह्णीत तस्मात्स भृगुर्वारुणिः । ऐ ३,३४।
- २. ताभ्यः श्रान्ताभ्यस्तप्ताभ्यः संतप्ताभ्यो (अद्भयः) यद्गेत भासीत्तदभुज्यत यदभुज्यत तस्माद् भृगुः समभवत् तद् भृगोर्भृगुत्वम् । गो १,१,३ ।
- ३. वरुणस्य वा अभिषिच्यमानस्येन्द्रिय १ वीर्यमपाकामत्, तत् त्रेषाभवद्, भृगुस्तृतीयम-भवत् , श्रायन्तीयं तृतीयं ५सरस्वतीं तृतीयं प्राविशत् । मै ४,३,९ ।
- ध. स एतत् (आञ्च) भ्रगुस्सामापश्यत् । जै ३, २११ ॥ [°गु- अङ्गरस्- १८; ३९; ३०; अप्- २३४; चन्द्रमस्- ९१; दशपेय- २ द्र.]।

भार्गव- भार्गवो (दशपेये) होता भवति । तैसं १,८,१८,१ ।

भृगवङ्गिरस्-

- १. अथाङ्गोररभ्यूहति । भृग्णामिङ्गरसां तपसा तप्यध्वमित्येतद्वे तेजिष्ठं तेजो यद्भुम्विङ्गरसाम् । माश १,२,१,१३।
- २. अष्टाविंशतिर्भुग्वङ्गिरसो देवाः (रूजै १,३१ ।
- इ. उिकाहं स (यजमानः) छन्दसां जयति भुग्विहरसो देवान् देवानाम् । जै १,३१ ।
- एतंद्वे भूथिष्ठं ब्रह्म यद् भ्रुग्वंगिरसः । गो १,३,४ ।

मुङ्ग- श्रोत्राय मुङ्गाः । मै ३,१४,८ ।

भूजान-

- मुज्जनाद (आष्ट्राद् दक्षिणामिम्) आहरेदसकामस्येषा वा अस्य (अप्रेः) अक्षादी तत्ः । काठ ८,१२।
- २. भूजने वा अन्नं कियते। क ३०,८।

भेकुरि- भेकुरयो नामेति भाकुरयो ह नामैते भा शहि नक्षत्राणि कुर्वन्ति । माश ९,४,१,९। भेषज-

- तहै भेषनं त्रेघा विन्यद्धुरमौ तृतीयं ब्राह्मणे तृतीयमप्सु तृतीयं तद्य एव ५ विद्वानग्नेरन्ते ब्राह्मणाय प्रोच्याप्सु भेषजं करोति समर्थुक ९ इ भवति । मै ४,६,२।
- २. मानवी ऋची घाट्ये कुर्याद्यहै किंच मनुरवदत्तद् भेषतं भेषतमेवासी (दुश्वर्मणे) करोति। तैसं २,२,१०,२-३।
- रे. सोमारुद्रा युवमेतान्यसे विश्वा तन्तुषु भेषजानि धत्तमवस्यतं मुञ्जतं यन्नो अस्ति तन्तु बढं कृतमेनो अस्मत् । तैसं १,८,२२,५; मै ४,११,२; काठ ११,१२॥ [॰ज- अग्नि-४५५; अप्- ४४; ४९; १०५; ११४; अमृत- ४३ इ.]।

भेषज्या- अग्नि- ४५८ इ.।

भौज्य- कर्जो वा एषोऽन्नाशाद्वनस्पतिरनायत यदुदुम्बरो भौज्यं वा एतद्वनस्पतीनाम् । ऐ ७,३२ । [व्य- दक्षिणा [दिश्-]- ५; १६ इ.]।

भ्रज- अभिवें अजङ्कुन्दः। माश ८,५,२,५।

भ्रुष्ट्र- अ्रष्ट्राद्क्षिणाग्निमाहंरेयुरेष वा ब्रग्नीनामन्नादः । मै १,६,१९ ।

श्राज्- भ्राजं गच्छेति सोमो वै भ्राट्। माश ३,२,४,९।

भ्राज-> भ्राजाभ्राज- वश्चस्- ३२ द्र. ।

भ्राजस्-

- १. अग्नेर्आजसा (त्वाभिषिश्वामि)। माश ५,४,२,२।
- २, ततो ऽस्मिन् (सूर्ये) एतद् भ्राज श्रास । माश ४,५,४,५।
- ३. मिय सूर्यो आजो दघातु । तैआ ४,४२,२॥ [°जस्- अप्- २४२ इ.]।

भ्राजस्वत्-

- १. सूर्य आजस्कार आजस्वा ए स्तव ए वर्चस्वान्देवेष्वेधि आजस्वनतं मा ए वर्चस्वनतं मनुष्येषु कुरु । मै ४,७,३ ।
- २. सूर्याय त्वा आजस्वते एव ते योनिः । तैसं १,४,३१,१; मै १,३,३३; काठ ४,११; क ३,९। आतृब्य-
 - १. त्वयायं वृत्रं वधेदिति त्वयायं द्विषन्तं भातृन्यं वधेदित्येवैतदाह । माश ५,३,५,२८ ।
 - २. द्वितीये हि लोके भ्रातृब्यः। काठ १४,९; २०,६।
 - ३. ही (+वाव [मै.]; वै [क.]) पुरुषस्य आतृत्यो यं (+च [काठ., क.]) द्वेष्टि यदचैनं द्वेष्टि । मै ४,१, ४;१०; काठ ३१, ३; क ४७,३।
 - ४. पश्चेव हि भ्रातृब्यः । क ३९,५ ।
 - ५. पाष्माशस्तिर्भातृन्यः। काठ १९,२।
 - ६. पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृज्यवाश्वामावास्याया ४, इत्वा भ्रातृज्यं नाऽऽप्यायति । तैसं २, ५,४,३।
 - ७. आतृब्यो धिष्णयः । काठ २१,४।
 - ८. भ्रातुब्यो वै रक्ष: (बुन्न: मि.])। मै २.२,११; काठ २४,४; २५ ९; क ३७, ५; ४०, २।
 - ९. यद् हे इव ब्याद् आनुन्यमस्मै (यजमानाय) जनयेत् । तैसं २, ५, ९, ६।
 - १०. यह यज्ञस्यातिरिच्यते आतृव्यं तेन वर्धयति । क ४७,१।
 - ११. यां (दक्षिणाम्) याचमानाय ददाति, भ्रातृत्यं तया जिन्वति । मै ४,८,३।
 - १२. यो वा अभिचरित योऽभिदासित यः पापं कामयते स वै दुच्छुनः । 'आरे वाधस्व दुच्छुनाम्' (ऋ ९, ६६,१९) इत्यारादेवैतेन द्विषन्तं पाष्मानं आतृज्यमवाञ्चमपवाधते । जै १, ९३॥ [°ज्य- अघशंस- २; अध्वर्युपात्र-; अभिमाति- १; अरह- ३; उपभृत- ७; औदुम्बर- २; क्षत्र- ७०; छुष्- १; छन्दस्- ५७; जन- १; पाष्मन्-१२ ह.]।

भ्रातृब्यदेवत्या- भ्रातृब्यदेवत्या वै पुरोऽनुवाक्या । तैसं १, ६, १०,४ ॥ [°त्या- उपमृत्-८ इ.]।

भ्रातृब्य-भाजिन्- भ्रातृब्यभाजिनमिव द्वेषा यद् रात्रिः। जै १,१९८; २२९।

भ्रातृत्य-लोक− क्षत्रं चो ह वै विशं चानु भ्रातृत्यलोकः । नायां चो ह वै प्रनां चानु भ्रातृत्य-छोकः। जै २,१२३।

भ्रातृब्य-वत्-

- १. यो भ्रातृब्यवान्स्त्यात् स पौर्णमास ए स ए स्थाप्यैतामिष्टिमनु निर्वपेत् , पौर्णमासेनैव वर्ष्म भ्रातृज्याय प्रहृत्याऽऽग्नावैष्णवेन देवताइच यज्ञं च भ्रातृज्यस्य वृङ्क्ते । तैसं २,५,४,२ ।
- २. यो भ्रातृन्यवान् स्यात् स स्पर्धमानो वैष्णावरुणी वशामालभेतैन्द्रमुक्षाणं वरुणेनैव भ्रातृन्यं माहिंथत्वा विष्णुना यज्ञेन प्रणुदत ऐन्द्रेणैवास्येन्द्रियं वृङ्के । तैसं २,४,१, ४-५ ।
- ३. स यो भ्रातृब्यवान्तस्यात्स सौत्रामण्या यजेत । माश १२, ७, ३, ४ ॥ [°वत् २चित्रा- ६; पञ्चहोतृ- ८; प्रउगचित्- १; भ्रातृव्य- ६ इ.]।

भ्रातृव्य-हुन्- तद् (सुज्ञानम्) **उ भ्रातृव्यहा (साम) । जै ३,३**१ ।

भ्रातुव्याऽऽयतन- भ्रातुव्यायतनं घिष्ण्याः । मै ३,३,२ ।

भ्राष्ट्राग्नि- असुर्य- ५ इ. ।

भू- पन्थां अभ्याम् । मै ३,१५,१।

भ्रूण-हत्या- अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः । भ्रूणहत्या वाव मृत्युरिति । ते ३,९, १५,२ ।

मख-

- १. एष वै मखो य एष (सूर्यः) तपित । माश १४,१,३,५।
- २. तस्य (मलस्य) घन्वार्तिरुद्य्य शिरोऽक्टिनत्, स सम्राडभवत् । मै ४,५,९ ।
- ३. मख इत्येतचज्ञनामधेयं छिद्रप्रतिषेधसामध्यात्, छिद्रं खिमत्युक्तं तस्य मेति प्रतिषेधः। मा यज्ञं छिद्रं करिष्यतीति । गी २,२,५।
- थज्ञो वै मखः (+तस्यैतिच्छिरो यदुखा ।तैसं ५,१,६,३।)। तैसं ३,२,४,१; मै ३,१,७; ४, १,९; काठ ३१,७; क ३०,४; तां ७,५,६; ते ३,२,८,३; माश ६,५,२,१; तैआ ५,२,७;३,२।
- ५. स उ एव मखः स विष्णुः। माश १४,१,१,१३।

मघ->°वत्- यज्ञेन मघवान् । तैसं ४,४,८,९ ॥ [°वत्- इन्द्र- १८४; ३७९ द्र.]।

मघा- पितरो देवता, मघा नक्षत्रम् । काठ ३९,१३॥ [°घा- पितृ- ७७; ८२ द्र.]। मजन्-

- १. पृष्टीनां मजा नाद्यः। मै ३,१०,३।
- २. मजानः स्वररूपम् । ऐआ ३,२,१; शांआ ८,१।
- ३. मजानो ज्योतिस्तिद्धि यजुष्मतीनां ५ रूपम् । माश १०,२,६,१८।
- **४. मजा यजुः**। माश ८,१,४,५।
- पान्वमणोऽधिदैवतमवोचाम मजानस्ते ऽध्यात्मम् । ऐंका ३,२,२ ।
- ६. षष्टिश्च ह वै त्रीणि च शतानि पुरुषस्य मज्जानः। माश १०,५,४,१२।
- हारिद्र इव हि सज्जा। माश १३,४,४,८॥ [°ज्जन्- आज्य- ८; प्राण- ४२ द्र.]।

मट्वी - यन्मट्वियमकरोत् तस्मान्मट्वीः। जै ३,१११।
मणि - यथा मणी मणिस्त्रं परिदृश्येतैवम्। जै ३,७४।
मण्डलेष्टका - इमे वै लोका मण्डलेष्टकाः। तैसं ५,३,९,२।
मण्डक -

- १. एतहै यत्रैतं प्राणा ऋषयोऽग्रे ऽग्नि ए समस्कुर्वस्तमद्भिरवोक्षंस्ता आपः समस्कन्दंस्ते मण्डूका अभवन् । माश ९,१,२,२१।
- २. एष (मण्डूकः) वै पञ्चनामनुपजीवनीयो न वा एष ग्राम्येषु पशुषु हितो नाऽऽरण्येषु तमेव शुचाऽर्पयति । तैसं ५,४,४,३ ।
- ३. तस्मान्मण्डूकः पश्चनामनुपजीवनीयतमो यातयामा हि सः । माश ९, १, २, २४। [°क- पर्जन्य- १० इ.]।

मतस्न- मतस्त्रयोरवद्यति, रूपस्यैव तेनावद्यति । मै ३,१०,३॥ [°स्न- चक्रवाक- १ द्र.]। मति-

- १. उद्यो घृणावान् वार्धानसस्ते मत्ये । मे ३,१४,२०।
- २. प्रजा वे मतंयः । तैआ ५,६,८।
- ३. वाग्वै मतिर्वाचा हीद ए सर्वं मनुते । माश ८,१,२,७।

मत्स्य-

- १. मत्स्यं धियाधिया ब्नन्ति । तैसं २,६,६,१।
- २. मत्स्यमभिगन्ता हन्ति शसो हि सः (पङ्केन)। काठ २५,७।
- ३. मत्स्यः सांमदो राजेत्याह तस्योदकेचरा विशस्तऽइम आसतऽ इति मत्स्याश्च मत्स्यहन-श्चोपसमेता भवन्ति तानुपदिशतीतिहासो वेदः सो ऽयमिति। माश १३, ४, ३, १२। [°त्स्य- अप्- १७ इ.]।

मद् -> मद्दती- तद् यदेता मद्वतीभैवन्ति रसमेवास्मिन् एतद् दधाति । जै ३, २८ । मद्-

- रै. यो वाड ऋचि मदो यः सामन् रसो वै सः। माश ४,३,२,५।
- २. रसो वै मदः। जै १,२१५; २१६; ३, २८;१५९; २२२; २९५।

मदन्ती-

- १. तेजो वै मद्रन्तीः। मै ३,७,१०।
- २. मद्रन्तीभिः प्रोक्षति । तेज एवास्मिन् दधाति । तेआ ५,४,९ ।
- रै. सद्न्तीभिहपस्जति। तेज एवास्मिन्द्धाति। तैआ ५,२,१२-१३।

मदिन्तम- मदिन्तम इति स्वादिष्ठ इत्येवैतदाह । माश ३,९,३,२५ । मद्गु- मित्राय मद्गून् (आलभते) । मै ३,१४,३ । मद्द- उदीची- इ. ।

না-ত

मधु-

- १. अथ यन्मधोरपा ९ वा एव ओषधीना ९ रसः (तन राष्ट्रे रसं दधाति)। मै ४,४,९।
- २. अन्तो वैरसानां मधु। जै १,२२४; ३,१६४।
- ३. आत्मा वै पुरुषस्य मधु, यन्मध्वरनी जुहोत्यात्मानमेव तद्यजमानोऽरनी प्रद्धाति । तैसं २. ३,२,९ ।
- थ. एतद्वै देवानां मधु यद् घृतम्। मै ३, ९, ३।
- ५. एतद्वै प्रत्यक्षात्सोमरूपं यन्मधु । माश १२,८,२,१५ ।
- ६. एतावेव (मधुश्च माधवश्च) वासन्तिकी (मासौ) स यद्वसन्तऽश्रोषधयो जायन्ते वनस्पतयः पच्यन्ते तेनो हैती मधुक्च माधवक्च । माश ४, ३, १, १४ ।
- ण. गायत्रमयनं भवति ब्रह्मवर्चसकामस्य स्वर्णिधनं मधुनाऽमुिंमल्लोक उपितष्ठते।
 तां १३, ४,१०।
- ८. घृतं च वै मधु च प्रजापतिरासीत् मै ४, १, १२।
- ९. ज्योतिर्भा असि वनस्पतीनामोषधीना ५ रसः (मधु)। तैआ ४,१२,१।
- १०. तस्मादुत स्त्रियो मधु नाऽश्वन्ति पुत्राणामिदं वर्तं चराम इति वद्ग्तीः। श्रेड १,१७,
- ११ परमं वा एतदन्नाचं यन्मधु । ता १३, ११, १७।
- १२. परमो वै मधुनि रसः। जै २, ४०५।
- १३. प्रजावै मधु। जै १,८८; २,१४४।
- १४. मधु मनिष्ये, मधु जनिष्ये, मधु वक्ष्यामि, मधु विद्वामि, मधुमती देवेभ्यो वाचमुद्यासं शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यः । तैसं ३, ३, २, २ ।
- १५. मधुषा संयौत्यपां वा एष ओषधीना ५ रसो यन्मधु । अद्भयः एवौषधीभ्यो वर्षस्यथो अद्भय एवौषधीभ्यो वृष्टिं निनयति । तैसं २, ४,९,३ ।
- १६. मध्वमुष्य (स्वर्गस्य लोकस्य रूपम्)। माश ७, ५, १, ३।
- १७. महत्ये वा एतद्देवताये रूपं। यन्मधु। ते ३, ८, १४, २।
- १८. मिथुनं वै मधु प्रजा मधु। ऐआ १, ३,४।
- १९. यज्ञो ह वै मधु सारधम्। मारा ३,४,३,१४।
- २०. यतो मध्वासीत् ततः (प्रजापितः) प्रजा श्रसृजतः । तस्मान्मधोः प्रजननिमवास्ति । तस्मान् न्मधुना न प्रचरन्ति । यातयाम ९ हि तत् । मै ४,१,१२; काठ ३१,९; क ४७,९ ।
- २१. यनमध्वारण्यं तेन (अन्नायमवहन्द्धे)। मै ३, २, ५।
- २२. रसो वा एव ओषधिवनस्पतिषु यन्मधु । ऐ ८, २० (तु. माश ६,४,३,२; ७,५,१,४)।
- २३. सर्वं वाऽ इदं मधु यदिदं किंच। माश ३, ७, १, ११; १४, १, ३, १३।
- २४. सर्वं व मधु। सर्वे वै कामा मधु। ऐआ १, १, ३।
- २५. सीम्बं वै मधु । काठ ११.२॥ [°धु- अन- ३३; आज्य- १५; आयुस्- ३२; ओषधि- २; २७; काम- २२; घृत- ९;११; देव- १७६; पशु- १७४; प्राण- १८२; ब्रह्मचारिर-६ इ.]।

सञ्च-कृत् – या एताः पूर्वपक्षापरपक्षयो रात्रयः । ता मधुकृतः । तै ३, १०, १०, १ ।

मधु-स्तीर-घृत- वहन्त्यस्मै सर्वतो मधुक्षीरघृतं दिघ । छ ९७ : १९ ।

मधुच्छन्दस् (ऋषि-)- मधु ह सा वा ऋषिभ्यो मधुच्छन्दाश्छन्दति तन्मधुच्छन्दसो मधुच्छन्द-स्त्वस् । ऐआ १,१,३ ।

मधु-पर्क- यन्मध्पकै ददात्येव ह्यारण्यानां रसः । कौ ४,१२।

मधु-मत्->मधुमती- अपो देवा मधुमतीरगृभ्णजित्यपो देवा रसवतीरगृह्वजिलेवैतदाह । माश ५, ३, ४,३ ॥ [°ती- ओषधि- २९ द्र.]।

मधु-माधूची-; मधु-माध्वी- अत्र प्रावीर्मधुमाध्वीभ्यां मधुमाधूचीभ्यामित्याह । वासन्तिका-वेवास्मा ऋतू कल्पयति । तैआ ५,६,५ ।

मधु-मिश्र- दिध- १२ इ.।

मधु-वृष- यान्यहानि (पूर्वपक्षापरपक्षयोः) ते मधुतृषाः । तै ३, १०, १०, १।

मधु-इचुत्- पशवो मधुरचुतः। जै १,२२४।

मधुरचुन्निधन- वृतरचुनिधन- १-४ द.।

मधु-इच्युत् ->मधुरच्युन्निधन (सामन्-)- मधुरच्युन्निधनं भवति परमस्यानासस्यावस्त्र्वै, परमं वा एतदन्नार्थं यन्मधु । तां १३, ११,१७-१८ ॥ [°न - घृतरच्युनिधन - २ इ.]।

मध्य-

- १. त्रिब्दुप् छुन्द इन्द्रो देवता मध्यम् । माश १०,३,२,५।
- २. प्रजा वै पशवो मध्यम् । माश १,६,१,१७।
- ३. श्रीवें राष्ट्रस्य मध्यम् । ते ३,९,७,१; माश १३, २,९,४॥ [°ध्य- नाभि- ११ इ.]।
- मध्यन्दिन-र. भारमा (+ यजमानस्य रि.]) मध्यन्दिनः । ऐ ३, १८; कौ २५, १२; २८, ९; जै ३, ६९; 988;280; 289 1
- २. तर्हि (मध्यन्दिने) वा एषो (आदित्यः) sस्य लोकस्य नेदिष्ठो भवति । काश १, २, ३,८ (तु. मारा २, २,३, ९)।
- ३. मध्यन्दिनाद् वै देवा यज्ञायज्ञीयेनोध्वां स्वर्गं लोकमुदकामन् । जै ३, २९० ।
- मध्यन्दिने मनुष्याः (वृत्रायाशनमभिहरन्ति) । माश १,६,३,१२ ।
- ५. मध्यन्दिनो (मध्यन्दिने क्षेत्र.])मनुष्याणाम् । जै ३,२७१; माश २,४,२,८।
- मरुत्वद् वै मध्यन्दिनस्य रूपस् । जै ३,१३; २३ ।
- ७. मरुद्भय: सान्तवनेभ्यो मध्यन्दिने चरुम् । मरुद्भ्यो गृहमधिभ्य: सर्वासां हुग्धे सायं चरुम् (निर्वपति)। तैसं १,८,४,९।
- ८. यहिंघमेंण मध्यन्दिने (चरन्ति) तेन तत् पशुमद् वीर्यावत् । काठ २९, ५; क ४५, ६। [०न- अप्- २१५; आदिख- २३३; ऐन्द्री- ७ द्र.]।

मध्यमा (चिति-) - अन्तरिक्ष - २६; ५४; उदर - ११ इ.।

मनस्-

२. अथ यरकुष्णं तद्वां रूपमञ्जस्य मनसो यज्जुवः । जैउ १, ८, १, ९ ।

- २. अथ यन्मनो यजुष्टत्। जैउ १, ८, १, ९।
- ३. अथ हास्य (माण्ड्केयस्य) पुत्र आह ज्येष्ठो मनः पूर्वरूपं वागुत्तररूपं मनसा वा अभे संकल्पयत्यथ वाचा ब्याहरति, "प्राणस्त्वेव संहितेति । ऐआ ३, १,१।
- थ. अथो द्वे एव धुरौ मनइचैव वाक् च । मनसो हि वाक् प्रजायते । सा मनोनेत्रा वाग्भवित । तन्मनो वाचमभिप्रवहित । वागु पुनर्मन एवाभिप्रवहित । स यो सनसङ्च वाचरच स्वरो जायते स इन्द्रः । जै १, ३२०।
- ५. अनन्तं वै मनः। माश १४, ६, १, ११।
- ६. अन्यत्रमना अभूवं नादर्शमन्यत्रमना अभूवं नाश्रीषमिति मनसा होव पश्यति मनसा श्रणोति । माश १४, ४, ३, ८ ।
- ७. अपरिमिततस्मिव हि मनः परिमिततरेव हि वाक्। माश १,४,४,७।
- ८. अपूर्वा (प्रजापतेस्तन्विशेषः) तन्मनः । ऐ ५, २५, कौ २७, ५ ।
- ९. बालग्ल (म) मिन ह वै वाग्वदेशन्मनो न स्थात्तस्थादाह एता मनसिति। माश ३, २, ४, ११।
- १०. असंप्रेषितं वा इदं मनः । ऐ ६, २।
- ११. इयं (पृथिनी) वै मनः । तैसं १, ६, ८, १।
- १२. कस्मिन्तु मनः प्रतिष्ठितं भवतीति हृद्य ८ इति । माश १४, ६, ९, २५।
- १३. कामः संकल्पो विचिकित्सा श्रद्धा ८ श्रद्धा धतिरधतिहींधींभीरित्येतत्सर्वं मन एव। माश १४, ४, ३,९।
- १४. गोतमस्य मनार्थे (सामनी) मनोऽपक्रान्तः कुर्वीत । जै १, १४९ ।
- १५. तिद्दं मनो वाचमस्कन्दत्। स हिरण्मयो गर्भो ऽधीयतामृतः। एष वै मृत्युर्यद्गिनः "सो ऽयं गर्भो ऽजायत। जै ३, ३३४।
- १६. तन्मन इत्युपासीत मानवान् भवति । तैआ ९, १०, ३; तैंउ ३, १०, ३।
- १७. तस्य (मनोमयस्यात्मनः) यजुरेव शिरः । ऋग्दक्षिणः पक्षः । सामोत्तरः पक्षः । आदेश आत्मा । अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा । तैआ ८, ३, १; तैउ २,३,१ ।
- १८. तस्य (वायूपाया गोः) मन एव वत्सः । मनसा वै वाचं पृक्तां दुहे । वत्सेन वै मातर्र पृक्तां दुहे । तद् वा इदं मनः पूर्वम् । यत् पश्चा वागन्वेति तस्मात् वत्सं पूर्वं यन्तं पश्चा मातान्वेति । जै १, १९ ।
- १९. तस्वैषा (मनसः) कुल्या यहाक्। जैउ १, १८,३,३।
- २०. न वै वातात् किञ्चनाशीयोऽस्ति न मनसः किञ्चनाशीयोऽस्ति तस्मादाह बातो वा मनी वेति । माश ५, १, ४, ८ ।
- २१. न संदशे तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति करचनैनम् । हृदा मनीषा मनसाभिगुष्तो य एतिहृदुरमृतास्ते भवन्ति । काठसंक १०४ : ९-१० ।
- २२. न ह्ययुक्तेन मनसा किंचन सम्प्रति शकोति कर्तुम्। माश ६, ३, १, १४।
- २३, नेव हि सन्मनो नेवासत् । माश १०, ५, ३, २ ।

```
२४. नो (मनसः) त्राहीयः किंचनास्ति । अथो सर्वे प्राणा मनोऽभिसंपन्नाः । जै १,३१६ ।
```

२५. पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः। तैसं १,८,५,२; मै १,१०,३; काठ ९,६।

२६. पूर्णया स्त्रुचा मनसा प्रजापतये जुहोति । काठ ८, ३।

२७. मन इवापूर्व "भूयासम्। ऐआ ५,१,१।

२८. मन एव महाव्रतीयमहः। जै २,५८।

२९. मन एव यजुः (यजूंषि [मारा.])। ज २,३९; मारा ४,६,७,५ (तु. जै २,६५)।

३०. मन एव रेतस्यया समीरयति । जै १,२५३ ।

३१. मन एव वत्सः (सर्वम् Lगो.])। गो १,५,१५; माश ११,३,१,१।

३२. मन एव सविता। गो १, १, ३३; जैउ ४, १२, १, १५ (तु. मे ४, ७, १; माश ६, ३,१, १३;१५)।

३३. मनर्चन्द्रमाः । जैउ ३,१,२,६ ।

३४. मनसा वा अग्रे कीर्तयित, तद् वाचा वदति । शांआ ७,२।

३५. मनसा वाऽ इद ५ सर्वमासम् । माश १,७,४,२२; ५,४,३,९।

३६. मनसा सुहार्दसं च दुर्हार्दसं च विजानाति । जै १,२६९।

३७. मनसा हि वाग्धता (वाचं दाघार [मै.])। तैसं ६,१,७,२; मै ३,७,५; काठ २४,३।

३८. मनसा ह्यनाप्तमाप्यते । तैसं २,५,११,४।

३९. मनसि ह्ययमात्मा प्रतिष्ठितः । माश ६,७,१,२१ ।

८०. मनसो वशे सर्वमिदं बभूव । ते ३,१२,३,३ ।

धरे. मनः सङ्ग्रहीता (सन्ततिः [जै.]; सावित्रम् [कौ.]) । कौ १६, ४; जै १,१४; ऐत्रा २,३,८।

४२. मनो **ऽन्तरिक्षलोकः** । माश १४,४,३,१९ ।

४३. मनो भूत्वा (प्रजापितः) सर्वममनुत । जै १,३१४।

४४. मनो मेघामानि प्रयुजं स्वाहा । तैसं ४, १,९,१; मै २, ७,७ ।

४५. मनो यजमानस्य (रूपम्)। माश १२,८,२,४ I

४६. मनो यर्जुर्वेदः (वायुः [काठः]) । काठ १३,१; माश १४,४,३,१२ ।

थ७. मनो वा एतद्यद्परिमितम् । कौ २६,३ I

४८. मनो वाव भुवनेषु जविष्ठम् । जै १,२०।

धर. मनो वाव साम्रहश्रीः। जैउ १,१२,५,२।

५०. मनो वै पूर्वमथ वाक् । जै १,१२८; ३२९;३,१२ (तु. जै २,९)।

५१. मनो वै मनोता (यजुः [मारा.]) । मै ३,१०,२; मारा ७,३,१,४०।

५२. सनो वै यज्ञस्य मैत्रावरुणः । ऐ २,५;२६;२८।

५३. मनो नै (हि [जै १,३१६]) रेतस्या । जै १,२६१; २६९; ३१६।

५४. मनो वै वाचः क्षेपीयः। काठ १९,३;१०; क ३०,१;८।

५५. मनो वै समुद्रः (+ छन्दः [माश ८,५,२,४]) । माश ७,५,२,५२ ।

५६. मनो वै सरस्वान् । मारा ७,५,१,३१; ११,२,४,९।

- ५७. मनो वै स्तोत्रियो वागनुरूपः । जै ३,२१ ।
- ५८. मनो इ वाड अस्य सविता। माश ४,४,९,७।
- ५९. मनो ह वायुर्भूत्वा दक्षिणतस्तस्यौ । माश ८,९,१,७ ।
- ६०. मनो हविः (होता [तै.]) । ते २,१,५,९; तैआ ३,६,१।
- ६१. मनो हार्दि ५ यछ। मै १,२,१८।
- ६२. मनो हि पूर्व वाचो यद्धि मनसाभिगच्छति तद्वाचा वदति । तां ११,१,३।
- ६३. मनो हि प्रजापतिः। सा १,१,१।
- ६४. मनो हृदये (प्रतिष्ठितम्) । तै ३,१०,८,६; शांआ ११,६ ।
- ६५. मनो होचकाम, यथा बाला अमनसः प्राणन्तः प्राणेन वदन्तो वाचा पश्यन्तश्चक्षुषा श्रण्यन्तः श्रोत्रेणैवमिति । शांका ९,६ ।
- ६६. यजाप्रतो दूरमुदेति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवैति दूरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु । काठसंक १३४:७; ८ ।
- ६७. यत्तप इति मनस्तत् । जै ३,३६०।
- ६८. यत्पुरुषो मनसा ऽभिगच्छति तद्वाचा वद्दि (+ तत्कर्मणा करोति |तैआ.!) । तैसं ५,१,३,३; तैआ १,२३, १ (तु. तैसं ६, १, ७, ४; मै ३, ७, ५; जै २, २९२; ३,३०७) ।
- ६९. यत्प्रज्ञानमुत चेतो धतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतं प्रजासु । यसान्न ऋते किंचन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु । काठसंक १३४: ५,६ ।
- ७०. यदेतद्भृदयं मनश्चेतत्संज्ञानमाज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं मेघा दृष्टिर्धतिर्मतिर्मनीषा जूतिः स्मृतिः संकल्पः कतुरसुः कामो वश दृति सर्वाण्येवैतानि प्रज्ञानस्य नामधेयानि भवन्ति । ऐआ २,६; ऐउ ५,२।
- ७१. यद्ध्येव मनसा कामयते तद् वाचा वद्ति । ज ३,३४९ ।
- ७२. यन्मनः स इन्द्रः। गो २,४,११।
- ७३. यस्मिन्तृचः साम यज् १ षि यस्मिन्प्रतिष्ठिता स्थनाभाविवाशः। यस्मि १ रिचत्त ५ सर्वमीतं प्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु । काठसंक १३४: ९; १०।
- ७४. युक्तेन हि मनसा यज्ञस्तायते । मै ३, १, १ ।
- ७५. येन (मनसा) इदं भूतं भुवनं भविष्यत् परिगृहीतममृतेन सर्वम् । काठसंक १३४: १ ।
- ७६. वाक् च वै मनश्च देवानां मिथुनम् । ऐ ५, २३।
- ७७. वाक् च वै मनश्च हविर्धाने । कौ ९, ३।
- ७८. वागिति मनः। जैउ ४, ११, १, ११।
- ७९. वाग्वै मनसो इसीयसी । माश १, ४, ४, ७।
- ८०. वाग्वै समुद्रो मनः समुद्रस्य चक्षः (चक्षुः [ता.]) । जै १, ७०; ता ६, ४, ७; ते २,१,२,६; २,९,१।
- ८१. वाचो मनो देवता मनसः एक्सवः । जैउ १, १८, ४, १४।
- ८२. बुषा हि मनः। माश १, ४, ४, ३।
- ८३. स एव इदः कामानां पूर्णो यन्मनः । केउ १, १८, ३, ३।

- ८४. स (प्रजापतिः) मन एव हिङ्कारमकरोत् । जैउ १, ३, ४, ५ ।
- ८५. सुषारथिरइवानिव यन्मनुष्यान्नेनीयतेऽभीशुभिर्वाजिन इव। हृत्प्रतिष्ठं यद्जरं यविष्ठं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु । काठसंक १३४:११।
- ८६. सो ऽ ब्रवीत् (वाचम्) प्रजापितः । दूतीरेव त्वं मनसो ऽसि यिद्ध मनसा ध्यायित तद्वाचा वद्तीति । तैसं २, ५, ११, ४-५।
- ८७. स्तेनं मनो ऽ नृतवादिनी वाक् । मै ४, ५, २।
- ८८. स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा । काठ ४३, ५ ।
- ८९. हृदयस्य रेतो मनो मनसो रेतो वाक् । ऐआ २, १, ३।
- ९०. हृदयस्यावद्यति, मनस एव तेनावद्यति । मै ३, १०, ३।
- ९१. हृदयान्मनो मनसङ्चन्द्रमाः । ऐआ २,४,१; ऐउ १,१,४॥ [°नस- अंग्र- ७; अग्न-३८४; ५९९; अध्वर्यु- ३३; अनिरुक्त- १; अनुष्टुम्- ३८; अप्- २००; २०२; अपान- ४९; अप्सरा-; आकृति-; आयतन- २; उपमृत- ९; उपवक्तृ- २; ऋक्साम- ७; ८; ऋच्- ४८; ४९; ऋत- २०; काम- १५; गायत्र- ३८; ग्रावस्तोत्रीया-; चन्द्रमस्- ४४-४६; ८३; चित्त- ४; तपस्- ३१; विषि- २; दक्षिण,णा- ६; ३६; दर्शपूर्णमास- १५; देव- १७९; २१०; देववाहन-; नाराशंस- ५; नितान- २; परिपति- २; पाथ्य-; पितृ- ८३; पृथिवी- ६०; प्रगाथ- ३; प्रजापति- ४६; ५२; ११५; १२०; १५०; २०६; २१४; २१६;२१७; २२२; प्राजापत्य- २०; प्राण- १५; ६०; २३७-२४१; २६५; प्रायण- २; बृहत्- ३; ३८; बृहती- ३०; ब्रह्मन- ३८; १९९-१२२; भरद्वाज- ६ इ.]।

मनोजवस्- दक्षिणतस् १९-२१ द्र.।

मनोजात- प्राण- २२ द्र.।

मनोयुज्- देव- ४७ इ.।

मनार्य- मनस्- १४ ह.।

मनु-

- १. अयौतनमनुर्वेष्त्रे मिथुनमप्रयत् । स इमश्रूण्यमेऽवपत । अथोपपक्षी । अथ केशान् । ततो वे स प्राजायत । प्रजया पशुभिः । यस्यैवं वपन्ति । प्र प्रजया पशुभिर्मिथुनैर्जायते । तै १,५,६,३ ।
- २. आपो वा इदं निरमुजन् स मनुरेवोदशिष्यत, स एतामिष्टिमपश्यत्, तामाहरत्, तयायजत तयाप्रथत तयेमं भूमानमगष्छत्। काठ ११,२।
- ३. बायुवें मनुः। कौ २६,१७।
- ध. इयं (पृथिवी) वै मनोरक्षा भूरिपुत्रा । तंआ ५,४,८ (तु. तैआ ४,५,४)।
- प्तया (सर्वपृष्ठेष्ट्या) मनुं मनुष्याः (अयाजयन्) । तैसं ७,५,१५,३ ।
- ६. तत्पत्नी (मनोः पत्नी) यजुर्वदन्ती प्रत्यपद्यत्, तस्या द्यां वागातिष्ठत्, तस्या वदन्त्या वानन्तोऽसुरा उपाश्चण्य ५ स्ते पराभवन् । काउ ३०,१ (तु. मै ४,८,१)।
- ७. तस्य (मनोः) अवनेनिजानस्य मत्स्यः पाणीऽआपेदे । स हास्मै वाचमुवाद । बिभृहि मा

पारियद्यामि त्वेति कस्मान्मा पारियद्यसीत्यौघ इमाः सर्वाः प्रजा निर्वोढा ततस्त्वा पारियतास्मीति । माश १,८,१,१–२ ।

- ८. प्रातर्भध्यन्दिने सायं तन्मनोर्वतमासीत्, पाकयज्ञस्य रूपं पुष्टये । तैसं ६,२,५,४।
- ९, मनवे तल्पम्। तैआ ३,१०,३।
- १०. मनु ५ श्रद्धादेवं त्रिष्टावरुत्री असुरब्रह्मी जायया व्यर्धयत इति । काठ ३०,९ ।
- ११. मनुः पुष्टिकाम आधत्त, स इमान् पोषानपुष्यत् । मै १,७,२; काठ ८,१५; क ८,३।
- १२. मनुर्भव जनया दैव्यं जनम् । तैसं ३,४,२,२; काठ १३,१२।
- १३. मनुर्यंज्ञनीः । तैसं ३,३,२,१।
- १४. मनुवें यत्किंचावदत्तद् भेषजमेवावदत् (भेषजमासीत् [काठ.])। मै २,१,५; काठ ११,५।
- १५. मनुर्वेवस्वतो राजेत्याह । तस्य मनुष्या विशस्त इम ऽभासतऽइत्यश्रोत्रिया गृहमेधिनऽउप-समेता भवन्ति तानुपदिशति । माश १३, ४,३,३ ।
- १६. मनुई वाऽ अग्ने यज्ञेनेजे तद्नुकृत्येमाः प्रजा यजन्ते । माश १,५,१,७।
- १७. मनुझेतमग्रऽ ऐन्द्ध तस्मादाह मन्विद्ध इति । माश १,४,२,५ ।
- १८. मनुश्च वा इदं मनायी च मिथुनेन प्राजनयताम् । मै १.८,६।
- १९. मनुरच वै यमरच वैवस्वतावास्तास् । जै २,१६९ ।
- २०. मनोर्ऋचो भवन्ति । मनुवैं यत्किचावदत्तद्वेषजत्वायैव । मै २,१,५ (तु. तां २३,१६,७)।
- २१, मनोर्थज्ञऽ इत्यु वाड आहुः। माश १,५,१,७।
- २२. मनोवें कपाळान्यासन् । तैर्यावतो यावतोऽसुरानभ्युपादधात्ते पराभवन् । क ४६,४।
- २३. मनोवें दश जाया आसन् दशपुत्रा नवपुत्राऽष्टपुत्रा ससपुत्रा षट्पुत्रा पञ्चपुत्रा चतुष्पुत्रा त्रिपुत्रा द्विपुत्रैकपुत्रा। मै १,५,८।
- २४. मनोष्ट्वा ग्रामण्यो व्रतेनाद्धे । मै १,६,१।
- २५. मन्विद्ध इत्याह मनुकेंतम् (अनिम्) उत्तरो देवेभ्य ऐन्ध । तैसं २,५,९,१ ।
- २६. य एवं मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद । मनस्व्येव भवति । नैनं मनुः जहाति । तै २,३,८,३।
- २७. यथेन्द्रो देवानां यथा मनुर्मनुष्याणामेवं भवति य एवं विद्वानेतयेष्ट्या यजते । तैसं ७,५,
- २८. यस्य (विवस्त्रत आदित्यस्य) मनुइच वैवस्त्रतो यमइच मनुरेवासिलोके यमोऽमुष्मिन् एते देवयानान् पथो गोपायन्ति । मै १, ६, १२।
- २९. ये विद्वा ५ सस्ते मनवः । माश ८, ६, ३, १८।
- ३०. सो ऽ कामयत मनुरस्मै मां लोकाय राज्याय देवास्सुवीरन्नमुष्मै यमिति । जै २, १६९ । [°नु- असुरमी-; इडा- २८; गन्धर्व- १९; प्रामणी- ५; पञ्चिति १२; पृथिवी- २७; प्रजा- १२; १०२; प्रजापति- ८८; १५२; भेषज- २ इ.]।
 - मजु-जात- ये देवा मनुजाताः… (ते नोऽ वन्तु)। मै १,२,३॥ [॰त- देव- ४७; १६० ह.]। मजु-राज- मनुराजाय मर्कटः। मै ३, १४,११।
- मनु-वृत- अप्रिहीता मनुवृत्तो ऽयं (अग्निः) हि सर्वतो मनुष्येर्वृतः : ऐ २, ३४।

मनावी- ता इमा मनाव्याः प्रजाः (मनुरस्रजत्)। काठ ३०, १; क ४६, ४।

मानव (सामन्-) - एतेन वै मनुः प्रजाति भूमानमगच्छत् प्रजायते बहुर्भवति मानवेन तुष्टवानः । तां १३.३,१५।

मानवी- स (मतुः) एतं यज्ञम् (मनुस्तोमम्) अपस्यत् । तसाहरत् । तेनायजत । ततो वै स बहुः प्रजया पञ्चभिः प्रजायत । ता इसा मानवीः प्रजा अस्जत । जै २, १०८ । िंबी- ऐडी-: प्रजा- २७:७३:७४ द्र.ो।

मनुष्य-

- १. अच्छना इव हि प्रत्यक्षं निरुक्ता इव मनुष्याः। जै १, २७४।
- २. अथ मनुष्या अदुद्द दारुपात्रेणान्नम् । मै ४, २, १।
- ३. अथ यदेव वासयेत । तेन मनुष्येभ्य ऋणं जायते तद्ध्येभ्य प्तत्करोति यदेनान्वासयते यदेभ्यो ऽशनं ददाति । माश १, ७, २, ५।
- भथ गोत्तरा (आहुतिः) ते मनुष्याः। माश २, ३, २, १६।
- अथैनं (प्रजापतिम्) मनुष्याः प्रावृता उपस्यं कृत्वोपासीदंस्तान् (प्रजापतिः) अववीत् सायम्प्रातवों ऽशनं प्रजा वो मृत्युवों अभिनों ज्योतिरिति । माश २, ४, २, ३।
- अनृतसंहिता वै मनुष्या इति । ऐ १, ६।
- अपरिमित ९ हि मनुष्या उपाञ्जन्ति । मै ३, ८, ७। u.
- ८. अमुतः प्रदानं (प्रदानात् Lजै.]) मनुष्या उपजीवन्ति । तैसं ३, २, ९, ७; जै १, ११६।
- असुग्रमिति मनुष्यान् (प्रजापतिरस्जत) । जै १,९४; तां ६,९,१५; १२,१,४। ۹.
- काज्ञां मनुष्याणाम् (आदित्य आदत्त) । जे २, २६ (तु. माश ११,८, ३,९)। 20.
- इमं (अप्रिम्) हि मनुष्या इन्धते। ऐ २, ३४। 88.
- एतावन्तो वै मनुष्या एतावन्ति मनुष्यजातानि^१। जै २, १०२। **१२.**
- एष वै मनुष्यस्य स्वर्गो लोको यदस्मिल्लोके वसीयान् भवति । काठ ८, १। 83.
- तस्य (विवस्वत आदित्यस्य) वा इयं प्रजा यन्मनुष्याः । तैसं ६, ५, ६, १। 88.
- दसेति न आत्थेति (मनुष्याः प्रजापतिमब्रुवन्) । माश १४, ८, २, ३ । १५.
- द्विपदामभ्यकन्दत् । ततो मनुष्यानस्जतं मृत्युमुखान् । जै ३, ३८९ । 88.
- नैव देवा (प्रजापतेराज्ञाम्) अतिकामन्ति । न पितरो न पशवो मनुष्या एवैकेऽति-१७. क्रामन्ति । तस्माद्यो मनुष्याणां मेखत्यशुभे मेखति विहुच्छेति हि न ह्ययनाय चन भवत्य-मृत ५ हि कृत्वा मेवति तस्मादु सायम्प्रातराइयेव स्यात् स यो हैवं विद्वान् सायम्प्रातराशी भवति सर्व ५ हैवायुरेति । माश २,४,२,६ ।
- १८. परममेतन्मनुष्याणामसाधं यश्सुरा । काठ १४,६ ।
- १९, पुरोबात ९ वे वात ९ वर्षम् (वृष्टिः) अनु प्रतितिष्ठति, वर्षमम्बोषभमा अोवधीरज्ञ पदावः, पश्लानु मनुष्याः । एता वे प्रतिष्ठास्ता वसमानोऽवरुन्दे । मै ३,१,५।

१. ब्राह्मणः, राजन्यः, वेश्यः, ग्रह इति ।

```
२०. बहिःपाणो वै मनुष्यः। तैसं ६,१,१ ४।
```

- मध्यमिव मनुष्याणाम् । काश १,६,१,११ । **२१**.
- मनुष्या (गाम्) अदुह दारुपात्रेणान्नं च प्रजां च । मै ४,२,१३। **२**२.
- मनुष्या (अस्य भूलोकस्य) यजुष्मत्यः (इष्टकाः) । मारा १०,५,४,९ । २३.
- मनुष्या वै विश्वे देवा: । काठ १९,१२; २१,७। **ર**૪.
- मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्ति । तैसं २,१,२,७। 24.
- ₹. यत्त्राक्षाति तन्मनुष्याणाम् । काठ ६,५ ।
- यत् सदिस भक्षयन्ति तन् मनुष्येषु जुहोति । माश ३,६,२,२५। २७.
- यत्सौम्या जुद्दोति, मनुष्येभ्यस्तेनाहियते । मै ३,९,१। २८.
- २९. रियरिति मनुष्याः (उपासते)। माश १०,५,२,२०।
- ₹0. राज्ञा मनुष्या विष्टताः। तैसं २,६,२,२।
- वर्षं मनुष्याः (उपजीवन्ति) । मै १,६,५ । ३१.
- ३२. विश्वे दीदं देवाः स्मो यन्मनुष्याः। मै ३,२,२; ३,८।
- इवे. ज्यानेन मनुष्यान् (इडा दाधार)। तैसं १,७,२,१।
- ३४. अन्ये ! इति मनुष्याः (गामाह्रयन्), सा वा एनानशुश्रूषत । मै ४,२,१।
- ३५. स (प्रजापितः) देवान्तसुब्ट्वामनस्यतेव, तेन मनुब्यानसृजतं, तन्मनुब्याणां मनुष्यत्वम् । स यसम्मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद मनस्वान् इ भवति, नैनं मनो जद्दात्युत यदतीव वदत्यति वा चरति, तिष्ठन्तेऽस्य मनुष्या मनुषे । मै ४,२,१।
- ३६. सद्यो मनुष्याः (क्षुधमष्नन्) ... तस्मादहरहर्मनुष्या अशनमिच्छन्ते । तैसं २,५,६,६।
- ३७. स (प्रजापितः) पितृन्तसृष्ट्वा मनस्यैत् । तदनु मनुष्यानसृजत । तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वस् । य एवं मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद । मनस्ब्येव भवति । नैनं मनुः जद्दाति । तै २,३,८,३।
- **३८. सरस्वती मनुष्येभ्यः (पातु) । तैसं ३,२,४,४ ।**
- ३९. सरस्वत्या मनुष्याः (अन्वाभूयन्त)। काठ ३५,१५।
- ४०. हन्तकारं मनुष्याः (उपजीवन्ति)। माश १४,८,९,९।
- हृदे त्वेत्याह, मनुष्येभ्य एवेतेन करोति । तैसं ६,४,३,९॥ [°ध्य- अग्नि- ९५; २८५; ३०४; ३०७; ४१२; ६०१; अञ्चत- ३०; ३३; अज- १४१; १५७; अञ्चन- ६; अञ्च-२६; ईडेन्य- १; उदीची- ११; श्रोषधि- ३०; गाईपत्य- २२; गो- १; चक्कुस्- ५७; जन्तु-; देव- २३; ३१; ४२; ७९; ८८; ९९; १०८; १५४; २०१; २१०; २११; २६५,२७५; धर्म- ६; निवीत-; निष्यक्व-; पशु-१४६;२५०; प्रतीची- १७; प्रत्यञ्च्- ५; प्रस्ताव- ७; प्रातर् ३; फाण्ट-; ब्राह्मण- ५२; मध्यन्दिन- ५; मञ्च- ५; १५; २६; २७ इ.]

मनुष्यछन्दस-

- १. मजुष्यच्छन्दसं वा एका च तिस्रइच। काठ २१,११।
- २. मनुष्यछन्दसं चतस्रश्चाष्टी च । तैसं ५,४,८,६ ।
- मनुष्य-यञ्च यद् ब्राह्मणेभ्योऽन्नं ददाति तन्मनुष्ययशः सन्तिष्ठते । तैश्रा २,१०,१ ।

मनुष्ययशस- अपान- २४ इ.।

मनुष्य-रथ- काम- ९ इ. ।

मनुष्य-लोक-

- १. एकवि १ शतिवै मनुष्यलोकाः । मै ४,१,१०।
- २. देवलोकमेव पूर्वया (इष्ट्या) Sभिजयित मनुष्यलोकसुत्तरया। तैसं २,५,५,३-४।
- ३. मनुष्यछोक ५ सुराग्रहैः (अभिजयति)। काठ १४,६।
- ध. यं कामयेत मनुष्यलोक ऋष्नुयादिति, तस्य मध्यसंमितां मिनुयात् । मै ४,७,९ ।
- प. यद् बहिवेंदि (मिनुयात्) मनुष्यकोकम् (अभिजयत्) । तैसं ६,६,४,९।
- ६. यामनार्षेयाय ग्रुश्रृबुषे (दक्षिणां ददाति), मनुष्यलोके तथा (ऋष्नोति)। मै ४,८,३।
- ७. सा या मनुष्ययोनिः, मनुष्यलोक एव सः । जै १,१७ ।
- ८. सोऽयं मनुष्यलोकः पुत्रेणैव जय्यो नान्येन कर्मणा । माश १४,४,३,२४॥ [°क- उदय्न्-९; उदीची- ९; २८ इ.]।

मनुष्य-सन- य इष्ट्या स्यते (यनते [काठ]) स मनुष्यसनः । काठ ३७,४; तै २,७,५,९ । मनुष्यायुष- देवायुष- इ. ।

मनोता-

- १. तिस्रो वे देवानां मनोतास्तासु हि तेषां मनांस्योतानि वाग्वे देवानां मनोता तस्यां हि तेषां मनांस्योतानि, गीहिं देवानां मनोता तस्यां हि तेषां मनांस्योतानि, अप्तिवें देवानां मनोता तस्मिन्हि तेषां मनांस्योतान्यिगः सर्वा मनोता अग्नौ मनोताः संगच्छन्ते । ऐ २, १० (तु. कौ १०,६)।
- २. यन्मनोताया अन्वाह पुनरेवैन ५ (मृतं पशुद्) सम्भावयति । मै ३,१०,१ ॥ [श्वा- गो १३, मन् द्र.] ।

मन्त्र-

- १. अहे बुन्निय! मन्त्रं मे गोपाय । यस्वयस्त्रैविदा विदुः । ऋषः सामानि यजू एषि । साहि श्रीरसृता सताम् । ते १, २, १, २६ ।
- २. अहे बुध्निय! मन्त्रं मे गोपायेत्याह। मन्त्रमेवैतेन श्रिय ५ स्पृगोति। ते १, १,१०,३।
- ३. गर्भी मन्त्रः। मै ४, ४, ८।
- यांश्च ग्रामे यांश्चारण्ये जपन्ति मन्त्रान् नानार्थान् बहुधा जनासः । गो १,५,१५।
- ५. वारिष्य ('रवै [माश ६, ४, १,७]) मन्त्रः । माश १,४,४,११॥ ['न्त्र- ब्रह्मत्- ९० इ.]। मन्त्र-कृत्- पृष वाव पिता यो मन्त्रकृत् । तां १३, ३,२४॥ ['कृत्- क्षांत्रयी- २; ब्राह्मण-१० इ.]।

मन्ध-

१. तदेतद् द्वयमेवाशाधस्य रूपं यस् चैवाइनाति सम्स पिवति । सहझ्नास्योदनस्य तद् रूपं यत् पिवति मन्थस्य तत् । जे ३, १४६ ।

२. द्वितीयं ज्यायोऽसाद्यमजायत । तद्भिसंपद्य ज्यमध्नत । स मन्थोऽभवत् । तन् मन्थस्य मन्थस्तम् । जै ३,३४६ ॥ [बन्थ - अग्नि - ५; पितृयज्ञ - ३ द्र.] ।

मन्थावल (जीवविशेष-)- यानि पर्णानि ते मन्धावकाः (अभवन्)। ऐ ३, २६। मन्थिन् (प्रह-)-

- १. अत्तेव शुक्र माधो मन्धी। माता ४, २, १, ३ (तु. माद्य ५,४,४,२१)।
- २. भ्रातुन्यदेवत्यो मन्थी । काठ २७, ८।
- ३. मन्थी सक्तुश्रीः । तैसं ४, ४, ९, १।
- ध. वैकङ्कतं मन्थिनः पात्रं भवति । काठ २७, ८ ।
- प्रकृ वा अन्वत्रीः प्रजाः प्रजायन्ते, मिश्यनमाधाः । काठ २७, ८॥ [°िन्थन् आदित्य-२६; चन्द्रमस् - ३२; ३५ द्र.]।

मन्थि-पा- देवास्त्वा मन्थिपाः प्रणयित्विति या आधाः प्रजास्तासामेष योनिस्ता एतमनुप्रजायन्ते । मै ४,६,३ ।

मन्थि-पात्र-

- १. मन्थिपात्रं प्रयुज्यत आद्या एव तत् प्रजा अनुप्रजायन्ते । काठ २८, १०; क ४५, १ ।
- २. मन्थ्यथान् (प्रहान्) गृह्णीताभिचरसार्तपात्रं वा एतश्यन्मन्थिपात्रं मृत्युनैवैनं प्राह्यति । काठ ३०,३॥ [°त्र− अभि√चर् ९ द्र.] ।

√मन्द्

- १. मन्दस्व धीतिभिर्द्वित इति दीप्यस्व धीतिभिर्द्वित इत्येतत्। मात्रा ७,३,१,३१।
- २. 'वय ५ सुमन्दिषीमहि' इति'''वय ५ स्वष्स्याम इस्येवैतदाह । माश ३, २, २, २२ । मन्या- चित्त- ३ ह. ।

मन्यु-

- १. पश्नां वा एव मन्युर्यहराष्ट्रः । ते १, ७, ९, ४ ।
- २. मन्यवे स्वजः। काठ ४७, ४।
- ३. मन्यावीशानम् (प्रजापतिरावेशयत्)। शांका ११, १ ।
- ४. मन्युना बृत्रहा···। तैसं ४, ४, ८, १।
- ५. मन्युना वै वीर्य क्रियते, इन्द्रियेण जयति । मै २, २, १२; ५, ८।
- ६. वराहं क्रोधः (मन्युर्गच्छिति)। गो १, २,२।
- शार्बूलो बुकः पृदाकुस्ते सम्यवे । मै ३, १४,१४ ॥ [°न्यु- इन्द्र- ११०;३१९; पशु- २५१; भाम- द्र.] ।

मयन्द्- यद्वाऽक्षनिरुक्तं तन्मयन्ष्म् । माश ६,२,३,११ ॥ [०न्द- क्षत्र- १४ इ.] । मयस्-

- १. मयोऽसि (हेडश्व ! त्वं)। तां १, ७, १।
- २, यहै शिवं तन्मयः। ते २,१,५,५।

```
मयु- किम्पुरुष- २; प्राजापत्य- २१ द.।
```

मयूर- अश्विन् - १९ इ.।

मर- पृथिवी- १२९ इ.।

मराय- बुहत्सामन्- इ. ।

मरीचि-

- १. पुता वाडआपः स्वराजी यन्मरीश्वयः । मास ५,३,४,२१ ।
- २. मरीचीर्विष्ठ्षा (प्रीणामि)। मै ३, १५, ८।
- ३. यः कपाळे रसो लिस भासीता मरीचयोऽभवन् । माश ६,१,२,२।
- थ. स १ हितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरीषयोऽप्सरसः आयुवः (आयुवो नाम [मै.])। तैसं ३,४,७, १; मै २,१२,२।
- ५. सूर्यस्य मरीचिः (पन्नी) । तैभा ३,९,२ ॥ [*चि- भन्तरिक्ष- ६८ इ.] ।

मरीचि-प-

- १. प्राणा वै देवा मरीचिपा: । काठ २७,१; क ४२, १।
- २. रइमयो बै देवा मरीचिपा: । मै ४,५,५॥ [°प- देव- १९ इ.]।

मरुत्•

- १. अथो भूमा वै मरुतो भूमा तन्तुभिर्वासः। जै २, २०३।
- २. श्रथो हेन्द्रो वृत्रं हिनव्यन् मरुत उवाच । परश्चवधहस्ता मामभितः परिक्रीष्ठत स बीतमीर्धुत्रं पाप्मानं हुनानीति । जै २, २३२ ।
- ३. अभिभूत्वतामभिन्नतां वातवतां मस्ताम्। तैभा १, १५, १।
- **४. जहुतादो वै देवानां मरुतो बिट् । माश ४, ५, २, १६ ।**
- ५. उदीरयता महतः समुद्रतो दिवो बृष्टि १ वर्षयता पुरीविणः । मै २,४,७ (तु. काठ ११,९; क ४६,७)।
- ६. स्रोजो वै वीर्यं मरुतः । स्रोजो बीर्यं त्रिणवः । जै ३, ३०९ ।
- ७. कीनाशाः (कृषौ कर्मकराः) आसन्मरुतः सुदानवः । तै २, ४, ८, ७ ।
- ८. गणशो हि मरुतः। तां १९, १४, २।
- ९. घोरा वै महतः स्वतवसः । कौ ५, २; गो २, १,२०।
- १०. चस्वारिंशन्मरुतो देवाः। जै १, ३४।
- ११. त (मस्तः) एतं षड्रात्रं यञ्चमपश्यन्। तमाहरन्। तेनायजन्तः। ततो वै त अोजिष्ठा विकाश वीर्यवत्तमा देवानामासकायम् स्वर्ग कोकम्। जै २, २९७।
- १२. त (मक्तः) एनम् (इन्द्रम्) अध्यकीहन्। सत्क्रीडिनी क्रीडित्वम्। तै १, ६, ७, ५।
- १३. तं (वृत्रं हतम्) मदतः कीखयो ऽ ध्यकीख ५ स्तस्मात् कीखयः । मे १, १०, १६।
- १४. त्रिवें सक्तसन्त मस्तः। काउ ३७, ४।

- देवा वै वृत्र " हतं न व्यजान " सं मरुतोऽ ध्यकीड " स्तस्मात् क्रीडय: । काठ ३६,१०।
- देवा वै वृत्रस्य मर्भ ना ८ विन्द ५ स्तं मरुत: क्षुरपविना ब्ययु: । मै १, १०, १४ ।
- देवसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वम्रे । तैसं ४, ६, ४, ३ । 20.
- १८. पुरुन्या वै मरुतो जाता वाची वा ऽ स्या वा पृथिक्याः । काठ १०, ११ ।
- १९. प्राणी वै मरुतः स्वापयः । ऐ ३. १६ ।
- २०. बहवो ह वै मरुतो यांश्च विद्य यांश्च न । ते नः सर्वे प्रीता आसन्न् हति । जै २, १७७ I
- २१. मरुतः सदोहविर्धानाभ्याम् [°र्धानैः [मै.] (प्रीणामि)] । मै १,९,२; तैआ ३, ८, १ ।
- २२. मरुतः सप्ताक्षरयोष्णिहसुद्जय १ ३चतुर्धा होतस्याः (हि तस्याः [काठ.]) सप्त सप्ता-क्षराणि । मै १, ११, १०; काठ १४, ४।
- २३. मरुतः सप्ताक्षरेण (°क्षरया [मै.]) सप्तपदा र शक्वरीमुदलयन् । तैसं १, ७, ११, १; मै १, ११, १० (तु. काठ १४, ४)।
- २४. मरुतः सार्ववश्याय (आदित्यमभ्यविञ्चन्त)। जै २, २५।
- २५. मरुतः सार्ववस्याय (वहणमभ्यविञ्चन्त)। जै ३, १५२; ३६८।
- २६. मरुतः सृष्टां (+ वृष्टिं [क.]) नयन्ति । तैसं २, ४, १०, २; क ४६, ७।
- २७. मरुता ू शक्वरी (सप्तमी । मै ३,१५,४; काठ ५३, ११।)। मै २,३, ७; काठ १२, ५।
- २८. मरुता उदीचीम् (दिशमुदजयन्)। मै ४, १,१०।
- २९. मरुतामनीकम् (°मोजः ।तैसं.]) । तैसं २, ४, ७, १; काठ ४६, १।
- ३०. 'महतां पृषतीर्गच्छ', इति देवलोकं गच्छेत्येवैतदाह । माश १, ८, ३, १५।
- ३१. मरुतो गणानां पतयः । तै ३, ११, ४, २।
- ३२. मरुतो (बृष्टिम्) ऽसुतइच्यावयन्ति । मै २,४,८।
- ३३. मरुतो यं श्रायन्तीयेनैनदृश्रीणंस्तच्छ्रायन्तीयस्य श्रायम्तीयस्यम् । जे २, १०९ ।
- इंध्रः मरुतो रक्ष्मयः (नेष्टापोतारी [जै.]) । जै ३, ३७४; तां १४,१२, ९ (मु. जै १,१३७) ।
- ३५. मस्तो वर्षयन्तु । तैसं ३, ५,५, २।
- ३६. मरुतो वै देवानामपराजितमायतनम् । तै १, ४, ६, २।
- ३७. मरुतो वै (हि [तै.]) देवानां भूयिष्ठाः । तां १४, १२, ९; २१, १४, ३; तै २,७,१०,९।
- ३८० मरुतो वै वर्षस्येशते (बृष्ट्या ईशते [मै.]) । मै ४,१,१४; काठ ११, १०; माश ९,१,२, ५ ।
- ३९. मरुतो ह वै सांतपना मध्यन्दिने बृत्र ए सन्तेषुः स संतप्तो उननेव प्राणन्परिदीणैः शिष्ट्ये । माश २, ५,३, ३।
- मरुद्भिविंशा ... स बुत्रमभीत्य अतिष्ठित् । काठ ३६,८ ।
- मरुद्री रुद्राः समजानताभि । तैसं २, १, ११, ३। 88.
- **કર**. मरुद्भ्य प्नोसुरभ्यः पुरोडाश ए सप्तकपाळं (निर्वपति)। मै ३,१५,११ (तु. काठ ४५,१९)।
- **ષ્ટરે**. मरुद्भयः क्रीडिम्यः पुरोडाश ५ सप्तकपार्क निवैपति साक ५ सूर्वेणोद्यता । तैसं १, ८,४,२ ।
- मरुद्रयो नमो जगत्यै नमस्ससद्वाय नमो वैक्याय नमो वर्षाभ्यो नमः प्रतीच्यै दिशे नमी 88.

Sपानाय नम आदित्येभ्यो नमः । काठ ५१, ३ ।

- माध्यम्दिनेन वै सवनेनेन्द्रो वृत्रमहन् मरुद्धिवीयेण। काठ २८, ३; क ४४, ३।
- यदिन्द्राय शाकराय (निर्वपति), यदेव मरुतां तेजस्तदेवावरुन्धे । तैसं २, ३, ७, ३ । **૪**૬.
- या पृषती तां पिशङ्गी, ता ५ सारङ्गी, तां कल्माषी, तां पृक्षिस्ता ५ स्वेता । तन्मरुता ଥଓ. उदाजनत ज्योतिनीम रूपं पश्चनाम् । मै ४, २, ४।
- ध्द. विण्मरुतः। तैसं ३, ५, ७, २, ५,४, ७, ७, मै १, १०,६; १३, ४, ३,९; काठ १०, ११; ११, ४; २९,१०; ३६,७ (तु. मै ४, ४, ९; काठ ३७, ३; तै १, ८, ३, ३; २, ७, २,२)।
- **৬९**. विशो वै मरुतो देवविशः । माश २, ५, १, १२ (तु. जै २, १७५; ३, २०५; माश २, ५, २,६;२७; ३, ९, १, १७;४, ३, ३, ६)।
- वीर्यं (+वै [काठ २८, ३; क ४४, ३]) मरुतः । जै १, ३०३।
- सप्त गणा वै मस्तः । तैसं २, २, ५,७; ११, १; ३,१,६; ते १,६,२,३; २,७,२,१। 48.
- सम्त हि मरुतः । मै १, १०, ६; काठ ३७, ३। 42.
- ५३. हेमन्तेनर्तुना देवा मरुतिख्यावे (स्तोमे) स्तुतं बलेन शक्तरीः सहः। हविरिग्दे वयो दशुः। तै २,६,१९,२॥ [॰हत्- अग्नि- १५९; अङ्गिरस्- १२; अन्तरिक्ष- ६; अञ्च- ३४; अप्-४६;१०६;२०३; अपराजिता- १; अश्वत्थ- १०; आदित्य- ४०;११६; इन्द्र- ५१;७२;७३; १४५,१४६;१८५; १८६<u>;३</u>१६;३२१; ३२३; ३८९; ३९०; इन्वगा— १; उत्तरतस् ११; १३; उदीची– ३५; ऋतु− २६; ओजस्− १;११;२१;२६; क्षत्र– २६; गण–; त्रिणव− १०; दिव्− १३६; देव- १८१; २१७; दंनविश्-; देवविशा-; ध्रुवा- ९; पङ्क्ति- ८; १०; १९; २६; पञ्चशारदीय-; पञ्च- १३६; १६४; २७०; पृक्ति- ५; पृक्तिमातृ- १; २; प्रतिहर्तृ- ४; प्रतीची – १०; प्राण – २४२;२४३; बल – ३; ८; मध्यन्दिन – ७ द्र.] ।

मरुत्वत् - इन्द्र- १०५; ३२२; मध्यन्दिन- ६ द्र. ।

मरुत्वतीय-

- १. मरुत्वतीय १ स्तोत्रं भवति, मरुत्वतीयमुक्धं मरुत्वतीया प्रहाः । सर्वंत एव यजमानं बीर्येण समर्थयति, सर्वतो बुन्न ए हन्ति । क ४४,३।
- २. तदेतत्पृतनाजिदेव सुक्तं यन्मरुत्वतीयमेतेन हेन्द्रः पृतना अजयत् । कौ १५,३।
- ३. तदेतद्वात्रीव्रमेवोक्यं यन्मरुखतीयमेतेन हेन्द्रो वृत्रमहन् । कौ १५,२।
- पवमानोक्यं वा एतचन्मरुत्वतीयम् । ऐ ८,१; की १५,२।
- मरुत्वतीयेर् (प्रहैः) माध्यन्दिन ए सवनम् (ऋतुमत्)। मे ४,६,८।
- बच्चो वै महत्वतीयाः (ग्रहाः)। मै ४,६,८।
- स (इन्द्रः) एतान् मक्त्वतीयान् आत्मस्परणानपश्यत्तानगृङ्गीत प्राणमेव प्रथमेनारपृणुतापानं द्वितीयेनाऽऽत्मानं तृतीयेन । तैसं ६,५,५,२-३॥ [°ब- आदित्य- ३६२ इ.]।

महत्वतीय-प्रह्- सवनतित्वें मरुत्वतीयप्रहः। की १५,९।

मबत्-स्तोम-

१. अथैप महत्स्तोम एतेन वै महतो ऽपरिमित्तां पुष्टिमपुञ्चलपरिमितां पुष्टि पुञ्चति स एवं बेहा ता १९,१४,9 ।

२. मरुत्स्तोमो वा एषः (षोडशः स्तोमः)। तां १७, १,३।

मरुन-नेत्र- ये देवाः पश्चात्सदो मरुक्षेत्राः ... ते नोऽवन्त । मै २.६.३।

मारुत-

- अथैष मास्त एकवि ए शतिकपालकिवें सप्तसप्त मस्तः । मै ४, ३,९ (तु. काठ ३७, ४)।
- २. उचेर्वेदवानरस्य यजत्युपा ५ ग्रु मारुताञ्जुहोति । काठ २१, १० ।
- 3. एकवि ५ शतिवें मारुता गणाः । काठ ११, १।
- तद्वेवाचक्षते मारुतमिति । मरुतो वा अकामयन्तीजिष्ठा बिरुष्ठा वीर्यवसमा देवानां स्याम जयेम स्वर्ग लोकमिति त एतत्सामापश्यन् तेनास्तुवत, ततो वै त भोजिष्ठा कासन् । ""यदु मरुतोऽपश्यन् तस्मान् मारुतमित्याख्यायते । जै ३, २३७ ।
- ५. पुक्षिस्तिरइचीनपृक्षिरूध्वैपृक्षिस्ते मारुताः । मै ३, १३, ५; काठ ४९,२।
- ६. मारुत ५ सप्तकपालम् (+पुरोडाक्ं निर्वपति [माक्ा.])। तैसं १, ८, २, १; मै २, ४, ८; मारा ५,३,१,६।
- मारुतः कल्माषः। काठ ४८. १।
- ८. मारुतः (प्रवार्यः) कथन् । तैआ ५, ११, ४।
- ९. मारुतमेकवि ५ शतिकपालं निर्वपेदिभिचरन् । मै २, १, ९।
- १०. मारुतं पृक्षिमालभेतानकामः। तैसं २, १, ६, २।
- ११. मारुतं (पयः) बिन्दुमत्। मै १, ८, १०।
- १२. मारुतस्सप्तकपारुः (+ भवति ∣मै १, १०, ६∣) । मै १, १०, १; ६; काठ ९, ४; ३७, ३; तां २१, १०, २३ (तु. माश २, ५, १, १२)।
- १३. मारुताः (+ खलु वै देवतया [तैसं.]) सजाताः । तैसं २, २, ११, ४; काठ १०, ११।
- १४. मास्तो गणो ऽभ्यावृत्तः। काठ ३४, १६।
- १५. मारुतो हि वैश्यः (वायुः [मै.])। मै ३,४,३; काठ ३७, ३; तै ३, ७, २,२।
- १६. ये ते मारुताः (पुरोडाशाः) रइमयस्ते । माश ९, ३, १, १५।
- १७. विण्मारुताः । मै ३, ३, १०।
- १८. सससप्त मारुताः गणाः। मै ३,३,१०; मारा ९,३,९,२५।
- १९. सस हि (सप्तसप्त वै । माश २,५,१,१३।) मारुतो गणः । माश ५,४,३,१७।
- २०. सिंहो मारुतः। मै ३,१४,२१॥ [°त- अन्तरिक्षलोक- ७; अवत्य- ११; उत्तरतस् ९; कल्माव- २; गाईपत्य-१३; प्रामणी- ४; ६; ७; नितान- १; २; प्रावन्- ५; नेष्ठापोतु- २; पार्जन्य- २; पृश्ति- ४; ९ ह.]।

मारुती-

- १. मारुतीर्विशः । मै १. ९५।
- ्र. मारुती (+वै तिसं।; हि मि २, ५,८) विद्। तैसं २, ३,१,३; मै १,६,५।
- दे. मारुत्यो बस्ततवर्थः । तो दर्, १४, १२ ॥ [°ती- आमिश्वा- ३; पुरिन- ७; ८ इ.] ।

मर्क- मर्काय त्वेष ते योनिः प्रजाः पाहि । तैसं १, ४, ९, १।

मर्कट- पुरुषराज-; मनुराज- इ.।

मर्त्य- अनात्मा हि मर्त्यः । माश २, २, २, ८।

मल-वत्-> मलवद्वासस्- मलवद्वाससा न संवदेत, न सहासीत, नास्या अन्नमद्यात्, ब्रह्महत्यायै ह्येषा वर्णेयां मलवद्वाससं सम्भवन्ति यस्ततो जायते सोऽभिशस्तः तिस्रो रात्रीवतं चरेदञ्जलिना वा पिबेदखर्वेण वा पात्रेण प्रजायै गोपीथाय । तैसं २,५, १, ५-८ ।

मिलिम्लुच- मिलिम्लुचो नामासि त्रयोदशो मास इन्द्रस्य शर्मासीन्द्रस्य वर्मासीन्द्रस्य वरूथमिस । काठ ३८, १४।

मदाक- मशकान् केशैः (प्रीणामि)। मै ३, १५, ३॥ [°क- चक्षुस्- ३७ इ.]।

मसूस्य (धान्यविशेष-)- सर्वांसां वा एतद्देवताना " क्यं यन्मसूस्यानि । तै ३, ८, १४, ६।

मस्तिष्क-

- १. शुद्दा मस्तिषकः । क ४७, ७ ।
 - २. मस्तिष्क ऽ एव पिष्टानि (पुरोडाशस्य)। माश १, २, १, १॥ [॰ष्क- अशनि- १; पुरोडाश- १५; २५ द्र.]।
- महत् एष ह वै महान् देवो यद्यज्ञः। गो १,२,१६॥ [°हत् अमि २१८; ४३३; अन्त ५; अन्तिरक्ष १२८; प्रजापति १३७; प्राण ९३; बृहत् १० ह.]।

महती- पृथिवी- ८१ इ.।

महदुक्थ-

- १. मशीतिभिद्धिं महदुक्थमारुयायते । माश १०, १, २, ९।
- २. एत्रमु हैव (आत्मानमादित्यम्) बहृचा महदुक्थं मीमां सन्ते । शांआ ८,४ (तु. ऐआ ३,२,३)।
- ३. एष वै यज्ञे यज्ञो ऽ हन्यहर्देवेषु देवो ऽध्यूळहो यदेतन्महदुक्थम् । तदेतत्पञ्चविधं त्रिवृत्पञ्च-दशं सप्तदशमेकविंशं पञ्चविंशमिति स्तोमतो गायत्रं रथन्तरं बृहद्धद्वं राजनमिति सामतो गायत्र्याष्णाबृहतीत्रिष्टुब्द्विपदेति छन्दस्तः, शिरो दक्षिणः पक्ष उत्तरः पक्षः पुच्छमात्मे-त्याख्यानम् । पञ्चकृत्वः प्रस्तौति, पञ्चकृत्व उद्गायति, पञ्चकृत्वः प्रतिहरति, पञ्चकृत्व उपद्वति पञ्चकृत्वो निधनमुपयन्ति तत्स्तोमसहस्रं भवति । एवं होता पञ्चविधा अनुशस्त्रने, यत् प्राक् तृचाशीतिभ्यः सैका विधा, तिस्रस्तृचाशीतयो यद्ध्वं सा पञ्चमी । ऐआ २,३,४ ।
- ध. महदुम्थमृचाम् (समुद्रः)। माश ९, ५, २, १२ ।
- भ. यदेतन्मण्डलं (सूर्यः) तपति । तन्महदुक्थं ता ऋषः स ऋषां कोकः । मारा १०,५,१,१ ।
- ६. वाङ् महदुक्थम्। माश १०, १, २, ३।
- ७. सर्वा हैता ऋचो यन्महदुक्थम् । माश १०, १, १, ५, १, १३ ।
- ८. स वा एव वाचः परमो विकारो यदेतन्महदुक्यं तदेतत्पञ्चविधम् । मितममितं स्वरः सत्यानृते इति । ऋगाथा कुम्ब्या तिनमतं यज्ञिनेंगदो वृथा वाक् तदिमतं सामाथो यः कइच गेष्णः स स्वरः, भोशमिति सत्यं, नेत्यनृतम् । ऐआ २, ३,६॥ [क्थ- आत्मन्- २० इ.] ।

महर्त्विज्- भश्वस्य वा भाळव्धस्य महिमोदकामत् । तन्महर्त्विजां महर्त्विक्त्वम् । तै ३,८,२,४। महादिवाकीर्त्य- एतद्वै प्रत्यक्षं साम यन्महादिवाकीर्त्यम् । कौ २५,४। महादेव-

- १. देवाश्च महादेवाः । रहमयश्च देवा गरगिरः । तैश्चा १,९,३ ।
- २. महादेवमन्तःपाइवेंन (प्रीगामि)। तैसं १,४,३६,१; तैआ ३,२१,१।
- ३. स एषोऽष्टनामाष्ट्रधा विहितो महान्देवः । कौ ६, ९ ॥ [°व- अग्निरूप-; आदित्य- ३१४; ओषधि- ७९; चन्द्रमस्- ६७; पशु- २५२ द्र.]।

महानास्त्री (ऋच्-)-

- १. अथो इमे वै लोका महानाम्न्य इमे महान्तः। ऐ ५,७।
- २. आपो वे महानाम्नयः ... इस उ छोका महानाम्नयः । जै ३, ११४।
- रे. इन्द्रो वा एताभिमदानात्मानं निरमिमीत तस्मान्मदानाम्न्यः । ऐ ५,७ ।
- थः तानि सर्वाणि छन्दांसि संभारय तैरिन्द्रो वृत्रमहन् यन्महान्तमहंस्तसाम्महानाम्नयः। जै ३,१९९।
- ५. ताभ्य (महानाम्नीभ्यः) एतदेकं नाम प्रायच्छद् इन्द्रा इति । जै ३,१०८ ।
- ६. तास् (महानाम्न्यः) सप्तपदा भवन्ति । जै २,२७४।
- ७. महानाम्नीनां वा एतद् दुग्धं पयो यद्देवतयः। जै ३, १३७।
- ८. महान् घोष आसीत् (वृत्रवधसमये) तन्महानाम्न्यः (शकर्यः) । ता १३,४,९।
- ९. यदब्रवीन् (प्रजापितः) महद् बतासामिदं मानमभूदिति तन्महामानीनां महामानित्वं महामानयो ह वै नामैतास्ता महानाम्नय इति परीक्षमाख्यायन्ते । जै ३,१०४।
- १०. यन् (इन्द्रः) महान्तम् (वृत्रम्) अहंस्तस्मान् महानाम्नयः । जै ३,१९१ ।
- ११. बज्रो वै महानाम्न्यः। ष ३,११।
- १२. सौर्या हि महानाम्नयः। जै ३,८५॥ [°म्नी- अप्- १७३; इन्द्र- २२०;२८०; ३२५; प्रज्ञ-
 - महाभूत- पञ्चेमा भूतानि भवन्तीति ह स्माह वाकिशिखायनि: पृथिवी बायुराकाशमापी ज्योतींषि । शां ७, २२ ।

महायश्च-

- १. पञ्च वा इमे महायज्ञाः सतित प्रतायन्ते, सतित सन्तिष्ठन्ते । देवयज्ञः वितृयज्ञो भूतयज्ञो मनुष्ययज्ञो ब्रह्मयज्ञ इति । तैआ २,१०,१ ।
- २. पञ्चैव महायज्ञाः । तान्येव महासत्राणि भूतयज्ञो मनुष्ययज्ञः पितृयज्ञो देवयज्ञौ व्रह्मयज्ञ इति । माश ११,५,६,१॥ [°ज्ञ- अर्काश्वमेध- २ द्र.] ।
- महाराज- राजानं विजितिनमाचक्षते महाराज इति । जै २,२३४।

माहाराज्य- अधैनम् (इन्द्रम्) उद्धायां दिशि मरुतश्चाङ्गिरसञ्च देवाः "अभ्यविज्ञन् "पारमेष्ट्याय माहाराज्यायाऽऽधिपत्यायाऽऽतिष्ठाय । ऐ ८,१४।

महावीर-

- १. असी वै महावीरो योऽसौ (सूर्यः) तपति । कौ ८, ३; ७।
- २. ते देवा अब्रुवन् । महान्बत नो वीरोऽपादिति तस्मान्महावीरः । माश १४, १,१,११।
- रे. महतो वीर्यमपसदिति । तन्महावीरस्य महावीरत्वम् । तैआ ५,१,५।
- थ. महावीर उद्घासितः (प्रवार्यः)। तैआ ५, ११,१।
- ५. शिरो वा एतद्यज्ञस्य यन्महावीरः। कौ ८, ३।
- ६. स एष महावीरो मध्यन्दिनोत्सर्गः । कौ ८,७ ।

महावैश्वामित्र (सामन्-)-

- इन्द्रो वृत्रमहन् । सोऽब्रवीन्महद्वा इदं विश्वामित्रस्याभृदिति । तदेव महावैश्वामित्रस्य महावैश्वामित्रत्वम् । जै ३,१३४ ।
- २. पाप्मान १ हत्वा यदमहीयन्त तत् महावैश्वामित्रस्य महावैश्वामित्रस्वम् । तां १३,६,१२ । महावैष्टम्भ (सामन्)- महावैष्टम्भं ब्रह्मसाम भवत्यन्नाचस्यावरुद्धे । तां १२,४,१९ ।

महाव्याहृति-

- १. कि ए सर्वप्रायश्चित्तिमिति महान्याहतीरेव मघवन्निति। प १, ६।
- २. स तान् पञ्च वेदान् (स्पेवंदं पिशाचवेदमसुरवेदमितिहासवेदं पुराणवेदमिति) अभ्यश्राम्यदम्य-तपत्समतपत्तेभ्यः श्रान्तेभ्यस्तप्तेभ्यः पञ्च महान्याहृतीर्निरमिमीत वृधत् करद् गुहन् महत् तदिति। गो १, १, १०।

महावत-

- १. अत्येतदन्यान्यहान्यहर्यन्महावतम् । तां ५,२,११।
- २. अथ यदेतदर्चिद्धियते तन्मद्वावतं तानि सामानि स साम्नां लोक:। माश १०,५,२,१।
- ३. अथ यन्महाव्रतसुपयन्ति । प्रजापतिमेव देवतां यजन्ते । माश १२,१,३,२१ ।
- अथ ह सा वा एतत् पुरा त्रिर्मद्दानतमुपयन्त्यारम्भणीये ऽ हन् वैषुवते महानतीये । जै २,८ ।
- ५. अन्तो महावतम्। तां ५, ६, १२।
- ६. असं (+वै [जै.]) महाव्रतम् । तैसं ७, ३, ३, २, जै २, ३०३; ३०७; ३१९; ३५४।
- ७. इन्द्रो वे वृत्रं हत्वा महानभवधम्महानभवतम्महावतमभवत्तन्महावतस्य महावतत्वम् ।
 ऐआ १, १, १ ।
- ८. एतं (आत्मानमादिल्यम्) महाव्रते छन्दोगाः (मीमांसन्ते)। शांआ ८, ४; ऐआ ३, २,३।
- ९. एष (अग्निः) एव महांस्तस्यैतद्वं व्रतं तन्महावत **ए सामतः । माश** १०, ४,९, ४।
- २०. तं देवा भूताना एरसं तेजः सम्भृत्य तेनैनं (प्रजापितम्) अभिषज्यन् महानववर्तीति । तन्महावतस्य महावतस्वम् । ते १, २, ६, १ ।
- ११. तस्य (संवत्सरस्य) एष आत्मा यन्मद्दावतम् । शांआ १, १ ।
- १२. ता (दास्यः) यदनुवन्महते वर्तं हराम इति तन् महावतस्य महावतस्यम् ""देवता ह्यस्मिन् (अहनि) प्रमोदन्त । जै २, ४०९ ।

- १३. प्रजापतिर्वाव महा ५ स्तस्यैतद् वतमन्नमेव । तां ४, १०, २।
- १४. प्राण एव महांस्रस्याश्रमेव वर्त तन्महावत र सामतः । माश १०, ४, १, २३।
- १५. बृहद्रथन्तरे (महाव्रतस्य) पक्षी । तां १६,११,११ ।
- १६. महद् व्रतमिति (महतो व्रतमिति) तन्महाव्रतस्य महाव्रतस्यम् । तै १, २,६, ९ ।
- १७. महन्मर्था वर्तं यदिसमिधन्वीदिति तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम् । तो ४, १०,१।
- महाव्रत ए साम्नास् (समुद्रः)। माश ९, ५, २, १२। 26.
- १९. महाव्रतवानन्नाद्यस्थावरुद्ध्यै। तैसं ७, १, १०, ४।
- २०. यज्ञायज्ञीय ५ (साम) ह्येव महावतस्य पुच्छम् । तां ५, १, १८ (तु. तां १६, ११,११)।
- २१. वामदेव्यमात्मा (महात्रतस्य)। तां १६, ११, ११।
- २२, शिरो वा एतद्यज्ञस्य यन्महावतम् । जै २, ३०४ ।
- २३. सर्वाणि हैतानि सामानि यन्महान्नतम् । माश्र १०,१,९,५ ॥ [°त- अन्तरिक्ष-६८; इन्द्र- १५; ऐन्द्र- २४; प्राजापत्य- १०; प्राण- १६० द्र.]। महावतीय-

- १. एष वाव स्वर्गेळोको यन्महाव्रतीयमहः । जै २, ४४ ।
- २. महद्रा ८ इदं वतमभूचेनाय ५ समहास्रेति तसान्महावतीयो (प्रहः) नाम । माश ४,६,४,२।
- ३. विखुवान् वा एतदहर्यन्महावतीयम् । काठ ३३,८ ॥ [°य− प्रजापति−१११; मनस्–५५ द्र.] । महाबीहि- ओषधि- १११ द्र.।

महाहविस-

- १. महाइविद्दोंता (+सप्तदोवूणाम् [तै.])। मे १,९,१; काठ ९,९; क ८,१२; तै ३,१२, ५, २; तैआ ३, ५, १।
- २. महाहतिषा ह वै देवा वृत्रं जन्तुः । माश २, ५, ४, १।

महेन्द्र-

- १. नागतश्रीमहिन्द्रं यजेत, त्रयो वै गतश्रियः ग्रुशुवान् प्रामणी राजन्यस्तेषां महेन्द्रो देवता। तैसं २,५,४,४।
- २. महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेमानं महिमानं गमेयम् । तैसं १,६,२,४।
- ३. महेन्द्रस्याहं देवयज्यया जेहमानं भूमानं गमेयम् । काठ ५,९ ।
- यन्महानिन्द्रोऽभवत्तन्महेद्रस्य महेन्द्रत्वम् । ऐ ३,२१ ।
- सि ५ हो नकुलो ब्याघ्रस्ते महेन्द्राय । काठ ४७,११ ॥ [॰न्द्र- इन्द्र- १६६; १९४ इ.]। महेन्द्रीय- महेन्द्रीयं द्धि नासः श्रीमं दक्षिणा । काठ १५,९ । माहेन्द्र-
- १. माहेन्द्रं दिध वासः भौमं दक्षिणा । मै २, ६, १।
- २. माहेन्द्रे सर्वे कामाः । मै ४,६,८।

महस्-

- १. असी वै (स्वर्गः) लोको महा ९ सि । तस्यादित्या अधिपत्तयः । तै ३, ८, १८, २।
- २. तन्मह इत्युपासीत । महान् भवति । तैआ ९, १०, ३; तैउ ३, १०, ३।

- ३. भूर्भुवः सुवरिति वा एतास्तिस्रो न्याहृतयः। तासामु ह सैतां चतुर्थी माहाचमस्यः प्रवेदयते। मह इति। तद् ब्रह्मः। स आत्माः। अङ्गान्यन्या देवताः। तैआ ७, ५, १; तैउ १,५,१।
- ध. यजुर्वेदो (°द एव [गो,]) महः। गो १,५,१५; माश १२,१,४,९।
- ५. यज्ञो वै देवानां महः। माश १,९,१,११।
- ६. वायुरेव महः "रुद्रा एव महः। गो १,५,१५ (तु. माश १२,३,४,८)।
- पुवर्गो वै लोको महः। तै ३,८,१८,५॥ [°हस्- अध्वर्यु-४; अन्तिरिक्ष-४०; अन्तिरिक्षलोक-३; अन्न- १६४; आजि-; आदित्य- २९२; प्रीष्म- ५; चन्द्रमस्- ८०; त्रिष्टुस्- २१; पंचद्श- १४; प्रयु- १६५; प्रतीची- १३; प्राण- १११; १६०; ब्रह्मन्- १२३ द्र.]।

महिमन् -

- १. प्रजापितवें त्रीन् महिन्नोऽस्जतामि ए वायु ए सूर्यम् । मै ४,२,१२।
- २. प्राणा हि महिमानः। काठ ३७,१६।
- ३. यज्ञो वै महिमा। माश ६,३,१,१८।
- थ. यस्ते अग्नी महिमा यस्ते अप्सु रथे यस्ते महिमा स्तनियत्ती य उ ते वाते यस्ते महिमा तेन संभव रथन्तरं द्रविणस्वन् न एथि। जै १, १२८ (तु. काठ ७, १३; तां ७. ७, १९)।
- ५. राजा महिमा । ते ३,९,१०,१; माश १३,२,११,२॥ [°मन्- देव- ११२ इ.]।

महिष-

- १. अश्निवें महिषः स हीदं जातो महान्त्सवंभैक्णात् । माश ७,३,१,२३।
- २. प्राणा वै महिषाः। माश ६,७,४,५।
- ३. महिषो सृगाणाम् । तैसं ३,४,११,१; काठ २३,१२; तैका १०,१०,१।
- ध. वरुणाय महिषान् (आत्तभते)। मै ३,१४,१०॥ [°ष- अग्नि- २१८; ऋत्विज्- ४ इ.]। महिषी-
 - १. अहिति महिषी । तै ३,९,४,५।
 - २. महिषी दि वाक्। माश ६,५,३,४।
 - ३. यैव प्रथमा विता (भार्या) सा महिषी। माश ६,५,३,९।। [°षी- आदित्य- ९४; २९३; धार्या- ६; पृथिवी- १६२ इ.]।

मही- अदिति- ४३; गो-४४; पृथिवी- ७९;१३३ ह.।

मह्नया- मह्नयामकरोत्तन्मह्नयाः (शक्तर्यः) । तां १३,४,१ ।

मा-

- १. अयं वै (पृथिवी-) लोको मा । अयं हि लोको मित इव । माश ८,१,१,५ ।
- २. मा छन्दस्तत्पृथिभेष्यग्निर्देवता । मै २,११,१४; काठ ३९,४ ॥ [॰मा- अग्नि- १०३; १०५; पृथिवी- ५२ ह.]।

मांस-,>√मांसीय

१. असमु पशोर्मा ५ सम् । माश ७,५,१,४२ ।

- २. महतं वसानोऽवस्थादुदैति (यजमानः) चतुरो मासो न मा ए समभाति न श्चियमुपैति । तां १७,१३,६;१९;१४ ।
- ३. ऋचं साम्नाऽभिलिक्षां गायति । तसाल् लोग्ना स्वचा मांसेन पुरुवोऽभिलिक्षो जायते । ज १,२५९ ।
- एतदुः ह वै परममन्नाद्यं यन्मा ५ सम् । माश ११,७,१,३ ।
- ५. एतेषां पञ्चनां (किम्पुरुषगौरगवयोष्ट्रशरभाणाम्) नाशितस्यम् (मासम्)। अपकान्तमेधा हैते पशवः । माश १, २,३,९ ।
- ६. नभो मा ५ सानि । तैसं ७, ५,२५,१।
- ७. न मा ए समश्रीयात् (ब्राह्मौदनिकस्य रक्षणकर्ता)। न स्त्रियमुपेयात् । यन्मा ए समश्री-यात्। यत्स्त्रियमुपेयात्। निर्वीख्यैः स्यात्। नैनमग्निरुपनमेत्। तै १,१,९,७-८।
- ८. मा ५ स ५ सादनम्। माश ८, १,४,५।
- ९. मासांनि विराट् (छन्दः)। जै २,५८।
- १०. मा ५ सीयन्ति वा आहिताप्रेरप्रयः। गो २,२,९।
- ११. मा ५ सीयन्ति ह वै जुह्नतो यजमानस्याग्नयः । माश ११,७,१,२।
- १२. यत् सामानृचं गायेन्मांसमेव जायेत नास्थि । जै १,२५९ ।
- १३. वारुणं मांसमाग्नेयेनैवास्याग्नेयं निष्क्रीणाति । मै २,५,२ ।
- १४. स होवाचाश्रीय मांसा३ मित्यश्नीमो हीति, कसै कामायेति, चक्षुपश्च प्राणानाञ्चेति । जै ३,२७०॥ [°स- गुग्गुल- १;२; पुरीष- ८ इ.] ।

माघ—माघे वा मा नोऽघं भूदिति । माश १३,८,९,४। मातरिक्वन् —

- १. अथ यहिक्षणतो वाति । मातिरिधैव भूरवा दक्षिणतो वाति । ते २,३,९,५।
- २. अयं वै वायुर्मातरिश्वा योऽयं पवते । माश ६,४,३,४।
- ३. सर्वा दिशोऽनुविवाति । सर्वा दिशोऽनुसंवातीति । स वा एष मातिरश्वैव । तं २,३,९,६ । [°श्वन्— अन्तरिक्ष- २७; प्राण- १६१ द्र.] ।

मातली— मातली कन्यैः (वाद्यधानः)। मै ४,१४,१६।

मात्-

- १. न हि माता पुत्र ५ हिनस्ति न पुत्रो मातरम् । माश ५,२,१,१८ ।
- २. शिशुं माता रेढि, वत्सं वा गौ:। मै १,६,५॥ [°त्- अहत्- १३; आयु- ३; पितृ- ४; पृथवी- ५२; ११७ इ.]।

मातु-देव- मातृदेवो भव। तैआ ७,११,२; तैउ १,११,२। मात्रा-

- १. यहेव मिमीते तसान् मात्रा। माश ३,९,४,८।
- २. विभूमात्रा। मै ३,१२,४।

मादिल (सामन्-)- त (देवाः) एतत् सामापश्यन् । तेनास्तुवत । ततो वै तेषां मद्वान् सोमोऽमवत् सोममदस्यामाधन् । तदेव मादिलस्य मादिलस्य । जै ३, २२२ ।

माधव (मास-)- मधु-६ द्र.। माधुच्छन्दस (सामन्-)-

- १. इद ९ ह्य-वोजसेति माधुच्छन्दसं प्रजापतेर्वा एषा तनुरयातयाम्नी प्रयुज्यते । ता ९, २,१७ ।
- २. माधुच्छन्दसं भवति सामार्षेयवत् स्वर्गाय युज्यते स्वर्गाञ्छोकान्न च्यवते तुष्टुवानः। ता ११,९,६॥ ि॰स- ब्रह्मवर्चसिन्- इ.]।

माध्यन्दिन (पवमान !स्तोत्र-!; सवन-)-

- १. अथ माध्यन्दिने पवमाने ····· सुपर्णोऽसि त्रिष्टुण्डन्दाः ·· । माश १२, ३,४,४ ।
- २. अथ यत्पञ्चदशान्याज्यानि भवन्ति पञ्चदशो माध्यंदिनः (पनमानः), बाहुभ्यामेव तेन पाप्मानमप्रविते । जै २, १३५ ।
- ३. इदं (अन्तरिक्षम्) माध्यंदिनं सवनम् । जै ३, ५०।
- ४. इन्द्रस्य वै मरुःवतो माध्यन्दिन ९ सवनम् । तैसं ७, ५, ७, ३; काठ ३३, ७ ।
- ५. इन्द्रो मरुद्धिः सांविधेन माध्यन्दिने सवने वृत्रमहन् । तैसं ६, ५, ५,१।
- ६. ऊर्वाः (पितरः) माध्यन्दिने (सवने)। ऐ ३४, ७।
- ७. एकादशकपाळान् (पुरोडाशान्) माध्यन्दिने सवने (निर्वपन्ति)। तैसं ७, ५,६, ४।
- ८. एतहै यज्ञस्य स्वर्थे यन्माध्यन्दिन ए सवनम् । तां ७, ४, १।
- ९. तस्य (होतुः) माध्यन्दिनं सवनमायतनम् । जै १, ३४३।
- १०. त्रिच्छन्दा माध्यन्दिनः प्वमानः । ष १, ३।
- ११. त्रिब्द्भो लोके माध्यन्दिने सवने दक्षिणा नीयन्ते । तैसं ६, १, ६, ३।
- १२. त्रैष्ट्रभवार्द्वतो वै माध्यन्दिनः । जै २, ३८३।
- १३. द्वी (स्तोमी) माध्यन्दिन ए सवनं (वहतः), यथा चक्कुरच श्रोत्रं च । तैसं ७, १, १,९ ।
- १४. ही स्तोमी माध्यन्दिनं सवनं वहती यथा च श्रोत्रं च बाहु च तथा तत् । जै १, ६६ ।
- १५. पञ्चहोतारं व्याख्याय माध्यन्दिनेन पवमानेनोद्रायेत्। काठ ९, १४।
- १६. मध्ये सन्तं (सूर्घ्यमीप्सन्ति) माध्यन्दिनेन सवनेन । कौ १८, ९ ।
- १७. सहत्वद्धि साध्यन्दिन ए सवनम् । तां ९, ७, २; १३, ९, २।
- १८. माध्यन्दिन ५ सवनानां तपस्वितमम् । काठ २३, १०।
- १९. रुद्रा एकादशकपालेन माध्यन्दिने सवने (अभिषज्यन्)। ते १, ५, ११, ३।
- २०. रुद्राणां माध्यन्दिनं सवनम् । कौ १६, १; ३०, १; जै ३, ५७; मात ४, ३,५,१।
- २१. रुद्देश्यो माध्यन्दिनं सवनम् (इन्द्रः प्रायच्छत्)। जै २, १३९।
- २२. वहणप्रघासान् माध्यन्दिन " सवनम् (अकुर्वत)। तैसं ३,२,२,३; मै ३, ६,१०,क ३६,४।
- २३ वाजवनमाध्यन्दिनं सवनम् । तां १८, ६, ७।
- २४. श्रतं माध्यंदिने सवने, श्रेष्ठेव वा अनेनेति तस्माच् छ्रितम् । जै २,१५७ (तु. जै १,३५५) ।

२५. सप्तदशपञ्चित एशी (स्तोमी) माध्यदिन ए सवनम् (वहतः)। तां १६, १०, ५।

२६. सप्तदशं माध्यदिनं सवनम्। जै २, १७१ ।

२७. साध्या वै नाम देवा आस ९ स्ते ऽवछिष तृतीयसवनम्माध्यन्दिनेन सवनेन सह स्वगै छोकमायन् । ता ८,३,५; ४, ९ ।

२८. स्वर्गो वै छोको माध्यन्दिनं सवनम् । मै ४, ८,३; गो २, ३,१७ ॥ [°न- अन्तरिक्ष- २८; अन्तरिक्षलोक- ४; आग्नावैष्णव- ९; इन्द्र- ७६;१४७;२२१; इन्द्रिय- ११;१२, ऐन्द्र- २५; ५५; ओजस् १५; काकुम- १; क्षत्र- ४५; चतुरचत्वारिंश- १, त्रिणिधन- १; त्रिष्टुम्- ३३; त्रैष्टुम- ८; दक्षिण,णा- ३; २दक्षिणा- २६; २७; पञ्चदश- १५; पुरोडाश- १९; प्राण- १८४; प्रातःसवन- १; बाईत- ४; महत्- ४५; महत्वतीय- ५ द्र.]।

माध्यम- स (प्राणः) यदिदं सर्वं मध्यतो दश्चे यदिदं किं च, तस्मान्माध्यमास्तस्मान्माध्यमा इत्याचक्षत प्रामेव (प्राणम्) सण्तम् । ऐश्रा २,१,१ ।

मानव- मनु- इ. ।

माजुष-

- १. तद् देवाश्चर्षयश्चोपसमेत्यामुवन् । मेदं दुषदिति । यदमुवन् मेदं दुषदिति तन् मादुषस्य मादुषस्वम् । मादुषं ह वै नामैतत् । तन् मानुषमित्याख्यायते । जे ३, २६३ ।
- २. तस्मान्मानुषऽउदीचीनव १ शामेव शालां वा विमितं वा मिनवन्ति । माश ३,१,१,७ ।
- ३. पशवो मानुषाः। क ४१,६।
- थ. यदब्रुवन्मेदं प्रजापते रेतो दुषदिति तन्मादुषमभवत्तन्मादुषस्य मादुष्त्वं मादुषं ह वै नामै-तचन्मानुषं तन्मादुषं सन्मानुषमित्याचक्षते । ऐ ३,३३ ।
- ५. यम्मन्द्रं मानुषं तत् । तैसं २,५,११,१ (तु. ऐ ३,४; ४, ९)।
- ६. सन्यान्त्रा (नलान्) अग्रे मानुषे निक्रन्तते · किनिष्ठकयोर्वा (नलान्) अग्रे मानुषे निक्रन्तते । काश ४,१,२,३॥ [°ष- उदञ्च- १० इ.] ।

मान्दा- अप्- २०४ इ.।

मामहान- यजमानो वै मामहानः । माश ९,२,३,९ ।

माया- अपुर- २; आपुरी- इ.।

मायु- कोष्ट्र- इ.।

मारण- त्रिरात्रोपोषितः कृष्णचतुर्दैश्या ए शवादङ्कारमाङ्कत्य चतुष्पथे बाधकमिध्ममुपसमाधाय वै भीतकेन खुवेण सर्षपतैलेनाहुतिसहस्रं जुहुयात्सम्मीस्येन यत्र बुश्चशब्दः स्यात्तत्र पुरुषः श्रूलहस्त उत्तिष्ठति । तं त्र्यादमुअहीति हन्त्येनम् । सा ३,६,१२ ।

मारुत- मरुत- इ. ।

मार्गीयव (<मृगयु-)-

- १. देवं वा एतं (पशुपतिम्) मृगयुरिति वदम्त्येतेन (मार्गीयवेण साम्ना) वै स उभयेषां पश्चनाः माधिपत्यमाइनुतोभयेषां पश्चनामाधिपत्यमइनुते मार्गीयवेण तुष्टुवानः । तां १४,१,१२ ।
- २. यन्स्रगयुर्देवोऽपश्यत्तस्मान्मार्गीयविमःबाख्यायते । जै ३, २१२॥ [°व- जराबोधीय-५ इ.]।

मार्जालीय-

- १. यामेन मार्जालीयमुपतिष्ठन्ते पितृलोकमेव तज्जयन्ति । ता ५, ४, ११ ।
- २. शुन्ध्युरसि मार्जालीयः । मै १, २, १२ ॥ [°य- आग्नीधीय- १; २ इ.] ।

मार्तण्ड, मार्ताण्ड-

- १. अविकृत र हाष्टमं (पुत्रमिदितिः) जनयाञ्चकार मार्तण्ड र संदेघो हैवास यावाने-वोध्वेस्तावांस्तियेङ पुरुषसंमित इत्यु हैक ऽ आहुः । मारा ३, १, ३, ३।
- २. स वा इन्द्र ऊर्ध्व एव प्राणमानुदश्रयत मृतमितरमाण्डमवापद्यत, स वाव मार्ताण्डो यस्ये मे मनुष्याः प्रजा । मै १, ६, १२ ।
- ३. स (मार्ताण्डः) वाव विवस्त्रानादित्यः। मै १, ६, १२॥ [ण्ड- अदिति- ५४; आदित्य-३१५ इ.]।

मास्ट्य - यन्मास्ट्य र सुरा वे सा । मै २, ४,२ ॥ [ेस्टय - पाप्मन्- ६ ह.] ।

माष-

- १. अमेध्या वै माषाः। तैसं ५,१,८,१; काठ ३२,७; क ३१, १०।
- २. अयज्ञिया वै माषाः। मै १,४,१०।
- ३. तदु ह स्माहापि बर्कुवांब्णों माषान्मे पचत न वा एतेषा ५ हविर्मृह्णन्तीति। माश १,१,१ १०।
- ध. माषाइच मे तिलाइच मे (यज्ञेन कल्पन्ताम्)। तैसं ४,७,४,२।

माष-तिल- माषतिलौ हेमन्तिशिशाभ्याम् (प्रीणामि) । तैसं ७,२,१०,२।

मास्, स-

- १. अर्ब (उदाना [तां.]) मासाः । काठ २१, १; तां ५,१०, ३।
- २. एष (चन्द्रमाः) मासः। जै २, ३।
- ३. किं नु तेऽस्मासु (मासेषु) इति । इमानि स्थूलानि पर्वाणि । जैउ ३, ५,४,८ ।
- ध. त्रयोदशभिरस्तुवत माक्षा असुज्यन्त, संवत्सरोऽधिपतिरासीत् । तैसं ध, ३, १०, १-२; मै २,८,६।
- ५ त्रि ५ शहै रात्रयो मासः । मै १,१०,८; काठ ३६,२ ।
- ६. त्रिंशन्मासो रात्रयः। काठ ३४,९ (तु. जै २,१०९; ३७७)।
- ७. त्रि १ शिनो मासाः । तैसं ७,५,२०,१।
- ८. दक्षिणात्रतो मासाः । तैसं ५,३,२,४; क ३१,१३।
- ९ पवित्रं पविषयन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरजा इति । प्रतेऽनुवाका अर्दुमासानाञ्च मासा-नाञ्च नामधेयानि । तै ३, १०, १०,३।
- १०. मासाः (संवत्सरस्य) कम्मैकाराः । ते ३,११,१०,३।
- ११. मासा (+ वै धतां.।) रश्मयः । जै १,१३७; तां १४,१२,९।
- १२. मासा वै देवा अभिद्यवः । गो १, ५,२३।
- १३. मासा वै य(या° धतैसं.)) वाः । तैसं ५, ३, ४, ५; काठ १२, १।
- १४. मासा वै वाजाः। तैसं २, ५,७,४।
- १५. मासास्त्वा अपयन्तु । तैआ ४,२६,९ ।

```
१६. मासाः सन्धानानि । तैसं ७.५,२५. १ ।
```

- १७. मासा हवी ५ वि । माश ११, २, ७, ३।
- १८. चन्या मासाः । माश १, ७,२,२६॥ [मास्, स- अयाव- १; अर्धमास- ११; स्रादित्य-२००; दक्षिणा(दिश्-)- २३;३०; पितृ- ८७; दात्यौह- द्र.]।

माहाराज्य- महाराज- द्र.। माहिन- पृथिवी- ५३ द्र.।

माहेन- जमद्रि- ४ द्र.।

मित्र-

- १. अथ यत्र नितरामचैयो भवन्ति तद्ध (अग्निः) मित्रो भवति । काश ३,१,१,१।
 - २. अयं वै वायुर्मित्रो यो Sयं पवते । माश ६,५,४,१४ ।
 - इ. एव वै मित्रस्य पन्था यद्यज्ञः । मै ४,८,२।
 - तशदेवात्र पयस्तन्मित्रस्य, सोम एव वरुणस्य । माश ४,१,४,९ ।
 - ५. ता इमाः प्रजा मित्रण शान्ता बरुणेन विश्वताः । काठ २७,४; क ४२, ४।
 - ६. प्राणो मित्रम् । जैउ ३,१,३,६।
 - ७. मित्रः क्रीतः (सोमः)। तैसं ४,४,९,१।
 - ८. मित्रः (श्रियः) क्षत्रम् (आदत्त) । माश ११,४,३,३ ।
 - ९. मित्रः क्षीरश्रीः (सोमः)। तैसं ४,४,९,१।
 - १०. मित्रः प्रतिख्यातः। काठ ३४,१६।
 - ११. मित्रमहः। मै १,८९।
 - १२. मित्रं मित्रः, कृरं वरुणः। काठ ७,११।
 - १३. सिन्नस्त्वा पदि बङ्गातु । काठ २, ५; क १,९७ ।
 - १४. मित्रस्य गर्भः (नवमी [तैसं., काठ ५३,११])। तैसं ५,७,२१,१; काठ ५३,११;५६,१।
 - १५. मित्रस्य भागोऽसि वरुणस्याऽऽधिप्त्यं, दिवो वृष्टिर्वाताः स्पृता (वर्ततः स्पृत मि.) एकवि ५ शः स्तोमः। तैसं ४,३,९,१; मै २,८,५।
 - १६. मित्रस्य श्रद्धा (पली) । तैआ ३,९,२।
- १७. मित्रस्य सङ्गवः (कालविशेषः)। ते १,५,३,९।
- १८. मित्रः सत्यानाम् (अधिपतिः) । तैसं १,८,१०,२; ३,४,५,१ (तु. तै ३,११,४,१) ।
- १९. मित्रः (एवैनम्) सत्यानाम् (सुत्रते)। ते १,७,४,९।
- २०. मित्राय पुलीकयान् (आलभते)। मै ३, १४, २।
- २१. मित्राय सत्यस्य पतये (चर्च निवंपेत्)। मै २, ६,६।
- २२. मित्राय संस्थायाऽऽम्बानां चरुम् (निर्वपति)। तैसं १, ८, १०, १।
- २३. मित्रेण वा इमाः प्रजाइशान्ता वस्रणेन विष्टताः । काठ २५,१०; क ५०,३।
- २४. मित्रेणेव यज्ञस्य स्विष्ट ५ शमयति । ते १, २, ५, ३।

- २५. मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम् । काठ २३, १२; ३५, १९ ।
- मित्रो वै यज्ञस्य शान्तिः। काठ ३५, १९; क ४८, १७।
- मित्रो वै यज्ञस्य स्विष्टं गृह्णाति, वरुणो दुरिष्टम् । काठ २९,४; जै २,२३०। 29.
- मित्रो वै शिवो देवानाम् । तैसं ५, १, ६, १, ६, १,७,६ । 2%
- २९. मित्रोऽसि सुरोवः। काठ १५, ८; तै १, ८, १६, २।
- य (अर्द्धमासः) आपूर्यते स मित्रः । तां २५, १०, १०। 30.
- ३१. यहा S ईजानस्य स्विष्टं भवति मित्रो sस्य तद् गृह्णाति । माश ४, ५, १, ६ ।
- ३२. यद्वे यज्ञः सन्तिष्ठते, मित्रोऽस्य स्त्रिष्टं युवते वरुणो दुरिष्टम् । मै ४,८,६।
- ३३. यज्ञवमे ऽहन्प्रवृज्यते । मित्रो मूत्वा त्रिवृत इमाँ छोकानेति । तैआ ५, १२, २।
- ३४. यो (अर्धमासः) ऽपचीयते स मित्रः । माश २, ४, ४, १८ ।
- ३५. सत्यं वै मित्रः । मै ४, ३, ९।
- ३६. स मित्रो जनवीन्मित्रो उहमस्मि, नाह १ (वृत्रम्) हनिष्यामीति। "तस्मात् (मित्रात्) पशवो ऽपाकामन्मित्रः सन्नदुहा इति । मै ४, ५, ८।
- ३७. सर्वस्य होव मित्रो मित्रम् । माश ५, ३, २, ७॥ [॰त्र- अप्नि- ३३३; अनुष्टुम्- ६; १६; श्रनूराधा- २; श्रहन्- ७; उपवक्तृ-२; क्षत्र- ८२; ८७; गौर- २; त्रिवृत्-४०; दिव्-१८; प्राण- १८५;२४५; बृहती- ३१; ब्रह्मन्- १०१; ११४; मद्गु- द्र.]।

मित्र-गुप्त- ते हेमे लोका मित्रगुप्तास्तस्मादेषां लोकानां न किञ्चन मीयते । माश ६, ५,४,१४। मित्र-मुख- गन्धर्व- १३ इ.।

मित्राबृहस्पति- मित्राबृहस्पती वै यज्ञपथः । माश ५,३,२,४।

मेत्राबार्हस्पत्य- मैत्राबार्हस्पत्या धूम्रळलामास्तूपराः । काठ ४९, १ ।

मित्रावरुण-

- १. आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गन्यूतिमुचतम् । मध्वा रजा ९ सि सुकत् । तैसं १, ८, २२, ३; मै ४, ११, २; काठ ४,१६।
- २ आविन्नी मित्रावरुणावृतावृधी i तैसं १, ८, १२, २।
- ३. उदीचीमातिष्ठानुष्टुप्त्वा छन्दसामवत्वेकविष् शः स्रोमो वैराज ए साम, मित्रावरुणौ देवता, पुष्टं द्विणम्। मै २, ६, १०।
- थ. एतं (मित्रावरणम्) प्रह १ (देवाः) सहागृह्ण १ स्ते मित्रेणैव वरुणमशमयन् वरुणेन मित्रं ता इसाः प्रजा मिन्नेण शान्ता वरुणेन विष्टताः । काठ २७, ४ ।
- ५. एतद्वै मित्रावरुणयोः स्वं हिवर्यरपयस्या । कौ १८,१२ ।
- ६. एती (मित्रावरुणी) वर्षस्येशाते । काठ ११, १०।
- गोसंखवी वै मित्रावरुणी । की १८, १३।
- भद्रा नो मित्रावरुणा धृतव्रता । काठसंक दे १:११।
- ९. मित्रावरूणयोधैनुरुत्तरस्यामुत्तरवेद्यादश्रोण्यामासस्रा । काठ ३४, १५ ।
- १०. मित्रावरुणयोर्धुवेण धर्मणा ब्रह्मवर्नि स्वाः पर्यूहामि । तैसं १,३,३,२ ।
- ११, मित्रावरुणयोवींर्येण मरुतामोजसा" पाहि । तैसं १,८,१४,२।

- १२. मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनिष्म । तैसं १,८,१५,१; काठ १५,८।
- १३. मित्रावरुणा ऊरुभ्याम् (प्रीणामि)। मै ३,१५,६।
- १४. मित्रावरुणाभ्यां त्वेष ते योनिर्ऋतायुभ्यां स्वा (गृह्णाति) । तैसं १,४,५,९।
- १५. मित्रावरुणाभ्यां नमः पङ्क्यै नमस्त्रिणवत्रयस्त्रि ए शाभ्यां नमश्शाकररैवताभ्यां नमो हेमन्तिशिशाभ्यां नम ऊर्ध्वायै दिशे नम उदानाय नमो विष्णवे नमः । काठ ५१,५।
- १६. मित्रावरुणाभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकवि ए शाभ्यां वैराजाभ्यां ए शारदाभ्यां पयस्या (श्साम् [मै.])। मै ३,१५,१०; काठ ४५,१०।
- १७ मित्रावरुणावेव मैत्रावरुणावास्ताम्। जै ३,३७४।
- १८. मित्रावरूणौ गच्छ स्वाहेत्याह, प्रजास्वेव प्रजातासु प्राणापानौ दधाति । तैसं ६,४,१,२-३।
- १९. मित्रावरुणी त्वा बृष्ट्यावताम् । मारा १,८,३,१२ ।
- २०. मित्रावरुणौ धतवतौ । मै २,६,९।
- २१. मित्रावरुणौ ध्रुवेण धर्मणेति, मित्रमेवैनां दाधार, वरुणः कल्पयति । मै ३,८,९ ।
- २२. मित्रावरुणौ श्रोणिभ्याम् [॰णीभ्याम् ।तैसं । (प्रीणामि)]। तैसं । ५,७,१५,१; काठ ५३,५।
- २३. यज्ञमुख ५ वै मित्रावरूणी यज्ञमुखमापः। मै ४,५,२।
- २४. यद् द्वितीयमस्त्रवत् (वषट्कारकृते गायत्र्यादिशरक्छेदे) तन्मित्रावस्त्रणा उपागृङ्कीता ए सा था द्विरूपा (गौः) साऽभवत्तस्मात् सा मैत्रावस्त्रणी । काठ १३,८।
- २५. या वां मित्रावरणा ओजस्या तनूः "या वां मित्रावरुणौ सहस्या तनूः या वां मित्रावरुणौ यातव्या तनूः या वां मित्रावरुणौ सक्षस्या तनूः या वां मित्रावरुणो कोजस्या सहस्या यातव्या रक्षस्या तन् स्वया वामविधान। तथेमममुममौक्तम ५ हसः। मै २, १,१ (तु. काठ ११,११)॥ [॰ण- अनुष्टुम् २९; ५४; अनूवन्थ्या- १; अप् १०९; २०६; अपान- २०; अर्धमास- १; १०; अश्विन् १२; अहन् १२; अहोरात्र- २३;३६; आशिस् ४; आश्रुति-; उत्तरतस् १२; १३; उदीची- ७; १२; १३; ऋतसदस् -; कपोत -; क्षत्र- ७७; गोआयुस् १; धावापृथिवी- १७; धर्मन ३; धातृ ४;२१; धिष्य ११; धेनु १२; १७; नितान १; पयस्या ३; प्राण १८५; प्राणापान ४; १३; १७; २२; २३; प्राणोदान ५; बाहु ७ द्र]।

मित्रावरुण-नेत्र- उत्तरासद्-; उत्तरात्सद्- द्र.। मैत्रावरुण-

- १. एकविंशं मैत्रावरुणस्य । जै २,२२४ ।
- २. ऐन्द्रावारुणं मैत्रावरुणस्य स्तोत्रम् । काठ ३४,१६ ।
- ३. ऐन्द्रावारुणं मैत्रावरणस्योक्यं भवति । गो २,४,१४ ।
- चक्कुश्च मनइच मैत्रावरुणः । काठ २७,५; क ४२, ५; ऐ २,२६ ।
- ५. तस्मान्मैत्रावरुणो वामदेवान प्रच्यवते । गो २,३,२३ ।
- ६. पयस्यां मैत्रावरूणस्य (पात्रेऽवदधाति)। काठ २७,५।
- ७. प्रणेता वा एव होत्रकाणां यन्मैत्राबरुण: । ऐ ६,६; गो २,५,१२।
- ८. मनो मैत्रावरुणः। माश १२,८,२,२३।

- ९. मैत्रावरुणः पञ्चदशपक्षेण बृहतोद्गायति । इमं तद् बाहुं प्रतिद्धाति । जै २,४०७ ।
- **१०. मैत्रावरुणमेककपाछं निर्वपेद् वशायै काछे ।** तैसं २,२,९,७।
- ११. मैत्रावरुणमेककपालमनुनिर्वपति । काठ १०,१।
- १२. मैत्रावरुणो हि पुरस्ताद् ऋत्विग्भ्यो वाचं विभजति, तामृत्विजो यजमाने प्रतिष्ठापयन्ति । तैसं ६,१,४,२।
- १३. यज्ञो वे मैत्रावरुणः । कौ १३, २।
- १४. वशा मैत्रावरुणस्य वशं मा नयादिति । मै ४, ४, ८।
- १५. वशां मैत्रावरुणाय (दर्शात) । तैसं १,८,१८,१; तै १,८,२,४।
- १६. शाकरं (पृष्ठम्) मैत्रावरुणस्य । कौ २५,११।
- १७. शितिर को उन्यतिश्वितरन्ध्रस्तमन्तशितिरन्ध्रस्ते मैत्रावरुणाः । काठ ४९, ३ ।
- १८. षड्भिमैंत्रावरुणै: (पश्चिमि:) शरदि (यजते)। माश १३, ५, ४, २८॥ [°ण- अप्नि- ३३८; अध्वर्यु १; अन्तरिक्ष ६९; गायत्र २६; गायत्री १०२; चक्षुस् १७; दक्षकतु -; दक्षिणतस् २३; पञ्चदश १६; पयस्या ४; आह्मण ५८; मनस् ५२; मित्रावरुण १७ इ.]।

मैत्रावरुण-सामन्- वामदेव्यं मैत्रावरुणसाम भवति । माश १३,३,३,४। मैत्रावरुणाग्र- आमयाविन्- १६ दः।

मैत्रावरुणी-

- १. पृषती क्षुद्रपृषती स्थूलपृषती ता मैत्रावरुण्यः । मै ३,१३,३ ।
- २. यदा न कश्चन रसः पर्यक्षिष्यत तत एषा मैत्रावरुणी वशा समभवत्तसादेषा न प्रजायते। माश ४, ५, १, ९।
- ३. वशा मैत्रावरुण्यः। मै ३, १३,९।
- ध. सा हि मैत्रावरुणी यहशा। मारा ५, ५, १, ११।। [॰गी- अनूबन्ध्या- ३; आमिक्षा- ४; ५; उदीची- २; पयस्या- ५; प्रजाकाम- २; मित्रावरुण- २४ इ.]।

मैत्र-

- १. आखुस्सुजया शयाण्डकस्ते मेन्नाः । काठ ४७, ४ ।
- २. मैत्रं वा सहः।ते १, ७, १०, १।
- ३. मैत्रं वै ऋतं (पयः), वारुणं प्रतिधुक्। काठ २७, ४; क ४२, ४।
- थ. मैन १ शरो गृहीतम् (पयः)। मै १, ८, १०।
- ५. मैत्र ९ इवेतमालभेत वारुणं कृष्णमपां चौषधीना ९ सन्धावत्तकामः''' तावेव (मित्रावरुणी), अस्मा (यजमानाय) असं प्रयच्छतः । तैसं २, १, ९, २।
- ६. मैत्र ए रवेतमालभेत संप्रामे संयत्ते समयकामः । तैसं २, १, ८, ४ ।
- ७. मैत्रं: शरोगृद्दीतः (प्रवार्यः)। तैआ ५,११, ४।
- ८. मैत्रो दीक्षितस्समृद्यै। काठ २३, १।
- ९. मैत्रो नत्रकपालः (पुरोडाशः)। तो २१, १०, २३।
- १०. मैत्रो ब्राह्मणो वारुणो राजन्यः । काठ २७, ४; क ४२, ४ ।
- ११. मैत्रो वै दक्षिणः वारुणः सब्यः। ते १, ७, १०,१।

- १२. यच् शीतं तेन मैत्र ४, यत् तसं तेन वारुणम् । मै ४, ५,८।
- १३. यन लोहितं न सुवर्णं (ज्योतिः) तन्मैत्रम् । मै १, ८, ६ (तु. काठ ६,७) ।
- १४. वरुण्यं वा ऽ एतचन्मथितम् (आज्यम्)। अथैतन्मैत्रं यःस्वयमुद्तिम् । माश ५, ३,२,६ ।
- १५. वरुण्या वा ऽ एता ओपधयो याः कृष्टे जायन्ते ऽ थैते मैत्रा यसाम्बाः । माश ५,३,३,८ ।
- १६. वरुण्यो वा ८ एष यो ८फ़िना श्रुतो ८थेष मैत्रो य उत्मणा श्रुतः । माश ५, ३, २, ८।
- १७. शार्गः सृजयः शयाण्डकस्ते मैत्राः । मै ३, १४, १४ ॥ [॰त्र- ऋमि- ४८९; अस्त- १७; अस्त- १८ इ.]।

मैत्री-

- १. अन्यतएनीमैंत्रीः । मै ३, १३, ९ ।
- २. तिस्रो रोहिण्यो वशा मैत्र्यः । काठ ४९, २ ।
- ३. मैत्री वै सत्छा (इषीका)। वारुणी परिशीर्णा। काठ २३, १।
- ४. वरुण्या वाऽएषा (शाखा) या परशुवृक्णायेषा मैत्री (शाखा) या स्वयम्प्रशीर्णा। माश ५, ३, २, ५।। [°त्री- अप- २०८ द्र.]।

मिथुन-

- अर्दे सु हैतदात्मनो यन्मिथुनम् । यदा वै सह मिथुनेन, अथ सर्वो ऽथ कृत्स्नः, कृत्स्नताये । माश ८, ७, २, ३ ।
- २. तद्यथा हैवेदं मानुषस्य मिथुनस्यान्तं गत्वा संविद इव भवति । माश १०, ५, २, १९ ।
- रे. तसावः कश्च मिथुनमुपप्रैति गन्धं चैव स रूपं कामयते । माश ९, ४, १, ४।
- थ. धेन्वा वै घृतं पयो ऽ नडुहस्तण्डुलास्तन्मिथुनम् । मै ३, ६, १ ।
- ५. धेन्वे वा एतद्वेतो यदाज्यमनडुदस्तण्डुला मिथुनादेवासी चक्षुः प्रजनयति । तैसं २, २,९,४ ।
- ६. माता पिता पुत्रस्तदेव तिनमधुनमुल्बं गर्भी जरायु तदेव तिनमथुनम् । तैसं ६, ५, ६, ३।
- ७. मिथुन १ वा अभीच पत्नीइच । मै ४, ७,४।
- ८. मिथुनं वा नापश्च पयश्च । मै १, ८, ३।
- ९. मिथुनं वै घृतं च सोमइच। मै ४, ७,४।
- १०. मिथुनं वे दिध च पयरच, यत् स ए सृष्टं मण्डमिव मस्तिव परीव दृदशे गर्भ एव सः। काठ ३६, १।
- ११. मिथुनं वै पशवः (स्वादु Lऐआ.J) । ऐ ४,२१; ५,१६-१९; ऐआ १,३, ४।
- १२. मिथुनं चक्षुः (प्राणापानी काठ ३६, २।)। मै २,१,७; काठ १०,१; ३६,२।
- १३. मिथुनमिव मरीचयो भूयासम् । ऐआ ५, १, १।
- १४. यथा वे पुरुषः खियमुपेत्य (? भुपैति), ततस्त्रिगुणान्मिश्वनात् परिमध्यमानात् पुरुषाद्वितः सम्भवति । काठसंक १८:६-७ ।
- १५. यद् वेदेन वेदिं संमाष्टिं, मिथुनमेव करोति । काठ ३१,१२।
- १६. यद्वेदो (१ºदम्) वेद्या ५ स्तृणाति, मिथुनमेवावरून्द्धे । क ४७, ११ ।
- १७. वाग्व सरखती पशवः पूषा मिथुन वाक् च पशवइच । काठ ३५, २०।

१८. ब्युद्धं वा s एतन्मिथुनं यदन्यः पश्यति । मारा ४, ६, ७, ९ ।

१९. स्त्री वे मेखला, पुमान् योक्त्रम् । मिथुनमेव यज्ञमुखे विपर्यूहित प्रजननाय । क ३६,१ ।

[°न- अभि- ६०६; अनडुह्- ११; अहोरात्र- २४; द्यावापृथिनी- १८; द्वन्द्व- २; पृषदाज्य१; प्रजनन- ४; प्रजा- १६; प्रजाकाम- १; प्रजाति- १; प्राण- ५७; मधु- २६ द्व.]।

मिथुन-त्व-

- मितिरिक्त एव वा तन्न्यूनं द्वित न्यूने वा ऽितिरिक्तं मिथुनरवाय प्रजननाय । जै १,३५६ ।
- २. उपा ५ शु यजित मिथुनत्वाय । तैसं ६, ६, ७,३ ।
- ३. मिथुनस्वायैव सारस्वती (मेषी)। मै ४, ७, ८।

मिथुन-योनि- मिथुनयोनयः प्रजाः । काठ ३६, २।

√िमश्च् इमं यज्ञं मिमिक्षतामितीमं यज्ञमवतामित्येतत् । माश्र ७, ५, १, १०। मुख-

१. मुखं वे वायन्यम् (पात्रम्)। मै ४, ५,७।

२. मुखं साम्नः (प्रस्तोता)। जै १,८५॥ [°ख- अप्नि- १४१; १६५; ६०८; ६०९; आह्वनीय- २८; उत्तरवेदि- १५; गायत्री- १०१; त्रिवृत्- ११;४१; प्रतीक-; ब्राह्मण-५६ द्र.]।

मुखतस् त्रिकृत्- ४९; प्राण- २४६; ब्रह्मवर्चसितर- इ.।

मुख्य- या मुख्यास्ताः पुरस्तादुपदधास्या अस्य मुख्यो जायते य एवं वेद । काठ २१, १।

मुज-

१. यज्ञिया हि मुझाः । माश १२, ८, ३,६।

२. योनिर्मुक्षाः । माश ६, ६, २, १५ ॥ [°क्ष- अप्ति- १३°; ६६६; ७५६; ऊर्ज्- ९ इ.]।

मुद्- ओषधि- ३४ इ. ।

मुनि- शम इत्यरण्ये मुनयः। तैआ १०, ६२,१।

सुन्ययनयश्च- स एव सर्वकामस्य यज्ञः । की ४, १०।

मुस्क- अप्सरस्- १ इ. ।

मुष्कर-

- १. एव वे प्रजनियता यन्मुक्तरः । माश ३, ७,२,८ ।
- २. प्रजननं वे मुक्करः। माश ५, १, ३, १०।

मुष्टि- राष्ट्रं मुष्टिः । तै ३, ९, ७, ५; माश १३, २, ९, ७; ।

मुसल- उल्लंबल- इ.।

मुहूर्त-

- १. अथ यरक्षुद्राः सन्त इमॉलोकानाप्रयन्ति तसात् (मुहूर्ताः) लोकम्पृणा (इष्टकाः)। मारा १०,४, २,१४।
- २. चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताभिशस्तानुमन्तेति एते ऽनुवाका सुहूर्तानां नामधेयानि । तै ३, १०, १०, ३।

- ३. ळोकम्प्रणाभिर् (इष्टकाभिः) मुहूर्तान् (आप्नोति)। माश १०,४,३,९२।
- थ. स (प्रजापितः) पञ्चदशाह्नो रूपाण्यपश्यदात्मनस्तन्त्रो सुहूर्ताँ छोकम्पृणाः पञ्चदशैव रात्रेस्त-चन्सुहु त्रायन्ते तसान्सुहूर्ताः । माश १०, ४, २, १८।

मूर्धन्-

- १. एष वै मुर्घी य एष (सूर्य:) तपति । माश १३, ४, १, १३।
- २. मुर्धन्याकाशम् (प्रजापतिरावेशयत्) । शांका ११, १।
- ३. सूर्घांस्य विपतेश एनसुपवल्हेतेसि । माश ११, ४, १, ९ ।
- ध. मुर्घा हृद्ये (श्रितः)। तै ३, १०, ८, ९।
- ५. यहै ब्रह्मचारिन् ! प्राणमत्यप्रचयः । मूर्थां ते ज्यपतिष्यत् । ते ३, १०, ९, ५ (तु. माश ११, ६,३,११; १४,६,६,१) ।
- ६. स यो ह तन्नाइनीयाद्वा भच्चयेद्वा मूर्घा हास्य विपतेत् । माश ३, ६,१,२३। [°र्घन् दिव्-६०; देवयजन - २; द्रोणकलश - १०; ११; प्रजापति - १५३; २२०; बृहस्पति - २८ द्र.]।
- मूल (नक्षत्र-) निर्ऋतिदेवता, मूलं नक्षत्रम् । काठ ३९. १३।। [°ल निर्ऋति २० इ.]।
 मूल-वर्हणी मूलमेशामवृक्षामेति । तन्मूलवर्हणी । त १,५,२,८।। [णी निर्ऋति १५ इ.]
 -/म
 - १. म्रियन्त इव वा एते ये मृताय कुर्वन्तीति । जे १, ३४५ ।
 - २. यदा वै ताम्यत्यथ म्रियते । जै ३. ७९ ।

सूग- चन्द्रमस्- ७५; महिष- ३ द्र. ।

सृगयु- पशुपति- ४ इ. ।

स्रा-व्याध- य उ एव सृगव्याधः स (रुद्रः) उ एव सः । ऐ ३,३३ ।

स्रगशीर्ष (नक्षत्र)-

- १. सृगशीर्ष नक्षत्र ए सोमो देवता । तैसं ४, ४, १०, १।
- २. स (सोम:) एत ९ सोमाय मृगशीर्षाय इयामाकं चरं पयसि निरपवत् । ततो वै स कोष-भीना ९ राज्यमभ्यजयत् । तै ३, १, ४, ३।
- ३. सोमो राजा मृगशीर्षेण भागन्। ते ३, १, १, १ ॥ [र्ष प्रजापति २७; २८९ इ.]।

सृत्वन-; मृत्पात्र- मृद्- इ.।

सृत्यु-

- १. अधेत एव मृत्यवो यदग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः । ते इ पुरुषं जायमानमेव मृत्युपार्शेरिभि-द्धति । जैउ ४, ७, १, १-२ ।
- २. अपानान्मृत्युः । ऐआ २, ४, १; ऐउ १, १, ४।
- ३. अर्ध्वमूलमवान्छाखं वृक्षं यो वेद सम्प्रति । न स जातु जनः श्रद्दध्यान् मृत्युर्मा मारया-दिति । तैआ १, ११, ५ ।
- धः एष एव मृत्युः। य एव (सूर्यः) तपिता मात्रा २, ३, ३, ७। (तु. मात्रा १०,५,१,४)।

- ५. एष वै मृत्युर्यत्संवत्सरः। एष हि मत्यानामहोरात्राभ्यामायुः क्षिणोत्यथ न्नियन्ते । माश १०, ४. ३. १।
- ६. एष ह वा अन्त्यो मृत्युर्यदहन् नंष्ट्रः शार्दूळस्तस्करः । जै १, ३०१-३०२ ।
- ७. परमेष्ठिना मृत्युः (=मृत्युमन्वाभवत्)। काठ ३५, १५।
- ८. मृत्युरग्निः। काठ २१, ७।
- ९. मृत्युरिति वा अहमेतम् (शब्दस्थं पुरुषम्) उपासे । शांआ ६, १४; कौउ ४, १४।
- १०. मृत्युवे यमः। मै २ ५, ६; ३. ४, ६; ४, ४, २।
- ११. सृत्युवै सर्पनामानि (मन्त्रविशेषाः) मे ३, २, ६।
- १२. मृत्युर्वे स्वपनः '''तसाद्यो म्रियतं तमाहुदीर्घं स्वप्नमस्वाप्सीरिति । काठसंक ५०:४-५ ।
- १३. मृत्युः शमिता । तां २५. १८, ४।
- १४. मृत्योः पर्दं योपयन्तो यदैम द्राघीय आयुः । तैआ ६, १०, २।
- १५. मृत्योर्वा एतद्रृपं यद् व्याघ्रः । मै ४, ४, ४ ।
- १६. यद वै किंचेदमस्मिन् लोक आत्मन्वत् तद्ध सर्वं मृत्युरेवाभिन्यादाय तिष्ठति । स यो ह स मृत्युरसंवतसर एव सः । तस्य हर्तव एव मुखानि । जै १, २४६ ।
- १७. यद् वीणायां गीयते यन्तृत्यते यद् वृथाचर्यते सा मृत्योः सेनास । जै २, ६९ ।
- १८. यमस्य समिद्धि मृत्योर्मा पाहि। काठ ६, ९।
- १९. ये ते पाशा एकशतं मृत्यो मर्त्याय हन्तवे । ता ५ स्ते यज्ञस्य मायया सर्वानवयजामहे । काठ ३८. १३
- २०. यो मृत्योर्बिनीयात् तस्मा एतां प्राजापत्या ९ शतकृष्णलां (इष्टिम्) निर्वपेत् ···स (प्रजापितः) एवास्मिन् (यजमाने) भायुर्दधाति, ··· शतायुः पुरुषः श्रतेन्द्रियः । तैसं २, ३,२,१ ।
- २१. शब्दे (संवत्सरो [जै.]) मृत्युः । जै २, ३५०; शांक्षा ६, २; कौउ ४, २।
- २२. स एव एव मृत्युः । य एव एतस्मिन्य ण्डले पुरुषो यश्चायं दक्षिणे ऽक्षन्पुरुषस्तस्य हैतस्य हृदये पादावितहती ती हैतदाच्छिद्योत्कामित स यदोत्कामत्यथ हैतत्पुरुषो स्नियते । माश १०, ७, २,१३।
- २३. स समुद्रादमुस्यत स मुन्युरभवत्तं वा एतं मुन्युं सन्तं मृत्युरित्याचक्षते परोक्षण परोन्निप्रया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः । गो १, १,७।
- २४. स होबाच व्यासः पाराक्षर्यः विद्युद्धधमेवाहं सृत्युमैच्छमिति । तैआ १, ९, २ ।

 [°त्यु अग्नि २२०; ४४२; ६१०; ६१९; ६६५; ७३९; ७६२; अजिर १; अत्यत् –;
 अनन्त १; अपान ४२; श्रमृत २०; अक्षनया ३; अक्षनाया २; अद्विन ३५;
 असित ४; आदित्य १४; १८७; ऋतु ९०; छन्दस् ६५; छाया ३; तमस् २;
 देवता १२; धातृ १७; परमेष्ठिन १३; पाप्म न १३; पुरुष ३२; प्रजा ४; प्रजापित –
 ३९; प्रद्यु १; २; प्राणापान १४; बृहती २; भ्रूणहत्या –; मनुष्य २३ द्र.] ।

मृत्यु-बन्धु - यावन्तो वै मृत्युवन्धवस्तेषां यम आधिपत्यं परीयाय । तैसं ५, १, ८, १-२ । मृत्यु-मुख- एकपदामभ्यकन्दत् । ततो वयांश्यस्जत मृत्युमुखान्य् उ एव । जै ३,३८१ । मृत्यु-संयुत- पृथिवी- १६४ इ. ।

मृद्- मृदं बस्वैं: (प्रीणामि) । काठ ५३, १॥ [मृद्- पृथिवी - १७१; फेन - इ.]।

मृत्खन- मृत्खनः (खाताभूमिः, गर्तः) करुण्यतमः । तैआ ५, २, ८।

मृत्पात्र- पितृदेवला- १ इ.।

मृत्मय- ब्राह्मणो मृत्मयेन न पिवेद्सुर्या वाचात्मानं नेत् स ५ सृजा इति तद्य एव ५ विद्वान-मृत्पात्रपो भवत्युजितमेव वाच उपैति । मै २, ५,९।

मृध्- पापान्- १; ९; १४ इ.।

मृष्ट- मृष्टोऽसि इब्यसूदनः । मै १.२.१२।

मेखला-

- १. ऊर्वे मेखला। क ३६, १।
- २. तथोऽएवैष एतां (मेखलाम्) मध्यत बात्मन ऊर्जं धत्ते समाप्ति तया समाप्तोति । माश ३, 2,9,901
- ३. मेखका पु ९ सो भवति, योक्त्र ९ स्त्रियाः । काठ २३.४; क ३६,९ ।
- **४. यच्छरमयी मेखला भवति (+तामेवोर्जमालभत । ऊर्ग्वें मेखला Lकाठ.**J) । तैसं ६,१,३,३-४; काठ ५३,४।
- ५. बच्चो वै मेखला। काठ २३,४।
- ६. सा (मेखला) वै शाणी भवति। माश ३,२,१,११॥ [°ळा- दीक्षित- २२ द्र.]। मेघ- मेघो हविधानं यज्ञस्य । तैआ २,१४,१।

मेदस्- मेदो वै मेधः । माश ३,८,४,६ ।

मेध-

- १. पुरुषं वै देवाः पशुमालभन्त तस्मादालब्धान्मेध उदाक्रामत्सोऽश्वं प्राविशत्तेऽ श्र मालभन्त ... ते गामालभन्त ... स (मेघो देवैः) अनुगतो बीहिरभवत् । ऐ २,८।
- २. मेधो वा आज्यम्। तै ३,९,१२,१।
- ३. सर्वेषां वाऽएष पश्नां मेघो यद् बीहियवी । माश ३.८,३,१॥ [°ध- अल- १६६; पश्च- २०५; पुरोडाश- १६; मेदस्- द्र.]।

मेधपति- यजमानो (+वै [कौ.]) मेधपतिः । ऐ २,६; कौ १०,४॥ [॰ति- देवता- ५;२५ द्र.] । मेधा- आ मां मेधा सुरभिर्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या। ऊर्जस्वती पयसा पिन्वमाना सा मां मेघा सुप्रतीका जुषताम् । तैआ १०,४२,९॥ [॰घा- ऋप्रि- ३८४; अप्सरी-; छन्दस्- १९; मनस्- ४४ इ.]।

मेधातिथि- इन्द्र- २८६; ३२७ द्र.।

मधातिथ-(सामन्-)

- १. एतेन वै मेघातिथिः काण्वो विभि॰दुकाद्वयूध्नीर्गा उदस्तत पञ्चनामवस्द्वयै मैघातिर्थं क्रियते। तां १५,१०,११।
- २ तदेवत्पञ्चनामुत्सृष्टिः साम ""यु मेघातिथिरपश्यत् तस्मान्मेधातिथमित्याख्यायते । जै ३,२३६॥ [°थ- पशु- ६४ द्र.]।

मेध्य,ध्या-

- १. पृथिच्या वै मेध्यं चामेध्यं च ब्युदकामत्। मै ४,१,१०; काठ ३१,८।
- २. मेध्या वा आपः । मारा १,१,१,१; ३,१,२,१० ॥ [°ध्य उदीचीन- इ.] ।

मेध्य-त्व- सुश्रतः कार्यो मेध्यत्वाय । मै ४,१,९।

मेनका - मेनका च सहजन्या चाप्सरसौ । मै २,८,१०॥ [°का- इन्द्र- ३७०; बावापृथिवी-२७ इ.]।

मेना- इन्द्र- ३७१ द्र.।

मेनि-

- १. ता वा एता अङ्गिरसां जामयो यन्मेनयः । गो १,१,९ ।
- २. मेनिर्ह्यदक्षिणः (यज्ञः)। मै २,४,५।

मेष-

- १. मेष ५ सरस्वत्ये स्वाहा । मै ३,११,२।
- २. मेषस्त्वा पचतैरवतु । तैसं ७,४,१२,१; काठ ४४,१ ।
- ३. स हि प्रत्यक्षं वरुणस्य पशुर्यन्मेषः। मारा २,५,२,१६।
- ध. सारस्वतं मेषम् (आलभते)। तैसं १,८,२१,२; तै १.८,५,६॥ [°ष- इन्द्र-३२७;३३७ द्र]। मेषी-
- १. मेषी सारस्वती । मै ४,७,८ (तु. काठ ८,१)।
- २. यत्र सरस्वत्या मेच्या हविषः प्रिया धामानि । काठ १८,२१ ।
- रे. सारस्वतीं मेवीम् (+आङमेत यो वाची गृहीतः [म.])। मै २,५,२; काठ १२,१२।
- सारस्वती मेथ्यधसाद्धन्वोः । मै ३,१३,२ ॥ [॰को त्रतिरात्र १४ द्र.] ।

मेहन- तस्माद छायामि च धीवेदिम च मेहेत् । जै २, ३७० ।

म्रोचत- आदिल- १८७ इ.।

म्लेच्छ- तेऽसुरा आत्तवचसो हेऽलवो हेऽलव इति वदन्तः परावसूष्टः। तत्रैतामपि वाचमृदुः उपजिज्ञास्या ५ स म्लेच्छस्तस्मास ब्राह्मणो म्लेच्छिदसुर्या हैसा वाक्। मारा ३,२,१,२३-२४।

य

यक्तन् चक्रत् सविता। माश १२, ९, १, १५॥ [°क्कत्- भव- २ इ.]। यकन्- हरिमाणं यक्ना (प्रीणामि)। तैसं ५, ७, २३, १; काठ ५३,१३। यक्ष-

- १. यक्षमिव चक्षुषः प्रियो वो भूयासम् । मं १,७, १४।
- २. स यो हैते ब्रह्मणी महती यक्षे वेद महद्भैव यक्षं भवति । माश ११, २, ३, ५। [°क्ष- ब्रह्मन्- ४३ ह.]।

यक्स- वरुणो वा एतं गृह्णाति यं ब्येमानं यक्ष्मो गृह्णाति । काठ १३, ६॥ । °६म- ओषधि- ५५;६९ इ.]।

यजत्र- यजत्रमिति यज्ञियमित्येतत् । माश ६, ६, ३,९॥ [°त्र- देवता- २२ द्र.]।

यजमान-

- १. अन्तरा हविर्धानं च सदश्च यजमानस्य (लोकः) । मै ४, ६, ५ ।
- २. अरण्ये तिस्रो (रात्रीर्यजमानः) वसति । जै २, १८२; ता १६, ६, ३।
- ३. भात्मा यजमानस्याप्रीः। क ४१, ७।
- थ. शात्मा वै यज्ञस्य यजमानो S ङ्गान्यृत्विजः । माश ९. ५, २, १६ ।
- ५. उत्तरो हि यजमानः । काठ २५, ५ ।
- ६. एतद् यजमानस्याऽऽयतनं यद् वेदिः : तैसं १, ७, ५, २-३।
- एष वै कामो यजमानस्य यदनार्त उद्दर्च गच्छति । तैसं ३, ४, ३, ६ ।
- ८. एष वै यजमानो यत्सोमः (यद्यूपः ।तै १, ३, ७, ३।) । तै १, ३, ३, ५,७,३।
- ९. स्वङ्मा ५ स ५ स्नारवस्थि मजा। एतमेव तत्पञ्चधाविद्वितमात्मानं वरुणपाशान्मुञ्जति (यजमानः)। ते १, ५, ९, ७।
- १०. द्वयक्षरो वषट्कारो द्विपाद्यजमानः। तैसं २, ६, २, ६।
- ११. न यजमान रिष्यसि न सुन्वान न देवयो । काठ ११,१२ ।
- १२. निषादेषु तिस्रो (रात्रीर्यजमानः) वसति । तां १६, ६, ७।
- १३ 'प्र तिद्विष्णुस्तवते वीर्येणे' ति त्रीन् प्रक्रमान् यजमानं प्राञ्चं प्रक्रमयति, विष्णुमेवैनं (यजमानम्)भृतिममां छोकान् गमयति । काठ २५,८।
- १४. यजमानः पञ्चमी (चितिः), प्रजा पुरीषम् । तसं ५, ६, १०, २।
- १५. यजमानः सुम्नयुः (सुचः [तै.])। तैसं २,५,७,३; तै ३,३,६,३; (तु. माश १,४,१,२१)।
- १६. यजमानो वा एककपालः । मै १, १०, ७; काठ ३६, १ ।
- १७. यजमानो वा ८ एव निदानेन यसूपः । माश ३, ७, १, ११।
- १८. यजमानो वै मामहानः (यज्ञः [ऐ.]) । ऐ १, २८; माश ९,२,३,९ (तु. माश १३,२,२,१)।
- १९. यजमानो वै यज्ञपतिः। मै १, ४, ६; काठ ३२, २; माश १,१,२,१२;२,२,८; ७,१,११।
- २०. यजमानो वै यूपः । काठ २९, ८; ऐ २, ३; माश १३, २,६, ९।
- २१. यजमानो वै स्वे यज्ञ ऽ इन्द्रः। माश ८, ५, ३, ८।
- २२. यजमानो वै इच्यदातिः । माश १, ४, १, २४।
- २३. यजमानो हिवः (यूपः [मै.; काठ ६, ६; क ४१,४]) । मै १, ८,७; काठ ६, ४; क ४, ३ ।
- २४. यजमानो हि यज्ञपतिः (सूक्तम् छि.) । ऐ ६, ९; माश ४, २, २, १०।
- २५. यज्ञं यजमानः (अनु प्रतितिष्ठति)। तैसं ५, १, ३, १।
- २६. यज्ञात्मा यजमानः। क ४१, ७।
- २७. यज्ञो यजमानस्य (शर्म)। मै ३, ६, ६।
- २८. यज्ञो वै यजमानः। जै १,२५९; ३,३०३।
- २९. यद्यजते तद्यजमानः। माश ३, २, १, १७।

- ३०. यां वै काञ्च यज्ञ ८ ऋत्विज ८ भाशिषमाशासते यजमानस्येव सा । माश १, ९,१,२९ ।
- ३१. वृको यजमानः (ध्यायति)। मै २, ३,९; काठ १२, १०।
- ३२. वैद्यावो (संवत्सरो ध्माशः)) यजमानः । काठ २३, ३; माश ११,२, ७,३२ (तु. क ३५,९)।
- ३३. सं यज्ञपतिराशिषेत्याशिषैव यजमान ए समर्धयति । क ४१, ६ ।
- ३४. सत्याः सन्तु यजमानस्य कामाः । तैसं ३, ४, २, २; ४, २,३,४; काठ ३८, १२।
- ३५. स ह सर्वतन्त्रेव यजमानो ऽ सुध्मिँक्लोके सम्भवति य एवं विद्वान्निष्कीत्या यजते । माश ११, १, ८, ६।
- ३६. स्वेश्वेवास्येषु (असुराः) जुद्धतश्चेहते ऽतिमानेनैव पराबभूदुः "अथ देवाः । अन्यो ऽन्यस्मिन्नेव जुद्धतश्चेहस्तेश्यः प्रजापितरात्मानं प्रद्ती, यज्ञो हैषामास, यज्ञो हि देवानामन्नम् "तस्मादाहुः प्रजापितर्यज्ञ इति "स (यजमानः) यद् व्रतसुपैति यथैव तत्प्रजापितदेवेश्य आत्मानं प्रायच्छदेवमेवैष (यजमानः) एतदेवेश्य आत्मानं प्रयछति, हिवर्द्धेष देवानां भविति । यज्ञेनैवैतद्देवेश्य आत्मानं निष्क्रीणीते । माश ११, १, ८, १-६ ॥ [°न- अप्नि- ४२५;६१५;६१६; अप्निष्ठा-; अध्वर्युपात्र-; अपान- १९; आग्नेय- ४३; आघार- ३; आत्मन- २१; आह्वनीय- २९; आह्वनीयभाज्-; इन्दु- २; इन्द्र- १५०; १८७; २३५;२६४; उदान- ५; ऋच्- १४; ऐन्द्र- ३४; जुट्ट- १४; त्वच्ट्ट- ५; दाश्वस्-; द्विपाद्- ३; द्वियजुस्- १; पिक्कि- २८; पत्रचदश- २६; पत्नी- ३; पशु- २५६-२५८; पुरोडाश- १७; प्रजा- ७८; ७९; प्रजापित- २९; २२४; प्रस्तर- २; ३; प्रस्तावप्रतिहार-; प्राण- १६१; मनस्- ४५; मास- २; मेधपति- इ.]।

यजमान-काम- ब्रह्मसामन्- द्र.।

यजमानच्छन्दस- यजमानच्छन्दसं द्विपदा (ऋक्)। कौ १७, २॥ [°स- रिष्णह्- १५; पिक्त- २० इ.]।

यजमानदेवत्य,त्या-

- १. तानि हैतानि (आज्यानि) यजमानदेवस्यान्येव । माश १, ६, १, २०।
- २. यजमानदेवत्या वपा। तै ३.९,१०,१।
- ३. यजमानदेवस्यो वै यूपः । तै ३, ९, ५, २ ॥ [°स्य,स्या- जुहू- १३ द्र.] ।

यजमान-भाग- यज्ञो (यजमानो) यजमानभागः । ऐ ७, २६३ (तु. मै १, ४,६)।

यजमान-लोक- पुरुष- ११९ इ ।

यजमानायतन- आहवनीय- ३१ द्र.।

यजुस्-

- १. अध्य य एव एतस्मिन्मण्डले पुरुवः सो ऽ झिस्तानि यजू ५ वि स यजुवां लोकः । मारा १०, ५, २, १।
- २. अदा वै तराराजुः। माश १३, ८, २, ७।
- ३. अष्टी (बृहतीसहस्राणि ८०००×३६=२८८००० अक्षराणि) यजुषाम् । मारा १०,४,२,२४।
- ५, एष (वायुः) हि यक्नेवेद ए सर्वं जनयस्येतं यन्तमिदमनु प्रजायते तस्माद्वायुरेव यजुः।

- अयमेवाकाशो जुः। यदिदमन्तरिक्षमेत ५ ह्याकाशमनु जवते तदेतचजुर्वायुश्चान्तरिक्षं च यच जूश्च तस्माचजुः। माश १०, ३, ५, १-२।
- ६. तत्पत्नी (मनुपत्नी) यर्जुर्वदम्ती प्रत्यपद्यतः । तस्या द्यां वागातिष्ठत् । तस्या वदन्त्या यावन्ती-ऽ सुरा उपाष्ट्रण्व १ स्ते पराऽ भवन् । क ४६, ४ ।
- ७. तद् (ब्रह्म) यजुरित्युपासीत, सर्वाणि हास्मै भूतानि श्रेष्ट्रयाय युज्यन्ते । शांका ४, ६; कौउ २, ६।
- ८. तसायज् ५ वि निरुक्तानि सन्त्यनिरुक्तानि । माश ४, ६, ७, १७।
- ९. तस्य(यमस्य)पितरो विशः · · यजू ५ षि वेदः · · यजुषामनुवाकं व्याचक्षाण इवानुद्रवेत् । माश १३, ४, ३, ६।
- १०. तस्य (यज्ञस्य) या त्रिया तन्त्रासीत् तया (स यज्ञः) यज्ञः प्राविशत् , तस्माधजुषो नोच्चैः कीर्तियितव्यं यज्ञस्य प्रियां तन्त्रमुदूर्णोत्यब्रह्मवर्चसी भवति नग्नभावुकः । काठ २३, २ ।
- ११. नीडं वा एतद्यज्ञस्य क्रियते यद्यजुषा क्रियते । काठ २९, १; क ४५, ३।
- १२. मनो यजूंबि (अनुदीक्षन्ताम्)। जै २,५६।
- १३. यजुरित्येष (पुरुषः) हीद ए सर्व युनिक । माश १०, ५, २,२०।
- १४. यजुर्भिर्यजन्ति । काठसंक २७: १।
- १५. यजुर्भी रायस्पोषे समिवा मदेम । काठ २, ४।
- १६. यजुभ्यों ऽधि विष्णुम् (प्रजापतिरस्रजत)। ते २, ३, २,४।
- १७. यजुषां वा एतद्वृर्वं यत् तार्प्याणि विषीव्यन्ति । काठ १२, ४।
- १८. यजुषा च वा बाहुत्या च यज्ञः सन्ततो यधजुर्वदक्षाहुति जुहोति, यजुषा चैवाहुत्या च यज्ञ ५ सन्तनोति । मै ४, ७, ७ ।
- १९. यजुषा शस्त्राय (गृह्यते)। क ४५, ३।
- २०. यजुषा ह वै देवा अग्रे यज्ञं तेनिरे ऽथ 5 चांथ साम्ना । माश ४, ६, ७, १३।
- २१. यजुस्तस्माद् (यज्ञात्) भजायतः। काठसंक १००:२१।
- २२. यजू ९ वि विष्णुः (स्वभागरूपेणाभजत)। माश ४, ६, ७, ३।
- २३. यजो ह वै नामैतद्यसजुरिति । माश ४, ६, ७, १३।
- २४. यदेव (दक्षिणनेत्रस्य) ताम्रमिव बश्रुरिव तद्यजुषाम् (रूपम्)। जैउ ४, ११, ३, १२।
- २५. यद् यजू ५ वि (ऋषयोऽध्यगीवत) घृताहुतयः (ता अभवन्)। तैआ २, ९, २।
- २६. या वा अस्य (यज्ञस्य) प्रिया तनुरासीत् तया (यज्ञः) यजुरश्रयत । मै ३, ६, ५।
- २७. त्रीहिमयमेवाग्ने पिण्डमधिश्रयति, तद्यजुषा ५ रूपम् । माश ५, ५, ५, ९ ।
- २८. स एव एव बजुः । एव हीदं सर्वं जरयतीव । जै ३,३७९ ।
- २९. स (प्रजापतिः) यर्जूव्येव हिङ्कारमकरोत् । जैउ १, ३, ३, ३ ।
- ३०. सुवरिति यजु १ वि । तैआ ७, ५, २; तैड १, ५, २ ।
- ३१. स्तोमः मे यजुश्च मे (यज्ञेन कलेपेताम्) ! तैसं ४, ७, ९, १ ॥ [°जुस्- अग्नि- १४५; १४६; अन्तरिक्ष- ९; २९; १३०; अन्तरिक्षलोक- १३; अन्न- ५२; ४५; अपान- ४३; आदित्य- १८; ११७; आदित्यस्थ-; आध्वर्यन- २; आज्ञिस्- ३; उर्वाग्च- ७; ऋन्- १४;

४८; कास- १६; १क्टब्ण- १; तार्प्य- ४; ५; दक्षिण,णा- २८; नामन्- ३; प्राण- ९३; १८६; ब्रह्मन्- ६१; ८०;९०; भुवस् ५; मज्जन्- ४; मनस् २; २९ इ.]।

यजुर्निधन- घतरचुनिधन- २ द्र. । यजुर्नेद-

- इचे त्वोर्जे त्वा वायवस्था देवो वः सविता प्रार्पयतु श्रेष्ठतमाय कर्मण इत्येवप्रादिं कृत्वा यज्ञेंदमधीयते । गो १, १, २९ ।
- २. मनो वै यजुर्वेदः। माश ७, ३, १,४०।
- ३. यजुर्वेदे (सूर्यः) तिष्ठति मध्ये अहः। तै ३, १२,९, १।
- ध. यजुर्वेदो वायोः (उदैत्)। जै १, ३५७ (तु. माश ११,५,८, ३)॥ [°द- अन्तिरक्ष- १२६; अन्तिरक्षलोक- ३; क्षत्रिय- २२: भुवस् २; मनस्- ४६; महस्- ४ इ.]।

यजुष्टस् आग्नीध्र- १ द.।

यजुष्मत-> °ती (इष्टका-)-

- १ मजानो ज्योतिस्तद्धि यजुष्मतीना ५ रूपम् माश १०, २, ६,१८।
- २. यजुष्मतीभिरहान्यर्धमासान्मासानृत्र् (आप्नोति)। माश १०, ४,३, १२।
- ३. यजुष्मत्यो ज्योतिस्तद्वयह्वा ५ रूपम् । माश१०,२,६,१७॥ [°ती-अन ३५; मनुष्य-२३ इ.] । याजुष-> याजुषी- सर्वा गतिर्याजुषी हैव शक्षत् । तै ३, १२, ९, १।

यश्च-

- १. अग्नीषोमीयः पशुस्त्रीणि सवनानि, वशानुबन्ध्या तेन पाङ्कः (यज्ञः)। क ४५, २।
- २. अजातो वै पुरुषः, स वै यज्ञेनैव जायते। मै ३, ६, ७।
- ३. अजातो ह वै तावत्पुरुषो यावन यजते, स यज्ञेनैव जायते । जैउ ३, ३, ४, ८।
- ध. अथ जीणि वै यज्ञस्येन्द्रियाणि । अध्वर्युहीता ब्रह्मा । तै १, ८, ६, ६।
- ५. अडक्षिणेन हि वा अयं यज्ञेन यजतेऽथ न वसीयान् भवति । मै १, ४, १३।
- ६. भन्तः खलु वा एव यज्ञस्य यद् दशममहः । तैसं ७, २, ८, ५।
- ७. अमुतः प्रदानाद्धि मनुष्या यज्ञमुपजीवन्ति । मै १, १०,६ (तु. मै १, ६,१३) ।
- ८ अयं यज्ञो वर्धतां गोभिरहवैः । काठ ३५, ३।
- श्रयं वै (वाव [जैड.]) यज्ञो यो ऽयं (वायुः) पवते । ऐ ५, ३३; माश १,९,२,२८; २,१,४,२१; ध्रु४,४,१३; ११,१,२,३ (तु. मै १,४,९;३,६,८;गो १,३,२;४,९; जैंड ३,४,२,१)।
- १०. अवानं वा अनु यज्ञं रक्षा एसि जिघा एसिन्ति। क ४१, ६।
- ११. असुरेषु वै यज्ञ आसीत्तं देवास्तूब्णी ए होमेनावृक्षत । तैसं ६, ३, ७, २ ।
- १२. अहुतो ऽ यं यज्ञो अप्येतु देवान् । काठ ३५, ५; क ४८, ६ (तु. काठ ३४, १९) ।
- १३. आत्मा यज्ञसाद्रायणः। काठ २७, ९।
- १४. आत्मा वै यज्ञः। मारा ६, २, १, ७।
- १५. इन्द्रे ह वा अग्रे यज्ञ कास । जै २, १३९ ।
- १६. इमं यज्ञं प सप्ततन्तुं …(दधातु) । मै १,७,१; काठ ३४, १९।
- १७. इष्टो यज्ञो मृगुभिद्रंविणोदा यतिभिराज्ञीर्दा वसुभिराज्ञीर्वा ५ अधर्वभिः । क २९, ६ ।

- १८. इष्ट्या वाष्ट्रायणेन वा पञ्चना वा सोमेन वा पूर्णमासे वामावस्थायां वा यजेत । क ६, ६।
- १९. उत्तरतउपचारो हि यज्ञः। माश ८, ६, १, १९।
- २०. अर्ध्वावा एते स्वर्गलोकं रोहन्ति ये यजन्ते । जै १, १७३; ३, ३०४।
- २१. ऋतेरक्षा वै यज्ञः। ऐ २, ७।
- २२. एतच्छिरो यज्ञस्य यद्विषुवान् । कौ २६, १ ।
- २३. एतद वै यज्ञस्याच्युतं यद् वामदेव्यम् (साम)। जै २, ४२४।
- २४. एतद्वै यज्ञस्य शिरो यन्मन्त्रवान्ब्रह्मौदनः । गो १, २, १६।
- २५. एतद्वे यज्ञस्य समृदं यद्भूपसमृदं यत्कमं क्रियमाणमृगभिवदत्ति । ऐ १, ४;१३; १६; १७।
- २६. एताभिर् (मूर्भुवःस्वरिति व्याहृतिभिः) एनं (यज्ञम्) भिषज्याधिति (प्रजापतिर्देवानुवाच) । जै १, ३५८ ।
- २७. एतावानु व यज्ञो यावत्येषा त्रयी विद्यैतया दि त्रय्या विद्यया यज्ञं तन्वते । काश ७,५,३,८।
- २८. एतावान्वै तर्हि यज्ञ आसीद्गिनहोत्रं दर्शपौर्णमासौ चातुर्मास्यानि । मै ३, ६, १० ।
- २९. एतावान् वै सर्वो यज्ञो यावन्त एते पञ्च s त्विंजो (द्वावध्वर्यू , प्रस्तोता, उद्गाता प्रतिहर्ता) भवन्ति । माश ४, २, ५, ४ ।
- ३०. एतेन (आश्रयणाख्येन) वै देवाः यज्ञेनेष्ट्वोभयीनामोषधीनां याश्च मनुष्या उपजीवन्ति याश्च पश्चः कृत्यामिव त्वद्विषमिव त्वद्वपज्ञष्तुम्ततः आश्चन्मनुष्या आलिशन्त पश्चः। माश २, ४, ३, ११।
- ३१. एते वै यज्ञा वागन्ता ये यज्ञायज्ञीयान्ताः । तां ८, ६, १३।
- ३२. एतैहांत्र (यहे) उभयेरथों भवति यहेवैश्व ब्राह्मणैश्व । माश ३, ३, ४, २०।
- ३३. एष वै यज्ञो यद्भिः। माश २, १, ४, १९।
- ३४. एष ह वै यजमानस्यामुन्मिल्लोकऽभारमा भवति यद्यक्तः। स ह सर्वतन्त्रेव यजमानो-ऽमुन्मिल्लोके सम्भवति य एवं विद्वान्निष्क्रीत्या यजते । माक्ष ११, १, ८, ६।
- ३५. एषा वै यज्ञस्य द्वार् यदन्तराप्तीधं च चात्वालं च । जे १,८४।
- ३६. किमु स यज्ञेन यजेत, यो गामिव यज्ञं न दुहीत, (यज्ञः) सुदोहतरो हि गोः। मै १, ४, ५ (तु. काठ ३२,२)।
- ३७. किमुस यज्ञेन यजेत, यो यज्ञस्य सम्भारान्न विद्यात्। मै ३, ६, ४। 🗢
- रे८. कुरु।यमिव द्योतद्यज्ञे क्रियते यत्पैतुदारवाः परिधयो गुग्गुलूर्णास्तुकाः सुगंधितेजनानीति । ऐ १, २८।
- ३९. केशा वेदः (यज्ञस्य)। मै १, ४,८।
- ४०. क्रामिव वा एतद्यज्ञे क्रियेत यदम्रा अग्नि जुह्वति । मै ३, ९, ५।
- **४१. गांतु विस्वेति यज्ञं विस्वेत्येवैतदाह** । माश १, ९,२, २८, ४,४,४,१३ ।
- ४२. गायत्री वै यज्ञस्य प्रमा, त्रिष्टुबिभमा, जगती परिमा, ऽनुष्टुबुन्मा एतानि वै छन्दा ए सि यर्ज वहन्ति। मै १, ४, ११।
- धरे. इतेन स्वं (जातवेद:) तनुवो वर्धयस्य स्वाहाकृत ए हविरदन्तु देवा: । तैसं ३, १, ४, ५ ।

- ४४. चत्वारो वरा देया ब्रह्मण उद्गात्रे होत्रे ऽध्वर्यवे, एते (ब्रह्मादयः) वै यज्ञस्य इन्द्राः। काठ ३५, १६।
- ४५. जागत एष यज्ञः । जै २, २८५ l
- ४६. जाताय नमो जनिष्यमाणाय नम इति यज्ञायैव दक्षिणायै च नमस्करोति। काठसंक १२२:५; ६।
- धक. तं (यज्ञं देवाः) विष्णा भविन्दन् दशमे । मै ४, ४, ७।
- ४८. तं (यज्ञम्) वेद्यामन्वविन्दन् । ऐ रे, ९ ।
- ४९. तदाहुर्यदूध्वों यज्ञस्तायेत देवा एव जीवेयुर्न मनुष्याः । यदर्वाङ् तायेत मनुष्या एव जीवेयुर्-नै देवा इति । क्ष्वेश्च ह वै यज्ञस्तायतेऽर्वाङ् चायो ह तिर्यङ् । सर्वा एव दिश इति ब्यात् । जै १,२५८ ।
- ५०. तद् यत् प्रच्छेयुः का देवता संस्तुतो यज्ञो भवतीति, विशुदिति ह श्रूयात् । जै ३, ३४० ।
- ५१. तद्यदेनेन (यज्ञेन विष्णुना) इमा एसर्वा ए (पृथिवीम्) समविन्दन्त तसाद्वेदिनीम । माश १, २, ५, ७।
- ५२. तहै सर्व एव यज्ञो नौः स्वर्ग्या। मारा ४, २, ५, १०।
- ५३. तं (विश्वकर्माणम्) दिश्याभिर् (इष्टकामिर्येज्ञः) उपैत्, ता उपाधत्त, ता दिशोऽभवत् । तैसं ५,७,५,४-५ ।
- ५४. तस्माद्य्येतहें वमेवैतेवेंदैर्यर्जं तन्वते । यजुर्भिरेवामेऽथर्ग्भिरथ सामभिः । मारा ५,५,५,५ ।
- ५५. तस्य (यज्ञस्य) या प्रिया तनूरासीत्तया यजुः प्राविशत् । काठ २३,२ ।
- ५६. तस्य वा एतस्य यज्ञस्य मेघो हिवर्धानं विद्युदिग्नर्वर्षे ए हिवस्तनयित्तुर्वेषट्कारो यदवस्फूर्जित सोऽनुवषट्कारो वायुरात्माऽमावास्या स्विष्टकृत् । तैआ २, १४,१ ।
- ५७. तान् (यज्ञान् प्रजापितः) उदमिमीत । यावदिनहोत्रमासीत्तावानग्निष्टोमो यावती पौर्णमासी त्तावानुक्थ्यो, यावत्यमावास्या तावानितरात्रः । तसं १,६,९,१ ।
- ५८. तासु (प्रजासु) एक एवधीं यो यजते, स देवानां भोगाय भवति। तैसं ६,५,६,२।
- ५९. ते वे पञ्चान्यद् भूत्वा पञ्चान्यद् भूत्वा कल्पेतामाहावश्च हिंकारश्च प्रस्तावश्च प्रथमा च ऋगुद्रीयश्च मध्यमा च प्रतिहारश्चोत्तमा च निधनञ्च वषट्कारश्च ते यत्पञ्चान्यद् भूत्वा पञ्चान्यद् भूत्वा कल्पेतां तस्मादाहुः पाङ्को यज्ञः । ऐ ३, २३; गो २, ३,२०।
- ६०. त्रयिब ९ शत् तन्तवो यान्वितन्वत इमं यज्ञ ५ स्वधया ये ददन्ते । काठ ३४,१९ ।
- ६१. त्रिवुत्प्रायणा हि यज्ञास्त्रिवृदुदयनाः । माश २, ३,४,१७।
- ६२. त्रिवृद्धि (त्र्यावृद्धि [तैआ.]) यज्ञः । माश १, १, ४, २३; २,५,१४; ३, २,१,३९; तैआ ५,४,२;११ ।
- ६३. त्रिषवणो यज्ञः। जै १,३००; २,२००; ४३१।
- ६४. त्रीणि ह वै यज्ञस्योदराणि गायत्री बृहस्यतुद्धप् । जै १,३११ ।
- ६५. दश चमसा दश चमसाध्वर्यवो दश दश चमसानभिता आ दशमात् पुरुवादन्वाषष्टे समृद्ये दशसमृद्धो होष यज्ञः। मै ४,४,७।
- ६६. दब ते सनुवो यज्ञ यज्ञियाः। तै ३,७,५,१९।

- ६७. दुहे यज्ञं सुदुघामिव धेनुम्। काठ ३१,१४।
- ६८. द्यावापृथिवी वै यज्ञस्य प्रतिष्ठा । काठ ३५,१८; क ४८,१६ ।
- ६९. शावापृथिव्योहिं यज्ञ उपश्चितः। तेसं २, ६, ९, ५।
- ७०. द्विहै वै यजमानो जायते मिथुनादन्यज्जायते यज्ञादन्यत्। तद्यन् मिथुनाज्ञायते तदस्मै लोकाय जायते। अथ यद्यज्ञाज्ञायते तद्मुक्मै लोकाय जायते। जै १, २५९।
- ७१. ध्रवाया एव सर्वी यज्ञः प्रभवति । माश १, ३, २, २ ।
- ७२. नर्चा न यजुषा पङ्क्तिराप्यते ऽथ किं यज्ञस्य पाङ्क्तत्विमिति ? धानाः, करम्भः, परिवापः, पुरोडाग्नः , पयस्या तेन पङ्क्तिराप्यते, तद्यज्ञस्य पाङ्कत्वम् । तैसं ६,५, ११,४-५ ।
- ७३. न वै धानाभिन मन्थेन यज्ञो यदेष पुरोडाशस्तेन यज्ञः (+ क्रियते [काठ.])। मै १,१% १७; काठ ३६,११।
- ७४. ना ऽदक्षिणेन यज्ञेन यजेत । काश २, २, १, १८।
- ७५. नाभिर्वा एषा यज्ञस्य यद्दोता । काठ २६, १।
- ७६. नासामा यज्ञो ऽस्ति । माश १, ४, १, १ ।
- ७७. पङ्क्तिप्रायणो वै यज्ञः पङ्क्त्युरयनः । तैसं २, ६, १०, ४।
- ७८. पञ्चसवनो वै यज्ञस्त्रीणि सवनान्यवसृथो अनुबन्ध्या सवनानां पञ्चमी । मै ४, ८, ४।
- ७९. परोऽक्षं यज्ञः । माश ३, १,३,२५ ।
- ८०. पवित्रे स्थो वैष्णस्यी, इति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञिये स्थ इत्येवैतदाह। माश १, १,३,९।
- ८१. पुरुषो वै यज्ञस्तस्य भिर एव हविर्धानं मुखमाहवनीय उदरं सदः, अन्तरुक्थानि, बाहू मार्ज्जालीयश्चाभीष्रीयश्च, या इमा देवतास्तेऽन्तःसदसं धिष्णयाः, प्रतिष्ठे गाहैपत्यव्रत-श्रपणाविति । गो २,५,४ (तु. कौ १७,७) ।
- ८२. पुरुषो वै यज्ञस्तेनेदं सर्वं भितम् । माश १०,२,१,२।
- ८३. प्रजापतिर्यज्ञानस्जताक्षिहोत्रं चाक्षिटोमं च, पौर्णमासी चोक्थ्यं चामावास्यां चातिरात्रं च । तैसं १, ६, ९, ९ ।
- ८४. प्रजास्तृष्ट्वा सो (प्रजापतिः) ऽकामयत यज्ञ ९ सुजेयेति स एत ५ सप्तहोतारमपश्यत् तेन यज्ञमस्जत । काठ ९,१६ ।
- ८५. प्राणैक यज्ञस्तायते । जै २,४३१ ।
- ८६. प्राणो धूमः (यज्ञस्य)। माश ६,५,३,८।
- ८७. ब्रह्मणा यज्ञस्यात निष्कियते । क ३६,२ ।
- ८८. मनवा हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति । तैसं ५,१,३,२।
- ८९. मनो (+वै यज्ञस्य Lऐ.]) मैत्रावरुणः । ऐ २, ५,२६; २८; माश १२,८,२,२३।
- ९०. मृगधम्भी (पलायनशीताः) वै यज्ञः । ता ६,७,१० ।
- ९१. यजुषा च वा भाहुत्या च यज्ञः सन्ततो यग्नजुर्वेदन्नाहुति जुहोति, यजुषा चैवाहुत्या यज्ञ ५ संतनोति । मै ४,७,७ ।
- ९२. यजुवा ह वै देवा अग्रे यज्ञं तेनिरेऽधऽचीध साम्ना । माश ४,६,७,१३।
- ९३. यज्ञं यज्ञायज्ञियेनेडा वा इदं सर्व "प्राप । मै ४,२,२।

- ९४. यज्ञं वावास्मे (इन्याय) तत् (वीर्यम्) प्रायच्छत् । काठ १२,३ ।
- ९५. यज्ञ ५ ह्येवेद ५ सर्वमनु । माश ३,६,३,१ ।
- ९६. यज्ञ एव सविता। गो १,१,३३: जैउ ४,१२,१,७।
- ९७. यज्ञमाहुर्भुवनस्य नाभिम् । तैसं ७,४,१८,२; काठ ४४,७ :
- ९८. यज्ञस्य (चक्षुषा) देवाः (विषश्यन्ति) । तैसं २,२,९,३ ।
- ९९ यज्ञस्य शीर्षेच्छन्नस्य (रसो व्यक्षरस्स) पितृनगच्छत्। माश १४,२,२,११।
- १००. यज्ञस्याऽऽत्मा यजमानः श्रद्धा पत्नी शरीरमिध्ममुरो वेदिलोमानि बाहेर्वेदः शिखा हृद्यं यूपः काम आज्यं मन्युः पञ्चस्तपोऽग्निर्दमः शमयिता दक्षिणा वाग्घोता प्राण उद्गाता चश्चरध्वर्युर्मनो ब्रह्मा श्रोत्रमग्नीद् यावद् श्रियते सा दीक्षा यदश्नाति तद्धविर्यत् पिबति तदस्य सोमपानं यद्भनते तदुपसदो यत्संचरत्युपविशत्युत्तिष्ठते च स प्रवग्यों यन्मुखं तदाहवनीयो या व्याहृतिराहु तिर्यदस्य विज्ञानं तज्जुहोति यत्सायंप्रातरित्त तत्समिधं यत्प्रातमध्यन्दिन ए सायं च तानि सवनानि ये अहोरात्रे ते दर्शपूर्णमासौ येऽर्धमासाइच मासाइच ते चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पञ्चबन्धा ये संवत्सराइच परिवत्सराइच ते ऽ हर्गणाः सर्ववेदसं वा एतत्सत्रं यन्मरणं तदवसृथः। एतद्वै जरामर्यमग्निनहोत्र सत्त्रम्। तैआ १०, ६४, १।
- १०१. यज्ञस्यैतद्तिरिच्यते यद् यूपस्यातिरिच्यते । क ४१, २ ।
- १०२. यज्ञस्सोमो राजा। जै १, २५९।
- १०३. यज्ञायज्ञीयं वाव यज्ञस्य ऊधः । तस्यैते स्तना गायत्रं (+च [जै १, ३४०]) स्थन्तरं च, बृहच वामदेव्यं च । जै १, १७३; ३०४ ।
- १०४. यज्ञेन भ्रातृच्यमपनुद्ते । क ३९, ५।
- १०५. यंत्रनैव यज्ञ ९ सन्तनोति । तैसं ३, २, ६, ४।
- १०६. यज्ञो दक्षिणायाम् (प्रतिष्ठितः) । काठ ३४,१६।
- १०७. यज्ञो देवाक्षिगाति । तैसं २, ५, ७, ४।
- १०८. यज्ञो देवेभ्यो निलायत विष्णू रूपं कृत्वा स पृथिवीं प्राविशत् । तैसं ६, २, ४, २।
- १०९. यज्ञो यद्ग्रे व्यभवत् स त्रेधा व्यभवत् , स वा ऋ३ क्ष्वेव तृतीयेनाश्रयत, सामसु तृतीयेन, यजुःषु तृतीयेन । या वा अस्य प्रिया तन्रासीत् तया यजुरश्रयत । मै ३, ६,५।
- ११०. यज्ञो रथः (विकङ्कतः [माञ्च.])। काठ २३, ६; माञ १४, १, २, ५।
- १११. यज्ञो वा अग्निः। जै २, २३०।
- ११२. यज्ञो वा अवति (°तिः [जै.])। जै १,७०; तां ६, ४, ५।
- ११३. यज्ञो वाव देवरथः । तस्य बहिष्पवमानमेव रथमुखं बृहद्रथन्तरे अश्वावाज्यानि योक्त्राणि अभीशू पवमानौ पक्षसी औशनकावे आणी नौधसकालेथे बन्धुराधिष्ठांन बाम-देव्यमुपस्थो यज्ञायज्ञीयमध्यास्थाता स एष पुरुषः । जै १, १२९–१३० ।
- ११४. यज्ञो वाव दैन्यो वाजी। जै १, ८३।
- ११५. यज्ञो (+वै [ता ११, ४, ५]) विदद्वसुः। ता ११, ४, ५; १५, १०, ४।
- ११६. यज्ञो विष्णुः। मै ४, १,१२; गो २, ६, ७; ता १३,३,२; माश १, ९, ३, ९।

- ११७. यज्ञो वै देवानामात्मा (भुवनज्येष्ठः [कौ.]) । कौ २५,११; माश ९, ३,२,७ ।
- ११८. यज्ञो वै देवेभ्योऽपाकामत्स सुपर्णरूपं कृत्वाचरत्तं देवा एतैः (सौपर्णैः) सामिभारभन्त । तां १४, ३, १०।
- ११९. यज्ञो वै पवित्रम् (बृहन्विपिश्चत् [माश.]) । काठसैक ७२:५; माश ३, ५,३,१२ ।
- १२०. यज्ञो वै वसुः (विट् [माश १४, ३, १,९])। माश १, ७, १,९; १४।
- १२१. यज्ञो वै विशो यज्ञे हि सर्वाणि भूतानि विष्टानि । माश ८, ७,३,२१ ।
- १२२. यज्ञो वै विक्वा रूपाणि । यज्ञमेवैतेन सम्भरति । ज १,७४।
- १२३. यज्ञो वै विष्णुः (वैष्णुवारुणः [कौ १६,८])। मै ४, १,३;६; काठसंक १३९ : ४; काश ३,२, ३,३; कौ ४,२; १६,८;१८,८; १४; गो २,४,६; जै २,६८;३,१२९; ता ९,६,१०; ७,१०; तै १,२,५,१; माश १,१,२,१३; ३,२,१,३८; १३,१,८८।
- १२४. यज्ञो वै (+ हि [तै.]) श्रेष्ठतमं कर्म । काठ ३०, १०; क ४६,८; तै ३,२,१,४; माश १,७, १,५ (तु. मै ४,१,१)।
- १२५. यज्ञो वे सुतर्मा नौ: कृष्णाजिनं वे सुतर्मा नौर्वाये सुतर्मा नौ:। ऐ १,१३।
- १२६. यज्ञो वै सुम्नम् (शुक्रः [कौ.; जै.])। काठ २१,८; कौ २,४८२; जै १,९३;९४; माश ७,
- १२७. यज्ञो वै सुनृता (स्वाहाकारः [माज्ञ.])। तैसं १,६,११,२; माज्ञ ३,१,३,२७; तैआ ५, २,६।
- १२८. यज्ञो व सोमाः ग्रुकाः । जै १,९३।
- १२९. यज्ञो वै स्वरहर्देवाः सूर्य्यः । माश १, १,२,२१ ।
- १३०. यज्ञो वोऽन्नम् (इति प्रजापतिर्देवानत्रवीत्) । माज्ञ २,४,२,९।
- १३१. यःकीटावपन्नेन जुहुयादप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात् । क ४८,१६ ।
- १३२. यत्पञ्चकपालो यज्ञमेत्रालभते। काठ ९,३ ।
- १३३. यत्र वै यज्ञस्यातिरिक्तं क्रियते तद्यजमानस्यातिरिक्तमात्मन् (शरीरे) जायते, यदनाष्तं वै यज्ञश् छिद्यते क्षोधुको यजमानो भवति । मै १, ४,११।
- १३४. यत् संयद्वसुरित्याह यज्ञ ए हि संयन्तीतीदं वस्विति । माश ८,६,१,१९ ।
- १३५. यत्सोम ९ (यजित) यज्ञं तेन (यजित) । मै ३,७,१ ।
- १३६. यथा वै शश एवं यज्ञः । यो वै शशमुत्सर्गं लिप्सते, नैनं स गृह्णाति । अथ य एनमनुत्सर्गं लिप्सते, स एवेनं ग्रह्णाति । जै २.३९५।
- १३७. यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्भ् । कौ ९,६; गो २,४,१८ ।
- १३८. यद्येनं बहिष्पवमानेऽनुन्याहरेद् यज्ञस्य रेतः सिक्तम् "यद्येनमेकदेवस्य आज्येऽनुन्याहरेद् यज्ञस्य प्रेतिम् "यद्येनं द्विदेवस्य आज्येऽनुन्याहरेद् यज्ञस्य प्रतिष्ठाम् (पादी) "यद्येनं माध्यन्दिनस्य पवमानस्य गायन्यामनुन्याहरेद् यज्ञस्यावाञ्चं प्राणम् (पायुम्) "यद्येनं चहत्यामनुन्याहरेद् यज्ञस्य नाभिम् "यद्येनं प्रब्देवस्य पवमानस्य गायन्यामनुन्याहरेद् यज्ञस्य नाभिम् "यद्येनं प्रव्देवस्य पवमानस्य गायन्यामनुन्याहरेद् यज्ञस्य प्राणम् "यद्येनमुन्याहरेद् यज्ञस्य प्राणम् "यद्येनमुन्याहरेद् यज्ञस्य वाचम् "यद्येनं जगत्यामनुन्याहरेद् यज्ञस्य वाचम् "यद्येनं जगत्यामनुन्याहरेद् यज्ञस्य वाचम् "यद्येनं जगत्यामनुन्याहरेद् यज्ञस्य श्रोत्रम् "यद्येनं यज्ञायज्ञीयेऽनुन्याहरेद्

यज्ञस्य शिरः । पूर्णमेवाहमेतं साक्नं सतनुं सर्वं यज्ञं वेद । जै १,२५४-२५६ ।

१३९. यद्वे यञ्चस्य दुनिष्टं तद्वरुणो गृह्णाति । तां १३,२,४; १५,१,३।

१४०. यहै यज्ञस्य न्यूनं प्रजननमस्य तद्थ यदितिस्तः पशव्यमस्य तद्थ यत्संकसुक ५ श्रिया ऽशस्य तद्थ यत्सम्पन्न ५ स्वार्यमस्य तत् । माश ११,४,४,८ ।

१४१. यह यज्ञस्यातिरिच्यते तद्वरुणो (वरुणस्तद् [काठ., क.]) गृह्णाति । मै ४,८,५; काठ २९.३; क ४५,४ ।

१४२. यद्वै यज्ञस्यान्यूनातिरिक्तं तिच्छितम् . (तित्स्वष्टम्)। माश ११, २,३,९३।

१४३. यद्वैष्णन्या (जुहोति), यज्ञाय तेन (आह्रियते) । मै ३,९,१।

१४४. यद् च्यूहति, यज्ञस्य गोपीथाय (रक्षणाय) । मै २,३,९।

१४५. यवैर्वा आङ्गिरसां यज्ञमयुवत । यद्यज्ञं यवैरयुवत तद् यवानां यवत्वम् । जै २,११७।

१४६. यूपो वै यज्ञस्य दुरिष्टमामुञ्चते । मै ३,९,४ ।

१४७. येन (मनसा) यज्ञस्तायते सप्तहोता । काठसंक १३४:२।

१४८. यो वै विष्णुः स यज्ञः । मारा ५,२,३,६।

१४९. रक्षा ५ सि यज्ञं न हि ५ स्युरिति । मारा १, ८,१,१६ ।

१५०. रक्षोहणं वलगहनं वैष्णवीम् (वाचं वद) इति रक्षसामपहत्यै · · रक्षोहणी वलगहनी पर्यृहामि वैष्णवी इति रक्षसामपहत्यै यद् वैष्णवी इति । यज्ञो वै विष्णुः । काठ २५,९ ।

१५१. रेतस्यैवापि सर्व आत्मा (यज्ञस्य)। जै १,२६७।

१५२. रेतो वै (वाडमत्र [माश.]) यज्ञः । काश ४, ८, ४,१४, माश ७, ३,२,९।

१५३. रोचनो नाम लोकस्तपिस विद्यो वसवो गोप्तारस्ते हि प्रथमे देवानामियुस्तस्माने परार्थ्याः । यज्ञो ऽधिपतिर्, यत् सुवर्णस्य हिरण्यस्य रूपं तद् रूपं, सत्ये प्रतिष्ठितः । के ३. ३४८ ।

१५४. वरुणः (यज्ञस्य) स्विष्टम् (पाति)। ऐ ३, ३८; ७, ५।

१५५. वरुणेन (यज्ञस्य) दुरिष्टं (शमयति)। तै १, २, ५, ३।

१५६. वरुणो वै यज्ञः कीतो विष्णुः प्रततः । मै ३, ७, ९ ।

१५७. वसुर्यं जो वसुमान् यज्ञः । काठ ३२, ४।

१५८. वाग्यज्ञस्य (रूपम्)। माश १२,८,२,४।

१५९. वाग्वे यज्ञः। ऐ ५, २४; माश १, १, २, २; ३,१,३, २७; २, २, ३; (तु. माश. १, १,४, ११,५, २, ७; ३, १, ४, २)।

१६०. वाचा यज्ञः सन्तवः । मै १, ११, ९।

१६१. वाचा सूध्वी यज्ञस्तायते । ज १, ८२।

१६२, वाचि वे यज्ञः श्रितः । तैसं २, ६, ९, २।

१६३. वातों वे यज्ञः। मारा ३, १, ३, २६।

१६४. विच्छेरस्यन्ते वा अदक्षिणा यज्ञाः । जै २, ११६ ।

१६५. विराड् वै यज्ञः । माश १, १, १,२२; २, ३, १, १८; ४, ४,५, १९।

- १६६. विष्णवे हि गृह्णाति यो यज्ञाय (हविः) गृह्णाति । माश ३, ४, १, १४।
- १६७. विष्णुर्यज्ञः । तैसं २, ३, ११, २; ५, ५, १, ४; मै १, ६,८; २, १, ७;३, ५; ३, १, १०; काठ ११, ८; गो २, १, १२; तै ३, ३, ७, ६ (तु. मै ३,८,८; ४,५,४;६,२;५; काठ २५, ८; ऐ १, १५)।
- १६८. विष्णुर्यज्ञन (सहागच्छतु)। तैआ ३, ८, २।
- १६९. विष्णुचे यज्ञस्य दुरिष्टं पाति । ऐ ३, ३८; ७, ५ ।
- १७०. विष्णोः शंयोरहं देवयज्यया यज्ञेन प्रतिष्टां गमेयम् । तसं १, ६, ४, ३।
- १७१. वैराजो यज्ञः । गो १, ४,२४; २, ६, १५; जै २, ४३१ ।
- १७२. ब्यृदं (+उ [माज.]) वा एतद्यज्ञस्य यदयजुष्केण क्रियते । तैसं ५,१,२,१; माश १३,१,२,१।
- १७३. ब्यूदं वै तद्यज्ञस्य यन्मानुषम् । माश १, ४, १,३५; ३, ३५; ८, १, २९; ३, २,२,१५; ३, ४, ३१।
- १७४. वरोन यज्ञः सन्ततः । मै ३, ६, ६; ९ ।
- १७५. शतोन्मानो वै यज्ञः । माश १२, ७, २, १३।
- १७६. शिरो वा एग्रज्ञस्य यद्विर्धानम्। काठ २५, ८।
- १७७. स ५ वत्सरः परमेष्ठी धतवतो यज्ञं नः पातु रजसः परस्मात् । म २, १३, २२ ।
- १७८. संवत्सरसंमितो वै यज्ञः। पञ्च वा ऽ ऋतवः संवत्सरस्य तं पञ्चभिराप्नोति तस्मारपञ्च जुहोति। मारा ३, १, ४, ५।
- १७९. संवत्सरो वै यज्ञः। मै १, १०, ५; क ४८, १८।
- १८०. स एतं त्रिवृतं सप्ततन्तुमेकविंशत्तिसंख्यं यज्ञमपस्यत् । गो १, १,१२ ।
- १८१. स एष इळान्तो यज्ञस्तप्तनाभिः । तस्य त्रिवृदेव स्तोमो नाभिर्गायत्री नाभिः पुरोऽ नुवाक्या नाभिर्याज्या नाभिर्वषट्कारो नाभिराहुतयो नाभिर्दक्षिणा नाभिः । जै १, २५० ।
- १८२. स (सोमः) तायमानो जायते स यन्जायते तस्माद्यक्षो यक्षो ह वै नामैतद्यद्यक्त इति । मारा ३, ९, ४, २३।
- १८३. स (प्रजापितः) देवानबवीद् । एतेन यूयं त्रयेण वेदेन यज्ञं तनुध्वमिति । ते देवा अनेन त्रयेण वेदेन यजमाना अप पाप्मानमञ्जत प्र स्वर्ग लोकमजानन् । जै १,३५८ ।
- १८४. सस सुत्याः सस च पाकयज्ञाः हविर्यज्ञाः ससत्तशैकविंशतिः । सर्वे ते यज्ञा अङ्गिरसी ऽपियन्ति नूतना यानृषयो सुजन्ति ये च सृष्टाः पुराणैः । गो १,५, २५ ।
- १८५. समुद्रयोनिवैं यज्ञः । काठ २९, ३।
- १८६. सम्यगायुर्वज्ञो यज्ञपतौ दघातु । काठ ३०, ९ ।
- १८७. स (पुरुषः) यज्ञः। गो १, १, ३९।
- १८८. स यः स्तुतशस्त्रयोदोँहमविद्वान् यजते तं यज्ञो दुहे, स इष्ट्वा पापीयान् भवति, य एनयो-दौँहं विद्वान् यजते, स यज्ञं दुहे, स इष्ट्वा वसीयान् भवति । तसं ३, २, ७, ३।
- १८९. सरस्वतीम ५ रुद्रैर्यज्ञमावीत् । म ४, १३, ८।
- १९०. सर्वेभ्यो हि कामेभ्यो यज्ञः प्रयुज्यते । तैसं २, ४, ११, २ ।
- १९१. स वा एव यज्ञः पञ्जविधः । अग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पश्चः सोमः स एव

यज्ञानां सम्पन्नतमो यत्सोम एतस्मिन् होताः पञ्चविधा अधिगम्यन्ते । यत्पाक् सवनेभ्यः सैका विधा, त्रीणि सवनानि यदूर्ध्वं सा पञ्चमी । ऐआ २, ३,३ ।

१९२. स वा एष (अश्वमेधः) वीर्यमेव यज्ञो यहिं वा एतेन पुरेजिरे, सर्वमेव वीर्यवदास । जै २,२६६।

१९३. स हैष यज्ञ उवाच । नम्रताया वै बिभेमीति का ते Sनम्रतेत्यभित एव मा परिस्तृणीयुरिति तस्मादेतद्भिमभितः परिस्तृणन्ति तृष्णाया वै बिभेमीति का ते तृष्तिरिति ब्राह्मणस्यैव तृष्तिमनुतृष्येयमिति तस्मात्स ५ स्थिते यज्ञे ब्राह्मणं तप्पीयतवे ब्रूयायज्ञमेवैतत्तप्पैयति । माश १, ७, ३, २८।

१९४. सेषा त्रयी विद्या (ऋक्सामयजूषि) यज्ञः । माश १, १, ४, ३।

१२५ स्प्यरच कपालानि चामिहोत्रहवणी च शूपँ च कृष्णाजिनं च शम्या चोळ्खलं च मुसलं च हषच्चोपला चैतानि वै दश यज्ञायुधानि,य एवं वेद मुखतो ऽ स्य यज्ञः कल्पते । तैसं १,६, ८, २-३ ।

१९६. स्नवति वै यज्ञो ऽस ए स्थितः। क ४६, ४।

१९७. स्वर्गी वै लोको यजः। कौ १४, १।

१९८. हुनू वा एते यज्ञस्य यद्धिषणे । काठ २५, ९ ।

१९९. इविष्पिक्तिवे यज्ञो नाराशंसपिक्तः । काठ २९,१ ।

२००. ह्वी एषि ह वा ऽ आत्मा यज्ञस्य । माश १, ६, ३,३९।

यो यज्ञपथादेत्येति वा S एष यज्ञपथाद्यद्यज्ञियान्यज्ञेन प्रसजत्य-२०१. ज्ञियान्वाऽएतद्येज्ञन प्रसजित शूद्रांस्त्वद्यांस्त्वत् । माश ५, ३, २, ४॥ [°ज्ञ - अक्षर-१; अक्षरपङ्कि— ३; अमि— ९९; १३९; १६४; २२१; २२२; २२५; ४३०; ४४५; ५८३: ७०४; अग्निष्टोम- १४; १८; अग्निहोत्र- ४५; अध्वर- १; ७; अध्वर्यु- ३; २१; २५;३२; अनस्- २; अनुष्टुभ्- ५६; अनृत- ३५; अन्तरिक्ष- ३०; अन्धस्- ३; अप्- १२; ८१; ८२; १०७; १०८; १२३; १२८; २१०; असृत- २९; अर्थमन्- १४; श्रसुर- २३; ५९; ६०; आकूत-; आघार- ५; ६; १आज्य- ६; ११; १७; आज्यभाग- २; आतिथ्य- ३; आत्मन्- २; आदित्य- १६१; २२७; ३६९; आयुस्- ३९-४१; ४९; आश्रावण-; आहवनीय- ३८; आहुति- ५; इन्द्र- ८२; १५१; १५२; १८८; २६३; ३५५; उक्थामद-४; उखा- ५; १५; उत्तरविदि - १३; उद्गातृ चमस-; उपसद् - १०; उपस्विन्तयाम - ८; कतीक-; कर्श- ७;१५; ऋच्- १४;३२; ऋजीव- १; ऋत-५; १३;२४; एकहोतृ-; ऐन्द्र-३५; ४०; ४६; ऐन्द्राम- ११; कृष्णाजिन- १५; १७; कतु- ४; गायत्र- २३; गायत्री-६४; गो- १७; ४८; गोमत्-; गौरीवित- ३; घतरचुन्निधन- ३; चतुर्होतृ- १०; चात्वाळ-४; छन्दस्- १५; ६०;७२; ज्योतिस्- १६; तनूनपात्- १; तनूनप्तृ- १; तरस्- १; तार्घ-६: त्रयोवेद-; त्रिधातु- २; त्रिरात्र- ४; दक्षिणतस् ११; २दक्षिणा- १८; २०; २२-२४: दिव- १४०; दिश्- ४६; देव- १५;२४;४१; ९९; १८९-१९९; २०७;२५८;२६३; देवता-२३;३५; देवयान- ८; देवरथ- ४; देवी- ३; द्वादशरात्र- ३; द्वादशाह- ५; धेनु- ४;नमस्-७; नराशंसपङ्कि-; पङ्कि- २८;२९; पबदश- २७; पती- ८; पयस्- २४; पवमान- १८; प्बित्रपति-; पश्च- ४९;१३४;१६७; १९८; २१७; पाङक्त- १३; पुरुष- ६०; ६३; ६६;७१; पुरुषसंमित-; पुरोडाश- २; २७; प्रजा- ८०-८२; प्रजापित- ३८; ७८; १२१; १४७; १५३; १५७; २२५; २६४; २९०; प्रणीता- २; प्रसु- २; प्रवर्य- ११; १४; १६; प्रस्तोतृ- १; प्राजापत्य- १७; प्राण- १०३;१४९; प्रात: सवन- १; प्रायश्चित्त-; बहिष्पवमान- ११; ब्रह्मन्- ८०; १०१; ब्राह्मण- १२; भग- ७; भङ्ग-; भुज्यु-; भुवन- २; ३; भ्रातृव्य- १०; मख- ४; मघवत्-; मधु- १९; मनस्- ७४; मनु- १६; २१; महत्-; महस्- ५; महिसन्-; मित्र- ३; ३२; मृत्यु- १९; मेनि- २; मैत्रावरुण- १३; यजमान- २१; २५; २७; २८; ३०; ३६ इ.]।

यज्ञ-काम - पिक्ति - २० द.।

यज्ञ-ऋतु-

- १. एतं पुरुषमेधं पञ्चरात्रं यज्ञकतुमपदयत्तमाहरत्तेनायजतः। माश १३,६,१,१।
- २. एते वै सर्वे यज्ञकतवो यदग्निष्टोम उक्थोऽतिरात्रः । जै ३,८ ॥ [°तु- ऋतु- ३ द्र.] । यज्ञ-क्रम- अथातो यज्ञकमाः अग्न्याधेयमग्न्याधेयाग्यूणीहुतिः, पूर्णीहुतेरिग्नहोत्रमिन्नहोत्राहर्श्वपूर्ण- मासौ, दर्शपूर्णमासम्यामाप्रयणमाप्रयणाचातुर्मास्यानि चातुर्मास्येभ्यः प्रज्ञबन्धः, पश्च-

बन्धादक्षिष्टोमोऽन्निष्टोमाद्गाजसूयो राजसूयाद्वाजपेयो वाजपेयादश्वमेधोऽद्ववसेधारपुरुषमेधः, पुरुषमेधारस्वमेधः सर्वमेधादक्षिणावन्तो दक्षिणावद्भयोऽदक्षिणा अदक्षिणाः सहस्रदक्षिणे प्रत्यतिष्ठस्ते वा एते यज्ञक्रमाः । गो १.५.७।

यज्ञ-नामधेय- मख इत्येतचज्ञनामधेयम् । गो २,२,५।

यज्ञ-पति- वत्सा उ वै यज्ञपति वर्धन्ति यस्य होते भूयिष्ठा भवन्ति स हि यज्ञपतिर्वर्धते । मार्श १,८,१,२८॥ [°ति- यजमान- १९; २४; ३३ द्र.]।

यज्ञ-पथ- मित्राबृहस्यति- द्र. ।

यज्ञ-मुख-

- १. यज्ञमुखं वा अंग्रुक्च रहिमक्च। काठ २१,११।
- २. यज्ञमुलं वै धर्त्री यज्ञमुलं चतुष्टोमः। तेसं ५, ३,४,४-५।
- यज्ञमुखं वे वसवो यज्ञमुखं रुद्रा यज्ञमुखं चतुर्विश:। तैसं ५, ३, ४, ३।
- ४. यज्ञ मुख ५ सामिधेन्यः । मै १,९,५ ।
- ५. यज्ञ सुले यज्ञ सुले वे यज्ञं रक्षा ९ सि जिद्या ९ सिन्ति । क ३०, १ ॥ [॰ल- अग्नि- २२०; अग्निष्टोम- ३०; अग्निहोत्र- ४७; अग्नीध्- ६; उपोज्ज- १२; प्रावन्- ७; जुहू- ७; त्रिवृत्- ३७; पवमान- २७; प्रयोज- ४; प्राची- २४; बहिष्यवमान- ८; मित्रावरुण- २३ ह.]।
- यञ्च-सुद् (रक्षस्-) त (देवा मनुष्याणां स्वर्गगमनवारणाय) एतान् यज्ञसुद्दो रक्षांसि प्रत्यौद्दंस्त छद् द्राक्षितो मीयते यद् रुध्यते एते हैव तत् कुर्वन्ति, तद् बृहद्वथन्तरे एवातिनयतस्तान् यानेते (यज्ञमुद्दो रक्षांसि) ध्नन्त्यनेत्रान् हैव तान् व्रन्ति । ये बृहद्वथन्तरे अवस्वजन्ति तस्माद् बृहद्वथन्तरे नावस्त्रये । जै २,४२३ ।
- यज्ञ-रूप- तम् (यज्ञरूपं प्रजापतिम्) एव तर्पयति, स एनं (आमयाविनम्) तृष्त आयुवाऽिम पवते । तैसं ३,२,३,४॥ [॰प- चृत- ६ द्र.]।

यज्ञ-वाह्- छन्दस्- १४ इ.।

यज्ञ-विभ्रष्ट-

- १. श्रायन्तीयं यज्ञविभ्रष्टाय ब्रह्मसाम कुर्यात् । तां ८,२,९ ।
- २. स यो यज्ञविश्रष्ट स्याच् छायन्तीयमस्य पृष्ठेषु ब्रह्मसाम कुर्युः । ज ३,२६४ ।

यज्ञ-हन् - दिव् - १५८; देव - २१९; २२० द्र.।

यज्ञायिज्ञ,ज्ञीय (सामन्-)-

- १. अतिशयं वे द्विपदां यज्ञायज्ञीयम्। तां ५,१,१९।
- २. अथ यज्ञायज्ञीयं रेत सिक्तिरेव सा । जै १,३०६।
- रे. भथ यज्ञायज्ञीयं शिर एव तत् ...स एषोऽपहतपाष्मा यज्ञ एव प्रत्यक्षम् । जै १,२५४ ।
- ४. अथ यज्ञायज्ञीयं प्रज्ञातमनिष्टोमसाम । जै २,१९५ ।
- ५. एव ह वै स्वर्गी लोको यद यज्ञायज्ञीयम् । जै २,४२५ ।
- ६. एषा वै प्रत्यक्षमनुष्टुब्यद्यज्ञायज्ञीयम् । ता १५,९,१५।
- ७. एषा वै शिशुमारी यज्ञपथेऽप्यस्ता यज्ञायज्ञीयं यद्विरागिरेत्याहात्मानं तदुद्वाता गिरति । ता ८.६.९ ।
- ८. कथमिव यज्ञायज्ञीयङ्गेयमित्याहुर्यथाऽनड्वान् प्रस्नावयमाण इत्थमिव चेत्थमिव चेति। ता ८,७ ४।
- ९. चन्द्रमा वै यज्ञायिज्ञयं यो हि कश्च यज्ञः सैतिष्ठतऽएतमेव तस्याहुतीना ५ रसोऽप्येति तस्यदेतं यज्ञोयज्ञोऽप्येति तस्माज्ञन्द्रमा यज्ञायिज्ञयम् । माश ९,१,२,३९।
- १०. ज्यैष्ठयं वे यज्ञायज्ञीयम् । जै २,२८३।
- ११. देवा वै ब्रह्म व्यभजन्त तस्य यो रसोऽत्यरिच्यत तद्यज्ञायज्ञीयमभवत् । तां ८,६,१।
- १२. पन्था वै यज्ञायज्ञीयम् । तां ४,२,२१ ।
- १३. परावोडन्नार्थं यज्ञायज्ञीयम् । तां १५,९,१२।
- १४. यज्ञायज्ञा वो अग्नये इति भवति । एष ह वै यज्ञोयज्ञो यद् यज्ञायज्ञीयम् । यज्ञंयज्ञं वहतीति ह वै यज्ञायज्ञीयस्य यज्ञायज्ञीयस्य । जै १, १७३ ।
- १५. यज्ञायज्ञीयं वाव यज्ञस्योधः । तस्यैते स्तना गायत्रं (+ च Lजे १,३४०]) स्थन्तरं च बृहस्य वामदेव्यं च । जै १, १७३; ३०४ ।
- १६. यज्ञायज्ञीयं साम (प्रजापतिः पद्भवामेन प्रतिष्ठायाः अस्जत) । जै १, ६९ ।
- १७. यज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्रे वरं दद्यात् । जै १, २९७ ।
- १८. यज्ञेयज्ञे नो (अग्नेवैँश्वानरस्य हरः) भविष्यतीति (देवाः) अधुवन् । तद् यज्ञायज्ञीयमभवत् । तद् यज्ञायज्ञीयस्य यज्ञायज्ञीयस्वम् । जै १, १७० ।
- १९. योनिर्वे यज्ञायज्ञीयमेतसाद्वे योनेः प्रजापितव्यंज्ञमस्जत यद्यज्ञं यज्ञमस्जत तस्माद्यज्ञा-यज्ञीयम् । तां ८, ६, ३ ।
- २०. वयो वै यज्ञायज्ञीयम्। जै १, १७५।
- २१. वागिति यज्ञायज्ञीयस्य निधनम् । जै २, १०१ ।

- २२. वाग्वै यज्ञायज्ञीयम् । जै १, ३५२; २, १४५; २०२; २५३; २६०; २६४; ४१३; ३, २८९ (तु. ता ५, ३, ७; ११, ५, २८) ।
- २३. वाचो रसो यज्ञायज्ञीयम् । ता १८, ५, २१; ११, ३।
- २४. विद्युद् यज्ञायज्ञीयस्य (ज्योतिः) । जै १, २९२; २, ४३३ ।
- २५. स्वर्गों वै छोको यज्ञायज्ञियम्। माश ९, ४, ४, १०॥ [°य- अग्न- १६४; अत्यायुस्-; अनुन्दुस्- २८, अप्- १२८; आत्मन्- ३३; आदित्य- ४; तेजस्- १४; निधन- ११; पशु- १६६; पुच्छ- ३;४; पृथिवी- ५४; प्रतिन्ठा- ६; ब्रह्मन्- ७३;९१; महाव्रत- २०; यज्ञ- ९३; १०३ द्र.]।

यश्चिय,या-

- १. तन्न सर्व इवाभिप्रपचेत बाह्यगो वैव राजन्यो वा वैदयो वा ते हि यज्ञियाः । माश ३,१,९,९ I
- २. तस्मादेष (विकङ्कनः) यज्ञियो यज्ञपात्रीयो वृक्षः । माश २, २, ४, १०।
- रे. वनस्पतयो हि यज्ञिया न हि मनुब्या यजेरन् यद्वनस्पतयो न स्यु: । माश ३,२,२,९ ।
- धः वहन्तीनां (अपाम्) गृह्णाति, या एव मेध्या यज्ञियाः सदेवा आपरूतसामेव गृह्णाति । तैसं ६, ४, २, ३।
- ५. वाग्वि विश्वा । मै ३, ७,५॥ [°य- अप्- ७९; आर्य-; गो- २७; देव- १९२ इ.]।

यक्कोपवीतिन्- प्रसतो ह वै यज्ञोपवीतिनो यज्ञो ऽप्रसतो ऽ नुपवीतिनो यक्तिञ्च ब्राह्मणे। यज्ञोपवीत्यधीते यजत एव तत्, तस्माद् यज्ञोपवीत्येवाधीयीत याज्येयज्ञेत वा यज्ञस्य प्रस्त्ये। तैआ २,१,१।

यण्व- यदात्मन् पञ्चनयच्छत् तद् यग्वस्य यण्वत्वम् । जै ३,९१ ॥ [°ण्व- पशु- १६८ इ.] । यण्व-सन्तानि (सामन्-)- पशु- २६० इ. ।

यति-

- १. इन्द्रो यतीन्त्सालावृकेभ्यः प्रायच्छत्तान् दक्षिणत उत्तरवेद्या भादन् । तैसं ६,२, ७, ५।
- २. इन्द्रो नै यतीन्त्सालावृक्तेयेभ्यः प्रायकत् , तेषा एवा एष ब्रह्मचारी चमसाध्वर्थुरासीद्यो ऽय ए इरिणलस्य यः सोमपीथ भासीत्, स स्वजो ऽभवत्, तस्माद्धरिणः स्वजं खादति । मै ३,९,३।
- दे. यतीन्त्सालावृकेभ्यः (इन्द्रः) प्रादात् । ऐ ७, २८॥ [°ति इन्द्र १५३-१५६; १८९; करीर ५; खर्जूर द्र.]।
- यद्वाहिष्ठीय (सामन्-)- ब्रह्मयशसं वा एतानि सामान्यृचा श्रोत्रीयाणि ब्रह्मयशसी भवति यद्वाहिष्ठीयेन तुष्डवानः। तां १५, ५, २६।
- यन्तु- वायुर्वे यन्ता वायुना हीदं यतमन्तिरिक्षं न समृच्छति । ऐ २, ४१॥ [बन्तु- अपान- २२; ४४; ४५ इ.]।

यन्त्र- आशा- ४ इ.।

यम-

अयं वै यसो यो ऽयं (वायुः) पवते । माश १४, २, २, ११।

- २. एतेन वै यमी यम ए स्वर्ग लोकमगमयत् । स्वर्गस्य लोकसानुख्यात्ये स्वर्गात् लोकाच च्यवते तुष्टुवानः । तां ११, १०, २२।
- ३. एतेन वै यमो ऽनाजस्यममुज्य लोकस्याधिपत्यभाष्ट्र तुत । ता ११, १०, २१ ।
- थ. एव वै यमो य एव (सूर्यः) तपत्येष हीद " सर्व यमयत्येतेनेद " सर्व यतम् । माश १४, १, ३,४।
- ५. कुसीदं (ऋणम्) वा एतद्यमस्य यजमान आदत्ते यदोषधीभिर्वेदि १ स्तृणाति, यद्नुपौष्य प्रयायाद् ग्रीवबद्धमेवैनममुर्ष्मिङ्कोके (यममृत्याः) नेनीयेरन् । तैसं ३, ३, ८, ३-४ ।
- ६. दण्डपाणये (यमाय) स्वाहा । ष ५, ४।
- ७. पृच्छामि त्वा पापकृतः । यत्र यातयते यमः । त्वन्नस्तद् ब्रह्मन् प्रबृहि । यदि वेतथासतो गृहान् कश्यपादुदिताः सूर्याः पापान्निःनित सर्वदा रोदस्योरन्तर्देशेषु । तत्र न्यस्यन्ते वासवैः । अपाण्यपादकेशासः तत्र ते ऽयोनिजा जनाः । मृत्वा पुनर्मृत्युमापद्यन्ते । अद्यमानाः स्वकर्मभिः । आशातिकाः कृमय इव । ततः प्यन्ते वासवैः । तैआ १, ४, ५-७ ।
- ८. यमः पन्थाः । ते २.५, ७, ३।
- ९. यमस्य पाटोरः । काठ ५३, ११।
- १०. यमस्याइवं प्रतिजगृहुषोऽर्घमिन्द्रियस्यापाकामत् । काठ ९, १२ ।
- ११. यमाय कृष्णः। मै ३, १४, ११।
- १२. यमाय सोम र सुनुत, यमाय जुहुता हविः। यम र ह यज्ञो गच्छत्यग्निदृतो अरंकृतः। तैआ ६, ५, १।
- १३. यमेन पितरः (अन्वाभूयन्त)। काठ ३५, १५।
- १४. यमो अङ्गिरोभिः "वावृधानः। मै ४, १४, १६।
- १५ यमो दाधार पृथिवीं यमो विश्वमिदं जगत्। तैआ ६, ५,२।
- १६. यमो Sभिषुतः (सोमः)। तैसं ४, ४, ९, १; काठ ३४, १५।
- १७. यमो s मुख्य लोकस्याधिपत्यमानशे ("नश L मै ३, २, ३।)। मै २, ५, ११।
- १८. यमो राजेति वा बहमेतमुपासे । शांआ ६,१५; कीउ ४, १५ ।
- १९. यमो ऽस्या (पृथिव्याः) अधिपतिः । क ३१, ३।
- २०. यस्य (आदित्यस्य) मनुश्च वैवस्वतो यमश्च, मनुरेवासिंह्लोकं यमो ऽसुष्मिन्। मै१,६,१२।
- २१. यावन्तो वै मृत्युबन्धवस्तेषां यम आधिपत्यं परीयाय । तैसं ५, १, ८, १-२ ।
- २२. वैवस्वत ए संगमनं जनाना ए यम ए राजान ५ हविषा दुवस्य । मै ४, १४, १६ ।
- २३. स यमो देवानामिन्द्रियं वीर्यमयुवत तद्यमस्य यमत्वम् । तैसं २, १, ४, ३-४ ।
- २४. स्त्रो यमः । शांआ ६, २; कौउ ४, २॥ [°म- अग्नि- ८९; १६९; २२४; अङ्ग्रिस्- १०; १०; अङ्गरस्वत्- २; ३; अत्स्यत्-; अनुस्तरणी- २; अश्व- ४५; ७३; इन्द्र- २०९; ऋश्य-; गार्हपत्य- २; चन्द्रमस्- १९; त्रयोदशी-; पितृ- ३९; ९६; पितृलोक- १०; पृथिवी- १७२; १७३; १७८; प्रमुणा-; ब्रह्मन्- १३३; भरणी-; मनु- १९; ३०; मृत्यु- १० द्र.]।

यमदेवत्य- यमदेवत्यो वा अयं (पृथिवी) छोकः। मै ३, २, ३॥ [°त्य- दक्षिण,णा- ४९ इ.]।

यम-नक्षत्र- अनुराधा- १ द्र. । ्यम-नेत्र- दक्षिणासद्- १; ३ द्र. ।

यम-सुख- पितृ- १०७ इ.। यम-राजन्- दक्षिणतस् १२ इ.।

यम-राज्य- अग्निष्टोम- ३२ द्र.।

यम-लोक- यमलोके मेऽण्यसदिति वै यजते यो यजते । माश ४, ३, ४, २७ ।

यम-इव-

- १. या (कालकाक्षेष्वसुरेषु) उत्तमा आस्तां तौ यमदवा अभवताम्। मै १, ६,९।
- . २. स्कम्भो ऽसि, ब्लेब्को ऽसीत्येती वै यमदवा अहरच रात्री चता इदं मनुष्यान् वृक्षानी प्रत्यस्यमाना इतः । काठ ३७, १४।

यमी-ः

- १. यम्याः पाटोरः । काठ ५३, १२ ।
- २. यम्यास्त्रयोदशी। मै ३,१५,५॥ [°मी- अन्नि- १६९; पृथिवी- ३३ द्र.]।

याम-

- १. कर्णास्त्रयो यामाः । काठ ४९,५ (तु. मै ३, १३, ४)।
- २. याम शुकं हरितमालभेत । गो २, २, १।

यमन->यमनी- यन्त्री च यमनी च मित्रावरूणयोभित्रस्य धातुः। काठ २२, ५। यमुना- एव वै स्वर्गो लोको यद् यमुना। जै २, ३००।

ययु- अश्त- ७४ इ. ।

यव-

- १. अथ ये फेनास्ते यवाः । माश १२, ७, १, ४।
- २. एकत्रि एकातस्तुवत, प्रजा असुज्यन्त, यवाइचायवाइचाधिपतय आसन् । मै २, ८, ६।
- ३. एतद्वे वरुणस्य भागधेयं यद्यवाः । काठ १०, ४।
- थ. ततो देवेभ्यः सर्वा एवीषधय ईयुर्यवा हैवैभ्यो नेयुः । तहै देवा अस्पृण्वत । त एतैः सर्वाः सपत्नानामोषधीरयुवत यदयुवत तस्माद्यवा नाम । माश ३, ६, १, ८; ९ ।
- ५. तद् (प्रजापतेरक्षि) यवं प्राविशत् , तधवेऽरमत्, तद्यवस्य यवस्यम् । तैसं ६,४,१०,५-६।
- ६. तस्य (अद्वस्य) अश्रु प्रास्कन्दत्ततो यवः समभवत्। माश् ४, २, १, ११।
- ७. ता अस्य प्रजाः सृष्टा वरुणस्य यवमाद्न् । जै २, २३१ ।
- ८. निर्वरुणत्वायैव यवाः । मै ४, ४, ८; ता १८, ९,१७ ।
- ९. पूर्वपक्षा वै यवाः । माश ८, ४, २, ११।
- १०. यद्यवा ग्राम्यं तेनान्नाद्यमवरुन्हे । मै ३, २, ५।
- ११. यह प्रजा वरुणो (हेमन्तः) गृह्णाति शस्यं चैव यवं चापि न गृह्णाति । मै १, १०,१२।
- १२. यवं ग्रीब्माय। तैसं ७, २, १०, २।
- १३. यव यवयासद्वा द्वेषा ५ सि । तैआ ६, ९, २ ।

- १४. यवानामुत्तरवेदिः। जै २,११७।
- १५. यवा रेवतयः । जै १, ३३३; २, ३४।
- १६. यवेनौषधयः (अन्वाभूयन्त) । काठ ३५, १५।
- १७. यवो वै पूर्व ऋतमुखे पच्यते । मै १, ६, ५।
- १८. यवो ऽसि यवयासद द्वेषो यवयारातीः। तैसं १, ३, १, १-२ (तु. मै १, २, ११; काठ २,१२; ३, ३; क २, १०)।
- १९. यो ऽसुराणां (अर्धमासः = कृष्णपक्षः) स यवायुवत हि तं देवाः । माश १, ७, २, २६ ।
- २०.- राष्ट्रं थवः । ते ३,९,७,३।
- २१. वरुण्यो (+ ह वा ऽ अग्रे [माश २,५,२,१]) यवः । माश २,५,२,१; ४,२,१,११।
- २२. विड् वै यवः। माश १३, २, ९, ८।
- २३. बीह्यश्च मे यवाश्च मे (यज्ञेन कल्पन्ताम्)। तैसं ४, ७, ४, २।
- २४. शुक्का इव यवारशुक्कमिवान्तरिक्षम् । काठ १२, ४ ।
- २५. स यः सर्वासामोषधीना र रस ऽ आसीत्तं यवेष्वद्धुस्तस्माचत्रान्या ऽ ओषधयो म्लायन्ति तदेते मोदमाना वर्द्धन्ते । माश ३, ६, १, १० ।
- २६. स यो देवानाम् (अर्धमासः = शुक्रपक्षः) आसीत् । स यवायुवत हि तेन देवाः । माश १, ७, २, २५ ।
- २७. सा (प्रजापतेर्विकङ्कते पतिता कनीनिका) तस्मिकाध्रियत सा यवं प्राविश्वतस्मिकाध्रियत । काठ २७,८॥ [°व- अयस्मय-; ओषधि- १३; ११५; कनीनिका-; चतुरचत्वारिंश- ६; दक्षिणतस् २६; पश्च- ४१; प्रजापति- ७५; मास- १३ इ.]।

यबमय-

- १. अथ यवमयं (पिण्डमधिश्रयति), तहचा ५ रूपम् । माश ५, ५,५,९ ।
- २. वारुणं यवमयं चरं (निर्विपेत्) यस्याहुते ऽग्निहोत्रे पूर्वो ऽग्निरनुगच्छेत् , तमो वा एतस्य यज्ञं युवते । मै १, ८,८।
- ३. वारणं यवमयं चरुं निर्वपति (निर्वपेदभये वैद्यानराय |काठ.])। काठ १०, ४; ते १,७, २,६ ।
- ध. वारुणं यवमयं चरुमामयाविनं याजयेत्। मै २, १, २।
- ५. वारुणो यवमयश्ररः। माश ५, २, ४, ११।
- ६. वारुणो यवमयो दशकपाल: स्तस्य गृहे। मै ४, ३, ८; काठ १५, २; ३७, २।

यवागू-

- १. वायज्यां यवागूम् (निवेपेत्)। काठ ११, २।
- २. वायव्यां यवागूं निर्वपेत् । क ४८, १५ ॥ [भू- अग्निहोत्र- ५१; ५२; प्रतिदुह्- ४ इ.]।
- यवाष- तौ (त्रिष्टावरुत्री वा त्वष्टावरुत्री) प्रापतताम् । तयोर्याः प्रोक्षणीराप आस ५ स्ताभिरजु-विसुज्य शीर्षे अन्छिनत् । तौ वृषद्व यवाषद्वाभवताम् । तसात्तौ वर्षेषु शुष्यतः । अद्विहिं हतौ । काठ ३०,१; क ४६, ४ ।

यविष्ठ-

- १. एतद्कास्य (अप्तेः) प्रियं धाम यद्यविष्ठ इति यहै जात इद १ सर्वमयुवत तस्माद्यविष्ठः। माश ७, ५, २, ३८।
 - २. यविष्ठो ह्यप्रिस्तस्मादाह यविष्ठयेति । माश १,४,१,२६ ।

यव्य- मास- १८ इ. ।

यशस्-

- १. अथ यशः (सामन्)। यशसा वै देवा यशोऽभवन्। यशोऽसामेति सन्नमासते। यश एव भवन्ति। जै ३, २५८।
- २. केशा न शीर्षन् यशसे श्रिये शिखा। मै ३, ११, ९; ते २, ६, ४,६।
- रे. तेषां (देवानाम्) सोम ए राजानं यश आर्च्छत् । तैसं २, ३, ३, १ ।
- ८. यशो वै सोमः (सोमो राजा [ऐ.])। ऐ १, १३; माश ४, २, ४,९।
- ५. यशो वै हिरण्यम् । ऐ ७, १८।
- ६. यशो हि सुरा। माश १२, ७, ३, १४।
- ७. वर्षा एव यशः। गो १, ५, १५।
- ८. वाग्वा अनुष्टुब् वागु वै यशः । जै १, २७२ ।
- ९. श्रीवें यशः। जै ३, २५८।
- १०. सप्तदुश (स्तोमः) एव यशः। गो १, ५, १५।
- ११. सामवेदो (°द एव [गो.]) यशः । गो १, ५, १५; माश १२, ३, ४, ९।
- १२. सोमं यश आच्छेत् , तसात्स यशस्त्री स गिरिमगच्छत्तसात् स गिरौ । काठ १०, २ ।
- १३. सोमो वै यशः । मै ४, ६, ५; तै २, २, ८, ८ ॥ [॰शस् अग्नि ८०; अज्ञाद्य १७;२५; आदित्य १३; १५४; उदीची १६; उद्गातृ ५; क्षत्र ५३; प्रीष्म ९; चक्षुस् १०; जगती २६; दिव् ९१; ९५; देव ७६; २१३; पशु १३९;२६८; प्राण १३३ द्र.] ।

यशस्वितम- स (सोमः) वै यशस्वितमः । मै २, १, ४।

याज्या-

- १. आसीनो याज्यां यजति । माश १, ४, २,१९ ।
- २. प्रत्तिवें याज्या पुण्येव लक्ष्मी: । ऐ २, ४०।
- ३. प्रयच्छति (हविः) याज्यया । मारा १, ७, २, १७।
- ध. यज् ५ वि याज्या: । काठ ११, १० ।
- ५. वृष्टिवें याज्या विद्युदेव विद्युद्धीदं वृष्टिमझाद्यं संप्रयच्छति । ऐ २,४१॥ [॰ज्या अन्तरिक्ष-लोक- १; अन्न- ६; अपान- १९; पृथिवी- ३४ द्र.]।

यातुधान- यातुधाना हेतिः (हरिकेशस्य सूर्यरहमेः)। मै २, ८, १०। याम-

१. असिन्यामे बुषण्वस् ऽ इत्यसिन्कर्मणि बुषण्वस् ऽ इत्येतत् । माश्च ६,३, ३, ३।

- २. तस्वा यामि ब्रह्मणा वन्द्मान इति तस्वा याचे ब्रह्मणा वन्द्मान इत्येतत्तदाशास्ते । माश ९, ४, २, १७।
- रे. यत्प्रकमान् प्रकामित, यामं तेन दाधार, यदुपतिष्ठते क्षेमं तेन । काठ १९, १२।

यायावर- क्षेम्य- इ.।

याव-

- १. एकत्रि ५ शता ८ स्तुवत, प्रजा अस्डयन्त, यावानां चायावानां चा ऽऽधिपत्यमासीत् । तैसं ४, ३, १०,३ ।
- २. मासा वै यावाः । तैसं ५, ३, ४, ५ ।
- रे. यावानां भागो S स्ययावानामाधिपत्यं प्रजाः स्पृताइचतुरुचस्वारि १ शः स्तोमः । तैसं ४, १, ९, २॥ [॰व- दक्षिणतस् २६ इ.]।

याविहोत्र- यवा च दिवा ८ अयवा यवेतीवाथ येनैतेषा ५ होता भवति तवाविहोत्रमिस्याचक्षते। माश १, ७ २, २६।

युक्ति - (अहीनस्य) तद्यचतुर्विशे ऽहन्युज्यंते सा युक्तिः । ऐ ६, २३ । युज्जान - प्रजापति - १५५ द्व. । युधाजित् - इन्द्र - १९० द्व. । युद्ध -

- १. नाराजकस्य युद्धमस्ति । तै १, ५, ९, १।
- २. युद्धं वै राजन्यस्य (+वीर्यम् [माश.])। ते ३, ९,१४, ४; माश १३, १, ५,६।

युवल (छन्दस्-)- बस्तो वयो युवलं छन्दः । मै २, ८, २; काठ १७,२ । युवन्-

- १. प्राणो वे युवा सुवासाः । ऐ २, २ ।
- २. सभेयो युवा (राष्ट्र आजायताम्)। तैसं ७, ५, १८,१; मै ३, १२,६। यूनर्वन्- साम वै युनर्वा। तां ६,४,८ (तु. जै १,७०)। यूप-
 - १. अमुब्से (गुलोकाय) यूपः (मीयते) । काठ २५, १०; क ४०, ३; ४१, ३।
 - २. अष्टाश्चः (यूपः) कार्यः, "तस्मात् पर्णमयः, "तस्मात् खादिरः, "तस्माद् बैक्वो ब्रह्मवर्षमकामेन कार्यः । मै ३, ९, ३ (तु. माश ५, २, १, ५)।
 - ३. खलेवाली यूपो भवत्येतया हि त ५ रसमुत्कृषम्ति । ता १६, १३, ६।
 - थ. खादिरो यूपो भवति । माश ३,६,२,१२ ।
 - ५. गर्तेन्वान्यूपो ऽतीक्ष्णाम्रो भवति । माश ५, २, १, ७ ।
 - ६. तं (देवाः) वै (यज्ञम्) यूपेनैवायोपयंस्तव्यूपस्य यूपत्वम् । ऐ २,१।
 - तसाख्य ऽ एव पशुमालभन्ते नऽते यूपात्कदाचन । माश ३, ७, ३, २ ।
 - ८. ते (देवाः) ऽकामयन्तेमं नो (स्वर्गम्) छोकमन्यो नानुमजानीयादिति, ते दिशो ऽयोपयन् यदिशो ऽयोपय ५ स्तद् यूपस्य यूपत्वम् । काठ २६, ६; क ४१,४।
 - ९. ते (देवाः) यूपेन योपियत्वा सुवर्ग लोकमायन् , तम्रुषयो यूपेनैवानु प्राजानन् । संयूपस्य यूपत्वम् । तैसं ६, ३, ४, ७।

- १०. पश्चे वे यूपसुच्छ्यन्ति। माश ३, ७, २, ४।
- ११. बैल्वो वा खादिरो वा पालाक्षो वा रौहीतको वा सौम्यस्याध्वरस्य यूपः स्थात् । सौदुम्बरो यूपो भवति । खादिरे बञ्चाति, पालाको बञ्चाति, रौहीतके बञ्चाति । काठसंक १३७:९-१२ ।
- १२. यजमानेन यूपः संमितः । तैसं ६, ३, ४, ५।
- १३. यज्ञेन वै देवा: स्वर्ग ५ लोकमाय ५ स्तडमन्यन्ताऽनेन वै नोऽन्ये लोकमन्वारोक्ष्यन्तीति, त ५ यूपेनायोपय ५ स्तद् यूपस्य यूपस्वम् । मै ३,९,४।
- १४. यदनेन (यूपेन देवा यज्ञम्) अयोपयस्तस्माद्यूपो नाम । माश १,६,२,१,३,१,४,३,२,२।
- १५. यूपस् (चतुर्दाविभक्तस्य वज्रस्य) तृतीयं (तृतीयोंऽशः) वा यावद्वा । माश १, २,४,१।
- १६. यूप स्थाणुः। माश ३,६ २,५।
- १७. यूपाद्वे देवाः स्वर्ग लोकमायन् । क ४१,२।
- १८. बज़ो वा एव यद्युपः । ऐ २,१;३; कौ १०,१; व ४,४ (तु. मे ३,९,३; काठ २९, ८; क ४१, ३; माश ३,६,४,१९)।
- १९. बज्रो वै यूपशकलः। माश ३,८,१,५:
- २०. वैष्णवो वै देवतया यूप: । तसं ६,३,४,४ (तु. काठ ३४,१५; माश ३, ६,४,१)।
- २१. वैज्यात्रो हि (वै [काठ.]) यूपः । मे ३,९,२; काठ २६,३; क ४१,३; माश ३,६,४,९।
- २२. शिखा (हृद्यं [तैआ.]) यूपः । मै ४,५,९; तैआ १०, ६४,१।
- २३. सप्तदशारत्नियूपो भवति । ते १,३,७,२।
- २४. सर्वदेवत्यो (+ वै [मै.]) यूपः । मै ३.९,४; काठ २६,६; क ४१,४।
- २५. स वा एव सर्वदेवत्यो यद् यूपः । तैसं ६,३,४, ७।
- २६. स्तुप एवास्य (यज्ञस्य) यूपः । माश ३,५,३,४ ॥ [°प- आदित्य- ४३; १५४; आहुति- १८; गायत्र- २८; तेजस्- १७; नासिका- ४; यजमान- ८;१७;२०;२३; यजमानदेवत्य- ३; यज्ञ- १०१ इ.]

यूस्-

- १. कग् वै रसो यूः। मै ३, १०,४।
- २. रसो वा एष पश्नां यद् यू: । तैसं ६,३,११,१। योकत- दीक्षत- २२; मेखला- ३ द्र.।

योग->योग-क्षेम-

- १. यद्योक्तं स योगः । यदास्ते स क्षेमः । योगक्षेमस्य क्लुप्त्ये । ते ३,३,३,३ ।
- २. योगक्षेमो नः कल्पताम् । तैसं ७,५ १८,१ ॥ [°म- प्राणापान- २५; ब्रह्मन्- १३६ द्र.] । योजन- एतद् घ वै परमाणामध्वानामवर्मं यद्योजनमवमानां वा परमम् । जै २,११८ । योनि-
 - १. अन्धमिव वै तमो योनिः । जैउ ३,२,४,२ ।
 - २. परिमण्डला हि योनिः । माज्ञ ७,१,१,३०।
 - मा ५ सेन वाऽ उदरं च योनिइच स ५ हिते । माश ८,६,२,१४ ।

- ४. योनिरेव वरुणः । माश १२,९,१,१७।
- ५. योनिर्वे वामदेव्यम् । जै ३,३०१।
- ६. संवत्सरो वाव योनिश्चतुर्वि एशस्तस्य चतुर्वि एशितरर्धमासास्तवसमाह योनिशित संवत्सरो हि सर्वेषां भूतानां योनि:। माश ८,४,१,१८।
- पुषीन् योनीन् (कृषि)। काठ १,१२; क १, १२ ॥ [°नि उखा १२; उत्तरविदि १७; उत्तरविद १७; उत्तरविद १५; गार्यत्र १९; गार्यत्र १९; गार्वप्य २९; गो ३१; चतुर्विश ९; दीक्षितविमित न; पुरोडाश २४; पुष्करपर्ण ६; पृथिवी १८३; प्रजा ४८; प्रजापति १२१; २३३; सुञ्ज २ इ.]।

योयुवती- आपो वाव योयुवत्यो या अन्तिरिक्ष्यास्ता हि पोप्ल्यून्त इवापो वाव योयुवत्यो याः स्वेदते ता हि सरीसुप्यन्त इव । ऐआ १, ३, ५ ।

योषा-

- १. अरितमात्राद्धि वृषा योषामुपशेते । माश ६, ३, १, ३०; ७, ५,१,६।
- २. उपरिष्टाद्वे वृषा योषामधिद्रवति । काश ४, ८, ४, १७; माश ३,८,५,७ ।
- रे. प्वमिव हि योवां प्रश र सन्ति पृथुश्रोणिविसृष्टान्तरा र सा मध्ये संप्राह्मेति । माश १, २, ५, १६।
- ध. तस्माद्यदा योषा रेतो धत्ते ऽथ पयो धत्ते । माश ७, १, १, ४४ ।
- ५. दक्षिणतो वै वृषा योषामुपशेत । माश ६, ३, १, ३०; ७, ५, १,६।
- ६. न वै योषा कंचन हिनस्ति। माश ६, ३, १, ३९।
- ७. पश्चाहरीयसी पृथुश्रोणिरिति वै योषां प्रशं ५ सन्ति । माश ३, ५, १, ११ ।
- ८. पश्चाद्वै परीत्य वृषा योषामधिद्रवति तस्या ५ रेतः सिञ्चति । माश २, ४, ४, २३ ।
- ९. पुरन्धियोंषा (राष्ट्र आजायताम्)। तैसं ७, ५, १८, १; मै ३, १२, ६।
- १०. पुरन्धियों पेत्याह । यो पित्येव रूपं दश्वाति । तस्मात्स्त्री युवतिः प्रिया भावुका । तै ३,८,
- १९. योषाया (योषाय धमारा.]) वा इमाः प्रजाः प्रजायन्ते । काश ४,९,४,२१; मारा ३,९,४,२५ ।
- १२. योषा वा ऽइयं वाग्यदेनं न युविता । माश ३, २, १, २२ ।
- १३. योषा वै पत्नी । माश १, ३, १, १८ ।
- १ध. योषां वै वेदिः। माश १, ३, ३, ८।
- १५ योषा वै सिनीवाळी । एतंदु वै योषायै समृद्ध ५ रूपं यत् सुकपद्दां सुकुरीरा स्वीपशा । माश ६, ५, १, १० ।
- १६. योषा वै ख़ुग्वृषा ख़ुवः। माश १, ३, १, ९।
- १७. योषा हि वाक (,सुक्)। माश १, ४,४,४^२।
- १८. व्यक्तित वे योवा, वेत्विति वृषा । माश १, ५, ३, १५ । [॰षा- अग्नि- ६७१; दक्षिणतस् १३; पुरन्धि- इ.] ।

योषित्-

१. योषितः पश्चेव स्तनाव् उपोत्सर्वतः । जै ३,३२६ ।

- २. रक्षा ५ सि योषितमनुसचन्ते तदुत रक्षा ५ स्येव रेत आद्धित । माश ३,२,१,४०। योक्ताश्व (सामन्-)-
 - १. तदु प्रजनिष्णु पशव्यं साम । श्रो इ ज्वरेति निधनं भवति · · अज्वरा हास्य पशवः प्रजनिष्णवो भवन्ति य एवं वेद । जै ३,२४ ।
 - २. यद् उ युक्ताश्वोऽपश्यत्तस्माद् यौक्ताश्वमित्याख्यायते । जै ३,२४।
 - 3. युक्ताइवो वा माद्विरसः शिश्च जातौ विपर्व्यहरत्तरमान्मन्त्रोऽपाक्रामत्स तपोऽतप्यत स एतद्यौकाइवमपस्यत्तं मन्त्र उपावर्तत तद्वाव स तद्यकामयत कामसनि साम यौकाइवं काममेवैतेनावरुन्धे । तां ११,८,८ ।

यौधाजय (सामन्-)-

- १. अथ यौधानयं त्रिणिधनं सवनानां क्लप्त्यै। जै २.१४।
- २. इन्द्रो वै युधाजित्तस्येतशौधाजयम् । तां ७,५,१४ ।
- ३. युघाजीवो वैश्वामित्रः प्रतिब्ठाकामस्तपोऽतप्यत । स एतत्सामापश्यत् ः तदेतत् प्रतिब्ठा सामः यदु युघाजीवो वैश्वामित्रोऽपश्यत् तस्माद्वेव यौधाजयमित्याख्यायते । जै १,१२२ ।
- थ. युधा मर्थ्या अजैब्सेति तस्माधौधाजयम् । तां ७,५,१५ ।
- प. वज्रो वै यौधाजयम् । तां ७,५,१२ ॥ [॰य- इन्द्र-२४३ द्र.] ।

यौषित- तदु हैव कुमारिकाः क्रीळन्तीर्जहुः। स एव यौषितो गिरिः। जै ३,२३९।

₹

रक्षमाण- रात्री रक्षमाणः। काठ ३७, १०। रक्षस्-

- १. अरनी रक्षा ५ सि सेधति । मै ४,११,५; काठ २,१४।
- २. अग्ने बाधस्व वि मुधो वि दुर्गहापामीवामप रक्षा ५ सि सेघ । मै ४,११,२; काठ २,१५।
- ३. अथोदकवतोत्तानेन पात्रेण (दिधिमिश्रितं क्षीरम्) अपिदधाति । नेदेनदुपरिष्टान्नाष्ट्रा रक्षा ए स्यवसृत्ताःनिति वस्रो वाऽआपस्तद्वस्रेणैवैतन्नाष्ट्रा रक्षा ए स्यतोऽपहन्ति । मादा १,७, १,२०।
- थ. अन्यकृतानि हि रक्षा **ए सि । तैसं ६,३,२,२** ।
- भ. अपहतं (अन्तिरितं [तैसं.]) रक्षः । तैसं १,१,८,१; काठ १,५; क १,५।
- ६. अमूलं वाऽइद्मुभयतः परिच्छिन्न ९ रक्षोऽन्तरिक्षमनुचरति । माश ३, १,३,१३ ।
- ७. अवधूतं रत्तः । तैसं १.१,५,१; मै १,१,६; काठ १,५; क १,५ ।
- ८. असुरभाजनानि ह वै रक्षांसि । कौ १०,४ ।
- ९. अस्ना रक्षः स ५ सजतात् । मै ४,१३,४।
- १०. अस्ना रक्षांसि (त्रीणामि)। मै ३,१५,८।
- ११. अस्ना वे देवाः पशुम्यो रक्षा ५ सि निरवादयन्त, तुषैरोषधिभ्यः (°धीभ्यः [मै.])। मै ३, १,७; काठ ३१,४; क ४७,४।

- १२. अस्नैव रक्षा ५ सि निरवदयते । तैसं ६, ३,९,२ ।
- १३. इदमहं रक्षसो बीवा अपिकृत्तामि । तैसं १,२,५,१-२; ३,१,१, मै १, २, १०; काठ २, ५; क १,१८।
- १४. इदमह ५ रक्षोऽधमं तमो नयामि । तैसं ६,३,९,२ ।
- १५. इदमहं रक्षोऽवबाधे । काठ ३, ६; क २,१३।
- १६. एतं (अरवम्) वै रचा ५ सि नातरन् । क २९,८।
- रै७. ततो देवा सर्व यज्ञ र संवृज्याथ यत्पापिष्ठं यज्ञस्य भागधेयमासीत्तेनेनान् (रक्षांसि) निरभजन्नस्ना (रुधिरेण) पशोः फलीकरणहेंविर्यज्ञात् सुनिर्भक्ता असन् । माश १,९,२,३५ ।
- १८. तत् (रक्षः) सीसेनापजघान । तस्मात्सीसं मृदु सृतजव ५ हि । माश ५, ४,१,१० ।
- १९. तरक्षः इवा कृष्णः कर्णो गर्दभस्ते रचसाम् । मै ३, १४, २१ ।
- २०. तिर इवैतद्यद्वक्षांसि। ऐ २. ७ ।
- २१. तुषैर्वे फलीकरणेर्देवा हविर्यज्ञेभ्यो रक्षांसि निरभजन्नस्ना महायज्ञातस यदस्ना रक्षः संस्वाता-दिल्याह रक्षांस्येव तत्स्वेन भागधेयेन यज्ञानिस्वदयते । ऐ २, ७ ।
- २२. ते यद्देवानामप्यल्पकं छोहितमसुरा अकुर्व ए स्तद्रात्रीभी रक्षा ए स्यसुम्भन् । काठ १०, ७ ।
- २३. देवान्ह वा ऽ असी (गाईपत्याहवनीयौ) आधास्यमानान् । तानसुररचसानि ररश्चनां ऽप्ति-र्जनिष्यते ना ऽसी आधास्यध्व ऽ इति तद्यदरश्चंस्तस्माद्वसांसि । मास २, १, ४, १५ ।
- २४. देवान्ह वै यज्ञेन यजमानांस्तानसुररक्षसानि ररक्षुर्न यक्ष्यध्व इति तद्यदरक्षंससादक्षा १ सि । मारा १, १, १, १६ ।
- २५. नास्य नक्तं रक्षा एसीशते य एवं वेद । काठ ७, १०।
- रेद. निर्देश्य ए रक्षः । तैसं १, १, ७,१; मै १, १,८; काठ १, ७; क १,७ ।
- २७. परापूत ५ रक्षः । तैसं १, १, ५, २; मै १, १, ७; काठ १, ५; क १, ५।
- २८. परिक्षिखति रक्षसामपद्दत्यै । तैसं ५, १, ३,४ ।
- २९ परिल्लिखित ५ रक्षः । तैसं १, २, ५, १; ३, १, १।
- दें प्रत्युष्ट ५ (निष्टसं [क.]) रक्षः । तैसं १, १,२,१; मे १, १,४; काठ १,२; क १,२।
- ३१. यदाङ्के रक्षसामन्तर्दित्ये। काठ २३, १।
- देर. यहा ऽ उम्रं तन्नाच्टा रक्षा ए सि नान्ववयन्ति । मारा ३, ३,४,१४ ।
- रेरे. रक्षसां हि स भागः (अस्प्रमूपः)। मारा १, ९, २, ३५।
- रेश्व. रक्षसां भागधेयं वपायामुद्रबृह्यमानायाम् । काठ ३४, १५ ।
- ३५. रक्षा ५ सि प्रहेतिः (हरिकेशस्य सूर्यरक्षेः)। मै २,८,१०।
- रैंदे. वज्रेणैव यज्ञस्य दक्षिणतो रक्षा र स्यपहन्ति । तैसं ५, २, १०, १ (तु. क ४७, ८)।
- ३७. वज्रेणैवैतत्पुरस्तान्नाच्ट्रा रक्षा "स्यपन्नन्प्रभिन्दन्नेति । काश १, १, ४, १८ ।
- वैदः विष्णुवरुणा अभिशस्तिपावा देवा यजन्त हविषा घृतेन । अपामीवा ६ सेधत ५ रक्षसङ्चाथा धत्त ५ यजमानाय श ५ योः । मै ४, १४, ६ ।

- ३९. समृद ५ रक्ष: संदग्ध ५ रक्षः । तैसं १.८, ७.२।
- ४०. साम हि नाष्ट्राणा ५ रक्षसामपहन्ता । माश ४, ४,५,६; १४, ३, १, १०।
- ४१. सूर्यवतीर् (ऋचः) भवन्ति रक्षसामेवापहत्यै । जै ३, २९८ ।
- धर. सूर्यों हि नाष्ट्राणा ५ रक्षसामपहन्ता । माश १, ३, ४,८।
- 83. हत ५ रक्षोऽविधिष्म रक्षः । तैसं १,८,७,२ ॥ [क्षस् अग्नि ४४;२२६;२५३;२९५;५१६; ५९६; ५९३; अप् ३६; १७७; २१३; अपामार्ग २; अपामार्गहोम —; अप्रतिरथ ३३; अमावस्या १; अस्रज् ३; आदित्य ३८; १६७; १७२; १७४; आमयावित् १८; उल्लं १; कयाग्रुभीय ४; कार्ष्मर्यमय —; कार्ष्मर्यमयी २; कारा —; कुबेर —; कुन्दस् ५६; दक्षिणतस् १;४; ११; देव २२१; नक्त —; पश्चद्य २७; परिधि ६;८; पलाश ३; प्रत्यञ्च ४;६; बृहद्रथन्तर १४; ब्रह्मत् ६७; ६९; ब्राह्मण ५७; भूत १३; भ्रातृव्य ४; यज्ञ १४९;१५०; योषित् २ इ.]।

रक्षस्विन्- पुरुषःपुरुषो हि रक्षस्वी । तैआ ५, ९, ४ ।

रक्षो-भाष्- अथ यदुचैः कीतैयेदीइवरो हास्य वाचो रक्षोभाषो जनितोः । ऐ २, ७ । रक्षो-हन्-

- १. अग्नयं रक्षोघ्ने पुरोडाशमष्टाकपार्लं निर्वपेद्य ५ रक्षा ५ सि सचेरन् । तैसं २,२,२,२-३।
- २. अप्तिचें देवानां रक्षोहा । मै २,१,११ ।
- ३. सत्राराडसि रक्षोहा । क २,६।
- थ. साम वै रक्षोहा। तैसं ६, ६, ३, १; तैआ ५,९,४ |
- ५. हब्बवाहमिभमातिषाई रक्षोहणं अग्नि ५ स्वष्टकृतमाहुवेम । काठ २,१५ ॥ [*हन्- अभि-२८;१२७; १७६; आमयाविन्- १; कार्क्सर्थे- १; नाक- ९ इ.] ।

रत्तोझी— आपो वै रक्षोध्नीरपो रक्षा ५ सि न तरन्ति । मै ४, १,३ ॥ [॰ध्नी- अप्- ८९; १०७ इ.]।

राक्षोडन- कार्क्य- २ इ.।

राक्षस- क्वल- इ.।

राश्चरी- स यां वै इसो वदित यामुन्मत्तः सा वै राक्षसी वाक्। ऐ २, ७।

रजत,ता-

- १. अथ यदस्तमेति(आदित्यः), एतामेव तद्रजतां कुशीमनु संविशति । तै १,५,१०,७।
- २. अवान्तरदिशा (°दिशो [माश.]) रजता: । तै ३, ९, ६,५; माश १३, २, १०, ३ i
- इ. एतत् (रजतम्) रात्रिरूपम्। ऐ ७, १२।
- ध. यद् (रुद्रस्य) अश्र्वशीयत, तद्गजत ५ हिरण्यमभवत् । तसाद्रजत ५ हिरण्यमदक्षिण्यम-श्रुन ५ हि । तैसं १, ५, १, १-२ ।
- ५. रजतं स्वाराज्यम् (छन्दः)। शांआ ११, ७।
- ६. रजता (कुशी) रान्निः (अभवत्)। तै १, ५, १०, ७।

- ७. रजतेन त्रपु [लोहम् । गो.। (संदध्यात्)]। गो १,१,१४; जैंड ३, ४,३, ३।
- ८. रजतो हादुनेः (रूपम्)। माश १२, ८, ३, ११।
- ९. सुवर्णेन रजतम् (संद्ध्यात्)। गो १, १, १४; जैउ ३, ४, ३,३।
- १०. सौर्यं चरं निर्वपेद् गतश्रीस्तस्य हरितो रुक्मोऽपिधानस्स्याद् रजतोऽधस्तात् । काठ ११,४। [॰त- अन्तरिक्ष- ७१; १४३; १४४; अप्- २१२; अपराह्ण- ३; अहन्- १६; ऊर्ज्- २१; दिव्- ५३; युम्न- १; पितृ- १; पृथिवी- १८४ इ.]।

राजत- पितृ- १०२ इ. ।

रजस्-

- १. इमे वै लोका रजा ५ सि । माश ६, ३, १,१८ I
- २. चौवें तृतीय ५ रजः । माश ६, ७, ४, ५।

হত্ত্যু–

- १. वरुण्या रज्जुः । माश १, ३, १, १४।
- २. वरुण्या वा ऽ एषा यद्गज्जुः । माश ३, २, ४, १८; ७,४,१।
- वरुण्या वै यज्ञे रज्जुः । माश ६, ४, ३, ८ ।
 रज्जुदाल प्रजापति ६४ द्र. ।
- रत- सोमारुद्दा धारयेथामसुर्यं प्र वामिष्टयो ऽरमश्तुवन्तु · · दमे दमे सप्त रत्ना दधाना शं नो भूतं द्विपदे शं चतुष्पदे । मै ४,११,२॥ [°त्न- अग्नाविष्णु- ४ द्र.]।
 - रत्नधा- यो रत्नधा वसुविद्यः सुदत्र इति यो धनानां दाता वसुवित्पणाच्य इत्येवैतदाह । माश १४, २, १, १५।

रत्निन्- क्षत्र- ३ इ.।

रथ-

- १. तं वा एतं रसं सन्तं रथ इत्याचक्षते । गो १, २, २१ ।
- २. तदिदास अवनेषु ज्येष्ठमिति रथस्य हैतद्रूपम्। तस्मात्तमभिहायैव तिष्ठन्ति। जै २,१२।
- ३. तस्माद्रथः पर्युतो दर्शनीयतमो भवति । माश १३, २, ७, ८ ।
- यदनो यद्वथं ददाति, शरीराणि तेन स्पृणोति । क ४४, ५ ।
- प्रमुख्णिहाभिः (प्रीणामि)। तैसं ५, ७, १४, १; काठ ५३, ४।
- ६. रथस् (चतुर्दा विभक्तस्य वज्रस्य) वृतीयं (तृतीयोंऽशः) वा यावद्वा । माश १,२,४,१।
- ७. बज़ो (बीर्य काठ ३७, १२) वै स्थः। तैसं ५, ४, ११, २; काठ २१, १२; ३७, १२; तै १, ३, ६, १; ३, १२, ५, ६; माश ५, १, ४, ३ (तु. काठ २९, ८)।
- ८. वैश्वानराय रथम् । तैआ ३, १०, ४।
- ९. वैश्वानरो वै देवतया रथः। तै २, २, ५, ४।
- १०. हंसः श्चिषद्वसुरन्तरिचसदिति, रथ ५ वा एतत् परिवदति । मै ४,४,५॥ [°थ- अज्ञानया-१; आदित्य- ४७; दक्षिण,णा- ४२; यज्ञ- ११५ द्व.]।

रथकार- तत्त्तरथकार- द्र.। रथगृत्स- अग्नि-५०८ द्र.। रथचक-रथचक ५ वै वस्नं कृत्वा देवा असुरेभ्य उपप्रावर्तयन्। मै ३, ४, ७ ।

```
रथ-प्रोत- श्रादित्य- २३९ इ.। रथ-स्वन- प्रैष्म- २ इ.।
```

रथाऽक्ष- रथाक्षेण विमिमीते । मै ४, ७,९ ।

रथे-चित्र- ग्रैष्म- २ इ.।

रथे-छा- जिल्णू रथेन्टाः (आजायताम्)। तैसं ७, ५, १८, १; मै ३, १२, ६।

रथौजस् - अग्नि- ५०८ इ.।

रथन्तर (सामन्-)-

- १. अथ रथन्तरम्। रेतः सिक्तिरेव सा। जै १, ३०५।
- २. असं वै स्थन्तरम् । ऐ ८, १; जै २, १४९; १७० (तु. जै २, ४१६)।
- ३. अभ्येव स्थन्तरेण क्रन्दति । जै २. २ ।
- ४. **अ**हर्वे बृहद् । रात्री रथन्तरम् । जै २,९८ ।
- ५. इयं वै पृथिवी स्थन्तरम् । काठ ३३, २; ऐ ८, १।
- ६. उप वै रथन्तरम् । तां १६,५,१४।
- ७. ऊर्ध्वा वै रथन्तरस्य देवहूितः · · तद्यद् रथन्तरस्य ऋचैवापरिष्टुभ्योध्वीमव प्रस्तौति
 तस्मादयम्भ्वौ छोक अर्ध्वीऽयमग्निदीप्यत अर्ध्वा ओषधय अर्ध्वा वनस्पतयस्मवैभवोध्वीम् ।
 जै १,२९६ ।
- ८. स्रो वा हा स्थन्तरम् । जै १,१३३।
- ९. चतुरक्षर ५ स्थन्तरस्। ते २,१,५,७।
- १०. तस्माद् स्थन्तरस्य स्तोत्रे स्थघोषं कुर्वन्ति । जै १, १४३; ३,११८ ।
- ११. तेजो रथन्तर ५ साम्नाम् । तां १५,१०,६ ।
- १२. परिमितं वाव स्थन्तरम् । तैसं ३,१,७,३ ।
- १३. प्राच्ये दिशो रथन्तरं भा अस्जन्त (देवा:)। सद् अग्नेघोंबोऽन्वस्तुज्यस । जै ३,३५६ ।
- १४. यत् तिर्थग् इव (गीयते). तद् स्थन्तरस्य (रूपम्) । जै ३, १८५ ।
- १५. यद्रथन्तरं तच्छाकरम् । ऐ ४,१३।
- १६. यद्वे रथन्तरं तद्वेरूपम् (साम)। ऐ ४,१३।
- १७. यस्ते अग्नौ महिमा यस्ते अप्सु रथे यस्ते महिमा स्तनियत्नौ य उ ते वाते यस्ते महिमा तेन संभव रथन्तर ! द्रविणस्वन् न एधि । जै १,१२८ ।
- १८. स्थन्तरं वै सम्राट्। ते १,४,४,९।
- १९. रथन्तर ए सामिभः पात्वस्मान् गायत्री छन्दसां विश्वरूपा। त्रिवृन्नो विष्ठया स्तोमो भहा ए समुद्रो वात इदमोजः पिपर्तुं। तैसं ४, ४,१२,१।
- २०. रथन्तरं सामास्जत (प्रजापतिः शीर्षत एव मुखतः)। जै १,६८।
- २१. रथन्तर ए साम्नाम् (प्रतिष्ठा) । तां ९,३,४।
- २२. रथन्तर ५ हीयम् (पृथिवी) । माश १,७,२,१७ ।
- २३. रथन्तर ए ह्यतत्परोक्षं यच्छ्यतस् (साम)। ता ७,१०,८।
- २४. रथंतरं नाम मे सामाघोरञ्जाकूरञ्ज (सामवेद उवाच) । गो १,२,१८।
- २५. रथन्तरमाजभारा वसिष्ठः । ऐआ ३,१,६।

- २६. रथन्तरमुत्तराद् गायति । काठ २१,५; क ३१, २० ।
- २७. रथन्तरमेतत्परोक्षं यच्छक्कटर्थः (यद्वैरूपम् [तां १२,२,५;९]) । तां १३,२,८ ।
- २८. स्थन्तरेण वै देवा ऊर्ध्वाः स्वर्ग लोकमायन् । जै १,१३५ ।
- ५९. रथन्तरेण वै दैन्यमाजिमुज्जयति, रथेन मानुषम् । जै २,१९३ ।
- ३०. रथम्मर्थाः क्षेप्लातारीदिति तद्रथन्तरस्य रथन्तरत्वम् । तां ७, ६,४ ।
- ३१. रथा ह (असुरा रक्षांसि च) नामासुः। ते (देवाः स्वर्गं लोकं गत्वा) अबुवन्नताहिष्म वा हमान् रथानिति। तदेव रथन्तरस्य रथन्तरत्वम्। जै १,१३५।
- ३२. रसंतम ५ ह वे तद्रथन्तरमित्याचक्षते परोऽक्षम् । माश ९,१,२,३६।
- ३३. वज्रो वै स्थन्तरम्। जै २,१६९।
- ३४. वाग् (रात्री 🛚 जै २,९८८) स्थन्तरम् । जै १,१२८; ३२९; ३,३१६; तां ७,६,१७ ।
- ३५. वान्वे स्थन्तरम् । ऐ ४, २८; जै १, २३०; २, १; ३६८; ३, ११।
- ३६. विश्वायू रथन्तरम् । जै १, २९२; २, ४३३ ।
- ३७. इयेतं ह वा अग्ने स्थन्तरस्य प्रिया तनूरास । जै १, १४५।
- दे८. श्रीरेषा यद् स्थन्तरम् । जै १, ३३० (तु. जै १, ३२८) ।
- ३९. समुद्र एष यद् रथन्तरम्। जै १, ३३२।
- ४०. स (प्रजापितः) रथन्तरमसुजत तद्रथस्य घोषो ऽन्त्रसुज्यत । तां ७, ८, ९।
- **४१.** स राशिश्चतुरुचत्वारिंशो भवति, रथन्तरसामा । जै २, १६४ ॥ [°र- अग्नि- १११; १९८; १८२; १४३; ६५३; अद्य; अज ७९; अपान २०; अपुर ६६; आयतन १; ऋच् ७; १९; ३०; ऐड १; ओषि ४२; कालेय १०; क्षत्र ७८; गायत्र १९; २०; गायत्र १९; शाद्य १०; गायत्र १९; गायत्र १९; १९४; १९४; गायत्र १९; गायत्र ४२; विव् ५१; वेवरथ ३; पक्ष ४; पश्च १४०; पृथिवी १९; २५; १५; ४२; ५५; ४२; १९; १९; १९०; २०६; पृष्ठ २०; प्रजनन ६; प्रजापित १५६; प्रतिष्ठा ७; प्रस्ताव १०; प्राची ४;३५; प्राण ९५; २७४; बृहत् ९; १५; २०; २२; २४; ३८;४१;४४;४८; बृहती ५; ब्रह्मन ४९; ब्रह्मन ६; प्रता ५ इ.]।

राधन्तर-

- भाग्नेयमाज्यं भवति राथम्तरम् । जै ३, २०७ ।
- २. नमस्ते राथन्तराय यस्ते दक्षिण: पक्ष: । ऐआ ५,१,२।
- रे. ये वा अन्यतोदन्ताः पशवस्ते राथन्तरा ये उभयतोदन्तास्ते बाईताः । जै १,१२८ ।
- ध. राथन्तरं पञ्चममहः। तैसं ७, २, ८, २॥ [°र- अग्नि- ६३३; उत्तरतस् ७; गी- २४; त्रिणव- १४; पृथिवी- १८६; बाईत- १; बाईती- द्र.]।
 राथन्तरी- राथन्तरी वै रान्नी। ऐ ५. ३०।

रभस्- व्यविष्ठमत्ते रभसं दशानमित्यवकाशवन्तमत्त्रेरतादं दीष्यमानमित्येतत् । माश ६,३,३,९९। √रम् प्राण- १८८ द्र.।

रम्या तनू- प्राण- १६९ इ.।

रयि-

- १. एव वै रिवर्वेश्वानरः (आपः)। माश १०, ६, १, ५।
- २. धर्मासि दिशो द ९ ह , रियं देहि पोषं देहि । काठ १, ७; क १, ७ ।
- ३. पुष्टं वै रथिः। माश २, ३, ४, १३।
- थ. रिय " सोमो रियपतिर्देधातु । मै थ, १४, १; तै २, ८, १, ६।
- ५. वसिक्षो वै रियमपश्यत् , तामात्मक्रधत्त, यत्स्थूणाकर्णीः कुरुते, पशुष्वेव रिय धत्ते । मै ४, २,९।
- ६. वीर्थं वे रियः । माश १३, ४,२, १३ ॥ [°यि- पशु- १७०; पुष्टि- ९; मनुष्य- २९ द्र.]। रिय-ष्ठ,ष्ठा(सामन्-)-
- १. अजा ऽसि रियष्टेत्याहै वेवैनां लोकेषु प्रतिष्ठापयति । तसं ३, ४, ३, ६।
- २. सो (प्रजापितः) ऽत्रवीद् अस्थाद् वा इयं मिय रियरिति । तद् एव रियष्ठस्य रियष्ठस्वम् । तदेतत् पशब्यं साम । जै ३,२३०॥ [°४ – पशु – १७० इ.] ।

रशना-

- १. अर्ग् वै रशना। तैसं ६, ३, ४, ५।
- २. आषिषयो रशना (°नायाम् ।काठ.])। काठ ३४, १५; क ४१, ४।

रिश्म-

- १. अथ यः कपाले रसो लिप्त आसीत्ते रहमयो ८ भवन् । माश ६, १, २, ३।
- २. असी वा आदिस्योऽग्निरनीकवान् । तस्य रइमयोऽनीकानि । तै १,६,६,२ ।
- ३. एते वा ऽ उत्पवितारो यत्सूर्यस्य रइमयः । माश १,१, ३,६ ।
- एते वै पवितारो यत्सूर्यस्य रइमयः । माश ३, १, ३, २२ ।
- ५. एते वै रस्मयो विश्वे देवाः। माश १२, ४, ४, ६ (तु. माश २, ३, १, ७)।
- ६. तद्यदेकैकस्य रइमेद्वीं द्वी वर्णी भवतः। गो २, ६, ६।
- ७. तस्य (सूर्यस्य) ये रइमयस्ते देवा मरीचिपाः । माश ४, १, १, २५।
- ८. तस्य (सूर्यस्य) ये रइमयस्ते विश्वे देवाः । माश ४, ३, १, २६।
- ९. तस्य (सूर्यस्य) ये रइमयस्ते सुकृतः । माश १, ९, ३, १०।
- १०. बहूनि वै रइमीना ९ रूपाणि । मै २,५,११ ।
- ११. ये ह वा एत आदित्यस्य रइमय एतानि ह वा एतस्य श्वङ्गाणि । जै २, १४५ ।
- १२. रइमय एव हिङ्कारः। जैउ १,११,१,९।
- १३. रइमय: (आदित्यस्य) क्रीडय: (महतः) । मै १,१०,१६।
- १४. रक्मयो मरुतः । जै १,१३७।
- १५. रइमयो वाव होत्राः। गो २,६,६।
- १६. रश्मयो हास्य (सूर्यस्य) विद्वे देवाः । माद्य ३,९,२,६; १२।
- १७. सविता रिक्मिभवेष (समद्धात्)। गो १,१,३६। [°दिम- अन्न- ६; अभीशु-; असुर्य- ४; आदिख- २९; ४०; २९९; ३७८; ऋतु- ८४; केश- ४; क्षय- २; चमसाष्ट्यर्य- १;

छन्दस्- ५४; दिवाकीर्त्यं- ६; देव- १९; परिधि- ५; प्राण- १२४; मरीचिप- २; महादेव-१; मारुत- १६; मास- ११ इ.]।

रस्त-

- . १. ता अस्य सुददोहस इत्याह तस्मात परुषि परुषि रसः । तैसं ५,५,६, २-३।
- २. यहै तत्सुकृतम् (ब्रह्म)। रसो वै सः। रस ५ ह्येवायं छन्ध्वाऽऽनन्दी भवति। तैआ ८,७,९। तैउ २,७,९।
- इ. यो वे प्रमीयते ... सोमं (तस्य) रसः (गच्छति) । मै २,३,५ (तु. तैसं २,३,९९,९)।
- **४. रस मो**ङ्कारः । जै २.७८ ।
- ५. रसेनापः (प्रविशति त्रादित्योऽस्तं यन्)। जै १,०।
- ६. रसो वृष्टिः। मै २,५,७।
- ७. बाचा रसान् वेदेति वेद (बाक् = जिहा) । जैउ ४,११,५,३।
- ८. स्वधाये त्वेति रसाय स्वेत्येवैतदाद । माश्र ५, ४, ३, ७॥ [*स- अप्- ६१; २३२; आमयाविन्- २०; मद- २; मद्धती--; मधु- २; १२; २२ द्र.]।

रसवती- अपो देवा मधुमतीरगृभणिनत्यपो देवा रसवतीरगृह्णिनत्येवैतदाह । माश ५,३,४,३। रहस्यु- तात् (वेखानसानृषीन्) रहस्युर्देवमिलम्छिङ् मुनिमरणेऽमारयत् । तां १४,४,७।

राका-

- १. तिस्रो धनवो राकायै। काठ ४९,८।
- २. योत्तरा (पौर्णमासी) सा राका । मै ४,३,५; काठ १२,८; ऐ ७,११; गो २,१,१०; प ४,६।
- रे. योषाः सा राका । ऐ ३,४८ ।
- ८. रावे राका । तैसं ३,४,९,१ ॥ [°का- त्रिष्टुभ्- २५; ५१; पूर्वपक्ष- ३ द्र.]।

राजन्-

- १. असा ऽ (राज्ञे) इद ५ सर्वेमाणं करोति ब्राह्मणमेवापोद्धरित, तसाद् ब्राह्मणो ऽ नाणः स्रोमराजा हि भवति । माश ५, ३, ३, १२।
- २. ऊतिर्वा एतस्य नश्यति यस्य राजानमपहरन्ति । जै १, ३५४ ।
- ३. एतद् वे सजनं यद् राजा। जै २, १८३।
- ध. एष ते जनते राजा। काठ १५,७।
- ५. तद्यथा महाराजः पुरस्तात्सैनानीकानि प्रत्युद्याभयं पन्थानमन्वियात् । कौ ५, ५।
- ६. तसाद्राजनि विजिगीषमाणे विशः प्रदानमिच्छन्ते । जै २,१३९।
- तसादाजा दण्डवः। मास ५, ४,४, ७।
- ८. तस्माद्वाजोहबळी खाबुकः। माश्च १३, २, २, ८ ।
- ९. यथा राजा विका समनमत्। काठ ४५, २०।
- १०. यथा राज् S आगतायोदकमाहरेत् । माश ३, ३, ४, ३९:
- ११. यद् राजः करोति तद्विद् करोति । मे १, १०, १३; काठ ३६. ७।
- १२. राजानो वै राष्ट्रमृतस्ते हि राष्ट्राणि विभ्रति । माश ९, ४, १, ९ :
- १३. राजा विशा पर्युटः । तैआ ५, ४,९।

- १४. राजा वै राजसूर्यनेष्ट्वा भवति । माश ५, १,१,१२; ९, ३, ४, ८।
- १५. राजा सङ्ग्रामं जित्वा निराजं निरजते । काठ २८, ३; क ४४, ३ ।
- १६. राजा संग्रामं जित्वोदाजसुद्जते । मै १, १०, १६; ४, ६, ८।
- १७. राज्ञः परिष्कारश्वार्दूलाजिनं मणिहिरण्यं हस्ती निष्को ऽज्ञवतरीरथोऽश्वरथो रुक्मः कंसः । जै १,३४१।
- १८. राज्ञा मनुष्यान् (अन्वाभवत्)। काठ ५३, ४।
- १९. विडिस ... सा राजानं गर्भमधत्थाः । मै २, १३, १५ ।
- २०. विशः खळु वै राज्ञः प्रदातोरी श्वराः । तैसं ३, १,८,२।
- २१. विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु (राजन्) मा त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत् । काठ १९, १९।
- २२. विशि राजा प्रतिष्ठितः । काठ ३८, ४।
- २३. स राजसूयेनेब्ट्वा राजेति नामाधत । गो १, ५, ८ ।
- २४. सर्वे राजान एकमन्त्रा एकवचसः। जै ३, २२॥ [°जन् इन्द्र- ३११; ऐन्द्र- १२; प्रामणी- ३; चतुर्होतृ- ७; बाहुबलिन्-; ब्राह्मण- ६७; भरत- २; मनुष्य- ३०; महिमन्- ५ द्र.]।

राजन (सामन्-)-

- तद वै प्रत्यक्षं वामदेव्यं (साम) यद् राजनम् । जै २, १५ ।
- २. परोक्षमिव ह खलु वा एतद् वामदेव्यं यद् राजनम् । जै २, ४११ ।
- हे. यथा ह वै वयस आशय एवं राजनस्य वामदेव्यम् (साम)। जै २, १५।
- थद् राजनं भवति, प्रजानामेव तद्यजमाना राज्यं परियन्ति । तैसं ७, ५, ८, ३ ।
- ५. राजनेन वै प्रजापतिः प्रजानां राज्यं ऐइवर्यं आधिपत्यमगच्छत् । जै २, ४११ । [°न- श्रज- ११४; आत्मन्- ६२; आदित्य- १५५; पञ्चिवंश- ३; ४ इ.] ।

शजन्य-

- १. अतिब्याधी राजन्यः शूरः (आजायते स्म)। जै २, २६६।
- २. आनुष्टुभो राजन्यः। मै ४, ४, १०; तां १८, ८, १४; तै १, ८, ८, २।
- ३. आमादिव वा एष यद् राजन्यो, बहु वा एषो ऽ यज्ञियममेध्यं चरत्यत्यनन्नं जिनाति ब्राह्मणं, तस्माद् राजन्यस्याग्निहोत्रमहोतन्यम् । मै १, ८, ७।
- ध. आ ऽस्मिन् राष्ट्रे राजन्य इषव्यः श्रूरो महास्थो जायताम् । तैसं ७, ५, १८, १ (तु. मै ३, १२, ६)।
- ५. उरसो बाहुभ्यां पञ्चदर्श निरमिमीत, तमिन्द्रो देवता ऽ न्वसृज्यत, त्रिष्टुप् छन्दो, बृहत्साम, राजन्यो मनुष्याणामविः पञ्चनां, तसान्ते वीर्यावन्तो वीर्याद्यसृज्यन्त । तैसं ७,१,१,४०५ ।
- ६. एप वै प्रजापतेः प्रत्यक्षतमां यदाजन्यसस्मादेकः सन्बहूनामीष्टे यद्वेव चतुरक्षरः प्रजा-पतिश्चतुरक्षरो राजन्यः । माश ५, १, ५, १४ ।
- ७. ऐन्द्रावरुणो हि राजन्यो दैवतया मे २,३,१।
- ८. ऐन्त्री ५ स्तवशामाकभते राजन्याय बुभूषते । काठ १३, ४ ।

- ९. तासु (उत्तरासु फल्गुनीषु) राजन्यस्य (अग्निम्) श्रादध्यात् · · दानं ह्येष् (राजन्यः) प्रजा-नामुपजीवति । मै १, ६, ९ १
- १०. त्री ५ स्तृचाननु ब्र्याद् राजन्यस्य, त्रयो वा अन्ये राजन्यात् पुरुषाः । ब्राह्मणो वैक्यः श्रुद्रस्तानेवास्मा अनुकान् करोति । तैसं २, ५, १०,९ ।
- ११. देवा वै राजन्याज् जायमानादिवभयुस्तमनुहाय दाम्ना अपीम्भन्नगोब्धो वा एव जायते यो राजन्यो यहा एवोऽनपोब्धो जायेत न किञ्चन स्यात्, सर्वो इमाः प्रजा अधिपादमधात्। काठ ११, ४ (तु. तैसं २, ४, १३, १; से २, १, १२)।
- मध्याधिदेवने राजन्यस्य जुहुयाद्वारुण्य ऋचा, वरुणो वै देवानां राजा । मै १, ६, ११ ।
- यदा वै राजन्यो वज्री भवति, अथ भूति गच्छति । मै २, ५, ८।
- यदा दि राजन्यः पृतना जयत्यथी भवति । मै १, ५, ८।
- यवागू राजन्यस्य (व्रतम्)। तैआ २, ८, १ ६ 24
- १६. यवागू राजन्यस्य व्रतं क्रूरेव वे चवागूः , क्रूर इव राजन्यः । तैसं ६, २, ५, २-३ ।
- १७. राजन्यस्त्रिष्टुण्डन्दा ऐन्द्रो देवतया । तस्मारु बाहुभ्यां वीर्यं करोति बाहुभ्यां ह्येनसुरखो वीर्यादस्जत । जे १,६८।
- १८. राजन्यस्य कार्यो लोक इष्टापूर्तेन श्रद्धया ब्रह्मण्यतया । जै १, २४४ ।
- १९. राजन्यस्थेनद्रस्तोमः। जै २,१४७।
- २०. राजन्येनाध्यक्षेण वैदयं घ्नन्ति । काठ २७, ४ ।
- २१. राजन्यो वै प्रजानामधिपतिः । काठ २८, १ ।
- वज्रो ऽ स्य (इन्द्रस्य) वीर्यं वज्रमेवास्मिन् (राजन्ये) दश्वाति । काठ १३, ३।
- विशा खळु वै राजन्यो भद्रो भवति । मै १,६,५।
- विशेति राजन्यस्य ब्र्यात् । तैआ ५, ३, ८ ।
- २५. वृषा वै राजन्यः। तो ६, १०,९।
- २६. सीम्यो राजन्यः । तैसं २, १, २, ९ ॥ [॰न्य- अन्त- ७; आमीध्र- १३; उरस्- ६; ऐन्द्र-३६; ४१; ४२; ५७; ऐन्द्राबाईस्पत्य- २; श्रोजस्- ५; औदुम्बर- ३; कृष्ण- १९; क्षत्र- १५; ४६; प्रामणी- ३; ग्रीब्म- १५; त्रिवृत्- २०; त्रिष्डुम्- १५; त्रेब्डुभ- १८; दीक्षित- ९; देव-२२१; घनुस्- १;न्यग्रोधतति-; पञ्चदश्च- १०;२०; परमेष्ठिन्- १०; पार्श्वरत्स- २; फल्गुनी-१०; बाहु- २३ ६; बृहत्- ४४; ब्राह्मण- २; ४०;५३; मैत्र- १०; युद्ध- २ इ.]।

राज-पुत्र-

- राजपुत्रो विश्वतमाः । मे ४, ६, ६ ।
- २. वीर्थं राजपुत्रः । काठ १४, ८॥ [°त्र- ककुस्- ३; ब्रह्मन्- ७२ द्र.]। राज-यक्म-
- १. वस्मा (सोमाय) एनमादित्यं चरुं निरवपन् , तेनैवैनं पापात् स्नामादमुखन् । तसं २,३,५,३३

य. अजापितवें सोमाय राज्ञे दुदितृरददासक्षत्राणि, स रोहिण्यामेवावसन्नेतरासु, ता अनुपेयसानाः युनर।गच्छ ए स्त १ (सोमं राजानं प्रजापतिः) राजयक्षंणाग्राहयत् , स निरस्नवत् , सस्माद्

- 3. यो राजयक्ष्मगृहीतः स्यात् तस्मा अमावास्याया ५ वैद्ववदेवं चरं निर्वपेत् , ···तेनैवास्मै (राजयक्ष्मगृहीताय) प्रायश्चित्तिं विन्दति, अमुमेव (चन्द्रमसम्) आप्यायमानमन्वाष्यायते वसीयान् भवति । मै २,२,७ ।
- थः राजान ५ (सोमम्) यचम भारदिति, तद्वाजयक्ष्मस्य जन्म, यत् पापीयानभवत्तत्पापयक्ष्मस्य यज्जायाभ्योऽविन्द्त्तज्जायेन्यस्य । तैसं २,३.५.२ ।
- ५. स (चन्द्रमाः) रोहिण्यामेवावसत्, तं तस्मिन्ननृते यक्ष्मोऽगृह्णात् "यद्राजानं यक्ष्मोऽगृह्णात्, तद् राजयक्ष्मस्य जन्म, स तृणमिवाञ्जब्यत् "(प्रजापितः) तं वैश्वदेवेन चरुणामावस्यां रात्रीमयाजयत् तेनैनं यक्ष्मादमुखत् । काठ ११,३।
- ६. स (सोमः) इतोऽपूयत् ···(वायुः) तस्माद्गन्धमपाहन् ···तस्मान्नापिगृह्म ए सोमस्य हि राज्ञो गन्धो नैनं राजयक्ष्मो विन्दति य एवं वेद । काठ २७,३।
- ७. सोमस्य वै राज्ञोऽर्धमासस्य राज्ञयः परन्य आसन्, तासाममावास्यां च पौर्णमासीं च नोपैत्, ते एनमभि समनद्येतां तं (सोमम्) यक्ष्म आर्च्छेद्, राजानं (सोमम्) यद्षम आरदिति तद्राजयक्ष्मस्य जन्म, यत्पापीयानभवत्, तत् पापयक्ष्मस्य यज्जायाभ्याम-विन्दत् तज्जायेन्यस्य । तैसं २,५,६,४-५ ।

राज-सूय-

- १. तस्माद्राजसूबेनेजानः सर्वमायुरेति । त १.७,७,५।
- २. यद्वै राजसूर्यं स वरुणसवः । काठ ३७,६ (तु. तै २,७,६,१; माश ५,३,४,१२) ।
- रे. राज्ञ एव राजस्यम् । माश ५, १, १,१२ ॥ [°य- अभि√चर् ११; राजन्- १३;२२ ह.]।
- १. अवर ५ हि राज्यं पर ५ साम्राज्यम् । माश ५, १,१,१३ ।
- २. एतद् घ वै राज्यं यद्विराट्। जै २,९४।
- ३. दक्षिण भागमात्मनो ऽ तिहरक्षपति · वसवस्त्वा गायत्रच्छन्दसाऽऽरोह्नतु · · राज्याय । शांआ १, ७ ।
- थ. यो sल ५ राज्याय सन् राज्यं न प्राप्तुयात् , सोमी वै राजैतस्य देवता । मै २, ५,८ ।
- ५. वसवो राज्याय (आदित्यमभ्यविद्यन्त)। जै २, २५।
- ६. वसवो राज्याय (वरुणमभ्यविद्यन्त) । जै ३, १५२;३६८ ।
- 9. विराजैव कनीयान् (भ्राता) राज्यं गच्छति । अनुष्टुभा ज्यायान् स्वाराज्यं लोकम् । जै २,९४।
- ८. श्रीवें राज्यम् । जै ३,२६० (तु, जै ३,८२) ।
- ९. सीम्यं वै राज्यम् । तैसं २, १, ३,४।
- १०. स्वाराज्यं ह वै राज्यादिश्वतरामिव । शांआ १,७॥ [॰ज्य- एकविंश- २७; धर्म- १३; ध्रुवा- १; बृहत्- ९; राजन- ४;५ द्र.]।

राज्ञी- प्राची- ३१ द्र.। राति- धन- १ द्र.।

राज्जुदाल- प्रजापति- १३४ द्र. ।

रात्रि, त्री-

- ेर. अथास्या (शचिष्ठायाः) एतत् पृश्निशबर्लं (सत्यातृतमयमुभयविधिमिश्रितम्) पदं यद्राश्चिः । जै २, २५९ ।
 - २. अनुवाऽसि रात्रिये त्वा रात्रिं जिन्व । तैसं ४, ४, १, १।
 - ३. अनुवेति रात्रिम् (अस्जत)। तैसं ५, ३, ६, १।
 - ध. अहर्वे पूर्वाह्वो रात्रिरपराह्वः । जै २, ९८ ।
 - ५. अहुवै स्तोत्रियो रात्रिरनुरूपः । जै ३,२१ ।
 - ६. आनुष्टुभी (+वै Lकाठ., ऐ.) राजिः (क्त्री Lकाठ.)। मै ३, ९,५; काठ ६, ८; ऐ ४,६।
 - ७. भानुष्टुभेन च्छन्दसा रात्रीसुपद्धे । काठ ३८,१२ ।
 - ८. इय ९ रात्रिः सर्वेषां भूतानां प्राणैरप प्रसर्पति चोत्सर्पति च । तैआ १, १४, ४ ।
 - ९ ऋतं रात्रिः । सत्यं तदहः । जै ३,३७३ ।
- १०. एष रात्रिया (वर्णः) यत् कृष्णम् । तैसं ६, १, ३, २ ।
- ११. एवा वा अग्निष्टोमस्य सम्मा यद् रात्रिः … एवा वा उक्थस्य सम्मा यद् रात्रिः । … एवा वा अग्निष्टोमस्य च संवत्सरस्य सम्मा यद् रात्रिः … एवा वै ब्रह्मस्य विष्टपं यद् रात्रिः । जै १,२०६ ।
- १२. क्षेमो रात्रिः। माश १३, १, ४, ३।
- १३. चतुर्विशति राज्या (रात्रिपर्यायस्य) उक्थामदानि । जै १, २१२ ।
- १४. छन्नेवाह्नो रात्रिः। "इना वै रात्रिः। जै १, ३४०।
- १५. तम इव हि रात्रिर्मृत्युरिव। ऐ ४, ५।
- १६. तमः पाप्मा रात्रिः। कौ १७, ६;९; गो २, ५, ३।
- १७. तमो रान्निः। तैसं १, ५, ९, ५।
- १८. द्वादशस्तोत्राणि रात्रिः। ता ९,१,२३-२४।
- १९. नास्य नक्तं रक्षा ५ सीशते य एवं वेद । काठ ७, १०।
- २०. मृत्योस्तम इव हि रात्रिः। गो २, ५, १।
- २१. यजमानदेवत्यं वा अहः । श्रातृन्यदेवत्या रात्रिः । तै २, २,६, ४ ।
- २२. यदरात्समिति ता रात्रयः । जै ३, ३८० ।
- २३. या (अपः) नक्तं गृह्णाति या आद्याः प्रजास्तासामेता (आपः) योनिः। मै ४, ५,९।
- २४. रातं वा अस्मा अमृदिति सो एव रात्रिरभवत् । जै ३.३५७।
- २५. रात्रिरिव प्रियो भूयासम् । ऐआ ५, १, १।
- २६. रात्रिरेव श्रीः श्रिया ५ हैतदात्र्या ५ सर्वाणि भूतानि संवसन्ति । माश १०, २,६, १६ ॥
- २७. रात्रिवेह्याः। ऐ ४, १०; जै १,३१२; ता २५, १०, १०।
- २८. रात्रिर्वात्सप्रम् (स्क्म्)। माश ६, ७, ४,१२।
- २९. रात्रिवें च्युष्टिः। मास १३, २, १, ६।
- ३०. रात्रिवे संयच्छन्दः। माश ८,५,२,५।
- ३१. रात्रिः सावित्री । गो १, १, ३३।

- ३२. रात्रीं पीवसा (प्रीणामि)। काठ ५३,१०।
- ३३. राज्या (पर्यायेण) त्वाव सर्वमवरम्दे । जै १, २०७।
- ३४. बारुणी रात्रिः। तैसं २, १, ७, ३; मै १, ८, ८; तै १, ७, १०,१।
- ३५. शर्वरी वै नाम रात्रिः। जै १, २०९।
- ३६. सगरा रात्रिः। माश १,७,२,२६।
- ३७. स दभेंण रजतं हिरण्यं प्रबध्य पुरस्ता छ्रेत्। तच्च व्हमस्रो रूपं क्रियते । सन्नेनी एतद्रूपम् । जै १, ६३ (तु. माश १२,४,४,७)।
- **३८.** सोमो रात्रिः । माश ३,४,४,१५ ॥ [°त्रि, त्री- अग्नि- २२८;२६७; अन्धस्- २; अपराह्व-३; अपान- २६; असुर- ११;६७; असुर्य- ३; अहन्- २;८; ९; १२; १३; १५;१६;११; २५;२८;३४;४२;४५; आग्नेयी- ३; आदित्य- ३२२; ऊष्मन्- २; ऋत- २२; कृष्णा- ९; १७; २१; केश- २; क्षपा-; चित्रावसु- २; छन्दस्- ८०; दिव्- ८५; पश्च- २८९; पान्त-२; पिपासा-; पिशङ्गिला- २; पुंस्- ६; पूर्वपक्ष- २; प्राजापत्य- १२; प्रायणीय- १; आतृव्य-भाजिन्-; रजत- १; रथन्तर- ४; ३४; राथन्तरी- इ.] ।

राधस्- सोमो राधसाम् (ईशे)। काठ २३,६।

राम- रामो हास मार्गवेयो ऽ नूचानः स्यापर्णीयः । ऐ ७,२०।

रामा- वर्तं चरेदाप्तें चित्वा प्रथमं चित्वा न रामामुपेयाद् द्वितीयं चित्वा नान्येषा ए स्वियस्तृतीय ए चित्रवा न काञ्चन, रेतो वा एतिश्वधत्ते यद्गिनं चिनुते, यदुपेयाद् रेतसा ब्यूध्येत । काठ २२, ७ ॥ [°मा- अभिचयन- ५ द्र.] ।

रायस्पोष-

- १. त (देवाः) अकामयन्त पश्चो नः स्युहिति, 'सि ५ हीरसि रायस्पोषवनिः स्वाहे' ति, तमेव तेन काममाश्नुवत । मै ३, ८, ५।
- २. भूमा वै रायस्पोषः । माश ३, ५, २, १२।
- ३. यजुर्भी रायस्पोषे समिषा मदेम । काठ २, ४ ॥ [°ष- पशु- १७२ ह.]।

रायोवाजीय (सामन्-)- रायोवाजीयं वैश्याय (कुर्यात्) । तां १३,४,९८ ॥ [॰य- पश्च-

राशि- रथन्तर- ४१ इ.।

राष्ट्र-

- १. अथैते रत्निनः , क्षत्रस्य वा एतान्यङ्गानि, यस्य वा एतान्योजस्वीनि अवन्ति, तद् राष्ट्र-मोजस्व अवति । मे ४, ३,८ ।
- २. बिभतः सौम्यमाग्नेयौ भवतस्तेजसैव ब्रह्मणोभयतो राष्ट्रं परिगृह्णाति । तैसं २, १, २,९ ।
- है. बही वे वीरा राष्ट्र ९ समुखच्छन्ति राजभाता च राजपुत्रश्च पुरोहितश्च महिषी च स्तुवश्च ग्रामणी च श्वता च संग्रहीता चैते वे वीरा राष्ट्र ९ समुखच्छन्त्येतेष्वेवाध्यभिषिच्यते । तो १९, १, ४।
- असी वा आदिस्यो राष्ट्रम् । काठ ३७, १९ ।

- ५. यहें यज्ञस्य साम्ना क्रियते, राष्ट्रं यज्ञस्याशीर्गछति । तैसं १, ६, १०, ३-४ ।
- ६. राष्ट्रं विशं घातुकस्। तै ३, ९, ७, ४; ५।
- ७. राष्ट्रं विशमतिवदति । तैसं ५, ४, ७, ७।
- ८. राष्ट्रं वे वैश्वानरः । तैसं ५, ४, ७, ७ ।
- ९. राष्ट्रं ५ सप्तद्भाः (स्तोमः)। तै १, ८, ८, ५।
- १०. राष्ट्रं एसाजारयम् (हविः)। माश ११, २, ७, १७।
- ११. राष्ट्र ५ हरिणः । माश १३, २, ९, ८।
- १२. राष्ट्रमपुरोहितं परामाबुकम् । काठ २७, ४ ।
- १३. राष्ट्रं सुष्टिः। ते ३, ९, ७, ५; माश १३,२,९,७।
- १४. राष्ट्राणि वै विशः । ए ८, २६।
 - १५. वारुणं वै राष्ट्रम् । तैसं २, ३, १,४।
 - १६. श्रीवें राष्ट्रम् । माश ६, ७, ३, ७ ।
 - १७. सविता राष्ट्र एराष्ट्रपतिः । तै २,५,७,४; माज ११,४,३,१४ ॥ [॰६८ अस्वमध- २४;२६; क्षत्र- ३१;८१; प्रावन्- १०; पर्ण- १०; पस- २; मध्य- ३ इ.] ।

राष्ट्र-भृत्-

- १. ऋतवो राष्ट्रभृतः । काठ ३७, ११।
- २. यद् राष्ट्रभृद्धी राष्ट्रमाददत तद्राष्ट्रभृता ५ राष्ट्रभृत्वम् । तसं ३, ४, ६, २ ।
- रे राजानो नै राष्ट्रभूतस्ते हि राष्ट्राणि बिभ्रति । माश ९, ४, १, १ ।
- वर्षा वै राष्ट्रमृतः । तैसं ३, ४, ८,७ ॥ [°मृत् गन्धर्वाप्सरस्– ४ द्र.] ।

राष्ट्री-

- रै. राष्ट्री विशं घातुकः। माश १३, २, ९, ६; ७।
- २. वाग्वै राष्ट्री। ए १, ९।
- राष्ट्रीय- यो राष्ट्रीयो नेव प्रस्तिङ्नुयात् तमेतेन याजयेदैन्द्राबाईस्पत्येन । परिततो हि वा एष पाष्मना ८ थेष न प्रसिङ्नोति, बृहस्पतये निरुष्यता, इन्द्राय क्रियते सर्वंत एवेनं सुक्कति, वज्रणेमा दिशो ऽ भिपर्यावतंते । मे २,१,१२ ।

√रास् तदस्मै देवा रासन्तामिति तदस्मै देवा अनुमन्यन्तामिति इत्येवैतदाह । माश १,९,१,१९ । रासम-

- १. यत्तदरसदिवेष रासमः। माश ६, ३, १, २८।
- २. यदरसदिव स रासभो ऽभवत् । माश ६, १, १, ११ ।
- रे. वैश्यं च शूदं चानु रासभः । माश ६, ४, ४, १२ ॥ [°म गर्दम− १४ इ.] । रास्ता हिरो वै रास्ता । माश १.३.१.१५ ।

रिप्र- तचदमध्य ए रिप्रं तत्। माश ३, १, २, ११ ॥ [°प्र- अप्- २४५ इ.]। रिहत्त- अप्नि- ४४३ इ.।

रुक्म-

- १. त्रीणि वा एतानि सम्यञ्जि सन्धीयन्ते रुक्म भाहवनीयो ऽ सावादित्यः । जै २, २०३ ।
- ३. रुक्म द होन्ने (ददाति)। तैसं १, ८, १८, १; ते १, ८, २, ३।
- थ. रुक्मो वै समुद्रः। माश ७, ४, २, ५।
- ५. रुक्मो होतुः। मै ४, ४,८।
- ६. सत्य **९ रुक्मः । तैआ १, २५**, १ ॥ [°क्म- अख़- ५४; आदिख- ४८; ९८; ३५७ इ.] ।

रुच्-

- १. यच्छ्वेता रुच एव तद्रूपम्। काठ १३, १।
- २. यत्सौरी, रुचं तया (अवरुन्द्धे)। मै २, ५,२।
- ३. यरसीयों (अतिप्राह्यो ग्रहः), रुचं तेन (अवरुन्छे) । मै ४, ७, ३ ॥ [रुच्- अमि- २८६; ६५९; अमृत- ७; अमृतत्व- १; आदित्य- ६८; एकविंश- ३५; गो- ५६; चक्षुस्- २४; छन्दस्- ५३; प्राण- १८९ इ.] ।

रुकमत्- अप्रि- ३० द्र.।

रुच- नमो रुचाय ब्राह्मये । काठसँक १०३ : ६।

रुजा(इषु-)- अथ यया विद्धः शयित्वा जीवति वा स्त्रियते वा सा द्वितीया तदिदमन्तरिक्ष ४ सेषा रुजा नाम । माश ५, ३, ५, २९।

रुद्र-

- १. अथ यत्र (अप्तिः) संप्रज्वितो भवत्यवरेणेव वर्षिमाणं तद्ध रुद्रो भवति । काश ३,१,१,१।
- २. अथ वायोरेकादशपुरुवस्यैकादशस्त्रीकस्य । प्रभ्राजमानाना ए रुद्राणा ए · वैद्युताना ए रुद्राणाम् · · । प्रभ्राजमानीना ए रुद्राणीना ए · · वैद्युतीना ए रुद्राणीना ए · · । रूपाणि वी मिथुनम् । तैआ १, १७, १ ।
- ३. अथो ऽ आरण्येप्वेव पशुपु रुदस्य हेतिं दधाति । मारा १२, ७, ३, २०।
- ध. अथोत्तरं भागमात्मनो ऽ तिहरक्षपति रुद्रास्त्वा त्रैष्टुभेन च्छन्दसा ऽऽ रोहन्तु ··· स्वार राज्यायेति, स्वाराज्यं ह वै राज्यादिधतरामिव । शांभा १,७।
- ५. अर्हन विमर्षि सायकानि धन्व । अर्हन्निष्कं यजतं विश्वरूपम् । अर्हन्निदं द्य^{सं} विश्वमञ्जुवं । न वा ओजीयो रुद्र स्वदस्ति । तैआ ४, ५, ७ ।
- ६. अष्टी (मासः) रुद्राः (अविभरः)। ते उन्तरिक्षमाजय ५ स्त्रिष्टुमं छुन्दः । काठ २१, ^५५ं क ३१, २०।
- ७. बाहुतिभागा वा अन्ये रुद्रा हविर्भागा अन्ये। तैसं ५, ५, ९, ३।
- ८. उच्छेषणभागो वै रुद्रः। तै १, ७, ८, ५।
- ९. उत्तरार्चे जुहोत्येषा ह्येतस्य देवस्य (रुद्रस्य) दिक् । माश १, ७, ३, २०।
- १०. एकादश रुद्रा एकादशाक्षरा त्रिव्हुप् । तैसं ३,४,९,७।
- ११. एकोल्सुक ए हि रुद्राणां · · भूपायद्धि रुद्राणां · · पराञ्चमेव रुद्र १ हरन्ति । मै १, १०, २०।
- **१२. एतत् वा ८ अस्य (रुद्रस्य) जान्धितं प्रज्ञातमवसानं यचतुष्पथम् । माश २, ६,२,७** ।

- १३. एतस्य वै देवस्य (रुद्रस्य) भाशयादकैः समभवत्स्वेनैवैनम् (रुद्रम्) एतद्वागेन स्वेन रसेन प्रीणाति (यजमानः)। माश ९, १, १, ९।
- १४. एष (रुद्रः) हि देवानां क्रतमः । मै ३, ८, १।
- १५. कतमे रुद्दा इति दशेमे पुरुषे प्राणा आत्मैकादशस्ते यदस्मान्मत्यांच्छरीरादुत्कामन्त्यथ रोदयन्ति । तद्यद्वोदयन्ति तस्मादुद्दा इति । माश ११, ६, ३,७ ।
- १६. गवेधुकासक्तुभिर्जुहोति । यत्र वै सा देवता (रुदः) विस्नस्ताशयत्ततो गवेधुकाः समभवन्तस्वेनैवैनम् (रुद्रम्) एतद्वागेन स्वेन रसेन प्रीणाति । माश ९, १, १, ८।
- १७. गिरिवें रुद्धस्य योनिस्तत एषो ८ भ्यवचरति । काठ ३६, १४ ।
- १८. घातुको ऽस्य (यजमानस्य) रुद्रः पशून् भवति । काठ ८, ६ ।
- १९. घोरो वै रुद्रः । कौ १६, ७।
- २०. चतुश्चत्वारिंशद्भद्भा देवाः । जै १, ३५।
- २१. त ५ (प्रजापतिम्) रुद्रो ८ भ्यायत्य विज्याध । माश १, ७, ४, ३ ।
- २२. तद्यद्वृदितात्तमभवंत्तसाद्वद्वाः । सो ऽय ५ शतशीर्षा रुद्रः सहस्राक्षः शतेषुधिरधिज्यधन्वा प्रतिहितायी भीषयमाणोऽतिष्ठदन्निमच्छमानस्तस्मादेवा अविभयुः । माश ९, १,१,६ ।
- २३ तस्य (अरुणकेतुकस्याग्नेः) इन्द्रो विश्वरूपेण धनुज्यामिच्छिनत् स्वयं तिद्वन्द्रधनुरित्य-ज्यम् । अश्ववर्णेषु चक्षते । एतदेव शंयोर्बाईस्पत्यस्य । एतदुद्रस्य धनुः । रुद्रस्य त्वेव धनुरार्तिः । शिर उत्पिपेष । स प्रवग्यो ऽभवत् । तसाद्यः सप्रवग्येण यज्ञेन यज्ञते । रुद्रस्य स शिरः प्रतिद्धाति । नैन ए रुद्र आरुको भवति । तैआ १,५, २ ।
- २४. तां (इषुं रुद्रः) व्यस्जत् तया पुरस्समरुजधत् समरुजत् तद्वद्वस्य रुद्रत्वम् । काठ २५, १; क ३८, ४।
- २५. तान् (पर्यत्) यत् प्राच उत्स्रजेहुद्वायापिदध्यात् । तैसं ५, २, ५, ३ ः
- २६. ताम्राश्वासाम्रस्थाः।ताम्रवर्णास्तथासिताः।दण्डहस्ताः खादग्दतः । इतो रुद्धाः पराङ्गताः । तैआ १ १२,४।
- २७. तिस्रो ऽ रुणा दित्यौद्यस्ता रुद्राणाम् । काठ ४९, ५ ।
- २८. दश पुरुषे प्राणा इति होवाच । आत्मैकादशः । ते यदोत्कामन्तो यन्त्यथ रोदयन्ति । तस्माद्भदा इति । ज २, ७७ ।
- २९. देवा वे यज्ञाद्भुद्रमन्तरायन्त्स आदित्यानन्वाक्रमत ते द्विदेवत्यान् प्रापद्यन्त । तैसं ६, ५, ६, २-३।
- ३०. देवा वै यज्ञाहुद्रमन्तरायन्त्स यज्ञमविध्यत् । तैसं २, ६,८, ३।
- ३१. पञ्चद्शेन स्तोमेन त्रिष्टुभमभ्यक्रन्दत् । ततो रुद्रानसृजतेन्द्रमुखान् । जै ३,३८९ ।
- ३२. परि णो (वो [काठ. क.]) रुद्रस्य हेतिर्वृणक्तु । तैसं ४, ५, १०, ४; काठ १,९; क १,९।
- ३३. प्रकेतेन रुद्रेभ्यो रुद्रान् जिन्व। मै २, ८,८।
- ३४. प्रकेतो ऽसि रुद्रेभ्यस्त्वा रुद्रान् जिन्व। तसं ४, ४, १, २; काठ ३७, १०।
- ३५. प्रजापतिवैं रुद्धं यज्ञानिरभजत् । गो २,१,२।

- ३६. भगस्य भगस्य वो लप्सीयैष ते रुद्ध भागस्तेनावसेन परो मूजवतो ८ तीहि कृत्तिवासाः पिनाकहस्तो ८ वतत्तधन्वा । काठ ९ ७ ।
 - ३७. यज्ञेन वै देवा दिवसुपोदकामञ्जय योऽयं देव: (रुद्रः) पञ्चनामीष्टे स इहाहीयत तस्मा-द्वास्तन्य इत्याहुर्वास्तौ हि तदहीयत। माश १, ७, ३, १।
 - ३८. यदरोदीत् तद्वदस्य रुद्रत्वम् । तैसं १, ५, १, १ (तु. माश ६, १, ३, १०)।
 - ३९. यदुद्दिश्चित तेन रुद्ध श्रमयति । काठ ६, ५।
 - ४०. यह्नोहितं परापतत् तद्भद्भ उपागृह्णात् सा रौद्गी रोहिणी वशा उभवत् । तैसं २, १, ७, २ ।
 - ४१. ये (रुद्राः) अन्नेषु विविध्यन्ति पात्रेषु पिनतो जनान् ···तेषा एसहस्रयोजने ऽव धन्वानि तन्मसि । तैसं ४, ५, ११, १-२।
 - धर. यो प्वेषुस्त्रिकाण्डा (रुद्रस्य) सो प्वेषुस्त्रिकाण्डा । ऐ ३, ३३ ।
 - धरे. रुद्र ५ रोराभ्याम् (प्रीणामि)। मै ३, १५, ३।
 - ध्धः रुद्रं लोहितेन (प्रीणामि)। तैसं १, ४, ३६, १; तैआ ३, २१, १।
 - ४५. रुद्रं वै देवा यज्ञान्निरभजन् स देवानायतयाभिपर्यावर्तत । काठ २१, ६; क ३१, २१।
 - ४६. रुद्र आहुतः (सोमः)। तैसं ४, ४, ९, १-२।
 - ध. रुद्र: खलु वै वास्तोब्पतिः । तसं ३, ४, १०, ३।
 - ८८. रुद्रं तिनम्ना (परितोषयामि)। तसं १, ४, ३६, १; तैआ ३, २१,१।
 - ४९. रुद्र मुडानाभैन मुड धूर्ते · · प्तानि नै रुद्रस्य कूराणि नामानि । तैरेष (रुद्रः) प्रजा हिनस्त्यग्निहोत्रे भागधेयमिच्छमानः । काठ ६, ७; क ४, ६।
 - ५०. रुद्ध यत्ते ऋयी (किवि ।काठ.) तस्मै हुतमिस । तैनं १, ८, १४, २; काठ १५, ६; तै १, ७, ८,६।
 - ५१. रुद्र यते गिरिपरं नामेति, रुद्रमेवास्मात् (यजमानात्?) तेन निरवद्यते "यमेष्टमसि स्वाहेति "सृत्युमेवास्मातेन निरवद्यते । मै ४. ४. २ ।
 - ५२. रुद्रस्य गां प्रतिजगृहुषश्चतुर्थमिन्द्रियस्यापाकामत् । काठ ९, १२ ।
 - भरे. रुद्रस्य वर्षी (विचलस्स्कन्धः [काठ भरे, ८]) । तैसं भ, ७, २२, १; काठ भरे, ११।
 - ५४. रुद्रः स्विष्टकृत्। मारा १३, ३, ४, ३।
 - ५५. रुदा घातुका अनायतना हि। तैसं ७, १, ५, ४।
 - ५६. रुद्राणां द्वितीया (कीकसा)। तैसं ५, ७, १७, १; मै ३, १५, ६; काठ ५३, ७।
 - ५७. रुद्रा वृत्रहणा (:) पुरन्दरा (:) । काठसंक ६२ :२ ।
 - ५८ रुद्रा वराज्याय (आदित्यमभ्यविञ्चन्त) । जै २, २५ ।
 - **५२. रुद्रा वैरा**ज्याय (वहणमभ्यविष्यन्त) । जै ३, १५२; ३६८ ।
 - ६०. रुद्राश्चतुर्दशाक्षरया चतुर्दशं माससुद्रजयन्। मै १, ११, १०।
 - ६१. रुद्रास्त्वा त्रेष्टुभेन छन्द्सा संमृजनतु । ता १, २, ७ ।
 - ६२ रुद्रिभिर्देविभिर्देवतया त्रैष्टुभेन त्वा छन्दसा युनिषम ग्रीब्मेण। काठ ४१, ९।
 - ६३. रुद्रेभ्यो रुह्न् (आलभते)। मै ३, १४, ९।

```
रुद्दो विचीयमानः (सोमः)। काठ ३४, १४।
દેક.
```

- रुद्रो वै कूरो देवानाम् । तैसं ६, १, ७, ७-८।
- रुद्रो वै देवानां क्षोदिष्ठः । क ३७, ४ ।
- रुद्रो वै पुरुषः (स्विष्टकृत् [की.]) । कौ ३, ४; ६; जै ३,११३ ।
- रुद्रो ह वा एष देवानामशान्तः सञ्चितो भवति तमेवैतच्छमयति । कौ १९, ४।
- रुद्रो हूयमानः । काठ ३४, १६। દ્દ .
- ७०. रोहिता रुद्राणाम् । मै ३, १३, ७।
- ७१. वसूनां भागो sसि रुद्राणामाधिपत्यं चतुःपात् स्वृतं चतुर्वि एशः स्तोमः । मै २, ८, ५; तै ४, ३, ९,१-२।
- वास्तन्यो वा ऽ एव देवः (रुद्रः)। मारा ५, २, ४, १३; ३, ३, ७।
- ७३. शूलपाणये (रुद्राय) स्वाहा । ष ५, ११ ।
- **68**. इयेतः इयेताक्षो ऽरुणस्ते रुद्राय पशुपतये । मै ३, १३, ४।
- सकृदिव हि रुद्ध उत्तरार्धादवद्यति । तैसं २, ६, ६, ६ ।
- S. सप्ताहानि रुद्रः पश्चनामीशे (+रक्षा ५ सि पराचीनं व्रन्ति [काठ.]) । काठ २५,१; क ३८,४ ।
- स प्रजापतिरेतच् शतरुदियमपस्यत् , तेनैनम् (रुद्रम्) अशमयत् । मै ३, ३, ४। GO.
- स (रुद्रः) यज्ञमभ्यायम्याविध्यत् । गो २, १, २ (तु. तैसं २, ६, ८, ३)। UC.
- सरस्वती सह रुद्दैन आवीत्। तैसं ५, १, ११, ३; मै ३, १६, २; काठ ४६, २। **७**९.
- सर्वो वै रुद्रः ... । पुरुषो वै रुद्रः । तैआ १०, १६, १। Co.
- सोमो रुद्रेभिरभि रक्षतु त्मना। तैसं २, १, ११, २; मै ४, १२, २; काठ १०,१२। ८१.
- ८२ सोमो रुद्रैः (न्युदकामत्)। मै २, २, ६; माश ३, ४, २, १।
- सो ऽरोदीत्, तद्वा अस्यैतन्नाम रुद्र इति । मै ४, २, १२॥ [°द्र- श्रमि- २२९; २३८; ८३. २६८; ३३४; ४३५; ४४६; ४५६; ५९५; ५५५; ६१२; ६३०; ६७०; ६७४; ६७५; ६७६; अग्निरूप-; अग्निहोत्र- ५३; अग्नीध्- १३; अन्तरिक्ष- १०; ११५; १४५; अन्तरिक्षाधिपति-; अज्ञ- १४८; अम्बिका- १; २; ३; ५; ६; श्रर्क- ६; असुर- ४०; आखु- १; २; आदित्य-२८१; ३२६; आहवनीय- २४; इन्ऱ- ६३; ३५८; ३६५; उदच् ,ञ्च्- ३;४;५;८; १२;१३; उदीची- १८; ओषघि- ४३;७२; गाणपत्य-; गिरि-२; गिरिपर-; गो- ३६;५७; ग्रीष्म- ९; चतुर्दश- १; २; चतुष्य- १; २; चन्द्रमस्- ८७; जराबोधीय- ४; तिष्य- २; ४; त्रिष्टुम्-२६, ३१; ३३; ४०; ५२; बाद्धम- २०; २१; दक्षिण,णा- ५; ५०; दक्षिणतस् २८; २९; दिव् – ४८; ११४; देव – ९०; २२७; २२८; २२९; वावापृथिवी – २६; निर्ऋति – १९; पशु – १३; ६२; २७५; २७६;२७७; २७८; २७९; पञ्चपति— ३;९; पञ्चश्रपण–; पृथुक–; प्रचेतस्– १; २; प्रजापति- ५८; ७८; प्रयु- १; प्रातःसवन- १; प्रैयङ्गव-; भुवन- १; भूमि- ४; मरुत्-४९; सहस्- ६; माध्यन्दिन- १९; २०; २९; मृगव्याध-; यज्ञ- १८९ द्र.] ।

रुद्र-वत्-

- १. सोमाय त्वा रुद्रवते स्वाहा । म ४,९,८।
- २. सोमाय रुद्रवते स्थामाकं चरुम् (निर्वात्)। मै २, २, ६॥ [वत् चन्द्रम्स् ५९ द्र,]।

रुद्रिय, या-

- १. रुद्रियः स्विष्टकृत् (यागः)। माश १, ७, ३, २१।
- २. स एसोमो रुद्रियाभिसन्भिः (अव्यात्)। मै ४, १२, २; काठ १०, ३७ (तु. तै २, १, ११, २-३) ॥ [°या- अग्नि- ६५० द्र.]।

रौद्र-

- १. अवलिप्ता रौदाः। मै ३, १३, ४।
- २. तस्य (रौद्रस्य गावेधुकस्य चरोः) द्विरूपो गौदंक्षिण। त्रितिबाहुर्वा त्रितिवालो वा । माश ५, 3, 9, 901
- बञ्जररुणबञ्जरञ्जनबञ्जरते रौद्राः । काठ ४९,१ ।
- थो ऽश्वतः (पुरोडाशः) स रौदः। तैसं २, ६, ३,४।
- रुरू रीदः। मै ३, १४, २०; क ४७, ९।
- रौद्रं गवि सत् (पयः)। मै १, ८, १०।
- ७. रौद्रश्चरुरानये वैश्वानराय। तैसं ७, ५, २१, १।
- ८. रीद्रो गावेधुकइचरुः (गावीधुकइचरुः [मै.])। मै २, ६, ३; माश ५ २,४,११; १३।
- वास्तवमयं रौद्रं चरं निर्वपेशत्र रुद्रः प्रजाः शमायत । मै २,२,४ ॥ [°द्र- अक्षावाप- १; २; ३; अमि- ६७९; उदंब्त्- ११; पशु- २८४; प्रतिहर्तृ- ५ द्र.] । रोडी-
- यहिं लोहिनीव श्रता तिं रौदी · · यहिं इयेनीव श्रता तह्यांग्नेयी । मै ३, १०, १ ।
- २. रौद्रीः प्रतीचीनम् (ओषधयः), … शुब्यन्ति प्रतीचीनम् । काठ ११, ५।

रुष्ट- रुद्र- ६३: रीद्र- ५ द.।

रूप-

- १. मणिना (मण्या [काठ ३५, १५]) रूपाणि (अन्वाभवत्)। काठ ३५, १५;४३, ४।
- योषित्येव रूपं दधाति । माश १३, १,९,६; तै ३,८,१३,२। ₹.
- रूपं वायोः (आदित्य आदत्त)। ज २, २६।
- रूप ए हिरण्यम् । म ४, ८, २।
- रूपाणि वो वृक्षे शाकरेण छन्दसा । मै ४,२,११ ॥ [॰प- अम्रि- ६९७; अन्न- ३८; आशा-४; उदीची- २७; उपरिष्टात् ; कुमारी- २; त्वष्टू- ७;८;१०;१९; दिव्- १०७; नक्षत्र- १७; पश्च- २८०; मतस्न-; रुद्र- २ द्र.]।

रूर- अमि- २३० द.।

करु- अमि- २३१ द्र.!

रेतस्-

- १. अथ यदेतस्पुरुषे रेतो भवस्यादित्यस्य तद्भूपं तस्मात्तस्मान्न बीभत्सेत । ऐआ २, ३,७ ।
- २. अनुतुन्नाद्धि रेतो धीयते । तां १२, १०, ११ ।
- भन्ततो हि रेतो धीयते । माश ९. ५, १, ५६ ।
- ध. अन्नस्य रेतो रेतः । ऐआ २,१,३।

- ५. अर्वाग्वै नाभे रेतः। माश ६, ७, १, ९।
- ६. अशिताद्वे रेतस् सिच्यते । जै २,८२ ।
- ७. उपा ए क्यु वै रेत: सिच्यते । साश ९, ३, १, २ (तु. ऐ २, ३८) ।
- ८. उभयतः परिगृहीतं वै रेतः प्रजायते । माश २, ३, १, ३२ ।
- ९. ऊरुणा हि रेत: सिच्यते । तैसं ६, ५, ८, ६ ।
- कामार्तो वै रेत: सिञ्चति । गो २, ६, १५ ।
- ११. तस्मात्सर्वेष्ट्रतुषु रेतो हितं, तस्मात्सर्वानृतून् रेतो ८ नु प्रजायते । मै ३, २, ९ ।
- १२. त्रिवृद्धि रेतः । तां ८, ७, १४।
- १३. त्रीणि वाव रेता ए सि पिता, पुत्रः, पौत्रः । तैसं ५, ६, ८, ४ ।
- १४. दक्षिणतो वा ऽ उदरयोनी रेतः सिच्यते । माश ६, ४, २, १०।
- १५. दक्षिणतो हि रेत: सिच्यते । तां ८, ७, १०;१२,१०,१२ ।
- १६. द्रप्सीव हि रेतः। माश ११, ४,१, १५।
- १७. न वा ऋते प्राणाद्वेतसः सिद्धिरस्ति, यद्वा ऋते प्राणाद्वेतः सिच्येत्तत्पूयेन्न संभवेत् । शौआ ८, २ ।
- १८. न वै जीर्णे रेतः पशिषच्यते । जै ३, १५५।
- १९. पञ्चवि एशं हि रेतः । माश ७, ३,१, ४३।
- २०. पश्चाद्वै (प्राचीनं [तैसं.]) रेतो धीयते । तैसं ३, २, ९, ७; ५,२, १०, २; मै ३, ६,१।
- २१. पुनर्मा प्रेत्विन्द्रियं । प्रुनरायुः पुनर्भगः पुनर्षाह्मणमैतु मा । पुनर्द्विणमैतु मा । यन्मे ऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान् । '' इदं तत् पुनराद्दे । दीर्घायुरत्वाय वर्षसे । यन्मे रेतः प्रसिच्यते । यन्म भाजायते पुनः । तेन माममृतं कुरु । तेन सुप्रजलं कुरु । तेआ १, ३०, १-३ ।
- २२. पुरुषे ह वा अयमादितो गर्भो भवति । यदेतद्वेतस्तदेतस्तवेभ्यो ऽ द्वेभ्यस्तेजः सम्भूतमात्म-न्येवात्मानं विभत्तिं तद्यदा स्त्रियां सिञ्जत्यथैनज्ञनयति । ऐआ २, ५, १; ऐउ ४, १ ।
- २३. यत्पर्जन्यः पृथिवी एरेतसा ८ वति । मै ४, १२, ५; तैआ ६, ६, ६।
- २४. यथा स्तेनो यथा भूणहैवमेष यो ऽ योनी रेतः सिञ्चति । तैआ २, ८, १ ।
- २५. यदा वै स्त्रिये च पुष्सक्ष संतष्यते ऽथ रेतः सिच्यते । मारा ३, ५, ३, १६।
- २६. यदुत्तानाः संमृज्यादप्रतिष्ठायुक ५ रेतः स्यात् , यज्ञीचीरप्रतिष्ठायुक ५ रेतः स्यात् , तिरश्चीः संमार्ष्टि, तिर्थरवै रेतः सिच्यते, प्रतिष्ठायुक ५ रेतो भवति । म ४, १, १२ ।
- २७. यहै रेतसो योनिमितिरिच्यते ऽ मुया तज्जवत्यथ यन्न्यूनं च्युद्धं तदेतहै रेतसः समृद्धं यत्समं विकम् । माश ६,३,३,२६।
- २८. यसात्कुमारस्य रेतः सिक्तं न सम्भवति यसादस्य मध्यमे वयसि सम्भवति यसादस्य पुनरुत्तमे वयसि न सम्भवति । माश ११, ४, १, ७।
- २९. रेतः पयः । मात्र १२, ४, १, ७।
- ३०. रेतः पुरुषस्य प्रथमं सम्भवतः सम्भवति । ऐ ३,२ ।
- ३१. रेत एव रेतस्यया ऽसिञ्जत् (प्रजापतिः)। जै १, ९९ ।
- ३२. रेतः सोमः। काठ ३७, ५; की १३, ७; तै २, ७,४,१ माश ३,३,२, १;४,२८; ४,३,११।

```
३३. रेतो वा अच्छिद्रम् (अन्नम् ।गो.।) । ऐ २, ३८; गो १, ३, २३।
```

३४. रेतो वाजिनम्। तै १, ६, ३, १०।

३५. रेतो वै रेतस्या (रेवतयः [जै ३,१४४]) । जै १, ३१५।

३६. रेतो वै वृदण्यम्। माश ७, ३, १, ४६ |

३७. रेतो वै सोमः। जै ३, २४; माश १, ९, २, ९; २, ५, १, ९; ३, ८, ५, २।

३८. रेतो (+ वै [काठ., क.]) हिरण्यम् । मै ३,७, ५; काठ २४, ५; क ३७,६; ते ३,८,२,४।

३९. रेतो हृद्ये (श्रितम्)। तै ३, १०, ८, ७; शांआ ११, ६।

४०. वागु हि रेतः। माश १, ५, २, ७ (तु. माश १, ७, २, २१)।

धरे. वायुर्वे रेतसां विकर्ता। माश १३, ३, ८, १।

धर. वृषणी स्था इति, रेत एवैतद्धाति, न हि तस्य रेतो धीयते, यस्येती न भवतः । मै ३, ९,५ ।

४३. शुक्कं वै रेतः। ऐ २, १४।

४४. संवत्सरे वै रेतांसि सिक्तानि प्रजायन्ते । काठसंक ५०: ११।

४५. संबत्सरे वै रेतो हितं प्रजायते । काठ ७, १५ ।

४६. सोमस्याहं देवयज्यया सुरेता रतो घिषीय । तैसं १,६,४, ३-४।

थ. सोमो (सीर्व [तै.]) रेतः । तैसं ७, ५, २५, २; तै ३, ९, १७, ५ ।

४८. सोमो (+वै [मै.]) रेतो ऽदधात्। मै १, १०, ५; तै १, ६, २, २, ।

89. हिंकुताद्धि रेतो धीयते। जै ३. ००; तां ८, ०, १३॥ [°तस् – अप्ति – ६२२;६०६; अनिरुक्त – २; अप् – ८३; ८४; १२९;२३०; अपस्या – २; अर्व – १०३; १आज्य – १३;३५; ३६; आण्ड – २; इन्दु – ३; ऊष – १३; ऋषम – ७; ओदन – ६; गायत्र – ३९; गायत्री – १९४; घत – ३१; तन्तपात् – ५; दीक्षित – २५; नाभानेदिष्ठ – २; नाभिद्ष्ना –; न्यून – ३; पत्नी – १०; पयस् – १८; पयस्या – ८; पात्नीवत – २; पुरोडाश – २४; प्रजा – ३५; ९१; ९२; प्रजाति – ३; प्रजाति – १९१; प्राण – ४२; १६५; २२२; बृहत् – ४६; प्राणोदान – २; यज्ञ – १५२ इ.]।

रेतस्या- रेतस्या एवापि सर्व आत्मा (यज्ञस्य) । जै १,२६७ ॥ [°स्या- अप्- २०२; चन्द्रमस्- ९४; बृहती- १९; मनस्- ३०;५३ द्र.]।

रेतस्वत्-> 'स्वती- यद्रेतस्वती तेन सौमी। मै १,७,४; काठ ९,२।

रेतः-सिच् (इष्टका-)-

१. इयं (पृथिवी) वाव प्रथमा रेतःसिक्। तैसं ५, ६, ८, ५।

२. पृष्ठयो वै रेतः तिचौ । माश ७,५,१,१३,८,६,२,७॥ [॰सिच्- आण्ड- २ द्र.]।

रेतः-सिक्ति- संवत्सरे संवत्सरे वै रेतःसिक्तिःजायते । कौ १९, ९ ॥ [°क्ति- पात्नीवतम्रह-; यज्ञायज्ञीय- २; रथन्तर- १ द.]।

रेतोधा-

१. वायुर्वे रेतोधाः । जै २, १९८ ।

२. सोमो रेतोधास्तत्वाहं देवयज्यया सुरेतोधा रेतो धिषीय । काठ ५, ४ ।

३. सोमो वै रेतोधाः (+प्रजननाय [मै ४,३,६])। तैसं १, ७,४, ५; २, ४,४, ३;५,२,६, ४; मै २, १. ४; ५,१; ४, ३,६;७,८; काठ १०,११; ११,५ ॥ [धस्- अग्न- ७६४ इ.]।

रेमत-रेभन्तो वै देवाश्चर्षयश्च स्वर्ग लोकमायन् । गो २, ६, १२। रेवत्- पशु- २८१ द्र ।

रेवती-

- १. अभ्यासो वै सिमानां रेवतयः । जै ३,१४९ ।
- २. आप उ रेवतयः । जै ३, १५५ ।
- ३. ज्योती रेवती साम्नाम् । तां १३, ७, २।
- पश्ची रेवतीः (रेवतय: Lत्रै.])। काठ २६, ७; क ४१, ५; त्रै ३,१३१;२१३;२५०।
- ५. पूषा देवता रेवती नक्षत्रम् । काठ ३९, १३।
- ६. यद्रेवस्यास्तत् सौर्यः । काठ २९, ७।
- ७. रेवतीना ५ रसो यद्वारवन्तीयम् । तां १३, १०, ५।
- ८. रेवतीना ५ सौर्यः (अतिग्राह्यो ग्रहः) । मै ४, ७, ३।
- ९. रेवतीनिरमिमीत (प्रजापतिः) शाम्त्यै । काठ १०,३० ।
- १०. रेवत्य आपः। माश १, २, २, २!
- ११. रेवत्यः सर्वा देवताः । ऐ २,१६ ।
- १२. रेवत्यामरवन्त । तै १, ५, २, ९।
- १३. रेवत्यो मातरः। ता १३, ९, १७।
- १४. बच्चो वै (वाग्वै [माशः]) रेवती । काठ १०, १० । माश ३, ८, १, १२ ।
- १५. जैशिरेण ऋतुना देवास्त्रयस्त्रि एशे ऽ मृत ए स्तुतम् । सत्येन रेवतीः क्षत्रम् । मै ३,११,१२; काठ ३८, ११।
- १६. स प्रजापतिः शक्कर्या अधि रेवतीं निरमिमीत शान्त्या अप्रदाहाय । तैसं २, २,८, ६ ।
- १७. स (प्रजापितः) रेवतीरस्जत तद्गवां घोषो ऽ न्वस्रुयत । तां ७,८,१३ ।
- १८. सा (वाक्) षष्टमहः प्राप्य रेवती भवति, ययासाद्यं प्रदीयते । जै २,९। [॰ती – अप् – २७; १०९; १७९; २३१; कामदुघा – ५; गायत्री – ४३; ११०; जगती – ५९; त्वच्ट्ट- २७; पयस्- १७; पश्च- ८५; १७३; ९७४; २८२; पूषन्- २४; ४०, ४८; महानाम्नी- ७; यव- १५; रेतस्- ३५ द्र.]। रैवत (सामन्-)-
 - त ओमित्येतेनैवाक्षरेणास्य (ध्रुवाये) दिशो रैवतं भा असृजन्त तत्पञ्ज्ञघोषो ऽ न्वस्ङयत । तस्माद् रैवतस्य स्तोत्रे पशुघोषं कुर्वन्ति वत्सान् मातृभिः संवाशयन्ति । जै ३, ३५६ ।
 - २. तद् रैवतमस्जत तत्पश्चघोषो ऽ न्वसृज्यत ''तसाद् रैवतस्य स्तोत्रे पशुघोषं कुर्वन्ति
 - ३. यदिन्द्राय रैवताय (निर्वपति), यदेव बृहस्पतेस्तेजस्तदेवावरुन्धे । तैसं २, ३, ७, ३ ।

थ. यद् बृहत्तद् रैवतम् । ऐ थ, १३ । [°त - ध्रुवा - १८; पशु - १४० द्र.] ।

रेडमन् - रेडमाणं स्तूपेन (प्रीणामि) । मै ३, १५,२।

रै- पशवो वै रायो मघवानः। काठ ३२, २; क ४१ ४॥ [रै- पशु- १७१ द्र.]।

रोचन-

- १. अथ रोचनो (नाम लोकः) यस्मिन्त् अज्ञानाया । जै ३.३४७ ।
- २. रोचनो (लोकः) यस्मिन्नशया। जै १, ३३४।
- रे. रोचनो ह नामैष लोको यत्रैष (सूर्यः) एतत्तपति । माश ७, १,१, २४।
- ४. सवनानि वै त्रीणि रोचनानि । मै ३, २, ८; माश ८, ७, ३, २१ । [°न− नक्षत्र− १९; यज्ञ− १५३ द्र]।

रोदस्-> °स्व- यदरोदीत् (प्रजावितः) तद्मयोः (वावावृधिव्योः) रोदस्त्वम् । तै २, २,९४। रोदस्ति- वावावृधिवी- २ द्र. ।

रोमण्वत्->रोमण्वत- स (उक्ष्णो रन्ध्रः) ह वाव रोमण्वतः । स एवोशना काव्यः । स ह स यमुनयैव प्रतीपं स्वर्गं लोकमारोहत् । जै ३, १५०।

रोर- रुद्र द रोराभ्याम् (प्रीणामि) । मै ३. १५, ३।

रोह- स्वर्गों वै लोको रोहः। माश ७, ५, २, ३६।

रोहिणी (नक्षत्र-)-

- १. आत्मा वै प्रजा पश्चा रोहिणी। माश ११,१,१,७।
- २. इन्द्रस्य रोहिणी । तै १, ५, १, ४।
- ३. तद्यथेमा अस्यां (पृथिन्याम्) वीरुधो रूढा एवमस्मिन् पशवो रोहन्ति य एवं विद्वान् रोहिण्यामग्निमाधत्ते । मै १, ६, ९ ।
- ध. तया (रोहिण्या देवाः) रोहमरोह ५ स्तर् रोहिण्या रोहिणीःवम् । काठ ८, १।
- ५. ता अस्य (प्रजापतेः) प्रजाः सृष्टा एकरूपा उपस्तब्धास्तस्थू रोहिण्य इवैव तद्वै रोहिण्ये रोहिणीत्वस् । मारा २, १, २, ६ ।
- ६. प्रजापतिर्देवता, रोहिणी नक्षत्रम् । काठ ३९, १३ ।
- ७. यमु हैन तत्पश्चो मनुष्येषु काममरोहँसामु हैन पश्चषु काम एरोहित य एवं निद्वान रोहिण्यां (अमी) आधत्ते। माश २, १, २, ७।
- ८. रोहिणी नक्षत्रमिन्द्रो देवता । तैसं ४, ४, १०, २ ।
- ९. रोहिण्यां वै देवाः स्वरायन् । मै १, ६, ९।
- १०. विराट् सृष्टा प्रजापतेः । कथ्विरोहद्रोहिणी । योनिरग्नेः प्रतिष्ठितिः । ते १, २,२, २७ ।
- ११. सा (विराट्)तत अर्ध्वारोहत् । सा रोहिण्यभवत् । तद्गोहिण्ये रोहिणित्वम् । तै १,१,१०,६।
- १२. सोमस्य वा एतन्तक्षत्रं यद् रोहिणी। मै १, ६, ९॥ [°णी- अग्नि- ५८२; ऋदि- २; चान्द्रमस्- २४; पशुकाम- ५, प्रजापति- १९२; २२९; २३८; २३९; बृहस्पति- ३४; ब्रह्मन्- १३७; ब्राह्मण- ६२; राजयक्ष्म- ५ द्र.]।

रीहिण (पुरोडाश-)- रीहिणाभ्यां वै देवाः सुवर्ग लोकमायन् । तद् रीहिणयो रीहिणस्वम् ।

तैआ **५, ७,१२ ॥ [॰ण- अग्नि**– २**५९**; अहोरात्र- २३; चक्षुस्- ३४; द्यावापृथिवी**-** ७ द्र.]। **रौहिणक** (सामन्-)-

- अथ रौहिणकम् । एतेन वै प्रजापितरेकशफानां पश्चनां काममारोहत् । तद्यत्काममारोहत् तद् रौहिणकस्य रौहिणकत्वम् । जै २, १४ ।
- २. एतेवें देवाः स्वर्गं लोकमारोहन् । यदरोहंस्तस्माद् रीदिणकानि । जै २, ६१ ।
- ३. तत् (रौहिणकम्) त्रयोदशनिधनं भवति त्रयोदशस्य मास उपाप्त्य । तद्वा अशीतिभिस्सं-पन्नम् । आशयन्त्येवैनमेतेन (साम्रा) । जै २, १४ ॥ [°क- पशु- २६५ द्र.]।

रोहित्- शार्दूळाय रोहित्। मै ३, १४, ११।

रोहित्रव- रोहित्रव ! · · अमे त्वं तरा मृधः । तैसं ४, १, ९, ३ । रोहित-

- १. एतहा आसां (गवाम्) बीज ए यद्गोहित ए रूपम्। मै ४, २,१४।
- २. ये (पशवः) प्रथमे ८ सुज्यन्त ते रोहिताः । जै ३, २६३ ।
- ३. रोहितं वे नामैतच्छन्दो यत्पारुच्छेपमेतेन वा इन्द्रः सप्त स्वर्गाल्लोकानरोहत् । ऐ ५, १० ।
- ध. रोहिता इव वै बीह्यो रोहित इवायं (पृथिवी) छोको, रोहित इवासी (धुलोकः)। काठ १२,४। [°त- अमि- ६७७; पशु- ३४; २०९; रह- ७० ह.]।

रोहितक- यत्र चमसं न्यौब्जत् ततो रोहितको ऽजायत · · · तस्माद् रोहीतके (१रोहितके) रोहितके स्वजः । मै ३, ९, ३।

रोहित-कूल->रोहितकूलीय (सामन्-)-

- १. यदु (विखामित्रः) कूछे रोहिताभ्यामुदजयत्तसाद्गोद्दितकूछीये इत्याख्यायेते । जै ३, १८३ ।
- २. रोहितकूळीयं भवत्याजिजित्याये। एतेन वै विश्वामित्रो रोहिताभ्यां ए रोहितकूळ भाजिम-जयत्। तां १४, ३, ११-१२।
- ३. विश्वामित्रो भरतानां मनस्सत्यायात् सौदिन्तिभिर्नाम जनतया ५ शं प्रास्यते मां मां यूयं विस्तिकाञ्जयायेमानि महां यूयं प्रयाथ यदीमाविद ५ रोहितावश्मिचतं कूलमुद्धहात इति स एते सामनी अपश्यत्ताभ्यां युक्त्वा प्रासेधत्स उदजयत् । तां १४, ३, १३ ।

रोहित-रूप- पशु- २८३ इ.।

रौरव (सामन्-)-

- १. अग्निवें रूरस्तस्येतद्रीरवम् । तां ७,५,१० ।
- २. तदेतत् पशब्यं साम (यद् रौरवम्)। जै १, १२२।
- ३. ते (असुराः) प्रत्युष्यमाणा अरवन्त यदरवन्त तस्माद्रीरवम् । तां ७, ५, ११ ।
- ध. ते (असुराः) ऽभितप्यमाना भरवन्त । यद्भितप्यमाना भरवन्त तद् रौरवस्य रौरवस्यम् । तदाग्नेयं साम । जै ३, १४४ ।
- ५. यदानी रूरुरेतस्सामापद्यत् तद् रीरवस्य रीरवत्वम् । जै १,१२२ ।
- ६. यदु इस इति वृधो ऽ पश्यत् तसाद्वेव रौरविमत्याख्यायते । जै १, १२२ |

- रौरवेण वै देवा ऊर्ध्वा स्वर्ग लोकमारोहन् । जै १, १२३ ।
- ८. रीरवेणैषां (असुराणाम्) रवमाणानां (देवाः) स्वमाददत । जै १, १२३ ॥ [°व- पशु- १७५ इ.]।

ल

लक्ष्मन् - तस्माद्यस्य दक्षिणतो (मुखे [माश ८,४,४,११]; सर्वतः [८,५,४,३]) लक्ष्म भवति त पुण्यलक्ष्मीक इत्याचक्षते । माश ८,४,४,११:५,४,३।

लक्मी- आदित्य- ३४१ द्र.।

लप्सुगिन्- यरलप्सुगी तत्तुरुषाणाम् (रूपम्)। जै २,३७१।

लप्सुदिन् - लप्सुदी पुरुषस्य रूपम् । माश ६, २, २, १५ ।

ललाट- ललाटाद् एव सिंहो ऽनायत । नै २, २६७ ।

ललाम- ललामो भवति, मुखत एवास्मिन् (यजमाने) तेजो दधाति । तैसं २, १, १०, १-२ । [°म- अहन्- ४० द्र.]।

छव- सोमाय छवानाछभते । मै ३,१४, ५।

लवण- खवणेन सुवर्णं सन्दध्यात्। गो १,१,९४; जैउ ३, ४, ३, ३॥ [°ण- गो− ३३ द्र.]।

लाज- आदित्य- ११२; नक्षत्र- १३ द्र. ।

लातव्य-

- १. एतद् स वा आह कूशाम्बः स्वायवो ब्रह्मा लातन्यः क ५ स्विद्ध शिशुमारी यज्ञपथे ऽ प्यस्ता रिष्यति । तां ८, ६, ८ ।
- २, लातन्यो गोत्रो ब्रह्मणः पुत्रः (ओङ्कारः)। गो १, १, २५।
- ३. स्वाहा वै सत्यसम्भूता ब्रह्मणो दुहिता ब्रह्मप्रकृता लातन्यसगोत्रा त्रीण्यक्षराण्येकं पदं त्रयो वर्णाः ग्रुक्कः पद्मः सुवर्ण इति । ष ४, ७ ।

लामगायन-स्वाहा वै सत्यसम्भूता ब्रह्मणा प्रकृता लामगायनसगोत्रा द्वे अक्षरे एकं पदं त्रयश्च वर्णाः ग्रुकः पद्मः सुवर्ण इति । गो १, ३,१६।

√िलख् स यदाह 'चां मा लेखीः' दिवं मा हि इसीरित्येवैतदाह। काश ४,६, ४,६; माश ३,६, ४,९४ ।

लोक-

- १. अग्निवैं लोकानां प्रज्ञपयिता। जै २, २२३।
- २. भथ यत् करज् जनद् वृधद् इति ब्याहरत् त एवैते लोका अभवन् । जै ३,३८०।
- अन्तः स्वर्गो लोकानाम् । जै ३, ५४;१६४ ।
- ध. इदं (पृथिवीलोकः) प्रातस्सवनम्, इदं (अन्तरिक्षलोकः) माध्यन्दिनं सवनम्, अदस् (गुलोकः) तृतीयसवनं तेनेमे लोका आप्यन्ते । जै ३, ५७ ।
- ५. इम ऽ उ लोकाः संवत्सरः। माश ८, २, १, १७।
- ६. इमे लोकाः सुरुचः । माश ७,४,१, १४ ।
- ७. इमे वै छोका आजिदोहानि । जै २, २५५।

- ८. इमे वै छोका (पृथिवी, अन्तरिक्षम्, द्यौः) देवास्ताध्याः । मै ३, ७,१०; काठ २४, १०।
- ९. इसे वै लोका विश्वा सद्मानि । माश ६, ७, ३, १०।
- १०. इसे वै लोका वि स्णोवित्रमणं विष्णोवित्रान्तं विष्णोः क्रान्तम् । माश ५, ४, २, ६ I
- ११. इमे वै लोकाः सतश्च योनिरसतश्च यच हास्ति यच न तरेश्य एव लोकेश्यो जायते । माश ७,४, १, १४।
- १२. इमे वै लोकास्सन्तनयः (स्वरसामानः [ऐ.]) । ऐ ४,१९; जै ३,११९ ।
- १३. इसे वै लोका: सरिरम् (स्रुचः धतै.।)। तै ३, ३, १, २; ९,२; माश ७, ५, २, ३४; ८, ६,३,२१।
- १४. इमे वै लोकाः सर्पास्ते हानेन सर्वेण सपैन्ति यदिदं किं च । माश ७, ४, १.२५।
- १५. इमे वे लोकाः स्वयमातृण्णाः । तैसं ५, ५, ५, ३; मारा ७,४, २,८।
- १६. उत्तर उत्तरो ज्यायान् भवत्येविमव हीमे (त्रयः) लोकाः । तैसं २, ३,६, ३; ४, ११,५।
- १७. उत्तर एवां लोकानां ज्यायान् । तां १६, १०, ३।
- १८. उपोदको नाम लोको यस्मिन्नयमग्निर् ऋतधाम यस्मिन् वायुरपराजितो यस्मिन्नादित्यो ऽभिद्युर्यस्मिन् वरुणः प्रद्युर्यस्मिन् मृत्यू रोचनो यस्मिन्नशया विष्टप एव सप्तमो ब्रह्मलोको यस्मिन्नेतद् ब्रह्म । जै १, ३३४ ।
- १९. एत ऽ उ वाव लोका यदहोरात्राण्यर्थमासा मासा ऋतवः संवत्सरः । माश १०, २,६,७।
- २०. एता वै (भूभेवः स्वरिति) ब्याहृतय इमे (पृथिव्यादयः) लोकाः । तै २, २, ४, ३।
- २१. एवमिव वा एषु लोकेषु पितरो मनुष्या देवाः । क ४१, ४।
- २२. छन्दांसि वै सर्वे लोकाः। जै १,३३२।
- २३. तदाहः किं तत्सहस्रमितीमे लोका इमे वेदा अथो वागिति ब्रूयात् । ऐ ६, १५।
- २४. त्रय इमे लोकाः । तैसं २, ५,११, ५-६; क ४७, ६; जै १, १५६; तां १६, १६,४।
- २५. त्रयो वा इमे लोकाः (+वज्रा एते [जै १, ३०४]) । मै १, ६, १२;४,८, ५; जै १,१३९; ३०४; माश १, २, ४, २०; शांका २,१७ (तु. ऐआ १,१,२; तां ७,१,१)।
- २६. त्रयो वाव लोकाः । मनुष्यलोकः पितृलोको देवलोक इति । मारा १४, ४, ३,२४।
- २७. यावन्त इमे लोका ऊढ्वांसावन्तिस्वयंत्रः । तां १८,६,३ ।
- २८. वाग् वा इयं वितता यदिमे लोकाः । जै २,३८९ (तु. जै २,२५३: २६४) ।
- २९. विषमा इव हीमे (त्रयः) लोकाः । तैसं २,१,३,१; काठ १३,३।
- ३०. विष्णुस्व्यक्षरेण त्रीन् लोकानुदलयत् । तैसं १, ७, ११, १ (तु. मै १, ११, १०; काठ १४,४)।
- ३१. स (विष्णुः) इमाँह्योकान्विचक्रमे ऽथो वेदानथो वाचम् । ऐ ६,१५।
- ३२. सप्त इस्तास इति, " सप्त इमे लोकाः । काठसँक २५: २;३।
- ३३. स यद् भूर्भुव स्वरिति व्याहरत् त एवेमे त्रयो लोका अभवन्न् उपोदक ऋतधामा ऽपराजितः। अथ करज् जनद् बुधद् इति व्याहरत् त एवैतेऽपरे लोका अभवन्न् अधिदिवः

प्रदिवो रोचनः । विष्टप एव सप्तमो ब्रह्मकोको यस्मिन् एतत् सत्यं भाति । तमेषा देवता सत्यं भूत्वानुप्राविशत् । जै ३,३८४ (तु. जै ३,८०)।

- ३४. स यः स वैश्वानरः। इमे स लोका इयमेव पृथिवी विश्वमिन्नरोऽन्तरिन्नमेव विश्वं वायुर्नरो शौरेव विश्वमादित्यो नरः । माश ९,३,१,३।
- ३५. स ह प्रजापतिरीक्षांचके । कथं न्विमे (त्रयः) छोका ध्रुवाः प्रतिष्ठिताः स्युरिति स एभि-श्चेव पर्वतेर्नदीभिश्चेमाम् (पृथिवीम्) अद ५ इद्वयोभिश्च मरीचिभिश्चान्तरिक्षं जीमृतैश्च नक्षत्रेश्च दिवम्। माश ११,८,१,२।
- ३६. सहस्रसंमिता हीमे छोकाः। काठ २१,६।
- ३७. सा वा एषा (गायत्री) सावित्री (ऋक्) एषां (त्रयाणाम्) लोकानां प्रतिपदेषां च वेदानाम् । काठसंक ५१:३।
- ३८. सुवर्विद इत्येवास्य लोकस्य रूपम् । ए इत्यन्तरिक्षस्य, सुवरित्यमुष्य । जै २,३८४ ।
- ३९. क्षेषा देवी विराड् यदिमे (त्रयः) लोकाः। तस्या एतस्यै चन्द्रमा एवापिधानम्। जै १,२४६। [°क- अप्- १३४;१३५; असुर- ७; इन्द्र- २०; उखा- १; उपसद्- ३; ओम् २२; चर- २; तृच्- २; त्रिणव- १;८; त्रिरात्र- ३; त्रिवृत्- ४; त्र्यालिखिता- १; दिच्य-८; दिश्- ८; देव-५१; देवपुर- १; द्यावापृथिवी- २०; प्रजापति- १८; १२२; प्रतिष्ठा-१; ब्रह्मन्- ११२; भूतेच्छद्- १; मण्डलेष्टका-; महानाम्नी- २; मित्र- ३३; मित्रगुप्त-; मुहूर्त- १; रजस्- १ द्र.]।

लोकस्पृणा (इष्टका-)-

- १. अयातयाच्ची लोकम्पृणा । तैसं ५,७,५,६।
- २. आत्मा लोकम्पृणा । माश ८,७,२,८।
- इ. वाग्वै छोकस्पृणा । माश ८,७,२,७। [°णा- अनुष्दुम्- २५; आदित्य- ७०; इन्द्र- १५८; क्षत्र- २४; दिव्- १९७; दिश्- ३९; नक्षत्र- १; मुहूर्त- १;३ द्र.]।

लोपा- संवत्सराय लोपा । काठ ४७,८। लोपारा- अर्थम्णो लोपाशः । काठ ४७,११॥ [॰श- आहिवन १६ इ.] । १लोमन्-

- १. न ललाटे लोमास्ति न पाण्योः । काठ ६,१; क ३,१२ ।
- २. यानि छोमानि स सुगन्धितेजनः। काठ २५,६।
- ३. छोमज्ञी भवतो मेध्यत्वाय, यावन्तो हि पज्ञवो लोम जगृहुस्ते मेधं प्रापुः । काठ ३६,६ ।
- छोमानि हृद्ये (श्रितानि)। तै ३,१०,८,८।
- ५. लोमैव हिङ्कारः । जैउ १,१२,२,६ । [°मन्- अग्निधान-; ओषधि- २७; ओषधिवनस्पति-१;२;४; चमसाध्वर्यु- २; छन्दस्- ४१; दूर्वा- ३; बर्हिस्- ९ इ.]।

लोमश- पुष्टि- ८; प्रजापति- २४० द्र. ।

- २लोमन्- (सामन्-)-
 - तदु (लोमसाम) दीर्घमित्याहुः । तां १३,११,१२ ।
 - २. भरद्वाजस्य लोम (साम) भवति । तां १३,११,११। [°मन्- पशु- १७५ इ.]।

लोह-

- १. छोहेन सीसम् (सन्दध्यात्)। गो १,१,१४।
- २. इयामं च मे छों हं च मे (यज्ञेन कल्पेताम्) । तैसं ४,०,५,९ ॥ [°६- औष्णिह- रे; रजत- ७ इ.]।

लोहमय->॰मयी- दिश्- ४७ इ.।

लोहायस- त्रप- १: दन्दशूक- १ द्र.।

लोहित- दन्दशूक- १; रक्षस्- २२; रुद्र- ४४ द.।

लोहितत् छ- (इन्हो वृत्रमह ५ सास्य) यो वपाया उत्खिकायाः (सोमः समधावत्) तानि लोहित-त्लानि । ता ९,५,७।

लोहितायस- दन्दश्क- २ इ. ।

व

वंश- प्राण- १६५ द्र.।

वक्षस्-

- १. इयेनमस्य वक्षः क्रुणुतात् । मै ४, १३, ४।
- २. इयेनस्यावद्यति, वश्चस एव तेनावद्यति । मै ३, १०, ३।

वक्त- चक्रवाक- ३ इ.। वङ्कि- पर्श्च- २; पश्च- ३ ९९ इ.।

वज-

- १. अथ यत् पंचद्शं गोर्बहिष्पत्रमानं स वज्रः । जै २, ४४२ ।
- २. अथ वज्रम् । वज्र आङ्गिरसः पशुकामस्तपो ऽतप्यत । स एतत्सामापश्यत् '''ततो वै सं पशुनवारुन्धत । जै ३, १५ ।
- ३. अरुणिपशङ्गो ऽ इवो दक्षिणैतद्वै वज्रस्य रूप ५ समृद्यै । तैसं ६, ६, ११, ६।
- **४. अष्टाश्चिं** वज्रः । ऐ २, १ ।
- ५. आनुष्टुभो वा एष वज्रो यत्वोडशी (शस्त्रम्)। कौ १७, १।
- ६. इन्द्रो वे वृत्राय वर्ज प्राहरत् , तस्य (वज्रस्य) या विप्रुषा आस ५ स्ताः शर्करा अभवन् । मै १, ६,३।
- ७. इन्द्रो ह यत्र वृत्राय वज्रं प्रजहार । स प्रहृतश्चतुर्धा ऽ भवत्तस्य स्फयस्तृतीयं वा यावद्वा यूपस्तृतीयं वा यावद्वा रथस्तृतीयं वा यावद्वाथ यत्र प्राहरत्तच्छकळो ऽ शीर्थत स पतिस्वा शरो ऽ भवत्तस्याच्छरो नाम यदशीर्थतैवमु स चतुर्धा वज्रो ऽ भवत् । माश १, २, ४, १ (तु. तैसं ५,२,६,२; काठ २०,४; २५,४) ।
- ८. एतं त्रिःसमृदं वज्रम् (देवाः) अपश्यकाप इति तत्प्रथमं वज्ररूपं सरस्वतीति तद् द्वितीयं

वज्ररूपं पञ्चदशर्च भवति तन्तियं वज्ररूपमेतेन वै देवास्त्रिःसमृद्धेन वज्रेणैभ्यो छोकेभ्योऽ-सराननुदन्त । कौ १२, २।

- ९. एवमेव वै वज्रः साधुर्यदारम्भणतो ऽणीयान् प्रहरणतः स्थवीयान् । ष ३, ४।
- १०. तदेतत् पशन्यं साम ""यद् भाङ्गिरसो ऽ पश्यत्तस्मात् वक्रमित्याख्यायते । जै ३, १५ ।
- ११. त्रयो वा इमे लोका वज्रा एते। जै १,३०४।
- १२. त्रिवृद् (+वै [मै., जै.]) वज्रः । मै ३,६,७; काठ १९,६; २०,४;२३,४; क २६,१; कौ ३,२; ज १. १९५।
- १३. दक्षिणत उद्यामो हि वज्रः । माश ८, ५, १, १३।
- १४. द्वी वै बच्ची घोरो ८ न्यः शिवो ८ न्यो यः ग्रुष्कः स घोरो य आर्द्रः स शिवो बच्चेण खलु वै वीर्यं क्रियते। मै ३, ९, ६ (तु. काठ २६, ७; क ४१, ५)।
- १५. पुरो गुरुस्वि हि बज्र आरम्भणतो ऽ णीयान् । जै ३,२९५ (तु. तां ८, ५, २; ष ३, ४) ।
- १६. प्राचीनप्रवणो वै वज्रः। काठसंक ५८: ३।
- १७. य ९ वा असुमिन्द्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत् , स (वज्रः) त्रेधा ऽ भवद् यद्ग्रं तेजा आसीत्स स्फायो ऽ भवद् यन्मध्य एस रथो यज्ञधन एस यूपः । मै ४, ७,९ (तु. तैसं ५,२,६,२; काठ २०,४; २५,४)।
- १८. ल्लामः प्राञ्जङ्गो भवत्येतद्वै वज्रस्य रूपम् । तैसं २, १, ३, ६ ।
- १९. वज्र ५ स्फयः। मै ३, ७, ७।
- २०. वज्रः कार्ध्मर्थः । तैसं ५, २, ७, ४।
- २१. वज्र आज्यम् (इन्द्रः [जै.]) । तैसं २, ६, २, ४; जै २, ८७; ९४० ।
- २२. वज्र एव वाक्। ऐ २, २१।
- २३. वज्रमेवोपरिष्टाइधाति रक्षसामपहत्यै। काठ २०, १३।
- २४. वज्रश्तकर्यः (शम्या [क.]) । क ४७, ५; जै १, २०४; तां १२, १३, १४ ।
- २५. वज्रक्शकराः। काठ २०, ४; क ३१, ६ (तु. तैसं ५, २, ६, २)।
- २६. वज्रः शासः। माश ३, ८, १,५।
- २७. वज्रः षोडशः (स्तोमः) । तैसं ५, ३, ५,२ (तु. तैसं ५,३, ५,२; काठ २१,२) ।
- २८. वज्रस्तेन यत्त्रिष्टुब्वज्रस्तेन यहाक्। ऐ २,१६।
- २९. बच्चेण हिङ्कारेण रेतो विछिन्द्यात्। जै १, १०० !
- ३०. वज्रेणैव आतृब्यमवकामति । क ३०, १ ।
- ३१. वज्रेणेवैतदक्षा ५ सि नाष्ट्रा अपहन्ति । माश ७, ४,१, ३४ (तु. माश ३, ६,४, १५) ।
- ३२. बज्रो वा अभीवर्तः। जै ३, २९४।
- ३३. वज्रो वा उब्णिक्ककुभी " ककुभि पराक्रमतोब्णिहा प्राहरत्। जै ३, २९५।
- ३४. बज्रो वै भ्रातृन्याय षोडशी । जै १, १९०।
- रेप. बच्चो वै रेवती (शक्वरी Lतैसं.])। तैसं २, २,८,५; काठ १०, १०।
- वज्रो वै वषट्कारः (विकङ्कतः । माश ५, २ ४,१८।)। ऐ ३, ८; की ३, ५; गो २,३,१; ५; माश १, ३,३, १४; (तु. तैसं २, ६, २, ५; ऐ ३,६)।
- ३७. बज्रो वै वैश्वानरीयम् (सूक्तम्)। ऐ ३, १४।

- ३८. बच्चो वै शरः (शरा: [तैसं.]) । तैसं ६,१,३,५; कःठ २३, ४; क ३६, १; माश ३,१,३,१३; २, १, १३।
- ३९. वज्रो वै षोडशी । तैसं ६, ६,११,३; मै ४, ७,६; काठ ३७,१७; गो २, २,१३; जै २,३६४; तां १२, १३, १४; १९,६, ३ (तु. मै ३,२,१०; ऐ ४,१; जै १,१९५; २०१; व ३,११)।
- ४०. वज्रो वै सामिधेन्यः । कौ ३, २;३; ७, २ ।
- धरे. बज्रो वै स्फयः । तैसं २, १,५,७; मै २, १,९; ४,१, १०; ४,६; क ३९,१; ४७,८; तै १,७, १०,५; ३, २, ९,१०; १०, १; माश १, २, ५,२०; ३, ३,१,५; ५,४,४,१५।
- वज्रो वै (+स्वरुर्वज्रः L मै ३, ९,६]) स्वधितिः । मै ३, ६, २; ९,३; काठ २६, ३; क 88, 91
- ध३. वज्रो वै हिङ्कारः। कौ ३, २, ११,१; जै १, ३१५।
- वाग्घि (शाक्वरो [तैसं., तै.]) बज्रः । तैसं ३, २, ९,२; ऐ ४, १; तै २, १, ५, ११।
- वीर्ख (+वै [माश ७, ३, १, १९]) वज्रः माश १, ३, ५, ७।
- ४६. संवत्सरो (+हि मारा ३, ४, ४, १५) बज्रः । मारा ३, ४,४,९५,६,४, १९ ।
- सच्यापग्रहणो (+वै [क]) वज्रो दक्षिणाविसर्जनः । काठ २१, २; क ३१, १७।
- हिङ्कारेण बज्जेणा ऽ स्माल्लोकादसुराननुद्तत । जैउ २, ३, २, ३ ॥ [°ज्र- अप्- ८५; २३२; अपस्या-३; अपोनप्तृ-; अभ्रि-१; अख्न- ८१; आज्य- ९;३७; आज्यभाग-३; इन्द्र- १५९; उपसद्-२०; उष्णिह्- ७; एकादशिनी- ७; एन्द्र- ४३; ओजस्- २८; कार्ष्मर्थ- ५; क्षत्र-३५; प्रावन्- ११; घृत- १०; ३२; तेजन-; तिल्वकी-; त्रिणव- २०; त्रिवृत्- १५; २७; त्रिष्टुम्-५३, देवयजन- ३, धनुस्- १, निधन- १०, १२, पश्चदश- १८, २१, पश्चदशरात्र-, परशु-; पशु- १४१; २८५; २८६; पौर्णमास- ५; प्रबन्न-; प्रातःसवन- १७; ब्रह्मन्- ८३; भान्त-; मरुत्वतीय- ६; महानाम्नी- ९९; मेखला- ५; यूप- १८; यौधाजय- ५; . रक्षस्- ३६; रथ- ७; रथन्तर- ३३; राजन्य- १३; २२ इ.]।

विज्ञिन्- अरवेन च रथेन च वज्री (इन्द्रः) । तैसं ४,४,८,९ ॥ [°ज्ञिन्- अरव- ८०;८२ द्र.]। वडवा- बडवा- द्र.।

वत्स-

- रे. अयमेव वत्सो यो ऽ यं (वायुः) पवते । माश १२, ४, १,११।
- २. वायव्यं वत्सम् (+ इव [काठः]) आलभेत, वायुर्वा अनयोर् (शावापृथिव्यो:) वस्सः। तैसं २, १, ४, ७-८; काठ १३, ५।
- रै. वायब्यः खलु वाव वस्सः। काठ ३४, १।
- ध. वायुदेवत्यो वै वस्तः । तैआ ५,७, २ ॥ [°स्स- श्राग्नि- २५०; अहन्- १३; प्रावन्- १२; दैव्य- ३; मनस्- ३१; ग्रज्ञपति- ह.]।

वत्सतर->°री-

१. बत्सतर्थः सारस्वत्यः । मै ३, १३, १२ ।

२. सारस्वतं चर्रं (निर्वपति), वत्सतरी दक्षिणा । तेसे १, ८, १७, १ ॥ [॰री- देव- २३०; मारुती- ३ द.]।

वत्सापाकरण- यद् वत्सानपाकरोति सदोहविर्धाने एव संमिनोति । तैसं २, ५, ५, ५ ।

वत्सर- यत्ते रुद्रोपरि धनुस्तद् वातो अनु वातु ते. तसे ते रुद्र वत्सरेण नमस्करोमि। वैसं ५, 4,081

वधक- नाभिर्वधकः । मै ३,२,६॥ [°क- अन्तरिन्न- १४१ द्र.]। वनस्पति-

- १. अग्नेमें घो Sपाक्रामत्, स कृष्णो भूत्वा वनस्पतीन् प्राविशत् । मै ४, १, १३।
- २. एष (फळप्रहिर्वृक्षः) वै वनस्पतीनां वीर्यवत्तमः । क २९,८ ।
- इ. स्रोपधयो ने वनस्पतयः। काठ २६, ३; क ४१, १।
- ध. गोधा कालका दार्वाबाटस्ते बनस्पतीनाम् । मैं ३, १४, १६; काठ ४७, ५।
- ५. चरथं वनस्पतीनाम् (आदित्य आदत्त) । जै २, २६ ।
- ६. चराचरा हि वनस्पतयः । मै २, ३, २।
- ७. तेजो ह वा ऽ एतद्वनस्पतीनां यद्वाह्याशकलस्तस्माचदा बाह्याशकलमपतक्ष्णुवन्त्यथ श्रुष्यन्ति । माश ३, ७, १, ८।
- ८. नववि ९ शत्या ८ स्तुवत, वनस्पतयोऽस्रुच्यन्त, सोमोऽधिपतिरासीत् । तैसं ४, ३,१०, ३; काठ १७,५।
- ९. याम् (दक्षिणाम्) अप्रसृप्ताय ददाति, वनस्पतयस्तया प्रथन्ते । मै ४,८, ३।
- १०. यो वनस्पतीनां फलप्रहिः, स एषां वीर्यावान् , फलप्रहिवेंणुवैष्णवी भवति, वीर्यस्यावरुद्धये । तैसं ५, १, १, ५।
- ११. यो वृक्षः फलप्रदिसस्य कुर्यादेष वै वनस्पतीनां वीर्यावत्तमः । काठ १९, १।
- १२. यो वै वनस्पतीनां फलप्रहितमः, स एषा ५ वीर्यवत्तमो वेणुवै वनस्पतीनां फलप्रहितमः, स एवा ए वीर्यवत्तमः मै ३, १, २; २, ४।
- १३. वनस्पतयो वालाः । तैसं ७, ५, २५, १ ।
- १४. वनस्पते शतवल्शो विरोह इत्यानश्चने जुहोति। वनस्पतिष्वेब भूमानं द्धाति। तस्मादेत मात्रइचनाद् भूया ५ सो जायन्ते । क ४१, १।
- १५. वाग्वै देवान् मनुष्यान् प्रविशन्त्यैत्तस्या यदत्यरिच्यत सद्दनस्पतीन् प्राविशत् । काठ २३,४।
- १६. बायुगोपा वै वनस्पतयः । मै ३, ९, ४।
- १७. वारुणा (वैष्णवा [तैसं.]) वनस्पतयः । तैसं ५,२,८,८; काठ २८,४; क ४४,४ (तु. तैसं ५, 1(5,2,7
- १८. संवस्तरे वनस्पतयः (क्षुधमन्नन्) · · (तस्मात्) संवत्सरे वनस्पतयः फलं गृह्णन्ति । तैसं २, ५, ६, ६-७।
- १९. सप्तवि ५ शत्यास्तुवत, वनस्पतयो ऽ सृज्यन्त, सोमो ऽश्विपतिरासीत् । मै २, ८,६ ।
- २०. सोमाय वनस्पतये स्थामाकं चरुम् (निर्वपति) । तैसं १, ८, १०, १; मै २, ६, ६।

२१. सोमो नै वनस्पतिः। मै १, १०, ९; ३, १०, ४; काश ४,८,३,२२; माश ३, ८,३,३३।

२२. स्वधया वनस्पतीन् (आदित्यो इस्तयन् प्रविशति)। जै १,७ ॥ [॰ति- अप्रि- ९४;२३२; अप्- १४०; उप्र- २; उदुम्बर- २; १६; उत्तक- २; दु-; पयोभाजन-; पृथिवी- ७४; प्राण- १६६ द्र.]।

वनिष्ठु- उद्र- द्र.।

वन्दारु- वन्दारुष्टे तन्वं वन्दे ऽ अग्नऽ इति वन्दिता तेऽहं तन्वं वन्देऽग्नऽ इत्येतत्। माश ६,८,२,९। वपन-

- १. अथ देवा ऊर्ध्व पृष्ठेभ्यो ऽपश्यन् । त उपपक्षावग्रे ऽवपन्त । अथ इमश्रूणि । अथ केशान् । ततस्ते ऽभवन् । सुवर्गं लोकमायन् । यस्यैवं वपन्ति । भवत्यात्मना । अथो सुवर्गं लोकमेति । तै १, ५, ६, २ ।
- २. भथैतन्मनुर्वेष्त्रे मिथुनमप्रयत् । स रमश्रूण्यप्रे S वपत । भथोपपक्षौ । भथ केशान् । ततो वै स प्राजायत । प्रजया पश्चिमः । यस्यैवं वपन्ति । प्र प्रजया पश्चिमिथुनैर्जायते । तै १,५,६,३।
- रे. ते ऽसुरा ऊर्ध्व पृष्ठेभ्यो नाऽपर्यन्। ते केशानमे ऽवपन्त । अथ समश्रूणि । अथोपपक्षौ । ततस्ते ऽ वाज्ञ आयन् । पराभवन् । यस्यैवं वपन्ति । अवाङेति । अथो परैव भवति । तै १, ५,६,१-२ ।

वपा-

- १. अयं वा एतत्पशूनां यह्या। तैसं ६, ३, ९, ५।
- २. तां यद्वपंस्तद्वपायै वपात्वम् । जै २, २६१ ।
- रे. शुक्का वपा। ऐ २,१४।
- ध स्वर्गी वपा, यद्वपया प्रातस्सवने चरन्ति, स्वर्गस्य लोकस्य समध्ये । काठ २६,७; क ४१,५।
- ५. हुत्वा वपामेवाग्रे ऽभिधारयंति । माश ३, ८, २, २४ ॥ [°पां- आत्मन्- २२; २६; पश्च-२४३; प्रातःसवन- १६; यजमानदेवर्त्या- २ ब्र.]।

वपा-श्रपणी- कार्क्सर्यमच्यो वपाश्रपणयो भवतः । माश ३,८,२,१७।

वपुस्- पशु- २८८ इ. ।

वम्री- एताः (वम्रयः) शुक्तादाई मुहिहन्ति, रस ५ हास्या (पृथिन्याः) उपजीवन्ति । मै ४,५,९ । [क्री- उपदीका- १ इ.]।

वयस् (पक्षिन्-, बल-, अन्न-)-

- रे. अथ यद्धु संक्षरितमासीत्तानि वया ५ स्यभवन् । माश ६, १,२,२।
- २. उदीच्ये दिशो वैराजं भा अस्जन्त । तद्भ्यसां घोषोऽन्यस्त्यत । तस्माद् यथा वयांसि पुनरादायं वाचं वर्दन्त्येवं वैराजेन पुनरादायमिव स्तुवते । ज ३,३५६।
- ३. उरस एवास्य (इन्द्रस्य) हृदयात्विविरस्रवत्स इयेनो ऽपाष्ट्रिहाभुवद्वयसा ५ राजा । माश १२, ७, १, ६ ।
- ४. एतह वयसामोजिष्ठं बलिष्ठं यच्छयेनः । माश ३, ३, ४, १५ I

- प. दक्षिणमधे प्वया एस्यनुपर्यावर्तन्ते । मे ३, २, १० ।
- ६. दिन्य ५ सुपर्णं वयसा बृहन्तमिति दिन्यो वा एष (अभिः) सुपर्णो वयसो बृहन्धूमेन। माश ९, ४, ४, ३।
- 9. निर्णामी हि वयसः पक्षयोर्भवतो वितृतीये वितृतीये हि वयसः पक्षयोर्निर्णामी भवतो S न्तरे वितृतीयेऽ न्तरे हि वितृतीये वयसः पक्षयोर्निर्णामी भवतः । माग १०,२,१,५।
- ८. पश्चाद्धि वया ए सि प्रतितिष्ठन्ति । क ३१, १४।
- ९. पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तमिति पृथुर्वाऽ एष (अग्निः) तिर्येङ् वयसो बृहन्धूमेन। माश ६, ३, ३, १९।
- १०. प्रतिष्ठा पुच्छं वयसाम् ···सर्वाणि वयांसि पुच्छेन प्रतितिष्ठन्ति पुच्छेनेव प्रतिष्ठायोत्पतन्ति । ऐआ १,४,२ ।
- ११. वया ५ सि पक्कगन्चेन (प्रीणामि)। काठ ५३, १३।
- १२. वयांसि बहु किंच किंचिदिव मक्षयन्ति इवेतिमव प्रसावयन्ति । की २,२।
- १३. वयो वै वामदेव्यम् (साम)। जै १, १३९।
- १४. शिक्षं वयसाम् (आदित्य आदत्त)। जै २, २६।
- १५. इयेनो वै वयसां क्षेपिष्ठः। काठ २४, ७; क ३१, १९; ३७, ८; ष ३,८।
- १६. सर्वा (+ इ काठ.) वा इयं (पृथिवी) वयोभ्यो नक्तं इशे दीप्यते, तस्मादिमां (पृथिवीम्) वया एसि नक्तं नाष्यासते । तैसं ५, ६, ४, ४; काठ २२, ९।
- १७. सन्यं पक्षं वयांस्यनुपरिष्ठवन्ते । जै २, ४१६ ।
- १८. स (इयेनः) हि वयसामाज्ञिष्ठः । तां १३, १०, १४ ॥ [॰यस्- अग्नि- ६८०; अन्तरिक्ष-४७; ७९; अन्न- ३९; गन्धर्वाप्सरस्- ३; तार्क्य- ३; दक्षिण,णा- ८: देव- १०३; धूम- ३; निर्न्छति- १३; पश्च- १७७; प्राण- १९०; मृत्युमुख-; यज्ञायज्ञीय- २० द्र.]।

वयस्कृत्- अप्नि- २३२ द्र. । वयस्या- पशु- १७६ द्र. । वयोधस्-

- १. वयोधसाधीतायाधीतं जिन्व । मै २, ८, ८।
- २. वयोधा इति श्रोत्रम्। तैसं ५, ३,६,२।

वयुनाविद्- प्रजापति- २४१ इ. ।

बर-

- १. यहरं ददात्यात्मानं तेन स्पृणोति । भात्मा हि वरः । क ४४, ५ ।
- २ वर इव वै स्वर्गों लोकः। जै २, ९९।
- ३. वरो न प्रतिगृह्यः। तैसं ७, १, ६, ५।
- ८. सर्व वै वरः । माश २, २, १, ४, १, १, १, १, १, १, १, १, १० ।। [॰र- आत्मन्- ४३;
 आदिल्य- ८९; पुत्र- १२; यज्ञायज्ञीय- १७ द्र.]।

वर-सद्- एष (सूर्यः) वै वरसद् वरं वा एतःसद्यनां यस्मिन्नेष आसन्नस्तपति । ऐ ४,२०। वरण (वृक्ष-)-

- १. तस्माद्वरणो भिषज्य एतेन हि देवा आह्मानमन्नायन्त तस्माद् ब्राह्मणो बारणेन न पिबेद् वैश्वानरन्नेच्छमया इति । तां ५, ३,१०-११ ।
- २. प्रजापितः पश्चनस्रजत । ते Sसात्सृष्टा अपाकामन् । तान् वारवन्तीयनैव वरणशाखामान्छिन धावारयत । यदवारयत तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम् । तसाद्वरणं भिषज्यमाहुः । जै २, ४१३ ।
- ३. वरणो यज्ञावचर: स्यान्न त्वेनेन जुहुयात् । मै १,६,७।
- ध. वरणो वारयादिदं देवो वनस्पतिः । भात्यैं निर्भत्यै द्वेषाच्च वनस्पतिः । तैआ ६, ९,२ । वारण- वारणं (शङ्क्रम्) पश्चादघं मे वारयाताऽइति । माश १३,८,४,१ ।

वराह-

- अग्नी ह वै देवा घृतकुम्भं प्रवेशयांचकुस्ततो वराहः सम्बभूव तस्माद्वराहो मेदुरो घृतादि सम्भूतस्तस्माद्वराहे गावः संजानते स्वमेवैतद्वसमिभसंजानते । माश ५,४,३,९९ ।
- २. आण्डाभ्यां वराही (श्रजायेताम्) । जै २,२६७।
- रे. तां (पृथिवीं प्रजापितः) वराहो भूत्वाऽहरत् । तैसं ७,१,५,१।
- ध. तेंडबुवन् (देवपाणयो नामासुराः) यद्वा आता १ (देवगवीनाम्)वरम् (पयः) अभूत्तदृष्ठा स्तेति, तद् वराहो भूत्वासुरेभ्योऽधि देवानागच्छत् । मै १,६,३।
- ५. पश्चनां वा एव मन्युः । यहराहः । तै १,७,९,४।
- ६. स (इन्द्रः) तं (वराहं वाममोषं सप्तानां गिरीणां परस्तादसुराणां वित्तं वेद्यं विश्रतम्) श्राहन् । (इन्द्रो विष्णुमव्रवीत्) एतम् (हतम्) आहरेति । तमेभ्यो (देवेभ्यः) यज्ञ एव (विष्णुरूपः) यज्ञं (वराहाख्यम्) आहर । तैसं ६, २, ४, २-३॥ [॰इ- अन्त- १७४; गो- ५९; पृथिवी- ३१; ९१; २१०; प्रजापति- ७२; मन्यु- ६ द्र.]।

वरिवस्- अन्तरिक्ष- ३१; पशु- १४२ ह.। वरिष्ठासंवत्- पृथिवी- ५६ द्र.। वरुण-

- १. अथ यत्रैतस्त्रदीप्ततरो भवति । तर्हि हैष (अग्निः) भवति वरुणः । माश २, ३, २,१०।
- २. अथाधिद्युर् (नाम लोकः) यस्मिन् वरुणः । जै ३, ३४७ ।
- अस्तभ्नाद् द्यामसुरो विश्ववेदा अमिमीत विरमाणं पृथिन्याः । आसीदिहृद्भवा भुवनानि सम्राङ् विश्वेत्तानि वरुणस्य व्रतानि । क १,१९ ।
- ध. उरु ए हि राजा वरुणइचकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ । क ३,११ ।
- ५. एव वै प्रत्यक्षं वरुणस्य पशुर्यन्सेवः । माश २,५,२,१६ ।
- ६. क्षत्रस्य राजा वरुणोऽधिराजः । नक्षत्राणां शतिभव्यवसिष्ठः । ते ३,१,२,७ ।
- ७. खळतेविक्किधस्य शुक्कस्य पिङ्गाक्षस्य मूर्द्धन् जुहोति। एतद्वे वरुणस्य रूपम्। तै ३, ९,१५,३ (तु. माश १३,३,६,५)।

- ८. तस्याम् (राजासन्याम्) एनम् वरुणम् (देवाः) अभ्यषिञ्चन्त। वसवी राज्याय रुद्रा वैराज्यायादित्या स्वाराज्याय विक्वेदेवास्साम्राज्याय मरुतस्सार्ववक्याय साध्याक्चाप्त्याक्च पारमेष्ट्याय । जै ३, १५२ ।
- ९. तिग्मतेजो वरुण स ९ शिशाधि । काठ ३६, १५।
- १०. निषसाद धतवतो वरुणः पस्त्यास्त्रासाम्राज्याय सुक्रतुः । मै २, ६, १२; काठ ७, १४ ।
- ११. प्रत्यस्तो वरुणस्य पाशः। तैसं १, २,८, २।
- १२. यच्च (आपः) बृत्वा ८ तिष्ठंसाद्वरणोऽभवत्तं वा एतं वरणं सन्तं वरुण इत्याचक्षते परोक्षेण । गो १, १, ७।
- यथा वरुणो ऽद्मयस्समनमदेवं भद्रास्संनतयस्सं नमन्तु । काठ ४५, २०।
- १४. यहक्रमे ऽहन् प्रवृज्यते । वस्णो भूत्वा विराजमेति । तैआ ५, १२, २ ।
- यद्वस्य (ईजानस्य) दुरिष्टं भवति वरुणो ८ स्य तद् गृह्णाति । माश ४,५,१, ६ ।
- १६. यद्वै किंच वातो नाभिवाति तद् वरुणस्य । क ४७, ३।
- १७. यहै प्रजा वरुणो गृह्णाति, शभी च यवं च न गृह्णाति, हेमन्तो हि वरुणः । काठ ३६, ६ ।
- १८. यह यज्ञस्य दुरिष्टं तद्वरुणो गृह्णाति । तां १३,२,४;१५,१,३।
- १९. यवमयो भवति ... स्वेनैव भागधेयेन वरुणं निरवदयते । काठ १०, ४ ।
- २०. यस्ते राजन वरुण गायत्रछन्दाः। पाशो ब्रह्मन् प्रतिष्ठितः " त्रिष्टुप्छन्दाः पाशो क्षत्रे प्रतिष्ठितः, जगच्छन्दाः पात्रो विश्वि प्रतिष्ठितः, · अनुष्टुण्छन्दाः पात्रो दिश्च प्रतिष्ठितस्तं त एतेनावयजे *** छुन्दांसि वै वरुणस्य पाशाः। मै २, ३, ३ (तु. मै २,३,१)।
- २१. यस्ते राजन् वरुण देवेषु पाशस्तं त एतद्वयने ... यस्ते राजन् वरुणाने द्विपात्सु चतुष्पा-त्सु पञ्जुषु वनस्पतिष्वोषधीष्वष्सु पृथिष्यां पाशस्तं त एतदवयके । काठ ११, ११ ।
- यो अपक्षीयते [एवापूर्यते [माश.] (अर्द्धमासः)] स वरुणः । तां २५,१०,१०; माश २,४,
- २३. रात्री वरुणः। काठ २२, ६; क ३४, १।
- २४. वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान वाजमर्वत्सु पयो अध्न्यासु हृत्सु ऋतुं वरुणो विक्ष्वाम्नं दिवि सूर्य-मद्धात् सोममद्री । क १, १९।
- २५. वरुण ए सुषुवाणमन्नार्थं नोपानमत्, स एतां वारुणीं कृष्णां वशामपद्यत्, ता ए स्वायै देवताया आ ८ लभत ततो वै तमकाश्रमुपानमत्। तैसं २, १, ९,१।
- २६. वरुण उपनदः (सोमः)। तैसं ४, ४, ९, १; काठ ३४, १४।
- २७. वरुण एनं वरुणपाशेन गृह्णाति (+ यः पाष्मना गृहीतो भवति ।तैसं २, ३, १३, २।)। तैसं २, ३, ११,।१।
- २८. वरुण एव सविता। जैउ ४, १२, १, ३ 🎼
- २९. वरुणः (उपसद्देवतारूवाया इषोः) पर्णोनि । ऐ १, २५ ।
- हैं वरणस्वा धतवती धूपयतु । मैं धु ९, १। क्ष
- ३१. वरुणस्य दशमी (द्वादशी [मै.])। तैसं ५, ७,२१,११; में ३,१५,४;५; काठ ५३,११।

- ३२. वरुणस्य विराट् (पत्नी) । तैत्रा ३,९,२ ।
- २२. वरुणस्य वे सुषुवाणस्य भगोऽपोकामत्स त्रेधापतद् सृगुस्तृतीयमभव्च्छ्रायन्तीयं तृतीय-मपस्तृतीयं प्राविशत् । ता १८,९,१।
- ३४. वरुणस्य छुद्मे '''या देवी सयमगाद्'''वर्चसा संविदाना । काठ ३६,१५ ।
- ३५. वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं परापतत् "अग्निना देवेन प्रथमेऽहन्ननु प्रायुङ्क । सरस्वत्या वाचा द्वितीये । सवित्रा प्रस्तवेन तृतीये । पूष्णा पश्चिभिश्चनुर्थे । बृहस्पतिना ब्रह्मणा पञ्चमे । इन्द्रेण देवेन षष्ठे । वरुणेन स्वया देवतया सप्तमे । सोमेन राज्ञा ऽष्टमे । ख्या र्वेण नवमे । विष्णुना यज्ञेनाप्तोत् "" यज्ञो वै विष्णुः । यज्ञ एवान्ततः प्रतिविष्ठति । तै १, ८, १, १-२ ।
- ३६. वरुणः समीच्या (मा पुनातु)। काठसंक ९६: ६।
- ३७. वरुणः सम्राट् सम्राट्पतिः । ते २,५,७,३; माश ११,४,३,१०।
- ३८. वरुणः सम्राहासन्धामासाद्यमानः । काठ ३४,१४ ।
- ३९. वरुण: (श्रियः) साम्राज्यम् (आदत्त) । माश ११,४,३,३ ।
- ४०. वरुणः (यज्ञस्य) स्विष्टम् (पाति) । ऐ ३,३८; ७,५ ।
- धरे. वरुणाय धर्मपतये यवमयं चरुम् (निवेपति) । तैसं १,८,१०,१।
- ४२. वरुणाय राज्ञे कृष्णः । तैसं ५,५,११,१; काठ ४७,१ ।
- **४३. वरुणाय राज्ञे त्रयो लोहितललामाः । काठ ४९,१० ।**
- ४४. वरुणाय रिशादसे त्रयोऽरुणळलामाः । काठ ४९,१० ।
- ४५. वरुणायारण्यो मेषः । मै ३, १४,११।
- ४६. वरुणेन हि वा एष पाप्मना गृहीतोऽथैतस्य ज्योगामयति । मै २,५,६; ४,३,७।
- ४७. वरुणो द्शाक्षरया (द्शाक्षरेण [तैसं.]) विराजमुर्जयत् । तैसं १,७,११,२; मै १,११,१०; काठ १४,४।
- ४८. वरुणो (यज्ञस्य) दुरिष्टं (गृह्णाति)। कं ४५,५।
- ४९. वरुणो वाडमापैयिता । माश ५,५,४,३१ ।
- ५०. वरुणो वा एतशज्ञस्य गृह्णाति यदार्छन्ति। मै १,८,३।
- ५१. वरुणो वा एष एतर्हि वरुणदेवत्यो यह्यूपनदः। मै ३,७,८।
- ५२. वरुणो ऽसि धतवतः (॰तोऽ च्छिचपत्रः [काठ., क.]) । तैसं १,२,१०,२; काठ २, ७, क २,१ ।
- ५३. वरुणो ऽसि विश्वोजाः (सत्यधर्मा [तैसं])। तैसं १,८,१६,२; मै २,६,१२; काठ १५,८।
- ५४. वातो (ब्यानो [मांश.]) वरुणः । मै ४, ८, ५; माश १२,५,१,१६।
- ५५. विराड् वरुणस्य (+पत्नी [गी.])। मै १,५, २; काठ ९, १०; गो २, २,९।
- ५६. शिथिरा वै ताः प्रजा वरुणो ऽ गृह्णात् · · ता (प्रजाः) अप्राणतीर् वरुणो ऽ गृह्णात् · · · यद्वै तद् वरुणगृहीताभ्यः (प्रजाभ्यः) कमभवत् तस्मात् कायः, प्रजापतिचै कः, · · · यत् काय आत्मन एवैना (प्रजाः) वरुणान् मुख्यति । मै १, १०, १०।
- ५७. श्रीवें वरुणः । कौ १८. ९ ।

- ५८. संवत्सरो (+ हि [माश ४, १,४, १०]) वरुणः । माश ४, १, ४, १०; ४, ५, १८ ।
- ५९. स (इन्द्रः) एतं वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्यः पुरोडाशं दशकपालं निरवपत् कृष्णानां वीहीणाम्। ते ३, १, ५, ९।
- ६०. सत्यानृते वरुणः । तै १, ७, १०, ४।
- ६१. समुद्रो वै वरुणो दक्षिणा समुद्रो यद् वारुणो दक्षिणार्घ आलभ्यते यजमानस्य निर्वरु-णत्वाय । मै ४, ७, ८।
- ६२. सर्वान वा एतद् वरुणो गृह्णाति यद्दीक्षते ('क्षिते [क.]) मनुष्यान् पितृन्, देवान् । काठ २६, २: क ४०, ५।
- ६३. सवो वै देवानां वरुणः। माश ५ ३,१,५।
- ६४. सोऽन्नवीद् (वरुणः) यद्वो न कश्चना ऽ वृत तदहम्परिहरिष्य इति । किमिति । अपध्वान्तं साम्नो वृणे ऽपश्चन्यमिति । जैउ १, १६, ३, ८।
- ६५. स्कम्मो ऽसि वरुणस्य राज्ञो वरुणस्य पाशः। काठ ३७,१३॥ [°ण- अग्नि- २३३; ३८९; ५१५; ६६८; ६७०; ७३४; अघमर्षण- २; अनृत- ११; १२; अन्तरिक्ष- ८८; अजपति - २; अप् - ८;४७;११०; २२६; २२८; २३३; २३५; २३६; २६०;२६५; अपान -२०; ४६; अभिद्यु- १; अवस्थावन्- १; अस्व- ८४; ८५; ९३; अहन्- १२; आदित्य-१४७; ३२३; ३२४; ३६०; ३६१; आदित्यवत्-; इन्द्र- ८४; १९१; उखा- १३; उत्तर,रा- ५; ऋजीष- ३; ओजस्- २७; क्लोमन्- १; क्षत्र- १५; २५; ७७; वकवाक- ४; जुम्बक-; ज्येष्ठा- ३; दक्ष- ६; दशपेय- २; दिव्- १८; देव- ११; २३१; धर्म- ११; १२; धर्मन्- १; ४; धर्मपति-; ध्रुवा- ९; नाक-; पशु- ३२; २८९, पाप्मन्-१३; १६; पाद्म- ३; ६; प्रतीची- १९, प्राण- २४७; मृगु- १;३; महिष- ४; मित्र-४;१२;१५; २७; ३२; यक्ष्म-; यज्ञ- १४१; १५५; १५६; यव- ३; ७; ११; योनि- ४; राजन्य- १२; रात्रि- २७ द्र.]।

वरुण-गृहीत-

- १. एता वा ऽअयां वरुणगृहीता याः स्थन्द्रमानानां न स्थन्दन्ते । माश ४, ४,५, १०।
- २. यो वरुणगृहीतः स्यात् , स एतं वारुणं कृष्णमेकशितिपादमालभेत । तैसं २, १, २, १।
- ३. वरुणगृहीता वै स्थावराः (आपः)। तैसं ६, ४, २,३।
- वरुणगृहीतो वा एष यो भूतिकामः · · वरुणगृहीतो वा एष यो ग्रामकामः । मै २, ३, १ । [°त- आमयाविन्- १९ द.]।

वरुण-नेत्र- उत्तरसद्- द्र.।

[°श- अहोरात्र- १६; छन्दस्- २८ द.]।

वरुण-प्रघास-

- २. अ ५ हसो वा एषावेष्टिर्यद्वरूणप्रघासा जग्धाँद्रे वरुणो गृह्णाति तस्माद् वरूणप्रघासा यावद्वै कुमारे ऽ म्नो जात एनस्तावदेतस्मिन्नेनो भवति यो वरुणप्रघासैर्यजते । काठ ३६,५।
- २. अयमेव दक्षिण उरुवैरुणप्रघासाः । माश ११, ५, २ ।

- ३. तद्यन्न्वेव (प्रजापतिना सृष्टाः प्रजाः) वरुणस्य यवान् प्रादंस्तस्माद्वरुणप्रघासा नाम । मारा २, ५, २, १।
- ४. यदादित्यो वरुणं राजानं वरुणप्रघासैरयजत । तद्वरुणप्रघासानां वरुणप्रघासत्वम् । तै १,४,१०,६।
- ५. यद्वरुणप्रघासैर्यंजते वरुण एव तर्हि भवति वरुणस्यैव सायुज्य ५ सलोकतां जयति । माश २,६, ४,८।
- ६. वरुणप्रघासेषु वाव त्रि ५ शदाहुतयः । मै १, १०,१३।
- ७. वरुणप्रघासैवें प्रजापितः । प्रजा वरुणपाशात्प्रामुद्धत्ता अस्यानमीवा अकिल्विषाः प्रजाः प्राजायन्त । माश २, ५,३,१॥ [°स- उक्थ्य- ५; माध्यन्दिन (सवन-) २२ इ.] ।
- वरुण-मुख- सप्तद्शेन स्तोमेन जगतीमभ्यकन्दत् । तत शादिःयानस्जत वरुणमुखान् । जै ३,३८१ ।

वरुण-राजन्- इन्द्र- २९७ इ.।

वरुण-वत् यदयज्ञवा कण्ड्येत, वरुणवत् कण्ड्येतापि गर्भाः पामना जायेरन् । काठ २३,४ । वरुण-सव- राजस्य- २ द्र. ।

वरुण-सामन्-

- एतेन वै वरुणो राज्यमाधिपत्यसगच्छद्राज्यमाधिपत्यं गच्छित वरुणसाम्ना तुष्टुवानः । तां १३, ९, २३।
- २. तदेतच्छ्रीसवः साम · · · यदु वरुणो राजाध्यश्यत् तस्माद् वरुणसामेत्याख्यायते । जै ३,१५२ । वरुणय,ण्या-
- १. वरुण्यं वाऽएतस्स्री करोति यदन्यस्य सत्यन्येन चरति । माश २,५,२,२०।
- २. वरुण्या वाऽएता आपो भवन्ति याः स्यन्दमानानां न स्यन्दन्ते । माश ५,३,४,१२। [°ण्य- अवस्थ- ५, प्रन्थि- २, पाश- ४, मैत्र- १४-१६; मैत्री- ४; यव- २१, रज्ज- १; २; ३ द्र.]।

वरुणानी- अग्नि- ४९; २३४; अप्- ८६ द्र.।

वारुण-

- १. निर्वरुणत्वाय वारुणः (पशुः)। मै ४, ७,८।
- २. पेत्वः (प्राः) वारुणः । मै ४,७,८।
- ३. यत्स्त्री (अनुदुही वहला) सती वहत्यधर्मेण, तदस्यै वारुण ५ रूपम् । माश ५,२,४,१३ ।
- यद्यनो वा रथो वा दीयते, वारुण ५ हि तत् । मै ४,८,२ ।
- ५. यह्नोहितं (ज्योतिः) तद् वारुणम् । मै १,८,६; काठ ६,७।
- ६. वारुणं यवमयं चरुन् । वहिनीधेनुदेक्षिणा । तैसं १,८,७,१ ।
- ७ वारणं स्यामशितिकण्डमालभेत यं व्येमानं यक्ष्मो गृह्णाति । काठ १३,६।
- ८. वारुण एककपालः पुरोडाशो भवति । माश ४,४,५,१५ ।
- ९. वारुणः कृष्ण एकशितिपात् पेत्वः । काठ ४८,३ ।

- १०. वारुण: पेखः । काठ ४८,१ ।
- ११. वारुणं कृष्णं वृष्णिमभिचरन्नालभेत । काठ १३,२।
- १२. वारुणं दशकपाल " सूतस्य गृहे महानिरष्टो दक्षिणा । तैसं १,८,९,१।
- १३. वारुणं दशकपालम् (पुरोडाशं निवेपेत्)। तैसं २,३,११,१।
- १४. वारुणं दशकपालं पुरोडाशं (श्रीरपञ्यत्)। माश ११, ४, ३,५ ।
- १५. वारुणमधिश्वतम् (पयः)। मै १,८,१०।
- १६. वारुणसङ्बस् (प्रजापतिरालिप्सत) । साश ६,२,१,५।
- १७. वारुणास्त्रयः कृष्णललामाः । काठ ४९, १० ।
- १८. वारुणेन (दशकपालेन) एवैनं (आमयाविनम्) वरुणपाशान्सुञ्जति । तैसं २, ३, ११, २।
- १९. वारुणो ऽग्निः। जै २, २३२।
- २०. वारुणो दशकपालः (पुरोडाशः)। ता २१, १०, २३।
- २१. वारणो यवमयश्चरुहिंरण्यं चारवश्च दक्षिणा । मै २, ६, ४ ।
- २२. वारुणो यवमयो दशकपालः (पुरोडाशः)। मै २, ६, १३; काठ ३७, २।
- २३. वारुणो राजन्यः । काठ २७, ४ ।
- २४. वारुणो वा अग्निरुपनदः । तैसं ५, १, ५, ३।
- २५. वारुणो वै सोमः । काठ २४, ६; क ३७, ७।
- २६: स्तस्य गृहान् परेत्य वारुणं यवमयं चरुं निर्वपति । माश ५,३,१,२ ॥ [°ण- अग्नि-६२६; अभि√चर् १३; अद्य- ४३; ७६; ८८; ९०;९९; कृष्ण- ६; १०; १९; २०; पाश-५; पुरुष- १४; बश्रु- ३;९; मांस-१३; मैत्र- १९;१२; यवमय- २-६; राष्ट्र- १५ द्र.]। वारुणी-
 - १. तिस्रः कृष्णा वशा वारुण्यः। काठ ४९, १।
 - २. निवरणत्वाय वारणी (आहुतिः)। मै १, १०, १०।
 - ३. यहेनुः सती दान्ता तेन वारुणी । मै ४, ३, ४।
 - ४. वारुणी कृष्णे वशे । काठ ५०, १॥ [°णी- अप्- १४९; २४३; अवि- १३; आमिक्षा- ३; कृष्ण- ५; रात्रि- ३४ द्र.]।
- वरूत्री- होत्रा वै वरुत्रयः (°त्रीः [काठ.])। तैसं ५, १,७,२; काठ १९,७; क ३०,५॥ [॰त्री-अहोरात्र-९;२५ द्र.]।

वर्षथ- वरूथं पुरस्ताद् वर्षीयः पश्चाद्धसीयः । तैसं २,६,१,५ । वरेण्य- अग्नि- २३५; अप्- ११०; चन्द्रमस्- ५२ द्र. । वर्चस्-

- १. वर्चः सोमः। माश ५, २, ५, १०; ११।
- २. वर्चो द्वाविंशः । संवत्सरो वाव वर्चो द्वावि ए शस्तस्य द्वादशमासाः सप्तऽत्वो द्वे ऽ अहोरात्रे संवत्सर एव वर्चो द्वावि ए शस्त्रधत्तमाह वर्चे इति संवत्सरो हि सर्वेषां भूतानां वर्चस्वितमः। माश ८, ४, १, १६ (तु. तैसं ४, ३, ८, १; मै २, ८, ४; काठ २०, १३)।

- ३. वर्ची वै हिरण्यस् । मै ४, ४, २; ४; तै १, ८, ९, १ (तु. माश ३, २, ४, ९) ।
- ध. सूर्यस्य वर्चसा (+वर्चस्वी मूयासम् [काठ.]) । काठ ५, ५; ३२, ५; ता १, ३, ५; ७, ३ (तु. माश ५, ४, २, २) ।
- ५. हिरण्येन वर्चः । काठ **४३, ४ ॥ [°र्चस्** अप्ति– ३१७; ४९३;६१८; अर्क- २; ओषषि– ११४; गो– ७२; चहुरचत्वारिंश– ३; प्रजा– ५६ द्र.]।

वर्चस्वत्- अन्वत्-; भ्राजस्वत्- द्र.।

वर्चिस्वन् यहै वर्चस्वी कर्म विकीषैति शक्नोति वै तस्कर्तुम् । माश ५, २, ५, १२ । वर्ण- चत्वारो वै वर्णाः । ब्राह्मणो राजन्यो वैश्यः श्रुद्धः । माश ५,५,४,९ ॥ [॰ण- आशा (दिश्)- ४: उदीची- २० इ.] ।

वर्तक- कुष्टिका- १ द्र.।

वर्तिका- शरदे वर्तिकाः (आलभते)। मै ३, १४, १; काठ ५०, ४॥ [°का- क्षिप्रस्थेन- द्र.]। वर्ष,र्षा-

- १. वर्षं ह्विः (सावित्री [गो.]) । गो १,१,३३; तैआ २,१४,१।
- २. भोषधीर्वषाभ्यः (प्रजापतिः प्रायच्छत्)। तैसं ७,२,१०,२।
- ३. चक्कुर्वर्षाः (ऋतुरासं) पर्जन्यो वर्षाः । जै २,५१ ।
- थ. तस्माद्वेदयो वर्षास्वादधीत । विड्ढि वर्षाः । माश २, १,३,५ ।
- ५. ता (वर्षाः) उभयं कुर्वन्त्य् भा च तपन्ति वर्षन्ति च। जै ३, १।
- ६. यदा वे वर्षाः पिन्वन्तेऽथैनाः सर्वे देवा सर्वाणि भूतान्युपजीवन्ति । माश १४, ३, २.२२ ।
- ७. यहर्षति तहर्षाणाम् (रूपम्)। माश २,२,३,८।
- ८. वर्षा उत्तरः (पक्षः संवत्सरस्य) । ते ३, ११,१०,३ (तु. मै ४,९,१८) ।
- ९. वर्षाः (वर्षाभिः । तैसं.।) पुच्छम् (संवत्सरस्य) । तैसं ५, ६,१०,१; तै ३, ११,१०,४, तैम्रा ४,१९,१।
- १०. वर्षा वे सर्वेऽ ऋतवः। माश्च २, २,३,७।
- ११. वर्षा ह त्वेव सर्वेषामृत्ना ९ रूपम् । माश २,२,३,७ ।
- १२. वर्षा ह्यस्य (वैश्यस्य) ऋतुः। तां ६, १, १०॥ [°र्ष,र्षा- अधिपति- ७; अश्व- ७५; आदित्य- १६०; ३२५; इड्- ३; इड्- ३; उत्तर- ११; उद्गातृ- १९; उद्गीथ- १०; ११; कृष्ण- ७; ग्रीष्म- २३; तित्तर-; पद्यमत्- ५; पार्जन्य- २; मनुष्य- ३१; मरुत्- ३८; थशस्- ७ इ.]।

वर्षाशरद्-वर्षाशरदी सारस्वताभ्याम् (अवरुन्धे)। माश १२, ८,२,३४।

वर्षाह्न- वर्षांह्वां जुहोति, एवा वा श्रोवधीनां वृष्टिविनस्त्रयेव वृष्टिमाच्यावयित । तैसं २,४, १०,२ ॥ [°हू- ऋतु- ८५ ह.] ।

वर्ष- अनाय- १८; पशु- २९० ह.।

वार्षिक-

- १. धर्तां दिवो विभासि रजसः पृथिन्या इत्याह । वार्षिकावेवास्मा ऋत् कल्पयति । तैआ ५,६,६ ।
- २. नमश्र नभस्यश्र वार्षिका ऋत्। मै २, ८, १२।
- ३. पृषन्तस्त्रयो वार्षिकाः। काठ ५०, ३। [क- आदित्य- २३९ द्र.]।

वलिभद् (यज्ञ-)- ते (देवाः) वलिभदेव वलमभिन्दन् । जै २, ९०।

वरमीक- सर्पाणां वरमीको गृहाः। मै ४,१,१३; काठ ३१, १२। [°क- उत्कर- २; ऊर्ज्- १३; क्रोमन्- ३; पृथिवी- ४१;४९;८५;८६;१८५;१९९; प्रजापित- २०२; प्राजापत्य- १९ द्व.]। वरमीक-वपा- यद् वरमीकवपा भवन्त्यस्थाः (पृथिव्याः) एवैनं (यजमानम्) जीवे यज्ञिय भाषते॥ काठ ८,२।। [°पा- पृथिवी- ५७ द्व.]।

१वरा−>विरान्->°नी- विश्वनी नामासीयं दिक् (ध्रुवा) । तैसं ५,५,१०,२ ।

वर्य- तेन (इव्येण) अनुलिम्पेदवांशं (लिङ्गम्) च नि त्वा नक्ष्य विश्वपत इत्येतेनास्य वेशस्थाः (वेश्याः) प्रवित्तताः (पतिकुलान्निर्गताः स्वैराचारिण्यः) च वश्या भवन्ति । सा २,६,४।

२वश (मेदस्-, स्क्त-)-, वशा (गी-)-

- १. अङ्गारमिश्राद् भसानस् तिस्रो वशा असुज्यन्त मैत्रावरुणी बाईस्पत्या वैश्वदेवी । जै ३,२६४।
- २. आदित्या (अदितिदेवताका) खलु वाव वशा देवतया। काठ ३४,९।
- ३. गायम्याहिशरोऽच्छिनत् (यज्ञस्य वे शिरोऽच्छियत [काठ २९,४]) ततो यो रसोऽस्रवत् सा वशाऽभवत् । काठ १३,८; २९,४।
- थ. तसाद् बह्म्यो देवता बहूनि च्छन्दांसि वशे शस्यन्ते । शांआ २,११।
- ५. यदा न कश्चन रसः पर्यशिष्यत तत एषा मैत्रावरुणी वशा समभवत्तसादिषा न प्रजायते रसाद्धि रेतः सम्भवति रेतसः पशवस्तद्यद्ग्ततः समभवत्तसाद्ग्तं यज्ञस्यानुवर्तते । माश ४, ५,१,९ ।
- ६. यद्वशमस्रवत्सा वशा ऽभवत्तस्मात्सा हविश्व । ऐ ३,२६ (तु. काठ २९,४)।
- ७. वशामनूबन्ध्यामालभते । माश २,४,४,१४ ।
- ८. वशामालभन्ते । तामालभ्य संज्ञपयन्ति संज्ञप्याद्द वपामुतिखदेत्युत्खिण वपामनुमर्शे गर्भमेष्टवे ब्रूयात्स यदि न विन्दन्ति किमाद्रियेरन् यणु विन्दन्ति तत्र प्रायश्चित्तिः क्रियते । माश ४,५,२,१ ।
- ९. वैष्णवो वज्ञायाम् । काठ ३४,१६ ।
- १०. स वषट्कारो ऽभिहृत्य गायण्याः शिरोऽछिनत्, तस्माच् शीर्ष्णांच्छिनाचो रसोऽक्षरत् ता वशा अभव ५ सत् वशाना ५ वशात्वम् । मै २,५,७ ।
- ११. स वैष्णुवारुणीं वज्ञामालभेत । काठ १३, ४ ॥ [°श,शा- अप्- २०४; आमिक्षा- ५; उक्षन्- १; उदर- ३; ऋषभ- १५; छन्दस्- १७; दिव्- १३६; द्यावापृथिवीया- ५; पृथिवी- ५९; मैत्रावरुण- १०;१४;१५; मैत्रावरुणी- ३;४ द्र.]।

व षट्कार-

१, एत एव वषट्कारस्य प्रियतमे तन् यदोजश्च सहश्च। की ३,५ (तु. ऐ ३,८)।

- २. एष एव (वै [माश ११,२,२,५]) वषट्कारो य एष (सूर्य्यः) तपति । माश १,७,२,११।
- थ. देवेषुर्वा एषा यद्वषट्कारः । तां ८,१,२ ।
- यद् वाचः क्रूरं तेन वषट्करोति । तैसं ३,४,८,५ ।
- ६. यो धाता स वषट्कारः । ऐ ३,४७।
- ७. वज्रो वा एष यद्वषट्कारो यं द्विष्यात्तं ध्यायेद्वषट्करिष्यंस्तस्मिक्केव तं वज्रमास्थापयित ।
 ऐ ३,६ ।
- ८. वषट्करोत्येतहै वाचः करम् । काठ ९,१६ ।
- ९. वषट्कारेणार्धः (इन्द्रः) । तैसं ४,४,८,१।
- १०. वषट्कारो वै यज्ञस्य प्रतिष्ठा। तैसं ७,५,५,३।
- ११. वषट्कारो हैष परोऽक्षं यहेट्कारः । माश ९,३,३,१४।
- १२. वैश्वानरो वषट्कारः । मै ४,६,७।
- १३. स वै वीगिति करोति । वाग्वै वषट्कारो वांप्रेतो रेत एवैतिसञ्चित षडित्यृतवो वै षट् तद्युष्वेवैतदेतः सिच्यते तद्दतवो रेतः सिक्तमिमाः प्रजाः प्रजनयन्ति तस्मोदेवं वषट्करोतिः। माश १,७,२,२१ ।
- १८. सनियत्नुर्वेषट्कारः (यज्ञस्य) । तैआ २,१४,१ ॥ [॰र- अज्ञ- ३९; खदिर- ५; गायुत्री-११५; देव- ८३; देवपात्र- २; धातृ- ७;२२; निमेष-; प्राण- १९०; प्राणापान- २६; ब्रह्मयज्ञ- १; वज्ञ- ३६ इ.] ।

वसतीवरी-

- १. तदासु विश्वान्देवान्संवेशयत्येते वै वसतां वरं तस्माहसतीवयों नाम । माश ३,९, २,१६।
- २. ते (देवाः) वा एतदेव यज्ञस्य श्वस्तनमपश्यन् यद् वसतीवरीः । मै ४,५,९ ।
- रे. पश्चवो (यज्ञो । तैसं ६,४,२,९।) वै वसतीवरीः । तैसं ६,४,२,९;२।
- ४. यज्ञस्य संततिर्वसतीवरीषु परिह्रियमाणासु । काठ ३४,१५।
- ५. वसतु नु इदमिति तद् वसतीवरीणां वसतीवरीत्वम् । तैसं ६,४,२,१ ॥ [°री- देवता-९ द.] ।

वसन्त (ऋतु-)-

- १. अर्थे वसन्तः। ऐ ४,२६।
- २. तस्य (संवत्सरस्य) वसन्त एव द्वार ५ हेमन्तो द्वारं तं वाऽएत ५ संवत्सर ५ स्वर्गे लोकं प्रपद्यते । माद्या १,६,१,१९।
- ३. तस्य (संवत्सरस्य) वसन्तः श्चिरः । ते ३,११,१०,२।
- **४. धूम्राः** (पशवः) वसन्ताय । मै ३,१३,१९ ।
- ५. प्राण एव वसन्तः "वायुरेव वसन्तः । जै २,५१।

- ६. यदेव पुरस्ताद्वाति तद्वसन्तस्य रूपम् । माश २,२,३,८ ।
- ७. वसन्त एव हेमन्तारपुनरसुरेतस्माद्धवेष पुनर्भवति । माश १,५,३,१४ ।
- ८. वसन्तः शिरः । मै ४,९,१८; तैआ ४,१९,१ ।
 - ९. वसन्तः समिद्धोऽन्यानृत्न्त्सिमन्धे । माश १,३,४,७ ।
- १०. वसम्ते प्रथमेन यजेत । जै २,२१२।
- ११. वसम्तो वै समित्। माश १,५,३,९।
- १२. वसन्तों हिङ्कारः । ष ३,१।
- १३. समिधो यजति, वसन्तमेवर्त्नामवरूधे । तैसं २,६,१,१ ।
- १४. समिधो यनति वसन्तमेव वसन्ते वा इदं सर्व समिध्यते । कौ ३,४।
- १५. स (प्रजापितः) वसन्तमेव हिङ्कारमकरोत् । जैउ १,३,२,७॥ [°न्त- अग्नि- ५८५; आग्नीप्र-१८; आग्नेय- ४२; आग्नेयी- १;१२; १आज्य- ३८; ऊर्जस्वत्-; ऋतु- ७५; ओषिय- ७७; किपिकल- ३; प्रीष्म- २३; तेजस्- ३३; प्राची- ३३; ब्राह्मण- २५;६८; भर्गस्- ४ द्र.]।

वसन्ता-शिशिर- वसन्ताशिक्षिरेऽग्निवीरुधः सहते । मै १,६,३।

वासन्तिक- मधुरच माधवरच वासन्तिका ऋत्। मै २,८,१२।। [°क- अग्नि- ५०८; प्राची- १५; मधु- ६; मधुमाधूची- इ.]।

बसा-

- १. परमं वा एतदन्नाचं यहसा । माश १२,८,३,१२ ।
- २. रस एव पश्चनां यहसा । तैसं ६,३,११,१।
- ই. इयां (शीनं [मे.]) वसया (प्रीणामि)। मै ३,१५,८; काठ ५३,१०।

षसाति- इदमेवाच वसामेति, त एव वसातयः। जै ३, २३८।

वसिष्ठ (ऋषि-)-

- १. यद्वै तु श्रेष्ठस्तेन वसिष्ठोऽथो यद्वस्तृतमो वसित तेनोऽएव (प्राणः) वसिष्ठः । माश
- २. येन वै श्रेष्ठस्तेन वसिष्ठः (हिङ्कारः)। गो २,३,९।
- ३. ये वै बाह्मणाः शुश्रुवांसस्ते वसिष्ठाः । जै २, २४२ |
- ध. रथन्तरमाजभार वसिष्ठः । ऐआ ३,१,६।
- ५. विसष्ठो वा एतं (इन्द्रकतुम्) पुत्रहतोऽपश्यत् स प्रजया पशुभिः प्राजायत । तां ४, ७,३; ८,२,४।
- ६. विसष्ठो वै जितो हतपुत्रोऽकामयत बहु प्रजया पश्चिभः प्रजायेयेति स एते (जिनित्रे) सामनी अपद्ययत् । ताभ्यामस्तुत । ततो वै स बहु प्रजया पश्चिभः प्राजायत । जै १,१५०; ३,३६ ।
- ७. स एता जमदमिविहन्या अपस्यत् ता उपाधत्त , ताभिवैं स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्थमवृङ्क । तैसं ५,४,११,३।
- ८. स विसच्छोऽकामयताग्रया मे गुल्या प्रजा स्यादिति स एतं त्रिवृतं स्तोममपश्यत्तमाहरते-नायजत । जे २, २९७॥ [°ष्ठ- अग्नि- १८६; ३४३; इन्द्र- २५२; कुरु-; गायत्री- ७;

जनित्र- ४; जमदन्नि- ९; त्रिवृत्- ४५; दक्षिणतस् ५; प्रजापति- ४०;१५६; प्राण- ५२; १९१;३०८; प्लव (सामन्-)- १; रिय- ५ इ.]।

वसिष्ठ-पुरोहित- भरत- ३ द्र.।

वसिष्ठ-यज्ञ- दाक्षायणयज्ञ- ३ द्र. ।

वासिष्ठ (सामन्-)- वसिष्ठो वा एतेन वैडवः स्तुत्वाक्षसा स्वर्ग छोकमपश्यत् स्वर्गस्य छोकस्या-नुख्यास्ये स्वर्गाह्योकान्न चयवते तुष्डुवानः । तां ११,८,१४॥ [°४- ब्रह्मन्- १४० द्र.]।

वसिष्ठा- वाग्वै वसिष्ठा । माश १४,९,२,२; शांओं ९,२ । वसीयस्- ब्रह्मन्-९२ द्र. ।

वसु-

- १. मष्टी देवा वसवः सोम्यासः । चतस्रो देवीरजराः श्रविष्ठाः । ते यज्ञं पानतु रजसः पुरस्तात् । संवरसरीणममृत ए स्वस्ति । ते ३, १, २, ६ ।
 - २. एष (सूर्य:) वै वसुरन्तरिक्षसत् । ४, २०।
 - रे. उशिगिति वसून् (अस्रजत)। तैसं ५, ३, ६, १।
 - ४. कतमे वसव इति । अग्निश्च पृथिवी च वायुश्चान्तरिक्षं चादित्याश्च शौश्च चन्द्रमाश्च नक्षत्राणि चैते वसव एते दीद ५ सर्वं वासयन्ते ते यदिद ५ सर्वं वासयन्ते तस्माद्वसव इति । माश ११, ६, ३, ६ (तु. जै २,७७)।
 - ५. चतुरो वा एतं (अग्निम्) मासो वसवोऽविभरुक्ते पृथिवीमाजयन् गायत्री छन्दः । काठ २१, ५: क ३१, २० ।
 - ६. चतुर्विशतिर्वसयो देवाः। जै १, ३०।
 - ७. जिक्षवा ५ सः पिवा ५ सइच विश्वे ऽ से धत्त वसवी वसूनि । काठ ४, १२ ।
 - ८. तिस्रो रोहिण्यस्त्रियब्यस्ता वसूनाम् । काठ ४९, ५ ।
 - ९. दक्षिणं भागमात्मनोऽतिहरक्षपतिः वसवस्त्वा गायत्रेण च्छन्दसाऽऽरोहन्तुः राज्याय । शांआ १, ७ ।
 - १०. प्रजा वै पशवो वसु । तैसं ५, २, ४, ४।
 - ११. भद्रा नः सन्तु वसवी वसुप्रदाः। काटसंक ६२:२।
 - १२. यथा ह त्यद् वसवो गौर्थ चिरपदि विताममुश्चता यजन्नाः । एवो व्वस्मनमुञ्जता व्य ५ हः प्र तार्थप्ने प्रतरं न आयुः । काठ २, १५ ।
 - १३. यह किन्न विन्दते तद्वस् । काठ १०, ६।
 - १४. ये खलु वाव प्रातः पश्चवः उपाक्तियन्ते ते वसवः। काठ ३३, ७।
 - १५. राज्यसि प्राचीदिग्वसवस्ते देवा अधिपतयोऽग्निहेंतीनां प्रतिधर्ता, त्रिवृत् त्वा स्तोमः…, आज्यमुक्थम्…, रथन्तर ५ सामः । तैसं ४, ४, २, १; मै २, ८, ९।
 - १६. वसव एव भर्गः। गो १, ५, ९५।
 - १७. वसवः प्रवृक्तः (प्रवर्गः) । तैआ ५, ११, ४।
 - १८. वसु च मे वसतिश्च में (यज्ञेन कल्पेताम्)। तैसं ४, ७, ५, २।

- १९. वसुभिर्देविभिर्देवतया गायत्रेण त्वा छन्दसा युनिष्म वसन्तेन । काठ ४१,९ ।
- २०. वसूनसृजताग्निमुखान् (प्रजापतिः)। जै ३, ३८९।
- २१. वस्ना ५ रातौ स्याम । माश १, ५, १, १७।
- २२. वस्ना ५ अविष्ठाः (नक्षत्रम्)। तै १, ५, १, ५।
- २३. वसूनां गायत्री (पत्नी) । तैआ ३,९,१ ।
- २४. वस्नां प्रथमा कीकसा। तैसं ५, ७, ९७, ९; काठ ५३, ७।
- २५. वायुर्वे वसुरन्तरिक्षसत् । माश ६, ७, ३, १९ ।
- २६. शितिश्रुवो वसूनाम् । मै ३,१३, ७।
- २७. श्रविष्ठा नचत्र १ वसवो देवता । तैसं ४, ४,१०,२;३; मै २, १३,२० ॥ [°सु- अग्नि- ६२; १४०;२३५;२५०;६०;६०;६०२३;७२६; अग्निष्टोम- ३९; अन्तरिक्षसद्-;१आज्य- ३९; आदित्य- २८१;३०३;३२६;इडा- १०;इन्द्र- २०३;३४९;इन्द्रघोष- १;२;उशिज्- २;३;ऋष्य-;किषजल- ४;गायत्र-४१-४४;गायत्री- ९;३२;५२;५९;११६;१२२;तण्डुल-२;तेजस्- ३३;त्रयोदरा- ४;५; खावापृथिवी- २६;३२; पवित्र- ८; पश्च- १०८;१७९; पितृ- १०३;पृथिवी- १८८;१८९; प्राची- १;६;२५;३४; प्राण- १२८;१३५; प्रातःसवन- १;७;१८;२१; यज्ञ- १२०;१५३; राज्य- ५;६; रुद्र- ७१ द्व.]।

वसु-क्र- इन्द्र- ४१; ब्रह्मन्- ९२ द.।

वसु-धेय- इन्द्र- १६० द्र. ।

वसु मत् - वसुमान् यज्ञो वसीयान् भूयासम् । तैसं १, ७, ६, ४ ॥ [°मत् - अग्नि - १९;१२७; २३६; ३८१ इ.]।

वसुमती- वसुमतीमग्ने ते छायामुपस्थेषमिति साध्वीमग्ने ते छायामुपस्थेषमित्वेवैतदाह । मात्र १,४,५,२।

वसु-वनि- अमि- २३६ द्र.।

वसोर्घारा-

- अत्रैव सर्वो ऽग्निः संस्कृतः, स एषोत्र वसुस्तस्मै देवा एता धारां प्रागृह्णंस्तयैनमप्रीणंस्तथ-देतस्मै वसवऽ एतां धारां प्रागृह्णंस्तस्मादेनां वसोधारित्याचक्षते । माश ९,३,२,९ ।
- २. तबदेषा वसुमयी धारा तसादेनां वसीधरित्याचक्षते । माश ९,३,२,४।
- ३. विद्युत्स्तनः (वसोर्घारायै)। माश ९,३,३,१५॥ [॰रा- अग्नाविष्णु- २; अश्र- ४; काम-

वस्वी- वस्व्ये हिङ्कुरः ''इति पुरस्तात् बहिःपवमानस्य वदेत् । मै ४ २,४ ।

वसुक- ताः प्रजाः प्रजाता न प्रत्यतिष्ठन्, ता वसुकोऽसि वेषश्रिरसि वस्यष्टिरसीत्येवैषु छोकेषु प्रत्यस्थापयत् । तैसं ५,३,६,३ (तु. तां १,१०,११)।

विहिष्ठ- ही ही वै युक्तानां विहिष्ठी। जै २,२९३।

वह्नि-

१. विह्नना हि तत्र गच्छिति यत्र निगमिषति। नै २,९९।

- २. विद्वरिस हब्यवाहनः। मै १,२,१२; काठ २,१३; क २,७।
- रे. विद्विहीता। तैसं २,२,१०,५॥ [°िद्ध- अध्वर्यु- ७; अनडुह्- १२; उशिज्- ४ द्र.]।

वाकोवाक्य-

- १. यद्ध वाड अयं वाकोवाक्यमधीते क्षीरीदनमा "सीदनी हैव ती। माश ११,५,७,५।
- २. वाकोवाक्यमतीरोकाः । जै २,२५।

वाच्-

- १. अथ बृहस्पतये वाचे नैवारं चरुं निर्वपति । माश ५,३,३,५ ।
- २. अथ यत्स्फूर्जयन्वाचिमव वदन्दहति तदस्य (अग्नेः) सारस्वतं रूपम् । ऐ ३,४।
- ३. अथ हास्य पुत्र आह ज्येष्ठो 'मनः पूर्वरूपं वागुत्तररूपं, मनसा वा अग्ने संकल्पयत्यथ वाचा ब्याहरति,....पाणस्त्वेव संहितेति । ऐआ ३,१,१ ।
- ध. अदितिरस्युभयतःशीर्ष्णी (वाक्) इति, स यदेनया समान ९ सद्विपर्यासं वदति, यदपरं तत्पूर्वं करोति यत्पूर्वं तदपरं तेनोभयतःशीर्ष्णी (वाक्) । माश ३,२,४,१६।
- ५. अधरा हुनुः पूर्वरूपम् । उत्तरा हुनुरुत्तररूपम् । वाक् सन्धिः । जिह्वा सन्धानम् । तैआ ७, ३,४; तैउ १,३,४ ।
- ६. अयातयाम्नी वाऽ इयं वाक् । माश ४,५,८,३ ।
- ७. इय ५ वाक् सप्तमी प्राणानाम् । मै ३,१,९ ।
- ८. इय ५ वाङ् मध्यतो वदति । मै ३,६,५।
- ९. उद्गातारो वै वाचे भागधेयं कुर्वन्ति । तां ६,७,५।
- १०. ऋस्विजो यजमानश्च सुरिममतीमृचमन्वाहुर्वाचमेव पुनते । काठसंक १९३ : २; ३ ।
- ११. एकहायना मनुष्या वाचं वदन्ति । तैसं ६,१,६,७ (तु. क ३७,२)।
- १२. एकाक्षरा वै वाक् । जै २,३९२; ४२२; ३,२९४; तां ४,३,३।
- १३. एतद वै वैराज्यं वाचो यत्तूष्णींनिषद्यम्। जै २,१।
- १४. एतद्वे वाचो जितं यहदामीत्याह । ऐ ८९।
- १५. एषा वै परमा वाग्या सप्तद्शानां दुन्दुभीनाम् । माश ५,१,५,६ ।
- १६. ऋतुरेकत्रि ५ श इति पुरस्ताद् । वाग्वा एकत्रि ५ शः । काठ २०,१३ ।
- १७. खट् फट् जिहा छिन्धी भिन्धी हन्धी कट्। इति वाचः क्रूराणि। तैआ ४,२,१।
- १८. गौरी मिमाय सिळळानि तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी वभूबुषी। सहस्रान्तरा परमे व्योमन्निति। वाची विशेषणम्। तैआ १,९,४।
- १९. चतुरुत्तरा वै वाचो रोहाः । जै २,३६७ ।
- २०. चतुष्पदां वाचमनुष्द्रभं प्रतिष्ठितिम् । वाचा वदति य एवं वेद । जै ३,११० ।
- २१. तदाहुः किं तत् 'सहस्रम्' इतीमे छोका इमे वेदा अथो वागिति ब्रूयात्। ऐ ६,१५।
- २२. तदेततुरीयं वाचो निरुक्तं यन्मजुष्या वदन्त्यथैततुरीयं वाचो ऽनिरुक्तं यत्पदावो वदन्त्यथै-ततुरीयं वाचो ऽनिरुक्तं यद्वया ९ सि वदन्त्यथैततुरीयं वाचो ऽनिरुक्तं यदिदं क्षुद्र ९ सरीसृपं वदति । माश ४,१,३,१६ ।
- २३. तद् यां तां वार्च व्यस्जत सोऽग्निः। जै ३,३५०।

- २४. तस्य (प्राणस्य) वाक् तन्तिः । ऐआ २,१,६ ।
- २५. तां वनस्पतयश्चतुर्द्धा वाचं विन्यद्धुर्दुन्दुभी वीणायामक्षे त्णवे तस्मादेषा वदिष्टैषा वल्गुतमा वाग्या वनस्पतीनां देवाना ९ होषा वागासीत् । तां ६,५,१३।
- २६. त्रिषःया वै वाक्। जै २,३६८।
- २७. त्रेघा विद्विता हि वाक्। ऋचो यजू १ वि सामानि । माश ६,५,३,४।
- २८. त्रेषा हीय ५ वाग्वदित श्रानैरुचैरथ सूचै: । मै ४ ६,४ (तु काठ २७,३; क ४२,३) ।
- २९. त्र्यावृद्धे वाक्। तां १०,४,६;९।
- ३०. दक्षिणे Sक्षिणि वाचः। शांआ ६,२; कौउ ४,२।
- ३१. दित्यौही वयसः सोमक्रयणी, यद् दित्यौही वयसो ददाति वाचमेवावरुन्दे । मै १, ६,४।
- ३२. नमो वाचे प्राणपतन्यै स्वाहा। व २,९।
- ३३ निष्करीयाः सत्रमासत ते तृतीयमहर्ने प्राजान ए स्तानेतत्साम गायमानान् वागुपाप्ठवत् तेन तृतीयमहः प्राजान ए स्ते ऽ ब्रुविचयं वाव नस्तृतीयमहरदीहक्षदिति तृतीयस्यैवैषाह्नो-दृष्टिः । तां १२, ५, १४ ।
- ३४. प्रजाः संवत्सरे वाचं वदन्ति । मै ३,७,४ (तु. माश ७,४,२,३८)।
- ३५. प्राण्यापान्य पुरुषो वाचं वदति । काठ २७,३; क ४२,३।
- ३६. प्रादेशमात्र " हीदमि वाग्वदति । माश ६,३,१,३३।
- ३७. भूरिति प्रथमां वितृण्णीमुपद्ध्वाद् भुव इति द्वितीया ए स्वरिति तृतीयाम् । एतद्वै वाचः सत्यम् । क ३५,२ ।
- ३८. मधुमतीं वाचमावदानि जनेषु । शांका १, २।
- ३९. मध्यतो वाग्वदति । काठ २०,९ ।
- ४०. मनसैव वाग्धता। क ३७,४।
- ४१. मनसो रेतो वाग्वाची रेतः कर्म । ऐस्रा २,१,१।
- ४२. मनोर्वे श्रद्धादेवस्य यजमानस्यासुरघ्नी वाग्यज्ञायुधानि प्रविष्टासीत्, तस्या वदन्त्या यावन्तोऽसुरा उपाश्वण्व ५ स्तावन्तस्तदहनीभवन् । मै ४,१,६।
- **४३. मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यद्वाचोप्रस्**। ता ४, २, १७ ।
- ४४. यत्रो ह वै वाचोऽन्तस्तत् स्वर्गो लोकः । जै २,२९८ ।
- ४५. यत्स्विदादित्यः प्रायणीय भादित्य उदयनीयस्तदस्या (वाचः) उभयतः शीर्षत्वम् । मै ३,७,५ ।
- धरे. यत्सिद्धाचा दीयते तदस्या (वाचः) दक्षिणात्वम् । मै ३,७,५ ।
- थ७. यहाचो ऽनासं तन्मनुष्या उपजीवन्ति । तैसं ६,१,२,७ ।
- ४८. यहाचो मधुमत् तस्मिन् मा धाः। तैसं ३,१,१०,१।
- धरे. यद्वाव चिकित्सत इत्थमसा ३दित्थमसा३दिति, तदस्याश्चिश्वम् । मै ३,७,५।
- ५०. यद्वाव जवत इस्थमसा३दिस्थमसा३दिति, तदस्या (वाचः) जूरवम् । मै ३, ७,५।
- ५१. यहाव ध्वायतीत्थमसा३दित्थमसा३दिति, तदस्या (वाचः) धीत्वम् । मै ३,७,५ ।

```
५२. या वै मेध्या वाक् सा तपोजा। तैत्रा ५,६,७।
```

43. युनिजम वाच प्रसह सूर्व्येण (+ते [तैसं.]) I तैसं ३,१,६,२; तां १, २,१।

५४. रोहिणीस्त्रयवयो वाचे । मै ३,१३,६ ।

५५. वाक च वै वायुइचैतं (आदित्यम्) देवतानामानशानौ । जै २,३८९ ।

५६. वाक शंसः (प्रजननम् Lजै.]) । ऐ २,४; ६,२७; ३२; गो २,६,८; जै २,३८८ ।

५७. वाक् सरस्वती । मै २,१,७; ३,५; ४, ३,९; ७,८; काठ ११,८; माश ७, ५,१,३१; ११, २,४,९; १२, ५,१,१३ (तु. ऐ २,२४; ३,१;२; ६,७)।

५८. वाक सर्व ऋत्विजः। गो २,३,८।

५९. वाक सावित्री (संवत्सरः [तां.]) । गो १,१,३३; तां १०, १२,७; जैंड ४,१२,१,१५।

६०. वागष्टममहः। तैसं ७, २, ८, ४।

६१. वागादिवनम् । जै २, ३६८; ३, ११ ।

६२. वागिति श्रोत्रम्, स्त्री । जैउ ४,११,१,११ ।

६३. वागु वै यशः। जै १, २७२।

६४. वाग सर्वं भेषजम् । माश ७, २, ४, २८।

६५. वागेव देवाः (स ५ स्तुप्छन्दः। माश ८, ५, २, ५।)। माश १४, ४, ३, १३।

६६. वागेवर्क्। जै २, ३९।

६७. वागेवं सरस्वती । ऐ २, २४; ६, ७ ।

६८. वागेव सुपणी (माया)। माश ३, ६, २, २।

६९. वागेव सब्रह्म। जै २, ७८।

७०. वागेव होता। गो १, २, १०; २, ३, ८।

७१. वाग्घि वाजस्य प्रसवः। मै १, ११, ५।

७२. वाग्वि शस्त्रम्। ऐ ३, ४४।

७३. वाग्युतः (प्रवर्ग्यः)। काठ ३४, १६; तैआ ५, ११, ४।

७४. वाग्युद्ये (श्रिता)। तै ३, १०, ८, ४।

७५. वाम्बोता (+षड्ढोतॄणाम् १तै.।)। गो २,५,४;तै ३,१२,५,२;माश १,५,१,२१; तैआ ३,६,१;१०,६४,१।

७६. वारध्येषा (पथ्या स्वस्तिः)। माश ३, २, ३, १५ ।

७७. वाग्देवत्यं साम वाची मनी देवता । जैउ १, १८, ४, १४।

७८. वाग् भूत्वा (प्रजापतिः) सर्वं न्यभवत् । जे १, ३१४।

७९. बाग् (+वै [माश.]) यज्ञस्य होता । ऐ २, ५,२८; माश १२, ८, २, २३; १४,६, १, ५।

८०. बाग्योनिः। ऐ २,३८।

८१. वाग वा अभीवर्तः (अंशुरेकाक्षरः । जै १,११४।) । जै २, २२५।

८२. वाग्वा ऽ एषा निदानेन यत्साहस्री (गीः) तस्या एतत् सहस्रं वाचः प्रजातम् । माश ध, ५,८,४।

- वाग्वामभृत्। माश ७, ४, २, ३५।
- वाग्वायोः (वातस्य [काठ., गो.]) (+ पत्नी [मै. गो.])। मै १, ९,२; काठ ९, १०; गो २, **CB**. २. ९: तैआ ३,९,९।
- वाग् वाव चतुर्थे ऽ हनीन्द्रः । इन्द्रियावान् भवति य एवं वेद । जै ३, ५७ ।
- वाग्वाव दीक्षितो वाग्दीक्षा वागिदं सर्वं क्षियति वाचि वावेदं सर्वं क्षितम् । जै २,५४ ।
- ८७. वाग्वाच शतपदी । प १, ४ ।
- ८८. वाग् वेदिः। मै १, ९, १; तंआ ३, १, १।
- ८९. वाग्वैरूपम् (साम)। तां १६,५,१६।
- ९०. वाग्वे वषट्कारो वाग्नेत: । माश १,७,२,२१।
- वाग्वै वाजस्य प्रसवः। ते १.३.२,५।
- बाग्वै वायुः । ते १,८,८,१; ता १८,८,७। ९२
- ९३. वाग्वै विराद्। मै ३,२,१०; जै ३.६७; माश ३,५,१,३४।
- ९४. वाग्वै विश्वकर्मं अधिः। वाचा हीद ५ सर्वे कृतम्। माश ८,१,२,९।
- ९५. वाग्वै विक्वामित्रः (शबली ८ता.।) । कौ १०,५; १५,१; २९,३; तां २१,३,१।
- ९६. वाग्वै समुद्रो न वै वाक् क्षीयते न समुद्रः क्षीयते। ऐ ५,१६ (तु. तां ७,०,९)।
- ९७. वाग्वै सरमा (शर्म [ऐ.])। मै ४,६,४; ऐ २,४०।
- ९८. वाग्वै सरस्वती (+पावीरवी [ऐ.]) । तैसं २, १, १, ६; २, ९, १; मै १, १०,५; ११, ५; २,३,९; ४,१; ५,२; ३.६,४; ९,५; १०,६; ४,४,७; काठ २३, २; २९,१; क ४५,२; ४८, १८; ऐ ३,३७; की ५, २; १२, ८; १४, ४; गो २,१, २०; जै १,७०; २,२९८; ता ६, ७, ७; १६,५,१६; ते १,३,४,५; ८,११,२; माज्ञ २ ५,४,६; ३,९,१,७।
- ९९. वाग्वै सरिरं छन्दः । माश ८,५,२,४ (तु. माश ७,५,२,५३)।
- १००. वाग्वै सिनीवाली (सार्पराज्ञी कि.।) । तैसं २,४,६,२; की २७,४; माश ६,५,१,९।
- १०१. वाग्वै सीतासमरः, प्राणा वै सीतास्तासामय ९ समयः । माश ७,२,३,३ ।
- १०२. वाग्वै सुब्रह्मण्या। ऐ ६,३; जै २,७८।
- वान्वै सोमक्रयणी (गौः)। मै १, ६,४; ३, ७,३; काठ २४, १; क ३७, २; भाश ३, २, 8. 90: 941
- १०४. वाग्वै खुक़ (हविब्कृत् ।माश १,१,४,११]; होता ।कौ.।)। कौ १३,९;१७,७; माश ६,३,१,८।
- १०५ वाग्हृद्ये (प्रतिष्ठिता)। ते ३,१०,८,४; शांआ ११, ६।
- १०६. वाङ्मे होता। ष २,६।
- १०७. वाचं सरस्रतीं स्वाहाकारेण परिगृह्वीयात्। ज १,८२।
- १९८. वार्च स्म सत्यवती सुपेत । जै २,४१९ ।
- १०९. वाच भात्मान ए सन्तनु । काठ ३९ ८ ।
- ११०. वाचमष्टापदीमहमित्यष्टी हि चतुरक्षराणि भवन्ति । नवसक्तिमिति बृह्ती सम्पद्ध-माना नवसक्तिः। ऐआ २,३,६ (तु. जै ३,८९)।
- वार्च धेनुमुपासीत । तस्याश्चःवार स्तनाः स्वाहाकारो वषट्कारो हन्तकारः स्वधाकारस्तस्य **१**११.

हो स्तनी देवा उपजीवन्ति स्वाहाकारं च वषट्कारं च हन्तकारं ममुष्याः स्वधाकारं पितर-स्तस्याः प्राण ऋषभो मनो वत्सः । माश १४,८,९,९।

११२. वाचा वे वेदाः संधीयन्ते, वाचा छन्दांसि, वाचा मित्राणि संद्धिति, वाचा सर्वाणि भूतान्यथो वागेवेदं सर्वमिति । ऐआ ३,१,६ ।

११३. वाचा स्वादु चास्वादु च विजानाति। जै १,२६९।

११४. वाचा द्यप्तममेध्यं वदन्ति, तेषामिन्द्रियं वीर्यं वाचोऽपकामित । जै २,२२२१

११५. वाचे पैक्साजः। काठ ७,३।

११६. वाचे सरस्वत्ये स्वाहा । तैसा ४,५,१,१५,११

११७. वाची वा एते ब्यूध्यन्ते ये वात्यां धावयन्ति । जै २,२२५।

११८. बाचो वा एतौ (वाव तौ [ऐ,]) स्तनौ सत्यानृते वाव ते। ऐ ४, १; गो २,४,१९।

११९. वाचो विष्टतिम् (विष्टतम् [मै.]) अप्नि प्रयुजं स्वाहा । तैसं ४,१,९,१; मै २,७,७ ।

१२०. विश्वतिरुपरिष्टाद् बृहस्पतेराधिपत्ये वाचं मे दाः । मै ४,९,३।

१२१. वैश्वदेवी वाक्। काठ २१,८ ।

१२२. शीर्णो हीयमधिवाग्वदति। माश १,४,४,११।

१२३. श्रीवें वाचो Sप्रम्। तां ६, ९, १२।

१२४. षड्वा अहानि वाग्विभज्यते, न वै षष्ठमहर्वागतिवदति, सर्वा वै षष्ठेऽहन्वागाप्यते । मै ३,७,६।

१२५. सप्तधा वै वागवदत् । ऐ २,९७।

१२६. सप्तधेयं वाग्वदति । काठ २४,४; क ३७,५।

१२७. सरस्वतीं (आमयाविनः) वाक् (गच्छति)। तैसं २,३,११,१।

१२८. सरस्वती वाचमद्यात्। तै १,६,२,२।

१२९. सर्वा वाचं पुरुषो वदति । ता १३,१२,३।

१३०. स (प्रजापितः) वाचमयच्छत्स संवत्सरस्य परस्ताद्वयाहरद् द्वादशकृत्वः । ऐ २,३३ ।

१३१. स (प्रजापितः) वाचस्सत्यं निरमिमीत भूर्भुवस्खरिति । काठ ६,७।

१३२. सा (नाक्) जध्वीदातनोद्यथापां धारा संततेवम् । ता २०,१४,२ ।

१३३. सा (वाक्) तृतीयमहः प्राप्य वैरूपा भवति, यदिदं तिर्यग्वाच एहि प्रेह्णाहरोपाहराशय पाययेति । जै २,१ ।

१३४. सा (वाक्) प्रथममदः प्राप्य रथन्तरं भवति । इयमेव पृथिवी । जै २,९ ।

१३५. सा वाऽ एषा वाक् त्रेधा विहिता। ऋचो यजू १ कि सामानि। माश १०,४,५,२।

१३६. सा वागव्रवीत् (देवान्) स्त्रीकामा वै गन्धर्वा, मयैव श्विया भूतया पणध्विमिति ''तथेति (देवाः) तया महानग्न्या भूतया (वाचा) सोमं राजानमक्रीणन् । ते (देवाः) वाच ए श्वियमेकहायनीं कृत्वा तथा (सोमम्) निरक्रीणन् । तैसं ६, १,६,५; ऐ १, २७।

१३७. सा वाग्दश चतुर्धा व्यभवदेषु लोकेषु त्रीणि तुरीयाणि, पशुषु तुरीयम् तस्या यद्त्यरि-चयत तां ब्राह्मणे न्यद्धुः । काठ १४,५।

१३८. सुप्राची होषा (वाक्) प्रायणीये, सुप्रतीच्युरयनीये । मै ३,७,५।

१३९. सेवा वनस्पतिषु वाग्वदति या दुन्दुभी या नाड्यां या त्णवे । क ३६,१। १४०. स्तनियत्नुं वाचः (आदित्य आदत्त)। जै २, २६।

स्वाहाकारं यजित, वाचमेवावरूचे। तैसं २, ६, १, २॥ [वाच्- अकार- १; अप्नि-\$88 १०४; १४३; १६५; १६६; २३७; २४५; ३४३; ६५५; ६६५; ६८१; ६८२; ७५२; अप्रिहोत्री- ४; अज,जा- ५२; अतिरात्र- ११; अदाभ्य- ६; अदिति- ९; ऋनुमति-८; अनुष्टुम्- १; २३; ३८; ६०; ६२-६४; अनृत- १७; ३०; ३२; अन्तरिक्ष- १४६; अन- १२७;१७५; अन्नाय- १९;२४; अप्- २२४; अपान- ४७; अर्बुद- ३; अषाडा- ८; आगति-; आत्मन्- ७८; ७९; ८०; आदित्य- ३८१; आरम्भणीय- ३; इन्द्र- २८२; ३१५; ३६१; इन्द्रामि- २९; इन्द्रिय- १३; उक्थ- २२; उत्तरनाभि-; उत्तरवेदि- ८; उदयनीय-८; उदीची- १०; २०; उर्वशी-; ऋग्वेद- ६; ऋन्- ४८; ५०; ५७; ऋत- १७; ऋतु- १००; ऋषभ- १३; ऐन्द्रवायव- १; ९;१०; ऐन्द्री- ९;१०; काम- १७; क्रतु- ६; क्रौश्च- ३; क्षत्र- ४०; क्षत्रिय- २१; क्षेम- २; गन्धर्व- ११; गायत्री- २९; ११७; गिर्- १; गो- २५; गौरीवित- ११; चन्द्रमस्- ८९;९०; चित्त- ४; छन्दस्- ३१; ४५;१००; १०१; जिह्या- ३; जुहू- १६; जू-२; ज्योतिस्- ३१; तपस्- २०; त्रिरात्र-११; त्वष्ट्- ३१; दध्वी-; दध्यञ्च्-४; दर्शपूर्णमास- १५; दशस्तोभ-; दिव्- १६१; दुन्दुभि- २; देव- २३४; २३६; देवयान-९; देवी- ९; दैवी- ५; द्वादशाह- २४; घियावसु-; घिषणा- ३; धी- २; ५;६; धेनु-१६; पङ्क्ति- ३; पथ्या- ५; पशु- २९३; पशुमत्- १; पावक- ३; पुरुष- ५८; ६६; पुष्टि— ३; पृथिवी— ४८; ६०; १९०; प्रक्ष—; प्रजापति— २८; ५२; १२८; १२९; १५४;१५८; १७३; २४२-२४४; प्रस्तोतृ- १; प्राण- ३५; ५६;५७; ६३; ६५; ११९; १९२; २५८; २६४-२७१; २७३-२७५; ३००; ३०८; प्राणापान- ८; २६; प्रायण- २; प्छुषि-; बृहत्-३८; बृहती- ३२; ३५; बृहस्पति- १६; ४३; बेकुरा- १-२; ब्रह्मन्- ८३; ११५; १३८; १५८; १६१; ब्राह्मण- ६४; ७६; भर्गस्- ५; मति- ३; मधु- १४; मनस्- ४; ७; ९; १५; १९; ३४; ३७; ५०; ५४; ५७; ६२;६८;७१;७६-८०; ८६-८७; मनुष्य- २५; मनोता- १; मरुत्- १८; महिषी- २; मृन्मय-; यज्ञ- १५८-१६२; यज्ञायज्ञीय- २१-२३; यज्ञिया- ५; यशस्- ८; योषा- १२; १७; रक्षोभाष्-; रथन्तर- ३४;३५; रस- ७; राष्ट्री- २; रेतस्-४०; रेवती- १४; लोक- २८; लोकम्पृणा- ३; वज्र- २२; २८; ४४; वनस्पति- १५; वषट्कार- ५; वसिष्ठा- द्र.]

वाक्पति-

- १. अयं वाव वाक्पतियों sयं (वायुः) पवते । काश ४, १, ३, १५।
- २. वाक्पतिहोता। तैआ ३, १, १॥ [°ति- प्रजापति- १५८ इ.]। वाक्पा- पुरोवस- इ.।

वाचस्पति-

- १. बृहस्पतंत्रं वाचस्पतंत्रं नैवारं चरुम् (निर्वपेत्)। मै २, ६, ६।
- २. यो वै वाचो Sध्यक्षः स वाचस्पतिः। मै २, २,५।
- रे. वाचस्पतिर्देशता। मै १, ९, १॥ [°ति दशहोतृ १०; पैङ्गराज-; प्रजापति १५८, प्राण-१७१; ब्रह्मन्- ९४ इ.]।

वाज-

- १. अमृतो इन वै वाजः । जै २, १९३।
 - २. वाज ५ हनुभ्याम् (प्रीणामि)। मै ३, १५, १; काठ ५३,२।
- ् ३. वाजं त्वा, सरिष्यन्तं त्वा वाजजित ५ सम्मार्ज्मीति यज्ञं त्वा वक्ष्यन्तं यज्ञिय ५ सम्मार्ज्मी-स्येवैतदाह । साश १, ४, ४, १५ ।
 - ध. वाजो वै स्वर्गो लोकः । गो २, ५, ८: तां १८, ७, १२ ।
 - ५. वीड्यं वे वाजाः। माश ३, ३, ४, ७।
 - ६. सर्वः सोमं पिपासित वाज ५ ह गच्छति । मै १, ११,५।
 - ७. सोमो वै वाजस्तस्य चन्द्रमास्तृतीयमयं यः (वायुः) पवते स तृतीयं येन यजन्ते स तृतीयम्। मै ४, ५, ४॥ [°ज- अज- १६; ४०; ४१; अर्वन्- ५; ओषधि- १८; पशु- २९५; प्रजा- ५६; मास- १४; वान्- ७१ इ.]।

् वाज-जित्-

- १. त (देवाः) एतत् सामापदयन् । तेनास्तुवत । ते वाजिजगीवा विद्वधनानीत्येवासुराणां यद्धनं ये पश्चो यद्दशाद्यमासीत् तदवृक्षत तदेव वाजिजतो वाजिल्वम् । जै ३,२९९ ।
- २. ते वाजिजिगीवेत्येवानाद्यमसुराणामवृक्षत । तदेव वाजिजितो वाजिन्तम् । जै ३, १५१ ।
- ३. वाजजिङ्गवति सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै । तां १३, ९, २०; १५, ११, १२।
- े 8. बोर्ज स्वा सरिष्यतं स्वा वाजजित १ सम्मार्ज्मीति यज्ञं त्वा वक्ष्यन्तं यज्ञिय ९ सम्मार्ज्मी-रियन्तिवाह । माश १, ४, ४,१५ ।

वाज-दावरी (सामन्-)-

- १. सन्तं वै वाजो ऽन्नं दावर्यः । जै ३, १४७।
- २. बत्सा वाजदावर्थः । ता १३, ९, १७।

वाज-पति- एष (अग्निः) हि वाजानां पतिः । ऐ २, ५ ।

वाज-पेय (यज्ञ-)-

- १. अथैष वाजपेयः । वाजपेयेनान्नात्रकामो यजेत । अन्नपेयो ह वा एष यद्वाजपेयः । जै २,१९२ ।
- २. असं वा S एष उज्जयति यो वाजपेयेन यजते S त्रपेय ५ ह वै नामैत सद्धाजपेयम् । माश ५, १, ३, ३।
- ३. प्रजापितरकामयत वाजमाप्नुया ५ खगै छोकमिति स एतं वाजपेयमपश्यद्वाजपेयो वा एष वाजमेवैतेन खगै छोकमाप्नोति । तां १८. ७. १ ।
- थ. यद् वाजपेय ९ स सम्राट् सवः । काठ ३७,६ (तु. तै २, ७, ६, १) ।
- ५. वाज ९ ह्येतेन (वाजपेयेन) देवा ऐप्सन् । तै १, ३, २, ३।
- ६. वाजपेयो वा एष य एष (सूर्य:) तपति। गो २, ५, ८।
- ७. सप्तदश उ एवा (एव) वाजपेयः । जै १, २१ ।
- ८. सम्राष् वाजपेयेन (इष्ट्वा भवति)। माश ५, १,१, १३; ९, ३, ४,८।
- ९. स वा एव ब्राह्मणस्य वैव राजन्यस्य च यज्ञः । तं वा एतं वाजपेय इत्याहुः । तै १, ३,२,३ ।

- १०. स वाजपेयेनेष्ट्वा सम्राडिति नामाधत्त । गो १,५,८।
- ११. सोमो वै वाजपेयः (+ तद् य एवं विद्वान्त्सोमं पित्रति बान र ह गच्छति ।मै.।) । मै १, ११, ५, ५, ३, ३, ३, ३, ३, ३, ५)।
- १२. स्वाराज्यं गच्छति य एतेन (वाजपेयेन) यजते । मै १, ११, ५॥ [°य- अग्निहोत्र- २९; अत्र- ४०; देव- १११; प्राजापत्य- २४; बाईस्पत्य- ६; ब्रह्मन्-९४ द्र.]। वाजपेय-याजिन्- प्रजापति- २४५ द्र.। वाजप्रसवीय- अग्नि- ६४१ द्र.।

वाजिन्-

- १. मिश्रवीयुः सूर्यः । ते वै वाजिनः । तै १, ६, ३, ९ ।
- २. आदिखो वाजी। तै १, ३, ६, ४।
- है. एष (तार्स्यः) वै वाजी देवजूतः। ऐ ४, २०।
- ध. कुवयः कुटरुद्दियौहस्ते वाजिनाम् । मै ३, १४, २० ।
- ५. देवाइवा वै वाजिनः (+अत्र देवाः साइवा अभीष्टाः प्रीता भवन्ति [गो.])। कौ ५.२; गो२,१,२०।
- ६. पश्चवो वै वाजिनः। मै १, १०, ९; काठ ३६, ४; गो २, १, २०।
- ७. यत्संचो वाजान्त्समजयत् । तसाद्वाजी नाम । ते ३, ९,२१,२ ।
- ८. यदा वै गौरइवः पुरुषो ऽ बस्य सुहितो भवत्यथ स वाजी भवति । जै ३,२९९ ।
- ९. वाजिनां वाजिनम् । मे १, १०, १।
- १०. वाज्येवैनं (सोमम्) पीत्वा भवति । तै १, ३, २, ४॥ [°जिन्- अग्नि- १७०; अर्वन्- २; अश्व- २९;८६;८७; इन्द्र- १९१; उक्ध्य- ६; ऋतु- २९; छन्दस्- ४२; यज्ञ- १९४ द्र.]। वाजि-मत्त्- इन्द्र- ३६२ द्र.।

वाजिन-

- १. इन्द्रियं वै वीर्यं वाजिनस्। ऐ १, १३।
- २. पशवो वै वाजिनम्। तै १, ६, ३, १०।
- ३. यो वाजिनं छोहित ५ सः। काठ ३४, ११।
- थ. योषा पयस्या रेतो वाजिनम् । माश २,४,४,२१;५,१,१६॥ [°न− रेतस्–३४; वाजिन्–९ इ.]। वाण (महावीणा-)-
 - १. अन्तो वै वाण: (वाद्यानाम्)। तां ५,६,१२; १४,७,८।
 - २. वाणः शततन्तुर्भवति । तैसं ७,५,९,२ (तु. तां ५,६,१३)।

यात-

- १. अयं वाव यः (वातः) पवते स यज्ञः, पाङ्को यज्ञः । काठ ३२,६।
- २. आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि यद्रपः । त्व ९ विश्वभेषजो देवानां दूत ईयसे। तैआ ४,४२,१।
- ३. एष (वात:) हीद ए सर्व व्यचः करोति । माश ९,४,१,१० ।
- ४. तस्मादेषो ऽर्वाचीनमेव वातः पवते । माश ८,७,३,९ I
- ५. द्वाविमी वाती वात आ सिन्धोरा परावतः । दक्षं ते अन्य आवातु, पराऽन्यो वातु यह्नपः । तैआ ४,४२,९-२ ।

- ६. पञ्चानां त्वा वातानां (+ यन्त्राय [तैसं.]) धर्त्राय गृह्णामि । तैसं १,६,१,३; काठ ३२,६ ।
- ७. मनसा संकल्पयति तत् प्रागमिपचिते, प्राणो वार्त वातो देवेभ्य आचष्टे । माश ३,४, २,६ ।
- ८. यददो वात ते गृहे ऽमृतस्य निधिर्हितः । ततो नो देहि जीवसे । जै ३,२६६।
- ९. यदा वा भर्मि वात उपवाजयत्यथ स महद् दीप्यते । जै ३,८८; २०७ (तु. जै २, १३८)।
- १०. यदिदं सर्वं वाति तसाद्वातः । जै २,५६।
- ११. युक्तो वातोऽन्तिरक्षेण ते सह। तां १,२,१।
- १२. वातो मे प्राणः। काठ ३७,१५।
- १३. वातो हि वायुः। माश ८,७,३,१२।
- १४. समुद्रोऽसि नभस्वान् इत्याहैतद्वै वातस्य रूपम् । तैसं ५,४,९,४।
 - १५. हंसो बातस्य । मै ३, १४, १५ ॥ [॰त- अग्नि- ६८३; अध्वर्यु- ३९; अन्तरिक्ष- ११५; १३६; अप्- १३८; आत्मन्- ८१; ८२; प्राण- १९२; २६२; २६६; २७६; २७७; मनस्-२०; यज्ञ- १६३; वरुण- १६; ५४; वाच्- ८४ व्र.]।
 - वात-रशन- तस्य (प्रजापतेः) यन्मा ५ समासीत् ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय उद-तिष्ठन् । तैआ १,२३,२।

वात-वत्- महत्- ३ द्र.।

बात-होम-

- १. प्राणा वै बातहोमाः । माश ९,४,२,१०।
- २. वायुर्वातहोमा: । साश ९,४,२,१।

वातापि - वातापयो हवनश्रुतः । मै १,९,१॥ [॰िप- इन्द्र- ४२ द्र.]।

वात्स (सामन्-)- वात्सेन (साम्ना) बत्सो (अग्निम्) ब्यैत् (प्राविशत्) मैधातिथन मेधातिथि-स्तस्य (वत्सस्य) न लोम च नौषत्तद्वाव स तह्यकामयत, कामसनि साम वात्सं काम-मेबैतेनावरूचे । ता १४,६,६।

बातस्त्र (सामन्-)-

- १. दैवमवसानं यद्वात्सप्रम्। माश ६,८,१,३।
- २. प्रतितिष्ठति वात्सप्रेण तुष्टुवानः । ता १२,११,२४।
- ३. प्रतिष्ठा वै वात्सप्रम् । माश ६,७,४,१५ ।
- थे. यद्वेव वस्सं स्पृशति तसाद्वात्सप्रं स्क्तम् । कौ २,४ ।
- ५. वरसप्रीर्भालन्दनः श्रद्धां नाविन्दत स तपोऽतप्यत स एतद्वात्सप्रमपश्यत्स श्रद्धामविन्दत्त श्रद्धां विन्दामहा इति वै सत्रमासते विन्दते श्रद्धाम् । तां १२,११,२५ ।
- ६, स हैप दाक्षायणहरूः। यद्वात्समं तस्मार्धं जातं कामयेत सर्वमायुश्यिदिति वास्तमेणैन-मभिमृशेत्तदस्मै जातायायुष्यं करोति। माश ६,७,४,२॥ [°प्र- अहोरात्र- १६; रात्रि-२८ इ.]।
- सानप्रस्थ- राजा सर्वस्वं दश्वा अरणी आदाय वानप्रस्थं गच्छेत्। काठसंक २६: ७। साम- यं वे गां यमश्रं यं पुरुषं प्रश्न ए सन्ति वाम इति तं प्रश्न ए सन्ति। तां १३, ३, १९।

[°स- पश्च- २९७; प्रजा-:५६; प्राण-- १३६ ह.] ।

वाम-देव- तं देवा अब्रवस्यं वै नः सर्वेशं वाम इति तसाद्वामदेवस्तरमाद्वामदेव इत्याचक्षत एतमेव (प्राणम्) सन्तम् । ऐआ २,२,१ ॥ विन दक्षिणतस् ५; प्रजापति - १५९ इ.]। वामदेव्य (सामन्-)-

- १. अथ वामदेज्यं शिवं शान्तं सुष्वाणमन्त्रवर्तता इति । जै २.१९४ ।
- भारमा वै वतस्य वामदेव्यम् । जै २.४११ ।
- 3. इदं वा वामदेव्यं यजमानलोको ऽस्रतलोकः स्वर्गी लोकः। ऐ 3.४६।
- क्लिसिवी एषा शान्तिवी एषा प्रतिष्ठा वा एषेष वाव यज्ञो यहामदेव्यम् । जै ३,११८।
- ५. तद्यानि हु वै स्तुतानि सामानि पश्चाःवं तेषां वामदेव्यम् अथ यान्यस्तुतानि पुरस्त्वं तेषां यो वै ग्रामस्य श्रेष्ठी बिलको भवति तेन पश्चात्वेन तेन पुरस्त्वेन यन्ति । जै ३,११८।
- ६. तहा एतत्पशच्यं यहामदेव्यम् । जै १,१३८ ।
- ७. तद्वा एतत् पिता माता साम्नां यद्वामदेव्यम् । जै १,१४४ ।
- ८. तद् (वामदेव्यम्) यन्मध्यतः क्रियते शान्त्या एव निषिद्धयै । ज १,१४४।
- ९. तावबृतां (मित्रावरुणौ) वामं मर्च्या इदं देवेष्वाजनीति तस्माद्वामदेष्यम् (साम)। तां ७,८,१।
- १०. तासु वामदेन्यम् । स्तुतशस्त्रयोई खळु वा एषा शान्तिर्यद् वामदेन्यम् । यद् वै किं च यज्ञस्य मिथ्योल्बणं क्रियते तदेतेनैव शमयित्वोत्तिष्ठन्ति । मत्यं वा एतद्यज्ञस्य यद्वामदेग्यम् । स यथा स्थुळळोष्टं मत्येन शमयेदेवमेवैतद्वामदेन्येन सर्वाणि स्तृतशस्त्राणि शमयन्ति । ज ३.३०९।
- ११. यद्युवन्त् (देवा:) इयद्वा वेदमासेदं वाव नो देवानां वाममिति वामदेव्यस्य तद्वामदेव्यस्वम्। जे १,१४४।
- १२. यद्यन्तरिक्षे वामदेन्येन (अनुविन्दाम) तस्यौदुम्बरः सोमचमसो दक्षिणा । जै २,१५९ ।
- १३. यद्वा इद ए सद् यद् भूतं यद्भवद् यद्भविष्यचितमे अन्तरा चावापृथिवी तद् वामदेग्यम् । मै १.६.७।
- १४. रूक्षितमिवैतद्यद्वामदेन्यं निर्धृतमिव । जै १,३३३ ।
- १५. वामदेन्यं वामदेवानां (श्वाव देवानाम्) मधु । जै १,१४४ ।
- १६. वामदेव्यं वै साम्ना ५ सत् । तो ४,८,१०।
- १७. वामदेव्यं स्वारम् । प्राणो वै स्वरः । जै १.३०५।
- १८. वामदेव्यमात्मा तद्धि अन्तरिक्षम् । जै २,४१५।
- १९. वामदेव्यं मैत्रावरुणसाम भवति । माश १३,३,३,४।
- २०. वामदेव्येन सामानि (अन्वाभवत्)। काठ ३५,१५।
- २१. वायुर्वामदेव्यम् । जै १,३३५ (तु. जै १,२९२; २,४३३)।
- २२. विश्वेभिदेवेभिः पृतना अयामि जागतेन छन्दसा सन्तद्शेन स्तोमेन, वामदेव्येन साम्भारण तैसं ३,५,३,२।
- २३. व्यानो (हिङ्कारो [जै १,१७३]) वामदेव्यम् । जै १,२२९ ।

- २४. शान्तिवें (+भेषजं [कौ.]) वामदेव्यम् । कौ २७,२; २९,३;४; तै १,१,८,२।
- २५. श्रोण्यां वामदेव्यं गायति । काठ २१,५; क ३१,२० ।
 - २६. सद्ध खलु वै वामदेव्यं स्तोत्राणां सद्ग्रिदेवतानां सद्विराट् इन्द्सां सत् त्रयिद्धश स्तोमानाम् । जै ३, ३०१ ।
 - २७. सदु वै वामदेव्य ५ साम्नाम् । तां १५,१२,२ ।
 - २८. समायुर्वामदेन्यम् । जै १,२९२; २,४३३ ।
 - २९. सर्वदेवत्यं वै वामदेव्यम् । ता ७,८,२ ॥ [व्य- अन्तरिक्ष- २०;९१;९८;१३६; अप्- ९०; ३७; आत्मन् २३;२४;८३; उद्गीथ- ९; ऋषभ-१४; तन् २; दैर्घश्रवस- १; पशु- १०८; १२९;१८०; पृष्ठ- १३; प्रजनन- ६; प्रजापति- १३५; १५९; १७०; २५१; प्राजापत्य- ६; प्राण- १३६;२२३; यज्ञ- २३; योनि- ५; राजन- १-३; वयस्- १३ ह्र.]।

वाम-भृत्-

- १. इयं (पृथिवी) वामभृत्। माश ७,४,२,३५।
- २. देवासुरा संयत्ता भासन् । ते वामं वसु सं न्यद्धत तद्देवा वामभृता ऽवृक्षत, तद्दामभृतो वामभृत्वम् । तैसं ५,५,३,३।
- ३. वाग्वामभृत्। माश ७,४,२,३५।

वामन-

- १. यद्वामनः (अनड्वान्), तेन वैष्णवः। मै ४,३,१ (तु. मै ३,१३,२; माश १३, २,२,९)।
- २. यावदिय ५ सळावृकी त्रिः परिक्रामित तावन्नो दत्तेति (देवा असुरानब्रुवन्), स इन्द्रः सलावृकी रूपं कृत्वेमां (पृथिवीम्) त्रिः सर्वतः पर्यक्रामत् , तदिमामविन्दन्त (देवाः)। तैसं ६, २, ४, ४।
- ३. वामनो ह विष्णुरास । माश १, २, ५, ५।
- ध. वैष्णवं वामनम् (पशुम्) क्षारुभन्ते । तै १, २, ५, ९।
- ५. स हि वैष्णवो यद्वामनः (गौः)। माश ५, २, ५,४।
- ६. स (वामनः=जीवात्मा) हैष प्राणान् संगृह्यावध्य शरीरं प्राणैः सहोध्वं उत्कामित । एतेन ह वै प्रत्यूढानि मृत्युः शरीराणि हरति । जै ३, ३५१ ।
- वाम्न (सामन्-)- (वाम्रम्) सामार्षेयेण प्रशस्तं यं वै गां यमश्वं यं पुरुषं प्रश ९ सन्ति वाम इति तं प्रश र सन्ति। तां १३, ३, १९ ।

वायु-

- १. अग्निराजिदोहं वायुराजिदोहमसावादित्य आजिदोहम् । जै २, २५५ ।
- २. अथ यच्छुनासीरीयेण यजते वायुरेव तद् भवति, वायोः सायुज्य ५ सलोकतां जयति। काश १, ६, ४, ९।
- ३. अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य प्रभाजमाना व्यवदाताः। याश्च वासुिकवैद्युताः। रजताः पुरुषाइश्यामाः। कपिला भतिलोहिता अध्वा अवपतन्ताइच । वैद्युत हरयेकाद्श । तेआ १, ९, १-२।

- भथ वायोरेकादशपुरुषस्यकादशस्त्रीकस्य प्रभ्राजमानाना ५ रुद्राणां ..., व्यवजातानां (व्यव-दातानां)…, वासुक्विवशुतानां…; रजतानां…, परुषाणां… इयामानां… कपिलानां… अतिलोहितानां···, ऊर्ध्वानां···, अवपतन्तानां · · वैद्युतानां · · स्थाने स्वतेजसा भानि । काठसंक ११६, १-१३।
- ५. अयं वायुरन्तरिक्षस्य पृष्ठम् । जै ३, २५२ ।
- भयं वायुरस्मिन्नन्तरिक्षे तिर्यङ् पवते। जै ३, ३१०।
- अयं वायुर्यथर्तुं पवते शीतो हेमन्तम् , उष्णो श्रीष्मम् ! जै ३, ३३३ ।
- ८. अर्थवै वर्षस्येष्टे यो Sयं (वायुः) प्वते । माशः १८, ३, १२।
- क्षयं वै वायुर्मातरिस्वा यो ऽयं पवते । माश ६, ४, ३, ४ ।
- १०. अयं वै वायुर्यो ऽयं पवत ऽएष वा इद ५ सर्वं विविनक्ति यदिदं किञ्च विविच्यते । माश १, १,४,२२ (तु. माश २,६,३,७)।
- ११. अयं वै वायुर्यो ऽयं पवत ऽएष वाऽइद ९ सर्वं प्रप्याययति यदिदं किंच वर्षत्येष वा ऽ एतासां (गवाम्) प्रप्याययिता । माश १, ७, १, ३।
- १२. अयं वै वायुर्विश्वकर्मा यो ऽयं पवत ऽ एष हीद ५ सर्व करोति। माश ८,१,१,७; ६,१,१७।
- १३. अयं वे समुद्रः यो ऽयं (वायुः) पवत ऽ एतस्माद्वै समुद्रात्सर्वे देवाः सर्वाणि भूतानि समुद्द्रवन्ति । माश १४, २, २, २।
- १४. अयं वै सरिरः यो ऽयं (वायुः) पवत एतसाद्वै सरिरात् सर्वे देवाः सर्वाणि भूतानि सहेरते। माश १४, २, २, ३।
- १५. अयं वै सविता यो ऽयं (वायुः) पवते । मारा १४, २,२,९।
- १६. अयं वै साधुः यो ऽयं (वायुः) पवतऽ एष हीमाँ छोकान्त्सिद्धो ऽनुपवते । माश १४,१,२,२३।
- १७. अयं (वायुः) सर्वतः पवते । तैसं ५,२,१०,७; तैआ ५,४,१३।
- १८. अयसु वै यः (वायुः) पवते स यज्ञः । गो १,३,२;४,९।
- १९. अयमेव योऽयं (वायुः) पवत एव एव संसवे संसवः। एतं हि सर्वे देवा अनुयन्ति। तस्माद् यामेष दिशं वाति तां दिशमोषधयो वनस्पतयो ऽनुप्रतिहते । जै १,३६१ ।
- २०. अयमेव सुवो यो ऽयं (वायुः) पवते । माश १,३,२,५।
- २१. अयम् (वायुः) उत्तराद् भूयिष्ठं पवते, सवितृप्रसूतो ह्येष (वायुः) पवते । काठ २३,८।
- २२. अरण्यस्येव हि वायुः। क ४६,८।
- २३. अर्घ ए ह प्रजापतेर्वायुर्धं प्रजापतिः। माश ६,२,२,११।
- २४. बातिर्वाहसो दर्विदा ते वायवे । मै ३,१४,१५।
- एष वै पृथावतमा वैश्वानरः (यद्वायुः)। सारा १०,६,१,७।
- २६. एष (वायुः) हि सर्वेषां भूतानामाशिष्ठः । माश ८,४,१,९ ।
- २७. तम् (वायुम्) एताः पञ्च देवताः परिम्नियन्ते विद्युद् वृष्टिइचन्द्रमा आदित्यो अप्तिः। ऐ८, २८।
- २८. तसारुत्तरतः पश्चादयं भूयिष्ठं पत्रमानः (वायुः) पवते सवितृप्रसूतो होष एतत्पवते । ऐ १,७।

- ३०. तसाद्वायुरेव साम । जैउ ३,१,१,१२।
- ३१. तिर्यङ् वायुः पवते । काठ २२,७ (तु. जै १,२४७)।
- ३२. त्वं (वायों) वै नः (देवानाम्) आक्षिष्ठो ऽसि । माश ४,१,३,३।
- ३३. त्वामापो अनु सर्वाश्चरन्ति जानतीः । … त्वमिन्नः एहन्यवाहं सिमन्तसे त्वं अर्ता मातरिश्वा प्रजानाम् । त्वं यज्ञस्त्वमु वेवासि सोमः । तव देवा हवमायन्ति सर्वे । त्वमेकोऽसि बहूननुप्रविष्टः । नमस्ते अस्तु सुह्वो म एधि । तैआ ३,१४,३ ।

(950)

- ३४. न खलु वै किं चन वायुनानिभगतमस्ति । मै २,२,७।
- ३५. पवमानं (वायुम्) तु मध्यमम् (मृत्युमाहुः)। तैआ १,८,४।
- ·३६. पवित्रं वै वायुः। तै ३,२,५,११।
 - ३७. पृथिवी पूर्वेरूपम् । द्यौरुत्तररूपम् । आकाशः सन्धिः । वायुः सन्धानम् । तैआ ७,३, १-२; तैउ १,३,१-२।
 - ३८. प्राणस्त्वाऽएव वैश्वानरस्य (यद्वायुः)। माश १०,६,९,७।
 - ३९. भुव इत्येव यजुर्वेदस्य (प्रजापितः) रसमादत्त । तिददमन्तिरक्षमभवत् । तस्य यो रसः प्राणेदत् स वायुरभवदसस्य रसः । जैउ १,१,१,४ ।
- ४०. य एवायं (वायुः) पवत एष एव स समुद्र एतं हि संद्रवन्तं सर्वाण भूतान्यनुसंद्रवन्ति । जैस १,८,१,४।
- ४१. यजुषां वायुर्देवतं तदेव ज्योतिस्त्रैन्द्रभं छन्दो ऽन्तरिक्षं स्थानम् । गो १,१,२९ ।
- **४२. यत्पश्चाद्वाति (वायुः)। पवमान एव भूत्वा पश्चाद्वाति ।** तै २,३,९,६।
- धरे. यत्पूयित, तत् प्रवाते विषजनित, वायुहिं तस्य पवियता स्वद्यिता। तैसं ६, ४,७,२।
- ४४. यदिदं सर्वं युते तस्माद् वायुः। जै २, ५६।
- ४५. यद्ध वायुर्न पवेत प्रासाविदं तेजसा (आदित्यः) दहेदिनिवैद्दवानरः प्रजा आददीत । जै २,३८९।
- **४६. यदियङ् वायुर्वाति तदियङ्ङग्निदं**हति । तैसं ५, ५, १, १-२ ।
- ४७. यद् वै सन्निणां सन्ने विनइयते तदेभ्यो वायुरिपरोहयति । जै ३, २२७ ।
- **४८. यस्माद्गायत्रमध्यो द्वितीयः** (त्रिरात्रः) तस्मात्तिर्थ्यङ् वायुः पवते । तां १०, ५, २ ।
- ४९. यो Sयं वायुः पवत S एष सोमः । माश ७, ३, १, १।
- ५०. यो वा भग्नीनुपदीप्य वातेनोपवाजयित भूयो वे तद्दीप्यते · वायुरेव दीष्त्ये। जै २, १३८।
- ५१. रूपं वायोः (आदित्य आदत्त)। जै २,२६।
- ५२. वाग्वायोः (+पत्नी ध्मै.])। मै १, ९, २; तैआ ३, ९, १।
- ५३. वायव आरोहणवाहा अनड्वाही। काठ ५०, १।
- ५४. वायवे नियुत्वते पयो वा यवागूर्वा । काठ १५, २ ।
- ५५. वायुः पूयमानः (सोमः)। तैसं ४, ४, ९, १; माश १२, ६, १, २३।
- ५६. वायुः प्रजाभ्यः "'ज्योतिष्मतीं जुहोतु । तैसं ३, ३, १०,१ ।

```
वायुरिधहियमाणः (सोमः)। काठ ३४, १४।
५७.
५८. वायुरन्तरिक्षस्य (ककुप्)। जै २, ८७।
     वायरसि तिग्मतेजाः । काठ १, ९; क १,९ ।
५२.
६०. वायुरस्यन्तरिक्षे श्रितः । दिवः प्रतिष्ठा । तै ३, ११, १, ९ ।
६१. वायुरस्येडः ( वत्स त्वम् ) तैआ ४,८,२ ।
६२. वायुरावृत्तः (सोमः)। तैसं ४. ४. ९.२।
६३. वायुरिव इलोकमूर्भयासम् । ऐआ ५, १, १।
६४. वायुरेकपात्तस्याकाशं पादः । गो १, २, ८।
६५. वायुरेव यज्ञः (पवमानः [ ऐआ. ] )। माश १०,३, ५, २; ऐआ २, १, १।
६६. वायुरेव सविता। गो १, १, ३३; जैउ ४, १२, १, ५।
६७. वायुरेव हिन्नारः । जैउ १, १२, २,९; १८, ३,९ ।
६८. बायुर्गोपाः । मै ३, ६, ९।
६९. वायुर्भुत्वा ( प्रजापतिः ) प्रजानां प्राणोऽभवत् । जै १,३१४ ।
 ७०. वायुर्वा इषिरः (छग्नः [माश.])। जै ३, २२७; माश ६, १, ३,१३।
 ७१. वायुर्वृष्टिं वहति । काठ १९, ५; क ३०, ३; ३१,१२ ।
       वायुर्वे क्षेपिष्ठा देवता । तैसं २, १, १, १, ३, ४, ३, २।
 હર.
  ७३. वायुर्वे त्णिवीयुर्दीदं सर्वे सद्यस्तरति यदिदं किंच । ऐ २, ३४।
  ७४. वायुर्वे तूर्णिहं व्यवाड्वायुर्देवे भयो हव्यं वहति । ऐ २, ३४ ।
       वायुर्वे देवानामोजिष्ठः श्लेपिष्ठः । मै २, ५, १ ।
       वायुर्वे देवानामाञ्चः सारसारित्तमः । ते ३, ८, ७, १ (तु. माच १३, १, २,७) ।
       वायुर्वे देवानां पवित्रम् । तैसं २, १, १०, २; मै २, ५, ५; क ४७,४ ।
  99.
       वायुर्वे पयसः प्रदापयिता । ते ३.७,१,५ ।
       वायुर्वे मध्यमा विश्वज्योतिः (इष्टका )। माश ८,३,२,९।
  ८०. वायुर्वे विकर्णी (इष्टका)। माश ८,७,३,९।
 ८१. वायुर्वे बुष्ठ्या ईशे । तैसं २,४,९,१।
      वार्युंवै ज्ञान्तिश्, ज्ञान्त्या एवानिर्दाहाय । जै २,१३८; ३,६६ (तु. तां ४,६,९) ।
 ८३. वायुर्वे स्तोता । ते ३,९,४,४; माश १३,२,६,२।
 ८४. वायुहिंकर्ता । तैसं ३,३,२,९।
 ८५. वायुर्हि विश्वे देवाः । मै ४,५,९ ।
 ८६. वायुः सप्तिः (स्वेतसिकद्भुकः [तैआ.])। तै १,३,६,४; तैआ १,१२,३।
       वायुः ह्रियमाणः ( प्रवर्ग्यः ) । तैआ ५,११,४ ।
       वायोः पक्षतिः (निपक्षतिः [मै.]) । मै ३,१५,४; काठ ५३,१२।
       वायोः पुछम् । मै ३,१५,६ ।
 ८९.
```

९०. वायोर्निष्ठ्या । तै १,५,१,३; ३,१,१,१०।

- ९१. वायोर्थे जुर्वेदः (अजायत)। माश ११,५,८,३।
- ९२. वायोर्वातपाः । काठ २३,१ ।
- ९३. शुक्तं (प्रवाते [मै.]) विषजनित । मै ४,५,८; काठ २७,३।
- ९४. शुक्की हि वायुः। माश ६,२,२,७।
- ९५. इवेत १ वायवा आलभेत । मै २,५,१।
- ९६. स एष वायुः पञ्चविधः प्राणोऽपानो न्यान उदानः समानः । ऐआ २,३,३ ।
- ९७. समुद्रोऽसि नभस्वानार्द्रदानुर् इत्येतानि वै वायो रूपाणि । मै ३,४,३।
- ९८. सर्वेषाम् हैष देवानामात्मा यहायुः। माश ९, १, २,३८ (तु. माश १४,२,३,७)॥ [°यु- अग्नि- ५२२; ६८५; ६८६; अग्निष्टोम- १०; अज- ४३; अध्वर्यु ३९; अनिरुक्त ६; अनुदृष्ट-; अनुवृत्सर-; अन्तरिक्ष- ११; ३५, ५८, ७४, ९२, १२१, १३९, १४०, १५०-१५६, अन्न- १८५, अप्- १५०, २४०: २४२; अपराजिता- १; आकाश- ९; आत्मन्- ९२; आदिख- २२३; ३०९; ३२७; आयुस्- १३; ४८; इन्द्र-३०७: ३५६: ३६३: उत्तरतस् १४; उद्रीय- ४; उपश्रोतृ-; उशत्- २; ऊष्मन्- १; ५; ऋतधामन्- १; ऋतु-९९; ऋषभ- ११; गन्धर्व- १९; गन्धर्वाप्सरस्- ३; गायत्री- ५१; गोमृग- ३; प्रामकाम- ५; प्रैष्म- २; चरत्-; जातवेदस्- ८; तथा; तनूनपात्- ४; तनूनप्तृ- २; तरुत्-; तार्स्य-; १; ५; तेजस्- १८; तेजस्काम- २; त्रिवृत्- ४३; त्रैष्टुम- १८; दक्षिण,णा- १८; दक्षिणतस् २५; दिव् - ८९; दिश् - ६४; देव - २३७; देवता - ८; द्यावापृथिवी- ३०; वुतान- ३; धाय्या- ६; नभस्पति-; नस्- २; नाचिकेत- ४; निकाय-; नियुत्- २; निष्ट्य- १; पश्चहोतृ- ९; पवमान- १; ३-५; पवित्र- २; पशु- ३६; ८४; १०५: २५४: २९८: ३०१; ३०३; पशुपति- ८: पात्र- ४: पावक- ६: पुरुष- २०; पुरोहित- ८; प्रजापति- २६; २४६; २६०; २८२; प्रणी-; प्रतीची- ६; प्राण- १२;१३; 909; 994; 988; 286; 240; 242; 269; 269; 267; 208; 399; प्राणा रान- १६; प्रेह्न- २; बलाका- १; बृहस्पति- २; ब्रह्मन्- ५; ४८; भुवस् ३; मनस्-४६; ५९; महस्- ६; मारुत- १५; मित्र- २; यजुर्वेद- ४; यज्ञ- ९; यन्तृ-; यम- १; रुद्र-२; रेतस्- ४१; वत्स- १; वसु- ४; वाक्पति- १; वाच्- ५५; ९२; वात- १३; वातहोम- २; वामदेव्य- २१ इ.]।

वायव्य,व्या-

- १. आती वाहसो द्विंदा ते वायव्याः । काठ ४७,३।
- २. प्राणो वे वायन्या (ऋक्)। की १६,३;४।
- ३. वायव्यं वत्सं इव आलभेत, वायुर्वा अनयोर् (वावापृथिन्योः) वत्सः, स इम (वावापृथिन्यौ) आप्याययति । काठ १३,५ ।
- ध्रु. वायब्यं गोमृगमालभेत यमजिवार समिश र सेयुः । तैसं २, १,१०,२।

५. वायन्यसुपावसृष्टम् (पयः) । मै १,८,१० ।

६. वायन्यः श्वेतः पुछ (पुच्छे)। मै ३, १३, २ (तु. मै ३, १३,१०)॥ [॰व्य- अज- ४४; आज्यभाग- ४; आयुस्- १४; पयस्- २०; प्रतिदुह्- ४; भूतिकाम- ३; मुख- १; यवागू- १;२; वत्स- २ इ.]।

वायु-गोप- वनस्पति- १६ द्र. । वायुद्वत्य- वत्स- ४ द्र. । वायु-प्रणेत्र- पशु- ३०० द्र. ।

वायुमत्-> भती- वायुमती भवति समिद्धयै । तैसं ५,३,७,५ । वायु-सवितृ- पयस्- २९ इ. ।

वार्-

- १. अपकाम ९ स्यन्दमाना अवीवरत वो हि कम् । इन्द्रो वः शक्तिभिर्देवीस्तस्माद्वानीम वो हितम् । मै २,१३,१।
- २. यदवृणोत्तस्माद्धाः । माश ६,१,१,६ ।

वारवन्तीय (सामन्-)---

- १. अभिवां इदं वैश्वानरो दहजैत्तस्माद्देवा अबिभयुस्तं वरणशाख्या ऽवारयन्त यदवारयन्त तस्माद्वारवन्तीयम् । तां ५.३.९ ।
- २. अप्तिर्वा एष वैश्वानरो यद्वारवन्तीयम् । जै ३,१५५ ।
- ३. अथ वारवन्तीयं, वारितैनं श्रीरुपतिष्टाता इति । जै २,१९५ I
- थ. अवारयन्त वारयन्तीयेन । मै ४,४,९ ।
- ५. केशिने वा एतहारुभ्याय (वारयन्तीयम्) सामाविरभवत् । तां १३,१०,८ ।
- ६. तं (अग्नि प्रजापति:) वारवन्तीयेनाऽऽवारयत तद् वारवन्तीयस्य वारयन्तीयत्वम् । तैसं ५,५,८,१ ।
- ७. यदनेन कर्मणावारुस्मिहि तन्नो वारवन्तीयेन वास्तिम् । जै २,१४५।
- ८. यदवारयन् तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम् । तै १,५,१२,१ ।(तु. जै २,११२;३,१५५) ।
- ९. यदेवास्य (अमेः) क्रव्याद्यद्विइवदाव्यं तन्दामयित य एवं विद्वान् वारवन्तीयं गायते । मै १,६,७।
- १०. वारवन्तीयमग्निष्टोमसाम कार्यम् (भवति [तां १८, ६,१६]) इन्द्रियस्य वीर्ध्यस्य परि-गृहीत्यै । तां ९,५,९ ।
- ११. वारवन्तीयमिष्टोमसाम कार्य्यं यज्ञस्यैव छिद्धं वारयते । तां ९,६,११ ।
- १२. वारयन्तीयं पशुकामः कुर्वीतः । (प्रजापितः) तान् (पशून्) वारवन्तीयेनैवावारयत । यदवारयत तद् वारयन्तीयस्य वारयन्तीयत्वम् । जै १,१७२ ।
- १३. स प्रजापतिर्वारवन्तीयमस्जत, तान् (पशून्) अवारयत । मै १,६,७।
- १४. सो (अग्निः) ऽश्वो वारो भूत्वा पराकेत् । तं वारवन्तीयेनावारयत । तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम् । ते १,१,८, ३ ॥ [॰य- इन्द्रिय- ६; १९; जराबोधीय- ५; पशु- १८१; २०४; पृथिवी- ६१; रेवती- ७; वरण- २ द्व.] ।

वार्श (सामन्-)-

- १. एतद् भेषजं प्रायश्चित्तिः साम (यद् वार्शम्)। जै ३,९५।
- २. तदेतद् दीप्तिर्वह्मवर्चसं साम (यद् वार्शम्)। जै ३,,९६।
- ३. यदु वृशोऽपश्यत् तस्माद् वार्शमित्याख्यायते । जै ३, ९६ ।
- थे. वृशो वैजानस्रयरुणस्य त्रैधातवस्यक्ष्वाकस्य पुरोहित क्षासीत्स ऐक्ष्वाकोऽभावयत् ब्राह्मणकुमार प् रथेन व्यक्ठिनत्स पुरोहितमब्रवीत्तव मा पुरोधायामिदमीद्युपागादिति तमेतेन साम्ना समैर-यत्तद्वाव स तर्ह्यकामयत, कामसनि साम वार्श, कामभेवैतेनावरुम्धे । तां १३,३,१२।

वाल (ओषधि-विशेष-)– वालेभ्यो ऽश्ववालाः । जै २,२६७॥ [°ल्ल– वनस्पति– १३ द्र.]। वालिखल्य-

- १. प्रगाथा वै वालखिल्याः। ऐ ६,२८।
- २. प्राणा वै वालखिल्याः प्राणानेवैतदुपद्धाति ता यद्वालखिल्या नाम यद्वाऽ उर्वरयोरसम्भन्नं भवति खिल इति वै तदाचक्षते वालमात्रादु हेमे प्राणा असम्भिनास्ते यदालमात्राद-सम्भिन्नास्तसाद्वालखिल्याः । माश ८, ३,४,१ (तु. कौ ३०,८)।
- ३. ये (प्रजापतेः) वालास्ते वालखिल्याः । तैश्रा १, २३,३ ।
- थ. सप्त वालखिल्याः पुरस्तादुपद्धाति सप्त पश्चात्, सप्त वै शीर्षण्याः प्राणा द्वाववाञ्जी। तैसं ५,३,२,५॥ [°ल्य - ऐन्द्री - ६; पशु - १५०; प्राण - १२७; २५३ इ.]।

वावाता (पत्नी-)— भुव इति वावाता । तै ३,९,४,५। वाश- ते (देवाः) वाश इत्येव वशमसुराणामवृक्षत । तदेव वाशस्य वाशस्वम् । जै ३,२२०। वासव- इन्द्र- २८ ई.।

वासस्-

- १. ओषधयो वै वासः। माश १,३,१,१४।
- २. तद् (वासः) बृहस्पतयऽ उद्गायते ऽददात् । माश ४,३,४,२६ ।
- ३. तह निष्पेष्टव ब्रूयाद्यदेवास्य (वाससः) अत्रामेध्या (स्त्री) कृणित्त वा वयति वा तदस्य (वाससः) मध्यमसदिति। माश ३,१,२,१९।
- तस्मादु सुवासा एव बुभूषेत् । माश ३,१,२,१६ ।
- ५. तस्य वाऽ एतस्य वाससः। अग्नेः पर्यासो भवति वायोरनुछादो नीविः पितृणा ५ सर्पाणां प्रघातो विश्वेषां देवानां तन्तव आरोका नक्षत्राणामेव ए हि वाऽ एतत्सर्वे देवा अन्वायत्ताः। माश ३,१,२,१८।
- ६. त्विग्घ वासः। माश ४,३,४,२६।
- ७. दर्भमयं वासो भवति पवित्रःवाय । काठ १४,७।
- ८. यद्वासो ददाति, दीर्घं तेनायुष्कुरुते। काठ २८,५; क ४४,५।
- ९. रूपं वा ऽ एतत्पुरुषस्य यद्वासः । माश १३, ४,१,१५।
- १०, क्षोभनं वासो भर्तन्यम्। काठसंक १३९:१।
- ११. सर्वदेवत्यं वै वासः । मै ३,६,६; ७,४; ८; ४, ३, १;८,३; काठ २४, ६; तै १, १, ६, ११; ३, ७, ३ (तु. काठ ८,८; २३,१)।

- १२. सोमाय वासः। तैआ ३, १०, २।
- **१३.** सीम्य ए हि देवतया वासः । तै १, ६, १, ११; २, २, ५, २ ॥ [॰सस्- नेष्टापोतृ- २; ३; पोतृ-; बृहस्पति- ७ द्र.] ।

वास्तब्य- पशु- ३०५; रुद्र- ३७; ७२ द्र.।

वास्तु-

- १. अवीर्यं वै वास्तु । माश १, ७, ३, १७।
- २. पेसुकं वे वास्तु पिस्यति ह प्रजया पशुक्षिर्यस्यैवं विदुषो ऽनुष्टुभी भवतः । माश १,७,३,१८।
- ३. वास्तु हि तद्यज्ञस्य यद्धुतेषु हिवःषु (अविशिष्येत)। माश १, ७, ३, ७।
- थः वास्तोवें वास्तवं जातं, वास्तवमयं ख्ळु व रुद्रस्य । मै २,२,४ ॥ [॰स्तु अनुष्टुम् ६५ द्र.] । वास्तोष्पति भद्दो नो वास्तोष्पतिरस्त्वमीवहा । काठसंक ६०:८॥ [॰ति रुद्र ४७ द्र.] ।

वाहिष्ठीय- अथ यद्वाहिष्ठीयम् । अभिवै देवेभ्यो हन्यं नवमादह्वो दशममहरभ्यतिवोहुं नाकामयत । ते देवा अकामयन्ताति न इदमग्निहेन्यं वहेदिति त एतत् सामापश्यन् । तेनैनमस्तुवन् । जै ३, २६९ ।

वि- अन- ४४ द्र.।

विश्वाति - प्रजापतेर्विस्वसादाप आयंस्तास्वितास्विवश्चद्विशत्तसाद्धि ए शतिः । माश ७,५,२,४४ । विश्वाति-रात्र (यज्ञ-) - य एवं विद्वा एस एता (वि एशित रात्रीः) आसत उभयमेव संवृक्षते बह्य चात्रं च, ब्रह्मवर्चसिनो ऽन्नादा भवन्ति । तैसं ७, ३,९,२।

विकङ्कत-

- १. अग्नेः सृष्टस्य यतः विकङ्कतं भा आर्च्छत् (यद् वैकङ्कतः सम्भारो भवति ।तै. ।, यद् वैकङ्कताः परिधयो भवन्ति । तैआ.!)। भा एवावरुन्धे । तै १,१,३,१२; तैआ ५, ४,९।
- २. प्रजापितयाँ प्रथमामाहुतिमजुहोत्स हुत्वा यत्र न्यमृष्ट ततो विकङ्कतः समभवत् । माश ६, ६, ३, १; १४, १, २,५।
- ३. प्रजापितवी अजुहोत् सा यत्राऽऽहुतिः प्रत्यतिष्ठत् ततो विकङ्कत उद्तिष्ठत् ततः प्रजा अस्जत, यस्य वैकङ्कती ध्रुवा भवति । तैसं ३, ५, ७, ३।
- थ. प्रजापतेरक्ष्यश्वयत् तत् पराऽपतत् तद्दिकङ्कतं प्राविशत् , तद् विकङ्कते नारमत । तेसं ६, ४, १०, ५ (तु. काठ २७, ८)।
- ५. यत्ते सप्टस्य यतः । विकङ्कतं भा भाच्छ्रेज्जातवेदः । ते १, २, १, ७।
- ६. स (प्रजापितः) हुत्वा न्यसृष्ट । ततो विकङ्कतः समभवत्तसादेष यज्ञियो यज्ञपात्रीयो बृक्षः । माश २, २, ४, १०।
- ७. सेषा प्रथमाहुतिर्यद्विकद्वतः। माश ६, ६, ३, १॥ [त्त- अग्नि- ३१०; ३११; यज्ञ-
- वैकङ्कती- यस्य वैकङ्कतत्यग्निहोत्रहवणी भवति । ••• प्रस्येवास्याहुतयस्तिष्ठन्ति । तैआ १०, १९,१॥ [°ती- भास्- २; ३ द्र.] । विकर्ण (सामन्-)- श्रोत्रं विकर्णम । जै २ ३७ ।

विकर्णी (इष्टका-) - एषा वै देवानां विकान्तिर्यंद् विकर्णी । तैसं ५,३,७,५ (तु. काठ २१,३; क ३१,१८)॥ [॰र्णी - आयुस्- १५; वायु - ८० ह.]।

विखानस्-,> वैखानस-

१. अथ ह वे वैखानसा इत्यृषिका इन्द्रस्य प्रिया आसुः। जै ३,१९०।

२. ···तदिन्द्रो ह वै विखानाः, स यदिन्द्र एतत्सामापश्यत्तसाद्वैखानसमित्याख्यायते । कै ३,१९०।

३. तान् (मृतान् वैखानसानृषीन् इन्द्रः) एतेन (वैखानसाख्येन) साम्ना समेरयत् (पुनः प्राणस्तान् समयोजयदिति) तद्भाव स तद्धीकामयत कामसनि साम वैखानसं काममेवैतेना- वरुन्धे । तां १४,४,०।

ध. ये नखाः (प्रजापतः) ते वैखानसाः । तंथा १,२३,३।

वि-घन (ऋतु-)-

१. इन्द्रो ऽ कामयत पाप्मानं आतृब्यं विहन्यामिति स एतं विघनमपश्यत्तेन पाप्मानं आतृब्यं ब्यहन् वि पाप्मानं आतृब्यं हते य एवं वेद । तां १९, १८, २।

२. तम् (विधनम्) आहरत् (इन्द्रः) । तेनायज्ञत । तेनैवासां (विशाम्) त ए स ए सम्भं व्यहन् । तिह्रधनस्य विधनत्वम् । तै २, ७, १८, १ ।

३. तेन (विधनेन) एनम् (इन्द्रम्) अयाजयत् (प्रजापतिः), स (इन्द्रः) हेन्द्र्वेव सर्वा मृधो न्यहत, यद् न्यहत, तद्विधनस्य विधनत्वम् । जै २, १४१॥ [°न- इन्द्र- ५३ द्र.]।

वि-चक्षण-

१. सोमो राजाऽसि विचक्षणः । शांआ ४,९; कौड २,९ ।

२. सोमो वै विचचणः । जै २, ६४ ॥ [°ण- अन्न- ४१; चक्षुस्- २५; प्राण- १९५ द्र.] ।

विचक्षणा (आसन्दी-)- (विचक्षणायाः) बृहद्गथन्तरे सामनी पूर्वी पादौ इयेतनौधसे (सामनी) चापरो (पादौ), " सा प्रज्ञा, प्रज्ञया हि विपञ्यति । शांआ ३,५; कौड १,५ ।

वि-चृत्- पितृ- १०६ इ.।

वि-जिति (इष्टि-)- सा वा एषा विजितिनामिष्टिर्य एवं विद्वान् एतयेष्ट्या यजत उत्तमामेव विजिति भ्रातृब्येण विजयते । तैसं २, ४, २, ४॥ [°ति- त्रिणव- १२ द्रः]।

वि-ज्ञा- एता (मनः, प्राणः, चक्षुः, श्रोत्रम्, वाक्) इह विज्ञाः । वि ह वै ज्ञायते श्रेयान् भवति य एवं वेद । जै १, २६९ ।

वि-ज्ञात- ऋन्- १५; चित्त- १ इ.। वि-ज्ञाति- ऋन्- १५ इ.।

वि-ज्ञान-

१. तस्य (विज्ञानभयस्यात्मनः) श्रद्धेव शिरः। ऋतं दक्षिणः पक्षः। सत्यमुत्तरः पक्षः। योग भात्मा। महः पुच्छं प्रतिष्ठा। तैश्रा ८,४,१; तेउ २,४,१।

२. विज्ञानं यज्ञं तनुते । कर्माण तनुते ऽ पि च । विज्ञानं देवाः सर्वे ब्रह्मज्येष्ठमुपासते । विज्ञानं ब्रह्म चेद् वेद । तसाचेन्न प्रमाद्यति । वारीरे पाष्मनो द्वित्वा सर्वान्कामान्त्समइनुते ।

तैआ ८,५,१; तैंच २, ५,१ ॥ [°न- ब्रह्मन्- १४१ द.]।

वितस्ति- हस्तो वितस्तिः। माश १०, २, २, ८।

वित्त- एतावान्खलु वै पुरुषो यावदस्य वित्तम् । ते १, ४, ७,७॥ [°त्त- पशु- ६३; ६६; २११; २४७ इ.]।

विदद्वसु- स्तोमो विदद्वसु:। जै १, १५३॥ [°सु- श्रसुर- ६०; चक्षुष्पा-; तृतीयसवन- ४२; प्रतीची- १; यज्ञ- १९५ द्व.]।

विदन्वत्-, > वैदन्वत-

- १. यदु विदन्वान्भागीवो ऽपश्यतसाद्विदन्वतानीत्याख्यायनते । जै ३,१६०।
- २. विदन्वान्वे भागव इन्द्रस्य प्रत्यह ५ स्त ५ शुगार्छत् स तपो ऽतप्यत स एतानि वैदन्वता-न्यपश्यतेः शुचमपाइतापशुच ५ हते वैदन्वतैस्तुष्टुवानः । तां १३, ११,१० । [°न्वत्- पशु-१९५ द्व. ।

विदान- विदान इति विद्वानिस्येतत् । माश ६,४, २,७ । विद्या-

- विद्यया देवलोकः (जय्यः) देवलोको व लोकाना ५ श्रेष्ठस्तस्माद्विद्यां प्रश्न ५ सन्ति ।
 माश १४, ४, ३, २४ ।
- २. विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम । तवाऽ हमस्मि त्वं मा पालयस्वाऽ नहेते मानिने नेव मा दाः । गोपाय मा श्रेयसे ते ऽहमस्मीति । विद्यया सह म्रियेत न विद्यामूषरे वपेद् ब्रह्मचारी धनदायी मेधावी श्रोत्रियः प्रियो विद्यया वा विद्यां यः प्राह तानि तीर्थानि षणममेति । सं ३ ॥ [°द्या- धिषणा- ४ इ.] ।

विद्युत्-

- १. तपो विद्युत्। जै ३, ३७३।
- २. तान् (देवान् प्रजापतिः) व्यद्यत् (Lपाप्मनः सकाशात् । वियोजितवान्) । यद् व्यद्यत् तसाद्विद्यत् । तै ३, १०, ९, १।
- ३. तेजो यो विद्युतो ऽ शनिः पतति तत्तत्। ज ३, ३७३।
- बलमिति विद्युति । तैआ ९, १०, २; तैउ ३, १०, २ ।
- ५. यजंजभ्यते (अरुवो मेध्यः) तद्विद्योतते । तैसं ७, ५,२५,२।
- ६. या पुरस्ताद् विद्युदापतत् "या दक्षिणतः, या पश्चात्, योत्तरतः, योपरिष्टाद्विद्युदापतत् । तां त एतेनावयजे । तैआ ४, १४,१।
- ७. यो विद्युति (पुरुषः) स सर्वरूपः । सर्वाणि ह्येतस्मिन् रूपाणि । जैउ १, ८, ३, ६ ।
- ८. विद्युति सस्यम् । शांआ ६, २; कौउ ४, २ ।
- ९. विद्युत्सावित्री । जैउ ४, १२, १, ९ ।
- १०. विशुत्स्य समाहिता। तंआ १,८,२।
- ११. विद्युरस्तनः (वसोर्धाराय)। माश ९, ३, ३, १५।
- १२. विद्युद्पसु । जै २, ३३३; ४३३ ।

- १३. विद्युदेव सविता । गो १, १,३३।
- १४. वीव वा इदमञ्जतदिति। सैषा विद्युदभवत्। जै ३, ३८०।
- १५. वृष्टिने विराट्, तस्या एते घोरे तन्वी विद्युच्च हादुनिश्च। माश १२, ८, ३, ११।
- १६. शबलो भवति, विद्युतमेवास्मै (यजमानाय) जनयित्वा वर्षयति । तैसं २, १, ८, ५।
- १७. सुवर्ण एव रुक्मो विद्युतो रूपम् । माश १२, ८,३,११ ॥ [॰द्युत् अग्नि ६९२; अन्तरिक्ष १३१; अप् २४४; अशनि ६; उदीची ३; कनानक -; दिव् १४२; पर्जन्य ७; २१; प्रजापित २१२; २९५; बाईती –; ब्रह्मन् १४२; यज्ञ ५०; यज्ञायज्ञीय २४; याज्या ५ द्र.]।

विद्यद्-वध- मृत्यु- २४ इ.।

वैद्युत-

- १. **अग्निः प्रैरूपम् । आदित्य उत्तररूपम् । आ**पः सन्धिः । वैद्युतः सन्धानम् । तैआ ७,३,२; तैउ १, ३, २ ।
- २. शबळा वैद्युताः। मे ३, १३, ११॥ [॰त- अपान- १७; आदिख- ३३६; नीहार- २ द्र.]।

विद्वस्- देव- २३८; नृचक्षस्- ३; पक्षिन्- इ.।

वि-धर्मन् (सामन्-)- विधर्मा भवति धर्मस्य विष्ठस्य । ता १५, ५, ३१।

वि-धा- अप्- १११ इ.।

वि-धातु- चन्द्रमस्- ३१ इ.।

वि-धृति-

- १. तस्मात् (द्वे तृणे) तिरक्ची निद्धाति तस्माद्वेव (अनयोः) विश्वती नाम । माश १, ३, ४, १०।
- २. विष्टतिसुपरिष्टात् । तैआ ५, ४, ७।

वि-नुत्ति-

- १. अन्तस्थाकाम एवैनेन यजेन यद्विनुत्तिरिति । जै २, १०५ ।
- २. यद् व्यनुदन्त तद्विनुत्तेर्विनुत्तित्वम् । जै २, १०४।

विप्->विपिर्चत्- यज्ञ - ११९ इ.। वि-पाप- अधिगु- २ इ.।

विप्र-

- १. ये वै ब्राह्मणाः क्रुश्रुवा एसो ८ नूचानास्ते विप्राः । माश ३, ५, ३,१२।
- २. विष्रा होते यच्छुश्रुवा ५ सः । तैसं २,५,९, २ ॥ [प्प- ऋषि- ८; १०; देव- २३९; ब्राह्मण-४५ इ.]।

विभा-वसु- महि भ्राजनते भर्चयो विभावसविति महतो भ्राजनते ऽर्चयः प्रभूवसवित्येतत् । माश ७, ३,१,२९ ।

विभीदक->वैभीदक-

- १. विभित्त्ये वैभीदक इध्मः । मै २,१,६ (तु. काठ ११,५) ।
- २. वैभीदक इध्मो भिनत्येवैनम्। तैसं २,१,५,७-६।

वि-भु- अन- ७६ इ.।

वि-भू- एष (अभिः) हीद ९ सर्वं विभूः । मै १,५,५ ॥ [°भू- प्रवाहण-; मात्रा- २ द्र.]।

वि-भूति- ऋतु- ८० इ.।

वि-मद- विमदेन वै देवा असुरान्व्यमदन् । कौ २२,६ ।

वि-मान- विमान एव दिवो मध्य सास्त इत्याह ब्येवैतया मिमीते । तैसं ५,४,६,५॥ [॰न- आदित्य-३३० इ.]।

वि-मुक्ति (अहीनस्य)- अथ यत्पुरस्तादुद्यनीयस्यातिरात्रस्य विमुच्यन्ते सा विमुक्तिः । ऐ ६,२३। [°क्ति-पायु- ५ इ.]।

वि-मोक- क्षेम- १ इ.। वि-यत्- अहन्- १४ इ.।

वि-राज्-

- भयैतद्वामेऽक्षणि पुरुषरूपम् । एषास्य (दक्षिणे ऽक्षणि वर्तमानस्येन्द्राख्यस्य पुरुषस्य) पत्नी विराट्। माश १४,६,११,३।
- २. अथैते देवी च मानुषी च विराजी । तयोरेष एतदादित्योऽध्यूदस्तपति । चतस्रो दिशश् चत्वारो ऽवान्तरदेशा द्वाविमौ छोकौ । एषा दैवी विराट् । अथ मानुषी । चत्वारोऽत्तारष् षडाचाः। ब्राह्मणश्च राजन्यश्च वैश्यश्च शुद्धश्चेतेऽत्तारः। गौश्चाश्वश्चावश्चाविश्च वीहिश्च-यवक्चैत आद्याः। जै १,२५२।
- इयं (पृथिवी) वाव विराट् । क ४०.२ ।
- एषा वै परमा विराड् यचत्वारि ५ शद्वात्रयः पङ्क्तिवै परमा विराट् । तां २४,१०,२ ।
- ५. एषा वै स्तनवती विराख् यङ्कामङ्कामयते तमेतां दुग्धे । तां २०,१,५।
- ६. ' मोदनपचनो गाईपस्य माहवनीयो मध्याधिदेवनमामन्त्रणम्, एषा वै विराट् पञ्चपदा, ••• यस्य ह्येषावरुद्धा स मनुष्याणा ए श्रेष्ठो भवति । काठ ६,८।
- ७. चतुर्धा ह्येतस्याः (विराजः) दश द्शाक्षराणि । मै १,११,१०।
- ८. त (देवाः) एतं विराजं यज्ञमपद्यन्। तमाहरन्। तेनायजन्तः ततो वै ते विराजमन्ना-द्यमवारुन्धत । जै २,८५।
- ९. ता एतास्तिस्रो विराजो दैवी यज्ञिया मानुषी, सैषा दैवी विराड् यदिमे लोकाः। ज १,२४६।
- १०. त्रयस्त्रिंशदक्षरा (+वै ∟कौ. माश.]) विराट् । तैसं २,५,१०, ३; कौ १४,२;१८.५; माश ३, 4,9,61
- ११. त्रि * शदक्षरा (+वै [ऐ., माशः]) विराट्। मै १,१०,८; काठ ३३, ३; ३६,२; ऐ ४,१६; ८,४; जै २,५९; ३,५; ता १०,३,१२; तै १,६,३,४; ३,८,१०,४; माश ३,५,१,७।
- १२. त्रिपदा विराट्। मै ३,४,६; काठ २१,५; क ३१,२०।
- १३. त्रिर्वा इदं विराह् व्यक्तमत गाईपत्यमाहवनीय " सभ्यम् । मै १,६,९९।
- १४. दश च ह वै चतुर्विराजो ऽक्षराणि। गो १,५,२०।
- १५. दश्चदिशानी विराट्। की २,३: १७,३; १९,५;७।

- १६. दशाक्षरा (+ वै [माश.]) विराट् । तैसं २, ६, १, २; काठसंक ५४:९; ऐ ६,२०; गो १,४, २४;२,१,१९८;६,२;१५; ज १,१३२;१६५;२,१७०;३,२४२; तां ३,१३,३; माश १,१,१,२२।
- १७. दशाक्षरा विराट् । अन्तं विराड् । य एवासौ (आदित्यः) तपत्येष एव विराट् । जै १,३४० ।
- १८. दशालभ्यन्ते, दशाक्षरा विराड्, विराडेतान्येवेन्द्रियाणि वीर्याण्यात्मिन्धित्वेय ५ (पृथिवी) विराडस्यामेव प्रतितिष्ठति । मै २,५,१० ।
- १९. दित्यवाड् वयो विराट् छन्दः । तैसं ४,३,५,१; मै २,८,२ ।
- २०. देवपात्रं वै विराट्। काठ २८,३; क ४४,३।
- २१. पञ्चपदा वै विराट्। तस्या वा इयं (पृथिवी) पादः। अन्तरिक्षं पादः। द्योः पादः। दिशः पादः। परोरजाः पादः। तैआ १,१५,३।
- २२. पञ्चांविवयो विराट् छन्दः। काठ १७,२।
- २३. पष्ठवाहो विराजे। मै ३,१३,१८।
- २४. यद्वै विराजस्तेजस्तदाग्नेयः। काठ २९, ७।
- २५. याष्वष्टिस् (स्तोत्रियाः) सा विराट्। जै २,१११।
- २६. विराजमभ्यक्रन्दत्। ततो ऽप्सरसो ऽस्जत त्वब्द्रमुखाः। जै ३,३८१।
- २७ विराज्यग्निइचेतब्यः । काठ २०,५।
- २८. विराट् छुन्दस्तद्वाग् वरुणो देवता । काठ ३९,४ ।
- २९. विराडिस सपत्नहा। तैसं १, ३, २, १।
- २०. विराड्ढीयम् (पृथिवी)। माश २,२,१,२०।
- ३१. विराङ् दिशां विष्णुपत्नी । काठ २२, १३।
- ३२. विराङ् विरमणाद्विराजनाद्वा । दै ३, १२ ।
- ३३. संवत्सरो विराट्। तैसं ५, ६, ७, २; काठ २१, ५; क ३१,२०।
- ३४. संपन्नमिव वा एतच्छन्दः पूर्णमिव प्रजननं यद्विराट् । जै २, ९५ ।
- ३५ सर्वदेवत्यं वा एतच्छन्दो यद्विराट्। माश १३,४,१,१३।
- ३६. सहस्राक्षरा वै परमा विराट् । तां २५, ९, ४।
- ३७. सा (वाक्) चतुर्थमहः प्राप्य विराड् भवति । तूर्णी निषधम् । जै २, १ ।
- ३८. सा विराट् त्रयश्चिंशदक्षरा भवति । ऐ २, ३७।
- ३९. सा विराड् विक्रम्यातिष्ठद् ब्रह्मणा देवेषु । तैसं ७, ३, ९, १ ।
- **४०. स्त्रिया विराट् । काठ ३५, १५ ।**
- धरे. खुग्वै विराट्। तैसं ५, २, ७, ५; काठ २०, ५; क ३१, ७।
- ४२. स्वर्गों वै लोको विराङ् । काठ ३३,२ ॥ [°राज् अक्षर ७; अग्नि ४१; २३७; ६९२;६९४; अग्निष्टोम ३४; अदिति ५०; अनाधृष्ट, ष्टा ३; अच १७; ४२; ४३; अचाय ८; १५, १९; २१; २२; अञ्च ९३; आग्नेय ४१; आदित्य ३३१; उपरव ४; ऊर्घ्स –; ऊर्ज् ७; क्षत्र ५८; गायत्री १६; गो २५;६०; चक्कस् ६२; वन्द्रमस् –६९; छन्दस् –३९;९३;१०२; १०३; जमदिन ७; ज्योतिष्मत ३; ज्योतिस् ३२; त्रयस्त्रिश २५; दक्षिण,णा ५१; द्रान् १; दिव् ४२; दीक्षा ४; ध्रुव १०; नाभि ७; पशु १००; १५९; १८२;

पुरुष-मेध- ५; पुरुष-सम्पद्-; पृथिवी- २०; ६२; प्रजनन- १४; प्राण- ५; बृहत्- ३२; भूत- ९३; मांस- ९; यज्ञ- १६५; राज्य- २;७; रोहिणी- ११; वरुण- १४;३२; ४७;५५; वाच- ९३; विशुत्- १५ इ.]।

वराज (सामन्-)-

- १. असं वै वैराजम्। जै २, ३६४।
- २. जनयत्येव वैराजेन। जै २, २।
 - ३. वैराजः पुरुषो दश हस्त्या अङ्गुलयो दश पद्या दश प्राणास्तत् त्रि ५ शत् , त्रि ५ शदक्षरा विराट् । काठ ३६, ७ ।
 - थ. वैराजमस्जत । तद्मेवींषो ऽ न्वस्ज्यत " तस्माद् वैराजस्य स्तोत्रे ऽ मि मन्थन्ति । ज १, १४३ (तु. जै ३, ११८; ता ७,८,११)
 - ५. वैराजः सोम: । कौ ९, ६; माश ३, ३, २, १७; ९, ४, १९ ।
 - ६. वैरानो वै षोडशी। जै १, १९५; २, ४३५।
 - ७. शारदी मासी प्रयच्छेति। एती ते प्रयच्छानीत्यक्षमक्षमित्येव पतित्वास्या उदीच्ये दिशो वैराजं भा आदत्त । जै ३, ३६६ ।
 - ८. सिवनुर्वेराजम् । मै २, ३, ७; काठ १२, ५॥ [॰ज- अग्निहोत्र- २६; अन्न- ३८; अवि-४; धातृ- १९; पशु- ३१३; पुरुष- ९१; ९२; प्रजापति- १५७; बृहत्- ४२; यज्ञ-१७१ द्र.]

वैराजी- अप्- २४६ द्र.।

वैराज्य - उदीची - ४; २३; प्लक्ष- ७; ६६- ५८; ५९; वाच्- १३ द्र.।

विरोचन - प्रदर-; प्रहाद- द्र.।

विलम्बसीपर्ण (सामन्-)- यदन्तरात्मा पक्षी विलम्बते तस्माद्विलम्बसीपर्णम् । ता १४, ९,२०।

वि-वर्त- संवत्सरो वाव विवर्तोऽष्टाचत्वारि ९ शस्तस्य षड्वि ९ शतिरर्धमासास्त्रयोदश मासाः सस-ऽर्तवो द्वे अहोरात्रे तद्यत्तमाह विवर्त इति संवत्सराद्धि सर्वाणि भूतानि विवर्तन्ते । माश ८,४, १, २५ ॥ [°र्त- अष्टाचलारिश- २; उत्तरतस् १६; जगती- ४७ इ.]।

विवल - एकपदा वै विवलं छन्दः। माश ८, २, ४, १।

विवस्वत्-

- १. यम् (मार्ताण्डम्) उ ह तिहचकुः (देवा आदित्याः), स विवस्तानादित्यस्तस्येमाः प्रजाः । मारा २,१,३,४।
- २. विवस्वन्नादित्येष ते सोमपीथः । माश ४,३,५,१८॥ [॰स्वत्- अङ्गिरस्-१०; आदित्य- ७९; मार्ताण्ड- ३; यम- २० इ.]।

वि-वाह-

- रे. तसादु समानादेव पुरुषाद् अता (भर्ता) चाऽऽद्यः (भार्या) च जायेतेऽ इद ९ हि चतुर्थे पुरुषे तृतीये सङ्गच्छामह ऽ इति विदेवं दीज्यमाना जात्याऽआसते । माश १,८,३,६।
- २. नाभात्रीसुपयच्छेतत्तोकं ह्यस्य भवति । छ १११:२५।

- ३. पाष्मना वा एषो S नुषक्तो यसुद्के वा पात्रे वा विवाह वा मीमा " सन्ते । क ३८, ६ ।
- यः सम्पन्नाय पुत्रीं दद्यात् सो ऽ ग्निष्टोमफलमवाम्रोति । छ १०७:२; ३।
- ५. सा (सुकन्या) होवाच यस्मै मां पितादाज्ञेवाहं तं जीवन्त ५ हास्यामीति। माश ४,१,५,९ । [°ह- गाथा- ३ द्र.]

विश्-

- १. अनिरुक्तेव हि विश्। माश ९,३,१,१५।
- २. अपरजना ह वै विशो Sदेवी: । गो २,६,१६ ।
- ३. अवीर्या वै स्त्री विशो मरुतः । माश २,५,२,३६।
- ध. अहतादो वै विशः। माग २,५,२,२४।
- ५. एतानि वै विशि शिल्पानि गोऽशं हस्तिहिरण्यमजाविकं त्रीहियवास्तिलमाषास्सिपेः क्षीरं रियः पुष्टिः । जै १,२६३ ।
- ६. चत्रादु विडएकामिमव चरति । जै १,२८६ ।
- ७. सद्विश एवैतेन वीर्यमवरुन्छे । मै ४,४,२।
- ८. तसादु ब्रह्म च क्षत्रं च विशि प्रतिष्ठिते। माश ११,२,७,१६।
- ९. तस्माद्वाच्टी विशमत्ति (विशं वातुकेः ध्माश १३,२,९,६।)। मारा १३,२,९,८।
- १०. तस्या (विशः) राजा गर्भः । ता २,७,५।
- ११. भूमो वै विद्। माश ३,९,१,१७।
- १२. यदाइवत्था भवन्ति विश एवास्मिन् (यजमाने) वीर्यं बङ्गाति । काठ ११, ६ ।
- १३. विट् सप्तदशः (स्तोमः) । जै २,३२; १७७; ४१६ तां १८.१०,९ ।
- १४. विद सरा (शस्त्रम् [ष १,४]) । माश १२,७,३,८।
- १५. विट्स्कम्। ऐ २,३३: ३,१९।
- १६. विद्व विश्व देवाः। माश १०,४,१,९।
- १७. विड् वज्ञा, राजन्यो गर्भः, पशवो जरायु. राजा वस्सो, बिलः पीयूषः । काठ ३९,८ ।
- १८. विद्वा उक्थानि। जै २,१४०।
- १९ विड वै गर्भः । ते ३,२,७,३५; माश १३,९,९,६।
- २०. विड् वै विश्वे देवाः। क ४६,३।
- २१. विड् वै शाकुन्तिका । ते ३,९,७,३; माश १३,२,९,६।
- २२. विङ् वै सप्तदशः। जै २,१७१; तां २,७,५;१०,४।
- २३. विड वे हरिणी । ते ३,९,७,२।
- २४. विशः सप्तदशः। ऐ ८, ४।
- २५. विशोत्तरम् [+पक्षम् । तैसं.] (अचितुत)]। तैसं ५, ६,१०,१; मै ३,४,८।
- २६. विशो (+वै माश ५, ५, १,१०) विश्वे देवाः। माश २, ४, ३,६; ३,९,१,१६।
- २७. विशो वै सूच्यः। माश १३, २, १०, २।
- २८. विश्वो होत्राशंसिनः। ऐ ६, २१; गो २, ६, ३।
- २९, स विशामस्जत यान्येतानि देवजातानि गणश आख्यायन्ते वसवी रुद्रा आदित्या विश्वे

देवा महत इति । माश १४, ४, २, २४ ।

- २०. सा वै समृद्धा विड् या स्थावरा ऽ नपक्रमिणी। कांश ७ २,२,१४।
- ३१. सुतमुखा वै विट् क्षत्रमुपतिष्ठते । मै ४, ३, ८।
- ३२. स्वरिति (प्रजापितः) विश्वम् (अजनयत) । माश २, १, ४, १२ ॥ [विश्- अग्नि- ६८९; अल- १६; ४२; अर्वत्थ- १२-१४; अष्टाचत्वारिंश- १; आदित्य- १२८; ३२५; उक्थ- २३; ऋच्- ४३; ५१; एकविंश- ३५; क्षत्र- ४: ८; २३; २६; २८;४०; ४७;५०; क्षत्रिय- २;१२;२५; प्रावन- १०;१३; जगती- ४७; ५४;५५; तृतीयसवन- ३१; दिव्- १५२; देव- १४०; दैवी- २; नियुत्वती- २; पश्च- ४०; पस्त्या-; पृष्टि- ५; प्रजा- ८; भूयसी-; मरुत्- ४८;४९; मारुत- १७; मारुती- १; २; यज्ञ- १२०; १२१; यव- २२; राजन्- ११; १३; १९-२१; राजन्य- २४; राष्ट्र- ६;७;१४; राष्ट्री- १ द्वी।

विट्-पति- पूषन्- २६ द्र ।

विशोविशीय (सामन्-)-

- १. अग्निरकामयत विशोविशो ८ तिथि: स्यां विशोविश आगितध्यमइनुवीयेति स तपो ८ तप्यत स एतद्विशोविशीयमपदयसेन विशोविशो ऽतिथिरभवत् विशोविश आतिध्यमाइनुत विशो-विशोऽतिथिभैवति विशोविश आतिध्यमइनुते विशोविशीयेन तुष्टुवानः । तां १४,११,३७ ।
- २. तचादेनं (अग्निम्) विशोविशो न्यवहरन्ति तद् विशोविशीयस्य विशोविशीयत्वम्। जै १, १७२।
- रे. विशोविशीयेन विशोविशो राजानो ऽ भवन् । जै २, १०३ ॥ [°य- क्षत्र- १ द्र.]। विश्-पति- ज्येष्ठो विश्पतिः । तसं २, ३, १,३ । वैक्टय-
- १. अग्निः सर्वा देवतास्तत्र वैश्यस्यापि । काठ १२,१ ।
- २. अथ यदि दिध, वैश्यानां स भक्षो वैश्यांस्तेन भक्षेण जिन्विष्यसि वैश्यकल्पस्ते प्रजायामा-जिन्विष्यते Sन्यस्य बिलकृदन्यस्या SSश्चो यथाकामज्येयो यदा वै क्षत्रियाय पापं भवति वैश्यकल्पोऽस्य प्रजायामाजायत ईश्वरो हास्माद् द्वितीयो वा तृतीयो वा वैश्यतामभ्युपैतोः स वैश्यतया जिज्यूषितः। ऐ ७, २९।
- ३. आमिक्षा वैश्यस्य (पाकयज्ञस्य रूपं, पुष्ट्ये Lतैसं.]) I तैसं ६,२,५,३; तैत्रा २,८,९।
- एतद्वे वैश्यस्य समृदं यत् पशवः । ता १८,४,६।
- ५. तसादु बहुपशुर्वेश्वदेवो हि जागतो (वैश्यः) वर्षा ह्यस्य (वैश्यस्य) ऋतुस्तस्माद् ब्राह्मणस्य च राजन्यस्य चाद्यो ऽधरो हि सृष्टः। ता ६,१,१०।
- ६. तस्माह्मेद्रयोऽद्यमानो (राजादिभिधेनैरपह्रियमाणः) न क्षीयते, प्रजननाद्धि सृष्टः। ता ६, १,९ (तु. माञ्च ७,५,२,२)।
- ७. तसाद्वैश्यो वर्षास्वादधीत । विङ्ढि वर्षाः । माश २,१,३,५।
- ८. पुष्टिवैंश्यस्य । काठ ३७,३।
- ९. पोषविष्णुवैंदयो रविमान् (श्राजायने सम) । जै २,२६६ ।

- १०. ब्राह्मणाच राजन्याच वैश्यो छोकी। इतरो न हि तथा छोकी यथा ब्राह्मणश्च राजन्यश्च। जै १,२४४।
- ११. मध्यतः सप्तदशं निरमिमीत, तं विश्वेदेवा देवता अन्वस्त्यन्त, बगती छुन्दो, वैरूप ए साम, वैश्यो मनुष्याणां, गावः पश्चनां, तस्मात् त आद्या अञ्चधानाद्वयस्त्यन्त, तस्माद् भूया ए सोऽन्येभ्यो भूयिष्ठा हि देवता अन्वस्त्यन्त । तैसं ७,१,१,५।
- १२. मनोस्त्वा ग्रामण्यो व्रतेनादधे इति वैश्येन (अग्निः) आधेयः । काठ ८,४ ।
- १३. यदा वै वैश्यं श्रद्धा विन्द्ति ब्राह्मणं वाव स तहीं च्छति । सोऽस्मै (ब्राह्मणाय) द्दाति । जै १,२६६ ।
- १४. यदि वैदयो (यजेत), वैश्वदेवम् (अभिघारयेत्)। मै ४,४,९।
- १५. यो वैदयः श्रुद्धो वा बहुपुष्टः स्थात्तस्य गवां गोष्ठादेकवि र शति र शकान्याहत्यैकवि र-शतिमाहुतीर्जुहुयात् (°वाम् साण्ड र वत्सतरमपमयेत L मै ४, २,७])। मै ४,२,१० ।
- १६. वैश्यो जगतीक्ट्दा वैश्वदेवो देवतया । तस्मादु प्रजनिष्णुः । उदराद्ध्येनं प्रजननादस्जत (प्रजापतिः) । जै १,६९ ।
- १७. वैश्यो वै पुष्यतीव । कौ २५,१५।
- १८. वैश्यो वै श्रुद्धान्ज्यायान् । जै २,३२।
- १९. वैश्वदेवी हि वैश्यः। काठ ३७,३; तै २,७,२,२।
- २०. शरदि वैश्यस्य (अप्रिम्) आदध्यात् । मै १,६,९।
- २१. शरक्के वैश्यस्यर्तः। काठ ८,१; ते १,१,२,७ ।
- २२. सप्तदशो वै वैश्यः। तैसं २,५,१०,२।
- २३. स वा एष (भूर्यज्ञकतुः) वैश्यस्येत्र यज्ञः। जै २, १४७॥ [°श्य- अभि ३३२; अज्ञ-९८; अञ्चत्थ-१; असुर-६५; ऊरु- ३; ऋच्- ९; शामणी- ७-९; प्रामणीध्य-; जगती- २८; जगती-छन्दस्- १; जन- ६; जागत- ६; १४; दीक्षित- ९; देव- १८१; न्यग्रोधतित-; पश्च- २०३; पुष्टि- ९; प्रजापित- २५१; मास्त- १५; रायोवाजीय-; रासभ- ३ द्र.] वैशी-> °पुत्र- तसाद्वैशीपुत्रं नाभिषिञ्चति। माश १३, २, ९,८।

विशाखा (नक्षत्र-)-

- १. नक्षत्राणामधिपत्नी विशाले। श्रेष्ठाविन्द्राप्ती भुवनस्य गोपौ । तै ३, १, १, ११।
- २. विशाखे नक्षत्रमिन्द्राग्नी देवता। तैसं ४, ४, १०, २ (तु. काठ ३९, १३)॥ [°खा-इन्द्राप्रि- १०; ४८; प्रजापति- २२ ह.]।

विशाल-

- १. तेऽ बुवन् (देवाः) स्वर्गं लोकं गत्वा विशालं वाव नो भूत्वेदं साम स्वर्गं लोकमवाक्षीद्
 इति । तदेव विशालस्य विशालत्वम् । जै ३, २१९ ।
- २. द्विपदा वै विशालं छन्दः । माश ८, २, ४, २।
- ३. बुब्जियंथो विशालं छन्दः। तैसं ४,३,५,१; मै २,८,२; काठ १७,२॥ [°ल- पृथिवी-२१ इ.]।

विश्व-

- १. अहोरात्रे वे सर्व विश्वम् । जै २, १९०।
- २. यहै विश्व ९ सर्वं तत् । माश ३, १, २,११ ॥ [°इव- अन्न- १२५; परमेष्ठिन्- १३ इ.] । विश्व-कर्मन्-
- श. अथो विश्वकर्मणे । विश्वं वै तेषां कर्म्म कृतं सर्वं जितं भवति ये संवत्सरमासते । माश ४,
 ६, ४, ५ ।
- २. असौ वै विश्वकम्मा बोऽसौ (सूर्यः) तपति । कौ ५, ५; ंगो २,१, २३ ।
- ३. तां (पृथिवीं) विश्वकर्मा भूत्वा न्यमार्ट् (प्रजापतिः)। तैसं ७, १, ५, १।
- ध. या मध्ये, ताभिर्विश्वकर्मा (आर्ध्नोत्)। क ३१, ११ ।
- प. विद्वा में कर्म कृतानीति विद्वकर्मा समवत् । काठ ३६,१० |
- ६. संवत्सरो विश्वकर्मेत्याहुः । काठ ३४,१ (तु. ऐ ४,२२) ॥ [°मैन्- अग्नि- ६९५; अन्तरिक्ष-९२;१५६; आदित्य- ३३३-३३५; इन्द्र- १८; १९३;२७६;३६६; त्रिष्टुम्- ३; दक्षिण,णा-७; दिन्- ३२; पक्ति- ३; परमेष्ठिन्- १५; पृथिवी- ४३; प्रजापति- ९४; १३८; १६०; वाच्- ९४; वायु- १२ द्र.]।

वैश्वकर्मण-

- १. बहुरूपा वैश्वकर्मणाः। मा २४, १०।
- २. वैदवकर्मण एककपालः [एककपालम् [तैसं.] (निर्वपति)]। तैसं १, ८, ४, २; मै १, १०, १; काठ ९, ५; क ८,८।
- ३. वैश्वकर्मण एककपालः पुरोडाशो भवति विश्वं वा एतत्कर्म कृत सर्वं जितं देवानामासी-त्साकमेधेरीजानानां विजिग्यानानाम् । माश २, ५, ५, १० ।
- ध. वैश्वकर्मणं (पयः) उद्यतम् । मै १, ८, १०।
- प. वैश्वकर्मणो गृह्यते, विश्वान्येव तेन कर्माणि यजमाना अवरुन्धते । तैसं ७, ५, ४, १।
 [°ण- पुरुष- ९३ द्र.]।
 - वैरवकर्मणी- तिस्नस्सिध्मा वशा वैरवकर्मण्यः । काठ ४९,४।

विश्व-जित्-

- १. इन्द्रो (+वै L जै २,१८०]) विश्वजित् । जै २, ४२९ ।
- २. एकाहो वै विश्वजित्। कौ २५, १९।
- चक्रीवान्वा एष (विश्वजित्) यज्ञः कामाय । ता १६, १५, ४ ।
- विश्वजिता (देवाः) विश्वमजयन् । तां २२, ८, ५।
- ५. विश्वजिता वै प्रजापतिः सर्वाः प्रजा अजनयत्सर्वेमुद्जयत्तसाद्विश्वजित् । कौ २५,१३।
- ६. विश्वित सर्वपृष्ठो ऽतिरात्रो भवति सर्वस्याभिजित्यै । तैसं ७, २, २, २ ।
- ७. सर्व (+वै [माश.]) विश्वजित् । कौ २५, १४; माश १०, २, ५, १६ ।
- ८. स वा एव विश्वजिद् यः सहस्रसंवत्सरस्य प्रतिमा । गो १,५,१०॥ [°जित्- अतिरात्र- १३; अहोरात्र- १; इन्द्र- ८;१६८; २५९; दिव्- ३२; प्रजापति- ४१; १३९ द्र.]।

विश्व-ज्योतिस् (इष्टका-)-

- १. एता ह्येव देवताः (अग्निः, वायुः, आदित्यः) विश्वं ज्योतिः । माश ६,३,३,१६;५,३,३ ।
- २. कीकसा विश्वज्योतिः। माश ७,५,१,३५।
- ३. पश्चवो वा उक्थानि पश्चवो विश्वं ज्योतिर्विश्व एव ज्योतौ पशुषु प्रतितिष्ठति । तां १६,१०,२।
- प्रजा वै विश्वज्योतिः । प्रजा द्वेव विश्वं ज्योतिः । माश ६,५,३,५ ।
- ५, वायुर्वे मध्यमा विश्वज्योतिः। माश ८, ३, २, १ ॥ [°तिस्- अमि- २०९; प्रजा- ५७; प्राण- १९६ इ.]।

विश्व-देव-

- १. एकविंग्रेन स्तोमेनानुष्टुभमध्येत् । ततो विश्वान् देवान् अस्वत । जै ३,३६३ (छ. जै ३,३८१)।
- २. तिस्रः पष्टौद्यो विश्वेषां देवानाम् । काठ ४९,७।
- ३. पवमानो विश्वेदेंवैः (संहितः), विश्वेदेवाः स्वर्गेण लोकेन (संहिताः)। ऐआ ३,१,६।
- ध. यद्(देवाः) विश्वान् देवानबुवन् युष्माकमायतनेनेति तस्माज्जगत्योऽनुशंस्यन्ते । जै १,२११ ।
- ५. विश्वान् देवान् देवताम् (प्रजापतिरुदरादेव मध्याद् अस्रजत) । जै १,६९ ।
- ६. विश्वेभिदेवेभिः पृतना जयामि जागतेन छन्दसा सप्तदर्शन स्तोमेन, वामदेव्येन साम्ना । तैसं ३,५,३,२।
- ७. विश्वभिदेविभिदेवतयाऽऽनुष्टुभेन त्वा छन्दसा युनिष्म शरदा त्वर्तुना (॰र्त्नाम् ।काठ.]) हविषा दीक्षयामि । तैसं ७,१,१८,१-२; काठ ४१,९ ।
- ८. विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः प्रवृहामि जागतेन च्छन्दसा । काठ ३०,६ ।
- ९. विश्वेभ्यो देवेभ्य एनोमुग्भ्यः पुरोडाशं द्वादशकपालम् (निर्वपति)। मै ३, ॥१५, ११ (तु. तैसं ७,५,२२,१)।
- १०. विश्वभ्यो देवेभ्य: पृषतान् (आलभते) । मै ३,१४,९ ।
- ११. विश्वेश्यो देवेश्यो जागतेश्यः सप्तदशेश्यो वैरूपेश्यो वार्षिकेत्र्यो द्वादशकपाळः (पुरोडाशः)।
 तैसं ७,५,१४,१ (तु. मै ३,१५,१०; काठ ४५,१०)।
- १२. विश्वेभ्यो देवेभ्यो नमोऽनुष्टुमे नम एकवि ५ शाय नमो वैराजाय नमइशरदे नम उदीच्ये दिशे नमस्समानाय नमश्रन्द्रमसे नमः । काठ ५१,४ ।
- १३. विश्वेभ्यो देवेभ्यो वैरूपम् (सामापाकामत्)। काठ १२, ५ ।
- १४. विश्वे वै देवा देवानां यशस्त्रितमाः । माश १३,१,२,८; तै ३,८,७,२ ।
- १५. विश्वे वै देवा देवानामयातयामानः। जै २,३२५।
- १६. विश्वेषां त्वा देवानां ऋतुनाभिषिच्चामि । मै २,६,११; ४,४,५।
- १७. विश्वेषां देवाना एवैरूपं (अनुब्हुप् L जै २,१०१])। मै २,३,७।
- १८. विश्वेषां देवाना १ षष्ठी (ढादशी [तैसं ५,०,२१,१])। तैसं ५,०,१०,१; काठ ५३,०।
- १९. विश्वेषां देवानामोतवश्च तन्तवश्च । काठ २३,१ ।
- २०, विश्वेषामहं देवानां देवयज्यया प्राणाना ९ सायुज्यं गमेयम् । काठ ५,१।

- २१. विश्वेषां देवानां प्रथमा कीकसा। मै ३,१५,६।
- २२. विश्वेषां देवानां प्राणोऽसीत्याह वीर्थमेवास्मिन् (आमयाविनि) एतेन दघाति । तैसं २, ३, ११, ३।
- २३. सजुविंश्वेदेंवैवेंदवानरे:। मै २,८,१।
- २४. स (प्रजापतिः) विश्वान्देवानस्रजत तान्दिश्चपादधात् । माश ६,१,२,९ ।
- २५. सो ऽगच्छद् (प्रजापितः) यत्रैष आदित्यः। तत् तद् व् अस्रजतो एव विश्वान् देवान्। जै ३,३४३।
- २६. स्वराडस्युदीची दिश्विधे ते देवा अधिपतयो, वरुणो हेतीनां प्रतिधतेंकवि शस्तवा स्रोमः , निष्केवल्यमुक्थम् , वराज शसामः । तसं ४, ४, २, २॥ [°व- अनुष्टुम्- १९; आदित्य- १३४; १३६; आनुष्टुम- ४; ५; ऋमु- १; करम्ब- ६; तृतीयसवन- ४; दिश्- ६५; वावापृथिवी- २३; धान्य- ३; पाक्क- १६; पूतमृत्- १; प्रजापति- ६८; प्रतीची- १२; बृहस्पति- १७; २२; ब्राह्मण- ७०; मनुष्य- ३२ द्र.]। विश्वदेव-नेज- विश्वदेवनेत्रेभ्यो देवेभ्यः पश्चात्सद्भयः स्वाहा। माश ५,२,४,५। विश्वदेव- े देव्यावत् बृहस्पतये त्वा विश्वदेव्यावते स्वाहा। तैआ ५,७,११। वैश्वदेव-
 - १. अथ यदेनं (अग्निम्) एकं सन्तं बहुधा विहरन्ति तदस्य वैश्वदेवं रूपम् । ऐ ३,४ ।
 - २. त अनुवन्वैश्वदेवं साम्नो वृणीमहे प्रजननमिति । जैउ १, १६, ३, २ ।
 - ३. पांचजन्यं वा एतदुक्यं यद्वैश्वदेवम् (शस्त्रम्)। ऐ ३,३१।
 - **४. पिशङ्गा वैश्वदेवाः । मै ३, १३, १२ ।**
 - ५. प्रजापतिर्वैश्वदेवम् । कौ ५, १।
 - ६. यत्सधूमं ज्योतिसाहुँ स्वदेवम् । मै १, ८, ६।
 - ७. यद्विश्वे देबाः समयजन्त तद्वैश्वदेवस्य (पर्वणः) वैश्वदेवस्वम् । ते १, ४, १०, ५ ।
 - ८. बैश्यो जगतीच्छन्दा वैश्वदेवो देवतया । ज १, ६९ ।
 - ९. वैश्वदेवं (पयः) हुतम्। मै १, ८, १०।
 - १०. वैश्वदेव उसीतः [उन्नीयमानः (काठ. [सोमः])] । तैसं ४,४,९,१; काठ ३४,१६।
 - ११. वैश्वदेवं चरुं प्रथमजो वत्सो दक्षिणा। तैसं १, ८, १, २।
 - १२. वैश्वदेवं द्वादशकपालम् (पुरोडाशं निर्वपेत्)। तैसं २, २,११,३; काठ २२, ३ (तु. काठ ११,१)।
 - १३. वैश्वदेवं बहुरूपमाळभेत ग्रामकामः , बहुरूपो भवति बहुदेवत्यो होषः । तैसं २, १, ६, ४-५।
 - १४. वैश्वदेवः स ५ सन्नः (प्रवर्गः)। तैआ ५, ११, ३।
 - १५. वैश्वदेवा वै (हि [काठः]) सजाताः। तैसं २, १, ६, ४; ३,९,२; काठ १२, ७।
 - १६. वैश्वदेवेन वै सो (प्रजापतिः) ऽ सुरान् प्राणुदत वैश्वदेवेन प्रजा असुजत । काठ ३५,
- १७. वैश्वेदेवेनाप्रायणः (प्रहः सामन्वान्)। मै ४, ६, १।

- १८. वैश्वदेवो द्वादशकपालः (पुरोडाशः)। तां २१, १०, २३।
- १९. वैश्वदेवो वै होता। मै ३, १०, ४; ४, ६, ६; काठ २८, १; क ४४, ५।
- २०. वैश्वदेवी पिशक्नी तूपरी। काठ ४८, ३।
- २१. शिल्पास्त्रयो बैश्वदेवाः । काठ ४९, १० (तु. काठ ८, १)॥ [॰व- अप्ति- ६९९; ७३८; अप्तिष्टोम- ५; अप्तिहोत्र- ४; २५; अङ्ग- १९; अनिरुक्त- १०; अन्तरिक्ष- १५९; अङ्ग- १७८; अग्र्म्णावत्-; अश्व- ९६; खङ्ग-; जागत- २०; २३; तण्डुल- १; तृतीय-सवन- ४६; पयस्- ३०; पवमान- १६; पशु- १८२; पशुकाम- ६; पिशङ्ग- २; ३; पिशङ्गी-, पुरुष- ७३; पूतसृत्- २; पृषत- १; प्रजनन-काम-; प्रजा- ९५; प्रातःसवन- १९; वैश्य- इ.]।

वैश्वदेव-त्व- अथो वैश्वदेवत्वायैव द्वादशकपालः (पुरोडाशः)। मै १, १०,५ (तु. तैसं २, ३,०,३-४; मै २, ३, ७; काठ १२, ५)।

- वैश्वदेवी-
- अथ यां बीङ्खयन्निव प्रथयन्निव गायित सा बैश्वदेवी (आगा) । तया तृतीयसवनस्योद्गेयस् ।
 जैउ १, १२, २, ४ ।
- २. तिस्रहिशल्पा वशा वैश्वदेन्यः । काठ ४९, ३ ।
- रे. पृषती क्षुद्रपृषती स्थूलपृषती ता वैश्वदेव्यः । काठ ४९,२ ।
- ४. शिल्पा वैश्वदेवी । मै ३,१३,६ I
- पा वा बहुरूपा (गीः) सा ऽ भवत् , तस्मात्सा वैश्वदेवी । काठ १३,७ ॥ [॰वी— अप्-२४७;
 आमिक्षा— ६; ७; गो– ६२; पृषती— १; २; प्रजा– १३; ९४; ९६; वाच्– १२१ द्र.]।

विश्व-धामन्- अङ्ग- ४: देवता- २४ द्र.।

विश्व-धायस्- वृष्टिंवे विश्वधायाः । ते ३,२,३,२ ॥ [॰यस्- पृथिवी- ४४ इ.]।

विश्व-भू- अन्तरिक्ष- २१ इ.।

विश्व-मनस् - विश्वमनसं वा ऋषिमध्यायमुद्वजित ५ रक्षो ऽगृह्णात् । तां १५,५,५०। वैश्वमनस् (सामन्-)-

- १. अप पाप्मान ९ इते वैश्वमनसेन तुष्टुवानः। तां १५,५,२०।
- २. तदु भ्रातृज्यहा साम हन्ति द्विषन्तं भ्रातृज्यम्, भप रक्षः पाष्मानं हते य एवं बेद । जै ३,२६७।

विश्व-रूप,पा-

- १. तस्य (विश्वरूपस्य) त्रीणि शीर्षाण्यासन्त्सोमपान ९ सुरापानमजादनम् । तैसं २,५,१,१ ।
- २. तस्य (विश्वरूपस्य) सोमपानमेवैकं मुक्कमास । सुरापाणमेकमन्यसाऽ अशनायैकं तमिन्द्रो दिद्वेष तस्य तानि शीर्षाणि प्रचिच्छेद । माश १,६,३,२ ।
- ३. विश्वरूपो वै त्वाष्ट्र आसीत् त्रिशीर्षासुराणा ए स्वस्रीयः, सं सोममेकेन शीर्ष्णापिबत् सुरा-मेकेनाऽश्वमेकेनावयत् । मै २,४,१।
- ध. स (इन्द्रः) यत्र त्रिशीर्षाणं त्वाष्ट्रं विश्वरूपं जघान । माश १,२, ३,२ ॥ [॰प- असुर- ६८; गो- ६४; त्वष्ट्र- २६; पग्रु- २५४; ३०९; मेधा- द्र.] ।

विद्वनं-वारा- विश्ववारामित्याह विश्व ५ होषा ऽवति । तैसं २, ५,९, ६ ।

विश्व-वेदस्- सगरो ऽसि विश्ववेदाः । मै १,२,१२॥ [°दस्- अप्नि- ४४०; तुथ- २ इ.]।

विइव-व्यचस्- समुद्रो ऽसि विश्वब्यचाः । मै १,२, १२; काठ २,१३ ॥ [°चस्- अन्तरिक्ष-२१; आदित्य- ७२ द्र]।

विद्व-सम्मन् - इमे वै लोका विद्वा सम्मानि । मारा ६, ७, ३, ९० ।

विश्व-सृज्- एतेन (सहस्रसंवत्सरसत्रेण) विश्वसृज हदं विश्वमसृजन्त । यद्विश्वमसृजन्त । तस्माद्विश्वसृजः । ते ३, १२, ९, ८ (तु. तां २५,१८,२) ।

वैश्वसृज- कमाप्नें चिनुते वैह्वसृजमानि चिन्वानः । शरीरं प्रस्यक्षेण । तैआ १, २२,११। विश्वाची-

- १. विश्वाचीरभिचष्टे घृताचीरिति खुचश्चेतद्वेदीइचाह । माश ९, २, ३, १७ ।
- २. वेहिरेव विश्वाची । माश ८, ६, १, १९।

विश्वा-मित्र-

- १. जन्हुवृचीवन्तो (जह्वोः पुत्रा ऋचीवन्नामकाः) राष्ट्र आहिंसन्त स विश्वामित्रो जाह्ववो राजैतम् (चतुरात्रम्) अपश्यत् स राष्ट्रमभवदराष्ट्रमितरे । तां २१, १२, २।
- २. तस्येदं विश्वं मित्रमासीचदिदं किञ्च तसाद्विश्वामित्रसस्माद्विश्वामित्र इत्याचक्षत एतम् (प्राणम्) एव सन्तम्। ऐआ २, २, १।
- है. विश्वस्य ह वै मित्रं विश्वामित्र साम विश्वं हास्मै मित्रं भवति य एवं वेद । ऐ६,२०;२१।
- ध. श्रोत्रं वै विश्वामित्र ऋषियदेनेन सर्वतः श्रणोत्यथो यदसै सर्वतो मित्रं भवति तस्माच्छ्रोत्रं विश्वामित्र ऋषिः । माश ८, १, २, ६ ॥ [°त्र- अनुष्टुम्- २७; इन्द्र- २६६; क्षत्र- २; जमदमि- ९; दक्षिणतस् ५; वाच्- ९५ इ.]।

वैश्वामित्र (सामन्-)- यदु विश्वामित्रो ऽ परयत् तस्माद् वैश्वामित्रमित्याख्यायते । जै ३, २३९ ॥ [°त्र- इन्द्र- ३८२ द्र.]।

विश्वायुस् - दिव् - ४०; पृथिवी - ६३; १९१; रथन्तर - ३६ द्र.।

विश्वा-राज्-

- १. विश्वाराङ्गसि विश्वासां नाष्ट्राणा ५ हन्ता । तैसं १, ३, २, १।
- २. विश्वाराडस्यरातीयतो हन्ता । क २, ५ ।

विश्वा-साह्- अग्न- ७२ इ.।

विश्वे-देव-

- १. अथैष स्वर्ग एव लोको विस्व एव देवाः । जै १, ३३५ (तु. जै ३,२९४)।
- २. अनन्ता विश्वे देवाः । माश १४, ६, १, ११ ।
- ३. एते वै विश्वे देवा यत्सर्वे देवाः। गो २, १, २०।
- एते वै सर्वे देवा यद्विक्वे देवाः । कौ ४, १४; ५, २ ।
- ५. ता (दिशः) उ एव विद्वे देवाः। जैउ २, १, २, ४; ११, ५।
- ६. तान् (प्रसूत्) विश्वे देवाः सप्तद्शन स्तोमेन नाप्नुवन् । तै २, ७, १४, २ ।

- ७. द्वात्रिंशद्विश्वे देवाः। जै १, ३२।
- ८. प्राचीमातिष्ठ, जगती त्वा छन्दसामवतु, सप्तदशः स्तोमो वैरूप ए साम, विश्वेदेवा देवता, विड् द्विणम् । मै २, ६, १०।
- ९. यद् विश्वे देवाः समभरन् तस्मादभ्याताना वैश्वदेवाः । तैसं ३,४,६,९ I
- १०. विडु (विड् वै Lकाठ., क.]) विश्वे देवाः । काठ २९,१०; क ४६,३; माश १०,४,१,९ ।
- ११. विशो (+वे माश ५,५,१,१०) विश्वे देवाः । माश २,४,३,६; ३,९,१,१६ ।
- १२. विश्वे देवा उपरिष्टात् (पर्यपस्यन्)। जै २,१४२।
- १३. विश्वेदेवा ऋतावृध ऋतुभिईवनश्रुतः । जुषन्तां युज्यं पयः । काठ १३,१५ ।
- १४. विश्वे देवा जरदृष्टिर्यथासत् । काठ ३६,१५ ।
- १५. विश्वेदेवास् साम्राज्याय [वरुणम् । जै ३,१५२], आदित्यम् । जै २,२५] (अभ्यषिञ्चन्त)]।
- १६. विश्वे देवाः सूक्तवाचः (स्वरसामानः २,४२९]) । तैसं ३,३,२,१-२।
- १७. वीर्यं वे विक्वे देवाः। काठ २९,९; क ४६,२।
- १८. श्रोत्रं विश्वे देवाः । माश ३,२,२,१३।
- १९. सर्व वै विश्वे देवाः। माश १,७,४,२२; ३,९,१,१३; ४,२,२,३ (तु. गो १,५,१५)।
- २०. सर्वमिदं विश्वे देवाः। माश ३,९,१,१४; ४,४,१,९;१८।
- २१. स्तोका वै विश्वे देवाः । मै १,१०,६; काठ ३६,१॥ [°व अधियो –; अनुष्टुभ् ३८; अप् ६५; अषाढा २; अहभून –; इन्द्रामि २१; उदीची ४; उपगात ४; उपद्रव ५; उष्णिह् १७; ऊर्ज् २५; ऊर्ज् ३१; ऋतु २९; काम १०; कालेय ९; जगती ५६; तृतीयसवन ८; ४३; ४५; त्रयस्त्रिश १५; दशरात्र १; देव २०४; प्रजापति ६५; १३९; प्राण १३७; वल २; मनुष्य २४; रिम ५; ८; १६ द्व.]।

विष- यवमात्रं वै विषस्य न हिनस्ति । गो २, १, ३ ॥ [°ष- अलायु-; अलाबुपात्र-; ओषधि- ७२; ७९ इ.] ।

विषु-वत्-

- उ नप् १. अथ यद्विषुवन्तमुपयन्ति । मादित्यमेव देवतां यजन्ते । माश १२,१,३,१४ ।
- २. आत्मा वै संवत्सरस्य विषुवानकानि पक्षी (+मासाः [माशः]) (दक्षिणः पक्ष उत्तरः पक्षश्र)। गो १,४,१८; माश १२,२,३,६ ।तु. जै ३,३९१; तां ४,७,९।।
- ३. एकविंशो विषुवान् (भवति [जै २,३८९])। जै २,३८६।
- श्रीवें विषुवान् । जैमि ३, ३२० ॥ [°वत् अप्तिष्टोम ७; आदित्य २९; एकविंश २; जागत १३; तेजस् ११; दिव् १५१; देवलोक १३; द्वादशाह १५; पश्चम २; बाईत ६; यज्ञ २२ द्र.]।

विष्टप- दशम- ९; ब्रध्न- ३; ब्रह्मन्- १४३ इ.]।

वि-एम्म- विष्टम्भोऽसि वृष्ट्यै त्वा । तैसं ३,५,२,२; ४,४,१,१; काठ १७,७; ३७,१० । [क्म- अधिपति- ६; प्रजापति- १६१ इ.]।

विष्टम्भ (सामन्-)- अहर्वा एतत् (तृतीयम्) अञ्लीयत तहेवा विष्टमभेव्यष्टभनुव ए साहेष्टमभस्य विष्टमभावम् । ता १२,३,१०।

विष्टार-पिङ्क् - दिशो वै विष्टारपिङ्करछन्दः । माश ८,५,२,४। विष्णु-

- १. अमिर्मुखं प्रथमो देवताना ए संगतानामुत्तमो विष्णुरासीत्। काठ ४,१६।
- २. अथ यदन्तरेण (अहो रात्रेश्व यो उन्तरालः कालः) तद्विष्णुः । माश ३,४,४,१५।
- ३. **अधीलोधकर्णांब**यो विष्णव उरुक्रमाय । काठ ४९,६ ।
- थ. अन्तो विष्णुर्देवतानाम् । तां २१, ४,६ ।
- ५. इमे वे लोका विष्णोर्विक्रमणं विष्णोर्विकान्तं विष्णोः क्रान्तम् । माश ५,४,२,६।
- ६. उरु विष्णो विक्रमस्बोरु क्षयाय नस्क्रुधि (नः क्रुधि Lतैसं.l) । तैसं १,३,४,१; क २,९ ।
- **७. चक्रपाणमें** (विष्णवे) स्वाहा। ष ५,१०।
- ८. जुष्टा बिष्णव इति । जुष्टा सोमायेत्येवैतदाह । माश ३,२,४,१२ ।
- ९. तथैवैतद्यजमानो विष्णुर्भूत्वेमां छोकान् क्रमते । स यः स विष्णुर्यज्ञः सः । माश ६, ७, २,१०-११।
- १०. तद्विष्णुं यश आच्छेत् । तम् (विष्णुम्) आलभत । तै २, ३, २, ४।
- ११. तसाहेत ए सोमं विष्णुं यजुर्भिधिभ्रत्येतानि (यजूषि) हि सोऽभजत । काश ५, ८,४,२।
- १२. तस्य (बिष्णोः) उपपरासुत्य (वम्रयः) ज्यामपिजञ्जस्यां छिन्नायां धनुरात्न्यौं विष्फु-रन्त्यौ विष्णोः शिरः प्रचिच्छिदतुः। माश १४,१,१,९।
- १३. वृतीयं तव इति विष्णुम् (प्रजापतिरत्रवीत्)। जै २,२४३।
- १४. तृतीये विष्णुः (अकल्पत्)। तैसं ७,१,५,५।
- १५. ते देवा एत १ वामनं पञ्चमपदय १ स्त १ वैष्णवमालभन्त, ततो वै विष्णुरिमाँ होकानुद-जयत्, ततो देवा असुरानेभ्यो लोकेभ्यः प्राणुदन्त, ततो देवा सभवन् परासुराः । मै २,५,३।
- १६. त्रिदेवः पृथिवीमेष (विष्णुः) एता ५ विचक्रमे । मै ४,१४,५।
- १७. ज्युन्नतेन वै विष्णुरिमां होकानुदजयत् । क ३८, ५।
- १८. प्र तद्विष्णु स्तवते वीर्येण सृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः । यस्योरुषु त्रिषु विक्रमेणव्यिष-क्षियन्ति भुवनानि विक्वा । क २,४ ।
- १९. प्रादेशमात्रं भवत्येतावती हि विष्णोनीिं । काठ २०, ७; क ३१, ९।
- २०. भद्रो विष्णुरुरुगायो वृषा हरिः। काठसंक ६१:४।
- २१. मुखं वै देवानामग्निः; परो ऽन्तो विष्णुः । काठ १९, ८।
- २२. यच्छ्रोत्रं स विष्णुः । गो २, ४, ११।
- २३. यजो वै विष्णुः स देवेभ्य इमां विकान्ति विचक्रमे यैषामियं विकान्तिरिद्मेव प्रथमेन पदेन परपाराधेदमन्तिरक्षं द्वितीयेन दिवमुत्तमेनैताम्वेवैष एतस्मै विष्णुर्यज्ञो विकान्ति विकमते । माश १, १, २, १३ (तु. माश १, ९, ३, ९)।
- २४. यद्तु समसप्स्तत्संसृपां संस्प्त्वम् । तद्विष्णुंनैव देवतया दशम्यामन्वविन्द्न् । जै २,२०१ ।
- २५. यदोद्मपचने ऽ धिश्रित्वाथ गार्हपत्ये ऽ थाह्वनीये ऽधिश्रयत्येतद्वाच तत् त्रिर्विष्णुर्विक्रमते । मै ४, १, १२।

- २६. यद्विष्णुकमान् क्रमते, विष्णुरेव भुत्वा यजमानदृष्ठन्दोभिरिमाँछोकाननपजयमभिजयति। तैसं ५, २, १, १।
- २७. यन्नवेवात्र विष्णुमन्वविन्दंस्तसाह्नेदिनाम । माश १, २, ५, १०।
- २८. ये ऽणिष्टास् (तण्डुलाः) तान् विष्णवे शिपिविष्टाय श्वते चरुम् (कुर्यात्) । तैसं २, ५,५, २ ।
- २९. यो वै विष्णुः सोमः सः। माश ३, ३, ४, २१; ६,३, १९।
- ३०. लप्सुदिनस्रयो विष्णव उरुगायाय । काठ ४९, ६ ।
- ३१. वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं परापतत् '' अग्निना देवेन प्रथमे ऽहन्नतु प्रायुक्क । सरस्वत्या वाचा द्वितीये । सवित्रा प्रसवेन तृतीये । पूष्णा पश्चिमश्चतुर्थे । बृहस्पितना ब्रह्मणा पञ्चमे । हन्द्रेण देवेन षष्ठे । वरुणेन स्वया देवतया सप्तमे । सोमेन राज्ञा ऽष्टमे । त्वष्ट्रा रूपेण नवमे । विष्णुना यज्ञोनाप्नोत् '' यज्ञ एवान्ततः प्रतितिष्ठति । तै १,८,९,९-२ ।
- ३२. वरुणेनासुरान् ब्राहियत्वा विष्णुना यज्ञेन प्राणुद्त । काठ १३, ४ ।
- ३३. विष्णवे निखुर्यपाय स्वाहा, विष्णवे निभूयपाय स्वाहा । काठ ४३, ५।
- ३४. विष्णुं वै देवा आनयन् वामनं कृत्वा, यावद्यं त्रिविंक्रमते तदस्माकमिति, स वा इदमेवाग्रे व्यक्रमताऽथेद्मथादः (पृथिवीमन्तिरक्षं दिवम्)। मै ३, ८, ३।
- ३५. विष्णुरुपावहियमाणः (सोमः)। तैसं ४, ४, ९, १।
- ३६. विष्णुरेव हुन्यं रक्षते। क ४७, २।
- ३७. विष्णुर्न ईडित ईडितन्यैदेवैदिंश्यैः पातु । काठ ३५, २; क ४८, ३।
- ३८. विष्णुवां इमां छोकानुद्वयत् स एभ्यो छोकेभ्यो ऽसुरान् प्राणुद्तेमानेव छोकानुज्वयत्येभ्यो छोकेभ्यो आतृब्यं प्रणुद्ते। काठ १३, ३।
- ३२. विक्णुर्वा यज्ञसभ्यष्टीत्। जै ३,३७४।
- 80. विष्णुवें देवानां द्वारपः । ऐ १, ३० ।
- ४१. विष्णुवै यज्ञो यज्ञ एवान्वैच्छन् (देवाः)। त १ विष्णा अविन्दन् दश्मे। मै ४, ४,७।
- **४२. विष्णुईदयम् ।** तैआ २, १९, २ ।
- **४३. विब्णुर्द्धेतर्हि यज्ञो यद्धंनिरुक्तः । क ३८, १ ।**
- ४४. विष्णुस्तेननम् (उपसद्देवतारूपाया इषोः)। ऐ १, २५।
- थ्रप्, विष्णुस्त्वा S चु विचक्रमे । तैसं ३, २, ६, १ ।
- ४६. विष्णुः सर्वा देवताः । ऐ १, १ l
- 89. विष्णो त्वं नो अन्तमः, शर्म यच्छ सहन्त्य । प्र ते घारा मधुश्चुत उत्सं दुहते अक्षितम् । तैसं ३, १, १०, ३-४।
- ध८. विष्णोरष्टमी (°स्तण्डुलाः [तैसं.])। तैसं ५,५,१,५; मै ३, १५,५।
- धर, विक्णो हन्य ए रक्षस्व । तैसं १,१,३,२।
- ५०. बीर्स्य विष्णुः । ते १,७,२,२।
- ५१. व्यष्टश्चाद्रोदसी विष्णवेते दाधर्थं पृथिबीमभितो मयुखैः । तैआ १,८,३ ।
- ५२. व्यस्कञ्चाद्रोदसी विष्णुरेते, दाधार पृथिवीमभितो मयूखैः । तैसं १,२,१३,२।

- ५३. श्रोणा नक्षत्र ५ विज्णुर्देवता। तैसं ४,४,१०,२; मै २,१३,२० (तु. तै १,५,१,४)।
- ५४. स (विष्णुः) इमाँ छोकान्विचक्रमे ऽथो वेदानथो वाचम् । ऐ ६,१५।
- ५५. स यः स विष्णुर्यज्ञः स । स यः स यज्ञोऽसौ स आदित्यः । माश १४,१,१,६ ।
- ५६. स विष्णुस्त्रेघाऽऽत्मानं विन्यधत्त पृथिष्यां तृतीयमन्तिरक्षे तृतीयं दिवि तृतीयम् । तैसं २,४, १२,३ ।
- ५७. हस्बो विष्णु: । जै ३, ३५४॥ [°ष्णु- अप्नि- ९१; १९३; १९४; २२२; २२३; ३०७; ४३०; ५२७; अनुष्टुस्- ६४; अन्तरिक्ष- १५७; अन- १६८; अरणि- २; अवाची- १; आनुष्टुस- ६; आयुस्- ४९; आशा- ५; इन्द्र- ७५; ७७; २१४; ३०१; ३७८; उत्तरात ५; उन्नेत्- ३; उल्लेल २; एकविंश २६; ब्रोजस्- १२; ओषधि ८०; गर्भ- २०; वश्चस्- ६३; √दीक्ष् ९; दीक्षातपस्-; देव ७५; देवता- ४३; पंक्ति १७; पर्वत २; प्रातःसवन- १; प्रविची १९३; प्रजापति ७८; प्रतिमा २; प्रतिष्ठा ३; प्रवर्ग १२; प्रातःसवन- १; मख ५; यजमान १३; यजुस्- १६; २२; यज्ञ ११६; १२३; १४८; १६६-१७०; लोक ३० द्र.]।
 - विष्णु-क्रम- एतद्वै देवा विष्णुर्भूत्वेमां छोकानक्रमन्त यद्विष्णुर्भूत्वाक्रमन्त तस्माद् विष्णुक्रमाः । मात्र ६,७,२,१०॥ [°म- अहन्- १४; अहोरात्र- ३१ द्र.]।
 - विष्णु-देवता-> 'त्या- या सा द्वितीया (ओङ्कारस्य) मात्रा विष्णुदेवस्या कृष्णा वर्णेन यस्तां ध्यायते नित्यं स गच्छेद्वैष्णवं पदम् । गो १,१,२५ ।
 - विष्णु-पत्ती- ऋण्वन्ति श्रोणाममृतस्य गोपाम् । "महीं देवीं विष्णुपत्नीमजूर्याम् । तै ३, १, २,५-६॥ [प्तनी- विराज्- ३१ द्र.] ।
 - विष्णु-मुख- विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरेभ्यो कोकेभ्योऽसुरान् प्राणुदन्त । काठ ३२,५। [°ख- असुर- ६९; छन्दस्- १०४; विख्वदेव- २२ द्र.]।

विष्णु-रूप- उत्तरारणि- १ इ.।

विष्णु,ष्णू-वरुण- विष्णूवरुणा अभिग्नस्तिपावा देवा यजन्त हविषा घृतेन । अपामीवा १-सेधत १ रक्षसञ्चाथा धत्त १ यजमानाय श १ योः । मे ४,१४,६।

वैष्णुवारुण- यज्ञ- १२३ इ.। वैष्णुवारुणी- वशा- ११ इ.

वैष्णव-

- १. अथ यहैष्णवः । त्रिकपालो वा पुरोडाशो भवति चरुवा । माश ५,२,५,४।
- २. तद्यदेवेदं क्रीतो विशतीव तदु हास्य (सोमस्य) वैष्णवं रूपम्। की ८,२।
- रे. यत्त्रिकपालस्तेन वेष्णवः (पुरोडाशः)। मै ३,६,१; काठ २४,८।
- वैष्णवं वामनमाळभेत स्पर्धमानो विष्णुरेव भृत्वेमाँ छोकानभिजयति । तैसं २,१,३,१ ।
- ५. वैद्यावं वे (हि [मै.; माश.]) हविधानम् । मै ३,८,७; काठ २५,८; क ४०, १; माश ३,
- ६. वैष्णव (सोमः) आसन्नकर्मणि । काठ ३४,१५ ।

- 9. वैष्णवः पुरोडाशो भवति, त्रिकपालः कार्यस्स हि वैष्णवो यन्नवकपालस्त्रेनैव त्रिकपालस्त्रयो हि ते त्रिकपालाः । काठ २४,८ ।
- ८. वैष्णवं त्रिकपालं वामनो (+वही Lतैसं १,८,८,९।) दक्षिणा । तैसं १,८,९७,९ (तु. मै २, ६,४ तां २१, १०,२३)।
- ९. बैंडणवं त्रिकपालम् (निर्वेपेत्)। मै २,२,१३।
- १०. वैष्णवं (पयः) प्रतिनीयमानम्। मै १,८,९०।
- ११. वैब्लवा हि देवतयोपरवाः। तैसं ६,२,११,१।
- १२. वैष्णवो नवकपाछो भवति, "ते वै त्रयस्त्रिकपालास्त्रिकपालो वैष्णवो देवतया। मै ३,७,९।
- १३. वैष्णवो वै सोमः। काठ २६,२; क ४०,५।
- १४. शुरुठास्त्रयो वैष्णवाः । काठ ४९,६ ॥ [°व- अन्तरिक्ष- १३३; उल्लब्ल- ५; तक्षरथकार-; पुरुष- ९४; यजमान- ३२; यूप- २०; २१; वनस्पति- १७; वामन- ४ द्र.]। वैष्णवी-
 - १. बृहतीमिन्द्राय वाचं वद रक्षोहणं वरुगहनं वैष्णवीम् । क २,५ ।
 - २. यद्वैष्णव्याऽऽहवनीये जुहोति, स्वर्गमेवैनं (यजमानम्) लोकं गमयति । क ४०,५।
 - ३. रक्षोहणी वलगहनी वैष्णवी । तैसं १,३,२,२।
 - ध. वैष्णच्या हविर्धानम् (उपचरति)। मै ध, ६, ५॥ (°वी- जराशोधीय- ५; जहका २; यज्ञ- १४३; १५० इ.]।

वि-ष्पर्धस्- दिव- ३९ द्र.।

विष्वञ्च्- प्राण- १९७ इ.।

वि-सर्पिन् (अग्नि-)- विसर्पिण उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । तैआ १,१८,१ ।

वि-हृज्य (सूक्त-)- जमद्ग्नेश्च वा ऋषीणाञ्च सोमी स ५ सुतावास्तां तत एतज्जमद्ग्निर्विह्न्यम-पश्यक्तमिन्द्र उपावर्तत यद्विहन्य ५ होता शंसतीन्द्रमेवैषां वृङ्के। तां ९, ४, १४ । [°ड्य- जमद्ग्नि- ९ द्र.]।

-विह्रच्या (इष्टका-)- स एता जमदग्निर्विहन्या अपश्यत्, ता उपाधत्त, ताभिर्वे स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृङ्कः । तैसं ५, ४, ११, ३।

बीक्क- (सामन्-)- च्यवनो वै दाधीचो ऽ दिवनोः प्रिय आसीत्सो ऽजीर्यंत्रमेतेन साम्नाप्सु च्येक्क्रयतां तं पुनर्युवानमकुरुतां तद्वाव तौ (अदिवनौ) तर्ह्यकामयेतां कामसनि साम वीक्कं काममेवैतेनावरुन्धे । तां १४, ६, १० ।

वीणा-

- १. यदा वै पुरुषः श्रियं गच्छति वीणासी वाद्यते । माश १३, १, ५, १।
- २. बीणा वद्नित, या पशुषु वाक्तां तेनावरून्धते । काठ ३४, ५।
- ३. श्रिया (श्रिये [माश.]) वा एतहूर्व यद्दीणा । तै ३,९,१४,१; माश १३,१,५,१।
- वीतहब्य- वीतहब्यः श्रायसो ज्योग्निरुद्ध एतत्सामापश्यत्सो ८ वगच्छत्प्रत्यतिष्ठद्वगच्छति प्रति-तिष्ठत्येतेन तुष्टुवानः । तां ९, १, ९ ।
 - वैतहब्य (सामन-)- पान्तमा वो अन्धसः इति वैतहब्यम् । तां ९, २, १।

चीति- अप्त s भायाहि बीतय S इत्यवितव s इत्येतत् । माश ६, ४,४, ९ । वीर-

- १. असा हि वीरः। माश ४, २, १,९।
- २. न ह वै स वीरो यो उन्यस्य वीर्यमनु वीरः । स ह वाव वीरो य भारमन एव वीर्यमनु वीरः । जै २, २८२।
- ३. शतदायो वीर: । मै १,७,५ ॥ [°र- अङ्गिरस्- ३५; पुत्र- ६; प्रजा-६२; प्राण-१२९ द्र.] । वीर्य-
- १. इन्द्रियं (+वै ।जै.।) वीर्य्यं ए षोडशी । जै २,२२३; तां २१, ५, ६।
- २. इन्द्रियं वै वीर्यं वाजिनम् । ऐ १, १३।
- ३. एतावद्वै पुरुषे वीर्व्यं (+यावदस्य प्राणा अभि [क.])। काठ १९, १; क ३९, ५।
- थ. तत् (इन्द्रस्थेन्द्रियं वीर्यम्) पशव श्रोषधीभ्यो ऽध्यात्मन्त्समनयन् तत् प्रत्यदुद्दन् तत् सान्नायस्य सान्नायत्वम् । यत् प्रत्यदुद्दन् तत्प्रतिधुषः प्रतिधुष्तत्वम् । तैसं २, ५, ३, ३ ।
- ५. दक्षिणा पर्यावर्तते, स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते अश्रो आदित्यस्यैवा ऽऽ वृतमनु पर्या-वर्तते । तैसं ५, २, १,३ ।
- ६. पञ्चदशेन (स्तोमेन देवाः) श्रोजसा वीर्येण "ज्योतिरद्युः । जै १, ६६ ।
- ७. प्राणा वीर्यम् । काठ १३,०।
- ८. मासि मास्येव वीर्यं द्धति। तैसं ७, ५, १, ६-७।
- ९. वज्रेण खलु वै बीर्थं क्रियते। मै ३, ९, ६।
- १०. वीर्यं राजपुत्रः (षोडशी [माश.])। काठ १४, ८; माश १२, २, २, ७।
- ११. वीर्यं ९ घोडिशनस्स्तोत्रेण (स्पृयोति)। काठ १४,९।
- १२. वीर्च्य ५ (+ वै Lकाठ १३, १]) संवत्सरः । काठ १०,४; १३,१ ॥ [॰ य- अग्नि- ६९९; अन्नाय- २०; २५; आयुस्- १६; इन्द्र- ३६७; इन्द्राप्ति- ३४; ३८; इन्द्रिय- ५,६; उिण्ड्- ८; ऋषभ- १६; ओजस्- १३; १६; २१; ओषधि- ८; ककुभ्- ११; छन्दस्- १०५; त्रिष्टुभ्- ५४; द्वन्द्व- ३; निधन- १३; पञ्चदश- ३०; पुंस्- १०; पुष्रव- २५; पृष्रव- २५; प्रयाज- ८; प्राण- ११३; २८७; बृहस्पति- ४०; भर्गस्- १; मन्यु- ५; मरुत्- ५०; मित्रावरुग्- ११; विश्- १२; विश्वेदेव- १७; विष्णु- ५० इ.]।

विर्य-काम- पञ्चरशेन वीर्यकामः (यजेत)। जै २,१३६॥ [°म- इन्द्रियकाम-; गोष्टोम- द्र.]। वीर्य-वत्- द्वितीयवत्- द्र.।

वीर्यवत्तर- तिष्ठन्वे वीर्यवत्तरः । माश ६, ६, २, १॥ [॰र- ऊर्ध्व, ध्वीं- १६; दक्षिण,णा- ३४ इ.]।

वीर्या-वत्- हेमन्तस्याहं देवयज्यया सहस्वान् वीर्यावान् भूयासम् । काठ ४,१४ ॥ [°वत-इन्द्राग्नि- २७; वनस्पति- १० द्र.] ।

वीर्यावत्तम- श्रीवा- ३ इ.। वीर्यावत्तर- ऊर्व, र्वा- १६; दक्षिण, णा- ३४ इ.।

वीरुघ्- वसन्ताशिशिरेऽग्निवींरुधः सहते। मै १,६,३॥ [°रुघ्- ओषिध- ८ द्र.]।

चुक-

- १. अथ यत्कर्णाभ्यामद्भवत्ततो वृकः समभवत् । मारा ५,५,४,१०।
- २. मुत्रादेवास्त्रीजो ऽस्नवत् । स वृको ऽभवदारण्यानां पञ्चनां जूतिः । माश १२, ७,१,८ ।
- रे. यत् कर्णाभ्यां (सोमोऽमुच्यत) तौ वृकौ (अभवताम्)। काठ १२,१०।
- थत् (इन्द्रस्य) कर्णाभ्यां (सोमो राजा इयाय) तौ वृकौ वैल्रुषौ (अमवताम्) । जै २, १५७ ।
 िक− प्रजापति ४८; यजमान ३१ द्र.] ।

चुक-लोमन्- अथ यान्युपस्थे लोमानि यानि चाधस्तात्तानि वृकलोमानि । माश १२,९,९,६ । चुक्ष- श्रीवें वृत्तस्याग्रम् । ते ३,९,७,४॥ [°क्ष- ब्रह्महत्या- १ द्र.]।

वृत्र-

- अथैतदेव वृत्रदृत्यं यदामावास्यं (हविः) वृत्र ए हासा ऽएतजाच्नुष साप्यायनमकुर्वेन् ।
 मारा १,६,४,१२ ।
- २. अपो वै वृत्रः पर्यशयत्, ततो या (आपः) अत्यमुच्यन्त ता जीवा यज्ञियाः । मै ४,५,९ ।
- रे इन्द्रो बुत्राय वज्रमुदयच्छत सोऽब्रवीद्वीर्यं वा इदं मध्यस्ति तत् ते प्रदास्यामि मा मे प्रहारिति तद्सौ प्रायच्छत् (इन्द्रः) तसौ द्वितीयं तसौ वृतीयमुदयच्छत , यज्ञं वावासमे (इन्द्राय) तत् प्रायच्छत् । काठ १२,३।
- ध. इन्द्रो वै यद् वृत्रमह ५ सस्य यत्रयत्र ब्यृद्धमासीत्ततो धूम उदायत, ब्यृद्धाद्वा एव जातः । काठ २६,८ ।
- ५. इन्द्रो वै वृत्रमह ए सास्य कनीनिका परापतत्, सा त्रिककुभमगच्छत्, तदाक्षनं त्रैककुभ-माङ्के । मै ३,६,३ ।
- ६. इन्द्रो ह वा एष पुरा वृत्रस्य वधादास । स वृत्रं हत्वा महेन्द्रोऽभवत् । जै २,२३४।
- ७. एतेर्वे (साकमेधैः) देवाः वृत्रमञ्जलेर्वेव ब्यजयन्त येयमेषां विजितिस्ताम् । माश २,५,३,१।
- ८. तथैबैतयजमानः पीर्णमासेनैव वृत्रं पाप्मान ए इत्वापहतपाप्मैतत्कर्मारभते । माश ६,२,
- ९. तखदेते त्रिदिवाः साकमेधा भवन्ति वृत्रादेवैतैः पाप्मनः प्रजा मुख्रति । जै २,२३२ ।
- १०. तं (वृत्रम्) द्वेधान्वभिनत् (इन्द्रः) तस्य यत्सीम्यं न्यक्तमास तं चनद्रमसं चकाराथ यदस्यासुरुर्यमास तेनेमाः प्रजा उदरेणाविध्यत् । माश १, ६,३,१७।
- ११. मरुतो ह वै क्रीडिनो वृत्रं ए हिन्ध्यन्तिमन्द्रमागतं तमभितः परिचिक्रीडुर्मह्यन्तः। मारा २,५,३,२०।
- १२. महान् घोष आसीत् (वृत्रस्य वधसमये)। तां १३, ४,९।
- १३. यदिमाँ होकानवृणोत् (स) तद् वृत्रस्य वृत्रत्वम् । तैसं २,५,२,१ ।
- १४. यदिमाः प्रजा अञ्चनमिछन्ते ऽस्माऽएवैतद् वृत्रायोदराय बिल ए हरन्ति । माश १,६,३,१७ ।
- १५. वृत्रं खलु वा एव हन्ति यः संग्रामं जयति । मै २,२,१०।
- १६. वृत्रतुरः इति वृत्र ५ होता (आपः) अधन् । माश ३,९,४.१६।

- १७. वृत्रमेष जिघा ५ सति यस्तंग्रामं जिगीषति । काठ १०,९।
- १८. वृत्रस्यासि (सित्रस्यासि [काठ.]) कनीनिका । काठ २,१; क १,१३।
- १९. वृत्रो वै सोम आसीत्। माश ३,४,३,१३; ९,४,२; ४,२,५,१५।
- २०. बृत्रो ह वाऽ इद १ सर्वे बृत्वा शिक्ये । यदिदमन्तरेण द्यावापृथिवी स यदिद ९ सर्वे बृत्वा शिश्ये तस्माद् वृत्रो नाम । माश १,१,३,४ ।
- २१. शैशवेन वा इन्ह्रो वृत्रं पर्याकारं शक्वरीभिरहन् । जै ३,१०२ ।
- २२. स इषुमात्रमिषुमात्रं विष्वङ्ङवर्धत, स इमाँह्लोकानवृणोचिद्माँह्लोकानवृणोत्तद् बृत्रस्य वृत्रत्वम् । तैसं २,४,१२,२ ।
- २३. स यहत्तमानः समभवत् । तस्माद् वृत्रः । माश १,६,३,९ ।
- २४. स यो हैवमेतं वृत्रमन्नादं वेदान्नादो हैव भवति । माश १,६,३,१७।
- २५. सोमो वृत्रः। काठ २४,९; २९,१; क ३८,२; ४५,२ (तुं. मै ३,७,८; काठ १२,३; २७, ३;-क ४२,३)॥ [॰त्र- श्रप्ति- ७०; १७३; ३०२; अमीषोम- ९; ११; अतिरात्र- १; अप्- १२६; १३३; १४६; १५९; अराति- ८; अहि- २; आज्य- ९; आज्ञन- ३; इन्द्र- ३२५; उदर- ५; ऊष्मन्- ६; कण्व- ३; गिरि- ४; ग्रीब्म- १०; चन्द्रमस्- ८; धूम- १; नानद- ३; पाप्मन्- १०; पूर्णमास- १; फाल्गुन- २; श्रातृच्य- १; ८; मरुत्-२; १६; ३९;४५; महाहविस्- २ इ.]।

वृत्र-तुर्-

- १. वृत्रत्रिति ह्यतमाहुर्यः स्वाराज्यं गच्छति । मै २,५,८।
- २. श्वात्राः स्थ वृत्रतुरः । तैसं १,४,१,१ ॥ [°तुर्- वृत्र- १६ द्र.]।

वृत्र-राङ्कु- दक्षिणतस् ३० द.।

वृत्र-हन्-

- २. अग्नीषोमयोरहं देवयज्यया वृत्रहा भूयासम् । तैसं १,६,२,४ ।
- २. अयं नो राजा बृत्रहा राजा भूत्वा बृत्रं वध्यात् । तैसं १,८,९,२ ।
- उदीच्यां वृत्रहन् (इन्द्र) वृत्रहाऽसि । तैसं २,४,१४,१ ।
- थ. त्व १ सोमासि सत्पतिस्त्वं राजोत वृत्रहा त्वं भद्रो असि क्रतुः । तैसं ४, ३, १३, १; काठ २,१४॥ [°हन्- अमि- १३८; अम्रीषोम- १७; इन्द्र- १९५; इन्द्रामि- १६;४९; पाप्मन्- १७;मन्यु- ४ द्र.]।

वार्त्रध्न-

- १. वार्त्रेष्ट्रं वा एतद्यदामावास्य ५ स यदेता ५ रात्रिं न पुरस्तान्न पश्चाद् ददश एष वाव बृत्रो यञ्चन्द्रमाः, सर्वमेवैनमेतद्धन्ति नास्य किंचन परिश्चिनष्टि, सर्व ५ ह वै पाप्मान ५ हन्ति, न ह पाप्मनः किंचन परिशिनष्टि य एवमेतद्वेद । काश २,६,२,१० ।
- २. वार्त्रध्नं वै पौर्णमासम् (हविः) ॥ माश १,६,४,१२। [॰ध्न- धनुस्- २ द्र.]।

वार्त्रघी-

१. कर्णगृहीता (गौः) वार्त्रघ्नी स्यात् । तैसं ६,१,७,६।

२. यद् द्विरूपया (क्रीणीयात् सोमम्), वात्रिक्षी स्यात्. स वा उन्यं जिनीयात् तं वाउन्यो जिनीयात्। तैसं ६,१,६,७।

३. या द्विरूपा (गौः) न तया क्रीणीयात् । वार्त्रही (ऐन्द्री) सा । काठ २४,१; क ३७,२ l

४. या द्विरूपा (गौः) सा वार्त्रवी । मै ३,७,४ I

५. या रोहिणी (गौः) सा वार्त्रश्नी यामिद ५ राजा संग्रामं जित्वोदाकुरुते । माश ३,३,९,९४। [°डनी- पूर्णमास- ५ इ.]।

वृष- तयोर् (ब्राह्मणयोः) याः प्रोचणीराप भास ५ स्ताभिरनुविस्रज्य शीर्षे भिच्छनत् । तौ वृषश्च यवाषश्चाभवताम् । तस्मात्तौ वर्षेषु शुज्यतः । अद्विहिं हतौ । काठ ३०,१; क ४६,४ ।

चृष-गण- छन्दांसि वृषगणा: । जै ३,१७४ । वृषणश्च- वृषणइवस्य ह मेना भूत्वा मघवा कुळ उवास । जै २,७९ । वृष-दंदा- ऊळो हळीक्षणो वृषद ए शस्ते धातुः । तैसं ५, ५ १२, १ ।

वृषन्-

१. इन्द्रो वृषा, प्रजापतिर्वृषा, संवत्सरो ऽस्य वृषेत्याहुर्यमिमाः प्रजा अनुप्रजायन्ते । काठ ३४,९ ।

२. एष वै वृषा हरिये एष (सूर्यः) तपति । माश १४, ३, १, २६।

३. वृषणौ स्थ इति, न ह्यमुष्काः प्रजाः प्रजायन्ते । काठ २६, ७ ।

४. वृषा वै सोमः। जै ३, २४।

५. वृषासि (हेऽश्व तम्)। तां १,७,९।

६. बुषा हिङ्कारः । गो १, ३, २३।

७. वृषा हि स्तुवः । माश १, ४, ४, ३।

८. वृषो ऽ भ्रिः समिध्यते । माश १, ४, १, २९ ।

९. बृष्णा ऽइवान् (अन्वाभवत्)। काठ ४३, ४।

१०. ब्यन्त्वित वै योषा, वेत्विति वृषा । माश १, ५, ३, १५ ।

११. समिनिरिध्यते वृषा । माश १, ४, १, २९ ।

१२. सोममाहुर्नुक्यो अइवस्य रेतः । तैसं ७, ४, १८, २; काठ ४४, ७ ॥ [॰षन् – अग्नि – ५०२; ६७१; ७००; अइव – ९५; आण्ड – १; ३; आदित्य – ७३; इन्द्र – १७४; १९५; गर्दभ – १५; पर्जन्य – २०; मनस् – ८२; योषा – २; ८; १६; राजन्य – २५; रेतस् – ४२ इ.]।

वृषण्वत्- इन्द्र- ३७२ द्र. ।

वृषभ-

१. दक्षिणतो वृषम एधि इच्यः (इन्द्र)। तैसं २,४,१४,२।

२. बृषभेण गावः । काठ ३५, १५॥ [°भ- आदिख- ३५४; गवयी- इ.]।

बुषाकाप-१. तद्यत्कम्पयमानो रेतो वर्षति तस्माद् बुषाकपिः, तद् वृषाकपेर्धुषाकपित्वम् । गो २, ६,९२ ।

- २. वैश्वदेवो वै वृषाकिषः । जै ३, १७१ ॥ [°पि- आत्मन्- ३५; ७४; आदित्य- १६३ द्र.] । वृष्टि-
 - १. श्रज्ञयो वा एष ओषिभयो वर्षति यहिं वर्षत्योषधयो रशनौषधीरेव नेदीयो बृष्ट्याः करोति, ताजक् प्रवर्षति । काठ २६,६; क ४१,४।
 - २. भवांचीनामा हि वृष्टिः। ते ३, ३, १,३।
 - रे. मानुष्टुभी वै वृष्टिः। तां १२,८,८।
 - ध. इतः प्रदाना वै वृष्टिरितो ह्यप्तिवृष्टिं वनुते स एतैः (घृत-) स्तोकैरेतान्त्स्तोकान् वनुते त ऽ एते स्तोका वर्षन्ति । माश ३, ८, २, २२।
 - ५. डदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिण: । तैसं २, ४, ८,२ ।
 - ६. ऊर्ष्वमुन्मुज्याद्यदि कामयेत न वर्षेदिति । अमुन्नैव वृष्टिं परिगृह्णाति । अवाचीनमवमृज्याद्यदि कामयेत वर्षेदिति । क ४२, १।
 - ७. ऋतुमृतुं वर्षति । काठ १९, ५; २८, २; क ३०, ३; ३१, १२ ।
 - ८. एतद्वा अस्य (वृषभस्य) ककुह ५ रूपं यद् वृष्टिः । तैसं ३, ३, ४,२।
 - ९. एती (मित्रावरुणी) वर्षस्थेशाते अधिनवा इतो वृष्टिमुदीरयित । धामच्छिदिव भूत्वा वर्षित, मरुतः सृष्टां वृष्टिं नयन्ति । यदासा आदित्यो ऽवांक् रिक्मिभः पर्यावर्तते ऽथ वर्षत्येता वै देवताः (अप्तिः, मरुतः, आदित्यः) वर्षस्येशते । काठ ११,१० (तु. तैसं २,४,१०,२) ।
 - १०. कृष्णं वासः कृष्णत्षं परिधत्त एतद्वे वृष्ट्ये रूप ५ सरूप एव भूत्वा पर्जन्यं वर्षयति । तैसं २, ४, ९, १।
 - ११. कृष्ण इव खलु वे भूत्वा वर्षति । तैसं २, ४,९,४।
 - १२. तम् (पाप्मानं प्रजापतिः) अनुश्चत् । यदबृश्चत् तस्माद्वृष्टिः । ते ३, १०, ९,१ ।
 - १३. तस्य वै प्रजापतेः सन्यं चक्षुरइवयत् , ततो ये स्तोका अवापश्चन्त, तैरिद प वर्षति । मै ४, ६, ३।
 - १४. तस्येतद् (आरुणकेतुकचितः) व्रतम् । वर्षति न धावेत् । तैआ १, २६,६ ।
 - १५. तृक्षिरिति वृष्टी । तैआ ९, १०, २; तैउ ३, १०, २।
 - १६. देवानां रेतो वर्षं वर्षस्य रेत ओषधयः । ऐआ २, १, ३।
 - १७. देवा वै सत्रमासत तेषां दिशो ऽदस्यन्त एतामाद्गाँ पङ्क्तिमपश्यक्षा श्रावयेति पुरोवातम-जनयन्नस्तु श्रीषिडित्यश्च ५ समप्लावयन् यजेति विद्युतमजनयन्, ये यजामह इति प्रावर्ष-यन्नभ्यस्तनयन् वषट्कारेण, ततो वै तेभ्यो (देवेभ्यः) दिशः प्राप्यायन्त । तैसं १, ६, १९,३-४।
 - १८. पशुभ्य एव वर्षति यहिं वर्षति । काठ २८, ६; क ४४,६ (तु. मै ४, ६,९)।
 - १९. पुरोवात एवं वात ए वर्षम् (वृष्टिः) अनुप्रतितिष्ठति, वर्षमन्वोषधयः । मै ३, १, ५।
 - २०. पुरोवातो वर्षन् जिन्वरावृत् स्वाहा, वातावद् , , उग्ररावृत् , स्तनयन् भीमरावृत् , अन्तरावृत् , स्तनयन् भीमरावृत् , अन्तरावृत् , स्तनयन् स्विमावृत् , अन्तरावृत् , अन्तरावृत् , अन्तरावृत् , अन्तरावृत् , अन्तरावृत् , अन्तरावृत् , अवस्कूर्जन् दिद्युत् , भूतरावृत् । तैसं २, ४,७,१-२ ।

- २१. पूर्णान् प्रहान् गृह्णीयाद्यहि पर्जन्यो न बर्षेत्। काठ ३०, ३।...
- २२. मधुषा संयौत्यपां वा एव श्रोषधीनां १ रसो यन्मध्वद्भ्यः एवौषधीभ्यो वर्षत्यथो श्रद्धाः एवौषधीभ्यो वृष्टिं निनयति । तैसं २, ४, ९, ३ ।
- २३. यत्र वै बहुवर्षी पर्जन्यो भवति कल्याणो वै तत्र बळीवर्दी ऽ स्वतरो हस्ती निष्कः पुरुषः । रूपंरूपं वाव तत्र कल्याणमाजायते । जै १,२७४।
- २४. यदा खलु वा असावादित्यो न्यक् रहिमभिः पर्यावर्तते ८थ वर्षति । तैसं २, ४, १०, २।
- २५. यदा स्वनयत्यथ वर्षति । तदिदमापो महत् सिळ्लमासीत् । जै ३,३८० ।
- २६. यद्युक्ये भ्रियमाणे कामयेत वर्षेदिति, यास्तौरी रहिमवतीस्ताभिस्तिस्तिसस्तिमध आद-ध्यात् "यद्विमवतीभिरादधाति, बृष्टिमेव निनयति; ताजक्प्रवर्षेति। काठ २२,१२।
- २७. यन्मेहति (अश्वो मेध्यः) तद्वर्षति । तैसं ७,५,२५,२।
- २८. या वा इत आहुतिरुद्यते, सा अमुतो (दिवः) वृष्टि च्यावयति । काठ २५, ५, क ३९, २।
- ॰ २९. या ह्यमुतो (गुलोकतः) वृष्टिः प्रदीयते तामयं लोक उपकीवति । जै १, २९१।
 - ३०. रस इव वै खलु वृष्टिः। तैसं २, १, ७, ३।
 - देश. वर्षतु ते चौ:। तैसं १, १, ९, २; काठ १, ९; क १, ९ ।
 - ३२. विष्टम्भ इति वृष्टिम् (अस्जत्)। तैसं ५, ३,६, १।
 - रेरे. वृष्टिनें विराट् तस्या एते घोरे तन्वी विख् हादुनिश्च । माश १२, ८,२, ११।
 - ३४. वृष्टिचे वृष्ट्वा चन्द्रमसमनुप्रविशति । ऐ ८, २८ ।
 - ३५. वृष्टिः सम्मार्जनानि । तै ३, ३, १, २ ।
 - ३६. स्याव इव ह्येष वर्षिष्यन् भवति । काठ ११, १० ।
 - ३७. सर्वानृत्न वर्षति । तैसं ५, १, ५,२; ३, १, ३।
 - रे८. सा (अग्ने: क्रूरातन्वैंश्वानरी) s सौ (यजमानाय) प्रीता वृष्टिं निनयति । काठ १०, ३।
 - ३९. सूर्यस्य रश्मयो वृष्ट्या ईशते । तैसं ३, ३, ४, १।
 - ४०. सूर्वेण वा अमुध्मिँ छोके वृष्टिर्धता स एवास्मै (यजमानाय) वृष्टि नियच्छति । ते १.७,१,९।
 - ४२. सृजा वृष्टिं दिव भाऽद्भिः समुद्रं पृण । अञ्जा भसि प्रथमजा बस्तमसि समुद्रियम् । तैसं २, ४, ८, २ ।
 - धर. सौम्या (सौम्यया [तै.]) आहुत्या दिवो वृष्टिं च्यावयितुमईति । काठ ११,१०; तै १,६.४.५.
 - **४३. सौम्यैवाह्त्या दिवो वृष्टिं निनयति । काठ ११, १०; २७, १ ।**
 - ४४. स्वधा वृष्टिः । जै ३,३०३ ॥ [°ष्टि- अग्नि- १५९;१६०; ऋन्न-१८; अप्- ११२; आदित्य-३९;३०८; इडा- २५; करीर- ३; ७; कारीरी-; कृष्ण- ८; दिव्- ७५; १०५; १२२; १३६; १४२;१६२; दिव्य,व्या- ५; वावापृथिवी- २९; पर्जन्य- १; पुरोवात- २; प्रजापति- १६२; मरुत्- ५; २६; ३८; मित्र- १५; मित्रावरण- १९; याज्या- ५; रिम- १७; रस- ६; वर्षाहू-; वायु- २९;७१;८१; विश्वधायस्-; विष्टम्भ- इ.]।

वृष्टि-काम-

१. मैत्रावरूणीं द्विरूपामालभेत बृष्टिकामः । तैसं २, १, ७, ३।

- २. वृष्टिकामश्चिन्वीत । ... पर्जन्यो वर्षुको भवति । तैभा १, २६, ५ ॥ [°म- कृष्ण- १६ इ.]।
- वृष्टि-मत्- सर्वे ऋतवो वृष्टिमन्तः । मै ३, १, ५॥ [अत्- दिव्- १०४; पर्जन्य- १४; १६ इ.]।
- वृष्टि विन सूर्यस्य ह वा ऽ एको रश्मिर्वृष्टिविनर्नाम येनेमाः सर्वाः प्रजा बिभित्ते । माश १४,२,९,२१।
- वृष्टि-सनि- पुरोवातसनिरस्यभ्रसनिरसि विद्युत्सनिरसि स्तनयित्नुसनिरसि वृष्टिसनिरसि। तैसं ४,४, ६, २; काठ २२, ५।
- वृष्णि- वृष्णिनावीः (अन्वाभवत्)। काठ ४३,४ (तु. काठ ३५,१५)॥ [°ष्ण- ऐन्द्र- ६; १७; ४४; उत्तरात् १८; रेतस्- ३६; विशाल- ३ द्र.]।

वेट्कार- वषट्कार- ११ इ.।

वेणु (वृक्ष-)-

- १. या ९ वनस्पतिब्ववसत्ता ५ वेणा अवसत् (अग्निः)। मै ३, १, २।
- २. वेणुर्वे वनस्पतीनां फलग्रहितमः, स एषां वीर्यवत्तमः। मै ३, १, २; २, ४।
- ३. स (अग्निः) वेणुं प्राविश्वत् । क २९,८॥ [°णु-- अमि- १३१; १३६; ७५६; आग्नेय- २५; तेजस्- १८ द्र.]।
- वैणव(सामन्-) स (वेणुर्वे वैश्वामित्रः) एतत् सामापश्यत् । तेनास्तुत् । ततो वै सो ऽप्रयो मुख्यो ब्रह्मवर्षस्यभवत् । " यद्वेणुर्वेश्वामित्रोऽपश्यत् तस्माद्वेणविमत्याख्यायते । जै १,२२०। वैणवी वैणवी भवति, वीर्यस्यावरुद्धये । तैसं ५, १, १, ५ ।

वेतस-

- १. तसाद्वेतसो वनस्पतीनामनुपनीवनीयतमो यातयामा हि सः । माश ९, १, २, २४।
- २. ताः (आपः) प्रजापतिमहुवन् । यद्वै नः कमभूद्वाक्तदगादिति सो ऽ ह्रवीदेष व एतस्य वनस्पतिर्वेत्तिति वेतु संवेतु सो ऽ ह वै तं वेतस इत्याचक्षते परो ऽ क्षम् । माश ९,१,२,२२। [°स- अप्- २४; ४५; अप्सुज- २ इ.]।

१वेद-

- १. अथ ह दन्तालो धौम्यस्त्रयं वेदमाप्रपदं विदाञ्जकार । जै २, ५५ ।
- २. अथो सर्वेषां वा एव वेदानां रसो यत् साम । गो २, ५, ७; माश १२, ८, ३, २३ ।
- ३. अनन्ता वै वेदाः (इन्द्रो भरद्वाजमुवाच)। ते ३, १०, ११, ३।
- थ. ऋग्भ्यः स्त्राहा, यजुभ्यः स्त्राहा, सामभ्यः स्त्राहा ऽङ्गिरोभ्यः स्त्राहा, वेदेभ्यः स्त्राहा, गाथाभ्यः स्त्राहा, नाराश ५ सीभ्यः स्त्राहा, रैभीभ्यः स्त्राहा । तैसं ७, ५, ११, २ ।
- प. ऋग्वेदो वै भर्गः । यजुर्वेदो महः । सामवेदो यशो ये S न्ये वेदास्तत्सर्वम् । माश १२, ३, ४, ९ ।
- ६. एतानि ह वै वेदानामन्तः श्लेषणानि यदेता (भूभुर्वः खरिति) न्याहृतयः । ऐ ५, ३३।

- . ७. एतावान्वे सर्वो यज्ञो यावानेष त्रयो वेदः । माश ५, ५, ५, १०।
- ८. एतेषां वेदानामेकं द्वी त्रीन्त्सर्वान्वा (अधीते ब्रह्मचारी)। काठसंक ४७: ६।
- एविमिम सर्वे वेदा निर्मिताः सकल्पाः सरहस्याः सब्राह्मणाः सोपनिषरकाः सेतिहासाः सान्वाख्यानाः सपुराणाः सस्वराः ससंस्काराः सनिरुक्ताः सानुकासनाः सानुमार्जनाः सवाकोवाक्याः । गो १, २, १० ।
- १०. चत्वारि श्रङ्गा इति, वेदा वा एतदुक्ताः। काठसंक २५: १।
- ११. चत्वारो वा इमे वेदा ऋग्वेदो यजुर्वेदः सामवेदो ब्रह्मवेद इति । गो १, २, १६।
- १२. चत्वारो ऽ स्यै (स्वाहायै) वेदाः शरीर ५ षडङ्गान्यङ्गानि । ष ४, ७ ।
- १३. चत्वारो हीमे वेदाः । काठसंक ४:४।
- १४. तदाहुः किं तस्सहस्रम् । इतीमे छोका इमे वेदा अथो वागिति ब्रूयात् । ऐ ६,१५ ।
- १५. तस्माद्प्येतह्येवमेवैतैवेदैर्यं तन्वते । यजुभिरेवाग्रे ऽथिभिरथ सामभिः । मार्शे ५, ५, ५, ५।
- १६. ते सर्वे त्रयो वेदाः। दश च सहस्राण्यष्टौ च शतान्यशीतीनाम् (१०८००४८० = ८६४००० अक्षराणि) अभवन् । माश १०, ४, २, २५।
- १७. परिमिता वा ऋचः, परिमितानि सामानि, परिमितानि यजू र ज्यथैतस्यैवान्तो नास्ति यद् ब्रह्म । तैसं ७,३.१, ४ ।
- १८. भूर्भुवः स्वरित्येता वाव ब्याहृतय इमे त्रयो वेदाः । ऐआ १, ३, २ ।
- १९. वेदा एव सविता। गो १, १, ३३।
- २०. वेदारुज्न्दांसि सवितुर्वरण्यम् । गो १, १, ३२ ।
- २१. स इमानि त्रीणि ज्योती र ष्यभितताप । तेभ्यस्तप्तेभ्यख्यो वेदाः अजायन्ताग्नेर्ऋग्वेदो वायोर्यजुर्वेदः सूर्यात्सामवेदः । माश ११, ५,८, ३ ।
- २२. स (प्रजापित:) ऐक्षत यिममं त्रयं वेदमस्क्षि, इन्तास्मात्स्जा इति । जै ३, ३८० ।
- २३. स (प्रजापतिः) देवानब्रवीदेतेन यूयं त्रयेण वेदेन यज्ञं ततुश्विमिति । ते देवा अनेन त्रयेण वेदेन यज्ञमाना अप पाप्मानमञ्जल प्र स्वर्ग लोकमजानन् । जै १,३५८ ।
- २४. स यां जायमानो वाचमवदत् , स एव त्रयो वैदो ऽ भवत् । जै ३, ३८० ।
- २५. सा वा एवा (गायत्री) सावित्री (ऋक्) एषां (त्रयाणाम्) छोकानां प्रतिपदेषां च वेदानाम् । काठसंक ५१:३।
- २६. सो ऽपहतपाप्मानन्तां श्रियमश्नुते य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेवमेतां वेदानां मातरं सावित्रीं सम्पदमुपनिषदमुपास्ते । गो १, १, ३८ ॥ [°द- इन्द्र- २४६; ऋन्- २२; ऋत्विज्- १९; कृष्णाजिन- ४; गन्धर्व- १०; छन्दस्- २४; ब्रह्मन्- १२४; १४४; १४५; १५५; यज्ञस्- २९; यज्ञ- २७; वाच्- ११२ इ.]।

वेद-पुरुष- ब्रह्मन्- १४ इ.।

वेदाध्यायी- यमेवं विद्वानुपनयते सो ऽवश्यं वेदाध्यायी भवति । काठसं १४२:३ । वेदान्त- वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः, संन्यासयोगाद्यतयः शुद्धसत्त्वाः । ते ब्रह्मलोके तु परान्त-कोळे परामृतात् परिमुच्यन्ति सर्वे । तैआ १०, १०, १। वेदोपनिषद्- एष आदेशः। एष उपदेशः। एषा वेदोपनिषत्। एतदनुशासनम्। एवसुपा-

सितन्यम् । एवमु चैतदुपास्यम् । तैभा ७, ११, ४; तैउ १, ११, ४ ।

२वेद (दर्भ-मुष्टि-)-

- १. मोषधयो वै वेदः। काठ ३२,६।
- २. केशा वेदः। मै १, ४,८; ४,१,९; काठ ३२,६।
- पशावो वै वेद ओषधयो होषः। मै १, ४, ८।
- छ. मौक्षो वेदो भवति । तैआ ५, ४,४।
- यज्ञो वै देवेभ्यस्तिरोऽभवत् तं देवा वेदेन अविन्द्रस्तद्वेदस्य वेदश्वम् । मै १, ४, ८।
- ७. यद्वेदो (१ वेदम्) वेद्या ५ स्तृणाति मिथुनमेवावरुन्दे । क ४७, ११ ।
- ८. योषा वै वेदिर्श्वृषा वेदः। माश १, ९, २, २१; २४।
- ९. बुषा वै वेदो योषा पत्नी । कौ ३, ९।
- १०. वेदिर् (+वै [काठ.]) देवेम्यो ऽ पाकामत् तां वेदेनान्वविन्दँसाद्वेदस्य वेदत्वम् । मै ४,१,१३; काठ ३१, १२।
- ११. वेदेन वेदिं विविदुः पृथिब्याम् । काठ ३१, १४।
- १२. वेदेन वे देवा असुराणां वित्तं वेद्यमिवन्दन्त तद्वेदस्य वेदस्वस् । तसं १, ७, ४, ६।
- १३. स्त्री वै वेदिः। पुमान् वेदो यहेदेन वेदिं संमाष्टिं, मिथुनमेव करोति। काठ ३१, १२। [°द- केश- ५; पुंस्- १२; प्रजापति- १९८; प्राजापत्य- १८ द्र.]।

वेदि-

- अथो (वेदिः) उदक्पवणा। माश १, २, ५, १७। 8.
- इयमेव पृथिवी बेदिः। माश १२, ८, २, ३६।
- उन्देरा वेदिभवत्थेतत् (स्थानम्) वा अस्याः (पृथिव्याः) वीर्य्यवत्तमम् । तां १६, १३,६ ।
- एतग्रजमानस्यायसनं यद् वेदिः। तैसं १, ७, ५, २-३।
- एष वै यजमानस्य स्वो कोको यहेदिः। काठ २८,६; क ४४, ६।
- चतुरङ्गुलं खेया (वेदिः)। तै ३, २, ९, ११।
- ७. तं (यज्ञम्) वेशामन्वविन्दन् यद्वेशामन्वविन्दंस्तद्वेदेवेदित्वम् । ऐ ३,९ ।
- ८. तह देवा हमाम् (पृथिवीम्) अविन्दन्त, तद् वेचा वेदित्वम् । मै ३, ८,३।
- ९. तसात्म्यङ्गुङा बेदिः स्यात् । माश १, २, ५, ९ ।
- १०. तस्याः (पृथिव्याः) एतरपरिमितं रूपं यदन्तर्वेद्यथेष भूमा ऽपरिमितो यो बहिर्वेदि । ऐ८, ५1.
- ११. देवक्षेत्रं (देवेषु: मि.]) वै वेदि:। मै ३, ८, ६ काठ २८, १।
- १२. प्राचीमुदीची ५ वेदिं प्रवणां कुर्याण्मेध्यानेनान् यज्ञियान् करोति । मै ४, १, १०।
- १३. यज्ञस्य (सोमः) प्रमाभिमोन्मा प्रतिमा वैद्यां क्रियमाणायाम् । काठ ३४, १४ ।
- १४, यहा असुराणां वित्तमासीत् तहेवा वेचा ऽविन्दन्त तहेवा वेदित्वम् । काठ २५, ६ ।

- १५. यहेदो (१°दम्) वेद्या ५ स्तृणाति, सिथुनसेवावरुन्दे । क ४७, ११ ।
- १६. यन्न्वेवात्र विष्णुमन्वविन्दंस्तसाह्नेदिनाम । माश १, २, ५, १० ।
- १७. या दक्षिणा वेदिया भाषाः प्रजास्तासा ५ सा योनिः । काठ ३६, ७ ।
- १८. येयसुत्तरा वेदियां अत्रीः प्रजास्तासामेषा योनिस्ता एतामनुप्रजायन्ते, येथं दक्षिणा वेदियां भाद्याः प्रजास्तासामेषा योनिस्ता एतामनुप्रजायन्ते । मै १, १०, १३ ।
- १९. वेदिमाहुः परमन्तं पृथिव्याः । तैसं ७, ४, १८, २ ।
- २०. बेदि देवे भ्योऽपाकामत् तां देवा बेदेनाविन्दन् । मै ४, १, १३ (तु. तै ३, ३, ९, १०)।
- . २१. वेदिवें देवलोकः (सलिकम् [मारा ३, ६, २, ५])। मारा ८, ६, ३, ६।
- २२. व्याममात्री (वेदिः) पश्चात्स्यादित्याहुः। एतावान्वे पुरुषः पुरुषसम्मिता हि त्र्यरितः प्राची। माश १, २, ५, १४।
- २३. स विश्वाचीरभिचष्टे घृताचीरिति सूचश्चैतद्वेदीश्चाह । माश ९, २, ३, १७ ।
- २४. सा वै (वेदिः) पश्चाद्वरीयसी स्यात् । मध्ये स ५ ह्वारिता पुनः पुरस्तादुर्वी । माश १, २, ५, १६ ।
- २५. सा वै (वेदिः) प्राक्ष्यवणा स्थात् । माश १,२,५,१७ ॥ [॰दि- अग्नि- ६७१; अदिति- १४; असुर- २५; आत्मन्- ४८; उत्कर- १; धा-; पुँस्- १२; पृथिवी- ३६; ६४;८७;८९;१३७; १७९; १९४; २०९; प्रतिष्ठा- ६; यज्ञ- ५१; योषा- १४; वाच्- ८८; विश्वाची- २; २वेद- १३ इ.]।

वेघस्- इन्द्र- १९६ द्र.।

वेन- अयं वै वेनो ऽस्माद्वा कर्ध्वा अन्ये प्राणा वेनन्त्यवाञ्चो ऽन्ये तस्माद्वेनः । ऐ १, २०।

ि°न- आत्मन्- ३५; आदित्य- ३६; इन्द्र- ४३ द्र.]।

वेश-> बेडाधितानी- सरस्वत्ये वेशभगिनये स्वाहा । काठ ५, ४।

वेशभगीना- या सरस्वती वेशभगीना तस्यास्ते भक्तिवानो भूयास्म । मै १, ४,३ । वेष- वेषाय वामिति वेवेष्टीव हि यज्ञम् । माश १, १, २,१ । वेहत्- १९७; ऋषभ- ३; ओषध- ३८ द्र. । वेकुण्ठ- इन्द्र- ३६३ द्र. । वेखानस- विखानस्- द्र. । वेदन्वत- विदन्वत्- द्र. । वेद्युत- विदुत्- द्र. । वेयुत- विद्युत- द्र. ।

- १. तदेतद् भ्रातृष्यद्दा गातुविन्नाथवित् साम··· यदु व्यक्तो ऽ पश्यत्तसाद्वैयक्विमत्याख्यायते । क ३, २२१।
- २. व्यक्तो वा एतेनाङ्गिरसो ८ क्षसा स्वर्ग लोकमपश्यत् स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यास्या एतत्पृष्ठा-नामन्ततः क्रियते । ता १४, १०, ९ ।

वैरूप (सामन्-)-

- १. अजा वैरूपम्। जै १, ३३३; २,३४।
- २. भादित्यास्त्वा जागतेन छन्दसा सप्तदशेन स्तोमेन वैरूपेण साम्ना ऽऽरोह्न्तु तानन्वारोहामि स्वाराज्याय । ऐ ८, १२ (तु. ऐ ८,१७) ।
- ३. इदमेवान्तरिशं वैरूपम् । जै २, ३५७।

- ध. तद् (अजस्साम) वेवाचक्षते वैरूपमिति । जै ३, २०९ ।
- ५. तहै रूपमस्जत (ता वैरूपं तृतीये ऽ इन्नस्जन्त [जै ३,११८]) तद् प्रामघोषो उन्त्रस्ज्यत · · · तसाहै रूपस्य स्रोत्रे प्रामघोषं कुर्वन्ति । जै १, १४३ ।
- ६. देवा वै तृतीयेनाह्वा स्वर्ग लोकमायंस्तानसुरा रक्षांस्यन्ववारयन्त ते विरूपा भवत विरूपा भवतेति भवन्त आयंस्ते यद्विरूपा भवत विरूपा भवतेति भवन्त आयंस्ते द्वेरूपं सामा अभवत्तद् वैरूपस्य वैरूपत्वम् । ऐ ५,१।
- ७. प्रतीच्ये दिशो वैरूपं भा अस्जन्त । तद्वायोघोंषोऽ न्वस्टन्यत । तसाद्वेरूपस्य स्तोत्र आध-वैराधून्वन्ति । जै ३, ३५६ ।
- ८. बृहदेतत्परोक्षं यहैरूपम् । तां १२, ८, ४।
- ९. यदिन्द्राय वैरूपाय (निर्वपति), यदेव सवितुस्तेजस्तदेवावरून्धे । तैसं २, ३, ७, २-३ ।
- १०. [°प- आदित्य- ३२५; गर्भ- ८; दिश्- ३७; पश्च- १८३; प्रतीची- २८; रथन्तर- १६; २७; वाच्- ८९; विखदेव- १३; १७ इ.]।

वैशीपुत्र-, वैश्य- विश्-द्र. ।

वैश्रवण- चत्रं वैश्रवणः । बाह्मणा वय ए स्मः । तैआ १, ३१, ३।

वैश्वमनस- विश्वमनस्- द्र.।

वैश्वसृज- विश्वसृज्- द्र.।

वैश्वानर-

- अभिर्वा एष वैश्वानरो यत् संवत्सरः । जै २, ३७९ ।
- २. भारमा वैदवानरः (अप्रेः) । तैसं ५, ६,६, ३ ।
- ३. द्वादशकपाळो वैश्वानरो भवति, द्वादश मासाः संवरसरः । तैसं २,२,५, ६ ।
- थ. प्राणो वै पूर्वी वैस्वानरो s पान उत्तर: । जै ३, ८ ।
- ५. यद्विदवं भूतमवारयत तद्वैद्यानस्योवैद्यानस्त्वम् । जै ३, ८ ।
- ६. वैश्वानरं द्वादशकपालं (+ पुरोडाशं [माशा.]) निर्वपति । ते १, ७,२,५; माश ५, २,५,१३ (तु. तैसं १,८,२०,१;२,२,५,१; मै ३,१५,१०;११)।
- ७. वैश्वानरं द्वादशकपाळं निर्वपति, हिरण्यं दक्षिणा । तैसं १, ८,८, १-२ ।
- ८. वैश्वानरो द्वादशकपालः (पुरोडाशः)। माश ६, ६, १, ५।
- ९. वैश्वानरो (सूर्यः) रहिमभिर्मा पुनातु । ते १, ४, ८, ३।
- १०. वैश्वानरो व्यात्तम् । तैसं ७, ५, २५, १।
- ११. शिर एव (शिरो वै माश ९, ३, १, ७) वैश्वानरः । माश ६, ६,१,९।
- १२. संवत्सरो (+वै Lमै.) वैद्यानरः । मै ३, ४, ४; माद्य ५,२,५,१५; ६,२,१,३६;६,१,५; ७,३,१,३५।
- १३. स एको ऽ भिवैद्यानरो यद्पुरुषः । माश १०, ६, १, ११ । [°र- अभि- १६४; ३६६; ४५२; ७०१; ७०२; ७१२; ७१३; अप्- २३७; आकाश- ५; ७; आदित्य- ६१; ७८; १९२; २०९;३७०; आनुष्टुम- ५; इडा- २६; काम- ११; क्षत्र- २६; दिव्- ६१;१३७; निदाघ- १; पायु- २; पितृ- १११; पृथिवी- ६४; ९०; ३२०; भरमन्- २; माहत- २;

रथ- ८,९; रिय- १; राष्ट्र- ८; लोक- ३४; वज्र- ३७; वषट्कार- १२; वायु- २५; ३८: वारवन्तीय- २; विश्वदेव- २३ द्र.]।

वैश्वानरोद्यन - वैश्वानरोदयना हाद्दीनास्सोमाः । जै २, ३५९ । वैश्वामित्र - विश्वामित्र - द्र. ।

वैसर्जन (हविस्-)-

- १. अप्तुर्वेसर्जने । काठ ३४, १५ ।
- २. डपसिद्धितें देवा इमां छोकान् व्यजयन् (अभ्यजयन् कि.])। तान् वैसर्जनैरिभव्यस्जन्स यथा प्रामस्संग्रामाद् विस्व्यते तद्वैसर्जनानां वैसर्जनत्वम् । काठ २६, २; क ४०, ५ ।
- एतर्हि वा एष देवैस्तन्वं विस्रुजते, तद्वैसर्जनानां वैसर्जनत्वम् । काठ २६,२; क ४०, ५।
- थ. यद्वैसर्जनानि जुहोति । स यदिद ५ सर्वं विस्तुतते तस्माद्वैसर्जनानि नाम । काश ४,६,३,२; माश ३,६,३,२; ।
- ५. वैसर्जनानि जुहोति रक्षसामपहत्ये । तैसं ६, ३, २, २।
- ६. सुवर्गाय वा एतानि लोकाय हूयन्ते यद् वैसर्जनानि । तैसं ६, ३, २, १।
- सोऽनृण इमांख्लोकानिभस्त्रमान एति, तद् वैसर्जनानां वैसर्जनत्वम् । काठ २६,२; क४०,५।
- ८: सोमो वा एतद्राजा गृहं प्राप, तस्य वै तर्हि तदैश्वर्ये, यदा वै स ततः प्रच्यवते ऽथ स तत्तेभ्यो विस्रजते, तद् वैसर्जमाना ९ वैसर्जनत्वम् । मै ३, ९, १।

वौषद्

- १. असी (आदित्यः) वाव वी, ऋतवः षट्। ऐ ३, ६; गो २, ३, २।
- २. वौषडिति वौगिति वा ऽ एष (अग्निः) षडितीद ए षट्चितिकमन्नम् । माश १०, ४,१,३ । व्यचस्- आदिख- ७३ द्र. ।

ड्यचस्वत्->°स्वती- व्यचस्वती संवसाथामित्यवकाशवती संवसाथामित्येतत्। मारा ६, ४, १, १०।

डयचिष्ठ- ज्यचिष्ठमन्नैरभसं दशानिमत्यवकाशवन्तमन्नैरन्नादं दीप्यमानिमत्येतत् । माश ६, ३, ३, १९ ।

व्यच्यमान - व्यव्यमान ५ सरिरस्य मध्य ८ इतीमे वै लोकाः सरिरमुपजीव्यमानमेषु लोकेष्वि-त्येतत् । माश ७, ५, २,३४।

व्यञ्जन-

- १. तस्य यानि व्यक्षनानि तच्छरीरम् । ऐआ २,२, ४ ।
- २. तानि नखानि रोमाणि व्यक्षनानीति । शांआ ८, ११ ।
- ३. ब्यक्षनैरेव रात्रीराष्नुवन्ति स्वरेरहानि । ऐआ २, २, ४ ।

च्यष्टि— तां (ब्रह्मणः) व्यष्टिं व्यश्तुते य एवं वेद । शांआ ३, ७; कौउ १, ७ ।

ब्याघ्र-

१. अवध्यादेवास्य मन्युरस्रवत्स व्याञ्रो ऽ भवदारण्यानां पश्चना ५ राजा । माश १२, ७, १,८।

- २. पुरो ब्याघ्रो जायते पश्चात् सिंहः। काठ २०, १०; क ३१, १२।
- ३. व्याच्रेणारण्यान् पश्चन् (अन्वाभवत्)। काठ ४३, ४ (तु. काठ ३५, १५)।
- उचाच्रो वय इति दक्षिणे पक्षे, सिंहो वय इत्युत्तरे । काठ २०,१० ॥ [°घ्र- अनाधृष्य- ५; क्षत्र- १६; प्रतिप्रस्थातृ- ३; मृत्यु- १५ द्र.] ।

व्याघ्र-लोम- अथ यान्युरसि लोमानि यानि च निकक्षयोस्तानि व्याघ्रलोमानि । माश १२, ९,१, ६।

व्याधि- ऋतुसन्धि- द्र.।

व्यान-

- १. अथ यः प्राणापानयोः सन्धिः, स ज्यानः । छांउ १, ३, ३ ।
- २. इन्द्रियं वै न्यानः। काठ २७,३; क ४२,३।
- ३. दक्षिणादिग्व्यानेत्यनुप्राणद्वयानमेवास्मिंस्तदद्धात्। माश ११,८,३,६।
- ध. द्विर्ऋतुनेति (यजन्ति) उपरिष्टाद्वयानमेव तद्यजमाने द्वति । कौ १३, ९ ।
- ५. निकीडित इव ह्ययं न्यानः। ष २, २।
- ६. च्यान उपा र शुसवनः (यज्ञस्य)। मै ४,५, ६; ९; माश ४, १, १, १।
- ७. व्यानं त उपा ५ शुसवनः पातु । मै ४, ८, ७।
- ८. व्यानः शस्या (ऋक्)। माश १४, ६, १, १२।
- ९. ब्यानश्चिष्टुप्। मै ३, ४,४; काठ २१, १२।
- १०. व्यानादपान ५ सम्तनु । काठ ३९, ८।
- ११. ज्यानादमुं (बु-) छोकम् (प्रजापितः प्रावृहत्) । की ६, १० ।
- १२. व्यानाय त्वेति तिर्यञ्चम् । ऐआ ५, १, ४।
- १३. व्यानाय त्वेत्युपा ५ ग्रुसवनम् (सादयति)। काठ २७, २।
- १४. ब्यानो वा उपा ५ शुसवनः । मै ४, ५, ४; ६,९ ।
- १५. ब्यानी ह्युपा ५ शुसवनी उन्तरिक्ष ४ ह्येव ब्यनक्वभिन्यनिति । माश ४, १, २, २७ ।
- १६. सामानि वै ब्रह्मणो न्यानः। काठसंक ध: २-३।
- १७. सुविर ब्यान: । तैआ ७.५,३; तैउ १,५,३ ॥ [॰न- अप्- १२२; आख्विन- ९; प्रतिहर्तृ- १; ६; प्राणापान- २८; बृहती- ३५; ब्रह्मन्- १६४; मनुष्य- ३३; वरुण- ५४; वामदेव्य-२३ इ.] ।

व्यास- मृत्य- २४ इ.।

व्याहृति-

- १. अथ यद्यनुपस्मृतात् कृत इदमजनीति (यज्ञो श्रेषं नीयात्), भूर्श्ववस्स्वस्वाहा इत्याहवनीये जुहवाथ सैव तस्य सर्वस्य प्रायश्चित्तिः । जै १, ३५८ ।
- २. अथैता अमृतन्याहतीरभिन्याहरति भूंर्भुवस्सः। जै १, ३२७।
- ३. एतानि ह ने वेदानामन्तः श्रेषणानि यदेता (भूर्भुनः स्वरिति) ब्याहृतयः । ऐ ५,३३।
- छ. एताभिर् (भूर्भुवस्वरिति व्याहृतिभिः) एनं (यज्ञम्) भिषज्याथेति (प्रजापतिर्देवान् उवाच)। जै १, ३५८।

- ५. एता वै (भूर्भुव:खिरिति) ब्याहृतयः सर्वंप्रायश्चित्तयः (+ · · · एता ब्याहृतयो ऽ क्षिता अदुरधा अनन्ता अक्षराः । जै १, ३६३-३६४।) । जै १, ५३; ६०; जैउ ३, ४,३,३।
- एवमेवैता (भूर्भुवःस्वरिति) ज्याहृतयस्रय्ये विद्याये संइलेषिण्यः । कौ ६, १२ ।
- ता एता ज्याहृतयः । प्रेत्येति वागिति भूर्भुवःस्वरित्युदिति (प्र, आ, वाक् , भूर्भुवःस्वः , उत्)। जैउ २, ३, ३, ३ ।

८. तानि वा ऽ एतानि (भूर्भुवःस्वरिति) पञ्चाक्षराणि तान्पञ्चर्तुनकुरुत, त इमे पञ्च ऽर्तवः। माश ११, १, ६, ५।

 ता (भूभुंवः सुवर्मह इत्येताश्वति व्याहृतीः) यो वेद । स वेद ब्रह्म । सर्वे ऽस्मै देवा बिल-मावहम्ति । तैआ ७, ५, ३; तैउ १, ५, ३।

१०. ता वा एता पञ्च ब्याहृतयो भवन्त्यो श्रावयास्तु श्रीषड् , यज, ये यजामहे, वीषड् इति । गो १, ५, २१; माश १, ५, २, १६।

११. त्रिर्वा इदं प्रजापतिः सत्यं ब्याहरत् । सूर्भुवः स्वरिति । मै १, ६, ५।

१२. पञ्च वै जयाः । पञ्चभिवै न्याहतिभिरिदं देवा अनयन् । जै २, ३५६ ।

भूर्भुवः स्वः । इति पुरस्ताद्धोतोर्वदेदेतद्वे ब्रह्मैतत्सत्यमेतहतं, न वा एतस्माहते यज्ञोऽस्ति, तसादेव ५ वदितव्यम् । मै १, ८, ५।

मूर्भुवः स्वरित्याहैतद्वै वाचः सत्यम् । तैआ २, ११, ७।

१५. यद् भूर्भुवः स्वरित्येतद् वे ब्रह्मेतद् यजुः । जै १,८८।

१६. स (प्रजापतिः) भूरिति ज्याहरत्सेयं पृथिज्यभवद् भुव इति तदिदमन्तरिक्षमभवत् स्वरिति सा आ चौरभवत् ः । स वा ऽ एकाक्षरद्वयक्षराण्येव प्रथमं वदन् प्रजापितरवदत्तसा-देकाक्षरद्वयक्षराण्येव प्रथमं बदन् कुमारो वदति । माश ११, १, ६, ३-४ ।

१७. सर्वासिर्वा एवा (सेवा सर्वप्रायश्चितिर् । ऐ ५,३३।) यदेता ज्याहतयः। ऐ ८, ७॥ [°ति – प्रजापति – १५४; ब्रह्मन् – ११३; महस् – ३; लोक – २०; वाच् – १३१; वेद – ६ द्र.] ।

व्युष्टि (इष्टका-)-

- ्रे. अहर्ब्युष्टिः। ते ३, ८, १६, ४।
- २. ते देवा एता ब्युष्टीरपश्यन् , ता उपादधत, ततो वा इदं ब्यौच्छ्यस्यैता उपधीयन्ते ब्येवासा उच्छत्यथो तम एवाप हते। तैसं ५, ३, ४, ७।
- ३. पञ्च ब्युष्टीरनु पञ्च दोहाः । मै २, १३, १०।
- च्युष्टिं रूपेण (प्रीणामि) तैसं ५, ७, १९,१; काठ ५३, ९ ।
- ५. ब्युष्टिक्वा एव द्विरात्री व्यवास्मै (यजमानाय) वासयति । तां १८, ११, ११।
- ब्युष्टिवें दिवा, ब्येवास्मै वासयति । तां ८, १, १३ ॥ [°ष्टि- रात्रि- २९ इ.] ।

ब्यूह्- दिश्- ११; ६६; यज्ञ- १४४ द्र. ।

व्योमन्-

- १. इमे वै लोकाः परमं व्योम । माश ७, ५, २, १८; २०।
- २. एव ड ह वै ब्योमा ये ऽ वांबाः प्रजापतेर् देवाः । जै २, ८८ ।

३. ब्योमा हि संवत्सरः। माश ८, ४, १, ११॥ [भन्- अन- ४५; दक्षिणतस् ३१; प्रजापति- १६३ इ.]।

वयोम-सद्- एष (सूर्यः) वै व्योमसद् व्योम वा एतत् सञ्चनां यह्मिकेष आसन्नस्तपति । ऐ ४. २०।

वज (गोस्थान-)- छन्दस्- ४३ द्र.।

वत-

- १. अग्निहोत्रं वाव वतम्। क ३६, ४।
- २. अमानुष इव वा ऽ एतद्भवति यद् वतसुपति । माश १, ९, ३,२३।
- ३. एतत्त्वलु वै व्रतस्य रूपं यत्सत्यम् । माश १२, ८, २, ४ ।
- थ. तदु हापाढः सावयसो ८नशनमेव वर्त्तं मेने । माश १, १,१,७ ।
- ५. वीर्यं वै वतम्। माश १३, ४, १,१५।
- ६. श्रीवें वतम्। जै २, ४१४।
- ७. संवत्सर एहि वर्त नाति । तैसं २, ५,४,४; ६, ७,६,९।
- ८. संवत्सरो वै व्रतं तस्य वसन्त ऋतुर्मुखं ग्रीष्मश्च वर्षाश्च पक्षी शरन्मध्य ५ हेमन्तः पुच्छम् । तो २१, १५, २॥ [°त- अग्नि- १८७: ५३२; अन्न- ४५; ५५; ब्राह्मण- ५५; यज्ञ-१७४ व. ।

वत-चर्य- ऋषि- ७ इ.।

वत-पति- अग्नि- १८७ इ.।

वत-भृत्- अग्नि- १८७; ब्राह्मण- ५५ द्र. । व्रतोपायन - अग्निहोत्र- ४९ द्र. ।

बात- विषम इव वै बातः । तां १७, १, ५; १९।

वात्य,त्या-

- १. दिन्या वै वास्या वास्यामधावयन् बुधेन स्थपितना, त एते वास्या आर्छन्निमं वैव यो ऽ यं (वायुः) पवत ईशानं वा देवम् । जै २,२२१ (तु. तां १७, १.१-३)।
- २. मुह्यन्तीव वा एते ये वात्यां धावयन्ति । जै २, २२१ ।
- स्त्रियन्त इव वा एते ये बात्यां भावयन्ति । उत हि स्थविरतरस्यान्ते श्राहनस्यं वदन्ति । जै २. २२२ [°त्य,त्या- त्रह्मन्- ७२; वाच्- ११४; ११७ द्र.]।

वीहि-

- १. आनुषुका वा एते त्रीहयो य आनुजावरः । काठ ११, ४ ।
- २. मज्जभ्य एवास्य भवः सोमपीथो ऽस्रवत्ते बीहयो ऽभवन् । माश १२, ७, ९, ९।
- दे, बीह्यः शक्तर्यः । जै १, ३३३; २,३४।
- ब्रीहीन्छरदे (प्रायच्छत्)। तैसं ७, २, १०, २।
- ५. स (मेधो देवैः) अनुगतो बीहिरभवत्। ऐ २,८॥ [°हि- क्षत्र- १७; पशु- ७; ४१; यव- २३; रोहित- ४ द्र.]।
- भीहि-पात्र- अपि ह स्मैको बीहिपात्रः पक्षः कुलायालं भवति । जै २, २६६। वीहि-मय-
- १. यद् बीहिमयः पुरोडाको भवत्यपिहित्या असुविरत्वाय । मै ३,१०,२।

- २. बीहिमयं (पिण्डमिधश्रयति) तत्साम्ना ५ रूपम् । माश ५,५,५,९ ॥ [°य- यजुस्- २७ द्र.]। बीहि-यज्-
- १. तं (मेधं देवाः) खनन्त इवान्वीषुस्तमन्वविन्दंस्ताविमी बीहियवी । माश १, २,३,७।
- २. पुरुष ५ ह वे देवाः । अग्ने पशुमालेभिरे तस्यालब्धस्य मेघो ऽपचकाम सो ऽश्वं प्रविवेश ते ऽश्वमालभन्त ते गामालभन्त ते ऽविमालभन्त ते ऽजमालभन्त ... ताविमी बीहियवी । माश १, २, ३, ६; ७ ।
- ३. बोहियबी ह वाव स (प्रजापितः) तद् आत्मन् दधे। जै २, २२८।
- ध. सुकृष्टे बोहियवाः पच्यन्ते । काठ २५,४॥ [॰व- पयस्-२१; प्रजापति- ७५; मेघ- ३ इ.] ।

হা

शायु – यदबाह्मणोक्तो ऽश्रद्दधानो यजते शंयुमेव तस्य बाईस्पत्यं यज्ञस्याशीर्गच्छति । तैसं २, ६, १०, १।। [॰यु – बाईस्पत्य – १४;१५: रुद्र – २३ द्र.]।

शंयोर्वाक- प्रतिष्ठा (+ वै कि.) शंयोर्वाकः । कौ ३,८; माश ११,२,७, २९ ॥ [°क- बाहु- ५ द.]।

√शंस् यहै वदति श ५ सतीति वै तदाहुः। माश १, ८, २, १२।

शंस- वाच्- ५६ इ.।

शंस्य-

१. आहवनीयो वै शर्स्यः। क ६, १।

२. श्रीस्य पश्चन्मे गोवाय । द्विपादो ये चतुष्पदः अष्टाशफाइच य इहाम्ने । ये चैकशफा आञ्चगाः । ते १, २, १, २५-२६ ॥ [°स्य- धन- ३; पशु ३१४ द्र.] ।

शका- शका भीमी। काठ ४७, ८।

राकुन्तला – शकुन्तला नाडपित्यप्सरा भरतं दधे परःसहस्रानिन्द्रायाश्वान्मेध्यान्य आहरद्विजित्य पृथिवी ५ सर्वामिति । माश १३, ५,४, १३ ।

शकुन्तिका- विश्- २१ इ.।

श्कृत्-पिण्ड- शकृत्पिण्डेभ्यः कूश्माः (अजायन्त) । जै २, २६०।

शक्ति- कर्मन्- ३; पशु- १८४; पृथिवी- ६५ द्र.।

शक्मन् शक्मने शाक्यरायेति, वरुणाय तेनादित्येभ्यः (गृज्ञाति)। मै ३, ७, १०॥ [°क्मन्-पशु- ३१५ ह.]।

शकरी-

. १. आपो वै शक्वर्यः । जै ३, ९२ ।

- २. इन्द्रः प्रजापतिमुपाधावद् वृत्र १ हनानीति तस्मा एतच्छुन्दोभ्य इन्द्रियं वीर्व्यं निर्माय प्रायछदेतेन शक्तुहीति तच्छक्ररीणा १ शक्तरीत्वम् । तां १३, ४, १।
- ३. एताभिर्वा इन्द्रो वृत्रमशकद्धन्तुं तद्यदाभिर्वृत्रमशकद्धन्तुं तस्मान्छक्वर्यः। कौ २३,२।
 - ध. एताभिर् (भुरिभिः शक्वरीभिः) वा इन्द्रो वृत्रमहन् क्षिप्रं वा एताभिः पाप्मानं एहन्ति क्षिप्रं वसीयान् भवति । तां १२, १३, २३।
 - ५, एवा वै ससपदा शक्वरी, यद्वा एतया देवा अशिक्षन् , तदशक्तुवन् । तैसं २, ६, २, ६ ।

- ६. कुमारान् ह स्म वै मातरः पाययमाना श्राहुः। शक्वरीणां पुत्रका वर्तं पारविष्णवो भवतेति। छ ११३: ८
- u. घोषी स ब्राह्मणो ऽ सद् यो ऽ स्मान् (शकरी:) वेदेति । जै ३,१०५।
- ८. तद्यद्य स्तुत्वा श्वोऽ शक्तुवंस्तज्छक्यरीणां शक्यरीत्वम् । जै ३,१०४ ।
- ९. ताभ्य (शकरीभ्य:) एतास्तृसीः प्रायच्छदेतानेकारान् । जै ३, १०९ ।
- १०. ब्रह्म शक्कर्यः । तां १६, ५, १८।
- ११. यच्छन्वर्यास्तदैनद्रः। काठ २९. ७ ।
- १२. यस्ससमे ऽइन्प्रवृज्यते । धाता भूत्वा शक्वरीमेति । तैआ ५, १२, २ ।
- १३. यदशकोत् (इन्द्रः) तस्माच्छकर्यः । जै ३, १९१ ।
- १४. यदिमांल्लोकान्त्रजापतिः सृष्ट्वेदं सर्वमशक्तोद्यदिदं किंच तच्छकयों ऽभवंस्तच्छकरीणां शकरीत्वस् । ऐ ५, ७ ।
- १५. वर्धयत्येव शकरीभिः। जै २, २।
- १६. शक्वयों वे हरितः सुपर्ण्यः। जे ३, ८४।
- १७. श्रीः शक्करयैः । तां १३, २, २।
- १८. सन्तपदा वै तेवां (छन्दसाम्) पराध्यां शक्करी । माश ३, ९, २, १७।
- १९. ससपदा वै ज्ञकर्यः । जै १, १३१; २, १४५; ३, ८६; ९२ ।
- २०. सप्तपदा शकरी। तैसं ३, २, ९, २, मै १, ५, ६, ४, २, ११, ५, १,७; काठ ११, २; काठसंक १६: २; तां १९,७,६; तै २,१,५,११।
- २१. स प्रजापतिः शक्यां अधि रेवतीं निरमिमीत शान्त्या अप्रदाहाय । तैसं २, २, ८, ६ ।
- २२. स (प्रजापतिः) शक्करीरस्जत तदपाङ् घोषो Sन्वस्त्र्यत । तां ७, ८, १२ ।
- २३. सा (वाक्) पञ्चममदः प्राप्य शकरी भवति यथा प्रशिष्ठः शक्नोति । जै २,१।
- २४. हेमन्तेन ऋतुना देवाश्चिणेव मरुतः स्तुतम् । बलेन शकरीः सहः । मै ३, ११,१२॥ [॰री-अप्- १४४; इन्द्र- २२०; २७४; ऐन्द्र- ६३; गाईपत्य- ६; गो- १५; पश्च- ११७; १८५; मरुत्- २३;२७; रथन्तर- २७; वज्ज- २४;३५; वृत्र- २१; व्रीहे- ३ द्र.] ।

शकरी-त्व- अशकामेति तदासां (गवाम्) शकरीत्वम् । मै ४,२,१२। शाकर (सामन्-)-

- १. तच्छाक्वरमस्जत तद्गां घोषोऽ न्वस्त्यत · · · तस्माच् ध्वाक्वरस्य स्तोत्रे अप् उपनिधाय स्तुवन्ति । जै १,१४३; (तु. जै ३, ३५६ तां ७,८,१२)।
- २. यदिन्द्राय शाकराय (निर्वपति), यदेव मरुतां तेजस्तदेवावरुन्धे । तैसं २,३, ७,३।
- शाकरस्य स्तोत्रे ऽप उपनिधाय स्तुवन्ति । जै ३, ११८ ।
- शाकरायेत्याह, शक्तये हि ते ता: समवाचन्त । तैसं ६, २, २, ३ ।
- ५. हैमन्तिकी मासी प्रयच्छेति। एती ते प्रयच्छानीत्यन्नमन्नमित्येव पतित्वास्या कथ्वांये दिशस्य शाक्षरं भा आदत्त । जै ३, ३६६ । [॰र- ऊर्ध्व,ध्वि- ८; पशु- ३१५;३१६; मैत्रावरण- १६; रथन्तर- १५; रूप- ५; कप- ५; कप- ४४ इ.] ।

शङ्कु (सामन्-)-

१. तद् (शङ्कुसाम) उ सीदन्तीयमित्याहुः । ता ११, १०, १३।

२. शङ्क भवत्यह्नो ध्रत्ये यद्वा अध्तं शङ्कना तदाधार । तां ११,१०,११।

शिचिष्ठा- एवा ह वै शिचष्ठावृद् यद् असावादित्यः । जै २, २५८ I

शचीपति- ऋत्र- २ द्र.।

राण- यत्र वा प्रजापतिरजायत गर्भो भूत्वैतस्माद्यज्ञात्तस्य यन्नेदिष्ठमुख्बमासीते शणास्तस्माते पूतयो भवन्ति । माश ३, २, १, ११ ॥ [°ण- जरायु- इ.] ।

शण्ड- शण्डाय त्वेष ते योनिवीरतां पाहि । तैसं १, ४, ८, १।

शण्डामर्क- देव- १६९ ह.।

शत-

- १. एषा वाव यज्ञस्य मात्रा यच् इतम्। तां २०, १५, १२।
- २. यच् छतं तदायुरिन्द्रियं वीर्यं तेजो यजमान एकशततमः। ऐआ १,२,२ ॥ [°त- आयुस्-३८ द्र.]।

शत-फुष्णला (इष्टि-)- यो मृत्योबिंभीयात् तस्मा एतां प्राजापत्या ए शतकृष्णलां (इष्टिम्) निर्वपेत् · · स (प्रजापतिः) एवास्मिन् (यजमाने) आयुर्देशाति । तैसं २, ३, २, १।

शत-ऋतु- इन्द्र- ३४ द्र.।

शत-धी-

- १. एता ५ (सूर्मी कर्णकवर्ती) ह स्म वै देवा असुरेभ्यो वज्र ५ श्रतन्नीमियद्भ्यस्त्वेत्यभ्यद-सृजन्ति । काठ २१, ९ (तु. मै ३, ३, ९)।
- २. एषा (ऋक्) वै सूर्मी (ज्ञलन्ती लोहमयी स्थूणा) कर्णकावत्येतया ह सा वै असुराणा ए शततहीं एस्तृ एहिन्त यदेतया (ऋचा) समिधमादधाति वज्रमेवैतच्छतच्नी यजमानो भ्रातृच्याय प्रहरति स्तृत्या अञ्च्यद्कारम् । तैसं १, ५,७,६; ५, ४,७,४।

शत-पदी- ऋच्- ५; वाच्- ८७ इ.

शत-भिषज् (नक्षत्र)-

- १. यच्छतमभिषज्यन् तच्छतभिषक् । ते १, ५, २, ९।
- २. वरुणो देवता, शतभिषङ् नक्षत्रम्। काठ ३९, १३। [°षज्- इन्द्र- ८४; ३७५; वरुण- ६ द्र.

शतरुद्रिय-, °द्रीय-

- १. अहोरात्रे (संवत्सरस्य) शतरुद्रीयम् । त ३, ११, १०, ३।
- २. तद्यदेत ९ शतशीर्षाण ९ रुद्रमेतेनाशमयंस्तस्माच्छतशीर्षरुद्रशमनीय ९ शतशीर्षरुद्रशमनीय इ वै तच्छतरुद्रियमित्याचक्षते परो ऽक्षस् । माश ९, १, १, ७।
- ३. ते देवा एतच्छ्रतरुद्रियमपश्यन । तेनैनम् (रुद्रम्) अशमयन् । क ३१, २१ ।
- थ. ते (देवाः) ऽबुवन् । अन्नमस्म (रुद्राय) सम्भराम तेनैन ५ शमयामेति तस्मा एतद्न्नं समभरञ्छान्तदेवत्यं तेनैनमशमयंस्तद्यदेतं देवमेतेनाश्चमयंस्तरमाच्छान्तदेवत्य ५ शान्तदेवत्य ५ ह वै तच्छतस्त्रियमित्याचक्षते परो ऽक्षम् । माश ९, १, १, १।

- ५. त्वमग्ने रुद्र इति शतरुद्रीयस रूपम् । ते ३, ११, ९, ९ ।
- ६. प्रजापतिरेतच्छतरुद्रियम् अपस्यत् , तेनैनं (रुद्रम्) अश्चमयत् । मै ३, ३, ४ ।

शतिचिन् (प्राण-)- तं (इमं पृथिवीलोकं) शतं वर्षाण्यभ्याचैत् तस्माच्छतिचैनस्तस्माच्छतिचैन इत्याचक्षत एतमेव(प्राणं) सन्तम् । ऐआ २, २, १ ।

रात्र – आनुष्टुभ- ६; पाप्मन् – २२ द्र.।

शद् (यज्ञ-)-

- १. यद्वेचैषैकैका स्तोत्रियावशीयते तस्माच्छदः। जै २, ८२।
- २. स (आदित्यः) एतं (शदम्) यज्ञमपश्यत् , तमाहरत् , तेनायजत, ततो वै सोऽवशात्यैव सर्व पाप्मानं, स्वर्गं लोकसभ्यदकामत् । जे २. ८२ ।

राफ- शफेम्यः शल्यकाः (अजायन्त)। जै २, २६७ । [°फ- धिष्ण्य- ७ द्र.]।

शबल- अक्षावाप- २; अहत्- १५; विद्यु:- १६; वैद्युत- २ द. ।

शवली- कामदुघा- ९; वाच्-९५ द्र.।

शब्द- मृत्यु- २१ इ.

द्याम् ताभ्यः श्रान्ताभ्यस्तप्ताभ्यः (वृधदादिभ्यः पंचमहाव्याहृतिभ्यः) शमित्यूर्ध्वमक्षरमुदकामत् स य इच्छेत् सर्वाभिरेताभिराविद्धश्च पराविद्धश्च कुर्वीयेत्येतयैव तन्महान्याहृत्या कुर्वीत । गो १, १, ११।

शम- मुनि- इ.।

शामनीचामेद्राणां स्तोम- अथैष शमनीचामेद्राणां स्तोमो ये ज्येष्ठाः सन्तो वात्यां प्रवसेयुक्त एतेन यजेरन् । तां १७,४,१।

शमयित्- दम- २ द्र.।

शामितृ-शमितोब्रो विशां पतिः । तै ३, १२, ९, ६ । [°तृ- अधिगु- २; मृत्यु- १३ द्र.] । शामी-

- १. त ५ (अग्निम् प्रजापितः) श्रम्या समैन्धत् , तमशमयत् , तन्शम्याः शमीत्वम् । मै १,६,५।
- २. तद्यदेत ५ (अप्निम्) शम्याशमयंस्तस्माच्छमी। माश ९, २, ३, ३७।
- है. तस्य (वरुणस्य) जाया ५ (अग्निः) समभवत् ... , (अग्नेः) यद्गेता आसीत् सो ऽश्वत्थ आरोहोऽ भवश्यदुरुवं सा शमी, तस्मादेती यज्ञावचरी पुण्यजन्मानी हि । मै १, ६, १२ ।
- ध. तान् (पश्ल्) अयं देवो (रुद्रो) ऽभ्यमन्यत, त ए शम्याशमयत् , तच्छम्याश्शमीस्वम् । काठ ३०, १०; क ४६, ८।
- ५. प्रजापितरिप्तमस्जत सो ऽिबभेत्प्र मा धक्ष्यतीति त ५ शम्याशमयत् । तच्छम्ये शमित्वम् । तै १, १, ३, ११।
- ६. यद्वै प्रजा वरुणो (=हेमन्तो) गृह्णाति शम्यं चैव यवं चापि न गृह्णाति । मै १, १०, १२; काठ ३६,५।
- ७. यया ते सृष्टस्याग्नेः । हेतिमश्रमयत्प्रजापतिः । तामिमामप्रदाहाय श्रमी ५ शान्त्ये हराम्यहम् । ते १, २, १, ६-७ ।

- ८. वनस्पतीन् वा उग्रो देव उदौषत् , त ए शम्या अध्यशमय ए सत् शम्याः शमीत्वस् । मै ४, १, १।
- ९. शिम शमयास्मद्धा द्वेषा ५ सि । तैआ ६, ९,२ ॥ [॰मी- अग्नि- ५२; उखा- ११ द्र.] । शमी-पर्ण- शमीपर्णानि भवन्ति शन्त्वाय । मै १, १०, १२; काठ ३६, ६ । शमी-पलाश- शं वै प्रजापतिः प्रजाभ्यः शमीपलाशैरकुरुत । माश २, ५, २, १२ । शमी-धान्य- वीह्यवयोवां ऽ एतदुपजं यच्छमीधान्यम् । माश १, १, १,१० । शमी-मय- शमीमयम् (शङ्कम्) उत्तरतः , शं मे ऽसदिति । माश १३, ८, ४, १ । शमीमयी- शमीमयीम् (+ काद्धाति | तैसं ५, १, ९,६ ।) शान्त्ये । तैसं ५, ४ , ७,४; काठ २१. ९ ।

शम्भू- दिव्- १०० इ.। शम्या- जिह्वा- ६; वज्ज- २४ इ.। शम्यापरास- एते ह वे स्वर्गस्य लोकस्य विक्रमा यत् शम्यापरासाः। जै २, २९८। शयन- दीक्षित- १७ इ.। शर-

- १. अङ्गिरसो वै स्वर्ग लोकं यन्तस्ते मेखलाः संन्यकिरन् । ततः शर उद्तिष्ठत् । क ३६, १ ।
- २. अथ (इन्द्र:) यत्र (वर्ज़) प्राहरत्तच्छकलो ऽ शीर्व्यंत स पतित्वा शरो ऽ भवत्तस्माच्छरो नाम यदशीर्व्यंत । माश १, २, ४, १ ।
- ३. इन्द्रो वे वृत्राय वज्रं प्राहरत् तस्य यत् प्राशीर्यंत स शरो ऽ भवत् तच्छरस्य शरत्वम् । काठ २३, ४; क ३६, १।
- अर्वे शराः । तैसं ६, १, ३, ३ ।
- ५. ये S न्तःशरा श्रशीयैन्त ते शरा श्रभवन् तच्छराणा ५ शरत्वस् । तैसं ६, १, ३, ५॥ [॰र- ऊर्ज्- २०; वज्र- ३८ द्र.]।

शर-मय-

- .१. शरमयं वर्हिः, ऋणात्येवैनम् । तैसं २, १, ५, ७ ।
- २. शरमयं बहिंश्शीरयें। काठ ११, ५।
- ३. श्रणादिति शरमयं बर्हिर्भवति । मै २, १, ६।

शरद् (ऋतु-)-

- १. अनं वे शरद । मे १, ६, ९।
- २. यद्विद्योतते तच्छरदः (रूपम्) । माश २, २, ३, ८।
- है. शरंदुत्तरः [+पक्षः [तै.] (संवत्तरस्य)]। ते है, ११,१०, ४: तैआ ४, १९,१।
- ध. शरदेव सर्वम् । गो १, ५, १५।
- ५. शरदोत्तरं पक्षम् (अचितुत)। तैसं ५, ६, १०, १।
- ६. शरद्धविः। तैआ ३, १२, ३।
- ७. श्रोत्रं शरद् · · व्यादित्यश्शरद् । जै २, ५१ ।

१४. स्वधा वै शरद् । माश १३, ८, १, ४॥ [पद्- अन्नवत्-; अम्बिका- ५; ६; अरुण- १; आयुस्- ३५; ओषधि- ४९;८१; प्रीब्म- २३; पुच्छ- ५; ६; प्रतिहार- १;६; बर्हिस्- ६;१०; बार्हस्पत्य, त्या - ४;१६; ब्रह्मन् - १४७; मैत्रावरुण- १८: वर्तिका-; विश्वदेव- ७; वैश्य-२०; २१ इ.]।

शारद-

- १. इषश्रोजेश्च शारदा ऋत्। मै २, ८, १२।
- २. पृश्नयस्रयश्यारदाः । काठ ५०, ३ ।
- रे. हदे त्वा मनसे त्वेत्याह। शारदावेवास्मा ऋत् कल्पयति। तैआ ५, ६,६। [°द-ऋभू- ५ इ.]।

शरब्या-

- ९. कृकिकासदशकुनिः पिप्पका ते शरन्यायै । काठ ४७,९ (तु. मे ३, १४, २१) ।
- २. तिस्रो वै शरन्या दिन्या पार्थिवा समुद्रियाः । मै ४, ४, ३ ।

शारस- पूषन- ३८ इ. ।

शरीर-

- १. अङ्गानि च मे ऽ स्थानि च मे. परू ए वि च मे शरी राणि च मे (येज्ञेन कल्पन्ताम्)। तैसं ४, ७, १, ३।
- २. अथ यत्सर्वमस्मिन्नश्रयन्त तसादु श्ररीरम् । माश ६, १, १, ४ ।
- रे. अशरीरं वै रेतो s शरीरा वपा यद्वै लोहितं यन्मांसं तच्छरीरम् । ऐ २, १४ ।
- कमाप्त चिनुते वैद्वस्जमाप्त चिन्वानः । शरीरं प्रत्यक्षेण । तैआ १, २२, ११ ।
- ५. केन सुखदु:खे इति, शरीरेणेति । शांआ ३, ७; कौउ १, ७ ।
- ६. प्राण उदकामत्तरप्राण उत्क्रान्तेऽपद्मत । तदशीर्यंताशारीती ३ " तच्छरीरमभवत्तच्छरीरस्य शरीरत्वम् । ऐआ २. १. ४।
- ७. यदनो वा रथ ९ वा (ददाति) शरीरं तेन (निष्कीणीते)। मै ४, ८, ३।
- ८. शरीरं हृद्ये (श्रितम्)। ते ३, १०, ८, ७।
- ९. यो वै प्रमीयते ऽ रिंन तस्य शरीरं गच्छति, सोमं रसः । मै २, ३,५ ॥ [°र-अग्नि- ४३; ५३; अतिछन्दस्- ९; अन्न- १४९; प्रथिवी- १२४; १२५; १६५; १९६; प्रजापति- २४८; प्राण- १५२: व्यज्ञन- १ द.]।
- शकर (शिशुमार्षि-)-> शार्कर (सामन्)- स एतत् सामापश्यत्तेनापोऽनुसमाइनुत तद्वाव स तह्नैकामयत कामसनि साम शार्करं काममेवैतेनावरुन्धे। ता १४, ५, १५। शर्करा-
 - १. इन्द्रो वै वृत्राय वर्ज्न प्राहरत् , सस्य (वज्रस्य) या विष्ठुषा आस ५ स्ताः शर्करा अभवत् । मे १, ६, ३।
 - २. तां (शिथिरां पृथिवीम्) प्रजापतिः शर्कराभिरष्ट ५ इत् । मे १, ६, ३ ।
 - रे. तां (पृथिनीम्) शकंराभिरदः इत् शं वे नोऽभूविति तच्छकंराणाः शकंरस्वम् । ते १,१,३,७ ।
 - यदशीर्थत ताः शर्कराः । काठ २०, ४; क ३१, ६ ।

- ५. ये ८ न्तःशरा अशीर्यन्त ताः शर्करा सभवन् तच्छकराणा ५ शर्करत्वम् । तैसं ५, २,६,२ ।
- ६. शर्कराभिः स ५ सृजति घृत्यै । तैआ ५, २, १३ ।
- ७. सिकताभ्यः शर्करामसृजत । माश ६, १, ३,५ ॥ [॰रा- अश्मन्- ५; वज्र- २५ इ.]।

रार्मन् अप्तिर्वे शर्माण्यकाद्यानि यच्छति। ऐ २, ४१॥ [°र्मन् - वर्मन् - १; ब्रह्मन् - ९५; वाच् - ९७ इ.]।

रार्यणावत् - शर्यणावद्ध नामैतत् कुरुक्षेत्रस्य जघनार्धे सरस्कम् । जै ३,६४ (तु. छ १५:८) । रार्व- शर्वं मतस्नाभ्याम् (प्रीणामि) । तैसं १, ४, ३६, १; तैआ ३, २१, १॥ [°वं- अग्नि- २३८; ६१४; अग्निहप-; अप्- ११६ इ.]।

शर्वरी- रात्र- ३५ इ.।

शल्मलि (वृक्ष-)-

- १. शल्मलिर्वनस्पतीनां वर्षिष्ठं वर्धते । माश १३, २, ७, ४।
- २. शस्मिलिङ् बृद्ध्या (ऋद्ध्या [काठः]) त्वावतु । तैसं ७, ४, १२,१; काठ ४४, १०। शस्य-
 - १. यथानुभिद्य शस्यं निर्हरत्येवमेवास्य (आमयाविनः) एतम्मध्यतो यहमं निर्हरति " शस्यं निर्हरत समायत्य संनद्यति । काठ १२, १ ।
 - २. विकृत्य हि शख्यं मध्यतो निर्हरन्ति । मै २, ३, १।

शल्यक-

- १. तस्या (गायत्र्याः) अनु विस्तत्र्य कृशानुः सोमपाळः सन्यस्य पदो नखमस्छिद्त्तच्छल्यको-ऽभवतस्मात्स नखमिव। ऐ ३, २६।
- २. शफेभ्यः शल्यकाः (अजायन्त)। जै २. २६७।
- ३. हिये शल्यकः । मै ३, १४, १६।

शावत- शवतिनुबध्येन (प्रीणामि)। काठ ५३, १३।

शवस् - बल- ३ द्र.।

श्राशा- चन्द्रमस्- २१; यज्ञ- १३६ द.।

शस्त्र-

- १. तथदेनच्छयति तसाच्छकं नाम । माश ४, ३, २, ३ ।
- २. ताक्छक्षेः प्रशास्ति । तच्छक्षाणां शस्त्रत्वम् । जै २, २४ ।
 - ३. 'विद्वानि' इति शस्त्रम् (प्रजापतिरस्रजत)। तां ६, ९, १५॥ [स्त्र- क्षत्र- २८; देव- २६८; प्रजा- ५९; वाच्- ७२; विश्- १४ इ.]।

शस्या (ऋन्-)- दिव्- ९७; व्यान- ८ इ. ।

शाकल (सामन्-)- एतेन वै शकलः पञ्चमेऽह्नि प्रत्यतिष्ठत् प्रतितिष्ठति शाकलेन तुष्टुवानः । ता १३,३,१०॥ [°ळ- प्राण्- १३८ इ.]।

शाक्त्य (सामन्-)- शाक्त्येन वै शाक्त्याः पश्चन् अवारुम्धतः। तच् शाक्त्यस्य शाक्त्यत्वम् । जै १,

शाद् - ग्रुक्काः शादोऽभिषुणुयुः । सोमो वै राजा यदिमं लोकमाजगाम स शात्स्वेव तदुवास । स एवास्य संन्यक्षः । जै १, ३५५ ।

शान्त- प्रतिषिक्तं पशुकामस्य तच्छान्तं मिथुनमापश्च मयश्च पयश्च । काठ ६,३ । शान्ति-

- १. यरस्थावराणां (अपां) गृह्णाति, शान्त्या ८ निर्मार्गाय । मै ४, ४, १ ।
- २. शान्तिर्वे शैशवम् (साम)। जै ३, १०२॥ [°न्ति- अप्-१०; ४०; ७०; ११३; ११४; १९७;२१३;२४९; एकाह- ३; नाराशंसी-; प्राण- १५१; मित्र-२६; रेवती-९; वायु-८२; शमीमयी- इ.]।

शाम्मद्-(<शम्मद्-)

- १. शम्मद्वा एतेनाङ्गिरसोऽश्वसा स्वर्गं लोकमपश्यत् स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्ये स्वर्गाञ्जोकाञ्च च्यवते तुष्टुवानः। तां १५, ५, ११।
- २. ते (देवाः) अनुवज्छं वै न इमे लोका अमादिषुरिति । तदेव शाम्मदस्य शाम्मदस्यम् । जै ३, १६४।
- शारि-सरस्वत्ये शारिः (+ क्येता [तैसं.]) पुरुषवाक् । तैसं ५,५,१२,१; मै ३,१४,१४; काठ ४७,२।

शार्कर- शर्कर- द्र.।

शार्ग- ब्रह्मणे शार्गः । काठ ४७, ९ ।

शार्दूल-

- १. उरसो ऽधि भादूँलः (अजायत)। जै २, २६७।
- २. मृत्योर्वा एष वर्णः । यच्छार्दूलः । ते १, ७, ८, ९ ।
- है. यदक्षिभ्यां (सोमो राजा इयाय) तौ कार्दूछी (अभवताम्)। जै २, १५०।
- थ. (इन्द्रस्य) यदक्षीभ्यां (सोमो ऽमुच्यत) ती शार्द्की (अभवताम्)। काठ १२, १०। [°ळ- इन्द्र- ३३४; ३३५; गौर- ३; प्रतिप्रस्थातृ- ३; रोहित्- द्र.]।

शाला-

- १. यथा शालाये पत्तसी मध्यमं वर्शमभिसमायच्छन्ति । तै १, २, ३, १।
- २. यथा वै शालेव संवत्सरस्तस्य यथा पक्षसी एवं पत्तसी, यथा मध्यमो व ९ श्च एवं दिवा-कीर्त्य ९ यथा वा इद९ शालायाः पक्षसी मध्यम ९ वर शमभिसमागच्छन्त्येव ९ वा एतत् संवत्सरस्य पक्षसी दिवाकीर्त्यमभिसन्तनोति । मै ४, ८, १० ।

शास- अस- १; वज्र- २६ द्र. ।

शिशमार-

- १. अनुकाचित्रग्रुमारः (अजायत)। जै २, २६७।
- २. शिक्रुमारो वै समुद्रमतिपारियतुमईति । जै ३, १९४।
- रे. सिन्धोः शिंशुमारः (शिशु° काठ.])। तेसं ५, ५,११,१; काठ ४७, १ ।

श्चिक्य- ऋतु- १६; दिश्- ३१; प्राण- १४६ द्र. ।

शिखा-

- १. तसात् सित्त्रणो द्वादशे मास्यपि शिखाः प्रवपन्ते । जै २,३०४।
- २. तस्य (विष्णोः) इयमेव शिखा स्तुपः। माश १,.३, ३, ५।
- रे. शिखामनु प्रवपन्त ऋद्या अथो रघीया सः सुवर्ग लोकमयामेति । तैसं ७, ४,९, १। [॰खा- यशस्- २: यप- २२ ६.]।

शिपि- पशु- ११५ द्र. ।

शिपिविष्ठ-

- १. यज्ञो वै विष्णुः शिपिविष्टः । तां ९, ७, १०; काश ३, २, ३, ३।
- २. यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते विष्णुं तिष्ठिपिविष्टमभ्यतिरिच्यते "अतिरिक्त ए शिपिविष्टम् । काठ ३४, ४।
- ३. यमुपैत्सीत्तमपाराष्मीत्तिच्छिपितमिव यज्ञस्य भवति तस्माच्छिपिविष्टायेति । माश ११, १, ४.४ ।
- थ. शिपिविष्टः (सोमः) आसादितः। तैसं ४, ४,९, १।
- प. शिपिविष्टः (सोमः) ऊरा आसाद्यमानः। काठ ३४, १४। [°१- पशु- १८६; २६२; पशुष्ठा- १ इ.]।

शिम्युट- बृहस्पतये शिम्युटः । काठ ४७, ०।

शिरस्-

- अथ यज्ञायज्ञीयम् । शिर एव तत् । अध्यूढं वा एतदन्येष्त्रङ्गेषु यिष्ठरः । ***** उपिर ।
 एतद् अन्येभ्योऽङ्गेभ्यो यिष्ठरः । जै १,२५४ ।
- २. अमेध्यमेतिच्छरो यदशिखम् । काठसं १४१:४।
- ३. असी वा आदित्यो घर्मः, एष इन्द्रः, एष शिरः प्रजानाम् । काठ १०,८ ।
- अवंग्विलक्ष्ममस अर्ध्वेबुझः । इदं तिष्ठिरः । माश १४, ५, २, ५ ।
- ५. ऊर्ध्वं त्वेबोदसर्पत्तिच्छरोऽश्रयत, यच्छिरोऽश्रयत तच्छिरोऽभवत्तच्छरसः शिरस्त्वम् । ऐआ २, १,४।
- ६. चतुर्विधरहि शिरः प्राणश्रक्षुः श्रोत्रर्वाक् । मै ३, २, ९।
- ७. तसादष्टाकपालं पुरुषस्य शिरः । तै ३, २, ७,४।
- ८. तसाद् इदं शिरो न मेग्रतोऽनुमेग्रति, न क्रुश्यतोऽनुकृश्यति । जै २, ४०७ (तु. ता ५, १,६; छ ९४:६;७)।
- ९. त्रिधातु हि शिर इति । ते ३, ३, ७, ११।
- १०. त्रिवृतं ह्येव शिरो भवति त्वगस्थि मजा मस्तिष्कम् । गो १, ५, ३।
- ११. त्रिवृद्धि शिरः। माश ८, ४, ४,४;६,२,६।
- १२. त्रिवृद्ध्येव शिरो लोम त्वगस्थि। तां ५, १, ३।
- १३. द्विकपाल एहि शिरः। माश १०, ५, ४, १२।

- १४. नवकपाछं वै शिरः। ऐआ १, ४,९।
- १५. नवकपालो भवति । तस्मान्नवधा पुरुषस्य शिरो विष्यूतम् । काठ २४, ८; क ३८, १।
- १६. नवधा शिरो विष्यूतम् । तैसं ६, २, १, ४।
- १७. पुरस्तात् पुरुषस्य शिरो वर्षीयः पश्चात् क्रधीयः । काठ २५, ८; क ४०, १ ।
- १८. प्रादेशमात्रमिव हि शिरः । माश ७,५,१,२३;१४,१,२,१०।
- १९. मध्ये संगृहीतमिव हि शिरः । माश १४, १, २, १७।
- २०. यच्छ्रिय समुदौहंस्तस्माच्छिरस्तस्मिनेतस्मिन् प्राणा अश्रयन्त तस्माद्वेवैतच्छिरः। माश ६, १, १,
- २१. शिर एव षष्ठी चितिः । माश ८, ७, ४,२१ ।
- २२. शिर एवास्य त्रिवृत् । तसात्तत्त्रिविधं भवति त्वगस्थि मस्तिष्कः । माश १२, २, ४, ९ ।
- २३. शिरस्युक्तम् । जैउ ३, २, ४, ३ ।
- २४. शिरो वा अग्रे सम्भवतः सम्भवति चतुद्धांविहितं वै शिरः प्राणश्चक्षः श्रोत्रं वाग् । तां २२, ९, ४ ।
- २५. शिरो हविर्घानम् । मै ३, ८, ८; ४, ५, ९ ।
- २६. शिरो हि प्रथमं नायमानस्य नायते । माश ८, २, ४, १८; १०, १, २, ५।
- २७. श्री: वै शिर: । माश १, ४, ५, ५, २, १, २, ८, ४, २, ४, २० ॥ [°रस्- अग्नि- ७०४; आघार- ४-६; आतिथ्य- ३; आदित्य- २५; ३०४; उखा- १५; उषस्- १; केश- १; ५; गायत्र- २; १४; ३२; ३३; गायत्री- २३; ४६; ११९; घर्म- ७; घर्मवत्-; त्रिवृत्- २१; पुरोडाश- २७; प्रवर्ग्य- ११;१२;१४;१६; प्राची- १९; प्राण- ५४;८०;२८९; यज्ञ- १७६; वसन्त- ३; ८ द्र.]।

शिल्प-

- १. आत्मसंस्कृतिर्वाव शिल्पानि छन्दोमयं वा एतैर्यंजमान भारमानं संस्कुरुते । ऐ ६, २७।
- २. आत्मसंस्कृतिवै शिल्पानि आत्मानमेवास्य तत्संस्कुर्वन्ति । गो २, ६, ७।
- ३. तौ वा एताविनद्वस्तोमौ (अभिजिद्धिश्वजितौ) वीर्ट्यवन्तौ शिल्पं वा एतौ नाम स्तोमावा-स्ताम् । तां १६, ४, ८।
- त्रिवृद्धे शिल्पं नृत्यं गीतं वादितमिति । कौ २९, ५ ।
- ५. प्राणाः शिल्पानि । कौ २५,६१२;१३ ।
- ६. यद्वै प्रतिरूपं तन्छिल्पम् । माश ३, २, १, ५।
- ७. शिल्पेहिं सर्वं कुर्वन्ति । काठसंक ८ः ५ ।

। शिव-

- १. अप्ने त्वं नो अन्तम उत त्राता शिवो भवा वरूध्यः। काठ ७, ८ ।
- २. अग्ने... पावकोऽस्मभ्य ५ शिनो भव । मै २, १०, १ ।
- ३. शिवो भव प्रजाभ्यो मानुषीभ्यस्त्वमिह्नरः । ईश्वरो वा एषो (अग्नः) ऽन्तरिक्षसद् (विधुत् भूत्वा प्रजा हिए सितोर्थदाह 'शिवो भव प्रजाभ्यः' इति, प्रजाभ्य एवैन ए (अग्निम्) शिवमकः । मै ३, १, ६।

- ध. स (परमात्मा) ब्रह्मा स शिवः सेन्द्रः सोऽक्षरः परमः स्वराट् । तैआ १०, ११, २ । [°व- अग्नि- २७५; ३१४; ७०५; ७२२; चन्द्रमस्- ६; जातवेदस्- २ द्र.] ।
- शिशिर-
 - १. उद्यता त्रयोदश्याहुतिरासीदथ शिशिरमस्ज्यत, तसादेतदृत्नामशान्तं कूरमहुतादि सम-भवदृहुतादस्ज्यत । मै १, ८, २ ।
 - २. तामाहुतिमप्सु प्रासिञ्चत् । ततः शिशिरमजायत । तस्मात्तत् क्रूरतमम् । क ४, १।
 - ३. या इमाः पुरुष आपस्स शिशिरः "या अमृदिन्या आपस्स शिशिरः। जै २, ५१।
 - थ. शिशिरं प्रतिष्ठानम् । मै थ, ९, १८ I
 - ५. शिशिरष् षष्ठः (ऋत्नाम्)। **** अथैष परिचक्ष्येव यच् छिशिरः कृशगुः कृशपुरुषः। तमनु षडहः प्रतितिष्ठति। जै २, ३५६।
 - ६. शिशिराय विकरान् आरूभते । काठ ५०, ४ ।
 - 9. शिशिरे सौरीम् (आलभते)। मै २, ५, २॥ [°र- अग्न- ७०६; ऐन्द्राबार्हस्पत्य- ६; ओषधि- ८२; ग्रीष्म- २३; निदाघ- १; पिशङ्ग- १ द्र.]।

दाशिर (ऋतु-)-

- १. भवळिप्तास्त्रयइशैशिराः। काठ ५०, ३।
- २. तपश्च तपस्यश्च शैशिरा ऋत्। मै २, ८, १२।
- ३. देवश्रूस्त्वं देव घर्म देवान् पाहीत्याह शैशिरावेवास्मा ऋत् कल्पयति । तैआ ५, ६, ७। [°र- पशु- ११८; रेवती- १५ इ.।
- शिशु- अयं वाव शिशुर्योऽयं मध्यमः प्राणः । माश १४, ५,२,२॥ [°शु- मातृ- २ इ.]। शिशुमार- समुद्राय शिशुमारान् भारूभते । मै ३, १४, २ (तु. मै ३, १४, ११)।
- शिश्च-
 - १. वृत्तमिव हि शिश्नम्। माश ७, ५, १, ३८।
 - २. शिश्नं वै शोचिष्केश ९ शिश्नर हीदं शिश्निनं भूयिष्ठ९ शोचयित । माश १, ४, ३,९॥ [°इन- उल्लूखल- ४; परिसुच्-; प्रजापित- ४७; बृहती- १; ३३; वयस्- १४ इ.]।
- शीत- क्षेमो वै राष्ट्रस्य शीतम् (शीतो वातः [तै.]) । माश १३, २,९, ५; तै ३,९,७,२। शीतक्रर- इन्द्र- ३७७ द्र.।
- शीर्ष- प्राणो ऽ ग्निः शीर्षम् । कौ ८,१ ॥ [°र्ष- प्रायणीयोदयनीय- १ द्र.] । शीर्षतस्, शीर्षतो वा ८ अप्रे जायमानो जायते । माश ३,४,१,१९ ॥ [°तस् त्रिवृत्-४९ द्र.] । शीर्षन-
 - १. एकं वा अब्रे जीर्काः कपारु ९ संभवत्यथ द्वितीयमथ तृतीयमथ चतुर्थमथ पञ्चममथ षष्टमथ सप्तममथाष्टमम् । मै ४, १, ८; काठ ३१, ६; क ४७, ६।
 - २. तसाच डीर्षन् प्राणो हितः । जै २, ४१५ ।
 - ३. ता एताः शीर्षेञ्ज्यः श्रिताश्रञ्जः श्रीत्रं मनी वाक् प्राणः । ऐआ २, १, ४।
 - थ. त्रीणि वा अस्य शीर्ष्णः कपालानि । शांभा २, २ **।**
 - पुरुषः सर्वाण्यन्यानि श्रीष्णींऽङ्गानि प्रत्यचित, शिर एव न । तैसं ७, ५, ८, २३

- ६. यसाच्छीर्षण्येवाग्ने पि्ततो भवति । माश ११, ४, १, ६ ।
- ७. सर्वा उ ह वे देवताश्वीर्षन्नेव इमे वे वसव इमे रुद्रा इम आदित्या इमे विश्वे देवाः । अयमेवायं (पृथिवी-) छोक इदमन्तिरक्षम् , अयमसौ (यु-) छोक इमा दिश श्रोत्रम् इदं रथन्तरम् , इदं वामदेव्यम्, इदं बृहद्, इदं यज्ञायज्ञीयम्, तदेच्छीर्ष्णा प्रतिपद्यमानस्य सर्वाभिदेवताभिस्सैवेरेभिर्छोकेस्सैवस्सामभिरनन्तरायं प्रतिपद्यते । जै २, १० । [°र्षन्–अदिति– ५; आत्मन्– ८४; गायत्र– २; दिव्– १६६; निर्ऋति ८; ९; प्राण– ५०; ३०० इ.] ।

शीर्षण्य- प्राण- २९९ इ.।

गुक-

- १. यामं शुकं हरितमालमेत । गो २,२,१।
- २. शुकान् पित्तेन (प्रीणामि)। तैसं ५, ७, २३, १; काठ ५३, १३।
- इ. स (शुकः) उ वयसामन्नादतमः । ऐं श १, २, ४।
- ध. सरस्रते ग्रुकः (+ इयेतः ।तैसं.]; इवेतः [काठः]) पुरुषवाक् । तैसं ५, ५,१२,१; मै ३,१४, १४; काठ ७, २।

शुक्त- वायु- ९३ द्र.।

शुक्र-

- १. अत्तावै शुकाः (प्रहः)। माशा ५,४,४,२०।
- २. अस्य (अप्रेः) एवैतानि (घर्मः, अर्कः, शुक्रः, ज्योतिः, सूर्यः) नामानि । माश ९, ४,२,२५।
- इ. एती (शुक्रश्व शुचिश्व) एव प्रैष्मी (मासी) स यदेतयोवं छिष्ठं तपति तेनो हैती शुक्रश्च शुचिश्च । माश ४, ३, १, १५।
- ध. तद्वाऽ एष एव शुक्रो य एष (आदित्यः) तपति तद्यदेष तपति तेनैष शुक्रः। माश ध, २, १, १।
- प. द्वितीये (षण्डे Lतैसं ७, २, ८, ३<u>।</u>) ऽहञ्खुको गृह्यते । तैसं ७, २, ८, १।
- ६. बृहद्रथन्तरयोस्त्वा स्तोमेन त्रिष्टुमो वर्तन्या ग्रुऋस्य वीर्येण । तैसं २, ३, १०, २ ।
- ७. यजमानदेवत्यो वै ग्रुकः । काठ २७, ८।
- ८. यत् सप्तमेऽहञ्छुको गृह्यते स्व एवैनमायतने गृह्णाति । तैसं ७, २,८, ४।
- ९. शुक्र १ हिरण्यम् । ते १, ७, ६, ३।
- १०. शुक्र ए ह्येतच्छुकेण कीणाति यत्सोम ए हिरण्येन । माश ३, ३, ६, ६।
- ११. शुकः (निम्मलः) सोमः । तां ६, ६, ९; माश ३, ३, ३, ६।
- १२. शुक्रो देवेषु रोचते । मै २, ७, ५।
- १३. सत्यं वै शुक्रम् । माश ३,९,३,२५ ॥ [°क्र- अप्- २५०; अमृत- ३०; आदित्य- २६; ५३; १९०; २९०; २२२; चक्कस्- २६; ज्योतिस्- १७; तेजस्- १९; त्रिष्टुम्- १६; त्रैष्टुम- ९; खृहती- ४१; मन्थिन- १; ५; यज्ञ- १२६ द्र.] ।

शुक्त-पा- प्रजा- ३१ इ. ।

शुक्र-पात्र-

- १. शुक्रपात्रमेवानु मनुष्या जायन्ते । माश ४, ५, ५, ७ ।
- २. ग्रुकपात्रं प्रयुच्यते ८ त्रीरेव तत् प्रजा अनुप्रजायन्ते । काठ २८, १०; क ४५, १ । [°त्र- पुरुष- ६ द्र.]।

शुक्त-यजुस्- तेषां (शुक्रियाणां साम्नां) यो रसोऽत्यक्षरत् । तानि शुक्रयज्र्र्ष्यभवन् । तैआ ५,१०,१।

शुक्रामन्थिन्-

- १. एतावान् वै यज्ञो यावच्छुकामन्थिनौ । काठ २७, ७ ।
- २. चक्कुषी वा एते यज्ञस्य यच्छुकामन्थिनौ। काठ २७, ७।
- ३. गुकामन्यिनी (अनु) पुरुषाः (प्रजायन्ते)। तैसं ६, ५, १०, १।
- थ. शुक्रामन्थिनी वा अनु प्रजाः प्रजायन्त । तैसं ६, ४,१०,४ ॥ [°न्थिन् ऐन्द्र ३१; चक्षुस् -३१; ३५; ५३; ६५; निष्केवत्य - ३ द्र.]।
- शुक्तिय- प्रजापति वै देवाः शुक्रं पयोऽदुहृन् । तदेभ्यो न व्यभवत् । तदिग्नव्यकरोत् । तानि शुक्तियाणि सामाम्यभवन् । तैश्रा ५, १०, १ ॥ [°य- असुर्य- ३; पशु- १८७ इ.] ।

शुक्क (वर्ण-)-

- १. तद्यच्छुक्कं तद्वाचो रूपमृचोऽग्नेर्मृत्योः । जैउ १, ८, १, ८ ।
- २. शुक्क स्साम । काठ २३, ३॥ [°क्क- अहन्- १८; २५; ३६; आदित्य- २००; ३१९; केश- २; यव- २४ इ.]।

शुच्- अग्नि- ७०७; घर्म- १४ इ.।

ग्रुचि-

- १. यञ्जुचये, पूत एवासिन् रुचं दधाति । मै १, ६, ८।
- २. यच् (अग्नेः) छुचि (रूपम्) तिह्वि (न्यधत्त)। माश २, २, १, १४।
- ३. या वाजिन्नग्नेः शुचिः प्रिया तन्तामावह । मै १,६,२।
- ध. (अप्तेः) या श्रुचिर् (तनूरासीत्) असुमादित्यं तया (प्राविशत्)। काठ ८, ९।
- ५. बीर्च्य वै शुचि यहाऽ भस्य (अग्नेः) एतदुञ्ज्वलत्येतदस्य वीर्यं शुचि । माश २,२,१,८ । [°चि- अग्नि- ६५२; आदिस्य- ५४; आयुस्- ४२; शुक- ३ द्र.] ।

शुचि-जिह्न- अग्न- ७०८ इ.।

शुचि-व्रत- अन्नं वै देवाञ् शुचिव्रतमित्याचश्रते । जै ३, १०४।

शुद्ध (सामन्-)- इन्द्र- १६३ द्र.। शुद्धाशुद्धीय (सामन्-)- इन्द्र- १५५ द्र.।

- १. यहै समृद्धं तच्छुनम् । माश ७, २, २, ९।
- २, या वै देवाना श्रीरासीत् साकमे धेरीजानानां तच्छुनम्। माश २, ६, ३, २।

शुनस्कर्णस्तोम- एतेन (यागेन) वै शुनस्कर्णी वाष्किहोऽयजत तस्माच्छुनस्कर्णस्तोम इत्याख्यायते । तां १७, १२,६।

शुनासीर-

- १. शान्तिर्वे भेषनं शुनासीरी । की ५, ८ ।
- २. शुनासीरावृतुभिः संविदानौ । इन्द्रवन्तौ । तै २, ४, ५, ७ ।
- ३. संवत्सरो वै श्रुनासीरः । गो २,१,२६॥ [°र- इन्द्र- ३२;११४; इन्द्राश्चनासीर- १; २ द्र.]।

शुनासीरीय- अथ यच्छुनासीरीयेण यजते, वायुरेव तद् भवति, वायोः सायुज्य सळोकतां जयति । काश १, ६, ४, ९ ।

गुनासीर्य-

- अथ यसाच्छुनासीर्थेण यजेत । या वै देवाना श्रीरासीत् साकमेधेरीजानानां विजिग्यानानां तच्छुनम्, अथ यः संवत्सरस्य प्रजितस्य रस आसीत्तत्सीरम् । माश २, ६, ३,२ ।
- २. अधेष ग्रुनासीयों, यद्वा इन्द्रस्य वृत्रं जध्नुष इन्द्रियं वीर्यमासीत् तच्छुनम् । यत्संवत्सरस्य प्रजितस्य पर्यस्तत् सीरम् । जै २, २३४ ।
- ३. शुनासीयों द्वादशकपालः पुरोडाशो भवति । माश २,६, ३, ५।
- संवत्सरमेव शुनासीर्येणाप्येति । जै २, २३४ ।

शुन्ध्य- मार्जालीय- २ इ. ।

शुल्क (सामन्-)- अथ शुल्कः । शुल्केन वै देवाज्ञ शुल्कोऽभवन् । शुल्कोऽसामिति सत्रम् आसते । शुल्क एव भवन्ति । तच् कृरि वै शुल्कः । जै ३, २५८ ।

शुश्रुवस् - नृचक्षस् - ४ द.।

शुष्ण (दानव-)- शुष्णो दानवः प्रत्यङ् पतित्वा मनुष्याणामक्षीणि प्रविवेश स एष कनीनकः कुमारक इव परिभासते । माश ३, १, ३, ११ ।

शूद्र-

- १. अग्निहोत्रमेव शूद्रो न दुद्धात्। क ४७, २।
- २. अथ यद्यपः श्रूद्राणां स भक्षः श्रूद्रांस्तेन भक्षेण जिन्विष्यसि श्रूद्रकल्पस्ते प्रजायामाजनिष्यते-ऽन्यस्य प्रेष्यः कामोत्थाप्यो यथाकामवध्यो, यदा वै क्षत्रियाय पापं भवति श्रूद्रकल्पोऽस्य प्रजायामाजायत ईश्वरो हास्माद् द्वितीयो वा तृतीयो वा श्रूद्रतामभ्युपैतोः स श्रूद्रतया जिज्यूषितः । ऐ ७, २९ ।
- रे. अयज्ञियान्वा s एतचज्ञेन प्रसजित श्रूद्वांस्त्वचांस्त्वत् । माश ५, ३, २, ४ ।
- असतो वा एष सम्भूतः । यच्छूदः । तै ३, २, ३, ९ ।
- ५. असुर्यः शूदः। ते १, २, ६, ७।
- ६. बानुष्डुभः (+ वै | जै १, २६३।) ग्रुद्धः । जै १, १०२ ।
- ७. उत्थाता ग्रुहो दक्षः कर्मकर्ता (आजायते स्म)। जै २, २६६।
- ८. तपो वै शूदः। माश १३, ६, २,१०।
- ९, तसात्पुरस्तात्प्रस्यञ्चः शूहा अवस्यन्ति । ते ३, ३, ११,२ ।

- १०. पत्त एकवि ५ शं निरिममीत, तमनुष्टुप् छन्दो ८ न्वस्त्यत वैराज ५ साम, श्रुद्धो मनु-ष्याणामश्वः पश्चनां, तस्मात्तौ भूतत ५ क्रामिणावश्वश्च श्रुद्धश्च, तस्माष्ट्यद्दो यज्ञे ८ नवन्लुक्षो, न हि देवता अन्वसृज्यतः, तस्मात्पादावुपजीवतः पत्तो द्यसृज्येताम् । तैसं ७, १, १, ५-६ ।
- ११. पद्भ्या " शूदो अजायत । तैआ ३, १२,६; काठसंक १०१ : ५ ।
- १२. यच्छूद्रे यदर्थं एनश्चकृमा वयम् · · · , तस्यावयजनमसि (खाहा) । तैसं १, ८, ३, १-२; काठ ३८,५।
- १३. (प्रजापितः पद्भ्यामेव प्रतिष्ठायाः) ऋदं मनुष्यम् (अस्रजत) । जै १, ६९ ।
- रेध. स पत्त एव प्रतिष्ठाया एकवि इ शमस्रजत तमनुष्टुप्छन्दोऽ न्वस्रज्यत न काचन देवता श्रुद्धो मनुष्यस्तस्याच्छ्द उत बहुपश्चरब्धियो विदेवो हि, न हि तं काचन देवतान्वस्रज्यत तस्यात् पादावनेज्यन्नातिवर्द्धते पत्तो हि सृष्टः । तां ६, १,११ ॥ [°द्र- अनुष्टुप्छन्दस्- ३; अनृत- ७; असत्- ५; एकविंश ७; करीर २; प्रामणी ३; पशु ३१७; ब्राह्मण ६०; रासम ३; वैश्य १५; १८ इ.]।

शूद्रार्य- अहोरात्र- ३९ ह.।

शौद्र- तद् यदार्थेण वर्णेन शौद्रं वर्णं ज्यापयन्त्येतमेव (आदित्यं) तद् द्विषतो भातृब्यस्य वृक्षते । जै २, ४०५ ॥ [°द्र- पूषन्- ५० द्र.] ।

श्टङ्ग- चःवारि श्रङ्गा इति वेदा वा एतदुक्ताः । काठसंक २५: १।

श्यत-,श्रित-

- १. षथ यदेन ५ (इन्द्रं देवाः) शृतेनैवाश्रयंस्तसाच्छृतम् । माश १, ६, ४,८ ।
- २. तद्सौ (इन्द्राय) श्वतमकुवैश्विनिद्रयं वावास्मिन् वीर्थं तद्श्रयन् , तच्छृतस्य श्वतत्वम् । तैसं २,५,३,४॥ [॰त- माध्यन्दिन- २४ इ.]।
- शोप- शेपो वाजिनेन । मै ३,१५,९॥ [°प- गन्धर्व- ४; प्रावन्- ३ द्र.] । शैशाव (सामन्-)-
 - १. तदेतच् चक्षुव्यं साम । जै ३, १०२।
 - २. शान्तिवे शैशवम्। जै ३, १०२।
 - ३. शिशुर्वा आङ्गिरसो मन्त्रकृतां मन्त्रकृदासीत् स पितृन् पुत्रका इत्यामन्त्रयत तं पितरो-ऽज्ञवत्त्रधम्मै करोषि यो नः पितृन् सतः पुत्रका इत्यामन्त्रयस इति सो ऽ ज्ञवीदृदं वाव पिता-ऽस्मि यो मन्त्रकृदस्मीति ते देवेष्वपृच्छन्त ते देवा अज्ञवत्त्रेष वाव पिता यो मन्त्रकृदिति तद्वै स उद्जयदुज्जयति शैश्वेन तुष्टुवानः । तां १३,३, २४॥ [व- वृत्र - २१ इ.]।
- शोचिस्- कथ्वां ग्रुका शोची ५ व्यम्नेरित्यूर्ध्वानि श्चेतस्य (अम्न:) श्रुकाणि शोची ५ व्यचीं ५ वि भवन्ति । माश ६, २, १, ३२ ।
- शोचिष्केश- शोचन्तीव होतस्य (अग्नेः) केशाः । माश १,४,१,३८ ॥ [°श- शिश्न- २ इ.]। शोशुचान- वि पाजसा पृथुना शोशुचान इति । वि पाजसा पृथुना दीप्यमान इस्येतत् । माश ६, ४, ४, २१ ।

शीक-

१. तद् यच् (अङ्गिरसः) छुचमपाञ्चत तच्छीकस्य शीकत्वम् । जै ३, ५३।

- २ यद् उ शुक्तिराङ्गिरसो ऽ पश्यत् तस्माच्छौक्तमित्याख्यायते । जै ३, ५३ ।
- ३. श्रुक्तिर्वा एतेनाङ्गिरसोऽञ्जसा स्वर्ग लोकमपश्यत् स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्ये स्वर्गाञ्जोकान्न च्यवते तुष्टुवानः । तां १२,५,१६ ।

शौद्र- श्रद- इ.।

शीनकयञ्च- स एष (शीनकयज्ञः) तुस्तूर्षमाणस्य यज्ञः । कौ ४,७ । इनुष्टि-

- १. अथ ह वा अग्निवैंदवानर इत्थमेवास यथेमेऽङ्गाराः, सोऽकामयत इनुष्टयो मे जायेरन्नर्चय इति, स एतत् सामापद्यत् ते ह वा अस्य दनुष्टयो यद्चियस्तेजो वा अस्य तद् ब्रह्मवर्चसमजायत । जै ३,१६५ ।
- २. श्तुष्टिर्वा एतेनाङ्गिरसोऽक्षता स्वर्गे लोकमपश्यत् स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्ये स्वर्गा-लोकान्न च्यवते तुष्टुवानः । तां १३, ११,२२ ।

इनौष्ट (सामन्)- अग्नि- २९७ इ.।

इमशान- अथास्मे इमशानं कुर्वन्ति गृहान् वा प्रज्ञानं वा यो वै कश्च श्रियते स शवस्तस्माऽएतदन्तं करोति तस्माच्छवान्न ५ शवान्न ५ ह वै तच्छमशानिमत्याचक्षते परोक्ष ५ शमशा उ हैव नाम पितृणामत्तारस्ते हाऽमुिक्मँछोकेऽकृतश्मशानस्य साधुकृत्यामुपदम्भयन्ति तेभ्य एतदन्नं करोति तस्माच्छमशान्न ५ ह वै तच्छमशानिमत्याचक्षते परोऽक्षम् । माश १३, ८,१, १। इमश्चन- चित्न, °चिति- पितृले,क- १३ इ. । इमश्चन आदित्य- ११०; केश- १ इ. ।

- द्वे वै दयामस्य पशोः रूपे शुक्कं चैव लोम कृष्णं च । साश ५,१,३,९;२,५,८।
- २. स्याम इव पाष्मा । काठ १३, ६॥ [°म- अन्न- १८०; अन्नकाम- ४; अहन्- १५; दुश्चर्मन्-२; पौष्ण- ३; ४;७;१०;११ द्व.]।

इयामशबळ- क्यामशबळी मतस्नाभ्याम् । तैसं ५,७, १९, ९; काठ ५३,९ । [°ळ- अहोरात्र-३ द्र.]।

श्यामाक-

- १. अथ सोमाय वनस्पतये स्थामाकं चरुं निर्वपति । माश ५,३,३,४।
- २. इन्द्रस्तबद्धः सोममभीषहाऽिपबत् स विष्वङ् ब्याच्छैत् , स इन्द्रियेण सोमपीथेन ब्यार्ध्यत क स यदूर्ध्वमुद्वमीत् ते श्यामाका अभवन् । तैसं २,३,२,६ ।
- रे. इन्द्रो वै त्वप्टुः सोममिषबद्नुपहूयमानस्तस्योध्वैः सोमपीथोऽपतत्ते इयामाका अभवन् । मैसं २,२,१३।
- ध. एते वै सोमस्यौषधीनां प्रत्यक्षतमां यच्छ्यामाकाः । माश ५, ३,३,४ ।
- ५. तस्य (यज्ञस्य) सिब्मियाणस्य तेजोऽपाकामत्। तद्देवा श्रोषधीषु म्यमृजुः। ते इयामाका अभवन्।स्मयाका वै नामैते। तत्स्मयाकाना स्मयाकत्वम् तैका ५, १,३-४।
- ६. तासां (ओषधीनां) एष उद्धारो यच्छ्यामाकः । गो २, १,१७।
- ७. लोमभ्य प्वास्य चित्तमस्रवत् । ते क्यामाका अभवन् । माश १२,७ , १,९ ,
- ८. इयामाकः (चरुः) भवत्येष वाव स सोमः । तैसं २, ३, २,७।
- ९. स (इन्द्रः) यत् परावमीत्तं क्यामाका एव वाव स सोमपीथो यच्छ्यामाकः । काठ ११, १।

- १०. सीस्य ५ श्यामाकं चरुं, वासो दक्षिणा । तैसं १,८,१,२ ।
- ११. सौम्यं स्थामाकं चरं निर्वपति । ते १,६,१,१९ । [°क- नीवार- ३; मृगशीर्ष-२; वनस्पति- २० द्र.]।

इयावाइव (सामन्-)-

- १. अथ इयावाइवं स्वर्ग्य साम । जै २, १९५।
- २. तदेतत् स्वर्यं साम · · · । यदु इयावाइव क्षार्चनानसोऽपद्यत् तस्माच् छ्यावादवस् इत्याख्यायते । जै १,१६४ ।
- ३. श्यावाश्वमार्चनानस ५ सत्रमासीनं धन्वोदवहन् स एतत्सामापश्यत्तेन वृष्टिमसृजत ततो वै स प्रत्यतिष्ठत् ततो गातुमविन्दत गातुविद्वा एतत्साम। तां ८, ५,९।
- इयेत- सावित्रोऽष्टाकपालः (+ क्षतुर्गृहे [मै.]) इयेतो दक्षिणा । मै २,६,५;१३; काठ १५,९ । इयेत (सामन-)-
 - १. इदम् (पृथिवी) एव इयैतम् । रथन्तरस्यैषा तनुः । जै २,४३७ ।
 - २. ते (प्रजापितनाऽभिन्याहृताः पशवः) शेत्या अभवन् यच्छेत्या अभव र स्तस्माच्छयैतम्। ता ७,१०,१३।
 - ३. पशुकाम एतेन (र्थेतेन साम्ना) स्तुवीत । तां ७,१०,१४।
 - छ. इयैतेन इयेती अकुरुत तच्छ्यैतस्य इयैतत्वम् ···इयैतेन इयेतीकुरुते । तैसं ५, ५, ८, १; तै १,१, ८,३।
 - ५. स (प्रजापितः) अब्रवीच् छ्येती वा इमान् पश्चन् अवृतीति तदेव इयेतस्य इयेतत्वम् इयेतीकृता एनं पश्चव उपतिष्ठन्ते य एवं वेद । जे १, १४८ । [॰त- नौधस- १; २; पशु- १८७: पशुकाम- ७; रथन्तर- २३, ३७ इ.] ।

इयेन-

- १. इन्द्रो वा एतेन साम्ना इयेनो भूत्वा असुरानपावपत् । तद्वेव इयेनस्य इयेनस्यम् । जै ३,१५८ ।
- २. उरस एवास्य (इन्द्रस्य) हृदयात्त्विषरस्रवत् स इयेनोऽपाष्ठिहाभवद्वयसा ५ राजा । माश १२, ७,१,६ ।
- ३. तस्य (शुल्णस्याप्तरस्य) इन्द्रश्यमे भूत्वास्यादमृतं निरमुख्णात् तसादेष (र्येनः) वयसां वीर्यावत्तम इन्द्रस्य ह्येपैका तनूरमृतमेष बिभार्त्ते य एवं वेद । काठ ३७, १४ ।
- ४. ते (देवाः) अब्रुवन् स्वर्गं लोकं गत्वा इयेनो वाव नो भूत्वेदं साम स्वर्गं लोकमवाक्षीदिति । तदेव इयेनस्य इयेनत्वम् । जै ३,१५८।
- ५. बाहुभ्याम् (प्रेङ्कम्) अधिरोहेदेवं इयेनो वयांस्यभिनिविशत एवं वृक्षं स उ वयसां वीर्यवत्तमः । ऐआ १,२,४ ।
- वदाह इयेनोऽसीति सोमं वा एतदाहैष ह वा अग्निर्भृत्वाऽस्मिन्छोके संद्यायति । तग्रासंश्यायति तस्माच्छयेनसच्छयेनस्य इथेनत्वम् । गो १,५, १२ ।

- ७. इयेनाय त्वा सोमभृते (निर्वपामि)। तैसं १,२,१०,१; मै १,२,६; काठ २,७; ३,१०; क २,१७।
- ८. इयेनेन पत्तत्रिणः (अन्वाभवत्) । काठ ३५,१५; ४३,४ ।
- ९. इयेनो वै वयसां प्रतिष्ठः इयेन एव भूत्वा सुवर्ग छोकं पतित । तैसं ५, ४, ११,१ । [°न-गायत्रछन्दस् ४; ६; गायत्री ४४; गृध –; वक्षस् १;२; वयस् ४;१५; १८ इ.] ।

इयेन-चित्- इयेनचितं पक्षिणं चिन्त्रीत स्वर्गकामः । काठ २१,४ ।

इयैनेय- इयैनेयश् (ऋषमः) इयेतोऽयइश्रङ्कोऽसुराणाम् । काठ १३,४ (तु. मै २,५,९)।

श्रत् यद्धस्ता भवनिज्य स्नात्वा श्रदिव धत्ते, य एवाप्स्विप्तः स एवैनं तत्पावयति स स्वद्यति ।

श्रदा-

- १. भापरश्रद्धा, श्रद्ध वा अस्मै देवारश्रन्मनुष्या द्वते यस्यैवं विद्वानपः प्रणयति । काठ ३१.३ ।
- २. आपो हासी श्रद्धां संनमन्ते पुण्याय कर्मणे । ऐआ २, १, ७ ।
- ३. एतहीक्षायै (रूपं) यच्छुद्धा । माश १२, ८, २, ४।
- ४. श्रद्धां विन्दामहा इति सत्रमासते । जै ३, २४ ।
- ५. श्रद्धां मे सोमो राजानुदीक्षताम् । जै २, ६५ ।
- ६. श्रद्धा वे सूर्यस्य दुहिता। माश १२, ७, ३, ११।
- ७. सत्यं च मे अद्धा च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७, २, १।
- ८. स वा एषो ऽ स्तंयन् (आदित्यः) ब्राह्मणमेव श्रद्धया प्रविशति । जै १,७ । [°द्धा- अक्षिति-४; अन्त- १५; अप्- ७१;१९५;३ आदित्य- ३४०; काम- १९; कृत- ३; तेजस्-६; देव- ४८;२४६; पत्नी- १६; पितृ- १९०; प्रज्ञा- २; मित्र- १६ द्व.] । श्राद्ध- हस्तिछायायां (मघात्रयोदस्योयोंगे) श्राद्धं द्धात् । काठसंक ५६:२-३ ।

अम- संवत्सरपरिमितो होवेष यच्छूमः। जै ३, ११७॥ [°म- ऋषि- ७; दान- ४ द्र.]। अवस्- धूम- ३ द्र.।

श्रविष्ठा (नक्षत्र-)-

- १. यदश्रणोत् तच्छ्विष्ठाः । ते १, ५, २, ९।
- २. वसवो देवता, श्रविष्ठा नक्षत्रम् । काठ ३९, १३ । [°ष्ठा- वसु- १;२२;२७ इ.] । श्रव्या- मनुष्य- ३४ इ. ।

श्रायन्तीय (सामन्-)-

- १. अश्रयन्वाव श्रायन्तीयेन । मै ४, ४, ९ ।
- २. तदेतद् (श्रायन्तीयम्) वीरजननं पश्चव्यं साम । जै ३, २६४ ।
- रे. प्रजापितः प्रजा अस्रजत स दुरघो रिश्चिनो ऽ मन्यत स एतच्छ्रायन्तीयमपश्यत्तेनात्मानं समश्रीणात्प्रजया पश्चभिरिन्द्रियेण । तां ९, ६, ७ ।
- थे. यच्छ्रायन्तीयं ब्रह्मसाम भवति पुनरेवात्मान एस एश्रीणाति । तां १८,११,१।
- ५. यच्छ्रायन्तीयं ब्रह्मसाम अवति श्रीणाति चैवैनं ५ (यज्ञविश्रष्टं) सच्च करोति । तां ८,२,११।
- ६. यद् (देवाः सूर्यं सप्तस्र छन्दः सु) अश्रयम् तच्छ्रायन्तीयस्य श्रायन्तीयस्वम् । ते १, ५,

- ७. श्रायन्तीयेन एनदश्रीणस्तच् छ्रायन्तीयस्य श्रायन्तीयत्वम् । जै ३, २६३ (तु. जै २, २५६) ।
- ८. श्रीव्वे श्रायन्तीयम् । तां १५, ४, ५ ॥ [°य- दशपेय- २; मृगु- ३; मरुत्- ३३; यज्ञ-विभ्रष्ट- १;२; वरुण- ३३ द्र.]।

श्रित- शृत- इ.।

श्री-

- १. अन्त उँ वा अबासस्य श्रीः। जै २, १८३।
- २. इयं (पृथिवी) वै श्रीः ऐ ८,५।
- ३. एकस्था (क्ता १ [गो.]) वै श्रीः । कौ १८, ९; २९, ५; गो २, ६,१३।
- ४. गणा इव वै तं सचन्ते य श्रियमश्तुत इति । जे २, १०३।
- ५. तस्या (श्रियः) क्रिनिरन्नाधमादत्त । सोमो राज्यं वरणः साम्राज्यं मित्रः क्षत्रमिनद्रो बर्छं बृहस्पतित्रह्मवर्चेस ए सविता राष्ट्रं पूषा भग ए सरस्वती पुष्टिं त्वष्टा रूपाणि । माश ११, ४,३,३।
- ६. तान्येकविंशानि भवन्ति । द्वादश मासा पञ्चतवस्त्रय इमे लोका श्रसावादित्य एकविंशः । एष उ ह वै श्रीः । जै २,१७२ ।
- ७. तिस्र श्रियः । जै २, ३२७।
- ८. प्रजापतिः स्वर्गो लोकः । श्रीस्तत् । जै २, १९५ ।
- ९. बहिधेंव वे श्रीः। जैउ १, १, ४, ६।
- १०. श्रिया (सविता) खियम् (समद्धात्)। गो १, १, ३४।
- ११. श्रिय पाप्मा (निवर्तते)। माश १०, २, ६, १९।
- १२. श्रीर् उपबहुणम् । जै २, २५।
- १३. श्रीर्वा अग्निष्टोमः, श्रीर्होता। जै २,३७८।
- १४. श्रीर्वा एकशफम् (अश्वाश्वतरगर्दभरूपम्)। ते ३, ९, ८, १।
- १५. श्रीवें पिलिप्लिम । माश १३, २, ६, १६; तै ३, ९, ५, ३।
- १६. श्रीवें राष्ट्स्याग्रम् । माश १३,२,९,७ ।
- १७. श्रीवें सोमः। मै १, ११,६; काठ १४, ६;२६, २; २७,१०; क ४०,५; माश ४, १,३,९।
- १८. श्रीवें स्वर: (स्वर्गो लोक: [जै.]) । जे १, २२९; ३, ४७; माश ११, ४, २, १०।
- १९. श्रीहिं मनुष्यस्य सुवर्गों लोकः । तैसं ७, ४, ४, २।
- २०. षड् वा ऋतवस्मंवत्सरश्रीः। जै २,१४२।
- २१. सिवता (+वै [काठ.] श्रियः प्रसिवता । मै २, ५, ४; काठ १३, ६॥ [श्री-अन-६५; आदित्य-३४९; आसन्दी-२; ऋभु-५; केश-१; क्षत्र-२७;३८; त्विषि-२; देव-१९२; २४७; दैवी-६; धर्म-१३; पश्च-३१८; पृष्ठ-४;२४;२५; पृष्ठय-७; प्राण-३; बृहती-३५; भद्र-१०; भार-२; मन्त्र-२; यशस्-२; रथन्तर-३८; राज्य-८; रात्रि-२६; राष्ट्र-१६; वरुण-५७; विषुवत्-४; वीणा-१;३; व्रत-६; श्रायन्तीय-८ द्र.]।

श्री-काम- त्रयस्त्रिश- १३ इ. ।

श्री-सव (सामन्-)- तदेतच्छ्रीसवः सामाइनुते श्रियं गच्छति राज्यं य एवं वेद । जै ३,१५।

श्रुतकत्त-,>श्रौतकक्ष (सामन्-)-

- १. इन्द्राय मद्दने सुतमिति श्रीतकक्षं क्षत्रसाम प्र क्षत्रमेवैतेन भवति । तां ९, २,७।
- २. तदेतत् पशन्यं साम · · · यदु श्रुतकश्चः काक्षिवतोऽपश्यत् तस्माच् श्रौतकक्षम् इत्याख्यायते । जै १, २१७ ।

श्रुधीय, श्रुध्य- (सामन्-)-

- १. अथ श्रुधीयं कीर्तिमत् साम । पुण्यैनं कीर्तिरुत्तस्थिवांसमनूतिष्ठादिति । जै २, १९५ ।
- २. तचदत्र श्रुधीयं भवति, समेवंतेन यज्ञं निह्नयन्ते, तस्माच्छ्रोधित्येव प्रथमायां कुर्यांच्छ्रोधेमेत्यु-त्तरयोः । अयो यस्मै जीवातुं कामयेत, तमेतेनैव निह्नयेत । जै ३, २७४ ।
- ३. प्रजापितः पश्चनस्वत ते ऽ स्मात् सृष्टा अपाकाम र स्तानेतेन साम्ना श्रुधिया एहियेत्यन्व-ह्वयत्त एनमुपावर्त्तम्त यदेतत्साम भवति पश्चनामुपावृत्ये । तां १५,५,३५। [॰ध्य- पशु-१८८ इ.] ।

श्रुष्टि- अन- ५५ द.।

श्रेयस्-

- १. तदाहु:- कः श्रेयांसं विषुप्तं बोधियव्यतीति (बोधियतुमईतीति [काठ.])। मै ३,४,५; काठ २२.२।
- २. तसात् (भूलोकात्) असावेव (स्वर्गा) छोकः (श्रेयान्)। ऐ १, १३।
- रे. नमस्कृत्य हि श्रेया ए समुपचरन्ति । काठ ३१, ११।
- ध. पापवस्यसं वा एतत् क्रियते यच्छ्रेयसा च पापीयसा (निकृष्टेन) च समानं कर्म कुर्वन्ति । तैसं ५, १, २, २।
- प. यथा पापीयाञ्छ्रेयस भाहत्य नमस्यति । तैसं १, ५, ७, ४ ।
- ६. यो वै श्रेयसो उनुषेणो भवति न वै स रिष्यति । जै १, ३५९ ।
- ७. स यथा स्नायामसमाधाय श्रेयस उपहरेत् । जै २,७ ॥ [॰यस्- क्षत्र-२७; पापीयस्-२ इ.] । श्रेष्ठ-
 - १. एक ५ श्रेष्ठ ५ यन्तं बहवः पश्चादनुयन्ति । मै ४, ६, ५ ।
 - २. तस्मादेतानि श्रेष्ठस्य भूयिष्ठानि मूयिष्ठाः पश्चो (गानः), ज्येष्ठा छाया, स्वपिति। जै २, ३७०।
 - इ. यो वै श्रेष्ठमराधियत्वाथान्यानीप्सति, सर्वे वाव तस्य ते ऽराधिता भवन्त्यथ य श्रेष्ठं राधियत्वाथाप्यन्यान् नाद्रियते, सर्वे वाव तस्येष्टाः पूर्तां भवन्ति । जै २, ३७१ ।
 - थ. सिम इति वै श्रेष्ठमाचक्षते। जै ३, १११।

श्रेष्ठ-तम- यज्ञ- १२४ इ.।

श्रेष्ठ-रिम- एव वे श्रेष्ठो रिमर्थेत्सूर्य्यः । माश १,९,३,१६।

श्रोणा- (श्रवणनक्षत्र-) यदश्रोणत् । तच्छ्रोणा । तै १, ५, २, ८; ९ ॥ [°णा- विष्णु- ५३; विष्णुपत्नी- इ.] ।

श्रोणी- श्रोणी द्वियजुः (इष्टका)। माश ७,५,१,३५॥ [°णी- श्रादिख-२१३; वामदेव्य-२५ इ.]।

भ्रोत्र-

- १. वयोधा असि श्रोत्राय त्वा । तैसं ४, ४, १, ३।
- २. विश्व एहि श्रोत्रम्। माश ७, ५, २, १२।
- ३. श्रोत्रं वै पर एरजो दिशो वै श्रोत्रं दिशः पर एरजः । माश ७, ५, २, २०।
- थ. श्रोत्रं वै सम्पच्छ्रोत्रं हीमे सर्वे वेदा अभिसम्पन्नाः । माश १४, ९, २, ४।
- ५. श्रोत्रं वै सम्राट् परमं ब्रह्म । माश १४,६,१०,१२ ।
- ६. श्रोत्रं ह वा उ सम्पद् । शांआ ९, २।
- ७. श्रोत्रं हृद्ये (श्रितम्)। तै ३, १०, ८, ६।
- ८. श्रोत्रं (+वै जै १,१०२) जगती । जै १,२६९; २,५८।
- ९. श्रोत्रमेव नवममहर्जागतम्। जै ३, ३१९।
- १०. श्रोत्रं मे इलोकय। तैसं ४, ३, ४, ४; क २५, १०।
- ११ श्रोत्राहिशः (निरभियन्त)। ऐआ २,४,१; ऐउ १,१,४।
- १२. श्रोत्राद् वाचं सन्तनु । काठ ३९,८ ।
- १३. श्रोत्रे परिश्रवणे द्वे तस्मात् समानत्र सन् सर्वा अनुदिशदृष्टणोत्यिप पराङ् यन् पश्चाद् वदतदृश्यणोति । जै १, १०२ ।
- १४. सर्वतः श्रोत्रेण श्रणोति । तैसं ६, ४, ९, ४ ॥ [॰त्र- अग्नि(ग्नी)ध्- १४; अन्तरिक्ष- ११३; अप्- २५३; अग्नतरिक्ष- ११३; अप्- २५३; अग्नतरिक्ष- ११३; अप्- २५३; अग्नति-; अप्नित- ७; त्राह्म- ७; र२; उत्तरतस् २०; उत्तरात् ४; उद्गातृ- २१; उपनित-; चक्षुस्- ९; चन्द्रमस्- ६१; चातुर्मास्य- १३; जगती- १;२४;५८; जागत- ७; दिश्- १;३२;३२;६८; द्यावापृथिवी- ९; पक्ति- ३१; पञ्चहोतृ- १०; पृथिवी- १९९; ब्रह्मन् १४८; मृङ्ग-; वयोधस्- २; वाच्- ६२; विकर्ण-; विश्वामित्र- ४; विक्वेदेव- १८; विष्णु- २२ द्र.]।

श्रोत्र-पा- विदद्वसुः श्रोत्रपाः । तैसं ३, २,१०, २।

श्रोत्रिय- श्रोत्रियस् स्त्रीकामतमः । काठ २३, ४; क ३६,१ ॥ [॰य- ब्राह्मण- ३१ द्र.]।

स्ठोक- स्वरइच मे इलोकइच में (यज्ञन कल्पताम्)। तैसं ४, ७, १, १।

स्त्रोकाऽनुस्त्रोक- श्लोकानुश्लोकाभ्याए (सामिवशेषाभ्यां) इविद्धाने उपतिष्ठन्ते कीर्तिमेव तज्ज-यन्ति । ता ५, ४, १० ।

श्वन्-

- १. कालकाक्षा वे नामासुरा आस एस इष्टका अचिन्वत तदिन्द्र इष्टकामप्युपाधत्त तेषां मिथुनौ दिवमाक्रमेतां ततस्तमावृहत् ते ऽवाकीर्यन्त, ता एतौ दिव्यौ श्वानौ । काठ ८, १ ।
- २. शुनो विशसनेन। काठ ५३, १३॥ [इवन् अनृत ७ द्र.]।

श्वाविध्- वावापृथिन्या स्वावित् । काठ ४७, १० ॥ [॰विध्- भौमी- द्र.]।

श्वस्(ः)

- १. न स्वःश्वसुपासीत को हि सनुष्यस्य श्वी बेद । माश २, १, ३, ९।
- २. इवो बृहत् (साम)। तैसं ३, १, ७, २।

श्वस्तन - प्रजाः इवस्तनं पशवः इवस्तनं स्वर्गो लोकः श्वस्तनम् । जै २, ४२४: ३, १८ ।

िन- अन- ७९ द्र]।

श्वात्र- शिवा ह्यापस्तस्मादाह (हे आपो यूयं) श्वात्रा (शिवाः) स्थेति । माश ३,९,४,१६ । श्वित्र - स (श्वित्र आङ्गिरसः) एष दिवन्नो S भवद , एते ह वा अहयो यच्छिवन्नाः । जै ३, ७७ । श्वेत. ता-

- १, या इवेता (गौः) सा पोषयिष्णुः । मै ४, २, १४ ।
- १. इवेतां बाईस्पत्याम् । तैसं २, १, २, ४।
- २. सौरी ५ खेतामालभेत रुक्कामः । काठ १३, ८।
- ३. सौर्याः इवेताः (पश्चवः)। मै ३, १३, १६॥ [°त,ता- आदित्य- २३४; ३४३; कृष्ण- २४; मीष्म- २१; तेजस्काम- २; बाईस्पत्या- १९; ब्रह्मच- १४९; ब्रह्मवर्चसकाम- ३; भूतिकाम-; मैत्र- ५;६; रुच्- १; वायव्य- ६: वायु- ९५ इ.]।

वकार- गकार- द ।

षट्त्रिंश (स्तोम)- उत्तरात् १२; नाक- ५ द.।

षट्त्रिंशद्रात्र (यज्ञ)- य एवं विद्वा एसः षट्त्रिंशद्रात्रम् आसते, सुवर्गमेव लोकं प्रजानन्ति सवर्ग लोकं यन्ति । तैसं ७,४,६,१।

षद्पाद- अग्नि- २६१ द.।

षडङ्क- तसात्कारणं बूमो वर्णानामयमिदं भविष्यतीति षडङ्गविदस्तत्तथाऽधीमहे । गो १, १, २०॥ िझ- १वेद- १२ इ. 11

षडह-

- १. षडहो वा अमात्। जै ३, १७४।
- २. षडहो वा उ सर्वः संवत्सरः । कौ १९,१०।

षङ्ढोतृ - तस्मै (ब्रह्मणे) षष्ठं ५ हूतः प्रत्यश्रणोत् । स षड्द्रतो ८भवत् षड्द्रतो ह वै नामैषः । तं वा एत ए षड्द्रतं सन्तं षढ्ढोतेत्याचत्तते परोक्षेण परोत्तप्रिया इव हि देवाः। तै २,३,११,१-३।

[°तृ- ऋर्- ४५; ४६; धातृ- ९; १०; पशुबन्ध- २; पशुयज्ञ-; वाच्- ७५ इ.] ।

षड्रात्र (यज्ञ-)- षड्रात्रो भवति (यज्ञः)। तैसं ७, २, १, १।

षण्डामर्क- षण्डामको वा असुराणां पुरोहिता आस्ताम् । मै ४, ६, ३। षष्ठ (अहन्)-

१. अन्तः षष्ठमहः। कौ २३, ७; २६, ८।

व्वाग्घोता, दीक्षा पत्नी, वातोऽध्वर्युः, आपोऽभिगरः, मनो हविः, तपसि जुहोमि। तैश्रा ३,६,९। सूर्य ते चक्षुः (प्राप्नोतु), वातं प्राग्यः, द्यां पृष्ठं, अन्तरिक्षमात्मा, अङ्गर्यज्ञं, पृथिवी ॰ शरीरैः (प्राप्नुहि)। तैआ ३,४,१।

- २. आतिच्छन्दसं वै षष्ठमहः। कौ २३, ६; ८; २९, ५ ।
 - ३. सर्वदेवत्यं षष्टमहः। कौ २१, ४।
 - सर्वरूपं वै षष्ठमहः । कौ २१, ४; २३, ७ ।
 - ५. स्वर्गों वै लोकः षष्टमहः। ऐ ६, २६;३६; गो २, ६,१६ ॥ [षष्ट- देवक्षेत्र- २; देवायतन-; पुरुष- ५३; प्राजापत्य- ६ द्र.]।

षष्टी-,चिति-

- १. शिर एव पष्टी चितिः। माश ८, ७, ४, २१।
- २. स्वर्ग एव लोक: षष्ठी चिति:। माश ८, ७,४, १७।

षोडश-

- १. अनुचर इव ह्येष स्तोमानां यत् षोडशः । जै २, २२० ।
- २. स्वर्गी लोकः घोडश स्तोमानाम्। जै २, २२०।
- रे. दीना वा एते दीयन्ते ये ब्रात्यां प्रवसन्ति न हि ब्रह्मचर्थ्यञ्चरन्ति न कृषि न वाणिज्यां षोडशो वा एतत्स्तोमः समाप्तुमर्देति । तां १७, १, २॥ [°श— अदिति १७; इन्द्र १५९; उत्तरात् १९; ओजस् १४; ३०; मरुत्स्तोम २; वज्र २७ द्र.]।

षोडशन्-,कला-

- अष्टावेवास्य (प्रजापतेः) कलाः सावित्राण्यष्टी वैश्वकर्मणान्यथ यदेतदन्तरेण कर्म कियते स
 एव सप्तदशः प्रजापतिः। माश १०,४,१,१६।
- २. यो वै कला मनुष्याणामक्षरं तद्देवानाम् तद्दे कोमेति द्वेऽअक्षरे त्विगिति द्वेऽअस्गिति हे मेद इति द्वे मा ए समिति द्वे स्नावेति द्वे मज्जेति द्वे ताः घोडश कला अथ य एतदन्तरेण प्राणः संचरति स एव सप्तदशः प्रजापितः। माश १०, ४, १,१७। घोडशकल-
- १. घोडशकळं वा इदं सर्वम् । कौ ८,१; ११, ४; १७,१; २२,९; माश १३,२,२,१३।
- २. षोडशकलः प्रजापतिः। माश ७,२,२,१०।
- ३. षोडशकला देवाः । षोडशकलमिदं सङ्गत् सर्वम् । जै १,२७॥ [°ल चन्द्रमस् ९३; पशु ३२०; पुरुष १०६;१०७; प्रजापति २६१; ब्रह्मन् १५०; १५१ द्र.]।
- षोडरा-धा स (प्रजापतिः) षोडशधाऽऽत्मानं व्यकुरुत । जैउ १, १५, १,२॥ [°धा प्रजापति-६१; २९३ द्र.]।

षोडिशन्-

- १. अतिरिक्तो वै षोडशी (°शि स्तोत्राणाम् [जै.]) । जै १, ६७; तां ६,१,५ ।
- २. अथ षोडशी यत् षोडशिनि कामः स म उपाप्तोऽसिद्दिति । जै २, १९५।
- अथो षोडशं वा एतत्स्तोत्रं षोडशं शस्त्रं तस्मात्षोडशीत्याख्यायते । की १७,१ ।
- a. (१) भद्रम्, (२) समाप्तिः, (३) अभृतिः, (४) सम्भृतिः, (५) भूतम्, (६) सर्वम्, (७) रूपम्, (८) अपरिमितम्, (९) श्रीः, (१०) यशः, (११) नाम, (१२) अप्रम्, (१३) सजाताः, (१४) पयः, (१५) महीया, (१६) रसश्चेखेवंविधाः द्र.।

- थ. अपच्छिदिव वा एतद्यज्ञकाण्डं यत् षोडशी (साम)। तां १८,६,२३।
- ५. असौ वै षोडशी योऽसौ (सूर्यः) तपति । कौ १७,१ ।
- ६. आनुष्टुभः (+वै ।कौ.।) षोडशी । मै ४,७,६; कौ १७, २; ३ जै १,१९२ ।
- ७. मानुष्द्रभो वा एष वज्रो यत्षोडशी । कौ १७,१।
- ८. उक्थानां वा एष एको यत् षोडशी । जै ३,८३।
- ह. एकविंशायतनो वा एष यत् षोडशी। सप्त हि प्रातःसवने होत्रा वषट्कुर्वनित सप्त माध्यन्दिने सवने सप्त नृतीये सवने। तां १२,१३,८ (तु. जै १,२०३)।
- १०. एकादशाक्षरा वै त्रिष्टुप् त्रैष्टुभमन्तरिक्षं चतस्रो दिशः एष एव वज्रः पञ्चदशस्तस्यासावे-वादित्यः षोडशी वज्रस्य भर्ता । माश ८,५,१,१०।
- ११. त्रिवृद्धै षोडशी। कौ १७,३।
- १२. पृष्टीवहः खलु वा एतत् स्तोत्राणां यत् षोडशी अक्षिवहः खलु वा एतत् स्तोत्राणां यत् षोडशी अत्र वा एतत् स्तोत्राणां यत् षोडशी । जै १, २०१।
- १३. यद्वाव षोडश ए स्तोत्र ए षोडश ए शस्त्रं तेन षोडशी । तैसं ६, ६, १९,१।
- १४. वृषण्वद्वे षोळशिनो रूपम् । ऐ ४,४।
- १५. षोळश स्तोत्राणां षोडश शस्त्राणां षोळशभिरक्षरेरादत्ते षोळशभिः प्रणौति षोळश-पदान्निविदं दधाति तत्षोळशिनः षोळशित्वम् । ऐ ४,१ (तु. गो २,४,१९)।
- १६. षोडशमच्छावाकस्य""इन्द्रियं वै वीर्यं षोडशी । जै २,२२३ ।
- १७. सर्वेभ्यो वा एष छन्दोभ्यः (लोकेभ्यः, सवनेभ्यः [ऐ ४,४]) सिक्वामितो यत्षोळशी । ऐ ४,३;४।
- १८. सूर्यराज्य ए षोडिशाना (अभिजयति)। मै १, ८, ६।
- १९. स्वर्गे लोके घोडिशिनस स्तोश्रेण (प्रतितिष्ठिति)। काठ १४, ९ ॥ [°शिन् इन्द्र १०; ४३; २०२; २०४; ऐन्द्र ४४; ओजस् ३०; प्राजापत्य ११; वज्र ३४; ३९; वीर्य १; १०; ११; वैराज ६ द्र.]।

षोडशी-, कळा-तस्य (संवत्सरस्य प्रजायाः) रात्रय एव पञ्चदश कळा ध्रुवैवास्य षोडशी कळा। माश १४, ४, ३,२२।

ष्ठीवन- मेहन- द. ।

स

संयत्- अग्नि- ७०९; रात्रि- ३० इ. ।

संयद्वसु- संयद्वसुः श्रोत्रपाः श्रोत्रं मे पाहि । तैसं ३, २, १०, २॥ [°सु- उत्तरात् १; यज्ञ- १३४ द्र.]।

संयाज्या- प्रतिष्ठे वै संयाज्ये । कौ ७,९। संयानी-

- १. ह्रवो वा एषो ८ क्षेयेत् संयानीः । तैसं ५, ३, १०, २।
- २. संयानीभिनें देवा इमाँक्लोकान्समयुस्तत् संयानीना " संयानित्वम् । तैसं ५, ३, १०,९।

संवत्सर-

- १. अग्निः (+वाव [तै.]) संवत्सरः । ता १७, १३, १७; तै १, ४, १०, १ ।
- २. अथ यत्त्रीणि शतानि स्तोत्रिया भवन्ति तावतीः संवत्सरस्य रात्रयः । जै २, १०९ ।
- ३. अथ ह वा एष महासुपर्ण एव यत्संवत्सरः । तस्य यान्पुरस्ताद्विषुवतः षण्मासानुपयन्ति सो ऽन्यतरः पक्षो ऽथ यान्षद्वपरिष्टात्सो ऽन्यतर आत्मा विषुवान् । माश १२, २, ३, ७।
- अय ५ संवत्सरः सर्वेषां भूतानां प्राणैरप प्रसर्पति चोत्सर्पति च । तैआ १, १४, ८ ।
- ५. बादित्य एव संवच्चन्द्रमाः सरः । तमेष सरति तं पौर्णमास्यामामोति । जै २,६० ।
- ६. कादित्य एव संवत्सरः, एतं हि सर्वो श्रीस्सर्वे यशस्त्रवे देवास्समेताः, · · तस्य यद् भार्ति तत् संवद् , यन्मध्ये कृष्णं मण्डलं, तत् सर इत्यधिदैवतम् । जै २,६० ।
- ७. इम ऽ उ लोकाः संवत्सरः । माश ८, २, १, १७।
- ८. एकवि १ शो वै संवत्सरः पञ्चतंवो द्वादशमासास् त्रय इमे छोका असा आदित्य एकवि १ शः। काठ १२, ६।
- ९. एतद्भ वे संवत्सरस्य न्याप्तं यहतवो यन्मासा यहतुसन्धयः । जै २, ४२२ ।
- १०. एतावान्वे संवत्सरो यदहोरात्रे । कौ १७, ५ ।
- ११. एतावान्वे संवत्सरो यदेष त्रयोदशो मासस्तदत्रैव सर्वः संवत्सर शाहो भवति । कौ ५, ८; १९, २।
- १२. किं नु ते मिथ (संवत्सरे) इति । अथम्मं आत्मा । सं (आत्मा) मे त्विथ (संवत्सरे)। जैंड ३, ५, ५, ८।
- १३. गोसत्रं वे संवत्सरः। तैसं ७, ५, १, १।
- १४. चतुर्विशत्यर्धमासस्संवत्सरः । जै २, ९१; १११; २२७; २७३; २८१; ३०८; ३, १७३ (तु. ऐ ८,४; जै ३,४१०;४१४)।
- १५. चतुर्वि ५ शो वै संवत्सरः । तां ४, १०, ५।
- १६. तदाहुस्संवत्सर एव सामेति । जैउ १, ११, २, १।
- १७. तसादाहुः संवत्सरः सर्वे कामा इति । माश १०, २, ४, १।
- १८. तस्मादु संवत्सर ऽ एव स्त्री वा गौर्वा वडवा वा विजायते । माश ११, १, ६, २।
- १९. तस्य (आदित्यस्य) यद् भाति तत् संवद् , यनमध्ये कृष्णं मण्डलं तत् सर इत्यधिदेवतम् । अयमेव संवत्सरो यो ऽयं चक्षुषि पुरुषः । तस्य यञ्छुकं तत् संवद् , यनमध्ये कृष्णं मण्डलं तत् सरः ।। त्रस्येव विद्या संवत् । तां हि सर्वे देवाः संवान्ताः । अहोरात्रे एव सरः । ते हीदं सर्वं सरतः । त्रस्यधिदेवतम् । अथाध्यात्मम् । अन्नमेव संवत् । तद्धीदं सर्वं संवान्तम् । वागेव सरः । वाचा हि पुरुषः सरति । जै २, २८-२९ (तु. जै २, ६०) ।
- २०. ता उभे स्तोत्र्याः संपद्यन्ते सप्त च शतान्येकविंशतिइच, तावन्ति संवत्सरस्य अहोरात्राणि । जै २, २३८ ।
- २१. तान् (देवांश्रासुरांश्व) गायज्यन्तरातिष्ठदोजो वीर्यमन्नार्स परिगृह्य संवत्सरो वावैनान् सो-ऽन्तरातिष्ठचतुर्वि ५ शतिर्गायज्या अक्षराणि, चतुर्वि ५ शतिस् संवत्सरस्यार्धमासाः । काठ १०, ७ ।

- २२. त्रयोदश वै मासाः संवत्सस्य । माश ३, ६, ४, २४ (तु. मै १, ११,८, काठ १४,८)।
- २३. त्रीणि च शतानि स्तोत्रिया भवन्ति षष्टिश् च। तावतीस् संवत्सरस्य रात्रयः। जै २,३७७।
- २४. त्रीणि च ह वै शतानि षष्टिश्च संवत्सरस्याहोत्राणि । गो १, ५, ५ ।
- २५. त्रीणि वै षष्टि शतानि संवत्सरस्याद्वाम् । कौ ११, ७।
- २६. त्रेधाविहितो वै संवत्सरः । कौ १९, ३।
- २७. द्वादश मासाः, स् संवत्सरः । मै १, ४,१४; ३,४,१०; ४, ६,७; काठसंक ५०: १२; जै १,
- २८. २७; १३५; २०६; २, ८३; ९१।
- २२. द्वादश वा वै त्रयोदश वा संवत्सरस्य मासाः । माश २, २, ३, २७; ५, ४,५, २३।
- २०. द्वादश वा वे रात्रयः संवत्सरस्य प्रतिमा। मै १, ६, १२; ८, ६ (तु. काठ ७, १५; तै १, १,६,७; ९,१०)।
- ३१. द्वादश वै संवत्सरस्य पौर्णमासीर् द्वादशाष्टका द्वादशामावस्याः। तदेवैतेन पर्त्रिशेन स्तोमेन पर्वश्नः संवत्सरमारभन्ते। जै २, ४३७।
- ३२. द्वे रूपे संवत्सरस्य मासा अन्यद् , ऋतवो S न्यत्। काठ ३४, ७।
- ३३. नैवारश्ररुखयोदशो भवत्यस्ति मासस्त्रयोदशः। मै ३, ४, १०।
- ३४. पञ्चदश सामिधेनीरन्वाह · तासां त्रीणि च शतानि षष्टिश्चाक्षराणि, तार्वतीः संवत्सरस्य रात्रयः । तैसं २, ५, ८, ३ ।
- हेप. पञ्चर्तवस्संबत्सरः। संवत्सरः प्रजापतिर्यंज्ञः। जै २, २९१।
- ३६. पञ्च ऽ तैवः संवत्सरस्य । माश १, ५, २, १६; ३, १, ४, २०।
- ३७. प्रायणीयेनातिरात्रेण त्रयोदशं मासमाष्नुवन्ति, उदयनीयेन संवत्सरं चतुर्दशम् । जै ३,३८६ ।
- ३८. मध्ये ह संवत्सरस्य स्वर्गों छोकः। माश ६, ७, ४, १९।
- ३९. महापुरुष इति यमवोचाम संवत्सर एव प्रध्वंसयन्नन्यानि भूतान्येक्याभावयन्नन्यानि, तस्यै-तस्यासावादित्यो रसः । ऐआ ३, २, ३ (तृ, शांआ ८,३)।
- ४०. यत् पराचीनं संवत्सरात् तदन्धन्तमः। जै १, १७९।
- धरे. यसादेषा समाना सती षडहविभक्तिनौनारूपा तसाद्विरूपः संवत्सरः । तां १०,६, ७।
- **४२.** यावन्ति वै स्नामिधेनीनामक्षराणि तावन्ति संवत्सरस्याहानि । मै १, ७, ३ ।
- धरे. यो ह स मृत्युः (अभिन्यादाय तिष्ठति) संवत्सर एव सः । तस्यतेव एव मुखानि । जै १,२४६ ।
- ४४. विरूपः (नानारूपः) संवत्सरः । तां १४, ९, ८।
- ४५. शान्तः संवत्सरः । तैसं ७, ५, २०, १।
- ४६. षष्टिश्च वै त्रीणि च शतानि संवत्सरस्याहानि । काठ ३३, २।
- ८७. संवत्सर (को वा कि.) इद ९ सर्वम् । जै १,२७; माश ८, ७, १, १।
- ४८. संवत्सर एव सप्तदशस्यायतनं द्वादश मासाः पञ्चतेव एतदेव सप्तदशस्यायतनम् । तां १०,
- ४९. संवत्सर एव स्वर्गी छोकः । जै २, ४२९ ।
- ५०. संवत्सरः कृत्स्नमञ्जाधं पचति । जै २, ३०७; ४१०।
- ५१. संवत्सरमेव शुनासीर्येणाप्येति । जै २, २३४ ।

- ५२. संवत्सरमेवायतनं कृत्वा जयति संग्रामम् । काठ १०, ३।
- ५३. संवत्सरस्त्वा हन्तु (चोर!)। तैआ ४, २६, १।
- ५४. संवत्सरस्य प्रतिमां यां (रात्रिरूपाम् [अष्टकाम्]) त्वा रात्रि यजामहे । मं २, २, १८ ।
- ५५. संवत्सरस्य प्रतिष्ठा (नक्षत्राणि)। तै ३, ११, १, १३।
- ५६. संवत्सरस्य वा एते विघत्यै गृह्यन्ते । मै ४, ६, ७।
- ५७. संवत्सरः सप्तद्शः (साम [जै १, १३७]) । तां ६, २, २।
- ५८. संवत्सर: सुवर्गो (स्वर्गो [मै., काठ. जै.]) लोकः । तैसं ७,३,७,२; मै १,१०,१७; काठ ९, १६; १४,८; ३३,४; जै २,१०९; ११३; १९९; १६२; तां १८,२,४; तै २,२,३,६; ३,९,२,३; माश ८,४,१,२४; ६,१,४॥
- ५९. संवत्सरस्य या पत्नी (उषोह्या [अष्टका]) सा नो अस्तु सुमङ्गळी । मं २, २,१६।
- ६०. संवत्सरस्य षष्ठी । तैसं ५, ७, २१, १; काठ ५३, १२ ।
- ६१. संवत्सरः स्वगाकारः । तै २, १, ५, २ ।
- ६२. संवत्सराय निवक्षसः (आलभ्यन्ते) । तैसं ५,६,२३,१; काठ ५०, ३।
- ६३. संवत्सराय महतः सुपर्णान् (आलमते)। मै ३, १४, ६।
- ६४. संवत्सरेण वा अनाप्तमाप्यते । मै २, ५, २; काठ १०, ८।
- ६५. संवत्सरे संवत्सरे वै रेतःसिक्तं जायते । ऐ ४, १४।
- ६६. संवत्सरो भूत्वा (प्रजापितः) नादस्यत् न ह दस्यति य एवं वेद । जै १, ३१४ ।
- ६७. संवत्सरो मृत्युः। जै २, ३५०।
- ६८. संवत्सरो वा अग्निर्ऋतुस्थास्तस्य वसन्तः शिरो, ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षो, वर्षाः पुच्छ ९ शरदुत्तरः पक्षो हेमन्तो मध्यं, पूर्वपक्षाहिचतयो ऽपरपक्षाः पुरीषमहोरात्राणीष्टकाः । तैसं ५,०,६, ५-६।
- ६९. संवत्सरो वा अग्रं ज्येष्ठ्यम् । जै २, ९७; २२७ ।
- ७०. संवत्सरो वा ऽऋतन्याः (इष्टकाः)। माश ८, ६, १, ४; ७,१,१।
- ७१. संवत्सरो वाव सम्भरणस्त्रयोविष शः। तस्य त्रयोदश मासाः सन्त ऽ र्तवो द्वे बहोरात्रे संवत्सर एव सम्भरणस्त्रयोविष शास्तद्यत्तमाह सम्भरण इति संवत्सरो हि सर्वाणि भूतानि सम्भृतः। माश ८, ४, १, १७।
- ७२. संवत्सरो वाव (वै [की.]) होता । की २९, ८; गो २, ६, ६ ।
- ७३. संवत्सरो विषूवेण: (युक्तः)। तैआ १, १२, ३।
- ७४. संवत्सरो वै चतुर्दशः। जै १, १३२।
- ७५. संवत्सरो वै परिक्षित् , संवत्सरो हीमाः प्रजाः परिक्षेति, संवत्सरं हीमाः प्रजाः परिक्षियन्ति । ऐ ६, ३२ ।
- ७६. संवत्सरो वै मासः । मासश एव तत् संवत्सरमाप्तुवन्ति । जै २,३७६ ।
- ७७. संवत्सरो वै यज्ञः प्रजापितः। तस्यैतद् द्वारं यदमावास्या चन्द्रमा एव द्वारिपधानः। माश ११, १, १, १।
- ७८. संवत्सरो वै षष्ठी चितिर्ऋतवः पुरीषम् । तैसं ५, ६, १०, ३।
- ७९. संवत्सरो वै समस्रः सहस्रवांस्तोकवान्पुष्टिमान् । ऐ २, ४१ ।

- ८०. संवत्सरो वै ससुद्रः (सरस्वान् धमै.।) । तैसं ७, ५, १, २-३; मै ४,२,७।
- ८१. संवत्सरो वै सर्वस्तोमः । जै २, २७९ ।
- ८२. संवत्सरो वै सर्वस्य शान्तिः। तां ९, ८, १३।
- ८३. संवत्सरो वे सविता (+द्वादश मासाः संवत्सरः। तसाद् द्वादशकपालः [मै.])। मै १, १०, ५; काठ ३५, २०; क ४८, १८।
- ८४. संवत्सरो वै सुमेकः । तैसं ५, ३, ११, ४; काठ २२, ६; क ३४,९ ।
- ८५. संवत्सरो वै सोमः पितृमान् । तै १, ६, ८, २; ९, ५।
- ८६. संवत्सरो वै सोमो राजा। कौ ७, १०।
- ८७. संवत्सरो वै स्वर्गो लोकः । मै ४, ६, ७।
- ८८. संवत्सरो ऽसि नक्षत्रेषु श्रितः । ऋत्नां प्रतिष्ठा । ते ३, ११,१, १४ ।
- ८९. संवत्सरो हि वा एतस्य छुज्धो ऽ थैतस्यामयति । काठ १२, ८ ।
- ९०. स एव (आदित्यः) संवत्सरसम्मानश्चक्षुर्मयदश्चीत्रमयद्यक्षन्दोमयो मनोमयो वाक्मय श्रातमा । ऐआ ३. २, ३ ।
- ९१. स ऐक्षत प्रजापितः । सर्वं वा S अत्सारिषं य इमा देवता असुक्षीति स सर्वत्सरोऽ भवत् सर्वत्सरो ह वै नामैतश्चत्संवत्सर इति । माश ११, १, ६, १२ ।
- २२. सद्यो वै देवानां ५ संवत्सरः । तां १६, ६, ११।
- ९३. सप्तदश सामिधेनीः कार्याः पञ्च ऋतवो द्वादश मासा एष संवत्सरः । मै १,७,३;३,७,२ I
- ९४. सप्तदशो वै संवत्सरः, पञ्चर्तवो द्वादश मासाः । काठ २३,८ (तु. माश ६, २, २, ८) ।
- ९५. सप्त ऽर्तवः संवत्सरः । माश ६, ६, १, १४; ७, ३,२, ९; ९, १,१, २६ ।
- ९६. समुद्रं खळु वा एते ऽ नवारमपारं प्रस्नान्ति ये संवत्सरमुपयन्ति । काठ ३३, ५ ।
- ९७. सर्वं वा ऽ ऋतवः संवत्सरः । माश ४, ३, १, ४।
- ९८. सबै वै संवत्सरः। माश १, ६,१,१९; ७, २,२४; ४,२,२,७; १०,२,५,१६; ११,१,२,१२।
- ९९. स वै संवत्सर एव प्रजापतिः । माश १, ६, ३, ३५।
- १००. स (एकहायनो गौः) हि संवत्सास्य प्रतिमा । मै २, १, २ ।
- १०१. सुमेकः संवत्सरः स्वेको ह वै नामतद्यत्सुमेक इति। माश १, ७, २, २६॥ [°र- अग्नि- ७१०-७१४; अग्निष्टोम- ३५; अनिरुक्त- ६; अन्न- १८९; अन्नाद्य- २३; अप्- २५४; अब्द- १; अभ्रातृव्या-; अमानास्या- १५; आत्मन्- ८३; आदित्य- १९०; ३४७; ३५०; आयुस्- २४; इन्द्र- ३०७; इन्द्राञ्चनासीर- २; ऊर्ष्व, ध्वां- ७; ऋतु- २; ३; १८; ३६; ३६; ५६; ६५; ६९; ९१; ९२; ऋभुमत्-; एकाष्टका- २; ओजस्- १६; कुमार- ६; ख्यातृ-; गर्भ- २०; गायत्री- १२१; चन्द्रमस्- ८९; चित्रापूर्णमास-; तपस्- ३२; त्रयित्त्रज्ञ- २४; त्वष्ट्र- ३२; दित-; देव- ३३;२४६;२५०; देवयान- २; ग्रुप्त- १; धातृ- २३; नवाह-; नाक- ८; पञ्चहोतृ- ११; परिक्षित्- २; परिभू-; पाङ्क्त- १०; पार्थ- २; पितृ- १११; पुरुष- ५१; ६८; पुष्टि- १०; पूर्ण- २; प्रथिवी- १२२; २००; पुष्ट्य- ५; पौर्णमासी- ३; ६; प्रजनन- १४; प्रजा- ९८; प्रजापति- ४२; ४५; ४८; ४९; ७९; ८१; ९५; १२६; प्रद्रीते-; प्रवत्- ३; प्राची- २६;

प्राण- १९८; फल्गुनी- ६; ५; ८; फल्गुनीपूर्णमास- २; फल्गुनीपूर्णमास्य-; फाल्गुनी- १;२; बृहती- २४; ब्रध्न- ४; ब्रह्मवर्चस्- ११; भूत- १४; मास- १०; मृत्यु- ५; यजमान- ३२; यज्ञ- १०७-७९; रेतस्- ४४; ४५; वज्ञ- ४६; वरुण- ५८; वर्चस्- २; वर्ष, र्षा- ८;९; बसन्त- २; वाच्- ३४; ५९; विराज्- ३३; विवर्त-; विश्वकर्मन्- ६; विषुवत्- २; वीर्य- १२; वैश्वानर- १;१२; व्योमन्- ३; व्रत- ७;८; शाला- २; श्चासीर- ३; षडह- २ द्र.]।

संवत्सर-वेळा- तसात्संवत्सरवेळागां प्रजाः (शिशवः) वाचं प्र वदन्ति । माश ७,४,२,३८ । संवत्सर-श्रम- ते देवा एतं संवत्सरश्रममपश्यन् । जै ३, ११७ ।

संवर्भ (इष्ट-)- ता ५ संवर्भ इतीष्टिमाहुर्यो आतुःयवान्त्स्यात् स स्पर्धमान एतबेष्टवा यजेताप्तये संवर्भाय पुरोडाशमष्टाकपाछं निवेपेत् । तैसं २, ४, ३, ३।

संवित्- संविच्च मे ज्ञात्रं च मे (यज्ञन कल्पताम्)। तैसं ४, ७, ३, २। संवेश- छन्दस्- ४४ द्र.।

संशान (सामन्-)- अथ बसात्स ५ शानानि नाम । एतेर्वे सामभिर्देवा इन्द्रमिन्द्रियाय वीर्याय समस्यन् । माश १२, ८, ३, २६ (तु. गो २,५,७) ।

संसद्- एतद्ध वै संसदां संसत्त्वं यदेते स्तोमाश्च छन्दांसि च मध्यतः संसन्नाः । जै २, ३५० । संसप्- यदिमां छोकान् (वसिष्ठः) समसपंत् तत् संसपंत्य संसपंत्वम् । जै २,२८९ । संसव- नाविद्विषाणयोः संसवो विद्यते । छ १०३ : ९ ॥ [°व- वायु- १९ द्र.] । संसुप्-

- तद्यदेनमेताभिदेवताभिरनु समसर्वत् । तस्मात्सः स्पो नाम । माश ५, ४, ५, ३ ।
- २. वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्य्यं परापतत् । तत्संसृद्धिरनुसमसर्पत् तत्स ५ सृपा ५ स५ सृष्त्वम् । ते १,८, १, १ ॥ [°सप्- विष्णु- २४ इ.] ।
- संस्कार- यस्य (ब्राह्मणस्य) गर्भाधानपुंसवनसीमन्तोन्नयनजातकर्मनामकरणनिष्क्रमणाञ्जप्राज्ञन-गोदानचूडाकरणोपनयनाष्ठ्रवनाग्निहोत्रव्रतचर्थ्यादीनि कृतानि भवन्ति स सान्तपनः । गो १, ३,२३ ।

संस्तुभ्- वागेव स ५ स्तुप्छन्दः । माश ८, ५, २, ५ । संस्था- यास्सप्त संस्था या एवैतास्सप्त होत्राः प्राचीर्वषट्कुर्वन्ति ता एव ताः । जैउ १, ६,२,४ । संस्थित-यज्ञुस्-

- १. प्राणा वै संस्थितयजू १ षि । काठ २९, ३; क ४५, ४ ।
- २. यत् (देवाः) समस्थापयँस्तस्मात्स ५ स्थितयज् ५ वि । माश ९, ५, १, २९।

संद्वाव-भाग- आदिख- ३२६ द्र.। संद्वित,ता-

- १. असी वा आदित्यः स ९ हित एव ग्राहीरान्ने संद्धाति । माश ९, ४,१,८।
- २. तहेवाः संहितेन समद्भुव्यत्समद्भुक्तसारसंहितम् । तां ८, ४, ९ ।

- ३. तद् यद् (देवाः) डभयं धनं संहितमजयंसत् संहितस्य संहितत्वम्। जै १, १५७।
- तस्य वा एतस्य संहिताये णकारो बलं, षकारः प्राण आत्मा । आयुष्यमिति विद्यात् । ऐआ ३, २, ६।
- ५. यत् (देवाः) समद्धुसाद्देव संहितस्य संहितत्वम् । जै १, १५८।
- ६. संहितं (+ भवति [तां.]) ह्यक्षरणिधनं प्रतिष्ठाये । जे १,१५७; तां १५,११,३।
- ७. स ९ हितं भवति ह्यक्षरणिधनं प्रतिब्हायै, प्रतिष्ठायैव सत्रमासते । तां ११, ५, ४।
- स (संवत्सरः) छन्दोभिरात्मानं समद्धाद् , यच्छन्दोभिरात्मानं समद्धात् तस्मात् संहिता। ऐआ ३, २, ६।
- ९. स य एवमेतां संहितां वेद सन्धीयते प्रजया पशुभिर्यशसा ब्रह्मवर्चसेन स्वर्गेण लोकेन, सर्वमायुरेति । शांआ ७, १२ ॥ [°त,ता- गो- ६४ इ.]।

सकतु- देव- १०५; प्रजापति- १९६ इ.।

सक्थि- कौब्च- द्र.।

सचि-

- १. सखा भक्षितः। काठ ३४, १६।
- २. सखायः सप्तपदा अभूम । तै ३, ७, ७, १९ ॥ [॰खि- प्राण- १९९ द्र.]। सगर- प्रजाभिस्सगरः । काठ ३५, १५ ॥ [॰र- प्रतीची- २९; विश्ववेदस्- द्र.]। सगरा- सगरा रात्रिः । माश १, ७, २, २६।

सघा- जगतीछन्दस्- ३ द्र.।

संकृति (सामन्-)-

- १. अहर्न्वा एतदब्लीयत तद्देवा देवस्थाने तिष्ठन्तः संक्वृतिना समस्कुर्वं ५ स्तत् संक्वृतेः संकृति-त्वम्। तां १५, ३, २९।
- २. संकृति भवति स ५ स्कृत्यै । तां १५, ३, २८।
- संकृतिना वै देवाः प्रजाः पश्चल् छियम् अन्नाचं समकुर्वत । तत् संकृतिनस् संकृतिस्वस् । जै ३, २५३।
- **४. संकृतिना समकुर्वन् । जै २, २५६ ।**
- संक्रोदा (सामविशेष-)- अङ्गिरसां संक्रोशो भवति। एतेन वा अङ्गिरसां संक्रोशमानाः स्वर्ग होकमायन् स्वर्गस्य होकस्यानुख्यात्य स्वर्गाह्मोकान्न च्यवते सुद्धवानः । तां १२, ३, २३। संख्या-
 - १. एकस्यां सीद, दशसु सीद, शते सीद, सहस्रे सीदायुते सीद, प्रयुते सीद, नियुते सीदार्डेदे सीद, न्यर्बुंद सीद, बहे सीद, समुद्रे सीद, मध्ये सीदान्ते सीद, पराधे सीद । काठ ३९,६।
 - २. एका च दश च शतं च सहस्रं च। अयुतं च प्रयुतं च। नियुतं चार्ड्वंदं च। अर्डुदं च न्यर्डुदं च। समुद्रश्च मध्यं च अन्तर्ज्ज परार्धश्च । क २६, ९ ।
 - है. एका च रातं च सहस्रं च चायुतं च नियुतं च प्रयुतं चार्बुदं च समुद्रश्च मध्यं चान्तश्च परार्धश्च । तैसं ४, ४, ११, ३-४।
 - ४. शताय स्वाहा, सहस्राय…, अयुताय…, नियुताय…, प्रयुताय…, अर्बुदाय…, न्यर्बुदाय समुदाय…, मध्याय…, अन्ताय…, परार्घाय…। तैसं ७, २, २०, १।

संख्यान- तदेतदनन्तं यत् संख्यानम् । जै २, ७३ ।

संगम- (आदित्यः) संगमं पितृणाम् (आदत्त)। जै २, २६।

संगव- मैत्र- १० इ.।

संप्रहीतृ- अश्वन्- ४४; आश्वन- ३ द्र.।

संग्राम-

- १. इन्द्रियेण वै सन्युना मनसा संश्रामं जयतीन्द्रमेव मन्युमन्तं मनस्वन्त ए स्वेन भागधेये-नोपधावति, स एवास्मिन् (यजमाने) इन्द्रियं मन्युं मनो दधाति, जयति त ए संश्रामम्। तैसं २, १, ३, २।
- २. मृधो वा एष विहृत्ति यः संग्रामं जयति, · · अभिमातीर्वा एष हृत्ति यः संग्रामं जयति । मै २, १, १०।
- ३. यतरस्त्रंयत्तयोरनायतनो भवति परा स जयते । काठ १०, ३ ।
- ध. यतरो वै संगुभाणयोरायतनवसरो भवति स जयति । मै २, १, २।
- ५. स (इन्द्रः) एवास्मिन् (यजमाने) इन्द्रियं मन्धुं मनो दश्वाति, जयति तं संप्रामम्। तैसं २, २, ८, २-३॥ [*म- अप्नि ९; ३२; इन्द्र- ११०; १९०; ३३०; मैत्र- ६; संवत्सर- ५२ द्र]।

सजन- एतद्ध वै सजनं यद् राजा । जै २, १८३ ।

सजात-

- १. त (विश्वे देवाः) एवास्मै (यजमानाय) सजातान् प्रयच्छन्ति, प्राम्येव भवति । तैसं २, १, ६, ४-५ ।
- २. तिस्र भाहुतीर्जुहोत्येतावन्तो (त्रयः) वै सजाता ये महान्तो, ये क्षुस्रका याः स्त्रियः। तैसं २,३, ९,३।
- ३. पयस् सजाताः। काठ १२, १।
- थ. भूमा वै सजाताः। माश १, २, १, ७।
- प्. रस इव खलु वै सजाताः। तैसं २, १, ७,६ ॥ [॰त- प्राण- १३९; मारुत- १३; वैश्वदेव-१५ इ.]।
- सजुष्- अथैवैतद्यजमान एताभिर्देवताभिः (ऋत्वादिभिः) सयुग्मूत्वैताः प्रजाः प्रजनयति तसादु सर्वास्वेव सजू: सजूरित्यनुवर्तते । माश ८, २, २, ७ ।

संज्ञपन-

- १. ब्रन्ति वा एतत् पशुं यत् (संज्ञपयन्ति)। तैसं ६, ३, ११, १-२; माश १३, २, ८,२।
- २. यत्पश्चं संज्ञपयन्ति विशासित तत्तं ध्नन्ति । माश २,२,२,१; ११,१, २,१ (तु. ऐ २,६; ७; ७,१; कौ १०,४;५; गो १,३,१४; २,२,१॥ [°न-पश्च- ८ द्र.]।

संजय (सामन्-)-

- १. ते देवा असुरान् संजैयेन समजयन् यत्समजय र सासात्संजयं पञ्चनामवरुद्धये संजयं क्रियते । तां १३, ६, ७ ।
- २. यदिमान् छोकान् (देवाः) समजयंस्तत् संजयस्य संजयत्वम् । जै ३,१३२।

- संझा-ता उ एव संज्ञाः मनो वै रेतस्या, प्राणो गायत्री, चक्षुम् त्रिष्टुप् श्रात्रं जगती, वागनु-ष्टुप् एता उ ह संज्ञाः । सं ह वै तेन जानीते येन कामयते । जै १, २६९-२७०।
- संझान संज्ञानं वः पश्चाद् (उपदधाति) इति । तैआ १, २०, १ ॥ [॰न प्रतीची ३० द्र.] । संझानी(इष्टि-) यः समानैर्मिथो विप्रियः स्यात् तमेतया संज्ञान्या याजयेत् · · इन्द्रमेवैनं (यजमानं) भूतं ज्येष्ठ्याय समाना अभिसंज्ञानते, विसष्टः समानानां भवति (यजमानः) । तैसं २, २,११,६-७ ।

सत्-

- १. प्राणा वै सत्। तैसं ७; २, ९, ३।
- २. प्राणो वै सन्। जै १, १०२ ॥ [सत् अमृत ४५; प्राण ६०; खोक १९; वामदेव्य २६ इ]।

सतोबृहतीं (छन्दस्-)-

- १. उक्षा वयः सतोबृहती छन्दः । तैसं ४, ३, ५, १ ।
- २. सद् यत् समावदक्षराणि पदानि भवन्ति तत् सतोबृहतीनां सतोबृहतीत्वम् । सर्वतो ह वै बृहद् भवति य एवं वेद् । जे ४,२८६ ।
- दे. पशवः सतोबृहती । ऐ ६, २८; गो २, ६,८।
- ४. प्रजाः सतोबृहती । गो २, ६, ८।
- ५. प्राणाः सतोबृहती । ऐ ६, २८; गो २, ६, ८।
- ६. शिथिलमिव वा एतत् छन्दरचराचरं यत् सतोबृहती । तां १७, १, १२ ।
- ७. शिथिकमिव वा एतच्छन्दो यत्सतोबृहती । तो १४, १०,३।
- ८. सतोबृहत्या वै देवा इमान् लोकान् ज्याप्नुविश्वमानवैताभिर्झोकान् ज्याप्नोति । तां १६, ११, ९॥ [°ती- ऋषभ- ९; चन्द्रमस्- ३५ इ.]।

सत्पति- अग्नि- ७२० द्र.।

सत्य-

- १. अथो इ सत्यमेव विवदिषेत् । जै ३,७७।
- २. अद्भिस्सत्यम् (अन्वाभवत्)। काठ ३५, १५।
- इ. आपः सत्ये (प्रतिष्ठिताः) । ऐ ३. ६; गो २, ३, २ ।
- ध. एतद्ध व नाचः सत्यं यदो इ ज्वरेति, ज्वरेतीव ह वै वाचः सत्यं, सत्येन वै स तद् वाचः श्रद्धामुपह्वमविन्दत । जै ३, २४ ।
- ५. एव ५ इ वा ऽ अस्य जितमनपजयमेवं यशो भवति य एवं विद्वान्त्सत्यं बद्ति । माश दे, ४, २,८।
- ६. किं तचरसस्यमिति, यदन्यद्वेभ्यश्च प्राणेभ्यश्च तत्सद्थ यद्देवाश्च प्राणाइच तत् ध्यं, तदेतया वाचा ऽ भिज्याद्वियते— सत्यमित्येतावदिदं सर्वम् । शांआ ३, ६; कौड १, ६।
- ७. तत्सत्यं सिद्ति प्राणसीत्यनं यमित्यसावादित्यसदेतित्त्रवृत् त्रिवृद्दिव वे चक्षुः शुक्कं कृष्णं कनीनिकेति । ऐआ २, १,५।

- ८. तद्नुप्रविदय (आत्मा) सम्म त्यच्चाभवत्। · · यदिदं किं च तत्सत्यमित्याचक्षते। तैत्रा ८, ६,१; तेंड २,६,१।
- तदेतत्त्र्यक्षर ए सत्यमिति स इत्येकमक्षरं तीत्येकमक्षरमित्येकमक्षरं प्रथमोत्तमे अक्षरे सत्यं मध्यतो ८ नृतम् । माश १४, ८, ६, २ ।
- १०. तदेततपुष्पं फलं वाचो यत्सत्यं, स हेइवरो यशस्वी कल्याणकीर्तिभैवितोः · · तसात्काल एव दद्यात काले न द्यात्तत्सत्यानृते मिथुनीकरोति । ऐआ २, ३, ६ ।
- ११. तद्धास्य (शचिष्ठायाः ।आदित्यस्य।) एतत् सत्यं पदं यदहः। तदेतदत्यायु नाम । जै २,२५८।
- १२. तसादु हैतद्य आसक्ति सत्यं वदत्येषावीरतर इवैव भवत्यनाद्यतर इव, स ह त्वेवान्ततो भवति, देवा द्येवान्ततो ऽ भवन् । माश ९, ५, १, १६।
- १३. तस्मै (प्राचीनयोग्याय) हैता र शोकतरां व्याहृतिमुवाच (उद्दालकः) यत्सत्यं तस्मादु सत्यमेव वदेत् । माश ११ ५, ३, १३ ।
- १४. नामरूपे सत्यम् । माश १४, ४, ४, ३।
- १५. श्रद्धा पत्नी (+सत्यं यजमानः ८ ऐ.।)। ऐ ७,१०; तैआ १०, ६४,१।
- १६. स (ब्राह्मणः) सत्यमेव वदेत्, सत्यं चरेत् , सत्यं चिकीर्षेत् , सत्यमेव भवति । जै २,२५९ ।
- १७. सत्यं वद । तेआ ७, ११, १; तैउ १, ११, १।
- १८. सत्थं विद्वामि । तैआ ७, १, १; तैं १, १, १।
- १९. सत्यं वा एतद् यहर्षति। ते १, ७, ५, ३।
- २०. सत्यं वे साम। मै १, ११, ७; काठ १४, ७।
- २१. सत्यं वै सुकृतस्य लोकः । ते ३, ३, ६, ११।
- २२. सत्य ५ व हिरण्यम् । मै ४,३,१; ८; ५,१; ८,३; काठ २४,५; जै २,११७; गो २,३,१७।
- २३. सत्य ५ ह होतेबामासीत्। यद्विश्वसृज आसत्। ते ३, १२,९, ३।
- २४. सत्यं च मे श्रद्धा च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४, ७,२,९।
- २५. सत्यं ब्रह्माणि (प्रतिष्ठितम्)। ऐ३,६;गो२,३,२।
- २६. सत्यस्यैव तत् सत्यं यत्पुक्कराणि । जे २, २००।
- २७. सत्यास प्रमद्तिष्यम्। तैआ ७, ११, १; तैउ १,११, १।
- २८. सत्येनैव जयित । म ४, ३, ८।
- २९. स यः सत्यं वदित यथाग्नि ए सिमद्धं तं घृतेनाभिषिञ्चेदेव ए हैनं स उद्दीपयित तस्य भूयो भूय एव तेजो भवित श्वःश्वः श्रेयान्भवस्यथ यो उन्तं वदित यथाग्नि ए सिमद्धं तसुद्केना- भिषिञ्चेदेव ए हैन ए स जासयित तस्य कनीयःकनीय एव तेजो भवित । श्वःश्वः पापी- यान्भवित तस्मादु सत्यमेव वदेत् । माज्ञ २, २, २, १९ ।
- ३०. स यावदस्य वशः स्थात्तावत् सत्यमेव विविद्षेत् । माश २,१,१,४।
- ३१. सन्ये ऽ क्षिणि सत्यस्य । शांआ ६, २; कौउ ४, २।
- इर. सेयं प्राची दिक् (आदित्याय) प्रायच्छन्मदुदयेखहरच सत्यं च । जै २,२५ ॥ [सस्य- अभि-८०; ३५९; अग्निहोत्र- ४२; अनृत- १५; १८; २२; ३३; अप्- ७१; ७२; १६७; २५२; अख्ति- ३१; अहुन्- ९; आदित्य- ३२; २२६; ३५६; इन्द्र- ३८५; ऋत- २; ५-१०;

२१; २६; चक्कस्- ४; २६; ६८; तपस्- ३३; त्रयीविद्या- ५; दिव्- ४३; दीक्षा- १४; १८; दीक्षित- २७; देव- ३४; २५६; धर्म- १०; पृथिवी- ६६; ८०; प्रजापित- ७७; १५४; प्रज्ञा- २; प्राण- ३५; १३८; २५१; ब्रह्मन्- ३९; १५२; १५३; सित्र- १८; २१; ३५; यज्ञ- १५३; रात्रि- ९; रुक्म- ६; वाच्- १३१; विद्युत्- ८; व्रत- ६; क्युक्त- १३; श्रद्धा- ७ इ.]।

सत्य मय- देव- २५५ इ.।

सस्य-वत्->°वती- वाच्- १०८ इ.।

सत्य-संहिता- देव- २५५ द्र.।

सत्य-हविस्- अध्वर्यु- ४१ इ.।

सत्याऽनृत- वाचो वा एती सती, सत्यानृते वाव ते (हे अक्षरे)। गो २,४,१९॥ [॰त-वाच-

सत्याऽऽशिस्- साम हि सत्याशीः। तो ११, १०,१०; १३, १२, ७; १५, ५,१३। सत्र-

- १. भात्मदक्षिणं ह खलु वे सन्नम्, लोमैव प्रथमाभ्यामुपसद्भयां स्पृण्वते त्वचं द्वितीयाभ्यां, मांसं तृतीयाभ्याम्, अस्य चतुर्थीभ्यां, मजानं पञ्चमीभ्यां यदेवैषां तत्र कि चास्पृतं भवति, तदेव पष्टीभ्यां स्पृण्वते, शुद्धाः पूता मेध्याः शुच्यो भूत्वा देवलोकमिपयन्ति । ज २, ३०४। [तु. तैसं ७, ४, ९, १; कौ १५, १; ता ९, ४, १९-२१]।
 - २. एतं वा एते गच्छन्ति य एष (आदित्यः) तपति ये सत्रमासते। काश ५, ७,३,९।
 - रे. एष ह वै कुणपमत्ति यः सन्ने प्रतिगृह्णाति । तैसं ७, २, १०, २।
 - थ. तद् यत् सद् अत्रायत तत् सत्रस्य सत्रत्वम् । जै ३, ३११ ।
 - ५. प्रजापतिर्वावैष सन्त्सद वै सन्नेण स्पृणोति प्राणा वै सत्, प्राणानेव स्पृणोति। तैसं ७,२,९,३।
 - ६. इवस्तनं नो ऽसदिति वै सत्रमासते । जै ३, १० ।
 - अ. सद्धै सित्रणस्स्पृण्विन्त, तत् सत्रस्य सत्रस्यं, प्राणा वै सत्, प्राणानेव तत् स्पृण्विन्ति, सर्वासां वा एते प्रजानां प्राणैरासते ये सत्रमासेत । काठ ३४, ८।
 - ८. सर्वे वे सत्रम्। माश ४, ६, १, १५।
- ९. सर्वान् लोकानहीनेन । अथो सन्नेण (अभिजयति)। ते ३, १२, ५, ७।
- १०. सुवर्ग वा एते लोकं यन्ति ये सन्नसुपयन्ति । तैसं ७, ४, ९, १॥ [॰न्न- द्वादशाह- १९०

सत्रिन्- शिखा- १ द्र.।

सित्रय-कमप्तिं चिनुते । सित्रयमप्तिं चिन्वानः । संवत्सरं प्रत्यक्षेण । तैआ १, २२, १० । सत्राजित्- यत् (देवा अधुरान्) सत्राजयंस् तत् सत्राजितस् सत्राजित्वम् । जै २, ९२ । सत्राराज्- रक्षोहन्- ३ द्र. । सत्रासाहीय (सामन्-)-

- १. तद्यद् (इन्द्रः) सत्रा सर्वानसुरानसहत तत् सत्रासाहीयस्य सत्रासाहीयस्वम् । जै १, १८२ ।
- २. यहा असुराणामसोढमाशीचहेवाः सत्रासाहीयेनासहन्त सत्रैनानसक्षमहीति तत्सत्रासाही -यस्य सत्रासाहीयत्वम् । तां १२, ६, २१ ।
- रे, सत्रा आतृत्व सत्रासाहीयेन तुष्दुवानः । तार्र्, ९,११॥ [°य- जराबोधीय- ५ ह.]।

```
सत्वत्- दक्षिण,णा- १६; भरत- ८ द्र.। सत्वन्- भरत- ५ द्र.। सदस्-
```

- १. उदरं वा एतद्यज्ञस्य यत् सदः । काठ २८, १।
- २. उदरमेवास्य (यज्ञस्य) सदः। माज्ञ ३, ५,३, ५।
- ३. ऐन्द्र १ हि देवतया सदः । तैसं ६, २, १०,५।
- ८. तसादुदीचीनव ५ श ५ सदो भवति । माश ३, ६, १, २३ ।
- ५. तस्य पृथिवी सदः। तै २, १, ५, १।
- ६. (सोमः) पृथिवी सदसि । काठ ३४, १४।
- ७. यदस्मिन्विश्वे देवा असीदंस्तस्मात्सदो नाम त ऽ ह ऽ एवास्मिन्नेत ब्राह्मणा विश्वगोत्राः सीदन्ति । माश ३, ५, ३, ५; ६,१,१ ॥ [व्दस् - उद्र- ७; ऐन्द्र- ८; ४७; ऐन्द्री- ५; जागत- ६; ७; पृथिवी- १०५;१३२,२०३;२०४; प्रजापति- १९५; मनुष्य- २७ द्र.] ।

सदस्य- या ५ (दक्षिणां) सदस्येभ्यो ददाति, सोमपीथं तथा निष्क्रीणीते । मै ४, ८, ३ । [॰स्य- आकाश- ३; ऋतु- ९४; प्रजापति- १७७ द्र.]।

सदोविशीय- सदोविशीयेन वै देवा विशमसीद्रम् । जै २, १०३॥ [°य- पशु- १२० द्र.] । सदोहिविर्धान- अदितिस्सदोहिविर्धानाभ्याम् (समागच्छतु) । काठ ९,१०॥ [°न- द्यावापृथिवी- १२; वत्सापाकरण- द्र.] ।

सदानीरा- कोसलविदेह- द्र.।

सद्यःक्री (एकाहसोनयाग-)- अस्माभिः (अक्रिरोभिः) एष प्रतिगृहीतो य एष (सूर्यः) तपतीति तस्मात्सद्यः क्रियो ऽश्वः श्वेतो दक्षिणा । मारा ३, ५, १,१९ ॥ [°क्री- अक्रिरस्- २० इ.] । सध्माद्- अनितमानिन्य इत्येवैतदाह यदाह सधमाद इति । मारा ५,३,५, १९ । सधस्य - स्वर्गो वै लोकः सथस्यः । मारा ९, ५, १, ४६ ॥ [॰स्थ- प्रतिष्ठा- ४ इ.] । सनातन- प्रणक्षि सानसिं क्रतुम् इति प्रणित्व सनातनं क्रतुमित्येतत् । मारा ७, ३, १, ३२ ॥ [°न- इन्द्र- २९५ इ.] ।

सनि - पूषन् - ३२ द्र.। संतति - मनस् - ४१ द्र.। संतिन (सामन्)-

- १. वाग्वा एषा प्रतता यद् द्वादशाहः । तां संतिनिनेव संतन्वन्ति । प्राणा ह खलु वै संतनयः। प्राणविक्संतता। यद्यत्संतिन भवति प्राणानामेव संतत्ये, वाचं प्राणे-स्संतनवाम। जै ३, १९९ ।
- २. संतनि उपरिष्टात् (भवति)। जै ३, ९२।
- ३. संतिनना समत वन् । जै २, २५६; तां ४, ९, २७॥ [°नि लोक- १२ इ.]। संधा- संधां च या ५ संदधे ब्रह्मणैवः । तैआ ३, १४, २। संधि (स्तोत्र-)-
 - १ एषा वा उक्थस्य सम्मा यदात्रिः (संधिस्तोत्रम्), श्रीण्युक्थानि, (अग्निरुषा अश्विनाविति) त्रिदेवत्यः संधिः । तां ९, १, २५-२६ ।

२. ते (देवा) एतद्राथन्तरं संधिमपद्यन् । तेनाहोरात्रे उपरिष्टात् समद्धुः । यत् समद्धुः स्तत् संधेस संधित्वम् । जै १, २०९ ॥ [°न्धि- अन्तरिक्ष- १६३-१६५ इ.] ।

संध्या-

- १. तदु ह वा एते ब्रह्मवादिनः पूर्वाभिमुखाः संध्यायां गायत्रियाभिमन्त्रिता आप ऊर्ध्व विक्षिपन्ति, ता एता आपो वज्रीभूत्वा तानि रक्षा १ सि मन्देहारुण द्वीपे प्रक्षिपन्ति, यत्प्रदक्षिणं प्रक्रमन्ति तेन पाष्मानमवधून्वन्ति, उद्यन्तमस्तं यन्तमादित्यमभिध्यायन् कुर्वन् बाह्मणो विद्वान् सकलं भद्रमश्नुते, स वादित्यो ब्रह्मेति ब्रह्मेव सन् ब्रह्माप्येति । तैआ २,२,१-२।
- २. अथ (संध्यायाम्) यदपः प्रयुक्के ता विद्रुषो वज्रीभवन्ति ता विद्रुषो वज्रीभूत्वाऽसुरान-पाञ्चन्ति। ष ४,५।
- ३. तस्माद् ब्राह्मणो ऽहोरात्रस्य संयोगे संध्यामुपास्ते सज्योतिष्याज्योतिषो दर्शनात् सो Sस्याः कालः । ष ४.५।
- श्रक्षवादिनो वदन्ति कस्माद् ब्राह्मणः सायमासीनः संध्यासुपास्ते कस्मात्प्रातिस्तिष्ठन्। ष ४,५।
- ५. यत्सायञ्च प्रातइच संध्यामुपास्ते तया वीरस्थानम् · · अविक्विनं भवति । व ४,५।

सपत्त- अभिमाति - ३; इन्द्रामि - १; पाप्मन्- १ • द्र.।

सप्तऋषि - दिव् - ३; प्राण- १३७ इ.।

सप्तार्त्रेश- बसाव् बादित्यस् सप्तार्त्रशः । जै ३,२५८ ।

सप्त-द्रान्- दश इस्स्या अंगुलयस् , सप्त शीर्षेन् प्राणाः । तत् सप्तदश । जै ३,३१९ ॥

सप्तद्श-

- १. अथ उद्देण पापं कृत्वा मन्येत, सप्तद्शेनारिनष्टुता यजेत । जे २,१३५।
- २. अष्टाविमे जन्नवोऽष्टाविम, अध्वों जन्नुः सप्तदशः। जै २,५७।
- इ. आ श्रावयति चतुरस्वरमस्तु श्रीषहिति चतुरक्षरं, यजिति द्वयक्षरं, ये यजामह हति पञ्जासरं, ह्रयक्षरो वषट्कार एष वे सन्तद्शः प्रजापतिर्यंज्ञमन्वायत्तो य एवं वेद प्रति यज्ञेन तिष्ठति, न यज्ञाद् अ ५ शते। तैसं १,६,११,१।
- ४. उदरं वा एव स्तोमानां यस्सप्तदशः। तां ४,५,१५ I
- ५. एष ह वै तीबो बहुलो यत् सप्तद्शः । जै २,१५१।
- ६. प्रजातिः ससद्शः। ऐ८,४।
- यत् सप्तद्रशो यदेवास्य (यजमानस्य) मध्यतोऽपूतं तत्तेनापहिन्त । तां १७,५,६।
- ८. यस्य सप्तदशमन्तर्यन्ति, प्रजां तस्यान्तर्यन्ति । तैसं ७,१,३,१-२ ।
- ९. ब्योम सप्तद्शः । तैसं ४,३,८,१; मै २,८,४।
- १०. ससदश एव स्तोमो भवति प्रतिष्ठायै प्रजास्य । ता १२,६,१३।
- ११. ससद्शक्ते अग्न भारमा । काठ ३९,२ ।
- १२. सप्तद्शेन पश्चकामः प्रजननकामः (यजेत्)। जै २,१३६।
- १३. सप्तद्शो भवत्यसायस्यावरुद्या अथो प्रव तेन जायते । तसं ७,१,१०,४।

१४. सब्देः सप्तद्शो भवति । तां १७, ९, ४॥ [°श- अश- ४६; ५६; १८६; आदित्य- ३२५; आर्मन- १; उदर- ६; १९; उरस्- २; एकविंश- २७; ३३; गायत्र- १८; जमदिन- १; दक्षिगतस् ३१; पक्ष- ३; ४; पश्च- १९०; ३२७; पुरुष- १९२; १९३; प्रजनन- ८; प्रजापति- ५५; ६१; ८१; १९३; १७८; १७९; २५७; २०५, ब्राह्मणाच्छंसिन्- ५; भूमन्- २; माध्यन्दिन- २६; यशस्- १०; राष्ट्र- ९; विश्- १३; २२; २४; विश्वेदेव- ६; वेश्य- २२; संवत्सर- ४८; ५७; ९४ इ.]। ससदश-स्तोम- तम् (सप्तदशस्तोमम् अप्रजापतिशित्याहुः। तां १०,१९९।

सप्तद्श-स्तोम- तम् (सप्तद्शस्तामम् । अ प्रजापातारस्याष्ट्रः । ता ५७, १, १ । सप्तद्शरात्र्र्यज्ञ-)- य एवं विद्वांसः सप्तद्शरात्रम् आसतेऽबादा एव भवन्ति । तैसं ७,३,८,९।

सप्तन्-, धामन्- छन्दस्- ३० द्र.। सप्तम-, अहन्-

- १. चतुर्विश ए सप्तममदः। ता १०, ५, ४।
- २. ततिरेव सप्तममदः। कौ २६,४।

सप्तमी-,चिति- अमृत- १७; प्राण- ११२ इ. ।

सप्तन्-, योनि- सप्त योनीराप्टणस्व (सप्तयोनी राप्ट॰ [काठ.]) घतेन । तैसं १,५,३,२-३;४,६,५,५; मै १, ६, २; काठ ७, १४॥ [॰नि- चिति- ८ द्र.]।

सप्तन्-, रिक्स- आदित्य- ३५४; ३५८; तमस्- ५ द्र.। सप्तरात्र-

- १ं. य एवं विद्वान् सप्तरात्रेण यजते यावन्त एव प्राम्याः पशवस्तानेवावरुन्धे । तैसं ७, २, २, १ ।
- २. सप्तरात्रो भवति, सप्त प्राम्याः पञ्चवः, सप्तारण्याः, सप्त छन्दा ५ स्युभयस्यावरुद्धै। तैसं ७, २, २, १।

सप्तर्षि-

- १. अमी द्युत्तराद्दि सप्तर्षय उद्यन्ति । माश २, १, २, ४।
- २, यत्र सप्तर्षीन् (यत्र सप्त ऋषीन् ।मै.]) पर एकमाहुः । मै २, १०, ३; काठ १८, १।
- ३. सप्त ऽर्षीतु ह सा वै पुर ऽर्का इत्याचक्षते । माश २, १, २, ४ ॥ [°र्षि- अग्नि- ७२५; ऋक्ष- १; धातृ- २४; प्राण- ५३; २६० ह.] ।

सप्तिचित्राति - दंश हस्त्या अंगुलयो दश पद्या, सप्त शीर्षन् प्राणाः तत् सप्तिविशितः । जै ३,३१९ । सप्तहोत्त-

- १. इन्द्रियं वै सप्तहोता। तै २, २, ८, २।
- २. तसै (ब्रह्मणे) सप्तम १ हूतः प्रत्यञ्जानेत्। स सप्तहूतो ८ भवत्। सप्तहूतो ६ वै नामैषः। तं वा एत १ सप्तहूत १ सन्तम् सप्तहोतेत्याषक्षते परोक्षण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः। ते २, ३, ११, २।
- ३. ते (देवाः) त्रयश्चि ए क्षमेवायतनमचाय ए स्तेनेद ए समतन्वन् । काठ ९, १२।
- थे. ते वे सप्तदोतारो न्यसीदक्षर्यमगृद्दपतयो—महाद्दविद्देतासीत् , सत्यद्दविरध्वर्शुर् , अचिक्त-

पाजा अग्नीद्, अचित्तमना उपवक्ता, S नाष्ट्रव्यश्चाप्रतिष्ट्रव्यश्चाभिगरा, अयास्य उद्गाता''' ते ''' (त्रयस्त्रिशेन) इद ५ समतन्वन् । मै १, ९, ५ (तु. तैआ ३,५,१)।

- ५. सप्तहोतारम् अनुयाजानामुपरिशद् न्याचश्चीत । काठ ९, १४ ।
- ६. सप्तहोत्रा याजवेशो यज्ञस्य संस्थामनु पापीयान्स्याद्वि वा एव च्छिनत्ति यो यज्ञस्य संस्थामनु पापीयान् भवति । काठ ९, १४ ।
- ७. सप्तहोत्राऽर्यमगृहपतयो न्यसीदन् संतनवामेति, तेषां महाहविहीतासीत् सत्यहविर-ध्वर्युरिचत्तपाजा भग्निदिचत्तमना उपवक्तानाष्ट्रध्यश्चाप्रतिष्ट्रध्यश्चाभिगरा भयास्य उद्गाता । काठ ९, १२ ।
- ८. सष्तहोत्रा वै देवाः स्वरायन् । मै १, ९, ५; काठ ९, १४।
- ९. सौम्यो Sध्वरः सप्तहोता । मै १, ९, ५; काठ ९, १३।
- १०. सीम्यो ऽध्वरः सप्तहोतुः (निदानम्)। तै २, २, ११, ६॥ [°तृ⊢ श्रन्न- ५७; अर्यमन्-१; आत्मन्- ७८; आर्भव- ४; इन्द्र- ९६; त्रयस्त्रिश- १२; यश्च- ८४ द्र.]।

सप्तहोत्रा- दिश्- ३४ इ.।

सप्ताष्ट- जमदिग- ६ इ.।

सप्ति-

- १. आग्रः सप्तिः (आजायताम्)। तैसं ७, ५, १८, १।
- २. आशुः सप्तिरित्याह । अश्व एव जवं दधाति । तसात्पुराशुरश्वो ऽ जायत । ते ३, ८, १३,२ ।
- रे. सिंसिस (हे Sश्व तवे)। तां १, ७, १ ॥ [°प्ति- अर्वन्- २; वायु- ८६ इ.]।

सप्रथ- सप्रथ सभा मे गोपाय। ये च सम्याः सभासदः। तानिन्द्रियावतः कुरु। सर्वमायु-रुपासताम्। ते १, २, १, २६।

सफ (सामन्)- सफेन ने देवा इमान् छोकान् समाप्तुवन् यत् समाप्तु ५ स्तत्सफस्य सफत्वम् । तां ११, ५, ६; १५, ११, ५ ।

सब्द- अहन्- ४४ द्र.।

सभ (सामन्-)-

- रै. अथ सभम् । सभमविमं सुष्वाणायासद् इति । अथो सभं सुष्वाबोऽइनवाता इति । जै २,१९५।
- २. सभेन वे देवा असुराणां तेजो बलिमिन्द्रियं वीर्यं पश्चनन्नाचं सभेन सभम् आत्मानमध्य-कुर्वत । तत् सभस्य सभत्वम् । जै १,१६० ।
- दै. स (प्रजापितः) अन्नवीत् सभो वै पशुभिरभूवम् इति । तद्वेव सभस्य सभत्वम् । जै १,१६०
- सभा- निरिन्दिया स्त्री, पुमानिन्दियवान् तस्मात् पुमा एसः सभा एयन्ति, न स्त्रियः। मै ४,७,४। [॰भा- इन्द्रिय- २१ द्र.]।

सभासाह- एव वै ब्राह्मणानां सभासाहः सखा यत्सोमो राजा। ऐ १,१३।

सभेय- एष वे सभेयो युवा यः प्रथमवयसि (°वयसी [माश.]) तस्मात् प्रथमवयसि (°वयसी [माश.]) स्थात् प्रथमवयसि (°वयसी [माश.]) स्थीणां प्रियो युवा पुमान् भावुकः । माश १३, १,९, ८; काठसंक १२४, १२;१३; (तु. तै. ३, ८,१३,३)।

समन्त (सामन्-)-

- १. अथ समन्तम् । समन्ताः प्रजापश्चिमरसामेति । जै २,१४।
- २. इदमेवान्तरिक्षं समन्तमनयोरेव लोक्स्योः (द्यावापृथिव्योः) समन्तत्वाय । जै ३,१८६ ।
- ३- इन्द्राग्नी वा अकामयेतां, समन्तौ स्याव, समानीमृद्धिम् ऋध्नुयाविति । तावेतत् सामापश्यताम् । अर्धमन्योऽपश्यद् अर्धम् अन्यः । तस्यान्तौ समाहृत्य समधत्ताम् । यत् समधत्तां तत् समन्तस्य समन्तत्वम् । जै ३,१८६ ।
- ४. समन्तेन पश्चकामः स्तुवीत । पुरोधाकामः समन्तेन स्तुवीत । तां १५, ४,७ । [°न्त- षशु-१२१ इ.]।

समा-

- १. समाभिरेवाग्निं ('रेवर्त्न् [काठः]) वर्धयत्यृतुभिः संवत्सरम् । तैसं ५,१,८,५-६; काठ २०,१।
- २. समास्त्वा (अग्निम्) ऋतवो वर्धयन्त्विति, समाभिश्चैवैनमृतुभिश्च समिन्धे । मै ३, ४,६ । समान-
 - १. तं (संज्ञप्तं पशुम्) अर्थां दिक्समानेत्यनुपाणत्समानमेवास्मिँस्तद्दधात् । माश ११, ८, ३,६ ।
 - २. निरुक्तानिरुक्त इव द्यय ए समानः। ष १,२॥ [°न- अधर्वन्- ७; उद्गातृ- २१; दिश्-

समायुस्- वामदेव्य- २८ द्र.

समिध्-

- १. एषा ते अग्ने समित्। तथा समिध्यस्व। तैआ ४,१०,३।
- २. त्रिःसस समिधः कृताः। काटसंक १०१: १०।
- ३. यदेन ५ समयच्छ्रत् तत्समिधः समिस्वम् । तै २,१,३,८।
- थः स प्रजापितरत्रवीद् वार्यं वृणा अहं वा एतास् (विष्ठिप्ता ओषधीः) स्वद्यिष्यामीति स एता एसिमधमवृणीत, तस्मादेकैको प्रजापितः । काठ ६.५।
- ५. सिमदिस समिधिषीमिहि । मै १,१०,१३; ४,८,५; काठ ४,१३ ॥ [°मिध्- अग्नि- ५७२; अग्निहोत्र- १७; अस्थि- ४; उषस्- १४; गर्भ- ४; छन्दस्- ११२; खष्ट्- २०; पृथिवी- २०६; प्रजापति- २१०; प्राजापत्य- ७;१४; प्राण- १४०; वसन्त- ११;१३;१४ द्र.]

समिष्ट-यजुस्-

- १. अथ यसात् सिमष्टयजुर्नाम । या वाड एतेन यज्ञेन देवता ह्रयति याभ्य एव यज्ञस्तायते सर्वा वै तत्ताः सिमष्टा भवन्ति तथत्तासु सर्वासु सिमष्टास्वयेतज्जुहोति तस्मात्सिमष्ट-यज्जनीम । माश १,९,२,२६ (तु. माश ४.४,४,३)।
- २. अन्तो हि यज्ञस्य सिमष्टयजुः । माश ३,१,३,६।
- ३. (देवाः) यत्समयजंसासास्त्रमिष्टयज् ५ वि । माश ९,५,१,२९ ।
- ४. सिमष्टयज् ए वि ह्येवाम्तो यज्ञस्य । माश ४,४,५, २ [॰जुस्- अन्न- ५६; पाद- ६ द्र.]।
 - १, अर्णवाय त्वा, सिन्धेव त्वा, समुद्राय त्वा सरसे त्वा। काठ ४०,४।

- २. आपो वै समुद्रः । माश ३,८,४,११; ९,३,२७; १२,९,२,५।
- ३. एष वाव स समुद्रः । यचात्वालः । तै १,५,१०,१ ।
- ध. तवत् (आपः) समद्भवन्त तस्मात्ससुद्र उच्यते । गो १,१,७।
- ५. तद्गस्तिमभिनत् । स समुद्रो ऽभवत् । तसात्समुद्रस्य (जलं) म पिवन्ति । प्रजननमिव हि मन्यन्ते । ते २,२,९,२-३ ।
- ६. तसादिमं लोकं (पृथिवीं) दक्षिणावृत्, सर्वतः समुद्रः पर्येति । माश ७, १,१,१३ । [तु. माश ९,१,२,३]।
- ७. य एवायं (वायुः) पवत एष एव स समुद्रः । एतं हि संद्रवन्तं सर्वाणि भूतान्यनुसंद्रवन्ति ।
 जैउ १,८,१,४ ।
- ८. योनिः समुद्रः । मै ३,२,५।
- ९. समुद्र इव हि कामोऽपरिमितः। काठ ९,१२।
- १०. ससुद्रमनु प्रजाः प्रजायन्ते । तैसं ५,२,६,१।
- ११. समुद्रः स्रोत्यानाम् (अधिपतिः)। तैसं ३,४,५,९।
- १२. समुद्रेणापः (अन्वाभवन्)। काठ ३५,१५।
- १३. समुद्रोऽवगतः (सोमः)। तैसं ४, ४,९,२॥ [°द्र- अधिपति- ७; अन्तरिक्ष- ८९; अप्२५७; २५८; अवम्थ- ६; अश्व- ९७;९८; अहोरात्र- ३७; उदर- २०;२९; कश्यप४; काम- ४; चात्वाल- ३; छन्दोम- २०; तपस्- २७; तेजस्- ३४; दक्षिण,णा३२; दिव्- ३७; प्र्यु- ३३३; पुरुष- ७५; पृथिवी- १०९; मनस्- ५५; ७०; मरुत्- ५;
 रथन्तर- ३९; रुक्म- ४; वरुण- ६९; वाच्- ९६; वायु- १३; विश्वव्यचस्-; शिशुमार६.]।

समुतयज्ञ- दर्शपूर्णमास- १८ द्र. ।

समृद्ध-

- यो वै ज्ञातो ऽन्चानः स समृद्धः। माश ३, ६, १, २९।
- २. तद्वै समृद्धं यस्य कनीया १ सो भार्याः (पोष्याः) असन्मूया १ सः पशवः। माश २, ३,२,१८।

सं-पद्-

- १. यत् प्रजापति (देवाः) अब्रुवंस्तव सम्पदेति तस्मादनुष्टुभं सम्पद्यते । जै १, २१९ ।
- २. यो ह वै सम्पदं वेद, सं हास्मै कामाः पधन्ते, । शांआ ९,२। [॰पद् श्रोत्र ४;६ द्र.]। सं-पात (स्किविशेष)-
 - १. एतेचें संपातिरेत ऋषय इमांहोकान्त्समपतंस्तचात्समपतंस्तसात् संपाताः । तत् संपातानां संपातत्वम् । गो २, ६, १ ।
 - २. तान् क्षिप्रं समपतद् यस्क्षिप्रं समपतत्त्संपातानां संपातत्वम्। ऐ ६,१८।
 - है. तान्वा एतान्त्संपातान्विश्वामित्रः प्रथममपद्यत्तान्विश्वामित्रण दृष्टान्वामदेवो ऽस्वत । ऐ ६, १८; गो २, ६, १ ।
 - ध. वामदेवो वा इमां छोकानपश्यत्तान्त्संपातैः समपतत् श्रत्संपातैः समपतत्त्त्संपातानां संपातत्वम् । ऐ ४, ३० ।

- ५. संपातैर्वे देवाः स्वर्ग लोकं समपतन् । कौ २२, १।
- सं-भरण- त्रयोविंश-; संवत्सर- ७१ द्र.

सं-भार-

- १. तमेतावच्छः समभरन् यत्संभाराः । तै २, २, २,५-६ ।
- २. यत् समभरँस्तत् संभाराणा " संभारत्वम् । काठ ९, १५ ।
- रे. स यद्वा S इतश्चेतश्च संभरति । तत्संभाराणा ५ संभारत्वम् । माश २, १,१,१ ।

सं√भृ

१. 'पृथिन्या संभव' इति, पृथिन्या संजानीन्वेत्येवैतदाह । माश ३, ६, ४, १४; काश ४,

६, ४, ६। [√°भू प्राण- ८० द्र.]।

सं-भृति- प्राण- ११० इ.। सं√भृ आज्य- ४ इ.।

सं-मार्जन- अज- ५८; वृष्टि- ३५ द्र.।

सम्राज्-

- १. यदस्याः (पृथिव्याः) समभरन् । तत्सम्राज्ञः सम्राट्त्वम् । तैआ ५, १, ६।
- २. सम्राट् सम्भृतः (प्रवर्ग्यः)। तैआ ५, ११, १।
- रे. सम्राडिस भ्रातृब्यहा । तैसं १, ३, २, १ ।
- **४. सम्राड**सि सपत्नहा । क २, ५ ।
- ५. तस्य यो रसो व्यक्षरत्तं पाणिभिः संममृजुक्तसात्सम्राट् । माश १४, १, १, ११ ।
- ६. स यदाह सम्राडसीति सोमं वा एतदाहैष ह वै वायुर्भूत्वान्तरिक्षलोके सम्राजति तद् यत् सम्रानित तसात्सम्राट् तत्सम्रानस्य सम्राट्त्वम् । गो १, ५, १३॥ [अम्राज्-क्रशातु-; धर्म- ४; प्रतीची- ३२; रथन्तर- १८; वाजपेय- ४;८;१० द्र.]।

साम्राज्य-

- १. प्रजापतिः साम्राज्यम् । काठ २७, ६ ।
- २. बृहती स्वर्गो लोकस् साम्राज्यम् । जै २, ३७९; ३८२ ।
- ३. साम्राज्यं वै साम । माश १२, ८,३,२३; गो २,५,७।
- ध. साम्राज्यं वै स्वर्गो लोक:। तां ध, ६, २४। [°ज्य- अल- ५९; प्राची- १; ८; बृहती-३९; बृहस्पति- ३०;४३; राज्य- १; वरुण- १०; विश्वेदेव- १५ इ.]।

सरघ्- ऋत्विज्- ६ द्र.। सरघ,घा- पृथिवी- ६७; ब्राह्मण- ४४ द्र.।

सरमा- भूमि- ४; वाच्- ९७ द्र.।

सरस्वत्-

- द्वादशकपाल: (पुरोडाशः) सरस्वेत भवति। तैसं ३, ५, १, ५।
- २. ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतङ्जुतः। तेवां ते सुम्नमीमहे। यस्य वर्तं पशवो यन्ति सर्वं बस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः । तैसं ३, १, ११, ३।
- ३. सरस्वते सत्यवाचे चरुम् (निर्वपति)। तैसं १,८,१९,१।
- सरस्वत्ये चरुं, सरस्वते चरुं, मिथुनौ गावौ दक्षिणा । तैसं १,८,९,२।
- ५. सरस्वतो निपक्षतिः। काठ ५३,१२।

६. खर्गो छोकः सरस्वान् । तां १६, ५, १५ [श्स्वत् अमावास्या - २; प्रजनन - ३; मनस् -५६; शुक- ४; संवत्सर- ८० इ.]।

सरखती-

- १. एका चेतत् सरस्वती नदीनां शुचिर्यती गिरिभ्या था समुद्रात् । रायइचेतन्ती भुवनस्य सूरेर्ष्टतं पयो दुदुहे नाहुषाय। मै ४,१४,७।
- २. एषा वा अपां पृष्टं यस्तरस्वती। ते १, ७, ५, ५।
- ३. दुहे कामान् सरस्वती । काठ ३८, ८।
- प्रणो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनामविष्यवतु । तैसं १,८,२२,१ ।
- सरस्वतीं जिह्नाग्रेण (ग्वीणामि)। तैसं ५ ७, ११, १; काठ ५३, १।
- सरस्वतीं वाक् गच्छति । तैसं २,३,११,१।
- ७. सदस्वतीति तद् द्वितीयम् वक्ररूपम् । कौ १२, २।
- ८. सरस्वती (श्रियः) पुष्टिम् (आदत्त)। माश ११, ४, ३,३।
- ९. सरस्वतीरापो ऽ भिषेचनीयाः । जै २, २०१ ।
- १०. सरस्वत्या अग्रजिह्नम् । मै ३, १५, १।
- ११. सरस्वत्याज्यभागा स्वात् । तैसं २, २, ९, १।
- १२. सरस्वत्या निपक्षतिः । मै ३, १५, ५; काठ ५३, ११।
- १३. सरस्वस्येहि। तैआ ५, ७, १।
- १४. सरस्वत्ये पावकाये स्वाहा, सरस्वत्ये बृहत्ये स्वाहा । काठ ४३, ५।
- १५. सरस्वत्वै सत्यवाचे चरुर्देण्ड उपानहौ शुब्कहतिः सा दक्षिणा । मै २,६,१३॥ [°ती- अन्नाय-२४; २५; अमावास्या- २; अश्विन्- ३३; ४०; गो- ६६; घृताची- ५; जिह्वा- ५; दिधि- १९; दश्चपेय- २; पुष्टि- ११; १२; पूषन्- ४७; ४९; प्रजनन- ३; बृहस्पति-४३; मृगु- ३; मनुष्य- ३८; ३९; मेष- १; मेषी- २; यज्ञ- १८९; रुद्- ७९; वाच्-५७; ६७; ९८; १०७; ११६; १२७; १२८; १३२; वेशभगिनी-; वेशभगीना-; सारि-; सरखत्- ४ द्र.]। सरस्वतीवत्- परिवाप- ४ द्र.।

सारस्वत-

- १. अथ यत् (अक्योः) कृष्णं तत्सारस्वतम् । माश २१, ९, १, १२।
- २. ऋक्सामे वै सारस्वताबुरसी। (सारस्वता उत्सी [मै.])। मै १, ८, ८; तै १, ४, ४,९।
- ३. सारस्वतं (पयः) विष्यणम् । मै १, ८, १०।
- ध. सारस्वतो वाचि विसृष्टायाम् । काठ ३४, १४ ।
- प. सारस्वतो विष्यन्दमानः (प्रवर्ग्यः) । तैआ ५,११,४ ॥ [॰त- अन्तरिक्ष- ३६; अन्नाय- २६; कर्क-धुसक्तु-; धेनु- २०; मेष- ४; वत्सतरी- २; वर्षाशरद्-; वाच्- २ द्र.]।
 - सारस्वती- फल्गूर (फल्गुर् काठ ४९, २) छोहितोणीं बछक्षी ताः सारस्वत्यः। मै ३, १३, ५॥ [°ती- अतिरात्र- १४; अप्- २६१; अवि- ३; मिथुनत्व- ३; मेषी-१; ३;४; वत्सतरी- १ इ.]।

सरिर (= सिलल-)- अप्- १९५; लोक- १३; वाच्- ९९; वायु- १४ द्र.। सर्प-

- १. ककुभमभ्यक्रन्दत् । ततः सर्पान् असुजताङ्गिरसोमुखान् । जै ३,३८९ ।
- २. ते देवाः सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य आज्ये करम्भं निरवपन् । तान् (असुरान्) एताभिरेव देवता-भिरुपानयन् । ते ३,१,४,७ ।
- ३. मण्डूको मूषिका तित्तिरस्ते सर्पाणाम् । मै ३,१४,१०।
- ध. रज्जुरिव हि सर्पाः कूपा इव हि सर्पाणामायतनानि । अस्ति वै मनुष्याणां च सर्पाणां च विश्रातृब्यम् । माश ४,४,५,३ ।
- . ५. सर्पां हो दितगन्धेन (प्रीणामि)। तैसं ५,७,२३,१; काठ ५३,१३।
 - ६. सर्पाणा ५ सप्तमी । तैसं ५,७,२२,१; मै ३,१५,५; काठ ५३,१२।
 - ७. सर्पांन् गुदािमः (प्रीणािम)। मा २५, ७; मै ३, १५, ९; काठ ५३,७॥ [॰६- अर्बुद- १; अलापु-; अलाबुपात्र-; आरलेषा- १; उपवेष- ६; देव- १२२; प्रतीची- २४; लोक- १४; वल्मीक- द्र.]।
- सर्प-नाम (मन्त्र-)- ते (देवाः) एतानि सर्पनामान्यवश्यन् । तेंस्पातिष्ठन्त तैरसाऽ इमांह्योकान-स्थापयंक्षैरनमयन्यदनमयंक्षसात्सर्पनामानि । माश ७,४,१,२६॥ [°म- मृत्यु- ११ द्र.]। सर्प-राजन->सर्पराजी-
 - १. इयं (पृथिवी) वै सर्पराज्ञी अस्याम् एवतत् प्रतितिष्ठन्ति । इयं वै सर्पतां राज्ञी । न ह वा एनं सरीसर्पं हिनस्ति य एवं वेद । जै ३, ३०४।
 - २. सर्पराज्ञ्या ऋिमः स्तुवन्ति । अर्बुदः सर्प एताभिर्मृतां त्वचमपाहत मृतामेवैता-भिस्त्वचमपन्नते । तां ९,८,७-८॥ [°ज्ञी- देव- १२२; पृथिवी- ६८ द्र.]। सार्पराज्ञ- अन्न- ६० द्र.। सार्पराज्ञी- गो- २६; पृथिवी- ६८; वाच्- १०० द्र.।

सर्पिस्-

- १. यत्सप्तमिति तत्सर्पिषः सर्पिष्ट्वम् । काठ २४,७; क ३७,८।
- २. यदसर्पत्तत्सिं (+अभवत् तिसं.।)। तैसं २,३,१०,१; मै २,३,४ (तु. काठ ११,७)। सर्व-
 - १. आपो वै सर्वो (शर्वः) अवधो हीद ए सर्व जायते । माश ६,१,३,१९ ।
 - २. एतद् (ओमिति) ध वा इदं सर्वमक्षरम्। जै २,१०।
 - ३. एतावद्वाऽ इद 🗸 सर्वं यावदिमे च लोका दिशश्च । माश ६,५,२,२२ ।
 - थ. एतावद्वाऽ इद ए सर्वे यावद्वता क्षत्रं विट् । माश ४,२,२,१४।
 - ५. एतावद्वाऽ इद ए सर्व यावदूपं चैव नाम च। माश ११,२,३,६।
 - ६, गायन्यश्चानुष्टुभश्च''विराजइच त्रिष्टुभइच, तानि चत्वारि सम्पद्यन्ते, चतुष्ट्यं वा इई सर्वम् । शांआ १,२।
 - ७. गौरिद् ५ सर्वम् । मै ४, २,३।
 - ८. चतुष्टयं वा इदं सर्वम् । कौ २,१; ३,२; ७; १९,४; २८,७।
 - ९. द्वयं वा इदं सर्वं स्नेहश्चेव तेजश्च, तदहोरात्राभ्यामासं स्नेहतेजसोराप्त्ये । गो २,५,३।

- १०. वागवदं सर्वमिति । ऐआ ३,१,६ ।
- ११. विश्वे देवा एव सर्वम् । गो १,५,१५ ।
- १२. सप्तद्भः सर्वो भवति । मै ४,४,७ ।
- १३. सर्वं वाडअक्षरयम् । माश १,६,१, १९; ११,१,२,१२।
- १४. सर्वं वाऽइद्म् 'एति च प्रेति च'। माश १,४,१,५।
- १५. सर्वं वै (+तद्यत् [कौ.]) सहस्रम् । कौ ११,७; २५,१४; माश ४,६,१,१५; ६,४,२,७।
- १६. सर्व वै विश्वे देवाः। माश १,७,४,२२; ३,९,१,१३; ४, २, २, ३; ५,५,२,१०।
- १७. सर्वे हि सोमः। माश ५,५,४,११।
- १८. सर्वान्वो वृक्षेऽनाप्तेन छन्दसा । मै ४, २,११ ॥ [सर्व- अग्निरूप-; अनिरुक्त- ११; अनुष्टुम्- १३; अप्- ६४; ५०; आयुस्- ५२ ; इडा- ७; एकविंश- ४; ओम् ८; चन्द्रमस्- ३२; दक्षिण,णा- ३३; दशहोतृ- ६; पाङ्क्त- ५; प्र ४; प्रजापति- १९३; ब्रह्मन्- ११४; ब्रह्मवेद-; मधु- २४; मनस्- ३१; वर- ४; विश्व- २; विश्वेदेव- २०; शरद्-४; षोडशकल- १; संवत्सर- ४७;९७;९८; सत्य- ६; सत्र- ८ द्र.]।

सर्व-जित्(यज्ञ-)-

- १. यो वै सर्व जयित विजयते सः। सर्वेजित् सर्वमेव जयित । जै १,९५।
- २. सर्व्वजिता वै देवाः सर्वमजयन् सर्वस्यास्यै सर्वस्य जित्यै सर्वमेवैतेनामोति सर्वं जयति। तां १६,७,२ (तु. तां २२,८,४)॥ [°जित्- इन्द्र- ४०० ह.]।

सर्व-ज्योतिस् (यज्ञ-)-

- १. अथेष सर्वज्योतिः सर्वस्याप्तिः सर्वस्य जितिः सर्वमेवैतेनामोति सर्वेक्षयति । तां १६, ९,१ ।
- २. परमो वा एष यज्ञः (भर्वज्योतिः) । तां १६,९,२ ।

सर्व-पृष्ठा (इष्टि-)- इन्द्रियकाम- द्र.।

सर्व-मेध-

- १. परमो वाऽएष यज्ञकत्नां यत्सर्वमेघः। श १३,७,१,२।
- २. पुरुषमेधात्सर्वमेधः । गो १,५,७।
- सर्व-राज्- स (प्रजापितः) सर्वमेधेनेष्ट्रा सर्वराष्टिति नामाधत्त । गो १,५,८।

सर्व-रूप- यो विज्ञृति (पुरुषः) स सर्वरूपः । सर्वाणि ह्येतस्मिन् रूपाणि । जैउ १, ८,३६ ।

सर्ववेदच्छन्द्स- सावित्री सर्ववेदच्छन्दसेन छन्द्सा । शांआ ११,७ ।

सर्वेवेद्सिन्- यो वै सर्वं विन्द्यानस्सँव न ददाति स सर्ववरादायी । अथ यस्सर्वं विन्द्मानस्सर्वं ददाति स सर्ववेदसी । जै २,१८० ।

सर्व-स्तोम (अतिरात्र-)-

- १. सर्वस्तोमेनातिरात्रेण बुभूषम्यकेत सर्व्वस्याप्त्ये सर्वस्य जित्ये सर्वमेवैतेनामोति सर्वं जयति । तां २०,२,२।
- २. सर्वं हि तद् यत् सर्वस्तोमः। जै २,२३४।
- रे. सर्वस्तोमोऽग्निष्टोमः। जै २,२७९।
- सर्व-स्वार- त्रिवृदग्निष्टोमः सर्वस्वारो, यः कामयेताऽनामयताऽमुं छोकश्चियामिति स एतेन यजेत। तां १७,१२,१।

सर्वायुस्- बृहत्- ५३ द्र. ।

सलावृकी- (=साला॰) एतयैवेन्द्र: सलावृक्या परिवृक्षिति । तैआ १, ६, ३॥ [॰की- पृथिवी १०९ द्र.]।

सलिल-

- १. पञ्चानां वा सलिलानां धर्त्रे गृह्णामि । काठ ३२,६ ।
- २. सिळकः प्रष्कुतः (सोमः)। तैसं ४,४,९,२।
- ३. सिल्लो निक्किम्पा नाम स्थ, तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरो व इषवः। तैसं ५, ५,१०,३-४॥ [॰ल- अप्- ९२;१२४; पशु- १९०; वेदि- २१ इ.]।

सवन-

- १. अङ्गारान्पूर्वयो: सवनयोर्विहरन्ति । ग्रुकवती हि ते । शलाकान् दीप्यमाना ५ स्पृतीय-सवने । तेन तच्छुकवत् । क ४०,४।
- २. त्रयो अस्य पादा इति, त्रीणि सवनानि । काठसंक २'4: १।
- ३. त्रीणि वे सवनानि । मै ४,८,४।
- ध. द्वे सवने शुक्रवती, धीतमिव तृतीयसवनम् । काठ २३, १०; क ३७,९ ।
- ५. स यो गरगीर् मन्येताप्रतिगृद्धास्य प्रतिगृद्धानदयासस्यासम् अशित्वा स एतेन यजेत्।
 एताभ्याम् एव त्रिवृद्भ्यां सवनाभ्याम् इतद्य चोर्ध्वम् इतद्य चार्वाञ्चं विद्वञ्च गरं व्यस्यते।
 जै २,८३।
- ६. सवनानि वाव ते (देवाः) पुरोऽकुर्वन् । क ४५, २ ॥ [°न- इन्द्राग्नि- ५०; गायत्री- ४०; दक्षिण,णा- ३; पुरोडाश- ११; रोचन- ४ द्र.] ।

सवन-पङ्कि-

- १. श्रीणि सवनान्यवभूथो, ऽनुबन्ध्या सवनानां पञ्चमी । मै ३,१०,५ ।
- २. पशुरुपबसथे, त्रीणि सवनानि, पशुरनुबन्ध्य इत्येष वै यज्ञः सवनपङ्किः । ऐ २,२४ । सर्वर्य- भश्व- ५८ इ. ।

सवित्-

- १. अजा मल्हा गर्भिणी सवित्रे प्रस्वित्रे। मै २,६,१३।
- अथ यत्र ह तत्सविता सूर्या प्रायच्छत्सोमाय राज्ञे । कौ १८,९ ।
- ३. असावादित्यो देवः सविता । माश ६,३,१,१८।
- असी वै सविता यो ऽसी (सूर्यः) तपति । की ७, ६; गो २,१,२०।
- प. आ सव ५ सवितुः (हुवे)। काठ ४०,१४ I
- ६. उष्णमेव सविता। गो १,१,३३।
- एकचकेण सविता रथेनोर्जीभागं पृथिव्या यात्यापृणन् । मै २,७,१२ ।
- ८. एताभिवैं (रातिभिः) सविता सर्वस्य प्रसवमगच्छत् । तां २४,१५,२ ।
- ९. एव वे सविता व एव (सूर्यः) तपति । माश ३,२,३,१८; ४,४,१,३; ५,३,१,०।
- १०. तत्सवितुर्वरेण्यमित्याह प्रसूत्ये । तैसं १,५,८,४ ।
- ११. तह सुपूर्तं यं देवः सवितापुनात् । माश ३,१,३,१२।

- १२. तसात् (सविता) हिरण्यपाणिरिति स्तुतः । कौ ६,१३; गो २,१,२।
- १३. तस्य (सवितुः) पाणी प्रचिच्छेद (रुद्रः) । (देवाः) तस्मै हिरण्मयौ (पाणी) प्रत्यद्धुः (प्रतिद्धुः कौ.])। कौ ६.१३: गो २.१.२।
- १४. तस्यां देवः सविता धर्म ५ साविषत् । मै १,११,१।
- १५. दातारमद्य सविता विदेय यो नो हस्ताय (नक्षत्राय) प्रसुवाति यज्ञम् । तै ३,१,१,९ ।
- १६. देवस्य सवितुईसाः (नक्षत्रम्)। तै १,५,१,३।
- १७. देवो वः सविता (+उत् [काठ.]) पुनात्विच्छद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रिझमि: । काठ १, ५; क १,५।
- १८. देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृह्णातु । तैसं १,१,५,३ ।
- १९. वायुरसि प्राणो नाम सवितुराधिपत्येऽपानं में दाः । तैसं ३,३,५,१।
- २०. संवत्सरस्य सवितुः, आदित्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । तैथा १,१५,९ ।
- २१. स (सिवता) एत ५ सिवित्र हस्ताय पुरोद्धार्श द्वादशकपालं निरवपद् आञ्चनां (षष्टिदिनैः शीघ्रं पच्यमानानां) बीद्दीणाम् । ततो वै तसी (सिवते) श्रद्देवा अद्धत । सिवताभवत् । तै ३,१,४,११।
- २२. सत्यसव ५ सवितारम् (वृणीमहे) । तैसं ३,४,११,२।
- २३. स यदात्मना कुर्याच तन्मन्येताहमिदं करोमीति, सविता मेऽसावीदित्येव तन्मन्येत, यद्धि वै कल्याणं तदसौ सिवता प्रसवित नासौ पापं सिवता प्रसुवते यमेवं विद्वानुपनयते । काठसंक ४८-४९ : १;२।
- २४. सविताऽघश र सात् (पातु)। तैसं १,६,३,१।
- २५. सविता प्राजनयत् । तै १,६,२,२।
- २६. सविता प्रासुवत् प्रजननाय । मै १,१०,५।
- सविता भृत्याम् (अभिष्यातः) । तैसं ४,४,९,१; काठ ३४,१४ ।
- २८. सवितारं पुच्छेन (प्रीणामि)। तैसं ५,७,१५,१; काठ ५३,५।
- २९. सविता (श्रियः) राष्ट्रम् (आदत्त) । माश ११,४,३,३।
- ३०. सविता वै देवानां प्रसविता । जै २,३७१; जैउ ३,४,४,३; माश १,१,२,१७ ।
- ३१. सविता वै प्रसविता। कौ ६,१४।
- ३२. सविता ऽसि सत्यसवः। तैसं १,८,१६,१; मै २,६,१२; ४,४,६।
- ३३. सविता सुमेधाः। तैसं २,४,५,२।
- ३४. सविता स्तोमैः (सहागच्छतु)। मै १,९,२;८; काठ ९,१०; क ४८,३; तैआ ३,८,१।
- ३५. सिवता हिरण्यपाणिः । मे १,१,७।
- ३६. सवितुः पञ्चमी । तैसं ५,७,२२,१; काठ ५३,१२।
- ३७. सिवेत्रे त्वर्भुमते विभूमते वाजवते बृहस्पतिवते विश्वदेग्यावते स्वाहा । मै ४,९,८ ।
- दे८. सवित्रे द्वादशकपालः (चरः)। काठ १५,९।
- ३९. सिवने प्रसिवने सतीनानामष्टाकपालं (निर्वपेत्)। मै २,६,६।
- ८०. सवित्रे सत्यप्रसवाय पुरोक्षाशं हादशकपाछं तिस्धन्य ए शुष्कहतिर्देक्षिणा । तैसं १,८,१९,१ ।
- **४१. सिवत्रे सःयप्रसवाय पुरोडाशं द्वादशकपाकमाश्चनां बीहीणाम् । तैसं १,८,९०,१ ।**

५६. स्तनयित्नुरेव सविता । जैउ ४, १२,१,९ ।

५७. हस्तो नचत्र र सिवता देवता । तैसं ४, ४, १०, २; मै २, १३, २० ॥ [॰तृअग्नि- ११२; अभ्र- ३; अहन्- ३; आतिछन्दस- १; आदित्य- ३४;
८६; ३०७; आहुति- १४; उत्तरतस् ८; १४; उत्तरात् २; ८; १३; उदीची२९; ३०; उपमृत्- ६; ऋभुमत्-; काम- २३; गायत्र- ९;२४;४५; चक्कुस्- ७२; चन्द्र४; दिश्- ७१; दीक्षा- ८; देव- २६४; ध्रुवा- ९; पिक्ति- ३२; पश्च- १९१; पुच्छ२; पुरुष- ५४; पृथिवी- ६९; प्रजापित- १६५; १८१; २३४; २८८; प्रतीची- ११; १२;
३१; प्रसव- २; ३; प्रस्ति-; प्राण- ९५; २०२; वृहस्पति- ५;२१;४२; ब्रह्मन्- ८४;
मनस्- ३२;५८; यकृत्-; यज्ञ- ९६; रिम- १७; राष्ट्र- १७; वर्षण- २८; वायु- १५;६६;
विश्वत- १३; १वेद- १९; वैराज- ८; वैष्टप- ९; श्री- २१; संवत्सर- ८३ इ.]।

सवितृ-नेत्र- पश्चात्सदः (देवाः) सवितृनेत्राः । तैसं १,८,७,१ । सवितृ-प्रसृत-

- १. सवितृप्रसूतं वा इदमन्नमद्यते । कौ १२,८।
- २. सिवतृप्रस्ताः पशवः प्रजायन्ते । क ४४,०॥ [॰त- प्रजा- १०३; वायु- २८ इ.]। सिवतु-मुख- त्रयिक्षिश- १४ इ. ।

सावित्र-

- १. अथ सावित्रः द्वादशकपाको वाष्टाकपाको वा पुरोबाज्ञो भवति । माश २,५,१,१०।
- २. अधोरामः (खेतकृष्णोदरः पशुः) सावित्रः । मै ४,७,८; काठ ४८,१।
- ३. एष वाव स सावित्रः। य एष (सुर्घ्यः) तपति । तै ३,१०,९,१५।
- ध. शितिरन्ध्रोऽन्यतःशितिरन्ध्रः समन्तशितिरन्ध्रस्ते सावित्राः । मै ३,१३,३।
- ५. स यदेते देवते अन्तरेण तत्सर्वं १ सीन्यति । तस्मात् सावित्रः (वायुरूपोऽग्निः)।
 ते ३,१०,११,७।
- ६. सावित्रः पञ्चकपालः (पुरोडाशः)। ता २१,१०,२३।
- ७. सावित्रं द्वादशकपालम् (पुरोडाशं निर्वेपित)। तैसं १,८,२,१;४,२।
- ८. सावित्रं द्वादशकपालं वाष्टाकपालं वा पुरोडाशं निर्वपति ... तस्य इयेतोऽनड्वान् दक्षिणा ... इयेत इव ह्येष (सविता) उर्धश्चास्तं च यन् भवति । माश ५,३,१,७।
- ९. सावित्रमष्टाकपाळं (पुरोडाशं निवेपेत्)। काठ ११,२।
- १०. सावित्रं (पयः) प्रणीयमानम् । मै १,८,१०।
- ११. सावित्रो द्वादशकपाळः (पुरोडाशः)। मै १,१०,१; २,६,१३; काठ ९,४; क ८,७।
- १२. सावित्रोऽष्टाकपालः (पुरोडाशः)। मै १,१०,१; काठ ९,४; १५,२; क ८,७ ।
- १३. सावित्रोऽष्टाकपालो, गायत्रो हि देवाना " सविता । काठ ३६, ५ । ["त्र- आदित्य- २०१; कृकवाकु-; क्षतृ- १;३;४; प्रसव- १; मनस्- ४१; स्येत- द्र.]।

सावित्र-ग्रह्- तृतीयसवन- ४८; प्राण- २०४ द्र.।

सावित्री (ऋव्-)-

- १. एतां गायत्रीमेव सावित्रीम् (ऋचम्) अनुबूचात् (उपनीयमानाय ब्रह्मचारिणे) । माश ११, ५, ४, १३।
- २. नक्षत्राणि सावित्री । गो १,१,३३; जैउ ४,१२,१,१३।
- ३. यो वा एतां सावित्रीमेवं वेदा३ ऽपमृत्युं तरित सावित्र्या एव सङोकतां जयित । जैउ ४,१२,२,६।
- ४ शीतं सावित्री। गो १,१,३३।
- ५. स्तनयित्तुः सावित्री । गो १, १, ३३ ।
- ६. स्त्री साविश्री । जैउ ४, १२, १, १७ । [°श्री— अन्तरिक्ष— ३७; अश्व— ६०; अप्— ७४; आकाश— १; उपसृत्— १२; छन्दस्— ५०; २दक्षिणा— १७; दिव्— १०९; पृथिवी— १३७; प्रजापति— १६६; ब्रह्मचारिन्— २; रात्रि— ३१; लोक्ष— ३७; वर्ष, र्षां— १; वाच्— ५९; विद्युत्— ९; १वेद— २६; सर्ववेदछन्दस्— इ.] ।

सव्य-

- १. सन्यो इस्तयोस्तपस्त्रितरः । तैसं ५, ३, ३, ३-४ I
- २. सन्यो हस्तयोः संभार्यतरः । तैसं ५, ३, ३, ५। [व्य- अपुर- ४२; ७३ द्र.]।

सस्य-

- १. हिः संवत्सरस्य सस्यं पच्यते । तैसं ५, १, ७, ३; काठ १२. ७; क ३०, ५।
- २. पक्तासस्यम् (अस्तु)। तैसं ७, ५, २०, १।
- सह-चर (शिल्प-)- तान्येतानि सहचराणीत्याचक्षते नामानेदिष्टं वाळखिल्या वृषाकिपमेववामरुतम्। ऐ ६, ३०।

सह-जन्या- वावापृथिवी- २७ इ.। सह-रस्स्- असुर- ७५ इ.।

सहस्-

- १. एतौ (सहश्च सहस्यश्च) एव हैमन्तिकौ (मासौ) स यद्देमन्त इमाः प्रजाः सहसेव स्वं वशमुपनयते तेनो हैतौ सहश्च सहस्यश्च । माश ४, ३, १, १८।
- २. सद्दसः खजः (उभयतःशिराः सर्पोऽभवत्)। ऐ ३,२६।
- ३. सहो ६ सि, सहस्वारातिम्। मै १, १, ११॥ ['हस्- अग्नि- २७३; इन्द्र- ३९९; इन्द्राग्नि- ५१; ओजस्- ७; बल- ४ इ.]।
- सहस्वत्- हेमन्तस्याहं देवयञ्यया सहस्वान् वीर्यावान् भूयासम् । काठ ४,१४ ॥ [°स्वत्- इन्द्र-

सहस्र-

- १. परम ए सहस्रम्। ता १६, ९, २।
- २. यत् (प्रजापितः) सहेत्यश्रीत् तस्सहस्रस्य सहस्रत्यम् । जै २,२५४॥ [°स्न- अग्नि- ४६°; आयुस्- १७; पश्च- १२१; पुरुष- ७६; वाच्- २१; भूमन्- ३; सर्व- १५ द्र.]।

सहस्र-जित्- 'स पवस्य सहस्रजित् ' इति । यो वै सर्वं जयित विजयते सः । सर्वजित् सर्वमेव जयित । जै १, ९५ ।

सहस्रतमी- प्रजापति- २९५ इ.।

सहस्र-योजन- एतद् परमं दूरं यत्सहस्रयोजनम् । माश ९,१,१,१८॥ [°न-अवन-३६७ द्र.]।

सहस्र-वत् - आत्मन् - ३६; संवत्सर- ७९ द्र.।

सहस्र-संमित, ता- पृथिवी -२११; लोक- ३६ द्र.। सहस्रिय- अप्- १२० द्र.।

साहस्र- होता हि साहस्रः । माश ४, ५, ८, १२॥ [*स्र- गो- ७०; पशु- ३४१; प्रजापति-२९७ द्र.] । साहस्री- वाच्- ८२ द्र. ।

सहा-वत् - तरुत्- द. । सहोजस् (अप्ति-)- सहोजसो दक्षिणदिइयस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । तैआ १, १८,९ । सांवर्त (सामन्-)-

- देवानां वै यज्ञ ए रक्षा ए स्यिजिघा ए स ए स्तान्येतेन इन्द्रः संवर्त्ते मुपावपद् यत् संवर्त्त मुपाव-पत् तस्मात् सांवर्त्ते, पाष्मा वाव स तानसचत तं सांवर्त्तेनापान्नताप पाष्मान ए इते सांवर्त्तेन तुष्टुवानः। तां १४, १२, ७।
- २. यद् उ संवर्त आङ्किरसो S पश्यत् । सावर्तम् इस्य् आख्यायते । जै ३, २३३ ।
- स इन्द्रो ऽकामयत सार्धम् एवासुरान् संवृत्य इन्यामिति । स एतत् सामापश्यत् । तेनास्तुत । (इन्द्रो ऽसुरान्) सार्धं संवृत्याहन् । तद् व् एव सांवर्तस्य सांवर्तस्वम् । जै ३, २३३ ।

साकमइव (सामन्-)-

- १. अथ साकमक्वं स्वार्यं साम, स्वर्गस्य लोकस्य समष्टये । जै २, १९५।
- २. तत् (साकमश्वम्) उ धुरा ९ सामेत्याहुः । ता १४,९, १८ ।
- ३. तदेतत्तेजो ब्रह्मवर्चसं साम "यदु साकमश्वो ऽ पश्यत् तस्मान् साकमश्वम् इत्याख्यायते । जै ३, १०१ ।
- थ. ते (देवाः) ऽ प्तिं मुखं कृत्वा साकमश्वेन (अश्वरूपणाप्तिना) अभ्यकामन् यत्सा-कमश्वेनाभ्यकाम र स्तस्मात् साकमश्वम् । तां ८, ८, ४।
- ५. ते (देवाः) अबुवन् स्वर्गे लोकं गस्वा साकं वा अश्वेन स्वर्ग लोकमगन्मेति। तदेव साकम-इवस्य साकमस्वत्वम् । जै १, १८२ ।
- ६. प्रजापितः प्रजा असुजत ता न प्राजायन्त स एतत्सामापश्यत् । (प्रजापितः) ता अश्वो भूत्वाभ्यजिल्लाः प्राजायन्त प्रजननं वा एतत् साम । तां २०, ४, ५।
- ७. यद्ग्निरश्वो भूत्वा प्रथमः प्रक्तिगाय तस्मात् साकमश्रम् । गो २, ४,११।
- ८. यद्प्रिरश्वो भूरवाऽभ्यत्यद्भवत्तत्साकमद्भवं सामाऽभवत्तत्साकमद्भवस्य साकमश्चत्वम् । ऐ ३, ४९ ।
- ९, साकमर्थं भवस्युक्थानासभिनित्या अभिक्रान्त्ये । एतेन द्यप्र उक्थान्यभ्यजयनेतेनाभ्यकामन् । तां ११, ११, ५; ६।

साकमेध-१, तमेव ५ सर्व ५ संवत्सर ५ संबुज्य देवा असुराणां ५ साकमिन्द्रेणेधन्त स यत्साकमिन्द्रेणेधन्त तस्मात् साकमेधा नाम । काश १, ६, ४, ५।

- २. ता अस्य प्रजा वृत्रात् पाष्मनो मुमुचानास्सर्वास्साकं समैधयन्त । यत्साकं समैधयन्त तत्साकमेधानां साकमेधत्वम् । जै २, २३२ ।
- ३. वार्त्रहा वै साकमेधाः । काठ ३६. ८।
- छ. साकमेधा ५ स् तृतीयसवनम् (त्रकुर्वत)। क ३६,४॥ [॰ध- अतिरात्र- १; इन्द्र- ३३९; ऐन्द्र- ३८; पितृयज्ञ- ६; वृत्र- ७; ९ इ.]।

साकंप्रस्थायीय- पशुकाम- ८ ह.

साकंप्रस्थाय्य-

- १. तद्यत्साकं संप्रतिष्ठन्ते साकं संप्रयजनते साकं भक्षयनते तस्मात्साकंप्रस्थाययः। कौ ४.९।
- २. स एव (साकंप्रस्थाय्यः) श्रेष्ठयकामस्य पौरुषकामस्य यज्ञः। की ४.९।

सांग्रहणी (इष्टि-)-

- १. वैश्वदेवीं सांप्रहणीं निवेपेद् ग्रामकामः । तैसं २,३,९,२।
- २. सांग्रहणी भवति, मनोग्रहणं वै संग्रहणं, मन एव सजातानां गृह्णाति । तैसं २, ३,९,२-३ ।
- ३. सांप्रहण्येष्ट्या यजते । इसां जनतां संगृह्णानीति । ते ३,८,१,१ ।

साद्न- मांस- ८ द्र.।

साधु- सुद्धः (सुभूरः [काश २,२,४,१६]) देवेभ्य इति, साधु देवेभ्य इत्येवैतदाह। माश १,३,१,१९। [°ध- श्रन्तरिक्ष- ३७; वायु- १६ इ.]।

साध्य (देव-)-

- १. अतिरिक्तमेतशूपस्य यदूध्वं चवालात् तेवां (साध्यानां देवानां) तद् भागधेयं तानेव तेन प्रीणाति । तैसं ६,३,४,९ ।
- २. इमे बाव लोका देवाः साध्याः, सिद्ध ए झस्यै (पृथिव्यै), सिद्धमस्मै (अन्तरिक्षाय), सिद्ध-ममुद्मै (दिवे)। काठ २४,१०; क ३८,३।
- ३. तिस्रस्तुयौद्धस्साध्यानाम् । काठ ९,७ ।
- थ. त्रयोदशारितस्साध्येदेवेस्संमितः । काठ २६,४; क ४१,२ ।
- ५. भद्राः साध्या श्रामिभवः सूरचश्रसः। काठसंक ६२:५।
- ६. यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते साध्या ५ स्तद् देवानभ्यतिरिच्यते । क ४१,२ ।
- ७. यो वै देवान्त्साध्यान् वेद्, सिध्यति ह वा अस्मै, यत्र कामयेत, इह मे सिध्यदितीमे वै लोका देवाः साध्याः । मै ३,७,१० (तु. काठ २४, १०; क ३८,३)।
- ८. षट्त्रिंशत् साध्या देवाः। जै १,३३।
- ९. साध्यानां पञ्चमी (अस्तु)। तैसं ५,०,१७,३; काठ ५३,०।
- १०. साध्या वै नाम देवा आस एसे ऽविश्विय मृतीयसवनं माध्यिन्दिनेन सवनेन सह स्वर्ग लोकमायन्। तां ८, ३, ५, ४, ९।
- ११. साध्या वै नाम देवा आसन् पूर्वे देवेभ्यः । तेषां न किंचन स्वमासीत् । ते ऽ ग्निं मधित्वाग्नी खुद्दत आसत । तसाद् बन्धोः पश्चनो ऽ जायन्त । तसादाग्नेयाः सर्वे पश्चन उच्यन्ते ।

क ४१, ५।

१२. साध्या वै नाम देवेभ्यो देवाः पूर्व आस ए स्त एतत् (शतसंवत्सरं) सत्रायणसुपाय ए स्तेनाध्नुंव ए स्ते सगवः सपुरुषाः सर्व्व एव सह स्वर्ग लोकमायन् । तां २५, ८, २॥ [॰ध्य- आप्त्य- १; ४-८; कुलन्न- १; छन्दस्-४६; त्रयित्रंश- १४; प्राण- १४१; बृहती- १६ इ.]।

साध्र (सामन्-)-

- १. यद् उ सिधर् वैरूपोऽपश्यत् तस्मात् साधम् इत्य् भाक्यायते । जै ३, २७२ ।
- २. यद् व् एवेषाम् (देवानां) एतेन साम्ना कृतंकृतमसिध्यत् तसात् साध्रम् इत्य् आख्यायते । जै ३, २७२ ।
- ३. साधं भवति सिद्धै। तां १५, ५, २८।

सानग (ऋषि-)- प्राची- १५ इ.।

सानसि - पृणक्षि सानसि क्रतुमिति पृणक्षि सनातनं क्रतुमित्वेतत् । माश ७, ३, १, ३२ । सांतपन - संवा एनं (कृतं) तदतपन् (मरुतः) तसात् साम्तपनाः । मै १,१०,१४; काठ ३६,८॥ [°न - संस्कार - द्र.]।

सांतपनीया (इष्टि-)- डर: सांतपनीयोरसा हि समिव तप्यते । माश ११, ५, २, ४ । सांनाय (हिवस्-)-

- १. नासोमयाजी संनयेद् , अनागतं वा एतस्य पयो यो उसोमयाजी । तैसं २, ५, ५, १।
- २. इन्द्रो वे वृत्रमहन्, स विष्वङ् वीर्येण ज्यार्छत्, तदिदं सर्वे प्राविशदप ओषधीर्वनस्पती-एस्तेन देवा अश्राम्य एस्तत् सांनाच्यस्य सांनाज्यत्वम् । मै १, १०, ५।
- ३. तत् (इन्द्रस्थेन्द्रियं वीर्यं) पशव कोषधीभ्यो ऽध्यात्मन्त्समनयन् "यत् समनयन्तत् सांना-स्यस्य सांनास्यत्वम् । तैसं २, ५, ३, ३ ।
- ध. तम् (चन्द्रमसं) कोषधिभ्यश्च वनस्पतिभ्यश्च गोभ्यश्च पशुभ्यश्चादिस्याच ब्रह्मणश्च च ब्राह्मणाः संनयन्ते तत्सांनाच्यस्य सांनाच्यत्वम् । ष ध, ६ ।
- ५. तस्माद्प्यसोमयाजी समेव नयेत्। माश १, ६, ४, १९ ।
- ६. तस्य ह वे सोमपीथः संततो य एवं विद्वान्सांनाय्यं पिबति । मै ४, १, ३।
- ७. ब्रह्मवादिनो वदन्ति, किंदेवत्य ए सांनाय्यमिति १ वैश्वदेवमिति ब्र्याद्विश्वे हि तद् देवा भागधेयमिम समगच्छन्तेत्यथो खल्वेन्द्रमित्येव ब्र्यादिन्द्रं वाव ते तद् भिषज्यन्तोऽभि समगच्छन्तेति । तैसं २, ५, ३, ७ ।
- ८. सोमः खलु वै सांनाय्यम् । तै ३, २, ३, ११।
- ९. सोमो वै देवानां परोक्ष र सांनायम् । काठ ३१, २; क ४७, २ ॥ [व्य आमावास्य २; ऐन्द्र ९; पयस् १४; पूर्णमास २; राष्ट्र १० इ.] ।
- सामन्-१. अनुष्टुभो वा अन्यानि सामान्यत्तम् । अनुष्टुबेवान्येषां साम्नामसम् । जै २, ३८४ ।
 - २, अपहतपाप्मैतत् साम्नो यदूर्ध्व प्रसावात् स्वर्ग एषु लोकः · · · · प्रस्तुत एव पुरादेस स

एवैको नारकः। जै १,३२५।

- ३. अर्चिः (आदिखस्य) सामानि । माश १०, ५, १, ५ ।
- उच्चैर्द्धृचा साम्ना च क्रियते । काठ २९, १; क ४५, ३ (तु. मै ३,६,५) ।
- ५. ऋक् च वा इदमग्रे साम चास्तां सैव नाम ऋगासीदमो नाम साम । ऐ ३, २३।
- ६. ऋचं साम्नाभिलिप्तां गायति । तस्माल् छोम्ना त्वचा मांसेन पुरुषोऽभिलिप्तो नायते । जै १,२५९।
- ७. एतं ह तं हीदं सर्वं समेतम् । तसादेष एव साम । जै ३, ३७९ ।
- एतदु ह वाव साम यद्वाक्। जैंड २, ५, ३, ४।
- ९. (वागिति) एतदेवा ५ (नाम्नां) सामैतद्धि सर्वैर्गामभिः समम्। माश १४, ४,४,१।
- १०. एतह साम्न आयतनं, प्रियं धाम यत् स्वरः । जै १,११२ ।
- ११. एतद् वै साम्नः स्वं यत् स्वरः । जै १, ११२ ।
- १२. एतद्वै साम्नो ऽ साधं यत् स्वरः । जै १, ११२ ।
- १३. एष (प्राणः) उऽएव साम । वाग्वै सामैष सा चामश्चेति तत्सामः सामत्वं यद्वेव समः प्लुषिणा समो मशकेन समो नागेन सम एभिक्शिभलोंकै: समोऽनेन सर्वेण तसाहेव साम । माश १४,४,१,२४।
- १४. एव साम्नो (वर्णो) यत् कृष्णं (कृष्णाजिनस्य)। तैसं ६,१,३,१।
- १५. गायन्ति हि साम । काश ५,५,३,४; माश ४,४,५,६।
- १६. चत्वारि (बृहतीसहस्राणि—४०००×३६=१४४००० **अ**क्षराणि) **साम्नाम् ।** माश**१०**,
- १७. चत्वार्यंह वैव सामानि—राथन्तरं बाईतं राथन्तरबाईतं बाईतराथन्तरम् । जे १,३०८ ।
- १८. चत्वार्थु ह वै सामानि स्वारनिधनवद् ऐळम् ऋक्समम्। जै १,३००।
- १९. तत् (ब्रह्म) सामेत्युपासीत, सर्वांगि हासी भूतानि श्रेष्ठ्याय संनमन्ते । शांआ ४, ६;
- २०. तचत् समेत्य साम प्राजनयतां तत्साम्नस्तामत्वम् । जैउ १, १६,२,२ ।
- २१. तबस्ता चाऽमश्च तस्तामाऽभवत् तस्ताम्नस्सामत्वम् । जैउ १,१७,१,५ ।
- २२. तद्यदेतत्सर्वं वाचमेवाऽभिसमयति तस्माद्वागेव साम । जैउ १,१३,१,६।
- २३. तद्यासी मात्रा पूर्वेरूपोत्तररूपे अन्तरेण सन्धिविज्ञपनी साम तद्भवति, सामैवाहं संहितां मन्य इति। ऐआ ३,१,५।
- २४. तस्मिन्नेतानि घोराणि सामान्यवकल्यम्त-जमदग्नेस्सप्तद्दं विद्रथं चक्षुंषीति । जै २, १६९-१७०।
- २५. तस्य (साम्नः) वैस्तर एव स्वम्। माश १४,४,१,२७।
- २६. तानि वा एतानि त्रीणि साम्न उद्गीतमनुगीतमागीतम् । तत्रधेदं वयमागायोद्गायाम एतदुद्गीतम्। अथ यद्यथागीतं तद्नुगीतम्। अथ यस्किचेति सामसदागीतम्। जैउ १, 189,5,08
- २७. ता वा एता देवता अमावास्यां रात्रिं संयन्ति । चन्द्रमा अमावास्यां रात्रिमादित्यं प्रविन शत्यादित्यो ऽग्निम्। तश्वरसंयन्ति तस्मात्साम । जैउ १,११,१,६;७।

- २८. ते (देवाः) सामक्षेवाश्रयन्त । तैसं २,५,७,९।
- २९. देवलोको वै साम । तैसं ७,५,१,५,४,१।
- ३०. द्वे उ ह वाव सामनी स्तोभवचैवास्तोभवच, तयोर्यत् स्तोभवत् तत् क्षत्रम्, अथ यदस्तो-भवत् तद् ब्रह्म। ज १,१२४।
- ३१. धर्म इन्द्रो राजेत्याह तस्य देवा विशः सामानि वेदः साम्नां दश्चर्तं (=दशितं) ब्र्यात् । माश १३,४,३,१४।
- ३२. न वाडमहिङ्कृत्य साम गीयते । माश १,४,१,१।
- ३३. प्राणो वावामो वाक्सा तत्साम। जैउ ४,११,२,३।
- ३४. बन्धुमत्साम । जैउ ३,२,१,७ ।
- ३५. (दक्षिणनेत्रस्य) यत्कृष्णं (ह्पं) तत्साम्नाम् । जैउ ४,११,३,१२ ।
- ३६. यत् सामानि (ऋषयोऽध्यगीषत) सोमाहुतयः (ता अभवन्) तैआ २, ९,२।
- ३७. यथा सामची समनमदेवं भद्रास्सनतयस्सनमन्तु । काठ ४५, २०।
- ३८. यद् भ वे शिवं शान्तं वाचसत् साम । सामन् वदतीति वा आहुः । साभु वदन्तम् । जै ३, ५२ ।
- ३९. यद्धिरण्यं दीयते चन्द्रं गीयता इति वै सामाहुः, साम्नां तद्रूपम् । मै २,४,५ ।
- थ०, यहै तत्सा चामश्र समवदतां (समभवताम् ।ऐ.।) तत्सामाभवत्तत्सान्नः सामत्वम् । ऐ ३,२३; गो २,३,२०।
- धर्. यो वे भवति यः श्रेष्ठतामक्तुते स सामन्भवत्यसामन्य इति हि निन्दन्ति । ऐ ३,२३। (तु. गो २,३,२०)।
- ४२. रथन्तरेण सामानि (अन्वाभवत्)। काट ४३,४।
- ध्व होका वै सामानि । काठ ३३, ७।
- ८८ बत्सा हि सामानि अग्नीनाम् । काठसंक १०: ३।
- ध्रष. वस्गुतमं सामोपगीतं भवति । छ १११: १३।
- ध्रद्द. वाग्वाव साम्नः प्रतिष्ठा । जैउ १,१२,५,३ ।
- थु७. श्रोत्रं वाव साझ इश्रुतिः । जैउ १,१२,५,६।
- ४८. समा उ ह वा असि ९ इछन्दा ९ सि साम्यादिति तत्साम्नः सामत्वम् । सा १,९,५ ।
- ध्र. सर्वेषां वाऽएष वेदाना स रसो यत्साम । माश १२,८,३,२३; गो २,५,७ ।
- ५०. सा त्वममस्योऽहम्, अमोऽहमस्मि सा त्वम् । ता पृहि संरभावहै पु ए से पुत्राय कर्तवे । काठ ३५,१८ ।
- ५१. साम बृहत्। जे १,१२८ |
- ५२. साम वे सङ्ख्यवर्तन । ष १,४।
- **५३. साम वै स्तोत्रिय ऋगनुरूपः। जै ३,२१।**
- ५४. साम हि सत्याशीः । ता ११,१०,१०; १३,१२,७।
- ५५. (प्रजापतिः) सामान्युद्गीथम् (अकरोत्)। जैउ १,३,३,३।
- ५६. (तमतं पुरुषं) सामोत छन्दोगाः (उपासते), एतस्मिन् द्वीद र सर्वं समानम् । माश १०, ५, १,२० ।

- ५७. साम्ना ५ हिरण्यानि (रूपम्)। काठ १२,४।
- ५८. साम्ना तनूपाः (इन्द्रः) तैसं ४,४,८,१।
- ५९. साम्ना (देवाः सोमं) समानयन् । तत्साम्नः सामत्वम् । तै २,२,८,७।
- ६०. साम्नो वा एष वर्णो यद्धिरण्यम्। तैसं २,४,११,६।
- ६१. सेन्द्रं वा एतत्साम यदेतत्साम भवति सेन्द्रत्वाय । तां १५,५,२४ ।
- ६२. सैव नामर्गासीत्। अमो नाम साम । गो २,३,२०।
- ६३. सोमदेवत्यं वै साम । काठ २९,२; क ४५,३।
- ६४. सोमाहुतयो ह वाऽएता देवानाम् यत्सामानि । माश ११,५,६.६ ।
- ६५. खरिति सामभ्यो ऽक्षरत् खः खर्गळोको ऽभवत् । ष १, ५ ।
- ६६. स्वरिति सामानि (अधीते)। काठसंक ४७: ६॥ [अन्- अग्न्याधेय- १; अर्घ्यु- ४२; अन- ४९; १३१; १८९; अझाग्य- २७; असुर- १५; अह्न्- ४५; आदित्य- २२९; ३८०; इन्द्र- २१४; उच्चैस् २; उदीची- ३२; उद्गीध- १४; ऋच्- ६;७;१५; २१;२४; ३२; ४८; ४९; ५५; ५६; ओषधि- ७८; क्षत्र- २८; ३१; गायत्र- ८; गो- ५१; चक्कुस्- २०; ज्योतिस्- २२; दिव्- ५९; ७७; १७०; देव- २६८; निधन- ४;१३; प्रजापति- १८२; २९३; प्रस्ताव- ६; ८; प्रस्तोतृ- २; ३; प्राण- ६०; ६१; ९०; १९१; १४२, १७३; २०३; ३०३; बृहत्- ४; बृहती- २९; भुवस् ३; मनस्- ४९; महाव्रत- २; १८; १४२; १७३; मास- १२; यूनवंच-; रक्षस्- ४०; रक्षोहन्- ४; राष्ट्र- ५; वामदेव्य- ७;१६;२७; वायु- ३०; व्यान- १६; वीहिमय- २;२७; शुक्ल- २; संवत्सर- १६; ५७; सत्- १; सत्य- २०; सत्याशिस्-; साम्राज्य- ३ द्र.]।

साम-तस् आहवनीय- १ द्र.।

सामदेवत्य- सामदेवत्यो वै सोमः (सौम्यः [तैसं.]) । तैसं ६,६,७,१; मै ४,७,२ । साम-निधन- भय यन्मधुरचुन्निधनं तत्सामनिधनम् । जै १,२२५ । साम-राजन् (सामन्-)- साम्राज्यमाधिपत्यं गच्छति सामराज्ञा तुष्टुवानः । तां १५,३,३५ । सामरूप्य- सर्व तेजः सामरूप्य ५ ह शह्वत् । तै ३,१२,९,२ । साम-वेद-

- लाम-वद्-
- १. अग्न आयाहि वीतये गृणानो हुन्यदातये । नि होता सित्स बर्हिषीत्येवमादि हृत्वा सामवेदमधीयते । गो १, १,२९।
- २. सामवेदेऽथ खिलश्रुतिः ब्रह्मचर्येण चैतस्माद्यवीक्निरसो ह यो वेद स चेद सर्वमिति। गो १,१,२९।
- ३. सामवेदेनास्तमये महीयते । ते ३,१२,९,१।
- ध. सूर्यांत्सामवेदः (अजायत)। माश ११, ५, ८, ३।
- ५. स्वरिति सामवेदः । ऐआ १, ३, २ ।
- ६. स्वः इति सामवेदात् (उदैत्)। जै १,३५७।
- ७. खर्गो लोकः सामवेदः । व १, ५ ॥ [॰व-आदित्य- ३७९; दिव्- १७९; प्राण- १०२; ब्राह्मण- ७५; यशस्- ११ इ.] ।

सामिधेनी (ऋच्-)-।

- १. ऋषेर्ऋषेवी एता निर्मिता यत् सामिधेन्यः । तैसं २, ५, ७, ५।
- २. एता हि वा S हद ५ सर्व ५ सिमन्धत ऽ एताभिरिद ५ सर्व सिमिद्धं तस्मात्सामिधेन्यो नाम। माश ११, २, ७, ६।
- २. पञ्चदश सामिधेनीरन्वाह, पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयोऽर्धमासश संवत्सर आप्यते, तासां त्रीणि च शतानि षष्टिश्चाक्षराणि, तावतीः संवत्सरस्य रात्रयः। तैसं २, ५,८,३।
- ध. सिमन्धे सामिधेनीभिर्होता तस्मात् सामिधेन्यो नाम । माश १, ३, ५, १॥ [°नी-अनुक- १; यज्ञमुख- ४; वज्र- ४०; संवत्सर- ९३ इ.]

सांमद- मत्स्य- ३ द्र.।

सायम्

- एक ह वा अह्वो जवनार्थी यत् सायम् एक उ वै रात्रेः पूर्वार्थी यत् सायम् । जै १,१९६ ।
- २. मरुर्भ्यो गृहमेधिभ्यः सर्वासां दुग्धे सायं चरुम् (निर्वपति)। तैसं १, ८, ४, १।
- ३. समागादिती ३ तत् सायमभवत् । ऐआ २, १, ५॥ [व्यम् अपान- ४६ इ.]। सार्ववद्य- महत्- २४: २५ इ.।

सार्वसेनि-यज्ञ- स एव प्रजातिकामस्य यज्ञः । कौ ४, ६।

सालाबृक- तं (प्रतर्दनं) हेन्द्र उवाच "मामेव विजानी होत्तदेवाहं मनुष्याय हिततमं मन्ये यन्मां विजानी यात्त्रिशीर्णं त्वाष्ट्रमहनमरुमुं खान् यतीन् सालावृकेभ्यः प्रायच्छं बह्धीः संधा अतिक्रम्य दिवि प्रह्णादीयानतृणमहमन्तिरक्षे पौलोमान् पृथिन्यां कालखक्षांस्तस्य मे तत्र न लोम चनामीयत स यो मां (इन्ह्रं) वेद न ह वै तस्य केनचन कर्मणा लोको मीयते न स्तेयेन न भ्रूणहत्यया न मानृवधेन न पितृवधेन नास्य पापं चक्कशो मुखाक्षीलं व्येतीति—काउ दे, १ (तु. शांआ ५,१)॥ [क्क- इन्द्र- १५३; ३३६ द्र.]। = सला द्र.।

सालावृकेय- इन्द्र- १५४-१५६; १८९; खर्जूर- द्र. ।

सावित्र- प्रमः सवितृ- दः । सिंह-

- १. तस्य (इन्द्रस्य) नस्तो (सोमः) s मुच्यत तौ सिंहा अभवताम् । काठ १२, १०।
- २. लोहितादेवास्य सहोऽस्रवत्स सिंहोऽभवदारण्यानां पञ्चनाभीशः । माश १२, ७, १,८ ।
- ३. स यनस्तो ८ द्रवत् । ततः सिंहः समभवत् । माश ५, ५ ४, १०॥ [°ह- अष्वर्यु- ४३; छिदस्- ३; मारुत- २०; ललाट-; न्याप्र- २;४ द्र.] ।

सिंह-लोम-केशाश्च स्मश्रूणि च सिंहलोमानि। माश १२, ९, १, ६।

सिंही-

- १. तस्य (इन्द्रस्थ) यन् नस्त (सोमो राजा) इयाय ताव् एव सिंह्याव् अभवताम् । जै २, १५६-१५७॥
- २. सिंद्यसि सपत्नसाही । क २,३ ॥ [°ही-उत्तरवेदि- ४;८;१८ इ.] । सिंही-रूप- देवाश्च वा अधुराश्च संयत्ता आसन्, तान् यदस्याः (पृथिव्याः) तेजो यज्ञिय-मासीत् सत् सिंहीरूपमिव महिषीरूपमिव भूस्वाऽन्तराऽतिष्ठत् । काठ २५,६; क ३९,३ ।

सिकता-

- १. अलंकारो न्वेव सिकता भ्राजन्तऽइव हि सिकताः । माश ३,५,१,३६।
- २. इष्टका वा एता वैश्वानरीरपरिमिता यत् सिकताः । क ३१,३ ।
- ३. द्वे हि सिकते शुक्का च कृष्णा च। माश ७,३,१,४३।
- थ. योनिवें सिकता रेता ऊषाः । मै ३,२,३ ।
- ५. रेतः सिकताः। माश ७,१,१,११।
- ६. सा (मृत्) अतप्यत सा सिकता अस्जत । माश ६,१,३,४॥ [°ता- अग्न- २८९; २९६; ७३७; ७५३; अप्- २६२; शर्करा- ७ इ.]।

सिध्म- तारका- २ द.।

सिनीवाली-

- १. कुवियः कुटरुर्दात्यौहस्ते सिनीवाल्यै । काठ ४७,७ ।
- २. त्रयोऽनड्वाहस्तिनीवाल्यै । काठ ४९,८ ।
- **ैरे. प्र सिनीवाली जनयति । तैसं ३,४,९,१ ।**
- ध. या पूर्वाडमावास्या सा सिनीवाली। मै ४,३,५; काठ १३,५; ऐ ७, ११ गो २, १,१०; ष ४,६।
- ५. या सुपाणि: स्वङ्गुरिः सुपूमा बहुसूवरी । तस्यै विश्वपत्निये हविः सिनीवाल्ये जुहोतन । तैसं ३,१,११,४ ।
- दि. सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामिस स्वसा। जुषस्व हन्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिहिंद नः।तैसं ३, १, ११, ३-४।
- ७. सिनीवालि या सुपाणिः। तैसं ३, ३, ११, ५।
- ८. सिनीवाली सुकपदां सुकुरीरा स्वीपशा सा'''कोखां दधातु इस्तयोः । तैसं ४, १, ५, ३ । [॰ली- अमावस्या- ४; अमावास्या ३; गो- ५४; जगती- २२,५१;६१; योषा- १५ द्र.] ।

सिन्धु-

- १. तद्यदेतैरिदं सर्वं सितं तस्मात्सिन्धवः। जैउ १, ९, २, ९ ।
- २. समुद्रं न सिन्धव उक्थग्रुष्मा उरुव्यचसं गिर आ विशन्ति । काठ ३८, ७ ।
- ३. (सोमः) सिन्धुरवश्वथमवप्रयन् । तैसं ४,४,९,२ ॥ [°न्धु प्राण- २०४; शिंशुमार- ३ द्र.]।
- सिन्धु-श्चित् विन्धुक्षिद् वै भारतो राजा ज्योगपरुद्धश्चरन् सो ऽकामयताव स्व ओकसि गच्छेयमिति सिन्धुं हैव चचार, सा ऽस्य सिन्धुक्षित्ता । जै ३, ८२। सैन्धुक्षित (सामन्-)-
- १. स (सिन्धुक्षित्) एतत्सामापस्यत्तेनास्तुत ततो वै सो ऽव स्व क्षोकस्यगच्छत्। जै १,१७८।
- २. सिन्धुक्षिद्वै राजन्यविज्योपरुद्धश्चरन् स एतःसैन्धुक्षितमपश्यत् सो ऽवागच्छत् प्रत्यतिष्ठदव-गच्छति प्रतितिष्ठति सैन्धुक्षितेन तुष्टुवानः । ता १२, १२, ६।

सिमा (शाकर-सामन्-)-

१. ता अर्थ्वाः सीम्नो ऽभ्यस्जत यदूर्ध्वाः सीम्नोऽभ्यस्जत तत्सिमा अभवस्तित्सिमानां सिमात्वम् । ऐ ५, ७ ।

- २. ताः सीमानसेवोध्वां उदीर्यासुज्यन्त, तद्वेवासां सिमात्वम् । जै ३, १०४।
- ३. मह्यो हि सिमाः। तां १३, ५, ३।
- छ यत् लीमानमभिनतसात् सिमाः, अथो हैनाः सीमत एव सस्ते, सिम इति वै श्रेष्ठमाचक्षते। त्रै ३, १११।
- ५. स (प्रजापतिः) तपोऽ तप्यत, स तपस्तप्त्वात्मन् सिमसिमायद् भवापश्यत् , तत् सिमानां सिमात्वम् । जै ३, १०४।
- ६. (इन्द्रो वृत्रस्य) सीमानसभिनत्तिसमाः। तां १३, ४, १॥ [°मा- पशु- १९१; रेवती-१ इ.]।
- स्तीता- वीजाय वा S एषा योनिष्कियते यत्सीता यथा ह वाऽभयोनी रेत: सिञ्चेदेवं तद्यद्कृष्टें वपति । माश ७, २, २, ५॥ [°ता- प्रजापति- २९६; प्राण- १४२ इ.]।

सीता-समर- वाच्- १०१ द.।

सीदन्तीय (शङ्क-सामन्-)-

- १. एतेन (सीदन्तीयेन) वै प्रजापतिरूद्ध्वं हमान् लोकानश्रीदत्, यदसीदत्तत् सीदन्तीयस्य सीदन्तीयत्वम् । अर्ध्व इसान् सीदति सीदन्तीयेन तुष्टुवानः । तां ११, १०, १२ ।
- २. तद् (शङ्कसाम) उ सीदन्तीयमित्याहुः । तां ११,१०,१२।
- ३. यद् उ देवा एतेन साम्ना स्वर्गे लोके ऽसीदन्, तस्मात् सीदन्तीयम् इत्याख्यायते । जै ३, ३०।

सीमन्- मध्यं वै सीमा। माश ७, ४, १, १४।

सीर- सेर ९ हैतवस्तीरमिरामेवासिनेहधाति । माश ७, २, २, २ ।

सीर-पति- इन्द्र- ३४ द.।

सीस-

- १. यत् कुमारो जायमानो वा जातो वा सीसवं करोति तद् एव सीसव् अभवत् । तस्माद् तद् दुर्गन्धितमस् । जै ३, ३३५ ।
- २. क्वीबात् सीसेन तोक्मानि कीणाति । काठ १२, ११।
- ३. तत् (रक्षः) सीसेनापजघान (इन्द्रः)। तस्मात्सीसं सृतु स्तजन १ हि, सर्वेण हि वीर्थेणा-पजघान, तस्माद्धिरण्यरूप १ सन्न कियचनाहैति स्तजन १ हि ... तथी ऽ एवेष एतन्नाष्ट्रा रक्षा १ स्वतो ऽपहन्ति। माश ५, ४, १, १०॥
- ध. तहिक्षणतः प्रतिवेशतः केशवात् पुरुषात् सीसेन परिसुतं क्रीणाति न वा ऽ एष स्त्री न पुमान् यत् केशवः पुरुषः " नैतदयो न हिरण्यं यत्तीसं, नैष सोमो न सुरा यत्परिसुत्। माश ५, १, २, १४।
- ५. नाभ्या एवास्य शूषो ऽस्रवत् । तत्सीसमभवश्रायो न हिरण्यम् । माश १२, ७,१,७॥ [°स-अनृत- ५; काकुभ- २; क्षीब-; त्रपु- २;३; नमुचि- ४; लोह- १ इ.] ।
- सु-कन्या-तौ (अश्वनौ) द्दैनां (सुकन्यां) एत्योचतुः कुमारि, स्थविरो वा अयमसर्वो नालं

पतित्वनायावयोर्जायैधीति । नेति होवाच (सुकन्या) । यसा एव मा पितादात् , तस्य-जाया भविष्यामीति । जै ३, १२३ (तु. माश ४,१,५,९) ।

सु-कीर्त्ति- देवयोनिवें सुकीर्त्तिः । ऐ ६, २९; गो २,६,८; १२।

सु-कृत्- रिम- ९ इ. ।

सुकृत- तद् (ब्रह्म) शात्मानं स्वयमकुरुत । तस्मात्तत्सुकृतमुच्यते । तैआ ८, ७,१; तैउ २,७,१ । [॰त- कृष्णाजिन- ५; पुण्य- ३; पुरुष- ६९; सत्य- २१ द्र.]।

सु-क्षिति – अग्नि – ३४५; दिव् – ४३; पृथिवी – १५ द्र. । **सुख** – क – १;९ द्र. । सुगन्धि-तेजम (तृणविशेष-)-

- १. यत् पूचितमुपश्रिष्ट ५ स सुगन्धितेजनः । मै ३, ८, ५।
- २. यां (रात्रिम् अग्निः) मोषधीषु (अवसत्), ता ए सुगन्धितेजने (अवसत्)। तैसं ६, 2, 6,81
- ३. यत् स्नाव (अप्नरासीत्) तत्सुगन्धितेजनम् अभवत् । तां २४, १३, ५॥ [°न-अग्नि- ४६९; लोमन्- २ द्र.]।

सु-चरित- ऋजुकम्मं र सत्य र सुचरितम् । ते ३, ३, ७,१०॥ [°त- अग्नि- ५६४ द्र.]।

सु-ज्ञान (सामन्-)- सुज्ञानो ऽसीति ह स्माहुस्तदेव सुज्ञानस्य सुज्ञानत्वम् । जै ३,३१॥ [॰न-श्रातृव्यहन्- द्र.]।

सु-तर्मन् - यंज्ञ - १२५ द्र.।

सुत्य, त्या-

- १. अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडश्चिमांस्ततः । वाजपेयोऽतिरात्रइचाप्तोर्यामात्र सक्षम इत्येते सुत्याः । गो १, ५, २३।
- २. (प्रायश्चित्तार्थं वेदभागमध्येतुः पुरुषस्य) आसन ५ सुत्या । तैआ २,१७,२।

खु-त्रामन्- य एवोपवादी यो s भिदासित तत एन ९ सुत्रामा त्रायते । मै ४,३,९॥ [मन्- इन्द्र-२१७ इ.] |

सु-इत्र- रत्नधा- इ. । सु-दिति- आदित्य- ३८२ द्र. ।

सु-धा- धातृ- ६ ह.। सु-नीति- इन्द्र- ९८ द्र.।

सु-पर्ण-

- १. एकविंशतिहींमानि प्रत्यिश्च सुपर्णस्य पत्त्राणि भवन्ति । ऐआ १, ४, २।
- २. एकेन ह वै पत्रेण सुपर्णस्योत्तरः पक्षो ज्यायान् । ऐआ १, ४, २।
- रे. वयो (पक्षी) वै सुपर्णः । कौ १८, ४।
- वारवै माता, प्राणः पुत्रः एकः सुपर्णः समुद्रमाविवेश ... तं (प्राणं) माता (वाक्) रेळिह, स (प्राणः) उ रेळिह मातरम् (वाचम्)। ऐआ ३, १, ६।
- ५. वाग्वै माता (गौः), प्राणो (सुपर्णः) वत्सः । शांआ ७, १९।
- वीर्थं वै सुपर्णो गरूतमान् । माश ६, ७, २, ६।

- ७. सुपर्णेन वया ५ सि (अन्वाभवत्)। काठ ३५, १५।
- ८. सुपर्णो ऽ सि गरुत्मान् , त्रिवृत्ते शिरो, गायत्रं चक्षुः स्तोम आत्मा, साम ते तन्त्वांमदेन्यं, वृहद्वयम्तरे पक्षौ, यज्ञायिज्ञयं पुच्छं छन्दा ५ स्यङ्गानि धिष्णियाः शका यज् ५ वि नाम । तैसं ४, १, १०, ५।
- सोमं वै राजानं यत् सुपर्ण आजहार, तस्य यत् पर्णमपतत् स एव पर्णो ऽ भवत् । स एवास्य संन्यङ्गः । जै १, ३५५ ॥ [°र्ण- त्रिष्टुप्-छन्दस्- २; २दक्षिणा- १८; पिक्कि- ४; पार्जन्य- ३; पुरुष- ५९; प्रजापति- १६५; प्राण- २०६; संवत्सर- ६३ द्र.] ।

सुपर्ण-रूप- यज्ञ- ११८ इ. ।

सु-पर्णी (माया-)- असी (ग्रौः) सुपर्णी । तैसं ६, १,६,१। [र्णी- छन्दस्- १००; दिव्-११०; वाच् - ६८; शकरी- १६ द्र.]।

सौपर्ण (सामन्-)- सौपर्ण भवति स्वर्गस्य लोकस्य समध्ये । तां १४,३,९॥ [°र्ण- छन्दस्- १००; यज्ञ- ११८ इ.]।

सु-पुत्रा- अदिति- १२ इ.। सुप्रतीची-, सुप्राची- वाच्- १३८ इ.। सु-ब्रह्मण्या- (निगद-)

- १. एतस्याम् (सुब्रह्मण्यायाम्) एवैतत्सर्वे यद् ऋक् साम यजुः । तेनास्य सुब्रह्मण्या स्तोत्रवती शस्त्रवती भवति । जै २,८० ।
- २, तदाहुः किं सुब्रह्मण्याये सुब्रह्मण्यात्विमिति वागेवेति ब्र्याद्वाग्वे ब्रह्म च सुब्रह्म चेति । ऐ ६, ३।
- ३. ब्रह्म वे सुब्रह्मण्या। को २७,६; जै ३,३०७।
- छ. ब्रह्मश्रीवें नामैतःसाम यत्सुब्रह्मण्या । ष १,२ ॥ [ण्या ब्रह्मन् १०; ५०; ११६; वान् -१०२ इ.]।

सु-ब्रह्मन्- असावादित्यः सुब्रह्म । प १,१॥ ['ह्मन्- वाच्- ६९ द्र.]।

सु-भू- सोमो वै सुभूः। काठ २७,१; क ४२,१।

सु-भूत- पुरुषो वै सुभूतम् । जै २,२७।

स-मित्र-,>सौमित्र (सामन्-)-

- १. तद्वाव तौ (इन्द्रश्व सुमित्रः कुत्सश्व) तद्यकामयेतां कामसनि साम सौमित्रं काममेवैतेना-वरुन्धे। तां १२, ६,९।
- २. स (सुमित्रः) एतानि सौमित्राणि सामान्यपश्यत् । जै १, १६३ ।
- ३. सुमित्रः सन् क्रूरमकरित्येनं (कुत्सं) वागभ्यवदत्त १ शुगार्छस्य तपो ऽ सप्यत स एतस्सी-मित्रमपश्यत्तेन शुचमपाहताप शुच १ हते सीमित्रेण तुष्टुवानः । तां १३, ६, १०। [°न्न-बृहदुक्थ- १ इ. ।]

सुमेक- संवत्सर- ८४; १०१ इ. । सुझ- सुन्ने स्थः सुन्ने मा धत्तमिति साध्वयौ स्थः साधौ मा धत्तमित्वेवैतदाह । मात्र १,८,३,२७॥ [॰न्न- ५१; यज्ञ- १२६ इ.]। सुम्नयु- यजमान- १५ इ. ।

सु-यम- सुयमे मे भूयास्तम् इति सुभरे मे भूयास्तम् । भर्तुं वा १ शकेयमित्येवैतदाह । माश १,४,५,१ :

सुरभि- प्राण- १४३ इ.।

सुरा-

- १. अनुतं पाष्मा तसः सुरा। माश ५,१,२,१०; ५,२८।
- २. अज्ञं (वै Lमै., काठ.]) सुरा। मै २,३,९; काठ १२,११; तै १,३,३,५।
- अपां च वाऽ एव कोंषधीनां च रसो यत्सुरा । माश १२,८,१,४।
- अभिमाद्यन्तिव हि सुरां पीत्वा वदति । माश १,६,३,४; ५,५,४,५ ।
- ५. तदुतैतद्राब्ट्रीयाय ब्राह्मणं ब्रूयात् तद्य एव ९ विद्वान्त्सुरां पिबति न हैनं ब्रूणात्येषा वे प्रजापतेर्वीर्यवती तनूः। मै २,४,२।
- ६. तसात्सुरां पीत्वा रीद्रमनाः। माश १२,७,३,२०।
- तस्माद् ब्राह्मणः सुरां न पिवेत्, पाष्मनात्मानं नेत्स ५ सृजा इति । मै २,४,२ ।
- ८. (त्वष्ट्रानुपहूत इन्द्रः सोमं पीत्वा त्रिनिरष्ठीवत्, ततः) यदधस्तात् सा सुरा । मै २,४,९।
- ू ९. प्रमान् वै सोमः स्त्री सुरा। तै १,३,३,४।
- १०. त्राह्मणस्य मूर्धन् सादयेत् तेन (सुरा) मेध्या, ऽक्षं वै सुरा, मेध्यमक्षं, तेन (सुरा) मेध्या काठ १२,११ (तु. मै २,३,९)।
- ११. यदन्नस्य (शमलमासीत्) सा सुरा (अभवत्) । तै १,३,२,६;३,३,६ (तु काठ १४,६) ।
- १२. सुत्वरीव सुरा समृद्धयै। काठ १२,११।
- १३. सुरा त्वमिस शुब्मिणी। मै २,३,८।
- **१४. स्फिगीभ्यामेवा**स्य भामो ऽस्त्रवत्सा सुराभवद**न्नस्य** रसः । माश १२,७,१,७॥ [॰रा– अनृत- ५; अयस्पात्र-; कलविङ्क- १; क्षत्र- ८३; क्षत्रिय- १८; देव- ४२; पाप्मन्- ६; १९; प्रजापति- १९९;२२१; ब्राह्मण- ३;४३; मनुष्य- १८; यशस्- ६; विश्- १४ द्र.]।

सुरा-ग्रह- पत्नी- ४; मनुष्यलोक- ३ इ.। सुरा-पान- कलविङ्ग- १ द्र.।

सुरा-वत् - सुरावान्वाऽ एष बर्हिषयज्ञो यस्सीत्रामणी । माश १२,८,९,२ ।

सुरोपयाम- पाप्मन्- ११ इ.।

सु-रुच्- लोक- ६ इ. । सु-रूप- अन्न- ४९; पशु- १९२ इ. । सुरूप-कृत्तु- प्राण- २६१ इ. । सुवर स्वर् इ.। सु-वर्ण-

- १. तस्मात् सुवर्णे ९ हिरण्यं भार्यम् । सुवर्णे एव भवति । ऐनं प्रियं गच्छति नाप्रियम् । तै २,२,४,६।
- २. पशवो वै वसु सुवर्णम् । असुवर्णम् इति वा आहुर् अपशुम् । जै ३,८४ ।
- यत् तृतीयम् उल्बल् अपालुम्पंस्तद् धरितम् अभवत् । तस्मात् तत् विविधनत्तमम् । जै ३,३३५॥ [॰र्ण- अहन्- १६; ४३; आदित्य- १२३; गायत्र- ४६; गो- ७२; देव-२५७; यज्ञ- १५३; रजत-९; लवण-; विद्युत्- १७ द्र.]।

सु-वीर- पशु- ४४ इ. सु-शर्मन्- प्राण- २०५ इ.

सु-शस्ति−

- १. ये वोढारस्ते सुशस्तयः । माश ६,४,३,९।
- २. ऊर्जी नपाजातवेदः सुशस्तिभिरिति । ऊर्जी नपाजातवेदः सुष्टुतिभिरित्येतत् । माश ७, ३,१,३१ ।

सु-श्रवस् - पर्ण - ३; ब्रह्मवर्चस - ५ द्र ।

सौश्रवस (सामन्-)-

- १. तदेतद् भेवजं प्रायश्चित्तः साम, · · · यदु सुश्रवा स्थौरायणो ऽ पश्यत् , तस्मात्सौश्रवस-मित्याख्यायते । जै ३, २०२ ।
- २. तं (छिन्नशिररकं सौश्रवसं) एतेन साम्ना (इन्द्र:) समैरेयत् (सङ्गतावयवमकरोदिति) स तर्द्धकामयत कामसनि साम सौश्रवसं काममेवैतेनावरुन्धे । तां १४, ६, ८।
- ३. यदु सुश्रवा स्थीरायणो ऽ पश्यत् तसात् सीश्रवसमित्याख्यायते । जै ३, २०२ ।

सु-षद्- पृथुर्भव सुषदस्त्वमभेः पुरीषवाहण इति । पृथुर्भव सुशीमस्त्वमभेः पशन्यवाहन इत्येतत् । माश ६,४,४,३ ।

सु-षुम्ण- सुवुम्ण इति सुयज्ञिय इत्येतत् । माश ९,४,१,९ ।

सु-वेण- तस्य (पर्जन्यस्य) सेनजिच सुवेणश्च सेनानीग्रामण्याविति हैमन्तिकौ तावृत् । माश ८, ६,१,२० ।

सु-संदश्- प्राण- २०६ इ.।

सुद्ध- साधु- द्र.

स्कर- इन्द्र- ११६ इ. ।

सूक्त-

- १. आत्मा सुक्तम् । कौ १४,४; १५,३; १६,४; २३,८।
- २. तान् होता सुकैः सूते तत्सूकानां सुकत्वम्। जै २,२४।
- ३. सूक बताबोचतेति तत्सूक्तमभवत् । ऐ २,२,२॥ [°क्क गृह ६; दिव् १९०; पशु १९३;२३७; भूमन् ४; यजमान २४; विश् १५; शिरस् २३ द्र.]।

सूक्त-वाक-

- १. प्रतिष्ठा वे सूक्तवाकः। की ३,८।
- २. संस्था स्कवाकः । माश ११,२,७,२८। [क- बाहु- ५ द्र.]।

सूक्त-वाच्- विखेदेव- १६ इ. ।

सूची- विश्- २७ इ.।

सूत-

- १. वारुणो यवमयो दशकपालः स्तस्य गृहे । मै २, ६, ५ ।
- २. सत्रो वै सूतः । माश ५,३,१,५॥ [°त- ब्रामणी- ३; वारुण- १२; २६ इ.]।

सूत-सुल- विश्- ३१ इ.।

स्त-वशा- तस्या अनुमृत्य (इन्द्रः) योनिमाऽच्छिनत् सा स्तवशाऽभवत् । तैसं ६, १,३,६। [°शा- ऐन्द्री- २; राजन्य- ८ द.]।

सूद-दोहस् - 'ता अस्य सूददोहसः' इत्येतदन्तः सूददोहाः । ऐआ ५, २, ५ ॥ [°हस् - अज-५०; अप्- ११२; १२१; अमृतत्व-२; त्वच्- २; घाय्या-८; प्राण- १०२; रस-१ द्र.]।

स्तु- प्रजा- ६० इ. स्-नृता- यज्ञ- १२७ इ.।

सुर-

- १. अन्तो वै सूरः । तां १५,४,२;११,१४।
- २. सजुः सूर एतशेन ••• घृतेन स्वाहा । मै २,१२,३; काठ २२,५।
- इ. सजुः सूर एतशेनेति, सूर्यमेव प्रीणाति । मै ३, ४, ४।

सूर्मी- शतघ्नी- १;२ इ. ।

सूर्य-

- १. अथ सूर्यमुदीक्षते । सेषा गतिरेषा प्रतिष्ठा । माश १,९,३,१५ ।
- २. अधियौर्नामास्यमृतेन विष्टाबिश्वे ते देवा गोसारः, सूर्योऽधिपतिः। मै २, ८, १४।
- अयुक्त सप्त शुन्ध्युवस्सूरो रथस्य नप्त्यः ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः सप्त । त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केश विचक्षण । काठ ९, १९ ।
- अर्वाङ् सूर्यस्तपति । काठ २९,७ ।
- ५. असौ वाऽसादित्यो बृहज्ज्योतिः। माश ६,३,१,१५।
- ६. असौ (सूर्यः) वाव मर्चयित (गच्छिति) इव । ऐ ४,१० ।
- असी (सूर्थः) वाव स्वर्धकेन सूर्यं नातिशंसति । ऐ ४,१०।
- ८. असौ वै सूर्यों योऽसी तपति । कौ ५,८; गो २,१,२६ (तु. माश २,६,३,८)
- ९. असी वै होता यो उसी (सूर्यः) तपति । गो २,६,६।
- १०. असाभिः (अङ्गिरोभिः) एष प्रतिगृहीतो य एष (स्^{र्यः}) तपतीति तस्मात्सद्यःक्रियोऽश्वः श्वेतो दक्षिणा। माश ३,५,१,१९।
- ११. आरोगो ञ्राजः पटरः पतङ्गः । स्वर्णरो ज्योतिषीमान् विभासः (एते सप्त सूर्याः) । ते अस्मै सर्वे दिवमातपन्ति कश्यपोऽष्टमः यस्मिन् सूर्या अपिताः सप्त साकम् ते अस्मै सर्वे कश्यपाज्ज्योतिर्कभन्ते । तैआ १,७,९ ।
- १२. एतं (सूर्यं) महावते छन्दोगाः (मीमांसन्ते) ऐआ ३,२,३; शांआ ८,४ ।
- १३. एतद्वाऽ अनपराद्धं नक्षत्रं यत्सूर्यः । माश २,१,२,१९ ।
- १४. एतद्दै 'ज्योतिरुत्तमं' य एष (सूर्यः) तपति । सैषानार्ता देवता । जै २,६८ ।
- १५. एष वाव स परोरजा इति होवाच य एष (सूर्यः) तपति । त ३,१०,९,४।
- १६. एव वे श्रेष्ठो रहिमः बत्सूर्यः । माश १,१,३,१६।
- १७. एष वे स्वाहाकारो य एष (सूर्यः) तपति । मात्रा १४,१,३, २६।
- १८. एष (सूर्यः) वै होता वेदिषद् । ऐ ४,२०।
- १९. एव स्वर्गो लोकः । तै ३,८,१०,३;१७,२;२०,२।

- २०. चक्षुर्भित्रस्य वरुणस्याग्नेः सूर्यं आत्मा जगतस्तस्थुषश्च । तैसं १, ४,४३,९।
- २१. ज्योतिरेष य एव (सूर्यः) तपति । कौ २५,३;९ ।
- २२. तं सर्वीण भूतानि सोऽर्थस्सोऽर्थ इत्यायन् । तत् सोर्थस्य सोर्थत्वम् । सोर्थो ह वे नामैष तं सूर्थ इति परोक्षमाचक्षते । जै ३,३५७ ।
- २३. तहाऽएतदेव पुरश्चरणम्। य एव तपति। माश ४,६,७,२९।
- २४. तं (इन्द्रं) देवा अष्ठुवन् सुवीर्थ्योऽमर्था यथा गोपायत इति । तत्स्र्व्यस्य स्य्यंत्वस् ते २, २,१०,४।
- २५. ता ५ (वृष्टिं) खूर्यो रहिमभिवेषेति । मै २,४,८।
- २६. ते (देवाः) सूरुर्यं काष्टां कृत्वाजिमधावन् । तां ९, १, ३५।
- २७. तेषाम् (नक्षत्राणाम्) एष (सूर्यः) उद्यक्षेव वीर्यं सम्मादत्त । माश २, १, २, १८।
- २८. परमेष्ठी त्वा सादयतु दिवः पृष्ठे व्यवस्वतीं प्रथस्वतीं भास्त्रती श्रह्मवतीमा या दिवं भास्त्राष्ट्रियवीमो ३वेन्तरिक्षं, दिव ५ बछ सूर्यस्त्वाभिषातु । मै २, ८, १४।
- २९, बाईतो वा एष य एष (सूर्यः) तपित । कौ १५, ४; २५, ४; गो २,३,२०।
- ३०. य आदित्यः स्तर एव सः । जैउ ३, ६, ५, १।
- ३१. य उदगान्महतोऽर्णवाद्विश्वाजमानः सरिरस्य मध्यात्। स मा वृषमो लोहिताक्षः सूर्यो-विपश्चिन्मनसा पुनातु । तैआ ४, ४२, ५।
- ३२. या वाजिञ्चानेः प्रिया तन्ः सूर्ये शुक्रा शुचिमती तामाबद्दः। काठ ७, १३; क ६, ३।
- ३३. षड् वा ऋतवस्संवत्सरश्रीः । स एव (सूर्यः) ऋतुषु च संवत्सरे चैतस्यां श्रियामध्यूढ-स्तपति । जै २, १४२ ।
- ३७. स (सूर्यः) उद्यक्षेवाम् (दिवं) अधिद्रवत्यस्तंयिक्षमां (पृथिवीं) अधिद्रविति । माश १, ७, २, ११।
- ३५. स (सूर्यः) एवास्मिन् (यजमाने) ब्रह्मवर्चसं द्धाति । तैसं २, ३, २,३ ।
- ३६. स एव (सूर्यः) मृत्युः। माश १०, ५, १, ४।
- ३७. स एष बाव द्वादशाहो य एव (सूर्यः) तपस्येष इन्द्रः, एष प्रजापतिर् , एष एवेदं सर्वम् इत्युपासितःयम् । एष एवेदं सर्वभित्युपासितःयम् । जै ३, ३८६ ।
- ३८. सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य, शोचिःकेशं पुरुष्रिय। तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योति-कृदसि सूर्य विश्वमाभासि रोचनम्। मै ४, १०, ६।
- ३९. स यदाह स्वरो ऽसीति सोमं वा एतदाहैष ह वै सूर्यो भूत्वा ऽ मुन्मिंहोके स्वरति तद्यत्-स्वरति तस्मात्स्वरस्वरस्य स्वरत्वम् । गो १, ५, १४।
- ४०. सूर्यं इवाप्रतिष्ठव्यः · · भूयासम् । ऐत्रा ५, १, १।
- ध्रश. सूर्य एतशः। तैसं ५, ६, ४, १।
- ध्र्यः सूर्यः प्रजनयिता । क ४, ४ ।
- **४३. सूर्यस्य हरला श्राय । तैआ ४, २, ६ ।**
- ध्ध. सूर्यस्य हरसे त्वा··· (मध्वानक्तु)। मै ध, ९, ३; तेआ ध, ५, १।
- ध्रुप्. सूर्याय च प्रातः (जुहोमि) प्रजापतये च। काठ ६, ६।

- ४६. सूर्याय पुरोडाशमेककपाळं (निर्वपति)। ऐ ३, ४८।
- ८७. सूर्येण दिवम् (अन्वाभवत्)। काठ ४३, ४।
- ४८. सूर्येण स्तराट् (दाधार)। तैसं ४, ४, ८, १।
- ४९. सूर्यों मे चक्कः। काठ ३७, १५।
- ५०. सूर्यो ऽहोभिरनु त्वावतु । काठ ३७, ९ ।
- ५१. सूर्यों मा दिन्याभ्यो नाष्ट्राभ्यः पातु । तां १, ३, २ ।
- ५२. स्ट्यों वै प्रजानां चक्षुः। माश १३, ३, ८, ४।
- ५३. स्वर्गों वै छोकः सुर्यो ज्योतिरुत्तमम् । माश १२, ९,२,८।
- 48. स्वर्भानुई वा ऽ आसुरः । सूर्यं तमसा विच्याध । स तमसा विद्धो न च्यरोचत तस्य सोमा-रुद्र।वेवैतत्तमो ऽपाहता १ स एवो ऽपहतपाप्मा तपति । माश ५, ३,२,२ । (तु. गो २, ३, १९) ॥ [॰र्य- अग्न- २१;२६५;३०६;३१७;५०६;७०९;७३०;७५५; अन्डुह्- १४; अप्-१५५; २४२; २६०; अर्के- २-४; अरव- १०१; अपुर्य- ४; आदित्य- ५७; आरोग-; इन्द्र- २३१; ३९९; उद्गातृ- २२; उषस्- १५; ऋच्- ४५; एतश- १; ओषघि- ११४; गर्भ- ३; गोजा-; गोपा- १; ग्रह- ३; चक्कु-; चक्कुस्- ३८; ७३-७५; ७७; चतुःस्रक्ति-; चन्द्रमस्- ११; १००; जागत- १२; जातेवदस्- १; ज्योतिस्- ५; तन्त्रायिन्-; तेजस्-७; ३५; त्रैष्टुम- १६; दित्- १६; ३४; ८३; १२८; १५८; १७३-१७५; दिवस्पुत्र-; दिविक्षित्-; दिविषद्-; दूरोह-; देव- २६०; २७१; घातृ- २२; नाक- ११; निविद्- १; नृषद्- १; परिवत्सर- ५; पतित्र - ३; पशु- ३४२; पितृ- ३५; पुरोरुच्- २; पूषन्- ३; प्रजापति- ३३; प्रस्ताव- २; बार्हत- ५; बृहत्- ११; बृहती- ४१; ब्रह्मणस्पति- २; ब्राह्मण- ७७; भर्तृ-; भ्राजस् - ३; भ्राजस्वत्- १; २; मख- १; मरीचि-४; ५; मर्तत्-४३; महावीर- १; मूर्धन्- १; मृत्यु- ४; यज्ञ- १२९; यम- ४; रक्षम्- ४२; वरसद्-; वरुण- ४; वर्चस्- ४; वषट्कार- २; वसु- २; वाच्- ५३; वाजपेय- ६; विद्युत्- १०; विरुक्तर्भन्- २; विष्णु- ५१; वृष्टि- ३९;४०; वृष्टिवनि-; व्योमसद्-; श्रद्धा- ६; सवितृ-४;९;१७; सामवेद- ४; सावित्र- ३; सूर- ३ द्र.]।

सूर्य-राज्य- षोडिशिन्- १८ इ.। सूर्य-वती- रक्षम्- ४१ इ.। सूर्य-वर्चस्- अग्नि- ५३३ इ.। सूर्याऽग्नि- चक्षुस्- ७६ इ.। सूर्या-चन्द्रमस्-

- १. एती (स्याचन्द्रमसी) ह वाडमासां प्रजानां चक्षुषी, स यहैती नोदियातां, नहैवेह स्वीचन पाणी निर्जानीयुः। माश ४, २, १, २।
- २. प्रशासाभ्या ९ सूर्याचन्द्रमसौ । काठ ५३, ९ ।
- ३. सूर्याचन्द्रमसोर् होष (दुराशः) यज्ञः। जै २, ९९।
- ध. सूर्याचन्द्रमसी बुकाभ्याम् (बुक्याभ्याम् Lतसं.])। तैसं ५, ७,१९,१ काठ ५३, ९।

स्पी-अथ यत्र ह तत्सविता स्यां प्रायच्छत्सोमाय राज्ञे । कौ १८, १। [॰यां- प्रजापति-१६६ ह.]।

सौरी-

- १. तिस्रइवेता वशास्तीर्थः । काठ ४९, १।
- यास्सौरी रिश्मवतीस्ताभिस्तिस्तिभिस्तिस्तस्यिष श्राद्ध्यात् यद्गिमवतीभिराद्धाति,
 वृष्टिमेव निनयति, ताजक् प्रवर्षति । काठ २२,१२ ।
- ३. सीरीभिराद्धाति , चक्षुरस्मिन् (यजमाने) द्धाति । मै २, ३, ६ ।
- ध. सौरीनैव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति । काठ ५०,२॥ [°री- आग्नेयी- ५; प्रीष्म-२४; बलाका- २; ब्रह्मवर्चसकाम- ३; रुच्- २; शिशिर- ७; रेवेत- २ द्र.]।

सौर्य,र्या-

- १. सौर्थ एककपालः (+पुरोडांशो भवति [माश.])। काठ १५, २; माश २, ६,३,८।
- २. सौर्य एककपालः षट्कपालः पुरोडाशो धाना मन्थः । मै १, १०, १।
- ३. सौर्यमेककपालम् (पुरोडाशं निर्वित्)। मै १, ८, ९; २, ४,८; काठ ११, १०।
- सीर्यमेकक गालं द्वादशगव ५ सीरं दक्षिणा । तैसं १, ८, ७, १ ।
- ५. सीर्थं बहुरूपमालभेत । तैसं २, १, १०, ३।
- ६. सौर्या वै सुक्। ज २, २०२।
- ७. सार्थी बलक्षः पेत्वः काठ ४८, २॥ [°थ- अश्व- ९६; उद्गात- २२; निविद्- ८; पयस्- ३२; प्रत्यञ्च्- ७; ब्रह्मवर्चसकाम- १;४; महानाम्नी- १२; रजत- १०; रुच्- ३; रेतस्- ४७; रेवती- ८; रेवेत- ३ इ.] । सीर्थयाम- कृष्ण- इ.।

स्टमर- अरण्याय समरः । मै ३, १४, २०; काठ ४७, ६।

सेना- इयनीको भवत्येन्द्रो विजित्ये इयनीकेन वै देवसद्नेन देवा असुरानजयन् । तस्माद्या अप्ये-तर्हि इयनीका सेना भवति जयत्येव । जै २, ३१८॥ [व्ना- इन्द्र- ४०१; इन्द्राणी-९;१२;१३ द्र.]।

सेन-जित्- सुषेण- इ. । सेना-नी- अग्नि- १८२; आग्नेय- १० इ. । सोम-

- १. अनयोर् (वावापृथिव्योः) गर्भस्सोमो राजा । काठ २४, ९ ।
- २. भपाच खलु वै नपाचापा ए सोमस्य रसस्येशाते । मै ४, ५, २।
- ३. अभिषिक्तो हि सोमः। काठ ३७. ५।
- ध. अरुणया पिङ्गाक्ष्या (गवा सोमं) क्रीणारयेतद् वै सोमस्य रूपम् । तैसं ६,१, ६, ७-८ ।
- ५. आदित्यः (अदितेः पृथिव्या उत्पन्नः) सोमः । काठ २६, २ ।
- ६. बापः सोमः सुतः । माश ७, १,१,२२ ।
- इन्द्रः सोमस्य योनिः । मै ३, ७, ८ ।
- ८. इन्द्रियाय वै कं ब्राह्मणः सोमं पिवति । काठ २६, १; क ४०, ४ ।
- ९. उत्तमं वा ८ एतद्धविर्यत्सोमः । माश १२, ८, २, १२ ।
- १०. ऊर्वें सोमो वनस्पतिः। काठ ३६, ३।
- ११. ऋत्विजो वा अस्य (सोमस्य) सखायः। तैसं ६, २, २, ५।
- १२. एकादशभिः (सोमं) क्रीणाति, दश वै पशोः प्राणा आत्मैकादशः। मै ३, ७, ७।

- १३. एतत्खलु वा एताई हविर्यत् सोमः । मै ४, ५, ३।
- १४. एष उच्छिष्टः सोमो गृह्यते । काठ २८, ६; क ४४,६ ।
- १५. एष वा ८ उत्तमः पविर्यत्सोमः । माश ३, ९, ४, ५ ।
- १६. ओवधयो वै सोमः। मै ३, ७, ४।
- १७. औषघो हि सोम्रो राजीषधिभिस्तं भिषज्यन्ति यं भिषज्यन्ति सोम्भेव राजानं क्रीयमाणमजु यानि कानि च भेषजानि तानि सर्वाण्यग्निष्टोममपियन्ति । ऐ ३, ४०।
- १८. क्रामिव खलु वा एव करोति यः सोमेन यजते । तैसं ६, ४, ८, १-२।
- १९. गिरिषु हि सोमः। माश ३, ३, ४, ७।
- २०. झन्ति (+ खळु [तै.]) वा एतत् सोम ५ यदभिषुण्वन्ति । तैसं ६,६,७,१; मै ४,५,६;७,२;७; काठ २६, १; २९, १; क ४०, ४; ४५, ३; तै २, २, ८, १ (तु. माश ३,३,२,६) ।
- २१. चत्वार्यक्षराणि सोमं चादायापतत् (गायत्री)। काठ २३, १०।
- २२. चन्द्रमा वै सोमो राजा, यद्राजानं यक्ष्मो ऽ गृह्धात् , तद्राजयक्ष्मस्य जन्म, स तृणिसवा-शुज्यत्। काठ ११, ३।
- २३. त ए सोममाहिययाणं गन्धवें विद्वावसुः पर्यमुख्णात् , स तिस्रो रात्रीः परिमुवितो ऽवसत् । तैसं ६, १, ६, ५।
- २४. तस्मात्सोम ५ सर्बेभ्यो देवेभ्यो जुद्धति तस्मादाहुः सोमः सर्वा देवता इति। माश १,६,३,२१।
- २५. तस्य (सोमस्य) वा एष भागो यदकृष्टपच्यम् । मै ४, ३, २।
- तस्य (सोमाख्यस्य चन्द्रमोवाय्त्रोषधिरूपस्य) बाजस्य सत्य ५ वाजिनसम्न ५ वाजिनं दक्षिणा वाजिनस्। मै ४, ५, ४।
- २७. तस्य (नमुचेः) शीर्षंदिछक्के छोहितमिश्रः स्रोमो ऽतिष्ठत् । माश १२, ७, ३, ४।
- '२८. तां दीक्षोपसद्भिस्तान्त्वप्त्रैराष्यायनेन सोमं कुर्वन्ति । काश ४,४,३,११; माश ३,४,३,१३ ।
- २९. तासां (प्रजापतेर्दुहितृणां) रोहिणीभेनोपैत् (रोमः), तं यक्ष्म आच्छेत् । तैसं २,३,५,१-२।
- ३०. तिरोबह्वया हि सोमा भवन्ति । कौ १८, ५; ३०, १९ ।
- ३१. तिस्रो रात्रीः क्रीतः सोम्रो वसलि । तैसं ६, १, ६,११ ।
- ३२. ते(देवाः)सोमेन राज्ञा रक्षा ए स्यपहत्याप्तुमात्मानं कृत्वा सुवर्गं लोकमायन्। तसं ६,३,२,९।
- ३३. त्वं न सोम विश्वतो रक्षा राजन्नघायतः। न रिष्येत् त्वावतः सखा। तैसं २, ३, ९४,९; काठ २, १४।
- ३४० दत्तिकः (गोभिः सोमं) क्रीणाति । मै ३, ७, ७; क ३७, ३।
- ३५. दश्रिर्वत्सतरै: स्रोमं क्रीणाति । तैसं १, ८, १८, १; तै १,८,२,१।
- ३६. देवो वै सोमो, दिवि हि सोमो, वृत्रो वै सोम आसीत् तस्यैतच्छ्रीरं यद् गिरयो यद्श्मानस्त-देषोशाना (॰दैषौशान्या [काश.]) नामीषधिर्जायत S इति ह स्माह देवतकेतुरीदालकिस्ता-मेतदाहृत्याभिषुण्यन्तीति । काश ४,४,३,११; माश ३,४,३,१३ ।
- ३७. (हे शोम) पञ्चमुखोऽसि (१) ब्राह्मणस्त एकं मुखं ... (२) राजा त एकं मुखं... (३) इथेनस एकं मुखं …(४) अनिनष्ट एकं मुखं… (५) त्वै … पञ्चमुखं (त्विय पञ्चमं मुखं [कीउ,]) तेन मुखेन सर्वाणि भूतान्यत्सि । शांआ ४, ९; कौड २,९।

- ३८. षय एव स्रोमः। काठ २७, ४।
- ३९. पशवो वे सोमः। तैसं ६, १, ९, ७; ४, ४, १।
- ४०. प्रच्यवस्व भुवस्पत s इति भुवनाना ५ ह्याप (सोमः) पतिः । साश ३, ३, ४, १४।
- **४१. बाह्मणानां** ख (सोमः) अक्षः। ऐ ७, २९ ।
- ४२. यत्र वा अदृश्कृत्दा ५ सि स्रोममाहर ५ स्तानि तमसा न प्राजान ५ स्ततो गाय ३ त्र्यजामा-दायोद्यतत्, सा वा एभ्यः प्राशेचयत्, ततो वै छन्दा ५ सि स्रोममाहरन्। मै ३, ७, ७ ।
- धरे. यत् सोमं पितृमन्तं यजित सोमपा ए सत् पितृन् यजित । मै १, १०,१८; काठ ३६, १३।
- ४४. यदब्रवीत् सो वै स एकेति, तस्मात् सोमो नाम । काश ४, ९, ४, १८।
- ४५. यदि सोम्नं न विन्देयः पूर्तीकानभिष्णुगुर्यदि न पूरीकानज्जुनानि । तां ९, ५, ३ ।
- ४६. यदु सोमो राजापस्यत्तस्यात् सोमसामेत्याख्यायते । जै ३, १५ ।
- 89. यद् द्वादशे ऽ हन् प्रवृज्यते सोमो भूत्वा सुत्यामेति । तैआ ५,१२, ३।
- ८८. यातवामा वा एतस्य देवताइच ब्रह्म च यः सोमेन यजते । क ४५, ५ ।
- ४९. रसः सोमः। माश ७, ३, १, ३।
- ५०. राजा वै सोम: । माश १४, १, ३, १२ ।
- ५१. रोहिण्या पिङ्गलयैकहायन्या सोमं कीणीयात् । तैसं ७, १, ६, २ ।
- ५२. शोअन ५ होतस्य (सोमस्य) वासः । माश ३, ३, २, ३।
- ५३. शीर्णा हि सोमं कीतं हरन्ति । मै ३.७,८।
- ५४. स (सोमः) एतत् (सोम) सामापश्यत् तेनास्तुतं ततो वै स सर्वेषां देवानां राज्याया-सूयत । जै ३,१५।
- ५५. स एव यज्ञानां संपन्नतमो यत्त्रोम एतस्मिन्छोताः पञ्चविधा अधिगम्यन्ते यत्त्राक्सवनेभ्यः सैका विधा, त्रीणि सवनानि, यदूर्धं सा पञ्चमी । ऐआ २,३,३ ।
- ५६. सत्यं श्रीज्योतिः स्रोमः। माश ५,१,२,१०; ५,२८।
- ५७. स (सोमः) प्रजापता अनाथत, सोऽष्ठवीत्—'सर्वेब्वेव (नक्षत्रेषु) समावद् वसाथ त्वातो मोक्ष्यामी'ति तं वैदवरेवेन चरुणामावस्यां रात्रीमयाजयत् तेनैनं यक्ष्माद्मुखत्।काठ ११,३।
- ५८. स यत्पश्चमालभते रसमेवास्मिन्नेतद्दधाति अथ यत् सवनैः पुरोडाज्ञैः प्रचरित मेधमेवास्मिन्ने-तद् द्धाति तथो हास्यैन सोम एव भवति । माज ४, २, ५,१५-१६ ।
- ७९. स यदाह स्वरो ऽसीति सोमं वा एतदाहैष ह वै सुरुपों भूत्वाऽमुध्मिछोके स्वरति तशस्व-रति तस्मात्स्वरस्तरस्वरस्य स्वरत्वम् । गो १,५,१४।
- ६०. सर्वदेवत्यो वै सोमः। काठ २७,१; क ४२ १।
- ६१. स (सोयः) वै यश्चारिवतमः। मै २,१,४।
- ६२. ख सोमो ऽन्नवीन्यम वा अकृष्टपच्यमिति । मै २,२,४।
- ६३. सुवाङ्बन्नाडङ्वारे बम्भारा इत्येते वै देवाना ए सोमरक्षयः, एतेम्यो वा अधि छन्दा ए सि सोममाहरन् । मै ३,७,७ ।
- ६४. सोडनबीद् (सोमः) बल्गु साम्नो दृणे प्रियमिति । जैउ १,१६,२,१० ।
- ६५. स्रोमं यजित रेत एव तद् दघाति । तैसं २,६,१०,३।

```
६६. "सोमः "इन्द्रस्य युज्यः सखा । तैसं १,८,२१,१।
६७. सोम उन्नेता। जै ३, ३७४।
६८. सोम एव समृत इति । गो २,२,२४।
६९. सोम वीरुधां पते । तै ३,११,४,१।
७०. सोमः (जपसद्देवतारूपाथा इषोः) श्रष्टयः । ऐ १,२५ ।
७१. सोमस्य तृतीया। तैसं ५,७,२१,१। काठ ५३,११।
७२. सोमस्य त्वा धुम्नेनाभिषिञ्चामीति । माश ५,४,२,२।
७३. सोमस्य राज्ञ: कुलङ्गः । तैसं ५,५,११,१ ।
७४. सोमस्य वा अभिषूयमाणस्य प्रिया तनूरुदकामत् तत्सुवर्ण ए हिरण्यमभवत्। ते १,४,७ ४-५।
७५. सोमस्य वा एताः प्रियास्तन्वो यत्सामानि । काठसंक ११: २-३।
७६. सोमस्य समिदसि परस्पा म एथि । क ४,८।
७७. सोमः सर्वा देवताः । ऐ २,३ ।
७८. सोमः स्वस्त्या (सह मा पुनातु)। तै १,४,८,६; काठसंक ९६: ६।
 ७२. सोमाय पितृमत आज्यम् । क ८,९ ।
 ८० सोमाय पितृमते पुरोडाश र षट्कपाळं निर्वपति । तैसं १,८,५,१।
 ८१. सोमाय राज्ञे कुलुङ्गः । काठ ४७,१ ।
 ८२. सोमाय राज्ञे त्रयस्सारङ्गाः । काठ ४९,९ ।
 ८३. सोमाय स्वराजे ऽनोवाहा अनड्वाही । काठ ५०, ९ ।
 ८४. सोमाय इ ए सानालभते । मै ३,१४,३।
 ८५. सोमायोदेहि ....। सा बभ्रुः पिङ्गाक्ष्युदैत् .....सेषा सोमक्रयणी । जै २,२५०।
 ८६. सोमेन प्रतीचीं (देवा दिशं प्राजानन् )। तैसं ६, १,५,२; ऐ १,७।
 ८७. सोमोऽन्नम्। काठ १३,१२।
 ८८. सोमोऽभिकीर्यमाणः (प्रवर्ग्यः) । तैआ ५,११,४।
 ८९. सोमो राजा राजपतिः। तै २. ५, ७,३।
 ९०. सोमो (श्रियः) राज्यम् (आदत्त) । माश ११,४,३,३ ।
९१. सोमो रुद्रैरभिरक्षतु तमना । मै ४, १२, २; काठ १०, १२ ।
९२. सोमो वनस्पतीनाम् (सुनताम्)। तै १, ८, १०, १।
९३. सोमो वा अकृष्टपचस्य राजा। तै १, ६, १, ११।
९४. सोमो विद्यविनः। तैसं २, ४, ५, २।
९५. सोमो वै देवानां चित्रम् । सोमो वै देवानां चित्रण बहुर्भवति प्रजायते । जै १,९१ ।
९६. सोमो वै देवानां जनिमा। जै ३, १७४।
९७. सोमो वै वाजस्तस्य चन्द्रमास्तृतीयमय ९ यः (वायुः) पवते स तृतीय ९ येन यजन्ते स
      तृतीयम् । मै ४, ५, ४।
```

९८. सोमो ह वै राजा बृहस्पति द स्वं पुरोहितं जिज्यो तस्मा उ ह पुनर्दहौ, तां प्रायश्चितिं चक्रे, तस्मिन् पुनर्दहुष्येनः पर्येव शिक्षिषे यदीन्तूनं ब्रह्माभिदधर्ष ज्यानाय, स यदेव तदेनी

ड करोत्तदेवास्पैतत्पवित्रेण पवयन्ति, स पूत एव मेध्यो देवाना ए हविभैवति । काश ५, १, २, ३ (तु. माश ४,१,२,४-५) ।

९९. सोमो हि यशः। तै २, २, ८, ८।

स्वा वै म ८ एषेति तस्मात्सोमो नाम । माश ३,९,४,२२ ॥ [°म- अक्रष्टपच्य-; अग्नि-६०६; ७०९; ७६४; अदाभ्य- ४; अदिति- १९; अद्रि- ४; अन्तरिक्षदेवत्य- २; अन्तर्यामपात्र- ४; अन्धस्- २; अन्न- ५१; ६१;६२; ७८;११६; अन्नाद्य- ९;१७; अप्- ३९;१३१; अप्सरस्-११; अमृत- २१; २८; ३३; अमृतत्व- ३; अरुणदूर्वा-; अर्जुन- १; ३; अख़- ८५; १०३; असीवि- १; २; आदित्य- १६४; आमयाविन- २०; आशीविष-; इन्दु- २; ३; इन्द्र-११९; ३३४; ३३५; ३६४; इन्द्रिय- ८; उत्तरतस् १५; उदर- २; उदीचीनदश-; उद्गीथ- ४; ऊर्ज्- १०; ऊर्च,ध्वी- ५; ऋतु- ३०;७९; ऐन्द्र- २६; ओषधि- २४;२५;३५; ११६–११८; कपिज्ञल – ५; किल्विषस्प्रत्–; कुलङ्ग– २; क्लंब्य– २; क्षत्र– २९; क्षेत्रपति–; गन्ध- ४; ५; गय- २; गायत्री- ६१; ६९; ८१; १०५; गो- ६८; प्रावन्- २; घृत- १०; चक्कुस्- ६३; चतुर्होतृ- ३२; चतुष्पद्-; चन्द्र- ३; चन्द्रमस्- १४; १८; २९; ४८; ५९;६४; ७२, १०१, छन्दस् - २, २१, ज्योतिस् - २६, दक्षिण,णा - २९, ५२, दक्षिणार्ध - १, दिध-२०; दिस्– ७४; ७५;दीक्षा– ७; २०; देव– ८; ४२;१४२; २७०;२७२;२७९; द्यावापृथिवी– २४; गुप्त- ३; धिष्णय- ३; नक्षत्र- ९; न्यग्रोध- ८; न्यग्रोधतित-; पयस्- ४;८;९;१७;३१; पर्ण-५;११; पलाश-६; पवमान-३५; पशु-१२२;१९९;२०६;३४३; पशुकाम-४; पितृ-४९,५०,९२४, पितृदेवत्य- ६, पितृमत्- २,३,पितृलोक- ८, ९, पुष्टिवर्धन-, पूर्णमास- ७, पृथिवी – ७०; प्रजनन – १४; प्रजा – ५२;१०४; प्रजापति – १६६; १९९;२०५;३००; प्रतीची – ८; १५;३४; प्राजापत्य - १९; प्राण- १०३;२०८;२२६; फाल्गुन- २; बभ्रु- २;१०; ब्रह्मन्-७०: ब्रह्मवर्चस- ६; १२; ब्राह्मण- १४; ५१; ६१;७४; ७९;८०; भद्रा-; भ्राज्-; मित्र- ४; मृगशीर्ष- २;३; यजमान- ८; यज्ञ- १०२; १२८; १३५; यज्ञस्- ३;४; १२; १३; रिय- ४; रस- ३; राजयक्ष्म- २; ७; रात्रि- ३८; राधस्-; रुद्र- ८१; ८२; रुद्रवत्- १; २; रुद्रिय,या-२; रेतस्- ३२;३७; ४६-४८; रेतोघा- २; ३; रोहिणी- १२; लव-; वनस्पति- ८;१९-२१; वर्चस्- १; वाच्- १३६; वाज- ६; वाजपेय- ११; वाजिन्- १०; वायु- ४९; वारुण-२५; वासस्- १२; विचक्षण- १;२; विच्णु- ८;११;२९; वृत्र- १९;२५; वृत्रहर्- ४; वृषर्-४; १२; वैराज- ५; वैष्णव- २; १३; शाद्-; ग्रुक- १०; ११; स्यामाक- १; ३; ४; ८; इयेन- ६; श्रद्धा- ५; श्री- १७; संवत्सर- ८५; ८६; सभासाह-; सम्राज्- ६; सर्व- १७; सवितृ- २; सान्नाय- ८; ९; सामदेवत्य-; सुभू-; सुरा- ९ इ.]।

सोम-क्रयण- स्वान आजाङ्कारे (स्वानभाडङ्कारे [काठ.]) बम्भारे इस्त सुहस्त कृशानवेते (कृशान एते [काठ.]) वः सोमक्रयणास्तान् रक्षध्वं मा वो दभन् । काठ २,६; क १,१९ । सोमक्रयणी (गो-)-

- १. अधिकर्णी सोमकयणी भवति ••• अधिकण्यी सोमं क्रीणन्ति । जै १, १९९ ।
- २. यारुणा बञ्जलोन्नी स्वेतोपकाशा शुच्यदक्षी तत् सोमक्रयण्या रूपम् । मै ३,७,४।
- ३. वाग्वा एषा यत् सोमक्रयणी । तसं ६, १, ७, ४।
- ध, सा बश्चः पिङ्गाक्षी (गौः) उदैत् सेषा सोमक्रयणी। जै २,१५०।

५. सा या ब्रु:) पिङ्गाक्षी (गौः) सा सोमक्रयणी। मारा ३, ३, १, १४॥ [॰णी- इडा- ६; पूषन्- ३०; वाच्- ३१;१०३ द्र.]।

सोम-ग्रह- देवलोक- १०; पत्नी- ४ द्र. ।

सोमदेवत्य- सोमदेवत्यं वै साम । काठ २९, २; क ४५, ३।

सोम-लेज- ये देवा उपस्पिदो अवस्वद्वन्तः । सोमनेत्रा रक्षोहणस्ते नोऽवन्तु । से २, ६,३।

सोम-पा-

- १. ईश्वरा ब्राह्मणाः सोमपाइचक्कुषापहन्तोः । मै ४, ८, २।
- २. सोमपावा एते त्राह्मणास्तेषां तेजस्वीनि चक्षू ५ वि । काठ २८,४; क ४४,४ ॥ [°पा- ब्रह्मन्-६४ इ.]।

सोम-पान- किपश्चल- ५ इ.।

सोम-पीथ-

- १. सोमपीथ इव ह वा अस्य स भवति य एवं विद्वान् खियै सुखसुपिनव्रति । जे १,२२०।
- २. सोमो नानुपहूतेन पेयः (पातवै [काठ.]), सोमपीथेन (+ ह [मै.]) व्यर्धको अवति । मै २, ४,१; काठ ११,१ ॥ [थ्य- अन्नाय- ६; आस्विन- १५; इन्द्रिय- ७; १०; करीर- ६; बाह्मण- ६९; इयामाक- ९; सदस्य-; सान्नाय्य- ६ द्र.]।

सोम प्रतीक- पितृ- १२२ द.। सोम-भृत्- गायत्री- ४४; इयेन- ७ द्र.।

सोम-याजिन्- संवत्सरे संवत्सरे सोमयाजी (अश्राति)। माश १०, १, ५, ४।

सोम-रस- अर्वें सोमरस:। क ४२,२।

सोम-राजन्- आग्नेय- २१; ब्राह्मण- ७८ द्र.। सोम-राज्य- उक्थ्य- १२ इ.।

सोम-राज्ञी- ओषधि- ७१ इ.।

सोम-वामिन्-

- तस्माइ उ इ सोमवामिनं वा सोमातिपवितं वा न पश्चिक्षीत । इन्द्रो ह्य अपि तथास । जै २,१५७।
- २. स यो वाड अलं भूत्ये सन्भूतिं न प्राप्नोति यो वालं पश्चभ्यः सन्पश्चुल विन्द्ते स सोमवामी। माश १२,७,२,२।

सोम-विक्रयिन्-

- १. बस्मे ज्योतिः, सोमविक्रयिणि तमः। तैसं १,२,७,१; ६,१,१०,४।
- २. सोमविकयी श्रोधुकः। तैसं ६,१,९,२; क ३७,३।
- रे. सोमविकयी न पुष्यति । काठ २४,६; क ३७,०।

सोम-सामन् यथा वा इमा अन्या ओषधय एव एसोम आसीत् स तपो ऽतप्यत, स एतत् सोमसामापर्यत्तेन राज्यमाधिपत्यमगब्छद्यशोऽभवद्राज्यमाधिपत्यक्रब्छति यशो भवति सोमसाम्ना तुष्टुवानः । तां ११, ३,९॥ [°मन्- क्षत्र- ४२ इ.]।

सोमांऽशु- एते सोमांशवः प्रतोंऽशुर्यमेतमभिषुण्वित तृसोंऽशुरापो रसोंऽशुर्वीहिर्वृषोंऽशुर्यवः

शुक्रोंऽशुः पयो जीवोंऽशुः पश्चरमृतोंऽशुर्हिरण्यमृगंशुर्यंतुरंशुः सामांशुरित्येते वा उ दश सोमांशवो यदा वा एते सर्वे संगच्छन्तेऽथ सोमोऽथ सुतः । की १३, ४।

सोमा-पूचन् सोमापूषणा जनना रवीणां जनना दिवो, जनना पृथिन्याः जातौ विश्वस्य भुवनस्य गोपौ । तैसं १,८,२२,५-६ ।

सीमापीष्ण-

- १. सौमापौष्ण एकादशकपालः । मै २,६,४।
- २. सौमापीकां चरुं निर्वपति । तैसं १,८,८,९।
- ३. सोमापौष्णं त्रैतमालभेत पश्चकामः सोमो वै रेतोधाः, पूषा पश्चनां प्रजनविता । तैसं २,१,
- छ. सीमापीब्णाइइयामळलामास्तूपराः । काठ छ९, ३ । [र्ब्ण- गार्मुत- १; ३; दुश्चर्मन्-२ द्र.]।

सोमा-रुद्र-

- १. सोमारुद्रा धारयेथाम् असुर्ये प्र वामिष्टयोऽरमश्तुवन्तुः दमेदमे सप्त रता दधानाः मे ४,११,२।
- २. सोमारुदा वि बृहतं विषूचीममीवा या नो गयमाविवेश। तैसं १, ८,२२,५; मै ४,११,२; काठ ११,१२॥ [°द्र- अषज- ३ द्र.]।

स्रोमारीद्र- सोमारीद्रं चरं निर्वेषेऽज्योगामयावी । तैसं २, २,१०,४। [°द्र- अमि√चर् १४: प्रजाकाम- ३; ब्रह्मवर्चसकाम- १ द.]।

सौमारीद्र – सीमारीद्रं घृते परु निर्वेपच् ग्रुक्काना ५ ब्रीहीणां ब्रह्मवर्चसकामः, स्वर्भानुर्वा आधुर: सूर्यं तमसा ऽविध्यत् त ५ सौमारीद्रा अभिषज्यतां, तस्य वा एतेनेव शमलमपाहतामेतेनास्मि ५ स्तेजोऽभ्रताम् । मै २, १,५ ।

सोमाऽऽहुति-

- १. एषा केवली यत्सोमाहृतिः। माश १,७,२,१०।
- २. एको ह परमाहुतिर्यत्सोमाहुतिः । माश ६,६,३,७।
- ३. सोमाहुतयो इ वाऽएता देवानां यस्तामानि । माश ११,५,६,६ ।

स्रोमेन्द्र- (प्रजापतिः) तस्मा (इन्द्राय) एत ५ सोमेन्द्र ५ श्यामाकं चढं निरवपत् , तेनैवास्मिन्नि-न्द्रिय ५ सोमपीथमद्भात् । तैसं २,३,२,६।

सीमेन्द्र- सीमेन्द्रा बश्रुललामास्तूपराः। काठ ४९,५।

सोम्य- पितृ- २६ इ.। सोमायन- बुध- २ इ.।

सोमी- अप्- ६७; ओषधि- १२०; पावमानी- ३; प्रजा- १०५; रेतस्वती- इ. । सोम्य-

- १. अधेषेव कृत्स्ना देवयज्या यत्सीम्यो Sध्वरः । कौ १०,६ ।
- २. तस्मानाग्रतदक्षिणः सौम्योऽध्वरः स्यात् । माश ४,३,४,३।
- 3. पवित्रं वै सौम्यः। तैसं ६,६,७,२।
- थ्र. बश्चवः सीम्याः । मे ३,१३,१० ।

- ५. यच्छ्यामाकास्तेन सौम्यः। काठ १०,२।
- ६. यत्पूतीकैवी पर्णवक्कैवीSSत्तन्च्यात् सीम्यं तत् । तैसं २, ५,३,५।
- ७. यद्वाऽकार्द्रं यज्ञस्य तत्सीम्यम् । माश ३,२,३,१०।
- ८. रोदितो धूम्ररोद्दितः कर्कन्धुरोहितस्ते सौम्याः । मै ३,१३,३।
- ९. सर्वेभ्यो हि कामेभ्यस्सौम्योऽध्वरः प्रयुज्यते । काठ १२,३।
- १०. स हि सौम्यो यद्वभूः (गौः)। माश ५,२,५,१२।
- ११. सीम्यं दुग्धम् (पयः)। मै १,८,१०।
- १२. सौम्यश्चतुष्कपारुः (पुरोडाशः) । तां २१,१०,२३।
- १३. सीम्यश्ररः। तैसं ७,५,२१,१; मे १,१०,१।
- १४. सौम्यद्दयामाकश्रक्वेश्चः पिक्षलो दक्षिणा । काठ १५,१ ।
- १५. सीम्या भोषधयः । मारा १२,१,१,२। १६. सौम्यास्त्रयः पिशङ्गाः । काठ ४९, ९ ।
- १७. सौम्यास्त्रयहिशतिङ्गाः। काठ ४९, ५। १८. सौम्यो हि ब्राह्मणः। तै २, ७, ३, १।
- १९. स्वर्गाय (+ लोकाय मि.]) क ए सीम्यो ८ ध्वर इज्यते । मै १,९,५; काठ ९,१३। [व्य- अन्त- १९०; आग्नेय- ३५; ४४; ४५; आत्मन्- ८०; ऋषभ- १९; करीर- ७; चन्द्रमस्- ६६; पुरुष- १९८; प्रजा- १०६; वश्रु- ६; ११; १२; ब्रह्मवर्चस- ८; ब्राह्मण-८९; मधु- २५; राजन्य- २६; राज्य- ९; वासस्- १३; वृष्टि- ४३; इयामाक-१०;११; सप्तहोतृ- ९; १० इ.]।

सौत्रामणी (इष्टि-)-

- १. (सौत्रामण्या) ज्योगामयाविन ५ याजयेस् । मै २, ४, १।
- २. ताविश्वनौ च सरस्वती च इन्द्रियं वीर्यं नमुचेराहृत्य तदस्मिन्युनरद्भुस्तं पाप्मनो ऽ त्रायन्त सुत्रातं बतैनं पाष्मनो ऽत्रास्महीति तद्वाव सीत्रामण्यभवत्, तत् सीत्रामण्ये सीत्रामणीत्वम् । माश १२,७,१,१४।
- ३. ते देवा अनुवन् । सुन्नातं बतैनमत्रासतामिति तस्मात्सीत्रामणी नाम । माश ५,५,४, १२ ।
- ध. देवसृष्टो वा ऽ एवेष्टिर्यत्सीत्रामणी । माश ५, ५, ४, १४।
- ५. पवित्रं वै सौत्रामणी । माश १२, ८, १, ८।
- ६. यदघस्तात् (सोमोऽमुच्यत) सा सौत्रामणी। काठ १२,१०।
- ७. सोमेनातिपुपुनान ५ (सौत्रामएया) याजयेद् , इन्द्रियेण वा एष नीर्थेण व्यूध्यते य ५ सोमी-Sतिपवते, यावदेवेन्द्रिय ५ वीर्च तदस्मिन्नाप्त्वा द्वाति । मै २, ४, १ ।
- ८. सोमो वै सौत्रामणी । माश १२,७,२,१२ ॥ [॰णी- ऐन्द्र- ३९; पशुबन्ध- १; ब्राह्मणयज्ञ-, भ्रातृव्यवत् ३; सुरावत् द्र.] ।

सीपर्ण- सुपर्ण- द्र.।

सौभर (सामन्-)-

१. ता (प्रजाः) अबुवन् सुभृतको ऽ भाषीरिति तसाल्सीभरम् । तो ८, ८, १६।

- २. यः स्वर्गकामः स्थाद्यः प्रतिष्ठाकामः सौभरेण स्तुवीत प्र स्वर्गं छोकं जानाति प्रतितिष्ठति । तां ८, ८, १३ ।
- ३. यो वृष्टिकामः स्याचोऽन्नाचकामो यः स्वर्गकामः सौभरेण स्तुवीत । तां ८, ८, १८।
- थ. स (प्रजापतिः) अत्रवीत् सुभृतं वा इमाः प्रजा अभाषम् इति । तदेव सौभरस्य सौभरत्वम् । जै १.१८७।
- ५. सर्वे वे कामाः (सर्वकामसाधनं) सौभरम् । तां ८, ८, २० ।
- ६. सीभरं प्रजाकामः कुर्वीत, ... सीभरम् अबाद्यकामः कुर्वीत, सीभरं वृष्टिकामः कुर्वीत, सीभरम् बह्रहणकामः कुर्वीत,... सीभरं स्वर्गकामः कुर्वीत । जै १, १८६ ॥ [°र- वृहत्-२६: २८; ५४ इ.]।

सौमापौष्ण-; सौमारौद्र- सोम- द्र.। सौमान- युमित्र- द्र.। सौमी- सोम- द्र.। सौमेध (सामन्-)-

- १. ते (देवाः) अब्रुवन् सुमेध्या वा अभूमेति । तदेव सौमेधस्य सौमेधस्वम् । जै १, २२७।
- २. योगेयोगे तवस्तरमिति सौमेध ए राम्निषाम राम्नेरेव समृद्धै । तां २, २, २०। सौमेन्द्र-, सौम्य- सोम- द्र. । सौरी-, सौर्य- प्रमृ. सूर्य- द्र. । सौक्षवस- सुश्रवस्- द्र. । सौक्षवस- सुश्रवस्- द्र. । सौक्षवस- सुश्रवस्- द्र. । सौक्षवस- सुश्रवस्- द्र. ।
 - १. ते (देवाः) अब्रुवन् सुहविषो वा अभूमेति । तदेव सौहविषस्य सौहविषत्वम् । जै ३,१९६ ।
 - २. यज्ञायज्ञीयनिधन ५ सौहविषं भवति। तां १५, ११,१०।
 - ३. सीहिवषं भवति । सुद्दविवां भाहिरसोऽश्वसा स्वर्गं कोकमपश्यत् स्वर्गस्य कोकस्यानुख्यात्ये स्वर्गाह्योकान्न च्यवते तुष्टुवानः । तां १४,५,२५ ।

सीहार्ध- तन्धस्- द्र.। स्कन्न-भाग- एते (भूपतिः, भुवनपतिः, भूतानां पतिः) वै देवा स्कन्नभागः । क ३९,५ । स्कन्नाऽऽहुति- अथ यस्याज्यमुत्पूतं स्कन्दति सा स्कन्नानामाहुतिः । ष ४,९ । स्तन-

- १. यद्(श्रनायम्) अभ्यस्तनयत् तत् सनयो सनत्वम् । जै २,२२८।
- २. यद्(श्रद्यो मेध्यः) विध्नुते तत् स्तनयति । तैसं ७, ५, २५, २॥ [°न- इन्द्र- ४०७; उपरव- ४; ऋतुपात्र- ३; ४; पुरुष- ४१ इ.]।

स्तनयित्तु-

- १. स्तनवित्तुं निर्वाधेन । तैसं ५,७,१२,१; मै ३,१५,२; काठ ५३,२।
- २. स्तनियत्नी शब्दः । शांत्रा ६,२; कीउ ४,२ ॥ [°रनु- अग्नि- ७६५; अशनि- २; उद्गीधँ-१७; दिव्- १५५; बृहत्- ५२; वषट्कार- १४; वाच्- १४०; सवितृ- ५६; सावित्री-५ इ.]।
- स्तव- प्राणा वै स्तवः । कौ ८, ३ । स्तावा (अप्सरस्-)- दक्षिणा वै स्तावा दक्षिणाभिहिं यञ्च स्तूयतेऽधो यो वै कश्च दक्षिणां ददाति स्तूयतऽएव सः । माश ९,४,१,११ ।

स्तुप - प्रस्तर- १; शिखा- २ इ. ।

स्तूप-रेषान्- इ.।

स्तेन- मा व स्तेन ईशत माघशा स इति मा वो नाष्ट्रा रक्षा स्सीशतेत्येवैतदाह। माश १,७,१,७।

स्तोक- द्रप्स- २; विश्वेदेव- २१ द्र.। स्तो

स्तोतृ- वायु- ८३ व.।

0

स्तोत्र- 'आशवः' इति स्तोत्रम् (असुजत् प्रजापितः) तां ६,९,१५ (तु. जै १,९४)।

[°न्न- आत्मन्- ३७; क्षत्र- २९; देव- ३८; बृहरपति- २३ ह.]।

स्तोत्रिय- आत्मन् - ३७; ४८; पृथिवी- ७९; प्राण- २१०; मनस्- ५७; सामन्- ५३ द्र.।

स्तोत्रियाऽनुरूप- आत्मन्- ३८ द्र. । स्तोभ- अन्न- ८०; अहोरात्र- ४४ द्र. । स्तोभ-

- १. अयुज स्तोमा वीर्यावत्तराः। जै ३,३००।
- २. एते ह वै शिवाइशान्ताः पथ्या स्तोमा ये ज्योतिगौरायुरिति । जै २,३४० ।
- किं नवमेनेति त्रिवृत : स्तोमिमिति । तैसं ७,३,२,२ ।
- ध. छन्दांसि वै सर्वे स्तोमाः । जै १,३३२ ।
- ५ त्रिवृता स्तोमान् (अन्वाभवत्)। काठ ४३,४।
- ६. त्रिवृत्पञ्चदशः सप्तदश एकविंश एते वै स्तोमानां वीर्यवसमाः । तां ६,३,१५।
- ७. देवा वा भादित्यस्य स्वर्गाछोकाद्वपादादिवभयुस्तमेतैः स्तोमैः सप्तद्शैरह ५ हन्यदेते स्तोमा भवन्त्यादित्यस्य ध्रस्य । ता ४,५,९।
- ८. यस्य वा अग्निहोत्रे स्तोमो युज्यते स्वर्गमस्मै भवति, अयज्ञो वा एव यत्र स्तोमो न युज्यते । मै १,५,५।
- ९. वीरजननं वै स्तोमः। तां २१,९,३।
- १०. वीर्यं वे स्तोमाः। तां २,५,४; ११,२।
- ११. स (प्रजापितः) इन्द्रम् अन्नवीत् कथं न्व् अहम् इतः पुनरन्वाभवेयम् इति । किं खलु वें तेऽस्तीत्य् अन्नवीत्, स्तो न्वे म इमी प्राणापानाव् इति । यत् स्तोम इत्य् अन्नवीत् तत् स्तोमस्य स्तोमत्वम् । स्तुवत एनं स्वा 'अथं न श्रेष्ठ इति' य एवं वेद । जै २, ४०९ (तु. जै ३,३३४)।
- १२. सप्तद्शेन स्तोमाः। काठ ३५,१५।
- १३. सप्त स्तोमाः। माश ९,५,२,८।
- १४. सर्वं हीदं स्तोमा एव । जै २,३१४; ३२५।
- १५. सोऽयं त्रिवृत् स्तोमश् चतुष्टोमं चतुर्देशं षोडशम् अष्टादशं नवदशं पञ्चविशं षट्त्रिंशम् इत्य् एतान् मृगस्तोमान् प्राजनयत् । जै ३,३२४,
- १६. स्तोमा देवाः। जै १,९०।
- १७. स्तोमा वै त्रयः स्वर्गा लोकाः । ऐ ४,१८।
- १८. स्तोमा वै परमाः स्वर्गा छोकाः । ऐ ४,१८ ।
- १९. स्तोमेन वै देवा अस्मिंस्लोक आध्र्तुंचन् । तैसं ५,२,१,६॥ [॰म- अल- ५२; अस्व- ३७; १०४; आत्मन्- ९२; आदिस्य- ३४०; इन्द्र- २७०; ऋच्- १९; एकविंश- २१; गायत्री-

मात्र-; चतुष्टोम- ३; छन्दस्- ७९; ११६; तरस्- २; ३; त्रयिखंश- १; त्रिवृत- १; ३१; देव- २०७; पशु- ३४४; प्राण- १४३; यजुस्- ३१; विदृद्दसु-; सवितृ- ३४ द्रः]। स्तोम-पुरोगव- असुर- ८० द्रः।

स्तोम-भाग-

- १. आदित्य स्तोमभागाः। माश ८,५,४,२।
- २. प्रजापितः प्रजा अस्जत ताः स्तोमभागैर् एवास्रुजत, यदेत उपधीयन्ते, प्रजननाय। काठ २१,२।
- ३. बृहस्पतिर्वा एतां यज्ञस्य प्रतिष्ठामपश्यवत् स्तोमभागाः । तैसं ५,३,५,५ ।
- ध. यज्ञेन वै प्रजापतिः प्रजा अस्जत, ताः स्तोमभागरेवास्जत । तैसं ५,३,५,४।
- पः स्तोमो वा पुतेषां भागस्तत् स्तोमभागाना ५ स्तोमभागत्वम् । काठ ३७,१७; गो २,२,१३।
- ६ हृदय (+ वै [माश ८, ६,२,१५]) स्तोमभागाः । माश ८, ५, ४, ३॥ [॰ग- तेजस्-२७ इ.]।

स्त्री-

- १. अतिरिक्तं वै पुंसो न्यूनं श्चिये। ऐआ १,४,२।
- २ अनृत एकी, अनृत एवा करोति या पत्युः कीता सत्यथान्येश्वरति, अनृतमेव निर-वदाय ऋत ए (व्हायते [काठ.]) सत्यमुपैति । मे १,१०,११; काठ ३६,५।
- ३. अवाचीन ९ हि नाभ्याः खिया वीर्यवत् । मै ४,८,९ ।
- ध. अवीर्या वै स्त्री । माश २,५,२,३६।
- ५. उत्तरतमायतना दि स्त्री। माश ८,४,४,११।
- ६. उत्तरतो हि स्त्री पुमा ५ समुपशेते। माश १,१,१,२०; २,५,३,१७; ४,४,२,१६।
- ७. उत्तानाया ९ श्चियां पुमान् रेतिस्सिञ्चत्यसा (°त्यसाव् [क.] यौः) अस्यां (पृथिन्यां) रेतिस्सिञ्जतीयं (पृथिवी) प्रजनैयति । काठ २०,६; क ३१,८ ।
- ८. ऋत्वियात् स्त्रियः प्रजां विश्दते काममाविजनितोः संभवन्ति, वरिवृत १ ह्यासां, (स्त्रियः) तृतीयं ब्रह्महत्याये प्रत्यगृह्णन्त्सा मलवद्वासा अभवत् । तैसं २,५,९,५ ।
- ९. एतद्वे पत्न्ये व्रतोपनयनम् (यद्योक्त्रेण संनहनम्)। ते ३,३,३,२।
- १०. एवमेव हि स्त्री प्रथितेव। काठ २५,५।
- ११. करीराणि न स्त्रिये दद्याचा सूद्रायासोमपीथ इव होषः । काठ ११,१० ।
- १२. कर्म वाऽइन्द्रियं वीर्थं तदेतदुत्सन ए खीषु । माश १०,७,२,११ ।
- १३. क्ल्याण्यः स्त्रियः पतित्रताः । जै २,२६६ ।
- १४. तत् (रेतः) खिबा आत्मभूयं गच्छति यथा स्वमङ्गं तथा। तस्मादेनां न हिनस्ति। सास्यैत-मात्मानमत्रगतं भावयति सा भावयित्री भावयितन्या भवति। ऐ २,५; ऐड ४, २।
- १५. तद्वाऽएतस्बीणां कर्म यदूर्णासूत्रम् । माश १२,७,२,११ ।
- १६. तस्मात्स्त्रयः पु "सोऽनुवर्गानो भावुकाः । माश १३,२,२,४।
- १७. तस्मात्स्रयन्तर्वती हरिणी सती इयावा भवति । तै २,३,५,१।
- १८. तस्माद्प्येतिई मोघस रहिता एव योषाः । माश ३,२,४,६ ।
- १९. तस्मादिमा मानुष्यस्त्रियस्तिर इतैव पु "सो जिघत्सन्ति । माश १,९,२,१२ ।

- २०. तस्मादु स्त्री दुईदिनी वीव ग्लायति । जै २,२३ ।
- २१. तस्मादु स्त्रीपु ए स्रोपमन्त्रिता निपळाशमिवैव वद्ति । माश ३,२,१,२०।
- २२. तस्मादु स्त्री पु " सोपमन्त्रितारकादिवैवाग्ने ऽसूयति । माश ३,२,१,१९ ।
- २३. तस्मादु स्त्री पुमा एस एस एस्कृते तिष्ठन्तमभ्यैति । माश ३,२,१,२२।
- २४. तस्मादु स्त्री पुमा ५ स ५ ह्रयत ८एवोत्तमम् । माश ३,२,१,२१।
- २५. तस्मादु स्वयनुरात्रम्पत्याविच्छते । ऐ ३,२२ ।
- २६. तस्माद्क्षिणं भागं पुंसः स्त्र्यधिशेते । शांआ २,४ ।
- २७. नस्माद्य एव नृत्यिति यो गायित तस्मिन्नेवैता (स्त्रियः) निमिश्कतमा इव । माश ३, २,४,६।
- २८. ता (स्त्रियः) भ बुवन् वरं वृणामहा ऋत्वियात् प्रजां विन्दामहै, काममाविजनितोः सम्भ-वामेति, तस्माद्दत्वियात्स्त्रियः प्रजां विन्दन्ते, काममाविजनितोः संभवन्ति, वारेवृतः ए ह्यासाम् । तैसं २,५,१,५।
- २९. दक्षिणतः पुमान् स्त्रियमुपशये । काठ २०,६; क ३१,८ ।
- ३०. नक्त एस्त्री चनद्रतरं वदति। काठ ३०,१।
- ३१. न विष्वञ्चं वियुयात् यद् विष्वञ्चं वियुयात् स्त्र्यस्य जायेत । तैसं २,६,५,४-५ ।
- ३२. न वै स्त्रियं झन्ति । माश ११,४,३,२।
- ३३. न वै स्त्रेण ५ सख्यमस्ति । माश ११,५,१,९।
- ३४. नैका (स्त्री) द्वी पती विन्दते । तैसं ६,६,४,३।
- ३५. पतयो होव स्त्रियै प्रतिब्ठा । माश २,६,२,१४।
- ३६. पुमा ए सः सभां यन्ति, न स्त्रियः । मै ४,७,४।
- ३७. पुमान् वा असौ (द्यौः), स्त्रीयं (पृथिवी), यदा वा असौ वर्षस्यथेयं प्रजायते । जै १, ३३० ।
- **२८. यत्स्थाली ९ रिञ्चन्ति न दारुमयं तस्मात्युमान्दायादः स्ट्यदायादथ यत्स्थाली परास्यन्ति** न दारुमयं तस्मात्स्त्रियं जातां परास्यन्ति न पुमा ए समथ स्त्रिय एवातिरिच्यन्ते । मै ४, ६, ४ (तु. काठ २०,९)।
- ३९. यद्यपि बह्वय इव स्त्रिय: सार्धे यन्ति य एव तास्विप कुमारक इव पुमान् भवित स एव तत्र प्रथम एत्यनूच्य इतराः । माश १,३,१,९ ।
- ४०. यद् बृष्ट्या यदहन्या तेन स्त्री। व १,२।
- धरे. यस्तुः जी र स्त्रियम्पैति मेध्यतरस्तेन भवति, हिंकुत्योपेयादेवमिव हि पशव उपयन्ति मेध्यत्वाय । मे १,८,७ ।
- ४२. स यदि स्त्रियं पश्येत् समृदं कर्मेति विद्यात् । शांआ ९,८ ।
- ४३. स होवाचोपेथ स्त्रिया ३ इत्युपेमो हीति, कस्मै कामायेति, प्रजायै संतस्या अव्यवच्छेदावेति । जे ३:२७०।
- **४४. सुलापा वै दर्शनीयेन स्त्रियः | जै १**,१६२ |
- ४५. खियः पुंसो ऽतिरिक्तास्तस्मादुतैको बद्बीर्जाया विन्दते, नैका बहून् पतीन्। काठ २९, ८ ।
- ४६. स्त्रियः पु ए सोऽतिहिच्यन्ते । मै ४,७,९ ।
- ४७. स्त्रियं जातां परास्यम्स्युत् पुमा ५ स ५ इरन्ति । तैसं ६,५,१०,३।

४८. स्त्रियो निरिन्द्रया भदायादीर्, अपि पापात् पु एस उपस्तितरं वदन्ति । तसं ६,५,८,२-३।

४९. स्व्यखलतिभावुका । काठ २८,८; क ४४,८।

५०. स्व्यत्तुपेयमाना पुनर्गच्छति । काठ ११, ३॥ [स्त्री— २अक्ष-; श्रमि— ६३४; ७६५; अग्निचित्— १; अग्नीध्— १०; अन्तत— ७; अमावास्या— १८; गायत्— १; त्रिष्टुभ्— ४२; दर्वि— १; निर्ऋति— १२; पुँस्— ३-६; ९; ११; १२; बृहत्— २०; वरुण्य— १; श्री— १०; संवत्सर— १८; सावित्री— ६; सोमपीथ— १ इ.] ।

स्त्रीकामतम- श्रोत्रिय- इ.। स्थाणु- यूप- १६ इ.। स्थाली- पत्नी- १२ इ.।

स्थित- अन्तो वै स्थितम् । ऐ ५,१३;२०।

स्थूर्- स्थूर् यवाचितमच्छावाकाय जै २,२०२ ॥ [स्थूर्- क्षेम- ३ इ.]।

स्थूल-हृद्य - पशुपति - ६ द्र. ।

स्नुषा- तद्यथैवादः स्नुषा श्वश्चराल्लजमाना निलीयमानैति । ऐ ३,२२।

स्पर (अहन्-) - स्परेंबें देवा भादिस्याय स्वर्ग कोकमस्पृण्वन् यदस्पृण्वस्तत् स्पराणाँ स्परत्वस् । काठ ३३,६ (तु. ते १, २,४,३)।

स्पर्श- अप्त- २८७; पृथिवी- १४२ द्र.।

स्पर्शरूप- अस्थि- ५ इ.।

स्पाई- आदित्य- ८०; क्षत्र- २५ इ.।

रुफय-

- खादिर स्फयः । माश ३,६,२,१२ ।
- २. तस्य (चतुर्क्का विभक्तस्य वज्रस्य) स्फयस्तृतीयं (तृतीयोंऽशः) वा यावद्वा । माश १, २, ४,९
- ३. स यःस्फयमाद्ते । यथैव तदिन्द्रो वृत्राय वज्रमुद्यच्छदेवमेवैष एतं पाप्मने द्विषते श्रातृ-व्याय वज्रमुद्यच्छति तस्माद्वै स्फयमाद्ते । माश १.२,४,३ ।
- ध. स्फयेन परिलिखति । मै ४,७,९ ॥ [स्फ्य- वज्र- १९: ४१ इ.] ।

स्योन-

- रै. स्थोनः स्थोनमिति शिवः शिवमित्येवैतदाह । माश ३,३,३,१० ।
- २. स्थोनामासीद सुषदामासीदेति शिवा एशग्मामासीदेत्येवैतदाह । माश ५,४,४,४ ।

क्रिकि- दिश्- ३६; ५३ द्र.।

स्त्रज्ञ- उद्गातृ- २४; २५; सौर्या- ६ इ.।

खुच्-

- १. अरितमात्री खुग् भवति । काठ ६,१; क ३,१२ ।
- २. आज्येन वे बज्जेण देवा वृत्रमध्नन् सुग्भ्याम् बाहुभ्याम् । काठ २४,९ ।
- ३. धृतं वै देवा बद्धं कृत्वा सोममध्नन्त्सुची बाहू। मै ३,८,२।
- ४. युजौ ह वाऽएते यज्ञस्य यस्त्रुचौ । माश १,८, ३, २०॥ [स्नुच् गो २६; घृताची ४; चित्ति १; २; बाहु ९; भूर्ज –; यजमान १५; योषा १६; १०; बाच् १०४; विराज् ४१; विरवाची १ द्र.]।

सुव-

१. वषट्कारेण खुवस् (युनिक्ति)। मै ४,१,११; काठ ३१,१३।

- २. स पालाको वा सुवे वैकङ्कते वा। अपामार्गतण्डुलानादत्ते। माश ५,२,४,१५॥ [॰वन्न आदित्य-२७; औदुम्बर-४; प्राण-९६; १०४; योषा-१६; वायु-२०; वृषन्-७ इ.]। स्रोत्य- ससुद्रः स्रोत्यानाम् (अधिपतिः)। तैसं ३,४,५,१।
 - १. न हि स्वः स्व ९ हिनस्ति । तैसं ५,१,७,१; मे ३, १, ८; क ३०, ५।
- ं २. स्वो वै स्वाय नाथिताय सुहृदयतमः । काठ ११,६ ॥ [स्व ऊर्ज्- १२ द्व.] । स्वगा-कार- पूषन्- ११; संवत्सर- ६१ द्व. :
- स्वज- इन्द्रो वै यतीन्त्सालावृकेयेभ्यः प्रायक्कत् तेषा एवा एष ब्रह्मचारी चमसाध्वर्धुरासीद्योऽय ए हरिणसस्य यः सोमपीथ आसीत्, स स्वजोऽभवत्, तस्माद्धरिणः स्वजं खादत्तितस्माद्री-हीतके रोहितके स्वजः । म ३,९,३॥ [°ज- प्रतीची- १५; सहस्- २ द्र.]।
- स्वतवस्- स स्वतवद्भयः स्थात् स्वय १ हि ते तं भागमकल्पयन्त (तं वे स्वतवोश्य इति कुर्यात् । स्वय १ हि त एतं भागमकुर्वत [माशः])। काश १,४,३,९२; माश २,५,९,९४।
- स्त्रधा- स्त्रधा पितृणास् । काठ २६,२; क ४०,५ ॥ [°धा- ऊर्ज्- २१; पितृ- १; ६२;१०२;१२८; रस- ८; वनस्पति- २२; बृष्टि- ४४; शरद्- १४ द्र.] ।

स्वधा-कार- पितृ- १२६; १२७ इ.।

खिघति-

- १. वज्रः स्वधितिः। मै ३,९,६।
- २. स्विधिते मैन १ हि १ सी: । तैसं १, २, १, १; काठ २, १; क १,१३; २,९॥ [॰ति वज्र ४२ द.।

खप्न-

- १. तमो वा अन्धं स्वग्नः। काठसंक ८:२।
- २. तं (युतं) नायतं (न सहसा मृशं) बोधयदित्याहुर्दुर्भिषज्य ५ हास्मै भवति यमेष (श्रात्मा) न प्रतिपद्यते । माश १४, ७,१,१५।
- ३. तसादु ह स्वपन्तं धुरेव न बोधयेत्। माश १०, ५, २, १२।
- तस्मादु हैतत्सुबुपुषः इलेब्मणिमव मुखं भवति । माश १०,५,२,१२ ।
- ५. ती (योऽयं दक्षिणेऽक्षन्पुरुषो यश्च सन्येऽक्षन्पुरुषः) हृदयस्याकाशं प्रत्यवेत्य । मिथुनीभव-तस्ती यदा मिथुनस्यान्तं गच्छतोऽथ हैतत्पुरुषः स्विपिति । माश १०,५,२,११ ।
- ६. यदा स्विपिति प्राणमेव चक्षुरप्येति । जै २,५० ।
- ७. सगरो विज्ञिणो नाम स्थ, तेषां वः पश्चाद् गृहाः, स्वमो व इषवः। तैसं ५,५,१०,४।
- ८. सुष्त्वोदकमाचामेत्। पाष्मानमेव तद्धते। जै २, ३७०॥ [°प्न- २अक्ष-; अजगर- १; प्राण- २५०; प्राणापान- ३०; मृत्यु- १२; यम- २४ इ.]।

स्वयमातृण्णा (इष्टका-)-

- १. इय ९ वै (पृथिवी) प्रथमा स्वयमातृण्णा, उन्तरिक्षं द्वितीया, उसी (वौ:) मृतीया । मै ३,२,६ ।
- २. प्राणो वै प्रथमा स्वयमातृण्णा । ज्यानो द्वितीयाऽपानस्तृतीया । तैसं ५, ५, ५, २ ॥ [°ण्णा-अन्तरिक्ष- ३३; अन्न- ५३; आयुस्- २५; दिव्- ४१; पृथिवी- ७१; प्राण- २११; लोक-१५ द्व.] ।

खयं-भू-

- १. असी वा आदित्यः स्वयंभूः श्रेष्ठो रिझमः। मै ४,६,६।
- २. यो भूतिकामः स्याद् य (अग्निः) उलायै संभवेत्स एव तस्य स्याद् । अतो ह्येष संभवति, एष वै स्वयंभूनांम (अग्निः) भवत्येव । तैसं ५,१,९,४।

खर्, सुवर्

- १. (प्रजापतिर्देवान विवीत्) अथ यदि सामतः (यज्ञोभ्रेषं नीयात्) स्वस्स्वाहेति आहवनीये जुहवाथ । सैव तत्र प्रायश्चित्तः । जै १,३५८ ।
- २, अन्तो वै स्व:। ऐ ५,२०।
- ३. इमे वै लोकाः स्वः। काठ २६,२; क ४०,५।
- ४. उपक्षरम्ति मधुनो घृतस्य कुल्याः पूर्णास्सदमक्षीयमाणाः। तर्क्षिवैश्वकर्मणस्स्वदेवेषु नो द्धत्। काठ ४०,१३।
- ५. ज्योतिश्च मे सुवश्च मे (यज्ञेन कल्पताम्)। तैसं ४,७,१,१।
- ६. दिवस्स्वस्संतनु । काठ ३९,८।
- ७. दिवो नाकस्य पृष्ठात् सुवज्योतिरगामहम् । तैसं ४,६,५,१-२ ।
- ८. देवा बै स्वः। माश १, ९, ३, १४।
- ९. सप्तदोत्रा वै देवा स्वरायन् । मै १,९,५; काठ ९,१४।
- १०. सुवरसि, सुवर्मे यच्छ, दिवं यच्छ । तैसं ५,७,६,२।
- ११. सुवरित्यसौ (ग्रु-) छोकः । तैआ ७, ५, १; तैउ १,५,१।
- १२. सुवरुहचं गतः (सोमः)। तैसं ४,४,९,२।
- १३. स्वरिति व्याहृतिः। तदसौ छोकः, आदित्यो देवता, त्रिष्टुप् छन्दः, पञ्चदशसोमो, वृहत् सामादित्या देवता, चन्द्रमाश्च नक्षत्राणि च। जै ३, ८७।
- १४. स्वरिति सामभ्योऽक्षरत् स्वः स्वर्गलोकोऽभवत् । ष १, ५ ।
- १५. स्वर्गोलोक स्वर्। जै ३,६९ ॥ [स्वर्,सुवर् अमृत- ४२; ४६; आदित्य- ३८४; दिव्- ३१; १४४;१६९;१७७-१८०; पश्च- ३४५; यज्ञस्-३०; यज्ञ- १२९; रोहिणी- ९; ज्योतिस्- ३६; विश्- ३२; व्यान- १७; सामन्- ६५; ६६; सामवेद- ५; ६ इ.]।

स्वर-

- १. अनम्तो वै स्वरः । ता १७,१२,३।
- २. (देवाश्चर्षयश्च) तेर् (खरेर्) एनम् (ब्रादित्यम्) अस्पृण्यन् यदस्पृण्वंस्तत् स्वराणां स्वरत्वम् । जै २, ३८६ ।
- ३. न्यूनो वै स्वरः । जै १, ३५६ ।
- ध. य आदित्यस्स्वर एव सः। जैउ ३,६,५,१ I
- ५. यः कश्च गेष्णः स स्वरः । ऐआ २, ३, ६ ॥ [°र- अन्तरिक्ष- ९१; अहन्- ४२; आत्मन्-३९; आदित्य- ९८; दिन्- ८१; देव- २०६; पशु- १२३; प्रजापति- १८२; प्राण-१०५; २१२; ब्रह्मवर्चस- ७; श्री- १८; सामन्- १०; ११; १२; सोम- ५९ द्र.]।

स्वर-रूप- मज्जन्- २ द.।

स्वर-वत् तसांग्रज्ञे स्वरवन्तं दिद्दक्षन्तऽएव । माश १४,४,१,२७ । स्वर-सामन्

- १. इमान्वै लोकान्स्वरसामितस्पृण्वंश्वत्स्वरसाम्नां (अहविंशेषाणां) स्वरसामःवम् । ऐ ४ १ १ ।
- २. एतेई वा अत्रय आदित्यं तमसा अपस्पृण्वत तद्यद्वरसृण्वत तस्मात्खरसामानः । को २४,३।
- ३. त्रयः स्वरसामानो विश्वजिन्महावतश्चातिरात्रश्च । ष ३,१२।
- **४. सप्तद्शाः स्वरसामानो भवन्तिः प्रजापितवै सप्तद्शः । जै २,३८६ ।**
- ५. स्वर्गो वै लोकः स्वरसाम । कौ १२,५ ।
- ६. स्वभानुर्वा आसुर आदित्यं तमसाऽविध्यतं देवाः स्वरेरस्पृण्वन् यत् स्वरसामानो भवन्त्यादित्यस्य स्पृत्ये तां ४, ५, २॥ [°मन्- अन्न- ८२; अप्- ७; ७४; पशु- १२३; पृष्ठय- ३; प्रजापति- १८३; प्राण- १४७; लोक- १२; विश्वेदेव- १६ इ.]।

स्वरान्त- खरान्तेन वै त्रियहेण प्रजापतिर्देवानसृजत । जै ३,३११।

स्वार-

- १. तदेतदेकमेव साम स्वारमेव । य एवायं (वायुः) पवेत तत् र स्वारं प्राणमुपजीवन्ति । जै १, ३०० ।
- २. स्वारमन्त्यं भवति । जै १, ३०९ ॥ [°र- अग्नि- ७६१; आग्नेय- १३; प्राग्य- २०९; वामदेव्य- १७ इ.]।

स्व-राज्-

- इयं (पृथिवी) विराडसी (द्योः) स्वराट् । मै ३, २,६ ।
- २. स्वराड् वै तच्छन्दो यत्किञ्च चतुस्त्रिशदक्षरम् । कौ १७, १।
- ३. स्वराडस्यिभमातिहा । तैसं १, ३,२,१; क २,५ ॥ [°राज् अस्वमेध ३०; उदीची ३५; दिव् ३५;४२;४४; देवलोक २४; सूर्य ४८ इ.] ।

स्वाराज्य-

- १. अथ यस्सप्तममह स्वाराज्यं स लोकः । जै २,३४८ ।
- २. अथैतत्स्वाराज्यं यद्नुष्टुप्। जै २, ९४।
- ३. एषो ह वै छन्दसां स्वाराज्यं लोकमानशे यदनुष्टुप्। जै २, ८६।
- थ. तद्धे स्वाराज्यं यस्यान्यो न ज्यवेष्टि निविन्न प्रतिशाजा। काश ७, २, २, १९॥ [°ज्य-अतिरात्र- १६; आदित्य- ९; १३७; १३८; एकविंश- २७; चतुर्स्त्रिशिन्-; छन्दस्- ४७; दिव्- ७; प्रजापित- १६८; प्रतीची- ७; प्लक्ष- ७; बृहत्- ९; बृहती- १७; रुद्र- ४; वाजपेय- १२; बृत्रतुर्- १ द्र.]।
- स्वरु- एतसाद् (यूपात्) वा Sएषो (शक्लः) Sपिछं छते तस्यैतत्स्वमेवारुभैवति तस्मात्स्वरुनीम ।। माश ३,७,१,२४॥ [°रु- वज्र- ४२ द्र.]।

स्वर्ग,सुवर्ग (तोक -)-

- १. अमिष्टोमसंमितो वै स्वर्गो छोकः । काठ ३३,४ ।
- २. अतिरात्रेण वै देवाः कथ्वां स्वगं जोकमायन् । जै २,११० ।

- ३. अथ यत्परं साः (सूर्व्यस्य) प्रजापतिर्वा स स्वर्गो वा छोकः । माश १,९,३,३० ।
- थ. अथ हैवंविदेव सुवर्गः । स हि सुवर्गच्छति । जै १,१८ ।
- प् अनन्तं स्वर्गं लोकं जयति । जै १,२९३ l
- ६. अन्तः स्वर्गे लोकानाम्। जै १, २२४।
- ७. अपरिमितो वै खर्गो छोक: । ऐ ६, २३; गो २,६,५; तै ३, ८, ६, २ (तु. तां १७,१२,३)।
- ८. अमृत र सुवर्गी लोकः। ते १, ३, ७, ७।
- ९ अवस्तात्प्रपदनो ह स्वर्गो छोकः। माश ८,६,१,२३।
- १०. अष्टाचका नवद्वारा देवानां पूर् अयोध्या । तस्यां हिरण्ययः कोशः स्वर्गा ज्योतिषाऽऽवृतः । तैआ १,२७,२-३।
- ११. असमायी वे स्वर्गी लोकः कश्चिद्धै स्वर्गे लोके शमयतीति (? समेतीति)। गो २,६,१६। (तु. ऐ ६,२६;३६)।
- १२. असंमितः हासी (स्वर्गे) लोकः । तां ९,८,१४ (तु. जै १,३४६)।
- १३. असी वै (खर्गों) लोको महा एसि । तस्यादित्या अधिपतयः । तै ३,८,१८,२ ।
- १४. बहोरात्रयोई वै परस्तात् स्वर्गो लोकः । जै २, ११०।
- १५. आहवनीयः स्वर्गी लोकः । मै १,१०,७ ।
- १६, इमानेव (त्रीन्) छोका ५ स्तीत्वां सगृहः सपशुः सुवर्गं छोकमेति । तैसं ३, ५, ४, ३।
- १७. इयवद्गिर् (सामभिर्) वै देवा स्वर्ग लोकमगच्छन्। जै २,११९।
- १८. उपरीव (+िह [तैसं.]) सुवर्गो लोकः । तैसं २,६,५,३-४; तै ३,२,१,५; २, ९; ३, १२ ।
- १९. जध्वी वा एते स्वर्ग लोकं रोहन्ति ये यजन्ते । जै १,१७३।
- २०. अर्ध्वा वै देवा स्वर्ग लोकसुदकामन् । जै ३,४०।
- २१. जध्वों वे स्वर्गों लोकः । जै १,१११; २,१०९; १६२; २०४; ३२०; ३३३।
- २२. एकधा वै सुवर्गों लोकः। तैसं ५,२,३,७।
- २३. एकबुद्धै स्वर्गी लोकः । माश १३,२,१,५।
- द्ध. एव वें स्वर्गी लोको यत्र पशु ए संज्ञपयन्ति । माश १३,५,२,२ ।
- २५, किंकामा आध्व इतीममुपरिइयेनं स्वर्ग छोकं जिगीषाम, यस्मिन्नेतेऽथर्वाण इति । जै ३,२७० ।
- २६. चतुश्चत्वारि ए शदाइवीनानि सरस्वत्या विनशनात् प्रक्षः प्रास्तवणस्तावदितः स्वर्गो छोकः सरस्वतीसंमितेनाध्वना स्वर्गे छोकं यन्ति । तां २५,१०,१६।
- २७. जीवप्रहो वा एव यददाभ्योऽनिभिषुतस्य गृह्णाति, जीवन्तमेवैन ए स्वर्ग लोकं गमयित । तैसं ६,६,९,२-३।
- २८. त आदित्या एतं पञ्चहोतारमपश्य ए स्तं मनसानूद्दुत्याजुहबुस्तत आदित्यास्स्वर्गं स्रोक-मायसपाक्रिरसोऽभ्र एशन्त । काठ ९,१६।
- २९. त (देवाः) एनं (ऋचामध्येतारं) तृक्षास्तर्पयन्ति योगक्षेमेण प्राणेन रेतसा सर्वास्मना सर्वाभिः पुण्याभिः संपन्निष्ठेतकुल्या मधुकुल्याः वितृन्तस्त्रधा अभिवहन्ति । माश ११,५,६,७
- ३०. तथा ह यजमानः, सर्वमायुरसिंखोक एस्याप्नोत्यमृतत्वमिक्षितिं स्वर्गे लोके । कौ १३, ५; ९;

- ३१. तदाहुः कियदित स्वर्गो छोक इति । यावत्सहस्तं गौर्गिव क्षिष प्रतिष्ठिता तावदिति ब्रूयात् । क्ष्यो यावत् सहस्तं प्राणैः सं प्राणन्तीत्य्, क्षथो यावत् सहस्रमाइवीनानीत्यथो यावत् सहस्तं योजनानीत्यथो यावत् सहस्रमह्मयानीति । जै २, २५१ ।
- ३२. ता (इष्टकाः) एनं (यजमानं) कामदुघा अमुत्रामुध्मिल्लोक उपतिष्ठन्ते । तैसं ५,४,२,४।
- ३३. ताभ्याम् (चक्षूरूपाभ्यां दर्शपूर्णमासाभ्यां) सुवर्गं लोकमनु पश्यति । तैसं २,५,६,१।
- ३५. ता वा एताः सप्त (इष्टयः) स्वर्गस्य छोकस्य द्वारः। दिवः इयेनयोऽनुवित्तयो नाम। आशा प्रथमा ए रक्षति । कामो द्वितीयाम् । ब्रह्म तृतीयाम् । यज्ञश्चतुर्थीम् । आपः पञ्चमीम् । अप्तिर्वेकिमान् षष्ठीम् । अनुवित्तिः सप्तमीम् । तै ३,१२,२,९ ।
- ३६. तिर इव वे सुवर्गों लोकः । तैसं २,५,११,६-७।
- ३७. ते देवा अनेन त्रयेण वेदेन यक्तमाना अप पाष्मानम्ब्रत प्र स्वर्ग लोकमजानन् । जै १, ३५८ ।
- ३८. दश स्वर्गा लोकाः। गो २,६,२।
- ३९. देवा वा असुरैविंजिग्याना ऊर्ध्वाः स्वर्ग क्रोकमायन् । ऐ ३, ४२ ।
- ८०. देवा वे यज्ञेन अमेण तपसाहुतिभिः स्वर्ग लोकमजयन्। ऐ २,१३।
- **४१. द्वादश मासास्संवत्सरस्खगों छोकः ।** काठ ३६,११ ।
- धर. द्वादशाहेन वे देवा जध्वां स्वर्गं कोकम् भायन् । जे ३,३०० ।
- धरे. नव वै स्वर्गा लोकाश्चतस्रो दिशश्चत्वारो Sन्तर्देशा अर्थ्वा नवमी । काठ ३३,४ ।
- ४४. नव स्वर्गा छोकाः । ऐ ४,१६; तै १,२,२,१ ।
- ४५. नाकः षट्त्रि १ शःसुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्ये । तैसं ५,३,३,५।
- धर. पराङ्ग्वि (वै [माशः]) सुवर्गो (स्वर्गो [माशः]) छोकः । तैसं ५,१,८,५;६,३,४,१; माश १३,१,३,३ (तु. जै २,५; तां ९,८,६)।
- ८७. परो वा असाञ्चोकात्स्वर्गी लोकः। ऐ ६,२०; गो २, ६,२।
- ४८ पशुना वे देवाः सुवर्गं लोकमायन् । तैसं ६,३,१०,२।
- ४९. प्रतिकृत्निय हीतः सुवर्गो (स्वर्गो [तां.]) लोकः । तैसं ७, ५, ७, ४; काठ ३३, ७; तां ६, ७,९० (तु. जै १, ८५; ३, २९४)।
- ५०. प्रतीपमिव वै स्वर्गों लोकः। के २,२९८।
- ५१. प्राङ् ह वा उदङ् स्वर्गी लोकः। जै २,२९८।
- ५२. मधुनामुब्मिन् (सर्गे) लोक उपतिष्ठते । तां १३,४,१०।
- ५३. माध्यन्दिनाह्नै सवनाहेवाः स्वर्गं लोकमाय ९ स्तेषामेत आक्रमास्संक्रमा यहिक्षणा, यहिक्षणा
- ५४. ददाति सेतुमेव कीत्वां खांग लोकमेति । काठ २८, ४ ।
- ५५. मुखत एव यजमानं प्रीणाति, अथो इविभूतमेवैन १ (यजमानं) खर्म लोकं गमयति । क ३९,५।

- ५६. य (अग्नयः) ऊर्ध्वाश्चीयन्ते, तेऽमुध्मै (खर्गाय) छोकाय । काठ २१,४।
- ५७. य एवं वेद, न्योतिषा भासा सुवर्ग लोकमेति । तैसं ७,२,९,२-३ ।
- ५८. य एवं वेद सशरीर एव स्वर्ग लोकमेति । तै ३,११,७,३।
- ५९. यत् कूर्ममुपद्धाति, यथा क्षेत्रविद्ञ्जसा नयति, एवमेवैनं कूर्मः सुवर्गं लोकमक्षसा नयति । तैसं ५,२,८,५ ।
- ६०. यदु ह वाऽएवंवित् तप तप्यतऽभा मैथुनात्सर्वे ५ हास्य तत्स्वर्गं छोकमभिसंभवति । माश १०,४,४,४ ।
- ६१. यद्ध्वस्तिष्ठन् हिरण्यशल्कैः प्रोक्षति तेनैवैनम् (अग्निम्) ऊर्ध्वं चिनुते स्वर्गस्य स्नोकस्य समष्टये। काठ २१,४।
- ६२. यहदाति स्वर्गमेवैनं लोकं गमयति । क ४४,४।
- ६३. यम ह वै वाचो उन्तस्तत् स्वर्गो लोकः । जै २,२९८ ।
- ६४. यस वा अग्निहोत्रे स्तोमो युज्यते स्वर्गम् असी भवति । मै १.५.५ ।
- ६५. बावद्वे सहस्रं गाव उत्तराधरा इत्याहुस्तावदस्मात् लोकात् स्वर्गे लोक इति तस्मादाहुः सहस्रयाजी वा इमान् लोकान् प्राप्नोति । तां १६,८, ६ ।
- ६६. यावद्वै सहस्रं तावदितोऽसौ (स्वर्गः) लोकः । मै ३,३,४; ४,५,३।
- ६७. यावन्त्यु ह वै बृहत्या अक्षराण्युष्णिकक्रभोश्च तावदितः स्वर्गी लोकः । जै १,१३६ ।
- ६८. विश्वेदेवाः स्वर्गेण लोकेन (संहिताः)। ऐश्रा ३,१,६।
- ६९ सकृदिव हि सुवर्गों लोकः । तै १,६,३,६।
- ७०. सक्नद्धीसोऽसौ (स्वर्गः) पराङ् लोकः । तां ६,८,१५ ।
- ७१. स (आदित्यः) एतं (शदं) यज्ञमपश्यत् । तमाहरत् । तेनायजत । ततो वै सोऽवशात्यैव सर्व पाप्मानं स्वर्गं छोकमुदकामत् । स एषोऽपहतपाप्मा तपति । जै २, ८२ ।
- ७२. सन्तत इव वै स्वर्गो लोकः। जै १.८५।
- ७३. स यथा क्षिप्राश्वेन चतुर्युजा यत्र जिगमिषेत् तद्गच्छेदेवमेवैतेन स्वगँ लोकं गच्छति। जै २, ११३।
- ७४. सहस्रसंमितः (°तो वै [मारा.]) सुवर्गो लोकः । तैसं ७,१,५,०; तै ३,९,४,६; १२,५,८; मारा १३,१,३,१।
- ७५. सहस्राधीने वा इतः खर्गो छोकः । ऐ २,१७ ।
- ७६. सात्माऽन्तिरक्ष ५ रोहिति, सप्राणोऽसुिमँ छोके प्रतितिष्ठत्यव्यर्धेकः प्राणापानाभ्यां भवति य एवं वेद । तैसं ५,३,६,३ ।
- ७७. सो (अगस्त्यः)ऽकामयताहमिप प्रजा अस्मिन् छोके विधाय स्वर्ग छोकमनुगच्छेयमिति । स एतं षोडशं स्तोमप्रवयत् । तमाहरन् । तेनायजत । स्वर्गो छोकः षोडश स्तोमानाम् । जै २,२२० ।
- ७८. (देवाः) सोमैः (सोमयागैः) अमुं (स्वर्गं लोकमभ्यजयन्)। तां १७,१३,१८; १८,२, १४।
- ७९. स्वर्गा वै सामानि । काठ ३३,७ ।
- ८०. खगीं लोको देवो देवता भवति । गो १,४,६।

- स्वाहाकारं यजति, सुवर्ग एव छोके प्रतितिष्ठति । तैमं २,६,१,३ ।
- हित्वा शरीर ५ सुत्यया स्वर्ग लोकमेति । काठ ३४,७ । **حک**.
- हिरण्यज्योतिषेव सुवर्ग लोकमिति । तैसं ५,४,२, ४ ॥ [॰र्ग- अक्षर्या-; अमि- १७७; २४२; ८३. अग्निचयन- १४; अग्निहोत्र- ६६; अङ्गिरस्- ३; अध्वर्यु- २; अनृत- २४; अपरिपर-; अभय- २; अमृत- १४; ४४; अमृतत्व- ७; अश्व- ६१; अहन्- ११; १७; आदित्य-४१; ५८; १९४; २७२; ३३०; आहवनीय- ३३; ४१; आहुति- १८; उत्तरात् १२; उदीची- १७; ऊर्घ्व, र्घा - २३; २४; ऋक्सामन्- १; ऋत- १२;२८; ऋतु- ३६; ऋषि- ७; एकविंश- १६; ओम् १०;१३; औशनकाव- १; काष्ठा- २; कोश- २; क्षत्र- ६९; गायत्री-४; १७; २८; ४७; ११३; १२०; चन्द्रमस्- १७; चषाल-; छन्दस्- ४७; ५८; ६१;६२; ११४; ज्योतिस्- १८; २४; त्रिरात्र- ७; त्रिवृत्- ५०; २दक्षिणा- ११; दर्शपूर्णमास- २१; दशम-९; १०; दशरात्र- ११; दान- ४; दिव्- १३८; दिश्- ४९; ७६; दूरोहण- २; देव-९;५६;११३;१६४;१९५; नरक- २; नाक- १०;१२; निविद्- ८; नौधस- १;२; पत्नी–११; पश्च- १२४; पाष्मन्- ७; पारुच्छेप- १; पुण्यकृत्-; पृथिवी- ७२;१०६; पृष्ठ- १४; १७;२९; पृष्ठय- ८; प्रजा- ५१; प्रजापति- १८४;१८५; प्रतिमा-२; प्रत्न- २; प्राञ्च्- ४; प्रायणीय-७; बार्हत- ८; बृहत्- २७;३३;५५; बृहती- २९;२३; २६; २८; बृहद्भास्- १६; ब्रध्न- ५; ब्रह्मन् - ६५; ९६; १६२; मध्यन्दिन- ३; मनुष्य- १३; महस्- ७; माध्यन्दिन- २७; २८; यज्ञ- १९७; यज्ञायिज्ञ,ज्ञीय- ५; २५; यमुना-; रथन्तर- २८; रोह-; लोक- ३; वपा- ४; वर- २; वसन्त- २; वाच्- ४४; वाज- ४; वामदेव्य- ३; विश्वेदेव- १; शम्यापरास-; इयेन- ९; श्री- १८; १९; श्रेयस्- २; षष्ठ- ५; षष्ठीचिति- २; षोडशिन्- १९; संवत्सर-३८; ५८; सधस्थ-; सरस्वत्- ६; साकमश्व- १; साध्य- १२; सामन्- २; सामवेद- ७; साम्राज्य- ४; सूर्य- ५३; सौम्य- १९; स्तोम- १७;१८; स्वर् १५; स्वरसामन्- ५ इ.]।

खर्ग-काम-, सुवर्ग-काम-

- १. शायुष्टोममाहरेत स्वर्गकामः । जै ३, ९ ।
- २. स्वर्गकामो यजेता तां १६, १५, ५॥ [°म- अर्यमन्- ३; दाक्षायण- २; दिव्- १५३; पञ्चहोतृ- ७; प्रतृष्ण- ४; स्येनचित्- २ द्र.]।

स्वर्ग-याणी- प्रेह्म- ४ द्र. । स्वर्ग-लोक- देवता- १२; बृहती- २१; महाव्रतीय-१; स्वर् १४ द्र. खार्य,गर्या-

- १. भरव श्वेतो दक्षिणा भवति, स्वरयों वा अइवः। जै २,११८।
- २. स्वर्ग्यम् (पयः) उद्वासितम् । मै १,८, १० ॥ [°ग्यं,ग्यां- ज्योतिष्टोम- १०; पशु- ३४६; बृहद्रथन्तर- ८; माध्यन्दिन- ८; यज्ञ- ५२; स्यावास्व- १ द्र.]।

स्वर्-ज्योतिस्- ऋतधामन्- २ इ.। स्वर्-णिधन- देवक्षेत्र- १ द्र. ।

सर्-ह्या - भसौ (सूर्यः) वाव स्वर्डकेन सूर्यं नातिशंसति । ऐ ४,१०। स्तर्-भानु- हस्ती वै भूत्वा स्वभन्तिर् अमुमादित्यं छाययाऽभ्यभवत् । काठसंक ५६ : १ ॥ [°नु-आदिख- ३८८; सूर्य- ५४ इ.]।

स्तर्-विद्- अग्र- ३६७ द्र.।

स्वस्ति- सोम- ७८ द्र.।

स्वस्त्ययन- जातवेदसे सुनवाम सोममिति जातवेदस्यां (ऋचं) पुरस्तात्सूकस्य शंसित. स्वस्त्ययनं वै जातवेदस्या (ऋचः) । ऐ ४,३० ॥ [°न- जातवेदस्या- २; तार्स्य- ६ द्र.]। स्वाती (नक्षत्र-)- स्वाती नक्षत्रं वायुर्देवता । तैसं ४, ४,१०, २। स्वाद्ध- प्रजा- ६२: सिथुन- ११ द्र.। खाध्याय-

- १. अथातः स्वाध्यायप्रशंसा । प्रियं स्वाध्यायप्रवचने भवतो युक्तमना भवत्यपराधीनोऽहर-हरर्थान्त्साधयते सुखं स्विपिति परमचिकित्सक आत्मनो भवतीन्द्रियसंयमश्चैकारामता च प्रज्ञा वृद्धिर्यञ्चो लोकपिकः । माश ११, ५, ७, १।
- २. एव ५ हैव तदब्राह्मणो भवति यदहः स्वाध्यायं नाधीते तस्मात्स्वाध्यायो ऽ ध्येतव्यस्त-स्माद्प्युचं वा यजुर्वा साम वा गाथां वा कुंड्यां वाभिन्याहरेद् व्रतस्यान्यवच्छेदाय। माश ११, ५, ७, १०।
- म्रामे मनसा स्वाध्यायमधीयीत दिवा नक्तं वा इति इ स्माह शौच आह्नेयः । उतारण्ये s बल उत वाचोत तिष्ठन्तुत व्रजन्तुतासीन उत शयानो s धीयीतैव स्वाध्यायं तपस्वी पुण्यो भवति य एवं विद्वान्तस्वाध्यायमधीते । तैआ २, १२, १-३।
- ध. तसात् स्वाध्यायो ऽध्येतव्यो यंयं क रुमधीते तेनतेनास्येष्टं भवत्यग्नेर्वायारादित्यस्य सायुज्यं गच्छति । तैआ २, १५, ७।
- ५. दर्भाणां महदुपस्तीयोपस्थं कृत्वा प्राङासीनः स्वाध्यायम् अधीयीत । तैआ २, ११, ३।
- ६. द्विजो ८ धीते स्वाध्यायं शक्तितो ८ न्वहम् । माश ११, ५,७,४।
- ७. मध्यन्दिने प्रबलमधीयीत । तैआ २, १३, १।
- ८. य एवं विद्वान् महारात्र उषस्युदिते व्रज ९ स्तिष्ठकासीनः शयानो ऽरण्ये य्रामे वा यावत्तरसं ए स्वाध्यायमधीते सर्वा ए छोकान् जयति । तैआ २, १५, ३।
- ९. यदि ह वा अप्यभ्यकः । अलंकृतः सुहितः सुखे शयने शयानः स्वाध्यायमधीत s आ हैव स नखाग्रेभ्यसप्यते य एवं विद्वान्तस्वाध्यायमधीते। माश ११,५,७,४।
- १०. स य एवं विद्वाननुशासनानि विद्या वाकोवान्यमितिहासपुराणं गाथा नाराश ९ सीरित्य-हरहः स्वाध्यायमधीते मध्वाहुतिभिरव तद्देवाँस्तर्पयति । माद्य ११, ५, ६, ८ ।
- ११. स्वाध्यायान्मा प्रमदः। तैआ ७, ११, १; तैउ १, ११, १ ॥ [°य- तपस्- २५ इ.]। स्वाध्याय-प्रवचन- स्वाध्यप्रवचनाम्यां न प्रमदितन्यम् । तैआ ७, ११, १, तैउ १, ११, १।

स्वाप्यय- एव (योऽयं दक्षिणे ८ क्षन्पुरुषो मृत्युनामा सः) उ एव प्राणः । एव हीमाः सर्वाः प्रजाः प्रणयति तस्येते प्राणाः स्वाः स यदा स्विपत्यथैनमेते प्राणाः स्वा अपियन्ति तस्मात्स्वाप्ययः स्वाप्ययो ह वै त र स्वम्र इत्याचक्षते परो ऽक्षम् । माश १०, ५, २, १४।

स्वाराज्य- खराज्- इ.। स्वावद्य- अङ्गिरस्- १२ इ.। स्वार- खर- इ.। स्वादार-

- १. आपो वै स्वाशिरः । जै २, २५५ ।
- २. असं वा अर्कोऽनायस्यावरुद्धयै प्राणा वै स्वाशिरः प्राणानामवरुद्धयै। ता १४, ११,९।

३. यद् उ स्वाशिरो ऽ प्सरसो ऽ पश्यंस्तस्मात् स्वाश्चिरामकं इत्याख्यायते । जै ३, २२६ । [°शिर्- ओषधि- १२१; प्राण्- १४५ इ.]।

स्वासस्था- स्वासस्थां देवेभ्यः इति स्वासदां देवेभ्य इत्येवैतदाह । माश १,३,३,११। स्वाहा

- तत् स्वाहेत्यजुहोत् **** स्वा द्यं वागेष्ट । काठ ६,१; क ३,१२ ।
- २. स प्रजापतिर्विदांचकार स्वो वै मा महिमाहेति स स्वाहेत्येवाजुहोत्तसादु स्वाहेत्येव हूयते। माश २,२,४,६ ।
- 2. स यत्स्वाहास्वाहेत्याह स्वीकुरुत एवैनमेतदारमन्येवैनमेतत्कुरुत आत्मिन यज्ञं कृत्वा दीक्षा इति । काश ४,१,३,१८ ॥ [°हा लातव्य— ३; लामगायन- द्व.] ।

खाहा-कार-

- १. अनिरुक्तो वै स्वाहाकारः । माश २,२,१,३।
- २. त ए स्वा वागभ्यवद्ज्जुहुधीति, स इत एवोन्मृज्याजुहोत् स्वाहा इति स्वाह्मेन ए वाग-भ्यवदत् तत् स्वाहाकारस्य जन्म, तस्माद्ग्निहोत्रे स्वाहाकारः । मै १,८,१।
- तस्य (वाचे) द्वौ स्तनौ देवा उपजीवन्ति स्वाहाकारं च वषट्कारं च । माश १४,८,९,९ ।
- थ. स्वाहाकारं यजित, हेमन्तमेवावरुषे, तस्मात् स्वाहाकृता हेमन् पशवोऽवसीदन्ति । तैसं २,६,
- ५. हेमन्तो वाऽऋत्ना ए स्वाहाकारो हेमन्तो हीमाः प्रजाः स्वं वशसुपनयते । माश १,५,४,५ । [°र- अन्त- ६; अन्न-६५; पूषन्-३१; यज्ञ-१२७; वाच्-१४१; सूर्य-१७; स्वर्ग-८२ द्र.] । स्वाहा-कृति- प्रतिष्ठा- ७; प्राण- १४५ द्र. ।

स्वाहाकृति-मत्- स्वाहाकृतिमन्तं यजित हेमन्तमेव हेमन्ते वा इदं सर्वं स्वाहाकृतम् । कौ ३,४ ।

स्विष्ट- यज्ञ- १४२ इ.।

ब्बिष्ट-कृत्-

- १. अन्तरा ५ समेवास्य स्विष्टकृत् । माश ११,२,६,६ ।
- २. अयमेवावाङ् प्राणः स्विष्टकृत् । माश ११,१,६,३०।
- ३. एतिई वै सर्वा देवता यहिं स्विष्टकृत्एष खलु वाव प्रत्यक्षं यज्ञी यत् स्विष्टकृत् । काठ ३२,१।
- थ. ते (देवा:) ऽब्रुविन्त्स्वष्टं वै न इदं भविष्यति यदिम ए राध्यिष्याम इति तत् स्विष्टकृतः स्विष्टकृत्वम् । तैसं २,६,८.३।
- ५. वास्तु वाऽएसग्रञ्जस्य वितस्वष्टकृत् । माश १,७,३,१७ ।
- ६. वास्तु स्विष्टक्कत्। माश १, ७, ३, १८॥ [°क्कत्- अग्नि- २४३; ४९६; अमावास्या- ४; उत्तर,रा- ६; क्षत्र- ३०; तपस्- १७; तृतीयसवन- १६; प्रतिष्ठा- ८; रुद्र- ५४; ६७; रुद्रिय- १ द्र.]।
- स्वेद तचदनवीनमहद्दे यतं सुवेदमिवदामह इति तस्मात्सुवेदोऽभवतं वा एतं सुवेदं सन्तं स्वेद इत्यासक्षते। गो १,१,१ ।

8

हंस- आदित्य- ७५; १९३; कुञ्च्- ३; छन्दस्- २; ब्राह्मण- ४६; रथ- १०; वात- १५; सोम- ८४ इ. ।

हंस-साचि- अदित्यै ६ १ ससाचिः। काठ ४७, १०।

हनु-

- १. असन्तृण्णे हि हुनू। तैसं ६, २, ११, ३।
- २. हन् अधिषवण । मै ३, ८, ८; ४, ५, ४; ९ ॥ [°तु अधिषवण ४; वाज २ इ.] ।
 हन्त आदित्य ३८९ इ. । हन्त-कार मनुष्य ४० इ. ।
 हय (हे ऽ इव त्वं) हयो ऽसि । तां १, ७, १ ॥ [°य देव २७७ इ.] ।
 हरस् वीर्यं वै हर इन्द्रो ऽसुराणा ९ सपत्नाना ९ समवृङ्क । माश ४,५, ३,४ ॥ [°रस अग्न २८१; अचिस ३; सूर्य ४३; ४४ इ.] ।

हरि-

- १. पूर्वपक्षापरपक्षी वा इन्द्रस्य हरी ताभ्या ५ हीद ५ सर्व हरति । व १, १ ।
- २. भदः सोमः पवमानो वृषा हरिः। काठसंक ६०:३।
- ३. युक्ता ह्यस्य (इन्द्रस्य) हरयश्याता दशेति सहस्रं हैत आदित्यस्य रश्मयः । ते ऽस्य युक्तास्तेरिदं सर्वं हरति । तद्यदेतेरिदं सर्वं हरति । तसादरयः । जैउ १, १४, ३, ५।
- युक्षन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धष्णू नृवाहसा । तैसं ७, ४, २०,२ ।
- ५. हिर ए हरन्तमनुयन्ति देवाः । तैआ ३, १५, १॥ [°रि- अहोरात्र- २६; इन्द्र- ५५; ४१; २१३; ३१३; ४१०; ऋक्साम- ६; दर्शपूर्णमास- ७; वावाप्टिधवी- ३; धाना- ७; प्राण- २१३; विष्णु- २; वृषन्- २० द्र.]।

हरि-केश-

- १. अयं पुरो हिरिकेशः सूर्यरिश्मसास्य रथकुस्तश्च रथौजाश्च सेनानीग्रामण्यौ, पुक्षिकस्थला च कृतस्थला चा उप्सरसौ, यातुधाना हेती, रक्षा ५ सि प्रहेतिः । मै २, ८, १०।
- २. यद्धरिकेश इत्याह हरिरिव द्धारिनः । माश ८, ६,१,१६॥ [°श्र- आदित्य- ७६ इ.] । हरि-वत्-
- १. इन्द्राय त्वा हरिवते एष ते योनिः । मै १, ३, ३४।
- २. हरिवद्वै त्रिब्दुभो रूपम् । जै ३, २३ ॥ [°वत्- इन्द्र- ४१२ द्र. ।
- हृश्-िवर्ण- हरिवर्णो वा एतत्पश्चकामः सामापइयत्तेन सहस्रं पश्चनसुजत यदेतत्साम भवति पश्चनां पुष्ट्ये । तां ८, ९, ४ ।

हरि-श्री- पशु- १९४ व.।

हरिश्री-निधन (सामन्-)- हरिश्रीनिधनं भवति "पश्चनामवरुध्यै श्रियञ्च हरश्चोपैति तुरुदुवानः। ता १५,३,९-१०।

हरिण-

१. राष्ट्र ५ हरिणः। माश १३, २, ९, ४ ।

- २. हरिणो मारुतः। काठ ४७, ९॥ [ण- स्वज- द्र.] हरित्- दिश्- ५०; प्रजा- ५८; शक्वरी- १६ द्र.। हरित-
 - १. तां (गां) देवा अदुह हरितेन (सुवर्णमयेन) पात्रेण यज्ञं चा ऽ सृतं च । मै ४, २, १३।
 - २. तां (गां) देवा अदुह हिरतेन (हिरण्मयेन) पात्रेणामृतम् । मै ४, २, १।
 - ३. यदग्ने रेतोऽसिच्यत, तद्धरितम् (अभवत्)। काठ ८,५॥ [॰त- युम्न- १; सुवर्ण- ३ द्र.]। हरिणी (सूची-)-
 - १. अद्ध्वां हरिण्यः । ते ३, ९, ६, ५; माश १३, २, १०, ३।
- २. दिवो (रूपं) हरिण्यः । तै ३,९,६,५॥ [°णी- दिव् ४४;१८२; विश् २३ द्र. । हर्म्य हृदयानि उ वै हर्म्याणि । हृदयो ह वै कुष्यति । जै ३, ३६४। हिवस् -
 - १. अक्त ए हि हिवः। माश २,६,२,६।
 - २. तस्मान्नादक्षिणेन इविषा यजेत । माश १,२,३,४।
 - ३. न हि हविरनभिष्टतमस्ति । मै १,१०,२०।
 - नादक्षिण ए हविः स्यादिति ह्याहुः । माश ११,१,३,१; ४,४ (तु. काठ ३७,१२) ।
 - ५. हविः पर्यम्भिकृतः (सोमः)। काठ ३४,१५।
 - ६. इविरुपावहतः (सोमः)। काठ ३४,१५।
 - ७. हिवर्ष एतचद्गिनहोत्रम् । काठ ६, ४ ॥ [॰विस्- अशनापिपासा-; आघार- ४; आत्मन्-४०; ऐन्द्रविष्णव- १; दीक्षित- ३२; देव- ५८; १३६; प्राण- २२०; मनस्- ६०; मास-१७; यजमान- २३; यज्ञ- २००; वर्ष- १; शरद्- ६; सोम- १३ द्र.]।

हविर्-धान-

- १. अथ यदस्मिन्त्सोमो भवति हिववें देवाना र सोमस्तसाद्धविर्धानं नाम । माश ३, ५,३, २।
- २. एतद्वै देवानां निष्केवल्यं यद्वविर्धानम्। माश ३, ६, १, २३।
- ३. तस्य (पुरुषस्य) शिर एव हविधाने । कौ १७, ७।
- ध. (सोमः) चौर् इविर्घाने। काठ ३४,१४।
- ५. शिर एवास्य (यज्ञस्य) इविर्धानम् । माश ३, ५,३,२।
- ६. हिववें हिविधाने । क ४०,१ ॥ [°न- इन्द्र- २०१; गायत्र- १३; २९; दिव्- ७६;१०३; १२९; १८३; वावापृथिवी- १५; नाराशंस- ६; पृथिवी- १६; मनस्- ७७; मेघ-; यज्ञ- १७६; वैष्णव- ५; वैष्णवी- ४; शिरस्- २५; सदोहविधान- द्र.] । हिविधानिन्- दर्शपूर्णमासयाजिन्- १ द्र. ।

ह्विर्-यज्ञ-

- १. अकृत्स्त्रेव (अकृत्स्ता [गो.]) वा एषा देवयज्या यद्धविर्यज्ञः । कौ १०, ६; गो २,२,९७।
- २. अग्न्याधेयमधिहोत्रं पौणमास्यमावास्ये । नवेष्टिश्चातुर्मास्यानि पशुबन्धो ऽत्र सप्तम इस्येते इविर्यज्ञाः । गो १,५.२३ ।
- रे. चस्वारो होते हिवर्यश्चस्यस्विजः । ब्रह्मा होताऽध्वर्युरसीत् । ते ३, ३,८,७-८ ॥ [°ज्ञ- आज्या-हुति-; पृथिवी- २२३ ह.] ।

हिविष्-कृत् (सामन्-) - हिविष्मा ५ श्च वै हिविष्कृशाङ्गिरसावासां द्वितीये ऽहिन हिविष्मान-राध्नोज्ञवमे ऽहिन हिविष्कृत् । तां ११, १०, ९ ॥ [कृत्- पशु- १९६; वाच्- १०४ द्र.]। हाविष्कृत (सामन्) - हाविष्कृतं भवति प्रतिष्ठाये । तां १५, ५, १७।

हविष्-पङ्कि-

- इन्द्रस्य पुरोहाताः । हथोंघीनाः, पूष्णः करम्भः, सरस्वत्यै दिघ, मित्रावरुणयोः पयस्या ।
 पञ्चपदा पङ्क्तिः सैतया हिवष्पङ्क्तयानेकािकनी गायत्री प्रातःसवनं वहित । माश ४,२,५,२२ ।
- २. धानाः करंभः परिवापः पुरोडाशः पयस्येत्येष वै यज्ञो हविष्पंक्तिः । ऐ २,२४ (तु. कौ१३,२)।
- ३. पञ्चेतानि ह्वी १ वि तेन ह्विष्पङ्किः। काठ २९,१; क ४५, २ ॥ [°पङ्कि- पशु- १९४; प्राण- ४ द्र.]।

ह्विष्-पात्र- अर्धमास- ९ इ.।

हविष्-मत् - अर्धमास- ९; देव- १२६; पशु- १९६; हविष्कृत्- द.।

ह्विच्य- यो व अमिंहैविच्य इति यो अमिर्यज्ञिय इत्येवैतदाह । माश ३,९,३,२५।

हृदय-दाति - यजमान - २२ द्र. । हृदय-वाह् - अग्नि - ४४७; वायु - ७४ द्र. ।

हट्य-वाहन- श्रग्नि- ४४; ७६८ द्र. ।

हस्त-

- १. इस्तो विसृष्टी । काठ ३४,१५ ।
- २. सिवता देवता, इस्तो नक्षत्रम् । काठ ३९, १३॥ [क्त- अग्नि- ४२२; कर्मन्- ५; ६; प्रजापति- ३०२; प्राण- ३०१; वितस्ति-; सिवतु- १५; १६; ४३ द्र.] ।

हस्तिन्-

- १. (देवा आदित्या:) तं (मार्तण्डं) विचकुर्यथायं पुरुषो विकृतस्तस्य यानि मा ए सानि संकृत्य संन्यासुस्ततो हस्ती समभवत्तसादाहुर्न हस्तिनं प्रतिगृह्णीयात्पुरुषाजानो हि हस्तीति । माश ३, १, ३, ४।
- २. तस्य यन्मृतमासीत् तद्पाकृन्तन् स इस्त्यभवत् । काठ ११, ६ ।
- ३. महस्तवानो अद्भिव इति हस्तिनो हैतद् रूपम्। तस्रात्तं पार्झ्तत इवाधिरोहन्ति। जै २,१२।
- थ्ठ. हिमवतो इस्ती । तैसं ५,५,११,१; काठ थ्र७,१ (तु. मै ३,१४,११; तैत्रा ३,१०,३)। [°स्तिन्- पुरुष- ८१ इ.]।
- हस्ति-च्छाया (मघात्रयोदस्योयोंग-) इस्ती वै भूत्वा स्वर्भानुरसुमादित्यं छाययाभ्यभवत् · · · एतद्वे देविषतृणामायतनं यद् हस्तिच्छाया तस्माद् हस्तिच्छायायां श्राद्धं द्याद् यः कामये-ताक्षय्यमपरिमित्तमनन्तं भूयः स्थात् । काठसंक ५६: १-३।

हायन- अतिष्ठा वा ऽ एता ओषधयो यद्धायनाः (संवत्सरपक्का वीहयः)। माश ५,३,३,६। हारायण-(सामन्-)-

- १. इन्द्रसेजस्कामो हरस्कामस्तपोऽतप्यत स एतद्धारायणमपश्यत्तेन तेजो हरोऽनासम्ध तेजस्वी हरस्वी भवति हारायणेन तुष्टुवानः । तां १४,९,३४ ।
- २. यद् उ हारायण आङ्गिरसोऽपश्यत् तस्माद् धारायणम् इस्याख्यायते । जै ३,२१७ ।
- ३. (देवा असुराणां) यद् धरोऽ हरंस तद् धारायणस्य द्वारायणस्यम् । जै ३,२१७ ।

हारियोजन (ग्रह-)-

- १. अतिरिक्त एव सोमानां यदारियोजनः । काठ २८,९; क ४४,९।
- २. इन्द्रो (+वै Lकाठ., क. J) वृत्र र इत्वा तस्य (+यत् [मैं.]) क्लोक्नो (क्लोम्णो [क.]) हृदयात् सोम र समसिञ्जत्, स हारियोजनोऽभवत् । मै ४, ७, ४; काठ २८,९; क ४४,९।
- ३. तयोर् (ऋक्सामाख्ययोरिन्द्रस्य हर्योः) एतद् भागधेयं यद् हारियोजनः। क ४४,९।
- तसात् (द्रोणकलशात्) सोमः समस्रवत् स द्वारियोजनो ऽभवत् । तैसं ६,५,९,१ ।
 [°न- छन्दस्- ४८; द्रोणकलश- ३ द्र.] ।

हारियोजनी-

- १. एता वा इन्द्रस्य पृश्नयः कामदुघा यद्धारियोजनीरिति । तैसं ६,५,९,२ ।
- २. पशवो (+वै ८ तैसं.)) हारियोजनीः। तसं ६,५,९,३; क ४४,९।

हारिवर्ण (सामन्-)-

- १. अङ्गिरसः स्वर्गं स्रोकं यतो रक्षा ए स्यन्वसचन्त तान्येतेन हरिवणीं ऽ पाहन्त यदेतत्साम भवति रक्षसामपहत्ये । तां ८,९,५।
- २. अप शुच ए हते हारिवर्णस्य निधनेन, श्रियञ्च हरश्रोपैति तुल्टुवानः । तां १२, ६, १०।
- ३. हारिवर्णम् ब्रह्मसाम रक्षोगृहीतः कुर्वीत यदु हरिवर्ण आङ्गिरसोऽपश्यत् तस्माद् हारिवर्णम् इत्याख्यायते । जै १,१८३ ।

हार्दि- मनस्- ६१ द्र.।

हिं-कार-

- १. अर्ज वै हिंकारः । हुमिति वा अक्षार्यं प्रदीयते । जे ३, ९३ ।
- २. एव वै साम्ना " रसो यद्विङ्कारः । तां ६, ८,७।
- रे. एव वै स्तोमस्य योगो यदिङ्कारः । तां ६, ८, ६ ।
- तदेतवज्ञस्यामे यदिङ्कारः । गो २, ३, ९ ।
- ५. तस्या एतस्यै (वहिष्पवमानीरूपायै यज्ञियायै विराजे) हिंकार एवापिश्वानम् । हिंकारेण होव देवेभ्यो ऽन्ततो ऽ साद्यं प्रदीयते । जै १, २४६ ।
- ६. तेभ्यः (पशुभ्यः प्रजापतिः) हिङ्कारम्प्रायच्छत् । जैउ १, ३, १, ५।
- ७. गुक्कमेव हिङ्कारः। जैउ १, ११, २, १।
- ८. श्रीर्वा एषा प्रजापतिस्साम्नो यहिङ्कारः । जैउ ३, ३, ३, २ ।
- ९. श्रीवें साम्नो हिङ्कार:। जैउ १, १, ४, ६।
- १०. हिंकारेण वै ज्योतिषा देवास्त्रिवृते ब्रह्मवर्चसाय ज्योतिरद्धुः । जै १, ६६ ।
- ११. हिक्कारो वै गायस्रस्य प्रतिहारः । तां ७, १, ४।
- १२. हिङ्कृत्य गायति तत्र हि सर्व कृत्स्त १ साम भवति । माश ९, १, २, ३४ ॥ [°र- अर्ज- ५४; अमृतत्व- २; ब्रह्मोरात्र- १०; आदिख- ३०६; आश्विन- २५; ऊर्ज्- ११; गायत्र- १७; गो- ७१; चन्द्रमस्- ३३; त्रयोविद्या- ६; नामि- ९; पुरोवात- ३; प्रजा- १०८; प्रजा- पित- १६९; प्राची- १०; प्राण- २१४; २२५; ब्रह्मन्- ९७; मनस्- ८४; यजुस्- २९; रिम- १२; तेतस्- ४९; लोमन्- ५; वज्ज- २९; ४३; ४८; वसन्त- १२; १५; वसिष्ठ- २; वामदेच्य- २३; वायु- ६७; ८४; वृषन्- ६ इ.]।

हिङ्कार-वत् - प्रजापति - ३०३ द.।

हित- प्राण- २१५ इ.।

हिम- यहै शीतस्य प्रशीतं तिह्नमस्य जरायु । माश ९, १, २, २६ ।

हिम-वत्- हितन्- ४ द्र.।

हिमा- शत ९ हिमा इति शतं वर्षाणि जीज्यासमित्येवैतदाह । माश १,९, ३, १९ ।

हिर- रास्ना- इ.।

हिरण्मय-

- १. अथ पुरुषसुपदधाति, स प्रजापतिः, सो ऽग्निः, स यजमानः, स हिरण्मयो भवति। माश ७, ४, १, १५।
- २. स (पुरुषः) इरामयो यद्धीरामयस्तस्माद्धिरण्मयः। ऐआ २,१,३ ॥ [°य- पुरुष- १२० ह.]।

हिरण्य-

- १. अग्नये वैश्वानराय द्वादशकपाको हिरण्यं दक्षिणा । काठ १५, ३ ।
- २. अग्नीषोमीय एकादशकपाल: (पुरोडाशः), हिरण्यं दक्षिणा । मै २, ६, १ ।
- ३. अङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यन्तो या यज्ञस्य निष्कृतिरासीत् तामृषिभ्यः प्रत्यौहन् , तिह्ररण्यम-भवत् । तैसं ५, ४, २, ३ ।
- ध. अद्भ्यो हिरण्यं पुनन्ति । तैसं ६, १, ७, १ ।
- ५. अयसो हिरण्यं (अस्जत प्रजापतिः) तस्मादयो बहु ध्मात १ हिरण्यसंकाशमिवैव भवति । माश ६, १, ३, ५ ।
- ६. आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपति, हिरण्यं दक्षिणा । तैसं १, ८, १७, १।
- ७. भाग्नेयमष्टाकपालं निर्विपेत् , सावित्रं चरुं , वायव्यां यवागूं प्रतिधुग्वा, भीममेककपालं यस्य हिरण्यं नश्येद् यो वा हिरण्यः विन्देत् एते वा प्रदातारः । मै २,२,७ (तु. काठ ११,२) ।
- अाभ्रेयमष्टाकपाछं निर्वेपेत्, सावित्रं द्वादशकपाछं, भूम्ये चरुं यंः कामयेत हिरण्यं विन्देय,
 हिरण्यं मोपनमेदिति । तैसं २, ३, २, ३-४ ।
- ९. तथदस्य (प्रजापतेः) एतस्या ५ रम्यायां तन्तां देवा अरमन्त तस्माद्धि रम्य ५ ह वै तद्धिरण्यमित्याचक्षते परोऽज्ञम् । माश ७, ४, १, १६ ।
- १०. तस्मिन् (अमी) यद्धिरण्यं प्रास्यन्ति, कल्याणतरं भवति । जै ३,३३४।
- ११. मेध्य १ हिरण्यम् । काठ २०,६; क ३१, १०।
- १२. यदा हिरण्यं विन्देताऽथैतामेव निर्वेषत् , या एवास्मै देवता हिरण्यं ददति ता एव भागिनीः करोत्यात्मनोऽहि ९ सायै । काठ ११,२ ।
- १३. यदूर्ध्वस्तिष्ठन हिरण्यशस्कैः प्रोक्षति, तेनैवैनम् (अग्निम्) उर्ध्वं चिनुते, स्वर्गस्य स्रोकस्य समष्ट्ये। काठ २१, ४।
- १४. वि वा एष इन्द्रियेण वीर्थेणध्येते यो दिरण्यं विन्द्रत एतामेव (पूर्वोक्तामेवेष्टिं) निर्वपेदि-रण्यं विस्वा, नेन्द्रियेण वीर्थेण व्यूध्यस एतामेव निर्वपेद्यस्य द्विरण्यं नश्येस् । तसं २, ३, २, ४-५ ।

१५. सोमस्य वा अभिवृत्यमाणस्य प्रिया तनूरुद्कामत् तत्सुवर्णश् हिरण्यमभवत् । तै १,४,७,४-५।

१६. हिरण्यं देय ५ सञ्चकत्वाय । मै २, ५, १।

१७. हिरण्येन वर्चा ५ सि (अन्वाभवत्)। काठ ३५, १५।

१८. हिरण्यैश्वनद्वी वेत्वाज्यस्य होतर्थंत । मै ४,१३,२॥ [°ण्य- अमि- ३९;१४८; २३४; २९१; २९४;२९५; ५१०; ५९०; अमिज,जा- १; अमिरेतस-; अमीध्- ८; अमीषोमीय- ६; अप्- ३; २३३; अपराह- ३; अमृत- ८; ९; अयस्- ४; अश्व- २०; असुर- १; अहन्- ४३; आमेय- ३; १०; आत्मन्- ४१; आदित्य- १२३; आयुस्- ३; १६; १९; ४३; इन्द्र- २८९; ऋत- ५; क्षत्र- ४९; गन्ध- १; चन्द्र- ३; ५; ज्योतिस्- १०; १८; तेजस्- २०;३६; देव- १०५; धन- २; पवित्र- ४; पुष्करपर्ण- ४; प्राण- २१७; यशस्- ५; ६० द्र.]।

हिरण्य-कशिषु- दिव्- ८६ इ.।

हिरण्य-गर्भ- हिरण्यगर्भः समवर्तताम् इति पुरुष ५ हिरण्मयमुपदधाति । यजमानलोकमेवैतेन दाधार । क ३१, ७ ॥ [°र्भ- प्रजापति- १६९ द्र. ।

हिरण्य-ज्योतिस्- स्वर्ग- द्र.।

हिरण्य-पाणि- सवितृ- १२; ३५ द्र.।

हिरण्य-दाक्क- यद्धिरण्यशस्कैः प्रोक्षति, ज्योतिषैवास्मै संवरसरं विवासयति । काठ २१, ६ । हिरण्याऽक्ष- उल्लक- द्र. ।

हिरा- हिराभिः स्रवन्तीः । मै ३, १५, ७।

हुताऽद्- ब्राह्मण- ११ इ.।

हुम् बग् हुम् बगिति श्रीकामस्य । बगिति ह श्रियम्पणायन्ति । जैउ ३, ३,३,३।

हुम्बो पशुकाम- ९ इ. ।

हुम्भा ब्रह्मवर्चसकाम- ५ द.

द्वित− प्रतिश्रुति− द्र.।

ह्रयमान- प्रजापतिर्हूयमानः (प्रवार्यः) । तैआ ५, ११, ४।

हर्- ऋतु- १०; ११; देव- २१० इ.।

हदय-

- १. अपिकक्षे हृदयम् । तस्मादिपकिक्षे हृदयमनुषं भवति, तस्मादनस्थक ए हृदयम् । काठ २१, ५; क ३१, २० (तु. म ३, ३, ५)।
- २. आत्मा वै मनो हृदयम् । माश ३, ८, ३, ८।
- तरेतत् त्रयक्षर ए हृदयमिति हृ इत्येकमक्षरमिश्वहरम्यस्मै स्वाश्चान्ये च थ एवं वेद द इत्येकमक्षरं ददन्त्यस्मै स्वाश्चान्ये च य एवं वेद यमित्ये कमक्षरमिति स्वर्गं क्षोकं य एवं वेद । माश १४, ८, ४, १।
- ध. तसादिदं गुहेव हृद्यम् । माश ११, २, ६, ५ ।
- ५. निकक्षे निकक्षे हि हृद्यं, दक्षिणे निकक्षेऽतो हि हृद्यं नेदीयः। माश ९, १, १, ४०।
- ६. परिमण्डल ५ हृदयम् । माश ९, १, २, ४०।
- ७. प्रजानां रेतो हृद्यं, हृद्यस्य रेतो मनः। ऐआ २, १,३।
- ८. मध्यतो वा भारमनो हृदयम् । जै १, ७०।

- ९. यदेतबृद्यं मनश्चैतस्संज्ञानमाज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं मेधा दृष्टिर्धतिर्मृतिर्मनीषा जूतिः स्मृतिः संकल्पः कतुरसुः कामो वश इति सर्वाण्येवैतानि प्रज्ञानस्य नामधेयानि भवन्ति । ऐआ २, ६, १ ।
- १०. श्रक्षण ५ हृदयम् । माश ९, १, २, ४० ।
- ११. हिता नाम नाम नाड्यो द्वासप्तिः सहस्राणि हृदयात्पुरीततमभिप्रतिष्ठन्ते ताभिः प्रत्यवस्प्य पुरीतित शेते । माश १४, ५, १, २१ ।
- १२. हृदयमेव मेथ्युपदोहनी (+ प्राणो रज्जु:। प्राणेनैव वाक् च मनश्चाभिहिते। रज्ज्वा वै वत्सं च मातरं चाभिदधाति [जै.])। काश ३, १, ४, २; जै १, १९।
- १३. हृद्यं प्रेति: । जै १, १४ ॥ [°य- श्राप्त- ५५; अप्तिषोमीय- १२; अन्तिरिक्ष- १३१; अपान-२३; आत्मन्- ४४;९३; आदित्य- ७७; उदान- ८; चक्कुस्- २७; पुत्र- ७; पृथिवी- २२४; प्रजापित- ३२; प्राण- २१६; २२८; ब्रह्मन्- १६३; १६५; मनस्- १२; ६४; ९०; ९१; मूर्धन्- ४; यूप- २२; रेतस्- ३९; वाच्- १०५; विष्णु- ४२; शरीर- ८; श्रोत्र- ७; स्तोमभाग- ६; हर्म्य- द्र.]।

हेक् उपहूत ५हेगिति तच्छरीरमुपह्मयते । माश १, ८, १, २३ ।

हेति- रुद्रस्य हेतिं द्धाति । माश १२, ७, ३, २०॥ [°ति- अग्नि- ६४५;७७१; रुद्र- ३२ द्र.] । हेमन् (हेमन्त-)-

- १. एती (शमी च यवश्व) हेमन्न शुख्यतः । काठ ३६, ६ ।
- ५. हेमन्तो होता तसाद्धमम्बष्ट्कृताः पशवः सीदन्ति । माश ११,२,७,३२ ॥
- २. हेमन्तुपरि शीतो ऽघ उष्णमधिगम्यते । तस्रादु हेमन्तुष्णाः कृष्या अप उदाहरन्ति । जै १, १६७।

हेमन्त (ऋतु-)-

- १. मनो हेमन्तः चन्द्रमा हेमन्तः। जै २, ५१।
- २. यद् बृष्ट्वोद्गृह्णाति तद्भेमन्तस्य (हपम्)। माश्च २, २, ३, ८।
- ३. स (हेमन्तः) शीततम इव । जै ३, १।
- ध. हेमन्तः पञ्चमः (ऋतूनाम्) "। स एव श्रेष्ठ ऋतूनां बद्देमन्तः पीवगुः पीवत्सः। तमनु पञ्चाहः प्रतितिष्ठक्षेति । जै २, ३५६ ।
- ५. हेमन्ताय ककरान् (आलभते)। मै ३, १४, १; काठ १०,४।
- ६. हेमन्तेन मध्यम् (अचिनुत)। तैसं ५, ६, १०, १; मै ३, ४,८।
- ७. हेमन्तो मध्यम् । मै ४, ९, १८; तै ३, ११, १०, ४; तैआ ४, १९, १ ।
- ८. हेमन्तो हि वरुणः । मै १, १०, १२ ॥ [°ग्त- अन्त- ६; ऐन्द्रावैष्णव- ५; ग्रीब्म- २३; निधन- १४; १५; पृषत्-; वसन्त- २; शकरी- २४; सहस्वत्-; खाहाकार- ४; ५; स्वाहा-कृतिमत्-; हेमन्- २ द्र.]।

हैमन्तिक-

- १. पृहिनसक्थास्त्रयो हैमन्तिकाः । काठ ५०, ३ ।
- २. बृहस्पतये पाङ्क्ताय त्रिणवाय शाकराय हैमन्तिकाय चरुः । तैसं ७, ५, १४, १।

- ३. विस्वासां भुवां पत इत्याह । हैमन्तिकावेवास्मा ऋत् करुपयति । तैआ ५, ६, ७ ।
- ध. सहस्य सहस्यश्च हैमन्तिका ऋत्। मै २, ८, १२॥ [°न्त- शाकर- ५; सहस्- १; सुषेण- द्र.]।

होतृ-

- १. अग्निरेव होताsSसीत्। जै ३,३७४।
- २. ज्यैष्ठ्यं होता। जै २,३७८।
- ३. नाभिर्वा एषा यज्ञस्य यद्योता । काठ २६, १; क ४०, ४ ।
- थ. मध्यं वा एतद्यज्ञस्य यद्योता । तै ३, ३, ८, १० ।
- ५. यद्वा स तत्र यथाभाजनं देवता अमुमावहामुमावहत्यावाहयति । तदेव होतुहींतृत्वम् । ऐ १, २।
- ६. शस्त्राणि होता (स्पाशयेत)। काठ ३५, १६।
- ७. होतर्धममभिष्टुहि । तैआ ४, ४, १ ॥ [°तृ अग्नि १४४; १८८; २४५; २४६; २५५; ५१५; ५१२; आग्नेय २५; आग्नेय २५; आग्नेय २६; अग्नेय २५; आग्नेय २६; आग्नेय १५; आग्नेय १५; अग्नेय १५; अग्नेय १५; अग्नेय १५; अग्नेय १५; अग्नेय १६; प्रायण्य ८; प्राची १६; प्राण १६३; २१७; भर्गस् ७; मनस् ६०; महाहिवस् १; माध्यन्दिन ९; रक्म २; ५; विब २; वाक्पति २; वाक् ५०; ७५; ७९; १०४; १०६; वाक्पति ३; वैद्वदेव १९; श्री १३; संवत्सर ७२; साहस्र ; सूर्य ९; १८; हेमन २ इ.] ।

होत-चमस- आत्मन्- ४५ द्र.। होतत्व- ऋन्- २० द्र.। होत-षदन- ऋणाजिन- ६ द्र.। होत्रक- अङ्ग- ५ द्र.।

होत्रा-

- १. सप्त होत्राः। मै ३, ७, ६; ४, ८, ८।
- २. होत्रा वा ऋत्विजः । काठ २८,५; क ४४, ५ ॥ [°त्रा- अङ्ग- ३; ऋतु- २३; ऋत्विज्- ३; गन्धर्व- ९; रिम- १५; वरुत्री- इ.] ।

होत्रा-शंसिन्- अङ्ग- ५; अप्- ८०; ऋतु- ३३; विश्- २८ द्र. ।

हृदुनि- दूषीकाभिहंदुनिम् । काठ ५३, १०।

हादुनि- हादुनीर् दूविकाभिः। मै ३, १५, ८॥ [°नि- रजत- ८ द्र.]।

अथ

परिशिष्टम्

अक्षि-

अग्रि->

अक्षि-

- १. अक्षिभ्यामपाष्टिही (अजायेताम्) । जै २,२६७।
- २. द्वे अक्यो समानं पश्यतः। जै १,२५४।

अग्नि-

- १. अग्निरिभिजित्। जै २,३००: ४२९।
- २. अग्निर् एव प्रायणम् । जै ३,३०९ ।
- ३. अग्निर्वा एष वैश्वानरो यत्पृष्ट्यत्ष्वहृः । जै ३,१५४ ।
- **४. अप्रिनैं** देवानामयातयामा । जै २,३२५ ।
- ५. अथ यद् अनड्वान् अशीधे भवति, वहति वा अनस्वान्, वहत्यप्रिदेवेश्यो हिवः । जै २,२०३।
- ६. अथो हास्य (इन्द्रस्य) अग्निरेव सिखतम इवास देवेषु । जै २,१३४।
- ७. यस्यैयस्यै देवतायै जुह्नत्यप्रावेव जुह्नति । जै ३,१७१ ।
- ८. रथन्तरस्य स्तोत्रा अप्नीन् मन्थन्ति । जै ३,३५६ ।
- ९. वारुणोऽग्निः। जै २,२३२।
- १०. वैराजस्य स्तोत्रेऽप्ति मन्थन्ति । जै ३,११८ ।
- ११. स य एष पुरस्ताज्योतिस् (आदित्यः) सोऽप्तिः । जै २,४४२ ।
- १२० सो (प्रजापितः) ऽग्निमत्रवीदेतान्मे (पश्च्न्) वारयस्वेति । तान्स जराबोधीयेन नावा-रयत । स (प्रजापितः) इन्द्रमत्रवीदेतान्मे वारयस्वेति तान्स सत्रासाहीयेन नावारयत । स ईशानं देवमत्रवीदेतान्मे वारयस्वेति । तान्स मार्गीयवेण नैवावारयत । स विष्णुम-त्रवीदेतान्मे वारयस्वेति । तान्स वैष्णवीषु वारयन्तीयेनैवावारयत । जै २,११२ ।
- १३. सोऽभिरात्मन एवाध्येतमभिष्टुतमतनुत । तेनैनम् (इन्द्रम्) अयाजयत् । तस्य सध-स्पर्वं पाप्मानं निरदहत् । स यथाहिरहिष्छन्ये निर्मुच्येत यथा मुक्षादिषीकां विष्टृहे-देवमेव सर्वसात्पाप्मनो निरमुच्यत । स एषोऽपहतपाप्मा तपत्येष (सूर्यः) ह सा इन्द्रः । जै २,१३४ ।

अग्नि-योनि- आपोऽभ्रियोनयः । जै ३,१५५ ।

अग्निष्टोम-यज्ञ- अग्निष्टोमयज्ञा वा आदित्या उवध्ययज्ञा अङ्गिरसः । जै २,१२१।

अग्निष्टोम-सामन् अथ यदेकविंशमिष्टिष्टोमसाम भवति, पद्भ्यामेव तेन पाप्मानमप्रकाते। जै २,१३५।

अग्नीध्->आञ्चीघ्र- स (अग्निः) बाग्नीघ्रमकरोत् । जै ३,३७४ । अग्नी-बोम- ब्रमीबोमावसुर्यौ । जै २,१५५ ।

आग्रेय-

- १. आप्नेयमाज्यं भवति । जै ३,१४० ।
- २. भाग्नेयमाज्यं भवति राथन्तरम् । जै ३,२०७ ।

अङ्किरस्-

- १. उष्णिहमभ्यक्रन्दत् । ततो ऽङ्गिरसोऽस्जताथर्वसुखान् । जै ३,३८१ ।
- **२. तद् ये ह वा एत भादित्यस्**योदच्चो रस्मयस्त भादित्या, ये दक्षिणास्ते डिक्करसः । जै २,३६६।
- द्वयुत्तरेण वा आदित्या स्वर्ग लोकमायंश्चतुरुत्तरेणाङ्गिरसः । जै २,२९० ।

अजा- आग्नेयी वा अजाग्नेयं हिरण्यम् । जै २,१३८।

अअस् (सामन्-)- त एतत् सामापश्यन् (देवाः), तेनास्तुवत । ततो वै तेऽञ्जसा स्वर्ग लोकम् बारोहन् । तद् एवाञ्जसोऽन्जस्त्वम् । तद्वेवाचचते वैरूपमिति । जै ३,२०९ ।

अति-ग्राह्य- यं (अतिप्राह्म) प्रथमं गृह्णातीमभेव तेन लोकमभिजयित, यं द्वितीयमन्तरिन्नं तेन, यं तृतीयममुमेव लोकमभिजयित । तैसं ३,३,६,१।

अधि-द्य- अधि चुर् नाम लोको यज्ञे विष्ट, आदित्या गोप्तारो, वरुणोऽधिपतिर्, नीलं रूपं यत् पर्जन्यस्य वर्षिष्यतः कृष्णं तन् नीलं, यद् वा कार्तस्वरस्य मणेर्, अनृते प्रतिष्ठितः। कै ३,३४८।

अनुच- अथ यदनुचे देवतासु प्रातःसवनं गायति तेन स्वर्गं लोकमेति । जैउ १,४,२,५ ।

अनृत- उत विनम् (ब्राह्मणम्) अमृतस्य (श्विनृतस्य) कामो विन्देजीवनकाम्या वा, खीकाम्या वा, नर्मकाम्या वा, सख्यकाम्या वा। शाष्यां वा हैनं (१हैनद्—श्रनृतम्) छायायां वा वदेत्। तथा हैनं तक्ष हणीते। स्वे ह्यानद् (अनृतम्) आयतने वदित । जै २,२५९ (तु. जै ३,२७०)।

अन्त-

- १. अन्तो नवमम् अदः। जै ३,२४५।
- २. परिपरीति भवत्यन्तस्य रूपम् । जै ३,६०।

अन्तरिक्ष-

- १. अन्तरेव वा इदमुभयम् (द्याम्र पृथिवीम्) अभूदिति । तदन्तिश्चिरयान्तिरिक्षत्वम् । जै २,२४४ ।
- २. उक्थ्य इवायम् (अन्तरिक्षम्) । जै २,३१७।
- ३. लेलेव वा अन्तरिक्षम्। जै ३,४५।

अन्धीगु->आन्धीगव (सामन्-)- असं वा आन्धीगवम् । जै २, १९५।

- १. अतं वा ऋषभः। यदा वा अश्नात्य् अथर्षभ्यति । जै ३, ३४९ ।
- २. अञ्जम् (+ उवा [जै २,२५५]) आपः । जै ३,११५।
- ३. अर्ज तद् अमृतम्। जै ३,३७३।
- ४. अनं दशस्तोभम्। जै २,३९०।
- ५. मध्यतो वा अन्नमशितं धुनोति । जै २,३४९ ।
- ६. यज्ञ उ देवानामसम्। जै १,११६।

अन्नाद्य-

- १. इलान्देन वै (साम्ना) प्रजापतिः प्रजाभ्य इरामकार्धं प्रायच्छत् । जै २,४१२।
- २. ऊवध्यादुर्वारु तन्तिसन्तदूळः इयामाको लोहितकमित्येतत् क्षुद्रमन्नाद्यमुपजरे । जै २,२६७।
- ३. एकं वावेदमन्नाद्यमसृक्षि सामैव । जैउ १,३,१,३ ।
- ध. तदेतद् (वाजजित्) अन्नाद्यस्यावरुद्धिस्साम । जै ३,१५१ ।
- ५. तद् एतद् यथर्त्वन्नाद्यं पच्यते । जै ३,१।

अप्-

- १. अप्स वै वरुण भादित्यवान् । तैआ ५,७,११ ।
- २. सर्वाणि भूतानि अप्सन्ततः प्रतिष्ठितानि । जै ३,३५६ ।
- अप-चिति (यज्ञ-)- तेन (अपचितिना) हैनं (दर्भे शातानीकिं) याजयांचकतुः । स हेषु
- अपाध्यि-ह- (इन्द्रस्य) यदुपपक्षाभ्यां (सोमो राजा इयाय) तावपाष्टिही (अभवताम्) । तस्मादेते वयसां वीर्यवत्तराः । इन्द्रो होतेषामाजानम् । जै २,१५० ।

अतोर्याम (यज्ञ-)-

- १. यदाप्त्वात्मन्ययच्छत्तसाद्वार्यामः । जै २,११० ।
- २. यद्वेवाप्तश्च इव सोमस्य प्रभावयन् नन्वेतस्माद्योर्यामः । जै २,११० ।

अभि-जित्-

- १. अयं वै (पृथिवी-) लोकोऽभिजित् ॥ जै २,३००
- २. तद् यदिमान् लोकान् (देवाः) अभ्यजयंस्तद्भिजितोऽभिजित्त्वम् । जै २,१७८ ।

अभि-प्रव- (देवाः) यद्भ्यप्तवन्त तद् अभिष्ठवस्याऽभिष्डवत्वम् । जै २,४४२ ।

अभि-भू (यज्ञ-)- यदभ्यभवंस्तदभिभुवोऽभिभूत्वम् । जै २,१०४।

अभीक->आभीक- तद् वा भाभीकम् इति कवत् प्राजापत्यं सामाह्नो रूपेण समृद्धम्। जै ३,२८४।

अभी-वर्त-

- १. अभीवर्तेन वै देवा इमान् लोकानभ्यवर्तन्त । यदभ्यवर्तन्त तदभीवर्तस्याभीवर्तत्वम् । जै २, ३८० ।
- २. ते देवा अकामयन्ताभीमान् असुरान् भवेमेति । त एतम् अभीवर्तम् अपस्यन् । तेना-सुरान् अभ्यवर्तन्त । यदभ्यवर्तन्त तद् अभीवर्तस्याभीवर्तस्वम् । जै ३,२९४।
- अभीशु->आभीशव (सामन्-)- ते (देवाः) ऽब्रुवन् स्वर्गं लोकं गत्वा अभीशु बाव न हमे सामनी यज्ञस्याभूतामिति । तदेवाभीशवयोराभीशवत्वम् । त एते स्वर्णे सामनी । जै ३,६८।
- अ-भ्रातृत्य- इमं देवा असपत्र ५सुवध्विमतीमं देवा अभ्रातृत्य ५सुवध्विमस्येवैतदाह । माश ५,४,२,३।

अ-मांसाशिन-

- १. ममा ए साइयनुकृते तपस्व्यनुववाऽहति। माश १४,१,१,२९।
- २. तस्माद् व् अमांसाशी प्रायु नाशीयात् । जै ३,२३६।

अमात् षडहो वा भमात्। जै ३,१७४।

अ-यक्म- भयक्सं च मेऽनामयन्च मे । तैसं ४,७,३,२।

अ-यज्ञ- वयज्ञो वा एषः । योऽपत्नीकः । तै २,२,२,६ ।

अ-रिष्ट- अरिष्टेनारिष्टतामगमयन्। जै २,२५६।

अवका- अवकास्वधि मन्थन्त्यनतिदाद्दाय । जै ३,७०।

अ-व्यथा- अनात्यें त्वेत्येवैतदाह यदाहाव्यथाये त्वेति । नाश ५,४,३,०। अश्व-

- १. अथो आहुरासेन वे देवा अश्वा भूत्वा स्वर्ग लोकमायस्ति । जे ३,१४।
- तस्माद् अश्वोऽध्वानं धावन् समञ्जुते । समच्य् एकं पदं भवति । तस्माद् अश्व एकैकं पादमुदंकन् तिष्ठति । जै २,२७२।

अञ्चय- एवा हीन्द्रा इत्यक्त्याः पत्तवः। जै ३,१०९।

आइव (सामन्-)-

- १. (प्रजापितः) ता (प्रजाः) आश्वेनाश्वो भृत्वास्जत । यदाश्वेनाश्वो भृत्वास्जत तदाश्व-स्याश्वत्वम्। जै ३,१४।
- २. स एते सामनी अपइयत् । ताभ्याम् एनद् यथा शंकुभ्यां चर्म विहन्यात् । एवमेवाभ्या-मेतद्हद् व्यहन् । आइवेन (साम्ना) पुरस्ताद्, आक्षारेण (साम्ना) उपरिष्टात् । sह्न एव धत्ये । जे ३,१६ ।

अष्टका- द्वादशाष्टकाः (संवत्सरस्य)। जै २,४३७।

अष्ट-राज- (प्रजापितः) यद्स्माछोकाद्मुं छोकमाष्ट्र, तदृष्टरात्राणामष्टरात्रत्वम् । जै २,३११।

असित-मुख- अक्षरपंक्तिमभ्यकन्दत् । ततोऽसुरान् असुजतासितमुखान् । जै ३,३८१ ।

असुर- नीर्ध्वसम्रानेन वै देवा मसुरान् एभ्यो छोकेम्यो नुत्वा स्व भायतने सत्रमासत । जै ३,११। अ-स्वाहाकृत- अहुतमिवैतयदस्वाहाकृतम् । माश ४,५,२,१७।

अहन्-

- १. अथ यदादित्योऽहर् इत्येष ह्यवाहः । जै ३,३७५।
- २. मसौ वा मादित्योऽहः। जै ३,३२०।
- ते देवा अब्रुवन् न हार्षीद् वा अयमिति । तदहरभवत् । जै ३,३५७ ।
- ध. यद्हम् इति तान्य् अहान्य् अभवन् । जै ३,३८० ।

अहोराञ्र- अहोरात्रे वै प्रहितौ प्रहिते इव ह्येते चरत:। जै २,३८५।

आक्षार- आइव- (परि.) इ.।

आजीक- तद् यद् अत्राजीकं भवत्य् उज्जित्या एव । उज्जयति य एवं वेद । तद् वा आजीकम् इति कवल् प्राजापत्यं सामाङ्को रूपेण समृद्भः । जै ३,२८३ ।

आत्मन्-

- १. यन् मध्यममहः स भात्मा । जै २,२४६।
- २. शिरश्रात्मा (मध्यदेहः) च संहिती । जै २,४१५।

आदित्य-

- १. अथ यदादित्यो दशेत्येष होवासु दशसु दिश्च तपति । जै ३,३७५ ।
- २. असौ वा भादित्योऽनन्तः। जै २,२३४।
- ३. आदित्याः पश्चात् । जै २,१४२ ।
- थ. एतमादित्या **भा**दित्यमेवाश्चं श्वेतं भूतमश्वाभिधान्यभिद्दितमानयन् । जै २,११६ ।
- ५. एतस्य (आदित्यस्य) वा एते कोकतां गच्छन्त्येतमभ्यारोहन्ति । तदाहुः-श्रेयांसं वा एतेऽभ्यारोहन्ति य एतमादित्यमिति । जै २,३४३ ।
- ६. तमाददानमादितादितेति वाचोऽवदन् । तद् आदित्यस्यादित्यस्वम् । जै ३,३५६ ।
- ७. ते हैत भादित्याश्चाक्किरसश्च सलोकाः। जै २,१२०।
- ८. ये ह वा एत आदित्यस्य रहमय एतानि ह वा एतस्य श्वकाणि। जै २,१४५।
- ९. (आदित्यस्य) रइमयः क्रीडयः। मै १,१०,१६।
- १०. स वशमेव दिव भादत्त, चत्रं नक्षत्राणाम्, भारमानमन्तिरक्षस्य, रूपं वायोर्, भाज्ञां मनुष्याणां, चक्षुः पद्मनाम्, उर्जमपां, रसमोषधीनां, चरथं वनस्पतीनां, शिभं वयसाम्, भर्चिमग्नेर्, हृदयं पृथिष्ये, गन्धं हिरण्यस्य, स्तनियत्नुं वाचस्, संगमं पितृणां, भां चन्द्रमसः। तद् यद् एतेषां भूतानाम् भादत्त तद् भादित्यस्यादित्यत्वम्। जै ३,३५८।

आयुस्- यदायुषेवायुवत तदायुष भायुष्ट्वम् । जै २,४४२ ।

आशु (सामन-) – देवासुरा अस्पर्धन्त । ते देवा सृगुम् उपाधावन्, जयामासुरान् इति । स एतत् सृगुस् सामापश्यत् । तेनास्तुत । ततो वै देवा असुरान् अजयन् । ते (देवाः) ऽश्रुवन्न् आशु वावेदं सृगोर् अभृद् इति । तद् व् एवाशोर् आशुस्वम् । … तद्वेवाचक्षत आशु भागविमिति । जै ३, २९१ ।

इन्द्र-

- १. अथो हास्य (इन्द्रस्य) अग्निरेव सिखतम इवास देवेषु । जै २,१३४।
- २, इन्द्रो वै देवानामयातयामा । जै २,३२५।
- ३. तैर् (त्वाच्ट्रीसामभिः) इन्द्रमजनयन् । जै ३,१९ ।
- पुरो इन्द्राय देवा श्रेष्ठग्राय नातिष्ठन्त । स प्रजापितमुपाधावत्, प्र म इमा यच्छेति । तस्मा एते द्वे प्रायच्छत् , पौर्णमासी चामावास्यां च । अस्मिन्नेवाष्टकामधत्त । जै ३,३ ।
- इम्द्र-स्तोम (यज्ञ) स (इन्द्रः) एतं (इन्द्रस्तोमं) यज्ञमपश्यत् । तमाहरत् । तेनायजत । ततो वै स सर्वेषां देवानां श्रेष्ठतामगच्छत् । जै २,१३९ ।

इन्द्रान्ती- इन्द्राग्नी एवातः पराचीनमार्त्विज्यं कुरुतः । जै ३,१४२ । ऐन्द्र (सामन्-)- यदैन्द्रं तत् श्रिष्टुभो रूपम् । जै ३,२०६ । ऐन्द्री- ऐन्द्रीं वाचं बृहतीं विश्वरूपाम् "" । जै २,४१८ । इळा- भेषजं ह खलु वै तिस्न इळाः । एतद्ध वै शिवं शान्तं वाचो यत् तिस्न इळाः । जै ३,१३४ । इलान्द् (सामन्-)- इलान्देन वै प्रजापितः प्रजाभ्य इराम् अन्नाद्यं प्रायच्छत् । जै २,४१२ । इषोत्रुधीय (सामन्-)- ता (प्रजाः) अस्येषा समक्ता अवर्धन्त । तदेवेषोवृधीयस्येषोवृधीयत्वम् । जै ३,१४८ ।

उक्थ्य- स एव एवोक्थ्यम् । एष हीदं सर्वमुत्थापयतीव । तहमादेष एवोक्थम् । जै ३,३०९ । उक्ष्णोरन्भ्र->औक्ष्णोरन्भ्र (सामन्-)- उक्ष्णोरन्ध्रः काब्योऽपद्यत्तस्मादौक्ष्णोरन्ध्रमित्याख्यायते । जै ३,१५० ।

उत्तर-वेदि- एतदेनां (उत्तरवेदिं) तत्पूर्वामग्नेराहुतिरश्तुते । जै २,११६ । उद्यन- बादित्य उद्यनम् । जै ३,३०९ ।

उदल -> औदल - अथीदलम् (साम) उदलो वै दैवरातोऽकामयतात्रो मुख्यो ब्रह्मवर्चसी स्याम् इति । स एतत् सामापदयत् । तेनास्तुत ततो वै सोऽप्यो मुख्यो ब्रह्मवर्चस्य अभवत् जै ३,२२८।

उदीची- उदीचीमावृत्य दोग्धि मनुष्यलोकमेव तेन जयति । तै २,१,८,१; ३,२,१,३।

उद्गीथ- स यद् उद् इत्येतेन हीदं सर्वं उत्तब्धम् । अथ यद् गीत्येष हीदं सर्वं गिरति । अथ यत् थ इत्य् अन्नमेवास्येतत् । तस्माद् एष एवोद्गीथः । जै ३,३७९ ।

उद्धत्- यद् (देवा:) अर्ध्वा स्वर्गं लोकमुदकामंस्तदुद्वत उद्वस्त्वम् । जै ३,१६४ ।

उपोदक- उपोदको नाम लोकोऽन्ने विष्टो, मनुष्या गोप्तारो अग्निर् अधिपतिर् यद् अर्चिषो रूपं, तद् रूपम्, अप्सु प्रतिष्ठित:। जै ३,४४८।

ऊम-ऋतवो वा ऊमाः। जै २,१४४।

ऊवध्य- उवध्यादुर्वारु तन्तिसन्तदूरुः इयामाको छोहितकमित्येतत्क्षुद्रमन्नाद्यसुपन्नज्ञे । जै २,२६७। ऋत्विज्- एता उ ह वै यनमानस्य विश्लो यहत्विजः । जै २.१४८ ।

कुछाय (ऋतु-)- इन्द्राग्न्योः कुछायः । जै २,१३२ ।

गो-सव (एकाह-यज्ञविशेष-)- तस्य (गोसवस्य) व्रतम् । अनुदुद्दो ह लोकं जयित ।... स देष स्थविरयज्ञ एव । तेन हैतेनोत्तरवयस्ये यजेत । जै २,११३ ।

दिश्- दिशो वै श्रोत्रम्। जै २,५४।

दुर्ग- जहं दुर्गादाहर्तेति सो (विष्णुरिन्द्रम्) ऽत्रवीत् । तैसं ६,२,४,२-३ ।

हति- उन्नम्भय पृथिवीं भिन्हीदं दिन्यं नभः। उद्गो दिन्यस्य नो देहीशानो विस्रुता दितम्। तैसं २,४,८,२ ।

देव-

- ओ श्रावयेति ते देवाः पुरोवात ५ समुजिरे, ऽस्तु श्रीषिडित्यश्राणि समुष्ठावसन्, यजे-ति विद्युतं, ये यजामहे इति स्तनियत्तुं, वषट्कारेणैव प्रावर्षयन् । माश १,५,२,१८ ।
- २. त (देवाः) एतामाद्रौ पिङ्क्तमपश्यक्षाश्रावयेति पुरोवातमजनयक्षस्तु श्रीषिद्धत्यञ्च ५ सम-

स्नावयन्। यजेति विद्युतमननयन् ये यजामह इति प्रावर्षयन्नभ्यस्तनयन् वषट्कारेण · · · एष वै छन्दस्यः प्रजापतिः । तैसं १,६,११,३-४।

- ३. देवा वसन्या देवाइशर्मण्या देवास्सपीतय इत्येता वै देवता वर्षस्येशते । काठ ११,१०।
- ं ध. सर्वेषां वै देवानां प्रातरनुवाकः । मै ४,५,३।

देव-विशा-

- १. देविवशा वै मरुतः। मै ३,७,१।
- २. देवविशा (आदित्याः) मनुष्यविशाया ईशे । काठ ११,६ ।

द्वादशाह- स एव वाव द्वादशाही यं एव (सूर्यः) तपत्येष इन्द्रः, एव प्रजापतिर्, एव एवेदं सर्वमित्युपासितव्यम्। जै ३,३८६।

नव-रात्र - बहु वा एतस्मित्रवरात्रेण किंच किंच वारणं कियते शान्त्या एव । ऐ ५,२१ । पर्जन्य-

- १. तौ (अनड्वाहो) यि कृष्णौ स्थातामन्यतरो ना कृष्णस्तत्र विद्याद्वर्षिष्यत्येषमः पर्जन्यो वृष्टिमान्भविष्यतीत्येतदु विज्ञानम् । माश ३,३,४,११ ।
- २. बृहतः स्तोत्रे दुन्दुभीनुद्वादयन्ति वर्षुकः पर्जन्यो भवति । जै १,१४३। पुरुष-
 - १. पुरुषो (स्वीयेन) मा ५ सेन प्रतितिष्ठत्यस्थना पशवः । काठ २८,१ ।
 - २. पुरुषो वै प्रजापतेर्नेदिष्ठम् । माश २,५,१,१ ।

प्राण- यदा वै प्राणिक्तर्यक् भवत्यथ प्रमीयते । क ३५,७।

ब्रह्मन्- भथ ब्रह्म वदन्ति । परिमिता वा ऋचः, परिमितानि सामानि, परिमितानि यज् ५ प्यथै-तस्यैवान्तो नास्ति यद् ब्रह्म । तैसं ७,३,१,४ ।

मित्रा-वरुण- एती (मित्रावरुणी) वर्षस्यशाते । काठ ११,१० ।

मोघ-हासिन्- न मोघदासिना भव्यम्। काठ २५,६; क ३९,४।

यञ्च- एतं वै यज्ञा वागन्ता ये यज्ञायज्ञीयान्ताः । तां ८,६,१३।

रशना- तसात् स्त्रियः पुंसोऽतिरिच्यन्तेऽथ द्वे एकस्य रशने द्वे एकस्य तसारिस्त्रयं जातां परास्यन्ति न पुमांसम् । मै ४,७,९ ।

शारद्- शरद्वे रुद्रस्य योनिः, स्वसाम्बिका, एतां वैषोऽन्यभ्यवचरति तस्माच्शरदि भूविष्टं हन्ति । मै १,१०,२०।

शुक्र- ""यत् ते शुक्र! शुक्रं धाम, शुक्रा तन्इशुक्रं ज्योतिरजस्तं यत्तेऽनाष्ट्रं नामानाष्ट्रधं, तेन त्वादचे, वचों मे यच्छ । काठ ७,१४।

साम-गा- पुनरादायं वे सामगाः स्तुवते । की १८,२।

शोध-पत्रम्